

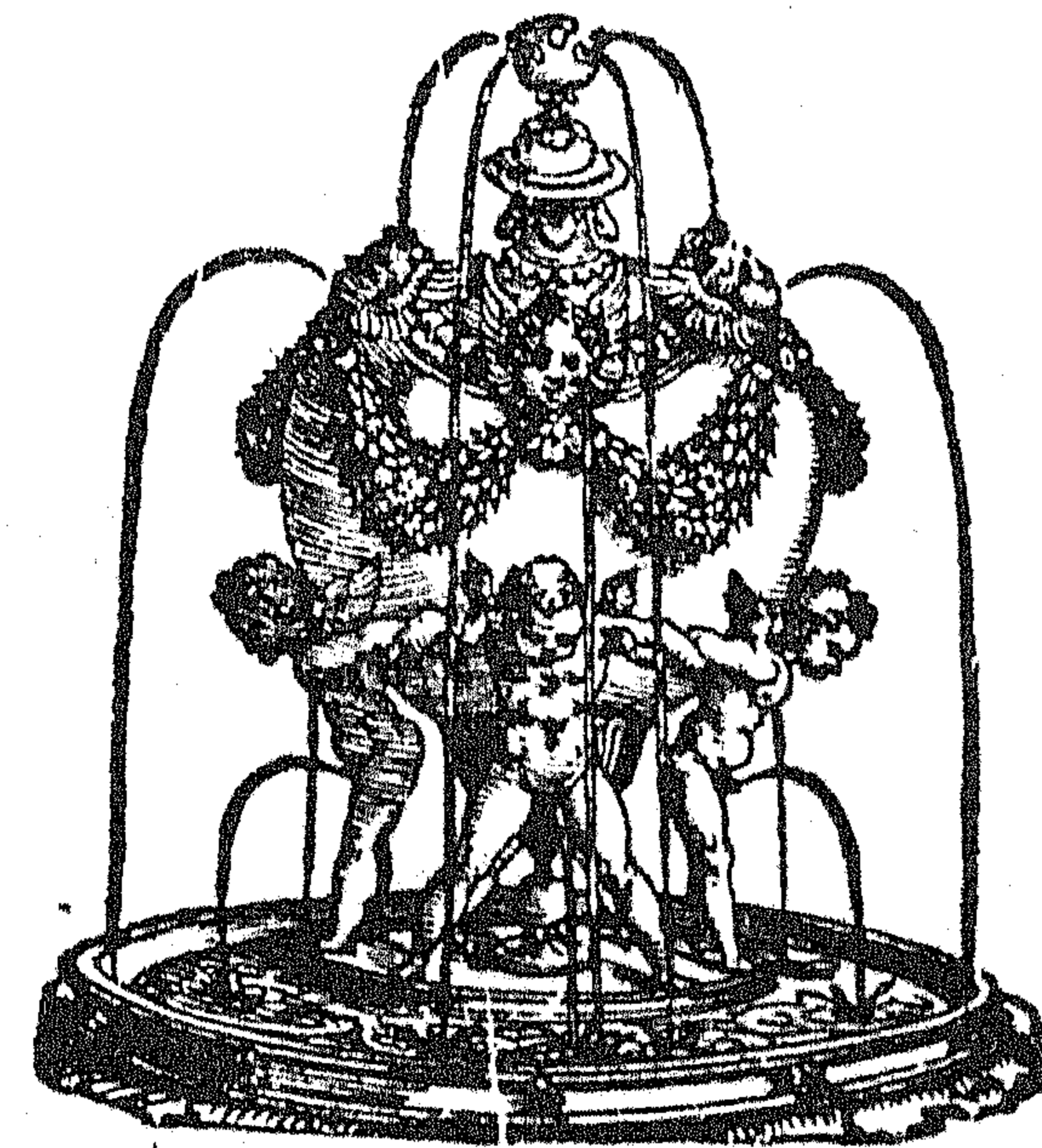
DIVI AVRELII
AVGVSTINI
HIPPONENSIS
EPISCOPI, OPERVM,

Tomus tertius,

Complectens τὰ διδασκτικά, hoc est, quæ proprie ad
docendum pertinent,

*In quo, præter locorum multorum restitutionem, secundum collationem vetustio-
rum exemplarium: curauimus remoueri ea omnia, quæ fidelium mentes,
heretica prauitate possent inficere, aut à catholica,
& orthodoxa fide deniare.*

Nunc recens impressus, recognitus, & emendatus.

VENETIIS, M D LXXXIII.

IN HVNC Tertium & quartum sequentem Tomos digessimus τὸ δὲ δακτυλῶν
hoc est quæ nec sunt epistolæ, nec ad populum dicta, nec aduersus hæreticos pu-
gnantia, sed lectori erudiendo scripta.

CATALOGVS.

	Folio. 2.	columna. 1.
De doctrina Christiana. Lib. IIII.	31.	CO. 1.
Locutionum. Lib. V II.	46.	CO. 2.
De fide & Symbolo. Lib. I.	50.	CO. 1.
Enchiridion ad Laurentium. Lib. I.	64.	CO. 4.
De ecclesiasticis dogmatibus. Lib. I.	69.	CO. 2.
De fide ad Petrum diaconum. Lib. I.	78.	CO. 4.
De Trinitate. Lib. V	158.	CO. 4.
De Genesi ad literam imperfectus Lib. I.	166.	CO. 1.
De Genesi ad literam. Lib. X I I.	234.	CO. 1.
De mirabilibus sacræ scripturæ. Lib. III.	252.	CO. 2.
De agone Christiano. lib. I.	257.	CO. 3.
De opere monachorum. Lib. I.	266.	CO. 4.
De spiritu & litera ad Marcellinum. Lib. I.	279.	CO. 1.
De diuinatione dæmonum. Lib. I.	281.	CO. 4.
De spiritu & anima. Lib. I.	300.	CO. 2.
Speculum. Lib. I.	343.	CO. 3.
Quæstiunculæ de Trinitate.	344.	CO. 4.
De benedictionibus Iacob patriarchæ. Sententiæ.	346.	CO. 3.

P I N I S.

D. AVRELI AVGVSTINI
DE DOCTRINA CHRISTIANA

LIBER PRIMVS.

P R O L O G V S.

A VNT præcepta quædam tractandarum scripturarum, quæ studiosis earum video non incommode posse tradi, ut non solum legendo alios qui diuinarum literarum opera aperuerunt, sed & alii ipsi aperiendo proficiant. Hæc tradere institui volentibus & valentibus discere, si Deus ac dominus non ster ea quæ de hac re cogitanti solet suggere etiam scribenti mihi non denegat. Quod an tequam exordiat, videtur mihi respondendum esse his qui hæc reprehensuri sunt, aut reprehensuri essent, si eos non ante placermus. Quod si nonnulli etiam post ita reprehenderint, saltem alios non mouebunt, nec ab utili studio ad imperitiæ pigritiam reuocabunt, quos mouere possent, nisi præmunitos præparatosque inuenirent. Quidam enim reprehensuri sunt hoc opus nostrum, cum ea quæ præcepturi sumus non intellexerint.

B Quidam vero cum intellectis vti voluerint, conatiq; fuerint scripturas diuinas secundum hæc præcepta tractare, neque valuerint aperire atq; explicare, quæ cupiunt inagiter me laborasse arbitrabuntur. Et quia ipsi non adiuuabuntur hoc opere, nullum adiuuari posse censebunt. Tertium genus est reprehensorum, qui diuinas scripturas vel reuera bene tractant, vel bene tractare sibi videntur. Qui quoniam nullis huiusmodi obseruationibus lectis quales non tradere institui, facultatem exponendorum sanctorum librorum se affectos vel vident vel putans, nemini esse ista præcepta necessaria, sed potius totum quod de illarum literarum obscuritate laudabiliter aperitur, diuino munere fieri posse clamitabunt. Quibus omnibus breuiter respondens, illi qui hæc scribimus non intelligunt, hoc dico, me ita non esse reprehendum, quia hæc non intelligunt, tanquam si lunam veterem vel nouam syduis aliquod minime clarum vellent videre, quod ego intento digito demonstrarem, illis autem nec ad ipsum digitum meum videndum sufficiens esset acies oculorum, non propterea mihi succensere deberent: illi vero qui etiam istis præceptis cognitii atq; perceptis, ea quæ in diuinis libris obscura sunt intueri nequiverint arbitrentur se digitum quidem meum intueri posse, sydera vero quibus demonstratis intenditur, videre non posse. Et illi ergo & isti me reprehendere desinant, & lumen oculorum diuinitus sibi præberi deprecant. Non enim si possum membrum meum ad aliquid demonstrandum mouere, possum etiam oculos accendere, quibus vel ipsa demonstratio mea, vel etiam illud quod volo demonstrare cernatur. Iam vero eorum qui diuino munere exultant, & sine talibus præceptis qualia nunc tradere institui, se sanctos libros intelligere atq; tractare gloriantur, & propterea superflua voluisse me scribere existimant, sic est lenienda commotio, ut quantum magno Dei munere iure latentur: recordentur se tamen per homines didicisse vel literas Nec propterea sibi ab Antonio sancto & perfecto viro Aegypcio, monacho insultari debere quod sine vlla scientia literarum scripturas diuinas, & memoriter audiendo tenuisse, & prudenter cogitando intellexisse prædicatur. Aut ab illo seruo Barbaro Christiano, de quo a grauisimis fideque dignissimis viris nuper accipimus: qui literas quoque ipsas nullo docente homine, in plenam notitiam orando ut sibi reuelarent accepit, triduanis precibus impetrans, ut et codicem oblatum stupentibus quæ aderant legendo percurret. At si hæc quisque falsa arbitret, non ago pugnaciter. Certe, non quoniam cum Christianis nobis res est qui se scripturas sanctas sine duce homine gaudent nosse, & si ita est, vero & non mediocri gaudent bono, concedant necesse est vni quæque nostrum & ab inuente pueritia, consuetudine audiendi linguam suam didicisse, & aliam aliquam

Antoni⁹
eremita:
θεοδ⁹
δακτο⁹.

vel Græcè vel Hebræè vel quâlibet cætera
 rû, aut similiter audiendo, aut p hoïem pce-
 ptorè accepisse. Iâ ergo si placet moneamus
 oës frês ne paruulos suos istâ doceât, qâ mo-
 mento vno tps adueniente spiritus sancto, re-
 pleti Apostoli omniû gentiû linguis locuti
 sunt: aut cui talia nō puenerint, nō se arbitre-
 tur esse Christianû, aut spiritû sanctû accepit
 se se dubitet: Immo verò & qd per hominē
 discēdū est, sine supbia discat, & p quē doce-
 tur alius, sine inuidia tradat qd accepit. Neq;
 tentemus eū cui credidimus, ne talibus ini-
 mici versutiis & perueritate decepti, ad ip-
 sum quoq; Euang. audiēdū atq; discendū no-
 limus ire in ecclesias, aut codicē legere, aut
 legētē pdicantēq; hominē audire, & expe-
 ctemus rapī vsq; in tertiu celsū, siue in corpo-
 re, siue extra corpus sicut dixit Apostolus, &
 ibi audire ineffabilia verba, q nō licet homi-
 ni loq; aut ibi uidere dñm Iesum Chr̄m & ab
 illo potius q̄ ab hoïbus audire Euangeliū. Ca-
 ueamus tales tētationes supbiissimas & picu-
 losissimas, magisq; cogitemus & ipsū Apo-
 stolū Paulū, licet diuina & celesti. voce pro-
 stratū & istructū, ad hominē tñ missū esse ut
 facta pceperet atq; copularet eccl. & Ceteri-
 onē Cornelii q̄ quis exauditas orones ei
 elemosinasq; respectas ei angelus nūciauerit
 Petro tñ traditū imbuendū, per quē non solū
 facta perciperet, sed et qd credendū, qd spe-
 randum, qd diligendū esse audiret. Et pote-
 rant utiq; oia per angelū fieri: sed abiecta es-
 set humana cōditio, si per hoies hoïbus ver-
 bum suū Deus ministrare nolle videretur.
 Quo. n. verum esset qd dictum est, Tēplum
 .n. Dei sanctum est, qd estis vos, si Deus de
 humano tēplo respōsa non redderet, & totū
 qd discendum hominibus tradi velle de ce-
 lo atq; per angelos personaret? Deinde ipsa
 charitas q̄ sibi inuicem homines nodo vni-
 tatis alstringit, non haberet aditū refundēdo-
 rû & quasi miscendorum sibimet animorū,
 si homines p homines nihil discerent. Et cer-
 te spadonē illum q̄ Esaiâ Prophetam legens
 non intelligebat, neq; Apostolus ad angelū
 missū, nec p angelū ei qd nō intelligebat ex-
 positū, aut diuinitus in mente sine hominis
 ministerio reuelatum est: sed potius sugge-
 stione diuina missus est ad eum, seditq; cum
 eo Philippus, qui nouerat Esaiâ Prophetam
 ei; humanis verbis & lingua quod in scri-

ptura illa rectum erat, apuē. Nōne cum Moy-
 se Deus loquebat & tñ cōsiliū regēdi atq;
 administrandi tā magni populi a fœcero suo
 alienigenâ. i. hominē, & maxime prouidus &
 minime sū pbis accepit? Nouerat. n. ille vir
 ex quacunq; aia verū cōsiliū processisse,
 nō ei, sed illi q̄ est veritas incommutabili
 Deo tribuēdū esse Postremo quisquis se nul-
 lis præceptis instructū diuino munere que-
 eunq; in scripturis sanctis obscura sunt in-
 telligere gloriat, bene qdem credit, & verū
 est non esse illam suâ facultatē quasi ex seip-
 so existentē, sed diuino munere traditâ. Ita. n.
 Dei gloriâ q̄rit, non suam. Sed cum legit, &
 nullo sibi hoïum expoente intelligit, cur ip-
 se aliis affectat exponere, ac non potius eos
 remittit Deo, vt ipsi quoq; nō p hoïem, sed
 illo intus docente intelligant? Sed vide licet
 timet ne audiat a dño. Serue, neq; dares pe-
 cuniâ meam numulariis. Sicut ergo hi ea q̄
 intelligunt prodūt cæteris uel loquendo uel
 scribendo, ita ego quoq; non solū ea que in-
 telligant, sed et intelligendo ea q̄ obseruent
 prodidero, culpari ab eis profecto non de-
 beo, q̄ nemo debeat aliqd sic hñe quasi suū
 propriū, nisi forte mendaciū. Nā oē verū ab
 illo qui ait, Ego sū veritas. Quid. n. habemus
 quod nō accepimus? Qd si accepimus, quid
 gloriamur quasi non accepimus? Qui legit
 audientibus literas, utiq; quas agnoscit enun-
 ciat. Qui autē ipsas literas tradit, hoc agit ut
 alii quoq; legere nouerint, uterq; tamen hoc
 insinuat quod accepit. Sicut ē: qui ea que in
 scripturis intelligit exponit audientibus, tan-
 quam literas quas agnoscit pnuiciat lecto-
 ris officio. Qui autē præcipit quō intelligen-
 dū sit, similis est tradenti literas, hoc est pci-
 pienti quō sit legēdū: vt quō ille q̄ legere no-
 uir alio lectore non indiget, cū codicē inue-
 nerit a quo audiat quid ibi scriptum sit: sic
 iste qui præcepta que conamur tradere ac-
 ceperit, cū in libris aliquid obscuritatis in-
 uenerit, quasdam regulas veluti literas tenēs
 intellectorem alium nō requirat, per quem
 sibi quod opertum est detegatur, sed quibus-
 dam vestigiis indagatis ad occultum sensum
 sine ullo errore ipse perueniat, aut certe in
 absurditate prauæ sententię nō incidat. Qua
 propter quāquam & in ipso opere satis ap-
 parere possit, huic officioso labori nō non
 recte aliquē contradicere, tñ si huiuscemodī
 proēmio

Exo: 10

Mat: 25

Ioan: 14
I: Co: 4

H

Inuentio
et pronū-
ciatio.
Cap. I.

Mat. 13.

Mat. 14.
et 15.

K
Res et si
gna.
Cap. 2.
I. sen. di.
I. cap. 1.
Exo. 15.
Gen. 23.
et 39.

procemio quibuslibet obstitentibus conue-
 nienter videtur esse responsum, huius via-
 quam in hoc libro ingredi volumus tale no-
 bis occurrit exordium.

DVAE SVNT res quibus nititur oīs
 tractatio scripturarū. Modus inuenien-
 di que intelligenda sunt, & modus proferē-
 di que intellecta sunt de inueniēdo prius, de
 proferendo postea differemus. Magnū onus
 & arduū, & si ad sustinendū difficile, vereor
 ne ad suscipiēdū temerariū. Ita sanē si de no-
 bibis ipsi psumemus. Nunc vero cū in illo sit
 spes peragendi huius operis, à quo nobis in
 cogitatione multa de hac re iam tradita tene-
 mus, nō est metuēdū ne dare desinat cætera,
 cū ea que data sunt caperimus impendere.
 Omnis. n. res que dando nō deficit, dum ha-
 betur & nō datur, non dū habetur quō habē-
 da est. Ille. n. ait. Qui habet dabitur ei. Dabit
 ergo habentib. i. cū benignitate utentibus eo-
 que acceperūt, adimplebit, atq; cumulabit que
 dedit. Illi quinq; & illi septē erant panes an-
 tequā inciperent dari esurientibus. Qd ubi
 fieri cepit, cophinos & sportas satiatas tot
 hominum milibus impleuerunt. Sicut ergo
 ille panis dū frangeretur accreuit, sic ea que
 ad hoc opus aggrediendū iā dñs præbuit cū
 dispensari ceperint, eo ipso suggerente mul-
 tiplicabūtur, vt in ipso hoc nostro ministe-
 rio, non solū nullā patiamur inopiā, sed de
 mirabili etiā abundantia gaudeamus. Omnis
 doctrina vel rerū est vel signorū, sed res per
 signa discuntur. Proprie aut nunc res appel-
 laui, quæ nō ad significandū aliquid adhibē-
 tur sicuti est lignum, lapis, pecus, atq; hñōi
 cætera. Sed nō illud lignū que in aquas ama-
 ras Moysen proiecit legimus, vt amaritudi-
 ne carerēt, neq; ille lapis que Iacob sibi ad
 caput posuerat: neq; illud pecus que pro filio
 immolauit Abrahā. Hæ nanq; ita sunt, vt a-
 liarū et signa sint rerū. Sunt aut signa quorū
 oīs vsus in significando est, sicuti sunt verba.
 Nemo. n. utitur verbis nisi aliquid significan-
 di gratia. Ex quo intelligitur quid appellē si-
 gna res eas videlicet quæ ad significandum
 aliquid adhibentur. Quamobrē omne signū
 et res aliqua est. Qd enim nulla res est, oīno
 nihil est. Nō aut oīs res etiā signū est. Et iō
 in hac diuisione rerū atq; signorū, cū de re-
 bus loquemur ita loquemur, vt etiā si earū
 aliqua adhiberi ad significandū possunt, nō

impediant partitionem qua prius de rebus,
 poitea de signis differemus, memoriterq; te-
 neamus id nunc in rebus considerandū esse
 quod sunt, nō quod aliud etiam præter seip-
 sas significant. Res ergo aliæ sunt quib. fruē-
 dū est aliæ quibus utendū, aliæ que fruuntur &
 utantur. Ille quibus fruendū est, beatos nos
 faciant; Istis quibus utendū est, tendentes ad
 beatitudinē adiuuamur, & quasi adminicu-
 lamur, ut ad illas que nos beatos faciunt perue-
 nire atq; his inhærere possimus. Nos uero que
 fruimur & utimur, inter utraq; cōstituti, si
 eis quibus utēdū est frui uoluerimus, impe-
 ditur cursus noster, & aliquē deflectitur, ut ab
 his rebus quibus fruendū est obtinendis, uel
 retardemur, uel etiā reuocemur, in feriorum
 amore præpediti. Frui. n. est amore alicui rei
 inhærere p seipsam. Vti autē qd in usum
 venerit ad id quod amas obtinendū referre,
 si tā amandū est. Nā uisus illicitus, abusus po-
 tius uel abusus nominandus est. Quo modo
 ergo si essemus peregrini, qui beate uiuere
 nisi in patria non possemus, ea que peregrina-
 tione utiq; miseri, & miserā finire cupiētes
 in patriā redire uellemus, opus esset uel ter-
 restribus uel marinis uehiculis quibus uten-
 dū esset ut ad patriā qua fruendū erat perue-
 nire ualermus: que si amicitates itineris & ip-
 sa gestatio uehiculorū nos delectaret, cōner-
 si ad fruendum quibus uti debuimus, nollemus
 cito uiam finire, & peruersa suauitate
 implicati alienaremur à patria cui suauitas
 faceret beatos. Sic in huius mortalitatis
 peregrinantes à dño si redire in patriam uo-
 lumus ubi beati possumus, utendum est hoc
 mundo, non fruendū, ut inuisibilia Dei per
 ea que facta sunt intellecta cōspiciātur: hoc
 est, ut de corporalib. tēporalibusq; rebus
 terna & spiritalia capiamus. Res igitur qui-
 bus fruendū est, pater & filius & spiritus san-
 ctus est, eadēq; trinitas, una qdā summa res
 cōmunisq; oib. fruentibus ea, si tñ res & nō
 rerū oīum causa sit, si tñ & causa. Non. n. fa-
 cile nomen que tantæ excellentiæ conueniat,
 pōt inueniri, nisi quod melius ita dī. Trinitas
 hæc, unus Deus ex quo oia, p que omnia in
 quo omnia. Ita pater & filius & spiritus san-
 ctus, & singulus quisq; horū Deus, & simul
 oēs unus Deus, & singulus quisq; horū ple-
 na substantia, & simul oēs una substantia. Pa-
 ter nec filius ē nec spiritus sanctus: filius nec
 Aug. Tomus tertius. A 3 pater

L
Remun dī
uifo.
Cap. 3.
I. sen. di.
I. cap. Id
ergo.

Fruī
et
Cap. 4.

M
I. Cor. 5.

Rom. 3.

Trinit. n.
cap. 5.

2. Co. 12

Acto. 9

1. Co. 3

Acto. 8

pater est nec spiritus sanctus: spiritus sanctus nec pater est nec filius: sed pater tamen pater, & filius tantum filius, & spiritus sanctus tamen spiritus sanctus. Eadem tribus eternitas, eadem incommutabilitas, eadem maiestas, eadem potestas. In patre unitas, in filio equalitas, in spiritu sancto unitatis equalitatisque concordia. Et tria hæc unum omnia propter patrem, equalia omnia propter filium, conexa omnia propter spiritum sanctum. Diximus ne aliquid & son uimus aliquid dignum dignum Deo? Immo vero me nihil aliud quam dicere voluisse sentio. Si autem dixi, non est hoc quod dicere volui. Hoc unde scio, nisi quia Deus ineffabilis est. quod autem a me dictum est, si ineffabile esset, dictum non esset. Ac per hoc ne ineffabilis quidem dicitur est Deus quia & hoc cum dicitur, aliquid dicitur. Et fit nescio quod pugna verborum, quoniam si illud est ineffabile quod dici non potest, non est ineffabile quod vel ineffabile dici potest. Quæ pugna verborum silentio cauenda potest quod voce pacata est. Et tamen Deus, cum de illo nihil digne dici possit, admisit humanæ vocis obsequium, & verbis nostris in laude sua gaudere nos voluit. Nam inde est quod & dicitur Deus. Non enim reuera in strepitu istarum duarum syllabarum ipse cognoscitur, sed tamen omnes Latinæ linguæ locos, cum aures eorum sonus iste tetigerit, mouet ad cogitandam excellentissimam quandam immortalemque naturam. Nam cum ille unus cogitatur deorum Deus ab his et qui alios & suspiciatur & vocatur & colitur Deos, siue in celo siue in terra, ita cogitatur, ut aliquid quod nihil melius sit atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere. Sanè quoniam diuersis monentur bonis partim eis, quæ ad corporis sensum, partim eis quæ ad animi intelligentiam pertinent, illi quæ dediti sunt corporis sensibus, aut ipsum celum, aut quod in celo fulgentissimum videtur, aut ipsum mundum, Deum deorum esse arbitrantur. Aut si extra mundum ire contendunt, aliquid lucidum imaginantur, idque vel infinitum vel ea forma quæ optima videtur inani suspitione constituunt, aut humani corporis figura cogitant, sic eam ceteris anteponunt. Quod si unum Deum deorum esse non putant, & potius multos aut innumerabiles equalis ordinis Deos, et eos tamen prout cuique aliquid corporis videtur excellere, ita figuratos animo tenent. Illi autem qui per intelligentiam pergunt videre quod Deus est, omnibus eum naturis visibilibus & corporalibus, intelligi-

bilibus et & spiritualibus omnibus mutabilibus præferunt. Omnes tamen pro excellentia Dei certatim dimicant. Nec quisquam inueniri potest, qui hoc Deum credat esse quo melius aliquid est. Itaque hoc omnes. Deum consentiunt esse, quod ceteris rebus omnibus anteponunt. Et quoniam omnes qui de Deo cogitant, viuunt aliquid cogitant, illi soli possunt non absurda & indigna de Deo existimare, qui vitam ipsam cogitant, & quæcumque illis forma occurrerit corporis, eam vitam viuere vel non viuere statuunt, & viuente non viuenti anteponunt, eamque ipsam viuente corporis formam quantalibet luce præfulgeat, quantalibet magnitudine præmineat, quantalibet pulchritudine ornatur, aliud esse ipsam, aliud vitam quæ vegetatur intelligunt. eamque illi moli quæ ab illa vegetatur & animatur dignitate incomparabili præferunt. Deinde ipsam vitam pergunt suspicere: & si sine sensu vegetatè inuenerint, qualis est arborum, præponunt ei sentiētē, qualis est pecorū: & huic rursus intelligentē, qualis est hominū. Quam cum adhuc mutabilem viderint, et huic aliquam incommutabilem cogunt præponere: illam, scilicet vitam quæ non aliquam despicit, aliquam sapit, sed est potius ipsa sapientia. Sapiens enim mens, id est adepta sapientiam, antequam adipisceretur non erat sapiens. At vero ipsa sapientia, nec fuit unquam insipiens, nec esse unquam potest. Quam si non videret, nullo modo plena fiducia vitam incommutabiliter sapientem, commutabili vitam anteponeret. Ipsam quoque regulam veritatis qua illam clamasse meliorem, incommutabilem vident. Nec visum nisi supra suam naturam vident, quando quidem se vident mutabiles. Nemo est enim tam imprudenter insulsus, qui dicat, unde scis incommutabiliter sapientem vitam commutabili esse præferendam? Id ipsum enim quod interrogat, unde scis, omnibus ad contemplantum communiter atque incommutabiliter præfatio est. Et hoc qui non videt, ita est quasi cæcus in sole, cui nihil prædest ipsi locis oculorum eius tam clara ac præsentis lucis fulgor infusus. Qui autem videt ac refugit, consuetudine umbrarum carnalium inualidam aciem mentis gerit. Præuorum igitur morum quasi contrariis statibus, ab ipsa patria percipiuntur homines, posteriora atque inferiora sectantes, quod illud quod esse melius atque præstantius consistunt. Quapropter cum illa veritate perfructum sit, quod incommutabiliter viuunt, & in ea trinitas Deus author & conditor vniuersitatis rebus, quas condidit consulat, purgandus est animus

Deo nihil sapientius. Cap. 8.

Purpurgatus animus deum videt. Cap. 10.

Purgatus animus deum videt. Cap. 10.

ut perspicere illam lucem valeat, & inherere perfecte. Quam purgationem quasi ambulationem quandam, & quasi navigationem ad patriam esse arbitremur. Non enim ad eum qui ubique præfatus est, locis mouemur, sed bono studio bonisque moribus. Quod non possemus nisi ipsa sapientia tantæ et nostræ infirmitati congruere dignaretur, & viuendi nobis præberet exemplum, non aliter quam in homine, quoniam & nos homines sumus. Sed quia nos cum ad illam venimus, sapienter facimus: ipsa cum ad nos venit, ab hominibus superbis quasi stulte fecisse putata est. Et quoniam nos cum ad illam venimus, conualescimus: ipsa cum ad nos venit: quasi infirma existimata est. Sed quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. Cum ergo ipsa sit patria, vitam se quoque nobis fecit ad patriam. Et cum sano & puro interiori oculo ubique sit præfatus, eorum qui oculum illum infirmum immundumque habent, oculis in sapientia Dei non poterat mundus per sapientiam cognoscere Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Non igitur per locorum spatia veniendo, sed in carne mortali mortalibus apparere venisse ad nos dicitur. Illuc enim venit ubi erat, quia in hoc mundo erat, & mundus per eum factus est. Sed quoniam cupiditate fruendi pro ipso creatore creatura, homines configurati huic mundo, & mundi nomine congruentissime vocati, non eum cognouerunt, prope dixit Evangelista, Et mundus eum non cognouit. Itaque in sapientia Dei non poterat mundus per sapientiam cognoscere Deum. Cur ergo venit cum hic esset, nisi quia placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes? Quo venit, nisi quia verbum caro factum est & habitauit in nobis? Sicuti cum loquimur, ut id quod in anima gerimus, in auditibus animarum per aures carneas illabatur, fit sonus, verbum quod corde gestamus, & locutio vocatur: nec tamen in eundem sonum cogitatio nostra conuertitur, sed apud se manens integra, formam vocis qua se insinuet auribus, sine aliqua laabe sine mutatione assumit: ita uerbum Dei non commutatam, caro tamen factum est ut habitaret in nobis. Sicut autem curatio via est ad sanitatem, sic ista curatio peccatores sanandos reficiendosque suscepit. Et quemadmodum medici cum alligant vulnera, non incompressite, sed apte id faciunt, ut vinculi utilitatem quamdam pulchritudo etiam

consequatur: sic medicina sapientiae per hominis susceptionem nostris est accommodata vulneribus, de quibusdam contrariis curans, & de quibusdam similibus. Sicut et ille qui medetur vulnere corporis, adhibet quaedam contraria, sicut frigidum calido, vel humidum sicco, uel quid aliud homini. Adhibet et quaedam similia, sicut linteolum uel rotando vulnere rotundum, uel oblongum oblongo, ligaturamque ipsam non eandem membrum omnibus, sed simile similibus. comparat: sic sapientia Dei hominem curans, seipsam exhibuit ad sanandum, ipsa medicina, ipsa est, humilitate adhibuit ad sanandum. Serpens sapientia decepti sumus, dei stultitia liberamur. Quæadmodum autem illa sapientia uocabatur, erat autem stultitia contententibus Deum: sic ista quæ uocatur stultitia, sapientia est uicentibus diabolo. Nos immortalitate male usi sumus, ut moreremur, Christus immortalitate bene usus est ut uiueremus. Corrupto animo femina ingressus est morbus: integro corpore femina processit salus. Ad eadem contraria pertinet, quod et exemplo uirtutum eius uitia nostra curant. Iam uero similia quasi ligamenta membrum & uulneribus nostris adhibita illa sunt, quod per feminam deceptor, per feminam natus, homo homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. Multa quoque alia diligentius considerantibus, quos instituti operis peragendi necessitas non rapit, uel a contrariis, uel a similibus medicina Christi apparet instructio. Iam uero credita domini a mortuis resurrectio, & in celum ascensio magna spes fulcit fide nostram. Multum enim ostendit quod uoluntarie pro nobis animam posuerit, qui sic eam habuit in potestate resumere. Quanta ergo se fiducia spes credentium consolatur, consideras quantus quanta pro r.ondum credentibus passus sit. Cum enim iudex uiuorum atque mortuorum expectatur a celo, magnam timorem incutit negligentibus, ut se ad indulgentiam conuertant, eumque magis bene agendo desiderent, quam male agendo formident. Quibus autem uerbis dicitur, aut qua cogitatione capi potest premium, quod ille in fine daturus est: quoniam ad consolationem huius itineris tantum dedit de spiritu suo, quo in aduersis uitæ huius fiduciam

A Deus ineffabilis. cap. 6.

A Deum omnes intelligunt id, quod nihil melius. cap. 7.

Fulcitur fide resurrectio et ascensione. cap. 15. Mar. 16. Ioan. 10. Acto. 10.

Iphes. 1.

Ecclesia Christi sponsa. Cap. 16. Ephes. 5.
 eū defectatione faciamus. Est. n. ecclesia corpus eius, sicut Apostolica doctrina commendat, quæ et coniunx eius dicitur. Corpus ergo suū multis mēbris diuersa officia gerētibus. modo unitatis & charitatis tanquā sanitatis astringit. Exercet autē hoc tpe & purgat medicinalibus quibusdā molestiis, vt erutam de hoc seculo, in æternū sibi copulet coniugem ecclesiā, non habentē maculam neq; rugā, aut aliquid hmōi. Porro qm̄ in via sumus, nec via ista locorū est, sed affectuū, quā intercludant quasi septa qdam spinosa præteritorū malitiæ peccatorū, quid liberalius & misericordius facere potuit qui seipsum nobis quo rediremus subternere voluit, nisi vt omnia donaret peccata conuersis, & grauius fixa in terditā reditus nostri pro nobis crucifixus euelleret. Has igitur clauēs dedit Ecclesiæ suæ, vt quæ solueret in terra, soluta essent in cælo: quæ ligaret in terra, ligata essent in cælo. s. vt qui quis in Ecclesia eius dimitti sibi peccata nō crederet, non ei dimitterentur: quisquis autē crederet, seq; ab his correctus auerteret in eiusdem Ecclesiæ gremio constitutus, eadē fide atq; correctione sanaretur. Quisquis. n. non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperādo, quasi nihil illi melius quam malū esse remaneat, vbi de fructu suæ conuersionis infidus est. Iā vero sicut animi quædā mors est, vitæ prioris morumq; reiectio, quæ fit penitendo: sic et corporis mors est animationis pristinæ resolutio. Et quō animus post pñiam qua priores mores perditos interemit, reformatur in melius, sic et corpus post istā mortē quā vinculo peccati omnes debemus, credendū & sperandū est resurrectionis tpe in melius cōmutari: vt non caro & sanguis regnū Dei possideant, qd fieri non pōt, sed corruptibile hoc induat incorruptionē, & mortale hoc induat immortalitatem, nullamq; faciens molestiā, quia nullam patietur indigentiam à beata perfectaq; anima cū summa quiete vegetetur. Cuius autem animus non moriū huic seculo, neq; incipit configurari veritati, in grauiorē mortē morte corporis trahitur. Neq; ad cōionē cælestis beatitudinis, sed ad luenda supplicia reuiuifcet. Hoc itaq; fides habet, atq; ita rē se habere credendū est, neq; animū, neq; corpus humanū omnimodū interitū pati: sed impios resurgere ad pēnas inestimabiles, pios autē ad

vitam æternā. In his igitur oībus reb. illæ tñ sunt quibus fruendū est, quas æternas atque incōmutabiles cōmemorauimus. Ceteris autē vtendum est, vt ad illarū perfruitionē peruenire possimus. Nos itaque qui fruimur & vtimur alijs reb. res aliquæ sumus. Magna. n. quædā res est homo factus ad imaginem & similitudinē Dei, non inquantū mortali corpore includitur, sed inquantū bestias rationalis animæ honore præcellit. Itaq; magna qō est, vtrū frui se debeant homines, an vtī, an vtrunq;. Præceptū est. n. nobis vt diligamus inuicē. Sed queritur vtrū pp se homo ab homine diligendus sit, an pp aliud. Si. n. pp se, fruimur eo: si pp aliud, vtimur eo. Vt autem mihi pp aliud diligendus. Quod. n. pp se diligendū est, in eo constituitur vita beata. Cuius est si nondum res, tñ spes eius nos hoc tēpore consolatur. Maledictus autē qui spē suā ponit in homine. Sed nec seipso quisquā frui debet, si liquido aduertat, quia nec seipsum debet pp seipsum diligere, sed pp illud, quo fruendum est. Tunc quippe est opimus homo, cum tota vita sua peragitur in incōmutabilem vitā, & toto affectu inhæret illi. Si autē se pp se diligit, non refert ad Deū, sed ad seipsum conuersus, non ad incōmutabile aliquid conuertitur. Et propterea iam cū defectu aliquo se fruitur, quia melior est eū totus hēret atq; constringitur incōmutabili bono, quā cū inde vel ad seipsum relaxatur. Si ergo teipsum, non pp teipsum debes diligere, sed pp illud vbi dilectionis tuæ rectissimus finis est, nō succenscat alius homo, si et ipsum pp Deū diligit. Hęc. n. regula dilectionis diuinitus constituta est, Diliges, inquit, proximū tuum sicut teipsum: Deū vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas & omnē vitam, & omnem intellectū in illū conferas, à quo habes ea ipsa q̄ confers. Cum autē ait, Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partē reliquit quæ vacare debeat, & quasi locū dare vt alia re velit frui, sed quicquid aliud diligendū venerit in animū, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte proximū diligit, hoc cum eo debet agere, vt et ipse toto corde, tota aīa, tota mente diligit Deū. Sic. n. eū diligēs tanquā seipsum, totā dilectionem suā & illius refert in illam dilectionē Dei, q̄ nullū

Cap. 21. Ioan. 5. Solo Deo fruendū. Cap. 22. 1. sen. di. 1. cap. id. ergo.

M Genes. 1. 1. sen. di. 1. cap. 6. autem.

Hier. 17.

3. sen. di. 27. ca. cō. sequēter. Matt. 22. Leui. 19. Deme. 6. 3. sen. di. 27. ca. di. lectionis.

A

Quid sit diligendū. Cap. 23. 3. di. 27. cap. Sed quæ hac 3. sen. di. 28. c. Hic pōt. Et di. 29.
 à se riuulū duci extra patitur cuius deriuatione minuat. Non autē omnia quib. vtendū est diligenda sunt, sed ea sola quæ aut nobiscum societate quadā referuntur in Deū, sicuti est homo vel angelus, aut ad nos relata beneficio Dei per nos indigent, sicuti est corpus. Nā utiq; martyres non dilexerunt scelus persequentū se, quo tñ vsi sunt ad promerendum Deum. Cū ergo quatuor sint diligēda, Vnū qd supra nos est, alterū qd nos sumus, tertium qd iuxta nos est, quartū qd infra nos est, De secundo & quarto nulla præcepta danda erant. Quantūlibet. n. homo excidat à veritate, manet illi dilectio sui, & dilectio corporis sui. Fugax. n. animus ab incōmutabili lumine omniū regnatoris id agit, vt ipse sibi regnet & corpori suo. Et ideo non pōt nisi & se & corpus suū diligere. Magnū autē aliquid adeptū se putat, si et socijs, i. alijs hominibus dñari potuerit. Inest. n. vitioso animo id magis appetere, & sibi tanquā debitū vendicare, qd vni proprie debet Deo. Talis autē sui dilectio melius odium vocatur. Iniquum est. n. quia vult sibi seruire, & qd infra se est, cū ipse seruire superiori nolit. Rectissimeq; dictū est, Qui diligit iniquitatem odit animam suam: & ideo fit infirmus animus, & de mortali corpore cruciatur. Neceffe est. n. vt illud diligit, & eius corruptione prægrauetur. Immortalitas. n. & incorruptio corporis de sanitate animi exilit: sanitas autē animi est firmissime inhærerere potiori, hoc est, incōmutabili Deo, Cū vero et eis qui sibi naturaliter pares sūt, hoc est, hominibus dñari affectat, intolerabilis omnino superbia est. Nemo ergo se odit. Et hinc quidē cum aliqua secta nonnulla qō fuit. Sed neq; corpus suū quisquam odit. Verū est. n. qd ait Apostolus, Nemo vnquā carnē suā odio habuit. Et quod nonnulli dicunt malle se oīno esse sine corpore, omnino fallunt. Non. n. corpus suū, sed corruptiones eius & pōdus oderunt. Nō itaq; nullū corpus, sed incorruptū & integerrimū volūt corpus habere, Sed putant nullū corpus esse si tale fuerit, quia tale aliquid aīam esse putant. Quæ autē continentia quadā & laborib. quasi persequi videntur corpora sua, qui hoc recte faciunt, non id agunt vt non habeant corpus, sed vt habeant subiugatū & paratū ad opera necessaria. Libidines. n. male vtentes corpore, i. cōsuetudines & inclinationes animæ ad

fruendū inferiorib. per ipsius corporis laboriosam quandā militiā extinguere affectant. Nā non se interimunt, sed curā suæ valitudinis gerunt. Qui autē peruerse id agunt, quasi naturaliter inimico suo corpori bellū ingerunt. In quo fallite eos qd legunt, Caro concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē. Hęc. n. sibi inuicē aduersantur. Dictū est. n. hoc pp indomitā carnalē consuetudinē, aduersus quā spiritus concupiscit, nō vt interimat corpus, sed vt cōcupiscētā eius, i. cōsuetudinē male domitā faciat spiritui subiugatam, qd naturalis ordo desiderat. Quia. n. hoc erit post resurrectionē, vt corpus oīmodo cū quiete summa spiritui subditū immortaliter vigeat, hoc et in hac vita meditandum est, vt cōsuetudo carnalis mutetur in melius, ne inordinatis motibus resistat spiritui, Quæ donec fiat, caro concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē: non per odium resistente spiritui, sed per Principatū, qd magis qd diligit vult subditū esse meliori: nec per odium resistente carne, sed per cōsuetudinis vinculū, qd à parentum et propagine inueteratū naturæ lege inolenit. Id ergo agit spiritus in domanda carne, vt soluat malā cōsuetudinis quasi pacta peruersa, & fiat pax consuetudinis bonæ: Tñ nec isti qui falsa opinione deprauati corpora sua detestantur, parati essent vnū oculū vel sine sensū doloris amittere, et si in altero tantus cernedi sensus remaneret, quantus erat in duob. nisi aliqua res q̄ præponenda esset vigeret. Istis atq; hmōi documentis satis ostenditur eis, qui sine pertinacia verū requirūt, q̄ certa sit Inīa Apostoli vbi ait, Nemo. n. vnquā carnē suā odio habuit. Adhuc dicit et, Sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiā. Modus ergo diligēdi præcipiendus est homini, i. quō se diligit ut p̄sit sibi. Quin autē se diligit & prodesse sibi velit, dubitare dementis est. Præcipiendum et quō corpus suū diligit, ut ei ordinate prudenterq; consulat. Nam qd diligit et corpus suum, idq; saluū habere atq; integrū velit, æque manifestū est. Aliquid itaq; amplius diligere aliquis potest, q̄ salutē atq; integritatē corporis sui. Nā multi & dolores & amissiones nonnullorū membrorū voluntarias suscepisse inueniuntur: sed ut alia quæ amplius diligebant saltē consequerent. Non ergo propterea quisquā dicendus est non diligere salutē atq; incolumitatem.

Gala. 2.

Meditan di verbo pulchre hic vtiur nō tantū pro cogitare, sed pro cogitatio exercere, sicuti veteres dixerūt, oīs artes in meditatione consistere.

Ephes. 5. Amorsuū vbi laudandus. Cap. 25.

E

mitatē corporis sui, quia amplius aliquid diligit. Nā & avarus quis pecuniā diligat, tñ emit sibi panē. Quod cū facit, dat pecuniam q̄ multū amat & augere desiderat. Sed quia pluris æstimat salutē corporis sui, q̄ illo pane fulcitur, superuacaneū est diutius de re manifestissima disputare, q̄ tñ plerunq; nos facere cogit error impiorū. Ergo qm̄ p̄cepto nō est opus, vt se quisq; & corpus suū diligat, i qm̄ id q̄ sumus, & infra nos est, ad nos tñ pertinet, incōcussa naturæ lege diligimus, quæ in bestias et̄ promulgata est: nā & bestia se atq; corpora sua diligunt: restabat vt & de illo q̄ supra nos est, & de illo q̄ iuxta nos est, p̄cepta sumeremus. Diliges, inquit, dñm Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximū tuū tanquā teipsum. In his duob. p̄ceptis vniuersa lex pendet & Prophetæ. Finis itaq; p̄cepti est dilectio, & ea gemina, i. Dei & proximi. Quod si te totū intelligis, i. animā & corpus tuū, & proximū totū, i. animā & corpus eius: homo. n. ex anima constat & corpore, nullū rerū diligendarū genus in his duob. p̄ceptis p̄termisum est. Cū. n. p̄currat dilectio Dei, eiusq; dilectionis modus p̄scriptus appareat, ita vt cetera in illū cōfluant, de dilectione tuā nihil dictū v̄. Sed cū dictū est. Diliges proximū tuū tanquā teipsum: simul & tui abs te dilectio non p̄missa est. Ille aut̄ iuste & sancte uiuit, qui rerū integer estimator est. Ipse est aut̄ qui ordinatā dilectionem habet, ne aut diligit q̄ nō est diligendū, aut nō diligit q̄ est diligendū, aut amplius diligit quod minus est diligendū, aut æque diligit quod vel minus vel amplius diligendū est, aut minus vel amplius q̄ æque diligendum est. Omnis peccator inquantū peccator est, nō est diligendus. Et oīs homo inquantū homo est, diligendus est p̄ Deū, Deus vero, p̄ seipsū. Et si Deus omni hoīe amplius diligendus est, amplius quisq; debet eū diligere q̄ seipsum. Itē amplius alius homo diligendus est q̄ corpus nostrū: quia p̄ Deum oīa ista diligenda sunt, & p̄t nobiscū alius homo Deo p̄frui, q̄ non p̄t corpus, quia corpus per aiām uiuit qua fruimur Deo. Oēs aut̄ hoīes æque diligendi sunt. Sed cū omnib. prodesse nō possis potissimū consulendū est, qui pro locorū & temporū vel quarūlibet rerū opportunitatib. constrictius tibi quasi quadā sorte iungū-

De diligēdo Deo, p̄ximo & seipso. Cap. 26.

Mat. 22. 1. Tim. 1. F

Ordo dilectionis. Cap. 27.

Quibus potissimū sit succurrendum.

tur. Sicut. n. si tibi abundaret aliquid qd̄ dari oporteret ei qui nō haberet, nec duobus dari posset. si tibi occurreret duo, quorū neuter aliū vel indigentia, vel erga te aliqua necessitudine superaret, nihil iustius faceres quā vt forte eligeres, cui dandū esset quod dari vtrique nō posset. Sic in hominib. quibus omnibus cōsultare nequeas, pro sorte habendū est prout quisq; tibi colligatus t̄paliter adherere potuerit. Omnī aut̄ qui nobiscū frui possunt Deo, partim eos diligamus quos i p̄ adiuuamus, partim eos à quib. adiuuamur: partim eos quorū & indigemus adiutorio, & indigentia subuenimus: partim quibus nec ipsi conferimus aliquē cōmodi, nec ab eis vt nobis conferatur attendimus. Velle tñ debemus vt oēs diligant nobiscū Deū, & totum q̄ vel eos adiuuamus vel adiuuamur ab eis, ad vnū illum finē referendum est. Si. n. in theatris nequitia qui aliquē diligit histrionē, & tanquā magno vel et̄ summo bono eius arte perfruitur, oēs diligit qui eū diligunt se cū, non propter illos, sed p̄ eum quem pariter diligit: & quanto est in eius amore feruentior, t̄to agit quib. p̄t modis, vt à plurib. diligatur, & tanto pluribus cupit eū ostendere, & quē frigidiorē videt excitat eū quantū p̄t laudibus illius: si aut̄ contrauenientē inuenerit, odit in illo vehementer odiū dilecti sui, & quib. modis valet instat, vt auferat: quod nos in societate dilectionis Dei agere conuenit, quo perfrui beate viuere est, & à quo habent omnes qui eum diligunt, & quod sunt, & quod eum diligunt, de quo nihil metuimus, ne cuiquā possit cognitus displicere, & qui se vult diligere, non vt sibi aliquid, sed vt eis qui diligunt æternū p̄miū conferatur, hoc est ipse quē diligunt? Hinc et̄ efficitur vt inimicos et̄ nostros diligamus. Non. n. eos timemus, quia nobis q̄ diligimus auferre non possunt, sed miseremur potius, quia tanto magis nos oderunt, quanto ab illo quē diligimus separati sunt. Ad quē si conuersi fuerint, & illum tanquā beatificū bonū, & nos tanq̄ socios tanti boni necesse est vt diligant. Oritur aut̄ hoc loco de angelis nonnulla quæstio. Illo enim fruente, etiā ipsi beati sunt, quo & nos frui desideramus, Et quanto in hac vita fruimur, vel p̄ speculū vel in enigmate, tanto nostram peregrinationem & tolerabilius sustinemus, & ardentius finire cupimus. Sed vtrū ad illa duo

Cap. 28. 3. sen. di. 29. c. m̄ de etiam.

Optandū vt oēs diligant Deum. Cap. 29.

I

Mat. 5. Omnis homo vt proximus diligendus. Cap. 30. 1. sen. di. 1. c. Hæc ergo.

duo p̄cepta etiā dilectio pertineat angelo rū, nō irrationabiliter quæri p̄t. Nā q̄ nullū hominū exceperit q̄ p̄cipit vt p̄ximū diligamus, & ipse in Euāgelio dñs oñdit, & Paulus Apostolus. Nanq; illa cui duo p̄cepta p̄tulerat, atq; in eis p̄dere totā legē p̄phetasq; dixerat, cū interrogaret eū dicens, Et quis ē meus proximus, hominē quendā proposuit descendente ab Hierusalē in Hiericho incidisse in latrones, & ab eis grauitur vulneratū faucīū & semiuuū esse derelictū. Cui proximū esse nō docuit, nisi q̄ erga illū recreādū atq; curādū misericors extitit, ita vt hoc qui interrogauerat interrogatus ipse fateretur cui dominus ait, Vade & tu fac similiter: vt videlicet eū esse proximū intelligamus, cui vel exhibendū est officīū misericordie si indiget, vel exhibedū esset si indigeret. Ex quo est iam cōsequens, vt et̄ ille à quo nobis hoc vicissim exhibendū est proximus sit noster. Proximi enim nomen ad aliquid est, nec quā esse proximus nisi proximo potest. Nullū autē exceptū esse cui misericordie denegetur officīū, q̄ nō videat qm̄ vsq; ad inimicos etiam porrectum est eodē dño dicente, Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos. Ita quoq; Apostolus Paulus docet cū dicit, Nā nō adulterabis, nō homicidū facies, nō furaberis, nō concupisces, & si quod est aliud mandatū, in hoc sermone recapitulatur. Diliges proximum tuum tanquā teipsum. Dilectio proximi malū nō operatur. Quisquis ergo arbitratur non de omni homine Apostolū p̄cepisse, cogetur fateri q̄ absurdissimū & sceleratissimum est, visum fuisse Apostolo nō esse peccatū, si q̄s aut nō Christiani aut inimici adulterauerit vxorē, aut eū occiderit, aut eius rē cupierit. Quod si dementis est dicere, manifestū est oēm hominē proximū esse deputādū, q̄ erga nemine operandū est malū. Itā vero si vel cui p̄bēdum est, vel à quo nobis p̄bendū est officīum misericordie, recte proximus dicitur. manifestū est hoc p̄cepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos angelos cōtineri, à quibus nobis tāta misericordie officia impēdunt, quāta multis diuinarū scripturarū locis animaduertere facile est. Ex quo & ipse Deus & dñs noster proximū se nostrū dici voluit. Nā & seipsum significat dñs Iesus Christus opitulatum esse semiuuo

Mat. 22. 3. sen. di. 28. ca. oritur.

Luc. 10.

K

Mat. 5. Rom. 15.

3. sen. di. 28. cap. oritur.

Angeli quoque proximi nobis.

centi in via afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait. Sicut p̄ximū sicut fratrem nostrū ita cōplacebā. Sed qm̄ excellentior ac supra naturā nostrā est diuina substantia p̄ceptū quo diligamus Deum à p̄ximi dilectione distinctū m̄ est. Ille. n. nobis p̄bet misericordiam p̄ suā bonitatē, nos autē nobis inuicē p̄pter illius. i. ille nostri miseretur vt se perfruamur, nos vero inuicē nostri miseremur, vt illo perfruamur. Quapropter adhuc ambiguum esse videtur cū dicimus ea re nos p̄frui quā diligimus p̄ seipsum, & ea re nobis fruendū eē tñ qua efficiuntur beati, ceteris vero vtendū. Diligit enim nos Deus, & multū nobis dilectionē eius erga nos diuina scriptura cōmendat, quō ergo diligit, vt nobis utat, an fruatur? Sed si frui egeret bono n̄ro, q̄ nemo sanus dixerit. Omne enim bonum nostrū vel ipse, vel ab ipso est. Cui aut̄ obcurū vel dubiū est, nō egere lucē rerū harū nitore quas ipsa illustrauerit? Dicit et̄ apertissime Propheta, Dixi dño, Deus meus es tu, qm̄ bonorū meorū nō eges. Nō ergo frui nobis, sed uti. Nā si neq; fruatur neq; vitur, non inuenio quemadmodū diligat. Sed neq; sic uti vt nos, Nā nos res quibus vimur ad id referimus, vt Dei bonitate p̄fruamur. Deus vero ad suā bonitatē vsum n̄m refert. Quia. n. bonus est, sumus: & itā tū sumus boni sumus. Porro aut̄ quā iustus ē, nō impune sumus mali. Inquātū. n. mali sumus, intātū minus et̄ sumus. Ille. n. summe ac primitus est, qui oīno incōmutabilis est, & q̄ plenissime dicere potuit, Ego sum q̄ sum: & dices eis, Qui est misit me ad vos. At cetera sunt, & nisi ab illo eē nō p̄nt, & intātū bona sunt inquantū acceperūt ut sint. Ille igitur usus qui dicitur Dei quo nobis utitur, nō nō ad eius sed ad nostrā utilitatē refert, ad eius aut̄ tātūmodo bonitatem. Cuius autē nos miseremur & cui cōsulimus, ad eius quē utilitatē id facimus, eāq; intuemur: sed nescio quō et̄ nostra sit consequens, cum eū misericordiam quā impēdimus egenti sine mercede nō reliquit Deus. Hæc aut̄ merces summa est vt eo p̄fruamur, & oēs qui eo fruimur, nobis et̄ inuicē in ipso perfruamur. Nā si in nobis id facimus, remanemus in uia, & spem beatitudinis nostræ in hoīe uel in angelo locamus. Quod & homo superbus & angelus supbus arrogat sibi, atq; in se aliorū ipse gaudent

Psal. 34.

1. se. di. 1 ca. set cū M Deus nō frui nobis, sed uti. Cap. 31.

Psal. 15. Deus homine quō utitur.

Cap. 32. 1. se. di. 2 ca. Sed cū. 2. sen. di. 1. c. illoque 2. sen. di. 55. c. q̄ autem.

A 1. se. di. 1 ca. sed cū.

Quomō homine frui conueniat. Cap. 33.

gaudent constitui. Sanctus autē hō & sanctus angelus ēt fessos nos atq; in se acquiescere & & remanere cupiētes reficiūt potius, aut eo sumptu quē p̄ nos, aut illo etiā quē p̄ se acceperūt, acceperūt tñ, atq; ita refectos in illū ire cōpellunt quo fruētes pariter beati simus. Nā & Apostolus clamat. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Et neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat sed q̄ incrementū dat Deus. Et angelus hominē se adorātē monet, vt potius illū adoret sub quo ei dñs ēt ipse cōseruus est. Cū āt hōie in deofrueris, Deo potius quā hōie fruēris. Illo enim fruēris quo efficiēris beatus, & ad Deū te peruenisse lētaberis, in quo sp̄e ponis vt venias. Inde ad Philemonē Paulus, ita frater, iquit, ego te fruar in dño. Qd̄ si nō addisset in dño & fruar tñ, dixisset, i eo cōstituisset sp̄e beatitudinis suę, quāq; & vicinissime dicitur frui cū delectatione vti. Cū enim adest qd̄ diligitur, ēt delectationē secū necesse est gerat. Per quā si trāsieris, eāq; ad illud vbi permanendū est retuleris, vteris ea, & abusue nō proprie diceris frui. Si vero inhæseris atq; permaaseris, finē in ea ponēs lētitiaē tuę, tunc vere & proprie frui dicendus es. Quod non faciendū est nisi in illa trinitate, idēst summo & commutabili bono. Vide quēadmodū cū ipsa veritas & verbū, per quod facta sūt omnia, caro factū esset vt habitaret in nobis, tñ ait Apostolus, Et si noueramus Christum scđm carnē, sed iam nō nouimus. Ille quippe qui nō solum peruenientibus possessionē, sed ēt viā p̄be re se voluit vincētib; ad se, principiū viarū voluit carnē assumere. Vnde est etiam illud, Dominus creauit me in principio viarū suarū: vt inde inciperēt q̄ vellēt venire. Apostolus igitur quāuis adhuc ambularet in viā, & ad palmā supernę vocationis sequeretur vocantē dñm, tñ quæ retro sunt obliuiscens, & & in ea, quæ ante sunt extentus, iā principiū viarum transferat, hoc est eo non indigebat: a quo tamen aggrediendū & exordiendum iter est omnibus, qui ad veritatem peruenire & in vita æterna permanere desiderāt. Sic enim ait, Ego sum viā & veritas & vita: hoc est p̄ me venitur, ad me peruenit, in me permanetur. Cū enim ad ipsum peruenitur, etiā ad ipsum patrem peruenitur: quia per æqualem ille qui est æqualis agnoscitur, vincien-

te & tanq̄ agglutināte nos spiritu sancto, quo in summo atq; incōmutabili bono p̄manere possimus. Ex quo intelligitur quod nullares in viā tenere nos debeat, qñ nec ipse dñs inquantū viā nra esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire: ne rebus t̄palibus quis ab illo p̄ salute nostra susceptis & gestis hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter: vt ad eum ipsum qui nostram naturā a t̄palibus liberauit & collocauit ad dexterā patris, p̄uenire mereamur. Omnium igitur quæ prædicta sunt, ex quo de rebus tractamus, hæc summa est, vt intelligatur regis & oīum diuinarū scripturarum plenitudo & finis esse dilectio rei qua fruendū est, & rei quæ nobiscū ea re frui potest, quia vt se quisq; diligit p̄cepto non est opus. Hoc ergo vt nosceremus atq; possesumus, facta est tota pro salute nra p̄ diuinā prouidentiam dispensatio t̄palis qua debemus, vt i nō quasi manōri a quadā dilectione atque delectatione, sed transitoria potius tanq̄ viā, tanquā vehiculorum vel aliorum quorūlibet instrumentorū, aut si qd̄ cōgruētius dici pōt, vt ea quibus ferimur, p̄ illud ad quod ferimur diligamus. Quisquis igitur scripturas diuinas vel quālibet earū partē in tellexisse sibi videtur ita vt eo intellectu nō ædificet istā geminā charitatē dei proximi, nondū intellexit. Quisquis vero talem inde finiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati sit vtilis, nec tñ hoc dixerit, quod ille quē legit eo loco sensisse probatur, nō perniciose fallitur, nec oīno mentitur. Inest quippe in mentiente voluntas falsā dicendi, & ideo multos inuenimus qui mētiri velint, qui aut falli neminē. Cū igitur hoc sciens homo faciat, illud nesciēs patitur, satis in vna eadēque re apparet illū qui fallitur, eo qui mētitur esse meliorē: quandoquidem pati melius est iniquitatē, q̄ facere. Oīs āt qui mentitur iniquitatē facit, & si cuiquā videtur vtile aliqñ esse mendaciū, pōt videri vtilē aliqñ esse iniquitatē. Nemo enim mentiens in eo q̄ mētitē seruat fidē. Nam hoc vtiq; vult, vt cui mētitur fidem sibi habeat, quam tñ ei mentiendo non seruat. Omnis autem fidei violator, iniquus est. Aut iniquitas vtilis est aliquādo, quod fieri nō pōt, aut mendacium semper inutile. Sed quisquis in scripturis aliud sentit q̄ ille qui scripsit, illis nō mentientibus fallitur.

1. Cor. 1. B

1. Co. 3. Apo. 19. 1. 1. sen. di. 1. ca. co autem.

Græce Paulus dixit dicitur temp allu dens ad nomen

Onesimi. Id verbum tam ad vilitatem referitur quā ad voluntatem.

Pria via ad deum. Ca. 34.

10. an. 1. 2. Co. 5. Prou. 6.

Phil. 3.

10. an. 14.

D

Scripturae summa, amor dei.

Cap. 35. Rom. 13.

Scopus totius scripturae. Cap. 36.

E

1. Ti. 1

E

Scriptura qualē lectorem postulat. Cap. 37

2. Co. 5

1. Co. 3

Charitas perpetuo manet. Cap. 38

Fides, spes charitas illuminat. Cap. 39 1. Co. 13

litur. Sed tñ (vt dicere cōperā) si ea sententia fallit, qua ædificat charitatē, q̄ finis p̄cepti est, ita fallit, ac si quisquā errore deserēs viā, eo tamē p̄ agrum pergat, quo ēt viā illa perducit. Corrigendus est tamen, & q̄ si vtilius viciat non deserere, demonstrandū est, ne cōsuetudine deuiandi etiam illi transuerium aut peruersum ire cogatur. Afferendo. n. temere quod ille non sensit quem legit, plerū que incurrit in alia q̄ illi sententiæ cōtexere nequeat. Quæ si vera & certa esse consentit, illud non possit verum esse quod senterat: Fitq; in eo nescio quō vt amando sententiā suā, scripturæ incipiat offensior esse quā sibi. Qd̄ malum si serpere siuerit, euertetur ex eo. Per fidem. n. ambulamus, non per speciem. Titubabit autem fides si diuinarum scripturarū vacillat autoritas. Porro fide titubante, charitas ēt ipsa languescit. Nam si a fide quisq; ceciderit, a charitate ēt necesse est cadat: Non. n. pōt diligere quod esse non credit. Porro si credit & diligit, bñ agendo & p̄ceptis bonorum morum obtemperando efficit vt etiam speret se ad id quod diligit esse uenturum. Itaq; tria hæc sunt quibus & scientia omnis & prophetia militat, fides, spes, charitas. Sed fidei succedit spes quam videbimus. Et spei succedit beatitudo ipsa ad quā pueniri sumus. Charitas autē ēt istis decedētibus augebitur potius. Si. n. credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum puenierimus? Inter t̄palia q̄ ppe atque æterna hoc interest, q̄ t̄pale aliqd̄ plus diligitur antequā habeat, vilescit aut cum aduenit. Non. n. faciat animā, cui vera & certa sedes est æternitas. Aeternū aut ardentius diligitur adeptū q̄ desideratū. Nulli. n. desideratū concedit plus de illo existimare q̄ in se hēt, vt ei vilescat cū minus inuenit: sed quātum quisque veniens existimare poterit, plus perueniens inueniturus est. Homo itaque fide, spe & charitate subnixus, eaq; incōcussē retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitrator iam completum est quod dictum est, Sine prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scia destruetur. Quibus tamen quasi machinis tauri fidei & spei

& charitatis inest instructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ sunt ex parte non quarant. Perfectum sanē quantum in hac vita potest. Nam in comparatione futuræ vitæ nullius iusti & sancti est uita ista perfecta. Ideo manent, inquit, fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est charitas: quia & cum quisq; ad æterna peruenit, duobus istis decedētibus charitas auctior & certior p̄manebit. Quapropter cum quisq; cognouerit finem p̄cepti esse charitatem, de corpore puro & cōscientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus accedat. Cum. n. diceret, charitas: addidit de corde puro: ut nihil aliud q̄ id quod diligendū est diligitur. Conscientiam vero bonā subiunxit p̄ sp̄e: ille enim se ad id quod credit & diligit peruenturum esse desperat, cui malæ conscientie scrupulus inest. Tertio, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus quod non est diligendum, & rectē viuendo id speramus, ut nullo modo spes nostra fallatur: Propterea & de rebus cōtinentibus fidem, quantum p̄ tempore satis esse arbitratus sum, dicere volui, quia in aliis voluminibus, siue per alios siue per nos multa iam dicta sunt. Modus itaque sit iste libri huius, Cætera de signis (quātum dederit dominus) differemus.

Qualam lectorem scriptura postulat. Cap. 40. 1. Ti. 1

Libri primi, Finis.

DIVI AVRELI AVGVSTINI HIPONENSIS EPISCOPI, De doctrina Christiana Liber secundus.

Quoniā de rebus cum scriberem, p̄miū commoneo ne quis in eis attenderet nisi quod sunt, non etiam siquid aliud præter se significant, vicissim de signis differens hoc dico, ne quō in eis attēdat quod sunt, sed potius quod signa sunt, i. quod significant. Signū est. n. res p̄ter speciem q̄ ingerit sensib. aliud aliqd̄ ex se faciēs in cogitationē venire: sicut vestigio viso trāsisse animal, cuius vestigiū est cogitamus: & fumo viso ignē subesse cognoscimus, & voce animantis

De signis. Cap. 1

De cōsec. dist. 2. signum. 4. sen. d. 1. e. sacrum.

vis audita, affectione animi eius animaduertimus, & tuba sonante, milites vel progredi vel regredi, & siquid aliud pugna postulat oportere nouerit, Signorum igitur alia sunt naturalia, alia data. Naturalia sunt, quae sine uoluntate atque uoluntate significandi, pro se aliquid aliud ex se cognosci faciunt: sicuti est fumus significans ignem. Non enim uolens significare id facit, sed rerum expertarum animaduersione & notatione cognoscitur ignem subesse, et si fumus solus appareat. Sed uestigium uoluntatis animalis, ad hoc genus pertinet. Et uultus irati seu tristis affectione animi significat: aut si quis alius motus animi uultu indicet, perditur, et id nobis non egentibus ut prodatur. Sed de hoc toto genere nunc differere non est propositum. Quoniam tamen incidit in partitionem nostram, praeteriri omnino non potuit, atque id haec genus notatum esse suffecerit. Data uero signa sunt, quae sibi quaecumque uoluntate inuicem datur ad demonstrandos, quantum potest, motus animi sui uel sensa aut intellecta quaelibet. Nec ulla causa est nobis significandi, id est signi dandi, nisi ad depromendum & traiciendum in alterius animum id quod in animo gerit is qui signum dat. Horum igitur signorum genus est quantum ad homines attinet, considerare atque tractare statuimus: quia & signa diuinitus data quae in scripturis sanctis continentur, per homines nobis indicata sunt, qui ea conscripserunt. Habent et bestiae quaedam inter se signa quibus produnt appetitum animi sui. Nam & gallus gallinaceo reperto cibo, dat signum uocis gallinae ut accurrat: & colubus gemitu colubam uocat, & ab ea uicissim uocatur. & multa homini animaduerti solent. Quae utrum sicut uultus aut dolentis clamor sine signandi uoluntate, sequantur motum animi, an uere ad signandum dentur, alia quaestio est, & ad rem quae nunc agitur non pertinet. Quam partem ab hoc opere tanquam non necessarium remouemus. Signorum igitur quibus inter se homines sua sensa communiceant, quaedam pertinent ad oculum, uel sensum, pleuraque ad aurium, paucissima ad ceteros sensus. Nam cum inuimus non damus signum nisi oculis eius quae uolumus per hoc signum uoluntatis nostrae participem facere. Et quidam motus manuum pleraque significant, Et hiistiones omnium membrorum motibus datur signa quaedam scientibus, & cum oculis eorum quasi fabulantur.

Et uexilla draconesque militares per oculos insinuant uoluntate ducunt. Erunt haec omnia quasi quaedam uerba uisibilia. Ad aures autem quae pertinent, ut dixi, plura sunt, in uerbis maxime. Nam & tuba & tibia & cithara datur plerumque non solum suauis, sed et significante sonum. Sed omnia signa uerbis comparata paucissima sunt. Verba enim, praesens inter homines obtinuerunt principatum significandi quocumque omnia concipiuntur, si ea perdere quique uidit. Nam & odere unguentum dicitur quo perfusi sunt pedes eius, signum aliquid dedit. Et sacro corporis & sanguinis sui per gestum stato, significauit quod uoluit. Et cum mulier tangendo hembra uestimenti eius, salua facta est, non nihil significantem sed innumerabilis multitudinem signorum, quibus suas cogitationes homines exerunt, in uerbis constituta est. Nam & illa signa omnia quorum genera breuiter attingi, potui uerbis enunciare, uerba uero illis signis nullo modo posui. Sed quia uerberato aere statim transeunt, nec diutius manent, quae locum nati, instituta sunt per litteras signa uerborum, ita uoces oculis ostendunt, non per se ipsas, sed per signa quaedam sua. Ista igitur signa non ponuntur communi esse omnibus gentibus propter quodam dissensionis humanae, cum ad se quisque principatum rapit. Cuius superbiae signum est recta illa turris in caelum, ubi homines impium non solum animos, sed et uoces dissonas habere meruerunt. Ex quo factum est, ut et scriptura diuina qua tantis morbis humanarum uoluntatum subuenitur, ab una lingua perfecta, quae oportune potuit per orbem terrarum disseminari, per uarias interpretum linguas longe lateque diffusa innotesceret gentibus ad salutem: quae legentes nihil aliud appetunt quam cogitationes uoluntatemque illorum a quibus conscripserunt est inuenire, & per illas uoluntatem Dei secundum quam tales homines locutos esse credimus.

Sed multis & multiplicibus obscuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, quae temere legunt aliquid pro alio sentiunt, quibusdam autem locis quod uel falso suscipiunt non inueniunt: ita obscurae quaedam dicta densissimam caliginem obducunt. Quod totum prouisum diuinitus esse nun dubito, ad edomandam laborem superbiae, & intellectum a fastidio reuocandum: cui facile inuestigata plerumque uilescunt. Quid enim est quod quosquisquam dicat sanctos esse homines atque perfectos, quorum uita & moribus Christi ecclesia de quibuslibet super-

Quo signo
rum gene
re sit
vnt hic.

Inter si
gna prin
cipum
obsinent
uerba
Cap. 3

M
Mistrio.

1 Co. 14

Ioan. 12
Mat. 26

Mat. 9.

Signauer
borum lire
re.
Cap. 4

Gen. 11

Diuersa
tas lingua
rum.
Cap. 5.

Obscuritas
scripturae
non inuili.
Cap. 6.

superstitionibus praecidit eos quod ad se uenit, & imitatione bonorum sibi met quodammodo incorporat: quod boni fideles & veri Dei serui deponentes onera seculi ad sanctum baptismi lauacrum uenerunt, atque inde abscedentes conceptione sancti spiritus fructum datur geminae charitatis. dei & proximi: quod est ergo quasi haec quae dicat, minus delectat audientem, quam si eundem sensum locum illum exponat de canticis canticorum ubi dictum est ecclesiae, cum tanquam pulchra, quaedam femina laudaret, Dicentes tui sicut grex deo sarum ascendentes de lauacro, quae omnes geminos creat, & non est sterilis in eis: Num aliud homo dicit, quam cum illud planissimis uerbis, sine similitudinis huiusmodi adminiculo audierit? Et tamen nescio quomodo suauius intueri sanctos, cum eos quasi dentes ecclesiae video praecidere ab erroribus homines, atque in eius corpus emollita duritia quasi demersos manusque transferre. Oues et iucundissime agnosco deos, oneribus secularibus tanquam uelleribus depositis, & ascendentes de lauacro. id est de baptismo creatore omnes geminos. id est duo precepta dilectionis, & nulla esse ab isto sancto fructu sterilem video. Sed quare suauiter uideam, quam si nulla de diuinis libris talis similitudo promeretur, cum res eadem sit eademque cognitio, difficile est dicere, & alia quaestio est. Nunc tamen nemo ambigit, & per similitudines libentius quocumque cognosci, & cum aliqua difficultate quaesita multo gratius inueniri. Qui enim prorsus non inueniunt quod quaerunt fame laborant. Qui autem non quaerunt, quae in promptu habent, fastidio sepe marcescunt. In utroque autem, languor cauendus est. Magnificet igitur & salubriter spiritus sanctus ita scripturas sanctas modificauit, ut locis apertioribus famulo occurreret: obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferrum de illis obscuritatibus eruit, quod non planissime dictum alibi reperitur.

Ante omnia igitur opus est Dei timore conuerti ad cognoscendam eius uoluntatem, si quod nobis appetendum fugiendumque praecipiat. Timor autem iste cogitationem de nostra immortalitate, & de futura morte necesse est incuriat, & quasi clauis carnis omnes superbiae motus ligno crucis affigat. Deinde opus est miscere pietate, neque contradicere diuinae scripturae, siue intellectu si aliqua uita nostra percutit, siue non intellectu, quasi nos melius sapere meliusque percipere possumus: sed cogitare potius & credere id esse melius & uerius quam ibi scriptum

est, et si lateat, quam id quod nos per nosmetipsos sapere possumus. Post istos duos gradus timoris atque pietatis, ad tertium uenit scientiae gradus, de quo nunc agere statui. Nam in eo se exerceret omnis diuinarum scripturarum studiosus, nihil aliud in eo inueniens quam diligendum esse Deum, pro Deo, & proximum pro Deo, & illud quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere, proximum uero tanquam seipsum, id est ut tota dilectio proximi, sicut et nostri referat in Deum. De quibus duobus praecipis cum de rebus ageremus, in libro superiore tractauimus. Necesse est ergo ut primo se quis que scripturis inueniat amore huius seculi, hoc est temporalium rerum implicatum, longe se iunctum esse a tanto amore Dei, & tanto amore proximi, quantum scriptura ipsa praescribit. Tum uero ille timor quo cogitat de iudicio Dei, & illa pietas qua non potest nisi credere & credere authoritati sanctorum librorum, cogit eum seipsum lugere. Nam ista scientia bonae spei hominem se non iactantem sed lamentantem facit. Quo affectu impetrat sedulis precibus consolationem diuini adiutorii, ne desperatione frangat, & esse incipit in quarto gradu, hoc est fortitudinis, quo esuriit & sitit iustitia. Hoc enim affectu ab omni mortifera iucunditate rerum transcurrentium sese extrahit, & inde se auertit conuertit ad delictionem eternorum, incommutabilem. id est unitatem eandemque trinitatem. Quam ubi aspexerit, quantum potest, in longinqua radiantem, sique aspectus infirmitate sustinere se illam lucem non posse persenserit, in quinto gradu, hoc est in consilio misericordiae uirgam animam tumultuantem quodammodo atque obstrepentem sibi de appetitu inferiorum conceptis sordibus. Hinc uero se in dilectione proximi gna uiter exercet, in eaque perficitur, & spe iam plenus atque integer uiribus cum peruenerit usque ad inimici delictionem, ascendit in sextum gradum, ubi iam ipsum oculum purgat quo uideri Deus potest, quantum potest ab iis qui huic seculo moriuntur quantum possunt. Nam intantum uident, in quantum moriuntur huic seculo. In quantum autem huic uiuunt, non uident. Et ideo quamuis iam certior & non solum tolerabilior, sed et incunctor species lucis illius incipiat apparere, in enigmate tamen adhuc & per speculum uideri dicitur, quia magis per fidem quam per speciem ambulatur.

Oratio si
gurata
quid effi-
ciat.

Cap. 4

Septem gra-
dibus uel
sapientia
tur.

Cap. 7
Esa. 11
Gradus
primus
Secundus.

Tertius

Mat. 22

Supra li.
1. ca. 26

Esa. 11.

Quartus

Quintus

Quintus

Sextus

1. Co. 13

bulatur, cū in hac vita peregrinamur, quāuis
 1. Co. 5. conuersionē habeamus in celis. In hoc aut
 Phil. 3. gradu ita purgat oculū cordis, vt veritati ne
 ipsum quidē præferat aut conferat proximū
 ergo nec seipsum, q̄a nec illū quē diligit si-
 cut seipsum. Erit ergo iste sanctus tam simpli-
 ci corde atq; mundato, vt neq; hoibus placē-
 di studio detorqueat a vero, nec respectu de-
 uitandorū quorūlibet incōmodorū suorū q̄
 aduersantur huic vitæ. Talis filius ascēdit ad
 Septimus sapiētīā q̄ vltima & septima est, qua peccatus
 Ps. 110. trāquillusq; p̄fuit. Initiū. n. sapiētīe timor
 dñi. Ab illo. n. vsq; ad ipsam p̄ hos gradus tē-
 ditur & puenit. Sed nos ad tertiū gradū illā
 cōsiderationem referamus, de quo differere
 Libri Ca- qđ dñs suggererit atq; tractare institui-
 nonici. mus. Erit igit diuinarū scripturarū solertissimus
 Cap. 8. indagator, q̄ primo totas legerit, notasq; ha-
 buerit, & si nondū intellectu, iā tū lectione,
 duntaxat eas q̄ appellantur canonicæ. Nā cæ-
 teras securius leget fide veritatis instructus,
 ne p̄ocupent imbecillē animū, & periculo-
 sis mēdacijs atq; phātasmatibus eludētes p̄-
 iudicās aliqd cōtra sanā intelligētīā. In cano-
 nicis aut scripturis ecclesiarū catholicarū
 di. 19. c. quāpluriū authoritatē sequat, inter quas sa-
 In canoni- nē illæ sunt quæ Apostolicas sedes habere &
 cis. epistolas accipere meruerunt. Tenebit igit
 hunc modū in scripturis canonicis, vt eas q̄
 ab omnib. accipiunt ecclesijs catholicis, p̄-
 ponat eis qđā non accipiūt. In eis vero quæ
 non accipiūt ab omnib. p̄ponat eas quas plu-
 res grauiorē accipiūt, eis quas pauciores
 minorisq; authoritatis ecclesie tenēt. Si aut
 alias inuenerit a plurib. alias a grauiorib. hs
 beri, quāquā hoc inueniri nō possit, equalia
 tū authoritatis eas habēdas puto. Totus aut
 canō scripturarū in quo istā cōsiderationem
 versandā dicimus, his libris cōtinet, Quinq;
 Moyses. i. Genesi, Exodo, Leuitico, Numeri,
 Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno
 Iudicū, vno libello q̄ appellat Ruth, qui ma-
 gis ad regnorum principia videt pertinere.
 Deinde quatuor regnorum & duobus Para-
 lipomenō cōsequentibus, sed quasi a latere
 adiūctis simulq; p̄gentibus. Hęc est historia
 q̄ sibi met annexa tpa cōtinet, atq; ordinem
 rerū. Sunt aliæ tanquā ex diuerso ordine, q̄
 neq; huic ordini, neq; inter se conectunt, si-
 cut est Iob & Tobias & Hester & Iudith &
 Machabeorū libri duo, & Esdræ duo, q̄ ma-

gis subsequi vident ordinatā illā historiam,
 vsq; ad Regnorū vel Paralipomenon termi-
 natā. Deinde Prophetæ, in qbus David vnus
 liber psalmodi, & Salomonis tres, Prouerbio-
 rū, Cātica cāticorū, & Ecclesiastes. Nam illi
 duo libri, vnus q̄ Sapiaētia, & alius q̄ Eccle-
 siasticus inscribit, de quadā similitudine Sa-
 2. 7. 178. Cap. 4. lomonis esse dñr. Nā Iesus filius Sirach eos
 scripsisse cōstantissime perhibet. Qui tñ qm̄
 in authoritatē recipi meruerūt, inter Prophe-
 ticos numerādi sunt. Reliq; sunt eorū libri, q̄
 proprie Prophetę appellati sunt, duodecim
 Prophetarū libri singuliq; connexi sibi met,
 qm̄ nunq̄ seiuncti sunt p̄ vno habent. Quo-
 rū Prophetarū nomina sunt hęc, Osee, Ioel, I
 Amos, Abdias, Ionas, Manicheas, Naū, Aba-
 2. 2. 178. Cap. 4. cuk, Sophonias, Aggęus, Zacharias, Mala-
 rū voluminū, Esaias, Hieremias, Daniel, Eze-
 chiel. His quadraginta quatuor libris veteris
 testamēti terminat authoritas. Noui aut qua-
 tuor libris Euang. s̄m Mattheū, s̄m Marcum,
 s̄m Lucā, s̄m Ioāne: quatuordecim epistolis
 Pauli Apostoli, ad Romanos, ad Corinthios
 duobus, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philip-
 penses, ad Thessalonicenses duobus, ad Colof-
 senses, ad Timotheū duobus, ad Titū, ad Phi-
 lemonē, ad Habræos, Petri, tribus Ioannis,
 vna Iudæ, & vna Iacobi, Acti. Apostolorū li-
 bro vno, & Apocalypsis Ioānis libro vno. Itē
 his oibus libris timētes Deū & pietate man-
 2. 2. 178. Cap. 4. sueti q̄runt voluntatē Dei. Cuius operis & la-
 boris prima obseruatio est, vt diximus, nosse
 istos libros, & nondū ad intellectū, legendo
 tñ vel mādare memorię, vel oīno incognitos
 nō habere. Deinde illa q̄ in eis aperte posita
 sunt vel p̄cepta viuendi, vel regulę credēdi,
 solertius diligētiusq; inuestigāda sunt. Quæ
 quāto q̄sq; plura inuenit, tāto est intelligētia
 K. capior. In ijs. n. q̄ aperte in scriptura pos-
 ita sunt, inueniunt illa omnia quę continent
 fidem moresque viuendi, sp̄s. f. atq; charita-
 tē, de qbus libro supiore tractauimus. Tum
 vero facta quadam familiaritate cum ipsa
 lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ
 obscura sunt aperienda & discutienda per-
 lutrādas de manifestioribus sumant exem-
 pla, & qđā certarū sentētiarum testimonia,
 dubitationem de incertis auferant. In qua re
 memoria valet plurimum. Quæ si defuit
 non

Quid pri-
mo, quid
deinde q̄-
rendum
in literis
sacris.
Cap. 9

Verba
nunc pro-
prie nunc
metapho-
vice acci-
piuntur.
Cap. 10.

I. Cor. 9.
I. Ti. 15.
Græcam
linguā
Hebræā
necessa-
riā eē ad
cognitio-
nem lite-
rarum sa-
crarum.
Cap. 11.

Diuer-
tas inter-
pretatio-

non potest his præceptis dari. Duabus autē
 causis non intelliguntur quæ scripta sunt, si-
 aut ignotis aut ambiguis signis obteguntur.
 Sunt aut signa vel propria vel trāsata. Pro-
 pria dñr, cū his rebus significandis adhiben-
 tur p̄ quas sunt instituta, sicut cū dicimus
 bouē, intelligimus pecus, qđ oēs nobiscū La-
 tinæ linguæ hoies hoc nomine vocant. Trā-
 lata sunt, cū ipsę res quas pprijs verbis si-
 gnificamus ad aliud aliquid significandum
 L vsurpatur, sicut cū dicimus bouē, & per has
 duas syllabas intelligimus quod isto nomi-
 ne appellari solet: sed p̄ illud pecus rursus in-
 telligimus Euangelistā quē significauit scri-
 ptura, interpretante Apostolo, dicēs: Bouem
 trituranē nō infrenabis. Cōtra ignota signa
 propria, magnū remediū est linguarū cog-
 nitio. Et latinę quidē linguæ hoies quos nūc
 instruendos suscepimus, & duabus alijs ad
 scripturarū diuinarū cognitionē habent o-
 pus, Hebræa. f. & Græca, vt ad exēplaria p̄-
 cedentia recurrat, siquā dubitationē attule-
 rit Latinorum interpretetū infinita varietas,
 quanquā & Hebræa verba non interpretata
 sæpe inueniamus in libris, sicut amen, halle-
 lūia, & racha & osana, & siqua sunt alia. Quo-
 rū partim p̄p̄ sanctiorē authoritatē, quāuis
 interpretari potuissent, seruata est antiqui-
 tas, sicut est amen & halleluia, partim vero
 in aliā linguā trāsferri nō potuisse dñr, sicut
 alia duo quæ posuimus. Sunt. n. quēdā verba
 certarū linguarū, quæ in vsum alterius liguę
 per interpretationem transire nō possunt. Et
 hoc maxime interiectionib. accidit, q̄ verba
 potius motum animi significant, q̄ sentētiæ
 cōceptę vllā particulā. Nā & hæc duo talia
 esse perhibentur. Dicūt enim racha indignā
 M esse vocē, osanna lætantis. Sed nō propter
 hæc pauca, quæ notare atq; interrogare fa-
 cillimū est, sed propter diuersitates, vt dictū
 est, interpretetū, illarū linguarū est cognitio
 necessaria. Qui enim scripturas ex Hebræa
 lingua in Græcam verterunt linguam, nume-
 rari possunt, Latini autem interpretes nul-
 lo modo. Vt enim cuiq; primis fidei tem-
 porib. in manus venit codex Græcus, & ali-
 quātulū facultatis sibi met vtriusq; linguæ ha-
 bere videbatur, ausus est interpretari. Quæ q̄
 dem res plus adiuuit intelligentiam quā im-
 pediuit, si modo legentes nō essent negligentes.
 Nam nonnullas obscuriores sentēntias

tias pluriū codicū sæpe manifestauit inspe-
 ctio. Sicut illud Esaiæ Prophetę vnus inter-
 pres ait: Et carnē tuam ne despexeris: alius,
 Et domesticos seminis tui ne despexeris: vter-
 que sibi met inuicē attestant. Nāq; alter ex
 altero exponitur: quia & caro posset accipi
 proprie vt corpus suū quisq; ne despiceret,
 se putaret admonitum; & domestici seminis
 translātē, xp̄iani possent intelligi, ex eodem
 verbi semine nobiscū spiritualiter nati. Nunc
 autē collato interpretetū sensū probabilior
 occurrit sententia proprie de cōsanguineis
 nō despiciendis esse p̄ceptū, qm̄ domesti-
 cos seminis cū ad carnē retuleris, consanguinei
 A potissimū occurrunt. Vnde esse arbitror
 Rem. 11. illud Apostoli qđ ait si quo modo ad emu-
 lationē adducere potuero carnē meā vt sal-
 uos faciam aliquos ex illis. i. vt emulando
 eos qui crediderant & ipsi crederēt. Carnem
 aut suā dixit iudæos, p̄pter cōsanguinitatem.
 Esaiæ. 7. Item alius eiusdē Esaię p̄phetæ. Nisi eredide-
 ritis, non intelligetis. Alius interpretatus est,
 Nisi credideritis, non permanebitis. Quis ho-
 rū vera secutus sit, nisi exēplaria linguę p̄-
 cedentis legantur incertū est. Sed tñ ex vtroq;
 magnū aliquid insinuatur scienter legentib.
 Difficile est enim ita diuersos a se interpres
 fieri, ut non se aliqua uicinitate contingant.
 Ergo qm̄ intellectus in specie sempiterna ē,
 fides vero in rerū t̄paliū quibsdā conuulsi-
 bus quasi lacte alit paruulos. Nūc at p̄ fidē ambu-
 lamus nō per speciē. Nisi aut per fidē ambu-
 lauerimus, ad sp̄m peruenire nō poterim⁹,
 I. Cor. 5. q̄ nō transit, sed permanet per intellectū pur-
 gatū nobis coherentibus ueritati. Propterea
 ille ait, Nisi credideritis nō permanebitis. Il-
 le uero, Nisi credideritis nō intelligetis. Et ex
 Ambi- ambiguo linguæ p̄cedētis plerūq; interprete
 bologia. fallit cui nō bene tota lūa est, & eā signifi-
 cationē transfert quæ a leniū scriptoris peni-
 tus aliena est. Sicut quidā codices hnt, Acuti
 Psal. 12. pedes eorū ad effundendū sanguinē, & e-
 nim apud Græcos & acutū & uelocē signat. B
 Ille ergo uidit sententiā qui translulit, Velo-
 ces pedes eorū ad effundendū sanguinem.
 Ille aut alius ancipiti signo in aliam partem
 raptus errauit. Et alia quidē nō obscura sed
 falsa sunt, quorū alia conditio est, Nō enim
 intelligendos sed emendandos tales codices
 potius præcipiendum est. Hinc est enim et
 illud: quoniam μωσχοσ moschos Græce uitu
 Aug. Tomus tertius. B lus

num quid
faciat.
Cap. 12.
Esai. 58.

A
Rem. 11.

Esaiæ. 7.

I. Cor. 5.

Ambi-
bologia.

Psal. 12.

B

Ius dicitur *μοσχευματα* moscheumata quidā non intellexerunt esse plantationes, & vitulina interpretati sunt. Qui error tam multos codices præoccupavit, ut vix inveniatur aliter scriptum, & tñ sn̄a manifestissima est, quia crescit cōsequentib. verbis. Nanq; adulterinæ plantationes nō dabūt radices altas: convenientius dicitur q̄ vitulina, quæ velut pedibus per terrā gradiuntur, & non hærent radicibus: Hanc translationē in eo loco etia cetera contexta custodiunt. Sed qm̄ & q̄ fit ipsa sententia, quā plures interpretes propria quisq; facultate atque iudicio conantur eloqui, nō apparet nisi in ea lingua inspiciatur quā interpretantur, & plerunq; a sensu authoris deivus aberrat interpret si nō sit doctissimus. Igitur aut illarū linguarū ex quib. in Latinā scripturā peruenit petenda cognitio est, aut hñdē interpretationes eorū qui se verbis nimis obstrinxerunt, nō quia sufficiunt, sed ex his libertas vel error dirigatur aliorū, qui non magis verba q̄ sentētiā interpretando sequi maluerunt. Nā nō solum verba singula, sed etia locutiones sæpe transferuntur, q̄ omnino in Latinæ linguæ vsū, si quis consuetudinē veterū, qui Latine locuti sunt tenere voluerit, trāsire nō p̄t. Quæ aliquā intellectui nihil adimunt, sed offendūt tñ eos qui plus delectantur in rebus, cū et in earū signis sua quædam seruat integritas. Nā solēcisinus qui dicitur, nihil aliud est q̄ cum verba nō ea lege sibi coaptantur qua coapta verū q̄ priores nobis nō sine autoritate aliqua locuti sunt. Vtrum. n. inter homines, an inter hominib. dicatur, ad rerū non pertinet cognitionē. Itē Barbarismus qd aliud est, nisi verbū non eis literis vel sono enūciatū, quo ab eis q̄ Latine ante nos locuti sunt, enūciari solet. Vtrū. n. ignoscere p̄ducta tertia syllaba vel correpta dicatur, nō multū curat quæ peccatis suis Deū ut ignoscat petit, quolibet modo illud verbū sonare potuerit. Quid est ergo integritas locutionis, nisi Latinæ cōsuetudinē cōseruatio loquētū veterū autoritate firmata? Sed tñ eo magis inde offenduntur homines quo infirmiores sunt, eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt: non rerum scientia qua ædificamur, sed signorum, quā nō inflari omnino difficile est, cum & ipsa rerum sciētia sæpe cernicē erigat, nisi dñico reprimatur iugo. Quid. n. obest intellectori,

q̄ ita scriptū est, q̄ est terra in qua isti infidēt super eā, si bona est aut nequā, & quæ sunt civitates in quibus ipsi inhabitāt in ipsis? Quā locutionē magis alienæ linguæ eē arbitror, q̄ sensum aliquē altiorē. Illud etia q̄ iā auferre non possumus de ore cantantiū populorū, Super ipsum aut floriet sanctificatio mea. nihil profecto sn̄e detrahit: auditor tñ peritior mallet hoc corrigi, ut nō floriet, sed florebatur diceretur. Nec quicquā impedit correctionē nisi consuetudo cantantium. Ista ergo facile et contēni p̄t, si quis ea cauere voluerit, q̄ sano intellectui nihil detrahunt. At vero in illud q̄ ait Apostolus: Qd̄ stultū est Dei, sapientius ē hominibus: & qd̄ infirmū est Dei fortius est hominibus: si quis in eo Græcā locutionē seruasse voluisset, ut diceret, Qd̄ stultū est Dei, sapientius hoīum: & qd̄ infirmū ē Dei fortius est hominū: iret quidē vigilantis lectoris intentio in sententiæ veritatē, sed tñ aliquis tardior, aut non intelligeret. aut etiam peruersē intelligeret. Non enim tantū vitiosa locutio est, in latina talis, verum etia in ambiguitatē cadit, ut quasi hominū stultū vel hominū infirmū sapientius vel fortius videatur esse q̄ Dei: quanq̄ & illud, sapientius est hominibus, nō caret ambiguo etia si solēcismo careat. Vtrum. n. his hominibus ab eo qd̄ est huic homini, an ab his hominib. ab eo qd̄ est ab hoc hoīe dictū sit, nō apparet nisi illuminatione sententiæ. Melius itaq; dicitur ita, Sapientius est quā homines, & fortius est, quā homines. De ambiguis autē signis post loquemur, nunc de incognitis agimus, Quorū duæ formæ sunt quantum ad verba petinet. Nanq; aut ignotū verbū facit hēre lectorē aut ignota locutio. Quæ si alienis linguis veniunt, aut quærenda sunt ab earum linguarum hominibus, aut linguæ eadem, si & ocīū est & ingenium ediscendæ, aut plurium interpretum consulenda collatio est. Si autem ipsius linguæ nostræ aliqua verba locutionesque ignoramus, legendi consuetudine audiendique innotescunt, Nulla sanē sunt magis mandanda memoriæ quam illa verborum locutionumque genera quæ ignoramus, ut cum vel peritior occurrerit, de quo queri possint, vel talis lectio quæ vel præcedentibus vel consequentibus vel vtriusque ostendat quam vim habeat, quidue significet quod ignoramus, facile adiuuante memoria

Pf. 131.

E I. Co. I.

F De perō p̄da verborū & locutionū proprietate & emendandis codicib. Cap. 14.

Solēcis- mus & Barbaris mus. Cap. 13.

I. Co. 8.

memoria possimus animaduerrere & discere: quanq̄ tanta est vis consuetudinis et ad discēdū, ut qui in scripturis sanctis quodāmodo nutriti educatiq; sunt, magis alias locutiones mirentur, easq; minus latinas putent q̄ illas quas in scripturis didicerunt, neq; in latinæ linguæ authorib. reperiunt. Plurimū hic quoque iuuat interpretū numerositas collatis codicib. inspecta atq; discussa, tñ absit falsitas. Nā codicib. emendandis primitus debet inuigilare solertia eorū q̄ scripturas diuinas nosse desiderant, emendatis nō emendati cedant, ex vno duntaxat interpretationis genere venientes. In ipsis aut interpretationib. Itala ceteris p̄feratur. Nā est verborū tenacior cū p̄spicitate sn̄a. Et Latinis quibuslibet emendandis, Græci adhibeant, in quib. septuaginta interpretū q̄ ad vetus testm̄ attinet excellit authoritas: qui iā per oēs peritiores ecclesias tanta p̄ntia spiritus sancti interpretati esse dicuntur, ut os vnū tot hominū fuerit. Qui si, ut fertur, multiq; non indigni fide p̄dicant, singuli cellis et singulis separati cū interpretati essent, nihil in alicuius eorū codice inuentum est, q̄ non iisdē verbis eodēq; verborū ordine inueniretur in ceteris: quis huic authoritati cōferre aliquid nedū p̄ferre audeat? Si aut cōtulerunt ut vna omnium cōi tractatu iudicioq; vox fieret, nec sic quidē quenquā vnū hoīem qualibet peritia ad emendandum tot seniorum doctorumq; consensum aspirare oportet aut decet. Quā obrem et si aliquid aliter in Hebræis exemplarib. inuenit q̄ isti posuerint, cedendū esse arbitror diuinæ dispensationi, q̄ per eos facta est: ut libri quos gens Iudæa ceteris populis vel religione vel inuidia proderet nōlebat, credituris per dñm gentibus ministra regis Ptolemei p̄tate tanto ante proderent. Itaq; fieri pōt, ut sic illi interpretati sint, quæ admodū cōgruere gētib. ille qui eos regebat, & qui os vnū omnib. fecerat spiritus sanctus iudicauit. Sed tñ, ut superius dixi, horū quoq; interpretū, qui verbis tenacius inhæserunt, collatio nō est inutilis ad explanandā sn̄am. Latini ergo (ut dicere cœperā) codices veteris testī, si necesse fuerit, Græcorū autoritate emendandi sunt, & eorū potissimū qui cū septuaginta essent ore vno interpretati esse perhibent. Libros autē noui testī, si quid in latinis varietarib. titubat, Græcis cedere oportere nō dubiū est, & ma-

xime qui apud ecclesias doctiores & diligentiores reperiuntur. In translatis vero signis si qua forte ignota cogunt hærere lectorē, partim linguarū notitia, partim rerū inuestiganda sunt. Aliquid. n. ad similitudinem valet, & proculdubio secretū quiddam insinuat silo probatica piscina, vbi lauare faciē iussus est, cui oculos dñs luto de sputo facto inūxerat. Quod tñ nomē linguæ incognitæ, nisi Evangelista interpretatus esset, tā magnus intellectus lateret. Sic et multa q̄ ab authorib. eorū dē librorum interpretata non sunt noīa Hebræa, non est dubitandū habere non paruam vim atq; adiutoriū ad soluēda ænigmata scripturarū, si quis possit ea interpretari: q̄ nonnulli eiusdē linguæ viri periti nō sanē paruū beneficiū posteris contulerunt, qui separata de scripturis eadē verba omnia interpretati sunt, & quid sit Adā, quid Heua, qd̄ Abrahā, quid Moyſes, siue et locorū nomina, quid sit Hierusalē, vel Sion, vel Hiericho, vel Sina, vel Libanus, uel Iordanis, uel quæcunq; alia in illa lingua sunt incognita nobis noīa. Quibus apertis & interpretatis multæ in scripturis figuratæ locutiones manifestantur. Rerū aut ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cū ignoramus uel animantiū, uel lapidū, uel herbarū naturas aliarūve rerum, quæ plerunq; in scripturis similitudinis alicuius gratia ponunt. Nā & de serpente, q̄ notū est totum corpus eum pro capite obijcere ferietibus, quantum illustrat sensum illū quo dñs iubet astutos nos esse, sicut serpentes, ut, s. p̄ capite nostro, q̄ est Christus, corpus potius persequentib. offeramus, ne fides Christiana tanquā caput necetur in nobis, si parcentes corpori negemus Deū: vel illud q̄ per cauere angustias coarctatus, deposita ueteri tunica uires nouas accipere dē, quantum concinit ad imitandā ipsius serpentis astutiā, exundumq; ipsum ueterē hominē, sicut Apollolus dicit, ut induamur nouo, & exundū per angustias, dicente dño, Intrate per angustam portā. Ut ergo notitia naturæ serpentis illustrat multas similitudines, quas de hoc animante scriptura dare cōsuevit, sic ignorantia nonnullorū aialū q̄ nō minus p̄ similitudines cōmemorat, impedit plurimū lectorē. Sic lapidū, sic herbarū, vel q̄cunq; tenentur radicib. Nā & carbūculi nouitia, q̄ lucet in tenebris, multa illuminat etia obscura librorum ubi-

Cognitio animalitū herbarū, lapidum, similitūq; necessaria. c. 16. Ioan. 9. Hebræica nomina.

Mat. 10.

Ephes. 4. & Col. 3. Matth. 7.

Exo. 28.

temporibus, sydus quod appellamus luciferu... G rui honori & nomini Cesaris Romani dicare conati sunt. Et fortasse factu esset atq; isset in vetustate, nisi auia eius venus preoccupaf...

Sic Vir. ecce Dio nei proceffu Cesaris astru.

H Observatio syderu cap. 22.

Supra 21 cap. 1

Gem 25.

ipsum momentu minimu atq; augustissimu tps q geminoru partu determinat, multum I valere in reru natura atq; celestiu corporum rapidissima velocitate. Et si enim conceda vt plurimu valeat, tn in constellationibus a Mathematico inueniri no pot, quibus inspectis se facta dicere profitetur. Qd ergo in constellationibus no inuenit, quas necesse est vnas inspiciat, siue de Iacob, siue de eius fratre cōsultatur, quid ei prodest si discat in celo qd temere securus infamat, & no discat in tabula qua frustra sollicitus intuetur? Quare istae quoq; opiniones quibusda reru signis humana psumptione institutis, ad eade illa quasi qda cu demonib. & pacta & couenta referenda sunt. Hinc. n. fit, vt occulto. quoda iudicio diuino cupidi malaru reru hoies tradant illudicibus & diciendi pro meritis voluptatum suaru, illudeticibus. eos atq; decipieticibus puaricatorib. angelis: quibus ista pars mudi infima secundu pulcherrimu ordinu rerum diuine prouidentiae lege subiecta est. Quibus illusionib. & deceptionibus euenit, vt istis superstitionis & perniciosis diuinationu generib. multa pterita & futura dicantur, nec aliter accidat, qd dicunt: multa q; obseruantibus secundu obseruationes suas eueniat quibus implicati curiosiores fiat, & sese magis magisq; inserat multiplicib. laqueis pnciosissimi erroris. Hoc genus fornicationis animae salubriter diuina scriptura no tacuit, neq; ab ea sic deterruit animam, vt ppea talia negaret ee sectada, quia falsa dnr a pffessorib. eoru, sed et si dixerit vobis, iqt, & ita euenit, ne credatis eis. No. n. qa imago Samuelis mortui Sauli regi vera p nuciauit, ppterea talia sacrilegia quib. imago illa pntata est minus execranda sunt: aut quia in actibus Apostoloru ventriloqua femina veru testimoniū perhibuit Apostolis dñi, iō Paulus Apostolus pepercit illi spiritui, ac no potius tēminā illius demonij corptione atq; exclusione mūdauit. Oēs igit artes hmōi vel nugatorię vel noxię supstitionis, ex quadā pestifera societate hoium & demonu, quasi pacta infidelis & dolosa amicitiae cōstituta, penitus sunt repudiada & fugiēda Christiano: non q idolu fit aliquid, vt ait Apostolus, sed qa quae immolant, demonijs immolat & no Deo: nolo aut vros facios fieri demonioru. Qd autē de idolis & de immolationibus quae honori eoru exhibetur, dixit

Non habet da fidei mathematicis. cap. 23.

26. q. 27. ca. illud.

Dem. 13.

1. Re. 18. Li. 2. ad Simplicia num. 4. 3.

Ab. 16. Ventriloqua quasi si venit loquens, Graec.

Apo-

Apostolis, hoc de omnib. imaginarijs signis sentiendū est, quae vel ad cultu idoloru, vel creaturā eiusq; partes tanquā Deum colendas trahunt, vel ad remedioru aliarumq; obseruationu curā pertinent: q non sunt diuinitus ad dilectionē Dei & proximi tanquā publice cōstituta, sed per priuatas appetitiones reru temporaliu, corda dissipant miseroru. In omnib. ergo istis doctrinis societas demonu formidanda atq; vitanda est, qui nihil cū Principe suo diabolo nisi reditu nostru claudere atq; obserare conantur. Sicut autē de stellis quas cōdidit & ordinauit Deus humanae & deceptoriae coniecturae ab hominib. institutae sunt: sic et de quibusda nascentibus vel quo diuinae prouidentiae administratione existantib. reb. multa humana suspitionib. quasi regulariter coniecta literis mandauerūt, si forte insolite acciderint, velut si mulla pariat, aut fulmine aliquid percutiat. Quae oia tm valent, quantum psumptione animoru quasi coi quadā lingua cum demonib. se derata sunt. Quae tm omnia plena sunt pestiferae curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferae seruitutis. Non. n. quia valebat animaduersa sunt, sed animaduertēdo atq; signando factū est vt valerēt. Et ideo diuersis diuersa proueniunt secundu cogitationes & psumptiones suas. Illi. n. spūs qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualib. eū irretitū per suspitiones & consensiones eius viderit. Sicut enim verbi gratia, vna figura literae quae decessatum notatur, aliud apud Gracos, aliud apud Latinos valet, no natura, sed placito, & consensione significandi: & ideo qui vtranq; linguā nouit, si homini Græco velit aliquid significare scribendo, no in ea significatione ponit hanc literā, in qua eā ponit cū homini scribit Latino. Et vera vno eodemq; sono, apud Gracos literae, apud Latinos oleris nomen est. Et cū dico, Lege in his duab. syllabis, aliud Græcus, aliud Latinus intelligit. Sicut ergo ha oēs significationes pro sua cuiusq; societatis cōsensione animos mouent: & quia diuersa cōsensio est, diuerse mouēt. Nec ideo cōsenserunt in eas hoies, quia iam ualebant ad significationē: sed ideo ualent, quia cōsenserunt in eas. Sic et illa signa, qb. pernitiōsa demonu societas cōparatur, pro cuiusq; obseruationib. ualēt. Quod manifestissime ostēdit ritus auguru, qui & antequā

obseruet, & posteaquā obseruata signa tenent, id agunt, ne uideant uolatus, aut audiant uoces auiu: quia nulla ista signa sunt, nisi cōsensus obseruantis accedat. Quib. amputatis atq; eradicatis ab aīo Christiano deinceps uidentē sunt institutiones hoium non superstitione, i. non cū demonib. sed cū ipis hominibus institutae. Namq; omnia q ideo ualēt inter hoies, quia placuit inter eos ut ualeant, instituta hominū sunt: quoru partim superflua, luxuriosaq; instituta sunt, partim comoda & necessaria. Illa. n. signa quae saltando faciunt histriones, si natura non instituta & consensione hominū ualere, non primis teporib. saltante Pantomimo p̄co pronunciaret populis Carthaginis quid saltator uellet intelligi. Quod adhuc multi meminerūt senes, quoru relatu haec solem⁹ audire. Quod ideo credendū est, quia nunc quoq; si quis theatru taliū nugarū imperitus intrauerit, nisi ei dicat ab altero quid illi motus significent, frustra totus intentus est. Appetunt tm oēs quadam similitudinē in significando, vt ipsa signa inquantū possunt, reb. q significant similia sūt. Sed quia multis modis simile aliquid alicui pot esse, non cōstant talia signa inter hoies, nisi cōsensus accedat. In picturis uero & statuis, ceterisq; hmōi simulatis operibus, maxime peritoru artificum, nemo errat cū similia uiderit, ut agnoscat quib. sint reb. similia. Et hoc totū genus inter superflua hominum instituta numerandū est, nisi cū interest quid eoru, qua de causa, & ubi, & qn, & cuius auctoritate fiat. Milia deniq; fictaru fabularum & falsitatū, quarū mendacijs hoies delectantur, humana instituta sunt. Et nulla magis hominū propria, q a seipsis habent, existimanda, q quaeq; falsa atq; mendacia. Comoda uero & necessaria hominū cum hominib. instituta sunt, quaecunq; in habitu & cultu corporis ad sexus uel honores discernendos dīa placuit: & innumerabilia genera significationū, sine quib. humana societas, aut non omnino, aut minus comode geritur: quaeque in ponderibus atque mensuris, & numerorum impressionibus, uel estimationib. sua cuiq; ciuitati & populo sunt propria, & cetera huiusmodi. Quae nisi hominū instituta essent, no per diuersos populos uaria essent, nec in ipis populis singulis pro arbitrio suorum Principū mutarentur. Sed haec tota pars hu-

Instituta humanar. Cap. 25.

Pantomimus ab excellentia inuentionis dicitur e mimus, qui quoslibet gestus & mores exprofferit, et quatuor personar.

B 4 mano-

manorū institutorū, q̄ ad vsum vitæ necessa-
riū proficiunt, nequaquā est fugienda Chri-
stiano, imo ē tantū satis est, intuenda, me-
moriaq; retinenda: Adumbrata. n. quēdā &
naturalib. vtcūq; similia hoīum instituta sūt,
quorū ea q̄ ad societate, vt dictum est, demo-
nū pertinent, penitus repudianda sunt & de-
testanda. Ea vero q̄ hoīes cum hominib. ha-
bent, assumenda, inquantū non sunt luxurio-
sa atq; superflua: & maxime literarū figuræ,

D sine quib. legere nō possumus, linguarūq;
varietas quantū satis est, de qua superius di-
sputauimus. Ex eo genere sunt et nota, quas
qui didicerunt, proprie iā notarij appellant.
Vtilia sunt ista, nec discunt illicite, nec super-
stitiose implicat, nec luxu eneruant, si tū oc-
cupent, vt maiorib. rebus, ad quas adipiscen-
das seruire debent, non sint impedimento.

Iā vero illa q̄ non instituendo, sed aut tran-
sacta tēporib. aut diuinitus instituta, inuestigā-
do hoīes prodiderunt, vbi eunq; discantur,
non sunt hoīum instituta existimanda. Quod
alia sunt ad sensus corporis, alia vero ad ra-
tionē animi pertinentia. Sed illa q̄ sensu cor-
poris attingunt, vel narrata credimus, vel de-
monstrata sentimus, vel experta conijcimus.

Quicquid igit̄ de ordine tēporum transacto
rū indicat ea q̄ appellatur historia, plurimū
nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos
et si pręter Ecclesiā puerili eruditione disca-
tur. Nā & per Olympiadas, & per consulum
notā multa sępe q̄runtur a nobis: & ignorā-
tia consularis, quo natus est dñs, & quo pas-
sus est, nonnullos coegit errare, vt putarent

E quadraginta sex annorum ætate passum esse
dñm, quia per tot annos ædificatū esse tēplū,
dictū est a Iudeis, q̄ imaginē dñici corporis
habebat. Et annorū quidē ferē triginta bap-
tizatū esse retinemus auctoritate Euangelica.
Sed postea quot annos in hac vita egerit, q̄
textu ipso actionū eius animaduerti possit:
tñ ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de
historia gentiū collata cū Euangelio, liqui-
dus certiusq; colligitur. Tunc n. videbitur
non frustra dictū esse, q̄ quadraginta sex an-
nis tēplū ædificatum sit: vt cū referri iste nu-
merus ad ætatē dñi non potuerit, ad secretio-
rē instructionē humani corporis referatur,
quo indui pp nos nō dedignatus est vnicus
Dei filius, per quē facta sunt oīa. De utilita-
te aut̄ historię, vt omittam Gręcos, quātam

noſter Ambroſius q̄onem ſoluit calūniantib.
Platonis leſtoribus & dileſtorib. qui dicere
auſi ſūt, omnes dñi noſtri Ieſu Chriſti ſn̄as,
quas mirari & p̄dicare cogunt, de Platonis
libris eū didiciſſe, qm̄ longe ante humanum
aduētū dñi Platonem fuiſſe negari nō p̄t.
Nonne memoratus Ep̄s conſiderata h̄ſtoria
gentiū, cū Platonē reperiffet Hieremię Pro-
phetę tēporib. profectū fuiſſe in Aegyptum,
vbi tunc ille Propheta erat, probabilius eſſe
oſtendit, q̄ Plato potius noſtris literis p̄ Hie-
remiam fuerit imbutus, vt illa poſſet docere
vel ſcribere q̄ iure laudantur? Ante literas. n.
gentis Hebręorum, in qua vnus Dei cultus
emicuit, ex qua ſecundū carnē venit dñs no-
ſter, nec ipſe quidē Pythagoras fuit, a cuius
poſteris Platonē theologiā didiciſſe iſti aſſe-
runt. Ita conſideratis tēporib. fit multo credi-
bilis iſtos potius de literis noſtris habuiſſe,
quā eunq; bona & vera dixerunt, q̄ de Plato-
nis dñm noſtrū Ieſum Chriſtū, q̄ dementiſ-
ſimum eſt credere. Narratione aut̄ h̄ſtorica,
cū p̄terita ēt hominū instituta narrantur, nō
inter humana instituta ipſa h̄ſtoria numeran-
da eſt: quia iā, quæ tranſierunt, nec infecta ſie-
ri poſſunt, in ordine tēporum habenda ſunt,
quorū eſt conditor & adminiſtrator Deus.
Aliud eſt. n. facta narrare, aliud docere faciē-
da. H̄ſtoria facta narrat fideliter atq; vtiliter:
libri aut̄ haruſpicum, & quæq; ſimiles literę
facienda vel obſeruanda intendunt docere,
monitoris audacia, non iudicis fide. Eſt etiā
narratio demonſtrationi ſimilis, qua non p̄-
terita, ſed p̄ſentia indicantur ignaris. In quo
genere ſunt quæcunq; de locorum ſitu, na-
turisq; animalium, lignorum, lapidum, her-
barum, aliorumve corporū ſcripta ſunt. De
quo genere ſuperius egimus, eamq; cogni-
tionē valere ad ænigmata ſcripturarum ſol-
uenda docuimus: non vt pro quibuſdā ſignis

Cognitio
herbarū,
& ſimilium
rerum nō
eſt ſuper
ſtitiōſa.
Cap. 19.

G adhibeantur, tanquam ad remedia vel ma-
chinamenta, ſuperſtitionis alicuius, nā & il-
lud genus iā diſtinctū ab hoc licito, & libe-
ro ſeparauimus. Aliud eſt. n. dicere, tritā iſtā
herbā ſi biberis, venter non dolebit: & aliud
eſt dicere, iſtā herbā collo ſi ſuſpenderis, vē-
ter non dolebit. Ibi. n. probatur contēperatio
ſalabris: hic ſignificatio ſuperſtitiōſa damna-
tur. Quanquā vbi præcantationes, & inuoca-
tiones, & characteres non ſunt, plerunq; du-
biū eſt vtrum res quæ alligatur aut quoquo
modo

modo adiungitur ſanando corpori, vi natu-
ræ valeat, q̄ libere adhibendū eſt: an ſignifica-
tiua quadā obligatione proueniat, q̄ tanto
prudētius oportet cauere Chriſtianū, quā-
to efficacius prodeſſe videbitur. Sed vbi la-
tet qua cauſa quid valeat, quo animo quiſq;
vtatur intereſt, duntaxat in ſanandis vel tēpe-
randis corporibus, ſiue in medicina, ſiue in
agricultura: ſyderū aut̄ cognoscendorū non
narratio, ſed demonſtratio eſt, quorū perpau-
ca ſcriptura cōmemorat. Sicut aut̄ plurimis
notus eſt Lunæ curſus, qui ēt ad paſſionem
dñi anniuerſarie celebrandā ſolēniter adhi-
betur: ſic pauciſſimis ceterorū quoq; ſyderū
vel ortus, vel occaſus, vel alia quælibet mo-
menta ſine vllo ſunt errore nouiſſima. Quæ
per ſeiſam cognitio, q̄ q̄ ſuperſtitione quof-
dā non alliget, nō multum tñ ac propē nihil
adiuuat tractationē diuinarum ſcripturarū,
& infructuoſa intentione plus impedit. Et qa
familiaris eſt pernicioſiſſimo errori ſatua ſa-
ta cantantiū, cōmodius honeſtiusq; contēni-
tur. Habet aut̄ præter demonſtrationē p̄ſen-
tium, et præteritorum narrationi ſimile ali-
quid, q̄ a præſenti poſitione motuq; ſyderū,
& in præterita eorū veſtigia regulariter licet
recurrere. Habet et̄ futurorū regulares conie-
cturas, non ſuſpicioſas & abominofas, ſed ra-
tas & certas: non vt ex eis aliquid trahere in
noſtra fata & euenta tētemus, qualia Gene-
thliacorū deliramenta ſunt, ſed quantū ad ip-
ſa pertinet ſydera. Nā ſicut is qui computat
lunā, cum hodie inſpexerit quota ſit, & ante
quotlibet annos quota fuerit, & poſt quotli-
bet annos quota futura ſit, p̄t dicere: ſic de
vnoquoq; ſyderū, qui ea perite cōputāt re-
ſpondere cōſueuerunt. De qua tota cogita-
tione quantū ad vſum eius attinet, quid mihi
vī, aperui. Artium et̄ ceterarum, quibus ali-
quid fabricatur, vel quod remaneat poſt ope-
rationē artificis ab illo effectū, ſicut domus,
& ſcannū, & vas aliquod atq; alia huiuſce-
modi: vel q̄ miniſteriū quoddā exhibent ope-
ranti Deo, ſicut medicina & agricultura &
gubernatio: vel quarū oīs effectus eſt actio
ſicut ſaltationū & curſū & luctaminū. Ha-
rū ergo cunctarū artiū de p̄teritis experimē-
ta faciunt et̄ futura conijci. nam nullus earū
artifex mēbra mouet in operando, niſi præ-
teritorū memoriā cū futurorū expectatio-
ne contextat. Harū aut̄ cognitio tenuiter in ip-

Artis me-
chanicæ &
ſcripturis
vſus. c. 30

ſa humana vita curſumq; vſurpanda eſt, non
ad operandū, niſi forte officiū aliquod co-
gat, de quo nunc agimus, ſed ad iudicandū,
ne oīno neſciamus quid ſcriptura velit inſi-
nuare, cū de his artib. aliquas figuratas locu-
tiones inſerit. Reſtant ea q̄ non ad corporis
ſenſus, ſed ad rationē animi pertinent, vbi di-
ſciplina regnat diſputationis & numeri. Sed
diſputationis diſciplina ad oīa genera q̄o-
num, quæ in literis ſanctis ſunt penetrada &
diſſoluenda, & plurimū valet: tñ ibi cauēda
eſt libido rixandi, & puerilis q̄dam oſtenta-
tio decipiendi aduerſarium. Sunt. n. multa q̄
appellantur ſophiſmata, falſæ conſuſiones
rationum, & plerunq; ita veras imitantes, vt
non ſolū tardos, ſed ingenioſos et̄ minūſ di-
ligenter attentos decipiant. Propoſuit. n. qui-
dā dicens ei cū quo loquebatur, Quod ego
ſum, tu non es. At ille conſenſit. Verū. n. erat
ex parte, uel eo ipſo quod iſte inſidioſus, ille
ſimplex erat. Tunc iſte addidit. Ego autē ho-
mo ſum. Hoc quoq; cū ab illo accepiffet, cō-
cludit dicens. Tu igitur non es homo. Quod
genus captioſarum conſuſionum, ſcriptura
(quantū exiſtimo) deteſtatur illo loco, vbi
dictū eſt, Qui ſophiſtice loquit̄, odibilis eſt.
Quanquā et̄ ſermo non captioſus, ſed tñ abū-
dantius q̄ grauitatem decet uerborū ornāmē-
ta conſectans, ſophiſticus dicatur. Sunt et̄ ue-
ræ connexiones ratiocinationis falſas habē-
tes ſn̄as, quæ conſequentur errorem illius
cū quo agitur. Quæ tñ ad hoc inferūt a bo-
no & docto hoīe: vt in ijs erubeſcens ille, cu-
ius errorē conſequent̄, eundē relinquat erro-
rē: quia ſi in eodē manere uoluerit, neceſſe
eſt ut et̄ illa q̄ damnat, tenere cogatur. Nō. n.
uera inſerebat Apoſtolus, cū diceret, Neque
Chriſtus reſurrexit, & illa alia, Inanis eſt præ-
dicatio noſtra, inanis eſt & fides noſtra, &
deinceps alia q̄ omnino falſa ſunt, quia &
Chriſtus reſurrexit, & non erat inanis prædi-
catio eorū qui hoc annunciabant, nec fides
eorū qui hoc crediderant: ſed iſta falſa uerif-
ſime cōnectebantur illi inſe, qua dicebatur,
nō eſſe reſurrectionē mortuorū. Iſtis autem
falſis repudiatis, qm̄ uera erant ſi mortui nō
reſurgunt, conſequent̄ erit reſurrectio mor-
tuorū. Cū ergo ſint ueræ connexiones, non
ſolū uerarū, ſed et̄ falſarum ſn̄arum, facile
eſt ueritatē cōnexionum et̄ in ſcholis illis di-
cere, quæ p̄ter Eccleſiā ſunt. Sententiarum
autem

Dialecti-
ca. c. 31.

Hoc ſylo-
giſmo qui-
dam ador-
tu. Dioge-
nem, ipſe
faſt. a
Diogene
conuerſio-
ne captus
derideba-
tur.
Ecll. 37.

r. Co. 15.

L

*Hoies or
dine reru
non insti-
tuerunt,
sed ani-
maduer-
erunt.
Cap. 32.*

autem veritas in sanctis libris ecclesiasticis inuestiganda est. Ipsa tñ veritas conexio- num instituta, sed animaduersa est ab homini- bus & notata, vt eam possint vel discere vel docere. Nā est in reru ratione perpetua & di- uinitus instituta. Sicut. n. qui narrat ordinem tēporū, non eū ipse cōponit: & locorū situs aut naturas animalū vel serpentiū, vel lapi- dū qui ostendit, nō res ostendit ab hominib. institutas: & ille qui demonstrat sydera, eo- rūq; motus, non a se vel ab hoīe aliquo rein institutā demonstrat: sic et qui dicit, cū falsū est q̄ consequitur, necesse est vt falsum sit q̄ præcedit, verissime dicit, neque ipse facit, vt ita sit, sed tñ ita esse demonstrat. Ex hac regu- la illud est q̄ de Apostolo Paulo cōmemo- ramus: præcedit. n. non esse resurrectionem mortuorū quod dicebant illi, quorum erro- rem destruere volebat Apostolus. Porro illā snām præcedentem, qua dicebant non esse resurrectionem mortuorum, necessario se- quitur. Neq; Christus resurrexit. Hoc autē q̄ sequitur falsum est, Christus. n. resurrexit. Fal- sum est ergo & quod præcedit. Præcedit aut non esse resurrectionem mortuorum, Est igitur resurrectio mortuorum. Quod totū bre- uiter ita dī, Si non est resurrectio mortuorū, neque Christus resurrexit: Christus autē re- surrexit, est igitur resurrectio mortuorum. Hoc ergo vt consequenti ablato, auferretur et necessario q̄ præcedit, non instituerit ho- mines, sed ostenderunt. Et hæc regula perti- net ad veritatem connexionum, non ad veri- tatem snarum. Sed in hoc loco de resurre- ctione cū ageretur, & regula conexiois ve- ra est, & ipsa in conclusione snā. In falsis au- tē sententijs connexionis veritas est isto mo- do. Faciamus aliquē cōcessisse, si animal est cochlea, vocē habet. Hoc concessio, cū pro- batum fuerit vocem cochleam non habere, qm̄ consequenti ablato, illud quod præcedit auferretur, concludit nō esse animal cochleā. Quæ snā falsa est, sed ex concessio falso vera est conclusionis conexio. Veritas itaq; sen- tentiæ per seipsam valet, veritas autē conne- xionis ex eius cū quo agit opinione vel cō- celsione consistit. Ideo autem, vt supra dixi- mus, infertur vera conexione quod falsum est, vt eum, cuius errorem corrigere volu- mus, p̄niteat concessisse præcedentia, quo- rū consequentia videt esse respuēda. Iā hinc

intelligere facile est, sicut in falsis sententijs veras, sic in veris sententijs falsas cōclusiones esse posse. Fac. n. aliquē proposuisse. Si iustus est ille, bonus est, & esse cōcessum. Deinde as- sumpsisset, non est aut iustus. Quo itē cōces- so, intulisse conclusionē: Non est igitur bonus: Quæ tametsi vera sint omnia, non est tñ vera regula conclusionis. Non. n. sicut ablato con- sequenti auferretur necessario q̄ præcedit, ita et ablato præcedenti auferretur necessario q̄ cōsequitur: quia verū est cū dicimus: Si ora- tor est, homo est. Ex qua propositione si assu- mamus. Non est aut Orator, non erit conse- quens cū intuleris: Non est igitur homo. Qua- propter aliud est nosse regulas connexionū, aliud snarum veritatē. In illis discitur quid sit consequens, quid nō consequens, quid re- pugnans. Cōsequens est: Si orator est, homo est. Inconsequens: Si homo est, orator est. Re- pugnans: Si homo est, quadrupes est. Hic er- go de ipsa connexionione iudicatur. In veritate aut snarum ipsæ per se snā non earū conne- xio consideranda est: sed veris certisq; sen- tentijs, cū incertę vera connexionione iungunt, et ipsæ certę fiant necesse est. Quidam autem sic se iactant, cum veritatem connexionū di- dicerint, quasi sententiarum ipsa sit veritas. Et rursus, quidā plerunq; retinentes verā sen- tentiā, male se contēnunt, quia leges cōclu- sionis ignorāt: cū melior sit qui nouit esse re- surrectionē mortuorū, q̄ ille qui nouit con- sequens esse, vt si resurrectio mortuorū non est, neq; Christus resurrexit. Itē scientia de finiendi, diuidendi, atq; partiendi, q̄ etiam rebus falsis plerunq; adhibeatur, ipsa tñ falsa non est, neq; ab hominib. instituta, sed in re- rum ratione cōperta. Non. n. quia & fabulis suis eam Poetæ, & opinionib. erroris sui vel falsi Philosophi, vel et hæretici, hoc est falsi Christiani adhibere consueuerunt, propter- ea falsum est, neq; in definiendo, neq; in di- uidendo aut partiendo aliquid complecten- dum esse q̄ ad rem ipsam non pertinet, aut aliquid q̄ pertinet prætereundū. Hoc verum est, et si ea quæ definiuntur aut distribuuntur vera non sint: nam & ipsum falsum definitur cum dicimus, falsum esse significationem rei non ita se habentis vt significatur, siue aliquo alio mō. Quæ definitio vera est quamuis fal- sum verū esse non possit. Possumus et diui- dere, dicentes, duo esse genera falsi. Vnum eorum

*Aliud est
nosse leges
conclusio-
num, quā
res intelli-
gere.
cap. 34.*

*I. Co. 15.
Definitio,
Diuisio,
Partitio,
cap. 35.*

*Conclusio
syllogismi
falsa.
Cap. 33.*

*Eloquē-
tia nō se-
per vera
psuadet.
cap. 36.*

eorū q̄ omnino esse nō possunt, alterū eo- rū quæ nō sunt quamuis esse possint: Nā qui dicit septē & tria vndecim esse, id dicit quod omnino esse non potest: qui vero dicit calē- dis, verbi gratia, Ianuarijs pluuisse tametsi fa- ctū non sit, id tñ dicit quod fieri potuerit. De- finitio igitur & diuisio falsorū pōt esse verif- sima, quamuis falsa ipsa utiq; vera nō sint. Sunt et q̄dā præcepta vberioris disputationis, quæ iā eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera sunt quamuis eis possit etiā falsa persua- deri. Sed quia & vera esse possunt, nō est fa- cultas ipsa culpabilis, sed ea male vtentium perueritas. Nā neq; hoc ab hoībus institu- tum est, vt veritatis expressio conciliet audi- torē, aut facile q̄ intendit, insinuet breuis & aperta narratio, & varietas eius siue fastidio teneat intentos, & ceteræ huiusmodi obser- uationes: q̄ siue in falsis siue in veris causis ve- re sunt tamen, in quantum vel sciri vel credi aliquid faciūt, aut ad expetendū fugiendū ve- animos mouēt, & inuētæ potius quod ita se habeant, quā vt ita se haberent institutæ. Sed hæc pars cū discit, magis vt proferamus ea q̄ intellecta sunt, q̄ vt intelligamus adhibēda est. Illa vero cōclusionū & definitionū & di- stributionū plurimū intellectorē adiuuat: tñ absit error, quo vident hoies sibi ipsam bea- tē vitę veritatē didicisse, cum ista didicerint: quanq̄ plerunq; accidat, vt facilius hoies res eas assequant, p̄ quas assequēdas ista discū- tur, q̄ taliū præceptorū nodosissimas & spi- nosissimas disciplinas. Tanq̄ si quispiā dare volens p̄cepta ambulandi, moneat nō esse le- uādū pedē posteriorē, nisi cū posuerit prio- rā, deinde minutatim quemadmodū articu- lorū & poplitū cardines oporteat mouere describat. Vera. n. dicit, nec aliter ambulari pōt: sed facilius hoies hoc faciendo ambulāt q̄ animaduertunt cum faciunt, aut intelligūt cū audiūt. Qui aut ambulare nō possunt, mul- to minus ea curāt, q̄ nec experiēdo possunt atēdere. Ita plerunq; citius ingeniosus videt nō esse ratā conclusionē, q̄ p̄cepta eius capiat: tardus aut nō eā videt, sed multo mi- nus quod de illa p̄cipitur. Magisq; in his oī- bus ipsa spectacula veritatis sepe delectāt, q̄ ex eis in disputādo aut iudicādo adiuuamur nisi forte q̄ exercitiora reddunt ingenia, si et maligniora aut inflatoria non reddant: hoc est, vt aut decipere verisimili sermone

atq; interrogationibus amēt, aut aliquid ma- gnū, quo se bonis atq; innocentibus antepo- nunt, se affectos putēt, qui ista didicerunt. Iā vero numerari disciplina cuilibet tardif- simo clarū ē, q̄ non sit ab hoīb. instituta, sed potius indagata atq; inuenta. Nō. n. sicut pri- mā syllabā Italiæ, quā breuē pronunciaue- runt veteres, voluit Virgilius, & longa facta est: ita quisquā pōt efficere cū voluerit, vt ter- terna aut nō sint nouē aut nō possint efficere quadratā figuram, aut non ad ternariū nu- merū tripla sint, ad senariū seculupla, ad nul- lū dupla, quia intelligibiles numeri semissem- nō habent. Siue ergo in seipsis considerētur, siue ad figurarū aut sonorū aliarumve mo- tionum leges numeri adhibeantur, incōmu- tabiles regulas habēt, neq; vllō mō ab hoīb. institutas, sed ingeniosorū sagacitate cōper- tas. Quæ tñ oīa quisquis ita dilexerit, vt iacta- re se inter imperitos velit, & nō potius q̄ rere- vnde sint vera, q̄ tantūmodo vera esse perfen- serit: & inde q̄dam non solū vera, sed etiam incommutabilia quæ incōmutabilia esse nō comprehendit: ac sic a specie corporū vsq; ad humanā mentem perueniens, cū & ipsam mutabilē inuenerit, q̄ nunc docta nūc indo- cta sit, cōstituta tñ inter incōmutabilē supra seueritatē, & mutabilia infra se cetera, ad u- nius Dei laudē atq; dilectionē cuncta con- uertere, a quo cuncta esse cognoscit, doctus uideri pōt, sapiēs aut eē nullo mō. Quamo- brē videt mihi studiosis & ingeniosis adole- scētib. & timētib. Deū, beatq; uitā q̄rentib. salubriter p̄cipi, ut nullas doctrinas q̄ p̄ter Ecclesiā Christi exercent, tanquā ad beatam uitam capeffendā secure sequi audeant, sed eas sobrie diligēterq; diiudicent. Et si quas in- uenerit ab hoībus institutas uarias p̄ diuer- sas uoluntates instituentiū, & ignotas p̄ su- spitiones errantiū, maxime si habeant et cū dēmonibus inita societate per quarundam significationū quasi q̄dam pacta atq; cōuen- ta, repudient penitus & detestent, alienent et studia a superfluis & luxurijs hoīum in- stitutas. Illa vere instituta hoīum, q̄ ad socie- tatem conuenientium ualent, pro ipsa huius uitæ necessitate non negligent. In ceteris aut doctrinis, quæ apud gentes inueniuntur, præter historiā rerū, uel præteriti temporis, uel præsentis ad sensus corporis pertinen- tiū, quibus et viliū artium corporalium experi-

*Numeri.
ca. 38.*

*Que ar-
tes huma-
ne ample
Etendæ.
Cap. 39.*

*Leges hu-
mana.*

experimenta & coniecturæ annumerantur; & præter rationē disputationis & numeri nihil vtile esse arbitror. In quibus omnibus tenendum est, Ne quid nimis, & maxime in ijs que ad corporis sensus pertinentia, voluntur teporibus, & continentur locis. Sicut autem quidam de verbis omnibus & nominibus Hebræis & Syris Aegyptijs, vel si qua alia lingua scripturis sanctis inueniri potest, quæ in eis sine interpretatione sunt posita, fecerunt, vt ea separatim interpretarentur: quod & Eusebius fecit de temporum historia per diuinorum librorum questiones quæ vsum eius flagitant. Quod ergo hi fecerunt de his rebus, vt non sit necesse Christiano in multis per pauca laborare: sic video posse fieri, si quæ eorum que possunt, benignam sanè operam fraternæ utilitati delectet impendere, vt quoscunq; terrarum locos, quæve animalia vel herbas atq; arbores, siue lapides metalla incognita, speciesq; quaslibet scriptura commemorat, ea generatim digerens, sola exposita literis mandet. Potest etiã de numeris fieri, vt eorum tantummodo numerorum exposita ratio conscribatur, quos diuina scriptura meminit. Quorum aliqua aut omnia forte iam facta sunt, sicut multa quæ a bonis doctisq; Christianis elaborata atque conscripta arbitramur, non inuenimus sed siue propter turbas negligentium, siue propter inuidorum occultationes latet: quod vtrumque de ratione disputandi fieri possit, ignoro. Et vides mihi fieri non posse, quia per totum textum scripturarum colligata est neruorum vice: & ideo magis ambigua soluenda & explicanda, de quibus post loquemur, legentes adiuuat, quæ ad incognita signa, de quibus nunc agimus, agnoscenda. Philosophi autem qui vocantur, si qua forte vera & fidei nostræ accommodata dixerunt maxime Platonicus, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiã tanquam iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij non solum idola habebant & onera graua, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed et vasa atq; ornamenta de auro & argento & vestibus, quæ ille populus exiit de Aegypto, sibi potius tanquam ad vsum meliorem clanculo vendicauit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei ipsis Aegyptijs nescienter commodantibus ea quibus non bene utebantur. Sic doctrinæ omnes gentiliu non solum simulata & superficiosa signa grauesq; sarcinas superuacua-

Ab ethnicis si quid bene dictum in nostrum vsum est conuertendum. c. 4. Exodi. 3. & 12. di. 27. cap. legimus.

K

nei laboris habent, quæ vnusquisq; nostrum duce Christo de societate gentiliu exiens, debet abominari atq; deuitare: sed etiã liberales disciplines vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, de quibus ipso Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos: quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipsi instituerunt, sed quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentie, quæ ubiq; infusa est, eruerunt, & quo peruerse atque iniuriose ad obsequia demonum abutuntur, cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christiano ad vsum iustum prædicandi Euangelij. Vestem quoq; illorum, id est hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atq; habere licuerit in vsum conuertenda Christianum. nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nonne aspiciamus quam auro argento & veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor suavissimus, & martyr beatissimus? Quamto Lactantius? Quamto Victorinus, Opratus, Hilarius? Vt de viuis taceam: quamto innumerabiles Græci: Quam prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Aegyptiorum. Quibus omnibus viris superstitiosa gentium consuetudo, & maxime illis temporibus, cum Christi iugum decutiens, Christianos persequeretur, disciplinas quas vtilis habebat, nunquam commodaret, si eas in vsum vnus Dei colendi, quo vanus idolorum cultus extingueretur, conuersum iri suspicaretur, sed dederunt aurum & argentum & vestes suam exeunti populo Dei de Aegypto, nescientes quemadmodum illa quæ dabant in Christi obsequium redderetur. Illud enim in Exodo factum sine dubio figuratum est vt hoc præfiguraret: quod sine præiudicio alterius, aut patris, aut melioris intelligentie dixerim. Sed hoc modo instructus diuinarum scripturarum studiosus, cum ad eas perscrutandas accedere cœperit, illud Apostolicum cogitare non cesset, Scientia inflat, charitas edificat. Ita enim sentiet, quamuis de Aegypto diues exeat, tamen nisi Pascha egerit, saluum se esse non posse. Pascha autem nostrum immolatus est Christus. Nihilq; magis immolatio Christi nos docet, quam illud quod ipse clamat tanquam ad eos quos in Aegypto

Acto. 7.

Exodi. 3. & 12.

Secundum Theologiam quam animam requirit. Cap. 41. M

Aegypto sub Pharaone videt laborare: Venite ad me qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, Iugum enim meum suauis est, & sarcina mea leuis. Quibus nisi mitibus & humilibus corde, quos non inflat scientia, sed charitas edificat? Meminerint ergo eorum qui Pascha illo tempore per vimbrarum imaginaria celebrabant, cum signari postes sanguine agni iuberetur, hyssopo suis se signatos. Hæc herba mitis & humilis est, nihil fortius & penetrabilius eius radicibus: vt in charitate radicati & fundati possimus apprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & longitudo, & altitudo & profundum, id est crucis domini: cuius latitudo dicitur in transuerso ligno quo extenduntur manus. Longitudo a terra vsq; ad ipsam latitudinem, quo a manibus & infra totum corpus affigitur. Altitudo a latitudine sursum vsq; ad summum, quo adhæret caput. Profundum vero quod terræ infixum abscondit. Quo signo crucis omnis actio Christiana describitur: bene operari in Christo, & ei perseueranter inhaerere: sperare celestia facta non prophanare. Per hanc actionem purgati valebimus cognoscere et super eminentem scientiam charitatis Christi, quæ æqualis est patri, per quæ facta sunt omnia vt implentur in omnem plenitudinem Dei. Est et in hyssopo vis purgatoria, nec inflat scientia de diuitijs ab Aegypto ablati, superbe aliquid pulmo tumidus anhelet, Asperges me inquit, hyssopo & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor, Auditui meo dabis exultationem & lætitiã. Deinde annectit consequenter, vt ostendat purgationem a superbia significari hyssopo, Et exultabunt ossa humiliata. Quantum autem minor est auri argenti vestisq; copia, quam de Aegypto secum ille populus abstulit in comparatione diuitiarum quas postea Hierosolymæ consecutus est, quæ maxime in Salomone rege ostenduntur: tanta sit cuncta scientia quæ quidem est vtilis collecta de libris gentium, si diuinarum scripturarum scientiæ comparatur. Nam quicquid homo extradidicerit, si noxiu est, ibi datur, si vtile est, ibi inuenitur. Et cum ibi quisq; inuenit omnia que vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum

1. Cor. 8. Exod. 3. & 12. 1. Co. 15. Mat. 11.

Exo. 12.

Hyssopi vis Ephes. 3.

A

Ioan. 1.

Psal. 50.

Sacra scriptura cum prophana comparatio. c. 4. 2. 5. Reg. 10. B

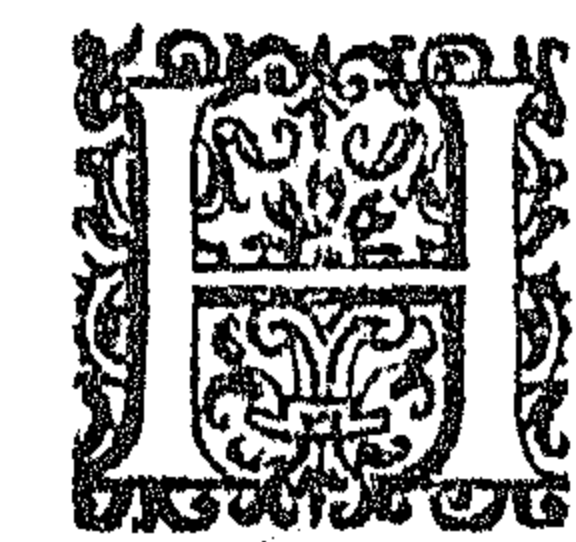
mirabili altitudine & mirabili humilitate dicuntur. Hac igitur instructione præditum cum signa incognita lectorem non impederint, mitem & humilem corde subiugatum leniter Christo, & oneratum sarcina leui fundamentum & radicatum & edificatum in charitate, quam scientia inflare non possit: accedat ad ambigua signa in scripturis considerata & discutienda, de quibus iam tertio volumine dicere aggrediar, quod dominus donare dignabitur.

Mat. 11. Ephes. 3. 1. Cor. 8.

C

D. AVRELI AVGVSTINI De doctrina Christiana.

LIBER TERTIVS.

Homo timens Deum voluntatem eius in scripturis sanctis diligenter inquirat. Et ne amet certamina pietate mansuetus, præmunitus etiam scientia linguarum, ne in verbis locutionibusq; ignotis hæreat, præmunitus et cognitione quarundam rerum necessariarum, ne vim naturamve earum quæ per similitudinem adhibentur ignoret, adiuuante iam codicum veritate quam solers emendationis diligentia procurauit, veniat ita districtus ad ambigua scripturarum discutienda atque soluenda. Vt autem signis ambiguis non decipiatur, quantum per nos instrui potest, fieri autem potest, vt istas vias quas ostendere volumus, tanquam pueriles vel magnitudine ingenij, vel maioris illuminationis claritate derideat: sed tamen vt dicere cœperam, quantum per nos instrui potest, qui eo loco animi est, vt per nos instrui valeat, sciat ambiguitatem scripturæ aut in verbis proprijs esse, aut in translatis: quæ genera in secundo libro demonstrauimus. Sed cum verba propria faciunt ambiguum scripturam, primo prouidendum est, ne male distinxerimus, aut pronunciauerimus. Cum ergo adhibita intetio incertum esse prouiderit, quo distinguendum aut quo pronunciandum sit, consulat regulam fidei, quam de scripturarum planioribus locis & Ecclesiæ auctoritate perceperit, de qua satis egimus, cum de rebus in primo libro loqueremur. Quod si ambæ vel etiam omnes, si plures fuerint: partes ambiguitatis, secundum fidem sonuerint, textus ipse sermonis a præcedentibus & consequentibus partibus, quæ

Summa superiorum librorum cap. 1.

Distinctio quantum faciat. c. 2.

D

quæ ambiguitatem illâ in medio posuerunt, restat consulendus: ut videamus cui nã snã de pluribus quæ se ostendunt ferat suffragiũ, eamq; sibi contexi patiat. Iam nunc exempla cõsidera. Illa heretica distinctio. In principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat: ut alius sensus sit, Verbũ hoc erat in principio apud Deum, non vult verbum Deũ confiteri. Sed hoc regula fidei refellendũ est, qua nobis de Trinitatis æqualitate præscribitur, ut dicamus, Et Deus erat verbũ, deinde subiungamus, Hoc erat in principio apud Deum. Illa vero distinctio ambiguitas neutra parte refellit fidei, & ideo textu ipso sermonis diiudicanda est, vbi ait Apostolus, Et qd eligã ignoro, cõpellor aut ex duobus concupiscentiã habens dissolui, & esse cũ Christo: multo. n. magis optimum, manere in carne necessarium p. p. vos. Incertũ. n. est vtrũ ex duob. concupiscentiã habens, an cõpellor aut ex duobus, ut illud adiungatur, concupiscentiã habens dissolui, & esse cum Christo. Sed qm̄ ita sequitur, Multo. n. magis optimũ, apparet eum eius optimi dicere se habere concupiscentiã, ut cum ex duob. cõpellatur, alterius tñ habeat concupiscentiã, alterius necessitatẽ: concupiscentiam, esse cũ Christo, necessitatẽ manere in carne. Quæ ambiguitas vno consequenti verbo diiudicatur, qd positũ est. n. quam particulam qui abstulerunt interpretes, illa potius snã ducti sunt, ut non solũ cõpelli ex duob. sed et duorum habere concupiscentiã videretur. Sic ergo distinguendũ est, Et quid eligam ignoro, cõpellor aut ex duob. quam distinctio sequitur, concupiscentiã habens dissolui, & esse cũ Christo. Et tanquã quæreretur, quare huius rei potius habeat cõcupiscentiam? Multo. n. magis optimũ, inquit. Cur ergo è duob. cõpellitur? Quia est manendi necessitas quã ita subiecit, Manere in carne necessariũ p. p. vos. Vbi aut neque præscriptio fidei, neque ipsius sermonis textu ambiguitas explicari põt, nihil obest secundum quamlibet earum quæ ostenduntur snãm distinguere. Veluti est illa ad Corinthios. Has ergo promissiones habentes charissimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dñi. capite nos, nemini nocuimus. Dubium est quippe vtrũ mundemus nos ab omni coinquinatione car-

nis & spiritus, secundũ illam snãm, ut sit sancta & corpore & spiritu: an mundemus nos ab omni coinquinatione carnis, ut alius sit sensus, Et spiritus perficientes sanctificationẽ in timore dñi, capite nos. Tales igitur distinctionum ambiguitates, in potestate legentis sunt. Quæcunq; aut de ambiguis distinctionibus diximus, eadem obseruanda sunt & in ambiguis prononciationibus. Nam & ipsæ nisi nimia lectoris vitientur incuria: aut regulis fidei corriguntur, aut præcedentis vel consequentis contextione sermonis: aut si neutrũ horum adhibetur ad correctionẽ, nihilo minus dubiẽ remanebunt, ut quolibet modo lector prononciauerit, non sit in culpa. Nisi. n. fides reuocet, qua credimus Deũ non accusaturũ aduersus electos suos, & Christum non condemnaturũ electos suos, potest illud sic prononciari, Quis accusabit aduersus electos Dei? Ut hanc interrogationẽ quasi responsio subsequatur, Deus qui iustificat. Et iterum in terrogetur, Quis est qui condẽnat? Et respondeatur, Christus Iesus qui mortuus est. Quod credere quia dementissimum est, ita prononciabitur, ut præcedat percontatio sequat interrogatio. Inter percontationẽ autem & interrogationẽ hoc veteres interesse dixerunt, qd ad percontationem multa responderi põt: ad interrogationẽ vero, aut non, aut et. Prononciabitur ergo ita, ut post percontationẽ qua dicimus, Quis accusabit aduersus electos Dei? illud quod sequitur sono interrogãtis enuncietur, Deus qui iustificat? ut tacite respondeatur, non. Et itẽ percontemur, Quis est qui condẽnat? rursumq; interrogemus, Christus Iesus qui mortuus est: magis autem qui resurrexit, qd est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? ut vbiq; tacite respondeatur, non. At vero illo loco vbi ait, Quid ergo dicemus? quia gentes quæ non sectabantur iustitiã, apprehenderunt iustitiã, nisi post percontationẽ qua dictum est, Quid ergo dicemus? responsio subiiciatur, quia gẽtes quæ non sectabantur iustitiã apprehederunt iustitiã, textus consequens nõ cohærebit. Qualibet aut voce prononcietur illud quod Nathan ael dixit, A Nazareth potest aliquid boni esse: siue affirmantis, ut illud solũ ad interrogationẽ pertineat qd ait, A Nazareth siue totũ cũ dubitatione interrogantis, nõ video quõ discernatur, vterq; aut sensus fidem non impedit.

Distinctio in prononciãdo. c. 3

Percontatio & interrogatio.

Percontatio & interrogatio.

Rom. 9.

H

Ioan. 1.

Impedit. Est etiã ambiguitas in sono dubio syllabarũ, & hæc vtiq; ad prononciationem pertinet, Nã quod scriptũ est, Nõ est absconditũ à te os meũ quod fecisti in abscondito, non elucet legenti vtrũ correpta litera os prononciat an producta. Si. n. corripiat, ab eo qd sunt ossa: si autem producat, ab eo quod sunt ora intelligitur numerus singularis. Sed talia linguæ præcedẽtis inspectio diiudicatur. Nã in Græco nõ *σώμα* sed *ὄσεν*, positum est. Vnde plerunq; loquendi consuetudo vulgaris utilior est significãdis rebus, q̄ integritas literata. Mallẽ quippe cũ barbarismo dici, Nõ est absconditũ à te os meũ, q̄ ut ideo esset minus apertũ, quia magis Latinum est. Sed aliqñ dubius syllabæ sonus etiã vicino verbo ad eandem sententiã pertinere diiudicaf, Sicut est illud Apostoli, Quæ prædico regnũ Dei nõ possidebunt: Si tantũmodo dixisset, quæ prædico vobis, neq; subiixisset, sicut prædixi, non nisi ad codicẽ præcedentis linguæ recurrendũ esset, ut cognosceremus vtrum in eo quod dixit prædico, producenda an corripienda esset media syllaba, Nunc autem manifestum est producendam esse. Nõ enim ait, sicut prædicaui, sed sicut prædixi. Non solum aut ista, sed etiã illæ ambiguitates quæ non ad distinctionẽ vel ad prononciationẽ pertinent, similiter cõsiderandæ sunt, qualis illa est ad Thessalonicẽses: Propterea cõsolati sumus fratres in vobis. Dubiũ est. n. vtrum o fratres, an hos fratres. Neutrũ autẽ horũ est contra fidem: sed Græca lingua hos casus pares nõ habet, & ideo illa inspecta renuncietur vocatiuus, id est, o fratres. Quod si noluisse interpretes dicere, propterea consolationẽ habuimus fratres in vobis: minus seruitum esset verbis, sed minus de sententiã dubitaretur: aut certe si adderetur, nostri, ne mo ferẽ ambigeret vocatiuũ esse casum, cũ audiret, propterea cõsolati sumus fratres nostri in vobis: Sed iã hoc periculosus permittit: ita factũ est in illa ad Corinthios, cum ait Apostolus, Quotidie morior, per vestrã gloriã fratres quam habeo in Christo Iesu. Ait enim quidam interpres, Quotidie morior, per vestram iuro gloriã: quia in Græco vox iurantis manifesta est sine ambiguo sono. Rarisime igitur & difficillime inueniri potest ambiguitas in proprijs verbis, quantũ ad li-

bro diuinarũ scripturarũ spectat, quam non aut circumstãtia ipsa sermonis qua cognoscitur scriptorum intentio, aut interpretũ collatio, aut præcedentis linguæ soluat inspectio. Sed verborũ translatorũ ambiguitates de quibus deinceps loquendũ est, nõ mediocrẽ cauendũ est, ne figuratã locutionẽ ad literã accipias. Et ad hoc enim pertinet, quod ait Apostolus Litera occidit, spiritus autem viuificat. Cũ enim figurate dictũ sic accipitur, tanquã proprie dictũ sit, carnaliter sapitur. Neq; vlla mors animæ congruentius appellatur, q̄ cũ id etiã quod in ea bestijs antecellit, hoc est intelligẽtia carni subiicitur sequẽdo literã. Qui enim sequitur literã, translata verba sicut propria tenet: neq; illud qd proprio verbo significatur, refert ad aliã significationem. Sed si sabbatũ audierit, verbi gratia, nõ intelligit nisi vnũ diem de septẽ, qui continuo volumine reperuntur. Et cũ audierit sacrificium, nõ excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorũ terrenisq; fructibus solet. Ea demũ est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturã corporeã oculum mentis ad hauriendũ aternũ lumen leuare nõ posse. Quæ tamen seruitus in Iudæo populo longe à ceterarum gentium more distabat, quãdoquidem rebus temporalib. ita subiugati erãt, ut vnus eis in omnibus commendaret Deus. Et quanquã signa rerũ spiritualium pro ipsis rebus obseruaret, nescientes quõ referretur, id tñ insitum habebant, quod tali seruitute vni omnium, quẽ non videbant, placerent Deo. Quam custodiam tanquã sub pẽdagogo paruulorũ fuisse scribit Apostolus. Et ideo qui talibus signis p̄tinaciter inhæserunt, contẽnẽtẽ ista dũm, cum iam tempus reuelationis eorum venisset, ferre nõ potuerunt: atq; inde calumnias, qd sabbato curaret, moliti sunt principes eorũ, populusq; signis illis tanquam rebus astrictus, nõ credebatur Deum esse uel a Deo uenisse, qui ea sicut à Iudæis obseruabantur, nollet attere. Sed qui crediderunt, ex quibus facta est prima Ecclesia Hierosolymitana, satis ostenderunt quanta utilitas fuerit eo modo sub pẽdagogo custodiri, ut signa quæ temporaliter imposita erant seruitibus ad unius Dei cultum, qui fecit cælum & terrã, opinionem obseruantium religarent.

Figura: sermo si intelligat illustrat scripturam. cap. 5.

2. Cor. 3.

seruitus legi. c. 6.

M

Gal. 3.

Mat. 12.

Ioan. 1.

B

Phil. 1.

F

2. Cor. 7.

garent. Nanq; illi quia proximi spiritualibus fuerunt, in ipsis enim temporalibus & carnalibus vocibus atq; signis, quanuis quomodo spiritaliter esse ut intelligenda nesciret, quia unum tamen ediderant venerari aeternum Deum, tam paces exiterunt spiritualia, ut omnia sua venderent, eorumq; precium indigentibus distribuendum, ante Apostolorum pedes poneret, seque totos dedicarent Deo tanquam templum nouum, cuius terrenae imagini hoc est templo veteri seruebant. Non enim hoc vllas Ecclesias gentium fecisse scriptum est, quia non tam prope inuenti erant qui simulacra manufacta Deos putarent. Et si quoniam aliqui eorum illa tanquam signa interpretari conabantur, ad creaturam colendam venerandamque referebant. Quid enim mihi prodest simulacrum, verbi gratia, Neptuni, non ipsum habendum Deum, sed eo significari vniuersum mare, vel etiam omnes aquas ceteras, quae fontibus proruunt: sicut a quodam Poeta illorum describitur: si bene recolo, ita dicente, Tu Neptune pater cui tempora cana crepanti Cineta salo resonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus & flumina crinibus errant. Haec siliqua intra dulce rectorum sonantes lapillos quaerit. Non est autem hominum, sed porcorum cibus. Nouit quid dicam, qui Euangelium nouit. Quid ergo mihi prodest quod Neptuni simulacrum ad illam significationem referat, nisi forte ut neutrum colam. Tam enim mihi statua quilibet, quam mare vniuersum, non est Deus. Fateor altius demersos esse, qui opera hominum deos putant, quam qui opera Dei. Sed nobis vnus diligendus & colendus Deus praecipitur, qui fecit haec omnia quorum illi simulachra venerantur, vel tanquam Deos vel tanquam signa & imagines deorum. Si ergo signum vtiliter institutum pro ipsa re sequi, cui significandae institutum est, carnalis est seruitus quanto magis inutilium rerum signa instituta pro rebus accipere? Quae si retuleris ad ea ipsa quae his significantur, eisque colendis animam obligaueris nihilominus seruilis carnalisque onere atque velamine non carebis. Quam obrem Christiana libertas eos, quos inuenit sub signis vtilibus tanquam prope inuentos, interpretatis signis quibus subditi erant, eleuatos ad eas res, quarum illa signa sunt liberauit. Ex his factae sunt Ecclesiarum sanctorum Israelitarum. Quos autem inuenit sub signis inutilibus, non solum seruilem operationem sub talibus signis, sed

etiam ipsa frustra remouitque omnia: ut a corruptione multitudinis simulatorum deorum quam sepe ac proprie scriptura fornicationem vocat, ad vnus Dei cultum gentes conuertetur, nec sub ipsis iam signis vtilibus seruitur, sed exercitaturae potius animam in earum intelligentia spiritali. Sub signo enim seruitur quod operatur aut veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet, Qui vero aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potius quo talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo spiritalis & liber est, etiam tempore seruitutis, quo carnalibus animis nondum oportet signa illa reuelari, quorum iugo edomandi sunt. Tales autem spirituales erant Patriarchae & Prophetae, omnesque in populo Israel pro quos nobis spiritus sanctus ipsa scripturarum & auxilia & solatia ministravit. Hoc vero tempore posteaquam resurrectione domini nostri Iesu Christi manifestissimum indicium nostrae libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quae iam intelligimus operatione graui onerati sumus: sed quaedam pauca pro multis eademque factu facillima, & intellectu angustissima, & obseruatione castissima, ipse dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicut est baptismi sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis domini. Quae vnusquisque cum percipit quo referantur imbutus agnoscit, ut ea non carnali seruitute, sed spiritali potius libertate veneretur. Ut autem literam sequi & signa pro rebus quae ipsi significantur accipere seruilis infirmitatis est, ita inutiliter signa interpretari male vagantis est. Qui autem non intelligit quid significet signum, & tamen signum esse intelligit, nec ipse premitur seruitute. Melius est autem, vel premi incognitis, sed vtilibus signis, quam inutiliter ea interpretando, a iugo seruitutis eductam ceruicem laqueis erroris inferere. Huic autem obseruationi qua cauemus figuratam locutionem, id est translatae quasi propriae sequi adiungenda est illa est, ne propriae quasi figuratae velimus accipere. Demonstratio est igitur prius modus inuenienda locutionis propriae ne an figurata sit. Et iste omnino modus est, ut quicquid in sermone diuino neque ad morum honestatem neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum & proximum,

Acto. 4.

A

De cultoribus simulachrorum & creaturarum. Cap. 7.

Claudia in versis.

B

Deut. 6.

Christiani signa interpretantur. Cap. 8.

C De signis Israelitarum & Christianorum. Cap. 9.

Baptismus. Eucharistia.

D

Quae figuratae sunt accipiuntur. Cap. 10.

mu, fidei veritas ad cognoscendum Deum & proximum pertinet. Spes autem sua cuique est in conscientia propria, quemadmodum se sentit ad dilectionem Dei & proximi cognitionemque proficere. De quibus omnibus primo libro dictum est. Sed quoniam procliuus est humanum genus, non ex momentis ipsius libidinis, sed potius suae consuetudinis estimare peccata, fit plerumque ut quisque hominum ea tamen culpanda arbitretur, quae suae regionis & temporis homines vituperare atque damnare consueuerunt, & ea tamen probanda atque laudanda quae consuetudo eorum cum quibus uiuit admittit, eoque contigit, ut si quid scriptura vel preceperit quod abhorret a consuetudine audientium, vel quod non abhorret culpauerit, si animam eorum iam verbi vixit auctoritas, figuratam locutionem putent. Non autem praecipit scriptura nisi charitatem, nec culpatur nisi cupiditatem, & eo modo informat mores hominum. Item si animam praecipit alicuius erroris opinio, quae quid aliter asseruerit scriptura figuratum homines arbitrantur. Non autem asserit nisi catholicam fidem, rebus praeteritis & futuris & praesentibus. Praeterea narratio est futurorum praenunciatio, praesentium demonstratio. Sed omnia haec ad eandem charitatem nutriendam atque corroborandam, & cupiditatem vincendam atque extinguendam valent. Charitatem voco motum animi ad fruedum Deo pro pro ipso, & se atque proximo pro Deum. Cupiditatem autem motum animi ad fruedum se & proximo & quolibet corpore non pro Deum. Quod autem agit indomita cupiditas ad corrupendum animam & corpus suum, flagitium vocatur. Quod autem agit ut alteri noceat, facinus dicitur. Et haec sunt duo genera omnium peccatorum, sed flagitia priora sunt. Quae cum exanimauerint animam, & quandam egestatem produxerint, in facinora profilitur, quibus remoueantur impedimenta flagitiorum aut adiumentum quaerant. Item quod agit charitas quo sibi proficit, vtilitas est. Quod autem agit ut proficit proximo, beneficentia nominetur. Et hinc praecipitur vtilitas, quia nemo potest ex eo quod non habet prodesse alteri. Quanto autem magis regnum cupiditatis destruitur, tanto charitatis augetur. Quicquid ergo asperum & quasi saeuum dictum factumque in sanctis scripturis legitur, ex persona Dei vel sanctorum eius, ad cupiditatis regnum destruendum valet. Quod si perspicue sonat, non est ad aliud referendum quasi

figurate dictum sit. Sicuti est illud Apostoli, Theaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua, iis quidem qui secundum sustentiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quaerunt, vitam aeternam: iis autem qui ex contumtione sunt, & diffidunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum & Graeci. Sed hoc ad eos, cum quibus euerit ipsa cupiditas, qui eam vincere noluerunt. Cum autem in homine cui dabantur, regna cupiditatis subuertunt, illa est aperta locutio. Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Nisi quia & hic quaedam verba translata tractantur, sicuti est, ira Dei, & crucifixerunt. Sed non tam multa sunt vel ita posita, ut obtegant sensum & allegoriam, vel aenigma faciant, quam proprie figuratam locutionem voco. Quod autem Hieremias dicit: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, ut euellas & destruas & disperdas & dissipas, non dubium quin figurata locutio tota sit ad eum finem referenda quem diximus. Quae autem quasi flagitiosa imperitis, videntur, siue tamen dicta siue etiam facta sunt, vel ex Dei persona, vel ex hominum, quorum nobis sanctitas commendatur, tota figurata sunt, quorum ad charitatis partem enucleanda secreta sunt. Quisquis autem rebus praetereuntibus restrictius vitur quam se habent mores eorum cum quibus uiuit, aut temperans aut superstitiosus est, quisquis vero sic eis vitur, ut metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non vltus rerum, sed libido videntis in culpa est. Neque enim villo modo quisquam sobrius crediderit domini pedes ita vnguento precioso a muliere perfusos, ut luxuriosorum & nequam hominum solent quorum talia conuiuia detestamur. Odor enim bonus, fama bona est, quam quisquis bonae vitae operibus habuerit dum vestigia Christi sequitur, quasi pedes eius preciosissimo odore perfundit. Ita quod in aliis personis plerumque flagitium est, in diuina vel prophetica persona magnae cuiusdam rei signum est. Alia quippe est in perditis moribus, alia in Osee prophetae vaticinatione coniunctio meretricis. Nec si flagitiose in conuiuio temulentorum & lasciuorum nudant corpora, propterea

Charitas Cupiditas

I. sen. di. 17. cap. quod dicitur.

Flagitium Facinus

Quae ad euellendam cupiditatem, quaeque ad miserandam charitatem faciunt. Cap. 11. Rom. 2.

Hiere. 1.

Facta in dicantur ex circumstantiis. Cap. 12.

Iuan. 12.

Osee. 1.

rea in balneis nudu esse, flagitium est. Quid igitur locis & t'pib. psonisq; cōueniat, diligēter attendendū est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri. n. pōt, vt sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis p̄ciosissimo cibo sapiēs vtaf, insipiēs aut foedisima gulæ flāma in vilissimū ardescat. Et sani⁹ q; maluerit more dñi pisce velci, q̄. lētacula more Esau nepotis Abrahā, aut hordeo more iumētōrū. Non. n. p̄pea cōtinētiōes nobis sunt plerq; bestię, q̄a viliorib. alunt escis. Nā in oib. huiuscemodi reb. nō ex earū rerū natura qb. vtimur, sed ex cā vtendi & mō appetendi vel probandū est vel improbandū qd̄ facimus. Regno terreno veteres iusti celeste regnū imaginabant & p̄nunciabant. Sufficiendæ prolis cā erat vxorū plurū simul vni viro habēdarū inculpabilis cōsuetudo, & iō vnā fēminā maritos h̄re plurimos honestū nō erat, non. n. mulier eo est foecundior, sed meretricia potius turpitudine est vel q̄stum vel liberos vulgo q̄rere in huiuscemodi morib. quicqd̄ illorū tēporum sancti non libidinosē faciebant, q̄uis ea facerent quæ hoc tpe nisi per libidinem fieri non p̄t; non culpāt scriptura. Et quicquid ibi tale narrat, non solū historice ac proprie, sed etiam figurate ac prophetice acceptum, interpretandū est vsq; in finem illum charitatis, siue Dei, siue proximi, siue vtriusque. Sicut enim talares, & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis, cū tunicati sunt, non eas h̄re flagitium est: sic aīaduertendum est in cætero quoque vsu rerum abesse oportet libidinem, quæ nō solū ipsa eorū inter quos viuūt consuetudine nequiter abutit, sed etiam sæpe fines eius egressa fēditatē suā, quæ inter claustra morum solennium latitabat, flagitiosissima eruptiōe manifestat. Quicquid autem congruit consuetudini eorum cum quibus vita ista degenda vel necessitate imponitur, vel officio suscipitur, à bonis & magnis hominibus ad vtilitatem & beneficentiam referendum est, vel proprie, sicut & nos debemus, vel etiam figurate sicut Prophetis licet. In quæ facta legenda cum incurunt in docti alterius consuetudinis, nisi autoritate reprimantur flagitia putāt, nec possunt animaduertere totam conuersationem suam, vel in coniugiis, vel in conuiujs, vel in vestitu, cæteroq; humano victu atque cultu, alijs

Piscetam qui cibo delicato. Luc. 14. Ge. 25.

Oīad p̄ximi vtilitatem referenda. Cap. 13.

Consuetudine non esse inuoluntariam. Cap. 14.

gentib. & alijs temporib. flagitiosam videri. Qua varietate innumerabiliū cōsuetudinum commoti qdam dormitantes, vt ita dicam, q neq; alto somno stultitiā sopiebant, nec in sapientiæ lucē poterant euigilare, putauerūt nullam esse iustitiā per seipsam, sed vniciq; gēti cōsuetudinem suā iustam videri, quæ cū sit diuersa oib. gentib. debeat aut incommutabilis manere iustitia. fieri manifestum nullā vsquā esse iustitiā, nō intellexerūt, ne multa commemorē, qd̄ tibi fieri non vis, alii ne feceris, nullo mō posse vlla eorum gentili diuersitate variari. Quæ snia cum referit ad dilectiōe Dei, oīa flagitia moriunt, cū ad proximi oīa facinora. Nemo. n. vult corrūpi habitaculū suū, non ergo debet corrumpere habitaculū Dei, seipsum. Et nemo vult sibi a quoquā noceri: nec ipse igitur cuiquā nocerit. Sic euerla tyrānide cupiditatis, charitas regnat iustissimis legib. dilectionis Dei p̄pter Deum, sui & proximi p̄ Deum. Seruabitur ergo in locutionib. figuratis regula huiusmodi, vt tandiu veresē diligenti consideratione qd̄ legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie sonat, nulla putet figurata locutio. Si p̄ceptiua locutio est, aut flagitiū aut facinus vetans, aut vtilitatem aut beneficentiam iubēs, nō est figurata. Si aut flagitium aut facinus v̄ iubere, aut vtilitatem aut beneficentiā vetare figurata. Nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hoīs & sanguinem biberitis, nō habebitis vitam in vobis facinus vel flagitiū v̄ iubere. Figura est ergo, p̄cipiens passio nī dñi esse communicādum, & suauiter atq; vtiliter recondendū in memoria, q̄ pro nobis caro ei⁹ crucifixa & vulnerata sit. Ait scriptura: Si esurierit inimicus tuus. eiba illum, si sitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam p̄cipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbonēs ignis congeres super caput eius, malevolentia facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurare dictum, & cū possit dupliciter interpretari, vno modo ad nocēdū, altero ad p̄standum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, vt intelligas carbonēs ignis esse vrentes p̄nitentiæ gemitus, quib. superbia sanatur eius qui dolet se inimicum fuisse hominis à quo eius miserix subuenitur. Item cū ait dñs, Qui amat aīam suam perdet eam, non vtilitatem vetare

Tob. 4. Mat. 7.

M

Charitas finis scripturae. Cap. 15.

Vbi figurata scriptura ubi manet. Cap. 16. Ioan. 6.

Eucharistia. Cap. 17.

Pro. 15.

Ioan. 21.

putan-

putandus est, qua debet quisque conseruare aīam suā, sed figurate dictum, perdet aīam, i. perimat atq; amittat vsū eius quē nūc hēt, peruersum. Latq; p̄posterum, quo inclinā temporalib. vt eterna non querat. Scriptū est. Da misericordi, & ne suscipias peccatorem. Posterior pars huius sniā v̄ vetare beneficentiam. Ait. n. ne suscipias peccatōrē. Intelligas enim figurate positum pro peccato peccatōrē, vt peccatum eius non suscipias. Sæpe aut accidit, vt quisquis in meliori gradu spiritalis vitæ vel esse se putat, figurate dicta eē arbitret, q̄ inferiorib. gradib. p̄cipiunt, vt verbi gratia, si celibē amplexus est vitā, & se castrauit p̄ regnū cælorum, quicquid de vxore diligenda & regenda sancti libri p̄cipiūt, nō proprie, sed translate accipi oportere cōtendat. Et quisquis statuit seruare innuptam virginē suā tanq̄ figuratam locutionē conē interpretari qua dictū est. Trade filiā & opus perfeceris. Erit igitur et hoc in obseruationibus intelligendarum scripturarū, vt sciamus alia omnib. communiter p̄cipi, alia singulis quibusq; generib. personarū, vt non solū ad vniuersum statū valetudinis, sed et ad suā cuiusq; membri propria infirmitatē medicina pertineat. In suo quippe genere curandū est qd̄ melius ad genus nō pōt erigi. Item cauendum est ne fortē qd̄ in scripturis veterib. pro illorum temporum conditione etiam si non figurate, sed proprie intelligatur, nō est flagitium neq; facinus, ad ista etiā tempora quis putet in vsū vitæ posse transferri, qd̄ nisi dñante cupiditate, & ipsarū quoq; scripturarum qb. euerēda est satellitium querē te non faciet, nec intelligit miser ad hanc vtilitē illa sic esse posita, vt ipei bonæ hoīs salubriter videant, & consuetudinem quā aspernantur posse h̄re vsū bonum, & eam quam amplexantur posse h̄re damnabilem, si & ibi charitas v̄tentiū, & hic cupiditas attendatur. Nam si multis vxorib. caste vti q̄quam pro tempore potuit, potest alius vna libidinosē. Magis. n. probo multarum foecunditate v̄ntem p̄ aliud, q̄ vnus carne fruentē p̄ ipsā. Ibi enim quæritur vtilitas temporum opportunitatib. congrua, hic satiatur cupiditas temporalib. voluptatibus implicata. Inferiorisq; gradus ad Deum sunt quibus secundum v̄niam concedit Apostolus carnalem cum singulis coniugib. consuetudinem p̄ intempe-

Ecc. 12.

Non oīa p̄cipi omnibus. Cap. 17. Mat. 19.

1. Cor. 7.

Ecc. 7.

Quo tpe quid p̄cipiatur. Cap. 18.

C

1. Cor. 7.

rantiam eorum, q̄ illi qui plures singuli cū hērent, sicut sapiens in cibo & potu, non nisi salutem corporis, sic in concubitu non nisi procreationem filiorum intuebantur. Itaq; si eos in hac vita inuenisset dñi aduentus, cū iā non mittendi sed colligendi lapides tēpus esset, statim seipos castrarent p̄ regnum cælorum. Non enim est in carendo difficultas, nisi cum est in habendo cupiditas. Nouerant quippe illi homines etiam in ipsis coniugib. luxuriam esse abutendi intemperantiam, quod Tobix testatur oratio, quando est copulatus vxori. Ait enim. Benedictus es domine Deus patrum nostrorū, & benedictum nomē tuū in omnia secula seculorum. Benedicant te celi & omnis creatura tua. Tu fecisti Adam, & delisti illi adiutorium Euam. Et nunc domine tu scis quoniā non luxuriā cā accipio sororem meam, sed ipsa veritate vt miserearis nostri domine. Sed qui efrenata libidine, vel per multa supra diffluentes euagantur, vel in ipsa coniuge, non solum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, sed etiam inhumanioris intemperantię fordes inuerecūda omnino licentia seruilis cuiusdam libertatis accumulauit, non credunt fieri potuisse, vt temperanter multis fēminis antiqui vterentur viri, nihil seruantes in vsu illo nisi congruum tempori propagande p̄lis officii, & quod ipsi laqueis libidinis obstricti, vel in vna non faciunt, nullo modo in multis fieri posse arbitrantur. Sed isti possunt dicere, ne honorari quidē atq; laudari oportere viros bonos & sanctos, quia ipsi cum honorantur atque laudantur intumescunt superbia, tanto auditores inanissimæ gloriæ, quanto eos frequentius atque latius lingua blandior ventilauerit, qua ita leues sunt, vt eos rumoris aura, siue quæ prospera siue quæ aduersa existimatur, quaslibet inuehat voragines flagitorum, aut in facinorum etiam laxa collidat. Videant ergo quam sibi arduum sit atque difficile, nec laudis esca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari, & non ex se alios metiantur. Credant potius Apostolorum nostros nec cum suspicerentur ab hominibus inflatos fuisse, nec cum suspicentur elisos. Neutra quippe tentatio defuit illis viris. Nam & credentium celebrabantur p̄conio, & persequentium maledictis infamabantur. Sicut ergo isti pro tpe vtebantur his

Ecc. 3.

Mat. 19.

D

Tobi. 8.

Infr. 12. Mali a-Lios de sero estimatio ingenio. Cap. 19.

B

In quæritis rōne boni sui sum. miles. Can.

C 2 om-

omnibus & non corrūpebant, sic illi veteres usum foeminarū ad sui tēpīs conueniētiā referentes nō patiebant dñationē libidinis, cui seruiūt q̄ ista nō credunt. Et iō isti sese nullo modo cohiberēt ubi inexplabili filiorū odio à quib. vel vxores vel concubinas suas attentatas, aut attrēctatas esse cognoscerent, si eis forte tale aliqd accidisset. Rex autē Dauid cū hoc ab impiō atq; immani filio passus esset, non solum ferocientē tolerauit, sed et plāxiq; extinctū. Non. n. carnali zelo irretitus tenebat, quem nullo modo iniuriæ suæ, sed peccata filij commouebant. Nam iō si vinceref eū occidi prohibuerat, vt edomitto seruaref pœnitendī locus. Et quia non potuit, nō orbitatē doluit in eius interitū, sed quia nouerat in quas pēnas tam impie adultera & patricidalis anima raperet. Nanque alio prius filio, qui innocens erat, pro quo egrotate affligabāt, moriente latatus est. Ex hoc maxime apparet qua moderatione ac tēperantia illi viri foeminis utebantur, q̄ cum in vnam illicite irruisset rex idem æstu quodam ætatis & temporalium rerum prosperitatib. abreptus, cuius et maritum occidendū præceperat, accusatus est per prophetā. Qui cū ad eum venisset conuincendū de peccato, proposuit ei similitudinem de paupere qui habebat ouē vnā, cuius vicinus cum hñet multas, ad aduētū hospitis sui vnicam potius vicini pauperis ouiculum exhibuit epulandam. In quem cōmotus Dauid occidi eum iussit, & quadruplicari ouem pauperi, vt se nesciens cōdemnaret, qui peccauerat sciens. Quod cum ei manifestatum esset, & diuinitus denunciata vindicta, diluit pœnitendo peccatum. Sed tñ in hac similitudine stuprum tantummodo designatum est de oue vicini pauperis. De marito autem mulieris interempto, hoc est de ipso paupere, qui vnam habebat ouem occiso, non est per similitudinem interrogatus Dauid, vt in solo adulterio disceret snām dñationis suæ. Ex quo intelligit quanta tēperantia multas mulieres habuerit, quando de vna in qua excessit modū à seipso puniri coact⁹ est. Sed in isto viro immoderate huius libidinis, non permansio, sed transitus fuit. Propterea etiam ab arguente Propheta ille licitus appetitus hospes vocatus est. Non. n. dixit eum regi suo, sed hospiti suo, vicini pauperis ouem ad epulandum exhibuisse. At

vero in eius filio Salamonē, nō quasi hospes transitum habuit, sed regnū ista libido possedit. De quo scriptura non tacuit, culpās eum fuisse amatorē mulierū. Cuius tñ initia desiderio sapiētiae flagrauerāt, q̄ cum amore spiritali adeptus esset, amore carnali amisit. Ergo q̄quam omnia vel penē oīa quæ in veteris testamenti libris gesta cōtinent, non solum pprie, sed et figurate accipienda sint, tñ etiā illa quæ pprie lector accipit, si laudati sunt illi qui ea fecerunt, sed ea tñ abhorrent à cōsuetudine bonorū, qui post aduētū dñi diuina pcepta custodiunt, figurā ad intelligentiā referat, factum vero ipsum ad mores nō trāferat. Multa. n. sūt quæ illo tpe officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinosè fieri non pnt. Si qua vero peccata magnorū virorum legent, tamen aliq̄ in eis figuram rerū futurarū aduertere atq; indagare potuerit, rei tñ gestæ proprietatem ad hunc usum assumat, vt se nequaquā recte suis factis iactare audeat, & præ sua iustitia ceteros tanquam peccatores contemnat, cū videat tantorum virorum & cauendas tēpestates, & flenda naufragia. Ad hoc. n. etiam peccata illorū hoīum scripta sunt, vt Apostolica illa snā vbiq; tremenda sit, qua ait, Quapp qui vř stare, videat nec cadat. Nulla enim sere pagina est sanctorum librorum, in qua non sonet, q̄ Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Maxime itaque inuestigandum est, vtrum ppria sit, an figurata locutio quam intelligere conamur. Nam comperto quod figurata sit, adhibitis regulis rerum quas in primo libro digessimus facile est eam versare omnibus modis donec perueniamus ad sententiam veritatis, præsertim cum vsus accesserit pietatis exercitatione roboratus. Inuenimus autem vtrum pprie sit, an figurata locutio, illa intuentes quæ supra dicta sunt. Quod cum apparuerit, verba quibus continetur, aut à similibus rebus ducta inueniuntur, aut ab aliqua vicinitate attingentibus. Sed quoniam multis modis res similes rebus apparent, non putemus esse prescriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per similitudinem significauerit, hoc eam semper significare credamus. Nam & in vituperatione fermentum posuit dominus cū diceret, Cauete à fermento Phariseorum, & in laude cum diceret, Simile est regnum coelorum mulieri quæ abscondit

3. Re. 17. Non eadē rō veteris & noue legis. cap. H II. Sacti quare sint la pfi. ca. 23. 1. Co. 10. Iacob. 5. 1. Pet. 5. Ante oīa considerā dñi genui locutiō. cap. 24. I. Idē uerū non idē significat vbiq̄. cap. 25. Mat. 17. Luc. 13.

Incestuosus Absalon. ca. 20. 2. Reg. 18. F. 2. Re. 15. Adulte-rium Dauid. Ibidem.

dit fermentum in tribus mensuris farine donec fermentet totū. Huius igit varietatis obseruatio duas habet formas. Sit. n. aliud atque aliud res quæq; significat, vt aut cōtraria aut tantummodo diuersa significant. Contraria scilicet cū aliās in bono, aliās, in malo res eadē ad similitudinē ponit, sicut hoc est quod de fermento supra diximus. Tale est et q̄ leo significat Christum, vbi dñi, Vicit leo de tribu Iuda significat & diabolū, vbi scriptū est, Aduersarius vester diabolus tanq̄ leo rugiēs circuit, querēs quem deuoret. Ita serpens in bono est, Astuti vt serpentes, In malo autē, Serpens Euā seduxit astutia sua. In bono, panis, Ego sum panis viuus qui de celo descendi. In malo autē Panes occultos libenter edite. Sic & alia plurima. Et hæc quidē q̄ cōmemorari minime dubiam significationē gerunt, quæ exempli gratia cōmemorari nō nisi manifestissima debuerūt. Sunt autē q̄ incertū sit in q̄ partē accipi debeāt, sicut, Calix in manu dñi vini meri plenus est mixto. Incertū est. n. vtrū Iram Dei significet non vsq; ad nouissimam poenā, i. vsq; ad fecem, an potius gratiā scripturarū à Iudæis ad Gentes transeuntem, quæ inclinavit ex hoc in hoc remanentibus apud Iudæos obseruationib. quam carnaliter sapiunt, quæ fex eius nō est exinanita. Cū vero res eadē non in cōtraria, sed tñ in diuersa significatione ponitur, illud est in exemplo, quod aqua & populū significat, sicut i Apocalypsi legimus, & sp̄n̄ sanctū, vnde est illud, Flumina aque viue fluent de vtre eius, si quod aliud atq; aliud, p̄ locis in quib. ponit, aqua significare intelligit. Sic & alia res non singulæ, sed vnaqueq; earū, non solum duo aliqua diuersa, sed et nonnunquam multa significat pro loco snā, sicut posita reperitur. Vbi autē aperitius ponunt, ibi discēdū est quō in locis intelligant obscuris. Neq; .n. melius potest intelligi quod dictū est Deo, Apprehēde arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi, q̄ ex illo loco vbi legitur, Dñe vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Nec tñ ita vt iam vbiunque scutum pro aliquo munimento legerimus positū, nō accipiamus nisi bonam volūtem Dei. Dictum est. n. Et scutum fidei in quo posistis, inquit, omnes sagittas maligni ignitas extinguere. Nec rursum iō debemus in armis huiuscemodi spiritalibus scuto tantūmodo fidē tribuere, cū alio loco etiam lori-

ca dicta sit fidei. Induti, inquit, lorica fidei & charitatis. Quā autē ex eisdē scripturæ verbis, nō vnum aliqd, sed duo vel plura sentiuntur, et si laet quid senserit ille qui scripserit, nihil periculi est si quodlibet eorū cōguere veritati ex aliis locis sanctorū scripturarū doceri pōt, id tñ eo conante quod diuina scruta eloqa, vt ad voluntatē perueniat authoris, per quæ scripturā illā sanctus operatus est spūs, siue hoc assequat, siue aliam snām de illis verbis quæ fidei rectē nō refragat exculpat, testimoniū habēs à quocunq; alio loco diuinorum eloquiorū. Ille quippe author in eisdem verbis, quæ intelligere volum⁹ & ipsam snām forsitan vidit, & certe Dei spūs spiritus qui per eū hæc operatus est, etiā ipsam occursum lectori vel auditori sine dubitatione præuidit, immo vt occurreret, quia & ipsa est veritate subnixta, prouidit. Nam quod in diuinis eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri, quod vt eadē verba plurib. intelligant modis quos alia non minus diuina contestantia faciant approbari? Vbi autem talis sensus eruitur, cuius incertum certis sanctorum scripturarum testimoniis non possit aperiri, restat vt rōne reddita manifestus appareat, etiam si ille cuius verba intelligere querimus eum forte nō sensit. Sed hæc consuetudo periculosa est. Per scripturas enim diuinitas multo tutius ambulatur, quas verbis translatis occupatas cum scrutari volumus, aut hoc inde exeat quod non habet controuersiam, aut si habet, ex eadem scriptura vbiunque inuenitis atque adhibitis eius testibus terminetur. Sciant autem literati, modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine tropos vocāt, autores nostros vsos fuisse, & multiplicius atq; copiosius quam possunt existimare vel credere qui nesciunt eos & in aliis ista didicerunt. Quos tamen tropos qui nouerunt, agnoscunt in literis sanctis, eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantum adiuuantur. Sed hic eos ignaris tradere non decet, ne artem Grammaticam docere videamur. Extra sanē vt discantur admoneo, quauis iam superius id admonuerim, id est, in secundo libro, vbi de linguarū necessaria cognitione disserui. Nam literæ à quibus ipsa Grammatica nomen accepit, γραμμαται enim Græci literas vocant, signa vtique sonorum sunt ad articulatam vocem Aug. Tomus tertius. C 3 qua

Eundem locū v. ar. e intelligi nihil prohibet. Cap. 27. M. Humanis rōnib. m. fidendū. Cap. 28. Cogniti troporum necessaria. Cap. 29. De Trinitate li. 15. Cap. 9. A

qua loquimur pertinentiū. Istorum autē tro-
porū, nō solū exempla oīum, sed quorundā
ēt noīa in diuinis libris legunt, sicut allego-
ria, enigma, parabola. Quāuis pene oēs ij tro-
pi q̄ liberali dñr arte cognosci, ēt in eorum
reperiant loquelis, q̄ nulla Grammaticos au-
dierunt, & eo quo vulgus vtiſ sermone con-
tenti sunt. Quis. n. nō dicit, sic flores? Qui tro-
pus metaphora vocatur. Quis non dicit, pi-
scinā ēt quæ non hēt pisces, nec facta est pp
pisces, & tñ a piscib. nomen accepit? Qui tro-
pus catachresis dī. Longum est isto modo cæ-
tero persequi. Nā vtiq; ad illos peruenit vul-
gi locutio qui p̄pea mirabiliores sunt cōtra
q̄ dī significat, sicuti est, quæ appellat ironia
vel antiphrasis. Sed ironia p̄nunciatione indi-
cat qd̄ velit intelligi, vti cum dicimus homi-
ni mala facienti, res bonas facis. Antiphrasis
vero vt contraria significet, non voce pronū-
ciantis efficiē, sed aut verba habet sua quorū
origo cōtraria est, sicut appellatur lucus, qd̄
minime luceat, aut cōsuerit aliquid ita di-
ci, quāuis dicat ēt non econtrario, veluti cū
quærimus accipere qd̄ ibi non est, & rñdē
nobis, abundat, aut adiunctis verbis facimus
vt a cōtrario interpellatur quod loquimur,
veluti si dicamus, caue illum quia bonus ho-
mo est. Et quis talia non dicit indoctus nec
omnino sciens qui sint, vel quid vocent hi
tropi? Quorum cognitio p̄pea scripturarū
ambiguitatib. dissoluendis est necessaria, q̄
eū sensus ad proprietatē verborū sic accipia-
tur, absurdus est, quærendū est vtiq; ne forte
illud vel illo tropo dictum sit, qd̄ non intel-
ligimus, & sic pleraq; inuenta sunt quæ late-
bant. Ticonius quidā qui cōtra donatistas in-
uestisime scripsit, cum fuerit Donatista, &
illuc inuenitur absurdissimi cordis, vbi eos
omni ex parte relinquere voluit, fecit librū
quem regularum vocauit, q̄a in eo quasdam
septem regulas executus est, quibus quasi cla-
uib. diuinarum scripturarum aperirentur oc-
culi. Quarum primā ponit de dño, & eius
corpore, secundam de dñi corpore biparti-
to, tertiam de promissis & lege, quartam de
specie & genere, quintam de t̄pib. sextam de
recapitulatione, septimam de diabolo & ei⁹
corpore. Quæ quidem considerata, sicut
ab illo aperiuntur, non parum adiuuant ad
penetranda quæ tacta sunt diuinorum elo-
quiorum. Nec tamen omnia, quæ ita scripta

sunt vt non facile intelligantur, pnt̄ his regu-
lis inueniri, sed aliis modis plurib. quos hoc
numero septenario vsque adeo non est iste
complexus, vt idem ipse multa exponat ob-
scura, in quib. harum regularum adhibet nul-
lam, qm̄ nec opus est. Neq; n. aliquid illic ta-
le versatur aut quærit. Sicut in Apocalypsi
Ioannes q̄rit, quæ admodum intelligendi sint
angeli Ecclesiarum septem quib. scribere iu-
bet, & rōcinatur multipliciter, & ad hoc per-
uenit vt ipsos angelos intelligamus Ecclesias.
In qua copiosissima disputatione, nihil ista-
rū est regularum, & vtiq; res illic obscurissi-
ma quærit, quod exempli gratia satis dictum
fit. Nā colligere oīa nimis longum & nimis
operosum est: q̄ ita obscura sunt in scripturis
canonicis, vt nihil istorum septem ibi requi-
rendū sit. Iste autē cū has velut regulas cōmen-
daret, tñ eis tribuit, quasi oīa quæ in lege, i.
in diuinis libris obscure posita inuenimus,
his cognitis atq; adhibitis intelligere valea-
m⁹. Ita q̄ppe exort⁹ est eūdem librū vt diceret,
Necessarium duxi ante omnia quæ mihi vi-
dentur libellum regularum scribere, & secre-
torum legis veluti clauas & luminaria fabri-
care. Sunt enim quædam regulæ mysticæ,
quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veri-
tatis thesauros aliquibus inuisibiles faciunt.
Quarum si rō regularum sine inuidia vt cō-
municamus accepta fuerint, clausa quæq; pate-
fient, & obscura dilucidabunt, vt quicq; pro-
phetiæ immensam sylvam perambulans, his
regulis quodāmodo quasi lucis tramitib. de-
ductus ab errore defendatur. Hic si dixisset.
Sunt enim quædam regulæ mysticæ, quæ nō
nullos legis recessus obtinent, aut certe, quæ
legis magnos recessus obtinent, non autem
quod ait, vniuersæ legis recessus, neque dixif-
set, clausa quæque patefient, sed clausa multa
patefient, verum dixisset, nec tam elaborato
atque vtili operi suo plusquam res ipsa po-
stulat dādo in spem falsam lectorem eius co-
gnitoremque misisset. Quod ideo dicendum
putaui, vt liber ipse, & legatur a studiosis,
quia plurimum adiuuat ad scripturas intelli-
gendas, & non de illo speretur tantam quan-
tum non habet. Caute sanē legendus est, non
solum propter quædam, in quib. vt homo ex-
rauit. Sed maxime pp̄ illa quæ sicut Donati-
sta hæreticus loquitur. Quid autē doceat vel
admoneant istæ septē regulæ breuiter oñdā.
Prima

Piscina.

B

Lucas.

Regula
Ticonij
cumslam
cap. 30.

C

Apoc. 1.

D

Hæretici
siquidbo-
ne dix-
runt leg-
di, sed ca-
te & a
superior-
licentiā

Ticonij
regulapri-
ma ca. 31
Galat. 3.

Regula
secunda.
cap. 32.

Mat. 13.
Gen. 21.
Gal. 4.
Esa. 42.

Mat. 24.
Regula
tertia.
cap. 33.

Prima de dño & eius corpore est, in qua sciē-
tes aliqñ capitis & corporis, i. Christi & Ec-
clesiæ vnā personā nobis intimari, neq; n. fru-
stra dictū est fidelib. ergo Abrahæ semē estis,
cū sit vnū semē Abrahæ qd̄ est Christus, non
hæsitē qñ a capite ad corpus, vel a corpo-
re trāsīt ad caput, & tñ non recedat ab vna ea-
dēq; persona. Vna. n. persona loquit̄ dicens:
Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut
sponsam ornauit me ornamento, & tñ quid
horū duorū capiti, quid corpori. i. qd̄ Chri-
sto qd̄ Ecclesiæ conueniat: vtiq; intelligendū
est. Scd̄a est de dñi corpore bipartito, qd̄ qui-
dem non ita debuit appellari. Non. n. reuera
dñi corpus est, quod cum illo nō erit in æter-
num. Sed dicendum fuit de dñi corpore vero
atq; permixto, aut vero atq; simulato, vel qd̄
aliud, quia non solum in æternū, verum etiā
nunc hypocritæ nō cū illo esse dicendi sunt,
quāuis in eius esse videant̄ Ecclesia. Vnde
poterat ista regula & sic appellari, vt diceret̄
de permixta Ecclesia. Quæ regula lectorē vi-
gilantem requirit qñ scriptura cum ad alios
iam loquat̄, tanq̄ ad eos ipsos ad quos loque-
batur vt loqui, vel de ipsis cū de aliis iam lo-
quat̄, tanq̄ vnū sit vtrorūq; corpus, pp̄ t̄pale
cōmixtionem & cōionem sacramentorum.
Ad hoc pertinet in canticis canticorum: Fusca
sum & speciosa, vt tabernacula cedar, specio-
sa sum vt pelles Salomonis. Non. n. ait. Fusca
fui, vt tabernacula cedar, & speciosa fui vt
pelles Salomonis, sed vtrūq; se esse dixit pp̄
temporalem vnitatem intra vna retia pisciū
bonorum & malorum. Tabernacula. n. cedar
ad Hismaelem pertinent, qui non erit hæres
cum filio liberq;. Itaque cum de bona parte
Deus dicat: Ducā cæcos in viam q̄ non noue-
runt, & semitas quas non nouerunt calcabūt:
& faciam illis tenebras in lucē, & praua in di-
rectum, hæc verba faciam & nō derelinquā
eos. Mox de alia parte quæ male pmixta est,
dicit: Ipsi autē conuersi sunt retrorsum, quan-
quis alii iam significantur his verbis. Sed qm̄
nunc in vno sunt tanq̄ de ipsis loquit̄ de qb.
loquebatur, non tñ semper in vno erunt. Ip-
se est quippe ille seruus commemoratus in
Euangelio, cuius dñs cum venerit diuidit eū,
& partem eius cum hypocritis ponet. Tertia
regula est de promissis & lege, quæ alio mo-
do dici potest de spiritu & litera, sicut nos eā
appellauimus, cum de hac re librum scribe-

remus. Pōt etiam sic dici, de gratia & manda-
to. Hæc autem magis mihi vt magna qd̄ quā
regula, quæ soluendis qōnib. adhibenda est.
Hæc est autem quam non intelligentes Pela-
giani vel cōdiderunt suam hæresim, vel auxe-
runt. Laborauit in ea dissoluenda Ticonius
bene, sed non plene. Disputans. n. de fide &
& operib. opera nobis dixit a Deo dari meri-
to fidei, ipsam vero fidem sic esse a nobis, vt
nobis non sit a Deo. Nec attendit Apostolū
dicentem: Pax fratribus & charitas cū fide a
Deo patre & dño nostro Iesu Christo. Sed
non erat expertus hanc hæresim, quæ nostro
tempore exorta multum nos, vt gratiam Dei
quæ per dñm nostrum Iesum Christum est
aduersus eam defenderemus, exercuit, & se-
cundum id quod ait Apostolus: Oportet hæ-
reses esse, vt probati manifesti fiant in vobis,
multo vigilatiores diligentioresq; reddidit,
vt aduerteremus in scripturis sanctis, quod
istum Ticonium minus attētū, minusq; sine
hoīte sollicitum fugit, ēt ipsam. i. fidem do-
num illius esse qui eius mensuram vnicuiq;
partitur. Ex qua sn̄a quibusdam dictum est:
Vobis donatum est pro Christo nō solum vt
in eum credatis, verum etiam vt pro eo patia-
mini. Vnde quis dubitet vtrūque esse Dei do-
num, qui fideliter atque intelligenter audit
vtrūq; donatum? Plura sunt & alia testimo-
nia quib. id ostenditur, sed hoc nunc nō agi-
mus, alibi autem atq; alibi sepissime ista egi-
mus. Quarta vero Ticonij regula est de spe-
cie & genere. Sic enim eam vocat, volens in-
telligi speciem partem, genus autē totum, cu-
ius ea pars est quam nūcupat spēm, sicut vna
quæque ciuitatis pars est vtiq; vniuersitatis
gentium. hanc ille vocat speciem, genus autē
omnes gentes. Neq; hic ea discernendi subti-
litas adhibenda est q̄ a Dialecticis traditur,
qui inter partem & speciem quid interfit a-
cutissime disputant. Eadem vero ratio est, si
non de vnaquaque ciuitate, sed de vnaqua-
que prouincia, vel gente, vel regno tale ali-
quid in diuinis reperiat̄ eloquiis. Nō solū,
enim verbi gratia, de Hierusalem, vel de ali-
qua gentium ciuitate, siue Tyro, siue Baby-
lonia, siue alia qualibet dicitur aliqd̄ in scri-
pturis sanctis quod modum eius excedat, &
conueniat potius omnibus gētibus, verum
etiam de Iudæa, de Aegypto, de Assyria, &
quacunq; alia gente in qua sunt plurimæ ciui-
tates,

Fides.
Opera.

Ephē. 6.
Error Ti-
conij.

H
I. Co. II.

Phil. 1.

Regula
quarta.
cap. 34.

tates, non tñ totus orbis sed pars eius est, dñr quod transeat eius modū, & congruat potius vniuerso cuius hæc pars est, sed sicut iste appellat genere cuius hæc spēs est. Vñ & in notitiam vulgi verba ista venerunt, vt et idiotæ intelligant, quid specialiter, quid gñaliter in quocunq; præcepto imperiali sit constitutū. **Psal. 72.** Fithoc et de hoib. sicut ea que de Salomone dñr excedunt eius modū, & potius ad Xpm vel Ecclesiam, cuius ille pars est relata clarescunt. Nec spēs semper excedit, sæpe. n. talia dñr, quæ vel ei quoque, vel ei fortasse tñmō apertissime cōgruant. Sed cū à spē trāsīt ad genus, quasi adhuc de spē loquēte scriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne querat in spē quod in genere pōt melius & certius inuenire. Facile quippe est illud quod ait **Propheta Ezechiel**, Domus Israel habitauit in terra, & polluerunt illam in via sua & idolis suis, & peccatis suis, secundum immunditiā menstruata facta est via eorum ante faciem meā, & effudi iram meā super eos, & dispersi illos inter nationes, & ventilauit eos in regiones, secundum vias eorum & secundum peccata eorum iudicauit eos. Facile est, siquā, hoc intelligere de illa domo Israel, de qua dicit **I. Co. 10.** Apostolus. Videte Israel secundū carnē, quia hæc oīa carnalis populus Israel & fecit & passus est. Alia et q̄ sequunt, eidē intelligunt populo cōuenire. Sed cū ceperit dicere. Et sanctificabo nomen meū sanctum, illud magnū qđ pollutum est iter nationes, qđ polluitis in medio earū, & scient gentes quia ego sum dñs, iā intentus debet esse qui legit, quemadmodum spēs excedat & adiungat genus. Sequit. n. & dicit. Et dum sanctificabor in vobis ante oculos eorū, & accipiā vos de gentib. & congregabo vos ex oib. terris, & inducā vos in terram vestrā, & aspergā vos aqua munda, & mundabimini ab oib. simulacris vestris, & mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spm̄ nouū dabo in vos, & auferā cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneū, & spm̄ meū dabo in vos, & faciā vt in iustitiis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat & faciatis, & habitabit in terra quam dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum & mundabo vos ex omnibus immunditiis vestris. Hoc de nouo testamēto est prophetatum, ad quod pertinet non solum vna gens illa in re

liquis suis, de qb. alibi scriptum est. Si fuerit numerus filiorū Israel, sicut arena maris, reliquæ saluæ sient, verumetiā ceteræ gentes q̄ pmissæ sunt patrib. eorū qui etiā nostri sunt. non ambigit q̄ quis intuet, & lauacrum regenerationis hinc esse promissum, qđ nūc videmus oib. gentib. redditum, & illud quod ait Apostolus, cum noui testamenti gratiā commendaret, vt in cōparatione veteris emineret: Epistola nostra vos estis scripta, nō atramento, sed spū Dei viui, nō in tabulis lapideis: sed in tabulis cordis carnalib. hinc esse respicit & perspicit dictū vbi iste Propheta dicit: Et dabo vobis cor nouū spm̄ nouū dabo in vos, & auferā cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor carneū. Cor quippe carneū. Vñ ait Apostolus, tabulis cordis carnalibus, à corde lapideo voluit vitā sentientē discerni, & per vitā sentientem significauit intelligentē. Sic fit Israel spiritalis, nō vnius gentis, sed oīum quæ pmissæ sunt patrib. in eorū semine qđ est Christus. Hic ergo Israel spiritalis ab illo Israel carnali, qui est vnius gentis, nouitate gratiæ, nō nobilitate patriæ, & mente, non gente distinguit. Sed altitudo Prophetica dum de illo vel ad illum loquit, latenter trasit adhuc, & cū iam de isto vel ad istum loquat, adhuc de illo vel ad illum loqui vñ: nō intellectū scripturarū nobis quasi hostiliter inuadēs, sed exercens medicinaliter cor nostrum. Vñ & illud quod ait. Et inducā vos in terram vestram, & paulo post, tanq̄ idipsum repetens. Et habitabit in terra q̄ dedi patrib. vestris non carnaliter sicut carnalis Israel: sed spiritaliter sicut spiritalis Israel: debemus accipere. Ecclesia quippe sine macula, & ruga ex omnibus gentibus congregata, atque in æternum regnatura cū Christo, ipsa est terra beatorū, terra viuentiū, ipsa est intelligēda patribus data, qñ eis certa & immutabili Dei voluntate pmissa est, qñ ipsa promissionis vel prædeterminationis firmitate iam data est, q̄ dan da suo tempore a patrib. credita est, sicut de ipsa gratia quæ sãctis datur, scribens ad Thimotheum Apostolus ait: Non secundum opera nostra, sed secundum suum propositum & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante secula æterna, manifestata autem nunc per aduentum Saluatoris nostri. Datam dixit gratiam, quando nec erant adhuc quibus daretur quoniam in

Psal. 72.

K

Exe. 36.

I. Co. 10.

Exe. 36.

M

Terra viuentium.

B

1. Thi. 3.

in dispositione ac prædeterminatione Dei iam factum erat, quod suo tempore futurū erat, quo esse dicit manifestatā. Quāuis hæc possint intelligi, & de terra futuri seculi, qñ erit cœlum nouū & terra noua, in qua iniusti habitare non poterunt. Et iō recte dñr piis, q̄ ipsa sit terra eorū, quæ vlla ex parte non erit impiorū, quæ & ipsa similiter data est qñ dāda firmata est. Quintam Ticonius regulam ponit, quam de temporib. appellat, qua regula plerunq; inueniri vel conici possit latēs in scripturis sanctis quātitas temporum. Duob. autem modis vigere dicit hanc regulā aut tropo synecdoche, aut legitimis numeris. Tropus synecdoche, aut a parte totum aut a toto parte facit intelligi, sicut vnus Euāgelista post dies octo factū dicit, qđ alius post dies sex, qñ in mōte discipulis tñ trib. præsentib. facies dñi vt sol respēdit, & vestimenta eius sicut nix. Vtrūque. n. verū esse non posset, qđ de numero dierū dictū est, nisi ille qui dixit, post dies octo, intelligat partē nouissimā diei ex quo id Christus prædixit futurum, & partem primā diei quo id ostendit impletum pro totis dieb. duob. atq; integris posuisse, is vero qui dixit, post dies sex, integros omnes & totos, sed solos medios computasse. Hoc modo locutionis quo significatur a parte totū, etiam illa de resurrectione Christi soluit quæstio. Pars enim nouissima diei, quo passus est, nisi pro toto die accipiatur, i. adiūcta etiam præterita, & nox in cuius parte vltima resurrexit, nisi totus dies accipiatur, adiūcto. i. die illucescēte dñico nō pñt esse tres dies & tres noctes, qb. se in corde terræ prædixit futurū. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius diuina scriptura commendat, sicut septenarium vel denarium, vel duodenarium, & quicumque alij sint quos legendo studiosi libenter agnoscunt. Plerunq; enim huiusmodi numeri pro vniuerso tempore ponuntur, sicut, Septies in die laudem dixi, nihil est aliud, quā: Semper laus eius in ore meo. **Psal. 118.** Tanundē valent, & cum multiplicanē siue p denariū, sicut septuaginta & septingenti, vñ pñt & septuaginta anni Hieremiæ pro vniuerso tēpore spiritaliter accipi quo est apud alienos Ecclesia, siue per seipfos, sicut decē per decem centum sunt, & duodecim per duodecim cētum quadraginta quatuor, quo numero significat vniuersitas sanctorū i Apo

calypsi. Vnde apparet non solas temporum qñones istis numeris esse soluendas, sed latius patere significationes eorum & in multa pferpere. Neq; enim numerus iste in Apocalypsi ad tempora pertinet, sed ad homines. Sextam regulam Ticonius recapitulationem vocat, in obscuritate scripturarum satis vigilanter inuentam. Sic enim dñr quædam quasi sequantur in ordine t̄pis, vel rerum continuatione narrent, cum ad priora quæ prætermissa fuerant, latenter narratio reuocet. Qđ nisi ex hac regula intelligat, erratur. Sicut in Genesi: Et plantauit, inquit, dñs Deus paradysum in Eden ad Orientē, & posuit ibi hominem quē formauit, & produxit Deus adhuc de terra omne lignum speciosum & bonum in escam. Ita vñ dictum tāquam id factum sit posteaquam factum posuit Deus hominem in paradysum cum breuiter vtroque commemorato, i. quod plantauit Deus paradysum, & posuit ibi hominem quem formauit recapitulando redeat, & dicat quod prætermiserat, quomodo scilicet paradysus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum speciosum & bonum in escam. Denique secutus adiunxit: Et lignum vitæ in medio paradysi, & lignum sc̄iæ boni & mali. Denique flumen quo paradysus irrigatur, diuisum quatuor principia fluiorū quatuor explicatur, quod totum pertinet ad institutionem paradysi. Quod vbi terminauit, repetiuit illud quod iam dixerat, & reuera hoc sequebatur atq; ait: Et sumpsit dñs Deus hominem quem fecit, & posuit eū in paradiso, & cetera. Post ista enim facta ibi est positus homo, sicut nunc ordo ipse demōstrat. nō post hominem ibi positum facta sunt ista, sicut prius dictum putari pōt, nisi recapitulatio illic vigilanter intelligat quæreditum est ad ea quæ fuerāt prætermissa. Itēq; in eodē libro, cum commemorarentur generationes filiorum Noe, dictum est filij Cham in tribubus suis secundum linguas suas in regionib. suis & in gentibus suis. Enumeratis quoque filiis Sem, sequitur, Hi filij Sem in tribubus suis secundum linguas suas in regionibus suis & in gentibus suis. Et annectitur de omnibus. Hæc tribus filiorum Noe, secundum generationes eorū & secundum gentes eorum. Ab his dispersę sunt insulæ gentium super terrā post diluuiū. Et erat omnis terra labium vnum &

Ordo narrationis inuersus quæ rōre expli cet. c. 36. Gene 2.

E

Gen. 10.

Gen. 11.

Regula quinta. Cap. 35.

Synecdoche.

Luc. 9. Mat. 17.

Mat. 12. Numeri finit pro infinitis. Coi rpe.

D

Psal. 118. Psal. 33. Hier. 25.

Apo. 7.

vox vna omnibus. Hoc itaque qđ adiunctum est, Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus. vna lingua oium, ita dictū vř tanquam eo iam tempore quo dispersi fuerant super terram, sēt secundum insulas gentiū vna fuerit oib. lingua communis. Quod proculdubio repugnat superiorib. verbis vbi dictum est: In tribubus suis secundum linguas suas. Neque. n. dicerent habuisse iam linguas suas singula trib. quæ gentes singulas fecerāt: qñ erat oib. vna communis, ac per hoc recapitulando adiunctū est, Et erat omnis terra labium vnum & vox omnib. latenter narratione redeunte, vt diceretur quō factum sit vt ex vna oium lingua fuerint diuisi per multas. Et continuo de illa turris edificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingesta est pœna superbię, post quod factum dispersi sunt sup terram secundum linguas suas. Fit ista recapitulatio etiam obscurius, sicut in Euāgelio dicit dñs. Die quo exiit Loth a Sodomis, pluit ignē de coelo: & perdidit oēs. secundum hæc erit dies filii hominis quo reuelabit. Illa hora, qui erit in tecto & vasa eius in domo, non descendat tollere illa: Et qui in agro, similiter non reuertatur retro. meminerit vxoris

Gen. 19. Loth. Nunqd cum dñs fuerit reuelatus, tunc sunt ista seruanda, ne qsq; retro respiciat, i. vitā prateritā cui renunciauit inquirat: & nō potius isto tempore, vt cū dñs fuerit reuelatus retributionem pro eis quæ quisque seruauit vel contēpsit inueniat: Et tñ quia dictū est, In illa hora, tunc putant ista seruanda, cū fuerit dñs reuelatus, nisi ad intelligendum recapitulationē sensus legentis inuigilet, adiuuante alia scriptura, quæ ipsorum Apostolorum adhuc tpe clamauit, Filij nouissima hora est. Tps ergo ipsum quo Euangelium prædicat, quousq; dñs reueletur, hora est in qua oportet ista seruari, qđ & ipsa reuelatio dñi ad eandem horam pertinet, quæ die iudicii terminabitur. Septima Ticonij regula est, ea

Regul. septim. cap. 37.
Mat. 25.
1. p. h. c. 1.
H dēq; postrema de diabolo & eius corpore. Est enim & ipse caput impiorum, qui sunt eius quodammodo corpus, ituri cum illo in supplicium æterni ignis, sicut Christus caput est Ecclesiæ est corpus eius futurum cum illo in regno & gloria sempiterna. Sicut ergo in prima regula, quam vocat de dño & eius corpore, vigilādum est vt intelligatur, cum de vna eademq; persona scriptura loquitur,

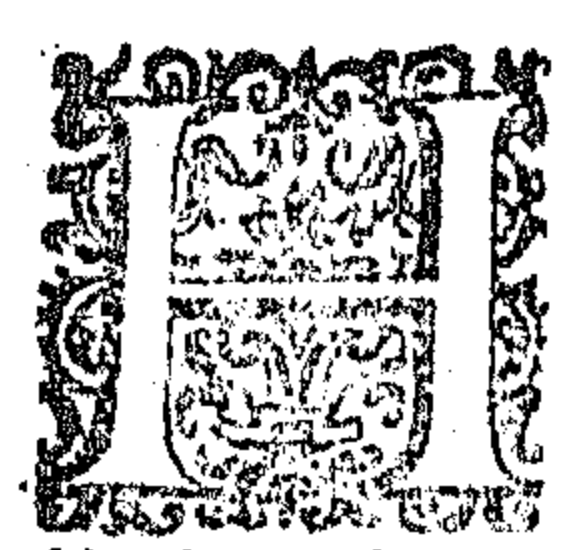
quid conueniat capiti, quid corpori, sic & & in ista nouissima aliquando in diabolum dñr, quod non in ipso, sed potius in eius corpore possit agnosci, quod habet non solū in eis qui manifestissime foris sunt, sed in eis qui cum ad ipsum pertineat, tñ ad tps miscetur Ecclesiæ, donec vnusquisque de hac vita exeat, vel à frumento palea ventilabro ultimo separetur. Quod enim scriptum est apud Esaiam, Quomodo cecidit de coelo Lucifer I mane oriens & cætera, quæ sub figura regis Babylonię de eadē persona vel ad eandē personam dicta sunt in ipsa cōtextione sermonis, de diabolo vtiq; intelligunt, & tñ qđ ibi dictū est, Contritus est in terra qđ mittit ad oēs gentes, non totū ipsi capiti cōgruit. Nam etsi mittit ad oēs gentes diabolus angelos suos, tñ in terra corpus eius non ipse conteritur, nisi qđ ipse est in corpore suo quod contritū fit vt puluis, quem proicit ventus a facie terre. Hæc aut oēs regulę excepta vna quæ vocatur de promissis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, qđ est p̄p̄riū tropicæ locutionis, quæ latius patet qđ vt possit, vt mihi vř, ab aliquo vniuersa comprehendī. Nam vbi cūque velut aliud dñr vt aliud intelligatur e si nomē ipsius tropi in loquendi arte nō inuenit, tropica locutio est. Quæ cū sit vbi fieri solet, sine labore sequitur intellectus, cum vero vbi nō solet, laborat vt intelligatur, ab aliis magis ab aliis minus, sicut magis minusve dona Dei sunt in ingenio hoīum, vel adiutoria tribuuntur. Proinde sicut in verbis p̄p̄riis, de quib. superius disputauimus, vbi res vt dñr intelligendæ sunt: sic in translatis quæ faciunt tropicas locutiones vbi aliud ex alio intelligendum est, de qb. hucusque quantum visum est scitis egimus, non solum admonendi sunt studiosi venerabilium literarum vt in scripturis sanctis gñā locutionū sciāt, & quō apud eas aliquid dici soleat, uigilanter aduertant, memoriterque retineant, uerū etiam qđ est præcipuum & maxime necessariū orent ut intelligant. In eis quippe literis quarum studiosi sunt legunt, qm̄ dominus dat sapientiam, & à facie eius scientia & intellectus, à quo & ipsum studium, si pietate præditum est acciperunt. Sed hæc satis etiam de signis, quātum ad uerba pertinent, dicta sunt. Restat ut de p̄ferēdis eis quæ sentimus, sequenti uolumine quæ dominus donauerit differamus.

D. A V-

D. AVRELI AVGVSTINI
De doctrina Christiana

LIBER QVARTVS.

PROLOGVS.

HOC opus nostrum quod inscribitur de Doctrina Christiana, in duo quędam fueram prima distributione partitus. Nam post p̄emium quo rñdi eis qui hoc fuerant reprehensuri, duæ sūt res in quā, qb. nitiū omnis tractatio scripturaru, modus inueniendi quæ intelligenda sunt, & modus p̄ferendi qđ intellecta sunt. De inueniendi prius, de p̄ferendo postea differemus. Quia ergo de inueniendi multa iam diximus, & tria de hac vna parte volumina abfoluimus, dño adiuuante, de p̄ferendo pauca dicemus, vt si fieri potuerit, vno libro cūcta claudamus, totumq; hoc opus quatuor voluminib. terminet. Primo itaq; expectatio nē legentiū, qui forte me putant Rhetorica daturū esse præcepta, qđ in scholis secularib. & didici & docui, ista p̄locutione p̄hibeo, atq; vt a me nō expectent admoneo, non qđ nihil hēant utilitatis, sed si qđ habēt, seorsum discēdū est, si cui fortassis bono viro etiam hæc vacat discere, nō autē à me vel i hoc opere, vel in aliquo alio requirēdū. Nā cū p̄ artē Rhetoricā & vera suadeant & fallā, quis audeat dicere aduersus mēdaciū in defensorib. suis inermē debere cōsistere veritatem, vt videret illi qui res falsas p̄suadere conant, nō uerint auditorē vel beneuolū vel intentū vel docilē p̄cōmio facere, isti autē non nouerint: Illi falsa breuiter, apte, uerisimiliter, & isti vera sic narrēt, vt audire tædeat, intelligere nō pateat, credere postremo nō libeat. Illi fallacib. argumentis ueritatē oppugnent, alferant falsitatem, isti nec uera defendere, nec falsa valeant refutare. Illi aīos audientium in errorem mouētes impellētēsq; dicendo terreat, contristēt exhilarent, exhortentur ardēter, isti pro ueritate lenti frigidiq; dormitēt. Quis ita despiat, vt hoc sapiat? Cum ergo sit in medio posita facultas eloquii, quæ ad p̄suadenda seu prauē seu recta ualeat plurimū, cur non bonorum studio cōparatur, vt militet ueritati: si eam mali ad obtinendas puer

tas uanasq; causas in vsu iniquitatis & erroris vsurpāt? Sed quæcunq; sunt de hac re obseruationes atq; præcepta, quib. cum accedit in uerbis plurimis ornamentisq; uerborum exercitioris lingue solertissima cōsuetudo, sit illa quæ facundia uel eloquentia nominat extra istas literas nostras seposito ad hoc congruo tps spatio, apta & conuenienti ætate discenda sunt eis qđ hoc celei iter pñt. Nā & ipsos Romanæ eloquentię principes, nou piget dicere, qđ hanc artē n. si quis cito possit, nunquam omnino possit perdisce-re. Quod utrū uerū sit, qđ opus est querere? Non. n. etiam si possint hæc a tardiorib. tantem aliqñ perdisce, nos ea tanti pēdimus, vt eis discendis iam maturatas uel etiam graues hominum etates uelimus impendi. Satis est ut adolescenulorum ista sit cura, nec ipsoru omnium quos utilitati ecclesiastica cupim⁹ erudiri, sed eorum quos nondum magis uirgens, & huic rei sine dubio p̄ponenda necessitas occupauit. Qm̄ si acutum & seruens assit ingeniū, facilius adhæret eloquentia legentibus & audientib. eloquentes, qđ eloquentiæ præcepta sectantib. Nec desunt ecclesiasticæ literę etiā prater canonem in auctoritatis arce salubriter collocatū, quas legendo homo capax, etsi id non agat, sed tantummodo reb. qđ ibi dñr intentus sit etiam eloquio quo dñr, dum in his uersatur, imbuitur, accedēte uel maxime exercitatione siue scribendi siue dictandi, postremo etiam dicendi, quæ secundum pietatis ac fidei regulam sentit. Si autem tale desit ingenium, nec illa Rhetorica præcepta capiunt, nec si magno labore inculcata quantalacunque ex parte capiantur, aliqd profunt, qđ quidem etiam ipsi qui ea didicerunt, & copiose ornateq; dicunt, non omnes vt secundum ipsa dicant, possunt ea cogitare cum dicūt, si nō de his disputant, immo uero uix uillos eorum esse existimo, qui utrunque possint, & dicere bene, & ad hoc faciendum p̄cepta illa dicendi cogitare cum dicunt. Ca uendū est. n. ne fugiant ex aīo quæ dicenda sunt, dum attendit vt arte dicant. Et tñ in sermonibus atque dictionibus eloquentium, impleta reperiuntur præcepta eloquentię, de quibus illi vt eloquerentur uel cum loquerent nō cogitauerunt, siue illa dedissent, siue ne attigissent. qđ dem. Implent quippe illa quæ eloquentes sunt, nō adhibent vt sint eloquentes.

Quid le-
ctori ex-
pectandū
hoc lib.
cap. 1.

Rhetorica
tam falsa
quā uera
p̄suadet.
Cap. 2.

M

Rhetoricā
nisi quis
cito nun-
quam di-
scit.
Cap. 1

Ex Cice-
rone de
Oratore

A

Nō sum
æquidū,
donec Dei

K

tes. Quapropter cum ex infantibus loquentes non fiant nisi locutiones discendo loquentium, cur eloquentes fieri non possint nulla eloquenti arte tradita, sed locutiones eloquentium legendo & audiendo, & quantum assequi conceditur imitando? Quid quod ita fieri ipsis quoque experimur exemplis? Nam sine preceptis Rhetoricis nouimus plurimos eloquentiores plurimis qui illa didicerunt, siue lectis vero & auditis eloquentium disputationibus vel dictionibus neminem. Nam neque ipsa Grammatica qua discitur locutionis integritas, idigeret pueri, si eis iter homines qui integre loquerentur, crescere daret & viuere. Nescientes quippe vlla nota vitiorum, quicquid vitiorum cuiusquam ore loquentis audirent, sana sua consuetudine reprehenderent & cauerent, sicut rusticos urbani reprehendunt, et qui literas nesciunt. Debet igitur diuinarum scripturarum tractator & doctor, defensor recte si dei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere, atque in hoc opere sermonis conciliare auersos, remissos erigere nescientibus, quod agat, quod expectare debeant intimare. Vbi autem bene uolos, intentos, dociles, aut inuenerit, aut ipse fecerit, cetera peragenda sunt, sicut causa postulat. Si docendi sunt qui audiunt, narratione faciendum est, si tamen indigeat ut res de qua agitur innotescat. Ut autem quae dubia sunt certa fiant, documentis adhibitis rocinandum est. Si vero qui audiunt mouendi sunt potius quam docendi, in eo quod iam sciunt, agendo non torpeant, & rebus assensum quas veras esse fatentur accommodent, maioribus dicendi viribus opus est. Ibi obsecrationes & increpationes, concitationes & coercitationes, & quaecumque alia valent ad commouendos animos sunt necessaria. Et haec quidem cum ista quae dixi, omnes ferè homines in iis quae loquendo agunt facere non quiescunt. Sed cum alij faciat obtuse, deformiter, frigide, alij acute, ornate, vehementer, illum ad hoc opus uentum agimus, iam oportet accedere qui potest disputare vel dicere sapienter, et si non eloquenter ut proficit audientibus, et si minus prodesse, quam si & eloquenter posset dicere. Qui vero affluit insipienti eloquentia tanto magis cauendus est, quanto magis ab eo in iis quae audire inutile est, delectatur auditor, & eum quam diserte dicere audit, etiam vere dicere exillimat. Haec autem ista nec illos fugit, qui artem Rhetoricam docendam putarunt. fas si sunt enim sa-

piantiam sine eloquentia parum prodesse ciuibus. eloquentiam vero sine sapientia nimium obesse plerumque; prodesse nunquam. Si ergo haec illi qui praecpta eloquentiae tradiderunt, in eisdem libris in quibus id egerunt veritate instigante coacti sunt confiteri, verum hoc est supernam quae a patre luminum descendit, sapientiam nescientes, quanto magis nos non aliud sentire debemus, qui huius sapientiae filii & ministri sumus? Sapienter autem dicit homo tanto magis vel minus, quanto in scripturis sanctis minus uel profecit. Non dico in eis multum legendis memoriae quam mandandis sed bene intelligendis, & diligenter earum sensibus indagandis. Sunt enim qui eas legunt & negligunt, legunt ut teneant, negligunt ne intelligant. Quibus longe sine dubio praefertendi sunt, qui uerba earum minus tenent, & cor earum sui cordis oculis uident. Sed utriusque ille melior, qui & cum ualeat eas dicit, & sicut oportet intelligit. Huic ergo qui sapienter debet dicere, etiam quod non potest eloquenter, uerba scripturarum tenere maxime necessarium est. Quanto enim se pauperiorem cernit in suis, tanto eum oportet in istis esse ditioem, ut quod dixerit suis uerbis, probet ex illis, & qui propriis uerbis minor erat, magnorum testimonio quodammodo creseat. Probando enim delectat, qui minus potest delectare dicendo. Porro qui non solum sapienter, uerum etiam eloquenter uult dicere, quoniam profecto plus praedicit, si utrumque potuerit, ad legendos uel audiendos & exercitatione imitandos eloquentes eum mitto libentius, quam magistris artis Rhetoricae vacare praecipio, si tamen ij qui leguntur & audiuntur, non solum eloquenter, sed etiam sapienter dixisse uel dicere, ueraci praedicatione laudantur. Qui enim eloquenter dicunt, suauiter, qui sapienter, salubriter audiunt. Propter quod non ait scriptura. multitudo eloquentium, sed Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sicut autem saepe sumenda sunt & amara salubria, ita semper uitanda est perniciofa dulcedo. Sed salubri suauitate uel suauis salubritate quid melius? Quanto enim magis illic appetitur suauitas, tato facilius salubritas prodest. Sunt ergo ecclesiastici uiri qui diuina eloquia non solum sapienter, sed eloquenter etiam tractauerunt. Quibus legendis magis non sufficit tempus quam de esse ipsi studentibus & uacantibus possunt. Hic

Jacob. 3.

E

F

Sapient. 6.

Officium doctoris Christiani. cap. 4.

De uarijs dictionibus. cap. 5.

Verba Ciceronis ex primo libro de Inventione.

In sacris esse sanam eloquentiam ca. 6.

Hic aliquis forsitan quaerit utrum auctores nostri, quorum scripta diuinitus inspirata canonem nobis saluberrima autoritate fecerunt sapientes tantummodo, an eloquentes etiam nuncupandi sunt. Quae quidem quod apud me ipsum & apud eos qui mecum quod dico sentiunt, facillime soluit. Nam ubi eos intelligo non solum nihil eis sapientius, uerum etiam nihil eloquentius mihi uideri potest. Et audio dicere, omnes qui recte intelligunt quod illi loquuntur, simul intelligere non eos aliter loqui debuisse. Sicut est enim quaedam eloquentia quae magis aetate iuuenilem decet, est quae tenilem, nec iam dicenda est eloquentia, si personae non congruat eloquentis, ita est quaedam quae uiros summa autoritate dignissimos planeque diuinos decet. Hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia nec alios ipsa, ipsis enim congruit, alios autem quanto uel humilior, tanto altius non uentositate sed soliditate transcendit. Vbi uero non eos intelligo, minus quidem mihi apparet eorum eloquentia, sed eam tamen non dubito esse tale qualis est ubi intelligo. Ipsa quoque obscuritas diuinorum salubriusque doctorum tali eloquentia miscenda fuerat, in qua proficere noster intellectus, non solum in uentione, uerum etiam exercitatione deberet. Possent quidem si uacaret, omnes uirtutes & ornamenta eloquentiae, de quibus instans isti qui linguam suam nostrorum auctorum linguam non magnitudine sed rumore praepouunt, ostendere in istorum literis sacris, & quos nobis erudiendis, & ab hoc seculo prauo in beatum seculum transferendis, prouidentia diuina prouidit. Sed non ipsa melius quam dici potest in illa eloquentia delectant, quae sunt his uiris cum Oratoribus gentiliu Poetis uel communia. Illud magis admiror, & stupeo, quod ista nostra eloquentia ita uel sunt, per alteram quaedam eloquentiam suam, ut nec eis deesset nec emineret in eis, quae eam nec improbari ab illis nec ostentari oportebat, quorum alterum fieret si uitaret, alterum putari posset si facile agnosceret. Et in quibus forte locis agnosci a doctoribus, tales res dominus, ut uerba quibus dominus non a dicente adhibita, sed ipsis rebus uelut sponte subiuncta uideant, quasi sapientiam de domo sua, in peccatore sapientis procedere intelligas, & tanquam inseparabilem familiam etiam non uocatum sequi eloquentiam. Quis enim non uideat quid uoluerit dicere, & quam sapienter dixerit Apostolus: Gloriamur in tribulationibus. scien-

tes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit, quia charitas diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Hic si quis, ut ita dixerim, imperite peritus artis eloquentiae praecpta Apostolum secutum fuisse contendat non ne a Christianis doctoribus indoctisque ridebitur. Et tamen agnosci hic figura, quae κλιμαξ climax Graece, latine uero a quibusdam est appellata gradatio, quam scalam dicere noluerunt, cum uerba uel sententiae connectunt alterum ex altero, sicut hic, ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione spem conexam uidemus. Agnosci, & aliud decus, quam post aliqua pronuntiationis uoce singula finita, quae nostri membra & caesa, Graeci autem κῶλα καὶ νόματα, uocant, sequitur ambitus siue circumitus, quam περιόδοι, periodon illi appellant, cuius membra suspensum uoce dicentis, donec uelut ultima finiant. Nam eorum quae praecedunt circumitum membrum illud est primum, quoniam tribulatio patientiam operatur, secundum, patientia autem probationem, tertium, probatio uero spem. Deinde subiungitur ipse circumitus, qui tribus peragitur membris, quorum primum est spes autem non confundit, secundum, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, tertium per spiritum sanctum qui datus est nobis. At haec atque huiusmodi in elocutionis arte traduntur. Sicut ergo Apostolum praecpta eloquentiae secutum fuisse non dicimus, ita quod eius sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus. Scribens ad Corinthios in secunda epistola, redarguit quosdam qui erant ex Iudaeis pseudoapostoli, eisque detrahebant. Et quoniam seipsum praedicare compellitur, hanc sibi uelut insipientiam tribuens, quam sapienter dicit, quamque eloquenter. Sed comes sapientiae, dux eloquentiae, illam sequens istam praecedens & sequentem non respuens, iterum dico, inquit, ne quis me existimet insipientem esse alioquin uelut insipientem suscipite me, ut ego modicum quid glorier. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in stultitia in hac substantia gloriae, quoniam quidem multi gloriantur secundum carnem, & ego glorior. Libenter enim sustinetis insipientes cum sitis ipsi sapientes. Toleratis enim si quis uos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollit, si quis in faciem uos caedit.

I. Co. II.

K

Eloquentia si persona non deceat hoc uide digna e.

G

Pulchre licet ad istis exē

dit secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmati simus. In quo quod audeo, in insipientia dico, audeo & ego. Hebraei sunt & ego, Israelitae sunt & ego. Semen Abrahae sunt & ego. Ministri Christi sunt & ego. Ut insipiens dico, super ego. In laboribus plurimum, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudaeis quinquies quadraginta una minus accepi. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus saepe periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In labore & eruna, in vigiliis saepius, in fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate, propter illa quae extrinsecus sunt icursus in me quotidianus, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatus & ego non infirmor? Quis scandalizatus & ego non vror? Si gloriari oportet, in iis quae infirmitatis meae sunt gloriabor. Quanta sapientia ista sint dicta vigilantes videt. Quanta vero eloquentiae cucurrerint flumina, & qui stertit aduertit. Porro autem quod nouit agnoscit, quod ea caesa quae comata Graeci vocant, & membra & circumitus, de quibus pauloante disserui, cum decemissima varietate interpererent, tota istam spem dictionis, & quasi eius vultu quo est indocti delectantur mouenturque, fecerunt. Nam vni coepimus hunc locum inferere, circumitus sunt, primus minimus hoc est bimbis, minus. n. quae duo membra circumitus habere non possunt plura vero possunt. ergo ille primus est. Iterum dico, ne quis me existimet insipientem esse. Sequitur alius trimembris. Alioquin, velut insipientem suscipite me, ut & ego modicum quid glorier. Tertius qui sequitur membra habet quatuor. Quae loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in stultitia, in hac substantia gloriae. Quartus duo habet, Quando quidem multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Et quintus habet duo. Libenter enim sustineo insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Etiam sextus bimembris est, Toleratis enim, si quis vos in seruitute redigit. Sequuntur tria caesa. Si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur. Deinde tria membra, Si quis in faciem vos caedit, secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmati simus. Ad dicitur trimembris circumitus. In quo autem quis audeo, in insipientia dico, audeo & ego.

Superego
Graece
vires
egypti
i. amplius
suemagis
ego, Ver-

Artificium
Rebhor-

Hinc iam singulis quibusque caesis interrogando positus, singula itidem caesa ratione redduntur tria tribus. Hebraei sunt & ego. Israelitae sunt & ego. Semen Abrahae sunt & ego. Quarto autem caeso simili interrogatione posito, non alterius caesi, sed membri oppositione respondet. Ministri Christi sunt & ego. Ut insipiens dico, super ego. Iam caesa quatuor sequentia, remota decemissime interrogatione funduntur: In laboribus plurimum, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Deinde interponitur breuis circumitus, quoniam suspensa pronuntiatione distinguendum est. A Iudaeis quinquies, ut hoc sit vnum membrum, cui connectitur alterum, quadraginta una minus accepi. Inde redit ad caesa, & ponuntur tria. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci. Sequitur membrum: Nocte ac die in profundo maris fui. Deinde quatuordecim caesa decemissimo impetu possunt. In itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In labore & eruna, in vigiliis saepius, in fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Post haec interponitur trimembris circumitus: Praeter illa quae extrinsecus sunt, incursum in me quotidianus, sollicitudo omnium ecclesiarum. Et hinc duo membra percontatione subiungit. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis scandalizatur & ego non vror? Postremo totus iste quasi anhelans locus, bimembris circumitu terminatur: Si gloriari oportet, in iis quae infirmitatis meae sunt gloriabor. Quod vero post hunc impetum interposita narratiuncula quodammodo requiescit, & requiescere facit auditorem, quid decoris, quid delectationis habeat, satis dici non potest. Sequitur. n. dices, Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in secula, quod non metior. Ac deinde quomodo periclitatus fuerit, & quomodo euaserit, breuissime narrat. Longum est caetera persequi, in aliis sanctorum scripturarum locis ista monstrare. Quid si etiam figuras locutionis quae illa arte traduntur, in iis saltem quae de Apostoli eloquio, commemoravi, ostendere voluissim? Non ne facilius graues homines me nimium, quam quisquam studiosorum sibi sufficientem putarent? Haec omnia quoniam a magistris docent, pro magno habentur, magno precio

prelo emunt, magna iactatione venduntur. Quam iactationem et ego redolere vereor, dum ista sic dissero. Sed male doctis hominibus respondendum fuit, quod nostros auctores continentos putat, non quia non habent, sed quia non ostentant, quod nimis isti diligunt eloquentiam. Sed forte quis putat, tanquam eloquentem, non elegisse me Apostolum Paulum. Vnde n. vbi ait, Et si imperitus sermone, sed non scientia, quasi concedendo obrectatoribus. sic locutus, non tanquam id verum agnosceret confitendum. Si autem dixisset, Imperitus quidem sermone, & non addidisset, sed non scientia nullo modo aliud posset intelligi. Si etiam plane non cunctatus est profiteri, sine qua esse doctorum gentium non valeret. Certe si quod eius proferimus ad exemplum eloquentiae, ex illis epistolis vti que proferimus, quas etiam ipsi obrectatores eius qui sermonem praesentis contemptibilem putari volebant, graues & fortes esse confessi sunt. Dicendum ergo mihi aliquid esse & video & de eloquentia Prophetarum, vbi per tropologiam multa obtegunt. Quae quanto magis translati verbis videntur operari, tanto magis cum fuerint apta dulcescunt. Sed hoc loco tale aliquid commemorare debeo, vbi, quae dicta sunt, non cogar exponere, sed commendem tantum quomodo dicta sit. Et ex illius Prophetiae libro potissimum hoc faciam, qui se pastorem vel armamentarium fuisse dicit, atque inde diuinitus ablatum atque missum, ut Dei populo propheteret. Non autem secundum septuaginta interpretes qui et ipsi diuino spiritu interpretati, ob hoc aliter videntur nonnulla dixisse, ut ad spiritalis sensum scrutandum magis admoneret lectoris intentio, vnde et obcuriora nonnulla, quia magis tropica sunt eorum, sed sicut ex Hebraeo in Latinum eloquium perdytero Hieronymo vtriusque linguae perito interpretate translata sunt. Cum igitur arguerat impios, superbos, luxuriosos, & fraternae iocunditatis charitatis, rusticus vel ex rustico iste Phopheta exclamauit dicens, Vae vobis quod opulenti estis in Sion, & confidentis in monte Samariae, optimates capita populorum, ingredietes popatice domum Israel, Transite in Calane & videte, & ite inde in Emath magna & delcedite in Geth Pelastinorum, & ad optima quae regna horum, si latior terminus eorum termino vestro est. Qui separati estis in die malum, & appropinquatis folio iniquitatis. Tunc subiiciunt merita luxuriae. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Ista sex membra tres bimembres circumitus reddiderunt. Non. n. ait, Qui separati estis in die malum, qui appropinquatis folio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, Quae si ita diceret, esset, quidem & hoc pulchrum, ut ab vno pronomine repetito omnia sex membra decurrerent, & pronunciantis voce singula finirentur. Sed pulchrius factum est, ut eisdem pronomini essent bina subnexa, quae tres sententias explicaret: Vnam ad captiuitatis praenuntiationem, qui separati estis in diem malum, & appropinquatis folio iniquitatis: Alteram ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: Ad voracitatem vero tertiam pertinens, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, ut

2. Co. 11.

Amos. 7.

Amos. 6.

in p̄tate sit pronunciantis, vtrum singula
 finiat & mēbra sint sex, an primū & tertium
 & quintū voce suspēdat, & s̄m primo, quar-
 tum tertio, sextum q̄nto connectendo, tres bi-
 membes circumitus decētissime faciat, vnū
 quo calamitas imminens, alterū quo lectus
 impur⁹, tertium quo prodiga mēla mōstret.
 Deinde luxuriosam remordet auriū volupta-
 tē, vbi cum dixisset, Qui canitis ad vocē Psal-
 terij, qm̄ pōt exerceri sapienter à sapientibus
 Musica, mirabili decore dicendi, inuēctionis
 impetu relaxato, & non ad illos, sed de illis
 iā loquens, vt nos Musicā sapientis à Musica
 luxuriātis distinguere commoneret, non ait:
 Qui canitis ad vocē psalterij, & sicut David
 putatis vos h̄re vasa Cantici: sed cum illud ad
 illos dixisset, qđ luxuriosi audiri deberent:
 Qui canitis ad vocem psalterij, imperitiam
 quoq; eorū aliis quo dāmodo indicauit, ad-
 iungens. Sicut David putauerunt se h̄re vasa
 Cantici, bibentes in phialis vinū, & optimo
 vnguento delibuti. Tria h̄c melius pronun-
 ciant, si suspēsis duob. priorib. membris cir-
 cumitus tertio finiat. Iā vero qđ his oib. adij-
 cit. Et nihil patiebant sup̄ cōtritione Ioseph,
 siue continuatim d̄r, vt vnū sit mēbrum, siue
 decentius suspendat, & nihil patiebantur, &
 post h̄c distinctionem inferat, super contri-
 tione Ioseph, atq; sit bimembris circumitus:
 miro decore non dictū est, nihil patiebatur
 super contritione fratris, sed positus est pro
 fratre Ioseph, vt quicumq; frater proprio si-
 gnificaret eius noīe, cuius ex fratrib. fama p̄-
 clara est, vel in malis q̄ pendit, vel in bonis q̄
 rependit. Iste certe tropus vbi Ioseph quēcū-
 que fratrem facit intelligi, nescio vtrū illa q̄ di-
 dicimus & docuimus arte tradat. Quā sit tñ
 pulcher. & quēadmodū afficiat legentes atq;
 intelligētes, non opus est cuiq; dici si ipse nō
 sentit. Et plura q̄dem que pertinent ad pr̄ce-
 pta eloquētiae, in hoc ipso loco quē pro exē-
 plo posuimus p̄nt reperiri. Sed bonum adiu-
 torē non tam si diligenter discutiat instruit,
 q̄ si ardentem pronūciat accēdit. Neq; n. h̄c
 humana industria cōposita, sed diuina mēte
 sunt susa & sapienter & eloquenter, nō inten-
 ta in eloquentiam sed à sapientia nō recedē-
 te eloquētia. Si. n. sicut quidam disertissimi at-
 que acutissimi viri videre ac dicere potue-
 rūt, ea quae velut oratoria arte dicuntur, non
 obseruarentur & notarentur, & in hanc do-

ctinā redigerent, nisi prius in Oratorū inue-
 nirentur ingenis, qđ mirū si & in istis inue-
 niunt quos ille misit q̄ facit ingenia? Quapp
 & eloquentes q̄dem nō solū sapientes cano-
 nicos nostros authores doctoresq; fateamur
 tali eloquentia v̄fos qualis personis eiusmodi
 congruebat. Sed nos et̄ de literis eorum,
 q̄ sine difficultate intelligunt nonnulla sumi-
 mus elocutionis exēpla, nequaq; tñ putare de-
 bemus imitandos eos nobis esse, in iis que ad
 exercēdas eliminandas quodāmodo mētes le-
 gentiū, & ad rūpēda fastidia atq; acuenda stu-
 dia discere volentium zelados quoq; siue vt
 ad pietatē conuertant, siue vt à mysterijs se-
 cludant, aīos impiorum, vtili ac salubri ob-
 scuritate dixerunt. Sic quippe illi locuti sūt,
 vt posteriores qui eos recte intelligerent &
 exponerent, alterā gr̄am, disparē q̄dem verū
 tñ subsequētē in Dei ecclesia reperirent. Nō
 ergo expōsitores eorū ita loqui debent, tanq̄
 se ipsi exponendos simili autoritate propo-
 nant, sed in oib. sermonibus suis primitus ac
 maxime vt intelligant elaborent ea quantum
 p̄nt perspicuitate dicendi, vt aut multum tar-
 dus sit qui non intelligat, aut in rerū quas ex-
 plicare atq; ostenderere volumus difficultate
 ac subtilitate, nō i n̄sa locutione sit cā, quo
 minus tardiusve qđ dicimus possit intelligi.
 Sūt. n. quaedā q̄ sua vi non intelligunt, aut vix
 intelligunt, quātolibet & quantumtacet, quā-
 uis plenissime dicentis verient eloquio, que
 in populi audientiā, vel raro si aliqd vrget,
 vel nunq̄ oīno mittēda sunt. In libris aut qui
 ita scribunt, vt ipsi sibi quodāmodo lectorē
 teneant, cū intelligunt, molesti non sint volē-
 tib. legere, cum aut nō intelliguntur, molesti
 nō sint nolentib. legere. Et in aliquorum col-
 locutionib. non est hoc officium deferendū:
 vt vera quāuis difficilima ad intelligendum,
 quae ipsi iā percepimus, cū quātocunq; labo-
 re disputationis, ad aliorū intelligentiā per-
 ducamus, si te net auditorem vel collocuto-
 re discēdi cupiditas, nec mentis capacitas de-
 sit, quae quoquo modo intima possit accipe-
 re, non curate illo qui docet quāta eloquen-
 tia doceat, sed quāta euidentia. Cuius euiden-
 tia diligens apperitus aliqñ negligit verba
 cultiora, nec curat quid bene sonet, sed qđ
 bene indicet atq; inuimet quod ostēdere intē-
 dit. Vnde ait qđā, cū de tali genere locutio-
 nis ageret, esse in ea quādam diligentem ne-
 gligen-

Qualis de
 beat esse
 sermo do-

I
 Foris, enā
 gelici.
 Cap. 8.

Perspicui-
 tas oratio-
 nis, ca. 9.

Quarū
 perspicua
 fiat orō.
 Cap. 10

gigentiam. H̄c tñ sic detrahit ornatum, vt
 lordes non contrahat. Quauis in bonis do-
 ctoribus tanta docendi cura sit vel esse de-
 beat, vt verbū quod nisi obscurū sit vel ambi-
 guū, Latinū esse nō pōt, vulgi autē more sic
 dicitur vt ambiguitas obscuritasq; vitē, nō
 sic dicatur vt a doctis, sed potius vt ab indo-
 ctis dici solet. Si. n. non piguit dicere inter-
 pretes nostros: Non congregabo conuenti-
 cula eorū de sanguinibus: qm̄ senserūt ad rē
 pertinere, vt eo loco pluraliter enunciaretur
 hoc nomē, q̄ in Latina lingua tātūmodo sin-
 gulariter dicitur: cur pietatis doctorē pigeat
 imperitis loquentē ossum potius q̄ os dice-
 re, ne ista syllaba non ab eo quod sunt ossa,
 sed ab eo quod sunt ora intelligatur, vbi A-
 phra aures de correptione vocaliū vel pdu-
 ctione nō iudicat. Quid. n. prodest locutionis
 integritas, q̄ nō sequitur intellectus audiētis,
 cū loquendi oīno nulla sit causa, si quod lo-
 quimur non intelligunt, p̄ quos vt intelli-
 gant loquimur? Qui ergo docet, vitabit oīa
 verba quae nō docēt. Et si p̄ eis alia integra q̄
 intelligatur pōt dicere, id magis eliget. Si at
 nō pōt, siue q̄a nō sunt, siue q̄a in praesentia
 nō occurrunt, vtē ēt verbis minus integris,
 dū tñ res ipsa doceat atq; discatur integre.
 Et hoc quidē nō solū in colloctionibus, si-
 siat cū aliquo vno, siue cū pluribus, verū etiā
 multo magis in populis, qñ sermo pro mis-
 vt intelligatur inistādū est: q̄a & in collo-
 cutionibus est cuiq; interrogandi potestas. Vbi
 autē omnes tacēt vt audiatur vnus, & in eum
 intēta ora cōuertit, vbi vt requirit quisq; q̄
 nō intellexerit, nec moris est nec decoris,
 ac p̄ hoc debet maxime tacētī subuenire cu-
 ra dicētis. Solet aut motu suo significare aui-
 da multitudo cognoscēdi vtrū intellexerit.
 Quod donec significet, versandū est. q̄ agit
 multimoda varietate dicendi, quod in pote-
 state non habent qui pr̄parata & ad verbū
 memoriter retenta pronūciāt. Mox autem
 vt intellectū esse cōstiterit, aut sermo finien-
 dus, aut in alia transeūdū est. Sicut enim gra-
 tus est qui cognoscenda enūciat, sic onero-
 sus est q̄ cognita inculcat, eis dūtaxat quorū
 rota expectatio in dissoluēda eorū q̄ pandū-
 tur difficultate pendebat. Nā delectandi gra-
 tia etiā nota dicuntur, vbi non ipsa sed mo-
 dus quo dicuntur attenditur. Quod si & ipse
 iā notus est atq; auditoribus placet, pene ni-

hil interest, vtrū is qui dicit, dictor vel lector
 sit. Solent enim & ea quae commode scripta
 sunt, non solū ab ijs quibus primitus innotef-
 cunt incunde legi, verū ab ijs etiā quibus iā
 nota sunt neq; adhu c illa de memoria dele-
 uit obliuio, non sine iucunditate relegi, vel
 ab vtrisq; libenter audiri. Quae autē quique
 iam oblitus est, cum cōmonetur, docetur.
 Sed de modo delectandi nunc non ago, de
 modo autē quo docendi sunt qui discere de-
 siderant loquor. Is aut optimus, quo fit, vt
 qui audit verū audiat, & quod audit intelli-
 gat. Ad quē finē cū ventum fuerit, nihil tunc
 amplius de ipsa re tanquā diutius docēda la-
 borādum est, sed forte de cōmendanda vt in
 corde figatur. Quod si faciēdū videbitur, ita
 modeste faciendū est, ne perueniat ad tēdiū.
 prorsus h̄c est in docendo eloquentia, qua
 fit dicendo non vt libeat q̄ horrebat, aut vt
 fiat quod pigebat, sed vt appareat quod late-
 bat. Quod tñ si fiat insuauiter, ad paucos qui
 dē studiosissimos sius puenit fructus, qui ea
 quae discenda sunt, quamuis abiecte incul-
 teq; dicantur, scire desiderant. Quod cū ade-
 pti fuerint, ipsa delectabiliter veritate pascū-
 tur. Bonorūq; ingeniorū insignis est idoleo,
 in verbis verū amare, nō uerba. Quid enima
 prodest clavis aurea, si aperire quod uolu-
 mus non potest? Aut qđ obest lignea, si hoc
 pōt, qñ nihil quarimus nisi patere qđ clau-
 sum est? Sed qm̄ inter se nōnullā similitudinē
 uescentes atq; discentes p̄ fastidia plurimō
 rū ēt ipsa sine qb. uiui nō pōt alimēta cōdiē-
 da sunt. Dixit ergo qđā eloquēs, & uerū di-
 xit ita dicere debere eloquentē, ut doceat, ut
 delectet, ut flectat. Deinde addidit, docere ne-
 cessitatis est, delectare suauitatis, flectere ni-
 ctoria. Horū trium quod primo loco posi-
 tū est, hoc docendi necessitas, in rebus est cō-
 stituta quas dicimus, reliqua duo in modo
 quo dicimus docendo. Qui ergo dicit cum
 docere uult quandiu non intelligitur nondū
 se exultimet dixisse qđ uult ei quē uult doce-
 re. Quia etsi dixit quod ipse intelligit, nō dū
 illi dixisse putādus est a quo intellectus nō
 est. Si uero intellectus est, quocunq; mō di-
 xerit, dixit. Quod si etiam delectare uult eū
 cui dicit, aut flectere: non quocunq; modo
 dixerit faciet, sed interest quō dicat ut faciat.
 Sicut est autē ut teneatur ad audiendum de-
 lectandus auditor: ita flectendus, ut mouea-
 tur.

Quare co-
 n. nisi di-
 cere dicē-
 dum per-
 spicue.
 Cap. 11.

Oratorū
 est doce-
 redelēta
 re flectē-
 re.
 Cap. 12.

tur ad agendum. Et sicut delectatur si suauiter loquaris: ita flebitur si amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod comedas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quid letandum predicat gaudeat, misereatur eorum quos miserandos ante oculos dicendo constituis, fugiat eos quos cauendos terrendo proponis: & quicquid aliud grati eloquentia fieri potest ad commouendos animos auditorum, non quid agendum sit ut sciant, sed ut agant quod agendum esse iam sciunt. Si autem adhuc nesciunt, prius utique docendi sunt quam mouendi. Et fortasse rebus ipsis cognitis ita mouebuntur, ut eos non opus sit maioribus eloquentiarum viribus iam moueri. Quod tamen cum opus est faciendum est. Tunc autem opus est, quando scierint quod agendum sit non agunt ac per hoc docere necessitatis est. Possunt enim homines & agere & non agere quod sciunt. Quis autem dixerit eos agere debere quod nesciunt? Et ideo fletere necessitatis non est, quia non semper opus est, si tantum docenti vel etiam delectanti consentit auditor. Ideo autem victorie est fletere, quia fieri potest ut doceatur, & delectetur, & non assentiat. Quid autem illa duo proderunt, si desit hoc tertium? Sed neque delectare necessitatis est: quandoquidem cum dicendo vera monstrantur, quod ad officium docendi pertinet, non eloquio agitur, neque hoc attenditur, ut vel ipsa vel ipsum delectet eloquium, sed per seipsa quoniam vera sunt manifestata delectant. Unde plerumque delectant etiam falsa patefacta atque conuicta. Neque enim delectant, quia falsa sunt, sed quia falsa esse verum est. Delectat & dictio qua hoc verum esse monstratum est. Propter eos autem quibus fastidientibus non placet veritas, si alio quocumque modo, nisi eo modo dicatur ut placeat & sermo dicentis, datus est in eloquentia non paruus etiam delectationi locus. Quae tamen addita non sufficit duris, quos nec intellexisse nec docetis elocutione delectatos esse profuerit. Quid enim haec duo conferunt homini, qui & confitetur verum, & collaudat eloquium, nec inclinatur assensum, propter quem solum cum aliquid suadet rebus quae dicuntur inuigilat dicentis intentio? Si enim talia dicantur quae credere vel nosse sufficit, nihil est aliud eis consentire, nisi confiteri vera esse. Cum vero id docetur quod agendum est, & ideo docet ut agatur, frustra persuadetur ve-

rum esse quod dicitur, frustra placet modus ipse quo dicitur, si non ita dicitur ut agatur. Oportet igitur eloquentem ecclesiasticum quoniam suadet aliquid quod agendum est, non solum docere ut instruat, & delectare ut teneat, verum etiam fletere ut vincat. Ipse quippe iam remanet ad confessionem flectendus eloquentiae graditate, in quo id non egit usque ad eius confessionem demonstrata veritas, adiuncta etiam suauitate dictionis. Cui suauitati tantum operam pensum est ab hominibus. ut non solum non facienda, verum etiam fugienda ac detestanda, tot & tanta mala atque turpia, quae malis & turpibus disertissime persuasa sunt, non ut eis consentiant, sed sola delectationis gratia lectentur. Auertat autem Deus ab ecclesia sua quod de synagoga Iudaeorum Hieremias Propheta commemorat dicens, Pauor & horreda facta sunt super terram, Prophetae prophetabant iniqua, & sacerdotes plausum dederunt manibus suis, & plebs mea dilexit sic. Et quid facietis in futurum? O eloquentia tanto terribilior, quanto purior, & quanto solidior, tanto vehemencior. O vere securis concidens petras. Huic enim rei simile est verbum suum quod per sanctos Prophetas fecit, & per hunc ipsum Prophetam Deus ipse dixit, Absit itaque absit a nobis, ut sacerdotes plaudant manibus iniqua dicentibus, & plebs Dei diligat sic. Absit a nobis, inquam, tanta demencia. Nam quid faciemus in futurum? Et certe minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quae dicuntur, vera tamen dicantur & iusta, non iniqua libenter audiant. Quod utique non fieret nisi suauiter diceretur. In populo autem graui de quo dictum est Deo, In populo graui laudabo te: nec illa suauitas delectabilis est, qua non quidem iniqua dicuntur, sed exigua & fragilia bona spumeo verborum ambitu ornatur, quali nec magna atque stabilia deceter & grauius ornantur. Est tale aliquid in epistola beati Cypriani. Quod ideo puto accidisse vel consulto factum esse, ut sciret a posteris quam linguam doctrinae Christianae sanitas ab ista reducatia reuocauerit, & eloquentiam grauiorem modestioremque restrinxerit qualis in eis consequentibus literis secure amat: religiose appetit, sed difficillime implet. Ait ergo quodam loco, Petam haec sedem: dat secessum vicina secreta: ubi dum erratici palmitum lapsus pendulis nexibus per arduas baiulas reputat, viteam porticum frondea testata fecerunt. Non dicuntur ista nisi mira-

Dicendo
flecenti
animi.
Cap. 13.

Dicendi
genus gra
ue.
Cap. 14.

Hiere. 9.

F

Psal. 34.

Cypria
nus.

G

mirabiliter affluentissima fecunditate faciendi, sed profusione nimia grauitate displicet. Qui vero haec amat, profecto eos qui non ita dicunt, sed castigatius eloquuntur, non posse ita eloqui existimant, non iudicio ista deuitare. Quapropter iste vir sanctus & posse se ostendit sic dicere, quia dixit alicubi, & nolle quoniam postmodum nusquam. Agat itaque noster iste eloquens cum & iusta & sancta & bona dicit: neque enim alia debet dicere: agat ergo quantum potest cum ista dicit, ut intelligenter, ut libenter, ut obedienter audiat: & haec se posse si potuerit, & in quantum potuerit, pietate magis orationum quam oratorum facultate non dubitet, ut oratio pro se ac pro illis quos est allocuturus, sit orator antequam dicitur. Ipsa hora iam ut dicat accedens, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem, ut eructet quod biberit vel quod impleuerit fundat. Cum enim de vnaquaque re quae secundum fidem delectationemque tractanda sunt, multa sint quae dicantur, & multi modi quibus dicantur ab eis qui hoc sciunt, quis nouit quid ad praesens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, nisi qui corda omnium videt? Et quis facit ut quod oportet, & quemadmodum oportet dicatur a nobis, nisi in cuius manu sunt & nos & sermones nostri? Ac per hoc discat quidem omnia quae docenda sunt qui & nosse vult & docere facultatemque docendi ut decet virum ecclesiasticum comparet. Ad horam vero ipsius dictionis illud potius bonae mentis cogitet conuenire quod dominus ait, Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in uobis. Si ergo loquitur in eis spiritus sanctus qui persequentibus tradunt pro Christo, cur non & in eis qui tradunt discentibus. Christus? Quisquis autem dicit non esse hominibus precipiendum quid vel quemadmodum doceant, si doctores sanctus efficit spiritus, potest dicere, nec orandum nobis esse, quia dominus ait, Scit pater vester quid vobis necessarium sit priusquam petitis ab eo. Aut Apostolum Paulum Timotheo & Tito non debuisse precipere, quid vel quemadmodum precipere alij. Quas tres Apostolicas epistolae doctoris persona imposita. Nonne in prima ad Timotheum legitur, Annuncia haec & doce? Quae autem sint, supra dictum est. Nonne ibi est, Seniorum ne increpaueris, sed obsecra-

ut patrem? Nonne in secunda ei dicitur: Formam habere verborum sanorum quam a me audisti? Nonne ibi ei dicitur, Satis age te ipsum probabile operarium exhibens Deo, non erubescens verbum veritatis recte tractantem? Ibi est & illud. Predica uerbum, in ista opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni loganimitate & doctrina. Itemque ad Titum, nonne dicit Epistolam iuxta doctrinam fidelis uerbis perseverantem esse debere, ut potens sit in doctrina sana & contradicentes redarguere? Ibi est dicitur, Tu uero loquere quae decet sanam doctrinam, senes sobrios esse, & qui sequuntur. Ibi & illud, Haec loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio. Nemo te contemnat, Admone illos principibus & potestatibus subditos esse: & cetera. Quid ergo putamus? Nunquid contra seipsum sentit Apostolus, qui cum dicat doctores operatione fieri spiritus sancti, ipse illis precipit quid & quemadmodum doceant? An intelligendum est, & hominum officia ipso sancto spiritu largiente in docendis et ipsis doctoribus non debere cessare: & tamen neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, sed Deum qui incrementum dat? Unde ipsis quoque ministris sanctis hominibus. uel et sanctis angelis operantibus nemo recte dicit quae pertinent ad uiuendum cum Deo, nisi fiat a Deo docilis cui dicitur in Psalmo. Doce me facere uoluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Unde & ipsi Timotheo idem dicit Apostolus, loquens utique ad discipulum doctorem, Tu autem persevera in ijs quae didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris. Si enim corporis medicamenta quae hominibus ab hominibus adhibentur, non nisi eis profunt, quibus Deus operatur salutem, qui & sine illis mederi potest, cum sine ipso illa non possunt, & tamen adhibentur, & si hoc officiose fiat, inter opera misericordiae uel beneficentiae deputatur: ita & adiuuata doctrinae tunc profunt animae adhibita per hominem, cum Deus operatur ut profint, qui potuit Euangelium dare homini, et non ab hominibus neque per hominem. Qui ergo dicendo nititur persuadere quod bonum est, nihil horum trium spernes, ut si doceat, ut delectet, ut fleat, oret atque agat: ut quemadmodum supra diximus, intelligenter, libenter, obedienterque audiatur. Quod cum apte & conuenienter facit, non immerito eloquens dici potest, et si non eum sequatur auditoris assensus. Ad haec enim tria, id est ut doceat, ut dele-

1. Tim. 7
2. Tim. 2
2. Tim. 4
Tit. 1
Ad Tit. 1
2. Cor. 3
1. Cor. 3
Ps. 142
2. Tim. 3
L
Triplex
dicendi ge
nus.
Cap. 17.

Orandus
Deus do-
ctori Ec-
clesiasti-
co ante
concionem.
Cap. 15.

Sapien. 7

Mat. 10.

Non tan-
tum preces
sed & stu-
dium ne-
cessarium
cap. 16.
Mat. 6.

1. Tim. 4
1. Tim. 5

Etet, vt flectat, et tria illa vř pertinere voluif-
fe idē ipse Romani author eloqui cū itidem
dixit. Igitur erit eloquens qui poterit par-
ua submisse, modica tēperate, magna grandi-
ter dicere: tanquā si adderet illa et tria & sic
explicaret vnam eandemq; sniam dicens, Is
erit igitur eloquēs, qui vt doceat poterit par-
ua submisse, vt delectet modica tēperate, vt
flectat magna granditer dicere. Hęc aut tria
ille sicut ab eo dicta sunt, in causis forensib.
posset ostendere. Non aut hoc est in Ecclesia
flicis qōnibus, in quib. hmōi que volumus in-
formare sermo versatur. In illis. n. ea parua
dicuntur, vbi de reb. pecuniarijs iudicādum
est: Ea magna, vbi de salute ac de capite ho-

Minū. Ea vero vbi nihil horū iudicandū est,
nihilq; agitur vt agat siue decernat, sed tantū
modo vt delectetur auditor, inter vtrunque
quasi media, & ob hoc modica, hoc est mo-
derata dixerunt. Modicis. n. modus nomē im-
posuit. Nam modica pro paruis abufue, non
proprie dicimus. In istis aut nostris qñ quidē
oīa, maxime q̄ de loco superiore populis di-
cimus, ad hominū salutē, nec tēporariam ad
eternā referre debemus, vbi et cauendus est
eternus interitus, oīa magna sunt q̄ dicimus:
vsque adeo vt nec de ipsis pecuniarijs rebus,
vel acquirendis vel amittendis parua videri
debeant, q̄ doctor Ecclesiasticus dicit, siue
fit illa magna, siue parua pecunia. Neque. n.
parua est iustitia, quam profecto & in parua
custodire debemus, dicente dño, Qui in mi-
nimo fidelis est, in magno fidelis est. Qđ

Luc. 16. ergo minimū est, minimū est: sed in minimo
fidelē esse, magnū est. Nā sicut ratio rotundi-
tatis, est, vt a puncto medio oēs lineę pares
in extrema ducātur, eadē est & in magno dif-
co q̄ in nummulo exiguo: ita vbi parua iuste
Ageruntur, non minuit iustitię magnitudo. De
iudicijs deniq; secularib. quib. vñque nisi pe-
cuniarijs cū loqueret Apostolus, Audet quis
quā vestrū, inquit, aduersus alterū habens ne-
gociū iudicari ab iniqs, & nō apud sanctos?
An nescitis, quia sancti mundū iudicabūt? Et
si in vobis iudicat mundus, indigni estis, q̄ de
minimis iudicetis? Nescitis q̄a angelos iudi-
cabit, nedū secularia? Secularia igit iudi-
cia si habueritis, eos qui cōtēptibiles sunt in
Ecclesia, hos cōstituite ad iudicandū. Ad re-
uerentiāvobis dico. Sic non est inter vos q̄-
quā sapiens, qui possit inter fratrem suum iu-

dicare? sed frater cū fratre iudicatur, & hoc
apud infideles. Iā quidē omnino delictū est,
quia iudicia habetis vobiscū. Quare nō ma-
gis iniquitatem patimini? Quare non potius
fraudamini? Sed vos iniquitatē facitis & frau-
datis, & hoc fratres. An nescitis quia iniusti
regnū Dei non hareditabunt? Quid est q̄ sic
indignatur Apostolus, sic corripit, sic expro-
brat, sic increpat, sic minatur? Quid est q̄ sui
animi affectū tā crebra & tā aspera vocis mu-
tatione testatur? Quid est postremo, q̄ de re-
bus minimis tā granditer dicit? Tmne de illo
negocia secularia meruerunt? Absit. Sed hoc
facit p̄ iustitiā, charitatē, pietatē, q̄ nulla so-
bria mente dubitantē, et in reb. quālibet par-
uulis magna sūt. Sanē si mōnerem⁹ homines
quemadmodū ipsa negocia secularia vel pro-
se vel pro suis apud Ecclesiasticos iudices a-
gere deberent, recte admoneremus vt agerēt
tanquā parua submisse. Cū vero de illius vi-
ri differamus eloquio, que volumus earū ef-
se doctorē, quib. liberamur ab æternis malis,
atq; ad æterna peruenimus bona, vbi cunq;
agantur hęc, siue ad populū, siue priuatim,
siue ad vnum, siue ad plures, siue ad amicos,
siue ad inimicos, siue in perpetua dictione,
siue in colloctione, siue in tractatib. siue in
libris, siue in epistolis vel longissimis vel bre-
uissimis, magna sūt: nisi forte quā calix aque
frigidę, res minima atq; vilissimā est, ideo
minimū aliquid atq; vtilissimū dñs ait, q̄ eū
qui dederit discipulo eius, non perdet merce-
dē suam. Aut vero quā iste doctor in Ecclesia
facit inde sermonē, parū ne aliquid debet
existimare se dicere, & ideo non tēperate, nō
grāditer, sed submisse sibi esse dicendū? Nō-
ne quā accidit vt de hacre loqueremur ad po-
pulū, & Deus affuit vt non incongrue dice-
remus, tanq̄ de illa aqua frigida quxdā flam-
ma surrexit, q̄ et frigida hominū pectora, ad
misericordię opera faciēda, spe cęlestis mer-
cedis accenderet? Et tñ cum doctor iste de-
beat rerū dictor esse magnarū, non semper
eas debet granditer dicere, sed submisse cum
aliquid docetur, tēperate cum aliquid vitu-
peratur siue laudatur. Cū vero aliquid agen-
dū est, & ad eos loquimur qui hoc agere de-
bent, nec tñ volunt, tñc ea quę magna sunt,
dicenda sunt granditer, & ad flectendos ani-
mos congruenter. Et aliquando de vna ea-
demq; re magna, & submisse dicitur si do-
cetur,

In lib. cui
titulus,
Orator.
Eadē Ec-
clesiasticę
necessari-
ria, que
Oratori.
Cap. 18.

Exempla
ex sacris
litteris.
Cap. 20.
Galat. 4.

Galat. 3.

Mat. 10.

Alia
lio ven-
dum dicit
di gen-
te. c. 19.

etetur, & tēperare si p̄dicatur, & grāditer si
auerfus inde animus vt conuertatur impelli-
tur. Quid. n. Deo ipso maius est? Nunquid iō
non discitur? Aut qui docet vnitatē trinitatis
debet nisi submissa disputatione agere, vt res
ad dignoscēdū difficilis, quantū datur possit
intelligi? Nunquid hic ornamenta & nō do-
cumenta queruntur? Nunquid vt aliquid a-
gat, est flectendus auditor, & nō potius vt di-
scat instruēdus? Porro cū laudatur Deus, siue
de seipso siue de operibus suis, quāta facies
pulchrę ac splēdidę dictionis oboritur ei, q̄
pōt quātū potest laudare que nemo cōueniē-
ter laudat, nemo quomodo cunq; nō laudat.
D At si nō colatur, aut cū illo vel etiam p̄ il-
lo colantur idola, siue dęmonia, siue q̄cun-
que creatura, quantū hoc malū sit, atq; vt ab
hoc malo auertantur homines, debet vtique
grāditer dici. Submissę dictionis exemplum
est apud Apostolū Paulū, vt planius aliquid
commemorē, vbi ait, Dicite mihi sub lege
volentes esse legem non legistis? Scriptū est
enim quod Abrahā duos filios habuit: vnum
de ancilla, & vnū de libera. Sed ille q̄ de an-
cilla, secundū carnē natus est: qui aut de libe-
ra, per repromissionē: que sunt in allegōria.
Hęc enim sunt duo testamēta. Vnū quidē in
monte Sina in seruitutē generās, q̄ est Agar.
Sina. n. mōs est in Arabia, q̄ cōiuncta est huic
q̄ nunc est Hierusalē, & seruit cum filiis suis.
Galat. 3. Quę aut sursum est Hierusalē libera est, que
est mater nostra &c. Itēq; ibi ratiocinatur &
dicit, Fratres, secundū hominē dico, tñ hoīs
cōfirmatū testamētū nemo irritū facit, aut
superordinat, Abrahę dictę sunt promissio-
nes & semini eius. Non dicit in seminibus tā
quā i multis, sed tāquā in vno, & semini tuo
quā est Christus. Hoc aut dico testamētū cō-
firmatū a Deo, q̄ post quadringētos & trigin-
ta annos facta ē lex, nō infirmat ad euacuan-
Edas, p̄ misiones. Si. n. ex lege hareditas, iā nō
ex promissione. Abrahę aut p̄ repromissio-
nē donauit Deus. Et quia occurrere poterat
audiētis cogitationi, vt qđ ergo lex data est,
si ex illa non est hareditas? ipse sibi hoc obie-
cit, atque ait velut interrogatus. Quid ergo
lex? Deinde rñdit. Transgressionis grā pro-
posita est, donec veniret semē cui pomissū
est disposita p̄ angelos in manu mediatoris.
Mediator aut vnus non est: Deus aut vnus
est. Et hic occurrebat qđ sibi ipse proposuit.

Lex ergo aduersus p̄missa Dei? Et rñdit, Ab-
sit. Reddiditq; rationē dicēs. Si. n. data esset
lex que possit viuificare, vere ex lege esset iu-
stitia. Sed conclusit scriptura oīa sub pecca-
to, vt p̄missio ex fide Iesu Xpi daretur cre-
dētib. &c. vel si qđ eiusmodi est. Pertinet er-
go ad docēdi curā nō solū aperire clausā, &
nodos soluere q̄stionū: sed etiā dū hoc agi-
tur alijs quęstionib. quę fortassis inciderint,
ne id quod dicim⁹ improbetur per illas aut
refellatur, occurrere: si tñ & ipsa earū solutio
pariter occurrerit, ne moueamus quod au-
ferre non possumus. Fit autē vt cum incidē-
tes quęstioni alię quęstiones, & alię rursus
incidentibus incidentes petractātur atq; sol-
uuntur, in eam longitudinem ratiocinatio-
nis extendatur intentio, vt nisi memoria plu-
rimū valeat atq; vigeat, ad caput vnde ageba-
tur disputator redire nō possit. Valde aut bo-
nū est, vt quicquid contradici potest, si oc-
currerit refutetur, ne ibi occurrat vbi non
erit qui respōdeat: aut p̄senti qđ sed tacē-
ti occurrat, & minus sanatus * abscedat. In il
lis aut Apostolicis verbis dictio tēperata est,
Seniorē ne increpaueris, sed obsecra vt patrē
iuniores vt fratres, anus vt matres, adolescē-
tulas vt sorores. Et in illis, Obsecro aut vos
fratres p̄ miserationē Dei, vt exhibeatis cor-
pora vestra hostiā viuā, sanctā, Deo placen-
tā. Et totus serē ipsius exhortationis locus tē-
peratū habet elocutionis genus: ubi illa pul-
chriora sunt in quibus p̄pria p̄prijs tanquā
debita reddita decēter excurrunt, sicuti est,
Habentes dona diuersa secundū grām q̄ da-
ta est vobis: siue prophetiam, secundū regu-
lā fidei: siue ministeriū, in ministrādo: siue q̄
docet, in doctrina: siue q̄ exhortat, in exhor-
tatione: Qui tribuit, in simplicitate: q̄ p̄cēst,
in sollicitudine, qui miseretur, in hilaritate,
Dilectio sine simulatione, Odio habētes ma-
lū, adhærentes bono, Charitate fraternitatis
inuiçē diligētes, honore mutuo p̄uenientes,
studio non pigri, spiritu feruentes, dño ser-
uientes, spe gaudētes, in tribulatione patien-
tes, orationi instantes, necessitatib. sanctorū
cōmunicātes, hospitalitatē sectātes. Benedi-
cite persequētibus vos, bñdicite & nolite ma-
ledicere. Gaudere cū gaudentib. flere cū flen-
tibus. Idipsum inuicem sentientes. Et quam
pulchrē ista oīa sic effusa, bimēbri circuitu
terminātur? Non alta sapiētes, sed humilibus
Aug. Tomus tertius. D 3 con-

Al. l. sa-
tiatus.
Tempora
te dictio
nis exem-
plum.
Rom. 12.
Distribū-
tio.

consentientes. Et aliquantopost, In hoc ipso inquit, perseverantes, Reddite oibus debita: cui tributū, tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorē, timorē: cui honorē, honorē. Quę mēbratim fusa claudūt ēt ipso circuitu, quę duo mēbra tonnectūt. Nemini quicq̄ debeat nisi vt iuicē diligatis. Et post paululū. Nox p̄cessit inqt, dies aut̄ appropinquabit, Abijciamus itaq; opera tenebrarū, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus. Nō in comessationibus & ebrietatibus, nō in cubilibus & impudicijs, nō in cōtentione & emulatione, sed induimini dominū Iesū

H Xpm, & carnis prouidētia ne feceritis in cōcupiscētijs. Qđ si q̄sq̄ ita diceret, Et carnis prouidētia ne in cōcupiscētijs feceritis: sine

Numero sum, inqt Cicero putatur nō qđ totū cōstat ex numeris sed quod ad nūmēros proxime accedit.

Numero sum, inqt Cicero putatur nō qđ totū cōstat ex numeris sed quod ad nūmēros proxime accedit. Sed grauior interpret etiam ordinē maluit tenere verborū. Quo aut̄ hoc in Græco eloquio sonet, quō est locutus Apostolus viderint eius eloquij vsq; ad ista doctiores. Mihi tū quod nobis eodē verborū ordine interpretatū est, nec ibi videtur currere numerosē. Sane hūc elocutionis ornatū, qui numerosis fit clausulis, deesse fatēdū est authorib⁹ nostris. Qđ vtrū p̄ interpretes factū sit, an, qđ magis arbitror, consulto illi hęc plaufibilia deuiter uerint, affirmare non audeo: quā me fateor ignorare. Illud tñ scio, qđ si quisquam huius numerositatis petitur, illorū clausulas eorū dē numerorū lege cōponat: qđ facile fit mutatis quibusdā verbis, q̄ tantundē significatio ne valent, vel mutato eorum q̄ inuenit ordine: nihil illorū q̄ velut magna in scholis Grāmaticorū aut Rhetorum didicit, illis diuinis viris defuisse cognoscat. Et multa reperiet locutionis generatā decoris, quę quidē & in

I nostra, sed maxime in sua lingua decora sūt, quorū nullū in eis, quibus isti inflantur literis inuenitur. Sed cauendū est ne diuinis grauib⁹ sententijs, dum additur numerus, pōdus detrahatur. Nā illa musica disciplina, vbi numerus iste plenissime discitur, vsque adeo non defuit Prophetis nostris, vt vir doctissimus Hieronymus quorundā etiā metra cōmemoret, in Hebræa duntaxat lingua: Cuius vt veritatem seruaret in verbis, hęc inde nō transtulit. Ego autem vt de sensu meo loquar qui mihi q̄ alijs & q̄ aliorū est vtiq; notior, sicut in meo eloquio, quantum modeste fieri arbitror, non prætermittō istos numeros

clausularū: ita in authoribus nostris hoc mihi plus placet q̄ ibi eos rarissime inueniō. Grande aut̄ dicendi genus hoc maxime distat ab isto temperato genere, q̄ nō tā verborū ornatibus acceptū est, q̄ violētis animi. affestibus. Nā capit etiam illa ornamenta penē omnia sed ea si nō habuerit non requirit. Fertur quippe impetu suo, & elocutionis pulchritudinē si occurrerit vi rerū rapit, nō cura decoris assumit. Satis. n. est ei propter quod agitur, vt verba congruentia non oris eligantur industria, sed pectoris sequantur ardorē. Nā aurato igēmatoq; ferro vir fortis armatur, intēctissimus pugnæ, agit quidē illis armis quod agit, non quia speciosa, sed quia arma sunt: idē ipse est tñ, & valet plurimum, etiam cū rimanti telum ira facit. Agit Apostolus vt pro Euangelico ministerio patienter mala huius tēporis, cū solatio donorū Dei oīa tollerentur. Magna res est & granditer agitur, nec desunt ornamenta dicendi, Ecce, inquit, nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis: nullā in quo quā dantes offensioē, vt nō reprehēdatur ministeriū nostrū: sed in omnib. cōmendātes nosmetipsos vt Dei ministros. in multa patiētia, in tribulationib. in necessitatib. in angustijs, in plagis, in carcerib. in seditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in sciētia, in longaminitate, in benignitate, in spiritu sancto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iustitiæ a dextris & a sinistris, p̄ gloriā & ignobilitatē, p̄ infamiā & bonā famā. vt seductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoscimur, quasi moriētes, & ecce viuimus: vt coerciti & nō morificati: vt tristes, sēper aut̄ gaudentes: sicut egētes, multos autē ditates: tāq̄ nihil habētes, & oīa possidētes. Vnde adhuc ardētē, Os nostrū patet ad vos o Corinthij, cor nostrū dilatātū est: & cetera quę persequi longū est. Itēq; ad Romanos agit, vt persecutiones huius mundi charitate vincat̄, spe certa in adiutorio Dei. Agit aut̄ & & granditer & ornate. Scimus, inquit, qm̄ diligētib; Deū omnia cooperantur in bonū, ijs qui secūdū proposuērunt vocati sunt sancti: quos ante præsciuit & prædestinavit cōformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos aut̄ prædestinavit, illos & vocauit: & quos vocauit, ipsos & iustificauit: quos autem iustificauit, ipsos

2. cor. 6.

Grandi loque di Efionis exemplū.

L.

Rom. 8.

Psal. 43.

Galat. 4.

Exempla ex docto-rib. c. 21.

Ios & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hęc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū, quō non ēt cum illo nobis oīa donauit? Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui cōdēnet? Christus Iesus qui mortuus est, magis aut̄ qui resurrexit, qui est in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis. Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est, Quā pp̄ te mortificamur tota die, estimati sumus vt oues occisionis. Sed in his omnib. superuincimus per eū qui dilexit nos. Certus sum. n. q̄ neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; præsentia, neq; futura, neq; virtus, neq; altitudo, neq; profundū, neq; creatura alia poterit nos separare a charitate Dei q̄ est in Christo Iesu dño nostro. Ad Galatas aut̄ quāuis tota ipsa epistola submisso dicendi genere scripta sit, nisi in extremis partib. vbi est eloquium temperatum, tñ interponit quendā locū eo motu animi, vt sine vllis quidē talib. ornamētis qualia sunt in ijs quę modo posuimus, non posset tñ nisi granditer dici, Dies, inquit, obseruatis & mēses & annos & tēpora, Timeo vos ne forte sine causa laborauerim in uobis. Estote sicut & ego, quā & ego sicut uos. Fratres p̄cor uos, nihil me lēssit. Scitis quia per infirmitatē carnis iam pridē euangelizauī uobis, & tentationes uestras in carne mea non spreuistis neq; respuestis: sed sicut angelū Dei excepistis me, sicut Christum Iesum. Quę ergo fuit beatitudo uestra? Testimoniū uobis perhibeo, quā si fieri posset, oculos uestros eruissetis & dedissetis mihi. Ergo inimicus factus sum uobis uerū prædicans? Aemulantur uos non bene, sed excludere uos uolunt ut eos æmulemini. Bonū est aut̄ in bono æmulari semper, & non solū cum præsens sum apud uos. Filioli mei quos iterū parturio donec formetur Christus in uobis. Vellem aut̄ nunc adesse apud uos, & mutare uocem meā, quia confundor in uobis. Nunquid hic aut̄ cōtraria contrarijs uerba sūt reddita, aut aliqua gradatione sibi subnexa sunt, aut cęsa & mēbra circuitus uenerunt? Et tñ non iō tepuit grandis affectus quo eloquiū feruere sentimus. Sed Apostolica ista sic clara sunt, ut & profunda sunt, atq;

ita cōscripta memorięq; mandata, vt nō solum lectore uel auditore, uerumēt̄ expositore opus habeant, si quis in eis nō superficie contentus altitudinē q̄rat. Quapp̄ uideamus ista genera dicēdi in eis qui istorū lectio ad rerū diuinarū atq; salubrit̄ fecerit profecerit, eadēq; ecclesię ministrarunt. Beatus Cyprianus submisso dicendi genere utit̄ in eo libro ubi de sacro calicis disputat. Soluitur quippe ibi qđ in qua quæritur, utrū calix dñicus aquā solā, an eā uino mixtā debeat habere. sed exēpli gratia aliquid inde ponendū est. Post principiū ergo epistolę, iā soluere incipiens propositā qōnem, Admonitos aut̄ uos sciat̄, inquit, ut in calice offerendo dñica traditio seruetur, neque aliud fiat a nobis q̄ pro nobis dñs prior fecit, ut calix qui in cōmemorationem eius offertur, uino mixtus offeratur. Nā cum dicat Christus, Ego sum uitis uera, sanguis Christi non aqua est utiq; sed uinū: nec pōt uideri sanguis eius quo redempti & uiuificati sumus esse in calice, quā uinum desit calici quo Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnīū sacro ac testi monio prædicatur. Inuenimus. n. in Genesi circa sacm̄ Noe hoc idem præcurrisse, & figuram dñicę passionis illic extitisse, quod uinum bibit, quod inebriatus est, quod in domo sua nudatus est, q̄ fuit recubans nudis, & patentibus femoribus, q̄ nuditas illa patris a medio filio denudata est, a maiore uero & minore contecta: & cetera quę necesse non est exequi, cum satis sit hoc solum completi, q̄ Noe typum futurę ueritatis ostendēs, non aquam sed uinum biberit: & sic imaginē dominicę passionis expresserit. Item in sacerdote Melchisedech dominici sacramenti præfigurātū uidemus mysteriū, secundum q̄ scriptura diuina testatur & dicit, Et Melchisedech rex Salem, protulit panē & uinū. Fuit autē sacerdos Dei summi, & benedixit Abraham. Quod autē Melchisedech typum Christi portaret, declarat in Psalmis spiritus sanctus, & persona patris ad filium dicēs, Ante Luciferum genui te, Tu es sacerdos in æternum secūdum ordinem Melchisedech. Hęc & alia quę sequuntur huius epistolę, submissā dictionis modum seruant quod facile est explorare legentibus. Sanctus quoq; Ambrosius cū agat rem magnam de spiritu sancto, ut eū patri & filio demonstret æqua-

Cyprianus episcopus de sacramento calicis. Submisso dicendi genere. Concorde. de conse. di. 2. c. 1. & 2. & 4. sen. di. 11. c. 2. quæ. Ioan. 15.

Genes. 9.

Gen. 14.

Ps. 109.

Ambrosius li. 1. de spiritu sancto in prologo. Iudic. 6.
 Iem submisso tñ dicendi genere vti, qm̄ res suscepta non ornāta verborū, aut ad flēdōs animos cōmotionis affectū, sed rerū documenta desiderat. Ergo inter cētera in principio huius operis ait, Cōmotus oraculo Gedeon, cū audisset q̄ deficientibus licet populorū milib. in vno viro dñs plebē suam ab hostib. liberaret, obtulit hēdū caprarū, cuius carnes secundū p̄cepta angeli, & azyma supra petrā posuit, & ea iure perfudit. Quā simul vt virgā cacumine quā gerebat angelus Dei cōtigit, de petrā ignis erupit, atq; ita sacrificiū q̄ offerebat assumptū est. Quo indicio declaratum v̄, q̄ petrā illa typū habebat rit corporis Christi, quia scriptū est, Bibebant de cōsequenti petrā, petrā aut erat Christus. Quod vtiq; nō ad diuinitatē eius, sed ad carnē relatū est, q̄ ficientiū corda populorū perenni riuo sui sanguinis inundauit. Iā tūc igitur in mysterio declaratū est, quia dñs Iesus in carne sua, totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec solū delicta factorū, sed et cupiditates animorū. Caro. n. hēdū ad culpā facti refertur, ius ad illecebras cupiditatū sicut scriptū est, Quia cōcupiuit populus cupiditatē pessimā, & dixerunt. Quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit angelus virgā, & tetigit petrā, de qua ignis exiit, ostēdit q̄ caro dñi spiritu repleta diuino, peccata oīa humanæ conditionis exureret. Vnde & dñs ait, Ignē veni mittere in terrā. Et cētera in quibus rei docendā ac probādā maxime incūbit. De genere tēperato est apud Cyprianū virginitatis illa laudatio, Nunc nobis ad virgines sermo est, quarū quo sublimior gloria est, maior & cura. Flos est ille ecclesiasticus germinis, decus atq; ornamentū gratiæ spiritalis, lēta indoles laudis & honoris, opus integrū atq; incorruptū, dei imago respōdēs ad sanctimoniā dñi, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per ipsas, atq; in illis largiter floret sanctæ matris ecclesiæ gloriosa scūditas: quāto q̄ plus gloriosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudiū matris auget. Et alio loco in fine epistolæ. Quō, inquit portauimus imaginē eius qui de limo est, sic portemus & imaginem eius qui de cēlo est. Hanc imaginē virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat & veritas, portant disciplinā, Dei memores, iustitiā cū religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timo-

re, ad oēm tolerantiam fortes, ad sustinendas iniurias mites, ad faciendā misericordiam faciles, fraterna pace vnanimis atq; concordēs. Quæ vos singula o bonæ virgines obseruare, diligere, implere debetis, quæ Deo & Christo vacātes ad dñm cui vos dicastis, maiore & meliore parte præceditis, prouectæ annis, iuniorib. facite magisteriū: minores natu, p̄bete parib. incitamentū, hortamētis vos mutuis excitare, æmulis de virtute documentis ad gloriā prouocate, durate fortiter, spiritaliter pergite, peruenite sc̄liciter, cū memētotē tunc nostri, cū incipiet in vobis virginitas honorari. Ambrosius et genere dicendi tēperato & ornato professis virginib. p̄ponit tanq̄ sub exēpli forma q̄ morib. imitentur, & dicit, Virgo erat, non solū corpore, sed et mente, q̄ nullo doli ambitu syncerū adulteraret affectū, corde humilis, verbis grauis, animi prudēs, loquēdi parior, legendi studiosior: nō in incerto diuinarū, sed in prece pauperis spem reponens, intenta operi, verecunda sermone, arbitriū mentis solita non hominē sed Deū quærere: nullū lædere, bene vel le omnib. assurgere maiorib. natu, æqualib. non inuidere, fugere iactantiā, rationem sequi, amare virtutē. Qñ ista vel vultu læsit parētēs? qñ dissensit à propinquis? qñ fastidiuit humilē? qñ irrisit debilē? qñ vitauit in opem? Eos solos solita cētū virorū inuisere, quos misericordia nō erubesceret, neq; præteriret verecūdia. Nihil toruū in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundū: nō gestus fractior, nō incessus solutior, nō vox petulantior, vt in ipsa corporis species simulachrū fuerit mentis, & figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo præterdat ingressu, nihil intus latere tenebrarū, tanq̄ lucernæ lux intus posita, foris luceat. Quid ego exequar ciborum parsimoniā, officiorū redundantiā: alterum ultra naturā superuisse, alterū ipsi naturæ penē defuisse? Illic nulla intermissa t̄pa, hic cōgeminati ieiunio dies: & si qñ reficiēdi successisset volūtas, cibus plerunq; obuius qui mortē arceret, non delicias ministraret, &c. Hæc aut p̄p̄ea in exēplo huius tēperati generis posui, quia nō hic agit vt virginitatē voueant, q̄ nondū vouerūt, sed quales esse debeāt q̄ iā votæ sunt. Nā vt aggrediat̄ animus tñ ac tale propositū, grādi vtiq; dicēdi gene-

De virginitate lib. 1. in prin.

Grandis generis exemplū. In epistola de habitu virginum.

I. Cor. 5.

Mat. 5.

Ambrosius lib. 1. de virginitatibus.

re debet excitari & accendi. Sed martyr Cyprianus de habitu virginū, nō de suscipiēdo virginitatis p̄posito scripsit. Iste vero Ep̄s et ad hoc eas magno accēdit eloquio. Verū ex eo q̄ ambo egerūt, dictionis grandis exēpla memorabo. Ambo q̄p̄pe inuēti sunt in eas, q̄ formā pigmētis colorāt, vel potius decolorāt: quorū prior ille cū hoc ageret, ait inter cēteras. Si quis pingēdi artifex vultū alicuius, & speciē & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iā cōsummatoq; simulachro, manus alius inferret, vt iā formata, iā picta quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impune laturā tā improbæ temeritatis audaciā, Dei artificis offensam? Vt. n. impudica circa hoīes, & incesta fucis lenocinantib. nō sis, corruptis violatisq; q̄ dei sunt, peior adultera detineris. Qñ ornari te putas, q̄ putas comi, impugnatō ē ista diuini operis, puaricatio est veritatis. Mōnentis Apostoli vox est, Expurgate vetus fermentū, vt sitis noua cōspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrū immolat⁹ est Christus. Itaq; festa celebremus, nō in fermento veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitie, sed i azymis synceritatis & veritatis. Nū synceritas p̄seuerat & veritas, qñ q̄ syncera sūt polluant, & colorū adulterinis medicaminū fucis in mendaciū vera mutantur? Dñs tuus dicit, Non potes facere capillū vnū albū aut nigrū: & tu ad vincendā dñi tui vocē uis te esse potiorē audaci conatu, & sacrilego conatēptu? Crines tuos inficis, malo p̄sagio futurorū capillos iā tibi flāmeos auspicaris. Longū est inferere oīa q̄ sequuntur. Ille uero posterior vt in tales diceret. Hinc illa, iquit, nascuntur incentiua vitiōrū, ut q̄ sitis coloribus ora depingant, dū uiris displicere formidāt, & de adulterio uultus meditant̄ adulterium castitatis. Quāta hæc amētia effigiē naturæ, picturā q̄rere? Et dū uerentur maritale iudiciū, perdiderunt suū. Prior. n. de se pronunciat, q̄ cupit mutare q̄ nata est: ita dū alij studet placere, prius ipsa sibi displicet. Quē iudicē mulier ueriorē requirimus deformitatis tuæ, q̄ te ipsam q̄ uideri times? Si pulchra es, cur abscederis? Si deformis, cur te formosam esse mētiris, nec tuæ cōscientiæ, nec alieni gratiā erroris habitura? Ille. n. alteram diligit, tu alteri uis placere: & irasceris si amet

alterā, qui adulterare in te docetur. Mala magistra es iniuriæ tuæ. Lenocinari. n. refugit, et q̄ passa est lenonē. Ac licet vilis mulier, non alteri tñ, sed sibi peccat. Tolerabiliora prope modū in adulterio crimina sunt: ibi. n. pudicitia, hic natura adulterat. Satis ut existimo, apparet sc̄minas ne suā fucis adulterent formā, & ad pudorē & ad timorē hac facundia uehementer impelli. Proinde neq; submissū neq; tēperatū, sed grāde oīno genus hoc elocutionis agnoscimus. Et i his aut, quos duos ex omnib. proponere uolui, & in alijs Ecclesiasticis uiris & bona & bene, i. sicut res postulat, acute, ornate, ardentēq; dicentib. per multa earū scripta uel dicta p̄nt hæc tria genera reperiri, & assidua lectione uel auditio ne admixta et exercitatione studentib. inolefcere. Nec quisquā p̄ter disciplinā esse existimet ista miscere, imo quantū congrue fieri p̄t, omnib. generib. dictio uariāda est. Nam qñ proluxa est in uno genere, minus detinet auditorē. Cū uero sit in aliud ab alio transiit, et si longius eat, decentius procedit oratio: quāuis habeant & singula genera uarietates suas in sermone eloquentiū, quib. non finuntur in eorū qui audiunt frigeſcere uel tepescere sensibus. Verumtñ facilius submissū solum q̄ grande diutius tolerari potest. Cōmotio quippe animi quanto magis excitāda est, ut nobis assentiat auditor, tanto minus ea diu teneri potest, cū fuerit quantū satis est excitata. Et ideo cauendū est ne dū uolumus altius erigere q̄ erectū est, et inde decidat, quo fuerat excitatione perductū. Interpositis uero quæ sunt dicēda submissius, bene reditur ad ea q̄ opus est granditer dici, ut dictionis impetus sicut maris æstus alternet. Ex quo fit ut grande dicendi genus, si diutius est dicendū, nō debeat esse solū, sed aliorū generū interpositione uarietur: ei tñ generi dictio tota tribuatur, cuius copia præualuerit. Interest enim q̄ genus cui generi interponatur, uel adhibeatur certis & necessarijs locis: nam & in grandi genere semper aut penē semper tēperata debent esse principia. Et in potestate est eloquentis, ut dicantur nonnulla submissē et quæ possent granditer dici, ut ea quæ dicuntur granditer, ex illorum fiant comparatione grandiora, & eorū tanquā umbris luminosiora reddantur. In quocunq; autem genere aliqua q̄onum uincula soluēda sunt, acumine

Diffio uarianda est. Cap. 22.

De miscellanea doctina nis generis. c. 23.

L

acumine opus est, q̄ sibi submissum genus proprie vendicat. Ac per hoc eo genere vten dū est & in alijs duob. generib. q̄n̄ eis ista incidunt, sicut laudandū aliquid vel vituperandū: vbi nec dānatio, nec cuiusquā liberatio, nec ad actionē quālibet assensio requirit: in quocunq; alio genere occurrerit, genus adhibendū & interponendū est tēperatum. In grandi ergo genere inueniūt locos suos duocetera, & in submisso similiter. Temperatum aut genus nō quidē semper, sed tñ aliquñ submisso indiget, si, vt dixi, qō cuius nodus est soluendus, incurrat: vel qñ nonnulla, quæ ornari possent, ideo non ornantur, sed submisso sermone dicunt, vt quibusdam quasi toris ornamentorū præbeant eminentiorē locū. Grande aut genus tēperata dictio non requirit. Ad delectandos quippe afos, non ad mouendos ipsa suscipitur. Nō sanē si dicenti crebrius & vehementius acclamet, ideo grāditer putandus est dicere: hoc. n. & acumina submissi generis, & ornāmēta faciunt temperati. Grande aut genus plerunq; pondere suo voces premit, sed lachrymas exprimit. Denique cū apud Cēsaream Mauritanix populo dissuaderē pugnā ciuilē, vel potius plus quā ciuilē, q̄ cateruā vocabant: neq; n. ciues tantūmodo, verū ēt propinqui, fratres, postremo parētes ac filij lapidibus inter se in duas partes diuisi, per aliquot dies continuos, & certo tpe anni solēniter dimicabāt, & quisq; vt quēq; poterat occidebat. Egi quidē granditer quantū valui, vt tā crudele atq; inueteratū malum de cordib. & morib. eorū auellerem, pelleremq; dicendo: non tñ egisse aliquid me putauī, cū eos audire acclamantes, sed cū flentes viderē. Acclamationib. quippe se doceri & delectari, flecti aut lachrymis indicabant. Quas vbi aspexi, immanē illā consuetudinē à patrib. & auis, longēq; à maioribus traditā, q̄ pectora eorū hostiliter obsidebat, vel potius possidebat, deuictā antequam re ipsa id ostenderent, credidi. Moxq; sermone finito, ad agendas Deo gratias corda atq; ora conueri. Et ecce iā fermē octo vel amplius anni sunt propitio Xpo, ex quo illic nihil tale tentatū est. Sunt & alia multa experimenta, quib. didicimus hoīes quid in eis fecerit sapientis granditas dictionis, nō clamore potius q̄ gemitu, aliquñ ēt lachrymis, postremo vitæ mutatione, monstrasse. Submisso

ēt dicendi genere sunt pleriq; mutati, sed vt q̄ non sciebant, scirent: aut q̄ eis videbatur incredibile, crederent: non aut vt agerent q̄ agendum iā nouerant, & agere nolebant. Ad hmōi nanq; duritiā flectendā, debet granditer dici. Nam & laudes & vituperationes qñ eloquenter dicunt, cū sint in genere tēperato, sic afficiunt quosdā, vt nō solū in laudib. & vituperationib. eloquentia delectent, verū & ipsi laudabiliter appetant, fugiantq; vituperabiliter viuere. Sed nunquid oēs qui delectantur, mutant: sicut in grandi gñe omnes qui docēt agūt, & in submisso gñe omnes qui docent sciunt, aut credunt verum esse q̄ nesciunt? Vnde colligitur illa duo gña q̄ efficiere intendunt, hoc eis esse maxime necessarium, qui sapienter & eloquenter volunt dicere. Illud vero q̄ agitur genere tēperato, i. vt eloquentia ipsa delectet, non est pp seipsum vsurpandū: sed vt rebus q̄ utiliter honesteq; dicunt, si nec docente indigēt eloquio nec monente, quia & scientes fauentes auditores habent, aliquanto prōptius ex ipsa delectatione elocutionis accedat, vel tenacius adhæreat assensus. Nā cū eloquentia sit vniuersale officiu in quocunq; istorum triū generum, dicere apte ad persuasionē, finis aut id q̄ intenderis persuadere dicendo in quocunq; istorū triū generū dicit quidē eloquēs apte ad persuasionē, sed nisi persuadeat ad finē non peruenit eloquentia. Persuadeat aut in submisso genere vera esse q̄ dicit. Persuadet in grandi, vt agant q̄ agenda iā esse sciuntur, nec tñ aguntur. Persuadet in genere temperato, pulchre ornateq; se dicere: Quo fine nobis quid opus est? Appetat eum qui lingua gloriantur, & se in panegyricis talibusq; dictionibus iactant, vbi nec docendus, nec ad aliquid agendū mouendus, sed tantūmodo est delectandus auditor. Nos vero iustum finem referamus ad alterum finem, vt, si quod efficere volumus cū granditer dicimus, hoc ēt isto velimus, i. vt bona morum diligantur, vel deuiantur mala: si ab hac actione nō sic alieni sunt homines, vt ad eam grādi genere dictionis vrgendi videantur: aut si iā id agūt, vt agant studiosius, atq; in eo firmiter perseuerent. Ita fit vt ēt temperati generis ornatum non iactanter, sed prudenter vtamur, non eius sine contenti, quo tantūmodo delectatur auditor, sed hoc potius agentes, vt etiam ipso

Dicendū, vt persuadearum. Cap. 25.

D

Metaphora venustata.

Vt cum audientium voluptate dicamus. Cap. 26.

Psal. 92.

F

so ad bonū, q̄ persuadere volumus adiuuef. Illa itaq; tria, q̄ supra posuimus, cū qui sapienter dicit, si ēt eloquenter vult dicere, id agere debere, vt intelligēter, vt libēter, vt obedienter audiat, nō sic accipiendū sunt tāq; singula illis trib. dicēdi gñibus ita tribuant, vt ad submissum intelligēter, ad tēperatū libēter, ad grāde pertineat obedienter audiri: sed hic potius vt hæc tria semper intendat, quantū pōt agat, ēt cū in illorū singulo quoque versat. Nolumus. n. fastidiri ēt q̄ submisso dicimus, nisi vt obediēter audiamur. i. vt credatur eis, opitulante illo cui dictum est, Testimonia tua credibilia facta sūt valde? Quid ēt cupit nisi credi, qui aliquid licet submisso eloquio discentibus narrat? Et quis eum velit audire, nisi auditorē nōnulla ēt suauitate detineat? Nā si nō intelligat, quis nesciat nec libenter eū posse, nec obedienter audiri? Plerunq; aut dictio submissa dissoluit difficillimas qōnes, inopinata manifestatione demōstrat: dū snās acutissimas de nescio quibus quasi cauernis, vnde nō sperabat, eruit & offēdit, dū aduersarij cōuincit errorē, & docet falsū esse qd̄ ab illo dici videbat inuictū: maxime qd̄ adest ei quoddā decus nō appetitū, sed quodāmodo naturale: & qñ nōnulla nō iactātacula, sed quasi necessaria, atq; vt ita dicā, ipsis reb. ex orta numerositas clausularū, tātas acclamationes excitat, vt vix intelligat eē submissa. Nō. n. qa neq; incedit ornata neq; armata, sed tāq; nuda cōgredit, iō nō ad uersariū neruis lacertisq; collidit, & obsistētē subruit ac destruit mēbris fortissimis fallitātē. Vñ aut crebro & multū acclamat ita dicētib. nisi qa veritas sic demōstrata, si c̄ inuicta delectat. Et in hoc igit gñe submisso iste noster doctor & doctor id agere debet, vt nō solū intelligēter, verū etiā libenter & obediēter audiat. Illa quoq; eloquentia gñis tēperati apud eloquentē ecclesiasticū, nec inornata relinquitur, nec indecēter ornatur: nec solum hoc apperit vt delectet, quod solum apud alios proficitur: verum etiam in ijs quē laudat siue vituperat, istis appetendis vel firmius tenendis, illis aut vitandis uel respuendis, uult utiq; obedienter audiri. Si aut nō auditur intelligenter, nec libenter pōt. Proinde

illa tria, ut intelligat q̄ audiūt, ut delectetur, ut obediāt, ēt in hoc gñe agendū est, ubi tenet delectatio principatū. Iā uero ubi mouere & flectere grādi gñe opus est auditorē, q̄ tūc est opus, qñ & ueraciter dici suauiter cōfitetur, & tñ nō uult facere qd̄ dicitur, dicendū est proculdubio grāditer. Sed quis mouet, si nescit q̄ dicit? Aut qui tenet ut audiat, si nō delectatur? Vnde & in isto genere, ubi ad obediētā cor durū dictionis granditate flectendū est, nisi & intelligēter & libenter q̄ dicit audiat, non pōt obediēter audiri. Habet aut ut obediēter audiat, quantacunq; grāditate dictionis maius pondus uita dicētis. Nā qui sapienter & eloquenter dicit, uiuit aut nequiter, erudit quidē multos discēdi studiosos, quis animæ suæ sit inutilis, sicut scriptū est, scribæ & Pharisei in cathedra Moyfi sederunt: quē dicunt facite, q̄ autē faciunt, facere nolite. Dicunt enim & non faciunt. Vnde ait & Apostolus, Siue occasione siue ueritate Xps annuncietur: Xps autē ueritas est, & tñ etiā non ueritate annunciari ueritas potest. i. ut prauo & fallaci corde quē recta & uera sunt prædicentur. Sic quippe annūciatur Iesus Christus ab eis qui sua q̄runt, non q̄ Iesu Christi. Sed qñ boni fideles nō quemlibet hoīum, sed ipsū Deū obediēter audiunt, qui ait: Quæ dicunt, facite: quæ autē faciūt, facere nolite. Dicunt. n. & non faciunt, ideo audiuntur utiliter, qui ēt utiliter non agunt. Sua. n. quærere student, sed sua docere nō audent, de loco. s. superi ore sedis ecclesiasticę quem sana doctrina cōstituit. Propter qd̄ ipse dñs, priusquā de talibus qd̄ cōmemorauit diceret, præmisit. Cathedrā Moyfi sederunt. Illa ergo cathedra, non eorum sed Moyfi, cōgebat eos bona dicere non bona facientes. Agebant ergo sua in uita sua: docere autem sua cathedra illos nō pmittebat aliena. Multis itaq; prolunt dicēdo quæ non faciūt: sed longe pluribus prodesse faciendo q̄ dicūt. Abundant. n. qui malæ uitæ suæ defensionē ex ipsis suis præpositis & doctoribus q̄rūt, rñ dētes corde suo, aut ēt si ad hoc erūpūt ore suo, atq; dicentes, Qd̄ mihi p̄cipis, cur ipse nō facis? Ita fit ut cū non obediēter audiat, qui se ipse nō audiat, & Dei uerbum qd̄ eis prædicatur, simul cū ipso prædicatore cōtēnāt. Deniq; Apostolus scribens ad Timotheū, cum dixisset, Nemo adulescentiā tuam

Obedientia audiendi cuius uita orationi respondet. Cap. 27. Phil. 1.

G Phil. 2.

Mat. 23.

H 2. Ti. 4.

Sublime dicēdi genus quid efficiat. Cap. 24.

contemnat: subiecit vnde non contemneret, atq; ait, Sed forma esto fidelium in sermone, in conuersatione, in dilectione, in fide in castitate: Talis doctor vt obedienter audiatur non impudenter non solum submisit ac temperate, veruetiam granditer dicit: quia non contempnibiliter viuit. Sic namq; elegit bonam vitam, vt et bonam non negligat famam, sed prouideat bona coram Deo & hominibus, quantum potest illum timendo, his consulendo. In ipso et sermone malit rebus placere quod verbis: nec existimet dici melius, nisi quod dicitur verius: nec doctor verbis seruiat, sed verba doctori Hoc est enim quod Apostolus ait, Non in sapientia verbi, ne euacuetur crux Christi. Ad hoc. n. valet et, quod ait ad Timotheum, Noli verbis contumescere: ad nihil. n. vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Neque. n. hoc ideo dictum est, vt aduersariis oppugnantibus veritatem, nihil nos pro veritate dicamus. Et vbi erit quod cum ostenderet qualis esse Episcopus debeat, ait inter cetera, Vt potes sit in doctrina sana, & contradicentes possit redarguere? Verbis. n. contendere est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni preferatur alterius. Porro qui non verbis contumescit, siue submisit, siue temperate, siue granditer dicat, id agit verbis vt veritas pateat. veritas placeat, veritas moueat quoniam nec ipsa quod precepti finis, & plenitudo legis est charitas, vltimo modo recta esse potest, si ea quod dicitur non vera, sed falsa sunt. Sicut autem cuius pulchrum corpus & deformis est animus, magis dolendus est, quam si deforme haberet & corpus: ita qui eloquenter ea quod falsa sunt dicit, magis miserandi sunt, quam si talia deformiter dicerent. Quid est ergo non solum eloquerer veruetiam sapienter dicere, nisi verba in submisso genere sufficientia, in temperato splendescant, in grati vehementia, veris tamen rebus quas audire oporteat adhibere? Sed qui vtrumque non potest, dicat sapienter quod non dicit eloquenter, potius quam dicat eloquenter, quod non dicit sapienter. Si autem hoc quidem potest ita conuersetur vt non solum praeuium sibi comparet, sed etiam praebeat alijs exemplum, & sit ei quasi copia dicendi forma viuendi. Sunt sane quidam qui bene pronuntiare possunt, quid autem pronunciet, excogitare non possunt. Quod si ab alijs sumant eloquenter ter sapienterque: conscriptum memoriamque commendent, atque ad populum proferant, si ea personam gerunt, non improbe faciunt. Sic. n. quod pro-

fecto vtile est, multi predicatorum veritatis sunt nec multi magistri, si vnius veri magistri id ipsum dicant omnes, & non sint in eis schismata. Nec deterreri sunt isti voce Hieremias prophetae, per quem Deus arguit eos qui furantur verba eius, vnusquisque a proximo suo. Qui. n. furatur, alienum auferunt: verbum autem Dei non est ab eis alienum, qui obtemperant ei: potiusque ille dicit aliena, qui cum dicat bene, viuit male. Quaecumque. n. bona dicit, eius excogitari videtur ingenio, sed ab eius moribus aliena sunt. Eos itaque dixit Deus furari verba sua, quod boni volunt videri, loquendo quod Dei sunt, cum mali sint faciendo quod sua sunt. Nec sane ipsi dicunt, si diligenter attendas. Quomodo. n. dicitur verbis quod negant factis? Non. n. frustra de talibus ait Apostolus. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Modo ergo quodam ipsi dicunt, & rursum alio modo ipsi non dicunt, quoniam vtrumque verum est quod ait veritas. De talibus enim loquens, Quae dicunt, inquit, facite: quod autem faciunt, facere nolite: hoc est quod ex ore illorum auditis, facite: quod in opere videtis facere nolite. Dicunt. n. inquit, & non faciunt. Ergo quis non faciat dicunt tamen. Sed alio loco tales arguit, Hypocritae, inquit, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ac per hoc & ea quae dicunt, quoniam bona dicunt, non ipsi dicunt, voluntate. scilicet: opere negando quod dicunt. Vnde contingit, vt homo disertus & malus sermonem quo veritas predicetur, dicendum ab alio non diserto, sed bono ipse componat. Quod cum sit ipse a se ipso tradit alienum, ille ea alieno accipit suum. Cum vero boni fideles bonis fidelibus hanc operam commendant vtrique sua dicunt: quia & Deus ipsorum est, cuius sunt illa quae dicunt: & ea sua faciunt, quae non ipsi componere potuerunt, qui secundum illa composita viuunt. Siue autem apud populum vel apud quoslibet iamiamque dicitur aliquis siue quod apud populum dicendum vel ab eis qui voluerint aut potuerint legendum est dicitur, ore vt Deus sermonem bonum det in os eius. Si. n. regina orauit Hester, pro suae gentis temporaria salute locutura apud regem, vt in os eius Deus congruum sermonem daret: quanto magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro aeterna hominum salute in verbo & doctrina laborat? Illi vero qui ea dicturi sunt quae ab alijs acceperunt, & antequam accipiant orent pro

Sapienter dicere. Cap. 28.

2. Cor. 8.

1. Cor. 1.

1. Tim. 2.

Titum 1.

I

Verbis contendere.

1. Tim. 1

Rom. 13.

Diversos esse verbes secundum linguam, in genere, vicia, diuersitate tem. c. 29

K

Mat. 23. 1. Cor. 1. Hier. 23.

Ad Tim.

L Mat. 23.

Supra 27. c. Supra 28. c. Mat. 12.

Orandum Deum vt adfit nobis dicitur. Cap. 30. Hest. 14. M

pro eis a quibus accipiunt, vt eis detur quod per eos accipere volunt: & cum acceperint, orent vt bene & ipsi proferant, & illi ad quos proferunt sumant: & de pro spero exitu dictionis eidem gratias agant, a quo id se accepisse non dubitant, vt qui gloriatur in illo gloriatur, in cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Longior euasit liber hic quam volebam, quamque putaueram. Sed legenti vel audienti, cui gratus est, longus non est, cui autem longus est, per partes eum legat, qui habere vult cognitum. Quae vero eius cognitionis piget, de longitudine non queratur. Ego tamen Deo nostro gratias ago, quod in his quatuor libris non qualis ego essem, cui multa desunt, sed qualis esse debeat, qui in doctrina sana, i. Christiana, non solum sibi, sed alijs etiam laborare studet, quantulacunque potui facultate differui.

D. AVRELI AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, Locutionis de Genes.

LIBER PRIMVS.

Locutiones scripturarum, quae videntur secundum proprietates, quae idiomatica Graece vocantur, lingua. Hebraice vel Graece. Et diuident inter medium diei

1 & inter medium noctis. Volatilia volatilia diei per terram secundum firmamentum caeli. Quae ritur quomodo accipiendum sit secundum firmamentum caeli. Sic et faciamus hominem secundum imaginem & secundum similitudinem. Quod multi Latini codices habent, ad imaginem & similitudinem. Implete terram & dominamini eius. Latina. n. locutio est, dominamini ei. Et homo non erat operari terram, Quod Latini codices habent, qui operaret terram. Plantauit Deus paradysum secundum Orientem. Quod Latini habent, ad Orientem. Quod habent multi Latini codices, Et lignum sciendi bonum & malum. Vel, Lignum scientiae boni & mali: vel, lignum sciendi boni & mali. & si quae sunt aliae varietates de hac re interpretum, Graecus habet. Et lignum ad sciendum cognoscibile boni & mali. Quod nescio vtrum locutionis sit, & non magis certum sensum aliquem insinuet. Quod habent Latini codices, Ex omni ligno quod est in paradiso

foesca, edes. Non in paradiso foesca, distinguendum est, sed, foesca edes: nam foesca edes dici admittit Latina locutio, quae pro datiuo casu Graeco ablatiuum vel quae appellant septimum, in homini locutionibus. solet ponere: aut certe ordo verborum est. Ex omni ligno foesca. Serpens erat prudentissimus omnium bestiarum, & multi Latini habent in Graeco scriptum est φρονιμώτατος. Quod scriptum est de Adam & Eva, Aperti sunt oculi eorum, cum absurde credat eos in paradiso caecos, vel oculis clausis prius oberasse, locutionis est, quae et de Agar scriptum est, Aperuit oculos suos, & vidit puteum. Neque. n. clausis prius oculis sedebat. Et quod in fracti one panis aperti sunt oculi eorum qui cognouerunt dominum post resurrectionem. Neque. n. per viam cum illo clausis oculis ambulabant. Et quod habent multi codices, Inimicitiam ponam inter te & mulierem. Graeci habent in medio tui & in medio mulieris: quod locutionis genus est. Nam tantundem valet quantum cum deo, inter te & mulierem: hoc & in eo quod sequitur, in medio seminis tui, & in medio seminis eius. Quae habent multi codices, quia audisti vocem mulieris tuae, & edisti de ligno de quo preceperam tibi de eo solo non edere. Graeci habent, Edisti de ligno de quo preceperam tibi, eo solo non edere ex eo. Alij autem interpretes Graeci habent, manducaisti uel edisti, ut ita sit sensus secundum ipsos, quia audisti uocem mulieris tuae, & edisti de ligno de quo preceperam tibi eo solo non edere, ex eo edisti. Et apposuit parere fratri eius Abel. Locutio est frequens in scripturis, apposuit dicere. Et factum est dum essent in campo, insurrexit Cain super Abel & occidit eum. Locutio est frequens: nam & si non haberet, & factum est, posset integer sensus esse, Et cum essent in campo. Quod scriptum est in quibusdam Latinis codicibus, Et penituit, & dixit Deus. Deleam hominem quem feci a facie terrae. in Graeco inuenit δεικνυθι, quod magis recogitauit quam penituit significare perhibetur, quod uerbum est nonnulli Latini codices habent. Quod habent Latini codices plurimi, Nidos facies in arcam. cum Latina locutio sit non in arcam, sed in arca. Graeci nec in arcam, nec in arca habent, sed nidos facies arcam. quod intelligitur, ut ipsa arca nidi essent. Quod habent plerique codices, Facies ostium arcae a latere nonnulli habent,

C 8 Genes. 3.

9

Gen. 21.

Luc. 24.

10

11

12

13 Genes. 4.

14

Genes. 5.

15

16

extransuerso. Sic.n. voluerunt interpretari
 17 quod Græce dicitur, *ἐπιπλαγίω*. Quod scriptum est, Adhuc.n. septē dies & ego inducam diluuiū aquæ super terrā, quod nonnulli Latini codices habent: in Græco inuenitur, ego inducā pluuiam super terrā. Græca locutio genitiuū habet, nō accusatiuum, vt si hoc in Latinum exprimamus, ita dicatur, Adhuc.n. septē diebus inducam pluuiam super terram. Quod scriptum est, Et fecit Noe omnia quæcunq; præcepit illi dñs, sic fecit. Locutio est similis ei quod in conditione creaturæ posteaquam dñs, Et sic est factū: additur, & fecit Deus. Qd scriptū est, Delebo omnē suscitatiōem: nō creatiōis dictam notandum est: *ἀνάστασις*. n. Græce scriptum est, q̄ nomen resurrectionis assidue ponitur in scripturis Græcis, cū posset *ἐξανάστασις* dici: vt suscitatio sit *ἀνάστασις*, resurrectio *ἐξανάστασις*. Quo verbo & Apostolus vsus est, Si quō occurramus in resurrectionem mortuorum. Ibi.n. Græce non *ἀνάστασις*, sed *ἐξανάστασις* habet. Quod scriptū est, & oēs bestiæ secundū genus, & oīa pecora secundū genus, & oē repens q̄ mouet̄ super terram secundū genus, & oē volatile secundū genus intrarunt ad Noe in arcā, bina ab omni carne in quo est spūs vitæ non refertur in quo, nisi genus subaudias, i. in quo genere. Nā si in carne subaudiremus, in qua fuerat dicendum: q̄ solus interpret̄ Symmachus dixit. Quod iterū scriptū est, Et deleta est oīs suscitatio: notandū locutionis esse, p̄ eo, ac si diceret, conditionē vel creaturā carnis. Cū dixisset & deleta est omnis suscitatio q̄ erat super faciē omnis terræ ab hoīe vsque ad pecudū & repentiū & volatiliū celi: dein de addidit, & deleta sunt de terra: locutionē illam esse repetitionis qua familiariter vitur scriptura, notandū est. Quod scriptum est, dimisit coruū videre si cessauit aqua: & exiens reuersus non est donec siccauit aqua à terra. Locutio est vsitata in scripturis, quæ iā nunc incipiat aduertī. Non.n. postea reuersus est, quia dicitū est non reuersum donec siccaret aqua. Quod scriptum est, Et extendit manum suā & accepit eam, & induxit eam ad semetipsum in arcam. Locutio est, quā propterea Hebræam puto, quia & Punicæ linguæ familiarissima est, in qua multa inuenimus Hebræis verbis consonantia. Nam vtique sufficeret, Et extendit manum: cū non adderet, suam. Tale est et̄ quod paulo post dicit, Habebat oliuæ folia, surculum in ore suo. Et non apposuit reuertī ad eū amplius. locutio est familiarissima scripturis. Quod scriptum est, Et non adijciam adhuc maledicere super terram. simile est superiori, Et non apposuit reuertī ad eum. Et non adijciam percutere omnem terram. ipsa locutio est. Etenim sanguinem vestrum animarum vestrarū. cum sufficeret, aut sanguinē vestrum, aut sanguinem animarū vestrarum. Hoc signum testamenti quod ego ponam inter medium meū & vestrum, quod est inter me, & vos. Hic erat gigas venator contra dñm Deum. Incertū est vtrum possit accipi coram dño Deo: quia & sic solet intelligi quod Græce dicitur *ἐναντίον*. Vnde exijt inde Philistijm cum sufficeret, vnde exijt Philistijm. Et erat omnis terra labiū vnū quod vsitate nos dicimus, lingua vna. Et erat omnis terra labium vnum. Notandū omnem terram, appellatam omnes homines qui tunc erant, quauis nondū in omni terra. Et facti sunt illis lateres pro lapide. Græcus habet, Et facti sunt illis lateres in lapidē. Quod si Latine diceretur, locutio minus intelligeretur. Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius caput erit vsque ad cœlum. Secundū hyperbolen dictum est, si locutionis genus hic accipiendum est: si aut vsq; ad cœlum proprie dictum accipitur, inter quæstiones consideretur. Quod quidam Latini codices habent, Sem filius Noe erat annorum centum cum genuit Arphaxat. Græci habent, Sem filius centum annorum cum genuit Arphaxat: vbi eclipsis est, q̄a deest, erat. Sed quod non habent, Filius Noe, sed filius tantum, noua locutio est. Et erat Sara sterilis, & non generabat. Cum posset sufficere. Et erat Sara sterilis. Erit ergo cum te viderint Aegyptij dicent, Quia vxor illius hæc. Genere locutionis adiunctum est, quia: nam sufficere potuit, Vxor illius hæc. Quod ait scriptura, Factum est autem statim vt intrauit Abraham in Aegyptum. Sufficeret, Statim autem vt intrauit Abraham in Aegyptū. Quid hoc fecisti mihi, quia non annunciaſti mihi, quia vxor tua est. Cum sufficeret, non annunciaſti. Et ipsū annunciaſti, more scripturarum dictum est. nam Latini habent plerique, non dixisti. Ascendit autem Abraham de Aegypto, ipse & vxor eius &

& oīa eius: & Loth cū eo in desertum. Subauditur, ascenderunt. Nec tñ proprie dicit̄ ascendisse cū eo quod habebat exanime, sicut aurū & argētum, & oīs suppelex: ac per hoc intelligitur hic locutio q̄ vocatur Græce zeugmatica eclipsis. Et facta est rixa inter me dñm pastorū pecorū Abraham & pecorum Loth. Vnde Latini codices penē oēs nō transtulerunt istā locutionē: sed ita loquuntur vt consuetudo nra habet, & nobis deinceps eā notare nō placuit: ipsa est. n. per oīa in Græca scriptura, vbi tale aliquid dicit̄. Qm̄ hoīes fratres nos sumus, Abraham dixit ad Loth. Vnde intelligitur morē esse scripturæ ita loqui, vt fratres appellentur vnus cognationis, et̄ si gradu sanguinis differant, vt alter si in superiore, alter in inferiore, sicut hoc loco. nā patruus erat Abraham. Factū est autē in regno Amraphel regis Sannar. Secundū nra locutionis cōsuetudinē sic incipere sufficeret, In regno autē Amraphel. Ergo quod ait scriptura, Factum est autē more suo locuta est. Quar̄ todecimo autē anno Chodollogomor & reges, qui cū eo. Subaudit̄, erant. Vñ à quibusdā Latinis et̄ additum est. Et Choreos qui in motibus Seir. Subaudit̄, erāt. Adueniens autē eorū qui euaserūt quidā nunciauit Abraham transfluuiali, ipse autē habitabat ad quercum Mambre, Emor fratris Eschol, & fratris Aunā, qui erāt cōiurari Abraham. Obscurū hypbaton. ordo est. n. Adueniens quidā eorū qui euaserūt Emor fratris Eschol & fratris Aunā qui erant coniurari, nunciauit Abraham transfluuiali: ipse autē habitabat ad quercū. Hoc hypbaton obscurius fit et̄ per eclipsim. Cū.n. dictum esset, Quidā Emor fratris Aunā: non dictum est qd̄ fratris, sed intelligitur, filius. Sicut cū dicit̄, Iacobus Alphæi: quauis nō dicat̄ filius, nihil aliud intelligit̄. Et multe sunt tales locutiones scripturarū vbi filius tacet & intelligitur. Qd̄ habent quidā Latini codices, Ex dixit Abraham ad regē Sodomorū, Extendā manū meā ad Deū altissimū, qui creauit cælū & terrā, si asporro vsq; ad corrigiā calciamenti fessellit̄ interpret̄, quod Græcus *σπάτρον*, q̄ Latine filū intelligit̄, vt ista scripturarū locutio fit. Extendā manū meam ad Deū altissimū, qui creauit cælū & terrā, si accipiā de oībus tuis. Si. n. pro eo dixit, Extendam manum meā ad Deum altissimum: ac si diceret, Iuro: non est in Latino vsitata locutio: nisi ita dicatur, Extendo manū meam ad Deū altissimū me nō accipere de oībus tuis. Sciendo scies, quia peregrinū erit semē tuū in terra. Locutio quidē scripturarū est vsitatissima. Sed Græci habent, sciēs scies, quod penē tantū est. Et dedit eam Abraham viro suo ipsi vxorē. Plus habet ipsi. Cum autē vidit se conceptū habere, interpreta sum corā illa. Græci habent hoc loco participiū, qd̄ Latina lingua non hēt: hoc est *ἰδοῦσα*. Sed tanquā si diceretur. Videns autē se conceptū habere, spreta sum corā illa, quasi solgecinus sonat. Sic etiam per illud participium quod dictū est *ἰδοῦσα ἐσπερνῖα*, pro quo nos dicimus videns. Qd̄ Latini, Augē te nimis valde Græci habent, valde valde. Et dabo tibi & semini tuo post te terrā in qua habitas, oēm terrā Chanaan in possessionē æternā. Videndū vtrum locutio sit quod dicit̄ æternā, Græci habent *αἰώνιον*, Et quod ait, Et semini tuo post te. Ibi enim voluit intelligit̄ q̄ dixerat, tibi. Tu autē testamentum meum conseruabis & sementuum post te in progenies suas. Cōseruabis pro conserua, promissium pro imperatiuo mō posuit. Et puer octo dierū circuncidēs: oē masculinum pro oīs masculus, quasi posset circuncidi nisi masculus. Et procidit Abraham in faciē & dixit aīo suo dicens, Si mihi centū annos habēti natef, & si Sara annorum nonaginta pariet. Admirantis esse istā locutionē, nō dubitatis dubitādū nō ē. Abraham autē erat annorū nonagintanouē, cū circūcūsus est carnē præputij sui. Nō dixit carne, aut in carne, Et in boues accurrat Abraham. nō dixit ad boues. Abraham autem & Sara seniores progressi in diebus. q̄ Græci habent, progressi dierū. Dixit autem dominus, Clamor Sodomorū & Gomorra impletus est, & delicta eorū magna valde Clamorem scriptura solet ponere p̄ tāta impudentia & libertate iniquitatis, vt nec verecundia: nec timore abscondantur. Et dixit, quia non perdā si inuenero ibi quadraginta: quinq;. Superfluū videtur, quia & ideo in codicibus nonnullis Latinis non legitur. Nunquid dñe si loquar, subauditur, irasceris: aut aliquid huiusmodi. Cū euerteret dñs ciuitates in quibus habitant in eis. In omni loco vbi intrauerimus ibi. Et aperuit Deus oculos eius, & vidit puteum aquæ viuæ. Locutio est, nō.n. clausis oculis erat: vnde iā in principio libri locuti

49

50

51

L

52

53

Gen. 17.

54

55

56

57

58

59

60

Gen. 18.

M

61

62

63

64

65

Gen. 20.

Gen. 21.

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

cuti sumus, vbi scriptum est, Et aperti sunt
 66 oculi eorum. Et terra in qua inhabitasti in
 67 ea. Et disposuerunt ambo testrū. vel testati
 68 sunt ambo. Amat scriptura testamenti nomi-
 Gen. 21. ne pactum appellare. Accipe filium tuum di-
 Gen. 3. lectum. Illa locutione dictū est, accipe, qua
 etiam ad Agar de filio eius. Et respiciens Abra-
 69 ham oculis, cum sufficeret, respiciens. Per
 70 memetipsum iuravi, nisi benedicens benedi-
 cam te. Ac si diceret, Per memetipsum iura-
 ui, quod benedicens benedicam te, aut nullo
 verbo audito simpliciter per memetipsum
 iuravi, benedicens benedicam te, multiplicans
 71 multiplicabo semē tuum. cum sufficere pos-
 set, multiplicabo. Et nunciatum est Abrahæ
 A dicentes cum consuetudo loquendi habeat,
 nunciaverunt Abrahæ dicentes: aut nuncia-
 72 tum est à dicentibus. Et surrexit Abraham
 Gen. 23. à mortuo suo. Non dixit à mortua sua. Et ite-
 rum de eadem, Et sepeliam, inquit, mortuum
 meum, quod non neutro quasi corpus mor-
 tuum, sed in masculino genere dictū Græca
 scriptura demonstrat. Et adiurabo te per do-
 73 minum Deum celi, & terræ Græci nō habēt
 Ha. 24. per, sed iuro te dominum Deum celi. Cum
 74 quibus ego habito in eis. Nequādo noluerit
 75 mulier ire mecū. Mulierem feminam appel-
 lare proprium est illius linguæ. In terrā de
 76 qua exiisti inde. Attende tibi ne reuoces filiū
 77 meum illuc. His verbis solet comminatio de-
 clarari. Et posuit puer manum sub fœmore
 78 Abrahæ, & iuravit ei de verbo hoc. Ergo lo-
 cutio est qua dixerat Abraham adiuro te, ac
 si dixisset, iura mihi. non autē solemus sic lo-
 qui, sed obseruandū est, utrū sint inscriptu-
 ris aliæ similes locutiones. Nam quod dixit
 Abraham, si noluerit mulier venire tecū, pu-
 rus eris à iuramento hoc: manifestauit ita se
 dixisse, adiuro te tanquam diceret, iura mihi.
 Quod scriptum est de Rebecca. Virgo autē
 79 erat speciosa valde, virgo erat, vir non co-
 gnouerat eam, ista repetitio commendatio-
 nem virginitatis insinuat. Sed cur additū sit
 B vir non cognouerat eam, nisi locutionis sit,
 mirum si possit accipi ita vt virgo nomen:
 sit ætatis, non integritatis. Græci autem non
 habent, cognouerat, sed cognouit, quod vi-
 80 detur incōsequens. Adorauit domino. quod
 nobis visitatum est dicere, adorauit domi-
 81 num. Quoniam non dereliquit iustitiam &
 veritatem à domino meo, id est, iustitiam &

veritatē quæ est à domino meo: ac si dice-
 82 ret, quam fecit dominus meus. Et currens
 puella nunciauit in domum matris suæ qua-
 83 si non esset ipsa & patris domus. Et aquam la-
 uare pedibus ipsius & pedibus virorum qui
 84 cum eo erant. Dominus cui placuit ante ip-
 sum ipse mittet angelum suum tecum. quasi
 non sufficeret, cui placui. an poterat ei pla-
 65 cere nisi ante ipsum? Si tu prosperas viā meā,
 86 qua ego nunc ingredior in eam. Cum verba
 sua narraret seru^s Abrahæ, quæ dixit accessu-
 rus ad fontem, ita narravit. Et erit vigo cui
 ego dixerō, Da mihi bibere pusillū aquæ de
 ydria tua: & dicet mihi, Et tu hibe & came-
 87 lis tuis hauriam. Hæc mulier est. quā parauit
 C dominus famulo suo Isaac. Quibus verbis fa-
 tis euidēter expressum est etiā mulieres ap-
 pellatas locutione Hebraica quæ virgines ef-
 sent. Et benedixi dominum Deum aomini
 mei Abrahā, Honorificentię locutio est, &
 familiaris imā scripturis, sicut Deus Helia.
 Renunciate mihi vt redeam dexteram aut si-
 88 nistram. Per dexteram scilicet prosperitatem
 per sinistram aduersitatem significauit, id-
 est, dexteram si concesserint, sinistram si non
 concesserint. Nam utiq; ea via rediturus fue-
 rat qua venerat. Quam locutionem scriptu-
 rarum etiam cetera earum loca indicabunt:
 quia dextera nominat in omnibus bonis, sini-
 89 stra in malis: siue felicitas & in felicitas, siue
 iustitia & iniustitia: & aliquando dextera in
 æternis sinistra in temporalibus. Hæc sunt
 nomina filiorum Israel secundum nomina
 90 generationes eorum. Tanquam dixisset, Secū-
 dum quæ nomina generationes eorum ap-
 pellatæ sunt. Accepit Rebeccam filiam Ba-
 tuel Syri de Mesopotamia sororem Laban
 91 Syri sibi in vxorem. Cum posset dici tantum
 modo, Vxorem, aut sibi vxorem. Et ei erant
 92 gemini in vtero eius, Cum posset non addi
 quod dictum est, eius. Creuerunt autem iu-
 uenes. Et talis locutio & apud authores se-
 culares, sicuti est, Et scuta latentia condunt,
 id est, condendo latentia faciunt. Sic & hic,
 Creuerunt iuuenes, cum infantes essent,
 intelligitur crescendo facti sunt iuuenes. Ia-
 93 cob ad Esau, Vende mihi hodie primoge-
 nita tua mihi, Sic enim habent codices Græ-
 94 ci. Videntes vidimus, quia est dominus
 tecum, & disponemus tecum testamentum.
 Amant scripturæ pro pacto ponere testa-
 mentum,

mentum, id est, *διαθήκη*, quod Latini habēt,
 Et disponemus tecū testamentū ne facias no-
 95 biscū malum: tāquā diceretur, Vt pacisceris
 suū seniore Esau, & dicit. Hoc loco senio-
 96 ris nomen non significat ætatem grauem, sed
 ex comparatione maiorē. Nunc ergo sume
 vas tuū, pharetramq; & arcū. Non dixit vasa
 sed vas. Quod autē intelligi voluit, non appa-
 ret, nisi forte locutio est, vt per vas pharetrā
 voluerit intelligi, & exponendo quid dixe-
 rit vas, adiunxit pharetramq; & arcum, Tan-
 quā dixerit, Sume vas tuū & pharetrā: veluti
 si diceret, Sume vas tuū. i. pharetrā. Deinde
 aliud, & arcum, quod nō ad aliud vas ptine-
 ret quod est pharetra. Aut certe pharetrā &
 arcū vas voluit appellare, singularem ponēs
 E numerū pro plurali, tanquā si diceret, Acci-
 pe vestem tuā: quo nomine intelligeremus
 plures vestes, sicuti intelligimus militē pro
 97 militibus, & multa sunt talia. Exi in campū,
 98 & venare mihi venationem. Et vade ad oues
 99 sume mihi duos hædos teneros, & bonos,
 Nomine ouiuū vtriusq; pecoris genus signi-
 ficauit, quod in eisdem pascuis simul erant.
 Et det tibi benedictionē patris tui Abraham.
 Isaac dicit filio suo de auo eius patre suo. Exi
 100 ut in Mesopotamiam Syriæ. Quasi Mesopo-
 Gen. 28. tamia dicatur nisi Syriæ: quāuis hoc Septua-
 ginta habere nō perhibentur Syriæ, sed cum
 101 asterisco scriptū est. Deus ad Iacob, Nō de-
 reliquā te donec faciā omnia quæ tecū locu-
 102 tus sum. Quasi dimissurus eū cum fecerit, nō
 vtiq; sed locutio est. Surrexit Iacob de som-
 no suo dixit: Quia est dñs in loco hoc, ego
 autē ignorabam. Plenus sensus est, etsi non ha-
 103 beat, Quia. Est hic demonstratio dñi, nō enim
 dñs in loco hoc, Ac si diceret, Est dñs in lo-
 104 co est. Iacob interrogans quod ait, Nostis
 Gen. 29. Laban filiū Nachor? Cū esset filius Bathuel.
 Intelligendū est nobiliorem fuisse Nachor,
 & merito dignitatis eius factum esse, vt de ip-
 so interrogaret. filium autē dici & aui & pro-
 F aui vltra maioris alicuius eū qui ex illo pro-
 pagatur, vfitatissimæ locutionis est. Hinc est
 quod & Isaac patrem suū appellauit Abra-
 705 ham, sicut paulo ante commemorauit. Adhuc
 106 est dies multa, nondū est hora congregan-
 di pecora. Et dedit illi Laban ancillam suam
 107 ipsi vxorem. Plenum esset, etsi, ipsi nō adde-
 retur. Si inueni gratiam ante te auguratus es-

sem: benedixit enim. i. ad bonum auguriū te
 in domo mea haberem. Exaudiet me iustitia
 Gen. 30. mea in die crastino. i. exaudiri me faciet. Et
 103 vidit Iacob faciem Laban, & ecce nō erat ad
 109 eū sicut hesternā & nudius tertianā die. Fami-
 Gen. 31. liarissima in scripturis locutio: Hesternā &
 nudius tertianā die, pro tēpore præterito po-
 suit. Et vidi oculis meis in somno. Cū clausi
 110 sint in somno oculi corporis. Ego sum De^s,
 qui apparui tibi in loco Dei. Locutio est. An
 111 Deus in loco Dei sic accipiendum est, quō
 112 pluit dñs à dño filius à patre? Rūdens autē Ia-
 cob dixit ad Laban: Dixi enim ne forte aufe-
 113 ras filias tuas à me omnia mea. Intrauit autē
 Laban & scrutatus est in domo Lig. Aduertē
 G dum est quō dicatur domus vxoris cum in
 itinere cōprehēsi sint à Laban. Nisi forte cō-
 suetudo scripturarū dicit domum pro cubi-
 culo vel tentorio, quō etiā ancillarū domos
 114 dicit. Iacob dicit ad Laban, quia scrutatus es
 omnia vasa domus meæ. Nunc vnā domum
 eius & concubinarum: vt intelligatur do-
 mus appellatas cum essent cubicula aut ten-
 115 toria, quos et papiliones vocant. Nisi Deus
 patris mei Abrahā & timor Isaac affuisset mi-
 hi. Patrē suum appellat auum suū, sicut ei di-
 116 xerat Isaac pater eius. Misit autē Iacob nun-
 cios ante se ad Esau fratrem suum in terra Seir,
 Gen. 32. in regionē Edom & mandauit illis dicēs, Sic
 dicetis dño meo Esau. sic dicit puer tuus Ia-
 cob, cum Laban habitauit & demoratus sum
 vsq; modo, & facti sunt mihi boues & asina
 & oues pueri & puellæ, & misi nunciare do-
 117 mino meo Esau. Non dixit, misi nunciare ti-
 bi. Si interrogauerit te Esau dicens, cuius es
 & quò vadis? & cuius hæc quæ antecedunt te
 & dices pueri tui Iacob. Plenum esset & inte-
 118 grum etiam si, & non haberet. Munera misit
 domino meo Esau, & ecce ipse post nos. Di-
 119 cendum autem fuerat vfitata locutione, mu-
 nera misit domino meo tibi aut domino suo
 tibi. Surrexit autē eadē nocte, & accepit vxo-
 res duas & duas ancillas. Hic distinguitur ab
 119 vxoribus, quas, prius vxores scriptura dixe-
 rat, Et accepit duas vxores & duas ancillas.
 Notādū est quemadmodū dicatur consue-
 120 tudine scripturarū, accepit: non enim tunc
 eas duxit, aut tūc à locero accepit. Quod ha-
 Gen. 33. bent Latini codices, & oues & boues secun-
 dantur, Græci hñt sētantur super me. Quod
 Aug. Tomus tertius. E ea

ea significatione dictu est, vt intelligat super solitudinem vel curam mea: quo solemus loqui cu dicimus, super caput nostru esse aliquid cuius maximam cura gerimus. Et filij Iacob venerunt de campo, Et cu audissent copulsi sunt viri, & triste erat illis valde quod turpe fecerat in Israel, quod dormisset cu filia Iacob, & non sic erit. Difficile talis locutio reperitur in scripturis, no inducta persona loquentiu, scriptorem verba eorum interposuisse. Non enim ait, & dixerunt: sed hoc cito verba dixit eoru. Na qui alijs dicere potuerunt, & non sic erit nisi qui grauitur indignati vindictam moliebantur. Notandu qd I Emor loques de Dina ad Iacob & filios eius filiam dicit vestram, no dicit filia tuam sororem istorum. In hac similes eribus vobis, & habitabimus in vobis. i. inter vos. Appositus enim erat filia Iacob. i. amabat eam. Et filiu eius Sichem interfecerunt in ore gladij. ac si diceret, gladio. Quae abstulerunt filij Iacob de ciuitate Sichimorum Sale cum eam expugnassent, sic enumerant, Oues eorum, & boves eorum, & asinos eoru quacunq; erat in ciuitate, & quacunq; erat in campo tulerunt, & omnia corpora eoru captiuauerunt, & diripuerunt quacunq; erant in ciuitate, & quacunq; erat in domibus. Inter haec omnia no satis intelligit quid dixit, & corpora eorum. neq; n. su spicandu est, quod corpora abstulerunt peremptoru intelligeda sunt quae corporaliter possident: vt eoru sit executio q sequitur, & supellectilem & cetera, sicut in iure dicitur, traditio corporu. Quaquam Graeci *σωματα* seruos appellant vsitatissima locutione, sed quia no *σωματα*, sed *σωματα* hic dictum est, non est temere confirmandu, seruos significatos: fieri ta potest vt hoc magis sit. Cum gentem Edom, idest Idumeoru come moraret scriptura, & qui in ea regnassent: postea dicit, Hec omnia principum Esau secundu loca eorum in regionibus eorum & in gentibus eorum gentes appellas vnus gentis, propter familiarum multiplicatas generationes, cum etiam ipse Edom vocaretur. vnde & gens quam propagauit cognominata est, cuius utiq; Pater fuit. Cum audisset autem Ruben, liberauit eum de manibus eoru & dixit, no feriamus eum in anima. Non ergo liberauit eum, & inde hoc dixit: sed hoc dicendo eum liberauit. Prius ergo dixit, libe

ravit eum, & deinde breui recapitulatioe quomodo eum liberauit, insinuat. Non feriamus eum in anima. hoc loco nomine anime vitam corporis animati significat, per efficiendum id quod efficitur. Secundum hoc videri potet etia ad diabolium dictu esse de Iob, Anima eius ne tangas. i. ne occidas eu. Na secundum illa significatione qua natuta animae commemoratur a dno dicitur, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Quod Iudas dicit, Manus autem nostrae non sunt super eu. hoc est quod dici a nobis solet, manus eius no inferamus. Quonia frater noster & caro nostra est. non aliud, sed bis hoc idem dictum est, tanquam exponendo quid sit frater noster, idest caro nostra, quod ex eade carne fuerant procreati. Occiderunt hędum caprarum. Sic solet loqui scriptura, Quae admodum in Psalmo. Sicut agni ouium: quasi possit esse aut hędus nisi caprarum, aut agnus nisi ouium. Et nunciatum est nurui eius Thamar, dicentes. Dicedum autem fuit, Nunciauerunt dicetes. Et de postis vestimentis viduitatis suae a se. Quid minus esset, si no adderetur a se? Et non apposuit amplius scire ea, pro eo quod est miserici ei. Et inuenit Ioseph gatiā in conspectu domini sui. Hae locutio nulli est ignota in scripturis. Et nesciebat q circa eum erant. Apud Graecos vsitata est vulgo locutio, apud nos recta non est, sed nesciebat aliquid dici minus. Propter pane quem ipse edebat. Per pane utiq; oia intelligi voluit ad victum eius pertinencia. Vnde pro quotidiano victu, panis solus positus intelligitur in oratione dominica. Et misit vxor domini eius oculos suos in Ioseph. Solet & apud nos vulgo esse vsitata locutio pro eo quod est Amavit eum. Et ait, dormi mecum, Et ista vsitata est locutio, pro eo quod est concumbe mecum. Et dedit carceris custos, carcerem per manum Ioseph, pro eo quod in manus Ioseph, per quod significat in potestate. Et dixerunt somniu vidimus, & non est qui interpretetur illud. Cu somnium suum vnusquisq; vidisset, non dixerunt somnia vidimus, sed somnium vidimus. Tres fundi, tres dies sunt, non dixit tres dies significant. Et multum haec locutio notanda est, vbi aliqua significantia earu rerum quas significant nomine appellantur. Inde est qd ait Apostolus, Petra autem erat Christi-

Christus, non ait, Petra significabat Christu. 144 Et dabis calicem Pharaoni in manu eius cum 145 plenu esset, et si no adderetur, in manu eius. Et auferet Pharaon caput tuu abs te. Plenum 146 esset etiam si non haberet, abs te. Et manduca bunt aues celi carnes tuas abs te. Similis superiori locutioni. Et factum est post biennium 147 dierum. Quid minus esset si non haberet, die rum? Surrexit autem Pharaon, & non erat somnium. A mant scripturae sic loqui de somnijs, cum fuerit euigilatum, tanquam reddita homini veritate vigilantu, tunc illud appareat somniu, quod cu videre, quasi veritas fuit. 149 Peccatum meū recordor hodie. Pharaon iratus fuerit pueris suis, & posuit nos in carcere. Ille loquebatur tanqua de altero. Et vidimus somnium ambo nocte vna, ego & ille. quasi non sufficeret, q ambo dixerat. Deinde & hic vidimus somniu dicit, no vidimus 150 somnia tanquam vnum ambo vidissent. Factum est autem sicut comparuit nobis, ita & contingit. Factum est autem, sic solet scriptura ponere: nam plenum esset, sicut enim comparuit nobis, ita & contigit. Quales nunquam 151 vidi tales in tota terra Aegypti turpiores, Dicit autem posset more nostro, quibus nunquam vidi turpiores, aut quales nunquam vidi, aut 152 nunquam vidi tales. Exurgens aut dormiui. 153 exurgens ait, pro expergiscens. Quanta Deus facit ostendit Pharaoni. Cu illi loqueretur, 154 tanquam de altero dicit. Et consumet fames terram. Pro, homines qui sunt in terra. Nunc 155 ergo vide hominem prudentem & intelligetem, & constitue eum super terram Aegypti, & faciat Pharaon & constituat locorum Principes super terram. Quasi alius sit cui dixit, Prouide hominem prudentem, & alius de quo dixit, Constituat Pharaon. Congregetur triticum sub manu Pharaonis, i. sub potestate. Ta 156 men thronum praedam tui ego. Sic se habent verba in Graeco, quae dixit Pharaon ad Ioseph, sed praedam tui: vsitata est apud Graecos locutio, apud nos autem dicitur praedam te. Illud vero, Praedam te thronum, nec apud Graecos vsitata perhibetur, sed praedam de throno, idest honore sedis: q intelligitur, praedam te regno: hoc. n. illi & postea dicit. Ego Pharaon sine te nemo extollet manum sua super omnem terram Aegypti tanqua diceret, Ego sum Rex, tu autem Princeps vel praepositus Aegypti. Pharaon quippe non hominis nomen est,

sed regiae potestatis. Videns autem Iacob, quia est venditio in Aegypto, dixit filijs suis. Quare segnes estis? Ecce audiui quod est uenditio in Aegypto. Notandum quia id quod audisse se dicit, vidisse eu scriptura dixerat. Emitte nobis pusillas escas ut uiuamus & non moriamur. Vnum horum sufficeret, aut ut uiuamus, aut ut non moriamur. Pacati sumus, no sunt pueri tui exploratores, quasi de alijs dixerint, Non sunt pueri tui exploratores: cum possent dicere. Non sumus: honorificentiae autem more maxime ita loquebantur. Duodecim sumus pueri tui fratres in terra Chanaan, cum posterius dicant, q unus eorum no sit, ipsum, s. Ioseph non esse existimantes, i. perisse. Hac locutione dictum est et illud, Hi filij Iacob qui facti sunt ei in Mesopotamia, cu ibi non fuerit natus Benjamin. Quod autem dixerunt, sumus in terra Chanaan, cum eo tempore quo loquebantur in Aegypto essent, sumus dictu est, pro habitamus. inde enim uenerant illico redituri, ibi commemorates. Hoc est quod dixi uobis dicens, q exploratores estis. Quid deesset, et si non adderet, dicens? Ipsi uero ite ducite emptionem tritici uestri. Ducite pro eo quod est ferte. Quia. n. ducuntur iumenta in quibus fertur, etiam hoc duci dictum est. Nonne locutus sum uobis dicens, Ne nocetis puero & non exaudistis me? Notandum exauditionem non eam solum dici qua exaudit Deus. Ipsi autem ignorabant quia audit Ioseph, audit pro intelligit. Nam uoces audit utique aure etiam qui non intelligit linguam. Repetitur illa locutio quae narrat patri suo quid eis acciderit in Aegypto, & quid dixerint ad Ioseph, Duodecim sumus fratres filij patris nostri, unus non est, pusillus autem cu patre nostro hodie in terra Chanaan. Multa in his paucis uerbis genera locutionu sunt, & illud q paulo ante memorauimus, duodecim sumus cu ipsi dicat, unus non est: Et filij sumus patris nostri, quasi possent esse filij no patris sui. Pusillus autem cu patre nostro hodie in terra Chanaan, nec dixerunt, est, aut aliquid huiusmodi. Deinde notandum est, quod maxime necessarium uidetur pp Evangelistarum narrationes, quomodo cum ea quae dicta sunt dicta esse narratur, no omnino eodem modo repeuntur, cum tamen in diuersitate uerborum nihil sententiae depereat ueritatis. Nam q dixerunt dictum.

sibi esse à Ioseph, & in terrā mercamini, nō inuenitur ab illo dictū. Sine mendacio autē dixerunt, q̄ ex verbis quæ dixerat in eius voluntate cognouerant Neque.n. verba sunt necessaria nisi ad exprimendā, & in audientiu notitiā perferendā quantū possumus voluntatem. Et erat vniuscuiusq; alligatura argenti in sacco eorū. Non dixit in sacco eius, aut in saccis eorū, sed quasi vnus saccus omniū esset. Super me facta sunt omnia hæc, i. me miseria onerant. Ait autē illi Iudas, dicēs. Potuit plenum esse & si nō haberet, dicens. Interrogans interrogauit nos homo. Afsidua est talis locutio in scripturis, interrogans interrogauit nos homo, aut interrogando interrogauit, & si qua similia. Mecum.n. manducabunt hoīes meridie panē. Nūquid panes tm̄? Sed ab eo quod excellit & cetera est cōplexa locutio. Mecum.n. manducabunt hoīes meridie. Quod dicit meridie, prandiū significat q̄ fit medio die: hoc est. n. meridies. Vt accipias nos in seruos & asinos nostros. Non utique subauditur seruos, Nā quod Latini codices seruos habent, in Græcis *παιδας* legitur, q̄ nullo modo asini possunt esse. ergo asinos nostros tantūmodo accipias subauditur. Aperiimus saccos nostros, & hoc argentū vniuscuiusque in sacco suo, Non addidit inuentū est: aut apparuit, aut erat, aut aliquid hm̄i. Propitius vobis, nolite timere. In his verbis quibus dictum est, propitius vobis, duo verba sunt quæ subaudiuntur, & sit & Deus. Plenum est. n. propitius sit vobis Deus, q̄ omnino in Græco vstatissimū est. Saluus est puer tuus, pater noster, adhuc viuuit. Hic expressi⁹ ostenditur pueri non inie seruum solere significari. Non.n. in illo sene posset hoc esse nomen ætatis. Non poterant Aegyptij manducare cum Hebræis panes: abominatio est enim Aegyptijs. Illa locutio frequentatur, vt in panibus oēs escæ intelligantur. Magnifica facta est autē pars Benjamin præ partibus omnium quintupliciter ad illorum. Iā quia dictum erat præ partibus omnium potuit nō dici ad illorum. Inueniens autē eos dixit, secundum verba hæc potuit dicere, dixit eis verba hæc. An forte nō locutionis genus est, sed interest et sn̄æ. Aliud.n. est ipsa verba dicere, aliud secundū ipsa: vt quæcunq; alia dicta fuerint eadem sn̄a teneatur, quæ in illis verbis cōprehensa est, hoc secundū ipsa, etiā si non ipsa. Sed quia sequitur illis respondētibus, Vt quid loquitur dñs secundum verba hæc, qui utique dicere debuerunt vsitato more, vt quid loquit dñs verba hæc, constat esse locutionis genus. Absit à pueris tuis facere secundū verbū hoc potuerunt dicere, absit à nobis, sed illa honorificetia est vsitata scripturis sic dicere tanquā de alijs: pueris autē pro seruis dictū est. Et nos autē erimus serui dño nostro. Etiam hic, *παιδας* Græci habent, hoc est pueri, quod tam afsidue scriptura p̄ seruis ponit, vt difficile inueniatur non isto nomine appellare seruos. Quō autē ascēdam ad patrem, cum puer non sit nobiscū, vt nō videam mala quæ inuenient patrem meū? Magis consuetudo loquēdi exigebat dici, vt videam mala quæ inuenient patrē meū? hoc est, quō ascēdam vt videam? Nouo itaque loquēdi more id quod dixit, ac si dixisset, non. Sic.n. vsitatus ordo iste verborum est: Non ascēdam ad patrem, cum puer non sit nobiscum, vt non videam mala quæ inueniet patrem meum. Qñ fleuit Ioseph cum recognosceretur à fratribus suis, ait scriptura. Audierunt autem oēs Aegyptij, & auditum est in domo Pharaonis: deinde sequitur quod narrabat, Dixit autē Ioseph ad fratres suos. Prius itaque scriptura dixit, quod postea factum est. Hoc.n. famæ celebritate accidit, vt omnibus Aegyptijs notum fieret, & postea reuersa est narratio ad id quod dicebat breui recapitulatione. Et diuulgata est vox in domo Pharaonis dicentes, Venerunt fratres Ioseph, dicentes posuit pro dicentium. Vox enim dicentium diuulgata est, venerunt fratres Ioseph. At ille respondit, quod dicit. Ordo est, At ille respondit dicens, quod est. Deus dixit ad Iacob, Ego descendam tecum in Aegyptum, & ego ascendere te faciam in finem. Sic habent Græci, quod Latini habēt, & ego deducam te in finem. Iudam autē misit ante se ad Ioseph, vt venirent sibi obuiam iuxta heroum ciuitatem. Nescio vtrum heroum nomen facile in scripturis reperiat. In verbis Ioseph quibus ait ad fratres suos, Ascendens nunciabo Pharaoni & dicam ei, Fratres mei & domus patris mei qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me: viri autē sunt pastores. Viri enim pecorum nutritores erāt, & iumēta & oēs & oīa sua adduxerūt. Qđ interpositū est, viri.n. pecorum nutritores

res erāt, ex p̄sona sua scriptor interposuit, & redit ad verba Ioseph adiungendo & iumēta & omnia sua adduxerunt, vt ordo sit in verbis Ioseph: Viri autem sunt pastores, & iumēta & oēs & omnia sua adduxerūt. Dixit autē Pharaon ad Iacob, Quot anni dierum vitæ tuæ subauditur sunt. Pusilli & maligni fuerunt dies annorū vitæ meæ, Pusillos pro paucis positū est. Neq; n. vitæ meæ q̄ ceterorum dies possunt esse horarū spacio breuiore. Hoc autē Iacob ex cōparatione dixit vitæ maiorum suorū. Nā utiq; centū triginta annos quos ille iam agebat, nemo nunc viuuit. Triticū secundū corpus. i. secundū numerū corporum: Per corpus etenim, numerum I corporū: per numerū corporū numerū hominum significat. Inualerat autē fames valde & defecit terra Aegypti. Terra posuit pro hominibus qui erant in terra Venerunt autē oēs Aegyptij ad Ioseph dicētes, Da nobis panes. Panes per triticū significat locutione p̄ id q̄ efficitur, id qđ efficit. Et facta est terra Pharaoni, Nō ait Pharaonis, amat sic loqui scriptura sicut in Psalmo dictū est, Et custodiuit legem tuam, hæc facta est, mihi, quia iustificationes tuas acquisiui. De lege Dei dixit, Hæc facta est mihi. i. in meā vtilitatē. Præter terrā sacerdotū tatum non possedit Ioseph. quasi dixisset, præter terrā sacerdotum tm̄, oēm possedit Ioseph. Et posuit illis Ioseph in præceptū vsque in hodiernū diē in terra Aegypti, vt præstent quintas Pharaoni. Hinc intelligit Pharaonis nomen pt̄tis fuisse regalis, quod dixit vsque in hodiernū diē. Nō enim illi q̄ tūc fuit, præstare poterāt Aegyptij vsq; ad illū diē quo ista scribebant, qñ ille nō iā viuebat. Et fuerunt dies Iacob annorum vitæ eius, Dies annorum sæpe dicit scriptura, cum semel posset annos dicere. Quod scriptum est, Nunciatum est Ioseph, quia pater tuus turbatur, Aliqui codices habēt vexatur, aliqui estuatur, aliud alij, sicut interpretari Latini potuerunt, quod Græce scriptū est. *ἐνοκλήθη*. Ideo autem turbatur accomodatius dici videt, quia hoc dici solet de ijs qui afflictione corporis morte propinquate iactant. Ex hoc etiā turba *ὄχλη* dicit. Est. n. turba multitudo inordinata, nō sicut populus qđ *δῆμος* dicit, nec sicut plebs qđ *λαός* dicit, sed sicut *ὄχλη* q̄ turba d̄r. Iacob benedicēs nepotes suos filios Ioseph, ait in-

ter cetera, Et inuocabit in his nomē meū & nomē patrū meorū. Vnde notandū est nō solū exauditionē, sed et inuocationē dici aliquā quæ nō Dei, sed hominū sint. Hinc.n. primum minus habēt est, secundum codices Græcos in b̄ndictione Ioseph ait inter cetera Iacob, Inde qui cōfortauit Israel. mirū si nō subaudit, est: vt planū sit Inde est qui cōfortauit Israel. Quod scriptū est, Dixit Ioseph seruis suis sepulcoribus vt sepelirent patre eius. nō inuenit lingua Latina quæadmodū appellaret *ἐνταφιασας*. Nō.n. ipsi sepeliūt id est terræ mandant corpora mortuorum, q̄ non est Græce *ἐνταφιασασαν*, sed *ἐταψαν*. Illi ergo *ἐνταφιασασαν* id agunt quod exhibetur corporibus humādis, vel cōdiendo vel siccando, vel inuoluendo & alligādo, in quo ope maxime Aegyptiorū cura p̄cellit. Quod ergo dicit et sepelirent, curauerūt intelligere debemus. Et q̄ dicit quadraginta dies sepulcrū, ipsius curationis accipiendæ sunt. Sepulcrus.n. ille nō est nisi vbi mādauerat sepeliri: Loquimini in aures Pharaonis locutio est vsitata scripturis. Et dixit Pharaon ad Ioseph, Descēde & sepeli patrē tuū. Etiā si p̄ potētes illos p̄ quos Ioseph mādauerat Pharaon, dixit, q̄ perferrent ad Ioseph, nō utiq; dixit nisi ipsi Ioseph. Vñ illud est in Euāgelio, quod vnus Euāgelistarū dicit Centurionē venisse ad dñm & dixisse illi, Puer meus iacet in domo paralyticus. Alius autē totū diligētius narrās, amicos eū ad dñm misisse cōmemorat quod hoc ei dicerēt, In q̄bus amicis utiq; ipse venit, cuius in eis volūtas p̄sens fuit. Vnde est, Qui vos recipit, me recipit, & q̄ me recipit, recipit eū q̄ me misit. Planxerūt eū planctū magnū & validū. Plāxerunt plāctū nō plāxerunt plāctu, locutio est in Latina lingua non ignota sicut d̄r, seruitutē seruauit, militiā militauit, & similia. Et redditione reddet nobis oīa mala q̄ ostēdimus ei. Ex hac locutione ait, & Apostolus Alexander arari⁹ multa mala mihi ostēdit. Ostēdimus. n. dictū est, vel ostēdit, p̄ eo q̄ est facimus, vel fecit. Accipe iniquitatē seruorū Dei patris tui. Noua locutio ē, accipe iniquitatē, p̄ ignosce, aut remitte, aut obliuiscere. Sed puto inde esse dictū accipe, ac si diceretur, a quo aīo accipe, hoc est, noli indigne ferre. Et veniētes ad eū dixerūt. Nō iterū venerunt, sed quod dictum fuit iterū dictum est, Solet hoc facere scriptura.

LIBER SECVNDVS.

Inualescebant valde valde. Quid quod dictū est de obstetricibus, & fecerūt sibi domos quā timuerunt Deū? Prædictū est enim. Benefaciebat Deus cū obstetricibus. Et ad hoc videtur pertinere q̄ fecerant sibi domos timendo Deū tanquā beneficia Dei ad hoc eis p̄fuerint vt facerēt sibi domos. Nunquid antea non eas habuisse domos intelligendum est? An ad diuitias hoc verbū pertinet, vel potius ad aliquas rei familiaris idoneas facultates? Huic enim simile videtur, quod ait etiā Iacob post quatuordecim annos seruitutis suæ focero volēti eū adhuc apud se tenere. Nunc ergo quā faciam & ego mihi domū, dixerat enim quod creuerint pecora Labā sub illo: Sicut & ipse Laban confessus fuerat dicens, Benedixit me Deus introitu tuo. Cum ergo dicit, quando faciam & ego mihi domum? subintelligitur, sicut & tu. Hoc videtur enim valere quod ait & ego vt ad ipsam domum faciēdam videatur pertinere quod consequenter ad Laban merces ipsa statuenda proponitur. Et omne femininū viuificare illud. Sic enim habent Græci, Latini non habent, illud. Erat autem quidam de tribu Leui, & sumpsit sibi de filiabus Leui, intelligitur uxorem: quod quidam Latini interpretes etiam addendum putauerunt. Sequitur autem, Et habuit eam & concepit. Quid sit tibi, ideo difficile est nosse, quin nec Græcus interpretes ex Hebræo, nec Latinus ex Græco vertit hoc nomen, sed trāstulit vt inuenit. Timuit autem Moyses & dixit, Sic diuulgatum est verbū hoc. Duo sunt in hac locutione attendenda. Primo, quia p̄det sententia, & sic dimissa est: Deinde, quia verbum pro factō posuit. Et respexit filios Israel & innotuit illis. Pro eo positum est innotuit, quod egit in eis, quibus Dei curam erga se intelligerent. Videns vidi afflictionē populi mei qui est in Aegypto. Et dixit Moyses ad Deū, Quis sum, quia ibo ad Ppharaonem regem Aegypti, & qui reducam filios Israel de terra Aegypti? Dixit autem, quoniā ero tecū. Sic habet Græcus: Latinus autem,

Exo. 1.
A
Gra. 30.
Exo. 2.
Graecis scribitur.
B
C. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
Exo. 3.

Et quis ego dixit: & non dixit quia ibo, & quia educā, sed vt eam & ducam. Et quod in Græco habet, dixit autē quia ero tecum, intelligit vtique quod dixerit ap Moysen. Totū autē hoc Latinus addidit & ait, Dixit autē Deus ad Moysen, Deus dicit quod dicat Moyses filijs Israel, Visitans visitaui vos & quęcunq; contigerūt vobis in Aegypto. Græcus habet. visitatione visitaui vos. Deus dicit ad Moysen de filijs Israel & audiet vocē tuam. Græcus habet, & exaudiet vocem tuā, quia exauditiō dicitur hominis, quod habet Græcus. Poscet mulier a vicina & ab inquilina sua vasa argētea & aurea & vestem. Græcus habet a cohabitatrice sua: hoc est *συνοίκου*, quod Latini alii qui interpretati sunt, a cācellaria sua. Moyses dicit, Quid si nō crediderint vocē meam? quod Latini, audierint interpretati sunt. Ex tēde manū & aprehēde caudam, Græcus habet: Latinus autē, manū tuā & caudā eius, interpretatus est. Et extendens manū apprehendit caudā, & facta est virga in manu eius. Et dixit illi, Vt credāt tibi quā apparuit tibi dñs Deus patrū ipsorum. Græcus nō habet, & dixit illi: sed cōtinuo adiunxit, vt credāt tibi. i. verba Dei, post illud factū miraculū: tanquā adhuc loqueretur & modo sententiā verborum impleuerit. Nam ordo est verborum. Extende manum & apprehende caudam: vt credant tibi: sed interposita est facti narratio & postea redditum, vt credāt tibi. Quod Latinus habet, Et facta est manus eius leprosa tanquā nix. Græcus non habet leprosa: sed tantum, facta est tanquā nix. Quod si non audierint vocem signi primi, Græcus sic habet Latinus autem vocē tuam signi primi: sequitur, & sic credent tibi voce signi sequētis. Et erit aqua quam sumes de flumine sanguis super aridam: vel potius super aridū, id est super id quod aridum est: quod Latinus dixit, sanguis super terram. Moyses dixit, Precor domine nō sum eloquens ante hesternam, & & nudius tertium, diem. Et virgam hanc sumes in manum tuā, in qua facies in ea signa. cum dici posset, in qua facies signa: aut certe virgam hanc sumes in manū tuā & facies in ea signa. Nūc vero vtrunq; dictū est solita locutione scripturarum. Post dies autem illos multos mortuus est rex Aegypti. Dixit autē dñs ad Moysen in Madian, Vade perge in Aegyptū: mortui sunt. n. oēs q̄ quærebāt animam

10
Exo. 4.
C
11
12
13
14
15
16
17
18
19

manū tuam. Multa in his verbis genera locutionū notāda sunt. Primo vade, perge in Aegyptum: tanquā non sufficeret tantum vade, vel tantum perge. Deinde, mortui sunt oēs q̄ quærebant animā tuā: cū solum regem Aegypti scriptura dixerit mortuū, & de solo antea dictū fuerit, q̄ Moysen quærebat occidere. An ipse post alios inimicos vltimus mortuus est? Quod si ita est, non locutio, sed sensus est. Itē qui quærebant animā tuā, non in malo tū, sed et in bono dici solet in scripturis. Nā sicut hic in malo dictum est, sic et in Psalms, Confundantur & reuerentur, qui quærent animā meā. In bono, Perijt fuga a me, & nō est qui requirat animā meā. Nisi forte aliqd distare dī inter quærentes & requirentes, vt illud in malo, hoc in bono intelligendū sit. Et dicebant ad populū dicentes, Hæc dicit Pharao. Quā locutionē piguit Latinū interpretari. Videat Deus vos & iudicet, qñ execrabile fecistis odorē nostrū palā Pharaone, & palā seruis eius, dare gladiū in manu eius, vt occidat nos: sic. n. habet Græcus. Latinus autē ait quē pro optimo legebamus, vt daretis gladiū in manibus eius, qui solēcismus nulla interpretationis necessitate factus est, qui in Græco non est. Statui testm̄ meum ad illos, ita vt darē illis terrā Chananeorum. Et terram quā incoluerunt, in qua & incoluerunt in ea: sic. n. habet Græcus. Quod vtique & in Græca lingua absurde v̄ sonare, & tñ septuaginta interpretum autoritas tanta est, quos ita loqui non piguit. quid. n. & si sensus hic latet? Quod si nullus est, ipsa locutio notanda est, ne alibi inuenta sensum impediāt, vel aliquid quærere vbi quærendum nō est compellat. Quod habet Latinus, Exaudiuit gemitū filiorū Israel quemadmodū Aegyptij affligēt eos: Græcus habet, *καταδουλῶνται* quod interpretari posset, in seruitutē redigunt eos, nam vno verbo non potest. Et locutus est Moyses sic ad filios Israel, & nō exaudierunt Moysen a defectione animi, & ab operibus duris. Exaudierunt ait, non audierunt. Ecce. n. ineloquens sum ego, q̄ ait Moyses ad dñm *ἀλόγιος* dixit Græcus, non imperitus, quasi *ἀμαθής* vel *ἀπειρος*. Hi sunt Aaron & Moyses quibus dixit Deus vt educant filios Israel de terra Aegypti. Sic. n. habet Græcus. Ecce ego gracili voce sum, & quō exaudiet me Pharao? Notādum q̄ exaudiet di-

xit, non audiet. Fecit autē Moyses & Aaron sicut præcepit illis dñs, ita fecerunt. Quid deest vobis Pharao dicens. Date nobis signum aut portentum, & dices Aaron fratri tuo, sūme virgam. nonne locutionis nostræ consuetudo poscebat & quædā eius integritas vt ita diceretur: si loquetur vobis Pharao dicens, Date nobis signū aut portentum, dices Aaron fratri tuo, sūme virgam? Quid ergo ibi additū est, & nisi aliqua proprietate locutionis Hebraicæ, nam neq; Græca esse perhibetur. Non mihi videntur satis cōmode interpretati Latini, *σοφισαί* Pharaonis, vt dicerent sapientes. Sophistæ enim sapientes dicuntur. Potuit enim Latinus interpres Sophistæ dicere, quoniam non est quemadmodum id Latine dicitur, & ideo isto verbo iam vtimur pro Latino, Sicut Philosophiam dicimus non solum Græce, verum etiam Latine: Sophistæ autem appellantur Latinarum literarum eloquentissimi authores. Et absorbit virga Aaron virgas illorum, ac si diceret, draco Aaron. Quod dictum est de Pharaone, Ecce ipse exiit ad aquam. Græcus habet, super aquam: Dimitte populum meum ut seruiat mihi in deserto, & ecce non exaudisti usque adhuc. Quotiens dicitur exaudisti, cum homini dicitur. Fecerunt autem & similiter incantatores Aegyptiorum ueneficijs suis, & induratū est cor Pharaonis, & non exaudiuit eos, sicut dixit dominus. Quia in usu scripturæ est, exaudiuit, cum etiam de homine loquitur. Dimitte populum meum ut seruiant mihi, non ut seruiat, qui loquendi modus non ferè inuenitur, nisi ubi res ipsa singularis plurib. constat. Populus. n. singulari nomine dī, sed constat ex multis. Sic est etiam, Omnis terra adoret te, quia oīs terra dictū est pro hominib. qui sunt in terra. Ecce ego ferio oēs fines tuos ranis. Sic. n. habet Græcus elegantissima locutione: ut rana ipsa, plaga intelligat quæ feritur terra Aegypti. Et eructabit flumen ranas: & ascendentes intrabunt in domos tuas & in prōptuaria cubiculorum tuorum super lectos tuos, & in domos seruorum tuorū, & in domos populi tui, & in cōspersis tuis, & in clibanis tuis: & super te & super populū tuū, & super seruos tuos ascendentes ranæ. Notandū q̄ in domos & cetera cū dixisset, accusatum casū tenuit, & super lectos &c. vbi dixit, super

Pf. 39.
Pf. 141.
20
Exo. 5.
21
22
Exo. 6.
23
24
25
26
27

28
Exo. 7.
29
G
30
31
32
33
Exo. 8.
34
35
36
H

accusatiuū similiter seruauit. In cōspersis autē & in clibanis ad ablatiuum se transfulit. Nā & Græcus mutauit præpositionē, quam non mutat Latinus. Ille. n. habet *ἐν τοῖς οἴκοις* in domos: in cōspersis autem *ἐν τοῖς φουράμασι*. Vbi mirū si non ēt sensus est, non locutio, vt in conspersioib. & in clibanis exortas ranas forsitan velit intelligi, nō extrinsecus ascendisse vel irruisse, & quia eas fluuium eructaturū prædicit, inde impleri omnia. Et extēdit Aaron manum super aquā Aegypti & eduxit ranas. & educa est rana & operuit terrā. Repetitio à plurali ad singularē numerū traiecta est. Nam utiq; rana pro multitudine ranarū positū est. Nescio quo autē modo per loquendi consuetudinē imbutis sensib. hominū, sa pe plus vñ q; singulariter q; pluraliter dī. Nam plus accipitur cum dī, verbi causa, est illic miles, q; sunt illic milites: est illic piscis, q; sunt illic pisces. Et colligebant acervos acervos. Hæc repetitio multitudinē acervorum significat, & est scripturis familiaris.

39 Quod habent Latini, Extende manu virgam tuam & percutite terram, non percutite terram: Græcus habet aggerem terræ, si tñ hoc verbo recte interpretatur q; dictū est, τὸ γῆμα.

40 τῆς γῆς. Fecerunt autem similiter & incantatores veneficijs suis, vt educerēt schyniphes, & non poterant. Notandū est, fecerūt dictū, pro eo q; est, conati sunt facere. Nam utique si fecerunt similiter, proculdubio eduxerunt scyniphes: sed quia sequitur, vt educerent & non poterant: non ergo similiter fecerūt, sed similiter facere conati sunt. Aut si forte & ipsi quamuis veneficijs agerent, eadem tñ agendi specie virgam extendebant, quod scriptura non exprēsit. Et in terram su per quā sunt super eam. Et gloriosam faciā in die illa terram Gessen, in qua populus meus inest super eam. Et dixit Moyses, Ego exeam à te & orabo Deum & exhibit cynomya à Pharaone & à seruis eius: quasi alteri diceret, & exeam à te, & de altero Pharaone subsequerē à quo esset exitura cynomya. Dimitte populū meū vt mihi seruiat. Ecce ego pluā hac hora crassina grandinem multam. Grando autē multa valde valde. Et desinent voces & grandio. Notandū est scripturā voces solere appellare tonitrua, quas voces Dei ēt Pharao superius appellauit dicens, Orate pro me, ad dñm, vt desinant fieri voces Dei. Vbi & illa locutio est,

q; dixit, desinant fieri voces. Vt harretis in auribus filijs vestris & filijs filiorū vestrorum quæcūq; illusi Aegyptijs. Notandū quemadmodū dicatur, illusio, ne forte ita sit dictum, Draco hic quē finxisti ad illudendū ei. Et illud in Iob. Hoc est initiū figmenti dñi q; fecit ad illudendū ab angelise eius. Ecce ego induco hac hora crassino die locustā multam. Ecce quē admodū superius dixit ranā, vbi diximus plerunq; plus intelligi cū aliqd hmoi singulariter dī, q; si pluraliter diceret. Manifestum est. n. plus sonare, locustā multā, q; si diceret, locustas multas. Qui autē & qui sunt, quibus ibunt, quotidie dicimus consuetudine familiariore, q; qui & qui ibunt. Non est relictum viride nihil in lignis. Dicendū fuit more locutionis nostræ, nō est relictū viride aliquid in lignis. Pharao ad Moysen, Peccaui ante dominū Deū vestrū & in vobis, suscipite ergo delictū meum. Hac locutione & ad Ioseph vsi sunt fratres eius vbi dixerunt, Accipe iniquitatē seruorū Dei patris tui. Quod Latini habent, Et nemo vidit fratrem suum trib. dieb. Græcus habet, Et non vidit nemo fratrem suū. Notandū ēt fratrem hominis quēlibet hominem dici. Pharao dixit ad Moysen & Aaron, Ite & seruite dño Deo vestro, præter oues & boues relinquit: sic. n. habet Græcus: valde inusitata locutio est, nisi post distinctionem subinferatur, relinquit, & subaudiatur, ista, vt sit sensus, Ite præter oues & boues & relinquit ista. Solet. n. talis eclipsis fieri crebro in locutionib. scripturarū. Et non relinquit vngulā, quasi abductis pecorib. posset vngula remanere. Quid est. n. aliud, non relinquit vngulā, nisi nec vngulā relinquitur? Pharao ad Moysen, Attende tibi vltra apponere videre faciē meā, pro eo quod est, attende tibi ne vltra videas faciem meam. Et petat vnusquisq; à proximo suo, & mulier à proxima sua vasa argentea & aurea & vestē. Notandum & Aegyptios Hebræis proximos dictos. Et erit clamor magnus per totā terram Aegypti qualis non fuit, & talis nō adhuc apponetur: in filijs autē Israel non mutiet canis lingua sua ab homine vsq; ad pecus. Elegantisima locutio est, per canē quippe extremū significauit vel hominū vel pecorū: ita comédans: quāta in Hebræis quies futura esset, Aegyptijs acerba orbitate clamātib. Accipiat singuli ouē p domos patriarū. Quas dicat patrias,

trias, nō facile est intelligere, vtrū ciuitates in quibus cōmanebant, an potius numerosa familia à cuiusq; velut paternitate propagatas. Hoc. n. magis in Græco significari perhibetur. Si autē pauci sint qui in domo, ita vt nō sint idonei ad ouē, i. vt ipsa paucitas, non sit idonea ad ouē consumendā: assumet secū viciniū proximū suū, hoc est ipsa domus assumet viciniū, hominē proximū pro homine posuit, singularē autē pro plurali. Nō. n. vnū, sed quot sufficiunt. Cū de oue consumenda scriptura loqueretur, secundū numerū, inquit, animarū vnusquisq; quot sufficiat. animas pro hominibus a parte totum. Sument de sanguine & ponent super duos postes, & super limen in domibus in quibus manducabunt illas in eis. Cū dixerit in quibus, dixit ēt in eis more vsitatissimo. Sed manducabunt illas, quærit quas, & intelligit carnes. Hoc. n. sequitur, Et manducabunt carnes hac nocte affatas igni. Quod habet Latini codices, Qui manducabunt carnem, Græci autem habent *κρέας*, i. carnem, sed genere neutro. Ideo in Græco est, in domib. in quibus manducabūt illas in eis. Est vero illa locutio, vt prius diceret illas, quam prædiceret quid in consequentibus intelligeretur quas dixerit: similis ei locutioni quam de filio Moyfi exposuimus, cū eum vellet angelus occidere, & exemplum adhibuimus de Psalmo. Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dñs portas Sion: Cuius. n. fundamenta non intelligimus, nisi ex consequentibus. Sic & hic, in quib. maducabunt illas, in eis, i. in quibus domibus manducabunt illas, intelligitur carnes, de quibus consequenter loquitur. Sumetis autē vobis fasciculū hyssopi & tingetis ex sanguine qui est iuxta hostium, & linietis super limen & super ambos postes de sanguine. Et hic fasciculus hyssopi plures fasciculos significat, sicut rana plures ranas, & locusta plures locustas. Tropus autē iste q; fit in rebus quæ a nobis non ita dici solent obscuritatem facit. Et erit cū dicent ad vos filij vestri, quæ est seruitus ista. Et dicetis eis, Imolato Pascha hoc dño: ēt si non haberet, & planū esset, dicetis ei. Et aduenientes filij Israel fecerūt sicut dñs præcepit Moyfi & Aaron, ita fecerunt. Non adderet, ita fecerunt, nisi mos esset scripturarum. Et factum est in die illa eduxit dñs filios Israel de terra Aegypti. Ait. n. dñs ad Moy-

sen dicens, Omne adaperiens vuluam masculina: pluralem numerū intulit singulari, quia ipsum q; dictū est, Omne adaperiens vuluā, non utiq; in uno, sed in multis accipitur. Similis est locutio, Attendite popule meus. Tale est q; paulo post sequitur, Omne q; adaperit vuluam de armentis & pecori bus quæcūque tibi nata erunt. Omne quæcūq; tibi nata erunt, ipse modus est locutionis. Omne adaperiens vuluam asinæ. Græcus habet asini, modo illo locutionis quē iam in Genesi notauimus, ubi masculinum pro fēminino positum est, de morte Saræ dicente scriptura, Surgens Abraham a mortuo: &, sepeliam mortuum meū: & talia sæpe ibi dicuntur de mortua. Propter hoc ego immolo dño omne quod aperit vuluā masculina. Similis est locutio superiori. Et erit in signo super manum tuam, i. super omnia opera: ubi magis sensus est forsitan quam locutio. Et exculsit dñs Aegyptios in medio maris. Græcus habet, & exculsit dñs Aegyptios mediū maris. Vidit autē Israel manum magnam quæ fecit dñs Aegyptijs. Tunc cantauit Moyses & filij Israel canticum hoc dño & dixerunt dicere, Sic. n. habet Græcus *ἔπαινον τὸ λέγειν*. Et non inueniebant aquam ut biberent. poterat non habere, ut biberent. Et murmurauit populus aduersus Moysen dicentes. Non dicens, sed dicentes. Ex pluribus. n. populus constat. Et uenerunt omnis synagoga filiorum Israel in eremo. Non dixit, uenit, quia synagoga ex pluribus constat. Murmurabant omnis synagoga filiorū Israel aduersus Moysen & Aaron. Eadem est & ista locutio. Dixit autē dñs ad Moysen, Ecce ego pluam vobis panem de cælo. Māna pluiturus, panes promisit: Locutio est qua panis pro alimento ponitur. Amat autē scriptura pluraliter magis panes quam singulariter dicere. Mane uidebitis, inquit, gloriā, dū exaudiet murmurationem uestrā super Deum, i. quia murmuratis super Deum. Quod tantum ualet ac si diceret, aduersus Deū. Deinde notādū nouo modo hic exauditionem dictā non precantiū, sed murmurantium: cū reprehendat utiq; scriptura murmurationē: Tanq; hoc dixerit, q; cognouerit Deus murmurationē eorū, ipsam Dei cognitionē, dixit exauditionē. Accedite ante Deum, exaudiuit. n. murmur uestrum. Iterū exauditionem, non precum significat & petitionum,

Exo. 13
Psal. 77
Supra li.
locutionis
de Ge. 1.
cap. 23.
Gen. 23.
C
65
66
Exo. 4.
67
Exo. 14.
68
Exo. 15.
69
70
Exo. 16.
71
72
73
74
75
D
76

tionum, sed et murmuris malorum: hoc & postea dicit, Deus exaudiuit murmur filiorum
 77 Israel. Et ecce in facie eremi minutum tanquam coriandrum. Cum toties Deus dicat faciem terram, sicut hic facie eremi, mirum est unde homines ita errent cum faciem audierint, ut tale aliquid opinetur, qualis hominis facies est, vel alicuius animantis. secundum numerum animarum vestrarum unusquisque cum comanentibus vobis colligit. Quam saepe scripturas animas homines appellat, a parte totum: Non facie autem carnes pro hominibus. sed carnes, sicut est, Non timebo quid faciat mihi caro. Quod apertius in eodem Psalmo ait, Quid mihi faciet homo. Non autem diceret secundum numerum carni vestrarum: sicut dixit, secundum numerum animarum vestrarum. Et colligerunt illud mane mane: quos puteos puteos, acervos acervos, sic dictum est mane mane. Nullus vestrum egrediatur unusquisque de loco suo die septimo. Quod interpositum est, unusquisque, potuit & non dici. Non erat autem populo aqua bibere, id est ad bibendum. Et maledicebant populus ad Moysen, id est maledictis agebant Moysen, hoc est, maledicebant illi, nam hoc in consequentibus ipse dixit. Quid maledicistis mihi? Et murmurabat populus ad Moysen dicentes. Et virgam in qua percussisti flumen accipe in manu tua. In qua percussisti dixit pro eo quod dicimus, de qua percussisti, Et est ista locutio creberrima in scripturis. Et sumpsit lethor vel lethro fover
 85 Moyse holocaustomata & sacrificia Deo. Sumpsit pro eo quod est obtulit. An forte sensus est, non locutio? ut ea sumpsisse intelligatur, quae Moyses obtulisset, quamquam Moyses non legatur superius sacrificasse, nec Aaron nec quicumque Hebraeorum qui educti sunt de terra Aegypti: sed tantum superius scriptum est, quod altare constituerit Moyses, & appellauerit illud, dominus meum refugium. Istum autem Iethro legimus sacerdotem fuisse Madian, id est gentis Madian. Mirum est autem, si ad eius adventum cepit sacrificare Moyses, & non potius ipse Iethro qui iam sacerdos erat. Graue tibi verbum hoc: subauditur, est. Et demonstrabis illis vias in quibus ambulabunt in eis. Verbum autem graue referebant super Moysen. Sic enim habet Graecus, quod Latini interpretati sunt, ad Moysen. Illa sane locutione ipsa etiam cura significatur, quia dictum est super Moy

sen, velut onus ei significetur interpositum. Verbum autem graue, dictum est pro quaestione graui. Unde sequitur, Omne autem leue verbum iudicabunt ipsi. Quod Graecus habet ἐπινοήματα supernominauero, aut annominauero expressius dicitur, quod vsuatus cognominauero nonnulli interpretati sunt. Sed non habet necessariam significationem cognominauero: propinquius autem dicitur cognominauero quae nominauero. Nam & hoc aliqui interpretes dixerunt. Et veniam ad te & benedicam te. Cum superius pluraliter loqueretur, facietis & immolabitis: dicit, veniam ad te, tanquam ipsi Israel, id est populo. Et haec iustificationes quas pones coram illis. Si emeris seruum Hebraeum, & cetera. Notanda locutio, quemadmodum cum illud dictum sit ad Moysen, hoc est, Haec sunt iustificationes quas appones coram illis: iam ad populum ipsum cetera dicuntur quasi ad Moysen, Si emeris seruum Hebraeum. Non enim hoc Moyse dictum est, sed quod populo, tantum ipsi populo dicebat, Pertundet ei dominus auriculam de subula, & seruiet in sempiternum, vel in aeternum. quod Graecus habet εἰς τὸν αἰῶνα. Ecce quemadmodum scriptura multis locis dicit secundum hoc verbum Graecum sempiternum vel aeternum. Vbi non intelligitur aeternitas illa secundum quam nobis aeterna promittuntur, vel secundum quam a contrario igne aeterno mali cremabuntur: neque enim seruus iste qui viuere in aeternum non posset, posset seruire in aeternum: sed intelligitur aeternum dictum: temporis finis non est: aut certe aliquid hoc sacramento significatur aeternum. Dabo tibi locum in quem fugiat ibi qui occiderit. Si quis percusserit seruum suum aut ancillam suam in virga, quod est de virga. Lapidibus lapidabitur taurus. quasi posset lapidari nisi lapidibus. Differt aliquid ista locutio ab illa qua diceret more scripturarum lapidatione lapidabitur, sed tamen similis est. Si autem taurus cornupeta erat ante hesternam & nudius tertianam. pro tempore praeterito posuit partem pro toto, quantumcumque illud fuisset, more scripturarum. Si quis autem aperuerit lacum aut exciderit lacum, & non aperuerit eum, & ceciderit illuc vitulus aut asinus, dominus laci reddet. Et haec locutio a parte totum intelligenda est. Non enim si equus ceciderit in lacum aut
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112

Exo. 21.

ouis ideo non reddet, quia hoc scriptum non est.
 97 Quod autem mortuum fuerit, ipsi erit pro ipso
 98 erit. Si autem depauerit quis agrum vel vineam, & admiserit pecus suam depascere agrum alium. id est alienum. Si autem pignus acceperis vestem proximi tui, ante solis occasum redde ei. Genus pro specie posuit. Sic. n. dictum est, ac si de omni veste pignus dederit, cum de illo specialiter se dicere ex consequentibus scriptura testetur, qui non habet nisi eam vestem unde se nocte cooperiat. Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam ut seruet te in via, & inducat te in terram quam paraui tibi: ante te ibit & exaudi eum. Angelus suus iubet Deus exaudiri a populo, non utique petentem, sed iubentem.
 101 Et mittam vespas ante te & eijciet. Amorcos. A plurali ad singularem numerum se conuertit. Intelligitur autem, eijciet Amorcos vespa, rana sicut locusta, non quod una sit, sed quod per singularem numerum pluralis numerus intelligatur. Per partes eijciam illos a te. Non dispones illis & dijs eorum pactum & non confidet in terra tua, nec peccare te faciant ad me. Non dixit in me, idem tamen significat. Respondit autem omnis populus voce una dicentes. Et viderunt locum ubi steterat ibi dominus Deus Israel. Vbi steterat posset efficere, sed Hebraice dicuntur istae locutiones. Et inaurabis illa auro. similis est locutio lapidibus lapidabitur. Cyathos in quibus immolabunt in eis. Duas bases columnarum vni ambas partes eius, & duas bases columnarum vni ambas eius. Ne de hominibus diceret, de duabus dicit more suo geminando: sicut puteos puteos, acervos acervos, generationes & generationes: & similia. Et columnas inaurabis auro, & inaurabis ferras auro. Et inaurabis grammeto. Talis locutio est inaurabis auro. Extra velum, quod
 Exo. 26. est super testamentum. De lucerna accendenda cum diceret, hoc ait. id est quod foris accedetur ubi est sanctum, non intra velamen quod est super testamentum, hoc est, sanctum sanctum. Ergo super non sic ait tanquam est tectum, vel camera, vel firmamentum caeli, vel arcus cooperculum: sed est quod vice parietis oppositum esset, super dixit: sicut dicimus superiorem discumbere aut stare, non utique alterum portari ab altero. Legitimum sempiternum in progenies vestras. Eo modo sempiternum quomulta superius diximus: Et sumet Aaron nomina filiorum Israel super rationale iudicij

super pectus introeunti sanctuarii. hoc est, sumet Aaron introies, quod aliqui Latini solecismum vitantes interpretati sunt. Sed quia & Graecus introeunti habent, & Latini aliqui consonant, locutionem potius notandam credidi quam corrigendam. Et pones super rationale iudicij fimbrias catenatas. Et hic Latini nonnulli solecismum cauentes, fimbrias catenatas interpretati sunt. Graecus autem habet τῶν κρῶστος τὰ ἀλυσιδωτα. Hanc solemus dicere absolutam locutionem, cum generi masculino vel feminino neutrum inferitur, quemadmodum si dicamus, isti aeternae non sunt stabilia. Et Aaron cum cepit fungi sacerdotio, audietur vox eius intranti in sanctum in conspectu domini & exeunti. Vocem eius ex tintinnabulis dixit, qui magis sonus est eius. Intranti & exeunti, pro intrantis & exeuntis posuit, datiuum pro genitiuo. Et duos renes & adipem quem semper eos subauditur, est, quod nonnulli interpretes addiderunt. Et separabit illud separatione. Et cum accendet Aaron lucernas, sero incendet super illud. sero dixit pro vespere, & ideo notanda locutio est, ὁ ἴψα quippe Graecus habet. Sero autem proprie non solet dici, nisi cum tempus transierit quod debuit quod sero deus factum. Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum, & dabitur singuli redemptionem animae suae domino: & non erit in eis ruina in visitatione eorum, & hoc est quod dabitur tibi. Pendet ista locutio quae interposita est coniunctio copulatiua, quae si non interponeretur, non penderet Trib. autem locis est posita quorum vnde libet detracta, plenam facit sententiam. Rursus ubi dictum est: Si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, & dabitur singuli redemptionem animae suae domino: si enim non dixisset, & dabitur, sed tantummodo dixisset dabitur finiretur sententia nec penderet. Ita enim diceretur, si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione eorum, dabitur singuli redemptionem animae suae domino. Si autem hic ponitur haec coniunctio, deorsum tollenda est ut ita dicatur, si acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, & dabitur singuli redemptionem animae suae domino, & non erit in eis ruina in visitatione eorum. hoc est quod dabitur. Aut certe in medio ubi dictum est, & non erit in eis ruina: si detrahas coniunctionem, non penderet sententia. Erit enim sensus: si acceperis computationem filiorum
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122

Exo. 28.

113

114

115

116

117

118

M

rum

rum Israel in uisitatione ipsorum, & dabit singuli redemptionem animae suae domino, non erit in eis ruina. Cum uero utiq; posita est eadem coniunctio, pendere fecit locutionem: ideo eam notandam putauimus. Consurrexerunt populus in Aeron, & dixerunt ei. Uisitatio locutio est, quia ex multis populus constat. Deinde notandum, totum pro parte positum. Apostolus. n. sicut re uera erat quosdam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, ubi ait: Neq; idolis seruiamus, sicut quidam illorum. 1. Co. 10. Surge & fac nobis Deos qui nos precedant. Sedenti loquebantur, an potius locutio est notanda pp qd saepe dicitur: Exurge dñe, aut: Surge Deus iudica terram. Et nunc sine me, & iratus ira: quo morte morietur, Amat ita loqui scriptura. Cui sunt aurea demite. Non dixit qd aurea: unde Latini interpretes dixerunt, qui habet aurum demat. Quis ad dam ueniat ad me. Fecerunt sibi Deos aureos de uno uitulo, pluralis ergo numerus p singulari positus. Inde est illud: Ij dij tui Israel qui eduxerunt te de terra Aegypti. Non sane locutiones istae reperiunt ubi pluralis pro singulari ponitur, nisi in eo genera in quo et de pluralibus fieri vel intelligi potest. Non. n. quia unus ille uutilus erat, ideo non & plures fieri poterat, aut ideo non multis idolis similis fuerat. Hac locutione dictum est, latrones insultasse domino, cum hoc unum fecisse scriptura testetur, sed non solus fuerat latro. Quinetiam cum ista locutio sit p noia propria, qualiter ea in scripturis facta nondum comperimus, plures sic intelliguntur, sicut Phaedras & Medea quidam dixerunt cum fuerit una Phaedra & una Medea, sed Phaedras & Medea appellauerunt omnes similes Phaedrae & Medea. Ita non sine causa nec utrunq; ac passim sicut ab imperitis uisiosae fit, sed certo modo certisq; regulis istae locutiones inrerponunt. Vade ascende hinc tu & populus tuus quos eduxisti de terra Aegypti, non, quem eduxisti, qd ita uisitata est ut rarius aliter dicat. Et dixit dominus: Deponite stolas gloriarum uestrarum & cultum, & ostendam quod facturus sum tibi. A plurali ad singulare numerum locutionem terminauit, quia multi erant & populus erat: sicut dixerat, Vos populus dure ceruicis, non dixit, tu populus, sed vos populus, cum uos numeri sit pluralis, populus aut numeri singularis. Si inueni gratiam in conspectu tuo, simul ambulet dominus meus nobiscum. tantumquam de alio dicat. Assiduae sunt haec locutiones, sed cum dicitur ad Deum, putatur patri dici de filio. Cum autem talia dicerentur ad Pharaonem & ad Ioseph & ad alios multis locis genus locutionis intelligebatur. Nequando ponatur testamentum ijs qui sedent super terram. Ac si diceret, sedes habent, quod est habitet, quod est habitant. Et Deos fusiles ne feceris tibi. Locutio est a parte totum significans: Non enim quia fusiles tantummodo nominauit, fieri sculptiles, ductiles, fictilesq; permisit, vel vllum genus simulacrorum, aut qualicumq; fictitiorum deorum. Omne adaperiens uuluam masculina. i. o. e. adaperiens uuluam mihi erit ex ijs quae sunt masculina. Primitiuum subiugalis redimes oue. Et hoc a parte totum est. Neq; enim si subiugale non sit iumentum quod libet, cuius caro tanquam immunda respuitur ideo non est redimendum, aut alio quod oue redimendum. Non occides super fermentum sanguinem immolatorum meorum. Locutio est utiq; occides sanguinem, pro eo quod est, occidendo effundes. Et non dormiet usq; in mane immolatio solennitatis Pasche. Dormiet, dixit, pro manebit. Nam caro pecudis occise & coctae quo dormiet? Quod ergo dicitur, Quare obdormis domine, hoc genere locutionis, & intelligitur, quare cessas. i. non vindicas. De quadraginta dierum ieiunio Moysi scriptura sic loquitur, Panem non manducauit & aquam non bibit. a parte totum, pane omnem cibum, & aqua omnem potum significans. Excide tibi duas tabulas sicut & primae subauditur, fuerunt: unde hoc uerbum nostri interpretes etiam addendum putauerunt, quoniam inuisitata est lingua Latina talis eclipsis. Et erat Moyses ad omnem synagogam filiorum Israel dicens. Plenum esset etiam non haberet dicens. Et attulerunt unusquisque quod afferret cor eorum. Poterat uisitatius dicere, & attulit unusquisque quod afferebat cor eius. Et quibus uisum est animae eorum, attulerunt redemptionem domino. Non dixit, & sicut uisum est animae eorum. Et omnis cui inuentum est apud eum coria arietum rubricata. quod diceretur uisitate, omnes apud quos inuenta sunt coria arietum rubricata. Omnes afferens redemptionem argentum & aes attulerunt redemptiones domino. Uisitatius diceretur, omnes attulit: quod omnes attulerunt. Et apud quos inuenta sunt apud eos ligna iputribilia. Apud eos, more scripturarum additum

additum est, nam sine hoc esset plena sententia. Et intelligimus, id est purpura & hyacinthum. Et fecerunt filij Israel sicut praecipit dominus Moysi, ita fecerunt. Plenum esset etiam si non adderetur, ita fecerunt. Et fecit Moyses omnia quae praecipit ei dominus, ita fecit. Similiter ut dictum est, & filij Israel. 142 ois mulier sapiens mente manibus, nere, quasi nere posset non manibus: & sapiens nere, elegas atq; inuisitata locutio est. Deinde ois mulier attulerunt. More superiorum plurali concluditur singularis, quia ois mulier attulit, uisitatius diceretur. Et ois mulieres quibus uisum est sensu suo in sapientia nerunt pilos caprinos. Notandum sapientiam in his artibus saepe appellare scripturam, i. sophiam. Et compositiones, & oleum uinctionis & compositionem incensum. Non compositiones aliquas extra debemus intelligere. Sed cum dictum esset, & compositiones, per coniunctionem copulatiua non aliud adiunxit, sed quod dixerat exposuit, ut sciremus quas compositiones, & oleum, inquit, uinctionis & compositionem incensum. Compositionem autem uocat, quia ex multis ita confecta sunt. Et omnis uir & mulier quorum afferebat sensus eorum ut intrarent & facerent omne opus quodcumque praecipit dominus fieri illud per Moysen, attulerunt filij Israel redemptionem domino. Ergo omnis uir & mulier, intelliguntur filij Israel. Ceterae locutiones similes superioribus. Facere aurum & argentum & aes pro eo quod est facere ex auro & argento & aere. Non nam aurum faciebant, sed ex auro. Tale est et quod paulo post dicit, & operari ligna: hoc est, ex lignis. Facere omnia opera sancti textilia, & varia texere cocco & bysso, facere o. e. opus architectonicum uarietatis, Ecce in rebus textilibus architectonicum opus appellat: mirum nisi propterea, quia tabernaculo fiebant quod edificatio simile fuit, & tanquam domus erigebatur. Quid autem dicat opera sancti non euidenter apparet: utrum sancti sacerdotis, quoniam & de stola uel de stolis eius haec dicuntur, an opera sancti Dei in cuius cultu haec fiebant: an opera sancti, sicut dicebatur sanctum, & sanctum sanctorum. Humeralia continentia ex utrisque partibus eius. Non dixit ex utrisque partibus eorum, quauis illa humeralia, non humerale dixisset: sicut solet humerale dicere, Ipsum enim appellauit pluraliter humeralia, sicut stola & eadem stolas. Et Eliab filius Achisamech de tribu Dan qui architectonatus est textilia & consutilia, & diuersicoloria texere de cocco & bysso. Nouo modo dicitur architectonari textilia. Etiam illud a parte totum intelligendum est quod ait, texere cocco & bysso: ex his enim & cetera

D. AVRELI AVGVSTINI
Locutionis de Leuitico.

LIBER TERTIVS. G

De Leproso cum loqueretur dominus ait, Et immundus, immundus uocabitur. quasi non satis esset semel dicere, immundus uocabitur. Quam nonnulli codices ita habeant. In alio Graeco ita inuenimus semel dictum, immundus uocabitur. Item paulo post dicit, Cum sit immundus, immundus erit, quod in Latinum de Graeco non sicut positum est exprimi potuit, ait. n. Graecus ἀναθαρος ὄν, ἀναθαρος ἔσται, quasi diceret, immundus existens immundus erit: sed non hoc est existens, quod Graecus dixit ὄν, sed si dici posset, essent ab eo quod est esse, non ab eo quod est, existere. Et uestimento si fuerit in eo tactus leprosus. Potuit uisitate ita dicere, & in uestimento si fuerit tactus. Aut in omni uase pelliceo in quocumque fuerit in eo tactus. Poterat satis esse, in quocumque fuerit tactus. Et ecce non commutauit tactus aspectum suum, i. colorem in quem aspicitur: non. n. aspectu quo ipse aspicit. Tactum quippe ipsam maculam dicit. Et accipiens sacerdos de hemina olei, superfundet in manum sacerdotis sinistram. Non dixit, in manum suam sinistram, cum utique in suam faciet. Viro uiro cuiusque fuerit fluor, & homo cuiusque exierit ex eo concubitus seminis, & omne super quocumque dormit super illud, & omne super quod sederit super illud immundum erit. Et emittet in manu hominis parati in eremum. Id est, emittet in eremum in manu hominis ad hoc parati. De hircu emissario loquebatur cum hoc diceret. Notandum est autem quomodo dicat scriptura, in manu. Homo homo filiorum Israel, i. ex filiis Israel. Ista autem repetitio quemlibet hominem uidetur significare, id est, ille aut ille. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuae non reuelabis. Hac locutione concubitum ueruit

vetuit cum his personis. Turpitudinem fratris patris tui non reuelabis, & ad vxorē eius non introibis: propinqua. n. tua est. Et posuit pro, idest. Hanc. n. dicit turpitudinem fratris patris eius, i. turpitudinem patruī, pudenda vxoris patruī. Et exhorruit terrā eos qui incidunt super eam, i. sedes habent, quod est habitant. Et permetentib. vobis messem terrā vestrā, non perficietis messem vestram agri tui permetere. Hoc q̄ à plurali cepit, & ad singularem numerū terminauit, pleriq; Latini interpretari noluerunt, sed dixerunt agri vestri vbi dictum est agri tui, quasi Græcus hoc non posset dicere. Magis ergo locutio notanda fuit q̄ emendanda. Quicunq; acceperit sororē suā ex patre suo aut matre sua, & viderit turpitudinē eius, & ipse viderit turpitudinē eius, turpitudinē sororis suę reuelauit peccatū suū accipiens. Peccatū posuit pro p̄na peccati. Et segregabitis vosmetipsos inter medium pecorū mundorum, & inter mediū pecorū immundorū, & inter medium volucrū mundarum & immundarū. Segregabitis vosmetipsos dixit, inter mediū mundorum & immundorū: qm̄ segregantur munda ab immundis, vel à mundis immunda: noua est oīno locutio. Aliud est. n. segregabis iter medium pecorū mundorum, & inter medium pecorū immundorū: sicut sepissime loqui solet. Aliud est q̄ modo ait. Segregabitis vosmetipsos, tanquā ab alterutrum segregantes seip̄os segregent ab vtriusque, tanquā iudicādo inter vtraq;. Dic sacerdotib. filijs Aaron & dices ad eos: In animabus non inquinabūtur in gente eorum, nisi propinquo qui proximus est eis. In luctu dicit qui debetur animabus defunctorū. Ideo. n. lugentur, quia ex cesserunt. Et caluitium non rademini super mortuum, & super carnes suas non secabunt sectiones. Vsitata esset locutio, carnes suas nō secabunt sectionibus. Mulierem fornicariā & prophanam non accipient, & mulierē eiectam viro suo qm̄ sanctus est dño Deo suo. Non dixit qm̄ sancti sunt, sed tanquā de vno loqueretur cū cepit à plurali. Deinde sequitur singulariter. Sanctificauit eū. dona dñi Dei vestri iste offeret, sanctus est: qm̄ sanctus ego dñs qui sanctifico eos: rursus ad pluralē cōclufit. Si autē sacerdos possederit animam emptā pecuniā, hic edet de panibus eius. Nō dixit, hęc edet, cum animā dixerit, quæ gene-

ris est femini: sed potius ad illud respexit, q̄ per animā significare voluit, i. ad hominem. Et filia hominis sacerdotis si fuerit viro alienigenæ, i. si nupserit viro alienigenæ. Et locutus est dñs ad Moysen dicens: vitulum aut ouem aut capram cum natum fuerit, & erit septem dies sub matre sua. Plus v̄ habere, & secundum v̄sitatissimas locutiones in scripturis, quas Latini pleriq; transferre noluerūt. Et sanctificabor in medio filiorum Israel, q̄ est sanctus habebor. Neque. n. dñs etiam prater filios Israel non est sanctus. Eo sensu dictum est & in oratione dominica: Sanctificetur nomen tuum, i. sanctum habeatur ab hominibus. Loquere ad filios Israel & dices ad eos: Solennia dñi quæ vocabitis vocata sancta, ista sunt solennia mea, sex diebus facies opera. Cū ad plures loquendum dixerit, tanquam ad vnum postea loquitur. Et numerabitis vobis à die crastino sabbati quia obtulerit gremium superpositionis, septē septimanas integras numerabis: Non dixit numerabitis, cum ad plures superius loqueretur. Et cū nominasset filius mulieris Israelitidis, nomē maledixit: Cum hic non addiderit Dei, manifestum est tamen nomen Dei esse intelligendum cui maledixit. Homo homo si maledixerit Deum, suum peccatum accipiet. Ecce vbi satis apparet locutionis esse, cū dicitur homo homo, tāquam dicat, homo ille aut ille, hoc est quicumque homo. Non sicut quidā putauerunt, hō ita dici, tanquā laudabiliter nuncupetur: ac si diceretur homo, sed homo, i. non qualiscunq; velut similis pecori, sed qui vere sit homo: quē sensum nō esse verum, sed locutionis hoc esse scripturarum aperte hic ostenditur, cum in eo dicitur qui culpatur, non qui laudatur. Cū de seruis ageret quos liceret habere Israelitis. Et erunt vobis, inquit, in possessione in æternū, cū vtiq; æterni moriēdo esse non possent vel dñi vel serui. Aeternum ergo dixit, vbi non est temporis p̄stitutus modus quo vsq; seruiant, sicut constitutus est eis quos in remissione dimitti iubet libertati suæ. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mādara mea obseruaueritis & feceritis ea, & dabo pluuiā vobis in tempore suo. Superfluū est, & cōsuetudini locutionis nostræ, sed more scripturarū additū. Sequebatur. n. dabo vobis. Et si vsque adhuc nō obedieritis mihi, & apponā castigare vos septies

septies in peccatis vestris. Etiam hic superfluum est, & sequebatur enim, apponam castigare vos. Quod autem septies ait, septies pro omni numero accipiendū est.

D. AVRELI AVGVSTINI
Locutionis de Numeri.

LIBER QVARTVS.

Num. I.
Et 2.

T nobiscū erunt vnusquisq; secundū caput vnusquisq; Principū. Filij Simeon secundū propinquitates eorū, secundū populos eorum, secundū domos familiarū eorū, secundū numerorū nominū eorum, secundū caput eorū omnia masculina à viginti annis, & supra, omnis qui procedit in virtute recognitio eorū. Hęc locutio quod nō dicit filij Simeon, vel ex filijs Simeon, sed filijs Simeon datiuo casu, & hoc feruat deinceps in ceteris tribulus, nō est trās lata ab interpretibus Latinis quos inspicere potuimus. In sola autē tribu Ruben q̄ prima numerata est, nō est ista locutio. Nō. n. ait: Filij Ruben scđm propinquitates eorū, &c. sed ait: Et fuerūt filijs Ruben primogēti Israel scđm propinquitates eorū, & deinde similitur ut in ceteris. Et fecerūt filij Israel secundū oīa q̄ mādauit dñs Moysi & Aaron, ita fecerūt. Sacerdotes q̄ vincti sunt, quorū cōsummauerunt manus eorū sacerdotio fungi. Et imponēt sup̄ illud oīa vasa eius qb. ministrāt in ipsis. Et reddet cui deliquit ei. Quidā locutionem istā trāsferre volētes emendato ordine verba trāsulerūt, dicētes: Et reddet ei cui deliquit. Vir aut mulier quicumq; fecerit ab oīb. peccatis humanis: Nō ait, quēcūq; fecerit. Sed locutio est, vbi sexus masculinus pronomē vendicauit, quāuis posterus feminus sit positus, q̄ locutio v̄sitata nō est. Viri viri si p̄uaricata fuerit vxor eius. Nō solū quæ geminauit nomē, vt diceret, Viri viri, etiam quia addidit eius, notanda locutio est. Si superueniet illi spiritus zelandi, illa autem nō fuerit inquinata, & adducet homo vxorem suā ad sacerdotē. Superfluum est, & sed scripturis v̄sitata locutio. Erit aqua argutionis, quæ maledicitur hęc. Hanc locutionem inuitatam fecit ordo verborum. Posset etiā v̄sitate ita dici: Et aqua argutionis hęc quæ maledicit, vel si quid aliud v̄sitata verba ordinādo dici pōt. Innocens esto ab aqua argutionis quæ maledicitur hęc: In hac locutione non solus verborū ordo inuitate sonat, sed et casus mutatus est. Effet enim integrum & v̄sitatū: Innocens esto ab hac aqua argutionis, quæ maledicitur, aut ab aqua argutionis hac, quæ maledicit. Et inflabitur ventrē, pro inflabit v̄tre. Hęc locutio & apud Latinos auctores frequentatur, sed interpretes nostri qui eam transferre noluerunt dixerunt: Et inflabit venter eius. Vir vel mulier quicūq; maligne vouerit votū. Non dixit quēcunq;. Et reddetur caput suum. Talis locutio est qualis superius, inflabitur ventrem. Sex vehicula testata & duodecim boues: vehiculū à duobus principibus, & vitulum à singulis. In ea locutione notandum putari eodē dictos vitulos quos boues dixerat, sed hoc etiā Græcū idioma esse phibet. Princeps vn⁹ quotidie, Principes, quotidie offerent dona sua. pro eo vt diceret. Singulis dieb. singuli Principes. Vitulū vnū, p̄ bob⁹, & hircū ex capris vnū. Et nō erit in filijs Israel accedens filiorū Israel ad sancta. Videēt potuisse sufficere: & nō erit in filijs Israel accedens ad sancta. aut certe: Nō erit filiorū Israel accedens ad sancta. Et fecit Moyses & Aaron & omnis synagoga filiorū Israel Leuitis scđm, quæ præcepit domin⁹ Moysi d̄ Leuitis, ita fecerūt eis filij Israel. Et hō homo quicūq; mūdus fuerit, & in viā longinquā nō est, & defuerit facere Pascha, exterminabit anima illa de populo suo. Ergo hō hō, locutio est, ac si diceret. Quicūq; hō ille vel ille. Et cum ascendisset nubes à tabernaculo & postea promouebāt filij Israel. Poterat plenū esse, Et cū ascendisset nubes à tabernaculo: pmouebāt filij Israel. Et promouebunt filij Gerson & filij Merari. Futuri temporis verbum posuit cum rem gestam præteritam narret, sicut in superioribus cum de nube loqueretur, ad cuius motum vel stationem castra promouebant vel consistebant, atq; ita deinceps in pluriū promotionibus hoc verbo vtitur. Dixit Moyses Obeth filio Raguel Madianitæ genero Moysi. non ait genero suo. Et dixit ad eum: Non ibo, sed ad terram meam & ad progeniem meam, subauditur, ibo. Et promiscuus qui erat in eis cōcupuerunt concupiscen-

11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

scientiam. Singularem posuit pro plurali, ut
 Num. 11. promiscuus diceret, non promiscui, & tamē
 pluralem reddidit. cum ait, concupiuerunt.
 27 Nunc autē anima nostra arida, nihil præter
 in manna oculi nostri. Desunt verba, est, &
 sunt: plenum quippe esset, Anima nostra ari
 da est, nihil præter in manna sunt oculi no
 stri. Nam quidam interpretes ita transfulerūt
 & addiderunt verba quæ non sunt in Græ
 co. Et molebant illud in mola. Sexcenta mi
 lia peditum, in quibus sum in eis. Et abstulit
 28 de ipiritu qui super ipsum. subauditur, aut
 erat, aut erit. Sed hanc locutionē quæ dicit
 29 eclipsis, Græco eloquio familiarissimam, &
 quantum puto ēt Hebræo, Latinos interpre
 tes transferre piguit, cum & in Latina lingua
 frequentaretur quauis minus quam in Græ
 30 ca. Et percussit dominus plagam magnā val
 31 de. Notanda fuit locutio, percussit plagam,
 non percussit plaga, quod est vſitatu. Et ho
 32 mo Moyses lenis valde. subauditur, erat. Et
 ira animationis domini super eos, subaudi
 tur, facta est. Ecce Maria leprosa sicut nix.
 33 Et hic subauditur, facta. Et quæ terræ in qua
 Num. 13. isti incidunt super eam. Et quæ ciuitas in qui
 34 bus isti habitant in ipsis. Locū ipsum quē no
 minauerunt vallem borti. cum superius di
 xisset: Venerunt in vallem borti. Dicitū est ergo
 per anticipationē, non quia iā hoc voca
 batur quando venerūt, sed cum scriberetur
 35 hic liber, iam vocabatur. Quoniā fortior est
 nobis magis. vſitata esset locutio si non ha
 36 beret magis. Et protulerunt pauorem terræ
 37 quam expoliauerunt eam. Terram quam trā
 suimus eam explorare terra comedens qui
 Num. 14. habitant super eam est. Dicendum autē fuit
 38 vſitate, terra quā transuimus explorare. Ter
 39 rā quam explorauimus eā bona est valde val
 de. Et ait omnibus synagoga lapidare eos in
 lapidibus, non dicitū est lapidibus, cū ipsum
 lapidare posset vſitata locutione sufficere.
 40 Et quousq; non credunt mihi in omnibus si
 gnis quibus feci in ipsis? Non ait quæ feci in
 41 ipsis. Puer autem meus Caleph, quoniam
 spiritus alius in eo, & affectus est me, & in
 ducam eum in terram. Vſitatum esset si non
 haberet, &. Et inducam eum in terram, in q̄
 42 intravit illuc. Sufficeret vſitata locutione, in
 quam intravit. Et ait dominus ad Moysen &
 43 Aaron dicēs. Hoc illatum est, cum dominus
 & superius loqueretur. Facit hoc sepe scri
 ptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum
 inducit loquentem qui iā loquebatur. Quot
 quot murmurauerunt super me. non ait, de
 44 me, aut aduersus me. Et hæreditate posside
 bunt terram & quam vos abſceſſistis ab ea. 45
 Vſitatum esset à qua vos abſceſſistis: nunc ve
 ro, & quam abſceſſistis dictum est, & nouo
 more, & additum est ab ea, sicut scripturæ lo
 qui solent. Sicut est: Penitusq; sonantes, Ac
 cessistis scopulos, id est, accessistis scopulos;
 non ait, ad scopulos. Et, Deuenero locos, nō
 ait, ad locos. Ita & quam abſceſſistis: nō ait,
 à qua abſceſſistis. Ego dominus locutus sū,
 nisi ita fecero synagoga isti malignæ. Quære
 dum est sanē quid sit qđ Græco positum sit
 ἐκεί. Nostri enim interpretes hoc penē vbi
 que interpretati sunt, nisi in terram in quam
 ego induco vos illuc. Si autem anima vna
 peccauerit nō sponte, offeret capram vnam
 anniculam pro peccato, & exorabit sacer
 dos pro anima inuita, & quæ peccauerat
 nolenter ante dominum, exorare pro eo, &
 remittetur ei. In hac sententia & illa locutio
 notanda erat, quod ait, exorabit sacerdos: &
 postea dixit exorare. Vtrunq; enim simul, ita
 dici posset, exorabit exorare. Et illa, qđ à fe
 minino genere incipiēs ad masculinū clau
 dit. Cum enim dixisset, si anima vna peccaue
 rit, conclusit dicēs, exorare pro eo: vbi intel
 ligif, pro eo homine. Nā quod adiunxit &
 dimittetur ei: in Latino quidem nō apparet,
 quia hoc pronomé generis omnis est. Sed in
 Græco masculinum elucet vbi habet αὐτῷ
 quod hic positū est, ei. Quod vero hoc dictū
 est, pro anima inuita intelligitur: quæ inuita
 peccauerit, non quod nolit pro se offerri.
 Hoc enim etiam consequenter exposuit, vbi
 ait: & quæ peccauerit nolēter. Et ideo inuita
 positū est, quia Latine nō potuit exprimi qđ
 Græce dictū est ἀκυσίασθῆσις. Nō potuit. n.
 dici nolentata vel quid aliud ab eo quod no
 lens fecerit. Et anima quæcūq; fecerit in ma
 nu superbiæ. subauditur peccatum. Notandū
 etiam quod ait in manu superbiæ manū po
 nens pro opere siue potestate. Morte moria
 tur homo lapidate eum lapidibus omnis sy
 49 nagoga, & morte moriā. Et lapidate lapidi
 bus, & lapidate omnis synagoga locutiones
 sunt inusitatæ nobis. Et accipite singuli thuri
 50 bulum suum. Et descenderunt ipsi & omnia
 quæ sunt eis. Præfens posuit pro præterito
 sunt

51 sunt pro erāt vel fuerūt. Et omnis Israel qui
 in circuitu eorū fugerunt à voce eorū. subau
 dit erat. i. omnis Israel qui erat in circuitu
 52 eorum. Quā sanctificauerunt thuribula pec
 catorum horū in manib. suis. Non dixit, quæ
 sanctificauerunt thuribula peccatores hi in
 manib. suis, sed quasi quæreset quorū thuri
 bula, pro eo vt diceret sua, dixit peccatorum
 horum. Qui autē sanctificauerint, intelligēdū
 53 reliquit. i. quia ipsi. Et ecce germinauit virga
 Num. 17. Aaron in domum Leui. Latina consuetudo
 54 i domo Leui exigeret dici. Et ego accepi fra
 Num. 18. tres vſos Leuitas de medio filiorū Israel da
 tionē datam dño. Hæc locutio in Latinū ne
 cessitate ita translata est. Nam Græcus habet
 δόμα δεδόμενον. quod si quſquam Latine velit
 exprimere, dicturus est datum datum, quæ &
 Philip. 4. δόμα datum est, sicut qđ dicit Apostolus: Nō
 Gen. 25. quia quero datum, sed requiro fructum. Qđ
 Mat. 7. in Græco δόμα scriptum est Et in Genesi: De
 dit Abraham data filiis suis. Græcus habet
 δόματα. Et in Euangelio: Nostis bona data
 dare filiis vestris. δόματα est in Græco. Et
 δεδόμενον, datū est, nō nomē, sed participiū.
 At per hoc datū datū dici posset tanq̄ datum
 qđ dat, nisi ambiguitas vitāda esset. Hæc am
 biguitatē qđam nostri vitare conantes inter
 pretes, donū datū dixerunt. Sed donū Græce
 δῶρον dī non δόμα. Vnde hoc loco non re
 ste diceret, quia non sibi hoc donatū à filiis
 Israel dicit Deus, sed p̄ primogenitis sibi de
 bitis redditū. Vnde & quæ redduntur & quæ
 donantur, data dici p̄nt. Et iō oē donum etiā
 55 datū est, non oē datū ēt donum est, quæ non
 oē quod dat cōtinuo etiā donat. Omnis pri
 mitia olei, & oīs primitia vini & tritici, pri
 mitia eorū quæcunque dederunt dño, tibi de
 di ea. Non dixit oēm primitiū tibi dedi eū.
 Sed cū dixisset, oīs primitia, & enumeraret
 56 de qb. esset intulit tibi dedi ea, nec saltē tibi
 dedi eā, aut tibi dedi eas. i. primitias, sed neu
 trum genus intulit, qđ qđem fieri absolutā
 locutione etiā in Latina lingua solet. Neque
 hoc qđ dictum est, primitia, Latinum vſ, pri
 mitiæ quippe numeri tm̄ pluralis dici solēt.
 Sed si potuerunt interpretes nostri transfer
 re qđ in Græco inuenerunt. Non cōgregabo
 conuenticula eorū de sanguinib. Et alio lo
 co. Virum sanguinū & dolosum abominabi
 tur dñs, cum sanguis i Latina lingua numeri
 sit tm̄ singularis, cur ēt hic piget & singularē
 numerum primitiū sicut habet Græcus ex
 primere? Aliqui tm̄ interpretes primitias trā
 tulerunt, & per accusatiuum casum, vt dice
 rent: Oēs primitias tibi dabo. Ita vtrunq; lo
 cutionem nobis inusitatam quō in Græco in
 uenta est, transferre noluerunt. Loquere filiis
 Israel & accipient à te iuuentam rufam. Pro
 56 eo ac si diceret: Adducāt ad te, aut certe vtrū
 que vſitate diceret. Accipiant & adducāt ad
 te iuuentam rufam. Et lauabit corpus suum
 57 aqua. Hoc intelligeretur ēt si nō h̄ret aq̄. Et
 58 ponet extra castra in locū mundū, Nō in lo
 co mūdo dixit, qđ Latine locutionis est. Oē
 59 vas apertū quæcunq; non habent alligaturā
 allegatam super ea. Et accepit Moyses virgā
 60 quæ ante dominum. subauditur, erat. Quia
 non credidistis sanctificare me in conspectu
 Num. 20. filiorū Israel. i. sanctitatē meam declarare. Se
 61 cundū ista locutionē dictū est. Et pro eis san
 ctifico me ipsum. Et in ofone dñica: Sanctifi
 ce nomē tuū. Et incolæ fuimus in Aegypto
 62 dies plures. pro, annis multis. Et dixit ad eū
 63 Edom. Hic est gēs ipsa. Nō. n. adhuc viuebat
 Mat. 6. Edō qui erat Elau, sicut ipsi qui nuncios mi
 serunt Israel vocabant, qđ prius nomē vnus
 hominis erat. Et dicunt ei filij Israel: Iuxta
 64 montē transibimus. Si autē de aqua tua biberi
 mus, ego & pecora mea, dabo preciū tibi. Sa
 tis eleganter à plurali transit ad singularē nu
 merū, tanq̄ Israel diceret, cum dixisset filij Is
 rael, & à verbis cœpisset numeri pluralis,
 65 quod est transibimus & biberimus. Et vidit
 66 Nō faciē hoc verbum reperit in scripturis,
 dimissus, pro eo quod est mortuus. Hoc &
 iu euangelio est, vbi ait Simeon: Nunc dimit
 tis seruum tuum in pace. Verūtamē σπουδεις
 67 habet in Græco, quod magis à resolutione q̄
 a dimissione dictum sonat: Non enim dixit
 68 ἀφεις, quod sine dubio est dimittis. Et fleue
 runt Aaron triginta dies oīs domus Israel.
 M Non dixit fleuit, nec dixit tota vel vniuersa,
 sed oīs quasi plures essent. Sicuti est, oīs hō,
 qđ de oīb. dī, longe vtiq; aliud q̄ totus ho
 mo quod de vno dī, sed asidue ponit scri
 ptura oē pro toto. Et detrahebat populus
 69 ad Deum & aduersus Moysen. Non dixit de
 70 Deo sed ad Deū, quauis hæc locutionē qui
 71 dā transferre nolentes, detrahebant de Deo,
 transfulerunt. Ora ergo ad dominum vt
 72 auferat à nobis serpentem. Sicut in Exodo
 Aug. Tomus tertius. F di-

Sup. l. 2. dictum est, ranam, singulare pro plurali. Et factum est quoniam momordit serpens hominem, & affixit in eneu serpentem & vivebat. Non solum hoc habet ista locutio quod vertit modum verbi, & a specie perfecta preteriti temporis ad imperfectam clausit, sed et quod plus habet, &c. Et eleuantes ex 22. Oboth castra collocauerunt in Colgat trans 71. in eremo, hoc est in vltiore eremo. Et percussit asinam in virga non dixit virga, sed in virga. In maledictione inimicorum meorum vocauit te, & ecce benedixisti benedictionem. Non dixit benedictionem, sed tanquam diceret, ecce benedixisti benedictionem. Quaecumque miserit Deus in os meum, hoc obseruabo loqui. Non dixit, haec obseruabo. Veni mecum adhuc in locum alium de quo non videbis eum inde. Et ait dominus ad Moysen accipe duces populi & ostenta eos domino contra solem, & auerte iram a nationis domini ab Israel. Cum dominus loqueretur, non dixit. Et ostenta eos mihi & auerte iram mea ab Israel. Domus familiae est Madian. De muliere hoc dixit quod cum adultero Israelita percussa est. Quibus verbis quantum puto intelligi voluit nobilem fuisse ut diceret eam, domus familiae, sicut iam vulgo ad insigne diuitiarum praefamilias & materfamilias dicitur. Et locutus est dominus ad Moysen & ad Eleazar sacerdotem, dicens: Accipe principium totius synagoga filiorum Israel a viginti annis & supra. Notandum quod appellauerit principium, roboris: aetatis in populo. Ut exaudiant eum filii Israel & in ore eius exhibunt, & in ore eius introibunt. i. cum iusserit. Et fecit Moyses secundum quae praecipit illi dominus, & assumens Iesum statuit eum ante Eleazarum sacerdotem &c. Vbi hoc notandum fuit, quia cum iam dixisset: Et fecit Moyses secundum quae praecipit illi dominus ipse recepit. Et commedat secundum quae praecipit dominus Moysi. Non ait, secundum, quae praecipit illi dominus. Decimam decimam, similitudinis conspersam in oleo agno vni, i. singulas decimas singulis agnis: Quod enim ait decimam decimam, significauit quod repetenda sint decimae per singulos agnos. Et in mense primo quartadecima mensis huius dies festus, septem dies azyma edetis. Notandum diem festum per plures dies celebrari, & tamen diem festum dici, non dies festos, ipsius festiuitatis celebrationem quotquot dies tenuerit. Et mense septimo vna mensis. Secundum hanc locutionem dictum est in Genesi. Et facta est vespera, & factum est mane dies vnus. Nam &

ibi sicut hic Graecus habet *ἡμέρα μία*. Vnde Nume. qdam hic interpretantes, prima die mensis, 29. necessariam locutionem praetermiserunt, Gen. 1. quoniam a sententia verborum non recesserunt: Vitulum vnum ex bobus, arietem vnum. 84. Non ait, ex ouibus sicut illud ex duobus, cum & illud si deesset, plenum esset. Agnos anniculos sine vitio septem. Hoc quod in agnis posuit sine vitio, per omnia subauditur, & in vitulo scilicet & in ariete. Decima decima agno vni septem agnis, id est singula singulis. 86. Exceptis votis vestris & voluntaria vestra, & holocaustomata vestra, sacrificia vestra, & libamina vestra, salutaria vestra. Hanc & locutionem si vel Graeca esset non notaré. Non enim ait, exceptis votis vestris & voluntariis vestris & caetera ut coeperat, sed neque excepta vota vestra, ut ab ipso velut Solocismo inciperet. Sed cum prius recte usitata locutione dixisset, exceptis votis vestris, ea deinde adiunxit per alium casum vbi subaudiri non possit exceptis, sed excepta, quod non admittit nec Graeca nec Latina locutio. Homo homo quicumque voverit votum domino. pro eo quod est, omnis homo. Cum autem mulier voverit votum domino, aut definit de finitione in domo patris sui in iuuentute sua. Hic mulierem foeminam dicit etiam si virgo sit, more scripturarum. Vnde etiam de Gal. 4. Christo est, quod ait Apostolus: Factum ex muliere. Et audierit pater eius & definitiones eius quas definiuit. Definitiones definiuit, locutio est. Definiunt aduersus animam suam. i. aduersus delectationes animae suae. Et tacuerit pater eius, & stabunt omnia vota eius: Hic plus habet, &c. Nam integer sensus est: Si audierit & tacuerit pater eius stabunt omnia vota eius. Si autem facta fuerit viro. intelligitur, nupserit. Scriptura sic loquitur. Et vota eius super eam. subauditur sunt, quod nonnulli interpretes etiam addiderunt. Omnia quaecumque exierunt ex labiis eius secundum vota eius, & secundum definitiones quae aduersus animam eius, non manet ei. Cum expectaretur numerus pluralis, ut diceret, non manent ei, nam ita nonnulli interpretati sunt vitantes istum quasi Solocismum. Mille ex tribu, & mille ex tribu ex omnibus tribubus Israel. Nunquid duodecies dixit mille? Et tamen repetitio millenos significat. Interfecerunt in gladio, quod usitate diceret, interfecerunt. gladio. Et omnes

omnes ciuitates eorum quae in habitationibus eorum subauditur, erant. Et villas eorum succederunt in igni. quod usitate diceretur succederunt igni. Et omnem multitudinem mulierum, quam non nouit concubitu masculi, viuificatae. Nullam certius apparet Hebraea locutione mulieres etiam dici virgines solere. Et a dimidia parte eorum accipietis & dabis ea Eleazar sacerdoti primitias domini. Non dixit, dabit. Et aia hominum a mulieribus. quae non cognouerunt concubitu viri, omnia aia duo & triginta milia. Et hic superior locutio confirmata est, mulieres dici etiam quae non cognouerunt concubitu viri, i. virgines. Et accepit Moyses & Eleazar sacerdos aurum a Chiliarchis & a Centurionibus. & intulit ea in tabernaculum testimonij. Vt dicere debuisset. Et intulit illud in tabernaculum testimonij, quoniam aurum acceptum esse praedixerat, & plerique latini codices sic habent. Sed ideo pluraliter ut illatum ut diceret, intulit ea, quia multa vasa fuerant superius commemorata in quibus erat hoc aurum. Et pecora multitudo erat filiis Ruben & filiis Gad, multitudo copiosa valde. Non dixit & pecorum multitudo erat. Et viderunt regionem Iazer & regionem Galaad, & erat locus, locus pecoribus. Non iungendum est in pronuntiatione quod bis dixit locus, sed distinguendum, & erat locus, & deinde in ferendum, locus pecoribus. Quasi. n. expectaret qualis locus, ita repetitio eleganter illata est. Et accedentes filij Ruben & filij Gad dixerunt ad Moysen & Eleazar sacerdotem, & ad principes synagoga, dicentes. Non est ista vel Graeca vel Latina locutio dixerunt dicentes, sed Hebraea ut. De terra ista famulis tuis in possessionem. Quasi de aliis dicerent cum sibi peterent. Non. n. secuti sunt post me propter Caleph filium Iephone. Vt dicere debuisset, propter Caleph filium Iephone. Sed notatiue intulit quia praesens, secuti sunt. Est autem ista locutio et Latina, sed rara. Donec consumaret omnis generatio facientis maligna in conspectu domini: Non dixit, faciens maligna, neque facientium maligna. Et accesserunt ei, & dixerunt. Non utique. Usitatum est accesserunt ad eum. Et edificabitis vobisipsis ciuitates impeditis vestris. Ac si diceret: Aedificabitis vobisipsis ciuitates, propter impedita vestra. Impedimenta nostra & uxores nostrae & omnia pecora nostra erunt in ciuitatibus. Galaad, Pueri autem tui transibunt omnes armati. Non dixerunt, nos autem transibimus omnes

armati, sed tanquam de aliis dicerent. Et commendauit eis Moyses Eleazar sacerdotem & Iesum filium Naue, & principes familiarum tribuum Israel. Non autem commendauit eos Moyses Eleazar sacerdoti, quod utique ordo locutionis usitata exigebat. Per hos. n. introducti sunt in terram quam petebant. Vnde magis illi istis a quibus introducebantur in terram postulatam, quae isti qui introducebant illis quos introducebant commendati videntur. Si autem non transferint armati vobiscum in bellum in conspectu domini & transferre impedimenta eorum. Plus habet, &c. Et dedit eis Moyses filiis Gad & filiis Ruben. Plus habet, eis. Et non ibi erat aqua populo bibere, pro eo quod est ad bibendum. Loquere filiis Israel & dices ad eos sufficere vobis. Loquere filiis Israel. Et omnia idola fustilia eorum perdetis ea plus habet, ea. Hoc erit vobis fines maris. Non dixit, hi erunt vobis. Et hoc erit vobis fines ad Aquilonem. Eadem repetita locutio est. Et erunt ciuitates eis habitare. pro eo quod dici solet, ad habitandum. Refugia erunt vobis fugere illo homicidam. Quod usitate dici posset, ut fugiat illo homicida. Et incolae qui in vobis, istae ciuitates in refugium. Singulari numero positum est incolae. i. huic incolae qui in nobis, quoniam minus habet, est. Non enim ait, qui in vobis est, notissima locutione, sed rariore in lingua Latina quam Graeca.

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi, Locutionis de Deuteronomio

LIBER QVINTVS.

Vsque ad flumen magnum, flumen Euphraten. Non dixit vsque ad flumen magnum Euphratem. Et iudicium quod dixerunt & fuerit a vobis afferetis illud ad me. Non dixit quod durum fuerit vobis, sed a vobis, i. ita durum, ut a vobis iudicari non possit. Si videbit aliquis virorum istorum terram optimam hanc quam iuravi patribus eorum, praeter Caleph filium Iephone hic videbit eam. Et in libro Numerorum istam locutionem notauimus, qui non dixit praeter Caleph filium Iephone, sed filius. Dominus Deus vester benedixit te in omni opere manuum

4 num tuarū. Non ait benedixit vos in omni opere manuū uestrarū, cū prā dixisset uester, non tuus. Nūc ergo surgite & promouete, & pertransite vos vallē Arnon. Ecce tradidi in manus tuas Seō regē Efebon. Nō dixit in manus uestras, sed à plurali ad singularē trāsfit.

6 Qm̄ quē est gēs magna cui est ei Deus appropians illis. Duo sunt hic notāda, vel qđ ait, cui est ei, vel qđ non ait appropians illi, sed appropians illis. Et similitudinem non vidistis sed vocē. cum vox non possit videri, sed gñaliter hoc verbū posuit tanqđ ad omnem corporis sensum videre pertineat. In quam vos ingredimini illō, hāreditare eam, plēnū esset et si non additū esset, illō. Et eduxit vos de fornace ferrea ex Aegypto. Fornacem ferream durā tribulationē intelligi voluit. Secū dum hoc & de Ioseph dictum est in Psalmis: Ferrū pertransiit aīam eius. Et non trāsfit Iordanem hunc, quasi & alius sit Iordanis. Ex hac locutione arbitror sēpe dici etiam hūc mundum, quasi alius sit. Si autem genueris filios & filios filiorū tuorū. Notanda locutio est. vbi & auos nepotes dicit gignere. Et quē ritis ibi dominum Deum vestrum & inuenietis eum, qñ exquiretis eū ex toto corde tuo, & ex tota aīa tua in tribulatione tua. Non dixit, toto corde vestro & in tota aīa vestra & in tota tribulatione vestra. Interrogate dies priores qui fuerunt priores te. Non dies, sed hōies intelligendum est. Similiter & hoc notandum quod etiam superius cum dixerit, interrogate pluraliter priores, te inulit singulariter, nō priores vobis. Si & tentauit Deus ingressus accipere sibi gentem de media gente. Tentauit pro eo quod est voluit positum est, aut quid aliud. Qđ aut ait de media gente, de mediis gentib. intelligendum est, singulari posito pro plurali, sicut serpentem, ranā & locustam, pro serpentib. ranis & locustis scriptum legimus. Sed omnia quæ fecit dñs. Deus uester in Aegypto coram te vidente. Et nihil minus est et si non addatur, vidente. Et ego stabam inter dominum & vos in tpe illo, annunciare vobis verba dñi, quoniam timuistis à facie ignis & non ascendistis in montem, dicēs: Ego sum dominus Deus tuus &c. dicens posuit pro, cum diceret. Et aduena qui incolit in te. Populo dictum accipiendū est non quasi vni homini, quia in populo incolit aduena. Propter hoc constituit tibi do-

minus Deus tuus vt obserues diē sabbati & sanctificare eum. Si, &, non hñet, non videt inuisitata locutio. Vt obserues diem sabbati sanctificare eum, aut certe si ita esset. Vt obserues diē sabbati & sanctifices eum, aut ita, Propter hoc cōstituit tibi dñs Deus tuus obseruare diem sabbati & sanctificare eū. Nunc vero, Vt obseruet diem sabbati & sanctificare eum, inuisitata & notanda locutio est. Attende tibi ne dilatetur cor tuum & obliuiscaris domini Dei tui. Notandum etiam in malo dici posse dilationē cordis. Exultatio quippe in dilatazione intelligitur cui contrariæ sunt angustia, & tristitia, vtrunque autē potest & in bono & in malo accipi. Et erit cum interrogauerit te filius tuus cras dicens. Cras posuit, pro futuro quocunque tempore. Septem gentes magnas & multas. Quomodo ergo multas, si septem? Sed multas dixit, multitudinem habentes. Non dispones ad eos testamentum, cum de gentibus diceret. Testamentum ergo pro facto posuit. Et filiam eius non sumes filio tuo: Discedere. n. faciet filium tuum à me, & seruiet diis aliis, & irascetur indignatione dominus in vos, non ait irascat, sed tanquam de alio diceret. Ciuitates magnas, & muratas vsque in cœlum. hyperbolice dictum. Nec dicas in corde tuo cū consumpserit Dominus Deus tuus gentes istas ante faciem tuam, dicens, propter iustitias meas induxit me dominus hāreditare terram bonam istam. Ordo est. Ne dicas in corde tuo, dicens. Ne quando dicant inhabitantes terram, vnde inde nos eduxisti? More scripturæ additum est, inde. Quæ fecit virtutem in Aegyptiorum. Hoc interpretes nostri quidam Latini minus intelligentes noluerunt dicere virtutem, sed virtuti vel exercitui. Quoniam id quod ait Græcus δὲναμις, nonnulli exercitum intellexerunt. Sed elegans locutio est q̄ fecit virtutem eorū, intelligendum est quod eam fecit, quoniam ad nihil eam redegit, sed quia pluraliter dictum est, iō subobscurum est. Quos aperies terra os suum deglutit eos, & domus eorū & tabernacula eorū. Duæ locutiones hic notandę sunt, q̄ & additum est, eos, cum sufficere potuisset, quod & ait superius, quos: & domus eorum cum dixisset, addidit, & tabernacula eorum, quasi alias in eremo haberent domus nisi tabernacula. Sed nimirū domus

domus intelligi voluit hōies ad eos ptinentes, sicut ipsi populo dñ: Et tunc tu domus Iacob. Nec ista locutio aliena est à Latina lingua. Nam & Romani dicti sunt domus Assaraci, q̄ ex Assaraco Troiano originē ducerent. Qm̄ oculi vestri viderunt oīa opera dñi magna quæ fecit in vobis hodie. Cum de his operib. diceret quæ per eremum facta sunt eo tpe quo ibi circunducebātur per quadraginta annos, tñ hodie dixit, quod itelligi voluit hoc tpe quotquot ibi annos idē tps hñe potuisset. Terrā q̄ iurauit dñs patrib. nostris dare eis seminiq; eorū post eos. Non. n. & ip̄is dedit, sed ita ip̄is dedit cum semini eorū dedit. Si autē auditu audieritis omnia mandata eius quæ ego mando tibi hodie. Auditū vñ superficialium, sed locutio est scripturæ sanctæ familiarissima. Et dabit pluuiā terræ tuæ in tpe suo matutinum & serotinū: Cum matutinū tps dies dicatur, nunquid hic intelligi voluit tps anni primum? Serotinum vero minus Latinum est, sed non potuit magis proprie de Græco ex primi, qđ illi dicunt ἑσπέρη: tñ etiā in Latina lingua vulgo vsitatum est, vt dicatur serotinum, sed quod tardius q̄ oporteat factum est. Hic vero tps anni potius intelligi voluit. Et cum comederis & satiatus fueris attende tibi ip̄i ne dilatetur cor tuum, & pruaricemini & seruiatis diis aliis. Iam superius tales locutiones notauimus, siue q̄ à singulari ad pluralē transit, siue q̄ in malo voluit intelligi dilateē, vbi noxiam prosperitatem significauit. Et flumē magnum Euphraten. Reiterationes istę vsitate sunt in scripturis & re decenter cōmendant. Timorem vestrum & tremorem vestrū imponet dñs Deus uester super faciem vniuersæ terræ. Non timorē & tremorē quo ipsi timēt & tremunt, sed quod timentur & alios tremere faciunt. Non poteris manducare in ciuitatibus tuis decimationem frumenti tui. pro eo quod est non de bebis. Et incēdes ciuitatem in igni. nos vsitatus diceremus igni. Si autem lōge fuerit via à te. ac si diceret, lōga via, erit aduerbium posuit pro noīe. Et foenerabis gentes multas. Fe-nerationem scriptura dicit mutuo datam pecuniam, etiam si vsurę non accipiantur. Vnde est & illud in Psalmo. Beatus vir qui miseretur & commodat. Hoc enim maluerūt interpretari nostri, qui sentētiā potius q̄ ver-

ba sequenda putauerunt. Nā in Greco habet δαπέζης, qđ est sēenerator. Et principaberis gentium multarum, tñ aut non principabuntur: Tanqđ diceret, Tibi non dominabuntur, hoc est gētes. Genitiuus enim casus est singularis huius pronominis quod ait tui, cuius datiuus est tibi, non pluralis nominatiuus, cuius genitiuus est tuorū. Si autem fuerit in te egenus in fratrib. tuis in vna ciuitatū, Non vni homini, sed populo dñ, iō, in te. Si autem fuerit in te egenus in fratrib. tuis in vna ciuitatū tuarū in terra quam dñs Deus tuus dat tibi, non auertes cor tuum, neq; cōstringes manū tuam à fratre tuo egente. Aper. ens aperies manus tuas ei, sōenus foenerabis ei quantumcunq; postulat & quantum eger. Hic certe cū opera misericordiæ præcipiat, non vtiq; vsu rarum crudelitas suscipienda est. Vnde apparet qđ ait sōenus foeneraberis ei, mutuo dandū qđ postulat itelligi voluisse. Quod aut ait, aperiens aperies manus tuas, tale est & quod sequitur, sōenus foeneraberis, vsitata locutio est in scripturis sanctis. Cum de aure pertundenda serui præcepisset. Et ancillam, inquis, tuam facies similiter. accusatiuum pro datiuo ponens: Non ait ancillæ tuæ facies, quod locutionis nostrę consuetudo poscebat. Si autem fuerit in eo vitium claudū aut cæcū, vel omnem vitium malum. Nō ait, claudicatio aut cæcitas, ipsa. n. sunt vitia, sed claudum & cæcum quod sunt non vitia sed aīalia quæ habent vitia. Hoc quoq; notādum est, qđ ait, vitium malum, quasi posset esse vitium bonum. Et non dormiet de carnibus de quibus immolaueritis vespere die primo vsque in mane. Pro eo quod est, non remanebit ea nocte, nō dormiet dictum est. Non offeres dño Deo tuo vitulum vel ouem in quo est in ipso vitium. vsitata locutio esset, in quo est vitium, sed ista scripturis est vsitatio. Et lapidabis eos in lapidibus, & morietur. quod ex nostra consuetudine diceretur, lapidib. non in lapidibus. Non multiplicabit sibi equum, pro equis vel pro equitatu equum posuit, vnde nonnulli equitatum interpretati sunt. Non poteris constituere super te hominem alienum, qui non est frater tuus. Non poteris dictum est, pro, non debetis. Secundum omnia quæ petisti à domino Deo tuo in Oreb in die conuocationis dicentes. cum dixerit superius petisti dicentes. subiecit, nō Aug. Tomus tertius. F 3 di-

51 dicens. Qm̄ dñs Deus vester qui præcedit
 52 vobiscū. nō dixit vos: Si occurreris nidum
 Deu. 22. auis ante faciē tuā in via. Notandum q̄ oc-
 53 curreris dixit et non ambulantis. Si autē ædifi-
 caueris domum nouā, facies coronam sola-
 rio tuo, & non facies homicidium in domo
 tua, sed cadat qui cecidit ab eo, i. à solario ca-
 54 dat qui cecidit, nimis inusitata locutio est. Et
 abiens fuerit viro alteri, & oderit eam vir no-
 uissimus. Notandū ex duob. posteriorē no-
 uissimū dici, Talis locutio est in Euangelio,
 55 qñ quærīt ex duob. fratrib. quis eorum sece-
 rit voluntatē patris, & rñdēt nouissimus, cū
 Deu. 24. duo fuerint. Nō pignorabis molā, neq; supe-
 riorē lapidē molæ, quia aīam iste pignorat.
 E Pro eo qđ est, quia aīam pignoratis si feceris.
 Deinde notādū aīam dixisse pro ea vita quā
 60 habet aīa in corpore. Ex qua locutione & il-
 lud est in Euangelio: Nonne aīa plus est quā
 56 escā? Si autē deprehēdatur homo furans aīam
 ex fratrib. suis filiis Israel aīam pro homine
 posuit. Deniq; sequit, & opprimens eū ven-
 derit. Quæ nō minus notāda est locutio. No-
 luit. n. dicere, eam qđ esset magis cōsequens,
 qm̄ aīam dixerat, sed eū. i. hominem in cuius
 57 significatione dixerat aīa. Si debitum fuerit
 in proximo tuo debitum quodcunq;. Repe-
 58 titio verbi locutionem notandā facit. Si autē
 Deu. 25. noluerit homo accipere vxorem fratris sui,
 & ascendet mulier in porta ad Senatū & di-
 cet: Nō vult fratres viri mei suscitare nomē
 fratris sui i Israel, noluit frater viri mei. Quā
 uis verborum repetitiones amet scriptura,
 inusitator est tñ repetitio hæc, sed elegātius
 querelā ostentat affectum. Maledictus om-
 59 nis qui dormierit cum omni pecore. pro eo
 Deu. 27. quod est, concubuerit. Deinde cum omni pe-
 core. pro eo quod est, cum quolibet pecore.
 60 Et seruius inimicis tuis quos immittet domi-
 nus Deus tuus sup te. Græcus hēt λαρύσεις,
 Deu. 28. F vbi Latinus interpretatus est, seruius. Solet au-
 tem hoc verbum in ea seruitute scriptura po-
 nere quæ debet Deo. Vnde idolatræ appellā-
 tur, qui ea seruitute idolis seruiunt. Ergo hic
 inusitate positum est hoc verbum, quāquam
 possit etiā hunc sensum hñe, q̄ tam grauius
 multa dixerit, vt inimicis suis nimium super-
 61 bientib. tanquam diis seruisse cogantur. Gen-
 tem cuius non audies vocem eius: Et hoc no-
 tandum est quod & cuius dixit, & eius, sicut
 loqui scripturæ solent, & id quod ait: Cuius

non audies vocē pro eo qđ est, cuius linguā
 non intelliges. Mollis & tenera in te valde fa-
 62 scinauit oculo suo fratrē suū & vxorē, quæ
 est in sinu eius, & qui reliqui sunt filii quicum-
 que relictī fuerint illi, ita vt det vni ex eis a
 carnib. filiorum suorū de quibuscūq; edet,
 eo q̄ non derelictū sit ei quicquam in angu-
 stia & tribulatione qua tribulabunt te inimi-
 ci tui in oibus ciuitatib. tuis. Notādū est quē
 admodum id dictū sit fascinauit, p inuidit, &
 tanq̄ ad hoc derelictō, vt necesse sit ei dare
 de carnib. filiorum quas cogit necessitas in
 cibū sumi à parentib. Nam & in Prouerbiis
 qđ Latini codices hñt: Non cœnabis cū vi-
 ro inuido. Græcus hēt ἀνδρὸς βασανιστοῦ
 Pro. 23. 105 autē fascinus dī. Et erit sicut latatus est dñs
 63 in nobis benefacere vobis. Græcus habet, be-
 nefacere uos. Nec uidetur esse saltem Græca
 locutio, accusatiuus tñ pro datiuo positus in-
 telligitur, unde maluerunt Latini interpretes
 dicere vobis quān uos. Vos vidistis oīa q̄ fe-
 64 cit dominus Deus vester in terra Aegypti co-
 ram uobis Pharaoni & seruis eius oibus, &
 omni terrē illius tentationes magnas quas ui-
 derunt oculi tui. Notandum illas plagas etiā
 tentationes uocari. Si fuerit dispersio tua à
 65 summo celi, vsque ad summum cœli, inde
 congregabit te dominus Deus tuus. Mirum
 si non hoc dicit, A summo celi usq; ad sum-
 mum celi, quod solet dicere, à summo terrę
 vsque ad summum terrę fortasse propterea,
 quia fm̄ id quod & iste aer cœlum dī, con-
 iungitur terrę. Non est in cœlo, dicens: Quis
 66 ascendet in cœlum & accipiet nobis illud, &
 audientes illud faciemus. Neque tñ ans mare
 est, dicēs: Quis trās fretabit nobis trās mare
 & accipiet nobis illud, & audientes illud &
 faciemus, dicēs, pro eo posuit, quod est, vt di-
 67 cas. Noua locutio. Et dñs qui comitabitur ti-
 bi tecum. Et dixit dominus ad Moysen: Ecce
 tu dormies cum patribus tuis. hoc uerbo
 68 eius mortē significauit. Amaricantes eratis
 69 quæ ad Deū, id est, amaricabatis ea quæ Dei
 sunt. Scio. n. quia post obitum meū iniquita-
 te iniquitatē facietis. vno uerbo autem Græ-
 ce dicitur, iniquitatem facietis, quod est
 ἀνομιήσετε. Et occurrent vobis mala nouissi-
 mum dierum. Sic enim habet Græcus, pro,
 in nouissimis diebus, aut in nouissimo die-
 70 rum. Nam hic ipse pater tuus possedit te
 71 & fecit te, & creauit te. Ordo notandus est,
 Deu. 34. prius

prius enim v̄ dicere debuisse: Creauit te, &
 fecit te, & deinde possedit te. Quo. n. intelli-
 tur posse possideri qui nō est? Hæc metapho-
 ra minus vsitata est: vt renes tritici intelligant
 velut interiora tritici, vnde farina eiicit. Hoc
 n. & adipē dixit. Nā hoc nomen est farina so-
 lent Græci appellare. Hoc. n. habet Græcus
 in Exodo, vbi scriptū est. Eleuantes farinā su-
 per humeros suos: Græcus quippe interpres
 72 siata posuit, quod sunt adipēs. Filij in qbus
 nō est fides in eis, vsitata scripturis locutio.
 73 Qm̄ iudicabit dñs populū suū: & i seruis suis
 cōsolabit. Pro seruos suos cōsolabit. Nisi for-
 te ipsū cōsolari dicit trās lato uerbo: velut ab
 indignatione vel offensione, qua eū offendūt
 I mali. Si autē eius cōsolatio accipiēda est, non
 ex more hoīum, sicut nec ira & zelus, & cæ-
 74 tera talia. Vbi sunt dij eorū in qb. fidebant in
 75 ipsis: Plenū esset & sine, ipsis. Et iurabo dexte-
 76 rā meā. i. per dexterā meā. Latamini cœli si-
 mul cū eo, & adorent eū omnes angeli Dei.
 Alij codices habent, & adorabūt eū oēs filij
 Dei. Filios autē Dei dictos qui angeli sunt in
 cœlis, nō facile in scripturis sanctis inueniūt.

D. AVRELI AVGVSTINI
Locutionis de Iesu Naue

LIBER SEXTVS.

1 **N**OS autem transibitis expeditio-
 res fratribus vestris, omnis for-
 tis. i. omnis quicumque in vo-
 bis fortis est. Vt sciatis viā quā
 2 ibitis eā. plenū esset etiā si non
 haberet, eam. Et factum est cum essetis in
 3 Hiericho. Notanda locutio est. Nōdum q̄p-
 pe erant in eadem ciuitate cuius portæ cōtra
 4 illos clausæ fuerant. Vnde factum est vt in eā
 intrare nō possent nisi muri eius cecidissent
 circumacta arca dñi. Ergo in Hiericho dictū
 est, in terra q̄ ptineret ad Hiericho. De Hieri-
 cho dictum est cū clausa esset, Nec q̄squā ex
 illa prodibat, neq; introhibat. vtiq; in illā
 subauditur, non ex illa. Hoc appellatur Græ-
 ce ζεύγμα κατά κληψιν. Dominus dicit ad
 5 Iesum. Ecce ergo trado tibi subiugatam Hie-
 rico & regem eius qui est in ea, potentes for-
 titudine. Mirandum quod non hic posuit cō-
 iunctionem copulatiuam, vt diceret, & potē-
 tes fortitudine, quā solet scriptura tam as-
 Iosue. 1.
 Iosue. 3.
 Iosue. 6.

due ponere, vt etiam ibi inueniat vbi sensum
 solitę locutionis impediatur. An & Hierico &
 rex eius dicti sunt potentes fortitudine? Et
 Raab meretricem domū paternā eius viuifi-
 cavit Iesus, & commemorata est in Israel vs-
 que in hodiernū diē. Notandum est quemad-
 modum dicat scriptura, vsque in hodiernū
 diem, qđ asidue dicit. Nā & de lapidib. illis
 Iosue. 4. duodecim qui positi sūt vbi Iordanis ex ima-
 parte defluerat, & ex parte superiore, cōsti-
 terat, arca trāsente vel populo, i. cta dictum
 est, q̄ essent ibi vsq; in hodiernū diē. qđ v̄
 ita sonare, tanq̄ post plurimū tps per hanc
 scripturā ista narrent, nec eo tpe ij libri con-
 scripti fuerint quo erant hæc recentissima.
 Quisquis autē putat hoc qđ de ista meretrice
 L dicturus est, q̄ vtiq; q̄tum est atas vnus hoīs
 dixit, & tñ dī vsq; in hodiernū diem. De iis
 itaq; reb. dī hoc quæ non ita cōstitutæ sunt
 vt postea mutarentur ab eis qui cōstituerūt.
 Quo dī aliquis in exilium perpetuū missus,
 quia non ad tps p̄finitū hoc supplicio ple-
 ctū, nō quia q̄quam p̄t esse p̄petuus in exi-
 lio, cum hō ipse nō possit esse p̄petuus. Sic
 ergo & ista meretrix nō est p̄cepta ad tps ha-
 bitare in Israel, iō dictū est vsq; in hodiernū
 diem. Dominus dicit ad Iesum: Peccauit po-
 pulus & transgressus est testamentum meū,
 Iosue 7. quod disposui ad eos. Notandum quemad-
 modum testamentum appellet hoc qđ præ-
 ceperat vt anathema esset Hiericho, & ne-
 mo sibi inde aliquid vsurparet. Deus loquēs
 8 ad Iesum ait inter cetera. Ecce dedi manus
 Iosue. 8: tuas regē Gai & terram ipsius, & facies Gai
 sicut fecisti Hiericho, & regi eius, & prædā
 pecorum prædaberis tibi. Præcipue notan-
 da locutio est, non solum quia prædaberis ti-
 bi dixit tanquam vnus futura esset illa præ-
 M da, cum omnium esset futura. Nam tales lo-
 cutiones vsitatissimæ sunt, cum Deus tanquā
 ad vnum, loquitur, quæ ad populum loquit.
 Sed hoc nouum est hic, quæ prædixit scriptu-
 ra: Et dixit dñs ad Iesum, quem cōstat vnum
 hoīem fuisse, qđ tñ dixit prædaberis tibi, nō
 vtiq; ita dictum est vt præda illa huius v-
 nius hominis esse præcepta sit, sed vniuersi
 populi. Et insidiæ erant ciuitati à mari. Qui
 nescit putat istam ciuitatem maritimam. Cō-
 9 suetudinis est autem scripturarum vt occi-
 dentalem partem à mari appellet, vel ad ma-
 re, quia ex ipsa parte terra vbi hæc ag ebatur
 F 4 pro-

proprius habet mare q̄ a ceteris partibus. Ex
tende manū tuā in Geso q̄ est in manu tua
contra ciuitatē. Ista locutio notāda nō esset,
nisi pp nomen q̄ obscurū est eis in quorū
conuetudine nō est. Quid.n.dicit Geson nō
facile intelligitur, hoc interpres Symmachus
scutū appellasse perhibet. Septuaginta autē in
terpretes, secundū quos ista tractamus q̄ po-
suerunt Geson, miror si & in Græca lingua
hastā vel lācēā Gallicanā intelligi noluerūt.
Ea quippe dñr Gesa quorū & Vergilius me-
minit, vbi ait de Gallis scuto Aeneq̄ pactis:
Aene. 8. Duo quisq; Alpina coruscant, Gesa manu.
11 Et facti sunt inter mediū castrorū hi hic, &
hinc. Duo notāda sunt in hac locutione. Vnū
q̄ cū hostes qui vincebāt, in medio essent, tā
quam de his dictū est, q̄ hi essent hinc & hi
hinc, cū potius ita Israelitæ fuerint qui eos
in medio posuerant percutiendos. Alterum
q̄ inter medium castrorū eos factos esse di-
cit scriptura, castra appellans et productas
acies in plio constitutas cum castra non so-
leāt appellari, nisi vbi exercitus manēdū con-
sistit. Nisi forte ideo castra appellata sunt q̄
cū orbibus suis ibant, Exceptis pecoribus &
spolijs q̄ erant in ciuitate prædati sunt filij
Israel scdm præceptū dñi quemadmodū cō-
stituit dñs Iesu. Ita dictum est exceptis peco-
ribus & spolijs p̄dati sunt, quasi ipsa non fue-
rint p̄dati, cū potius ipsa prædati sint, & ex-
cepta ideo dicta sint, quia hæc illo plio sola
13 consumpta non sunt. Israelitæ rñdentes Ga-
Iosue. 9. baonitis dixerunt: Vide ne in me habites,
sed quō disponā tibi testm̄. Iā & superius ta-
les locutiones notauimus: hoc est. n. vide ne
in me habites, q̄ est, apud me, id est, in terra
quā eis promiserat. Deus. Et hic tanquam ad
vnū hoīem videtur locuti, cū legatus ad eos
nō vnus venerit, sed morte suo gēti & popu-
lo rñsa reddētes, singulari numero loquuntē,
sicut p̄teritq; & ad ipsos Deus vel ductor ip-
sorū. Notandū etiam q̄ pactū pacis testm̄ vo-
cat scriptura, more quādam suo, nā sæpe ita lo-
quitur. Et nunciatum est Iesu dicētes: inuen-
ti sunt quinq; reges absconditi in spelunca,
14 pro eo q̄ est, nunciauerunt dicentes. Ita fa-
Iosue. 10. ciet dñs omnibus inimicis vris quos debella-
B bitis eos. Nihil minus est huic sententiæ etfi
15 nō h̄er, eos. Et oēs cepit bello: quia p̄ dñm
16 factum est confortari cor eorū vt obuiam
irent ad bellum ad Israel vt exterminaren-

tur. Notandū est confortati cor, non semper
in bono accipiendum; Tu scis verbum quod
locutus est dñs ad Moyfen hominē Dei de
me & te. Non dixit hominem suū. Et dixerūt
filij Ioseph: Nō sufficit nobis mons & æquus
electus & ferrū Chananeo qui habitat in Ba-
san. Equum electū dixit pro equis electis, q̄
vfitatū in nostro sermone non est. Vnde nō-
nulli Latini interpretes noluerūt equū inter-
pretari, sed equitatū. Sic autē dictū, est equus
electus, p̄ equis, sicut in nostra consuetudine
dicit miles pro militibus: Et facti sunt exitus
illorū Iordanis, & reuertētur fines ad mare:
non dixit reuersi sunt, aut saltē reuertuntur,
sicut solet de finibus dici, sed reuertentur,
tanq̄ adhuc futurū sit, cū præteritorū sit ista
narratio. Et in oībus ferē ip̄s terrarū diuisio
nibus per singulas quasq; tribus, ita loquitur
scriptura, vt futuri t̄pis verbis vtaf. Refugere
illuc qui percussit aiām nolens. Hic aiām,
vel hoīem intelligere debemus, vel vitā car-
nis q̄ fit per animā. Qua locutione & illud
dictum est a fratribus Ioseph: Non percudia
mus eius aiām. i. nō eū occidamus: Nā si aiā
posset ab interfectore percuti nō diceret dñs:
Nolite timere eos q̄ corp⁹ occidūt, aiām autē
occidere nō possunt manducauit dñs in ma-
nu Moyfi. Locutio familiarissima scripturis.
Ita. n. dicitur verbum quod factum est in ma-
nu illius, vel illius Prophetæ: hoc est in pote-
state dicendi datum. Et accepit Iesus cultros
petrinos in quibus circunciderat filios Is-
rael. Non dixit quibus circunciderat sed in
quib. Et vbi dimisit eos Iesus in domos suas,
& bñdixit eos dicens. Plus v̄ hic cōpulati-
ua coniunctio. i. &: Nam ita dici posset, Et
vbi dimisit eos in domos suas, benedixit eos
dicens. Itē alia locutio notāda est q̄ cū dixit
set scriptura. Et benedixit Iesus dicens. atque
his verbis intentos fecisset audire quid bñdi-
cēdo dixit Iesus, hoc solum subiecit, In diui-
tijs multis abierunt in domos suas & peco-
ra multa valde & argentum & aurū & vestē
multā valde, diuiserunt p̄dā inimicorū suo-
rū cū fratribus suis. Qd̄ magis esse narra-
tis q̄ benedictis apparet. Aedificauerunt
tibi arā super Iordanē, aram magnā videre.
Ista locutio et in sermone Latino nota est. Et
audierunt filij Israel dicentiū. Nō ait, dicen-
tem vel dicentes. Seruire seruitutem dñi. In
qua locutione duo notanda sunt, & seruire
serui-

seruitutē, quæ et Latinā locutio reperitur, &
28 seruitutē dñi, i. quæ debet vel exhibet dño. Et
audientes Phines sacerdos & oēs principes
synagogæ qui erāt cū illo, verba quæ locuti
sunt filij Rubē & filij Gad & dimidiū trib. Ma-
nasses & placuerūt illis. Audiētes, p̄ audierūt
positū est, aut plus est hic, &: Nā plenus est
sensus, audientes verba hæc placuerunt illis.
Nec tñ sine incōsequētia, q̄ cū audissent, di-
cendū fuit. Et Iesus senior p̄rouectus diebus.
29 hoc de Abrahā dictū notauimus, seniorē in
Iosue. 23. scripturis nō solū illū appellari qui est infra
30 atarē senis, sed et valde senē. Vnde nō oīs se-
Iosue. 24. nior senex, oīs autē senex senior dici p̄t. Et in
E duxit super illos mare & aperuit super illos.
Non ait aperuit illos, quamuis nonnulli in-
31 terpretes hoc maluerunt dicere. In omnibus
gentibus quas transuimus per ipsas. Vfitatē
in scripturis sunt iste locutiones, nec tam
crebro notandę, quam crebro intercurrunt.

D. AVRELI AVGVSTINI
Locutionibus de Iudicibus,

LIBER SEPTIMVS.

I factum est postquam defun-
ctus est Iesus, interrogat filij
Israel in dño. non ait, dñm, qd̄
sermonis nostri consuetudo
poscebat. Et bellemus in Chan-
anæo. Non dixit aduersus Chananeum, aut
cōtra Chananeū, aut saltē in Chananeum. Et
mortuus est Iesus filius Naue seruus dñi, fili⁹
centū decem annorū. Ista repetitio quod cū
dixisset filius Naue, repetiuit filius, & deinde
addidit centū decē annorū, inusitata est, vt
potius filius centū decē annorū diceret q̄ ho-
mo centū decem annorū, sed tñ & alibi repe-
rit. Et omnis generatio appositi sūt ad patres
suos. Notanda locutio est, q̄ non ait apposi-
ta est, quia plures erant. Tradidit eos in manu
p̄dantiū. Nō dixit in manū, quod v̄ La-
tina locutio postulare. Et cum suscitauit do-
minus eis iudices, & erat dñs cum iudice. So-
lita locutione plus est hic, &: Nā plenus esset,
Et eū suscitauit dñs eis iudices erat dñs cum
iudice. Notandū est et hoc q̄ plurali ad sin-
gularem transiens, nō ait, cum iudicibus, sed
cum iudice. i. cum vnōquoque iudice. Et fa-
ctum est cum moreretur iudex & reuertebā-

tur iterum & corrūpebant super patres suos.
Recta locutio ista esse poterat secundum cō-
suetudinē sermonis nostri, & fiebat cū more
reuer iudex & reuertebatur, & iterum corrū-
pebant super patres suos. si, &, non haberet,
plenus esset, Cū moreret iudex reuertebatē,
& iterū corrūpebant super patres suos. i.
plusquā patres eorum. Propter qd̄ tanta de-
liquit gēs hæc testm̄ meum. Tanta dixit, p̄ tñ
.i. tam multū, nomen pro aduerbio, qd̄ etiā
in Latinis locutionib. maxime in Poeticis in-
uenitur. Et nō obaudierunt vocis meæ. Græ-
ca magis locutio est. Factus est super spūs do-
mini. cū spiritus dñi utiq; factus non sit, sed
super eum factus est, ita dictum est, ac si dice-
retur, Factum est vt esset super eum. Ex qua
locutione & in euangelio legitur: Ante me fa-
ctus est. i. factum est, vt esset ante me. Quod
alio modo diceret, Prælatus est mihi. Et lum-
psit Aioth gladium de super femore suo dex-
tro. Sic interpretari potuit quod Græcus hēt
ἄνωθεν. Nam locutio minus Latina est.
Erat autē Eglon vir exilis valde. hoc ad anti-
phrasin dictum. i. locutione contraria sequē-
tia indicant, qñ. n. percussus est, dictū est q̄
cōcluserūt adipēs vulnus, q̄ nō eductus est
gladius de ventre eius. Et percussit alienige-
nas in sexcentos viros. Non ait alienigenarū
sexcentos viros, aut certe alienigenas in sex-
centis viris. Non ne præcepit dñs Deus Israel
tibi & perges in montem Thabor? Non ait
vt pergas, qd̄ v̄ esse cōsequens, sed inusitata
locutione, nō ne præcepit tibi & perges, vt sub-
audiamus verbū qd̄ supra positum est, & sit,
Non ne perges, aut solita locutione plus ha-
bet, &, Nam ista cōiunctione detractatio sen-
sus currit. Nonne mādauit dñs Deus Israel ti-
bi perges in montē Thabor, & accipies tecū
decem milia virorum &c. Quā nescio diem
in quo dñs prosperat angelum mecum, vtrū
prosperat actus angeli eius qui mecum est,
an p̄pera mihi facit per angelum. Oēs cur-
rus suos, nongentos currus ferreos. Vbilibet
distinguat, elegās repetitio, vtrum omnes
currus suos, & deinde sequatur, nongentos
currus ferreos: An omnes currus suos nō gē-
tos, & deinde inferatur, currus ferreos. Et pa-
ue fecit dñs Sisarā. & oēs currus eius & oīa
castra eius in ore gladij in cōspectū Barach.
Quō pauēfecit currus, nisi eos intelligat qui
erāt in curribus? Et pauēfecit dominus Sisa-
ram

ram & oēs currus eius, & oīa castra eius in ore gladii in cōspectu Barach. pauefecit in ore gladii, ac si diceret, interfecit in ore gladii; pauefecit ergo cū cādere gladio. Et descendit Sisara desuper curru suo. Ita dici Latine potuit, qđ est Græce *ἀπὸ ἀνωθεν*. Et cooperuit eū in pelle sua. Non dixit pelle, aut de pelle. Sic. n. habet Græcus *ἐν τῇ δέρματι αὐτοῦ*. Et erit si quis venerit ad te dixerit, est hic vir, & dices, nō est. Detracta cōiunctione cōsequenti hēt sensum: Siquis venerit ad te, & dixerit, est hic vir: dices, nō est. Et pergebat manna filiorū Israel pergens: Solita & frequentata locutio est. Et indurabat in Iabin regem Channan. Nouo modo positum est hoc verbum indurabatur, pro eo qđ est fortis efficiebat & præualidus. Perforauit caput eius & percussit. i. percussit caput eius & perforauit. Sic pereant oēs inimici tui dñe & diligentes eū sicut ortus solis in potētia eius. non dixit diligentes te, cū utiq; de dño intelligi veller. Et factū est qñ feminauit vir Israel, nō vnum hoīem signat, sed ipsam gentē. Ascendebat Madiā & Amelech & filii Orientis & ascendebat super eū. Ista repetitio verbi nō vñ hñe solitam elegantiā vel affectū. Et liberauit vos de manu Aegypti. Per manum ptātem significat, per Aegyptū Aegyptios. Et dixit ad eum Gedeon. In me dñe mi subintelligitur intende, hoc est, i me intēde. Et est ista locutio scripturis familiarissima. Et si est dñs nobiscum, & vt quid inuenerunt nos omnia mala ista. plus habet cōiunctionē &, sicut solet loqui scriptura, qđ si detrahā, plena snā est. Et si est dñs nobiscum vt quid inuenerūt nos oīa mala ista, quāuis & superior coniunctio possit salua snā detrahi, vt cum dixisset, In me dñe mi, deinde sequat, Si est dñs nobiscū, vt quid inuenerunt nos omnia mala ista magis enim hoc exigit nostrę locutionis consuetudo. Et vitulum annorum septem. Hic manifestum est quō vitulos appellet scriptura. Bos enim annorum septē snā consuetudinem locutionis nostrę, non est utiq; vitulus. Secundū hāc ergo locutionē dictum est de Sangar, qđ occiderit sexcentos viros pręter vitulos boum, hoc est pręter boues. Et cecinit in cornea, subauditur tuba; Græcus enim non habet tuba, sed tantum cornea. Camelis eorum non erat numerus, & erant sicut arena quę est ad labium maris. In multitudine constat *ὁ περιβό*

λῶδες dictum. Hęc autē trāslatio vbi labium maris posuit pro litore, as fidua est in scripturis, sed rara est in Latinis codicib. quia plerique litus interpretati sūt, magis quid significet labiū volentes ponere, qđ ipsum labium. Nā litus si vellent septuaginta interpretes dicere, nō deesset linguę Gręcę quod dicerēt. Et diuisit trecētos viros per tria principia. p partib. principia posuit. Et dixerunt ad Gedeō viri Effrem. i. viri de tribu Effrem. Quid verbum hoc fecisti nobis vt nō vocares nos cum exires pugnare in Madian? verbū pro facto posuit. Et dederunt septuaginta argenti. subauditur pondo, vel tale aliqd. Interpretatio ex Hebręo septuaginta, pondo habet. Et cōduxit in ipsis Abimelech viros. In ipsis dixit, pro ex ipsis. i. ex argēti pōdo septuaginta cōduxit viros. Viros inanes & perturbatos. inanes posuit, p leuib. qb. sūt cōtrarii graues, vnde dī in populo graui laudabo te. Et intrauit in domū patris sui in Effrata & interfecit fratres suos filios Hieroboal septuaginta viros sup lapidē vnū. Quia iā superius septuaginta dixerat filios Hieroboal. i. Gedeon, & nunc eos septuaginta dicit occisos, quāuis minus occisi fuerint duo. i. ipse q occidit & Ionathan iunior q lauit, de quo adiungens dicit. Et remāsit Ionathā filius Hieroboal iunior, qm abscondit se, ac per hoc vniuersū numerū posuit pro penē vniuerso. Et spreuerūt viri Sichimorū in domo Abimelech. Nō dixit, spreuerūt domū Abimelech. Et insidia ti sunt sup Sichimā quatuor principia. i. quatuor partes. Iā istā locutionē etiā superius notauimus. Et accepit populū & diuisit eū tria principia. Accepit d. xit de illo populo quicū illo erat, & hic tria principia, p trib. partibus posuit. Et abierūt viri in locū iuū. i. vnusquisq; Et eris nobis in caput oībus habitantibus Galaad. Non dixit eris nobis caput. Sic enim solet loqui scriptura. Vnde est: Esto mihi in Deum protectore & in domum refugii, & multa huiusmodi. Et hęc vnica ei, & nō est pręter ipsam filius aut filia. hoc est qđ dictum est, vnica ei, sed propter affectum repetita sententia est. Et nō est ei pręter ipsa filius aut filia. Nō est ei pro non erat, ei dictū est, pręterita quippe narrantur. Et vxor eius sterilis, & non pariebat. cum potuisset sufficere quod dictum est, sterilis. Et pręcatus est Manue dñm, & dixit: In me dñe, homo Dei quem

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi des
de & Symbolo

LIBER VNVS.

Voniam scriptū est, & Apostoli cę disciplinę robustissima auctoritate firmatum, qm iustus ex fide viuit, eaq; fides officiū a nobis exigit & cordis & linguę. Aut. n. Apostolus corde credit ad iustitiā, ore autē cōfessio fit ad salutē, oportet nos esse & iustitię memores, & salutis. qñ quidē in sēpiterna iustitia regnaturi, a psēti seculo maligno salui fieri nō possumus, nisi & nos ad salutē proximorū nitētes ēt ore profiteamur fidē qđ corde gestam. quę fides ne fraudulenti calliditatib. hęreticorū possit in nobis aliqua ex parte violari, pia cautāq; vigilātia prouidendū est. Est autē fides catholica in simbolo nota fidelib. memorięq; mandata q̄tum res passa est breuitate sermonis, vt incipientib. atq; lactentib. eis qui in Christo renati sunt, nondū scripturarū diuinarū diligētissima & spiritali tractatione atq; cognitione roboratis, paucis verbis credendū constitueretur, proficientib. & ad diuinam doctrinā certa humilitatis atq; charitatis firmitate surgentib. quod multis verbis exponendo esset perficiendū. Sub ipsis ergo paucis in simbolo constitutis, pleriq; hęretici venena sua occultare conati sunt, qb. restitit & resistit diuina misericordia per spiritales viros, qui catholicam fidem, non trū in illis verbis accipere & credere, sed etiam domino reuelante intelligere atq; cognoscere meruerūt. Scriptū est enim. Nisi credideritis, nō intelligetis. Sed tractatio fidei ad inueniendū symbolum valet, non vt ipsa pro simbolo gratiam Dei cōsequentibus, memorię mandanda & reddenda tradatur, sed vt illa quę in simbolo retinetur contra hęreticorum insidias auctoritate catholica & munitiore defensiōe custodiat. Conati sunt enim quidam persuadere Deū patrem non esse omnipotentem, non quia hoc dicere ausi sunt, sed in suis traditionibus hoc sentire & credere conuincuntur. Cum enim dicunt esse naturam quam Deus omnipotens non creauerit, de qua tamen istum mūdum fabricauerit, quę pulchre ornatum esse

quę misisti veniat nunc iterū ad nos. In me ita dictum est, vt subaudiatur, intende. t percussit eos tibiam super femur. Hęc locutio inuitata est, tñ locutio est, non aliqs in corpore vulneris locus, sicut in qōnib. exposui, hoc est percussit eos ad admirationē, ad stuporē. Et dixerūt vir Iuda, quare ascendistis super nos. Singularē posuit p plurali, dixerūt. n. viri Iuda, nō vnus vir. Ne forte occurratis in me vos. pro eo qđ est occidatis me. Et hęc locutio in qōnib. exposita est. Et reduxerunt eū de petra & vsq; venit vsq; ad maxillā. Locutus est sic appellatus postea ex eo facto qđ ibi gesit ipse Sampson, quoniam maxilla affini pugnans mille pstravit, hoc ergo per Porlephim dictum est, quia post illa omnia gesta, hęc historia conscripta est. Sicut stuppa cū olfecerit ignem. Methaphora ab animali ad inanimale. Non n. stuppa sensum habet olfactus, sed ita dictum est, ac si diceretur, cum ignem senserit. Quamuis & hoc qđ dixi, senserit, ad eandem metaphoram pertineat, sed ad celeritatem intelligendam pertinet, quod dictum est olfecerit. Et extendit manum suā & accepit eam. Et si nō diceret extendit manum suā, utiq; extenta manu acceptā intelligeremus. Et nunciatum est Gazeis dicentes. Non ait nunciauerunt dicentes, aut nunciatum est a dicentib. Si allegauerit me in septē neruis humidis nondū siccatis. non ait septē neruis, sed i septem neruis. Si allegauerit me in septem neruis humidis nōdum siccatis, & infirmabor, plenum esset si non haberet, & Et insidia ei sedebant in cubiculo. Quod nōnulli interpretati sunt, obsidebāt, sed Græcus *ἐκασθητο*, hoc est sedebat, quia insidia singulari numero Græce dicuntur, nec potest Latine dici insidia. Locutio autem natanda erat, quia dictum est insidia sedebant pro iis qui insidiabant. Ipsi. n. sedebāt. Nūc ergo indica mihi in quo alligaberis. Nō ait, quo alligaberis, aut vñ allegaberis. Si allegauerit me in funibus nouis. Non dixit funibus. Item si allegauerint me in funicibus nouis in quibus non est factū opus, & infirmabor. Plenum esset est non pręponeretur &, Et hoc tertium sefellisti me. Tertium posuit pro tertio. siue ter, nomen scilicet pro aduerbio, quod & in Latinis locutionibus elegāter fieri solet. Dimitte me & palbabo columnas super quas domus confirmata est super eas.

Quę cę
scopi. s
operis p
sentis. c. x
Abac. 2.
Rom. 10.

Esai. 7.

Patrem
omnipotentē
cap. 2.

Indi. 5.

Indi. 6.

Indi. 3.

Indi. 7.

35

36

L

37

Indi. 8.

38

39

Indi. 9.

40

Psal. 34.

41

42

43

44

45

46

Indi. 11.

Psal. 40.

47

M

48

49

Indi. 13.

50

esse concedunt, Ita patrem omnipotentem Deum negant ut non eum credant mundum potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia natura. Quae iam fuerat & quam ipse non fecerat, uteretur: Carnali. scilicet consuetudine videtur fabros & domorum structores, & quoslibet opifices, qui nisi adiuuaret parata materia, ad effectum suae artis peruenire non possunt. Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non esse omnipotentem, si mundum fabricare non posset, nisi cum aliqua ab illo fabricata natura, tanquam materies adiuuaret. At si omnipotentem Deum fabricatorem mundi esse concedunt, fateantur necesse est ex nihilo eum fecisse quae fecit. Non enim aliquid esse potest cuius creator non esset cum esset omnipotens, quia etiam aliquid fecit ex aliquo, sicut hominem de limo, non utique fecit ex eo quod ipse non fecerat, quia terram vni limus est ex nihilo fecerat. Et si ipsum coelum & terram, id est ipsum mundum, & omnia quae in eo sunt, ex aliqua materia fecerat, sicut scriptum est, Qui fecisti mundum ex materia inuisa, vel informi, sicut nonnulla exemplaria tenent, nullo modo credendum est illam ipsam materiam de qua factus est mundus, quamuis informem, quamuis inuisam quocumque modo esset, per se ipsam esse potuisse, tanquam coaeternam coaeternam Deo, sed quemlibet modum suum quem habebat ut quomodo esset, & distinctarum rerum formas posset accipere, non habebat nisi ab omnipotente Deo, cuius beneficio est res non solum quocumque forma, sed etiam quocumque formabilis. Inter formatum autem formabile hoc interest, quod formam iam accepit formam, formabile autem potest accipere. Sed qui praestat rem, formam, ipse praestat & rem, etiam posse formari, quoniam de illo & in illo est omnium speciosissima species incommutabilis, & ideo ipse vnus est, quod cuiuslibet rei non solum ut pulchra sit, sed et ut pulchra esse possit attribuit. Quapropter rectissime credimus omnia Deum fecisse de nihilo, quia et si de aliqua materia factum est mundus, eadem ipsa materia de nihilo facta est, ut ordinatissimo Dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formaretur quocumque formata sunt. Hoc autem diximus, ne quis existimet contrarias sibi esse diuinarum scripturarum sententias: Quoniam & omnia Deum fecisse de nihilo scriptum est, & mundum esse factum de informi materia. Credentes itaque in Deum patrem omnipotentem, nullam creaturam esse quae ab om-

nipotentem non creata sit, existimare debemus. Et quia omnia per verbum creauit, quod verbum & veritas deus & virtus & sapientia Dei multisque aliis insinuat vocabulis, quae nostrae fidei Christus Iesus dominus commendat, liberator. In noster & rector filius Dei. Non enim verbum illud per quod sunt omnia condita, generare potuit, nisi ille qui per ipsum condidit omnia. Credimus etiam & in Iesum Christum filium Dei patris vniuersum unicum dominum nostrum. Quod tamen verbum non sicut verba nostra debemus accipere, quae voce atque ore prolata verberato aere transeunt nec diutius manent quae sonant. Manet autem illud verbum incommutabiliter, nam de ipso dictum est cum de sapientia diceret, In se ipsa manens innouat omnia. Verbum autem patris ideo dictum est, quia per ipsum innoscit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, cum verum loquimur, ut non auius innotescat audienti, & quod quod secretum in corde gerimus, per signa homini ad alterius cognitionem proferat, sic illa sapientia quam Deus pater genuit, quoniam per ipsum innoscit signis secretissimis pater, verbum eius conuenientissime nominatur. Inter autem nostrum & verba nostra quibus eum deum ostendere conamur, plurimum distat. Nos quippe non gignimus sonantia verba, sed facimus, quibus faciendis materia subiacet corpus. Plurimum autem interest inter autem & corpus. Deus vero cum verbum genuit, id quod est ipse genuit, neque de nihilo, neque de aliqua iam facta conditaque materia, sed seipso id quod est ipse. Hoc enim & nos conamur cum loquimur si diligenter consideramus nostrae voluntatis appetitum non cum mentimur, sed cum verum loquimur. Quid enim aliud molimur, nisi autem ipsum nostrum, si fieri potest, cognoscendum & perspicuum autem auditoris inferre, ut in nobis quidem ipsi maneamus, nec recedamus a nobis, & tamen tale iudicium quo fiat in altero nostra notitia proferamus, ut quantum facultas concedit, quasi alter animus ab autem per quem se iudicet proferatur? Id facimus conantes & verbis & ipso sono vocis, & vultu & gestu corporis, totum scilicet machinamur id quod intus est, de monstrare cupientes, quia tale aliquid proferre non possumus, & ideo non potest loquentis animus penitus innotescere, unde etiam mendacis locus patet. Deus autem pater qui verissime se iudicare animus cognituris & voluit & potuit, hoc ad se ipsum iudicandum genuit quod

Sapientia. 11

Differunt formati & formabile.

Ioan. 14. 1. Cor. 1. Iesum Christum filium. Cap. 3. G.

Sapientia. 7. Verbum quare dicitur. Etiam. a. limbo. reser. di. gnis di. secretissim.

quod est ipse qui genuit, qui virtus etiam eius & sapientia esse dicitur, quia per ipsum operatus est & disponit omnia. De quo propterea dicitur attinere a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Quamobrem vnigenitus filius Dei, neque factus est a patre, quia sicut dicit Euangelista, omnia per ipsum facta sunt: Neque ex tempore genitus, quoniam sempiternus Deus sapiens sempiternam secum habet sapientiam suam. Neque impar est patri, in aliquo minor, quia & Apostolus dicit, Qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo. Hanc igitur fide catholicam, & illi excludunt qui eundem dicunt filium esse qui pater est, quia & hoc verbum apud Deum esse non posset nisi apud Deum patrem, & nullus est aequalis qui solus est. Excludunt etiam qui creaturam dicunt esse filium, quoniam non tale quales sunt cetera creaturae. Quam tamcumque enim creaturam dicant, si creatura est, condita & facta est. Nam idem est condere quod creare, quamquam in Latinae linguae consuetudine dicatur aliquando creare pro eo quod est gignere, sed Graeca discernit. Hoc enim dicimus creaturam quod illi κτίσμα κτίσιν vocant. Et cum sine ambiguitate loqui volumus, non dicimus creare, sed condere. Ergo si creatura est filius, quamlibet magna sit, facta est. Nos autem in eum credimus per quem facta sunt omnia, non in eum per quem facta sunt cetera. Neque enim hic aliter accipere possumus omnia, nisi quocumque sunt facta. Sed quoniam verbum caro factum est & habitauit in nobis, eadem sapientia quae de Deo genita est dignata est etiam in hominibus creaturam. Quod pertinet illud Dominus creauit me in principio viarum suarum. Viarum enim eius principium & caput Ecclesiae est Christus homo indutus, per quem viuendi exemplum nobis daret. Hanc est via certa qua peruenerimus ad Deum. Non enim redire possumus, nisi humilitate, qui superbia lapsi sumus, sicut dictum est primae nostrae creaturae. Gustate & eritis tanquam dii. Huius igitur humilitatis exemplum, id est viae qua redeundum fuit, ipse reparator noster in seipso demonstrare dignatus est, qui non rapinam arbitratus est esse se aequalis Deo, sed semetipsum euacuauit formam serui accipiens, ut crearet homo in principio viarum eius, verbum per quod facta sunt omnia. Quapropter secundum id quod vnigenitus est, non habet fratres, secundum id autem quod primogenitus est fratres vocare dignatus est, omnes qui post eius primi-

tias in Dei gratia nascimur per adoptionem filiorum, sicut Apostolica doctrina commendat. Naturalis ergo filius de ipsa patris substantia vnigenitus natus est, id est existens quod pater, Deus de Deo, lumen de lumine, nos autem non lumen naturaliter sumus, sed ab illo lumine illuminamur, ut sapientia lucere possimus. Erat, inquit, lumen verum, quod illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Addimus itaque fidei rerum aeternarum et temporalem dispensationem domini nostri, quae gerere & ministrare nobis pro nostra salute dignatus est. Nam in id quod vnigenitus est filius Dei, non potest dici, fuit & erit, sed tamen est, quia & quod fuit, iam non est, & quod erit, nondum est. Ille ergo est incommutabilis sine conditione temporum & varietate. Nec alium arbitror manare quod famulo suo Moysi tale nomen suum insinuauit. Nam cum ab eo quaereret, si se populus ad quem mittebat contemneret, a quo se diceret esse missum, rursus dicitis accepit, Ego sum qui sum. Deinde subiugit. Hanc dices filius Israel, Qui est, misit me ad vos, Ex quo iam spiritualibus animis patere confido, nullam naturam Deo esse posse contrariam. Si enim ille est, & de solo Deo proprie dici potest hoc verbum. Quod enim vere est, incommutabiliter manet, quoniam quod mutatur fuit aliquid quod iam non est, & erit quod nondum est, nihil habet Deus contrarium. Si enim quaereres a nobis quid sit alio contrarium, rateremus nigrum, si quaereres quid sit calido contrarium, rateremus frigidum, si quaereres quid sit contrarium veloci, responderemus tardum, & quocumque similia. Cum autem quaeritur quod sit contrarium ei quod est, recte respondetur quod non est. Sed quoniam per temporalem, ut dixi, dispensationem, ad nostram salutem & reparationem operante Dei benignitate, ab illa incommutabili Dei sapientia natura nostra mutabilis suscepta est, temporalium rerum salubriter pro nobis gestarum adiungimus fidem, credentes in eum Dei filium qui natus est per spiritum sanctum ex virgine Maria. Dono enim Dei hoc est spiritus sancto concessa nobis est tanta humilitas tanti Dei, ut totum hominem suscipere dignaretur in utero virginis maternum corpus integrum inhabitans, integrum dederes. Cui temporali dispensationi multis modis insidiantur haeretici. Sed si quis tenuerit catholicam fidem, ut totum hominem credat esse susceptum a verbo Dei, id est corpus animam, spiritum,

Sapientia. 8. Nat. in - filii. ca. 4. Ioan. 1.

Philip. 2

K

create, condere.

Ioan. 1.

Qui coe - ptus est de spiritu sancto. Prou. 8.

Gen. 3.

Ioan. 1.

M

12. de ci. uitate Dei. ca. 2. Exod. 3.

A

Corpus, animus, spiritus.

ritum, satis contra illos munus est, quippe cum ista susceptio p salute nostra gesta sit, cauendum est ne cum crediderit aliqd nostru no pertinere ad ista susceptione, no ptimeat ad salute. Et cu ho excepta forma mebroru que diuersis generib. aiantiu diuersa tributa est, no distet a pecore nisi ronali spu, q mens et nominat, quo sana est fides qua credit, q id nostrum susceperit Dei sapientia qd habe mus commune cu pecore, illud aut non susceperit qd illustrat luce sapientie & quod hois propriu est. Detestandi et illi sunt, qui dnm nostrum Iesum Christu matrem Mariam in terris habuisse negant, cum illa dispensatio vtranque sexum & masculinum & foemini nu honorauerit, & ad curam Dei pertinere monstrauerit, no solu que susceperit, sed et illum per que susceperit, viru gerendo nascendo de foemina. Nec nos ad negandu Christi matrem cogit qd ab eo dictu est: Quid mihi & tibi est mulier, nondu venit hora mea, sed potius admonet vt intelligamus sm Deu no eum habuisse matre cui maieftatis personam parabat ostendere, aqua in vinum vertendo. Quod aut crucifixus est, secundum homine crucifixus est, & illa erat hora qua nondum venerat, qn dictu est, Quid mihi & tibi, nondum venit hora mea, i. qua te cognosca. Tunc enim vt homo crucifixus cognouit homine matre, & dilectissimo discipulo humanissime commendauit. Nec illud nos moueat, quod cum ei nunciaretur mf eius & fratres, & rñdit, Quæ mihi mater, aut qui fratres &c. sed notius doceat ministerium nostrum quo verbum Dei fratrib. ministramus cum parentes impediunt non eos debere cognosci. Nam si propterea quisq; putauerit no eum habuisse matrem in terris, quia dixit: Quæ mihi mf cogatur & necesse est & Apostolos negare habuisse patres in terris, qm præcepit eis dicens. Nolite vobis patrem dicere in terris, vnus. n. est pr vester qui in coelis est. Nec nobis fidem istam minuat cogitatio muliebriu viscerum, vt propterea recusada videat talis dñi nostri generatio, q eam sordidi fordida putant, q a stultum Dei sapientius est hominib. & omnia munda mundis, verissime Apostolus dicit. Debent enim intueri q hoc putant solis huius radios, que certe non tanqua Dei creatura laudant, sed tanq Deu adorant, per cloacarū foetores & auæq; horribi

lia vsque quaque difundi, & in his operari secundum naturam suam, nec tñ inde aliqua contaminatione sordescere, cum visibilis lux visibilib. sordib. sit natura coiunctior. Quanto minus igit poterat pollui verbu Dei, non corporeum neq; visibile, de femineo corpore vbi humanam carnem suscepit cum aia & spu, qb. interuenientib. habitat maieftas verbi ab humani corporis fragilitate secretius? Vñ manifestum est nullo modo potuisse verbu Dei maculari humano corpore, quo nec ipsa anima humana maculata est. Non. n. cum regit corpus atq; viuificat, sed cu eius mortalia concupiscit, de corpore anima maculat. Quod si anime maculas illi vitare vellēt, hæc mendacia potius & sacrilegia formidarent. Sed parua erat pro nobis dñi nostri humilitas in nascendo, accessit etiam vt mori pro mortalib. dignaretur. Humiliauit enim se factus subditus vsq; ad mortem, mortem autē crucis, ne qsq; nostrum etiam si mortem posset non timere, aliqd genus mortis quod hoies ignominiosum arbitrantur horreret. Credimus itaq; in eum qui sub Pōtio Pilato crucifixus est & sepultus. Addendum. n. erat iudicis nomen pp temporum cognitionem. Sepultura vero illa cum creditur, sit recordatio noui testamenti, q resurrecturo ad vite nouitatem præberet testimonium, sicut nascituro vterus virginalis. Nam sicut in illo monumento nullus alius mortuus sepultus est, nec ante nec postea, sic in illo vtero nec ante nec postea qcquam mortale conceptum est. Credimus etiam illum tertio die resurrexisse a mortuis primogenitum, consecuturis fratribus quos in adoptionem filiorum Dei vocauit, quos participes & coheredes suos esse dignatus est. Credimus in coelum ascendisse, qui vitæ beatitudinem etiam nobis promissit dicens, Erunt sicut angeli in coelis, in illa ciuitate que est mater omnium nostrum Hierusalem æterna in coelis. Solet autem quosdam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, q credam⁹ assumptum terrenum corpus in coelū. At gentiles plerunq; Philosophorū argumentis nobiscum agere solēt, vt dicant, terrenum aliquid in coelo esse non posse: nostras enim scripturas non nouerunt nec sciunt quomodo dictum sit, Seminatur corpus aiæle, surget corpus spiritale. Non. n. ita dictum est quasi corpus vertatur in spiri-

D
Mori Christi cap. 15.
Philipp. 2. Passus subponis P. lau. crucifixus mortuus, & sepultus.
Ioh. 19
Tertia die resurrexit a mortuis. cap. 6. Mat. 20.
E
I. cor.

Mes vobis

B

Naturæ ex Maria virgine

Ioh. 2.

Ioh. 16.

Mat. 12.

Mat. 23.

I. Cor. I. Ad Tim. I.

tum & spūs fiat, quia & nunc corpus nostru quod aiæle dñi, non in aiæm verum est & aiæ factu, sed spiritale corpus intelligitur, quia ita coaptandu est, vt coelesti habitationi conueniat oī fragilitate ac labe terrena in coeleste puritate & stabilitate mutata atq; couersa. Hæc est immutatio, de qua iterum dicit Apostolus, Oēs resurgemus, sed non oēs immutabimur, q immutatione no in deterius, sed in melius fieri docet idē cu dicit, & nos immutabimur. Sed vbi & quo sit i coelo corpus dñicum, curiosissimū & superuacaneū est querere, tm modo in coelo esse credendū est. Non. n. est fragilitatis nostræ coeloru secreta discutere, sed est nostræ fidei de dñici corporis dignitate sublimia & honesta sapere. Credimus et, q sedet ad dexterā Dei patris: Nec iō tñ quasi humana forma circumscriptu esse Deum patrem arbitrandu est, vt de illo cogitātib. dextrū aut sinistrū latus aiō occurat, aut idipsum q sedere pater dñi, flexis poplitibus fieri putandum est, ne illud incidamus sacrilegium quo execratur Apostolus eos qui comutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinē corruptibilis hois. Tale. n. simulacru Deo nefas est Christiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium est, vbi vere est tēplum Dei, si a terrena cupiditate atque errore mundeū. Ad dexterā ergo intelligēdu est dictu esse in summa beatitudine, vbi iustitia & pax & gaudiū est: Sicut ad sinistrā hædi constituunt. i. in miseria, pp iniquitates & labores atq; cruciatus. Sedere ergo q dñi Deus, no membro rū depositione, sed iudiciaria significat pntem, qua illa maieftas nunq caret, semp digna dignis tribuēdo, quis i extremo iudicio multo manifestus inter hoiem vnigeniti filij Dei iudicis viuorū atq; mortuorū claritas in dubitata fulsura sit. Credimus et inde veturū conuenientissimo tpe, & iudicaturum viuos & mortuos. Siue istis nominib. iusti & peccatores significent; siue quos tūc añ mortem nostrā in terris inuēturus est appellati sunt viui, mortui vero qui in eius aduentu resurrecturi sunt, hæc dispensatio tpalis, non tm est, sicut gnatio sm Deum, sed et fuit & erit. Nā fuit dñs noster in terris, & nūc est in coelis, & erit in claritate iudex viuorum atque mortuorū, ita. n. veniet sicut ascēdit secundum auctoritatem quæ in actib. Apostolorū conti-

I. Co. 15.

Ad dexteram patris. c. 7.

Rom. 1.

Mat. 25.

Iudicium cap. 8.

Act. 11.

nef. Ex hac itaque temporali dispensatione loquit in Apocalypsi vbi scriptu est, Hæc dicit q est & q fuit & qui futurus est. Digesta itaq; fidei comēdata, & diuina gnatione dñi & humana dispensatione, iungit cōfessionem ad perficiendā fidē q nobis de Deo est, spūs sanctus, no minore natura q pr & filius, sed vt ita dicā cōsubstantialis & coeternus, quia ista Trinitas vnus est Deus, non vt idē sit pr q est filius & spūs sanctus, sed vt pr sit pr, & filius sit filius, & spūs sanctus sit spūs sanctus, sed hæc Trinitas vnus Deus sicut scriptu est, Audi Israel, Dñs Deus tuus, Deus vnus est. Tñ si interrogemur de singulis & dicat nobis, Deo est pr? Rñdebimus Deo. Si quærat, vtrū Deo sit filius, hoc rñdebimus. Nec si fuerit de spū sancto talis interrogatio, aliud esse eū debemus rñdere q Deū, vehementer cauentes sic accipere quo de hominib. dictu est, Dii estis. Non. n. sunt naturaliter dii quicunq; sunt facti atq; cōditi ex patre p filiū dono spūs sancti. Ipsa. n. significat Trinitas cu Apostolus dicit, Qm ex ipso & in ipso & p ipsū sunt oīa. Quodcuq; ergo de singulis interrogati, rñdeamus Deū esse de quo quærit, siue patre, siue filiū, siue spūs sanctū, vt tñ non tres doceri a nobis coli qsq; existimauerit. Nec mirū q hæc de ineffabili natura dñi, cu in iis et reb. quas corporeis oculis cernimus & corporeo sensu diiudicamus, tale aliqd accidat. Nā cum de fonte interrogati, no possumus dicere q ipse sit fluuius, nec de fluuiio interrogati, possumus dicere q sit fons, & rursū potione quæ de fonte vel fluuiio est, nec fluuium nec fontem possumus appellare, tñ in hac Trinitate aqua nominamus, & cum de singulis quærit, singillatim aqua rñdem⁹. Nam si quæro vtrū in fonte aqua sit, rñdetur aqua, & si quæramus vtrū aqua sit in fluuiio, nihil aliud rñdetur, & in illa potione non poterit esse alia rñsio, nec tñ eas tres aquas: sed vnā dicims. Sanè cauendum est, ne qsq; inefabilem illi⁹ maieftatis substantiam sicut fontem istū visibilem atq; corporeū, vel fluuiū vel potionem cogitet. In his. n. aqua illa quæ nunc in fonte est, exit in fluuiū, nec in se manet, & cum de fluuiio vel fonte in potionem transit, non ibi permanet vnde sumit. Itaque fieri pōt vt eadē aqua nunc ad fontis appellationē ptimeat, nunc ad fluuij, nūc ad potionis. Cū in illa Trinitate dixerimus, no posse fieri

Apo. 1. Trinitas cap. 9. Credo in spiritum sanctum.

Deut. 6.

H Psal. 81.

Rom. 11.

Comparo.

I

comparatō. fieri vt pater aliqñ sit filius, aliqñ spūssctūs, Sicut in arbore radix non est nisi radix, nec robur nisi robur nec ramos nisi ramos possu mus dicere. Non. n. id qđ dr radix pōt dici robur & rami nec lignū qđ pertinet ad radi cē, pōt alio et transitu nūc in radice esse, nūc in robore, nūc in ramis, sed tñ modo in radi ce cū illa regula noīs maneat, vt radix lignū sit, & robur lignū, & rami lignū, nec tñ tria ligna dicant, sed vnū. Aut si hęc habent aliqđ disimilitudinē, vt possint nō absurde tria lig na dici p p firmitatis diuersitatē, illud certe oēs cōcedunt, si ex fonte tria pocula impleā tur posse dici tria pocula, tres aut aquas non posse dici, sed omnino vnā aquam q̄quam de singulis poculis interrogatus in quolibet horum aq̄ esse rñdeas, q̄uis nullus hic transi tus fiat, sicut de fonte in flumina dicebamus. Hęc aut non p p illius diuinę naturę simili tudinē, sed et p p visibilitiū vnitatē corpora lia exēpla data sint, vt intelligeret fieri posse vt aliqua tria, nō tñ singillatim, sed et simul vnū singulare nomē obtineāt. Nec quisquā miret & absurdū putet, qđ Deū dicimus pa trē, Deū filiū, Deū spm̄sanctum, nec tñ tres Deos in ista Trinitate, sed vnū Deū, vnāque substantiam, & de p̄e qdem & filio multis libris differuerunt docti & religiosi viri, qb. q̄tum hoīes hoīb. poterant, quemadmodum nō vnus esset p̄ & filius, sed vnum essent, & qđ proprie p̄ esset, & qđ filius, insinuare co nati sunt qđ ille genitor, hic genitus, ille non de filio, hic de p̄e, huius ille principiū vnde caput Xpi dr̄ quauis & Xps principiū, sed non p̄is, hic vero illius imago, q̄uis nulla ex parte disimilis & oīno indifferēter æqua lis. Tractantur hęc latius ab eis qđ non tā bre uiter qđ nos, totius Christianę fidei professio nē volūt explicare. Itaq; inq̄tum filius est, de p̄e accepit vt sit, cū ille de filio id nō acce perit, & inq̄tum hoīem, mutabilē. f. creaturā in melius cōmutādā ineffabili misericordia, tpali dispensatione suscepti, multa de illa in scripturis inueniunt ita dicta, vt impias hære ticorū mentes prius volētes docere qđ nosse in errorē miserint, vt putarēt eū nō æqualem patri, nec eiusdē substantię. Qualia sunt illa, Qm̄ pater maior me est. Et, Caput mulieris I. Jo. 14. vir, caput viri Xps, caput aut Christi Deus. I. Co. 11. Et, Tunc ipse subiectus erit ei, qui illi subie- I. Co. 15. cit oīa. Et, Vado ad patrē meū & patrem ve-

strū, Deum meū & Deū vestrū. & nonnulla hmōi. qđ oīa posita sunt, non vt naturę atque substātię inæqualitatē sig nificēt, ne falsa sint illa. Ego & p̄ vnū sum. Et, Qui me videt, vi det & p̄m meū. Et, Deus erat verbū, nō. n. factus est, cū oīa p ipm̄ facta sunt. Et Nō rapinā arbitratus est eē æqualis Deo, & cætera talia. Sed illa posita sunt, partim p p admini strationē suscepti hoīs, qua dr̄, Semetipsū ex inauit, nō qđ mutata est illa sapientia, cū sit oīno incōmutabilis, sed qđ humiliter hoīb. innotescere voluit, partim p p hanc admini strationē illa ita scripta sunt, de quib. hæreti ci calūniant, partim p p ea, qđ filius patris de bet qđ est, hoc et vtiq; dēns patri, qđ eidē pa tri æqualis, aut par est, p̄ aut nulli debet qđ qđ est. De spūsancto aut nondū tā copiose ac diligēter disputatū est a doctis & magnis diuinarū scripturarū tractatorib. vt intelligi facile possit & eius propriū, quo p̄prio fit, vt eū neq; filiū, neq; p̄m dicere possumus, sed tñ spm̄sanctū, nisi qđ eū donum Dei esse p̄dicant, vt Deū credamus nō seipso inferius donū dare, seruāt tñ vt nō genitū spm̄sanctū tanq̄ filiū de patre p̄dicent, vnus. n. est Xps, neq; de filio tanq̄ nepotē summi patris, nec tñ id quod est, nulli debere, sed patri ex quo omnia, ne duo constituamus principia sine principio, qđ falsissimum & absurdissimum & non catholicę fidei, sed quorundā hæreti corū errori propriū. Ausi sunt tñ qđā ipsam cōionem patris & filij, atq; vt ita dicā, deita tem, qđ Græci θεότητα appellant, spm̄sanctū credere, vt qm̄ pater Deus, & filius Deus, vt ipsa deitas sibi qua copulanē, & ille gignēdo filium, & ille patri cohærendo & ei a quo est genitus æquetur. Hanc ergo deitatē quā etiam dilectionē in se inuicē amborū chari tatēque volunt intelligi spm̄sanctum appel latum dicunt, multisq; scripturarum docu mētis adsunt huic opinionī suę, Sive illo qđ dictū est. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordib. nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, siue aliis multis talibus testi moniis & eo ipso qđ per spiritum sanctum re conciliamur Deo, vnde etiam donū dicunt, satis significari volunt charitatem Dei esse spiritum sanctum. Non enim reconciliamur illi nisi per dilectionem, qua etiam filij Dei appellamur, non iam sub timore tanq̄ serui, quia consummata dilectio foras mittit timorem,

morē: & spiritū libertatis accipimus in quo clamamus abba pater. Et quia reconciliati & in amicitia reuocati per charitatē poterim⁹ omnia secreta Dei cognoscere, propterea de spiritu sancto dicitur, Ipse vos inducet in omnē veritatē. Propterea & fidētia predicā dæ veritatis, quia impleti sunt aduētū eius A postoli recte charitati tribuitur: quia & diffi dētia timori datur, quā cōsumatio charitatis foras mittit. Et ideo etiā donū Dei dicitur, quia eo quod quisq; nouit nō fruitur nisi & id diligat. Frui aut sapientia Dei nihil aliud est, qđ ei dilectione cohærere. Neq; quisquā in eo quod percipit permanet nisi dilectio ne & ideo spiritus sanctus dicitur, quoniā ad permanēdū lanciantur, quęcumq; sanctificā tur. Nec dubiū est a sanctiēdo sanctitatē vo cari. Maxime aut illo testimonio vtiur asser tores huius sententię qđ scriptū est, Quod na tum est de carne, caro est, & quod natū est de spiritu, spiritus est: quoniā Deus spiritus est. Hoc enim regenerationē nostrā dicunt, quę nō secundū Adā de carne est, sed secun dū spiritum de spiritu sancto, Quapropter si spiritus sancti hoc loco facta est commemo ratio, vbi dictum est, Qm̄ Deus spiritus est: animaduertendū dicunt, non dictū esse quo niā spiritus Dei est, sed quoniā Deus spirit⁹ est, vt ipsa deitas p̄is & filij hoc loco dicta sit Deus qđ est spiritus sanctus. Huc accedit aliud testimoniū quod dicit Ioānes Aposto lus, Quoniā Deus dilectio est. Hic enim nō dilectio Dei, sed Deus dilectio est: vt ipsa dei tas dilectio intelligatur. Et qđ in illa enume ratione connexarū sibi rerū vbi dicitur, Oīa vestra vos aut Christi, Christus autē Dei. Et, caput mulieris vir, caput viri Christus, ca put autē Christi Deus: nulla sit cōmemora tio spūsancti: ad hoc pertinere dicunt, quia non serē in ijs quę sibi connexa sunt nume rari solet ipsa connexio. Vnde et in illo tōco Trinitatē ipsam videntur agnoscere qui le gūt attentius, cū dicitur: Quoniā ex ipso, & p ipsum & in ipso sunt omnia. Ex ipso, tanq̄ ex eo qui nulli debet quod est: per ipsum, tā quā per mediatorē: in ipso, tanquā in eo qđ continet: id est, copulatione coniungit. Huic sententię contradicunt, qui arbitrātur istam cōmunionē, quā deitatem vel dilectionē si tue charitatē appellamus, non esse substātiā: quęrun autē secundū substātiā sibi exponi

spiritum sanctū: Nec intelligunt nō aliter po tuisse dici Deus dilectio est: nisi esset dilectio substātia. Dicunt quippe, cōtuetudine rerū corporaliū. Quoniā si duo sibi corpora co pulentur, ita vt iuxta inuicē collocētur, ipsa copulatio non est corpus, quādoquidē sepa ratis illis corporibus quę copulata fuerant, nulla inuenitur: nec tamē quasi decelsisse & migrasse intelligitur sicut illa corpora. Sed hi tales cor mundū faciunt quantū possunt, vt videre valeant in Dei substātia nō esse ali quid tale, quasi aliud ibi sit substātia, aliud qđ accidat substātię qđ nō sit substātia: sed qđ quid ibi intelligi potest, substātia est. Verum hęc dici possunt facile & credi: videri autē nisi puro corde quō se habeāt oīno nō pos sunt. Quapropter siue ista vera sit snīa, siue aliud aliquid sit, fides inconcussa tenēda est, vt Deū dicamus, patrē Deū filiū, Deū spiri tum sanctū: neq; tres Deos, sed istā trinitatē vnum Deū, neq; diuersos natura, sed eiusdē substātię: neq; vt pater aliquando sit filius, aliquādo sit spiritus sanctus, sed pater semp pater, & filius semp filius, & spiritus sanctus semper spiritus sanctus. Nec temere aliqd de inuisibilibus affirmemus tanquā sciētes, sed tanquā credentes, quoniā videri nisi mundo corde nō possunt. Et qui ea videri in hac vita ex parte, vt dictū est, atq; ænigmate, non pōt efficere vt & ille videat cui loquitur si cor dis sordibus impeditur, Beati autem mundo corde, quoniā ipsi Deū videbūt. Hęc ē fides de Deo cōditore & renouatore nostrō. Sed quoniā dilectio nō tantū in Deum nobis im perara est, cū dictū est, Diliges dñm Deum tuū ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, sed etiā in proximū, nā dili ges inquit, proximū tuum tāquā teipsum: Si aut ista fides cōgregationē societatemq; ho minū non teneat, in qua fraterna charitas o peretur minus fructuosa est. Credimus & sã cōdere Ecclēsiā, vtiq; catholicā, nā & hæretici ecclesiam & schismatici cōgregationes suas Ecclesias catholicā vocāt. Sed hæretici de Deo falsa sentiēdo, ip sam fidē violāt, schismati aut discisionibus iniquis a fraterna charitate disiliunt: quāuis ea credāt quę credimus. Quapropter nec hęc reticus pertinet ad Ecclesiam catholicā, quo niam diligit Deum, nec schismaticus quoniā diligit proximū: Et ideo peccatis proximi facile ignoscit, qđ sibi nouit ignosci ab illo qđ Aug. Tomus tertius. H nos

K

Io. 8.

Io. 14.

I. Co. 11.

I. Co. 15.

Io. 20.

Io. 10.

Io. 14.

Io. 1.

Phil. 1.

M

Sacritas.

Io. 3.

Io. 4.

I. Jo. 4.

I. Co. 3.

I. Co. 11.

Rom. 5.

A

I. Jo. 3.

I. Jo. 4.

Rom. 8.

D

I. Co. 13.

Mat. 5.

E

Deut. 6.

Leui. 19.

credere

ecclesiam

catholicā

cap. 10.

nos reconciliauit sibi delens omnia praterita, & ad vitam nouam nos vocans, quam vitam donec perfecta capiamus sine peccatis esse non possumus. Interest tamen qualia sunt. Nec de peccatorum differetia modo tractandum est, sed credendum omnino, nullo modo nobis ignosci ea quae peccamus si nos inexorabiles ad ignoscenda peccata fuerimus. Itaque credimus remissionem peccatorum. Et quoniam tria sunt quibus homo constat spiritus, anima & corpus quae rursus duo dicuntur, quia saepe anima simul cum spiritu nominatur, Pars enim quaedam eiusdem rationalis qua caret bestia, spiritus dicitur, Principale nostrum spiritus est, Deinde vita qua coniungimur corpori anima dicitur, Postremo illud quod visibile est vltimum nostrum est corpus. Hoc autem omnis creatura ingemiscit & parturit usque nunc: dedit tamen primitias spiritus, quia credidit Deo, & bonae iam voluntatis est. Hic spiritus etiam vocatur mens, de quo dicit Apostolus, Meum seruo legi Dei. Qui ite alio loco dicit, Testis est enim mihi Deus cui seruo in spiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc appetit, caro nominatur. Pars enim eius quaedam resistit spiritui non natura, sed consuetudine peccatorum. Vnde dicitur, Meum seruo legi Dei, carne autem legi peccati. Quae consuetudo in natura versa est secundum generationem mortalem peccato primi hominis. Ideo quae scriptum est, Et nos aliquando fuimus naturaliter filij irae, id est vindictae, per quam factum est ut seruimus legi peccati. Est autem animae natura perfecta, cum spiritui suo subditur, & cum sequitur sequentem Deum: ideo animalis homo non percipit quae sunt spiritus Dei. Sed non tam cito anima subiugatur spiritui ad bonam operationem, quam cito spiritus Deo ad veram fidem & bonam voluntatem: sed aliquando tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia defluit refrenatur. Sed quoniam & ipsa mundatur, recipiens stabilitatem naturae suae durante spiritu qui sibi caput est, cuius capiti, caput est Christus, non est desperandum et corpus restitui naturae propriae: sed utique non tam cito quam anima: sicut nec anima tam cito quam spiritus, sed tempore opportuno in nouissima tuba cum mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur. Et ideo credimus & carnis resurrectionem, non tamen quia reparat anima, quae nunc propter carnales affectiones caro nominatur: sed haec est visibilis caro quam naturaliter est caro, cuius nomen aia non propter naturam,

Remissio-
ne pecca-
torum.

F

Rom. 8.

Rom. 7.

Rom. 1.

Eph. 2.

1. Cor. 2.

1. Co. 15
Carnis re-
surrectio-
nem.

sed propter affectiones carnales accepit. Haec ergo visibilis quae caro proprie dicitur, sine dubitatione credenda est resurgere. Videtur enim Paulus Apostolus eam tanquam digito suo ostendere, cum dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Cum enim dicit, hoc, in eam quam si digiti intendit. Quod autem visibile est, id potest digito ostendi: quoniam posset & anima corruptibilis dici nam vitium morum ipsa corrumpitur. Et mortale hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem significatur visibilis caro, quia in idem velut digitus intenditur. Potest enim & anima sicut corruptibilis propter morum vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animae est apostatare a Deo, quod primum eius peccatum in paradiso sacris literis continet. Resurgit igitur corpus secundum Christianam fidem quae fallere non potest. Quod cui videtur incredibile, qualis nunc sit caro attendit, qualis autem futura sit non considerat: quia illo tempore immutationis angelicae non iam caro erit & sanguis, sed tamen corpus. Cum enim de carne Apostolus loqueretur. Alia, inquit, caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, alia serpentum: & corpora ecclesiae, & corpora terrestria. Non enim dixit caro caelestis dixit autem caelestia & terrestria corpora. Omnis enim caro etiam corpus est, non autem omne corpus caro est. Primum in istis terrestribus, quoniam lignum corpus est, sed non caro: hominis autem vel pecoris, & corpus & caro: in caelestibus vero nulla caro, sed corpora simplicia & lucida, quae appellat Apostolus spiritualia, nonnulla autem vocat aetherea. Et ideo non carnis resurrectioni contradicit illud quod ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Sed quale futurum sit quod nunc caro & sanguis est, praedicat. In quale naturam quisquis non conuertit posse hanc carnem credit gradibus. ducendus est ad finem. Si enim ab eo queras, utrum in aquam possit conuertit propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rursum si queras, utrum aqua possit in aethere, neque hoc absurdum esse respondet, vicina enim sunt sibi. Et de aere si queras utrum aethereum corpus, id est, caeleste possit mutari, iam ipsa vicinitas persuadet. Quod ergo per hos gradus fieri posse concedit, ut terra in corpus aethereum conuertatur, cur non accedente Dei voluntate qua corpus humanum supra aquas potuit ambulare, celeriter id fieri posse, quemadmodum dictum est,

1. Co. 15.

H

1. Petri
c. 19.

1. Co. 15.

Ibidem

iii.

in istu oculi, sine vllis talibus gradibus. credit, sicut plerunque fumus in flammam mira celeritate conuertitur? Caro enim nostra utique ex terra est. Philosophi enim quorum argumentis saepius resurrectioni carnis resistitur, quibus asserunt nullum posse esse terrenum corpus in caelo, quodlibet corpus conuertit & mutari posse concedunt. Quae corporis resurrectione facta, a temporis conditione liberati, aeterna vita ineffabili charitate atque stabilitate sine corruptione perfuemur. Tunc enim fiet illud quod scriptum est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors aculeus tuus? Vbi est mors contentio tua? Haec est fides quae paucis verbis tenenda in simbolo nouellis Christianis datur: Quae pauca verba fidelibus nota sunt, ut credendo subiungentur Deo, subiugati recte uiuant, recte uiuendo cor mundent, corde mundo quod credunt intelligant.

1. Co. 15.

K

D. AVRELI AVGVSTINI
Enchiridion ad Laurentium.

LIBER VNVS.

Sapientia
ex scriptu-
ris. c. 1.
Esa. 33.
1. Cor. 1.

Sap. 6.

Rom. 16.

Eccles. 1.

Pietas

est sapien-

tia. c. 2.

Iob. 28.

L

Ici non potest dilectissime fili Laurenti quantum tua eruditio delectet, quantumque te cupiam esse sapientem, non ex eorum numero de quibus dicitur, Vbi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius seculi? Nonne stultum fecit Deus sapientiam huius mundi, sed ex eorum numero de quibus dictum est, Multitudo sapientum sanitas est orbis terrarum. Et quales vult Apostolus fieri, quibus dicit. Volo autem vos sapientes quidem esse in bono, simplices autem in malo. Sicut autem nemo a seipso esse potest, ita et nemo a seipso sapiens esse potest, sed ab illo illustrare de quo scriptum est, Omnis sapientia a Deo est. Homini autem sapientia pietas est. Habes hoc in libro sancti Iob. Nam ibi legitur, quod ipsa sapientia dixerit homini, Ecce pietas est sapientia. Si autem queras quam dixerit eo loco pietatem, distinctius in Graeco reperies *θεοσεβεια*, qui est, Dei cultus. Dicitur enim. Graece pietas, & aliter idem *ευσεβεια*, quo nomine significatur bonus cultus quauis & hoc praecipue referatur ad colendum Deum. Sed nihil est commodius illo nomine quo euidenter Dei cultus expressus est, cum quid esset hominis sapientia diceretur.

Quaerisne aliquid dici breuius, quam petis a me, ut breuiter magna dicantur? An hoc ipsum tibi fortasse desideras breuiter aperiri, atque in sermonem colligi breuem, quoniam modo sit colendus Deus? Hic si respondero, fide, spe, charitate colendum Deum, profecto dicturus es, breuius hoc dictum esse quam uelis, ac deinde petiturus ea tibi breuiter explicari, quae ad singula tria ista pertineant, quid credendum scilicet, quid sperandum, quid amandum sit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia illa, quae in epistola tua quaerenda posuisti. Cuius exemplum si est penes te, facile est ut ea reuoluas & relegas. Si autem non est, commemorare me recolas. Vis enim tibi ut scribis librum a me fieri, quem Enchiridion ut dicunt, habeas, & de tuis manibus non recedat: continens postulata, id est quid sequendum maxime, quid propter diuersas principaliter haereses sit fugiendum: in quantum ratio pro religione contendat, vel quid in ratione cum fides sit sola non conueniat: quid primum, quid vltimum teneatur, quae totius definitionis summa sit, quae certum propriumque fidei catholicae fundamentum. Haec autem omnia quae requiris proculdubio scies diligenter sciendo quid credi, quid sperari debeat, quid amari. Haec enim maxime immo uero sola religione sequenda sunt. His qui contra dicit, aut omnino a Christi nomine alienus est, aut haereticus. Haec sunt defendenda ratione, quae uel a sensibus corporis inchoata, uel ab intelligentia mentis inuenta. Quae autem nec corporeo sensu experti sumus, nec mente assequi ualimus aut ualemus, eis sine ulla dubitatione credenda sunt testimoniis, a quibus ea, quae diuina uocari iam meruit scriptura cõsecrata est: qui ea suae per corpus suae per animam diuinitus adiuti uel uidere, uel et praetudere poterunt. Cum autem initio fidei quae per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene uiuendo etiam ad speciem peruenire ubi est sanctus & perfectus cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena uisio est summa felicitas. Hoc est nimirum quod requiris, quid primum, quid vltimum teneatur inchoari fide, perfici specie. Haec etiam totius definitionis est summa. Certum uero propriumque fidei catholicae fundamentum, Christus est. Fundamentum enim aliud, ait Apostolus, nemo potest ponere praeter id quod posuit,

Cultus di-
uinus qui
bus con-
stat. c. 3.

M

Ratio &
fides. c. 4.

Fundam-
entum fidei.
Galat. 5.

A

1. Cor. 1.

Christus Iesus. Neque hoc ideo negandum est proprium fundamentum esse fidei catholice, quia putari potest aliquibus hereticis hoc nobiscum esse commune. Si enim diligenter quaeramus ad Christum pertinent cogitentem, nomine tenus inuenitur Christus apud quoslibet hereticos, qui se Christianos vocari volunt, re vero ipsa non est apud eos. Quod ostendere nimis longum est, quam commemoranda sunt omnes haereses, siue quae fuerunt, siue quae sunt, siue quae potuerunt sub vocabulo Christiano, & est quod sit hoc verum per singulas quasque monstrandum. Quae disputatio multorum est voluminum, ut est infinita videatur. Tu autem Enchiridion a nobis postulas, in quod manibus possit astringi, non quod armaria possit onerare. Ut igitur ad illa tria redeamus per quae diximus colendum Deum, fidem, spem, charitatem, facile est ut dicatur quid credendum, quid sperandum, quid amandum sit. Sed quemadmodum aduersus eorum qui diuersa sentiunt calumnias defendatur, operosioris verborum doctrina est. Quae ut habeatur non breui Enchiridion manus debet impleri, sed grandi studio peccatus accendi. Nam ecce tibi est Symbolum & dominica oratio: quid breuius auditur aut legitur, aut quid facilius memoriae commendatur? Quia enim de peccato grati & miseria premebatur genus humanum, & diuina indigebat misericordia, gratiae Dei tempus Propheta prauidens ait, Et omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: per hoc dominica oratio. Sed Apostolus cum ad ipsam gratiam commendandam hoc Propheticum commemorasset testimonium, continuo subiicit: Quo autem inuocabunt in quem non crediderunt? per hoc Symbolum. In his duobus tria illa intueri. Fides credit, spes & charitas orant. Sed sine fide esse non possunt, ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictum est. Quo inuocabunt in quem non crediderunt? Quid autem sperari potest quod non creditur? Porro est aliquid quod non speratur, credi potest. Quis namque fidelium penas non credit impiorum, nec sperat? Et quisquis eas imminere sibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere deum quam sperare. Quae duo Lucanus distinguens ita complectitur ait, Liceat sperare timentis. Non autem ab alio Poeta quamuis meliore proprie dictum est, Hunc ego si potui non sperare dolorem. Denique nonnulli in arte grammatica verbi humani utuntur exemplo ad ostendendam impropiam

quod dicitur, & aiunt, Sperare dixit, pro timere. Est itaque fides & malorum rerum & bonorum: quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona, non mala. Est et fides & praeteritarum rerum, & praesentium & futurarum. Credimus enim mortuum Christum, qui iam praeterijt. Credimus sedere ad dexteram patris, quod nunc est. Credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando esse cepisse, nec fuisse utique sempiternum, & alia atque alia: nec solum de alijs hominibus. multa quae ad religionem pertinent, verum et de angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad eam pertinentium qui earum spe gerere perhibetur. Quae cum ita sint per has causas distinguenda erit fides a spe: sicut vocabulo ita & rationali definita. Nam quod at tinet ad non videre, siue quae creduntur, siue quae sperantur, fidei speique commune est. In epistola quippe ad Hebraeos, qua teste vsi sunt illustris catholicae regulae defensores, fides esse dicta est cognitio rerum quae non videntur. Quamuis quoniam se quisque non verbis non testibus non denique ullis argumentis, sed praesentium rerum euidentia dicit credidisse, hoc est, fidem accomodasse, non ita verum absurdum, ut recte reprehendatur in verbo, eiusque dicat, Vidisti, ergo non credidisti. Vnde putari potest non esse consequens, ut non videatur res quaeunque creditur: sed melius hanc appellamus fidem quam diuina eloquia docuerunt, earum, scilicet rerum quae non videntur. De spe quoque ait Apostolus, Spes quae videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Cum ergo bona bonis futura esse creduntur, nihil aliud quam sperantur. Iam de amore quid dicam, sine quo fides nihil prodest? Spes vero sine amore esse non potest. Denique ut ait Apostolus Iacobus, Et demones credunt & contremiscunt, nec tamen sperant vel amant, sed potius quod speramus & amamus credendo veterum esse formidant. Propter quod Apostolus Paulus fidem quoque per dilectionem operatur, approbat atque commendat, quae utique sine spe esse non potest. Proinde nec amor sine spe est, nec sine amore spes, neque utrunque sine fide. Cum ergo quaeritur, quid credendum sit quod ad religionem pertineat, non rerum natura ita rimanda est, quem-

Symboli
oratio
dominica
cap. 7.

Fides, spes
charitatis
cap. 8.

Lucanus.

3. sen. di.
26. ca. 8.
scm.

Iacob. 11.
Galat. 5.
3. sen. di.
23. cap. 1.
vero.
Quid credendum
Christi.

quemadmodum ab eis quos Physicos Graeci vocant: nec metuendum est, quemadmodum ab eisdem, ne aliquid de vi & numero elementorum, de motu atque ordine & de effectibus siderum, de figura caeli, de generibus & naturis animalium fructuum, lapidum, fontium, fluminum, montium, de spatijs locorum & temporum, de signis imminentiu tempestatu, & alia sexcenta de ijs rebus quas illi vel inuenerunt vel inuenisse se existimant: Christianus ignorat, quia nec ipsi omnia repererunt tanto excellentes ingenio, flagrantes studio, abundantes ocio, & quaedam humana coniectura inuestigantes, quaedam vero historica experientia perscrutantes, & in eis quae se inuenisse gloriantur plura opinantes potius quam scientes. Satis est Christiano rerum creaturam causam, siue celestium, siue terrestrium, siue visibilium, siue inuisibilium, non nisi bonitatem credere creatoris, qui vnus & verus est Deus: nullamque esse naturam quae non aut ipse sit aut ab ipso: eumque esse Trinitatem, patrem scilicet, & filium a patre genitum, & spiritum sanctum ab eodem patre procedentem, sed vnum eundemque spiritum & patris & filij. Ab hac summe & aequaliter & immutabiliter bona Trinitate creata sunt omnia, & nec summe nec aequaliter nec immutabiliter bona, sed tamem bona etiam singula. Simul vero vniuersa valde bona, quae ex omnibus consistit vniuersitatis admirabilis pulchritudo, in qua est illud quod malum dicitur, bene ordinatum & loco suo positum, eminentius commedat bona, ut magis placeant & laudabiliora sint dum comparantur malis. Neque enim Deus omnipotens, qui est infideles factetur, rerum cui summa praesentia, cum summe bonum sit, ullo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsque adeo esset omnipotens & bonus, ut beneficeret etiam de malo. De bono naturae uitiatum ipse Deus benefacit reformato aut puniendo uitiatum: ac per hoc ergo malum nec uitium erit, quia nihil est cum euacuatur. Quid est autem aliud quod malum dicitur, nisi priuatio boni? Nam sicut corporibus animalium nihil est aliud morbis & uulneribus affici, quam sanitate priuari, neque enim id agitur cum adhibetur curatio, ut mala illa quae inerant, id est, morbi ac uulnera recedant hinc & alibi sint, sed utique ut non sint. non enim ulla substantia, sed carnalis substantiae uitium est uulneris aut morbus: cum caro sit ipsa substantia perfecta aliquod bonum est, cui accidunt ista mala.

la, id est, priuationes eius boni, quod dicitur sanitas: Ita autem & animorum quaecumque sunt uitia, naturalium sunt priuationes bonorum: Quae cum sanantur, non aliquid transferuntur, sed est quae ibi erant, nusquam erunt, quoniam in illa sanitate non erunt. Natura igitur omnes, quoniam naturarum prorsus omnium summe conditor bonus est, bonae sunt. Sed quia non sicut earum conditor summe atque incommutabiliter bonae sunt, ideo in eis & minui bonum & augeri potest. Sed bonum minui malum est, quamuis quantumcumque minuatur, remaneat aliquid necesse est, si adhuc natura est unde natura sit: neque enim si qualiscumque aut quantumcumque natura est, consumi bonum quod natura est, nisi & ipsa consumatur potest. Merito quippe natura incorrupta laudatur. Porro si & incorruptibilis sit, quae corrupti omnino non possit, multo est proculdubio laudabilior. Cum uero corrumpitur, ideo malum est eius corruptio, quia ea qualicumque priuat bono. nam si nullo bono priuat, non nocet, nocet autem adimedo bonum. Quoad itaque natura corrumpitur, inest ei bonum quo priuetur: ac per hoc si naturae aliquid remanebit quod corrupti nequeat: profecto natura incorruptibilis erit, & ad hoc tam magnam bonum corruptio non perueniet. At si corrumpi non desinet, nec bonum utique habere desinet, quo eam possit priuare corruptio. Quam si penitus totaque consumperit, ideo nullum bonum inerit: quia natura nulla erit. Quocirca bonum consumere non potest corruptio, nisi consumendo naturam. Omnis ergo natura bonum est, magnam si corrumpi non potest, parum si potest: negari tamen bonum esse nisi stulte atque imperite prorsus non potest. Quae si corruptione consumitur, nec ipsa corruptio remanebit, ubi nulla esse possit subsistente natura. Ac per hoc nullum est quod dicitur malum, si nullum sit bonum: sed bonum omni malo carens integerum bonum est. Cui uero inest malum, uitiatum vel vitiosum bonum est: nec malum unquam potest esse vllum ubi bonum est nullum. Vnde res mirabilis cõficitur, ut quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est, nihil aliud dici uideatur, cum uitiosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est: nec malum esse nisi quod bonum est, quia omnis natura bonum est: nec res aliqua mala esset, si res ipsa quae mala est, natura non esset. Non igitur potest esse malum nisi aliquod bonum.

Natura
corruptio
cap. 12.

Quo idem
malum sit
bonum.
Cap. 13.
2. sen. di.
34. cap.
offensa.

35. ca. ite. **Et aliter.** **Est. 5.** **2. sen. di.** **34. ca. ad hoo.** **Mat. 22.** **2. sen. di.** **34. ca. ex 340.**

nam. Quod cum dici videatur absurde, con-
nexio tñ rōinationis huius velut inuitabili-
ter nos cōpellit hoc dicere. Et cauendum est
ne incidamus in illam sniam ppheticā, vbi
legitur, Vt iis qui dicunt qđ bonum est ma-
lum, & quod malum est bonum, qui dicunt te-
nebras lucem, & lucē tenebras. Et tñ dñs ait,
Malus homo de malo thesauro cordis sui p-
fert mala. Quid est aut malus hō, nisi mala
natura, quia homo natura est? Porro si hō ali-
quod bonum est, qđ natura est, qđ est malus
hō, nisi malum bonū? Tñ cum duo ista discer-
nimus, iuenimus nec iō malum, quia hō est,
nec iō bonum, quia iniquus est, sed bonum
quia hō, malum quia iniquus. Quisquis igit
dicit malum hōiem esse, aut quod bonū est
iniquum esse, ipse incidit in prophetiam il-
lam sniam, Vt iis qui dicūt quod bonum est
malum, & quod malum est bonum. Opus. n.
Dei culpat quod est homo, & vitium homi-
nis laudat quod est iniquitas. Omnis nanque
natura, eiam si vitiosa est, in quantum natura
est, bona est, in quantum vitiosa est, mala est.

Contraria. Quapp in iis cōtrariis, quæ mala & bona vo-
cāt, illa Dialecticorū regula deficit, qua dāt
nulli rei duo simul inesse cōtraria. Nullus. n.
aer simul est & tenebrosus & lucidus, nullus
cibus aut potus simul dulcis est & amarus,
nullū corpus simul vbi albū ibi & nigrum,
nullum simul vbi deforme, ibi & formosū.
Et hoc in multis ac penē in omnib. cōtrariis
reperi, vt in vna re simul esse nō possint. Cū
aut bona & mala nullus ambigat esse contra-
ria, non solum simul esse pnt, sed etiam mala
omnino sine bonis, & nisi in bonis esse non
pnt, quamuis bona sine malis esse pnt. Potest
enim hō vel angelus. non esse iniustus: iniu-
stus aut non pōt esse nisi hō vel angelus &
bonum, quod hō, bonum, quod angelus, ma-
lum, quod iniustus. Et hęc duo contraria ita
simul sunt, vt si bonum non esset, in quo ma-
lum esset, prorsus nec malum esse potuisset,
quæ non mō vbi consisteret, sed vñ oriret cor-
ruptio non haberet, nisi esset quod corrup-
peret, quod nisi bonū esset, nec corrumpere-
tur, quoniam nihil est aliud corruptio, quā
boni exterminatio. Ex bonis igitur mala or-
ta sunt, & nisi in aliquibus bonis non sunt,
nec erat alias vñ orirerur vlla mali natura
nā si esset, in quantum natura esset, profecto

bona esset, & aut incorruptibilis natura ma-
gnū esset bonū, aut etiā natura incorruptibi-
lis nullo mō esset, nisi ali qđ bonum, qđ bo-
num corrupēdo posset ei nocere corruptio.
Sed cum mala ex bonis orta esse dicimus, nō
putetur hoc dñicæ sniæ refragari, qua dicit,
Non pōt arbor bona fructus malos facere.
Non pōt. n. sicut veritas dicit, colligi vna de
spinis, quia non pōt vna nasci de spinis. Sed
ex bona terra & vites nasci posse videmus &
spinas. Et eodē modo tanq arbor mala fru-
ctus bonos, i. opera bona non pōt facere vo-
luntas mala. Sed ex bona hoīs natura oriri
voluntas & bona pōt mala. Nec fuit prorsus
vnde primitus oriret voluntas mala, nisi ex
angeli & hoīs natura bona. Quod & ipse do-
minus eodē loco vbi de arbore & fructib.
loquebat, apertissime ostendit. Ait. n. Aut fa-
cite arbore bonā & fructū eius bonū, aut fa-
cite arborem malam & fructum eius malū.
Satis admonens ex arbore qđ bona malos
aut ex mala bonos nasci fructus nō posse, ex
ipsa tñ terra, cui loquebatur, vtrūq; arborem
oriri posse. Quæ cum ita sint, qñ nobis Ma-
ronis ille verus placet, Foelix qui potuit re-
rum cognoscere cās, non nobis videatur ad
felicitatē consequendā pertinere, si sciamus
causas magnarū in mūdo corporaliū motio-
num, quæ abditissimis naturæ sinib. occulun-
tur. Vñ tremor terris, qua vi maria alta tume-
scant, Obicib. ruptis, rursusq; in seipsa resi-
dant, & cetera huiusmodi, sed bonarū & mala-
rū rerū cās nosse debemus. Et id hæten⁹ qua-
tenus eas homini in hac vita errorib. erūni-
que plenissima, ad eosdē errores & erumnas
euadendas nosse cōcedit. Ad illā qppe foeli-
citatē tendendū est, vbi nulla quatiatur erū-
na, nullo errore fallamur. nam si causæ cor-
poraliū motionū noscēdæ nobis essent, nul-
las magis nosse qđ nostræ valetudinis debere-
mus. Cū vero eis ignoratis, medicos quæri-
mus, quæ non videant qđ de secretis cœli &
terre nos latet, quanta sit patientia nesciēdū.
Quamuis enim error quanta possumus cura
cauedus sit, nō solū in maiorib. verum etiam
in minoribus reb. nec nisi rerum ignorantia
possit errari, non est tñ consequens, vt conti-
nuo erret quisquis aliquid nescit, sed quis-
quis se existimat scire quod nescit. Pro ve-
ro quippe approbat falsum, qđ est erroris p-
priū. Veruntū in qua re quisq; erret, interest
pluri-

Qñ ma- la ex bo- nis. c. 15. Mat. 7.
1. sen. di. 34. cap. ideoque.
A Mat. 12.
Felicitas vera. c. 16. Geor. 2.
B Error qđ sit. c. 17. dist. 38. quamuis 3. sen. di. 38. cap. illud.

plurimū, nam in vna eademq; re & nescienti-
sciens & erranti nō errās recta rōne pponi-
tur. In diuersis aut rebus, i. cū iste sciat alia, il-
le alia: & iste vtiliora, ille minus vtilia, vel et
noxia: quis nō in eis q ille scit, ei pferat ne-
scientē? Sunt. n. quædā quæ nescire q scire sit
melius. Itemq; nōnullis errare profuit aliqui,
sed in via pedū, non in morū. Nā nobis spīs
accidit, vt in quodā biuio falleremur, & non
iremus per eū locū, vbi operiens transitum
nostrū Donatistarū manus armata subfede-
rat: atq; ita factū est, vt eo quo tendebamus,
per deniū circuitū veniremus, cognitisq; in-
sidijs illorū, nos gratularemur errasse, atque
inde gratias ageremus Deo. Quis ergo viato-
rē sic errantē sic non erranti latroai præpo-
nere dubitauerit? Et fortasse ideo apud illum
summū Poetā loquens quidā miter amator.
C Vt vidi, inquit, vt perij, vt me malus abstulit
error: qm̄ & est error bonus, qui non solum
nihil obsit, verum et proficit aliquid. Sed dilige-
tius cōsiderata veritate, cū nihil sit aliud erra-
re q verum putare q falsum est, falsumq; q
verū est: uel certū habere pro incerto, incer-
tūve pro certo: siue falsum, siue sit verū, idē;
tā sit in animo deforme atq; indecens, q pul-
chrū ac decorū esse sentimus, vel in loquen-
do, uel in assentiendo est est, non non, pfe-
cto & ob hoc ipsū est vita ista misera qua ui-
uimus, q ei nonnunquā vt nō amittat, error
est necessarius. Absit vt talis sit illa vita, vbi
est animæ nostræ ipsa ueritas uita, vbi nemo
fallit, fallitur nemo. Hic aut hoīes fallunt at-
que falluntur, miserioreq; sunt, cū mētiēdo
fallunt, q cū mentientib. credendo falluntur.
Vsq; adeo tñ rationalis natura refugit falsi-
tatē & quantū pōt deuīt errorē, vt falli no-
lint et quicunq; amat fallere. Non. n. sibi qui
mentitur vt errare, sed aliū in errorē mittere
credentē sibi: & in ea quidē re non errat quā
mendacio contegit, si nouit ipse quid verū
sit: sed in hoc fallitur, q putat sibi suum non
obesse mendaciū, cū magis facienti q patiēti
obsit omne peccatū. Verū difficillima & la-
tebrosissima hinc gignitur questio, de qua iā
grandem librū cū respōdendi necessitas nos
vrgeret, absoluiimus. Vtrū ad officium homi-
nis iusti pertineat aliqñ mentiri. Nonnulli. n.
eo vsq; progrediuntur, vt & peierare, & de
rebus ad Dei cultū pertinentibus, ac de ipsa
Dei natura falsum aliquid dicere, nonnun-

quā bonū piūq; opus esse contendant. Mi-
hi aut vt peccatum esse quidem omne men-
daciū, sed multū interesse quo animo, & qui
bus de rebus quisq; mentiat. Nō. n. sic pec-
cat ille qui consulendi, qm̄ ille qui nocendi
uoluntate mentitur. Haud uero tm̄ nocet, q
uiatorē in mentiēdo in diuersum iter mit-
tit, quantū is qui viā vitæ, mendacio fallente
deprauat. Nemo sanē mentiēns iudicandus
est, qui dicit falsum q putat uerū: qm̄ quan-
tū in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur. Non
itaque mendacij, sed aliqñ temeritatis arguē-
dus est, qui falsa incautius credita pro ueris
habet. Porusq; e contrario, quantum in ipso
est, mentis ille qui dicit uerum q putat fal-
sum. Quantū. n. ad animum eius atinet, quia
non q sentit hoc dicit, non uerū dicit, quam-
uis uerū inueniat esse q dicit, nec ullo mo-
do liber est à mendacio, qui ore nesciens ue-
rū loquitur, sciēs aut uoluntate mentitur. Nō
cōsideratis itaq; reb. ipsis de quib. aliquid
dī, sed sola intentione dicētis, melior est qui
nesciens falsum dicit, qm̄ id uerum putat, q
qui mentiēdi animū sciens gerit, nesciens
uerū esse q dicit. Ille nanque aliud nō habet
in animo, aliud in uerbo: huic uero qualecū-
que perseipsum sit q ab eo dī, aliud tñ clau-
sum in pectore, aliud in lingua promptū est:
quod malum est propriū mentientis. In ipsa
rum aut quę dicuntur cōsideratione rerum
tantum interest, qua in re quisque fallatur si-
ue mentiat, ut cū falli q mentiri minus sit
malum, quantū pertinet ad hominis uolunta-
tem, tñ longe tolerabilius sit in ijs, q à reli-
gione sunt seiuncta, mētiri, q in ijs, sine quo-
rum fide uel notitia Deus coli non potest fal-
li, ut in pluribus à perquirente lucidius inue-
stigabitur. Quod ut illustretur exemplis, in-
tueamur quale sit, si quispiam dum mentitur
uiuere nūciat aliquem mortuū: & alius dum
fallitur, credat iterū Christū post qlibet lon-
ga rpa moriturum: non ne illo modo menti-
ri, q illo modo falli incōparabiliter præstat,
multoq; minoris mali est in illū errorē ali-
quē inducere q in istū ab aliquo induci? In
quibusdam ergo rebus magno, in quibusdā
paruo, in quibusdā nullo malo, in quibusdā
etiam nonnullo bono fallimur. Nam magno
fallitur homo, cum hoc non credit quod ad
uitam ducit æternā: uel hoc credit quod ad
mortem ducit æternā. Paruo autem malo fal-
litur,

22. q. 2. c. mibi. 3. sen. di. 3. c. mētiē.
22. q. 2. c. is anrē.
22. q. 2. c. 7. ipse.
Fallendi mali va. rj. c. 19. 3. sen. di. 38. cap. illud.

litur, qui falsum pro vero approbando, incidit in aliquas molestias tpales, quib. tñ adhibita fidei patientia conuertit eas in vsum bonū. Veluti si quisquā bonū hoīem putando qui malus est, aliquid ab eo patiat mali. Qui vero malū hoīem ita bonum credit, vt nihil ab eo patiatur mali, nullo modo fallitur: nec in eū cadit illa Prophetica detestatio. Vē ijs qui dicunt, q̄ malum est bonū. De ipsis. n. rebus, quibus hoīes mali sunt, non de hominibus dictū intelligendū est. Vnde qui adulteriū dicit bonū, recte arguitur illa voce Prophetica. Qui vero ipsum hoīem dicit bonū, quē putat castū, & nescit adulterū, non in doctrina rerū bonarū & malarū, sed in occultis humanorū falliē morū: vocans hoīem bonū, in quo putat esse q̄ esse non dubitat bonū, & dicens, malū adulterū & bonū castū: sed hūc bonū dicens, nesciēdo adulterū esse: illū malū, nesciēdo castū. Porro si per errorē euadit quisq; perniciē, sicut superius dixi nobis in itinere contigisse, ēt aliquid boni homini errore confertur. Sed cū dico in quibusdā rebus nullo malo aliquē, vel nonnullo ēt bono falli, non ipsum errorē dico nullum malum vel nonnullū bonū, sed malū quo non venit, vel bonū quo venit errando, i. ex ipso errore quid nō eueniat, vel quid proneniat. Nam ipse per seipsum error aut magnū in re magna, aut parū in re parua, tñ semper est malum. Quis. n. nisi errans malū neget approbare falsa pro veris aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis vel certa pro incertis? Sed aliud est, bonum hoīem putare qui malus est, q̄ est erroris: & aliud est ex hoc malo aliud malū nō pati, si nihil noceat homo malus, qui est putatus bonus. Itēque aliud est ipsam viā putare q̄ non est ipsa & aliud est ex hoc erroris malo aliquid boni cōsequi, velut est ab insidijs malorum hominū liberari. Nescio sanē vtrū ēt eiusmodi error sit, cū homo de malo hoīe bene sentit, qualis sit nesciēs: aut pro eis q̄ per sensus corpore capimus, occurrūt similia, quæ spiritu tanquā corpore, aut corpore tanquā spiritu sentiuntur. Quale putabat esse Apostolus Petrus, qñ existimabat se visum videre, repente de claustris & vinculis per angelū liberatus. Aut in ipsis reb. corporeis lene putatur esse, q̄ asperū est, aut dulce q̄ amarum est, aut bene olere q̄ putridum est, aut tonare cū rhe-

da transit, aut illum esse hominē cū alius sit, qñ duo simillimi sunt, q̄ in geminis sæpe cōtingit. Vnde ait ille, Gratusq; parentib. error, & cetera talia ēt peccata dicēda sunt. Hæc q̄ nodosissima, quæ hoīes acutissimos Academicos torfit, nunc mihi enodanda suscepta est, vtrū aliquid debeat sapiēs approbare, ne incidat in errorē, si pro veris approbauerit falsa, cum omnia sicut affirmant, vel occulta sint, vel incerta. Vnde tria confeci volumina in initio conuersionis meæ ne impedimēto nobis essent, quæ tanquā in ostio contradicebant. Et utiq; fuerat remouenda inueniendæ desperationi veritatis, quæ illorum vr̄ argumētationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur esse peccatū, q̄ vitari nō posse contendunt, si omnis suspēdatur assensio. Errare quippe dicūt eum quisquis assentitur incertis, nihilq; certum esse in hominū visu pp̄ indiscretā similitudinē falsi, ēt si quod videtur, forte sit verū, acutissimis quidem, sed impudentissimis conflictationibus disputāt. Apud nos aut iustus ex fide viuūt. Ac si tollat assensio & fides tollitur: quia sine assensione nihil creditur. Et sunt vera, quāuis non videantur, quæ nisi credantur, ad vitam beatam quæ non nisi æterna est, non pōt perueniri. Cum istis vero vtrū loqui debeamus ignorō, qui non solū victuros in æternum, sed in præsentia se viuere nesciunt: immo nescire se dicūt quod nescire non possunt. Neq; n. quisquā finitur nescire se viuere, qñ quidem si nō viuūt, non pōt aliquid vel nescire: qñ non solū scire, verum ēt nescire non nisi viuētis est. Sed videlicet non assentiendo q̄ viuant, caere sibi videntur errorē, cum ēt errando conuincantur viuere: qñ non pōt qui non viuūt errare. Sicut ergo nos viuere non solū verū, sed ēt certum est: ita vera & certa sunt multa, quib. non assentiri, absit vt sapientia potius q̄ dementia nominanda sit. In quibusdā autem reb. nihil interest ad capeffendū Dei regnū, vtrum credantur, an non: vel vtrū vera siue sint siue putētur, an falsa: in his errare, i. aliud pro alio putare, non arbitrandū est esse peccatū: aut si est, minimū esse atq; leuissimum. Postremo quaecunq; illud & quantūcunq; sit ad illā viā non pertinet qua imus ad Deū: quæ via fides est Christi, quæ per dilectionē operatur. Neque. n. ab hac via deuiabat in geminis filijs gratus ille parentibus error: aut

ab

ab hac via deuiabat Apostolus Petrus, qñ se existimās visum videre aliud pro alio sic putabat, ut à corporū imaginib. in quib. se eā arbitrabatur, vera in quib. erat corpora non dignosceret, nisi cū ab illo angelus, per quē fuerat liberatus, abscessit. Aut ab hac via deuiabat Iacob Patriarcha, qñ viuētem filium à bestia credebat occisum. In his atq; hmōi falsitatis, salua fide, quæ in Deo nobis est, fallimur: & via non relicta, quæ ad illū nos ducit, erramus. Qui errores ēt si pctā nō sūt, tñ in malis huius vitæ deputandi sunt: quæ ita subiecta est vanitati, ut approbentur hic falsa pro ueris, respuantur uera pro falsis, teneantur incerta pro certis. Quāuis. n. hæc ab ea fide absint, per quā ad uerā certāq; atq; æternā beatitudinē tendimus: ab ea tñ miseria nō absint, in qua adhuc sumus. Nullo modo q̄ pe falleremur in aliquo vel animi uel corporis sensu, si iā uera illa atq; perfecta felicitate frueremur. Porro aut omne mendaciū id eo dicendū est esse peccatum, quia homo nō solum qñ scit ipse quid uerum sit, sed etiam si qñ errat & fallitur sicut homo, hoc debet loqui q̄ animo gerit siue illud uerum sit, siue putetur & non sit. Omnis aut qui mentit, contra id q̄ animo sentit loquitur, uolūtate fallendi: Et utiq; uerba propterea sunt instituta, non per quæ se inuicē hoīes fallant, sed p̄ quæ in alterius quisque notitiā cogitationes suas proferat. Verbis igitur uti ad fallaciam, nō ad q̄ instituta sunt, peccatū est. Nec ideo ullum mendaciū putandū est non esse peccatū, quia possumus aliquā alicui prodesse mentiendo. Possumus. n. & furando aliquā alicui prodesse, si pauper cui palam datur, sentit cōmodum, & diues cui clam tollitur, nō sentit incōmodum: nec ideo tale furtum quisquā dixerit non esse peccatū. Possumus & adulterando prodesse, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amādo moritura, & si uixerit penitendo purganda, nec ideo peccatū tale negabitur adulterium. Si aut merito nobis placet castitas, quid quæso offendit ueritas, ut pp̄ alienam utilitatē illa non uioletur adulterando & uioletur ista mentiendo? Nō ideo mendacium poterit aliquā laudari, quia nonnunquā pro salute quorundā mētīmur. Peccatū ergo est, sed ueniale, q̄ beneuolētia excusat, & ideo fallacia dānat. Plurimū quippe ad bonū profecisse homines, qui non nisi

pro salute hominis mentiuntur, non est negandū: sed in eorū tali profectu merito laudatur, uel ēt tpaliter remuneratur beneuolentia, non fallacia: quæ ut agnoscatu satis est, non ut ēt prædicetur, maxime in heredibus testamenti noui, quibus dī, Sit in ore uestro est est, non non: quod. n. amplius est, à malo est. Propter quod malum, quia subrepere in hac mortalitate nō definit, ēt ipsi cohæredes Christi dicunt, Dimitte nobis debita nostra. His itaq; pro huius breuitatis necessitate tractatis qñ causæ cognoscendæ sunt rerū bonarū & malarum, quantū uix satis est q̄ nos perducatur ad regnū, ubi erit uita sine morte, sine errore ueritas, sine perturbatione felicitas: nequaquā dubitare debemus rerum quæ ad nos pertinent bonarū causam non esse, nisi si bonitatē Dei: malarū uero ab immutabili bono deficientē boni mutabilis uoluntatem prius angeli, hominis postea. Hoc primum est creaturæ rationalis malum, i. prima priuatio boni: deinde ēt iam nolentibus subintrauit ignorantia rerum agendarū, & concupiscentia noxiarū, quibus comites subinferuntur error & dolor: quæ duo mala qñ imminētia sentiuntur, ea fugitantis animi motus uocatur metus. Porro animus cū adipiscitur cōcupita, quāuis pernitiosa uel inania, qñ id errore non sentit, uel delectatione morbi da uincitur, uana ēt lētitia uentilatur. Ex his morborum non ubertatis, sed indigentia: tanquam fontib. omnis miseria naturæ rationalis emanat. Quæ tñ natura in malis suis non potuit amittere beatitudinis appetitum. Verū hæc cōia mala sunt & hominum & angelorū, pro sua malitia Dei iustitia dānatorū. Sed homo habet & p̄nā propriam, qua etiā corporis morte punitus est. Mortis quippe supplicium dñs ei cōminatus fuerat si peccaret: sic eū munerans libero arbitrio, ut tñ regeret imperio, terreret exitio, atq; in paradisi felicitate tanquam in umbra uitæ, unde iustitia custodita in meliora conscenderet, collocauit. Hinc post peccatū exul effectus, stirpē quoque suā, quam peccādo in se tanquā in radice uitiauerat, p̄na mortis & dānationis obstrinxit: ut quicquid prolis ex illo & simul damnata per quā peccauerat cōtuge, per carnalē concupiscentiā, in qua inobediētiæ p̄na similis retributa est, nasceretur, traheret originale pctm, quo traheretur per errores

Esa. 5.
3. sen. di.
14. ca. ad
hoc, &
17. ca. ex
quo.

Supra eo
dem c. 17

Quis error
viti
perānis
cap. 20.
Asto. 2.

Aen. 10.

Abat. 1.

Error
noxim.
cap. 11.
22. q. 1
in quib.
dam.

Omne mē
daciū pec
catum.
cap. 22.
3. sen. di.
38. cap.
mentiri.

3. sen. di.
58. c. scie
di, & e.
mentiri.

Matt. 5.

Matt. 6.

Causa bo
norum &
malorū.

Cap. 23.

2. sen. di.

34. cap.

mala.

Malorū
origo.

Cap. 24.

Ibidem.

Beatin
dñs ap
petitus.

cap. 25.

Gene. 2.

5.

B

Peccatū
Adm.

cap. 26.

rores doloresq; diuersos ad illud extremum cum desertorib. angelis vitiatoribus & possessoribus & confortibus suis sine fine supplicium. Sic per vnū hominē peccatū intrauit in mundū, & per peccatū mors: & ita in oēs homines pertranſiit, in quo oēs peccauerūt.

Rom. 5.

Pena primi peccati. c. 27.

Mundū quippe appellauit eo loco Apostolus vniuersum genus humanū. Ita ergo res se habebant, Iacebat in malis vel ēt voluebat, & de malis in mala precipitabatur totius humani generis massa damnata: & a diuncta parti eorū qui peccauerant angelorū, luebat impiæ desertionis dignissimas penas. Ad irā quippe Dei pertinet iustā, quicquid cæca & indomita concupiscentia faciūt libenter mali, & quicquid manifestis opertisq; pēnis patiuntur inuiti: non sanē creatoris desistēte bonitate, & malis angelis subministrare vitam, viuacemq; potētā, quę subministratio si auferatur, interibunt: & hominū quāuis de propagine vitiata damnataq; nascentium forma re semina & animare, & ordinare mēbra per temporū ætates, per locorū spatia vegetare sensus, alimenta donare. Melius. n. iudicauit de malis benefacere, q̄ mala nulla esse pmittere. Et si quidē in melius hominū reformationē nullā prorsus esse voluisset, sicut in priorū nullā est angelorū, nonne merito fieret, vt natura q̄ Deū deseruit, q̄ p̄ceptū sui creatoris, q̄ custodire facillime posset, sua male vtens p̄tate calcavit atq; transgressa est, q̄ sui in se creatoris imaginē ab eius lumine contumaciter auersa violauit, quæ salubrem seruitutē ab eius legib. male liberi obrupit arbitrio, vniuersa in æternū desereretur ab eo, & pro suo merito pēnā penderet sempiternam? Planē ita faceret, si tu iustus non ēt misericors esset, suamq; in debitā misericordiā multo euentius in indignorū potius liberatione monstraret. Angelis igitur aliquib. impia superbia deserētib. Deū, & in huius aeris imam caliginē de superna cęlesti habitatione deiectis, residuus numerus angelorum in æterna cū Deo beatitudine & sanctitate permanſit. Neque. n. ex vno angelo lapso atque dānato cęteri propagati sunt, vt eos sicut homines originale malū obnoxia successione vinculis obligaret, atq; vniuersos traheret ad debitas pēnas: sed eo qui diabolus factus est, cū socijs impietatis elato, & ipsa cū eis elatione prostrato, cęteri pia obediētia dño con-

1. sen. di. 46. c. 9. d. vero.

Casus de desertoribus angelorū. cap. 28. 2. Pet. 2. 1. sup. c. 1.

E mines originale malū obnoxia successione vinculis obligaret, atq; vniuersos traheret ad debitas pēnas: sed eo qui diabolus factus est, cū socijs impietatis elato, & ipsa cū eis elatione prostrato, cęteri pia obediētia dño con-

heſerunt, accipientes ēt, q̄ illi non habuerūt, certā scientiā, qua essent de sua sempiterna, & nunquam casura stabilitate securi. Placuit itaque vniuersitatis creatori atq; moderatori Deo, vt quoniā non tota multitudo angelorū Deū, deserendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autē cū Deo illa deserente perſliterat, de sua certissime cognita semper futura felicitate secura gauderet: alia vero creatura rationalis, quę in hominibus erat, quoniam peccatis atque supplicijs, & originalib. & proprijs tota perierat, ex eius parte reparata, quod angelicę societati ruina illa diabolica minuerat suppleret. Hoc. n. promissum est resurgentibus sanctis, quod erunt æquales angelis Dei. Itaque superna illa Hierusalem mater nostra ciuitas Dei, nulla ciuium suorum numerositate fraudabitur, sed vberiore etiam copia fortasse regnabit. Neque enim numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum demonum nouimus, in quorū locum succedentes filij sanctę matris Ecclesię, quæ sterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine vilo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuium numerus, siue qui est, siue qui futurus est, in cōtemplatione est ois artificis, qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sūt, atque in mensura & numero & pondere cuncta disponit. Verū hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumq; promissit æternū, nunquid meritis operum suorum reparari potest? Absit. Quid enim boni operari potest perditus, nisi quantum fuerit à perditione liberatus? Nunquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc absit. nam libero arbitrio male vtens homo, & se perdit & ipsum. Sicut enim qui se occidit, utiq; viuendo se occidit, sed se occidendo non viuunt, nec seipsum potest resuscitare cum occiderit: ita cum libero peccareur arbitrio, uictore peccato amissum est, & liberum arbitrium: a quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Petri certe Apostoli est ista sententia. Quæ cū vera sit, qualis quæso potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim seruit qui sui domini voluntatē libenter facit. Ac per hoc ad peccatū liber est, qui peccati seruus est. Vnde ad iuste faciendū liber non erit, nisi à peccato liberatus, esse iustitię cę-

F Homines p̄ succedunt in locum angelorū desertorum. Mat. 22. 2. sen. di. 9. c. a. qui brylam, 2. 2. de ciuitate Dei. cap. 1.

Rom. 4. Sap. 11.

Merita, Gratiæ, Liberum arbitriū. cap. 30. 2. sen. di. 25. cap. unde manijesum.

G 2. Pet. 2.

2. sen. di. 25. cap. istam libertatē.

perit

perit seruus. Ipsa est vera libertas p̄ recti facti letitiā, simul & pia seruitus p̄ p̄cepti obedientiam. Sed ista libertas ad benefaciendū vnde erit homini addicto vendito, nisi redimat ille cuius illa vox est? Si vos filius liberauerit, tūc veri liberi eritis? Quā anteq̄ fieri in homine incipiat, quomodo quisquā de libero arbitrio in bono gloriatur ope, qui nōdū liber est ad operadū. bene: nisi se vana superbia inflatus extollat, quā cohibet Apostolus dicens, Gratia salui facti estis per fidē? Et ut ipsam saltē fidē sic sibi hoies arrogarēt vt nō intelligerēt diuinitus esse donatā sicut idē Apostolus alio loco dicit, se vt fidelis esset, misericordiā consecutus: hic quoq; adiūxit atq; ait. Et hoc non ex nobis, sed Dei donū est, nō ex operibus, ne forte quis extollatur. Et ne putarentur fidelibus bona opera futura, rursus adiecit. Ipsius. n. sumus signum creati in Christo Iesu in opibus bonis, q̄ p̄parauit Deus vt in illis ambulemus. Tūc ergo efficiamur vere liberi, cū Deus nos fingit, id est, format & creat, nō vt homines quod iā fecit, sed vt boni homines simus, q̄ nunc gratia sua facit: vt simus in Christo Iesu noua creatura, secūdū q̄ dictū est, Cor mundū crea in me Deus. Neq; .n. cor eius quantum pertinet ad naturā cordis humani, nō iam creauerat Deus, sed renouationē animę demorantis in corde, Propheta postulat. Iterū ne quisquā etſi nō de opibus, de ipso gloriatur libero arbitrio volūtatis, tāq̄ ab ipso incipiat meritū, cui tanquā debitū reddatur præmiū bñ operadi, ipsa libertas audiat eūdē gratiæ præconē dicentē, Deus est enim qui operatur in nobis & velle operari p̄ bona voluntate. Et alio loco, Igitur nō uolētis neq; currentis, sed miserētis est Dei. Cū p̄culdubio si homo eius ætatis est ratione iā utatur, nō possit credere, sperare, diligere nisi velit, nec puenire ad palmā sup̄ne uocationis Dei, nisi uolūtate cucurrerit. Quo ergo nō uolētis neq; currētis, sed miserētis est Dei, nisi quia & ipsa uolūtatis, sicut scriptū est, a Deo p̄paratur: Alioquin si propterea dictū est, non uolētis neq; currētis, sed miserētis est Dei: quia ex utroq; fit, i. ex uolūtate hois, & misericordia Dei: ut sic dictū accipiamus, nō uolētis neq; currētis, sed miserētis est Dei: tanquā diceret, nō sufficit sola uoluntas hois, si nō sit et misericordia Dei. Nō ergo sufficit

Rom. 8.

Ephes. 2. Fides. cap. 3. 1. Cor. 7.

Ephes. 2.

Ibidem.

Psal. 50.

Bona uoluntas a Deo. c. 32. Phil. 2. Rom. 9.

2. sen. di. 26. c. uoluntatem.

I

sola misericordia Dei, si nō sit et uolūtatis hois ac p̄ hoc si recte dictū est, nō uolētis hois, sed miserētis est Dei, quia id uoluntas hois sola nō implet, cui nō & econtrario recte dī, nō miserētis est dei, sed uolētis ē hois quia in misericordia Dei sola nō implet? Porro si nullus Christianus dicere audebit non miserētis est Dei, sed uolētis est hois, ne Apostolo aptissime cōtradicat: restat ut propterea recte dictū intelligat, nō uolētis neq; currētis, sed miserētis est Dei, vt totū Deo detur, q̄ hois uolūtate bonā & p̄parat adiuuandā, & adiuuat p̄paratā. Præcedit. n. bona uoluntas hois multa Dei dona, sed nō oia: quæ aut nō præcedit ipsa, in eis est & ipsa. Nā utrunq; legitur in sanctis eloquijs: Et misericordia eius præueniet me, & misericordia eius subsequēter me. Nolente præuenit ut uelit, uolentem subsequētur ne frustra uelit, Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris utiq; nolentib. pie uiuere, nisi ut Deus in illis opereſ ut uelint: Itē cur admonemur petere ut accipiamus, nisi ut ab illo fiat q̄ uolum⁹ a quo factū ē ut uelimus? Oramus ergo p̄ inimicis nostris vt misericordia Dei pueniat eos, sicut præuenit & nos: oramus aut p̄ nobis, vt misericordia eius subsequatur nos. Tenebatur itaq; iusta dānatione genus humanū, & oēs erant iræ filij, de qua ira scriptū est, Quoniā oēs dies nostri defecerūt & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabūtur. De qua ira dicit et Iob, Homo. n. natus ex muliere breuis uitæ, & plenus irę, De qua ira dicit et dñs Iesus. Qui credit in filiū, habet uitā æternā: qui aut nō credit in filiū, nō habet uitā æternā, sed ira Dei manet super eū. Nō ait, ueniet, sed manet super eum. Cū hac quippe ois homo nascitur. Propter quod dicit Apostolus, Fuimus. n. & nos natura filij iræ sicut & cęteri. In hac ira cū essent homines per originale peccatū, & tanto grauius & perniciosius quāto maiora plura in super addiderūt, necessarius erat mediator, hoc est recōciliator, qui hęc irā sacrificij singularis, cuius erant umbræ omnia sacrificia legis & Prophetarū. oblatione placaret. Vnde dicit Apostolus, Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati nunc in sanguine eius salui erimus ab ira, per ipsum. Cum autē Deus irasci dicitur, non eius signifi-

2. sen. di. 26. c. ipsa tamen. Psal. 58. Psal. 72. Mat. 6. Phil. 2. Mat. 8.

Omnino scilicet ab ira Dei. c. 33. Psal. 89. Iob. 14. Ioan. 3.

Ephes. 2.

Rom. 8.

ficatur

dictus est & ipse p̄ctm̄, sacrificandus ad diluenda peccata. In veteri quippe lege peccata vocabantur sacrificia pro peccatis. Quod vere iste factus est cuius erat umbra illa. Hinc Apostolus cū dixisset, Obsecramus pro Christo reconciliari Deo: continuo subiunxit atq; ait, Eū qui non nouerat p̄ctm̄, pro nobis peccatum fecit, ut nos simus iustitia Dei in ipso. Non ait, ut in quibusdā mendosis codicibus legitur, Is qui nō nouerat p̄ctm̄, pro nobis peccatū fecit, tāquā pro nobis Christus ipse peccauerit: sed ait, Eū qui non nouerat p̄ctm̄, i. Christū, pro nobis p̄ctm̄ fecit Deus, cui reconciliandi sumus: hoc est sacrificiū pro peccatis, per q̄ reconciliari valeremus. Ipse ergo p̄ctm̄ ut nos iustitia: nec n̄ra, sed Dei sumus: nec in nobis, sed in ipso. sicut ipse p̄ctm̄ non suū, sed nostrū: nec in se, sed in nobis constitutū, similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est, demonstrauit: ut qm̄ peccatū ei non inerat, ita quodā modo p̄ctō moreretur dū moritur carne, in qua erat similitudo peccati: & cū secundū vetustate peccati nunquam ipse uixisset, nostram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reuiuiscēte vitā noua sua resurrectione signaret. Ipsum est q̄ in nobis celebratur, magnū baptismatis sacram̄, ut quicunq; ad istā pertinent gratiam, moriantur peccato, sicut ipse peccato mortuus d̄: quia mortuus est carni, hoc est peccati similitudini: & uiuant de lauacro renascēdo, sicut ipse de sepulchro resurgēdo, qualibet corporis aetate gerant. A paruulo. n. recēs nato usq; ad decrepitū senē, sicut nullus prohibendus est à baptismo, ita nullus est qui nō peccato moriatur in baptismo: sed paruulū tm̄ originali, maiores autē et ijs omnib. moriuntur peccatis, quęcumq; male uiuendo addiderunt ad illud, q̄ nascendo traxerunt. Sed ideo et ipsi peccato mori plerunq; dicunt, cum proculdubio nō vni, sed multis peccatis omnibusq; moriantur, quęcumq; iā propria commiserunt, vel cogitatione, vel locutione, vel opere: quia et per singularē numerū pluralis numerus significari solet, sicut ait ille: Vterūque armato milite cōplent: quāuis hoc multis militib. fecerint. Et in nostris literis legit, Ora ergo ad dūm, ut auferat à nobis serpētē. Non ait serpentes: quos patiebatur populus ut hoc diceret, & innumerabilia talia. Cū vero & illud originale vnū plurali numero signi-

ficatur, qm̄ dicimus in peccatorū remissionē baptizari paruulos, nec dicimus in remissionē peccati: illa est contraria locutio, qua per pluralē locutionē significatur numerus singularis. Sicut de Herode mortuo in Euangelio dictū est: Mortui sunt. n. qui q̄rebant animā pueri. Non dictum est, mortuus est. Et in Exodo, Fecerunt, inquit, sibi Deos aureos: cū vnū vitulū fecerint tm̄, de quo dixerunt: Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Et hic ponentes pluralē pro singulari. Quāuis & illo p̄ctō vno, q̄ per vnū hominē intrauit in mundū, & in oēs hoīes pertransiit, pp̄ q̄ et paruuli baptizantur, possint intelligi plura peccata, si vnū ipsum in sua quasi mēbra diuidatur singula. nā & superbia est illic, qua hō in sua potius esse, quā in Dei patre dilexit. Et sacrilegiū, quia Deo non credit, & homicidiū, quia semetipsum p̄cipit in mortē, & fornicatio spiritualis, quia integritas mentis humanę serpentina suasionē corrupta est. & furtū, quia cibus prohibitus usurpans est. & auaritia, quia plusquā illi sufficere debuit appetiuit, & si qd aliud in hoc vno admisso diligenti cōsideratione inueniri p̄t. Parentū quoq; peccatis paruulos obligari, non solū primorū hominū, sed et suorū, de quib. ipsi nati sunt, nō improbabiler d̄ illa quippe diuina sn̄a, Reddā peccata patrū in filios: tenet eos uti antequā per regenerationē ad testm̄ nouum incipiant pertinere. Quod testm̄ prophetabatur cū diceretur per Ezechielē, non accepturos filios peccata patrū suorū, nec ulterius futurā in Israel parabolam illā, Patres manducauerunt vā acerbam, & dentes filiorum obtupuerunt. Ideo enim quisq; renascitur, ut soluat in eo quicquid peccati est cum quo nascit. Nam peccata quę male agendo postea cōmittūt, possunt & p̄nitendo sanari, sicut etiam post baptismū fieri videmus. Ac per hoc nō ob aliud est instituta regeneratio, nisi quia vitiosa est generatio, vsque adeo, ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat, In iniquitatibus conceptus sum & in peccatis mater mea in vtero aluit. Neq; hic dixit, In iniquitate vel p̄ctō, cum & hoc recte dici posset: sed iniquitates & peccata dicere maluit. Quia & in illo vno q̄ in oēs hoīes pertransiit, atque tā magnum est, ut in eo mutaretur & cōuerteretur in necessitatem mortis humana natura,

Matt. 2. Exo. 32.

K Vno peccato cōpre hēdi. p̄m. 7a. c. 45. Rom. 5. 2. sen. di. 33. cap. qd vero. Genes. 3.

Peccati parvum obligari filio. cap. 45. Exod. 20. Exeg. 8. Hie. 30.

L P̄ctō. Rom. 5.

tura, sicut supra differui, reperiuntur plura p̄ctā, & alia patentū, qui est nō ita possunt mutare naturā, reatu tm̄ obligant filios, nisi gratuita gr̄a & misericordia diuina subueniat. Sed de peccatis aliorū parentū, quib. ab ipso Adā vsq; ad patrē suū, p̄generatoribus suis quisq; succedit, nō immerito disceptari p̄t. utrū omnīū malis actibus & multiplicatis delictis originalibus, qui nascitur implicetur, ut tanto peius quanto posterius quisq; nascatur. An p̄pterea Deus in tertiā & quartā generationē de peccatis parentū eorū potestis cōmineat quia irā suā quantū ad progenitorum suorū culpas non extendit vltērius moderatione miserationis suę: ne illi q̄bus regenerationis gratia non confertur, nimia sarcina in ipsa sua aeterna dānatione premerentur, si cogēretur ab initio generis humani omnīū precedentīū parentū suorū originaliter peccata contrahere, & penas p̄ eis debitas pendere. An aliud aliquid de re tanta in scripturis sanctis diligentius perscrutatis atq; tractatis, valeat vel nō valeat reperiri, remere nō audeo affirmare. Illud tamen vnum peccatū, quod tā magnū in loco & habitu tā te infelicitatis admissum est, ut in vno homine originaliter atq; ut ita dixerim, radicaliter totū genus humanū damnaretur, nō soluitur ac diluitur nisi per vnū mediatorē Dei & hominū hominē Christū Iesum, qui solus potuit ita nasci ut ei opus nō esset renasci. Non enim renascebantur, qui baptismo Ioānis baptizabantur, à quo & ipse baptizatus est, sed quodā p̄cursorio illius ministerio qui dicebat, Parate via dño: huic vni in quo solo nasci poterant parabantur. Huius enim baptismus est non in aqua tantum, sicut fuit Ioānis, verum etiam in spiritu sancto, ut de illo spiritu regeneretur quisquis in Christū credit, de quo Christus generatus regeneratione nō eguit. Vñ vox illa patris q̄ super baptizatū facta est: Ego hodie genui te non vnū illum temporis diē quo baptizatus est, sed immutabilis aeternitatis ostendit, ut illum hominē ad vnigeniti personam pertinere mōstraret. Vbi enim dies nec hesterni fine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est. In aqua ergo voluit baptizari à Ioanne, non ut eius iniquitas vlla dilueretur, sed ut magna commēdaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptismus quod

M Quousq; maiorum p̄ctā pro p̄generatoribus nō temere desinere d̄. c. 47. Exo. 20. 1. sen. di. 33. ca. de hoc.

Abolitio originalis peccati. c. 48. 2. sen. di. 33. ab hoc q̄ri solet. I. Ti. 2.

Christus baptizatus à Ioāne. c. 49. De consē. di. 1. ca. nō regenerabatur. Matt. 3. ibi. tem.

ablueret, sicut mors nihil q̄ puniret, inuenit ut diabolus veritate infitiae, non violentia potestatis oppressus & victus. quoniam ipsum sine vilo peccati merito iniquissime occiderat, p̄ ipsum iustissime amitteret quos peccati merito detinebat. Vtrunq; igitur ab illo, i. & baptismus & mors certe dispelationis causa, nō miserāda necessitate, sed miserante potius voluntate susceptū est: ut vnus p̄ctm̄ tolleretur mundi, sicut vnus peccatū misit in mundum hoc est, in vniuersum genus humanū. Nisi qđ ille vnus vnū peccatū misit in mundū, iste vero vnus nō solū vnū illud, sed cū etiam simul abstulit quę addita inuenit. Vnde dicit Apostolus, Non sicut per vnum peccatū ita est & donū. Nam iudicium quidē ex vno in cōdēnationē: gratia autē ex multis delictis in iustificationē. Quia utiq; illud vnū quod originaliter trahitur, etiam si solum sit obnoxios damnationi facit, gratia vero ex multis delictis iustificat hominē, qui p̄ter illud vnum quod cōmuniter cum omnibus originaliter traxit, sua quoq; propria multa cōmisit. Verūtamen quod paulo post dicit, Sicut per vnus delictū in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnus iustitiā in omnes hoīes ad iustificationē uitę: factis indicat ex Adam neminē natū, nisi damnatione detineri, & neminem nisi in Christo renatum à damnatione liberari. De qua per vnum hominem p̄na, & per vnum hominem gratia cum locutus fuisset, quantū illi epistola suę loco sufficere iudicauit, deinde sacri baptismatis in cruce Christi grande mysteriū cōmēdauit: eo modo, ut intelligamus nihil aliud esse in Christo baptismū, nisi mortis Christi similitudinē: nihil autem aliud mortē Christi crucifixi, nisi remissionis peccati similitudinē: ut quemadmodū in illo vera mors facta est: sic in nobis vera remissio peccatorū: & quęadmodū in illo vera resurrectio, ita in nobis vera iustificatio. Ait enim. Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gr̄a abūdet? Dixerat enim superius, Vbi. n. abundauit p̄ctm̄, ibi superabundauit gratia. Et ideo quæstionē sibi ipsi p̄posuit, utrū pp̄ abundantia gratiæ consequēdam in p̄ctō sit permanendū. Sed respondit. Absit. Atque subiecit. Si mortui sumus p̄ctō quomō uiuamus in illo? Deinde ut ostenderet nos mortuos esse p̄ctō, An ignoratis inquit,

Gratia aboleri oia peccata. c. 50. Rom. 5.

Remati in Xpo liberati. cap. 5. Rom. 7.

Baptismi mysteriū. cap. 52.

Rom. 6. Rom. 5.

quit, qm̄ quicūq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Si ergo hinc ostēdimur mortui esse peccato qm̄ in morte Christi baptizati sumus, profecto & paruuli qui baptizantur in Christo, Peccato moriuntur, quia in morte ipsius baptizantur. Nullo. n. excepto dictū est, Quicunq; enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Et ideo dictū est, vt probaretur mortuos nos esse peccato. Cui autē peccato paruuli renascendo moriuntur, nisi quod nascendo traxerunt? Ac per hoc etiā ad ipsos pertinet quod sequit̄, dicens. Consepulti. n. sumus illi per baptismū i morte, vt quēadmodū surrexit Christus a mortuis p̄ gloriā patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si. n. cōplati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectio nis erimus, hoc scientes, quia vetus hō noster simul crucifixus est, vt euacuetur corp⁹ peccati, vltra nō seruiam⁹ peccato: Qui. n. mortuus est, iustificatus est a peccato. Si autē mortui sumus cū Christo, credimus quia simul etiam viuemus cū illo, scientes qm̄ Christus resurgēs a mortuis, iā nō moriē, & mors illi vltra nō dominabitur. Quod enim mortuus est peccato mortuus est semel: quod autē viuūt, viuūt Deo. Ita & vos existimate vos mortuos qdē esse peccato, viuere autē Deo in Christo Iesu. Hinc. n. probare cōperat nō esse nobis permanendū in peccato, vt gratia abūdaret, & dixerat. Si mortui sumus peccato quō viuemus in eo? Atq; vt ostēderet mortuos nos esse peccato, subiicit. An ignoratis qm̄ quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, i morte illius baptizati sum⁹? Sic itaq; totū locū istū conclusit, vt cōp̄t. Mortē quippe Christi sic insinuauit vt etiā ipsū mortuū diceret esse peccato. Cui peccato, nisi carnis di. 4. cap. in qua erat nō peccatū, sed similitudo peccati, & ideo nomine appellat peccati? Baptizatis itaq; in morte Christi, in qua non solū maiores, verū etiā paruuli baptizant̄, ait: Sic uos. i. quēadmodū Christus, sic & vos existimate vos mortuos esse peccato, viuere autē Deo in Christo Iesu. Quicquid igitur gestum est in cruce Christi, in sepultura, in resurrectione tertio die, in ascensione in cœlum, & in sede ad dexteram patris: ita gestū est, vt his rebus non mystice tantum dictis, sed etiā gestis configuraretur vita Christiana,

Rom. 6.

De conf. di. 4. cap. ut ostēderet. Rom. 6. cruce, sepultura, resurrectione, ascensione, quō ad nos pertinet. Cap. 53.

na quæ hic geritur. Nā propter eius crucem dictum est, Qui autē Iesu Christi sunt, carnē crucifixerunt cū vitijs & cōcupiscentijs. Propter sepulturā. Cōsepulti. n. sumus cū Christo per baptismū in mortē. Propter resurrectionē, Vt quēadmodū Christus resurrexit a mortuis p̄ gloriā patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Propter ascensionē vero in cœlū, sedemq; ad dexterā patris. Si autē resurrexistis cum Christo quē sursum sunt quærite: vbi Christus ad dexteram Dei sedēs. Quæ sursum sunt sapite non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscōdita est cū Christo in Deo. Iam vero qd̄ de Christo cōfiterur futurum, qm̄ de cœlo venturus est viuos iudicaturus, & mortuos, non pertinet ad vitā nostrā quæ hic geritur, quia nec in rebus gestis eius est, sed in fine seculi gerendis. Ad hoc pertinet qd̄ Apostolus secutus adiūxit, Cū Christ⁹ apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. Duobus autem modis accipi potest, quod viuos & mortuos iudicabit: siue vt viuos intelligamus, quos hic nondū mortuos, sed adhuc in ista carne viuētes inuēturus est eius aduētus. Mortuos autē qui de corpore priuquā veniat exiere vel exituri sunt. Siue viuos iustos, mortuos autē iniustos qm̄ iusti quoq; iudicabūtur. Aliquando enim iudiciū Dei ponitur in malo Vnde illud est, Qui autē male egerunt, in resurrectionē iudicij. Aliquando & in bono, secundū quod dictū est: Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Per iudiciū quippe Dei sic ipsa bonorū malorūq; discretio, vt liberandi a malo, nō perdendi cū malis boni ad dexterā segregētur. Propter quod ille clamabat, Iudica me Deus: Et qd̄ dixerat velut exponens, discerne, inquit, causam meā de gente non sancta. Cum autē de Iesu Christo filio Dei vnico dño nostro, quod ad breuitatē cōfessionis pertinet dixerimus, adiungimus sic credere nos & in spiritum sanctū, vt illa Trinitas cōpleatur quē Deus est. Deinde sancta commemoratur Ecclesia. Vnde datur intelligi rationalem creaturam ad Hierusalem liberā pertinentem, post commemorationem creatoris, id est, summæ illius Trinitatis fuisse subdēdā. Qm̄ quicquid de homine Christo dictum est, ad vnitatē personę vnigeniti pertinet. Rectus itaque confessionis ordo p̄ficebat,

Gal. 1. Rom. 6.

Colof. 3.

Iudicium Cap. 54. 2. Ti. 4.

Colof. 3. Iudicium viuos & mortuos cap. 51. 4. sen. di. 43. e. h. autem.

G

Iom. 5.

Psal. 11. Mat. 11.

Psal. 41.

Stabilitas angelorū cap. 57. 2. Per. 2. Vocabula angelorū cap. 58. Heb. 1.

Gal. 4.

ficebat, vt trinitati subiungeretur Ecclesia, tāquam habitatori domus sua & Deo templum suū, & conditori ciuitas sua. Quæ tota hic accipienda est, non solum ex parte qua peregrinatur in terris a solis ortu vsq; ad occasum laudans nomen dñi, & post vetustatis captiuitatē cantans canticum nouum: verū etiā ex illa quæ in cœlis semper ex quo condita est coheret Deo, nec vllū sui casum malum experta est. Hęc in sanctis angelis beata persistit, & suæ parti peregrinātī sicut oportet opitulatur: quia vtraq; vna erit consortio æternitatis, & nūc vna est vinculo charitatis quæ tota instituta est ad colendū vnū Deum. Vnde nec tota, nec vlla pars eius vult se coli pro Deo, nec cuiquā esse Deus pertinētī ad tēplū Dei, quod ædificatur ex dijs quos facit nō factus Deus. Ac per hoc spūs sanctus si creatura non creator esset, profecto creatura rationalis esset. Ipse enim summa creatura, & ideo in regula fidei non poneretur ante Ecclesiam quia & ipse ad Ecclesiā pertineret in illa eius parte q̄ in cœlis est. Nec haberet tēplū, sed etiā ipse tēplū esset. Templū autē habet de quo dicit Apostolus. Nescitis quia corpora vestra tēplū sunt spiritus sancti qui in vobis est, quē habetis a Deo? De quibus alio loco dicit. Nescitis quia corpora vestra mēbra Christi sunt? Quomodo ergo Deus nō est qui tēplū hēt: Aut min⁹ Christo est cuius membra tēplū habet? Neq; n. aliud templū eius, & aliud tēplū Dei est cum idē dicat Apostolus. Nescitis, quia tēplū Dei estis. Quod vt probaret, adiecit, Et spiritus Dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in tēplo suo: nō solū spūs sanctus, sed et pater & filius qui et de corpore suo, p̄ quod factus est caput. Ecclesię, quę in hominib. est, vt sit ipse in omnibus primatū tenens ait, Soluite templū hoc & in triduo suscitabo illud. Templum ergo Dei hoc est totius summæ illius trinitatis, sancta est Ecclesia, scilicet vniuersa in cœlo & in terra. Sed de illa quæ in cœlis est affirmare qd̄ possumus, nisi quod nullis in ea malus est, nec quisquā deinceps de illa cecidit aut casurus est, ex quo Deus angelis peccati bus non pepercit sicut scribit Apostolus Petrus, sed carcerib. caliginis inferni retrudens tradidit in iudicio puniēdos reseruari. Quō autē se haberet beatissima illa & superna societas, quę ibi sint differentię personarū, vt

cum oēs tanquā generali nomine angeli nūcupentur, sicut in epistola ad Hebræos legitur: Cui enim Angelorū Deus dixit aliqñ. Se de a dextris meis? hoc quippe mō significauit omnes vniuersaliter angelos dici: sint tñ & illic archangeli: & vtrum idem archangeli nominētur virtutes, atq; ita dictū sit Laudate eum oēs angeli eius, laudate eum oēs virtutes eius: ac si diceretur, laudate eū omnes Angeli eius, laudate eū omnes archangeli, & quid inter se distent quatuor illa vocabula quibus vniuersam ipsam cœlestem societatem videtur Apostolus esse complexus dicendo, Siue sedēs, siue dñationes, siue principatus, siue ptates, dicant qui pnt, si tñ pnt probare qd̄ dicūt, ego me ista ignorare confiteor. Sed nec illud quidē certū habeo vtrum ad eandē societate pertineant, sol & luna & cūcta sydera, quibus nōnullis lucida corpora esse, nō cū sensū vel intelligentiā videantur. Itemq; angeli, quis explicet cū qualibus corporibus apparuerint hominibus. vt non solū cernerētur, verū etiā tangerentur, & rursum nō solida corpulentia, sed spiritali potētia qualdā visiones, non oculis corporeis, sed spiritalibus vel mentibus ingerant, vel dicāt aliquid non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hoīs, etiam ibidem ipsi cōstituit: sicut scriptū est in Prophetarū libro, Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me, non enim ait, qui loquebatur ad me, sed in me, Vel appareant & in somnis, & colloquantur more somniorū? Habemus quippe in Evangelio, Ecce Angelus dñi apparuit illi in somnis dicens. His. n. modis velut indicant se angeli contrectabilia corpora non habere. Faciūtq; difficillimā quęstionē quomodo patres eis pedes lauerint, quomodo Iacob cū Angelo tā solida contrectatione luctatus sit. Cum ista quæruntur, & ea sicut potest quisq; coniectat, non inutiliter exercentur ingenia si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinatiū se scire quod nesciunt. Quid enim opus est vt hæc atq; huiusmodi affirmentur vel negentur, vel desinantur cū discrimine, qñ sine discrimine nesciuntur? Magis opus est diiudicare atq; dignoscere, cū se fatanas transfiguratur velut Angelū lucis, ne fallendo ad aliqua pernicio sa seducat. Nam quando sensus corporis fallit, mentem vero non mouet a vera rectaque sententia, qua Aug. Tomus tertius. H quif-

Pf. 14

col. 1

Corpo. angelor. cap. 59. L

Zach. 2.

Mat. 1.

Gen. 18. 19. et 32

Artes. 12. tam. cui. tande. cap. 60. M

2. Co. 11.

quisq; vitam fidelé gerit, nullum est in religione periculum, Vel cum se bonú fingens ea facit siue dicit, quæ bonis Angelis congruant, etiam si credatur bonus, non est error Christianæ fidei periculosus, aut mortifusus. Cû vero per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eû dignoscere, nec ire post eû, magna & necessaria vigilãtia est. Sed quô vnusquisq; hoîum idoneusest omnes mortiferos eius dolos euadere, nisi regat atque tueatur Deus? Et ipsa huius rei difficultas ad hoc est utilis ne sit spes sibi quisq; aut homo alteri, sed Deus suis oibus. Id. n. nobis potius expedire prorsus piorû ambigit nemo. Hæc ergo quæ in sanctis angelis & virtutib. Dei est Ecclesia, tunc nobis sicuti est innotescet cû ei coniuncti fuerimus in siné, ad simul habendam beatitudinē sempiternã. Ista vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior est quod in illa sumus, & quia hominû est, quod & nos sumus. Hæc sanguine mediatoris nullû habentis peccatum, ab omni redempta est peccato, eiusq; vox est, Si Deus p nobis quis cõtra nos? Qui filio proprio suo nõ pepercit, sed pro nobis oib. tradidit illum. Nõ. n. p angelis mortuus est Xps. Sed ideo et pro angelis fit quicquid hoim per eius mortem redimitur & liberat à malo, quã cû eis quod dãmõ redit in gratiã post inimicitias quas inter hoies & sanctos angelos peccata fecerunt & ex ipsa hominû redemptione ruina illi⁹ angelicq; detrimenta reparantur. Et utiq; nouerunt sancti angeli docti à Deo, cui⁹ veritatis æterna cõtemplatione beati sunt, quãti sunt, quanti numeri supplementû de genere humano integritas illi⁹ ciuitatis expectet. Propter quã ait Apostolus, instaurari oia in Christo quæ in cælis sunt & quæ in terris. In ipso quippe instauratur quæ in cælis sunt, cû id quod inde in angelis lapsum est ex hominib. redditur. Instaurantur auté quæ in terris sunt, cum ipsi homines qui prædestinati sunt ad æternam vitam à corruptionis vetustate renouant. Ac sic per illud singulare sacrificiû, in quo mediator est immolatus, quod vnû multæ in lege victimæ figurabant, pacificantur cælestia cû terrestribus, & terrestria cum cælestibus. Quã sicut idé Apostolus dicit, In ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis in habitare, & per eû recõciliari oia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue q

Ecclesia angelorû & nostra Cap. 61.

Rom. 8. A

Christus instaurat omnia. Cap. 62.

Col. 1. B

in cælis sunt, siue quæ in terris. Pax ista præcellit, sicut scriptû est, omné intellectû, neq; sciri à nobis nisi cum ad eã venerimus pot. Quo. n. pacificantur cælestia nisi in nobis, id est, concordando nobiscû? Nã ibi semper est pax, & inter se vniuersis intellectualibus creaturis, & cû suo creatore. Quæ pax præcellit, vt dictû est omné intellectû, sed utiq; nostrû, nõ eorû qui semper vident faciē patris. Nos aut quãtuscûq; sit in nobis intellectus humanus, ex parte scimus & vidimus, nûc per speculû in ænigmate. Cum vero æquales angelis Dei fuerimus, tunc quæadmodû & ipsi videbimus faciē ad faciē: tantãq; pacē habebimus erga eos, quantã & ipsi erga nos quia tantû eos dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaq; pax eorû nota nobis erit, quæ & nostra talis ac tâta erit, nec præcellat tûc intellectû nostrû. Dei vero pax quæ illis est erga eos, & nostrû & illorû intellectû sine dubitatione præcellat. De ipso quippe beatã est rationalis creatura quæcunq; beatã est, nõ ipse de illa. Vnde secundû hoc melius accipitur quã scriptû est, Pax Dei quæ præcellit oem intellectû, vt in eo quã dicit, oem, nec ipse intellectus sanctorû angelorû esse possit exéptus, sed Dei solius. Neq; n. & ipse intellectû pax eius excellit. Concordant aut angeli nobiscû etiã nûc cû remittuntur nostra peccãtia. Ideo post cõmemorationē sanctæ Ecclesiæ i ordine cõfessionis ponit, remissio peccatorû. Per hanc enim stat Ecclesia quæ in terris est, per hæc nõ perit quã perierat & incertû est. Excepto quippe baptismatis munere, quod cõtra originale peccatû donatum est, vt quod generatione attractum est, regeneratione detrahat, & tñ actiua quoq; peccata quæcunq; corde, ore, opere commissa inuenerit, tollit. Hac ergo excepta magna indulgẽtia, vnde incipit hominis renouatio, in qua soluitur omnis reatus & ingeneratus & additus, ipsa etiam vita cetera iã ratione vventis ætatis, quantalibet præpolleat fecunditate iustitiæ, sine remissione peccatorû non agitur, quoniã filij Dei quantum diu mortaliter viuunt, cum morte cõfigunt. Et quauis de illis sit veraciter dictû, Quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei: sic tñ spiritu Dei excitant & tanquam filij Dei proficiunt ad Deum, vt et spû suo, maxime aggrauante corruptibili corpore tanquam filij

Phil. 4. Pax vniuersi cæli. Cap. 63.

22. de Ciuitate dei. Cap. 29. 1. Co. 13.

Pax dei. Phil. 4.

Remissio peccatorum. Cap. 64.

Luc. 11.

Rom. 8.

D

Sapientia

crimen peccati.

1. Ioan. 1. Penitentia. c. 65. de penit. di. 1. c. in actione. 4. sen. di. 20. c. si vero. Psal. 5.

Psal. 37.

Iudicium futurum peccatis penã præscribet. Cap. 66. eccle. 40.

1. Co. 11.

filij hominum quibusdã motib. humanis deficiant ad seipfos, & ideo peccat. Interest quidem quantum satis dicit, neque. n. quia peccatû est omne crimen, ideo crimen est et omne peccatû. Itaque sanctorû hominû vitam, quã diu in hac morte viuunt, inueniri posse dicimus sine crimine: peccatû autem si dixerimus, quia non habemus, vt ait sanctus Apostolus, nosmetipfos seducimus & veritas in nobis nõ est. Sed neq; de ipsis criminib. quamlibet magnis remittendis in sancta Ecclesia, Dei de speranda est misericordia agentib. penã secundû modum sui cuiusq; peccati. In actione aut penã, vbi tale crimen commissum est, vt is qui comisit, à Christi et corpore separet, non tã consideranda est mensura tẽporis. Quod doloris. Cor. n. cõtritû & humiliatum Deus non spernit. Verû quia plerunq; dolor alterius cordis occultus est alteri, neq; in aliorû notitiam per verba vel quæcunq; alia signa procedit, cum sit corã illo cui dicit, Gemitis meus à te non est absconditus: recte constituantur ab ijs qui ecclesiæ præsumunt tpa penitentia, vt fiat et satis Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata. Extra eam quippe nõ remittuntur. Ipsa namq; proprie spiritû sanctû pigmus accepit, sine quo non remittuntur vlla peccãtia, ita vt quib. dimittuntur, consequantur vitã æternam. Magis. n. propter futurum iudicium fit remissio peccatorû. In hac aut vita vsque adeo valet, quod scriptum est, Graue iugû super filios Adã à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diē sepulturæ in matre omnium, vt et paruulos videamus post laucrum regenerationis diuersorû malorum afflictione cruciari: vt intelligamus totum quod salutaribus agitur sacramentis, magis ad spẽ futurorum bonorum, quã ad retentionem uel adeptionem præsentium pertinere. Multa et mala hic videntur ignosci & nullis supplicijs vindicari, sed eorû penã reseruantur in posterû. Neque. n. frustra ille proprie dicit dies iudicij, quã venturus est iudex viuorum atque mortuorû. Sicut econtrario vindicantur hic aliqua, & tñ si remittunt, profecto in futuro seculo non nocebunt. Propterea de quibusdã temporalib. penis quæ in hac uita peccatib. irrogantur, eis quorû peccata delentur ne reseruentur in finem, ait Apostolus, Si. n. nosmetipfos iudicemus, à dño non iudicamur. Cû iudicamur aut à dño corripimur,

ne cû hoc mundo damnemur. Credetur autem a quibusdã et ij qui nomen Christi non relinquant, & eius lauacro in Ecclesia baptizantur, nec ab ea vllò schismate uel hæresi præciduntur, in quantilibet scelerib. uiuant, quæ nec diluant penitendo, nec elemosynis redimant, sed in eis usque ad huius uitæ ultimû diē peritissime perseuerent, salui futuri per ignē: licet per magnitudinē facinorum flagitiorumq; diuturnorum, non tñ æterno igne puniri. Sed qui hoc credunt, & tñ catholici sunt, humana quadã beneuolentiã mihi falli uidentur. Nã scriptura diuina aliud cõsulta respondet. Librum aut de hac quæstione scripsi, cuius titulus est, De fide & operibus. Vbi secundum scripturas sanctas quantum Deo adiuuante potui, demonstraui eam fidem saluos facere, quam satis euidenter expressit Paulus Apostolus dicens, In Christo enim Iesu neque circumcisio quicquam ualet neq; præputiû, sed fides quæ bene per dilectionem operatur. Si auté male & non bene operatur proculdubio secundû Apostolû Iacobû, mortua est in semetipsa. Qui rursus ait, Si fidem dicat se quisquam habere opera aut non habeat, nunquid poterit fides saluare eû? Porro aut si homo sceleratus p fide solam per ignem saluabitur, & sic est accipiendum quod ait beatus Paulus Apostolus, ipse aut saluus erit, sic tñ quasi per ignem: poterit ergo saluare sine operibus fides, & falsum erit quod dixit eius coapostolus Iacobus. Falsum erit & illud quod idem ipse Paulus dixit, Nolite inquit, errare, neque fornicatores, neque idolis seruietes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque maledici, neque ebriosi, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Si enim etiam in istis perseuerantes criminibus, tñ propter fidem Christi salui erunt, quomodo in regno Dei non erunt? Sed quia hæc Apostolica manifestissima, & apertissima testimonia falsa esse non possunt, illud quod obscure dictû est de ijs qui superædificant supra fundamentum quod est Christus, non aurum, non argentû, non lapides pretiosos, sed ligna, fenum, stipulã: de his enim dictum est, quod per ignem salui erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt: sic intelligendum est, ut ijs manifestis non inueniatur esse contrarium. Ligna quippe

Titulus fidei an sit profectus. vni. c. 67. 21. de ciuit. Dei. cap. 21. 1. Co. 13. Purgatorium. Cap. 14. 15. et 16.

Galat. 5.

Iacob. 2.

1. Co. 3.

1. Co. 6.

H

Per ignem saluari. cap. 68. 1. Co. 3.

H & fç-

& fenū & stipula non absurde accipi pnt re-
rū seculariū, quāuis licite cōcessarū, tales cu-
piditates, vt amitti sine animi dolore nō pos-
sint. Cū autē iste dolor vrit, si Christus in cor-
de fundamenti locū habet, i. vt ei nihil ante-
ponatur, & malit homo qui tali dolore vrit,
reb. quas ita diligit magis carere q̄ Christo:
per ignem fit saluus. Si autē res hmōi t̄pales ac
seculares t̄pe tentationis maluerit tenere q̄
Christū, eū in fundamento non habuit, quia
hæc priore loco habuit, cū in ædificio prius
non sit aliquid fundamenti. Ignis. n. de quo
locutus est eo loco Apostolus Paulus, talis
debet intelligi, vt ambo per eū transeant, i. &
qui ædificat supra hoc fundamentū aurū, ar-
gētū, lapides pretiosos: & qui ædificat ligna,
fenū, stipulā. Cum. n. hoc dixisset, adiunxit:
Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit.
Si cuius opus permanferit, q̄ superædifica-
uit, mercedē accipiet. Si cuius opus autē ex-
stū fuerit, dānū patietur: ipse autē saluus erit,
sic tñ quasi per ignem. Nō ergo vnus eorū,
sed vtriusq; opus ignis pbabit. Est qdē ignis
tentatio tribulationis, de quo aperte alio lo-
co scriptū est, Vasa figuli probat fornax, &
hoīes iustos tentatio tribulationis. Iste ignis
in hac interim vita facit q̄ Apostolus dixit,
si accidat duobus fidelibus: vni, i. cogitanti q̄
Dei sunt, quō placeat Deo, hoc est ædifican-
ti super Christū fundamentū, aurum, argen-
tum, lapides pretiosos: alteri autē cogitanti ea,
q̄ mundi sunt, quō placeat vxori, i. ædificanti
super idem fundamentū, ligna, fcnū, stipulā:
Illius. n. opus non exurit, quia non ea dile-
xit quorū amissione crucietur. Exurit autē
opus huius, qm̄ sine dolore nō pereunt, quæ
cū amore possessa sunt. Sed qm̄ alter vtra cō-
ditionē proposita, eis potius carere malit q̄
Christo, nec timore amittendi talia, deserit
Christum, quāuis doleat dum amittit, saluus
est quidē, sic tñ quasi per ignem. Quia vriteū
rerum dolor quas dilexerat amissarum, sed
non subuertit neque consumit fundamenti
stabilitate atque incorruptione munitum. Ta-
le aliquid etiam post hanc vitam fieri incre-
dibile non est, & vtrum ita quæri potest, &
aut inueniri aut latere nonnullos fideles per
ignem quendam purgatorium, quanto ma-
gis minusve bona pereuntia dilexerunt, tan-
to tardius citiusq; saluari: an tñ tales de qui-
bus dictum est, q̄ regnum Dei non posside-

bunt, nisi conuenienter p̄nitentib. eadē cri-
mina remittantur. Conuenienter autē dixi, vt
steriles in eleemosynis non sint, quibus tantū
tribuit scriptura diuina, vt earum tātūmodo
fructum se imputaturū prænunciet dñs dex-
tris, & earum tantummodo sterilitatem fini-
stris, qm̄ his dicturus est, Venite benedicti pa-
tris mei, percipite regnum Dei. Illis autē, Ite
maledicti in ignem æternum. Sanē cauendū
est ne quisquam existimet infanda illa crimi-
na, qualia qui agunt, regnum Dei non possi-
debunt, quotidie perpetranda, & eleemo-
synis quotidie redimēda. In melius quippe est
vita mutanda, & per eleemosynas de pecca-
tis præteritis est propitiandus Deus, non ad
hoc emendus quodāmodo, vt ea semper li-
ceat impune cōmittere. Nemini. n. dedit laxa-
mentum peccandi, quamuis miserando de-
leat iam facta peccata, si non satisfactio con-
grua negligatur. De quotidianis autem breui-
bus leuibuscq; peccatis, sine quibus hæc vita
non ducitur, quotidiana oratio fidelium sa-
tisfacit. Eorum est enim dicere, Pater noster
qui es in cælis. Qui iam patri tali regenerati
sunt ex aqua & spiritu sancto. Delet omnino
hæc oratio minima, & quotidiana peccata.
Delet & illa à quib. vita fidelium scelerate est
gesta, sed p̄nitendo in melius mutata disce-
dit: si quemadmodum veraciter dicitur, Di-
mitte nobis debita nostra, quoniam non de-
sunt quæ dimittantur, ita veraciter dicitur,
sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,
idest si fiat quod dicitur: quia & ipsa eleemo-
syna est veniam petenti homini ignoscere.
Ac per hoc ad omnia quæ utili misericordia
sunt, valet q̄ dñs ait, Date eleemosynam, &
ecce omnia munda sunt vobis. Non solum
autem qui dat esurienti cibum, sitienti potū,
nudo vestimentum, peregrinanti hospitium,
fugienti latibulum, ægro vel incluso visita-
tionē, captiuo redēptionē, debili subuectio-
nem, cæco deductionē, tristi consolationem,
non sano medicinam, erranti viā, deliberan-
ti consilium, & quod cuique necessarium est
indigentibus: verum etiam & qui dat veniam pec-
canti, eleemosynā dat: & qui emendat verbe-
re in quē potestas datur, vel coercet aliqua
disciplina, & tamen peccatum eius quo ab il-
lo læsus est aut offensus, dimittit ex corde,
vel orat vt ei dimittatur, non solum in eo q̄
dimittit atque orat, verum etiam in eo quod
corripit,

I. Cor. 6.

L

Mat. 25.

Infanda
crimina
peccata
p̄nitentia
p̄nitentia

cap. 70.

De peni.

di. 3. c. 8a

ne. 4. sen.

di. 14. c.

I. in me-

dio.

Eccl. 15.

Oratione

dominica

exp̄iabile

mora pe-

ccata. c. 71

De peni.

di. 3. c. de

quotidi-

nis. 4. sen.

di. 14. c.

quæ dñi.

Mat. 6.

Eleemo-
synarū ge-
nera.

cap. 71.

Luc. 11.

4. sen. di.

15. cap.

His respō-

deri.

M

Di. 45. c. corripit, & aliqua emendatoria p̄na plectit
& qui e-
mendat. -
4. sen. di.
15. ca. his
respōderi
Mat. 16.
Diligere
inimicū.
cap. 73.
I. sen. di.
30. c. hic
jolet.

corripit, & aliqua emendatoria p̄na plectit
eleemosynā dat: quia misericordiā præstat.
Multæ enim bonæ præstantur inuitis, quādo
eorū consulitur vilitati non voluntati: quia
ipsi sibi inueniuntur esse inimici amici vero
eorū potius illi quos inimicos putant, & red-
dunt errādo mala pro bonis, cū reddere ma-
la Christianus non debeat pro malis. Multa
itaq; sunt genera eleemosynarū, quæ cū faci-
mus, adiuuamur vt dimittantur nobis nostra
peccata. Sed ea nihil est maius, quæ ex corde
dimittimus, quod in nos quisq; peccauit. Mi-
nus enim magnū est erga eū esse beneuolū,
siue etiam beneficium qui tibi mali nihil fecerit.
Illud multo grandius & magnificentif-
simæ bonitatis est, vt tuum quoq; inimicum
diligas, & ei qui tibi malum vult, etsi potest fa-
cit, tu bonū semper velis faciasq; cū possis,
illius memor exempli qui in cruce p̄nitens
pro suis exorat persecutoribus suosq; admo-
nuit dicens, Diligite inimicos vestros, bene-
facite eis q̄ vos oderūt, & orate pro eis q̄ vos
persequuntur. Sed qm̄ peccatorū sunt ista si-
liorū Dei, quo quidē se debet ad omnis fidelis
extēdere, & humanū animū ad hunc affectū
orādo Deū secūsq; agendo luctandoq; per-
ducere: tñ quia hoc tam magnū bonū tantæ
multitudinis nō est, quantā credimus exau-
diri cum in oratione dñi ica dicitur, Dimitte
nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus
debitoribus nostris, proculdubio verba sp̄s
sionis huius implentur, si homo qui nondū
ita profecit vt iā diligat inimicū tñ qm̄ rogā
ab homine qui peccauit in eū, vt ei dimittat
dimittit ex corde: quia etiā sibi roganti vult
vtiq; dimitti, cum orat & dicit, Sicut & nos
dimittimus debitoribus nostris. i. sic dimitte
nobis debita nostra rogantibus nobis, sicut
& nos dimittimus rogantibus debitorib. no-
stris. Iā vero qui eū in quē peccauit hominē
rogat, si peccato suo mouetur vt roget, non
est adhuc deputandus inimicus, vt eū dilige-
re sit difficile, sicut difficile erat qm̄ inimici-
tias exercebat. Quisquis autē roganti & pecca-
ti sui poenitenti non ex corde dimittit nullo
modo existimet à dño suo peccata dimitti,
qm̄ mentiri veritas non potest. Quem vero
lateat Euangelij auditorē siue lectorem, quis
dixerit, Ego sum veritas? Qui cum docuisset
orationem, hanc in ea positam sententiā ve-
hementer commendauit dicens, Si enim di-

A

Diligite
et c.

Mat. 5.

Mat. 6.

B

P̄stā non
dimittē-

ss.

Cap. 74.

3. sen. di.

30. c. hic
jolet.

Ioan. 14.

miseritis hominibus peccatā eorū, dimittet
& vobis pater vester cælestis delicta vestra.
Si autē non dimiseritis hominibus, nec pater
vester dimittet vobis peccata vestra. Ad tam
magnū tonitruū q̄ nō expergiscitur, nō dor-
mit, sed mortuus est: & tñ potens est ille etiā
mortuos suscitare. Sanē qui sceleratissime ui-
uunt, nec curant talē vitā moresq; corrigere
& inter ipsa facinora & flagitia sua eleemo-
synas frequentare non cessant, frustra sibi iō
blādiunt, qm̄ dñs ait, Date eleemosynā & ec-
ce oīa mūda sunt vobis. Hoc. n. q̄ late pateat,
nō intelligunt. Sed ut intelligant, attēdant q̄-
bus dixerit. Nempe in Euangelio sic scriptū
est, Cū loqueretur, rogauit illū quidā Phari-
sæus ut præderet apud se, & ingressus recu-
bit. Pharisæus autē cepit intra se reputans di-
cere, Quare non baptizatus esset ante pran-
diū? Et ait dñs ad illū. Nunc uos Pharisæi qd̄
de foris est calicis & catini mundatis, qd̄
autē intus est uestrū plenum est rapina & ini-
quitate. Stulti nonne qui fecit id quod foris
est, etiā id quod intus est fecit? Videte ut etiā
id q̄ intus est mundū fiat. Veruntū quod su-
perest, date eleemosynam, & ecce oīa mun-
da sunt vobis. Itane hoc intellecturi sumus,
ut Pharisæis non habentib. fidē Christi, etiā
si non in eum crediderint, nec renati fuerint
ex aqua & spiritu sancto, mūda sint oīa tñ si
eleemosynas dederint sicut isti eas dādas pu-
tant: cū sint immundi omnes quos non mun-
dat fides Christi, de qua scriptū est, Mundās
fide corda eorū: & dicat Apostolus, Immun-
dis autē & infidelibus nihil est mundum, sed
polluta sunt eorum & mens & conscientia?
Quo ergo Pharisæis oīa mūda essent si elee-
mosynas parent, & fideles nō essent? Aut quo
fideles essent si in Xpm̄ credere atq; in eius
renasci gratia nolissent? Et tñ uerum est qd̄
audierant, Date eleemosynā, & ecce omnia
munda sunt vobis. Qui autē uult eleemosynā
ordinate dare, à seipso debet incipere, & eā
sibi primū dare. Est. n. eleemosyna opus misē-
ricordiæ, uerissimeq; dictū est, Miserere ani-
mæ tuæ placens Deo. Propter hoc renasci-
mur, ut Deo placeamus, cui merito displicet
q̄ nascendo cōtraximus. Hęc est primā elee-
mosyna q̄ nobis dedimus, qm̄ nos ipsos mi-
seros per miseratū Dei misericordiā inquisi-
uimus, iustum iudicium eius cōfiteātes, quo
miseri effecti sum⁹, de quo dicit Apostolus,
Aug. Tomus tertius. H 3 Iudi-

Mat. 6.

Eleemo-
sya scelerate
vitiū.

cap. 75.

4. sen. di.

15. c. His
respōdeo.

Luc. 11.

Baptizatus
esset,

pro lauis-
set.

C

4. sen. di.

15. c. His
respōderi

Ioan. 5.

Mat. 15.

Titū. 1.

Ordo cha-
ritatis &
cordiæ.

cap. 76.

De peni.

di. 3. ca.

qui vult.

4. sen. di.

15. c. His
respōderi

Eccl. 30.

4. sen. di.
21. c. hic
obijci, li.
21. de ci-
ui. Dei c.
21. et 26

I. Cor. 3.

Eccl. 27.

I. Cor. 7.

K

I. Cor. 3.

Purgato-
ris ignis.
cap. 69.
4. sen. di.
21. cap.
in illo.

Rom. 5. Iudicium quidē ex vno in cōdemnationē. Et magnæ charitati eius gratia agentes, de qua idē ipse dicit gratiæ p̄dicator, Cōmendat autē suā dilectionē Deus in nobis, quoniā cū adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: vt & nos veraciter de nostra miseria iudicātes, & Dei charitatē quā donauit ipse diligētes pie recteq; viuamus. **Mat. 25.** Quod iudiciū & charitatē Dei cū Pharisæi praterirent, decimabant tñ p̄ter eleemosynas quas faciēbāt etiā quæq; minuti ssima fructuū suorum: & ideo non dabāt elemosynas à seipsis incipientes, secūq; prius misericordiā faciētes sicut isti eas dandas putant. Propter quē dilectionis ordinē dictū est, Diliges proximū tuū sicut teipsum. Cū ergo increpasset eos q̄ fornicos se lauabant, intus autē rapina & iniquitate pleni essent, admonēs quādā elemosynā, quā sibi homo primitus debet dare, & interiora mundare, Veruntñ, inquit, q̄ superest, date elemosynā, & ecce omnia munda sunt vobis. Deinde vt ostenderet quid adinuisset, & qd ipsi facere nō curarent, ne illū putaret elemosynas eorū ignorare, sed vā vobis, inquit, Pharisæis: tanq̄ diceret, Ego q̄ dē cōmonui vos ad elemosynam dandam per quam vobis omnia mūda sint, sed vā vobis qui decimatis menthā & rutā & omne olus: has. n. noui elemosynas vestras, ne de illis vos nunc admonuisse arbitremini: & p̄teritis iudiciū & charitatē Dei. qua elemosyna possētis ab omni inquinamēto interiori mūdari, vt vobis munda essent & corpora quæ lauat: hoc est enim oīa, & interiora. f. & exteriora. Sicut alibi legitur, Mundate q̄ intus sunt, & q̄ foris sunt munda erunt. Sed ne istas elemosynas quæ fiunt de fructibus terrea, respuisse videretur. Hæc, inqt, oportuit facere. i. iudiciū & charitatē Dei: & illa non omittēre. i. elemosynas fructuū terrenorū. **Luc. 11.** Nō ergo se fallāt qui p̄ elemosynas quaslibet largiosissimas fructuū suorū vel cuiusq; pecuniæ, impunitatē se emere existimāt in facinorū suorū immanitate ac flagitiorū nequitia permanēdo. Nō solū. n. hæc faciūt, sed ita diligūt, vt in eis semper optent tñ si possint impune versari. Qui autē diligit iniquitatē, odit aīam suā, & qui odit aīam suā, nō est misericors, sed crudelis. Diligendo eā quippe scdm̄ seculū, odit eā scdm̄ Deū. Si ergo vellet ei dare elemosynā, p̄ q̄ mūda illi essent

oīa, odisset eā secundū seculū & diligeret eā secundū Deū. Nemo autē dat elemosynam quālibet, nisi vnde det ab illo accipiat qui nō eget: & ideo dictū est, Misericordia eius præueniet me. Quæ sint autē leuia & quæ graua peccata, nō humano, sed diuino sunt pensanda iudicio. Videmus. n. quædā ab ipsis quoq; Apostolis ignoscendo fuisse concessa: quale illud est quod venerabilis Paulus coniugibus ait, Nolite fraudare inuicē, nisi ex cōsensu ad tēpus vt vacetis oīoni & iterū ad idipsū reuertimini, ne vos tentet satanas p̄p incōtinētiā vestrā: q̄ putari posset nō esse peccatū, misceri scilicet coniugi non filiorū procreādorū causa, quod bonū est nuptiale, sed carnalis etiā voluptatis: vt fornicationis, siue ad ulterij, siue cuiusquā alteri⁹ immūditia mortiferū malū, q̄ turpe est etiā dicere, quo pōtētante satana libido p̄trahere, incōtinētiū deuitet infirmitas. Possēt ergo, vt dixi, hoc putari non esse peccatū, nisi addidisset. Hoc autē dico secundū veniā, nō secundū imperiū. Quis autem iā esse peccatum neget, cū dari veniā faciētib; Apostolica authoritas fateatur? Tale quiddā est vbi dicit, Audet quisquā vestrū aduersus alterū negociū hās iudicari apud iniquos, & nō apud sanctos? Et paulo post, Secularia igit iudicia si habueritis, inqt, eos q̄ cōtēptibiles sunt ī Ecclesia, hos collocate ad iudicādū. Ad reuerentiā vobis dico, Sic non est inter vos quisquā sapiens qui possit inter fratrem & fratrem iudicare: sed frater cū fratre iudicio contendit & hoc apud infideles. Nam & hic posset putari iudiciū habere aduersus alterū, nō esse peccatū, sed tantum modo id extra Ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, iam quidē omnino delictū est inter vos, quia iudicia habetis vobiscū. Et ne quisquā hoc ita excusaret, vt diceret iustum se habere negociū, sed iniquitatē se pati, quam velit à se iudicū sententia remoueri: continuo talibus cogitationib; vel excusationibus occurrit atq; ait, Quare non magis iniquitatem patimini? Quare nō potius fraudamini? Vt ad illud redeatur qd̄ dominus ait, Si quis voluerit tunicā tuā tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium. Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere. Probauit itaque suos de secularibus rebus cum alijs hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina

Psal. 58. peccata leuia. cap. 78. G 1. Cor. 7. I. Co. 6. H 1. Co. 6. De cor. ptione gratia. 3. Mat. 5. Luc. 6.

2. Cor. 6. na dicit Apostolus esse delictū, Tñ cum finit in Ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Ecclesia uero terribiliter uetat: manifestū est ē hic quid secundum ueniā concedatur infirmis. Propter hæc atq; hmōi peccata & alia licet ijs minora, q̄ fiunt uerborū & cogitationum offensionib; Apostolo Iacobo confitente ac dicente, In multis. n. offendimus oēs: oportet vt quotidie crebroq; oremus dñm atque dicamus, Dimitte nobis debita nostra: nec in eo q̄ sequitur mentiamur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Sunt autē quædam quæ leuissimā ueniā putarentur, nisi in scripturis demonstrarentur opinione grauiora. Quis. n. dicentē fratri suo fatue, reū gehennæ putaret, nisi ueritas diceret? Cui tñ uulneri subiecit continuo medicinā, præceptū fraternæ reconciliationis adiungens. Mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, &c. Aut quis æstimaret q̄ magnū peccatum sit, dies obseruare & menses & annos & tēpora: sicut obseruant qui certis diebus, siue mensibus, siue annis uolunt uel nolunt aliquid in choare, eo q̄ secundum uanas doctrinas hominū fausta uel infauista existiment tēpora: nisi huius mali magnitudinem ex timore Apostoli pensāremus, qui talibus ait, Timeo ne forte sine causa laborauerim in uobis. Hinc accidit, q̄ peccata quamuis magna & horrenda cū in consuetudinem uenerint, aut parua aut nulla esse creduntur: ut que adeo ut non solū non occultanda, uerum et iā prædicanda ac diffamanda uideantur: qñ sicut scriptū est, Laudatur peccator in desiderio animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicuntur. Talis in diuinis libris iniquitas, & clamor uocatur. Sicut habes apud Esaiā Prophetā de uinea mala. Expectaui, inquit, ut faceret iudiciū, fecit autē iniquitatē, & non iustitiam, sed clamorē. Vnde est illud in Genesi, Clamor Sodomorū & Gomorreorum multiplicatus est. Quia non solū iā apud eos non puniebatur illa flagitia, uerumet publice uelut lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia, in apertā consuetudinē iā uenerunt, ut pro his nō solum excōicare aliquē laicū non audeamus, sed nec clericū degradare. Vnde cū exponerem ante alii quot annos Epistolā ad Galatas, in eo ipso

loco ubi ait Apostolus, Timeo ne forte sine causa laborauerim in uobis: exclamare compulsum sum, Vq̄ peccatis hominū q̄ sola iniustata exhorrescimus, usitata uero pro quibus abluendis filij Dei sanguis effusus est, quāuis tā magna sint, ut oīno claudi contra sese faciant regnū Dei, sæpe uidendo oīa tolerare, sæpe tolerando nonnulla et facere cogimur. Atq; utinā ò dñe non oīa quæ nō poterimus prohibere, faciamus. Sed uideo utrū me immoderatus dolor incaute aliquid cōpulerit dicere. Hoc nunc dicam q̄ quidē & in alijs opusculorum meorum locis sæpe iam dixi. Duabus ex causis peccamus, Aut nondū uidendo quid facere debeamus, aut nō faciendo q̄ debere fieri iā uidemus. Quorū duorū illud ignorantie malum est, hoc infirmitatis. Contra q̄ quidē pugnare nos conuenit, sed p̄fecto uincimur, nisi diuinitus adiuuemur, ut non solū uideamus quid faciendū sit, sed et accedente sanitate delectatio iustitiæ uincat in nobis earum rerū delectationes, quas uel habere cupiendo, uel amittere metuēdo scientes uidentesq; peccamus: iā non solum peccatores, q̄ eramus et cū per ignorantia peccabamus, uerumet legis p̄uicatores, cū id non facimus q̄ faciendū iā esse nouimus, uel facimus q̄ non faciendū esse iam scimus. Quapp non solū si peccauimus ut ignoscatur, p̄p q̄ dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: uerumet ne peccemus ut regat, p̄p q̄ dicimus, Ne nos inferas in tentationē: ille rogandus est, cui dñs in Psalmo, Dñs illuminatio mea & salus mea: ut illuminatio detrahat ignorantiam, salus infirmitatem. Nā & ipsa p̄nia qñ digna causa est secundū morem Ecclesiæ ut agatur, plerunq; infirmitate non agitur: quia & pudor timor est displicendī, dū plus delectat hominum æstimatio, q̄ iustitia qua se quisq; humiliat penitendo. Vnde non solū cū agitur penitentia, uerumet iā ut agatur, Deimisericordia necessaria est. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdā, Ne forte det illis Deus penitentia. Et ut Petrus amare fletet, præmisit Euangelium & ait, Respexit eū dominus. Qui uero in Ecclesia remitti peccata non credens, contemnit tantam diuini muneris largitatē, & in had obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in spiritum sanctum, in

Peccati cō. d. c. 81. Mat. 6. M Psal. 26. misericordia deime cessari. vbi que. cap. 82. 2. Tim. 2. Luc. 22. Peccati in spiritū sanctum. ca. 83. de uerbis domini sermone. 11.

Carnis resurre- ctio. c. 84

quo Christus peccata dimittit. De qua qone difficili in quoda pp hoc solu conscripto li bello enucleatissime quantu potui disputa- ui. Iam vero de resurrectione carnis no sicut quida reuixere iterumq; sunt in mortui, sed in aeterna vita, sicut Christi ipse caro resur- rexit, quemadmodu possim breuiter disputa- re, & omnib. qonib. q de hac re moueri affo- lent satisfacere, no inuenio. Resurrectionem

A tu carne omnium quicunq; nati sunt homi- nu atque nascuntur, & mortui sunt atq; mo- riantur, nullo modo dubitare debet Christia- nus. Vnde primo occurrit de abortiu is feti- bus quaestio, qui ia quide nati sunt in vteris matru, sed nondu ita vt ia possint renasci. Si enim resurrectiones eos dixerimus, de ijs qui ia formati sunt, tolerari pot vtunq; q dr. Informes vero abortus quis non procliuus perire arbitretur, sicut semina q concepta no fuerint? sed quis negare audeat, & si affirma- re no audeat, id actura resurrectione, vt quic- quid formae desuit impleatur? Atque ita non desit perfectio q accessura erat tpe, quemad- modu non erunt vitia qua accesserunt tpe: vt neq; in eo q aptu & congru die allatu- ri fuerant, natura fraudetur: neq; in eo q ad- uersum atq; contrariu dies attulerant, natu- ra turpetur: sed integretur q nondu erat in- tegru, sicut instaurabitur q fuerat vitiatu. Ac per hoc scrupulosissime quide inter doctis- simos quaeri ac disputari pot, q vtru ab ho- mine inueniri possit ignoro, qn incipiat ho- mo in vtero viuere. Vtru sit quada vita oc- culta q nondum motibus viuientis appareat. Na negare vixisse puerperia, q propterea me- bratim exsecantur & eijciuntur ex vteris pra- gnantiu, ne matres quoq; si mortua ibi relin- quant occidant, impudetia nimia v. Ex quo aut incipit homo viuere, ex illo utiq; ia mo- ri pot. Mortuus vero, vbicunq; illi mors po- tuit euenire, quo ad resurrectione non perti- neat mortuoru, reperire no possum. Neq; n. & monstra qua nascuntur, aut resurrectura nega- buntur, aut ita vitiata resurrectura credenda sunt, ac no potius correcta, emendataq; natu- ra. Absit. n. vt illu bimembre, qui nuper natus est in Oriente, de quo & fratres fidelissimi qui eu viderunt retulerunt, & sanctae memo- riae Hieronymus presbyter scriptu reliquit: Absit, in qua, vt vnu hominem duplicem ac

non potius duos, q futurum fuerit, si gemini nascerentur, resurrecturos existimemus. Ita cetera q singuli quisq; partus vel amplius vel minus aliquid habendo, vel quada nimia de- formitate monstra dicuntur, ad humanae natu- rae figuram resurrectione reuocabunt: ita vt singule anime singula sua corpora obtineat, C nullis coherentibus et quacunq; coherentia nata fuerant: sed seorsum sibi singulis sua me- bra gestantibus. quibus humani corporis com- pletur integritas. Non aut perit Deo terrena materiae de qua mortalu creatur caro: sed in quolibet halitus aurasq; diffugiat, in quacun- que alioru corporu substantia vel in ipsa elemen- ta vertatur, in quoruncunq; animaliu et homi- num cibum cedat carnemq; mutet, illi animae humanae puncto teporis redit, q illam primi- tus vt homo fieret, cresceret, viueret, anima- uit. Ipsa itaque terrena materiae, q disceden- te anima fit cadauer, no ita resurrectione re- parabitur, vt ea qua dilabuntur & in alias at- que alias aliaru reru species formasq; vertit- tur, quamuis ad corpus redeant vnde dilapsa sunt, ad eadem quoq; corporis partes vbi fue- runt redire necesse sit. Alioquin si capillis ca- pitis redit q tam crebra tonsura detrahit, si vnguibus q totiens dempsit exactio immo- derata & indecens, cogitantibus & ideo re- surrectione carnis no credentibus, occurrit in- formitas. Sed quemadmodu si statua cuius- libet solubilis metalli aut igne liqueceret, aut contereretur in puluere, aut confunde- retur in massam, & ea vellet artifex rursus ex illius materiae quantitate reparare, nihil in- teresset ad eius integritate, qua particula ma- teriae cui membro statuae redderetur, dum tu- totu ex quo constituta fuerat, restituta resu- meret: ita Deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex, de toto quo caro nostra constiturat, ea mirabili & ineffabili celeritate restituet. Nec aliquid atinebit ad eius redintegratio- ne, vtrum capilli ad capillos redeant, & vn- gues ad vngues: an quicquid eorum perierat mutetur in carne, & in partes alias corporis reuocetur, curante artificis prouidentia ne qd indecens fiat. Nec illud est cotequens, vt ideo diuersa sit statua reuiuiscentiu singuloru, qa fuerat diuersa viuentiu, aut matru cu eade ma- cie, aut pingues cu eade pinguedine reuiuif- cat. sed si hoc est in consilio creatoris, vt i effi- gie

Instaura- tio carnis quocunq; modo pe- rierit. ca. 88. 4. it. di. 4. ca. non. n. si persuasit. Et auram corporis non acci- det. c. 89.

22. de Deo. c. 13

Corpori- bus sui de corp. de dem. cap. 90.

Fetus a- bortiu. cap. 85. Lib. 22. de ciuit. Dei. c. 12. c. 13.

Fetus in vtero qua- do viuere incipiat. cap. 86. 4. sen. di. 44. ca. il- lud. lib. 22. de ci. Dei. c. 13. Mōstruo si fuerit. c. 87. 4. sen. di. 44. c. illud. lib. 16. de ciuita. Dei. c. 8.

quo Christus peccata dimittit. De qua qone difficili in quoda pp hoc solu conscripto li bello enucleatissime quantu potui disputa- ui. Iam vero de resurrectione carnis no sicut quida reuixere iterumq; sunt in mortui, sed in aeterna vita, sicut Christi ipse caro resur- rexit, quemadmodu possim breuiter disputa- re, & omnib. qonib. q de hac re moueri affo- lent satisfacere, no inuenio. Resurrectionem

4. sen. di. 44. no. n. in sine re- surgere cor- pora om- ni vitio li- bera. e. 91. 1. Co. 15. 4. sen. di. 44. cap. hoc autē. Sapient. 9. Galat. 5. 1. Cor. 15.

Enc. 24. 1. Co. 15

Corpora dānatorū cap. 92. 4. sen. di. 44. ca. de reprobis. 1. Tim. 2

gie sua cuiusq; proprietates & discernibilis similitudo seruetur, in ceteris aut corporis bonis aequalia cuncta reddantur: ita modifica- bitur illa in vtroque materiae, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui desuit suppleat, qui eua de nihilo potuit q voluit operari. Si aut in corporib. resurgentiu rationalis in- aequalitas erit, sicut est vocu quib. cantus im- plet: hoc fiet cuiq; de materia corporis sui, q & homine reddat aequalē angelicis cetib. & nihil inconueniens eoru ingerat sensib. In- decoru quippe aliquid ibi non erit, sed quic- quid futurū est, hoc decebit, quia nec futurū est si no decebit. Resurgent igitur sanctorum corpora sine vilo vitio, sine vlla deformita- te, sicut sine vlla corruptione, onere, difficul- tate. In quib. tanta facilitas resurgendi, quāta felicitas erit. Propter quod & spiritalia dicta sunt, cu proculdubio corpora sint futura, no spūs. Sed sicut nunc corpus animale dr, q tu corpus non anima est: ita nunc spiritale cor- pus erit, corpus tu no spūs erit. Proinde quā- tu atinet ad corruptione, qua nūc aggrauat animā, & ad vitia, quib. caro aduersus spiri- tu concupiscit, tunc no erit caro sed corpus, quia & celestia corpora perhibentur. Pro- pter q dictū est, Caro & sanguis regnu Dei non possidebunt. Et tanquā exponens q di- xerit, Neq; corruptio inquit, corruptionem possidebit. Quod prius dixit, caro & sanguis hoc posterius dixit corruptio: & q prius re- gnū Dei, hoc posterius incorruptione. Quā- tum aut atinet ad substantiam, et tunc caro erit. Propter q & post resurrectione corpus Christi caro appellatū est. Sed ideo ait Apo- stolus. Seminatur corpus aiale, resurget cor- pus spiritale: quā tāta erit tunc cōcordia car- nis & spiritus, viuificante spiritu sine susten- taculi alicuius indigentia subditā carnē, vt ni- hil nobis repugnet ex nobis, sed sicut foris nemine, ita nec intus nos ipsos patiamur ini- micos. Quicūq; vero ab illa perditionis mas- sa q facta est per hoīem priuū, non liberan- tur per vnu mediatorē Dei & hominū, resur- gent quide et ipsi vnusquisq; cum sua carne, sed vt cū diabolo & angelis eius puniantur. Vtru sanē ipsi cum vitijs & deformitatibus suorū corporū resurgant, quicunq; in eis vi- tiola & deformia mēbra gestarunt, inquiren- do laborare quid opus est? Neq; n. fatigare nos debet incerta eoru habitudo vel pulchri- tudo, quorū erit certa & sempiterna dānatio. Nec moueat quo in eis erit corpus incorru- ptibile si dolere poterit, aut quo corruptibili- le si mori non poterit. Non est. n. vera uita, nisi ubi feliciter uiuit: nec uera incorruptio, nisi ubi saluus nullo dolore corrūpitur. Vbi aut infelix mori no sinatur, ut ita dicā, mors ipsa no moritur: & ubi dolor perpetuus non interimit sed affigit, ipsa corruptio non fini- tur. Hae i sanctis scripturis secūda mors dr. Nec prima tu mors, qua suū anima relinque- re cogitur, nec secūda qua penale corpus animā relinquire non permittitur, homini accidisset, si nemo peccasset. Mirissima sanē omnīū pena erit eoru, qui praeter pctm, q originale traxerunt, nullum insuper addide- runt: & in ceteris qui addiderunt, tāto quis- que tolerabiliorē ibi habebit damnationem, quanto hic minorē habuit iniquitatem. Re- manentib. itaque angelis & hominib. repro- bis in aeterna pena, tunc sancti scient plenius quid boni eis contulerit gratia. Tunc reb. ip- sis euidentibus apparebit q in Psalmo scri- ptū est, Misericordiā & iudiciū cantabo tibi dñe. Quia nisi per indebitā misericordiam nemo dānatur, & nisi per debitū iudiciū nemo liberatur, & nisi per debitū iudiciū nemo dānatur. Tunc non latebit q nunc la- tet, cū de duob. paruulis unus esset assumen- dus per Dei misericordiā, alius per iudiciū relinquendus, in quo is qui assumeretur agno- sceret, quid sibi per iudiciū deberet, nisi mi- sericordia subueniret: cur ille potius quam iste fuerit assumptus, cū causa una esset am- bobus: cur apud quosdā non facta sint uirtu- tes, qua si facta fuissent, egissent illi homines pñiam, & facta sint apud eos qui non fuerat credituri. Apertissime nanq; dñs dicit, Vt tibi Corozaim, & vt tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone facta fuissent uirtutes qua facta sunt in uobis, olim in cilicio & cinere pñiam egissent. Nec utique Deus iniuste no- luit saluos fieri cū possent salui esse si uellet. Tunc in clarissima luce sapientiae: uidebitur q nunc piorū fides habet, ante quā manife- sta cognitione uideatur, q certa & immutabi- lis & efficacissima sit uoluntas Dei, q multa possit & non velit, nihil autē qd non possit, quamq; sit uerū q in Psalmo canitur: Deus aut nolter in celo sursum, in celo & in terra oīa quacunq; uoluit fecit. Quod utiq; non est uerū, si aliqua uoluit & non fecit. Et q est indignus,

Lib. 21. de ciuit. Dei. c. 5.

G Apoc. 2. c. 20. Infantiu conditio. cap. 93. 2. sen. di. 33. c. alio quin.

Sacti ple- nimogno- scēt boni- tate Dei. cap. 94. Ps. 100. Quae v. sic occulta olim reue- labuntur cap. 95.

H Matt. 11 1. sen. di. 43. c. bis ante illi.

Pf. 118.

indignius, ideo non fecit qm̄ ne fieret q̄ volebat omnipotens, voluntas hoīs impediuit. Non ergo fit aliquid, nisi omnipotēs fieri velit, vel finendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandū est Deum facere bene et finendo fieri quæcunq; fiunt male. Non. n. hoc nisi iusto iudicio finit. Et profecto bonū est omne q̄ iustū est. Quamuis ergo ea quæ mala sunt inquantū mala sunt non sint bona: tū non solum bona, sed et sint & mala, bonum est. Nā nisi esset hoc bonū vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Cui proculdubio quā facile est q̄ vult facere, tam facile est q̄ non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitat̄ ipsum nostræ fidei confessionis initium qua nos in Deum patrē omnipotentē credere confitemur. Neque. n. veraciter ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia quicquid vult p̄t, nec voluntate cuiuspiā creaturæ voluntatis omnipotentis impeditur effectus. Quamobrē videndum est quēadmodū sit de Deo dictum, quia & hoc Apostolus verisime dixit, quia omnes hoīes vult saluos fieri. Cum. n. nō omnes, sed multo plures non fiunt salui, v̄ v̄ique non fieri quod Deus vult fieri, humana, s. voluntate impediēte voluntatem Dei. Qñ. n. quæritur causa, cur non omnes salui fiant, responderi solet, quia hoc ipsi nolunt. Quod quidē de paruulis dici non p̄t, quorū nondum est velle seu nolle. Nam q̄ infantili motu faciūt, si eorum voluntati iudicaretur esse tribuendum, qñ baptizantur, cum resistunt quantum possunt, et nolentes saluos eos fieri dicemus. Sed apertius dñs in Evangelio compellans impiam ciuitatem. Quotiens inquit, volui colligere filios tuos, sicut gallina pullos suos, & noluit: tanquā Dei voluntas superata sit hominum voluntate & infirmisimis nolendo impediētib; nō potuerit facere potentissimus q̄ volebat. Et vbi est illa omnipotentia qua in celo & in terra omnia quæcūq; voluit fecit, si colligere filios Hierusalem voluit & nō fecit? An potius & illa quidē filios suos ab ipso colligi noluit, sed ea quoq; nolente filios eius collegit ipse quos voluit: quia in celo & in terra non quædā voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit, sed omnia quæcunq; voluit fecit. Quis porro tā impie desipiat vt dicat Deū malas hominū voluntates quas voluerit, qñ uoluerit, ubi uoluerit,

in bonum non posse conuertere? Sed cum facit, per misericordiā facit: cum autē nō facit, per iudiciū non facit. Qm̄ cuius vult miseretur, & quē vult indurat. Quod cū diceret Apostolus, gratiā cōmendabat, ad cuius cōmendationē de illis in Rebeccæ vtero geminis fuerat iā locutus, quib; nondum natis, nec aliquid agentibus boni seu mali, vt secundū electionē propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori. Propter q̄ adhibuit alterū propheticū testimoniū vbi scriptum est Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Sentiens autē quemadmodū posset hoc quod dictū est permouere eos qui penetrare intelligendo non possunt hanc altitudinē gratiæ. Quid ergo dicemus ait, nunquid iniquitas est apud Deū? Absit. Iniquū. n. v̄ ut sine ullis bonorū malorumve operum meritis, unum Deus diligit, odiatq; alterū. Qua in re si futura opera uel bona huius uel mala illius, quæ Deus utiq; præsciebat, uellet intelligi, nequaquam diceret, non ex operibus, sed diceret ex futuris operibus, eoq; modo istam soluere q̄onem, immo nullā quā solui opus esset faceret q̄onem. Nunc vero cū respondisset, absit, id est absit, ut sit iniquitas apud Deū, mox ut probaret nulla hoc iniquitate Dei fieri, inqt, Moyse. n. dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiā præstabo cui misericors fuero. Quis. n. nisi inspiens Deū iniquū putet, siue iudiciū penale ingerat digno, siue misericordiā præstet indigno? Denique infert & dicit. Igitur non uolentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Ambo itaq; gemini natura filij iræ nascebantur, nullis quidē operibus proprijs, sed originaliter ex Adam uinculo dānationis obstricti. Sed qui dixit, miserebor cui misertus ero, & misericordiā præstabo cui misericors fuero, Iacob dilexit per misericordiā gratuitā, Esau autē odio habuit, per iudiciū debitū. Quod cū deberetur amobus, in altero alter agnouit non de suis distantibus meritis sibi esse gloriandum, q̄ in eadē causa idē supplicium non incurrit, sed de diuinæ gratiæ largitate, quia non uolentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Altissimo quippe ac saluberrimo sacramento vniuersa facies, atq; ut ita dixerim, uultus sanctarū scripturarū bene iutuētes id admonere inuenitur, ut qui gloriatur in domino glorie. Cum

Gratia & prede
Finatio.
cap. 98.
I. sen. di.
46. c. m̄.
Rom. 9.
M
Malac. 1
Rom. 9.
Exo. 33
Rom. 9.
Ephes. 1
Vbi supra.

Cum autem Apostolus misericordiam Dei cōmendasset in eo quod ait, Igitur non uolentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei: deinde vt etiam iudiciū commendaret, quoniam in quo non sit misericordia, nō iniquitas fit, sed iudiciū, nō est quippe iniquitas apud Deū: continuo subiicit atq; ait, Dicit. n. scriptura Pharaoni. Quia ad hoc te excitauit, vt ostendā in te potentiam meam, & vt annūciet nomē meū in vniuersa terra. Quibus dictis ad vtrunq; concludēs. i. ac misericordiā & ad iudiciū, inquit, Ergo cuius vult miseretur Deus, & quem vult obdurat. Miseretur scilicet magna bonitate, obdurat nulla iniquitate, vt nec liberatus de suis meritis gloriatur, nec dānatus nisi de suis meritis cōqueratur. Sola enim gratia redēptos discernit a perditis, quos in vnā perditionis cōcreuerat massam ab origine ducta causā communis. Hoc autem qui eo modo audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nā volūtatē eius quis resistit, tanquā propterea malus nō videatur esse culpandus, quia Deus cuius vult miseretur, & quē vult obdurat: absit vt pudeat nos hoc respondere, quod respondiisse videmus Apostolū. O hō tu quis es qui rīdeas Deo? Nunquid dicit figmentū ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud quidē vas in honorē, aliud vero incōtumeliā? Hoc enim loco quidā stulti putant Apostolū in rīfione defecisse, & inopia reddēdæ rationis representasse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est. O homo tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocat hominē verbo quidē breui, sed re ipsa magna est reditio rationis. Si enim nō capit hęc, quis est qui respondeat Deo? Si autem capit, magis non inueniet quid respondeat. Videt enim si capit, vniuersum genus humanū tam iusto iudicio diuino in apostatica radice damnatum, vt etiā si nullus inde liberaretur, nemo recte posset Dei vituperare iustitiā: & qui liberantur sic oportuisse liberari, vt ex pluribus non liberatis, atq; in damnatione iustissima derelictis, ostenderetur quid meruisset vniuersa conspersio, & quo etiam istos debitū iudiciū Dei duceret, nisi eius indebita misericordia subueniret, vt volētium de suis meritis gloriari, oē os obstruatur, & qui glo-

rietur in domino gloriatur. Hęc sunt magna opera dñi, exquisita in omnes voluntates eius: & tam sapienter exquisita, vt cū angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod uoluit ipsa fecisset, etiā p̄ eandē creaturæ voluntatē, qua factū est qd̄ creator noluit, impleteret ipse qd̄ voluit: bene vtens & malis, tanquā summe bonus, ad eorū dānationē quos iuste p̄destinauit ad penā, ad eorū salutē quos benigne p̄destinauit ad grām. Quātū. n. ad ipsos attinet, q̄ Deo noluit fecerūt: quātū uero ad oīpotentiā Dei nullo modo id efficere ualuerunt. Hoc quippe ipso q̄ contra uoluntatē Dei fecerunt, de ipsis facta est uoluntas eius. Propterea nanque magna opera dñi exquisita in omnes voluntates eius, ut miro & ineffabili mō nō fiat præter eius uoluntatē, quod etiam contra eius sit uolūtātē: quia nō fieret si nō sineret: nec utiq; nolens, sed uolēs. Nec sineret bonus fieri male, nisi oīpotens et de malo facere posset bene. Aliqñ autē bona uoluntate homo uult aliquid quod Deus nō uult, etiā ipse bona multo amplius multoq; certius uoluntate. Nam illius mala uoluntas esse nunq̄ potest. Tāquā si bonus filius patrē uelit uiuere, quem Deus bona uoluntate uult mori. Et rursus fieri p̄t ut hoc uelit homo uoluntate mala qd̄ Deus uult bona: uelut si malus filius uelit mori patrē, uelit hoc et Deus. Nepe ille uult qd̄ non uult Deus, iste uero id uult qd̄ uult & Deus: & tñ bonæ uolūtatē Dei pietas illius potius cōsonat, quāuis aliud uolētis, quē huius idē uolentis impietas: Tm̄ interest qd̄ uelle homini, quid Deo congruat, & ad quē finē suam quisque referat uoluntatē, ut aut approbetur aut improbetur. Nam Deus quasdā uoluntates suas utiq; bonas implet per malorū uoluntates malas. Sicut per Iudæos maleuolos bona uolūtate patris Christus p̄ nobis occisus est. Quod tantū bonū factum est, ut Apostolus Petrus qñ fieri id nolebat, Satanā ab ipso q̄ occidi uenerat diceretur. Quam bonæ apparebant uoluntates piorū fidelium, qui nolebāt Apostolū Paulum Hierusalē pergere, ne ibi pateretur mala quæ Propheta Agabus prædixerat: & tamen Deus hęc illum pati uolebat pro annuncianda fide Christi, exercens martyrem Christi. Neque iste bonam uoluntatem suam impleuit per Christianorum uoluntates bonas, sed per Iudæorum malas: &

I. Cor. 1.
Nihil fit
cōtra uo
luntatem
Dei.
ca. 100.
I. sen. di.
57. ca. 1.
li. 14. de
cui. Dei.
cap. 27.
C
P̄f. 110.
Bona uo
luntas a
lii dei, a
lii hoīs.
ca. 101.
2. sen. di.
58. ca. 1.
I. sen. di.
48. cap.
ad quod.
Mat. 16.
I. sen. di.
48. cap.
si uero.
Act. 21.
D

mento regenerationis inibutus est, nihil ei mors oberit si tunc ex hac vita migrauerit. Quia ideo Christus mortuus est & resurrexit, ut & viuorū & mortuorū domines, nec tenebit regnū mortis eū, pro quō mortuus est ille liber in mortuis. Omnia igitur p̄cepta diuina referuntur ad charitatē, de qua dicit Apostolus: Finis autē p̄cepti est charitas de corde puro, & cōscientia bona & fide nō ficta. Omnis ita que p̄cepti finis est charitas. i. ad charitatē refertur omne p̄ceptum. Quod vero ita fit uel timore p̄nā, vel aliqua intentione carnali, ut non referatur ad illam charitatem quam diffundit spiritus sanctus i cordibus nostris, nondum fit quēadmodū fieri oportet, quāuis fieri uideatur. Charitas quippe ista Dei est & proximi: & utiq; in his duobus p̄ceptis tota lex p̄det & Prophete. Adde Euāgelium, adde & Apostolos: non. n. aliunde vox ista, Finis p̄cepti est charitas, & Deus charitas est. Quęcunq; ergo mandat Deus, ex quibus vnum est: Non mechaberis: & quęcunq; non iubentur, sed speciali consilio monentur, ex quibus vnum est: Bonū est homini mulierē nō tangere: tūc recte fiunt quū referuntur ad diligendū Deū & proximū pp̄ Deū, & in hoc seculo, & in futuro: nūc Deū per fidē, tunc per speciem, & ipsum proximū nunc per fidē. Non. n. sci mus mortales corda mortaliū, tunc aut illi minabit dñs abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordiū. Et tūc laus erit vnicuiq; a Deo: quia id laudabit & diligetur a proximo, quod ne lateat ab ipso illi minabit Deo. Minuetur autē cupiditas charitate crescente, donec veniat hic ad tantā magnitudinē qua maior esse non possit. Maiorem. n. charitatē nemo habet, q̄ ut animā suā quis ponat pro amicis suis. Ibi autē quis explicet quāta charitas erit, vbi cupiditas quā vel coercēdo superet nulla erit: q̄ summa sanitas erit, q̄ contentio mortis nulla erit. Sed si aliquando huius voluminis finis quod ipse uideris, vtrum Enchridion vel appellare debeas vel habere. Ego tñ cum spernēda tua in Christo Iesu studia non putarem, bona de te credens, in adiutorio nostri redemptoris confidens ac sperans, teq; in eius membris plurimum diligens, librum ad te sicut valui, vtinam tam commodum q̄ prolixū, de fide, spe, & charitate conscripsi.

Rom. 4. P̄sal. 87. Charit. Cap. 121 2. ser. di. 38. cap. 1 1. Tim. 2 3. ser. di. 36. c. cū duo.

Mat. 22. 1. Tim. 1 1. Ioan. 4 Exo. 20. 1. Cor. 7.

1. Cor. 4.

Ioan. 15.

Quare opus con- scripserit. cap. 122.

D. AVRELI AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, Liber de definitionibus Orthodoxę fidei, siue Ecclesiasticis dogmatibus.

Redimus vnum esse Deū patrē & filium & spiritum sanctum. Patrem; eo quod filiū habeat. Filiū eo quod patrem habeat. Spiritum sanctum, eo quod sit ex patre & filio procedens, patri & filio cōternus. Pater ergo principii deitatis: qui sicut nunquā fuit nō Deus, ita nunquam fuit non pater, a quo filius natus, a quo spiritus sanctus non est natus, quia non est filius, neq; ingenuus, quia non est pater, neq; factus, quia nō est ex nihilo, sed ex Deo: patrē & Deo filio Deus procedens. Pater æternus, eo quod æternū habeat filiū, cuius æternus sit pater. Filius æternus, eo quod sit patri cōternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit patri & filio cōternus. Non confusa in vna persona trinitas, ut Sabellius dicit, neq; separata aut diuisa in natura diuinitas, ut Arrius blasphematur, sed alter in p̄sona pater, alter in p̄sona filius, alter in p̄sona spiritus sanctus. Vnus natura in sancta trinitate Deus pater & filius & spūs sanctus. Non pater carnem assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tm̄: ut qui erat in diuinitate Dei patris filius, ipse fieret in hoīe hoīs matris filius: ne filij nomē ad alterū transfret, qui nō esset æterna natiuitate filius. Deus ergo filius factus est hominis filius, natus secundū veritatē naturę ex Deo, Dei filius, & secundū veritatē naturę ex hoīe hominis filius, ut veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in vtraq; natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset verus Deus & verus homo vnus filius. Non ergo duos Christos, neq; duos filios fatemur, sed Deū & hominē vnū filiū. Quē propterea & vnigenitū dicimus, manentē in duabus substantiis sicut ei naturę veritas contulit, non confusis naturis, neq; immixtis sicut Timotheiani volunt, sed societate vnitatis. Deus ergo hominē assumpsit, homo in Deū transfuit, non naturę versibilitate, sicut Apollinaristę dicunt, sed Dei dignatione: ut nec Deū mutaretur in humanā substantiam assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus

Cap. 121 De fili trinitatis cap. 1 De fide & symbolo lo. cap.

M

De incarnatione Christi. cap. 1. 3. ser. di. 1. cap. 1. ligam.

A

De hominibus. cap. 5. 1. Pet. 1. 3. ser. di. 7. c. fidei diligam.

caus in Deum, quia mutatio vel versibilitas naturę & diminutionē & abolitionē substātię facit. Credit a nobis sine cōfusione cōiūcta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei filius ex hoīe & nō per hoīem. i. nō ex viri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnē ex virginis corpore trahēs, & non de celo secū afferēs, sicut Marcio, Origenes & Eutiches affirmāt, Neq; in phātasia. i. absque carne, sicut Valētinus asserit. i. neq; putatiue imaginatū, sed corpus verū. Nō tm̄ carnē ex carne, sicut Marcianus, sed verus Deus ex diuinitate, & verus hō ex carne vnus filius, in diuinitate verbum patris & Deus, in hoīe aīa & caro. Aīa nō absq; sensu & ratione, ut Apollinaris, neq; caro absque aīa, ut Eunomius, sed aīa cā rōne sua, & caro cū sensibus suis per quos sensus veros in passione, & ante passionē suę carnis dolores sustinuit. Neque sic est natus ex virgine, ut & diuinitatis initū hō nascendo acceperit, quasi anteq̄ ex nalcere virgine Deus nō fuerit, sicut Artemō, & Berillus & Marcellus docuerunt, sed æternus Deus & hō ex virgine natus est. Nihil creatū aut seruiēs in trinitate credam: ut vult Dionysius fons Arrij, nihil inæquale, ut vult Eunomius, ut Arrius, nihil inæquale gratię, ut vult Aetius, nihil anterius posterius ue aut minus, ut Arrius, nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius, nihil persuasione aut surreptione insertū, ut Manichæus, nihil corporeum, ut Melito & Tertullianus, nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vatianus, nihil sibi inuisibile a creaturis, ut Origenes, nihil creaturis visibile, ut Fortunatus, nihil morib. vel volūtate diuersum, ut Marcion, nihil ex trinitatis essentia ad creatarū naturā deductū, ut Plato & Tertullianus, nihil officio singulare nec alteri cōicabile, ut Origenes, nihil cōsulum, ut Sabellius, sed totum p̄fectū, quia totū ex vno & vnū ex toto, non tm̄ solitariū, ut p̄sumunt Praxeas & Sylluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina. Homouisio ergo. i. cōessentialis in diuinitate patri filius, homouisio p̄ri & filio spūs sanctus, homouisio Deo & hominivnus filius manens Deus in homine suo in gloria patris, desiderabilis videri ab angelis, sicut pater & spūs sanctus adorāt ab angelis & ab omni creatura, nō hō factus p̄ter Deū vel Christus cū Deo, sicut blasphematur. Ne-

De æternis deus ex virgine natus. ser. cap. 3. De trinitate perse. ca. 4.

De hominibus. cap. 5. 1. Pet. 1.

stius, sed hō in Deo & Deus in hoīe. Erūt resurrectio mortuorū oīm hoīum, sed vna & in simul & semel. Nō prima iustorum, & sc̄da p̄torū, ut fabula est sōnatorū, sed vna oīum. Et si id resurgere dī qd̄ cadit, caro ergo nra in veritate resurgit, sicut in veritate cadit. Et nō s̄m Origenē immutatio corporum erit. i. aliud nouū corpus p̄ carne, sed eadem caro corruptibilis q̄ cadit tā iustorū q̄ iniustorū incorruptibilis resurget, q̄ vel p̄nā sufferre possit p̄ p̄ctis, vel i gloria æterna remanere p̄ meritis. Oīum. n. hoīum erit resurrectio. Si oīum erit, ergo oēs moriunt, ut mors ab Adā ducta oīb filius eius dñeē. Et maneat illud priuilegiū in dño qd̄ de eo sp̄aliter dī: Non dabis sanctū tuū videre corruptionem. Eius. n. caro nō vidit corruptionē. Hanc rōnem maxima patrū turba tradēte suscepim. Verū q̄ sunt & alij æque catholici & eruditi viri, q̄ credūt, aīa in corpore manente immutādos ad in corruptionē & immortalitatē eos qui in aduētū dñi viui inueniendi sūt, & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, q̄ mortalitatē immutatione deponant, nō morte, quolibet q̄s acquiescat modo, nō est hæreticus, n si ex cōtentione hæreticus fiat. Sufficit. n. in ecclesię lege carnis resurrectio nē credere futurā de morte. Quod autē dicimus in symbolo, in aduētū dñi viuos ac mortuos iudicādos nō solū iustos & p̄ctores significari, sicut Diodorus putat, sed & viuos q̄ in carne inueniendi sunt credimus qui adhuc morituri credunt, vel immutandi sunt, ut alij volūt, ut suscitati cōtinuo vel reformationem & iudicium non credamus restitutione futuram, quam Origenes delirat, ut demones, vel impij homines post cornēta quasi supplicii expurgari, vel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, vel isti iustorum societati donentur, eo quod hoc diuinā conueniat pietati, ne quid ex rationabilibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omnium & retributori iusto, qui dixit: Ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum. In principio creauit Deus cœlum & terram & aquam ex nihilo. Et cum adhuc tenebrę ipsam aquā occultarent, & aqua terrā absconderet facti sunt angeli & omnes cœ-

De resurrectione. cap. 6.

Resurrectio oīum. cōis ca. 7. P̄sal. 15. Acto. 2.

De iudicio viuos & mortuos. cap. 8.

De peccato iudicio nō expectantur. dī. res. u. tio. ca. 9.

Mat. 25. Gene. 2. Creatio mundi. Cap. 10.

Iestes virtutes, vt non esset ociosa Dei bonitas, sed haberet in qb. p. multa ante spatia bonitatis suam ostenderet, & ita hic visibilis mundus ex materia quæ à Deo facta fuerat, factus est & ornatus. Nihil incorporeum & inuisibile natura credendū, nisi solū Deū. i. patrem & filium & spū sanctum. Qui iō recte incorporeus credit, q̄a ubiq; est, & oīa implet atque cōstringit, iō & inuisibilis oīb. creaturis, quia incorporeus est. Creatura omnis corporea est, angeli & omnes cęlestes virtutes corporeæ, licet nō carne subsistat. Ex eo autē corporeas esse credim⁹ intellectuales creaturas, q̄ localiter circūscribunt, sicut & aīa humana quæ carne claudit, & dęmōnes qui p. substantiam angelicæ naturæ sunt. Immortales esse credimus intellectuales naturas, q̄a carne carēt, nec hnt quō cadant vt resurrectione egeant post ruinā necessariā. Aīas hominū nō esse ab initio inter cęteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origines fingit, neq; cum corporib. per coitū seminātur, sicut Luciferiani, Cyrillus & aliqui Latinorum p̄sumptores affirmant, quasi naturæ cōsequentiam seruātes. Sed dicimus creationem aīæ solum creatorem omnium nosse, & corpus tm̄ per coniugij copulam seminari, Dei vero iudicio coagulari in vulua conpingi atq; formari, ac formato iā corpore aīam creari & infundi, vt viuat in vtero hō ex aīa constans & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana substantia. Neq; duas aīas esse dicimus, in vno hoīe, sicut Iacobus & alii Syrorū scribunt, vnam aīalem qua aīetur corpus, & immixta sit sanguini, & alterā spiritale quæ rōnem ministrat, sed dicimus vnam esse eādēq; animam in hoīe, quæ & corpus sua societate viuificet, & semetipsam sua rōne disponat, habens in sese libertatē arbitrij, vt in suæ substantię eligat cogitatione quod vult. Solum hominem credimus habere aīam substantiam quæ exuta corpore viuat, & sēsus suos atq; ingenia viuaciter tenet. Non cū corpore morit, sicut Aratus asserit, neq; post modicū intervallum, sicut Zenon dicit, q̄a substantialiter viuat. Animalium vero aīæ non sunt substantiæ, sed cum carne ipsa carnis viuacitate nascuntur, & cū carnis morte finiuntur & moriuntur, & iō nec rōne regunt, sicut Plato & Alexander putāt, sed ad oīa naturæ incitamenta ducuntur. Aīa

humana, non cū carne morit, q̄a non cū carne, vt superius diximus, seminat, sed formato in vtre matris corpore, Dei iudicio creatur & infundit, vt viuat hō intus in vtero, & sic procedat natiuitate in mundum. Duab. substantiis tm̄ constat hō, aīa, & corpore. Anima cū rōne sua, & corpore cū sensib. suis. Quos tm̄ sensus absq; aīæ societate non mouet corpus. Aīa vero & sine corpore rōnale suum tenet. Non est tertius in substantia hoīs spūs, sicut Didymus contendit, sed spūs ipsa est aīa pro spirituali natura, vel pro eo q̄ sp̄iret in corpore spūs appellatur. Aīa vero ex eo vocatur, q̄ ad viuēdum vel ad viuificandū aīet corpus. Tertium vero qui ab Apostolo cum aīa & corpore inducit spū, gratiam sancti spūs esse intelligamus, q̄ orat Apostolus vt integra p̄seueret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur aut fugetur à nobis, quia spūs sanctus effugiet fictū. Libertati arbitrij sui commissus est hō statim in prima conditione, vt sola vigilantia mentis annitente, ēt in p̄cepti custodia p̄seueraret, si vellet in eo quod creatus fuerat permanere. Postq̄ vero seductione serpentis per Euam cedit, naturæ bonum p̄didit, pariter & vigorem arbitrij, non tm̄ electionem, ne nō esset suum q̄ euitaret peccatum, nec merito indulgeret q̄ non arbitrio diluisset. Manet itaq; ad quærendam salutem arbitrij libertas. i. rōnalis voluntas, sed admonente prius Deo inuitante ad salutem, vt, vel eligat vel sequatur vel agat occasione salutis, hoc est inspiratione Dei. Vt autem consequatur quod eligit vel qd sequitur vel quod occasione agit, Dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus, vt acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ p̄tatis est, vt adipiscamur, qd acquiescendo admonitioni cupimus, diuini est muneris, vt nō labamur in adeptio salutis munere, sollicitudinis nostræ est & cęlestis pariter adiutorij, vt labamur, potestatis nostræ est & ignauit. Non tamen ad obtinendā sine illo, qui quærentes facit inuenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium salutis nostræ Deo miserante & inspirante habere nos credimus, ita arbitrium naturę nostræ sequax esse diuinę inspirationis, libere confitemur. Igitur vt non labamur à bono vel naturę vel meriti, sollicitudinis nostræ est cęlestis pariter adiutorij,

Dee sub
stati. e ho
minis. ca.
19. Ma
e spū
ide. c. 20.

Sapient
De libe
arbitrij.
cap. 21.
Gen. 3.

Matth. 11

Solus
Deus in
corpore.
Cap. 11.
Oīs crea-
tura cor-
porea.
Cap. 12.
Intelle-
ctuales
G
natura
mortales.
Cap. 13.
Aīa hoīs
quō creāt
Cap. 14.

Qd̄ dicit
aīa non
sunt in ho-
mine.
Cap. 15.

Aīa hoīs
immortali-
lit. c. 16.

Anima
brutorū.
Cap. 17.

Infundit
aīa. c. 18.

Gratia. iutorij, vt labamur, potestatis nostræ & ignauit. Firmissime credendū est, in p̄uaricatione Adæ oēs hoīs naturalē possibilitatem & innocētā perdidisse, & neminē de p̄fundo illius ruinæ per liberū arbitrium posse cōsurgere, nisi eum gratia Dei miserantis erexerit, liberum. n. arbitriū ille perpeffus, dū suis inconsultius vtitur bonis cadens in p̄uaricationis profunda demersus est. Et nihil quem admodum exinde surgere posset inuenit, sua que in æternum libertate deceptus huius ruinæ latuisset oppressu, nisi eū post Christi pro sua gratia reuelasset aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationē oē p̄teritum vitij sui baptismatis lauacro purgavit. Neminē esse per semetipsum bonū nisi participationem sui ille donauerit q̄ solus est bonus. Neminē ēt baptismatis gratia renouatū idoneū esse ad superandas diaboli insidias & ad vincēdas carnis cōcupiscentias, nisi per quod tidianū adiutoriū Dei, p̄seueratiā bonæ cōuersationis acceperit. Quod nemo nisi per Xpm libero bene vtaī arbitrio, idē magister in epistola ad Mileuetanū conciliū data p̄dicat, dicens: Aduerte tandē d̄ prauisimarū mētū doctrina, q̄ primū hoīem ita liberat ipsa deceptit, vt dū indulgentius frenis eius vtit, in p̄uaricationē p̄sumptione incidere. Nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidentia regnatio nis statum pristinæ libertatis Christi dñi reformasset aduentus. Quod omnia studia & oīa opera ac merita s̄ctorum ad Dei gloriā laudemq; referēda sint, quia nemo aliūde ei placeat, nisi ex eo qd̄ ipse donauerit, in quā nos sniam dirigit beatę recordationis Papæ Zozimi regularis authoritas, cum scribēs ad totius orbis Epōs ait: Nos autē instinctu Dei, oīa. n. bona ad authorem suum referēda sunt vñ nascunt, ad fratrum & coeporū nostrorū conscientiam vniuersā retulimus. Hunc autē sermonē syncerissimæ veracitatis luce radiātem tanto Aphri ep̄i honorē venerati sunt, vt ita ad eundem virum scriberent. Illud vero quod in literis quas ad vniuersas prouincias curasti esse mittēdas posuisti dicens: Non tm̄ instinctu Dei, & cetera, sic accipimus dictū, vt illos qui contra Dei adiutoriū extollūt humani arbitrij libertatē, districto gladio veritatis velut cursim transiens amputares. Quid n. t̄a libero fecisti arbitrio, q̄ q̄ vniuersū in nostrę humilitatis conscientiam retulisti? &

Nemo bo-
nus p̄ se-
Cap. 23.

Perseue-
ratiā i bo-
nis à Deo
Cap. 24.
Libertum
arbitrij.
Cap. 25.

Merita.
Cap. 26.

tm̄ instinctu Dei factū esse fideliter sapienter quē vidisti, veraciter fidenterq; dixisti. Iō vtique, q̄a p̄parat voluntas a dño. Et vt boni aliquid agant, paternis inspirationib. suorū ipse tangat corda filiorum. Quotquot. n. spiritu Dei agunt, hi filij Dei sunt, vt nec nostrū deesse sentiamus arbitriū, & in bonis quibusque voluntatis humanę singulis motib. magis illius valere nō dubitemus auxilium. Ita Deus ex cordib. hominum, atq; in ipso libero operaret arbitrio, vt sancta cogitatio, piū cōsiliū, oīsq; motus bonæ voluntatis ex Deo sit, q̄a per aliū aliquid boni possum⁹, sine quo nihil possumus. Quicumq; dixerit gratiā Dei qua iustificamur per Iesum Christum dñm nostrum, ad solā remissionem peccatorum valere quæ iam commissa sunt, non ēt ad adiutoriū gratiæ vt non committant, anathema sit. Quisquis dixerit grām Dei p̄ Iesum Christum p̄ hoc tm̄ nos adiuuare ad non peccādum, quia per ipsum nobis reuelat & aperit intelligentia mandatorū, vt sciamus qd̄ appetere & qd̄ vitare debeamus, non aut per illā nobis p̄stari vt qd̄ faciendum cognouim⁹ ēt facere diligamus atq; valeamus, anathema sit. Obsecrationum quoq; sacerdotium sacramenta respiciamus, q̄ ab Apostolis tradita in toto mundo, atq; in omni catholica ecclesia vniiformiter celebrant, vt legem credēdi, lex statuatur supplicandi. Cū. n. sanctarum plebium p̄sules mandata sibi met legatione fungantur apud diuinam clementiā, humani generis agunt cām & tota secum Ecclesia congemiscunt postulant & precantur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatrę ab impietatis suę liberentur erroribus, vt iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat, vt hæretici catholicę fidei perceptione respiciant, vt schismatici spū rediūne charitatis accipiant, vt lapsis pœnitentię remedia conferantur, vt denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cęlestis misericordiæ aula referatur. Hęc autem non perfuntoriē neque inaniter a domino peti rerum ipsarum mōstrat effectus, quādo Deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij charitatis suę, & ex vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Quod adeo totum diuini operis esse sentitur, vt hęc efficienti Deo gratiarum

Rom. 8.
Quicq;
boni ex
Deo c. 27

Gratia
uia. c. 28.
de confo-
dist. 4. c.
placuit ut
quicq;
dixerit.

A
Intelligē-
tia ex gra-
tia. c. 29.
de cōf. di-
4. c. quis-
quis dixit
vit.

Preces sc-
cerdotum
c. ap. 30.

B

Exorcismus, & sufflatio. Cap. 31. De cōfidi. 4. ca. sine parvuli. Ioan. 12. Mat. 12. Psal. 67. Gratia et liberum arbitriū. Cap. 32.

semper actio laudisque confessio pro illuminatione talium vel correctione referant. Illud et quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniiformiter agit, non ocioso cōtemplatur intuitu. Cum siue parvuli, siue iuuenes ad regnationem veniunt sacramentū, nō prius fontē vitę adeant q̄ exorcismis & exufflationib. clericorū spūs ab eis immūdo abigat, vt tūc vere appareat qñ princeps mundi huius mittat foras, & quō prius alligetur fortis & deinceps vasa eius diripiant, in possessionē translata victoris, qui caritativam ducit captiuitatē, & dat dona hominib. Oīum bonorum affectuū atq; operum, & oīum studiorum, oīumq; virtutum qb. ab initio fidei ad Deum tendit, Deum profiteamur authorē. Et non dubitamus ab ipsius gratia oīa hoīs merita pręueniri, p̄ quę fit vt aliqd boni & velle incipiamus & facere. Quo vtiq; auxilio & munere Dei non aufertur liberū arbitriū, sed liberamur, vt de tenebroso lucidū, de prauo rectū, de languido sanū, de imprudente sit prouidū. Tanta. n. est erga oēs hoīs bonitas Dei, vt nra velit esse merita, quę sunt ipsius dona, & pro iis quę largitus est æterna præmia sit donaturus. Agit q̄ppe in nobis vt qđ vult & velimus & agamus, nec ociosa eē in nobis patiē quę exercēda nō negligenda donauit, & vt nos cooperatores simus gratiæ Dei, ac si qđ in nobis ex nostra videremus remissione languescere, ad illū solícite recurramus, qui sanat oēs languores nros, & redimit de interitu vitā nostrā, & cui quotidie dicimus: Ne nos inducas intentionē, sed libera nos a malo. Quicumq; dicit Adam primum hoīem mortalem factū, ita vt siue peccaret, siue nō peccaret moreret in corpore hoc. est de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturę anathema sit. Quicumque parvulos recentes ab vteris matrum baptizādos negat, aut dicit in remissionē qđ peccatorū eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regnationis expietur, vnde sit cōsequens vt in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit: Quñ non aliter intelligendum est qđ ait Apostolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum, & per peccatum mors, & ita in oēs hoīes pertransiit, in quo oēs peccauerunt, nisi quemadmodum Ecclesia catholica

vbiq; diffusa semp intellexit. Propter hanc enim fidei regulam etiam parvuli qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere poterunt, iō in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mūdetur: qđ regnatione traxerūt. Quod ait sc̄tus Ioā. Apostolus. Si dixerimus q̄ peccatū nō habemus nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est, q̄ quis sic accipiendū putauerit vt dicat p̄p humilitatem nō oportere dici nos non h̄re peccatum, non q̄a veritas est, anathema sit. Sequit̄. n. Apostolus & adiūgit. Si autē cōfessi fuerim⁹ p̄ctā nostra, fidelis est & iustus, qui remittat nobis p̄ctā, & mundet nos ab oī iniquitate. Vbi satis apparet, hoc non tm̄ humiliter, sed et veraciter dici. Poterat. n. Apostolus dicere Si dixerimus, nō habemus peccatum, nos ipsos extollimus, & humilitas in nobis non est. Sed cum ait. Nos ipsos decipimus, & veritas in nobis non est, factis ostēdit, eum q̄ dixerit se nō h̄re peccatū, non verū loqui, sed falsum. Quicumque dixerit in orōne dñica iō dicere sanctos. Dimitte nobis debita nostra, vt nō pro seipsis hoc dicant, quia nō est eis iā necessaria ista petitio, sed pro aliis qui sunt in suo populo p̄ctōres, & iō non dicere vnumquemq; sanctorum, Dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra, vt hoc p̄ aliis potius q̄ pro se iustus petere intelligat, anathema sit. Sanctus enim & iustus erat Apostolus Iacob. cū dicebat. In multis. n. offendimus oēs. Nam quare additū est, omnes, nisi vt ista sn̄a conueniret Psalmo vbi legit̄. Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificat̄ in conspectu tuo omnis viuens? Et in oratione sapientissimi Salomonis: Non est homo qui non peccet. Et in libro sancti Iob. In manu omnis hominis signat, vt sciat omnis homo infirmitatē suam. Deinde etiam Daniel sanctus & iustus, cum oratione pluraliter diceret. Peccauimus iniquitatem fecimus, & cetera quę ibi veraciter & humiliter confitetur, ne putaretur quemadmodum quidam sentiunt: hoc non de suis, sed populi sui dixisse peccatis, postea dixit. Cum orarem & confiterer peccata mea, et peccata populi mei domino Deo meo: noluit dicere peccata nostra, sed, populi sui dixit, & sua, quoniam futuros qui tam male intelligerent tanquam Propheta prauidit. Quicumque ipsa verba dominicę oratio-

I. Ioā. 1. Oēs vere sumus peccatores. Cap. 35. Mat. 6. Oib. oram dñi pro dñi mittere peccati. Cap. 36. Iacob. 3. Ps. 141. Ecd. 7. Iob. 37. Ibidem. Mat. 6.

Pf. 102. Nat. 6. Adā primo mortalis. Cap. 33. De baptizandis in fontibus. Cap. 34. De cōfidi. 4. ca. placuit vt quicumq; Rom. 5.

Dimitte debita sanctis. cap. 37. Lapsus Adē. cap. 38. Exec. 18. Rom. 6. 2. Pet. 2. Peccatū. Adē in posterio. cap. 39. Rom. 5. Gratia. cap. 50. Esa. 65. Rom. 10. Voluntas bona a Deo c. 5. Phil. 2. Gratia operatur oīa. c. 5. 2. Rom. 4. Phil. 1. Ibidem.

orationis, vbi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita volunt a sanctis dici, vt humiliter nō veraciter hoc dicat, anathema sit. Quis. n. ferat orantē, non hoīb. sed ipsi dño mentientē, qui labiis sibi ipsi dimitti velle, & corde dicit quę sibi dimittantur debita non h̄re? Si quis per offensam præuaricationis Adę non totum. i. secundum corpus & animam in deterius dicit hoīem commutatum, sed animę libertate illęsa durate corpus tm̄ modo corruptio ni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduersat scripturę dicenti: Anima quę peccauerit, ipsa moriet̄. Et nescitis, quñ cui obeditis, & a quo quis superat eius seruus adiicitur? Si quis soli Adę præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certe mortē tm̄ corporis quę poena peccati est non autem & peccatum quod mors est aię per vnum hominem in oē genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, cōtra tradicens Apostolo dicēti. Per vnum hoīem peccatū intrauit in mundum, & per peccatū mors, & ita i oēs hoīes pertrāsit, in quo oēs hoīes peccauerunt. Si quis in uocatione humana gratiam Dei dicit posse conferri, non autē ipsam gratiam facere vt inuocet a nobis contra dicit Esaię propheta, vel Apostolo idem dicenti: Inuentus sum a nō querentib. me, palam apparui iis qui me non interrogabant. Si quis vt a peccato purgemur voluntatem nostram Deū expectare contendit non autē vt etiam purgari velimus, per sancti spūs infusionem & operationē in nobis fieri confitetur, resistit ipsi spiritui sancto per Salomonem dicenti, Pręparatā voluntas a dño. Et Apostolo salubriter prædicanti, Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsum quę credulitatis affectum quo in eū credimus qui iustificat impium & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, non gratiæ donum. i. per inspirationem spiritui sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidē, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatib. aduersarius approbatur, beato Apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui coepit in vobis bonū opus perficiet vsq; in diem Christi Iesu. Et illud: Vobis datū est pro Christo, nō solū vt in eū credatis, verum etiā vt pro illo patia-

mini. Et, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei. n. donum est. Qui. n. si de qua in Deum credimus dicunt esse naturalē, oēs eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodammodo fideles esse definiunt. Si quis sine gratia Dei credentib. volentib. desiderantib. conantib. studentib. patientib. querentib. pulsantib. nobis misericordiā dicit cōferri diuinitus, non autē vt credamus, velimus, vel hęc oīa sicut oportet agere valeamus p̄ infusionē & inspirationem sancti spūs in nobis fieri cōfiteat̄, & aut humilitati, aut obedientiæ humanę subiūgit gratię adiutorium, nec vt obedientes & humiles simus ipsius gratiæ donū esse cōsentit, resistit Apostolo dicenti. Quid. n. habes, quod nō accepisti? Et, Gratia Dei sum id quod sum. Si quis per naturę vigorem bonum aliqd quod ad salutem pertinet vitę æternę cogitare vt expedit aut eligere, siue salutari. i. Euangelicę prædicationi consentiri posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione spūs sancti, qui dat oīb. suauitatem in consentiendo & in credendo veritatē, hæretico fallit spūs, non intelligens vocem Dei in Euangelio, dicentis. Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli. Nō idonei sumus cogitare aliqd a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Si quis alios per misericordiā, alios vero per liberū arbitriū, quod in oīb. qui de præuaricatione primi hoīs nati sunt constat esse vitiatū, ad gratiam baptismi posse venire contendit, a recta fide probat alienus. Ille. n. non omnīū liberum arbitrium per peccatum primi hoīs asserit infirmatum, aut certe ita læsum putat, vt tm̄ quidam valeat sine reuelatione Dei misterium salutis æternę per semetipsos posse cōquirere. Quod q̄ sit cōtrarium ipse dñs probat, qui non aliquos, sed neminem ad se posse venire testat̄, nisi quem pater extraxerit. Sicut & Petro dicit Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus qui in cęlis est. Et Apostolus: Nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi non potest reparari. Quod amissum nisi a quo potuit dari, nō pot reddi. Vnde veritas dicit: Si vos filius liberauerit, tunc veri liberi eritis. Natura humana et si in illa integritate in qua est cōdita pmaneret, nullo mō

Ep. 2. Gratia oīa debet. ca. 53. I. cor. 4. I. cor. 15. Hoīem nihil posse se ne Deo. cap. 54. Ioan. 15. 2. cor. 3. Solus Deus trahit hoīem. Cap. 55. Ioan. 6. Mat. 10. I. co. 12. Liberū arbitriū. cap. 56. Ioan. 8. Gratia. cap. 57.

seipsam creatore suo non adiuuante, seruet. Vñ cū sine Dei gratia salutē nō possit custodire q̄ accepit, quō sine Dei gratia poterit reparare qd̄ perdidit? Sicut eis qui volētes in lege iustificari à gr̄a exciderunt, verisime dicit Apostolus: Si in lege iustitia est, ergo Xps̄ gratis mortuus est, sic eis qui gr̄am q̄ cōmendat & percipit fides Xpi putat eē naturā, verissime dicit: Si per naturā iustitia est, ergo gratis Christus mortuus est. Iā hic, n. erat lex, & nō iustificabat. Iam erat & natura & non iustificabat, iō Xps̄ non gratis mortuus est, vt & lex p̄ illū impleret qui dixit, Nō veni soluere legem, sed implere, & natura p̄ Adā pdita p̄ illū repararet, q̄ dixit, venisse se q̄rere & saluare qd̄ perierat. Secundū sup̄scriptas sanctarum scripturarū sn̄as, vel antiquorū patrū definitiones, hoc Deo propitiāte & pdicare debemus & credere, q̄ p̄ peccatū primi hoīs ita genus humanum sit inclinatū, vt nullus postea aut diligere Deū sicut oportuit, aut credere in Deū, aut operari p̄ Deū quod bonū est possit, nisi eū gratia misericordiae diuinę p̄uenierit. Vñ & Abel iusto & Noe & Abrahā & Isaac & Iacob: omniq; antiquorū sanctorū multitudini illā p̄clarā fidē q̄ in ipso laude pdicat Apostolus Paulus, nō p̄ bonū naturā, qd̄ prius in Adā datū fuerat, sed p̄ gr̄am Dei credimus fuisse collatā. Quam gr̄am et post aduentū dñi oib. qui baptizari desiderant, nō in libero arbitrio haberi, sed Xpi nouimus simul, & credimus largitate conferri, & illud quod iam saepe dictū est & pdicat Paulus Apostolus: Vobis donatū est pro Christo nō solū vt in eū credatis, sed et vt pro eo patiamini. Et illud: Deo qui coepit in vobis bonum opus, perficiet vs̄ que in diem dñi nostri. Et illud: Gratia salui facti estis p̄ fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus. Misericordiam consecutus sum, vt si delis essem. Non dixit quia eram, sed vt essem. Et illud: Quid habes quod non accepisti? Et illud: Omne datum bonum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum: Et illud: Nemo habet quicquam nisi illi datum fuerit desuper. Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante que ad salutem animae pertinent p̄nt & debeant

si fideliter laborare voluerint adimplere. Alios vero ad malum diuina p̄tate p̄destinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. In omni opere bono non nos incipimus & postea per Dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nullis p̄cedentibus bonis meritis & si J̄ & amorē sui prius inspirat, vt & baptismi sacramēta fideliter requiram⁹ & post baptismū cū ipsius adiutorio ea que sibi sunt placita implere possimus. Vñ manifestissime credēdū est, qd̄ & illius latronis que dñs ad paradisi patriā reuocauit, & Cornelii Centurionis ad quem angelus dñi missus est: Zachariq; qui ipsum dñm suscipere meruit illa tam admirabilis fides nō fuerit de natura, sed diuinę gratiē largitate donata. Baptisma vnū est, sed in ecclesia, vbi vna fides est, vbi nomen patris & filij & sp̄s sancti dat. Et iō si qui apud illos hæreticos baptizati sunt q̄ in sanctę Trinitatis cōfessione baptizant. & veniūt ad nos, recipiant quidē vt baptizati, ne sanctę Trinitatis inuocatio vel cōfessio annulletur, sed doceant integre & instruant, quo sensu sanctę Trinitatis mysteriū in ecclesia teneant, & si cōsentiunt, & credere vel acquiescūt cōfiteri, purgati iā fidei integritate cōfirmēt manus impositione. Si vero paruuli sūt vel hebetes qui doctrinā nō capiant r̄deant pro illis qui eos offerunt iuxta nomen baptizandi, & sic manus impositione & chrisimate communiti, Eucharistię mysteriis admittantur. Illos autē qui non sanctę Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati & veniunt ad nos, baptizari dñe pronunciamus, non re baptizari. Neque: n. credendum est eos fuisse baptizatos, qui non in noīe patris & filij & sp̄s sancti iuxta regulam à domino positam tincti sunt, vt sunt Paulini, Procliani, Borboritę, Siphori qui nunc vocantur Bonosiani, Photiniani, Montani & Manichęi, variaq; impietatis germina, vel cęterę istorum originis siue ordinis pestes, q̄ duo principia sibi ignota introducunt, vt Cerdon & Martion, vel contraria, vt Manichęus, vel tria & Barbara, vt Setianus & Theodosius, vel multa, vt Valentinus, vel Christum hominem fuisse absque Deo, vt Cerinthus, Hebron, Artemon & Photinus. Ex istis, inquam si qui ad nos venerint, non requirendum ab eis

Institu vitorū m de. c. 51.

Luc. 23. Acto. 10. Luc. 19.

Qui sūt hē nō p̄ baptizati. i. c. 51. Ephē. 4. Mat. 28. De cōf. di. 4. c. 1. qui op̄t.

eis vtrum baptizati sint an nō, sed hoc tm̄, si credant ecclesię fidē, & baptizent ecclesiasti co-baptismate. Quotidie eucharistię cōmempercipere nec laudo nec reprehēdo. Oib. tñ dñicis dieb. cōicādum suadeo & hortor, si tñ mens sine affectu peccādi sit. Nam hñtē adhuc voluntatē peccandi, grauari magis dico Eucharistię perceptione q̄ purificari. Et iō quanuis qs̄ peccato mordeatur, peccandi non habeat de cętero voluntatem & cōicaturus satisfacit lachrymis & orōnib. & cōfidens de dñi mīseratione, qui peccata pię confessioni donare cōsueuit, accedat ad Eucharistiā intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor prius publica p̄niā satisfacere, & ita sacerdotis iudicio recōciliatum cōioni sociari, si vult non ad iudicium & condēnationē sui Eucharistiā pcipere. Sed & secreta satisfatione solui mortalia crimina non negamus, sed mutato prius seculari habitu, & cōfesso religionis studio per vitę correctionē, & iugi immo p̄petuo luctu miserante Deo, ita dūtaxat, vt contraria pro iis que p̄niter agat, & Eucharistiā oib. dñicis deb. supplex & submissus vs̄ que ad mortē pcipiat. P̄niā vera est p̄nitēda nō admittere, & admissa deflere. Satisfactio p̄nię, est cās peccatorū excidere, nec earū suggestionib. aditū indulgere. In diuinis promissionib. nihil terrenum vel transitoriū expectemus, sicut Melitani sp̄ r̄ t. Non nuptiarum copulam sicut Cerinthus & Marcion delirant. Non quod ad cibū vel ad potū p̄tinet, sicut Papię, authore Hirenęo, & Tertullianus & Lactantius acquiescūt. Ne que post mille annos post resurrectionem regnū Christi in terra futurum, & sanctos cum illo in deliciis regnatos speremus, sicut Ne pos docuit, qui primā iustorum resurrectionem, & secundā impiorum cōfinxit. Et inter has duas mortuorū resurrectiones, gētes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne seruandas: Quę post mille annos regni in terra iustorū, instigante diabolo mouendę sunt ad pugnam contra iustos regnantes, & dño pro iustis pugnante imbre igneo compescendas, atque ita mortuas, cum cęteris in impietate ante mortuis ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas. Nullū cre-

De p̄ni. Cap. 54. 4. sen. di. 14. c. 1. Et di. 15. c. 1. h̄s responderi. De diuinis p̄missiōibus. Cap. 55.

dimus ad salutem nisi Deo inuitante venire. Nullum inuitatum salutem suam nisi Deo auxiliante operari. Nullū nisi orantē auxilium promereri. Nullū Dei volūtate perire, sed p̄ seipsum pro electione arbitrij, ne ingenuitatis libertas atq; p̄tis semel homini attributa ad seruilē cogat necessitatē. Malum vel malicia non est à Deo creata, sed à diabolo, inuenta, q̄a & ipse bonus à Deo creatus est. Sed q̄a libero arbitrio vt pote rōnalis creatura à Deo cōmissus est, & cogitandi acceperat facultatē, scientiam boni vertit ad malum, & multa cogitādo factus est inuētor mali, & qd̄ in se perdiderat, inuidit in aliis, nec cōtentus solus perire, suavit aliis, vt qui esset suę malitię inuētor, fieret & aliorū author, & ex eo malum vel malitia p̄currit in cęteras rōnales creaturas. Vñ cognoscimus nihil esse naturam immutabilem, nisi solum Deū patrē & filiū & sp̄m sanctum, q̄ mutari nō pōt à bono, q̄a natura possidet bonū, nec pōt aliud qd̄ esse q̄ bonum. Angeli vero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerant, non natura possident bonum vt non mutarentur cum cęteris, sed arbitrij seruantes bonam voluntatem, & bonum conditionis, & fidem suo dño. Propter qd̄ & merito ab ipso dño sancti angeli vocant, qui tenuerunt arbitrij sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiauerūt à bono. Fides vera que est catholica oīum creaturarum siue spiritalium siue corporalium bonā consistit substantiam, & mali nullam esse naturam, quia Deus qui vniuersitatis est conditor, nihil nō bonum fecit. Vñ & diabolus bonus esset si i eo qd̄ factus est permaneret. Sed q̄a naturali excellentia male vsus est, & in veritate non stetit, nō in cōtrariā substantiā trāsūt, sed à summo bono cui debuit adherere descendit. Virtutes angelicę q̄ in diuino amore fixę perstiterunt lapsis superbientib. angelis, hoc munere retributionis acceperunt, vt nulla iam rubigine surrilientis culpę mordeant, vt & in cōtēplatione conditoris siue foelicitatis sine permaneant, & in hoc sic cōditę ęterna stabilitate subsistant. Tales creati sunt angeli, vt si vellent in beatitudinis luce perstiterent. Si autem vellent, etiam labi potuissent. Vnde & Satan cum sequentib. legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita cōfirmati sunt angeli qui perstiterunt, vt cadere oīno nō possent, q̄a ne oīno iā caderēt, virtutem

Qd̄ mal. l. i. scilicet nisi Deo auctore. Cap. 56. Qd̄ m̄ dñi non sit. Deo c. 57. 2. sen. di. 35. c. quo circa.

Nihil nō mutabile. p̄ter Deum. Cap. 58. Stabilitas in angelis. Cap. 59.

Nature nihil est malum. Cap. 60.

Io. 22. 8.

Felicitas angelorū. Cap. 61.

Libere voluntas angelorū. Cap. 62.

Nuptie . tutē incommutabilitatis acceperunt . Bonę
cap. 63. sunt nuptiæ, sed causā filiorum, & cōpescē-
uinitatis dæ fornicationis obtētū. Melior est cōtinen-
cap. 64. tia, sed non sibi sufficit ad beatitudinē si pro
 solo amore pudicitia retinet, sed si & cū af-
 fectu cā vacādi dño eligat, alioquin diuortii
 magis cōiugii videbit esse, q̄ appetitio casti-
 tatis. Virginitas utroq; bono p̄cellit, q̄a
Virgini- & naturā vincit & pugnā . Naturā corporis
tas. ca. 65 integritate, pugnā pace castimonie, quę pro
Ciborum solo amore pudicitia in pace est. Bonū est ci-
delectus. bum cū gratiarū actione lumere, & quicquid
cap. 66. Deus præcipit edendū est . Abstinere autē ab
 aliquib. non quasi à malis, sed quasi nō neces-
 sariis, non est malum . Moderari vero vsū
 pro necessitate & tpe, proprię christianorū
Nuptia est. Malas vero dicere nuptias vel fornicatio-
& cibus ni cōparādas aut stupro, cibos quoq; crede-
cap. 67. re malos, vel malitias cāre percipientib. non
 est christianorū, sed pprie Hierachitarum et
Marita Manichæorū. Sacratę vero virginitati nuptias
ex absti- cox quarę, aut pro amore castigandi corpo-
nentia. ris, abstinentib. à vino vel carnib. nil credere
cap. 68. meriti auiscere, non hoc christiani, sed Io-
Beatam niani est. Integra fide credendū est, beatā Ma-
virginem riā Dei Christi matrē, & virginē cōcepisse,
sp̄ fuisse & virginē genuisse, & post partum virginē
virginem permansisse. Nec est blasphemie Heluidii ac-
ca. 69. quiescendū qui dixit, Fuit virgo ante partū,
De elemē- non virgo post partum. Fletū .i. cœlum &
tis mūdi. terrā non credamus abolenda per ignē, sed
cap. 70. in melius commutanda, figuram quoq; mun-
Mar. 19. di. i. imaginem, non substantiam transfiguram.
De facul- Bonum est facultates cum dispensatione pau-
tatis. ero perib. erogare. Melius est pro intentione se-
gandis. quendi dominum in simul donare, & absolu-
cap. 71. tum sollicitudine cum Christo egere. Maritū
Impedi- duarum post baptismum matronarum cleri-
menta cle- ricatus . cum non ordinandum. Neq; eum qui vnā
ricatus. cum non ordinandum. Neq; eum qui vnā
cap. 72. quidem, sed concubinam non marronā ha-
 buit Nec illum qui viduam, aut repudiatam,
 vel meretricem in matrimonio sumpsit. Ne-
 que enim semetipsum quolibet corporis sui
 mēbro indignatione aliqua vel iusto iniusto
 ve timore superatus truncauerit. Neque illū
 qui vsuras accepisse conuincitur, aut in sce-
 na lusisse dignoscitur . Neq; eū qui publica
Di. 50. c. penitentia mortalia crimina deffet . Neque
ex penitē- illum qui aliquando in furiam versus insa-
sibus. niuit, vel afflictione diaboli vexatus est . Nec
Acto. 8. eum qui per ambitionē ad imitationem Si-

monis magi pecuniam offert. Sanctorū cor-
 pora & p̄cipue beatorū martyriū reliqas, ac
 si Xpi mēbra syncerissime honorāda, & basi-
 licas eorū noīb. appellatas velut loca sãcta di-
 uino cultui m̄cipata affectu piissimo & de-
 uotione fidelissima adendas credimus. Si qs
 cōtra hanc sniam venerit, non Xpiānus sed
 Eunuomianus & Vig. Iantianus credit. Baptiza-
 tis tm̄ iter esse salutis credimus. Nullū cathē-
 cum inū, q̄uis in bonis operib. defunctū vitā
 æternā h̄re credimus, excepto martyrio vbi
 tota baptisimi sacra complent . Baptizandus
 confitet fidem suā corā sacerdote, & interro-
 gatus r̄ndet, hoc & martyr corā persecutore
 fecit, qui & confitet fidem suā, & interroga-
 tus r̄ndet. Ille post cōfessionem vel aspergit
 aqua vel intingit, & hic vel aspergitur sāgui-
 ne, vel contingit igne. Ille manus impositio-
 ne pōtificis accipit sp̄m̄ sanctum, hic habita-
 culum efficit sp̄m̄ sanctus, dum non est ipse
 qui loquit, sed sp̄s patris qui loquit in illo.
 Ille cōicat Eucharistia in commemoratione
 mortis dñi, hic ipsi Xpo commorif. Ille con-
 fitef se mundi actib. renunciaturum hic ipsi
 renunciat vitā. Illi peccata oīa dimituntur,
 isto extinguuntur . In Eucharistia non debet
 isto extinguntur . In Eucharistia non debet
 pura aqua offerri, vt quidam sobrietatis fallū-
 tur imagine, sed vinum cum aqua mixtum,
 quia & vinum fuit in redemptionis nostrę
 mysterio, cum dixit, Non bibam a modo de
 hoc genimine vitis, & aqua mixtum, non qđ
 post cęnam dabatur, sed quod de latere eius
 lancea perfoſso aqua cum sanguine egressa,
 vinum de vera eius carnis vite cum aqua ex-
 pressum ostenditur . Bona est caro nostra &
 valde bona, vt pote à bono solo Deo cōdita,
 & non est mala, vt volūt Sethianus & Ophia-
 nus & Patricianus, nec mali causa, vt docuit
 Florianus, nec ex malo & bono compacta,
 vt Manichæus blasphemat. Sed cum sit crea-
 tione bona, arbitrio animę efficitur nobis
 vel bona vel mala, non immutatione substan-
 tię, sed executionis mercede. Ipsa enim est q̄
 stabit ante tribunal Christi, in quo perferat
 aīa propria corporis prout gesit siue bonū
 siue malū. In resurrectione ex mortuis sexus
 forma non mutabitur, sed vir mortuus resur-
 get in forma viri, & femina in forma foemi-
 nę, carens tamen sexuū in hac vita condi-
 tione, non specie naturali, ne non sit vera re-
 surrectio si non id resurget quod cadit. Ante
 passio-

De reli-
quib. san-
ctorum.
cap. 73.
I
De cap-
itamenti
defuncti
& marij
rib. nō ba-
ptizatis.
cap. 74.
De cōfite-
ri c. cathē-
cumem.
Et. 4. sen-
di. 4. chi-
autem.
Mat. 10.
Qualitē
Euchar-
istia offe-
rat. ca. 75.
Mar. 16.
Ioh. 16.
De huma-
na carne.
cap. 76.
K
I. ca. 1.
Resurre-
ctio. ca. 11.

Aīa san- passionem dñi oēs animę sanctorum in in-
ctorū an- ferno sub debito p̄uaricationis Adæ tenebā-
te passio- tur, donec autoritate dñi per indebitā eius
ne c. 78. mortē a seruilī cōditione liberarent . Post a-
Aīa san- scensionem dñi ad cœlos, omnium sanctorū
ctorū post aīa cum Christo sunt, & exeuntes de corpo-
asensionē. re ad Christū vadūt, expectantes resurrectio-
cap. 79. nē corporis sui, vt ad integrā & perpetuam
 beatitudinē cū ipso pariter immutent, sicut
 & p̄ctorū aīa in inferno sub timore positę,
 expectant resurrectionē sui corporis, vt cum
 ipso ad p̄nā detrudant æternam. P̄nā abole-
 ri peccata indubitanter credimus et si in vlti-
 mo vite sp̄u admissorum poeniteat, & publi-
 ca lametatione peccata prodant, q̄a propo-
 sūt Deī, quo decreuit saluare qđ perierat, stat
 immobile, & iō quia voluntas eius non mu-
 tat, siue emendatione vitę si tps cōcedit, siue
 supplici cōfessione si continuo vita excedit,
 venia peccatorū fideliter p̄sumat ab illo, q̄
 non vult mortem peccatoris, sed vt conuer-
 tat à perditione poenitendo, & saluatus mise-
 ratione dñi viuat . Si quis aliter de iustissima
 Deī pietate sentit, non Xpiānus, sed Nouatia-
 nus est. Internas aīa cogitationes diabolū nō
 videre certū sum, sed motib. eas corporis ab
 illo & affectionū indiciis colligi experimen-
 to didicimus. Secreta autē cordis solus ille no-
 uit ad quē d̄f, Tu solus nosti corda filiorum
 hoīum. Nō oēs malę cogitationes nostrę sp̄
 diaboli instinctu excitantur, sed aliquotiēs ex
 nostri arbitrij motu emergeunt. Bonę autē co-
 gitationes semper à Deo sunt. Dæmones per
 energicā operationē nou credimus substan-
 tialiter illabi aīę, sed applicatione & oppres-
 sione vn̄ri: Illabi autē menti illi soli possibile
 est qui creauit, qui natura subsistens incorpo-
 reus, capabilis est suę facturę. Signa & pro-
 digia & sanitates et peccatores ī nomine dñi
 facere ab ipso Deo didicimus, & cum alios
 hac p̄sumptione iuuent, sibi per ambitio-
 nem humanę glorię nocēt, quia gloriantur
 in dato falso, non meritis debito . Signis &
 prodigiis clarū posse fieri Christianum, non
 tamē sanctum, si intemperatis & asperis mo-
 rib. agat, temperatis autē & placidis moribus
 etiam abiq; signorum efficacia, & sanctū &
 perfectū & Dei hoīem fieri recte credimus.
 Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec
 tamen ex hoc desinit esse iustus vel sanctus
 cum affectu teneat sanctitatem. Non etiam na-

turę humanę virib. sed propositi adiumento
 per Dei gratiam acquirimus sanctitatē. Et iō
 veraciter se oēs sancti pronuntiant peccato-
 res, quia in veritate habent qđ plangant, & si
 non reprehensione conscientia, certe mobili-
 tate & mutabilitate p̄uaricatricis naturę.
cap. 86. Pascha, .i. dominicę resurrectionis solēnitas,
Pascha. ante trāsgressum vernalis equinoctij & quar-
cap. 87. tædecimę lunę perfectionem, non potest ce-
Imago. lebrari, in eodem mense natę. Propte nouel-
Dei d̄. 1. los legislatores, qui ideo animam tantum ad
cap. 88. imaginem Dei creatam dicunt, vt q̄a Deus
 incorporeus recte creditur, etiam incorpo-
 rea anima esse credatur, libere confitemur,
 imaginem in æternitate, similitudinem in
 moribus inueniri .

D. AVRELI AVGVSTINI
 Liber vnus de fide ad Petrum
 diaconum .

PROLOGVS .

Pistolam fili Petre tuę charitatis
 accepi . In qua te significasti
 velle Hierosolymam pergere,
 postulasti te literis nostris in-
 strui, quam debeas in illis par-
 tibus verę fidei regulam tenere vt nullus ti-
 bi possit sensus hereticę subrepre falſitatis.
 Gaudeo quidem quod pro fide vera sine vl-
 lo perfidie vitio custodienda sollicitudinem
 geris, sine qua nulla potest prodesse, immo
 nec esse conuersio. Apostolica quippe dicit
 authoritas, quia sine fide impossibile est pla-
 cere Deo, Fides nanque est bonorum om-
 nium fundamentum . Fides est humanę salu-
 tis initium . Sine hac fide nemo ad filiorum
 Dei numerum potest peruenire, quia sine ip-
 sa nec in hoc seculo quisquam iustificatio-
 nis gratiam consequitur, nec in futuro vitam
 possidebit æternam. Et si quis hic nonambu-
 lauerit per fidem, non perueniet ad speciem.
 Sine fide omnis labor hominis vacuus est.
 Tale quippe est, vt sine vera fide quisque ve-
 lit Deo per contemptum seculi placere, qua-
 le si quisquam tendens ad patriam, in qua
 se scit beatē esse victurum, relinquat itineris
 rectitudinem, & improuidus sectetur erro-
 rem, quo non ad beatam ciuitatem pueniat,
 sed in præcipitium cadat, vbi non gaudium per-

cap. 86.
Pascha.
cap. 87.
Imago.
Dei d̄. 1.
cap. 88.
A

Hebræ. 11
B

peruenienti detur, sed cadenti interitus inferatur. Veruntū vt de fide sufficiens sermo p̄maī, nec t̄pis suffragatur sp̄acium, q̄a celeriter nostrum cupis h̄re responsum, & tam magnum est huius disputationis opus, vt à magnis vix possit impleri. Neq; enim poposcisti sic te debere de fide instrui, vt vnam quamlibet h̄resim designares, contra q̄ specialiter nostræ disputationis vigilaret intentio, sed cum indefinite definitionem fidei petis, eāq; cupis etiā sub breuitate concludi, vides proculdubio q̄ sit nobis impossibile, vt rem tantam in breui plene comprehendamus Cui sufficiens esse non possumus, etiam si tantum

Pf. 144. sp̄acium t̄pis, & tale nobis esset ingenium, vt multa voluminum de hoc quod à nobis expetis, facere valeremus. Sed quia Deus prope est omnib; inuocantib; eum in veritate q̄ verbum consumans & breuians fecit super terrā, spero, quia sicut tibi dedit huius fidei sanctam sollicitudinē, sic etiam mihi, vt tuo tam bono tamq; laudabili seruiam desiderio, sufficientem tribuet facultatē, vt etsi non poterō cūcta dicere, ex qb; omnis error h̄retic⁹ possit agnosci, & agnitus vel cōuinci valeat vel vitari, tū in nomine atque adiutorio sanctę Trinitatis, quæ vnus solus verus & bonus est Deus ea dicam in quib; saltem magna ex parte rōnem fidei catholicę consistet sine aliqua erroris caligine contineri, quib; retentis poteris & illa deprehendere atq; fugere, quę etsi in hoc opere non videntur speciali disputatione conuinci, tū ex iis quæ hic generaliter atque absolute ponentur, appareant illa quæ infideles homines auribus solent susurrare fidelium non regula diuinę veritatis tradita, sed nequitia humani erroris inuenta.

Trinitas. cap. 1. **Mat. 28.** **Deut. 6.** **Mat. 4.** **Q**uocunque igitur loco fueris constitutus, quia secundum regulam nostri Salvatoreis imperio promulgatam, nosti te in vno patris & filij & spiritus sancti nomine baptizatum, principaliter atque indubitanter toto corde retine, patrem Deum, filium Deū, & spiritum sanctum Deum. i. sanctam atque ineffabilem Trinitatem vnū esse naturaliter Deum, de quo in Deuteronomio dī: Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Et, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues. Veruntū quia istum vnum Deum, qui solus est verus naturaliter Deus, non patrem solum, neque filium solum, neq; solum spiri-

tum sanctum, sed simul patrem & filium & sp̄m sanctum diximus esse, cauendum est ne sic cut patrem & filium & sp̄m sanctum vnum Deū esse q̄tum ad naturalem attinet vnitatē, veraciter dicimus, sic eum qui p̄r est, eūdem vel filium vel sp̄m sanctum, aut eū qui filius est, siue patrem siue sp̄m sanctum, aut eum q̄ sp̄m sanctus proprie in cōfessione huius Trinitatis dī, vel patrem vel filium personaliter dicere siue credere, quod oīno nefas est, aut deam⁹. Fides. n. q̄ sancti Patriarchę atq; Prophetę ante incarnationem filij Dei diuinitus acceperunt, quam et sancti Apostoli ab ipso dño in carne posito audierunt, & sp̄m sancti magisterio instructi, nō solum sermone prædicauerunt, verum etiam ad instructionem saluberrimam posteriorum scriptis suis inditam reliquerunt, vnum Deum prædicat Trinitatem. i. patrem & filium & sp̄m sanctum. Sed Trinitas vera nō esset, si vna eademque p̄sona diceret pater & filius & sp̄m sanctus. Si. n. sicut est patris & filij & sp̄m sancti vna substantia, sic esset vna persona nihil oīno esset in quo veraciter Trinitas diceret. Rursus q̄dem Trinitas esset vera, sed vnus Deus Trinitas ipsa non esset, si quemadmodum p̄r & filius & spiritus sanctus personarū sunt ab inuicē proprietate distincti, sic fuissent naturarum quoq; diuersitate discreti. Sed quia in illo vno vero Deo Trinitate, non solum q̄ vnus Deus est, sed et q̄ Trinitas est, naturaliter verum est, propterea ipse verus Deus in personis Trinitas est, & in vna natura vnus est. Per hanc vnitatem naturaliter totus p̄r in filio & sp̄m sancto est, totus filius in patre & sp̄m sancto est, totus quoq; sp̄m sanctus in patre & filio. Nullus horū extra quēlibet ipso-rū est, q̄a nemo alium aut p̄cedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat p̄tate, q̄a nec filio nec sp̄m sancto q̄tum ad naturę diuinę vnitatē p̄tinet, aut anterior, aut maior p̄r est, nec filij æternitas atq; immensitas, velut anterior aut maior sp̄m sancti immensitatem æternitatemq; aut præcedere aut excedere naturaliter potest. Sicut ergo non filius posterior aut minor est patre, ita nec spiritus sanctus posterior aut minor est filio. Aeternum q̄ppe & sine initio est, de p̄ris natura natus existit, & æternum ac sine initio est, q̄ sp̄m sanctus de natura p̄ris filijq; procedit. Ob hoc ergo tres, vnū recte credimus & dicimus

Gen. 1. **I.** **isa. 6.** **K** **mus Deum, quia vna prorsus æternitas, vna immensitas, & vna naturaliter est triū personarū diuinitas. Teneamus igitur patrem & filium & sp̄m sanctum vnū esse naturaliter Deum, neq; tū ipsum patrem esse qui filius est, neque filium ipsum esse qui p̄r est, nec sp̄m sanctum ipsum esse qui p̄r aut filius est. Vna. n. est patris & filij & spiritus sancti essentia quā Græci *ὁ αὐτὸς* vocant, in qua non est aliud p̄r, aliud filius, aliud sp̄m sanctus, quāuis personaliter sit alius pater, alius filius, alius sp̄m sanctus. Qd̄ nobis maxime in ipso sanctorū scripturarū initio demonstrat, vbi Deus dicit, Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostrā. Cum. n. in singulari numero dicit, imaginē ostendit vnā naturā esse, ad cuius imaginem hō fieret, cū vero dicit pluraliter, nostrā, ostendit eundē Deū ad cuius imaginē hō fiebat, non vnā esse personā. Si enim in illa vna natura patris & filij sp̄m sancti vna esset persona, nō diceret ad imaginē nostrā, sed ad imaginem meā, nec dixisset faciam⁹, sed faciam. Si vero in illis trib; personis tres essent intel ligēda vel credēda substantiæ, nō diceret, ad imaginem nostram, sed ad imagines nostras. Vna. n. imago triū naturarū inæqualium esse non posset. Sed dū ad vnā imaginē vnus Dei hō factus dī, vna sanctę Trinitatis essentialiter diuinitas intimat. Deniq; & paulopost p̄ eo quod superius dixerat, Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostrā, sic hominem factum scriptura narravit vt diceret, Et fecit Deus hominem, ad imaginē Dei fecit eū. Hanc Trinitatē personarū atq; vnitatē naturę Propheta Esaias reuelatā esse sibi nō tacuit, cum se dicit seraphin vidisse clamātia Sanctus, sanctus sanctus dñs Deus sabaoth. Vbi prorsus in eo q̄ dī tertio sanctus, personarū Trinitatē, in eo vero q̄ dī semel, dñs Deus sabaoth, diuinę naturę cognoscimus vnitatē. In illa igitur sancta Trinitate, quæ iō à nobis reperitur toties vt nostro cordi tenacius infigatur, vnus est Deus p̄r, qui solus essentialiter de seipso vnū filium genuit, & vnus filius q̄ de vno p̄re solus est essentialiter genitus, & vnus sp̄m sanctus qui solus essentialiter de p̄re filioq; procedit. Hoc aut totū vna persona non posset. signere se, & nasci de se, & procedere de se. Quia igitur aliud est genuisse q̄ natū eē, aliud que est procedere q̄ genuisse, vel natum eē, manifestū est, qm̄ alius est pater, alius filius,**

alius spiritus sanctus. Trinitas itaq; ad personas patris & filij & spiritus sancti retertur: vni-
tas ad naturam. Sicut ergo secundum illam
diuinitatem, qua vnū sunt p̄r & filius & sp̄m
sanctus, neque patrem natum credimus, neque
sp̄m sanctū, sed solū filium, sic etiam s̄m carnem
solum filium natū catholica fides & credit
& prædicat. Neq; .n. in illa Trinitate proprium
esset solius patris, quia non est natus ipse, sed
vnum filium genuit, neq; proprium solius filij, q̄a
non genuit ipse sed solus de patre filioq; procedit,
si secundum diuinam quædam naturam Deus pater
de nullo nascereſ Deo, s̄m carnem tū ipse nascereſ
ex virgine. Si. n. pater nascereſ de virgine, vna
persona esset p̄r & filius, ipsa aut vna persona, pro
eo q̄a non de Deo, sed tū de virgine nascereſ, non
Dei filius, sed tantum hominis filius veraciter
diceret. Ipse aut Dei filius dicit quia sic dilexit
Deus mundū, vt filium suū vnigenitū daret. Et
iterū, Nō. n. misit Deus filium suū in mundum
vt iudicaret mundū, sed vt saluaret mundum per
ipsum. Nec beatus dixisset Ioannes. Qui diligit
genitorē, diligit & eum q̄ natus est ex eo. Nec ipse
filius dixisset, P̄r meus vique mō operat & ego
operor. Ipse. n. q̄ filius dī, si idē esset & p̄r, non
veraciter Dei filius diceret, q̄a non de Deo, sed de
sola virgine nascereſ. Ad extremum nec ipse p̄r de
cælo testareſ, & suum corporali voce filium demonstraret
dicēs, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi
bñ cōplacui. Apostolus quoq; nō dixisset de Deo
p̄re, Qui p̄prio filio suo nō pepercit, sed pro nobis
oib; tradidit illū. Sed qm̄ omnia ista diuinitus ad
nostram doctrinam dicta sunt, & quia diuina dicta
sunt, vtique vera sunt, verū est quod fides catholica
prædicat, & secundum diuinitatē de patre natum
esse solū filium æternum cum patre, immortalē,
impasibilem atq; incommutabilem Deum, & secundum
carnem non patrem, sed vnigenitum eius filium,
salua æternitate sua tēporaliter natum, salua
impasibilitate sua passū, salua immortalitate sua
mortuū, salua incōmutabilitate sua, quia Deus
verus & vita æterna est, veraciter suscitatum. Qui
totum habet cōmune cū patre quod æternus
naturaliter, sine initio habuit, & nihil habet
cōmune cū patre eorū quæ in suā personam
tempo-

Humanitas
Christi. ca. 2.

L

Ioan. 3.
1. Ioan. 5.

Ioan. 5.

Mat. 3.

M
Rom. 8.

temporaliter atque humiliter ille eternus atque excelsus accepit de Virgine. Vna. n. persona eet pater & filius, ipsa aut vna persona, pro eo quia non de Deo sed tñ de virgine nascere, non Dei filius. Rursus si non ille qui prius atque vnigenitus Dei patris filius est sed spiritus sanctus nascere ex virgine, non ipsum qui factus est ex muliere, factus sub lege, natum de spiritu sancto ex Maria virgine, in simbolo acceptum, & corde ad iustitiam crederet, & ore ad salutem sancta ecclesia confiteretur. Sed & ipse spiritus sanctus, qui patris & filii spiritus est, formam serui acciperet, non ipse spiritus sanctus se super ipsum hominem factum in colubæ specie celitus adueniret. Pro ergo Deus de nullo genitus Deo, semel de sua natura sine initio genuit filium Deum sibi æqualem, & eadem qua ipse naturaliter æternus est diuinitatem coæternam. Sed idem Deus filius cum sit eternus & verus, & cum patre secundum diuinitatem naturaliter vnus Deus est, secundum hoc quod dicit, Ego & pater vnus sumus, idem pro nobis est homo factus verus & plenus: In eo verus, quia veram habet Deus ille humanam naturam, in eo vero plenus, quia & carnem humanam suscepit, & animam rationalem. Idem tamen vnigenitus Deus natus est semel ex patre, semel ex matre. Natus est. n. de patre Deus verbum, natus est ex matre verbum caro factum. Vnus ergo est atque idem Deus Dei filius natus ante secula, & natus in seculo, & vtraque natiuitas vnus est filii Dei. Diuina, secundum quam creator in forma Dei coæternus patri Deo est, humana, secundum quam semetipsum exinians, & formam serui accipiens, non solum in conceptu materni vteri semetipsum dum homo fieret, eadem seruilis formæ susceptio ne formauit, verum etiam de eodem matris vtero idem Deus homo factus exiit, & in cruce idem Deus homo factus pendit, & in sepulchro idem Deus homo factus iacuit, & ab inferis idem Deus homo factus tertio die resurrexit, sed in sepulchro secundum solam carnem idem Deus iacuit, & in infernum secundum solam animam descendit. Qua de inferis ad carnem die tertia reuertente, idem Deus secundum carnem quæ in sepulchro iacuit, de sepulchro resurrexit, & quadragesimo post resurrectionem die, idem Deus homo factus, ad celum ascendens in dextera Dei sedit, inde in fine seculi ad iudicandos viuos mortuosque venturus. Verbum ergo caro factum, vnus est filius Dei dominus Iesus Christus, mediator Dei & hominum. Idcirco

aut mediator, quia idem Deus atque homo verus, habens cum patre vnâ diuinitatis naturam, & humanitatis vnâ cum matre substantiam. habens ex nobis usque ad mortem iniquitatis nostræ penam, habens incommutabilem de Deo patre iustitiam, propter iniquitatem nostram temporaliter mortuus, propter iustitiam suam & ipse viuus semper, & immortalitatem mortalibus largiturus. Qui perfectam quidem humanitatem suam in ipsa diuinitatis sue perfectione seruauit, veritatem vero mortalitatis nostræ per susceptionem mortis, veritate atque incommutabilitate suæ immortalitatis absorbit. Hoc est quod testatur beatus Petrus, quia Christus deglutit mortem ut vitæ eternæ hæredes efficeremur. Beatus quoque Paulus docet, quia Christus mortem deglutierit, illuminauerit autem vitam & incorruptionem. Christus ergo mortem gustauit, quia verus homo est, idemque mortem deglutit, quia verus Deus. Ipse quippe sicut dicit Apostolus, mortuus est ex infirmitate, sed viuus ex virtute Dei, vnus atque idem, qui secundum prophetiam beati Dauid, & homo factus est in Sion, & ipse fundauit eam altissimus. Itaque nec diuinitas Christi aliena est à natura patris, secundum id quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nec humanitas eius aliena est à natura matris, secundum id quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Illa. n. natura que spiritus genita manet ex patre, nostram naturam sine peccato suscepit, ut nascere ex virgine. Neque. n. natura æterna atque diuina temporaliter concipi & temporaliter nasci ex natura humana vllatenus posset, nisi secundum susceptionem veritatis humanæ, veram temporaliter conceptionem atque natiuitatem ineffabilis in se diuinitas accepisset. Sic est Deus eternus ac verus, veraciter secundum tempus & conceptus & natus ex virgine. Dum. n. venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. ut adoptionem filiorum Dei recipere peremus, illo scilicet Deo naturaliter facto filio hominis, qui vnus est naturaliter filius Dei patris vnigenitus. Hoc utique Ioannes Evangelista confirmans postquam dixit, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis subleuenter ait, Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre, plenam gratiam, & veritatis: Sic

Sic ille omnium spirituum, omniumque corporum, id est omnium naturarum creator & dominus, creauit virginem, creandus ex virgine, & cuius ipse factor est, matrem sibi fecit, quoniam de eius carne concipiendus atque pariendus, veram materiam carnis Deus immensus ac sempiternus accepit: ut & secundum veritatem formæ seruilis, Deus homo misericorditer fieret, & secundum formam Dei naturali veritate idem Deus homo permanens non careret. Sic igitur Christum Dei filium, id est vnâ ex Trinitate personam Deum verum crede, ut diuinitatem eius de natura patris nata esse non dubites. Et sic eum verum hominem crede, ut eius carnem non celestem, non aeream, non alterius cuiusquam partes esse naturæ, sed eius cuius est omnium hominum caro, id est quam ipse Deus homini primo de terra plasmauit & ceteris hominibus plasmauit, quos per propagationem ex hominibus creat. Sed licet caro Christi & omnium hominum vnus eiusdemque naturæ sit: hæc tamen qua Deus verbum ex Maria virgine sibi vnire dignatus est, sine peccato suscepta, sine peccato nata est: utpote secundum quam Deus æternus & iustus misericorditer, & conceptus, & natus est, & dominus gloriæ crucifixus est. Quibus autem verbis explicabitur carnis illius excellentia singularis: cuius diuina est ex ipsa sui conceptione persona, cuius origo natiuitatis insolita: qua sic verbum caro factum est, ut vna persona esset cum carne sua vnigenitus ac sempiternus Deus, ipsa suæ carnis conceptione conceptus? Istam vero ceterorum hominum carnem, per humanum certum est nasci concubitu, viro seminante, femina vero concipiente atque pariente. Et quia dum sibi inuicem vir mulierque miscentur ut filios generent, sine libidine non est parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato esse conceptus, vbi peccatum in paruulos non transmittit propagatio, sed libido. Nec fecunditas humana naturæ facit homines cum peccato nasci, sed fecunditas libidinis quam homines habent ex illius primi iustissima condensatione peccati. Ideo beatus Dauid quis de legitimo nascere iustis omnibus coniugio, in quo, si nec infidelitatis culpa, nec fornicationis macula poterat inueniri: propter originale tamen peccatum, quo naturaliter obstricti sunt filij iræ, non solum impiorum filij, sed omnes et qui de iustorum sanctificata carne nascuntur, exclamant & dicit. Ecce. n. in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea.

Sanctus et Iob dicit, mundum à forde non esse hominem, nec si vni diei sit vita eius super terram. Iob. 25. Dei ergo filius vnigenitus qui est in sinu patris, ut carnem hominis animamque mudaret, susceptione carnis atque animæ rationalis incarnatus est, & qui est. Deus verus, homo verus factus est, non ut alter Deus esset, alter homo, sed idem Deus idem homo. Qui ut illud peccatum quod in concubitu mortalis carnis generatio humana contraxit, auferret, conceptus est nouo more, Deus incarnatus in matre virgine, sine coitu viri, sine libidine concipiētis virginis, ut per Deum hominem quem absque libidine conceptum inuolatus edidit virginis vterus, abluere peccatum, quod nascentes trahunt omnes homines, quibus in corpore mortis huius talis est nascendi conditio, ut matres eorum fecunditatis opus implere non possint nisi prius virginitatem carnis amiserint. Solus igitur abstulit peccatum conceptionis atque natiuitatis humanæ Deus vnigenitus, qui dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex virgine, & cum nasceretur, integritatem virginitatis seruauit in matre. Ista causa est, qua Deus factus est filius virginis Mariæ, & Maria virgo est mater vnigeniti Dei, ut quem pater genuit ex eternitate ipsum virgo conceptum proferret in tempore. Illa utique est virgo, quam Deus qui de ea fuerat nasciturus, ita singulari gratia prouenit atque repleuit, ut ipsam haberet ventris sui fructum, quem ex initio habuit vniuersitas dominum, & ipsum sibi uideret nascendi solennitate subditum, quem in unitate paternæ substantiæ, non solum humana, sed et angelica creatura cognoscit & adorat altissimum. Sic ergo peccatum & poena peccati, quæ per scelus corruptæ mulieris intrauit in mundum, per inuolatas virginis partus auferret à mundo. Et quæ in conditione generis humani per mulierem quæ de solo uiro facta est, contigit ut mortis uinculo teneremur obstricti, hoc in redemptione humani generis diuina bonitas egit, ut per uirum qui de sola muliere natus est, uita hominibus redderet. Illic humanam naturam nequissima deceptione sibi diabolus in peccati similitudine sociauit, hic Deus humanam naturam in unitate personæ suscepit. Ibi foemina decepta est ut filia diaboli, hic uirgo gratia repleta est, ut fieret mater summæ atque incommutabilis vnigeniti Dei. Ibi angelus deiectus per superbiam, seductæ mulieris animum obtinuit, hic Deus humilias se per misericordiam incorruptæ uirginis uterum ex ea nasciturus impleuit: Dei enim filius

Marci. 3.

Ioan. 10.

Phil. 2.

Acto. 1.

Ioan. 1.

1. Th. 1.

1. Pet. 1.

2. Th. 1.

Psal. 66.

Ioan. 1.

Galat. 4.

D

Ioan. 1.

libido concubitus.

Psal. 50.

Phil. 2. filius Iesus Christus qui in forma Dei erat, quia nisi ex natura patris natus esset, esse non posset, ipse secundum Apostolicam doctrinam semetipsum exinanivit, formam serui accipiens. Formam igitur serui. i. naturam serui in sua accepit ille Deus personam, atque ita hominum factor in similitudine hominum factus, et habitu inuentus ut homo, ipse humiliavit semetipsum, factus obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis.

I Intente igitur hanc Apostoli sententiam cogita, et in ea cognosces quomodo dominum Iesum Christum eundem Deum atque hominem credas. Nec tamen in eo veritatem utriusque naturam in una persona, aut confundas, aut diuidas. Cum ergo primo audis de domino Iesu Christo, quia in forma Dei erat, oportet te agnoscere, firmissimeque tenere in illo formam nominem naturalem plenitudinem deum intelligi. In forma igitur Dei dominus Iesus Christus erat, quia in natura Dei patris spiritus erat de quo natus est. Vnius ergo naturam cum patre est, equaliterque cum eo sempiternam atque immensam, equaliter immortalis et incommutabilis, equaliter inuisibilis et inenarrabilis, equaliter bonus et iustus, equaliter misericors et misericors, patiens et multum misericors et verax, equaliter fortis et suavis, equaliter sapiens atque omnipotens. Proinde haec omnia quae diximus de filio Dei, firmissima fide retine, qui haec utique omnia in unitate naturam huius cum patre, sine dubio equalis est patri. Propter quod et Apostolus continuo adiungens ait: Non rapinam arbitratus est esse se equalis Deo. Non enim rapina fuit illa filii cum patre diuinitatis equalitas, sed naturae. Etiam illa quae consequenter subiungit Apostolus dicens, quia semetipsum exinanivit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, habitu inuentus ut homo, quia humiliavit semetipsum factus obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Omnia haec de illo Deo unigenito Dei filio, de illo verbo Deo, de quo dicit Euangelista. In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum et Deus erat verbum, de illa Dei virtute, deique sapientia, de qua de eo dicitur: Omnia in sapientia fecisti, de illo principio cum quo unum est pater ipse principium, et in quo sibi coaeterno fecit caelum et terram. i. omnem spiritalem corporalemque naturam, de Deo unigenito, qui est in sinu patris, ut dixi, omnia haec personaliter accipere, salua tamen aeternitate, immortalitate, incommutabilitate, inuisibilitate deitatis eius. Quae ita naturaliter atque equaliter communia cum Deo patre habet. Dei filius, ut licet pro nobis fuerit homo veraciter factus, permanserit tamen equalis vero Deo patri, de quo natus est verus, et veritas Deus semetipsum igitur exinanivit, sed de plenitudine eius nos omnes accepimus, quae plenitudine si exinanitus amitteret, quod de ea nobis daret, utique non haberet. Eodem autem non habere, nos proculdubio nihil possemus accipere, de plenitudine autem eius nos accepimus. Ex eo autem nobis de plenitudine sua dedit, ostendit etiam cum se exinanivit plenitudinem non amisisse quam habuit, quia si plenitudinem suam amitteret, dare de illa nullatenus posset. Formam ergo serui accepit, neque enim aliud fuit illa summi Dei exinanitio, nisi formam seruilem, i. humanae naturae susceptio. Vtraque igitur est in Christo forma, quia utraque et vera et plena est in Christo substantia, id est sanctus Euangelista, plenum eum gratiae et veritatis predicat, quia in diuina natura in qua Deus veritas est, plenus est, et humana natura in qua homo verus gratia factus est, plenus est. In illa plenitudine Deus est: in forma Dei equalis Deo. In ista plenitudine seruus, in forma serui, quia in similitudinem hominum factus, habitu est inuentus ut homo. Exinanitio ergo semetipsam, formam serui accepit ut fieret seruus, sed formam Dei plenitudinem non amisit, in qua spiritus est aeternus atque incommutabilis dominus, factus secundum formam serui homo verus, eiusdem naturae cuius est ancilla mater, et manens in forma Dei Deus verus eiusdem naturae cuius est etiam dominus pater. In forma Dei cum patre et spiritu sancto vnus est solus formator omnium Deus, secundum formam serui, solus ipse sua patris et spiritus sancti operatione formatus, quia creator est, commune huius naturaliter cum patre et spiritu sancto, quia autem creatus est, formam serui secundum quam creatus est solus habens personaliter in seipso. Cuius et natiuitatem futuram secundum carnem et mortem et resurrectionem, atque in caelo ascensionem lex et prophetae praenunciare nunquam destiterunt, prout ipse praecipiebat, obediens et verbis et factis. Nam et in sacrificiis carnalium victimarum, quae ipsa sibi sancta Trinitas, quae vnus est Deus noui et veteris testamenti, a patribus nostris praecipiebat offerri, illius sacrificii significabatur gratisimum munus, quod pro nobis seipsum solus Deus filius facundum carnem esset misericorditer oblaturus:

Ibidem.

Ioan. 1.

K

Ps. 103.

Pha. 5.

Heb. 9.

creature cap. 3.

Nature profectus et defectus.

turus. Ipse enim secundum Apostolicam doctrinam obtulit semetipsum pro nobis oblationem, et hostiam Deo in odore suauitatis. Ipse verus Deus et pontifex, qui pro nobis non in sanguine taurorum et hircorum, sed in sanguine suo semel introiuit in sancta. Quod tunc pontifex ille significabat, qui cum sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est qui in se vno totum exhibuit, quod esse necessarium ad redemptionem nostram sciebat effectum, id est. et sacerdos et sacrificium, id est Deus et templum. Sacerdos, pro quo sumus reconciliati: sacrificium: quo reconciliati. Templum, in quo reconciliati. Deus, cui reconciliati. Solus tamen sacerdos, sacrificium et templum, et haec omnia Deus secundum formam serui. Non autem solus Deus filius, quia hoc est cum patre et spiritu sancto secundum formam Dei. Reconciliati igitur sumus pro solum filium secundum carnem, sed non solum filio secundum diuinitatem. Trinitas enim nos sibi reconciliauit, pro hocque solum verbum carne ipsa Trinitas fecit. In quo sic veritas incommutabilis manet humanae diuinaeque naturae, ut sicut vera semper est eius diuinitas quae de patre incommutabilem habet, ita vera spiritus atque incommutabilis sit eius humanitas quae sibi vnitam summa diuinitas gerit. Haec pauca de fide sanctae Trinitatis, quae solus et verus est naturaliter Deus, quantum breuitas temporis et sermone permittit, inferni. Nunc de creatura quid absque dubitatione credere deas intinabo. Principaliter itaque tene, omnem naturam quae non est Trinitas Deus ab ipsa sancta Trinitate quae solus Deus aeternus et verus est, creatam ex nihilo. Ac sic vniversa in caelis et in terra, visibilia et inuisibilia, siue thronos, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, opus atque creaturam esse sanctae Trinitatis, quae est vnus Deus rerum omnium creator et dominus aeternus, omnipotens, iustus, et bonus, habens naturaliter ut semper sit et mutari aliquando non possit. Et hic Deus qui sine initio spiritus est, quia summe est, dedit rebus a se creatis, ut sint, non tamen sine initio, quia nulla creatura eiusdem naturae est cuius est Trinitas vnus verus et bonus Deus, a quo creata sunt omnia. Et quia summe bonus est, dedit omnibus naturis quas fecit ut bonae sint, non tamen tamen bonae quantum creator omnium bonorum. Qui non solum summe bonus, sed et summum atque incommutabile bonum est, quia aeternum bonum est, nullum habens defectum, quia non est ex nihilo factum, nullum habens profectum, quia nullum habens initium. Id est quippe naturam a Deo factam proficere potest, quia esse ceperunt, id est deficere, quia ex nihilo factae sunt. Ad defectum eas conditio duratio originis, ad profectum vero prouehit operatio creatoris. In eo igitur primam Trinitatis, quae Deus verus est, aeternitas sine initio naturalis agnoscitur, quia quaedam ita fecit, ut esse quod esse ceperint, tamen non esset aliquando non possint. In eo vero eius omnipotentia intelligitur, quia deum creaturam visibilem atque inuisibilem. i. corporalem atque spiritalem de nihilo fecit, in quibus ipsa rerum diuersitas multo magis commendat bonitatem atque omnipotentiam creatoris. Nisi enim omnipotens esset, non vna eademque facilitate summa atque immanis fecisset. Et nisi summe bonus esset, non legibereberandis rebus. quoque infimis praestitisset. Igitur tamen in magnis quae in paruis quibusque rebus conditus magna est bonitas atque omnipotentia conditoris. Omnia enim sapienter fecit summa veraque sapientia, cui naturaliter hoc est esse, quod sapienter esse, hoc facere, quod sapienter facere. simplicitas itaque multiplicis sapientiae Dei, magnitudinem celsitudinis suae, non solum in magnitudine sublimium creaturarum, verum etiam in infirmarum paruitate commendat, dum bona omnia quae creauit, non solum multo inferius dissimiliusque suo creatore sunt, utpote non prolata de seipso, sed facta prorsus ex nihilo: verum etiam inter se non equaliter sunt, sed vnaquaeque res ita permanet sicut a Deo cum non esset accepit, alia quidem sic, alia autem sic. Neque enim sic datum est corporibus ut sint, sicut spiritus acceperunt, cum ipsa quoque corpora non equaliter sint, et in ipsis coelestibus atque terrestribus inueniatur, nonnulla diuersitas, cum tamen coelestia quae terrestria, non solum impari distent quantitate molis, verum etiam dissimili splendeant claritate. Alia namque est, sicut dicit Apostolus, claritas coelestium corporum, alia terrestrium. In ipsis quoque coelestibus alia claritas solis, alia claritas Lunae, alia claritas stellarum. Stella enim differt a stella in claritate. Corporalium igitur naturarum diuersitas ostendit vnamquamque earum non hoc esse quod ex se semper habere poterit, sed quod ex dispositione atque opere omnipotentissimi atque incommutabilis et sapientissimi creatoris accepit. Quod si vnus eiusdemque naturae esset quaelibet creatura corporalis cuius est sancta Trinitas, quae vnus est Deus, nec localiter in loco esset, nec temporis mutationem

Corpora coelestia et terrestria. I. Co. 15

D

nem aliquando sentiret, nec de loco ad locum transiret, nec circumscribere quantitate molis. Quæ oia ostendunt hmoi naturarum illum esse opificem, cui nullus latus aut angustus locus, quia non minus in angustiis quam in latis totus est. Nec mutat tpe qui solus potest volumina temporum, non temporali volubilitate, sed æterna stabilitate mirabiliter ordinare: neque enim in tpe cogitat quemadmodum temporum series rerum decessione aut successione transcurrat. Nec aliqua molis quantitate terminatur, quia nullo fine concluditur. Neque per mundi partes partibus suis est ipse diffusus, ut maiores mundi partes suis maioribus impleat, & minores minoribus implendo, nusquam tamen totus se infundat. Ipse enim est Deus qui ait, Coelum & terram ego impleo. Oia igitur quæ fecit, id est spiritus & corpora, summa & ima, cœlestia atque terrestria, viuientia & quibus viuendi facultatem non dedit ineffabiliter ubique totus dominus & implet & continet. Nec in iis quæ diuiduntur, ipse diuiditur: nec in iis quæ mutantur, vlla mutatione variatur. Nisi enim naturaliter incommutabilis ipse esset, nunquam in rebus mutabilibus ordo quidam consilij dispositionis eius incommutabilis permaneret. Deus igitur rerum corporearum atque incorporearum creator immensus, eo primum se nullum esse corpus ostendit, quia quibusdam corporibus vitam non dedit, cum corpora omnia ipse creauerat. Ipse autem naturaliter vita est, quia si vita non esset, non viuientia corpora, ipse non fecisset. Neque enim facit rem non viuentem nisi res viuens. Non igitur vnus naturæ sunt cum Deo corpora, quæ viuere omnino non possunt. Ac sic neque illa corpora vnus naturæ cum Deo sunt, quibus singulis singulos brutos atque irrationabiles spiritus, quibus eadem corpora viuificarent ac sensificarent, inseruit. Sed nec ipsi bruti spiritus vnus naturæ cum Deo sunt, quos licet viuificandis, sensificandisque cognoscatur in se uisse corporibus ipsis tamen spiritibus nullum intelligendi largitus est lumen, quo suum possent aut cognoscere, aut diligere creatorem. Ipsos quoque spiritus quos rationales atque intellectuales esse non dubium est, quis audiat psalmo spiritu & cœco corde eiusdem naturæ cuius est Deus, vel putare vel dicere, cum Deus ubique naturaliter incommutabilis omnino sit & immensus? Qui cum in se diuersitatem vllam habere non possit, in eisdem tamen spiritibus quos rationales atque intellectuales fecit, diuersitatem suæ operationis ostendit. In quibusdam enim id est qui terrenis ac mortalibus sunt inserti corporibus, etsi nullus est eis localis motus, quia per locorum corporalium partes, cum ipsi in corporibus sint, non particulatim sunt, sed sicut in totis corporibus, totum, sic in eorundem corporum partibus totum sunt, tamen cogitationum varietas diuersitatem in eis cuiusdam temporalis motionis ac mutationis ostendit, dum modo aliqd nesciunt, modo sciunt, modo volunt, modo nolunt, modo sapiunt, modo desipiunt, modo iniqui ex iustis, modo iusti sunt ex iniquis, modo pietatis illustrant lumine, modo deprauantur tenebroso impietatis errore. Illos quoque quos terrenorum corporum grauat nulla lutulenta materies, id est angelicos spiritus, quis non videat non vnus naturæ esse cum Deo, sed factos ex nihilo, quorum naturalis mutabilitas in eo cognoscitur, quia eiusdem pars est in deterius permutata? Deinde quod iniqui deprauati non sunt, licet illius dono, a quo cum non essent, facti sunt, indefessa, & in quantum creaturæ angelicæ gratis datum est, perfecta dilectione, contemplatione atque exultatione multitudinem dulcedinis domini incessabiliter sentiant, nec ab eo naturali conditione deficiant, si & inhererentibus Deo inest de varietate temporis, quia coelato sibi æternæ incorruptionis atque incommutabilitatis munere nihil in se sentiant immutationis, inest tamen singulis naturalis terminus, quo a se inuicem discernuntur, quia nullus eorum in alio est. Et cum vni eorum opus quodlibet iniungitur, alius quoque alteri operi implendo diuine præstatis deputatur arbitrio. Hęc omnia ostendunt etiam sanctos angelos opera esse sanctæ Trinitatis, cuius per singulas res, quas vti que sicut voluit fecit, apparet mirabilis & sapientia in dispositione & virtus in opere. Quosdam igitur spiritus sic Deus creauit, ut semper essent: quosdam vero ut esse spiritus quando que desiderent. Illos itaque desituros quosdam ex aqua, quosdam vero quia sic voluit omnipotens produxit ex terra. Superiores vero spiritus nullum cum corporeis elementis habere fecit naturale consortium, quos & æternos creauit, & eis facultatem atque intelligentiam cogitandæ, diligendæque diuinitatis inseruit. Quos tamen ita creauit, ut etiam præ seipsis illum diligere, cuius se tales creatos operarentur.

re cognouissent, cum eorum ut tales fierent nulla merita præcessissent. Ut autem hæc dilectio haberet iustam & congruam laudem, voluntatis quoque eis tribuit libertatem. ut esset eis possibile, siue ad eum qui supra eos est, intentionem sanctæ dilectionis erigere, siue ad se, vel ad ea quæ infra eos sunt, graui cupiditatis semetipsos potere declinare. Non est igitur natura quæ in æternum possit siue misere siue bene viuendo subsistere, nisi quæ potest de Deo ipsius Dei munere cogitare. Hęc autem natura intellectualis in animabus est hominum & spiritibus angelorum. Deus quippe diligendi ac cognoscendi se non nisi angelis & hominibus indidit facultatem. Quibus pro arbitrij libertatem, quæ maxime debuit intellectuali creaturæ creatoris benignitate conferri, ita cognoscendi ac diligendi se facultatem voluntatemque donauit, ut ad eam vnusquisque & habere posset & perdere. Si quis tamen sponte eam perderet, suo eam deinceps arbitrio resumere non valeret: ut illius esset sanctæ cogitationis initia gratiæ dono bonitatis denuo reuocandis quibus vellet infundere, cuius fuit in ipso creationis exordio nullis præcedentibus meritis spiritus & corpora locis atque affectionibus, prout ipse sapiens voluit, congruere & mirabiliter ordinare. Angeli ergo atque homines pro eo quia rationales sunt facti, æternitatis ac beatitudinis donum in se a naturæ spiritualis creatore diuinitus acceperunt ita scilicet ut si dilectioni creatoris sui iugiter inhæsisissent, simul æterni beati que mansissent. Si vero propriæ voluntatis arbitrio contra summum creatoris imperium suauerentur facere voluntatem, proutinus a cõtumacibus beatitudo discederet, & ad supplicium eis relinquere æternitas misera, erroribus deinceps doloribusque crucianda. Et de angelis quod hoc disposuit & impleuit, ut si quis eorum bonitatem voluntatis perderet, nunquam eam diuino munere repararet. Pars itaque angelorum quæ a suo creatore Deo, quo solo bono beata fuit, voluntaria prorsus auersione discessit æquitatis superne iudicio, initium suæ damnationis in ipsa auersione voluntatis inuenit: ut non aliud esset incipere iam puniri, quam illius beatifici boni dilectione destitui: quod Deus in æterno sic totam præcepit remanere supplicio, ut et igne ei æternum præpararet: in quo omnes illi præuicaces angeli nec mala possint vnquam voluntate carere nec pena, sed permanere in eis iniuncte

auerfionis malo, permaneret et iustæ tributionis æterna damnatio. Horum malorum princeps diabolus primos homines quos ad peccati principium inuidus duxit, non eis tamen, sed & vnuerse propagari eorum cum vitio peccati meritum mortis interuit. Deus autem misericors & iustus sicut diabolo & angelis eius propria voluntate cadentibus, ceteros angelos in suæ dilectionis ceteritate firmavit, sic et humanis generis massam non totam in sempiternum perire permisit: sed quos voluit eius gratuita bonitas, repulsis tenebris in quibus omnis humana natiuitas peccati originalis condensatione versatur, reducendos prædestinavit ad lucem: in eo præcipue demonstrans, quod istos originalis peccati vinculis indebita gratia liberatoris absolueret: cum alios & quæ maxime paruulos, quibus nulla possunt vel bona vel mala inesse propria merita voluntatis, insolubili nexu æterna damnatio retineret. Bonæ quoque voluntatis & cognitionis initium, non homini ex se ipso nasci, sed diuinitus & præparari & tribui in eo Deus euidenter ostendit: quia neque diabolus, neque aliquis angelorum eius, ex quo ruinæ illius merito in hac inferiori sunt detrusi caliginæ, bonam potuit aut poterit resumere voluntatem. Quod si possibile esset, ut humana natura, postquam a deo auersa bonitatem perdidit voluntatis, ex se ipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilis hoc natura haberet angelicam: quod quanto minus grauatatur terreni corporis potere, tanto magis hac eam prædita facultate. Sed ostendit Deus unde bona voluntas hominibus defuit, quæ sic amiserunt angeli cum haberent, ut amissam deinceps habere non possint. Quoniam igitur digna est eadem voluntas bona per Dei gratiam æternæ beatitudinis præmio, & iniquitas angelica atque humana non debet esse impunita, propterea secundum catholicæ fidei regulam venturum esse filium Dei ad puniendos omnes peccatores angelos, & ad iudicandos homines uiuos & mortuos fideliter expectamus. Testatur enim beatus Petrus, quia Deus angelis peccatis non peccit, sed carceribus caliginis inferi detrudens, tradidit in iudicio puniendos referuari. De hominibus quoque uiuis ac mortuis iudicandis hoc ait beatus Paulus: Testificor coram Deo & Christo Iesu, qui iudicaturus est uiuos & mortuos, & aduentum ipsius & regnum eius. In cuius aduentu ab illo primi hominis corpore, quod de terra plasmauit usque ad omnium hominum corpora, quæ aëta quæque uide-

Deus ubi que.
Hier. 23.

Deus omnium natura.

Atque est in toto & in parte liber per te corpus.

G

Angeli

ad. uti. tim.

H

K

M

2. Pet. 1.

2. Tim. 4.

re ceperūt, ab illo resuscitabunt, a quo operante creata sunt. Singula vero corpora illis singulis suis aſabus in reſurrectione reddēt, quas in maternis, vt viuere inciperēt uētrib. hīe ceperūt: vt. ſcīa in illo examine iuſti iudicis in eiſdē ſingulis corporib. ſuis accipiāt retributionē, ſiue regni, ſiue ſupplicij, in qb. ſiue bonā ſiue malā qualitātē vitæ p̄ſentis habuerūt. Qualitas autē malæ vitæ ab infidelitate incipit, q̄ ab originalis peccati reatu initium ſumit. In quo quiſquis viuere ita incipit, vt

Origo vi-
tae male.

A ante finiat vitā, q̄ ab eius obligatione ſoluatur, ſvnius diei vel vnus horæ ſpatio anima illa vixit in corpore, neceſſe eſt eā cū eodē corpore interminabilia gehennæ ſuſtinere ſupplicia: vbi diabolus cū angelis ſuis in æternū arſurus eſt, qui & primus peccauit, & peccatū primis hoīb. p̄ſuaſit. Vbi cū eo eſt fornicarij, idolis ſeruiētes, adulteri, molles, maſculoru cōcubitores, ſures, auari, ebriofī, maledici, rapaces, & oēs qui opa carnis agūt, de quibus dicit Apoſtolus, q̄a regnū Dei nō cōſequētur ſi ante huius vitæ terminum a vijs ſuis malis cōuerſi nō fuerint, æternis ignibus exurētur. Oīs. n. homo, qui in hoc ſeculo vſq; ad finē in iniquitatū delectatione, & cordis obduratione permanſerit, ſicut hic eū noxia criminū delectatio tenuit, ſic eū ſine ſempiterna cruciatio retinebit. Erit. n. eſt iniquoꝝ reſurrectio, ſed ſine immutatione, q̄ ſolis fidelibus, & ex fide iuſte viuētib. daturus eſt Deus. Hoc eſt. n. qd̄ ait Apoſtolus Paulus: Oēs quidē reſurgemus, ſed nō oēs immutabimur. Oſtendens autē iuſtos diuino munere cōmutādos ait, Et nos immutabimur. Habebunt ergo iniqui cū iuſtis reſurrectionem carnis cōmunē, immutationis tñ grām non habebūt, q̄ dabitur iuſtis: Qm̄ a corporibus

Galat. 5.

1. cor. 15

corpore
impiorū.

B impioꝝ nō auferetur corruptio, & ignobilitas, & infirmitas in qb. ſeminantur: quæ ob hoc morte nō extinguentur, vt illud iuge tormentū corpori atq; animæ ſit mortis æternæ ſupplicij: iuſte vero animæ, quas hic redemptor Deus grā ex fide iuſtificauit, & iuſtificatis bene viuendi vſq; in finē perſeuerantiam tribuit in ipſis corporibus, in quibus hic iuſtificationis grām diuinitus acceperūt, & in quibus iuſtificatæ per fidem, in charitate Dei proximiq; vixerūt, regni cęleſtis æterna beatitudine potientur: glorificatis etiam corporibus ſuis, quæ ſine dubio carnis natura, quā

Deus creauit, veraciter permanente, non ſcut hic animalia, ſed ſpiritualia tñ habebūt. Sanctorum. n. ſeminatur corpus aīale, ſurget ſpiritale. In his per illā immutationē, quæ ſolis dabitur iuſtis, implebitur, quod oportere dicit Apoſtolus, vt corruptibile hoc induat incorruptionē, & mortale hoc iuduat immortalitātē. In quibus ſexu maſculinus & femininus, ſicut eadē corporea creata ſunt permanebit: quorū gloria erit p̄ factorū bonorū diuerſitate diuerſa. Oīa tñ corpora, ſiue maſculorū, ſiue ſeminarū, q̄cunq; in regno illo erunt glorioſa erunt. Ille autē iudex nouit quantā vniciq; ſit daturus gloriā qui in hac vita per miſericordiā gratis iuſtificando puenit, quos illic p̄ iuſtitia glorificare diſpoſuit. Tēpus vero acquirendi vitā æternam in iſta tantū vita Deus hominibus dedit; vbi voluit eſſe etiam p̄nitentiam fruſtuofam. Ideo autē hic p̄nitentia fruſtuofa eſt, quia pōt hic homo depoſita malitia bene viuere: & muta ta volūtate iniuſta, merita ſimul operaq; mutare, & in timore Dei augere quæ placeant Deo quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidē p̄nitentiā in futuro ſeculo de malis ſuis, ſed indulgentiā in conſpectu Dei nō inueniet: quia eſt ibi ſtimulus p̄nitentis, nulla tñ ibi erit correctio voluntatis. A talibus. n. iniquitas ſua ita culpabitur, vt nulla tenus poſſit ab eis vel diligi, vel deſiderari iuſtitia. voluntas. n. eorū talis erit, vt habeāt in ſe ſemper malignitatis ſuę ſupplicium, nūquā tñ percipere poſſint bonitatis affectum. Quia ſicut illi qui cū Xpo regnabunt, nullas in ſe malę voluntatis reliquias habebūt: ita illi qui erūt i ſupplicio ignis æterni cū diablo & eius angelis deputati, ſicut nullā vltimā habebūt requiē, ſic nullatenus bonā habere poterūt voluntatē. Et ſicut cohæredibus Xpi dabit̄ perfectio grā ad æternā gloriā, ſic conſortibus diaboli. cumulabit ipſa malignitas p̄nā, qm̄ exteriorib. deputati tenebris, nullo illuſtrabūtur interiore lumine veritatis. Proinde omni homini in hac vita pōt eſſe vtilis p̄nitentia, quā quocunq; tēpore homo egerit, quanlibet iniquus, quanlibet annuoſus ſi toto corde renunciauerit peccatis præteritis & pro eis in cōſpectu Dei, nō ſolū corporis, ſed etiā cordis lacrymas fuderit, & malorū operum maculas bonis operibus diluere curauerit, omnium peccatorum indulgentiam

MOX

mox habebit. Hoc. n. nobis dñs propheticopmittit eloquio. dicēs: Si cōuerſus fueris & ingemueris, ſalvus eris. Et alio loco dī. Fili peccaſti, ne adijcias iterum, ſed & de præteritis deprecare, vt tibi dimittant. Nunquā peccati-eſſet indiſta pro peccatis deprecatio, ſi deprecanti nō eſſet remiſſio concedēda. Sed eſt p̄nā peccatori tunc prodeſt, ſi eā in eccleſia catholica gerat. Cui Deus in p̄ſona beati Petri ligandi ſoluendiq; tribuit p̄tātē, dicens: **Mat. 16.** Quæ alligaueris ſuper terrā, erūt ligata & in cęlis, & q̄ ſolueris ſuper terrā, erūt ſoluta & in cęlis. In quacunq; igi hō ætate verā peccatorū ſuorū p̄niam egerit, & vitā ſuā Deo illuminante correxerit, nō priuabitur indulgētie munere: quia Deus, ſicut per Prophetā dicit, non vult mortē peccatoris ſiue morietis, ſed magis vt reuertat̄ a via ſua mala, & viuat aīa eius. Veruntū nullus hominum debet ſub ſpe miſericordiæ Dei in ſuis diutius remanere peccatis, cū eſt i ipſo corpore nemo velit ſub ſpe futuræ ſalutis diutius ægrotare. Tales. n. qui ab iniquitatib. ſuis recedere negligunt, & ſibi de Deo indulgentiā repromittunt, nō nunq; ita pueniunt repentino Dei ſurore, ut nec cōuerſionis tps, nec beneficium remiſſionis inueniāt. Ideo vnunquēq; noſtrū ſacra ſcriptura benigne p̄monet, dicens: **Eccleſ. 5.** Ne tardaueris cōuerſi ad Deū, & ne differas de die in diē: ſubito veniet ira eius, & in tpe vindictæ diſperdet te. Dicit et̄ beatus David: **Pſal. 94.** Hodie ſi nocē eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Cui beatus quoq; Paulus cōcordat his verbis. Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrū cor malū incredulitatis diſcedendi a Deo viuo: ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominat̄, vt nō obdureſ quis ex vobis fallacia peccati. Obduratus igi uiuit, ſiue q non cōuertit̄, deſperās de indulgētia p̄torū ſuorū: ſiue qui ſic miſericordiā Dei ſperat, ut uſque in finē vitæ p̄ntis in ſuorū criminū peruerſitate p̄maneat. Proinde diligētēs miſericordiā Dei, metuētēsq; iuſtitia, nec de remiſſione p̄torū deſperemus, nec remaneamus in peccatis: ſciētēs q̄ illa oīum hoīm debita ſit exactura æquitas iuſtiſſimi iudicis, q̄ nō dimiſerit miſericordia clemētīſſimi redēptoris. Sicut. n. miſericordia ſuſcipit abſoluitq; cōuerſos, ita iuſtitia repellit punietq; obduratos. Ij ſunt qui peccātes ſp̄m ſanctū, neq; in

Peccatū
in ſpiritu
ſanctum.

hoc ſeculo, neq; in futuro remiſſionē accipiēt p̄torū. Ideo autē oīs aīa intellectualis ſpūs eſt, vt q̄rat, agnoſcat, atque diſcernat: & tps operū ſuorū, pro quibus receptura eſt in iudicio q̄ ordinauit diuina iuſtitia: & eiſdē retributionis tps, quo nunq; licebit, aut opera mutare, aut remiſſionē p̄torū ſuorum de diuina miſericordia utiliter poſtulare. Ceteri vero ſpiritus oīum animalū, quib. non eſt intellectus, quia quidā eorū de terra, quidā de aquis originē ducunt: de aquis. n. ſunt reptilia & uolatilia, de terra uero quædā que reptant, quædā uero q̄ gradiunt̄, exorta ſunt: tādū ſpūs ſunt, quādū in corporib. uiuūt. Aīa quippe, q̄ rōnis capax diuinitus facta nō eſt, cū carne ſua & incipit & deſinit uiuere, quia qm̄ corpori uitā non tribuit, & ipſa nō uiuit, atq; ita miro modo cū omni carni anima ſit cauſa uiuendi, ſpūs tñ irrationalis tandū uiuit, quādū in carne manere potuerit: & dū a carne ſua ſeparatur, extinguit̄. Ita ſit, ut cū ipſe uita carnis ſuæ ſit, uiuere ipſe nequeat, qm̄ uitam carni ſubminiſtrare deſtiterit. Et ſi nō ſit caro cui uitā dare ualeat, ipſe quoq; eā protinus non habebit. Ideo nec æternitas irrationalibus ſpiritibus data eſt, nec aliquod eis iudicium p̄paratur, quo eis uel beatitudo pro bonis, uel damnatio pro malis reddatur operibus. Ideo autē in eis nulla operū diſcretio requiritur, quia nullā intelligendi facultatē diuinitus acceperūt. Propterea ergo eorū corpora reſurrectura nō ſunt, quia nec ipſis animabus eorū aut æquitas, aut iniquitas ſuit pro qua eis æterna uel beatitudo ſit tribuēda uel p̄nā. Illa igitur animalia præſentis ſeculi curſum atq; ornatū ſecundū creatoris incomprehenſibile peragunt uoluntatē, quæ de ſuis factis nullā rationē redditura ſunt, quia ratio nalia non ſunt. Nunquid. n. de bobus cura eſt Deo? Hoīes uero q̄a rōnales facti ſunt, & de ſe & de omnibus rebus, quas in uſum uitæ præſentis acceperunt, rationem reddituri ſunt Deo, & pro ſuorū actūū qualitate recipient̄ aut p̄nā aut gloriā. Oēs. n. nos manifeſtari oportet ante tribunal Ch̄i, ut recipiat vnūſquiſque propria corporis prout greſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Tunc, ſ. cum ſecundum ipſius noſtri creatoris ac redēptoris eloquiū oēs qui in monumentis ſunt audient uocem eius, & procedēt q̄ bona fecerūt in reſurrectione uitæ: qui uero mala egerūt, in reſurrectionem

G

1. cor. 9.

H

1. cor. 5.

Ioan. 5.

tionem iudicij: vt, si qui mala egerunt, eant in cōbustionem æternā cū diabolo principe omnium malorum semper arsurū. qui vero bona fecerunt, eant in vitā æternā regnaturi sine fine cū Xpo rege omnium seculorū. Illi autē cū Christo regnabunt, quos Deus gratuita bonitate sua p̄destinavit ad regnū: quia. n. tales p̄destinādo p̄paravit, vt regno digni essent, p̄paravit utiq; secundū propositū vocandos, vt obediant: p̄paravit iustificandos, vt accepta gratia recte credant, & bene viuant: p̄paravit et̄ glorificandos, vt Christi cohæredes effecti, regnū cęlorū sine fine possideāt. Ad q̄ regnū diuersis tēporib. per sacra, quæ ad fidē incarnationis suæ Christus instituit, illi peruenerūt quos Deus gratis nullo bonæ voluntatis, vel boni operis merito p̄cedente saluauit. Quemadmodū ex illo tpe, quo saluator noster dixit, Si quis renatus non fuerit ex aqua & spūsancto, non pōt introire in regnū Dei: absq; sacro baptismatis p̄ter eos qui in ecclesia catholica sine baptismate p̄ Christo sanguinē fundunt, nec regnū cęlorū pōt quisquā accipere, nec vitā æternā: quia siue in catholica fide, siue in hæresi quacūq; vel schismate quisquam in nomine patris & filij & spiritus sancti baptismi sacm̄ accepit, integrum sacm̄ accepit: sed salutem, quæ virtus est sacramenti, non habebit si extra catholicam ecclesiā ipsū sacm̄ habuerit. Ergo ideo debet ad ecclesiam redire, non vt sacm̄ baptismatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repetere: sed vt in catholica societate vitā æternā accipiat, ad quā obtinendam, nunq̄ pōt esse idoneus: qui cū sacro baptismatis ab ecclesia catholica remanserit alienus. Qui si elemosynas largas faciat, & pro nomine Christi et̄ sanguinē fundat, pro eo q̄ in hac vita non tenuit ecclesiæ catholicæ vnitate, nō habebit æternam salutem. Vbi. n. cuique prodesse potest baptismus, ibi prodesse & elemosyna potest. Baptismus autē extra ecclesiā quidem esse potest, sed nisi in ecclesia prodesse nequit. In ecclesia igitur tantūmodo catholica potest vniciq; prodesse, & perceptio baptismatis, & opera misericordiæ, & nominis Christi gloriosa cōfessio, si tñ in ecclesia catholica bene viuat. Sicut. n. sine ecclesiæ catholice societate, nec baptismus alicui pōt prodesse, nec opera misericordiæ, ni forte vt

mitius torqueatur, non tñ vt inter filios Dei reputet: sic intra ecclesiā catholicā per solū baptismū vita æterna non acquiritur, si post baptismum male viuatur. Nā & illi qui bene viuunt, debent operib. misericordiæ indefinenter insistere: scientes se licet leuia, tñ nulla tñ quotidie contrahere peccata, pro quib. et̄ sancti & iusti in hac vita semper Deo dicere debent. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quæ peccata quanto rebus licitis, & a Deo concessis frequenter hominibus surrunt: & quanto magis fortioribus cibis corpus impletur, & carnalib. cor hoīs actibus affectibusq; implicat, tanto frequentior culpa in hac mortalitate contrahit. Propterea humiles serui Xpi, qui cupiunt dño suo sine impedimento, & absq; animi noxia occupatio ne seruire, coningia oīno non appetunt, & a carnibus & vino abstinent, inquantū corporis valetudo permittit: non quia pctm̄ est aut coniugē habere, aut vinū carneſve percipere: nā & beatus Apostolus dicit, Quia oīs creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum q̄ cū gratiarū actione percipitur: sanctificatur. n. per verbū Dei & rationē. Coniugium quoq; in primis hominib. Deus instituit, & benedixit. Propter q̄ Apostolus ait, Honorable conubiū in oīb. & torus immaculatus. Ideoq; serui Dei in eo q̄ a carnib. & a vino abstinent, non tanq̄ res immundas refugiūt, sed mundioris vitæ instituta sectantur. Et in eo q̄ coniugia nō habent, non nuptiarū bonū crimen esse existimant, sed continentia iugē bonis nuptijs meliorē esse non dubitant. Isto q̄ maxime tpe, qñ dñs de continentia, Qui pōt capere, capiat. De nuptijs vero dñs, Qui se non continet, nubat. In vna enim ratione virtus exoritur, in altera infirmitas remedio subleuatur. Vnde quia ægritudini semper est consulendum, propterea si cui primo contigerit priuari coniugio, si voluerit secundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, si eas castè seruauerit, i. si vnus & vna legitime duntaxat coniuncti, fidē seruet, vt nec ille mulieri p̄ter vxorē, nec illa viro p̄ter maritum vllatenus misceatur. In talibus et̄ si fuerit aliquis coniugalis excessus, qui tñ legitimum non violet torum, habebit nonnullum, sed veniale peccatum. Sed hæc illorum sunt, qui nullam vouerunt conti-

continentiam Deo. Ceterū quisquis seipsum castrauerit pp̄ regnū cęlorū, & in corde suo continentiam Deo vouerit, nō solū si mortifero fornicationis crimine maculet, verum etiā si aut vir vxorē accipere, aut mulier nubere voluerit, scđm̄ Apostoli sententiā dānationē habebit: quia primā fidē irritā fecit. Si cut ergo scđm̄ Apostoli snām, dignū est vt vxori vir debitū reddat, similiter & vxor viro, quia si q̄s acceperit vxorem, non peccat: & si nupserit virgo, nō peccat: ita scđm̄ eiufdē Apostoli dictū, qui statuit in corde suo habens necessitatē, potestātē autem habens suæ voluntatis, & vouerit cōtinentiā Deo, debet eā vsq; in finem tota mentis sollicitudine custodire, ne dānationē habeat, si primā fidē irritam fecerit. Similiter & coniugati viri, & coniugatæ mulieres, si ex consensu perennē Deo vouerint cōtinentiā, nouerint se sui uoti obnoxios detineri: nec iā sibi debere cōmixture carnis, quā primitus licitā habuerunt, sed Deo se debere cōtinentiā quā vouerunt. Tunc. n. vnusquisq; regnū cęlorū, qđ sanctis pmittitur, possidebit, si obliuiscēs q̄ retro sūt, & i anteriora extēdēs seipsū, scđm̄ quod in Psalms dñs, Vouete, & reddite dño Deo vestro: qđ scit esse licitū, & ad profectū melioris vitę pertinere cognoscit, & libenter voueat, & celeriter reddat, & in hoc q̄ votū reddit, meliore semper conatu proficiat. Omni. n. voueti Deo & reddēti qđ vult: ipse quoq; Deus reddet cęlestis regni p̄mia q̄ promisit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, patrē & filiū & spūsanctū vnū eē naturaliter Deū, in cuius noīe baptizati sumus. Cū enim aliud nomen sit pater, aliud filius, aliud spiritus sanctus: hoc est utiq; vnum naturæ nomen horum trium quod dicitur, Deus. Qui dicit in Deuteronomio. Videte quoniam ego sum Deus, & non est alius p̄ter me. Et de quo dñs, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vn⁹ est. Et, Dominū tuū adorabis, & illi soli seruiēs. Firmissime tene, & nullatenus dubites, patrē & filiū & spiritūsanctū, idest sanctā Trinitatē esse solū naturaliter verum Deum. Quia cum tres Deos nobis colere non liceat, nisi vnum solum verum Deū, tamen sicut pater verus Deus dicitur, testante Apostolo qui ait, Conuersi estis ad Deū a simulachris: seruire Deo viuo & expectare filium eius de cęlis, quē suscitauit a mor-

tuis Iesum: ita quoq; filiū verū Deū Ioannes cōmendat Apostolus dicens, Scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis intellectū vt cognoscām⁹ verū Deum, & simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna: qui utiq; q̄ verus Deus est, etiā veritas est, sicut ipse nos edocet dicēs, Ego sum via & veritas & vita. De spiritu quoq; sancto Ioannes Apostolus ait, Quia spūs est veritas. Et utiq; non pōt naturaliter Deus verus nō eē q̄ veritas est. Quē et̄ Deū Paulus Apostolus cōfitef, dicēs, Membra v̄ra tēplū sunt spiritus sancti q̄ in nobis est, quē habetis a Deo, & non estis uestri. empti. n. estis pretio magno, glorificate & portate Deū in corpore vestro. Firmissime tene, & nullatenus dubites, patrē & filiū & spiritūsanctū. i. sanctam Trinitatē unū verū Deū sine initio sempiternū esse. Propter qđ scriptū est, In principio erat uerbū, & uerbū erat apud Deū, & Deus erat uerbū. Hoc erat in principio apud Deū. Hæc denuo sempiternitas intimat, ubi dñs in Psalmo, Deus aut rex n̄ ante secula, Et alio loco, Sempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas. Firmissime tene, nullatenus dubites, sanctā Trinitatē solū verū Deū, sicut æternū, ita solū naturaliter in cōmutabilē eē. Hoc enim significat, cū dicit seruo suo Moyſi, Ego sū qui sum. Hinc & Psalmus dicit, In principio domine tu terrā fundasti, & opera manuum tuarum sunt cęli: Ipsi peribunt, tu autē permanes, & omnes sicut uestimentum ueterascēt. Et sicut opertoriū mutabis eos & mutantur: tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient. Firmissime tene, & nullatenus dubites, sanctam Trinitatem solum esse uerum Deum, rerum omnium uisibilibus atq; inuisibilibus creatorem. De quo in Psalmo dicitur, Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius spes eius in domino Deo ipſus qui fecit cęlū & terrā, mare & oīa q̄ in eis sunt. De quo et̄ Apostolus dicit, Quī ex ipſo, & p̄ ipsū, & in ipſo sunt oīa, ipsi gloria ī secula. Firmissime tene, & nullatenus dubites p̄ris & filij & spūsancti unam quidē esse naturā, tres uero eē personas: patremq; solum esse qui dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: & filium solum esse super quem uox illa solius patris insonuit, quando in Iordane secundum carnem baptizatus est unigenitus Deus, qui carnem solus accepit.

Joan. 2.

Non repetendus baptismus.

K

Ecclesia catholica.

Mat. 6.

Abstin.

1. Tim.

Gen. 1.

Mat. 11.

1. Cor.

M

Phil. 3.

Psal. 75.

Vou.

Natura diuina. cap. 4.

Deu. 3. 1.

Deu. 6.

Mat. 4.

Vnus Deu. c. 5.

1. The. 1.

1. Joan. 1.

C

Joan. 14.

1. Cor. 5.

Deu. 10. cap. 6.

Joan. 1.

Psal. 73.

Rom. 1.

Deu. incommutabilis. c. 7.

Exod. 3.

Ps. 101.

Deu. omnium creator. c. 8.

Ps. 141.

Rom. 11. Trinitas in vnitate. c. 9.

Mat. 3.

pitratq; spiritum sanctū patris & filij solū esse, qui in specie columbæ super Christū baptizatū & ascēditē ab aqua descēdit, & quin quagesimo die post resurrectionē Christi fideles in vno loco positos, in linguarū ignearū visione adueniens repleuit. Illā vocē, qua solus locutus est De^o pater: & illā carnē, qua solus columbā, in cuius specie spiritus sanctus super Christū descendit illasq; linguas igneas, in quarū visione fideles Apostolos in vno loco cōstitutos repleuit opera eē totius sanctę Trinitatis. i. vnus Dei, qui fecit omnia in cęlo & in terra, visibilia & inuisibilia. Firmissime tene & nullatenus dubites, solū Deū filiū. i. vnā ex Trinitate personā solius patris esse filiū: spiritū vero sanctū ipsum quoque vnā ex Trinitate personā nō solius patris, sed simul patris & filij esse spūm. Ostēdēs. n. Dei filiū se solū esse de patre genitū, ait, Sic enim Deus dilexit mundū, vt filiū suum vnigenitū daret. Et paulo post, Qui autē nō credit, iā iudicatus est, quia nō credit in nomine vnigeniti filij Dei. Spiritū autē sanctum & patris, & filij esse spiritū Apostolus docet, qui ait, Vos autē non estis in carne, sed in spiritu, si tñ spiritus Dei habitat in vobis. Et sequitur, Si quis autē spiritum Christi nō habet, hic non est eius. Firmissime tene, & nullatenus dubites, eundē spiritum sanctū, qui patris & filij vnus est spiritus, de patre & filio procedere. Dicit. n. filius, Cum venerit spiritus veritatis, qui à patre procedit. Vbi suū spiritū eē docuit, quia ipse est veritas. De filio quoq; procedere spiritum sanctū, prophetica atq; Apostolica doctrina nobis cōmendat. Eiaias. n. dicit de filio, Percutiet terrā virga oris sui, & spiritu labiorū suorū interficiet impium. De quo & Apostolus ait, Quem interficiet dñs Iesus spiritu oris sui. Quem etiam ipse vnigē Dei filius spiritu oris sui esse significans, post resurrectionē insufflās in discipulos, ait, Accipite spiritū sanctū. De ore vero ipsius domini Iesu, ait Ioānes in Apocalypsi, quia gladius vtraq; parte acutus procedebat. Ipse ergo spiritus oris eius, Ipse est gladius qui de ore eius procedit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatē Deum immensum esse virtute non mole: & omnē creaturam spiritalem atq; corporalē virtute eius & presentia contineri. Dicit. n. Deus pater, Cęlum &

terram ego impleo. Dicitur etiam de sapientia Dei, quæ filius est eius, Quia attingit à fine vsq; ad finē fortiter, & disposuit oīa suaviter. De spiritu quoq; sancto legimus, Quia spiritus dñi repleuit orbē terrarū. Et Dauid Propheta dicit, Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cęlum, tu illic es: si descēdero ad infernū, ades. Firmissime tene, & nullatenus dubites, vnā ex Trinitate persona. i. Deum filium, qui de natura Dei patris solus natus est, & vnus eiusdēq; naturæ cū patre ē, ipsum in plenitudine tps scdm susceptionē formæ seruilis voluntarie in virgine conceptū, & de virgine natū, verbū caro factū: ipsum quoq; esse qui essentialiter natus est de patre & essentialiter conceptus est natusq; de virgine ipsumq; vnū esse, & vnus naturæ cū virgine, qui ait de Deo patre, Ante secula fundauit me, & ante omnes colles generauit me. De quo etiā dixit Apostolus, Quia cum venit plenitudo tps misit Deus filium suū, factū ex muliere, factū sub lege Firmissime tene, & nullatenus dubites, Christū filium Dei sicut de Deo patre plenū perfectūq; Deū, ita de virgine matre plenū perfectūq; hoīem genitum. i. verbū Deū, habentem. s. sine peccato verā nostri generis carnem & animam rationalē. Quod ipse Dei filius euidenter ostendit, dicēs de carne sua, Palpate & videte, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me videtis habere. Animam quoq; se habere his verbis ostēdit, dicēs, Propterea me p̄ diligit, quia ego pono animam meā, & iterū sumo eam. Intellectum quoq; animæ se habere ostendit in eo, quod ait, Discite à me quis mitis sum & humilis corde. Et de ipso Deus per Prophetā dicit, Ecce in telliget puer meus, & exaltabitur, & subdit⁹ erit valde. Nā & beatus Petrus secundū sancti Dauid prophetiā in Xpo carnē & aīam cōfiteatur. De ipso. n. beato Dauid loquēs, ait, Propheta igit cū esset, & sciret quia iure iurādo iurasset illi Deus de fructu lūbi eius sedere super sedē eius, prouidēs locutus est de resurrectione Christi, quæ neq; derelicta est aīa eius in inferno, neq; caro eis vidit corruptionem. Firmissime tene, & nullatenus dubites, vnū filium atq; ipsum esse Deum verum, qui cū patre Deo, & spiritu sancto Deo fecit omnia tempora, & in monte Sinai legem Moysi dedit ordinatā p̄ angelos, & ipsum Deū verbum

Hier. 32.
Sapient. 8
Sapient. 1
G
Ps. 138.
Personā filij. c. 13
Pron. 8
Galat. 4
Humanitas Christi. s. c. 14
Lm. 14
Ioan. 10
Matth. 11
Esa. 55.
Agn. 1
Psal. 118.
Psal. 118.
Dicitur
Exo. 20.
Galat. 4

bum carnem factū: qui veniente plenitudine tps, missus a patre & spiritu sancto, factus est ex muliere quā fecit, solus factus est sub lege quā dedit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Dei verbū quod caro factū est, in duas naturas incōfusibiliter permanere. Vnam veram diuinā, quam habet cū patrem cōem, secundū quam dicit, Ego & pater vnū sumus, & qui me videt, videt & patrem, & ego in patre & pater in me est, secundū quam et dicit Apostolus, splendorē glorię & figuram substantiæ Dei. Alterā veram humanā, secundū quā ipse Deus incarnatus dicit, Pater maior me est. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Deū verbum carnē factum, vnā habere diuinitatis suæ carnisque personam. Deus. n. verbum plenā naturam humanā ita sibi veraciter vnire dignatus est, & permanente diuinitate sua ita verbū caro factū est: vt quāuis naturaliter nō hoc sit verbū quod caro, quia duarū naturarum veritas manet in Xpo, secundū vnā tñ personam idem verbū caro ab ipso fieret maternæ cōceptionis initio. Deus enim verbū non accepit personam hominis, sed naturā: & in æternā personam diuinitatis accepit tēporalem substantiam carnis. Vnus est ergo Xps verbū caro factū, qui et ex patribus secundū carnē, & super omnia Deus benedictus in secula. Vnus Iesus, cui & pater dicit, Ex vtero ante luciferū genui te. Vbi significatur antē oē tps sine initio æterna natiuitas. Vnus Iesus, de quo & Euāgelista dicit, Quia vocatū est nomen eius Iesus, quod vocatū est ab angelo priusquā in vtero conciperet. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non carnē Xpi sine diuinitate conceptā in utero virginis priusquā susciperetur a verbo, sed ipsum verbum Deum suæ carnis acceptione conceptū, ipsamq; carnem verbi incarnatione conceptā. Firmissime tene, & nullatenus dubites, ipsum unigenitū Deum verbum carnem factū, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorē suauitatis: cui cum patre, & spiritu sancto a Patriarchis, Prophetis, & sacerdotibus tēpore veteris testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc, i. tempore noui testamenti, cū patre & spiritu sancto, cum quib. illi est una diuinitas, sacrificiū panis & vini in fide & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbem terræ offerre non cessat. In illis, n. carnalib. uictimis

figuratio fuit carnis Christi quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, & sanguinis quem erat effusurus in remissionem peccatorū nostrorū. In isto autē sacrificio gratiarum actio atque cōmemoratio est carnis Christi quā pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus Apostolorum, Attendite uobis & uniuerso gregi in quo uos spiritus sanctus posuit ep̄os regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. In illis ergo sacrificijs quid nobis esset donandum figurate significabatur. In hoc autem sacrificio quid nobis iam donatum sit, euidenter ostenditur. In illis sacrificijs prænunciabatur filius Dei pro impijs occidendus: in hoc autē pro impijs annuntiatur occisus, testāte Apostolo: quia Christus cum adhuc infirmi essemus secundū tps, pro impijs mortuus est: & quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Firmissime tene, & nullatenus dubites, uerbum carnem factum, eandem humanam carnem semper ueram habere, qua de uirgine uerbum Deus natus est, qua crucifixus & mortuus est, qua resurrexit & in cęlum ascēdit, & in dextera Dei sedet, qua et uenturus est iudicare uiuos & mortuos: propter quod Apostoli ab angelis audierunt, Sic ueniet quem admodum eum uidistis euntem in cęlum. Et beatus Ioannes ait, Ecce ueniet cū nubibus, & uidebit eū omnis oculus & qui eū crucifixerunt, & uidebunt eum oēs termini terræ talē. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum, i. patrem & filiū & spiritum sanctū esse naturaliter summū atq; incōmutabile bonū: & ab ipso creatas esse omnes naturas, bonas quidem, quia a summo bono factæ sunt, sed mutabiles, quæ de nihilo factę sunt: nullamq; esse malam naturam, quia omnis natura inquantū natura est, bona est. Sed quia in ea bonū & augeri & minui potest, in tantum mala dī, in quantum bonum eius minuitur. Malum. n. nihil aliud est, nisi boni priuatio. Vnde geminum constat esse creaturæ rationalis malū, vnum quo uoluntate ipsa deficit a summo bono creatore suo: alterum quo inuita puniet ignis æterni supplicio: illud passura iuste, quia hoc admittit iniuste: & quia ordinē in se non seruauit diuinę institutionis: ordinē diuinę non effugiet ultionis.

Acto. 20
Rom. 5.
Humanitas Christi. s. c. 20.
Acto. 1.
Apoc. 1.
M
Malum.

E
Acto. 2.
Diffinitio personarum.
Cap. 10.
Ioan. 3.
Rom. 8.
F
Spiritus sanctus.
Cap. 11.
Ioan. 15.
Ioan. 14.
Esa. 11.
2. Thef. 2
Ioan. 20.
Apoc. 1.
Trinitas nullis terminis circūscripta
Cap. 12.

De duab. i. Christo naturis.
Cap. 16.
Ioan. 10.
E. 14.
Heb. 1.
Ioan. 14.
Vnitatis personæ i. Christo.
Cap. 17.
Ps. 109.
Lucæ 2.
K
Verbi & carnis vnio. c. 18.
3. sea. di.
2. c. st. autē sacrificia.
Cap. 19.
sacrificiū panis.

Nulla creatura est ea. l. e. Deo. Cap. 22. Angeli facti stables. Cap. 23.

Firmissime tene, & nullatenus dubites, neque angelos, neque aliam quamlibet creaturam eiusdem naturae esse, cuius est secundum naturalem diuinitatem summa trinitas, quae est vnus naturaliter Deus pater & filius & spiritus sanctus: neque enim vnus naturae esse potuerunt ille qui fecit, & ea quae fecit. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam naturaliter mutabilem, a Deo incommutabili factam, nec tamen posse quolibet sanctorum angelorum in deterius mutari: quia sic acceperunt aeternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint. Sed hoc ipsum, quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum, sed postquam creati sunt gratiae diuinae largitate collati. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus & eius angeli cecidissent. Firmissime tene, & nullatenus dubites, in omni creatura quam spiritalis atque corporea summa trinitas fecit, solos spiritus angelicos & humanos intelligendi facultatem diuinitus accepisse. Ceteros vero spiritus brutorum animalium rationalem intelligentiam non accepisse, & et hoc omnino habere non posse. Propter quod de hominibus. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Et ideo animas hominum, & animas pecorum vnus naturae non esse; nec animas hominum in animas pecorum posse aliquam transire. Firmissime tene, & nullatenus dubites, primos homines, id est Adam & mulierem eius, bonos & rectos & sine peccato creatos esse cum libero arbitrio, quo possent, si vellent, humili & bona voluntate seruire atque obedire: quo arbitrio et potest, si vellent, propria voluntate peccare: eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse: illoque peccato sic in deterius mutatae humanam naturam, ut non solum in ipsis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, sed et in omnes homines transfret peccati mortisque dominium. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortique subiectum, & ob hoc naturam irae filium nasci. De qua dicit Apostolus. Eramus enim & nos natura filii irae, sicut & ceteri. A qua ira nullus liberatur, nisi per fidem mediatoris Dei & hominum hominis Iesu Christi, qui sine peccato conceptus,

sine peccato natus, sine peccato mortuus, peccatum pro nobis factus est, id est sacrificium factus est pro peccatis nostris. In veteri quippe testamento peccata dicebantur sacrificia, quae pro peccatis offerebantur, in quibus omnibus fuit significatio Christi: quia ipse est agnus Dei qui tollit peccata mundi. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solum homines iam ratione vtentes, verum et paruulos, qui siue in vteris matrum viuere incipiunt, & ibi moriuntur, siue cum de matribus nati sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine patris & filii & spiritus sancti, de hoc seculo transeunt, ignis aeterni sempiterno supplicio puniendos: quia & si propriae actionis peccatum nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & natiuitate traxerunt. Firmissime tene, & nullatenus dubites, ideo Christum filium Dei ad iudicandos vivos & mortuos venturum, ut homines, quos hic dono suae gratiae gratis per fidem iustificat, eisdemque iustificatis in fide & charitate sanctae matris ecclesiae usque in finem perseverantiam donat, in suo aduentu resuscitet & glorificet, & secundum promissionem suam aequales sanctis angelis faciat, & ad eum statum perducat, in quo perfectae, quantum vniciuique donat Deus, boni sint, & ab ipsa perfectione deinceps mutari non possint: ubi diuersa erit sanctorum gloria, sed vna erit omnium vita aeterna. Diabolus vero & angelos eius in ignem aeternum a Christo esse mittendos, ubi nunquam carebunt poena, quam eis praeparauit diuina iustitia. Cum ipso et diabolo impios & iniquos homines, de quibus scriptura dicit, Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius, pro eo, quia eum in malis operibus imitari sunt, & ante finem praesentis vitae congruam praesentiam non egerunt, resumptis corporibus supplicio aeternae combustionis arduos. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnibus hominibus & bonis & malis resurrectionem carnis in aduentu domini futuram esse communi: retributionem vero iustitiae Dei esse bonis malisque dissimilem, secundum quod Apostolus ait, quia omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Immutabunt autem iusti qui ibunt in vitam aeternam. Quod Apostolus ostendit dicens, Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et ostendens quae erit ipsa immutatio, adiecit. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. In iustorum

COR-

C
Iohan. 1.
Non baptizari.
cap. 27.
De conf. di. 4. c. 1.
missime.
Iudicium cap. 1.
Mat. 11.
Sapient.
Refine esse. ad I. cor.

Ibidem.

corporibus fiet quod ipse Apostolus ait, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Quod propterea spiritale dixit, non quia ipsum corpus spiritus erit, sed quia viuificante spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc de spiritale corpus cum non spiritus sit, sed permaneat corpus: sicut nunc animale deus, cum tamen inueniatur non anima esse, sed corpus. Firmissime tene, & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur nullum hominem accepturum vitam aeternam, qui non hic a malis suis fuerit per praesentiam fidemque conuersus, & per sacramentum fidei & praesentiam, id est per baptismum liberatus: & maioribus quidem necessarium esse & praesentiam de malis suis agere, & fidem catholicam secundum regulam veritatis tenere, & sacramentum baptismatis accipere: paruulis vero qui nec propria voluntate credere, nec praesentiam pro peccato quod originaliter trahunt agere possunt, sacramentum fidei quod est sanctum baptismum quandiu rationis aetas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem. Firmissime tene, & nullatenus dubites, neminem hic posse hominum praesentiam agere, nisi quem Deus illuminauerit, & gratuita sua miseratione conuerterit. Apostolus enim dicit. Ne forte det illis Deus praesentiam ad cognoscendam veritatem, & respiscant a diaboli laqueis. Firmissime tene, & nullatenus dubites, posse quidem hominem quem nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas vel aduersitas, verba sanctae legis & Euangelij, siue legere, siue ex ore cuiusquam praedicatoris audire, sed diuinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua praenauerit: ut quod audit corpore, corde etiam percipiat, & accepta diuinitus bona voluntate atque uirtute, mandata Dei facere & velit & possit. Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, qui et operatur in nobis & velle & perficere pro bona uoluntate. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Deo incommutabili non solum praeterita & praesentia, sed et futura omnia incommutabiliter esse notissima cui deus, Deus qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant. Firmissime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum inco-

mutabilem rerum omnium atque operum tam suorum quam humanorum certissimum cognitorem, ante omnia secula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus: sine qua nemo potest ex initio mundi usque in finem a reatu peccati tam originalis, quam actualis absolui. Quos enim Deus praesciuit, & praedestinauit conformes fieri imaginis filij sui. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnes quos uasa misericordiae gratuita bonitate Deus fecit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei praedestinos a Deo: neque perire posse aliquem eorum quos Deus praedestinauit ad regnum caelorum, nec quemquam eorum quos non praedestinauit ad uitam ulla posse ratione saluari. Praedestinatio enim illa gratuita donationis est praeparatio, qua nos Apostolus ait praedestinos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum in ipsum. Firmissime tene, & nullatenus dubites, sacramentum baptismatis, non solum intra ecclesiam catholicam, sed et apud haereticos, qui nomine patris & filij & spiritus sancti baptizant, esse posse, sed extra ecclesiam catholicam prodesse non posse. Immo sicut intra ecclesiam recte creditibus per sacramentum baptismi conferri salutem, sic extra ecclesiam baptizatis, si ad ecclesiam non redierint, eodem baptismum accumulari perniciem. Tantum enim ualeat ecclesiasticae societatis unitas ad salutem, ut baptismum non saluetur, cui non ibi datur, ubi oportet ut detur. Inesse tamen homini baptismum et extra ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse ab ecclesia separato. Et quia manifestum est, ubicumque datum fuerit, hoc baptismum semel dandum, ideo & si ab haereticis in nomine patris & filij & spiritus sancti fuerit datum, uenerabiliter agnoscendum, & ob hoc nullatenus iterandum. Saluator enim dicit, Qui semel lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem extra ecclesiam catholicam baptismum, participem fieri non posse uitae aeternae, si ante finem uitae huius catholicae non fuerit redditus atque incorporatus ecclesiae. Quia si habeamus, inquit Apostolus, omnem fidem, & nouerim omnia sacra, charitatem autem non habeamus, nihil sum. Nam & in diebus diluuij neminem legimus extra arcam potuisse saluari. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non solum omnes paganos, sed et omnes Iudaeos haereticos atque schismaticos, qui extra ecclesiam catholicam praesentem finiunt uitam, in ignem aeternum

Praedest. natio. Cap. 34.
Rom. 8.
Beati ex praedest. natione. cap. 35.
Ephes. 1.
Baptism. cap. 36.
Iohan. 13.
Ecclesia. cap. 37.
I. Co. 13.
Damna. cap. 38.

ituros,

ituros, q̄ paratus est diabolo & angelis eius. Firmissime tene, & nullatenus dubites, quēlibet hæreticum siue schismaticū in nomine patris & filij & spiritus sancti baptizatū, si ecclesiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quātascunq; eleemosynas fecerit, & si pro Christi nomine et sanguinem fuderit, nullatenus posse saluari. **K** Omni. n. homini, qui ecclesiæ catholicæ non tenet vnitatē, neq; baptismus, neque eleemosyna quālibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutē, quamdiu in eo hæretica vel schismatica prauitas perseuerat, quæ ducit ad mortē. Firmissime tene, & nullatenus dubites, non oēs qui intra ecclesiā catholicā baptizantur, accepturos esse vitam æternam, sed eos q̄ percepto baptismo recte viuūt, i. qui abstinerunt se à vitijs & concupiscētijs carnis. Regnū. n. cęlorum sicut infideles hæretici atque schismatici non habebunt, sic catholici criminosi possidere non poterunt. Firmissime tene, & nullatenus dubites, et iustos atque sanctos homines, exceptis his qui baptizati paruuli sunt, sine peccato hic neminem viuere posse: semperq; omni homini esse necessarium, & peccata sua vsq; in finem vitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionē à Deo humiliter ac veraciter postulare. Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturā Dei bonā esse, & nihil reijciendum, q̄ cum gratiarū actione percipitur: & Dei seruos, qui à carnibus aut vino abstinent, non tanquam immunda quæ à Deo sunt respuere, sed à fortiori cibo & potu pro sola castigatione corporis abstinere. Nuptias quoque diuinitus institutas & benedictas: & melius quidem si quisquā sine coniugio sit, vt liberius atque plenius cogiter quæ sunt Dei, quō placeat Deo: tñ illis qui continentiam non vouerunt, nullum esse peccatū, si vel mulier nubat, vel vir vxorem ducat. **L** Nec solas primas nuptias à Deo institutas, sed et secundas & tertias, pro eorum qui se continere nō possunt infirmitate concessas. Eis vero qui siue coniugati, siue à coniugio liberi continentia Deo vouerunt, admodū esse damnabile, si vel illi coniugale opus voluerint appetere, quo se nō accessuros, vel illi repetere, à quo se recessuros, illi libera, illi cōi professi sunt voluntate. Firmissime tene, & nullatenus dubites, aream Dei esse ecclesiā catholicā, & intra eā vsq; in finem seculi frumento mixtas paleas contineri: hoc est bonis malos factorum cōiōne misceri: & in omni professione, siue clericorū, siue monachorum, siue laicorū, bonos esse simul & malos: nec promalis bonos deserendos, sed pro bonis malos, in quantum exigat fidei & charitatis ratio tolerandos, i. si vel in ecclesiā nullius perfidiæ semina spargunt, vel fratres ad aliquod malū opus mortifera imitatione non ducunt: nec posse aliquē intra ecclesiā catholicā recte credentē beneq; viuentē alieno vnquam maculari peccato, si cuiquā peccanti nec consensionē præbeat nec fauorem. Vtiliterq; malos à bonis intra ecclesiā tolerari, si hoc cū eis bene viuendo & bene monendo agatur, vt & videntes & audientes quæ bona sunt, mala sua respuant, & iudicandos se à Deo pro suis malis operib. contremiscant, atque ita pueniente dono gratiæ de suis iniquitatibus confundantur, & ad bonā vitam per Dei misericordiā cōuertantur. Bonos vero à malis intra ecclesiā duntaxat catholicā constitutis non debere nisi operū dissimilitudine separari, vt cū quib. diuina cōiōcant facta, nō habeant mala opera quib. illi sunt criminosi, cōiā. In fine vero seculi bonos a malis etiam corpore separandos: qñ veniet Christus habens ventilabrū in manu sua, & permundabit aream suā, & congregabit triticū in horreū suum, paleas autē cōburet igni in extingui bili: qñ per iudicium iustū segregabit iustos ab iniustis, bonos a malis, rectos a peruersis: bonos constituet a dextris, malos a sinistris, & ex eius ore iusti æterniq; iudicij sempiterna atque incommutabili prolata snia, iniqui omnes ibunt in cōbustionem æternam, iusti autē in vitam æternā: iniqui semper arfuri cū diabolo, iusti autē regnaturi sine fine cū Christo. Hæc interim quadraginta capitula ad regulā veræ fidei firmissime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterq; defende. Et si quem contraria his dogmatizare cognoueris, tanquam pestem fuge, & tanquam hæreticum abijce. Ita. n. ista quæ posuimus fidei catholicæ congruunt, vt si quis nō solū omnibus, sed et singulis voluerit cōtraire, in eo q̄ singulis horū cōtumaciter repugnat, & his contraria docere non dubitat, hæreticus & Christianæ fidei inimicus, atq; ex hoc omnib. catholicis, anathematizandus appa-

cap. 43.

I. Cor. 2.

Phil. 3.

Repetit

superiora

cap. 45.

B

Mat.

Mat.

T. ex. 11.

d. in. 11.

cap. 44.

A

Ps. 144.

apparet. Quāuis igitur & angustia temporis & festinatio portitoris cōpulerit nos aliqua quæ pro diuersis hæresibus agnoscedis atque vitādis fuerāt inferēda præterire silentio: tñ si oīa quæ in hoc opusculo cōtinentur recēdere & notissima prorsus habere non negligas, ex his poteris cauta discretione et de ceteris spiritualiter iudicare. Apostolus enim dicit, quia spiritualis iudicat omnia: quo donec vnusquisq; nostrū perueniat, in eo quo peruenit, ambulet. i. in eo quod certū accepit fideliter perseueret. Quod si quid aliter sapit, hoc quoq; illi Deus reuelabit. Vere firmū fidei est fundamētū, principaliter credere patrem & filiū & spiritum sanctū, vnū esse naturaliter Deū: ita vt de natura patris vere natū vnigenitū filium, & simul de patre & filio vere atq; naturaliter procedentē credamus spiritum sanctū ipsamq; sanctā Trinitatem esse vnum solum verum æternum atq; in cōmutabilem Deū. Credere etiam congruit ad salutē, vnā ex Trinitate personā. i. vnigenitū Deum pro nostra salute solū hominē factum: eundemq; vnū esse Deū verū, & hominē verū, secundū diuinitatē vnā naturā habentem: cū patre & spiritu sancto: secundū humanitatē vero animam Christi rationalē eiusdem naturæ esse cuius sunt animæ omnīū hominū, & carnem Christi illius esse naturæ cuius est vnuerforū qui de primo homine originem ducunt. Ergo nec animā Christi, nec carnem vnus cū diuinitate eiusdēq; esse naturā: quæ secundū humanitatē vere ipse creatus est. Sed sicut diuinitati eius cū Patre & spūs sancto est diuina natura communis: sic animæ eius & corpori naturalis cōmuniō cū animabus & corporibus nostris. Qui diuinitate sua carnē atq; animā credētū in se, & a peccati dominio, & ab æternæ mortis supplicio gratis eripuit auferendo peccatū. Hac. n. credulitate munitus, nō obliuisceris diuinā misericordiam die noctuq; supplicare: obsecrans beatā spem omnium credentū in se qui est Christus dominus, vt huius fidei veritatē firmiter teneas, inuiolatamq; custodias: quia spūs sanctus fidelibus se deprecātib. copiosum subministrat adiutorium, sicut Propheta dicit, Propē est dñs omnibus inuocātib. eū in veritate. Voluntatē timentū te faciet, & preces eorū exaudiet, & saluos faciet eos. Custodit dñs omnes diligētes se, & oēs pec-

catores disperdet. Et iterū ipsi Deo dicit, Ecce oēs q̄ se elōgant a te peribunt: perdidisti oēs qui fornicantur abs te. De se autē ait. Mihi autē adherere Deo bonū ē, ponere in dñi o spem meā. Adhære igitur Deo fili charissime, & in ipso spē tuā toto corde fide & charitate constitue. In militia seculi exhibe regi terreno fidele seruiū, quia hoc diligit Deus, hoc mandat Apostolus, In causā vero fidei, qua Christus nos redemit in sanguine suo, oīs de corde nostro timor abscedat. Illi animas nostras debemus cuius sanguine redēpti sumus. Illum debemus præ omnibus diligere, quē nouimus nostrarū animarū clementissimū redēptorē. Illius debemus timere præ omnibus æternā & verā potestatem, quem venturū speramus exquisimū iudicē. Illius debemus promissa toto affectu cordis appetere, qui pōt animā & corpori donare vitā æternā. Illius debemus timere iracundiā, qui pōt animā & corpus mittere in gehēnā: in cuius iudicio sine acceptione personarū: sine ambitu potestātū æqualiter iudicabunt dñi & serui reges & milites, diuites & pauperes, & humiles & sublimes. Vbi seruus quisquis hic fidē Dei in ueritatē tenuerit, regno potietur æterno: dominus aut infidelis sempiterno exuretur incēdio. Vbi seruorū dominorūq; fidelīū nec vita terminabitur, nec letitia finiet. infidelīū vero siue seruorū siue dominorū secundū sermonis prophetici veritatē, ignis nō eorū nō extinguetur, & uermis eorū nō moriet. Ibit. n. iniqui in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Attēdamus autē quos illuc saluator iuros esse prædixerit, nepe illos, quibus diciturus ē, Esuriui, & non dedistis mihi māducare: Sitiui, & non dedistis mihi bibere: Nudus fui, & non vestistis me: Hospes, & non suscepistis me: Infirmus, & in carcere, & non uenistis ad me. Quod si in ignē æternū digne mittetur, qui Christo in suis minimis eluriētī panē nō dedit: quid passurus est qui ipsum panē, qui de cęlo descendit, sibi per infidelitatis vitīū adimit. Et si in flammis perennibus exuret, qui Christo in suis minimis sitiētī calicem aquæ frigidæ non tribuit: quid ille patietur, qui renatus ex aqua & spiritu sancto, sanctum baptisma in se iterare permittit, sed ad salutem simul, & ad sacramentū sanctæ regenerationis accepit? Et si illum

Psal. 72.

Es. 66.

Mat. 25.

F

cre-

credamus perennibus subdendum esse tormentis, qui Christum in suis minimis peregrinum hospitio negligit charitate suscipere: quid passurum se putauerit, qui dominum Christum de domo sui cordis excludens, & diabolum in se ceca prorsus infidelitate recipiens, de sancta Ecclesia, quae est columna & firmamentum veritatis heretica circumuentus falsitate decesserit. Et si ille qui infirmos atque in carcere positos famulos Christi non visitat, igni deputatur sempiterno: quid illis retribuendum dicimus, Dei famulos, in quibus sola persequitur fidei veritatem, aut squalore carcerum, aut exiliorum deportatione violenter affligunt. Sed in his omnibus licet infideles seuiant, Deus tamen suis auxiliis subministrat. Et dum inimici fidei aut callida quemque seductione, aut violenta compulsionem cupiunt deprauare, Christus qui est virtus & sapientia Dei, ut mortifera suasionis promissa despiciat, & virtutem tribuit, ut erroribus humanis robore diuini timoris obsistant: tantum est voluntas non auertere a Deo, & fidei primario potius. Ipsa enim cui aut pro infidelitate infligitur aeterna poena, aut seruatae fidei merces erit sempiterna laetitia.

Epistola Diui Augustini ad Aurelium
Carthaginensis Ecclesiae
Episcopum.

Domino beatissimo & sincerissimo charitate venerando, sancto fratri & concelsacerdoti Papae Aurelio, Augustinus in domino salutem. De Trinitate quae Deus summus & verus est, libros iuuenis inchoavi senex edidi. O miseram quippe hoc opus posteaquam copere praeceptos mihi esse siue subreptos antequam eos absoluerem, & retractatos, ut mea dispositio fuerat, expolire. Non enim singillatim sed oes simul edere ea ratione decreueram, quam procedentibus consequentes inquisitione proficiente necluntur. Cum ergo per eos homines qui priusquam vellere ad quoddam illorum peruenire potuerunt, dispositio mea nequiuisset impleri, interrupta dictatione reliqueram, cogitans hoc ipsum in aliquibus meis scriptis conquirere: ut scirent qui possent, non a me fuisse eosdem libros editos, sed ablatos priusquam mihi additione, & mea digni viderentur. Verum multorum fratrum vehementissima postulatione, & maxime tua iussione compulsus,

opus tam laboriosum, adiuuante domino terminare curavi: eosque emendatos non ut volui, sed ut potui, ne ab illis qui subrepti iam in manus hominum exierant, plurimum discrepant, venerationi tuae per filium nostrum condiaconum charissimum misi. Et cuiuscumque audiendos, describendos, legendosque permisi: in quibus si seruari mea dispositio potuisset, essent perfectio etsi easdem sententias habentes, multo tamen enodatiores atque planiores, quatum rerum tantarum explicandarum difficultas & facultas nostra pateretur. Sunt autem qui primos quatuor vel potius quinque etiam sine processibus habent & duodecim sine extrema parte non parua. Sed si eis haec additio potuerit innotesceret, omnia si voluerint & valuerint emendabunt. Peto sane ut haec Epistola seorsum quidem, sed tamen ad caput eorundem librorum iubeas anteponi. Ora pro me.

D. AVRELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi, de Trinitate.

LIBER PRIMVS.

Ecturus haec quae de Trinitate differimus, prius oportet ut noverit, stylum nostrum aduersus eorum vigilare calumnias, qui fidei contemnentis initium, immaturo & peruerso rationis amore falluntur. Quorum nonnulli ea quae de corporibus, siue per sensus corporeos experta noverunt, siue quae natura humani ingenij & diligentiae viuacitate vel artis adiutorio perceperunt, ad res incorporeas & spirituales transferre conantur, ut ex his illa metiri atque opinari velint. Sunt quidam alij qui secundum humani animi naturam vel affectum de Deo sentiunt si quid sentiunt, & ex hoc errore cum de Deo disputant, sermoni suo distortas & fallaces regulas fingunt. est item alium hominum genus, eorum qui vniuersam quidem creaturam quae profecto mutabilis est, nituntur transcendere, ut ad incommutabilem substantiam quae Deus est erigant intentionem: sed mortalitatis onere praegravati cum & videri volunt scire quod nesciunt, & quod volunt scire non possunt, praesumptiones opinionum suarum audacius affirmando, intercludunt sibi intelligentiam vias, magis eligentes sententiam suam non corrigere,

corrigere peruersam, quam mutare defensam. Et hic quidem omnium morbus est triu generum quae proposui: & eorum, scilicet qui secundum corpus de Deo sapiunt: & eorum qui secundum spiritalem creaturam, sicuti est anima: & eorum qui neque secundum corpus neque secundum spiritalem creaturam, & tamen de Deo falsa existimant eo remotiores a vero, quo id quod sapiunt nec in corpore reperitur, nec in factis & condito spiritu, nec in ipso creatore. Qui enim opinatur Deum, verbi gratia, candidum vel rutilum, fallitur: sed tamen haec inueniuntur in corpore. Rursus qui opinatur Deum nunc obliuiscens, nunc recordans, vel si quid homini est, nihilominus in errore est, sed tamen haec inueniuntur in animo. Qui autem putat eius esse potentiam Deum, ut seipsum ipse genuerit, eo plus errat, quod non solum Deus ita non est, sed nec spiritalis nec corporalis creatura. Nulla enim omnino res est quae seipsam gignat ut sit. Ut ergo ab homini falsitatibus humanus animus purgaretur, sancta scriptura paruulis congruens, nullius generis rerum verba vitauit, ex quibus quasi gradatim ad diuina atque sublimia noster intellectus verus nutritus assurgeret. Nam & verbis & rebus corporalibus sumptis vsa est cum de Deo loqueretur, velut cum ait, In tegmine alarum tuarum protege me: Et de spiritali creatura multa transulit quibus significaret illud quod ita non esset, sed ita dici opus esset, sicuti est: Ego sum Deus zelotes: Et pernitet me hominem fecisse. De rebus autem quae omnino non sunt, non traxit aliqua vocabula, quibus vel figuraret locutiones, vel spiraret anigmata. Vnde perniciosius & inanius euangelicunt, qui tertio illo genere erroris a veritate secluduntur, hoc suspicando de Deo, quod neque in ipso, neque in vlla creatura inueniri potest. Rebus enim quae in creatura inueniuntur, solet scriptura diuina velut infantilia oblectamenta formare, quibus infirmorum ad quod superius & inferiora deferenda, pro suo modulo tanquam passibus moueretur affectus. Quae vero proprie de Deo dicuntur, quaeque in nulla creatura inueniuntur, raro ponit scriptura diuina, sicut illud quod dictum est ad Moysen: Ego sum qui sum: & qui est, misit me ad vos. Cum enim esse aliquo modo dicatur & corpus & animus, nisi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vti quis diceret. Et illud quod ait Apostolus. Qui solus habet im-

mortalitatem, cum & anima modo quodam immortalis esse dicatur & sit: non autem diceret, Solus habet, nisi quia vera immortalitas incommutabilis est, quam nulla potest habere creatura, quam solus est creatoris. Hoc & Iacobus dicit: Omne datum optimum, & oem donum perfectum desursum est descendens a patre lumine, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio. Hoc & David: Mutabis eos & mutabuntur, tu vero idem ipse es. Proinde substantiam Dei sine vlla sui commutatione mutabilia facientem, & sine vlllo sui temporali motu temporalia creatam, intueri & plene nosse difficile est. & ideo est necessaria purgatio mentis nostrae, qua illud ineffabile, ineffabiliter uideri possit, qua nondum praediti, fide nutrimur, & per quaedam tolerabiliora, ut ad illud capiendum apti & habiles efficiamur, itinera ducimur. Vnde Apostolus, in Christo quidem dicit esse oes thesauros sapientiae & scientiae absconditos: eum tamen quauis iam gratia eius renatis, sed adhuc carnalibus & animalibus tanquam paruulis in Christo, non ex diuina uirtute in qua aequalis est patri, sed ex humana infirmitate ex qua crucifixus est, commendauit. Ait namque: Neque enim iudicavi me scire aliquid in uobis nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Deinde secutus ait: Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud uos. Et paulo post eis dicit: Et ego fratres non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac potum dedi uobis, non escam: non dum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Hoc cum dixisset quibusdam irascuntur, & sibi contumeliose dici putant: & plerumque malunt credere eos potius a quibus hoc audiunt non habere quod dicant, quam se capere non posse quod dixerint. Et aliqui asserimus eis rationem non quam petunt cum de Deo quaerunt: quia nec ipsi eam ualent sumere, nec nos fortasse uel apprehendere uel proferre: sed quae demostretur eis quam sint inhabiles minimeque idonei percipiendo quae exigunt. Sed quia non audiunt quae uolunt, aut callide nos agere putant, ut nostram occultemus imperitiam, aut malitiosae quae eis inuideamus peritiam, atque ita indignantes perturbati que discedunt. Quapropter adiuuante domino Deo nostro suscipiemus & eam ipsam quam flagitat quantum possumus reddere rationem. Quod Trinitas sit unus Deus & lo-

1. Tim. 6
Iacobi 1.
Ps. 101.
Colos. 2.
1. Cor. 2.
1. Cor. 3.
De Deo quo dicitur rendum. 1. p. 2.

& solus & verus, & q̄ recte pater & filius & spiritus sanctus, vnius eiusdemq; substantiæ vel essentiæ dicatur, credatur, intelligatur: vt nõ quasi nostris excusationib; illudantur, sed re ipsa experiantur, & esse illud summũ bonũ q̄ purgatissimis mentibus cernitur, & à se propterea cerni cõprehendiq; non posse, q̄ humanæ mentis acies inualida in tã excellẽti luce non figitur, nisi per iustitiã fidei nutrita vegetetur. Sed primũ secundũ autoritatem scripturarũ sanctarũ vtrũ se ita fides habeat demonstrandũ est. Deinde si voluerit & adiuuerit Deus, istis garrulis ratiocinatorib; elatiorib; quã capaciorib; atque ideo morbo periculosiore laborantibus, sic fortasse seruiemus, vt inueniant aliquid vnde dubitare non possint, & ob hoc in eo q̄ inuenire nequiverint, de suis mentib; potius q̄ de ipsa veritate, vel de nostris disputationib; conquerant, atq; ita si quid eis erga Deũ vel amoris est, vel timoris, ad initiũ fidei & ordinẽ redeant, iam sentientes q̄ salubriter in sancta ecclesia medicina fidelium constituta sit: vt ad perceptionẽ incõmutabilis veritatis, imbecillem mentẽ obseruata pietas sanet, ne in opinionẽ noxiã falsitatis temeritas inordinata præcipitet. Nec pigebit autẽ me sicubi hæsito quærere, nec pudebit sicubi erro discere. Proinde quisquis hæc legit, vbi pariter certus est, pergat mecum: vbi pariter hæsitat, quærat mecum: vbi errorẽ suum cognoscit, redeat ad me: vbi mecum, reuocet me. Ita ingrediamur simul charitatis viam, tendentes ad eũ, de quo dictum est: *Quærite faciẽ eius semper. Et hoc placitũ, pium atq; tutũ coram dño Deo nostro, cũ omnib; interim qui ea quæ scribo legunt, & in omnibus scriptis meis; maximeq; in ijs vbi quæratur vnitas trinitatis, pater & filius & spiritus sanctus, q̄ nec periculosus alicubi erratur, nec laboriosus aliquid q̄ritur, nec fructuosus aliquid inuenitur. Quisquis ergo cũ legit dicit, hoc non bene dictũ est, qm̄ nõ intelligo, locutionẽ meam reprehendat, non fidẽ: & forte vere potuit dici planius, verum tñ nullus hominũ ita locutus est, vt in omnibus ab omnib; intelligeretur. Videat ergo cui hoc in sermone meo displicet, vtrũ alios in talibus reb; q̄nibusq; versatos intelligat, cũ non intelligit. Et si ita est, ponat librum meũ vel et si hoc videatur, abijciat; & eis potius quos intelligit, operã & tẽpus impendat. Nõ*

*Iudicia
lectorum
varia. c. 3*

Pf. 104.

C

tñ propterea putet me, tacere debuisse, quia non tã expedite ac dilucide q̄ illi quos intelligit eloqui potui. Neq; n. omnia q̄ ab omnibus conscribuntur, in omniũ manus veniunt. Et fieri põt, vt nonnulli qui et hæc nostra intelligere valent, illos planiores non inueniant libros, & in istos saltẽ incidat. Ideoq; vile est plures à plurib; fieri diuerso stylo, nõ diuersa fide, et de q̄nib; ei idẽ, vt ad plurimos res ipsa perueniat, ad alios sic, ad alios autẽ sic. At si illẽ qui se ista non intellexisse cõqueritur, nulla vnquã de talib; reb; diligenter & acute disputata intelligere potuit, secũ agat votis & studijs vt proficiat, non mecum querelis & cõuitijs, vt taceam. Qui vero hæc legens dicit, intelligo quidẽ q̄ dictum sit, sed non vere dictũ est: asserat si placet sententiã suã, & redarguat meã si potest. Quod si cum charitate & veritate fecerit, mihiq; et, si in hac vita maneo, cognoscendum facere curauerit, vberimũ fructũ huius laboris meis cepero. Quod si mihi non potuerit, quibus id potuerit me volente ac libente præstitit: ego tñ in lege dñi meditor si non die ac nocte, saltẽ quib; tẽporum particulis possum, & meditationes meas ne obliuione fugiant stylo alligo: sperans de misericordia Dei, q̄ in omnib; veris quæ certa mihi sunt, perseverantem me faciet. Si quid autẽ aliter sapio, id quoque mihi ipse reuelabit, siue per occultas inspirationes atque admonitiones, siue per manifesta eloquia sua, siue per fraternas sermocinationes. Hoc oro, & hoc depositũ desideriumq; meũ penes ipsum habeo, qui mihi satis idoneus est, & custodire quæ dedit, & reddere quæ promisit. Arbitror sanẽ nonnullos tardiores, in quibusdam locis librorum meorum opinaturos me sensisse quod non sensi, aut non sensisse quod sensi. Quorum errorem mihi tribui non debere quis nesciat, si velut me sequentes neq; apprehendentes deuiauerint in aliquam falsitatem, dum cogor per quãdam densã & opaca viam carpere: quandoquidem nec ipsis sanctis diuinorum librorũ autoritatibus ullo modo quisquã rectẽ tribuerit tam multos & varios errores hæreticorum, cum omnes ex eisdem scripturis, falsas atq; fallaces opiniones suas conentur defendere. Admonet me planẽ, ac mihi iubet suauissimo imperio lex Chri, hoc ẽ charitas, vt cũ aliquid falsi in libris meis me sensisse homines

mines putant qd̄ ego non sensi, atq; id ipsum falsũ alteri displicet, alteri placet, malim me reprehendi à reprehẽfore falsitatis, q̄ ab eius laudatore laudari. Ab illo. n. quãuis ego non recte, qui hoc nõ senserim, error tñ ipse recte vituperaretur. Ab hoc autẽ nec ego recte laudor à quo existimor id sensisse q̄ vituperat veritas, nec ipsa sententia quã vituperat veritas. Ergo in noĩe dñi susceptũ opus aggregatur. Oes quos legere potui qui ante me scripserunt de Trinitate quæ est Deus, diuinorũ librorũ veterum & nouorũ catholici tractatores, hoc intenderunt, scdm̄ scripturã. di. 3. ras docere, q̄ pater & filius & spũs sanctus, vnius eiusdemq; substantiæ, insuperabili æqualitate diuinã insinuet vnitatẽ. Ideoq; nõ sunt tres dii sed vnus Deus: quãuis pater filium genuerit, & ideo filius nõ sit qui pater est: filius q; à patre sit genitus, & ideo non sit pater qui filius est: spũs q; sanctus, nec pater sit, nec filius, sed tantũ patris & filij spũs, patri & filio et ipse cõæqualis, & ad trinitatis pertinens vnitatẽ. non tñ eandẽ trinitatẽ natam de virgine Maria, & sub Põtio Pilato crucifixam & sepultam, tertio die resurrexisset & in cõlũ ascendisset, sed tantummodo filiũ. Nec eandẽ trinitatẽ descendisset in specie columbæ super baptismũ: Aut die Pentecostes post ascensionẽ dñi, sonitu factõ de cõlo quasi ferretur flatus vehemens, & linguis diuisis velut ignis, sedisse super vnũ quemq; eorũ, sed tantummodo spiritum sanctum. Nec eandẽ trinitatem dixisset de cõlo: Tu es filius meus, Siue cũ baptizatus est à Ioanne, Siue in monte qñ cũ illo erant tres discipuli, Aut qñ sonuit vox, dicens. Et clarificauit & iterum clarificabo: sed tantummodo patris vocẽ fuisse ad filium factã, quãuis pater & filius & spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hęc etiam mea fides est, quoniã hæc est catholica fides. Sed in ea nonnulli perturbantur, cum audiunt Deum patrẽ, & Deũ filium, & Deũ spiritum sanctũ, & tñ hæc trinitatem nõ tres Deos, sed vnum Deum, & quemadmodũ id intelligant quærunt: præsertim cũ dicitur inseparabiliter operari trinitatem in omni re quã Deus operatur, & tamen quãdam vocem patris sonuisse, quæ vox filij non sit: in carne autem natum & passum, & resurrexisset, & in cõelum ascendisset, non nisi filium: in columbæ

*Que per
sonis cõia,
quæ non.
c. 4. de cõ
tra. di. 3.
ca. omnes
quos.*

Matt. 3.

Acto. 2.

Marci. 1.

Matt. 3.

Matt. 17.

Ioan. 12.

Actioes

personarũ

proprie

cap. 5.

G

autem specie venisse, non nisi spũ sanctũ, intelligere volunt: quõ & illam vocem quæ nõ nisi patris fuit trinitas fecerit: & illam carnẽ in qua nõ nisi filius de virgine natus est, eadẽ trinitas creauerit: & illam columbæ speciem in qua non nisi spiritus sanctus apparuit, illa ipsa trinitas operata sit: aliõquin non inseparabiliter trinitas operatur, sed alia pater facit, alia filius, alia spiritus sanctus. Aut si quãdam simul faciunt, quãdam sine inuicem, iã non inseparabilis trinitas. Mouet et quõ spũs sanctus in trinitate sit, quem nec pater, nec filius nec ambo genuerint, cũ sit & patris & filij spũs. Quia ergo quærunt ista hoĩes, & tedio nobis sunt, vt si quid hinc ex dono Dei sapit infirmitas nostra edisseramus eis vt possimus, neq; cum inuidia tabescente iter habeamus. Si dicimus nihil nos de talibus reb; cogitare solere, metimur. Si autẽ fatemur habitare ista in cognitionibus nostris, quoniam rapimur amore indagandæ veritatis, flagitãt iure charitatis, vt indicemus quid hinc excogitare poterimus: non quia iã acceperim, aut perfectus sim. Nam si Paulus Apostolus, quanto magis ego longe infra illius pedes iacens, non me arbitror apprehẽdisse: sed pro modulo meo, si ipsa q̄ retro sunt obliuiscor, & in anteriora me extẽdo, & scdm̄ intentionẽ sequor ad palmã supernę vocationis, quã tũ eiusedẽ viã peregerim, & quo peruenerim vnde mihi in finem reliquis cursus est, ut aperiam desideratur à me, illis desiderantibus quibus me seruire cogit libera charitas? Oportet autẽ, & donabit Deus, vt eis ministrando q̄ legãt, ipse quoq; proficiã, & eis cupiẽs rñdere q̄rẽb; ipse quoq; inueniã q̄ q̄rebã. Ego suscepi hæc iubente atq; adiuuante dño Deo nostro, nõ tã cognita cum autoritate differere, quam ea cũ pietate differendo dignoscere. Qui dixerunt dãm nostrũ Iesum Christũ nõn esse Deũ, aut nõn esse verũ Deũ aut non cum patre vnum & solum Deum: aut non esse immortalem, quia mutabilẽ, manifestissima diuinorũ testimoniorũ & cõsona voce conuicti sunt, velut sunt illa: In principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Manifestũ est. n. quod verbũ Dei, filium Dei vnicum accepimus, de quo post dicit, Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis, pp̄ natiuitatẽ incarnationis eius quæ facta est in tempore ex virgine. In

Matt. 3.

H

Sapient. 6

Phil. 3.

*Eadẽ per
sonarũ dẽ
vnitas.
cap. 6.
Ioan. 1.*

eo aut declaratur, non tantu Deu esse, sed et eiusde cu patre substantia, quia cu dixisset, Et Deus erat verbu, hoc erat, inquit, in principio apud Deu: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factu est nihil. Neque enim dicit, omnia, nisi quae facta sunt. i. omnem creaturam. Vnde liquido apparet ipsum factu non esse per que facta sunt omnia. Et si factus no est, creatura non est. Si aut creatura non est, eiusde cum patre substantia est. Omnis. n. substantia q Deus non est. creatura est: & q creatura non est, Deus est. Et si non est filius eiusdem substantia cuius est pater, ergo facta substantia est. Si facta substantia est, no oia p ipsum facta sunt. At omnia per ipsum facta sunt: Vnius igitur eiusdeq; cu patre substantia est: & ideo non tantu Deus sed & verus Deus. Quod idem Ioannes apertissime in epistola sua, dicit: Scimus quod filius Dei uenerit & dedit nobis intellectu vt cognoscamus ueru Deum, & simus in uero filio eius Christo. Hic est uerus deus, & uita aeterna Hinc etiam consequenter intelligitur, non tantummodo de patre dixisse Apostolu Paulum: Qui solus habet immortalitatem, sed de vno & solo Deo quod est ipsa Trinitas. Neque. n. ipsa uita aeterna mortalis est secundu aliquam mutabilitate, ac per hoc filius Dei, quia uita aeterna est, cu patre etia ipse intelligitur ubi dictu est: Qui solus habet immortalitate. Eius enim uita aeterna, & nos participes facti pro modo nostro immortales efficiuntur. Sed aliud est ipsa cuius participes efficiuntur uita aeterna, aliud nos qui eius participatio ne uiuimus in aeternu. Si enim dixisset, Que temporibus proprijs ostendet pater beatus & solus potens, rex regum & dominus dominatiu, qui solus habet immortalitate, nec sic inde separatu filium oporteret intelligi, Neq; n. quia ipse alibi loquens uoce sapientie, ipse est enim Dei sapientia, ait: Gyrus cum circumiui sola, separauit a se patrem: quato magis ergo non est necesse vt tantummodo de patre praeter filium intelligatur quod dictum est, Qui solus habet immortalitate, cum ita dictu sit: vt serues, inquit, mandatum sine macula, irreprehensibile usq; in aduentu domini nostri Iesu Christi: quem temporibus proprijs ostenderet beatus & solus potens, rex regu & dñs dominantiu, qui solus habet immortalitate, & luce habitat inaccessi-

1. Ioan. 5

K

1. Tim. 6

1. Ioan. 5

1. Tim. 6

1. Tim. 6

L

Ecl. 24.

1. Tim. 6

bilem, que nemo hominu uidit, nec videre potest, cui est honor & gloria in secula seculoru, Amen. In quibus uerbis, nec pater proprie nominatus est nec filius, nec spiritus sanctus, sed beatus & solus potens, rex regnum & dñs dominantium: quod est vnus solus & uerus Deus ipsa Trinitas. Nisi forte quae sequunt, perturbabunt huc intellectu: quia dixit, Que nemo hominu uidit, nec videre potest cum hoc etia ad Christum pertinere secundu diuinitate eius accipiatur, qua non uiderunt Iudaei qui tamen carnem uiderunt & crucifixerunt. Videri autem Trinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu uidetur quo ia qui uidet, no homines, sed ultra hoies sunt. Recte ergo ipse Deus Trinitas intelligitur beatus & solus potens, ostendens aduentu dñi nostri Iesu Christi temporib. proprijs. Sic enim dictu est: Solus habet immortalitatem: quo dictu est, Qui facit mirabilia solus. Quod uelim scire de quo dictu accipiant: si de patre tantu, quo ergo uerum est, quod ipse filius dicit: Quaecunq; enim pater facit, haec eade & filius facit similiter? An quicquam est inter mirabilia mirabilius q resuscitare & uiuificare mortuos? Dicit autem idem filius Sicut pater suscitauit mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Quo ergo solus pater facit mirabilia, cu haec uerba nec patrem tantum, nec filium tantum permittant intelligi, sed utiq; Deu uerum solu. i. patrem & filium & spiritum sanctu. Item cum dicit Apostolus: Nobis vnus Deus pater, ex quo omnia & nos in ipso, & vnus dominus Iesus Christus, per que omnia & nos per ipsum: quis dubitet eum omnia quae creata sunt dicere: sicut beatus Ioannes, omnia per ipsum facta sunt? Quare itaq; de loco de quo dicit alio loco, Quoniam ex ipso, & p ipsum, & in ipso sunt omnia ipsi gloria in secula seculoru amen? Si enim de patre & filio & spiritu sancto, vt singulis personis singula tribuantur: Ex ipso. i. ex patre: per ipsum, id est, per filium: in ipso id est in spiritu sancto: manifestu qd pater & filius & spiritus sanctus vnus Deus e, qd singulariter intulit: Ipsi gloria in secula seculoru, Vnde enim cepit huc sensum? No ait: O altitudo diuitiaru sapientiae & scientiae patris, aut filij aut spiritus sancti sed sapientiae & scientiae Dei q i scrutabilia sunt iudicia ei, & inuestigabiles viae eius. Quis enim

1. sen. di. 4. ca. qui dam.

M 1. sen. di. 4. ca. qui dam. Psal. 71.

Ioan. 5.

2. Cor.

Rom. 11. 1. sen. di. 36. cap. praeter scientia.

A

enim cognouit mente dñi? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt oia: ipsi gloria in secula seculoru amen. Si aut hoc de patre tantummodo intelligi uolunt, quo ergo omnia per patrem sunt sicut hic dicit: Et omnia per filium: sicut ad Corinthios ubi ait: Et vnus dñs Iesus Christus, per que omnia. Et sicut in Euangelio Ioanis: Omnia per ipsum facta sunt? Si. n. alia per patrem, alia per filiu, ia non omnia per patre, nec omnia per filiu. Si aut omnia per patre, & omnia per filiu, eade per patrem quae per filium. Aequalis est ergo patri filius, & inseparabilis operatio est patris & filij: quia si uel filiu fecit pater que non fecit ipse filius, non omnia per filium facta sunt: at omnia per filium facta sunt. Ipse igitur factus non est, ut cu patre faceret omnia quae facta sunt: quantum nec ab ipso uerbo tacuerit Apostolus, & apertissime oia dixerit. Qui cum in Dei forma esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo. Hic Deu proprie patrem appellans, sicut alibi: Caput aut Christi Deus. Similiter & de spiritu sancto collecta sunt testimonia, quib. ante nos qui haec disputauerunt abundantijs uisunt, quia & ipse Deus & no creatura. Quod si non creatura, non tm Deus. Na & hoies dicti sunt dii, sed et uerus Deus. Ergo patri & filio prorsus aequalis, & in trinitate consubstantialis & coaeternus. Maxime uero illo loco satis claret, qd spiritus sanctus non sit creatura, ubi iubemur no seruire creaturae, sed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitate seruire inuicem, qd est Graece δουλεύειν, sed eo modo quo tm Deo seruiunt, qd est Graece λατρεύειν. Vnde idololatrae dñr qui simulachris ea seruitutem exhibent q debetur Deo. Secundum hanc. n. seruitutem dictum est: Dñm Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Na & hoc distinctius in Graeca scriptura inuenitur, λατρεύεις. n. habet. Porro si tali seruitute, creaturae seruire prohibemur, qd quidem dictum est: Dñm Deu tuum adorabis, & illi soli seruias: unde & Apostolus detestatur eos qui coluerunt & seruiuerunt creaturae potius q creatori, no est utiq; creatura spiritus sanctus, cui ab oibus sanctis talis seruitus exhibet, dicente Apostolo: Nos. n. sumus circuncisio spiritui Dei seruientes, qd est in Graeco, λατρεύοντες. Plures. n. codices et Latini sic habent, qui spiritui Dei seruimus, Graeci aut oes, aut penes oes. In nonnullis aut exemplaribus Latinis inuenimus, non spiritui Dei seruimus, sed spiritu Deo seruimus. Sed qui in hoc errant, & auctoritati grauiori cedere detrectant, nunquid & illud uarium in codicibus reperiunt: Nescitis quia corpora uestra templu in uobis est spiritus sancti, que habetis a Deo? Quid aut insanius magisq; sacrilegu est, qd ut quisquam dicere audeat membra Christi templu esse creaturae minoris secundum ipsos q Christus est? Alio. n. loco dicit: Corpora uestra membra sunt Xpi. Si aut que membra sunt Xpi templu est spiritus sancti, no est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostru templu exhibemus, necesse est huic eam seruitute debeamus, quae non nisi Deo seruendu est, quae Graece appellatur, δουλεία. Vnde consequenter dicit: Glorificate ergo & portate Deu in corpore uestro. His & talib. diuinaru scripturarum testimonijs, quib. ut dixi, priores nostri copiosius uisunt, expugnauerunt haereticoru tales calunias uel errores, insinuantur fidei nostrae unitas & aequalitas trinitatis. Sed quia multa in sanctis libris pp incarnatione uerbi Dei, q pro salute nostra reparanda facta est, ut mediator Dei & hominu esset homo Christus Iesus, ita dicuntur, ut maiore filio patre significant, uel et apertissime ostendant, errauerunt hoies minus diligenter scrutantes uel intuentes uniuersam seriem scripturarum, & ea q de Christo Iesu secundum hoies dicta sunt, ad eius substantia quae ante incarnationem sempiterna erat & sempiterna est, transferre conati sunt. Et illi quidem dicunt minorem filiu esse qd pater est, quia scriptum est ipso dño dicente: Pater maior me est. Veritas aut ostendit secundum istu modum et seipso minorem filium. Quo. n. no e seipso minor factus est, qui semetipsum exinaniuit, forma serui accipiens? Neq; n. sic accepit formam serui, ut amitteret formam Dei, in qua erat aequalis patri. Si ergo ita accepta est forma serui, ut non amitteretur forma Dei, cum & in forma serui, & in forma Dei idem ipse sit filius unigenitus Dei patris, in forma Dei aequalis patri, in forma serui, mediator Dei & hominu homo Christus Iesus, quis no intelligat qd in forma Dei et ipse seipso maior est, in forma aut serui et seipso minor est? No itaq; immerito scriptura utrunq; dicit, & aequalis Aug. Tomus tertius. L Item

1. Cor. 3. Ioan. 1.

B

Phil. 2.

1. Cor. 11

Psal. 81.

Rom. 1. Galat. 5.

Deut. 6.

Matt. 4.

Rom. 1.

Phil. 3.

1. Cor. 6.

D

1. Cor. 6.

1. Cor. 6. Filius qd minor patre accepit ipso. c. 7. 1. Tim. 2

Ioan. 14.

1. Hil. 2.

1. Tim. 2

Iem patri filiū, & patrē maiore filio. Illud. n. pp formā Dei, hoc aut pp formā serui, sine vlla cōfusione intelligitur. Et hęc nobis regula per oēs sacras scripturas dissoluendā huius qōnis, ex vno capite epistolæ Pauli Apostoli promittitur, vbi manifestius ista distinctio cōmendatur. Ait. n. Qui cū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo, sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs, in similitudinē hominū factus & habitu inuentus vt hō. Est ergo Dei filius Deo patri natura æqualis, habitu minor. in forma enim serui quā accepit minor est patre: in forma autē Dei in qua erat et antequā hanc accepisset, æqualis est patri. In forma Dei verbū per q̄ facta sunt omnia: in forma autē serui, factus ex muliere, factus sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Proinde in forma Dei fecit hoīem, in forma serui factus est homo. Nā si pater tm sine filio fecisset hoīem, non scriptū esset: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostram. Ergo quia forma Dei accepit formā serui, vtrunq; Deus, & vtrunq; homo. Sed vtrunq; Deus pp accipientē Deū, vtrunq; autē homo pp accipiētem hominē. Neq; n. illa susceptione alterū eorū in alterū conuersum atq; mutatū est: nec diuinitas quippe in creaturā mutata est vt desisteret esse diuinitas, nec creatura in diuinitatem ut desisteret esse creatura. Illud autē quod dicit Apostolus. Cum autē ei omnia subiecta fuerint, tūc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit omnia: Aut ideo dictum est, ne quisquā putaret habitū Christi qui ex humana creatura susceptus est, conuersum iri posse in ipsam diuinitatē, vel ut certius exprefserim deitātē, q̄ non est creatura, sed est unitas Trinitatis incorporea & incōmutabilis, & sibi met consubstantialis, & cōæterna natura. Aut si quisquā contendit, vt aliqui sentierunt, ita dictū, Et ipse filius subiectus erit ei q̄ illi subiecit omnia: vt ipsam subiectionē cōmutationem & conuersionē credat futuram creaturę in ipsam substantiā vel essentiā creatoris, i. vt quæ fuerat substantia creaturæ, fiat substantia creatoris: certe vel hoc concedit, q̄ non habet vllā dubitationē, nondum hoc fuisse factū, cū dñs diceret: Pater maior me est. Dixit. n. hoc nō solū antequā ascendisset in cælū, verum et antequā passus resurrexisset à mortuis. Illi autē qui putant humanā in eo naturā in deitatis substantiā mutari atq; conuerti, est ita dictum. Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit oīa: ac si diceret, tunc & ipse filius hoīs & à verbo Dei suscepta humana natura cōmutabitur in eius naturā, qui ei subiecit oīa, tunc futurū putant, cū post diē iudicij tradiderit regnū Deo & patri, Ac per hoc et secundū istā opinionē adhuc pater maior est, q̄ quæ de virgine serui forma accepta est. Quod si aliqui & hoc affirmant, q̄ iam fuerit in Dei substantia mutatus homo Christus Iesus, illud certe negare non possunt, q̄ adhuc natura hominis manebat, q̄ ante passionē dicebat, Quā pater maior me est: vnde nulla contatio est secundum hoc dictum esse, q̄ forma serui maior est pater, cui in forma Dei æqualis est filius. Nec quisquā cū audierit q̄ ait Apostolus: Cū autē omnia ei subiecta fuerint, manifestum quia p̄ter eū qui illi subiecit omnia: ita existimet de patre intelligendum, q̄ subiecerit omnia filio, vt ipsum filiū sibi oīa subieciisse non putet. Quod Apostolus ad Philippenses ostēdit dicens, Nostra autē conuersatio in cælis est, vnde & saluatorem expectamus dñm Iesum Christū, qui trāsfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme vt fiat corpori gloriæ suæ, secundū operationē suā qua possit etiā sibi subijcere omnia. Inseparabilis. n. operatio est patris & filij: alioquin nec ipse pater sibi subiecit oīa, sed filius ei subiecit, qui ei regnū tradit, & euacuat omnem principatū & oēm ptātem & virtutem. De filio quippe ista dicta sunt: Cū tradiderit, inquit, regnū Deo & patri, cū euacuauerit oēm principatū & oēm potestātē & virtutē. Ipse. n. subiecit, qui euacuat: Nec sic arbitremur Christū traditurū regnū Deo & patri, vt adimat sibi. Nā & hoc quidā vaniloqui crediderunt. Cū enim dicitur, Tradiderit regnū Deo & patri: non separatur ipse, quia simul cū patre vnus Deus est. Sed diuinarum scripturarū curiosos contentionūq; studiosos fallit verbum q̄ positū est, donec. Ita nanq; sequitur. Oportet. n. illum regnare, donec ponat oēs inimicos suos sub pedibus suis: tanquā cū posuerit, nō sit regnaturus. Nec intelligunt ita dictum sicuti est illud. Confirmatum est cor eius, nō commouebitur donec videat super inimicos suos. Non. n. cū viderit iam cōmouebit. Quid ergo est, Cū tradiderit regnū Deo

Ibidem.

Ioan. 1.

Galat. 4.

Gen. 1.

Phil. 2.

Scripturas perpe-
ram in el-
lefas ex-
plicat. c. 8
2. Co. 15

Ioan. 14.

1. Co. 15

Ioan. 14.

Philipp.

1. Co. 15.

Phil. 3.

I

Pl. 11

1. Co.

Deo & patri: quasi modo non habeat regnū Deus & pater? Sed quia oēs iustos in quibus nūc regnat ex fide viuētib; mediator Dei & hoīum hō Christus Iesus pducūrus est ad speciem, quā visionē dicit idē Apostolus facie ad faciem: ita dictū est, Cum tradiderit regnū Deo & patri, ac si diceret, cū perduxerit credētes ad cōtēplationē Dei & patris. Sicut. n. dicit: Oīa mihi tradita sunt à patre meo, & nemo nouit filium nisi pater, & nemo patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur à filio pater, cū euacuauerit omnē principatū & omnem potestātē & virtutē. i. vt necessaria non sit dispensatio similitudinū per angelicos principatū & potestates & virtutes. Ex quarū persona non inconuenienter intelligitur dici in Cāntico cānticorū ad sponsam: Similitudines aurifaciamus tibi cū distinctionib; argēti quoadusq; rex in cubitu suo est, i. quoadusque Xps in secreto suo est: quia vita v̄a abscondita est cū Xpo in Deo. Cū Christus, inquit, apparuerit vita v̄stra tunc & vos apparebitis cū ipso in gloria. Quā antequā fiat, videmus nūc per speculū in ænigmate, hoc est in similitudinib; tunc autē facie ad faciem. Hęc. n. nobis cōtēplatio promittit actionū oīum finis atq; æterna pfectio gaudiorū. Filij. n. Dei sumus, & nondū apparuit quid erimus. Scimus. n. q̄ cū apparuerit similes ei erim⁹, q̄m videbimus eū sicuti est. Quod. n. dixit famulus Israel, qui est misit me ad vos: hoc cōtēplabimur cū viuemus in ceterū. Ita qppe ait Hęc autē est vita æterna, vt cognoscāt te vnū verū Deū, & quē misisti Iesum Christū. Hoc fiet cū venerit dñs & illuminauerit occulta tenebrarū, cū tenebrę mortalitatis huius corruptionisq; transferint, tunc erit mane n̄sum de quo in Psalmo d̄: Mane astabo tibi & cōtemplabor. De hac cōtēplatione intelligo dictū, Cū tradiderit regnū Deo & patri. i. cum perduxerit iustos, in quibus nunc ex fide viuētib; regnat mediator Dei & hoīum, hō Christus Iesus ad cōtēplationē Dei & patris. Si desipio hic, corrigat me qui melius scipit, mihi aliud non videtur. Neq; n. q̄remus aliud cū ad illius cōtēplationē peruenimus, quæ nunc non est quandiu gaudium nostrum in spe est. Spes autem quę videtur non est spes: quod. n. videt quis quid speret?

Abac. 2.

1. Tim. 1.

1. Co. 13

1. Co. 15.

Matt. 1.

1. Co. 15.

Cantic. 1.

Colof. 3.

1. Co. 13.

1. Ioan. 3.

Exod. 3.

Ioan. 17.

1. Cor. 4.

Psa. 5.

1. Cor. 1.

1. Tim. 2.

Rom. 8.

Si autē quod non videmus speramus, per patētiā expectamus quoadusq; rex in re cubitu in suo est. Tūc erit quod scriptū est? Adimplebis me letitia cū vultu tuo. Illa letitia nihil amplius requiretur, q̄ nec erit q̄ amplius requiretur. Ostendetur. n. nobis pater, & sufficiet nobis. Quā bene intellexerat Philippus vt diceret dño. Oīde nobis patrē, & sufficit nobis sed nondū intellexerat, eo quod que mō idipsum se potuisse dicere: dño ostēde nobis te & sufficit nobis. Vt enim hoc intelligeret, n̄sum ei à dño est. Tanto tpe vobiscū sum, & non cognouistis me: Philippe q̄ videt me, videt & patrē. Sed quia volebat eum ex fide viuere anteq̄ illud posset videre, secutus est, & ait. Nō credis, quia ego in patre & pater in me est? Quandiu. n. sumus in corpore, peregrinamur à dño. Per fidē. n. ambulamus & nō p̄ speciem. Cōtēplatio quippe merces est fidei, cui mercedi per fidē corda mūdant: sicut scriptū est: Fide mūdās corda eorū. Probatur autē q̄ illi cōtēplationi corda mudentur, illa maxime sentētia: Beati mundicorde, quoniā ipsi Deū videbūt. Et quia hęc est vita æterna, dicit Deus in Psalmo: Longitudine dierum replebo eū, & ostēdam illi salutare meum. Siue ergo audiamus ostēde nobis filiū, siue audiamus, ostēde nobis patrē: tantundē ualet, quia neuter sine altero pōt ostendi, unum quippe sunt, sicut & ipse ait, Ego & p̄ vnū sumus. Deniq; ppter ipsam inseparabilitatē, sufficienter aliquñ nominatur, uel pater uel filius solus, adimpletur nos letitia cū vultu suo. Nec inde separatur utriusq; spiritus, idest patris & filij spiritus. Qui spiritus proprie d̄ spūs ueritatis, quē hic mūdus accipere nō pōt. Hoc est. n. plenū gaudiū nostrū, quo ampli⁹ nō est, frui scilicet Trinitate Deo, ad cuius imaginē facti sumus. Propter hoc aliquñ ita loquitur de spiritu sancto tanquā solus ipse sufficiat ad beatitudinē nostrā: & ideo solus sufficit, q̄a separari à patre & filio nō pōt: sicut p̄ solus sufficit, q̄a separari a filio & spūs sancto non pōt: & filius ideo sufficit solus, quia sarari a patre & spiritu sancto nō potest. Quid enim sibi uult q̄ ait? Si diligitis me, mandata mea seruare, & ego rogabo patrem, & aliū aduocatū dabit uobis, ut uobiscū sit in æternū, spiritum ueritatis quem hic mundus accipere nō potest, idest, dilectores mundi. Animalis enim

Psal. 15.

Ioan. 14.

M

2. Cor. 5.

AET. 15.

Matt. 5.

Psal. 10.

Ioan. 10.

Ioan. 14.

Ibidem.

enim hō non p̄cipit ea q̄ sunt spūs Dei. Sed
 1. Cor. 3. adhuc pōt videri ideo dictū. Et ego rogabo
 Ioan. 14. patrē & alium aduocatū dabit vobis, vt vo-
 biseū sit in æternū, quasi non solus filius suf-
 ficiat. Illo autē loco ita de illo dictū est, tan-
 Ioan. 16. quā solus omnīū sufficiat. Cū venerit spūs
 veritatis docebit vos omnē veritatē. Nunquid
 ergo separat hic filius, tāquā ipse nō doceat
 oēm veritatē, aut quasi hoc impleat spūs san-
 ctus quod minus potuit docere filius? Dicāt
 B ergo si placet, maiorē esse filio spiritum san-
 ctū quē minorē illo solēt dicere An quia nō
 dictū ē ipse solus aut nemo nisi ipse vos do-
 cebit oēm veritatē, ideo permittunt vt cum
 1. Cor. 2. illo docere credatur & filius? Apostolus er-
 go filiū separauit à sciendis ijs quæ Dei sunt
 vbi ait: Sic & quæ Dei sunt nemo scit nisi spi-
 ritus Dei: vt iam isti peruersi possint ex hoc
 dicere, q̄ & filiū non docet quæ Dei sunt, ni-
 si spiritu sanctus, tanq̄ maior minorē: cui fi-
 lius ipse tm̄ tribuit, vt diceret, Quia hæc Io-
 cutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrū
 sed ego veritatē dico. Expedit vobis vt ego
 Ioan. 16. eā, Nā si nō abiero, aduocatus nō veniet ad
 vos, Hoc autem dixit, nō propter inæqua-
 litatē verbi Dei & spiritus sancti, sed tanq̄ im-
 pedimēto eēt p̄sentia filij hominis apud eos
 quominus veniret ille qui minor nō esset,
 quā semetipsū nō exinaniuit formā serui ac-
 cipiēns sicut filius. Oportebat ergo vt aufe-
 ret ab oculis eorū forma serui, q̄ itūtes hoc
 solū esse Christū putabāt q̄ videbāt. Inde est
 & illud, quod ait: Si diligeretis me, gaudere-
 tis vtiq̄, quoniā eo ad patrē quia pater ma-
 ior me est: id est propterea me oportet ire
 ad patrē, quia dū me ita videtis, ex hoc q̄
 videtis, existimatis quia minor sum patrē,
 C atque ita circa creaturam susceptum que ha-
 bitum occupati, & equalitatē quam cum patrē
 habeo non intelligitis. Inde est & illud: Noli
 Ioan. 20. me tangere, nondū enim ascendi ad patrē
 meū. Tactus enim tanquā finem facit notio-
 nis. Ideoq̄ nolebat in eo esse finē intēti cor-
 dis in se, vt hoc quod videbatur tantum mo-
 do putaretur. Ascensio autē ad patrē erat ita
 videri sicut æqualis est patri, vt ibi esset fi-
 nis visōnis, quæ sufficit nobis. Aliquando
 item de filio solo dicitur, quod ipse suffi-
 ciat, & in eius visōne merces tota promit-
 titur delectationis & desiderij nostri. Sic e-
 nim ait: Qui habet mandata mea & custodit

ea, ille est qui diligit me qui autem me dili-
 git, diligetur à patrē meo, & ego diligam eū Ioan. 14.
 & ostendam me ipsum illi. Nunquid hic, quæ
 non dixit, ostendam illi & patrē, ideo se-
 parauit patrē a se? sed quia verum est, Ego &
 Ioan. 10. pater vnus sumus: cū pater offenditur, & fi-
 lius ostēditur, qui in illo est: & cū filius on-
 ditur, etiam pater onditur, qui in illo est. Sicut
 ergo cum ait, Et ostēdam illi me ipsum: intel-
 ligitur quibus ostēdit & patrē, ita & in eo q̄
 Ioan. 14. dicitur, Cū tradiderit regnum Deo & patri:
 intelligitur quia non adimit sibi. Quoniam
 cū perducet credentes ad contēplationem D
 Dei & patris, profecto perducet ad contem-
 plationē suā, q̄ dixit: Et on-
 dā illi me ipsum. Et ideo consequenter cū dixisset illi Iudas
 Ioan. 14. Domine quid factū est quia ostensus es te
 nobis, & nō huic mūdo? Rōdit Iesus & dixit
 illi. Si quis diligit me, sermonem meū serua-
 bit, & pater meus diliget illum, & ad eū ve-
 niemus & mansionem apud eum faciemus.
 Ecce quia nō solū seipsum ostendit ei à quo
 diligitur, quia simul cum patrē venit ad eū,
 & mansionē facit apud eum. An forte puta-
 bitur mansionē in dilectore suo facientibus
 patrē & filio, exclusus esse ab hac mansione
 spiritus sancti? Quid est ergo q̄ superius ait
 de spiritu sancto, Quem hic mūdos accipere
 non potest, qm̄ nō videt illū, nostis illa vos
 quæ vobiscū manet, & in vobis est. Nō itaque
 ab hac mansione separatus est de quo dictū
 est. Vobiscū manet, & in vobis est. Nisi forte
 quisquā sic absurdus est, vt arbitretur cū pa-
 ter & filius venerint, vt mansionem apud
 eum faciant, id est dilectorem suum disces-
 surum inde spiritum sanctum & tanquam lo-
 cum daturum maioribus. Sed huic carnali
 cogitationi occurrit scriptura: Paulo quippe
 superius ait: Et ego rogabo patrē, & a-
 liū aduocatū dabit vobis, vt vobiscū sit in
 æternū. Non ergo discedet patrē & filio ve-
 nientibus, sed in eadē mansione cū ipsis erit
 in æternū, quia nec ille sine ipsis venit, nec il-
 le sine ipso. Sed propter insinuationē Trini-
 tatis, p̄sonis etiā singulis nominatis dicuntur
 quædam separatim: non tamen alijs separatis
 intelligitur p̄p̄ eiusdem Trinitatis vnitatem
 vnamque substantiā atque diuinitatem pa-
 tris & filij & spiritus sancti. Tradet itaque re-
 gnum Deo & patri dominus noster Iesus
 Christus, nō se inde separato, nec spūs sancto
 quando

quando perducet credētes ad contēplatio-
 nem Dei, vbi est finis omnīū bonarū actio-
 nū, & requies sempiterna, & gaudiū q̄ nun-
 quā auferetur à nobis. Hoc n. signat in eo, q̄
 1. Co. 15. ait: Iterū videbo vos, & gaudebit cor vestrū,
 Ioan. 16. & gaudiū vestrū nemo tollet a vobis. Cuius
 Luc. 10. gaudij similitudinē p̄signabat Maria sedēs ad
 pedes dñi, & intenta in verbū eius, quieta, s.
 ab omni actione, & intenta in veritatē secun-
 dum quendā modū, cuius capax est ista vita,
 quo tm̄ p̄figuraret illud, q̄ futurum est in
 æternum. Martha quippe sorore sua in neces-
 sitatis actione conuersante, quamuis bona &
 vtili, tm̄ cū requies successerit, transitura, ipsa
 requiescebat in verbo dñi. Et ideo dñs cō que-
 renti Martha, q̄ eam soror non adiuuaret, re-
 spondit: Maria optimā partē elegit, q̄ non au-
 fereť ab ea. Non malā partem dixit q̄ agebat
 Martha, sed istā optimā q̄ non auferetur. Illa
 enim quæ in ministerio indigentia est, cum
 indigentia ipsa transferit, auferetur. Boni quippe
 1. Co. 15. operis transitori merces est requies per-
 Rom. 1. mansura. In illa igitur contēplatione Deus
 erit omnia in omnibus, quia nihil ab illo a-
 liud requiretur, sed solo ipso illustrari, per-
 fruiq̄ sufficet. Ideoq̄ ille in quo spūs inter-
 pellat gemitibus inenarrabilibus: Vnā, inquit,
 Petij a dño, hanc requirā, vt inhabitem in do-
 mo dñi, per oēs dies vitæ meæ, vt contēpler
 delectationē dñi. Contēplabimur. n. Deū pa-
 1. Tim. 2. trē & filiū & spiritum sanctū, cum media-
 1. Co. 15. tor Dei & hominū, hō Christus Iesus, tradi-
 derit regnū Deo & patri: ut iā nō interpellet
 pro nobis mediator, & sacerdos noster filius
 Dei & filius hoīs, sed & ipse inquantū sacer-
 dos est, assumpta p̄p̄ nos serui forma, subie-
 ctus sit ei qui illi subiecit omnia, ut inquan-
 tum Deus est, cū illo nos subiectos habeat:
 inquantū sacerdos nobiscum illi subiectus
 sit. Quapropter cum filius sit & Deus & ho-
 mo, alia substantia Deus, alia homo, homo
 potius in filio quam filius in patre: Sicut ca-
 ro animæ meæ, alia substantia est ad animā
 meam quāuis in uno homine, quam anima
 alterius hominis ad animam meā. Cum ergo
 tradiderit regnū Deo & patri, i. cum creden-
 tes & uiuentes ex fide, pro quib. nunc media-
 tor interpellat, perduxerit ad contēplationē
 cui percipiendæ suspiramus & gemimus, &
 transferit labor & gemitus iam non interpel-
 labit pro nobis tradito regno Deo & patri:

hoc significās ait, Hæc vobiscū locutus sum
 in similitudinibus, ueniet hora qm̄ iam non
 Ioan. 16. in similitudinibus loquar vobis, sed manife-
 ste de patrē nunciabo vobis, i. iam nō erunt
 similitudines, cū uisio fuerit facie ad faciem.
 Hoc est. n. q̄ ait, sed manifeste de patrē nun-
 ciabo uobis: ac si diceret, manifeste patrē
 ostendam uobis: Nunciabo quippe ait, quia
 uerbum eius est. Sequitur. n. & dicit: Illa die
 in noīe meo petetis, & non dico uobis, quia
 ego rogabo patrē. Ipse. n. pater amat uos,
 quia uos me amastis, & credidistis quia a Deo
 H exiui, Exiui a patrē, & ueni in hunc mundū,
 iterū relinquo mūdū & uado ad patrē. Quid
 est. A patrē exiui, nisi non in ea forma qua æ-
 qualis sum patri, sed aliter, i. in assumpta crea-
 tura minor apparui? Et quid est, Veni in hūc
 mundū: nisi formā serui quā me exinaniens
 accepit, & peccatorū qui mundum istum dili-
 gunt oculis demonstrauit? Et quid est, Iterum
 relinquo mundū: nisi ab aspectu dilectorum
 mundi aufero q̄ uiderunt? Et quid est, Vado
 ad patrē: nisi doceo me sic intelligendum a
 fidelibus meis quō æqualis sum patri? Hoc qui
 credunt, digni habebuntur perducī a fide ad
 speciem, i. ad ipsam uisionē, quo perducens
 dictus est tradere regnum Deo & patri. Fide-
 les quippe eius quos redemit sanguine suo,
 dicti sunt regnū eius, pro quib. nunc inter-
 pellat: tunc autē illic eos sibi faciens inherere,
 ubi æqualis est patri, non iam rogabit patrē
 pro eis. Ipse. n. inquit, pater amat uos. Ex hoc
 enim rogat, quo minor est patrē: quo uero
 æqualis est, exaudit cum patrē. Vnde se ab eo
 quod dixit, Ipse. n. pater amat uos: utique ip-
 se non separat: sed secundū ea facit intelligi,
 quæ supra cōmemorauit, satisq̄ insinuauit,
 plerūq̄ ita nominari in trinitate unamquāq̄
 personā, ut & alia illic intelligatur. Sic itaq̄
 dictū est, ipse. n. pater amat uos: ut consequē-
 ter intelligatur & filius & spiritus sanctus: nō
 quia modo nos non amat, qui proprio filio
 Rom. 8. nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit
 eū, sed tales nos amat Deus, quales futuri su-
 I mus, non quales sumus. Quales. n. amat, tales
 in æternū cōseruat: q̄ tunc erit cum tradide-
 rit regnū Deo & patri, qui nunc interpellat
 pro nobis ut iā non roget patrē, quia ipse pa-
 ter amat nos. Quo autē merito, nisi fidei, qua
 credimus antequā illud q̄ promittitur uidea-
 mus? Per hanc. n. peruenimus ad speciem, ut
 Aug. Tomus tertius. L 3 tales

In ma-
 persona,
 interdum
 intelligit
 tres oēs.
 cap. 9.
 Phil. 2.
 Ioan. 14.

Ibidem

Idem
 filius est
 car. 6. 10

Ioan. 16.

H

Rom. 8.

1. Co. 15.

tales nos amet, quales amat, vt simus, nō quales odit qui mali sumus, & hortatur ac p̄stat, ne tales esse semper velimus. Quapropter cognita ista regula intelligendarū scripturarum de filio Dei, vt distinguamus q̄ in eis sonet secundū formā Dei, in qua æqualis est patri, & quid secundū formā serui quā accepit, in qua minor est patre, non conturbabimur tanquā cōtrarijs ac repugnantib. inter se sanctorum sn̄js. Nam secundū formā Dei æqualis est patri, & filius, & spiritus sanctus, quia neuter eorū creatura est, sicut iā ostendimus. Secundū autē formā serui, minor est patre, quia ipse dixit: Pater maior me est. Minor est seipso, quia de illo dictū est: Semetipsum exinaniuit formā serui accipiēs. Minor est sp̄s sancto, quia ipse ait: Qui dixerit blasphemā in filiū hominis, remittetur ei: Qui autē dixerit in spiritum sanctū non remittetur ei. Et in ipso virtutes operatus est, dicens: Si ergo in spiritu Dei eicio dēmonia, certe superuenit super vos regnū Dei. Et apud Esaiam dicit, quā lectionē ipse in synagoga recitauit, & de se cōpletam sine serupulo dubitationis ostendit. Spiritus, inquit, dñi super me, pp̄ q̄ vnxit me, euangelizare pauperib. misit me, prædicare captiuis remissionē, &c. Ad quæ faciendā ideo dicit se missum, quia spiritus dñi est super eum. Secundū formā Dei, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Secundum formā serui, ipse factus est ex muliere, factus sub lege. Secundū formam Dei, ipse & pater vnum sunt. Secundū formā serui non venit facere voluntatē suā, sed voluntatem eius qui eū misit. Secundū formā Dei, sicut habet pater vitā in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Secundū formam serui, Tristis est anima vsq; ad mortē. & Pater inquit, si fieri potest transeat à me calix iste.

L Secundū formam Dei, Ipse est verus Deus & vita æterna. Secundū formā serui, Factus est obediens vsq; ad mortē, mortem autē crucis. Secundū formam Dei, Omnia quæ habet pater, ipsius sunt: & omnia tua mea sunt, inquit, & mea tua. Secundum formā serui, Non est doctrina ipsius, sed illius qui eū misit, Et de die & hora nemo scit, neq; angeli in cælo, ne que filius, nisi pater. Hoc. n. nescit, q̄ nescientes facit, i. q̄ non ita sciebat vt tunc discipulis indicaret: sicut dictū est ad Abraham, Nūc cognoui q̄ timeas Deum, i. nunc feci vt co-

gnosceres, quia & ipse sibi in illa tentatione probatus innotuit. Nā & illud vtiq; dicturus erat discipulis tēpore opportuno, de quo fuerat tanquā praterito loquens ait, iam non dicā vos seruos, sed amicos, seruus. n. nescit voluntatem dñi sui: Vos autē dixi amicos, quia omnia quæcunq; audiui a patre meo, nota feci vobis. q̄ nondum fecerat, sed quia, certo facturus erat, quasi iā fecisset locutus est. Ipsis. n. ait, Multa vobis habeo dicere, sed non potestis illa portare modo. Inter quæ intelligitur, & de die & hora. Nam & Apostolus: Neq; .n. iudicauit me, inquit, scire aliquid inter vos, nisi Christū Iesum, & hunc crucifixum. Eis. n. loquebatur qui capere altiora de Christi deitate non poterant. Quibus etiam paulopost dicit, Nō potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalib. Hoc ergo inter illos nesciebat, quod per illum scire non poterāt. Et hoc solum se scire dicebat, quod eos per illum scire oportebat. Denique sciebat inter perfectos, quod inter paruulos nesciebat. Ibi quippe, ait, Sapiētiam loquimur inter perfectos. Eo nanque genere locutionis nescire quisque dicitur q̄ occultat, quod dicitur fossa cæca quæ occulta est. Neque. n. aliquo genere loquuntur scripturæ, quod in consuetudine humana non inueniatur, quia vtique hominibus loquuntur. Secundum formam Dei dictum est, Ante omnes colles genuit me, i. ante omnes altitudines creaturarū. Et ante Luciferum genui te, i. ante omnia tēpora & temporalia. Secundum formam autē serui dictum est: Dñs creauit me in principio viarum: Quia secundum formam Dei dixit, Ego sum veritas, & secundum formam serui, Ego sum via. Quia enim ipse est primogenitus a mortuis, iter fecit Ecclesie suæ ad regnū Dei ad vitam æternam, cui caput est ad immortalitatem etiā corporis: & ideo creatus est in principio viarū Dei in opera eius. Secundum formam enim Dei, principium est quod & loquitur nobis: in quo principio fecit Deus cælum & terram. Secundum autē formam serui, Sponsus procedens de thalamo suo. Secundū formam Dei, Primogenitus omnis creaturæ, & ipse ante omnes est, & omnia in illo constant. Secundum formam serui, Ipse est caput corporis Ecclesie. Secundum formā Dei, Dominus est gloriæ. Vnde manifestū est, q̄ ipse glorificet sanctos suos.

Quos

Filius quō minor P- troque. Cap. 11.

K

Ioan. 14. Phil. 2.

Mat. 12.

Iuac. 4. Esa. 61.

Ioan. 1.

Galat. 4.

Ioan. 10.

Ioan. 6.

Ioan. 5.

Mat. 26

I. Ioan. 5

Phil. 2.

Ioan. 16.

et 17.

Ioan. 7.

Mat. 24.

Qua ratione filius dicitur nesci-

Rem. 8. Rom. 4. Rom. 3. Mat. 20. Ioan. 10. Ioan. 16. Ioan. 14. Mat. 10. Ioan. 16. Ioan. 12. Mat. 20. Ioan. 12.

Quos enim prædestinavit ipsos & vocauit, & quos vocauit ipsos & iustificauit, quos iustificauit, ipsos & glorificauit. De illo quippe dictū est, quod iustificet impium: de illo dictū est: q̄ sit iustus & iustificās. Si ergo quos iustificauit, ipsos & glorificauit, qui iustificat ipse & glorificat, q̄ ē, vt dixi, Dñs gloriæ, secundū formā tamen serui satagētib. discipulis de glorificatione tua, respondit: Sedere ad dextrā vel ad sinistrā meam non est meū dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. Quod autē paratū est a patre eius, & ab ipso filio paratū est, Quia ipse & pater vnū sunt. Iā enim ostendimus in hac Trinitate p multos diuinarū locutionū modos et de singulis dicit q̄ omniū est, propter inseparabile operationē vnus eiusdemq; substantiæ. Sicut de spiritu sancto dicit, Cum ego iero, mittā illum ad vos. Non dixit, mittemus, sed ita quasi tantū filius eū missurus esset, & non pater: cum alio loco dicat: Hæc locutus sum vobis apud vos manens: Aduocatus autē ille, spiritus scilicet, quē mittet pater in nomine meo, ille vobis declarauit omnia. Hic rursus ita dictum est, quasi non eum missurus esset & filius, sed tantum pater. Sicut ergo ista, ita & illud quod ait, Sed quibus paratū est a patre meo: cū patre se intelligi voluit, parare se des gloriæ quibus uellet. Sed dicit aliquis: Illic cū de spiritu sancto loqueretur, ita se missurū ait, vt nō negaret patre missurū: hic uero aperte ait, Non est meum dare vobis atq; ita secutus, a patre dixit ista præparata. Sed hoc est qd̄ prætrinximus secundū formam serui dictam: ut ita intelligeremus. Non est meū dare uobis: ac si diceretur, Non est humana potestatis hoc dare: ut per illud intelligitur, hoc dare, per quod Deus & æqualis est patri. Non est, inquit, meū dare, id est, nō humana potestate ista do, sed quibus paratū est a patre meo. Sed iam tu intellige, quia si omnia quæ habet pater mea sunt, & hoc utique meū est, & cū p̄ se ista parauit. Nā & illud quero, quomodo dictū sit, Si quis nō audit uerba mea, ego nō iudicabo illum. Fortassis. n. ita hic dixit, Ego non iudicabo illum: quem admodū ibi, Non est meum dare. Sed quod hic sequitur, Non enim ueni, inquit, ut iudicē mūdū, sed ut saluum faciā mundum. Dein da adiungit, & dicit: Qui me spernit & non

accipit uerba mea, habet qui se iudicet. Hic iam intelligeremus patre, nisi adiungeret & diceret, uerbū quod locutus sum, ipsum iudicabit illū in nouissimo die. Quid igitur, iam nec filius iudicabit, quia dixit. Ego non iudicabo illū, nec pater, sed uerbū q̄ locutus est filius: immo potius audi adhuc qd̄ sequitur. Quia ego, inquit, nō ex me locutus sum, sed ille qui me misit pater, ille mandatum mihi dedit, quod dicā, & quod loquar, & scio quæ mandatū eius vita æterna ē. Quæ ego loquar ita ut dixit mihi pater, sic loquor. Si ergo nō iudicat filius, sed uerbum quod locutus est filius: ideo autem iudicat uerbum quod locutus est filius, quia non ex se locutus est filius sed qui misit eū pater mandatū dedit ei quid dicat, & quid loquatur: pater utiq; iudicat cuius uerbū est quod locutus est filius, atq; ipsum uerbū patris idem est filius ipse. Non enim aliud est mandatū patris, aliud uerbū patris. Nā & uerbū hoc appellauit, & mandatū. Videamus ergo ne forte q̄ ait, Ego nō ex me locutus sum: hoc intelligi uoluerit, Ego nō ex me natus sum. S. n. uerbū patris loquitur se ipsum loquitur, quia ipse est uerbū patris. Plerumq; .n. dicit, Dedit mihi pater: in quo uult intelligi q̄ eū genuerit pater: nō ut tanq̄ iam existenti & nō habenti dederit aliquid: sed ipsum dedisse ut haberet, genuisse est vt esset. Nō enim sicut creatura, ita Dei filius ante incarnationē & ante assumptam creaturā unigenitus, per quem facta sunt oīa, aliud est, & aliud hēt, sed hoc ipsū est, q̄ est id q̄ habet, quod habet. Quod illo loco manifestius dī, si qs ad capiendū sit idoneus, ubi ait: Sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio uitam habere in semetipso. Neq; enim iā existenti & uitā non habenti dedit ut haberet uitam in semetipso, cum eo ipso quod est, uita sit: hoc est ergo, dedit filio uitam habere in semetipso, genuit filiū incommutabilem uitam, quod est uita æterna. Cum ergo uerbum Dei filius Dei, & filius Dei sit uerus Deus, & uita æterna, sicut in epistola sua dicit Ioannes, etiam hic quid aliud agnoscimus, cum dicit dominus, Uerbū quod locutus sum, ipsum iudicabit eū in nouissimo die: & ipsum uerbū patris uerbum esse dicit & mandatū patris, ipsumque mandatū uitam æternam? Et scio, inquit, quia mandatū eius uita æterna est. Quæro itaq; quō intelligamus,

Ioan. 12.

E

I. Cor. 1.

Prm. 8.

Ps. 109.

Ioan. 14.

A

Ioan. 8.

Gen. 1.

Ps. 111.

Colos. 1.

Ibidem.

I. Ioan. 5.

Ioan. 12.

Ego non iudicabo, sed verbum quod locutus sum iudicabit: quod ex consequentibus apparet ita dictū, ac si diceret sic. Ego non iudicabo, sed verbum patris iudicabit, verbum autem patris est ipse filius Dei. Sic ne intelligendū est, Ego non iudicabo, sed ego iudicabo: quō istud potest esse verum, nisi ita: ego scilicet non iudicabo ex potestate humana qua filius hoīs sum: sed ego iudicabo ex potestate verbi, qua filius Dei sum? Aut si cōtraria & repugnātia videntur, ego non iudicabo, sed ego iudicabo: quid illic dicemus, vbi ait, Mea doctrina non est mea: quomodo mea quomodo non mea? Non enim dixit, Ista doctrina non est mea, sed mea doctrina non est mea: quā dixit suam, eandem dixit non suam. Quomodo istud verum est, nisi secundum aliud suū dixerit, secundum formā serui non suam: Cū enim dicit, Nō est mea sed eius quae me misit: ad ipsum verbum nos fecit recurrere, doctrina enim patris est verbum patris quae est vnicus filius. Quid sibi & illud vult. Qui in me credit, nō in me credit? Quomodo in ipsum, quomodo nō in ipsum, quomodo tam cōtrariū sibi quae aduersum potest intelligi? Qui in me credit, inquit, non in me credit, sed in eū qui me misit: nisi ita intelligas, qui in me credit, nō in hoc quod videt credit, ne sit spes nostra in creatura: sed in eo qui suscepit creaturam in qua humanis oculis apparet, ac sic ad se equalē patri contēplandū per fidē corda mundaret: Ideo quae ad patrē referens intentionē credētū & dicens, Nō in me credit, sed in eū qui me misit: nō utique; sed a patre. i. ab illo qui eū misit voluit separari: sed ut sic in eū crederet, quō in patrē cui ē equalis. Quod aperte alio loco dicit, Creditis in Deū & in me: quia ego & pater vnus Deus. Sicuti ergo hic, tanquā abstulerit à se fidē hominū, & in patrē trāstulerit, dicendo, nō in me credit, sed in eum qui me misit: à quo tñ se utique nō separauit, Sic et quod ait, Nō est meū dare, sed quibus paratū est à patre meo, puto clarere secundū quid vtrunq; accipiendū sit. Tale est enim & illud, Ego non iudicabo: cū ipse iudicaturus sit viuos & mortuos: sed quia nō ex potestate humana, propterea recurrens ad deitatem, sursum erigit corda hominum, propter quae subleuanda descendit.

Nisi tñ ipse idem esset filius hoīs pp formā serui quā accepit qui est filius Dei propter Dei formā in qua est, non diceret Apostolus Paulus de principibus huius seculi, Si enim cognouissent, nūquā dñm gloriæ crucifixisset. Ex forma enim serui crucifixus est, & tñ dñs gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio quae Deū hominē faceret, & hominem Deū: quid tñ propter quid, & quid secundū quid dicat, adiuuante dño, prudens diligens & pius lector intelligit. Nam ecce diximus quia secundum id quod Deus est, glorificat suos, secundū hoc utique; quod dñs gloriæ est, & tñ dñs gloriæ crucifixus est, quia recte dicitur & Deus crucifixus, non enim ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis: sicut dicimus quia secundū id quod Deus est iudicat, hoc est ex potestate diuina, non humana, & tamen ipse homo iudicaturus est, sicut dñs gloriæ crucifixus est: ita enim aperte ait, Cum venerit filius hominis in gloria sua, & omnes angeli eius cum eo: tunc congregabuntur ante eū omnes gentes: & cetera quae de futuro iudicio vsq; ad vltimam sententiam in eo loco p̄dicantur. Et Iudaei, quippe qui in maliciā suā perseverantes, in illo iudicio puniēdi sunt, sicuti alibi scriptū est, Videbūt in quē pupugerunt. Cum enim & boni & mali visuri sunt iudicē viuorū & mortuorū, nisi scd̄m formā eū videre non poterunt mali, nisi scd̄m formā qua filius hominis est, sed tñ claritate in qua iudicabit, non in humilitate in qua iudicatus est. Ceterum illam Dei formā in qua equalis est patri, proculdubio impij non videbunt. Non enim sunt mundicordes. Beati enim mundicordes, quoniam ipsi Deū videbūt. Et ipsa visio est facie ad facie, quae sum mū premiū promittitur iustis, & ipsa fiet, cū tradet regnū Deo & patri: in quosua formā visionem vult intelligi, subiecta Deo vniuersa creatura, & ipsa in qua filius Dei filius hominis factus est. Quia secundū hanc & ipse filius tunc subiectus illi erit, qui ei subiecit oīa, ut sit Deus omnia in omnibus. Alioquin si filius Dei iudex in forma qua equalis est patri etiā impijs cū iudicaturus est apparebit, quid est quod pro magno dilectori suo pollicetur dicens, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi? Quapropter filius hominis iudicaturus est, nec tamen ex humana potestate, sed ex ea qua filius

filii Dei est. Et rursus filius Dei iudicaturus est, nec tamen in ea forma apprensus, in qua Deus est equalis patri, sed in ea qua filius hoīs est. Ita vtrunq; dici potest, & filius hoīs iudicabit, & non filius hominis iudicabit. Quia filius hominis iudicabit, ut verū sit quod ait Cum venerit filius hominis, tunc congregabunt ante eum oēs gentes. Et non filius hominis iudicabit, ut verū sit quod ait, Et ego non iudicabo. Et ego non quæro gloriā meā, est qui quærat & iudicet. Nam secundum id quod in iudicio non forma Dei, sed forma filij hoīs apparebit: nec ipse pater iudicabit. Secundū hoc enim dictū est, Pater non iudicat quēquā, sed oē iudicium dedit filio. Quod vtrū ex illa locutione dictū sit, quā supra cōmemorauimus. vbi ait, Sic dedit filio habere vitā in semetipso, ut significaret quia sic genuit filiū, An ex illa de qua loquitur Apostolus dicens, Propter quod eū suscitauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Hoc enim de filio hoīs dictū est: secundū quē Dei filius excitatus est à mortuis. Ille quippe in forma Dei equalis ē patri, ex qua se exinaniuit, formā serui accipiens: in ipsa forma serui & agit & patitur & accipit, quae consequenter contextit Apostolus. Humiliauit se factus obediens vsq; ad mortē, mortē autem crucis: propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit ei nomē quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectat, cęlestiū, terrestriū & inferorū, & oīs lingua confiteatur, quia dñs Iesus Christus in gloria est Dei patris. Vtrū ergo secundū illā, an scd̄m istā locutionē dictū sit, Omne iudiciū dedit filio: satis hinc apparet, quia si secundū illud diceretur scd̄m quod dictū est, Dedit filio habere vitā in semetipso, nō utique diceretur pater non iudicat quēquā. Secundū hoc enim quod equalē pater genuit filium iudicat cū illo. Secundū hoc ergo dictū est quod in iudicio, nō in forma Dei, sed forma alij hominis apparebit. Non quia non iudicabit qui dedit omne iudiciū filio, cū de illo dicat filius, Est qui quærat & iudicet: sed ita est dictū, Pater non iudicat quēquā, sed omne iudiciū dedit filio: ac si diceret. Patrē nemo videbit in iudicio viuorū & mortuorum, sed omnes filium: quia & filius hominis est, ut possit & ab impijs videri, cum & illi videbunt in quem pupugerunt. Quod ne

conijcere potius quam aperte demonstrare videamur, proferamus eiusdem dñi certam manifestamque sententiam, qua ostendamus ipsam fuisse causam ut diceret, Pater non iudicat quēquā, sed omne iudicium dedit filio, quia iudex in forma filij hominis apparebit, quae forma non est patris & filij. Nec ea filij in qua equalis est patri, sed in qua minor est patre, ut sit in iudicio conspicuus & bonis & malis. Paulo enim post dicit, Amen dico vo bis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui misit me, habet vitam æternam & in iudicium nō veniet, sed transit à morte in vitam. Hæc vita æterna est illa visio quae non pertinet ad malos. Deinde sequitur, Amen amen dico vobis, quia veniet hora & nunc est quā mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuunt. Et hoc proprium est piorū, qui sic audiunt de incarnatione eius, ut credant, quia filius dei est, id est, sic eū propter se factū accipiunt minorē patre in forma serui, ut credant quia equalis est patri in forma Dei. Et ideo sequitur, & hoc ipsum cōmendans dicit, Sicut enim pater habet vitam in semetipso, ita dedit & filio vitā habere in semetipso. Deinde venit ad visionē suae claritatis in qua venturus est ad iudiciū, quae visio cōmunis erit impijs & iustis. Sequitur enim & dicit, Et potestatem dedit ei iudiciū facere, quā filius hominis est. Puto nihil esse manifestius. Nam quia filius Dei est equalis patri, non accepit hanc potestatem iudicij faciendi, sed habet illam cum patre in occulto. Accipit autē illam, ut boni & mali eū videant iudicantē, quia filius hominis est. Visio quippe filij hominis exhibebit & malis. Nā visio formae Dei non nisi mundis corde quia ipsi Deum videbunt. id est, solis pijs exhibebit: quorū dilectioni hoc ipsum promittit, quia seipsum ostendet illis. Et ideo vide quid sequatur. Nolite mirari hoc, inquit, Quid nos prohibet mirari, nisi illud quod reuera mirat oīs qui nō intelligit ut ideo diceret patrē dedisse in eo potestatem iudiciū facere, quia filius hoīs est, cū magis quasi hoc expectaretur, ut diceret quā filius Dei est. Sed quia filium Dei secundū id quod in forma Dei equalis est patri videre iniqui nō possunt. Oportet autē ut iudicē viuorum & mortuorū, coram quo iudicabuntur, & iusti videant & iniqui, Nolite, inquit, hoc mirari, quoniam ueniet

Ioan. 7.

Phil. 2.
Ioan. 7.

Ioan. 12.

Ibidem.

Ioan. 14.
Ioan. 10.

Ioan. 12.
Mat. 20.

Ioan. 12.
2. Th. 4.
H

Phil. 2.
De eodē
Christo
dixerunt
dicantur,
ob diuer-
sas hypo-
theses.
I. Cor. 14.

Mat. 23.

Zach. 12.

Phil. 2.
Comen. 4.
sem. di.
48. cap.
Sed cum
Mat. 6.
I. Cor. 15.

Ioan. 8.
Ioan. 5.

K
Ioan. 14.

Zach. 12.

Mat. 25.
Ioan. 8.

Ioan. 5.

Phil. 2.

Ioan. 5.

Ioan. 8.
Ioan. 5.

Zach. 12.

Ioan. 5.

Ibidem.

Ioan. 5.

Ioan. 5.

Ibidem.

Mat. 5.

Ioan. 5.

B

Ibidem.

veniet hora in qua omnis qui in monumentis sunt audient uocem eius, & prodient qui bona gesserunt, in resurrectione uitae, qui autem mala gesserunt in resurrectione iudicij. Ad hoc ergo oportebat ut iohannes acciperet hanc potestatem quia filius hominis est, ut resurgentes omnes viderent eum in forma in qua videri ab omnibus poterat: sed alij ad damnationem, alij ad vitam aeternam. Quae est autem vita aeterna, nisi illa visio quae non conceditur impijs? ut cognoscant te, inquit, unum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Quo & ipsum Iesum Christum, nisi quemadmodum unum verum Deum qui ostendet seipsum illis? Non quomodo ostendet se etiam puniendis in forma filij hominis: secundum illam visionem bonus est, secundum quam visionem Deus apparet mundis corde, quoniam quam bonus Deus Israel rectis corde. **C** Quando autem iudicem videbunt mali, non eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebunt corde, sed tunc se plangent omnes tribus terrae, in numero utique omnium malorum & infidelium. **A**postolus Iohannes. Propter hoc etiam illi qui eum dixerat magistrum bonum, quaerens ab eo consilium consequendam vitam aeternam, respondit. Quid me interrogas de bono? nemo bonus nisi vnus Deus: cum & hominem alio loco dicat bonum ipse dominus. **M**at. 12. Bonus homo, inquit, de bono thesauro cordis sui profert bona: & malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala. Sed quia ille vitam aeternam quaerebat: vita autem aeterna est in illa contemplatione, qua non ad poenam videtur Deus, sed ad gaudium sempiternum. Et non intelligebat cum quo loquebatur, qui tantummodo eum filium hominis arbitrabatur. Quid me interrogas, inquit, de bono? id est, istam formam quam vides, quid interrogas de bono, & vocas me secundum quod vides magistrum bonum? Haec forma filij hominis est, haec forma accepta est, haec forma apparebit in iudicio, non tantum iustis, sed & impijs, & huius formae visio non erit in bonum eis qui male agunt. **P**hil. 2. Est autem visio formae meae in qua cum essem, non rapinam arbitratus sum esse aequalis Deo sed ut hanc acciperem meipsum exinaniui. **D**ile ergo vnus Deus pater & filius & spiritus sanctus, qui non apparebit nisi ad gaudium quod non auferetur a iustis. Cui gaudio futuro suspirat quod dicit, Vnam petij a domino hanc requiram, ut inhabitem in domo domini per omnes dies vitae meae, ut contempler delectationem domini. Vnus est

Deus ipse est solus bonus, ob hoc, quia nemo eum videt ad luctum & planctum, sed tantum ad salutem & letitiam veram secundum illam formam si me intellegis, bonus sum. Si autem secundum hanc solam, quid me interrogas de bono, si inter illos es qui videbunt in quem pupugerunt, & ipsa visio malum eis erit, quia poenalis erit. Ex ista sententia dixisse dominum quod me interrogas de bono, nemo bonus nisi vnus deus. His documentis quae commemoravi probabile est, quia illa visio Dei qua contemplantur incommutabiliter atque humanis oculis inuisibilem Dei substantiam quae solis sanctis promittitur, quam dicit Apostolus Paulus, Facie ad faciem: & de qua dicit Apostolus Iohannes, Similes erimus quoniam videbimus eum sicuti est: & de qua dicitur, Vnam petij a domino hanc requiram et contempler delectationem domini: & de qua dicit ipse dominus, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi, & propter quam solam fide corda mundamus, ut simus beati mundicordes, quoniam ipsi Deum videbunt, & si qua alia de ista visione dicta sunt, quae copiosissime sparsa per omnes scripturas inuenit quisquis ad eam quaerendam oculum amoris intendit: sola est summum bonum nostrum, cuius adipiscendi causa praecipitur agere quod quid recte agimus. Visio vero illa filij hominis quae praenunciata est, cum congregabuntur omnes gentes ante eum, & dicent ei, Domine quando te vidimus esurientem & sitientem & cetera. nec bonum erit impijs qui mittentur in ignem aeternum, nec summum bonum erit iustis. Adhuc enim vocat eos ad regnum quod eis paratum est ab initio mundi. Sicut illis dicet, Ite in ignem aeternum: ita istis, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum. Et sicut ibunt illi in combustionem aeternam, sic iusti in vitam aeternam. Quid est autem vita aeterna, nisi ut cognoscant te, inquit, unum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum? Sed iam in claritate de qua dicit patri, quam habui apud te priusquam mundus fieret. Tunc enim tradet regnum Deo & patri, ut intret seruus bonus in gaudium domini sui, & abscondat eos quos possidet Deus in abscondito vultus sui a conturbatione hominum: eorum scilicet qui tunc conturbabuntur audientes illam sententiam: a quo auditu malo iustus non timebit, si modo protegatur in tabernaculo, id est, in fide recta catholicae Ecclesiae

Ecclēsiā, a contradictione linguarū, i. calumnijs hereticorum. Si vero est alius intellectus **M**at. 19. verborum domini quibus ait, Quid me interrogas de bono, nemo bonus nisi vnus Deus: dum tamen non ideo credatur maioris bonitatis esse patris quam filij substantia, secundum quam verbum est, per quod facta sunt omnia, nihilque abhorreat a sana doctrina: securi vtamur, non vno tantum, sed quotquot reperiri poterint. Tanto. n. fortius conuincuntur haeretici, quanto plures exitus patent ad eorum laqueos euitandos. Sed ea, quae adhuc consideranda sunt, ab alio petamus exordio.

D. AVRELI AVGVSTINI De Trinitate.

LIBER SECVNDVS.

PROOEMIUM.

Cum homines Deum quaerunt, & ad intelligentiam Trinitatis pro capto infirmitatis humanae animi intendunt, experti difficultates laboriosas, siue in ipsa acie mentis conantes intueri inaccessibilem lucem, siue in ipsa multiplici & multimoda locutione literarum sacrarum, ubi mihi non vix nisi attenti animo, ut Christi gratia glorificata dulcescat, cum ad aliquod certum discussa omni ambiguitate peruenerunt, facillime debent ignoscere errantibus, qui in errore hominum difficillime tolerantur, praesumptio priusquam veritas pateat: & cum iam patuerit praesumptae defensio falsitatis. A quibus duobus vitijs nimis inimicis inuentioni veritatis, & tractationi diuinorum sanctorumque librorum, si me ut precor & spero, Deus defendere atque munierit scuto bonae voluntatis suae, & gratia misericordiae suae, non ero segnior ad inquirendam substantiam Dei, siue per scripturam eius, siue per creaturam. Quae utraque nobis ad hoc proponit inuicem, ut ipse quaeratur, ipse diligatur, qui & illam inspirauit, & istam creauit. Nec trepidus ero ad proferendam sententiam meam, in qua magis amabo inspicere a rectis, quam timebo morderi a peruersis. Gratanter. n. suscipit osculum colubinum pulcherrima & modestissima charitas: dentem autem caninum vel euitat cauetissima humilitas, uel retundit solidissima ueritas. Magisque optabo a quolibet reprehendi, quam siue ab errante, siue ab adulate laudari. Nullus. n. reprehensor formidandus est amator veritatis. Etenim aut inimicus reprehensurus est, aut amicus. Si ergo inimicus insultat, ferendus est. Amicus autem si errat docendus, si docet audiendus. Laudator uero & errans confirmabit errorē, & adulans illicit in errorem. Emen dabit ergo me iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Quamobrem quamquam firmissime teneamus de domino nostro Iesu Christo, & per scripturas disseminatam, & a doctis catholicis earundem scripturarum tractoribus demonstratam tanquam canonicam regulam, quomodo intelligatur Dei filius & aequalis patri secundum Dei formam in qua est, & minor patre secundum serui formam quam accepit, in qua forma non solum patre, sed & spiritu sancto, neque hoc tamen, sed et seipso minor inuentus est, non seipso qui fuit, sed seipso qui est, quia forma serui accepta, formam Dei non amisit, sicut scripturarum quae in superiore libro commemorauimus testimonia docuerunt. Sunt tamen quaedam in diuinis eloquijs ita posita ut ambiguum sit ad quam potius regulam referatur: utrum ad eam qua intelligimus minorem filium in assumpta creatura: an ad eam qua intelligimus, non quidem minorem esse filium, sed aequalem patri, tamen ab illo hunc esse Deum de Deo, lumen de lumine. Filium quippe dicimus Deum de Deo, patrem autem Deum tamen, non de Deo. Vnde manifestum est, quod filius habeat alium de quo sit & cui filius sit, pater autem non filium de quo sit habeat, sed tamen cui pater sit. Omnis. n. filius de patre est, quod est, & patri filius est. Nullus autem pater de filio est quod est, sed filio pater est. Quaedam enim ita ponuntur in scripturis de patre & filio ut indicent unitatem aequalitatemque substantiae, sicuti est, Ego & pater unum sumus. Et cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalis Deo, & quaecumque talia sunt. Quaedam uero ita ut minorem ostendant filium propter formam serui, id est propter assumptam creaturam mutabilis humanaeque substantiae, sicuti est quod ait, Quomodo pater maior me est. Et, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Nam paulo post consequenter ait, Et dedit ei iudicium facere, quomodo filius hominis est. Quaedam porro ita, ut nec minor nec aequalis ostendatur, sed tantum quod

Psal. 72.

Apost. 1.

Mat. 19.

Mat. 12.

Mat. 19.

Phil. 2.

Psal. 26.

Mat. 19. Zach. 12.

I. Co. 13. I. Ioan. 3. Psal. 26. Ioan. 14. E. Mat. 19.

M. 11.

Ibidem.

Ioan. 1.

I. Co. 13.

Psal. 26.

Psal. 118.

Pf. 140.

I

Trifaria de christo loqui videtur

scripturae Phil. 2.

Ioan. 10. Phil. 2.

K

Ioan. 5. Ioan. 14.

quod de patre sit intiment: vt est illud, Sicut habet pater vitā in semetipso, sic dedit filio vitā habere in semetipso. Et illud, Neque. n. pōt filius à se facere quicquā, nisi q̄ viderit patrē facientē. Quod si p̄p̄a dictū acceperimus, quia in forma accepta ex creatura minor est filius: consequens erit vt prior pater super aquas ambulauerit, aut alicui⁹ alterius cœci nati de sputo, & luto oculos apernerit, & cœtera q̄ filius in carne apparens inter homines fecit: vt posset ea facere qui dixit, non posse filiū à se facere quicquā, nisi q̄ viderit patrē facientē. Quis autē vel delirus ita sentiat? Restat ergo vt hæc ideo dicta sint, quia incōmutabilis est vita filij sicut & patris, & tñ de patre est: & inseparabilis est operatio patris & filij, sed tñ ita operari filio de illo est, de quo ipse est, i. de patre. Et ita videt filius patrē, vt quo eū videt, hoc ipso sit filius. Nō. n. aliud illi est esse de patre, i. nasci de patre, q̄ videre patrē, aut aliud videre operantē, q̄ pariter operari: sed ideo nō à se quia non est à se. Et ideo q̄ viderit patrē facientē hæc eadem facit & filius similiter, quia de patre est. Neque. n. alia similiter, sicut pictor alias tabulas pingit, quēadmodū alias ab alio pictas videt: nec eadē dissimiliter, sicut corpus easdē literas exprimit, quas aīus cogitauit: sed quæcūque, inquit, pater facit, hæc eadē filius facit similiter. Et hæc eadē dixit & similiter, ac p hoc inseparabilis, & par est operatio patri & filio, sed à patre est filio. Ideo nō pōt filius à se facere quicquā, nisi q̄ viderit patrē facientē. Ex hac ergo regula, qua ita loquuntur scripturæ, vt non aliū alio minorē, sed tantū velint ostendere quis de quo sit, nonnulli eum sensum conceperunt, tanquā minor filius diceretur. Quidā autē nostri indoctiores, & in his minime eruditi, dū hæc secūdum formā serui conantur accipere, & eos rectus intellectus non sequitur, perurbantur. Quod ne accidat, tenenda est hæc regula, qua nō minor est filius, sed q̄ de patre sit intimentur: quibus verbis, nō inæqualitas, sed natiuitas eius ostēditur. Sunt ergo quædā in sanctis libris, vt dicere cœperā, ita posita vt ambiguū sit quonā referenda sint vtrū ad illud q̄ p̄p̄ assumptam creaturā minor est filius: an ad illud, q̄ quis æqualis, iū quia de patre sit indicatur. Et mihi quidē v̄, si eo modo ambiguū est, vt explicari discerniq; non possit, ex vtraq; regula

Mat. 14. Ioan. 9.

Ioan. 5.

De primo modo. c. 2

sine periculo posse intelligi, sicut est q̄ ait, Mea doctrina non est mea, sed eius q̄ me misit. Nā & ex forma serui pōt accipi, sicut iā in libro superiore tractauimus, & ex forma Dei in qua sic æqualis est patri, vt tñ de patre sit. In Dei quippe forma, sicut nō est aliud filius aliud vita eius, sed ipsa vita filius est: ita non est aliud filius, aliud doctrina eius, sed ipsa doctrina filius est. Ac per hoc sicut id q̄ dictū est, dedit filio vitā: nō aliud intelligitur q̄ genuit filiū qui est vita: sic et cū dī, Dedit filio doctrinā, bene intelligit, genuit filiū, qui est doctrina, vt q̄ dictū est, Mea doctrina nō est mea, sed eius qui me misit, sic intelligat, ac si dictū sit, ego nō sum à meipso, sed ab illo qui me misit. Nā & de spūsancto de quo non est dictū, Semetipsum exinaniuit formā serui accipiens, ait tñ ipse dñs, Cū autē venerit ipse spūs veritatis, docebit vos oēm veritatē. Non. n. loquet à semetipso, sed quæcunq; audiet loquetur, & q̄ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Post hæc verba, nisi continuo secutus dixisset, Omnia quæcūque habet pater mea sunt, propterea dixi, q̄ de meo accipiet, & annuntiabit vobis: crede res fortasse ita natus de Christo spūsanctus, quēadmodum ille de patre. De se quippe dixerat, Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit. De spiritu autē sancto. Nō. n. loquet à semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Sed quia reddidit causam cur dixerit de meo accipiet, ait. n. Omnia quæcunq; habet pater mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet: restat ergo vt intelligatur et spiritus sanctus de patre habere sicut & filius. Quō? nisi secundum id quod supra diximus, Cū autem venerit paraclētus quē ego mittam vobis, à patre spiritū veritatis qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me? Procedendo itaque à patre dī non loqui à semetipso: & sicut non ex eo fit vt minor sit filius, quia dixit, Nō pōt filius à se facere quicquā, nisi q̄ viderit patrē facientē: non. n. hoc ex forma serui dixit, sed ex forma Dei, sicut iā ostēdimus: hæc autē verba non indicant, q̄ minor sit, sed q̄ de patre sit: Ita non hinc efficitur, vt minor sit spiritus sanctus, quia dictū est de illo, Non enim loquet à semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur. Secundū hoc enim dictum

Ioan. 7. Supra 1. c. 12.

Ioan. 5.

A

Ioan. 7.

Idem de spiritu

et c.

Phil.

Ioan. 16.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

Ioan. 17.

dictū est, q̄ de patre p̄cedit. Cū vero & filius de patre sit, & spūsanctus à patre procedat, cur nō ambo filij dicatur, nec ambo geniti, sed ille vnus filij vnigenitus, hic autē spūs sanctus, nec filius, nec genitus, quia si genitus utiq; filius, alio loco si Deus donauerit & quantum donauerit differemus. Verūtū hic euigilent, si possunt, q̄ hoc etiā sibi suffragari putauerunt, quasi ad demonstrādū patrem filio esse maiorē, quia dixit filius, Pater clarifica me, & ecce spūsanctus clarificat eū. Nū qd nā & ipse maior est filio? Porro autē propterea spūsanctus clarificat filiū, q̄ de filij accipiet, & ideo de eius accipiet, quia oīa q̄ habet pater ipse sunt, manifestū est, quia cū spūsanctus glorificat filiū, pater glorificat filiū. Vnde cognoscitur q̄ omnia quæ habet pater nō tantū filij sed etiā spiritus sancti sunt quia potens est spiritus sanctus glorificare filiū quē glorificat pater. Quod si ille qui glorificat, eo quē glorificat maior est, sinant vt æquales sint q̄ se inuicē glorificant. Scriptū est autē q̄ & filius glorificat patrē. Ego te, inquit, glorificaui super terrā. Sane caueāt ne putetur spiritus sanctus maior ambob. quia glorificat filiū quem glorificat pater, ipsum autē nec a patre nec a filio scriptum est glorificari. Sed in his conuicti, ad illud se conuertunt vt dicant, maior est qui mittit, quā qui mittitur. Proinde maior ē pater filio: quia filius a patre se missum assidue cōmemorat. Maior est & spūsancto, quia de illo dixit Iesus, Quē mittet pater in nomine meo. Et spiritus sanctus vtroq; minor est, quia & pater eū mittit, sicut cōmemorauimus. Et filius cū dixit, Si autē abiero mittā eū ad vos. Quia in q̄ sione primū quæro, vnde & quomodo missus sit filius. Ego, inquit, a patre exiui, & veni in hunc mundum: ergo a patre exire & veni in hunc mundum hoc est mitti. Quod igitur est q̄ de illo idē ipse Euāgelista dixit, In hoc mundo erat, & mūdus per eum factus, est, & mundus eū non cognouit? Deinde cōiūgit, In sua propria venit. Illuc utiq; missus est, quo venit. Ac si in hūc mundū missus est, q̄ exijt a patre & venit in hunc mundum, & in hoc mundo erat, Illuc ergo missus est vbi erat. Nam & illud quod scriptū est in Propheta Deū dicere, Cēlū & terrā ego impleo si de filio dictū est, ipsum enim nonnulli volunt intelligi, uel prophetis uel in p̄phetis

locutum: quo missus est nisi illuc ubi erat? Vbiq; n. erat qui ait, Cēlum & terrā ego impleo. Si autē de patre dictū ē, ubi esse potuit sine uerbo suo, & sine sapientia sua, quæ protēdit a sine usq; ad finē fortiter, & disponit oīa suauiter? Sed neq; sine spiritu sancto usq; esse potuit. Itaq; si ubiq; est Deus, ubiq; etiā est spūs eius. Illuc ergo & spiritus sanctus missus est ubi erat. Nā & ille qui nō inuenit locū quo iret a facie Dei & dicit, Si ascendero in cēlū tu ibi es, si descendero in infernū ades, ubiq; uolens intelligi præsentē Deū, prius nominauit spiritū eius. Nā sic ait, Quo abibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Quocirca si & filius & spiritus sanctus illuc mittit ubi erat, quæredū est quomodo intelligatur ista missio, siue filij, siue spiritus sancti. Pater enim solus nusquam legitur missus. Et de filio qdē ita scribit Apostolus. Cū autē uenit plenitudo tēporis misit Deus filiū suū, factum ex muliere, factū sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Misit, inquit, filiū suū factū ex muliere. Quo nomine quis catholicus nesciat, non eū priuationē uirginitatis, sed differentiā sexus Hebræo loquendū more significare uoluisse? Cū itaq; ait, Misit Deus filium suum factum ex muliere, satis ostendit eo ipso missum filium quo factus est ex muliere. Quē ergo de Deo natus est, in hoc mundo erat. Quod autē de Maria nat⁹ est, in hunc mundum missus aduenit. Proinde mitti a patre sine spiritu sancto nō potuit: non solum quia intelligitur pater cū eū misit, id est, fecit ex femina, non utiq; sine spiritu suo fecisse: uerum etiam q̄ manifestissime atq; apertissime in Euāgelio dicitur uirgini Mariæ quærenti ab angelo quō fiet istud? spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi, Et Matthæus dicit, Inuēta est in utero habēs de spiritu sancto. Quā quā & apud Esaiam Prophetā ipse Christus intelligitur de aduētū suo futuro dicere, Et nunc dominus misit me & spiritus eius. Fortasse aliquis cogat, ut dicamus etiam a serplo missum esse filiū, quia ille Mariæ conceptus & partus operatio trinitatis est, qua create omnia creatur. Et quō iā, inq̄t, pater eū misit si ipse se misit? Cui primū respondeo quærens, ut dicat si potest quomō pater eū sanctificauit si se ipse sanctificauit. Vtrunq; n. idem dñs ait, Quē pater, inquit, sanctificauit &

Sapient. 8

E

1. sen. di.

15. ca. ne

autem mi

veris.

Pf. 138.

1. sen. di.

15. c. quo

circa.

Galat. 4.

De gra-

tia nomi-

testamen-

ti ad Ho-

nor. c. 2.

1. sen. di.

15. c. quo

circa.

Lucæ 1.

F

Mat. 1.

Es. 48.

1. sen. di.

15. ca. c.

quod à spi-

ritu san-

1. sen. di.

15. c. qd

autem.

Ioan. 10.

&

Et misit in hunc mundum, vos dicitis, quia blasphemam, quoniam dixi filius Dei sum. Alio autem loco ait, Et eis sanctifico me ipsum. Item quomodo eum pater tradidit, se ipse se tradidit, Verumque enim dicit Apostolus Paulus, Qui filio, inquit, proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Alibi autem de ipso saluatore ait, Qui me dilexit, & tradidit seipsum pro me. Credo respondebit, si hæc probe sapit, quia una voluntas est patris & filij, & inseparabilis operatio. Sic ergo intelligat illa incarnatione, & ex virgine natiuitate in qua filius intelligitur missus una eademque operatione patris & filij inseparabiliter esse facti, non utique inde separato spiritu sancto, de quo aperte dicitur, Inuenta est in utero habes de spiritu sancto. Nam etiam si ita quæramus, enodatus fortassis quod dicimus apparebit, quomodo misit Deus filium suum. Iussit ut veniret, atque illi iubenti obtemperans venit, an rogauit, an tantummodo admonuit? Sed quodlibet horum sit, verbo utique factum est. Dei autem verbum, ipse est Dei filius. Quapropter cum eum per verbo misit, a patre & verbo eius factum est ut mitteretur. Ergo a patre & filio missus est idem filius, quia verbum patris est ipse filius. Quis enim se tam sacrilega induat opinione, ut putet temporale verbum a patre factum esse, ut æternus filius mitteretur, & in carne appareret ex tempore? Sed utique in ipso Dei verbo quod erat in principio apud Deum, & Deus erat, in ipsa scilicet sapientia Dei sine tempore erat quo tempore illud in carne apparere oporteret: Itaque cum sine villo initio temporis in principio esset verbum, & verbum esset apud Deum, & Deus esset verbum: quæ sine villo tempore in ipso verbo erat quo tempore verbum caro fieret & habitaret in nobis. Quæ plenitudo temporis cum venisset, misit Deus filium filium suum, factum ex muliere: id est, factum in tempore ut incarnatum verbum hominibus appareret, quod in ipso verbo sine tempore erat, in quo tempore fieret. Ordo quippe temporum in æterna Dei sapientia sine tempore est. Cum itaque hoc a patre & filio factum esset, ut in carne filius appareret, congruenter dictus est missus ille qui in ea carne apparuit misisse autem ille qui in ea non apparuit. Quoniam illa quæ coram corporeis oculis foris gerantur, ab interiore apparatu naturæ spiritualis existunt: propterea conuenienter missa dicitur. Forma porro illa suscepti hominis,

filij persona est, non etiam patris. Quapropter pater inuisibilis una cum filio secum inuisibilis, eundem filium visibilem faciendo, misisse eum dictus est: qui si eo modo visibilis fieret, ut cum patre inuisibilis esse desisteret, id est, si substantia inuisibilis verbi in creaturam visibilem mutata & transiens verteretur ita missus a patre intelligeretur filius, ut tantum missus non etiam cum patre mittens inueniretur. Cum vero sic accepta est forma serui, ut maneret incommutabilis forma Dei, manifestum est, quod a patre & filio non apparentibus factum sit quod apparet in filio, id est, ut ab inuisibili patre cum inuisibili filio, idem ipse filius visibilis mitteretur. Cur ergo ait: Et a meipso non veni? Iam hoc secundum formam serui dictum est, secundum quod dictum est, Ego non iudico quoniam. Si ergo missus dicitur in quantum apparuit foris in creatura corporali, qui intus in natura spiritali oculis mortalium semper occultus est, iam in promptu est intelligere etiam de spiritu sancto cur missus & dicatur. Facta est enim quædam creaturæ species ex tempore in qua visibiliter ostenderetur spiritus sanctus: siue cum in ipsum dominum corporali specie velut columba descendit: siue cum decem diebus peractis post eius ascensionem, die pentecostes factus est subito de celo sonus quasi ferratur flatus vehemens, & visæ sunt illis linguæ diuisæ tamquam ignis, qui & insedit super unumquemque eorum. Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio spiritus sancti dicta est: non ita ut appareret eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius, sed ut exterioribus visis hominum corda commota, a temporalis manifestatione venientis, ad occultam æternitatem semper presentis conuertetur. Ideo autem nusquam scriptum est quod Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus minor Deo patre, quia non sic est assumpta creatura, in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi Dei persona presentaretur: non ut haberet verbum Dei sicut alij sapientes sancti, sed per participibus suis. Non utique quod amplius habebat verbum Dei ut esset quod ceteri excellentiore sapientia, sed quod ipsius verbum erat. Aliud est enim verbum in carne, aliud verbum caro, id est aliud est verbum in homine, aliud verbum homo. Caro enim pro homine posita est in eo quod ait. Verbum caro factum est:

Ioan. 17.
Rom. 8.
3. sen. di.
20. cap.
Christus.
Galat. 2.

Matt. 1.
Galat. 4.

1. sen. di.
15. ca. qd
autem.

Ioan. 1.

Galat. 4.

1. sen. di.
15. c. hic
queritur
cur.

1. sen. di.
15. c. qd
autem.

Ioan. 8.
1. sen. di.
15. c. sed
ad hoc.
Ioan. 8.

2. sen. di.
16. ca. d.
primo.

Matt. 3.
Acto. 2.

Deum
rie
mit
tu
tra
1. sen. di.
16. ca.
primo.
K

Ioan. 1.
Luc.

est: sicut & illud, Et videbit omnis caro pariter salutare Dei. Non enim sine anima vel sine mente, sed ita omnis caro, ac si diceretur, omnis homo. Non ergo sic est assumpta creatura, in qua apparuit spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa & humana illa forma ex virgine Maria. Neque enim columbam beatificauit spiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, sibi que & personæ suæ in unitatem habitumque coniunxit in æternum. Haud vero mutabilis & conuertibilis est natura spiritus sancti, ut non hæc ex creatura fierent, sed ipse in illud atque illud mutabiliter verteretur, sicut aqua in glaciem. Sed apparuerit ista sicut opportune apparere debuerunt, creatura seruiente creatori, & ad nutum eius incommutabiliter in seipso permanens, ad eum significandum & demonstrandum, sicut & significari & demonstrari mortalibus oportebat, mutata atque conuersa. Proinde quantum illa columba spiritus dicta sit, & de illo igne cum diceretur. Visæ sunt illis, inquit, linguæ diuisæ velut ignis qui & insedit super unumquemque eorum, & ceperunt loqui linguis quæ admodum spiritus dabat eis pronuntiare, ut ostenderet per illum ignem spiritum demonstratum, sicut per columbam, non tam ita possumus dicere spiritum sanctum, & Deum & columbam, aut & Deum & ignem, sicut dicimus filium & Deum & hominem: nec sicut dicimus filium agnum Dei, non solum Ioanne Baptista dicente, Ecce agnus Dei, sed et Ioanne Evangelista vidente agnum occisum in Apocalypsi. Illa quippe visio Prophetica non est exhibitæ oculis corporeis per formas corporeas, sed in spiritu per spirituales imagines corporum. Columbam vero illam & ignem oculis viderunt, quicumque viderunt: quantum de igne disceptari potest vtrum oculis, an spiritu visus sit, per verba sic posita: Non enim ait, Viderunt linguas diuisas velut ignem, sed visæ sunt eis. Non autem sub eadem significatione solemus dicere visum est mihi, quia dicimus, vidi. Et in illis quidem spiritualibus visis imaginum corporaliu solet dici, & visum est mihi, & vidi. In istis vero, quæ per expressam corporalem speciem oculis demonstrantur non solet dici, visum est mihi, sed vidi. De illo ergo igne potest esse quaestio, quomodo visus sit, vtrum intus in spiritu tanquam foris, an vere foris coram oculis carnis. De illa vero columba quæ dicta est corporali specie descendisse, nullus unquam dubitauit, quod oculis visa sit. Nec sicut dicimus filium

petram, scriptum est enim. Petra erat Christus, ita possumus dicere, spiritum columbam vel ignem. Illa enim petra iam erat in creatura, & per actionis modum nuncupata est nomine Christi quæ significabat, sicut lapis ille quem Iacob posuit ad caput, et unctio ad significandum dominum assumpsit, sicut Isaac Christus erat, cum ad se immolandum ligna portabat. Accessit istis actio quædam significatiua iam existentibus: non autem sicut illa columba & ignis ad hæc tantummodo significanda repente extiterunt. Magis ista similia mihi videntur flammæ illi quæ in rubo apparuit Moysi, & illi columbæ quæ populus in eremo sequebatur, & fulguribus & tonitruis quæ fiebant cum lex daretur in monte. Ad hoc enim corporalis rerum illarum extitit species, ut aliquid significaret atque præteriret. Propter has ergo corporales formas, quæ ad eum significandum, sicut humanis sensibus oportebat demonstrandum temporaliter extiterunt, missus dicitur etiam spiritus sanctus: non tam minor patre dictus est, sicut filius propter formam serui: quia illa forma serui inhæsit ad unitatem personæ: ille vero corporales species ad demonstrandum quod opus fuit ad tempus apparuerunt, & esse postea destiterunt. Cur ergo non & pater dicitur missus per illas species corporales, ignem rubi, & columnam nubis vel ignis, & fulgura in monte, & si qua talia tunc apparuerunt, cum eum coram patribus locutum, teste scriptura didicimus, si per illos creaturæ modos & formas corporaliter expressas, & humanis aspectibus presentatas ipse demonstrabatur? Si autem filius per ea demonstrabatur, cur tanto post dicitur missus, cum ex femina factus est? sicut Apostolus dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere: quoniam quidem & antea mittebatur, cum per illas creaturæ mutabiles formas patribus apparebat. Aut si non recte posset dici missus, nisi cum verbum caro factum est, cur missus dicitur spiritus sanctus, cuius nulla talis incorporatio facta est? Si vero per illa visibilia quæ in lege & Prophetis commendantur, nec pater, nec filius, nec spiritus sanctus ostendebatur, cur etiam ipse tunc dicitur missus, cum illis modis & antea mitteretur? In huius perplexitate quaestionis, adiuuante domino primò querendum est, vtrum pater, an filius, an spiritus sanctus: an aliquando pater, aliquando

Matt. 3.
Acto. 2.

Ioan. 1.
Apo. 5.

Acto. 2.

M

1. Co. 10.
Gen. 26.
Gen. 28.
Exod. 3.
Exod. 13.
Exod. 39.
Dubitatio de apparitionibus diuinis. c. 7.
Exod. 3.
Exod. 19.
Gal. 4.
Ioan. 1.

Infra. Cap. 13.
1. sen. di. 3. cap. sed vbi.
Infra lib. 3. cap. 1.
3. de trinitate. c. 1.
Matt. 3. Acto. 2.
Tota trinitas inuisibilis. cap. 8. Sapien. 7.
Ioan. 1.
Sapien. 7.
1. Tim. 1.
1. Tim. 2.

aliquando filius, aliqui spiritus sanctus, an sine vlla distinctione personarum, sicut dicitur Deus meus & solus. i. ipsa Trinitas per illas creaturæ formas patribus apparuerit. Deinde quod libet horum inuentum visumve fuerit, utrum ad hoc opus tantummodo creatura firmata sit, in qua Deus sicut tunc oportuisse ipse iudicauit, humanis ostendere aspectibus: an angeli qui iam antea erant ita mittebant, ut ex persona Dei loquerentur, assumptes corporales specie de creatura corporea, in usum ministerij sui, sicut cuique oportet esse aut ipsum corpus suum cui non subditur, sed subditum regunt, in species quas vellent accommodatas atque aptas ad actionibus suis mutantes atque uertentes secundum attributam sibi à creatore potentiam. Postremo videbimus id quod quætere institueramus utrum filius, & spiritus sanctus, & antea mittebant. Et si mittebantur, quod inter illam missionem, & eam quæ in Euangelio legimus distet; an sit missus aliquis eorum nisi cum vel filius factus esset ex Maria virgine vel cum spiritus sanctus visibili specie, sive in columba, sive in igneis linguis apparuit. Omittamus igitur eos qui nimis carnaliter naturam verbi Dei atque sapientiam quæ in seipsa manens innouat omnia, quæ unicuique Dei filium dicimus, non solum mutabilem, verum etiam visibile esse putauerunt. Hi enim multum crassum cor diuinis rebus inquirendis audacius quam religio sus attulerunt. Anima quippe cum sit substantia spiritalis, cumque et ipsa facta sit, nec per alium potuerit fieri, nisi per quæ facta sunt omnia & sine quo factum est nihil, quamuis sit mutabilis, non est tamen visibilis: quod illi de verbo ipso atque ipsa sapientia Dei, per quam facta est anima, crediderunt, cum in illa non inuisibilis tantum quod & anima est, sed et incommutabilis quod anima non est. Eadem quippe incommutabilitas eius cum memorata est, ut diceretur, in seipsa manens innouat omnia. Et illi quidem ruinam erroris sui diuinarum scripturarum testimonijs quasi fulcire conantes, adhibent Pauli Apostoli sententiam, & quod dictum est de vno solo Deo, in quo ipsa Trinitas intelligitur, tantum de patre, non & de filio & de spiritu sancto dictum accipiunt. Regi autem seculorum immortalis, inuisibili soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Et illud alterum. Beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Hæc quemadmodum intelligenda sint, iam satis nos differuisse arbitror. Verum illi qui ista non de filio nec de spiritu sancto, sed tantum de parte accipi volunt dicunt visibilem filium, non per carnem de uirgine assumptam, sed etiam antea per seipsum. Nam ipse, inquit, apparuit oculis patrum. Quibus si dixeris: Quomodo ergo uisibilis per seipsum filius, ita & mortalis per seipsum filius, ut constet nobis quod tantummodo de patre uultis intelligi, quod dictum est: Qui solus habet immortalitatem, nam si per carnem susceptam mortalis est filius, propter hanc finem ut sit & uisibilis. Respondent, nec propter hanc mortalitatem se filium dicere: sed sicut & ante uisibile ita & ante mortale. Nam si per carnem filium dicunt esse mortalem, iam non pater sine filio solus habet immortalitatem quia & uerbum eius, per quod facta sunt omnia, habet immortalitatem. Neque enim quia carnem assumpsit mortalem ideo amisit immortalitatem suam. Quandoquidem nec animam humanam hoc accidere potuit ut cum corpore moreretur, dicente ipso domino: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Aut uero etiam spiritus sanctus carnem assumpsit: de quo utique sine dubio turbabuntur, si propter carnem mortalis est filius quomodo accipiant patrem tantummodo sine filio & sine spiritu sancto habere immortalitatem, quandoquidem spiritus sanctus non assumpsit carnem. Qui si non habet immortalitatem, non ergo propter carnem mortalis est filius. Si autem habet spiritus sanctus immortalitatem, non de patre tantummodo dictum est, Qui solus habet immortalitatem. Quo circa ita se arbitratum & ante incarnationem per seipsum mortalem filium posse conuincere, quia ipsa mutabilitas non inconuenienter mortalitas dicitur, secundam quam & anima dicitur mori: non quia in corpus, uel in aliquam alteram substantiam mutatur & uertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nunc est aut fuit secundum id quod desinit esse quod erat, mortale deprehendit. Quia itaque inquit, antequam natus esset filius Dei de uirgine Maria. ipse apparuit patribus nostris, non in una eademque specie, sed multiformiter, aliter atque aliter: & uisibilis est per seipsum, quia nondum carne assumpta substantia eius conspicua mortalibus oculis fuit, & mortalis in quantum mutabilis.

Contra eos qui crediderat solum patrem immortalem & inuisibilem. cap. 9. 1. Tim. 6.
Matt. 10.
1. Tim.

1. Tim. 6.
Gen. 3.
Gen. 1.

Ita & spiritus sanctus qui aliam colubam, aliam ignis apparuit. Vnde non Trinitati aiunt, sed singulariter & proprie patri tantummodo conuenit quod dictum est: Immortali inuisibili soli Deo, & qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest. Omisissis ergo istis, qui nec animam substantiam inuisibilem nosse potuerunt, unde longe remotum ab eis erat ut nossent unius & solius Dei, i. patris & filij & spiritus sancti, non solum inuisibilem, uerum & incommutabilem permanere substantiam, ac per hoc in uera & sincera immortalitate consistere, nos qui nunquam apparuisse corporeis oculis Deum nec patrem, nec filium, nec spiritum sanctum dicimus, nisi per substantiam suam patri corpoream creaturam, in pace catholica pacifico studio requiramus, parati corrigi si fraterne ac recte reprehendimur, parati etiam si ab inimico, uera tamen dicente, in ordem uerum indiscrete Deo apparuerit patribus nostris antequam Christus uenerit in carne, an aliqua ex trinitate persona an sigillatim quasi per uices. Ac primum in eo quod scriptum est in Genesi, locutum Deum cum homines quem de limo fixerat, si excepta figurata significatione: ut rei gestæ fides et ad literam teneatur, ista tractamus, in specie hominis uel Deus cum homine tunc locutus. Non quidem expresse hoc in libro positum est, sed circumstantia locutionis id resonat, maxime in illo quod scriptum est, uocem Dei audiuisse Adam deambulantis in paradiso ad uesperam & abscondisse se in medio ligni quod erat in paradiso, deoque dicitur: Adam ubi es nunc? Audiui uocem tuam & abscondi me a facie tua, quoniam nudus sum. Quo non posset ad literam intelligi talis Dei ambulatio & collocutio, nisi in specie humana, non uideo. Neque enim dici potest uocem solam factam ubi deambulasse dicitur Deus, aut eum qui deambulabat in loco non fuisse uisibilem, cum & Adam dicat quod abscondit se a facie Dei. Quis ergo erat ille, utrum pater, an filius, an spiritus sanctus? An omnino Deus indiscrete ipsa trinitas, in forma hominis homini loquebatur? Contextio quidem ipsa scriptura nusquam transire sentit à persona ad personam, sed ille uel loqui ad primum hominem qui dixit. Fiat lux, & fiat firmamentum, & cætera per illos singulos dies, quæ Deum patrem solemus accipere, dicentem ut fiat quicquid facere uoluit. Omnia enim per uerbum suum fecit, quod uerbum eius unicum filium eius & in rectam fidei regulam nouimus. Si ergo Deus pater locutus est ad primum hominem, & ipse deambulabat in paradiso ad uesperam, & ab eius facie se in medio ligni paradisi peccator absconderat, cur non iam ipse intelligat apparuisse Abraham & Moyse, & quibus uoluit, & quemadmodum uoluit per substantiam sibi commutabilem atque uisibilem creaturam, cum ipse in seipso atque in substantia sua qua est incommutabilis atque inuisibilis maneat? Sed fieri potuit ut à persona ad personam occulte scriptura transiret, & cum patrem dixisse narrasset: Fiat lux, & cætera quæ per uerbum fecisse commemoratur, iam per filium indicaret loqui ad primum hominem, non aperte explicans hoc, sed eis qui possent intelligendum intimans. Quis ergo habet uires, quibus hoc secretum possit mentis acie penetrare, ut ei liquido appareat, uel posse etiam patrem, uel non posse nisi filium, uel etiam spiritum sanctum, per creaturam uisibilem humanis oculis apparere, pergat in hæc scrutanda, si potest, etiam uerbis enuncianda atque tractanda. Res tamen quantum ad scripturam testimoniū attinet, ubi Deus cum homine locutus est, quantum existimo occulta est. Quia etiam utrum soletet Adam corporeis oculis Deum uidere, non euidenter apparet, cum præsertim magna sit quæstio, cuiusmodi oculi eis aperti fuerint, quoniam ueritatem gustauerunt. Hi enim antequam gustassent clausi erant. Illud tamen non temere dixerim, si paradysum corporalem quendam locum illa scriptura insinuat, deambulare ibi Deum nisi aliqua corporea forma, nullo modo potuisse. Nam & solas uoces factas quas audiret homo, nec aliquam formam uideret, dici potest, nec quia scriptum est, Abscondit se Adam à facie Dei, continuo sequitur ut soletet faciem eius uidere. Quod si eum non qui deambulantis præsentiam senserat? Nam & Cain dixit Deo, A facie tua abscondam me, nec ideo fateri cogimur, eum soletet cernere faciem Dei corporeis oculis, in qualibet forma uisibili, quamuis de facinore suo uocem interrogantis secutus; loquentis audisset. Cuiusmodi autem loquela tunc Deus exterioribus hominum auribus insonaret, maxime ad primum hominem loquens, & inuenire difficile est, Aug. Tomus tertius. M &

& non hoc isto sermone suscepimus. Verū-
tū si solæ voces & sonitus fiebant quib. quæ-
dam sensibilis præsentia Dei prius illis ho-
minib. præberet, cur ibi personam Dei patris
non intelligam, nescio, quāquidē eius perso-
na ostendit, & in ea voce, cum Iesus in mon-
te coram trib. discipulis præfulgēs apparuit,
& in illa, vbi sup. baptizatum colūba descen-
dit, & in illa vbi ad præm de sua clarificatio-
ne, clamauit, ei q; rñsum est, Et clarificauit &
iterum clarificabo. Non q; fieri potuit vox
sine opere filij & spūssancti (Trinitas quippe
inseparabiliter operat) sed quia ea vox facta
est, quæ solius personam patris ostendere, si-
cut humanam illam formam ex virgine Ma-
ria trinitas operata est, sed solius filij persona
est. Visibilem nanq; solius filij personā, inui-
sibilis Trinitas operata est. Nec nos aliqd. p-
hibet, illas voces factas ad Adā, non solum à
Trinitate factas intelligere, sed et personam
demonstrantes eiusdem Trinitatis accipere.
Ibi enim cogimur, non nisi patris accipere,
vbi dictum est, Hic est filius meus dilectus.
Neque. n. Iesus etiam spūssancti filius, aut et
suus filius credi aut intelligi potest, & vbi so-
nuit, Et clarificauit & iterum clarificabo, nō
nisi patris personam fatemur. Rñsio q; ppe est
ad illam dñi vocem qua dixerat, P̄ clarifica-
filium tuū, quod non potuit dicere nisi Deo
patri tm̄, non & spūssancto, cuius non est fi-
lius. Hic aut vbi scriptū est, Et dixit dñs Deus
ad Adā, cur non ipsa Trinitas intelligat, ni-
hil dici pot. Similiter et quod scriptū est, Et
dixit dñs ad Abrahā. Exi de terra tua, & de co-
gnatione tua, & de domo patris tui, non est
apertū, vtrū sola vox facta sit ad aures Abra-
hæ, an & aliqd. oculis eius apparuerit. Paulo
post aut aliquāto apertius dictum est. Et visus
est dñs Abrahæ & dixit illi, Semini tuo dabo
terram hāc. Sed nec ibi expressum est, in qua
specie visus sit ei dñs, aut vtrum p̄, an filius
an spūssanctus ei visus sit. Nisi forte putant iō
filium visum esse Abrahæ, q; non scriptum
est, visus est ei Deus sed visus est ei dñs Tan-
quam. n. proprie v̄ filius dñs vocari dicente
Apostolo, Nam & si sunt qui dicantē dij, siue
in cœlo siue in terra sicuti sunt dij multi &
dñi multi nobis tm̄ vn̄ Deus p̄, ex quo oīa,
& nos in ipso, & vnus dñs Iesus Christus, p̄
quem oīa, & nos per ipsum. Sed & cū Deus
p̄ multis locis inueniat dictus dñs, sicuti est

illud Dominus dixit ad me filius meus es tū,
ego hodie genui te, & illud, Dixit dñs dño
meo, sede à dextris meis: Cum etiam spūssan-
ctus dñs dictus inueniatur: vbi Apostolus ait:
Dominus autē spūs est. Et ne quāquam arbitra-
retur filium significatum, & iō dictum spiritū
p̄ incorpoream substantiam, secutus at-
tenuit, Vbi autem spiritus dñi, ibi libertas. Spi-
ritum autem domini nemo esse dubitauerit
spiritum sanctum. Neque hic ergo euidenter
appareret, vtrum aliqua ex Trinitate p̄sona,
an Deus ipsa trinitas, de quo vno Deo dictū
est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi
soli seruias, visus fuerit Abrahæ. Sub ilice autē
Mambra, tres viros vidit, quibus & inuita-
tis hospitio que susceptis & epulantib. mini-
strauit. Sic tamen scriptura illam rem gestam
narrare coepit, vt non dicat visi sunt ei tres
viri, sed visus est ei dominus. Atq; inde con-
sequenter exponens, quomodo ei sit visus
dominus, contexit narrationem de tribus vi-
ris, quos Abraham per pluralem numerum
inuitat, vt hospitio suscipiat, & postea singu-
lariter sicut vnum alloquitur. Et sicut vnus
ei de Sara filium pollicetur, quem dominum
dicit scriptura, sicut in eiusdem narrationis
exordio, Visus est, inquit, dominus Abrahæ,
Inuitat ergo & pedes lauat, & deducit abeun-
tes tanquam homines, loquitur aut tanquam
cum domino Deo, siue cum ei promittitur
filius, siue cum ei Sodomæ imminens interi-
tus iudicatur. Non paruam neque transito-
riam cōsiderationem postulat iste scripturæ
locus. Si enim vir vnus illi visus fuisset, iam
illi qui dicunt & priusquam de virgine na-
sceret per suam substantiā visibilem filiū, qd
aliud q̄ ipsum esse clamaret, qm̄ de patre, in-
quirunt, dictum est, Inuisibili soli Deo? Et tm̄
possem adhuc querere, quomodo ante su-
ceptam carnem, habitu est inuentus vt hō,
quāquidē ei pedes loti sūt, & humanis epulis
epulatus est. Quomodo istud fieri poterat,
cū adhuc in forma Dei esset non rapinā arbi-
tratus esse æqualis Deo? Nunquid enim iam
semetipsum exinanierat, formam serui ac-
cipiens, in similitudine hominum factus, &
habitu inuentus vt homo? quum hoc quan-
do fecerit per partum virginis nouerimus,
Quomodo igitur antequam hoc fecisset,
vt vir vnus apparuit Abrahæ, an illa for-
ma vera non erat? Possim ista querere, si vir
vnus

vnus apparuisset Abrahæ idemq; Dei filius
credereur. Cum vero tres viri visi sunt, nec
quāquam in eis vel forma vel ætate vel p̄tate
maior cæteris dictus est, cur nō hic accipiam
visibiliter insinuatā p̄ creaturā visibile
Trinitatis æqualitatē, atq; in trib. p̄sonis vnā
eandemq; substantiā? Nā ne quisquā putaret
sic intimatum vnū in trib. fuisse maiorem, &
eū dñm Dei filium intelligendum, duos autē
alios angelos eius, q; cum tres visi sint, vni
dño illic loquitur Abraham, sancta scriptura
futuris talib. cogitationib. atque opinionib.
cōtradicēdo nō p̄termisit occurrere, qm̄ pau-
lo post duos angelos dicit venisse ad Loth,
in qb. & ille vir iustus qui de Sodomorū in-
cendio meruit liberari, ad vnum dñm loqui-
tur. Sic. n. scriptura sequit̄ dicens. Abiit autē
dñs postquam cessauit loqui ad Abraham,
& Abraham reuersus est ad locum suum. Ve-
nerunt autē duo angeli in Sodomis vespere.
Hic attentius considerandum est, quod ostē-
dere institui. Cum trib. certe loquebat̄ Abra-
ham, & eū dñm singulariter appellauit. For-
te, inquiet aliquis, vnū ex trib. agnoscebat dñm,
alios autē duos angelos eius. Quid sibi ergo
vult, quod cōsequenter dicit scriptura Abiit
autē dñs postquam cessauit loquens ad Abra-
ham, & Abraham reuersus est ad locum suū.
Venerunt autē duo angeli in Sodomis vespere.
An forte ille vnus abscefferat, quia domi-
nus agnoscebat in trib. & duos angelos q̄
cum illo venerant ad consumendā Sodomā
miserat? Ergo sequētia videamus. Venerunt,
inquit, duo angeli in Sodomis vespere, Loth
autē sedebat ad portā Sodomorū. Et cum vi-
disset eos Loth surrexit in obuiā illis, & ado-
rauit in faciem super terram, & dixit. Ecce
dñi, diuertite in domum pueri vestri. Hic ma-
nifestum est, & duos angelos fuisse, & in ho-
spitium pluraliter inuitatos, & honorifice ap-
pellatos dominos, cum fortasse homines pu-
tarentur. Sed rursus mouet, quia nisi angeli
Dei cognoscerentur, non adoraret Loth in
faciem super terram. Cur ergo tanquam tali
humanitate indigentibus, & hospitium præ-
betur, & victus? Sed quod libet hic lateat, il-
lud nūc quod suscepimus exequamur. Duo
apparent, angeli ambo dicuntur, pluraliter
inuitantur. Tāquam cum duob. pluraliter lo-
quitur, donec exeatur à Sodomis. Deinde se-
quit̄ scriptura & dicit, Et factum est postquā
eduxit eos foras, dixerūt, Saluans salua aīam
tuam ne respexeris retro, neque stes in hac
vniuersa regione. In montem vade, & ibi sal-
uaberis, ne forte comprehendaris. Dixit autē
Loth ad eos, Rogo domine quoniam inue-
nit puet tuus ante te misericordiā &c. Quid
est hoc qd̄ dixit ad eos, Rogo dñe, si iam ille
discefferat qui dñs erat, & angelos miserat,
Cur dicitur, Rogo domine, & non rogo do-
mini? Aut si vnū ex eis voluit appellare, cur
ait scriptura, Dixit autem Loth ad eos, Rogo
domine, quoniam inuenit puet tuus ante te
misericordiā? An & hic intelligimus in plu-
rali numero duas personas? Cum autem iudē
duo tanquam vnus compellantur, vnus sub-
stantiæ vnus dominū Deum. Sed quas duas
personas hic intelligimus? An patris & filij,
an patris & spiritus sancti, an filij & spiritus
sancti? Hoc forte congruentius quod vltimū
dixi. Missos enim se dixerunt, quod de filio
& de spiritu sancto dicimus. Nam patrem
missum nusquam scripturarum nobis noti-
tia occurrit. Moyses autem quando ad popu-
lum Israel ex Aegypto educendum missus
est, sic ei dominum apparuisse scriptū est, Pa-
scebat, inquit, oues Ietro focii sui sacerdo-
tis Madian, & egi: oues in desertum, & venit
in montem Dei Oreb. Apparuit autem illi
angelus domini in flamma ignis de rubo, Et
vidit quia in rubo ignis arderet, rubus vero
non comburebatur, & ait Moyses, Ibo & vi-
debo visum istud, quod tam magnum vidi,
quoniam non comburitur rubus. Cum ergo
vidit dominus quia venit videre, clamauit
ad eum dominus de rubo dicens, Ego sum
Deus patris tui, Deus Abrahæ, & Deus Isaac,
& Deus Iacob. Et hic primo angelus domi-
ni dictus est, deinde Deus. Nunquid ergo an-
gelus est Deus Abraham, & Deus Isaac &
Deus Iacob? Potest ergo recte intelligi ipse
saluator, de quo dicit Apostolus, Quorum
patres, & ex quibus Christus secundum car-
nem, qui est super omnia Deus benedictus
in secula. Qui ergo super omnia est Deus be-
nedictus in secula, non absurde etiam hic ip-
se intelligitur Deus Abrahæ, & Deus Isaac,
& Deus Iacob. Sed cur prius angelus domi-
ni dictus est, cum de rubo in flamma ignis
apparuit, vtrum quia vnus ex multis angelis
fui gerebat, an assumptum erat aliquid crea-
turæ

turæ, quod ad præfens negocium visibiliter apparet & inde voces sensibilibus æderentur, quibus præfentia dñi per subiectâ creaturam corporeis et sensib. hois sicut oportebat exhiberetur. Si. n. vnus ex angelis erat, quæ facile affirmare possit, vtrû ei filij persona nuncianda imposita fuerit, an spûs sancti, an Dei patris, an ipsius oîno Trinitatis, quæ est vnus & solus Deus, vt diceret, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Neque. n. possumus dicere Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob filium Dei esse, & patrem non esse, aut ipsam sanctum, aut ipsam trinitatem quæ credimus & intelligimus vnû Deum, audebit aliquis negare Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Ille. n. non est illorum patrum Deus qui non est Deus. Porro si non solum pater Deus est, sicut et omnes heretici concedunt, sed et filius, quod velint nolint cogunt fateri, dicenti Apostolo, Qui est super omnia Deus benedictus in secula, & spûs sanctus dicente Apostolo, Clarificate ergo Deum in corpore vestro, cum supra diceret, Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis est spûs sancti, quæ habetis à Deo, & hi tres vnus Deus, sicut catholica sanitas credit, non satis elucet quæ in Trinitate personæ, & vtrû aliquis, an ipsius Trinitatis gerebat ille angelus, si vnus ex cæteris angelis erat. Si autem in vsum rei præfentis assumpta creatura est, quæ & in humanis oculis apparet, & auribus insonaret, & appellaretur angelus dñi, & dñs & Deus, non potest hic Deus pater intelligi, sed aut filius, aut spûs sanctus, quæ quam spiritum sanctum alicubi angelum dictum non recolat, sed ex opere possit intelligi. Dictum. n. de illo est, Quæ ventura sunt annuntiabat vobis. Et utique angelus Græcæ, Latine nuncius interpretatur. De dño autem Iesu Christo euidentissime legimus apud Prophetam, quod magni consilij angelus dictus sit, cum & spûs sanctus & Dei filius sit Deus & dñs angelorum. Item in exitu filiorum Israel de Aegypto scriptum est, Deus autem præibat illos die quidem in columna nubis. & ostendebat illi viam, nocte autem in columna ignis & non deficiebat columna nubis die & columna ignis nocte ante populum. Quis & hic dubitet per subiectâ creaturam eandemque corpoream, non per suam substantiam Deum apparuisse mortalium, sed vtrum patrem, an filium, an spûm sanctum, an ipsam Trinitatem vnum Deum similiter non apparet.

Nec ibi distinguitur quantum existimo vbi scriptum est, Et maiestas dñi apparuit in nube, & locutus est dñs ad Moysen dicens, Exaudiui murmur filiorum Israel &c. Iam vero de nubibus & vocibus. & fulguribus. & tuba & fumo in monte Sina cum diceret, Sina autem mons fumabat totus, prope quod discendisset Deus in igne in eum, & ascendebat fumus tanquam funis fornacis, & mente confusus est omnis populus vehementer, fiebant autem voces tubæ prodeutes fortiter valde. Moyses loquebatur, & dens rûdebat ei voce. Et paulo post data lege in decem præceptis, consequenter dicit. Et omnis populus videbat voces & lampades & voces tubæ & montem fumantem. Et paulo post, Et stabat, inquit, omnis populus à longe, Moyses autem intrauit in nebulam vbi erat Deus, & dixit dñs ad Moysen &c. Quid hinc dicam, nisi quod nemo tam vecors est: qui credat fumum, ignem, nubes & nebulam, & si qua sunt hominibus, verbi vel sapientie Dei quod est Christus, vel spiritus sancti esse substantiam. Nam de patre Deo: nec Arriani hoc vnquam ausi sunt dicere. Ergo creatura seruiente creatori facta sunt illa omnia, & humanis sensibus pro dispensatione congrua præfentata, nisi forte, quia dictum est, Moyses autem intrauit in nebulam vbi erat Deus, hoc arbitratur carnalis cogitatio, à populo quidem nebulam visam, intra nebulam vero Moysen oculis carnis vidisse filium Dei quem delirantes heretici in sua substantia visum volunt. Sane videtur eum Moyses oculis carnis, si oculis carnis potest videri, non modo sapientia Dei quod est Christus, sed vel ipsa cuiuslibet hominis & qualiscunque sapientis. Aut quia scriptum est de senioribus Israel, quia viderunt locum vbi steterat Deus Israel, & quia sub pedibus eius tanquam opus lapidis saphiri tanquam aspectus firmamenti cœli propterea credendum est verbum & sapientiam Dei per suam substantiam in spatio loci terreni steterisse, quæ pertendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia strauiter, & ita esse mutabile verbum Dei, per quod facta sunt omnia, vt modo se contrahat, modo distendat. Mûdet dñs à talibus cogitationibus corda fidelium suorum, sed per subiectâ, vt sæpe diximus, creaturam exhibentur hæc omnia visibilia & sensibilia, ad significandum inuisibilem atque intelligibilem Deum non solum patrem, sed & fi-

Rom. 11. & filium, & spûm sanctum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, quauis inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciantur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Sed quod attinet ad id quod nunc suscipimus, nec in monte Sina video quemadmodum appareat per illa omnia quæ mortaliu sensibus terribiliter ostendebant, vtrû Deus trinitas, an pater, an filius, an spûs sanctus proprie loquebat. Veruntamen si quod hinc sine affirmandi temeritate modeste atque cunctanter coniectare conceditur, si vna ex trinitate persona potest intelligi, cur non spiritum sanctum potius intelligimus, quoniam & tabulis lapideis lex ipsa quæ ibi data est, digito Dei scripta esse dicitur, quo nomine spiritum sanctum in Euangelio significari nouimus? Et quinquaginta dies numeratur ob occasionem agni & celebratione Paschæ usque ad diem quo hæc fieri coepit in monte Sina: Sicut post dñi passionem, ab eius resurrectione quinquaginta dies numerantur, & venit promissus à filio Dei spûs sanctus. Et in ipso eius aduentu quæ in Apostolorum actibus legitur, per diuisionem linguarum ignis apparuit, qui & insedit super vnumquemque eorum. Quod Exodo congruit, vbi scriptum est, Sina autem mons fumabat totus, prope quod descendit in eum Deus in igne. & aliquanto post, Aspectus, inquit, maiestatis dñi, tanquam ignis ardens super verticem montis coram filiis Israel. Aut si hæc iohannis facta sunt, quia nec pater, nec filius illic eo modo præfentari poterant sine spûs sancto, quo ipsam legem scribi oportebat, Deum quod non per substantiam suam quæ inuisibilis & incommutabilis manet, sed per illam spem creaturæ illic apparuisse cognoscimus, sed aliquis ex trinitate personam signo quodam proprio, quod ad Dei capacitatem sensus pertinet, non videmus. Est et quo moueri plerique solent, quia ita scriptum est, Et locutus est dñs ad Moysen a facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum, cum paulo post dicat idem Moyses, Si ergo inueni gratiam ante te ostende mihi temetipsum manifeste, vt videam te vt sim inueniens gratiam ante te, & vt sciam quia populus tuus est gens hæc. Et paulo post iterum dixitque Moyses ad dñm, Ostende mihi maiestatem tuam. Quid est hoc quod in omnibus quæ supra fiebant Deus videri per suam substantiam putabatur? Vnde à miseris creditus est, non per creaturam: sed per semetipsum visibilis filius

Dei, & quod intrauerat in nebulam Moyses, ad hoc intrasse videbatur vt oculis quidem populi ostenderet caligo nebulosa, ille autem intus verba Dei tanquam eius faciem contemplantus audiret. Et quod dictum est, Locutus est dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum? Ecce idem dicit, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum manifeste. Nouerat utique quod corporaliter videbat, & veram visio nem Dei spiritualis requirebat. Locutio visipelle illa quæ fiebat in vocibus, sic modificabatur, tanquam esset amici loquentis ad amicum. Sed Deum patrem quis corporeis oculis videt? Et quod in principio erat verbum & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, per quod facta sunt omnia, quis corporeis oculis videt? Et spiritum sapientie quis corporeis oculis videt? Quid est autem, Ostende mihi temetipsum manifeste vt videam te, nisi ostende mihi substantiam tuam? Hoc autem si non dixisset Moyses, vt cuique ferendi essent stulti, qui putant per ea quæ supra dicta vel gesta sunt, substantiam Dei oculis eius fuisse conspicuam. Cum vero hic apertissime demonstraret, nec desideranti hoc fuisse concessum, quod audeat dicere per similes formas quæ huic quoque visibiliter apparuerunt, non creaturam Deo seruientem, sed hoc ipsum quod Deus est cuiusquam oculis apparuisse mortalium? Et hoc quidem quod postea dñs dicit ad Moysen, Non poteris videre faciem meam & viuere. Non enim videbit homo faciem meam & viuere. Et ait dñs, Ecce locus penes me est, & stabis super petram, statim vt transibit mea maiestas, & ponam te in specula petreæ, & tegam manum super te, donec transeam, & auferam manum meam, & tunc videbis posteriora mea, nam facies mea non apparebit tibi. Non incongrue ter ex persona dñi nostri Iesu Christi præfiguratum solet intelligi, vt posteriora eius accipiebatur caro eius, in qua vt virgine natus est, & mortuus & resurrexit, sine propter posterioritatem mortalitatis posteriora dicta sint, siue quod eam prope finem seculi, hoc est posteriorius suscipere dignatus est. Facies autem eius illa Dei forma, in qua non arbitrarur rapinam esse æqualis Deo patri, quam nemo utique potest videre & viuere, siue quia post hanc vitam in qua peregrinamur à domino, & vbi corpus quod corumpitur aggrauat animam, videbimus faciem ad faciem, sicut dicit Apostolus. De hac enim vita in Psal-

Exo. 3.

Rom. 9. 2. Cor. 6.

Joan. 16.

Esai. 9.

Visio in columna ignis. Cap. 14.

Exod. 13.

Exod. 16. Visio in Sina. Cap. 15. Exod. 19.

K Exod. 20.

Exod. 19.

Exod. 14.

L Sapientia Ioan. 1.

Moyses quo vide vit Deit. Cap. 16.

Exod. 33.

Exod. 15.

Exod. 33.

Joan. 1.

Exod. 33.

Posteriora Dei quæ videntur aliorum legoria. Cap. 17. Exod. 33. Luca. 2. Philip. 2. 2. Cor. 5. Sapient. 9.

1. Co. 13. mis dicitur: Verū tamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. Et iterū, Quā non iustificabit coram te oīs viuēs. In qua vita etiam, s̄m Ioānem nondū apparuit qđ erimus. Scimus aut, inquit, qđ cum apparuerit, s̄miles ei erimus, qm̄ videbimus eum sicuti est. Quod uti que post hanc vitam intelligi voluit, cū moras debitum soluerimus, & resurrectionis p̄missum receperimus. Sine qđ etiam nunc in quantum Dei sapientiam per quam facta sūt oīa, spiritaliter intelligimus, in tantum carnalibus affectib. morimur, vt mortuum nobis hunc mundum deputantes, nos quoque ipsi huic nūdo moriamur, & dicamus quod ait Apostolus. Mūdo mihi crucifixus est & ego mūdo. De hac. n. morte iterū dixit, Si at morui estis cū Christo, qđ adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Non ergo immerito nemo pōt faciem, i. ipsam manifestationem sapiētiae Dei videre & viuere. Ipsa. n. est species, cui contēplandae suspirat oīs qui affectat Deū diligere ex toto corde, & ex tota aīa, & ex tota mēte. Ad qđ contēplandam et proximum q̄tum pōt edificat, qui diligit & proximum sicut seipsum. In qb. duob. p̄ceptis, tota lex pēdet & Propheta. Quod significat etiam in ipso Moyse, Nam cum dixisset p̄ dilectionē Dei qua p̄cipue flagrabat, Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, vt sim inueniēs gratiam ante te continuo p̄ dilectionem et proximi subiecit atq; ait, Et vt sciam quia populus tuus est gens hęc. Illa est ergo species quae rapit oēm aīam rōnalem desiderio sui, tanto ardentiorē, q̄to mundiorē, & tāto mūdiorem, q̄to ad spiritalia resurgētem, tanto aut ad spiritalia resurgētem, q̄to a carnalib. morientē. Sed dum peregrinamur à dño, & per fidē ambulamus nō per spēm posteriora Christi, hoc est carnē, per ipsam fidē videre debemus. i. in solido fidei fundamento stantes, quod significat petra, & eam de tali tutissima specula intuentes, in catholica. s. Ecclesia, de qua dictum est, Et super hanc petram edificabo Ecclesiā meā tanto. n. certius diligimus, qđ videre desideram⁹ faciem Christi, q̄to in posteriorib. eius agnoscimus quantum nos prior dilexerit Christus. Sed in ipsa carne, fides resurrectionis eius nos saluos facit atq; iustificat. Si enim credideris, inquit, in corde tuo, quia illum Deus suscitauit à mor-

tuis, saluus erit. Et iterum, Qui traditus est, inquit, p̄ delicta nostra, & resurrexit p̄ iustificationē nostrā. Ideo q; resurrectio corporis dñi est meritum fidei nostrae. Nā mortuū esse illā credunt, sed resurrexisse nō credūt. Qđ firmissime nos credentes, tanq̄ de petra soliditate contuemur, vñ certa spe adoptionē expectamus redēptionē corporis nostri, qđ hoc in mēbris Christi speramus, quae nos ipsi sumus, qđ perfectum esse in seipso tanq̄ in capite nostro, fidei sanitate cognoscimus. Inde non vult nisi cum transferit videri posteriora sua, vt in eius resurrectionem credatur. Pascha. n. Habreū verbū dī, qđ transitus interpretat. Vnde & Ioannes Euangelista dicit, Ante diē festū Paschae, sciens Iesus quia venit hora eius, vt trāseat ex hoc Mundo ad patrem. Hoc aut qui credūt, nec tñ in catholica fide, sed in schismate aliquo aut in heresi creduntur, non de loco qui est penes eū vident posteriora dñi. Quid. n. sibi vult qđ ait dñs, Ecce locus est penes me, & stabis super petram? Quis locus terrenus est penes dñm, nisi hoc est penes eum qđ eum spiritaliter attingit? Nam qđ locus non est penes dñm, qui attingit a fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter? Et cuius dictum est, Coelum mihi sedes est, & terra scabellum pedū meorum. Et qui dixit, Quā domum aedificabitis mihi, aut qđ locus quēris meā nōne manus mea fecit hęc omnia? Sed videlicet intelligitur locus penes eum in quo stat super petram, ipsa Ecclesia catholica, vbi salubriter videt Pascha domini, i. transitum domini, & posteriora eius, i. corpus eius, qui credit in resurrectionem eius. Et stabis, inquit, super petram, statim vt transiet mea maiestas. Reuerentia. n. statim vt transit maiestas domini in clarificatione dñi, qua resurgens ascendit ad patrem, solidatus sumus sup petrā. Et ipse Petrus tūc solidatus est, vt cum fiducia praeicaret, quem priusquam eēt solidatus ter timore negauerat, iam quidem praedestinatione positus in specula petrae, sed adhuc manu dñi sibi superposita ne videret. Posteriora enim eius visurus erat, & nondum ille transferat utiq; a morte ad vitā, nōdum resurrectione clarificatus erat. Nam & qđ sequit in Exodo, & dicit, Tegam manum meam sup te. dō nec transeam, & auferā manū meam, & tunc vide-

videbis posteriora mea: Multi Israelitae quorum tūc figura erat Moyses, post resurrectionem dñi, crediderunt in eū tanq̄ iam videntes posteriora ei⁹, remota manu eius ab oculis suis. Vñ & Esaiā talem prophetiā Euāgelista commemorat, In crassa cor populi huius, & aures eorū oppila, & oculos eorū graua. Deniq; in Psalmo non absurde intelligit ex eorū persona dici. Qm̄ die ac nocte grauata est sup me manus tua. Die fortasse cum manifesta miracula faceret, nec ab eis agnosceret. Nocte aut cū in passione moreretur, qñ certius putauerunt sicut quēlibet hoīem peremptū. & extinctū. Sed qm̄ cum transisset vt eius posteriora viderent, prae dicitū sibi Apostolo Petro, qđ oportebat Christū pati & resurgere, cōpuncti sunt dolore penitentiae, vt fieret in baptizatis qđ in capite eius Psalms dī, Beati quorū remissa sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Propterea cum dicitū esset, Grauata est sup me manus tua, tanq̄ dñō transeūte, vt iā remoueret manū & viderent posteriora eius, sequit vox dolentis & cōfiteus, & ex fide resurrectionis dñi peccatorum remissionem accipientis, Conuersus sum, inquit, in erumna mea dū infigeret spina: Peccatū meū cognoui, & iniustitiā meā nō operui: Dixi pronunciatō aduersum me iniustitiā meo dño, & tu remisisti, impietatem peccati mei. Neq; n. tanto carnis nubilo debemus suolui, vt pute mus faciem qđ dñi esse inuisibile, dorsum vero visibile, qñ quidē in forma serui vtrūq; visibiliter apparuit, In forma aut Dei absit vt tale aliqd cogites. Absit vt verbū Dei & sapiētia Dei ex vna parte habeat faciē, & ex alia dorsum sicut corpus humanū, aut oīno vlla specie vel motione, siue tpe commutetur. Quapp si in illis vocibus quae siebant in exodo, & illis oīb. corporali bus demonstratiōib. dñs Iesus Christus ostēdebat, aut aliās Christus sicut loci huius consideratio persuader, aliās spūs sanctus. sicut ea quae supra diximus admonet, non hoc efficitur vt Deus pater nunq̄ talia aliqua specie patrib. visus sit. Multa enim tali visa facta sunt illis temporib. non euidenter nominato & designato in eis, vel patre vel filio, vel spiritus sancto, sed tñ per quādam valde probabiles significatiōes nonnullis indiciis existentibus, vt nimis temerarium sit dicere, Deum patrem nunquam patrib. aut Prophetis per-

aliquas visibiles formas apparuisse. Hanc. n. opinionem illi pepererunt, qui nō potuerūt in vnitatē trinitatis intelligere quod dictum est, Regi aut seculorum immortalis, inuisibilis soli Deo, quem nemo hoīum vidit, nec videre potest. Qđ de ipsa substantia summa summeque diuina & incommutabili, vbi & pater & filius & spiritus sanctus vnus est solus Deus, per sanam fidem intelligit. Visiones autem illae per creaturam commutabilem Deo incommutabili subditam factae sunt, non proprie sicuti est, sed significatiue sicut pro rerū causis & temporibus oportuit ostendentes Deum. Quanquam nescio quemadmodum isti intelligant qđ Danieli apparuit antiquus dierum, a quo filius hoīs quod propter nos esse dignatus est accepisse intelligitur regnū, ab illo. l. qui ei dicit in Psalmo, Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me & dabo tibi gentes hereditatem tuam. Et qui omnia subiecit sub pedibus eius. Si ergo Danieli, & pater dans regnum, & filius accipiens apparuerunt in specie corporali quomodo isti dicant patrem nunquam visum esse Prophetis, & iō solum debere intelligi inuisibilem quem nemo hominum vidit nec videre potest? Ita. n. narravit Daniel, Aspiciēbā, inquit, donec throni positi sunt, & vetustus dierum sedebat, & indumentum eius quasi nix album, & capillus capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flāma ignis, rotae eius ignis flagrans, & lumen ignis transibat in conspectu eius. Et mille millia deserviebant ei, & de na milla denum millium assistebant ei. Et iudicium collocavit, & libri aperti sunt &c. Et paulo post, Aspiciēbā, inquit, in visu noctis, & ecce cum coeli nubib. quasi filius hoīs veniens erat, & vsque ad veterem dierum peruenit, & oblatus est ei. Et ipsi datus est principatus & honor & regnum, & omnes populi trib. & linguae ipsi seruient. Potestas eius, potestas aeterna, quae non praeteribit, & regnum eius quod non corrumpet. Ecce pater dans & filius accipiens regnū sempiternū, & sunt ambo in conspectu prophetantis visibilib. specie. Non ergo inconuenienter creditur etiam pater Deus eo modo solere apparere mortalib. Nisi forte aliquis dicat, ideo non esse visibilem patrem, quia in cōspectu somniantis apparuit, Ideo autem visibilem filium & spiritum sanctū, quia Moyses illa oīa

Esai. 6.
Mat. 13.
Psal. 31.
Acto. 2.
Luc. 14.
Psal. 31.
Ibidem.
Philip. 2.
Rom. 4.
Rom. 8.
Exo. 33.
Ioh. 11.
Exo. 33.
Sapient.
Eph. 6.
Exo. 33.
Exo. 33.
Exo. 33.
Exo. 33.
Exo. 33.

1. Tim. 1.
1. Tim. 6.
K
Visio Danielis.
cap. 18.
Psal. 2.
Psal. 3.
1. Tim. 6.
Daniel. 7.

vigilans vidit. Quasi vero verbum & sapien-
tiam Dei viderit Moyses carnalib. oculis: aut
videri spūs vel humanus pōt qui carnē istā
viuificat, vel ipse corporeus q̄ ventus dī. q̄to
igitur qb. ille spūs Dei qui oīum hoīum &
angelorū mentes ineffabili excellentia diui-
næ substantiæ supergredit̄? Aut q̄sq̄quam tali p̄-
cipitef errore, vt audeat dicere filiū & spm̄-
sanctum ēt vigilātib. hominib. esse visibiles,
M patrem aut non nisi somniātib. Qūo ergo &
patre solo accipiunt. Quem nemo hoīum vi-
dit, nec videre pōt: An cū dormiūt hoīes, tūc
non sunt hoīes? Aut qui formare similitudi-
nem corporis pōt ad se significandum p̄ vi-
sa somniantium, non pōt formare ipsam cor-
poream creaturam ad se significādum oculis
vigilantium, cum eius ipsa substantia qua est
ipse qd̄ est, nulla corporis similitudine dor-
mienti, nulla corporea specie vigilanti pos-
sit ostendi? Sed nō solū patris verū etiā filij &
spūs sancti. Et certe qui vigilantium mouent
visis, vt non patrem, sed tātum filium vel spi-
ritum sanctum credant, corporalib. hominū
apparuisse conspectibus, vt omittam tantum
latitudinem sanctarum paginarum & tam
multiplicem earum intelligentiam, vnde ne
mo sani capitis affirmare debet, nusquam p̄-
sonam patris per aliq̄ speciem corpoream
vigilantium oculis demonstratā. Sed vt hoc,
vt dixi, omittam, qd̄ dicunt de patre nostro
Gen. 18. Abraham, cui certe vigilanti & ministranti,
cum scriptura prēmisset dicens: Visus est
dñs Abrahæ, non vnus aut duo, sed tres ap-
paruerūt viri, quorum nullus excelsius aliis
eminuisse dictus est, nullus honoratius efful-
Supra sisse, nullus imperiosius egisse? Qua pp̄ quo-
niam in illa tripartita nostra distributione,
cap. 7. primum quærere instituiamus, vtrum p̄r, an
filius, an spūs sanctus, an, aliquando pater, aut
qū filius, aliquando spūs sanctus, an sine vllā
distinctione personarum, sicut dī, Deus vn⁹
A & solus, i: Trinitas ipsa, per illas creaturæ for-
mas patrib. apparuerit, interrogatis quæ po-
tuimus quantum sufficere visum est, sancta-
rum scripturarum locis, nihil aliud quātum
existimo diuinorum sacramentorum mode-
sta & cauta consideratio persuadet, nisi vt te-
mere non dicamus quæ nam ex Trinitate p̄-
sona cuiuslibet patrum & Prophetarum in ali-
quo corpore vel similitudine corporis ap-
paruerit, nisi cum continentia lectionis ali-

1. 7i. 6.
Gen. 18.
Supra cap. 7.
In 2. sen. di. 3. cap. caterum.

qua probabilia circumponit iudicia. Ipsa. n.
natura vel substantia vel essentia vel quolibet
alio nomine appellādum est id ipsum quod
Deus est, quicqd̄ illud est corporaliter vide-
ri non potest. Post subiectam vero creaturā,
non solum filium vel spiritum sanctum, sed
etiam patrem corporali specie siue similitu-
dine, mortalib. sensibus significationem sui
dare potuisse credendum est. Quæ cum ita
sint, ne immoderatus progrediatur secundi
huius voluminis longitudo, ea quæ restāt, in
consequentibus videamus.

D. AVRELI AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER TERTIVS.

PROCEMIVM.

Redant qui volunt, malle me le-
gendo quam legenda dictan-
do laborare. Qui aut hoc no-
lunt credere, experiri autē &
pnt & volunt, denique legen-
do vel meis inquisitionibus respondeant vel
interrogationib. aliorum, quæ pro mea p̄so-
na quā in seruitio Christi gero, & p̄ studio
quo fidē nostram aduersum errorem carna-
liū & aīalium hoīum munire inardesco, ne-
cesse est me pati, & videant q̄ facile ab isto
labore me tēperē, & quanto ēt gaudio stylū
pōssim hīc feriatum. Quod si ea quæ legim⁹
de his reb. sufficienter edita in Latino sermo-
ne, aut nō sunt, aut nō inueniuntur, aut certe
difficile à nobis inueniri queunt, Græce autē
linguæ non sit nobis tantus habitus, vt taliū
rerum libris legēdis & intelligendis vllō mo-
do reperiamur idonei, quo genere literarū
ex iis quæ nobis pauca interpretata sunt, nō
dubito cūcta quæ vtiliter quærere possumus
contineri. Fratrib. autem non valeam resiste-
re iure, quo eis seruus factus sum, flagitanti-
bus vt eorum in Christo laudabilib. studiis,
lingua ac stylo meo, quas bigas in me chari-
tas agitat, maxime seruiam, ego q; ipse mul-
ta quæ nesciebā, scribendo me didicisse cōfi-
tear, non debet hic labor meus cuiq̄ pigro,
aut multū docto videri superfluus, cū multis
impigris multisq; indoctis inter quos etiam
mihi non parua ex parte sit necessarius. Ex
his

Trinitas
ne dem
Fira
distin
q̄ p̄
fla la
dum.
1. 01
ca. 13
2. 02
Pell
Cap.
C

his igit quæ ab aliis de hac re scripta iā legi-
mus, plurimū adminiculati & adiuti, ea quæ
de Trinitate, vno sūmo summeq; bono Deo
pie q̄ri & differi posse arbitror, ipso exhortā-
te q̄renda atq; adiuuāte differenda suscepi,
vt si alia nō sunt hmōi scripta, sit, qd̄ hēant, &
legant qui voluerint & valuerint, si autem iā
sunt, tātō facilius aliqua inueniant̄, q̄to talia
plura esse potuerint. Sanē cum in oīb. literis
meis, non solū piū lectorē, sed et liberū cor-
rectorē desiderē, multo maxime in his vbi ip-
sa magnitudo q̄onis, vtinā tam multos inue-
tores hīc posset, q̄ multos cōtradictores ha-
bet. Verūtū sicut lectorē meū nolo mihi esse
deditū, ita correctorē nolo sibi. Ille me non
amet ampli⁹ q̄ catholicā fidē iste se nō amet
amplius q̄ catholicā veritatē. Sicut illi dico,
Noli meis literis quasi scripturis canonicis
inferuire, sed in illis & qd̄ non credebas cū
inueneris incūctāter crede, in istis aut quod
certū non hēbas, nisi certū intellexeris, noli
firmiter retinere: Ita illi dico, Noli meas lite-
ras ex tua opinione vel cōtentione, sed ex di-
uina lectione vel inconcussa rōne corrigere.
Si quid in eis veri cōprehenderis, existendo
non est meum, at intelligēdo & amando &
tuum sit & meū. Si qd̄ autem falsi cōuiceris,
errando fuerit meum, sed iā cauēdo nec tuū
fit nec meū. Hinc itaq; tertio hic liber sumat
exordiū, quousq; secundus puenerat. Cum. n.
ad id ventū esset, vt vellemus ostendere, non
iō minorem p̄re filium, q̄a ille misit hic mis-
sus est, nec iō minore vtroq; spm̄sanctū, q̄a
& ab illo & ab illo missus in Euāgelio legit̄,
suscepimus hoc q̄rere, cum illuc missus sit si-
lius vbi erat, q̄a in hunc mundū venit, & in
hoc mūdo erat cum illud ēt spūs sanctus vbi
& ipse erat, qm̄ spiritus dñi repleuit orbem
terrarū, & hoc qd̄ continet oīa scīam habet
Vocis, Vtrum p̄pea missus sit dñs, q̄a ex oc-
culto ī carne natus est, & de sinu p̄ris ad ocu-
Sapient. 1. los hoīum in forma serui tanq̄ egressus ap-
paruit, iō etiam spūs sanctus, quia & ipse cor-
porali specie quasi columba visus est, & lin-
guis diuisis velut ignis, vt hoc eis fuerit muti:
ad aspectū mortaliū, in aliqua forma corpo-
rea de spiritali secreto procedere, quod p̄r
qū non fecit, tantummodo misisse non etiā
missus esse dictus sit. Deinde q̄situm est, cur
& p̄r non aliqñ dictus sit missus, si per illas
species corporales, quæ oculis antiquorum

Diff. 9. c.
noli meis
D
Ioan. 1.
Sapient. 1.
Matt. 3.
Acto. 2.

apparuerunt ipse demonstrabatur? Si autem
filius tunc demonstrabat̄, cur tātō post mis-
sus diceref, cum plenitudo t̄pis venit, vt ex
foemina nasceref, qñ quidem & antea mitte-
bat̄, cum in illis formis corporaliter appare-
bat̄? Aut si non recte missus diceref, nisi cum
verbum caro factum est, cur spūs sanctus mis-
sus legat̄, cuius incarnatio talis non facta est?
Si vero per illas antiquas demonstrationes,
nec p̄r nec filius sed spūs sanctus ostendebat̄,
cur etiam ipse nunc diceref missus, cum illis
modis & antea mitteref? Deinde subdivisim⁹
vt hæc diligentissime tractaref, & triparti-
tā fecimus q̄onem, cuius vna pars in secūdo
libro explicata est, duæ sunt reliquæ, de qb.
deinceps differere aggrediar. Iam. n. q̄situm
atq; tractatum est in illis antiquis corporali-
bus formis & visis non tantummodo p̄rem,
nec tantummodo filium, nec tantummodo
spm̄sanctum apparuisse, sed aut indifferenter
dñm Deum qui trinitas ipsa intelligitur, aut
quamlibet ex trinitate personam q̄ lectionis
textus iudicis circūstantib. significaret. Nūc
ergo primum quæramus, quod sequitur.
Nam secundo loco in illa distributione posi-
tum est, vtrū ad hoc opus tantummodo crea-
tura formata sit, in qua Deus sicut tunc opor-
tuissē iudicauit, humanis ostenderet aspecti-
bus, an angeli qui iam erāt ita mittebantur vt
ex persona Dei loquerent̄, assumētes corpo-
ralem speciem de creatura corporea ī vltimū
ministerii sui, aut ipsū corpus suū, cui non
subduntur, sed subditum gerunt, mutates at-
que vertentes in species quas vellent, accom-
modatas atq; apertas actionibus suis, s̄m at-
tributam sibi a creatore potentiam. Qua qd̄-
nis parte q̄tum dñs dederit pertractata, po-
stremo videndum erit id quod institueram⁹
inquirere, vtrum filius & spiritus sanctus &
antea mittebantur, & si ita est, quod inter il-
lam missionem & eam quam in euāgelio
legimus distet, an missus nō sit aliq̄s eorum,
nisi cum vel filius factus ex Maria virgine,
vel cum spiritus sanctus visibili specie, siue
in columba siue in igneis linguis apparuit.
Sed fateor excedere vires intentionis meæ,
vtrum angeli manente spiritali sui corporis
qualitate, per hanc occultius operantes, as-
sumant ex inferioribus elementis corpulen-
tioribus, quod sibi coaptatum, quasi aliquā
vestē mutent & vertant in quallibet species
cor-

Galat. 4.
Ioan. 1.
An filius
& spūs
sanctus an-
te missus
fuit. ca. 1.
Supra li.
2. ca. 7. 2.
sen. di. 8.
c. sed ubi.
Supra li.
2. cap. 7.
Gal. 4.
Matt. 3.
Acto. 2.
1. sen. di.
8. ca. Sed
ubi Deū.
Ioan. 2.
cor-

corporales, etiā ipsas veras, sicut aqua vera in verū vinum cōuerſa est à dño, an ipsa propria corpora sua transformant in qđ voluerint, accommodata ad id qđ agunt. Sed qđlibet horū sit, ad præsentem qñem non pertinet. Et qđ quis hæc qñ hō sum, nullo experimēto possum comprehendere, sicut angeli qui hæc agūt, & magis ea norūt qđ ego noui quatenus mutet corpus meum in affectu voluntatis meę, siue qđ in me, siue quod ex aliis expertus sum, qđ horum tñ ex diuinarum scripturarū authoritatib. credā, nunc non opus est dicere ne cogar probare, & fiat sermo lōgior de re qua non indiget præſens qđ. Nūc illud videndū est, vtrum angeli tunc agebāt, & illas corporum species apparentes oculis hominum, & illas voces inſonantes aurib. cum ipsa sensibilis creatura ad nutū seruiens conditoris, in id, qđ opus erat pro tpe vertebat sicut in libro sapientię scriptū est. Creatura. n. tibi factori deseruiens extēditur in tormentum aduersum iniustos, & lenior fit ad benefaciēdum iis qui in te cōfidunt. Propter hoc & tunc in oīa se transfigurans omniū nutrici gratię tuę deseruebat ad voluntatē horū qui te desiderabāt. Peruenit. n. sapiētia voluntatis Dei per creaturā spiritalem vsque ad effectus visibiles atq; sensibiles creaturę corporalis. Vbi. n. non operat quod vult Dei oīpotentis sapientiā, quę pertendit à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit oīa suauiter?

Sap. 10.

Sed aliud est ordo naturalis in conuersione & mutabilitate corporū, qui quis etiā ipse ad nutum Dei seruiat, perseverantia tñ cōsuetudinis amisit admirationem, sicuti sunt quę vel breuissimis vel certe nō longis intervallis temporū cōelo, terra, mariq; mutant siue nascuntib. siue occidētib. reb. siue alias aliter apparentib. Alia vero quis ex ipso ordine venientia, tñ pp longiora intervalla temporū minus vsitata. Quę licet multi stupent, ab inquisitoribus huius sæculi comprehēsa sunt, & progressu gnationum quo sæpius repetita sunt & a plurib. cognita, eo minus mira sūt, Sicuti sunt defectus luminarium, & raro existentes quædam species syderum & terrę motus, & monstruosi partus aīantium, & quęcū que similia, quorum nihil fit nisi voluntate Dei, sed plerūq; non apparet. Itaq; licuit vanitati Philosophorum, et causis aliis ea tribuere vel veris, sed proximis, cum oīno videre non possent superiorem cæteris omnibus causam, i. voluntatem Dei, vel falsis, & ne ab ipsa qđem peruestigatione corporaliū rerum atq; motionum, sed à sua suspitione & errore prolatis. Dicam si potero quiddē, exēpli gratia, quo hæc apertiora sint. Est certe in corpore humano quædā moles carnis, & formę species, & ordo distinctioq; membrorum, & temperatio valetudinis, hoc corpus inspirata aīa regit, eademq; rōnalis & iō quis mutabilis, tñ quę possit illius incommutabilis sapientię particeps esse, vt sit participatio eius in idipsum, sicut in Psalmo scriptū est, de omnib. sanctis, ex quibus tanquam lapidibus viuis ædificatur illa Hierusalem mater nostra æterna in cœlis. Ita enim canitur, Hierusalem quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Idipsum quippe hoc loco illud summum & incommutabile bonum intelligitur, quod Deus est, atq; sapientiā volūtasq; ipſius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabuntur, tu vero idē ipse es. Constituamus ergo animo talem sapientem, cuius anima rationalis iam sit particeps incommutabilis æternęque veritatis, quam de omnibus suis actionibus consulat, nec aliquid omnino faciat, quod non in ea cognouerit esse faciendum, vt ei subditus ei que obtemperans recte faciat. Iste si consultata summa ratione diuinę iustitię quam in secreto audiret aure cordis sui, eaque sibi iubente, in aliquo officio misericordię corpus labore fatigaret, ægritudinem que cōtraheret, consultisque medicis, ab alio dicere causam morbi esse corporis siccitatem, ab alio autem humoris immoderationem: vnus eorum veram causam diceret, alter erraret, vterque tamen de proximis causis, id est, corporalibus pronuntiaret. At si illius siccitatis causa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam ventum esset ad superiorem cām, quę ab anima proficisceretur ad afficiēdum corpus quod regit, sed nec ipsa prima esset. Illa enim proculdubio superior erat, in ipsa incommutabili sapientiā, cui hominis sapientis anima in charitate seruiens, & ineffabiliter iubenti obediens, voluntarium laborem susceperat, ita non nisi Dei voluntas causa prima illius ægritudinis veracissime reperiretur. Iam vero si in labore officioso & pio adhibuisset illa sapiens ministros collaborantes

Sapient. 8. Miracula unde uideantur. c. 2. r. s. di. 45. ca. voluntatis, ergo.

I & progressu gnationum quo sæpius repetita sunt & a plurib. cognita, eo minus mira sūt, Sicuti sunt defectus luminarium, & raro existentes quædam species syderum & terrę motus, & monstruosi partus aīantium, & quęcū que similia, quorum nihil fit nisi voluntate Dei, sed plerūq; non apparet. Itaq; licuit vanitati Philosophorum, et causis aliis ea tribuere vel veris, sed proximis, cum oīno videre non possent superiorem cæteris omnibus causam, i. voluntatem Dei, vel falsis, & ne ab ipsa qđem peruestigatione corporaliū rerum atq; motionum, sed à sua suspitione & errore prolatis. Dicam si potero quiddē, exēpli gratia, quo hæc apertiora sint. Est certe in corpore humano quædā moles carnis, & formę species, & ordo distinctioq; membrorum, & temperatio valetudinis, hoc corpus inspirata aīa regit, eademq; rōnalis & iō quis mutabilis, tñ quę possit illius incommutabilis sapientię particeps esse, vt sit participatio eius in idipsum, sicut in Psalmo scriptū est, de omnib. sanctis, ex quibus tanquam lapidibus viuis ædificatur illa Hierusalem mater nostra æterna in cœlis. Ita enim canitur, Hierusalem quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Idipsum quippe hoc loco illud summum & incommutabile bonum intelligitur, quod Deus est, atq; sapientiā volūtasq; ipſius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabuntur, tu vero idē ipse es. Constituamus ergo animo talem sapientem, cuius anima rationalis iam sit particeps incommutabilis æternęque veritatis, quam de omnibus suis actionibus consulat, nec aliquid omnino faciat, quod non in ea cognouerit esse faciendum, vt ei subditus ei que obtemperans recte faciat. Iste si consultata summa ratione diuinę iustitię quam in secreto audiret aure cordis sui, eaque sibi iubente, in aliquo officio misericordię corpus labore fatigaret, ægritudinem que cōtraheret, consultisque medicis, ab alio dicere causam morbi esse corporis siccitatem, ab alio autem humoris immoderationem: vnus eorum veram causam diceret, alter erraret, vterque tamen de proximis causis, id est, corporalibus pronuntiaret. At si illius siccitatis causa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam ventum esset ad superiorem cām, quę ab anima proficisceretur ad afficiēdum corpus quod regit, sed nec ipsa prima esset. Illa enim proculdubio superior erat, in ipsa incommutabili sapientiā, cui hominis sapientis anima in charitate seruiens, & ineffabiliter iubenti obediens, voluntarium laborem susceperat, ita non nisi Dei voluntas causa prima illius ægritudinis veracissime reperiretur. Iam vero si in labore officioso & pio adhibuisset illa sapiens ministros collaborantes

dere non possent superiorem cæteris omnibus causam, i. voluntatem Dei, vel falsis, & ne ab ipsa qđem peruestigatione corporaliū rerum atq; motionum, sed à sua suspitione & errore prolatis. Dicam si potero quiddē, exēpli gratia, quo hæc apertiora sint. Est certe in corpore humano quædā moles carnis, & formę species, & ordo distinctioq; membrorum, & temperatio valetudinis, hoc corpus inspirata aīa regit, eademq; rōnalis & iō quis mutabilis, tñ quę possit illius incommutabilis sapientię particeps esse, vt sit participatio eius in idipsum, sicut in Psalmo scriptū est, de omnib. sanctis, ex quibus tanquam lapidibus viuis ædificatur illa Hierusalem mater nostra æterna in cœlis. Ita enim canitur, Hierusalem quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Idipsum quippe hoc loco illud summum & incommutabile bonum intelligitur, quod Deus est, atq; sapientiā volūtasq; ipſius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabuntur, tu vero idē ipse es. Constituamus ergo animo talem sapientem, cuius anima rationalis iam sit particeps incommutabilis æternęque veritatis, quam de omnibus suis actionibus consulat, nec aliquid omnino faciat, quod non in ea cognouerit esse faciendum, vt ei subditus ei que obtemperans recte faciat. Iste si consultata summa ratione diuinę iustitię quam in secreto audiret aure cordis sui, eaque sibi iubente, in aliquo officio misericordię corpus labore fatigaret, ægritudinem que cōtraheret, consultisque medicis, ab alio dicere causam morbi esse corporis siccitatem, ab alio autem humoris immoderationem: vnus eorum veram causam diceret, alter erraret, vterque tamen de proximis causis, id est, corporalibus pronuntiaret. At si illius siccitatis causa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam ventum esset ad superiorem cām, quę ab anima proficisceretur ad afficiēdum corpus quod regit, sed nec ipsa prima esset. Illa enim proculdubio superior erat, in ipsa incommutabili sapientiā, cui hominis sapientis anima in charitate seruiens, & ineffabiliter iubenti obediens, voluntarium laborem susceperat, ita non nisi Dei voluntas causa prima illius ægritudinis veracissime reperiretur. Iam vero si in labore officioso & pio adhibuisset illa sapiens ministros collaborantes

Ps. 131.

Ps. 101.

A Deo primariā profici se unū oīa. 44.

Deus oīb. creaturis vult ut mult. 44. Ps. 103.

Ps. 103.

Ps. 103.

rantes secum in opere bono, nec tamen eadē voluntate Deo seruientes, sed ad carnaliū cupiditatū suarū mercedē peruenire cupiētes, vel incōmoda carnalia deuitantes, adhibuisset et iumenta si hoc exigeret illius operis implendi procuratio, qđ vtiq; iumenta irrōnalia essent aīantia, nec iō mouerent membra sub sarcinis, qđ aliqd de illo bono opere cogitarent, sed naturali appetitu suę voluptatis & deuitatione molestiæ, postremo adhibuisset et ipsa corporea omni sensu carētia, quę illi operi essent necessaria, frumētum. l. & vinū, & oleum, vestem, nummum, codicem, & si qua hmōi. In his certe omnib. in illo opere versantib. corporib. siue aīatis siue inaiatis, quęcunq; mouerent, attererent, repararent, exterminarent, reformarent, alio atque alio modo locis & temporib. affecta mutarentur, non alia esset istorum omnium visibiliū & mutabiliū factorum cā, nisi illa inuisibilis & incommutabilis voluntas Dei per aīam iustam, sicut sedem sapientię, cunctis vtens, & malis rōnalib. & irrōnalib. aīs, & postremo corporib. siue quę illis inspirarent & aīarentur, siue omni sensu carentib. cum primitus vteret ipsa bona aīa & sancta quam sibi adpiū & religiosum obsequiū, subdisse. Qđ ergo de vno sapiente, quamuis adhuc mortale corpus gestante, quamuis ex parte videntem, posuimus exempli gratia, hoc de aliqua domo vbi aliquorū talium societas est, hoc de ciuitate vel et de orbe terrarum licet cogitare, si penes sapientes sancteq; ac perfecte Deo subditos sit principatus & regimen rerum humanarum. Sed hoc quia nondum est:

Deus oīb. creaturis vult ut mult. 44. Ps. 103.

A Oportet. n. nos in hac peregrinatione prius mortaliter exerceri, & per vires mansuetudinis & patientiæ in flagellis erudiri, vt illam supernam atq; cœlestem, vñ peregrinamur, patriam cogitemus. Illic. n. Dei voluntas, qui facit angelos suos spūs, & ministros suos ignē flagrantem in spiritib. summa pace atq; amicitia copulatis, & in vnam voluntatem quodam spiritali charitatis igne conflati, tanq̄ in excelsa & sancta & secreta sede præſidens, velut in domo sua, & in templo suo. Inde se quibusdam ordinatissimis creaturę motib. primo spiritalib. deinde corporalib. per cuncta diffundit, & vtitur omnib. ad incommutabile arbitrium sniæ suę, siue incorporeis, siue corporeis reb. siue rōnalib. siue irrōnalib.

spiritib. siue bonis p eius gratiā, siue malis p propriam voluntatem. Sed quemadmodum corpora crasiora & inferiora per subtiliora & potentiora quodā ordine regunt, ita oīa corpora per spm vitę, & spūs vitę irrōnalis per spiritum vitę rōnalem, & spūs vitę rōnalis desertor atq; peccator per spiritum vitę rōnalem piū & iustum, & ille per ipsum Deum, ac sic vniuersa creatura per creatorē suum, ex quo, & per quem, & in quo etiam condita atq; instituta est, ac per hoc voluntas Dei est prima & summa cā omnium corporalium specierum atq; motionum. Nihil. n. fit visibiliter & sensibiliter, quod non de interiori inuisibili atq; intelligibili aula summi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittat, & ineffabilem iustitiam præmiorum atq; poenarum, gratiarum & retributionū in ista totius creaturę amplissima quadam immēsaq; republica. Si ergo Apostolus Paulus quāuis adhuc portaret sarcinam corporis, quod corrumptū & aggrauat animam, quāuis adhuc ex parte atq; in enigmate videret, optans dissolui & esse cū xp̄o, & i semetipso in ingemiscēs adoptionē expectās redēptionē corporis sui, potuit tñ significando prædicare dñm Iesum Christū, aliter per linguam suā, aliter per epistolam, aliter per sacramētum corporis & sanguinis eius: Nec linguā q̄ppe eius, nec mēbranas, nec atramentū, nec significantes sonos lingua æditos, nec signa literarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinē dicimus, sed illud tñ quod ex frictib. terrę acceptum, & præce mystica cōsecratū rite sumimus ad salutē spiritalem in memoriam pro nobis dominicę passionis, quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducit, non sanctificat vt sit tam magnum sacramētum, nisi operante inuisibiliter spiritu Dei. cum omnia quę per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur, mouens primitus inuisibilia ministrorum, siue animas hominum, siue occultorū spirituum sibi subditas seruitutes quid mirū si etiam in creatura cœli & terrę, maris & aeris, facit Deus quę vult sensibilia atque visibilia, ad se ipsum in eis sicut oportere ipse nouit significandum & demonstrandum, nō ipsa sua qua est apparente substantia, quę oīno incommutabilis est, omnibusq; spiritib. quos creauit interius secretiusq; sublimior.

Colof. 1. 2. sen. dñ. 45. c. voluntas ergo

Sapient. 9. 1. Co. 13.

1 Philip. 1. Rom. 8.

De conse. di. 2. cap. corpus & sanguis. Luc. 22. 4. sen. di. 11. c. siue ro queri,

C

Miracula sunt etiam consueta. c. ap. 5. 3. Re. 18. Vi enim diuina totam spiritalē corporalem que administrante creaturā oīum annorum certis dieb. aduocant aqua maris & offundūtur sup facie terrae. Sed cū hoc orate sancto Helia factū est, q̄a p̄cesserat tā cōtinua, & tā lōga seueritas, vt deficerent fame hoīes, nec ea hora qua illa Dei seruus orauit aer ipse alī qua humida facie mox futurae pluuiā signa p̄tulerat, cōsecutis tātis & tā velociter hymbrib. apparuit vis diuina, qb. illud dabat disp̄sabatūq; miraculū. Itaq; Deus operat solēnia fulgura atq; tonitrua. Sed q̄a in monte Sina inuitato mō fiebāt, vocesq; illē nō strepitu cōfuso edebant, sed ex eis q̄dā signa dari certissimis iudiciis apparebat, miracula erant. Quis attrahit humorē p̄ radicē vitis ad botrū & vinū facit nisi Deus? q̄ & hoīe plan tante & rigate incremētū dat. Sed cum ad nutū dñi aqua in vinū inuitata celeritate cōuer sa est, et stultis fatētib. vis diuina declarata ē. Quis arbuta frōde ac flore vestit solēniter, nisi Deus? Verum cū floruit verba sacerdotis Aaron, collocuta est quodammō cū dubitan te humanitate diuinitas. Et lignis certe oībus & oīm aīaliū carnib. gignēdis atq; formādis cōis est terrena materies. Et q̄s ea facit, nisi q̄ dixit vt hęc terra produceret, & in eodē verbo suo q̄ creauit regit atq; agit? Sed cum eandē materia ex virga Moyfi in carnē serpentis p̄xime ac velociter vertit, miraculū fuit, rei q̄dē mutabilis, sed tā inuitata mutatio. Quis aut aīat queq; viuā nascētia, nisi qui & illum serpentē ad horam sicut opus fuerat aīauit? Et q̄s reddidit cadauerib. aīas suas, cū resur gerēt mortui, nisi qui aīat carnes ī vteris ma trum, vt oriant morituri? Similiter & de cōi materia, q̄ in causis mundialib. consistit, subit o ad tps prodire arietē & colūbā constituit, qb. vnus vigor carneus & in tpe & ex tempo re accessions & recessions, nō dispar, sed inuitatus apparuit. Sed cum fiunt illa conti nuato quasi quodā fluuio labentium manen tiumq; rerum, & ex occulto in promptum, atque ex prompto in occultum, vfitato itine re transeuntium, naturalia dñr. Cum vero ad monendis hominib. inuitata mutabilitate in geruntur, magnalia nominantur. Hic video quid infirmæ cogitationi possit occurrere, cur. ista miracula etiam magicis artib. fiant. Nam & magi Pharaonis similiter serpentes fecerunt, & alia similia. Sed illud amplius

est admirandū, quō magorū illa potētia, que serpentes facere potuit, vbi ad muscas minu tissimas ventū est, oīno defecit, cyniphe. n. musculæ sunt breuissimæ, qua tertia plaga su perb. populus Aegyptiorū cēdebat. Ibi certe deficiētes magi dixerūt, Digitus Dei est hic. Vñ intelligi dat, ne ipsos q̄dem transgresso res angelos & acreas ptātes, in imam istā caliginē, tanq̄ in sui generis carcerem, ab illius sublimis ethereæ puritatis habitatione detru sas, p̄ quas magicę artes p̄nt qcquid p̄nt, va lere aliqd nisi data desu p̄ ptāte. Datur autem vel ad fallendos fallaces, sicut in Aegyptios, & in ipsos et magos data est, vt in eorū spi rituum seductione viderent admirandi, a q̄ bus fiebant a Dei veritate damnandi, vel ad monendos fideles, nec tale aliqd facere pro magno desiderēt, p̄p quod etiam nobis scri pturę autoritate sunt prodita, vel ad exercē dam probandam manifestādamq; iustorum patientiam. Neque. n. parua visibilibus mira culorum potētia Iob cuncta quæ hēbat ami sit, & filios & ipsam corporis sanitatē. Nec iō putandum est istis transgressorib. angelis ad nutum seruire, hanc visibilibus rerū mate riam, sed Deo potius a quo hęc ptās datur, quantum in sublimi & spiritali sede incom mutabilis iudicat. Nā & dānatis iniquis etiā in metallo seruiunt aqua, & ignis & terra, vt faciant inde q̄d volunt, sed quantum finitur, nec sane creatores illi mali angeli dicendi sunt, q̄a per illos magi resistēt famulo Dei, ranas & serpentes fecerunt. Non enim ipsi eas creauerunt, Omnium quippe rerum que corporaliter visibilibus que nascuntur, occul ta queq; semina in istis corporeis mundi huius elementis latent. Alia sunt enim hęc iam conspicua oculis nostri ex fructibus & animantibus, alia vero illa occulta istorum seminū semina. Vnde iubente creatore produxit aqua prima natatilia & volatilia, Terra autem prima sui generis germina, & prima sui generis animalia. Neque enim tūc huiusmodi foetus ita producti sunt, vt in eis, quæ producta sunt, vis illa consumpta sit, sed plerunq; desunt congruæ temperamen torum occasiones, quibus erumpant, & spe cies suas peragant: Ecce. n. breuissimus sur culus semen est, nam conuenienter manda tus terræ arborem facit. Huius autē surculi subtilius semen aliquod euisdē generis gra num

Miracula magica. Cap. 7. 2. sen. di. 7. c. quo-

rum fūta. Exod. 7. Exod. 8. 2. sen. di. 7. c. quo rum fūta. Exod. 7. Iudæ. 1. F Exod. 8. Iob. 2. Solus Deus est at etiam illa, qua magis artibus transfor mant. c. 8. 2. sen. di. 7. ca. me p̄ntādam Exod. 7. Exod. 7. Exod. 8. 2. sen. di. 7. ca. me sane. Gene. 1. G

num est, & hucusq; nobis visibile. Iam vero huius et grani semen, quibus oculis videre ne queamus, rōne tñ cōiicere possumus q̄a nisi talis aliqua vis esset in istis elementis, nō ple runq; nascerentur ex terra q̄ ibi seminata nō essent, nec aīalia tam multa nulla marium se minarumq; commixtione p̄cedente, siue in terra, siue in aqua, quæ tñ crescunt, & coeundo alia pariunt, cum illa nullis coeūtib. parentib. orta sint. Et certe apes semina filiorū non coeūdo concipiūt, sed tanq̄ sparsa p̄ terras ore colligūt. Inuisibiliū. n. seminū crea tor, ipse creator est oīum rerū, quā quacūq; nascēdo ad oculos nostros exeunt, ex occul tis seminib. accipiunt p̄grediēdi primordia, & incremēta debitæ magnitudinis distinctio nesq; formarū, ab originalib. tanq̄ regulis su munt. Sicut ergo nec parētes dicimus creato res hoīum, nec agricolas creatores frugum, quīs eorum extrinsecus adhibitis motib. ista creanda Dei virtus interius operet: Ita nō so lū malos, sed nec bonos angelos phas est pu tare creatores, si pro subtilitate sui sensus & corporis semina rerum istarum nobis occul tiora nouerunt, & ea per congruas tempera tionis elementorum latēter spargunt, atq; ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum p̄bent occasiones. Sed nec boni hęc nisi q̄tum Deus iubet, nec ma li hęc iniuste faciunt, nisi q̄tum iuste ipse p̄ mittit. Nam iniqui malitia voluntatē habent iniustā, ptātem aut non nisi iuste accipiūt, si ue ad poenā suam, siue aliorū, vel poenā ma lorum, vel laudē bonorum. Itaq; Apostolus Paulus discernens interius Deū creatē atq; formantē, ab operib. creature q̄ admouētur extrinsecus, & de agricultura similitudinem assumēs ait: Ego plantaui Apollo rigauit, sed Deus incrementū dedi. Sicut ergo in ipsa vi ta nostrā mentē iustificādo formare non pōt nisi Deus, p̄dicare aut Euangeliū intrinsecus & hoīs p̄nt, non solū boni per veritatē, sed et mali per occasiōē, ita creationē rerū visi bilium Deus interius operat, exteriores aut operationes siue bonorū siue malorum, vel angelorū vel hominum, siue et quoruncūq; aīaliū, secundum imperiū suū, & a se imper itas distributiones ptātum & appetitiones commoditatum, ita rerum naturę adhibet in qua creat oīa, quemadmodum terræ agricul turā. Quapp̄ ita nō possū dicere angelos ma

los magicis artib. euocatos, creatores fuisse ranarū atq; serpentū, sicut non possum dice re hoīes malos creatores esse segetis, q̄ per eorū operā video exortam. Sicut nec Iacob creator colorū in pecorib. fuit, q̄a bibentib. in conceptu matrib. variatas virgas quas in tuerent apposuit. Sed nec ipse pecudes crea trices fuerit varietatis plis suæ, q̄a inhēserat aīæ illorū discolor phātafia ex cōiuitu varia rū virgarū p̄ oculos impressa, q̄ nō potuit ni si corpus q̄d sic affecto spū aīabat ex cōpaf sione commixtionis afficere, vñ teneris foe tuū primordiis colore tenus aspergeret. Vt .n. sic ex semetipsis afficiant, vel aīa ex corpo re vel corpus ex aīa, congruentē rōnis id fa ciunt, quæ incommutabiliter viuunt in ipsa summa Dei sapientia, q̄ nulla spatia locorū capiunt, & cū ipsa sit incommutabilis, nihil eorū que cōmutabiliter sunt deserit, q̄a nihil eorū nisi p̄ ipsam creatum est. Vt. n. de peco rib. non virgæ sed pecora nasceret, fecit hoc incommutabilis & inuisibilis rō sapientie Dei, per quam creata sunt omnia. Vt autē de varietate virgarū, pecorum conceptum co lor aliquid duceret, fecit hoc aīa grauidæ pe cudis per oculos affecta forinsecus, & inte rius secum pro suo modulo formandi regu lam trahens, q̄ de intima potentia sui creato ris accepit. Sed quanta sit vis aīæ ad efficiēdā atq; mutandam materiam corporalem, cum tñ creatrix corporis dici non possit quia oīs cā mutabilis sensibilisq; substantiæ, omnisq; modus & numerus & pondus eius vnde ef ficitur vt sit, & natura ita vel ita sit, ab intel ligibili & incōmutabili vita, que super om nia est, existit, & peruenit vsque ad extrema atque terrena, multus sermo est, neq; nūc ne cessarius. Verum propterea sanctū Iacob de pecorib. commemorandum arbitratus sum, vt intelligeret si homo q̄ virgas illas sic po suit, dici nō pōt creator colorum in agnis & hædis, nec ipse matrum animæ, quæ conce ptam per oculos corporis phantasmā varie tatis, seminibus carne conceptis, quantum natura passa est, asperferunt, multo minus di ci posse ranarum serpentiumq; creatores an gelos malos, p̄ quos magi Pharaonis tūc illa fecerunt. Aliud est. n. ex intimo ac summo causarum cardine condere atque administra re creaturā, quod qui facit, solus creator est Deus. Aliud aut pro distributis ab illo virib.

2. sed. di. 7. ca. nec sane. 2. sen. di. 7. c. sic. t. ergo. I. cor. 3. 2. sen. di. 7. c. sic. t. ergo. L

Exod. 7. Exod. 8. Gen. 30. De ho. ni de infra li. 11. c. 2. de ciuit. Dei. c. 25. Ex. li. 18. cap. 5. R

2. *sen. di.* & facultatibus aliqua operatione forinsecus admouere, ut tunc vel tunc, sic vel sic exeat quod creat. Ista quippe originaliter ac primordialiter in quadam textura elementorum cuncta iam creata sunt, sed acceptis oportunitatibus. procedunt. Nam sicut matres gravidae sunt foetibus, sic ipse mundus gravidus est causis nascentium, quae in illo non creantur, nisi ab illa summa esse, ubi nec oritur, nec moritur aliquid, nec incipit esse, nec desinit. Adhibere autem forinsecus accidentes causas, quae tamen non sunt naturales, tamen secundum naturam adhibentur, ut ea quae secreto naturae finis abditae continentur, erumpant & foris creentur quodammodo explicando mensuras & numeros, & pondera sua quae in occulto acceperunt ab illo, qui omnia in mensura & numero & pondere disposuit, non solum mali angeli, sed et mali homines prout, sicut exemplo agriculturae supra docui. Sed ne de animalibus quasi diuersa ratio moueat, quae habet spiritum vitae cum sensu appetendi quae secundum naturam sunt vitandique; contraria, etiam hoc est videre, quod multi homines nouerunt, ex quibus herbis, aut carnibus, aut quarumcunque rerum quibuslibet succis aut humoribus, vel ita positis, vel ita obrutis, vel ita contritis, vel ita commixtis, quae animalia nasci soleant, quorum se quis tam demens audeat dicere creatorem? Quid ergo mirum si quemadmodum potest nosse quilibet nequissimus homo, unde illi vel illi vermes muscaeque nascantur, ita mali angeli pro subtilitate sui sensus in occultioribus elementorum seminibus norunt, unde rantes serpentesque nascantur, & haec per certas & nonas temperationum opportunitates occultis moribus adhibenda faciunt creari, non creat, sed illa homines quae solent ab hominibus fieri, non mirantur. Quod si quicquam celeritates incrementorum forte miratur, quod illa animalia tam cito facta sunt, attendat, quemadmodum & ista per modulum facultatis humanae ab hominibus procurentur. Unde non fit ut eadem corpora citius vermescant aestate quam hyeme, citius in calidioribus quam in frigidioribus locis. Sed haec ab hominibus tanto difficilius adhibentur, quanto desunt sensuum subtilitates, & corporum mobilitates in membris terrenis & pigmentis. Unde qualibuscunque angelis vicinas causas ab elementis contrahere, quanto facilius est, tanto mirabiliores in hominibus operibus eorum existunt celeritates, sed non est creator, nisi qui primo paliter ista format. Nec quicquam hoc potest nisi illi penes quem primitus sunt omnia quae

sunt mensurae numeri, & pondera, & ipse est vnus creator Deus, ex cuius ineffabili potentatu fit et ut quod possint hi angeli si permittere, id non possint, quia non permittunt. Neque enim occurrit alia ratio, cur non potuerint facere minutissimas muscas qui ranas serpentesque fecerunt, nisi quia maior aderat dominatio prohibendi per spiritum sanctum, quod et ipsi magi confessi sunt dicentes, Digitus Dei est hic. Quid autem possint per naturam, nec possint per prohibitionem, & quod per ipsius naturam suae conditionem facere non sinant, homini explorare difficile est, immo vero impossibile, nisi per illud donum Dei, quod Apostolus commemorat dicens, Alij diuinitas spirituum. Nouimus enim hominem posse ambulare, & nequaquam hoc posse si non permittatur, volare autem non posse et si permittatur. Sic & illi angeli quaedam potest facere si permittatur ab angelis potentioribus, ex imperio Dei: quaedam vero non potest, etiam si ab eis permittantur, quia ille non permittit, a quo illis est talis naturae modus, qui etiam per angelos suos & illa plerumque non permittit, quae concessit ut possint. Exceptis igitur illis, quae vltimissimo transcursum temporum in rerum naturae ordine corporaliter fiunt, sicut sunt ortus occasusque siderum, generationes & mortes animalium, feminum & geminum, innumerabiles diuersitates, nebulae & nubes, niues & pluuiae, fulgura & tonitrua, fulmina & grandines, venti & ignes, frigus & aestus, & omnia talia. Exceptis etiam illis quae in eodem ordine rara sunt, sicut defectus luminum, & species inusitatae siderum, & monstrorum, & similia. Exceptis ergo istis omnibus, quorum quidem prima & summa causa non est nisi voluntas Dei, unde & in Psalmo, cum quaedam huius generis essent commemorata: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus tepetatis, ne quis ea vel fortuito, vel causis tunc modo corporalibus, vel etiam spiritualibus, tamen praeter voluntatem Dei existentibus, agi crederet, continuo subiecit, quae faciunt verbum eius. Sed his, ut dicere coeperam, exceptis, alia sunt illa, quae quamuis ex eadem materia corporalis, ad aliquid tamen diuinitus annunciantur nostris sensibus admouentur, quae proprie miracula & signa dicuntur, nec in omnibus, quae nobis a domino Deo annunciantur, ipsius Dei persona suscipitur. Cum autem suscipitur, aliquando in angelo demonstratur, aliquando in

Exod. 8.
Sapientia. 11
2. sen. di.
7. c. sicut
ergo men
te.
Sapientia. 11
2. sen. di.
7. c. illu

Exod. 8.
Exod. 7.
Exod. 8.
I. Co. 11.
Ps. 144.
C
Quoniam
dis
tra
mi
ab
gnificau
cap. 10

ea specie, quae non est quod angelus, quamuis per angelum disposita ministrat. Rursum cum in ea specie suspicatur quae non est quod angelus, aliquando iam erat ipsum corpus, & ad hoc demonstratum in aliquo mutatione assumitur: aliquando ad hoc exoritur, & re peracta rursum absumitur, sicut et cum homines annunciant, aliquando ex sua persona verba Dei loquuntur, sicuti cum praemittitur, Dixit dominus, aut haec, dicit dominus, aut tale aliquid, aliquando autem nihil tale praemittentes, ipsam Dei personam in se suscipiunt, sicuti est. Intellectum tibi dabo, & constituam te in via hac qua ingredieris. Sic non solum in dictis, verum et in factis, Dei persona significanda imponitur Prophetis, ut eam gerat in ministerio prophetiae, sicut etiam personam gerebat qui vestimentum suum diuisit in duodecim partes, & ex eis decem seruo regis Salomonis dedit, regi futuro Israel. Aliquando etiam res quae non erat quod propheta, & erat iam in terrenis rebus, in homini significatione assumpta est, sicut somno viso Iacob euigilans fecit de lapide, quem dormiens habebat ad caput. Aliquando ad hoc fit eadem species, vel aliquantulum mansura, sicut potuit serpens ille aeneus exaltatus in eremo, sicut potest & litera, vel peracto ministerio transitura, sicut panis ad hoc factus in accipiendo sacro communis. Sed quia haec hominibus nota sunt, quia per homines fiunt, honore tantum religiosa potest habere, stupore tantum mira non potest. Itaque illa quae per angelos fiunt, quo difficiliora & ignotiora, eo mirabiliora sunt nobis, illis autem tantum suae actiones notae atque faciles. Loquitur ex persona Dei angelus dominus, dicens, Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: cum scriptura praedixisset, Visus est ei angelus dominus: loquitur & homo ex persona domini, dicens, Audi populus meus, & loquar Israel, & testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum. Assumpta est virga ad significationem, & in serpente angelica facultate mutata est. Quae facultas cum desit homini, assumptus est tamen ab homine lapis ad talem aliquam significationem. Inter factum angeli & factum hominis plurimum distat, illud & mirandum & intelligendum est, hoc autem tamen modo intelligendum. Quod ex utroque intelligitur, diuersa sunt, tantum si nomen domini & auro & atramento scribat, illud est praeciosius, illud vilius, quod tamen in utroque significat id ipsum est. Et quauis idem significauerit, ex virga Moysi si serpens: quod lapis Iacob, melius tamen aliquid la-

pis Iacob, quam serpentes magorum. Nam sicut in factio lapidis Christum in carne, in qua unctus est oleo exultationis praeparat participibus suis, ita virga Moysi conuersa in serpente ipsum Christum factum obedientem usque ad mortem crucis. Unde ait, Sicut exaltauit Moyses serpente in deserto, sic oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sicut intuentes illum serpente exaltatum in eremo, serpente morsibus non peribant. Vetus enim homo noster conuersus est cruci cum illo, ut euacuaret corpus peccati. Per serpente enim intelligitur mors, quae facta a serpente in paradiso, modo locutionis per efficientem id quod efficit demonstrante. Ergo virga in serpente, Christus in mortem, & serpens rursus in virgam, Christus in resurrectione totus cum corpore suo quod est ecclesia, quod in finem temporis erit, quae serpentis cauda significat quam Moyses se tenuit ut rediret in virgam. Serpentes autem magorum tantum mortui seculi nisi credentes in Christum tanquam deuorati in corpus eius intrauerint, resurgere in illo non poterunt. Lapis ergo Iacob, ut dixit, melius aliquid significauit quam serpentes magorum, atque nomen factum magorum multo mirabilius. Verum haec non ita praedudicant rebus intelligendis: tantum si hominis nomen scribas auro, & Dei atramento, illas etiam nubes & ignes quomodo fecerint vel assumpserint angeli ad significandum, quod annunciant, etiam si dominus vel spiritus sanctus illis corporalibus formis ostendebatur, quis nouit hominum? sicut in fantes non nouerunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, unde vel quomodo conficiatur, unde in vltimum religionis assumatur. Et si nunquam discant experimento vel suo vel aliorum, & nunquam illam speciem rerum videant, nisi inter celebrationes sacramento gerum cum offertur & datur, dicaturque illis auctoritate grauisima: cuius corpus & sanguis sit nihil aliud credent, nisi omnino in illa specie dominum oculis apparuisse mortalium, & de latere tali percusso, liquorem illum omnino fluxisse. Mihi autem omnino utile est, ut meminerim virium mearum fratresque meos admoneam, ut & ipsi meminerint suarum, ne ultra quam tutum est humana progrediatur infirmitas. Quemadmodum enim haec faciant angeli, vel potius Deus quemadmodum

Hi. 31.
Ps. 31.
3. Re. 11.
Gen. 28.
Nu. 11.
Euchari-
stia.
Exod. 3.
Ps. 80.
Gen. 28.
Exod. 4.
Gen. 28.

Exod. 7.
Ps. 44.
Philip. 2.
Io. 3.
Num. 21
Rom. 6.
Gene. 3.
Synecdo-
che Inf. a
Cap. 11.
Exod. 4.
Gen. 28.
Euchari-
stia.
Mat. 26.
Io. 19.

modū hęc faciat per angelos suos, & quantum fieri velit etiā per angelos malos, siue finendo, siue cogēdo, ex occulta sede altissimi imperij sui, nec ocolorū acie penetrare, nec fiducia rōnis enucleare, nec prouentu mētis cōprehēdere valeo, vt tā certus hinc loquar ad oīa quę requiri de his reb. pnt, q̄ si essem angelus, aut Propheta, aut Apostolus. Cogitationes. n. mortaliū timidę & incertę puidētę nostrę. Corpus. n. quod corrumpit, aggrauat aīam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitationē. Et difficile existimamus quę in terra sunt, & quę in p̄spectu sunt inuenimus cū lobore, quę in cōclis sunt aut, q̄s inuestigabit. Sed q̄a sequit̄ & dicit: Sēsum aut tuum q̄s sciat, nisi tu dederis sapientiā, & miseris sp̄m sanctum tuū de altissimis, quę in cōclis sunt q̄dē, nō inuestigamus, quorū genere & corpora angelica s̄m propriā dignitatē, & eorū quędā corporalis actio cōtinet, s̄m spiritū tñ Dei missum nobis de altissimis, & impartitam eius gratiā mētib. nostris audeo fiducialiter dicere, nec Deū patrem, nec verbū eius, nec sp̄m eius, q̄d Deus vnus est, per id quod est, atq; id ipsum est, vilo modo esse mutabilem, ac p hoc multo minus esse visibilē, qm̄ sunt quędā quibus mutabilia, non tñ visibilia, sicut nostre cogitationes: & memorię, & voluntates, & oīs incorporea creatura. Visibile aut q̄cquā nō est, quod non sit mutabile. Quapp̄ substantia vel si melius d̄r essentia Dei, vbi pro modulo nostro ex quantulacunq; particula intelligimus patrem & filium & sp̄m sanctum, qm̄ quidē nullo modo mutabiles est, nullo modo pōt ipsa per semetipsam esse visibilis. Proinde illa oīa quę patrib. visa sunt, cum Deus illis s̄m suā dispensationem t̄pib. congruam pręsentaretur per creaturam facta esse manifestum est. Et si nos latet quō ea ministris angelis fecerit, per angelos tñ esse facta, nō ex nostro sensu dicimus, ne cuiquam videamur plus sapere, q̄ oportet sapere, sed sapiamus ad tēperantiā, sicut Deus nobis partit̄ est mēsura fidei, sed credimus, pp̄ qd̄ & loquimur. Extat. n. authoritas diuinarū, scripturarū, vñ mens nostra deuiare non dēt, nec relicto solidamēto diuini eloquij, p̄ suspicionum suarū abrupta precipitari, vbi nec sēsus corporis regit, nec perspicua rō veritatis elucet. Apertissime pp̄ scriptū est in epistola ad Hebręos, cū di-

Sapient. 9

2. sen. di.
8. ca. ceterum.

Essentia
Dei num.
quā p se
apparuit.
Cap. 11.
2. sen. di.
8. ca. ceterum.

Rom. 12.
2. Co. 4.

spensatio noui testamenti ā dispositione veteris testamenti s̄m cōr̄ iam seculorum, ac temporum distinguere, nō tñ illa visibilia, sed ipsum etiam sermonē per angelos factū. Sic. n. dicit: Ad quem aut angelorum dixit aliqn̄, Sede ad dexteram meam, quousq; ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorū? Nonne oēs sunt ministri spūs ad ministracionem missi, pp̄ eos qui futuri sunt hereditatem possidere salutis? Hinc ostendit illa omnia non solum per angelos facta, sed etiam pp̄ nos facta. i. pp̄ populum Dei, cui promittit hereditas vitę æternę. Sicut ad Corinthios etiam scriptum est, Omnia hęc in figura contingebant illis, scripta sunt aut ad correptionē nostrā, in quos finis seculorum obuēnit. Deinde quia tunc per angelos, nunc autem per filium sermo factus est, consequenter per teque demonstrans propterea, inquit, abundantius oportet attendere nos ea quę audiimus, ne forte desluamus. si enim qui per angelos dictus est sermo factus est firmus, & omnis pręuaricatio & inobediencia iustam accepit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus tantam negligentes salutem? Et quasi quæreres quam salutem, vt ostenderet se de nouo testamēto iam dicere. i. sermo ne qui non per angelos, sed per dominum factus est. Quę cum initium accepisset, inquit, vt enarretur per dominum, ab iis qui audierunt in nos confirmata est, contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & spiritus sancti diuisionibus secundum suam voluntatem. Sed ait aliquis. cur ergo scriptum est, Dixit dominus ad Moysen, & non potius, Dixit angelus ad Moysen? Quia cum verba iudicis preco pronunciat, non scribitur in gestis. Ille preco dixit, sed ille iudex: sic etiam loquente Propheta sancto, etsi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud quam dominum dixisse intelligi volumus. Et si dicamus, dominus dixit, Prophetam non subtrahimus, sed quis per eū dixerit admonemus. Et illa quidem scriptura sēpe aperit angelū esse dominum, quo loquente identidem dicitur, dominus dixit, sicut iam demonstrauimus. Sed propter eos, qui cum scriptura illic angelum nominat, ipsum per seipsum filiū Dei volunt intelligi, quia propter annunciationē paternę ac suę voluntatis ā Propheta dictus est angelus, propterea volui ex hac epistola

Heb. 1.

Pf. 109.

1. Cor. 10.

K

Heb. 11.

L

Mal.

ma-

manifestius testimoniū dare, vbi nō dictū est per angelū, sed per angelos. Nā & Stephanus in Actib. Apostolorum eo more narrat hęc, quo et in libris veterib. conscripta sunt. Viri fratres & p̄res audite, inquit, Deus glorię apparuit Abraham patri n̄ro, cū esset in Mesopotamia. Ne quis aut arbitraretur tunc Deū glorię per id q̄ in seipso est, cuiusquā oculis apparuisse mortalium, in cōsequentib. dicit, q̄ Moysi angelus apparuerit. Fugit, inquit Moyses in verbo isto, & factus est inquilinus ī terra Madian, vbi genuit filios duos. Et cōpletis illic annis xl. apparuit illi in deserto montis Sina angelus dñi in flāma ignis in rubo, Moyses aut videns mirabat̄ visum. Qui cū accederet considerare, facta est vox dñi dicens: Ego sum Deus patrū tuorū, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus aut Moyses, non audebat cōsiderare. Dixitq; illi dñs, Solue calciamentū pedū tuorū, &c. Hic certe & angelū & dñm dicit, eundemq; Deum Abraham, & Deū Isaac, & Deū Iacob, sicut in Genesi scriptū est. An forte quisquā dicturus est, q̄ Moysi per angelū apparuit dñs, Abraham vero per seipsum? At hoc a Stephano nō q̄ramus, ipsū librū vnde Stephanus ista narrauit, interrogemus. Nunquid. n. quia scriptū est, Et dixit dñs De⁹ ad Abraham. Et paulo post, Et visus est dñs Deus Abraham, p̄pea ista non per angelos facta sunt, cū alio loco similiter dicat, Visus est aut ei Deus ad ilicem Mābrę, sedenti ad ostiū tabernaculi sui meridie. Et tñ consequenter adiungit, Respiciens aut oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant pp̄ eū, de quib. iā diximus. Quō. n. poterunt isti, qui vel a verbis ad intellectū nolunt assurgere, vel facile se ab intellectu in verba precipitāt, quō poterunt explicare visū esse Deū in viris trib. nisi eos, sicut et cōsequentia docēt, angelos fuisse fateantur? An quia nō dictū est, Angelus ei locutus est uel apparuit, p̄pea dicere audebunt, Moysi quidē illā uisionē ac vocē per angelū factā, quia ita scriptū est, Abraham aut quia cōmemoratio angeli nō est facta per substantiā suā Deū apparuisse atq; sonuisse? Quid q̄ nec apud Abraham de angelo tacitū est? Nā ita legitur, cum immolandus filius eius pręciperetur, Et factū est post hęc uerba, t̄tauit Deus Abraham, & dixit ad eū, Abraham Abraham. Et ille dixit, Ecce ego. Et dixit ei, Accipe filiū tuū dilectū, quē diligis Isaac,

Acto. 7.
Gen. 12.

Acto. 7.

Exod. 2.

Exod. 3.

Acto. 7.

Gen. 12.

Gen. 17.

Gen. 18.

Gen. 22.

& vade in terrā excelsam, & offer eū ibi holocaustū super vnū montū quē tibi dixerō. Certe hic Deus, non angelus cōmemoratus est. Paulo post uero ita se habet scriptura, Extendens aut Abraham manū suā, sumpsit gladiū, volens occidere filiū suū. Et vocauit eū angelus dñi de celo, & dixit ei, Abraham Abraham. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Ne iniicias manū tuā super puerū, neq; facias ei quicquā. Quid ad hoc r̄ndetur? an dicturi sunt Deum iussisse ut occideret Isaac, & angelū prohibuisse? Porro ipsum patrē aduersum Dei p̄ceptū, qui iusserat ut occideret, obr̄perasse angelo ut parceret? Ridendus & abiectus hinc sensus est. Sed neq; huic tā crasso & abiecto vllū locū scriptura esse p̄mittit cōtinuo subiungens, Nunc. n. cognoui quā times Deū tuū & non pepercisti filio tuo dilecto pp̄ me. Quid est pp̄ me, nisi pp̄ eū qui occidi iusserat? Idē igitur Deus Abraham qui angelus, an potius per angelū Deus? Accipe sequentia. Certe iam hic angelus manifestissime expressus est, attende tñ quid contextatur. Respiciens Abraham oculis suis uidit, & ecce aries vnus tenebatur in arbore Sabech cornibus, & abiit Abraham, & accepit arietē, & obtulit eum holocaustū pro Isaac filio suo. Et cognominauit Abraham nomen loci illius: Dñs uidit, ut dicant hodie q̄ in monte dñs visus est: sicut paulo ante q̄ dixit Deus per angelū, Nūc. n. cognoui quia times Deū, non quia tūc Deus cognouisse intelligēdus est, sed egisse, vt per Deū ipse Abraham cognosceret quātas haberet uires cordis ad obediēdū Deo vsq; ad imolationē unici filij: illo modo locutionis quo significatur per efficiētē id q̄ efficitur, sicut d̄r frigus pigrū, q̄ pigrōs facit, ut ideo cognouisse diceretur, quia ipsum Abraham cognoscere fecerat, quē poterat latere fidei suę firmitas, nisi tali experimento probaret. Ita & hic cognominauit Abraham nomē loci illius, Dñs uidit, i. q̄ uideri se fecit. Nā cōtinuo secutus ait: Vt dicant hodie q̄ in monte dñs visus est. Ecce idē angelus, dñs d̄r: quare nisi quia per angelū dñs? Iā uero in eo q̄ sequitur, propheticę oīno loquit̄ angelus, & prorsus aperit q̄ per angelū Deus loquatur. Et, uocauit, inquit, angelus dñi Abraham iterū de celo, dicens: Per me iurauit dicit dñs, p̄ eo q̄ fecisti hoc uerbum, & nō pepercisti filio tuo dilecto pp̄ me, &c. Hęc certe uerba ut Aug. Tomus tertius. N dicat

B

Sim. de hec
bocur su-
pra c. 10.

C

Gen. 22.

dicat ille per quē loquitur dñs. Hęc dicit dñs
 ēt Propheta solēt habere. An filius Dei de pa-
 tre ait, Dicit dñs, & ipse est ille angel⁹ patris?
 Quid ergo de illis tribus viris, nonne respi-
 ciunt quō vigeantur, qui visi sunt Abrahā,
 cū pdictū esset, visus est ei dñs? An quia viri
 dicti sunt, non erant angeli? Daniele legant
 dicentē: Ecce vir Gabriel. Sed quid vltra dif-
 ferimus ora eorū euidētissimo atq; graui-
 simo alio documēto oppilare, vbi non ange-
 lus singulariter, nec viri pluraliter, sed omni-
 no angeli dñr: per quos sermo non quilibet
 factus, sed lex ipsa data manifestissime osten-
 ditur, quam certe nullus fidelīū dubitat Deū
 dedisse Moyſi ad subiugandū populū Israel,
 sed tñ per angelos datā. Ita Stephanus loqui-
 tur: Dura ceruice, inquit, & nō circūcisi cor-
 de & aurib. vos semper spiritui sancto restiti-
 stis, sicut & patres vestri. Quē Prophetarum
 nō persecuti sunt patres vestri? Et occiderunt
 eos, qui pñunciabant de aduentu istī, cuius
 nūc vos proditores & interfectores fuistis,
 qui accepistis legē in edictis angelorum, nec
 custodistis. Quid hoc euidētius, quid tanta
 autoritate robustius? In edictis quidē ange-
 lorū lex illi populo data ē, sed dñi Iesu Chri-
 sti per eā disponebatur & pñunciabatur ad-
 uentus. Et ipse tanquā verbū Dei miro & in-
 effabili modo erat in angelis, in quorū edi-
 ctis lex ipsa dabatur. Vnde dicit in Euāgelio,
 Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi, de
 me. n. ille scripsit. Per angelos ergo tunc dñs
 loquebatur, per angelos filius Dei, mediator
 Dei & hominum futurus ex semine Abrahā
 suū disponebat aduentū, vt inueniret a quib.
 reciperet cōsentes reos, quos lex nō imple-
 ta fecerat transgressores. Vnde & Apostolus
 ad Galatas dicit: Quid ergo lex? Trāsgressio-
 nis gratia posita est, donec veniret semen cui
 promissum est, disposita per angelos in ma-
 nu mediatoris: hoc est disposita per condonē,
 in manu sua. Non. n. natus est per condonē,
 sed per ptatē. Quod aut nō aliqū ex angelis
 dicit mediatorē, sed ipsum dñm Iesū Chrm,
 inquantū hō fieri dignatus est, habes alio lo-
 co, Vnus, inquit Deus, & vnus mediator Dei
 & hominū, hō Christus Iesus. Hinc illud Pas-
 cha in interfectione agni: hinc illa oīa q̄ de
 Christo venturo in carne atq; passuro, sed &
 resurrecturo in lege figurantur, q̄ data est in
 edictis angelorū, donec veniret semen, dispo-

sita per angelos in manu mediatoris. In quib.
 angelis erat vtiq; & pater & filius & spūsan-
 ctus: & aliqñ pater, aliqñ filius, aliqñ spūsan-
 ctus, aliqñ sine vlla distinctione psonæ Deus
 per illos figurabatur, & si visibilibus & sensi-
 bilib. formis apparens, per creaturā tñ suam,
 non per substantiā suam, cui videndæ corda
 mundantur per hęc oīa quæ oculis vidētur,
 & auribus audiuntur. Sed iā satis, quantū exi-
 stimo, pro captu nostro disputatū & demon-
 stratū est, q̄ in hoc libro susceperamus ostē-
 dere: cōstititq; & probabilitate rationis quā-
 tū homo vel potius quantum ego potui, &
 firmitate autoritatis quantum de scripturis
 sanctis diuina eloquia patuerunt, q̄ antiquis
 patribus nostris ante incarnationem Saluato-
 ris, cum Deus apparere dicebatur, voces illæ
 ac species corporales per angelos factæ sūt,
 siue ipsis loquentibus vel agētibus aliquid ex
 persona Dei, sicut ēt Prophetas solere osten-
 dimus: siue assumptib. ex creatura quod ipsi
 non essent, vbi Deus figurate demonstraretur
 hominibus. Quod genus significationū nec
 Prophetas omīssisse multis exēplis docet scri-
 ptura. Superest igitur iam vt videamus cum
 & nato per virginem dño, & corporali spe-
 cie sicut columba descēdente spiritui sancto,
 visisq; igneis linguis, sonitu factō de celo die
 Pentecostes post ascensionem dñi, nō ipsum
 Dei verbū per substantiā suā, qua patri equa-
 le atque cōternum est, nec spiritus patris &
 filij per suā substantiā, qua & ipse vtriusque
 æqualis atq; cōternus est, sed vtiq; per crea-
 turā, q̄ illis modis formari & existere potuit
 corporeis atq; mortalibus sensibus apparue-
 rit, quid inter illas demonstrationes & has
 proprietates filij Dei & spiritui sancti, quam-
 uis per creaturam visibilem factas intersit, q̄
 alio volumine commodius ordiemur.

D. AVRELI AVGVSTINI
 De Trinitatē.

LIBER QVARTVS.

Sciētiam terrestrium cęlestium-
 que rerum magni æstimare so-
 ler genus humanū, in quo pro-
 fecto meliores sunt q̄ huic sciē-
 tiæ præponunt nosse semetip-
 sos: laudabiliorq; est animus, cui nota est vel

infr-

infirmas sua, q̄ qui ea nō respecta, vias sy-
 derum scrutatur etiam cogniturus, aut qui iā
 cognitas tenet, ignorās ipse qua via ingredia-
 tur ad salutē ac firmitatē suā. Qui vero iā eui-
 gilauit in Deū, spiritui sancti calore excitat⁹,
 atq; in eius amore coram se viluit, ad eumq;
 intrare volens nec valens, eoq; sibi lucēte at-
 tēdit in se, inuenitq; se suamq; egritudinem
 illius munditiæ cōtemperari non posse co-
 gnouit, flere habet, eumq; deprecari, vt etiā
 misereatur, donec exuat totā miserā, & pre-
 cari cū fiducia, iam accepto gratuito pigno-
 re salutis, p̄ eius vnicū Saluatorē hominis &
 illuminatorē: hunc ita agentē & dolentem,
 scientia nō inflat, quia charitas ædificat: præ-
 posuit. n. scientiam scientiæ, præposuit scire
 infirmitatē suam magis q̄ scire mundi moe-
 nia, fundamenta terrarū, & fastigia cęlorū: &
 hanc apponendo scientiā, apposuit dolorē.
 Dolorē peregrinationis suæ ex desiderio pa-
 trię suæ, & conditoris eius beati Dei sui. In
 hoc genere hominum, in familia Christi tui
 dñe Deus meus, si inter pauperestuos gemo,
 da mihi de pane tuo respōdere hominibus,
 qui nō esuriunt iustitiā, sed satiati sunt & abū-
 dant. Satiavit autem illos phātasma eorū, nō
 veritas tua, quā repellendo resiliūt, & in suā
 vanitatē cadunt. Ego certe sentio q̄ multa fig-
 menta pariat cor humanum. Et quid est cor
 meū, nisi cor humanū? Sed hoc oro Deū cor-
 dis mei, vt nihil ex eis figmentis pro solido
 vero eructē in eas literas, sed inde veniat in
 eas quicquid per me venire potuerit, vnde
 mihi, quāuis proiecto a facie oculorum suo-
 rū, & de longinquo redire conanti, per viā
 quam strauit humanitati diuinitas vnigeniti
 sui, aura veritatis eius aspergit. Quā intantū
 licet mutabilis haurio, inquātū i ea nihil mu-
 tabile video. nec locis & tēporibus sicut cor-
 pora, nec solis tēporibus & quasi locis, sicut
 spiritū nostrorū cogitationes: nec solis tē-
 poribus, & nulla vel imagine locorū, sicut
 quædam nostrarū mentium ratiocinationes.
 Omnino enim Dei essentia, qua ē, nihil mu-
 tabile habet, nec in æternitate, nec in veritate
 nec in voluntate: quia æterna ibi est veritas,
 & æterna charitas: & vera ibi est charitas, ve-
 ra æternitas: & chara ibi est æternitas, & cha-
 ra veritas. Sed quoniam exulauimus ab in-
 commutabili gaudio, nec tamen inde præ-
 cisi atque abrupti sumus, vt non etiā in istis

muta bilibus & temporalibus æternitatē, ve-
 ritatē, beatitudinem quæreremus: nec mori
 enim nec falli, nec perturbari volumus mis-
 sa sunt nobis diuinitus visā cōgrua peregrina-
 tionis nostræ, quibus admonemur, non sic
 esse quod quærimus, sed illuc ad ipsā esse re-
 deundum, vnde nisi penderemus, hic ea nō
 quæreremus. Ac primum nobis p̄uadendū
 fuit, quantū nos diligeret Deus, ne despera-
 tione non auderemus erigi in eū. Quales autē
 dilexerit, ostendi oportebat, ne tāquā de me-
 ritis nostris superbientes, magis ab eo resili-
 remus & in nostra fortitudine magis defice-
 remus: ac p̄ hoc egit nobiscū, vt per eius for-
 titudinē potius proficeremus, atq; ita in in-
 firmitate humilitatis, perficeretur virtus cha-
 ritatis. Hoc significat in Psalmo, vbi ait: Plu-
 uiam voluntariā lēgregans Deus hereditati-
 tuæ, & infirmata est, tu vero perfecisti eam.
 Pluuiā quippe voluntariā non nisi gratiam
 vult intelligi, nō meritis redditam, sed gratis
 datam, vnde & gratia nominatur. Dedit enim
 eā, nō quia digni eram⁹, sed quia voluit. Hoc
 & hoc est infirmari. Ipse vero p̄ficat nos, q̄
 ēt Paulo Apostolo dicit: Sufficit tibi gratia
 mea: nā virtus in infirmitate p̄ficat. Persuadē
 dum ergo erat homini quantū nos dilexerit
 Deus & quales dilexerit. Quātū, ne despera-
 rem⁹: quales nō sup̄biremus. Hūc locū Apo-
 stolus per necessariū sic explicat, Cōmen-
 dat autē, inquit, suā charitatē Deus in nobis,
 qm̄ cū adhuc peccatores essemus, Christus
 p̄ nobis mortuus est: multo magis iustificati
 nūc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira p̄
 ipsum. Si. n. cū inimici essemus, recōciliati su-
 mus Deo p̄ mortē filij eius: multo magis re-
 conciliati salui erimus in vita ipsius. Itē alio
 loco, Quid ergo, inquit, dicemus ad hęc? Si
 Deus pro nobis, quis cōtra nos? qui proprio
 filio non pepercit, sed p̄ nobis oībus tradi-
 dit illū. Quomodo nō cū illo nobis oīa do-
 nauit? Quod aut factū nobis annūciatur, hoc
 futurū ostēdebatur & antiquis iustis, vt per
 eandem fidē etiā ipsi humilitati infirmarent,
 & infirmati perficerentur. Quia igitur vnum
 verbū Dei est, p̄ quod facta sunt omnia, qd̄
 est incōmutabilis veritas, vbi principaliter
 atq; incōmutabiliter sunt omnia simul, non
 solū q̄ nunc sunt in hac uniuersa creatura,
 uerū etiam quæ fuerūt, & q̄ futura sunt. Vbi

N 2 autem

Gen. 18.

Dan. 8.
 9.

Acto. 7.

Ioan. 5.

1. Tim. 2.

Galat. 3.

1. Tim. 2.

Exod. 12.

Acto. 7.

Galat. 3.

1. Co. 8.

Eccle. 1.

Matt. 5.

Psal. 30.

Luc. 15.

Per agri-
 tionē in-
 firmita-
 timostre
 p̄ficimur.

C. p. 1.

Psal. 67.

1. Co. 16.

1. Co. 12.

Rom. 5.

Rom. 8.

M

Ioan. 1.

autē nec fuerunt, nec futura sunt, sed tantūmodo sunt, omnia vita sunt, & oīa vnū sunt, & magis vnū est, & vna vita est, Sic. n. omnia per ipsū facta sunt, vt quicquid factū est in his, in illo vita sit, & facta non sit: q̄a in principio nō factū est verbū, sed erat verbū apud Deū, & Deus erat verbū, & oīa p̄ ipsū facta sunt: nec p̄ ipsū omnia facta essent, nisi ipsū esset ante omnia, factūq; non esset. In ijs autem quæ per ipsū facta sunt, etiā corpus quod vita non est, per ipsū nō fieret, nisi in illo antequā fieret vita esset. Quod. n. factū est, iam in illo vita erat, & nō qualiscūq; vita: nam & anima vita est corporis, sed hæc facta est, quia mutabilis est, & per quid facta est nisi per Dei verbū incōmutabile? Oīa. n. per ipsū facta sunt, & sine ipso factū est nihil: quod ergo factū est, iā in illo vita erat, & nō qualiscūq; vita sed vita erat lux hominū lux vtq; rationaliū mentiū, per quas homines a pecoribus differunt, & ideo sunt homines Non ergo lux corporea, quæ lux est carnū, siue de cælo fulgeat, siue terrenis ignibus accedatur: nec humanarū tantū carnū, sed etiā beluarū, & vīq; ad manifestissimos quosq; vermiculos. Oīa. n. hæc videt istā lucē: at illa vita lux hominū erat, nec longe posita ab vnoquoq; nostrū. In illa. n. viuimus & mouemur & sumus. Sed lux in tenebris lucet & tenebræ eā nō cōprehēderūt. Tenebræ aut sunt stultæ mētes hominū, praua cupiditate atque infidelitate cecaræ. Has vt curaret atque sanaret verbū, per qđ facta sunt oīa, caro factū ē, & habitauit in nobis. Illuminatio quippe nra participatio verbi Dei ē, illius. f. vt q̄ lux est hoīū. Huic aut participationi, p̄ sus inhabiles & minus idonei erant, p̄ imūditā p̄ctōiū. Mundū i ergo erant. Porro iniquorū & superbōrū vna mundatio est sanguis iusti, & humilitas Dei: vt ad cōtēplā dū Deū quod natura non sumus, p̄ eū mūdaremur, factū q̄ natura sumus, & q̄ p̄ctō non sumus. Deus. n. natura nō sumus, hoīes natura sumus, iusti p̄ctō nō sumus. Deus itaq; factus hō iustus intercessit Deo p̄ hoīe peccatore. Nō. n. cōgruit peccator iusto, sed congruit hoī hō. Adiuūgens ergo nobis similitudinē humanitatis suæ abstulit similitudinem iniquitatis nostræ. Et factus particeps mortalitatis nostræ, fecit nos participes diuinitatis suæ. Merito quippe mors peccatorū ve-

niens ex dānationis necessitate, soluta est per mortē iusti venientē ex misericordiæ voluntate dum simplū eius cōgruit duplo nostro. Hæc. n. cōgruētia siue cōueniētia, vel cōcinētia, vel cōsonantia, vel si qđ cōmodius dicitur, quod est vnū ad duo, in omni cōpaginatione, vel si melius dicit cōaptatione creaturæ, valet plurimū. Hanc. n. cōaptationē, sicut mihi nunc occurrit dicere volui, quā Græci ἀμυσίαν vocant. Neq; tunc locus est vt ostēdā quantū valeat cōsonantia simpli ad duplū quæ maxima in nobis reperitur, vt sit nobis insita naturaliter: quā vtique nisi ab eo qui nos creauit, vt nec imperiti possint eā non sentire, siue ipsi cātantes, siue alios audiētes: per hāc quippe voces acutiores resq; rauioresq; cōcordāt, ita ut quisquis ab ea dissonuerit, nō sciētā, cuius expertes sunt plurimi, sed ipsū sensum auditus nostri vehementer offendat. Sed hoc vt demonstretur, lōgo sermone opus ē; ipsis aut aurib. exhiberi pōt ab eo qui nouit in regulari monochordo. Verū qđ in stat in p̄sentia quantū donat Deus, ediserendū est, quæ admodū simplū dñi & saluatoris nri Christi, duplo nostro cōgruat & quodā mō cōcinat ad salutē. Nos certe, quod nemo Xpianus ambigit, & aīa & corpore mortui sumus, aīa p̄pter peccatū corpore p̄ penā peccati, ac per hoc & corpore p̄pter peccatū. Vtriq; aut rei nostræ. i. & aīæ & corpori, medicina & resurrectione opus erat, vt in melius renouaretur, qđ erat in deterius cōmutatū. Mors aut animæ impietas est, & mors corporis corruptibilitas p̄ qđ fit & aīa a corpore abscessus. Sicut. n. aīa Deo deserēte, sic corpus anima deserēte, moriē: vnde illa fit in sipsiēs, hoc ex anime. Resuscitatur. n. anima p̄ penitentiā, & in corpore adhuc mortali renouatio vitæ inchoatur a fide, qua creditur in eū qui iustificat impiū, bonisq; morib. augetur & roborat d̄ diē i diē, cū magis magisq; renouatur interior hō. Corpus vero tanquā homo exterior, quanto est hæc vita diuturnior, tanto magis magisq; corrumpitur, vel atate, vel morbo, vel varijs afflictionibus, do nec veniat ad vltimam afflictionem quæ ab hominibus mors vocatur. Eius autem resurrectio differtur in finem: cum & ipsa iustificatio nra perficitur ineffabiliter. Tunc enim similes ei erimus, qm̄ videbimus eū sicuti ē. Nunc vero quandiu corpus quod corrupit

Act. 17. Quō red dimur habiles percipientes veritatis. Cap. 2. Ioan. 1.

B

Sapient. 9. Iob. 7. Ps. 142. Mat. 8. Ephes. 5. 1. Tim. 5. Rom. 8. Abac. 2. Rom. 8. Psal. 21. Mat. 27. Rom. 6. Rom. 6. Phil. 3.

aggrauat animā, & vita humana super terrā tota tentatio est, non iustificabit in cōspectu tuo omnis uiuens, in comparatione iustitiæ quæ quæ abimur angelis, & gloriæ q̄ reuelabit in nobis. De morte aut aīæ a morte corporis distinguenda, quid plura documēta cōmemorē, cū dñs in una snā Euangelica: utrāque mortē cuius facile discernendā posuerit, ubi ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sepeliendū quippe corpus mortuū erat, & sepulchros aut eius p̄ infidelitatis impietate in aīa mortuos intelligi uoluit, quales excitatur cū d̄r: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Detestatur autē quandā mortē Apostolus, dicens de uida: Quæ aut in delitijs agit, uiuens mortua est. Anima igitur iā pia q̄ fuit impia, p̄ iustitiā fidei d̄r ex morte reuixisse atq; uiuere. Corpus aut nō tm̄ moriturū p̄ aīæ abscessum q̄ futurus est, sed p̄ infirmitatem tm̄ carnis & sanguinis, quodā loco in scripturis ē: mortuū d̄r loquēte Apostolo, Corpus quidē, inquit, mortuū est p̄ p̄ctm̄, spiritus aut uita est p̄ iustitiā: hæc uita ex fide facta est, qm̄ iustus ex fide uiuit. Sed quid se quis? Si aut spūs eius, qui suscitauit Iesum a mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Christū Iesum a mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra p̄ inhabitatē spiritum eius in uobis: Huic ergo duplę morti nra saluator impendit simplam suā: & ad faciendā utranq; resuscitationē nostrā, in sacro & exēplo p̄posuit & proposuit unam suā. Neq; n. fuit peccator aut impius, ut ei tanquā spiritu mortuo in interiorē hoīe renouari opus esset, & tanquā respiciendo ad uitā iustitiæ reuocari: sed indutus carne mortali, ea sola moriēs, sola resurgēs, ea sola nobis ad utrunq; concinuit, cū in ea fieret interioris hoīs sacrm̄, exterioris exemplum. Interioris. n. hominis nostri sacro data est illa uox, pertinēs ad mortē animæ nostrę significandā, non solū in Psalmo, verumēt in cruce, Deus meus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Cui uoci cōgruit Apostolus dicēs: Sciētes quia uetus hō noster simul crucifixus est cū illo, ut euacuetur corpus peccati, ut ultra nō seruiamus p̄ctō. Crucifixio quippe interioris hoīs p̄nā dolores intelligunt, & cōtinentiæ quidā salubris cruciatus, per quā mortē mors impietatis perimitur, in qua nos nō dereliquit Deus. Et ideo per talē crucem

euacuatur corpus peccati, ut iā non exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis p̄ctō: quæ & interior homo si utiq; renouatur de die in diē, profecto uetus est antequā renouetur. Intus nanq; agitur, q̄ idē Apostolus dicit: Exuite uos ueterē hominē, & induite nouū. Quod ita cōsequenter exponit. Quapp̄ deponentes mendaciū, loquimini ueritatē. Vbi autē deponitur mendaciū, nisi intus, ut inhabitet in mōte sancto Dei, qui loquitur ueritatē in corde suo? Resurrectio uero corporis dñi ad sacrm̄ interioris resurrectionis nostræ p̄tinere ostēditur, ubi postquā resurrexit, ait mulieri, Noli me tangere, nondū. n. ascēdi ad patrē meū. Cui mysterio congruit Apostolus, dicēs, Si autē conuulxistis cū Christo, q̄ sursum sunt quærite, ubi Christus est ad dexterā Dei sedens, q̄ sursum sunt sapite. Hoc est. n. Christū nō tangere, nisi cū ascenderit ad patrē, nō de Christo sapere carnaliter. Iā uero ad exēplū mortis exterioris hoīs nostri dñicæ carnis mors pertinet, quia per talē passionē maxime hortatus est seruos suos, ut nō timeāt eos qui corpus occidunt, animā aut nō possunt occidere. Propter q̄ dicit Apostolus, Vt suppleā q̄ desunt p̄scurarū Christi in carne mea. Et ad exēplū resurrectionis exterioris hominis nostri pertinere inuenitur resurrectio corporis dñi, qui ad discipulos ait, Palpate & uideate, quia spiritus carnē & ossa non habet, sicut me uideatis habere. Et unus ex discipulis ē cicatrices eius contrectans, exclamauit dicens, Dñs meus & Deus meus. Et cū illius carnis tota integritas appareret, demonstratū est in ea q̄ suos exhortans dixerat: Capillus capitis uestri non peribit. Vnde. n. primo, Noli me tãgere, nondū. n. ascendi ad patrē meū: & vnde antequā ascēdat ad patrē, a discipulis tangit, nisi quia illic insinuabat interioris hoīs sacrm̄, hic p̄bebat exterioris exēplū? An forte quā ita est absurdus atq; auersus a uero, ut audeat dicere a uiris eū tactū antequā ascenderet, a mulierib. aut cū ascēdisset? Propter hoc exēplū futuræ nostræ resurrectionis in corpore, q̄ p̄cessit in dño, dicit Apostolus: Initiū Christus, deinde qui sunt Xpi. De corporis. n. resurrectione illo loco agebatur, p̄ quā ē dicit. Transfigurauit corpus humilitatis nra, conforme corpori gloriæ suæ. Vna ergo mors nostri saluatoris, duab. mortib. nostris saluti fuit. Et una Aug. Tomus tertius. N 3 eius

Ephes. 4. G. Ioan. 20. Col. 3. Mat. 10. Col. 1. Luc. 24. Ioan. 20. Mat. 10. Ioan. 21. H. 1. Co. 15. Phil. 3.

eius resurrectio, duas nobis resurrectiones
 p̄stitit, cum corpus eius in vtraque re, i. & in
 morte & in resurrectione, & sacro interioris
 hoīs nostri, & exēplo exterioris medicinali
 quadā cōuenientia ministratū est. Hęc aut rō
 simpli ad duplū orif quidē à ternario nume-
 ro. Vnū quippe ad duo, tria sunt. Sed hoc to-
 tū q̄ dixi, ad ternariū peruenit. Vnū. n. & duo
 & tria, sex fiunt. Qui numerus propterea per-
 fectus dicitur, quia partib. suis cōpletur. Ha-
 bet. n. illa tres sextā, tertiā, dimidiā. Nec vlla
 pars alia q̄ dici possit quota sit, inuenitur in
 eo. Sexta ergo eius vnū est tertia duo, dimi-
 dia tria. Vnū aut & duo & tria consummant
 eundē senariū. Cuius perfectionē nobis san-
 cta scriptura cōmēdat, in eo maxime q̄ De^o
 sex diebus perfecit opera sua, & sexto die fa-
 ctus est homo ad imaginē Dei. Et sexta ætate
 generis humani, filius Dei venit & factus est
 filius hoīs, vt nos reformaret ad imaginem
 Dei. Ea quippe nunc ætas agitur, siue milleni
 anni singulis distribuuntur ætatib. siue in diui-
 nis literis memorabiles atq; insignes quasi ar-
 ticulos tēporū vestigemus, vt prima ætas in-
 ueniat ab Adā vsq; ad Noe, inde sc̄da vsque
 ad Abrahā. Et deinceps sicut Matthæus Euan-
 gelista distinxit ad Abrahā vsq; ad Dauid, a
 Dauid vsq; ad transmigratiōē in Babyloniā
 atq; inde vsq; ad virginis partū. Quæ tres æta-
 tes cōiunctæ illis duab. quinq; faciunt. Proin-
 de sextā inchoauit natiuitas dñi, q̄ nunc agif
 vsq; ad oeculū t̄pis finē. Hunc senariū nume-
 rē quāndā t̄pis gerere figurā, ēt in illa ra-
 tione tripertitæ distributionis agnosceimus,
 qua vnū t̄ps cōputamus ante legē, alterū sub
 lege, tertiū sub gratia. In quo t̄pe sac̄m reno-
 uationis accepimus: vt in fine tēporis ēt re-
 surrectione carnis, omni ex parte renouati,
 ab vniuersa, nō solū animæ, verumēt corpo-
 ris infirmitate sanemur. Vnde intelligitur illa
 mulier in typo Ecclesiæ à dño sanata & ere-
 cta, quā curauerat infirmitas alligante Sata-
 na. De talib. n. occultis hostibus plangit illa
 vox Psal. 56. Curauerunt animam meā. Hęc
 aut mulier decem & octo annos habebat in
 infirmitate, q̄ est ter seni. Menses aut annorū
 decem & octo inueniuntur in numero foli-
 di quadrati senarij, q̄ est sexies seni, & hoc
 sexies. Iuxta quippe est in eodem Euangelij
 loco, arbor quoq; illa ficulnea, cuius miserā
 sterilitatem etiam tertius annus arguebat. Sed

ita pro illa intercessum est, vt dimitteretur il-
 lo anno, vt si fructū ferret, bene: sin aliter, ex-
 cideretur. Nā & tres anni ad eandē tripartitā
 distributionē pertinent, & mensēs triū anno-
 rū quadratū senariū faciunt, q̄ est sexies seni.
 Annus ēt vnus si duodecim mēses integri cō-
 siderentur, quos triceni dies cōplent, talem
 quippe mensem veteres obseruauerūt, quē
 circuitus lanaris ostēdit, senario numero pol-
 let. Quod. n. valent sex in primo ordine nu-
 merorū, qui cōstat ex vnīs, vt perueniat ad de-
 cē: hoc valent sexaginta in secūdo ordine, q̄
 cōstat ex denis vt perueniat ad centū. Sexage-
 narius ergo numerus dierum, sexta pars anni
 est. Proinde per senariū primi versus multi-
 plicantur, tanquā senarius secūdi versus, &
 fiunt sexies sexageni trecēti & sexaginta dies,
 qui sunt integri duodecim menses. Sed quā
 sicut mensem circuitus Lunæ ostendit homi-
 nib. sic annus circuitu Solis animaduersus ē,
 restant aut quinq; dies & quadrans diei, vt
 Sol impleat cursum suū annūq; cōcludat:
 quatuor. n. quadrantes faciunt vnū diē, quem
 necesse est intercalari excurso quadriennio
 q̄ bissextu vocāt, ne tēporū ordo turbetur:
 ēt ipsos dies quinq; & quadrantē si conside-
 remus, senarius numerus in eis plurimū va-
 let. Primū, quia sicut fieri solet vt a parte totū
 cōputetur, nō sunt iā dies quinq;, sed potius
 sex, vt quadrans illē accipiat pro die. Dein-
 de quia in ipsis quinq; dieb. sexta pars mēsis
 est: ipse aut quadrans sex horas habet. Totus
 enim dies, i. cū sua nocte vigintiquatuor ho-
 ræ sunt, quarū pars quarta, q̄ est quadrans diei,
 sex horæ inueniuntur: ita in anni cursu sena-
 rius numerus plurimū valet: Nec immerito
 in ædificatione corporis dñici, in cuius figu-
 ra tēplū a Iudæis destructū, triduo se resuscitaturū
 esse dicebat, numerus ipse senarius p̄
 anno positus intelligitur. Dixerunt. n. quadra-
 ginta & sex annis ædificatū est tēplū, & qua-
 dragies sexies seni fiunt ducenti septuaginta
 sex. Qui numerus dierū cōplet nouem men-
 ses & sex dies, qui tanquam decem mēses pa-
 rientib. sēminis imputantur, nō quia oēs ad
 sextum diē post nonū mensem proueniunt,
 sed quia ipsa perfectio corporis dñi tot die-
 bus ad partū perducta cōperitur, sicut a ma-
 iorib. traditū suscipiēs Ecclesiæ custodit au-
 thoritas. Octauo. n. Calen. Aprilis conceptus
 credit, quo & passus: ita monumento nouo,
 quo

Ratio du-
 pli ad sim-
 plum per
 alios nu-
 meros.
 cap. 4.
 Gen. 1.

Mat. 1.

Luc. 13.

Psal. 56.

Luc. 13.

An. 4.
 repli a-
 tructū d
 legoria.
 Cap. 5.
 Ioan. 1.

M
 Lnc. 13

quo sepultus est, vbi nullus erat mortuorum
 positus, nec añ nec postea, cōgruit vtetus vir-
 ginis quo cōceptus est ubi nullus seminatū
 est mortaliū. Natus aut tradit octauo Calen-
 nuarias. Ab illo ergo die vsq; ad istū cōpu-
 tari ducēti, septuaginta & sex reperiūtur dies
 qui senariū numerum quadragies sexies hnt.
 Quo numero annorū tēplū ædificatū ē, quia
 eo numero senariorū corpus dñi p̄fectū est,
 quod mortis passione destructū, triduo re-
 suscitauit. Dicebat. n. hoc de tēplo corporis
 sui, sicut euidentissimo & robustissimo euāge-
 lij testimonio declarat, quo ait: Sicut fuit Io-
 nas in vētre Ceti trib. diebus & tribus nocti-
 bus, sic erit filius hoīs in corde terræ tribus
 diebus & tribus noctib. Ipsum aut tridū nō
 totū & plenū fuisse scriptura testis est, sed pri-
 mos dies à parte extrema totus annumerat^o
 est: dies vero tertius à patre prima, & ipse to-
 tus: medius aut inter eos. i. secundus dies ab-
 solute totus vigintiquatuor horis suis, duo-
 decim nocturnis, & duodecim diurnis. Cru-
 cifixus est. n. primo iudæorū vocib. hora ter-
 tia cū esset dies sexta sabbati. Deinde in ipsa
 cruce suspensus est hora sexta. & sp̄m tradi-
 dit hora nona. Sepultus est aut cū iā sero fa-
 ctū esset, sic sese hnt verba euāgelij, q̄ intel-
 ligitur in fine diei. Vnde libet ergo incipias,
 ēt si alia rō reddi pōt, quo nō sit cōtra euan-
 gelij Ioannis, vt hora tertia ligno suspensus
 intelligit, totū diē primū nō cōprehēdis. Ergo
 a patre extrema totus cōputabit, sicut ter-
 tius a parte prima. Nos. n. vsq; ad diluculum,
 quo dñi resurrectio declarata est, ad tertium
 diē p̄tinet, q̄a Deus qui dixi tē tenebris lucē
 clarescere, vt p̄ gratiā noui testamēti & par-
 ticipationē resurrectionis Ch̄ri audiremus.
 B Fuitis. n. aliqñ tenebrę, nūc aut lux ī dño: in-
 sinuat nobis quodamō q̄ à nocte dies sumat
 initū. Sicut. n. primi dies p̄ futurū hoīs la-
 psū à luce in noctē, ita isti p̄ hoīs repara-
 tionē à tenebris ad lucē cōputant. Ab hora
 ergo mortis vsq; ad diluculū resurrectionis
 horæ sunt quadraginta, vt ēt ipsa hora nona
 cōnumeretur. Cui numero cōgruit ēt vita e-
 ius super terrā, post resurrectionē in quadra-
 ginta diebus. Et est iste numerus frequentissi-
 mus in scripturis ad insinuandū mylteriū p-
 fectionis in quadripartito. Habēt. n. quadā
 perfectionem decem, & ea quater multipli-
 cata faciunt quadraginta. A vespere autem

sepulturæ vsq; ad diluculū resurrectionis tri-
 ginta sex horę sunt, qui est quadratus senari^o.
 Refertur aut ad illā rationē simpli ad duplū
 vbi est coaptationis maxima cōsonātia. Duo
 decim. n. ad vigintiquatuor simpli ad duplū
 conueniunt, & fiunt triginta sex: nos tota cū
 die toto & nocte tota, neq; hoc sine illo sa-
 cro quod supra memorauī. Nō absurde q̄p-
 pe spiritum diei cōparamus, corpus autem
 nocti. Dominicū enim corpus ī morte ac re-
 surrectione & spiritus nostri figurā, & cor-
 poris gerebat exemplum. Etia si ergo app-
 ret illa ratio simpli ad duplū in horis triginta
 sex, cū duodecim conferunt ad vigintiqua-
 tuor. Et horū quidē numerorū causas cur in
 scripturis sanctis positę sint, potest alius alias
 indagare: vel quib. istę quas ego reddidi, p̄-
 ponendę sint, vel æquę probabiles, vel istis
 ēt pbabiliōres: frustra tñ eos esse ī scripturis
 positos, & nullas causas esse mysticas, cur il-
 lic isti numeri cōmemorent, nemo tā stul-
 tus ineptusq; contenderit. Ego aut quas red-
 didi, vel ex ecclesiæ autoritate à maioribus
 traditas, vel ex diuinarū testimonio scriptu-
 rarū, vel ex ratione numerorum similitudi-
 nūq; collegi. Contra rationē nemo sobrius,
 contra scripturas nemo Christianus, contra
 ecclesiam nemo pacificus senterit. Hoc sa-
 cramentū, hoc sacrificium hic sacerdos, hic,
 Deus anteq̄ missus veniret, factus ex sēmina,
 omnia quę sacrate atq; mystice patribus no-
 stris per angelica miracula apparuerunt, sic
 ut quæ p̄ ipsos facta sunt, similitudines hui^o
 fuerūt, vt omnis creatura factis quodam mo-
 do loqueretur vnū futurū in quo esset salus
 vniuersorū à morte reparādorū. Quia. n. vno
 vero Deo summo p̄ impietatis iniquitatē re-
 silientes & dissonantes deflexeramus, & eua-
 cueramus in multa, discissi per multa & in-
 hærētes in multis: oportebat nutu & impe-
 rio Dei miserātis, & ipsā multa venturū cō-
 clamarent vnū, & à multis conclamatus ve-
 niret vnus & multa contestarent venisse vnū
 & à multis exonerati veniremus ad vnū: &
 multis peccatis in aīa mortui, & p̄ p̄ctū in
 carne morituri, amaremus siue p̄ctō mortuū
 in carne pro nobis vnum: & in resuscitatum
 credentes, & cum illo per fidem spiritu re-
 surgentes, iustificaremur in uno iusto facti
 vnum: nec in ipsa carne nos resurrecturos
 desperaremus, cum multa membra intue-
 remur

Q̄dō ex
 multis col-
 ligamur &
 vnū. c. 7.

D

In chri-
sto omnes
vni. c. 8.
1. Tim. 2
Rom. 8.
Ioan. 17.

Vnu per
naturam
et chari-
tate. c. 9.
Ioan. 10.

Ioan. 17.

1. Tim. 2

Ioan. 17.
Per Chri-
stū vera
purgatio.
Cap. 10.
Gen. 3.

remur p̄cessisse nos caput vnū: in quo nūc p̄
fidē mūdātī, & tūc p̄ sp̄m redintegrātī, per
mediatorem Deo recōciliātī hāreamus uni,
fruamur vno, p̄maneamus vnū. Sic ipse fili⁹
Dei, verbū Dei, & idē ipse mediator Dei &
hoīum filius hominis, equalis patri p̄ diuini-
tatis vnitatē, & particeps nostri per humani-
tatis susceptiōnē, patrē interpellās p̄ nobis,
per id quod hō erat, nec tñ tacens q̄ Deus cū
patre vnū erat, inter cetera ita loquitur. Non
p̄ his aut̄ rogo, inq̄t, tñ, sed & p̄ eis q̄ credi-
turi sunt p̄ verbū eorū in me, vt oēs vnū sint
sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in
nobis vnū sint vt mūdus credat, quia tu me
misisti. Et ego claritatē, quam dedisti mihi,
dedi eis, vt sint vnū, sicut & nos vnū sumus.
Nō dixit ego & ipsi vnū, q̄uis p̄ id q̄ eccle-
siæ caput est & corpus eius ecclesia posset
dicere, ego & ipsi nō vnū sed vnus, quia ca-
put & corpus vnus est Xps: sed diuinitatē suā
cōsubstantialē patri ostēdēs, hoc ait: p̄ qd̄
& alio loco dicit, Ego & pater vnū sumus:
in suo genere, hoc est, i eiuſdē naturæ cōsub-
stantiali paritate, vult esse suos vnū, sed in
seipsis nō possent dissociari abīnuicē per di-
uersas voluptates & cupiditates, & immūdi-
cias p̄ctōrū: vnde mūdatur p̄ mediatorē, vt
sint in illo vnū: non tantū per eandē naturā
qua homines ex hominib. mortalibus æqua-
les angelis fiunt: sed et̄ per eandē charitatem
in eandē beatitudinē cōspirantes concordif-
sima voluntate in vnū sp̄m quodammodo
igne charitatis conflātā. Ad hoc enim valet
q̄ ait, Vt sint vnū, sicut & nos vnū sumus: &
quemadmodū pater & filius nō tantū c̄qua-
litate substantiæ, sed et̄ volūtate vnū sunt: ita
& ijinter quos & Deū mediator est filius, nō
tñ per id quod eiuſdē naturæ sunt, sed et̄ p̄
eandē dilectiōnis societate vnū sint. Deinde
idipsum q̄ mediator est, per quē reconcilia-
mur Deo, sic indicat, Ego, inquit, in eis, &
tu in me, vt sint consumati in vnū. Hæc est
vera pax, & eū creatore nostro nobis firma
connexio, purgatis & reconciliatis per me-
diatorē vitæ, sicut maculati & alienati ab eo
recesseramus, per mediatorem mortis. Sicut
enim diabolus superbus hominē superbiētē
perduxit ad mortē, ita Xps humilis hominē
obedientem reduxit ad vitam. Quia sicut il-
le elatus cecidit & deiecit consentiētē, sic
iste humiliatus surrexit, & erexit credentē.

Quia enim nō puenerat diabolus quo ipse
p̄duxerat (mortē quippe spiritus in impietate
gestabat, sed mortē carnis nō subierat, quia
nec indumentū suscepserat) magnus hominē
videbatur princeps in legionibus demonū,
per quas fallaciā regnū exercet: sic homi-
nē per elationis typhum potentiæ q̄ iustitiæ
cupidiore, aut p̄ falsam philosophiā magis
inflās: aut p̄ sacra sacrilega irretiens, in quib.
et̄ magicæ curiosiores superbioreſq; aīas de-
ceptas illulasq; percipitat, subditum tenens,
pollicens et̄ purgationē animæ, per eas quas
appellat: trāsfigurādo se in angelū
lucis per multiformē machinationē, i signis
& prodigijs mendacij. Facile est. n. spiritib.
nequissimis per aerea corpora facere multa,
quæ mirentur animæ terrenis corporib. ag-
grauatæ et̄ melioris affectus. Si. n. corpora ip-
sa terrena nonnullis artibus & exercitatiōni-
bus modificata, in spectaculis theatricis tan-
ta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nū-
quā viderunt talia narrata vix credant: quid
magnum est diabolo & angelis eius, de corpo-
reis elemētis, p̄ aerea corpora facere q̄ caro
miret: aut et̄ occultis inspiratiōibus ad illu-
dendos humanos sensus, phantasmata imagi-
nū machinari, quibus vigilantes dormientes
ve decipiat, vel furentes exagitet: Sed sicut fie-
ri pōt, vt hō vita ac moribus melior, spectet
nequissimos hoīes, vel i fune ambulātes, vel
multimodis moribus corporū multa incre-
dibilia facientes, nec vllō. mō facere talia cō-
cupiscat, nec eos propterea sibi præponen-
dos existimet: sic aīa fidelis & pia, nō solū si
videat, verūetiā si p̄ fragilitatē carnis exhor-
reat miracula demonū, non ideo tñ aut non
se posse talia dolebit, aut ob hoc illos melio-
res eē iudicabit: eū sint p̄ferim in societate
sanctorū, q̄ p̄ virtutē Dei cui cūcta subiecta
sunt, & minime fallacia, & multo maiora se-
cerūt siue hoīes siue angeliboni. Nequa q̄ iḡ
p̄ sacrilegas similitudines, & impias curiosita-
tes, & magicas cōsecrationes aīe purgātur &
recōciliantur Deo: quia falsus mediator nō
traijciat ad superiora, sed potius obsidēs in-
tercludit viā p̄ affectus, quos tāto malignio-
res, quāto superbioreſ suæ societatis inspirat
qui nō p̄nt ad euolandū pennas nutrire virtu-
tū, sed potius ad demergendū pōdera exag-
gerare vitiōrū, tanto grauius aīa ruitura, quā-
to sibi videtur euecta sublimius. Proinde si-

2. Cor.
Mirac-
la dem-
nū. c. 11.

Diaboli
mors
Christi
vitiō-
diatō-
cap. 11.

Matt.

CUR

Psal. 18.

Rom. 5.

Sapient.

Rom. 5.

Mors
Christi
spontanea
cap. 13.

cut magi fecerūt diuinitus moniti, quos ad
humilitatē dñi adorandā stella perduxit, ita
& nos, nō qua venimus, sed p̄ aliā viā in pa-
triā redire debemus, quā rex humilis docuit
& q̄ rex superbus humili regi aduersari⁹ obſi-
dere nō possit. Et nobis. n. vt adoremus humi-
lē Christū, celi enarrauerūt gloriā Dei, cum
in oēm terrā exiuit sonus eorū, & in fines or-
bis terræ verba eorū. Via nobis fuit ad mor-
tē per peccatū in Adā. Per vnū quippe homi-
nē peccatū intrauit in mundū, & p̄ peccatū
mors: & ita in oēs homines p̄transiit, in quo
oēs peccauerūt. Huius viæ mediator diabo-
lus fuit, persuasor peccati & præcipitator in
mortē. Nam & ipse ad operandam duplam
mortē nostrā, simplam attulit suam. Per im-
pietatem nanq; mortuus est in spiritu, carne
vtiq; mortuus nō est: nobis aut̄ & impietate
persuasi, & p̄ hanc vt in mortē carnis veni-
re mereremur, effecit. Vnū ergo appetuim⁹
iniqua susatione, alterū nos secutū est iusta dā-
natione: propterea quippe scriptū est, Deus
mortē nō fecit: quia causa mortis ipse nō fuit:
sed tñ per eius retributiōnē iustissima mors
irrogata est p̄ctōri. Sicut suppliciū iudex ir-
rogat reo, causa tñ supplicij nō est iustitia iu-
dicis, sed meritū criminis. Quo ergo nos me-
diator mortis transmisiit, & ipse non venit, i.
ad mortē carnis: ibi nobis dñs Deus noster
medicinā emēdationis inseruit, quā nō mer-
uit, occulta, & nimis arcana ordinatiōe diui-
næ altæq; iustitiæ. Vt ergo sicut p̄ vnū homi-
nē mors, ita & per vnū hoīem fieret resurre-
ctio mortuorū, quia magis vitabāt homines
quod euitare nō poterant mortē carnis, quā
mortē spiritus. i. magis penā q̄ meritū penæ:
nā nō peccare aut nō curatur, aut parū cura-
tur: nō mori aut̄ quāuis nō obtineat, vehemē-
ter satagitur: vitæ mediator ostendens, q̄ non
fit mors timenda, q̄ per humanā conditionē
iam euadi non pōt, sed potius impietas, q̄ p̄
fidem cauere potest, occurrit nobis ad finē
quo venimus, sed non qua uenimus. Nos. n.
ad mortē p̄ peccatum uenimus, ille per iu-
stitiā: & ideo cū sit mors nostra p̄na pecca-
ti, mors illius facta est hostia p̄ p̄ctō. Quia p̄-
pter cū spiritus corpori p̄ponatur, morsq;
sit spiritus a Deo deserit, mors autē corpo-
ris a spiritu deserit: eaq; sit p̄na in morte cor-
poris, ut spūs quia uolens deseruit Deum, de-
serat corpus inuitus, ut cum spūs Deum de-

seruit, quia uoluit, deserat corpus etiā si no-
luerit: nec deserat cū uoluerit, nisi aliquam
sibi uim, qua ipsum corpus perimat, intulerit:
demonstrauit spiritus mediatoris, q̄ nul-
la p̄na peccati usq; ad mortē carnis accesserit,
quia nō eā deseruit inuitus, sed quia uo-
luit, qñ uoluit, quō uoluit? Quippe Dei uer-
bo ad unitatem cōmixtus est homo. Hinc
ait, Potestatē habeo ponēdi animam meā, & et̄
potestatē habeo iterū sumendi eā, Nemo tol-
lit eā a me, sed ego pono eam a me & iterū
sumo eam. Et hoc maxime mirati sunt, sicut
euangeliū loquitur, qui præsentēs erant, cū
post illam uocem, in qua figurā peccati no-
stri edidit, continuo tradidit spiritum. Lon-
ga enim morte cruciabantur ligno suspensi.
Vnde latronibus ut iā morerentur, & de li-
gno ante sabbatū deponerentur, crura cōfra-
cta sunt. Ille autē quia mortuus inuentus est,
miraculo fuit. Hoc etiā Pilatū legimus fuisse
miratū, cū ab ipso sepeliēdi corpus domini
peteretur. Ille itaq; deceptor qui fuit homi-
ni mediator ad mortē, falsoq; se opponit ad
uitā nomine purgationis per sacra & sacrifi-
cia sacrilega quibus superbi seducuntur, quia
nec participatiōnē mortis nostræ habere po-
tuit, nec resurrectionē suā, simplam quidem
suā mortē ad duplā nostrā potuit afferre: sim-
plā uero resurrectionē in qua & sacramentū
esset renouationis nostræ, & eius quæ in fine
futura est euigilationis exēplū non utiq; po-
tuit. Ille proinde qui spūs unius carnem suā
mortuā resuscitauit, uerus uitæ mediator il-
lū spiritū mortuū & mortis mediatorē a spi-
ritibus in se credētū foras misit, ut nō regna-
ret intrinsecus, sed forinsecus oppugnaret,
nec tñ expugnaret. Cui se ipse quoq; tētādū
præbuit, ut ad superandas etiam tentationes
eius mediator esset, non solū adiutoriū, ue-
rumetiā per exemplū. At ille primitus ubi p̄
omnes aditus ad interiora moliens irrepe-
re, expulsus est, post baptisma in eremo oī tē-
tatione illecebrosa, quia uiuū spūs, spūs mor-
tuus non inuasit, quoquo modo auidus mor-
tis humanæ cōuertit se ad faciendā mortē, q̄
potuit: & p̄missus est in illud q̄ ex nobis mor-
tale uiuus mediator acceperat. Et ubi potuit
aliquid facere, ubi ex oī patre denictus est,
& unde accepit exterius ptatē dñicæ carnis
occidēdæ. inde interior eius ptis qua nos te-
nebat occisa ē. Factū est. n. ut uincula p̄ctōrū
multo-

L
Commix-
tus.

Ioan. 10.

Ioan. 19.

Matt. 15.

M

Matt. 4.

Ibidem.

nultorū in multis mortibus per vnus vnā mortē quā p̄ctm nullū p̄ccēserat, solueretur. Quā propterea pro nobis indebitā reddidit, vt nobis debita non noceret: Neq; n. iure cuiusquam potestatis exutus est carne, sed ipse se exiit. Nā qui posset nō mori si nollet proculdubio quia voluit mortuus est: & iō principatus & potestates exēplauit fiducialiter triūphās eas in semetipso. Morte sua q̄ppe vno verissimo sacrificio, p̄ nobis oblato, quicquid culpārū erat vñ nos principatus & p̄tates ad luēda supplicia iure detinebāt, purgavit, aboleuit extinxit, sua resurrectione in nouā vitā nos p̄destinatos vocauit, vocatos iustificauit, iustificatos glorificauit. Ita diabolus hoīem quē per consensionē seductum tanquā iure integro possidebat, & ipse nulla corruptione carnis & sanguinis sepius, per istā corporis mortalis fragilitatē, nimis egeno & infirmo, tanto superbior, quāto velut ditior & fortior, quasi panno & erūno fo dñabat, in ipsa morte carnis amisit. Quo enim cadentē nō secutus impulit p̄ctōrē, illic descendētē persecutus compulit redēptōrē. Sic in mortis cōsortio filius Dei nobis fieri dignatus est amicus, quo nō peueniēdo meliorē se nobis atq; maiorē putabat inimicus. Dicit. n. redēptor noster: Maiorē dilectionē nemo habet, q̄ vt animā suā ponat p̄ amicis suis. Quocirca et ipso dño se credebatur diabolus superiorē in quātū illi dñs in p̄ssionibus celsit, quia & de ipso intellectu est qđ in psalmo legit: Minuisti eū paulominus ab angelis: vt ab iniquo velut æquo iure aduersū nos agēte, ipse occisus innocēs eū iure æquissimo superaret, atq; ita captiuitatē p̄ peccatū factā captiuaret: nosq; liberaret a captiuitate p̄ peccatū iusta, suo proprio sanguine iniuste falso mortis chirographū delēs, & iustificandos redimens p̄ctōres. Hinc etiā diabolus adhuc suos illudit, quibus se per sua sacra velut purgandis, & potius implicandis atq; mergendis falsus mediator opponit, qđ superbis facillime persuadet irridere atq; cōtemnere mortē Christi, a qua ipse quāto est alienior, tanto ab eis creditur sanctior atque diuinius. Qui tñ apud eum paucissimi remāserunt, agnōcentibus gentibus, & pia humilitate bibentibus precium suū, eiusq; fiducia deferentibus hostē suum, & concurrentibus ad redemptorem suum. Nescit. n. diabolus

quō illo & insidiantē & furentē vtatur ad salutē fidelium suorū excellentissima sapientia Dei, a fine superiore quod est initium spiritualis creaturæ, vsq; ad finē inferiorē, quod est mors corporis, pertendens fortiter & disponens omnia suauiter. Attingit. n. vbiq; p̄pter suā munditiā, & nihil inquinatū in eā incurrit. A morte autē carnis alieno diabolo vnde nimium superbus incedit, mors alterius generis p̄paratur in æterno igne tartari, quo non solū cū terrenis sed etiam cum aeris corporibus excruciarī spūs possint. Superbi autē homines quib. Christus, quia est, viluit, vbi nos tā magno p̄cio emit, & istā mortē reddunt cū hoībus conditioni erunnosæ naturæ, q̄ trahitur a primo p̄ctō, & in illā cū illo p̄cipiuntur. Quē propterea Christo p̄posuerunt, quia eos in ista deiecit, quo per distantē naturam ipse nō cecidit, & quo p̄ eos peringentē misericordiā ille descendit: & tñ se dēmonibus esse meliores non dubitant credere, eosq; maledictis oībus insectari detestariq; non cessant, quos certe alienos ab huius mortis p̄ssione nouerunt, p̄ quā Christū contēnūt. Nec se volunt considerare, q̄ fieri potuerit, vt in se manēs, nec per seipsum ex vlla parte mutabile Dei verbū, per inferioris tñ naturæ susceptionē aliquid inferioris pati posset, quod immundus dēmon, quia terrenū corpus non habet, pati non possit. Sed cum sint ipsi dēmonibus meliores, tñ quia carnē portant, mori sic possunt, quē admodū mori dēmones qui eā nō portant, nō vtiq; possūt. Et cū de ritibus sacrificiorū suorū multū p̄sumant, quæ se fallacibus superbisq; spirib. immolare non sentiunt, aut si iā sentiunt aliquid sibi prodesse arbitrantur perfidorū & inuidorū amicitia, quorū intentionis negociū est, nisi impeditio reditus nostri, non intelligūt ne ipsos qđ superbissimos spūs honoribus sacrificiorum gaudere potuisse, nisi vni vero Deo pro quo volunt verū sacrificiū deberetur. Neq; id posse rite offerri, nisi p̄ sacerdotē factū & iustū, nec nisi ab eis accipiatur q̄ offertur, pro quibus offertur, atque id siue vitio sit, vt pro vitiosis mundādis possit offerri. Hoc certe oēs cupiunt, qui pro se offerri sacrificium Deo volunt. Quis ergo tam iustus & sanctus sacerdos, quā vnicus filius Dei, qui non opus haberet per sacrificiū sua purgare p̄ctā, nec originalia, nec ex hu-

Sapient. 7
Sapient. 8
C

Christi
perfecti
sima
et
Cap. 1.

Ioan. 10.

Col. 2.

A

Rom. 8.

Ioan. 15.

Psal. 8.

B

Ephes. 2.

Colos. 2.

mana vita q̄ adduntur? Et quid tam congruēter ab hoīb. sumeretur q̄ pro eis offerretur, q̄ humana caro? Et quid tā aptū huic immolationi, q̄ caro mortalis? Et quid tā mundum pro mundandis vitis mortalium, q̄ sine vlla cōtatione carnalis cōcupiscentiæ, caro nata in vtero & ex utero virginali? Et quid tā grate offerri & suscipi posset, q̄ caro sacrificij nostri, corpus effectū sacerdotis nostri? Vt quā quatuor considerant in omni sacrificio, cui offerat, a quo offerat, quid offerat, pro quib. offeratur, idē ipse vnus uerusq; mediator, p̄ sacrificiū pacis reconcilians nos Deo, vnum cū illo maneret cui offerebat, vñ in se faceret pro quib. offerebat, vnus ipse esset qui offerebat, & q̄ offerebat. Sunt autē quidā qui se putant ad contēplandū Deū, & inhærendam Deo virtute propria posse purgari, quos ipsa superbia maxime maculat. Nullū. n. vitium est cui magis diuina lege resistit, & in q̄ magis accipiat dñandi ius ille superbissimus spiritus: ad ima mediator, ad summa interclusor: nisi occulte insidians alia via deuteat, aut per populū deficientē, q̄ interpretatur, Amalech aperte sequens, & ad terrā repromissionis repugnando transitū negans, per crucem dñi q̄ Moyse manib. extensis est p̄figurata superetur. Hinc. n. purgationem sibi isti virtute propria pollicentur, quia nonnulli eorū potuerunt aciē mentis vltra oēm creaturā transmittere, & lucē incōmutabilis veritatis quantum talacunq; ex parte cōtingere, q̄ Christianos multos ex fide interim sola viuentes, nondū potuisse derident. Sed quid prodest superbiēti, & ob hoc erubescenti lignū conscendere, de longinquo prospicere patriā trāsmarinā? Aut quid obest humili de tāto interuallo nō eā videre, in illo ligno ad eā venienti, quo dedignatur ille portari? Hi et resurrectionē carnis nos credere reprehēdūt, sibiq; potius et de his rebus credi volunt. Quasi vero quia p̄cellam incōmutabilem q; substantiā, per illa q̄ facta sunt intelligere potuerunt, p̄ p̄ea de conuersione rerū mutabiliū, aut de cōtecto seculorū ordine cōsulendi sint. Nunquid. n. quia verissime disputant, & documētis certissimis persuadent, æternis rationib. oīa t̄palia fieri, p̄ p̄ea potuerunt in ipsis rationib. perspicere, vel ex ipsis colligere, q̄ sint animalium gēna, quæ semina singulorū in exordijs, qui modus in incrementis, qui numeri per con-

Purificatio: hu
m. in. e. p̄
nisi. p̄
cap. 15.

Exo. 17.

Participia
mundi.
cap. 16.
Rom. 1.

Christi
perfecti
sima
et
Cap. 1.

ceptus, per ortus, per ætates, per occasus, qui motus in appetendis q̄ secundū naturā sunt, fugiendisq; contrarijs? Nōne ista oīa, nō per illā incōmutabilem sapientiā, sed per locorum ac tēporū historiā q̄sierunt, & ab alijs experta atq; cōscripta crediderūt? Quo minus mirandū est, nullo modo eos potuisse prolixiorū seculorū seriē vestigare, & quandā metā eius excursus, quo tanquā fluuius genus decurrit humanū, atq; inde cōuersionē ad suū cuiq; debitū terminum. Ista. n. nec Historici scribere potuerunt lōge futura & a nullo experta atq; narrata. Nec isti Philosophi ceteris meliores in illis summis æternisq; rōnib. intellectu talia contēplati sunt: Alioquin nō eiusdē generis p̄terita, q̄ potuerunt historice inquirere, sed potius & futura p̄noscerent. Quod q̄ potuerūt, ab eis vates, a nostris Prophetæ appellati sunt. Quāq; & Prophetarū nomen oīno alienum est a literis eorum, sed plurimū interest vtrū experimento p̄teritorū futura conijciant. Sicut medici multa p̄uidendo et literis mandauerunt, q̄ ipsi experta notauerunt. Sicut deniq; agricolæ uel et nauatæ multa p̄nunciant: Talia. n. si ex longis interuallis tēporum fiant diuinationes putantur. An vero iā uentura p̄senserint, & longe uisa uenientia nuncient, pro acuto sensu uidentium q̄ cū faciunt aeræ potestates diuinare credunt: tanquā si quisquā de montis vertice aliquē longe uideat uenientē, & proxime in cāpo habitantibus ante nunciet: an ab angelis sanctis quibus ea Deus per uerbū sapientiamq; suā indicat, ubi & futura & p̄terita stant, uel quibusdā p̄nuncientur hominibus, uel ab eis audita, rursus ad alios homines transmittantur, an ipsorum hominum quorundā mentes intantū euehantur spiritu sancto, ut non per angelos, sed per seipsas futurorū instantes causas, in ipsa summa rerū arce conspiciant. Audiunt. n. ista & aeræ potestates, siue angelis ea nunciantibus, siue hominibus, & tñ audiunt quantum opus esse ille iudicat, cui subiecta sunt omnia. Multa et p̄dicuntur instinctu quodā, impulso spū nescientū, sicut Caiphas nesciuit qđ dixit, sed cū esset Pōtifex prophetauit. Ergo de uelut celsionib. seculorū, & de resurrectione mortuorum, Philosophos nec illos cōsulere debemus qui creatoris æternitatem, in quo uiuimus, mouemur & sumus, quantum potuerunt

G

Futura
quod mo-
dis p̄e-
sciantur.
cap. 17.
Hinc oīa
tionem vī
datur non
absoluisse
Deest. n.
incertum
est aut se
mille quid
piam, nisi
mutas ver-
bi modū
p̄senserunt, etc.

Ioan. 11.

Act. 17.
Rom. 1.

tuerunt intellexerunt. Quia per ea quae facta sunt cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. Et cum idonei non essent, in aeternitate spiritualis incommutabilisque naturae acie mentis tam constanter infigere, ut in ipsa sapientia conditoris atque rectoris vniuersitatis viderent volumina saeculorum, quae ibi iam essent & semper essent, hic autem futura essent, ut non essent: atque ut ibi viderent conuersiones in melius, non solum animorum, sed et corporum humanorum usque ad sui modi perfectionem: cum ergo ad haec videnda nullo modo essent idonei, ne ad illud quidem digni habitus sunt, ut eis ista per sanctos angelos nunciaretur, siue forissecus & per sensus corporis, siue interioribus reuelationibus in spiritu expressis: sicut patribus nostris vera pietate praedictis haec demonstrata sunt: qui ea praedicantes vel de praesentibus signis vel de proximis rebus ita ut praedixerant factis fidei facientes, auctoritate cui de longe futuris usque in saeculi fine crederetur, habere meruerunt. Patres autem aereae superbiae atque fallaces, et si quaedam de societate & ciuitate sanctorum, & de vero mediatore a sanctis Prophetis, vel angelis audita per suos vates dixisse reperiantur, id egerunt ut per haec aliena vera, et fideles Dei si possent ad sua falsa traducerent, Deus autem per nescientes id egit, ut veritas vndique resonaret fidelibus in adiutorium, impijs in testimonium. Quia igitur ad aeterna capessenda idonei non eramus, sordesque peccatorum nostrorum nos praegravabant temporalium rerum amore contractae, & de propagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitae, purgandi eramus. Purgari autem ut contemperaremur aeternis, non nisi per temporalia possemus, qualibet iam contemperari tenebamur. Sanitas enim a morbo plurimum distat, sed medici curatio nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Inutilia temporalia decipiunt egrotos, vtilia temporalia suscipiunt sanandos, & trajciunt ad aeterna sanatos. Mens autem rationalis sicut purgata contemplatione debet rebus aeternis, sic purganda temporalibus fide. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Graecos sapientes habitus sunt. Quantum ad id quod ortus est aeternitas valet, tamen ad fidem veritas. Et perfecto est vera sententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortus est appellauit. Ex quo genere et nos sumus, non tamen secundum corpus, sed et secundum animi mu-

Per fide
vehimur
ad incom
mutabile
veritate.
Cap. 18.

tabilitatem. Non enim proprie vocatur aeternum, quod aliqua ex parte mutatur. In quantum igitur mutabiles sumus, intantum ab aeternitate distamus. Promittitur autem nobis vita aeterna per veritatem, a cuius perspicuitate rursus tamen distat fides nostra, quantum ab aeternitate mortalitas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter gestis propter nos, & per ipsam mundamur, ut cum ad speciem venerimus, quae admodum succedit fidei veritas, ita mortalitati succedat aeternitas. Quia propter quoniam fides nostra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autem nobis vita aeterna: & dixit veritas, non quae fiet sicut futura est fides nostra, sed quae semper est veritas, quia ibi est aeternitas: dixit ergo veritas, Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: cum fides nostra videndo fiat veritas, tunc mortalitatem nostram commutatam tenebit aeternitas. Quod donec fiat & ut fiat, quia rebus certis accommodamus quidem fidei credulitatis, sicut in aeternis speramus veritatem contemplationis, ne fides mortalis vitae dissonaret a veritate aeternae vitae, ipsa veritas patri coaeterna de terra orta est, cum filius Dei sic venit ut fieret filius hominis, & ipse quidem in se exciperet fidem nostram, qua nos perduceret ad veritatem suam qui sic suscepit mortalitatem nostram ut non amitteret aeternitatem suam. Quantum enim ad id quod ortum est aeternitas valet, tamen ad fidem veritas. Ita ergo nos purgari oportebat, ut ille nobis fieret ortus qui maneret aeternus, nec alter nobis esset in fide alter in veritate. Nec ab eo quod orti sumus, ad aeterna transire possemus, nisi aeterno per ortum nostrum nobis sociato, ad aeternitatem ipsius trajceremur. Nunc itaque illuc quodammodo secuta est fides nostra, quod ascendit in quem credimus ortus, mortuus, resuscitatus, assumptus. Horum quatuor, duo priora noueramus in nobis. Scimus enim homines & oriri & mori. Duo autem reliqua, id est resuscitari & assumi, iuste in nobis futura speramus, quia in illo facta credidimus. Itaque in illo quia & id quod ortus erat transit ad aeternitatem, transiturus est & nostrum cum fides peruenerit ad veritatem. Iam enim credentibus. ut in uerbo fidei manerent, & inde ad ueritatem, ac per hoc ad aeternitatem perducti a morte liberarentur, ita loquitur: Si manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei eritis. Et quasi quaerent, quo fructu: secutus

L

Ioan. 17.

Psal. 84.

M

Ioan. 3.

Filius
quo factus
minor.
Cap. 19.
Act. 15.

Ioan. 1.
Galat. 4.1. sen. di.
16. c. sed
prius q.

Ioan. 2. 4.

ait, Et cognoscetis veritatem. Rursus quasi dicent: quid prodest mortalibus veritas? Et veritas, inquit, liberabit vos. Unde nisi a morte, a corruptione, a mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem immortalitas incorruptibilis, vera incommutabilitas, ipsa est aeternitas. Ecce ad quod missus est filius Dei, immo vero ecce quid est missum esse filium Dei. Quaecumque propter faciendam fidem qua mundaremur ad contemplandam veritatem in rebus ortis ab aeternitate prolatis, & ad aeternitatem relatis temporaliter gesta sunt, aut testimonia missionis huius fuerunt, aut ipsa missio filij Dei. Sed testimonia quaedam venturum praenunciauerunt, quaedam uenisse testata sunt. Factum quippe creaturam per quem facta est omnis creatura omnem creaturam testem habere oportebat. Nisi enim multis missis praedicaretur vnus, non multis dimissis teneretur vnus. Et nisi talia essent testimonia, quae paruus magna esse viderentur, non crederetur ille ita magnus, ut magnos faceret magnus qui ad paruos missus est paruus. Incomparabiliter enim maiora filij Dei facta sunt caelum & terra, & omnia, quae in eis sunt, quia omnia per ipsum facta sunt, quam signa & portenta, quae in eius testimonium proruperunt. Sed tamen homines, ut haec magna per eum facta paruus crederent, illa parua tanquam magna tremuerunt. Cum ergo venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere, factum, sub lege, usque ad deo paruus, ut factum, eo eo itaque missum quo factum. Si ergo maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorem, & in tantum minorem in quantum factum, & intantum factum in quantum missum. Misit enim filium suum factum ex muliere, per quem tamen quae facta sunt omnia non solum priusquam factus mitteretur, sed priusquam essent omnia, eundem mittenti confitemur aequalem quem dicimus missum minorem. Quomodo ergo ante istam plenitudinem temporis qua eum mitti oportebat priusquam missus esset videri patribus potuit, cum eis angelica quaedam uisa demonstrarentur, quam nec iam missus, sicut aequalis est patri videbatur? Unde enim dicit Philippo, a quo utique sicut a ceteris, & ab ipsis a quibus crucifixus est in carne videbatur, Tanta tempore uobiscum sum & non cognoui-

stis me? Philippe qui me videt, videt & patrem nisi quia videbatur, & non videbatur? Videbatur sicut missus factus fuerat, non videbatur sicut per eum omnia facta erant. Aut uide etiam illud dicit: Qui habet mandata mea & seruat ea, ipse est qui diligit me: & qui diligit me, diligit a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum: cum esset manifestus ante oculos hominum, nisi quia carne, quod uerbum in plenitudine temporis factum erat suscipiendam nostrae fidei porrigebat: Ipsum autem uerbum per quod omnia facta erant, purgata per fidem menti contemplandum in aeternitate seruabatur. Si autem secundum hoc missus a patre filius dicitur, quia ille pater est, ille filius, nullo modo impedit: ut credamus, aequalem patri esse filium consubstantialem & coaeternum & tamen a patre missum filium. Non quia ille maior est ille minor, sed quia ille pater, ille filius: ille genitor, ille genitus: Ille a quo est quod mittitur ille qui est ab eo quod mittitur. Filius enim a patre est, non pater a filio. Secundum hoc iam potest intelligi, non tantum ideo dici missus filius, quia uerbum caro factum est, sed ideo missus ut uerbum caro fieret, & per praesentiam corporalem illa quae scripta sunt operaretur. id est ut non tantum homo missus intelligatur quod uerbum caro factum est, sed & uerbum missum ut homo fieret: quia non secundum imparem partem vel substantiam vel aliquid quod Deo patri non sit aequale missus est, sed secundum id quod filius a patre est, non pater a filio: uerbum enim patris est filius, quod & sapientia eius dicitur. Quid ergo mirum si mittitur, non quia inaequalis est patri, sed quia est manatio quaedam claritatis omnipotentis Dei, syn cera? Ibi autem quod manat, & de quo manat unius eiusdemque substantiae est. Neque enim sicut aqua de foramine terrae aut lapidis manat, sed sicut lux de luce. Nam quod dictum est: Candor est lucis aeternae, quid aliud dictum est quam lux est lucis aeternae? Candor quippe lucis quid nisi lux est? Et ideo coaeterna luci, de qua lux est. Maluit autem dicere, candor lucis, quam lux lucis, ne obscurior putaretur ista quam manat, quam illa de qua manat. Cum enim auditur candor eius esse ista, facilius est ut hanc lucere illa, quam haec minus lucere credatur. Sed quia cauendum non erat ne minor lux illa putaretur quam ista genuit, hoc enim nullus unquam haereticus ausus est dicere, nec credendum est aliquem ausurum, illi cogitationi occurrit

Ioan. 1.
Ioan. 14.

Ioan. 1.

Mittitur
missus a-
quales.
Cap. 20.

Ioan. 1.

Sapient. 7

Ibidem.

mutatum: ita sanè factum ut ibi sit non tantum
 verbum Dei, & hominis caro, sed etiam ra-
 tionalis hominis aia, atq; hoc totum & Deus
 dicatur pp Deum & homo pp hominem.

A Quod si difficile intelligitur, mens fide pur-
 getur, magis magisque abstinendo à peccatis,
 & bene operando & orando cum gemitu desi-
 deriorum sanctorum, ut per diuinum adiutorium
 proficiendo, & intelligat, & amet. Si autem que-
 ritur post incarnationem verbi, quomodo facta sit
 vel vox patris, vel species corporalis qua spi-
 ritus sanctus demonstratus est, per creaturam
 quidem facta ista non dubito: sed vtrum tantum-
 modo corporalem atque sensibilem: an adhi-
 bito spiritu et rationali vel intellectuali, hoc
 enim quibusdam placuit appellare, quod Græci
 dicunt *νοεπ*, non quidem ad unitatem per-
 sonæ, quis enim hoc dixerit, ut quicquid illud
 est creaturæ, per quod sonuit vox patris, ita sit
 Deus pater, aut quicquid illud est creaturæ
 in quo per colubæ speciem vel per igneas lin-
 guas spiritus sanctus demonstratus est, ita sit spi-
 ritus sanctus, sicut est Dei filius homo ille qui
 de virgine factus est: sed tantummodo ad mini-
 sterium peragendæ significationis, sicut oportu-
 iusse Deus iudicauit: an aliquid aliud intelli-
 gendum sit, inuenire difficile est, & temere af-
 firmare non expedit. Quomodo tamen ista sine rationa-
 li vel intellectuali creatura potuerint fieri,
 non video. Neque adhuc locus est explicare,
 cur ita sentiam, quantum vires dominus dederit.
 Prius enim sunt discutienda & refellenda hæreti-
 corum argumenta, quæ non ex diuinis libris,
 sed ex rationibus suis proferunt, quibus se ve-
 hementer cogere arbitrantur testimonia scri-
 pturarum quæ de patre & filio & spiritu sancto
 sunt ita esse intelligenda, ut ipsi volunt.

B Nunc autem non ideo minorem filium quia mi-
 nus est à patre, nec ideo minorem spiritum sanctum
 quia & pater eum misit & filius, sufficienter
 quantum arbitror demonstratum est. Siue enim per
 visibilem creaturam, siue potius propter prin-
 cipij commendationem, non per inæqualitatem
 vel imparitatem vel dissimilitudinem sub-
 stantiæ in scripturis hæc posita intelliguntur:
 quia et si voluisset Deus pater per subiectam
 creaturam visibiliter apparere, absurdissime
 tamen aut à filio quem genuit, aut a spiritu sancto
 qui de illo procedit, missus diceretur. Ille igitur
 sit huius voluminis modus, deinceps in
 ceteris adiuvante domino, illa hæreticorum ver-

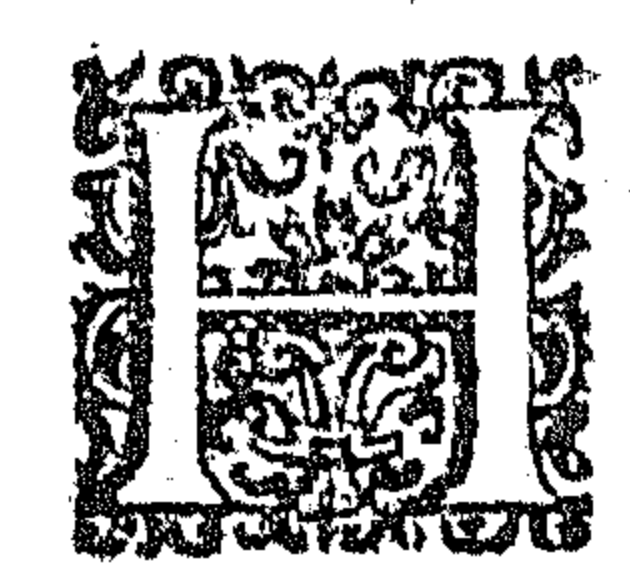
1. sen. di. 25. c. id. eoq; pista uerum.

1. sen. di. 1. c. diligenter vero.

sutissima argumenta qualia sint & quemad-
 modum redarguantur videbimus.

D. AURELI AVGVSTINI
 Hipponensis Episcopi, de Tri-
 nitate.

LIBER QVINTVS.

Hinc iam exordians ea dicere que
 dici ut cogitantur vel ab hote
 aliquo, vel certe a nobis non
 omnimodo possunt: quis &
 ipsa nostra cogitatio, cum de
 Dei Trinitate cogitamus, loque illi de quo co-
 gitat, imparè sentiat, neque ut est eum capiat, sed
 ut scriptum est: et a tantis quantus Paulus Apo-
 stolus hic erat, per speculum & in ænigmate vi-
 deatur: primum ab ipso domino Deo nostro de
 quo semper cogitare debemus, & de quo di-
 gne cogitare non possumus, cui laudando red-
 denda est omni tempore benedictio, & cui enun-
 ciando nulla competat dictio, & adiutorium ad
 intelligenda atque explicanda que intendo, & ve-
 niam precor sicubi offendo. Memor sum enim non
 solum voluntatis, verum etiam infirmitatis meæ.
 Ab his enim qui ista lecturi sunt ut ignoscant
 peto, ubi me magis voluisse que potuisse dice-
 re aduerterint, que vel ipsi melius intelligunt,
 vel per me eloquij difficultatem non intelli-
 gunt, sicut ego eis ignosco ubi propter suam
 tarditatem me intelligere non possunt. Faci-
 lius enim nobis inuicem ignoscimus, si nouerim-
 us, aut certe credendo firmum tenuerimus,
 ea quæ de natura incommutabili & inuisibili-
 li, summeque uiuente ac sibi sufficiente dicun-
 tur, non ex consuetudine visibilium atque mu-
 tabilium & mortalium vel egenarum rerum
 esse mentienda: sed cum in his et quæ nostris
 corporibus adiacent sensibilibus, vel quod nos-
 ipsi in interiore homine sumus, scientia com-
 prehendendis laboremus nec sufficiamus, non
 tamen impudenter in illa quæ supra sunt diuina
 & ineffabilia, pietas fidelis ardescit, non quam
 suarum virium inflat arrogantia, sed quam gratia
 ipsius creatoris & saluatoris inflammat. Nam
 quo intellectu Deum capit homo, qui ipsum
 intellectum suum quo eum vult capere nondum
 capit? Si autem hunc iam capit, attendat dili-
 genter nihil eo esse in sua natura melius, &
 videat vtrum ibi videat vlla lineamenta for-
 marum,

De Deo quo cogitandum, cap. 1.

1. sen. di. 8. c. quod autem.

1. sen. di. 8. c. 1. Solus Deus perfectissime est. Cap. 2. Exod. 3. 1. sen. di. 8. ca. Dei etiam.

De geniti & ingeniti voca- bulo. c. 3.

marum, nitores colorum, spatiofam granditatem,
 partium distantiam, molis distensionem, aliquas
 per locorum interualla motiones, vel quid e-
 iusmodi. Nihil certe istorum inuenimus in eo
 quo in natura nostra nihil melius inuenimus. i.
 in nostro intellectu, quo sapientiam capimus quam
 tum capaces sumus. Quod ergo non inuenimus
 in meliore nostro, non debemus in illo querere,
 quod longe melius est meliore nostro. Ut sic in-
 telligamus Deum si possumus quantum possumus
 sine qualitate bonum, sine quantitate magnam si-
 ne intelligentia creatorum, sine situ presentem, sine
 habitu omnia continentem, sine loco ubique totum
 sine tempore sempiternum, sine vlla sui muta-
 tione mutabilia facientem, nihilque patientem. Quis
 quis Deum ita cogitat, etsi nondum potest omni-
 no inuenire quid sit, pie tamen cauet, quantum
 potest aliquid de eo sentire que non sit. Est tamen
 sine dubitatione substantia, vel si melius hoc
 appellatur essentia quam Græci *ουσια* vocant
 Sicut enim ab eo que est sapere, dicta est sapien-
 tia, & ab eo quod est esse, dicta est scientia,
 ita ab eo quod est esse dicta est essentia. Et
 quis magis est, quam ille qui dixit famulo suo
 Moyse, Ego sum que sum, & dices filijs Israel,
 Qui est misit me ad vos? Sed alia quæ dicun-
 tur essentia siue substantia capiunt accidentia
 quibus in eis fiat vel magna vel quatacunq;
 mutatio. Deo autem aliquid eiusmodi acci-
 dere non potest, & ideo sola est incommutabilis
 substantia vel essentia que Deus est, cui perfectio
 ipsum esse vnde essentia nominata est, maxi-
 me ac verissime competit. Quod enim mutatur
 non seruat ipsum esse, & quod mutari potest, et
 si non mutetur: potest quod fuerat non esse: ac
 per hoc illud solum quod non tantum non muta-
 tur, verum etiam mutari omnino non potest, sine ser-
 pulo occurrit que verissime dicatur. Quamo-
 bre ut iam etiam de ijs que nec dominus cogitantur
 nec cogitantur ut sunt respondere incipiamus
 fidei nostre aduersarijs: inter multa quæ Ar-
 riani aduersus catholicam fidem solent disputa-
 re, hoc sibi maxime callidissimum machina-
 mentum proponere videntur cum dicunt:
 Quicquid de Deo dicitur vel intelligitur, non
 secundum accidens sed secundum substantiam
 dicitur. Quapropter ingenitum esse patri secun-
 dum substantiam est, & genitum esse filio se-
 cundum substantiam est. Diuersum est autem
 ingenitum esse, & genitum esse, diuersa est er-
 go substantia patris & filij. Quibus respondemus

Si quicquid de Deo dicitur secundum substantiam
 dicitur, ergo quod dictum est, Ego & pa-
 ter unum sumus: secundum substantiam dictum est. V-
 na est igitur substantia patris & filij. Aut si hoc
 non secundum substantiam dictum est, dicitur ergo ali-
 quid de Deo non secundum substantiam, & ideo
 non cogimur secundum substantiam intelligere
 re ingenitum & genitum. Item dictum est de filio,
 Non rapinam arbitratus est esse equalis Deo:
 quærimus secundum quid equalis? Si enim secundum
 substantiam dicitur equalis, admittunt ut di-
 catur aliquid de Deo, non secundum substantiam.
 Admittant ergo non secundum substantiam dici
 ingenitum & genitum. Quod si propterea non ad-
 mittunt, quia omnia de Deo secundum substantiam
 dici volunt, secundum substantiam filius equalis
 est patri. Accidens autem non solet dici, nisi
 aliqua mutatione eius rei cui accidit amitti
 potest. Nam etsi quædam dicitur accidentia in-
 separabilia que Græce appellantur *ακρίσιμα*,
 sicut est plumæ corui color niger, amittit eum
 tamen, non quidem quandiu pluma est, sed quia
 non semper est pluma. Quapropter ipsa materies
 mutabilis est, & ex eo quod definit esse illud ani-
 mal, vel illa pluma, totumque illud corpus in
 terram mutat & vertitur, amittit utique etiam illam
 colorem. Quamuis & accidens quod separabile
 dicitur, non separatione sed mutatione amitti-
 tatur sicuti est capillis hominum nigritudo,
 quam dum capilli sunt possunt albescere, sepa-
 rabile accidens dicitur. Sed diligenter intuentibus
 satis apparet, non separatione quasi emigra-
 re aliquid à capite dum canescit, ut nigritudo
 inde candore succedente discedat & aliquid
 eat, sed illam qualitatem coloris ibi verti atque
 mutari. Nil itaque accidens in Deo, quia nihil
 mutabile aut amissibile. Quod si & illud di-
 ci accidens placet, quod licet non amittatur, mi-
 nuatur tamen vel augetur, sicuti est animæ vita. Nam
 quandiu anima est tandiu uiuit, & quia semper
 anima est semper uiuit, sed quia magis uiuit
 cum sapit, minusque cum desipit, fit etiam hic ali-
 qua mutatio, non ut desit vita, sicut nec deest
 insipienti sapientia, sed ut minus sit: nec tale
 aliquid in Deo sit quia omnino incommutabi-
 lis manet. Quamobrem nihil in eo secundum ac-
 cidens dicitur, quia nihil ei accidit, nec tamen omne
 quod dicitur secundum substantiam dicitur. In
 rebus autem creatis atque mutabilibus quod non
 secundum substantiam dicitur, restat ut secun-
 dum accidens dicatur. Omnia enim acci-
 dentia. Aug. Tomus tertius. O dunt

1. sen. di. 2. c. 1. b.

Phil. 2.

H

Accidens non competit in Deo. c. 4.

1. sen. di. 26. c. quæ circa.

dunt eis, quæ vel amitti possunt vel minui, & magnitudines & qualitates, & qd̄ dī ad ali- quid sicut amicitia, p̄p̄n̄itates, seruitutes similitudines, & qualitates, & si qua hm̄i, & situs & habitus & loca, & tēpora, & opera at que p̄siones. In Deo aut̄ nihil qd̄ secundū accidēs dicitur, quia nihil ī eo mutabile est, nec tñ oē quod dicit̄, secundū substantiā dī. Dicitur n. ad aliquid, sicut pater ad filium, & filius ad patrē, quod nō est accidens, q̄a & il le semper pater, & ille semper filius, & non ita semper quasi ex quo natus est filius, vt ex eo quod nūquā desinat esse filius, p̄ nō desi- nat esse pater, sed ex eo q̄ semper natus est filius nec cepit vnquā eē filius. Qd̄ si aliqn̄ esse cepisset, aut aliqn̄ esse desineret filius se- cundū accidēs diceretur. Si vero quod dicit̄ pater ad seipsum diceretur, non ad filium, & quod dī filius ad seipsum diceretur, non ad patrē, scđm substantiā diceretur & ille pa- ter & ille filius. Sed quia & p̄r non dicitur p̄r nisi ex eo q̄ est ei filius, & filius non dī nisi ex eo q̄ habet patrē nō secundū substantiā hęc dicuntur: quia non quisq; eorū ad seip- sum, sed ad inuicē atq; ad alterū ista dñr: ne- q; scđm accidēs, quia & quod dicitur pater & quod dicitur filius, æternū atq; incōmu- tabile est eis. Quamobrē quamuis diuersum sit patrem esse & filiū esse, non est tñ diuersa substantia, quia hęc non secundū substantiā dñr, sed secundū relatiuū, qd̄ tñ relatiuū non est accidens, quia nō est mutabile. Si autem huic si putant resistendū esse sermoni qd̄ p̄r quidē ad filiū dī, & filius ad patrem, ingeni- tus tñ & genitus ad seipsum dñr, non ad alte- rū: nō. n. hoc est dicere ingenitū quod est pa- trē dicere: quia etsi filiū non genuisset, nihil prohiberet eū dicere ingenitum: & si gignat quisq; filiū, nō ex eo ipse ingenitus est, quia geniti homines ex alijs hominibus gignunt & ipsi alios. Inquiunt ergo, pater ad filium dicitur, & filius ad patrē, ingenitus autem ad seipsum, & genitus ad seipsum dī: Et ideo si quicquid ad seipsum dicitur secundum sub- stantiam dicitur, diuersum est autem ingeni- tum esse & genitum esse, diuersa igitur sub- stantia est. Hoc si dicunt nō intelligunt de in- genito quidem aliquid se dicere quod dili- gētius pertractandū sit, quia nec ideo quis- que q̄a ingenitus p̄r, nec ingenitus ideo q̄a p̄r, & propterea nō ad aliquid, sed ad se dici

putat̄ īgenitus: genitū vero mira cecitate nō aduertunt dici non posse, nisi ad aliqd̄. Ideo quippe filius quia genitus, & q̄a filius vti que genitus. Sicut aut̄ filius ad patrem, sic genitus ad genitorē referē, & sicut p̄r ad filiū, ita geni- tor ad genitū, Ideo q; alia notio ē qua intel- ligit̄ genitor, alia qua ingenitus. Nā quamuis de patre Deo vtrūq; dicatur, illud tñ ad ge- nitū. i. ad filiū dicitur, nec illi negat̄: hoc aut̄ q̄ ingenitus dicitur, ad seipsum dici phibēt. Dicūt ergo: Si aliquid ad seipsum dī pater, quod ad seipsum dici non pōt filius, & q̄c- quid seipsum dī, secundū substantiā dicitur & ad seipsum dicit̄ ingenitus, quod dici non pōt filius, ergo secundū substantiam dicitur ingenitus, quod filius quia dici non pōt non eiusdem est substantiæ. Cui versutia rñdetur ita, vt ipsi cogantur dicere secundū quid sit equalis patri filius, vtrū secundum id quod ad se dicitur, an secundum id quod ad patrē dicitur. Non. n. secundum id quod ad patrē dicitur, quoniā ad patrē filius dicitur, ille au- tem non filius, sed p̄r est: Quia non sic ad se dñr pater & filius, quō amici aut vicini. Re- latiuē quippe amicus dicit̄ ad amicum. Et si equaliter se diligūt, eadē in vtroq; amicitia est. Et relatiuē vicinus dicitur ad vicinum, & quia equaliter sibi vicini sunt, quantum. n. iste illi tñ & ille huic vicina, eadē in vtroq; vicinitas. Quia vero filius nō ad filiū relatiuē dī, sed ad patrē, non secundū hoc q̄ ad pa- trē dicitur, equalis est filius patri, restat vt se- cūdū id equalis sit quod ad se dicitur. Quic- quid aut̄ ad se dicitur, secundū substantiam dicitur. Restat ergo vt secundū substantiā sit equalis. Eadē est igitur vtriusq; substantia. Cū vero ingenitus dicitur pater, non quid sit, sed quid non sit dicitur. Cū aut̄ relatiuū ne- gatur non secundū substantiā negatur, quia ipsum relatiuum nō secundū substantiam di- citur. Hoc exemplis planū faciendū est. Ac pri- mū videndum est hoc significari cū dī geni- tus, q̄ significat̄ cum dicitur filius. Ideo. n. fi- lius, q̄a genitus, & quia filius, vtiq; genitus. Quod ergo dicitur ingenitus, hoc ostēditur quod nō sit filius sed genitus & ingenitus cō- mode dñr, filius autē Latine dicitur, sed infi- lius vt dicatur non admittit loquendi con- suetudo. Nihil tamen intellectui demitur si dicatur non filius quemadmodum etiā si dicatur non genitus, p̄ eo qd̄ dicitur inge- nitus,

Relatiuū non acci- dens dñs m̄. c. 5. 1. sen. di. 26. c. q̄uo circa.

1. sen. di. 26. c. q̄uo circa.

1. sen. di. 28. c. p̄re- terea.

An inge- nitus qd̄ pater di- citur, pos- sit inter il- la accipi, que ad se ipsam & substanti- aliter di- cuntur. Cap. 6. 1. sen. di. 31. ca. 1.

1. sen. di. 28. c. p̄- terea. 1. sen. di. 27. c. h̄i non est.

M. 1. sen. di. 27. c. h̄i non est. 1. sen. di. 27. c. h̄i non est. 1. sen. di. 27. c. h̄i non est.

A. 1. sen. di. 27. c. h̄i non est.

1. sen. di. 18. ca. 1. in medio.

nitus, nihil aliud dī. Sic. n. & vicinus & ami- cus relatiua dicitur, nec tñ potest in vicinus dici quō dī inimicus. Quamobrē non est in rebus considerandū quid uel finat uel nō si- nat dici usus sermonis nostri, sed quis rerum ipsarum intellectus eluceat. Non ergo iam dicamus ingenitū quāuis dici Latine possit, sed pro eo dicamus non genitū, q̄ tñ ualet. Non ergo aliud dicimus q̄ non filium. Ne- gatiua porro ista particula non efficit, ut q̄ sine illa relatiuē dī, eadem p̄p̄osita substan- tialiter dicatur: sed id tñ negatur, q̄ sine illa aiebatur, sicut in ceteris p̄dicamētis, uelut cum dicimus, homo est, substantiā designa- mus. Qui ergo dicit, non homo est, nō aliud genus p̄dicamenti enunciat, sed tñ illud negat. Sicut ergo secundum substantiam aio, homo est, sic secundū substantiā nego cū di- co, non homo est. Et cū quæritur, quātus sit, & aio quadrupedalis est, i. quatuor pedum, secundū quantitātē aio: qui dicit nō quadru- pedalis est, secundū quantitatem negat. Can- didus est, secundū qualitātē aio, nō candidus est, secundū qualitātē nego. Propinquus est, secundū relatiuū aio: non propinquus est, se- cundum relatiuū nego. Secūdū situm aio, cū dico iacet: secundū situm nego, cū dico non iacet. Secundū habitū aio, cū dico armatus est: secundū habitū nego, cū dico non arma- tus est. Tantundē aut̄ ualet si dicam inermis est. Secundū tps aio, cum dico hesternus est: secundum tps nego, cū dico non hesternus est. Et cū dico Romæ est, secundum locum aio: & secundū locum nego, cū dico nō Ro- mæ est. Secundum id q̄ est facere aio cū di- co cedit: si aut̄ dicam non cedit: secundum id quod est facere nego, ut ostendā non hoc fa- cere. Et cū dico uapulat secundū p̄dicamē- tum aio, q̄ pati uocatur: & secundū id nego, cū dico non uapulat. Et omnino nullū p̄di- camenti genus est secundum q̄ aliquid aiere uolumus, nisi ut secundū id ipsum p̄dica- mentum negare conuincamur, si p̄ponere negatiuā particulā uouerimus. Quæ cū ita sint, si substantialiter aierem, dicendo filius: substantialiter negarem, dicendo non filius. Quia uero relatiuē aio, cū dico filius est, ad patrem. n. refero: relatiuē nego si dicam, non filius est: Ad parentem. n. eandem negationē refero, uolens ostendere quod ei parens non sit. At si quantū ualet q̄ dī filius, tantundem

ualet q̄ dī genitus, sicut p̄lo cuti sumus, & tantundē ergo ualet quod dī non genitus, quan- tū ualet quod dī non filius. Relatiuē aut̄ ne- gamus dicendo non filius, relatiuē igit̄ nega- mus dicendo, non genitus. Ingenitus porro quid est nisi nō genitus? Non ergo receditur à relatiuō p̄dicamento, cū ingenitus dī. Si cut. n. genitus non ad seipsum dī, sed q̄ ex ge- nitore sit: ita cum dī ingenitus, non ad seip- sum dī, sed q̄ ex genitore non sit ostenditur. In eodem tñ p̄dicamento q̄ relatiuū uoca- tur, utraque significatio uertitur. Quod autē relatiuē pronunciat, non indicat substan- tiā. Ita quamuis diuersum sit genitus & inge- nitus, nō indicat diuersam substantiā quia si- cut filius ad patrē, & non filius ad non patrē refertur: ita genitus ad genitorē, & non geni- tus ad nō genitorē referatur necesse est. Qua- propter illud p̄cipue teneamus, quicquid ad se dī p̄stantissimā illa & diuina sublimi- tas substantialiter dici, q̄ aut̄ ad aliquid, non substantialiter sed relatiuē, tantamq; uim esse eiusdem substantiæ in patre & filio & spi- ritu sancto, ut quicquid de singulis ad seipsum dicitur, non pluraliter in summa, sed singu- lariter accipiatur. Quēadmodū. n. pater Deus est & filius Deus est, & spiritus sanctus Deus est, quod secundum substantiam dici nemo dubitat, non tñ tres deos, sed unum Deum di- cimus eandem ipsam p̄stantissimam Trini- tatem: Ita magnus pater, magnus filius, ma- gnus spiritus sanctus, non tamen tres magni, sed unus magnus. Non. n. de patre solo, sicut illi peruerse sentiunt, sed de patre & filio & spiritu sancto scriptum est, Tu es Deus solus magnus: & bonus pater, bonus filius, bonus spiritus sanctus, nec tres boni, sed unus est bo- nus, de quo dictum est: Nemo bonus nisi so- lus Deus. Etenim dñs Iesus, ne ab illo qui di- xerat, magister bone, tanquam hominē com- pellans, secundū hominem tantūmodo intel- ligeretur, ideo non ait: Nemo bonus nisi so- lus pater, sed nemo bonus nisi solus Deus, in patris. n. nomine, ipse per se pater pronūcia- tur, in Dei uero & ipse & filius & spiritus san- ctus, q̄a Trinitas unus Deus. Situs uero & ha- bitus & loca & tempora, non proprie, sed translate, ac per similitudines dñr in Deo. Nam & sedere super cherubin dicitur: q̄ ad situm dicitur. Et abyssum tanquam uestimen- tum amictus: quod ad habitum. Et anni tu-

1. sen. di. 28. ca. 1. post me- dium, & c. ideol- cer.

D. 1. sen. di. 5. cap. 1. in fine. quicquid absolute de Deo di- citur de singulis p̄sonis sin- gulariter dicitur. Cap. 8. 1. sen. di. 22. c. s̄iē- dum est. 1. sen. di. 4. c. qui- dā tamē. & di. 22. c. sciendū est, post medium.

Psal. 85.

E. Luc. 28. Mat. 19. 1. sen. di. 27. c. s̄iē- sciendam in fine. Psal. 79. Ps. 103. Ps. 101. Ps. 138.

1. sen. di. 18. ca. & secundum hoc. Psal. 3. 1. Cor. 2. Matt. 6. 1. Cor. 4. 1. sen. di. 28. ca. & secundum Num. 11 B 1. sen. di. 29. c. deinde. Quo in spiritu sancto etiam ante quam daretur, pos sit donum non in intellectu, ut ei semper non aliud fuerit donum esse quam ipsam esse. ca. 15. 1. sen. di. 18. ca. & notandum, circa primum. 1. sen. di. 18. c. sed queritur 1. sen. di. 18. c. doctum vero, circa finem. Quaedam ex tempore de Deo praedicantur, nulla ipsius mutatione. Cap. 16. 1. sen. di. 18. c. doctum vero. Supra 4. 5.

quo datus, & ideo non dicitur filius, quia neque natus est sicut unigenitus, neque factus ut per Dei gratiam in adoptionem nasceretur, sicut nos. Quod n. de patre natum est, ad patrem solum refertur cum dicitur filius, & ideo filius patris est, & non noster. Quod autem datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque spiritus sanctus, non tantum patris & filii qui dederunt, sed et noster dicitur qui accepimus. Sicut dicitur, Domini salus quia dat salutem, eadem est nostra salus est qui accepimus. Spiritus ergo & Dei est qui dedit, & noster qui accepimus: Non iste spiritus noster quo sumus, quia ipse spiritus est hominis qui in ipso est: sed alio modo iste noster est, quod dicimus & panem nostrum da nobis, quod & illum spiritum qui hominis dicitur utique accepimus. Quid n. habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Sed aliud est quod accepimus ut essemus, aliud quod accepimus ut sancti essemus. Unde scriptum est & de Ioanne, quod in spiritu & virtute Heliae veniret: dicitur est Heliae spiritus, scilicet spiritus sanctus quem accepit Helias. Hoc & de Moysen intelligendum est, cum ait ei dominus, Tollam de spiritu tuo: & dabo eis: hoc est, dabo illis de spiritu sancto quem iam tibi dedi. Si ergo & quod datur, iam principium habet, eum a quo datur, quia non aliunde accepit illud quod ab ipso procedit, fatendum est patrem & filium principium esse spiritus sancti, non duo principia. Sed sicut pater & filius unus Deus, & ad creaturam relatiue unus creator, & unus dominus, sic relatiue ad spiritum sanctum unum principium. Ad creaturam vero pater & filius & spiritus sanctus unum principium, sicut unus creator & unus dominus. Vltimus autem queritur, utrum quemadmodum filius non hoc tantum habet nascendo ut filius sit, sed omnino ut sit: sic & spiritus sanctus eo quo datur habeat, non tantum ut donum sit, sed omnino ut sit. Vtrum ergo erat antequam daretur, sed nondum erat donum, an eo ipso quo daturus erat eum Deus, iam donum erat & antequam daretur? Sed si non procedit nisi cum datur, nec procederet utique priusquam esset cui daretur, quomodo iam erat ipsa substantia si non est, nisi quia datur: sicut filius non tantum ut sit filius, quod relatiue dicitur, sed omnino ut sit ipsam substantiam nascendo habet? An semper procedit spiritus sanctus & non ex tempore, sed ab aeternitate procedit? Sed quia sic procedebat, ut esset donabile, iam donum erat, & antequam esset cui

daretur. Aliter n. intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum. Nam donum potest esse & antequam detur, donatum autem nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Nec moueat quod spiritus sanctus cum sit coaeternus patri & filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, veluti hoc ipsum quod donatum diximus. Nam semper tunc spiritus donum, temporaliter autem donatum. Nam & si dominus non dicitur, nisi cum iam habere incipit seruum, et ista appellatio relatiua ex tempore est Deo. Non enim sempiterna creatura est, cuius est ille dominus. Quomodo ergo obtinebimus nec ipsa relatiua esse accidentia, quoniam nihil accidit Deo temporaliter, quia non est mutabilis, sicut in exordio huius disputationis tractauimus. Ecce dominum esse non sempiternum habet, ne cogamur etiam semper nam creaturam dicere, quia ille sempiternus non dicitur, nisi etiam ista sempiternae famularetur. Sicut autem non potest esse seruus qui non habet dominum, sic nec dominus, qui non habet seruum. Et quisquis extiterit qui aeternum quidem Deum solum dicat, tempora autem non esse aeterna propter varietatem & mutabilitatem, sed tempora tamen non in tempore esse cepisse, non enim erat tempus antequam inciperent tempora, & ideo non in tempore accidit Deo ut dominus esset, quia ipsorum temporum dominus erat, quae utique non in tempore esse ceperunt: quid respondebit de homine qui in tempore factus est, cuius utique dominus non erat antequam esset? Certe vel ut dominus hominis esset ex tempore accidit Deo: Et ut omnis auferri videatur controuersa, certe ut tuus dominus esset aut meus, qui modo cepimus, ex tempore accidit Deo. Aut si & hoc propter obscuram quaestionem videtur incertum, quid ut esset dominus populi Israel? Quia & si iam erat animae natura quam ille populus habebat, quod modo non querimus, tamen ille populus nondum erat, & quomodo esse cepit apparet. Postremo ut dominus esset huius arboris, & huius segetis, ex tempore accidit, quae modo esse ceperunt. Quia & si materies ipsa iam erat, aliud est tamen dominum esse materiam, aliud esse dominum iam factae naturae. Alio enim tempore est et homo dominus ligni, & alio tempore dominus est arbor, quamuis ex ipso ligno fabricata, quod utique non erat, cum ligni dominus iam esset. Quomodo igitur obtinebimus nihil secundum accidens dici Deum, nisi

1. sen. di. 30. ca. 1. 1. sen. di. 30. c. sed hic aliquando 2. sen. di. 2. c. autem enim. 1. sen. di. 30. c. si ergo nummus. H Psal. 89. Ephe. 1.

DAURELII AVGVSTINI De Trinitate.

LIBER SEXTVS.

Equalitatem patris & filii & spiritus sancti putant nonnulli ex hoc impediri quod minus intelligatur, quia scriptum est, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam, ut ideo non videatur aequalitas, quia non est pater ipse virtus & sapientia, sed genitor virtutis & sapientiae. Et reuera non mediocri intentione queri solet, quomodo dicatur Deus virtutis & sapientiae pater, ait enim Apostolus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Et hinc nonnulli nostri aduersum Arrianos hoc modo ratiocinati sunt, eos duntaxat, qui prius se aduersum catholicam fidem extulerunt. Nam ipse Arrius dixisse fertur, Si filius est, natus est, si natus est, erat tempus quando non erat filius: non intelligens etiam natum esse Deo sempiternum esse, ut sit coaeternus patri filius, sicut splendor qui gignitur ab igne atque diffunditur coaeus est illi, & esset coaeternus, si esset ignis aeternus. Unde quidam posteriores Arriani abiecerunt istam sententiam: falsique sunt, non ex tempore cepisse filium Dei. Sed inter disputationes quas habebant nostri aduersum eos qui dicebant, erat tempus quando non erat filius, hanc etiam nonnulli ratiocinationem inferebant. Si Dei filius virtus & sapientia Dei est, nec unquam Deus sine virtute & sapientia fuit, coaeternus est Deo patri filius. Dicit autem Apostolus, Christum Dei virtutem & Dei sapientiam, & Deum aliquando non habuisse virtutem aut sapientiam, dementis est dicere. Non igitur erat tempus quando non erat filius. Quae ratiocinatio ad id cogit, ut dicamus Deum patrem non esse sapientem, nisi habendo sapientiam quam genuit, non existendo per se pater ipsa sapientia. Deinde si ita est, filius quoque ipse sicut dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, videndum est utrum possit sapientia de sapientia dici, si non est Deus pater & ipsa sapientia, sed tantum genitor sapientiae. Quod si tenemus, cur non & magnitudinis suae, & bonitatis, & aeternitatis, & omnipotentiae suae generator sit, ut non ipse sit sua magnitudo, & sua bonitas, & sua aeter-

nisi quia ipsius naturae nihil accidit quo mutetur, ut ea sint accidentia relatiua, quae cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur, accidunt. Sicut amicus relatiue dicitur, neque enim esse incipit, nisi cum amare ceperit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis ut amicus dicatur. Nummus autem cum dicitur pretium, relatiue dicitur, nec tamen mutatus est cum esse cepit pretium, neque cum dicitur pignus, & si qua sunt similia. Si ergo nummus potest nulla sui mutatione totiens dici relatiue, ut neque cum incipit dici, neque cum definit, aliquid in eius natura vel forma qua nummus est mutationis fiat, quanto facilius de illa incommutabili Dei substantia debemus accipere, ut ita dicatur relatiue aliquid ad creaturam, ut quantum temporaliter incipiat dici, non tamen ipsi substantiae Dei accidisse aliquid intelligat, sed creaturae ad quam dicitur. Domine, inquit, refugium factus es nobis. Refugium ergo nostrum Deus relatiue dicitur, ad nos enim refertur, & tunc refugium nostrum fit, cum ad eum refugimus. Numquid tunc fit aliquid in eius natura quod antequam ad eum refugeremus non erat? In nobis ergo fit aliqua mutatio. Deteriores enim fuimus antequam ad eum refugeremus, & efficitur ad eum refugiendo meliores in illo autem nulla. Sic & pater noster esse incipit, cum per eius gratiam regeneramur, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri. Substantia itaque nostra mutatur in melius, cum filij eius efficitur, simul & ille pater noster esse incipit, sed nulla commutatione suae substantiae. Quod ergo temporaliter dici incipit Deus quod antea non dicebatur, manifestum est relatiue dici: non tamen secundum accidens Dei quod ei aliquid acciderit, sed plane secundum accidens eius, ad quod dicitur aliquid Deus incipit relatiue. Et quod amicus Dei iustus esse incipit, ipse mutatur, Deus autem absit ut temporaliter aliquid diligat, quasi noua dilectione quam illo ante non erat, apud quem nec praeterita transferunt, & futura iam facta sunt. Itaque omnes sanctos suos ante mundi constitutionem dilexit, sicut praedestinavit. Sed cum conuertuntur & inveniunt illum, tunc incipere ab eo diligere dicuntur, ut eo modo dicatur quo potest humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur, non ipse. Sicut lex in firmis oculis aspera, firmis lenis est, ipsorum scilicet mutatione non sua.

An filius sapientia de sapientia. ca. 1. 1. Cor. 1. supra li. 6. cap. 1. 1. sen. di. 9. ca. sed contra. & c. qui hoc. 1. sen. di. 9. c. ita est. Dei filius. 1. co. 1. 1. sen. di. 32. c. praeterit.

eternitas, & sua oipotetia, sed ea magnitudi-
 ne magnus sit qua genuit, & ea bonitate bo-
 nus, & ea aternitate aternus, & ea oipotetia
 oipotetis qua de illo nata est, sicut no ipse sua
 sapietia est, sed ea sapientia sapiens est qua de
 illo nata est. Na illud no est formidandu, ne
 cogatur multos filios Dei dicere, praeter ado-
 ptione creaturae coaeternos patri si magnitu-
 dinis suae genitor est, & bonitatis, & aterni-
 tatis oipotetiae: Hic enim calumniae facile
 ridentur, sic non effici, quia multa nominata
 sunt, ut ille multorum suorum coaeternorum sit
 quemadmodu no efficitur, ut duorum sit, cum
 dicitur Christus Dei virtus, & Dei sapietia. Eade
 quippe virtus q sapietia, & eade sapietia q
 virtus est. Ita ne igitur etia de ceteris, ut eade
 sit magnitudo qua virtus, & si qua alia, qua
 vel supra commemorata sunt, vel comme-
 morari adhuc possunt. Sed si non dicitur
 in seipso quod nisi ad filiu dicitur idest pater
 vel genitor vel principiu eius, si etia gignes
 ei qd de se gignit, coequenter principiu est,
 quicquid aliud dicitur, cu filio dicitur, vel potius
 in filio, siue magnus ea magnitudine q genuit,
 siue iustus ea iustitia qua genuit, siue bo-
 nus ea bonitate q genuit, siue potens ea po-
 tetia vel virtute qua genuit siue sapiens ea sa-
 pientia qua gennit. Magnitudo aut ipsa non
 dicitur pater, sed magnitudinis generator. Filius
 vero sicut in seipso dicitur filius, quod non cu pre
 dicitur, sed ad patrem, no sic & in seipso magnus,
 sed cu patre cuius ipse magnitudo est. Sic & sa-
 piens cu pre dicitur cuius ipse sapietia est, sicut ille
 sapiens cu filio, qa ea sapietia sapiens est quam
 genuit. Quicquid ergo ad te dicitur, no dicitur
 alter sine altero. i. quicquid dicitur quod substia
 eorum ostendat, ambo simul dicunt. Si haec
 ita sunt, iam ergo nec deus sine patre, sed am-
 bo simul Deus. Et quod dictu est, in princi-
 pio erat verbu: in patre erat verbu intelligit.
 Aut si in principio sic dictu est, ac si diceretur,
 ante omnia, quod sequitur, & verbu erat
 apud Deu, verbu quide solus filius accipitur
 no simul pater & filius, tanqua ambo vnum
 verbu. Sic. n. verbu quomodo imago, no au-
 tem pater & filius simul ambo imago, sed fi-
 lius solus imago patris, quemadmodu & fi-
 lius no enim ambo filius. Quod vero adiun-
 gitur, & verbu erat apud Deum. multum est
 ut sic intelligatur, verbu quod solus est filius
 erat apud deu quod non solus est pater, sed pater,

1. Cor. 1.
 Que de
 patre &
 filio simul
 dicitur,
 que non.
 cap. 2.

1. sen. di.
 27. ca. 2.
 et ei.
 1. sen. di.
 27. ca. hic
 non.
 Colo. 1.

& filius simul Deus. Sed quid miru, si in dua-
 bus quibusdam rebus longe inter se diuersis
 potest hoc dici? Quid enim ta diuersum qua
 animus & corpus? Potest tñ dici, aius erat a-
 pud homine. i. in homine, cu aius no sit cor-
 pus, homo autem aius simul & corpus sit.
 Ut et quod consequer scriptu est, Et Deus
 erat verbu: sic intelligat, verbu quod non est
 pater, Deus erat simul cu patre. Itane ergo di-
 cimus, ut pater sit generator magnitudinis,
 hoc est generator virtutis, vel generator sa-
 pientiae suae: filius autem magnitudo, virtus
 & sapientia: Deus vero magnus, oipotens,
 sapiens ambo simul? Quo ergo Deus de Deo,
 lumen de lumine? Non. n. simul ambo Deus
 de Deo, sed solus filius de Deo, scilicet pa-
 tre. Nec ambo simul lumen de lumine, sed
 solus filius de lumine patre. Nisi forte ad in-
 sinuandu & breuissimè inculcandu q coae-
 ternus est pater filius ita dictu est Deus de Deo.
 & lumē de lumine, & si quid hoc mo dicitur,
 si diceretur, hoc quod no est filius sine pa-
 tre, de hoc q non est pater sine filio. i. hoc lu-
 mē quod lumen non est sine patre, de hoc lu-
 mine patre quod lumē no est sine filio: ut cu
 dicitur Deus quod non est filius sine patre,
 est de Deo quod no est pater sine filio, per-
 fecte intelligatur quod non praecessit geni-
 tor illud quod genuit. Quod si ita est, hoc so-
 lu de eis dici no pot, illud de illo, qd simul
 ambo no sunt, Sicut verbu de verbo dici no
 pot, qa no simul ambo verbu, sed solus fili.
 Nec imago de imagine, quia no simul ambo
 imago. Nec filius de filio, qa no simul ambo
 filius, sed qd quod dicitur, ego & pater vnu
 sumus. Vnu sumus enim dictu est, quod ille,
 hoc & ego scdm essentia, non scdm relati-
 uū. Et nescio vtru inueniatur in scripturis di-
 ctu, vnu sunt, quoru est diuersa natura. Si au-
 te aliqua plura eiusde naturae sint, & diuersa
 sentiant, non sunt vnu inquantu diuersa sen-
 tiunt. Na si ia vnu essent ex eo q homines erant
 no diceret, Ut sint vnu sicut nos vnu: cu suos
 discipulos patri comendaret. Aut vero Pau-
 lus & Apollo quia & ambo hoies & ide sen-
 tiebant, Qui plantat, inquit, & qui rigat v-
 nu sunt. Cu ergo sic dicit vnu, ut no addatur
 quid vnu, & plura vnu dicant, eade natura
 atque essentia non disidens nec dissentiens
 significatur. Cum vero additur quid vnu pot
 aliquid significari ex pluribus vnum factu,
 A
 quanuis

Ioan. 1.
 1. sen. di.
 27. ca. 2.
 et sic dicitur.

Aliter
 vni pa-
 ter & fi-
 lius de-
 termin-
 Cap. 3.
 1. sen. di.
 27. ca. 2.
 Hic dicitur
 oportet.
 Ioan. 17.
 1. Cor. 1.

Filius in
 nullo non
 aequalis
 patri.
 Cap. 4.

quanuis diuersis natura, sicut anima & cor-
 pus no sunt vtiq; vnu. Quid. n. tam diuersum
 nisi addatur aut subintelligatur quod vnu i.
 vnus homo, aut vnu animal? Inde Apostolus,
 Qui adhæret meretrici, inqt, vnu corpus est:
 dixit, vnu sunt, aut vnu est, sed addidit cor-
 pus, taqua ex duobus diuersis masculino &
 fceminino vnu corpus adiunctione cõposi-
 tu. Et qui adhæret domino, inquit, vnus spūs
 est: no dixit, q adhæret domino vnus est, aut
 vnu sunt, sed addidit spūs. Diuersum. n. est na-
 tura, spūs hois, & spūs Dei, sed inhæredo sit
 vnus spiritus ex diuersis duobus, ita ut sine
 humano spiritu beatus sit Dei spiritus atque
 perfectus, beatus autē spūs hois non nisi cu
 Deo. Nec frustra, ut existimo, cu tanta in Euā-
 gelio, secudu Ioannem, & toties diceret do-
 minus de ipsa vnitate, vel sua cum patre, vel
 nra inuicē nobiscu, nunqua dixit, ut nos &
 ipsi vnu sint, sicut & nos vnu sumus. Pater
 ergo & filius vnu sunt vtiq; secudu vnitate
 substantiae, & vnus Deus est, & vnus magnus
 & vnus sapiens, sicut tractatu est. Vnde ergo
 maior pater? Si enim maior magnitudine ma-
 ior. Cu autē magnitudo filius eius sit, nec il-
 le vtiq; maior est eo q se genuit, nec ille ma-
 ior est ea magnitudine qua magnus est, er-
 go aequalis. Na vnde aequalis si non eo quo
 est, cui non est aliud esse, & aliud magnū es-
 se? Aut si aternitate pater maior est, non est
 aequalis filius quacunq; re. Vnde. n. aequalis?
 Si magnitudine dixeris, non est par magni-
 tudo, qua minus aterna est, atq; ita cetera.
 C An forte in virtute aequalis est, in sapietia ve-
 ro non est aequalis? Sed quomodo est aequalis
 virtus qua minus sapit? An in sapietia aequa-
 lis ē, in virtute autē no est aequalis? Sed quo
 aequalis sapietia, que minus potens est? Re-
 stat ergo ut si in vlla re aequalis non est, in oī-
 bus no sit aequalis. Et scriptura clamat, No ra-
 pinā arbitratus est esse aequalis Deo. Cogitur
 ergo quis aduersarius veritatis q aliquo mo-
 do tenet apostolica autoritate, in qualibet
 vel vna re aequalē Deo filiu cõterri. Eligat q
 voluerit: hinc ei ostendetur in omnibus esse
 aequalē, q de substantia eius dicitur. Sic. n. vir-
 tutes q sunt in animo humano, quanuis alio
 atq; alio modo singule intelligantur, nullo
 modo tñ separantur ab inuicē, ut quicunque
 fuerint aequales verbi gra, in fortitudine, æ-
 quales sint & prudētia, & tēperātia, & iusti-

tia. Si. n. dixeris aequales esse istos fortitudine
 sed illū p̄stare prudētia, sequit ut huius for-
 titudo, minus prudēs sit, ac per hoc nec for-
 titudine aequales sunt, qñ illius fortitudo pru-
 detior. Atq; ita de ceteris virtutibus inuenies
 si oēs eadē consideratione pcurras. No. n. de
 viribus corporis agitur, sed de animi forti-
 tudine. Quato ergo magis in illa cõmutabili
 aternaque substantia incomparabiliter sim-
 pliciore, quam est aius humanus, haec ita se
 habent? Humano quippe animo no hoc est
 esse q est fortē esse, aut prudentē, aut iustu,
 aut tēperatū. Pōt. n. esse animus, & nullā ista-
 rū habere virtutū. Deo autē hoc est esse quod
 est fortē esse aut iustu esse, aut sapiētē esse, &
 si qd de illa simplici multiplicitate, vel multi-
 plici simplicitate dixeris, quo substantia eius
 significetur. Quamobrem siue ita dicat Deus
 de Deo ut & singulis hoc nomē cõueniat, no
 tñ ut ambo simul duo dij, sed vnus Deus sit.
 Ita enim sibi coherent queadmodu & in di-
 stantibus diuersisq; substantijs fieri A posto-
 lus testis est, nam & solus dominus spiritus
 est, & solus hominis spūs utiq; spūs est, tñ si
 hæreat dño vnus spūs est: quanto magis ibi
 ubi est oīno inseparabilis atq; aterna conne-
 xio, ne absurde dici uideatur quasi filius am-
 borū, cu dicitur filius Dei, si id quod dicitur
 Deus, non nisi de ambobus dicitur simul: siue
 quicquid de Deo dicitur quod substantia eius iudi-
 cet, no nisi de ambobus simul dicitur, immo de
 ipsa Trinitate dicitur? Siue ergo hoc, siue illud sit
 quod diligentius discutiendum est, nunc un-
 de agitur satis est videre, nullo modo filium
 aequalē esse patri, si in aliquo scilicet quod
 pertinet ad significandā eius substantiā me-
 qualis inuenitur, sicut ia ostendimus. Apo-
 stolus autē dixit aequalem, in omnibus ergo
 aequalis est patri filius, & est vnus euidēq;
 substantiē. Quapropter etia spiritus sanctus, in
 eadem vnitate substantiæ & equalitate confi-
 sit. Siue. n. sit unitas amborū, siue sanctitas, si
 ue charitas, siue ideo unitas quia charitas &
 ideo charitas quia sanctitas, manifestū est q
 non aliquis duorū est quo uterq; cõiungitur,
 quo genitus a gignēte diligatur, generator ē
 que suū dīgat, sintq; no participatione, sed
 essentia sua, neq; dono superioris alicuius,
 sed suo pprio seruātes unitatē spūs in vnici-
 lo pacis. Qd imitari p gram, & ad Deū & ad
 nos ipsos iubemur. In quibus duobus praece-
 ptis

D
 1. sen. di.
 8. ca. hic
 diligēter.

2. Cor. 3.
 2. Cor. 6.

E
 1. sen. di.
 31. ca. 1.
 m fine.

Phil. 2.
 1. sen. di.
 10. ca. nūc
 vero. infi.
 Spiritus
 vno. qd
 sit. Ca. 5
 1. sen. di.
 10. ca. nūc
 vero. i. si
 Et c. Sine
 enim.
 1. sen. di.
 32. cap.
 hinc qd.

Am nunc quæramus diligētius, quantū dat Deus, q̄ pauloante distulimus. Vtrū & singula q̄- que in Trinitate persona pos- sit, & per seipsam non cum ce- teris duab. dici Deus, aut magnus, aut sapiēs, aut verus, aut omnipotens, aut iustus, & si qd aliud dici de Deo pōt, non relatiue, sed ad se ipsum, an vero non dicantur ista, nisi cū Tri- nitas intelligitur. Hoc. n. quæstionē facit, quia scriptum est, Christum Dei sapientiam: vtrū ita sit pater sapientiæ atq; virtutis suæ, vt hac sapientia sapiens sit quā genuit, & hac vir- te potens quā genuit: & quia semper potens & sapiens, semper genuit virtutem & sapien- tiam. Dixeramus. n. si ita est, cur non & ma- gnitudinis suæ pater sit qua magnus est, & bo- nitatis qua bonus, & iustitiæ qua iustus, & a- lia si qua sunt. Aut si hæc omnia pluribus vo- cabulis in eadem sapientia & virtute intelli- guntur, vt ea sit magnitudo quæ virtus, ea bo- nitas quæ sapientia, & ea rursus sapientia quæ virtus, sicut iam tractauimus, meminimus, cum aliquid horum nomino sic accipiendū esse, ac si omnia cōmemorem. Queritur ergo, an pater etiam singulus sit sapiens, atque ipsa sibi ipse sapientia, an ita sit sapiens quō dicens. Verbo. n. quod genuit dicens est, non verbo quod profertur, & sonat, & transit, sed verbo quod erat apud Deum, & Deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt: ver- bo æquali sibi quo semper atque incommu- tabiliter dicit seipsum. Non est enim ipse ver- bum, sicut nec filius nec imago. Dicens autē exceptis illis temporalib. vocibus verbi Dei, quæ in creatura fiunt, nam sonant, & tran- sicut. Dicens ergo illo cōæterno verbo, non singulus intelligitur, sed cum ipso verbo sine quo non est vtiq; dicens. Ita ne & sapiens si- cut dicens, vt ita sit sapientia, sicut verbum, & hoc sit verbum esse q̄ est esse sapientiam, & hoc sit esse virtutē: vt virtus & sapientia & verbū idem sit, & relatiue dicatur, sicut filius & imago: atq; ille non singulus potens, vel sa- piens, sed cū ipsa virtute & sapientia quā ge- nuit: sicut non singulus dicens, sed eo verbo & cum

tium incommutabiliū, & oēs vnū in ea, sicut ipsa vnū de vno, cū quo vnū. ibi nouit om- nia Deus q̄ fecit per ipsam, & ideo cū dece- dant & succedant tpa, nō decedit aliquid vel succedit scientiæ Dei. Non. n. hæc quæ creata sunt ideo sciuntur à Deo, quia facta sunt: ac non potius ideo facta sunt vel mutabilia, qa immortaliter à Deo sciuntur. Ille igitur ines- fabilis quidā cōplexus patris & imaginis nō est sine perfruitione, sine charitate, sine gau- dio. Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, si tñ aliqua humana voce di- gne dī, vsus ab illo appellatus est breuiter, & est in Trinitate spūsanctus, non genitus, sed genitoris, genitiq; suauitas, ingenti largitate atq; vbertate persuadēs oēs creaturas pro ca- ptu earū, vt ordinē suū teneat & locis suis ac- quiescant. Hæc igitur oīa q̄ arte diuina facta sunt, & vnitatē quandā in se ostēdunt, & spe- ciem & ordinē. Quicquid. n. horū est, & vnū aliquid est, sicut sunt naturæ corporū, & in- genia animarū: & aliqua specie formatur, si- cut sunt figura & qualitates corporū, ac do- ctrina vel artes animarū, & ordinē aliquem petit aut tenet, sicut sunt pōdera vel colloca- tiones corporū, atq; amores aut delectationes animarū. Ceterū in illa summa Trinitate tñ est vna quantū tres simul, nec plus aliquid sunt dux q̄ vna. Oportet igitur vt creatorem per ea q̄ facta sunt intellectu cōspiciētes, Tri- nitatē intelligamus, cuius in creatura quō di- gnū est apparet vestigium. In illa. n. Trinitate summa origo est rerū omniū & perfectis- sima pulchritudo, & beatissima delectatio. Itaq; illa tria, & ad seinuicē determinari vi- dentur, & in se infinita sunt. Sed hic in rebus corporeis, non tñ est res vna, quantū tres si- mul, & plus aliquid sunt dux q̄ vna res. Cete- rū in summa Trinitate tñ est vna quantū tres simul sunt, nec plus aliquid sunt dux q̄ vna, & in se infinita sunt. Ita & singula sunt in sin- gulis, & omnia in singulis, & singula in om- nib. & oīa in omnibus, & vnū omnia. Qui vi- det hoc vel ex parte, vel p̄ speculū & in ænig- mate, gaudeat cognoscens Deū, & sicut Deū honoret & gratias agat. Qui autē nō videt, tē- dat per pietatē ad videndū, non per cecitātē ad calumniādū: quā vnus Deus, sed tñ Tri- nitas. Nec confuse accipiendum est, Ex quo omnia, p̄ quæ omnia, in quo omnia: nec dijs multcis, sed ipsi gloria in secula seculorum.

1. sen. di. 31. ca. 1. in fine.
1. sen. di. 31. ca. 1. autem.
25. v.
1. sen. di. 3. c. 1. restat.
1. sen. di. 31. ca. 1. autem.
1. sen. di. 19. ca. in rebus.
Hoc in quibusdā non habebatur.
1. sen. di. 31. ca. 1. autem.
1. Co. 13.
Rom. 1.
1. sen. di. 36. c. p̄re- terea.
Rom. 11.

cum eo verbo q̄ genuit, atq; ita magnus ea & cū ea magnitudine qua genuit. Et non alio magnus, alio Deus, sed eo magnus, quo De- quia nō aliud illi est magnū esse, aliud Deū esse: cōsequens est, vt nec Deus singulus, sed ea & cū deitate quā genuit, vt sic sit filius dei- tas patris, sicut sapientia & virtus patris, & sicuti est verbū & imago p̄ris. Et qa nō aliud illi est esse, aliud Deū esse, ita sit et essentia pa- tris filius, sicuti est verbū & imago eius. Ac p̄ hoc et excepto eo q̄ pater est, non sit aliquid p̄ter, nisi quia est ei filius, vt nō tñ id quod dī pater, q̄ manifestū est eum non ad seipsū, sed ad filiū relatiue dici, & ideo patrē quia est ei filius; sed oīno vt sit q̄ ad seipsum est, ideo sit quia genuit essentiam suā. Sicut. n. ma- gnus est, non nisi ea quā genuit magnitudine ita & est non nisi ea quā genuit essentia, quia non est aliud illi esse, aliud magnū esse, ita ne- igitur pater est essentiæ suæ, sicut pater est ma- gnitudinis suæ, sicut pater est virtutis ac sa- piēticiæ suæ, eadē quippe eius magnitudo quæ virtus, & eadē essentia quæ magnitudo. Hæc disputatio nata est ex eo q̄ scriptū est, Chri- stū esse Dei virtutē, & Dei sapientiam, Qua- pp̄ in eas angustias sermo coarctatur, cū in- effabilia fari cupimus, vt aut dicamus Chri- stū non esse Dei virtutē & Dei sapientiā, atq; ita impudenter & impie resistamus Apосто- lo: aut Christū quidē Dei virtutē & Dei sa- pientiā esse fateamur, sed eius patrē non esse patrē virtutis & sapientiæ suæ, quod non mi- nus impiū est. sic. n. nec Christi erit pater, qa Christus Dei virtus & Dei sapientia est, aut nō esse patrē virtute sua potentē, neq; sapiē- tia sua sapientē, q̄ q̄s audeat dicere: aut aliud in patre intelligi esse, aliud sapientem esse, vt non hoc ipso sit quo sapiens est, q̄ de anima intelligi solet, q̄ aliās inspiens, aliās sapiens est, velut natura mutabilis, & nō summe per- fecteq; simplex: aut patrē non esse aliquid ad seipsum, & non solū q̄ pater est, sed omni- no q̄ est, ad filiū relatiue dici. Quō ergo eius- dem essentiæ filius cuius pater, q̄nquidem ad seipsum nec essentia est, nec omnino est ad seipsum, sed et esse ad filium illi est? At. n. mul- to magis vnus eiusdemq; essentiæ, quia vna eademq; essentia pater & filius, q̄nquidē pa- tri non ad seipsum est ipsum esse, sed ad filiū quā essentiā genuit, & qua essentia est quic- quid est. Neuter ergo ad se est, & vterq; adin-

uicē relatiue dī: an pater solus, non solum q̄ pater dī, sed omnino quicquid dī, relatiue ad filiū dī: ille autē dī ad patrē, & ad se, & si ita est, quid dī in filio ad se, an ipsa essentia? Sed patris essentia est filius sicut patris: virtus & sapientia, sicut verbū patris, & imago pa- tris: aut si essentia dī ad se filius, pater autē nō est essentia, sed genitor essentiæ, non est autē ad seipsum, sed hac ipsa essentia quā genuit, sic vt hac ipsa magnitudine magnus quā ge- nuit, ergo & magnitudo dī ad se filius, ergo autē absurdus quā imaginem ad se dicit aut si non idipsum est imago & verbum, q̄ est vir- tus & sapientia: sed illa relatiue dicuntur, hæc autē ad se non ad aliud, incipit non ea sapien- tia quam genuit, sapiens esse pater, quia nōn pōt ipse ad eā relatiue dici, & illa ad eū rela- tiue non dici. Oīa. n. q̄ relatiue dīr, adinuicē dicuntur. Restat itaq; vt et essentia filius rela- tiue dicatur ad patrē. Ex quo conficitur ino- pinatissimus sensus, vt ipsa essentia nō sit es- sentia, vel certe cū dī essentia, non essentia, sed relatiuū indicetur: quō cū dicit dñs, non essentia indicatur, sed relatiuū quo refertur ad seruum. Cum autē homo dī vel aliquid ta- le, q̄ ad se non ad aliud dī, tunc indicatur es- sentia. homo ergo cum dñs dī, ipse homo es- sentia est, dñs vero relatiue dī: homo. n. ad se dī dñs ad seruum: hoc autem vnde agimus, si essentia ipsa relatiue dī, essentia ipsa non est essentia. Huc accedit, quia omnis essentia quæ relatiue dī, est et aliquid excepto relati- uo, sicut homo dñs, homo seruus, & equus iumentū, & nummus arra. homo & equus & nummus ad se dicuntur, & substantiæ sunt vel essentiæ, dñs vero & seruus & iumentum & arra, ad aliquid relatiue dicuntur. Sed si non esset homo, i. aliqua substantia, non esset qui relatiue dñs diceretur. Et si non esset equus quædam essentia, non esset q̄ iumentum rela- tiue diceretur. Ita si nummus nō esset aliqua substantia, nec arra posset relatiue dici. Qua- pp̄ si & pater non est aliquid ad seipsum, nō est omnino qui relatiue dicatur ad aliquid. Non. n. sicut ad aliquid coloratū refertur co- lor eius, nec omnino ad se dī color, sed sem- per alicuius colorati est, illud autē cuius co- lor est et si eo q̄ coloratum dī ad colorem refertur, tñ id q̄ corpus dī ad se dī vllō mo- do ita putandum est patrem nō dici aliquid ad

1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
Col. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.
1. sen. di. 19. ca. 1. que enu- meretur.
1. Cor. 1.

1. cor. 1. Col. 1.

K

ad seipsum, sed quicquid dicitur ad filium dicitur, eundem vero filium & ad seipsum dicitur & ad patrem. Cui ergo dicitur magnitudo magna & virtus potens, vique ad seipsum, & magnitudo atque virtus magni & potentis patris, qua pater magnus & potens est. Non ergo ita, sed vtrunque substantia, & vtrunque vna substantia. Sicut autem absurdum est dicere candidum non esse candorem, sic absurdum est dicere sapientem non esse sapientiam. Et sicut candor ad seipsum candidus dicitur, ita & sapientia ad seipsum dicitur sapiens. Sed candor corporis non est essentia, quoniam ipsum corpus essentia est, & illa eius qualitas, unde & ab ea dicitur candidum corpus, cui non hoc est esse quod candidum esse. Aliud enim ibi forma & aliud color, & vtrunque non in seipso, sed in aliqua mole, quae moles nec forma nec color est, sed formata & colorata: Sapientia vero & sapiens est, & seipsa sapiens est. Et quoniam quaecunque anima participatione sapientiae fit sapiens, si rursus desinat, manet tamen in se sapientia, nec cum anima fuerit in stulticia commutata, illa mutatur: non ita est in eo qui ex ea fit sapiens, quem admodum candor in corpore, quod ex illo candidum est. Cuius corpus in alium colorem fuerit mutatum, non manebit candor ille, sed omnino esse desinet. Quod si & pater qui genuit sapientiam ex ea fit sapiens, neque hoc est illi esse quod sapere, qualitas eius est filius non proles eius, & non ibi erit iam summa simplicitas. Sed absit ut ita sit, quia vere ibi est summe simplex essentia, hoc ergo est ibi esse quod sapere. Quod si hoc est ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam quam genuit sapiens est pater alioquin non ipse illam, sed illa eum genuit. Quid enim aliud dicimus, cum dicimus hoc illi esse quod sapere, nisi si eo est quo sapiens est? Quapropter quae causa illi est ut sapiens sit, ipsa illi causa est ut sit: proinde si sapientia quam genuit causa illi est ut sapiens sit, et ut sit ipsa illi causa est. Quod fieri non potest, nisi gignendo eum aut faciendo. Sed neque genitricem neque conditricem patris villo modo quisquam dixerit sapientiam. Quid enim infans? Ergo & pater ipsa sapientia est. Et ita dicitur filius sapientia patris, quomodo dicitur lumen patris, id est quemadmodum lumen de lumine, & vtrunque vnum lumen: sic intelligatur sapientia de sapientia, & vtrunque vna sapientia, ergo & vna essentia:

1. sen. di. 5. c. ite. si. 1. sen. di. 32. ca. si. enim.

1. sen. di. 5. c. praed. his aut.

quia hoc est ibi esse quod sapere. Quod enim est sapientiae sapere & potentiae posse, & aeternitati aeternam esse, iustitiae iustam esse, magnitudini magnam esse, hoc est, essentiae ipsum esse. Et quia in illa simplicitate non est aliud sapere quam esse, eadem ibi sapientia est quae essentia. Pater igitur & filius simul vna essentia, & vna magnitudo, & vna veritas, & vna sapientia. Sed non pater & filius simul ambo vnum verbum, quia non simul ambo vnum filius. Sicut enim filius ad patrem refertur, non ad seipsum dicitur, ita & verbum ad eum cuius verbum est refertur cum dicitur verbum. Eo quippe filius quo verbum, & eo verbum quo filius. Quoniam igitur pater & filius simul non vti que vnum filius, consequens est, ut pater & filius simul non ambo vnum verbum. Et propterea non eo verbum quo sapientia: quia verbum non ad se dicitur, sed tantum relatiue ad eum cuius verbum est, sicut filius ad patrem: sapientia vero eo quo essentia. Et ideo quia vna essentia, vna sapientia. Quoniam vero & verbum sapientia est, sed non eo verbum quo sapientia. Verbum enim relatiue, sapientia vero essentialiter intelligitur: id dicitur accipiatur cum dicitur verbum, ac si dicatur, nata sapientia, ut sit & filius & imago. Et haec duo eum dicuntur, id est nata sapientia, in uno eorum eo quod nata est & verbum & imago & filius intelligatur, & in his omnibus nominibus non ostendatur essentia, quia relatiue dicuntur. At in altero quod est sapientia, quoniam & ad se dicitur, seipsa enim sapiens est, etiam essentia demonstratur, & hoc eius esse quod sapere. Unde pater & filius simul una sapientia, quia vna essentia, & singillatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Quapropter, non quia pater non est filius, & filius non est pater, aut ille ingenuus, ille autem ingenuus, ideo non una essentia, quia his nominibus relatiua eorum ostenduntur. Vterque autem simul una sapientia, & una essentia ubi hoc est esse quod sapere: non autem simul vterque verbum aut filius, quia non hoc est esse quod verbum esse, aut filium esse, sicut iam satis ostendimus ista relatiue dici. Cur ergo in scripturis nunquam ferè de sapientia quicquam dicitur, nisi ut ostendatur à Deo genita uel creata, genita scilicet per quam facta sunt omnia, creata uero uel facta, sicut in hominibus. cum ad eam quae non creata nec facta, sed genita est, con-

1. sen. di. 28. c. si. diu. qu. 1. sen. di. 18. c. h. oritur. 1. sen. di. 5. c. praed. di. h. aut. 1. sen. di. in prim. 1. sen. di. 31. c. qd. autem.

conuertuntur & illustrantur? In ipsis enim fit aliquid quod vocet eorum sapientia, vel illud scripturis pronuntiantibus aut narrantibus, quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis: hoc modo enim Christus facta sapientia est, quia factus est homo. At propterea non loquitur in illis libris sapientia, vel de illa dicitur aliquid, nisi quod ea de Deo nata ostendat, aut facta, quoniam sit & pater ipse sapientia, quae illa nobis sapientia commendanda erat & imitanda, cuius imitatione formamur. Pater enim eam dicit ut verbum eius sit, non quoniam profertur ex ore verbum sonans, aut ante pronuntiationem cogitatur, spatium enim temporum hoc complet, illud autem aeternum est, & illuminando dicit nobis & de se & patre, quod dicendum est hominibus. Ideoque ait, Nemo nouit filium nisi pater, & nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare: quia filium reuelat pater. id est per verbum suum. Si enim hoc verbum quod nos profertur temporale & transitorium, & seipsum ostendit, & illud de quo loquimur: quanto magis verbum Dei, per quod facta sunt omnia? quod ita ostendit patrem sicuti est pater: quia ipsum ita est, & hoc est quod pater, secundum quod sapientia est & essentia. Nam secundum quod verbum, non hoc est quod pater, quia verbum non est pater, & verbum relatiue dicitur sicut filius, quod vti que non pater. Et ideo Christus virtus & sapientia Dei, quia de patre & virtute & sapientia, et ipse virtus & sapientia est, sicut lumen de patre lumine, & fons vitae apud Deum patrem, vti que fontem vitae. Quoniam apud te, inquit propheta, est fons vitae, & in lumine tuo videbimus lumen: quia sicut pater habet vitam in semetipso: sic dedit filio habere vitam in semetipso, & erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & lumen hoc verbum erat apud Deum. sed & Deus erat verbum. Deus autem lumen est, & tenebrae in eo non sunt vllae, lumen vero non corporale sed spiritale. Neque ita spiritale ut illuminatione factum sit, quae admodum dicitur apostolis, Vos estis lumen mundi: sed lumen quod illuminat omnem hominem, ea ipsa & summa sapientia Deus, unde nunc agimus. Sapientia ergo filius sapientia patre, sicut lumen de lumine, & Deus de Deo, ut & singulus pater lumen & singulus filius lumen: & singulus pater Deus, & singulus filius Deus, ergo & singulus pater sapientia, & singulus filius sapientia. Et sicut vtrique simul vnum lumen, & vnus Deus

Ioan. 1. 1. Cor. 1. 1. sen. di. 5. c. praed. di. h. aut. Psal. 35. Ioan. 5. Ioan. 1. 1. Ioan. 1. Matt. 5. Ioan. 1. 1. sen. di. 5. c. praed. di. h. aut.

fit vtrunque vna sapientia. Sed filius factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia & sanctificatio, quia temporaliter nos ad illum conuertimur. id est aliquo tempore, ut cum illo maneamus in aeternum. Et ipse ex quodam tempore verbum caro factum est, & habitauit in nobis, propterea igitur cum pronuntiat in scripturis, aut enarratur aliquid de sapientia, siue dicente ipsa, siue cum de illa dicitur, filius nobis potissimum insinuat, cuius imaginis exemplo & nos non discedamus à Deo, quia & nos imago à patre per filium, non nata de patre sicut illa. Et nos quia illuminamur lumine, illa vero illuminans, & ideo illa sine exemplo nobis exemplum est. Neque enim imitatur praecedentem aliquem ad patrem à quo nunquam est omnino separabilis, quia id ipsum est quod ille de quo est. Nos autem nitentes imitamur manentem, & se qui mur stantem, & in ipso ambulantes tendimus ad ipsum: quia factus est nobis via temporalis per humilitatem, quae missio nobis aeterna est per diuinitatem. Quoniam quippe spiritibus mundis intellectualibus qui superbia non lapsi sunt in forma Dei, & Deo aequalis & Deus praebet exemplum, ut se idem exemplum redeundi est lapsi praebere homini, qui propter immunditiam peccatorum penamque mortalitatis Deum videre non poterat, semetipsum exinaniuit, non mutando diuinitatem suam, sed nostram mutabilitatem assumendo, & formam serui accipiens, venit ad nos in hunc mundum, quod in hoc mundo erat, quia mundus per eum factus est: ut exemplum sursum videntibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem, exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum esset, in omnibus ipse primatum tenens. Quia enim homo ad beatitudinem sequi non debebat nisi Deum, & sentire non poterat Deum, sequendo Deum hominem factum sequeretur simul, & quem sentire poterat & quem sequi debebat. A memus ergo eum & inhaereamus illi, charitate diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non igitur mirum si propter exemplum quod nobis ut reformemur ad imaginem Dei praebet imago aequalis patri, eum de sapientia scriptura loquitur, de filio loquitur quem sequimur viuendo sapienter: quoniam & pater sit sapientia sicut lumen & Deus: spiritus

1. Cor. 1. D Ioan. 1. Gen. 1. Phil. 2. 1. Tim. 1. Ioan. 1. Col. 1. Rom. 5. 1. sen. di. 31. c. qd. autem.

spūs quoq; sanctus siue summa charitas vtrū que coniungens nosq; subiungens, quod iō non indigne dicitur quia scriptū est, Deus charitas est, quō non est et ipsa sapientia, cū sit lumen, quā Deus lumen est: Siue ergo hoc mō, siue alio modo essentia spūs sancti sigillatim ac proprie nomināda est quā Deus est, vtiq; lumen est. Et quū lumen est, vtiq; sapientia est. Deū autē esse spūs sanctū, vtiq; scriptura clamat apud Apostolū qui dicit. Nescitis quia templum Dei estis? Statimq; subiicit, Et spūs Dei habitat in vobis. Deus. n. habitat in templo suo. Non. n. tanquā minister habitat spūs Dei in tēplo Dei, cū alio loco euidentius dicat. Nescitis quia corpora vestra tēplū in vobis est spūs sancti, quem habetis à Deo, & nō estis vestri? Empti. n. estis scio magno glorificate & portate Deū i corpore vestro.

G Quid est autē sapiētia, nisi lumen spiritale & incōmutabile? Est enim & sol iste lumē sed corporale est, & spiritalis creatura lumē, sed nō incōmutabile. Lumen ergo pater lumen filius, lumē spūs sanctus. Simul autē non tria lumina, sed vnū lumen. Et iō sapientia p̄r, sapiētia filius, sapiētia spūs sanctus, simul non tres sapiētię, sed vna sapiētia, & quia hoc est ibi esse quod sapere, vna essentia pater & filius, & spūs sanctus. Nec aliud est ibi esse quā Deū esse. Vnus ergo Deus, pater & filius & spūs sanctus. Itaq; loquendi causa ineffabilibus, vt fari aliquo modo possemus q̄ effari nullo modo possumus, dictum est à nostris Græcis vna essentia, tres substantiæ: à Latinis autē vna essentia vel substantia tres personæ: quæ sicut iā diximus, non aliter in sermone nostro i. Latino, essentia q̄ substantia solet intelligi. Et dū intelligatur saltē in ænigmate quā dicitur, placuit ita dici vt diceretur aliquid cū quæretur quid tria sint quæ tria esse fides vera pronunciat, cū & patrē nō dicit esse filiū, & spūs sanctum quod est donū Dei, nec patrē dicit esse nec filium. Cum ergo quæritur quid tria, vel quid tres, cōferimus nos ad inueniendum aliquod speciale vel generale nomē quo cōplectamur hæc tria, neque occurrit animo quæ excedit supereminētia diuinitatis vsitati eloquij facultatē. Veri enim cogitatur Deus q̄ dicitur, & verius est q̄ cogitatur. Cum enim dicimus nō eundem esse Iacob qui est Abraham, Isaac autem nec Abraham esse nec Iacob, tres esse vtiq; fatemur,

Abrahā, Isaac & Iacob. Sed cū quærit quid tres, respondemus tres homines, nō se specialiter eos pluraliter appellantes, gñali autē si dicamus tria animalia. Homo enim sicut veteres definierūt, animal est rationale mortale. Aut sicut scripturæ nostrę loqui solent, tres animas, cū a parte meliore totū appellari placet. i. ab anima, cū corpus & anima sit totus homo. Ita quippe dictū est in Aegyptū descendisse cum Iacob animas septuagintaquinque, pro tot hominib. Itē cū dicimus equū tuū, non eū esse q̄ meus ē, & tertiū alicuius alterius, nec meum esse nec tuū, fatemur tres esse. Et interroganti quid tres, rōderem⁹ tres equos nō se specialiter, gñali autē tria animalia. Itē cū dicimus bouē non esse equum, canē vero nec bouē esse nec equū, tria quædā dicimus, & percontantibus quid tria, non iā speciali nō se dicimus tres equos, aut tres boues, aut tres canes, quia non eadē specie cōtinentur, sed gñali tria animalia, siue superiore gñe tres substantias, vel tres creaturas, vel tres naturas. Quæcunq; autē plurali numero enunciatū specialiter vno nō se, et gñaliter enunciatū possunt. Nō autē oīa q̄ gñaliter vno nō se appellant, et specialiter appellare vno nō se possumus. Nā tres equos quod est nomen speciale, et animalia tria dicimus. Equū vero & bouē & canē, animalia tria dicimus vel substantias, q̄ sunt gñalia nomina, & siquid aliud de his gñaliter dici potest. Tres vero equos aut boues aut canes, quæ specialia vocabula sunt, nō ea possumus dicere. Ea quippe vno nomine quāuis pluraliter enunciamus quæ cōiter habent illud quod eo nō se significatur. Abrahā quippe & Isaac & Iacob, cōmune habent id quod est hō, itaq; dicuntur tres homines. Equus quoq; & bos & canis, cōe habēt id quod est animal. Dicuntur ergo tria animalia. Ita tres aliqua lauros et tres arbores dicimus, laurū verò & myrtū & oleā, tantū tres arbores vel tres substantias aut tres naturas, atque ita tres lapides, etiam tria corpora, lapidem verò & lignum & ferrum, tria tria corpora, vel siquo etiam superiore generali nomine dici possunt. Pater ergo & filius & spiritus sanctus quā tres sunt, quæramus quid tres sunt, & quid cōmune habeāt. Non enim commune illis est id quod pater est, vt inuicem sibi sint patres, sicut amici, cū relatiue ad alterutrum dicantur, possunt dici tres

1. Io. 4
1. Io. 1
1. Cor. 3
1. Cor. 6
Qui necessitate
Græci
tres hypo
theses dixerunt
Latinus personarum
1. sen. di.
23. c. quæ necessitate
in p̄r.
H
1. sen. di.
23. c. quæ necessitate
in p̄r.

tres amici q̄ inuicem sibi sunt. Non autē hoc ibi, quia tū pater ibi pater, nec duorum p̄r, sed vnici filij. Nec tres filij, cū p̄r ibi non sit filius nec spūs sanctus. Nec tres spūs sancti, quia & spūs sanctus propria significatione qua et donum Dei d̄r nec p̄r nec filius, Quid igitur tres? Si. n. tres personę cōe est eis id quā persona est: ergo speciale hoc aut gñale nomē est eis: si cōsuetudinē loquendi respicimus. Sed vbi est naturę nulla diuersitas: ita ibi gñaliter enūciant aliqua plura, vt et specialiter enunciatū possunt. Naturę n. differentia facit, vt laurus & myrtus & olea, aut equus & bos & canis, nō dicant speciali nō se, ita tres lauri, aut illi tres boues, sed gñali, vt ita tres arbores, & illa tria animalia. Hic vero vbi nulla est essentię diuersitas, oportet vt speciale nomen habeāt hæc tria, quā tū nō inueniūt. Nam persona gñale nomen est, in tū vt et hō possit hoc dici, cū tū inter sit inter hōiem & Deū. Deinde in ipso gñali vocabulo, si p̄r ea dicimus tres personas, quæ cōe est eis id quod persona est, alioquin nullo modo p̄nt ita dici, quemadmodū non d̄r tres filij, quia non cōe est eis id quā est filius, cur non et tres Deos dicimus? certe. n. quia p̄r persona, & filius persona, & spūs sanctus persona, iō tres personæ. Quia ergo p̄r Deus, & filius Deus, & spūs sanctus Deus, cur non tres dij? Aut quā p̄r ineffabilem coniunctionē hæc tria simul vnus Deus, cur non et vna persona, vt ita non possumus dicere tres personas, quæ singulari quæque appellemus personam, quemadmodum non possumus dicere tres Deos, quæ quæque singulum appellemus Deū, siue patrē, siue filium, siue spūs sanctū.

M An quia scriptura non dicit tres Deos? Sed nec tres personas alicubi scripturam commemorare inuenimus. An quia nec tres, nec vnā personam scriptura dicit hæc tria, legimus. n. personam dñi, non personam dñm, propterea licuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia scriptura dicit, sed quia scriptura non cōtradicit. Si autē diceremus tres Deos, cōtradiceret scriptura dicēs: Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Cur ergo & tres essentias nō licet dicere, quod similiter scriptura, sicut nō dicit, ita nec contradicit. Nam essentia si speciale nomen est commune tribus, cur non dicantur tres essentię, sicut Abraham, Isaac & Iacob, tres hoies, quia homo speciale nomē est cōe

1. sen. di.
23. c. pa
ter ergo.
1. sen. di.
22. c. sed
quæritur
in p̄r.
2. sen. di.
23. c. sed
quæritur
circa finē.
Deut. 6.
1. sen. di.
23. c. me
rū et hic
in p̄r.

oibus hoib. Si autē sp̄ale nomen nō est essentia, sed gñale, quia homo & pecus & arbor & sydus & angelus dñr essentia, cur non d̄r ita tres essentię, sicut tres equi d̄r tria animalia, & tres lauri d̄r tres arbores, & tres lapides tria corpora? Aut si p̄r vnitatem trinitatis non d̄r tres essentię, sed vna essentia, cur non p̄r eandem vnitatem non dicuntur tres substantię vel tres personę, sed vna substantia & vna persona? Quam. n. est illis commune nomen essentię, ita vt singulus quisque dicatur essentia tam illis commune est vel substantię vel personę vocabulum. Quod. n. de personis secundum nostram, hoc de substantiis secundum Græcorū consuetudinem ea quæ diximus oportet intelligi. Sic. n. dicunt illi tres substantias vnā essentiam, quemadmodum nos dicimus tres personas, vnā essentiam vel substantiam. Quid igit restat, nisi vt fateamur loquendi necessitate partita hæc vocabula, cū opus esset copiosa disputatione aduersum insidias vel errores hereticorū? Cum. n. conaret humana inopia loquendo p̄ferre ad hominum sensus quod in secretario mentis pro captu tenet, de dño Deo creatore suo, siue p̄r piam fidē, siue per qualēcūq; intelligētiam, timuit dicere tres essentias, ne intelligeret in illa summa æqualitate vlla diuersitas. Rursus non esse tria quædā nō poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est. Certissime quippe, & de scripturis cognoscit quā pie credendum est, & aspectus mentis indubitata perceptione perstringit, & patrē esse & filiū & spūs sanctum, nec eundē filiū esse qui p̄r est, nec spūs sanctū eundem esse vel patrē vel filium. Quæsiuit quid tria diceret, et dixit substantias siue personas, quibus nominibus non diuersitatem intelligi voluit, sed singularitatem, vt non loquum ibi vnitas intelligatur, ex eo quod dicitur vna essentia, sed trinitas, ex eo quod dicuntur tres substantię vel personæ. Nam si hoc est Deo esse quod subsistere, ita non erāt dicendæ tres substantię, vt non dicuntur tres essentię, quemadmodum quia hoc est Deo esse quod sapere, sicut non tres essentias, ita nec tres sapientias dicimus. Sic enim quia hoc illi est Deum esse quod est esse, tam tres essentias quā tres Deos dici phas non est. Si autem aliud est Deo esse, aliud subsistere, sicut aliud Deo esse, aliud patrē esse vel

1. sen. di.
23. c. uerū, et hic.
1. sen. di.
23. c. uerū, et hic.
in p̄r.
1. sen. di.
23. c. uerū, et hic.
in p̄r.
B
Aug. Tomus tertius P domi-

dixit, & sumus. Vnum secundum essentiam, & idem Deus, sumus secundum relatiuum, quod ille pater, hic filius. Aliquid & tacet unitas essentiae, & sola pluraliter relatiua commemorantur. Veniemus ad eum ego & pater, & habitabimus apud eum. Veniemus & habitamus, pluralis numerus est, quia praedictum est: Ego & pater. id est filius & pater, quae relatiue adinuicem dicitur. Aliquid latenter omnino, sicut in Genesi: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et faciamus, & nostram, pluraliter dictum est, nisi ex relatiuis accipi non potest. Non enim, ut facerent dii, aut ad imaginem & similitudinem deorum, sed ut faceret pater & filius & spiritus sanctus, ad imaginem patris & filii & spiritus sancti, ut subsisteret homo imago Dei. Deus autem trinitas. Sed quia non omnino aequalis fiebat illa imago Dei tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata, huius rei significandae ita imago est ut ad imaginem sit. id est non aequalitate, sed quadam similitudine accedit. Non enim locorum internallis, sed similitudine accedit ad Deum, & dissimilitudine receditur ab eo. Sunt enim qui ita distinguunt, ut imaginem velint esse filium, hominem vero non imaginem, sed ad imaginem. Refellit autem eos Apostolus dicens: Vir quidem non det velare caput cum sit imago & gloria Dei: Non dixit ad imaginem, sed imago. Quae tamen imago cum alibi dicitur: Ad imaginem, sed non quasi ad filium dicitur, quae imago aequalis est patri, alioquin non diceret ad imaginem nostram. Quomodo enim nostram, cum filius soli patris imago sit? Sed propter imparitatem diximus similitudinem dictus est homo ad imaginem, & ideo nostram, ut imago trinitatis esset homo, non trinitati aequalis sicut filius patri, sed accedens, ut dictum est quadam similitudine, sicut in distantibus significatur quaedam vicinitas, non loci, sed cuiusdam imitationis. Ad hoc enim eis & dicitur. Reformamini in nouitate mentis vestrae. Quibus item dicit. Estote itaque imitatores Dei sicut filii charissimi, Nouo enim homini dicitur: Qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius qui creauit eum. Aut si iam placet propter disputandi necessitatem, et exceptis nominibus relatiuis pluralem numerum admittere, ut vno nomine respondeatur, cum quaeritur, quid tria, & dicere tres substantias siue tres personas, nullae moles aut interualla cogitentur, nulla distantia quantulaeunque dissimilitudinis, ut ibi in-

telligatur aliud alio vel paulominus quocunque modo minus esse aliud alio potest, ut neque personarum sit confusio nec talis distinctio qua sit impar aliquid. Quod si intellectu capi non potest, fide teneatur, donec illucescat in cordibus ille qui ait per Prophetam: Nisi credideritis non intelligetis.

D. AVRELI AVGVSTINI De Trinitate.

LIBER OCTAVVS.

Ixi mus alibi ea dici proprie in illa trinitate distincte ad singulas personas pertinencia, quae relatiue dicuntur ad inuicem, sicut pater & filius & vtriusque donum spiritus sanctus. Non enim pater trinitas, aut filius trinitas, aut trinitas donum. Quod vero ad se dicuntur singuli, non dici pluraliter tres, sed vnam ipsam trinitatem, sicut Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus. Et dominus pater, dominus filius, dominus spiritus sanctus. Et omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens spiritus sanctus. Nec tamen tres dii, aut tres, dominus, aut tres omnipotentes. Sed vnus Deus, dominus, omnipotens, ipsa trinitas, & quicquid aliud, non ad inuicem relatiue, sed ad se singuli dicuntur. Hoc enim secundum essentiam dicuntur, quia hoc est ibi esse, quod magna esse, quod bonum esse, quod sapientem esse, & quicquid aliud ad se vnaquaeque ibi persona, vel ipsa trinitas dicitur. Ideoque dici tres personas vel tres substantias, non ut aliqua intelligatur diuersitas essentiae, sed ut vel vno aliquo vocabulo responderi possit, cum dicitur quod tres, vel quid tria tantamque esse aequalitatem in ea trinitate, ut non solum pater non sit maior quam filius, quod attinet ad diuinitatem, sed nec pater & filius simul maius aliquid sunt quam spiritus sanctus, aut singula quaeque persona quaelibet trium, minus aliquid sit quam ipsa trinitas. Dicta sunt haec, & si saepius versando repetantur, familiaris quidem innotescunt. Sed & modus aliquis adhibendus est, Deoque supplicandum deuotissima pietate, ut intellectum aperiat, & studium contentionis absumat, quo possit mente cerni essentia veritatis, sine vlla mole, sine vlla

Exa. 7.

Epilogo superius dictum.

A

1. sen. di.

19. ca. qd.

ergo.

B

ergo.

B

D

Prima co

gnitio Dei

scire quid

no sit. c. 2

vlla mobilitate. Nunc itaque in quantum ipse adiuvat creator mire misericors, attendamus, haec quae modo tam inferiora quam superiora tractabimus, cum sit eadem seruata illa regula, ut quod intellectui nostro nondum eluxerit, a firmitate fidei non dimittatur. Dicimus enim non esse in trinitate maius aliquid duas aut tres personas quam vna earum, quod non capit consuetudo carnalis, non ob aliud nisi quia vera, quae creata sunt sentit ut potest. Veritatem autem ipsam qua creata sunt non potest intueri. Nam si posset nullo modo esse lux ista corporea manifestior quam hoc quod diximus. In substantia quippe veritatis, quam sola vere est, non est maior aliqua, nisi quae verius est. Quicquid autem intelligibile atque incommutabile est, non aliud alio verius est, quia aequae incommutabiliter aeternum est. Nec quod ibi magnum dicitur, aliunde magnum est, quam eo quo vere est. Quae ubi magnitudo ipsa veritas est, quicquid plus habet magnitudinis, necesse est ut plus habeat veritatis. Quicquid ergo plus veritatis non habet, non habet plus et magnitudinis. Porro quicquid plus habet veritatis, profecto verius est, sicut maius est quod plus habet magnitudinis, hoc ergo ibi est maius quod verius. Non autem verius est pater & filius simul, quam singulus pater, aut singulus filius. Non igitur maius aliquid vtriusque simul, quam singulorum eorum. Et quoniam aequae vere est et spiritus sanctus, nec pater & filius simul, maius aliquid est quam ipse, quia nec verius est. Pater quoque & spiritus sanctus simul quam veritate non superant filium, non enim verius sunt, nec magnitudine superant. Atque ita filius & spiritus sanctus simul tam magnum aliquid sunt, quam pater solus, quae tam vere sunt. Sic & ipsa trinitas tam magnum est, quam vnaquaeque ibi persona. Non enim ibi maior est, quae verior non est, ubi est ipsa veritas magnitudo. Quia in essentia veritatis, hoc est verum esse, quod est esse, & hoc est esse quod est magnum esse, hoc est ergo magnum esse quod verum esse. Quod igitur ibi aequae verum est, etiam aequae magnum sit necesse est. In corporibus autem fieri potest, ut aequae verum sit hoc aurum atque illud, sed maius hoc sit quam illud, quia non eadem ibi est magnitudo quae veritas, aliudque illi est aurum esse, aliud magnum esse. Sic & in animi natura, semper quod dicitur magnum animus, non secundum hoc dicitur verus animus. Animum enim verum habet etiam qui non est magnanimus, quam quidem corporis & animi essentia, non est ipsius

veritatis essentia, sicut est trinitas Deus vnus, solus, magnus, verus, verax, veritas. Quem si cogitare conamur, quantum finit & donat, nullus cogitetur per locorum spatia contactus aut complexus, quasi trium corporum, nulla copago iuncturae, sicut tricorporum est Geryone fabule ferunt, sed quicquid a quo tale occurrerit, ut magis sit in tribus quam in singulis, minusque in vno quam in duobus, sine vlla dubitatione respiciat. Ita enim respiciat omnem corporeum. In spiritalibus autem, omnem mutabile quod occurrerit non putet Deus. Non enim paruae notitiae pars est, cum de profundo isto in illam summitate respiramus, si antequam scire possumus quod sit Deus, possumus iam scire quod non sit. Non est enim certe nec terra, nec coelum, nec quasi terra & coelum, nec tale aliquid quare videmus in coelo, nec tale aliquid quicquid non videmus, & est fortassis in coelo. Nec si augeas imaginatione cogitationis lucem solis quantum potes, siue quo sit maior, siue quo sit clarior, millies tamen aut innumerabiliter, neque hoc est Deus. Nec sicut cogitantur angeli mundi spiritus coelestia corpora inspirantes, atque ad arbitrium quo seruiunt Deo mutantur atque versantur, nec si omnes, cum sint millia milliū, in vno collati vnus fiat, nec tale aliquid Deus est. Nec si eisdem spiritus sine corporibus cogites, quod quidem carnali cogitationi difficillimum est. Ecce vide si potes, o aia praegravata corpore quod corrumpitur, & o iusta terrenis cogitationibus multis & variis, ecce vide si potes, Deus veritas est. Hoc enim scriptum est. Quoniam Deus lux est, non quo modo isti oculi vident, sed quo modo uidetur cor, cum audit veritas est. Noli quaerere quod sit veritas, statim enim se opponunt caliginosae imaginum corporalium, & nebulae phantasmatum, & perturbant serenitatem, quae primo ictu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Ecce in ipso primo ictu, quo velut coruscatione perfringeris, cum dicitur veritas mane si potes, sed non potes. Relaberis in ista solita atque terrena. Quo tandem pondere quieto relaberis, nisi sordium contractarum cupiditatis visco & peregrinationis erroribus. Ecce iterum uide si potes. Non amas certe nisi bonum, quia bona est terra altitudine montium & temperamento collium & planicie camporum, & bonum praedium, amoenum ac fertile, & bona domus paribus membris disposita, & ampla & lucida, & bona anima-

E

Apo. 5.

Sapient. 9

1. Ioan. 1

F

Dei: uni

ce bonis.

Cap. 3.

Ioan. 14.

Gene. 1.

1. sen. di.

16. ca. quo

circa.

1. Co. 11.

1. sen. di.

15. ca. si

lius uero.

Gene. 1.

Rom. 12.

Ephes. 5.

Colos. 3.

lia, aīata corpora, & bonus aer modestus & salubris, & bonus cibus suavis atq; aptus valetudini, & bona valetudo sine doloribus & lassitudine, & bona facies hoīs dimensa pariter & affecta hilariter & luculēter colorata, & bonus aīus amicæ cōsensionis dulcedine & amoris fide, & bon⁹ vir iustus, & bon⁹ diuitiæ, q̄a facile expediūt, & bonū cœlū cū sole & luna & stellis suis, & boni angeli sancta obedientia, & bona locutio suaviter docēs, & cōgruēter mouens auditorē. Et bonū carmē, canorum numeris, & sentētiis graue. Quid plura & plura? Bonū hoc & bonū illud. Tolle hoc & illud & vide ipsū bonū si potes, ita Deū videbis, non alio bono bonū, sed bonū oīs boni. Neq; n. in his oīb. bonis vel q̄ cōmemorauī, vel quæ alia cernunt siue cogitant, diceremus aliud alio melius cū vere iudicamus, nisi esset nobis īpressa notio ipsius boni, s̄m qđ & pbaremus aliqd, & aliud alij p̄poneremus. Sic amandus est Deus, non hoc & illud bonū, sed ipsum bonū. Quærendū n. bonum aīe, nō cui superuolitet iudicādo, sed cui hāreat amando. Et quid hoc nisi Deus? Nō bonus aīus, aut bonus angelus, aut bonū cœlū, sed bonū bonū. Sic n. forte facili⁹ aduertit qđ velim dicere. Cū n. audio, verbi gr̄a, qđ dī aīus bonus, sicut duo verba sūt, ita ex eis verbis duo quædā intelligo. Aliud quo aīus est, aliud quo bonus. Et qđē vt aīus esset, nō egit ipse aliqd. Non n. iā erat q̄ ageret vt esset. Vt aut sit bonus aīus, video agendū esse volūtate, non quia id ipsum quo aīus est, non est aliquid boni. Nā vnde iam dī & verissime dī corpore melior? sed iō nondū dī bonus aīus, qm̄ restat ei actio voluntatis, qua sit p̄stātior, q̄ si neglexerit, iure culpaf: recteq; dī non bonus aīus. Distat n. ab eo q̄ hoc agit. Et quia laudabilis, profecto iste qui hoc nō agit vituperabilis est. Cum vero agit hoc studio, & sit bonus aīus, nisi se ad aliqd cōuertat qđ ipse non est, non pōt hoc affeq. Quo se aut cōuertit vt fiat bonus aīus, nisi ad bonū, cū hoc amat & appetit, & adipiscit? Vnde si rursus se auertat, fiat qđ non bonus, hoc ipso q̄ se auertit a bono, nisi maneat in se illud bonū vnde se auertit, non est quō se iterū si voluerit emendare cōuertat. Quapp nulla essent mutabilia bona, nisi esset incommutabile bonū. Cū itaq; audis bonū hoc & bonū illū, quæ p̄nt alias dici etiam

non bona, si potueris sine illis, quæ participatione boni bona sunt, p̄spicere ipsum bonū, cuius participatione bona sunt, simul. n. & ipsum intelligis cū audis hoc aut illud bonū. Si ergo potueris, illis detractis per seipsum p̄spicere bonū, p̄spexeris Deum. Et si amore inhæseris, cōtinuo beatificaberis. Pudeat aut cū alia nō ament, nisi q̄a bona sunt, eis inhærendo nō amore bonū ipsum, vñ bona sunt. Illud ēt, q̄ aīus, tm̄ quia est aīus, ēt nondū eo modo bonus quo se cōuertit ad incommutabile bonū, sed vt dixi tm̄ animus, cum ita nō bis placet vt eum omni ēt luci corporeæ cū bene intelligimus p̄feramus, non in seipso nobis placet, sed ī illa arte qua fact⁹ est. Inde enim approbat factus, vbi vñ fuisse faciendus, hęc est veritas, & simplex bonum. Non n. est aliud aliqd q̄ ipsum bonū, ac p̄ hoc ēt summum bonū. Non n. minui vel augeri bonum pōt, nisi qđ ex alio bono bonū est. Ad hoc se igit aīus cōuertit ut bonus sit, a quo habet vt animus sit. Tuuc ergo voluntas naturæ congruit vt perficiatur in bono animus, cū illud bonum diligitur cōuersione voluntatis, vnde est & illud quod non amittitur, nec auersione voluntatis. Auertendo n. se a summo bono, amittit aīus vt sit bonus aīus, non aut amittit vt sit aīus, cum & hoc iam bonū sit corpore melius, hoc ergo amittit voluntas, quod volūtas adipiscit. Iam erat aīus qui cōuerti ad id vellet a quo erat. Qui aut vellet esse autēq̄ esset, nondū erat, & hoc est bonum nostrū, ubi uidemus utrum esse debuerit aut debeat qcquid esse debuisse, aut dēre cōprehendimus, & ubi uidemus esse non potuisse nisi esse debuisset, quicquid ēt quō esse debuerit cōprehendimus. Hoc ergo bonum nō lōge positū est ab unoquoq; nostrum. In illo n. uiuimus, mouemur, & sumus. Sed dilectione standum est ad illud, & inhærendū illi, ut præsēte p̄fruemur a quo sumus, quo K absente nec esse possumus. Cum enim per se. Aff. 1. dem adhuc ambulamus nō per spēm, nōdū. Fides 1. nullū accedat charit. Cap. 1. Sciri. n. aliquid & non diligi pōt. Diligi autē quod nescitur, quæro utrū possit, quia si nō pōt, nemo diligit Deum antequam sciat. Et quid est Deū scire, nisi eum mēte cōspicere, firmeq; percipere? Non n. corpus est ut car- neis

neis oculis inquiratur. Sed & priusquam ualeamus cōspicere atq; percipere Deū, sicut cōspici & percipi pōt, qđ mundicordib. licet: **Mat. 5.** Beati. n. mundicordes, q̄a ipsi Deū videbunt, nisi p̄ fidem diligat, nō poterit cor mūdari, quo ad Deū videndū sit aptum & idoneum. **1. Co. 13.** Vbi sunt. n. illa tria, p̄p̄ q̄ in aīo ædificanda, cōsurgunt, fides, spes, charitas, nisi in aīo credente qđ nondū videt, & sperate atq; amate qđ credit. Amatur ergo & qđ ignorat, sed tm̄ credit. Nimirū aut cauendū est, ne credens **L.** aīus id qđ non videt fingat sibi aliqd qđ non est, & sperat diligatq; qđ falsum est. Qđ si sit, nō erit charitas de corde puro & cōscientia bona, & fide nō ficta, q̄ finis p̄cepti est, sicut idē Apostolus dicit. Neceste est aut cum aliqua corporalia lecta vel audita quo nō vidi- mus, credimus, fingat sibi aliqd aīus in linea mētis formisq; corporū, sicut occurrerit cogitanti, qđ aut verū nō sit, aut ēt si verum est, qđ rarissime pōt accidere, nō hoc tm̄ fide vt teneamus quicq; p̄dest, sed aliud aliqd vile, qđ p̄ hoc insinuat. Quid n. legentiū vel audientiū q̄ scripsit Apostolus Paulus, vel q̄ de illo scripta sunt, nō fingit aīo, & ipsius Apostoli faciem, & oīum quorū ibi noīa cōmemoran? Et cū in tāta hoīum multitudine q̄bus illæ literæ notæ sunt, alius aliter lineamēta figuramq; illorū corporū cogitet, q̄s propinquius & sublimius cogitet, utiq; incertū est. Neq; ibi occupat fides nostra, qua facie corporis fuerint illi hoīes, sed tm̄ q̄a p̄ Dei gr̄am ita vixerūt, & ea gesserūt, q̄ scriptura illa testat, hoc & vile est credere, & nō desperandū & appetēdū. Nā & ipsius dñicæ facies carnis, innumerabiliū cogitationū diuersitate variat & fingit, quæ tm̄ vna erat, quæcunq; erat. Neque n. in fide nostra quā de domino Iesu Christo habemus, illud salubre est quod sibi aīus fingit, longe fortasse aliter q̄ res se habet, sed illud qđ s̄m speciei de hoīe cogitamus, habemus. n. quasi regulariter infixā humanæ naturæ notitiam, s̄m q̄ quicquid tale aspiciamus, statim hominē esse cognoscimus vel hominis formam. Secundū hanc notitiā cogitatio nostra informatur, cum credimus pro nobis Deum hominem factum, ad humilitatis exemplum, & demonstrandam erga nos dilectionem Dei. Hoc enim nobis prodest credere, & firmum atque inconcussum

corde retinere. s. humilitatem qua natus est Deus ex foemina, & a mortalib. per tantas cōtumelias perductus ad mortem summum eē medicamentū, quo superbix nostræ sanaretur tumor, & altum sacramentū quo peccati vinculū solueret. Sic & virtutē miraculorū ipsi⁹ & resurrectionis eius, qm̄ nonimus quod sit oīpotentia, de oīpotente Deo credimus, & s̄m spēs & genera rerum vel natura intacta vel experientia collecta, de factis huiuscemodi cogitamus, vt non ficta sit fides nostra. Neque n. nouimus faciē virginis Mariæ, ex **Ioan. 11.** qua ille a viro intacta, neq; in ipso partu corrupta mirabiliter natus est. Nec qb. membrorum lineamētis fuerit Lazarus, nec Bethaniā: nec sepulchrū lapidēq; illum quē remoueri iussit cū eū resuscitare vidim⁹, nec monumētum nouum excisum in petra vnde ipse resurrexit, nec montem Oliveti vnde ascendit in cœlū. Neque omnino scimus quicumque ista non vidimus, an ita sint vt ea cogitamus, immo vero probabilius existimamus nō esse ita. Nanque cum alicuius facies vel loci vel hoīs, vel cuiuslibet corporis eadem occurrerit oculis nostris quæ occurrebat aīo cum eam priusquam viderimus cogitabamus nō paruo miraculo mouemus. Ita raro & penē nunq̄ accidit, & tm̄ ea firmissime credimus, quia s̄m specialē generalemq; notitiam quæ certa nobis est cogitamus. Credimus n. dñm **Luc. 2.** Iesum Christum natū de virgine quæ Maria vocabatur. Quid sit autem virgo, & quid sit nasci, & quid sit nomen proprium non credimus, sed prorsus nouimus. Vtrū aut illa facies Mariæ fuerit q̄ occurrit aīo cum ista loquimur aut recordamur, nec nouimus omnino, nec credimus. Itaq; hic salua fide licet dicere, forte talē habebat faciē, forte talem, forte aut de virgine natus est Christus, nemo salua fide Christiana dixerit. Quāobrem **B** qm̄ trinitatis æternitatem, & æqualitatem & vnitatē q̄tum dat̄ intelligere cupimus, prius autem q̄ intelligamus credere debemus, vigilandumq; nobis est ne ficta sit fides nostra, eadem quippe trinitate fruendum est, vt beate viuamus, si autem falsum de illa crediderimus, inanis erit spes, & non casta charitas, quo modo igitur eam trinitatem quā non nouimus, credendo diligimus? An secundū specialem generalemve notitiam, secundū quā diligimus Apostolū Paulum? Qui ēt si non

Quo trinitas diligatur in cogitatione.

ea facie fuit quæ nobis occurrit de illo cogitantibus. & hoc penitus ignoramus, nouimus enim quid sit hō. Vt. n. longe nō eamus, hoc sumus. i. hō, & illū hoc fuisse & aīam eius corpori copulatam mortaliter vixisse manifestū est. Hoc ergo de illo credim⁹, qđ inuenim⁹ in nobis, iuxta speciē vel genus quo humana oīs natura pariter continet. Quid igit de illa excellētia trinitatis siue specialiter siue gñaliter nouim⁹, quasi multæ sint tales trinitates, quarum aliquas experti sumus, vt p regulam similitudinis ipressam vel specialē vel gñalē notitiā, illā quoq; talē esse credamus, atque ita rem qđ credimus & nōdū nouimus, ex paritate rei qđ nouimus diligamus? Qđ vti que non ita est. An quēadmodū diligimus in dño Iesu Christo, qđ resurrexit à mortuis, quāuis inde neminē vnqđ resurrexisse viderimus, ita trinitatem qđ non videmus, & qualem nullā vnqđ vidimus possumus credendo diligere? Sed quid sit mori, & quid sit viuere, vtiq; scimus, quia & viuimus & mortuos ac morientes aliqñ vidimus & experti sumus. Quid est aut aliud resurgere, nisi reuiuiscere. i. ex morte ad vitā redire? Cum ergo dicimus & credimus esse trinitatē, nouimus qđ sit trinitas, qđ nouimus qđ sint tria, sed nō hoc diligimus. Nam id vbi volumus facile habemus, vt alia omittam, vel micando digitis tribus. an vero diligimus, non qđ oīs trinitas, sed qđ trinitas Deus? Hoc ergo diligimus in trinitate, quod Deus est, sed Deū nullum aliū vidimus, aut nouimus, qđ vnus est Deus, ille solus quē nōdum vidimus, & credendo diligimus. Sed ex qua rerū notarū similitudine vel cōparatione credamus, quo ēt nondum notū Deum diligamus, hoc quærit. Redi ergo mecū, & cōsideremus cur diligamus Apostolum. Nunquidnam pp humanam speciē quam notissimam habemus, eo qđ credimus eum hominē fuisse? Non vtiq; . Alioquin nunc nō est quē diligamus, qñquidem homo ille iam nō est. Aīa. n. eius a corpore separata est. Sed id qđ in illo amamus, etiam nūc viuere credimus. Amamus. n. aīam iustum. Ex qua ergo gñali aut speciali regula, nisi qđ scimus, & quid sit aīus, & quid sit iustus? Et animus qđem quid sit, nō incōgrue nos dicimus ideo nosse, qđ & nos habemus animum. Neque. n. vnquam oculis vidimus, & ex similitudine visorū plurimum, notionem gñalem specialemve perce-

Micare digitis.

In sanctis quid diligamus. Cap. 6.

imus, sed potius vt dixi, quia & nos habemus. Quid. n. tam intime scit, seq; ipsum esse sentit, qđ id quo ēt cætera sentiūtur. i. ipse animus? Nā & motus corporū qb. pter nos alios viuere sentimus, ex nostra similitudine agnosimus, qđ & nos ita mouemus corpus viuēdo sicut illa corpora moueri aduertimus. Neque. n. cū corpus vnū mouet aperit vlla via oculis nris ad videndum aīum, rem. i. quæ oculis videri non pōt, sed illi moli aliqd inesse sentimus, quale nobis inest ad mouendū similitur molē nostram, qđ est vita & aīa. Neque. n. quasi humane prudentiæ rōnisq; propriū est. Et bestiarū qđpe sentiunt viuere, non tm seipsas, sed ēt seinuicē atq; alterutrum, & nos ipsos. Nec aīas nostras vident, sed ex motibus corporis, idq; statim & facillime quadā cōspiratione naturali. Animum igit cuiuslibet ex nro nouimus, & ex nostro credimus quem nouimus. Non. n. tm sentimus aīum, sed ēt scire possumus quid sit aīus cōsideratione nostri, habemus. n. animum. Sed quid sit iustus, vnde nouimus? Diximus. n. nos Apostolum non alia cā diligere, nisi qđ sit iustus animus. Nouim⁹ ergo & quid sit iustus, sicut & quid sit aīus. Sed quid sit aīus, vt dictum est, nouimus ex nobis. Inest. n. aīus nobis. Quid aut sit iustus vnde nouimus, si iusti non sumus? Quod si nemo nouit quid sit iustus nisi qui iustus est, nemo diligit iustū vnqđ nisi iustus. Nemo. n. pōt diligit quē iustum esse credit ob hoc ipsum, quia iustū esse credit, si quid sit iustus ignorat. Secundum qđ superius demonstratum neminem diligit qđ credit & nō videt, nisi ex aliqua regula notitiæ gñalis siue specialis. Ac per hoc si non diligit iustū nisi iustus, quō volet qđque iustus esse qui nondū est? Non. n. vult qđquā esse qđ nondū diligit. Vt aut sit iustus qui nondū est, volet vtiq; iustus esse, vt aut velit, diligit iustum. Diligit ergo iustum, & qui nōdum iustus est. Diligere aut iustū nō pōt, qui quid sit iustus, ignorat. Proinde nouit quid sit iustus, ēt qui nondum est, vbi ergo nouit? num oculis viderit? An vllum corpus iustū velut albū, aut nigrū, aut quadrū, aut rotundū? quis hoc dixerit? An oculis nō vidit nisi corpora. Iustus aut in hōe non est, nisi amicus. Et cū homo iustus dicitur, ex animo dicit, non ex corpore. Est enim quadā pulchritudo animi iustitia qua pulchri iunt homines plerique etiam

Quid sit iustus? an mms.

etiam qui corpore distorti atque difformes sunt. Sicut aut aīus nō vī oculis, ita nec pulchritudo eius. Vbi ergo nouit quid sit iustus, qđ nondū est, atq; vt sit diligit iustū? An signa quadā per motum corporis emicant, quibus ille aut ille homo esse iustus apparet? Sed vnō nouit illa signa esse animi iusti, nesciēs quid oīno sit iustus? Nouit ergo. Sed vbi nouimus qđ sit iustus, ēt cū iusti nondū sumus? Si extra nouimus, in corpore aliquo nouimus. Sed non est ista res corporis. In nobis igitur nouimus qđ sit iustus. Non. n. alibi hoc inuenio cū qđro vt hoc eloquar, nisi apud me ipsum. Et si interrogē aliū qđ sit iustus apud seipsum qđrit qđ rñdeat. Et qđ quis hinc verū rñdere potuit, apud seipsum qđ rñderet inuenit. Et Carthaginē qđem cum eloq; volo, apud me ipsum qđro vt eloquar, & apud me ipsum inuenio phantasiā Carthaginis. Sed eam p corpus accipi. i. p corporis sensum, qm præsens in ea corpore fui, & eam vidi atq; sensi, memoratq; retinui, vt apud me inuenirē de illa verbū, cū eā vllē dicere. Ipsa. n. phantasia eius in memoria mea verbū eius, non sonus iste trisyllab. cum Carthago noīat, vel ēt cū tacite nomē ipsum per spatia temporum cogitat, sed illud qđ in aīo meo cerno, cū hoc trisyllabū voce pfero, vel anteq; proferā. Sic & Alexandriā cum eloq; volo qđ nunquā vidi, præsto est apud me phantasma eius. Cum. n. à multis audissem & credidissem magnā esse illā urbē, sicut mihi narrari potuit, finxi aīo meo imaginem eius qđ potui, & hoc est apud me verbū eius, cū eā volo dicere anteq; voce qđque syllabas proferā, qđ nomen eius fere omnib. notum est. Quā tm imaginē si ex aīo meo proferre possem ad oculos hominum qui Alexandriā nouerūt, profecto aut oēs dicerent, nō est ipsa, aut si dicerēt, ipsa est, multū mirarer, atq; intuens in aīo meo ipsam. i. imaginē quasi picturā eius, ipsam tm esse nescirē, sed eis crederē qui visam tenerēt. Non aut ita quæro qđ sit iustus, nec ita inuenio, nec ita intueor, cū id eloquor, nec ita pbor cū audior, nec ita probo cū audio, quasi tale aliquid oculis viderim, aut vllō corporis sensu didicerim, aut ab eis qui ita didicissent audierim. Cum. n. dico & sciens dico, iustus est animus qui scientia atque ratione in vita ac moribus suā cuique distribuit, non aliquam rem absentē cogito, sicut Carthaginem, aut

tingo vt possum. sicut Alexandriam, siue ita sit siue non ita, sed præsens qđdam cerno, & cerno apud me, & si non sum ipse qđ cerno, & multi qui audiunt approbabit. Et qđque me audit atq; scienter approbat, apud se & ipse hoc idem cernit, ēt si nō sit & ipse quod cernit. Iustus vero cum id dicit, id qđ ipse est cernit & dicit. Et vbi ēt ipse cernit, nisi apud se ipsum? illud mirabile est, vt apud se anim⁹ videat qđ alibi nusquā vidit, & verū videat, & ipsum verū. Iustum aīum videat, & sit ipse aīus, & non sit iustus aīus, quē apud seipsū videt. Nū est alius aīus iustus in aīo nondum iusto? Aut si nō est quē ibi videt, cū videt & dicit qđ sit aīus iustus, nec alibi qđ in seipso videt, cum ipse nō sit aīus iustus? An illud qđ videt, veritas est interior præsens animo qui eam valet intueri, neq; oēs valent? Et qui intueri valent, hoc ēt quod intuent nō omnes sunt, hoc est non sunt ēt ipsi iusti animi, sicut pnt videre ac dicere, qđ sit iustus aīus. Quod vnde esse potuerunt, nisi inhærendo eidem ipsi formæ qđ intuent vt inde formēt & sint iusti animi, non tm cernentes aut dicentes iustum esse aīum qui scientia atq; rōne in vita ac morib. sua cuiq; distribuit, sed ēt vt ipsi iuste viuant, iusteq; morati sint, sua cuiq; distribuendo, vt nemini qcquam debeāt nisi vt in uicem diligant? Et vnde inhæret illi formæ, nisi amando? Cur ergo aliū diligimus quem credimus iustum, & nō diligimus ipsam formam, vbi videmus qđ sit iustus animus, vt & nos iusti esse possumus? An vero nisi & istam diligeremus, nullo modo eum diligeremus quem diligimus ex ista, sed dum iusti non sumus, minus eam diligimus quā vt iusti esse valeamus? Homo ergo qui credit iustus, ex ea forma, & veritate diligitur, quam cernit & intelligit apud se ille qui diligit, ipsa vero forma & veritas non est quomodo aliunde diligitur. Neque. n. inuenimus aliquid tale præter ipsam, vt eam cum incognita est credendo diligamus, ex eō qđ iam tale aliquid nouimus. Quicquid. n. tale aliquid perspexeris ipsa est, & non est qcquam tale, qm sola ipsa talis est, qualis ipsa est. Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint amare debet, sic. n. & semetipsum amare debet, aut quia iustus est, aut vt iustus sit. Sic. n. diligit proximum tanquam seipsum sine vllō periculo. Qui enim aliter se diligit, iniuste

Rom. 13.

1. sem. di. 27. c. con sequenter.

Mat. 22.

se

Psal. 10. De vera dilectione. Cap. 7.
 se diligit, quoniam se ad hoc diligit ut sit iniustus. Ad hoc ergo ut sit malus, ac per hoc iam non se diligit. Qui. n. diligit iniquitatem, odit aiam suam. Quapp non est præcipue videndum in hac qone quæ de trinitate nobis est, & de cognoscendo Deo, nisi qd sit vera dilectio, immo vero qd sit dilectio. Ea quippe dilectio dicenda est quæ vera est, alioquin cupiditas est, atq; ita cupidi abusive dñr diligere, quemadmodum cupere abusive dñr, qui diligunt. Hæc est aut vera dilectio ut inhæretes veritati iuste viamus, & iō cōtemnamus oīa mortalia præ amore hoīum, quo eos volumus iuste vivere. Ita. n. & mori p fratribus vtiliter parati esse poterimus qd nos dñs Iesus Christus exēplo suo docuit. Cū. n. duo pcepta sint in qb. tota lex pender & Prophe, dilectio Dei & dilectio proximi, nō immerito plerunq; scriptura pro vtroq; ponit. Siue tm̄ Dei, sicuti est illud, Scimus qm̄ diligētib. Deum oīa cooperant in bonum. & iterum, Quisquis aut diligit Deū hic cognitus est ab illo. & illud, Qm̄ charitas Dei diffusa est in cordib. nostris per sp̄m̄ sanctum q̄ datus est nobis. & alia multa, q̄a & qui diligit Deū, cōsequens est ut faciat qd̄ præcipit Deus, & intm̄ diligit in quantum facit, consequens ergo est ut & proximum diligat, q̄a hoc præcepit Deus. Siue tm̄ proximi dilectionem scriptura commemorat, sicut est illud. Inuicē onera nostra portate, & sic adimplebitis legem Christi. & illud. Omnis. n. lex i vno sermone implef, in eo q̄ scriptum est, Diliges proximum tuum tanq̄ teipsum. & in Euāgelio, Oīa quæcunq; vultis ut faciāt vobis hoīes bona, ita & vos facite illis, hæc est. n. lex & Prophe. & pleraq; alia reperimus in literis sanctis: in qb. sola dilectio proximi ad perfectionē præcipi v̄r, & taceri de dilectione Dei, cui in vtroq; lex pendeat & Prophe. Sed & hoc iō, quia & qui proximum diligit, cōsequens est ut ipsam præcipue dilectionē diligat, Deo aut dilectio est, & qui manet in dilectione in Deo manet. Consequens ergo est ut præcipue Deum diligat. Quapp qui quærun Deum p istas prætes, quæ mundo præfunt vel partib. mundi, auferuntur ab eo longe q; iactantur, non interuallis locorum, sed diuersitate affectuum. Exterius. n. conantur ire, & interiora sua deserunt quib interior est Deus. Itaque si aliquam et sanctam prætem vel audierūt, vel

vtcunq; cogitauerunt facta magis eius appetunt quæ humana miraf infirmitas; non imitantur pietatem qua diuina requies comparaf. Malunt. n. superbe hoc posse qd̄ angelus, q̄ deuote hoc esse quod angelus. Non n. sanctus q̄quam prætem sua gaudet, sed eius a quo habet posse q̄c quid congruenter potest. Et nouit potentius esse coniungi oīpotenti pia voluntate, quam propria voluntate posse quod contremiscant qui talia non possunt. Itaq; ipse dominus Iesus Christus talia faciens, ut mirantes doceret ampliora, & tpali bus insolitis intentos atq; suspēfos ad æterna atq; interiora conuerteret, Venite, inquit, ad me oēs qui laboratis & onerati estis, & reficiā vos, tollite iugū meū super vos. Et nō ait, discite a me quatruiduanos mortuos suscitare, sed ait, Discite a me qm̄ mitis sum & humilis corde. Potētiōr est. n. & tutior solidissimā humilitas, q̄ ventosissima celsitudo. Et iō sequif, dicens. Et inuenietis requiem animabus vestris. Dilectio. n. non inflatur, & Deus dilectio est, & fideles in dilectione acquiescent illi, reuocati a strepitu qui foris est, ad gaudia silētij. Ecce Deus dilectio est, ut quidimus & currimus in sublimia cœlorum, & ima terrarum, quærentes eum qui est apud nos, si nos velimus esse apud eum? Nemo dicat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & diliget eandem dilectionem. Magis nouit dilectionem qua diligit, q̄ fratrem quem diligit. Ecce iam potest notioerem Deum hēre quam fratrem. Planē notioerem, q̄a præsentioerem, notioerem, quia interiorē, notioerem, quia certiorē. Amplectere dilectionē Deū, & dilectionē amplectere Deum. Ipsa est dilectio quæ omnes bonos angelos, & omnes Dei seruos cōlociat vinculo sanctitatis, nosq; & illos coniungit inuicem nobis, & subiungit sibi: Quanto igitur saniores sumus a tumore superbiæ, tātō sumus dilectione pleniores. Et quo nisi Deo plenus est, qui plenus est dilectione? At enim charitatem video, & quantum possum eam mente conspicio, & credo scripture dicenti, Quoniam Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet. Sed cum illam video, non in ea video trinitatem. Immo vero vides trinitatem, si charitatem vides. Sed commonebo si poterō, ut videre te videas asfit tantum ipsa, ut moueamur charitate ad aliquod bonum.

Quia

Mat. 11. 1. Ioan. 2. 1. sen. di. 17. ca. ne autem. 1. Ioan. 2. 1. Co. 13. 1. sen. di. 17. ca. ne autem. Quisq; fratrem diligit Deū, diligat q̄ amat & ipse diligitur. Ex Deo est Deo. 1. sen. di. 17. ca. ne autem. 1. Ioan. 4. Ibidem. 1. sen. di. 27. c. hic queritur 1. sen. di. 17. ca. ne autem. 1. Ioan. 4.

Quia cum diligimus charitatem, aliquid diligentem diligimus, pp hoc ipsum quia diligit aliquid. Ergo qd diligit charitas, ut possit etiam ipsa charitas diligi? Charitas. n. non est quæ nihil diligit. Si aut seipsam diligit, diligit aliquid oportet, ut charitatem se diligit. Sicut enim verbum indicat aliquid indicat et seipsū: sed non se verbū incidat, nisi se aliquid indicare incidet, sic & charitas diligit quod se, sed nisi se aliquid diligentem diligit, non charitatem se diligit. Quid ergo diligit charitas, nisi qd̄ charitate diligimus? Id aut ut a proximo proueamur, frater est, Dilectionem autem fraternam quātum commēdat Ioannes Apostolus attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Manifestum est q̄ iustitiæ perfectiōnem in fratris dilectione posuerit. nam i quo scādalum non est, utiq; perfectus est. Et tm̄ v̄ dilectionē Dei tacuisse, quod nunq̄ faceret, nisi q̄a in ipsa fraterna dilectione vult intelligi Deum. Apertissime. n. in eadem epistola paulo post ita dicit, Dilectissimi diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo est, Et omnis qui diligit ex Deo nat⁹ est, & cognoscit Deū. Qui non diligit, non cognouit Deum, quia Deus dilectio est. Ista cōtextio satis aperteq; declarat, eandem ipsam fraternam dilectionem, nam fraterna dilectio est qua diligimus inuicem, nō solum ex Deo, sed etiam Deum esse, q̄ videmus tanta authoritate prædicari. Cum ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo diligimus fratrem. Nec fieri potest ut eandem dilectionem non præcipue diligamus, qua fratrem diligimus. Vnde colligitur, duo illa præcepta non posse esse sine inuicem, qm̄ quippe Deus dilectio est, Deum certe diligit qui diligit dilectionem. Dilectionem autem necesse est ut diligat, qui diligit fratrem. Et ideo paulo post ait: Non potest Deum diligere, quem non videt, qui fratrem quem videt non diligit, quia hæc illi causa est, non vident Deum, q̄ non diligit fratrem. Qui enim non diligit fratrem, non est in dilectione, & qui non est in dilectione, non est in Deo, quia Deus dilectio est. Porro qui non est in Deo, non est in lumine, quia Deus lumen est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Qui ergo non est in lumine, quid mirum si non videt lumen. i. non videt Deum quia in tenebris est? Fratrem autem videt humano visu, quo videri Deus

non potest. Sed si eum quem videt humano visu spiritali charitate diligeret: videret Deū: qui est ipsa charitas, visu interiore, quo videri potest. Itaq; qui fratrem quem videt non diligit, Deum quem p̄ea nō videt, q̄a Deus dilectio est, qua caret qui fratrem nō diligit, quō potest diligere? Nec illa iā q̄o moueat, quantum fratri charitatis debeamus impedere, quantum Deo: incomparabiliter plus quā nobis Deo, fratri autem quantum nobis ipsi. Nos autem ipsos tanto magis diligimus, quāto magis diligimus Deum. Ex vna igitur eademq; charitate Deum proximumq; diligimus, sed Deum propter Deum nos autem & proximum pp Deum. Quid. n. est quæso q̄ exardescimus, cum audiuimus & legimus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. nullam in quoquam dantes offensionem, ut non reprehendat ministerium nostrum, sed in omnib. commendantes nosmet ipsos ut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationib. in necesitatib. in angustiis, in plagis, in carcerib. in seditionib. in laborib. in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in lōganimitate, in bonitate: in spiritu sancto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iustitiæ, a dextris & sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut seductores & veraces, ut q̄ ignoramur & cognoscimur, quasi morientes, & ecce viuimus, ut coerciti & nō mortificati, ut tristes, semper autem gaudentes, sicut egeni multos autem ditates, tanquā nihil habentes, & omnia possidentes. Quid est enim quod accendimur in dilectionem Pauli Apostoli, cum ista legimus, nisi quod credimus eum ita vixisse? Viuendum tamen sic esse Dei ministris, non de aliquibus auditum credimus, sed intus apud nos, vel potius supra nos in ipsa veritate conspiciamus. Illū ergo quem sic vixisse credim⁹, ex hoc quod videmus diligimus. Et nisi hanc formam, quam semper stabilem atque incommutabilem cernimus, præcipue diligere, non ideo diligere illum, quia eius vitam, cū in carne viueret, huic formæ coaptatam & congruentem fuisse, fide retinemus. Sed nescio quomodo amplius & in ipsius formæ charitatem excitamur, per fidem qua credimus vixisse sic aliquem, & spem qua nos quoq; ita posse vivere, qui homines sumus,

3. sen. di. 27. c. hic queritur 1. Ioan. 4. 3. sen. di. 29. c. quoru etiam. 3. sen. di. 27. c. hic queritur Hoīes hominū exemplis magis accendimur. 1. Cor. 6.

mus, ex eo q̄ aliqui homines ita uixerunt, minime desperamus, ut hoc & desideremus ardentius & fidētius precemur. Ita & ipforū uitā facit a nobis diligere formā illi⁹ dilectio, secundum q̄ uixisse credunt, & illorum uita credita, in eandē formā flagrantiorē excitat charitatē, ut quāto flagrantius diligimus Deū, tāto certius sereniusq; uideamus, q̄a in Deo cōspicimus in cōmutabilē formā iustitię, & in quam hoīem uiuere oportere iudicamus. Valer ergo fides ad cognitionem & ad dilectio nē Dei, non tanq̄ omnino incogniti, aut omnino nō dilecti, sed quo cognoscat manifestus, & quo firmiter diligat. Quid est aut dilectio uel charitas, q̄ tantopere in scriptura diuina laudat & prędicat, nisi amor boni? Amor aut alicuius amantis est, & amore aliqd amatur. Ecce tria sunt, amans, & quod amatur, & amor. Quid est ergo amor, nisi quędam uita duo aliqua copulans, uel copulare appetēs, amantē. f. & quod amatur? Et hoc etiā in externis carnalibusq; amoribus ita est, sed ut aliquid purius & liquidius haurianus, calcata carne ascendamus ad aīum. Quid amat aīus in amico, nisi aīum? Et illic igitur tria sunt, amans, & quod amatur, & amor. Restat etiā hinc ascendere, & superius ista quęrare, quā tum homini datur. Sed hic paululum requiescat intentio, non ut se iam existimet inuenisse qđ quęrit, sed sicut solet inueniri locus, ubi iā quęrendū est aliquid, nondū illud inuentum est, sed iam inuentū est ubi quęras, ita hęc dixisse suffecerit, ut tanquam ab articulo alicuius exordij cętera contexamus.

D. AVRELI AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER NONVS.

I
De trinitate q̄so
inquiren
dñ. ca. 1.

In trinitatem certe quęrimus non quamlibet, sed illam trinitatē, quę Deus est, uerusq; ac summus, ac solus Deus. Expecta ergo q̄sq̄is hęc audis. Adhuc enim quęrimus, & talia quęrentem nemo iuste reprehendit, si tñ in fide firmissimus quęrat, qđ aut nosse aut eloqui difficilimū est, Affirmantem uero cito iusteque reprehendit, quisquis melius uel uidet uel docet. Quęrite, inquit, Deū, & uiuet anima uestra,

Et ne quisquam tanquam apprehendisse temere gaudeat: Quęrite, inquit, faciem eius *Psal. 68.* semper. Et Apostolus: Siquis se, inquit, putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum scire oporteat. Quisquis aut diligit Deum, hic cognitus est ab illo. Nec sic qđem dixit: *1. Cor. 13.* Cognouit illū, quę periculosa pręsumptio est, sed cognitus est ab illo. Sed & alibi cum dixisset. Nunc autem cognoscentes Deum, *Gal. 4.* statim corrigens, immo cogniti, inq̄t a Deo, maximeq; illo loco: Fratres, inquit, ego me ipsum non arbitror apprehendisse, unum autem *Phil. 3.* tem, quę retro oblitus, in ea quę ante sunt extentus, secundum intentionem sequor ad palmam supernę uocationis Dei in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti, hoc sapiam⁹. **K** Perfectiorem in hac uita dicit, non aliud qđ ea q̄ retro sunt obliuisci, & in ea quę ante sunt extendi secundum intentionem. Tutis si ma est. n. quęrentis intentio, donec apprehēdat illud quo tendimus, & quo extendimur. Sed ea recta intentio est, quę proficiscitur a fide. Certa. n. fides utcunque inchoat cognitionē: cognitio uero certa nō perficiet, nisi post hanc uitam, cum uidebimus faciem ad faciem. Hoc ergo sapiamus, ut nouerimus tutiorem esse affectum uera quęrendi, q̄ incognita pro cognitis pręsumēdi. Sic ergo quęramus tanquā inuenturi, & sic inueniamus, tanquam quęsituri. Cum. n. cōsummauit homo, tunc incipit. De credendis nulla infidelitate dubitemus, de intelligendis nulla temeritate affirmemus, in illis autoritas tenenda est, in his ueritas exquirenda. Quod ergo ad illam quęstionem attinet, credamus patrem *1. sen. 2.* & filium & spiritum sanctum esse unū Deū, *3. ca. qu. 1.* uniuersę creaturę conditorem atq; rectorē: *proprie.* nec patrē esse filiū, nec spiritum sanctum uel patrem esse uel filium, sed trinitatem relatarum ad inuicem personarum, & unitatem æqualis essentię. Hoc autem quęramus intelligere, ab eo ipso quem intelligere uolumus auxilium precantes, & quantum tribuit quod intelligimus explicare, tanta cura & sollicitudine pietatis, ut etiam si aliquid aliud pro alio dicimus, nihil tamen indignum dicamus. Ut si quid, uerbi gratia, de patre dicimus, quod patri proprie non conueniat, aut filio conueniat, aut spiritui sancto, aut ipsi trinitati, & si quid de filio, quod filio proprie non congruat, saltem

tem cōgruat patri, aut spiritui sancto, aut trinitati, itē si qđ de spū sancto, quod proprietatem spū sancti non doceat, nō tñ alienū sit a patre aut a filio, aut ab uno de ipsa trinitate, ueluti nūc cupimus uidere utrū illa excellentissima charitas proprie spū sanctus sit, qđ si nō est, aut p̄ est charitas, aut filius, aut ipsa trinitas, qm̄ resistere nō possumus certissimę fidei, & validissimę autoritati scripturę dicentis, Deus charitas est, nō tñ debemus de uia re sacrilego errore, ut aliqd de trinitate dicamus, qđ nō creatori, sed creaturę potius cōueniat, aut inani cogitatione fingat. Quę cū ita sint, attendamus ista tria, quę inuenisse nobis uidemur. Nondum de supernis loquimur, nōdū de Deo patre & filio & spū sancto, sed de hac impari imagine, attñ imagine, i. hoīe, familiarius. n. eam & facilius fortassis intueamur nostrę infirmitas. Ecce ego qui hoc quęro, cum aliquid amo tria sunt, ego, & qđ amo, & ipse amor. Non. n. amo amorem, nisi amātem amē: nā non est amo r̄ ubi nihil amatur, tria ergo sunt. amans, & quod amat, & amor. Quod si non amē nisi meipsum nōne duo erunt, quod amo, & amor? Amans. n. & quod amat, hoc idem est, qm̄ se ipse amat: sicut amare & amari, eodē modo id ipsum est, cum se quisq; amat. Eadē q̄ppe res bis d̄r, cū d̄r, amat se, & amat a se. Tūc. n. non est aliud atq; aliud amare & amari, sicut nō est aliud atq; aliud, amans & amatus. At uero amor, & qđ amatur. ē sic duo sunt. Non. n. cum q̄sq; se amat amor est, nisi cum amat ipse amor. Aliud est aut amare se, aliud est amare amorem suum. Non. n. amatur amor, nisi iam aliquid amans, quia ubi nihil amatur, nullus est amor. Duo ergo sunt, cum se q̄sq; amat, amor & quod amatur. Tūc. n. amans & qđ amat unum est. Vnde v̄ non esse cōsequens, ut ubiq; amor fuerit, iam tria intelligant. **A** Auferamus enim ab hac consideratione cętera quę multa sunt, q̄b. homo constat, atque ut hęc quę nunc requirimus, q̄tum in rebus possumus, liquido reperiamus, de sola mēte tractemus. Mens igitur cum amat seipsum, duo quędam ostendit, mentem & amorem. Quid est aut amare se nisi sibi pręsto esse uel se ad fruendū se? Et cum tñ se uult esse, quantum est, par menti uoluntas est, & amanti amor æqualis. Et si aliqua substantia est amor, non est utique corpus sed spūs, nec mēs cor

pus, sed spūs est. Neque tñ amor & mēs duo spūs, sed unus spūs, nec essentię duę, sed una, & tñ duo quędā unū sunt, amans & amor, si ue sic dicas, quod amatur & amor. Et hęc quędam duo, relative ad inuicē dicuntur. Amans quippe ad amorē refertur, & amor ad amātem. Amans. n. aliquo a more amat, & amor relative dñr, sed essentiam demonstrant. Nō enim quia mēs & spūs alicuius hominis est, ideo mens & spiritus manet. Retracto enim eo quod homo est, quod adiuncto corpore dicitur, mens & spiritus manet. Retracto autem amāte, nullus est amor, & retracto amore, nullus est amans, Ideoq; quantum ad inuicem referuntur, duo sunt. Quod autem ad seipsa dicuntur, & singula spūs, & simul utrunque unus spiritus, & singula mens, & simul utrunque una mens. Vbi ergo trinitas, attendamus quantum possumus, & inuocemus lucem sempiternam, ut illuminet tenebras nostras, & uideamus in nobis quantum finimus imaginem Dei. Mens enim amare se ipsam non potest, nisi ēt se nouerit. nā quō amat qđ nescit? Aut si quisquam dicit ex notitia generali uel speciali mentem credere se esse talem, quales alias experta est, & ideo amare seipsam, insipientissime loquitur. Vnde. n. mēs aliquam mentem nouit, si se nō nouit? Neque enim ut oculus corporis uidet alios oculos, & se non uidet: ita mens nouit alias mentes, & ignorat semetipsam. Per oculos enim corporis corpora uidemus, quę radios qui per eos emicant, & quicquid cernimus tangunt, refringere ac retorquere in ipsos non possumus, nisi cum specula intuemur. Quod subtilissime obscurissimeq; differitur, donec apertissime demonstratur uel ita se rem habere, uel non ita. Sed quoquomodo se habeat vis quę p̄ oculos cernimus, ipsam certe uim siue sint radij, siue aliud aliquid, oculis cernere non ualemus, sed mēte quęrimus, & si fieri potest, ēt hoc mente cōprehendimus. Mens ergo ipsa sicut corporum rerum notitias per sensus corporis colligit, sic incorporearum rerum per semetipsam. Ergo & semetipsam per seipsam nouit, qm̄ est incorporea. nam si non se nouit, non se amat. Sicut autem duo quędam sunt, mens & amor eius, cum se amat: ita quędam duo sunt, mens & notitia eius, cum

Simile simile nouit. ca. 3. 1. sen. di. 3. cap. 2. hac tria.

C

Tria esse
i a qua
le

unt unū
mentē, &
notitiā
sui & a-
morē. c. 4.
1. sen. di.
3. c. pōt
eriam.

se nouit. Ig itur ipsa mens & amor & notitia eius, tria quædā sunt, & hæc tria vnum sunt, & cum perfecta sunt, æqualia sunt. Si. n. minus se amat q̄ est, vt verbi gratia tñ se amat hoīs mens, quantum amandum est corpus hoīs cum plus sit ipsa q̄ corpus, peccat, & non est perfectus amor eius. Item si amplius se amat q̄ est, velut si tñ se amet, quantum amāndus est Deus, cum incomparabiliter minus sit ipsa q̄ Deus, etiam sic nimium peccat, & nō perfectū habet amorē sui. Maiore autem peruerſitate & iniquitate peccat, cū corpus tñ amat, quantum amandus est Deus. Item notitia si minor est, q̄ est illud quod noscitur, & plene nosci pōt, perfecta nō est. Si aut maior est iam superior est natura quæ nouit, q̄ illa quæ nota est, sicut maior est notitia corporis, q̄ ipsum corpus quod ea notitia notū est. Illa enim vita quædā est rōne cognoscentis, corpus aut non est vita. Et vita quælibet quolibet corpore maior est, nō male, sed vi. Mens vero cū seipsam cognoscit, non se superat notitia sua, quia ipsa cognoscit, & ipsa cognoscit. Cū ergo se totam cognoscit: neq; secum quæcquā aliud, par illi est cognitio sua, quia neq; ex alia natura est eius cognitio, cū seipsam cognoscit. Et cū se totam nihil amplius percipit, nec minor nec maior est. Reſte igit diximus, hæc tria cū perfecta sunt, esse cōsequenter æqualia. Simul et admonemur, si vtcunq; videre possumus hæc in aīa existerē, & tanquā inuoluta euolui, vt sentiantur, & dinumerentur substantialiter, vel vt ita dicam, essentialiter, nō tanq̄ in subiecto, vt color, aut figura in corpore, aut vlla alia qualitas aut quantitas. Quicquid. n. tale est non excedit subiectum in quo est. Non. n. color iste aut figura huius corporis potest esse & alterius corporis. Mens autē amore quo se amat potest amare & aliud præter se. Item non se solam cognoscit mens, sed & alia multa.

1. sen. di.
3. c. sed iā
E

Quamobrem non amor & cognitio tanquā in subiecto insunt menti, sed substantialiter etiam ista sunt sicut ipsa mens, quia etsi relatiue dicuntur ad inuicem, in sua tñ sint singula quæque substantia non sicut color & coloratum relatiue, ita dicuntur ad inuicem, vt color in subiecto colorato sit non habens in seipso propriam substantiam, quoniam coloratum corpus substantia est, ille autem in substantia sed sicut duo amici etiam duo sūt

homines quæ sunt substantiæ, cum hoīes nō, relatiue dicantur, amici autem relatiue. Sed item quis substantia sit amans vel sciens, substantia sit scia, substantia sit amor, sed amans & amor, aut sciens & scientia relatiue ad se dicantur sicut amici. Mens vero aut spūs non sunt relatiua, sicut nec homines relatiua sūt, non tñ sicut amici homines pnt seorsum esse ab inuicem, sic amans & amor, aut sciens & scientia. Quanq̄ & amici corpore videntur separari posse, non aīo inquantū amici sunt: veruntñ fieri potest, vt amicus amicū et odif se incipiat, & eoipso amicus esse desinat, nesciente illo, & adhuc amante. Amore autem quo se mens amat, si esse desinat, simul & illa desinit esse amans. Item notitia qua se mens nouit, si esse desinat, simul & illa nosse se desinet. Sicut caput capitati alicui? vtiq; caput est, & relatiue ad se dñr quamuis etiam substantiæ sint. Nam & caput corpus est, & capitatum, & si non sit corpus, nec capitatum erit. Sed hæc præcisione ab inuicem separari pnt, illa nō possunt. Quod si sunt aliqua corpora, quæ secari omnino & diuidi nequeūt, tñ nisi partibus suis constarent, corpora nō essent, pars ergo ad totum relatiue dñr, quia omnis pars alicuius totius pars est, & totum omnibus partibus totum est. Sed quoniā & pars corpus est & totum, non tantum ista relatiue dicuntur, sed et substantialiter sunt. Fortassis ergo mens totū est, & eius quasi partes amor quo se amat, & scientia qua se sciuit & nouit, quibus duabus partibus illud totum constat. An tres sunt æquales partes quibus totum vnum compleatur? Sed nulla pars totum cuius pars est complectitur. Mens vero cum se totam nouit, hoc est perfecte nouit, per totum eius est notitia eius. Et cum se perfecte amat, totam se amat, & per totum est amor eius. Num ergo, sicut ex vino & aqua & melle vna sit potio & singula per totum sunt & tamē tria sunt? nulla enim pars est portionis, quæ non habeat hæc tria, non enim iuncta velut si aqua & oleum essent, sed omnino commixta sunt, & substantia sunt omnes, & totus ille liquor vna quædam est ex tribus confecta substantia, tale aliquid arbitrandum est esse simul hæc tria, mentem, amorem, notitiam? Sed non vnius substantiæ sunt aqua, vinum, & mel, quamuis ex eorū commixtione fiat vna substantia potio- nis.

nis. Quomodo autem illa tria non sint eiusdem substantiæ, nō video, cum mēs ipsa se amet, atq; ipsa se nouerit, atq; ita sint hæc tria, vt nō alteri alicui rerū mens vel amata vel nota sit. Vnius ergo eiusdemq; essentię necesse est hæc tria sint, & iō si tanq̄ cōmixtione cōfusa essent nullo modo esset tria nec referri ad inuicem possent. Quemadmodum si ex vno eodēq; auro tres annulos similes facias: quis connexos, sibi referunt ad inuicem q̄ similes sunt, omnis. n. similis alicui similis est, & trinitas annulorū est, & vnū aurū. At si miscent sibi, & per totam singuli massam suā cōspargant, intercidet illa trinitas, & oīno nō erit, ac non solū vnū aurū dicit, sicut in illis trib. annulis dicebat, sed iam nulla aurea tria. At in illis trib. cum se nouit mens & amat se, manet trinitas, mens amor notitia, & nulla commixtione confundit, quis & singula sint in se metipsis, & inuicem tota in totis, siue singula in binis, siue bina in singulis. Itaq; oīa in omnibus. Nam & mens est vtique in seipsa, quoniam ad seipsam mens dñr, quamuis noscens, vel nota, vel noscibilis ad suam notitiam relatiue dicat. Amans quoq; & amata vel amabilis ad amorem referat, quo se amat. Et notitia quamuis referat ad mentem cognoscetam vel cognitam, tñ & ad seipsam nota & noscens dñr. Non. n. sibi est incognita notitia, qua se mens ipsa cognoscit. Et amor quamuis referat ad mentem amantem, cuius amor est, tñ & ad seipsum est amor, vt sit etiam in seipso, quia & amor amat, nec alio nisi amore amari potest, i. seipso. Ita sunt hæc singula in seipsis. In alternis autem ita sunt, quia & mens amans in amore est, & amor in amantis notitia, & notitia in mente noscente. Singula in binis ita sunt, quia mens quæ se nouit & amat, in amore & notitia sua est, & amor amantis mentis, se se q; scientis in mēte notitiæ eius est. Et notitia mentis se scientis & amantis in mente atque in amore eius est, quia scientē se amat & amantem se nouit. Ac per hoc & bina in singulis, quia mens, quæ se nouit & amat, cum sua notitia est in amore, & cū suo amore in notitia, amor quippe ipse & notitia simul sunt in mente q̄ se amat & nouit. Tota vero in totis quemadmodum sint iam supra ostendimus, cum se tota mens amat, & totam nouit, & totum amorem suū nouit, totamque amat notitiam suam, qñ tria

H
Triū vni
tas. ca. 5.

1. sen. di.
3. c. sunt.

I

ista ad se ipsa perfecta sunt. Miro itaq; modo tria ista separabilia sunt à semetipsis, & tñ eo rum singulum quodq; substantia est, & simul omnia vna substantia vel essentia, cū relatiue dicant ad inuicem. Sed cū seipsam nouit humana mens & amat seipsam, non aliquid incommutabile nouit & amat, aliterq; vniū que homo loquendo enunciat mentē suam, qd in seipso agat attendens, aliter autē humanam mentem speciali aut gñali cognitione definit. Itaq; cū mihi de sua ppria loquitur, vtrum intelligat hoc aut illud, aut nō intelligat, & vtrum velit aut nolit hoc aut illud, credo. Cū vero de humana specialiter aut gñali ter verū dicit agnosco & approbo, vnde manifestū est aliud vnūquemq; videre in se, qd sibi alius dicenti credat, non tñ videat, aliud aut in ipsa veritate, qd alius quoq; possit intueri, quorū alterum mutari per tempora, alterum incommutabili aternitate conficere. Neque. n. oculis corporeis multa mentes videndo, per similitudinem colligimus generalem vel specialem mētis humanæ notitiā, sed intuemur inuolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum possumus definiamus, nō qualis sit vniū cuiusq; hominis mēs, sed qualis esse sempiternis rōnib. debeat. Vnde etiam phantasias rerum corporalium per corporis sensum hausit, & quodammodo infusas memoriæ, ex quib. etiam ea quæ non visa sunt, ficto phantasmate cogitantur, siue aliter q̄ sunt, siue fortuito sicuti sunt, aliis omnino regulis supra mentem nostram incommutabiliter manētibus, vel approbare apud nosmet ipsos, vel improbare conuincimur, cum recte aliquid approbamus aut improbamus. Nam & cū recolo Carthaginis mœnia, quæ vidi, & cum fingo Alexandria mœnia quæ non vidi eademq; imaginarias formas quafdam quibusdam, præferens rationaliter præfero, viget, & claret desuper iudicium veritatis, ac sui iuris incorruptissimis regulis firmū est. Et si corporalium imaginum quasi quodam nubilo subtexitur, non tñ inuoluitur, atque confundit. Sed interest vtrū ego sub illa vel in illa caligine tanq̄ à cœlo perspicuo secludar: an sicut in altissimis montib. accidere solet, inter vtrunq; aere libero fruens, & fere nissimam lucem supra, & densissimas nebulas subtrus aspiciam. Nā vnde in me fraterni amoris inflammat ardor, cū audio virū ali-

1. sen. di.
3. c. p. &
hec tria.

Aliter p
sensu. al
ter incor
pore. a co
gnosc. c. 6

K

L

quem

quē p̄ fidei pulchritudine & firmitate acia
 tormenta tolerasse? Et si mihi digito ostendat
 ipse homo studeo mihi coniungere, nouum
 facere, amicitia colligare. Itaq; si facultas da
 tur, accedo, alloquor, sermonē confero, affe
 ctum meū in illum q̄b. verbis possum, expri
 mo vicissimq; in eo fieri quem in me habeat
 atq; exprimi volo spiritalemq; complexum
 credendo molior, q̄a peruestigare tam cito
 & cernere penitus eius interiora nō possum.
 amo itaq; fideliem & fortē virum amore ca
 sto atq; germano. Quod si mihi inter nostras
 loquelas fateatur, aut incautus aliquo modo
 M sese indicet, q̄ vel de Deo credat incōgrua,
 atque in illo quoq; carnale aliqd desideret,
 & pro tali errore illa pertulerit, vel speratē
 pecunie cupiditate, vel sani auiditate laudis
 humanę, statim amor ille, quo in eū ferebar
 offensus & quasi repercutus atq; ab indigno
 hoīe ablatus, nō in ea forma p̄manet, ex qua
 eum talem credens amaueram. Nisi forte ad
 hoc amo iam, vt talis sit cum talem non esse
 comperero. At in illo hoīe nihil mutātū est,
 mutari tñ pōt, vt fiat qđ eum iam esse credi
 deram. In mēte autē mea mutata est vtiq; ipsa
 existimatio, quę de illo aliter se hēbat & aliter
 hēt: idemq; amor ab intentione perfuen
 di ad intētiōē consulendi, incōmutabili de
 super iustitia iubente deflexus est. Ipsa vero
 forma incōcussa ac stabilis veritatis, & i qua
 fruētur hoīe, bonum eum credens, & in qua
 eū consulo vt bonus sit, eadē luce incorrup
 tibilis sincerissimęq; rōnis, & meę mentis
 aspectum, & illā phantasię nubē, q̄ desuper
 cernō, cum eūdē hoīem quē viderā cogito,
 imperturbabili æquitate perfundit. Item cū
 arcū pulchre ac æqualiter intortū quē vidi,
 verbigratia, Carthagine, aīo reuoluo, res q̄
 dam menti nūciata p̄ oculos, memorięque
 transfusa, imaginariū conspectū facit. Sed
 A aliud mente conspicio, q̄m qđ mihi opus il
 lud placet: vnde et si displiceret. corrigerē.
 Itaq; de istis q̄m illam iudicamus, & illā cer
 nimus rōnalis mentis intuitu. Ista vero aut
 p̄sentia sensu corporis tangimus, aut imagi
 nes absentū fixas in memoria recordamur,
 aut ex earum similitudine talia fingimus: qua
 lia nos ipsi, si vellemus atque possumus, etiā
 opere moliremur. Aliter enim figurantes aīo
 imagines corporū, aut per corpus corpora
 videntes, aliter aut rōnes artemq; ineffabili

ter pulcrā talium figurarum super aciem
 mentis simplici intelligentia capientes. In il
 la igitur æterna veritate, ex qua temporalia
 facta sunt oīa, formam q̄m q̄ sumus, & q̄m q̄
 vel in nobis, vel in corporib. vera & recta rō
 ne aliqd operamur, visu mentis aspiciamus, at
 que inde cōceptā rerū veracē noticiam, tanq̄
 verbum apud nos habemus, & dicendo in
 tus gignimus, nec a nobis nascēdo discedit.
 Cum autē ad alios loquimur, verbo intus ma
 nenti ministeriū vocis adhibemus, aut alicui
 us signi corporalis, vt per quandam cōme
 morationem sensibilem tale aliqd fiat et in
 aīo audientis, quale de loquentis aīo non re
 cedit. Nihil itaq; agimus per membra corpo
 ris in factis in dictisq; nostris, q̄b. vel appro
 banē vel improbenē, mores hominum, q̄ nō
 verbo apud nos intus ædito præuenimus. Ne
 mo. n. volens aliquid facit, qđ non in corde
 suo prius dixerit. Quod verbū amore concipi
 tū, siue creaturę, siue creatoris, i. aut naturę
 mutabilis aut incommutabilis veritatis. Ergo
 aut cupiditate, aut charitate, non quo non sit
 amanda creatura, sed si ad creatorem referi
 ille amor, nō iam cupiditas sed charitas erit.
 Tunc. n. est cupiditas cum p̄ se amatur crea
 tura, tunc non vtentem adiuuat, sed corrum
 pit fruētem. Cum ergo aut par nobis, aut
 inferior creatura sit, inferiore vtēdum est ad
 Deū, pari aut fruēdū, sed in Deo. Sicut. n. te
 ipso, non in teiplo frui debes, sed in eo qui
 fecit te, sic et illo quē diligis tanq̄ teipsum,
 & nobis ergo & fratrib. in dño fruamur, &
 inde nos nec ad nosmetipsos remittere, &
 quasi relaxare deorsum versus audeam⁹. Na
 scitur autem verbum cū excogitatum placet:
 aut ad peccandum aut ad recte faciendum.
 Verbum ergo nostrum & mentem de qua gi
 gnitur quasi medius amor coniungit, seque
 cum eis tertium complexu incorporeo sine
 vlla confusione constringit. Conceptum autē
 verbum & natum idipsum est, cum voluntas
 in ipsa notitia conquiescit, quod sit in amo
 re spiritualium. Qui enim, verbigratia, perfe
 cte nouit, perfecteq; amat iustitiā, iam iustus
 est, et si nulla existat secundū eam forinsecus
 p̄ membra corporis operandi necessitas. In
 amore autē carnalium temporaliumq; rerū,
 sicut in ipsis animalium foetibus, alius est
 conceptus verbi, alius partus. Illic. n. quod
 cupiendo concipitur, adipiscendo nascitur.
 Quoniam

Verbum
 eternū
 uerbo ho
 minis q̄m
 differat.
 Cap. 7.

Amor n
 cupiditū
 Cap. 8.

Quædam
 amasse,
 possedisse
 est. 644

Qm̄ non sufficit avaritię nosse & amare au
 rū, nisi & habeat, neq; nosse & amare vesci,
 aut cōcūbere, nisi etiā id agat, neq; nosse &
 amare honores & imperia, nisi proueniant.
 Quæ tamen omnia, nec adepta sufficiunt.
 Iozn. 7. Psal. 7. Qui. n. biberit ex hac, inquit, aqua, sitiet iterū
 D Ideoq; & in Psalmo, Cōcepit, inquit, dolo
 ré & peperit iniquitatē. Dolore vel laborem
 dicit concipi, cū ea concipiūtur quæ nosse
 ac velle nō sufficit, & inardescit atq; egrotat
 animus indigentia: donec ad ea perueniat, &
 quasi pariat ea. Vñ eleganter in Latina lingua
 parta dicuntur & reperta atq; cōperta, quæ
 Iacob. 1. Mat. 11. Mat. 24. verba quasi a partu ducta resonāt. Quia con
 cupiscētia cū conceperit parit peccatū. Vñ
 dñs. clamat. Venite ad me omnes qui labora
 tis & onerati estis. Et alio loco, Væ prægnāti
 bus & mammantibus in illis dieb. Cū itaque
 ad partū verbi referret, omnia vel recta facta
 vel peccata, Ex ore, inquit, tuo iustificaberis
 & ex ore tuo condēnaberis: os volens intel
 ligi, non hoc visibile, sed interius inuisibile
 cogitationis, & cordis. Recte ergo quęritur
 Et vitia quædam bene nouimus. Cap. 10. vtrum omnis notitia verbū, an tantum amata
 notitia. Nouimus enim & ea quæ odimus,
 Sed nec cōcepta, nec parta dicenda sunt ani
 mo, quę nobis displicent. Non enim omnia
 quæ quoquo modo tangunt concipiuntur:
 vt tantum nota sint, non tñ verba dicātur, si
 cut ista de quibus nunc agimus. Aliter enim
 dicuntur verba q̄ spatia temporū syllabis ten
 ent, siue pronuncientur, siue cogitentur, ali
 ter oē quod notū est verbum dicitur, animo
 impressum quandiu de memoria proferri,
 & definiri pōt, quanuis res ipsa displicet ali
 ter cum placet quod mente cōcipiē. Secundū
 q̄ genus verbi accipiendū est quod ait Apo
 stolus, Nemo dicit dñs Iesus, nisi in spiritu
 sancto: cum secundū aliā verbi notionē di
 cant hoc & illi de quibus ipse dominus ait.
 Mat. 7. Non omnis qui dicit mihi, dñe, dñe intrabit
 in regnum cęlorum. Veruntamen cum illa
 quæ odimus recte displicent, recteq; impro
 banur, approbatur eorū improbatio, & pla
 cet & verbum est. Neq; vitiōrū notitia nobis
 displicet, sed ipsa vitia. Nam placet mihi qđ
 noui & definitio quid sit intemperantia, &
 hoc est verbū eius: sicuti sunt in arte nota vi
 tia, & recte approbat eorū notitia, cū discer
 nit cognitor speciē priuationemq; virtutis:
 sicut aiere & negare, esse & nō esse: attamen

virtute priuari atque in vitium deficere dā
 nabile est. Et definire intemperantiam, ver
 bumque eius dicere pertinet ad artem mo
 rum, esse autem intemperantem ad id perti
 net quod illa arte culpatur, Sicut nosse ac
 definire, quid sit solēcismus, pertinet ad ar
 tem loquendi, facere autē vitiū est, quod ea
 dē arte reprehenditur. Verbum est igitur qđ
 nūc discernere ac insinuare volumus, cum
 amore notitia. Cū itaq; se mens nouit & a
 mat, iūgitur ei amore verbū eius. Et quoniā
 amat notitiā, & nouit amorem, & verbū in
 amore est, & amor in verbo, & vtrunque in
 amante atq; dicente. Sed omnis scđm speciē
 notitia similis est ei rei quam nouit. Est enim
 alia notitia secundum priuationem, quam
 cū improbamus, loquimur. Et hæc priuatio
 nis improbatio speciē laudat, ideoq; appro
 batur. Habet ergo animus nonnullā speciē
 notæ similitudinē, sine cū ea placet, siue cū
 eius priuatio displicet. Quo circa inquantum
 Deū nouimus, similes sumus: sed non ad æ
 qualitatē similes, q̄a non tñ eum nouimus,
 quantū ipse se. Et quēadmodū cū p̄ sensum
 corporis discimus corporea, sit eorū aliqua
 similitudo in aīo nostro, q̄ phantasia memo
 rię est, non. n. omnino ipsa corpora in ani
 ma sunt, cum ea cogitamus, sed eorū simili
 tudines. Itaq; cū eas p̄ illis approbamus, er
 ramus: Error nanq; est pro alio alterius ap
 probatio. Melior est tñ imaginatio corporis
 in aīo, q̄ illa species corporis, inquantū hæc
 in meliore natura est, id est in substantia vita
 li, sicuti animus est: ita cū Deū nouimus, quā
 uis meliores efficiamur quā eramus anteq̄
 nossemus, maximeq; cū eadē notitia etiam
 placita digneq; amata verbū est, sitq; aliqua
 Dei similitudo illa notitia: tamē inferior est,
 quia in inferiore natura est. Creatura quip
 pe animus, creator autem Deus. Ex quo col
 ligitur, quia cū se mēs ipsa nouit atq; appro
 bat, sic est eadē notitia verbum eius, vt ei sit
 par omnino & æquale atq; identidē: quia ne
 que inferioris essentię notitia est, sicut cor
 poris: neq; superioris, sicut Dei. Et cū habeat
 notitia similitudinē ad eā rem quam nouit,
 hoc est cuius notitia est, hæc habet perfectā
 & æqualē, qua mens ipsa quæ nouit est nota.
 Ideoq; & imago & verbū est, quia de illa ex
 primitur, cū cognoscendo eidē cōæquatū,
 & est gignenti æquale quod genitum est.
 Aug. Tomus tertius. Q Quid

Imagorē
 cognite in
 animo.
 Cap. 11.

G

Cur sicut
notitia
entis est
proles nō
est amor.
partus e-
iusdē sit.
Cap. 12.
Gene. 1.
H

Quid ergo? amor non erit imago? non ver-
bū nō genitus? Cur enim mens notitiā suam
gignit, cū nouit: & amorē suū nō gignit, cum
se amat? Nam si propterea est notionis suā
causa quia noscibilis est: amoris etiā sui cau-
sa est, quia est amabilis. Cur utrūq; itaq; nō
genuerit difficile est dicere. Hęc enim que-
stio etiam de ipsa summa Trinitate omnipo-
tētissimo creatore Deo, ad cuius imaginem
hō factus est, solet mouere homines, quos ve-
ritas Dei per humanam locutionē inuitat ad
fidē. Cur non spiritus quoq; sanctus à patre
Deo genitus vel creditur vel intelligitur, vt
filius etiā ipse dicatur? Quod nunc in mente
humana utcunq; inuestigare conamur: vt ex
inferiore imagine, in qua nobis familiaris
natura ipsa nostra, quasi interrogata respon-
det, exercitiorē mentis aciem ab illumina-
ta creatura ad lumen incōmutabile diriga-
mus: si tamē veritas ipsa persuaserit, sicut Dei
verbū filiū esse nullus Christianus dubitat,
ita charitatē esse spiritum sanctum. Ergo ad
imaginē illā, quæ creatura est, hoc est ad ra-
tionale mentē diligentius de hac re interro-
gandā considerandāq; redeamus, vbi tēpo-
raliter existens nonnullarū rerū notitia, quæ
antea non erat, & aliquarum rerū amor, quæ
antea non amabatur, distinctius nobis aperi-
quid dicamus: quia & ipsi locutioni tempo-
raliter dirigendæ, facilius est ad explicandū
res, quæ in ordine temporū cōprehenditur.
Primo itaque manifestū sit, posse fieri, vt sit
aliquid scibile, idest quod sciri possit, & ta-
men nesciatur: illud autē fieri non posse, vt
sciat quod scibile nō fuerit. Vnde liquido
tenendū est, quod omnis res quācunq; co-
gnoscimus, congenerat in nobis notitiā sui.

Ab utroq; enim notitia paritur, à cognosce-
te, & cognito. Itaq; mens cum seipsam co-
gnoscit, sola parens est notitię suæ: & cog-
nitum enim & cognitior ipsa est. Erat autem
sibi ipsa noscibilis, & antequā se nosset: sed
notitia sui non erat in ea cū seipsam nō no-
uerat. Quod ergo cognoscit se, parē sibi no-
titiā sui gignit: quia nō minus se nouit q̄ est,
nec alterius essentia est notitia eius, non so-
lum quia ipsa nouit, sed etiam quia seipsam,
sicut supra diximus. Quid ergo de amore di-
cendum est, cur non etiā cum se amat, ipsum
quoque amorē sui genuisse videatur, Erat
enim amabilis sibi, & antequam se amaret,

quia poterat se amare: sicut erat sibi noscibi-
lis, & antequam se nosset, quia poterat se nos-
se. Nam si non sibi esset noscibilis nūquā se
nosse potuisset. Ita si non sibi esset amabilis,
nunquā se amare potuisset. Cur itaq; aman-
do se nō genuisse dicatur amorē suū, sicut
cognoscendo se genuit notitiā suā? In eo
quidē manifeste ostenditur hoc amoris esse
principiū, vnde procedit: ab ipsa quidē men-
te procedit, quæ sibi est amabilis antequā se
amet: atq; ita principium est amoris sui, quo
se amat. Sed ideo non recte dicitur genius
ab ea sicut notitia sui qua se nouit, quia noti-
tia iam inuentum est quod partum vel reper-
tum dicitur, quod sepe p̄cedit inquisitio
eo sine quietura. Nā inquisitio est appetitus
inueniendi, quod idē valet si dicas reperien-
di. Quæ autem reperiuntur, quasi pariuntur,
vnde proli similia sunt. vbi nisi in ipsa noti-
tia? Ibi enim quasi expressa formantur. Nā et
si iā erant res quas querēdo inueniamus, no-
titia tamen ipsa nō erat, quā sicut prolem na-
scētē deputamus. Porro appetitus ille qui
est in querendo, procedit à quærente, & p̄-
det quodāmodo, neq; requiescit sine quo in-
tenditur, nisi id quod quæritur inuentū, que-
renti copuletur. Qui appetitus, idest, inquisi-
tio, quāuis amor esse nō videatur, quo id q̄
notū est amatur: hoc enim adhuc vt cogno-
scatur agitur: tamē ex eodē genere quiddam
est. Nā voluntas iam dici potest, quia omnis
qui quærit inuenire vult, & si id quæritur
quod ad notitiā pertineat, omnis qui quærit
nosse vult. Quod si ardentē atque instanter
vult, studere dicitur, quod maxime in asse-
quendis atq; adipiscendis quibusq; doctri-
nis dici solet. Partū ergo mentis antecedit ap-
petitus quidam, quo id quod nosse volumus
querendo & inueniendo, nascitur proles ip-
sa notitia: ac per hoc appetitus ille cōcipitur
pariturq; notitia, partus & proles recte dici
non pōt. Idēq; appetitus quo inhiatur rei co-
gnoscendæ, sit amor cognitę, dū tenet atq; am-
plectitur placitā prole, idest notitiā, gignen-
tiq; cōiungit. Et est quēdā imago trinitatis:
ipsa mēs & notitia eius, quod est proles eius
ac de seipsa verbum eius, & amor tertius, &
hęc tria vnum atq; vna substantia. Nec mi-
nor proles, dum tantam se nouit mens quan-
ta est, nec minor amor, dum tantum se dili-
git quantum nouit & quanta est.

D. A. V.

D. AVRELI AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER DECIMVS.

Nihil a-
mari nisi
aliquo mo-
do cogni-
tum. c. 1.

N

Vnc ad ea ipsa cōsequenter eno-
datus explicanda limatior ac-
cedat intentio. Ac primū quia
rem prorsum ignotam amare
omnino nullus pōt, diligenter
intuendū est cuiusmodi sit amor studentū, i.
non iā scientiū, sed adhuc scire cupientium
quaq; doctrinam. Et in his quippe rebus in
quibus non v̄sitate d̄s studium, solent existe-
re amores ex auditu, dū cuiusq; pulchritudi-
nis fama ad videndum ac fruendū animus ac-
cenditur, quia generaliter nouit corporum
pulchritudines, ex eo q̄ plurimas vidit, &
inest intrinsecus vnde approbetur, cui forin-
secus inhiatur. Quod cum sit, non rei penitus
incognitæ amor excitatur, cuius genus ita no-
tum est. Cū autē virum bonū amamus, cuius
faciem non vidimus, ex notitia virtutū ama-
mus, quas nouimus in ipsa veritate. Ad do-
ctrinas autem cognoscendas plerunq; nos
laudantiū atq; prædicantiū accendit auctori-
tas: & tñ nisi breuiter impressam cuiusq; do-
ctrinæ haberemus in animo notionē, nullo
ad eā discendā studio flagraremus. Quis. n.
sciendæ, verbi gratia, Rhetoricæ vllam curā
& operam impenderet, nisi ante sciret eam
dicendi esse scientiam? Aliqñ ēt ipsarum do-
ctrinarū fines auditus expertosve miramur,
& ex hoc inardescimus facultatē compara-
re discendo, qua ad eos peruenire possimus.
Tanquā si literas nescienti dicatur quandam
esse doctrinā, qua quisq; valeat quamuis lon-
ge absenti verba mittere manu facta in silen-
tio quæ rursus ille cui mittuntur, non aurib.
sed oculis colligat, idq; fieri uideat, nonne
dū concupiscit nosse quo id possit, omni stu-
dio circa illū finem mouetur, quē iā notū te-
neret? Sic accendunt studia discētū, nā q̄ quis
que prorsus ignorat, amare nullo pacto pōt.
Ita etiam signum si quis audiat incognitum,
veluti verbi alicuius sonū, quo quid signifi-
cetur ignorat, cupit scire quid nā sit, i. sonus
ille, cui rei cōmemorandæ institutus sit: ueluti
si audiat cum d̄s temetū, & ignorans quid
sit, requirat. Iam itaq; oportet ut nouerit si-
gnū esse, i. non esse inanē illā vocem, sed ali-

quid ea significari: alioquin iā notū est hoc
trissyllabū, & articulatā speciē suam impres-
sit animo per sensum aurium. Quid amplius in
eo requiritur, quo magis innotescat, cuius
oēs literæ omniaq; soni spatia nota sunt: nisi
quia simul innotuit signū esse, mouitq; scien-
di cupiditatē, cuius rei signū sit? Quo igitur
amplius notū est, sed nō plene notum est, eo
cupit animus de illo nosse q̄ reliquum est.
Si. n. tantūmodo esse istā uocē nosset, eamq;
alicuius rei signū esse non nosset, nihil iam
q̄reret de sensibili re, quantū poterat sentien-
do percepta. Quia uero non solū esse uocē,
sed & signū esse iam nouit perfecte id nosse
uult. Neque ullū perfecte signū noscitur, nisi
cuius rei signū sit, cognoscatur. Hoc ergo q̄
ardenti cura q̄rit ut nouerit, studioq; accen-
sus insistit, nō pōt dici esse sine amore. Quid
igitur amat? Certe. n. amari aliquid nisi notū
nō pōt. Neque. n. ille istas tres syllabas amat,
quas iā notas habet. Quod si hoc in eis amat,
quia scit eas significare aliquid, nō inde nūc
agitur, non. n. hoc nosse q̄rit. Sed in eo quod
scire studet, quid amet inquirimus, q̄ profe-
cto nondū nouit: & propterea miramur cur
amet, qm̄ firmissime nouimus amari, nisi no-
ta non posse. Quid ergo amat, nisi quia nouit
atque intuetur in rationibus rerum, quæ sit
pulchritudo doctrinæ, qua continentur noti-
tiæ signorum omnium: & quæ sit utilitas in ea
peritia, qua inter se humana societas sensa
cōmunicat, ne sibi hominum cētus deterio-
res sint quamuis solitudine, si cogitationes
suas colloquendo non misceant? Hanc ergo
speciem decoram, & utilem cernit anima, &
nouit & amat: eamq; in se perfici studet quā-
tum potest, quisquis uocum significantium
quæcunq; ignorat, inquirat. Aliud est enim
quod eam in ueritatis luce conspicit, aliud
quod in sua facultate concupiscit. Conspicit
nanq; in luce ueritatis q̄ magnum, & quam
bonum sit omnes omnium gentium linguas
intelligere ac loqui, nullamque ut alienige-
nam audire, & à nullo ita audiri. Cuius noti-
tiæ decus cogitatione iā cernitur, amaturq;
res nota, quæ ita cōspicitur, atq; inflammat
studia discētium, ut circa eam moueantur,
eiq; inhient in omni opera, quam impendūt
consequendæ tali facultati, ut etiam usu am-
plectantur quod ratione prænoscent: atque
ita quisque, cui facultati spe propinquat, ei
seruen-

Q 2

feruentius amore inardescit. Eis doctrinis quæpe studetur vehementius, quæ capi posse non desperantur. Nam cuius rei adipiscendæ spem quisque non gerit, aut tepide amat, aut omnino non amat, quamuis quæ pulchra sit videat. Quocirca quia omnium linguarum scientia ferè ab omnibus desperatur, suæ gentis quisque maxime studet, ut nouerit. Quod si & illi ad perfectum percipiendæ se non sufficere sentit, nemo tam tam desidiosus est huius notitiæ, qui non cum audierit incognitum verbum, velit nosse quod illud sit, & si potest, quærat ac discat. Quod dum quærit utique in studio discendo est, & ut amare rem incognitam, quæ non ita est. Species namque illa tangit animum quam nouit & cogitat, in qua elucet decus consociandorum animorum in vocibus notis audiendis, atque reddendis, eaque accendit studio quærentem quidem quæ ignorat, sed notam formam, quo id pertineat, intuentem & amantem. Itaque si quærenti, verbi gratia, quid sit temetum, hoc enim exempli causa posueram, dicatur, quid ad te pertinet, respondebit, ne forte audiam loquentem, & non intelligam: aut vsquam forte id legam & quid scriptor senserit nesciam. quis tandem huic dicat noli intelligere quod audis, noli nosse quod legis? Omnibus nam ferè animis rationalibus in promptu est ad videndum huius peritiæ pulchritudo, qua hominum inter se cogitata, significantium vocum enunciatione noscuntur: propter hoc notum decus, & ob hoc amatum quia notum, studiose quæritur verbum illud ignotum. Itaque cum audierit atque cognouerit temetum à veteribus vinum appellatum, sed iam ex usu loquendi quæ nunc habemus hoc vocabulum emortuum, propter nonnullos fortasse veterum libros sibi necessarium deputabit. Si autem & illos superuacaneos habet, forte iam nec dignum quæ memoriam commendat existimat, quia videt ad illam speciem doctrinæ quæ notam mente intuetur atque amat, minime pertinere. Quamobrem omnis amor studentis animi, hoc est volentis scire quod nescit, non est amor eius rei quæ nescit, sed eius quæ scit per quam vult scire quæ nescit, aut si tam curiosus est, ut non per causam aliam notam, sed solo amore rapiatur incognita sciendi, discernendus quidem est à studiosi nomine iste curiosus, sed nec ipse amat incognita, imo congruentius dicitur, odit incognita, quæ nulla esse vult, dum vult omnia esse

cognita. Sed ne quisquam nobis difficiliorem referat rationem, asserens tam non posse quemquam odisse quæ nescit, quæ non potest amare quæ nescit, non resistimus verbis, sed intelligendum est, non hoc idem dici cum dicitur, amat scire incognita, ac si diceretur, amat incognita. Illud enim fieri potest, ut amet quisque scire incognita: ut autem amet incognita non potest. Non enim frustra ibi est positum scire: Quoniam qui scire amat incognita, non ipsa incognita, sed ipsum scire amat. Quod nisi haberet cognitum, neque scire se quicquam posset fidenter dicere, neque nescire. Non solum nam qui dicit scio, & verum dicit necesse est, ut quid sit scire sciat: sed et qui dicit nescio, idque fidenter & verum dicit, & scit verum se dicere, scit utique quid sit scire, quia & discernit ab sciente nescientem cum veraciter se intuens dicit nescio. & cum ipsum se scit se verum dicere, unde sciret, si quid sit scire, nesciret? Quilibet igitur studiosus, quilibet curiosus non amat incognita, et cum ardentissimo appetitu instat scire quæ nescit. Aut enim iam genere notum habet, quæ amat, idque nosse expetit, etiam in aliqua re singula, vel in singulis rebus quæ illi nondum notæ forte laudantur fingitur; animo imaginariam formam qua excitetur in amorem. Unde autem fingit, nisi ex ipsis quæ iam nouerat? Cui tamen formæ animo figuratæ atque in cogitatione notis simæ, si eam quæ laudabatur dissimilem inuenit, fortasse non amabit. Quod si amauerit, ex illo amare incipiet ex quo didicit. Paulo ante quippe alia erat quæ amabatur, quæ sibi animus formans exhibere consueuerat. Si autem illæ formæ similem inuenit quam fama prædicauerat, cui vere possit dicere, iam te amabam, nec tunc utique amabat incognitam, quæ in illa similitudine nouerat. Aut in specie sempiternæ rationis videmus aliquid, & ibi amamus, quæ cum expressum in aliqua rei temporalis effigie, illis qui experti sunt laudantibus. & amamus & credimus, non aliquid amamus incognitum, unde iam supra satis disseruimus: aut aliquid notum amamus, propter quod ignotum aliquid quærimus: cuius ignoti amor nequaquam nos tenet, sed illius cogniti, quo pertinere nouimus, ut illud etiam quæ adhuc ignotum quærimus nouerimus: sicut de incognito verbo paulo ante locutus sum. Aut ipsum scire quisque amat, quæ nulli scire aliquid cupienti esse incognitum potest. His cau-

sis

sis videntur amare incognita, quæ scire aliquid volunt quæ nesciunt, & per ardentiore quærendi appetitum sine amore esse dici non possunt. Sed quæ se res aliter habeat, nec omnino quicquam amet incognitum, arbitror me persuasisse verum diligenter intuentibus. Sed quia exempla quæ dedimus eorum sunt quæ aliquid quæ ipsi non sunt nosse cupiunt, videndum est, ne forte aliquid nouum genus appareat cum seipsa mens nosse desiderat. Quid ergo amat mens, cum ardentem seipsam quærit ut nouerit, dum incognita sibi est? Ecce enim mens semetipsam quærit, ut nouerit, & inflammatur hoc studio. Amat igitur. Sed quid amat? Seipsam? Quomodo, cum se nondum nouerit, nec quicquam possit amare quod nescit? An ei fama prædicauit speciem suam, sicut de absentibus solemus audire? Forte ergo se non amat, sed quod de se fingit hoc amat, longe fortasse aliud quam ipsa est, aut si se mens sui similem fingit, & ideo cum hoc fingentem amat, se amat antequam nouerit, quia id quæ sui simile est intuetur. nouit igitur alias mentes ex quibus se fingat, & gæne ipso sibi nota est. Cur ergo cum alias mentes nouit, se non nouit cum seipsa nihil possit esse presentius? Quod si oculis corporis magis alij oculi noti sunt, quam ipsi sibi, non se ergo quærat nunquam inuentura. Nunquam nam oculi præter specula videntur. Nec ullo modo putandum est etiam rebus in corporeis contemplandis tale aliquid adhiberi, ut mens tanquam in speculo se nouerit. An in ratione ueritatis eternam uideat quæ speciosum sit nosse semetipsam, & hoc amat quod uidet, studetque in se fieri: quia quauis sibi nota non sit, notum tamen ei est quam bonum sit ut sibi nota sit. Et hoc quidem per mirabile est, nondum se nosse, & quæ pulchrum sit se nosse, iam nosse. An aliquem finem optimum, id est, securitatem & beatitudinem suam uidet, per quandam occultam memoriã, quæ in longinqua eam progressam non deseruit, & credit ad eundem finem, nisi seipsam cognouerit, se peruenire non posse? Ita dum illud amat, hoc quærit: & notum amat illud, propter quod quærit ignotum. Sed cur memoria beatitudinis suæ potuit & memoria sui cum ea perdurare non potuit, ut tam se nosset quæ uult peruenire, quam nouit illud quo uult peruenire? An cum se nosse amat, non se quam nondum nouit, sed ipsum nosse amat, acerbiusque tolerat seipsam deesse scientiæ suæ, quæ uult cuncta comprehendere? No-

uit autem quid sit nosse, & dum hoc amat quæ nouit etiam se cupit nosse. Vbi ergo nosse suum nouit, si se non nouit? nam nouit quæ alia nouerit, se autem non nouerit: hinc enim nouit & quod sit nosse. Quo pacto igitur se aliquid scientem scit, quæ seipsam nescit? neque nam alteram mentem scientem scit, sed seipsam. Scit igitur seipsam. Deinde cum se quærit ut nouerit, quærentem se iam nouit. Iam se ergo nouit. Quapropter non potest omnino nescire se, quæ dum se nescientem scit, se utique scit: si autem se nescientem nesciat non se quærit ut sciat. Quapropter eo ipso quo se quærit magis se sibi notam quam ignotam esse conuincitur. Nouit nam se quærentem atque nescientem, dum se quærit ut nouerit. Quid ergo dicemus? An quod ex parte se nouit, ex parte non nouit? Sed absurdum est dicere, non eam totam scire quæ scit. Non dico totum scit, sed quæ scit, tota scit. Cum itaque aliquid de se scit quod nisi tota non potest, tota se scit. Sit autem se aliquid scientem, nec potest quicquam scire nisi tota. Scit se igitur tota. Deinde quid eius tam notum est quæ se uiuere? Non potest autem & mens esse, & non uiuere, quando habet etiam amplius ut intelligat, nam & animæ bestiarum uiuunt, sed non intelligunt. Sicut ergo mens tota est, sic tota uiuit. Nouit autem uiuere se. Totam se igitur nouit. Postremo cum se nosse mens quærit, mentem se esse iam nouit: alioquin utrum se quærat ignorat, & aliud pro alio forsitan quærat. Fieri enim potest ut ipsa non sit mens atque ita dum mentem nosse quærit, non seipsam quærit. Quapropter quoniam cum quærit mens quid sit mens, noui quod se quærat, profecto nouit quod ipsa sit mens. Porro si hoc in se nouit quod mens est, & tota mens est, tota se nouit. Sed ecce non se nouerit esse mentem, cum autem se quærit, hoc tantummodo nouerit quod se quærat. Potest enim etiam sic aliud pro alio quærentem, si hoc nescit: ut autem non quærat aliud pro alio, proculdubio nouit quid quærat. At si nouit quod quærat, & seipsam quærit, seipsam utique nouit. Quid ergo adhuc quærit? quod si ex parte se nouit, ex parte autem adhuc quærit, non seipsam, sed partem suam quærit. Cum enim ea ipsa dicitur, tota dicitur. Deinde quæ nouit nondum se à se inuentam totam, nouit quanta sit tota. Atque ita quærit quod deest, quemadmodum solemus quærentem, ut ueniat in mentem quod excidit, nec tamen

Aug. Tomus tertius. Q 3 pe-

Supra eodemo.

Al. Temetum uinum est ab antiquis dictum.

Nem prosequi mar ino gnita.

Argumentum tamen quomodo mens ex parte sibi sit nota. Cap. 4.

L

penitus excidit, quia potest recognosci, cum venerit hoc esse quod quærebatur. Sed quomodo mens veniat in mentem, quasi possit mens in mente non esse. huc accedit, quia si parte inuenta, non se tota quærit, tñ tota se quærit. Tota ergo sibi præsto est, & quid adhuc quærat non est: hoc enim deest quod quæritur, non illa quæ quærit. Cum itaq; tota se quærit, nihil eius deest: aut si non tota se quærit sed pars quæ inuenta est quærit partem quæ nondum inuenta est, non se ergo mens quærit, cuius se nulla pars quærit: pars enim quæ inuenta est, non se quærit. pars autem quæ nondum inuenta est, nec ipsa se quærit, quoniam ab ea quæ iam inuenta est parte quæritur. Quocirca quia nec tota se mens quærit, nec pars eius vlla se quærit, se mens omnino non quærit. Vt quid ergo ei præceptum est, ut seipsam cognoscat? Credo ut seipsam cogitet, ut secundum naturam suam viuat, id est ut secundum naturam suam ordinari appetat, sub eo scilicet cui subdedita est, supra ea quibus præponenda est: sub illo à quo regi debet, supra ea quæ regere debet. Multa enim per cupiditatem prauam tanquam sibi sit oblita, sic agit. Videt enim quædam intrinsecus pulchra, in præstantiore natura quæ Deus est. Et cum instare debeat ut eis fruatur, volens ea sibi tribuere, & non ex illo similis illius, sed ex seipsa esse quod ille est, auertitur ab eo, moueturque & labit in minus, & minus, quod putatur amplius & amplius, quia nec ipsa sibi, nec ei quicquam sufficit recedenti ab illo qui solus sufficit. Ideoque per egestatem ac difficultatem sit nimis intemta in actiones suas, & inquietas delectationes quas per eas colligit: atque ita cupiditate acquirendi notitias ex ijs quæ foris sunt, quorum cognitum genus amat, & sentit amitti posse nisi impensa cura teneatur, perditque securitatem, tantoque seipsam minus cogitat, quanto magis secura est, quod se non possit amittere. Ita cum aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare. Neque enim multarum doctrinarum peritum, ignorare Grammaticam dicimus cum eam non cogitat, quia de medicina arte, tunc cogitat, cum ergo aliud sit non se nosse, aliud non se cogitare, tanta vis est amoris, ut ea quæ cum amore diu cogitauerit, eisque cura glutino inhaerit, attrahat seculum etiam cum ad se cogitanda quodammodo redit. Et quia illa corpora sunt quæ foris per sensum carnis adamauit, eorumque

Animus ad in corpore amoris ex cit. m. l. v. Cap. 5.

A

diuturna quadam familiaritate implicata est, nec seculum potest introrsum tanquam in regionem incorpoream naturæ ipsa corpora inferre, imagines eorum conuoluit, & rapit, factas in semetipsa de semetipsa. Dat enim eis formandis quiddam substantiæ suæ, seruat autem aliquid quo libere de specie talium imaginum iudicet, & hoc est magis mens, id est, rationalis intelligentia, quæ seruatur ut iudicet. Nam illas animæ partes quæ corporum similitudini bus informantur, etiam cum bestiis nos communes habere sentimus. Errat autem mens, cum se istis imaginibus tanto amore coniungit, ut etiam se esse aliquid huiusmodi existimet. Ita enim composita eis quodammodo, non id existendo sed putando, non quo se imaginem putet sed omnino illud ipsum cuius imaginem secum habet. Viget quippe in ea iudicium discernendi corpus quod foris relinquit, ab imagine quam de illo seculum gerit, nisi cum ita exprimentur eadem imagines tanquam foris sentiantur, non intus cogitentur, sicut dormientibus, aut furentibus, aut in aliqua ekstasi accidere solet. Cum itaque se tale aliquid putat, corpus esse se putat. Et quia sibi bene conscia est principatus sui quo corpus regit, hinc factum est ut quidam quærent quid corporis amplius valet in corpore, & hoc esse mentem, vel omnino totam animam existimarent, ut Empedocles & Ericates opinati sunt. Itaque scriptura dicit, Confitebor tibi domine in toto corde tuo, Hoc enim abutendo vel transfereundo vocabulum ducitur à corpore ad animam, sed ipsam omnino particulam corporis quam in visceribus dilaniatis videmus, eam esse putauerunt. Alij ex minutissimis indiuiduis corpusculis quas atomos dicunt, concurrentibus in se atque coherentibus, eam confici crediderunt. Alij aerem, alij ignem substantiam eius esse dixerunt. Alij eam nullam esse substantiam, quia nisi corpus nullam substantiam poterant cogitare, & eam corpus esse non inueniebant, sed ipsam temperationem corporis nostri vel copagem primordiorum, quibus ista caro tanquam connectitur, esse opinati sunt. Et hi omnes eam mortalem esse senserunt, quia siue corpus esset, siue aliqua compositio corporis, non posset vtiq; immortaliter permanere. Qui vero eius substantiam

Imaginatio fallax. Cap. 6.

C

Error in omni anima. Cap. 7.

Philosophus in 2. de anima. Mat. 11.

Infra Cap. 11.

Animus à sensibilibus abducens. c. 8.

tiam vitam quandam nequam corpoream, quam quidem vitam omnem viuum corpus animantem ac viuificantem esse repperunt, consequenter & immortalē, quia vita carere vita non potest, ut quisque potuit probare conati sunt. Nam de quinto illo nescio quo corpore, quod notissimis quatuor huius mundi elementis quidam coniungentes, hinc animam esse dixerunt, hoc loco diu differendum non puto. Aut enim hoc vocant corpus quod nos, cuius in loci spatio pars toto minor est, & in illis annumerandi sunt qui mentem corpoream esse crediderunt: aut si vel omnem substantiam, vel omnem mutabilem substantiam corpus appellant, cum sciant non omnem locorum spatium aliqua longitudine & latitudine & altitudine contineri, non cum eis de vocabuli ratione pugnandum est. In his omnibus sententijs quisquis videt mentis naturam & esse substantiam & non esse corpoream, id est, non minore sui parte minus occupare loci spatium maiusque maiore, simul oportet videat eos qui opinantur esse corpoream, non ob hoc errare quod mens desit eorum notitia, sed quod adiungunt ea, sine quibus nullam possunt cogitare naturam. Sine phantasij enim corporum quicquid nisi fuerint cogitare, nihil omnino esse arbitrantur. Ideoque non se tanquam sibi desit mens, requirat. Quid enim tantam cognitioni adest, quod id quod menti adest aut quid tam menti adest, quod ipsa mens? Unde & ipsa quæ appellatur inuentio, si uerbi originem retractemus, quid aliud resonat nisi quia inuenire est in id uenire quod quærit? propterea quæ quasi vltro in mentem ueniunt, non uitate dicuntur inuenta, quamuis cognita dici possint, quia non in ea quærendo tendebamus ut in ea ueniremus, hoc est ea inueniremus. Quapropter sicut ea quæ oculis, aut ullo alio corporis sensu requirunt, ipsa mens quærit, ipsa enim est sensum carnis intendit, tunc autem inuenit, cum in ea quæ requiruntur idem sensus uenit: Sic alia, quæ non corporeo sensu internuncio, sed per seipsam nosse debet, cum in ea uenit, inuenit: aut in superiore substantia, id est in Deo, aut in ceteris animæ partibus. sicut de ipsis imaginibus corporum cum iudicat, intus enim in anima eas inuenit per corpus impressas. Ergo se ipsam quemadmodum quærat & inueniat, mirabilis quæstio est, quo tectat, ut quærat, aut quo ueniat, ut inueniat: Quid enim tam in mente quam mens est? Sed quia in ijs est quod cum amore cogitat, sensibilibus autem, id est, cor-

poralibus cum amore affuefacta est, non ualet sine imaginibus eorum esse in semetipsa. Hinc ei oboritur erroris dedecus, dum rerum sensuum imagines discernere à se non potest, ut se solam uideat. Cohæserunt enim mirabiliter glutino amoris, & hæc est eius immunditia, quam dum se solam nititur cogitare, hoc se putat esse sine quo se non potest cogitare. Cum igitur ei præcipitur, ut seipsam cognoscat, non se tanquam sibi detracta sit quærat, sed id quod sibi addidit detrahat. Interior est enim ipsa, non solum quam ista sensibilia quæ manifeste foris sunt, sed etiam quam imagines eorum quæ in parte quadam sunt animæ, quam habent & bestiarum, quamuis intelligentia careant, quæ mentis est propria. Cum ergo sit mens interior quodammodo exit à semetipsa, cum in hæc quasi uestigia multarum intentionum exerit amoris affectum. Quæ uestigia tanquam imprimuntur memoriæ, quam hæc quæ foris sunt corporalia sentiuntur, ut etiam cum absunt ista, præsto sint tamen imagines eorum cogitantibus. Cognoscat ergo semetipsam, nec quasi absentem se quærat, sed intentionem uoluntatis qua per alia uagabatur statuatur in semetipsam, & se cogitet. Ita uidebit quod nunquam se non amauerit, nunquam quam nescierit: sed aliud secum amando cum eo se confundit & concreuit quodammodo, atque ita dum sicut unum diuersa complectitur, unum putauit esse, quod diuersa sunt. Non itaque uelut absentem se quærat cernere, sed presentem se curet discernere. Nec se quasi non norit cognoscat, sed ab eo quo alterum nouit dignoscat. Ipsum enim quod audit, cognosce teipsam, quomodo agere curabit, si nescit, aut quid sit cognosce, aut quid sit teipsam? Si autem utrunque nouit, nouit & seipsam, quia non ita dicitur menti cognosce teipsam, sicut dicitur, cognosce cherubin aut seraphin. De absentibus enim illis credimus secundum quod celestes quædam potestates esse prædicantur. Neque sicut dicitur, cognosce uoluntatem illius hominis, quod nobis nec ad sentiendum ullo modo, nec ad intelligendum præsto est, nisi corporalibus signis editis, & hoc ita ut magis credamus quod intelligamus. Neque ita ut dicitur homini, uide faciem tuam, quod nisi in speculo fieri non potest. Nam & ipsa nostra facies absens ab aspectu nostro est, quia non ibi est quo ille dirigi potest. Sed cum dicitur menti, cognosce teipsam, eo ictu quo intelligit quod dictum

G

Mens se est, ita se nouit. c. 8.

H

Q 4 est,

est, seipsam, cognoscit seipsam, nec ob aliud quā eo quo sibi præsens est. Si autē q̄ dictum est non intelligit, non utiq; facit. hoc igitur ei præcipitur ut faciat, q̄ cum ipsum præceptū intelligit, facit. Non ergo adiungat aliud ad id, q̄ seipsam cognoscit, cū audit ut seipsam cognoscat. Certe. n. nouit sibi dici, sibi, s. quæ est, & uiuit, & intelligit. Sed est & cadauer, uiuit & pecus? intelligit autē nec cadauer nec pecus. Sic ergo se esse & uiuere scit, quō est, & uiuit intelligentia. Cū ergo, uerbi gratia, mens aerē se putat, aerē intelligere putat, se tñ intelligere scit: aerem autē se esse nō scit, sed putat. Secernat q̄ se putat, cernat q̄ scit, hoc ei remaneat. Vnde ne illi quidē dubitauerunt, qui aliud atq; aliud corpus esse mentem putauerunt. Neque. n. omnis mens aerē se esse existimat, sed aliæ ignē, aliæ cerebrū, aliæq; aliud corpus, & aliud aliæ, sicut supra commemorauimus: omnes tñ se intelligere nouerunt & esse & uiuere: sed intelligere ad id q̄ intelligunt referunt, esse autem & uiuere ad seipsas. Et nulli est dubium, nec quenquā intelligere qui non uiuat, nec quenquam uiuere qui non sit. Ergo consequenter & esse & uiuere id q̄ intelligit, non sicuti est cadauer q̄ non uiuit, nec sicuti uiuit anima quæ non intelligit, sed proprio eodemq; præstantiore modo. Item uelle se sciunt, neque hoc posse quenquā qui non sit & qui non uiuat pariter sciuntur. Itēq; ipsam uoluntatē referunt ad aliquid q̄ ea uoluntate uolunt. Meminisse ēt se sciunt, simulq; sciunt q̄ nemo meminisset nisi esset ac uiueret. Sed & ipsam memoriam referimus ad aliquid q̄ ea meminimus. Duo bus igitur horū trium, memoria & intelligentia multarum rerū notitia atq; scientia continentur. Voluntas autē adest, per quā fruamur eis vel utamur. Fruimur. n. cognitis in quibus uoluntas ipsa propter seipsa delectata conqueiscit: utimur uero eis quæ ad illud referimus quo fruendum est. Nec est alia uita hominum uitiola atq; culpabilis q̄ male utens & male fruens. De qua re non est nunc differendi locus. Sed qm̄ de natura mentis agitur, remoueamus à cōsideratione nostra omnes notitias quæ capiuntur extrinsecus per sensus corporis; & ea q̄ posuimus omnes mētes de seipsis nosse certasq; esse diligentius attendamus. Vtrū. n. aeris sit vis uiuendi, reminiscendi, intelligendi, uolendi, cogitandi, sciendi,

iudicandi, an ignis, an cerebri, an sanguinis, an atomorū, an præter uisitata quatuor elementa, quinti nescio cuius corporis, an ipsius carnis nostræ cōpago, uel tēperamentū hęc efficiere ualeat, dubitauerunt homines: & alius hoc, alius aliud affirmare conatus est. Viuere se tñ & meminisse, & intelligere, & uelle, & cogitare, & scire, & iudicare quis dubitet? Quis quidem ēt si dabitur uiuit, si dubitat unde dubitet meminit, si dubitat dubitare se intelligit, si dubitat certus esse uult, si dubitat cogitat, si dubitat scit se nescire, si dubitat iudicat non se temere cōsentire oportere. Quisquis igitur aliunde dubitat de his omnib. dubitare non debet, quæ si non essent, de vlla re dubitare non posset. Hęc omnia qui uel corpus uel cōpositionē seu tēperationē corporis esse mentē putant, in subiecto esse uolunt uideri, ut substantia sit aer, uel ignis, siue aliquod aliud corpus, q̄ mentē putant: intelligentia uero ita insit huic corpori, sicut qualitas ei; ut illud subiectum sit, hęc in subiecto: subiectum, s. mens quam corpus esse arbitrantur, in subiecto autē intelligentia, siue quid aliud eorū quæ certa nobis esse cōmemorauimus. Iuxta opinantur ēt illi qui mentem ipsam negant esse corpus, sed cōpaginem aut tēperationē corporis. Hoc. n. interest, q̄ illi mentē ipsam dicunt esse, substantiam, in quo subiecto sit intelligentia: illi autē ipsam mentem in subiecto esse dicunt, corpore, s. cuius cōpositio uel tēperatio est. Vnde consequenter ēt intelligentiam quid aliud q̄ in eodem subiecto corpore existimant? Qui omnes nō aduertunt, mentem nosse se ēt cum querit se sicut iam ostendimus. Nullo modo autem recte dī sciri aliqua res, dū eius ignoratur substantia. Quapropter cū se mens nouit, substantiam suam nouit, & cū de se certa est, de substantia sua certa est. Certa est autē de se, sicut conuincunt ea quæ supra dicta sunt. Nec omnino certa est, utrum aer, an ignis sit, an aliquod corpus, uel aliquid corporis. Non est igitur aliquid eorum. Totumq; illud q̄ se iubetur ut nouerit, ad hoc pertinet ut certa sit, non se esse aliquid eorum de quibus incerta est, idq; solum esse se certa sit, quod solū esse se certa est. Sic. n. cogitat ignem aut aerem, & quicquid aliud corporis cogitat. Neque ullo modo fieri posset ut ita cogitaret id q̄ ipsa est, quemadmodū cogitat id q̄ ipsa non est.

Mē q̄ nō intelligit quid non sit. c. 10.

1. sen. di. 1. c. ubi dicitur q̄ cadet ergo, & ca. hęc ergo.

R

est. Per phantasiam quippe imaginariam cogitat hęc omnia, siue ignem, siue aerem, siue illud, uel illud corpus, partem uel uillam, siue cōpaginem tēperationemq; corporis, nec utique ista omnia, sed aliquid horum esse dī. Si quid autem horum esset, aliter id q̄ cetera cogitaret, non, s. per imaginale figmentum, sicut cogitantur absentia, quæ sensu corporis tacta sunt, siue omnino ipsa, siue eiusdem generis aliqua, sed quadā interiore, non simulata, sed uera præsentia. Non. n. quicquam illi est seipsa præsentius, sicut cogitat uiuere se & meminisse & intelligere & uelle se. Non uit. n. hęc in se, nec imaginatur quasi extra se illa sensu tergerit, sicut corporalia quæq; tanguntur. Ex quorum cogitationibus si nihil sibi affingat, ut tale aliquid esse se putet, quicquid ei de se remanet, hoc solum ipsa est. Re motis igitur paulisper ceteris, quorum mēs de seipsa certa est: tria hęc potissimum considerata tractemus memoriam, intelligentiā, uoluntatem. In his. n. tribus inspici solent ēt ingenia paruulorum cuiusmodi præferat indolem. Quanto quippe tenacius & facilius puer meminit, quantoq; acutius intelligit & studet ardentius, tanto est laudabilior ingenij. Cū uero de cuiusque doctrina queritur: nō quanta firmitate ac facilitate meminerit, uel quanto acumine intelligat, sed quid meminerit, & quid intelligat queritur. Et quia non tantum q̄ doctus sit consideratur laudabilis animus, sed etiam q̄ bonus, non tantum quod meminerit & quod intelligat, uerum etiam quid uelit attenditur; non quanta flagrantia uelit, sed quid uelit prius deinde quā tum uelit. Tunc. n. laudandus est animus uolenter amans, cū id quod amat uehementer amandū est. Cum ergo dicuntur hęc tria ingenium, doctrina, usus: primum horū consideratur in illis tribus, q̄ possit quisque memoria, & intelligentia, & uoluntate. Secundum eorum consideratur, quid habebat quisque in memoria, & intelligentia, quo studio ipsa uoluntate peruenerit. Iam uero usus tertius in uoluntate est pertractante illa quæ in memoria & intelligentia continentur, siue ad aliquid ea referat, siue eorum sine delectata conqueiscat. Vti. n. est assumere aliquid in facultatem uoluntatis: frui est autem, uti cum gaudio, non adhuc spei, sed iam rei. Proinde omnis q̄ fruitur, utitur: assumit. n. aliquid

1. sen. di. 1. c. not. dī uero.

B

in facultatem uoluntatis, cū sine delectationis. Non autē omnis qui utitur, fruitur: sed id q̄ in facultatem uoluntatis assumit, non pp̄ illud ipsum, sed pp̄ aliud appetit. Hęc igitur tria, memoria, intelligentia, uoluntas, qm̄ nō sunt tres uitæ, sed una uita, nec tres mentes, sed una mens, cōsequenter utiq; nec tres substantiæ sunt, sed una substantia. Memoria quippe q̄ uita & mens & substantia dī, ad seipsam dī. Quod uero memoria dī, ad aliquid relative dī. Hoc de intelligentia quoque, & de uoluntate dixerim. Et intelligentia quippe & uoluntas, ad aliquid dicuntur. Vita est autem unaquæque ad seipsam, & mens, & essentia. Quocirca tria hęc eo sunt unū, quo una uita, una mens, una essentia. Et quicquid aliud ad seipsa singula dicuntur, ēt simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo uero tria quo ad se inuicem referuntur, quæ si æqualia non essent, nō solum singula singulis, sed ēt omnibus singula, non utique se inuicem caperent. Neque. n. tātum à singulis singula, uerum etiā à singulis omnia capiuntur. Memini. n. me habere memoriam, & intelligentiam & uoluntatem, & intelligo me intelligere & uelle atq; meminisse, & uolo me uelle, & meminisse, & intelligere, totamq; meā memoriam & intelligentiam & uoluntatem simul memini. Quod. n. memoriam meā non memini, non est in memoria mea. Nihil autem tam in memoria, q̄ ipsa memoria est. Totam igitur memini. Item quicquid intelligo intelligere me scio, & scio me uelle quicquid uolo. Quicquid autem scio memini. Totam igitur intelligentiam, totamque uoluntatem meam memini. Similiter cū hęc tria intelligo, tota simul intelligo. Neque. n. quicquam intelligibile non intelligo, nisi quod ignoro. Quod autem ignoro, nec memini nec uolo. Quicquid itaque intelligibile non intelligo, consequenter etiam nō memini nec uolo. Quicquid autē intelligibile memini & uolo, consequenter intelligo. Voluntas ēt mea totam intelligentiam totamq; memoriam meam capit, dum toto utor q̄ intelligo & memini. Quapropter qm̄ inuicem à singulis, & tota omnia capiuntur æqualia sunt tota singula totis singulis, & tota singula simul omnibus totis, & hęc tria unum, una uita, una mens, una essentia. Iam ne igitur ascendendum est qualibuscunq; intentionis uiribus

1. sen. di. 3. c. nunc uero.

C

1. sen. di. 3. c. æqualia eriam.

1. sen. di. 3. c. tota que meā.

1. sen. di. 3. c. similiter cum hęc.

1. sen. di. 3. c. uoluntas mea, & c. hic attendendum.

D

1. sen. di. 1. c. ubi dicitur q̄ cadet ergo, & ca. hęc ergo.

cap. 12. bus ad illam summam & altissimam essentiam, cuius impar imago est humana mens, sed tñ imago: an adhuc eadē tria distinctius declaranda sunt in anima, per illa quæ extrinsecus sensu corporis capimus, vbi temporaliter imprimitur rerum corporearum notitia? Mentem quippe ipsam in memoria & intelligentia & voluntate suimetipsum talem reperiebamus, vt quoniam semper se nosse semperq; seipsam velle comprehendebatur, simul etiam semper sui meminisse, semperq; seipsam intelligere & amare comprehenderetur, quamuis nō semper se cogitare discretam ab eis quæ non sunt quod ipsa est: ac per hoc difficile in ea dignoscitur memoria sui, & intelligentia sui. Quasi non sint hæc duo, sed vnum duobus vocabulis appelletur, sic apparet in ea re vbi valde ista cōiuncta sunt, & aliud alio nullo præceditur tempore, amorq; ipse non ita sentitur esse, cum eum nō prodit indigentia, quoniam non semper præsto est quod amatur. Quapropter etiam tardioribus diluiscere hæc possunt, dum ea tractantur quæ ad animam tempore accedunt, & quæ illi temporaliter accidunt, cum meminit q̄ antea non meminerat, & cum videt quod antea non videbat, & cum amat q̄ antea non amabat. Sed aliud hæc tractatio iam poscit exordium, pp̄ huius libelli modum.

DAURELII AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER VNDECIMVS.

Effigii
trinitatis
et in corpore. c. 1.

Emini dubium est, sicut interiori hominem intelligentia sic exteriori sensu corporis præditum. Nitamur igitur si possumus in hoc quoque exteriori

Findagare qualecunq; vestigiū Trinitatis, non quia & ipse eodem modo sit imago Dei. Manifesta est quippe Apostolica scia, quæ interiori hominem renouari Dei agnitione declarat secūdū imaginem eius qui creauit eū, cum & alio loco dicat. Et si exterior homo noster corrūpitur, tñ interior renouatur de die in diem: In hoc ergo qui corrūpitur, q̄ramus quemadmodū possumus quandam Trinitatis effigiem, & si nō expressiorem, tñ fortassis ad dignoscendū faciliorem. Neque. n.

col. 3.

1. cor. 4.

frustra & iste homo dī, nisi quia inest ei nō nulla interioris similitudo, & illo ipso ordine conditionis nostræ quo mortales atq; carnales effecti sumus, facilius & quasi familiarius, visibilia q̄ intelligibilia pertractamus. Cum ista sint exterius, illa interius, & ista sensu corporis sentiamus, illa mente intelligamus, nosq; ipsi animi non sensibiles simus, i. corpora, sed intelligibiles, qm̄ vita sumus: tñ vt dixi, tanta facta est in corporibus consuetudo, & ita in hæc miro modo relabēs foras se nostra proiecit intentio, vt cum ab incerto corporum ablata fuerit, vt in spiritū multo certiore ac stabiliore cognitione figatur, refugiat ad ista, & ibi appetat requiem vnde traxit infirmitatem. Cuius ægritudini cōgruē dum est, vt si qñ interiora spiritalia accommodatius distinguere atq; facilius insinuare conamur, de corporalibus exterioribus similitudinum documenta capiamus. Sensu igitur corporis exterior homo præditus, sensit corpora, & iste sensus q̄ facile aduertitur quinque pertitus est, videndo, audiendo, olfaciēdo, gustando, tangendo. Sed & multum est & non necessarium, vt omnes hos quinque sensus id quod quærimus interrogemus. Quod enim nobis vnus eorū renunciat, et in ceteris valet. Itaque potissimum testimonio utamur oculorum. Is. n. sensus corporis maxime excellit, & est visioni mentis pro sui generis diuersitate vicinior. Cū igitur aliquod corpus videmus, hæc tria quod facillimum est consideranda sunt & dignoscēda. Primo ipsa res quam videmus, siue lapidem, siue aliquā flāmam, siue quid aliud q̄ videri oculis potest, q̄ vtiq; iam esse poterat, & antequam videretur. Deinde visio q̄ non erat priusquā rem illā obiectā sensui sentiremus. Tertio q̄ in ea re quæ videtur quādiu videtur sensum detinet oculorum, id est animi intētio. In his igitur tribus, non solum est manifesta distinctio, sed etiam discreta natura. Primū quippe illud corpus visibile longe alterius naturæ est q̄ sensus oculorum, quo sibi meti incidente fit visio. Ipsaq; visio quid aliud q̄ sensus ex ea re quæ sentitur informatus apparet? Quamuis re visibili detracta nulla sit, nec vlla omnino esse possit talis visio, si corpus non sit, quod videri queat. Nullo modo tamen eiusdem substantiæ est corpus quo formatur sensus oculorum, cum idē corpus videtur,

detur, & ipsa forma q̄ ab eodē imprimatur sensui, quæ visio vocatur. Corpus enim visū in sua natura separabile est: sensus autem qui iam erat in animante, eius priusquā videret quod videre posset cū in aliquid visibile incurreret, vel visio quæ fit in sensu ex visibili corpore cū iam cōiunctū est & videtur. Sensus ergo vel visio, id est, sensus formatus extrinsecus, ad animantis naturam pertinet omnino aliam q̄ est illud corpus quod videndo sentimus. quo sensus non ita formatur vt sensus sit, sed vt visio sit. Nam sensus & ante obiectum rei visibilis nisi esset in nobis, nō distaremus à cæcis, dū nihil videmus siue in tenebris, siue clausis luminibus. Hoc autē distamus, qd̄ nobis inest & non videntibus quod videre possimus qui sensus vocatur, illis vero non inest. Nec aliunde nisi quod eo carēt cæci appellantur. Itemq; illa animi intentio quæ in ea te quā videmus sensum tenet atq; vtrunq; coniungit, non tantū ab ea re visibili natura differt, quandoquidem iste animus illud corpus est, sed ab ipso quoq; sensu atq; visione, quoniam solius animi est hæc intentio: sensus autem oculorum nō ob aliud sensus corporis dicitur, nisi quia & ipsi oculi membra sunt corporis. Et quamuis nō sentiat corpus exanime, anima tamen commixta corpori per instrumentū sentit corporeū, & idem instrumentum sensus vocatur. Qui etiam passione corporis cum quisq; excæcatur interceptus extinguitur, cum idē maneat animus, & eius intentio, luminibus amissis, non habeat quidem sensum corporis quem videndo extrinsecus corpori adiungat, atq; in eo viso figat aspectū, visu tñ ipso indicet se adempto corporis sensu, nec perire potuisset, nec minui. Manet enim quidam videndi appetitus integer, siue id possit fieri, siue nō possit. Hæc igitur tria corpus quod videt, & ipsa visio, & quæ vtrunq; coniungit intentio, manifesta sunt ad dignoscendū, non solum propter propria singulorū, verumetiam propter differentiā naturarū. Atq; in his cū sensus non procedat ex corpore illo quod videtur, sed ex corpore sentientis animantis, cui anima suo quodam miro modo cōtemperatur, tamen ex corpore quod videtur gignitur visio, id est sensus ipse formatur: vt iā non tantum sensus qui etiam in tenebris esse integer potest, dum est incolumitas oculo

rū, sed etiam sensus informatus fit, q̄ visio vocatur. Gignitur ergo ex re visibili visio, sed non ex sola, nisi asit & videns. Quocirca ex visibili & vidente gignitur visio, ita sanē vt ex vidente fit sensus oculorū, & aspicientis atq; intuentis intentio, Illa tamen informatur corpore quod videtur, id est, à re aliqua visibili: qua detracta, nulla remanet forma quæ inerat sensui, dū adesset illud quod videbatur: sensus tamen ipse remanet qui erat & priusquā aliquid sentiretur: velut in aqua vestigium tandiu est, donec ipsum corpus q̄ imprimi inest: quo ablato nullū erit, cū remaneat aqua quæ erat, & antequam illā formam corporis caperet. Ideoq; nō possumus quidē dicere quod sensum gignat res visibilis, gignit tamē formam velut similitudinem suā, quæ fit in sensu, cū aliquid videndo sentimus. Sed corporis formā qua videm⁹, & forma quæ ab illa in sensu vidētis fit per eundē sensum, non discernimus, quoniam tanta cōiunctio est, vt non pateat discernēdi locus. Sed ratione colligimus nequaquā non potuisse sentire, nisi fieret in sensu nostro aliqua similitudo conspecti corporis. Neq; enim cū annulus ceræ imprimitur, ideo nulla imago facta est, quia non discernitur, nisi cū fuerit separata. Sed quoniam post ceram separatam manet quod factū est vt videri possit, propterea facile persuadetur, q̄ inerat iā ceræ forma impressa ex annulo, & antequā ab illa separaretur. Si autē liquido humori adiungeret annulus, eo detracto nihil imaginis apparet. Nec ideo tamē discernere ratio nō deberet, fuisse in illo humore antequā detraheretur, annuli formā factā ex annulo, quæ distinguenda est ab ea forma quæ in annulo est, vnde ista facta est, quæ detracto annulo non erit, quamuis illa in annulo maneat vnde ista facta est. Sic sensus oculorū, nō ideo non habet imaginem corporis quod videtur quandiu videtur, quia eo detracto non remanet. Ac per hoc tardioribus ingenijs, difficile persuaderi potest, formari in sensu nostro imaginē rei visibilis, cū eā videmus, & eandē formā esse visionē. Sed qui forte aduertent quod cōmemorabo, nō ita in hac inquisitione laborabunt. Plerunq; cū diu scule atēderimus quæq; luminaria, & inde oculos clauerimus, quasi versant in conspectu quidam

dam lucidi colores varie sese commutantes, & minus minusq; fulgentes donec omnino desistant. Quas intelligendū est reliquias esse formā illiusq; facta erat in sensu, cū corpus lucidū videretur paulatimq; & quodammodo gradatim deficiendo variari. Nā & inferarum fenestrarum cācelli, si eos forte intuebamur, sæpe in illis apparere coloribus vt manifestum sit hanc effectiōne nostro sensui ex ea re quæ videbat impressam. Erat ergo et cū videremus, & illa erat clarior & expressior sed multū conūcta cū specie ei rei eius quæ cernebatur, vt discerni omnino nō possit & ipsa erat visio. Quinetiam cū lucernæ

*Infra eo-
de. c. 11.*

A Iorū quasi geminatur, duæ visiones fiunt, cū sit res vna quæ videtur. Sigillatim quippe afficiuntur ijdem radij de suo quisq; oculo emicantes, dum nō sinuntur in illud corpus intuentium pariter coniuncteq; cōcurrere, vt vnus fiat ex utroq; contuitus. Et ideo si vnū oculum clauerimus, non geminum ignem, sed sicuti est vnum videbimus. Cui aut sinistro clauso illa species dīnit videri q̄ ad dextrū erat, vicissimq; dextro clauso illa intermoritur q̄ ad sinistrū erat, & longū est & rei præsentī nō necessariū modo quærere atque differere. Quod. n. ad susceptā q̄stionē satis est, nisi fieret in sensu nostro quædā imago simillima rei eius quam cernimus, non secundū oculorū numerū flammæ species geminaretur, cū quidā cernendū modus adhibitus fuerit, q̄ possit concursum separare radiorū. Ex vno q̄ppe oculo quolibet mō deducto aut impresso aut intorto, si alter clausus est dupliciter videri aliquid quod sit vnū nullo pacto potest. Quæ cū ita sint, tria hæc quāuis diuersa natura quæadmodū in quadam vnitate cōtemperetur meminimus; i. species corporis quæ videtur, & impressa eius imago sensui quod est visio, sensusve formatus, & voluntas animi quæ rei sensibili sensum admouet, in eoq; ipsam visionē tenet.

B Horū primū. i. res ipsa visibilis nō pertinet ad animantis naturā, nisi cū corpus nostrū cernimus. Alterum autē ita pertinet, vt & in corpore fiat, & per corpus in anima: fit enim in sensu, qui neq; sine corpore est, neq; sine anima. Tertium vero solius animæ est, quia voluntas est. Cum igitur horum trium tam diuersæ substantiæ sint, tū in tātam coeunt vni-

tatem, vt duo propria vix intercedēte iudice ratione discerni valeāt, species videlicet corporis quod videtur, & imago eius quæ fit in sensu. i. visio: Voluntas autē tantā vim habet copulandi hæc duo. vt & sensum formandū admoueat ei rei quæ cernitur, & in ea formatū teneat. Et si tam violenta est vt possit vocari amor, aut cupiditas, aut libido, etiam ceterum corpus animantis vehementer afficit. Et vbi nō resistit pigrior, duriorq; materies, in similem speciē coloremq; cōmutat: licet videre corpusculū chamæleontis, ad colores quos videt facillima conuersione variari. Aliorū aut animalū quia non est ad conuersionē facilis corpulentia, fetus plerunq; produnt libidines matū, cū quid magna delectatione conspexerint. Quam enim teneriora atq; vt ita dixerim, formabiliora sunt primordia seminum, tam efficaciter & capaciter sequuntur intētionē maternæ animæ, & quæ in ea facta est phantasiā, per corpus quod cupide aspexit. Sunt exempla quæ copiose cōmemorari possint, sed vnū sufficit de fidelissimis libris, qd̄ fecit Iacob vt oues

& capræ varios coloribus parerent, supponendo eis variata virgulta in canalibus aquarū, quæ potantes intuerentur eo tēpore quo conceperant. Sed anima rationalis deformiter viuūt, cū secundū Trinitatē exterioris hominis viuūt, i. cū ea quæ forinsecus sensum corporis formant, nō laudabilē voluntatem qua hæc ad vtile aliquid referat, sed turpē cupiditatē qua his inhærescat accōmodat. Quia et detracta specie corporis q̄ corporaliter scēiebatur, remanet in memoria similitudo ei⁹, quorū voluntas conuertat aciem vt inde formatur intrinsecus, sicut ex corpore obiecto sensibili sensus extrinsecus formabatur. Atq; ita fit illa Trinitas ex memoria & interna visione, & quæ vtrunq; copulat voluntate, quæ tria in vnū coguntur, ab ipso coactu cogitatio. dī. Nec in his rebus diuersa substantia est. Neq; n. aut corpus illud sensibile ibi est quod omnino discretum est ab animantis natura, aut sensus corporis ibi formatur vt fiat visio, aut ipsa voluntas id agit vt formandum sensum sensibili corpori admoueat; in eoq; formatum detineat: sed pro illa specie corporis q̄ videbatur extrinsecus, succedit memoria retinens illē speciē quā per corporis sensum cōbibit anima: proq; illa visione q̄ foris

*Chama-
leon.*

C

*Gen. 1.
2. R. 1.
ca. 11.
26.*

*Trinitas
satis
satis.*

D

foris erat cū sensus ex corpore visibili formaretur, succedit intus similis visio, cū ex eo q̄ memoria tenet formatur acies animi & absentia corpora cogitantur: voluntasque ipsa quō foris corpori obiecto (formandū sensū admouebat, formatumq; iungebat, sic aciem recordantis animi conuertit ad memoriā, vt ex eo q̄ illa retinuit, ista formetur, & fit in cogitatione similis visio. Sicut autē ratione discernebatur species visibilis, qua sensus corporis formabatur, & eius similitudo q̄ fiebat in sensu formato, ut esset visio, alioquin ita erant cōiunctæ, ut omnino una eademq; putaretur: sic illa phantasia cum animus cogitat speciem, nisi corporis, cū consistit ex corporis similitudine, quā memoria tenet, & ex ea quæ inde formatur in acie recordantis animi, tū sic vna & singularis apparet, vt duo quædā esse non inueniatur, nisi iudicante rōne: qua intelligimus aliud esse illud, q̄ in memoria manet et cum aliud cogitamus, & aliud fieri cū recordamur, i. ad memoriā redimus, & illic inuenimus eandē speciē. Quæ si ibi non esset, ita oblitos non esse diceremus vt omnino recolere non possemus. Si autem acies recordantis non formaretur ex ea re q̄ erat in memoria nullo modo fieret visio cogitantis: sed utriusq; coniunctio, i. eius quam memoria tenet, & eius q̄ inde exprimitur, ut formetur acies recordantis, quia simillimæ sunt, ueluti unā facit apparere. Cum aut cogitatis acies auersa inde fuerit, atq; id q̄ in memoria cernebatur desiterit intueri, nihil formæ q̄ impressa erat in eadē acie remanebit. Atque inde formabitur quo rursus conuersa fuerit vt alia cogitatio fiat. Manet tū illud, q̄ reliquit in memoria, & quo rursus cū id recordamur conuertatur & conuersa formet, atque vnum cū eo fiat unde formatur. Voluntas uero illa quæ hac atque illac fert & refert aciem formandā coniungitq; formatam, si ad interiorem phantasiā tota confluerit, atq; a præsentia corporum quæ circumiacet sensib. atq; ab ipsis sensibus corporis, animi aciem omnino auerterit, atque ad eam quæ intus cernitur imaginē penitus conuerterit, tanta offenditur. similitudo speciei corporalis expressa ex memoria, ut nec ipsa ratio discernere sinatur utrū foris corpus ipsum uideatur, an intus tale aliquid cogitetur. Nam interdū homines nimia cogitatione rerū uisi-

*Quo fit
hæc vni-
tas. c. 4.*

bilium uel illecti uel territi, et eiusmodi repente uoces ediderūt, quasi re uera in medijs talib. actionibus siue passionibus uersarentur. Et memini me audisse a quodā q̄ tam expressam & quasi solidā speciē feminei corporis in cogitādo cernere soleret, ut ei se quasi misceri sentiens, et genitalibus flueret. Tū habet uirium anima in corpus suū, & tantū ualet ad indumenti qualitātē uertendam atq; mutandam, quō homo afficiatur indutus qui cohæret indumento suo. Ex eodem genere affectionis et illud est q̄ in somnis per imaginē illudimur. Sed plurimum differt, utrum sopitis sensibus corporis, sicuti sunt dormientium, aut ab interiore cōpage turbatis, sicuti sunt furentium, aut alio quodāmodo alienatis, sicuti sunt diuinantium, vel prophetantium animi intentio quadā necessitate incurrat in eas quæ occurrunt imagines, siue ex memoria, siue alia aliqua occulta ui, per quasdam spirituales mixturas similiter spiritualis substantiæ, an sicut sanis atq; uigilantibus interdum contingit, ut cogitatione occupata uoluntas se auertat a sensibus, atque ita formet animi aciem uarijs imaginibus sensibilibus rerum, tū quam ipsa sensibilia sentiantur. Non tantum autem cum appetendo in talia uoluntas intēditur, fiunt istæ impressiones imaginum, sed etiam cū deuitandi & cauendi causa rapitur animus in ea contuenda quæ fugiat. Vnde nō solum cupiendo, sed et metuendo, infertur uel sensus ipsis sensibilibus, uel acies animi formanda imaginibus sensibiliū. Ita aut metus aut cupiditas, quanto uehementior fuerit, tanto expressius formatur acies, siue sentientis ex corpore q̄ in loco adiacet, siue cogitantis ex imagine corporis, quæ memoria continetur. Quod ergo est ad corporis sensum aliquod corpus in loco, hoc est ad animi aciem similitudo corporis in memoria: & q̄ est aspicientis visio, ad eam speciē corporis ex qua sensus formatur, hoc est visio cogitantis ad imaginem corporis in memoria constitutā, ex qua formatur acies animi: & q̄ est intentio uoluntatis ad corpus uisū, uisionemq; copulandam, ut fiat ibi quædam unitas triū, quāuis eorum sit diuersa natura, hoc est eadē uoluntatis intentio ad copulandam imaginē corporis quæ est in memoria, & uisionē cogitantis, i. formam quam cepit acies animi rediēs ad memoriā: ut fiat & hic quædam

quædam vnitas ex tribus, non iâ naturæ di-
uerſitate discretis, ſed vnus eiuſdemq; ſub-
ſtantix, quia hoc totū intus eſt, & totū vnus
animus. Sicut aut cum forma & ſpecies cor-
poris interierit, nō poteſt ad eā voluntas ſen-
ſum reuocare cernentis: ita cum imago quā
memoria gerit obliuione deleta eſt, non erit
quo aciem animi formandā voluntas recor-
dando retorqueat. Sed quia præualeat animus
non ſolū oblita, verum et nō ſenſa nec exper-
ta configere, ea quæ non exciderunt, augen-
do, minuendo, cōmutando, & pro arbitrio
componendo, ſæpe imaginatur quaſi ita ali-
quid ſit, q̄ aut ſcit non ita eſſe, aut nescit ita
eſſe. In quo genere cauendū eſt, ne aut men-
tiatur vt decipiat, aut opinetur vt decipiatur.
Quibus duobus malis euitatis nihil ei obſūt
imaginata phantaſmata: ſicut nihil obſunt ex
perta ſenſibilia, & retenta memoriter, ſi neq;
cupide appetantur ſi iuuant, neque turpiter
fugiantur ſi offendunt. Cum aut in his volun-
tas relictiſ melioribus auida volutatur, im-
munda ſit, atque ita & cū aſſunt pernicioſe, &
cum abſunt pernicioſus cogitatur. Male ita-
que viuunt, & deformiter ſecundum Trini-
tatem hominis exterioris: quia & illam Trini-
tatem, quæ licet interius imaginetur, exte-
riora tñ imaginatur, ſenſibiliū corporaliumq;
vtendorū cauſa peperit: Nullus. n. eis vti poſ-
ſet etiā bene, niſi ſenſarum rerum imagines
memoria tenerentur, & niſi pars maxima vo-
luntatis in ſuperioribus atque inferiorib. ha-
bitet. eaq; ipſa quæ commodatur, ſiue foris
corporibus, ſiue intus imaginibus eorū, niſi
quicquid in eis capit ad melioremq; vitam
referat, atq; in eo ſine cuius intuitu hæc agen-
da iudicat acquieſcat, quid aliud facimus, ni-
ſi q̄ nos Apoſtolus facere prohibet, dicens.
Rom. 12. Nolite conformari huic ſeculo? quapropter
non eſt iſta Trinitas imago Dei. Ex vltima
quippe, ideſt, corporea creatura, qua ſupe-
rior eſt anima, in ipſa anima ſit per ſenſum
corporis, nec tñ eſt omnino diſſimilis. Quid
enim non pro ſuo genere ac pro ſuo modu-
lo habet ſimilitudinem Dei, quando quidem
Deus fecit omnia bona valde, non ob aliud
niſi quia ipſe ſumme bonus eſt? In quantum
ergo bonum eſt quicquid eſt, intantum ſcili-
cet quamuis longe diſtantiſ, habet tñ non-
nullam ſimilitudinem ſummi boni: & ſi na-
turalem vtique rectam & ordinatā, ſi autem

vitioſam, vtique turpem atq; peruerſam. Nā
& animæ in ipſis peccatis ſuis non niſi quan-
dam ſimilitudinē Dei, ſuperba & præpoſte-
ra, & vt ita dicam, ſeruili libertate ſectantur.
Ita nec primis parentibus noſtris perſuaderi,
peccatum poſſet, niſi diceretur. Eritis ſicut
dij. Nō ſanè omne quod in creaturis aliquo
modo ſimile eſt Deo, et eiuſ imago dicenda
eſt, ſed illa ſola, qua ſuperior ipſe ſolus eſt.
Ea quippe de illo prorſus exprimitur inter-
quam & ipſum nulla interieſta natura eſt. Vi-
ſionis igitur illius, ideſt, formæ quæ ſit in ſen-
ſu cernentis, quaſi parens eſt forma corporis
ex qua ſit. Sed parens illa non vera, vnde nec
iſta vera proles eſt. Neque. n. omnino inde gi-
gnitur, qm̄ aliud adhibetur corpori, vt ex il-
lo formetur, ideſt ſenſus videntis. Quocirca
id amare, alienari eſt. Itaque voluntas quæ v-
trunque coniungit quaſi parentem & quaſi-
prolem, magis ſpiritualis eſt q̄ vtrumlibet il-
lorum. Nā corpus illud quod cernitur, om-
nino ſpiritale non eſt. Viſio vero quæ ſit in
ſenſu habet admixtum aliquid ſpiritale, quia
ſine anima fieri non poteſt. Sed non totū ita
eſt, quoniam ille qui formatur corporis ſen-
ſus eſt. Voluntas ergo quæ vtrunque coniun-
git, magis, vt dixi, ſpiritualis agnoſcitur, & id-
eo tanquam perſonam ſpiritus inſinuare in-
cipit in illa Trinitate. Sed magis pertinet ad
ſenſum formatum, q̄ ad illud corpus vnde
formatur. Senſus. n. animantis & voluntas ani-
mæ eſt, non lapidis aut alicuius corporis q̄
videtur. Non ergo ab illo quaſi parente pro-
cedit. Sed nec ab iſta quaſi prole, hoc eſt vi-
ſione ac forma quæ in ſenſu eſt. Prius. n. quā
viſio fieret, iam erat voluntas, quæ forman-
dum ſenſum cernendo corpori admouit,
ſed nondū erat placitum. Quō. n. placeret q̄
nondum erat viſum? Placitum autem quia &
voluntas eſt. Ideoq; nec quaſi prolem viſio-
nis poſſumus dicere voluntatē, quia erat an-
te viſionem, nec quaſi parentem, quia nō ex
voluntate, ſed ex viſo corpore formata & ex-
preſſa eſt: ſine fortaiſe voluntatis & requiem
poſſumus rectè dicere viſionem, ad hoc dū-
taxat vnum, ſ. videndum corpus. Neque. n.
propterea nihil aliud volet, quia videt ali-
quid quod volebat. Non itaque omnino
ipſa voluntas hominis cuius finis non eſt ni-
ſi beatitudo, ſed ad hoc vnum interim ſcili-
cet ſubiectum voluntas videndi finem non
habet

habet niſi viſionē, ſiue id referat ad aliud, ſi-
ue nō referat. Si enim nō refert ad aliud viſio-
nē, ſed tantū voluit vt videret; nō eſt diſputā-
dū quō oſtēdatur ſine volūtatis eſſe viſionē,
manifeſtū eſt. n. Si aut refert ad aliud, vult vt
que aliud, nec iâ videndi volūtas erit. Aut ſi
vidēdi, nō hoc videndi, ſed aliud tāquā ſi ve-
lit quiſq; videre cicatricem, vt inde doceat
vulnus fuiſſe: aut ſi velit videre fenestrā, vt p
fenestrā videat tranſeuntes: oēs iſtæ atq; aliæ
tales volūtates, ſuos prius ſines habent, q̄ re-
feruntur ad finē illius volūtatis qua volum⁹
beate viuere, & ad eā peruenire vitā quæ nō
referatur ad aliud, ſed amāti per ſeipſam ſuf-
ficiat. Volūtas ergo videndi, ſine habet viſio-
nē: & voluntas hanc rem videndi ſine habet
huius rei viſionē. Voluntas itaq; videndi ci-
caticē, ſine ſuū expetit, hoc eſt viſionē cica-
tricis, & ad eā vltra nō pertinet. Voluntas e-
nim probādi vulnus fuiſſe, alia voluntas eſt,
quanuis ex illa religeretur, cuius itē finis eſt
probatio vulneris. Et voluntas videndi fene-
ſtrā, ſine habet fenestræ viſionē. Altera eſt. n.
quæ ex iſta neſtitur volūtas, per fenestrā vi-
dendi tranſeuntes, cuius itē finis eſt viſio trā-
ſeuntium. Rectè aut ſunt uoluntates oēs ſibi-
met religatæ, ſi bona eſt illa quo referuntur: ſi
aut praua eſt, prauæ ſunt oēs. Et ideo recta-
rum uoluntatum connexio iter eſt quoddā
aſcendentiū ad beatitudinem, quod certis ue-
lut paſſibus agitur. Pruarum autē atq; diſtor-
tarū uolūtātū implicatio, uinculum eſt quo
alligabitur qui hoc agit, ut proijciatur in te-
nebras exteriores. Beatiergo qui factis & mo-
ribus cantant canticū graduū. Et uæ ijs qui
trahunt peccata, ſicut reſtem longam. Sic eſt
autem requies uoluntatis quæ dicimus ſine,
ſi adhuc refertur ad aliud, quemadmodum
poſſumus dicere requiem pedis eſſe in am-
bulando, cum ponitur unde alius innitatur,
quo paſſibus pergatur. Si autem aliquid ita
placet, ut in eo cū aliqua delectatione volū-
tas acquieſcat, nondum eſt tamen illud quo
tenditur, ſed & hoc refertur ad aliud, vt de-
putetur non tanquam patria ciuis, ſed tan-
quā reſectio, vel etiam meſio uiatoris. Iam
uero in alia Trinitate interiore quidam q̄ eſt
iſta in ſenſibiliū & ſenſibus, ſed tamen quæ
inde concepta eſt, cum iam non ex corpo-
re ſenſus corporis, ſed ex memoria forma-
tur acies animi, cū in ipſa memoria ſpecies

inheſerit corporis q̄ forinſecus ſenſimus,
illā ſpecie quæ in memoria eſt, quaſi paren-
tē dicimus eius quæ ſit in phantaſia cogitan-
tis. Erat enim in memoria, & priuſquā cogi-
taretur à nobis: ſicut erat corpus in loco, &
priuſquā ſentiret ut uiſio fieret. Sed cū cor-
pus cogitatur, ex illa quā memoria tenet ex-
primitur in acie cogitantis & reminſcendo
formatur ea ſpecies, quæ quaſi proles eſt e-
ius quā memoria tenet. Sed neq; illa uera
parens, neq; iſta uera proles eſt, Acies qui ip-
ſe animi quæ formatur ex memoria cū re-
cordādo aliquid cogitemus, nō ex ea ſpecie
procedit quā meminimus uiſam, quandoq;
de eorū meminiffe non poſſemus niſi uidiſ-
ſemus. Acies autē animi quæ reminſcendo
formatur erat etiam priuſquā corpus quod
meminimus uideremus, quanto magis priuſ
quā id memoriæ mādarem⁹? Quāquā itaq;
forma quæ ſit in acie recordantis, ex ea fiat q̄
ineſt memoriæ, ipſa tñ acies non inde exiſtit
ſed erat ante iſtā. Conſequens eſt aut vt ſi nō
eſt illa uera parens, nec iſta uera ſit proles.
Sed & illa quaſi parens, & iſta quaſi proles:
aliquid inſinuat, unde interiora atq; ueriora
exercitatus certiusq; uideantur. Difficilius
iâ plenè diſcernitur utrū uoluntas quæ me-
moriæ copulatur uiſionē, non ſit alicuius eo-
rū ſiue parens ſiue proles: & hanc diſcretionis
difficultatē facit eiuſdē nature atque ſubſtā-
tiæ paritas & æqualitas. Neq; enim ſicut fo-
ris facile diſcernebatur format⁹ ſenſus à ſen-
ſibili corpore, & voluntas ab utroq; propter
nature diuerſitatē quæ ineſt ab inuicē omni-
bus tribus, de qua ſatis ſupra diſſeruiſimus ita
& hic poteſt. Quāuis enim hæc Trinitas de
qua nunc queritur forinſecus inuecta eſt a-
nimo, intus tñ agitur, & nō eſt quicquā eius
præter ipſius animi naturā. Quo igitur pacto
demonſtrati poteſt uolūtātē, nec quaſi parē-
tē, nec quaſi prole eſſe ſiue corporeæ ſimili-
tudinis q̄ memoria cōtinetur, ſiue eius quæ
inde cū recordamur exprimitur, qm̄ utrunq;
in cogitando ita copulat, ut tanquam unum
ſingulariter appareat, & diſcerni ratione nō
poſſit? Atq; illud primū uideandū eſt, nō eſſe
poſſe uolūtātē reminſcendi, niſi uel totum,
uel aliqd rei eius quā reminſci uolumus, in
peneralibus memoriæ teneamus. Quod. n.
omnimodo & omni ex parte obliſi fuerim⁹
nec reminſcendi uoluntas exoritur, quo
niam

In boni-
tantum
imago
Trinita-
tis. c. 5.

I

Rom. 12.

Ecd. 39.

K

Gen. 3.

L

2. Rem.

cap. 15.

1. ſen. di.

queritur

utru ter-

tio.

1. ſen. di.

38. c. ſed

queritur

utru oēs.

Mat. 8.

Eſa. 5.

Trinita-

tis veſti-

giū in me-

moria.

Cap. 7.

niam quicquid recordari volumus recordati iam sumus in memoria nostra esse vel fuisse. Verbi gratia, Si recordari volo quid heri cenauerim, aut recordatus iam sum cenasse me: aut si & hoc nondum, certe circa ipsum tempus aliquid recordatus sum, si nihil aliud ipsum saltem hesternum die & eius eam partem qua cenari solet, & quod sit cenare. Nam si nihil tale recordatus essem, quid heri cenauerim, recordari velle non possem. Vnde intelligi potest voluntatem reminiscendi ab ijs quidem rebus quae memoria continetur procedere adiunctis simul eis quae inde per recordationem cernendo exprimuntur, id est, ex copulatione rei cuiusdam quae recordati sumus, & visionis quae inde facta est in acie cogitantis cum recordati sumus. Sed ipsa quae utrunque copulat voluntas, requirit & aliud quod quasi vicinum est atque contiguum recordanti. Tot igitur huius generis trinitates, quot recordationes, quia nulla est earum ubi non haec tria sunt, illud quod in memoria reconditum est etiam antequam cogitetur, & illud quod fit in cogitatione cum cernitur, & voluntas utrunque coniungens, & ex utroque ac tertia seipsa unum aliquid copulans. An potius ita cognoscitur una quaedam in hoc genere trinitas, ut unum aliquid generaliter dicamus quicquid corporaliu specierum in memoria latet, & rursus unum aliquid generalem visionem animi talia recordantis atque cogitantis, quorum duorum copulationi tertia coniungitur copulatrix voluntas, ut sit hoc totum unum quiddam ex quibusdam tribus. Sed quoniam non potest acies animi simul omnia quae memoria tenet uno aspectu contueri, alternat vicissim cedendo ac succedendo trinitates cogitationum, atque ita fit ista innumerabiliter numerosissima trinitas, nec tamen infinita si numerus in memoria recordatarum rerum non excedatur. Ex quo enim cepit unusquisque sentire corpora quolibet corporis sensu, etiam si posset adiungere quae oblitus est, certus ac determinatus profecto numerus foret, quauis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia, non solum infinita, sed etiam quae ita finita sunt ut facultate numeratis excedant. Sed hinc aduertitur aliquanto manifestius potest, aliud esse quod recordatum memoria tenet, & aliud quod inde in cogitatione recordatis exprimitur, quamuis cum sit utriusque copulatio, unum idemque videatur. Quia meminisse non possumus corpora,

Varia cogitandi. v. ca. 8.

F

rum species, nisi tot quot sensimus & quantas sensimus, & sicut sensimus: ex corporis enim sensu eas in memoriam combibit animus. Visiones autem illae cogitationum ex ijs quidem rebus quae sunt in memoria, sed tamen innumerabiliter atque omnino infinite multiplicantur atque variantur. Vnum quippe solent meminisse, quia sicuti est unum videtur. Si voluerim autem duos cogito vel tres, vel quoquot volo, sed ex eadem memoria qua unum meminisse, formatur acies multos cogitantis. Et tantum meminisse quantum vidi. Si enim maiorem vel minorem meminisse quam vidi, iam non meminisse quod vidi, & ideo nec meminisse. Quia vero meminisse tantum meminisse quantum vidi, vel maiorem tamen voluntate cogito, vel minorem. Et ita meminisse ut vidi. Cogito autem sicut volo currerem, & ubi volo stantem, unde volo & quo volo venientem. Quadrum etiam mihi cogitare, in promptu est, cum meminisse rotundum & cuiuslibet coloris, cum solem viridem nunquam viderim, & ideo nec meminisse. Atque ut solem, ita cetera. Haec autem rerum formarum quoniam corporales atque sensibiles sunt, errat quidem animus cum eas opinatur eo modo foris esse quo intus cogitat, vel cum iam interierunt foris & adhuc in memoria retinetur, vel cum aliter etiam quod meminisse, non recordandi fide, sed cogitandi varietate format. Quamquam sepius credamus etiam vera narratibus, quae ipsi sensibus perceperunt. Quae cum in ipso auditu quando narratur cogitamus, non videtur ad memoriam retorqueri acies visionis cogitatum: neque enim ea nobis recondantibus, sed alio narrate cogitamus: atque illa trinitas non hic videtur expleri, quae fit cum species in memoria latens & visio recordantis tertia voluntate copulantur. Non enim quod latebat in memoria mea, sed quod audio cogito cum aliquid mihi narratur. Non ipsas voces loquentis dico, ne quisquam putet in illam me exisse trinitatem, quae foris in sensibilibus & in sensibus agitur, sed eas cogito corporum species, quas narrans verbis soni quoque significat, quas utique non reminiscens, sed audiens cogito. Sed si diligentius consideremus, nec tunc exceditur memoriae modus. Neque enim vel intelligere possem narrante, si ea quae dicit, & si contexta tunc primum audirem, non tamen generaliter singula meminisse. Qui enim mihi narrat,

rat,

rat, verbi gratia aliquem montem sylva exutum & oleis indutum, ei narrat qui meminisse species & montium & sylvarum, quas si oblitus essem, quid diceret omnino nescire, & ideo narrationem illam cogitare non possem. Ita fit ut omnis qui corporalia cogitat, siue ipse aliud cōtingat, siue audiat, aut legat, praeterita narrante, vel futura praenunciantem, ad memoriam suam recurrat, & ibi reperiat modum atque mensuram omnium formarum quas cogitans intuetur: Nam neque colorum nunquam vidit neque figuram corporis, nec sonum quem nunquam audiuit, nec saporem quem nunquam gustauit, nec odorem quem nunquam olfecit, nec ullam contrectationem corporis quam nunquam sensit potest quisquam omnino cogitare. At si propterea nemo aliquid corporale cogitat nisi quod sensit, quia nemo meminit corporale aliquid nisi quod sensit, sicut in corporalibus sentiendi, sic in memoria est cogitandi modus. Sensus enim accipit speciem ab eo corpore quod sentimus, & a sensu memoria, a memoria vero acies cogitantis. Voluntas porro sicut adiungit sensum corpori, sic memoriam sensui, sic cogitantis aciem memoriae. Quae autem conciliat ista atque coniungit, ipsa etiam disjungit, ac separat, id est voluntas. Sed a sentiendis corporibus motu corporis separat corporis sensus, ne aliquid sentiamus, aut sentire desinamus: veluti cum oculos ab eo quod videre nolumus auertimus uel claudimus: sic aures a sonis, sic narres ab odoribus. Ita etiam uel os claudedo, uel aliquid ex ore respuendo a saporibus auersamur. In tactu quoque vel subtrahimus corpus ne tangamus quod nolumus, uel si iam tangamus abijcimus aut repellimus. Ita motu corporis agit voluntas, ne sensus corporis rebus sensibilibus copulet. Et agit hoc quantum potest, nam cum in hac actione propter conditionem seruilis mortalitatis difficultate patitur, cruciatus est consequens, ut uoluntati nihil reliqui fiat nisi tolerantia. Memoria uero a sensu uoluntas auertit, cum in aliud intentata non ei finit inherere praesentia. Quod animaduertere facile est, cum saepe coram loquentem nobis aliquid cogitando non audisse nobis uidemur. Falsum est autem, audiui mus. n. sed non meminisse, subinde per aurium sensum labentibus uocibus, alieno nutu uoluntatis, per quem solent infigi memoriae: uerius itaque dixerimus cum tale aliquid

accidit, non meminisse, quam non audiui mus. Nam & legentibus euenit & mihi sepius me, ut perlecta pagina uel epistola, nesciam quid legerim, & repetam. In aliud quippe intento nutu uoluntatis, non sic est adhibita memoria sensui corporis, quomodo ipse sensus adhibitus est literis. Ita & ambulantes intentata in aliud uoluntate: nesciunt qua transferint: quod si non uiderent, non ambularent, aut maiore intentione palpando ambularent, praesertim si per incognita pergeret, sed quia facile ambulauerunt, utique uiderunt. Quia uero non sicut sensus oculorum locis quacumque pergebant, ita ipsi sensui memoria iugebatur, nullo modo id quod uiderunt est recentissimum meminisse potuerunt. Iam porro ab eo quod in memoria est, animi aciem uelle auertere, nihil est aliud quam non inde cogitare. In hac igitur distributione cum incipimus a specie corporis, & peruenimus usque ad speciem quae fit in contuitu cogitantis, quatuor species reperimus quae si gradatim natae altera ex altera. Secunda de prima, tertia de secunda, quarta de tertia. A specie quippe corporis quod cernitur, ex oriente ea quae fit in sensu cernentis, & ab hac ea quae fit in memoria, & ab hac ea quae fit in acie cogitantis. Quapropter uoluntas quasi partem cum prole ter copulat. Primo specie corporis cum ea quae gignit in corporis sensu. & ipsam rursus cum ea quae fit ex illa in memoria, atque ista quoque tertio cum ea quae ex illa patitur in cogitantis intuitu. Sed media copula quae secunda est, cum sit uicinior, non tam similis est primae quam tertia: uisiones enim durae sunt, una sentientis, altera cogitantis. Ut autem possit esse uisio cogitantis, ideo fit in memoria de uisione sentiendae simile aliquid, quo se ita conuertat in cogitando acies animi, sicut se in cernendo conuertit ad corpus acies oculorum: propterea duas in hoc genere Trinitates uolui commendare: unam cum uisio sentientis formatur ex corpore aliam cum uisio cogitantis formatur ex memoria. Media uero nolui, quia ibi non solet uisio dici, cum memoriae commendatur forma, quae fit in sensu cernentis. Vbi tamen uoluntas non apparet nisi copulatrix quasi parentis & proles. Et ideo undecumque procedat, nec patris nec proles dici potest. At. n. si non meminisse nisi quod sensit, neque cogitamus nisi quod meminisse cur plerumque falsa cogitamus, cum ea quae sensitus non utique falso meminisse: nisi quia

Species a specie uicissim gignitur. Cap. 9.

M

Etiam uisio uisus adit imago gignatio

Aug. Tomus tertius.

R

quia

quae in a-
lit vidi-
mus.
Cap. 10.

quia voluntas illa q̄ coniu[n]ctricē ac separa-
tricem huiuscemodi rerū iā quantum potui
demonstrare curavi, formādā cogitātis acie
per abscondita memorię ducit vt libitū est,
& ad cogitāda ea quę nō meminimus, ex eis
quę meminimus, aliud hinc aliud inde, vt su-
mat impellit: quę in vnam visionem coeun-
tia faciunt aliquid quod ideo falsum dica-
tur, quia vel non est foris in rerū corporea-
rū natura, vel non de memoria videtur ex-
pressum cum tale nihil nos sensisse memini-
mus. Quis enim vidit cygnū nigrum, & pro-
pterea nemo meminit, cogitare tamen quis
non potest? Facile est enim illam figuram q̄
videndo cognouimus nigro colore perfun-
dere, quē nihilominus in alijs corporibus vi-
dimus. Et quia vtrunq; sensimus, vtrunq; me-
minimus. Nec autē quadrupedem memini,
quia non vidi. Sed phantasia talē facil lime
intueor, dum alicui formę volatili qualē vi-
di adiungo alios duos pedes quales itidē vi-
di. Quapropter dum coniu[n]cta cogitamus,
quę singillatim sensa meminimus, videmur
non id quod meminimus cogitare, cū id aga-
mus moderatē memoria vnde sumimus oīa
quę multipliciter ac varie pro nostra volun-
tate componimus. Nam neq; ipsas magnitu-
dines corporū quas nunquam vidimus sine
ope memorię cogitamus. Quātum enim spa-
tij solet occupare per magnitudinem mundi
noster obtutus, in tātum extendimus quasli-
bet corporū moles, cū eas maximas cogita-
mus. Et ratio quidem pergit in ampliora, sed
phantasia non sequitur. Quippe cū infinita-
tem quoq; numeri ratio renunciat, quā nul-
la visio corporalia cogitantis apprehendit.
Eadē ratio docet minutissima etiā corpuscu-
la infinite diuidi, cum tamen ad eas tenuitas
vel minutias peruentum fuerit, quas visas
meminimus, exiliores minutioresq; phanta-
sias iā non possumus intueri, quāuis ratio
non desinat persequi ac diuidere. Ita nulla
corporalia nisi aut ea quę meminimus aut
ex ijs quę meminimus cogitamus. Sed quia
numerose cogitari possunt quę singillatim
sunt impressa memorię, videtur ad memoriā
mensura ad visionem vero numerus pertine-
re. Quia licet innumerabilis sit multiplicitas
talium visionum, singulis tamē in memoria
præscriptus est intranigresibilis modus. Mē-
sura igitur in memoria in visionibus nume-

A
Lent. II
2. retr. a.
Cap. 15.

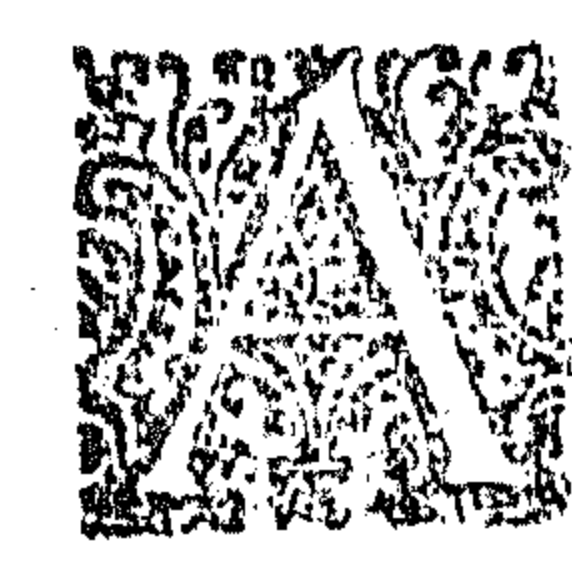
rus apparet: sicut in ipsis corporibus visibili-
bus mensura quædā est, cui numerosissime
coaptatur sensus videntū & ex vno visibili
multorū cernentiū formatur aspectus: ita vt
etiā vnus propter duorū oculorū numero-
rum plerunq; vnā rem geminata specie vi-
deat, sicut supra docuimus. In his ergo re-
bus vnde visiones exprimentur quædā mēsu-
ra est. In ipsis autē visionibus numerus. Volun-
tas vero quę ista cōiungit & ordinat, & qua-
dā vnitate copulat, nec sentiendi aut cogitā-
di appetitum nisi in his rebus vnde visiones
formantur acquiescens collocat, ponderi si-
milis est. Quapropter hæc tria, mensuram,
numerū, pondus, etiā in ceteris omnibus
rebus animaduertenda prælibauerim. Nunc
interim voluntatē copulatricem rei visibilis
atq; visionis quasi parentis & prolis, siue in
sentiendo, siue in cogitādo, nec parentē nec
prolem dici posse quō valui & quibus valui
demonstrari. Vnde tempus admonet hęc eā
dē Trinitatē i interiore hoīe requirere, atq; ab
isto de quo tādiu locutus sum animali asque
carnali, qui exterior dē introrsus tēdere. Vbi
speramus inuenire nos posse secundū Trini-
tatē imaginē Dei, conatus nostros illo ipso
adiuuante, quē omnia, sicut res ipse indicat,
ita etiam sancta scriptura in mensura & nu-
mero & pondere disposuisse testatur.

B
Nume-
rus, pon-
dus, men-
sura.
Cap. 11.

Gen nunc videamus vbi sit quasi
quoddā hoīs exterioris inte-
riorisq; cōfinium. Quicquid
enim habemus i animo cōmu-
ne cū pecore, recte adhuc ad
ad exteriorē hominē pertinere. Nō enim so-
lū corpus homo exterior deputabitur, sed ad
iuncta quādā vita sua qua cōpages corporis
& oēs sensus vigent, quibus instructus est ad
exteriora sentienda. Quorū sensorū imagi-
nes infixæ in memoria, cū recordando reui-
suntur, res adhuc agitur ad exteriorē hoīem
pertinens. Atq; in his omnibus nō distamus
a pecore, nisi quod figura corporis nō prout
sed erecti sum⁹. Qua in re admonemur ab eo
qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est
animo

D. AVRELI AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER DVODECIMVS.

Gen nunc videamus vbi sit quasi
quoddā hoīs exterioris inte-
riorisq; cōfinium. Quicquid
enim habemus i animo cōmu-
ne cū pecore, recte adhuc ad
ad exteriorē hominē pertinere. Nō enim so-
lū corpus homo exterior deputabitur, sed ad
iuncta quādā vita sua qua cōpages corporis
& oēs sensus vigent, quibus instructus est ad
exteriora sentienda. Quorū sensorū imagi-
nes infixæ in memoria, cū recordando reui-
suntur, res adhuc agitur ad exteriorē hoīem
pertinens. Atq; in his omnibus nō distamus
a pecore, nisi quod figura corporis nō prout
sed erecti sum⁹. Qua in re admonemur ab eo
qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est
animo

Ratio su-
perior, &
inferior.
Cap. 3.

animo similes pecoribus simus a quib. cor-
poris erectione distamus: nō ut in ea, q̄ subli-
mia sunt in corporib. animū pijciamus. Nā
uel in talib. quietē uoluntatis appetere, pro-
sternere est animū, sed sicut corpus ad ea, q̄
sunt excelsa corporū, i. ad cęlestia naturali-
ter erectū est, sic animus qui substantia spiri-
talis est, ad ea, q̄ sunt in spiritalib. excelsa eri-
gendus est, nō elatione superbię, sed pietate
iustitię. Possunt autē pecora & sentire p cor-
poris sēsus extrinsecus corporalia, & ea me-
morizē fixa reminisci, atq; in eis appetere cō-
ducibilia, fugere incōmoda: uerū ea notare,
ac non solū naturaliter rapta, sed et de indu-
stria memorię cōmēdata, retinere, & in obli-
uionē iamāq; labentia recordando atq; co-
gitādo rursus imprimere, ut quēadmodū ex
eo q̄ gerit memoria cogitatio formatur, sic
& hoc ipsum q̄ in memoria est cogitatio
firmetur. Fictas et uisiones hinc atq; inde re-
cordata q̄libet sumendo, & quasi assumēdo
cōponere, inspicere, quēadmodū in hoc re-
rū genere, quę uerisimilia sunt discernantur
a ueris, non spiritalib. sed ipsis corporalibus.
Hęc atq; hmoi quāuis in sensibilib. atque in
eis quę inde animus p sensum corporis tra-
xit agantur atq; uersentur, non sunt tñ ratio-
nis expertia, nec hoīb. pecoribusq; cōia. Sed
sublimioris rationis est iudicare de istis cor-
poralibus, secundū rationes incorporeales &
sempiternas. Quę nisi supra mentē humanā
essent, incōmutabiles profecto non essent, at
que in his nisi subiungeretur aliquid nostrū,
non secundū eas possemus iudicare de cor-
poralibus. Iudicamus autē de corporalibus ex
ratione dimensionū atque figurarū quā incō-
mutabiliter manere mens nouit. Illud uero
nostrū q̄ in actione corporalium atq; tēpo-
raliū tractandorū ita uersatur, ut non sit no-
bis cōe cū pecore, rationale quidē est, ex illa
rationali nostrę mentis substantia, qua sub-
haremus intelligibili atq; incōmutabili ueri-
tati, tanquā ductū & inferiorib. tractādīs gu-
bernandisq; deputatum est. Sicut n. in omni-
bus pecoribus non inuentū est uiro adiuto-
riū simile illi, nisi detractū de illo in coniu-
giū formaretur: ita menti nostrę qua super-
nā & internam consulimus ueritatē, nullum
est ad ulum rerū corporaliū, quantum natu-
rę hominis satis est, simile adiutoriū ex ani-
mę partibus quas cōes cum pecoribus habe-

mus. Et ideo quidā rationale nostrū, non ad
unitatis diuortū separatū, sed in auxilium so-
cietatis quasi deriuatū, in sui operis disparti-
tur officiu. Et sicut una caro est duorū in mas-
culo & femina, sic intellectū nostrū, & actio-
nē uel consiliū, & executionē uel rationem,
& appetitū rationalē, uel si quo alio modo
significantius dici possunt, una mentis natu-
ra cōplectitur, ut quemadmodum de illis di-
ctū est, Erunt duo in carne una, sic de his di-
ci possit, duo in mente una. Cū igitur dissi-
mus de natura mentis humanę, de una qua-
dam re differimus, nec eam in hæc duo quę
commemorauī, nisi per officia geminamus.
Itaque cū in ea quęrimus Trinitatem, in to-
ta quęrimus, non separantes actionē rationa-
lem in tēporalibus a contēplatione æterno-
rū, ut tertiū aliquid iā quęramus quo Trini-
tas impleatur. Sed in tota natura mentis ita
Trinitatē reperiri opus est, ut si desit actio tē-
poraliū cui operi necessarium sit adiutoriū,
pp q̄ ad hæc inferiora administranda deri-
uetur aliquid mentis, in una nusquam disper-
cita mente Trinitas inueniatur. Et facta iam
ista distributione, in eo solo q̄ ad contēpla-
tionem pertinet æternorū, non solum Trini-
tas, sed et imago Dei. In hoc autē quod deri-
uatum est in actione tēporalium, et si Trini-
tas possit, non tñ imago Dei possit inueniri.
Proinde non mihi uidentur probabilē affer-
re snām, qui sic arbitrantur Trinitatem ima-
ginis Dei in tribus personis q̄ attinet ad hu-
manam naturā posse reperiri, ut in coniugio
masculi & femine, atque in eorum prole cō-
pleatur. Quod quasi uir ipse patris personam
intimet, filij uero q̄ de illo ita processit ut
nasceretur, atq; ita tertiam personam uelut
spiritus dicunt esse mulierem, quę ita de ui-
ro processit, ut non ipsa esset filius aut filia,
quāuis ea concipiente proles nasceretur. Di-
xit. n. dñs de spiritu sancto, q̄ a patre proce-
dat, & tñ filius nō est. In huius igit opinio-
nis errore hoc solum probabiliter affertur, q̄ in
origine factę femine secundū sanctę scriptu-
rę fidem satis ostenditur, non omne q̄ de ali-
qua persona ita existit, ut personam alteram
faciat, filium posse dici, quando quidē de ui-
ri persona extitit persona mulieris, nec tam-
en eius filia dicta est. Cętera sanē ita sunt
absurda, imo uero ita falsa, ut facillime redar-
quantur. Omitto enim quale sit spiritum san-

mus. Et ideo quidā rationale nostrū, non ad
unitatis diuortū separatū, sed in auxilium so-
cietatis quasi deriuatū, in sui operis disparti-
tur officiu. Et sicut una caro est duorū in mas-
culo & femina, sic intellectū nostrū, & actio-
nē uel consiliū, & executionē uel rationem,
& appetitū rationalē, uel si quo alio modo
significantius dici possunt, una mentis natu-
ra cōplectitur, ut quemadmodum de illis di-
ctū est, Erunt duo in carne una, sic de his di-
ci possit, duo in mente una. Cū igitur dissi-
mus de natura mentis humanę, de una qua-
dam re differimus, nec eam in hæc duo quę
commemorauī, nisi per officia geminamus.
Itaque cū in ea quęrimus Trinitatem, in to-
ta quęrimus, non separantes actionē rationa-
lem in tēporalibus a contēplatione æterno-
rū, ut tertiū aliquid iā quęramus quo Trini-
tas impleatur. Sed in tota natura mentis ita
Trinitatē reperiri opus est, ut si desit actio tē-
poraliū cui operi necessarium sit adiutoriū,
pp q̄ ad hæc inferiora administranda deri-
uetur aliquid mentis, in una nusquam disper-
cita mente Trinitas inueniatur. Et facta iam
ista distributione, in eo solo q̄ ad contēpla-
tionem pertinet æternorū, non solum Trini-
tas, sed et imago Dei. In hoc autē quod deri-
uatum est in actione tēporalium, et si Trini-
tas possit, non tñ imago Dei possit inueniri.
Proinde non mihi uidentur probabilē affer-
re snām, qui sic arbitrantur Trinitatem ima-
ginis Dei in tribus personis q̄ attinet ad hu-
manam naturā posse reperiri, ut in coniugio
masculi & femine, atque in eorum prole cō-
pleatur. Quod quasi uir ipse patris personam
intimet, filij uero q̄ de illo ita processit ut
nasceretur, atq; ita tertiam personam uelut
spiritus dicunt esse mulierem, quę ita de ui-
ro processit, ut non ipsa esset filius aut filia,
quāuis ea concipiente proles nasceretur. Di-
xit. n. dñs de spiritu sancto, q̄ a patre proce-
dat, & tñ filius nō est. In huius igit opinio-
nis errore hoc solum probabiliter affertur, q̄ in
origine factę femine secundū sanctę scriptu-
rę fidem satis ostenditur, non omne q̄ de ali-
qua persona ita existit, ut personam alteram
faciat, filium posse dici, quando quidē de ui-
ri persona extitit persona mulieris, nec tam-
en eius filia dicta est. Cętera sanē ita sunt
absurda, imo uero ita falsa, ut facillime redar-
quantur. Omitto enim quale sit spiritum san-

G
Ibidem.
Trinitatis simili-
tudo &
imago dif-
ferent. c. 4

Non sta-
tim pro-
les est il-
lius quod
ab alio re-
m. c. 5.

Gen. 2.
1. an. 15

H

Etum matrē filij putare & cōiugē patris, for-
 talsis quippe rīdeatur hęc in carnalib. habe-
 re offensionē, dum corporei conceptus par-
 tusq; cogitantur. Quanquā & hęc ipsa castif-
 sime cogitent, quib. mundis omnia munda
 sunt, immundis autē & infidelib. quorū pollu-
 ta sunt & mens & cōscientia, ita nihil est mū-
 dū, vt quosdā eorum ēt de virgine secundū
 carnē natus Christus offendat. Sed tñ in spiri-
 talibus illis summis vbi non est aliquid viola-
 bile, aut corruptibile, nec natū ex tempore,
 nec ex informi formatum, siqua dñr talia, ad
 quorū similitudinē ēt est inferioris creatu-
 rā genera quamuis longe remotissime facta
 sunt, non debent cuiusquā sobriam perturba-
 re prudentiā, ne cum vanū deuitat horrore,
 in perniciosum incurrat errorē. Assuescat in
 corporibus ita spiritaliū reperire vestigia, vt
 cū inde sursum versus duce ratione ascēdere
 ceperit, vt ad ipsam incōmutabilem veritatē
 per quam sunt facta ista perueniat, non secū
 ad summa pertrahat q̄ cōtemnit in infimis.
 Nec. n. erubuit quidā, vxorem sibi eligere sa-
 pientiā, quia nomen vxoris in prole gignen-
 da corruptibile concubitū ingerit cogitanti:
 aut vero ipsa sapientia sexu fēminea est, quia
 fēminini generis vocabulo & Græca & Lati-
 na lingua enunciatur. Non ergo propterea
 respicimus istam snām, quia timemus sanctā
 & inuolabile atq; incōmutabilem charitatē,
 tanquā coniugē Dei patris, de illo existentē,
 sed non sicut prolem, ad gignendū verbū per
 q̄ facta sunt oīa cogitare: sed quia eā falsam
 diuina scriptura euidenter ostendit. Dixit. n.
 Deus. Faciamus hominē ad imaginē nostrā:
 paulopost autē dictū est, Et fecit Deus homi-
 nē ad imaginē Dei. Nostrā certe, quia plura-
 lis est numerus oīno recte diceretur si homo
 ad vnus personā imaginē fieret, siue patris,
 siue filij, siue spiritus sancti. Sed quia fiebat ad
 imaginē Trinitatis, propterea dictum est, ad
 imaginē nostram. Rursus autē ne in Trinitate
 credendos arbitraremur tres Deos, cū sit ea-
 dē Trinitas vnus Deus. Et fecit, inquit, Deus
 hominē ad imaginē Dei; pro eo ac si diceret
 ad imaginē suam. Sunt. n. tales v̄sitate in lite-
 ris illis locutiones, quas nonnulli ēt si catho-
 licā fidē asserunt, non tñ diligēter aduertūt,
 vt putent ita dictū. Fecit Deus hominem ad ima-
 ginē Dei: quasi diceretur, fecit pater ad ima-
 ginem filij: sic volentes asserere in scripturis

Ad Ti. 1

Homo ad
 totius Tri-
 nitatis i-
 maginem
 conditus.
 Cap. 6.
 Ioan. 1.
 Gen. 1.
 1. sen. di.
 3. c. propo-
 namus, et
 ca. Hila-
 rius.

sanctis Deū dictū ēt filiū, quasi desint alia ve-
 rissima & manifestissima documenta, vbi nō
 solū Deus, sed ēt verus Deus dictus est filius.
 In hoc. n. testimonio dū aliud soluere inten-
 dunt, sic se implicāt, vt expedire nō possint.
 Si. n. pater fecit ad imaginē filij, ita vt non sit
 homo imago patris & filij, dissimilis est pa-
 tri filius. Si autē pia fides docet, sicuti docet,
 filiū esse ad æqualitatē essentiaē similitē patri,
 q̄ ad similitudinē filij factū est, necesse est ēt
 ad similitudinē patris factū sit. Deinde si ho-
 minē pater non ad suā, sed ad filij fecit ima-
 ginē, cur non ait: Faciamus hominem ad imagi-
 nē & similitudinē tuā, sed ait nostrā, nisi quia
 Trinitatis imago fiebat in hoīe, vt hoc mo-
 do esset homo imago vnus veri Dei, quia ip-
 sa Trinitas vnus verus Deus est? Locutiones
 autē sūt innumerabiles tales in scripturis, sed
 has protulisse suffecerit. Est in Psalmis ita di-
 ctū, Dñi est salus, & super populū tuū bene-
 dictio tua: quasi alteri dictū sit, nō ei de quo
 dixerat, Dñi est salus. Et iterum. A te inquit,
 eruar à tentatione, & in Deo meo sperās trāf-
 grediar murū: quasi alteri dixerit, à te eruar
 à tentatione. Et iterū, Populi sub te cadent, in
 corda inimicorū regis: ac si diceret, In corda
 inimicorū tuorum. Ei quippe regi dixerat, i.
 dño nostro Iesu Christo, populi sub te ca-
 dent: quē regē intelligi voluit cū diceret ini-
 micorū regis. Rarius ista in noui testamēti li-
 teris inueniuntur. Sed tñ ad Romanos Apo-
 stolus, De filio suo inquit, qui factus est ei ex
 femine David secundū carnē, qui p̄destinatus
 est filius Dei in virtute, secundū sp̄m sancti-
 ficationis ex resurrectione mortuorum Iesu
 Christi dñi nostri, tanquā de alio supra dice-
 ret. Quid est. n. filius Dei p̄destinatus ex resur-
 rectione mortuorū Iesu Christi, nisi idē Ie-
 sus Ch̄s qui p̄destinatus est filius Dei in vir-
 tute? Ergo quō hic cum audiuimus filius Dei
 in virtute Iesu Ch̄i, aut filius Dei secundum
 sp̄m sanctificationis Iesu Ch̄i, aut filius Dei
 ex resurrectione mortuorū Iesu Ch̄i, cū di-
 ci potuisset v̄sitate, in virtute sua, aut secundū
 sp̄m s̄ctificationis suæ, aut ex resurrectione
 mortuorū eius, vel mortuorū suorū, nō cogi-
 mur intelligere aliā personā, sed vnā eādēq;
 scilicet filij Dei dñi nostri Iesu Christi: ita cū
 audimus, Fecit Deus hominem ad imaginē Dei:
 quāuis posset v̄sitatius dici ad imaginē suā:
 non tñ cogimur aliā personam intelligere in
 Trinitate

L

Gen. 1.

Psal.

Psal.

Psal.

Gen. 2.

Homo

imago

Dei quo-

modo.

cap. 7.

1. Co. 11.

Trinitate, sed ipsam vnā eandēq; Trinitatē,
 qui est vnus Deus & ad cuius imaginē factus
 est homo. Quē cū ita sint, si eandē Trinitatis
 imaginē non in vno, sed in tribus hominib.
 acceperimus, patre & matre & filio, nō erat
 ergo ad imaginē Dei factus homo antequā
 vxor ei fieret, & antequā filiū p̄pagarent, qua
 nondū erat Trinitas. An dicit aliquis, Iā Tri-
 nitas erat, quia est nō dum forma p̄pria, iam
 tñ originali natura & mulier erat in latere vi-
 ri & filius in lūbis patris? Cur ergo cū scri-
 ptura dixisset, Fecit Deus hominem ad imaginē
 Dei: cōtexit dicēs, Fecit Deus eū, masculū
 & fēminā fecit eos, & benedixit eos? Vel si
 ita distinguendū est, Et fecit Deus hominē: vt
 deinde inferatur, ad imaginē Dei fecit illū: &
 tertia subiunctio sit, masculū & fēminā fecit
 eos. Quidam. n. timuerunt dicere, fecit eum
 masculū & fēminā, ne quasi monstruosum ali-
 quid intelligeretur sicuti suat quos herma-
 phroditos vocant, cū etiā sic non mēdaciter
 possit intelligi vtrūq; in numero singulari,
 p̄ id q̄ dictū est, Duo in carne vna. Cur er-
 go, vt dicere ceperā, in natura hoīs ad ima-
 ginē Dei facta præter masculū & fēminā nō
 cōmemorat scriptura? Ad implendā quippe
 imaginē Trinitatis debuit addere & filiū, q̄
 uis adhuc in lūbis patris cōstitutū, sicut mu-
 lier: erat in latere. An forte iā facta erat & mu-
 lier: & scriptura breui cōplexione cōstrinx-
 rat, q̄ postea quē ad modū sit factū diligen-
 tius explicaret, & propterea filius cōmemo-
 rari nō poterat, quia nondū erat natus: quasi
 & hoc nō poterat ea breuitate cōplecti sp̄i-
 tus sanctus, suo loco postea natū filiū narratu-
 rus, sicut mulierē de viri latere assumptā suo
 postmodū loco narrauit, & tñ hic eū nomi-
 nare nō prætermisit. Non itaq; ita debemus
 intelligere hominē factū ad imaginē summe
 Trinitatis, hoc est ad imaginē Dei, vt eadem
 imago in tribus intelligatur hominibus: præ-
 fertim cū Apostolus virū dicat esse imaginē
 Dei, & propterea velamētū ei capitis demat
 q̄ mulieri adhibēdū monet ita loquens, Vir
 quidē nō debet velare caput, cū sit imago &
 gloria Dei. Mulier autē gloria viri est. Quid
 ergo dicemus ad hęc? Si p̄ sua persona mu-
 lier adimpler imaginē Trinitatis, cur ea de-
 tracta de latere viri adhuc ille imago dī? Aut
 si & vna persona hoīs ex tribus pot dīci ima-
 go Dei, sicut in ipsa summa Trinitate & vna

quēq; persona Deus est, cur & mulier nō est
 imago Dei? Nā & p̄p̄ea caput velare p̄cipiē,
 q̄ ille q̄a imago Dei est p̄hibet. Sed vidēdū C
 est quō non sit contrariū q̄ dicit Apostolus,
 nō mulierē, sed virū eē imaginem Dei, huic
 quod scriptū est in Genesi, fecit Deus homi-
 nē, ad imaginē Dei fecit eū, masculū & fēmi-
 nā s̄c̄it eos, & benedixit eos. Ad imaginem,
 Dei quippe naturam ipsam humanā factam
 dicit, q̄ lexus vtroq; complet, nec ab intelli-
 gēda imagine Dei separāt fēminā. Dīcto. n.
 q̄ fecit Deus hominē ad imaginē Dei, fecit
 eū, inquit, masculū & fēminā vel certe alia
 dīstīctōe, masculū & fēminā fecit eos. Quō
 ergo p̄ Apostolū audiuimus virū esse imagi-
 nē Dei vnde caput velare p̄hibetur, mulie-
 rē autē non, & ideo ipsa hoc facere iubetur:
 nisi credo illud esse quod iā dixi, cū de natu-
 ra humane mētis agerē, mulierē cū viro suo
 esse imaginem Dei, vt vna imago si tota illa
 substantia? Cū autē ad adiutoriū distribuitur,
 quod ad eā ipsam solā attinet, non est imago
 Dei, q̄ autē ad virū solū attinet, imago Dei
 est, tñ plena atq; integra, q̄ in vnū coniuncta
 muliere: Sicut de natura humane mentis di-
 ximus, quia & si tota contēpletur veritatem,
 imago Dei est, & cū ex ea distribuitur aliqd
 & quadā intentione deriuatur ad actionem
 rerū tēporaliū, nihilominus ex quā parte cō-
 spectā cōsulit veritatē, imago Dei est, ex qua
 vero intenditur in agenda inferiore, non est
 imago Dei. Et quā quantūcūq; se extende-
 rit in id q̄ aternū est, tanto magis inde for-
 matur ad imaginē Dei, & propterea non est
 cohibenda, vt se inde cōtineat ac tēperet, &
 ideo vir non debet velare caput. Quia vero
 illi rationali actioni quæ in rebus corpora-
 libus tēporalibusq; versatur periculosa est
 nimia in inferiora progressio, debet habere
 potestātē super caput, q̄ in dicat velamētū
 quo significatur esse cohibenda. Grata est. n.
 sanctis angelis sacrata & pia significatio. Nā
 Deus nō ad tēpus videt nec aliquid noui sit
 ex eius visione atq; scientia, cū aliquid tēpo-
 raliter, ac transitorie geritur, sicut inde affi-
 ciūtur sensus vel carnales animalium & ho-
 minum, vel etiam cœlestes angelorum. In
 isto quippe manifesto sexu masculi & fē-
 minæ, Apostolus Paulus occultioris cuius-
 dā rei figurasse mysterium vel hinc intelli-
 gi pot, q̄ cū alio loco dicat, verā viduā esse
 Aug. Tomus tertius. R 3 de-

Ibidem
Gen. 1.

1. Co. 11.

D

1. Ti. 3.

desolatam sine filijs & nepotibus, & tñ eam sperare debere in Deū, & persistere in orationibus nocte & die: hic indicat mulierē seductā in prauaricatione factā, saluā fieri p filiorū generationē. Et addidit, Si permanferit in fide dilectione & sanctificatione cū sobrietate. Quasi vero possit obesse bonæ viduæ si vel filios nō habuerit, vel ij quos habuerit, in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea q̄ dicuntur opera bona, tanquā filij sunt vitæ nostræ, secundū quā quaritur cuius vitæ sit quisq; .i. quō agat hæc tēporalia, quā vitam Cræci nō *ζωνή*, sed *βίον* vocant, & hæc opera bona maxime in officijs misericordie frequentari solent: opera vero misericordie nihil profunt, siue Paganis, siue Iudæis, qui Christo nō credunt, siue quibuscūq; hæreticis vel schismaticis, vbi fides & dilectio & sobria sanctificatio nō inuenitur: manifestū est quid Apostolus sanctificare voluerit, iō figurate ac mystice quia de velādo mulieris capite loquebat, qd̄ nisi ad aliquod secretū sacri referatur, inane remanebit. Sicut. n. nō solum

1. Co. 11.

Eph. 4.

Colo. 3.

Galat. 3.

cus, nō est seruus neq; liber, nō est masculus neq; femina, oēs enim vos vnū estis in Christo Iesu. Nūquid nā igitur fideles femine sexū corporis amiserūt? Sed quia ibi renouantur ad imaginē Dei, vbi sexus nullus est, ibi factus est homo. ad imaginē Dei, vbi sexus nullus est in spiritu mentis suæ. Cur ergo vir propterea nō debet caput velare, quia imago est & gloria Dei: Mulier autē debet, quia gloria viri est, quasi mulier nō renouet spū mentis suæ, qui renouatur in agnitione Dei secundū imaginē eius qui creauit illū? Sed quæ sexu corporis distat a viro, rite potuit in ei⁹ corporali velamente figurari pars illa rationis, q̄ ad tēporalia gubernanda deflectitur vt nō maneat imago Dei nisi ex qua parte mēs hoīs æternis rationibus conspiciendis, vel cōsulendis adhæserit, quā nō solū masculos, sed et feminas habere manifestū est. Ergo in eorum mentibus cōis natura cognoscitur, in eorū vero corporibus ipsius vnus mentis distributio figuratur. Ascēdentibus itaq; introrsus quibusdā gradibus cōsiderationis per aīc partes, vnde incipit aliud occurrere, qd̄ nō fit nobis cōmune. cū bestijs, inde incipit rō, vbi homo interior iā possit agnosci. Qui et ipse si per illā rationē cui tēporalium rerum administratio delegata est, immoderato progressu nimis in exteriora prolabitur cōsentiente sibi capite suo, idest, non eā cohibente atq; refrenante illa quæ in specula consilij præsidet quasi virili portione, inueteratur inter omnes inimicos suos, virtutis inuidos dēmones cum suo principe diabolo, æternorumq; illa visio, ab ipso etiam capite cū coniuge vetitum manducante subtrahitur, vt lumen oculorū eius nō sit cū illo. Ac sic ab illa illustratione veritatis ambo nudati, atq; aperti oculis cōscientiæ ad videndū quā inhonesti atq; indecori remanserint, tanquam folia dulciū fructuū, sed sine ipsis fructibus ita siue fructu boni operis bona verba contexunt, vt male viuentes quasi bene loquendo contendant turpitudinē suā. Potestate quippe suā diligens anima, a cōmuni vniuerso ad primā patrē prolabitur, & Apostolica illa superbia quod initiū peccari dī, cum in vniuersitate creaturæ Deum rectorem secuta, legibus eius optime gubenari potuisset, plus aliquid vniuerso appetens, atque in sua lege gubernare molita, quia nihil est amplius vniuersitate,

1. Co. 11. Colo. 3. Eph. 4. Gen. 3.

Dei in Cap. 11. Eccl.

1. To. 6.

1. Co. 10.

1. Co. 6.

2. Retr.

Cap. 15.

Cap. 14.

Eccl. 19.

Imago peccatis in

homine.

Cap. 11.

Gen. 3.

tate, in curam partilē traditur, & sic aliquid amplius concupiscendo minuitur. Vnde & auaritia dī radix omnīū malorū. Totūq; illud vbi aliquid propriū contra leges quibus vniuersitas administrat agere nititur, per corpus propriū gerit, q̄ pariter possidet, atq; ita formis & motib. corporalib. delectata, quæ memoria fixit inuoluitur, & phantastica fornicatione turpiter inquinatur, oīa officia sua ad eos fines referēs quib. curiose corporalia ac tēporalia per corporis sensus q̄rit, aut tumido saltu alijs animis corporeis sensibus deditis esse affectat excelsior, aut cenofo gurgite carnalis voluptatis immergitur. Cū ergo bona volūtate ad interiora & superiora percipienda, q̄ non priuatim, sed cōiter ab omnib. qui talia diligunt sine vlla angustia vel inuidia casto possidentur amplexu, vel sibi vel alijs consulit, & si fallatur in aliquo per ignorantia tēporaliū, quia & hoc tēporaliter gerit, & modū agendi non teneat quē debebat, humana tentatio est. Et magnū est hanc vitā sic degere, quam velut viam redeuntes carpinus, vt tentatio nos nō apprehendat nisi humana. Hoc. n. pētū extra corpus est, nec fornicationi deputatur, & p̄pea facillime ignoscitur. Cū vero p̄p adipiscenda ea, quæ per corpus sentiuntur p̄p experiedi vel excellendi vel contrectandi cupiditate, vt in his finē boni sui ponat, aliquid agit, quicquid agit turpiter agit: & fornicatur in corpus propriū peccans, & corporearū rerū fallacia simulachra introrsus rapiens, & vana meditatione cōponens, vt ei nec diuinum aliquid placeat nisi tale videat priuatim auarā sc̄tatur erroribus, & priuatim prodiga inanitur viribus. Nec ad tam turpem & miserabile fornicationem semel ab exordio profili ret, sed sicut scriptum est, Qui modica spernit, paulatim decidet. Quō. n. coluber non apertis palisibus, sed squamarū minutissimis nifibus repit, sic lubricus deficiendi motus negligentes minutatim occupat, & incipiens a peruerso appetitu similitudinis Dei, peruenit ad similitudinē pecorū. Inde est q̄ nudati stola prima pelliceas tunicas mortalitate meruerunt. Honor. n. hominis uerus est imago & similitudo Dei, quæ nō custoditur nisi ad ipsum a quo imprimitur. Tanto magis itaq; inhæretur Deo, quāto minus diligitur pro-

priū. Cupiditate uero experienda potestatis suæ, quodā nutu suo ad seipsum tanq̄ ad me diū proruit. Itaq; cum vult esse sicut ille sub nullo, & ab ipsa sui medietate penaliter ad ima propellitur, i. ad ea quib. pecora letant: atq; ita cū sit honor eius similitudo Dei, dedecus autē eius similitudo pecoris, hō in honore positus nō intellexit, cōparatus est iumentis insipientib. & similis factus est eis. Quā igitur tā longe transfret a summis ad infima, nisi per mediū suū? Cum. n. neglecta charitate sapientiæ q̄ semper eodē modo manet, concupiscit scientia ex mutabiliū tēporaliū experimento, inflat non ædificat: Ita pragruatus aīus quasi pondere suo a beatitudine expellitur, & per illud suæ medietatis experimentū pena sua discit, quid interfit inter bonū desertū, malumq; cōmissum, nec redire pōt effusus ac perditus uirib. nisi gratia conditoris sui ad p̄niam vocantis & peccata donantis. Quis. n. infelicē animā liberabit a corpore mortis huius, nisi gratia Dei per Iesum Christū dñm nostrū? De qua gratia, suo loco quātū ipse p̄stiterit differemus. Nūc de illa parte rationis ad quā pertinet scientia, i. cognitio rerū tēporaliū atq; mutabiliū nouandis uitæ huius actionib. necessaria, susceptā confidentionē quantum dñs adiuvat peragamus. Sicut. n. in illo manifesto coniugio duorū hominū qui primi facti sunt, non manducant serpens de arbore uetita, sed tantūmodo manducandum persuasit, Mulier autē non manducavit sola, sed uiro suo dedit, & simul manducauerunt, quamuis cum serpente sola locuta, & ab eo sola seducta sit: ita q̄ in hoc q̄ etiam in homine uno geritur, & dignoscitur occulto quodam secretoq; coniugio carnalis, vel ut ita dicam, qui corporis sensus intenditur sensualis animi motus, qui nobis peccoribusq; cōmunis est, seclusus est a ratione sapientiæ. Sensu quippe corporis corporalia sentiuntur: æterna uero & incōmutabilia spiritalia ratione sapientiæ intelliguntur. Rationi autem scientiæ appetitus vicinus est, quādoquidem de ipsis corporalibus, quæ sensu corporis sentiuntur, ratio cinatur ea, quæ scientia dicitur actionis: si bene, ut eam notitiam referat ad finem summi boni: si autem male, ut eis fruatur tanquam bonis talibus in quibus falsa beatitudine conuiescat. Cum ergo huic intentioni mentis quæ in rebus tempo-

Psal. 48.

1. Cor. 8.

Rom. 7.

Vir quia solus ima go Dei.

Cap. 12.

2. sen. di.

24. cap.

itaque.

Gen. 3.

2. sen. di.

24. c. esl.

enim.

vbi supra

2. sen. di.

24. cap.

itaque.

ralibus & corporalibus pp actionis officiu ratiocinandi viuacitate uersatur, carnalis ille sensus vel animalis. ingerit quandam illecebram fruendi se, i. tanquam bono quodam priuato & proprio, non tanquam publico atq; coi, quod est incommutabile bonum, tunc uelut seipens alloquitur feminam: huic aut illecebra consenti re, de ligno prohibito mducare est. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est, superioris uero auctoritate cofilij ita membra retinentur, ut non exhibeantur iniquitatis arma pcto, sic habendum existimo uelut cibum ueritum mulier sola comederit. Si aut in consensione male utendi rebus q per sensum corporis sentiuntur, ita decernitur quodcumq; pctm, ut si potestas sit et corpore copleatur, intelligenda est illa mulier dedisset viro suo secum simul edendum illicitum cibum. Neq; n. pot pctm non solum cogitandum suauiter, uerumet efficaciter perpetrandum mente decerni, nisi & illa mentis intentio penes quam summa potestas est membra in opus mouendi, uel ab opere cohibendi, male actioni cedat & seruiat. Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse faciendam, tenens tm & uolens libenter quae statim ut atigerunt animum respui debuerunt, negandum non est esse peccatum, sed longe minus quam & si opere statuatur implendum. Et ideo de talibus quoque cogitationibus uenia petenda est, peccatumque percipiendum, atq; dicendum, Dimitte nobis debita nostra: faciendum quoq; q sequitur, atq; in oratione iugendum, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque. n. sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisq; portabat, & ideo si sola mulier cibum edisset illicitum, sola utique mortis supplicio pleteretur. Ita dici potest in homine uno, si delectationibus illicitis, a quibus se continuo deberet auertere cogitatio, libenter sola pascatur, nec faciendam decernantur mala, sed tantum suauiter in recordatione teneatur quasi mulierem sine viro posse damnari: absit hoc credere. Hec quippe una persona est, unus homo est, totusq; damnabitur, nisi haec quae sine uoluntate operandi, sed tm cum uoluntate animi talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Hec itaq; disputatio quae in mente uniuersusq; hominis quae suimus

Rem. 6.

B

Gen. 3:

2. sem. di. 24. c. 11. que, circa medium.

Mat. 6.

C

quoddam rationale coniugium contemplationis & actionis, officijs per quaedam singula distributis, tm in utroq; mentis unitate seruata, salua illius ueritatis historia, qua de duobus primis hominibus uiro, scilicet uiuere, de quibus propagatum est genus humanum, diuina tradit auctoritas, ad hoc tantummodo audienda est, ut intelligatur Apostolus, imaginem Dei uiro tantum tribuendo non et feminae, quamuis in diuerso sexu duorum hominum, aliquid tm significare uoluisse q in uno homine quaereretur. Nec me fugit, quosdam qui fuerunt ante nos egregij defensores catholicae fidei & diuini eloquij tractatores, cum in homine uno cuius uniuersam animam bona quaedam paradysum esse senserunt, duo ista requirerent, uirum mentem, mulierem uero dixisse corporis sensum. Et secundum hanc distributionem qua uir ponitur mens, sensus uero corporis mulier, uidentur apte omnia consentire, si considerata tractentur: nisi q in omnibus bestiis & uolatilibus, scriptum est, non esse inuentum uiro adiutorium simile illi, & tunc est ei mulier facta de latere. Propter quod ego non putauim pro muliere sensum corporis esse ponendum quem uidemus nobis & bestiis esse communi, sed aliquid uolui q bestiae non haberent, sensumq; corporis magis pro serpente intelligendum existimari, qui legitur sapientior omnibus peccatoribus terrae. In eis quippe naturalibus bonis, quae nobis & irrationalibus animalibus uidemus esse communia, viuacitate quadam sensus excellit: non ille de quo scriptum est in Epistola quae est ad Hebraeos, ubi legitur, perfectorum esse solidum cibum, qui per illum habitum exercitatos habent sensus ad separandum bonum a malo: illi quippe sensus naturae rationalis sunt ad intelligentiam pertinentes: sed iste sensus qui est quinque percipitur in corpore, per quem non solum a nobis, uerumetiam a bestiis corporalis species motusq; sentitur. Sed siue isto, siue illo, siue aliquo alio modo accipiendum sit, q Apostolus uirum dixit imaginem & gloriam Dei, mulierem autem gloriam uiri: apparet tm cum secundum Deum uiuimus, mentem nostram in inuisibilia eius intentam, ex eius aeternitate, ueritate, charitate, proficenter debere formari. Quidam uero rationalis intentionis nostrae, hoc est, eiusdem mentis in usum mutabilium corporaliuq; rerum sine quo haec uita non agitur

Gen. 3.

D

1. Col.

Quid.

hinc.

le. De.

Cap. 11.

Gen.

Gen.

Hab.

1. Col.

1. Ioan. 3.

Iob. 28.

Inter sapientiam & scientiam quid. Cap. 14. 3 sem. di. 35. ca. 1. in me. 2. sem. di. 24. c. 11. enim. 1. Co. 13.

Ibidem.

Iob. 28. 3 sem. di. 35. ca. 1. post me.

1. Co. 13. 1. Ioan. 3.

Iob. 28.

dirigendum non ut conformemur huic seculo in finem constituendo in bonis talibus, & in ea detorquendo beatitudinis appetitum; sed ut quicquid in usu temporalium rationabiliter facimus, aeternorum adipiscendorum contemplatione faciamus, per ista transeuntes, illis inherentes. Habet. n. & scientia modum suum bonum, si quod in ea inflat uel inflare affollet, aeternorum charitate uincatur, quae non inflat, sed ut scimus aedificat. Sine scientia quippe, nec uirtutes ipse quibus recte uiuitur possunt haberi, per quas haec uita misera sic gubernetur, ut ad illam quae uere beata est perueniatur aeterna. Distat tm ab aeternorum contemplatione actio qua bene utimur temporalibus rebus, & illa sapientiae, haec scientiae deputatur. Quamuis. n. & illa quae sapientia est, possit scientia nuncupari, sicut & Apostolus loquitur, ubi dicit, Nunc scio ex parte, tunc aut cognoscam sicut & cognitus sum: quam scientiam profecto contemplationis Dei uult intelligi, quod sanctorum erit premium summum: tm ubi dicit, Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alij sermo scientiae secundum eundem spiritum: haec utiq; duo sine dubitatione distinguit, licet non ibi explicet quid intersit & unde possit utrumque dignosci. Verum scripturarum sanctarum multiplicem copiam scrutatus, inueni scriptum esse in libro Iob, eodem sancto uiro loquente, Ecce pietas est sapientia: abstinere autem a malis est scientia. In hac differentia intelligendum est ad contemplationem sapientiam, ad actionem scientiam pertinere. Pietatem quippe hoc loco posuit Dei cultum, quae Graece dicitur *θεοσεβεια*. Nam hoc uerbum habet ista sententia in codicibus Graecis. Et quid est in aeternis excellentius q Deus, cuius solius immutabilis est natura? Et quis cultus eius, nisi amor eius? Quo nunc desideramus eum uidere, credimusq; & speramus eum nos esse uisuros, & quantum proficimus uidemus nunc per speculum in enigmate. tunc aut in manifestatione? Hoc est. n. q ait Apostolus Paulus, Facie ad faciem. Hoc et q Ioannes, Dilectissimi nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. De his atque huiusmodi, sermo ipse mihi ut esse sermo sapientiae. Abstinere autem a malis, quae Iob scientiam dixit esse, rerum proculdubio tempo-

ralium est. Quoniam secundum tempus in malis sumus, a quibus abstinere debemus, ut ad illa bona aeterna ueniamus. Quamobrem quicquid prudenter, fortiter, temperate, & iuste agimus, ad eam pertinet scientiam siue disciplinam, qua in euitandis malis bonisque appetendis actio nostra uersatur, & quicquid propter exempla uel cauenda, uel imitanda, & propter quarumque rerum quae nostris accommodata sunt usibus necessaria documenta, historica cognitione colligimus. De his ergo sermo cum sit, eum scientiae sermonem puto discernendum a sermone sapientiae, ad quam pertinent ea quae nec fuerunt, nec futura sunt, sed sunt, & pp aeternitatem in qua sunt, & fuisse & esse & futura esse dicuntur, sine ulla mutabilitate temporum. Non. n. sic fuerunt ut esse desinerent, aut sic futura sunt quasi nunc non sint, sed id ipsum esse semper habuerunt, semper habitura sunt. Manent autem non tanquam in spatijs locorum fixa ueluti corpora, sed in natura incorporali sic intelligibilia praesto sunt mentis aspectibus, sicut ista in locis uisibilia uel contrectabilia corporis sensibus. Non autem solum rerum sensibilibus in locis possitarum sine spatijs localibus manent intelligibiles incorporalesq; rationes, uerumet motionum in temporalibus transeuntium, sine spali transitu stant et ipse utiq; intelligibiles non sensibiles. Ad quas mentis acie peruenire paucorum est, & cum peruenitur quantum fieri potest, non in eis manet ipse peruenitor, sed ueluti acie ipsa reuerberata repellitur, & fit rei non transitoriae transitoria cogitatio. Quae tm cogitatio transiens per disciplinas quibus eruditur animus, memoriae commendatur, ut sit quo redire possit, quae cogitur inde transire, quamuis si ad memoriam cogitatio non rediret, atque q commendauerat ibi inueniret, uelut rudis ad hoc sicut ducta fuerat duceretur idq; inueniret, ubi primum inuenerat, in illa scilicet incorporea ueritate, unde rursum quasi si descriptum in memoria figeretur. Neque. n. sicut manet uerbi gratia, quadrati corporis incorporalis & incommutabilis ratio, sic in ea manet hominis cogitatio, si tm ad eam sine phantasia spatio localis potuit peruenire. Aut si alicuius artificiosi & musici soni per moras temporis transeuntis numerositas comprehendatur, sine tempore stans in quodam secreto altoq; silentio, tamdiu saltem cogitari potest quamdiu

H

I

diu potest ille cantus audiri: tñ quod inde ra-
pauerit et si transiens mentis aspectus, & quasi
glutians in ventrem ita in memoria reposue-
rit, poterit recordando quodammodo rumi-
nare, & in disciplinam quod sic didicerit tra-
ijcere. Quod si fuerit omnimoda obliuione
deletum, rursus doctrina duce ad id venietur
quod penitus exciderat, & sic inuenietur vt
erat. Vnde Plato ille Philosophus nobis per-
suadere conatus est vixisse hic animas homi-
num, & antequam ista corpora gererent. Et
hinc esse quod ea quæ discuntur, reminiscun-
tur potius cognita quam cognoscuntur no-
ua. Retulit enim puerum quendam, nescio
quæ de geometria interrogatum sic respon-
disse, tanquam esset illius peritissimus disci-
plinæ. Gradatim quippe atque artificiose in-
terrogatus, videbat quod videndum erat, di-
cebatq; quod viderat. Sed si recordatio hæc
esset rerum antea cognitarum, non vtiq; om-
nes vel penè omnes cum illo modo interro-
gantur, hoc possent. Non enim omnes in
priori vita geometræ fuerunt, cum tam rari
sint in genere humano, vt vix possit aliquis
inueniri: sed potius credendum est mentis in-
tellectualis ita conditam esse naturam, vt re-
bus intelligibilibus naturali ordine dispo-
nente conditore subiuncta, sic ista videat in
quadam luce sui generis incorporea, quem-
admodum oculus carnis videt, quæ in hac
corporea luce circumadiacent, cuius lucis
capax eique congruens est creatus. Nò enim
& ipse ideo sine magistro alba & nigra dis-
cernit, quia ista iam nouerat antequam in
hac carne crearetur. Deniq; cur de solis re-
bus intelligibilibus id fieri potest, vt bene
interrogatus quisque respondeat, quod ad
quaque pertinet disciplinam, etiam si eius
ignarus est? Cur hoc facere de rebus sensi-
bilibus nullus potest, nisi quas isto vidit in
corpore constitutus, aut eis qui nouerant, in-
dicantibus credidit, seu literis cuiusque seu
verbis? Non enim acquiescendum est eis qui
Samium Pythagoram ferunt recordatū fuisse
alia nonnulla quæ non fuerat expertus,
cum hic alio iam fuisset in corpore: & alios
nonnullos narrant alij, eiusmodi aliquid in
suis mentibus passos. Quas falsas fuisse me-
morias, quales plerunque experimur in som-
nis, quando nobis videmur reminisci quasi
egerimus aut viderimus, quod nec egimus

Contra
reminiscen-
tiam Pla-
tonis &
metapsy-
chosis Pi-
thagore.
Cap. 15.
1. Retra-
4. 7.

Samius
Pythago-
ras.

omnino nec vidimus: & eo modo affectas
esse illorum mentes etiam vigilantium, in-
stinctu spirituum malignorum atque falla-
cium, quibus curæ est de reuolutionibus ani-
marum falsam opinionem, ad decipiendos
homines firmare vel serere, ex hoc conijci
potest, quia si vere illa recordarentur, quæ
hic in alijs antea positi corporibus viderant,
multis ac penè omnib. id contingeret: quan-
doquidem vt de viuis mortuos, ita de mor-
tuis viuos, tanquam de vigilantibus dormien-
tes, & de dormientibus vigilantes, sine cessa-
tione fieri suspicantur. Si ergo hæc est sapien-
tiæ & scientiæ recta distinctio, vt ad sapien-
tiam pertineat æternarum rerum cognitio in-
tellectualis, ad scientiam vero temporalium
rerum cognitio rationalis, quid cuique præ-
ponendum siue postponendum sit, non est
difficile iudicare. Si autem alia est adhiben-
da discretio qua dignoscantur hæc duo, quæ
proculdubio distare A postolus docet dicēs,
Alij datur quidem per spiritum sermo sapie-
tiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem
spiritum: tamen etiam istorum duorum quæ
nos posuimus euidentissima differentia est,
quod alia sit intellectualis cognitio æterna-
rum rerum, alia rationalis temporalium, &
huic illam præponendam esse ambigit ne-
mo. Relinquentibus itaq; nobis ea quæ sunt
exterioris hominis, & ab eis quæ commu-
nia cum pecoribus habemus introrsum ascē-
dere cupientibus, antequam ad cognitionē
rerum intelligibilium atque summarum quæ
sempiternæ sunt veniremus, temporalium re-
rum cognitio rationalis occurrit. Et iam in
hac igitur inueniamus si possumus aliquam
Trinitatem, sicut inueniebamus in sensibus
corporis, & in ijs quæ per eos in animam vel
spiritum nostrum imaginabiliter intraue-
runt: vt pro corporalibus rebus quas corpo-
reo foris positas attingimus sensu, intus cor-
porum similitudines haberemus impressas
memoriæ, ex quibus cogitatio formaretur,
tertia voluntate vtrunque iungente: sicut
formabatur foris acies oculorum, quam vo-
luntas vt visio fieret adhibebat rei visibili,
& vtrunque iungebat, etiam illie ipsa se ad-
mouens tertiam. Sed non est hoc coarctan-
dum in hunc librum, vt in eo qui sequitur si
Deus adiuuerit conuenienter possit inquiri,
& quod inuentum fuerit explicari.

D. A. V.

D. AVRELI AVGVSTINI
De Trinitate.

LIBER TERTIVSDECIMVS.

Vestigii
Trinitatis
in cog-
nitione spi-
rituali.
cap. 1.

Ioan. 1.

B

Supra li-
12. c. 14.

C

N libro superiore huius operis
duodecimo satis egim⁹ discer-
nere rationalis metis officium in
tpalibus rebus, vbi nò sola co-
gnitio, verù & actio nra versat^r
ab excellentiore eiusdē mentis officio, q̄ cō-
tēplando æternis rebus impendit, ac sola co-
gnitione fruit. Cōmodius at fieri puto, vt de
scripturis sanctis aliquid interferā, quo faci-
lius possit vtrunq; dignosci. Euangelium suū
Ioannes Euangelista sic exorsus est, In prin-
cipio erat verbū, & verbū erat apud Deū, &
Deus erat verbū: hoc erat in principio apud
Deum oīa p ipsum facta sunt, & sine ipso fa-
ctū est nihil. Quod factū est in ipso vita erat,
& vita erat lux hominū, & lux in tenebris lu-
cet, & tenebræ eā nò cōprehenderūt: Fuit hō
missus à Deo, cui nomen erat Ioannes, hic
uenit in testimonium vt testimonium per-
hiberet de lumine, vt oēs crederēt p illū. Nò
erat ille lux sed vt testimonium perhiberet de
lumine. Erat lux vera q̄ illuminat oēm hoīe
venietē in hūc mundū. In mūdo erat, & mū-
dus p ipsū factus est, & mūdo eū nò cogno-
uit. In propria venit & sui eū non receperūt.
Quotquot autē receperūt eū dedit eis p̄tatem
filios Dei fieri, ijs q̄ credūt in noīe eius. Qui
nò ex sanguinib. neq; ex volūate carnis, neq;
ex volūate viri, sed ex Deo nati sunt. Et ver-
bū caro factū est, & habitauit ī nobis. Et vi-
dimus gloriam eius gloriā quasi vnigeniti à
patre plenum grā & veritatis. Hoc totū q̄ ex
Euāgelio posui, in p̄cedētib. suis partib. ha-
bet, q̄ īmutabile: sēpiternū est cuius cōtēpla-
tio nos beatos facit. In cōsequētib. vero, p-
mixta ī tpalib. cōmemorāf æterna. Ac p hoc
aliqua ibi ad sciētā p̄tinēt, aliqua ad sapiētā
sicut in lib. 12. nra p̄cēsis distinctio. Nā ī pri-
cipio erat verbū, & verbū erat apud Deū, &
Deus erat verbū, hoc erat in principio apud
Deū, Oīa p ipsum facta sunt & sine ipso fa-
ctū ē nihil: q̄ factū est in ipso vita erat, & vi-
ta erat lux hominū, & lux in tenebris lucet,
& tenebræ eū nò cōprehenderūt. Cōtēplatiū
vitā requirit, & intellectuali mēte cernēdū
est. Quia in re quāto magis quisq; p̄fecit, tā-

to fiet sine dubitatione sapientior. Sed p̄ id
q̄ ait, Lux lucet in tenebris, & tenebræ eā
nò cōprehenderūt: fide vtiq; opus erat qua
crederet q̄ nò videt. Tenebras q̄pe intelli-
gi voluit, auerſa ab hōi luce eāq; in mōdo
nea cōtueri corda mortaliū: p̄ q̄ adiungit
& dicit, Fuit hō missus à Deo, cui nomē erat
Ioānes, hic venit in testimonium vt testimoniū
perhiberet de lumine, vt oēs crederēt p illum.
Hoc iā tēporaliter gestū est, & ad scientiam
p̄tinēt q̄ cognitione historica cōtinetur. Ho-
minē aut Ioannē in phantasia cogitamus, q̄
de humanæ naturæ notitia impressa est nre
memoriæ. Et hoc eodē mō cogitant, siue q̄
ista nò credūt, siue q̄ credūt. Vtrūq; n. notū
est quid sit hō cuius exteriorē partē. i. corp⁹
p corporis lumina didicerūt, interiorē ve-
ro. i. animā in seipsis, quia & ipsi hoīes sunt,
& p humanā cōuersationē cognitā tenēt, vt
possint cogitare q̄ dī, Fuit homo cui nō-
mē erat Ioannes, quia & nomina sciunt lo-
quēdo & audiendo. Q̄ aut ibi est, missus à
Deo. fide tenent q̄ tenent. Et q̄ fide nò tenēt,
aut dubitatione ambigūt, aut infidelitate de-
rident. Vtiq; tñ si nò sunt ex numero nimis
insipientiū, q̄ dicūt in corde suo, nò est Deus,
hęc audientes verba vtrunq; cogitant, & qd
sit Deus, & quid sit mitti à Deo, & si nò sicut
res se habent, at certe sicut valent. Fidē por-
ro ipsam quā videt quisq; in corde suo esse,
si credit, vel nò esse, si non credit aliter noui-
mus: nò sicut corpora q̄ videmus oculis cor-
poreis, & p ipsorū imagines quas memoria
tenemus, etiā absentiacogitamus, nec sicut ea
q̄ nò vidimus & ex ijs quæ vidimus cogita-
tione vtiq; formamus, & memoriæ cōmē-
damus, quo recurramus cū voluerimus, ut il-
lic ea vel potius qualescunq; imagines eorū
quas ibi fiximus similiter recordatione cer-
namus: nec sicut hoīem viuū, cuius animā
ēt si nò uidemus ex nra cōijcimus, & ex mo-
tibus corporalibus hoīem viuū, sicut uiden-
do didicimus, intuemur ēt cogitando. Non
sic uidet fides in corde in quo est, ab eo cui⁹
est sed eā tenet certissima scientia, clamātq;
cōscientia. Cū itaq; propterea credere iubea-
mur, q̄ id q̄ credere iubemur uidere nò pos-
sumus ipsam tñ fidē q̄ inest ī nobis uidem⁹
in nobis; quia & rerū absentiuū p̄sēns est fi-
des, & rerum quæ foris sunt intus est fides,
& rerum q̄ non videntur uidet fides, & ip-
sa

1. sen. di.
23. c. no-
tandum.

la

sa tñ tēporaliter sit in cordibus hominū . Et si ex n̄ delib. is, in̄ideles sūt, perit ab eis. Aliqñ aut̄ rebus falsis accōmodatur fides: loqui mur. n. sic, vt dicamus, habita est ei fides & deceptit. Qualis fides, si tñ & ipsa dicenda est fides, nō culpabiliter de cordib. perit, qñ eā inuenta veritas pellit: optabiliter aut̄ rerū verarū in eadē res fides transit. Non .n. dicendum est perit, qñ ea q̄ credebantur videntur. Nūquid .n. adhuc fides dicenda est, cū definita sit in epistola ad Hēbreos fides, dictūq; sit eā esse cōiunctionem rerū q̄ non videntur? Deinde quod sequitur, Hic venit in testimoniu: vt testimonium perhiberet de lumine, vt oēs crederent per illū: actio, vt dixi, temporalis est. Temporaliter .n. testimoniu perhibetur ēt de re sempiterna, quod est intelligibile lumen. De quo vt testimoniu perhiberet venit Ioannes, qui non erat lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Adiungit enim, Erat lux vera quę illuminat oēm hominem venientem in hunc mundū, in mundo erat, & mundus per ipsū factus est, & mundus eū non cognouit. In propria venit, & sui eū nō receperūt. Hęc verba omnia qui Latinam linguā sciunt, ex rebus intelligunt quas nouerunt. Quarū aliq̄ nobis innotuerunt per coporis sensus, sicut homo sicut ipse mundus, cuius tam euidentem magnitudinem cernimus, sicut eorundē verborū soni. Nā & auditus sensus est corporis. Aliqua aut̄ p̄ animi rationē, sicut id quod dictū est, Et sui eum non receperunt. Intelligitur .n. in eum crediderunt. Quod quid sit, nullo corporis sensu, sed animi ratione cognouimus. Ipsorū ēt verborū non solū sonos sed significationes: partim per corporis sensum, partim per animi rationē didicimus. Nec ea verba nūc primū audiuius, sed quę iam audieramus. Et non solū ipsa, verū etiā q̄ significarēt cognita memoria tenebamus, & hic agnouimus. Hoc .n. nomen disyllabum cum dicitur mūdus, qm̄ sonus est, res vtiq; corporalis per corpus innotuit. i. per aurem, sed etiā quod significat per corpus innotuit. i. p̄ oculos carnis. Mundus quippe inquantū notus est, videntibus notus est. Ad hoc verbum quatuor syllabarū quid est, crediderunt, sonō suo qm̄ corpus ē, per aurē carnis illabit: quod autē significat, nullo corporis sensu, sed animi ratione cognoscitur. Nisi .n. qd̄ sit,

crediderunt, per animū nossemus, nō intelligeremus quid nō fecerint illi de quibus dictū est, Et sui eū non receperunt. Sonus ergo verbi forinsecus instrepit auribus corporis, & attingit sensum qui vocatur auditus. Species quoq; hominis & in nobisipsis nota ē, & forinsecus in alijs adest corporis sensibus oculis cum videtur, auribus cū auditur, tactui cū tenetur & tangitur. Habet etiā in memoria nostra imaginem suā, incorporalem quidē, sed corpori similē, Mundi deniq; ipsius mirabilis pulchritudo forinsecus p̄fecto est, & aspectibus nostris, & ei sensui qui dicitur tactus si quid eius attingimus. Habet etiā ipse intus in memoria nostra imaginē suam, ad quā recurrim⁹, cū eum vel septi parietibus vel etiā in tenebris cogitam⁹. Sed de his imaginibus rerū corporaliū, incorporalibus quidē habentibus tñ similitudines corporū, & ad vitā exterioris hominis pertinentibus, iā satis in vndecimo lib. locuti sumus. Nūc aut̄ agimus de homine interiore & eius scientia, ea q̄ rerū est temporalium & mutabilium: in cuius intentione cū assumitur aliquid, ēt de rebus ad exteriorē hominem pertinentibus ad hoc assumendū est vt aliquid inde doceatur quod rationale adiuet scientiā: ac per hoc rerū quas cōes cū animantibus irrationalibus habemus, rationalis vsus ad interiorē hominē pertinet, nec recte dici pōt cū irrationalibus animantibus eum nobis esse cōmunem. Fides vero de qua in libro aliquāto diutius disputare cera dispositionis nostrę ratione compellimur, quam qui habent fideles vocantur, & qui nō habent infideles, sicut ij qui venientē in propria Dei filiū non receperunt, quauis ex auditu in nobis facta sit, nō tñ ad eū sensum corporis pertinet qui appellatur auditus, qm̄ non est sonus, nec ad oculi huius carnis, qm̄ non est color aut corporis forma, nec ad eū qui dicitur tact⁹, qm̄ corpulentię nihil habet, nec ad vllū sensum corporis, qm̄ cordis est res ista non corporis, nec foris est ā nobis, sed in intimis nostris, nec eā quisquā hominū videt in alio, sed vnusquisq; in semetipso. Denique potest & simulatione cōfingi, & putari esse in quo non est. Suam igitur quisque fidem apud se ipsum videt in altero autem credit esse eam, non videt, & tanto firmiter credit, quāto fructus eius magis nouit quos opari solet fides per

Gal. 5.

3. sen. di. 23. c. c. que diuersi.

2. sen. di. 27. c. q. q. d. autē, 3. sen. di. 23. c. accipiunt autē

3. sen. di. 23. c. c. que diuersi.

A. E. 4. Ephes. 4. Mat. 15. Mat. 14.

Voluntas aliena quō cernitur. ca. 3.

per dilectionē. Quamobrē omnib. de quibus Euangelista subiūgit & dicit, Quotquot aut̄ receperunt eū dedit eis potestatem filios Dei fieri, ijs qui credunt in noīe eius, qui non ex sanguinib. neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Fides ista cōis est: nō sicut aliqua corporis forma cōis est ad videndū omnīū oculis quib. p̄fecto est. Ex ipsa quippe vna omnīū cernentiū quodā modo informatur aspectus: sed sicut dici pōt omnib. hominib. esse facies humana cōis. Nā hoc ita dī, vt tñ singuli suas habeant. Ex vna sanē doctrina impressam fidē credentiū cordib. singulorū qui hoc idē credunt verissime dicimus. Sed aliud sunt ea q̄ creduntur, aliud fides qua credunt. Illa quippe in reb. sunt, q̄ vel esse vel fuisse, vel futurā esse dicunt: hęc aut̄ in animo credentis est, ei tantū cōspicua cuius est, quāuis sit in alijs non ipsa, sed similis. Non .n. numero est vna, sed genere, p̄ similitudinē tñ & nullā diuersitatē magis vnā dicimus esse, q̄ multas. Nā & duos homines simillimos cū videmus, vnam faciē dicimus & miramur amborū. Facilius itaq; dī multas animas fuisse singulas vtiq; singulorū, de quib. legimus in Actibus Apostolorū, q̄ eis fuerit anima vna: q̄ vbi dixit Apostolus, Vna fides, tot eas audeat quisquam dicere quot fideles. Et tñ qui dicit, O mulier magna est fides tua: & alteri, Modicę fidei quare dubitasti? suā cuiq; esse significat. Sed ita dī eadem credentiū fides vna, quē admodū eadem voluntium voluntas vna: cū & in ipsis qui hoc idē volunt sua voluntas sit cuiq; conspicua, alterius aut̄ lateat, quāuis idem velit. Et si aliis quibus signis, sese indicet, creditur potius q̄ vī. Vnusquisque aut̄ sui animi conscius non credit vtiq; hanc esse suā, sed planē peruidet voluntatē. Est quādā sanē eiusdē naturę viuentis & ratione vtentis tanta conspiratio, vt cū lateat alterū quid alter velit, nonnullę tñ sint voluntates omnīū. ēt singulis notę. Et cū quisq; homo nesciat quid homo alius vnus velit, in quibusdā reb. possit scire q̄ omnes velint. Vnde illa cuiusdam Mimi facerissima p̄dicatur urbanitas, Qui cū se promississet in teatro quid in animo haberēt, & quid uellent oēs, alijs ludis esse dicturū, atque ad diē constitutū ingenti expectatione maior multitudo conflueret, suspensis & silentibus omnibus, dixisse perhibetur, Vili vultis emere,

& caro uendere. In quo dicto leuissimi scenici, omnes tñ conscientias inuenerunt suas, eiq; uera ante oculos omnīū cōstituta, & tñ improuisa dicenti admirabili fauore plauserunt. Cur aut̄ tā magna expectatio facta est in illo promittente omnīū voluntatē se esse dicturū, nisi quia latent hominē aliorū hominū uoluntates? Sed nunquid ista latuit istum? Nunquid quēquā lateret? Qua tandē causa, nisi quia sunt quādā quę non inconueniēter in alijs de se quisq; conijciat, cōpatiente vel cōspirante uitio seu natura. Sed aliud est uidere uoluntatē suā, aliud quāuis certissima coniectura, conijcere alienā. Nā conditā Romam tā certū habeo in reb. humanis q̄ Constantinopolim, cū Romam uiderim oculis meis, de illa uero nihil nouerim, nisi q̄ alijs testib. credidi. Et minus quidē ille uel seipsum inuendo, uel alios quoq; experiendo, uili uelle emere, & caro uendere, omnib. id credit esse cōe. Sed qm̄ reuera uitū est, pōt quisq; adipisci eiusmodi iustitiā, uel alicuius alterius uitij q̄ huic contrariū est incurrere pestilentiā, qua huic resistat & uincat. Nam scio ipse hominē, cum uenalis codex ei fuisset oblatas, pretijq; eius ignarū, & ideo quidā exigū poscētē cerneret uenditorē, iustum pretiū q̄ multo amplius erat, nec opinanti didisse. Quid si ēt sit quisquā nequitia tanta possessus, ut uili uendat q̄ dimiserunt parentes, & caro emat quę consumant libidines? Non est, ut opinor, incredibilis ista luxuries. Et si quærantur tales, & reperiantur, aut etiā non quæranti fortassis occurrant, qui nequitia maiore q̄ theatra propositione uel pronuntiatione theatricę insultēt, magno pretio supra emēdo, paruo aut̄ rura uendēdo. Largitionis ēt gratia nouimus quosdā emisse frumenta carius, & uilius uēdidisse suis ciuib. Illud ēt q̄ uetus Poeta dixit Ennius, Oēs mortales se se laudari exoptant: profecto & de seipso & de ijs quos expertus fuerat, cōiecit in alijs & vī prænunciāsse hominū omnium uoluntates. Deniq; si & minus ille dixisset, Laudari oēs uultis, nemo uestruū uult uituperari: similiter q̄ esset omnīū uoluntatis dixisset uidetur. Sunt tñ qui uitia sua oderint, & in quib. sibi displicent ipsi, nec ab alijs se laudari uelint, gratiasq; agant obiurgantiū beneuolentię, cū ideo uituperantur ut corrigant. At si dixisset, oēs beatē esse uultis, miseri esse non uultis,

M

A

Ermius Poet. 2.

An oēs normē & velit beate viuere. c. 4. 4. sen. di. 47. ca. solet etiam. Sup. li. 10

vultis, dixisset aliquid q̄ nullus in sua nō agnosceret voluntate. Quicquid. n. aliud quicquā latentem velit, ab hac voluntate q̄ omnib. hominib. satis nota est, non recedit. Mirū est autē cū capessendā atq; retinendā beatitudinis voluntas vna sit omnī, vnde tanta existat de ipsa beatitudine rursus varietas atq; diuersitas voluntarū, non q̄ aliquis eā nolit, sed q̄ non oīs eam nouit. Si. n. oēs eam nossent, nō ab alijs putaretur esse in virtute animi, alijs in corporis voluptate, alijs in vtraq; & alijs atque alijs, alibi atque alibi. Vt. n. eos quæque res maxime delectauit, ita in ea constituerūt vitā beatam. Quō igitur feruentissime amant oēs, q̄ non oēs sciunt? Quis pōt amare q̄ nescit? sicut iā de hac re in libris superioribus disputauit. Cur ergo beatitudo amatur ab omnib. nec tñ scitur ab omnibus? An forte sciūt oēs ipsa quæ sit, sed nō omnes sciunt vbi sit, & inde contentio est? Quasi vero de aliquo mundi huius agatur loco, vbi debeat quisq; velle viuere, qui vult beate viuere, ac non ita q̄ratur vbi sit beatitudo, sicut quæritur quæ sit. Nam utiq; si in corporis voluptate est, ille beatus est qui fruitor corporis voluptate. Si in virtute animi, ille qui hac fruitor. Si in vtraq; ille qui fruitor vtraq;. Cum itaq; alius dicit, beate viuere ē voluptate corporis frui, alius autē beate viuere est virtute animi frui, nonne aut ambo nesciunt quæ sit beata vita, aut non ambo sciunt? Quō ergo ambo amant eam, si nemo potest amare, q̄ nescit? An forte falsum est q̄ pro verissimo certissimoque posuimus, beate viuere omnes homines velle? Si. n. beate viuere est, verbi gratia, secundum animi virtutem viuere, quō beate viuere vult, qui hoc non vult? Nonne verius dixerimus, homo iste non vult beate viuere, quia nō vult secundū virtutem viuere, quod solum est beate viuere? Nō igitur omnes beate viuere volunt, imo pauci hoc volunt, si nō est beate viuere, nisi secundum virtutem animi viuere, quod multi nolunt. Itane falsum erit? vnde nec ipsis Academicis cum omnia dubia sint, Academicus ille Cicero dubitauit, qui cum vellet in Hortensio dialogo ab aliqua re certa, de qua nullus ambigeret sumere disputationis exordium, Beati certe inquit, omnes esse volumus. Absit vt hoc falsum esse dicamus. Quid igitur? an dicendum est, et si nihil sit aliud beate viuere, q̄ secundum virtutē animi viuere, tñ & qui hoc non vult, beate vult viuere? Nimis quidem hoc v. absurdum. Tale est. n. ac si dicamus, Et qui nō vult beate viuere, beate vult viuere. Istam repugnantiam quis audiat? quis ferat? & tñ ad hanc contrudit necessitas, si & omnes beate velle viuere verum est, & non oēs sic volunt viuere, quō solum beate viuunt. An forte illud est q̄ nos ab his angustijs possit eruere, vt qm̄ diximus ibi quōsq; posuisse beatam vitam q̄ eos maxime delectauit, vt voluptas Epicurum, virtus Zenonem, sic aliū aliquid aliud, nihil dicamus esse beate viuere, nisi viuere secundum delectationem suam, & ideo falsum nō esse q̄ omnes beate viuere velint, quia omnes ita volūt ut quæque delectat? Nā & hoc populo si pronunciatum esset in teatro, omnes id in suis uoluntatibus inuenirēt. Sed hoc quoque Cicero cū sibi ex aduerso proposuisset, ita redarguit, ut qui hoc sentiunt erubescant. Ait. n. ecce autem non Philosophi quidem sed prompti tñ ad disputandum homines aiunt esse beatos qui uiuant, ut ipsi uelint: hoc est q̄ nos diximus, ut quosque delectat. Sed mox ille subiecit, Falsum id quidem. Velle. n. q̄ non deceat, id ipsum miserimū est. Nec tam miserū est non adipisci quod velis, q̄ adipisci uelle q̄ non oporteat. Præclarissime omnino atque uerissime. Quis nanque ita sit mente cæcus, & ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, ut eū qui nequiter uiuit ac turpiter, & nullo prohibente, nullo ulciscente, & nullo saltē reprehendere audente, in super & laudantib. plurimis, qm̄ sicut ait scriptura diuina, Laudat p̄ctōr in desiderijs animæ suæ, & qui iniqua gerit benedicat, implet omnes suas facinorosissimas & flagitiosissimas uolūtates, ideo beatū dicat, quia uiuit ut uult: cū profecto quāuis & sic miser esset, minus tñ esset si nihil eorū quæ perperā uoluisset, habere potuisset; mala. n. uoluntate uel sola quisq; miser efficitur, sed inferior potestate qua desiderij male uoluntatis implet. Quapropter qm̄ uerū est, q̄ omnes homines esse beati uelint, idq; unum ardentissimo amore appetant, & pp̄ hoc cetera quæcunq; appetunt, nec quisquā pōt amare q̄ omnino quid uel quale sit nescit: nec potest nescire qd sit quod uelle se scit, sequitur, ut omnes beatā uitam sciant: Omnes autem beati habēt q̄ uolunt, quāuis non omnes qui hnt quod volūt cōtinuo sint beati. Cōtinuo autē miseri q̄ vel nō habēt quod volūt vel id habent q̄ nō recte volūt. Beatus igitur non nō est nisi qui & hēt oīa quæ uult, & nihil uult m̄re. Cū ergo ex his duobus beata uita constat, atq; omnibus nota, oīb. clara sit, qd putemus esse cauē, cur horū duorū, qm̄ vtrunq; nō possunt, magis eligāt hoīes, vt oīa quæ volūt habeāt, q̄ vt omnia bene uelint etiā si nō habeāt. An ipsa est prauitas generis humani, vt cum eos nō lateat, nec illū beatū esse qui q̄ uult non habet, nec illū qui quod male uult habet, sed illū qui & habet quæcunq; uult bona, & nulla uult mala, ex his duobus quibus beata uita perficitur, quando utrunq; nō datur, id eligatur potius, unde magis à beata uita recedit? longius quippe ab illa est quicunq; adipiscitur male concupita, quā qui nō adipiscitur cōcupita, cū potius eligi debuerit uoluntas bona atq; præponi, etiā non adepta quæ appetit. Propinquat enim beato qui bene uult quæcunq; uult, & quæ adeptus cum fuerit beatus erit. & utique non mala, sed bona beatū faciūt, quando faciūt quorum bonorū habet aliquid iā, idq; nō parui estimādū, eā ipsam scilicet uoluntatē bonā, qui de bonis quorū capax est humana natura, non de ullius mali perpetratione uel adeptione gaudere desiderat, & bona qualia & in hac misera uita esse possunt, prudenti, tēperati, forti, & iusta mente sectatur, & quantū dat assequitur, ut etiā in malis sit bonus, & finitis malis omnibus atq; impletis bonis omnib. sit beatus. Ac per hoc in ista mortali uita erroribus grumnisq; plenissima, præcipue fides est necessaria, qua in Deū creditur. Nō enim quæcunq; bona, maximeq; illa quibus quisq; fit bonus, & illa quibus fiet beatus, unde nisi à Deo hominē inueniant, & hominē accedat, inueniri pōt. Cum autē ex hac uita ab eo qui in his miserijs fidelis & bonus est, uentū fuerit ad beatā, tunc erit uere q̄ nunc esse nullo modo pōt, ut sic hō uiuat quō uult, Non. n. uolet male uiuere in illa felicitate, aut uolet aliqd q̄ deerit, aut dērit q̄ uoluerit. Quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod nō aderit: oē q̄ ibi erit, bonum erit, & summus Deus summū bonū erit, atq; fruendū amantibus præsto erit, & quod est oīno beatissimū, ita semp̄ fore certū erit. Nunc uero ferunt, quāuis non omnes qui hnt quod volūt cōtinuo sint beati. Cōtinuo autē miseri q̄ vel nō habēt quod volūt vel id habent q̄ nō recte volūt. Beatus igitur non nō est nisi qui & hēt oīa quæ uult, & nihil uult m̄re. Cū ergo ex his duobus beata uita constat, atq; omnibus nota, oīb. clara sit, qd putemus esse cauē, cur horū duorū, qm̄ vtrunq; nō possunt, magis eligāt hoīes, vt oīa quæ volūt habeāt, q̄ vt omnia bene uelint etiā si nō habeāt. An ipsa est prauitas generis humani, vt cum eos nō lateat, nec illū beatū esse qui q̄ uult non habet, nec illū qui quod male uult habet, sed illū qui & habet quæcunq; uult bona, & nulla uult mala, ex his duobus quibus beata uita perficitur, quando utrunq; nō datur, id eligatur potius, unde magis à beata uita recedit? longius quippe ab illa est quicunq; adipiscitur male concupita, quā qui nō adipiscitur cōcupita, cū potius eligi debuerit uoluntas bona atq; præponi, etiā non adepta quæ appetit. Propinquat enim beato qui bene uult quæcunq; uult, & quæ adeptus cum fuerit beatus erit. & utique non mala, sed bona beatū faciūt, quando faciūt quorum bonorū habet aliquid iā, idq; nō parui estimādū, eā ipsam scilicet uoluntatē bonā, qui de bonis quorū capax est humana natura, non de ullius mali perpetratione uel adeptione gaudere desiderat, & bona qualia & in hac misera uita esse possunt, prudenti, tēperati, forti, & iusta mente sectatur, & quantū dat assequitur, ut etiā in malis sit bonus, & finitis malis omnibus atq; impletis bonis omnib. sit beatus. Ac per hoc in ista mortali uita erroribus grumnisq; plenissima, præcipue fides est necessaria, qua in Deū creditur. Nō enim quæcunq; bona, maximeq; illa quibus quisq; fit bonus, & illa quibus fiet beatus, unde nisi à Deo hominē inueniant, & hominē accedat, inueniri pōt. Cum autē ex hac uita ab eo qui in his miserijs fidelis & bonus est, uentū fuerit ad beatā, tunc erit uere q̄ nunc esse nullo modo pōt, ut sic hō uiuat quō uult, Non. n. uolet male uiuere in illa felicitate, aut uolet aliqd q̄ deerit, aut dērit q̄ uoluerit. Quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod nō aderit: oē q̄ ibi erit, bonum erit, & summus Deus summū bonū erit, atq; fruendū amantibus præsto erit, & quod est oīno beatissimū, ita semp̄ fore certū erit. Nunc uero fe-

Beatus bona uelle q̄ non habeas quā hēre quicquid cūq; vis. cap. 6. 4. sen. di. 49. c. solet inueni de beati indino.

ubi supra Beatus nō uult nisi quod licet optare. cap. 7. 4. sen. di. 49. c. solet etiam queri de.

lunt, quāuis non omnes qui hnt quod volūt cōtinuo sint beati. Cōtinuo autē miseri q̄ vel nō habēt quod volūt vel id habent q̄ nō recte volūt. Beatus igitur non nō est nisi qui & hēt oīa quæ uult, & nihil uult m̄re. Cū ergo ex his duobus beata uita constat, atq; omnibus nota, oīb. clara sit, qd putemus esse cauē, cur horū duorū, qm̄ vtrunq; nō possunt, magis eligāt hoīes, vt oīa quæ volūt habeāt, q̄ vt omnia bene uelint etiā si nō habeāt. An ipsa est prauitas generis humani, vt cum eos nō lateat, nec illū beatū esse qui q̄ uult non habet, nec illū qui quod male uult habet, sed illū qui & habet quæcunq; uult bona, & nulla uult mala, ex his duobus quibus beata uita perficitur, quando utrunq; nō datur, id eligatur potius, unde magis à beata uita recedit? longius quippe ab illa est quicunq; adipiscitur male concupita, quā qui nō adipiscitur cōcupita, cū potius eligi debuerit uoluntas bona atq; præponi, etiā non adepta quæ appetit. Propinquat enim beato qui bene uult quæcunq; uult, & quæ adeptus cum fuerit beatus erit. & utique non mala, sed bona beatū faciūt, quando faciūt quorum bonorū habet aliquid iā, idq; nō parui estimādū, eā ipsam scilicet uoluntatē bonā, qui de bonis quorū capax est humana natura, non de ullius mali perpetratione uel adeptione gaudere desiderat, & bona qualia & in hac misera uita esse possunt, prudenti, tēperati, forti, & iusta mente sectatur, & quantū dat assequitur, ut etiā in malis sit bonus, & finitis malis omnibus atq; impletis bonis omnib. sit beatus. Ac per hoc in ista mortali uita erroribus grumnisq; plenissima, præcipue fides est necessaria, qua in Deū creditur. Nō enim quæcunq; bona, maximeq; illa quibus quisq; fit bonus, & illa quibus fiet beatus, unde nisi à Deo hominē inueniant, & hominē accedat, inueniri pōt. Cum autē ex hac uita ab eo qui in his miserijs fidelis & bonus est, uentū fuerit ad beatā, tunc erit uere q̄ nunc esse nullo modo pōt, ut sic hō uiuat quō uult, Non. n. uolet male uiuere in illa felicitate, aut uolet aliqd q̄ deerit, aut dērit q̄ uoluerit. Quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod nō aderit: oē q̄ ibi erit, bonum erit, & summus Deus summū bonū erit, atq; fruendū amantibus præsto erit, & quod est oīno beatissimū, ita semp̄ fore certū erit. Nunc uero fe-

cerunt quidā sibi Philosophi sicut eorū cuique placuit uitas beatas suas, ut quasi ppria uirtute possent, quod cōmuni mortaliū conditione non poterant, sic, s. viuere ut uellent. Sentiebant enim aliter beatū esse meminim posse nisi habendo quod uellet, & nihil patiēdo quod uellet. Quis autē non qualem-cunq; uitā qua delectatur, & ideo beatam uocat, uellet sic esse in sua potestate ut eam posset habere perpetuā? & tñ quis ita est? q̄s uult pati molestias quas fortiter toleret, quā uis eas uelit possitq; tolerare si patitur? Quis uelit in tormentis uiuere, et qui potest in eis per patientiā tenendo iustitiā laudabiliter uiuere? Transitura cogitauerunt hæc mala qui ea pertulerunt, uel cupiendo habere, uel timēdo amittere quod amabāt, siue neq̄ter siue laudabiliter. Nā multi per trāstoria mala ad bona permātura fortiter tetēderunt. Qui profecto spe beati sunt, etiam cū sunt in trāstorijs malis, per quæ ad bona non trāstura perueniūt. Sed qui sic spe beatus est, nondū beatus est. Expectat nanq; per patientiā beatitudinē q̄ nondū tenet. Qui uero sine ulla spe tali sine ulla tali mercede cruciat, quātālibet adhibeat tolerantia, nō est beatus ueraciter, sed miser fortiter: Neq; n. p̄pea miser nō est, quia inferior esset, si & impatienter miseriam sustineret. Porro si ista nō patitur q̄ nollet pati in suo corpore, nec tūc quidē beatus habendus est, qm̄ non uiuit ut uult. Vt. n. alia omittā quæ corpore illa sō ad animi pertinent offensiones, sine quibus uiuere uelimus, & sunt innumerabilia, uellet utique si posset ita saluū & incolumē habere corpus, & nullas ex eo pati molestias ut id haberet in p̄tate, aut in ipsius incorruptione corporis, qd quia non habet, ac pendet in incerto, profecto non uiuit ut uult. Quāuis, n. per fortitudinē sit paratus excipere & æquo ferre aīo quæ ad aduersatis acciderit, mauult tñ ut nō accidat, & si possit facit: atq; ita paratus ē in utroq; ut quātū in ipso est alterū optet, alterū uiter, & si qd uitat incurrerit, iō uolēs ferat, qa fieri non potuit q̄ uolebat. Ne opprimat ergo sustinet, sed p̄mi nollit. Quō ergo uiuit ut uult? an qa uolēs fortis est ad ferēda q̄ nollet illata? Ideo igit id uult q̄ pōt, qm̄ q̄ uult non potest. Hęc est tota, utrum ridenda an potius miserāda, superborū beatitudo mortaliū, gloriatiū se uiuere ut uolunt, qa uolētes

res patienter ferunt q̄ accidere sibi nolunt. Hoc. n. aiunt qđ sapienter dixit Terentius. Qm̄ non pōt id fieri quod vis, id velis quod pōsis. Commode hoc dictū esse quis negat? Sed cōsiliū datū ē, misero, ne esset miserior. Beato autē, quales se esse omnes volunt, non recte nec vere dīr, non potest fieri quod vis. Si n. beatus est, quicquid vult fieri potest, q̄a non vult quod fieri nō pōt. Sed non est mortalitatis huius hęc vita, nec erit nisi qm̄ & immortalitatis erit. Quæ si nullo modo dari homini posset, frustra etiam beatitudo quæretur, quia sine immortalitate non pōt esse. Cum ergo beati esse oēs homines volunt, si uere volūt, profecto & esse immortales uolunt, aliter. n. beati esse non possent. Denique & de immortalitate interrogati, sicut & de beatitudine, omnes eam sese uelle respōdēt. Sed qualiscunq; beatitudo, quæ potius uocatur q̄ sit, in hac vita quæritur, immo uero fingitur, dū immortalitas desperatur, sine qua uera beatitudo esse nō potest. Ille quippe beate uiuit, quod iā superius diximus, & astruēdo satis fiximus, q̄ uiuit ut uult, nec male aliquid uult. Nemo autē male uult immortalitatem, si eius humana capax est Deo donante natura, cuius si capax nō est, nec beatitudinis capax. Ut. n. hō beate uiuat, oportet ut uiuat. Quē porro morientē uita ipsa deserit beata uita cum illo manere quō potest? Cū autē deserit, aut nolentē deserit proculdubio, aut uolētē, aut neutrū. Si nolentē quō beata uita est, q̄ ita est in uoluntate ut nō sit in potestate? Cūque beatus nemo sit aliquid uolēdo nec habēdo, quanto minus est beatus qui nō honore, non possessione, non qualibet alia re, sed ipsa beata uita nolēs deserit, qm̄ ei nulla uita erit? Vnde & si nullus sensus relinquē quo sit misera, propterea. n. beata uita discedit, qm̄ tota uita discedit: miser est tñ quādiu sentit, quia scit se nolentē cōsumi, propter quod cetera & qđ præ ceteris diligit. Non igitur pōt uita & beata esse, & nolentē deserere, quia beatus nolens nemo sit: ac per hoc quando magis nolentē deserendo miserū facit, q̄ si nolētī præsto esset miserū faceret. Si autē uolentē deserit, etiā sic quō beata erat, quā perire uoluit qui habebat, Restat ut dicat neutrū esse in animo beati. i. eū deserit a beata uita, cū p mortē deserit tota uita, nec nolle nec uelle, ad utrunq; n. parato & æquo

Hic sile ac spe bea ui sumus. Cap. 8.

K

animo cōsistere. Sed nec ista beata est uita, quia talis est, ut quē beatū facit, amore eius indigna sit. Quō. n. est beata uita q̄ non amat beatus? Aut quō amatur, quod utrū uigeat, an pereat indifferenter accipitur? Nisi forte uirtutes quas propter solā beatitudinē sic amamus, persuadere nobis audent, ut ipsam beatitudinē non amemus? Quod si faciunt, etiā ipsas utiq; amare desistimus, qm̄ illa propter quā solā istas amauimus, non amamus. Dein de quō erit uera illa tā perfecta, tā examinata tā eliquata, tā certa sententia, beatos esse oēs homines uelle, si ipsi qui iā beati sunt, beati esse nec nolunt nec uolunt? Aut si uolūt ut ueritas clamat, ut natura cōpellit, qui summe bonus & immutabiliter beatus creator indit hoc, Si uolunt, inquā, beati esse qui beati sunt, beati utiq; non esse nolunt. Si autē beati non esse nolunt, proculdubio nolunt, cōsumi & perire quod beati sunt, nec nisi uiuentes beati esse possunt. Nolunt igitur perire q̄ uiuunt. Immortales esse uolunt, quicunq; uere beati uel sunt uel esse cupiunt. Nō autē uiuit beate, cui non adest quod uult. Nullo modo igitur esse poterit uita ueraciter beata nisi fuerit sempiterna. Hanc utrū capiat humana natura, q̄ tñ desiderabile cōfiteretur, non parua quæstio est. Sed si fides asit quæ inest eis quibus dedit potestatem Iesus filios Dei fieri nulla quæstio est. Humanis quippe argumentationibus hęc inuenire conātes, uix pauci magno pditi ingenio, abūdātes ocio, doctrināque subtilissimis eruditi, ad indagādā solius aīæ immortalitatis peruenire potuerunt. Cui tñ animę beatā uita non inuenerunt stabilē. uerā. Ad miserias eā quippe uitę hui⁹ et post beatitudinem redire dixerunt. Et qui eorū de hac erubuerunt sententia, & an imā purgatam in sempiternā beatitudinē sine corpore collocandam putauerunt talia de mundi retrorsus æternitate sentiunt, ut hanc de anima sententiam suā ipsi redarguant. Quod hic lō gum est demonstrare, sed in libro duodecimo de ciuitate Dei satis a nobis est quantū arbitror explicatū, Fides autē ista totū hominē immortalem futurum, qui utiq; constat ex anima & corpore, & ob hoc uere beatus, non n. argumētatione humana, sed diuina auctoritate promittit. Et ideo cum dictum esset in Euangelio, quod Iesus dederit potestatem filios Dei fieri ijs qui eum receperūt,

Ibidem.

Quæ sic Deus re-stituerit, hominem Cap. 10. 3. sen. di. 20. ca. 1. in princi. 1. Ti. 2. 1. sen. di. 44. cap. post hęc.

1. sen. di. 20. cap. 1.

Galat. 5. Rom. 5.

& quid sit recepisse eū, breuiter fuisse expofitū, dicendo, credentib. in noīe eius, quo que mō filij Dei fierēt, esset adiunctum. Qui non ex sanguinib. neq; ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt, ne iste hōiū q̄ uidemus & gestamus infirmitas tā tā excellentiā desperaret, ilico annexū est, Et uerbū caro factū est, Et habitauit in nobis, ut à cōtrario iuadere qđ incredibile uidebatur. Si. n. natura Dei filius, p̄ filios hominū misericordia factus est hōiū filius, hoc est. n. uerbū caro factū est, & habitauit in nobis hominib. q̄to est credibilis natura filios hōis, gratia Dei filios Dei fieri, & habitare i Deo, in quo solo, & de quo solo esse p̄nt beati particeps immortalitatis eius effecti, p̄ qđ p̄suadēdū Dei filius particeps n̄ræ mortalitatis effectus est. Eos itaq; qui dicunt, Itane desuit Deo mod⁹ alius quo liberaret hōies, a miseria mortalitatis huius ut vnigenitū filiū Deū sibi coæternū, hōiem fieri uellet induendo humanam aīam & carnē, mortalēq; factum mortem perpeti, parū est sic refellere, ut iustū modum quo nos per mediatorem Dei & hōiū hōiem Christū Iesum Deus liberare dignat, asseramus bonū & diuinæ cōgruū dignitati, uerum etiā ut ostēdamus nō aliū modū possibilē Deo desuisse cuius p̄nti cuncta equaliter subiacent, sed sanāda nostrā miserā cōuenientiorē modū aliū non fuisse, nec esse oportuisse. Quid. n. tā necessariū fuit ad erigendā spem nostrā, mentesq; mortalium cōditione ipsius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis desperatione liberādas, q̄ ut de monstrare nobis quāti nos penderet Deus, quantūq; diligeret? Quid uero huius rei tāto iusto iudicio manifestius atq; præclaris, q̄ ut Dei filius immutabiliter bonus i se manēs qđ erat, & a nobis & pro nobis accipiēs qđ non erat, præter aīe suæ naturæ detrimentū, nostrum dignatus inire consortium, prius si ne ullo malo suo merito mala nostra perferret, ac sic iam credentib. quantum nos diligeret Deus, & qđ desperabamus iam sperantibus, dona in nos sua sine ullis bonis meritis nostris, immo præcedentib. & malis meritis nostris, in debita largitate conferre, quia & ea quæ dicuntur merita nostra, dona sunt eius? Ut. n. fides per dilectionem operetur, charitas Dei diffusa est in cordib. nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Tunc est au-

tem datus, quādo est Iesus resurrectione clarificatus. Tūc. n. eū se missurū esse, p̄misit & misit, q̄a tunc sicut de illo scriptū est, & ante prædictū, Ascendit in altū, captiuauit captiuitatē, dedit bona hoīb. Hęc dona sunt merita nostra q̄b. ad summum bonū immortalitatis & beatitudinis puenimus. Commendat autē (inquit Apostolus) charitatē suam Deus in nobis, qm̄ cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Multo magis iustificati nūc in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Adhuc addit, & dicit, Si. n. cū inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortē filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius. Quos p̄ctōres dixit prius, hoc posterius inimicos Dei, quos prius iustificatos in sanguine Iesu Christi, eos posterius recōciliatos p̄ mortem filij Dei, & quos prius saluos ab ira per ipsū, eos postea saluos in uita ipsius. Non ergo ante istā grām quoquo mō peccatores, sed in talibus peccatis fuimus, ut inimici essemus Dei: Superius autē idē Apostol⁹ nos p̄ctōres, & inimicos Dei, duob. identidē nominib. appellauit, vno uelut mitissimo, alio planē atrocissimo dicens, Si. n. Xps cū infirmi essemus adhuc, iuxta tps pro impiis mortuus est: Quos infirmos, eosdē impios nūc uocauit. Leue aliqd v̄ infirmitas, sed aliq̄a talis est, ut impietas nominet. Nisi tñ infirmitas esset, medicū necessariū non h̄ret. Qui est Hebraice Iesus, Græce σωτῆρ, nostra autē locutione saluator. Quod uerbū Latina lingua antea non hēbat, sed h̄re poterat sicut potuit qm̄ uoluit. Hęc autē Apostoli suā præcedens ubi ait, Adhuc cū infirmi essemus iuxta tps pro impiis mortuus est coh̄ret his duab. sequentib. quarum in vna dixit, peccatores, i alia inimicos Dei, tanquam illis singulis reddiderit singula, peccatores ad infirmos, inimicos Dei referens ad impios. Sed quid est, iustificati in sanguine ipsius? Quæ uis est sanguinis huius obsecro, ut in eo iustificentur credentes? Et quid est, reconciliari per mortē filij eius? Itane uero cū irascere nobis Deus, pater, uidit mortem filij sui pro nobis, & placatus est nobis? Nunquid ergo filius eius usque adeo nobis iam placatus erat, ut pro nobis et dignaretur mori, pater uero usque adeo adhuc irascebatur, ut nisi filius pro nobis moreretur non placaretur. Et quid est quod alio loco idē

Io. m. 16.

Eph. 4. Psal. 67.

Rom. 5.

Ibidem.

D

Rom. 5.

Ibidem.

E

Trinitas, simul operata est redemptio-nē hōiem. Cap. IX.

Rom. 8. ipse doctor gentium, Quid, inquit, ergo dice-
mus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra
nos? Qui proprio filio suo non pepercit, sed
pro nobis omnibus tradidit illum, Quo non etiã
cum illo omnia nobis donauit? Nunquid nisi iam pla-
catus esset pater, proprio filio non parcens pro no-
bis eum traderet? Nonne vix hæc illi velut ad-
uersa esse sentia? In illa morte pro nobis filius,
& reconciliatus nobis pater per mortem eius. In hac
autem tanquam prior nos dilexerit pater, ipse pro nos
filio non pareit, ipse pro nobis eum tradidit ad
mortem. Sed video quod & antea pater dilexit nos:
non solum antequam pro nobis filius moreretur,
sed antequam conderet mundum, ipso teste-
Eph. 1. Apostolo qui dicit, Sicut elegit nos in ipso
F ante mundi constitutionem. Nec filius patre
sibi non parente, pro nobis velut inuitus est tra-
Galat. 2. ditus, quia & de ipso dictum est, Qui me dilexit
3. sem. di. & tradidit semetipsum pro me. Omnia ergo simul
20 ca. 1. & pater & filius & amborum spiritus pariter & con-
post prin corditer operantur in iustificati sumus in Christi
cipiu. Ho sanguine, & reconciliati sumus Deo per mor-
quo perit tem filii eius. Et quomodo id factum sit, ut potero etiã
cap. 12. hic quomodo satis videbitur explicabo. Quadam
iustitia Dei in partem diaboli traditum est ge-
nus humanum, peccato primi hominis in omnes
vtriusque sexus communione nascentes ori-
ginaliter transfuse, & parentum primo-
rum debito vniuersos posteros obligante.
Hæc traditio prius in Genesi significata est,
Gen. 3. ubi cum serpenti dictum esset, Terram manduca-
bis, homini dictum est, Terram es & in terram ibis.
Eo quod dictum est, in terram ibis, mors corpo-
ris pronuntiata est, quia nec ipsam fuerat ex-
perturus si permansisset ut factus est rectus.
Quod vero viuenti ait, Terram es, ostendit totum
hominem in deterius commutatum. Tale est enim
Gen. 6. Terra es, quale istud, Non permanebit spiritus
meus in hominibus, quoniam caro sunt. Tunc er-
go demonstrauit enim ei traditum, cui dictum
fuerat, terram manducabis. Apostolus autem
Eph. 2. apertius hoc prædicat, ubi dicit, Et vos cum
essetis mortui delictis, & peccatis vestris, in
C quibus aliquando ambulastis secundum seculum ma-
di huius, secundum principem potestatis aeris,
spiritus huius qui nunc operatur in filiis diffiden-
tiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuersati
sumus in desideris carnis nostræ, facientes
voluntates carnis & affectionum, & eramus
natura filii iræ, sicut & ceteri. Filii diffiden-
tiæ sunt infideles, & quis hoc non est antequam

fidelis fiat? Quocirca omnes homines ab origi-
ne sub principe sunt potestatis aeris qui operatur
in filiis diffidentiae. Et quod dixi ab origine, hoc
est quod dicit Apostolus, natura & se fuisse si-
cut ceteros, natura. scilicet ut est deprauata pecca-
to non ut recta creata ab initio. Modus autem iste
quo traditus est homo in diaboli partem, non
ita debet intelligi, tanquam hoc Deus fecerit,
aut fieri iusserit, sed quod tantum permisit, iu-
ste tamen. Illo modo deferente peccante, peccati au-
thor illico inuasit. Nec ita sanè Deus dele-
uit creaturam suam, ut non se illi exhiberet
Deum creatorem & vniuersantem, & inter po-
nalia mala etiam bona multis praestanti-
tem. Non enim contumit in ira sua miseratio-
nes suas, nec hominem a lege suae potestatis ami-
sit, quoniam in diaboli parte esse permisit, quia nec
ipse diabolus a parte omnipotens alienus est
sicut neque a bonitate. Nam & maligni angeli
vix qualicumque subsisterent vita, nisi per eum
qui viuificat omnia? Si ergo commissio pecca-
torum per iram Dei iustam hominem subdidit dia-
bolo, profecto remissio peccatorum per re-
conciliationem Dei benignam eruit hominem a dia-
bolo. Non autem diabolus potentia Dei, sed iusti-
tia superandus fuit. Nam quod omnipotente pote-
tius? Aut cuius creaturae potestas, potestati creatoris
comparari potest? Sed cum diabolus vitio per-
uersitatis suae factus sit amator potentiae, &
desertor oppugnationis iustitiae, sic enim
homines eum tanto magis imitantur, quanto
magis neglecta, vel etiam perosa iustitia po-
tentiae student eiusque vel ademptione lætari,
vel inflammantur cupiditate, placuit Deo, ut
propter erudendum hominem de diaboli po-
testate, non potentia diabolus, sed iustitia vi-
ceretur, atque ita & homines imitantes Chri-
stum, iustitia quærent diabolus vincere,
non potentia. Non quod potentia quasi mali
aliquid fugienda sit, sed ordo seruandus est
quo prior est iustitia. Nam quanta poten-
tia potest esse mortalium? Teneant ergo mor-
tales iustitiam, potentia immortalibus debe-
tur, cui comparata quacumque eorum homi-
num qui potentes vocantur in terra, ridicula
infirmitas inuenitur, & ibi foditur peccatori fo-
uea, ubi videntur mali plurimum posse. Ca-
tar autem iustus & dicit, Beatus homo quem
tu erudieris domine, & de lege tua docueris
eum. Ut mitiges ei a diebus malignis, donec
sodiatur peccatori fouea. Quoniam non re-
pelleat

Luc. 2.
Supra eo dem. c. 6.
L
Christi
mors inde
bit, libe-
rauit ob-
noxios
mortu.
Cap. 14.

pellat dominus plebem suam, & hereditatem suam non
relinquet, quoad usque iustitia conuertatur in
iudicium, & qui habent eam omnes recte sunt cor-
de. Hoc ergo tempore quo differtur potentia po-
puli Dei, non repellat dominus plebem suam, & hæ-
reditatem suam non derelinquet, quacumque acer-
ba & indigna ipsa humilis atque infirma patia-
tur, quoad usque iustitia quae nunc habet infirmi-
tas priorum, conuertatur in iudicium, hoc est, iu-
dicandi accipiat partem. Quod iustus in fine
seruat cum præcedentem iustitiam ordine suo fue-
rit potentia subsecuta. Potentia quippe adiun-
cta iustitiae, vel iustitia accedens potentiae, iudi-
ciantiam potentiam facit, prinet autem iustitia ad volun-
tatem bonam. Vnde dictum ab angelis nato Christo,
Gloria in excelsis Deo & in terra pax hominibus
bonae voluntatis. Potentia vero sequi debet iusti-
tiam, non praere. Idem & in reb. secundis ponitur.
prosperis, secundae autem a sequendo sunt dictae.
Cum enim beatum faciant, sicut superius dispu-
tauimus, duae res, bene velle, & posse quod ve-
lis, non debet esse illa pueritas, quae in eadem
disputatione notata est, ut ex duabus reb. quae
faciunt bonum, posse quod velit, homo eligat, & velle
quod oportet, negligat, cum prius debeat hanc vo-
luntatem bonam, magnam vero postea partem. Bo-
na porro voluntas purganda est a vitiiis, a quibus
si vincitur homo, ad hoc vincitur ut male ve-
lit, & bona iam voluntas eius quomodo erit?
Optandum est itaque ut partem nunc detur, sed
contra vitia, propter quae vincenda potentes no-
lunt esse homines, & volunt propter vincendos ho-
mines, ut quid hoc, nisi ut vere victi falso vin-
cant, ne sint veritate, sed opinione victores.
Velit homo prudens esse, velit fortis, velit te-
perans, velit iustus, atque ut hæc veraciter pos-
sit, potentia plane optat, atque appetat ut potes-
sit in seipso, & merito modo aduersus seipsum
pro seipso. Cetera vero quae bene vult, & tamen
non potest sicut est immortalitas, & vera ac ple-
na foelicitas, desiderare non cesset, & patienter
expectet. Quae est igitur iustitia qua victus
est diabolus? Quae nisi iustitia Iesu Christi? Et
quomodo victus est? Quia cum in eo nihil
morte dignum inueniret, occidit eum tamen. Et
vtique iustus est ut debitores quos tenebat li-
beri dimittantur, in eum credentes quae sine
ullo debito occidit, hoc est, quod iustificari di-
cimur in Christi sanguine. Sic quippe in re-
missionem peccatorum nostrorum, innocens
sanguis ille effusus est. Vnde se dicit in Psal-

mis inter mortuos liberum. Solus enim a debito
mortis liber est mortuus. Hinc & in alio Psal-
mo dicitur. Quae non rapui tunc exoluebam, rapinam
volens intelligi peccatum, quia usurpatum est contra
licitum. Vnde per os et carnis suae, sicut in Euan-
gelio legitur, dicit, Ecce venit princeps mun-
di huius, & in me nihil inueniet. id est nullum pec-
catum. Sed ut sciant omnes, inquit, quia voluntatem
patris mei facio, surgite eamus hinc. Et per-
git inde ad passionem, ut pro debitoribus nobis
quod ipse non debebat exolueret. Nunquid isto iu-
re æquissimo diabolus vinceret, si potentia
Christus cum illo agere non iustitia voluisset?
sed postposuit quod potuit ut prius ageret quod
oportuit. Idem autem illud esse opus erat, & hominem
& Deum. Nisi enim homo esset, non poterat occidi.
Nisi & Deus esset, non crederet noluisse quod po-
tuit, sed a potuisse quod voluit. Nec ab eo iusti-
tiam potentiam placuisse, sed ei defuisse poten-
tiam putarem. Nunc humana pro nobis passio est,
quae homo erat, sed si voluisset et hoc non pati po-
tuisset, quia & Deus erat. Idem gratior facta est in
humilitate iustitia quae posset si noluisset humi-
litate non propter tantam diuinitate potentiam, ac sic
a moriente tantam potestate nobis mortalibus impoten-
tibus. & commendata est iustitia, & promissa po-
tentia. Horum enim duorum vnum fecit moriendo al-
terum resurgendo. Quid enim iustius, quam usque ad
mortem crucis pro iustitia peruenire? Et quod po-
tentius, quam resurgere a mortuis, & in coelum
cum ipsa carne in qua est occisus ascende-
re? Et iustitia ergo prius, & potentia postea
diabolus vicit. Iustitia scilicet quia nullum pecca-
tum habuit, & ab illo iniustissime est occi-
sus, potentia vero, quia reuixit mortuus, nun-
quam postea moriturus. Sed potentia dia-
bolus vicisset, et si ab illo non potuisset occi-
di, quoniam maioris sit potentia et ipsam mortem
vincere resurgendo, quam vitare viuendo. Sed
aliud est propter quod iustificamur in Christi san-
guine, cum pro remissionem peccatorum erui-
mur a diaboli parte, hoc ad id prinet quod a Chri-
sto iustitia diabolus vincitur, non potentia. Ex
infirmitate quippe quam suscepit in carne
mortali, non ex immortalis potentia crucifi-
xus est Christus, de qua tamen infirmitate ait
Apostolus. Quod infirmum est Dei, fortius est
hominibus. Non est itaque difficile videre
diabolus victum, quando qui ab illo occi-
sus est resurrexit. Illud est maius & ad intel-
legendum pro fundius, videre diabolus vi-
ctum

3. sem. di.
20. cap.
Si vero.
Psal. 87.
Psal. 68.
Iuan. 14.
1. sem. di.
20. cap.
Si vero.
Mar. 14.
Cap. 16.
Rom. 6.
1. Cor. 1
De eodē
Cap. 13

Etum qñ sibi vicisse videbatur. i. qñ Christus occisus est. Tunc. n. sanguis ille, qñ eius erat qui nullū habuit oīno pctm, ad remissionē nostrorū sulus est pctōrum, vt qa eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos cōditiōne mortis obstrinxit, hos per eum merito admitteret, quē nullius peccati reū immerito pōna mortis affecit. Hac iustitia victus & hoc vinculo vincit^o est fortis, vt vasa eius eriperentur, q̄ apud eū cum ipso & angelis eius fuerant vasa iræ, & in vasa misericordiæ verterent. Hęc q̄pe verba ipsius dñi nostri Iesu Christi de cœlo ad se facta, cū primū vocat^o est, narrat, Apostolus Paulus. Nā inter cœtera quæ audiuit, et hoc sibi dictum loquitur. Ad hoc. n. tibi apparui vt constituam te ministrū & testem eorū quæ à me vides, qb. etiam pareo tibi liberās te de populo & de gentib. in quas ego mitto te aperire oculos cœcorū, vt auertant à tenebris, & à potestate satanæ ad Deum, vt accipiant remissionē pctōrum, & fortem quæ in sanctis, & fidē quæ in me est. Vñ & exhortans idem Apostolus credentes, & ad gratiarū actionem Deo patri. Qui eruit nos, inqt, de ptate tenebrarū, & transfudit in regnū filij charitatis suę, i. quo habemus redēptionē in remissionē pctōrū. In hac redēptionē tanq̄ precij pro nobis datus est sanguis Christi, quo accepto diabolus nō dicit^o est, sed ligatus, vt nos ab eius nexib. solueremur, nec quenq̄ secū eorū quos Christus ab oī debito libēter indebite suo sanguine redemisset, pctōrum retib. inuolutū traheret ad secundæ ac sempiternæ mortis exitiū, sed hastenus moreretur ad Christi gratiā pertinentes, p̄cogniti & p̄cōditiōnati & electi ante cōstitutiōne mūdi quatenus p̄ illis ipse mortuus est Christus, carnis tñ morte non spūs. Quāuis. n. & ipsa mors carnis de pctō primi hoīs originaliter venerit, tñ bonus eius vsus gloriosissimos martyres fecit. Et iō non solū ipsa, sed omnia seculi huius mala dolores, laboresq; hominum quāquam de peccatorū, & maxime de peccati originalis meritis veniant, vñ facta est & ipsa vita vinculo mortis obstricta, tñ & remissis peccatis remanere de buerunt, cum quib. hō pro veritate certaret, & vnde exerceret virtus fidelium, vt nouus homo per testamentum nouum inter malā huius seculi nouo seculo p̄pararet, miseriam quam meruit vita ista damnata sapiē-

B
Rom. 9.
Act. 26.
Colo. 1.
1. Petr. 1.
C
Reliquiæ mortis ce dit in bonum ele- ctis. 16

ter tolerans, & quia finietur prudenter grātū lans, beatitudinem vero q̄ liberata vita futura sine fine habitura est, fideliter & patienter expecans. Diabolus. n. à dñatu & à cordibus fidelium foras missus, in quorum damnatione atq; infidelitate licet damnatus et ipse regnabat, tñ pro cōditiōne mortalitatis huius aduersari finit, quantum eis expedire nouit. De quo sacræ literæ personant per os Apostolicū, Fidelis Deus qui nō permittit vos tētari supra id quod potestis, sed faciet cū tētatione et exitum, vt possitis sustinere. Profunt autē ista mala quæ fideles pie perferūt, vel ad emendanda peccata, vel ad exercēdā probandāq; iustitiā, vel demonstrandā vitæ huius miseriam, vt illa vbi erit beatitudo vera atq; p̄petua, & desideret ardentius & instantius inquirat. Sed circa eos ista seruant, de qb. Apostolus dicit, Scimus qm̄ diligentib. Deū oīa cooperant in bonum, iis qui em̄ propositū vocati sunt sancti, Qm̄ quos ante p̄cōditiōnem & p̄cōditiōnati cōformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratrib. Quos autē p̄cōditiōnauit illos & vocauit, & quos vocauit, illos & iustificauit, quos autē iustificauit, ipsos & glorificauit. Horū p̄cōditiōnatorum nemo cū diabolo peribit, nemo vsque ad mortē sub diaboli ptate remanebit. Deinde sequit quod iam supra commemorauit. Quid ergo dicemus ad hęc? Si Deus, p̄ nobis quis contra nos? Qui filio proprio nō pepercit, sed pro nobis omnib. tradidit illum, quō non cū illo omnia nobis donauit? Cur ergo non fieret mors Christi? Immo cur non p̄termisissis aliis innumerabilib. modis qb. ad nos liberandos vti posset omnipotens ipsa potissimum eligeret vt fieret, vbi nec de diuinitate eius aliquid imminutū est, aut mutatum, & de humanitate suscepta tñ benefici collatum est hoībus, vt à Dei filio sempiterno eo demque hoīs filio mors temporalis in debita redderet, qua eos à sempiterna morte debita liberaret? Peccata nostra diabolus tenebat, & p̄ illa nos merito figebat in morte. Dimisit ea ille qui sua non habebat, & ab illo immerito est perductus ad mortem. Tantū valuit sanguis ille, vt neminem Christo indutum in aeterna morte debita detinere debuerit, qui Christum morte indebita vel ad tempus occidit. Commenda ergo charitatē suā Deus in nobis, qm̄ cum adhuc peccatores essemus,

Sap. 12
3. sen. di.
19. c. qui
F
solus in medio.
Rom. 8.
Rom. 5.
Rom. 5.
G

essemus Christus, p̄ nobis mortuus est. Multo magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Iustificati, inqt, in sanguine ipsius. Iustificati planē in eo q̄ à peccatis oīb. liberati. Liberati autē a peccatis oībus, qm̄ p̄ nobis est Dei filius qui nullum habebat, occisus. Salui ergo erimus ab ira p̄ ipsum. Ab ira vtiq; Dei, q̄ nihil est aliud q̄ iusta vindicta. Non. n. sicut hoīs animi perturbatio est ira Dei, sed illi^o ira est, cui dicit alio loco sancta scriptura, Tu autē dñe virtutū cū tranquillitate iudicas. Si ergo iusta diuina vincta tale nomē accepit, et reconciliatio Dei q̄ recte intelligitur, nisi cum talis ira finit? Nec inimici eramus Deo, nisi quemadmodum iustitiæ sunt inimica peccata, qb. remissis tales inimicitia finiunt, & reconciliant Deo quos ipse iustificat. Quos tñ et inimicos vtiq; dilexit, qñ quidē proprio filio nō pepercit, sed p̄ nobis omnib. cū adhuc inimici essemus tradidit eū. Recte ergo Apostolus secutus adiūxit, Si. n. cū inimici essemus reconciliati sumus Deo per mortē filij eius, per q̄ facta est illa remissio pctōrum, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. In vita salui, qui p̄ mortē recōditiati. Qui. n. dubitat daturū amicis vitā suā, p̄ qb. inimicis dedit mortem suā? Non solum aut, inquit, sed & gloria mur in Deo p̄ dñm nostrum Iesum Christū, per quem nūc recōditiatiōnem accepimus. Non solū ait, salui erimus, sed & gloriamur. Nec in nobis, sed in Deo, nec p̄ nos, sed per dñm nostrum Iesum Christum, per quē nūc recōditiatiōnem accepimus, em̄ ea quæ superius disputata sunt. Deinde subiungit Apostolus, Propter hoc sicut p̄ vnum hoīem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes hoīes mors p̄tran sit, in quo omnes peccauerunt, & cœtera. In quib. prolixius de duob. hominib. disputat, vno eodemq; primo Adam per cuius peccatum in mortē tanq̄ hereditariis malis posterius obligati sum^o, altero autē secūdo Adā, qui nō homo tñ, sed Deus est, quo pro nobis soluente quod non debebat, à debitis & paternis & propriis liberati sumus. Proinde quoniam propter vnum illum tenebat diabolus omnes per eius vitiatam carnalem cōcupiscentiā generatos, iustum est vt propter hūc vnum dimittat oēs per ipsius immaculatam gratiam spiritalem regeneratos. Sunt

& alia multa quæ in Christi incarnatione, quæ superbis displicent salubriter intuentur atque cogitanda sunt. Quorū est vnū qđ demonstratum est homini, quem locum haberet in reb. quas cōdidit Deus, qñ quidem sic Deo coniūgi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna p̄sona, ac per hoc iam ex tribus. s. Deo, aia & carne, vt superbi illi maligni spūs, qui se ad decipiendum quasi ad adiuuandum medios interponunt, non iō se audeant homini p̄ponere, qa non hēt, carnem, & maxime qa & mori in eadem carne dignatus est filius Dei, ne iō illi tanquam Deos se coli p̄sueant, quia vident esse immortales. Deinde vt gratia Dei in nobis sine vllis p̄cedētib. meritis in hoīe Christo cōmendaret, qa nec ipse tāta vnitāte Deo vno cōiūctus vna cū illo p̄sona. i. ipse hō assumptus, mox vt hō et Deus filius Dei viueret, vllis est p̄cedētib. meritis assecutus. Sed ex quo hō esse cœpit, ex illo est & Deus, vnde dictū est, Verbum caro factum est. Etiā illud est, vt superbiam hoīs, quæ maxime impedimento est, ne inhæreat Deo, per tantā Dei humilitatem redargui posset atq; sanari. discatq; homo qđ lōge recesserit à Deo, & qđ illa valeat ad medicinalē dolorem, qñ per talē mediatorē dedit, q̄ hominib. & Deus diuinitate subuenit, & homo infirmitate cōuenit. Quod autē maius obediētia nobis p̄beret exemplum q̄ per inobediētiam perieramus, q̄ Deo patri Deus filius obediens vsque ad mortē crucis? Quod p̄mium tantæ obediētia vbi ostenderetur melius, q̄ in carne tanti mediatoris, quæ ad vitam resurrexit æternam? Pertinebat etiam ad iustitiam bonitatemque creatoris, vt per eandem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam se superasse gaudebat, & de ipso genere venientē quod genus origine vitiata, per vnum tenebat vniuersum. Poterat. n. vtiq; Deus hominem aliunde suscipere, in quo esset mediator Dei & hominū, non de genere illius Adam, qui peccato suo genus obligauit humanū, sicut ipsum quem primum creauit, non de genere creauit alius. Poterat ergo vel sic, vel alio quo vellet modo creare vnum alium hominem, de quo vinceretur victor prioris, sed melius iudicauit vt de ipso qđ victum fuerat genere assumeret hoīem Deus, per quē generis humani vinceret inimicum. Et tñ ex virgine,

Vili. 28
inc. vni. 2 -
tionis.
Cap. 17.
3. sen. di.
6. cap. de
hoc Aug.
in fine.
H
3. sen. di.
6. et ne de
suo. circ. 3
suem.
Ioan. 1.
Quis ex
virgine
natus.
Cap. 18.
1. Ti. 1.
3. sen. di.
12. ca. so-
let eri. un.

cuus conceptum spiritus nō caro, fides non libido prauēnit. Nec interfuit carnis concupiscentia, per q̄ feminant & concipiunt ceteri, qui trahunt originale p̄ctm̄, sed ea penitus remotissima, credendo, nō concubendo facta est sc̄cūdata uirginitas, ut illud qd̄ nascēbat ex ppagine primi hoīs tm̄ modo generis nō ēt criminis originē duceret. Nascēbat nā que nō transgressionis cōtagione uitiata, sed oīum talium uitiōrū sola medicina. Nascēbatur, in q̄, hō nullum habēs, nullum habiturus oīno p̄ctm̄, per quē renascērent liberandi à p̄ctō, qui nasci nō p̄nt sine p̄ctō. Quauis. n. carnali cōcupiscentia, q̄ inest genitalib. mēbris bene utatur castitas coniugalis, habet tm̄ motus nō uoluntarios, qb. ostendit vel nullā se in paradiso ante p̄ctm̄ esse potuisse, vel nō talem fuisse si fuit, ut aliq̄ resisteret uoluntati. Nunc aut̄ illam talem esse sentimus, ut repugnans legi mentis ēt si nulla est cā generādi, stimulos ingerat coeūdi, ubi si ei ceditur peccando satiet̄, si non cedit dissentiedo frenetur. Quē duo alicna fuisse à paradiso ante p̄ctm̄ dubitare quis possit? Nam neq; illa honestas faciebat aliqd̄ indecorū, nec illa sc̄licitas patiebat aliqd̄ impacatū. Oportebat itaque ut ista carnalis concupiscentia nulla ibi esset oīno, q̄ cōcipiebat uirginis partus, in quo nihil dignū morte fuerat inuenturus, & eū tm̄ occisurus author mortis, authoris uitæ morte uincēdus. Victor primi Adā, & tenēs genus humanum, uictus à secundo Adam, & amittens genus Christianū, liberatum ex humano genere ab humano crimine, per eū q̄ non erat in crimine, q̄ uis esset ex genere, ut deceptor ille ab eo uinceret̄ ḡne, qd̄ uicerat crimine. Et hoc ita gestū est ut hō non extollat, sed qui gloriatur, in dño gloriēf. Qui. n. uictus est, homo tm̄ erat, & iō uictus est, q̄a superbe Deus esse cupiebat. Qui aut̄ uicit, & hō erat & Deus, & iō sic uicit natus ex uirgine, quia Deus humiliter, non q̄uo alios fanctos regebat illum hominē, sed gerebat. Hęc tāta Dei dona, & si qua alia sunt, quē de hac re nobis, & quærere nunc & differere longū est, nisi uerbum caro fieret nulla essent. Hęc aut̄ oīa, quē pro nobis uerbum caro factum temporaliter & carnaliter fecit & pertulit, secundum distinctionem quam demonstrare suscepimus, ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod aut̄ uerbū est sine tempo-

re, sine loco, est patri coeternum & ubiq; totum, de quo si q̄sq̄quam pōt quantum pōt ueracem proferre sermonem, sermo ille erit sapientia, ac per hoc uerbum caro factum, qd̄ est Christus Iesus, & sapientia thesauros habet & sc̄ia. Nā scribēs Apostolus ad Colossenses, Volo. n. uos scire, inquit, quātum certū habeam pro uobis, & pro iis qui sunt Laodicis, & quicumq; non uiderunt faciem meā in carne, ut consolent̄ corda eorū, copulati in charitate, & in omnib. diuitiis plenitudinis intellectus ad conoscendum mysterium Dei, qd̄ est Christus Iesus, in quo sunt oēs thesauri sapientia & sc̄ia absconditi. Quatenus nouerat Apostolus thesauros istos, quātum eorum penetrauerat, & in eis ad quantā peruenerat, q̄s potest nosse? Ego tm̄ secundum id quod scriptum est, Vnicuiq; aut̄ nostrum dat̄ manifestatio spūs ad uilitatem, alij qd̄ dat̄ per spiritum sermo sapientia, alij sermo scientia secundum eūdem spiritum, si inter se distant hęc duo ut sapientia diuinis, sc̄ia humanis attributa sit reb. utrunque agnosco in Christo & mecum omnes eius fideles. Et cum lego. Uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, in uerbo intelligo uerū Dei filium, in carne agnosco uerbum hoīs filium, & utrunque simul in uia persona Dei & hominis ineffabili gratia largitate coniunctum. Propter quod sequit̄, & dicit, Et uidimus gloriam eius gloriā quasi unigeniti à patre plenū gratia & ueritatis. Si gratiam referamus ad scientiam, ueritatē ad sapientiam, puto nos ab illa duarum istarum rerum dictione quā commendauimus non abhorreere. In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia, est quod homo in uitate personē cōiunctus est Deo, in reb. uero aternis summa ueritas recte tribuit̄ Dei uerbo. Quod uero idem ipse est unigenitus à patre plenus gratia, & ueritatis, id actum est, ut idem ipse sit in rebus pro nobis t̄p̄aliter gestis, cui per eandem fidem mundamur, ut eum stabiliter contemplerur in rebus aternis. Illi autem p̄cipui gentiū philosophi, qui inuisibilia Dei per ea quē facta sunt intellecta conspiciere potuerunt, tamen quia sine mediatore, id est sine homine Christo philosophati sunt, quem nec uenturum Prophetis, nec uenisse Apostolis crediderunt, ueritatem detinuerunt, sicut de illis dictum est, in iniquitate, Non potuerunt enim

K

Rom. 7.

1. Co. 10.

Per Xpm̄ a sc̄ia puenimus ad sapientia. Cap. 19.

Col. 1.

M

1. Co. 13.

4. sen. 35. ap. Iom. 1. 3. sen. 6. de sen. Iom. 1.

Rom. 6.

Colo. 2.

1. Co. 12.

Imperfe- Et a Trinitatis imago est et in quibuslibet. c. 20. 3. sen. di. 49. ca. solet etiam 2. Th. 3. Act. 15.

C

Rom. 6.

enim in his rerū infimis constituti, nisi quærere aliqua media per quæ ad illa quæ intellexerant sublimia peruenirēt, atq; ita in deceptores demones inciderunt, per quos factū est ut immutarent gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinē imaginis corruptibilis hoīs, & uolucrū & quadrupedū & serpentiū. In talibus. n. formis ēt idola instituerunt, siue coluerunt. Sc̄ia ergo nostra Christus est, sapientia quoq; nra idē Christus est. Ipse nobis fidem de reb. t̄p̄alib. inserit, ipse de sempiternis exhibet ueritatē, per ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per sc̄iam ad sapientia, ab uno tm̄ eodemq; Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientia & sc̄ia absconditi. Sed nunc de sc̄ia loquimur, post de sapientia, quantum ipse donauerit locuti. Nec ista duo sic accipiamus quasi non liceat dicere, vel istam sapientia quæ in rebus humanis est, vel illam sc̄iam quæ in diuinis. Loquēdi. n. latiore cōsuetudine, utraq; sapientia, utraq; sc̄ia dici pōt. Nullo modo tm̄ scriptum esset apud Apostolum, Alij datur sermo sapientia, alij sermo scientia, nisi & proprie singulis nominib. hęc singula uocarent̄, de quorū distinctione nunc agimus. Iam itaque uideam⁹ qd̄ sermo iste p̄lixus effecerit, qd̄ collegerit, quo peruenerit. Beatus esse se uelle, oīum hoīum est, nec tm̄ oīum est fides, qua cor mundando ad beatitudinē peruenit. Ita fit ut per istā q̄ non oēs uolunt ad illā tendendum sit q̄ nemo possit esse qui nolit. Beatos esse se uelle oēs in corde suo uidēt, tātaq; est in hac re natura humana conspiratio, ut nō fallatur hō qui hoc ex aīo suo de animo conuicit alieno. Deniq; oēs id uelle nos nouimus. Multi uero immortales se esse posse desperant, cum id qd̄ omnes uolunt, nullus aliter possit, uolunt tm̄ etiam immortales esse si possent, sed non credendo q̄ possint, non ita uiuunt ut possint. Necessaria est ergo fides ut beatitudinem cōsequamur, omnib. humana natura bonis. i. & animi & corporis. Hęc aut̄ fidem in Christo esse definitā, qui in carne resurrexit à mortuis, non moriturus ulterius, nec nisi p̄ illū quenq̄ liberari à diaboli dñatu per remissionem peccatorum, in cuius eandemq; perpetuam, quē mors est potius dicēda q̄ uita eadem fides habet. De qua & in hoc libro sicut potui pro spatio tēpo-

ris disputaui, cum iam & in quarto libro huius operis, multa de hac re dixerim, sed ibi pp̄ aliud, hic pp̄ aliud. Ibi. s. ut ostenderem, cur & quō Christus in plenitudine temporis à patre sit missus, pp̄ eos qui dicunt, eum q̄ misit, & eum q̄ missus est æquales natura esse non posse. Hic aut̄ ad distinguendum actiua scientiam à cōtemplatiua sapientia, placuit q̄ppe uelut gradatim ascendentib. in utraque requirere apud interiorē hominē quādam sui cuiusq; generis Trinitatē, sicut prius apud exteriorē quæsiuimus, ut ad illā Trinitatem quæ Deus est, pro nostro modulo, si tm̄ uel hoc possumus, saltem in ænigmate & per speculum contuendam exercitiorē in his inferiorib. reb. mēte ueniamus. Huius igitur uerba fidei quæ quis in solis uocib. memorie commēdauerit, nesciens quid significēt, sicut solent qui Græce nesciunt, græca uerba tenere memoriter, uel Latina similiter, uel cuiusq; alterius linguæ, qui eius ignari sunt, nō ne habent quādam in suo aīo Trinitatem? quia & in memoria sunt illi uerborum soni, etiam quando inde non cogitat, & inde formatur acies recordationis eius, quādo de his cogitat, & uoluntas recordantis atque cogitantis utrunque coniungit. Nullo modo tamen dixerimus istum cum hoc agit, secundum Trinitatem interioris hominis agere, sed potius exterioris, quia id solum meminit & quando uult, & quātum uult intuetur, quod ad sensum corporis pertinet, qui uocatur auditus, nec aliud quā corporaliū rerum, id est, sonorum, tali cogitatione imaginē uersat. Si autem quod uerba illa significant, teneat & recolat, iam quidem aliquid interioris hominis agit, sed nondum dicens uel putandus est uiuere secundum interioris hominis Trinitatem, si ea non diligat quæ ibi prædicantur, præcipiuntur, promittuntur. Potest enim etiam ad hoc tenere atque cogitare, ut falsa esse existimās, conetur etiam redarguere. Uolūtas ergo illa, quæ ibi coniungit ea quæ memoria tenebatur, & ea quæ ī acie cogitationis impressa sunt implet quādam aliquam Trinitatem, cum ipsa sit tertia, sed nec secundum eam uiuitur, quando illa quæ cogitantur uelut falsa non placent. Cum autem uera esse creduntur & quæ ibi diligenda sunt diliguntur, iam secundum Trinitatem interioris hominis ui-

Gala. 4.

D

1. Co. 13.

B

uitur, secundum hoc. n. uiuit quisque quod diligit. Quo autem diligunt quæ nesciuntur, sed tñ credunt? Iam quæstio ista tractata est in superiorib. libris, & inuentum neminem diligere qđ penitus ignorat, ex iis autem quæ nota sunt diligi, qñ diligi dñr ignota. Nunc librū iustum ita claudimus, vt admoneamus qđ iustus ex fide uiuit, quæ fides per dilectionem operat, ita vt virtutes quoq; ipsæ quib. prudenter fortiter, temperanter, iusteq; uiuitur, omnes ad eandem referant fidem. Nō. n. aliter poterunt veræ esse virtutes, quæ tamen in hac vita non valent tm̄, vt aliquando non fit hic necessaria qualiumcūq; remissio peccatorum, quæ non fit nisi per eum, qui sanguine suo vicit principem peccatorum. Ex hac fide & tali vitæ quæcūq; notiones sunt in animo fidelis hominis, cum memoria cōtinentur, & recordatione inspiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam sui generis Trinitatem. Sed imago Dei, de qua in eius adiutorio post loquimur, nondum in ipsa est, quod tunc melius apparebit, cum demōstratum fuerit, vbi sit, quod in futuro volumine lector expectat.

D. AURELII AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi
De Trinitate.

LIBER QVARTVSDECIMVS.

Vera sapientia ex fide. ca. 1. 1. sen. di. 35. ca. il. hnd. etiam

Nunc de sapientia nobis est discernendum, non de illa Dei, quæ proculdubio Deus est, nam sapientia Dei filius eius vnigenitus dñs, sed loquimur de hoīs sapientia, vera tñ quæ secundum Deum est, & verus ac præcipuus cultus eius est, q̄ vno noīe Deo *θεοσβεια* Græce appellat. Qđ nomē nostri, sicut iam commemorauimus, volentes & ipsi vno nomine interpretari pietatem dixerunt, cum pietas apud Græcos *ενοσβεια* visitatus nuncupet, *θεοσβεια* vero quia vno verbo perfecte non pōt, melius duob. interpretatur, vt dicatur potius Dei cultus. Hanc esse hominis sapientiam, quod & in duodecimo hui⁹ operis volumine iam posuimus, scripturæ sanctæ autoritate demonstratur, in libro serui Dei Iob, vbi legit Dei sapiētia dixisse homini. Ecce pietas est sapientia, ab-

Supra. li. 12. c. 12.

Iob. 28.

stinere autem a malis scientia. Siue etiam vt nonnulli de Græco *επιστημη* interpretati sunt disciplinam, quæ vtiq; a discendo nomē accepit, vnde & scientia dici potest. Ad hoc. n. quæq; res discit vt sciat. Quauis alia notione in iis q̄ pro peccatis suis mala vnusquisq; patit vt corrigat, dici soleat disciplina. Vnde illud est in epistola ad Hebreos, Quis. n. est filius cui nō det disciplinam eius p̄r eius? Et illud evidentiū in eadē. Oīs. n. ad tempus disciplina non gaudij v̄r esse, sed tristitiæ, postea vero fructū pacificam iis qui per eā certarūt, reddet iustitiæ. Deus ergo ipse summa sapientia, cultus autē Dei sapientia est hoīs, de qua nūc loquimur. Nam sapientia huius mūdi stultitia est apud Deū. Scđm hanc itaq; sapientia, quæ Dei cultus est, ait sac̄ta scriptura: Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum. Sed si de Sapientia sapientium disputare est, quid agemus? Nunquid nam profiteri audebimus sapiētiam, ne sit nostra de illa impudens disputatio? Nonne terrebimur exemplo Pythagoræ, qui cum ausus non fuisset sapientiam profiteri, Philosophum potius, iam amatorem sapiētia se esse rñdit, a quo id nomen exortum ita deinceps posteris placuit, vt quantalibet de reb. ad sapientiam pertinentib. doctrina quisque vel sibi vel aliis videret excellere, non nisi Philosophus vocaret? An iō sapientem profiteri talium humanum nullus audebat, quia sine vllō peccato putabant esse sapientem? Hoc autē nostra scriptura non dicit, quæ dicit, Argue sapientem & amabit te. Profecto. n. iudicat habere pctm̄, quem censet arguendum. Sed ego nec sic qđm sapientem me audeo profiteri, facis est mihi qđ et ipsi negare non pñt, esse et Philosophi. i. amatoris sapiētia, de sapiētia disputare. Nō enim hoc illi facere destiterunt, qui se amatores sapiētia potius quàm sapientes esse professi sunt. Disputantes autem de sapientia, definerunt eam dicentes. Sapientia est rerum humanarum diuinarumque scientia. Vñ ego quoq; in libro superiore vtrarumq; rerum cognitionem. i. diuinarum atq; humanarum, & sapientiam & scientiam dici posse docui. Verum secundum hanc distinctionem quæ dixit Apostolus, Alij datur sermo sapientia, alij sermo scientia, ista definitio diuidenda est, vt rerum diuinarum scientia proprie sapientia nuncupetur, humanarum autē proprie

disciplina Heb. 12.

1. Co. 13. ca. 1.

Sapientia

1. de

rate Di.

Cap. 1.

2. Cor. 5.

Eiū ipsa fides transiura est

Cap. 2.

Ab. 2.

2. Cor. 5.

1. Co. 13.

1. Co. 11.

Cap. 19.

prie scientia nomen obtineat. De qua volumine tertio decimo disputauimus, nō vtiq; quicquid sciri ab hoīe pōt in reb. humanis, vbi plurimū superuacua vanitatis & noxia curiofitatis est, huic sciē tribuens, sed illud tm̄ modo, quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutrit, defenditur, roborat, qua scientia non pollent fideles plurimi, quamuis polleat ipsa fide plurimū. Aliud est. n. scire tm̄ modo quid hō credere debeat p̄r adipiscendam vitā beatā, quæ nō nisi æterna est, aliud autē scire quemadmodū hoc ipsum & piis opitulef, & contra impios defendat, quam p̄prio appellare vocabulo scientia v̄r Apostolus. De qua prius cum loquerer, ipsam præcipue fidē commēdare curavi, a tēporalib. æterna breuiter distinguēs, atq; ibi de tēporalib. differens, æterna vero in hunc librū differens, etiam de reb. æternis fidem temporalem qđm, & t̄paliter in credentium cordib. habitare, necessariam tñ p̄r adipiscēda ipsa æterna esse monstraui. Fidē quoq; de t̄palib. reb. quas pro nobis æternus fecit, & passus est in hoīe, quem t̄paliter gessit, atq; ad æterna prouexit, ad eandē æternorum adeptionem p̄desse differui virtutesque ipsas, quib. in hac temporali mortalitate prudenter, fortiter, temperanter & iuste uiuitur, nisi ad eandē licet temporalem fidem: quæ tñ ad æterna perducit, referantur, veras nō esse virtutes. Quæ p̄ quoniam sicut scriptum est: Quam diu sumus in corpore, peregrinamur a dño: per fidem. n. ambulamus non per speciem. Profecto quandiu iustus ex fide uiuit, quis secundum hominem interiorem uiuit, licet per eandem temporalem fidem ad veritatem nitatur, & ad æterna, tñ in eiusdem fidei temporalis retentione, contemplatione, dilectione, nondum talis est Trinitas, vt Dei iam imago dicenda sit, ne in reb. temporalibus constituta videatur, quæ cōstituenda est in æternis. Mens quippe humana, cum fidē suā videt, qua credit quod non videt, non aliqd sempiternum videt. Non enim semper hoc erit, qđ vtiq; non erit, qñ ista peregrinatione finita, qua peregrinamur a domino, vt per fidem ambulare necesse sit, species illa succedet, per quā videbimus facie ad faciē: sicut modo non videntes, tñ quia credimus, videre merebimur, atq; ad speciem nos per fidem perductos esse gaudebimus. Neque. n.

iam fides erit, qua credantur quæ non videntur, sed species qua videantur quæ credebantur. Tunc ergo & si vitæ huius mortalitatis transactæ meminerimus, & credidisse nos aliquā quæ non videbamus, memoriter recoluerimus, i præteritis atque transactis deputabitur fides ista nō in præsentib. reb. semperq; manentib. ac per hoc etiam Trinitas ista, quæ nunc eiufdē fidei præsentis ac manentis memoria cōtuitu, dilectione cōsistit, tunc transacta & præterita reperiet esse, non permanens. Ex quo colligitur, vt si iam imago Dei est ista Trinitas, etiam ipsa non in eis quæ semper sunt, sed in rebus sit habenda transeuntibus. Absit autem vt cum animæ natura sit immortalis, nec ab initio quo creata est, vnquā deinceps esse desistat, id quod nihil melius habet, non cum eius immortalitate perduret. Quid vero melius in eius natura creatum est, qđ ad sui creatoris imaginē facta est? Nō igitur in fidei retentione, contemplatione, dilectione, quæ non erit semper, sed in eo quod semper erit, inuenienda est, qđ dici oporteat imaginem Dei. An adhuc vtrum ita se res habeat, aliquā diligentius atq; obstrusus perscrutabimur? Dicit. n. potest non perire istam Trinitatem, et cum fides ipsa transferit, quæ sicut nūc eā & memoria tenemus, & cogitatione cernimus, & voluntate diligimus, ita et nunc cū eam nos habuisse memoria tenebimus & recordemur, & hoc vtrunq; tertia voluntate iungemus, eadem Trinitas permanebit. Quā si nullum in nobis quasi vestigium transiens reliquerit, p̄fecto nec in memoria nostra eius aliqd habebimus quod recurramus, eam præteritam recordantes, atque id vtrunque intentione tertia copulantes, & quod erat scilicet in memoria, non inde cogitantib. nobis, & quod inde cognitione formaf. Sed qui hoc dicit, non discernit aliam nunc esse Trinitatem, quando præsentem fidem tenemus, videmus, amamus in nobis, aliam tunc futuram, quando non ipsam, sed eius velut imaginarium vestigium in memoria reconditū, recordatione contuebimur, & duo hæc, id est quod erat in memoria retinētis, & quod inde imprimitur in acie recordantis, tertia voluntate iungemus. Quod vt possit intelligi, sumamus exemplum de corporalibus rebus, de quibus in libro vndecimo satis locuti sumus. Nempe ab inferioribus ad superiora

In qua parte sit vera Trinitatis imago. Cap. 3.

A

periora ascendentes, vel ab exterioribus ad interiora ingredientes, primam reperimus Trinitatem in corpore quod vñ, & acie vidētis, quæ cum videt, inde formatur, & in volūtatis intentione, quæ vtrunq; coniungit. huic Trinitati similem cōstituiamus, cū fides quæ nunc inest nobis, tanq̄ corpus illud in loco ita in nostra memoria constituta est, de qua informatur cogitatio recordantis, sicut ex illo corpore acies intuentis. Quib; duobus vt Trinitas impleatur, annumerat tertia voluntas, q̄ fidem in memoria cōstitutā, & quandā eius effigiē contuitu recordationis impressā connectit & cōiungit, sicut in illa corporalis Trinitate visionis, formā corporis qd̄ vñ, & conformationem quæ fit in cernētis aspectu, coniungit intentio voluntatis. Faciamus ergo corpus illud qd̄ cernebat interesse dilapsum, nec eius remāsisse aliquid in villo loco, ad qd̄ videndum recurrat aspectus. Nunquid q̄a imago rei corporalis iā tranſacta at que præteritæ remanet in memoria vnde informatur recordātis obtutus, atq; id vtrunq; tertia volūtate iungatur, eadem Trinitas esse dicenda est, quæ fuerat qñ species in loco positi corporis videbat? Non vtiq; sed prorsus alia nam præter qd̄ illa erat extrinsecus, sed hæc intrinsecus, illā profecto faciebat spēs presentis corporis, hæc imago præteriti. Sic & in hac re, de qua nunc agimus, & pp̄ q̄ putauimus adhibendum illud exemplum, fides quæ nūc in aīo nostro est, velut illud corpus in loco dum tenet, aspiciē, amat, qd̄ efficit Trinitatem, sed nō ipsa erit, qñ fides hæc in aīo sicut corpus illud in loco iā nō erit. Quæ vero tūc erit, qñ eam recordabimur in nobis fuisse nō esse, alia profecto erit. Hanc. n. quæ nūc est facit res ipsa præsens, & in aīo credētis affixa, at illā quæ tunc erit, faciet rei præteritæ imaginatio in recordantis memoria derelicta. Nec illa igitur Trinitas, quæ nūc non est, imago Dei erit, nec ista imago Dei est, q̄ nunc nō erit, sed ea est inuenienda in anima hominis, i. rōnali, siue intellectuali, imago creatoris, quæ immortaliter immortalitati eius est insita. Nam sicut ipsa immortalitas aīæ secundum quandam modum dī. Habet quippe & aīa mortem suam, cum vita beata caeret, quæ vera aīæ vita dicenda est. Sed immortalitas iō nuncupat qm̄ qualicunq; vita, etiā si miserima nunq̄ desinit viuere. Ita quāuis

Etiā in aīa ipio- vñ est ali- qua Dei imago. Cap. 4.

ratio vel intellectus nūc in ea sit sopitus, nūc paruus, nunc magnus appareat, nunq̄ nisi rōnalis & intellectualis est aīa humana, ac per hoc si secundum hoc facta est ad imaginem Dei, qd̄ vti rōne atq; intellectu ad intelligēdum & conspiciendū Deū pōt, profecto ab initio quo esse cœpit ista tam magna & miranda natura, siue obſoleta sit hæc imago, vt penē nulla sit, siue obscura atq; deformis, siue clara & pulchra sit semper est. Deniq; deformitatis dignitatis eius miserās diuina scriptura, Quāq̄, inquit, in imagine Dei ambulat hō, tñ vane conturbat. Theſaurizat, & nescit cui congregabit ea. Nō itaq; imagini Dei vanitatem tribueret, nisi deformem cerneret factā, nec tm̄ valere illam deformitatem, vt auferat quod imago Dei est, satis ostendit dicendo, Quāquam in imagine Dei ambulat homo. Quapropter ex vtraque parte veraciter pronunciari potest ista sententia, vt quemadmodum dictum est, Quāq̄ in imagine Dei ambulat homo, tñ vane conturbat, ita dicatur, Quāquam vane cōturbat homo, tñ in imagine Dei ambulat. Quāquam. n. magna natura sit, tñ vitari potuit, quia summa non est, & quāquam vitari potuerit, quia summa non est, tñ quia summa nature capax est, & eē particeps potest magna natura est. Queramus igit in hac imagine Dei quandam sui generis Trinitatem, adiuuante ipso qui nos fecit ad imaginem suam. Non. n. aliter possumus hæc salubriter inuestigare, & secundum sapientiam, quæ ab illo est, aliquid inuenire, sed ea quæ in superioribus libris & maxime in decimo, de anima humana vel mentem diximus, si lectoris vel memoria teneantur atq; recolantur, vel diligentia in eiusdem locis, in quib; cōscripta sūt, recenseant, non hic desiderabit prolixiorē de rei tantę inquisitione sermonem. Inter cætera ergo in libro decimo diximus Hominiis mentem nosse semetipsam. Nihil enim tam nouit mens, quā id qd̄ sibi præsto est, nec menti magis quicquam præsto est, q̄ ipsa sibi. Et alia satis, quantum visum est, adhibuimus, documenta, quibus hoc certissime probaremus. Quid itaque dicendum est de infantis mente, ita adhuc paruuli, & in tam magna demerſi rerum ignorantia, vt illius mentis tenebras, mens hominis quæ aliquid nouit exhorreat? An etiam ipsa se nosse credenda est, sed intenta nimis in eas res, quas per

Hinc exetmpti des q̄ nō in aīa mōstra est. D. uelut in ludo semper est. In cap. 8. Psal. 118. Gen. Cap. 1. In fac mem i ierme cap. 5.

per corporis sensus tāto maiore, quanto no- tiore cœpit delectatione sentire, nō ignora re se potest, sed cogitare se nō potest. Quāta porro intentione in ista q̄ foris sunt sensibili- lia ferat, vel hinc solum concipi potest, q̄ lucis huius hauriendę sic auida est, vt si quis quam minus caut⁹ aut nesciēs qd̄ inde possit accidere, nocturnū lumē posuerit vbi iacet infans, in ea parte ad q̄ iacētis oculi possint retorqueri, nec ceruix possit inflecti, sic eius inde nō remoueat aspectus, vt nōnullos ex hoc et Strabones fieri nouerimus, eam formā tenentibus oculis, q̄ teneris & mollibus con- ſuetudo quodammodo infixit. Ita & in alios corporis sensus, q̄ tum finit illa ætas, intentio- ne se quasi coarctant aīę paruulorum, vt qc̄ quid p̄ carnē offendit aut allicit, hoc solum abhorreant vehemēter aut appetāt, sua vero interiora nō cogitent, nec possint admoneri vt hoc faciant, quia nondum admonentis ſigna nouerunt, vbi præcipuum locum verba obtinent, q̄ sicut alia prius nesciunt. Quod aut aliud sit non se nosse, aliud non se cogita re, iam in eodē volumine ostendimus. Sed hanc ætatem omittamus quæ nec interrogari pōt qd̄ in se agat, & nos ipsi eius valde obliti sumus. Hinc tm̄ certos nos esse susceperit, q̄ cum hō de ai sui natura cogitare potuerit, atq; inuenire qd̄ verum est, alibi non inueniet, q̄ penes seipsum. Inueniet aut non quod nesciebat, sed vñ non cogitabat. Quod. n. ſci- mus, si quod est in nostra mente nescimus, cum omnia q̄ ſcimus, non nisi mente ſcire possumus. Tāta est tñ cogitationis vis, vt nec ipsa mens quodammodo se in cōspectu suo ponat, nisi qñ se cogitat, ac per hoc ita nihil in cōspectu mentis est, nisi vñ cogitat, vt nec ipsa mens, qua cogitat qc̄ quid cogitat, aliter possit esse in cōspectu suo, nisi seipsam cogi- tando. Quō aut qñ se non cogitat in cōspectu suo nō sit, cū sine seipsa nunq̄ esse possit, qua si aliud sit ipsa, aliud cōspectus eius, inueni- re nō possum. Hoc quippe de oculo corporis non absurde dī; Ipse quippe oculus loco suo fixus est in corpore, aspectus autem ei⁹ in ea quæ extra sunt tenditur, & vsque in sidera ex- tenditur. Nec est oculus in cōspectu suo, qñ quidem non conspici seipsum, nisi ip̄ spe- culo obiecto, vnde iam locuti sumus. Quod non sit vtiq; qñ se mens in suo cōspectu sui cogitatione cōstituit. Nunquid ergo alia sui

Strabōes vnde fieri solent.

Suprali. 10. ca. 5.

Quō mēs seipſam in- telligat. Cap. 6.

Supra li. 4. cap. 3. & 9.

parte aliam partem suam videt, cum se con- ſpiciat cogitando sicut aliis membris nostris, qui sunt oculi, alia membra nostra cōspici- mus, q̄ in nostro pnt esse cōspectu. Quid di- ci absurdius vel sentiri pōt? Vnde igitur aufer- tur mens, nisi a seipsa, & vbi ponit in conspe- ctu suo nisi ante seipsam? Non ergo ibi erit vbi erat, qñ in cōspectu suo non erat, quia hic posita, inde sublata est. Sed si conspicienda migrabit, cōspectura vbi manebit? An quasi geminatur, vt & illic sit & hic. i. & vbi cōspi- cere, & vbi cōspici possit, vt in se sit conspi- ciens, ante se conspiciat? Nihil horum nobis ueritas consulta respōdet, qm̄ qñ isto modo cogitamus, non nisi corporū fictas imagines cogitamus, qd̄ mentem non esse paucis cer- tissimum est mentib; a qb; pōt de hac re ueri- tas consuli. Proinde restat, ut aliqd̄ pertinens ad eius naturam sit cōspectus eius, & in eam qñ se cogitat, non quasi per loci spatium, sed incorporea conuersione reuocet. Cum uero nō se cogitat, non sit qdem in cōspectu suo, nec de illa suus formet obtutus, sed tñ noue- rit se tanq̄ ipsa sit sibi memoria sui: Sicut mul- tarum disciplinarum peritus ea quæ nouit, eius memoria continent, nec est inde aliqd̄ in cōspectu mentis eius, nisi un̄ cogitat, cetera in arcana quadā notitia sunt recōdita, quæ memoria nuncupat. Ideo Trinitatem sic cō- mendabamus, ut illud unde formatur cogitā- tis obtutus in memoria poneremus, i plana uero conformationem tanquam imaginem quæ inde imprimi, & illud quo vtrunq; cō- iungitur amorem seu uoluntatem. Mens igit̄ qñ cogitatione se cōspicit, intelligit se & re- cognoscit, gignit ergo intellectū hunc, & co- gnitionem suam. Res quippe incorporea in- tellecta conspiciat, & intelligēdo cognoscit. Nec ita sane gignit istam notitiam suā mēs, qñ cogitando intellectam se conspiciat, tan- quam sibi ante incognita fuerit. Sed ita si- bi nota erat, quemadmodum notę sunt res quæ memoria continentur, etiam si non co- gitentur, quoniam dicimus hominem nosse literas, etiam cum de aliis rebus non de lite- ris cogitat. Hęc aut duo gignens & genitū, dilectione tertia copulantur, quæ nihil est aliud q̄ uoluntas fruendū aliquid appetēs uel tenens. Ideo q; etiam illis tribus nomini- bus insinuandam mentis putauimus Trinita- tē, memoria, intelligentia, uoluntate. Sed quā- mentem

H

mentem semp sui meminisse, semperq; seip-
sam intelligere & amare, quis non semp se
cogitare discretā ab eis q̄ non sunt qđ ipsa
est, circa eiusdē libri decimi finem diximus,
querendū est quonā modo ad cogitationem
ptineat intellectus, notitia vero cuiusq; rei,
q̄ inest menti, et qñ non de ipsa cogitat, ad
solam dicat memoriam ptinere. Si. n. hoc ita
est, nō habebat hęc tria, vt & sui meminisset,
& se intelligeret, & amaret, sed meminerat
tñ sui, & postea cū cogitare se coepit, tūc se
intellexit atq; dilexit. Quapp diligētius illud
consideremus exēplū qđ adhibuibus, vt ostē-
dere aliud esse rē q̄ que nō nosse, aliud non
cogitare, fieriq; posse: vt nouerit hō aliquid
qđ non cogitat, qñ aliud de non inde cogitat.
Duarum ergo vel plurium disciplinarū peri-
tus, qñ vnā cogitat, aliam vel alias et si nō co-
gitat nouit tñ. Sed nunqd recte possumus di-
cere, iste musicus nouit quidem Musicā, sed
nunc eam nō intelligit, q̄ eam nō cogitat, in-
telligit aut nunc Geometriā, hanc. n. non co-
gitat? Absurda est quantum apparet ista snā.
Quid etiā illa, si dicamus, iste musicus amat
quidem Musicā, sed nunc eam nō amat qñ eā
nō cogitat, amat aut nunc Geometriam, qñ
nūc ipsā cogitat, nōne similiter absurda est?
Rectissime vero dicim⁹. Iste quē p̄spicis de
Geometria disputantē, et perfectus est musi-
cus: nam & meminit disciplinē eius & intel-
ligit eam & diligit, sed quauis eam nouerit
& amat, nunc illam non cogitat, qñ Geome-
triam de qua disputat cogitat. Hinc admoue-
mur esse nobis in abdito mentis quarundam
rerū quasdam notitias, & tūc quodāmodo
pcedere in mediū, atq; in conspectu mentis
velut apertius cōstitui, qñ cogitant. Tunc. n.
seipsa mens, & meminisse, & intelligere, &
amare inuenit, et vn non cogitabat, qñ aliud
cogitabat. Sed vn diu nō cogitauerimus, &
vn cogitare nisi commoniti non valemus id
nos nescio quo eodemq; miro modo, si pōt
dici, scire nescimus. Deniq; recte ab eo qui
cōmemorat, ei cui cōmemorat dī: Scis hoc,
sed scire te nescis. Cōmemorabo & inuenies
te scientē quod te nescire putaueras. Id agūt
& litera q̄ de his rebus cōscripta sunt, quas
res duce ratione veras esse inuenit lector, nō
quas veras esse credit ei qui scripsit, sicut le-
gitur historia, sed quas veras esse etiam ipse
inuenit, siue apud se siue in ipsa mentis luce

veritate. Qui vero nec admonitus valet ista
contueri, magna cecitate cordis, tenebris
ignorantiā demersus est altius, & mirabilio-
re diuina ope indiget, vt possit ad veram sa-
pientiam peruenire. Propter hoc itaq; volui
de cogitatione adhibere qualecunq; docu-
mentum, quo posset ostendi quō ex iis quae
memoria continēt recordantis acies infor-
me, & tale aliquid gignat vbi homo cogit,
quale in illo erat vbi ante cogitationem me-
minerat, quia facilius dignoscit quod tpe ac-
cedit, & vbi parens prolem spatio tps ante-
cedit. Nam si nos referamus ad anteriorem
mentis memoriā qua sui meminit, & interio-
rem intelligentiam qua se intelligit, & interio-
riorem voluntatem qua se diligit, vbi hęc tria
simul sunt, & simul semper fuerūt ex quo eē
coeperunt, siue cogitarent, siue nō cogitaren-
tur, videbitur quidem imago illius trinita-
tis & ad solam memoriam pertineret. Sed q̄
ibi verum esse sine cogitatione non potest;
Cogitamus. n. omne quod dicimus, etiā illo
interiore verbo qđ ad nullius gētis pertinet
linguā: in trib. potius illis imago ista cogno-
scitur, memoria scilicet, intelligentia, volun-
tate. Hanc aut nunc dico intelligentiam qua
intelligimus cogitantes, id est quando eis re-
pertis q̄ memoriā praesto fuerant, sed nō co-
gitabantur, cogitatio nostra formatur: & eā
uoluntatem, siue amorem, vel dilectionē, q̄
istam prolem parentemq; cōiungit, & quo-
dāmodo utriq; cōis est. Hinc factū est vt etiā
per exteriora sensibilia q̄ p oculos carnis ui-
dentur, legentiū ducerē tarditatem, in unde-
cimo. s. libro: atque inde cum eis ingrederer
ad hominis interioris eam potentiam qua
ratiocinat de tēporibus rebus, differens illā
principaliter dominantē qua cōtemplamur
aeternas: atq; id duob. uoluminibus egī, duo-
decimo utriq; discernēs, quorū unum est
superius alterum inferius, qđ superiori esse
subditū debet. Tertiodecimo aut de mune-
re inferioris qua humanarū rerū scientia sa-
lubris continetur ut in hac temporali uita id
agamus quo consequamur aeternam, quāta
potui ueritate ac breuitate disserui; quando-
quidem rē tam multiplicē atque copiosā,
multorum atq; magnorum disputationibus
multis magnisq; celebratā, uno strictā uolu-
mine inclusi, ostendens etiam in ipsa Trini-
tatem, sed nondum q̄ Dei sit imago dicēda.
Nunc

Nunc vero ad eam iam peruenimus: disputa-
tionem, vbi principale mentis humanā, quo
nouit Deū vel pōt nosse, considerandum su-
sceperimus, vt in eo reperiamus imaginē Dei.
Quamuis. n. mens humana non sit eius natu-
re cuius est Deus, imago tñ naturae eius natu-
ra melior nulla est, ibi querenda & inueniē-
da est in nobis, quo et natura nihil habet me-
lius, sed prius mens in seipsa consideranda
est anteq̄ sit particeps Dei & in ea reperiēda
est imago eius. Dixim⁹. n. eam etsi amissa Dei
participatione absolutam, atq; deformē, Dei
tñ imaginē permanere. Eo quippe ipso ima-
go eius est, quo eius capax est; eiusque parti-
ceps esse pōt, qđ tam magnum bonum nisi
per hoc q̄ imago eius est, intelligi nō potest.
Ecce ergo mens meminit sui intelligit se, di-
ligit se, hoc si cernimus, cernimus Trinitatē,
nōdū qđ Deū sed iā imaginē Dei. Nō forin-
secus accepit memoria qđ teneret, nec foris
inuenit qđ aspiceret intellectus, sicut corpo-
ris oculus. Nec ista duo velut formā corpo-
ris, & eā quae inde facta est in acie contuen-
tis voluntas foris iunxit, nec imaginē rei quae
foris visa est, quodāmodo raptam & in me-
moria reconditam cogitatio cū ad eam con-
uerteret, inuenit & inde formatus est recor-
dantis obtutus, iungente vtrunq; tertia volū-
tate, sicut in eis ostendebamus Trinitatib. fie-
re, quae in reb. corporalib. reperiēbantur, vel
ex corporib. per sensum corporis introrsus
quodāmodo trahebant, de quib. omnib. in
libro vndecimo disseruim⁹. Nec sicut fiebat
vel apparebat, qñ de illa scīa differebamus,
iam in hoīs interioris operib. cōstituta, quae
distinguenda sūt à sapientiā. Vnde quae sciū-
tur, velut aduentitia sunt in animo, siue cogni-
tione historica illata, vt sunt facta & dicta,
quae tempore peraguntur & transeunt, vel in
natura rerum suis locis & regionib. consti-
tuta sunt, siue in ipso homine quae non erant
oriuntur, aut aliis docētib. aut cogitationib.
propriis sicut fides quam plurimum in libro
decimotertio commendauimus, sicut virtu-
tes, quib. si verē sūt in hac mortalitate, ideo
bene uiuitur, vt beatē in illa quae diuinitus p-
mittitur immortalitate uiuatur. Hęc atq; hu-
iusmodi habent in tempore ordinem suum,
in quo nobis Trinitas memoriā visionis &
amoris facilius apparebat: nam quaedam eo-
rum p̄ueniunt cognitionem discēntium.

Sunt. n. cognoscibilia, & antequam cogno-
scantur, suiq; cognitionem in discēntib. gi-
gnunt. Sunt aut vel in locis suis, vel quae tem-
pore praeterierunt, quamuis quae praeterie-
runt, non ipsa sunt, sed eorū quaedā signa pra-
teritorum, quib. visis vel auditis, cognoscen-
tur fuisse atq; trāsisse. Quae signa vel in locis
sita sunt, sicut monumēta mortuorū, & quae
cūq; similia, vel in literis fide dignis, sicut est
oīs grauis & approbāda autoritatis histo-
ria, vel in eis eorum, qui ea iā nouerūt, eis qp-
pe iam nota & aliis utiq; sunt noscibilia, quo-
rum scīam praenerunt, & qui ea nosse illis
q̄b. nota sunt docentib. pnt. Quae omnia qñ
discunt, quādam faciunt Trinitatem, specie
sua quae noscibilis fuit, et anteq̄ nosceretur,
eiq; adiuncta cognitione dicentis, quae tunc
esse incipit qñ discit, ac tertia voluntate quae
vtrunq; coniungit. Et cū cognita fuerint, alia
Trinitas, dum recolunt, sit iam interius in ip-
so aīo, ex iis imaginib. quae cum discerentur
sunt impressa in memoria, & in formatione
cogitationis ad ea conuerso recordantis aspe-
ctu, & ex volūtate quae tertia duo ista coniu-
git. Ea vero quae oriunt in aīo vbi nō fuerūt,
sicut fides, & caetera hmōi, & si aduentitia vi-
dentur, cum doctrina inferunt, non tñ foris
posita vel foris peracta sunt, sicut illa quae cre-
dunt, sed intus oīno in ipso aīo esse ceperūt.
Fides. n. nō est qđ creditur, sed qua creditur,
& illud quod creditur, illa conspicitur. Ta-
men quia esse coepit in animo, qui iam erat
animus antequam ista esse coepisset, aduenti-
tium quiddam videtur, & in praeteritis habe-
bitur, qñ succedēte specie iam esse destiterit:
aliamq; nunc Trinitatē facit per suā presen-
tiam, retentae conspecta, dilecta, aliam tunc
faciet per quoddam sui veltigiū, quod in me-
moria praeteriens dereliquerit, sicut iam su-
pradictum est. Vtrum autem tunc etiam vir-
tutes, quibus hac mortalitate bene uiuitur,
quia & ipse incipit esse in animo, qui cum
sine illis prius esse, tamen animus erat, de-
finant esse cum ad aeterna perduxerint, non
nulla quaestio est. Quibusdam enim visum
est desituras, & de tribus quidem, prudentia,
fortitudine, temperantia, cum hoc dicitur,
non nihil dici videtur. Iustitia vero immor-
talis est, & magis tunc perficietur in nobis,
quā esse cessabit. De omnib. tamē quatuor
magnus author eloquentiq; Tullius in Hor-
tensio

Supra li.
10. c. 11.

Habitus
est in aīo,
et si desit
aētus. c. 7
Supra li.
10. ca. 6.

Cap. 7. 8.

3. sen. di.
33. ca. 1.
An et cae-
terae vir-
tutes desi-
tunt in fa-
tura uita
Cap. 9.

gite nunc qui insipientes estis in populo, & multi aliqñ sapite. Qui plantauit aure, nō audiet & cetera. Eis. n. dictum est, q̄ Deum nō intelligendo, de illo vana dixerunt. De dilectione aut̄ Dei plura reperiunt in diuinis eloq̄is testimonia. Ibi. n. & illa duo cōsequēter intelligunt, quia nemo diligit cuius non meminit, & quod penitus nescit. Vnde illud est notissimum præcipuumq̄; præceptum. Diliges dñm Deū tuū. Sic itaq; condita est mens humana, vt nunq̄ sui non meminerit, nunq̄ se non intelligat, nunq̄ se nō diligit. Sed qm̄ qui odit aliq̄, nocere illi studet, nō immérito & mens hoīs, qñ sibi nocet, odisse se dī. Nesciens. n. sibi vult male, dum non putat sibi obesse quod vult, sed tñ male sibi vult, qñ id vult qđ obfit sibi. Vnde illud scriptum est. Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. **B** Qui ergo se diligere nouit, Deum diligit, qui uero nō diligit Deū etiam si se diligit, qđ ei naturaliter inditū est, tñ non inconuenienter odisse se dī, cum id agit quod sibi aduersat, & seipsum tanq̄ suus inimicus insequit. Qui profecto est error horrendus, vt cū sibi oēs prodesse velint, multi non sapiant, nisi quod eis perniciosissimum est. Similem morbum mutorum animalium cū Poeta describeret: **Aeneid. 3**
 „ Dij, inquit, meliora piis, erroremq; hostib.
 „ illum: Discissos nudis laniabāt dentib. artus?
 „ Cum morb. ille corporis fuerit, cur dixit errorem; nisi quia omne aīal cū sibi natura conciliatum sit, vt se custodiat quantum potest, talis ille erat morb. vt ea quorum salutē apperebant, sua membra laniarent. Cum aut̄ Deum diligit mens, & sicut dictum est, consequenter eius meminit, eūq; intelligit, recte illi de proximo suo præcipitur, vt eū sicut se diligit. Iam. n. se non diligit peruersē, recte, cū Deū diligit, cuius participatione imago illa non solū est, verumetiam ex vetustate renouat̄, ex deformitate reformatur, ex infelicitate beatificat̄. Quanuis. n. se ita diligit, vt si alterutrum proponatur, malit omnia quę in fra se diligit perdere, q̄ perire, tñ superiorem deserendo, ad quem solum possit custodire fortunam suam, eoq; frui lumine suo, cur canitur in Psalmo. Fortitudinem meam ad te custodiam, & alio, Accedite ad eum, & illuminamini; sic infirma & tenebrosa facta est, vt à se quoque ipsa, in ea quę nō sunt quod ipsa, & qb. superior est ipsa, infelicius labetur per amores, quos non valet vincere, & errores à qb. non videt qua redire. Vnde iam Deo miserante poenitens clamat in Psalms: Deseruit me fortitudo mea, & lumen oculorum meorum non est mecum. Non sane in his tātis firmitatis & erroris malis amittere potuit naturalem memoriā, intellectū & amorē sui, pp̄ quod merito dici potuit qđ supra commemorauit. Quanquā in imagine Dei ambulat homo, tñ vane conturbat: Thesaurizat & nescit cui congregabit ea. Cur. n. thesaurizat, nisi quia fortitudo eius deseruit eum, per q̄ Deum habēs, rei nullius indigeret? Et cur nescit cui congregabit ea nisi quia lumen oculorum eius non est cum eo? Et iō non videt quod veritas ait: Stulte hac nocte aīam tuam repetuāt abs te, hęc quę p̄parasti cuius erūt Veruntū quia ēt talis in imagine ambulatio, & habet memoriā & intellectum, & amorem sui hoīs mens, si ei manifestaretur qđ vtrunq; hēre nō posset, & vnum e duob. p̄mitteret eligere, alterum perditurus, aut thesauros quos congregauit, aut mentem, qđ vsque adeo non habet mentem, vt thesauros mallet hēre quā mētem? Thesauri. n. mentem p̄nt plerunque subuertere, at mens quę non thesauris subuertitur, sine vllis thesauris facilius & expedit̄ pōt viuere. Quis vero vltimos thesauros, nisi per mentem poterit possidere? Si. n. puer infans, quanuis ditissimus hātus, cum sit dñs omnium quę iure sūt eius, nihil possidet mente sopitā, quoniam tādē modo quisquam quicquam mente possidebit amissa? Sed de thesauris quid loquor, qđ eis quilibet hominum, si talis optio proponatur, mavult carere q̄ mente, cum eos nemo præponat, nemo comparet luminib. corporis, qb. non vt aurum rarus quisq; homo, sed omnis homo possidet cœlum, per lumina enim corporis qđque possidet qcquid libenter videt. Quis ergo si tenere vtrunq; nō possit, & alterutrum cogatur amittere, non thesauros q̄ oculos malit, & tñ si ab eo simili conditione quærat, vtrum oculos malit amittere, an mentem, quis mente non videat eum oculos malle q̄ mentem? Mens quippe sine oculis carnis humana est, oculi autem carnis sine mente beluini sūt. Quis porro nō hominem se malit esse etiam carne cecū q̄ beluam videntem? Hęc dixi, vt etiam tardiores, quanuis breuiter conuenerentur à me,

Q̄uo beate at. n. vñ se ip. s. c. 1. 4. Deut. 6.

Psal. 10.

Aeneid. 3.

Psal. 58. Psal. 33.

Psal. 37.

Sup. Psal. 11.

Luc. 11.

1. Cor. 6.

Ps. 102.

Et inu. s. qua. dā recte indicant. Cap. 15.

1. Cor. 4.

me, in quorū oculos vel aures hæ literæ per uenerūt, quantū mens diligit seipsam, etiam infirma & errās, male diligendo atq; sectādo quę sunt intra ipsam. Diligere porro seipsam non posset, si se oīno nesciret. i. si sui non meminisset nec se intelligeret quia in se imagine Dei tā potens est, ut ei cuius imago est ualeat hærere. Sic. n. ordinata est naturarū ordine, nō locorū, ut supra illā nō sit nisi ille. Deniq; cum illi penitus adhæserit, unus erit spiritus. Cui rei attestatur Apostolus dicens, Qui aut̄ adhæret dño, unus spūs est: accedēte quidē ista ad participationē naturę ueritatis & beatitudinis illius, nō tñ crescente illo in natura, ueritate & beatitudine sua. In illa itaq; natura cū feliciter adhæserit, immutabiliter uiuet & immutabile uidebit oē qđ uiderit. Tūc sicut ei diuina scriptura p̄mittit satiabit in bonis desideriu eius, bonis immutabilibus, ipsa Trinitate Deo suo cui⁹ imago est: & ne uspiā deinceps uiolerit, erit in abscondito uultus eius, tanta ubertate eius impleta, ut eā nunq̄ peccare delectet. Seipsā uero nūc qñ uidet, nō aliqd immutabile uidet. Qđ ideo certe nō dubitat, qm̄ misera est, & beata esse desiderat. Nec ob aliud fieri sperat hoc posse, nisi qa est mutabilis. Nā si mutabilis nō esset, sicut ex beata uita misera, sic ex misera beata eē nō posset. Et quid eā fecisset miseram sub oīpotente & bono dño, nisi p̄ctm̄ suū, & iustitiā dñi sui? Et quid eā faceret beatā nisi meritū suū & p̄miū dñi sui? Sed & meritū eius gratia est illius, cuius p̄miū erit beatitudo eius. Iustitiā quippe dare sibi non potest, quā perdit̄ non habet. Hanc. n. cum homo conderetur accepit: & peccando utiq; perdidit. Accepit ergo iustitiā, propter quam beatitudinē accipere mereretur. Vnde ueraciter ei dicitur ab Apostolo, quasi de suo bono superbire incipiēt, Quid enim habes quod nō accepisti? Si aut̄ accepisti, qđ gloriaris quasi non acceperis? Qñ aut̄ bene recordatur domini sui, spiritu eius accepto sentit oīno, qa hoc discit intimo magisterio nō nisi eius grātuito affectu posse se surgere, nō nisi suo uolūtario defectu cadere potuisset. Nō sanē reminiscitur beatitudinis suę: fuit quippe illa & nō est, eiusq; ista penitus oblita est, ideoq; nec cōmemorari potest. Credit aut̄ de illa fide dignis literis Dei sui per eius Prophetam conscriptis inarrantibus de

felicitate paradisi, & illud primū & bonum hominis & malū historica traditione indicatibus: domini aut̄ Dei sui reminiscit̄. Ille quippe semper est, nec fuit & non est, nec est & non fuit, sed sicut nunquā non erit, ita nunquā non erat, & ubiq; totus est. Propter qđ ista in illo & uiuit & mouetur & est, & ideo reminiscit̄ eius pōt. Nō quia hoc recordatur qđ eum nouerat ī Adā, aut alibi alicubi ante huius corporis uitam, aut cū primū facta est ut in sereret huic corpori, Nihil. n. horū omnino reminiscit̄: quicquid horū est, obliuione deletū est. Sed cū memoratur ut cōuertat ad dominū tanquā ad eā lucē qua iā cū ab illo auerteretur, quodāmodo tangebatur, Nā hinc est qđ ēt impij cogitant eternitatē & multa recte reprehendūt, recteq; laudāt in hominū moribus. Quibus ea tandē regulis iudicant, nisi in quibus uident, quēadmodū quisq; uiuere debeat, etiā si nec ipsi eodē mō uiuant? Vbi eas uident? Neq; n. in sua natura, cū proculdubio mēte ista uideātur, eorumq; mentes constet esse mutabiles, has uero regulas immutabiles uideat, quisquis in eis & hoc uidere potuerit: nec in habitu suę mentis, cū illę regula sint iustitię, mentes uero eorum constet esse iniustas. Vbinā sunt istę regulę scriptę, ubi qđ sit iustū, & iniustus agnoscat, ubi cernit habendum esse qđ ipse non habet? Vbi ergo scriptę sunt nisi in libro lucis illius, quę ueritas dicitur, unde omnis lex iusta describitur, & in cor hominis qui operatur iustitiā, nō migrando, sed tanquā imprimēdo transfertur, sicut imago ex annulo & in ceram transit, & anulum non relinquit. Qui uero nō operatur, & tñ uidet qđ operādū sit, ipse est qui ab illa luce auertitur, à qua tñ tangitur. Qui aut̄ nec uidet quēadmodū sit uiuendū, excusabilius quidē peccat, quia nō est transgressor cognitę legis. Sed etiam ipse splendore aliquoties ubiq; præsentis ueritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Qui uere cōmemorati cōuertuntur ad dñm ab ea deformitate, qua per cupiditates seculares cōformabatur huic seculo, reformant̄ ex illo, audientes Apostolū dicentē, Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mentis uestre, ut incipiat illa imago ab illo reformari, à quo formata est. Nō enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. Dicit etiam alibi, Renouamini

Act. 17.

Imago Dei quomodo reformata in homine. Cap. 16. Rom. 12. Eph. 4.

curfu, i. in ratione & inuestigadi cupiditate, & quo minus se admiscuerint atq; implicue rint hominū vitijs & errorib. hoc his facilio rē ascensum & reditū in cęlum fore. Deinde addens hanc ipsam clausulā, repetēdoq; ser monē finiens. Quapp inquit, vt aliqñ termi netur oratio, si aut extingui tranquille volu mus cum his artib. vixerimus, aut si ex hac in aliā haud paulo meliorē domum sine mora demigrare, in his studijs nobis omnis opera & cura ponenda est. Hic miror hominē tan ti ingenij, perfunctis munerib. humanis, ho minib. in philosophia viuentibus, q̄ contem platione veritatis beatos facit, iucundū pro mittere occasum, si hoc q̄ sentimus & sapi mus mortale & caducū est: quasi hoc moriat̄ & intercitat q̄ non diligeamus, vel potius q̄ atrociter oderamus: vt iucundus nobis ut eius occasus. Verū hoc non didicerat à Phi losophis quos magnis laudib. prædicat, sed ex illa noua Academia, vbi ei dubitare et de rebus manifestissimis placuit, ista sn̄a redo lebat. A Philosophis aut̄ sicut ipse constitetur maximis lōgeq; clarissimis, æternos animos esse acceperat. Aeterni quippe animi non in cōuenienter hac exhortatione excitantur, vt in suo cursu reperiantur, cū venerit vitæ hu ius extremū, i. in ratione & inuestigandi cu piditate, minusq; se admiscēat atq; implicēt hominū vitijs & errorib. vt eis facilior sit re gressus ad Deū. Sed iste cursus qui constituit in amore atq; inuestigatione veritatis, nō suf fecit miseris, i. hoīb. cū ista sola ratione mor talib. sine fide mediatoris. Quod in libris su periorib. huius operis, maxime in quarto & tertio d̄ cimo, quātū potui d̄ monstrare curau.

D. AVRELI AVGVSTINI De Trinitate.

LIBER QVINTVSDECIMVS.

Nolentes in rebus quæ factæ sūt ad cognoscendū eū à quo factæ sunt exercere lectore, iam peruenimus ad eius imaginē, q̄ est homo, in eo quo ceteris animalibus antecellit, i. ratione vel intelligē tia, quicquid aliud de anima rationali vel in tellectuali dici pōt, q̄ pertineat ad eam rem quæ mens vocatur vel animus. Quo nomine

Sup. men
v̄ Deū.
Cap. 1.

nonnulli authores linguæ Latinæ, id q̄ excel lit in homine, & non est in pecore, ab anima q̄ inest & pecori, suo quodā loquendi more distinguunt. Supra hanc ergo naturā si quæ rimus aliquid & verū quærimus, Deus est, na tura, s. nō creata, sed creatrix. Quæ vtrum sit Trinitas, non solū credentib. diuinæ scriptu ræ authoritati, verumēt intelligētibus aliqua si possumus ratione iā demōstrare debemus. Cur aut̄ si possumus dixerim, res ipsa cū q̄ri disputando cęperit, melius indicabit. Deus quippe ipse quē quærimus adiuuabit, vt spe ro, ne sit infructuosus labor noster, & intelli gamus quemadmodū dictū sit in Psalmo sa cro: Latetur cor quærentiū dñm, q̄rite dñm, & confirmamini, q̄rite faciē eius semper. Vñ enim q̄ semper quæritur, nunquā inueniri: & quō iam lætabitur, & nō potius contrista bitur cor quærentium, si non potuerint inue nire q̄ quæritur? Non. n. ait: Latetur cor inue nientium, sed quærentium dñm, & tñ dñm Deum inueniri posse dum quæritur, testatur Esaias Propheta, dum dicit: Quærite dñm, & mox vt inueneritis inuocate eum: Et cum ap propinquauerit vobis, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus cogitationes suas. Si ergo quæritus inueniri potest, cur dictū est: Quærite faciē eius semper? An & inuentus forte quærendus est? Sic. n. sunt in cōprehensi bilia requirēda, ne se existimet nihil inuenisse, qui q̄ sit in cōprehensibile q̄ quærebat, po tuerit inuenire. Cur ergo sic quærit si in cō prehensibile cōprehendit esse quod quærit, nisi quia cessandum non est quandiu in ipsa cōprehensibilium rerū inquisitione profici tur, & melior meliorq; sit quærens tam ma gnum bonum, q̄ & inueniendū quæritur, & quærendum inuenitur? Nam & quæritur vt inueniatur dulcius, & inuenitur vt quærat̄ anidius. Secundum hoc accipi potest, quod dictum est in libro Ecclesiastico, dicere sapiē tiam: Qui me manducant adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient. Manducant. n. & bibunt quia inueniunt, & quia esuriunt ac si tiunt adhuc quærat̄. Fides quærit, intellectus inuenit, propter quod ait Propheta: Nisi cre dideritis, nō intelligetis. Et rursus intellectus eum quē inuenit adhuc quærit. Deus. n. respe xit super filios hominum, sicut in Psalmo la cro canitur, vt videat si est intelligens aut re quirens Deū. Ad hoc ergo debet homo esse intelli-

Deum
semper
vnum. ca
Ps. 104

Esa. 55

Ecdi.

Esa.

Psal.

Rom. 1. intelligens vt requirat Deū. Satis itaq; reme morati fuimus in ijs quæ Deus fecit, vt p ea cognosceretur ipse qui fecit: Inuisibilia. n. eius per ea quæ facta sunt intellecta conspi ciunt. Vñ arguuntur in libro Sapiētiæ, qui de ijs quæ videatur bona nō potuerūt scire eū qui est: neq; operibus attendentes agnoue runt artificē, sed aut ignē, aut spiritū, aut cita tum aerē, aut gyrū stellarū, aut violentiā a quarū, aut luminaria cęli rectores orbis ter rarū Deos putauerūt, quorū quidē si specie delectati hæc Deos putauerunt, sciant quan to dñator eorū meliorē. Speciei. n. generator ea creauit. Aut si virtutē & operationē eorū mirati sunt intelligant ab eis quanto qui hæc cōstituit fortior est. A magnitudine. n. speciei & creaturæ cognoscibiliter poterat creator videri. Hęc de libro Sapiētiæ p̄pea posui, ne me fidelīū quīpiā frustra, & inaniter exi stimet in creatura prius per quasdā sui gene ris Trinitates quodā mō gradatim, donec ad mētē hominis puenirē, quærisse indicia sum mæ illius Trinitatis, quā quærimus cū Deum quærimus. Sed qm̄ differēdi & rōcinandi ne cessitas per quatuordecim libros multa nos dicere cōpulis, quæ cūcta simul aspicere nō valemus, vt ad id quod apprehendere volu mus, e a celeri cogitatione referamus: faciā quantū dño adiuante potuero, vt quicquid in singulis voluminibus a cogitationē di sputatione p̄duxi, remota disputatione bre uiter congeram, & tanq̄ sub vno mētis aspe ctu, non quēadmodū res quęq; persuasit, sed ipsa, q̄ persuasa sunt ponā: ne tam longe sint a p̄cedentibus cōsequentia, vt obliuionē p̄ cēdentū faciat inspectio consequentiū: aut certe si fecerit, cito possit q̄ exciderit rele gēdo recolligi. In primo libro s̄m scriptu ras sacras vnitas & q̄ualitas sūmæ illius Tri nitatis ostēditur. In secūdo & tertio & quar to eadē: sed de filij missione, & spiritu sancti diligētē quæstio pertractata, tres libros fe cit Demōstratūq; est nō ideo minorē mittē te q̄ missus est, quia ille misit, hic missus est, cum Trinitas quæ per omnia æqualis est, pa riter quoque in sua natura immutabilis, & inuisibilis, & vbiq; præsens inseparabiliter operetur. In quinto propter eos quib. ideo videtur non eandem patris & filij esse substā tiam, quia omne quod de Deo dicitur, secū dum substantiam dici putant, & propterea

Omnium su
periorum
librorum
epilogus.
Cap. 3.

M

gignere & gigni, vel genitū eē & ingenitū, qm̄ diuersa sunt, contendunt substantias esse diuersas, demōstratur non oē quod de Deo dicitur sc̄dm substantiā dici, sicut secundā substantiā dicitur bonus & magnus, & si qd̄ aliud ad se dicitur: sed dici etiā relatiue. i. nō ad se sed ad aliquid quod ipse non est: sicut pater ad filiū dicitur, vel dñs ad creaturā sibi seruientē: vbi si quid relatiue, id est ad aliquid qd̄ ipse non est, etiā ex tēpore dicitur, sicuti est: Domine refugiū factus es nobis, nihil ei accidere quo mutetur, sed omnino ipsūm. in natura vel essentia sua immutabilē perma nere. In sexto quo modo dictus s̄: Christus ore Apostolico, Dei virtus & Dei sapientia, sic disputatur, vt differatur eadē quæstio diti gētius retractāda: vtrū à quo est genitus Chri stus, nō sit ipse sapiētia, sed tm̄ sapiētię suæ pater, an sapiētia sapiētiā genuerit. Sed quodlibet horū esset, et in hoc libro appa ruit Trinitatis æqualitas, & nō Deus triplex sed Trinitas: nec quasi aliqd̄ duplū esse patrē & filiū ad simplū sp̄m̄ sanctū, vbi nec tria plus aliquid sunt q̄ vnū horum. Disputatūm est etiā quō possit intelligi quod ait Hilarius Episcopus. Aeternitas in patre, species ī ima gine, vltus in munere. In septimo quæstio q̄ dilata fuerat explicatur, ita vt Deus qui ge nitur filiū, non solū sit pater virtutis & sapiē tię suæ, sed et ipse virtus atq; sapiētiā: sic & sp̄s sanctus. Nec tm̄ simul tres sunt virtutes aut tres sapiētiæ, sed vna virtus & vna sapiē tia, sicut vnus Deus & vna essentia. Deinde quæsitum est, quō dicantur vna essentia tres personæ, vel à quibusdam Gręcis vna essen tia, tres substantiæ, & inuentū est elocutionis necessitate dici, vt aliquo vno nomine enun ciarent, cū q̄ritur, quid tres sint, quos tres esse veraciter cōstemur, patrē. s. & filiū & spi ritū sanctū. In octauo ratione etiā reddita intelligentibus clarum est, in substantiā ve ritatis non solum patrem filio non esse mai orē, sed nec ambos simul aliquid esse mai orē quā solū spiritū sanctū, aut quoslibet duos in eadem Trinitate maius esse aliquid q̄ vnū aut oēs simul tres maius aliquid esse q̄ lingu los. Deinde p̄ veritatē quæ intellecta conspi citur, & per bonū summum à quo est oē bo nū, & per iustitiam propter quam diligitur animus iustus, ab animo etiā nondū iusto, vt natura non solum in corporalis, verum Aug. Tomus tertius. T 3 etiam

Psal. 88.

1. Cor. 1.

Supra li.
bro 6. ca.

10.

1. sen. di.

31. cap.

non est.

Sap. li. 7.

Cap. 4.

Rom. 1.

etiam incommutabilis quod est Deus, quantum fieri potest, intelligeretur admonui: quod per charitatem quam in scripturis sanctis Deus dicta est, & per quam cepit utrumque; et Trinitas intelligitur apparere, sicut amans, & quod amans, & amor. In nono ad imaginem Dei, quod est homo secundum mentem pervenit disputatio: & in ea quodam Trinitas invenitur. i. mens & notitia quae se novit, & amor quo se notitiam suam diligit & haec tria aequalia inter se, & unius omnium essentiae. In decimo hoc idem diligentius subtiliusque tractatum est, atque ad id perductum, ut inveniret in mente evidenter Trinitas eius, in memoria. scilicet & intelligentia & voluntate. Sed quoniam & hoc copertum est quod nunquam esse ita potuerit, ut mens non sui meminisset, non se intelligeret, & diligeret, quavis non semper se cogitaret, cum autem se cogitaret, non a se corporalibus rebus. eadem cogitatione discerneret, dilata est de Trinitate cuius haec imago est disputatio, ut in ipsis etiam corporalibus visis inveniretur Trinitas, & distinctus in eo lectoris exerceretur intellectus. In undecimo ergo electus est sensus oculorum, in quo id inventum est etiam in ceteris quatuor sensibus corporis & non dictum possit agnosci: atque ita exterioris hominis Trinitas, primo in ipsis quae cernuntur extrinsecus, ex corpore scilicet quod videtur, & forma, quae inde in acie cernentis imprimitur, & utrumque copulantis intentione voluntatis apparuit: Sed haec tria non inter se aequalia, nec unius esse substantiae claruerunt. Deinde in ipso animo, ab ipsis quae extrinsecus se sunt velut introducta inventa est altera Trinitas, ubi apparerent eadem tria unius esse substantiae, imaginatio corporis, quae in memoria est, & inde informatio cum ad eam convertit acies cogitantis & utrumque coniungens intentione voluntatis. Sed ideo Trinitas ad exterioris hominem reperta est pertinere, quia de corporibus illata est quae sentiunt extrinsecus. In duodecimo discernenda visa est scientia a sapientia & in ea quae proprie scientia nuncupatur, quae inferior est, prius quaedam sui generis Trinitas inquirenda. Quae licet ad interioris hominem iam pertineat non dum tamen imago Dei vel appellanda sit vel putanda. Et hoc agit in tertio decimo per commemorationem fidei Christianae: In quatuordecimo autem de sapientia hominis vera. i. de munere eius in ipsis Dei participatione donata, quae a scientia distincta est, disputatur. Et eo pervenit di-

colo. 3. Gen. 1. Natura Dei incommutabilis. Cap. 4.

Quod de Deo dicitur, in natura dicitur. Cap. 5.

nullam. At illa vita quae Deus est sentit atque intelligit omnia, & sentit mente non corpore, quia spiritus est Deus. Non autem sicut animalia quae habent corpora, per corpus sentit Deus. Non enim ex anima constat & corpore. Ac per hoc simplex illa natura sicut intelligit sentit, sicut sentit intelligit: idemque sensus qui intellectus est illi. Nec ita ut aliquid esse desistat aut ceperit: Immortalis est. Nec frustra de illo dicitur, quod solus habeat immortalitatem. Nam immortalitas eius vere immortalitas est, in cuius natura nulla est commutatio. Ipsa est et vera aeternitas, quae est immutabilis Deus, sine initio, sine fine, consequenter & incorruptibilis. Vna ergo eademque res dicitur, siue dicatur aeternus Deus, siue immortalis, siue incorruptibilis, siue immutabilis. Itemque cum dicitur, vivens & intelligens quod est utique sapiens, hoc idem dicitur: Non enim percipit sapientiam quae sit sapiens, sed ipse sapientia est. Et haec vita eademque virtus siue potentia eademque species, quae potens atque speciosus dicitur. Quid enim potestius & speciosius sapientia, quae attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter? Bonitas et atque iustitia, nunquid inter se in natura Dei, sicut in eius operibus distat, tanquam duae diversae sint qualitates Dei, una bonitas, alia iustitia? Non utique. Sed quae iustitia ipsa bonitas, & quae bonitas ipsa beatitudo. Incorporealis autem, vel incorporeus ideo dicitur Deus, ut spiritus credatur vel intelligatur esse, non corpus. Proinde si dicamus, aeternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vivens, sapiens, potens, speciosus, iustus, bonus, beatus spiritus, horum omnium novissimum quod posui quasi tantummodo vix significare substantiam, cetera vero huius substantiae qualitates: sed non ita est in illa ineffabili simplici natura. Quicquid enim secundum qualitates illic dici vix, secundum substantiam vel essentiam est intelligendum. Absit enim, ut spiritus secundum substantiam dicatur Deus, & bonus secundum qualitatem, sed utrumque secundum substantiam. Sic omnia cetera quae commemoravimus, unde in superioribus libris multa iam diximus. De quatuor igitur primis quae modo a nobis enumerata atque digesta sunt, i. aeternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, unum aliquid eligamus, quia unum quatuor ista significant, sicut iam differui, ne per multa distendatur intentio, & illud potius quod positum est prius, i. aeternus hoc faciamus & de qua-

1. Cor. 4.

1. Tim. 6.

Sapient. 8.

1. Cor. 1. 3. c. 1.

H

tuor secundis, quae sunt vivens, sapiens, potens, speciosus. Et quoniam vita qualiscumque inest & peccatori cui sapientia non inest, duo vero ista, scilicet sapientia, scilicet atque potentia, ita sunt inter se in homine comparata, ut sancta scriptura diceret: Melior est sapiens quam fortis. Speciosa porro et corpora dici solent: unum ex his quatuor quae eligimus, sapiens eligatur, quavis haec quatuor in Deo non inaequalia dicenda sint. Nomina enim quatuor, res autem una est. De tertijs vero ultimis quatuor, quavis in Deo idem sit iustum esse, quod bonum quod beatum, idemque spiritum esse, quod iustum & bonum & beatum esse: tamen quia in hominibus potest esse spiritus non beatus, potest & iustus & bonus, non dum beatus: qui vero beatus est, perfectus & iustus & bonus & spiritus est, hoc potius eligamus quod nec in hominibus esse sine illis tribus potest, quod est beatus. Nunc igitur cum dicimus, aeternus, sapiens, beatus, haec tria sunt Trinitas, quae appellatur Deus. Redegimus quidem illa duodecim in ista paucitate trium, sed eo modo forsitan possumus & haec tria in unum aliquod horum. Nam si una eademque res in Dei natura potest esse sapientia & potentia, aut vita & sapientia, cur non una eademque res esse possit in Dei natura, aeternitas & sapientia, aut beatitudo & sapientia? Ac per hoc sicut nihil intererat utrum illa duodecim, an ista tria diceremus, quoniam illa multa in ista redigimus paucitate: ita nihil interest utrum tria ista dicamus, an illud unum in cuius singularitate duo cetera similiter redigi posse monstravimus. Quis itaque disputandi modus, quae tandem vis intelligendi atque potentia, quae vivacitas rationis, quae acies cogitationis ostenderet, ut alia iam taceam, hoc unum quod sapientia dicitur Deus, quomodo sit Trinitas. Neque enim sicut nos de illo percipimus sapientiam, ita Deus de aliquo, sed sua est ipse sapientia, quia non est aliud sapientiam eius, aliud essentia, cui hoc est esse quod sapientem esse. De quidem in scripturis sanctis: Christus Dei virtus, & Dei sapientia. Sed quemadmodum sit intelligendum, ne patrem filius videatur facere sapientem, in libro septimo disputatum est. Et ad id ratio pervenit, sic fit filius sapientia de sapientia, quemadmodum lumen de lumine, Deus de Deo. Nec aliud potuimus invenire spiritum sanctum, nisi & ipsum esse sapientiam, & simul omnes unam sapientiam, sicut unum Deum, unam essentiam. Hanc ergo sapientiam quod est Deus, quomodo intelligi-

Sapient. 6

Quo in ipse simplicitate Dei sit Trinitas. c. 6.

1. Cor. 1. 29. c. 1.

1. Cor. 1.

K

mus esse Trinitatem non dixi, sed quo credimus: nam hoc inter fideles non debet habere quoniam, sed si aliquo modo per intelligentiam possumus videre quod credimus, quis iste erit modus? Si enim recolamus ubi nostro intellectu ceperit in his libris Trinitas apparere, octauus occurrit. Ibi quippe ut potuimus, disputando erigere tentauimus mentis intentionem ad intelligendam illam prestantissimam immutabilemque naturam, quod nostra mens non est. Quam tamen sic intuebamur, ut nec longe a nobis esset, & supra nos esset, non loco, sed ipsa sui venerabili, mirabilique prestantia, ita ut apud nos esse suo prout lumine videretur. In qua tamen nobis adhuc nulla Trinitas apparebat, quia non ad eam quaerendam in fulgore illo firmam mentis aciem tenebamus: tamen quia non erat aliqua moles, ubi credi oporteret magnitudinem duorum vel trium plus esse quam unius, cernebamur ut cunque. Sed ubi ventum est ad charitatem, quae in sancta scriptura Deus dicta est, eluxit paululum Trinitas, id est amans, & quod amatur & amor. Sed quia lux illa ineffabilis nostrum reuerberat obtutum, & ei nondum posse contemperari nostrae mentis quodammodo conuincebatur infirmitas, ad ipsius nostrae mentis secundum quam factus est homo ad imaginem Dei, velut familiarior consideratione, reficienda laborantis intentionis causa, iter ceptum dispositumque refleximus. Et inde in creatura quod nos sumus, ut inuisibilia Dei per ea quae facta sunt conspiciere intellecta possemus, immorati sumus a nonno usque ad quartumdecimum librum. Et ecce iam quantum necesse fuerat, aut forte plusquam necesse fuerat, exercitata in inferioribus intelligentia, ad summam Trinitatem quae Deus est conspiciendam nos erigere volumus, nec valemus. Num enim sicut certissimas videmus Trinitates, siue quae forinsecus de rebus corporalibus sunt: siue quae cum ea ipsa quae forinsecus sensa sunt cogitantur: siue cum illa quae oriuntur in animo, nec pertinent ad corporis sensum, sicut fides, sicut virtutes quae sunt artes agenda vitae, manifesta ratione cernuntur & scientia continentur: siue cum mens ipsa qua nouimus quicquid nosse nos veraciter dicimus, sibi cognita est vel se cogitat, siue cum aliquid quod ipsa non est aeternum atque incommutabile conspiciat. Num ergo sicut in his omnibus certissimas videmus Trinitates, quae in nobis sunt vel in nobis sunt, cum ista meminimus, aspiciamus, volumus, ita vi-

demus et Trinitatem Deum: quia & illic intelligendo conspiciamus tanquam dicentem, & verbum eius, id est patrem & filium, atque inde procedentem charitatem utriusque eorum, scilicet spiritum sanctum? An Trinitates istas ad sensus nostros vel ad animos pertinentes videmus potius quam credimus, Deum vero esse Trinitatem credimus potius quam videmus? Quod si ita est, profecto aut inuisibilia eius per ea quae facta sunt nulla intellecta conspiciamus: aut si illa conspiciamus, non in eis conspiciamus Trinitatem, & est illic quod conspiciamus, est quod et non conspectum credere debeamus. Conspicere autem nos immutabile bonum, quod nos non sumus, liber octauus ostendit, & quartusdecimus cum de sapientia quae homini ex Deo est loqueremur, admonuit. Cur itaque ibi non agnoscamus Trinitatem? An haec sapientia quae Deus dicitur non se intelligit, non se diligit? Quis hoc dixerit, aut quis est qui non videat, ubi nulla scientia est nullo modo esse sapientiam? Aut vero putandum est sapientiam quae Deus est, scire alia & nescire seipsam, vel diligere alia, nec diligere seipsam? quod si dici siue credi stultum & impium est, ecce ergo Trinitas, sapientia, scilicet & notitia sui & dilectio sui. Sic enim & in homine inuenimus Trinitatem, id est mentem & notitiam qua se nouit, & dilectionem qua se diligit. Sed haec tria ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo. Homo est enim ut veteres definiunt animal rationale mortale. Illa ergo excellit in homine, non ipsa sunt homo. Et una persona, id est singulus quisque homo, habet illa tria in mente. Quod si et definiamus hominem, ut dicamus, Homo est substantia rationalis constans ex anima & corpore, non est dubium hominem habere animam quae non est corpus, habere corpus quod non est anima. Ac per hoc illa tria non homo sunt, sed hominis sunt vel in homine sunt. Detraeto et corpore, si sola anima cogitetur aliquid eius est mens tanquam caput eius vel oculus vel facies, sed non haec ut corpora cogitanda sunt. Non igitur anima, sed quae excellit in anima mens vocatur. Numquid autem possumus dicere Trinitatem sic esse Deo, ut aliquid Dei sit, nec ipsa sit Deus? Quae propter singulos quisque homo, qui non secundum omnia quae ad naturam pertinent eius, sed secundum solam mentem imago Dei dicitur, una persona est, & imago est Trinitatis in mente. Trinitas vero illa cuius imago est, nihil aliud est tota quam Deus, nihil est aliud tota quam Trinitas. Nec aliquid

ibidem

Trinitas

quae

pater

dicitur

Dei

est

sicut

sunt

in

Deo

et

in

mente

et

in

anima

et

in

corpore

et

in

omnibus

et

in

omnibus

et

in

omnibus

et

in

omnibus

et

in

omnibus

et

in

omnibus

et

in

omnibus

ad naturam Dei pertinet, quod ad illam non pertinet Trinitatem, & tres personae sunt unius essentiae, non sicut singulus quisque homo una persona. Itemque in hoc magna distantia est, quod siue mentem dicamus in homine, eiusque notitia & dilectionem, siue memoriam, intelligentiam, voluntatem, nihil mentis meminimus nisi per memoriam, nec intelligimus nisi per intelligentiam, nec amamus nisi per voluntatem. At vero in illa Trinitate quis audeat dicere patrem, nec seipsum, nec filium nec spiritum sanctum intelligere nisi per filium, vel diligere nisi per spiritum sanctum, per se autem meminisse tantummodo vel sui vel filii vel spiritus sancti: eodemque modo filium nec sui nec patris meminisse nisi per patrem, nec diligere nisi per spiritum sanctum, per se autem non nisi intelligere & patrem & seipsum & spiritum sanctum: similiter & spiritum sanctum per patrem meminisse, & patris & filii & sui, & per filium intelligere & patrem & filium & seipsum per se autem non nisi diligere & se & patrem & filium: tanquam memoria sit pater & sua & filii & spiritus sancti, filius autem intelligentia & sua & patris & spiritus sancti, spiritus vero sanctus charitas & sua & patris & filii: quis haec in illa Trinitate opinari vel affirmare praesumat? Si enim solus sibi filius intelligit, ut intelligentia sit & sibi & patri & spiritui sancto, ad illam reditur absurditatem, ut pater non sit sapiens de seipso, sed de filio, nec sapientia sapientiam genuerit, sed ea sapientia pater dicatur sapiens esse quam genuit. Vbi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse, ac per hoc si pater non intelligit ipse sibi, sed filius intelligit patri profecto filius patrem sapientem esse facit. Et si hoc est Deo esse quod sapere, & ea illi essentia est quae sapientia, non filius a patre quod verum est, sed a filio potius habet pater essentiam, quod absurdissimum atque falsissimum est. Haec absurditatem nos in libro septimo discussisse, conuicisse, abiectisse certissimum est. Est ergo Deus pater sapiens, ea qua ipse sua est sapientia, & filius sapientia patris de sapientia quae est pater, de quo genitus est filius. Quocirca consequenter est & intelligens pater ea qua ipse est intelligentia, neque enim esset sapiens, qui non esset intelligens: filius autem intelligentia patris de intelligentia genitus quae est pater. Hoc & de memoria non inconuenienter dici potest. Quo est enim sapiens qui nihil meminit, vel sui non meminit? Proinde quia sapientia

pater, sapientia filius, sicut sibi meminit pater, ita filius: & sicut sui & filii meminit pater, memoria non filii, sed sua, ita sui & patris meminit filius, memoria non patris, sed sua. Dilectio quoque ubi nulla est, quis ullam dicat esse sapientiam? Ex quo colligitur ita esse patri dilectionem suam, ut intelligentiam & memoriam suam. Ecce ergo tria illa, id est memoria, intelligentia, dilectio siue uoluntas in illa summa & immutabili essentia, quae est Deus, non pater & filius & spiritus sanctus sunt sed pater solus. Et quia filius quoque sapientia est genita de sapientia, sicut nec pater ei, nec spiritus sanctus ei intelligit, sed ipse sibi, ita nec pater ei meminit, nec spiritus sanctus ei diligit, sed ipse sibi: sua enim est & ipse memoria, sua intelligentia, sua dilectio, sed ita se habere, de patre illi est de quo natus est, Spiritus et sanctus, quia sapientia est procedens de sapientia, non patrem habet memoriam, & filium intelligentiam, & se dilectionem, neque enim sapientia esset si alius ei meminisset, eique alius intelligeret, ac tantummodo sibi ipse diligeret: sed ipse habet haec tria & ea sic habet, ut haec ipsa ipse sit. Verum tamen ut ita sit, inde illi est unde procedit. Quis ergo hominum potest istam sapientiam qua nouit Deus omnia, ita ut nec ea quae dicuntur praeterita, ibi praetereant, nec ea quae dicuntur futura, quasi desint, expectentur ut ueniunt, sed & praeterita & futura cum praesentibus sint cuncta praesentia, nec singula cogitentur, & ab alijs ad alia cogitando transeat, sed in uno conspectu simul praesto. sint uniuersa: quis, inquam, hominum comprehendit istam sapientiam, eandemque prudentiam, eandemque scientiam, quam quidem a nobis nec nostra comprehenduntur? Ea quippe quae uel sensibus uel intelligentia nostra assunt, possumus utcumque conspiciere. Ea uero quae absunt, & tamen affuerunt, per memoriam nouimus quae obliti non sumus. Nec ex futuris praeterita, sed futura ex praeteritis, non tamen firma cognitione conijcimus. Nam quaedam cogitationes nostras quas futuras uelut manifestius atque certius proximas quasi prospicimus, memoria faciente, id agimus, cum agere ualemus quantum ualemus quae ad eam non uidentur quae futura sunt, sed ad praeterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis uel canticis, quorum seriem memoriter reddimus. Nisi enim prauideremus cogitatione quae sequitur, non utique diceremus. Et tamen ut prauidemus,

1. sen. di.
32. c. post
hanc quae
sion.

1. sen. di.
32. c. post
hanc quae

1. sen. di.
32. c. post
hanc quae

videamus, non prouidentia nos instruit, sed memoria. Nā donec finiatur oē q̄ dicimus, siue canimus, nihil est q̄ non prouisum, pro spectumq; proferatur. Et tñ cum id agimus, non dicimur prouidenter, sed memoriter canere vel dicere: & qui hoc in multis ita proferendis valeat plurimū, non solet eorū prouidētia, sed memoria predicari. Fieri ista in animo vel ab animo nostro nouimus & certissimi sumus, quō aut fiant, quanto attētius uoluerimus aduertere, tanto magis noster & sermo succūbit, & ipsa non perdurat intentio ut ad liquidū aliquid nostra intelligentia, & si non lingua, perueniat. Et putamus nos vtrū Dei prouidentia eadē sit quæ memoria & intelligentia, qui nō singula cogitādo aspiciat, sed vna æterna & immutabili atq; ineffabili uisione, cōplectitur cuncta quæ nouit, tāta mentis infirmitate posse cōprehendere? In hac igitur difficultate & angustia, libet exclaimare ad Deū uiuum: Mirifica est scientia tua ex me, inualuit, & non potero ad illā. Ex me quippe intelligo, quam sit mirabilis & incōprehensibilis scientia tua, qua me fecisti, qñ nec me ipsum cōprehendere valeo quem fecisti: & tamē in meditatione mea exardescit ignis ut quæram faciē tuam semper. Incorporalē substantiā scio esse sapiētiā, & lumen esse in quo uidentur quæ oculis carnalib. nō uidentur: & tñ uir tantus tamq; spiritalis: Videmus nunc, inquit, per speculū in ænigmatē, tunc autē faciē ad faciē. Quale sit & quod sit hoc speculum si quæramus profecto illud occurrit quod in speculo nisi imago nō conitur. Hoc ergo facere conati sumus, ut per imaginē hanc q̄ nos sumus, uideremus utcūque a quo facti sumus, tanquā per speculū.

2. Cor. 3. Hoc significat ēt illud q̄ ait idē Apostolus: Nos autē reuelata faciē gloriā dñi specularētes. in eandē imaginē transformamur de gloria in gloriā tanquā a dñi spiritu. Speculantes dixit, per speculum uidentes, nō de specula prospicientes. Quod in Græca lingua non est ambigū, vnde in Latinā translata sunt Apostolicæ literæ. Ibi quippe speculū ubi apparent imagines rerum, a specula de cuius altitudine longius aliquid intuemur, ēt sono uerbi distat omnino, satisq; apparet Apostolum a speculo, non a specula dixisse, gloriā dñi specularētes. Quod uero ait, In eandē imaginē transformamur: utiq; imaginem Dei uult

intelligi, eandē dicens, istā ipsam, s. id est quā speculari: quia eadem imago est & gloria Dei, sicut alibi dicit, Vir quidē non debet uelare caput suum, cū sit imago & gloria Dei. De quib. uerbis iā in libro duodecimo disseruimus. Transformamur ergo dicit, de forma in formā, mutamur atq; transimus de forma obscura in formā lucidā, quia & ipsa obscura imago Dei est, & si imago profecto ēt gloria, in qua homines creati sumus præstantes ceteris animalibus. De ipsa quippe natura humana dictū est, Vir quidē non debet uelare caput, cū sit imago & gloria Dei. Quæ natura in reb. creatis excellentissima, cum a suo creatore ab impietate iustificatur, a deformi forma formosam transfertur in formam. Est quippe & in ipsa impietate, quāto magis damnabile uitiū, tanto certius natura laudabilis. Et propter hoc addidit, De gloria in gloriā: de gloria creationis, in gloriā iustificationis. Quāuis possit hoc & alijs modis intelligi, q̄ dictum est, De gloria in gloriā: de gloria fidei in gloriā speciei, de gloria qua filij Dei sumus, in gloriā qua similes ei erimus, qm̄ uidebimus eū sicui est. Quod uero adiunxit, Tanquā a dñi spiritu: ostendit gratia Dei nobis conferri tam optabilis transformationis bonum. Hęc dicta sunt propter quod ait Apostolus, nunc per speculum nos uidere. Quia uero addidit, in ænigmatē: multis hoc incognitum est qui eas literas nesciunt, in quib. est doctrina quædam de locutionū modis, quos Græci tropos uocāt, eoq; Græco uocabulo ēt nos utimur pro Latino. Sicut. n. schemata uisitatius dicimus quam figuras, ita uisitatius dicimus tropos quam modos. Singulorum autē modorum siue troporū nomina, ut singula singulis referantur, difficillimum est & insolentissimū Latine enunciare. Vnde quidam interpretes nostri, quod ait Apostolus, quæ sunt in allegoria, nolentes Græcum uocabulum ponere, circumloquendo interpretati sunt dicentes, quæ sunt aliud ex alio significantia. Huius autem tropi, id est allegoriæ, plures sunt species, in quibus est etiā quod dicitur ænigma. Definitio autē ipsius nominis generalis, oēs etiam species complectatur necesse est. Ac per hoc sicut omnis equus animal est, non oē animal equus est: ita omne ænigma allegoria est, nō omnis allegoria ænigma est. Quid ergo est allegoria,

Ps. 138.
1. Co. 13.
Psal. 38.
1. Co. 13.
2. Cor. 3.
Ibidem.

1. Th. 5. allegoria, nisi tropus, ubi ex alio aliud intelligitur, quale illud est ad Thessalonicenses: Itaq; nō dormiamus sicut & ceteri, sed uigilemus & sobrij simus? Nā qui dormiunt nocte dormiūt, & qui inebriantur nocte ebrij sunt: Nos autē qui diei sumus sobrij simus. Sed hęc allagoria non est ænigma. Nā si multū tardis iste sensus ī proptu ē. Aenigma est autē ut breuiter explicē, obscura allegoria, sicuti est: Sāguisugæ erāt tres filix: & quæcunq; similia. Sed ubi allegoriā nominauit Apostolus, nō in uerbis eā reperit, sed in facto, cū ē duob. filijs Abrahæ, vno de ancilla altero de libera, quod nō dictū sed etiā factū fuit, duo testamenta intelligenda mōstrauit: quod antequā exponeret obscurū fuit, proinde allegoria talis quod est generale nomen posset specialiter ænigma nominari. Sed quia non soli qui eas literas nesciūt quibus discuntur tropi, q̄runt quid dixerit Apostolus, nūc in ænigmatē nos uidere, uerū etiā qui sciunt, tamen qd̄ sit illud ænigma ubi nunc uidemus nosse desiderant, ex utroq; inuenienda vna est sententia: & ex illo scilicet: quod ait, Videmus nūc per speculū: & ex isto quod addidit, in ænigmatē. Vna est enim cū tota sic dicitur, Videmus nunc per speculū in ænigmatē. Proinde quantum mihi uidetur, sicut nomine speculi imaginē uoluit intelligi, ita nomine ænigmatē quauis similitudinē, tamen obscurā, & ad perspicuendū difficilem. Cum igitur speculi & ænigmatē nomine quæcunq; similitudines ab Apostolo significatæ intelligi possint, quæ accommodatæ sunt ad intelligendum Deū, eo modo quo potest, nihil tñ est accommodatius, quā id quod imago eius non frustra dicitur. Nemo itaq; miretur etiā in isto modo uident qui concessus est huic uitæ p̄ speculū scilicet in ænigmatē laborare nos ut quomodocunq; uideamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatē, si esset facilitas uisionis. Et q̄ est grādius ænigma, ut nō uideamus quod non uidere non possumus.

M Quis enim non uidet cogitationē suam? Et quis uidet cogitationē suam, non oculis carnalibus dico, sed ipso interiore conspectu? Quis non eam uidet? & quis eā uidet? quādoquidē cogitatio uisio est animi quædā, siue absint ea quæ oculis quoq; corporalibus uideantur, uel ceteris sentiātur sensibus: siue nō absint, & eorū similitudines cogitatione cer-

nantur, quæ nec corporalia sunt, nec corporaliū similitudines: sicut & uirtutes & uitia, sicut ipsa deniq; cogitatio cogitatur: siue illa quæ per disciplinas traduntur liberalesq; doctrinas, siue istorū omnium causæ superiores atq; rationes in natura immutabili cogitentur, siue etiā mala & uana ac falsa cogitentur, uel non consentiente sensu, uel errante consensu. Sed nūc de ijs loquamur quæ nota cogitamus & habemus in notitia etiā si non cogitemus, siue ad contemplatiuam scientiam, pertineāt, quā proprie sapiētiā dicimus, siue ad actiuam, quā proprie scientiam nuncupandā esse disseruimus. Simul enim uerūq; mentis est unius, & imago Dei una. Cū uero de inferiore distinctius & seorsum agitur, tunc non est uocanda imago Dei quā uis & tunc in ea non nulla reperitur similitudo illius Trinitatis, quod in tertio decimo uolumine ostendimus. Nūc simul de uniuersa scientia hominis loquimur, qua nobis nota sunt quæcunq; sunt nota, quæ utiq; uera sunt alioquin nota non essent. Nemo enim falsa nouit, nisi cū falsa esse nouit. Quæ si nouit uerū nouit. Verū est enim quod illa falsa sint. De his ergo nūc disseruimus q̄ nota cogitamus, & nota sunt nobis ēt si nō cogitentur a nobis. Sed certe si ea dicere uelimus, nisi cogitata nō possumus. Nā & si uerba nō sonēt, corde suo dicit utiq; q̄ cogitat. Vñ illud est in libro sapiētiæ: Dixerūt apud se cogitantes nō recte. Exposuit enim q̄ sit, dixerunt apud se, cū addidit, cogitātes. Huic simile est in Euangelio, quod quidam Scribæ cum audissent a domino dictū paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: dixerunt intra se, Hic blasphematur. Quid est. n. dixerunt intra se, nisi cogitādo? Deniq; seq̄: Et cū uidisset Iesus cogitationes eorū, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus uestris? Sic Mattheus. Lucas autē hoc idem ita narrat: Ceperūt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicentes. Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis pot̄ dimittere peccata, nisi solus Deus? ut cognouit autē cogitationes eorū Iesus, rñ dens dixit ad illos. Quid cogitatis in cordibus uestris? Quale est in libro sapiētiæ, dixerunt cogitantes tale hic est cogitauerunt dicentes. Et illic enim & hic ostenditur intra se atque in corde suo dicere. i. cogitando dicere. Dixerunt q̄pe intra se, & dictū est eis: Quid

Pro. 30.
Galat. 4.
1. Co. 13.

Et cogitatio & uisio
liberæ uerbi diuini habet imaginem.
cap. 10. cap. 1. cap. 20.
A
cap. 1. cap. 20.
Sapient. 26
Mat. 9.
Luc. 11.
Sapient.

Luc. 12. Quid cogitatis? Et de illo diuine cuius vberes fructus ager attulit, ait ipse dñs. Et cogitabat intra se dicens. Quædã ergo cogitationes locutiones sunt cordis, vbi & os eius esse dñs ostendit, cū ait: Non quod intrat in os coinquinat hominē, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominē. Vna sententia, duo quædã hominis ora cōplexus est, vnum corporis, alterū cordis. Nam vtiq; vnde illi hominē putauerūt inquinari, in os intrat corporis. Vnde autē dñs dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Ita quippe exposuit ipse quod dixerat. Nam paulo post de hac re discipulis suis, Adhuc & vos, inquit, sine intellectu estis? Non intelligitis, quia oē quod in os intrat in ventrē vadit & in secessum emittitur? Hic certe apertissime demonstrauit os corporis. At in eo quod sequit os cordis ostendens: Quæ autē, inquit, procedūt de ore, de corde exeunt, & ea coinquant hominē. De corde. n. exeūt cogitationes malæ, &c. Quid hac expositione lucidius? Nec tñ quia dicimus locutiones cordis esse cogitationes, ideo non sunt et visiones exortæ de notitiæ visionibus, qñ veræ sunt. Foris. n. cū p corpus hæc sūt, aliud est locutio, aliud visio. Intus autē cū cogitamus, vtrunq; vnū est. Sicut auditio visio duo quædam sunt inter se distãtia in sensibus corporis, in animo autē non est aliud atq; aliud videre & audire: ac p hoc cū locutio foris non videat, sed poti⁹ audiat locutiones tñ interiores, hoc est cogitationes visas dixit à dño sanctū Euangelii non auditas. Dixerūt, inquit, intra se, hic blasphematur, Deinde subiunxit: Et cū vidisset Iesus cogitationes eorū. Vidit ergo qd dixerūt. Vidit. n. cogitatione sua cogitationes eorū, quas illi solos se putabant videre. Quisq; igit pot intelligere verbū non solum antequā sonet, verum etiam antequā sonorū eius imagines cogitatione voluant, hoc. n. est qd ad nullā pertinet linguā earum. s. quæ linguæ appellantur gentiū, quarū nostra lingua Latina est, Quisquis, inquā, hoc intelligere pot iam pot videre p hoc speculum atq; in hoc enigmatē aliquā verbi illius similitudinem, de quo dictū est, In principio erat verbū & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbum. **Ioan. 1.** Necessè est. n. cū verbū loquimur. i. cū scim⁹ loquimur, ex ipsa scientia quā memoria tenemus, nascatur verbū quod eiusmodi sit om-

nino cuiusmodi est illa scientia de qua nascitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quā scimus, verbū est quod in corde dicimus, q nec Græcū est nec Latinū, nec linguæ alicuius alterius, sed cū id opus est in eorū quib. loquimur perferre notitiā, aliquod signum quo significetur assumitur. Et plerūq; sonus, aliqñ etiā nutus, ille auribus, ille oculis exhibetur, vt per signa corporalia etiā corporis sensibus verbū quod mente gerimus innotescat, Nam & inuenire quid est nisi quodammodo visibiliter dicere? Est in scripturis sanctis huius sententiæ testimoniū. Nam in Euāgelio secundū Ioannem ita legitur. Amen. amen dico vobis, quia vna ex vobis tradet me. Aspiciabant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Innuit ergo huic Simon Petrus, & dicit ei. Quis est de quo dicit? Ecce innuendo dixit, quod sonando dicere non audebat. Sed hæc atq; huiusmodi signa corporalia siue auribus siue oculis præsentibus quibus loquimur exhibemus, inuentæ sunt etiā literæ per quas possemus & cum absentibus colloqui, sed ista signa sunt vocum, cū ipsæ voces in sermone nostro earū quas cogitamus signa sint rerū. Proinde verbū quod foris sonat, signū est verbi quod intus lucet, cui magis verbi cōpetit nomen. Nā illud quod profertur carnis ore, vox verbi est: verbumq; & ipsum dicitur propter illud à quo vt foris apparet assumptū est. Ita enim verbū nostrū vox quodammodo corporis sit, assumendo eā in qua manifestetur sensibus hominū: sicut verbū Dei caro factum est, assumendo eā in qua & ipsum manifestaretur sensibus hominū. Et sicut verbū nra sit vox nec mutatur in vocē: ita verbū Dei caro quidē factum est, sed absit vt mutaretur in carnē. Assumendo quippe illā, nō in eā se cōsumendo, & hoc nostrū vox sit, & illud caro factū est. Quæ ppter quicunq; cupit ad qualencunq; similitudinē Dei verbi quantum per multa dissimilē, peruenire, non intueatur verbū nostrū quod sonat in auribus, nec quando voce profertur, nec quando silentio cogitatur. Omnium nanq; sonantium verba linguarum etiā in silentio cogitantur, & carmina pcurruntur animo, tacente ore corporis. Nec solum numeri syllabarū, verū etiā modi cātilenarū cum

cum sint corporales, & ad eū qui vocatur auditus sensum corporis pertinētes, per incorporeas qualdã imagines suas præsto sunt cogitantibus, & tacite cūcta ista volentibus. Sed transeunda sunt hæc, vt ad illud perueniatur hoīs verbū, per cuius qualencunq; similitudinē sicut in ænigmatē videatur vtcunq; Dei verbū: Non illud qd factū est ad illū vel ad illum Prophetā, & de quo dictū est: Verbum autē dñi crescebat & multiplicabatur. Et de quo iterū dictū est, Igitur fides ex auditu, auditus autē per verbū Christi. Et iterū, Cū accepissetis à nobis verbū auditus Dei, accepistis non vt verbū hominū, sed sicuti est vere verbū Dei. Et innumerabilia similiter in scripturis dicuntur de Dei verbo, q in sonis scriptarū diuersarūq; linguarū per corda & ora disseminatur humana. Ideo autē verbū Dei dicitur quia doctrina diuina traditur, non humana. Sed illud verbū Dei quærimus qualitercunq; per hanc similitudinē nunc videre, de quo dictū est, Deus erat verbū: de quo dictū est, Omnia per ipsum facta sunt. de quo dictum est, Verbū caro factū est, de quo dictum est, Fons sapientiæ verbū Dei in excelsis. Perueniendū est ergo ad illud verbum hominis, ad verbū rationalis animantis, ad verbū non de Deo natæ, sed à Deo factæ imaginis Dei, q neq; prolatiuū est in sono, neq; cogitatum in similitudine soni, q alicuius linguæ esse necesse sit, sed q omnia quibus significatur signa, præcedit, & gignitur de scientia q manet in animo, qñ eadem scientia intrus dicitur sicuti est: simillima est. n. visio cogitationis, visio sciētiæ. Nam qñ per sonū dicitur, vel per aliquod corporale signum, nō dicitur sicuti est, sed sicut potest videri audiriue per corpus. Qñ ergo q in notitia est, hoc est in verbo, tunc est verum verbū & veritas: qualis expectatur ab homine, vt quod est in ista, hoc sit & in illo, quod non est in ista, non sit & in illo: hic agnoscitur, est est, non non. Sic accedit quantum potest ista similitudo imaginis factæ ad illā similitudinē imaginis natæ, qua Deus filius patri per omnia substantialiter similis predicatur. Animaduertenda est in hoc ænigmatē et ista verbi Dei similitudo, q sicut de illo verbū dictū est: Omnia per ipsum facta sunt, vbi Deus per vnigenitū verbū suum pdicatur vniuersa fecisse: ita hominis opera nullas sunt, quæ non prius dñr in corde. Vnde scri-

ptū est, Initium omnis operis verbum: sed et hic cū verum verbū est, tunc est initium boni operis. Verum autē verbū est, cum de scientia bene operandi gignitur, vt et ibi seruetur, est est, non non: vt si est in ea scientia qua viuendū est, sit & in verbo per q operandū est, si non non: alioquin mendaciū erit verbū tale, non veritas, & inde pctm, non opus rectum. Est & hæc in ista similitudine verbi nostri similitudo verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum q non sequatur opus, opus autē esse non potest, nisi præcedat verbū: sic & verbū Dei potuit esse nulla existente creatura, creatura vero nulla esse pot, nisi per ipsum per q facta sunt omnia. Ideoq; non Deus pater, nō Spiritus sanctus, non ipsa Trinitas, sed solus Deus filius q est verbum Dei caro factū est, quamuis Trinitate faciente, vt sequente atq; imitante uerbo nostro eius exemplum, recte uiueremus: hoc est nullum habentes in uerbi nostri uel contemplatione uel operatione mendacium. Verū hæc huius imaginis est qñ que futura perfectio. Ad hanc consequendā nos erudit magister bonus fide Christiana, pietatisq; doctrina, ut reuelata facie, a legis uelamine q est umbra futurorum, gloriā dñi speculantes, per speculum, s. intuentes, in eandē imaginē transformemur de gloria in gloriā tanquam a dñi spiritu, secundū superiorem de his uerbis disputationem. Cum ergo hac transformatione ad perfectū fuerit hæc imago renouata similes Deo erimus, qñ uidebimus eū, non per speculū sed sicuti est: q dixit Apostolus Paulus, Facie ad faciem. Nunc uero in hoc speculo, in hoc ænigmatē, in hac qualicunq; similitudine, quanta sit et dissimilitudo, quis potest explicare? Attingam tñ aliquid ut ualeo, quib. id possit aduerti. Primo ipsa scientia de qua ueraciter cogitatio nostra formatur, qñ quæ scimus loquimur, qualis aut quanta potest homini provenire, quālibet peritissimo atq; doctissimo? Exceptis enim quæ in animū ueniunt a sensibus corporis, in quib. tam multa aliter sunt q uidentur, ut eorū uerisimilitudine nimiam constipatus, sanus sibi esse uidetur qui insanit. vnde Academica philosophia sic inuoluit, ut de omnibus dubitans multo miserius insaniret: his ergo exceptis quæ a corporis sensibus in animum ueniunt, quantum rerū remanet, quæ ita sciamus, sicut nos uiuere scimus: in quo prorsus

Eccl. 3 7.

I

Ioan. 1.

2. Cor. 3.

1. Ioan. 3.

1. Co. 13

Verbum hominis quatenus uerum. Cap. 12.

K

Academica philosophia.

prorsus non metuimus, ne aliqua verisimilitudine forte fallamur, quoniam certum est et eum qui fallitur vivere, nec in eis visis hanc habentur, quare obijciuntur extrinsecus, ut in eo sic fallatur oculus, quemadmodum fallitur cum in aqua remus versus infractus, & nauigantibus turbines moueri, & alia sexcenta quae aliter sunt quam videntur, quia nec per oculum carnis hoc cernitur. Intima scientia est qua nos vivere sciimus, ubi ne illud quidem Academicus dicere potest, fortasse dormis & nescis, & in somnis vides. Visa quippe somniantium simillima esse visis vigilantium quis ignorat? Sed qui certus est de vitae suae scientia, non in ea dicit, scio me vigilare, sed scio me vivere: siue ergo dormiat, siue vigilet, vivit. Nec in ea scientia per somnia falli potest, quia & dormire & in somnis videre, viuens est. Nec illud potest Academicus aduersus istam scientiam dicere, furis fortassis, & nescis, quia sanorum visis simillima sunt et visa furentium, sed qui fur ita vivit. Nec contra Academicos dicit. Scio me non furere, sed scio me vivere. Nunquam ergo falli nec mentiri potest, qui se vivere dixerit scire. Mille itaque fallacium visorum genera obijciuntur ei qui dicit, scio me vivere, nihil horum timebit, quoniam & qui fallitur vivit. Sed si talia sola pertinent ad humanam scientiam per pauca sunt, quia nisi in vnoquoque genere ita multiplicentur, ut non solum pauca non sint, verum et reperiantur per infinitum numerum tendere. Qui enim dicit, scio me vivere, unum aliquid scire se dicit. Proinde si dicat, scio me scire vivere, duo sunt iam, hoc vero quod scit hanc duo tertium scire est: sic potest addere & quartum & quintum, & innumerabilia si sufficiat. Sed quia innumerabile numerum vel comprehendere singula addendo, vel dicere innumerabiliter non potest, hoc ipsum certissime comprehendit ac dicit, & verum hoc esse & tam innumerabile, ut vere eius infinitum numerum non possit comprehendere ac dicere. Hoc & in voluntate certa similiter aduertit potest. Quis est enim cui non impudenter respondeatur, forte falleris, dicenti volo beatus esse? Et si dicat, scio me hoc vel le & hoc me scire scio, iam his duobus & tertium potest addere, quod haec duo sciat, & quartum quod haec duo scire se sciat, & similiter in infinitum numerum pergere. Itaque si quispiam dicat, errare nullo, nonne siue erret siue non erret, errare tamen eum nolle verum erit? Quis est qui huic non

impudentissime dicat, forsitan falleris, eum profecto ubicunque fallatur, falli se tamen nolle non fallitur? Et si hoc scire se dicat, addit quantum vult rerum numerum cognitarum, & numerum esse perspicit infinitum. Qui enim dicit, nolo me falli, & hoc me nolle scio, & hoc me scire scio, iam & si non commoda locutione potest, hic infinitum numerum ostendere: & alia reperiuntur quae aduersus Academicos valeant, qui nihil ab homine sciri posse contendunt. Sed modus adhibendus est, praesertim quia in opere isto non hoc suscepimus. Sunt indelibri tres nostri, primo nostrae conuersionis tempore conscripti, quos qui potuerit & voluerit legere lectosque intellexerit, nihil enim profecto quod ab eis contra perceptionem veritatis argumenta multa inuenta sunt, permouebunt. Cum enim duo sint genera rerum quae sciuntur, vnum earum quae per sensum corporis percipit animus, alterum earum quae per seipsum, multa illa Philosophi garriunt contra corporis sensum: animi autem quaedam firmissimas per seipsum perceptiones rerum verarum, quale illud est quod dixi, scio me vivere, nequaquam in dubium vocare potuerunt. Sed absit a nobis ut ea per sensum corporis didicimus vera esse dubitemus: per eos quippe didicimus caelum & terram, & ea quae in eis nota sunt nobis, quantum ille qui & nos & ipsa condidit, innotescere nobis voluit. Absit etiam ut scire nos negemus quae testimonio didicimus aliorum, alioquin esse nescimus Oceanum. Nescimus esse terras atque vrbes quas celeberrima fama commendat. Nescimus fuisse homines & opera eorum quae historica lectione didicimus. Nescimus quae quotidie vndecunque nunciant, & indicij consensu cōtestantibusque firmantur. Postremo nescimus in quibus locis vel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia haec omnia testimonijs credidimus aliorum. Quod si absurdissimum est dicere, non solum nostrorum, verum et alienorum corporum sensum plurimum addidisse nostrae scientiae consistendum est. Haec igitur omnia & quae per seipsum, & quae per sensum sui corporis, & quae testimonijs aliorum percepta scita animus humanus, thesauro memoriae condita tenet, ex quibus gignitur verbum verum, quoniam quod scimus loquimur, sed verbum ante omnem sonum, ante omnem cogitationem soni. Tunc enim est verbum simillimum rei notae de qua gignitur & imago eius, qui de visione scientiae visio

scio cogitationis exoritur, quod est verbum linguae nullius, verbum verum de re vera, nihil de suo habes, sed totum de illa scientia de qua nascitur. Nec interest quoniam id didicerit, qui quod scit loquitur, aliquis enim statim ut discit hoc dicit, dum tamen verbum sit verum. id est de rebus notis exortum. Sed nunquid Deus pater de quo natum est verbum de Deo Deus, nunquid ergo Deus pater in illa sapientia quod est ipse sibi, alia dicitur per sensum corporis sui, alia per seipsum? Quis hoc dicat, qui non animal rationalis, sed supra animam rationale Deum cogitat, quantum ab eis cogitari potest qui eum omnibus animalibus & omnibus animis praefertur, quauis per speculum & in enigmate conijciendo videant nondum facie ad faciem sicuti est? Nunquid Deus pater ea ipsa quae non per corpus, quod est ei nullum, sed per seipsum scit aliunde ab aliquo discit, aut nuncijs vel testibus ut ea sciret indiget? Non utique. Ad omnia quippe scienda quae scit, sufficit sibi illa perfectio. Habet quidem nuncios, id est angelos, non tamen qui ei quae nescit annuncient, non enim sunt vlla quae nesciat, sed bonum eorum est de operibus suis eius consulere veritatem: & hoc est quod ei dicuntur nonnulla nunciare, non ut ipse ab eis discat sed ut ab illo ipsi, per verbum eius sine corporali sono nunciaret quod voluerit, ab eo missi ad quos voluerit totum ab illo per verbum eius audientes. id est in eius veritate inuenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, & quando nunciandum sit. Nam & nos oramus eum, nec tamen necessitates nostras docemus eum. Nouit enim ait verbum eius pater vester quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo. Nec ista ex aliquo tempore cognouit ut nosset, sed futuro ab illo petitori fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus esset, sine initio ante praesciuit. Vniuersas autem creaturas suas & spiritaliter & corporales, non quia sunt ideo sunt quia nouit. Non enim nesciuit quae fuerat creaturus. Quia ergo sciuit creauit, non quia creauit sciuit. Nec aliter ea sciuit creata, quam creanda. Non enim eius sapientiae aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat & quoniam oportebat illa mansit ut erat. Ita & scriptum est in libro Ecclesiastico, Antequam crearentur omnia nota sunt illi, sic & postquam consummata sunt. Sic, inquit, non aliter: & antequam crearen-

tur, & postquam consummata sunt, sic ei nota sunt. Longe est ergo huic scientiae, scientia nostra dissimilis. Quae autem scientia Dei est, ipsa & sapientia, & quae sapientia, ipsa essentia siue substantia. Quia in illius naturae simplicitate mirabili, non est aliud sapere quam esse, sed quod est sapere, hoc est & esse, sicut & superioribus libris de sapientia diximus. Nostra vero scientia in rebus plurimis propterea & amissibilis est & receptibilis, quia non hoc est nobis esse quod scire vel sapere, quoniam esse possumus etiam si nesciamus, neque sapiamus ea quae aliunde didicimus. Propter hoc sicut nostra scientia illi scientiae Dei, sic nostrum verbum quod nascitur de nostra scientia dissimile est illi verbo Dei, quod natum est de patris essentia. Tale est autem ac si diceret, de patris scientia, de patris sapientia vel quod est expressius, de patre scientia, de patre sapientia. Verbum ergo Dei patris unigenitus Dei filius, per omnia patri similis & aequalis, Deus de Deo lumen de lumine, sapientia de sapientia, essentia de essentia, est hoc omnino quod pater, non tamen pater, quia ille filius, ille pater. Ac per hoc nouit omnia quae nouit pater, sed ei nosse de patre est sicut esse. Nosse enim & esse illi unum est. Et ideo patri sicut esse non est a filio, ita nec nosse, Proinde tanquam seipsum dicens, pater genuit verbum sibi aequale per omnia. Non enim seipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus, aut amplius esset in eius verbo, quam in ipso. Ibi summe illud agnoscitur, est esse, non non: & ideo verbo hoc vere veritas est, quoniam quicquid in ea scientia, de qua genitum est in ipso est. Quod autem in ea non est, nec in ipso est. Et falsum habere aliquid hoc verbum nunquam potest, quia immutabiliter sic se habet ut se habet de quo est. Non enim potest filius a se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Potenter hoc non potest, nec est infirmitas ista, sed infirmitas, quae falsa esse non potest veritas. Nouit itaque omnia Deus pater in seipso, nouit in filio. Sed in seipso tanquam seipsum, in filio tanquam verbum suum, quod est de his omnibus quae sunt in seipso. Omnia similiter nouit & filius, in se scilicet tanquam ea quae nata sunt de ijs quae pater nouit in seipso. In patre autem tanquam eo de quibus nata sunt quae ipse filius nouit in seipso. Sciunt ergo inuicem pater & filius, sed ille gignendo, ille nascendo. Et omnia quae sunt in eorum scientia, in eorum sapientia, in eorum essentia, vniuersaque eorum simul

Scientia Dei nihil accedit ex rebus cognitis. Cap. 13.

4. sen. di. 45. c. sed forte.

Mat. 6. 1. sen. di. 38. ca. 1. Et 4. dif. 45. c. sed. 1. sen. di. 38. ca. 1. Et c. hac ergo.

Mat. 13.

1. sen. di. 36. ca. 3.

1. sen. di. 5. c. ostenditur.

Verbum per omnia aequale patri & menti.

Cap. 14. 1. sen. di. 39. ca. 1.

2. Cor. 1.

1. Cor. 5.

F

1. *sen. di.*
37. *ca. 1.*
in med.

simul videt: nō particulatim, aut singillatim
velut alternante conspectu, hinc illuc, & in
de huc, & rursus inde vel inde, in aliud atq;
aliud vt aliqua videre nō possit nisi non vi-
dēs alia: sed vt dixi, simul omnia videt quo-
rū nullū est quod non semper videt. Verbū
aut nostrum illud quod nō habet sonū neq;
cogitationē, sed eius rei quā videndo intus
dicimus, & ideo nullius linguę est atq; inde
G vtcunq; simile est in hoc ænigmate illi ver-
bo Dei quod etiā Deus est, qm̄ sic & hoc de
nostra nascitur, quemadmodum & illud de
scientia patris natū est. Nostrū ergo tale ver-
bū quod inuenimus esse vtcunq; illi simile,
quantū sit ēt dissimile, sicut a nobis dici nō
potuerit, non pigeat intueri. Nunquid verbū
nostrū de sola sciētia nra nascitur? Non-
ne multa dicimus ēt q̄ nescimus? Nec dubi-
tātes ea dicimus, sed vera esse arbitrātes: quę
forte si vera sunt, in ipsis rebus de quibus lo-
quimur non in verbo nro vera sunt, q̄a ver-
bū verū non est, nisi quod de re q̄ scitur, gi-
gnit. Falsum est ergo isto modo verbū nrm̄
non cū mētīmur, sed cū fallimur. Cum aut
dubitamus, nōdū est verbū de re de qua du-
bitamus, sed de dubitatione verbū est. Quan-
uis. n. non nouerimus an verū sit vnde dubi-
tamus, tū dubitare nos nouimus: ac p̄ hoc cū
hoc dicimus verū verbū est, qm̄ quod noui-
mus dicimus. Quid quod ēt mentiri possu-
mus? Qd̄ cū facimus, vtiq; volentes scientes
falsum verbū habemus, vbi verū est mentiri
nos, hoc. n. scimus. Et eum mentitos nos esse
confitemur, verum dicimus, quod scimus. n.
dicimus. Scimus nanq; nos esse mētītos. Ver-
bum aut q̄ est Deus & potentius est nobis,
hoc nō pōt. Nō. n. pōt facere quicquā, nisi q̄
viderit patrē facientē: & non a seipso loqui-
tur, sed a patre illi est omne quod loquitur,
cum ipsum pater vnice loquitur: & magna il-
lius verbi potētia est, non posse mentiri, q̄a
non potest esse illic, est, & non, sed est est, nō
non. At. n. nec verbū dicendū est, quod verū
H non est. Sit ita libens assentior. Quid cum ve-
rum est verbum nrm̄, & ideo recte verbum
vocatur? nunquid sicut dici potest vel visio
de visione, vel scientia de scientia, ita dici po-
test essentia de essentia, sicut illud Dei verbū
maxime dicitur maximeque dicendum est.
Quid ita? quia non hoc est nobis esse, quod
est nosse. Multa quippe nouimus quę per

Verbum
æternum
quale.
Cap. 15.

Ioan. 5.
2. *sen. di.*
quis ritur
et ca. sed
sunt alia.
2. *Cor. 1.*

memoriā quodammodo viuunt ita & obli-
uione quodammodo moriuntur: atq; ideo
cū illa iā non sint in noticia nostra, nos tñ su-
mus. Et cū scientia nostra animo lapsa perie-
rit a nobis nos tñ viuimus. Illa etiam quę ita
sciuntur vt nunquā excidere possint, qm̄ p-
sentia sunt, & ad ipsius animi naturā perti-
nent vt est illud quod nos viuere scimus ma-
n et. n. hoc quādiu animus manet, & q̄a sem-
per manet animus, & hoc semper manet, id
ergo & si qua reperiuntur similia, in quibus
imago Dei potius intuenda est, ēt si semper
sciuntur, tñ quia nō semper etiam cogitan-
tur, quō de his dicatur verbū sempiternū, cū
verbū nostrū nostra cogitatione dicatur, in-
uenire difficile est. Sempiternū est. n. animo
viuere sempiternū est scire quod viuunt: ne cū
sempiternū est cogitare vitā suā, vel cogitare
scientiā vitę suę: qm̄ cū aliud atq; aliud cę-
perit, hoc definit cogitare, quanuis non desi-
nat scire. Ex quo fit vt si potest esse in animo
aliqua sciētia sempiterna, & sempiterna esse
non potest eiusdē scientię cogitatio, & ver-
bū verū nostrū intimum nisi nostra cogita-
tione non dicit, solus Deus intelligatur ha-
bere verbū sempiternū sibiq; cōternū. Nisi
forte dicendū est, ipsam possibilitatē cogita-
tionis, quoniam id quod scitur, etiam qm̄ nō
cogitatur, pōt tñ veraciter cogitari, verbum
esse tam perpetuum, q̄ scientia ipsa perpetua
est. Sed quō est verbū, quod nondū in cogi-
tationis visione formatū est? Quō erit simile
scientię de qua nascitur, si eius nō habet for-
mam, & ideo iā vocatur verbum quia potest
habere? Tale est. n. ac si dicatur, ideo iā vocan-
dum esse verbū, quia potest esse uerbum. Sed
quid est quod potest esse uerbum, & ideo iam
dignū est uerbi nomine? Quid est, inquā, hoc
formabile nōdumq; formatū, nisi quiddam
mentis nostrę, qd̄ hac atq; hac uolubili qua-
dam motione iactamus, cū a nobis nūc hoc
nunc illud sicut inuentum fuerit uel occurre-
rit cogitatur? Et tunc fit verum uerbum, quā-
do illud quod nos diximus: uolubili motio-
ne iactare, ad id quod scimus peruenit,
atque inde formatur eius omnimodam simi-
litudinem capiens, ut quō res quęque sci-
tur, sic etiam cogitetur, sine uoce sine uocis
cogitatione, quę profecto alicuius linguę ē
si in corde dicitur. Ac per hoc ēt si conceda-
mus, ne de controuersia uocabuli laborare
uidea-

uideamur, iā vocandū esse verbū quiddam
illud mētīs nre quod de nostra scientia, for-
mari pōt, & priusquā formatū sit: quia iā, vt
ita dicā, formabile est, quis nō videat quāta
hic sit dissimilitudo ab illo Dei verbo qd̄ in
forma Dei sic est, vt nō antea fuerit formabi-
le priusquā formatū, nec aliqñ esse possit in
forme, sed sit forma simplex & simpliciter
æqualis ei de quo est, & cui mirabiliter cō-
terna est. Quapropter ita dī illud Dei verbū
vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse
quasi uolubile credat in Deo, qd̄ nūc acci-
piat, nunc recipiat formā, vt verbū sit eamq;
possit amittere atq; informiter quodāmodo
volutari. Bene quippe nouerat & vim cogita-
tionis in spexerat locutor egregius q̄ dixit in
carmine, secūq; uoluit euer^o belli varios. i.
cogitat. Nō ergo ille Dei filius cogitatio? Dei
sed verbū Dei dī. Cogitatio q̄ppe nra perue-
niēs ad id q̄ scimus, atq; inde formata verbū
nrum verū est. Et ideo verbū Dei, sine cogita-
tione Dei debet intelligi, vt forma ipsa sim-
plex intelligatur, nō habens aliquid formabi-
le qd̄ esse etiā possit informe. Dnr̄ quidē etiā
in scripturis sanctis cogitationes Dei, sed eo
locutionis mō, quo ibi & obliuio Dei dī, q̄
vtiq; ad p̄prietatē in Deo nulla est. Quāobre
cū tāta sit nūc i isto ænigmate dissimilitudo
Dei, & uerbi Dei, in qua tñ nōnulla similitu-
do cōperta est, illud quoq; fatendū est, q̄ ēt
cū similes ei erimus qm̄ uidebimus eū sicuti
est, quod vtiq; qui dixit, hanc proculdubio
quę nunc est dissimilitudinem attendit, nec
tūc natura illi erimus æquales. Semper enim
natura minor est faciēte quę facta est. Et tūc
quidē verbū nostrū nō erit falsum, quia neq;
M mētīmur, neq; fallimur. Fortassis ēt uolubi-
les nō erūt nostrę cogitationes ab alijs in-
alias eūtes atq; redeūtes, sed oēm scientiā no-
strā vno simul conspectu uidebimus. Tñ cū
& hoc fuerit, si & hoc fuerit, formata erit
creatura q̄ formabilis fuit vt nihil iā desit ei^o
formę, ad q̄ peruenire deberet. Sed tñ cō-
quāda nō erit illi simplicitati, vbi nō forma-
bile aliquid formatū vel reformatū ē, sed for-
ma neq; informis neq; formata ipsa ibi eter-
na ē immutabilisq; substātia. Satis de p̄re &
filio quantū per hoc speculū atq; in hoc æ-
nigmate uidere potuimus locuti sumus. Nūc
de spūsanto quantū Deo donante uidere cō-
ceditur discernendū est, qui spūs sanctus, secū

Sim plici
fina Dei
cognitio.
Cap. 16.

1. Ioan. 3

Quo spūs
solim dicit
charitas.
cap. 17.

dum scripturas sanctas nec patris solius est,
nec filij solius, sed amborū, & ideo cōmunē
qua inuicē sed diligit pater & filius, nobis in-
finuat charitatē. Vt aut nos exerceret sermo
diuinus, nō eas in prōptu sitas, sed in abdito
scrutādas, & ex abdito eruendas, maiore stu-
dio fecit ingri. Nō itaq; dixit scriptura, spūs
sanctus charitas est: quod si dixisset, nō par-
uā partem qōnis istius abstulisset: sed dixit,
Deus charitas est. vt incertū sit & ideo requi-
rendū, utrū Deus pater sit charitas, an Deus
filius, an Deus spūs sanctus, an Deus ipsa Trini-
tas. Neq; n. dicitur sum^o nō p̄pea Deū dicitū
esse charitatē, q̄ ipsa charitas nulla sit substā-
tia, quę Dei digna sit noīe, sed q̄ donū Dei
sit. sicut dictum est Deo, Qm̄ tu es patientia
mea. Neq; n. propterea dictum est, quia Dei
substātia est nostra patiētia, sed q̄ ab ipso
nobis est, sicut alibi legitur, qm̄ ab ipso ē pa-
tientia mea. Hūc quippe sensum facile refel-
lit scripturarū ipsa locutio. Tale est enim tu
es patiētia mea: quale est, tu es dñe spes mea:
& Deus meus misericordia mea, & multa si-
milia. Non est aut dictum dñe charitas mea:
aut tu es charitas mea: aut, De^o charitas mea:
sed ita dictū est; Deus charitas est: sicut dictū
est Deus spūs ē. Hoc qui non discernit, intel-
lectū a domino, nō expositionē querat a no-
bis. Nō. n. apertius quicquā possumus dicere
Deus ergo charitas est. Utrū aut pater, an fili^o
an spūs sanctus, an ipsa Trinitas, quia & ipsa
non tres dij, sed vnus Deus, hic q̄ritur. Sed
iam in libro superius disputauī, nō sic acci-
piendā esse Trinitatem, quę Deus est, ex illis
tribus quę in Trinitate nostrę mentis osten-
dimus, vt tanquā memoria sit omniū trium
pater, & intelligentia omnium trium filius,
& charitas omniū trium spiritus sanctus: qua
si pater nec intelligat sibi nec diligit, sed ei
B filius intelligat, & spiritus sanctus ei diligit,
ipse autem sibi & illi tantum meminerit. Et
filius nec meminerit nec diligit sibi, sed me-
minerit ei pater, & diligit ei spiritus sanctus,
ipse autem & sibi & illi tantum modo intel-
ligat. Itemq; spiritus sanctus nec meminerit
nec intelligat sibi, sed meminerit ei pater, &
intelligat ei filius, ipse autem & sibi & illis
non nisi diligit. Sed sic potius vt omnia tria,
& omnes & singuli habeant in sua quisque
natura. Nec distent in eis ista, sicut in nobis
aliud est memoria, aliud est intelligentia,
Aug. Tomus tertius. V aliud

1. *sen. di.*
10. *ca. 1.*

1. *sen. di.*
10. *c. 102*
ner. 1.
1. *Ioan. 4.*

1. *sen. di.*
17. *c. sed*
ne forte.
Psal. 70.

Psal. 61.

Psal. 70.

Psal. 58.

1. *Ioan. 4*
10. *an. 4.*

1. *sen. di.*
10. *c. 102.*

Supra eo
dem.
Cap. 7.

aliud dilectio siue charitas: sed vnu aliquid sit quod omnia valeat, sicut sapientia, & sic habeatur in vniuscuiusq; natura, vt qui habet, hoc sit qd̄ habet sicut immutabilis simplexq; substantia. Si ergo hæc intellecta sunt & quantum nobis in rebus tantis videre & cōiectare concessum est, vera esse claruerunt, nescio cur nō sicut sapiētia & pater d̄ & filius & spiritus sanctus, & simul omnes non tres, sed vna sapientia, ita & charitas & p̄ dicitur & filius & spiritus sanctus & simul omnes vna charitas. Si enim & pater Deus, & filius Deus, & spiritus sanctus Deus, & simul oēs vnus Deus. Et tñ nō frustra in hac Trinitate non d̄ verbū Dei nisi filius, nec donum Dei nisi spūs sanctus: nec de quo genitum est verbū nec de quo procedit principaliter spiritus sanctus nisi Deus p̄. Ideo aut̄ addidi, p̄cipaliter, quia & de filio spūs sanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi pater dedit non iā existenti nondū habenti, sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eū genuit, vt ēt de illo donū cōmune procederet, & spūs sanctus, spūs esset amborū. Non est igit̄ accipiēda transeunter, sed diligenter intueēda inseparabilis Trinitatis ista distinctio. Hinc n. factū est vt proprie Dei verbū etiā Dei sapientia diceretur, cū sit sapientia & pater & spūs sanctus. Si ergo proprie aliqd̄ horū triū charitas nuncupāda est, quid aptius q̄ vt hoc sit spiritus sanctus? Vt. f. in illa Trinitatis simplici summaq; natura, non sit aliud substantia, & aliud charitas, sed substantia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit substantia, siue ī patre, siue in filio, siue in spiritu sancto, & tñ proprie spiritus sanctus charitas nuncupetur. Sicut legis nomine aliquā simul omnia veteris instrumēti sanctorū scripturarū significantur eloquia. Nā ex propheta Esaiā testimonium ponens Apostolus vbi ait, In alijs linguis & in alijs loquar populo huic: p̄misi tamen, in lege scriptum est. Et ipse dominus, In lege, inquit, eorū scriptum est, quia oderunt me gratis: cum hoc legatur in psalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex quæ data est per Moysen, secundum quod dictum, Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: Et, in his duobus p̄ceptis tota lex p̄det & prophetæ. Hic vtiq; proprie lex appellata est, de monte Sina. Prophetarum autem nomine etiam Psalmi significati sunt,

1. sen. di. 12. c. 102.

1. sen. di. 12. c. nūc tract. ad 12.

1. sen. di. 10. c. 1. er go p̄prie.

1. sen. di. 10. c. plu ribus. n. Esa. 28. 1. Co. 14. Ioan. 15.

Psal. 34. Mat. 11.

Mat. 22.

& tamen alio loco ipse saluator, Oportebat, inquit, impleri omnia quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me. Hic rursus prophetarū nomē exceptis psalmis intelligi voluit. Dicitur ergo lex vniuersaliter cū prophetis & psalmis: dicitur & proprie quæ per Moysen data est. Itē dicuntur cōmuniter prophetæ simul cū psalmis, dicuntur & proprie p̄ter psalmos. Et multis alijs exemplis doceri p̄nt multarū rerum vocabula, & vniuersaliter poni, & proprie quibusdā rebus adhiberi, nisi in re aperta vitanda sit longitudo sermonis. Hæc ideo eixi, ne quicquā p̄prie nos inconuenienter existimet charitatē appellare spiritum sanctum, quia & Deus pater & Deus filius potest charitas nuncupari? Sicut ergo vnicū Dei verbū proprie vocamus nomine sapientie, cum sit vniuersaliter spiritus sanctus & pater ipse sapiētia: ita spūs sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cū sit vniuersaliter charitas & pater & filius. Sed Dei verbū, id est, vnigenitus Dei filius aperte dictus est Dei sapientia, ore Apostolico vbi ait, Christū Dei virtutem & Dei Sapientiam: Spiritus autē sanctus vbi sit dictus charitas inuenimus, si diligenter Ioannis Apostoli scrutemur eloquium. Qui cū dixisset, Dilectissimi diligamus i nūicem, quia dilectio ex Deo est: secutus adiunxit, Et oīs q̄ diligit, ex Deo natus est. Qui non diligit, non cognouit Deum: quia Deus dilectio est. Hic manifestauit eam se dixisse dilectionē Deū, quam dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo est dilectio. Sed quia & filius ex Deo patre natus est, & spiritus sanctus ex Deo patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum esse dilectionem Deum merito quæritur. pater enim solus ita Deus est, vt nō sit ex Deo, ac per hoc dilectio quæ ita Deus est, vt ex Deo sit, aut filius est, aut spūs sanctus. Sed in consequentibus cū Dei dilectionē cōmemorasset, nō qua nos eū, sed qua ipse dilexit nos, & misit filiū suū liberatōrē, p̄ peccatis nostris, & hinc ex hortatus esset, vt & nos inuicē diligamus, atq; ita in nobis Deus maneat, quia vtiq; dilectionem Deum dixerat, statim volens de hac re apertius aliquid eloqui, In hoc, inquit, cognoscimus quia in ipso manemus & ipse in nobis, quia de spū suo dedit nobis. Spūs itaq; sanctus de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere & ipsum in nobis,

1. sen. di. 10. ca. sed Dei et di. 17. ca. cū autem, et tunc.

Rom. 9. Charitas Dei ipse Deus. Cap. 18. 1. sen. di. 17. c. nūc enim. 1. Co. 13.

Gal. 5. Iacob. 2. 1. sen. di. 17. c. nūc enim.

nōbis, hoc autē facit dilectio. Ipse est igitur Deus dilectio. Deniq; paulopost cū hoc ipsum repetisset atq; dixisset, Deus dilectio est; continuo subiecit & qui manet in dilectione in Deo manet, & Deus manet in eo. Vnde supra dixerat, In hoc cognoscimus quia in ipso manemus & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Ipse ergo significatur vbi legitur, Deus dilectio est. Deus igitur spiritus sanctus qui procedit ex Deo, cū datus fuerit homini accendit eum in dilectionem Dei & proximi, & ipse dilectio est. Non enim habet homo vnde Deū diligat, nisi ex Deo. Propter quod paulopost dicit, Nos diligamus, quia ipse prior dilexit nos. Apostolus quoq; Paulus, Dilectio, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctū qui datus est nobis. Nullū est isto Dei dono excellentius. Solum est quod diuidit inter filios regni æterni & filios perditionis æternæ. Datur & alia per spiritum sanctū munera, sed sine charitate nihil profunt. Nisi ergo tantū impertiatur cuique spiritus sanctus, vt eū Dei & proximi faciat amatorē, à sinistra non transferatur ad dexteram. Nec spiritus proprie d̄ donum nisi p̄ dilectionē, quam qui non habuerit, si linguis hominū loquatur & angelorū, sonans æramentum est, & cymbalū tinniens, Et si habuerit prophetiā, & scierit omnia sacra, & omnem sciētiam, & si habuerit omnem fidem, ita vt montes transferat, nihil est. Et si distribuerit omnem substantiā suam, & si tradiderit corpus suum vt ardeat, nihil ei prodest. Quantum ergo bonū est, sine quo ad æternam vitam neminem bona tanta perducunt? Ipsa vero dilectio siue charitas, nā vnus rei est vtrūque nomen, si habeat eam qui non loquitur linguis, nec habet prophetiam, nec omnia scit sacra, omnemq; sciētiam, nec distribuit oīa sua pauperibus, vel nō habendo quod distribuat, vel aliqua necessitate prohibitus, nec tradit corpus suū vt ardeat, si talis passionis nulla tentatio est, perducit ad regnum, ita vt ipsam fidem non faciat vtilem nisi charitas. Sine charitate quippe fides potest quidē esse sed non & prodesse. Propter quod & Apostolus Paulus, In Christo, inquit, Iesu neque circuncisio, neq; p̄putium aliquid valet, sed fides quæ per dilectionem operat̄, Sic eam discernens ab ea fide, qua & demones credunt & contremiscunt. Dilectio igitur quæ

ex Deo est & Deus est, proprie spiritus sanctus est, per quē diffunditur in cordibus nostris Dei charitas per quā nos tota inhabitat Trinitas. Quocirca rectissime spiritus sanctus cum sit Deus, vocatur et̄ donum Dei. Quod donum proprie quid nisi charitas intelligenda est, quæ perducit ad Deum, & sine qua quodlibet aliud donū Dei non perducit ad Deū; An & hoc probandū est, Deū donum dicitū esse in sacris literis spiritum sanctum? Si & hoc expectatur, habemus in Euangelio secundū Ioannem, dñi Iesu Christi verba dicentis, Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Porro Euangelista secutus adiunxit. Hoc autē dixit de spiritu quē accepturi erant credentes in eum. Vnde dicit et̄ Paulus Apostolus. Et omnes vnus spm̄ potauimus. Vtrum autē donū Dei sit appellata aqua ista, quæ & spiritus sanctus, hoc quaeritur. Sed sicut hic inuenimus hanc aquam spiritum sanctū esse, ita inuenimus alibi in ipso Euangelio, hanc aquam donum Dei appellatam. Nam dñs idem quā cū muliere Samaritana ad puteū loquebatur, cui dixerat, Da mihi bibere, cū illa respondisset, quod Iudæi non contuntur Samaritanis, respondit Iesus & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dixit ei mulier, Domine neq; in quo haurias habes, & puteus altus est, vnde ergo habes aquam viuam? & cetera. Respondit Iesus & dixit ei, Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: qui autē biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed aqua quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Quia ergo hæc aqua viuā, sicut Euangelista exposuit, spiritus est sanctus, proculdubio spiritus donū Dei est. De quo hic dñs ait, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo & dedisset tibi aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: hoc isto loco, fiet in eo, inquit, fons aquæ salientis in vitam æternam. Paulus quoq; Apostolus, Vnicuique, inquit, nostrum datur gratia secundum mēsuram donationis Christi. Atque vt donationem Christi spiritum sanctum ostenderet, secutus adiunxit: Propter quod dicit, Ascendit in altum, captiuauit

Spiritus sanctus quō dicit̄ donum. Cap. 19. Ioan. 7. 1. Co. 10.

Ioan. 4.

Ibidem.

1. Co. 7. Ioan. 4.

Eph. 4.

Ibidem.

captiuitatem, dedit dona hominibus. Notissimu est aut dnm Iesum cum post resurrectione a mortuis ascendisset in celum, dedisse spiritum sanctum quo impleti qui crederant, linguis omnium gentium loquebatur. Nec moueat qd ait, dona, non donum: Id. n. testimonium ex Psalmo posuit, Hoc aut in Psalmo ita legitur, Ascendisti in altum, captiuasti captiuitate, accepisti dona in hominibus. Sic. n. plures codices habet, & maxime Græci, & ex Hebræo sic interpretatum habemus. Dona itaq; dicit Apostolus quemadmodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit, accepisti in hominibus: Apostolus maluit dicere, dedit hominibus. vt ex vtroq; s. verbo vno Prophetico, Apostolico altero, quia in vtroque est diuini sermonis autoritas, sensus plenissimus redderetur. Vtrūq; n. verum est, & quia dedit hominibus. & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus. tanquam caput membris suis. Accepit in hominibus. idem ipse utiq; in membris suis, propter quæ membra sua clamauit de celo, Saule Saule quid me persequeris? Et quibus membris suis ait, Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ipse ergo Christus, & dedit de celo, & accepit in terra. Porro autē, dona, ob hoc ambo dixerunt, & Propheta & Apostolus, quia per donum, quod est spiritus sanctus, in cōe omnibus membris Christi multa dona, quæ sunt quibusque propria, diuiduntur. Non enim singuli quicquid habent omnia, sed hi illa, & alij alia: quæuis ipsum donum a quo cuique propria diuiduntur omnes habeant, i. spiritum sanctum. Nam & alibi cum multa dona commemorasset, Omnia, inquit, hæc operatur vnus atq; idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Quod verbū & in epistola quæ ad Hebræos est, inuenitur, vbi scriptum est, Attestate Deo signis & ostentis & varijs virtutibus, & spiritus sancti distributionibus. Et hic cum dixisset, Ascendit dona hominibus: Quod autem ascendit, ait, quid est nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes celos vt adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, quosdam vero Euangelistas, quosdam autē pastores & doctores. Ecce quare dicta sunt dona, quia sicut alibi dicit, Nunquid omnes

Psal. 67. Ephes. 4.

Psal. 67.

Acto. 9. Mas. 25. 1. sen. di. 18. c. 1.

1. Co. 12.

Heb. 2.

Ephes. 4.

M

Apostolus nunquid omnes Prophetas, &c. Hic autem adiunxit, Ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Hæc est domus quæ sicut Psalmus canit, ædificatur post captiuitatem: quoniam qui sunt a diabolo eruti, a quo captiui tenebantur, de his ædificatur domus Christi, quæ domus appellatur Ecclesia. Hanc autem captiuitatem ipse captiuauit, qui diabolum vicit. Et ne illa quæ futura erant sancti capitis membra in æternum supplicium secum traheret, eum iustitiæ prius, deinde potentie vinculis alligauit. Ipse itaq; diabolus est appellata captiuitas, quem captiuauit qui ascendit in altum & dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus. Petrus autem Apostolus sicut in eo libro Canonico legitur vbi scripti sunt Actus Apostolorum, loquens de Christo, commotis corde Iudæis & dicentibus, Quid ergo faciemus fratres, monstrate nobis: dixit ad eos: Agite penitentiam & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine dñi Iesu Christi in remissionem peccatorum, & accipietis donum spiritus sancti. Itemq; in eodem libro legitur. Simonem magum Apostolis dare voluisse pecuniam, vt ab eis acciperet potestatem, quod per impositionem manus eius daretur spiritus sanctus. Cui Petrus idem, Pecunia, inquit, tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei æstimasti te per pecunias possidere. Et alio eiusdem libri loco, cum Petrus Cornelio & eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuncians & prædicans Christum, ait scriptura, Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super oēs qui audiebant verbum, & obstupuerunt qui ex circumcisione fideles simul cum Petro venerant, quia & in nationes donum spiritus sancti effusum est. Audiebant. n. illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. De quo factio suo quod incircumcisos baptizauerat, quia priusquam baptizarentur, vt nodum quæstionis huius auferret, in eos venerat spiritus sanctus, cum Petrus postea redderet rationem fratribus. qui erant Hierosolymis, & hac re audita mouebantur, ait post cetera, Cum cepissem autem loqui ad illos, cecidit spiritus sanctus in illos sicut & in nos in initio. Memoratusq; sum verbi dñi sicut dicebat, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si igitur æquale donum dedit illis, sicut

1. Co. 12. Ephes. 4.

Ibidem.

1. sen. di. 18. c. 1.

Acto. 9.

1. sen. di. 18. c. 1.

Ibidem.

Super. Ioan. tra. 99.

sicut & nobis qui credidimus in dnm Iesum Christum: ego quis erā qui possem prohibere Deum non dare illis spiritum sanctum? Et multa alia sunt testimonia scripturarū, quæ concorditer attestantur donū Dei esse spiritum sanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deū. Sed nimis longū est cuncta colligere. Et quid eis satis est, quibus hæc quæ diximus satis non sunt? Sanè autem monendi sunt, quoniam quidem donū Dei iam vident dictum spiritum sanctū, vt cum audiunt donū spiritus sancti, illud genus locutionis agnoscant, quod dictū est, in expoliatione corporis carnis. Sicut. n. corpus carnis nihil est aliud quā caro, sic donū spiritus sancti nihil est aliud quā spiritus sanctus. Intantū, ergo donū Dei est, in quantum datur eis quibus datur. Apud se autē Deus est, & si nemini detur, quia Deus erat patri & filio cōæternus antequā cuiquā daretur. Nec quia illi dant ipse datur, ideo minor est illis. Ita. n. datur sicut donū Dei, vt et seipsum det sicut Deus. Non. n. dici potest non esse suæ patris, de quo dictum est, Spiritus vbi vult spirat. Et illud Apostolicū quod iam supra commemorauimus, Omnia hæc operatur vnus atq; idē spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Non est illic conditio dati, & dñatio dātium, sed concordia dati & dantium. Quæ pp si sancta scriptura proclamat, Deus charitas est: illa quæ ex Deo est, & in nobis id agit vt in Deo maneamus, & ipse in nobis, & hoc inde cognoscimus, quia de spiritu suo dedit nobis, ipse spiritus eius est, Deus charitas. Deinde si in donis Dei nihil maius est charitate, & nullum est maius donum Dei quam spiritus sanctus, quid consequentius quam vt ipse sit charitas, qui dicitur & Deus & ex Deo? Et si charitas qua pater diligit filium, & pater diligit filium, ineffabiliter cōiōnem demonstrat amborum, quid conuenientius quam vt ille dicatur charitas proprie, qui spiritus est cōis ambobus? Hoc. n. sanius creditur vel intelligitur, vt non solus spiritus sanctus charitas sit in illa Trinitate, sed non frustra proprie charitas nūcupetur, pp illa quæ dicta sunt. Sicut non solus est in illa Trinitate, vel spiritus vel sanctus, quia & pater spiritus, & filius spiritus, & pater sanctus, & filius sanctus, quod non ambigit pietas, & tñ iste non frustra proprie dicitur spiritus sanctus. Quia est. n. cōis ambobus, id vocat ipse proprie quod ambo cōiter. Alio-

quin si in illa Trinitate solus spiritus sanctus est charitas, profecto & filius non solus pater, verum et spiritus sancti filius inuenitur. Ita. n. locis innumerabilibus dicitur & legitur filius vnigenitus Dei patris: vt tñ & illud verū sit quod Apostolus ait de Deo patre, Qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum filij charitatis suæ. Nō dixit, filij sui: quod si diceret, verissime diceret, quemadmodum quia sæpe dixit verissime dixit, sed ait filij charitatis suæ. Filius ergo est etiam spiritus sancti, si non est in illa Trinitate charitas Dei, nisi spiritus sanctus. Quod si absurdissimū est, restat vt non solus ibi sit charitas spiritus sanctus, sed pp illa de quibus satis distuleri proprie sic vocetur. Quod autē dictū est, Filij charitatis suæ: nihil aliud intelligatur quā filij sui dilecti, quam filij postremo substantiæ suæ. Charitas quippe patris quæ in natura eius est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quā eius ipsa natura atq; substantia, vt sæpe iam diximus, & sæpe iterare nō piget. Ac per hoc filius charitas eius nullus est alius, quam qui de substantia eius est genitus. Quocirca ridenda est dialectica Eunomij, a quo Eunomiani hæretici exorti sunt. Qui cum non potuisset intelligere, nec credere voluisset, vnigenitū Dei verbum, per quod facta sunt omnia, filium Dei esse natura, hoc est, de substantia patris genitum: non naturæ vel substantiæ suæ siue essentiæ dixit esse filium, sed filium voluntatis Dei, accidentem scilicet Deo volens asserere voluntatem qua gigneret filium, videlicet ideo quia nos aliquid aliquando volumus quod antea non volebamus, quasi nō propter ista mutabilis intelligatur nostra natura, quod absit vt in Deo esse credamus. Neque. n. ob aliud scriptum, Multæ cogitationes in corde viri, consilium autē dñi manet in æternum: nisi vt intelligamus siue credamus, sicut æternum Deum, ita æternum eius esse consilium, ac per hoc immutabile sicut ipse est. Quod autem cogitationibus, hoc est de voluntatibus verissime dici potest. Multæ voluntates in corde viri, voluntas autem domini manet in æternum. Quidam filium consilij vel voluntatis Dei dicerent vnigenitum verbum, ipsum consilium seu voluntatem patris idem verbum esse dixerunt. Sed melius quantum existimo dicitur consilium de consilio, & voluntas de voluntate, sicut Aug. Tomus tertius. V 3 sub-

1. sen. di. 10. c. hic notandū.

Colo. 3.

1. sen. di. 5. c. dicitur quoque.

Contra Eunomij Cap. 20. 1. sen. di. 6. cap. 1. Ioan. 1.

Heb. 19.

Pro. 19.

F

Substantia de substantia, sapientia de sapientia, absurditate illa quam iam refellimus, si- lius dicatur patrem facere sapientem vel vo- lentem, si non habet pater in substantia sua co- filium vel voluntatem. Acute sane quidam re- spondit haeretico veritissime interroganti, vtrum Deus filium volens an nolens gene- rit: vt si diceret nolens, absurdissima Dei mi- seria sequeretur: si aut volens, continuo qd in- tendebat velut inuicta ratione concluderet, non naturam esse filium, sed voluntatis. At il- le vigilantissime vicissim quaesuit ab eo, vtru- Deus pater volens an nolens sit Deus, vt si re- sponderet nolens, sequeretur illa misera qua- de Deo credere magna insania est: Si autem diceret volens, responderet ei, ergo & ipse Deus est sua voluntate, non natura. Quid er- go restabat, nisi vt obtumesceret, & sua inter- rogatione obligatu insolubili vinculo se vi- deret. Sed voluntas Dei si & proprie dicenda est aliqua in Trinitate persona, magis hoc no- men spiritui sancto competit, sicut charitas. Na- quid est aliud charitas, quam voluntas? Video me de spiritu sancto in isto libro secundum scripturas sanctas hoc disputasse, quod fide- libus sufficit scientibus iam Deum esse spiri- tum sanctu, nec alterius substantiae, nec mino- re quam est pater & filius, qd in superioribus libris secundum easdem scripturas verum ef- se docuimus. De creatura etiam quam fecit Deus quantum valuimus admonuimus eos, qui rationem de rebus talibus poscunt, vt in- uisibilia eius per ea quae facta sunt, sicut pos- sent intellecta conspicerent, & maxime per rationalem vel intellectualem creatura, quae facta est ad imaginem Dei, per quam velut per speculum quantum possent, si possent, Tri- nitatem cernerent Deum, in nostra memo- ria, intelligentia, voluntate. Quae tria in sua mente naturaliter diuinitus instituta quisquis viuaciter perspicit, & qd magnum sit in ea, vn- de potest et sempiterna immutabilisq; natu- ra recoli, conspici, amplecti, concupisci, re- miniscitur per memoriam, intuetur per intel- ligentiam, amplectitur per dilectionem, profe- cto reperit illius summam Trinitatis imaginem. Ad qua summam Trinitatem reminiscenda, videndam, diligenda, vt ea recorderetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet refer- re qd viuuit. Verum ne hanc imaginem ab ea- dem Trinitate factam & suo vitio in deterius

1. sen. di. 3. c. praedictus at.

1. sen. di. 6. c. 1. c. praedi- cta tam.

Epilogo.

Rom. 1.

1. sen. di. 3. ca. Sed in ydolo.

H

1. sen. di. 3. c. verum tamē ca- reat.

comutatam, ita eidem Trinitati vt omnino- do existimet similem, sed potius in qualifi- que ista similitudine, magnam quoq; dissi- militudinem cernat, quantum esse latius videba- tur, admonui. Sane Deum patrem, & Deum filium, i. Deu genitorem qui omnia quae sub- stantialiter habet in coeterno sibi verbo suo dixit quodammodo, & ipsum verbum eius Deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipse substantialiter, quam qd est in illo qui verbum non mendaciter, sed veraciter genuit, quemadmodum potuit, non vt illud iam facie ad faciem, sed per hanc similitudi- nem in anigmate quantumcunque conij- ciendo videretur in memoria & intelligentia mentis nostrae significare curauit, memoria tribuens omne quod scimus, etiam si non in- de cogitemus, intelligentiae vero proprio quo- dam modo cogitationis informationem. Co- gitando. n. quod verum inuenimus, hoc ma- xime intelligere dicimur, & hoc quidem in memoria rursus relinquimus. Sed illa est ab- strusior, profunditas nostrae memoriae, vbi hoc etiam primum cu cogitarem inuenimus, & gignitur intimum verbum quod nullius lin- guae sit, tanquam scientia de scientia, & visio de visione, & intelligentia quae apparet in co- gitatione de intelligentia quae in memoria ia fuerat, sed latebat: quanquam & ipsa cogita- tio quandam suam memoriam nisi haberet, non reuerteretur ad ea, quae in memoria reli- querat, cum alia cogitaret. De spiritu autem sancto nihil in hoc anigmate quod ei simile videretur ostendi, nisi voluntatem nostram vel amorem, seu dilectionem quae valentior est voluntas: quoniam voluntas nostra quae nobis naturaliter inest, sicut ei res adiacuerint, vel occurrerint quib. allicimur aut offendimur, ita varias affectiones habet. Quid ergo est? Nunquid dicturi sumus voluntatem nostram, qn recta est nescire quid appetat, quid cui- ter? Porro si scit, profecto inest ei sua quaedam scientia, quae sine memoria & intelligentia ef- se non possit. An vero audiendus est quispiam dicens, Charitatem nescire quid agat, quae non agit perperam? Sicut ergo inest intelligentia, inest dilectio illi memoriae principali in qua inuenimus paratum & reconditum ad quod cogitando possumus peruenire: quia & duo ista inuenimus ibi, quando nos cogitando in- uenimus, & intelligere aliquid, & amare, quae

Epilogo superioris Cap. 23.

quae ibi erant, & qn inde no cogitabamus, & sicut inest memoria, inest dilectio huic intel- ligentiae quae cogitatione formatur: qd ver- bum veru sine vllius gentis lingua intus disci- mus, qn quod nouimus dicimus: na nifremi nifcendo non redit ad aliqd, & nisi amando redire non curat nostrae cogitationis intui- tus: ita dilectio, quae visione in memoria con- stituta, & visione cogitationis inde formatam quod parente proleq; coniungit, nisi habe- ret appetendi scientiam, quae sine memoria & intelligentia no potest esse, quid recte dili- geret ignoraret. Veru haec qn in vna sunt per- sona, sicut est homo, pot nobis quispiam dice- re, tria ista memoria, intellectus, & amor, mea sunt no sua, nec sibi sed mihi agunt qd agunt, immo ego per illa. Ego. n. me memini per memoria, intelligo per intelligentiam, amo per amore: & qn ad memoria mea acie cogitationis aduerto, ac sic in corde meo di- co qd scio, verbuq; veru de scientia mea gi- gnitur, vtrumq; meum est, & scientia vtique & verbu. Ego. n. scio, ego dico in meo corde qd scio: & quando in memoria mea cogitando inuenio, ia me intelligere, ia me amare ali- quid, qui intellectus & amor ibi erant, & an- tequa inde cogitare, intellectu meum & amo- rem meum inuenio in memoria mea, quo ego amo non ipsa. Itē quando cogitatio mea me- mor est, & vult redire ad ea quae in memo- ria reliquerat, eaq; intellecta conspiceret at- que intus dicere, mea memoria memor est, & mea vult voluntate non sua. Ipse quoque amor meus cu meminit atq; intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per mea no per suam memoria meminit, & per intelligentiam mea non per sua, quicquid intelligenter ama- tum intelligit. Quod breuiter dici potest. Ego per omnia tria illa memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria sum, nec intel- ligentia, nec dilectio, sed haec habeo. Ista er- go dici possunt ab vna persona, quae habet haec tria, non ipsa est haec tria. In illius vero summe simplicitate naturae qd Deus est, quan- uis vnus sit Deus tres tu personae sunt, pater & filius, & spiritus sanctus. Aliud est itaque Trinitas res ipsa, aliud imago Trinitatis in re alia, pp qua imaginem simul & illud in quo sunt haec tria imago dicitur: sicut imago di- citur simul & tabula & quod in ea dictu est, sed propter picturam quae in ea est, simul & ta-

Trinitas aliter in nobis qua in Deo.

M

1. sen. di. 3. c. qd bre- uiter.

bulam nomine imaginis appellatur. Verum in illa summa Trinitate quae incomparabiliter re- bus omnibus antecedit, tanta est inseparabili- tas, vt cu Trinitas hominum non possit dici vnus homo, in illa vnus Deus & dicatur & sit, nec in vno Deo sit illa Trinitas, sed vnus Deus. Nec rursus quoadmodu ista imago quae est homo habens illa tria una persona est, ita illa est Trinitas, sed tres personae sunt pater fi- lii, & filius patris, & spiritus patris & filii. Quauis enia memoria hominis & maxi- me illa qua pecora non habeat. i. qua res in- telligibiles ita continentur vt no in ea per sen- sus corporis uenerint, habeat pro modulo suo in hac imagine Trinitatis incorporali- ter quidem imparē, sed ta qualēcuq; similitu- dinē patris. Itēq; intelligentia hominis quae per intentionē cogitationis inde formatur, qn quod scitur dicitur, & nullius linguae cor- dis uerbu est, habeat in sua magna disparali- tate nonnullam similitudinē filii: & amor hois de scientia procedens, & memoria intelligē- tiamq; coniungens, tanq parēti proliq; co- munitis, unde nec parēs intelligitur esse, nec proles habeat in hac imagine aliquam licet ualde imparē similitudinē spiritus sancti: no- tā sicut in ista imagine Trinitatis, non haec tria vnus ho, sed vnus hominis sunt, ita in ip- sa summa Trinitate cuius haec imago est, vnus Dei sunt illa tria, sed vnus Deus est, & tres sunt illae non vna persona. Quod sane mi- rabiliter ineffabile est, uel ineffabiliter mira- bile, cu sit vna persona haec imago Trinita- tis, ipsa uero summa Trinitas tres personae sint inseparabilior est illa Trinitas personarū triū, q haec vnus. Ille qd in natura diuinitatis siue id meli dicat deitas, qd est, hoc est, atq; incommutabiliter inter se ac semp aequalis est. Nec aliqu non fuit aut aliter fuit: nec aliqu non erit, aut aliter erit. Ista uero tria quae sunt in impari imagine, & si non locis qm non sunt corpora, tamen inter se nunc in ista ui- ta magnitudinibus separantur. Neq. n. quia moles nullae ibi sunt, ideo non uidemus in alio maiore esse memoria quam intelligentiam. In alio autē contra, in alio duo haec amoris magnitudine superari, siue sint ipsa duo in- ter se aequalia siue non sint: atque ita a singu- lis bina, & a binis singula, & a singulis sin- gula, a maioribus minora uincuntur: & qn inter se aequalia fuerint ab omni languore.

Qua ve- ram Dei Trinitate vnitas, et qua vera in eiusde vnitate sit Trini- tas. cap. 23. A

B

sanata, nec tunc equabitur rei natura immutabili, ea res quae per gratiam non mutabitur: quia non aequatur creatura creatori etiam quoniam ab omni languore sanabitur. Sed hanc non solum incorpoream, verum etiam summe inseparabilem vereque immutabilem Trinitatem, cum venerit visio quae facie ad faciem re-promittitur nobis, multa clarius certiusque videbimus, quam nunc eius imaginem quod nos sumus: per quod tamen speculum et in quo aenigmate qui vident sicut in hac vita videre concessum est, non illi sunt qui ea quae digessimus et commendavimus in sua mente conspiciunt: sed illi qui eam tanquam imaginem vident, ut possint ad eum cuius imago est quocumque referre quod vident, et per imaginem quam conspiciendo vident etiam illud videre coniiciendo, quam nondum possunt facie ad faciem. Non enim ait Apostolus videmus nunc speculum, sed videmus nunc per speculum. Qui ergo vident suam mentem quomodo videri potest, et in ea Trinitate istam de qua multis modis ut potui disputavi, nec tamen eam credunt vel intelligunt esse imaginem Dei: speculum quidem vident, sed usque adeo non vident per speculum eum qui est per speculum nunc videndus, ut nec ipsum speculum, quod vident sciant esse speculum, id est, imaginem. Quod si scirent, fortassis, et eum cuius est hoc speculum, per hoc quaerendum et per hoc utcumque interim videndum esse sentirent, fide non ficta corda mundante, ut facie ad faciem possit videri, qui per speculum nunc videtur. Qua fide cordium mundatrice contempta, quid agunt intelligendo quae de natura mentis humanae subtilissimi me disputantur, nisi ut ipsa quoque intelligentia sua teste dantur? In qua utique non laborarent, et vix ad certum aliquid peruenirent, nisi penalibus tenebris involuti et onerati corpore corruptibili quod aggruat animam. Quo tandem merito inflicto malo isto nisi peccati? Unde tanti mali magnitudine admoniti, sequi deberent agnum qui tollit peccatum mundi. Ad eum namque pertinentes etiam longe istis ingenio tardiores quando sine huius vitae resoluuntur a corpore, ius in eis retinendis non habent invidae potestates. Quas ille agnus sine ullo ab eis peccati debito occisus, non potentia potestatis prius quam iusticia sanguinis vicit. Proinde liberi a diaboli potestate, suscipiuntur ab angelis sanctis, a malis omnibus liberati per mediatorum Dei et hominum hominem Iesum Christum. quoniam consonantibus divinis scripturis, et veteribus et novis, et per quas praenunciatus, et per quas annuntiatus est Christus, non est aliud nomen sub caelo, in quo oportet homines salvos fieri. Constituntur autem purgati ab omni cogitatione corruptionis, in placidis sedibus, donec recipiant corpora sua, sed iam incorruptibilia, quae ornent non onerent. Hoc enim placuit optimo et sapientissimo creatori, ut spiritus hominis Deo pie subditus, habeat feliciter subditum corpus, et sine fine permaneat ista felicitas. Ibi veritate sine ulla difficultate videbimus, eaque charissima et certissima profruemur. Nec aliquid quod remus mente ratiocinatione, sed contemplante cernemus, quare non sit filius spiritus sanctus, cum a patre procedat. In illa luce nulla erit quaestio: hic vero ipsa experientia tam mihi apparuit esse difficilis, quod et illis qui haec diligenter atque intelligenter legent, proculdubio similiter apparbit, ut cum me in secundo huius operis libro alio loco inde dicturum esse promiserim, quomodo tunc scunquam in ea creatura quae nos sumus aliquid illi rei simile ostendere volui, qualemque eloquium meum sufficiens elocutio secuta non fuerit: quavis et in ipso intellectu conatum me senserim magis habuisse effectum: et in una quidem persona quod est homo inveniisse imaginem summam illius Trinitatis, et in re mutabili tria illa ut facilius intelligi possent, etiam per temporalia intervalla maxime in libro nono monstrare voluisse. Sed tria unius personae, non sicut humana poscit intentio, tribus illis personis convenire potuerunt, sicut in hoc libro quinquodecimo demonstravimus. Deinde in illa summa Trinitate quae Deus est intervalla temporum nulla sunt, per quae possit ostendi aut saltem requiri, utrum prius de patre natus sit filius, et postea de ambobus processerit spiritus sanctus: quoniam scriptura sancta spiritum eum dicit amborum. Ipse est enim de quo dicit Apostolus, Quoniam autem estis filii, mihi se est de quo dicit idem filius, Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et multis alijs divinarum eloquiorum testimonijs comprobatur patris et filii esse spiritum, qui proprie dicitur in Trinitate spiritus sanctus. De quo item dicit ipse filius, Quem

1. Co. 13. Ibidem. Human. m. ca. c. 24. 2. Tim. 1. Sapi. 9. Ioan. 1. Mundo corde certum ista Cap. 25. 1. Th. 2.

Quem ego mittam vobis a patre. Et alio loco, quem mittet pater in nomine meo. De utroque autem procedere, sic docetur, quia ipse filius ait, De patre procedit. Et cum resurrexisset a mortuis et apparuisset discipulis suis, insufflauit et ait, Accipite spiritum sanctum, ut eum etiam de se procedere ostenderet. Et ipse est virtus quae de illo exibat, sicut legitur in Evangelio, et sanabat omnes. Quid vero fuerit ut post resurrectionem suam, et in terra prius daret, et de caelo postea mitteret spiritum sanctum, hoc ego existimo, quia per ipsum donum diffunditur charitas in cordibus nostris, quae diligimus Deum et proximum, secundum duo illa precepta, in quibus tota lex pedet et prophetae. Haec significans dominus Iesus, bis dedit spiritum sanctum, semel in terra pro dilectione proximi, et iterum de caelo propter dilectionem Dei: et si forte alia ratio reddatur de spiritu sancto bis dato, eundem tamen spiritum sanctum datum, cum insufflasset Iesus, de quo mox ait, Ite baptizare omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti: ubi maxime commendatur haec Trinitas, ambigere non debemus. Ipse est igitur qui de caelo etiam datus est die pentecostes, id est, post dies decem quae dominus ascendit in caelum. Quomodo ergo Deus non est qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum eius dedit spiritum sanctum. Orabant quippe ut veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quae more in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia. Denique et Simon magus offerens Apostolis pecuniam, non ait, date et mihi hanc potestatem ut dem spiritum sanctum: sed cuiusque, inquit, imponero manus ut accipiat spiritum sanctum, quia neque scriptura superius dixerat, videns autem Simon quod Apostoli darent spiritum sanctum: sed dixerat videns autem Simon quod per impositionem manuum Apostolorum daretur spiritus sanctus. Propter hoc et dominus ipse Iesus spiritum sanctum, non solum dedit ut Deus, sed et accepit ut homo, propterea dicitur est plenus gratia. Et manifestius de illo scriptum est in actibus Apostolorum, Quoniam unxit eum Deus spiritu sancto. Non videtur oleo visibili, sed dono gratiae, quod visibili significatur unguento quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus spiritu sancto, quando super eum baptizatus velut costibus descendit. Tunc in corpus suum, id est, Ec-

Ioan. 19. Ioan. 14. 1. sen. di. 14. ca. de temporal. Ioan. 15. Ioan. 20. Luc. 6. Mar. 22. 1. sen. di. 14. c. 5. aliquid. Ioan. 20. Mar. 28. 1. sen. di. 14. c. hic. queritur Acto. 8. Act. 10. Mar. 3.

Quem ego mittam vobis a patre. Et alio loco, quem mittet pater in nomine meo. De utroque autem procedere, sic docetur, quia ipse filius ait, De patre procedit. Et cum resurrexisset a mortuis et apparuisset discipulis suis, insufflauit et ait, Accipite spiritum sanctum, ut eum etiam de se procedere ostenderet. Et ipse est virtus quae de illo exibat, sicut legitur in Evangelio, et sanabat omnes. Quid vero fuerit ut post resurrectionem suam, et in terra prius daret, et de caelo postea mitteret spiritum sanctum, hoc ego existimo, quia per ipsum donum diffunditur charitas in cordibus nostris, quae diligimus Deum et proximum, secundum duo illa precepta, in quibus tota lex pedet et prophetae. Haec significans dominus Iesus, bis dedit spiritum sanctum, semel in terra pro dilectione proximi, et iterum de caelo propter dilectionem Dei: et si forte alia ratio reddatur de spiritu sancto bis dato, eundem tamen spiritum sanctum datum, cum insufflasset Iesus, de quo mox ait, Ite baptizare omnes gentes in nomine patris et filii et spiritus sancti: ubi maxime commendatur haec Trinitas, ambigere non debemus. Ipse est igitur qui de caelo etiam datus est die pentecostes, id est, post dies decem quae dominus ascendit in caelum. Quomodo ergo Deus non est qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum eius dedit spiritum sanctum. Orabant quippe ut veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quae more in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia. Denique et Simon magus offerens Apostolis pecuniam, non ait, date et mihi hanc potestatem ut dem spiritum sanctum: sed cuiusque, inquit, imponero manus ut accipiat spiritum sanctum, quia neque scriptura superius dixerat, videns autem Simon quod Apostoli darent spiritum sanctum: sed dixerat videns autem Simon quod per impositionem manuum Apostolorum daretur spiritus sanctus. Propter hoc et dominus ipse Iesus spiritum sanctum, non solum dedit ut Deus, sed et accepit ut homo, propterea dicitur est plenus gratia. Et manifestius de illo scriptum est in actibus Apostolorum, Quoniam unxit eum Deus spiritu sancto. Non videtur oleo visibili, sed dono gratiae, quod visibili significatur unguento quo baptizatos ungit Ecclesia. Nec sane tunc unctus est Christus spiritu sancto, quando super eum baptizatus velut costibus descendit. Tunc in corpus suum, id est, Ec-

clesiam suam praefigurare dignatus est, in qua praecipue baptizati accipiunt spiritum sanctum: sed ista mystica et inuisibili unctio tunc intelligendus est unctus, quoniam verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura sine ulla precedens bonorum operum meritis Dei verbo est in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona: ob hoc eum confitemur natum de spiritu sancto, et virgine Maria. Absurdissimum est enim ut credamus eum cum iam triginta esset annorum, eius enim aetatis a Ioanne baptizatus est, accepisse spiritum sanctum, sed venisse illum ad baptismum, sicut sine ulla omnino peccato, ita non sine spiritu sancto. Si enim de famulo eius et praecursore ipso Ioanne scriptum est, Spiritus sancto replebitur iam inde ab utero matris suae, quam quamvis seminatus a patre, tamen spiritum sanctum in utero formatus accepit, quid de homine Christo intelligendum est vel credendum cuius carnis conceptio non carnalis sed spiritualis fuit: in eo est quod de illo scriptum est, quod accepit a patre promissionem spiritus sancti et effuderit, utraque natura monstrata est, et humana. Et divina, et accepit quippe ut homo, effudit ut Deus, Nos autem accipere quidem hoc donum possumus pro modulo nostro, effundere autem super alios non videtur: possumus, sed ut hoc fiat, Deum super eos a quo hoc efficitur invocamus. Nunquid ergo possumus quaerere utrum iam processerat de patre spiritus sanctus quando natus est filius, an nondum processerat, et illo nato de utroque processerat, et illo nato de utroque processerat ubi nulla sunt tempora: sicut potuimus quaerere ubi inuenimus tempora, voluntate prius de humana mente procedere, ut quaeratur quod ingentum proles vocetur. Quia iam parta seu genita voluntas illa perficitur, eo sine requiescens, ut qui fuerat appetitus querentis, sit amor fruentis, qui iam de utroque id est, de gignente mente, et de genita notione tanquam de parente ac prole procedat? Non possunt prorsus ista quaeri ubi nihil ex tempore inchoatur, ut conuenienti perficiatur in tempore. Quapropter qui potest intelligere sine tempore generationem filii de patre, intelligat sine tempore processio-nem spiritus sancti de utroque. Et qui potest intelligere in eo quod ait filius, Sicut habet pater vitam in semetipso, non sine vita existenti iam filio vitam dedisse, sed ita eum sine tempore

Ioan. 10. K Ioan. 3. Luc. 10. 1. sen. di. 12. c. his et hmoi. Ioan. 5.

I. sen. di. 13. c. for te etiam.

pore genuisse, vt vita qua pater filio gignendo dedit, coeterna sit vitae patris q dedit, intelligat sicut habet pater in semetipso vt de illo procedat spūssanctus, sic dedisse filio de illo procedat idē spiritussanctus, & vtrunq; sine tēpore, atq; ita dictū spiritussanctū de patre procedere, vt intelligatur, quod ēt procedit de filio, de patre esse & filio. Si. n. qd d habet de patre habet filius, de patre habet vti que vt de illo pcedat spiritussanctus. Sed nul

Ma ibi tēpora cogitentur que habent prius & posterius, quia omnino nulla ibi sunt. Quo ergo non absurdissime filius dicitur amborū, cū sicut filio praestat essentia sine initio tēporis, sine vlla mutabilitate naturae de patre generatio, ita spiritussancto pstat essentia sine initio sine vlla mutabilitate naturae de vtroque processio. Ideo enim cū spiritussanctum genitū nō dicamus, dicere tñ nō audemus in genitū, ne in hoc vel vocabulo vel duos patres in illa Trinitate, vel duos qui non sunt. d

I. sen. di. 28. ca. & notandū.

alio quispiā suspicet. Pater enim solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus, nō quidē in scripturis, sed in cōsuetudine disputantiū, & de re tāta sermone qualē valuerint proferentiū. Filius autem de patre natus est: & spiritussanctus de patre principaliter, & ipso sine vllō temporis interuallo dante, cōmuniter de vtroq; procedit. Diceretur aut filius patris & filij, si quod abhorret ab omniū sanorū sensibus eū ambo genuisset.

I. sen. di. 13. ca. 1. Spūss cur non dicat genitus, & cur solus pater ingenitus cap. 27.

Non igitur ab vtroq; est genitus, sed procedit ab vtroq; amborū spiritus Verū quia in illa coeterna, coaequali & incorporali & ineffabiliter immutabili atq; inseparabili Trinitate difficillimū est generationē a processione distinguere, sufficiat interim eis qui ex tendi non valent in amplius, id quod de hac re in sermone quodā proferēdo ad aures populi Christiani diximus, dictumq; cōscripsimus. Inter cetera enim cū per scripturarum sanctarū testimonia docuissē, de vtroq; pcedere spūssanctū: si ergo, in quā, & de patre & de filio procedit spiritussanctus, cur filius dixit, de pte procedit? cur putas, nisi quēadmodū solet ad eū referre & quod ipseus est, de quo & ipse est? Vnde & illud est quod ait, Mea doctrina nō est mea, sed eius qui me misit: Si igitur hic intelligitur eius doctrina quā tamen dixit nō suā sed patris, quāto magis illic intelligendus est, & de ipso procedere

I. sen. di. 12. c. for te etiam.

spūssanctus, vbi sic ait, De patre pcedit: vt nō diceret de me nō pcedit? A quo aut habet filius vt sit Deus, est. n. de Deo Deus, ab illo habet vtiq; vt de illo ēt pcedat spiritussanctus: ac per hoc spūssanctus vt ēt de illo procedat sicut procedit de patre ab ipso habet patre. Hic vtrunq; ēt illud intelligitur, quātū à talibus quales nos sumus intelligi potest cur nō dicatur natus esse, sed potius procedere spūssanctus, quū si & ipse filius diceretur, amborū vtiq; filius diceretur: q absurdissimū est. Filius quippe nullus est duorū, nisi patris & mātis. Absit aut vt inter Deū patrē, & Deū filiū aliqd tale suspicemur, qa nec filius hominū simul ex matre & patre pcedit sed cū in matre procedit ex patre, nō tūc pcedit ex matre & cū in hanc lucē procedit ex matre, nō tūc procedit ex patre. Spiritus aut sanctus nō de patre procedit in filiū, & de filio procedit ad sanctificandā creaturā, sed simul de vtroque procedit: quauis hoc pater filio dederit vt quemadmodū de se, ita de illo quoq; procedat. Neq; enim possumus dicere quod nō sit vita spiritussanctus, cū vita pater, vita sit filius: ac per hoc sicut pater cū habeat vitā in semetipso, dedit & filio vitā habere in semetipso, sic ei dedit vitā procedere de illo, sicut & procedit de ipso. Hoc de illo sermone in hunc librū transtuli, sed fidelibus non infidelibus loquens. Verū si ad hanc imaginē contuendā, & ad videnda ista quā vera sint, que in eorū mente sunt, nec tria sic sunt vt tres personae sint, sed omnia tria hominis sunt: quae vna persona est, minus idonei sunt: cur non de illa summa Trinitate que Deus est creditur potius quod in sacris literis inuenitur, quā poscunt liquidissimam reddi sibi rationē, q ab humana mente tarda scilicet infirmaque non capitur? Et certe cum inconcussē crederint scripturis sanctis tanquam veracissimis testibus, agant orando & quarendo & bene videndo vt intelligant, id est, vt quantum videri potest videatur mente quod tenetur fide. Quis hoc probibeat, immo vtro ad hoc quis non hortetur? Si autem propterea negandum putant ista esse, qui ea nō valent cecis mentibus cernere, debent & illi qui ex natiuitate sua cēci sunt, esse solem negare. Lux ergo lucet in tenebris. Quod si eam tenebrae non comprehendunt, illi luminentur Dei dono prius vt sint fideles,

I. sen. di. 10. m. 7.

I. sen. di. 10. m. 1.

les, & incipiant esse lux in cōparatione infidelium: atq; hoc pmissio fundamento aedificentur ad videnda quae credunt, vt aliqñ possint videre. Sunt. n. quae ita creditur, vt videri iam omnino non possint. Non. n. Christus iterum in cruce videndus est: sed nisi hoc crederetur q ita factum atque uisum est, ut futurū ac videndum iā non speretur, non peruenitur ad Christū, qualis sine fine videndus est. Quantū uero attinet ad illam summā ineffabilem incorporalem immutabilemque naturam per intelligentiā utrunq; cernēdam, nusquā se melius regente duntaxat fidei regula acies humanae metis exercet, q in eo q ipse homo in sua natura melius ceteris animalibus, melius ēt ceteris animae suae partibus habet, q est ipsa mens. Cui quidam rerum inuisibiliū tributus est uisus, & cui tanquam in loco superiore atque interiore honorabiliter praesidentis, iudicanda omnia nunciant ēt corporis sensus, & qua non est superior cui subdita regenda est nisi Deus. Verum inter hae q multa iam dixi, & nihil illius summā Trinitatis ineffabilitate dignum me dixisse audeo profiteri, sed confiteri potius mirificatā scientiam eius ex me inualuisse, nec posse me ad illam. O tu anima mea vbi te esse sentis, ubi iaces, ubi stas, donec ab eo qui propitius factus est omnib; inquinamenti tuis sanentur omnes languores tui? Agnoscis te certe in illo esse stabulo, quo Samaritanus ille perduxit eū que reperit a multis latronib; infictis vulneribus semiuivum. Et tñ multa uera uidi sti, non his oculis quib; uidentur corpora colorata, sed eis pro quib; orabat qui dicebat, Oculi mei uideant aequitatē. Nepe ergo multa uera uidisti, ea que discreuisti ab illa luce: quae tibi ea lucente uidisti: attolle oculos in ipsam lucē, & eos in eā fige si potes. Sic. n. uidebis quid distet natiuitas uerbi Dei a processione doni Dei, pp q filius unigenitus nō de patre genitum, alioquin frater eius esset, sed procedere dixit spūssanctū. Vnde cū sit cōio quaedā cōsubstantialis patris & filij, amborū spūs, non amborum, q absit, dictus est filius. Sed ad hoc dilucide perspicueq; cernendum, non potes ibi acie figere, scio quia nō potes. Verū dico, mihi dico, quid non possū scio. Ipsa tñ tibi ostēdit in te tria illa, in quib; te summā ipseus, quam fixis oculis contēplari nondum uales, imaginem Trinitatis agnos-

Pf. 138.

Pf. 102.

Luc. 10.

Pfal. 16.

scas. Ipsa ostendit tibi uerbum uerum esse in te, qñ de scientia tua gignitur, i. qñ quod scimus dicimus: quāuis nullius gentis lingua significansem uocē uel proferamus uel cogitemus, sed ex illo q nouimus cogitatio nostra formetur: sitq; in acie cogitantis imago simillima cogitationis eius quā memoria cōtinebat, ista duo, s. uelut parentem ac prolem tertia uolūtate siue dilectione iungente. Quā quidem uolūtate de cogitatione procedere: nemo. n. uult, q omnino qd uel quale sit nescit, non tñ esse cogitationis imaginē, & ideo quandam in hac re intelligibili natiuitatis & processiois insinuari distantia, qm nō hoc est cogitatione conspiceret q appetere, uel ēt perfuui uoluntate, cernat discernatq; qui potest. Potuisti & tu, quāuis non potueris ne que possis explicare sufficienti eloquio, q inter nubila similitudinū corporalium, quae cogitationibus humanis occurfare non desinant, uix uidisti. Sed illa lux quae nō est q tu, & hoc tibi ostendit, aliud esse illas incorporas similitudines corporū, & aliud esse uerum, q eis reprobatis intelligentia contuemur: hęc & alia similiter certa oculis tuis interioribus lux ille mōstrauit. Quae igitur causa est cur acie fixa ipsam uidere non possis, nisi utiq; infirmitas? Et quid tibi eā fecit nisi iniquitas? Quis ergo sanat oēs languores tuos, nisi qui propitius sit omnib; iniquitatib; tuis? Librum itaq; istū iam tandem aliqñ precatione melius q disputatione concludam. Dñe Deus noster, credimus in te patrem, & filiū & spiritum sanctum. Neq; n. diceret ueritas, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti, nisi Trinitas esses. Nec baptizari nos iuberet dñe Deus in eius nomine qui non est dñs Deus. Neque diceretur uoce diuina, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus unus est: nisi Trinitas ita esses, ut unus dñs Deus esses. Et si tu Deus pater ipse esses, & filius uerbū tuum Iesus Christus ipse esses, & donū uestrū spiritussanctus, non legeremus in literis ueritatis, Misit Deus filium suum. Nec tu, o unigenite, diceret de spiritussancto. Quem mittet pater in nomine meo, & quem ego mittam uobis a patre. Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam quantum potui, quantum me posse fecisti, quāsiui te & desiderauit intellectu uidere quod credidi & multum disputauit & laborauit. Dñe Deus meus,

Pf. 102. Conclusio libri de pcatone et excusatio ne de multiloquio. Cap. 28.

G

LIBER VNVS.

De obscuris naturalium rerum, que omnipotenti Deo artifice facta sentimus, non affirmando, sed querendo tractandum est, in libris maxime quos nobis comendat autoritas, in quibus temeritas asserenda incerta, dubiaque opinionis, difficile sacrilegij crimen cuitat: ea tñ querendi dubitatio catholica fidei metas non debet excedere. Et qm̄ multi ad suam suam, que preter fidem est catholice disciplinę, expositionem scripturarum diuinarũ trahere consueuerunt, ante tractatione huius libri catholica fides explicanda est. Est aut̄ hæc, Deum patrem omnipotentẽ vniuersam creaturam fecisse atq; constituisse per filium suum vni-

genitum, i. sapientiam & virtutem suam con-

Temeritas asserendi.

Fidelitas catholica.

Alia.

Deum.

Petrus.

quæ

Ps. 104.

meus, vna spes mea, exaudi me ne fatigatus nolim te querere, sed queram faciem tuam semper ardentem. Tu da querendi vires qui inuenire te fecisti, & magis magisque inueniendi te spem dedisti. Coram te est firmitas, & infirmitas mea: Illam serua, istam sana. Coram te est scientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuisti, suscipe intrantem. Vbi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me reformes ad integrum. Scio scriptũ esse, In multiloquio non effugietur peccatũ. Sed vtinam predicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non solum fugerem peccatum, sed meritum bonũ acquirerem, quamlibet multũ sic loquerer.

Prom. 10.

Neque enim homo de te beatus, peccatum preciperet germano in fide filio suo, cui scripsit dicens, Predica verbum, in ista opportune, importune. Nunquid dicendum est istum non multum locutum, qui non solum opportune, verumetiam importune verbum tuum domine non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium. Libera me Deus a multiloquio quod patior intus in anima mea misera in conspectu tuo, & confugientem ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et si quidem non cogitarem, nisi quod placeret tibi, non vtique rogarem, vt me ab hoc multiloquio liberares. Sed multę sunt cogitationes meę, tales quales nosti, cogitationes hominum quoniam vanę sunt.

Psal. 93.

Dona mihi non eis consentire, & si quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec intantum valeant apud me, vt aliquid in opera mea procedat ex illis, sed ab eis mea saltẽ sit tuta sententia, tuta conscientia, te tuente.

I.

Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro suo qui Ecclesiasticus proprio nomine iam vocatur, Multa, inquit, dicimus & non peruenimus, & consummatio sermonũ vniuersa est ipse. Cũ ergo peruenerimus ad te, cessabunt multa ista quę dicimus, & non peruenimus, & manebis vnũ omnia in omnibus: & sine fine dicemus vnũ, laudantes te in vnũ, & in te facti etiam nos vnũ.

1. Co. 15.

Domine Deus vnus, Deus Trinitas, quęcunque dixi in his libris de tuo agnoscat & tui: si qua de meo, & tu ignosce & tui. Amen.

quę creatura illi obtẽperabat, cũ ipsa obtẽperabat Deo. Itaq; nõ esse igne malũ, quia creatura Dei est, sed tñ vri eo imbecillitatem nostrã ex merito peccati. Dici aut̄ peccata naturalia, quę necesse est comiti ante misericordiã Dei, postquã in hanc vitã per peccatũ liberi arbitrij lapsi sumus: renouari hominem per Iesum Christũ dñm nostrum, cũ ipsa ineffabilis, ac incõmutabilis Dei sapientia plenũ totumq; hominẽ suscipere dignata est, & nasci de spiritu sancto & virgine Maria, crucifigi, sepeliri & resurgere, & ascẽdere in cęlum, q̄ iam factũ est: & venire ad iudicandos viuos & mortuos in fine seculi, & resurrectione mortuorũ in carne, q̄ adhuc futurũ prædicatur: datum esse sp̄m sanctum, credentibus in eo, constitutã ab illo matrẽ Ecclesiam q̄ catholica d̄r, ex eo quia vniuersaliter perfecta est, & in nullo claudicat, & per totum orbẽ diffusa est: remissa esse peccatis priora peccata, & vitã eternam cęlorumq; regnũ promissũ. Secundũ hanc fidẽ quę posunt in hoc libro queri & disputari, cõsiderandũ est. In principio fecit Deus cęlum & terrã. Quatuor modi a quibusdã scripturarum tractatorib. tractantur legis exponendę, secundũ historĩã, secundũ allegoriam, secundũ analogiã, secundũ etymologiam, Historia: est, cum siue diuinitus siue humanitus res gesta commemoratur. Allegoria, cũ figurate dicta intelliguntur. Analogia, cũ veteris & noui testorũ congruentia demonstratur. Etymologia, cũ dictorũ factorumq; causę redduntur. Hoc ergo q̄ scriptum est, In principio fecit Deus cęlum & terrã: queri potest, vtum tantũ modo secundũ historiam accipiendũ sit, an et figurate aliquid significet, & quõ congruat Euangelio, & qua causa liber iste sic inchoatus sit. Secundum historiam autẽ queritur, quid sit in principio, i. vtum in principio tẽporis, an in principio: in ipsa sapientia Dei, quia & ipse Dei filius principũ se dixit, qñ ei dictum est, Tu quis es: & dixit, Principiũ q̄ & loquor vobis. Est enim principium sine principio, & est principũ cũ alio principio. Principiũ sine principio solus pater est, ideo ex vno principio esse omnia credimus. Filius autẽ ita principium est, vt de patre sit. Ipsa et̄ prima creatura intellectualis, potest dici principũ ijs quibus caput est, q̄ fecit Deus. Cum enim recte appelletur principi-

Catholica Medie exponendę leg. in. c. 2. Gen. 1.

Historia Allegoria Analogia Etymologia.

Creatio celi terręq; c. 3. Gen. 1.

Ioan. 8. Principiũ duplex.

piũ caput, in illa gradatione Apostolus mulierem tñ non dixit caput alicuius. Nam & virũ dixit caput mulieris, & caput viri Christum, & caput Christi Deũ, ita creatori creatura subnectitur. An ideo in principio dictũ est, quia primum factum est? An non potuit inter creaturas primũ fieri cęlum & terra, si angeli, & omnes intellectuales potestates primum factę sunt? Quia & angelos creaturam Dei & ab eo factos credamus necesse est. Nã & angelos enumerauit Propheta in 148. Psalmo, cũ dixit, Ipse iussit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Sed si primũ facti sunt angeli, queri potest, vtum in tẽpore facti sunt, an ante omne tẽps, an in exordio temporis. Si in tẽpe iam erat tẽps antequam angeli fierent. Et qm̄ etiam tẽps ipsum creatura est, incipit necesse esse vt aliquid prius q̄ angelos factũ accipiamus. Si autẽ in exordio tẽporis factos dicimus, vt cum ipsis cęperit tẽps, dicendum est falsum esse quod quidam volunt, ante cęlum & terram tẽps esse cępisse. Si autem prius quam tẽps angeli facti sunt, querendum est quõ dictũ sit in consequentibus. Et dixit Deus, fiant luminaria in firmamento cęli, vt luceat super terram, & diuidant inter noctẽ & diẽ, & sint in signa & tempora & dies & annos. Hinc enim potest videri, tunc cępta esse tẽpora cum cęlũ & luminaria cœli ordinatis itinibus currere cœpissent: q̄ si verum est, quõ poterunt dies esse antequam tẽps esset si a cursu luminarium tẽps exortum est, quę quarto die dicuntur esse facta? An ista dierum digestio secundum consuetudinẽ humanę fragilitatis ordinata est lege narrandi, & humilibus humiliter insinuandi sublimia, qua & ipse sermo narrantis non potest nisi aliqua habere & prima & media & vltima? An in temporibus istis dictũ est vt essent luminaria, quę tẽpora homines interuallis morarum in corporis motione metiuntur? Hęc enim tempora si nullus motus corporum esset, nulla essent, & ipsa sunt hominibus manifestiora. Quod si admittimus querendum est, vtum præter motũ corporum possit esse tẽps in motu incorporeę creaturę, veluti est anima vel ipsa mens: qua utiq; in cogitationibus mouetur, & ipso motu aliud habet prius, aliud posterius, q̄ sine interuallo tẽporis intelligi non potest. Quod si accipimus, et̄ ante cęlum & terram potest intelligi tẽps fuisse, si ante cęlũ & ter-

Gradatio Græce ἡλικία figura quibus verbis bo sequenti, verbis prius excipitur.

Psal. 32. & 148.

E

F

& terram facti sunt angeli. Erat. n. iam creatura quæ motibus incorporeis tps ageret, Et recte intelligitur cum illa etiam tps esse, vt in anima q per corporeos sensus corporeis motibus affuefacta est. Sed fortasse non est in principib. & creaturis supereminētibus. Sed quo quo modo hoc se habeat: res. n. secretissima est, & humanis coniecturis impenetrabilis: illud certe accipiendum est in fide, etiā si modū nostræ cogitationis excedit, omnē creaturā habere initū, tempusq; ipsum creaturā esse, ac per hoc ipsum habere initium, nec cōternum esse creatori. Potest. n. cælum & terra pro vniuersa creatura positum videri, vt & hoc visibile æthereum firmamentū, cœlū appellatum sit, & illa creatura inuisibilis supereminētū potestatum, rursusq; terra omnis inferior pars mundi cū animalibus quibus inhabitatur. An cœlum omnis creatura sublimis atq; inuisibilis dicta est, terra vero omne visibile, vt et sic possit hoc quod dictum est, In principio fecit Deus cœlum & terram, vniuersa creatura intelligi? Fortasse quippe non incongrue in cōparatione inuisibilis creaturæ, omne visibile terra dī, vt illa cœli nomine nūcupetur. Qm̄ & anima quæ inuisibilis est, cum rerum inuisibilium amore tumesceret, & earum adeptione extolleretur, terra dicta est, sicut scriptū est. Quid superbis terra & cinis? Sed queri potest, vtrum iā distincta & cōposita omnia dixerit cœlū & terrā, an ipsam primo informem vniuersitatis materiem, quæ in has formatas & speciosas naturas Deo ineffabiliter iubente digesta est, cœli & terræ nomine nuncupauerit? Quamquā. n. scriptum legerimus. Qui fecisti mundū de informi materia, tñ etiam ipsam materiam cuiusmodicunque sit, non possumus dicere non ab eo factam, ex quo omnia confitemur & credimus. Vt et ipsa digestio & ordinatio singularum quarumq; rerū formarū & distinctarū mundus vocetur: ipsa vero materies cœlum & terra, veluti semen cœli appellata sit, quasi cōfusum atque permixtum ab artifice Deo accipiendis formis idoneū. Hactenus de hoc quæsitū sit quod dictum est, in principio fecit Deus cœlum & terram: nihil. n. horum temere affirmari potuit. Terra aut erat inuisibilis & incōposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Dei ferebatur super aquam. Ab hæreticis qui

Mater-
radicisur
Ecl. 10.

Terra in
uisibilis.
Cap. 4.

veteri testō aduersatur, moueri calūnia huius loco solet, cum dicunt. Quo in principio fecit Deus cœlū & terrā, si iam terra erat? Non intelligentes hoc esse subiectum, vt exponeretur qualis terra fuerit de qua iā dictū est, Fecit Deus cœlum & terram. Hæc aut terra quæ Deus fecit, inuisibilis erat & incōposita, donec ab eodē ipso discerneretur, & ex confusione in rerum certo ordine constitueret: An sic melius intelligitur, vt in hac executione rursus eadem rerum materies cōmendaretur quæ superius cœli & terræ nomine nūcupata est, vt iste sit sensus: In principio fecit Deus cœlum & terram, hoc autem quod cœlum & terra dictum est, terra erat inuisibilis & incōposita, & tenebræ super abyssum, i. cœlum & terram appellatū est, materies erat confusa quæ dā, de qua mundus, qui duabus maxime partibus cœlo, s. & terra constat, digestis elementis & accepta forma fabricaretur. Quæ confusio materiæ sic potuit insinuari populari intelligentiæ, si diceretur terra inuisibilis vel incōposita vel inordinata vel imparata, & tenebræ super abyssum, id est super profunditatem vastissimam: quæ rursus profunditas ex eo fortasse nominata est, quia nullius intelligentia propter ipsam informitatem penetrari potest. Et tenebræ erant super faciem abyssi. Vtrum subter abyssus erat & supra tenebræ quasi iam loca distincta essent? An qm̄ materiæ adhuc confusio exponitur, qm̄ iam Chaos Græcè dicitur, ideo dictū est, tenebræ erant super abyssum, quia lux non erat: quæ si esset vtiq; supra esset, quia esset eminentior, & ea quæ sibi subiecta erant, illuminaret? Et reuera qui diligenter considerat quid sint tenebræ, nihil aliud inuenit quam lucis absentiam. Ita igitur dictum est, Tenebræ erant super abyssum: ac si dictum esset, non erat lux super abyssum. Quapropter hæc materies q̄ consequenti operatione Dei, in rerū formas ordinata distinguitur, appellata est terra inuisibilis & incōposita, & profunditas carens luce, quæ appellata est superius nomine cœli & terræ. Si tamen non cœlum & terram dicendo, vniuersitatem prius proponere voluit, vt postea, insinuata materia, mundi partes exequeretur. Et spūs Dei ferebatur super aquam: Nusquā dixerat aquam fecit, nec tñ vltimo modo credendū est aquam Deū nō fecisse, & eam iam fuisse antequam ille aliquid cōstitisset:

Rom. 11.

Elemento
vniuersa
ta.

M

fuisse: etenim ille est ex quo oia, p̄ quæ omnia, sicut Apostolus dicit. Ergo & aquam Deus fecit aliter credere magnus error est. Cur igitur non dictū est q̄ aquam Deus fecerit? An rursus eandē materiam quam vel cœli & terræ vel inuisibilis & incōpositæ atq; abyssi nomine nuncupauerat, et aquam voluit appellare? Cur. n. non & aqua appellaret si terra posuit, cū adhuc neq; aqua distincta atq; formata, neq; terra esset, neq; aliquid aliud? Sed primo fortasse cœlū & terra appellata est, secundo terra incōposita, & abyssus carens luce, tertio aqua nō incongrue: vt primo ipsius vniuersitatis propter quam facta est materies de omnino nihilo, cœli & terræ nomine vocaretur: secundo terræ incōpositæ atq; abyssi nomine insinuaretur informitas, q̄ inter omnia elementa terra est informior & minus relucens q̄ cetera: tertio aquæ nomine significaretur materia subiecta operi artificis aqua. n. nobilior est quam terra. Et ideo propter operandi facilitatē & motum faciliore, subiecta materies artifici, aqua magis vocanda erat q̄ terra, Et aer quidē mobilior est q̄ aqua ether autē mobilior ipso aere, non absurde creditur aut sentitur, Sed aeris vel ætheris noīe minus conuenienter appellaretur materies. Magis. n. hæc elementa vim crediūtur habere faciendi, terra vera & aqua patiendi. Quod si occultū est, vel certe apertissimum puto, quod aquam ventus mouet, & nonnulla terrena: ventus autē est aer motus & quasi fluctuans. Ergo cū aer aquam moueat manifeste vnde autē ipse moueatur, vt sit ventus occultū sit, quis dubitet congruentius aquæ nomine materiam vocari quia mouetur, q̄ aeris qui mouet? Moueri autē pati est, mouere face re. Huc accedit, q̄ ea quæ terra gignit aqua irrigantur, vt nasci & profici possint, ita vt prope videatur in hæc ipsa nascentia eadē aqua cōverti. Quocirca cōgruentius aquæ nomine appellaretur materies, cū subdita operi artificis insinuaretur propter mobilitatem & cōuersionē in quæq; nascentia corpora, q̄ nomine aeris in quo sola mobilitas posset animaduerti: cetera vero quibus materia expressius significaret, desuissent, vt totus iste sit sensus, In principio fecit Deus cœlū & terram. i. materiam quæ cœli & terræ formam capere posset. q̄ materia terra inuisibilis & incōposita erat. i. informis & luce carens, profunditas: q̄

tamen qm̄ mouenti & operanti artifice subiecta esset, propter hoc ipsum q̄ cedit operanti, aqua et nominata est. In hac igitur materię significatione prius insinuatū est finis eius, id est propter quid facta sit, scđo ipsa informitas, tertio seruitus sub artifice atq; subiectio. In primo, cœlū & terra: propter hoc enim facta materies. Secundo terra inuisibilis & incōposita, & tenebræ super abyssum. i. ipsa informitas siue lumina. Tertio aqua subiecta spiritui ad habitandū formasq; cupiēdas: ideo super aquam ferebatur spiritus Dei, vt spiritū operantem, aquam vero vnde operaretur intelligamus. i. materiam fabricabilem. Cum. n. ista tria dicimus vnius rei nomina, materia mundi, materia informis, materia fabricabilis, horum primo nomini bene adiungitur cœlū & terra: secundo obscuritas, confusio, profunditas, tenebræ: tertio cedēdi facilitas, cui iā ad operandū spiritus superferatur artificis. Et spiritus Dei superferebatur super aquam. Nō ita superferebatur sicut oleum aquæ, vel aqua terræ. i. quasi contineret. Sed si ad hoc de visibilibus exēpla capiēda sunt sicut superfertur lux ista Solis aut Lunæ his corporibus quæ illuminat in terra: non. n. cōtinetur illis, sed cū cœlo contineatur istis superfertur. Item cauendum est, ne quasi locorū spatij Dei spiritū superferri materię putemus. sed vi quadam effectoria & fabricatoria, vt illud cui superfertur efficiatur & fabricetur. Sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel cuiq; rei subiectæ ad operandum, vel et ipsi mēbris corporis sui quæ ad operandū mouet. Et hæc similitudo cū iā sit omni corpore excellentior, parua est tamē & p̄p̄ nihil ad intelligendā superlationē spiritus Dei, subiecta sibi ad operandum mundi materia. Sed nō inuenimus euidentiorē similitudinē & propinquire rei de qua loquimur in ijs rebus, q̄ ab hominib. quo modo cū que capi possunt. Quapp̄ in hmoi cogitatione optime illud p̄ceptū tenebit, q̄ scriptū ē, Benedicentes Deū, exaltate illū quantūcūq; poteritis, superabit & adhuc. Hoc autē dictū sit, si hoc loco spūs Dei spūs sanctus, quē in ipsa ineffabili & incommutabili Trinitate veneramur, accipitur. Potest autem & aliter intelligi, vt spm̄ Dei, vitalem creaturam, quam vniuersus visibilis mūdus atque omnia corporea cōtinent & mouent, intelligamus: cui Deus

Similitudo de spiritu super aquas.

B

Ecclesiastici. 43.

Deus omnipotens tribuit vim quandam sibi feruendi ad operandū in ijs quæ gignitur. Qui spiritus cum sit omni corpore æthereo melior, quia omnē visibilem creaturā omnis inuisibilis creatura antecedit, nō absurde spiritus Dei dī. Quid. n. nō est Dei ex ijs quæ condidit, cū etiā de ipsa terra dictū sit, Domini est terra & plenitudo eius: & illud vniuersali cōplexione quod scriptū est, Quia tua sunt omnia dñe qui animas amas? Sed tunc pōt ille spiritus sic intelligi, si quod dictum est, In principio fecit Deus cælum & terrā, C tñ de visibili creatura dictū sentiamus, vt super materiā rerū visibiliū, i exordio fabrica tionis eorū superferretur inuisibilis spiritus qui tñ est ipsa creatura esset. i. nō Deus, sed i Deo facta atq; instituta natura. Si aut vniuer se creaturæ. i. intellectualis & animalis & corporalis materia creditur illo aquæ vocabulo enūciata, nullo modo hoc loco spirit⁹ Dei pōt, nisi ille incōmutabilis & sanctus in telligi, qui ferebatur super materiā omniū rerū quas fecit & condidit Deus. Tertia opi nio de hoc spiritu oriri potest vt credat spi ritus noīe, aeris elementū enunciatū: vt vita quatuor elemēta insinuata sint, quibus mun dus iste visibilis surgit, cælū. l. & terra & aqua & aer, Nō quia iā erant distincta & ordina ta, sed quia in illius materiæ quantis infor mi cōfusione, tñ exortura præsignabantur, q̄ informis confusio tenebrarū & abyssi noīe cōmendata est. Sed quælibet sniarum istarū vera sit, omniū rerū quæ ortæ sunt, quæ vidē tur, & quæ non videntur, non quantū ad vi tia quæ contra naturā sunt, sed quantū ad ip sas naturas attinet, Deū esse authorē & cōdi torē credendum est. Nullamq; omnino esse creaturā quæ non ab ipso initū perfectio nēq; habeat generis & substantiæ suæ, Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. Deū dixisse, fiat lux, non voce de pulmonibus ex dita, nec lingua, & detib. accipere debemus. Car naliū sunt istę cogitationes, secundū aut car nē sapere mors est. Sed ineffabiliter dictū ē, fiat lux. Vtrū aut hoc quod dictū est, filio vni genito dictū est, an id ipsum quod dictū est, filius vnigenitus est, quod dictū Dei verbum dicitur per quod facta sunt omnia, quæri po test dum tamen illa absit impietas, vt verbū Dei vnigenitū filium quasi vocem prolatā, sicut a nobis sit, esse credamus. Verbum aut

Dei per quod facta sunt omnia, nec cepit esse, nec desinet, sed sine inchoatione natū patri cōternū est. Quare hoc quod dictū est, fiat lux, si cepit & desinit dici, magis filio di ctū est hoc verbū, q̄ ipsum est filius. Et tñ est hoc ineffabiliter. Nec carnalis imago subre pat in animū, & intellectū pium spiritalem cōturber, quia & incipere aliquid & desine re in natura Dei si proprie accipiat, teme raria & præcept opinio est: carnalibus tñ & parvulis, non tanquā in ea mansuris, sed tā quā inde resurrectoris humanissime conce dēda est. Quicquid tamen incipere & desi nere Deus dicitur, nullo modo in ipsius na tura, sed in eius creatura quæ illi mixis motis opreperat, intelligendū est. Et dixit Deus, Fiat lux. Vtrū ea lux quæ his carnalib. oculis patet, an aliqua occulta quā nobis per hoc corpus videre non datū est? Et si occulta, v trū corporea quæ per locorū spatia tenditur fortasse i sublimib. partibus mundi: an incor poreā qualis in anima est, ad quam vita ndi & appetendi refertur examen a sensibus cor poris, qua non carent et animæ bestiarū? An ea quæ superior ratio cinādo apparet, ex qua incipit oē quod creatum est? Quamlibet. n. lu cē significet, factā tamen & creatā debemus accipere, non illā qua fulget ipsa Dei sapiē tia quæ nō creata est sed natura, ne sine luce Deus fuisse putetur priusquā istā de qua nōc agitur condidisset. De hac. n. sicut ipsa verba satis docent, hoc cōmendatur quod facta sit, Et dixit, inquit, Fiat lux, & facta est lux. Alia est lux de Deo natura, & alia lux quam fecit Deus * natura de Deo lux ē ipsa Dei sapiētia, facta vero lux est quilibet mutabilis siue cor poreā siue icorporea. Mouere aut solet, quō lux corporea esse potuerit antequā cælū ef fet & cæli luminaria, quæ post istā exponun tur, quasi vero facile hoc ab homine perci pi potest, aut omnino vilo modo potest, vtrū sit aliqua lux præter cælū, q̄ tamen spatis lo corū distincta atq; diffusa sit, mundūq; am plectatur. Sed cū liceat hic & incorpoream lucē intelligere, si non visibilē tantū creatu ram in hoc libro sed omnem creaturā expo sitam dicimus quid opus est in hac contro uersia remorari: & fortasse quod querūt ho mines, & quando angeli facti sunt, ipsi signi ficātur hac luce, breuissime quidē, sed tñ cō uenientissime & decentissime. Et vidit lu cem,

cem, quia bona est. Ista sententia non quasi insolitū benevolentiam, sed approbationem operis significare oportet intelligi. Quid. n. cōuenientius de Deo dī, quātum inter hoīes dici potest, q̄ cum ita ponit, dixit, factū est, placuit, ita vt in eo q̄ dixit, imperium eius in telligat, in eo q̄ factum est, potētia, in eo q̄ placuit benignitas, sicut ineffabilia per hoīem hoībus, ita vt omnib. prodesent, dici debue runt. Et diuisit Deus inter lucē & tenebras. Hinc intelligi licet quāta diuini operis facili tate ista dicant effecta. Non. n. quisquam est qui sic estimet lucem factam vt esset confusa cum tenebris, & ob hoc postea separationis indigeret. Sed eo ipso quo lux facta est conse cuta est etiam diuisio inter lucē & tenebras. Quæ. n. societas lucis cū tenebris? Deus ergo diuisit inter lucē & tenebras, quia lucē fecit, cuius absentia tenebræ vocant. Interest aut i ter lucem & tenebras, sicut interest inter ve stimētum & nuditatem, aut plenum & inane & similia. Iā quod modis possit intelligi lux, supra dictum est, qb. contrariæ priuationes pnt tenebræ nominari. Alia est. n. lux quæ vī his oculis corporeis etiam ipsa corporea, vt solis & lunę & stellarum, & si quid hmōi est, cui contrariæ sunt tenebræ, cum aliquis loc⁹ ea luce caret. Alia aut lux est vita sentiens, & valens discernere quæ p corpus ad aīe indi cium referunt, i. alba & nigra, canora & rau ca, suauē olentia, & putentia, dulcia & ama ra, calida & frigida, & c. huiusmodi. Alia est enim lux quæ sentitur oculis, alia qua per oculos agitur vt sentiatur. Illa enim in cor pore, hæc aut quantis per corpus ea, quæ sen tit percipiat, inanimata tñ est. Huic cōtrariæ sunt tenebræ insensibilitas quædam, vel si me lius insensualitas dī. i. nō sentire, quantis in ferantur quæ sentiri possent si esset in illa vi ta lux ista vnde sentitur. Neque cum hoc mi nisteria desunt corporis, sicut in cæcis aut sur dis. Nā in istorum animis est ista lux de qua nunc agimus, sed instrumenta corporis de sunt. Neque illo modo quō insilētio vox nō audit, cum & ista lux est in anima, & assunt corporis instrumenta, sed nihil quod sentiaf infertur. Non ergo qui iis causis non sentit, caret ista luce. Sed cum talis potentia non est in aīa, quæ iam nec aīa dici solet, sed tñ vi ta, qualis perhibet esse vitis & arboris, & qua rumcunque stirpium. si tñ eas vel talem hre

persuaderi vilo modo pōt, quas nonnulli ni mis errantes hæretici, non solum sentire per corpus. i. videre, audire, & calorē ignemque discernere, sed et intelligere rōnem & cogi tatiōes nostras nosse arbitrant. Sed de his alia qō est. Insensibilitas ergo tenebrę huius lucis qua quicquid sentit, cum psam vim sentiendi non habet vita quęlibet, conuenienter aut lu cem hanc dici concedit, quicquid concedit re ste dici lucem, qua res quæq; manifesta est. Cum aut dicimus manifestū est hoc cauo rū esse manifestum est hoc dulce eē, manifestū est hoc dulce frigidum esse, & qd forte hui⁹ generis p corporales sensus attingimus, hæc lux qua ista manifesta sunt, utiq; intrus in aīa est, quantis per corpus inferatur quæ ita sen tiuntur. Tertium lucis genus in creaturis in telligi potest, quo rōcinamur. Huic cōtrariæ tenebræ sūt irrationabilitas, sicut sunt animæ bestiarū. Siue ergo lucē ethereā, siue sensua lem, cuius aīalia participant, siue rōnalem q̄ angeli & hoīes habent, a Deo factam primi tus in rerum natura, hac snā vult intelligi, di uisisse Deum inter lucē & tenebras, eo ipso quo lux facta est oportet accipi, q̄ aliud est lux, aliud illæ priuationes lu cis quas in cōtra riis tenebris ordinavit Deus. Non enim Deū fecisse tenebras dictum est, qm species ipsas Deus fecit, nō priuationes quæ ad nihilum pertinet, vnde ab artifice Deo facta sunt oīa, quas tñ ab eo, ordinatas intelligimus, cu m dī, Et diuisit Deus inter lucē & tenebras, ne vel ipsæ priuationes non haberent ordinem suum, Deo cuncta regente atq; administrate. Sicut in cantando interpositiones silentio rum certis moderatis quæ interuallis, quantis vocum priuationes sint, bene tamen ordinan tur ab iis qui cantare sciunt, & suauitati vni uersæ cantilenæ aliquid conferūt. Et vmbre in picturis eminentiora quæq; distinguunt, ac non specie, sed ordine placent. Nam & vi tiorum nostrorum non est author Deus, sed tamen ordinator est, cum eo loco pecca tores constituit, & ea perpeti cogit quæ me rentur. Ad hoc valet quod oues ponuntur ad dexteram, hædi autem ad sinistram. Quæ dam ergo & facit Deus & ordinat, quædam vero tantum ordinat. Iustos & facit & or dinat. peccatores autem in quantum pecca tores sunt non facit, sed ordinat tantum. Quippe cum illos ad dexteram, illos ad si nistram

Psal. 23.
Sapie. 11

Gen. 1.

Lux sen sum.
2. Co. 6.

Lux ratio nis.

Fiat lux
Cap. 5.

Rom. 8.

Mat. 25.

nistram constituit, & q̄ in ignem æternum iubet ire ad meritum ordinem valet, ita species naturasque ipsas & facit, & ordinat, Priuationes autem specierum defectusque naturarum nō facit, sed ordinat tm̄. Dixit itaque, Fiat lux, Et facta est lux. Non dixit, fiant tenebræ, & factæ sunt tenebræ. Horum ergo vnum fecit, alterū nō fecit, vtrunq; tm̄ ordinavit, cum diuidit Deus inter lucē & tenebras. Ita & ipso faciēte pulchra sunt singula, & ipso ordināte pulchra sunt oīa. Et vocauit Deus lucem diē, & tenebras vocauit noctem. Cum & lux nomen alicuius rei, & dies rursum, & tenebræ, & nox vtrunq; sit nomen, vtrunque ita dici oportuit nomina reb. imposita esse, vt illa res cui nomen impositum est, vti que alio quoq; noīe, non.n. aliter poterat enumerare. Et ita dictū est, Vocauit Deus lucē, diē, vt indifferenter ēt dici cōuerse possēt. Vocauit Deus diem lucē, & vocauit noctem tenebras. Quid ei r̄ndebimus siq; à nobis ita quærit, luci nomē impositum est dies, an diei nomen impositum est lux, quia hęc duo vti que in quantum ad res significandas articulata voce gnunciant, nomina sunt? Hoc modo etiā de aliis duob. quæri potest, tenebris nomen impositum est nox, an nocti impositum est nomen tenebræ? Et q̄dem vt scriptura deseribit, manifestum est, lucis nomen dictum esse & tenebrarum nomen dictum esse noctem. Quia cū diceret Deus, fecit lucem, & diuisit inter lucē & tenebras, nondum de vocabulis agebat, postea adhibita sunt vocabula, dies & nox, cum & illa sine dubio vocabula sint, lux & tenebræ, res aliquas significantia, sicut dies & nox. Ergo hoc ita accipiendum est, q̄a enunciari aliter non posset res quæ nomē accepit, nisi aliquo noīe. An pot̄ ista vocatio accipienda est ipsa distinctio? Non.n. omnis lux dies, aut omnes tenebræ nox. Sed lux & tenebræ certis inter se vocib. ordinatę aque distinctę, diei, & noctis nominib. appellant. Omne quippe vocabulum ad distinctionē valet. Vnde etiam nomen quod rem notat, appellatum est quasi notū. Notet autem. i. distinguat & doctitanter ad discernendum adiuet. Fortasse ergo ipsū diuisisse inter lucē, & tenebras, hoc est vocasse lucē diem, & tenebras noctem, vt hoc sit ordinasse ista q̄d vocasse. An ista vocabula significare nobis volūt, quam lucem dixerit, & quas tenebras?

Lux, dies, tenebra, nox. c. 6. Gene. 1.

M

Quid sit nomen.

Tanquam diceret, Fecit Deus lucem & diuisit inter lucem & tenebras, lucem autem dico diē, & tenebras dico noctem, ne aliq̄ aliā lucem intelligas, q̄ non sit dies, & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ non sint nox. Nam si oīs lux dies posset intelligi, & omnes tenebræ noctis nomine cēferent, fortasse nō opus esset dicere, Et uocauit Deus lucē diē, & tenebras vocauit noctem. Item quæri pot, quem diem dicat & q̄ noctē. Si istū diē vult accipi quē solis ortus inchoat & claudit occasus, & istam noctē quæ à solis occasu vsq; in ortum tendit, nō inuenio quō esse potuerint antequam coeli luminaria facta essent. An ipsa spatia horarum & temporum, etiam sine discrimine fulgoris atq; vmbre, iam ita vocari poterunt? Et quō in illam lucē rōnalem, si hęc significata est, aut sensiualem cadit hęc vicisitudo quæ nomine diei & noctis significatur? an secundum quod euenit, & secundum quod potest euenire, ista insinuatata sunt, quia & rationi potest error succedere, & sensui quędam stoliditas? Et facta est vespera, & factum est mane dies vnus, non eodem modo nunc appellatur dies quo cum diceretur, Et vocauit Deus lucem diem, sed eo modo quo dicimus, verbi gratia, triginta dies hęc mensē. Hic.n. nomine diei noctes quoq; includimus, superius autem ita dictus est dies, vt à nocte seiungeretur. Itaque cum illa operatio diei per lucem gesta insinuaretur, consequenter factam dr̄ esse vesperam, & factum esse mane diem vnum, vt. i. sit vnus dies à cōcepto die vsque ad cōceptum diem, id est, à mane vsque ad mane quales dies annumeratis, vt dixi, noctibus appellamus. Sed quomodo facta est vespera, & factum est mane? An tanta mora temporis fecit lucem Deus, & diuisit inter lucem, & tenebras, quāta mora tenditur dies lucens, id est, non annumerata nocte? Et vbi est quod scriptum est, Subest enim tibi cum voles posse, si opus est Deo productione temporis vt aliquid proficiat? An omnia quidem tanquam in arte atque ratione perfecta sunt Deo, non in productione temporis, sed in ipsa vi qua illas etiam res quas nō stare, sed transire cernimus, stabiliter efficit? Non enim & in sermone nostro cum verba alia transeant, & alia succedant, credibile est ita fieri in ipsa arte, qua operante stabiliter artificiosa

occurrit

occurrit oratio. Quanquam ergo sine productione t̄pis faciat Deus cui subest posse cum volet, ipsa tm̄ naturæ t̄pales, motus suos t̄palliter peragunt. Ita ergo fortasse dictum est, & facta est vespera, & factū est mane dies vnus, sicut rōne prospicit, ita fieri debere aut posse, nō ita vt sit temporalib. tractib. Nam in ipsa rōne operationem contēplatus est in spūsancto qui dixit, Qui manet in æternum compleuit omnia simul. Sed commodissime in illo libro quasi morarum per interualla factarum à Deo rerum digesta narratio est, vt ipsa dispositio, quæ ab infirmiorib. aīs cōtemplatione stabili videri non poterat per hmōi ordinē sermonis exposita quasi istis oculis cerneret. Et dixit Deus. Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit diuidens inter aquam & aq̄. Et sic factum est, Et fecit Deus firmamentum & diuisit inter aquam quæ erat sub firmamento, & inter aquam quæ erat supra firmamentum. Vtrum aquæ tales sint supra firmamentū quales sub firmamento istæ visibiles, an quia illam aquam v̄ significare super quam spūs terebat, & eā intelligebamus esse ipsam mūdi materiam, hęc ēt hoc loco firmamēto interposito discretā credenda est, vt inferior sit materia corporalis superior aialis? hoc. n. firmamentum dicit, quod coelum postea vocauit. Coelesti aut corpore nihil est in corpore melius. Alia q̄ppe corpora coelestia alia terrestria. Et vtiq; coelestia meliora, quorum naturā quicquid transit, nescio quemadmodū iam corpus possit vocari. Sed est fortasse vis quædā subiecta rōni, qua rōne Deus veritasque cognoscit, quæ naturam, q̄a formabilis est virtute atque prudētia, cuius vigore cohibet eius fluctuatio atq; constringit & obiectio * quasi materialis apparet, recte aqua diuinitus appellata est, nō locorum spatio, sed merito naturæ in corpore cęli corporei ambitum excedens. Et qm̄ coelum firmamentū vocauit, non absurde intelligitur quicquid infra æthereum coelū est, in quo pacata atq; firmata sunt omnia, mutabilis esse & dissolubilius. Quod genus corporalis materiæ ante acceptā speciem distinctionemq; formarum, aqua firmamētum noīatum est, fuerunt qui crederent has visibiles aquas & frigidās superficiem cęli super amplecti. Et documētum hęc conati sunt de tarditate stellæ vnus de septem vacantibus, quæ superior cæteris

Ecclesiastici, 18.

C
Diuisio aquarū. Cap. 8. Gene. 1.

a. d. ab hoc

D

& à Græcis *οὐρανὸν* dī, & triginta annis peragit signiferum circulum, vt ob hoc tardissimū sit, q̄a est frigidis aquis vicinior, quæ supra coelū sunt. Quæ opinio nescio quemadmodū possit apud eos defendi q̄ subtilissime ista q̄ fierunt. Nihil aut horū temere affirmandū, sed caute oīa modesteque sunt tractanda. Et dixit Deus, Fiat firmamētum in medio aquę & sit diuidens inter aq̄ & aquam, & sic factū est. Postq̄ dixit, sic factū est, quid opus erat rursum addere, Et fecit Deus firmamentum, & diuisit inter aquā quæ erat sub firmamento, & aq̄ quæ erat supra firmamētū? Nam cū dixisset superius, Et dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, non addidit rursum, & fecit Deus lucem, hic aut posteaq̄ dixit Deus, fiat & sic factū est, additum est, & fecit Deus. An hinc apparet non oportere lucē illā intelligi corporalē, ne eam aliqua creatura interposita fecisse Deus videatur? Deum aut trinitatē dico hoc vero firmamētū cęli, quia corporeū est, per incorporeā creaturam accepisse spēm formamq; credit, vt prius incorporeæ naturę rōnabiliter à veritate ip̄sū sit quod corporaliter imprimere, vt cęli fieret firmamentū. Et iō positū est, & dixit Deus, fiat, & sic factum est, in ipsa rōnali natura prius facta est fortasse vñ ip̄primere corpori species. Cum aut additum est, Et fecit Deus firmamētum, & diuisit inter aq̄ quæ erat sub firmamento, & aquam quæ erat supra firmamentū, & ipsa corporatio in illa materia vt corpus cęli fieret significat. An forte varietatis cā vt textus sermonis in fastidium non veniret, & supra non est positum quod infra positum est, & non oportet scrupulose omnia rimari? Eligat quis quod pot, tm̄ ne aliquid temere atq; incognitum pro cognito asserat, memineritque se hoīem de diuinis operibus quantum permittitur quærere. Et vocauit Deus firmamentum coelum, quod de vocatione superius tractatum est, hic quoq; considerari potest. Non enim omne firmamentum coelum est. Et vidit Deus q̄ bonum est. Et de hoc superius quomodo tractatum est, retractare, nisi quod non eundem ordinem video. Nā superius, Et vidit Deus lucem q̄a bona est, & post deinde subiicit. Diuisit Deus inter lucē & tenebras, & vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Hic autem postquam factum enarratum est, quod factum

Salmonis planetæ.

E

Varietas sermonis. Cap. 9.

F

X 2 dice-

dicebatur, & posteaquam vocatū est firmamentum coelum, tum dī, Et vidit Deus quia bonum: Quod si non fastidij euitandi gratia ita narratum est, illud certe intelligere cogimur qđ dictum est, Et fecit Deus oīa simul. Quare. n. primo ibi vidit, quia bonum est, & postea nomē imposuit, hic autē primo nomē imposuit, & postea vidit qđ bonum est? nisi qđ illa differentia significat, morarum interualla non esse in operatione Dei, q̄uis in ipsis inueniat operibus. Secundum autē morarum interuallum, prius aliquid & postea efficiē, sine qb. narratio factorum non potest esse, q̄uis sine his Deus ista efficere potuerit. Et facta est vespera & factum est mane dies secundus. Iam hinc superius tractatum est, & easdē rōnes hic quoq; valere arbitror. Et dixit Deus, Cōgregent aquae quae sub coelo sūt in cōgregationē vnam, & appareat arida, & sic factū est. Hinc pbabilius credi pōt aquā dictam esse superius, sicut arbitramur, ipsam mundi materiā. Nam si vniuersum aqua opletū erat, vñ vel quo potuit congregari? Si n. q̄dam confusionem materialem aquae nomine appellauerat, hęc congregatio appellāda* est ipsa formatio, vt talis esset aque spēs, qualem non esse cernimus. Et ipsum, appareat arida, qđ positum est, terrae formatio intelligi potest vt hanc h̄ret speciem terra quā cernimus. Inuisibilis. n. & incomposita dicta erat, cum adhuc materiae spēs deesset. Dixit ergo Deus, Congregēt aqua quae sub coelo est. i. in formā redigat materies corporalis, vt aqua ista sit q̄ sentimus, in congregationē vnam. Vis ipsa formę commendat nomine vnitatis, hoc est enim vere formari, in vnum aliquid redigi, qm̄ summe vnum est oīs formę principium. Et appareat arida, i. speciem visibilem accipiat, atque à confusione distinctam. Et bene aqua congregatur vt appareat arida. i. cohibet quod fluitet mare, vt quod H obsecrum est illustret. Et sic factum est. Etia hoc fortasse in rationib. intellectualis naturae prius factum est, vt postea quod dī, Et cōgregata est aqua in congregationem vnam, & apparuit arida, non superfluo additum videatur, cum iam dictum esset, Et sic factum est, sed vt post rōnalem & incorpoream operationem intelligeremus etiam corporalem sectionem. Et vocauit Deus aridam terram, Congregationem aquae, mare vocauit. Adhuc no-

G
Congregatio aquarum. rñ. c. 10.

a. l. accipienda.

biscum facit illa causa vocabulorum, nō. n. omnis aqua mare, aut omne aridum, terra. Ergo quae aqua esset, & quae arida, vocabulis segregandum fuit. Ipsam autē distinctionem atque formationem fuisse vocationem Dei, non absurde adhuc intelligi potest. Et vidit Deus quia bonum est. Et hic ipse ordo seruatus est, quare huic etiam illa, quae modo tractata sunt conferantur. Et dixit Deus, Germinet terra herbam pabuli, ferentem semen & fructiferum faciens fructum, cuius semen sit in se secundum suam similitudinem. Postquā facta sunt terra & mare, & vocata & approbata, quod saepe diximus non moratum interuallis accipiendum esse, ne ineffabilem operantis Dei facultatem tarditas aliqua cōsequatur, non statim sicut duob. dieb. praecedentib. subiicitur, Facta est vespera, & factū est mane dies tertius, Sed adiungit alia operatio vt germinet terra herbam pabuli, ferentem semen & fructiferum faciens fructum, cuius semen sit in se secundum suam similitudinē. Quod de luce illa & firmamento & aquis & arida dictum non est, nō. n. habet lux successione propaginem, aut coelum de alio coelo nascit, aut terra aut mare alia maria & alias terras gignit, quae succedant. Hic ergo dictum fuit, Ferentem semen secundum genus suum & similitudinē, & cuius semen sit in se secundum suam similitudinē seruat. Hęc autē omnia ita supra terram sunt, vt ipsi terrae radicibus cohaereant, & ei contineant, & rursum quēadmodum separentur, propterea huius naturae significationē in ista narrōne seruata arbitror, qđ & eodē die facta sunt, quo terra apparuit, & tñ iterū dixit Deus vt terra germinaret, & iterum dictum est, & sic factum est. Deinde secundum superiorem regulam, postquam dictum est factum est subiungitur ipsa executio. Et dedit terra herbā pabuli, ferentem semen & fructum suum, & lignum fructifectum faciens fructū cuius semen in se & suam similitudinē. Et iterum dicit, Vidit Deus quia bonum est, itaq; & vno die ista iunguntur, & iteratis Dei verbis distinguunt ab inuicem. Quod de terra & mari p̄pea puto non esse factum, quia magis harum rerum est discernenda natura, quae

Genet ten herbam. Cap. 11

Fiant luminaria. Cap. 12.

Gene. 1.

que cum orientur & occidant, seminis successione propagant. An quia terra & mare simul fieri potuerint, nō solum in rōnib. creaturę spiritualis, vbi simul oīa facta sunt, sed et ipsa corporali motione, arbores vero & q; stirpes nasci nō possent, nisi terra in qua germinarent, p̄cessisset. p̄pea & repetendū erat iussu Dei, vt & facta significarent distantia, tñ nō alio die faciēda, p̄p quod radicib. terrę affigunt & cōtinuant. Sed queri pōt, cur istis Deus nō imposuerit noīa. An p̄termisum est, quia multitudo eorum nō sinebat? Verum hęc qđ melius postea considerabit, cū aduertemus alia, q̄ non vocauit Deus sicut vocauit lucē & coelū & terrā & mare. Et factū est vespera, & factū est mane dies tertius. Et dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento celi, vt luceant super terrā, & diuidant inter diē & noctē, & sint in signis & t̄pib. & in dieb. & annis, & sint in splendorē in firmamento celi, vt luceant super terrā. Quarto die luminaria facta sunt, de quib. dicitur, Et sint in diebus. Quid ergo volunt tres dies transacti sine luminariis? Aut cur ista erant in dieb. si et sine istis dies esse potuerūt? An quia euidentius productio illa t̄pib. & morarum interuallū motu istorū luminarium distingui ab hominib. potest? An ista dierum, & noctium enumeratio ad distinctionem. valet inter illam naturam, quae facta nō est, & eas quae factae sunt, vt mane nominaret p̄ earum speciem factarum, vespera vero p̄ priuationem, quae quātum attinet, ad illum a quo facta sunt, speciosa atq; formosa sunt, quantum autem in ipsis est, p̄nt deficere, quia de nihilo facta sunt: & in quātum non deficiunt, non est eorum materię quae ex nihilo est, sed eius qui summe est, & illa facit esse in genere & ordine (uo. Et dixit Deus, Fiant in firmamento celi luminaria vt luceant, vtrum de fixis tñ dictum est siderib. an etiam de vagis? Sed duo luminaria maius & minus inter vaga sidera numerant. quō ergo facta sunt omnia, cum singulos suos vel globos vel circulos vaga singula quae possideant? An qm̄ in scripturis & ceteros multos legimus & coelum, sicuti in hoc loco, cum dī firmamentū coelū, intelligendum est omnem istam aetheream machinam dici, quae omnia substantia continet, sub qua puri & tranquillī aeris serenitas viget, sub qua item iste aer turbulentus & procellosus

agitatur? Vt luceat super terram, & diuidant inter diem & noctē. Nōne et Deus diuiserat inter lucem & tenebras, & uocauerat lucem diē, & tenebras uocauerat noctē? Ex quo apparet eum iter diem & noctē diuisisse. Quid sibi nūc vult, quod dicitur de luminariis, Et diuidant inter diem & noctē? An ita nunc fit ista diuisio per luminaria, vt hominibus nota sit et solis carnalibus oculis ad rerum istarum contemplationē utentibus? Ita vero Deus eā facit ante circumitū luminarium, vt videri nisi a paucis sano spū & serena rōne non possit? An inter aliū diē & aliā noctē diuisit Deus, id est inter speciē, q̄ imprimēbat illi informitati, & informitatē, quae adhuc formāda restabat? Alius uero est iste dies, & alia nox quorū uolente coelo uicissitudo animaduertit, quae fieri nō posset, nisi solis ortu & occatu. Et sint in signis & temporibus, & in diebus & i annis. Videtur mihi hoc quod dixit, In signis: plenū fecisse illud quod dixit, Et in tēporibus: ne aliud acciperent signa, & aliud t̄pa. Hęc. n. nunc dixit t̄pa, q̄ interuallorū distinctione eternitatē incommutabile supra se manere significant, vt signum. i. quasi vestigium eternitatis t̄ps appareat. Itē cū adiungit, Et in dieb. & in annis, ostendit, quae dixerit tempora, vt dies fiant cōuersione fixorū syderū, anni uero manifesti, cū sol signiferum circulum peragit, obscuriores autē cum ad vnū quodq; vagorū syderū in suis orbib. facit. Non. n. dixit, & mensib. quia fortasse mensis annus est lunae sicut duodecim lunae anni, annus est eius syderis quod quōdam Graeci vocant, & triginta solis anni annus est eius syderis quod uero dī. Et fortasse ita cū oīa sidera ad diem redierint, annus magnus peragitur, de quo multi multa dixerunt. An in signis dixit quibus certum iter significatur nauigandi, in temporibus autem, velut est verum tempus, & aetas & autumnus & hyems, quia & ista circumactū syderum variantur suasque vices atque ordine seruant, in diebus autem & in annis, sicut expositum iā est accipiendum? Et sint in splendore & in firmamento celi, vt luceant super terram: Cur putamus esse repetitum? An quēadmodum est de stirpibus vt ferant semen, & sit in eis semē secundū genus suum & similitudinē, ita e contrario dictū est de luminariis, Fiant & sint, id est, fiant & non gignant, sed ipsa sint.

Signa die rñ. c. 12. porū. c. 13. Gene. 1.

Annus magnus que uoluntis vocat.

Et sic factum est: Ordo ille seruatur, Et fecit Deus duo luminaria, Luminare maius initium diei, & luminare minus initium noctis & stellas. Quid dicat initium diei: & initium noctis: mox apparebit. Et stellas vero quod addidit, utrum pertineat ad initium noctis, an non, ambiguum est. Quidam autem volunt hic significari lunam plenam esse primitus factam, quod plena luna initio noctis affurgit. i. mox post solis occasum. Sed illud absurdum est, ut non a prima, sed a sex tadecima vel quintadecima numerandi sumamus exordium. Nec illud moueat quod perfectum fieri debuerit luminare quod factum est, Omnia enim die perfecta est, sed eius perfectio ab hominibus non videtur, nisi cum ex contraria parte soli opposita fuerit. Nam et cum illo constituta, quam sub illo est, videtur finire. Sed et tunc plena est, quia ex alia parte illustratur, nec videri potest ab iis qui subter sunt, id est terram incolunt. Quod non paucis verbis, sed subtilibus dissertationibus, & quarundam figurarum visibilibus demonstratione doceri potest. Et posuit illa Deus in firmamento coeli ut luceant super terram. Quo dixit, fiant in firmamento, & quo nunc dicit, fecit Deus luminaria & posuit in firmamento, quasi extra sunt facta, & post ibi posita, cum iam dictum sit ut ibi fierent? An hinc et atque et significet, non ita Deum fecisse ut homines solent, sed ita narrat, ut hominibus potuit. scilicet ut apud homines aliud sit fecit, aliud posuit, apud Deum autem utrumque idem sit qui faciendo ponit, & ponendo facit? Et praesentia diei ac noctis & diuidant inter diem & noctem. Dictum erat initium diei, & initium noctis, quod hic exponit, dicendo, praesentia diei, & nocti. Ergo initium illud, principatum intelligere debemus, quia, & in die nihil est inter illa quae videntur sole excellentius, & in nocte nihil lunae vel stellis. Vnde et illa ambiguitas iam non moueat, & credamus stellas sic positas, ut ad initium noctis, id est principatum pertineant, Et vidit Deus quia bonum est. Idem ordo seruatur: Meminerimus sane quod etiam ista Deus non vocauerit, cum dici potuerit: Et vocauit Deus luminaria sidera, quia non omne luminare sidus est. Et facta est vespere, & factum est mane dies quartus. Si dies istos consideres quos ortus solis occasusque distinguit, non iste quartus, sed fortasse primus est dies, ut eo tempore putemur ortum esse solem quo factus est, & donec caetera sidera fierent occidisse. Sed qui intelligit &

solē alibi esse, cum apud nos nox est, & noctis alibi esse, cum sol apud nos est, dierum istorum enumerationem subtilius indagabit. Et dixit Deus, Eiciant aquae reptilia aiarum viuarum, & volatilia viuentia super terram sub firmamento coeli, & sic factum est. Et quae natantia sunt aialia reptilia sunt appellata, quia pedibus non ambulabant. An quia sunt alia, quae sub aqua in terra reperiuntur? An sunt penata in aqua, sicut pisces squamas habent, vel alij quod non habent, sed tamen penis nituntur? Qui utrum inter volatilia hoc loco numerandi sint dubitari potest. Nam & ipsa volatilia cur aqua tribuerit, non aeri, nonnulla quod est. Non enim has aues tamen accipere possumus, quibus aquae familiares sunt quales mergi & anates & quae cunq; humori. Nam si de his tamen dixisset, non praetermitteret alio loco de aliis auium dicere. Inter quas nonnullae usque adeo ab aqua remotae sunt, ut ne bibant quidem. Nisi forte istum aerem terris contiguum, quoniam se humidum et serenissimis noctibus rore testatur, aquam vocauit, qui & in nubem cogitur. Nubes autem aqua est, quod oes sentiunt: quibus contingit in motibus inter nebula, vel et in campis inter nebulas ambulare. In hoc quippe aere volare aues dicitur. Nam in illo sublimiore atque puriore, quod vere aer ab omnibus appellatus est, nequeunt, non enim earum pedus tenuitate sua sustinet. In illo autem, neque nubes concrecere asserunt, neque aliquid procellosum existere. Quippe ubi ventus adeo nullus est ut in vertice Olympi montis, qui spatia huius humidissimi aeris excedere dicitur, quaedam literae in puluere solere fieri perhibeantur, & post annum integras atque illaese inueniri ab iis qui solenniter memoratum montem ascendebant. Quapropter non absurde existimari potest firmamentum coeli, in diuinis scripturis usque ad hanc spatia vocari, ut & ille aer tranquillissimus & sincerissimus ad firmamentum pertinere credatur. Hoc enim nomine firmamenti, ipsa tranquillitas & magna pars rerum significari potest. Vnde etiam illud dici pluribus locis in Psalmis existimo: Et veritas tua usque ad nubes. Nihil est enim firmitus & serenius veritate. Nubes autem sub ista sincerissimi aeris regione concrescunt, quod quamquam figurate dictum accipiatur, ex his tamen rebus scriptum est quae habent ad haec quandam similitudinem, ut corporea creatura constantiior & purior quae a summitate caeli usque ad nubes est, veritatis figuram recte habere videatur.

Confutatio opinionis.

C

D

Gene. I.

Aqua. Cap. I.

Gen.

Psal.

deatur, usque ad aerem caliginosum & procellosum & humidum. Ergo volatilia volentia super terram sub firmamento coeli, conuenienter sunt aquae tributa, quia non inconuenienter aer iste aqua nominatur. Hinc etiam intelligi datur de aere nihil dictum esse quod vel quoniam sit factum, quia iste aer nomine aquarum tenetur, ille autem nomine firmamenti, atque ita nullum elementum praetermissum est. Sed fortasse quis dicat. Si eo quod dictum est. Congregetur aqua intelligimus aquam esse factam ex illa confusione materiae, hanc autem congregationem mare appellauit, quod ibi possumus hunc aerem intelligere factum, quod mare non dicitur etiam si aqua dici potest? Quam obrem mihi videtur in eo quod dictum est, appareat arida, non solum spiritum terrae, sed et huius aeris crassioris esse insinuatam. Per hunc enim terram illuminatur, ut perspicua nobis sit. In vno ergo verbo quo dictum est, appareat, intimata sunt omnia sine quibus apparere non potest. id est spiritus eius, & nudatio ab aqua, & aeris superfusio, per quem in ea nomen a superiore mundi parte transmittitur. An potius in eo quod scriptum est, Congregetur aqua, spiritus huius aeris commedatur quia cum iste aer condensatur, hanc aquam videtur efficere. Coactionem itaque in densitatem congregationem aquae fortasse appellauit, ut mare fieret, ut id quod non congregatum. id est spiritum suum perfert, aqua sit, quae aues volantes possit sustinere, utriusque nominis accommodata, ut vocari possit & aqua subtilior, & aer crassior. Sed quoniam queritur, cur sit iste factus, non dicitur. An forte verum est quod quaedam volunt, humidis exhalationibus maris & terrae has auras effici, ita crassiores aere illo superiore ac liquidior, ut gestandis volatilibus auium sint accommodatae? Ita porro teneriores iis aqua, quibus corpus abluunt, ut earum comparatione sicca atque aerea sentiantur. Et quia de terra & mari iam dictum erat, quod opus erat dicere de exhalationibus earum, id est aquis auium, cum illum aerem purissimum & tranquillissimum firmamento attributum intellexeris? Nam neque de fontibus & fluminibus dictum est quod facta sint. Qui enim scrupulosus ista querit & disserunt, aethereo superlapsu de mari dulcem inuisibiliter dicunt extrahi vaporem, his videlicet ascensionibus, quas nullo modo sentire possumus, inde congregari nubes, atque ita terram imbribus madefactam antris occultioribus instillare atque insudare tamen, quantum coactum & per diuer-

fos tramites lapsum erumpat in fontes, siue paruos, siue gignendis fluminibus idoneos. Cum ius rei documenta esse volunt, quod marinarum aquarum decoctarum vapor, sinuato cooperculo exceptus, humorem dulcem gustatibus exhibet. Et omnibus fere manifestum est, diminutos fontes inopia sentire pluuiarum. Attestat & diuina historia cum Helias tempore ariditatis imbre postea retinuit, cum ipse oraret ut puer suus ad mare attenderet, vnde cum videret oriri perparum nubeculam, pluuiam ei sollicito adesse nunciavit, qua mox et fugiens irrigatus est. Et David dicit. Domine qui aduocas aquam maris, & effundis eam super faciem terrae? Quae pro mari nominato, de aliis aqua superflue diceret, siue istis roriferis, quae tenuitate auras volatilibus auium praebent, siue fontium ac fluminum, si & illae exhalationibus sunt, & istae reciprocas imbribus, quos terra sorbet, emanat. Eiciant aquae reptilia aiarum viuarum. Cur additum est viuarum? An potest esse aia, nisi viuante? An istam manifestiore vitam commendare voluit, quae inest aialibus sentientibus, quam stupides ea carent? Et volatilia volentia super terram sub firmamento caeli. Si volatilia non volent in illo purissimo aere, ubi nulla nebula oriuntur, hinc manifestum est ad firmamentum eum pertinere, quia sub firmamento caeli dictum est volatilia volare super terram. Et sic factum est. Ordo ille seruatur. Ideoque subiungitur sicut in ceteris, excepta luce quae prior facta est. Et fecit Deus cetos magnos, & oem aiam aialium reptantium, quae eiecerunt aquae suum genus eorum, & oem volatile pennatum secundum genus suum. Meminerimus sane secundum suum genus, de iis creaturis dici, quae seminali propagine reparantur: nam de herbis iam hoc, & de arboribus dictum est. Et omne volatile pennatum. Cur additum est pennatum? An potest esse volatile quod pennas non habeat? Sed si potest, nunquid hoc genus fecit Deus, quando quidem non inuenitur ut sit factum? an omnino potest quicquam volare sine pennis? Nam & vespertilio nes, & locustae, & muscae, & si quid huiusmodi est quod plumis careat, pennas non caret, sed pennarum additum est, ne solas aues intelligeremus, quam pisces penati sunt, & super terram volant infra aquas, ideo non dictum est aues, sed volentia generaliter, & volatile pennatum. Et vidit Deus quia bonum est: Et hic sicut in ceteris locis intelligendum.

Obiectio.

Responsio.

G

H

1. Re. 18.

Volatilia reptilia. Cap. I.

K

dum. Et benedixit ea dicens, Crescite & multiplicamini, & implete aquas maris, & volatilia multiplicentur super terram. Benedictio- nem ad fecunditatem valere voluit, quæ in successione prolis apparet, ut ea benedictio- ne, qua infima & mortalia creata sunt, genus suum nascendo custodiât. Sed cum et stirpes nascendo teneant similitudinem prætereun- tum, cur eas non benedixit? An quia sensu ca- pient, qui rationi vicinus est? Non enim vacat fortal- se, quod secunda persona utitur Deo in benedi- cendo, ut hæc astantia compellat quodammo- do tanquam audientia dicendo. Crescite & multiplicamini, & implete aquas maris, nec tamen in eadem persona usque ad finem benedictio- nis venit, sequitur enim. Et volatilia multiplicentur super terram. Nisi forte hoc ipso signifi- cat, sensum astantium non adeo vicinum esse rationi, ut forte possit accipere compellente, sicut quæ intelligunt, atque uti rationi præsent. Et factum est sic. Hic planè quiuis tardus iam cui- gilare debet, intelligat quales isti dies enume- rantur, cum enim certos feminum numeros astanti- bus dederit seruantes miram certo ordine constantiam, ut certo dierum numero pro suo quoque genere & concepta utero gerat, & ædi- ta oua calefaciat, cuius nature institutio Dei sapientia conseruat, quæ tendit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter, quò vno die potuerunt concipere & utero grauescere, & parta fouere atque nutrire, & im- plere aquas maris & multiplicari super ter- ram? Ita enim subiungitur, & sic factum est, ante vesperem aduentum. Sed nimirum cum dicit facta est vespera, materiam informem commemorat, cum autem dicit, factum est mane, speciem quæ ipsa operatione impressa est materię, mane enim post operationem transactum die con- cludit. Non tamen dixit Deus, fiat vespera, fiat mane, commemoratio est enim rerum factarum breuissima, significata per vesperam & mane materia & specie quæ utique Deum fecisse iam dictum erat, cum ipsum defectum tamè. i. cum de specie ad materiam & ad nihilum in- tenditur, si hoc noctis nomine recte insinua- tum putamus non dixit factum, sed tamen ordi- natum à Deo, cum ait superius. Diuisit Deus inter lucem & tenebras, ut vesperem vocabu- lo significet informis materia quæ quantum ex nihilo facta est, est tamen & habet capacitatem specierum atque formarum. Accipi etiam potest

Sensu
ratione
vicinus

Sapient. 8

M

tenebrarum nomine ipsum omnino nihilum, quod non fecit Deus & unde fecit quæcumque facere per sua ineffabili bonitate dignatus est, cum sit omnipotens, qui etiam de nihilo tanta fecit. Et facta est vespera, & factum est mane dies quintus. Hic postquam dixerat, & sic factum est non subdidit sicut solet executionem. quasi iterum facta sint, iam enim dictum erat. Nec ea benedictione quæ ad gignendam prolem pertinet aliqua natura fabricat, sed quæ facta erant per successione conseruabant. Et ideo nec illud dictum est, Et vidit Deus quia bonum est. Iam enim res ipsa placuerat, quæ tantum seruanda erat in foetibus. Nihil hic itaque repetitum est, nisi quod ait, Et factum est sic. Statimque subie- ctum de vespera & mane, quibus nominatis, transacta opera informi materia & specie quæ imponitur, significari dictum est. Nihil forte ali- quid melius atque sublimius occurrerit quæ- rentibus. Et dixit Deus, Et iaciat terra astantiam vi- uam secundum suum genus, quadrupedum, & serpenti- um, & bestiarum terræ secundum genus, & pecora secundum genus. Et de solita conclusione qua dicitur, Et factum est, sicut superius tractatum est consideranda & accipienda sunt. Cum autem in latina lingua nomine bestiarum omne ir- ronale astantialiter generaliter significetur, hic tamen distinguendæ sunt species, ut quadrupedes acci- piamus omnia iumenta, & serpentes, omnia repentia, bestias vel feras, omnia quadrupedia in- domita, pecora vero quadrupedia, quæ non ope- rando adiuuant, sed dant aliquem fructum pascentibus. Et fecit Deus bestias terræ secundum genus, & pecora secundum genus, & omnia serpen- tia terræ secundum genus. Hæc iteratio quod dictum est, Et fecit Deus, cum iam dictum es- set, & factum est sic, secundum priorem regu- lam considerare. Sanè hic pecorum nomine omnia puto significata esse quadrupedia quæ sub cura hominum viuunt. Et vidit Deus quia bonum est solite accipiendum. Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudi- nem nostram. Et hic aduertenda quædam, & coniunctio & discretio animantium. Nam eo- dem die factum hominem quo bestias, sunt enim simul omnia terrena animantia, & tamen propter excellentiam rationis, secundum quod ad ima- ginem Dei & similitudinem efficitur homo, separatim de illo dicitur, postquam de cæte- ris terrenis animantibus solide conclusum est, dicendo, Et vidit Deus, quia bonum est.

Consi-

Ioan. 1.

Imago
quid sit.

Similitu-
do.

Considerandum etiam illud quod in cæteris non dixit Deus, faciamus, ut hoc quoque: modo voluerit spiritus sanctus humanæ naturæ insinua- re præstantiam. Cui autem nunc dictum est, faci- amus, nisi cui dicebat in cæteris, fiat? Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed quod putamus aliter dictum esse, fiat, nisi ut ipse faceret iussu patris, & aliter, facia- mus nisi ut ambo pariter, facerent? An omnia quæ facit pater, per filium facit, & ideo nunc faciamus dictum est, ut ipsi homini propter quem scriptura ipsa facta est, ita in seipso de- monstraret, ea quæ filius dicente patre facit, et ipsum patrem facere, ut quod in cæteris dice- bat fiat, & factum est, hic exponat, non se- paratim fuisse distinctionem, & separatim esse- ctionem, sed utrunque simul cum hic dicitur, facia- mus? Et dixit Deus, Faciamus hominem ad ima- ginem & similitudinem nostram. Omnis imago si- milis est ei cuius imago est, nec tamen omne quod simile est alicui, et imago est eius sicut in spe- culo vel pictura, quia imagines sunt, et similes sunt, tamen si alter ex altero natus non est, nul- lus eorum imago alterius dici potest. Imago enim tunc est, cum de aliquo exprimitur. Cur ergo cum dictum esset, ad imaginem, additum est & similitudinem quasi possit esse imago dissemi- lis? Sufficeret ergo ad imaginem dicere. An aliud est simile, aliud similitudo. sicut aliud est castus, aliud est castitas, aliud fortis, aliud fortitudo, ut quemadmodum quæcumque sunt fortia, fortitudine sunt fortia, & quæcumque casta castitate sunt casta, ita quæcumque sunt si- milia similitudine sunt similia? Non autem ima- go nostra satis proprie dicitur similitudo nostra esse cum tamen proprie dicatur similis nobis esse ut ibi sit ea similitudo qua similia sunt quæ- cunque similia, ubi est & castitas, qua casta sunt, quæcumque sunt casta. Castitas autem nullius participatione casta est, sed eius participatio- ne sunt casta, quæcumque casta sunt. Quæ utique in Deo est, ubi est etiam illa sapientia quæ non participando sapiens est, sed cuius participa- tione sapiens est anima quæcumque sapiens est. Quapropter etiam similitudo Dei, per quam facta sunt omnia proprie dicitur similitudo, quæ non participatione alicuius similitudinis si- milis est, sed ipsa prima similitudo, cuius par- ticipatione similia sunt quæcumque per illam fecit Deus. Expositio ergo fortasse est, cum additum esset, ad imaginem, ut ostenderetur

eam quæ imago dicta est, non ita similem esse Deo, quasi alicuius similitudinis participan- tem, sed hæc ipsam esse similitudinem cuius participarent omnia quæ dicuntur esse similia. Sicut ibi & est castitas, cuius participatio- ne casti sunt animæ, & sapientia cuius participa- tione sapientes sunt animæ, & pulchritudo, cuius participatione pulchra sunt quæcumque pulchra sunt. Si enim tamen similitudinem diceret, non significaret ab ipso esse genitam, si autem tantummodo imaginem diceret, significaret ab ipso quidem genitam, sed non significaret ita similem, ut non tamen similis, sed ipsa similitudo esset. Ut autem nihil castius ipsa castitate, & nihil sapientius ipsa sapientia, & nihil pulchrius ipsa pulchritudine, ita nihil similius ipsa simi- litudine dici, aut cogitari, aut esse omnino potest. Unde intelligitur ita patri esse similem simili- tudinem suam ut eius naturam plenissime per- fectissimeque impleat. Quantum autem ad spem rebus imponendam valeat Dei similitudo, per quam facta sunt omnia quantum humanas cogitationes altissime superet, licet tamen utcumque arbitrari, si consideremus omnem naturam, siue quæ rationantibus, occurrerit similibus inter se partibus. seruare unitatis effigiem. Nam ex sapientia Dei sapientes vocantur anima- rationales, & ulterius hoc nomen porrigitur: nam neque vlla pecora & multo minus ar- bores, aut ignem vel aerem vel aquam vel terram sapientem possumus dicere, quantum per ipsam Dei sapientiam sint etiam omnia hæc in quantum sunt. At vero similes inter se lapides dicimus & animalia & homines & angelos. Iam vero in singulis rebus, & terram, eo quod similes inter se habeat partes suas, fieri ut terra sit, & aquam qualibet quoque parte similem esse cæteris partibus, nec aliter aquam esse potuisse, & quantumlibet aeris, si cætero esset dissimile, nullo pacto aerem esse potuisse, & ignis lucis suæ particulam eo quod non sit dissimilis reliquis partibus, fieri, ut sit quod non est, ita de vnoquoque lapidum vel arborum, vel corpore cuiuslibet animan- tis discerni & intelligi potest, quod non solum cum aliis sui generis rebus, sed in seipsis sin- gulis non essent, nisi partes inter se similes haberent. Et tanto est pulchrius corpus quan- to similibus inter se partibus suis constat. Iam porro animarum, non solum aliarum cum aliis amicitia similibus moribus consistit, sed

Pulchritudo.

fed etiam in vnaquaque similes actiones atque virtutes, sine quibus constantia esse non potest, beatam vitam indicant. Similia vero omnia hæc non aut ipsam similitudinem possumus dicere. Quapropter si res. inter se similibus. vniuersitas constat, ut singulæ sint quicquid sunt, & omnes ipsam vniuersitatem compleant, quæ Deus & condidit & gubernat, per similitudinem eius profecto qua condidit omnia supereminenter atque incommutabiliter & incommutabiliter talia facta sunt, ut similibus. inter se partibus pulchra sint, ad ipsam tamen similitudinem omnia non facta sunt, sed sola substantia rationalis, quare omnia per ipsam, sed ad ipsam non nisi anima. Rationalis itaque substantia & per ipsam facta est, & ad ipsam, non enim est vlla natura interposita, quandoquidem mens humana, quod non sentit, nisi cum purissima & beatissima est, nulli coheret nisi ipsi veritati, quæ similitudo & imago patris & sapientia dicitur. Recte igitur secundum hoc quod interius & principale hominis est. in se secundum mentem accipitur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ex illo enim quod in homine principatum tenet, quod eum distinguit à beluis, totus est homo æstimandus. Cætera in eo quamquam in suo genere pulchra sint, tamen cum pecoribus communia sunt, ac per hoc in homine parvipendenda. Nisi forte quod ad intuendum cælum figura humani corporis erecta est, valeat aliquid etiam ut corpus ipsum ad similitudinem Dei factum credatur, ut quemadmodum à patre illa similitudo non auertitur, ita corpus humanum à cælo non sit auersum, si cetera aliorum corpora animalium auersa sunt, qui a prona in aluum prosternuntur. Sed tamen hoc non omnino accipiendum est, nam corpus nostrum à cælo plurimum differt, in illa vero similitudine, quæ filius est, non potest quicquam esse dissimile illi cui similis est. Quoniam similia quæcunque alia sunt, inter se etiam dissimilia ex aliqua parte sunt, ipsa vero similitudo non est aliqua ex parte dissimilis. Pater tamen pater est, nec filius aliud est quam filius. Quia & cum deus similitudo patris, quam ostendat nullam interuenire dissimilitudinem, non tamen solus est pater, sed habet similitudinem. Et dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Satis quidem quæ superius dicta sunt, secundum id exponit hæc

verba scripture, in quibus legimus dixisse Deum: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, ut similitudo Dei, ad quam factus est homo, ipsum Dei verbum, hoc est vnigenitus filius accipi possit, non utique ut ipse sit eadem imago & similitudo æqualis patri. Est tamen homo imago Dei, sicut apertissime ostendit Apostolus dicens, Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria Dei. Sed hæc imago ad imaginem Dei facta, non est æqualis & cœterna illi cuius imago est, nec esset et si nunquam omnino peccasset. Ille autem sensus est potius in his diuinis verbis eligendus, ut ideo non dictum intelligamus singulariter, sed pluraliter, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia non ad solius patris aut solius filii, aut solius spiritus sancti, sed ad ipsius trinitatis imaginem factus est homo. quæ trinitas ita est trinitas, ut vnus Deus sit, ita est vnus Deus ut trinitas sit. Non enim ait filio loquens, Faciamus hominem ad imaginem tuam, aut ad imaginem meam, sed pluraliter ait, ad imaginem & similitudinem nostram, à qua pluralitate spiritum sanctum separare quis audeat? Quæ pluralitas, quoniam non tres dii, sed vnus est Deus, ideo intelligendum est postea scripturam singulariter intulisse atque dixisse, Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei, ut non sic accipiatur, tanquam Deus pater ad imaginem Dei, hoc est filii sui, alioquin quomodo verum est, quod dictum est ad imaginem nostram, si ad filii solius imaginem factus est homo? Ac per hoc quia verum est quod ait Deus, ad imaginem nostram: ita dictum est: Fecit Deus hominem ad imaginem Dei, tanquam diceretur ad imaginem suam, quod est ipsa trinitas. Nonnulli autem putant ideo non repetitam similitudinem, neque dictum, Et fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem Dei, quia tunc tantummodo ad imaginem, Similitudo autem illi postea seruabatur in resurrectione mortuorum, quasi possit esse imago aliqua, in qua similitudo non sit. Si enim omnino similis non est, proculdubio nec imago est. Veruntamen ut non sola ratione id agere videamur, & autoritas Iacobi Apostoli adhibenda est, qui cum de lingua hominis loqueretur, ait, In ipsa benedicimus Deum, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt.

D. AV-

D. AVRELI AVGVSTINI
de Genesi ad literam,

LIBER PRIMVS.

In scriptura
ra qd con
sideratū.
Cap. I.
Mat. 13.

Mnis diuina scriptura bipertita est, secundum id quod dominus significat, dicens, scribam eruditum in regno Dei simile esse patrifamilias proferenti de thesauro tuo noua & vetera, quæ duo sunt testamenta dominus. In libris autem omnibus sanctis intueri oportet, quæ ibi aeterna intiment, quæ facta narratur, quæ futura prænunciant quæ agenda præcipiant vel moneant. in narratione ergo rerum factarum queritur utrum omnia secundum figuratum tantummodo intellectum accipiatur, an etiam secundum fidem rerum gestarum asserenda, & defendenda sint: nam non esse accipienda figuratim nullus Christianus dicere audebit attendens Apostolum dicentem, Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Et illud quod in Genesi scriptum est, Erunt duo in carne vna, magni sacramenti cõmendantem in Christo & in ecclesia. Si ergo vtroque modo illa scriptura scrutanda est, quæramus quomodo dictum est præter allegoricam significationem, In principio fecit Deus cælum & terram, vtrum in principio quod est verbum Dei vnigenitus filius, & quomodo possit ostendi Deum sine vlla sui commutatione operari mutabilia & temporalia, & quod significet nomine cœli & terræ, vtrum spiritalis corporalisque creatura cœli & terræ vocabulum acceperit, an tantummodo corporalis, ut in hoc libro de spiritali tacuisse intelligatur, atque ita dixisse cælum & terram, ut omnem creaturam corpoream superiorem atque inferiorem significare voluerit, an vtriusque informis materia dicta est, cælum & terram, spiritalis videlicet vitæ sicuti esse potest in se cõuersa ad creatorem. Tali enim conuersione formata atque perficit. Si autem non cõuertat, informis est, corporalis autem si possit intelligi per priuationem omnis corporeæ qualitatis, quæ apparet in materia formata, cum iam sunt species corporum, sine visu, sine alio quolibet sensu corporis perceptibiles. An cælum intelligendum est creatura spiritalis ab exordio quo facta est perfecta illa & beatissima spiritus, terra vero corporalis materies adhuc imperfecta, quæ terra,

ingit erat inuisibilis & incompressa, & tenebræ erant super abyssum, quibus verbis vtriusque infortem significare substantiæ corporalis? An vtriusque infortem hic est posterioribus verbis significat? Corporalis quidem eo quod dictum est, Terra erat inuisibilis & incompressa? Spiritalis autem eo quod dictum est, Tenebræ erant super abyssum, ut transacto verbo, tenebrosam abyssum intelligam naturam vitæ informem, nisi cõuertat ad creatorem, quo solo modo formari potest, ut non sit abyssus, & illuminari, ut non sit tenebrosa. Et quomodo dictum est, Tenebræ erant super abyssum, an quia non erat lux? Quæ si esset, vtriusque superesset, & tanquam superfunderet. Quod tunc fit in creatura spiritali, cum conuertit ad incommutabile atque inseparabile lumem, quod Deus est. Et quomodo dixit Deus, Fiat lux, vtrum temporaliter, an in verbi æternitate? Et si temporaliter, vtriusque mutabiliter, quomodo ergo possit intelligi hoc dicere Deus, nisi per creaturam? Ipse quippe est incommutabilis. Et si per creaturam dixit Deus fiat lux, quomodo est prima creatura lux, si erat iam creatura per quam Deus diceret, fiat lux? An non est prima creatura lux, quia iam dictum erat, In principio fecit Deus cælum & terram, & poterat per cœlestem creaturam vox fieri temporaliter atque mutabiliter, qua diceret, fiat lux? Quod si ita est, corporalis lux facta est ista, quæ corporeis oculis cernimus, dicente Deo per creaturam spiritalis, quæ Deus iam fecerat, cum in principio fecit cælum & terram, fiat lux, eo modo quo per talis creaturam interioris & occultum motum diuinitus dici potuit, fiat lux. An corporaliter sonuit vox dicentis Dei, fiat lux, sicut corporaliter sonuit vox dicentis Dei, Tu es filius meus dilectus, & hoc per creaturam corporalem quæ fecerat Deus, cum in principio fecit cælum & terram, antequam fieret lux, quæ in hac sonante voce facta est. Et si ita est, qua lingua sonuit ista vox dicente Deo, fiat lux, quia nondum erat linguarum diuersitas, quæ postea facta est in ædificatione turris post diluuium? Quænam lingua erat vna & sola, qua Deus locutus est, fiat lux? & quis erat quæ oportebat audire atque intelligere, ad quæ vox homini proferret? An hæc absurda carnalisque cogitatio atque suspicio est? Quid ergo dicimus? An id quod in sono vocis intelligitur, cum dicitur, fiat lux, non autem ipse corporeus sonus, hic bene accipitur esse vox Dei? Et vtrum hoc ipsum ad naturam pertineat

Fiat lux
Cap. 2.
2. sen. di.
13. c. prae
terea.

Gene. 1.

Mat. 3.

Gene. 11

Item. I. pertinere verbi eius; de quo dicitur, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Cum. n. de illo dicitur, Oia per ipsum facta sunt, satis ostendit & lux per ipsum facta, cum dixit Deus, fiat lux. Quod si ita est, æternum est quod dixit Deus, fiat lux, quia verbum Dei Deus apud Deum, filius unicus Dei patris coeternus est. Quis Deo hoc in æterno verbo dicente creatura temporalis facta sit. Cum. n. verba sint temporalia, cum dicimus quod & aliquid, æternum tamen est in verbo Dei, quod fieri debeat aliquid, & tunc sit quod fieri debuisse in illo verbo est, in quo non est quod & aliquid, quoniam illud totum verbum æternum est. Et quid est lux ipsa quæ facta est, utrum spirituale quod an corporale? Si. n. spirituale, potest ipsa esse prima creatura in hoc dicto perfecta, quæ primo coelum appellata est, cum dictum est, In principio fecit Deus coelum & terram, ut quod dixit Deus fiat lux, & facta est lux, eam reuocante ad se creatore, conversione eius facta atque illuminata intelligat. Et cur ita dictum est, In principio fecit Deus coelum & terram, & non dictum est, in principio dixit Deus, Fiat coelum & terra, & facta sunt coelum & terra, sicut de luce narratur: Dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux? Utrum prius vniuersaliter nomine coeli & terræ comprehendendum erat & commendandum quod fecit Deus, & deinde per partes exequendum, quod fecit cum per singula dicitur Dixit Deus. i. quia per verbum suum fecit quicquid fecit? An cum primum fiebat informitas materię suę spiritualis siue corporalis, non erat dicendum, dixit Deus fiat. quia formam verbi semper patri coherentis, quo sempiternum dicit Deus oia, ne que sono vocis neque cogitatione temporalis sonori volente, sed coeterna sibi luce a se genitæ sapientię, non imitatur imperfectio, cum dissimilis ab eo quod summe ac primitus est, in formitate quadam tendit ad nihilum, sed tunc imitatur verbi formam semper atque incommutabiliter patri coherentem, cum & ipsa pro sui generis conuersione ad id quod vere ac semper est. i. ad creatorem suę substantię, formam capit, & sic perfecta creatura, ut in eo quod scriptura narrat, dixit Deus, fiat, intelligamus Dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coeterni reuocantis ad se imperfectioem creaturę, ut non sit informis, sed formata secundum singula, quæ per ordinem exequitur. In qua conuersione & formatione

quia pro suo modo imitatur Deum verbum, hoc est Dei filium semper patri coherentem, plena similitudine & essentia pari; quia ipse & primum sunt, non autem imitatur hanc verbi formam, si auersa a creatore informis & imperfecta remaneat, prope filij commemoratio non ita fit quæ verbum, sed etiam quæ principium est, cum dicitur, in principio fecit Deus coelum & terram, exordium quippe creaturę insinuat adhuc in informitate imperfectionis, sit autem filij commemoratio, quod etiam verbum est, eo quod scriptum est, dixit Deus fiat, ut per id quod principium est, insinuet exordium creaturę existentis ab illo adhuc imperfecte, per id autem quod verbum est, insinuet perfectionem creaturę reuocantem ad eum, ut formaretur inherendo creatori, & pro suo genere imitando formam sempiternę atque incommutabiliter inherente patri, a quo statim hoc est quod ille. Non enim habet informem vitam verbum filius, cui non solum hoc est esse quod viuere, sed etiam hoc est ei viuere, quod est sapienter & beate viuere. Creatura vero quam spiritualis & intellectualis vel rationalis, quæ vix esse illi verbo propinquior, potest habere informem vitam, quia sicut non hoc est ei esse quod viuere, ita nec hoc viuere quod sapienter viuere ac beate viuere. Auersa enim a sapientia incommutabili, stulte ac misere viuunt, quæ in formitas eius est. Formatur autem conuersa ad incommutabile lumen sapientię verbum Dei, a quo. n. existit ut sit utque viuatur, ad illum conuertitur ut sapienter ac beate viuatur. Principium quippe creaturę intellectualis est æterna sapientia, quod principium manens in se, incommutabiliter nullo modo cessat occulta inspiratione vocationis loqui ei creaturę, cui principium est, ut conuertatur ad id ex quo est, quod aliter formata ac perfecta esse non possit. Ideoque interrogatus dominus quæ esset, respondit, Principium qui loquor vobis. Quod autem filius loquitur, pater loquitur, quia patre loquente vix verbum quod filius est, æterno more, si more dicendum est, loquente Deo verbum coeternum. Inest enim Deo benignitas summa & sancta & iusta, & quoddem non ex indigentia, sed ex beneficentia veniens amor in opera sua: Propterea priusquam scriberet, Dixit Deus fiat lux, præcessit scriptura dicens: Et spiritus Dei ferebat super aquam, quia siue aquæ nomine appellare voluit totam corporalem materiam, ut eo modo insinuaret unde facta & formata

ta sunt omnia, quæ in suis generibus iam dignoscere possumus, appellans aquam quia ex humida natura videmus oia in terra per species varias formari atque conuolueri, siue spiritalem vitam quod ante formam conuersionis quasi fluitantem, superferebat utique spiritus Dei, quia subiacebat. si bonæ voluntati creatoris quicquid illud erat quod formandum perficiendumque; inchoauerat, ut dicente Deo in verbo suo, fiat lux: in bona voluntate, hoc est in beneplacito eius promodulo sui generis maneret quod factum est. Et ideo rectum est quod placuerit Deo scriptura dicente, Et facta est lux, & vidit Deus lucem quæ bona est. Et quemadmodum in ipso exordio inchoata creaturę, quæ coeli & terrę nomine pro id quod de illa perficiendum erat commemorata est, trinitas insinuat creatoris: nam dicente scriptura, In principio fecit Deus coelum & terram, intelligimus patrem in Dei nomine, & filium in principij nomine, quod non patris, sed per seipsum creaturę primitus ac potissimum spirituali creaturę, & consequenter et vniuersę creaturę principium est: dicente autem scriptura. Et spiritus Dei superferebat super aquas; completam commemorationem trinitatis agnoscimus, ita & conuersionem atque perfectionem creaturę, ut rerum species digerantur, eadem trinitas insinuat, verbum Dei. si & verbi generator cum dicitur, dixit Deus, & sancta bonitas, in qua Deo placet quicquid ei pro suę naturę modulo perfectum placet: cum dicitur, Vidit Deus quæ bonum est. Sed cur commemorata prius quæ imperfecta creatura, postea commemorata spiritus Dei, prius dicente scriptura, Terra autem erat inuisibilis, & incompressa, tenebrę erant super abyssum. ac deinde insertum, Et spiritus Dei superferebat super aquam? An quoniam egenus atque indignus amor ita diligit, ut rebus quas diligit, subiciat, propterea cum commemoraretur spiritus Dei, in quo eius facta beneuolentia diligendo opera sua per indigentiam necessitate potius quam per abundantiam beneficentię Deus amare putaret. Cuius rei memor Apostolus dicitur de charitate, super eminentem viam demonstraturum se ait. Et in alio loco, Super eminentem, inquit scientię charitatem Christi. Cum ergo sic oporteret insinuare spiritum Dei, ut superferri diceretur, commodius factum est ut prius insinuaretur aliquid inchoatum, cui superferri diceretur, non autem loco, sed oia

superante ac præcellente potentia. Ita etiam rebus ex illa inchoatione perfectis atque formatis, Vidit Deus quæ bonum est placuit. n. quod factum est, in ea benignitate qua placuit ut fieret. Duo quippe sunt pro quibus amat Deus creaturam suam, ut sit, & ut maneat. Ut ergo esset quod maneret, spiritus Dei superferebatur super aquam, ut autem maneret, vidit quæ bona est. Et quod de luce dictum est, hoc & de oibus. * manent enim quædam supergressa omnem volubilitatem temporalem in amplissima sanctitate sub Deo, quædam vero secundum sui temporis modos, dum per decessionem successione nemque; rerum seculorum pulchritudo conuertitur. Quod ergo dixit Deus, fiat lux, & facta est lux: in aliquo die dixit, an ante omnem diem? Si. n. verbo sibi coeterno dixit, hoc utique in temporaliter dixit, si vero temporaliter dixit, non verbo sibi coeterno, sed per aliquam diem creaturam temporalem, ac per hoc non erit prima creatura lux, quia iam erat creatura per quam temporaliter diceretur, fiat lux, atque illud ante omnem diem fecisse intelligit, quod dictum est, In principio fecit Deus coelum & terram, ut celi nomine intelligat spiritualis in facta & formata creatura, tanquam coelum coeli huius quod in corporalibus summum est. Secundo. n. die factum est firmamentum, quod rursum coelum appellauit, terrę autem nomine inuisibilis & incompressę ac tenebröse abyssi, imperfectio corporalis substantię signifiata est, vñ temporalia illa fierent, quorum prima esset lux. Quomodo autem per creaturam illam, quam fecit ante tempora, dici potuit temporaliter, fiat lux, inuenire difficile est. Sono. n. vocis intelligimus dictum: nam quicquid tale est corporeum est. An ex illa imperfectione substantię corporalis fecit aliquid vocem corpoream, per quam sonaret, Fiat lux? Ergo aliquod vocale corpus tante lucis creatum atque formatum est. Sed si ita est, iam erat tempus pro quod curreret, sonorumque spatia sibi succedentia præterirent. Quod si iam erat tempus antequam fieret lux, in quo tempore fieret vox, qua sonaret, fiat lux, ad quem diem pertinebat illud tempus? Vnus enim dies idemque; primus illi numerari incipit, quo facta est lux. An ad ipsum diem pertinet totum spatium temporis, & quod factum est vocale corpus, pro quod sonaret, Fiat lux, & quod facta est ipsa lux? Sed omnis talis vox propter audientis corporalem sensum a loquente

Amor Dei erga creaturas Cap. 8.

a. l. manet

I Quo dicitur fiat lux. ca. 9. 2. sen. di. 13. c. p. r. t. terca.

Trinitas Cap. 6.

Verbum sapientie Cap. 5.

Spiritus Dei. c. 7.

a. l. facienda. I. Co. 12.

Eph. 3.

a. l. enim

loquente profertur, ita. n. factum est, ut percusso aere sentiat. Nunquid itaque talem habebat auditum illud quicquid erat inuisibile & incompositum, cui sic Deus personaret ac diceret fiat lux? Abscedat itaque hæc ab aëre cogitationis absurditas. Vtrum ergo spiritalis motus, sed tamen temporalis erat, quo dictum intelligimus, fiat lux, expressus ab æterno Deo per verbum coæternum in creatura spiritali, quæ iam fecerat cum dictum est, In principio fecit Deus cælum & terram. i. in illo cælo cæli? An & ista locutio non tamen sine aliquo sono, sed etiam sine vlllo tpali motu spiritalis creaturæ, in eius mæte atque ratione fixa quodammodo à verbo patri coæterno, & quodammodo impressa intelligitur secundum quæ moueret, & ad spem conuerteret inferior illa tenebrosa imperfectio naturæ corporeæ, & fieret lux? Sed multum est ac difficillimum capere, quomodo dicat Deo non tpaliter iubente, neque id tpaliter audiente creatura, quæ cõtèmpatione veritatis oia tpa excedit, sed intellectualiter sibimet ipse factas ab incommutabili Dei sapiëntia rationes tanquam intelligibiles locutiones in ea quæ infra sunt transmittente, fieri tpales motus in reb. tpalibus vel formandis vel administrandis. Si autem lux, quæ prius dicta est ut fiat, & facta est, et primatum creaturæ tenere intelligenda est, ipsa est intellectualis vita, quæ nisi ad creatorem illuminanda conuerteret, fluitaret informiter. Cui autem cõuersa & illuminata est, factum est quod in verbo Dei dictum est, fiat lux. Verumtamen quæadmodum sine tpe dictum est, quia in verbu patri coæternum non cadit tps, vtrum ita et sine tpe factum sit, quæquæ forsitan querat. Sed quomodo potest hoc intelligi, cum facta luce & diuisa à tenebris, & inditis diei noctisque vocabulis, dicat scriptura, Facta est vespera, & factum est mane dies vnus? Vnde vñ illud opus Dei factum per spatium diei quo peracto ad vespertinum ventum est, quod est initium noctis. Itemque peracto nocturno spatio cõpletus est totus dies, ut mane fieret in alterum diem, in quo die Deus aliud cõsequenter operaret. Immo vero id ipsum permirabile est, cum Deus nullo spatio syllabarum æterna verbi sui ratione dixerit, fiat lux, cur tanta mora facta sit lux, donec diei spatium præteriret & vespera fieret? An forte cito quodam lux facta est, sed mora diurni tps in eo consumi potuit, cum discerneret à tenebris, atque vtrumque discretum suis vocabulis

Dies nox,
lux tene-
bræ.
Cap. 10.
2. sm. di.
13. cap. si
autem.

M

gnaretur? Mirum si & hoc vel tanta mora fieri potuit à Deo quæta dicitur à nobis. Discretio quippe lucis & tenebrarum in ipso vtiq; opere, cum lux fieret, cõsecuta est, non enim lux esse potuit, nisi discerneret à tenebris. Quod autem vocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem, quæta mora fieri poterat, et si hoc syllabatum per sonum vocis egisset nisi quanta & à nobis dicitur, lux vocet dies, & tenebræ vocentur nox, nisi forte quis ita desipiat, ut quæ super oia magnus est Deus putet ore Dei prolatis, quibus paucissimas syllabas per totum diei spatium potuisse distendi. Huc accedit, quia verbo sibi coæterno. i. incommutabilis sapiëntiæ internis æternisq; rationibus non corporali sono vocis vocauit Deus lucem diem & tenebras noctem. Rursum enim queritur, si verbis quibus vtimur vocauit, qua lingua vocauerit, & quid opus erat sonis transeuntibus. vbi cuiusquam non erat corporalis vllus auditus & non inuenit. An dicendum est, quod cum cito peractum esset hoc opus Dei tandiu stetit lux non succedente nocte donec diurnum spatium perageret, & tandiu mansit nox luci succedens, donec spatium nocturni tps præteriret, & fieret diei sequentis, vno primoque die transacto? Sed si hoc dixerit, vereor ne derideor, & ab iis qui certissime cognouerunt & ab iis qui potest facillime aduertere, quod eo tempore quo nox apud nos est, eas partes mundi præsentia lucis illustret, per quas sol ab occalu in ortum redit, ac per hoc omnibus viginti quatuor horis non deesse per circuitum gyri totius, alibi diem, alibi noctem. Nunquid nam ergo in parte aliqua posituri sumus Deum vbi ei vespera fieret, cum ab ea parte in aliam partem lux abscederet? Nã & in libro qui appellatur Ecclesiastes, ita scriptum est: Et oritur sol & occidit, & in locum suum ducitur, hoc est, in eum locum vnde ortus est. Sequitur enim, & dicit ipse. Oriens illuc vadit ad Austrum, & circuit ad Aquilonem, Australis ergo pars cum habet solem, nobis dies est, cum autem ad Aquilonis partem circuiens peruenit, nobis nox est, non tamen in alia parte non est dies vbi presentia solis est, nisi forte poeticis figmentis cor inclinandum est, ut credamus solem mari se immergere, atque inde locum ex alia parte mane surgere. Quanquam si ita esset, abyssus ipsa presentia solis illustraretur, atque ibi esset dies. Posset enim & aquas illuminare, quoniam ab eis non posset

extingui.

extingui. Sed hoc monstruosum est suspicari. Quid quod et sol nondum erat? Quæ si spiritalis lux primo die facta est nunquid non occidit ut ei succederet nox? Si autem corporalis, quoniam illa lux est, quam post occasum solis videre non possumus, quia nec luna erat adhuc nec aliqua stella? Aut si semper in ea parte cæli est in qua sol, ut non sit solis lux, sed quasi comes eius eidem ita coniuncta, ut discerni dignoscitur; non possit, ad eandem redit difficultatem soluenda huius rationis quia & ista lux eodem modo quo sol tanquam comes eius ab occasu in ortum circuiens redit, & est in alia parte mundi, quo tpe pars ista in qua sumus, tenebrescit in noctem. Ex quo cogit, quod absit, in vna parte credere Deum fuisse, quam partem lux ista desereret, ut posset ei vespera fieri. An forte in ea parte lucem fecerat, in qua facturus erat hominem & id cum ab ipsa parte lux decedisset, vespera facta dicitur, etiam cum in alia parte lux illa esset quæ inde disceserat, mane exortura peracto circuitu. Ut quod ergo factum est sol in partem diei, qui luce ret super terram si lux illa diem faciendo sufficeret, quæ dies et vocata est? An illa prior regio nes superiores à terra longinquas illustrabat, ut sentiri non posset in terris, atque ita oportebat solem fieri per quem dies inferioribus mundi partibus appareret? Potest & hoc dici auctum esse fulgoris diei sole addito, ut per illam lucem minus fulgens dies quæ nunc est fuisse credatur. Etiam hoc à quodam dictum scio, primum naturam lucis inductam in opere creatoris, cum dictum est, Fiat lux, & facta est lux, postea vero cum de luminibus dicitur, quod ex ipsa luce factum sit fuisse commemoratum ordine dierum, quod visum est creatori cuncta esse facienda, quæ natura lucis quod transierit facta vespera ut vicissim nox perageret, nec ille dixit, nec facile inueniri posse arbitror. Neque enim extinctam esse credendum est, ut nocturnæ tenebræ succederet & rursus accensam ut mane fieri antequam hoc solis officio gereret, quod à quarto die cepisse fieri eadem scriptura testatur. Quod autem antequam fieret, quo circuitu sibi potuerint tres dies noctesque succedere lucis quæ primo facta est permanente natura, si lux corporalis tunc facta & intelligenda est, & inuenire & explicare difficile est. Nisi forte molem terrenam & aquosam antequam esset ab alterutro vtrumque discretum, quod tertio die factum scri-

Succes-
sio,
di-
no-
est
que.
Cap. 12.

bitur, tenebras Deum appellasse quis dixerit per crassiores corpulentiam quam lux penetrare non poterat, vel per obscurissimam vmbra tantæ molis, quæ necesse est ut ex altera parte habeat corpus, si ex alia parte lux fuerit. Ad quem locum enim cuiuslibet corporis moles lucem peruenire non finit, in eo loco vmbra est, quoniam locus carens ea luce qua illustraret, nisi impediret corpus oppositum, hoc totum est quod vmbra dicitur. Quæ si pro mole corporis tam magna fuerit, ut occupet spatium terræ, quantum ex altera parte dies occupat, nox vocatur. Neque enim omnes tenebræ nox. Nã & in speluncis amplis in quarum abdita lux irrumpere per oppositam molem non finitur, sunt vtiq; tenebræ quia lux non est ibi, totumque spatium illud locus est carens luce. nec tamen tales tenebræ acceperunt vocabulum noctis, sed illæ quæ in eam partem terræ succedunt, vñ remouet dies, sicut non omnis lux dies appellatur; nam & lunæ lux est & siderum & lucernarum & corrucationum, & quarumcunque rerum ita fulgentium, sed illa lux appellatur dies, cui nox præcedenti recedentiq; succedit. Sed si primaria lux illa vndique terræ molem circumfulsa cõtèxerat, siue staret, siue circuiret, non erat ex qua parte admitteret noctem sibi succedere, quia nusquam ipsa discedebat, ut ei faceret locum. An ex vna parte facta est ut ipsam circuiens, et noctem ex alia parte consequenter circuiret permitteret? Cum enim totam terram adhuc aqua regeret, nihil impediebat ut aquosa & globosa moles ex vna parte faceret diem lucis presentia, ex alia noctem lucis absentia, quæ in eam partem succederet à tpe vespertino, ex qua lux in aliam declinaret. Quod ergo congregatæ sunt aquæ, si totam terram prius occupauerant, illæ scilicet quæ detractæ sunt, ut terra nudaret, in quæ partem congregatæ sunt? Si enim erat aliquid terræ nudum, quod congregarent, iam apparebat arida, nec totum abissus occupabat. Si autem totum texerat, quæ erat locus quod colligerent ut terræ ariditas appareret? Nunquid nam in altum congregatæ sunt, sicut fit cum ad ventilandum in area messis trita surrigitur, & congesta in aggerem nudat locum, quem diffusa cõtèxerat? Quis hoc dixerit, cum videat viquequaque campos maris æqualiter fusos, qui etiam cum aquæ fluctuantes quidam velut montes eriguntur, sedatis rursus tempestatibus complanantur.

Congrega-
tio aquarum.

Et

Et si qua littora nudatur latius, non potest dici nulla esse alia terrarum spatia, quod accedat id quod aliunde decedit, vñ in eum locum, ex quo recesserat iterum accedat. Cum autem totam omnino terram vndosa natura cooperiret, quod cederet ut nudaret aliquas partes? An forte rarior aqua velut nebula terras tegebat, quod congregazione spissata est, ut ex multis eas partibus in quibus arida posset apparere nudaret? **G**uanquam & terra longe lateque subsidens, potuit alias partes praeberere concauas, quibus confluentes & corruentes aquae reciperent, & apparet arida ex his partibus. vñ humor abscederet. Non est autem informis omnimodo materies, ubi est nebulosa species apparuerit. Et ideo queri adhuc potest, quoniam Deus istas conspicuas aquarum terrarumque species qualitatesque creauerit, in nullo. n. lex dierum hoc inuenit. Itaque si hoc ante omnem diem fecit, sicut ante istorum primorum dierum commemorationem scriptum est, In principio fecit Deus caelum & terram. ut in terra vocabulo intelligamus iam formatam terrenam speciem superfusus aquas ista iam visibili specie sui generis declaratis, ut in eo quod sequitur scriptura dicens, Terra autem erat inuisibilis, & incoposita, & tenebrae erant super abyssum, & spiritus Dei superferebat super aquas, nullam opinemur informitatem materiam, sed terram & aquam sine luce, quae nondum erat facta, suis iam notissimis qualitatibus conditas, ut id terra inuisibilis dicta intelligatur, quod aquae cooperta non posset videri, et si esset quod posset videre: Id vero incomposita, quae nondum a mari distincta & cincta a littoribus. & suis fetibus animalibusque decorata. Si ergo ita est, cur istae species, quae proculdubio corporales sunt, ante omnem diem factae sunt? Cur non scriptum est, Dixit Deus, Fiat terra & facta est terra? Item, Dixit Deus, Fiat aqua, & facta est aqua? vel vtrunque communiter, si vna quasi lege loci infimi continent, Dixit Deus, Fiat terra & aqua, & sic factum est? Cur non dictum est, cum hoc factum esset, Vidit Deus quia bonum est? Haec. n. consideratio suavitatis, quoniam manifestum est omne mutabile ex aliqua informitate formari, simulque illud & catholica fides praescribit, & certissima ratio docet nullarum naturarum materiam esse potuisse, nisi ab omnium rerum non solum formatarum, sed etiam formabilium inchoatore Deo atque creatore, de qua etiam dicitur ei quaedam scri-

ptura, Qui fecisti mundum ex materia informi, hanc materiam illis verbis, quibus pro spiritali prudentia tardioribus. etiam lectoribus. vel auditoribus. cognouerit fuisse commemorata, quibus. ante dierum enumerationem dictum est. In principio fecit Deus caelum & terram, &c. donec diceret, Er dixit Deus, ut deinceps formatarum rerum ordo consequeretur. Non quia informis materia formatis rebus. tempore prior est, cum sit vtrunque simul concreatum, & vnde factum est, & quod factum est. Sicut. n. vox materia est verborum, verba vero formatam vocem indicant, non autem qui loquitur. prius emittit informem vocem, quam possit postea colligere, atque in verba formare, ita creator Deus non priorem tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quarumcumque naturarum quasi secunda consideratione formauit: formatam quippe creauit materiam. Sed quia illud vnde fit aliquid, & si non tempore tamen quadam origine prius est, quod illud quod inde fit, potuit diuidere scriptura loquendi temporibus. quod Deus faciendi temporibus. non diuisit. Si enim quaeratur, vtrum vocem de verbis an de voce verba faciamus, non facile quodquam ita tardo ingenio reperit, qui non potius verba fieri de voce respondeat. Ita quauis vtrunque simul quod loquitur faciat, quod vñ faciat naturali attentione satis apparet. Quamobrem cum simul vtrunque Deus fecerit, & materiam quam formauit, & res in quas eam formauit, & vtrunque ab scriptura dici oportuerit, nec simul vtrunque dici potuerit, prius illud vnde aliquid factum est, quod illud quod inde factum est, dici debuisse quis dubitet? Quia et cum dicimus, materiam & formam, vtrunque simul esse intelligimus, nec vtrunque simul possumus enunciare. Sicut autem in breuitate temporis contingit cum duo ista verba proferimus, ut alterum ante alterum proferamus, ita in prolixitate narrationis alterum altero prius narrandum fuit, quauis vtrunque, ut dictum est, simul fecerit Deus, ut quod sola origine prius est in faciendo, etiam tempore prius sit in narrando, quia duae res quarum est altera nullo modo prior est, nominari simul non possunt, quanto minus simul narrari. Non itaque dubitandum est ita esse istam informem materiam propere nihil, ut non sit facta nisi a Deo, & rebus quae de illa factae sunt simul concreatae sit. Sed si credibiliter dicitur eam significari illis verbis,

1. sen. di. 14. ca. se. quitur, 9 dixit De cong regetur.

Creatio aquae & terrae. Cap. 13 Gen. 2.

Materia ineliber. Cap. 14.

Gen. 1. verbis: Terra autem erat inuisibilis & incoposita, & tenebrae erant super abyssum, & spiritus Dei superferebatur super aquam: ut excepto quod ibi positum est, de spiritu Dei cetera quidem rerum visibiliu vocabula, sed ad illam informitatem, ut tardioribus poterat insinuanda dicta intelligamus, quia haec duo elementa, id est, terra & aqua, ad aliquid faciendum operantiu manibus tractabiliora sunt ceteris, & ideo congruentius istis nominibus illa insinuabatur informitas. Si hoc ergo probabiliter dicitur non erat aliqua formata moles, quod lux ex vna parte illustrans ex altera faceret tenebras, vñ posset nox die discedente succedere. Emissionem vero contractionemque lucis illius si velimus diem noctemque intelligere, nec causam videmus cur ita fieret. Non enim iam erant animalia quibus haec vicissitudo salubriter exhiberetur, & quibus postmodum exortis, per circuitum solis cernimus exhiberi: nec vllum occurrat exemplum, quo ista emissionem contractionemque: ut diei noctisque vicissitudines fierent, probare possimus. Iactus. n. radiorum ex oculis nostris cuiusdam lucis euides est iactus, & contrahi potest aer qui est oculis nostris proximus intuemur. & emitti cum ad eandem rectitudinem quod sunt longe posita attendimus. Nec sane cum contrahitur omnino cernere quae longe sunt definit, sed certe obscuri quod cum in ea obtutus emittitur: sed tamen ea lux quod in sensu videntis est, tamen exigua videtur, ut nisi adiuuemur extranea luce nihil videre possimus, quoniam ab ea non potest discerni: quo igitur exemplo demonstrari possit emissio in diem, & contractio lucis in noctem, sicut dixi, reperire difficile est. Si autem spiritalis lux, facta est lux: cum dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux: non illa vera patri constantem intelligenda est, per quam facta sunt omnia, & quod illuminat omnem hominem, sed illa de qua dici potuit, Prior omnium creata est sapientia. Cum. n. aeterna illa & incommutabilis quod non est facta, sed genita sapientia in spirituales atque rationales creaturas sicut in animas sanctas se transfert, ut illuminatae luce re possint, sit in eis quod danda luculetate rationis affectio, quod potest accipi facta lux, cum diceret Deus, Fiat lux: si iam erat creatura spiritalis, quae nomine caeli significata est, in eo quod scriptum est in principio fecit Deus caelum & terram: non corporeum caelum, sed incorporeum, caelis corporeis, hoc est super omnem corpus, non locorum gradibus, sed naturae sublimi

tate praepositum. Quo autem modo simul fieri potuit, & quod illuminaretur, & ipsa illuminatio, ac diuerso tempore narranda fuerit, pauloante diximus, cum de materia tractarem. Sed huic luci succedente nocte, ut vespera fieret, quo pacto intellecturi sumus? A tenebris uero qualibus talis lux diuidi potuit, dicente scriptura: Et diuisit Deus inter lucem ac tenebras? nusquam iam erant praetores & stulti decidetes a lumine veritatis inter quos & in eadem luce permanentes diuideret Deus tamquam inter lucem ac tenebras, lucem vocans diem, ac tenebras noctem: & consideret se non operatorum peccatorum, sed ordinatum distributorum meritorum? An hic dies totius temporis nomen est, & omnia uolumina seculorum hoc uocabulo includit, ideoque non dictus est primus, sed unus dies? Et facta est enim vespera, & factum est, inquit, mane dies vnus: ut per hoc quod facta est vespera, praeteritum rationis creaturae, quod autem factum mane renouatio eius significata videatur. Sed haec allegoriae propheticae disputatio est, quam non isto sermone suscepimus: Instituumus enim de scripturis nunc loqui secundum proprietatem rerum gestarum, non secundum aenigmata. figurarum. Ergo ad rationem factarum conditarumque naturarum, quo inuenimus vesperam & mane in luce spiritali? An diuisio quidem lucis a tenebris, distinctio est iam rei formatae ab informi, appellatio vero diei & noctis, insinuatio distributionis est: qua significetur nihil Deum inordinatum relinquere atque ipsam informitatem per quam res de specie in specie modo quodam transeundo mutantur, non esse indispositam, neque defectus neque profectus creaturae, quibus sibi met propter temporalia quaeque succedunt sine supplemento esse decoris uniuersis? Nox. n. inordinatae sunt tenebrae: Propterea uero cum facta esset lux, dictum est, Vidit Deus lucem quia bona est: cum hoc posset post omnia eiusdem diei dicere, id est ut cum caelum explicasset Dixit Deus fiat lux, & facta est lux: Et diuisit Deus inter lucem, & tenebras: Et uocauit Deus lucem diem, & tenebras uocauit noctem nunc diceret, Et uident Deus quia bonum est: & deinceps annecteret, Et facta est uespera, & factum est mane: sicut in alijs operibus facit quibus uocabula imponit. Hic ergo non ita fecit, quoniam a formata re ad hoc distincta est illa informitas, ut non in ea finis esset, sed adhuc formanda restaret per creaturas ceteras iam corporales. Itaque si posteaquam Aug. Tomus tertius. Y distin-

Emisio, & contra Etatio lucis.

Cap. 16.

Lux tenebrae.

Cap. 17.

Ioan. 1.

Eccle. 1.

Sapie. 7.

Gen. 1.

a. l. distri buione. al. l. di. tri buione.

B

distincta essent illa diuisione & vocabulis, tunc diceret: Vidit Deus quia bonum est, hæc facta acciperemus significare, quibus iam in suo genere nihil esset addendum. Quia vero lucem solam ita perfecerat: Vidit Deus, inquit, lucem, quia bona est, & diuisione ac nominibus discreuit à tenebris. Neque tunc dixit: Vidit Deus quia bonum est, ad hoc enim erat informitas illa discretæ, ut adhuc inde alia formarentur. Namque ista nox quæ nobis est notissima, fecit. n. ea super terras solis circuitus, quoniam per luminarium distributionem à die diuisum post ipsam diuisionem di ei & noctis dicitur: Vidit Deus quia bonum est: Non enim hæc nox informis aliqua substantia erat, unde adhuc alia formareretur, sed spatium loci plenum ære, carens lumine diurno, cui utique nocti iam nihil addendum esset in genere suo, quo esset speciosior siue distinctior. Vespera autem in toto illo triduo, antequam fierent luminaria consummati operis terminum, non absurdè fortasse intelligitur, mane vero tanquam futuræ operationis significatio. Sed ante omnia meminimus vana iam multa diximus, non temporalibus quasi animi sui aut corporis motibus operari.

Quomodo Deus operatur. Cap. 18.

Deum, sicut operatur homo vel angelus, sed æternis atque incommutabilibus, & stabilibus rationibus coæterni sibi verbi sui, & quodam, ut ita dixerim, flatu pariter coæterni sancti spiritus sui. Nam & illud quod per Græcæ & Latinæ linguam dictum est, de spiritu Dei quia superferebatur super aquas secundum Syre linguæ intellectum quæ vicina est Hebrææ, nam hoc à quodam docto Christiano Syro fertur expositum, non superferebatur, sed fouebat potius intelligi perhibetur. Nec sicut fouent tumores aut vulnera in corpore aquis vel frigidis vel calore congruo temperatis, sed sicut oua fouentur ab alitibus, ubi calor ille materni corporis est formandis pullis quodammodo adminiculatur, per quendam in suo genere dilectionis affectum. Non itaque per singulos dies istorum operum diuinorum tanquam temporales voces Dei carnaliter cogitemus: Non enim ad hoc ipsa Dei sapientia nostra infirmitate suscepta venit ad colligendos sub alas suas filios Hierusalém, quemadmodum gallina pullos suos, ut semper paruuli simus, sed ut malitia infantes mente pueri esse desinamus. Et in rebus obscuris atque à nostris oculis remotissimis, si qua inde scripta etiam diuina legerimus, quæ possit salua fide qua inuimur, alijs atque alijs parere sententijs, in nullam

Mat. 23.

earum nos præcipiti affirmatione ita precipiamus, ut si forte diligentius discussa veritas eam recte labefactauerit, corruamus: non pro sententia diuinarum scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus scripturarum esse quæ nostra est, cum potius eam quæ scripturarum est nostram esse velle debeamus. Ponamus enim in eo quod scriptum est: Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux: aliam sensisse lucem corporalem factam, & aliam spiritalem esse lucem in creatura spirituali: quod nostra fides non dubitat esse ante lucem corporalem cælestem, aut etiã super cælum vel ante cælum, cui succedere nox potuerit, tandiu non est contra fidem, donec veritate certissima refellatur. Quod si factum fuerit, non hoc habebat diuina scriptura, sed hoc senserat humana ignorantia. Si autem hoc verum esse certa ratio demonstrauerit, adhuc incertum erit, utrum hoc in illis verbis sanctorum librorum scriptor sentire voluerit, an aliquid aliud non minus verum. Quod si cetera contextio sermonis non hoc eum voluisse probauerit, non ideo falsum erit aliud quod ipse intelligi voluit, sed & verum & quod utilius cognoscatur. Si autem contextio scripturæ hoc voluisse intelligi scriptorem non repugnauerit, adhuc restabit querere, utrum & aliud non potuerit. Quod si & aliud potuisse inuenimus, incertum erit quid nam eorum ille voluerit: aut utrumque sentire voluisse, non inconuenienter creditur, si utriusque sententiæ certa circumstantia suffragentur. Plerumque enim accidit ut aliquid de terra, de cælo de ceteris huius mundi elementis, de motu & conuersione vel etiã magnitudine & interuallis syderum, de certis defectibus solis & lunæ, de circuitibus annorum temporum, de animalium, fructuum, lapidum, atque huiusmodi ceteris, etiam non Christianus ita noverit, ut certissima ratione vel experientia nequeat. Turpe autem est nimis & periculosum ac maxime cauendum, ut Christianum de his rebus quasi secundum Christianas literas loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, ut quemadmodum dicitur toto cælo errare conspiciens, risum tenere vix possit: & non tam molestum est quod errans homo derideret, sed quod aut hores nostri ab eis qui foris sunt alia sensisse credunt, & cum magno eorum exitio de quorum salute satagimus, tanquam indocti reprehenduntur atque respiciuntur. Cum enim antequam de numero Christiano-

1. Cor. 1.

anorum in eare quæ optime norunt errare deprehenderint, & vanam sententiam suam de nostris libris afferere, quo pacto illis libris credituri sunt de resurrectione mortuorum, & de spe vitæ æternæ regnoque cælorum, quoniam de his rebus quas iam experiri, vel indubitatis numeris percipere potuerunt, fallaciter putauerint esse concipros? Quid enim molestiæ tristitiæque ingerat prudentibus fratribus temerarij presumptores, latis dici non potest, cum si quoniam de praua & falsa opinione sua reprehendi & conuincere ceperint ab eis qui nostrorum librorum autoritate non tenentur, ad defendendum id quod leuissima temeritate & apertissima falsitate dixerunt, eisdem libris sanctos unde id probent, proferre conantur, vel et memoriter quod ad testimonium valere arbitrantur, multa inde verba pronuntiant, non intelligentes neque quod loquuntur, neque de quibus affirmant. Ad hoc enim considerandum & obseruandum, librum Geneseos multipliciter quantum potui enucleaui, protuli que sententias de verbis ad exercitationem nostram obscure positas, non aliquid vni temere affirmans cum per iudicio alterius expositionis fortasse melioris, ut pro modulo suo eligat quisque: quod capere possit, ubi autem quid intelligere non potest, scripturæ Dei de honore, sibi timore. Sed cum tam multis exitibus verba scripturæ quæ tracta uimus exponantur, cohibeant se tandem qui literis istarum secularibus hæc ita posita, ut omnia pia corda nutrant, uelut imperitum atque impolitum aliquid exagitant, sine penne in terra reptantes, & volaturarum auium nidos irridentes. Periculosius autem errant quidam infirmi fratres, qui cum istos impios de cælestium corporum numeris, vel de quibuslibet elementorum mundi huius quonibus subtiliter & copiose differere audiunt, euanescent, & eos sibi cum suspirio proponentes, & magnos putantes, saluberrimæ pietatis libros cum fastidio repetunt, & quos dulciter haurire deberent, vix patienter attendunt, à segetis asperitate abhorrentes, & spinarum floribus inhiantes. Non enim vacant videre, quod suauis est dominus, nec in sabbato esuriunt, atque ideo pigri sunt, potante à domino sabbati accepta, vellere ipicas, & tandem versare manibus contritasque purgare donec ad escam perueniant. Dicit aliquis, quid tu tanta tritura dissertationis huius, quid granorum extulisti, quid euentilasti? Cur prope modum in quonibus adhuc latet omnia? Affirma aliquid eorum quæ multa posse intel-

Temeritas afferendi vitæ æternæ. Cap. 20.

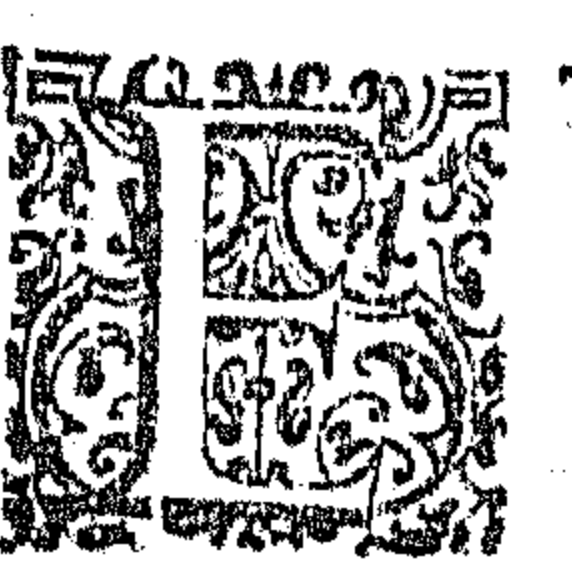
1. Sal. 33. Mar. 12.

In reprehensores. Cap. 21. al. l. dissertationis.

ligi disputasti; Cui respondeo ad eum ipsum me cibum suauiter peruenisse, quod didici habere hominem in respondendo secundum fidem, quod respondendum est hominibus qui calumniari libris nostræ salutis affectant: ut quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerunt, ostendamus nostris literis non esse contrarium. Quicquid autem de quibuslibet suis voluminibus nostris literis, id est Catholicæ fidei contrarium protulerint, aut aliqua est facultate ostendamus, aut nulla dubitatione credamus esse falsissimum, atque ita teneamus mediatorum nostrum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ absconditi, ut neque falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitutione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, quod de paucis verbis eruunt, & sanitate Catholicæ fidei muniant, id potissimum diligamus quod certum apparuerit eum sensisse quod legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circumstantia scripturæ non impedit, & cum sana fide concordat. Si autem & scripturæ circumstantia tractari ac discuti non potest, saltem id solum quod fides sana prescribit. Aliud est enim quid potissimum scriptor senserit non dignoscere, aliud autem à regula pietatis errare. Si utrumque verum, perfecte se habet fructus legitis: Si vero utrumque vitari non potest, etiam si voluntas scriptoris incerta sit, sanæ fidei congruam non inutile est tenuisse sententiam.

D. AVRELI AVGVSTINI de Genesi ad literam.

LIBER SECVNDVS.

Fiat firmamentum in medio aquarum, & fit diuidens inter aquam & aquam. Et sic factum est. Et fecit Deus firmamentum, & diuisit Deus inter aquam quæ erat infra firmamentum, & inter aquam quæ erat supra firmamentum. Et vocauit Deus firmamentum cælum, & vidit Deus quia bonum est, & facta est vespere, & factum est mane dies secundus. De verbo Dei, quo dixit: Fiat firmamentum, &c. & de placito eius quo vidit quia bonum est, & de vespere & mane, non opus est hic iterum similiterque differere: atque ita deinceps quotiescunque ista reperiuntur secundum superiorè inquisitionem

Firmamentum in aqua. Cap. 1.

Colo. 2.

K

sitionem interim consideranda esse admone-
mus. Vtrum aut nunc illud cælum fiat, q̄ ex-
cedit aeris omnia spatia, eiusq; omnem alti-
tudinem, vbi est luminaria stellæq; constitu-
tur quarto die, an ipse aer vocetur firmamen-
tū, quæri merito potest. Multi. n. asserunt ista-
rum aquarū naturā super sydereum cœlum
esse non posse, q̄ sic habeant ordinatum pō-
dus suum, vt vel super terram fluitent, vel in
aere terris proximo vaporatiter ferantur. Nec

M quisquā istos debet ita refellere, vt dicat secū-
dum omnipotentiam Dei, cui cuncta possibi-
lia sunt, oportere nos credere, aquas et tam
graues quam nouimus atq; sentimus, cœlesti
corpori in quo sunt sydera superius. Nunc
enim quemadmodū Deus instituerit naturas
rerum, secundū scripturas eius nos cōuenit
quærere, non quid in eis vel ex eis ad mira-
culū potentie suæ velit operari. Neque. n. si
vellet Deus sub aqua oleū aliquū manere, nō
fieret: non ex eo tñ olei natura nobis esset in-
cognita, q̄ ita facta sit, vt appetendo suū lo-
cum, et si subterfusa fuerit perripat aquas,

Sap. 11 eisq; se superpositā collocet. Nūc ergo que-
rimus, vtrū conditor rerū qui omnia in me-
sura & numero & pondere disposuit, non
vnū locū propriū ponderi aquarū circa ter-
ram tribuerit, sed & super cœlum q̄ vltra li-
mitem aeris circumfusum atq; solidatum est.

Quod qui negant esse credendum, de ponde-
ribus elementorum argumentantur, negantes vl-
lo modo ita desuper quasi quodā pavimento
solidatū esse cœlum vt possit aquarū pō-
dera sustinere, quia talis soliditas nisi terris
esse nō possit, & quicquid tale est, non cœ-
lum, sed terra sit. Non. n. tñ locis, sed et qua-

al. l. dist. 7. g. 11. litatibus proprijs elementa * distinguuntur,
vt pro qualitatib. proprijs et loca ppria sor-
tiantur: Aqua scilicet super terram, quæ et

A si sub terra stat aut labitur sicut in antris ca-
uernisq; abditis, non tñ ea terræ parte quam
supra, sed ea quā infra se habet continetur.
Nā si ex parte superiori fuerit pars vlla terre
delapsa, non manet super aquā, sed ea perru-
pta demergitur & pergit ad terram, quo ve-
niens conquiescit, tanquā in loco suo, vt su-
pra sit aqua subter autē terra. Vnde cognosci-
tur q̄ et super aquas cū esset, non ipsis aquis
portabatur, sed cōpage terræ tenebatur, sicut
se habent cameræ speluncarum. Hic occur-
rit admonere cauendum errorē, quem in li-

bro primo cauendum admonuimus, Ne for-
te quia scriptum est in Psalmis: Fundauit ter-
rā super aquas: arbitretur aliquis nostrū, ad-
uersus istos de ponderib. elementorū subtili-
ter differentes, isto testimonio scripturarum
esse retinendū: quia illi non recenti authorita-
te literarū nostrarū, & neicientes quē admo-
dū dictum sit, libros sanctos facilius irride-
bunt, q̄ illud repudiabūt, q̄ vel certis rationi-
bus perceperunt, vel experimentis manifestis
simis probauerūt. Illud nanq; in Psalmis, aut
figurate dictū recte accipi potest: vt qm̄ cœli &
terre nomine sæpe in ecclesia spirituales car-
nalesq; significantur, cœlos ostenderit peri-
nere ad serenā intelligentiā veritatis, dicens:

Qui fecit cœlos in intelligentia: terrā vero ad
fidem simplicem paruulorum, non fabulosis
opinionib. incertam atq; fallacem, sed Pro-
phetica & Euangelica prædicatione firmisi-
mā, quæ per baptismū solidatur, & ideo sub-
iecerit dicens: Fundauit terram super aquā.
Aut si ad literam quisquā cogit intelligi, non
incongruenter vel sublimia terrarū, siue cō-
tinentium, siue insularum accipiuntur, quæ
superiora sunt aquis: vel ipsa tegmina spelun-
carū, q̄ super aquas pendula soliditate firma-
ta sunt. Quocirca nec ad literam quisquam
potest sic intelligere, q̄ dictum est, Fundauit ter-
ram super aquā: vt aquarum pondus terreno

ponderi supportando naturali ordine quasi
subiectū esse arbitretur. Aerē vero aquis esse
superiorem quamuis pp̄ ampliora sui spatia
et aridam contegat, hic intelligitur, q̄ nullū
vas ab ore impressum repleti aquis potest: vnde
satis indicat aeris naturā locū petere superio-
rem: videtur. n. vas inane, sed aere plenu pro-
batur, cū ore imo in aquā deprimitur, quia
enim superiori parte non inuenit emigran-
di locum, nec deorsum versus irruptis aquis
subter eas ire natura finitur, plenitudine sua
repellit eas, & in vas nō permittit intrare. Cū

C aut vas ita collocatur vt os non habeat deor-
sum, sed in latus inclinatum, intrat aqua infe-
rius, exeunte aere superius. Item q; si vasis ere-
cti os pateat in cœlum, cum infundis aquam
euadit aer sursum versus ex alijs partib. qua
non infundis, & sit locus aquæ deorsum ver-
sus intrandi. Quod si vi maiore vas depri-
mitur, vt vel ex latere vel desuper aquæ repen-
te influant, & vndiq; os vasis obtegant, disru-
pit eas aer sursum, nitens, vt eis ad ima lo-
cum

cum faciat: & ipsa diruptio singulus vasorū
est, dū partibus fugit, quia totus tā cito non
potest exire, pp̄ illius oris angustias. Ita si aer su-
per aquas ire cogit, et cōfluētes eas diffecat
cū exilientes impetu eius impulsæ ebulliant,
& eū bullis crepantibus emittūt in sua p̄perā
tē, atq; illis ad ima deducēdis aditū dantē.
Si aut sub aquas ire cogat ex vase, vt illo ce-
dēte vas ab ore in ima presso repleti velis fa-
cilius vndis vndiq; versum cooperitur, q̄ per
os eius ab inferiori pate intrādū gutta exigua
reperiat locū. Iā vero ignē ad superna emi-
cantē et ipsius aeris naturā vellet transcedere
quis nō sentiat quando quidē si ardentē facu-
lam capite deorsum quisq; teneat, nihilomi-
nus flāmā crinis ad superiora contendit?

**Ignis su-
perior ac
ve. cap. 3.** Sed qm̄ circūfusi ac superfusi aeris præpollē-
ti constipatione subinde ignis extinguit, &
in eius qualitatē per eius abundantiam supera-
tus, subinde cōmutat, ac vertitur, ad vnuer-
sam eius altitudinem transliendam non po-
test perdurare. Itaq; super aerē purus ignis
esse dicitur cœlū, vnde etiam sydera atq; lu-
minaria facta coniectant, illius videlicet i-
gneæ lucis in eas formas quas in cœlo cerni-
mus cōglobata dispositaq; natura ac p̄ hoc
sicut terrarū pōderibus & aer & aqua cedit,
vt ad terrā pueniant, sic aquarū pōderi & ip-
se aer cedit, vt vel ad terrā vel ad aquā per-
ueniat. Vnde intelligi volunt, hoc mō neces-
se fuisse, vt aer quoq; si quis eius particulā in
spatijs illis sublimib. cœli posset dimittere, pō-
dere suo caderet, donec ad aerea subter spa-
tia perueniret. Quapp̄ colligūt multo min⁹
esse posse aquis supra illud igneū cœlū aliqd
loci, cū illic aer multo aquis leuior manere
nō possit. Talibus eorū disputationibus ce-
dens, laudabiliter conatus est quidā demon-
strare aquas super cœlos, vt ex ipsius visibili-
bus cōspiciuisq; naturis assereret scripturæ
fidē. Et prius quidē quod facillimū fuit, on-
dit & hunc aerē cœlū appellari, non solū ser-
mone cōmuni, secundū quē dicimus serenū
vel nubilū cœlū, sed et nostrarum ipsarū con-
suetudine scripturarū, cum dicuntur volaci-
lia cœli cū aues in hoc aere manifestū sit vo-
lare. Et dñs cū de nubibus loqueret. Faciem,
inquit, cœli potestis pbare. Nubes autē etiā
E per proximum terris aerem cōglobari sæpe
cernimus, cum per decliua iugorum recū-
bunt, vt plerunque excedantur etiam cacu-

**Aque su-
per cœlū.
Cap. 4.**

Mat. 16.

G per proximum terris aerem cōglobari sæpe
cernimus, cum per decliua iugorum recū-
bunt, vt plerunque excedantur etiam cacu-

minibus mōtium. Cū ergo probasset & hūc
aerē cœlū dici nulla alia causa et firmamen-
tū appellatū voluit existimari, nisi quia inter
uallum eius diuidit inter quosdā vapores a-
quarū, & istas aquas quæ corpulētius in ter-
ris fluitat. Et nubes quippe, sicut experti sunt
qui inter eas in montibus ambulauerunt, cō-
gregatione & cōglobatione minutissimarū
guttarū talē speciē reddūt: quæ si spissantur
amplius, vt coniungant in vnā grandē plu-
res guttæ minimæ, nō eā patiuntur aer apud se
teneri, sed eius ponderi ad ima dat locū, &
hæc est pluuia. Ergo ex aere, qui est inter va-
pores humidos, vnde superius nubila cōglo-
bant, & maria subterfusa, ondere ille voluit
esse cœlū inter aquā & aquā. Hæc ergo dilige-
tiam cōsiderationemq; laude dignissimā iu-
dico. Quod. n. dixit, neq; cōtra fidē est, & in
promptu posito documento credi potest. Quā
quā possit videri, nō impedire pp̄pria pōde-
ra elementorū, quō etiā super illud sublime
cœlū possint esse aquæ p̄ illas minutias, per
quas et sup̄ hoc spatiū aeris esse potuerūt: q̄
quāuis grauior & inferior summo cœlo subia-
ceat, p̄culdubio, leuior est aquis, & tñ vt su-
p̄ eū sint vapores illi, nullo pōdere p̄hibent.

Pluuia Sic ergo & sup̄ illud cœlū potest minutoribus
guttis leuior halitus humoris extēdi, q̄ pōde-
re cadere nō cogat. Ipsi q̄ppe subtilissima
rōne p̄suadet, nullū esse quālibet exiguū cor-
pusculū in quo diuisio finiat, sed infinite oīa
diuidi: q̄ oīs pars corporis corpus ē, & oē
corpus habeat necesse est dimidiū quantita-
tis suæ: ac p̄ hoc si potest aqua sicut videm⁹ ad
tātas guttarū minutias puenire, vt super illū
aerē vaporatiter feratur, qui natura leuior ē
aquis: cur nō possit & super illud leuius cœ-
lū minutoribus guttis, & leuioribus imma-
nare uaporibus? Quidā etiā nostri, istos ne-
gantes propter pondera elementorū aquas
esse posse super cœlū sydereū, de ipsorū sy-
derū qualitatibus & meatibus conuincere
moliuntur. Idem nanq; asserunt stellā quā Sa-
turni appellant esse frigidissimā, eamq; per
annos triginta signiferū peragere circū, eo
quod superiore ac p̄ hoc ampliore ambitu
graditur. Nā sol eundē circulum per annum
complet, & Luna per mensem, tanto, vt di-
cunt, breuius, quanto inferius, vt spatio lo-
ci spatiū temporis congruat. Quæritur ita-
que ab eis, vnde illa stella sit frigida, quæ tan-

Aug. Tomus tertius. Y 3 to

Pluuia

F

**Saturnus
quare fri-
gidus.
Cap. 5.**

G

to ardentior esse deberet, quanto sublimiore celo rapit. Nā pculdubio cū rotunda moles circulari motu agit, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius ut maiora spatia cū breuiorib. ad eosdē gyros pariter occurrat: q̄ autē celerius utiq; feruetius. Proinde memorata stella magis debuit callida esse quā frigida: quanuis enim suo motu triginta annis totū ambitū permeet, tamē celi motu in cōtrarium rotata velocius, q̄ quotidie necesse est patiatur, qm̄ sicut dicit, celi singula cōuersiones, dies singulos explicant, calorē maiore debuit celo concitatore concipere. Nimirū ergo eā frigidā facit aquarū super celū constitutarū illa vicinitas, quā nolunt credere, qui hęc quæ breuiter dixi, de motu celi & syderū disputant. His quidā nri coniecturis agūt aduersus eos qui nolunt aquas super celos credere, & volunt eā stellā esse frigidā, quæ iuxta summū celū circuit: ut ex hoc cogantur aquarū natura credere, nō iam illic vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate pendere. Quoquomodo autē & qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas ibi minime dubitemus maior est quippe scripturæ huius autoritas quam omnis humani ingenij capacitas. Sed animaduersum est à quibusdam, quod nec ego disimulandū puto, non frustra cū dixisset Deus: Fiat firmamentū in medio aquarū, & sit diuisio inter aquā & aquā, parū visum eē subiungere, & sic est factū, nisi adderetur, & fecit Deus firmamentū, & diuisit Deus inter aquā quæ erat super firmamentū, & inter aquā quæ erat sub firmamento: quod quidā sic intelligunt, ut personā patris declaratam esse dicāt, in eo q̄ scriptū est & dixit Deus, Fiat firmamentū in medio aquarū, & sit diuisio inter aquā & aquā: & sic factū est. Ac deinde ut intelligatur filius fecisse quod à patre dictū est ut fieret arbitrarē esse subnexū, & fecit Deus firmamentū, & diuisit Deus &c. Sed cū antea legi, & sic factū est: à quo intelligimus factū: Si à filio, quid opus erat iā dicere, & fecit Deus, & quæ sequuntur? Si autē q̄ scriptū est, & sic factū est: à p̄re intelleximus factū, nō iā pater dicit: & filius facit, & pōt aliquid p̄ facere sine filio, ut deinde filius nō hoc sed aliud similiter faciat, quod ē cōtra Catholicā fidē. Si aut illud de quo dicitur, & sic factum est, hoc idē fit cum itidem dicit, & fecit Deus: quid prohibet eundem

intelligere facere quod dixit, qui dixit ut fieret? An ē excepto eo q̄ dictū est, & sic factū est, tātūmodo in his verbis, quibus dī, & dixit Deus, fiat & postea dī, & fecit Deus p̄ris & filij personā volūt intelligi? Sed quæri adhuc potest, virū quasi iussisse filio patrē debeamus accipere in eo q̄ scriptū est, & dixit Deus, fiat? Sed cur scriptura non curauit ostēdere ēt personā spūs sancti? An ita Trinitas intelligit, & dixit Deus: Fiat, & fecit Deus? & vidit Deus quia bonum est? Sed non cōuenit vnitati Trinitatis, ut filius quasi iussus fecisse intelligatur, spūs autē sanctus nullo sibi iubente libere vidisse bonū esse q̄ factū est. Quibus. n. verbis iuberet p̄ ut faceret, cū ipse sit principale verbū patris, per quod facta sunt omnia? An eo ipso quod scriptū est, fiat firmamentū, hęc ipsa dictio verbū ēt p̄ris, vnigenitus filius, in quo sunt oīa q̄ creantur ēt antequā creentur, & quicquid in illo est vita est, & vita utiq; creaturæ, quia quicquid per eū factū est in ipso vita est, & vita utiq; creatrix, sub illo autē creatura. Aliter ergo in illo sunt ea q̄ p̄ illū facta sunt, q̄a regit & cōtinet ea: alter autē in illo sunt ea quæ ipse est. Ipse. n. vita est, q̄ ita in illo est ut ipse sit, qm̄ ipsa vita ē lux hominū. Quia ergo nihil creari posset siue ante tpa q̄ quidē nō est creatori cōæternū, siue ab exordio temporū, siue aliquo tpe, cuius creādi rō, si tū ratio recte dicit, nō in Dei verbo patri cōæterna vita uiuere: p̄p̄a scriptura priusquā insinuet vnāquāq; creaturā ex ordine quo cōditā dicit, respicit ad Dei verbū, prius ponens, & dixit Deus, fiat illud. Nō enim inuenit vllā causam rei creāde, quā in verbo Dei nō inuenit creari debuisse. Nō ergo Deus toties dixit, fiat illa vel illa creatura, quotiens in hoc libro reperitur, & dixit Deus. Vnū quippe verbū ille genuit in quo dixit omnia priusquā facta sūt singula: Sed eloquiū scribentis descendens ad paruulorum capacitātē, dum insinuat singulatim genera creaturarum, per singula respicit vnusquisq; generis æternam rationem in verbo Dei. Nec illa repetita, ille tū repetit, & dicit Deus. Si enim vellet prius dicere, factū est firmamentum in medio aquarum, ut esset diuisio inter aquam & aquam: si quis ab eo quæretet, quando factum esset, recte responderet, Dixit, Deus, fiat, id est, in verbo Dei patris æterno erat ut fieret. Inde ergo

ergo incipit narrare vnumquodq; factū, q̄ ē post facti narrationem quærenti quō factū sit, in reddenda rōne respondere deberet. Cū ergo audimus, & dixit Deus, fiat, intelligim⁹ q̄ in verbo Dei erat ut fieret: Cū uero audimus, & sic est factū: intelligimus factā creaturam non excessisse p̄scriptos in verbo Dei terminos generis sui. Cū uero audimus & uidit Deus quia bonū est: intelligimus in benignitate spūs, eius non quasi cognitum postea quā factū est placuisse, sed potius in ea bonitate placuisse ut maneret factū, vbi placebat ut fieret. Ac per hoc manet adhuc causa querendi, cur posteaquā dixit, & sic est factum: vbi perfectio operis iā indicatur, addidit & fecit Deus, cū eo ipso, q̄ ait, & dixit Deus, fiat illud, & sic est factū: iā intelligat id Deū dixisse in verbo suo & factū esse per uerbum eius, atq; ibi iā nō solū p̄ris, sed ēt filij possit apparere persona. Nā si p̄ ostendendam filij personā repetitur ac dī, & fecit Deus: nūquid ergo non per filiū cōgregauit aquā tertio die ut appareret arida, quia ibi nō dī, & fecit Deus cōgregari aquā, aut congregauit Deus aquā? Sed tū ēt ibi posteaquā dixit, & factū est sic: tunc repetiuit, dicens: & cōgregata est aqua q̄ est sub celo. Nunquid ēt lux non per filiū facta est, vbi prorsus nullo modo repetiuit? Potuit. n. & illic ita dicere, & dixit Deus, fiat lux, & sic est factū, & fecit Deus lucē, & uidit quia bona est: aut certe sicut in aquarū congregatione, ut nō diceret, & fecit Deus, sed tū iterū repeteret. Et dixit Deus, fiat lux, & sic est factum, & facta est lux, & uidit Deus lucē quia bona est. Sed nullo modo repetens posteaquā proposuit, & dixit Deus, fiat lux nihil aliud inculit nisi & facta est lux, ac deinceps de placita luce & diuisa à tenebris, & utroq; appellato noīb. suis, sine ulla repetitione narrauit. Quid sibi ergo vult in ceteris illa repetitio? An eo modo demonstratur primo die quo lux facta est, conditionē spiritualis & intellectualis creaturæ lucis appellatione intimari? In qua natura intelligūt oēs angeli sancti atq; uirtutes & p̄p̄a nō repetiuit factū posteaquā dixit, facta est lux, q̄a nō primo cognouit rōnalis creatura cōformationē suā, ac deinde formata est: sed in ipsa sua cōformatione cognouit, hoc est illustratione ueritatis ad quā conuersa formata est: cetera uero q̄ infra sunt ita creantur ut prius

fiant in cognitione rōnalis creaturæ, ac deinde in genere suo. Quapp lucis cōditio prius est in uerbo Dei scđm rationē qua cōdita est hoc est in cōæterna patris sapientia: ac deinde in ipsa lucis conditione secundū naturam qua cōdita est, illic non facta, sed genita, hic uero facta, quia ex informitate formata: & iō dixit Deus, fiat lux, & facta est lux: ut q̄ ibi erat in uerbo, hic esset in opere. Cōditio uero celi prius erat in uerbo Dei secundū genitam sapientiā: deinde facta est in creatura spiritali, hoc est in cognitione angelorū secundum creatā in illis sapientiā: deinde q̄ celū factū est, ut esset ēt ipsa celi creatura in gñe p̄prio: Sic & discretio uel species aquarū atq; terrarū, sic naturæ lignorū & herbarū, sic lumina celi, sic animantia orta ex aquis ac terra. Neq; n. sicut pecora solo sensu corporis uident angeli hęc sensibilia, si quo sensu tali utuntur: agnoscunt ea potius q̄ melius nouerunt interius in ipso Dei uerbo, à quo illuminantur ut sapienter uiuant, cū sit in eis lux q̄ primo facta est, si lucē spiritalē in illo die factā intelligamus. Quæadmodum ergo ratio qua creatura cōditur, prior est in uerbo Dei q̄ ipsa creatura q̄ cōditur: sic & eiusdē rationis cognitio prius fit in creatura intellectuali, q̄ peccato tenebrata nō est, ac deinde ipsa cognitio creaturæ postea in genere proprio. Neq; n. sicut nos ad percipiendam sapientiā proficiebant angeli, ut inuisibilia Dei per ea q̄ facta sunt intellecta conspicerent, qui ex quo facti sunt, ipsa uerbi æternitate sancta & pia cōtēplatione perfruuntur: atq; inde ista dispicientes, secundum id q̄ intus uidēt, uel recte facta approbāt, uel peccata improbāt. Nec mirū est, q̄ sanctis angelis suis in primā lucis conditione formatis prius Deus ostendebat q̄ erat deinceps creaturus. Neq; n. intellectū Dei nossent nisi quantū ipse mōstrasset. Quis. n. cognouit intellectū dñi, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Qm̄ ex ipso, & per ipsū, & in ipso sunt omnia. Ex ipso ergo discebāt angeli, cū in eis fieret cognitio creaturæ deinceps faciendæ, ac deinde fieret in genere proprio. Quapp iā luce facta, in qua intelligimus ab æterna luce formatā rōnalē creaturā, cū in ceteris creandis reb. audimus, & dixit Deus, fiat: intelligamus ad æternitātē uerbi Dei recurrentē scripturæ intētionē. Cum

1. sem. dī.
14. ca. 1.

Significatio Trinitatis. c. 61.
Gene. 1.

Cur eadē repetitur.
Gen. c. 8.

Rom. 1.

Rom. 1.

vero audiuius, & sic est factū: intelligamus in creatura intellectuā factā cognitionē rationis, quā in verbo Dei est, condendā creaturā: ut in ea natura prius quodāmodo facta sit, q̄ anteriore quodā motu in ipso Dei verbo prior faciendā esse cognouit: ut postremo cū audimus repeti ac dici, q̄ fecit Deus, iam intelligamus in suo genere fieri ipsam creaturā. Porro cum audimus: Et vidit Deus quia bonum est: intelligamus benignitati Dei placuisse q̄ factum est, ut pro modo sui generis maneret, q̄ placuit ut fieret, cū spūs Dei superferēbatur super aquā. Quari ēt solet q̄ forma & figura celi esse credenda sit scdm scripturas nostras. Multi. n. multū disputant de ijs reb. quas maiore prudentia nostri auctores omiserunt, ad beatā vitā non profuturas discētib. & occupantes q̄ peius est multū prolixā, & rebus salubrib. impendenda tēporū spatia. Quid. n. ad me pertinet, vtrū celū sicut sphaera vndiq; concludat terrā in media mundi mole libratā, an eā ex vna parte desuper velut discus operiat? Sed quia de fide agitur scripturarū, pp̄ illam causam quā non temel cōmemorauit: ne quisquā eloquia diuina non intelligēs, cū de his reb. tale aliquid vel inuenerit in libris nostris, vel ex illis audierit q̄ perceptis assertionibus aduersari videat, nullo modo eis cetera vtilia monentibus, vel narrantibus, vel prænunciātib. credat: breuiter dicendū est, de figura coeli hoc scisse auctores nostros q̄ veritas habet, sed spm̄ Dei qui per ipsos loquebatur noluisse ista docere hoīes nulli saluti profutura. Sed ait aliquis quō non est contrariū ijs qui figurā sphaeræ celo tribuunt, q̄ scriptū est in libris nostris: Qui extendit celū sicut pellē: Sit sanē contrariū, si falsum est q̄ illi dicunt: hoc. n. verū est q̄ diuina dicit autoritas, potius q̄ illud q̄ humana infirmitas conijcit. Sed si forte illud talib. illi documentis probare potuerint, ut dubitari inde non debeat, demonstrandū est hoc q̄ apud nos est de pelle dictū, veris illis rationib. non esse contrariū: alioquin contrarium erit ēt ipsi in alio loco scripturis nostris, vbi coelum dī velut camera esse suspensum. Quid. n. tā diuersum & sibimet aduersū q̄ planæ pellis extensio, & camera curua cōnexio? Quod si oportet, sicuti oportet, hæc duo sic intelligere, ut concordare vtrunque nec sibimet repugnare inueniatur: ita oportet

et ēt vtrumlibet horum illis non aduersari disputationib. si eas forte veras certa ratio declarauerit, quibus docetur celū sphaeræ figurā vndique esse conuexū, si tñ probatur. Et illa quidē apud nos camera similitudo, ēt secundū literam accepta, non impedit eos qui sphaeram dicunt. Bene quippe creditur scdm eā partem quā super nos est de coeli figura scripturā loqui voluisse. Si ergo sphaera non est, ex vna parte camera est, ex qua parte coelum terrā contegit: si autē sphaera est, vndique camera est. Sed illud q̄ de pelle dictū est, magis virget, ne non sphaeræ q̄ humanū est forte cōmentum, sed ipsi nostræ camera aduersum sit. Quid autē hic allegorice senserim, cōfessionū nostrarum liber tertiusdecimus habet. Siue igit ita ut ibi posui siue aliquo alio modo intelligendū sit coelum sicut pellis extensum, pp̄ molestos & nimios exactores expositionis ad literam, hoc dico, q̄ sicut arbitrator omnium sensib. patet: vtrunq; .n. fortasse & pellis & camera figurate intelligi potest, vtrūque autē ad literam quō possit, videndum est. Si. n. camera non solum curua, sed ēt plana recte dī: profecto & pellis non solum in planum, verum ēt in rotundum sinum extendit. Nam & vter sicut & vesica pellis est. De motu etiam coeli nonnulli fratres q̄onem mouent, vtrum stet an moueatur: quia si mouetur, inquit, quō firmamentum est? Si autē stat, quō sydera quæ in illo fixa creduntur, ab Oriente vsq; ad Occidentem circumeunt, Septentrionalib. breuiores gyros iuxta cardinē peragentibus, ut celum, si est aliud nobis occultus cardo ex alio vertice, sicut sphaera, si aut nullus aliud cardo est, velut discus rotari videatur? Quib. respondeo, multū subtilib. & laboriosis rationibus ista perquiri, ut vere percipiatur vtrū ita an non ita sit: quibus inuendis atq; tractādis, nec mihi iā tps est, nec illis esse debet, quos ad salutē suam & sanctæ ecclesiæ necessariam vtilitatem cupimus informari. Hoc sanē nouerint, nec nomen firmamenti cogere, ut stare coelum putemus: Firmamentum. n. non pp̄ stationem: sed pp̄ firmitatē, aut pp̄ intrāgressibilem terminū, superiorū & inferiorū aquarum vocatū intelligere licet: nec si veritas coelum stare persuaferit, impediri nos circuitu syderum ne hoc intelligere possimus: & ab ipsis quippe qui hoc curiosissime & otiosissime quaerunt

Congregatio aquarū. c. 11. Gen. 1.

runt inuentum est, ēt coelo non moto si sola sydera verterentur, fieri potuisse oīa quæ in ipsis syderū conuersionib. animaduersa atq; cōprehensa sunt. Et dixit Deus: congregetur aqua q̄ sub celo est in congregationē vnā, & appareat arida: & factum est sic, & cōgregata est aqua quæ sub coelo est in congregationē vnā, & apparuit arida: & vocauit Deus aridam terrā, & congregationes aquarū vocauit mare, & vidit Deus quia bonū est. Iam de hoc opere Dei pp̄ alterius rei quærendi necessitatē, in primo nostro uolumine satis tractauimus. Hic itaq; breuiter admonemus, ut quem forte non mouet quære, quā species aquarū terrarūq; creata sit, accipiat isto die non esse factū nisi ut se cernerentur hæc duo elementa inferiora. Quē uero mouet cur in dieb. facta sit lux & celū extra dies autē vel ante oēs dies aqua & terra, & cur ad Dei uerbu facta sint illa dicente Deo fiat: hæc autē dicente quidē Deo discreta, non autē Deo dicente facta inueniantur, habet q̄ salua fide intelligat, si id q̄ dictum est ante enumerationē dierū, terra erat inuisibilis & incōposita, cū cōmendarēt scriptura cuiusmodi terrā fecerat Deus, quia pdixerat, In principio fecit Deus celū & terrā: nihil aliud his uerbis q̄ materiae corporalis informitatē insinuare voluisse, eligens ea vltatius appellare q̄ obscurius. Si tñ tardo intellectui non subrepat ut materiam & speciē, quia uerbis scriptura separat, conetur duo hæc ēt tpe separare, tanquā prius fuerit materia, & ei tēporis interuallo interposito, postea sit addita species: cū Deus hæc simul creauerit, materiamq; formatā instituerit, cuius informitatē vltato, ut dixi, uocabulo uel terræ uel aquæ scriptura pdixit. Terra. n. & aqua ēt suis qualitātib. id existētia q̄ uidemus, tñ pp̄ facilem corruptionem propinquiora sunt eidem informitatē q̄ celestia corpora. Et quā per enumerationē dierum iā ex informi quæq; formata numerātur, & ex ista corporali materia iā factum celum narrauerat, cuius multū distat species à terrenis iam q̄ ex ea formandū in rerum infima parte restabat, uoluit sub his uerbis in rerū creatarum ordinē inferere, ut diceretur, fiat: non acceptura ista residua informitate talē speciē qualem acceperat celū, sed iam inferiorem & infirmiorē atq; informitati proximam: ut his potius uerbis, cum dī, cōgregentur aquæ

& appareat arida, acceperint hæc duo species proprias istas notissimas nobisq; tractabiles, aqua mobilē terra immobilē, & ideo de illa dictum est, congregetur: de hac appareat: aqua. n. est labiliter fluxa, terra stabiliter fixa. Et dixit Deus: Germinet terra herbā pabuli, ferentem semen secundū genus & secundū similitudinē, & lignū fructiferū faciens fructū, cuius semen sit in ipso secundū similitudinē suā super terram: Et factum est sic. Et produxit terra herbā pabuli, semen habentem secundū genus suū, & secundum similitudinē, & lignum fructiferum faciens fructū, cuius semen eius in eo sit secundū genus suū super terrā. Et uidit Deus quia bonū est, & facta est uespera, & factum est mane dies tertius. Hic moderamen ordinatoris aduertendū est, ut quā distincta quædam creatura est herbarū atq; lignorū ab specie terrarum & aquarum, ut in elementis numerari non possint, seorsum de illis diceretur ut exirent de terra, & seorsum illis redderentur illa solita, ut diceretur, Et factum est sic, ac deinde repereretur q̄ factum est: seorsum quoq; indicaretur Deū uidisse, quia bonū est: tñ quia fixa radicibus, continuatur terris & connectunt, ista quoq; ad eundem diē pertinere uoluerit. Et dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento coeli ut luceant super terrā in inchoationem diei & noctis, & ut diuidant inter diem & noctem, & sint in signa & tpa, & in dies & in annos, & sint in splendorem in firmamento coeli, ut luceant super terram. Et factum est sic. Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius in inchoationē diei, luminare minus in inchoationē noctis, & stellas: & posuit eas Deus in firmamento coeli, ut luceant super terrā, & ut sint in inchoationē diei & noctis, & ut diuidant inter lucem & tenebras. Et uidit Deus quia bonū est. Et facta est uespera, & factū est mane dies quartus. In hoc quarto die quærendum est, quid sibi uelit ista ordinatio, ut prius uel fieret uel fecernerentur aqua & terra, priusq; terra germinaret q̄ in celo sydera fierent. Neq; .n. possumus dicere electa esse quæq; meliora, quib. dierū series ita distingueretur, ut finis & mediū maxime ornatius eminent. Septē quippe dierū mediū quartus est. Occurrit. n. illud quia septimo die nō est facta ulla creatura. An forte lux primi diei magis rñdet ad quietem

Herbae et ligna fructifera. Cap. 12.

Luminaria die quarto. Cap. 13. Gen. 1.

L

Figura coeli. c. 9.

1. Gen. dī. 14. c. 3.

Ps. 105.

Cap. 11.

Annus leij. mensis. Cap. 13.

G

quietem diei septimi, ut eo modo concinentibus finibus iste ordo texatur, eminentibus de medio luminibus celi? Sed si primus dies septimo concinit, debet ergo & secundus sexto concinere. Quid autem simile habet firmamentum celi cum hodie factum ad imaginem Dei? An quia celum totam superiorem mundi partem occupat, & homini in tota inferiori parte dandi tributa est? Sed quod agimus de pecoribus & de bestiis, quas ipso die sexto in suo genere terra produxit? Quae illis cum caelo potest esse collatio? An potius quam primum facta intelligitur lucis nomine spiritualis creaturae formatio, consequens erat ut corporalis quoque creatura, in mundo iste visibilis fieret: qui factus est biduo propter duas partes suas maximas, quibus constat uniuersus mundus, caelum, scilicet & terram: secundum hanc rationis collationem, quae & ipsa uniuersa creatura spiritualis & corporalis, saepe coelum & terra nominatur: ita ut globus quoque iste turbulentioris aeris terrenae parti deputetur: exhalationibus quippe humidis corporascit, si quid vero tranquillum aeris est ubi ventosi atque procellosi motus non possunt existeret, ad coelestem partem pertineat. Post hanc uniuersitatem molis corporeae fabricatam, quae uno loco tota est quo locatus est mundus, consequens erat ut impleteretur partibus intra uniuersum, quae de loco in locum congruis motibus agerentur, cuius generis herbae atque arbores non sunt: Radicibus quippe ista fixa sunt terrae: & quauis habeant motus incrementorum suorum, de locis tamen propriis non mouentur nisi suis, sed ubi fixa sunt, illic aluntur & crescunt: propea magis pertinent ad terram quam ad genera rerum quae in aquis & terris mouentur. Quia ergo visibili mundo constituendo, hoc est caelo & terrae, duo sunt attributi dies, restat ut his mobilibus & visibilibus partibus quae creantur intra illud, tres dies reliqui deputentur. Et quia sicut prius coelum factum est, ita prius est ornandum homini partibus suis, quarto die fiunt sidera, quibus super terram lucentibus habitatio quoque illustratur inferior, ne habitatores eius in habitatione tenebrosam inducantur: & ideo quae infirma corpora inferiorum habitatorum, succedente motibus quiete reparantur, factum est ut circueunte Sole, diei noctisque vicissitudine, propter vicissitudinem dormiendi & vigilandi poterentur: nox vero illa non indecora remaneret, sed Luna ac siderum luce, & ipsos consolaretur

hoies quibus plerumque operandi est est nocturna necessitas, & quibusdam animalibus quae lucem Solis ferre non possunt ad sufficientiam temperare. Illud autem quod dictum est: Ut sint in signa & tempora, & in dies & in annos: quis non videat quod obsecure positum sit quarto die cepisse tempora, quasi superius triduum sine tempore praeterire potuerit? Quis ergo anno penetret, quo illi tres dies transferantur antequam inciperent tempora, quae quarto die dicuntur incipere: vel utrum omnino transferantur dies illi? An circa speciem factae rei dies appellatus sit, & circa priuationem nox ut nondum specie formata materia nox dicta sit, unde formanda erant caetera: sicut potest quamuis in rebus formatis, intelligi tamen in ipsa mutabilitate informitas materiae, non enim spatij vel locorum quasi remotior, vel temporum quasi anterior discerni potest? An potius in ipsa re facta atque formata eadem mutabilitas, hoc est definiendi, ut ita dixerim, possibilitas, nox appellata sit, quia inest in rebus factis et si non mutantur, posse mutari? Vespera autem & mane non quasi per temporis praeritionem & aduentum, sed per quandam terminum, quo intelligitur quousque sit naturae proprius modus, & unde sit naturae alterius consequenter exordium, An aliqua ratio sit horum verborum diligentius vestiganda? Quis in tantum secretum facile irrumperet, & quae signa dicat, cum dicit de sideribus, & sint in signa? Neque enim illa dicit quae obseruare vanitatis est, sed utriusque utilia & huius vitae vsum necessaria, quae vel nauae obseruant in gubernando, vel omnes homines ad prudendas aeris qualitates per aestatem & hyemem, & autumnalem vernaemque temperiem. Et nimirum haec vocat tempora, quae per sidera fiunt, non spatia morarum, sed vicissitudines affectionum caeli huius. Nam si quis vel corporalis vel spiritualis motus conditionem istorum luminarium praecessit, ut aliquid a futura expectatione per praesens in praeteritum traiceret, sine tempore esse non potuit. Et quod obtineat non fuisse nisi ab exordio siderum conditorum? Sed certe horum & dies & anni quos vitate nouimus, non fierent nisi motibus siderum. Itaque si hoc modo intelligamus tempora, dies & annos, ut tempora articulos quosdam quos per horologia computamus, vel in caelo notissimos, cum ab Oriente usque ad Meridianam altitudinem Sol insurgit, atque inde rursus usque in Occidentem vergit, ut possit

possit deinceps aduerti vel Luna vel aliquid sidus ab Oriente statim post occasum solis emergere: quod item cum ad mediam caeli venerit altitudinem, medium noctis indidet, tunc scilicet occidit cum Sole redeunte fit mane: dies autem totos solis ab Oriente usque ad Occidentem circumit: annos vero vel istos vscatos solis anfractus, non cum ad Orientem quod quotidie facit, sed cum ad eadem loca siderum redit, quod non facit nisi peractis tredecim sexaginta quinque diebus & sex horis, id est quadrante totius diei quae pars quater ducta, cogit interponi unum diem, quem Romani bissextum vocant, ut ad eundem circumitum redeatur: vel etiam maiores & occultiores annos: nam completis aliorum siderum spatij maiores anni fieri dicuntur. Si ergo ita intelligamus tempora, dies, & annos, nemo dubitat haec sideribus & luminaribus fieri. Ita enim positum est, ut incertum sit utrum ad omnia sidera pertineat quod dictum est: Sint in signa & tempora, & in dies & in annos: in signa & tempora ad caetera, dies vero & anni ad Solem tantummodo. Qualis etiam Luna facta sit, multi loquacissime inquirunt atque utinam inquirere loquantur, ac non potius docere conantes. Dicunt enim ideo plenam factam, quia non decebat, ut Deus imperfectum aliquid illo die faceret in sideribus quo scriptum est, quod facta sunt sidera. Qui autem resistunt, dicunt: Ipsa ergo debuit prima Luna dici, non quartadecima, quae enim incipit ita enumerare? Ego autem medius inter istos ita sum, ut neutrum asseram, sed plane dicam, siue plenam Lunam Deus fecerit, fecisse perfectam. Ipsarum enim naturarum est Deus author & conditor. Omnis autem res quicquid progressu naturali per tempora congrua quodammodo prodit atque explicat, et ante continebat occultum, et si non specie vel mole corporis sui, tamen ratione naturae. Nisi forte arbor quae per hyemem pomis vacua folijsque nudata est, tunc imperfecta dicenda est: aut vero in primordiis etiam suis cum adhuc nullum fructum dedisset, imperfecta erat illa natura. Quod non tantum de arbore, sed nec de ipso eius semine recte diceretur, ubi omnia quae progressu temporis quodammodo procedunt, modis inuisibilibus latent: quanquam si aliquid Deus imperfectum fecisse diceret, quod deinde ipse perficeret, quid reprehensionis haberet ista sententia? Iure autem displiceret, si id quod ab illo inchoatum esset: ab alio diceret

esse perfectum. Qui ergo de terra non quaerunt quam fecit Deus, cum in principio fecit Deus caelum & terram, quia inuisibilis erat & incomposita, & postea tertio de conspicua reddidit atque componitur, quid sibi de Luna tenebras facit quaestionem? Aut si quid de terra dictum est, non temporis interuallo, cum simul Deus res con-
F
creauerit, sed narrationis distributione intelligunt dictum: cur in hoc quod est oculis videri potest, non intuentur integrum corpus habere Lunam, & tota sua rotunditate perfectam, et cum lumine corniculato, siue incipiens ad terras lucere, siue desinens fulget? Si ergo lumen in ea crescit vel perficitur vel minuitur, non luminare ipsum, sed illud quod accenditur variatur. Si autem ex una sphaerula sua parte semper lucet, sed dum eam partem conuertit ad terram, donec totam conuertat, quae a prima usque ad quartadecimam sit, crescere videtur, semper est plena, sed terrae habitatoribus non semper apparet. Haec eadem ratio est. & si Solis radijs illustratur. Non enim potest etiam sic cum Soli proxima est, nisi cornibus lucidis apparere: quae caetera pars quae tota in orbem illustratur, non est ad terras ut videri possit nisi cum soli contraria est ut totum terris appareat quod eis illuminatur. Non desunt tamen qui non eo se arbitrari dicunt, Lunam primitus a Deo quartadecimam factam, quae plena facta credenda est, sed quia in scripturis Dei verba sic habet, Lunam factam inchoationem noctis, tunc autem in noctis exordio uidebatur cum plena est. Alias vero & per diem incipit uideri ante plenitudinem, & in progressu noctis, tanto ampliore, quanto minuitur. Sed qui per inchoationem noctis non intelligit nisi principatum, nam & hoc Graecum uerbum magis indicat cum dictum est ἀρχὴν, & in Psalmis apertius scriptum est, Sol in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis, non cogitur a quartadecima numerare & credere Lunam factam primo esse, non primam. Quae etiam sollet, utrum caeli luminaria ista conspicua id est Sol & Luna & stellae equaliter fulgeant, sed quod diuersis interuallis distent a terra propterea diuersa claritate magis minusque nostris oculis appareant. Et de Luna quidem qui haec dicunt, non dubitant minus eam lucere quam Solem, a quo etiam perhibent eam illustrari. Multas autem stellas uel aequales soli uel et maiores audet dicere, sed longius positas paruas uideri. Et nobis quidem potest fortasse sufficere, quod quoquomodo

Gene. 1.

F

Luna

Cap. 15.

Ps. 135.

An sidera
rae quali
ter ful-
geant. c. 16

G

modo se ista res habeat, scimus artifice Deo condita sydera: quanquam teneamus auctoritate Apostolica dictum. Alia gloria solis, alia gloria lune, & alia gloria stellarum: stella enim a stella differt in gloria. Sed quia possunt adhuc dicere, et si non resistant Apostolo, differunt quidem in gloria, sed ad oculos terrenorum: aut quia hoc propter resurrectionem similitudine dicebat Apostolus, qui non utique ad oculos aliter erunt, & in se aliter: differunt quidem in seipsis sydera in gloria, sed tamen nonnulla sunt et sole maiora: ipsi viderint quemadmodum soli tanta magnam tribuant principatum, ut eum radijs suis quasi stellas, & eas quidem principales, quibus amplius isti quam ceteris supplicant, & tenere dicant & retro agere a cursu proprio. Non enim sit verisimile, maiores autem et aequales violentia radiorum eius posse superari. Aut si superiores signorum stellas vel septemtrionum maiores esse asserunt, quare nihil tale a sole patiuntur, cur istas per signa circumeuntes amplius venerantur? Cur eas signorum dominas perhibent? Et si enim regradationes istas syderum, vel fortasse tarditates, non a sole fieri quisque contendit, sed alijs occultioribus causis: soli tamen istos in suis deliramentis, quibus vim factorum a veritate deum suspicantur, precipuam tribuere potestate ex libris eorum certe manifestum est. Sed dicant quod volunt de celo alieni in patre qui est in celis. Nobis autem de intervallis & magnitudine syderum subtilius aliquid querere, talique inquisitionibus grauioribus & melioribus necessarium tempus impedere, nec expedit nec congruit. Et melius credimus ea esse ceteris maiora luminaria, quam sancta scriptura ita commendat, Et fecit Deus duo luminaria magna: quae tamen non sunt aequalia. Nam consequenter dicit cum ea ceteris praeposuerit, inter seipsa differre. Aut enim luminare maius in inchoatione diei, & luminare minus in inchoationem noctis. Certe, non vel hoc concedant oculis nostris, ut ea manifestum sit amplius ceteris lucere super terram, nec diem clarere nisi luce solis, nec noctem tot stellis a parentibus ita luce re si luna desit, quemadmodum praesentia illius illustratur. De fatibus autem syderum qualeslibet eorum argutias, & quasi de mathefi documento rura experimeta, quae illi apotelesmata vocant, omnino a nostrae fidei sanitate respiciamus: talibus enim disputationibus etiam orandi cau-

fas nobis auferre conantur, & impia perueritate in malis factis quam rectissime reprehendunt ingerunt, accusandum potius Deum auctorem syderum quam hominum scelera. Sed quod astra nostrae non sint natura corporibus nec quidem celestibus subditae, audiant & Philosophos suos: quia vero terrenis corporibus, illa corpora superiora non ad ea quae ipsi tractant potentiora sunt, vel hinc aliquando cognoscant, quia cum multa corpora diversorum generum, vel animantium, vel herbarum & arborum, uno simul puncto temporis seminantur, unoque puncto tempore innumerabiliter multa nascuntur, non tamen diversis, sed et ipsae terrarum locis tantae sunt varietates in progressibus, in actibus, & possessionibus eorum, ut vere isti sicut dicitur perdant sydera, si ista considerent. Quid autem insulsius & hebetius, quam cum istis rebus coniunguntur, dicere ad solos homines sibi subiiciendos fatale stellarum pertinere rationem, in quibus tamen et ipsi de geminis conuincuntur quorum diuersa viuendum, diuersa felicitum vel infelicitum, diuersaque morientium, eadem plerumque constellationes accipiunt? Quia etiam interfuit aliquid cum de vtero funderentur, in nonnullis tamen tantum interest, quantum ab istis comprehendere computationem non possit. Manus sequentis Iacob dum nascerentur, inuenta est pedem fratris praecedentis tenens, ut quaedam sic nati sunt ut quasi vnus infans induplum prolixior nasci videretur. Horum certe constellationes quas appellant, nullo modo dispares esse potuerunt. Quid ergo, vanius quam ut illas constellationes intuens Mathematicus, ad eundem horoscopum & ad eandem Lunam diceret unum eorum a matre dilectum, alterum non dilectum? Si enim aliud diceret, falsum profecto diceret. Si autem hoc diceret, verum quidem, sed non secundum suorum librorum ineptas cautionulas diceret. Quod si huic historiae, quia de nostris profertur, nolunt credere, num quid & naturam rerum delere possunt? Cum ergo se minime falli dicant si horam conceptionis inuenerint, saltem sinant homines non dedignentur conceptum considerare geminorum. Ideoque fatendum est, quando ab istis vera dicuntur, instinctu quodam occultissimo dici, quem nescientes humanae mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, spirituum seductorum operatio est: quibus quaedam vera de temporalibus rebus

Gen. 1.

Mathematici. Cap. 17

bus nosse permittitur, partim quia subtilioris sensus acumine, partim quia corporibus subtilioribus vigent, partim experientia callidioribus pro magna longitudine vitae, partim a sanctis angelis quae ipsi ab omnipotente Deo discunt et iussu eius sibi reuelantibus, qui merita humana occultissimam iustitiae sinceritate distribuit. Aliqui autem ipsi de nephadi spiritus et qui ipsi facturi sunt: velut diuinando praedicunt. Quapropter bono christiano, siue Mathematici, siue quilibet impie diuinantium, maxime dicentes vera cauendi sunt, ne consortio demoniorum animam deceptam, pacto quodam societatis irretiant. Solet et queri, utrum coeli luminaria ista conspicua corpora sola sint, an habeant rectores quosdam spiritus suos: & si habent, utrum ab eis et vitaliter inspicient, sicut animantur carnes praesentia animalium, an sola sine ulla permixtione praesentia. Quod licet in praesentia facile non possit comprehendi, arbitror tamen in processu tractandarum scripturarum opportunitate loca posse occurrere, ubi nobis de hac re secundum sanctae auctoritatis literas, & si non ostendere certum aliquid, tamen credere licebit. Nunc autem seruata semper moderatione pietatis grauitatis, nihil credere de re obscura temere debemus, ne forte quod postea veritas patefecerit, quis libris sanctis siue testi ueteris siue noui, nullo modo esse possit aduersum, tamen propter amoris nostri erroris oderimus. Nunc ad librum operis nostri iam tertium transeamus.

Luminaria an retores habeant. Cap. 18.

D. AVRELI AVGVSTINI de Genesi ad literam.

LIBER TERTIVS.

Aer et aqua. Gen. 1.

Dixit Deus: Educant aquae reptilia animarum viuarum, & uolantia super terram, & secundum firmamentum caeli. Et factum est sic. Et fecit Deus cetos magnos & omne animal reptilium quae eduxerunt aquae secundum genus eorum. Et omne uolatile pennatum secundum genus suum. Et vidit Deus, quae bona sunt, & benedixit ea Deus dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas in mari, & uolantia multiplicentur super terram: & facta est uespera & factum est mane dies quartus. Nunc in inferiore parte mundi ea quae spiritu mouentur fiunt, & primum aquarum, quae

aeris qualitatis proximum elementum est: quia huic caelo in quo sunt luminaria ita uicinus est aer, ut & ipse caeli nomen acceperit, sed nescio utrum et firmamentum possit uocari. Dicuntur autem caeli pluraliter in una eademque re quae de unum caelum. Nam cum in hoc libro singulari numero dicatur caelum quod diuidit inter aquas quae supra, & easdem quae infra sunt, in illo tamen Psalmo: Et aquae, inquit, quae super caelos sunt laudent nomen domini. Et caelos caelorum si bene intelligamus, sydereos aereorum tanquam superiores inferiorum, & hos in eodem Psalmo accipimus ubi dictum est: Laudate eum caeli caelorum: satis apparet hunc aerem non solum caelum, sed et caelos dici: sicut dominus & terra, & aliud significatur quam illa quae singulariter terra dicitur, quoniam dicimus orbem terrarum, & orbem terrae. Hos et aereos caelos quondam perijisse diluuium in quadam earum, quae canonice appellantur, epistola legimus. Neque enim humida illa natura quae ita concreuerat, ut cubitis quindecim altissimorum montium transscenderet uertices, potuit ad sydera peruenire. Sed quia huius aeris humidioris in quo aues uolunt, vel tota uel prope tota spatia compleuerat, perijisse qui fuerat caelos in illa epistola scribitur. Quod nescio quemadmodum possit intelligi, nisi in aquarum naturam pinguioris huius aeris qualitate conuersa: alioquin non perierunt tunc isti caeli, sed sublimius erecti sunt, cum locum eorum aqua occuparet. Itaque facilius eos secundum illius epistolae auctoritatem credimus perijisse, & alios sicut ibi scribitur repositos extenuatis uidelicet exhalationibus. Quae sic erectos, ut eis superioris caeli natura loco succederet. Oportebat itaque ut in creaturis habitatoribus inferioris huius mundi partis, quae saepe terrae nomine tota commemoratur, prius perduceretur ex aquis animalia, postea uero de terra: quod ita fit aeri aqua similis, ut eius exhalationibus pinguescere probeat, ut & spiritum procellae faciat, uentum, & nubila contrahat, & possit uolatus animi sustinere. Quapropter et si uerum dixit quidam secularium Poetarum: Nubes excedit Olympus, & pacem summam tenent: quia perhibet in Olympi uertice aer esse tam tenuis, ut neque nubibus obumbrat, neque turbetur uento, neque sustentare aliter possit, neque ipsos qui forte ascenderint homines crassioris aerae spiritu alere, sicut in isto aere consueuerunt, & tamen & ipse aer est, unde aquis uicina qualitate

Pf. 148.

B

Caelos perijisse a quo. Iude. 1. Gen. 7.

C

Lucanus lib. 2. Pharsaliae.

tate diffunditur, & propterea ipse quoque in humidam naturam conuersus diluuij pe creditur. Neq; n. arbitradū est aliquid de spatijs syderei celi vlturpare, cū omnes et altissimos montes aqua * trāscenderit. Quanquā de cōuersione elementorū et inter ipsos qui hęc otiosa cura subtili sime perscrutati sunt, nō parua qō est. Alij. n. dicunt omnia in omnia posse mutari atq; conuerti. Alij vero esse aliquid omnino proprium singulis perhibent elementis, q̄ in alterius elementi qualitatem nullo modo vertat. Vnde fortassis suo loco si dñs voluerit diligentius disputabimus: nūc autē q̄ ad præsētē sermonē attinet, hic cōmemoranda existimaui, vt intelligamus seruacū esse ordinē rerū, quo prius oportuit aquarū animalia q̄ terrarū narrare creata. Nec vllō modo arbitrandum est prætēmissum esse in hac scriptura vllū mundi huius elementum, cū quatuor notissimis eū constare persuasū sit, quia vī hinc cælum & aquā & terram cōmemorare, de aere autē tacere. Conuetudo quippe nostrarū scripturarū est, aut celi, aut terræ nomine mundū appellare, aut interdū addere & mare. Aut itaq; vel ad cælum pertinere intelligitur, si qua sunt in eius superioribus partibus tranquillissima & pacatissima spatia: vel ad terram pp hunc turbulentū & caliginosū locū, qui humida exhalatione pinguescit, quāuis & ipse sēpius celi nomine nuncupetur: ac per hoc non scriptū est, Producant aqua reptilia animarū viuarum, & producat aer volatilia volantia super terrā, sed vtrūq; hoc animantiū genus ex aquis productū esse narratur. Quicquid ergo aquarū siue labiliter vndosū & fluidū est siue vaporaliter tenuatū atque suspensū, vt illud reptilibus animarū viuarum, hoc volatilibus appareat distributū, vtrūq; tñ humidæ naturæ deputatur. Ideoq; sunt et qui absurdissima consideratione quinq; istos manifestissimos corporis sensus secundū quatuor vltimate elementa ista distinguat, vt oculos ad ignē, aures ad aerē dicant pertinere. Olfaciēdi autē gustūdiq; sensum naturæ humidæ attribuūt: & olfactū quidē istis exhalationibus humidis quibus crassatur hoc spatium in quo aues volitant; gustū vero istis fluxibilibus & corpulentis humoribus. Nā quæcunq; in ore sapiunt ipsius oris humori cōmiscetur, vt sapiant, et si arida cū acciperentur fuisse videantur. Ignis

tñ omnia penetrat, vt motū in eis faciat. Nam & humor priuatione caloris congelascit, & cū possint frigescere cetera elementa, ignis frigescere non potest: facilius quippe extinguitur vt ignis non sit, q̄ frigidus maneat, aut sit alicuius frigidi contactu tepidior. Tactus autē qui est quintus in sensibus terreno elemento magis cōgruit proinde per totū corpus animantis q̄ maxime est terra est, quæque tacta sentiuntur. Dicunt et nec videri sine igne posse aliquid nec tangi sine terra. Ac per hoc elementa oīa in omnibus inesse, sed vnum quodq; eorū ex eo q̄ amplius habet accepisse vocabulū. Ideo autē caloris priuatione cū corpus nimie frigescit obrundi sensum, quia motus pigrescit q̄ ex calore inest corpori, dū ignis aerē, & aer humida, & humor terrea quæq; afficit subtilioribus. s. crassiora penetrantibus. Quāto autē quicquid subtilius est in natura corporali, tāto est vicinius naturæ spiritali, quāuis longe distante genere, quicquid illud corpus est, illud non est. Ac per hoc quā sentire non est corporis sed animæ per corpus, licet acute differatur secundū diuersitatem corporum elementorū sensus esse corporis distributos, anima tñ cui sentiendi vis inest cū corporea non sit, per subtilius corpus agitatur vigorē sentiēdi. Inchoat itaq; motū in omnibus sensibus à subtilitate ignis sed non in omnibus ad idem peruenit. In visu. n. peruenit represso calore vsq; ad eius lucem. In auditu vsq; ad liquidiorē aerem calore ignis penetrat. In olfactu autē transit aerem purum, & peruenit vsq; ad humidam exhalationem, vnde crassior hęc aura subsistit. In gustu autē transit & peruenit vsque ad humorem corpulentiorē: quo et penetrato atque traiecto, cū ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi vltimum sensum agit. Non igitur ignorabat naturas elementorum eorumq; ordinē, qui cū visibilium quæ intra mundum in elementis natura mouentur conditionē introduceret, prius cælestia luminaria, deinde aquarū animalia, terrarum autē postrema narrauit: non q̄ aerem prætēmisserit, sed q̄ purissimi & quietissimi aeris vbi volare aues non posse dicuntur, si qua sunt spatia coelo superiori coniunguntur, & coeli nuncupatione in scripturis ad superiorem mundi partē pertinere intelliguntur, vt terræ nomine vniuersaliter hoc totū significetur, ex quo incipit deorsū

al. l. rras-
ce nteret.
Cōmūt.
tio elemē
torū.
Cap. 3.

li. 22. de
cimi. Dei.
Cap. 11.

Quinque
sensus ad
quatuor
elementa
refertur.
Cap. 4.

versus, ignis, grādo, nix, glacies, spūs tēpe-
tis, & oēs abyssi, donec perueniatur ad ari-
dā, quæ proprio nomine terra dicit, Aer ita
que ille superior, siue quod ad cælestē mūdi
pertinet partē, siue quod nullū habet visibile
habitorē, de qualibus nunc sermo narra-
tis est, neq; prætēmissus est de cælo nomina-
to, neq; annumeratus est in creandis anima-
libus: iste vero inferior cui excipit exhalationes
humidas maris ac terræ, ad sustinendas aues
quodāmodo crassatur, nō nisi ex a-
quis accipit animalia. Quod. n. eius humidū
est, hoc portat alitū corpora, quæ ita nitenti
pennis volātes quæadmodū pisces quibusdā
suis alis natantes. Proinde sciēter tanquā spi-
ritus Dei qui scribenti aderat, ex aquis dicit
producta volatilia. Aquarū enim natura bipar-
titū locū sortita est: inferiorē scilicet in
vnda labili, superiorē vero in aura stabili, Il-
lū deputatū natantibus, istū volatilibus, Sicut
huic elemento cōgruos duos etiā sensus ani-
malibus datos videmus, olfactū explorādis
vaporibus, gustū explorādis liquoribus. Quod
enim ad tactū aquas ventosq; sentimus, hoc
est quod terra solida in omnibus admiscetur
elementis, sed in crassioribus sentitur ampli-
us ita vt iā tangendo contrectari valeat. Ideoq;
& ista in duabus maxime mūdi partibus ge-
neraliter celi & terræ noīe cōplectuntur. Si-
cut ille psalmus ostendit, oīa superiora ab il-
lo principio enumerās, Laudate dominū de
cælis: omniaq; inferiora ab alio principio,
Laudate dñm de terra: vbi & spūs tēpestatis
& oēs abyssi nominantur & ignis iste q̄ vrit
tangētē, quia de terrenis & humidis humo-
ribus ita existit vt subinde vertatur in aliud
elementū et quauis naturæ suæ sursum nitē-
do indicet appetitū, in cælestē tamen supe-
riorē tranquillitatē nō possit euadere, q̄a mul-
to aere superatus & in eū cōuersus extingui-
tur, ac p hoc in ista rerū parte corruptibilior
re atq; pigriore turbulentis motibus agitatur ad
tēperandū eius rigorē, & ad vsus terroresq;
mortalium. Quia ergo et tactū qui ad terram
pprie pertinet, sentiiri possunt & fluctūs vn-
darū & flatus aurarū, propterea ipsa quoq;
aquatiliū animalium corpora & terrenis ve-
scunt, & maxime aues in terra et requiescūt,
sestus quoq; propagāt: pars enim humoris q̄
vaporaliter exhalatur, etiā super terras extē-
ditur. Ideoq; cum dixisset scriptura, Educāt

aque reptilia animarū viuarū, & volatilia in-
quit, super terrā: addidit sanē dicens, secundū
firmamentū celi, in quo potest aliquanto ma-
nifestius apparere illud quod antea videbat
obscurū. Nō enim ait, in firmamento celi, si-
cut de luminaribus, sed volantia, inquit, super
terrā, secundū firmamentū celi: qui videlicet
hoc caliginosū & humidū spatium in quo
aues volant, illi spatio contiguū est vbi vola-
re nō pnt, quod iā merito tranquillitatis &
quietis pertinet ad firmamentū celi. In cælo
ergo volāt aues, sed in itto, q̄ ille psalmus et
terræ nomine includit: propter q̄ cælū vocā-
tur multis locis volatilia celi, nō tñ in firma-
mento, sed secundū firmamentum. Nonnul-
li putāt propter sensus tarditatē animalia nō
animā viuā, sed reptilia animarū viuarū ap-
pellata: sed si propterea sic appellaretur, aui-
bus daretur nomen animæ viuæ. Cū vero &
ipsa volatilia dicta sunt sicut ista reptilia, vt
subaudiatur animarū viuarū: fatendū est, vt
arbitror, ita dictū, ac si diceretur, quæ sunt in
animabus viuīs reptilia & volatilia: sicut di-
ci posset ignobilia hominū, vt intelligerem⁹
quicunq; sunt in hominibus ignobiles: quāq;
enim sunt & animalia terrestria quæ repunt
super terrā, tñ ex multo maiore numero pe-
dibus mouentur, & tā pauca fortasse in ter-
ris repunt, quā pauca in aquis gradiuntur.
Nonnulli autē putauerūt, ppter ea nō animam
viuā, sed reptilia animarū viuarū pisces esse
appellatos, q̄ eis memoria nulla sit, vel ali-
qua vitā velut rationi vicinior. Sed fallit eos
experientia minor. Nā quidā scripserūt quæ
animaduertere potuerūt in viuarijs piscium
multa miranda. Sed etiam si fallā scripserūt
forte memoriā tamē pisces habere certissi-
mū est. Quod ipse sum expertus. & experi-
tur qui possunt & volūt. Nō fons quidā ma-
gnus Bullēsiū regionū, ferē plenus ē pisciū.
solēt autē hoīes desuper intuetes eis aliquid
iacere, q̄ sibi vel pręripiant cōfluentes, vel
inter se deripiant concertates. Quo passu af-
suefacti, deambulantes super orā fontis ho-
minibus, ipsi quoq; cū eis congregati natā-
do eūt & redeūt, expectantes vt inde aliqd ta-
cēt quorū præsentia sentiunt. Nō itaq; fru-
stra mihi videtur aquarū animalia sic appel-
lata reptilia quæadmodū & aues volatilia: nā
si uel nulla memoria, vel sensus tardior, aut
uiuæ nomē repulisset à piscibus, uolatilibus
certē

Pf. 148.
Infra.
cap. 7.

Aquarū
natura
duplex.
cap. 7.

Pf. 148.

Gen. 1.

Animas
lia terre-
stria &
aquatica.
cap. 8.

Quod pi-
sces me-
moria nō
sunt exper-
tes oīum.

Quidquid
da philoso
phi cuius
elemento
su. anim.
lia distri
buerunt.
cap 9.

certè adhiberetur, quorū vita in oculis no-
stris est, memoratu garrula, & in nidis con-
struendis educandisq; sc̄tibus solertissima.
Nec ignoro, ita quosdā Philosophos sua cu-
iūq; elemēti distribuisse animalia, ut terrena
esse dicerēt, nō tantū quæ in terra repūt atq;
gradiūtur, sed aues ēt, q̄ & ipsæ in terra rege-
scāt, volando fatigatæ. Aerea vero aſalia de-
mones esse cęlestia Deos, quorū quidē nos
partim luminaria partim angelos dicimus,
Itidē tñ aq; pisces, & sui generis beluas attri-
buūt, ut nullū elemētis suis animalib. vacet:
quasi vero sub aquis terra nō sit, aut probare
possint pisces nō in terra requiescere ad re-
parādas natādī vireæ, sicut volādī aues. Et si
forte rarius pisces id faciunt, q̄ ad gestanda
M corpora sit vnda q̄ aura validior, ita ut terre-
na quoq; animalia natātia ferat, siue vsu do-
cta, ut hoīes, siue natura, ut quadrupedia vel
serpētes. Aut si propterea nō putant, quia nō
inſunt pedes piscibus, nec phocæ aquarum
sūt, nec colubri cochleæq; terrarū: nā & illę
pedes habēt, & hæc genera sine vllis pedib.
nō dico requiescūt in terra, sed ab ea vix aut
nunquā recedūt. Dracones aut sine pedibus
& in sp̄luncis requiescere, & in aerē sustol-
li perhibentur: qui quanquā nō facile notī
sint, literę, tamē, non tantū nostræ, sed ēt gen-
tiliū nequaquā de istorum animantiū genere
tacuerūt. Quapropter etiā demones aerea
sunt animalia, quoniā corporū aere orum
Dæmones
aer, terræ
Cap. 10.
2. sen. di.
8 cap. 1.

eius vocabulo nuncupatur. In qua fortassis
parte si fuerūt ante trāsgresionē suā, transf-
gressores angeli cū Principe suo nūc diabolo,
Io, tunc archāgelo. Nā nōnulli nostri, non
eos putāt cęlestes vel supercęlestes angelos
fuisse, nō mirū si post peccatū in hęc sunt de-
trusi caliginē, vbi tñ & aer sit, & humore te-
nuī contextatur, qui cōmotus vētos vehemē-
tius cōcitatus ērignes & tonitrua, & contra-
ctus nūbila, & cōspissatus pluuiā, & conge-
lantib. nubilis niuē, & turbulentiū cōgelātū
bus dęstribus nubilis grādinē, & distentus
serenū facit, occultis imperijs & opere Deid
fummis ad infima vniuersa quę creauit ad
ministrātis. Vnde & in illo Psalmo cū cōme-
morata essent, ignis, grādo, nix, glacies, sp̄s
tempestatis: ne talia sine prouidentia diuina
fieri moueriq; putarentur, continuo subie-
cit, q̄ faciunt verbū eius. Si aut trāsgressores
illi antequā trāsgrederētur cęlestia corpo-
ra gerebāt, neq; hoc mirū ē, si cōuersa sūt ex
pęnā in aereā qualitātē, ut iā possint ab igne,
id est, ab elemento naturæ superioris aliquid
pati: nec aeris saltē sp̄tia superiora atq; pu-
riora, sed ista caliginosa tenere permisi sunt
qui eis pro suo genere quidā quasi carcerē,
vsq; ad tēpus iudicij. Et si quid de his trāsf-
gressoribus angelis diligentius requirendū
est, alijs erit accōmodatiō scripturæ locus.
Proinde nūc quod satis est, si hæc sp̄tia tur-
bida & procellosa propter aeris naturā vsq;
ad vndas terrasq; porrecta pnt: aerea corpo-
ra sustinere, possunt & auiū quę producta
sunt ex aquis ppter aquarū tenues halitus, q̄
sc̄licet eidē aeri iuxta vndas & terras circū-
fuso, atq; ob hoc infimę atq; terrenę parti
deputato, vaporaliter inserruntur & auras in-
textunt, quæ nocturnis rigoribus aggrauatę
sereno etiā rore distillant: si aut vehementi-
frigus est, etiā gelu cādidius inalbescunt. Et
dixit Deus, Educat terra animā viuā secundū
genus suū, quadrupedia & reptibilia & be-
stias terræ scđm genus suū, & pecora secun-
dū genus suū. Et factū est sic. Et fecit Deus be-
stias terræ secundū genus suū, & pecora se-
cundū genus, & oīa reptilia terræ scđm ge-
nus suū. vidit Deus quia bona sunt. Iā nūc
consequēs erat ut alterā partē, quæ proprie
terra dicitur, infimi huius loci, quę totum
cū omnibus abyſis & nebuloso aere vniuer-
saliter vocabulo terræ alibi scriptura com-
plectitur,

plectit, ornaret animalibus suis. Et manife-
sta quidē sunt animalū gēna, q̄ in verbo Dei
terra produxit. Sed quia sepe nomine peco-
rū vel nomine bestiarū animalia oīa rōnis
expertia solēt intelligi, merito q̄ritur, quas
nūc pprie bestias, & q̄ nūc pecora dicat. Et
repētia quidē siue reptilia terrena, nō est du-
bitandū q̄ oēs serpētes intelligi voluit quan-
quā & bestia dici possint, pecorū aut nomē
nō vsitate serpentibus cōuenit. Rursus leo-
nibus & pardis & tigridibus & lupis, & vul-
pibus, canibus ēt & simijs, atq; id genus cęte-
ris vsitate conuenit vocabulū bestiarū. Peco-
rū aut nomē his animalibus accōmodatius
D aptari solet, q̄ sunt i vsu hominū: siue adiuuā-
dis laboribus, ut boues & equi, & si qua ta-
lia: siue ad lanificiū, vel ad vscendū, ut oues
& sues. Quid ergo sunt quadrupedia? Quan-
quā, n. hæc omnia pter quædā serpentia qua-
tuor pedibus gradiūtur, nisi tñ hoc proprio
nomine quædā vellet intelligi, nō vtiq; hic
etiā quadrupedia nominaret, quanuis de his
in repetitione tacuerit. An cerui & damulę
& onagri, & apri, quia neq; illis bestijs vbi
leones sunt coniungi pnt, similes. n. sunt il-
lis pecoribus, neq; tamen sub humana cura
sunt proprie quadrupedia nuncupata sunt:
quasi reliqua essent hęc animalia, quibus ista
appellatio gñalis quidē cum multis propter
numerū pedū, sed tamē speciali significatio-
ne tribueretur? An quia ter dixit, scđm gen^o,
tria quædā genera nos inuitat attendere? Pri-
mo scđm quadrupedia & reptilia vbi arbi-
tror significatū, quæ quadrupedia dixerit sci-
licet quæ in gñe sunt reptiliū, sicut sunt la-
ceri, stelliones, & si qd huiusmodi est. Ideo
quę in repetitione quadrupedum nomē nō
iterauit, quia reptiliū vocabulo fortasse cō-
plexus est. vnde ibi non simpliciter ait, repti-
lia, sed addidit, omnia reptilia terræ. Ideo ter-
ra, quia sunt & aquarū, & ideo omnia ut il-
lic intelligātur, quæ quatuor etiā pedibus ni-
tuntur, quæ superius quadrupedum nomine
proprie significata sunt. Bestias autem de qui-
bus item ait, secundū genus, quicquid orē
aut etiam vnguibus sequit, exceptis serpenti-
bus. Pecora vero de quibus tertio, ait secun-
dum genus, quæ neutra vi lacerant, sed aut
cornibus, aut ne hoc quidem. Prædixi enim
& quadrupedū nomen quam late pateat, ip-
so pedum numero facile agnosci, & nomi-

ne pecorū vel bestiarū omne irrationale a-
nimal aliquando cōprehēdi. Sed etiā ferarū
vocabulū solet in Latina lingua tantundē va-
lere: nō ideo tñ negligenda fuit cōsideratio,
quō possint hæc nomina, quæ non frustra in
hoc scripturarū loco posita sunt, etiam spe-
ciali distinctione discerni, qđ in vsu loquen-
di quotidiano facile animaduerti potest. Nō
frustra etiam lectorem mouet, vtrum ne pas-
sim & quasi fortuito, an aliqua ratione dica-
tur, secundū genus, tanquā fuerint & antea
cum prima creata narrentur: an genus eorū
in superioribus rationibus intelligendū est
vtiq; spiritalibus, scđm quas creantur in fe-
rius. Sed si ita eēt, hoc de luce, hoc de cęlo,
hoc de aquis & terris, hoc de cęli lumini-
bus diceretur. Quid enim eorū est cuius nō
F æterna & incōmutabilis ratio in ipsa Dei sa-
Sap̄. 3.
pientia vigeat, quæ attingit à sine vsq; ad finē
fortiter & disponit omnia suauiter? Incipit
autē hoc dici de herbis, & signis, vsq; ad hęc
terrena animantia. Nam in eis quæ ex aquis
creata sunt, quanuis in prima cōmemoratio-
ne dictū nō sit, in illa tñ iteratione dictū est.
Et fecit Deus cętos magnos & omnē animā
animaliū, reptiliū, q̄ eduxerunt aquę secun-
dū genus eorū, & omne volatile pennarum
secundū genus. An quia hæc ita exorta sunt,
vt ex eis alia nascerētur, & originis formam
successione seruaent, ideo dñr secundū ge-
nus, propter propagationē prolis qua per-
mansura creabantur? Sed cur de herbis & li-
gnis non solū dicitur, secundū genus, verū-
etiā secundum similitudinē, cū & animalia,
siue aquarū, siue terrarū secundū similitudi-
nē suā generēt? An quia genus sequitur simi-
litudo, noluit eā vbiq; repetere. Nam & se-
men non vbiq; repetiuit, cū tā herbis & li-
gnis insit, q̄ animalibus, etsi nō omnibus. Ob-
seruatū est. n. quædam ita nasci ex aquis vel
terta vt sexus eis nullus sit: & ideo semē eo-
rum non sit in eis, sed in elementis ex qui-
bus oriuntur. Hoc est ergo scđm genus, vbi
& feminū vis & similitudo intelligitur suc-
cedentium de succedentibus: quia nihil eorū
ita creatum est, vt semel existeret, vel permā-
surum, vel nullo succedente decessurū. Cur
ergo & de homine non ita dictū est, Facia-
mus hoīem ad imaginē & similitudinē no-
strā, scđm genus: cū & hominis ppago ma-
nifesta sit? An quia non ita Deus fecerat ho-
mi-
Aug. Tomus tertius. Z mi-

Scđm ge-
nus. c. 12.

Gen. 1.

Gen. 1.

minem vt moreret, si preceptu seruare voluisset, & ideo non erat necessarius decessori successor: Sed post peccatum comparatus est peccatoribus sensatis, & similis factus est: eis ut iam filij seculi huius generet, & generet: quo possit mortaliu genus seruata successione subsistere: Quid sibi vult ergo post hominem factu illa benedictio: Crescite & multiplicamini & implete terra: quod utique fieri posset generando? An nihil hinc temere dicendum, donec ad eum scripturam locum perueniamus: vbi diligentius ista requirenda atque tractanda sunt? Potest nunc fortasse sufficere prope de homine non dictum esse secundum genus, quia vnus fiebat de quo etiam femina facta est: Non enim multa genera hominum sicut herbarum, lignorum, piscium, volatiliu, serpentium, pecorum, bestiaru vt sic dictu accipiamus, secundum genus, ac si diceretur generatum, vt inter se similia atque ad vnam originem seminis pertinencia distinguerentur a ceteris. Item quare, quid tantu aquaru animalia de creatore meruerint vt sola benedicerentur sicut homines, Nam & ipsa benedixit Deus dicens, Crescite multiplicamini & implete aquas super terram. An in vno creaturam genere dicendum fuit, vt in ceteris consequenter intelligeretur, quae generationibus crescunt? Prius ergo diceretur in eo quod primum tale creatu est in herba scilicet atque ligno. An forte quod nullu haberent propaganda prolis affectu, ac sine vlllo sensu generaret, indigna iudicauit illis benedictionis verbis, Crescite & multiplicamini: vbi autem talis inesset affectus, ibi primum hoc dixit, vt in terrenis animalibus etiam non dictu intelligeretur? Necessarium autem fuit hoc in nomine repetere, ne quisquam diceret in officio gignendi filios vllu esse peccatum, sicut est in libidine siue fornicandi, siue ipso coniugio immoderatus abutendi. Nonnulla est de minutissimis animalibus quod est vtrum in primis reru mortalium conditionibus creata sint, an ex consequentibus reru mortaliu corruptionibus. Nam pleraque eorum aut de viuorum corporum vitijs vel purgamentis, vel exhalationibus, aut cadaverum tabe gignuntur: quaedam etiam de corruptione lignorum & herbaru, quaedam de corruptionibus fructuum, quorum omnium non possumus recte dicere Deum non esse creatorem. Inest enim omnibus quoddam naturae sui generis decus, sicut in his maior sit admiratio bene confi-

derantis, & laus vberior omnipotentis artificis: qui omnia in sapientia fecit, qui a fine usque ad finem pertendens: & suauiter cuncta disponens, nec ea ipsa reru nouissima quae sui generis ordine dissoluuntur, & quorum dissolutione ex pena nostrae mortalitatis horremus, relinquit informia: sed creat minima corpore, acuta sensu animantia: vt maiore attentione stupeamus agilitate muscae volantis, quam magnitudine iumentu gradientis, ampliusque miremur opera formicarum, quam opera camelorum. sed vtrum in primis, vt dixi, reru conditionibus, quae isto sexdieru ordine creatae narrant, haec quoque minima instituta credamus an postea consequentibus corruptibiliu corporu solutionibus, hoc, quod dicitur. Et potest quidem dici minutissima, quae vel ex aquis, vel terris oriuntur tunc creata, in quibus est illa non absurde intelliguntur quae nascuntur ex ijs, quae terra geminante orta sunt. Et quia precefferant conditione non solum animaliu, sed etiam luminariu. Et quia terra continuatur per radicem connectione, vnde illo die quo apparuit arida ex orta sunt, vt potius ad supplementu habitacionis, quam ad numeru habitatoru pertinere intelligerentur. Cetera vero quae de animaliu gignuntur corporibus, & maxime mortuorum, absurdissimu est dicere tunc creata, cum animalia ipsa creata sunt: nisi quia inerat in omnibus animatis corporibus vis quaedam naturalis & quasi praeseminata materia, quodammodo initiata primordia futurorum animaliu, quae de corruptionibus talium corporum pro suo quoque genere ac differentijs erant exortura, per administrationem infensibile omnia mouente incommutabili creatore. De generibus quoque animalium venenosus & perniciosus quare solet, quo post peccatum hominis ad vindictam creata sint, an potius cum iam creata essent innocua, non nisi post ea peccatoribus nocere ceperint? Neque hoc mirum est, quoniam quaedam temporibus huius vite laboriosa atque erummosa, cum ita sit nemo iustus vt perfectu se audeat dicere, fideliter attestante Apostolo dicente, Non quia iam acceperim aut etiam perfectus sum. Cumque adhuc exercenda atque in infirmitate proficienda virtuti necessarij sint tentationes, & molestiae corporales, eodem rursus Apostolo manifestante qui ait, in magnitudine reuelationum ne extolleretur, datum

79. 4. 8.
Gen. 2.
Benedictio dicitur in Gen. 1. 3. 1. 1.

Officiu gignendi. Insectoru origo. Cap. 14. 1. sem. di. 15. ca. de quibusdam

tam sibi esse stimulu carnis, angelum satanae vt eu colaphizaret, rogatumque a se dnm tertio vt discederet ab eo, rursus sibi, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur: & sanctus Daniel inter leones saluus atque intrepidus vixit, qui non utique Deo mentiens in oratione, non tamen peccata populi sui, sed et sua pateretur. Et in ipsius Apostoli manu mortifera vipera adhaesit, nec lesit. Potuerunt ergo ista et creata nihil nocere, si causa non extitisset, vel terrendoru puniendoruque victoruu, vel probandae perficiendaeque virtutis: quia & exempla sunt demonstranda patientiae ad profectu ceteroru, & ipse sibi homo in tentationibus certius innotescit, & iuste salus illa perpetua quae turpiter amissa est per voluntate, fortiter recipitur per dolore. Dicit aliquis. Cur ergo inuicem bestiae nocent, quibus nec peccata vlla sunt, vt vindicta ista dicatur, nec vlla recipiunt tali exercitatione virtute? Ideo nimirum, quia, salix cibi sunt aliaru: nec recte possumus dicere, non essent aliae quibus aliae vescerentur. Habent enim omnia quadiu sunt, mensuras, numeros & ordines suos, quae cuncta merito, considerata laudantur, nec sine occulta pro suo genere moderatione pulchritudinis, & palis est, ex alio in aliud transiendo mutantur. Quod & si stultos laet, subluceat proficietibus clarumque perfectis est. Et certe omnibus talibus inferioris creaturae motibus praesent homini salubres admonitiones, vt videat quantum sibi sagendum sit pro salute spiritali & sempiterna qua omnibus irrationabilibus animantibus ante cellit, cum illa videat a maximis elephantis usque ad minimos vermiculos pro salute corporali & temporalis, quae pro sui generis inferiore ordinatione sortita sunt, siue resistendo, siue cauendo agere quicquid valent, quod non apparet nisi cum quaedam refectio corporis sui ex alioru corporibus. Quae alia se vel repugnandi viribus, uel fugae praesidio, uel latebraru munimine tueretur: Nam & ipse corporis dolor in quolibet animante magna & mirabilis animae vis est, quae illam compage ineffabili permixtione vitaliter continet, & in quandam sui moduli redigit vnitate, cum ea non indifferenter, sed vt ita dicam, indignanter patitur corrumpi atque dissolui. Illud et fortasse aliquem moueat, si animalia noxia uiuos homines aut penaliter ledunt, aut salubriter exercet, aut utiliter probat, aut ignoranter docent, cur in escas suas dilacerant et corpora

Dan. 6. 14.
Act. 28. 2. sen. di. 15. c. q. ri.
Bestiaru inter ipsas discor. dia. 6. 16.

Corpora mortuorum dilaniata. Cap. 17.

ra hominum mortuorum? Quasi vero quicquam inter sit ad nostram utilitate, ista caro iam exanimis in naturae profunda secreta per quos transitus eat, unde mirabili omnipotentia creaturis reformanda rursus seruiatur: quae & hinc fiat quaedam prudentibus admonitio, ut se ita commendent fideli creatori, omnia maxima & minima occulto nutu administranti, cui nostri et capilli numerati sunt, nec propter inanes curas exanimatoru corporu suoru ulla genera mortuu perhorrescat, sed pia fortitudinis nervos ad omnia praeparare non dubitent. Talis est quod de spinis & tribulis solet oboriri, & de quibusdam lignis infructuosis, uel cur uel quae creata sint, cum Deus dixerit, Producat terra herba pabuli seminante semen, & lignu fructiferu facies fructu. Sed qui ita mouent, non intelligunt saltem de vitatis formulis humani iuris, quaedam modum appelletur usufructus. Utilitas enim quaedam fruentiu in fructus nomine considerat. Quaedam autem sint utilitates siue manifestae, siue occultae omnium quae terra gignens radicitus alit, & ipsi quaedam intueantur, & ab expertis cetera inquirant. Et de spinis quidem ac tribulis absoluta potest esse ratio, quia post peccatum dictu est homini de terra, Spinas & tribulos pariet tibi. Nec tamen facile dicendum est tunc cepisse ista oriri ex terra. Fortassis enim quoniam in ipsis quoque generibus seminu multa reperiuntur utilitates, poterant habere locum suum sine ulla pena hominis. Sed ut in agris in quibus iam penaliter laborabat, et ista nascerentur, hoc ad cumulum pena ualere credi potest, cum possent alibi nasci, uel ad auium pecoruuque pastus, uel ad ipsorum hominum aliquos usus. Quanquam & ille sensus non abhorret ab his uerbis, quod ita intelligit dictu, Spinas & tribulos pariet tibi: ut haec et antea terra pariens, non tamen homini pareret ad laborem, sed eiusque modum animalibus conuenientem cibum. Sunt enim quaedam his generibus & mollioribus & aridioribus commode suauiterque uescantur. Tunc autem cepit ista homini parere ad erumnosum negocium, cum post peccatum cepit in terra laborare. Non quod alijs locis haec antea nascerentur, & post in agris quos homo ad capiendas fruges coleret, sed & prius & postea in eisdem locis: prius tamen non homini, post autem homini ut hoc significetur quod additu est tibi, quia non est dictu spinas & tribulos pariet, sed pariet tibi, id est ut tibi iam ista nasci incipiant ad laborem.

Luc. 13.
B.
Spinae & tribuli. Cap. 18. Gen. 1.

Gen. 3.

Homo ad imaginem Dei. c. 19 Gen. 1.

horem; quæ ad partem tantummodo alijs animalibus. antea nascebantur. Et dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & dñetur piscium maris & volatilium celi & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium reptantium super terram. Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum: masculum & feminam fecit eos, & benedixit eos Deus dicens, Crescite & multiplicamini, & implete terram, & dñamini ei, & principamini piscium maris, & volatilium celi & omnium pecorum, & omnium reptilium reptantium super terram. Et dixit eis Deus, Ecce dedi vobis omne pabulum feminale, seminans semen quod est super omnem terram, & omne lignum quod habet in se fructum feminis feminale, vobis erit ad escam, & omnibus bestiis terræ, & omnibus volatilibus celi, & omni reptili reptanti super terram, quod habet in se spiritum vitæ, & omne pabulum viride in escam. Et factum est sic. Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: & facta est vespere, & factum est mane dies sextus. Etiam atque est de natura hominis post erit vberior considerandi & diligentius differendi locus. Nunc tamen ut opera sex dierum nostra inquisitio pertractatioque concludat, hoc primum breviter dicimus, non indifferenter accipiendum quod in alijs operibus dicitur, Dixit Deus, fiat. Hic autem dixit Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: ad insinuandum, sicut ut ita dicam, pluralitatem personarum pro patre & filium & spiritum sanctum. Quam tamen deitatis unitatem intelligendam, statim admonet: dicens, Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei: non quasi pater ad imaginem filii, aut filius ad imaginem patris, alioquin non vere dictum est, ad imaginem nostram, si ad patris solius aut filii solius imaginem factus est homo. Sed ita dictum, fecit Deus ad imaginem Dei: tanquam diceretur, fecit Deus ad imaginem suam. Cum autem nunc dicitur, ad imaginem Dei: cum superius dictum sit, ad imaginem nostram: significatur quod non id agat illa pluralitas personarum, ut plures Deos vel dicamus vel credamus vel intelligamus: sed patrem & filium & spiritum sanctum, pro quam Trinitatem dictum est, ad imaginem nostram: unum accipiamus Deum, pro quod dictum est, ad imaginem Dei. Hic est illud non est prætereundum, quia cum dixisset, ad imaginem nostram: statim subiunxit, & habeat potestatem piscium maris & volatilium celi & ceterorum animalium rationis

expertum: ut videlicet intelligamus in eo factum hominem ad imaginem Dei in quo irrationabilibus animalibus antecellit, id autem est ipsa ratio, vel mens, vel intelligentia, vel si quo alio vocabulo commodius appellat. Unde & Apostolus dicit, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem qui renouatur in agnitione Dei, secundum imaginem eius qui creavit eum: satis ostendens ubi sit homo creatus ad imaginem Dei, quia non corporeis lineamentis, sed quadam forma intelligibili mentis illuminata. Ac per hoc sicut in illa prima luce, si eo nomine recte intelligitur facta lux intellectualis, particeps æternæ atque incommutabilis sapientie Dei, non dictum est, & sic est factum, ut deinde repeteretur, & fecit Deus, quia sicut iam quantum potuimus differuimus, non fiebat cognitio aliqua verbi Dei in prima creatura, ut post eam cognitionem inferius crearetur quod in eo verbo creabatur, sed ipsa primo creabatur lux in qua fieret cognitio verbi Dei per quod creabatur, atque ipsa cognitio illi esset ab informitate sua converti ad formam Dei, & creari atque formari: postea vero in ceteris creaturis dicitur, & sic est factum ubi significat in illa luce, hoc est in intellectuali creatura prius facta verbi cognitio: ac deinde cum dicitur, & fecit Deus, ipsius creaturæ genus fieri demonstrat, quod in verbo Dei dictum erat ut fieret: hoc & in hominis condone servat. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem nostram, & cetera. Ac deinde non dicitur, & sic est factum: sed iam subinfertur, Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei: quia & ipsa natura, scilicet intellectualis est sicut & illa lux, & prope hoc est ei fieri quod est agnosce re verbum Dei per quod fit. Nam si diceretur, & sic est factum, & postea subinferretur, & fecit Deus, quasi prius factum intelligeretur in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in aliqua creatura quæ rationalis non esset. Quia vero & ista creatura rationalis est, & ipsa eadem cognitione perfecta est. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione Dei renouatur secundum imaginem eius qui creavit eum: ita in ipsa agnitione creatus est antequam delicto veterasceret, unde rursus in eadem agnitione renouaretur. Quæ autem non in ea cognitione creata sunt: quia siue corpora siue irrationales animalia creabantur, primo facta est in creatura intellectuali cognitio eorum a verbo Dei quod dictum est ut fierent: pro quâ cognitionem primo dicebatur,

1. sen. di. 2. c. pro ponamus, & 2. sen. di. 16. c. 1.

Imperium datum homini. Cap. 20.

Immortalitas hominis. Cap. 21. 2. sen. di. 19. ca. de hac. & c. Ecce.

Gene. 1. 2. sen. di. 20. ca. de terminis.

Homo interior. Cap. 22. Gene. 2.

I. Co. II.

ur, & sic est factum: ut ostenderetur facta ipsa cognitio in ea natura, quæ hoc in verbo Dei antequam esset cognoscere poterat: ac deinde fiebat ipse corporales irrationales creaturæ, pro quod deinceps addebatur, & fecit Deus. Quomodo autem immortalis factus sit, & acceperit escam cum alijs animalibus herbam pabuli ferentem, & lignum fructiferum & herbam viridem, difficile est dicere. Si enim peccato mortalis effectus est utique ante peccatum non indigebat talibus cibis. Neque enim posset illud corpus fame corrumpi. Nam illud quod dictum est, Crescite & multiplicamini & implete terram: quantum nisi per concubitum matris & feminam fieri non possideatur, unde hinc quoque mortalius corporum exitus iudicium: potest tamen dici alium modum esse potuisse in corporibus immortalibus, ut solo patris charitatis affectu nulla corruptio nis concupiscentia filii nasceretur, nec mortuis parentibus successuri, nec ipsi morituri: donec terra immortalibus hominibus impleveretur, ac sic instituto iusto & sancto populo, qualis post resurrectionem futurum credimus, nascendi etiam modus fieret: potest quidem dici, & quomodo dicatur alia consideratio est. Sed non etiam hoc quisquam dicere audebit, cibus indigentiis quibus resisteretur, nisi mortalibus esse non posse. Nonnulli autem etiam hoc suspicari sunt, nunc interiori hominem factum corpus autem hominis postea, cum ait scriptura, Et finxit Deus hominem de limo terræ: ut quod dictum est, fecit: ad spiritum pertineat: quod autem finxit: ad corpus. Nec attendit masculum & feminam non nisi secundum corpus fieri potuisse. Licet enim subtilissime differatur ipsam mentem hominis in qua factus est ad imaginem Dei, quandam scilicet rationalem vitam, distribui in æternæ contemplationis veritate, & in quandam rerum temporalium administrationem, atque ita fieri quasi masculum & feminam, illa parte consulente, hac obtemperante: in hac tamen distributione non recte dicitur imago Dei, nisi illud quod inheret contemplanda incommutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apostolus virum tantum dicit imaginem & gloriam Dei: mulier autem inquit, gloria viri est. Ita quantum hoc in duobus hominibus diversis sexus exterius secundum corpus figuratum sit, quod etiam in vna hominis interiori mente intelligitur: tamen & femina quæ est corpore femina, renouatur

etiam ipsa in spiritu mentis suæ in agnitione Dei secundum imaginem eius qui creavit, ubi non est masculus & femina. Sicut autem ab hac gratia renouationis, & reformatione imaginis Dei non separantur femina, quantum in sexu corporis earum aliud figuratum sit, pro quod vir solus dicitur esse imago & gloria Dei, sic & in ipsa prima conditione hominis, secundum id quod & femina homo erat, habebat utique mentem suam eandemque rationalem, secundum quam ipsa quoque facta est ad imaginem Dei: sed propter unitatem coniunctionis, fecit Deus, inquit, hominem ad imaginem Dei. Ac ne quisquam putaret solum spiritum hominis factum, quantum secundum solum spiritum fieret ad imaginem Dei, fecit illum, inquit, masculum, & feminam, ut iam et corpus factum intelligatur. Rursum ne quisquam arbitraretur ita factum, ut in homine singulari vterque sexus exprimeretur, sicut interdum nascuntur quos adrogynos vocant, ostendit se singularem numerum propter coniunctionis unitatem posuisse. Et quod de viro mulier facta est, sicut postea manifestabitur, cum id quod hic breviter dictum est, diligentius cõperit explicari: & ideo pluralis numerum continuo subiicit dicens, Fecit eos & benedixit eos. Sed ut iam dixi, diligentius in consequenti scriptura de hominis creatione requiramus. Nunc animaduertendum est, quod postea quod dixi, Et sic factum est: statim subiicit, Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: ubi intelligitur potestas, & facultas ipsa data nature humane sumendi ad escam pabulum agri & fructus ligni. Ad hoc enim intulit, Et sic est factum: quod ab illo loco inchoaverit, ubi ait, Et dixit Deus, ecce dedi vobis pabulum feminale: & cetera. Nam si ad omnia quæ supra dicta sunt, retulerimus quod ait, Et sic est factum: consequens erit ut confiteamur etiam creuisse illos tamen & multiplicatos impleuisse terram in eodem sexto die, quod eadem scriptura restante post multos annos factum inuenimus. Quapropter cum data esset hæc facultas edendi, & hoc Deo dicente homo cognouisset, dicitur, & sic est factum: in hoc utique quod Deo dicente homo cognouit, Nam si id est tunc egisset, id est, in escam illam quæ data sunt etiam vescendo assumpsit, servaretur illa consuetudo scripturæ, ut posteaquam dictum est, & sic est factum, quod ad exprimendam præcedentem cognitionem pertinet, deinde inferretur etiam Aug. Tomus tertius. Z 3 ipsa

Colo. 3. Gala. 3.

Gene. 1.

Fructus terra. Cap. 23.

L

ipsa operatio ac diceret, & acceperunt & ede-
runt. Poterat. n. ita dici, etiam si non rursus no-
minaretur Deus. Sicut in illo loco postea quod
dicitur est, Congregatur aqua quae sub caelo est
in congregatione una & appareat arida: subin-
fertur, & sic est factum. Ac deinde non dicitur,
fecit Deus: sed tamen ita reperitur. Et congrega-
ta est aqua in congregationes suas & cetera.

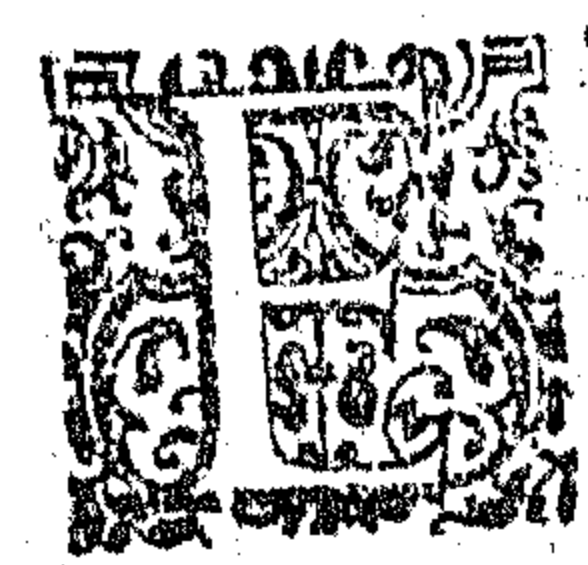
Valde bo-
na. e. 24.
Gene. 1.

Quod autem non singillatim ut in ceteris etiam
de humana creatura dixit, Et vidit Deus quia
bonum est: sed post hominem factum datamque illi
potestate dandi vel edendi, subintulit de om-
nibus. Et vidit Deus omnia quae fecit, & ecce bona
valde: merito queri potest. Potuit enim primo
reddi homini singillatim, quod singillatim
ceteris quae antea facta sunt redditum est, tum
demum de omnibus dici quae fecit Deus, ec-
ce bona valde. An forte quia sexto die perfici-
untur omnia, prope de omnibus dicendum
fuit, vidit Deus omnia quae fecit, & ecce bona
valde: non singillatim de iis quae ipso die
facta sunt? Cur ergo de pecoribus & bestiis
& reptilibus terrae dictum est, quae ad eundem
diem sextum pertinent, nisi forte illa & singillatim
in suo genere, & cum ceteris uniuersaliter dici bo-
na meruerunt, & homo factus ad imaginem Dei,
non nisi cum ceteris hoc dici meruit? An quia
perfectus nondum erat, & quia nondum erat in
paradiso constitutus: quasi vero postea quam
ibi constitutus est, dictum sit quod hic praeter-
missum est: Quid ergo dicimus? An quia praeter-
sciebat Deus hominem peccaturum, nec in suae
imaginis perfectione mansurum, non singillatim
sed cum ceteris eum dicere voluit bonum, velut
intimans quid esset futurum? Quia cum ea, quae
facta sunt, in eo quod facta sunt quantum ac-
ceperunt, manet: sicut vel illa quae non pec-
cauerunt, ut illa, quae peccare non possunt:
& singula bona sunt, & in uniuerso bona val-
de sunt. Non enim frustra est additum, valde,
quia & corporis membra et si singula pul-
chra sunt, multo sunt tamen in uniuerso corporis
compage omnia pulchriora, Quia oculum, verbi
gratia, placitum atque laudatum, tamen si separa-
tum a corpore videremus, non diceremus tam
pulchrum quam in illa connexione membrorum, cum
loco suo positus in uniuerso corpore cerne-
ret. Ea vero quae peccando amittunt decus pro-
prium, nullo tamen modo efficiunt, ut non et ipsa
recte ordinata cum toto atque uniuerso bona
sint. Homo igitur ante peccatum & suo genere utique

bonus erat: sed scriptura praetermisit hoc di-
cere, ut illud potius diceret quod futurum ali-
quid praenunciaret. Non enim falsum de illo
dictum est. Qui enim singillatim bonus est, magis
utique cum omnibus bonus est. Non autem quum om-
nibus bonus est sequitur ut et singillatim bonus
sit Moderatum est utique: ut id diceretur, & quod
in presenti verum esset, & praesentiam significa-
ret futuri. Deus enim naturarum optimus condi-
tor peccantium vero iustissimus ordinator
est: ut etiam si qua singillatim sunt delinque-
ndo deformia, semper tamen cum eis uniuersa
pulchra sit. Sed iam ea, quae sequuntur
in sequenti volumine pertractemus.

D. AVRELI AVGVSTINI
de Genesi ad literam.

LIBER QVARTVS.

T consummata sunt caelum, & terra
& omnis ornatus eorum. Et con-
summauit Deus in die sexto
opera sua quae fecit & requie-
uit Deus in die septimo ab om-
nibus operibus suis quae fecit, Et benedixit Deus
die septimum, & sanctificauit eum, quia in ipso
requieuit ab omnibus operibus suis, quae inchoa-
uit Deus facere. Arduum quidem atque difficilli-
mum est viribus intentionis nostrae, voluntatem
scriptoris in istis sex diebus mentis viuacitate
penetrare, utrum praeterierint dies illi, & ad
dico septimo, nunc per volumina temporum, non
re, sed nomine repetantur. In toto enim tempore multi
dies veniunt praeteritis similes nullus autem idem
redit. Utrum ergo praeterierint dies illi an istis
qui eorum vocabulis & numero censentur in
temporum ordine quotidie transcurrentibus, il-
li in ipsis rerum conditionibus maneat: ut non
solum in illis tribus antequam fierent luminaria
sed etiam in reliquis inter tribus diei nomine intel-
ligamus in specie rei quae creata est, noctemque
eius priuationem vel defectum: vel si quo alio
nomine melius significatur, cum amittitur
species aliqua mutatione, a forma ad infor-
mitatem declinante atque vergente: quae mutatio in omni
creatura siue possibilitate inest etiam si desit
effectus sicut in caelestibus superioribus: siue
ad implendam in inferioribus pulchritu-
dinem temporalem, per ordinatas vices quo-
rumque; mutabilium descensionibus successio-
nibusque;

bus operibus suis quae fecit, Et benedixit Deus
die septimum, & sanctificauit eum, quia in ipso
requieuit ab omnibus operibus suis, quae inchoa-
uit Deus facere. Arduum quidem atque difficilli-
mum est viribus intentionis nostrae, voluntatem
scriptoris in istis sex diebus mentis viuacitate
penetrare, utrum praeterierint dies illi, & ad
dico septimo, nunc per volumina temporum, non
re, sed nomine repetantur. In toto enim tempore multi
dies veniunt praeteritis similes nullus autem idem
redit. Utrum ergo praeterierint dies illi an istis
qui eorum vocabulis & numero censentur in
temporum ordine quotidie transcurrentibus, il-
li in ipsis rerum conditionibus maneat: ut non
solum in illis tribus antequam fierent luminaria
sed etiam in reliquis inter tribus diei nomine intel-
ligamus in specie rei quae creata est, noctemque
eius priuationem vel defectum: vel si quo alio
nomine melius significatur, cum amittitur
species aliqua mutatione, a forma ad infor-
mitatem declinante atque vergente: quae mutatio in omni
creatura siue possibilitate inest etiam si desit
effectus sicut in caelestibus superioribus: siue
ad implendam in inferioribus pulchritu-
dinem temporalem, per ordinatas vices quo-
rumque; mutabilium descensionibus successio-
nibusque;

nibusque peragitur, sicut manifestum est in reb.
terrenis atque mortalibus: vespera vero in om-
nibus perfectae conditionis quasi quidam terminus
fit, mane autem incipientis exordium: omnis enim
creata natura certis suis initiis & finibus con-
tinetur, indagare difficile est. Sed siue hoc,
siue illud, siue aliquid et tertium probabilis quod
dicatur possit inueniri, quod in progressu dispu-
tationis forsitan apparebit, quae admodum in il-
lis diebus & nox & vespera & mane intelligat:

Senarius
numerus.
Cap. 2.

non est tamen ab re, ut consideremus senarii nume-
ri perfectionem in ipsa interiori natura nume-
rorum, quam mente intuentes ea quae sensibus. et cor-
poris adiacent numeramus, numero sequi di-
spouimus. Inuenimus ergo senarium numerum
primum esse perfectum ea ratione quod suis partibus com-
pletur. Sunt enim & alij numeri alijs causis ra-
tionibusque perfecti. Proinde istum senarium ea
ratione perfectum dicimus quod suis partibus compleat-
ur, talibus duntaxat partibus. quae multiplicatae
possint consummare numerum cuius partes
sunt. Talis enim pars numeri dici potest quota sit.
Nam ternarius numerus potest dici pars, non tamen
senarii cuius dimidia est, sed omnium amplio-
rum quae est ipse ternarius. Nam & quaternarius &
quinarius pars maior ternarius est: potest enim diui-
di & quaternarius in tria & unum, & quinarius
in tria & duo: & septenarius & octonarius &
nouenarius, & quicquid ultra est numerorum,
pars est ternarius non maior vel dimidia, sed
minor. Nam septenarius quoque diuidi potest in
tria & quatuor, & octonarius in tria & quina-
que, & nouenarius in tria & sex: sed nullius
horum potest dici ternarius quota sit pars, nisi
tamen nouenarius, cuius pars tertia est sicut sena-
rii dimidia. Itaque horum omnium quos commemorauimus
nulli consummatur ex aliquot ternarijs nisi senarius &
nouenarius. Nam ille constat ex duobus ternarijs, iste autem
ex tribus. Senarius ergo numerus, ut dicere coeperam,
partibus suis connumeratis & in summam ductis, in se
complet.

Al. lin-
sistit, nec
ultra ex-
rescit.

Alij namque sunt numeri quorum partes simul
ductae minorem summam faciunt, alij vero am-
pliores: certis vero intervallorum rationibus. pauciores
inueniuntur, qui suis partibus compleantur,
quarum summa nec citra insistat, nec ultra ex-
crescat, sed ad tamen decurrit quantum est ipse nu-
merus cuius partes sunt. Horum primus sena-
rius est, Nam unius in numeris nullae partes
sunt. Sic enim dicitur unum in numeris quibus numera-
mus, ut non habeat dimidium vel aliquam par-

tem, sed vere ac pure ac simpliciter unum sit,
Duorum autem pars unum est, & est dimidia, nec vi-
la altera. Ternarius vero duas habet: unam quae di-
ci possit quota sit, quod est unum, nam tertia eius
est, & aliam maiorem quam non possit dici quota
sit, id est duo: nec huius ergo partes computari potest
sunt: Porro quaternarius duas habet tales: nam
unum quarta eius est, duo dimidia: sed ambae
in summam ductae, id est unum & duo, simul ternari-
um faciunt, non quaternarium. Non ergo eum
compleant partes suae, quia in summa minore
constitunt. Quinarius non habet tale nisi unum, id
est ipsum unum quae quinta pars eius est, Nam &
duo quatuor pars eius minor sit, & tria maior
neutra tamen earum dici potest quota pars eius sit. Se-
narius vero tres partes tales habet, sextam, tertiam,
dimidiam, sexta eius unum est, tertia duo, di-
midia tria. Haec autem partes in summam ductae, id
est unum & duo & tria, simul eundem consummant
perfectantque senarium. Ita septenarius non ha-
bet tale partem nisi septimum, quod est unum. Octo-
narius tres, octauam, quartam, dimidiam, id est
unum duo & quatuor, sed haec simul ductae se-
ptenarium faciunt infra existentem: non ergo com-
pleant eundem octonarium. Nouenarius duas ha-
bet, nonam quae est unum, & tertiam quae est tria: haec
autem simul, quaternarium faciunt longe nouena-
rio minore. Denarius tres habet tales partes,
unum decimam, duo quintam, quinque dimidiam,
qui numeri simul ducti ad octonarium perue-
niunt, non ad denarium. Vndenarius non habet
nisi solam undecimam, sicut septenarius solam
septimam, & quinarius solam quintam, & ternarius
solam tertiam, & binarius solam dimidiam, quod
in omnibus unum est. Duodenarius uero partibus
suis talibus simul ductis, non ipse consummatur, sed
excedit, amplior est quippe duodenario numerum
faciunt. Nam usque ad sexdecim perueniunt, habet enim
eas quinque, duodecimam, sextam, quartam, tertiam,
dimidiam. Nam duodecima eius unum est, sexta duo,
quarta tria, tertia quatuor, dimidia sex, unum autem
& duo & tria & quatuor & sex in summam ducta
sexdecim sunt. Et ne multis morer in infinita
serie numerorum plures numeri inueniuntur, qui
tales partes aut non habent, nisi singulas, sicut
ternarius & quinarius & ceteri eiusmodi, aut ita
plures habent tales partes, ut in unum ductae atque
in summam redactae uel citra insistant, sicut est
octonarius &

nouenarius, & alij plurimi, vel ultra excedat sicut duodecim: & duodeuiginti, & multi tales. Plures ergo reperiuntur quilibet horum illi qui perfecti vocantur, eo quod multis suis simul ductis talibus partibus compleatur. Nam post senarium duodeviginti inueniuntur, qui similiter suis talibus partibus constat: habet enim eas quinque, vicesimo octaua, quartadecimam, septima, quarta, dimidia, id est unum & duo quatuor & septem & quatuordecim: quae simul ductae eundem duodeviginti complent, sunt enim vigintiocto, & quanto magis numerorum ordo procedit, tanto productioribus pro rata proportione interuallis reperiuntur hi numeri, qui suis talibus partibus in summam redactis ad seipsos occurrunt, dicunturque perfecti. Quorum numerorum tales partes simul ductae non implent eosdem numeros quorum partes sunt, imperfecti appellantur, quorum autem excedunt, plus quam perfecti appellantur. Profecto ergo numero dierum, hoc est senario, perfecit Deus opera sua quae fecit. Ita enim scriptum est, Et consummavit Deus in die septimo, opera sua quae fecit. Magis autem in istum numerum intentus sum, cum considero et ordinem operum ipsorum. Sicut enim idem numerus gradatim partibus suis in trigonum surgit, Nam ita se sequuntur unum, duo, tria, ut nullus alius interponi possit, quae singulae senarij partes sunt quibus constat, unum sexta, duo tertia, tria dimidia, Ita vno die facta est lux, duobus autem sequentibus fabrica mundi huius, vno superior pars, id est firmamentum, altero inferior, id est mare & terra: sed parte superiore nullis alimentorum corporalium generibus impleuit, quia non ibi erat positurus corpora tali refectioe indigentia: at inferiorem quam sibi congruentibus animalibus ornaturus erat, necessarijs eorum indigentibus cibis ante ditauit. Reliquis ergo tribus diebus ea creata sunt, quae intra mundum, id est intra istam vniuersitatem visibilia ex elementis omnibus facta, visibilia suis & congruis motibus agerentur: primo in firmamento luminaria, quia prius erat factum firmamentum: deinde in inferiore animantia, sicut ordo ipse poscebat, vno die aquarum, alio terrarum: nec qui squa ita demens est ut audeat dicere non potuisse Deum facere vno die cuncta si vellet: aut si vellet biduo, vno die spiritalem creaturam, & alio corporalem: siue vno die caelum cum omnibus pertinentibus, & alio terram cum omnibus quae in ea sunt: & omnino quae vellet,

quoadiu vellet, & quo vellet: quis est qui dicat voluntati eius aliquid potuisse resistere? Quae propter cum eum legimus sex diebus omnia perfecisse, & senarium numerum considerantes, inuenimus esse perfectum atque ita creaturam ordinem currere, ut et ipsarum partium quibus iste numerus perficitur appareat quasi quadrata distinctio. Venit et illud in mentem quod alio loco scripturarum ei dicitur, Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti: atque ita cogitet anima quae potest, inuocato in auxilium Deo & impertiente atque inspirante vires, utrum haec tria mensura, numerus, pondus, in quibus Deus disposuisset omnia scriptum est, erant alicubi antequam crearetur vniuersa creatura, an Neque enim ante creaturam erat aliquid nisi creator. In ipso ergo erant. Sed quomodo? Nam & ista quae creata sunt, in ipso esse legimus: an illa sicut ipse, ista vero sicut in illo a quo reguntur & gubernantur? Et quomodo illa ipse? Neque enim Deus mensura est, aut numerus, aut pondus, aut omnia ista. An secundum id quod nouimus mensuram in eis quae metimur, & numerum in eis quae numeramus, & pondus in eis quae appedimus non est Deus ista: secundum id vero quod mensura omni rei modum praefigit, & numerus omni rei specie praebet, & pondus omnem rem ad quietem ac stabilitatem trahit, ille primitus & veraciter & singulariter ista est quae terminat omnia, & format omnia, & ordinat omnia: nihilque aliud dictum intelligitur, quomodo per cor & linguam humanam dici potuit, omnia in mensura & numero & pondere disposuisti, nisi omnia in te disposuisti? Magni est paucisque concessum, excedere omnia quae metiri possunt, ut videatur mensura sine mensura, excedere omnia quae numerari possunt, ut videatur numerus sine numero, excedere omnia quae appendi possunt, ut videatur pondus sine pondere. Neque enim mensura & numerus & pondus in lapidibus tantummodo & lignis atque huiusmodi molibus & quantiscunque corporalibus vel terrestribus vel caelestibus animaduerti & cogitari potest. Est et mensura aliquid agendum sit irreuocabilis & immoderata progressio: & est numerus & affectionum animi & virtutum, quo ab stultitiae deformitate, ad sapientiae formam decusque colligitur: & est pondus voluntatis & amoris, ubi apparet quanta quidque in appetendo, fugiendo, praependendo, post-

Numeri
Metri
Ponderis
Cap. 3
Sapientia

Disposuisti
se in numero
mero mē.
sua pōde
re. c. 5.
Sapientia. 11

ponendoque pendatur: sed hoc animorum atque amentium mensura alia mensura cohibetur, & numerus alio numero formatur, & pondus alio pondere rapitur. Mensura autem sine mensura est, cui aequatur quod de illa est, nec aliunde ipsa est. Numerus sine numero est: quae formatur omnia, nec ipse formatur: pondus sine pondere est, quo referuntur ut quiescant, quomodo quies purum gaudium est, nec illud tamen referat ad aliud: sed nota mensurae & numeri & ponderis, quibus non nisi visibiliter nouit serui liter nouit. Transcendat itaque omne quod ita nouit, aut si nondum potest, nec ipsis nominibus haereat, de quibus cogitare nisi sordide non potest: tanto enim magis cuique ista in superioribus cara sunt, quanto ipse minus est in inferioribus caro. Quod si non vult aliquis ea vocabula quae in rebus infimis & abiectissimis didicit, transferre ad illa sublimia, quibus intuendis mentem serenare conatur, non est vrgendus ut faciat. Dum enim hoc intelligatur quod intelligendum est, non magno opere curandum est quid vocetur. Scire oportet tamen cuiusmodi similitudo est inferiorum ad superiora: Non enim aliter recte hinc illuc ratio tendit & nititur. Ita vero si quisquam dicit creatam esse mensuram & numerum & pondus, in quibus Deus omnia disposuisset scriptura testatur, si in illis omnia disposuit, eadem ipsa ubi disposuit? Si in alijs, quomodo ergo omnia in ipsis, quae ipsa in alijs? Non itaque dubitandum est illa esse extra ea quae disposita sunt, in quibus omnia disposita sunt. An forte putabimus ita esse dictum, omnia in mensura & numero & pondere disposuisti: ac si diceretur, omnia sic disposuisti ut haberent & mensuram & numerum & pondus? Quia & si diceretur, omnia corpora in coloribus disposuisti: non hinc esset consequens, ut ipsa Dei sapientia per quam facta sunt omnia, colores in se prius habuisse intelligeretur in quibus faceret corpora: sed ita accipere, omnia corpora in coloribus disposuisti: ac si diceretur, omnia corpora sic disposuisti, ut haberent colores. Quasi vero a creatore Deo disposita in coloribus corpora, id est ita disposita ut colorata essent, possit aliter intelligi, nisi aliqua ratio colorum singulis corporum generibus distribuendorum in ipsa disponentis sapientia fuisse intelligatur, & si color ibi non appellatur: hoc est enim quod dixi, dum res cognoscitur, non esse de vocabulis laborandum. Fateamur ergo ita dictum esse, omnia in mensura & numero &

pondere disposuisti: tanquam ita dictum esset, ita disposita ut haberent proprias mensuras suas & proprios numeros & proprium pondus, quae in eis pro sui cuiusque generis mutabilitate mutarentur, augmentis & diminutionibus, multitudine & paucitate, leuitate & gravitate, secundum dispositionem Dei. Nunquid sicut ista mutantur, ita ipsum Dei consilium in quo ea disposuit mutabile dicimus? Auertat ipse tantam dementia. Cum ergo haec ita disponeret ut haberent mensuras & numeros & pondera sua, ubi ea cernebat ipse disponens? Neque enim extra seipsum cernebat sicut cernimus oculis corpora: quae utique nondum erant cum disponerentur ut fierent. Nec intra seipsum ista cernebat sicut animo cernimus phantasias corporum, quae non praesto sunt oculis, sed ea quae videmus vel ex eis quae videmus imaginando cogitamus. Quo ergo modo ista cernebat ut ita disponeret? Quo nisi eo quo solus potest? Verumet nos mortales & peccatores, quorum animas aggrauant corpora corruptibilia, & quorum sensum multa cogitante terrena deprimat habitatio, quae si corda mundissima & mentes simplicissimas gereremus, sanctisque angelis iam effemus aequales non utique nobis ita esset nota diuina substantia sicut ipsa sibi. Tamen ista senarij numeri perfectionem, nec extra nos ipsos cernimus, sicut oculis corpora, nec ita nosmetipsos quemadmodum corporum phantasias, & visibilia imagines rerum, sed alio quodam longe differente modo. Quamuis enim obiectent mentis aspectui quasi corpusculorum quaedam simulachra, cum senarij numeri compositio vel ordo vel partitio cogitatur: tamen validior & potentior desuper ratio non eis annuit interius quae numeri vim conuertit, per quem intuitum fidenter dicit, id quod dicitur unum in numeris in nullas partes diuidi posse, nulla autem corpora nisi in partes innumerabiles diuidi, & facilius caelum & terram transire quam recurrendum senarium numerum fabricata sunt, quae effici posse ut senarius numerus non suis partibus compleatur. Gratias itaque creatori semper agat animus humanus, a quo ita creatus est, ut hoc possit videre quod auium nulla, nulla bestiarum, quae tamen nobiscum vident & caelum, & terram, & luminaria, & mare, & arida, & omnia quae in eis sunt. Quamobrem non possumus dicere propterea senarium numerum esse perfectum, quia sex diebus perfecit Deus omnia opera sua;

Al. l. di-
positi. om-
nes omni-
tunt ita.
B
Quo Deo
disposue-
rit omnia
Cap. 6.

Sapientia. 9.

Senarij
numeri
perfectio-
nem quo
cerna-
mus. c. 7.

C

sua: sed p[ro]p[ter] Deum sex dieb. perfecisse ope-
ra sua, quia senarius numerus perfectus est.
Itaq; et si ista non essent, perfectus ille esset:
Nisi aut ille perfectus esset, ista secundum eum
perfecta non fierent. Iam vero q[uo]d scriptum est, re-
quiescit Deum in die septimo ab omnib. ope-
rib. suis q[uo]d fecit, & ideo eundem diem benedixit
& sanctificasse, quia in ipso requieuit ab
omnib. operib. suis, ut quomodo possumus, quan-
tum ab ipso fuerimus adiuti intellectu con-
temur attingere, prius de hoc carnales hominum
suspitiones a nostris mentib. abigamus. Nun-
quid. n. dici aut credi fas est Deum laborasse in
operando, cum ea q[ue] supra scripta sunt condi-
dit, q[uo]niam dicebat. Fiant, & fiebant? Ita quippe
nec homo laborat, si aliquid faciendum mox
ut dixerit fiat. Quamuis. n. humana verba so-
nis adminiculata ita proferantur ut sermo diu-
turnus fatiget, tamen cum tam pauca sunt q[ua]m pauca
legimus in eo q[uo]d scriptum est cum dixit Deus;
fiat lux, fiat firmamentum, & cetera usq; in fi-
nem operum q[ue] sexto die consummavit, nimis ab-
surdum deliramentum est, istum vel hominis nescium
Dei laborum putare. An forte quis dixerit, dicere
quidem ut fierent, quae continuo facta sunt
Deum non laborasse, sed forte cogitando quid
fieri debuisset: quia velut cura liberatus rerum
perfectio requieuit, & eo merito diem
quo primo factus est ab hac animi intentione
securus, benedicere & sanctificare voluerit:
Quod sapere multum desipere est. Rerum. n.
condendarum tam facultas q[uam] facilitas incompara-
bilis atq; ineffabilis est apud Deum. Quid restat
vt intelligamus, nisi forte creaturae rationali
in qua & hominem creavit, in seipso requiem
praebuisse post eius perfectionem per donum
spiritus sancti, per quem diffunditur charitas in
cordibus nostris, ut illuc feramur appetitu desi-
derij, quo cum peruenerimus requiescamus, i-
nihil amplius requiramus? Sicut. n. recte dicitur
Deus facere quicquid ipso in nobis operante
fecerimus: ita recte Deus dicitur requiescere cum
eius munere requiescimus. Hoc quidem recte
intelligimus, quia & verum est, & non magna
intentione indiget, ut videamus ita dicere re-
quiescere Deum, cum nos requiescere facit: sicut
dicitur cognoscere, cum efficit ut cognoscamus.
Neq; .n. Deus temporaliter cognoscit q[uo]d antea non
nouerat, & tamen dicit ad Abraham, Nunc cognouit
quoniam times Deum: ubi quid aliud accipimus,
nisi nunc feci ut cognosceretur? His locutio-

Quiescit
septimi.
Cap. 8.
Gen. 2.

Quo Deo
agat, aut
quiescat.
Cap. 9.
Rom. 5.

Gen. 22.

nam modis, cum ea quae non accidunt Deo, tan-
quam illi accidant loquimur, eum facere agno-
scimus ut nobis accidant ea dicitur q[uo]d lauda-
bilia sunt. Et hoc quantum scripturarum usus
admittit. Neque. n. nos temere aliquid tale de
Deo dicere debemus, q[uo]d in scriptura eius non
legimus. Et hoc locutionis modo arbitror di-
ctum illud ab Apostolo, Nolite contristare spi-
ritum sanctum Dei, in quo signati estis in die
redemptionis. Neque. n. ipsa spiritus sancti,
qua est quicquid ipse est, substantia contrista-
ri potest, cum habeat aeternam atq; incommutabilem
beatitudinem, magisq; sit ipsa aeterna & in-
commutabilis beatitudo: Sed quia ita in sanctis
habitat, ut eos impleat charitate qua necesse
est ut homines ex tempore gaudeant: profectu
fidelium & bonis operibus, & ideo necesse
est et contristentur lapsu vel peccatis eorum,
de quorum fide ac pietate gaudebant, quae tri-
stitia laudabilis est, quia venit ex dilectione
quam spiritus sanctus infundit: propterea ipse
spiritus dicitur contristari ab eis, qui sic agunt
ut eorum factis contristentur sancti, non ob aliud
nisi quia spiritum sanctum habent, quo dono tam
boni sunt ut eos mali melificent, hi maxime quos
bonos fuisse siue nouerunt siue crediderunt. Quae
perfectio tristitia non solum non culpanda, verum
etiam praedicanda est. Hoc genere locutionis
rursus idem Apostolus mirabiliter usus est ubi ait,
Nunc autem cognoscentes Deum, immo cogniti ab
eo. Neque. n. tunc eos cognouerat Deus, praecognitos
videlicet ante constitutionem mundi: sed quia tunc
ipsi eum illius munere non suo merito vel facultate
cognouerant, maluit tropice loqui ut tunc ab illo
cognitos diceret cum eis cognoscendum se praestitit,
& verbum corrigere, quasi hoc minus recte
dixerit q[uo]d proprie dixerat, quam sinere ut hoc
sibi arrogarent se potuisse quod eis post se
ille donauerat. Hic ergo intellectus in eo, q[uo]d
positum est requieuisse Deum ab omnibus operibus
suis, q[uo]d fecit bona valde, quia ipse nos facit
requiescere cum bona opera fecerimus quibusdam
forte suffecerit. Sed nos huius sententias scriptura-
rum consideratione suscepta, urgemur quaerere quomodo & ipse requiescere
potuerit, quamuis requie sua nobis innumerata
sperare admonuerit in se requiem nostram futu-
ram. Sicut. n. ipse fecit coelum & terram & ea
quae in eis sunt: & omnia sexto die consum-

Ephes.

Gen.

Quiescit

Cap. 19.

Gen. 22.

consummavit, nec in eis dici potest aliquid
nos creasse illo donante ut crearemus, & ideo
dictum esse consummavit Deus in die sexto ope-
ra sua quae fecit, quia ut a nobis consumma-
rentur ipse praestitit: Ita & quod dictum est, re-
quieuit Deus in die septimo ab omnibus ope-
ribus suis quae fecit, non utique nostrae requie
concedente ipso, a deponi sumus, sed ipsius
primitus intelligere debemus quia in septimo
die requieuit consummatis operibus, ut prius
omnia quae scripta sunt facta monstrarentur, &
deinde si opus est etiam aliquid significasse
doceatur. Recte quippe dicitur, sicut Deus
post opera sua bona requieuit, ita & nos post
opera nostra bona requieuit. Sed ob hoc et
recte flagitatur, ut quemadmodum disputatum
est de operibus Dei, quae ipse esse satis ap-
paret, ita de requie Dei satis disserat, q[uo]d propria
ipsius demonstreretur. Quapropter iustissima
ratione compellimur indagare si valeamus atq;
eloqui, quomodo utrumq; sit verum, & q[uo]d hic scriptum
est, in septimo die requieuisse Deum ab omni-
bus operibus suis quae fecit, & quod in Euan-
gelio dicitur ipse, per quem facta sunt omnia,
Pater meus usq; nunc operatur & ego operor. Eis
enim hoc respondit, qui propter requie Dei
scripturae huius auctoritate antiquis comen-
dati sabbatum ab eo non obseruari quaerebantur.
Et dici quidem probabiliter potest obseruandum
sabbatum Iudaeis fuisse praecipuum in umbra fu-
turi: quae spiritalis requie figuraret, quae Deus
exemplo huius quietis suae fidelibus bona o-
pera facientibus arcana significatione polli-
cebatur. Cuius quietis & ipse dominus Chri-
stus qui non nisi quando voluit passus est etiam
sepultura sua mysterium confirmavit. Ipse quoque
pe die sabbati requieuit in sepulchro, eumque
totum diem habuit sanctae cuiusdam vacationis
postea quam sexto die, id est, paraceue, quem
dicunt sextum sabbati, consummavit omnia ope-
ra sua, cum de illo quae scripta sunt, in ipso cru-
cis patibulo complerentur. Nam & hoc verbo
usus est quoniam ait, Consummatum est, & inclinato
capite tradidit spiritum. Quid ergo mirum si
Deus istum diem quo erat Christus in sepul-
chro quieturus, volens etiam hoc modo pre-
nunciare, ab operibus suis in vno die requie-
uit, deinceps operatur ordinem seculorum,
ut & illud vere diceretur, Pater meus usque
nunc operatur. Potest etiam intelligi Deum
requieuisse a condendis generibus creaturae,

Dei re-
quiescere
& opera
vi. c. 11.
Gen. 2.
Ioan. 1.
& 5.

Ioan. 19.

Dei ob-
iur. &

quia ultra iam non condidit aliqua genera-
noua, deinceps autem usque nunc & ultra operatur
eorundem generum administrationem, quae tunc
instituta sunt, non ut ipso saltim die septimo po-
tencia eius a caeli & terrae, omniumq; rerum quas
condiderat gubernatione cessaret, alioquin
continuo dilaberentur. Creatoris namque pote-
tia & omnipotentis atq; omnitenentis virtus
causa subsistendi est omni creaturae: Quae vir-
tus ab eis quae creata sunt regendis, si aliquando
cessaret, simul & illorum cessaret species, om-
niumq; natura conderet. Neque enim sicut
structuram quodammodo fabricauerit quis abscedit
atq; illo cessante atque abscedente stat opus
eius, ita mundus vel ictu oculi stare poterit,
si ei Deus regimen sui subtraxerit. Proinde &
quod dominus ait, Pater meus usque nunc o-
peratur: continuationem quandam operis eius
qua vniuersam creaturam continet atq; ad-
ministrat ostendit. Aliter enim posset intelli-
gi si diceret, & nunc operatur, ubi non esset
necesse ut operis continuationem accipere
mus: aliter autem cogit intelligi cum ait, usque nunc
ex illo scilicet quo cuncta cum conderet ope-
ratus est. Et quod scriptum est de sapientia eius,
Pertingit a fine usque ad finem fortiter, & dispo-
nit omnia suaviter, de qua item scriptum est, quod
motus eius agilior celeriorque sit omnibus
motibus: satis apparet recte intuentibus, hunc
ipsum incomparabilem & ineffabilem, & si possit
intelligi stabilem, motum suum rebus eam prebere
suauiter disponendis, quo utique subtracto si
ab hac operatione cessauerit, eas continuo pe-
rituras. Et illud quod ait Apostolus cum Deum
Atheniensibus predicaret, in illo viuimus, mo-
uemur & sumus, liquide cogitatum quantum
humana mens valet, adiuar hanc sententiam
qua credimus & dicimus Deum in ijs quae crea-
uit indefinenter operari. Neque enim tanquam
substantia eius sic in illo sumus, quemadmo-
dum dictum est, q[uo]d habet vitam in semetip-
so, sed utique cum aliud sumus, quam ipse, non ob
aliud in illo sumus nisi quia id operatur. Et
hoc est opus eius quo continet omnia, & quo
eius sapientia perterrita a fine usque ad finem
fortiter, & disponit omnia suaviter. Per quam
dispositionem in illo viuimus, & mouemur &
sumus. Vnde colligitur q[uo]d si hoc opus suum
reb. subtraxerit, nec viuemus nec mouebi-
mur nec erimus. Claret igitur ne vno quidem
die cessasse Deum ab opere regendi quae crea-
uit,

tunc
omnia.
Cap. 12.
2. sen. di.
15. Ia de
septimo.

K

Ioan. 5.

Sapientia. 8.
Sapientia. 7.

Ath. 17.

L

uit, ne motus suos naturales quibus aguntur atq; vegetatur, ut oīno naturę sint, & in eo q̄ sunt p̄ suo quoq; gñe manēant, ilico amitterēt, & eē aliquod oīno definerēt, si eis subtraheretur motus ille sapientię Dei quo disponit oīa suauiter. Quapropter sic accipimus Deū requieuisse ab omnibus operibus suis q̄ fecit, ut iā nouā naturā vterius nullā conderet, non vtiq; vt q̄ cōdiderat, cōtinere & gubernare cessaret. Vnde & illud verū, q̄ in septimo die requieuit Deus: illud q̄ vtiq; nūc operat. Et opera quidē videmus bona, quietē vero eius post bona opera nostra videbimus. Ob quam significādam mādauit Hebræo populo vñū diē obseruandum: quod tā carnaliter agebant, vt eo die salutē nostrā dominum videntes operari criminarentur, ac sic eis de opere patris rectissime responderet, cū quo & ipse operabatur equa liter, nō solū creaturę vniuersę administrationē, sed et ipsam nostrā salutē. Iā vero tempore gratiæ reuelatę, obseruatio illa sabbati q̄ vñius diei vocatione figurabat, ablata est ab obseruatiōe fidelīū. In ea quippe gratia perpetuū sabbatū iā obseruat, qui spe futurę quietis operatur quicquid boni operatur, nec in ipsis bonis operib. suis quasi habens bonū quod nō acceperit, gloriatur: Ita enim tanq̄ diem sabbati, hoc est dñicę cessationis in sepultura suscipiens, atq; intelligens baptismi sacramentū, quiescat, a pristinis operibus suis, vt iā in nouitate vitę ambulans, Deū in se operari cognoscat, qui simul & operatur & quiescit, & creaturę præbēs cōgruā gubernationē, & apud se habens æternam tranquillitatem. Deniq; ipse nec cū creauit defessus, nec cū cessauit refectus est, sed nos voluit per scripturā suā ad quietis exhortari desiderīū, intimando nobis eū diē se sanctificasse, in quo quieuit ab oībus operibus suis. Nā nusquā omniū sex dierū quibus creata sunt omnia, legitur aliquid sanctificasse, nec ante ipsos sex dies vbi scriptū est, In principio fecit Deus cęlū & terrā additū est, & sanctificauit: sed diē istum in quo quieuit ab oīb. operibus suis quæ fecit, sanctificare voluit, tanquam & apud ipsum qui nihil in opere suo laborat, plus quies quā operatio valeat. Hoc quidem in hominibus Euangelium nobis intimat, vbi saluator noster meliorem partem dicit Marię, quod sedens ad

pedes requiescebat in verbo eius, q̄ Martha, quanuis propter obsequiū quo ei ministrabat circa multa occupata, & licet bonū op̄ operantis. Verū hoc in Deo quō sit vel intelligatur, difficile dictū est: etiam si cogitū aliquantulū attingi potest, cur Deus sanctificauerit diē quietis suę, qui nullū sanctificauerit operis sui, nec ipsum sextū quo & hominē facit & cuncta perfecit. Ac primū requiescere Dei quale sit, cuius humanę mentis acies assequi potest? Quod tamen nisi esset, hoc oīno ipsa creatura nō poneret. Dicā sanē quod sentio, hæc duo indubitata præloquens nec Deū, velut post laborē desideratumve negocij sui finē, temporali quadā requie delectatū: nec has literas auctoritate tāta merito p̄ minētēs frustra falsoq; dixisse, q̄ Deus ab omnib. operibus suis quæ fecit, in septimo die requieuerit, eaq; causa eundē diē sanctificauerit. Nimirū ergo quia vitiū est & infirmitas animę, ita suis operibus delectari, vt potius in ipsis quā in se requiescat ab eis: cū proculdubio melius aliqd in illa sit quo ea facta sunt, quā quæ facta sunt: insinuat nobis per hęc scripturā qua dicit requieuisse ab omnib. operib. suis q̄ fecit, nullo opere suo sic delectatus, quasi faciēdi egeuerit, vel minor futurus nisi fecisset, vel beator cū fecisset. Quia. n. ex illo ita est quod ex illo est, vt ei debeat qd̄ est ipse autē nulli quod ex ipso est debeat quod beatus ē, se rebus quas fecit diligēdo præposuit: non sanctificans diē quo ea faciēda inchoauit, nec illū quo ea perfecit, ne illis vel faciēdis vel factis auctū eius gaudiū videret: sed eum quo ab ipsis in seipso requieuit, Et ipse quidē nunquā ista requie caruit, sed nobis eā per diē septimū ostendit: hinc etiā significans nō percipi requiē suā nisi a perfectis cū ad eā imitandā nō deputauit diē, nisi qui perfectio nē rerū omniū sequebatur. Nā qui semp̄ est quietus, tūc nobis requieuit, cū se acceuisse monstrauit. Illud quoq; attēdēdū est, q̄ Dei requiem qua de seipso beatus est, nobis insinuari oportebat: vt intelligamus quō dicat requiescere in nobis quod nō dicitur, nisi cū in se requiem præstat & nobis. Requies igitur Dei recte intelligentibus ea est, qua nullus indiget bono & ideo certa & nobis in illo est, quia & nos beatificamur bono quod ipse est, non ipse bono qd̄ nos sumus. Nam

& nos aliquod bonū ab illo sumus qui fecit oīa bona valde, in quib. fecit & nos. Porro alia res bona p̄ter ipsum nulla est quā ipse nō fecit, ac per hoc nullo p̄ter se alio bono eget qui bono q̄ fecit nō eget: hæc est eius reges ab omnib. operib. suis q̄ fecit. Quib. autē bonis laudabiliter nō egeret, si nulla fecisset? Nā et sic dici potest, nullis egens bonis, nō a factis in seipso requiescendo, verū oīno nulla faciēdo. Sed bona facere si non posset, nulla esset potētia, si autē posset nec faceret, magna esset inuidētia. Quia ergo est omnipotēs & bonus, omnia valde bona fecit: quia vero seipso bono perfecte beatus est, a bonis quæ fecit, in seipso requieuit, ea, scilicet, requie a qua nunquam recessit. Sed si diceretur requieuisse a faciēdis, nihil aliud q̄ nō fecisse intelligeretur. Nisi autē diceretur requieuisse a factis, nō eis egere q̄ fecit, minus cōmendaretur. Quo itaq; die hoc cōmendari oportuisse, nisi septimo, intelligit quisquis senarij numeri perfectionē, de qua supra locuti sumus, perfectioni creaturę cōgruenter adhibitā recolit. Si. n. senario numero perficiēda fuerat creatura sicuti perfecta est, ea quæ requies Dei erat nobis cōmendanda, qua demonstraret nec p̄fectis beatificari creaturis, p̄culdubio dies erat in hac cōmendatione sanctificandus qui sequitur sextū, quo erigeremur ad hanc requiē concupiscendā, vt & nos in illo requiescamus. Neque. n. similitudo pia est, si velimus ita similes esse Deo, vt & nos ab operib. nostris requiescamus in nobis, sicut ipse requieuit in se ab operib. suis. In quodā quippe incommutabili bono requiescere debemus, q̄ ille nobis est qui nos fecit. Hęc igitur summa minimeq; superba, & uerē pia requies nra: vt sicut ipse requieuit ab omnib. operib. suis, quæ nō ei opera sua, sed ipse sibi bonū est quo beatus est: ita & nos ab omnib. operibus, non tū nostris, verumēt ipsius non nisi in illo requieturos nos esse speremus, idq; desideremus post bona opera nra: q̄ in nobis agnoscerimus illius potius esse q̄ nra: vt et sic post bona opera sua ipse requiescat in nobis, cū post bona opera q̄ ab illo iustificati fecerimus, in se nobis requiē p̄stat. Magnū est. n. nobis ab illo extitisse, sed maius erit i illo requieuisse. Sicut ipse nō ideo beatus est quia hæc fecit, sed quia et factis non egens, in se potius q̄ in ipsis requieuit: vnde non operis sed quietis

diē sanctificauit, quia non hæc faciēdo, sed eis quæ fecit non egendo, se beatum intimauit. Quid ergo tā humile ac facile esset, & quid tā subline atq; arduū cogitatu, q̄ Deus requiescens ab omnib. operib. suis quæ fecit? Et vbi requiescens nisi in seipso, quia beatus non nisi seipso? Quā, nisi temper? In dieb. autē quib. rerū quas condidit consummatio narratur, & ab eis quietis Dei ordo distinguitur, quā nisi in septimo die, qui earū sequitur perfectionē? A perfectis autē requiescit, qui nec perfectis eget quo beator esse possit. Et q̄ apud illū quidē quieti eius, nec mane nec vespera est, quia nec aperitur initio, nec clauditur fine: perfectus autē operib. eius mane habet, & vesperam non habet: perfecta quippe creatura habet quoddā initū suę conuersionis ad quietē creatoris sui, sed illa non habet finē quasi terminū perfectionis suę, sicut ea quæ facta sunt: ac per hoc requies Dei nō ipsi Deo, sed rerū ab eo cōditarū perfectione inchoatur, vt in illo incipiat requiescere q̄ ab illo perficitur, & in eo habere mane: in suo enim genere tanquā vespera terminatum est. Sed in Deo vesperā habere iam non potest, quia non erit aliquid illa perfectione perfectius. In illis ergo dieb. quibus omnia creabatur, vesperam terminū conditæ creaturæ: mane autē initium condendæ alterius accipiebamus, ac per hoc quinti diei vespera terminus est conditę quinto die creaturæ: mane autem q̄ post ipsam vesperā factū est, initū est condendæ sexto die creaturæ: qua condita tanq̄ eius terminus facta est vespera. Et quia nihil aliud condendū restiterat, ita post illam vesperā mane factū est, vt non esset initū condendæ alterius creaturæ, sed initū quietis vniuersę creaturę in requiē creatoris. Neq; n. cęlū & terrā & oīa quæ in eis sunt, vniuersa scilicet spiritalis corporalissq; creatura in se ipsa manet, sed vtiq; in illo de quo dictū est, In illo. n. viuimus, mouemur & sumus: quia & si vnaquæq; pars potest esse in toto cuius pars est, ipsum tñ totum non est nisi in illo a quo conditū est. Et ideo nō absurde intelligitur sextę die cōpleto post eius vesperā factū est mane, nō quo significaretur initium condendæ alterius creaturæ sicut in ceteris, sed quo significaretur initū manendi & quietē di totius q̄ conditū est, in illius quietē qui condidit. Quæ quietis Dei nec initū habet nec terminum,

2. sen. di.
15. ca. i. 2.
Gene. 2.
Io an. 5.
Sabb. i. 2.
cap. 13.
Exo. 20.

Sabbatū
christianum.
I. Cor. 4.

Rom. 6.

A
Dies quietis
sanctificatus.
Cap. 14.

Gene. 1.

Luc. 10.

Homini
quies in
Deo. c. 17

Deo

Geo

minum, creaturæ autem habet initium, sed non habet terminum, & ideo septimus dies eidem creaturæ cepit à mane, sed nullo vesperæ terminatur: nam si in ceteris diebus. vespera & mane talium temporum vices significat, qualia nunc per hæc quotidiana spatia peraguntur: non video quid prohibuerit & septimum diem vesperam, noctemque eiusdem mane concludere, ut similiter diceretur, & facta est vespera, & factum est mane dies septimus: quoniam & ipse vnus est dierum, qui omnes septem sunt, quorum repetitione mensis & anni & secula peraguntur: ut mane quod poneretur post vesperam septimi, hoc esset initium octavi diei, de quo iam deinceps silentium fuit, quia idem primus est ad quem reditur, à quo rursus hebdomadis series ordiatur. Vnde probabilius est istos quidem septem dies illorum nominibus. & numero temporalia peragere spatia: illos autem primos sex dies inexperta nobis atque inusitata specie, in ipsis rerum conditionibus explicatos: in quibus & vespera & mane, sicut ipsa lux & tenebræ, id est dies & nox, non eam vicissitudinem præbuerunt quam præbent isti per solis circuitus, quod certe de illis tribus fieri cogimur, qui ante condita luminaria commemorati atque numerati sunt. Ac per hoc qualiscumque in eis vespera & mane fuerit, nullo tamen modo opinandum est, eo mane quod post sexti diei vesperam factum est, initium accepisse requiem Dei, ne temporale aliquod bonum illi æternitati & incommutabilitati accidisse vanitate temeraria suspicemus: sed illam quidem requiem Dei quam in seipso requiescit, eoque bono beatus est quod ipse sibi est, nec initium eidem ipsi habere, nec terminum. consummatæ autem creaturæ habere initium, eandem requiem Dei. Quoniam rei cuiusque perfectio, non tam in vniuerso cuius pars est, quam in eo à quo est, in quo & ipsum vniuersum est, pro sui generis modulo stabilitur ut quiescat, id est ut sui momenti ordinem teneat. Ac per hoc ipsa vniuersitas creaturæ quæ sex diebus consummata est, aliud habet in sua natura, aliud in ordine quo in Deo est, non sicut Deus, sed tamen ita ut ei quies propria stabilitatis non sit, nisi in illius quiete qui nihil propter se appetit, quo adeptus requiescat. Et ideo dum ipse manet in se, quicquid ex illo est retorquet ad se: ut omnis creatura in se habeat naturæ suæ terminum, quo non sit quod ipse est:

in illo autem quietis locum, quo seruetur ipsa est. Scio quod non proprie dixerim locum, nam proprie dicitur in spatiis quæ corporibus occupantur: sed quia & ipsa corpora non manent in loco, nisi quo sui ponderis tanquam appetitu perueniunt, ut eo cōperto requiescant, id est non incongruenter à corporalibus ad spiritualia verbum transfertur, ut dicatur locus, cum res ipsa plurimum distet. Initium ergo creaturæ in quiete creatoris illo mane significatum arbitror quod factum est post vesperam sexti diei: non enim posset in illo nisi perfecta requiescere: proinde sexto die consummatæ omnibus factaque vespera factum est & mane, quo inciperet consummata creatura in illo à quo facta est requiescere: quo initio Deum esse in seipso requiescentem, ubi & ipsa requiesceret inuenit, tanto stabilius atque firmitus, quanto ipsa illius non ille huius eguit ad quietem suam. Sed quoniam quicquid erit vniuersa creatura quibuslibet mutationibus sui non utique nihil erit, ideo creatura vniuersa in creatore suo semper manebit, ac pro hoc post illud mane nulla deinceps vespera fuit: hoc diximus ut intelligatur, cur septimus dies in quo requieuit Deus ab omnibus operibus suis mane habuerit post vesperam sexti, vesperam vero non habuerit. Est aliud quod de hac re magis proprie atque melius possit quantum existimo intelligi, sed aliquanto difficilius explicari, ut non creaturæ, sed etiam sibi requies septimi diei mane habuerit sine vespera, id est initium sine termino. Si enim ita diceretur, requieuit Deus in die septimo, nec adderetur, ab omnibus operibus suis quæ fecit, frustra huius quietis initium quaeremus. Non enim incipit Deus requiescere, cuius requies sine initio, sine termino sempiterna est. Sed quoniam ab omnibus operibus suis quæ fecit eis non egendo, requieuit, intelligitur requies quidem Dei nec coepit nec terminata: requies autem eius ab omnibus operibus suis quæ fecit, ex eo coepit est ex quo illa perfecit. Neque enim ab operibus suis non egendo requieuisset, priusquam essent quibus nec perfectis eguisset: & quia eis omnino nunquam eguit, nec ista beatitudo qua non eis egeat tanquam proficiendo perficietur, ideo septimo diei nulla vespera accessit. Sed planè quaeri potest dignaque consideratione mouet, quomodo intelligatur in seipso Deus requieuisse ab omnibus operibus

operibus suis quæ fecit: cum scriptum sit, Et requieuit Deus in die septimo. Non enim dictum est, in seipso, sed in die septimo. Quid est ergo dies septimus, vtrum creatura est aliqua, an temporis tantummodo spatium? Sed etiam temporis spatium creaturæ temporali concreatum est, ac per hoc & ipsum sine dubio creatura est. Neque enim vlla tempora vel sunt vel esse poterunt, vel poterunt quorum Deus non sit creator, ac per hoc & ipsum septimum diem, si tempus est quis creauit nisi omnium temporum creator? Sed illi sex dies cum quibus vel in quibus creaturis creati sunt, superior scripturæ sanctæ sermo indicat. Quo circa in his diebus septem, quorum species nota nobis est, qui re quidem ipsa prætereunt, sed alijs succedentibus nomina sua quodammodo tradunt, ut illi sex dies nominentur, nouimus eorum primi quoniam creati sunt: septimum autem diem qui nomine sabbati nuncupatur, quando Deus creauerit non videmus. In ipso quippe non fecit aliquid, immo ab eis quæ sex diebus fecerat in eodem septimo requieuit. Quo ergo requieuit in die quam non creauit? Aut quomodo eum post sex dies continuo creauit, cum sexto die consummauerit omnia quæ creauit, nec aliquid septimo die creauerit, sed in eo potius ab omnibus quæ creauerat requieuerit? An vnum tantum diem creatum Deus. ut eius repetitione multi qui dicuntur dies præterirent atque transcurrerent nec opus erat ut septimum diem crearet quo requieuit, quia illius quæ creauerat septima repetitio hunc utique faciebat. Lucè quippe de qua scriptum est. Et dixit Deus, fiat lux, & facta est lux, discreuit à tenebris eaque vocauit diem, & tenebras noctem. Tunc itaque Deus diem fecit cuius repetitione scriptura appellat secundum diem, deinde tertium, & usque ad sextum, quo consummauerit Deus opera sua: atque inde illius diei primitus creati, repetitio septimi diei nomen accepit, in quo requieuit Deus: ac pro hoc nulla creatura est septimus dies, nisi eadem ipsa septies rediens, quæ condita est quoniam vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Rursus ergo ad eam quaestionem relabimur de qua in primo libro exiisse videbamus, ut item quaeramus quomodo circumire potuerit lux ad exhibendum diurnam nocturnamque vicissitudinem non solum antequam celi luminaria, sed antequam ipsum celum quod firmamentum appellatum est factum esset, ante-

quam denique illa species terræ vel maris, quæ circuitu lucis admitteret, sequente nocte vnde de illa transisset. Cuius quaestionis difficultate compulsi: ausi sumus disceptationem nostram quasi ad hanc terminare sententiam: ut diceremus illam lucem quæ primitus facta est conformationem esse creaturæ spiritualis: noctem vero adhuc formandam in reliquis operibus rerum materiæ, quæ fuerat instituta cum in principio fecit Deus celum & terram antequam verbo faceret diem in quo requieuit. Sed nunc diei septimi consideratione comoniti, facilius est ut nos ignorare fateamur, quam remotum est à sensibus nostris: quo nam modo lux illa quæ dies appellata est, vel circuitu suo vel contractione & emissionem si corporalis est, vices diurnas nocturnasque peregerit: vel si spiritualis est, condendis creaturis omnibus præsentata sit suaque ipsa præsentia diem, noctem vero absentia, vesperam initio absentiae, mane initio præsentiae fecerit: quæ ut re aperta contra diuinæ scripturæ verba conemur, dicendo alium esse diem septimum quam illius diei quæ fecit Deus septimam repetitionem: alioquin aut non creauit Deus septimum diem, aut aliquid creauit post illos sex dies, id est ipsum diem septimum, falsumque erit quod scriptum est, in sexto die consummasse omnia opera sua, & in septimo die requieuisse ab omnibus operibus suis. Quod utique quoniam falsum esse non potest, restat ut præsentia lucis illius quam diem Deus fecit per omnia opera eius repetita sit, quoties dies nominatus est, & in ipso septimo in quo requieuit ab operibus suis. Sed quoniam lux corporalis antequam fieret celum quod firmamentum vocatur, in quo etiam luminaria facta sunt, quo circuitu vel quo processu & recessu vices diei & noctis exhibere potuerit non inuenimus, istam quaestionem relinquere non debemus sine aliqua nostra prolatione sententiæ: ut si lux ista quæ primitus creata est, non corporalis sed spiritualis est sicut post tenebras facta est, ubi intelligitur à sua quadam informitate ad creatoris post conuersam atque formatam: ita & post vesperam fiat mane, cum post cognitionem lux propriæ naturæ, quia non est quod Deus, refert se ad laudandam lucem quod ipse Deus est, cuius contemplatione formatur. Et quia ceteræ creaturæ quæ infra ipsam sunt, sine cognitione eius non fiunt, propterea nimirum idem dies

De luce
que sunt
ante lumina
ria.
Cap. 21.

Lux spiritalis.
Cap. 22.

dies ubiq; repetitur: ut eius repetitione fiant tot dies, quotiens distinguuntur reru genera creaturaru, perfectione senarij numeri terminada: ut vespera primi diei sit etiã sui cognitione, nõ se eẽ quod Deus est: mane aut post vesperã hãc quo cõcluditur dies vnus, & in choatur secundus, cõuersio sit eius, qua id q

Dcreata est, ad laudẽ referat creatoris, & percipiat de verbo Dei cognitionẽ creaturã q post ipsam sit, hoc est firmamenti: quod i eius cognitione sit prius cũ dicitur, & sic est factũ: deinde in natura ipsius firmamenti, q cõditur cũ additur postea, iã dicto, Et sic est factũ, Et fecit Deus firmamentũ. Deinde sit vespera illius lucis, cũ ipsam firmamentũ, nõ in verbo Dei sicut ante, sed in ipsa eius natura cognoscit. Quã cognitio qm minor est, recte vesperã noie significatur, post quã sit mane quo concluditur secundus dies & incipit tertius: in quo itidẽ mane conuersio est lucis huius, idest diei huius ad laudãdũ Deũ quod operatus sit firmamentũ, & percipiendã de verbo eius cognitionẽ creaturã q condenda est post firmamentũ. Ac per hoc cum dicit Deus, Cõgregetur aqua q est sub cõlo in collectionẽ vnã & appareat arida, cognoscit hoc illa lux in verbo Dei quo id dicit: & ideo sequitur, & sic est factũ, hoc est in eius cognitione ex verbo Dei: deinde cũ additur, & congregata est aqua & cõterã, cũ iam dictum esset, & sic factum est in suo genere ipsa creatura sit: quã item est in suo gñe facta cognoscitur, ab ea lucẽ quã iã i verbo Dei faciendã cognouerat sit tertio vespera: & inde hoc modo cõterã vsq; ad mane & post vesperã sexti diei. Multũ quippe inter est inter cognitionẽ rei cuiusq; i verbo Dei, & cognitionẽ in natura eius, ut illud merito ad diẽ pertineat, hoc ad vesperã, In cõparatione enim lucis illius quã in verbo Dei cõspicitur, ois cognitio qua creaturã quamlibet in seipsa nouimus, nõ immerito nox dici pot: quẽ rursus tantũ differt ab errore vel ignorantia eorũ, qui per creaturã ipsam sciũt ut in eius cõparatione nõ incõgrue dicatur dies. Sicut ipsa vita fidelium quã in hac carnẽ atq; in hoc seculo ducitur, in cõparatione vitẽ infidelis atq; impiã, non irrationabiliter lux & dies appellatur, dicente

Cognitio rerum in verbo Dei.

Cap. 23.

Espicitur, ois cognitio qua creaturã quamlibet in seipsa nouimus, nõ immerito nox dici pot: quẽ rursus tantũ differt ab errore vel ignorantia eorũ, qui per creaturã ipsam sciũt ut in eius cõparatione nõ incõgrue dicatur dies. Sicut ipsa vita fidelium quã in hac carnẽ atq; in hoc seculo ducitur, in cõparatione vitẽ infidelis atq; impiã, non irrationabiliter lux & dies appellatur, dicente

Eph. 5.

Apostolo, Fuitis enim aliqui tenebrẽ, nũc at lux in dño: & illud, Abijciamus opera tene-

brarũ & induamus nos arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Qui tñ dies nisi rur-
sus in cõparatione, illius diei, quo æquales angelis facti videbimus Deũ sicuti est, ipse quõq; nox esset, non hic prophetiã lucerna indigeremus. Vnde Apostolus Petrus dicit, Habemus certiorẽ prophetiã sermonẽ cui bene facitis intendentes sicut lucernã lucẽti in obscuro loco, donec dies luceat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Quapropter cũ sancti angeli quibus post resurrectionẽ cõequabimur, si viã quã nobis Christus factus est vsq; in finẽ tenuerimus, semper videãt facie Dei, verboq; eius vnigenito filio sicut patri æqualis est perfruatur, in quibus prima oĩum creata est sapiẽtia proculdubio vniuersam creaturã in qua ipsi sunt principaliter conditi, in ipso verbo Dei percipiunt, in quo sunt oĩum et quẽ tẽporaliter facta sunt æternẽ rationes, tãquã in eo p q facta sunt: ac deinde in ipsa creatura, quã sic nouerunt tanquã infra despicientes, eam que referentes ad illius laudem, in cuius incommutabili veritate rationes scdm quas facta est, principaliter vident. Ibi ergo tanquã per diẽ, vnde & concordissimã vnitas eorũ eiusdẽ veritatis participatiõẽ dies est primus creatus: hic aut tanquã per vesperã, sed continuo firmans. Quod in oĩbus sex diebus animaduerti pot, quia non remanet angelica scientia in eo quod creatum est, quin hoc continuo referat ad eiusdẽ laudẽ atq; claritatẽ, in quo id non factũ esse, sed faciendum fuisse cognoscitur, in qua veritate stãdo dies est. Nã si vel ad seipsam natura angelica cõuerteretur, seq; amplius delectaretur quã illo cuius participatione beata est, intumescẽs supbia caderet sicut diabolus: de quo suo loco loquendũ est, cum de serpente hominis seductore sermo debitus flagitabit. Quia ergo angeli creaturã i ea ipsa creatura sic sciũt ut ei sciẽtiã electione ac dilectione pponãt, q eã sciunt in veritate per quã facta sunt oĩa participes eius effecti: ideo per oes sex dies non nominatur nox, sed post vesperã & mane dies vnus. Itẽ post vesperã & mane dies secundus, deinde post vesperã & mane dies tertius: ac sic vsque in mane sexti diei, vnde incipit septimus quietis Dei, quãuis cũ suis noctibus, dies tamen non noctes narrantur. Tunc enim nox ad diẽ pertinet non dies ad

ad noctem, cum sublimes & sancti angeli id qd creaturam in ipsa creatura nouerunt, referunt ad illius honorẽ & amorẽ, in quo æternas rones qb. creata est contẽplant, eaq; concordissimã contẽplatione sunt vnus dies quẽ fecit dñs, cui coniuget Ecclesia de hac peregrinatione liberata, ut & nos exultemus, & iocundemur in eo. Huius ergo diei, cuius & vespera & mane secundum supradictum rone accipi pot sexta repetitione consummata est vniuersa creatura, factumq; est mane quo finiret sextus dies, & vñ inciperet septimus vesperam nõ habiturus, qã Dei requies non est creaturãq; cum per dies cõteros cõderet, aliter in seipsa facta cognoscebat, q in illo i cuius veritate faciendã videbat, cuius cognitionis quasi decolor spẽs vesperã faciebat. Non itaq; iam forma ipsius operis dies, & terminus vespera, & alterius operis initium mane, in hac rerum conditarum narrõne debet intelligi, ne cogamur contra scripturam dicere, præter sex dies, cõditam diei septimi creaturam, aut ipsam diẽ septimum nullam eẽ creaturam, sed dies ille quẽ fecit Deus p opera eius ipse repetit, non circuitu corporali, sed cognitione spiritali, cũ beata illa societas angelorum & primitus cõtemplat in verbo Dei qd dixit Deus, fiat. Atque ideo prius in eius cognitione sit cum dñ, & sic est factum, & postea rem ipsam factã, in ea ipsa cognoscit, qd significat facta vespera, & eam deinde cognitionem rei factã ad illius veritatis laudẽ refert, vbi rone viderat faciendã, qd significat facta mane. Ac sic p oes illos dies vnus est dies, non istorũ dieũ consuetudine intelligẽdus, quos videmus solis circuitu determinari atque numerari, sed alio quodammodo, a quo & illi tres dies, qui ante cõditionem istorum luminariũ commemorati sũt, alieni esse non pnt. Is enim modus non vsq; ad diẽ quartum, ut inde iam istos vsitatos cogitemus, sed vsque ad sextum septimũque perductus est, ut longe aliter accipiẽdus sit dies & nox, inter quã duo diuisit Deus, & aliter iste dies & nox, inter quẽ dixit ut diuidant luminaria quã creauit, cum ait, & diuidant inter diẽm & noctem, tunc enim hunc diẽm condidit cum cõdidit solem, cuius pntia eundem exhibet diẽm, ille autem dies primitus conditus iam triduum peregerat, cum hac luminaria illius diei quarta repeti-

tionẽ creata sunt. Quapropter quoniam illi diẽ vel illos dies qui eius repetitione numerati sunt, in hac nostra mortalitate terrena experiri ac sentire non possumus, & si quid ad eos intelligendos conari possumus, non debemus temerariam præcipitare suã, tanq de his aliud sentiri cõgruentius probabiliusque nõ possit istos septem dies qui pro illis agunt hebdomadam, cuius cursũ & recursũ tempora rapiuntur, in qua dies vnus est, a solis ortu vsq; in ortum circumitus, sic illorũ vicem qdam exhibere credamus, ut non eos illis similes, sed multum impares minime dubitemus. Nec quõquam arbitretur illud quod dixi de luce spiritali, & de condito die spiritali & angelica creatura, & de cõtemplatione q habet in verbo Dei, & de cognitione qua in seipsa creatura cognoscit, eiusque relatione ad laudem incommutabilis veritatis, vbi prius rone videbatur rei faciendẽ, quã cognita est facta, non iã proprie sed quasi figurate atque allegorice conuenire ad intelligendũ diẽ & vesperam & mane. Sed aliter quidem q in hac consuetudine quotidianã lucis huius, & corporalis, nõ tñ tanq hic proprie, ibi figurate. Vbi. n. melior & certior lux ibi, verior et dies, cur ergo non et verior vespera & verius mane? Nã si in istis dieb. habet quandam declinationem suam lux in occasum, q vespere nomine nuncupamus, & ad ortum iterum reditum, quod mane dicimus, cur & illic vesperam non dicamus, cum a cõtemplatione creatoris creatura despiciat, & mane cũ a cognitione creaturã i laudẽ creaturis assurgitur? Nec enim & Christus sic dñ lux, quomodo dicitur lapis, sed illud proprie, hoc vtique figurate. Quisquis ergo nõ eam quam pro nostro modo dulo vel indagare vel putare potuimus, sed aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, que non in prophetia figurate, sed in hac creaturarum L conditione proprie meliusque possit intelligi, quãrat & diuinitus adiutus inueniat. Fieri enim potest vt etiam ego aliam his diuine scripturẽ verbis congruentiorẽ fortassis inueniã. Neq; n. ita hanc cõfirmo vt aliam quẽ præponenda sit, inueniri non posse cõtendã, sicut confirmo requiem Dei scripturam sanctam non quasi post lassitudinem vel curã molestiam nobis insinuare voluisse. Quamobrem potest aliquis fortasse mecum disputare. Aug. Tomus tertius. A a tau-

Repetitio dierum. Cap. 27.

Illud de luce & die spiritali quõ accipiẽtũ Cap. 28.

tando certare, vt dicat sublimum coelorum
 Contemplatio angelorum. Cap. 29.
 angelos nō alternatim cōueri, primo rōnes
 creaturarū incommutabiliter in verbi Dei in
 incommutabili veritate, ac deinde ipsas crea-
 turas, & tertio earum ēt in seipsis cognitio-
 nem ad laudem referre creatoris sed eorum
 mentē mirabili facilitate hęc oīa simul pos-
 se. Nunquid tñ dicet, aut si q̄quam dixerit au-
 diendus est, illā coelestē in angelorū milib.
 ciuitatē, aut nō contēplari creatoris æterni-
 tatē, aut mutabilitatē ignorare creaturā, aut
 ex eius quoq; inferiorē quadā cognitione nō
 laudare creatorē? Simul hoc totū possint, si-
 mul hoc totū faciant, pnt tñ & faciūt. Simul
 ergo habent & diem & vesperam, & mane.
 Nec. n. verendum est, ne sorte qui est idoneus
 iam illa sentire, iō non putet hoc ibi posse fie-
 ri, q̄a in his dieb. qui Solis huius circuitu per-
 aguntur fieri non potest. Et hoc quidem non
 pōt eisdem partib. terrę: vniuersum autē mun-
 dum q̄s non videat si attendere velit diē, vbi
 sol est, & noctem vbi non est, & vesperā vn-
 de discedit, & mane quo accedit simul hęc?
 Sed nos planē in terris hęc omnia simul hęc
 non possumus, nec ideo tñ istā terrenam cō-
 ditionem, lucisq; corporeā temporalem lo-
 calēq; circuitum iñi patrię spiritali corā qua
 re debemus, vbi semper est dies in contēpla-
 tione incommutabilis veritatis, semper vespere
 in cognitione in seipsa creaturā, sp̄ mane
 ēt ex hac cognitione ī laude creatoris. Quia
 nō ibi abcessu lucis superioris, sed inferioris
 cognitionis distinctione fit vespera, nec mane
 tanq̄ nocti ignorantie scientia matutina
 succedat, q̄ vespertinam ēt cognitionem in
 gloriam cōditoris attollat. Deniq; & ille no-
 cte nō nominata, vespere, inquit, & mane &
 meridie enarrabo & annūciabo, & exaudies
 vocem meam. Hic fortasse per temporum vi-
 ces, sed tñ quantum puto, significans quid si-
 ne temporum vicib. perageret in patria, cui
 eius peregrinatio suspirabat. Sed nunquid si
 nunciam simul ista omnia gerit atque habet
 angelica illa societas & vnitas diei quem pri-
 mitus condidit Deus, tunc etiā cum hęc con-
 derent simul hęc habuit? Nonne per omnes
 sex dies, cum ea quę p̄ singulos Deo cōdere
 placuit, conderent, primo hęc accipiebat in
 verbo Dei, vt in eius notitia primitus fierent
 cum dicebat, & sic factum, deinde cum facta
 essent in sua propria natura qua sunt, deo q;

placuisse q̄ bona sunt, tunc itidē ea cogno-
 scibat alia quadā inferiore cognitione, quę
 nomine vespere significata est, ac deinde fa-
 cta vespera fiebat mane cū de suo Deus ope-
 re laudaret, & alterius creaturę, quę dein-
 ceptus facienda erat, ex Dei verbo notitia prius
 quam fieret acciperet? Non ergo tunc simul
 omnia, & dies & vespera & mane, sed singul-
 latim per ordinem quem scriptura commemo-
 rat. An etiam tunc simul omnia, & quia
 non secundum temporum moras, sicut sunt
 dies isti: cum oritur sol & occidit quotidie
 sol, & in locum suum redit vt rursus oriatur,
 sed secundum potentiam spiritalem mentis
 angelicę, cuncta quę voluerit, simul notitia
 facillima * comprehendentem? Nec ideo tñ
 sine ordine quo & apparet cōnexio præcedē-
 tiū cōsequentiumq; carum. Neque. n. cog-
 nitio fieri pōt, nisi cognoscenda pcedant, quę
 item priora sunt in verbo, per quod facta sūt
 omnia, q̄ in iis, quę facta sunt omnib. Mens
 itaq; humana prius hęc, q̄ facta sunt per sen-
 sus corporis experitur, eorumq; notitiam p̄
 infirmitatis humanę modulo capit, & dein-
 de quærīt eorū causas, si quomodo possit ad
 eas peruenire principaliter atque incommu-
 tabiliter manentes in verbo Dei, ac sic inuisi-
 bilia eius per ea quę facta sunt intellecta cō-
 spicere. Quod quanta tarditate ac difficulta-
 te agat, & quanta temporis mora p̄ corpus
 corruptibile qđ aggrauat aīam, & etiā quę
 feruentissimo studio rapitur, vt instanter ac
 perseveranter hoc agat, quis ignorat? Mens
 vero angelica pura charitate inhærens ver-
 bo Dei, postea q̄ illo ordine creata est, vt p̄-
 cederet cetera, prius ea vidit in verbo Dei fa-
 cienda q̄ facta sunt, ac sic prius in eius fiebat
 cognitione, cū Deus dicebat vt fierent, q̄ in
 sua p̄pria natura, quę itidē facta in eis ipsiis ēt
 cognouit, minore utiq; notitia q̄ vespera di-
 cta est. Quā notitiā sanē pcedebat q̄ fiebant,
 præcedit cognitionē q̄cquid cognosci pōt.
 Nisi. n. prius sit qđ cognoscatur, cognosci non
 potest. Post hęc si eo modo sibi placeret, vt
 amplius seipsa quā creatorē suo delectaretur,
 non fieret mane, idēst, de sua cognitione
 in laudem creatoris non assurgeret. Cum
 vero factum est, faciendum erat aliud & co-
 gnoscendum Deo dicente, fiat, vt prius itidē
 fieret in cognitione mentis angelicę, &
 posset rursus dici, & sic factum est, ac de-
 inde

M
 Perfecta
 angelorū
 scia. c. 30

Psal. 14.

Quo na-
 ra angelo
 vñ sciēt.
 Cap. 31.

Mens
 gētia
 Cap. 31
 Ecl. 1

Sapient.
 8

Gene. 1.

Cap. 33.

Sapient. 8

a. l. quo-
 miam per
 illam.

inde in natura propria, vbi subsequēte vespere
 nosceret. Ac per hoc etiā si nulla hic mo-
 rarum t̄paliū sunt interualla, p̄cesit tñ rō
 cōdendę creaturę in verbo Dei, cū dixit fiat
 lux, & secuta est ipsa lux qua angelica mens
 formata est, atq; in sua natura facta est, non
 aut alibi sequebat vt fieret, & iō nō prius est,
 & sic est factū, & postea dictū, fecit Deus lu-
 cē, sed cōtinuo post verbū Dei, facta est lux,
 adhęsitq; creaturę luci lux creata videns illā,
 & se in illa. i. rōnē qua facta est. Vidit etiā se
 in se. i. distante qđ factum est ab eo qui fecit.
 Et iō cum placuisset Deo factum videnti quā
 bonum est, & diuisa esset lux a tenebris, & vo-
 cata lux dies, & tenebrę nox, facta est & ve-
 spera, quę necessaria erat & ista cognitio, qua
 distingueret a creatore creaturā, aliter in se
 ipsa cognita q̄ i illo, atq; inde mane, & aliud
 præcognoscēdū erat, qđ fuerat verbo Dei fa-
 ciendū, prius in cognitione mentis angeli-
 cę, deinde in natura ipsius firmamenti. Et iō
 dixit Deus, fiat firmamentū, & sic est factū in
 cognitione creaturę spiritalis, hoc prius q̄
 fieret in seipso prænoscentis. Deinde fecit
 Deus firmamentū, iam utiq; ipsam firmamē-
 ti naturā, cuius minor esset tanq̄ vespertina
 cognitio, ac sic utiq; ad oīum operum finē,
 & utiq; ad requiē Dei, quę non habet vespere-
 rā, quā nō est facta sicut creaturā, vt posset etiā
 ipsius geminari cognitio, tanq̄ prior & ma-
 ior in verbo Dei sicut in die, & posterior ac
 minor in seipsa sicut ī vespera. Sed si oīa mēs
 simul angelica pōt, quę singillatim per ordi-
 nem cōnexarum carum sermo distinguit, nū-
 quid ēt quę fiebant, velut ipsum firmamētū,
 velut aquarū congregatio, speciesq; terrarū
 nudata: velut fructū & arborū germinatio:
 luminariū & syderū cōfirmatio, aquatilia ter-
 restriaq; aīantia simul oīa facta sunt? an etiā
 per interualla temporum ēm præfinitos dies?
 An forte non sicut ea secundum motus eorū
 naturales non experimur, ita etiam cum pri-
 mitus instituta sunt cogitare debemus, sed se-
 cundum mirabilem atq; ineffabilem virtutē
 sapientię Dei, quę attingit a fine vsq; ad finē
 fortiter, & disponit omnia suauiter? Neque
 enim & ipsa gradib. attingit, aut tanq̄ gressi-
 bus peruenit. Quā p̄ q̄ facilis efficacissimus
 motus est, tam facile Deus condidit omnia, *
 quę per illum sunt condita, vt hoc qđ nunc
 temporalib. interuallis ea moueri videm⁹ ad

peragēda quę sua cuiq; generi competūt, ex
 illis inistis rōnib. veniat, quas tanq̄ seminali-
 ter sparsit Deus in iētū condendi, cum dixit
 & facta sunt, mandauit, & creata sunt. Non
 itaq; tarde institutū est, vt essent tarda q̄ tarda
 sunt, nec ea mora cōdita sunt secula, qua trā-
 scurrunt. Hos. n. numeros t̄pa peragūt, quos
 cum creantur, non t̄paliter acceperūt, alio-
 quin si rerum naturales motiones, dierumq;
 istorū, quos nouimus, v̄sitata spatia, cum hęc
 primitus verbo Dei facta sunt cogitemus, nō
 vno die opus erat, sed plurib. vt ea quę radi-
 cib. pullulant, terramq; vestiunt, subter pri-
 mitus germinarēt, deinde certo numero die-
 rum pro suo * quoq; genere in auras erum-
 perent, ēt si * hoc vsq; fieret, qđ de creatura
 eorum die vno. i. tertio factum scriptura
 narravit. Deinde quot dieb. op⁹ erat, vt aues
 volarēt, si a suis promordiis existētes, ad plu-
 mas & pennas per naturę suę numeros p̄ce-
 nerūt? An forte oua tñ creata erant, cum quo-
 to die dictū est, q̄ eiecerint aquę oē volati-
 le pennatum secundum suū genus? Aut si
 p̄pea recte hoc dici potuit, quā in illo humo-
 re ouorum iam erant oīa quę per numeros
 certos dierū coalescunt, & explicant quodā
 modo, quā merant iam ipsa numerosa rōnes
 incorporaliter corporeis reb. intextę, cur nō
 & ante oua idipsum recte dici potuerit, cum
 iam eadem rōnes in elemento humido fie-
 rent, quib. alites per t̄pales sui cuiusq; generis
 moras oriri & p̄fici possent? De quo. n. crea-
 tore scriptura ista narravit, q̄ sex dieb. con-
 summauerit omnia opera sua, de illo alibi
 non utiq; dissonāter scriptum est, quod crea-
 uerit omnia simul. Ac per hoc & istos dies
 sex vel septem, vel potius vnum sexies se-
 ptiesve repetitū simul fecit q̄ fecit oīa simul.
 Quid ergo opus erat sex dies tam distincte
 dispositęq; narrari? Quia scilicet iis qui non
 possunt videre quod dictum est, Creauit om-
 nia simul, nisi cum eis sermo tardi⁹ incedat,
 ad id quo eos ducit, peruenire non possunt.
 Quomodo ergo diximus sexies repetitam
 lucis illius præsentiam per angelicam cog-
 nitionem a vespera ad mane, cum ipsa tria si-
 mul, idēst, & diem & vesperam, & mane se-
 mel ei habere suffecerit, cum simul vniuer-
 sam creaturam sicut simul facta est, & in pri-
 mis atque incommutabilibus rationibus, per
 quas condita est, contēplaretur propter diē,

Psal. 32.

a. l. queq;
 a. l. hinc.

Ecl. 18.

Oīa facta
 esse simul.
 Cap. 34.

& in eius ipsius naturā cognosceret pp vesperā, & creatorem ex ipsa et inferiore cognitione pp mane laudaret. Aut quō precedebat mane, vt in verbo cognosceret qd eet Deo postea faciendū, id ipsum et consequenter vespera cognitura, si prius & posterius nihil factum est, qd simul omnia facta sunt? Immo vero & prius atq; posterius per sex dies quæ commemorata sunt facta sunt, & simul oīa facta sunt, quia & hæc scriptura, quæ per memoratos dies narrat opera Dei, & illa q̄ si mul eum dicit fecisse oīa, verax est, vtraque vna est, qd vno spiritu veritatis inspirante cōscripta est. Sed in his rebus, in qb. qd prius sit vel posterius, interualla temporum nō demonstrant, quantum vtrunq; dici possit. i. & simul. & prius & posterius, facilius tñ intelligit quod dī simul, q̄ quod prius atq; posterius, velut eum solem intuemur orientē, certe manifestum est, qd ad eū acies nostra puenire non possit, nisi transiret totum aeris coeliq; spatium, qd inter nos & ipsum est. hoc aut cuius lōginquitatis sit, qd existimare sufficit? Nec vtiq; pueniret eadē acies vel radius oculorū nostrorū ad transeundū aerem, qui est super mare, nisi prius transisset eum, qui est super terrā, in qualibet mediterranea regione simus, ab eo loco vbi sumus vsq; ad litus maris. Deinde si ad eandem lineam cōtuitus nostri adhuc post mare terræ adiacent, eum quoq; aerem qui super illas transmarinas terras est, trāfire acies nostra non pōt, nisi prius peracto spatio aeris illi, qui super mare qd prius occurrit, extenditur, faciamus iā post illas transmarinas terras non nisi Oceanum remanere, nunqd & aerem qui super Oceanum diffundit, pōt transire acies nostra, nisi prius transferit qcquid aeris citra Oceanum super terram est? Oceani aut magnitudo incomparabilis perhibet, sed quantacunq; sit, prius oportet aerem, qui supra est, transeant radij oculorū nostrorū, & postea qcquid vltra est, tum demum ad solem pueniat quem videmus. Num igitur qd totiens hic diximus prius & postea, id non simul omnia vno ictu transit noster obtutus? Si. n. clausis oculis faciem contra videndum solem ponamus, nōne mox vt eos aperuerimus, ibi potius acie nostram nos inuenisse, q̄ illud eā perduxisse putabimus, ita vt nec ipsi oculi prius aperti fuisse videant, q̄ illud quō intenderent perue-

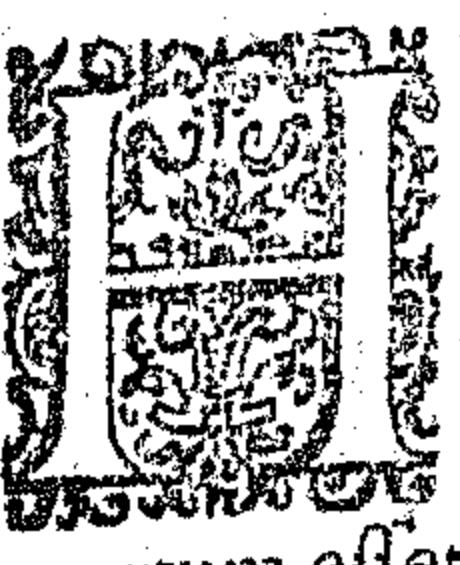
nisse? Et certe iste corporeæ lucis est radius emicans ex oculis nostris, & tam longe posita tanta celeritate * cōstringens, vt existimari comparariq; non possit. Nepe hic & illa oīa tā ampla immensaq; spatia simul vno ictu transiri manifestū est, & quid prius posterius que transeat nihilominus certū est. Merito resurrectionis nostræ celeritatē cū exprimere vellet Apostolus, in ictu oculi dixit fieri. Neque. n. aliquid in rerū corporearū motib. vel ictib. pōt celerius inueniri. Quod si oculorū carnaliū acies celeritate tantum pōt, qd mentis acies vel humanæ, quantomagis angelicæ? Quid iam de ipsius summæ Dei sapientie celeritate dicat, quæ attingit vbiq; propter suam mundiciam, & nihil inquinatū in eā incurrit? In his ergo quæ simul facta sunt nemo videt quid prius posteriusve fieri debuerit, nisi in illa sapietia, per quam facta sunt omnia per ordinem simul. Dies ergo ille, quem Deus primus fecit, si spiritalis rationalisque creatura est. i. angelorum supercelestium atq; virtutum, presentatus est omnibus operib. Dei hoc ordine presentie, quod ordine * scientie, qua in verbo Dei facienda prænosceret, & in creatura facta cognosceret, non per interuallorum tpalium moras, sed prius & posterius habens in cōnexionē creaturarum, in efficacia vero creatoris oīa simul. Sic. n. fecit quæ futura essent, vt nō temporaliter faceret temporalia, sed ab eo facta currerent tempora. Ac per hoc illi dies septem quos lux corporis celestis circumuendo explicat atq; replicat, secundum quandam vmbra significationis admonent nos quære illos dies, in quib. lux creatura spiritalis omnib. operib. Dei per * senariam numeri perfectionem presentari potuerit, atq; inde septimam requiem Dei mane habere, vesperam non habere, vt non sit hoc Deo re quiescente in die septimo, tanquam ipso die septimo egerit ad requiem suam, sed quod in conspectu angelorū suorū requiescerit ab omnib. operib. suis quæ fecit, non vti que nisi in seipso qui factus nō est. i. vt creatura eius angelica, quæ cognoscendis omnib. operib. eius in ipso & in illis, tanquam dies cum vespera presentata est, nihil post omnia valde bona opera eius melius cognosceret, quā illum ab omnibus in seipso requiescere, nullo eorum egentem quo sit beator.

DIVI

D. AVRELI AVGVSTINI de Genesi ad literam.

LIBER QUINTVS.

Vnus dies repetitur, septies. Cap. I.

M. Gene. I.

It est liber creature celi, & terræ, cum factus est dies, fecit Deus coelum & terram, & oē viride agri anteq̄ esset sup terrā, & oē sēnu agri antequam exortum esset, non enim pluerat sup terram Deus, & hō nō erat qui operaret terrā, fons aut ascendebat de terra, & irrigabat oēm facie terræ. Nunc certe firmior sit illa snia, qua intelligit vnum diē fecisse Deum, vñ iam illi sex vel septē dies vnus huius repetitionis numerari potuerunt, quō quidem apertius sancta scriptura iam dicit, concludens quodammodo cuncta quæ ab initio vsque ad hunc locū dixerat, atque infert, Hic est liber creature vel facture coeli & terræ, cum factus est dies. Neq; n. qiq; dicitur est, coelū & terram hic ita cōmemorata, sicut dictū erat anteq̄ conditus insinuarēt dies, In principio fecit Deus coelū & terrā. Illud. n. si eo modo intelligit, vt aliqd Deus fecerit sine die, priusquā faceret diem, qua rōne id posūt accipi, suo loco dixi, qd dicendū putauī, nulli intercludēs melius intelligēdi licentiā. Nunc aut hic est, inquit, liber creature coeli, & terræ, cū factus est dies, satis, vt opinor, ostēdens, non hic se ita cōmemorasse coelum & terrā, sicut in principio anteq̄ fieret dies, cū tenebræ essent sup abyssum, sed quō factum est celum & terra, cum factus est dies, i. iam formatis atque distinctis partib. & generib. rerū, quib. vniuersa creatura disposita, reddidit hanc speciem quæ mundus vocat. Illud hic ergo coelum commemoratum est, qd cum creasset, Deus firmamentum vocauit cum oib. quæ in illo sūt, & ea terra, quæ cū abyssu vnum obtinet locum cum omnibus quæ in ea sunt. Sequit enim & adiungit, Fecit Deus coelum, & terram, vt coeli & terræ nomine p̄missio, antequam factum diem commemoraret, & repetito cum commemorasset, non sinat suspicari ita se hunc coelum & terram nominasse, sicut in principio antequā esset creatus dies. Sic. n. verba contexit, Hic liber creature celi & terræ, cum factus est dies, fecit Deus coelum & terram, vt si quāquam velit sic intellige-

re quod superius positum est, Liber creature celi & terræ, quemadmodum dictum est, In principio fecit Deus coelū & terrā, priusquā conderet diē, qd prius & hic commemorata sunt coelum & terra, & postea factus dies, corrigat subsequētib. verbis, qd & post cōmemorati factum diē rursus celi & terræ nomē adiunctū est, q̄ quam & hoc qd positum est, cum, & sic adiunctū, factus est dies, cuius contentioso extorqueat alium esse intellectū non posse. Si. n. ita esset interpositum, vt diceret, Hic est liber creature celi & terræ, factus est dies, fecit Deus celum & terram, quāquam forte arbitraret librum creature celi & terræ sic appellatum quomodo appellatum est, In principio fecit Deus celum, & terrā ante conditū diem, ac deinde subiunctum, factus est dies, sicut ibi postea narratū est, qd Deus fecerit diem, inde continuo rursus dictum, Fecit Deus celum & terram, tanq̄ si iam hæc sint post conditum diē. Sed qd ita interpositum est vt diceret, cum factus est dies, siue hoc superiorib. verbis connectas, vt sit vna snia, Hic est liber creature celi & terræ cum factus est dies, siue inferiorib. vt itidem hoc modo sit plena snia, cū factus est dies, fecit Deus celum & terram, proculdubio cogit, eo modo se intelligi celum & terram cōmemorasse, quomodo facta sunt cum factus est dies. Deinde cum dictum esset, Fecit Deus coelum & terram, additum est, & omne viride agri, quæ certē manifestum est tertio die facta: vnde liquidius apparet eundem illum esse vnum diem quem fecit Deus, quo repetito, factus est secundus & tertius, & coeteri vsque ad septimum diem. Cum autem nomine celi & terræ vsitato more scripturarum nunc vniuersam creaturam voluerit accipi, quæri potest cur addiderit, & omne viride agri: mihi videtur ideo posuisse, vt significantius intimaret quem diem commendauerit, qd ait, cum factus est dies. Cito enim quisquam putaret hūc diem lucis corporeæ cōmendatum, quo circumeunte nobis vicissitudo diurni nocturnique temporis exhibetur. Sed cum creaturarum conditarum ordinem recolimus, & inuenimus omne viride agri tertio die creatum, antequam sol fieret, qui quarto die factus est, cuius presentia dies iste quotidianus vsitatusque: quando audimus, Cum factus est Aug. Tomus tertius. A a 2 dies,

a. l. primū

Ordo p̄ sententia cōscripta. q. l. m. f. m.

Viride agri cur additū. c. 2

C

dies, fecit Deus caelum & terram, & omne viride agri, admoneatur de ipso die cogitare, quae siue corporale nescio qua luce nobis incognita, siue spiritale in societate unitatis angelice, non tam quale hic nouimus intellectu inuestigare conemur. Illud est non ab re fuerit inueniri, quod cum posset dicere, Hic est liber creaturae caeli & terrae, cum fecit Deus caelum & terram, ut in caelo & in terra intelligeremus quicquid in eis est, sicut loqui diuina scriptura conuenit, ut nomine caeli & terrae sapissime, interdum addito & maris, vniuersam insinuet creaturam, aliquando adiungens & dicēs, & quae sunt in eis, & quicquid horum diceret, ibi intelligere mus & diē, siue quae primitus condidit, siue istum quae praesentia solis facit, non ita dixit, sed interpositum diem dicēs, Cum factus est dies. Nec ita locutus est ut diceret, Hic est liber creaturae diei & caeli & terrae, tanquam hoc ordine, quo facta narrantur ista. Nec ita, Hic est liber creaturae caeli & terrae, cum factus est dies, & caelum & terra, (cum fecit Deus caelum & terram) & omne viride agri. Nec ita, Hic est liber creaturae, cum fecit Deus diem, & caelum & terram, & omne viride agri. Hos enim magis locutionis modos loquendi consuetudo poscebat, sed ait, Hic est liber creaturae caeli & terrae, cum factus est dies, fecit Deus caelum & terram, & omne viride agri, tanquam illud insinuans, cum factus est dies, tunc fecisse Deum caelum & terram, & omne viride agri. Porro autem superior narratio factum diē primitus indicat, eumque vnum diem deputat, post quae sunt annumerat, quo factum est firmamentum, & tertium quo species terrae marisque digestae sunt, & lignum atque herbam terra produxit. An forte hoc illud est, quod in libro superiore moliebamur ostendere, simul Deum fecisse omnia, quoniam quidem narrationis illa contextio cum sex diebus ordine cuncta creata & consummata memorasset, nunc ad vnum diem omnia rediguntur nomine caeli & terrae, adiuncto etiam fructuum generum? Nimirum propter quod supra diximus, ut si fortassis ex hac nostra consuetudine intelligeretur dies, corrigeretur lector, cum recoleretur viride agri ante istum solarem diem Deum dixisse ut terra produceret. Ita etiam non ex alio scripturae sanctae libro profertur testimonium, quod omnia simul Deus creauerit, sed vicina testificatio paginae consequentis (& ex hac re nos admonet, dicens, Cum factus est

Ordo nar-
tis. c. 3.

Hoc p-
mitti.

Eccl. 1. 2.

a. l. esiam.

Oes omi-
tunt. c.

dies, fecit Deus caelum & terram, & omne viride agri, ut istum diē septies intelligas repetitum, ut fieret septem dies. Et cum audis tunc facta omnia, cum factus est dies, illam senariam vel septenariam repetitionem sine interuallis morarum spatiorumque; temporaliū factam, si possis apprehendas, si autem non possis, haec relinquantur desolentem infirmitate tua, & materno incessu tecum tardius ambulante proficias, quae sic loquitur, ut altitudine superbos irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos pascat, affabilitate paruulos nutriat. Quid sibi ergo vult et quae sequitur, nam ita sermo contextit, Cum factus est dies fecit Deus caelum & terram, & omne viride agri antequam esset super terram, & omne foenum agri antequam exortum esset. Quid est ergo? Nonne quaerendum est vbi ea fecerit antequam essent super terram, & antequam exorta sunt? Quis enim non proculius crederet tunc ea Deum fecisse cum exorta sunt nisi admoneretur diuino eloquio, ista Deum fecisse antequam exorirent, ut si vbi facta sunt, inuenire non possit, credat tamen ante facta quae exorta. quisquis huic scripturae pie credit, impie quippe non credit. Quid ergo dicemus? An, quod nonnulli putauerunt in ipso verbo Dei facta omnia antequam exorirentur in terra? Sed si hoc modo facta sunt, non cum factus est dies, sed antequam fieret dies, facta sunt, aperte autem scriptura dicit, Cum factus est dies, fecit Deus caelum & terram, & omne viride agri antequam esset super terram, & omne foenum agri antequam exoriret. Si ergo cum factus est dies, non utique antequam fieret dies, ac per hoc non in verbo quod patri coeternum est antequam dies, antequam omnino aliquid fieret, sed cum factus est dies: nam illa quae in verbo Dei ante omnem creaturam sunt, non utique facta sunt, haec autem facta sunt cum factus est dies, sicut scripturae verba declarant. Sed tamen antequam essent super terram, & antequam exorirentur, quod de viridibus & foeno agri dictum est. Vbi ergo? An in ipsa terra causaliter & rationaliter, sicut in seminibus iam sunt omnia antequam euoluant quodammodo atque explicent incrementa & species suas per numeros temporum? Sed ista semina quae videmus, iam super terram sunt, iam exorta sunt, an non erat super terram, sed infra terram, & ideo antequam exorta sunt, facta sunt, quia tunc exorta sunt,

Ordo
vniuersi
textus
monis.
Cap. 4.

a. l. f. h.

a. l. distri-
bura.

Gene. 1.

sunt, cum semina germinarunt, & accessu incrementorum auras eruperunt, quod per moras temporum nunc fieri videmus suo cuique generi distributas? Num ergo semina tunc facta sunt, cum factus est dies, & in ipsis erat omne viride agri, & omne foenum, nondum ea quae sunt super terram iam exorta, sed ea in qua sunt in rationibus seminum? Semina ergo primum terra produxit. Sed non ita scriptura loquitur, cum diceret, Et produxit terra herbam pabuli, vel herbam foeni seminantem semen seminis, & similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semine in se seminum super terram. His enim verbis magis apparet semina esse exorta ex herbis & lignis non autem illa ex seminibus, sed ex terra, praesertim quia & ipsa verba Dei sic habent. Non enim ait, Germinet semina in terra herbam foeni, & lignum fructuosum, sed ait, Germinet terra herbam foeni seminantem semen ut semen ex herba, non herbam insinuetur ex semine. Et sic est factum, & produxit terra. id est prius sic est factum in cognitione illius diei, & produxit terra iam ut hoc fieret et in ipsa creatura quae condita est. Quo ergo antequam essent super terram, & antequam exorirent, quasi aliud eis fuerit fieri cum caelo & terra, quam factus est dies ille inuisitatus atque incognitus nobis, quem primum Deus fecit, aliud autem exoriri super terram, quod non fit nisi per hos dies, quos circuitus solis facit per tempus moras suo cuique generi accōmodatas? Quod si ita est, diesque illa societas atque unitas supercaelestium angelorum atque virtutum est, proculdubio longe aliter nota est angelis creatura Dei, aliter nobis, excepto quod eam in verbo Dei nouerunt, per quod facta sunt omnia, etiam in se ipsa dico longe aliter nota eis esse quam nobis, illis enim primordialiter, ut ita dicam, vel originaliter, sicut eam Deus primum condidit, & post eam conditionem a suis operibus requieuit, non condendo aliquid amplius, nobis autem secundum rerum conditionum administrationem iam per ordines temporum, secundum quam Deus iam illis rebus per senariam perfectionem consummatis, usque modo operatur. Causaliter ergo dictum est produxisse terra herbam & lignum id est produxerit accepisse virtutem. In ea quae iam tanquam in radicibus ut ita dixerim, temporum facta erant, quae per tempora futura erant: nam utique postea plantauit Deus pa-

radisum iuxta Orientem, & eiecit ibi de terra omne lignum speciosum ad aspectum bonum ad escam. Nec tamen dicendum est eum aliquid tunc addidisse creaturae, quod ante non fecerat quod velut illi perfectioni, qua omnia bona valde sexto die condidit, post esset addendum. Sed quia iam omnes naturae fructuum atque lignorum in prima conditione factae fuerant a qua conditione Deus requieuit, mouens deinde administrans quae per temporales cursus illa ipsa quae condidit, & a quibus conditis requieuit, non solum tunc plantauit paradisum, sed et nunc omnia quae nascuntur. Quis enim alius est nunc ista creatura, nisi qui usque nunc operatur? Sed creatur hoc modo ex his quae iam sunt, tunc autem ab illo, cum omnia nulla essent creata sunt, cum factus est dies ille, qui et ipse omnino erat spiritualis videlicet atque intellectualis creatura. Factae itaque creaturae motibus cesserunt currere tempore, unde etiam ante creaturam frustra tempore requirunt, quasi possint inueniri ante creaturam tempore. Motus enim si nullus esset vel spiritualis vel corporalis creaturae, quo praesens praeteritis futura succederet, nullum esset tempus omnino. Moueri autem creatura non utique posset si non esset. Potius ergo tempus a creatura, quam creatura cepit a tempore, utrunque autem ex Deo. Ex ipso enim per ipsum & in ipso sunt omnia. Nec sic accipiat quod dictum est, tempus a creatura cepit, quasi tempus creatura non sit cum sit creaturae motus ex alio in aliud, consequentibus rebus secundum ordinationem administrationis Dei cuncta quae creauit. Quae cum primam conditionem creaturarum cogitamus a quibus operibus suis Deus in die septimo requieuit, nec illos dies sicut istos solares, nec ipsam operationem ita cogitare debemus, quae admodum nunc aliquid Deus operatur in tempore, sed quae admodum operatus est, vnde inciperent tempora, quemadmodum operatus est omnia simul, praestans eis etiam ordinem, non interuallis temporum, sed connexionem causarum, ut ea quae simul facta sunt, senario quoque illius diei numero praesentato perficerentur. Non itaque temporali, sed casuali ordine prius facta est informis formabilisque materiae, & spiritualis & corporalis, de qua fieret quod faciendum esset, cum & ipsa priusquam instituta est, non similes, nec instituta est, nisi ab illo utique summo Deo & uero nomine significata est, quae in principio fecit

Tps mo-
tus, mate-
ria infor-
mis & for-
mabilis.
Cap. 5.

Rom. 11

L

Deus ante vñt illum diem que cōdidit, pro-
pterea iā sic appellata, qā inde facta sunt cę-
lū & terra, siue noīe terrę inuisibilis & incō-
posita, atq; abyssi tenebrosę vt iā in primo
libro tractatū est. In his vero quę iā ex infor-
mitate formata sunt euidētiusq; appellānt
creata vel facta vel cōdita, primum factus est
dies oportebat. n. vt primatū creaturę obtine-
ret illa natura, q̄ creaturā per creatorē, non
creatorē per creaturā posset agnoscere. Secū-
do firmamentū vñ corporeus incipit mun-
dus Tertio species maris & terrę, atque in
terra potēcialiter, vt ita dicā, natura herbarū
atq; lignorū. Sic. n. terra ad Dei verbū ea p-
duxit anteq̄ exorta essent, accipiens oēs nu-
meros eorum quos p tpa exerceat s̄m suū
gen^o. Deinde posteaq̄ hęc velut habitatio re-
rū cōdita est, quarto die luminaria & sydera
creata sunt, vt prius pars mūdi superior, reb.
q̄ intra mundū mouent visibilib. ornaretur.
Quinto aquarū natura, qā cęlo aeriq; con-
iungit, pduxit ad Dei verbū indigenas suos
oīa. s̄. natatilia & volatilia, & hęc potēciali-
ter in numeris qui p congruos tēporū mot^o
exercent. Sexto terrestria similiter aīalia tāq̄
ex vltimo elemento mundi vltimanihilomi-
nus potēcialiter, quorū numeros tps̄ postea
visibiliter explicaret. Hunc oēm ordinē crea-
turę ordinate dies ille cognouit, & per hanc
cognitionē sexies quodāmodo p̄sentatus
tanq̄ sex dies exhibuit, cum sit vnus dies, ea q̄
facta sunt in creatore primitus, & in ipsis cō-
sequēter agnoscens, nec ipsis remanens, sed
eorū et cognitionem posteriore ad Dei refe-
rēs dilectionē vesp̄rā & mane & meridiem
in oīb. p̄buit, nō per moras tēporum, sed
pp ordinē conditorū. Postremo quietis sui
creatoris, qua in se requiescit ab oīb. operib.
suis, notiam representans in qua non habet
vesp̄rā, benedici & sanctificari ob hoc me-
ruit. Vñ ipsum septenarium numerū sancto-
spiritui quodāmodo dedicatū, cōmendat
scriptura, & nouit Ecclesia. Hic est ergo li-
ber creaturę cęli & terrę, quia in principio
fecit Deus cęlū & terram, s̄m materię quan-
dam vt ita dicā formabilitatē, q̄ consequēter
verbo eius formanda fuerat, p̄cedens for-
mationē suam, non tpe sed origine. Nā utiq;
cum formaret, primū factus est dies, cum fa-
ctus est dies fecit Deus cęlum & terram &
omne viride agri anteq̄ esset super terrā, &

omne fœnum agri antequam exoriretur, si-
cut tractauimus, vel si quid liquidius & cor-
guentius videri & dici potuit. Quod autē seq̄
tur, Non. n. pluerat Deus sup̄ terram, homo
nō erat qui operaret terrā, quo pertineat &
qd nobis insinuet, indagare difficile est. tanq̄
iō antequam exortum est, fecerit Deus fœnū
agri, qā nondum pluerat super terrā. Si enim
post pluuiam fœnū fecisset Deus, pluuiā ma-
gis exortum q̄ factum ab eo videret. Quid. n.
quod post pluuiam exorit, ab alio fit nisi ab
eodem Deo? Cur autē non erat homo q̄ ope-
raret terrā? Nonne iam sexto die fecerat ho-
minem, & septimo requieuerat ab omnibus
operib. suis quę fecit? An hoc recapitulando
commemorat, qm̄ qn̄ fecit Deus omne viri-
de agri, & oē fœnum, nondum pluerat super
terram, & nondum erat homo? Tertio q̄ppe
die fecit ista Deus, hominem autē sexto. Sed
cum fecit Deus oē viride atq; omne fœnum.
agri anteq̄ exortum est super terram, non so-
lum hō non erat q̄ operaret terram, sed nec
ipsum fœnum erat super terram, quod utiq;
ante dicit factum q̄ exortum. An iō die tertio
fecit Deus ista, qā nondum erat homo q̄ ope-
rando terram faceret ea? Quasi vero tam mul-
ta ligna & tam multa genera herbarum, non
sine vilo opere hoīum nascantur ex terra? An
ob hoc vtrunq; positum est, & qā nondum
pluerat super terram, & qā nondum erat ho-
mo qui operaret terram, vbi. n. opera huma-
na nō est, per pluuiam ista nascunt. Sunt autē
quędam quę etiam per pluuiam non nascū-
tur, nisi humana opera accedat. Ideo nunc
vtrunq; adiutorium necessariū est, vt cuncta
nascantur, tunc autē vtrunq; defuit, ideo fecit
Deus hęc potentia verbi sui siue pluuiā, sine
opere humano. Nam etiam nunc ipse facit,
sed iam per pluuiam & hoīum manus, quan-
uis neq; qui plantat sit aliqd, neq; qui rigat,
sed qui incrementū dat Deus. Quid est ergo
quod adiungit, Fons autē ascendebat de ter-
ra, & irrigabat oēm faciem terrę? Ille quip-
pe fons tanta largitate manans, sicut Nilus
Aegypto, posset vniuersā terrę esse pro plu-
uia. Quid itaq; pro magno commendatum
est, anteqm̄ plueret fecisse Deum illa gignen-
tia, cum quantum posset adiuuare pluuiā,
tantum fons irrigans terram? Verum & si
aliquid minus minora illa fortasse, non tamē
nulla nascerentur, An hinc etiam more suo
scriptura

scriptura tanquam infirmis infirmiter loqui-
tur, & tñ innuit aliqd quod intelligat q̄ value-
rit. Nimirum. n. sicut isto die paulo superius
commemorato significauit vnū diem factū à
Deo, & tunc Deum fecisse cęlum & terrā,
cū factus est dies, vt q̄to possemus cogitare
mus simul oīa Deum fecisse quauis supe-
rior sex dierū enumeratio, velut temporum
interualla ostēdisse videret, ita cum dixisset,
cum cęlo & terra Deum fecisse oē viride
agri anteq̄ esset super terram, & oē fœnū agri
anteq̄ exortum est, addidit. Nondum. n. plue-
rat Deus super terram, nec erat hō qui opera-
retur terram, tanq̄ diceret, Non ea sic fecit
Deus quemadmodum facit nunc talia cum
pluit & cum operatur hoīes. Hęc. n. iam per
moras tēporum sunt, quę tñ non erāt, cū
fecit oīa simul, vñ etiam tempora inciperēt.
Quod autē sequitur, Fons autē ascendebat de
terra, & irrigabat omnem faciem terrę, hinc
iam, q̄tum arbitror, intinat quę fiant secun-
dum interualla temporum ex prima illa cō-
ditione creaturarum, vbi facta sūt oīa simul.
Et recte ab eo cepit elemēto, ex quo cuncta
genera nascunt vel aīalium, vel herbarum at-
que lignorum, vt agat temporales numeros
suos naturis propriis distributos. Oīa quippe
primordia feminū, siue vade omnis caro, si-
ue ynde oīa fruteta gignuntur, humida sunt,
& ex humore concrelescunt. Insunt autē in illis
efficacissimi numeri trahentes secum sequa-
ces potentias ex illis perfectis operib. Dei, à
qb. in die septimo requieuit. Verūtñ quis iste
fons ad irrigandam omnem faciem terrę
oisidoneus, merito querit. Si. n. fuit, & * ob-
strulus est vel siccatus, causa querenda est.
Nunc. n. videmus nullum esse fontem quo ir-
riget omnis facies terrę. Fortassis ergo pec-
catum hoīum hanc etiam pœnam comme-
ruit, vt tanta illius fontis repressā largitas fa-
cillimam terris auferet fœcunditatem, vt in-
colentium auget labor. posset hoc quāuis
nulla id scriptura narrauerit, affirmare huma-
na suspitio, nisi illud occurreret q̄ peccatū
hoīum, cui pœna laboris imposta est, post
paradisū delicias extitit. Paradisus autē habebat
pregrandem fontem suum, de quo post dili-
gentius suo loco loquendū est, ex cuius vno
capite quatuor magna flumina & nota genti-
bus manare narratur. Vbi ergo erat fons iste
aut ista flumina, qn̄ ille vnus maximus ascen-

debat de terra, & irrigabat omnem faciem ter-
rę? Certe. n. tunc nō Geon, qui dī Nilus, vnus
ex illis quatuor rigabat Aegyptum qn̄ fons
ascendebat de terra, & non Aegyptum tm̄,
sed omnem faciem terrę satiabat. An primo
Deum voluisse credēdum est, vno fonte ma-
ximo irrigare omnem terram, vt illa quę in
ea principaliter condiderat, accepto humo-
ris adiutorio, iam etiā per temporalia spacia
gignerentur, pro suorum generum diuersita-
te etiam diuersis numeris dierum gignerent,
& postea plantato paradiso repressisse illum
fontē multisq; aliis fontib. sicut iam nunc vi-
dem^o impleuisse terram, de paradisi autē vno
fonte quatuor ingentia flumina diuisisse, vt
& terra cętera creaturarum suarū plena ge-
nerib. cōgruos numeros suorū t̄pum agētib.
fontes et suos haberet ac fluuios, & paradiso
loco electiore plantatus, quatuor illa flumi-
na ex capite sui fontis emitteret, aut ex ipso
vno fonte paradisi multo largius exundante,
prius totam rigasse terram, atque ad parien-
da per temporū numeros genera, quę in ea
sine interuallis temporum creauerat, fœcun-
dasse, ac postea repressisse in eo loco aqua-
rum eruptionem vastissimam, * vt de diuer-
sis per omnem terram capitib. fluminum ac
fontium iam manaret, ac deinde irrigatione
illius fontis, non iam vniuersam terram rigā-
tis, sed memorabiles solos illos quatuor flu-
uios emittentis, plantasse paradysum, vbi ho-
minem quem fecerat collocaret. Quia. n. nō
omnia scripta sunt, quemadmodum post il-
lam primam rerum conditionem tempora
cucurrerint, seq; secutę sint administratiōes
creaturarū quę primitus factę, sextoq; illo
die cōsummatę sunt, sed quantū satis indica-
uit spūs, qui inerat scribenti, ea quę non solū
ad factarum rerum notitiam, sed etiam ad fu-
turam p̄figurationem valerent, nescientes
cōiectamus quid fieri potuerit, quod ille nō
nesciens p̄termisit, tantum id conantes
pro modulo nostro, quāntum adiuuamur ef-
ficere, ne aliqua absurditas vel repugnantia
putetur esse in scripturis sanctis, quę opinio-
nem lectoris offendat, & dum existimat fieri
non potuisse, quę facta esse scriptura com-
memorat, vel resiliat à fide, vel non accedat
ad fidem. Proinde cum de isto fonte queri-
mus, quomodo id quod dictum est, Ascēde-
bat de terra & irrigabat omnem faciem ter-

Fons qui
regabat
totam ter-
ram. c. 7.

Semina
verum.

a. l. obser-
uus.

a. l. vnde

Que scri-
ptura cō-
plectatur
Cap. 8.

Scriptura
vera.
Cap. 8.
Gene. 2.

re, nō impossibile videatur. Si autem ea quæ diximus, impossibilia cuiquam videtur, que rat ipse aliud, quo tñ verax ista scriptura mō streur, quæ proculdubio verax est et si non monitret. Nam si argumentari voluerit quoeam falsam esse conuincat, aut ipse nulla vera de creaturarum conditione atq; administratione dicitur, aut si vera dixerit, istā non intelligendo falsam putabit, velut si contendant iō non potuisse vno quantolibet fonte omnem terræ faciē irrigari, qā si mōtes nō irrigabat, non oēm terræ faciē irrigabat. Si et mōtes rigabat, non erat iā impartitio saginæ, sed diluuij inundatio, q; si terra * tūc sic erat, totū mare erat & nondum discreta erat arida. Cui rā det, qā hoc vicib. temporū posset, sicut certo tpe per plana Aegypti Nilus restagnat, & alio tpe ad ripas suas redit, aut si iste nescio cuius ignotæ ac longinquæ partis mūdi aq; & pruinis hyemalib. anniuersaria credidit incrementa colligere, qd de Oceani alterius est. quid de quibusdam littorib. quæ late nudant fluminib. vicissimq; operiant, dici pōt? omittere quod de quorūdam fontiu mira vicissitudine perhibet, certo annorū intervallo sic eos inundare, vt totam illam regionem rigent, * qui alio tpe vix ex aliis puteis ad potandum sufficentem præbent aquam. Cur ergo sit incredibile, si ex vno abyssi capite alterna inūdatione fluente atque fluente, tunc vniuersa terra rigata est? Quod si ipsius abyssi magnitudinē, ea parte excepta qd mare dī, & euidenti amplitudine * aquæ maris fluctib. terras ambit, in ea sola parte quam conditis sinib. terra continet, vnde se omnes fontes * & omnes aquæ diuersis tractib. venifque distribuunt, & suis quique locis erumpunt, fontem voluit appellare scriptura non fontes pp naturā vnitatem, eumq; per innumerabiles vias antrorum atq; rimarum ascēdetem de terra & vbique disperditis quasi crinib. irrigantem omnem superficiem terræ, non * continua specie * tanquam maris aut stagni, sed sicut videmus ire aquas per alueos fluminum flexusq; riuorum, & eorum excessu vicina perfundere, quis non accipiat, nisi qui contentioso spiritu laborat? Potest quippe etiam ita dicta intelligi omnis terræ facies irrigata, quæ admodum dī omnis vestis facies colorata, et si non continuatim sed maculatim fiat, præsertim quia tunc in nouitate

a. l. inundata.

Fos vnus terram rigans quō intelligē dī. c. 10.

a. l. cui.

a. l. at que amaris. a. l. oēs q;.

a. l. caua. a. l. aut.

te terrarum, & si non omnia, plura tamē plāna fuisse credibile est, quo latius possent erūpentia fluenta dispergi atq; distendi. Quapp de istis fontis magnitudine vel multitudine, qui sine vnā habuit alicūde eruptionem, siue pp aliquam in terræ occultis sinib. vnitatem vnde omnes aquæ super terram scaturirent, omnium fontiu magnorū atque paruorum vnus fons dictus est, per omnes disperditiones suas ascendens de terra, & irrigans omnē faciem terræ, siue et; quod est credibilius, qā non ait; vnus fons ascendebat de terra, sed ait: Fons autem ascendebat de terra, pro numero plurali posuit singularem, vt sic intelligamus fontes multos per vniuersam terram loca vel regiones proprias irrigantes, sicut dī miles, & multi intelligunt, sicut dicta est locusta & rana in plagis quib. Aegyptij percussis sunt, cum esset innumerabilis locustarum numerus & ranarum. Iam non diutius laboremus. Sed illud et atq; et consideremus, vtū possit nobis per omnia constare scia qua dicebamus, aliter operatum Deum oēs creaturas prima conditione, a quib. operib. in die septimo requieuit, aliter istam earum administrationem qua vsq; nunc operatur. i. tunc oīa simul sine vllis temporum morarum interuallis, nunc aut per temporum moras, qbi videmus sydera moueri ab ortu ad occalum, celū mutari ab æstate ad hyemem, germina certis dierum momentis pullulare, grandescere, & crescere. Aialia quoque statutis temporum metis & cursib. concipi, & perfici, & nasci, & per ætates vsq; in senium mortemq; decurrere, & cætera hmōi tēporalia. Quis. n. operatur ista nisi Deus, et sine vllotali suo motu? Non. n. & ipsi accidit tempus. Inter illa ergo opera Dei a quibus requieuit in die septimo, & ista quæ vsque nunc operatur, quendam scriptura interponens suæ narrationis articulum, commendauit se illa explicasse, & coepit iam ista contexere. Illorum explicatorum commēdatio sic facta est, Hic est liber creaturæ coeli & terræ, cum factus est dies, fecit Deus coelum & terram, & omne viride agri anteq; esset super terram, & oē scenum agri antequam exoriretur. Non. n. pluerat Deus super terram, nec erat homo qui operaretur terram. Istorum autem contextio sic cepit, Fons autē ascendebat de terra, & irrigabat omnē faciem terræ. Ab hoc cō-

memo-

Opera Dei. c. 12. memoracione fontis huius, & deinceps ea quæ narrant, per moras temporum facta sunt, nō oīa simul. Cum ergo aliter se habeant oīum creaturarum rōnes incommutabiles in verbo Dei, aliter illa eius opera, a quib. in die septimo requieuit, aliter ista quæ ex illis vsque nunc operat, horū trium hoc quod extremum posui, nobis vtq; notum est per corporis sensus, & huius consuetudinem vitæ. Duo vero illa remota a sensib. nostris, & ab vsu * cognitionis humanæ, prius ex diuina autoritate credenda sunt, deinde per hæc quæ nota sunt, vtq; noscenda, quanto quæque magis minusve potuerit pro suæ capacitatis modo diuinitus adiutus internis æternisq; rōnibus vt possit. De primis ergo illis diuinis incommutabilib. æternisq; rōnib. quæ ipsa Dei sapientia, per quæ facta sunt oīa, priusq; fierent ea nouerat * sicut scriptura testat: In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū; & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum: Oīa per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quis ergo tā sit demēs, vt dicat non ea Deum fecisse quæ nouerat? Porro si nouerat, vbi nisi apud seipsum, apud quæ verbū erat, per quæ facta sunt oīa? Nā si extra seipsum ea nouerat, quæ eum docuerat? Quis. n. cognouit sensum dñi, aut quæ consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quæ ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quæque & ea quæ sequunt in Euangelio, satis afferant istam sententiam, adiungit. n. Euangelista & dicit: Quod factū est, in illo vita est, & vita erat lux hoīum. Quia. rōnales mētes in quo genere hō factus est ad imaginē Dei, non habēt verā lucē suam, nisi ipsum verbū Dei, per quod facta sunt oīa, cuius participes esse poterunt, ab omni iniquitate & errore mundatæ. Non ergo ita pronūciari oportet, Quod factum est in illo vita est, vt subdistingua, qd factum est in illo, & deinde inferamus vita est. Quid. n. non in illo factum est, cum commemoratis et multis creaturis dicat in Psalmo: Oīa in sapientia fecisti: dicat & Apostolus: Quæ in ipso condita sunt oīa in celo & in terra, visibilia & inuisibilia. Consequēs ergo erit, si ita distinxerimus, vt & ipsa terra, & quæcunq; in ea sunt, vita sint. Quæ cū abstrude dicantur oīa viuere, quanto absurdus vt etiam vita sint? præsertim quia distinguit de quali vita loquatur, cum addidit: Et vita erat

a. l. cogitatio.

M Sapientia Dei. c. 13. a. l. sic. Ioan. 1.

Rom. 11.

Ioan. 1.

A

Illud ex

Ioanne

Qd factū

est quō di

stinguem

dh. c. 14.

Pf. 16.

Colof. 1.

lux hominum. Sic ergo distinguendum est, vt cum dixerimus, quod factū est, deinde inferamus, in illo vita est, nō in se. hoc est in sua natura, qua factū est vt cōditio creaturæque sit, sed in illo vita est, quæ oīa quæ per ipsum facta sunt, nouerat anteq; fierent. Ac per hoc in illo vita erat nō sicut creaturæ quæ fecit, sed sicut vita & lux hoīum quæ est ipsa sapientia, & ipsum verbū vnigenitus Dei filius. Eo modo ergo in illo vita est quod factum est, quod dictū est: Sicut habet p̄ vitā in semetipso, sic dedit filio hęc vitam in semetipso: Nec prætermittendum est quod emendatiores codices habent. Quod factū est, in illo vita erat, vt sic intelligatur, vita erat, quō in principio erat verbū, & verbum erat apud Deū, & Deus erat verbū. Quod ergo factum est, iā vita erat in illo, & vita non qualiscunq;: nam & pecora dñr viuere, quæ frui non pnt participatione sapientia, sed vita erat lux hoīum. Mentis quippe rōnales purgatæ gratia eius, pnt peruenire ad eiusmodi visionem, quia nec superius quicquam sit, nec beatius. Sed etiam si hoc legamus & intelligamus, quod factum est in illo, vita est, manet ista sententia, vt id quod per ipsum factum est, vita esse in illo intelligatur. In qua vita vidit omnia quando fecit, & sicut vidit ea, ita fecit non præter seipsum videns, sed in seipso, ita enumerauit omnia quæ fecit. Nec alia visio ipsius & patris, sed vna, sicut vna substantia. Nam & in libro Iob ita sapientia, per quam facta sunt omnia, prædicatur. Sapientia vero, inquit, vnde inuenta est? vel quis sit locus scientiæ? Ignorat mortalis viam eius, nec inuenietur ab hominibus: Et paulo post. Audiuimus, inquit, eius gloriam, dominus commendauit viam eius, & ipse nouit locū eius. Ipse enim omne quod est sub celo perfecit, & nouit quæ sunt in terra, omnia quæ fecit ventorum libramenta * atque mensuras quando fecit, sicut vidit enumerauit. His atque huiusmodi testimoniis probatur quod hæc omnia priusquam fierent, erant in notitia facientis. Et vtique ibi meliora, vbi veriora, vbi æterna & incommutabilia. Quæquam sufficere debeat vt quisque nouerit vel incōcussè credat quod Deus hæc omnia fecerit, non opinor eum esse tam excōrdem, vt Deum quæ non nouerat fecisse arbitretur, porro si nouerat ea priusquam faceret ea, profecto priusquam fierent apud illam erant

Ioan. 5.

Ioan. 1.

Oīa anteq; fierent in

notitia Dei. c. 15

Ioan. 2. 8.

a. l. aquæ.

erant eo modo nota quo sempiternae atque incommutabiliter viuunt, & vita sunt facta aut eo modo, quo vnaquaeque creatura in genere suo est. Quamuis ergo illa aeterna incommutabilisque natura, quae Deus est, habens in se ut sit, sicut Moyse dictum est: Ego sum qui sum longe. scilicet sunt ista quae facta sunt, quoniam illud vere ac primitus est quod eodem modo sempiternum est, nec solum non commutatur, sed commutari omnino non potest, nihil horum quae fecit existens, & omnia primitus habens, sicut ipse est. Neque enim ea faceret, nisi ea nosset antequam faceret, nec nosset nisi videret, nec videret nisi haberet, nec haberet ea quae nondum facta erant, nisi quemadmodum est ipse non factus. Quamuis, inquam, illa substantia inestabilis sit, nec dici utcumque homini per hominem possit, nisi usurpatis quibusdam locorum ac temporum verbis, cum sit ante omnia tempora & ante omnes locos, tamen propinquior nobis est qui fecit quam multa quae facta sunt. In illo enim viuimus, mouemur & sumus. Istorum autem pleraque remota sunt a mente nostra propter dissimilitudinem sui generis, quoniam corporalia sunt, nec idonea est ipsa mens nostra, in ipsis rationibus quibus facta sunt ea videre apud Deum, ut per hoc sciamus quot & quanta qualiaque sint, etiam si non ea videamus per corporis sensus. Remota quippe sunt a sensibus corporis nostri, quoniam longe sunt, vel interpositis aut oppositis aliis, a nostro continuo actuque separantur. Ex quo fit ut maior ad illa inuenienda sit labor, quam ad illum a quo facta sunt, cum sit incomparabili felicitate praestantius illud ex quantalacunque particula pia mente sentire, quam illa vniuersa comprehendere. Vnde recte culpantur in libro Sapientiae inquisitores huius seculi. Si enim tantum inquit potuerunt valere, ut possent aestimare seculum, quomodo eius dominum non facilius inuenerunt? Ignota enim sunt fundamenta terrae oculis nostris, & qui fundauit terram propinquat membris nostris. Iam nunc consideremus ea quae fecit Deus omnia simul, a quibus in die sexto consummatis requieuit in septimo, postea consideraturi opera eius, in quibus usque nunc operatur. Ipse enim ante secula. A seculo autem ea dicimus, ex quo cepit seculum, sicut ipsum mundum. In seculo autem, sicut ea quae nascuntur in mundo. Cum ergo scriptura dixisset: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, paulo post ait: In mundo erat & mun-

Natura diuina. Cap. 16. Exod. 3.

D

Act. 17.

Sapient. 13.

Ante seculum, a seculo, in seculo. c. 17.

Iohan. 1.

us per ipsum factus est. De hoc opere Dei alio loco scriptum est: Qui fecisti mundum de materia informis, hic mundus plerumque caeli & terrae nomine nuncupatur, sicut iam commemorauimus, quae scriptura dicit Deum fecisse, cum factus est dies. De quibus verbis iam quantum visum est disputauimus, quemadmodum congruat conditioni mundi huius, & quod sex diebus consummatus est cum omnibus quae in eo sunt, & quod tunc factus, cum factus est dies, ut & illud congruat quod creauit omnia simul. Huius vniuersae Dei creaturae multa non nouimus siue quae in caelis sunt altius quam ut noster sensus ea possit attingere, siue quae in regionibus terrarum sunt, fortassis in habitabilibus, siue quae deorsum latent vel in profundo abyssi, vel in occultis sibi in terra. Haec igitur antequam fierent, utique non erant. Quo ergo Deo nota erant quae non erant? Et rursum quomodo ea faceret quae sibi nota non erant? Non enim quaequam fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant & non erant. Erant in Dei scientia, non erant in sua natura, ac per hoc factus est dies ille, cui utroque modo innotescerent, & in Deo & in seipis. Illa velut matutina siue diurna cognitione, hac vero velut vespertina. Ipsi autem Deo non audeo dicere alio modo innotuisse, cum ea fecisset, quam illo quo ea nuperat ut faceret, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio. Non sane propter inferiorum scientiam nunciis indiget quasi per eos fiat scientior, sed illo simplici ac mirabili modo nouit omnia stabiliter atque incommutabiliter. Habere autem nuncios propter nos & propter ipsos, quia illo modo Deo parere & assistere, ut eum de inferioribus consulant, eiusque supernis praecipis & iussis ut obtemperent, bonum est eis in ordinem propriae naturae atque substantiae. Nuncios autem Graece angeli dicuntur, quo nomine generali vniuersa illa superna ciuitas nuncupatur, quem primum diem conditum existimamus. Nam nec illud eos latuit mysterium regni caelorum, quod opportuno tempore reuelatum est pro salute nostra, quo ex hac peregrinatione liberati, eorum coetui coniungamur. Neque hoc ignorarent, quod quidem ipsum semen, quod opportuno tempore aduenit, per ipsos dispositum est in manu mediatoris, id est in eius potestate, qui dominus eorum est, & in forma Dei, & in forma

Ecclesi. 1. Multa non latet. Cap. 11.

Heb. 1. Pro. 8. Ps. 103.

1. Ti. 2.

a. l. uerbi est.

Deum ad huc operari. c. 20.

Iohan. 5.

ma serui. Dicit item Apostolus: Mihi enim minimo omnium sanctorum data est gratia haec annunciare in gentibus. inuestigabiles diuitias Christi & illuminare quae sit dispositio & dispensatio sacramenti, quod fuit absconditum a seculis in Deo, quod vniuersa creauit, ut innotesceret principibus & patribus in caelestibus. per Ecclesiam multiformis sapientiae Dei, secundum propositum seculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro. Sic ergo fuit hoc absconditum a seculis in Deo, ut tamen innotesceret principibus & patribus in caelestibus. per Ecclesiam multiformis sapientiae Dei, quae ibi primitus Ecclesia quod post resurrectionem & ista Ecclesia congreganda est, ut simus & quales angelis Dei. Illis ergo a seculis innotuit, quae omnis creatura non ante secula, sed a seculis. Ab ipsa enim exorta sunt secula, & ipsa a seculis, quoniam initium eius initium seculorum est, vniuentus autem ante secula, per quem facta sunt secula. Ideoque ex persona Sapientiae. Ante secula, inquit, fundauit me, ut in ea faceret omnia, cui dictum est: Omnia in sapientia fecisti. Quod autem non in Deo innotescit angelis, quod absconditum est, venturae tamen hic eis apparet, cum efficitur atque propalatur, idem Apostolus ita testis est: Et sine dubio, inquit, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est in gentibus. creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Et nisi fallor, mirum est si non omnia quae deus tanquam ad praesens tempus cognoscere, ideo dicitur, quia cognoscere facit, siue ab angelis, siue ab hominibus. Modus quippe iste locutionis cum per efficientem id quod efficit significatur, crebro est in scripturis sanctis, maxime cum de Deo aliquid dicitur, quod ei ad proprietatem locutionis non conuenire praesidens mentibus nostris ipsa veritas clamat. Iam nunc ergo discernamus opera Dei quae usque nunc operatur, ab illis operibus a quibus in die septimo requieuit. Sunt enim qui arbitranter tantummodo mundum ipsum factum a Deo caetera iam fieri ab ipso mundo, sicut ille ordinauit & iussit, Deum autem ipsum nihil operari. Contra quos profertur illa sententia domini: Pater meus usque nunc operatur. Et ne quisquam putaret apud se illum aliquid operari, non in hoc mundo: Pater in me manens, inquit, facit opera sua, & sicut pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Deinde quia

non solum magna atque praecipua veritatem ista terrena & extrema ipse operatur, ita dicit Apostolus: Stulte tu quod seminas non viuificas, nisi prius moriatur. Et quid seminas? Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum ferre tritici, aut alicuius caeterorum, Deus autem dat illi corpus quomodo voluerit, & vnicuique seminum proprium corpus. Sic ergo credamus, vel si possumus etiam intelligamus usque nunc operari Deum, ut si conditis ab eorum operatio eius subtrahatur, intereant. Sed plane si aliquid creaturam sic eum nunc institue re putauerimus, ut genus eius primae illi suae conditioni non inferuerit, aperte contradicimus dicenti scripturae, quod consummauerit omnia opera sua in die sexto. secundum illam enim genera rerum, quae primum condidit, noua esse multa facere, quae tunc non fecit manifestum est. Nouum autem genus instituire credi recte non potest, quoniam tunc omnia consummavit. Mouet itaque occulta potentia vniuersam creaturam suam, eoque motu illa versata dum angeli iussa perficiunt, dum circumeunt sidera, dum alternant venti, dum abyssus aquarum lapsibus & diuersis etiam per aerem conglobationibus agitatur, dum vireta pullulant suaeque semina euolunt, dum animalia gignunt, varioque appetitu proprias vitas agunt, dum iniqui iustos exercere permittuntur explicat secula, quae illi cum condita sunt tanquam implicata indiderat, quae tamen in suos cursus non explicatur, si ea ille qui condidit, prouido motu ad ministrare cessaret. Admoneri autem nos oportet iis quae in tempore formantur atque nascuntur, quomodo ista considerare debeamus. Non enim frustra de sapientia scriptum est, quod amatoribus suis ostendit se in visis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. Nec omnino audiendi sunt, qui putauerunt sublimis quidem mundi partes, id est a confinio corpulentioris aeris huius & supra, diuina prouidentia gubernari, hanc autem imam partem terrenam & humidam, aerisque huius vicinioris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humescit, in quo venti nubesque confluunt, casibus potius & fortuitis motibus agitari. Contra hoc loquitur Psalmus, qui cum explicasset laudem caelestium, se etiam ad ista inferiora conuertit, dicens: Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus tempestatum, quae faciunt.

1. Co. 15. al. forte. 6. 70. 80.

Gene. 2.

a. l. placita.

Omaguber nari diuina prouidentia. Cap. 21. Sapient. 6.

L

Ps. 148

ciunt verbum eius. Nihil enim tam videtur casib. volui, q̄ omnes istæ procellosæ ac turbulæ qualitates, quib. cœli huius inferioris quod non immerito est terræ nomine deputatum est, facies variat & vertit. Sed cum addit, Quæ faciunt verbum eius, satis ostendit earū quoq; rerum ordinem diuino subditū imperio, latere nos potius q̄ vniuersitatis de esse nature. Quod aut ore saluator dicit vnū

A passerem nō cadere in terram sine Dei voluntate, & q̄ foenū agri post paululum mittēdū in clibanū ipse tñ vestiāt, nōne cōfirmat non solum totam istā mundi partem reb. mortalib. & corruptibilib. deputatam, verum etiā vilissimas eius abiectionissimasq; particulas diuina prouidētia regi? Et certe isti qui hoc negant nec sanctis elo quibus tantæ authoritatis acquiescunt, si in hac mundi parte, q̄ putant fortuitis motib. pturbari, potius q̄ sapiētia diuinę summatis regi, & vt hoc quasi probēt, gemino abutuntur argumento, vel quod supra commemorauit, de inconstantia tempestatū, vel de foelicitatib. atque infoelicitatib. hominum, q̄ nō pro vitæ meritis accidūt, viderēt tñ ordinem, q̄tus in membris carnis cuiuslibet aiantis apparet, non dico medicis, q̄ hæc pp suę artis necessitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati sūt, sed cuilibet medicis cordis & cōsiderationis homini: nōne clamaret, ne puncto quidem t̄pis Deum, a quo est omnis mensuraru modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione cessare? Quid ergo absurdius, qd insulsus sentiri potest, q̄ eam totam esse vacuam nutu & regimine prouidentię, cui⁹ extrema & exigua videas tāta dispositione formari, vt aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrore? Et cum aię natura nature corporis autecellat, qd est demētius q̄ putare nullū esse diuinę prouidētię iudicium de morib. hominum, cum in eorū carne tanta eius solertię clareant & demonstrent iudicia? Sed q̄ hæc minima in promptu sunt sensib. nostris, & ea facile inuestigamus, elucet in eis ordo rerū, at illa quorum ordinem videre nō possum⁹, inordinata arbitrant qui esse non putant nisi quod videre p̄nt, aut si putant, tale aliqd putant, quale videre conlueuerunt. Nos autem quorum gressus, ne in illam peruersitatē inciamus, eadem diuina prouidentia per san-

ctam scripturam regit ex ipsis quoq; operib. Dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc simul creauerit, cum a cōsummatis suis operib. requieuit, quorum spēs per ordinem temporum vsq; tunc operat. Consideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinē in robore, ramis, frondib. pomis, hæc species non vtiq; repente tanta ac talis est exorta, sed quo et ordine nouimus. Surrexit. n. a radice, quā terræ primum germen infixit, atq; inde oīa illa formata & distincta creuerunt. Porro illud germen ex semine, in semine ergo illa oīa fuerunt primitus, nō mole corporeæ magnitudinis, sed vi potētięq; cāliter. Nam illa magnitudo, copia terræ humorisq; cōgesta est. Sed illa in exiguo grano mirabilior p̄stantiorq; vis est, qua valuit adiacens humor cōmixtus terrę, tanquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffusionem, in foliorum viriditatem ac figuram, in fructuum formas & opulentiam omniumq; ordinatisimam distinctionem. Quid. n. ex arbore illa surgit aut pendet, quod non ex quodā occulto thesauro seminis illius, extractum atque de promptu est? At illud semen ex arbore, licet nō illa sed altera, atque illa rursus ex altero semine. Aliquando autem & arbor ex arbore, cum surculus demitur atq; plantatur. Ergo & semen ex arbore, & arbor ex semine, & arbor ex arbore. Semen autem ex semine nullo modo, nisi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore etiam si semen non interueniat. Alternis igitur successionibus alterum ex altero, sed vtrunque ex terra, nec ex ipsis terra. Prior igitur eorum parens terra. Sic & animalia, potest incertum esse, vtrum ex ipsis semina, an ipsa ex seminibus. Quodlibet tamen horum prius ex terra certissimum est. Sicut autem in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul quæ per tempora in arborem resurgerent, ita & ipse mundus cogitandus est, cum Deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia quæ in illo cum illo facta sunt, quando factus est dies, non solum cœlum cum sole & luna & syderib. quorum species manet motu rotabili, & terra & abyssus, quæ velut inconstantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem alteram mundo conferunt: sed etiam illa quæ aqua & terra produxit potentialiter atque causaliter priusquam pertem-

Argumenta diuine prouidentie. s. c. 22.

Sap. 11.

Quo in Deo fuerint oīa. Cap. 23.

temporum moras ita exorirentur, quo nobis iam nota sunt in eis operib. quæ Deus vsq; nūc operat. Quæ cū ita sint, hic est liber creaturæ cœli, & terræ, cum factus est dies, fecit Deus cœlum & terrā & oē viride agri anteq̄ esset sup̄ terram, & oē foenū agri anteq̄ exortū est, non sic quo facit opere quo nūc vsque operat per pluuiā & hoīum agriculturā. Ad hoc. n. adiunctū est: Non. n. pluerat Deus sup̄ terrā, nec erat hō qui operaret terrā, sed illo modo quō creauit oīa simul, senarioq; dierum numero cōsummavit, cū diē quē fecit eis q̄ fecit sexies p̄sentauit, nō alternante spatio tpaliter, sed ordinata cognitione cāliter. A quib. operib. in die septimo requieuit, etiā suā requiē eiusdē diei notitiā gaudioq; p̄bere dignatus, & ideo nō eū in quolibet opere suo, sed in sua requie benedixit & sanctūscavit. Vñ nullam vltierius creaturā institūēs, sed ea quæ oīa simul fecit, administratorio actū gubernās & mouēs, sine cessatione operat, simul & requiescens & operās, sicut iam ista tractata sunt, quorū operū eius quę vsq; nunc operat, per volumina temporū explicandorū, velut exordiū narrandi sumens, ait **Gene. 1.** *Scriptura:* Fons autē ascendebat de terra, & irrigabat oēm faciem terræ. De quo fonte quæ diximus quod dicendum putauimus, ea quæ sequuntur ab alio consideremus exordio.

Gene. 1.

Eccle. 48

D. A. V. R. E. L. I. I. A. V. G. V. S. T. I. N. I.
de Genesi ad literam,

LIBER SEXTVS.

Gene. 2. Hō qdofa etus. c. 1.

Fecit Deus hominem puluerem de terra, & insufflauit in faciē eius flatum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Hic primo videndum est, vtrū ista recapitulatio sit, vt nunc dicatur quo factus sit homo, quē sexto illo die factum legimus, an vero tunc quē cum fecit omnia simul, in his et latenter hominem fecit, sicut foenū terræ anteq̄ esset exortum, vt eo modo & ipse cum iam esset in secreto quodam nature alter factus, sicut illa quę simul creauit cum factus est dies, accessu t̄pis etiam isto modo fieret, quo in hac perspicua forma vitam gerit, vel male vel bene, sicut foenum quod factū est antequam exoriret super terram, accedē-

te * iam tempore & fontis illius irrigatione, exortū est vt esset super terram. Prius ergo secundum recapitulationem id conemur accipere, fortassis q̄pe ita homo factus sit in die sexto, sicut dies ipse primitus factus est, sicut firmamentum, sicut terra & mare. Neq; enim hæc dicenda sunt ante in quibusdā primordiis iam facta latuisse, ac deinde in hac faciē quam mundus extructus est, accessu t̄pis tanquam exorta claruisse. Sed ab exordio seculi cū factus est dies conditum mundum in cuius elementis simul sicut condita, quæ post accessu t̄pis exorirentur, vel fruteta vel animalia quæq; secundum genus suum. Nam nec ipsa sydera credendum est in elementis mundi primitus facta atq; recondita, accessu postea t̄pis extitisse, atq; in has enituisse formas quæ cœlitus fulgent, sed illo senario perfectionis numero creata simul omnia cum factus est dies. Vtrum ergo sic & homo ista iam specie quam sua natura viuat, & agit siue bonum siue malum, an & ipse in occulto sicut foenum agri anteq̄ exortū est, vt hoc ei post esset accessu t̄pis exoriri quod de puluere factus est? Accipiamus ergo cum sexto ipso die in hac perspicua visibiliq; forma de limo factū, sed tunc non commemoratum quod nunc recapitulando insinuat, & videamus vtrum nobiscum ipsa scriptura concordet. Sic certe scriptum est, cū adhuc diei sexti opera narrarentur, Et dixit Deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram, & habeat p̄tē pisciū maris & volatiliū cœli, & oīum pecorum, & oīs terræ, & oīum reptiliū quæ repunt super terram. Et fecit Deus hominē, ad imaginē Dei fecit eum, masculū & foeminam fecit eos, & benedixit eos Deus dicens: Crescite & multiplicamini, & implete terrā, & dominamini eius, & habete potestātē piscium maris & volatiliū cœli, & oīum pecorū, & oīum reptiliū cœli, & oīum reptiliū repentium sup̄ terram. Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam soporato mulier ex latere iam facta erat, sed hoc tunc commemoratum nō erat, qd nunc recapitulando commemoratum est. Neq; enim sexto die factus est masculus, & accessu t̄poris postea facta foemina, sed fecit eum inquit, masculum & foeminā fecit eos, & benedixit eos. Quomodo ergo iam homine in paradiso constituto mulier ei facta est? An & hoc p̄termissum scriptura

Creatio hoī. c. 2.

Gene. 1.

H

ptura recoluit? Nam sexto illo die et paradisu plantatus est, & ibi homo collocatus est, & soporatus est ut Eua formaretur: & ea forma ta euigilauit, eiq; nomen imposuit. Sed hæc nisi per temporales moras fieri non possent. Nō itaq; ita facta sunt, sicut creata sunt oia simul. Quantalibet. n. homo cogitet facilitatem qua Deus et hæc simul cū cæteris fecit, verba certe hominis nouimus nisi per tpales morulas emitti voce non posse. Cum ergo verba hoīs audimus, vel cum aīantib, vel cū mulieri nomen imposuit, vel cum secutus et dixit: Propter hoc relinquet hō patrem suū & matrem suam, & coniunget v xori suæ, & erunt ambo in carne vna, q̄bilibet syllabis ista sonuerit, nec duæ quæcūq; in his verbis syllabæ simul sonare potuerunt, quanto minus hæc oia cum iis quæ simul creata sunt simul fieri? Ac per hoc aut et illa oia nō simul ab ipso summo exordio seculorum, sed per moras atq; interualla temporum facta sunt, diesq; ille non spiritali sed corporali substantia primū conditus, vel circuitu lucis nescio quō, vel emissionē & contractionē, mane ac vesperam faciebat. Aut si consideratis oibus quæ superiorib. sermonib. p̄tractata sunt, p̄babilis rō persuasit, illū diem spiritalē sublimiter ac p̄nitus conlita lucē q̄dam sapiētiam vocatum esse diem, cuius præsentia per ordinatā cognitionem cognitioni rerum in numero senario præberet, atq; huic s̄ntē scripturæ verba congruere quod ait postea: Cū factus est dies, fecit Deus cœlam & terrā, & omne viride agri anteq̄ esset super terrā, & omne s̄gnū agri anteq̄ exoriretur, attestari etiam quod alibi scriptum est. Qui viuit in æternū creauit omnia simul, non est dubiū hoc q̄ homo de limo terræ factus est, eiq; formata vxor ex latere, iam non ad cōditionem qua simul oia facta sūt pertinere, quib. perfectis requieuit Deus, sed ad eam operationē quæ fit iam per volumina seculorum, qua vsq; nūc operat. Huc accedit q̄ ipsa etiā verba qb. narrat quō Deus paradisu plantauit, in eoq; hoīem quē fecerat collocauerit, ad eumq; adduxerit aī alia qb. nomina imponeret, in quib. cū adiutoriu simile illi non fuisset inuentum, tūc ei mulierem costa eius detracta formauerit, satis nos admonent hæc non ad illā operationē Dei pertinere, vñ requieuit in die septimo, sed ad istā poti⁹ qua

per temporum cursus vsq; nunc operat. Cū enim paradisu plantaret, ita narrat. Et plantauit Deus paradisu in B. lē ad orientem & posuit ibi hoīem quē finxerat. Et eiecit Deus adhuc de terra oē lignum pulchrū ad aspectum, & bonū ad escā. Cū dicit ergo: Eiecit adhuc de terra oē lignum pulchrū ad aspectum, manifestat utiq; q̄ aliter nunc eiecerit de terra lignum, aliter tunc cū tertio die produxit terra herbam pabuli, seminātem semē secundum genus suum, & lignum fructuosū secundum suum genus. Hoc est. n. eiecit adhuc super illud. s. q̄ iam eiecerat, tunc utiq; potentialiter & cāliter in opere pertinēte ad creanda omnia simul a qb. consummatis in die septimo requieuit, nunc aut visibiliter in opere pertinēte ad temporum cursum, sicut vsq; nunc operat. Nisi forte quis dicat, nō omne ligni genus tertio die creatum, sed dilatum aliquid quod sexto crearet, cum hō factus est atq; in paradiso constitutus. Sed quæ sexto die creata sūt, aperciissime scriptura declarat aīa viua. s. secundum vnum quodque genus, qua drupedum, & repētium & bestiarum, & ipse hō ad imaginem Dei masculus & foemina. Proinde potuit p̄mittere quomō sit hō factus, quem tā ipso die factū ipse narrauit, ut recapitulādo postea quemadmodum etiā factus fuerit, intimaret, hoc est de terræ puluere, & mulier illi de latere, nō tñ aliquid creaturę genus p̄mittere, vel in eo quod dixit Deus, fiat, vel faciamus, vel in eo q̄ dicit & sic est factum, siue fecit Deus. Alioq; frustra per singulos dies tam diligēter distincta sunt omnia, si permixtionis die rum pōt vlla suspitio residere, ut cum herba & lignum diei tertio sit attributum, aliqua ligna etiam sexto die creata esse credamus, quæ ipso sexto die scriptura tacuit. Postremo quid respondebimus de bestiis agri, & volatilibus cœli, quæ adduxit Deus ad Adam, ut videret quid ea vocaret? Quod ita scriptum est: Et dixit dominus Deus, Non est bonum esse hominem solum, faciamus illi adiutorium secundum ipsum. Et finxit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adam, ut videret quid vocaret illa: Et omne quodcumque illud vocauit Adam animam viua, hoc nomen est illius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cœli,

cœli, & omnibus bestiis agri. Adæ autem nō est inuētus adiutor similis ipsi: Et iniecit De⁹ mētis alienationē super Adā & obdormiuit, & sumpsit vnam de costis eius, & impleuit carnem in locū eius, & impleuit dominus Deus costā quam sumpsit de Adam in mulierem. Si ergo consequenter, cū in pecoribus & bestiis agri & volatilibus cœli non esset inuentū adiutoriu simile homini fecit ei Deus adiutoriu simile de costa lateris eius: hoc aut factū est cū eadem bestias agri & volatilia cœli adhuc de terra finxisset, & ad illū adduxisset adhuc: quō sexto die factū hoc pōt intelligi, quando quidem illo die terra produxit animā viua, scđm verbū Dei, volatilia vero quinto die produxerunt aqua similiter secundū verbū Dei? Nō itaq; hic diceretur, Et finxit De⁹ adhuc de terra omnes bestias agri & omnia volatilia cœli nisi quia iam terra produxerat omnes bestias agri sexto die, & aqua omnia volatilia cœli quinto die. Aliter ergo tunc, id est, potentialiter atq; causaliter, sicut illi operi competebat, quo creauit omnia simul a quibus in die septimo requieuit: aliter autem nūc sicut ea videmus, quæ per temporalia spatia creat, sicut vsq; nunc operat: Ac per hoc iam p̄ istos notissimos lucis corporalis dies qui circuitu solis sūt, Eua facta est de latere viri sui. Tunc enim Deus adhuc finxit de terra bestias & volatilia, in quibus cum adiutorium simile ipsi Adam non esset inuentū, illa formata est. In talibus ergo diebus etiam ipsum de limo finxit Deus. Neq; enim dicendum est, masculum quidem sexto die factū, femina vero posterioribus diebus, cum ipso sexto die apertissime dictū sit, masculū & femina fecit eos, & benedixit eos & cetera, q̄ de ambobus & ad ambos dicuntur. Aliter ergo tunc ambo, & non aliter ambo. Tunc scilicet scđm potētiam per verbū Dei tanquā seminaliter mundo inditā, cū creauit omnia simul, a quibus in die septimo requieuit: ex quibus omnia suis quæque temporibus iam per seculorū ordinē fieret: nūc aut secundū operationem præbendā tēporibus qua vsq; nunc operatur: & oportebat iā tēpore suo fieri Adā de limo terrę eius q; mulierē ex virili latere. In qua distributione operum Dei, partim ad illos dies inuisibiliter pertinentium, in quibus creauit omnia simul: partim ad istos appositos, in quibus

operatur quotidie quicquid ex illis tanquā inuolucris primordialibus in tempore euoluitur: si non importune atq; absurde scripturæ verba secuti sumus, q̄ nos ad hæc distinguenda duxerunt, cauendū est ne propter ipsarū rerū aliquanto difficile perceptionē, q̄ tardiores assequi non sufficiūt, putemur aliquid sentire nec dicere, q̄ scimus nos nec sentire nec dicere. Quāq; enim præcedentibus sermonibus quantū potuerim, lectorem p̄struxerim, plures tamen arbitror caligare in his locis: & putare ita fuisse, prius hominem in illo Dei opere quo cuncta simul creata sunt, aliquā vitā duceret, & Dei locutionē ad se directā cum dixit Deus, Ecce dedi vobis omne pabulū feminale, discerneret crederet, intelligeret. Nouerit ergo qui hoc putat, non hoc modo me sensisse neq; dixisse: Sed rursus si dixerō, non ita fuisse hominē in illa prima rerum conditione qua creauit Deus oia simul, sicuti est non tantū perfectę & tatis homo, sed ne infans quidē: nec tantū infans, sed ne puerperiu quidē in vtero matris, nec tantū hoc, sed ne semen quidē visibile hominis, putabit omnino non fuisse. Re-deat ergo ad scripturam, inueniet sexto die hominem factū ad imaginē Dei, factos aut masculū & femina. Itē quærat qñ facta sit femina, inueniet extra illos sex dies: tūc enim facta est, qñ Deus de terra finxit adhuc bestias agri, & volatilia cœli, non qñ volatilia produxerūt aqua, & animā viua in qua bestię sunt, p̄duxit terra: Tūc aut factus est hō, & masculus & femina, ergo & tunc & postea. Neq; enim tunc & non postea, aut vō postea & nō tunc: nec alij postea, sed ijdē ipsi si aliter tūc aliter postea. Quæret ex me quō? Rādebo postea visibiliter, sicut species hūmanę constitutionis nota nobis est, non tñ parentibus generantibus, sed ille de limo, illa de costa eius: Quæret, tunc quō? Rādebo, inuisibiliter, potentialiter, causaliter, quō sūt futura nō facta. Hic forte nō intelliget. Subtrahitur. n. ei cūcta quæ mouerat, vsq; ad ipsam seminū corpulentiam. Neq; n. vel tale aliquid hō iam erat, cū in prima illa sex dierum conditione factus erat. Datur quidē de seminibus ad hanc rem nōnulla similitudo, p̄pter illa quæ in ijs futura conserta sunt, veruntamen ante omnia visibilia semina sūt illę causę, sed non intelligit. Quid ergo factum, Aug. Tomus tertius. B b ciam,

Cōiunctio maris & femine. Cap. 3.

Gene. 2.

Gene. 2.

Eccl. 18.

Gene. 2.

Homo quādo factus. Gen. c. 6.

Gen. 1.

Lignum productum. Cap. 4.

L.

Adam.

Ab.

Dei.

Gen. 1.

Gen. 1.

Gen. 1.

Gen. 1.

etiam, nisi quantum possum salubriter moneam, scripturae Dei credat: & tunc hominem factum quasi Deus cum factus est dies, fecit celum & terram de quo alibi scriptura dicit, Qui vivit in aeternum creavit omnia simul: & tunc quoniam iam non simul, sed suis quaeque temporibus creavit, finxit eum de limo terrae, & ex eius esse mulierem: cum nec isto modo eos illo sexto die non factos nec tamen eos illo sexto die non factos intelligere scriptura permittat, Forte ergo anima eorum sexto die illo facta erant, ubi & ipsa imago Dei recte intelligitur in spiritu mentis eorum, ut postea corpora conformarentur. Sed neque hoc credere eadem scriptura permittit. Primum propter illam operum consummationem, quae non video quomodo possit intelligi, si defuit aliquid tunc non causaliter conditum quod postea visibiliter condideret. Deinde quia sexus ille masculi & feminae, nisi in corporibus esse non potest. Quod si quisquam secundum intellectum & actionem tanquam utrumque sexum in una anima accipiendum putaverit, quod faciet de his quae ad escam Deus ipso dedit die de lignorum fructibus, quae nisi homini habenti corpus non utique congrua esset? Nam etsi haec escam figurate accipere quisquam voluerit, recedat a proprietate rerum gestarum, quae primitus in huiusmodi narrationibus omnino observatione fundata est. Quomodo ergo loquebatur, inquit, eis qui nondum audiebant, nec intelligebant, quia nec erant qui verba perciperent? Possem respondere sic illos allocutum Deum quemadmodum Christus nos nondum natos, etiam longe post futuros, nec tantum nos, sed et eos omnes qui futuri sunt post nos. Omnibus enim dicebat quos suos futuros videbat, Ecce ego vobiscum sum usque in consummationem saeculi: sicut Deo non erat Propheta cui dixit, Priusquam te formarem in utero nonni te: sicut decematus est Levi cum esset in labiis Abrahae: cur enim non ita & ipse Abraham in Adam, & ipse Adam in primis operibus mundi quae Deus creavit omnia simul? Sed verba domini per os carnis eius, & verba Dei per ora Prophetarum temporali corporis voce proferuntur, & omnibus syllabis suis congruas temporum moras sumunt atque consumunt. Cum vero Deus dicebat, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat potestatem piscium maris & volatilium caeli, & omnium pecorum, & omnis terrae, & omnium reptantium quae repunt super terram: & ecce dedi

vobis omne pabulum feminale, seminans sementem quae est super omnem terram, & omne lignum fructiferum quod habet in se fructum feminalem, quod erit vobis ad escam ipse sermo eius ante omnem aeris fontem, ante omnem carnis & nubis vocem, in illa summa eius sapientia per quam facta sunt omnia, non quasi humanis auribus intreperebat, sed rebus factis rerum faciendarum causa inferebat, & omnipotentia futura faciebat, hominemque suo tempore formandum, in temporum tantum semine vel tanquam radice condebat quando condebat omne unde inciperet secula, ab illo condita quae est ante secula. Creatura quippe aliae creaturas alias, quaedam tempore, quaedam causis praecedunt: ille autem omnia quae fecit non solum excellentia qua etiam causarum effector est, verum etiam aeternitate praecellit. Sed de hoc opportunioribus deinde scripturarum locis fortassis plenius differendum est. Nunc de homine quod conceptum est terminetur, ea moderatione servata, ut in profundo scripturae sensu magis prestemus diligentiam requirendi, quam affirmandi temeritatem. Quia enim noverat Hieremiam Deus priusquam eum formaret in utero, dubitare phas non est. Apertissime quippe dicit: Priusquam te formarem in utero novi te. Ubi autem illud nosset ante quam ita formasset, & si nostrae infirmitati esse qui vel difficile vel impossibile est: utrum in aliquibus propinquioribus causis, sicut Levi in labiis Abrahae decematus est: an in ipso Adam in quo humanum genus tanquam radicaliter institutum est: & in eo ipso utrum iam cum de limo formatus esset, an cum causaliter in his operibus factus, quae creavit omnia simul. An vero ante omnem potius creaturam, sicut elegit & praedestinavit sanctos suos ante mundi constitutionem? An potius in omnibus praecedentibus causis, siue quas commemoravi, siue quas non commemoravi, priusquam in utero formaretur: non arbitror scripturam constet ex quo est in hac luce a parentibus editus, ex illo egisse vitam propriam quae descendens aetatis accessu, posset vivere siue male siue bene, antea vero nullo modo, non solum priusquam in utero formaretur, sed nec iam ibi formatus antequam natus. Neque enim habet ullam cunctationem illa Apostolica sententia de geminis in Rebecca utero nondum agentibus aliquid boni aut mali. Nec tamen

frustra scriptum est, nec infantem mundum esse a peccato, cuius unius est diei vita super terram. Et illud in Psalmo: Ego in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis mater mea me in utero aluit. Et quod in Adam omnes moriuntur, in quo omnes peccaverunt. Nunc autem liquido teneamus, quolibet parentum merita traiciantur in prolem, quocumque gratia Dei antequam nascatur quocumque sanctificet, nec iniquitatem esse apud Deum, nec boni malive agere quocumque, quod ad propriam personam pertineat, antequam natus est. Illa quoque sententiam qua nonnulli putant alibi peccasse magis minusque animas, & pro diversorum meritis peccatorum in diversa corpora esse detrasas, Apostolica non convenire sententia: cum apertissime dictum sit, nihil egisse nondum natos, seu boni seu mali. Ac per hoc alia quoque est suo loco retractanda, quid de peccato primorum parentum, qui duo soli fuerunt, generis humani contraxerit universa conspersio. Nihil tamen talium meritorum habere potuisse hominem antequam de terra pulvere factus esset, antequam suo tempore viveret, nulla quoque est. Sicut enim Esau & Iacob, quos nondum natos dixit Apostolus nihil egisse boni aut mali, non possemus dicere traxisse aliquid meriti de parentibus, si nec ipsi parentes egissent aliquid boni aut mali: nec genus humanum peccasse in Adam, si ipse non peccasset Adam, non autem peccasset Adam, nisi iam suo tempore viveret, quo posset vivere siue bene siue male: ita frustra peccatum eius, seu recte factum requiritur, cum adhuc in rebus simul creatis casualiter conditus, nec vita propria iam vivebat, nec in parentibus sic viventibus erat. In illa namque prima conditione mundi, cum Deus omnia simul creavit, homo factus est qui esset futurus, ratio creandi hominis, non actio creandi. Sed haec aliter in verbo Dei, ubi ista non facta, sed aeterna sunt. Aliter in elementis mundi, ubi omnia simul facta futura sunt. Aliter in rebus, quae secundum causas simul creatas, non iam simul, sed suo quaeque tempore creantur: in quibus Adam iam formatus ex limo, & Dei flatu animatus, sicut seminum exortum. Aliter in feminibus, in quibus rursus quasi primordiales causae repetuntur: de rebus ductae quae secundum causas quas primum condidit extiterat, velut herba ex terra, semen ex herba. In quibus omnibus ea iam facta modos & actus sui temporis acceperunt, quae ex occultis atque innisibilibus rationibus, quae in creatura casualiter

latent in manifestas formas naturasque prodierunt. Sicut herba exorta super terram, & homo factus in animam vivam, & cetera huiusmodi, siue fructifera siue animantia, ad illam operationem Dei pertinentia quae usque nunc operatur. Sed et ista seculum gerunt tanquam iterum seipsa inuisibiliter in occulta quadam vigenerandi, quae extraxerunt de illis primordiis causarum suarum, in quibus creato mundo cum factus est dies, antequam in manifestam speciem sui generis exorerent, inserta sunt. Si namque prima illa opera Dei, cum simul omnia creavit, in suo modo perfecta non esset, ea proculdubio post adderetur, quae illis perficiendis defuissent: ut quaedam universitatis perfectio ex utriusque constaret singulis quasi seminis: velut alicuius totius partes essent, quarum coniunctione ipsum totum cuius partes fuerant, completeretur. Rursus si ita essent illa perfecta, sicut perficiuntur, cum suis quaeque temporibus in manifestas formas actusque procreantur: profecto aut nihil ex eis postea per tempus fieret: aut hoc fieret quod ex istis quae suo quaeque iam tempore oriuntur, Deus non cessat operari. Nunc autem quia iam consummata quodammodo, & quodammodo inchoata sunt, ea ipsa quoque consequentibus evoluenda temporibus primitus Deus omnia simul creavit cum faceret mundum: consummata quidem, quoniam nihil habent illa in naturis propriis quibus suorum temporum cursus agunt, quod non in istis casualiter factum sit: inchoata vero, quoniam quaedam erant quasi semina futurorum, per saeculi tractum ex occulto in manifestum locis congruis exerenda: ipsius et scripturae verba satis ad hoc admonendum insigniter urgent, si quis in eis evigilet. Nam & consummata ea dicitur inchoata: Nisi namque consummata essent, non scriptum esset, Et consummata sunt caelum & terra, & omnis compositio illorum: & consummauit Deus in die sexto omnia opera sua quae fecit: & requieuit Deus in die septimo ab omnibus operibus suis quae fecit: & benedixit Deus diem septimum, & sanctificavit eum. Rursus quoque nisi inchoata essent, non ita sequeretur, quia illa die requieuit ab omnibus operibus suis, quae inchoavit Deus facere. Hic igitur si quis inquirat, quomodo consummauit, & quomodo inchoavit, neque namque alia consummauit, alia inchoavit, sed eadem ipsa utique a quibus in die septimo requieuit: ex istis quoque supra diximus clarum est. Consummasse quippe ista intelligimus Deum

Eccl. 8.

Anima quando creat. e. Cap. 7.

For Dei ad creatur. var. e. 8.

Mat. 28.

Hiere. 1. Heb. 7.

Gen. 1.

Psal. 50.

Rom. 5.

Rom. 9.

Res va. rj. modis condit. e. Cap. 10.

Inchoatio verum & perfectio. c. 11 Eccl. 18.

Gen. 2.

M.

cum creauit omnia simul, ita perfecte vt nihil ei adhuc in ordine temporu creandu esset, qd non hic ab eo ia in ordine causarum creatu esset. Inchoasse aut, vt qd hic pfixerat causis, post impletis effectis. Proinde formauit Deo homine puluere terre, vel limu terre, hoc est de puluere vel limo terrae: & inspirauit sine insufflauit in eius facie spiritu vitae, & factus est homo in anima uiua. Non tunc pdestinatus, hoc n. ante seculu in pscientia creatoris: neq; tunc casualiter vel consummate inchoatus, vel inchoate consummatus, hoc n. a seculo in rationib. primordialibus, cu simul omnia crearentur: sed creatus in tpe suo, visibiliter in corpore, inuisibiliter in anima, constans ex anima & corpore. Ia ergo videamus quo eu fecerit Deus, primu de terra corpus eius, post et de anima videbimus si quid ualebimus. Quod n. manibus corporalibus Deus de limo finxit homine, nimiu puerilis cogitatio est, ita vt si hoc scriptura dixisset, magis eum qui scripsit translato uerbo usum credere deberemus, qd Deu talib. membroru linamentis determinatu, qualia uideamus in corporibus nostris. Dictum est n. Manus tua geres disperdidit, Et eduxisti populum tuum in manu forti & brachio excelso: Sed pro potestate & uirtute Dei positu huius membri nomen, quis usque adeo desipit vt non intelligat? Nec illud audiendu est, qd nonnulli putant, ideo pceptu Dei opus esse homine, quia cetera dixit & facta sunt, hunc aut ipse fecit: sed ideo potius, quia hunc ad imaginem suam fecit. Na illa qua dixit & facta sunt, ideo sic scriptu est, quia per uerbu eius facta sunt, sicut per homine hominib. dici potuit uerbis qd temporaliter cogitantur & uoce proferunt. Non sic aut loquitur Deus, nisi cum per corporale creatura loquitur, sicut Abrahæ, sicut Moyse, sicut per nubem de filio suo. Ante uero omne creatura, vt esset ipsa creatura, eo uerbo dictum est, qd in principio erat Deus apud Deu: & quia oia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, utique & homo per ipsum factus est. Certe n. celum uerbo fecit, quia dixit & factum est. Scriptum est tñ, Et opera manu tuarum sunt celi. Et de hoc imo quasi fundo mundi scriptum est, Quia ipse est mare & ipse fecit illud, & arida manus eius finxerunt. No igitur hoc in honore hominis deputetur, uelut cetera Deus dixit,

Modus erecti hominis. Cap. 12.

Psal. 43. 135.

Ioa. 1.

Pf. 101.

Psal. 94.

rit, & facta sunt, hunc aut ipse fecerit: aut uerbo cetera, hunc aut manib. fecerit: Sed hoc excellit in homine, quia Deus ad imaginem sua homine fecit, pp hoc qd ei dedit mentem intellectualē qua prastat pecoribus, unde ia superiore loco differuimus. In quo honore positus, si non intellexerit vt bene agat, eisdē ipsis pecoribus quibus praelatus est coparabitur. Sic etenim scriptum est, Homo in honore positus non intellexit, coparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. Na & pecora Deus fecit, sed non ad imaginem suam. Nec dicendu est, hominem ipse fecit, pecora uero iussit & facta sunt: & hunc n. & illa per uerbum suum fecit per qd facta sunt omnia. Sed quia idem uerbum & sapientia & uirtus eius est, dr & manus eius non uisibile membru sed faciendi potētia. Nam & eadem scriptura qua dicit, qd Deus hominem de limo terrae finxit, qñ eas cu uolatilibus coeli ad Adam adduxit, vt uideret quid ea uocaret. Sic n. scriptum est, Et finxit Deus adhuc de terra omnes bestias. Sic n. & hominem de terra & bestias de terra ipse formauit, quid habet homo excellentius in hac re, nisi qd ipse ad imaginem Dei creatus est? Nec tñ hoc secundum corpus, sed secundu intellectum mentis, de quo post loquemur. Quāquam in ipso corpore habeat quādam proprietatem qua hoc indicet, quod erecta statura factus est, vt hoc ipso admoneretur, non sibi terrena esse sectanda uelut pecora, quorum uoluptas omnis ex terra est, unde in aluum cuncta pecora prona atque postrata sunt. Congruit ergo & corpus ei uisdem animae rationali, non secundu linamenta figuratq; membrorum, sed potius secundum id qd in coeli erectum est, ad intuenda qua in corpore ipsius mundi superra sunt: sicut anima rationalis in ea debet erigi, qua in spiritalibus natura maxime excellunt, vt qua sursum sunt, sapiat, non qua super terram. Sed quo fecit eu Deus de limo terrae, utrum repente in aetate perfecta, hoc est uirili atq; iuuenili, an sicut nūc usque format in utris matrum? Neq; n. alius haec facit qd ille qui dixit, Priusquam te formarem in utero noui te: vt illud tantum proprium habuerit Adam, quod non ex parentibus natus est, sed factus ex terra: eodem modo vt in hoc perficiendo, & per aetas

C

Gen.

Exo. 10.

Rationes causales creaturis indit. a. Cap. 14. Eccl. 18.

Ioa. 1.

Ioa. 2.

al. mul. 10.

res augendo hi temporu numeri completentur, quos naturae humani generis attributos uideamus. An potius hoc no est requirendu? Vtrūlibet enim fecerit, hoc fecit quod. Deu & omnipotentē & sapientē posse ac facere congruebat, ita n. certas temporu leges generibus qualitatibusq; reru in manifestu ex abdito producēdis attribuit, vt eius uoluntas sit super omnia. Potentia quippe sua numeros creatura dedit, no ipsam potentia ei uisdē numeris alligauit: Na spūs eius ita faciedo mudo superferabatur, vt & factu superferatur, no corporalibus locis, sed excellentia potestatis. Quis n. nescit aqua cōcreatā terrae, cu ad radices uitis uenerit, duci in saginā ligni illius: atq; in eo sumere qualitatē qua in uia procedat paulatim erupentē, atq; in ea grandescere, uinū fiat maturuq; dulcescat, quod adhuc feruescat expresu, & quadā uetustate firmatu, ad usum bibendi uilius iucundiusq; perueniat? Num ideo dñs lignū quāsiuit aut terrā, aut has temporu moras, cu aquam miro compendio cōuertit in uinū, & tale uinū qd ebrius et conuiuia laudaret? Nunquid adiutoru temporis eguit cōditor temporis. Nonne certis dieu numeris suo cuiq; generi accommodatis, omnis natura serpenū coalescit, formatur, nascitur, roboratur? Nū expectati sunt hi dies, vt in draconē uirga conuerteretur de manu Moyse & Aaron? Nec ista cum sunt contra natura sunt, nisi nobis quibus aliter naturae cursus innotuit, no autē Deo, cui hoc est natura quod fecit. Quari aut merito potest, causales illae rationes quas mundo indidit, cu primū simul omnia creauit, quomodo sint instituta: Vtrū vt quēadmodū uideamus, cūcta nascentia uel fructu uel animalū in suis conformationibus atq; incrementis, sua pro diuersitate generum diuersa spatia peragerent temporu? An vt quemadmodū creditur factus Adā siue uillo progressu incrementorum uirili aetate continuo conformarentur? Sed cur non utrunq; illas credimus habuisse, vt hoc ex eis futurū esset qd factori placuisset? Si enim illo modo dixerimus, incipiet contra ipsas factū uideri, non solum etiam illud de aqua uinum: sed & omnia miracula, qua contra naturae uisum cursum sunt. Si autem isto modo: * multum erit absurdus ipsas istas quotidianas naturae formas & species contra illas prima

rias omnium nascentium causales rationes suorum temporu peragere spatia. Restat ergo ad utrunq; modū habiles creaturae sint, siue ad istū quo uisitatissime temporalia transcurrunt, siue ad istū quo rara mirabilia fiūt, sicut Deo facere placuerit quod tēpori congruat. Verūtamen sic factus est homo, quēadmodum illae primae causae habebant vt fieret primus hō, quē non ex parentibus nasci qui nulli precesserant, sed de limo formare oportebat secundū causalem rationē in qua primitus factus erat. Nam si aliter factus est, non eū Deus in illorū sex dieu operibus fecerat: in quibus cū dicitur factus ipsam causam utiq; fecerat Deus * qua suo tpe hō futurus, & secundū quā fuerat ab * illa facientis: qui simul & consummauerat has perspicuas species, producens inchoata pp perfectionem causaliū rationum, & inchoauerat rationes causales siendorū mudo imprimēs consummanda propter ordinem temporum. Si ergo in illis primis rerum causis quas mudo primitus creator inseruit, non tantum posuit, quod de limo formaturus erat hominem, sed etiam quemadmodum formaturus, utrum sicut in matris utero, an in forma iuuenili, proculdubio sic fecit ut illic pfixerat. Neq; enim contra dispositionē suam fecerat. Si autem vim tantum ibi posuit possibilitatis, ut homo fieret quoquo modo, ut & sic posset, id est, ut ideo quoque ibi esset, quia sic & sic posset; unū autem ipsum modum quo erat facturus in sua uoluntate seruauit, cum mudi constitutionem contexit: manifestum est etiam sic non factum esse hominem contra quod erat in illa prima conditione causarū: quia ibi erat etiam sic fieri posse: quauis non ibi erat ita in conditione creaturae, sed in placito creatoris, cuius uoluntas rerum necessitas est. Na & nos pro captu infirmitatis humanae iam in ipsis rebus tpe exortis possumus noscere, quid in cuiusque natura sit quā experimento percepimus sed utrū etiā futurum sit ignoramus. Est quippe in natura huius, uerbi gratia, iuuenis ut nescat, sed utrū hoc et sit in Dei uoluntate, nescimus. Sed nec in natura esset, nisi in Dei uoluntate prius fuisset, qui cōdidit oia, & utique occulta ratio est senectutis in corpore iuuenili, uel iuuentutis in corpore puerili. Neq; enim oculis cernitur sicut ipsa in pueri.

Quo factus primus homo. c. 1. 2. 18. c. sed queritur

al. l. quae. al. l. illa.

5. sen. di. 17. c. folet.

Ratio huius in aequa usque aliquid comprehendit. Cap. 16.

H

ro pueritia, sicut iuuenis in iuvene: sed alia
 quadam noticia colligit inesse in natura * quod
 da latens, * quo educant in proptu numeri
 occulta, vel iuuetutis a pueritia, vel senectutis
 a iuuetute. Occulta est ergo ista ro qua fit
 vt hoc esse possit, sed oculis, menti aut no est
 occulta, vtru aut hoc et neesse sit, omnino
 nescimus. Et illam quide qua fit vt esse possit,
 in natura ipsius corporis nouimus: illam
 vero, qua fit vt neesse sit, manifestum est il-
 lic non esse. Sed forsatis in mudo est, vt ne-
 cesse sit istum hominem senescere. Si autem
 nec in mundo est, in Deo est, hoc aut nece-
 sario futurum est quod ille vult, & ea vere futu-
 ra sunt, q ille presciuit. Nam multa scdm in-
 feriores causas futura sunt, sicut ibi sunt: sed
 si ita sunt, & in prescientia Dei vera futura
 sunt. Si aut ibi aliter sunt potius futura sunt,
 sicut ibi sunt, vbi qui prescit falli no pot. Na
 futura de senectus in iuvene, sed tn futura no
 est, si ante moriturus est: hoc aut ita erit si-
 cut se habet alic cause, siue in mundo cotex-
 ta, siue in Dei prescientia reseruat. Na secu-
 du quadam futuroru causas moriturus erat
 Ezechias, cui Deus addidit qundecim annos
 ad vitam, id vtique faciens q ante constitutione
 mundi se facturum esse presciebat, & in sua vo-
 luntate seruabat. Non ergo id fecit quod fu-
 turum non erat: hoc enim magis erat futurum
 quod se facturum esse presciebat. Nec tamen
 illi anni additi recte diceretur, nisi * aliquid
 adderetur, quod se aliter i alijs causis habue-
 rit: secundum aliquas igitur causas inferio-
 res ia vita finierat: secundum illas autem, que
 sunt in voluntate & prescientia Dei, qui ex
 aeternitate nouerat qd illo tpe facturum erat
 & hoc vere futurum erat, tnc erat finiturus vi-
 ta qn finiuit vitam. Quia & si orati concessum
 est, etia sic eu oraturum vt tali orationi conce-
 di oporteret, ille vtique presciebat, cuius pre-
 scientia falli non poterat: & ideo quod pre-
 sciebat, necessario futurum erat. Quapropter
 si omnium futurorum cause mundo sunt insite,
 cum ille factus est dies quando Deus crea-
 uit omnia simul, no aliter Adā factus est, cu
 de limo terrae formatus est, sicut credibilis
 ia perfecta vtilitatis, quam erat in illis cau-
 sis, vbi Deus hominem in sex dierum operibus
 fecit. Ibi enim erat no solu vt ita fieri possit
 verumetiam vt ita eum fieri neesse esset. Ta-
 enim non fecit Deus contra causam qua sine

dubio volens presciuit, q contra voluntatem
 suam non fecit. Si autem no omnes causas in
 creatura primitus condita presciuit, sed aliquas
 in sua voluntate seruauit, non sunt quide il-
 lae quas in sua voluntate seruauit, ex istarum
 quas creauit necessitate pendentes. Non tn
 possunt esse contrariae quas in sua voluntate
 seruauit illis quas in sua voluntate * instituit.
 Quia Dei voluntas no pot sibi esse contraria.
 Ista ergo sic condidit, vt ex illis esse illud cu-
 ius causae sunt possit, sed non neesse sit: illas
 aut sic abscondit, vt ex eis esse neesse sit hoc
 quod ex istis facit vt esse possit. Solet item
 queri, vtru animale corpus prius hominifor-
 matu sit e limo quale nunc habemus, an spi-
 ritale quale resurgentes habebimus? Quam
 hoc in illud mutabitur seminatur. n. corpus
 animale, surget corpus spiritale tn quid pri-
 mo homini factu sit: ideo diceptatur, qua si ani-
 male factu est, non hoc recipiemus quod in
 illo perdidimus, sed tanto melius, quanto ei
 spiritale animali praeponendu est, qn erimus
 aequales angelis Dei. Sed angeli possunt alijs
 ex iustitia praeponi, nuqd & dno? De quo ta-
 men dictum est: Minorasti eum paulominus
 ab angelis. Vnde, nisi propter carnis infirmi-
 tate quam sumpsit ex virgine, formam serui
 accipiens, in qua moriens nos a seruitute re-
 dimeret? Sed qd hinc diutius differamus? No
 enim obscura est Apostoli sententia de hac
 re, qui cu voluisset adhibere testimoniū quo
 probaret esse corpus animale, non ta de suo
 vel de cuiusquam hominis corpore quod in
 presenti videbatur, qua de hoc ipso scriptu-
 re huius loco recoluit & adhibuit, dicens: Si
 est corpus animale, e & spiritale. Sic etenim
 scriptu est: Factus est primus ho Adā in ani-
 mam viuente nouissimus Adā in spiritu vi-
 uificante. Sed non primum q spiritale est, sed
 quod animale, postea spiritale: Primus ho
 de terra terrenus, secundus homo de celo ce-
 lestis. Qualis terrenus, tales & terreni, & qua-
 lis celestis, tales & celestes. Et quo induimur
 imaginē terreni, induamur & imaginē eius
 qui de celo est. Quid ad hoc dici pot? Ima-
 ginē ergo celestis hominis nūc ex fide por-
 tamus habituri in resurrectione quod credi-
 mus, imaginē aut terreni hominis ab ipso ex
 ordio humanae generationis induimus. Hic
 occurrit alia quaestio, quomodo renouemur,
 si non ad hoc per Christū renouamur
 quod

quod in Adam prius eramus? Quamquam n.
 multa non in pristinu, sed in melius renouemur,
 ab interiore tn statu q quo erant antea re-
 nouatur. Vnde * ergo ille filius mortuus erat
 & reuixit, perierat & inuentus est? Vnde illi
 profertur stola prima si non immortalitatem
 recipit qua perdidit in Adā? Quo aut perdi-
 dit immortalitate si corpus habuit animale?
 Neq; n. animale corpus, sed spiritale erit, cu
 corruptibile hoc induerit incorruptionem,
 & mortale hoc induerit immortalitate. Non
 nulli his angustijs coarctati: vt & illa constet
 snia qua exemplū de animali corpore hinc
 datu est, vt diceret: Factus est primus homo
 Adam in animā viuente, nouissimus Adā
 in spiritu viuificante: & ista renouatio re-
 ceptioq; immortalitatis, no absurde dicitur
 in pristinum futura, in illud, scilicet qd Adam per-
 didit: putauerunt prius quide hominem suif-
 se corporis animalis, sed dū in paradiso con-
 stitutus est, eu fuisse mutatu, sicut nos quoq;
 resurrectione mutabimur. Hoc quide liber
 Geneleos non comemorat. Sed vt possint v-
 traq; testimonia scripturarū consentire in-
 ter se, siue illud qd de animali corpore dictū
 est, siue illa quae de renouatione nostra pluri-
 ma in sanctis literis reperiuntur, hoc tanquā
 necessario consequi crederūt. Sed si ita est,
 frustra conamur paradysum & illas arbores
 earumq; fructus praeter figuratā significatio-
 ne prius accipere ad rerū gestarum proprie-
 tatem. Quis n. credat iam illius modi cibos
 ex arborum pomis immortalibus & spiritalibus
 corporibus necessarios esse potuisse? Verum
 tn si aliud non pot inueniri, melius eligimus
 paradysum spiritaliter intelligere, q vel puta-
 re non renouari hominē, cu toties hoc scri-
 ptura comemoret, vel eum existimare reci-
 pere, q non ostenditur amisisse. Huc accedit
 q & ipsa mors hominis, quam eu pctō com-
 meruisse, multa diuina testimonia colloquū-
 tur, indicat eu sine morte futurum fuisse, nisi
 peccasset. Quo ergo sine morte mortalis, aut
 quo non mortalis si corpus animale? Vnde
 quidam non eu mortē corporis pctō meruis-
 se arbitrantur, sed mortē animae quam fecit
 iniquitas. Non credunt eu pp corpus anima-
 le exiturū fuisse de hoc corpore, ad requie, s.
 qua nunc habent sancti, qui iam dormierūt,
 & in fine seculi eadē membra immortaliter
 recepturi: * vt videlicet mors corporis non

de pctō accidisse videatur, sed naturaliter, vt
 animaliu ceterorū. Verū his rursus Aposto-
 lus occurrit & dicit. Corpus quide mortuū
 est pp pctm, spiritus aut vita * est pp iustitiā.
 Si aut spiritus eius qui suscitauit Christum a
 mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Chri-
 stum a mortuis viuificabit & mortalia cor-
 pora vestra per inhabitantem spiritum eius
 in vobis. Ac per hoc mors et corporis de pec-
 cato est. Si ergo no peccasset Adam, nec cor-
 pore moreretur: ideoq; immortale haberet
 & corpus. Quo ergo immortale si animale?
 Sed rursus non vident qui eius corpus in pa-
 radiso mutatu putant vt ex animali fieret spi-
 ritale, nihil impedire si no peccasset, vt post
 paradysi vitam si iuste obediensq; vixisset,
 acciperet eandem corporis mutationem in
 vita aeterna vbi ia cibis corporalibus non ege-
 ret. Quid ergo neesse est pp hoc iam cogi-
 figurate non proprie paradysum intelligere,
 quia non posset mori corpus nisi pctō? Verū
 est quidem q non moreretur, et corpore, ni-
 si peccasset. Aperte quippe dicit Apostolus,
 corpus mortuum pp peccatum: animale ta-
 posset esse ante peccatu, & post vitam iusti-
 tię cu Deus vellet fieri spiritale. Quo ergo,
 inquit, renouari dicimur, si non hoc reci-
 pimus q perdidit primus homo in quo om-
 nes moriuntur? Hoc planē recipimus secun-
 dum quandam modū. Non itaque immorta-
 litatem spiritalis corporis recipimus quam
 nondū habuit homo, sed recipimus iustitiā,
 ex qua per pctm lapsus est homo. Renouabi-
 mur ergo a vetustate peccati, non in pristinu
 corpus animale in quo fuit Adam: sed in me-
 lius, i. in corpus spiritale, cu efficiemur a qua
 les angelis Dei, apti celesti habitationi, vbi ef-
 ca quae corrumpitur non egebimus. Renoua-
 bimur ergo spiritu mentis nostrae secundum
 imaginem eius qui creauit nos, quam peccā-
 do Adam perdidit. Renouabimur autem etiā
 carne, cum hoc corruptibile induerit incorru-
 ptionem: vt sit spiritale corpus, in quod no-
 dum mutatus sed mutandus erat Adam, nisi
 mortem etiam corporis animalis peccando
 meruisset. Deniq; non ait Apostolus, corpus
 quidem mortale pp pctm, sed corpus mor-
 tuum pp peccatum. Illud quippe ante pec-
 catū, & mortale secundum aliam, & immor-
 tale secundū aliā causam dici poterat, i. morta-
 le, quia poterat mori, immortale quippe, quia
 poterat

al. l. enim

Cap. 20.
 Luc. 15.
 1. Co. 15.

Ibidem.

Paradi-
 sus spiri-
 talis.
 Cap. 21.

Corpus
 Ade.
 Cap. 22.

al. rece-
 pturum.

Rom. 8.
 al. l. enim

Figurate
 an pro-
 prie acci-
 pius est
 paradysus
 Cap. 23.

Corpus
 animale.
 Cap. 24.
 de pami-
 di. 2. cap.
 quo reno-
 uari.

Mat. 22.
 Ephes. 2.
 Colos. 3.
 1. Co. 15

Rom. 8.
 Corpus
 i lem mu-
 tale et im-
 mortale.
 cap. 25.

enim à me procedet, & flatum omnem ego feci. Nā non quemlibet flatū corporeum dicere, sequentia docent. Cum n. dixisset, omnem flatum ego feci: & propter pētū, inquit pusillum quid contristavi eū & percussi eū. Quid ergo dicit flatum nisi animā, quæ propter pētū percussa & contristata est? Quid igitur est, omnem flatū ego feci: nisi omnem animam ego feci? Si ergo Deum diceremus tanquā corporei mundi huius animam, cui mundus ipse esset tanquā corpus ipsius animantis, recte non eū diceremus sufflando fecisse animā hominis, nisi corporeā de isto aere subiacente sibi ex corpore suo: non tū quæ fecisset dedisset; sufflando, de seipso dedisset putare deberemus, sed ita de sibi subiecto aere corporis sui, sicut anima de hmōi resimiliter adiacēte sibi, hoc est de corpore, nō de seipsa flatum facit. Nunc vero quia non tantūmodo mundi corpus Deo esse subditū dicimus, sed illū esse supra omnē creaturam siue corporalem siue spiritalem, nec de seipso nec de corporeis elementis credendus est animā fecisse sufflando. Vtrū autem ex eo quod omnino non erat, i. ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo facta spiritaliter erat, sed aīa nondum erat, merito quæri potest. Si n. Deū adhuc aliquid ex nihilo creare nō credimus, posteaquam creauit omnia simul, & ob hoc consummatis omnibus operibus requieuisse credimus, quæ inchoauit facere, vt quicquid deinde faceret, ex his faceret, nō video quæ admodum intelligamus adhuc eum ex nihilo animas facere. An dicendum est eū in illis quidem operib. primorum sex dierum fecisse illum diem occultum, ac si hoc potius credi oportet spiritalem atque intellectualem naturam, s. vnitatis angelicæ, & mundi, i. cœlum & terrā: atque in illis iā extantibus naturis rationes creasse futurarum aliarum naturarum, non ipsas naturas: alioquin si iam ibi creatæ essent sicut erant futuræ, non adhuc essent futuræ? Quod si ita est, nondum erat in conditis rebus animæ humanæ vlla natura, & tunc esse cepit cū eam Deus sufflando fecit atque indidit homini. Sed non ideo quæstio sublata est, qua quæritur adhuc, vtrum eam naturā quæ anima dī & antea non erat, ex nihilo creauerit tanquā ipse flatu eius non ex aliqua substantia subiacēte factus sit, sicut de flatu dicebamus quem facit anima de corpo-

re suo, sed omnino ex nihilo tūc factus sit flatu cū Deus flare voluit, idemque flatu hominis anima factus sit. An vero iam erat aliquid spiritale, quāuis hoc quicquid erat, nōdum animæ natura erat, atque ex hoc factus sit flatu Dei? quæ natura esset animæ, sicut nec corporis humani natura iam erat, antequā Deus eam de limo terræ vel puluere formasset? Non n. caro humana erat puluis aut limus, sed tū aliquid erat vnde illa fieret: quæ nōdū erat. Num ergo credibile est in primis illis sex dierū operib. Deum condidisse, non solum futuri corporis humani causalem rationē, verum et materiem de qua fieret, i. terram de cuius limo vel puluere fingeretur: animæ autē solam ibi condidisse rationem secundum quam fieret, non etiam quandā pro suo genere materiam de qua fieret? Si enim quiddam incommutabile esset anima, nullo modo eius quasi materiem quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas eius satis indicat eam interim vitij atque fallacij deformem reddi, formari autem virtutibus veritatisque doctrina: sed in sua iam natura qua est anima, sicut etiam caro in sua natura qua iā caro est, & salute decoratur, & morbis vulneribusque foedatur. Sed sicut hæc excepto quæ iam caro est, in qua natura vel proficit vt pulchra, vel deficit vt deformis sit, habuit et materiem, i. terram, de qua fieret, vt omnino caro esset: sic fortasse potuit & anima antequam ea ipsa natura fieret quæ anima dicitur, cuius vel pulchritudo virtus, vel deformitas vitij est, habere aliquam materiam pro suo genere spiritalem, quæ nondum esset anima sicut terra de qua caro facta est, iam erat aliquid, quamuis non erat caro. Sed enim iam terra implebat mūdi infimā partem, antequam de illa corpus hominis fieret, conferens vniuerso totum suum: vt et si nulla ex ea caro fieret animantis cuiusquam, specie tū sua mūdi fabricam molemque cōpleret, secundum quam dī mundus cœlum & terra. At vero illa spiritalis materies si fuit vlla vnde anima fieret, vel si est vlla vnde animæ fiunt, quid ipsa est, quod nomen, quam speciem, quem vsum in rebus conditis tenet? Viuit an non? Si viuit, quid agit? quid confert vniuersitatis effectib. Beatamne vitam gerit, an miseram, an neutram? Vniuersificat aliquid, an ab hoc etiā onere vacat, & in quodā secreto vniuersitatis otio-

Vnde flatu in factu. c. 4.

An anima ex nihilo. c. 5.

al. l. qu.

al. l. natu. re. al. l. aīe.

An materia illa in qua fuerit beata. cap. 8.

An corpus fuerit materia aīe. c. 9.

Quæ materia illa in qua anima. c. 7.

sa requiescit, sine vigili sensu motuque vitali? Si n. nulla prorsus adhuc vita erat, quō esset vitæ futuræ quædam incorporea nec viua materies? Aut fallum est, aut nimis latet. Si autē iā viuebat nec beatē, nec misere: quō rōnalis erat? Quod si tunc rōnalis facta est, cum ex illa materie natura humanæ animæ facta est, irrationalis ergo vita materies erat animæ rationalis, i. humanæ? Quid ergo inter illam pecorisque distabat? An rationalis erat iā possibilitate, nondū facultate? Si enim videmus infantile animā, iam vtiq; hominis animā, nōdū cepisse vti ratione, & tamen eā rōnalis iam dicimus, cur nō credatur sic in illa materie de qua facta est anima, quietum fuisse motū etiā sentiendū, sicut in ista infantilli quæ certe anima est hominis quietus est adhuc motus ratiocinandi. Nā si iam beata erat vita de qua facta est hoīs anima, deteriorius ergo facta est: & ideo non iam illa materies huius, sed illius ista defluxio est. Nā materies aliqua cū formatur p̄sertim à Deo, in melius sine dubitatione formatur. Sed etiā si cuiusquā in aliqua beatitudine facta à Deo vitæ defluxio anima humana posset intelligi, nec sic credenda erat esse cepisse in aliquo actu meritorū suorum, nisi ex quo propriā cepit agere vitā, dū anima facta est animans carnē & eius sensibus velut nuncijs vtens atque in seipsa se viuere sentiens sua voluntate intellectu, memoria. Si n. est aliquid vnde ista defluxionē formatæ carni Deus inspiraret tanquā sufflando animā faciens, idemque beatus est, nullo modo mouetur, aut mutat, aut amittit aliquid cū hoc ab eo defluit vnde anima sit. Nō est enim corpus vt tanquā exhalando minuatur. Si autē anima irrationalis, materies est quodāmodo de qua fit anima rationalis, ideo humana, rursus quæritur et ipsa irrationalis vnde fiat, quia & ipsam non facit nisi creator omnium naturarū. An illa de materie corporali? Cur nō ergo & ista? Nisi forte quod velut gradatim fieri conceditur, compendio posse Deū facere quisque negabit. Proinde quælibet adhibeatur interpositio, si corpus est materies animæ irrationalis, & anima irrationalis est materies animæ rationalis, proculdubio corpus est materies animæ rōnalis. Quod neminē vnquā scio ausum esse sentire, nisi qui & ipsam animā non nisi in gñe alicuius corporis ponit.

Deinde cauēdū est, ne quædam translatio aīe fieri a pecore in hominē posse credat, quæ veritati fidei catholicæ omnino contrariū est, si concesserimus irrationalē animam velut materiā subiacere, vnde rationalis aīa fiat. Sic n. fiet, vt si hæc i melius cōmutata fuerit hominis, illa quoque in deterius cōmutata sit pecoris. De quo ludibrio quorundā Philosophorū etiā eorū posterius erubuerunt, nec eos hoc sensisse, sed nō recte intellectos esse dixerunt. Et credo ita esse, velut, si quisquā et de scripturis nostris hoc sentiat vbi dictū est, Homo in honore positus nō intellexit, cōparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. Aut vbi itē legitur, Ne tradideris dñe bestijs animā confidentē tibi. Neque n. omnes heretici scripturas catholicas legunt nec ob aliud sunt heretici, nisi quod eas nō recte intelligētes, suas opiniones cōtra earū veritatē peruicaciter asserunt. Sed quoquo modo se habebat vel non habeat opinio Philosophorū de reuelationibus animarū, catholicæ tñ fidei non cōuenit credere animas pecorū in homines, aut hominū in pecora trāsmigrare. Fieri sanē homines vitæ genere pecoribus similes, & ipse res humanæ clamāt, & scripturæ testant. Vnde est illud quod cōmemorauit. Homo in honore positus nō intellexit, cōparatus est iumentis insensatis, & similis factus est eis. Sed i hac vita vtiq; nō post mortem. Proinde vel talibus bestijs nolebat in potestate dari animā suā qui dicebat, Ne tradideris bestijs animā confidentē tibi. Quales cauēdo dñs significat, vbi dicit eos indutos vestitu ouiu, intus autē esse lupos rapaces: vel ipsi diabolo & angelis eius: nam & ille dictus est & leo & draco. Quid n. asserunt argumenti Philosophi qui putāt animas hominū in pecora, vel pecorum in homines post mortē posse trāsferrī? Hoc certe quod morū similitudo ad id trahat, velut auaros in formicas, rapaces in miluos, iquos ac superbos in leones, sectatores immūde uoluptatis i fues & si qua similia. Hæc quippe asserūt, nec attendunt per hanc rōnē nullo modo fieri posse, vt pecoris aīa post mortē in hominē trāsfereat. Nullo modo enim pecus similior erit hoī quā porco, & cū māuescūt leones, canibus vel et ouibus fiunt similiores quam hominibus. Cum igitur à pecorū moribus pecora non recedunt, & quæ aliquātulum ceteris dissimilia

H

Psal. 48.

Psal. 37.

Ab. l. ff.

Ignorantia ac per-

tinacitate

reticum facium.

Quæ ho-

mines si-

miles si-

pecudib.

Cap. 10.

Psal. 48.

Psal. 73.

Mat. 7.

Et 25

Psal. 9.

I

enim à me procedet, & flatum omnem ego feci. Nā non quemlibet flatū corporeum dicere, sequentia docent. Cum. n. dixisset, omnem flatum ego feci: & propter p̄ctm, inquit pusillum quid contristauit eū & percussit eū. Quid ergo dicit flatum nisi animā, quæ propter p̄ctm percussa & contristata est? Quid igitur est, omnem flatū ego feci: nisi omnem animam ego feci? Si ergo Deum diceremus tanquā corporei mundi huius animam, cui mundus ipse esset tanquā corpus ipsius animantis, recte non eū diceremus sufflando fecisse animā hominis, nisi corporeā de isto aere subiacente sibi ex corpore suo: non tñ q̄ fecisset dedissetq; sufflando, de seipso dedisset putare deberemus, sed ita de sibi subiecto aere corporis sui, sicut anima de hmōi re similiter adiacete sibi, hoc est de corpore, nō de seipsa flatum facit. Nunc vero quia non tantūmodo mundi corpus Deo esse subditū dicimus, sed illū esse supra omnē creaturam siue corporalem siue spiritalem, nec de seipso nec de corporeis elementis credendus est animā fecisse sufflando. Vtrū autem ex eo q̄ omnino non erat, i. ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo facta spiritaliter erat, sed aīa nondum erat, merito quæri potest. Si. n. Deū adhuc aliquid ex nihilo creare nō credimus, posteaquam creauit omnia simul, & ob hoc consummatis omnibus operibus requieuisse credimus, quæ inchoauit facere, vt quicquid deinde faceret, ex his faceret, nō video quē admodum intelligamus adhuc eum ex nihilo animas facere. An dicendum est eū in illis quidem operibus primorum sex dierum fecisse illum diem occultum, ac si hoc potius credi oportet spiritalem atq; intellectualem naturam, s. vnitatis angelicæ, & mundi, i. cœlum & terrā: atque in illis iā extantibus naturis rationes creasse futurarum aliarum naturarum, non ipsas naturas: alioquin si iam ibi creatæ essent sicut erant futuræ, non adhuc essent futuræ? Quod si ita est, nondum erat in conditis rebus animæ humanæ vlla natura, & tunc esse cepit cū eam Deus sufflando fecit atque indidit homini. Sed non ideo quæstio sublata est, qua quæritur adhuc, vtrum eam naturā quæ anima dī & antea non erat, ex nihilo creauerit tanquā ipse flatu eius non ex aliqua substantia subiacete factus sit, sicut de flatu dicebamus quem facit anima de corpo-

re suo, sed omnino ex nihilo tunc factus sit flatu cū Deus flare voluit, idemq; flatu hominis anima factus sit. An vero iam erat aliquid spiritale, quāuis hoc quicquid erat, nōdum animæ natura erat, atque ex hoc factus sit flatu Dei * quæ natura esset animæ, sicut nec corporis humani naturā iam erat, antequā Deus eam de limo terræ vel puluere formasset? Non. n. caro humana erat puluis aut limus, sed tñ aliquid erat vnde illa fieret, quæ nōdū erat. Num ergo credibile est in primis illis sex dierū operibus Deum condidisse, non solum futuri corporis humani causalem rationē, verumēt materiem de qua fieret, i. terram de cuius limo vel puluere fingeretur: animæ autē solam ibi condidisse rationem secundum quam fieret, non etiam quandā pro suo genere materiam de qua fieret? Si enim quiddam incommutabile esset anima, nullo modo eius quasi materiem quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas eius satis indicat eam interim vitijs atque fallacijs deformem reddi, formari autem virtutibus veritatisq; doctrina: sed in sua iam natura qua est anima, sicut etiam caro in sua natura qua iā caro est, & salute decoratur, & morbis vulneribusq; foedatur. Sed sicut hæc excepto q̄ iam caro est, in qua natura vel proficit vt pulchra, vel deficit vt deformis sit, habuit et materiem, i. terram, de qua fieret, vt omnino caro esset: sic fortasse potuit & anima antequā eai ipsa natura fieret quæ anima dicitur, cuius vel pulchritudo virtus, vel deformitas vitium est, habere aliquam materiam pro suo genere spiritalem, quæ nondum esset anima sicut terra de qua caro facta est, iam erat aliquid, quamuis non erat caro. Sed enim iam terra implebat mūdi infimā partem, antequam de illa corpus hominis fieret, conferens vniuerso totum suum: vt et si nulla ex ea caro fieret animantis cuiusquam, specie tñ sua mūdi fabricam molemq; cōpleret, secundum quam dī mundus cœlum & terra. At vero illa spiritalis materies si fuit vlla vnde anima fieret, vel si est vlla vnde animæ fiunt, quid ipsa est, quod nomen, quam speciem, quem vsum in rebus conditis tenet? Viuit an non? Si viuit, quid agit? quid confert vniuersitatis effectibus. Beatamne vitam gerit, an miseram, an neutram? Vniificat aliquid, an ab hoc etiā onere vacat, & in quodā secreto vniuersitatis otiosa

sa requiescit, sine vigili sensu motuq; vitali? Si. n. nulla prorsus adhuc vita erat, quō esset vitæ futuræ quædā incorporea nec viua materies? Aut fallum est, aut nimis latet. Si autē iā viuebat nec beatē, nec misere: quō rōnalis erat? Quod si tunc rōnalis facta est, cum ex illa materie * natura humanæ * animæ facta est, irrationalis ergo vita materies erat animæ rationalis. i. humanæ? Quid ergo inter illam pecorisq; distabat? An rationalis erat iā possibilitate, nōdū facultate? Si enim videmus infantile animā, iam vtiq; hominis animā, nōdū cepisse vti ratione, & tamen eā rōnalē iam dicimus, cur nō credatur sic in illa materie de qua facta est anima, quietum fuisse motū etiā sentiendū, sicut in ista infantilli quæ certe anima est hominis quietus est adhuc motus ratiocinandi. Nā si iam beata erat vita de qua facta est hoīs anima, deterris ergo facta est: & ideo non iam illa materies huius, sed illius ista defluxio est. Nā materies aliqua cū formatur p̄sertim à Deo, in melius sine dubitatione formatur. Sed etiā si cuiusquā in aliqua beatitudine facta à Deo vitæ defluxio anima humana posset intelligi, nec sic credenda erat esse cepisse in aliquo actu meritorū suorum, nisi ex quo propria cepit agere vitā, dū anima facta est animans carnē & eius sensibus vel nuncijs vtens atque in seipsa se viuere sentiens sua voluntate intellectu, memoria. Si. n. est aliquid vnde ista defluxionē formata: carni Deus inspiraret tanquā sufflando animā faciens, idemq; beatū est, nullo modo mouetur, aut mutat, aut amittit aliquid cū hoc ab eo defluit vnde anima fit. Nō est enim corpus vt tanquā exhalando minuatur. Si autē anima irrationalis, materies est quodāmodo de qua fit anima rationalis, idest humana, rursum quæritur et ipsa irrationalis vnde fiat, quia & ipsam non facit nisi creator omnium naturarū. An illa de materie corporali? Cur nō ergo & ista? Nisi forte quod velut gradatim fieri conceditur, compendio posse Deū facere quisq; negabit. Proinde quælibet adhibeat interpositio, si corpus est materies animæ irrationalis, & anima irrationalis est materies animæ rationalis, proculdubio corpus est materies animæ rōnalis. Quod neminē vnquā scio ausum esse sentire, nisi qui & ipsam animā non nisi in gñe alicuius corporis ponit.

Deinde cauēdū est, ne quædā translatio aīe fieri a pecore in hominē posse credat, q̄ veritati fidei catholicæ omnino contrariū est, si concesserimus irrationalē animam velut materiā subiacere, vnde rationalis aīa fiat. Sic. n. fiet, vt si hæc i melius cōmutata fuerit hominis, illa quoq; in deterius cōmutata sit pecoris. De quo ludibrio quorundā Philosophorū etiā eorū posterius erubuerunt, nec eos hoc sensisse, sed nō recte intellectos esse dixerunt. Et credo ita esse, velut, si quisquā et de scripturis nostris hoc sentiat vbi dictū est, Homo in honore positus nō intellexit, cōparatus est pecoribus insensatis, & similis factus est eis. Aut vbi itē legitur, Ne tradideris dñe bestijs animā confidentē tibi. Neq; n. omnes heretici scripturas catholicas legunt nec ob aliud sunt heretici, nisi q̄ eas nō recte intelligētes, suas opiniones cōtra earū veritatem peruicaciter asserunt. Sed quoquo modo se habebat vel non habeat opinio Philosophorū de reuelationibus animarū, catholice tñ fidei non cōuenit credere animas pecorū in homines, aut hominū in pecora trāsmigrare. Fieri sanē homines vitæ genere pecoribus similes, & ipse res humanæ clamāt, & scripturæ testant. Vnde est illud q̄ cōmemorauit. Homo in honore positus nō intellexit, cōparatus est iumentis insensatis, & similis factus est eis. Sed i hac vita vtiq; nō post mortem. Proinde vel talibus bestijs nolebat in potestate dari animā suā qui dicebat, Ne tradideris bestijs animā confidentē tibi. Quales cauendo dñs significat, vbi dicit eos indutos vestitu ouium, intus autē esse lupos rapaces: vel ipsi diabolo & angelis eius: nam & ille dictus est & leo & draco. Quid. n. asserunt argumenti Philosophi qui putāt animas hominū in pecora, vel pecorum in homines post mortē posse trāsferrī? Hoc certe q̄ morū similitudo ad id trahat, velut auaros in formicas, rapaces in miluos, sēuos ac superbos in leones, sectatores immūde voluptatis i fues & si qua similia. Hęc quippe asserūt, nec attendunt per hanc rōnē nullo mō fieri posse, vt pecoris aīa post mortē in hominē trāsfereat. Nullo mō enim pecus similior erit hoī quā porco, & cū māiuescūt leones, canibus vel et ouibus fiunt similiores quam hominibus. Cum igitur à pecorū moribus pecora non recedunt, & quæ aliquātulum ceteris dissimilia

Es. 57.

Vnde flatu in facta. c. 4.

An anima ex nihilo. c. 5.

al. l. natu. re. al. l. aīe.

F

An materia illa in qua fuerit beata. cap. 8.

An corpus fuerit materia. c. 9.

Quid materia illius est. c. 10.

E

H

Psal. 48.

Psal. 37.

Al. l. Et.

Ignorantia ac per.

tinacit. the.

reticum.

faciunt.

Quo ho-

mines si-

miles fia-

pecudib.

cap. 10.

Psal. 48.

Psal. 73.

Mat. 7.

Et 25

Psal. 9.

I

milia fiunt, similia sunt tñ suo generi quã humano longeque plus ab hominibus quã a pe-

coribus differunt, nunquã erũt hominũ aĩe istę si ea que similia sunt trahunt. Si autem hoc argumentũ falsum est, quõ erit illa vera opinio, quandoquidẽ nihil aliud asserunt, quo etiã si non vera, saltẽ verisimilis habeatur. Vnde proclivius & ipse crediderim, quod etiam eorũ posteri sectatores, illos homines qui hoc primitus in suis libris posuerũt, in vita potius intelligi voluisse, quadã peruersitate morũ ac turpitudine homines pecorum fieri similes, ac sic quodammodo in pecora cõmutari, vt hoc dedecore obiecto, eos a cu-

piditatũ prauitate reuocarent. Nã illa que se rĩtur accidisse, vt quidẽ quasi recordarẽtur, quod in quorundã animalĩu corporibus fuerint, aut falsa narrantur, aut ludificationibus demonũ hoc in eorũ animis factũ est. Si. n. contingit in somnijs vt fallaci memoria quasi recorderetur se homo fuisse quod non fuit, aut egisse quod nõ egit: quid mirũ si quodã Dei iusto occultoq; iudicio, sinuntur demones in cordibus et vigilantium tale aliquid posse? Manichæi autẽ qui se Christianos, vel putant, vel putari volunt, in hac opinione translationis vel reuolutionis animarum eo sunt illis gẽtiũ Philosophis, vel si qui alij vani homines hoc putant, deteriores & detestabiliore, quã illi animæ naturam a Dei natura discernũt: isti autẽ cum aliud nihil dicant esã animam quã ipsam Dei substantiã, atque id oĩno quod Deus est, non tredipant eã tam turpiter cõmutabilem dicere, vt nullũ sit herbæ seu vermiculi genus, vbi eã non esse permixtã, vel quo reuolui nõ posse, mirabili opinẽtur insania. Qui tñ si remotis ab animo suo rerũ obscurissimarũ quæstionibus, quas carnali corde versantes, necesse est vt in opinio-

nes falsas, noxias, monstrosasq; Iabanẽ & p uoluantur, vnũ illud firmissime teneant, quod omni animæ rationali sine vllius disputationis ambigibus naturaliter & veraciter insitũ est, esse omnino incõmutabilẽ & incorruptibilẽ Deum, tota eorũ milleformis fabula repẽte dilabitur: quã in suis vanis ac sacrilegis mentibus, non nisi de Dei turpissima mutabilitate finxerunt. Non est igitur materies animę humane, nec anima irrationalis Quid est ergo vnde anima flatu Dei facta est? An corpus aliquod erat terrenum quidem & humi-

dum? Nullo modo. hinc enim potius caro facta est. Nunquid alius est limus quã terra humida? Nec humore * sola anima facta credenda est, quasi caro de terra, & anima de aqua. Nimis enim absurdũ est, inde factam putare animã hominis, vnde facta est caro piscis & volucris. Ergo fortassis ex aere. Huic enim elemento etiã status cõpetit, sed noster, non Dei. Vnde supra diximus, hoc potuisse congruenter putari, si animã mundi tanquã vniũ maximi animãtis Deũ crederemus, vt eam flauerit de aere corporis sui, sicut fiat nostra de sui. Cũ vero Deũ esse constet supra omne mundi corpus & supra omnẽ spũ quẽ creauit incomparabili oĩno distantia, quõ id recte dici potest? An forte quanto magis Deus vnũuersę suæ creaturæ presens est omnipotentia singulari, tanto magis potuit ex aere flatũ facere, quẽ anima hominis esse? Sed cũ anima non sit corporea, quicquid autem mundi corporeis elementis sit, corporeũ esse necesse est, in quibus mundi elementis etiã aer iste cõnumeratur, nec si de puri illius celestisq; ignis elemento facta anima diceret, credi oporteret. Oẽ quippe corpus in omne corpus posse mutari, non desuerunt qui assererent. Corpus autẽ aliquod siue terrenũ siue cõleste, cõuertit in animã, fieriq; naturã incorpoream, nec quenquam sensisse scio, nec fides hoc habet. Deinde si non est contẽnendũ quod medici, non tantum dicunt verumetiam probare se affirmãt quanuis omnis caro terrenã soliditatẽ in promptu gerat, habet tamen in se & aeris aliquid quod in pulmone continet, & a corde per venas quas arterias vocat diffunditur: & ignis non solũ feruidam qualitã, cuius sedes in iecore & in cerebro est, verumetiam luculentã quã uelut eliquari ac subuolare ostẽdunt in excelsum celebri locũ tanquã in celũ corporis nostri: vnde & radij emicant oculorũ, & de cuius medio velut centro quodã, non solũ ad oculos, sed etiã ad sensus ceteros tenues fistulæ deducuntur, ad aures scilicet ad nares, ad palatũ, propter audiendum, olfaciendũ, atque gustandum: ipsumq; tangendi sensum qui per totum corpus est, ab eodẽ cerebro dirigi dicunt per medullam ceruicis, & eam que continetur ossibus, quibus dorsi spina conferitur, vt inde se tenuissimi quidam riuuli, qui tangendi sensum faciunt, per cuncta mēbra

diffundant. Cũ igitur his quasi nuncijs accipiat anima quicquid eã corporalium nõ latet: ipsa vero vsque adeo aliud quiddam sit, vt cũ vult intelligere, vel diuina vel Deum, vel omnino et seipsam suasq; cõsiderare virtutes, vt aliquid veri certiq; cõprehendat, ab hac ipsorũ quoq; oculorum luce se auertat: eamq; ad hoc negociũ, non tñ nullo adiumento, uerumet nonnullo impedimẽto esse sentiens, se in obtutũ mentis attollat: quõ ex eo genere aliquid est, cũ eiusdẽ generis sumum non sit, nisi lumen quod ex oculis emicat: quõ illa non adiuuatur nisi ad corporeas formas coloresq; sentiendos: habetq; ipsa innumerabilia lōge dissimilia cuncto generi corporũ, quæ non nisi intellectu atq; ratione cõspiciat, quõ nullius carnis sensus aspirat. Quapropter nõ est quidẽ humane animæ natura, nec de terra, nec de aqua, nec de aere, nec de igne quolibet, sed tñ crassioris corporis sui materiam, hoc est humidã quandam terram, quæ in carnis uersa est qualitatem, per subtiliorẽ naturã corporis administrat, i. per lucem & aerẽ. Nullus. n. sine his duobus uel sensus in corpore est, uel ab anima spontaneus corporis motus. Sicut autẽ prius esse debet quod facere, ita prius est sentire quod mouere. Anima ergo quã res est incorporea, corpus quod incorporeo vicinum est, sicuti est ignis, vel potius lux & aer, primitus agit: & per hæc cetera quæ crassiora sunt corporis, sicut humor & terra, unde carnis corpulentia solidatur, quæ magis sunt ad patiendũ subdita, quæ prædita ad faciendũ: Non mihi ergo vř dictum, factus est homo in animam uiuam, nisi quia sentire cepit in corpore, quod est animata uiuentis que carnis certissimũ inditium. Nam mouentur & arbutã, non tñ ui extrinsecus impellente, ueluti cũ uentis agitantur, sed illo motu quo extrinsecus agitur, quicquid ad incrementũ speciemq; arboris pertinet, quo ducitur succus in radicem, uertiturq; in ea quib. constat herbæ natura uel ligni: nihil. n. horũ sine interno motu. Sed iste motus non est spontaneus qualis ille qui sensui copulatur ad corporis administrationẽ, sicut in omniũ animalũ genere quã uocat scriptura animã uiuã. Nam & nobis nisi inesseret et ille motus, nec crescerent nostra corpora, nec ungues capillosq; producerent. Sed si hoc solum esset in nobis sine sensu motuq; illo spontaneo, nõ

diceretur homo factus in animam uiuã. Proinde quã pars cerebri anterior unde sensus omnes distribuuntur, ad frontẽ collocata est atq; in facie sunt ipsa uelut organa sentiendi, excepto tangendi sensu qui per totũ corpus diffunditur: qui tñ et ipse ab eadem anteriori parte cerebri ostenditur habere uia suam, quæ retrorsus per uerticẽ atq; ceruicẽ ad medullã spinæ de qua loquebamur paulo ante, deducitur: unde habet utiq; sensum in tangẽdo & facies sicut totũ corpus, exceptis sensibus uidentis, audiendi, olfaciendi, gustandi, qui in sola facie prælocati sunt: ideo scriptum arbitror, quod in facie Deus sufflauerit homini flatum uitæ, cũ factus est in animã uiuam. Anterior quippe pars posteriori merito præponitur, quia & ista ducit, illa sequit, & ab ista sensus, ab illa motus est, sicut consilium præcedit actionẽ. Et quã corporis motus qui sensum sequitur sine interuallis tẽporũ nullus est, agere aut interualla tẽporum spontaneo motu nisi per adiutorium memoriæ non ualemus, ideo tres tanquã uentriculi cerebri demonstrantur. Vnus anterior ad faciem, a quo sensus omnis: alter posterior ad ceruicem, a quo motus omnis: tertius inter utrunque, in quo memoriã uigere demonstrant: ne cum sensum motus sequitur, non cõnectat homo quod faciendũ est, si fuerit quod facit oblitus. Hæc illi certis indicijs probata esse dicunt: quã & ipsæ partes aliquo affectu morbo uel uitio, cũ defecissent officia uel sentiendi uel mouẽdi membra, uel motus corporis reminiscendi, satis quid ualere singulæ declararunt, eisq; adhibita curatio cui rei reparandę profecerit exploratum est. Sed anima in istis tanquam in organis agit nihil horum est ipsa, sed uiuificat & regit omnia, & per hæc corpori consulit & huic uitæ, in qua factus est homo in animã uiuam. Vnde ergo sit ipsa, i. de qua uelut materie Deus hunc flatum fecerit quæ anima dicitur, dum quæritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut. n. Deus omnem creaturã, sic anima omnem creaturã naturæ dignitate præcellit. Per lucẽ tñ & aerem quæ in ipso quoq; mundo præcellentia sunt corpora, magisq; habent faciendi præstantiam quæ patiendi corpulentia, sicut humor & terra, tanquam per ea quæ spiritui similia sunt corpus administrat. Nunciat. n. aliquid lux corporea. Cui aut nunciat non hoc est quod illa:

Transformaciones corporũ. Cap. 11.

Al. lef. Quid de anima sentiat Manichæus.

Non est ex corpo.

Animam nõ esse ex elementis. Cap. 14.

Animam incorporeã. Cap. 15.

Cur dicitur sit factus eff homo in animã uiuã. Cap. 16.

Medico rum sententia de corpore humani. Cap. 15.

Pars cerebri anterior oriẽ sensuã. Cap. 17.

Supra cap. 13.

Supra cap. 15. Gen. 2.

In hac.

Tres uentriculi cerebri.

Cap. 18.

Animam præstantia. Cap. 19.

E

illa: & hæc est anima cui nunciat non illa q̄ nunciat. Et cū afflictiones corporis moleste sentit, actionē suam qua illi regendo adest, turbato eius tēperamēto impediri ostendit: & hæc offensio dolor vocatur: & aer qui neruis infusus est, paret voluntati vt mēbra moueat, non aut ipse voluntas est. Et illa pars media motū membrorū nunciat, vt memorata teneantur, non ipsa memoria est. Deniq; dū hæc eius tāquā ministerio vitio quolibet seu perturbatione omni modo deficiunt, defistētib. nuncijs sentiendi & ministris mouendi tāquā non habens cur adsit, abscedit. Si aut nō ita deficiunt vt in morte asfolet, turbatur eius intentio tanquā conantis redintegrare labentia nec valentis. Et in quib. rebus turbat, inde cognoscitur, q̄ pars inferiorū in causa sit, vt si potuerit, medicina succurrat. Nanq; aliud esse ipsam, aliud hæc eius corporalia ministeria, vel vasa, vel organa, vel si qd aptius dici possunt, hinc euidenter elucet, q̄ plerūque se vehementer cogitationis intentione auertit ab omnib. vt præ oculis patentib. recte que valentib. multa posita nesciat, & si maior intentio est, dū ambulabat repente subsistat, auertens utiq; imperandi nutū à ministerio motionis qua pedes agebantur. si aut nō tāta est cogitationis intentio vt figat ambulantem loco, sed tñ tanta est vt partē illā cerebri mediā nunciantē corporis motus non vacet aduertere, obliuiscitur aliqñ, & vnde veniat, & quo eat, & transit imprudens villā quo tēdebat, natura sui corporis sana, sed sua vi in aliud auocata. Quapp istas corporei celi corporeas quāsdā particulas, i. lucis & aeris, quę primæ excipiunt nutus animę viuificantis, eo q̄ incorporeæ naturæ. propinquiores sunt q̄ humor & terra, vt ad earum proximum ministeriū tota moles administratur, vtrū Deus de hoc circumfuso & superfuso cœlo corpori viuenti miscuerit aut adiunxerit, an & ipsas de limo sicut carnē fecerit, non est ad rē pertinens qd. Omne quippe corpus in omne corpus mutari posse credibile est, quodlibet aut corpus mutari posse in animam, credere absurdum est. Quamobrē nec illud audiēdū est q̄ quidam putauerunt quintū quoddam esse corpus vnde sit anima, q̄ nec terra, nec aqua sit, nec aer, nec ignis, siue iste turbulentior atq; terrenus, siue ille cœlestis, purus & acidus, sed nescio quid aliud q̄ careat vsta-

to nomine, sed tñ corpus sit. Si. n. qui hoc sētiunt hoc dicunt corpus q̄ & nos, i. naturam quālibet, longitudine, latitudine, altitudine, spatū loci occupantem, neq; hoc est anima, neq; facta inde credenda est. Quicquid. n. tale est vt multa non dicā, in quacunq; sui parte lineis diuidi vel circumscribi pōt. Quod anima si pateretur, nullo modo nosse posset tales lineas, quæ per longū secari nō queunt, quales in corpore non posse inueniri nihilo minus nouit. Nec ipsa sibi tale aliquid occurrit, cū se nescire non possit, et qñ se vt cognoscat inquirat. Cum. n. se quærit, nouit q̄ se quærat, q̄ nosse non posset, si se non nosset. Neque. n. aliunde se quærit q̄ à seipsa. Cum ergo quærentē se nouit, se vtiq; nouit, & omne q̄ nouit tota nouit: eum itaq; se quærentem nouit, tota se nouit, ergo & totam nouit: neque. n. aliquid aliud, sed seipsam tota nouit. Quid ergo adhuc se quærit, si quærentem se nouit? Neq; n. si nesciret se posset scire se, sed hoc in præsentī. Quod aut de se quærit, quid antea fuerit, vel quid futura sit quærit. Definatur ergo nunc interim suspicari se esse corpus, quia si aliquid tale esset, talē se nosset, q̄ magis se nouit q̄ cœlum & terrā, quæ per sui corporis oculos nouit. Omittō dicere, quia illud eius q̄ et pecora habere intelliguntur, vel celi volatilia, cū habitacula sua seu nidos repetunt, quo capiuntur imagines omnium rerū corporaliū, nullo modo cuiquā corpori simile est: & vtiq; hoc potius corpori simile esse deberet, vbi corporearū rerum similitudines continentur. At si hoc corpus nō est, quæ certū ē eas similitudines corporū illic nō solū memoriter detineri, verumēt innumera biles pro arbitrio figurari, quāto minus alia qualibet vi sua corpori esse anima similis potest? Si aut corpus esse dicūt alia qualibet notione, omne q̄ est, i. omnē naturā atque substantiā, non quidē admittēda est ista locutio, ne non inueniamus quō loquentes ea q̄ corpora non sunt à corporibus distinguamus. Non tñ nimis est de nomine laborandū. Nā & nos dicimus, quicquid anima est, non esse horum quatuor notissimorum elementorū quæ manifesta sunt corpora, sed neque hoc esse quod Deus est. Quid sit autem, non dicitur melius quā anima vel spiritus vitæ. Ideo enim additur, vitæ, quia & iste aer plerunque dī spiritus. Quamquam & animam eundem aerem

Aliud
aia, aliud
organa
corporis.
Cap. 20.

Aia m-
de sit fa-
Et. i. &
quid sit.
cap. 21.
cic. li. 1.

aerem appellauerunt: vt iā non possit inueniri nomē quo proprie distinguatur ista natura quæ nec corpus nec Deus est, nec vita sine sensu, qualis potest credi in arboribus, nec vita sine rationali mente qualis est in peccoribus, sed vita nunc minor q̄ angelorū, & futura qd̄ angelorū, si ex præcepto sui creatoris hic vixerit. Vnde sit aut, id est de qua velut materia facta sit, vel de qua velut perfecta beataq; natura defluerit, vel vtrū omnino ex nihilo facta sit, et dubitatur & quærit: illud tñ minime dubitādū est, & si aliquid antea fuit à Deo factū esse quod fuit, & eā nūc à Deo factā, vt anima viua sit: aut. n. nihil fuit aut hoc quod est non fuit. Sed illā partē qua quærebamus quasi eius materiem, vnde facta sit, iam satis tractauimus. Nunc si omnino non fuit, quærendū est quō possit intelligi q̄ causalis eius ratio fuisse dicebatur in primis sex diebus eperibus Dei qñ fecit Deus hominē ad imaginem suam; quod nisi secundū animam non recte intelligitur. Verendū est aut. ne cū dicimus non ipsas tunc naturas atque substantias quæ futuræ fuerant Deū creasse, dum crearet omnia simul, sed earum futurarum causales quāsdam rationes, putemur inania quædam dicere. Quæ sunt autem istæ causales rationes secundum quas posse iam dicit Deus fecisse hominem ad imaginē suā, cuius corpus nondū de limo sinxerat, cui nō dūm animam afflando fecerat? Et corporis quidē humani, etiam si fuerit aliqua occulta ratio qua futurū erat vt formaretur, erat & materies de qua formaretur. i. terra, in qua videri potest illa ratio velut in semine latuisse: animę aut faciendæ. i. flatus faciendū, qui esset anima hominis, quæ ibi ratio causalis primitus condita est, cū diceret Deus: Faciam hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quod nisi secundū animam recte intelligi non potest, si nulla erat natura vnde condideretur? Si enim hæc ratio in Deo erat, non in creatura nondū ergo erat condita: quomodo ergo dictū est, fecit Deus hominē ad imaginē Dei? Si autē iā in creatura erat, hoc est, in ijs quæ simul omnia creauerat Deus, in qua creatura erat vtrū spiritali, an corporali? Si spiritali, agebat ne aliquid in corporibus mundi seu cœlestibus seu terrestrib. an in ea erat hæc vacans antequā hō in sua natura propria cōderetur: sicut in ipso homine

iam propriā ducentē vitam latenter ociosaque inest ratio generandi, quę non operatur nisi per concubitū atq; cōceptū? An illa creatura spiritalis in qua latenter erat hæc rō, nihil agebat sui operis? Et ad quid creata erat? An vt contineret rationem future animæ humanæ, vel futurarum animarum tanquam in seipsis esset non possent, sed in aliqua creatura propria vita iā viuente: sicut generandi ratio non potest esse nisi in aliquibus iā existētibus perfectisq; naturis? Parens ergo animæ instituta est aliqua creatura spiritalis, in qua sit ratio future animę, q̄ nō inde existat nisi cū eā Deus homini inspirandā facit. Neque. n. & ex hoīe sctum vel feminis vel ipsius iā proles creat & format nisi Deus, per sapiētiam attingentem vbiq; propter suam munditiā, ita vt nihil inquinatū in eam incurrat, dum pertendit à fine vsq; ad finē fortiter, & disponit omnia suauiter. Sed nescio quæmodū possit intelligi, ad hoc tātū creatā nescio quā creaturā spiritalē q̄ in Dei conditionibus per illos sex dies factis non cōmemoretur, cū Deus hominē sexto die fecisse dictus est, quē nondū in propria natura fecerat, sed adhuc ratione causalī in illa creatura quę cōmemorata non est. Magis. n. debuit ipsa cōmemorari, quę sic consummata erat, vt nō adhuc esset scdm suę causę præcedentē rationē faciendā. An forte in illius diei natura quę primitus cōdidit, si spiritus intellectualis dies ille recte accipitur, hæc faciendę animę causalē rationē Deus inseruit, cum sexto die fecit hominē ad imaginē suā: causam. i. rationēq; præfigens, secundū quā eum post illos septē dies faceret, vt videlicet corporis eius causalē rationem in natura terræ, animæ autem in natura illius diei creasse credat? Sed quid aliud dicitur, cū hoc dī, nisi angelicum spiritum quasi parētem esse atq; humanæ, si sic in illo est animæ humanæ creandæ præcondita ratio, sicut in homine future proles suę vt corporum quidem humanorum parentes homines, animarum autē angelī, creator vero & animarū & corporum Deus sed corporū ex hominibus, animarū ex angelis: aut prioris corporis ex terra, & prioris animę ex angelica natura, ubi rationes eorū causales, præfixerat, quā primitus fecit hominē in ijs q̄ simul omnia creauit: deinceps uero iā hoīes ex hominibus, corpus

Causalis
rō anime
cap. 22.

Gen. 1.

M

Sapient. 7.

Anima
origo q̄ri
tur. c. 23.

A

pus ex corpore, animā ex anima? Durum est hoc, angeli aut angelorū filiā dicere esse animā, sed multo durius celi corporci, quāto magis ergo maris & terræ? Multo minus igitur in aliqua corporali creatura, causalis anima rō præcondita est, cū faceret Deus hominē ad imaginē suam antequā eū suo tēpore de limo formatum flatu animaret, si absurde creditur animā causaliter in natura angelicā cōdidisse. Illud ergo videamus, vtrum forsitan verū esse possit, q̄ certe humanæ opinionioni tolerabilius mihi v̄r. Deū i illis primis operibus q̄ simul oīa creauit, animā et humanā creasse, quā suo tpe mēbris ex limo formati corporis inspiraret, cuius corporis in illis simul cōditis rebus, rationē creasset casualiter secundū quā fieret cū faciendū esset corpus humanū. Nā neq; illud qđ dictū est, ad imaginē suā, nisi in anima: neq; illud qđ dictū est, masculū & feminā, nisi in corpore recte intelligimus. Credat ergo si nulla scripturarū aūthoritas seu veritatis rō contradicit, hominē ita factū sexto die, vt corporis qđ ē humani rō causalis in elementis mundi, anima vero iā ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eā suo tpe sufflādo, hoc est inspirādo formato ex limo corporis insereret, sed hic rursus non spernenda oritur q̄stio. Si n. iam facta erat anima & latebat, vbi ei posset eē melius q̄ ibi? Quid ergo fuit causa vt anima. innocenter viuens inseretur vt rē huius carni, in qua peccando ipsum qđ eā creauit offenderet, vnde eā merito sequeret laboris erumnā, dānationisq; cruciatus? An illud dicendū est, qđ ad corpus administrandū volūtate propria fuerit inclinata, in qua vita corporis qm̄ & iuste & inique viuī p̄t, qđ elegerit hoc haberet, vel præmium de iustitia, vel de iniquitate supplicii, vt nec illi Apostolicę sententię sit cōtrariū, quæ dicit nōdū natos nihil egisse boni seu mali? Illa qđ pe inclinatio voluntatis ad corpus, nondum est actio vel iustitię vel iniquitatis, de qua rō reddēda est in iudicio Dei, recepturo vni cuiq; scđm̄ ea qđ per corpus gessit siue bonū siue malū. Cur ergo non iā & illud credatur quod Dei nutu ad corpus venerit: vbi si vellet secundum præceptū eius agere, mercedē accideret vitę æternę, atq; angelorū societas: si autē cōtēneret, pēnas iustissimas lueret

Anima creata la. iiii. c. 24

Anima carni inser. ta. c. 25.

1. sen. di. 17. ca. 3.

Rom. 6. 2. Cor. 5.

siue laboris diuturni, siue ignis æterni? An quia hoc ipsum Deo volenti obtēperasse, iā vtique actio bona extiterit, & sit contrariū nōdum natos nihil egisse, vel boni vel mali? Quæ si ita sunt fatebimur et nō in eo rerum genere animam primitus creatā, vt esset præscia futuri operis sui, vel iusti vel iniqui. Nōnimis qđ pe incredibile est, eā potuisse propria volūtate inclinari ad corporis vitā, si se ita in quibusdā peccaturā præsciret, vt iusto supplicio perpetuo puniretur. Iuste sane creator laudatur in omnibus q̄ fecit oīa bona valde. Neq; n. ex ijs tñ laudandus est quibus præscientiā dedit, cū recte laudetur et quia peccora creauit, quibus est natura humana præstātor et in ipsis peccātib. Natura quippe hoīs ex Deo est, non iniquitas, qua se ipse inuoluit male vtēdo libero arbitrio: qđ tñ si nō haberet in natura rerū minus excelleret. Cogitandus quippe est homo iuste viuens et nō præscius futurorū, & ibi videndū est, excellētia volūtatis bonę qđ nō impediatur ad recte viuendū & Deo placendū, quod ignarus futuri viuī ex fide. Huiusmodi ergo creaturā quisquis esse nollit in reb. contradicit Dei bonitati. Quisquis autē pēnas eā non vult luerē p peccatis, inimicus est equitati. Sed si ad hoc fit anima vt mittatur in corpus, quæri potest verū si noluerit compellatur. Sed melius creditur hoc naturaliter velle. i. in ea natura creati vt velit, sicut naturale nobis est velle viuere: male autē viuere nō est iam nature sed peruersę volūtatis, quam iuste pēna subsequitur. Frustra ergo iam queritur, ex qua veluti materie facta sit anima, si recte intelligi potest in primis illis operibus facta, cum factus est dies, Sicut enim illa quæ nō erant facta sunt, sic & hæc inter illa. Quod si & materies aliqua formabilis fuit, & corporalis & spiritalis, nō tñ & ipsa instituta nisi à Deo ex quo sunt omnia, quæ quidē formationem suam non tēpore sed origine præcederet, sicut vox cantū: & quid nisi de materia spiritali facta anima congruentius creditur? Si autem rem aliquis non vult eam existimare factam, nisi cum iam formato corpori est inspirata, videat quid respondeat cum queritur vnde facta sit. Aut enim ex nihilo dicitur est Deū aliquid fecisse vel facere post illam consumptionem operum suorum: & debet intueri quomodo explicet sexto die factum hominem

D Gene. 1.

Libert. b. i. i. i.

An capul. sa anima ad corpus sumenda. Cap. 17.

Regin. superior. cap. 28.

minem ad imaginem Dei, quod nisi secundū animā recte intelligi nō pot, id est, in qua natura causalis ratio facta fuerit eius rei, qđ non dū fuit. Aut non de nihilo, sed de aliquo iā existente factā dicit animā: & laborabit inquirendo, quā illa natura sit, an corporalis an spiritalis, secundū eas quæstiones quas superius versauimus: manente illa quoq; molestia, vt adhuc queratur in qua substantia creaturā in sex diebus primitus cōditurā, causalem illā rationē fecerit animæ: quā nōdū vel de nihilo vel de aliquo fecerat. Quā si eo modo deuitare voluerit, vt dicat sexto die etiā de limo factū esse hominē, sed hoc recapitulādo, postea cōmemoratū: videat de muliere quid dicat, quia masculum & feminā dixit fecit eos, & benedixit eos. Quod si & ipsam eo die factā esse de viri osse responderit, attendat quomodo asserat sexto die facta volatilia, quæ adducta sunt ad Adam, cū scriptura omne genus volatiliū quinto die creatū ex aquis insinuet. Itē sexto die & ligna facta quæ in paradiso plantata sunt, cū eadem scriptura hoc creaturæ genus tertio diei tribuerit. Ipsa etiam verba consideret quid sit, Eiecit adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aspectū, & bonū ad escam: tanquam illa quæ tertio die terra eiecerat, non erant pulchra ad aspectū & bona ad escam cum in his essent operibus quæ fecit Deus omnia bona valde. Quid sit etiā, Finxit Deus adhuc de terra omnes bestias: agri & omnia volatilia celi: tanquā illa non fuerint omnia quæ primo producta erant, vel potius ante producta erant nulla. Neq; enim dictū est, & finxit Deus adhuc de terra ceteras bestias agri, & cetera volatilia celi, quasi quæ min⁹ vel terra sexto, vel aqua quinto die pduxit: sed omnes bestias, inquit, & omnia volatilia. Necnon & illud cogitet. Quæadmodum Deus & sex diebus fecerit omnia. Primo ipsum diem, secundo firmamentū, tertio speciem maris & terrę, atq; ex terra herbā & lignū quarto luminaria, & sydera, quinto aquarū animalia, sexto terrā: & postea dicatur, Cū factus est dies, fecit Deus celū & terrā & omne viride agri: quandoquidem cū factus est dies, non fecit nisi ipsum diem. Quomodo etiā omne viride agri fecerit antequā esset super terrā, & fenum omne antequam exoriretur. Tunc enim factum cum exortum est,

Gene. 1.

G

non antequā exoriretur, quis nō diceret, nisi si scripturę verba reuocarent? Meminerit et scriptū esse. Qui viuī in æternū, creauit omnia simul: & videat quæadmodū simul creata dici possint, quorū creatio spatijs tēporalibus distat, non horarū tantum, sed etiā dierū. Curet quoq; ostendere quomodo vtrumque sit verum, quod contrariū vidēri potest: & Deum in die septimo ab omnibus operibus suis requieuisse, quod Genesios liber dicit, & vsq; nunc eū operari, quod dominus dicit: Respiciat et quæ dicta sunt consummata, quomodo eadē dicta sunt in choata. His enim omnibus diuinæ scripturæ testimonijs quam esse veracem nemo dubitat nisi infidelis aut impius, ad illā sententiā ducti sumus; vt dicemus Deū ab exordio seculi primū simul omnia creauisse, quædā conditis iam ipsis naturis, quædā præconditis causis: sic ut non solum præsentia, verū etiā futura fecerit omnia potens, & ab eis factis requieuerit & eorū deinceps administratione atq; regimine crearet etiā ordines tēporum temporalium: qui & consummauerit ea propter omnium generum terminationē, & inchoauerit propter seculorum propagationē, ut propter consummata requiesceret, propter inchoata uis que nunc operetur. Sed si possunt hæc melius intelligi, non solum non resisto, uerū etiā faueo: Nunc tamē de anima quæ Deus inspirauit homini sufflādo in eius faciem, nihil cōfirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei, & sic incorporea, ut nō sit corpus sed spiritus, non de substantia Dei genitus, nec de substantia Dei procedens, sed factus à Deo. Nec ita factus vt in eius naturā natura vlla corporis uel irrationalis animæ uerteretur, ac per hoc de nihilo: & quod sit immortalis secundū quædam uitæ modū, quem nullo modo potest amittere: secundum quandā uero mutabilitatem quæ potest uel deterior uel melior fieri, ut nō im merito etiam mortalis possit intelligi, quoniam uerā immortalitatem solus ille habet, de quo proprie dictum est, Qui solus habet immortalitatem. Cetera, quæ in hoc libro disceptando locutus sum, ad hoc ualeant legenti, ut aut nouerit quemadmodum sine affirmandi temeritate querenda sint, quæ non aperte scriptura loquitur: aut si ei querendi modus iste non placet, quemadmodum Aug. Tomus tertius. C c dum

Eccle. 18.

H Gene. 1. Ioan. 5.

1. Tim. 6

dum ipse quæsierim sciat, ut si me potest docere non abnuat, si autem non potest à quo ambo discamus, mecum requirat.

D. AVRELI AVGVSTINI de Genesi ad literam.

LIBER OCTAVVS.

Paradisus, ca. 1. Gene. 2. 2. sen. di. 17. c. hominem.

Infra. c. 2. cir came.

Rom. 5.

Al. g. ners.

Plātavit Deus paradysum in Eden ad Orientem, & posuit ibi hoīem quē finxit. Nō ignoro de paradiso multos multa dixisse, tres tñ de hac re quasi generales sunt sententia: Vna eorum qui tan tummodo corporaliter paradysum intelligi volunt. Alia eorum qui spiritaliter tantum. Tertia eorum, qui vtroque modo paradysū accipiunt, alias corporaliter alias autem spiritaliter. Breuiter ergo vt dicā, tertiā mihi fa teor placere sententiam. Secundum hāc suscepi nūc loqui de paradiso, quod dominus donare dignabitur, vt homo factus ē limo quod utiq; corpus humanū est, in paradiso corporali collocutus intelligatur: vt quēadmodum ipse Adā, & si aliquid aliud significat secundum id quod formam futuri dixit esse Apostolus, homo tñ in natura propria expressius accipitur, qui vixit certo numero annorū, & propagata numerosa prole mortuus est, sicut moriunt ceteri homines & si non sicut ceteri ex parentibus natus, sed sicut primitus oportebat ex terra factus est: ita & paradysus, in quo eū collocavit Deus nihil aliud quam locus quidē intelligatur, terra scilicet vbi habitaret homo terrenus. Narratio quippe in his libris nō * genus locutionis figuratarū rerū est, sicut in Cantico canticorū: sed omnino gestarum est, sicut in regnorū libris & huiuscemodi ceteris. Sed quia illic ea dicuntur quæ vitæ humanæ vsus notissimus habet, non difficile, immo promptissime primitus accipiuntur ad literā, vt deinde ex illis quid etiā futurorū res ipsæ gestæ significauerint exculpatur. Hic autē quia ea dñs, quæ vsitato naturæ cursu intuentibus non occurrant, nolunt ea quidam proprie, sed figurare dicta intelligi: atq; ex illo loco volūt incipere historiā, id est, rerū pprie gestarū narrationē, ex quo dimissi de paradiso Adā & Eua conuenerunt atq; genuerūt: qua

si vero vsitatum nobis sit, vel q tot antos vixerunt, vel quod Enoch trāsatus est, vel q grādēua & sterilis peperit, & cetera huiusce modi. Sed alia est, inquit, narratio factorū mirabiliū, alia institutarū creaturarū. Illic n. ea ipsa insolita ostendunt, alios esse tanq; naturales modos rerū, alios miraculorū quæ magnalia nominant: hic autē ipsa insinuat institutione naturarū. Quibus rñdetur, sed ideo insolita & ipsa, quia prima. Nā quid tā sine exēplo, & sine pari factō in rerū mundanarū constitutione q mundus? Nunquid ideo credendū non est Deū fecisse mundū, quia iā non facit mundos: aut nō fecisse solē, quia iā non facit soles? Et hoc quidē non de paradiso, sed ipso hoīe permotus debuit rñderi. Nūc vero cū ipsum sic credant à Deo factū, sicut alius nullus factus est: cur paradysum nolūt ita factū credere, quemadmodū nūc vidēt syluas fieri? Ad eos qppe loquor q; autoritatē harū literarū sequuntur. Eorū erim quēdā non proprie, sed figurate paradysum intelligi volunt: Nā qui oīno aduersantur his literis, alias cū eis atq; aliter egimus: quanquam & hęc in hoc iplo opere nostro quantū valemus ita defendamus ad literā, vt qui nō rationabiliter moti, propter animū præuicacē vel hebetē, credere ista detrectāt, nullā tamen inueniāt rationē vnde falsa esse cōuincant. Verū, isti nostri qui fidem habent his diuinis libris, & nolunt paradysum ad proprietatē literæ, locū scilicet amoenissimū fructuosus nemoribus opacatū, eundemq; magnū & magnō fonte secundū, eū videant nulla humana opera tot, ac tanta vireta syluestere occulto opere Dei, & miror quemadmodū credunt ipsum hominē ita factum, quemadmodū nunq; viderunt. Aut si & ipse figurate intelligendus est, quis genuit Cain & Abel & Seth? An & ipsi figurate tantū fuerunt, non etiā homines ex hominibus nati? De pximo ergo attendant istā p̄sumptionē quo tēdat, & conēt nobiscū cūcta primitus q gesta narrēt in expressione pprietatis accipere. Quis n. eis postea nō faueat intelligētibus, qd ista ē figurata signatione cōmoneāt, ipsarū spiritaliū naturarū vel affectionū, siue rerū etiā futurarū? Sanē si nullo modo possent salua fide veritatis, ea quæ corporaliter hic nominata sunt, corporaliter ēt accipi, qd aliud remaneret, nisi vt ea poti⁹ figurate

Adversus Manichæos reijcietes veteris testamenti cap. 2. I. rebrac. cap. 9.

B

Matt. 7.

Al. l. vt.

C

re dicta intelligeremus, q scripturam sanctā impie culparemus? Porro autē si non solū nō impediunt, verumēt solidius asserunt diuini eloquij narrationē, hęc ēt corporaliter intellecta: nemo erit, vt opinor, tā infideliter pertinax, qui cū ea secundū regulā fidei exposita proprie viderit, malit in pristina remanere snia, si forte illi visa fuerant non nisi figurate posse accipi. Nā & ego cōtra Manichæos qui has literas veteris testi non aliter q oportet accipiedo errāt, sed oīno nō accipiendo & detestando blasphemant, duos conscripsi libros recentij tpe conuersionis meæ cito volens eorū confutare deliramenta, vel erigere intentionē ad quærendā in literis quas ode runt Christianā & Euāgelicā fidē. Et quia nō mihi tunc occurrebant oīa quēadmodū proprie possent accipi, magisq; nō posse accipi videbantur, aut vix posse aut difficile, ne retardarer, quid figurate significarent ea q ad literā non potui inuenire quanta valui breuitate & perspicuitate explicauī, ne vel multa lectione vel disputationis obscuritate deteritū, in manus ea sumere nō curarent. Memor tñ quid maxime voluerim nec potuerim, vt nūc figurate, sed proprie primitus cūcta intelligerentur, nec oīno desperans ēt sic posse intelligi, idipsū in prima parte secundi libri ita posui. Sanē, inquā, quisquis voluerit omnia q dicta sunt secundū literā accipere, i. nō aliter intelligere q litera sonat, & pōt euitare blasphemias, & omnia congruentia fidei catholicæ p̄dicare, non solū ei non est inuidēdum, sed p̄cipuus multumq; laudabilis lector habendus est: si autē nullus exitus dat, vt pie & digne Deo quæ scripta sunt intelligant, nisi figurate atq; in ænigmatib. proposita ista credamus, habentes autoritatē Apostolicā, à quibus tā multa de libris veteris testamenti soluuntur ænigmata, modū quē intendimus teneamus, adiuuāte illo qui nos petere q̄rere & pulsare adhortatur: * & omnes istas figuras rerū secundū catholicā fidem, siue q ad Historiā, siue q ad Prophetiam pertinent explicemus, non p̄iudicantes meliori diligentiori; tractatui siue per nos, siue per alios, quib. dñs reuelare dignat. Hęc tūc dixi. Nūc autē quia voluit dñs vt ea diligentius intūs atq; cōsiderans, nō frustra quantū opinor existimarē ēt per me posse secundū propriā, nō scdm allegoricā locutionē hęc scri

pta esse monstrari, sicut ea q superius voluimus ostendere, sic ēt quæ sequunt de paradiso perscrutemur. Plantauit ergo Deus paradysum in delitijs: hoc est, n. in Eden ad orientē, & posuit ibi hominē quē finxerat. Sic n. scriptū est, quia sic factū est. Deinde recapitulat, vt hoc ipsum q breuiter posuit ostendat quē admodum factū sit, hoc est, quēadmodū paradysum Deus plantauerit, & illic hominem quē finxerat constituerit. Sic n. sequitur, Et eiecit adhuc Deus de terra omne lignū pulchrū ad aspectū, & bonū ad escā. Non dixit, & eiecit de terra Deus aliud lignū vel ceterū lignum: sed eiecit, inquit, de terra omne lignū pulchrū ad aspectū & bonū ad escam. Iam ergo tunc produxerat terra omne lignū & pulchrū ad aspectū, & bonū ad escā, hoc est tertio die. Nā sexto die dixerat, Ecce dedi vobis omne pabulū seminale, feminans, semen q est super omnē terrā, & omne lignū fructiferū, q habet in se fructū seminis seminalis, q erit vobis ad escam. Num ergo aliud eis dedit, aliud nunc dare voluit? Nō opinor sed cū ex his generib. sint ista ligna instituta in paradiso, q iam terra tertio die produxerat, adhuc ea produxit in tpe suo: quia tunc scilicet q scriptum est, ea produxisse terrā, causaliter factum erat in terra, hoc est quia tunc ea producendi virtutē latenter acceperat, qua virtute sit vt ēt nunc talia terra pro gignat in manifesto atq; in tpe suo. Verbo ergo Dei sexto die dicentis, Ecce dedi vobis omne pabulū seminale feminans semen q est super omnē terram, & cetera, non sonabili uel tpali uoce prolata uerba sunt, sed sicut in eius uerbo est creandi potentia. Dicit autē hominibus q sine tpalibus sonis Deus dixerit, non nisi per tēporales sonos potuit futurum enim erat ut homo iam de limo formatus, & flatu * eius animatus, & quicquid ex illo humani generis extitisset, uteretur ad escā quæ super terram exortura erant ex illa uirtute generandi quā terra iā acceperat. Cuius futuri causales rationales in creatura condens, tanquā iam extitissent, loquebatur interna atque intima ueritate, quā nec oculus uidit, nec auris audiuit, sed spiritus eius scribenti hoc utiq; reuelauit. Illud planē q sequitur, Et lignum uitæ in medio paradisi & lignum scientiæ dignoscendi bonū & malum: diligentius cōsiderandū est, ne cogat in allegoriā, ut

Plātatio hui. c. 3. Gen. 2.

Gen. 1.

Gen. 1.

Al. l. Dei

B

Isa. 64.

I. cor. 2.

Lignum. uita.

Cap. 4.

Gen. 2.

Prout. 3.

nō ista lingua fuerint, sed aliud aliquid nō
ligni significent. Dicitur est. n. de sapientia Li-
gnū vitæ est omnib. amplectentib. eam. Verū
tñ cū sit Hierusalem æterna in cælis, etiam in
terra ciuitas qua illa significaretur, cōdita est
& Sara & Agar quāuis duo testamenta signi-
ficarēt, erant tñ et quædam mulieres duæ: &
cū Christus per ligni passionem fluente spi-
ritali nos irriget, erat tñ & petra quæ aquam
fuenti populo ligno percussa manauit, de qua
diceretur, Petra autē erat Christus: aliud quā
erant illa omnia significauerunt, sed tñ etiam
ipsa corporaliter fuerunt. Et qñ a narrate cō-
memorata sunt, nō erat illa figurata locutio,
sed earū rerum expressa narratio, quarū erat
figurata præcessio. Erat ergo & lignum vitæ,
quemadmodū petra Christus: nec sine myste-
rijs rerum spiritaliū corporaliter præsentatis
voluit hominē Deus in paradiso viuere.
Erat ei ergo in lignis ceteris alimentū, in illo
autē facim, quid significans nisi sapientiam de
qua dictū est, Lignū vitæ est amplectentibus
eā: quemadmodū de Christo diceretur, Pe-
tra manans est sitientibus eam? Recte quippe
appellatur q̄ ad eum significandum præces-
sit. Ipse est ouis quæ immolatur in Pascha, tñ
& illud non tantum dicendo figurabatur, sed
et faciendo. Neque. n. ouis illa non erat ouis,
planē ouis erat, & occidebatur & manduca-
batur: & tñ eo vero factō, aliud etiam quid-
dā figurabatur, non sicut ille vitulus sagina-
tus, qui minimo filio reuertenti in epulas ce-
sus est. Ibi quippe ipsa narratio figurarū est,
non rerum figurata significatio gestarū. Non
enim hoc Euangelista sed dñs ipse narrauit.
Euangelista vero hoc dñm narrauit. Proinde q̄
narrauit Euangelista et factū est, dñm scilicet
talia locutum fuisse: ipse dñi narratio parabola
fuit, de qua nunquam exigitur, vt et ad literam
facta monstrantur quæ sermone proferuntur.
Christus autem est & lapis vnctus a Iacob, &
lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus est
in caput anguli. Sed illud et in rebus gestis factum
est, hoc autem tantum in figuris prædictum. Illud
quippe scriptor narrauit rerum præteritarum,
hoc prænūciator tantūmodo futurarum. Sic &
sapientia, i. ipse Christus, lignum vitæ est
in paradiso spiritali, quo misit de cruce latro-
nem. Certum est autem q̄ eam significaret
lignum vitæ, etiā in paradiso corporali, quia

hoc illa scriptura dixit, quæ res suis temporib;
geitas narrans, & hominem corporaliter fa-
ctum, & in corpore viuente ibi constitutum
esse narrauit. Aut si quisquā putat animas cū
a corpore excefferint, locis corporaliter visi-
bilibus contineri, cū sint sine corpore, asse-
rat sententiam suam. Non deerunt qui sic faueāt,
vt illū etiā diuitem sitientem in loco vitæ
corporali fuisse contendat, ipsamq; animā
omnino esse corporeā pp̄ arentem linguā
& stillam aquæ de Lazari digito concupitā,
pronunciare non dubitent, cū quibus ego de
tam magna quæstione nulla temeritate con-
fligo. Melius est. n. dubitare de occultis, quā
litigare de incertis. Illum quippe diuitem in
ardore penarum, & illū pauperem in refrige-
rio gaudiorū intelligendos esse non dubito.
Sed quō intelligenda sit illa flamma inferni,
ille finis Abrahæ, illa lingua diuitis, ille di-
gitus pauperis, illa sitis tormenti, illa stilla re-
frigerij, vix fortasse a mansuete quærentibus
a contentio se autē certantibus nunquam in-
uenitur. Cito sanē respondendū est, ne nos
profunda ista quæstio, & multis sermonibus
indigens tardet. Si corporalib. locis animæ
continentur et exuta corporib. potuit ille la-
tro in eū introduci paradysum vbi fuerat cor-
pus primi hominis: vt aptiore scripturarum
loco, si vlla necessitas flagitauerit, et de hac
re quid vel quæramus vel arbitremur vtcun-
que promamus. Nunc vero q̄ sapientia non
sit corpus, & ideo nec lignū, nec dubito nec
dubitari a quoquā puto: potuisse autē per li-
gnum, i. corpoream creaturā tanquam sacra-
mento quodam significari sapientiam in pa-
radiso corporali, ille credendū nō existimat,
qui vel tā multa in scripturis rerum spirita-
lium corporalia sacra non videt: vel homi-
nē primū cū eiusmodi aliquo sacramēto vi-
uere non debuisse cōtendit: cū Apostolus di-
cat etiam hoc quod de muliere dixit, quam
ei factā esse de latere credimus propter hoc
relinquet homo patrem & matrē, & adhæ-
rebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna,
sacramentum magnum esse in Christo & in
Ecclesia. Mirum est autem & vix ferendum,
quemadmodum velint homines paradysum
figurate dictum, & nolint etiam figurate fa-
ctum. Quod si concedunt sicut de Agar &
Sara, sicut de Hismael & Isaac, hæc quoque
& facta, & tñ etiam figurata: cur non admit-
tunt

tunt etiam lignū vitæ, & vere aliquod lignū
fuisse, & tā sapientiā figurasse, nō video. Il-
lud quoq; addo quanquā corporale cibū, ta-
lem tamen illam arborē præstitisse, quo cor-
pus hominis sanitate stabili firmaretur, non
sicut ex * alio cibo, sed nonnulla inspiratio-
ne salubritatis occulta. Profecto. n. licet vfi-
tatus panis, aliquid tñ amplius habuit, cuius
vna collyride hominē Deus ab indigentia fa-
mis dierū quadraginta spatio vendicauit. An
forte credere dubitamus per alicuius arbo-
ris cibū cuiusdā altioris significationis grā
hōi Deū præstitisse, ne corpus eius vel infir-
mitate vel etate i deterius mutaret, aut in oc-
casum etiā laberet: qui ipsi cibo humano p̄-
stitit tā mirabilē statū, vt in fictilib. vasculis
farina & oleū deficiētes reficerēt, nec deficere
retā hic de grā contentiosorum quisquā exi-
stat, & dicat Deū in terris nostris miracula ta-
lia facere debuisse, in paradiso aut nō debuif-
se, quasi vero nō vel de puluere hoīe, vel de
latere viri mulierē, manus ibi miraculū fecit
q̄ hic mortuos suscitauit. Sequitur vt vi-
deamus de ligno scientiæ & dignoscendi bo-
nū & malū. Prorsus & hoc lignū erat visibile
ac corporale, sicut arbores ceteræ. Quod er-
go lignū esset, nō est dubitandū: sed cur hoc
nomen acceperit, requirendū. Mihi autē etiā
atq; et consideranti dici non potest quantū
placeat illa sententia, non fuisse illā arborem
cibo noxiam: neq; enim qui fecerat omnia
bona valde, in paradiso instituebat aliquid
malū: sed malū fuisse homini transgressionē
præcepti. Oportebat autē vt homo sub dño
Deo positus alicunde prohiberetur, vt ei p̄-
merendi dominū suū virtus esset ipsa obe-
dientia, quā possum verissime dicere solam
esse virtutem omni creaturæ rationali agenti
sub Dei potestate, primūq; esse & maximū
vitiū tumoris, ad ruinā suā potestate velle vi-
cuius vitij nomē est inobedientia. Neq; esset
ergo vnde se homo ad dñm habere cogitaret
atq; sentiret, nisi aliqd ei iuberet. Arbori atq;
illa nō erat mala, sed appellata est scientiæ di-
gnoscendi bonū & malū, quia nisi post pro-
hibitionē ex illa homo ederet, nulla erat præ-
cepti futura transgressio, in qua homo p̄ ex-
perimētū p̄næ disceret, quid intēresset inter
obedientiæ bonū & inobedientiæ malum.
Proinde & hoc non in figura dictum, sed
quoddā vere lignum accipiendum est, cui

non de fructu vel pomo quod inde nascere-
tur, sed ex ipsa re nomen impostū est, quæ
illo contra veritū tacto fuerat secutura. Flu-
mē autē exijt de Eden q̄ irrigabat paradysū,
& inde diuisum est in quatuor partes. Ex his
vni nomen Phison, hoc est q̄ circumit totā
terrā Euilath, vbi est aurū aurū aut terrē illius
bonū, & ibi est Carbunculus & lapis Prasi-
nus. Et nomē flumini scđo Geon. Hoc est q̄
q̄ circūit totā terrā Aethiopiæ; Flumē autē
tertium Trigris hoc q̄ fluit contra Assyrios.
Flumē autē quartū Euphrates. De his autē flu-
minibus quid amplius satagan cōfirmare q̄
vera sint flumina, nec figurate dicta quæ nō
sint, quasi tantummodo aliquid nomina ip-
sa significant, cum regionibus per quas fluūt
notissima sint, & omnib. ferē gentibus diffu-
mata. Quinimmo ex his qm̄ constat ea pro-
fus esse, nā duobus eorū nomina vetustas mu-
tauit, sicut Tyberis dicitur fluius qui prius
Albula uocabatur: Geon quippe ipse est qui
nūc dicitur Nilus; Phison autē ille dicebatur,
quē nūc Gangē appellāt, duo vero cetera Ti-
gris & Euphrates antiqua et nomina tenuerunt:
nos admoneri oportet, cetera quoque
primitus ad proprietatem literæ accipere,
non in eis figuratā locutionē putare, sed res
ipsas q̄ ita narrantur & esse, aliquid et figura-
re: non quia non posset parabola locutionis
assumere aliquid de re, quā nō pprie quoq;
eē constaret; sicut de illo dñs loquitur qui
descendebat ab Hierusalē in Hierico, & inci-
dit in latrones: * quis non sentiat & planē
videat esse parabolā locutionēq; illā totā ef-
se figuratā? Vegū duæ ciuitates q̄ ibi nomina
tū hodieq; in locis pprijs demonstrant:
Sed hoc mō acciperem⁹ & quatuor hæc flu-
mina, si cetera quæ de paradiso narrant, nō
pprie sed figurate accipere ulla necessitas
cogeret. At nunc cum primitus pprie res
ipsas intelligere ratio nulla prohibeat, cur
nō potius autoritatē scripturæ simpliciter
sequimur in narratione rerū gestarū res ue-
re gestas prius intelligētes, tñ demū quicqd
aliud significat perscrutātes? An eo mouebi-
mur q̄ de his fluminib. dicitur, aliorū eē fon-
tes notos, aliorū autē prius incognitos: & iō
non posse accipi ad literā, quod ex vno pa-
radisi flumine diuiditur: cū potius credēdū
sit, qm̄ locus ipse paradisi a cognitione ho-
minū est remotissimus, inde quatuor aqua-
Aug. Tomus tertius. Cc 3 rum

Quatuor
flumina.
Cap. 7.
Gene. 2.

M

Tyberis
prius.
Albula.
Nilus.
Ganges.

Luc. 10.
al. l. quis
enim hoc
non sen-
tiat.

A

2. sen. di.
16. c. 10.

Al. l. ali-
quo.

Collyride
pane sub-
cineritio,
quæ alio
nomine
uocant.
3. Reg.

K
Lignū scē-
tiæ boni,
& mali.

Inobedi-
entia.

H
Sinn
Abrahæ.

Ephes. 5.

rum partes diuidi, sicut fidelissima scriptura testatur: sed ea flumina quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi esse sub terras, & post tractus prolixarum regionum locis alijs erupisse, ubi tanquam in suis fontibus nota esse prohibent. Nam hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat, sed ibi hoc scitur, ubi non diu terris currunt. Exibat ergo flumen de Eden, id est, de loco deliciarum, & irrigabat paradysum. i. ligna omnia pulchra atque fructuosa, quae omnem terram regionis illius opacabant. Et sumpsit dominus deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso, ut operaretur & custodiret: Et precepit dominus deus ad eum dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso escam edes, de ligno autem cognoscendi bonum & malum, non manducabis de illo. Quo die autem ederis ab eo, morte moriemini. Cum superius breuiter dixerit deum plantasse paradysum, & constituisse ibi hominem quem finxerat, recapitulauit ut narraret quomodo sit paradysus constitutus. Nunc ergo illud recapitulando commemorat: quomodo modo ibi deus posuerit hominem quem fecit. Videamus itaque quid sit quod dictum est, ut operaretur & custodiret. Nunquid forte agriculturam dominus voluit operari primam hominem? An non est credibile quod eum ante peccatum damnauerit ad laborem? Ita sane arbitraremur, nisi videremus cum tanta voluntate animi agricolare quosdam, ut eis magna pena sit inde ad aliud auocari. Quicquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc utique amplius erat quam nihil acci debet aduersus, vel terra vel celo. Non enim erat laboris afflictio sed exhilaratio voluntatis cum ea quae deus creauerat humani operis adiutori laetitia feraciusque prouenirent, unde creator ipse uerbis laudaret, quae animae in corpore animali constituta ratione dedisset operandi ac facultatem, quantum animo uolenti satis esset, non quantum inuita indigetia corporis cogeret. Quae namque mirabilisque spectaculum est, aut ubi magis cum rerum natura humana ratio quodammodo loqui potest, quam cum positis feminibus, plaratis surculis, translatis arbutulis, insitis malicolis tanquam interrogatur quaeque vis radices & geminis quod possit quidue non possit: unde possit, unde non possit: quid in ea valeat numero non inuisibilis interiorque potentia, quod extrinsecus adhibita diligentiamque ipsa consideratione perspicere, quia neque quod plantat est aliud

neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus: quia & illud operis quod accedit extrinsecus, per illum accedit quod nihilominus creauit, & quem regit atque ordinat inuisibiliter deus? Hic iam in ipsum mundum, uelut in quandam magnam arborem rerum, oculus cogitationis attollitur, atque in ipso quoque gemina operatio prouidentem reperitur, partim naturalis, partim uoluntaria. Naturalis quidem per occultam dei administrationem, quae et lignis & herbis dat incrementum, uoluntaria uero per angelorum opera & hominum. Scilicet in illam primam celestia superiorum ordinari inferiorumque terrestria, luminaria sideraque fulgere, diei noctisque uices agitari, aquis terram fundatam interluis, atque circumluis, aerem alij superfundit, arbusta & animalia concipi & nasci crescere & senescere, occidere & quicquid aliud in rebus interiore naturalique motu gerit. In hac autem altera signa dari doceri & discere, agros colere, societates administrari, artes exerceri & quaeque alia siue in superna societate aguntur, siue in hac terrena atque mortali, ita ut bonis consulat & praenoscit, ut iniquis iniquisque ipsorum hominum eandem geminam praudentiam vigere potentiam. Primo erga corpus naturale. I. eo motu quo fit, quo crescit, quo senescit. Voluntarium uero quo illi ad victum, regumentum, curationemque consulit. Similiter erga animam naturaliter agit ut uiuat, ut sentiat, uoluntarie uero ut discat, ut consentiat. Sicut autem in arbore id agit agricultura forinsecus, ut illud proficiat quod geritur intrinsecus: sic in homine secundum corpus, et quod intrinsecus agit natura, seruit extrinsecus medicina. Itemque secundum animam, ut natura beatificet intrinsecus, doctrina ministrat extrinsecus. Quod autem ad arborem colendi negligentia, hoc ad corpus medendi incuria, hoc ad animam discendi segnitia. Et quod ad arborem humor inutilis, hoc ad corpus uictus exitibilis, hoc ad animam praesidio iniquitatis. Deus itaque super omnia, qui condidit omnia, & regit omnia, omnes naturas bonas creat, omnes uoluntates istas ordinat. Quid ergo abhorret a uero si credamus hominem ita in paradiso constitutum, ut operaretur agriculturam, non labore seruili, sed honesta animi uoluptate? Quid enim hoc opere innocenti uacantibus, & quid plenus magna consideratione prudentibus? Ut custodiret autem quid? An ipsum paradysum? Contra quos? Nullus certe uicinus me-

Gemina operatio Deliciae

Al. l. cu. f. d. d. d. d.

Al. l. cu. f. d. d. d. d.

Gen. 3.

Al. l. v. l. u. m. a. r. a.

tueba-

custodi- re paradysum, & operari. Cap. 10. tuebatur inuasor, nullus limitis perturbator, nullus fur, nullus aggressor. Quo ergo intellecturi sumus corporalem paradysum potuisse ab homine corporaliter custodiri? Sed neque scriptura dixit, ut operaretur & custodiret paradysum: dixit autem ut operaretur & custodiret. Quamquam si de Graeco diligentius ad uerbum exprimatur, ita scriptum est, Et accepit dominus deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso operari eum & custodire. Sed utrum ipsum hominem posuit operari: hoc non sensit qui interpretatus est, ut operaretur. An eundem paradysum operari, id est ut homo paradysum operaretur, ambigue sonat: & uerum magis exigit re locutio, ut non dicatur, operaretur paradysum, sed in paradiso. Verumtamen ne forte sic dictum sit, ut operaretur paradysum, sicut superius dictum est. Nec erat homo qui operaretur terram: eadem quippe locutio est operari terram, quae operari paradysum, ambigua sententia ad utrumque tractemus. Si enim non est necesse ut accipiamus paradysum custodire, sed in paradiso, quid ergo in paradiso custodire? Nam quid operari in paradiso, iam ut uisum est discimus. An ut quod operaretur in terra per agriculturam, in seipso custodiret per disciplinam, id est ut sicut ei ager obtemperaret colenti se, ita & ipse praecipienti domino suo, ut sumpto praecipio obedientiae, fructum non spinas inobedientiae redderet? Denique quam similitudinem a se culti paradysi in seipso custodire subditus noluit, simile sibi agrum damnatus accepit: spinas, inquit, & tribulos pariet tibi. Quod si & illud intelligamus, ut paradysum operaretur, & paradysum custodiret, operari quidem paradysum posset, sicut supra diximus per agriculturam, custodire autem non aduersus improbos aut inimicos qui nulli erant, sed fortassis aduersus bestias. Quo istud, aut quare? Nunquid non bestiae iam in hominem sequebantur, quod nisi peccato non fieret? Ipse quippe bestiis omnibus ad se adductis, sicut post commemoratur nomina imposuit. Ipse et sexto die lege uerbi dei cum omnibus ceteris cibos accepit. Aut si erat iam quod timeretur in bestiis, quoniam pacto posset unus homo illum munire paradysum? Neque enim exiguus locus erat quem tantus mons irrigabat. Custodire quidem ille deberet, si posset paradysum tali & tanta materia communire, ut eum serpens non posset intrare. Sed mirum si priusquam comuniret, omnes serpentes

inde posset excludere. Proinde intellectum ante oculos cur permittimus? Positus est quippe homo in paradiso ut operaretur eundem paradysum, sicut supra disputatum est, per agriculturam non laboriosam sed delitiosam, & mentem prudentis magna atque uilia commoventem: custodiret autem eundem paradysum ipsi sibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereretur expelli. Denique accepit, & preceptum, ut sit per quod sibi custodiat paradysum, id est quo conseruato non inde proieciat. Recte enim quisque dicit, non custodisse rem suam, qui sic egit ut amitteret eam, et si alteri salua sit, qui eam uel inuenit uel accipere meruit. Est alius in his uerbis sensus quem puto non immerito proponendum, ut ipsum hominem operaretur deus & custodiret. Sicut enim operatur homo terram, non ut eam faciat esse terram, sed ut cultam atque fructuosam: sic deus hominem multo magis quem ipse creauit ut homo sit, eum ipse operatur ut iustus sit, si homo ab illo per superbiam non abscedat: hoc est non apostatare a deo, quod initium superbiae scriptura dicit, Initium inquit, superbiae hominis apostatare a deo. Quia ergo deus est incommutabile bonum, homo autem & secundum animam & secundum corpus mutabilis res est, nisi ad incommutabile bonum quod est deus conuersus subsisterit, formari ut iustus beatusque sit non potest. Ac per hoc deus idem qui creat hominem ut homo sit, ipse operatur hominem atque custodit, ut etiam bonus beatusque sit. Quae propter quae locutione dicitur homo operari terram, quae iam terra erat, ut ornata atque secunda sit: ea locutione dicitur deus operari hominem qui iam homo erat, ut pius sapiensque sit, eumque custodire, quod homo sua potestate in se, quod illius supra se delectatus, dominationemque eius contemnens tutus esse non possit. Proinde nullo modo uacare arbitror, sed nos aliquid & magnum aliquid admonere, quod ab ipso diuini libri huius exordio, in quo ita ceptus est, In principio fecit deus celum & terram, usque ad hunc locum, nasci quam possumus esse dominus deus, sed tantummodo deus. Nunc uero ubi ad id uentum est, ut hominem in paradiso constitueret, eumque per preceptum operaretur & custodiret, ita scriptura locuta est, Et sumpsit dominus deus hominem quem fecit & posuit eum in paradiso operari eum & custodire: non quod supradictarum creaturarum dominus non esset deus, sed quia hoc nec per angelos,

Custodi- re paradysum, & operari. Cap. 10.

Gen. 2.

Al. l. cu. f. d. d. d. d.

Gen. 3.

Al. l. v. l. u. m. a. r. a.

tueba-

I

al. l. ipse

Ecol. 10.

Cur ad hunc potest dicitur dominus

Cap. 11. Gen. 1.

K

Gen. 2.

Agricul- tura i pa- radiso. Cap. 8. Gene. 2.

Voluptatis agnitione

Contem- platio na- turae.

angelos, nec pp alia qua creata sunt, sed pp hominē scribebatur, ad eū admonendū quātū ei expediat habere dñm Deū, hoc est sub eius dñatione obedienter viuere, q̄ licētiōse abuti propria prāte, nusquā hoc prius ponere voluit, nisi vbi peruentū est ad eū in paradīsum collocandū, operandū & custodiendū, vt non diceret sicut & cetera omnia superius, sed diceret, Et sumpsit dñs Deus hominē quē fecit & posuit eū in paradiso operari eū, vt iustus esset, & custodire, vt tutus esset, ipsa vtiq; dñatione sua, q̄ non est illi, sed nobis utilis. Ille quippe nostra seruitute non indiget, nos vero dñatione illius indigemus, vt operetur & custodiat nos: & ideo verus & solus est dñs, quia nō illi ad suam, sed ad nostram vtilitatē salutemq; seruimus. Nā si nobis indigeret eo ipso non verus dñs esset, cū per nos eius adiuuaretur necessitas, sub qua & ipse seruiret. Merito & ille in Psalmo, Dixi, inquit, dñe, Deus meus es tu, quā bonorū meorū non egēs. Nec ita sentiendū est q̄ diximus nos illi ad vtilitatē nostram salutemq; seruire, tanquā aliud aliquid ab illo expectemus q̄ eū ipsum qui summa vtilitas & salus nostra est. Sic. n. eū gratis secundum illam vocē diligimus. Mihi autē adherere Deo bonum est. Neq; n. tale aliquid est homo factus vt de serente eo qui fecit, possit aliquid agere bene tanquā ex seipso: sed tota eius actio bona est cōuertī ad eū a quo factus est, & ab eo iustus, pius, sapiens, beatusq; semper fieri, non fieri & recedere, sicut a corporis medico sanari & abire: quia medicus corporis operariū fuit extrinsecus, seruiens naturæ intrinsecus operanti sub Deo, qui operatur omnē salutē gemino illo opere prouidentia, de qua supra locuti sumus. Nō ergo ita se debet homo ad dñm cōuertere, vt cū ab eo factus fuerit iustus abscedat, sed ita vt ab illo semper fiat. Eo quippe ipso cū ab illo non discedit, eius ipse præsentiā iustificatur & illuminatur, & beatificatur, operante & custodiēte Deo dū obedienti subiectoq; dñatur. Neq; n. vt dicebamus, sicut operatur homo terram, vt culta atq; secunda sit, qui cū fuerit operatus, abscedit relinquens eam vel aratā vel satam vel rigatā, vel si quid aliud manente opere q̄ factū est, cū operator abscesserit: ita Deus operatur hominē iustū, i. iustificando eū, vt si abscesserit, maneat in absēte q̄ fecit, sed potius

sicut aer præsente lumine nō factus est lucidus, sed fit: quia si factus esset, non fieret, sed ēt absente lumine lucidus maneret: sic homo Deo sibi præsente illuminatur, absente autē cōtinuo tenebratur, a quo non locorū interualis, sed voluntatis auersione disceditur. Ille itaq; operetur hominē bonū, atq; custodiat qui incōmutabiliter bonus est: semper ab illo fieri, semperq; perfici debemus inherētes ei & in ea conversione q̄ ad illū est permanētes, de quo dī. Mihi autē adherere Deo bonū est. Et cui dī, fortitudinē meā ad te custodiā. Ipsius. n. sumus figmentū, non tm̄ ad hoc, vt homines simus, sed ad hoc ēt vt boni simus. Nā & Apostolus cū fidelib. ab impietate cōuerſis, gratiā qua salui facti sumus cōmendarēt. Gratia. n. inquit, salui facti estis per fidē, & hoc non ex vobis, sed Dei donū est, nō ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius. n. sumus figmentū creati in Christo Iesu in operibus bonis quæ p̄parauit Deus vt in illis ambulemus. Et alibi cū dixisset, Cū timore & tremore vestram ipsorū salutē operamini: ne sibi putarent tribuendū tanquā ipsi se facerent bonos & iustos, continuo subiicit, Deus. n. est qui operatur in * nobis. Sumpsit ergo dñs Deus hominē quē fecit, & posuit eū in paradiso operari eū, hoc est, operari in eo & custodire eū. Et p̄cepit dñs Deus Adā dicēs, ab omni ligno q̄ est in paradiso edes ad escam, de ligno autē cognoscendi bonum & malum non manducabitis de illo, qua die autē edertis ab eo, morte moriemini. Si aliquid mali esset lignū illud vnde p̄hibuit hominē Deus, eius ipsius mali natura venenatus videret ad mortem. Quia vero ligna omnia in paradiso bona plantauerat, qui fecit omnia bona valde, nec vlla ibi natura mali erat, quia nusquā est mali vlla natura: q̄ diligentius si dñs voluerit differemus, cū de illo serpente dicere cōperimus: ab eo ligno q̄ malum non erat prohibitus est, vt ipsa per se p̄cepti cōseruatio bonū illi esset, & transgressio malū. Nec potuit melius & diligentius cōmendari quātum malū sit sola inobedientia, cū ideo reus iniquitatis factus est homo, quia eā rē tetigit contra prohibitionē, q̄ si non prohibitus tetigisset, non vtiq; peccasset. Nā qui dicit verbi gratia, noli tangere hanc herbā, si forte venenoſa est, mortemq; prænunciat, si tetigerit sequitur quidē mors contēptorem p̄cepti, sed

Discedit a Deo.

A

Psal. 72. Psal. 58.

Ephes. 5.

Phil. 2.

Al. l. m. bi.

Cur dicitur p̄ceptū de ligno.

Cap. 13. Gen. 2. Gen. 1.

B

Al. hoc.

sed et si nemo prohibuisset, atq; ille tetigisset, nihilominus vtiq; moreretur. Illa quippe peres contraria salutis vitæq; eius esset, siue inde veteretur siue non veteretur. Item cum quisq; prohibet eā rem tangi, q̄ non quidem tangenti, sed illi qui prohibuit obesse: velut si quisquā in alienā pecuniā misisset manū, prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa, iō esset prohibito p̄ctū, quia prohibenti poterat esse dānosum. Cū vero illud tangitur, q̄ nec tangenti obesse si nō prohiberetur, nec cuiquā alteri quālibet tangeretur, quare prohibitu est, nisi vt ipsius per se bonū obedientia, & ipsius per se malū inobedientia monstraretur. Deniq; a peccante nihil aliud appetitū est, nisi non esse sub dñatione Dei, quā illud admissum est, in quo ne admitteretur, sola deberet iussio dñantis attendi. Quæ si sola attendereur, quid aliud q̄ Dei voluntas attendereur? quid aliud q̄ Dei voluntas amaretur? quid aliud q̄ Dei voluntas humane voluntati praeponeretur? Dñs quidē cur iusserit viderit faciendū est a seruiente q̄ iussit, & tunc forte videndū est a promerente cur iusserit. Sed tm̄ vt causam iusionis huius non diutius requiramus, si hæc ipsa magna est vtilitas homini q̄ Deo seruit, iubendo Deus vtile facit quicquid libere voluerit, de quo metuendū non est, ne iubere q̄ inutile est possit. Nec fieri pōt vt voluntas propria non grandi ruinae pondere super hominē cadat, si eam voluntati superioris extollendo praeponat. Hoc exp̄tens est homo contemnens p̄ceptū Dei, & hoc experimento didicit, quid interest inter bonum & malū: bonum, s. obedientia, malum autē inobedientia, i. superbia & contumacia, peruersa imitationis Dei & noxia libertatis. Hoc autē in quo ligno accidere potuit, ex ipsa re vt iam supra dictū est, nomen accepit. Malum. n. nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset si non fecissemus. D Neque. n. vlla natura mali est, sed amissio boni hoc nomen accepit. Bonū quippe incommutabile Deus est, homo autē quantū ad eius naturā in qua cum Deus condidit pertinet, bonū est quidem, sed non incōmutabile vt Deus. Mutabile autē bonum q̄ est post incommutabile bonū, melius bonum fit cum bono incōmutabili adhererit, amando atq; seruēdo rationali & propria voluntate. Ideo quippe hoc magni boni natura est, quia &

hoc accepit, ut posset summi boni adherere naturæ. Quod si noluerit, bono se priuat, & hoc ei malū est, undē per iustitiā Dei ēt cruciatus consequitur. Quid. n. tā iniquum, q̄ vt bene sit desertori boni? Neq; villo modo fieri potest ut ita sit: sed aliq̄ amissi superioris boni non sentitur malū, cum hī q̄ amatū ēt inferius bonū. Sed diuina iustitia est, ut q̄ uoluntate amissit, q̄ amare debuit, amittat cū dolore q̄ amauit, dum naturarū creator ubique laudetur. Adhuc. n. est bonum, q̄ dolet amissū bonū: nam nisi aliquod bonū remansisset in natura, nullius boni amissi dolor esset in pena. Cui autē sine mali experimento placeat bonum, i. ut antequā boni amissio sentiat, eligat tenere ne amittat, super oēs homines prædicandus est. Sed hoc nisi cuiusdā singularis laudis esset, non illi puero tribueretur, q̄ ex genere Israel factus Emanuel nobiscū Deus, reconciliauit nos Deo, hominū & Dei homo mediator, uerbū apud Deū, caro apud nos, uerbū caro inter Deū & nos. De illo quippe Propheta dicit, Priusquam sciat puer bonum aut malū, contemnet malitiam ut eligat bonum. Quō q̄ nescit aut contemnit aut eligit, nisi quia hæc duo sciuntur aliter per prudentiā boni, aliter per experiētiā mali? Per prudentiam boni malum sciuntur, & si non sentitur. Tenetur. n. bonum, ne amissione eius sentiantur malū. Item per experiētiā mali sciuntur bonū, quā quid amiserit sentit, cui de bono amisso male fuerit. Priusquam sciret ergo puer per experientiam, aut bonum quo careret, aut malum q̄ boni amissione sentiret, contēpsit malū ut eligeret bonum, i. noluit amittere q̄ habebat, ne sentiret amittendo, q̄ amittere non debebat. Singulare exemplum obedientia, quippe qui nō uenit facere uoluntatem suā, sed eius uoluntatem a quo missus est: non sicut ille qui elegit facere uoluntatē suam, non eius a quo factus est. Merito sicut per unius inobedientia peccatores cōstituti sunt multi, ita p̄ unius obedientia iusti constituntur multi: Quia sicut in Adā omnes moriuntur, sic & in Christo oēs uiuificabuntur. Frustra autē nonnulli acute obtusi sunt, cū requirunt quō potuerit appellari lignū dignoscētia boni & mali, antequā in eo transgressus esset homo p̄ceptū, atq; ipsa experientia dignosceret quid interesset inter bonum quod amissit, & malū quod amissit.

Al. l. amissio.

Al. l. placeat.

Christus mediator. Mat. 1. 1. Tim. 2. Esa. 7.

Ioan. 5.

Rom. 5. 1. Co. 15. Quō appellatum lignū sciētia boni & mali. Cap. 15.

2. sen. di.
17. ca. in
hoc.

misit. Lignum enim tale nomen accepit, ut eo secundum prohibitionem non tacto cauere-
tur, quod eo contra prohibitionem tacto sentire-
tur. Neque enim quia inde contra preceptum man-
ducauerunt, ideo factum est illud lignum digno-
scentia boni & mali, sed utique et si obediens
essent, & nihil contra preceptum usurpassent,
id recte vocaretur, quod ibi eis accideret, si usur-
passent. Quod admodum si vocaretur arbor satu-
ricatis, quod inde possent homines saturari, nu-
quid si nemo accessisset, ideo nomen illud es-
set incongruum, quoniam quidem cum accederent &
saturarentur, tunc probarent quod hoc recte ar-
bor illa vocaretur? Et quomodo, inquit, intelli-
geret homo, quod ei dicebatur lignum digno-
scentia boni & mali, quoniam ipsum malum quod esset om-
nino nesciebat? Hoc qui sapiunt parum atten-
dunt, quod admodum a contrariis notis, sic ple-
raq; intelliguntur ignota, ut et verba rerum,
quae non sunt cum in loquendo interponuntur,
nullus caliget auditor. Hoc enim quod omnino non
est, nihil vocatur. Et has duas syllabas nemo
non intelligit, qui Latine audit & loquitur.
Vnde, nisi cum sensus intuetur id quod est, & eius
priuatione quid est non sit agnoscat? Sic & inane
cum dicitur, intuenso corporis plenitudine, pri-
uatione eius tanquam contrariam, quid dicat
inane intelligimus. Sicut audiendi sensu non
solum de vocibus, verum et de silentio iudica-
mus. Sic ex vita quae inerat homini posset eius
cauere contrarium, id est vitae priuationem quae
mors vocatur: & ipsam causam qua perderet
quod amabat, id est quodlibet factum suum quo fieret
ut amitteret vitam quibuslibet syllabis appella-
retur: quemadmodum Latine cum dicitur peccatum vel
malum, ut tanquam signum eius intelligeret,
quod mente discerneret. Nos enim quomodo intelli-
gimus cum dicitur resurrectio quam nunquam ex-
periti sumus? Nonne quia sentimus quid sit vi-
uere & eius rei priuationem vocamus mortem,
vnde reditum ad id quod sentimus resurrectionem
appellamus, & si quo alio nomine in quacum-
que lingua id ipsum appellatur, menti utique
signum insinuat in voce? loquendo, quo so-
nate agnoscat, quod etiam sine signo cogitaret.
Mirum est enim quemadmodum rerum quas ha-
bet amissionem et inexperta natura deuitet.
H Quis enim pecora docuit deuitationem mortis,
nisi sensus vitae? Quis paruulum puerum adha-
rescere baiulo suo, si eum fuerit ex alto iace-
re minitatus? Quod ex quodam tempore inci-

Hominem
potuisse
intellige-
re pericu-
lū ex prae-
cepto con-
tempto.
Cap. 16.

Al. l. lo-
quendum
qua.

pit, sed tamen antequam aliquid homini expertus
sit. Sic ergo illis primis hominibus iam vita
erat dulcis, quam profecto amittere deuitabat
idque ipsum quibuscumque modis vel sonis si-
gnificantem Deum intelligere poterant: nec ali-
ter eis posset persuaderi peccatum, nisi prius per-
suaderetur eos ex illo facto non esse mortu-
ros, id est illud quod habebant & se habere gaude-
bant non amissuros, vnde suo loco loquendum
est. Aduertant itaque si quos mouet, quomodo po-
tuerint intelligere inexperta nominantem vel
minantem Deum: & videant nos omnium inex-
peratorum nomina, non nisi ex contrariis quae iam
nouimus, si priuationum sunt, aut ex similibus. si
specierum sunt, sine villo estu dubitationis ag-
noscere. Nisi forte aliquem mouet quemadmo-
dum loqui potuerint, vel loquentem intelligere,
qui non didicerant vel crescendo inter loque-
tes vel aliquo magisterio quasi magni fue-
rit Deo loqui eos docere, quos ita fecerat, ut
hoc possent et ab hominibus discere, si essent.
a quibus. Merito sane quaeritur, utrum hoc
preceptum viro tamen dederit Deus, an et foemi-
nae? Sed nondum narratum est quemadmodum
facta sit foemina. An forte iam erat facta, sed
hoc quemadmodum gestum sit quod prius erat
gestum, postea recapitulando narratum est? Ver-
ba enim scripturae sic se habent, Et praecipit dominus
Deus Adae dicens: non dixit praecipit eis. De-
inde sequitur, Ab omni ligno quod est in para-
diso escam edes: non dixit, edetis: Deinde ad-
iungit, De ligno autem cognoscendi bonum &
malum, non manducabis de illo: Iam hic tan-
quam ad ambos pluraliter loquitur, & plu-
raliter preceptum terminat dicens, Qua die au-
tem ederitis ab eo, morte moriemini. An sciens
quod ei facturus erat mulierem, ita praecipit or-
dinatissime, ut per virum preceptum domini ad se-
minam perueniret? Quam disciplinam, & in
ecclesia seruat Apostolus dicens, Si quid autem
discere volunt, domini viros suos interrogent.
Itaque quaeri potest quomodo nunc Deus locutus sit
ad hominem quem fecit, iam certe sensu ac men-
te praeditum, ut audire & intelligere loquen-
tem valeret? Neque enim preceptum posset accipe-
re, quo transgressor eius esset, nisi hoc acce-
ptum intelligeret. Quomodo ergo illi locutus est
Deus? utrum intus in mente secundum intellectum, id
est sapienter intelligeret voluntatem ac prae-
ceptum Dei sine vllis corporalibus sonis vel cor-
poralium similitudinibus rerum? Sed non sic exi-
stimo

2. sen. di.
21. ca. l.
lud.

An vtri-
que datus
sit prae-
ceptum.
2. sen. di.
21. ca. l.
lud.

Al. l. l.
Quo De-
us lo-
cutus est.
al. l. rem.
K

Geno. 3.
Quid sen-
sibus de-
Deo. c. 19

1. Ti. 6.

Creatura
spiritualis
& corpo-
ralis.
Cap. 20.
Ecl. 18.

Primo primo homini locutus Deum, talia quippe
scriptura narrat, ut potius credamus sic
esse Deum locutum homini in paradiso, sicut
et postea locutus patribus sicut Abraham si-
cut Moysi id est in aliqua specie corporali.
Hinc est enim quod audierunt eius vocem ambu-
lantibus in paradiso ad vesperam & absconderunt
se. Locus itaque magnus neque praeterundus
proponitur, ut intueamur quantum possumus,
quantum ipse adiuuare & donare dignatur, o-
pus diuinae prouidentiae bipertitum: quod su-
perius cum de agricultura loqueremur, transi-
toria quadam occasione peritroximus, ut in
de iam inciperet legentis animus hoc alluesce-
re cogneri, quod adiuuat plurimum ne quid in
dignum de ipsa Dei substantia sentiamus. Dici-
mus itaque ipsum summum, verum, vnum ac solum
Deum patrem & filium & spiritum sanctum, id est Deum
verbumque eius & vtrumque spiritum Trinitatem ip-
sam neque confusam, neque separatam, Deum qui
solus habet immortalitatem, & lucem habitat
inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec vi-
dere potest, nec locorum vel finito vel infinito
spatio contineri, nec temporum vel finito vel in-
finito volumine variari. Neque enim est in eius sub-
stantia qua Deus est, quod breuius sit in par-
te quam in toto sicut necesse est esse de istis quae in
locis sunt: aut fuit in eius substantia quod iam
non est, vel erit quod nondum est sicut in natu-
ris quae possunt temporis mutabilitate pati.
Hic ergo incommutabili aeternitate viuens crea-
uit omnia simul, ex quibus curreret tempora, & im-
plerentur loca, temporalibusque & localibus re-
rum motibus secula voluerentur. In quibus re-
bus quaedam corporalia condidit, formans ma-
teria quam nec alius nec nullus sed omnino
ipse informem ac formabilem instituit ut for-
mationem suam non tempore sed origine pre-
ueniret. Spiritalem autem creaturam corporali pre-
posuit, quod spiritualis tantummodo per tempora
mutari posset, corporalis autem per tempora &
loca. Exempli enim gratia per tempus mouetur
animus, vel reminiscendo quod obitus erat, vel
discendo quod nesciebat, vel volendo quod no-
lebat. Per loca autem corpus, vel a terra in cae-
lum vel a caelo in terra, vel ab Oriente in Oc-
cidentem, vel si quo alio simili modo. Omne
autem quod mouetur per locum, non potest nisi
& per tempus simul moueri. At non omne quod
mouetur per tempus, necesse est etiam per locum
moueri. Sicut ergo substantiam quae mouetur

per tempus & locum, praecedit substantia quae
tunc per tempus: ita ipsam praecellit illa quae nec
per locum nec per tempus: ac per hoc sicut per
tempus & locum mouet corpus, ipse tantum per
tempus motus conditus spiritus: ita per tempus mo-
uet conditum spiritum, ipse nec per tempus nec
locum motus conditor spiritus: sed spiritus crea-
tus mouet seipsum per tempus, & per tempus ac
per locum corpus: spiritus creator mouet seipsum
sine tempore ac loco, mouet conditum spiri-
tum per tempus sine loco, mouet corpus per
tempus & locum. Quo circa quisquis intelli-
gere conatur, quemadmodum vere aeternus &
uere immortalis atque incommutabilis Deus
ipse nec per tempus nec per locum motus mo-
ueat temporaliter & localiter creaturam iustam, non
eum puto posse assequi: nisi prius intellexe-
rit quemadmodum anima, hoc est spiritus crea-
tus, non per locum sed tantum per tempus motus,
moueat corpus per tempus & per locum. Si enim
quod in seipso agit capere nondum potest,
quanto minus illud quod supra est? Affecta quippe
pe animalia carnalium sensuum consuetudine
et seipsam cum corpore per locum moueri pu-
tat, dum id per locum mouet. Quae si posset di-
ligenter inspicere, tanquam cardines membro-
rum corporis sui, quemadmodum articuli
dispositi sunt, a quibus initia motionum nitantur,
inueniet ea quae per spatia locorum mouentur,
nisi ab eis quae loco fixa sunt non moueri.
Non enim mouetur solus digitus, nisi fixa sit pal-
ma, a cuius articulo uelut immoto cardine
mouetur: sic tota palma ab articulo cubiti,
sic cubitus ab articulo humeri, sic humerus
ab scapula mouetur, stantibus utique cardinibus.
quibus motio nitatur, ut per loci spatium quod mouetur,
moueat. Sic plantae in talo est articulus, quo-
stante & mouetur: sic crucis in genu, & totus
pedis in coxa: & nullius membri motus om-
nino est, quem uoluntas mouet, nisi ab aliquo
articulati cardine, quem motus eiuusdem uolunta-
ris primitus figit, ut ab eo quod loci spatium
non mouetur, agi ualeat quod mouetur. Deni-
que nec in ambulando pes leuatur, nisi ali-
quis rotum corpus ferat, donec ille qui motus
est a loco unde fertur, ad locum quo fertur, im-
moto articulo sui cardinis innitatur. Porro
si in corpore nullum membrum per locum uoluntas
mouet nisi ab eo membri articulo quem non mo-
uet cum & illa pars corporis quae mouetur, & illa quae
fixa sit ut moueat, corporeas habeat & quae
tuas,

Quomodo
Deus crea-
turam mo-
uet ob-
scure.
Cap. 21.

Al. l. Mo-
uetur.

stas quibus occupet spatia locorum suorum, quanto magis ipsae animae nutus cui membra deseruiunt, ut quod placuerit figant, unde id quod mouedum est innitatur: cum anima non sit natura corporea, nec locali spatio corpus impleat, sicut aqua utrem siue spongiam: sed miris modis ipso incorporeo nutu comixta sit viuificando corpori, quo & imperat corpori quadam intentione non mole: quanto magis, inquam, nutus ipse voluntatis eius non per locum mouetur, ut corpus per locum moueat, quoniam totum per partes mouet, nec aliquas loco mouet nisi per illas quas loco non mouet.

Quomodo
Deus motus
ut, quomodo
ait. c. 2. 2.

Quod si intelligere difficile est, utrumque creditur, & quod creatura spiritalis non per locum mota moueat corpus per locum, & quod Deus non per tempus motus moueat creaturam spiritalem per tempus. Quod si de anima quisque non vult hoc credere, quod quidem sine dubio non solum crederet, verum etiam intelligeret, si eam posset sicuti est incorporea cogitare. Cuius non facile occurrat quod per locum non moueat.

C

quod per loci spatia non distenditur: quicquid autem per loci spatia distenditur: corpus est ac per hoc consequens est, ut anima per locum moueri non putetur, si corpus non esse creditur. Sed ut dicere cogeremur, si de anima hoc quisque non vult credere, non nimis vrgendus est. Substantiam vero Dei nisi credat nec per tempus nec per locum moueri, nondum perfecte incommutabilem credit. Verum quia omnino incommutabilis est illa natura Trinitatis, & ob hoc ita aeterna, ut ei aliquid coaeternum esse non possit ipsa apud seipsam, & in seipsa sine ulla tempore ac loco, mouet tamen per tempus & locum sibi subditam creaturam, naturas creans bonitate voluntates ordinans potestate: ut in naturis nulla sit quae non ab illo sit. In voluntatibus autem nulla bona sit cui non presit, nulla mala sit qua bene uti non possit. Sed quia non omnibus naturis dedit voluntatis arbitrium, illae autem quibus dedit potentiores ac superiores sunt, illae naturae quae non habent voluntatem, subditae sunt necesse est illis quae habent: & hoc ordinatione creatoris, qui nunquam ita punit voluntatem malam, ut naturae perimat dignitatem. Cum igitur omne corpus & omnis anima irrationalis non habeat voluntatis arbitrium, subdita ista sunt eis naturis quae praedictae sunt arbitrio voluntatis, nec omnibus omnia, sed si eum distribuit iustitia creatoris. Ergo Dei prouidentia reges-

Deus semper
per quomodo
tamen a
ges. c. 27.

D

atque administrans vniuersam creaturam & naturas & voluntates: naturas ut sint, voluntates autem ut nec infructuosae bonae, nec impunitae malae sint: subdit primitus omnia sibi, deinde creaturam corporalem creaturam spiritalem, irrationali rationali, terrestrem caelesti femineam masculinam, minus valentem valentiori, indigentiorum copiosiori. In voluntatibus autem bonas sibi ceteras vero ipsis seruientibus sibi: ut hoc patiat voluntas mala, quod ex iussu Dei fecerit bona, siue per seipsam, siue per malam, in rebus duntaxat quae natura sunt et malis voluntatibus subdita. i. incorporeis. Nam in seipsis malae voluntates habent interiorem penam suam, eandem ipsam iniquitatem suam. Ac per hoc sublimibus angelis Deo subdite fruentibus, & Deo beate seruientibus, subdita est omnis natura corporea, omnis irrationalis vita, omnis voluntas vel infirma vel praua, ut hoc de subditis vel cum subditis agant, quod naturae ordo poscit in omnibus iubente illo cui subiecta sunt omnia. Proinde illi in illo veritate incommutabilem vident, & secundum eam suas dirigunt voluntates. Fiant ergo illi participes aeternitatis, veritatis, voluntatem eius semper facientes sine tempore & loco. Moneatur autem eius imperio et temporaliter, illo non temporaliter motu. Nec ita ut ab eius contemplatione resiliant aut desuuant: sed simul & illi sine loco ac tempore contemplantur, & eius in inferioribus iussa perficiunt, mouentes se per tempus, corpus autem per tempus & locum, quantum eorum congruit actioni: & ideo Deus bipertito prouidentiae suae opere praestitit vniuersae creaturae, naturis ut fiant, voluntatibus autem ut sine suo iussu vel permissu nihil faciant. Natura igitur vniuersitatis corporalis non adiuuat extrinsecus corporaliter. Neque enim est extra eam ullum corpus, alioquin non esset vniuersitas: intrinsecus autem adiuuatur incorporealiter, Deo id agente ut omnino natura sit, quam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Partes vero eiusdem vniuersitatis & intrinsecus incorporaliter adiuuantur, vel potius sunt ut naturae sint: & extrinsecus corporaliter, quo se melius habeant, sicut alimentis agricultura, medicina, & quaecumque sunt ad ornatum sunt, ut non solum saluiae ac fecundiores, verum etiam decentiores sint. Spiritalis autem creatura si perfecta atque beata est, sicut angelorum sanctorum, quantum attinet ad seipsam quo

Creatura
corporea
subdita
angelis.
Cap. 24.

Natura
vniuersitatis.
Cap. 25.

Rom. 11.

quo sit, sapiensque sit, non nisi intrinsecus incorporaliter adiuuatur. Intus ei quippe loquitur Deus miro & ineffabili modo, neque per scripturam corporalibus in scriptis affixam; neque per voces corporalibus auribus insonantes, neque per corporum similitudines, quales in spiritu imaginaliter fiunt, sicut in somnis vel aliquo excessu spiritus, quod Graece dicitur ecstasis, & nos eo verbo iam vtimur pro Latino: quia & hoc genus visionum quauis interius fiat, quae sunt ea quae animo per sensus corporis nunciantur: tamen quia simile est eis, ita ut cum sit, discerni ab eis aut omnino non possit, aut certe vix & rarissime possit: & quia exterius est quod illud quod in ipsa incommutabili veritate mens rationalis & intellectualis intuetur, eaque luce de his omnibus iudicat: inter illa quae extrinsecus sunt arbitrator esse deputandum. Creatura ergo spiritalis & intellectualis perfecta & beata qualis angelorum est, sicut dixi, quantum attinet ad seipsam quo sit, sapiensque ac beata sit, non nisi intrinsecus adiuuatur aeternitate, veritate, charitate creatoris. Extrinsecus vero si adiuuari dicenda est, eo fortasse solo adiuuatur quod se inuicem vident, & de sua societate gaudent in Deo, & quod perspectis est in eis ipsis omnibus creaturis, vndique gratias agit laudatque creator. Quod autem attinet ad creaturam angelicam actionem, per quam vniuersarum rerum generibus maximeque humano prouidentia Dei prospicitur, ipsa extrinsecus adiuuat, & per illa visum quae similia sunt corporalibus. & per ipsa corpora quae angelicam subiacent potestati. Quae cum ita sint, Deus omnipotens & omnitenens, incommutabili aeternitate, veritate, voluntate semper idem, non per tempus nec per locum motus, mouet per tempus creaturam spiritalem, mouet et per tempus & locum creaturam corporalem, ut eo motu naturas quas intrinsecus substituit, et extrinsecus administrat, & per voluntates sibi subditas, quas per tempus & corpora sibi atque illis voluntatibus subdita, quae per tempus & locum mouet eo tempore ac loco, cui ratio in ipso Deo vita est sine tempore ac loco. Cum ergo tale aliquid Deus agit, non debemus opinari eius substantiam qua Deus est, temporibus locisque mutabilem, aut per tempus & locum mobilem, sed in opere diuinae prouidentiae ista cognoscere: non in illo opere quo naturas creat, sed in illo quo intrinsecus creatas et extrinsecus administrat: cum sit ipse nullo locorum vel interuallo vel spatio incommutabili

Deus se
per idem
admini-
strat omnia.
Cap. 26.

H

li aeternitate excellentique potentia, & interior omni re, quia in ipso sunt omnia, & exterior omni re, quia ipse est super omnia. Itaque nullo temporum vel interuallo vel spatio incommutabili aeternitate & antiquior est omnibus, quia ipse est ante omnia, & nouior omnibus, quia idem ipse post omnia. Quae propter cum audimus scripturam dicentem, Et praecipit dominus Deus Adae dicens, Ab omni ligno quod est in paradiso esca edes, de ligno autem cognoscendi bonum & malum, non manducabitis de illo: Qua die autem ederitis ab eo, morte moriemini. Si modum quod rimus quomodo ista locutus sit Deus: modus quidem ipse a nobis proprie comprehendere non potest. Certissime tamen tenere debemus, Deum autem per suam substantiam loqui, aut per sibi subditam creaturam: sed per substantiam suam non loqui nisi ad creaturas omnes naturas: ad spirituales vero atque intellectuales non solum creaturas, sed et illuminandas: cum iam possunt capere locutionem eius, qualis est in verbo eius, quod in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, per quod facta sunt omnia. Illis autem qui eam capere non possunt cum loquitur Deus, non nisi per creaturam loquitur, aut tantummodo spiritalem, siue in somnis, siue in ecstasi si similitudine rerum corporalium: aut et per ipsam corporalem, dum sensibus corporis vel aliqua species apparet vel insonant voces. Si ergo Adae talis erat ut posset capere illam locutionem Dei, quam mentibus angelicis per suam praebet substantiam: non dubitandum est quod eius mente per tempus mouerit miro & ineffabili modo, non motus ipse per tempus, eiusque utile ac salubre praecipitum veritatis impreffert: ut quaeque transgressori poena deberetur, ea ipsa ineffabiliter veritate monstrauerit: sicut audiuntur vel videntur ea omnia bona praecipitum in ipsa incommutabili sapientia, quae in animas sanctas se transfert ex aliquo tempore, cum ipse nullus sit motus in tempore. Si autem ad eum modum Adam iustus erat, ut ei adhuc opus esset alterius creaturae sanctioris & sapientioris autoritas, per quam cognosceret Dei voluntatem atque iustionem, sicut nobis Prophetae, sicut ipsis angeli: cur ambigimus per aliquam homini creaturam ei esse locutum Deum talibus vocibus signis quae intelligere possent? Illud enim quod postea scriptum est, cum peccassent eos audisse vocem domini Dei ambulantis in paradiso, quia non per ipsam Dei substantiam, sed per subditam ei creaturam factum est, nullo modo dubitat qui fidem catholicam sapit.

Quomodo
locutus
sit Deus
Adae.
Cap. 27.
Gen. 2.

Ioan. I.

Sapient. 8

K

sapit. Ad hoc. n. & aliquanto latius de hac re differere volui, quia nonnulli heretici putant substantiam filij Dei nullo assumpto corpore per seipsam esse visibile, & ideo antequam ex virgine corpus acciperet, ipsum visum esse patribus opinantur, tanquam de solo Deo patre dictum sit, Quae nemo hominum vidit, nec videre potest: quia filius visus sit ante acceptam serui formam, et per ipsam substantiam suam. Quae impietas procul a catholicis mentibus repellenda est. Sed de hoc plenius alias si domino placuerit differemus. Nunc terminato isto volumine, id quod sequitur, quomodo sit mulier ex viri sui latera creata, in consequentibus parandum est.

D. AURELI AVGVSTINI
de Genesi ad literam.

LIBER NONVS.

Nomina
india ani
manibus
Cap. 1.
Gen. 2.

Dixit dominus Deus, Non bonum est hominem esse solum, faciamus ei adiutorium secundum ipsum. Et finxit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia caeli, & adduxit illa ad Adam, ut videret quid vocaret illa. Et omne quodcumque vocauit Adam illud animam viuam, hoc est nomen eius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus & omnibus volatilibus caeli, & omnibus bestiis agri. Ipsi autem Adam non est inuentus adiutor similis ei. Et immisit Deus ecclesiam in Adam, & obdormiuit: Et accepit unam costam eius, & adimpleuit carnem in loco eius: Et edificauit dominus Deus costam quam accepit de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam: Et dixit Adam, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: haec vocabitur mulier, quoniam ex viro suo sumpta est, Et propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & conglutinabitur ad uxorem suam, & erunt duo in carne una. Si aliquid adiuuant lector, qui libris superioribus considerata atque conscripta sunt, non debemus in hoc diutius immorari, quod finxit adhuc Deus de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia caeli: cur enim dictum sit, adhuc, id est praeter primam conditionem creaturarum sex diebus consummatam, in qua causaliter perfecta sunt omnia simul & inchoata, ut deinde ad effectus suos cause perducerentur, iam quantum potuimus in praecedentibus intimauius. Et si quis

hoc aliter enodandum putat, tamen diligenter attendat illa omnia, quae ut hoc sentiremus attendimus: & si probabilior inde poterit enucleare sententiam, non solum resistere non debemus, sed debemus et gratulari. Si quae autem mouet, quia non dixit, finxit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & de aqua omnia volatilia caeli: sed tanquam utraque genera de terra finxerit, Et finxit, inquit, Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia caeli: videat duobus modis esse intelligendum, Aut tacuisse nunc unde finxerit volatilia caeli: quia & tacitum posset occurrere, ut non de terra utrumque acciperetur Deum finxisse, sed tantummodo bestias agri: ut volatilia caeli et tacente scriptura intelligamus unde finxerit, velut qui sciamus in prima causalium rationum conditione ex aquis ea esse producta: Aut terram vniuersaliter sic appellatam simul cum aquis, quemadmodum appellata est in illo Psalmo, ubi caelestium laudibus terminatis, ad terram facta est conuersio sermonis & dictum, Laudate dominum de terra, dracones, & omnes abyssi, &c. Nec postea dictum est, Laudate dominum de aquis. Ibi enim sunt omnes abyssi, quae tamen de terra laudant dominum. Ibi et reptilia & volatilia pennata, quae nihilominus de terra laudant dominum. Secundum istam vniuersalem appellationem terrae, secundum quam etiam de toto mundo dicitur, Deus qui fecit caelum & terram, siue de arida, siue de aquis, quaecumque creata sunt, de terra creata veraciter intelliguntur. Nunc iam videamus quomodo accipiendum sit quod dixit Deus, Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium secundum ipsum: utrum temporaliter vocibus ac syllabis aeditis hoc dixerit Deus: an ipsa ratio commemorata est quae in verbo Dei principaliter erat, ut sic femina fieret, quam rationem suscipiebat etiam tunc scriptura cum diceret, Et dixit Deus, fiat hoc aut illud, quoniam primitus omnia condebantur. An forte in mente ipsius hominis hoc dixit Deus sicut loquitur quibusdam seruis suis in ipsis seruis suis? Ex quo genere seruorum eius erat et ille qui dixit in Psalmo, Audiam quid loquatur in me dominus Deus. An aliqua de hac re ipsi homini in ipso homine per angelum est facta reuelatio in similitudinibus vocum corporalium, quauis tacuerit scriptura utrum in somnis an in ecstasy, ita enim fieri haec solent: an aliquo modo, sicut reuelatur Prophetis: Unde illud est, Et dixit mihi angelus qui loquebatur

quebatur in me. An per corporalem creaturam vox ipsa sonuerit, si cut de nube, Hic est filius meus dilectus. Quid ergo ex his omnibus factum sit, ad liquidum comprehendere non valemus verum certissime teneamus dixisse hoc Deum: & si corporali voce vel temporaliter expressa similitudine corporis dixit, non eum per substantiam suam, sed per aliquam imperio suo subditam dixisse creaturam, sicut in libro praecedente tractauimus. Nam visus est Deus postea sanctis viris, alias capite albo sicut lana, alias inferiore parte corporis sicut aurichalum, alias aliter atque aliter non tamen illas visiones hominibus per substantiam quam ipse est, sed per subdita sibi quae creauit eum praebuisse, & per similitudines formarum vocumque corporalium quod uoluit omnino disse ac dixisse certissimum est eis qui substantiam Trinitatis incommutabiliter aeternam, nec per tempus nec per locum moueri, & per tempus & per locum mouere, vel fideliter credunt, vel et excellenter intelligunt. Non ergo iam quaeramus quomodo istud dixit, sed potius intelligamus quod dixerit, Adiutorium quippe homini secundum ipsum fuisse faciendum, aeterna ipsa veritas habet per quam creata sunt omnia: & in illa hoc audit qui in ea potest cognoscere quid quare creatum sit. Si autem quaerit, ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, nihil aliud probabiliter occurrit quam propter filios procreandos: sicut adiutorium semini terra est, ut virgulum ex vitro que nascatur: hoc enim & in prima rerum conditione dictum erat, Masculum & feminam fecit eos & benedixit eos Deus dicens, Crescite & multiplicamini & implete terram, & dominus amini eius. Quae ratio conditionis & coniunctionis masculi & feminae atque benedictio: nec post peccatum hominis penamque defecit. Ipsa enim est secundum quam nunc terra hominibus plena est dominantibus eius. Quamquam enim iam emissi de paradiso conuenisse & genuisse commemoratur: tamen non video quid prohibere potuerit ut essent eis et in paradiso honorabiles nuptiae & thorus immaculatus: hoc Deo praesente fideliter iustisque uiuentibus, eisque obedienter sanctisque seruientibus, ut sine ullo inquieto ardore libidinis sine ullo labore ac dolore pariendi, fetus ex eorum semine gigneretur: non ut morientibus parentibus filij succederent, sed ut illis qui genuissent in aliquo formae statu manerent, & ex ligno vitae quod ibi plantatum est, corporalem vigorem sumerent, & illi qui gigneretur ad eum

de perducerent statim: donec certo numero impleto, si iuste omnes obedienterque uiuerent, tunc fieret illa commutatio, ut sine ulla morte animalia corpora conuerterentur in aliam qualitatem, eo quod ad omnem nutum regem spiritui deferuerent, & solo spiritu uiuificante sine ulla alimentorum corporalibus sustentaculis uiuerent, spiritalia uocarentur. Potuit hoc fieri si non precepti transgressio mortis supplicium mereret. Quia enim hoc fieri potuisse non credunt, nihil aliud quam consuetudinem naturae iam post peccatum penamque humanam sic currentis attendunt: non autem in eorum genere nos esse debemus, qui non credunt nisi quod uideri consueuerunt. Quis enim dubitet homini obedienter & pie uiuenti praestare potuisse quod diximus, qui non dubitat uerbis Israelitarum impertitum esse, quendam in suo genere statum, ut per annos quadraginta nulla uetustatis detrimenta paterentur? Cur ergo non coierunt nisi cum exissent de paradiso: cito rideri potest, Quia mox creata muliere priusquam coiret, facta est illa transgressio, cuius merito in mortem destinati etiam de loco illius felicitatis exierunt: non enim scriptura tempus expressit quantum interfuerit inter eos factos, & ex eis natum Cain. Potest etiam dici, quia non dum Deus iusserat, ut coirent. Cur enim non ad hanc rem diuina expectaretur auctoritas, ubi nulla concupiscentia tamquam stimulis in obedientis carnis urgebat? Ideo autem hoc non iusserat Deus, quia secundum suam praescientiam disponebat omnia, in qua eorum casum proculdubio praesciebat, unde iam mortale genus propagandum esset humanum. Aut si ad hoc adiutorium gignendi filios, non est facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta est? Si quia simul operarentur terram, nondum erat labor ut adiuuamento indigeret & si opus esset melius adiutorium masculus fieret: hoc & desolatio dici potest, si solitudinis fortasse tegebat. Quanto enim congruentius ad conuiuendum & colloquendum duo amici pariter quam uir & mulier habitarent? Quod si oportebat alium iubendo, alium obsequendo pariter uiuere, ne contrariae uoluntates, pacem cohabitantium perturbarent: nec ad hoc retinendum ordo defuisset, quo prior unus alter posterior maxime si posterior ex priore crearetur sicut femina creata est. An aliquis dixerit de costa hominis Deum feminam tamen, non et masculum, si hoc uellet, facere potuisse? Quapropter non

Origo feminæ.

Terram
caelum.

Pf. 148.

Quomodo
locum
Dei.

Pf. 84.

B

2. sen. di.
20. ca. de
termino.

Deu. 29.

E

Quando
congressi
sunt pri-
mo. c. 4.
2. sen. di.
20. c. cur
ergo.

An adiu-
torium a-
lia quam
solus ca.
Cap. 5.

F

non

Qualis fuisset corporis mutatio, si Adā non peccasset. Cap. 6. 2. son. di. 20. c. de termino. Gene. 2.

nō inuenio ad quod adiutoriū facta sit mulier viro, si pariendi causa subtrahatur. Nā si parentes filijs suis cedere ex hac vita oportebat, vt ita oē humanū genus per decēssiones & succēssiones certa numerositate impleatur, potuerūt et homines genitis filijs perfectaq; humani officij iustitia hinc ad meliora trāsferrī, nō per mortē, sed per aliquā cōmutationē: aut illā summā, qua receptis corporibus fient sancti sicut angeli in cēlis: aut si illā dari nō oportebat, nisi omnibus simul in seculi fine, aliquā inferiorem q̄ illa erit: q̄ tñ habere meliorē statū quā vel hoc corpus habet, vel illa etiā qua primitus facta sunt, viri ex limo terrē mulieris ex viri carne. Neque n. arbitradū est Heliā vel sic esse iā sicut erūt sancti, qñ peracto operis die, denarium pariter acceptū sunt: vel sic, quemadmodū sunt homines, qui ex ista vita nondū emigrarunt, de qua ille tñ nō morte, sed translatione migravit. Iā itaq; aliquid melius habet q̄ in hac vita posset quauis nondū habeat qd̄ ex hac vita recte gesta in fine habiturus est: p̄ nobis. n. meliora prouiderūt, ne sine nobis perfecti perficerētur, aut si quisquā putat hoc Heliā mereri nō potuisse, si duxisset vxorē, filiosq; p̄creasset: creditur. n. nō habuisse q̄ hoc scriptura nō dixit, quāuis & de cēlibatu eius nihil dixerit: qd̄ de Enoch rñdebit, qui filijs genitis Deo placēs nō mortuus, sed viuus trāslatus est? Cur ergo & Adā & Eua, si iuste viuētes caste filios procreassent, nō eis posset trāslatione nō morte succedentibus cedere? Nā si Enoch & Helias in Adā mortui, mortisq; p̄paginē in carne gestātes q̄ de bitū vt solūt, creditur et redituri ad hanc vitā, & quod tādiu dilatū est morituri, nunc tñ in alia vita sunt: vbi ante resurrectionem carnis anteq̄ animale corpus in spiritale mutet nec morbo nec senectute deficiūt: quāto iustius atq; p̄babilius primis illis hoīb. p̄staretur, sine vllō suo parētīve p̄ctō viuētibus, vt in meliorē aliquē statū filijs genitis cederent: vnde seculo finito cū oī posteritate sanctorū in angelicā formā, non per carnis mortē, sed per Dei virtutē multo felicius mutarentur? Non itaque video ad quod aliud adiutoriū mulier facta sit viro, si generandi causā subtrahitur: quā nihilominus quare subtrahatur ignōro. Vnde. n. magnum magniq; honoris meritū apud Deum fidelis &

pia virginitas habet, nisi quia isto iā tēpore continendi ab amplexu cū ex omnib. gētib. ad implendum sanctorū numerū largissima suppetat copia, percipiendā sordidā voluptas libido nō sibi vendicat, q̄ iā sufficiēdē plis necessitudo nō postulat. Deniq; vtriusq; sexus infirmitas propēdēs in ruinā turpitudinis, recte excipiūt honestate nuptiarū, vt q̄ sanis possit esse officīū, sit agrotis remediū. Neq; n. q̄ i cōtinētia malū est, ideo cōnubiū, vel quo incōtinētes copulātur, non est bonū: immo vero nō propter illud bonū culpabile est hoc bonū, sed propter hoc bonū veniale est illud malū: qm̄ id q̄ bonū habēt nuptiā & q̄ bonē sunt nuptiē, p̄ctm̄ esse nunquā pōt. Hoc aut̄ tripartitū est, fides, proles, sacramentum: in fide attenditur ne p̄ter vinculū coniugale, cū altera vel altero cōcūbatur. In prole vt amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur. In sacramēto aut vt cōiugiū nō separetur, & dimissus aut dimissa nec causā plis alteri cōiungatur. Hęc est tanq̄ regula nuptiarū, qua vel naturā decoratur fecunditas, vel incōtinētia * regitur prauitas. Vñ quia satis differuit in eo libro, quē de bono coniugali nuper edidimus, vbi & cōtinētia vidualē, & excellentiā virginalē pro suorū graduū dignitate distinximus, diutius hic n̄ stylus nō est occupandus. Nunc. n. quærimus cui adiutorio mulier facta sit viro, si eis ad gignendos filios misceri sibi in paradiso nō licebat. Qui. n. hoc sentiunt forte peccatū esse oēm cōcubiū putāt. Difficile est nanq; vt dū p̄uerse hoīes vitia deuitāt, non in eorū cōtraria * perniter currant. Et enim sicut exhorres avaritiā, sit p̄fusus: aut exhorres luxuriā, sit avarus: aut inquietus sit, cuius pigritiā reprehenderis: aut cuius inquietudinē, piger: aut qui reprehensus odisse cepit audaciā suā ad timiditātē fugit: aut q̄ timidus nō esse conatur, tanquā abrupto vinculo sit temerari⁹, dū nō ratione, sed opinione crimina metiuntur: ita dū nesciunt homines quid in adulterijs & fornicationibus diuino iure dānes, et causā procreandi cōiugale cōcubiū detestantur. Quod qui nō faciūt, sed tñ fecunditatem carnis propter succēssionem mortalitatis diuinitus datā sentiunt: nec ipsi putāt primos illos homines potuisse cōcumbere, nisi propter peccatū quod admiserant morituri,

riti, gignendo requirerent successores, nec attendit, si recte potuerūt successores quæri morituris, multo rectius socios q̄ri potuisse victuris. Impleta. n. terra gñe humano recte proles nō nisi q̄ moritūrib. succederet q̄reret, vt aut̄ p̄ duos hoīes terra impleret; quō ipsi nisi gignēdo officīū societatis implerēt? An vero ita q̄ cecus est mente, vt nō cernat quāto terris ornamento sit genus humanū, et cū a paucis recte laudabiliterq; viuāt, quantūq; valeat ordo reipublicæ, in cuiusdā pacis terræ vinculū coercēs et p̄ctōres? Neq; n. tñ deprauati sunt hoīes, vt non et tales pecorib. & volatilib. antecellāt, quorū tñ oīum generib. hanc infimā mūdi partē pro sui loci sorte decoratā, quē nō cōsiderare delectat. Quis aut̄ ita sit excors, vt putet minus eā ornari potuisse si iustis nō moritūrib. impleret? Nā q̄ numerosissima est sup̄ perna ciuitas angelorum, iō non recte cōnubio copularent, nisi morerent, hanc q̄pe numerositatē perfectam. et in resurrectione sanctorū angelis faciendā dñs præsciēs ait, In resurrectione, ne que nubent, neq; vxores ducent, non. n. incipiēt mori, sed erunt æquales angelis Dei, hic vero cū implēda eēt hoīb. terra, & eā p̄p̄ cōgnationis arctiorē necessitudinē, & vnitatis vinculum maximē cōmendandum, ex vno oporteret, p̄p̄ qd̄ aliud s̄m̄ ipsum quæritus est foemineus sexus adiutor, nisi vt ferentem genus humanum natura muliebris tanquam terræ fecunditas adiuuaret. Quauis honestius meliusq; credat̄ ita fuisse, tunc illorū hominum corpus aiale constitutorum in paradiso nondum mortis lege damnatum, vt non hērent appetitum carnalis voluptatis, qualem nunc habent ista corpora, quæ iam ex mortis propagine ducta sunt, Neque. n. nihil est in eis factum, cum de ligno prohibito edissent, qñ quidem Deus non dixerit, Si ederitis, morte moriemini: sed, Quo die ederitis morte moriemini, vt hoc ipsum in eis illa faceret dies, qd̄ Apostolus gemit dicens, Condelector legi Dei s̄m̄ interiorem hoīem, video aut̄ aliā legem in mēbris meis, repugnantē legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mēbris meis. Infelix ego hō, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dñm nostrum. Non. n. sufficeret, ei, si diceret, Quis me liberabit de hoc mortali corpore, sed de

corpore, inq̄, mortis huius. Sicut etiā illud; Corpus quidem, inquit, mortuū est p̄p̄ peccatū. Nec ibi ait mortale, sed mortuū quamuis utiq; & mortale, q̄a moriturum. Non ita credendū est fuisse illa corpora, sed licet aialia, nondū spiritalia, nō tñ mortua. i. quæ necesse esset vt morerent, quod eo die factū est, quo lignū veritum tetigerūt. Sicut in ipsis nostris corporib. quædā pro suo modo sanitas dī, q̄ si p̄turbata sic fuerit, vt letalis morb. iā viscera depascat, quo inspecto, medici mortē imminere pronunciet, mortale utiq; corpus et tunc dī, sed aliter q̄ cum esset sanum, quāuis qñq; sine dubio moriturū. Ita illi hoīes aialia quædem corpora gerentes, sed non moritura nisi peccassent, acceptura aut̄ angelicā formā, celestēq; qualitātē, mox vbi præceptū trāgressi sunt, eorū mēbris velut aliqua ægritudo letalis mors ipsa cōcepta est mutauitq; illam qualitātē qua corpori sic dominabant, vt non dicerent. Video aliam legē in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ, quæ etsi nō dū spiritale, sed aiale corpus erat, nō dum tñ erat mortis huius, de qua & cum qua nati sumus. Quid. n. aliud, non dicā nati, sed oīno cōcepti, nisi ægritudinē q̄dam inchoauim⁹, qua sumus sine dubio morituri? neq; n. tā necesse est eū ipso morbo mori, qui hydropticus, vel dyntericus, vel elephaticus factus fuerit, q̄ eū qui hoc corpus hęc cōeperit, in quo oēs hoīes natura sunt filij iræ, quia hoc non fecit nisi poena peccati. Quæ cū ita sint, cur non credamus illos hoīes ante peccatū ita genitalib. membris ad procreandos filios imperare potuisse, sicut cæteris, quæ in quolibet opere anima sine vlla molestia, & quasi pruritu voluptatis mouet? Si enim creator omnipotens ineffabiliterque laudandus, qui & in minimis suis operibus magnus est, apibus donauit, vt sic operentur generationem filiorum quemadmodū cæcæ speciem liquoremq; mellis, cur incredibile videat̄ primis hominibus talia fecisse corpora, vt si nō peccassent, & morbum quendam, quo morerentur, continuo concepissent, eo nutu imperarent membris quibus foetus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neq; cum ardore seminaretur, neq; cum dolore pareretur. Nunc vero transgrediendo præceptum, mortum legis illius, quæ repugnat legi mentis, in membris conceptæ mortis habere meruerunt.

Rem. 8.

Rom. 7.

Elephantioſis genus morbi, vt & dyſenteria et hydroptis Ephe. 2. 2. ſen. di. 20. ca. 1.

Matrim. nū. via cōplecti.

4. ſen. di. 21. ca. 1. & ca. 2.

Mat. 22.

Qualia ſunt corpora ſunt corpore. ſi non fuisset peccatum. Cap. 10.

Gene. 2. Rom. 7.

An cōm. bitus propter peccatū. c. p.

B

funt, quæ nuptiæ ordinantur, continentia cohibet & refrenat, ut quæadmodum de peccato factum est supplicium, sic de supplicio fiat meritum. Factum itaque foeminam viro de viro, in eo sexu in ea forma & distinctione membrorum, qua foemina notæ sunt peperit Cain & Abel, & oes fratres eorum, ex quibus oes homines nascerentur, in quibus peperit et Seth, per quem ventum est ad Abrahamam & ad populum Israel, gentemque omnibus iam natissimam gentibus. & per Noe filios oes gentes, quisquis dubitauerit, oia cogit vitare quæ credimus, longeque a fidelium mentibus repellendus est. Cum ergo queris ad quod adiutorium factus sit ille sexus viro, diligenter, quantum valeo, cuncta consideravi, non nisi causa proli occurrat, ut per eorum stirpem terra impleretur, & non eo modo procreata quo nunc procreantur homines, cum inest peccati lex in membris repugnans legi mentis, et si per Dei gratiam virtute superat, hoc non esse non potuisse credendum est, nisi in corpore mortis huius, quod corpus mortuum est pro peccato. Et quod hac poena iustius, quam ut non ad oem nutum seruiat corpus, i. suus famulus autem, sicut domino suo detraxit ipsa seruire, siue utrumque ex partibus crearet Deus, corpus ex corpore, animam ex anima, siue alio modo faciat animas, non utique ad opus impossibile, nec mercede parua, ut cum anima pietate Deo subdita legem istam peccati quæ est in membris corporis huius, quam primus homo accepit in poena, vicerit ipsa per gratiam, premium coeleste percipiat maiore gloria, demonstrans quæta sit laus obedientiae, quæ alienæ inobedientiae poenam potuit virtute superare. Sed quoniam cui adiutorio foemina facta sit viro, satis, quantum existimo, requisitum est, illud iam videamus quare sit factum, quod adductæ sunt ad Adam oes bestiae agri, & oia volatilia coeli, ut eis nomina imponeret, atque ita velut necessitas oriret creatura ei foeminam ex eius latere, cum inter illa animalia simile illi adiutorium non fuisset inuentum. Vt enim mihi pro aliquam significationem prophetica factum, sed tamen factum, ex rege facta confirmata, figuræ interpretatio libera relinquatur. Quid est enim hoc ipsum quod volatilibus, terrestribusque animalibus non etiam piscibus atque omnibus natatilibus. Adam nomina imposuit? Si enim linguæ humanæ consulantur, sic appellatur hæc omnia, quæadmodum eis homines loquendo nomina posuerunt. Non solum hæc quæ sunt in aquis & terris, verum etiam ipsa terra &

aqua & coelum, & quæ videntur in coelo, & quæ non videntur, sed creduntur, pro diuersitate linguarum genilium, diuersis nominibus appellantur. Vnam sane linguam primitus fuisse didicimus, antequam superbia turris illius post diluuium fabricaretur, in diuersos signorum sonos humanam diuideret societatem. Quæcumque autem illa lingua fuerit, quod attinet querere? Illa certe tunc loquebatur Adæ, & in ea lingua si adhuc videretur, permanet, sunt illarum voces articulatae, quibus primus homo animalibus terrestribus & volatilibus nomina imposuit. Non igitur villo modo credibile est in eadem lingua nomina piscium non ab homine, sed diuinitus instituta, quæ Deo dicente homo postea disceret. Quod si ita est factum esset, quare ita factum esset, proculdubio mystica significatio resonaret. Sed credendum est paulatim cognitis piscium generibus nomina imposta tunc autem cum pecora, & bestiæ, & volatilia ad hominem adducta sunt, ut eis ad se congregatis, generatimque distinctis, nomina imponeret, quibus etiam ipsis paulatim, & multo citius quam piscibus, si hoc factum non esset, posset nomina imponere, quid fuit causa, nisi ratio aliquid significandi, quod ad pronuntiationem futurorum valeret? Cui rei maxime ordo narrationis huius inuigilat. Deinde nunquid ignorabat Deus nihil tale se creasse in naturis animalium, quod simile adiutorium posset esse homini? An opus erat ut hoc etiam ipse homo cognosceret, & eo commedationem haberet uxorem suam, quæ in omni carne creata sub coelo, & de hoc aere sicut ipse viuens viuente, nihil eius simile inuenerit? Mirum si hoc scire non posset, nisi omnibus ad se adductis atque perspectis. Si enim Deo credebat, posset hoc illi eo modo dicere, quomodo & præceptum dedit, quomodo & peccantem interrogauit atque iudicauit. Si autem non credebat, profecto neque hoc scire poterat, utrum ad eum omnia ille, cui non credebat, adduxerit, an forte in aliquibus ab illo er motioribus terræ partibus aliqua ei similia, quæ non demonstrasset, absconderit. Non itaque arbitrator dubitandum hoc alicuius prophetice significationis gratia factum, sed tamen factum. Neque hoc opere suscepimus prophetica ænigmata perscrutari, sed rerum gestarum fidem ad proprietatem historiarum commendare, ut quod impossibile videri vanis atque incredulis potest, aut ipsi authoritati sanctæ scripturæ velut testificatione contraria repugnare,

Foemina nota sit forma Cap. 11.

Rom. 7.

Rom. 8.

Animas, quare ad ducta ad Adæ. c. 12.

Gen. 11.

R.

2. Rom. 8. 14.

gnare, id pro meis viribus quantum Deus adiuuat, differendo demonstrare, neque impossibile esse, neque contrarium. Quod autem possibile quidem apparet, nec habet ullam spem repugnantiam, sed tamen quasi superfluum, vel et stultum quibusdam videri potest, hoc ipsum disputando demonstrare, quod ratio tanquam rerum gestarum naturali vel visitato ordine factum est, ut cordibus vestris fidelissima sanctorum scripturarum auctoritate prælata, quia stultum esse non potest, mysticum esse credat, quis eius expositio nem vel inquisitionem aut alibi iam exhibuerimus, aut in opus aliud differam. Quid ergo sibi vult et illud, quod mulier viro de latere facta est? Verum esto pro ipsius coniunctionis vim commendanda, hoc ita fieri oportuisse credamus. Nunquid et ut dormienti fieret, eadem ratio vel necessitas flagitabat, ut denique osse detracto, in cuius locum caro suppleretur? Num non potuit ipsa caro detrahi, ut inde congruentius, quod sit sexus infirmior, mulier formaretur? An vero tam multis additis, costam Deus edificare potuit in muliere, & carnem pulpaue non potuit, qui depulvere ipsum hominem fecit? Aut si iam costam fuerat detrahenda, cur non altera pro ea costam reposita est? Cur et non dictum est, finxit aut fecit, sicut in omnibus supra operibus, sed edificauit, inquit, dominus Deus illam costam, non tanquam corpus humanum, sed tanquam domum? Non est itaque dubitandum, quoniam hæc facta sunt, & stulta esse non possunt, ob aliquid significandum esse facta, fructum futuri seculi ab ipso iam primordio generis humani Deo precioso in ipsis suis operibus misericorditer prædicante ut certo tempore seruis suis, siue per hominum successiones, siue per suum ipsum vel angelorum ministerium reuelata atque conscripta & promittendis rebus futuris & recognoscendis impletis testimoniis perhiberent, quod magis magisque in consequentibus apparebit. Videamus ergo quod isto opere suscepimus, non solum præfigurationem rerum futurarum, sed solum rerum gestarum non allegoricam, sed propriam significationem, quæ admodum hæc accipi possunt, Et finxit Deus, inquit, adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia coeli, unde iam quod visum est, & quantum visum est, differuimus. Et adduxit omnia ea ad Adam, ut videret quid ea vocaret. Quo hæc adduxerit Deus ad Adam, ne carnaliter sapiamus adiuuare nos debet quod de bipertio opere diuinæ prouidentiae in li-

bro superiore tractauimus. Neque enim sicut imdaganat atque adigunt venantes aut aucupantes ad retia, quæcumque animantia capiunt, ita hoc factum esse credendum est, aut vox aliqua iustificationis de nube facta est eis verbis, quæ rationales animas audientes, intelligere atque obedire assolent. Non enim hoc acceperunt ut possint bestiarum vel aues, in suo transigentibus obtemperat Deo non rationali voluntatis arbitrio, sed sicut mouet ille omnia temporibus opportunis, non ipse temporaliter motus, per angelica ministeria, quæ capiunt in verbo eius, quid quo tempore fieri debeat, illo non temporaliter moto, mouentur ipsa temporaliter, ut in iis quæ sibi subiecta sunt iussa eius efficiant. Ois enim anima viuens, non solum rationalis sicut in hominibus, & volatilibus, & piscibus, visis mouetur. Sed anima rationalis voluntatis arbitrio vel consentit visis vel non consentit, irrationalis, aut non habet hoc iudicium, pro suo transigentibus atque natura visis aliquo tacta propellitur. Nec in parte illius animæ est, quæ illi visa veniat, siue in sensum corporis siue in ipsum spiritum interius, quibus visis, appetitus moueatur cuiuslibet animantis, ac sic cum ea visa per angelorum obedientiam desuper ministrant, peruenit iussio Dei non solum ad homines, nec solum ad aues & pecora, verum etiam ad ea quæ sub agris latent, sicut ad cetum, qui glutinuit Ionam. Nec solum ad ista maiora, verum etiam ad vermiculum: nam & huic legimus diuinitus iussum, ut radicem cucurbitæ roderet, sub cuius umbraculo propheta requieuit. Si enim homini donauit Deus sic eum instituens, ut etiam carnem peccati portans, posset non solum pecora & iumenta suis visibus subdita, nec tamen domesticas aues, sed et libera voluntatis quælibet et sauas feras & capere & mansuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentia rationis, non corporis, cum earum appetitus & dolores captans paulatimque illectando, premendo, laxandoque moderans, agrestis eas exiit consuetudine, tanquam humanis moribus induit quanto magis angeli hoc possunt, qui iussione Dei in ipsa eius, quam tempore inueniunt, incommutabili veritate perfecta mouentes, se per tempus, & corpora sibi subdita per tempora: & locum, agilitate mirabili, & iussa quibus moueantur, & appetitum carnalis indigentiae valent efficere omnium animarum viuæ, ut quo ea venire oportet est nescientes

a. l. repus. Cur de latere facta sit mulier Cap. 13. 2. Gen. di. 18. c. cum aut. c. 12.

Quo anima adducta ad Adæ. c. 12.

R.

Ionæ. 2.

Ionæ. 4.

R.

Dd 2 addu-

LIBER DECIMVS.

Am quidem ordo ipse v̄ expo- scere, vt de peccato primi ho- minis differamus, sed quia de carne mulieris, quemadmodū facta sit, scriptura narravit, ta- cuit autem de aīa, multo magis fecit intentos vt de hoc diligentius inquiramus, quonā mō refelli possint, siue non possint, qui credunt animam de aīa hoīs, sicut carnem de carne fieri, a parentib. in filios vtriusque rei transfusus seminib. Hinc. n. primitus ad hoc mouē tur, vt dicant q̄ vnam animam Deus fecerit, sufflādo in faciem hoīs, quem de puluere finxerat, vt ex illa iam cetera crearentur aīa hoīum, sicut ex illius carne oīs etiā caro hoīnū, qm̄ primo Adā formatus est, deinde Eua, & ille qdē vnde habuerit corpus vnde aīam dictū est, corpus videlicet puluerē ter- rē, animā vero flatum Dei: At illa de illius la- tere cum facta dicatur, non dicitur, quod eā Deus flādo similiter animauerit, tanquam vtrunq̄ de illo ductum sit, qui iam fuerat animatus. Aut enim taceri oportuit, inquit etiam de anima viri, vt eam sicut possemus datam diuinitus, vel intelligeremus vel certe crederemus. Aut si hoc propterea scriptura non tacuit ne animam quoque sicut carnem hominis de terra factam esse putaremus de- buit & de mulieris anima non taceri, ne pu- taretur ex traduce si hoc verum non est. Quapropter ideo tacitum est, inquit, q̄ in eius faciem flauerit Deus, quia illud verum est quod & anima ex homine propagata est. Huic suspicioni facile occurritur. Si enim propterea putant animam mulieris ex ani- ma viri factam, quia non scriptum est quod in mulieris faciem flauerit Deus, cur credūt ex viro animatam foeminam, quando ne id quidem scriptum est? Vnde si Deus omnes animas hominum nascentium sicut primam facit, propterea scriptura de aliis tacuit, quoniam posset quod in vna factum cōme- moratum est, etiam de ceteris prudenter in- telligi. Itaque si oportuit nos per hanc scri- pturā de hac re aliqd admoneri magis si ali- quid aliud fiebat in foemina qd̄ in viro factū non

Vnde dicitur mulieris. Cap. 1. 2. Gen. di. 18. c. 5m.

biliter facta sunt eorum et abscondita causa in Deo fuerant, quorum et summum erat q̄ ita mulier facta est de latere viri, & hoc dormie- tis, quae per ipsum firma facta est, tanq̄ eius osse firmata, ille autē pp̄ ipsam infirmus, quia in locū costae non costa, sed caro suppleta est non habuit hoc prima rerum cōditio qm̄ sex- to die dictū est, Masculum & foeminā fecit eos, vt foemina oīno sic fieret, sed tm̄ hoc ha- buit q̄a & sic fieri posset, ne contra cās, quas voluntate instituit, mutabili voluntate aliqd fieret. Quid autē fieret, vt oīno aliud futurum nō esset, absconditū erat in Deo, qui vniuersa creauit. Sed qm̄ sic dixit absconditū, vt inno- tesceret principib. & potestatib. in coelestib. per ecclesiā multiformis sapientiae Dei p̄ba- biliter credit, sicut illud semē, cui promissū est, dispositū est per angelos in manu media- toris, sic oīa q̄ ad ipsius seminis aduentū vel p̄nunciandū, vel annunciandū in rerū na- tura, p̄ter v̄sitatum naturae cursum mirabi- liter facta sunt ministratib. angelis esse facta, vt tñ vbiq; creator vel reparator creaturarū non sit, nisi qui plantatore & rigatore quoli- bet solus incrementū dat Deus. Ac per hoc etiam illa ecstasis, quā Deus immisit in Adā, vt soporatus obdormiret, recte intelligit ad hoc immissa, vt & ipsius mens per ecstasim particeps fieret tanquam angelicā curiae, & intrans in sanctuarium Dei intelligeret no- uissima. Denique euigilans tāquam prophe- tiae plenus cum ad se adductam (costam) mu- lierem suam videret eructauit continuo, qd̄ magnum sacramētum commendat Aposto- lus, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hae vocabit mulier, qm̄ de viro sumpta est, & propter hoc relinquet homo patrem suū & matrem, & adhærebit vxori suae, & erunt duo in carne vna. Quae verba cū primi hominis fuisse scriptura ipsa testetur, dominus tñ in Euangelio Deum dixisse de- clarauit. Ait. n. Non legistis, quia qui fecit ab initio masculum & foeminam fecit eos, & di- xit, Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suae, & erūt duo in carne vna, vt hinc intelligeremus p̄pter ecstasim quae p̄cesserat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam Prophetam dicere potuis- se. Sed iam iste huius libri terminus placet, vt ea quae sequuntur ab alio exordio reuocent intentionem legentium.

Gen. 1. G. Eph. 3. 1. Retra- Ma. c. 24. 1. Co. 3. Ecstasis, Ade. Cap. 19. Psal. 71. a. l. potest emitti, co- Stam. Gen. 2. Eph. 5. Ma. 19. H.

non erat, vt ex carne animata eius anima du- cere, nō sicut viri eius aliunde corpus, aliū- de aīa, hoc ipsum qd̄ alio mō fiebat, scriptu- ra potius tacere non debuit, ne hoc itidē fa- ctum putaremus qd̄ iam de illo didiceram. Proinde quae non dixit ex anima viri factam esse animā mulieris, cōuenientius credit eo- ipso nos admonere uoluisse, nihil hic aliud putare q̄ de viri anima noueramus. i. simili- ter datā mulieri: cū p̄sertim esset euidentif- simae occasionis locus, vt si nō tūc qm̄ forma- ta est, postea certe diceretur, vbi ait Adam, Hoc nūc eos ex ossibus meis & caro de car- ne mea. Quanto. n. charius amantiusq; dice- ret, & aīa de anima mea? Non tñ hinc tā ma- gna quaestio iā soluta est, vt vnum horū ma- nifestū certumq; teneamus. Quamobrē pri- mū videndū est, vtrū sacra scriptura libri hu- ius ab eius exordio pertractata hinc nos du- bitare permittat, vt nunc recte fortasse requi- ramus, aut q̄ nā snā potius eligenda sit, aut in rei huius incerto quēadmodū tenere de- beamus. Certe. n. sexto die fecit Deus homi- nē ad imaginē suā, vbi et dictū est, Masculū & foeminā fecit eos. Quorum illud superius vbi imago Dei cōmemorata est, sm̄ animā, hoc autē vbi sexūs dīa sm̄ carnē accipieba- mus. Et qm̄ tot ac tanta testimonia q̄ ibi cōsi- derata atq; tractata sunt, nos non sinebāt eo- dē ipso sexto die, et formatum de limo ho- minē mulierēq; de latere eius accipere: sed hoc postea factū esse post illa primitus ope- ra Dei, in quibus creauit oīa simul, quae suū- mus qd̄ de hominis anima crederemus, di- scussisq; omnibus disceptationis nrae partib. illud credibilis vel tolerabilis dici visum est, q̄ ipsa hominis anima in illis operibus fa- cta est, corporis uero eius in mundo corpo- reo tanq̄ in semine ratio, ne cogere mur con- tra verba scripturae, aut sexto die totū factū dicere. i. de limo uirū, & de eius latere se- mi- nā, aut in illis sex dierū operibus nullo mo- do esse factū hominē, aut corporis humani causalē rationē tantummodo factā, animae aut nullā, cum potius sm̄ ipsam sit homo ad imaginē Dei. Aut certe & si non contra ver- ba scripturae aperte posita, tñ dure atq; into- lerabiliter diceremus: vel in ea creatura spiri- tali q̄ ad hoc cātūmodo creata esset, factam fuisse animae humanae rōnē cū ipsa creatu- ra in qua ista ratio facta diceretur, non con-

memoratur in operibus Dei: vel in aliqua creatura quae in illis commemorat operib. factam rōnem aīe, velut in * oib. qui iam sūt facti, rō latet generandorū filiorū, ac sic eam vel angelorū filiā, vel, qd̄ est intolerabilis, alicuius elementi corporei filiā crederemus. Sed nunc si ob hoc mulier non de viro, sed similiter vt ille à Deo factam aīam asserit ac cepisse, quae singulas singulis Deus facit, non erat facta in illis primis operib. aīa foemine. Aut si generalis oīum aīarum rō facta fuerat: sicut in hoīb. rō gignendi, redit ad illud du- rū ac molestū, vt vel angelorū, vel, qd̄ indi- gnissimū est, coeli corporei, vel alicuius etiā inferioris elemēti filias aīas hoīum esse dica- mus. Ac per hoc videndū est, & si latet qd̄ ve- rū sit, qd̄ saltē tolerabilis dici possit, vtrum hoc qd̄ modo dixi an in illis primis Dei ope- rib. vnā aīam primi hominis factā, de cuius ppagine oēs hoīum aīa crearent, an nouas subinde aīas fieri quarum nulla vel rō facta p̄cesserit in primis illis sex dierū operibus Dei. Horum autē trium duo priora nō repu- gnant primis illis conditionib. vbi simul oīa creata sunt. Siue. n. in aliqua creatura tanquā in parente ratio aīa facta sit, vt omnes aīa ab illa gñentur, à Deo autē creent, qm̄ singulis hoīb. dantur sicut à parentib. corpora, siue non rō aīa velut in parente rō prolis, sed ip- sa oīno cum factus est dies facta sit aīa, sicut ipse dies, sicut coelum & terra, & luminaria coeli congruenter dictum est, Fecit Deus ho- minem ad imaginem suam. Hoc vero tertiū quo non repugnet ei sententiae, qua & sexto die factus accipit homo ad imaginē Dei, & post diem septimum visibiliter creatus, non tam facile videri pōt. Nouas quippe animas fieri, quae neq; ipse neq; rō earum tanquam in parente prolis sexto illo die facta sit, cum his operibus, à quibus consummatis & in- choatis, Deus in die septimo requieuit, si di- xerimus, cauendum est ne frustra tam dili- genter scriptura commendat sex diebus con- summasse Deum oīa opera sua quae fecit bo- na valde, si aliquas adhuc naturas fuerat crea- turus, quas nec ipsas nec earū ibi rōnes cau- saliter fecerit, nisi intelligat rationem q̄ dem- singillatim faciendarum animarum nascenti- bus quibusque dandarum in seipso habere, non in creatura aliqua condidisse. Sed quia non alterius generis creatura est aīa, quam

Gene. 2. L Repetitio superiorū librorum. Cap. 2. Gene. 1. Eccl. 18. M.

Origo aīa rum. c. 3. A Eccl. 18. Gene. B

illius, sicut quam sexto die factus est homo ad imaginem Dei, non recte dicimus Deum ea facere nunc, quae tunc non consummavit: iam nunc tunc animam fecerat, quales & nunc facit, & ideo non aliquid novum creaturae genus nunc facit, quod tunc in suis consummatis operibus non creavit, nec contra illas causas rationes rerum futurarum, quas universitati tunc indidit, haec eius operatio est, sed potius secundum ipsas, quam quibus dem corporibus humanis, quorum ex illis primis operibus propagatio continuata successione protendit, tales congruit animas inferi, quales nunc facit atque inserit. Quae pro iam nihil timentes, ne contra verba libri huius quae de prima illa sex dierum conditione conscripta sunt, quilibet harum trium sententiarum probabilitas viderit, sentire videamur, suscipiamus diligentioris quoniam huius praedicationem, quam adiuvat Deus, ne forte fieri possit, ut si non liquidam, de qua dubitari ultra non debeat, tamen certe acceptabilem de hac re sententiam nanciscamur, ut ea tenere donec certum aliquid elucescat, non sit absurdum. Quod si ne hoc quidem potuerimus, documentorum momentis vndique pariterque nutantibus, saltem non videbitur nostra dubitatio laborem deuitasse querendi, sed affirmandi temeritatem, ut me, si quis recte iam certus est, docere dignetur, si quem vero nec divini eloquii, nec perspicuae rationis autoritas, sed sua praesumptio certum fecerit dubitare mecum non dignetur. Ac primum illud firmissime tenemus, animam naturam nec in naturam corporis converti, ut quae iam fuit anima fiat corpus, nec in naturam animae irrationalis, ut quae fuit anima hominis, fiat pecoris, nec in naturam Dei, ut quae fuit anima, fiat quod est Deus, atque ita vicissim nec corpus, nec animam irrationalem, nec substantiam, quae Deus est, converti & fieri animam humanam. Illud est non minus certum esse debet animam non esse nisi creaturam Dei. Quae propter si neque de corpore, neque de anima irrationali neque de seipso Deus animam hominis facit, restat ut aut de nihilo eam faciat, aut de aliqua spiritali, tamen rationali creatura. Sed de nihilo fieri aliquid consummatis operibus, quibus creavit omnia simul violentum est velle monstrare, & utrum perspicuis documentis obtineri possit ignoro. Nec exigendum est a nobis, quod vel comprehendere homo non valet, vel si iam valeat, mirum si persuadere cuiquam potest, nisi tali, qui etiam nullo homine

a. l. deditur. Animam in aliam rem non mutat. vi. cap. 4.

D

docere conante potest etiam ipse tale aliquid intelligere. Totius est igitur de hominum rebus non humanis agere coniecturis, sed divina testimonia perscrutari. Quod ergo ex angelis tantamquam parentibus. Deus creet animas, nulla mihi de canonicis libris occurrit autoritas. Multo minus itaque ex mundi corporeis elementis, nisi forte illud movet quod apud Ezechielum Prophetam, cum demonstrat resurrectionem mortuorum aduocat spiritus, quo plantae vivificantur ut surgant. Sic enim scriptum est, Et dixit mihi dominus propheta super spiritum, Propheta filii hominis & dicit ad spiritum, Haec dicit dominus, A quatuor partibus ventorum caeli veni & spirabo in mortuos hos & viviant. Et prophetaui sicut praecipit mihi dominus, & introiit spiritus vitae in eos, & reuixerunt & steterunt super pedes suos congregatio multa valde. Vbi mihi videri propheticum significatum, non ex illo tantum campo vbi res ipsa demonstrabat, sed ex toto orbe terrarum resurrectionis homines, & hoc per flatum quatuor mundi partium fuisse figuratum. Neque enim etiam flatus ille ex corpore domini, substantia erat spiritus sancti, quando sufflauit & ait, Accipite spiritum sanctum, sed utriusque significatum est, sic etiam ab ipso procedere spiritum sanctum, quomodo ab eius corpore flatus ille processit. Sed quia mundus non ita Deo coaptatur ad unitatem personae, sicut caro illa verbo eius unigenito filio, non possumus dicere ita esse animam de substantia Dei quemadmodum flatus ille a quatuor ventis de natura mundi factus est, sed tamen aliud eum fuisse, aliud significasse puto, quod exemplo flatus ex corpore domini procedentis recte intelligi potest. Etiam si Ezechiel propheta illo loco non resurrectione carnis qualis proprie futura est, sed inopinatam desperationi populi reparationem per spiritum domini qui repleuit orbem terrarum, figurata reuelatione praedidit. Illud ergo iam videamus, cuiusnam potius sententiae divina testimonia suffragentur, einae quae dicitur animam unam Deum fecisse, & dedisse primo homini unde caeteras fecerat sicut ex eius corpore caetera hominum corpora, an ei quae dicitur singulas singulis facere, sicut illi unam, non ex illa caeteras. Illud enim quod per Esaiam dicit, Omnem flatum ego feci, cum hoc eum de anima dicere quae sequuntur

Anima creata a Deo. c. 1.

Eze. 37.

Iohn. 20.

Sapient. 1. Opinatur de animis. dicitur. c. 6.

Esa. 11.

Psal. 32.

Ephes. 2.

a. l. creati.

Psal. 50.

Sortitus animam bonam aut malam. c. 7. Sapient. 8.

1. l. forte.

cur factis ostendant, ad utrumque accipi potest. Nam siue ex vna primi hominis anima, siue ex aliquo suo secreto, oes proculdubio animas ipse fecit. Et illud quod scriptum est, Qui finxit singillatim corda eorum, si nomine cordium voluerimus animas intelligere, neque hoc repugnat cuiquam duorum de quibus nunc ambigimus. Siue enim ex vna illa qua flauit in facie primi hominis, ipse utique singulas fingit sicut etiam corpora siue singulis vel fingat & mittat, vel in eis ipsis quibus miserit ea fingat, quam hoc non mihi videatur dictum, nisi ex eo quod per gratiam nostram animam ad imaginem Dei renouatione formant. Vnde dicitur Apostolus, Gratia enim salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed donum Dei est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipse enim summus figmentum creatum in Christo Iesu in operibus bonis. Non enim per hanc gratiam fidei corpora nostra creata vel ficta possumus intelligere, sed sicut in Psalmo dictum est, Commundum crea in me Deus. Hinc est illud esse puto. Qui finxit spiritum hominis in ipso, tanquam aliud sit factam animam mittere, aliud in ipso homine facere, id est reficere ac renouare, sed est hoc si non de gratia in qua renouamur, sed de natura in qua nascimur intelligamus, ad utrumque sententiam duci potest, quia vel ex vna illa primi hominis tanquam semine anima attractum ipse finxit in homine ut viuificet corpus, siue spiritum vitae, non ex illa propagine sed aliunde corpori infusum, ipse itidem fingit per mortales sensus carnis, ut fiat homo in anima viuam. Illud sane de libro sapientiae vbi ait, Sortitus sum animam bonam, & cum essem bonus, veni ad corpus coinquinatum, diligentiore consideratione flagitat, Magis enim videri attestari opinioni, qua non ex vna propagari, sed de super aere venire creduntur ad corpora, verumtamen quid est, sortitus sum animam bonam? Quasi si aut in illo animam fonte, si vilius est, aliquid sint animae bonae, aliae non bonae, quae forte quadam exeant, quarum cui homini tribuat, aut alias Deus ad horam conceptorum vel nascentium faciat bonas, alias non bonas, quarum quaeque habeat sortem, quae acciderit. Mirum si hoc eos saltem adiuuas, qui credunt animas alibi factas singillatim mitti a Deo singulis quibusque corporibus hominum, ac non illos potius, qui pro meritis operum, quae ante corpus egerunt, in corpora mitti animas dicunt. Secundum quod enim aliae bonae, aliae non bonae venire ad cor

pora possunt putari nisi secundum opera sua? Neque enim secundum naturam, in qua fiunt ab illo qui oes naturas bonas facit. Sed absit ut contradicamus Apostolo, qui dicit nondum natos nihil egisse boni aut mali, unde confirmat non potuisse ex operibus dici, sed lex vocante, maior seruiet minori, cum de geminis ageret adhuc in Rebeccae utero constitutis. Sequestre tamen ergo paululum hoc de libro sapientiae testimonium, neque enim negligendi sunt, seu errant seu verum sapiant, quod hoc specialiter & singulatenim de anima illa dictum putant mediatoris Dei, & hominum hominis Iesu Christi. Quod si necesse fuerit, quale sit postea considerabimus, ut si Christo conuenire non potuerit, quaramus quemadmodum id accipere debeamus ne contra Apostolicam veniamus fidem putantes habere animas aliqua merita operum suorum, priusquam incipiant in corporibus viuere. Nunc illud videamus quemadmodum dictum sit, Aufer spiritum eorum, & deficient, & in puluere suum reuertentur. Emitte spiritum tuum, & creabunt, & renouabis faciem terrae. Pro illis enim qui arbitrantur animas ex parentibus, sicut corpora creari, hoc videri sonare, cum sic intelligatur, ut spiritum eorum propterea dixerit, quod eum homines ex hominibus acceperint, qui cum mortui fuerint, non eis poterit ab hominibus reddi ut resurgant, quia non rursus quemadmodum quando nati sunt, a parentibus dicitur, sed Deus cum reddet, qui resuscitat mortuos. Ac per hoc eundem spiritum dicit eorum cum moriuntur, Dei autem cum resurgunt, quod potest illi qui non ex parentibus, sed Deo mittente animas venire afferunt, pro sua opinione sic intelligere ut eorum dixerit spiritum cum moriuntur, quia in eis erat, & ab eis exiit, Dei autem cum resurgunt, quod ab ipso mittitur, ab ipso redditur. Proinde hoc est testimonium neutris eorum aduersatur, ego vero arbitror melius intelligi hoc dictum de gratia Dei, qua interius renouamur. Quoniam enim superbiorum secundum terrenum hominem viuentium, & de sua vanitate praesumentium, quodammodo auferitur spiritus proprius, cum exiit se veterem hominem, & infirmum ut perficiantur expulsam superbia, dicentes domino per humilem confessionem, Memento quia puluis sumus, quibus dictum erat, Quid superbis terra & cinis? Per oculos lum quippe fidei conuertes Dei iustitiam, & nolentes constitutere suam, semetipsos despiciunt, sicut

Rom. 9.

I. Ti. 2.

Spiritus hominis. Cap. 8. Ps. 103.

Col. 3.

K

Pf. 102. Eccl. 10. Rom. 10. sicut

Pf. 103.
Gal. 2.
Quo cor-
pus quo
aia reuer-
satur. c. 9
E. c. 12.

sicut Job dicit, & distabescunt, & estimant se terram & cinerem, hoc. n. est, Et in puluerem suum conuertent. Accepto autem spiritu Dei, dicunt, Vno autem iam non ego uiuit aut in me Christus: Sic innouat facies terrae per noui testamenti gratiam numerositate sanctorum. Illud est quod apud Ecclesiasten scriptum est, Et couertat puluis in terram sicut fuit, & spiritus reuertat ad Deum qui dedit eum, neutri scilicet contra alteram suffragat, sed in utraque consistit. Tum. n. isti dixerint hinc probari non a parentibus. sed a Deo aiam dari, quod conuerso puluere in terram suam. i. carne: quod de puluere facta est, reuertetur spiritus ad Deum, qui dedit illum. Respondent illi, Vtique ita est, Redit. n. spiritus ad Deum, qui eum dedit homini primo, quoniam in eius facie sufflauit, conuerso puluere. i. humano corpore in terram suam, vnde primitus factum est. Neque. n. ad parentes erat spiritus rediturus, quoniam inde sit creatus ex illo vno qui homini primo datus est, sicut nec ipsa caro post mortem ad parentes reuertitur, a quibus eam certe constat esse propagatam. Quae ad modum ergo caro non redit ad homines ex quibus creata est, sed ad terram vnde primo homini formata est, ita & spiritus non redit ad homines a quibus transfusus est, sed ad Deum, a quo primae illi carni datus est. Quo testimonio sane satis admonemur ex nihilo Deum fecisse animam, quae primo homini dedit, non ex aliqua iam facta creatura, sicut corpus ex terra, & ideo cum redit non habet quod redeat, nisi ad authorem qui eam dedit, non ad eam creaturam ex qua facta est, sicut corpus ad terram. Nulla est. n. creatura ex qua facta est, quae ex nihilo facta est, ac per hoc ad factorem suum redit quae redit, a quo ex nihilo facta est. Non. n. omnes redeunt, quoniam sunt de quibus dicitur, Spiritus ambulans & non reuertens.

Quocirca difficile est quod de omnia de hac re scripturarum sanctorum testimonia colligere, quae & si fieri possit, ut non solum commemorentur, sed et pertractentur, in magna sermonis longitudinem pergunt. Sed tamen nisi aliquid tam certum proferat, quod certa proferunt, quibus ostenditur quod Deus aiam fecerit, vel quod eam primo homini dederit, quoniam modo per diuini eloquii testimonium ista quod soluat ignoro. Si. n. scriptum esset, quod similiter sufflauerit Deus in faciem formatam mulieris, & facta fuerit in animam viuam, iam quidem plurimum lucis accederet, quae cuique formatam carni hominis non ex parentibus dari aiam crederemus, adhuc tamen

Pfal. 77.
Quo de aia
mulieris,
difficilis.
Cap. 10.

M

expectare quid proprie teneret in prole, quod nobis modus vsitatus est hominis ex homine: Prima vero mulier aliter facta est, & ideo adhuc dici posset, aiam propea non ex Adama diuinitus esse datam, quae non ex illo tanquam proles orta est. Si autem homini qui primus ex illis natus est commemoraret scriptura, non ex parentibus ductam, sed desuper aiam datam, illud iam in ceteris et tacente scriptura oporteret intelligi. Nunc itaque & illud consideremus utrum neutram confirmet sententiam, sed utriusque possit accommodari, quod scriptum est, Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et paulo post, Sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem, & per unius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitae. Sicut. n. pro inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per unius obedientiam iusti constituentur multi. Ex his. n. verbis Apostoli, qui defendunt aiam propaginem, sententiam suam sic aliter mouent: Si scilicet solum carnem, inquit, potest intelligi peccatum vel peccator, non cogimur in his verbis ex parentibus aiam credere. Si autem quis per illecebram carnis, non tamen peccat nisi anima, quomodo accipiendum est quod dictum est, in quo omnes peccauerunt, si non ex Adama etiam aia sicut caro propagata est? Aut quomodo per illius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, si tamen secundum carnem in illo, non etiam secundum animam fuerunt? Cauendum est enim ne vel Deus videatur author esse peccati, si dat animam carni, in qua eam peccare necesse sit, vel possit esse aia, praeter ipsius Christi, cui liberanda a peccato non sit Christiana gratia necessaria, quia non peccauit in Adama, si omnes in eo peccasse secundum carnem tamen quae de illo creata est non etiam secundum aiam dictum est, quod vsque adeo contrarium est Ecclesiasticae fidei, ut parentes ad percipiendam gratiam sancti baptismi etiam cum paruulis atque infantibus currant: In quibus hoc vinculum peccati soluitur quod tantummodo carnis, non etiam quod animae est, merito quaeritur quid eis obesset si in illa aetate, de corpore sine baptismo exirent. Si enim per hoc sacramentum corpori eorum, & non etiam animae consulitur, deberent & mortui baptizari. At cum videamus hoc vniuersaliter Ecclesiam retinere, ut cum

uentibus

uentibus curratur, & viuentibus succurratur, ne cum mortui fuerint nihil possit fieri quod proficit: non uidemus quid aliud possit intelligi, nisi vnumquemque paruulum non esse nisi Adam & corpore & anima, & ideo illi Christi gratiam necessariam. Aetas quippe illa in seipsa nihil egit uel boni vel mali. Proinde ibi anima innocentissima est, si ex Adama propagata non est. vnde quomodo possit iuste ire in condemnationem si de corpore sine baptismo exierit, qui quisquam istam sententiam de anima tenens potuerit demonstrare, mirandus est. Verissime quippe ac veracissime scriptum est, Caro concupiscit aduersus spiritum & spiritus aduersus carnem: sed tamen carnem sine anima concupiscere nihil posse puto, quod omnis doctus & indoctus non dubitet. Ac per hoc ipsius concupiscentiae carnalis causa non est in aia sola, sed multo minus est in carne sola. Ex utroque. n. fit: ex aia. scilicet quod sine illa delectatio nulla sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non sentitur. Carnem itaque concupiscentem aduersus spiritum dicit Apostolus carnalem proculdubio delectationem, quam de carne & cum carne spiritus habet aduersus delectationem quam solus habet. Solus quippe habet, nisi fallor, illud desiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum, quod desiderat & deficit aia in aeterna dei. Solus habet et illud de quo ei dicitur. Concupisti sapientiam, serua mandatum, & dominus probet illa tibi. Nam cum spiritus imperat membris corporis ut huic desiderio seruiant quo solus accenditur: velut cum assumitur codex, cum aliquid scribitur, legitur, disputatur, auditur, cum denique panis frangitur esurienti, & cetera humanitatis ac misericordiae praestantur officia: obedientiam caro exhibet, non concupiscentiam mouet. His atque huiusmodi bonis desiderijs quibus sola aia concupiscit, cum aduersatur aliquid quod eandem animam secundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiscere aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Sic. n. dicta est caro in eo quod secundum ipsam facit anima, cum ait, Caro concupiscit: quod admodum dictum est, Auris audit, & oculus videt. Quis. n. nescit quod anima potius & per aurem audiat, & per oculum videat? Ita loquimur etiam, cum dicimus, manus tua subuenit homini, cum aliquid porrecta manu datur quo cuiquam subueniatur. Quod si de ipso et

Pugna
spiritus
cum car-
ne. c. 12.
Gal. 5.

Pfal. 83.
Ecl. 11.
a. l. defuit

Gal. 5.

fidei oculo ad quem pertinet credere quod per carnem non videntur, dictum est, Videbit omnis caro salutare Dei: non utique nisi de aia qua uiuit caro: cum et per ipsam carnem nostram Christum pie videre. i. formam qua indutus est propter nos, non pertineat ad concupiscentiam, sed ad ministerium carnis. Ne forte aliquis ita uelit accipere, quod dictum est, Videbit omnis caro salutare Dei: quanto congruentius deus, caro concupiscere, quam aia non solum carni animalis uitae praebet: uerum etiam secundum ipsam carnem aliquid concupiscit: quod in potestate non est ne concupiscat, quando inest peccatum in membris. i. uiolenta quadam carnis illecebra in corpore mortis huius ueniens de uindicta illius peccati unde propagine ducimus, secundum quod omnes ante gratiam filij sunt irae. Contra quod peccatum militant sub gratia constituti, non ut non sit in eorum corpore quando ita mortale est, ut & mortuum iure dicat, sed ut non regnet. Non autem regnat, cum desiderijs eius. i. his quae secundum carnem contra spiritum concupiscunt, non obeditur. Proinde Apostolus, Numquid ait non sit peccatum in uestro mortali corpore? Sciebat quippe inesse peccati delectationem, quam peccatum uocat, de prauata. scilicet ex prima transgressione natura. Sed non, inquit, regnet peccatum in uestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius, nec exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato. Secundum hanc sententiam nec rem absurdissimam dicimus, quod caro sine anima concupiscat: nec Manichaeis consentimus, qui cum uiderent non posse carnem sine anima concupiscere, aliam quandam animam suam ex alia natura Deo contrariam carnem habere putauerunt unde concupiscat aduersus spiritum. Nec alicui animam non esse necessariam Christi gratiam dicere cogimur, cum de nobis, Quid meruit aia infantis, unde illi perniciosum sit non percipere Christiani baptismi sacramentum exire de corpore, si nec proprium aliquod peccatum commisit, nec ex illa est que in Adama prima peccauit? Non. n. de pueris grandiuuulis agimus, quibus quidem peccatum proprium nolunt attribuere quidam, nisi ab anni quartidecimi articulo cum pubescere coeperint. Quod merito crederemus, si nulla essent peccata nisi que membris genitalibus admittuntur. Quis uero audeat affirmare, furta, mendacia, periuria, non esse peccata, nisi quae talia uult impune

Iuca. 3.

E

Ephe. 2.

Rom. 6.
Gal. 5.

Rom. 6.

An caro
concupi-
scat sine
anima.
Cap. 13.

Peccata
puerorum.

ad corpora, nec ex corpore minus grauate potuit iste dicere animam suam bonam, qui ait: *Sapient. 8.* Sortitus sum animam bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoquinatum. Accesisse. n. dixit bonitati, quia bonus erat, sortitus videlicet animam bonam, vt et ad corpus incoquinatum veniret. Aliunde ergo bonus anteq̄ veniret ad corpus. Sed vtiq; non anima morum, quia nullum antea vitę gestę meritum, non anima corporis, quia prius bonus q̄ veniret ad corpus. Vñ igitur? Hoc aut illis qui extraduce animę illius prauaricatricis animas creati asserunt, quis pro eis sonare non videat qđ dictum est, Veni ad corpus, tñ in ceteris nõ incongrue coaptatur, vt cum dixisset, Puer aut erã ingeniosus, id ipsum explicās qđ. causis ingenio sus. esset, cōtinuo subiungeret, Et sortitus sum animam bonam, videlicet ex paterno ingenio vel corporali temperamento. Deniq; cum essem, inq̄, magis bonus, veni ad corpus incoquinatum. qđ si maternum intel ligat, ne hoc qđ dictū est, veni ad corpus, huic opinioni refragabit, cum ex anima & corpore paterno venisse ad maternum corpus accipit incoquinatum videlicet vel à cruore menstruo, dñr. n. ex hoc ingenia grauari vel à cōtaminatione adulterina. Ita & hæc verba libri huius, aut magis eis fauent qui animam traducem loquunt, aut si & isti ea pnt pro se interpretari, inter vtroq; alternant. *Quę si de dño secundum humanam q̄ a verbo assumpta est creaturã velimus accipere, sunt qđ in eadem circūstantia lectionis, q̄ illi excellētiq; non conueniant, maxime illud, quia idem ipse qui hoc in eodē libro loquit, aliquāto superius cū ista verba de qb. nunc agimus diceret, confessus est se ex femine viri in sanguine coagulatum, à quo nascendi modo vti que alienus est. Virginis partus quam non ex femine viri carnē concepisse Christi, nullus ambigit Christianus. Sed quia in Psalmis, vbi ait Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi vero considerauerunt & conspexerunt me diuiserunt sibi vestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem qđ proprie illi uni congruunt ibi et dixit, Deus Deus meus respice in me ut quid me dereliquisti, longe à salute mea verba delictorum meorum, quę rursus ei non conueniunt, nisi transfiguranti in se corpus humilitatis nostrę, quoniã membra sumus*

corporis eius. Et quia in ipso Euāgelio, puer proficiebat ætate & sapientia, sic pnt et ista q̄ *Philipp. 1.* circa hanc sniam in libro sapientię legunt, pp̄ humilem formam serui, & unitatem corporis Ecclesię cū capite suo, eidem ipsi dño *Luc. 1.* coaptari. Quid ingeniosus illo puero cuius in annis duodecim leniores sapientiam mirabant? Et quid illa anima melius? Quę etiã si uincant non certando, sed probando, qui animam traducem affirmant, non erat consequens ut etiam ipsa ex illius prauaricatoris traduce uenisse credenda sit, ne per illius hois inobedientiam etiam ipse peccator constituatur, p̄ cuius unius obedientiam ab illo reatu liberati, iusti constituunt multi. Et qđ in coquina tuis illo utero Virginis, cui caro et si de peccati propagatione concepit, ut ne ipsum quidem propagine concepit, ut ne ipsum quidem corpus Christi ea lex seuerit in utero Marię, quę in membris posita corporis mortis, repugnat legi mentis, quam sancti patres coniugati refrenantes, non quidem nisi quousq; licebat, in concubitu relaxauerunt, nec tñ tantummodo quousq; licebat eius impetū pertulerunt? Proinde corpus Christi quāuis ex carne femine assumptum est, qđ de illa carnis peccati propagatione cōcepta fuerat, tñ quia non sic in ea conceptum est, quō fuerat illa concepta, nec ipsa erat caro peccati, sed similitudo carnis peccati. Non. n. accepit inde reatu mouendi, qui apparet in motu carnis nõ uoluntario, quous uoluntate superando, ad uertus quę spūs concupiscit, sed accipit inde non qđ cōtagioni prauaricationis, sed qđ exoluendę indebitę morti, & ostendendę p̄ missę resurrectionis sufficeret, quorum unū nobis ad non timendum, alterum ad sperandum ualere. Deniq; si à me quærat, unde acceperit animam Iesus Christus, malle quidem hinc audire meliores atq; doctiores, sed tñ pro meo captu libentius rñderim, non de Adã: qđ de Adã. Si. n. puluis assumptus ex terra in qua nullus hominum fuerat operatus meruit diuinitus animari, quanto magis corpus assumptum ex carne in qua idem nullus hominum fuerat operatus sortitum est animam bonam, cum illic erigeret casurus, hic descenderet leuaturus. Et fortasse ideo ait, Sortitus sum animam bonam, si tñ hoc de illo oportet intelligi, quia solent quę sorte dantur diuinitus dari, aut quod fideliter dicendum est,

est, ne uel illa anima aliquibus operibus peccatentibus, ad tñ apicem subiecta putaret, vt cū ea uerbū caro fieret, & habitaret in nobis, ad auferendã suspensionem præcedentium meritorū, sortis nomen accessit. Est in epistola q̄ inscribitur ad Hębreos locus qdam diligentis consideratione dignissimus. Cum. n. p̄ Melchisedech in quo huius rei futurę figura p̄ceserat discerneret sacerdotiū Christi a sacerdotiū Leui. Videte ergo, inquit, qualis hic est cui & decimã partē Abrahã dedit. de primitiis Patriarcha. Et ij qđ de filiis sūt Leui sacerdotiū accipientes, mandatū habent a decimis populi s̄m legem, hoc est a fratribus suis, quāuis & ipsi ex lumbis Abrahę exierint. Qui aut non est ex genere eorū, decimauit Abrahã, & habetē p̄missionē benedixit. Sine vlla aut contradictione. qui minor est a maiore benedicit, & hic qđ decimas morietes hoies accipiunt, ibi aut qđ testificat se uiuere, & sicut oportet dicere, pp̄ Abrahã & Leui accipiens decimã decimatus est, adhuc. n. in lumbis patris sui fuit. Si ergo et hoc ualeret ad istã distantia q̄tum præmineat sacerdotiū Leuitico sacerdotiū Christi, qđ sacerdos Christus per illum præfiguratus est, qui decimauit Abrahã, in quo & ipse Leui decimatus est, p̄fecto Christo ab eo non est decimatus. At si propterea decimatus est Leui, quia erat in lumbis Abrahę, & si propterea nõ est decimatus Christus, quia nõ erat in lumbis Abrahę. Porro aut si non s̄m animam, sed tñ s̄m carnē accipimus Leui fuisse in Abrahã, ibi erat & Christus, quia & Christ⁹ s̄m carnem ex femine est Abrahę, & ipse itaq; decimatus est. Quid est ergo qđ assertur pro magna dif ferentia sacerdotij Christi à sacerdotiū Leui, qđ Leui decimatus est a Melchisedech cū esset in lumbis Abrahę, vbi & Christus erat, vnde pariter decimati sunt, nisi quia necesse est, intelligamus secundū aliquē modum ibi Christum non fuisse? Quis autem negat eum s̄m carnem ibi fuisse? Ergo s̄m animam ibi non fuit. Non est igitur anima Christi de traduce prauaricationis Adę, alioquin et ipsa ibi fuisset. Hinc existunt illi qui traducem animam suam si Leui constat etiam s̄m animam fuisse in lumbis Abrahę, in quo eum decimauit Melchisedech, vt possit ab eo Christ⁹ in ista decimatione discerni qui quoniam decima

tus non est, & tñ in lumbis Abrahę s̄m carnem fuit, restat vt secundum animam ibi nõ fuerit, & iõ sit consequens vt ibi Leui secundū animam fuerit. Hoc ad me non multum attinet, qui vtrorumque collationē adhuc audire sum paratior, q̄ vtrorumlibet iam confirmare sniam. Interim Christi animam ab origine huius traduce per hoc testimonium discernere volui. Inueniunt isti qui eis pro ceteris fortasse rñdeant, & dicant quod etiã me nõ parum mouet, quamuis nullius hominis anima sit in lumbis patris sui, secundum carnē tñ in lumbis Abrahę constitutum Leui decimatum, & ibi constitutum s̄m carnem Christum non decimatum. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Leui, quare ratione per concubitu vterus erat in matrem secundum quam rationem non ibi erat Christi caro, quamuis secundum ipsam ibi fuerit Marię caro. Quapp nec leui nec Christus in lumbis Abrahę secundum animam, secundum carnem vero. & Leui & Christus, sed Leui secundum concupiscentiam carnalem? Christus autem secundum solam substantiã corporalem. Cum. n. sit in semine & visibilis corpulentia & inuisibilis ratio vtrūque concurrat ex Abrahã vel etiam ex ipso Adã vsque ad corpus Marię, quia & ipsum eo modo cōceptum & exortum est. Christus aut visibilem carnis substantiã de carne Virginis sumpsit, rō vero cōceptionis eius nõ a semine virili sed longe aliter ac desuper venit. Proinde secundum hoc qđ de matre accepit, et in lumbis Abrahę fuit. Ille est igitur decimatus in Abrahã: qui licet s̄m carnē tñ, sic tñ fuit in lumbis eius, quemadmodū in sui patris et ipse Abraham, i. qui sic est natus de patre Abraham, quemadmodū de suo patre natus est Abraham, per legem. s̄m membris repugnantem legi mentis & inuisibilem concupiscentiam quamuis eam casta & bona iura nuptiarum non sinant valere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo prospicere. Non autem & ille ibi decimatus est, cuius caro inde non feruorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad præfigurandam medicinam pertinuerit, Illud in Abrahę carne decimabatur quod curabatur non illud vnde curabatur. Eadē nanq; caro non Abrahę tantum, sed ipsius primi terreniq; hominis simul habebat

I
3. sen. di.
3. cap. cñ
autem.

K

bebat & vulnus pruaricationis. & medicina-
 mentum vulneris. Vulnus pruaricationis in
 lege membroru repugnante legi metis, quæ
 per oem inde propagatam carnẽ seminali rone
 ne quasi transcribit? Medicamentũ aut vulneris
 in eo qd̄ inde sine opere concupiscenciali
 in sola materia corporali p̄ diuinã cõceptio-
 nis formationisq; rone de virgine assum-
 ptum est, p̄p̄ mortis sine iniquitate confor-
 titũ, & sine falsitate resurrectionis exemplũ.
 Quapp̄ q̄ aia Christi non sit ex traduce aia
 illius primæ pruaricatoris, puto q̄ et ipsi q̄
 aiarum traduce defendunt, cõsentiant. Per se-
 men quippe cõcubentis patris transfundi etiã
 semen aia volunt, à quo genere cõceptionis
 Christus alienus est, & q̄ in Abrahã si fm̄
 aiam fuisset, et ipse decimatus esset. Non esse
 aut decimatũ scriptura testat, q̄ hinc quoq;
 sacerdotiũ eius à Leuitico sacerdotio distin-
 guit. An forte dicent sicut potuit ibi esse fm̄
 carnẽ & non decimari, cur non et fm̄ aiam
 sine decimatione potuerit? An hoc rñdetur,
 Quia utiq; simplicem aia substantiã incremẽ-
 tis augeri corporalib. nec illi putauerũt qui
 eam corpus existimant, quoru in parte sunt
 maxime, q̄ eam ex parentib. creati opinant̄.
 Proinde in corporis semine p̄t esse vis iuifi-
 bilis quæ incorporaliter numeros agit, non
 oculis sed intellectu discernenda ab ea cor-
 pulentia q̄ visu tactuq; sentiũt. & ipsa quanti-
 tas corporis humani, q̄ utiq; modulum semi-
 nis incõparabiliter excedit, satis ostẽdit pos-
 se inde aliqd̄ sumi, qd̄ non habeat illam vim
 feminalem sed tm̄ corporalem substantiam,
 quæ diuinitus non de propagine cõcubentiũ
 in carnem Christi assumpta atq; formata est.
 Hoc aut de aia quis valeat affirmare, q̄ utrũ-
 que habeat & materiam seminis manifestã,
 & rone seminis occultam? Sed qd̄ laborẽ
 in re, q̄ persuaderi verbis nemini forsitan po-
 test, nisi si tm̄ ac tale ingenium sit, quod pos-
 sit loquentis prualere conatum nec totum
 expectare à sermone? Breuiter itaque colligam,
 * si potuit & de aia fieri, qd̄ cũ de carne
 diceremus forsitan intellectu sit, ita est de tra-
 duce aia Christi, vt non secum labem pruari-
 cationis attraxerit. Si aut sine isto reatu non
 * posset inde esse, non est inde. Iam de cætera
 rũ aiarum aduentu, utrũ ex parentib. an de su-
 per sit, vincat qui poterunt. Ego adhuc inter
 utrosque ambigo. & moueor, aliqñ sic, aliqñ

aũt sic, saluo eo diũtaxat, vt vel corpus esse
 aiam, vel aliqñ corpoream qualitã suã cõ-
 ptationẽ, si ita dicenda est, q̄ Græci hãrmo-
 niã vocant; non credã, nec quolibet ista gar-
 riente me crediturum esse cõfidã, adiuuante
 Deo mentẽ meam. Est aliud testimoniũ non
 negligendum quod pro se p̄t proferre, qui
 venire desu p̄ aras credunt, dicente iplo dño,
 Quod natũ est ex carne caro est, qd̄ natum
 est ex spũ spũs est. Quid hac, inquit, snia
 determinatiũs, nõ posse ex carne aia nasci,
 (&) quid. n. est aliud aia q̄ spũs vitẽ, creatus
 itaq; non creator. Cõtra quos illi alij: Quid
 enim inquit, nos aliud sentimus, qui dici-
 mus carnem ex carne, animam ex anima?
 Nam ex utroq; constat homo, de quo utrun-
 que venire sentimus, carnem de carne operã-
 tis, spũm de spũ cõcupiscẽtis, vt interim omit-
 tat q̄ illud dñs non de carnali gñatione, sed
 spiritali rãgeneratione dicebat. His igit̄ quã-
 tum pro tempore potuimus pertractatis, oia
 paria vel penẽ paria ex utroque latere ratio-
 num testimoniorumque monumenta pronũ-
 ciarem, nisi eorum sententia qui animas ex
 parentibus creati putant, de baptismo par-
 uulorum prẽponderaret. De quibus quid eis
 responderi possit, nondum mihi interim oc-
 currit. Si quid forte postea Deus dederit, si
 quam etiam scribendi cõcesserit facultatem,
 studiosis talium non grauabor. Nunc tm̄ non
 esse contemnendum testimoniũ paruulo-
 rum, vt quasi refelli si veritas contra est negli-
 gatur, ante denuncio. Aut. n. de hac re nihil
 quærendum est, vt sufficiat fidei nostræ scire
 nos quod pie viuendo venturi sumus & si
 nesciamus vnde venerimus: Aut si non im-
 pudenter æstuat anima rationalis, etiam hoc
 nosse de seipsã, absit peruicacia contendẽdi,
 asit diligentia requirendi, humilitas petẽ-
 di, perferentia pulsandi, vt si nobis hoc ex-
 pedire nouit, qui melius quã nos quid no-
 bis expediat utique nouit, det etiam hoc, qui
 nouit dare bona data filiis suis. Consuetudo
 tamen matris Ecclesiæ in baptizandis paru-
 lis nequaquam spernenda est, neq; vllõ mo-
 do superflua deputanda, nec omnino credẽ-
 da nisi Apostolica esse traditio. Haber. n. & il-
 la parua ætas magnum testimoniij pondus,
 quæ prima pro Christo meruit sanguinem
 fundere. Admoneo sanẽ quantum valeo, si
 quos ista prœoccupauit opinio, vt animas
 ex

ex parentibus credant propagari, quantum
 p̄t seipsos considerent, & interim sapiant
 corpora nõ esse animas suas. Nulla. n. pro-
 prior natura est, qua diligenter inspecta pos-
 sit et Deus qui supra oem creaturã suam in-
 cõmutabilis p̄manet, incorporaliter cogitari
 q̄ ea quæ ad ipsius imaginẽ facta est: & nihil
 vicinũ, aut fortasse nihil tã cosequens q̄ vt
 credito q̄ anima corpus sit, etiã Deus cor-
 pus esse credat. Propter hoc. n. corporalib.
 assuefacti & affectu sensibus, nolũt animã cre-
 dere aliud esse q̄ corpus ne si corpus nõ fue-
 rit nihil sit. Ac p̄ hoc tanto magis timent et
 de Deo credere q̄ corpus nõ sit quanto ma-
 gis timent Deũ credere nihil esse. Ita. n. ferũ-
 tur in phantasias vel phãtasmata imaginũ, q̄
 cogitatio de corporalibus versat, vt his sub-
 tractis tanq̄ per inane pereundum sit reformi-
 dent: Ita necesse est vt & iustitiã & sapiẽ-
 tiã pingant quodãmodo in cordib. suis cum
 formis & colorib. quas nõ p̄t incorporeas
 cogitare. Nec tm̄ dicũt quando iustitiã vel sa-
 pientiã mouentur, vt vel laudent eas, vel se-
 cũdũ eas aliquid agãt quẽ colorẽ, quã statu-
 rã, quã lineamẽta vel quales formas conspe-
 xerint. Sed de his alias & multa iã diximus,
 & si Deus voluerit, vbi res videbitur postula-
 re, dicemus. Nũc q̄ dicere cõperamus, si de
 traduce animarũ à parentibus vel non dubi-
 tant quidã quod ita sit, vel dubitant an ita sit
 animã tm̄ corpus esse nõ audeãt credere aut
 dicere: maxime propter quod dixi, ne Deũ
 quoq; ipsum nihil aliud opinentur esse quã
 corpus etsi excellentissimũ, etsi naturæ cuius-
 dã proprie cõtra supergrediẽtis, corpus tm̄.
 Deniq; Tertullianus quia corpus esse animã
 credit, nõ ob aliud nisi quod iam incorpo-
 reã cogitare non potuit, & ideo timuit ne ni-
 hil esset si corpus nõ esset, nec de Deo va-
 luit aliter sapere: qui sanẽ qm̄ acutus est, in-
 terdũ cõtra opinionẽ suam visa veritate su-
 perat. Quid. n. veri⁹ dicere potuit q̄ q̄ id ait
 quodã loco, oẽ corporale passibile est? De-
 buit ergo mutare sententiã, qua paulo supe-
 rius dixerat et Deũ corpus esse. Neq; n. arbi-
 tror eũ ita desipisse, ut et Dei naturã passibi-
 le crederet, ut iã Christus non in carne factũ
 neq; in carne & anima, sed in ipso verbo p̄
 quod facta sunt omnia, passibilis & commu-
 tabilis esse credatur, qd̄ absit à corde Chri-
 stiano. Itẽ cum animæ etiam colorem daret

aerẽ & lucidum, vctum est ad sensus quib.
 eam mebratim quasi corpus * instituere co-
 natus est, & ait, Hic erit hõ interior, alius ex-
 terior, dupliciter vnus hẽns & ille oculos &
 aures suas qb. populus Deum audire & vide-
 re debuerat, habes & ceteros artus p̄ quos
 in cogitationib. vtũt, & in somnis fungit. Ec-
 ce qb. aurib. & quib. oculis debuerit audire
 & videre Deũ populus, quib. aia in somnis
 fungit, cum si ipsum Tertullianũ q̄quam vi-
 deret in somnis, nunq̄ se diceret ab eo visum
 & cum eo locutum, quẽ vicissim ipse nõ vi-
 disse. Postremo si aia seipsam videt in som-
 nis, cũ iacentib. utiq; vno in loco membris
 corporis sui, ipsa p̄ varias imagines euagatur
 quas videt, q̄ eam vidit aliqñ in somnis ae-
 rei coloris ac lucidi, nisi forte vt cetera, quæ
 similiter falso videt? Nam & hoc p̄t videre,
 sed absit vt eam talem cũ euigilauerit credat.
 Alioquin qñ se aliter viderit, qd̄ magis cre-
 brum est, aut mutata erit aia eius, aut nec tũc
 aie v̄ substantia, sed imago corporis incor-
 poreã, q̄ miro mō sic in cogitatione forma-
 tur. Quis. n. Aethiops non pene semper nigrum
 se videt in somnis, aut si in alio colore se vi-
 dit, nõ magis miratus est, si fuit cum illo me-
 moria? Aereo tamen colore ac lucido nescio
 vtrum se vnq̄ vidisset, si nunquam istum le-
 gisset vel audisset. Quid q̄ dicuntur homines
 talib. visis, & de scripturis nobis volunt prẽ-
 scribere, tale aliquid esse, nõ animam, sed ip-
 sum Deum, qualis figuraliter sanctorum spi-
 ritibus demonstratus est, qualis etiam in ser-
 mone allegorico * ponitur. Similia quippe
 sunt illa visa talibus dictis, ac sic errant con-
 stituentes in corde suo simulacra vana opi-
 nionis, nec intelligentes ita sanctos de suis
 visis talibus iudicasse, qualiter iudicarent si
 talia diuinitus in figuris dicta legerent vel
 audirẽt, sicut septem spicæ & septem boues,
 septem anni sunt, sicut linteũ quatuor lineis
 alligatum, velut discus plenus variis anima-
 libus orbis terrarum est cum omnibus gea-
 tibus, sic omnia cetera, & multo magis quæ
 de rebus incorporeis, corporalibus signifi-
 cantur non rebus sed imaginibus. Noluit ta-
 men Tertullianus animam crescere substan-
 tia sicut corpus, asserens etiam ti moris sui
 causam, ne etiam decrescere substantia dica-
 tur, inquit, atque ita & defectura credatur. Et
 tamen quia per corpus eam localiter tendit,
 Aug. Tomus tertius. E e non

Al. Infirmere

E Al. quibus

al. l. cõpõnitur

Gen. 14. Act. 10.

F Subst. iam an. me non. crescere. aut de. crescere.

An aia hãr rone seminis occultam. Cap. 21.

Al. q. op. go. dubia. Cap. 22. Ioan. 3.

omitten. dum. dr.

Rem esse incertã de aia. c. 23.

2. Retra. Cap. 33.

Matt. 7

Consuetudo Ecclẽ.

Opinatio res monẽ.

1. Cor. 2. 4.

Herant nudi Adam & mulier eius, & non pudebat illos. Serpens autem erat prudentissimus omnium bestiarum, quae sunt super terram, quas fecit dominus Deus. Et dixit

Serpenti doli, & perfusio. Cap. 1.

serpens mulieri: Quid, quia dixit dominus Deus non edetis ab illo ligno paradisi? Et dixit mulier serpenti, A fructu ligni quod est in paradiso edemus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, non edetis ex eo neque tangetis illud, ne moriamini. Et dixit serpens mulieri, Non morte moriemini: Scit enim Deus, quoniam qua die manducaueritis de eo, aperient vobis oculi, & eritis tanquam dii, scientes bonum & malum. Et vidit mulier quia bonum est lignum ad escam, & quia placet oculis videre & decorum est cognoscere. Et sumens de fructu eius edit, & dedit viro suo secum, & ederunt. Et aperti sunt oculi amborum, & agnouerunt quod nudi erant, & conseruerunt folia ficus, & fecerunt sibi caestria. Et audierunt vocem domini Dei deambulantis in paradiso ad vespere, & absconderunt se. Adam & mulier eius a facie domini Dei in medio ligni paradisi. Et vocauit dominus Deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Et dixit ei, Vocem tuam audiui deambulantis in paradiso, & timui, quia nudus sum, & abscondi me. Et dixit illi: Quis nunciauit tibi quia nudus es, nisi a ligno quod praeciperam tibi tantum ne ex eo manducares, ab eo edisti? Et dixit Adam, mulier quam dediisti mecum, haec mihi dedit de ligno, & edidi. Et dixit dominus Deus mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier, Serpens seduxit me, & manducaui. Et dixit dominus Deus serpenti: Quia fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestiis quae sunt super omnem terram. Super peccatum tuum & ventre tuum ambulabis, & terram edes omnes dies vitae tuae: Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem, & inter seminem tuum & seminem eius: Ipsa tibi seruabit caput, & tu seruabis eius calcaneum. Et mulieri dixit: Multiplicans multiplicabo tristitias tuas & gemitum tuum. In tristitijs paries filios, & ut virum tuum conuersio tua & ipse tui dominabit. Ad quod autem dixit, Quia audisti vocem mulieris tuae, & edisti de ligno de quo precepam

in edo- xas mul- equu.

Nuditas. Rom. 7.

peram tibi de eo solo non edere, maledicta terra in operibus tuis. In tristitijs edes illam omnes dies vitae tuae, spinas & tribulos germinabit tibi, & edes fenem agri. In sudore vultus tui edes panem tuum, donec conuertaris in terram ex qua sumptus es, quia terra es, & in terram ibis. Et vocauit Adam nomen mulieris suae Eua, id est vita, quoniam haec est mater omnium uiuentium. Et fecit dominus Deus Adam & mulieri eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et dixit dominus Deus: Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis in cognoscendo bonum & malum: Et nunc ne aliquando extedat manum suam & sumat de ligno vitae & edat & uiuat in aeternum. Et dimisit illum dominus Deus de paradiso voluptatis operari terram, ex qua sumptus est. Et eiecit Adam, & collocauit eum contra paradisum voluptatis, & ordinauit Cherubin, & flammeam romphaeam quae vertitur, custodire viam ligni vitae. Antequam huius propositae scripturae textum ex ordine pertractemus, admonendum arbitror quod iam me & alibi in hoc opere memini praelocutum, illud a nobis esse flagitandum, ut ad proprietatem litterae defendatur, quod gestum narrat ipse qui scripsit. Si autem in verbis Dei vel cuiusquam personae in officium propheticum assumptae de aliquid quod ad litteram nisi absurdum non possit intelligi, proculdubio figurate dictum ubi aliquam significationem accipi debet: dictum tamen dubitare phas non est: hoc enim a fide narratoris & pollicitatione expositoris exigitur. Erant ergo ambo nudi: verum est, omnino nuda erant corpora duorum hominum in paradiso conuersantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet quoniam nullam legem senterant in membris suis repugnantem legem suam, quae illos poena peccati post perperationem praericationis secuta est, vsurpante inobedientia prohibitum, & iustitia puniente commissum? Quod antequam fieret, nudi erant ut dictum est, & non confundebatur. Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur: nihil putabant veladum, quia nihil sentiant refrenandum, quemadmodum propagatur filios iam antea disputatum est. Non tamen eo modo credendum est quo propagauerunt posteaquam crimen admissum praedicta ultio consecuta est: cum priusquam morerentur, iam in corpore inobediendum hominum iustissimo reciprocatu inobediendum membrorum tumultum mors concepta versaret. Nondum erat ta-

les Adam & Eua, cum nudi essent & non confundebantur. Serpens autem erat ibi prudentissimus quidem, sed omnium bestiarum quae erant super terram quas fecerat dominus Deus Translatio. n. verbo dictum est, prudentissimus, vel sicut plures Latini codices habent, sapientissimus, non proprio quo in bonum accipi solet sapientia vel Dei vel angelorum vel animae rationalis: tanquam si sapientes apes et formicasque dicamus, pro opera velut imitatio sapientiae. Quamquam iste serpens non irrationali anima sua, sed alieno iam spiritu, id est diabolica, posset sapientissimus dici omnium bestiarum. Quantulibet enim praeruaricatores angeli de supernis sedibus suae peruersitatis & superbiae merito deiectioni sunt, natura tamen excellentiores sunt omnibus bestiis propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum si suo instinctu diabolus iam implens serpente, eiusque spiritum suum miscens eo more quo vates demoniorum implere solet, sapientissimum eum reddiderat omnium bestiarum secundum animam viuam: irrationalis quippe viuentium? Abusione quippe nominis ita sapientia dicitur in malo, quemadmodum in bono astutia: cum proprie magisque usitate in Latina duntaxat lingua sapientes laudabiliter appellentur: astuti autem male cordati intelligantur. Vnde nonnulli sicut in plerisque codicibus inuenimus, ad usum Latinae locutionis, non verbum, sed potius sententiam transferentes, astutiores omnibus bestiis istum serpente quae sapientiores dicere maluerunt. Quid autem habeat Hebraea proprietates, utrum illic in malo, non abusus, sed proprie possint dici & intelligi sapientes, viderint qui eam proprie nouerunt. Nos tamen aperte legimus a libro scripturarum sanctarum loco, sapientes ad malum non ad bonum: Et dominus dicit sapientiores esse filios seculi filijs lucis, ad consilium dum sibi met in posterum, quamuis fraude non iure. Nec sane debemus opinari quod serpente sibi per quem tentaret persuaderetque peccatum diabolus eligeret: sed cum esset in illo propter peruersam & inuidam uoluntatem decipiendi cupiditas, non nisi per illud animal potuit per quod posse permissus est. Nocendi enim uoluntas potest esse a suo quoque aetate praua, non est autem potestas nisi a Deo, & hoc abdita altaque iustitia, quoniam non est iniquitas apud Deum. Si ergo quaeritur, cur Deus tetari permisit hominem quem tentatori consenturum

Sapientia serpentis. Cap. 2.

A

2. sen. di. 21. c. 2. Al. l. Diabolus sapientissimus, quia natura sua non amittit, sed tantum grauiora.

Al. l. pro. b. Hier. 4. Luc. 16. Diabolus in serpe. ter. c. 3. 2. sen. di. 21. c. 2.

B

Rom. 9.

non inuenit exitum incrementorum eius, quam vult de semine exiguo aequari corporis quantitati, & ait, Sed vis eius in quo naturalia peculia contra retinent, saluo substantiae modulo, quo a primordio inflata est, paulatim cum carne producit in membris. Hoc forte non intelligeremus, nisi adhibita similitudine eorum, quae videmus planum faceret quod dicebat, Constitue, inquit, certum pondus auri vel argenti rudem adhuc massam. Collectus habitus est illi & futuro, interim minor tamen continens intra lancam moduli totum quod natura est, auri vel argenti. Dehinc cum in laminam massae laxatur, maior efficitur initio suo, per dilatationem ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur, non dum augetur, et sic quoque augetur dum extenditur. Licet enim & habitu augetur, cum statu non licet. Tunc & splendor ipse perhibet auri vel argenti, qui prius fuerat quidem & in massa, sed obscurior non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedunt pro facilitate materiae, qua duxerit eum qui agit, nihil conferens modulo nisi effigiem. Ita animae incrementa reputanda, non substantiua, sed prouocatiua. Quis hunc crederet cum isto corde tam desertum esse potuisse? Sed tremenda ista sunt, non ridentia. Adhuc enim nunquam cogere, si aliquid cogitare posset, quod & sit, & corpus non sit. Quid autem absurdius quam putare massam cuiuspiam metalli ex aliqua parte crescere posse dum tunditur, nisi decrescat ex altera? vel augetur latitudine nisi crassitudine minuat? Aut vllum esse corpus manente naturae suae quantitate quod vndique crescat nisi rareseat? Quomodo igitur implebit anima ex illa stilla seminis magnitudinem corporis quod animat, si & ipsa corpus est, cuius substantia nullo accessu crescat? Quomodo, inquam, implebit carnem quam viuificat, nisi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo si cresceret: & non timuit ut deficeret rarefundo cum non cresceret. Sed quid amplius immoer quoniam & sermo pergit in prolixionem modum quam petit terminandi necessitas, & sententia mea iam satis sit nota, vel quid certum teneam, vel vnde adhuc dubitem, & quare dubitem? Proinde & hoc volumen iam concludatur, & quae sequuntur deinde videamus.

furum esse præciebat. Altitudinē quidē con-
 filij eius penetrare non possum, & longe su-
 pra vires meas hoc esse cōfiteor. Est ergo ali-
 qua causa fortassis occultior, q̄ meliorib. san-
 ctioribusq; referuatur, illius gratia potius q̄
 meritis eorū: sed tñ quantū vel donat sapere
 vel sinit dicere, non mihi v̄ magnā laudis fu-
 turum fuisse hominē si propterea posset be-
 ne viuere, quia nemo male viuere suaderet:
 cū & in natura posse, & in potestate habeat
 velle non cōsentire suadenti, adiuuante tñ il-
 lo qui superbis resistit, humilib. aut dat gra-
 tiā. Cur itaq; tentari non sineret quē consen-
 surū esse ipse præciebat altitudine quidē cō-
 filij eius, cū id facturus esset propria volūta-
 te per culpā, & ordinandus esset illius æquita-
 te per penā: vt sic ostenderet animā super-
 bā ad eruditionē futurorū sanctorū, q̄ recte
 ipse vteretur animā: ū volūtatib. et malis, cū
 illā peruersē vterentur naturis bonis. Nec ar-
 bitrandū est, q̄ esset hominē deiecturus iste
 tentator, nisi præcelsisset in anima hominis
 q̄dam elatio cōprimenda, vt per humiliatio-
 nem peccati, q̄ de falso p̄sumpserit disceret.
 Verisimē quippe dictū est: Ante ruinā exal-
 tatur cor, & ante gloriā humiliatur. Et huius
 forte hominis vox est in Psalmo: Et dixi in
 abundantia mea, non mouebo in æternum.
 Deinde iā expertus quid mali habeat super-
 ba p̄sumptio propriæ potestatis, & quid bo-
 ni adiutorij gratiæ Dei: Dñe, inquit, in volū-
 tate tua p̄stitisti decori meo virtutem: Auerti
 sti aut faciem tuā à me, & factus sum contur-
 batus. Sed siue illud de hoc homine siue de
 alio dictum sit, extollenti se tñ animā, & ni-
 mium tanquā de propria virtute p̄sidenti, et
 experimento penæ fuerat demonstrandū, quā
 non bene se habeat facta natura si à faciente
 recesserit. Hinc. n. et maxime cōmendatur,
 quale bonum sit Deus, quā nulli ab eo recedē-
 ti bene est: quia & qui gaudent in mortiferis
 voluptatibus, esse sine dolorū timore nō pos-
 sunt: & qui omnino malū desertionis suę ma-
 iore superbiæ stupore non sentiunt, alijs qui
 hæc discernere nouerunt, miseriore prorsus
 apparent: vt si voluerint recipere medici-
 nam talia deuitandi, valeant ad exemplū quo
 possunt talia deuitari. Sicut. n. Aposolus Iac-
 cobus dicit: Vnusquisq; tentatur à concupi-
 scentia sua abstractus & illectus. Deinde cō-
 cupiscentia cū conceperit parit pctm̄, pctm̄

aut cum consummatū fuerit generat mortē.
 Vnde sanato superbiæ tumore resurgitur, si
 voluntas q̄ ante experimentū defuit vt perma-
 neretur cū Deo, saltē post experimentum
 afsit vt redeat ad Deū. Sic aut quidam mo-
 uentur de hac primi hominis tentatione, q̄
 eam fieri permiserit Deus, quasi nunc nō vi-
 deant vniuersum genus humanū diaboli insi-
 dijs sine cessatione tētari. Cur & hoc permit-
 tit Deus? An quia probatur & exercet virtus,
 & est palma gloriosior non consensisse tenta-
 tū q̄ non potuisse tentari: cū et ipsi qui deser-
 to creatore erunt post tentatorē, magis ma-
 giq; tentent eos qui in verbo Dei permanēt,
 præbeantq; illis contra cupiditatē deuitatio-
 nis exēplū, & incutiant cōtra superbiā timo-
 rē piū? Vnde dicit Apostolus: Intendens te ip-
 sum ne & tu tenteris. Mirū est. n. quantū ista
 humilitas qua subdimur creatori, ne tanquā
 eius adiutorio non egentes, de nostris virib.
 p̄sumamus, per scripturas oēs diuinas cura
 continua omnib. cōmendatur. Cū ergo etiā
 per iniustos iusti, ac per impios pij proficiūt
 frustra dī: Nō crearet Deus quos præciebat
 malos futuros. Cur. n. non crearet quos præ-
 ciebat bonis profuturos, vt & vtilēs eorū bo-
 nis voluntatib. exercendis admonendisq; na-
 scantur, & iuste pro sua mala voluntate pu-
 niantur? Talē, inquiunt, faceret hominē qui
 nollet omnino peccare. Ecce nos e concedi-
 mus meliorē esse naturā q̄ omnino peccare
 nolit: concedat & ipsi non esse malā natu-
 rā, q̄ sic facta est vt posset non peccare si vel-
 let, & iustā esse sn̄iam qua punita est quæ vo-
 luntate non necessitate peccauit. Sicut ergo
 ratio vera docet meliorē esse naturā quā pr-
 sus nihil delectat illicitū: ita ratio vera nihilo-
 minus docet et illā bonā esse, q̄ habet in p̄te
 illicitā delectationē si exiterit ita colimbe-
 re, vt non solū de ceteris licitis recteq; factis
 verum et de ipsius prauæ delectationis cohi-
 bitione lætet. Cū ergo hæc natura bona sit,
 illa melior, cur illā solā & nō vtranq; potius
 faceret Deus? Ac per hoc q̄ parati erāt de illa
 sola Deū laudare, vberius eū debent laudare
 de vtraq;. Illa quippe est in sanctis angelis,
 hæc in sanctis hominibus. Qui aut sibi par-
 tes iniquitatis elegerūt, laudabilem q; naturā
 culpabili voluntate deprauarunt, num quia
 præsciti sunt ideo creari minime debuerunt?
 Habent. n. & ipsi locum suum quem in re-
 bus

Quare
 niqui esse
 permittit
 tm. c. 6.
 Gal. 6.
 2. sen. di.
 23. c. 1.
 Cur Deus
 non dele-
 merit pec-
 candi vo-
 luntatem
 Cap. 7.

bus impleat pro vtilitate sanctorū. Nā Deus
 nec iustitia cuiusquā recti hominis eget, quā
 to minus iniquitate puerit? Quis aut sobria cō-
 sideratione dicat, melius nō crearet, quem
 præciebat ex alterius iniquitate posse corrigi,
 q̄ crearet quæ præciebat pro sua iniquitate
 debere dānari? Hoc est. n. dicere, melius non
 eē qui alterius malo bñ vtēdo misericordi-
 ter coronaretur, q̄ esse et malū qui pro suo
 merito iuste puniretur. Cū enim ratio certa
 demonstrat duo q̄dā non aequalia bona, sed
 vnum superius alterū inferius, non intelli-
 gunt tardi corde cū dicūt, vtranq; tale esset,
 nihil se aliud dicere q̄ solum illud esset. Ac
 sic cum equare volūt gnā bonorū, numerū
 minuunt, & immoderate augēdo vnum gen-
 us, alterū tollunt. Quis autem hos audiret,
 si dicerēt, quā excellentior sensus est viden-
 di q̄ audiendi, quatuor oculi essent & aures
 nō essent? Ita si excellentior est creatura illa
 rationalis, quæ sine vllius penæ cōparatione
 sine vlla superbia Deo subicitur: aliqua ve-
 ro in hominibus ita creata est, vt in se Dei
 beneficiū non possit agnoscere, nisi alterius
 videndo suppliciū, vt altū sapiat, sed timeat
 idē, non de se p̄fidat, sed confidat in Deū:
 quis recte intelligēs dicat talis esset ista qua
 lis illa, nec videat se nihil aliud dicere, quā
 non esset ista, sed sola esset illa? Quod si ine-
 rudite atq; insipienter dicitur, cur ergo nō
 crearet Deus etiā quos malos futuros esse
 præciebat, volens ostendere irā & demon-
 strare potentia suā, & ob hoc sustinens in
 multa patiētia vasa iræ, quæ perfecta sunt in
 perditiōe, vt notas faceret diuitias gloriæ
 suę, in vasa misericordiæ q̄ p̄parauit in glo-
 riā. Sic. n. qui gloriatur non nisi in dño glo-
 riatur, cū cognoscit nō suū sed illius esse non
 solū vt sit, verū et ut nō nisi ab alio bene sibi
 sit, a quo habet vt sit. Nimis itaq; importune
 dicitur, Nō essent quibus Deus tantā be-
 neficentiam misericordiæ suæ tribueret, si ali-
 ter esse non possent, nisi essent & hi in quib.
 vindictæ iustitiam demonstraret. Cur. n. nō
 vtiq; potius essent q̄ in utriusq; & bonitas
 Dei & æquitas iure prædicatur? At. n. si De-
 uellet et isti boni essent. Quāto melius hoc
 Deus voluit, vt q̄ vellēt essent: sed boni in-
 fructuose mali aut impune non essent, & in
 eo ipso alijs vtilēs essent. Sed præciebat q̄d
 eorū factura esset volūtas mala. Præciebat

Præscien-
 tia Dei &
 malis. c. 9
 2. sen. di.
 23. c. 1.
 ill. quod
 eorum su-
 iura.

sanē, & quia falli non potest eius præscien-
 tia, iō nō ipse, sed eorū est voluntas mala.
 Cur ergo eos creauit quos tales futuros esse
 præciebat? Quia sicut præuidit q̄d mali es-
 sent facturi, sic etiam præuidit de malis fa-
 ctis eorū quid boni esset ipse facturus. Sic. n.
 eos fecit vt eis relinqueret vnde & ipsi aliqd
 facerēt, quo quicquid etiam culpabiliter eli-
 gerēt, illū de se laudabiliter operantē inue-
 nirent. A se quippe habent voluntatē malā,
 ab illo autē, & naturā bonā, & iustā penā: si-
 bi debitū locū, alijs exercitationis adminicu-
 lū & timoris exemplū. Sed posset, * inquit,
 et ipsorū volūtatē in bonū conuertere, quo
 niā omnipotens est. Posset planē. Cur ergo
 non fecit? Quia noluit. Cur noluerit, penes
 ipsum est. Debemus enim non plus sapere
 quā oportet sapere. Puto autē paulo ante sa-
 tis nos ostendisse non parui boni esse ratio-
 nalē creaturā, etiam istā, quæ malorū cōm-
 paratione cauet malam. Quod genus bonæ
 creaturæ utiq; nō esset, si omnium malas vo-
 lūtates in bonū Deus cōuertisset, & nulli ini-
 quitati penā debitā infligeret: ac sic non eēt
 nisi solū illud genus quod nulla vel peccati
 vel supplicij malorū cōparatione p̄ficeret.
 Ita uelut aucta numerositate excellentioris
 generis ipsorum generum bonorū numerus
 minueretur. Ergo, inquiūt, est aliquid in ope-
 ribus Dei quod alterius malo indigeat quo
 proficiat ad bonū? Itane absurdum est & ex-
 ceptum sunt homines, nescio quo studio con-
 tentionis, vt non audiant vel uideant quibus
 dam punitis, quā plurimi corrigantur. Quis
 enim Paganus, quis Iudeus, quis hæreticus
 non hoc in domo sua quotidie probet? Verū
 cū uenitur ad disputatiōe inquisitionēq;
 veritatis, nolunt aduertere sensus suos ho-
 mines, ex quo opere diuinę prouidentie in
 eos ueniat imponendę cōmotio disciplinę
 ut si non corrigūtur qui puniunt, eorū tamē
 exēplo cōtēri metuāt, valeatq; ad eorū salu-
 tē iusta perniciēs aliorū. Nunquid. n. mali-
 tiæ eorū vel neqtiæ Deus author est, de quo-
 rū iusta penā consulit, quibus hoc mō cōsu-
 lendū esse cōstituit? Nō vtiq; sed cū eos vi-
 tijs p̄prijs malos futuros esse p̄sciret, nō eos
 tñ creare destitit. utilitati deputās eorū quos
 in hoc genere ita creauit, vt ad bonum pro-
 ficere, nisi malorum * cooperatione nō pos-
 sent. Si enim non essent, nulli rei utique pro-
 Aug. Tomus tertius. Ee 3 del-

Al. l. In-
 quunt.
 Voluntas
 Dei ma-
 los. c. 10.
 Rom. 12.
 Bonū ma-
 li subsidio
 nō indi-
 get. c. 11.
 Al. l. cōp̄-
 ratione.

desse, parūne boni est actū vt sint, qui certe illi generi vtilis sunt: q̄ genus quisquis nō vult vt sit, nihil aliud agit nisi vt ipse in eo nō sit? Magna opera dñi exquisita in oēs voluntates eius: p̄uidet bonos futuros & creat: p̄videt malos futuros & creat. Seipsū ad fruēdū p̄bens bonis, multa numerū suorū largiēs & malis, misericorditer ignoscens, iuste vlciscens. Itemq; misericorditer vlciscens, iuste ignoscens: nihil metuens de cuiusquam malitia, nihil indigens de cuiusquā iustitia: nihil sibi cōsulens nec de operibus bonorū, & bonis cōsulens etiā de penis malorū. Cur ergo nō permitteret tentari hominē illa tentationē probandū, conuincendū, puniendū, cum superba concupiscentia propriæ potestatis quod conceperat pareret, suoq; fetu confunderetur iustoq; supplicio a superbiē atq; inobediētiā malo posteros deterreret, quibus ea conscribenda & annūcianda parabantur? Si autē quæritur, cur potissimum per serpentē diabolus tentare permittitur, iam hoc significandi gratia factū esse quē nō admoneat scriptura tantæ autoritatis, tantis dignitatis documentis agens in prophetando quantis effectis iā mundus impletus est? Non quod diabolus aliquid ad instructionē nostram significare voluerit, sed cum accedere ad tērandum non posset nisi permissus, num per aliud posset nisi per quod permittebat accedere? Quicquid igitur serpens ille significauit, ei prouidentia tribuendum est, sub qua & ipse diabolus suam quidem habet cupiditatem nocendi, facultatē autem nō nisi quæ datur, vel ad subuertenda ac perdenda vasa irē, vel ad humilianda siue probanda vasa misericordie. Natura itaq; serpētis vn̄ sic nouimus: produxit. n. terra in verbo Dei oīa pecora & bestias & serpētes: q̄ vniuersa creatura habens in se animā viuā irrationalē, vniuersē rationali creaturæ siue bonę siue malę voluntatis, lege diuini ordinis subdita est. Quid ergo mirū si per serpētē mali quid agere permissus est diabolus, cū demonia ī porcos intrare Ch̄s ipse pmiserit? Magis de ipsa natura diaboli scrupulosus q̄ri solet, quā totā quidā * heretici, offensū molestia malæ voluntatis ei⁹, alienare conātur a creatura sūmi & veri Dei, & alterū ei dare principiu q̄ sit cōtra Deū. Nō enim valent intelligere oē quod est, in quantum aliqua substantia est,

& bonū esse, & nisi ab illo vero Deo a quo oē bonū est esse non posse. malā vero voluntatē inordinate moueri, bona inferiora superiori p̄ponendo: atq; ita factū esse vt rationalis creaturæ spūs, sua potestate p̄ excellētiā delectatus, tumesceret superbia, p̄ quam caderet a beatitudine spiritalis paradisi, & inuidētia contabesceret. In quo tñ bonū est hoc ipsum quod viuit & viuificat corpus: siue acreū sicut ipsius diaboli, vel demonum spūs: siue terrenū, sicut hominis aīa, cuius est maligni atq; peruersi. Ita dū * volūt aliqd quod Deus fecerit propria volūtate peccare, ipsius Dei substantiā dicunt primo necessitare, & post inexpiabiliter voluntate corruptā atq; peruersam. Sed de istorū dementissimo errore aliās iam diximus multa. In hoc hoc autem opere quærendū est secundū sanctā scripturā, quid de diabolo dicendum sit. Primo vtrū ab initio ipsius mūdi sua potestate delectat⁹ abstiterit ab illa societate & charitate qua beati sunt angeli qui fruūtur Deo, an aliquo tēpore in sancto cętu fuerit angelorū, et ipse pariter iustus, & pariter beatus. Nōnulli. n. dicūt ipsum ei fuisse casum a supernis sedibus, q̄ inuiderit homini factō ad imaginē Dei. Porro hæc inuidia sequit̄ superbiām, non præcedit: non. n. causa superbiendi est inuidētia, sed causa inuidēdi superbia. Cū igitur superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidia vero sit odiū felicitatis alienæ, qd̄ inde nascatur satis in promptu est. Amando. n. quisq; excellentiā suā, vel paribus inuideret quod ei cōxquantur: vel inferioribus, ne sibi cōxquantur: vel superioribus, quod eis non cōxquantur. Superbiendo igitur inuidus, nō inuidendo quisq; superbus est. Merito initiū omnis peccati superbiā scriptura definuit, dicens: Initiū omnis peccati superbia. Cui testimonio nō incōueniēter aptatur et̄ illud q̄ Apostolus ait: Radix oīū malorū est auaritia: si auaritiā ḡnalē intelligamus, qua quisq; appetit aliquid amplius q̄ oportet p̄ excellentiā suā, & quēdā proprię rei amorē: cui sapiēter nomen Latina lingua indidit cū appellauit priuatum, quod potius a detrimento q̄ ab incremento dictū elucet. Omnis enim priuatio minuit: vnde itaque vult eminere superbia, inde in angustias egestatemq; contruditur, cum ex communi ad propriū dānosō sui amore redi-

redigitur. Specialis est autē auaritia, q̄ vltimius appellatur amor pecuniæ. Cuius noīe Apostolus per speciem genus significans, vniuersalē auaritiā volebat intelligi dicendo: Radix oīū malorū est auaritia. Hinc. n. & diabolus cecidit, qui vtiq; nō amauit pecuniā, sed propriā potestatem. Proinde peruersus sui amor priuat sancta societate iurgidū sp̄m, eumq; coarctat miseria iā, per iniquitatē satiari cupientē. Hinc alio loco cū dixisset, Erūt. n. homines seip̄s amantes: coniuo subiecit, amatores pecuniæ, ab illa generali auaritia cuius superbia caput est, ad hāc specialē deicēdens quæ propria hominū est. Neq; n. essent et̄ homines amatores pecuniæ, nisi eo se putarent excellentiores quā ditiores. Cui morbo contraria charitas non quærit q̄ sua sunt, id est non priuata excellentia lætatur. Merito ergo & non inflatur. Hi duo amores, quorū alter sanctus est, alter immundus: alter socialis, alter priuatus: alter cōi vtilitati consulens p̄ supernā societatem, alter et̄ rem cōem in p̄tatem propriā redigens p̄ arrogantiē dñationē: alter subditus, alter emulus Deo: alter tranquillus, alter turbulentus: alter pacificus, alter seditiosus: alter veritatē laudibus errantiū præferens, alter quoquo modo laudis audus: alter amabilis, alter inuidus: alter hoc volens proximo q̄ sibi alter subijcere proximū sibi: alter p̄ proximi vtilitatē regens proximum, alter p̄ suā: præcesserūt in angelis, alter in bonis, alter in malis, & distinxerunt conditas in ḡne humano ciuitates duas sub admirabili & ineffabili prouidentia Dei, cūcta quæ creata sunt administrantis & ordinantis, alterā iustorū, alterā iniquorum. Quarum et̄ quadā t̄pali cōmixtione peragitur seculū, donec vltimo iudicio separētur: & altera cōiuncta angelis bonis, in rege suo vitā consequat̄ æternā, altera cōiuncta angelis malis, in ignē cū rege suo mittatur æternum. De quibus duabus ciuitatibus latius fortasse alio loco si dñs voluerit differemus. Qñ ergo deiecerit superbia diabolū, vt naturā suam bonā praua voluntate peruerteret, scriptura nō dicit: ante tñ factū fuisse, & ex hac eū homini inuidisse, ratio manifesta declarat. In promptu est. n. omnib; hoc intuentibus, non ex inuidētia superbiā nasci, sed ex superbia potius inuidētiā. Nec frustra putari p̄t ab initio tēporis diabolū superbia cecidisse, nec fuisse

vllū antea t̄ps quo cū angelis sanctis peccatū vixerit & beatus: sed ab ipso primordio creaturæ a suo creatore apostatasse, vt illud qd̄ dñs ait. Ille homicida fuit ab initio, & in veritate non stetit: vtrūq; ab initio intelligamus, non solū q̄ homicida fuit, verum et̄ quia in veritate non stetit. Et homicida quidē ab illo initio ex quo homo potuit occidi: non autē potuit occidere antequā esset qui occideretur. Ab initio ergo homicida diabolus, quia ipse occidit hominē primum, antequam nullus hominū fuit. In veritate autē non stetit, & hoc ab initio ex quo ipse creatus est, qui staret si stare voluisset. Quo. n. duxisse vitā beatā inter beatos angelos credi p̄t, qui futuri sui peccati atque supplicij, i. desertionis & ignis æterni si præcius non fuit, merito quæritur cur non fuerit? Neque. n. sancti angeli æternæ suæ vitæ ac beatitudinis incerti sunt: Nā quō beati si incertū? An dicimus hoc Deū diabolo reuelare noluisse, cū adhuc esset angelus bonus: vel quid facturū vel quid passurus esset: ceteris vero hoc reuelasse qui essent in æternum in eius veritate mansuri? Quod si ita est, ideo iā non æqualiter beatus, imo iā nec planē beatus fuit, qñ quidem planē beati de sua beatitudine certi sunt vt eam nullus perturbet metus. Quo autē malo merito ita discernebat a ceteris, vt ei Deus nec ea quæ ad ipsum pertinerēt futura reuelaret? Nunquid ille prius vltor: quā iste peccator? Absit. Neq; n. Deus damnat innocentes. An forte ex alio genere angelorum fuit, quibus Deus non dedit vel de seipsis præscientiam futurorum: qui quonam modo beati possent esse, non video, quibus incerta est ipsa sua beatitudo: nam & hoc quidam senserunt nō fuisse diabolū in illa sublimi natura angelorum quæ supercælestis est, sed in eorū qui aliquñ inferius in mundo facti sunt, & per sua officia distributi. Tales. n. fortasse posset aliquid etiam illicitum delectare, quam tamen delectationem si peccare noluisent libero arbitrio cohiberent: sicut homo, maxime ille primus qui peccati penam nondum habebat in membris, quando quidē & ipsa a sanctis uiris Deo subditus per eius gratiā pietate superatur. Porro ista quæstio de beata vita, vtrum eam quisquam iam habere dicendus sit, cui incertum est vtrum secum permanfurum sit, an ei miseria quādoq; succedat, potest

Cur tentatio per serpentē. Cap. 12. 2. sen. di. 2. I. ca. 2.

Matt. 8. In eos qui diabolo se paratim p̄t̄tē quādam tribuunt. Cap. 13. Al. l. ali. quid. * al. l. Mal. nichilios intelligit.

Al. l. n. lun.

Causa n. a. ange. c. c. 14.

2. sen. di. 42. ca. ex. superbia.

al. l. Quil. sit superbia. Quil. inuidia.

B Superbia & cupiditas sunt mali. Eccl. 10. 1. Tim. 6.

Al. l. ethi. mologia. amoris. primati.

2. Tim. 3.

I. Cor. 13.

diabolus homicida. Cap. 16.

Diabolus homicida. Cap. 16.

Præscientia angelorum. c. 17. 2. sen. di. 26. ca. 1. 2.

An Adā & Eua præciserint casū suum.

Cap. 18. & de ipso primo homine orti. Nā si futuri sui peccati præscijs erat diuināq; vindictæ, beatus esse vnde poterat? Ergo erat in paradiso nō beatus. Si autem nō erat futuri peccati sui præscijs: ergo per hanc ignorantiam aut eiusdem beatitudinis incertus, & quō iam vere beatus? aut falsa spe certus non scientia, & quō nō stultus? Sed tū hominis adhuc in corpore animali constituti, cui obedienter viuēti dandum adhuc esset angelorū cōsortium, & mutatio corporis ex animali in spiritale, possumus intelligere beatam vitā secundum quendam modum, et si non erat præscijs futuri sui peccati. Neq; n. & illi præscij fuerunt quib. Apostolus dicit, Vos qui spirituales estis instruite hōi in spiritu lenitatis, intendens teipsum ne & tu tenteris. Nō absurde tū nec improbe dicimus, beatos iā fuisse hoc ipso q; spirituales essent, non corpore sed iustitia fidei, spe gaudentes, in tribulatione patietes.

Gal. 6. Quanto magis ergo & ampliore modo beatus erat homo in paradiso ante pētm, quantum incertus futuri sui casus, qui spe ita gaudebat pp præmium futuræ cōmutationis vt nulla esset tribulatio cui tolerandæ patientia militaret. Quamuis. n. non vana p̄sumptione de incerto certus velut stultus, sed spe non infidelis, antequā apprehenderet illam vitā, vbi certissimus ipsius æternæ vitæ suæ futurus esset, posset exultare quæadmodū scriptū est, cū tremore & exultatione, multo abundantius in paradiso q̄ sancti in his terris, beatus esset modo quodā inferiore q̄ i illa vitā æterna sanctorū supercelestiumq; angelorū, non tū nullo. Dicere aut de aliquibus angelis q; in suo quodā genere beati esse possint futuræ suę iniquitatis & dānationis, vel certę perpetuæ salutis incerti, quib. nec spes subesset, q; aliqñ & ipsi aliqua in melius mutatione certi de hac re futuri essent, vix ferenda p̄sumptio est, nisi forte & hoc dicatur, ita creatos istos angelos mundanis ministerijs distributos sub alijs sublimioribus & beatorib. vt

Rem. 1. H pro recte gestis præposituris suis accipiant illam vitam beatam ac sublimiorem, de qua possint esse certissimi, cuius utiq; spe gaudentes possint nō incongrue dici iam beati. Ex quorū numero si diabolus cecidit cū socijs iniquitatis suæ: simile hoc est ei q; cadunt à iustitia fidei et hōies simili superbia p̄uaricati, vel seipfos seducētes, vel illi seductori

consentientes. Sed asserat hæc duo genera bonorum angelorū qui potuerint, vnū supercelestiū in quib. nunquam fuit qui cadendo diabolus factus est: alterū autē mundanorum in quib. fuit: mihi autē, fateor, vnde hoc secundū scripturas asserā, nō interim occurrit, sed cōarctatus quōne illa qua quæritur, vtrū sui casus præscijs antequam caderet fuerit, ne suæ beatitudinis incertus esse vel aliqñ fuisse angelos dicerē, non sine causa. * putari posse dici diabolū ab ipso creaturæ, hoc est ab ipso vel tēporis vel suæ conditionis initio cecidisse, nec aliqñ in veritate stetit. Vnde nōnulli eum non in hanc malitiā libero voluntatis arbitrio esse deflexū, sed in hac omnino creatū putant, quāuis à dño Deo summo & verō naturarū omnium creatore: adhibētq; testimoniu de libro Iob, qm̄ ibi scriptum est cū de illo sermo esset, Hoc est initiu figmenti dñi q; fecit vt illudatur ab angelis eius. Cui sn̄æ cōgruit q; in Psalmo scriptū est, Draco iste quem finxisti ad illudendū eum: nisi q; hic quem finxisti dixit non aut sicut ibi, hoc est initium figmenti dñi: tanquam in initio eū ita finxisset, vt malus, vt inuidus, vt seductor, vt omnino diabolus esset, non voluntate deprauatus, sed ita creatus. Hæc opinio quō non sit aduersa ei q; scriptum est, Fecit Deus omnia bona valde: * vbi inuenitur diabolus non propria voluntate deprauatus, sed ab ipso dño Deo factus malus valde: quamuis conetur ostendere vt insulse et vel inrudite asseratur, non tū conditione prima, sed et nunc deprauatis tot voluntatibus: in summa tū omnia q; creata sunt, i. vniuersam omnino creaturam bonam esse valde, non * quo boni sint in ea mali, sed q; non efficiant malitia sua, vt sub Dei administratoris imperio, virtute, sapientia, & decus & ordo vniuersitatis aliqua ex parte turbetur siue turpetur, cum suis quibusq; voluntatibus et malis tribuantur certi & congrui limites potestatum & pondera meritorum, vt et cū ipsis conuenienter iusteq; ordinatis vniuersitas pulchra sit: tū quia cuiuslibet occurrit & verū est atq; manifestum, iustitiæ ipsi esse contrariū, vt nullo præcedente merito, hoc ipsum in quo quā Deus damnet, q; in eo ipse creauit, certaq; & euidentis damnatio diaboli & angelorū eius ex Euangelio recitatur, vbi se dicturum dñs prænucliauit eis dicens qui à sinistris sunt, Ite in ignem æternū

qui præparatus est diabolo & angelis eius, nullo modo in eo naturā quam Deus creauit, sed malā propriam voluntatē pena ignis æterni plestendam esse credendum est. Nec eius naturā esse significaram q; dictū est, Hoc est initiu figmenti dñi q; fecit vt illudatur ab angelis eius: sed vel corpus aerē q; tali voluntati cōgruenter aptauit, vel ipsam ordinationem in qua eū fecit et nolentem vitē bonis: vel q; præsciens eū propria voluntate malū futurū, fecit tū, non abstinens bonitatē suam in præbenda vita atq; substantia futuræ et noxia voluntati, simul præuidens quanta de illo bona esset sua mirabili bonitate ac ptate facturus. Initiu aut figmenti dñi dictus est, q; fecit vt illudatur ab angelis eius, non quia ipsum primitus condidit, vel initio malū condidit, sed quia cū sciret eū ad hoc propria voluntate malū futurū vt bonis noceret, creauit eū ad hoc vt de illo bonis ipse prodesset. hoc est. n. vt illudatur ab angelis, qm̄ sic illudatur cum sanctis profunt tentationes eius, quibus eos deprauare conatur, vt malitia in qua ipse esse uoluit, eo nolente sit utilis seruis Dei, quia * hoc præuidens etiam finxit. Ideo initiu ad illudendum quia & mali hōies uasa eiusdem diaboli, & tanquam capitis corpus, quos nihilominus Deus malos futuros præuidēs, creauit tū ad utilitatē sanctorū, similiter illudantur, cū & ipsis nocere uolentib. præstat sanctis ex eorum cōparatione cautela, & pia sub Deo * humilitatis & intelligentiæ gratia, & exercitatio ad tolerandos malos, & probatio ad diligendos inimicos. Sed ille est initiu figmenti q; sic illudatur, quia præcedit istos & temporis antiquitate & principatu malitiæ. Hoc aut Deus per sanctos angelos facit illo opere prouidentia quo creatas naturas administrat, subdēs uidelicet angelos malos angelis bonis, ut malorum improbitas, non quantum nititur, sed quātū finitur possit: nec tantorum angelorum malorum, uerum et & hominū donec et ista iustitia qua uiuitur ex fide, quæ nunc patienter in hominibus exercetur, conuertatur in iudicium, ut possint & ipsi non solum duodecim tribus Israel, sed etiam angelos iudicare. Quod ergo putatur nunquam diabolus in ueritate stetit, nunquam cum angelis beatam duxisse vitam ab ipso suæ conditionis initio cecidisse, nō sic accipiendū est ut non propria uoluntate de-

prauatus, sed malus à bono Deo creatus putetur, alioquin non ab initio cecidisse diceretur. Neq; n. cecidit * si talis est factus: sed factus continuo se à luce ueritatis auertit, superbia tumidus, & proprie potestatis delectatione corruptus: vnde beata atq; angelicæ uitæ dulcedinē non gustauit, quā non utiq; acceptā fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit & amisit. Proinde nec sui casus præscijs esse potuit * quæ sapiētia pietatis est fructus. Ille aut continuo impius, cōsequenter & mēte cæcus, non ex eo q; acceperat cecidit, sed ex eo q; acciperet si subdi uoluisset Deo, q; profecto quia noluit, & ab eo q; accepturus erat cecidit, & potestatem illius sub quo, esse noluit non euasit, factumq; in illo est pondere * meritorum, ut nec iustitiæ possit lumine delectari, nec ab eius sn̄a liberari. Quod ergo per Esaiam Prophetā in eum dñs, Quō cecidit de celo Lucifer mane oriens, contritus est in terrā qui mittebat ad omnes gentes. Tu aut dixisti sensu suo, In celū ascendam, super sydera celi ponā thronū meū, sedebo in monte excelso super montes excelso qui sunt ad Aquilonē, ascendam super nubes, ero similis altissimo: nunc aut ad inferos descēdēs, &c. Quæ in figura regis uelut Babylonis in diabolū dicta intelliguntur, plura in eius corpus conueniunt, q; et de humano genere cōgruebat: & in eos maxime qui ei per superbiam coherent, apostatando à mandatis Dei: Sicut enim qui erat diabolus homo dictus est, ut in Euangelio, Inimicus homo hoc fecit: ita qui homo erat diabolus dictus est, ut rursus in Euangelio, Nonne ego uos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus est? Et sicut corpus Christi q; in ecclesia dñs Christus, sicut illud est, Vos Abraham semen estis: cum paulo superius dixisset, Abraham dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit in seminibus tanquā in multis, sed tanquā in uno, & semini tuo qui est Christus. Et iterū, Sicut. n. corpus unū est & membra habet multa, omnia aut membra corporis cū sint multa unū est corpus, ita & Christus. Eo modo et corpus diaboli, cui caput est diabolus, i. ipsa impiorū multitudo, maximeq; eorū qui à Christo uel de ecclesia sicut de celo decidunt, dñs diabolus, & in ipsum corpus figurate multa dicuntur, q; non tam capiti q; * corporis membris cōueniāt. Itaq; Lucifer qui mane orientur

Cur diabolus se creuit Deo. Cap. 22.

Al. l. p. uari posse dixi. Opinio de diabolo creato ad malum. Cap. 20. 2. sen. di. 3. c. p. uerunt. Iob. 10. P. 103.

Al. l. qui.

Diabolus creatura fuisse boni. Gen. 1. 2. sen. di. 3. c. uideo que. Al. l. id est q; opinio. Al. l. q.

Rem. 1. Mar. 19. 1. Cor. 6. M.

Diabolus in ueritate non fuisse. c. 23.

Io. m. 8. Al. l. Si, pro quia.

Al. l. quoniam.

A

Al. l. Merita, pro demeritis posuit Vocabulum diaboli. c. 24. Esai. 14.

Mat. 13.

Io. m. 6. Col. 1. Gal. 3.

1. Co. 12. Corpus Christi. Corpus diaboli.

B

Al. l. corpori, membrisque.

batur & cecidit, potest intelligi apostatarum genus, vel a Christo vel ab ecclesia, quae ita conuertitur ad tenebras amissa luce quam portabat, quae admodum qui conuertuntur ad Deum a tenebris ad lucem transeunt, qui fuerunt tenebrae lux fiunt. Item in figura Principis Tyri per Ezechielum Propheta in diabolum dicta intelliguntur, Tu es signaculum similitudinis & corona decoris in delictis paradisi fuisti, omni lapide pretioso ornatus es: & cetera, quae non tantum in ipsum Principem nequitiae quam in corpus eius dicta conueniunt. Paradisus. n. dicta est ecclesia, sicut in Cantico canticorum legitur, Hortus conclusus, fons signatus, puteus aquae viuae, paradusum cum fructu pomorum. Inde ceciderunt vel aperta & corporali separatione omnes haeretici: vel occulta & spiritali, quauis in ea corporaliter esse videantur omnes conuersi ad vomitum suum, cum post remissionem omnium peccatorum paululum ambulassent in via iustitiae, in quibus facta sunt posteriora deteriora prioribus. & quibus expediebat non cognoscere viam iustitiae, quam cognoscentibus retrorsum reflecti, tradito sibi sancto mandato. Hanc pessimam generationem dominus describit, cum dicit spiritum nequam exire ab homine, & cum alijs septem redire, & in domo quam mundatam iam inuenerat inhabitare, ut sint nouissima hominis illius peiora prioribus. Tali. n. generi hominum quae iam factum est corpus diaboli, possunt haec verba congruere, A die qua creatus es tu cum cherubin, cum sede Dei, quae interpretatur multiplicata scientia: & posuit te in monte sancto suo, hoc est in ecclesia: Vnde est, Et exaudiuit me de monte sancto suo: Fuisti in medio lapidum flammearum, id est sanctorum spiritu feruentium lapidum viuorum: ambulasti sine vitio, in diebus tuis ex quo die creatus es tu, donec inuenta sunt delicta tua in te. Possunt diligentius ista tractari, ut forsatis ostendatur non solum & hunc intellectum esse in his verbis posse, sed omnino alium esse non posse. Verum quia longum est & alium sermonem exigit eidem tantum quaestioni deputatum, nunc sufficiat ista complexio: aut ab initio creationis suae diabolus a beatitudine, quam si voluisset percipere fuerat, impia superbia cecidit: aut alios esse angelos inferioris ministerij in hoc mundo, inter quos secundum eorum quandam non praesciam beatitudinem vixerat, & a quorum societate cum sibi subditis angelis suis tanquam archangelus cecidit

per superbiae impietate: sed hoc nullo modo asseri potest, illud mirum si potest. Aut certe ratio est requirenda, quemadmodum omnes sancti angeli, si inter illos aliqui pariter beati, cum suis angelis diabolus vixit, nondum habuerint et ipsi certam praescientiam perpetuae felicitatis suae, sed ea post casum eius acceperint. Aut quo merito ante suum peccatum diabolus cum socijs suis a ceteris angelis discretus fuerit, ut ipse sui casus futuri esset ignarus, illi autem certi permansionis suae: dum tamen & peccatores angelos minime dubitemus decessos tanquam in carcerem caliginis huius aeternae circa terras, secundum Apostolicam fidem in iudicio puniendos seruari: & in illa superna beatitudine sanctorum angelorum non esse incertam vitam aeternam, nec nobis secundum Dei misericordiam & gratiam & fidelissimam pollicitationem incertam futuram, cum fuerimus eis post resurrectionem & ipsorum mutationem corporum copulati. Ad hanc. n. spem viuimus, & eius promissionis gratia recreamur. Quicquid autem est de diabolo dici potest, cur eum Deus creauit cum tale praesciret futurum, & cur omnipotens eius voluntate non conuertit in bonum, secundum ea quae differuimus cum de malis hominibus similiter quaereremus, siue intelligat, siue credatur, siue quid melius inueniri potest inueniatur. Ab illo ergo cuius super omnia, quae creauit summa potestas est, per angelos suos a quibus illuditur diabolus, cum & de ipsius malevolentia consulatur ecclesiae Dei, non est permixtus tentare feminam, nisi per serpentem, nec virum nisi per feminam: sed in serpente ipse locutus est, utens eo velut organo, mouensque eius naturam eo modo, quo modo vere ille mouere, & moueri illa potuit, ad exprimendos verborum sonos & signa corporalia, per quae mulier suadentis intellexeret voluntatem. In ipsa vero muliere quia illa rationalis creatura erat, quae motu suo posset uti ad verba faciendam, non ipse locutus est, sed eius operatio atque persuasio, quae occulto instinctu adiuuaret interius, quod exterius egerat per serpentem. Quod quidem si solo instinctu occultius ageret, sicut egit in Iuda ut traderet Christum, posset efficere in animo superbo amore suae potestatis induendo: sed sicut iam dixi, tentandi voluntatem habet diabolus: in potestate autem nec ut faciat habet, nec quomodo faciat. Quia permixtus est ergo

al. l. si bene modo asseri potest. quod mihi si potest. 2. sen. di. 6. ca. non enim. 2. Pet. 2. Al. l. conuertat. Tentatio diaboli per serpentem. Cap. 27. I. Ioh. 3. Al. l. occultus.

Princeps Tyri diabolus significat. Cap. 25. Ezech. 28. Paradisus ecclesiae. Cant. 4. 2. Pet. 2. Matt. 12. Psal. 3. Rursus per repetitionem de diaboli conditione. Cap. 26.

go tentauit, & quomodo permixtus est ita tentauit. Cui autem generi hominum prodesset quod faciebat, neque sciebat, neque volebat, & eo ipso illudebatur ab angelis. Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebat ad mulierem. Neque. n. conuersa credenda est anima eius in naturam rationalem: quando quidem nec ipsi homines quorum rationalis natura est, cum demon in eis loquitur ea passione cui exorcista requiritur, sciunt quid loquantur. Quamto minus ille intelligeret verborum sonos, quos per eum, & ex eo diabolus illo modo faciebat, qui hominem loquentem non intelligeret. si eum a diabolica passione immunis audiret. Nam & quod putantur audire & intelligere serpentes verba Mariorum, ut eis incantantibus profliant plerumque de latebris, etiam illi diabolica vis operatur, ad cognoscendam vbique prouidentiam, quam rem cui rei naturam li ordine subiiciat, & quod etiam voluntatibus malis sapientissima potestate permittat, & hoc magis habeat usus, serpentes moueri carminibus hominum, quam vllum aliud genus animantium. Etiam hoc. n. non parua testatio est, naturam primitus serpentis seductam esse colloquio. Gaudent. n. demones hanc sibi potestatem dari, ut ad incantationem hominum serpentes moueant, ut quolibet modo fallant quos possunt. Hoc autem permittuntur ad primi facti memoriam commendandam, quod sit eis quaedam cum hoc genere familiaritas. Porro ipsum primum factum ad hoc permixtum est, ut per naturam serpentis significaretur generi hominum, cui erudiendo haec gesta describi oportebat, omnis diabolice tentationis similitudo, quod apparebit cum in serpentem proferri ceperit diuina sententia. Proinde prudentissimus omnium bestiarum hoc est astutissimus, ita dictus est serpens propter astutiam diaboli quae in illo & de illo agebat dolium, quae admodum dicitur prudens vel astuta lingua, quam prudens vel astutus mouet ad aliquid prudenter astuteque suadendum. Non. n. est haec vis seu virtus membri corporalis quod vocatur lingua, sed utique mentis quae utitur ea. Ita etiam dictus est stylus mendax scribarum. Neque. n. esse mendacem pertinet nisi ad uiuentem atque sentientem: sed stylus mendax dictus est, quod per eum mendax mendaciter operetur, quemadmodum si & iste serpens mendax diceretur, quod eo diabolus tanquam

An serpens uerba prolatum intellexerit. Cap. 28. 2. sen. di. 21. ca. 2. Al. l. Mariorum serpens diabolica. Serpens prudentissimus. Cap. 29.

stylo mendaciter ueretur. Hoc ideo commendandum putauit, ne quisquam existimas animantia rationis expertia humanum habere intellectum, vel in animal rationale repetere mutari, se ducatur in illam opinionem ridiculam & noxiam reuolutionis animarum vel hominum in bestias vel in homines bestiarum. Sic ergo locutus est serpens homini, sicut asina in qua sedebat Balaam locuta est homini, nisi quod illud fuit opus diabolicum, hoc angelicum. Habet. n. quaedam boni & mali angeli opera similia, sicut Moyses & magi Pharaonis. Verum in his etiam boni angeli potentiores sunt, quia nec mali angeli etiam talium operum quicquam possunt, nisi quod per bonos angelos permiserit Deus, ut retribuat unicuique secundum cor eius, vel secundum gratiam Dei, utrumque iuste ac benigne per altitudinem diuinarum sapientiae & scientiae Dei. Dixit ergo serpens mulieri. Quid quia dixit Deus? Non ederis ab omni ligno paradisi, Et dixit mulier serpenti: A fructu ligni quod est in paradiso edimus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi dixit Deus, non edetis ex eo, neque contingeretis illud ne moriamini. Iam prius interrogauit serpens, & respondit haec mulier, ut praeratio esset inexcusabilis, neque ullo modo dici posset, id quod praeeperat Deus oblitam fuisse mulierem, quamquam obliuio praerati, maxime uisus & tam necessarius, ad maximam culpam dannabilis negligentiae pertineret: uerumtamen euidetior eius transgressio est cum memoria retinet, & tanquam in illo Deus assistens praesensque contentitur. Vnde necessarium fuit cum in Psalmo diceret: Et memoria retinentibus mandata eius, addere, ut faciant ea. Multi enim retinent memoria, ut contemnant ea, praeratiouis maiore peccato ubi obliuionis nulla est excusatio. Dixit ergo serpens mulieri: Non morte moriamini. Sicut. n. Deus quoniam qua die mandaueritis de eo, adaperietur uobis oculi, & eritis sicut dii cognoscentes bonum & malum. Quoniam his verbis crederet mulier a bona atque utili re diuinitus se fuisse prohibitos, nisi iam in effectum amor ille propriae potestatis, & quaedam de se superba praesumptio quae per illam tentationem fuerat conuincenda & humilianda. Denique uerbis non contenta serpentis considerauit lignum uiditque bonum ad escam & decorum ad aspectum, & non credens posse inde se mori, arbitror quod putauerit Deum alterius significationis causa dixisse, si mandaueritis morte moriamini:

2. sen. di. 22. ca. 2. N. 6. 2. 2. Exod. 7. Rom. 11. Verba tatoris. Cap. 30. Gene. 3. Oblisio praerati. Ps. 102. 2. sen. di. 22. ca. 1.

mini: atq; ideo sumpfit de fructu eius & mā ducavit, & dedit etiā viro suo secū. Fortassis ēt cū verbo suātorio, q̄ scriptura tacēs intel ligendū reliquit. An forte nec * suaderi iam opus erat viro, quādo illā eo cibo mortuam nō esse cernebat? Ergo ederunt, & aperti sūt oculi amborū. Quō nisi ad inuicē cōcupiscē dū ad peccati pēnā carnis ipsius morte conceptā: vt iā esset corpus non animale tantū, quod poterat, si obedientiā cōseruarent, in meliorē spiritalemq; habitū sine morte mutari: sed iā corpus mortis in quo lex in mēbris repugnaret legi mentis. Neq; n. clausis oculis facti erant & in paradiso delicti arū cę ci palpantesq; oberrabant, vt vetitū lignū ēt nescientes attingerent, palpantesque fructus prohibitos ignorando decerperent. Quō autē animalia & volatilia adducta sunt ad Adā vt videret quid ea vocaret si non videbat? Et quō ipsa mulier ad virū adducta est, qn̄ facta est vt de illa quam nō videbat diceret: Hoc nunc os de oīsibus meis, & caro de carne mea: & cętera. Postremo quō vidit mulier quia bonū est lignū in escam, & quia placet oculis ad videndū, & decorum est cognoscere, si eorū clausi erant oculi? Nec tñ ideo propter vnus verbi translationē totū figura te accipiendū est. Viderit enim quemadmodum dixerit serpens? Aperientur vobis oculi. Hoc enim eū scriptor libri dixisse narrauit: in qua vero significatione vel sententia dixerit, lectori cōsiderare permisit. Hoc autē quod scriptū est: & aperti sūt oculi eorū, & cognouerūt quia nudi erant: ita scriptum est, quemadmodū omnia quę gesta narrātur, nec tñ ideo in allegoricā narrationē nos debent ducere. Neq; n. & Euangelista narrator dicta cuiusquā figurata ex eius persona inse rebat, ac non persona sua q̄ fuerāt gesta narra bat, cū diceret de illis duobus, quorū vnus erat Cleophas, quod cū fregisset eis dñs panē aperti sūt oculi eorū, & cognouerunt eū quē per viā nō cognouerāt: nō vtiq; clausi oculis ambulātes, sed eū cognoscere * nō valētibus. Sicut ergo ibi, sic in isto loco narratio figurata est, quāuis trās lato verbo scri ptura via videatur, vt apertos diceret oculos qui & antea patebant. Apertos vtiq; ad ali quid intuentium & cogitandum, quod antea nunquā a duert erant. Vbi enim ad trans grediendū pręceptū audax curiositas mota

est, auida experiri latentia, quidnā tacto veri to sequeretur, & noxia libertate habenas p hibitionis rumpere delectata, probabilius existimans nō esse mortē quā timuerant se cuturā. Tale qppe pomū credendū est fuisse in illa arbore, cuius generis poma iā in alijs arboribus innoxia senserāt vnde magis cre diderunt Deū posse peccantibus facile igno scere, q̄ patiēter tulerint nō cognoscere, qd nā esset vel cur eos inde cibū sumere vetuif set. Mox vt ergo pręceptū transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati quā typho quodā & superbo amore suę po testatis offenderāt, in sua mēbra oculos inie cerunt, eaq; motu quē nō mouerant concu piuerunt. Ad hoc ergo aperti sūt oculi ad qd̄ antea nō patebant, quāuis ad alia paterēt Hęc mors ea die accidit qua factū est q̄ De⁹ vetuit. Amisso qppe statu mirabili, corpus ipsum cui status ēt de ligno vitę virtute my stica prębebatur, per quē nec morbo tētari nec mutari ætate potuiffet, vt hoc in eorum carne, quāuis adhuc animali & in melius cō mutanda, iā tamen significaretur per escam ligni vitę, quod ex ipso spiritali alimento cuius sacramentū illud lignū erat, fit in bo nis angelis per cęternitatis participationē vt in deterius nō mutent. Hoc ergo amisso sta tu corpus eorū duxit morbidā & mortiferā qualitatē, quę inest ēt pecorū carni, ac per hoc etiā eundem motū qui fit in pecoribus cōcūbendi appetitus, vt succedant nascentia morientibus. Sed tamen etiam in ipsa pœna suę generositatis vindex anima rationalis be stialem motum in membris suę carnis eru buit eiq; inculsit pudorem, non solum quia hoc ibi sentiebat, vbi nunquā antea tale ali quid senserat, verum etiā quod ille pudēdus motus de pręcepti transgressione veniebat. Ibi enim sensit qua prius gratia vestiretur, quando sua nuditate nihil indecens patieba tur. Ibi completum est. Domine in volūtate tua p̄stitisti decori meo virtutē: Auertisti au tem faciē tuā a me, & factus sum conturba tus. Deniq; illa cōturbatione ad folia * ficul nea cucurrerunt succinctoria cōsueuerūt, & quia glorianda deseruerant, pudēda texerūt. Nec arbitrator eos cogitasse ali quid in illis fo lijs quod talibus congrueret contegi iā mē bra prurientia, sed occulto instinctu ad hoc illa cōturbatione cōpulsī sunt, vt etiam talis pēnā

A

Quando tracta mortali. 2. c. 31.

Originali dimi.

Psal. 29.

All. Fi. culnea.

Vox Dei ambulantis. c. 33. All. illis.

Quare interrogatur prius Adam. Cap. 34.

pēnā suę significatio a nescientibus fieret, q̄ peccatorē factū conuinceret & doceret scri ptura lectorem. Et audierunt vocem dñi Dei ambulantis in paradiso ad vesperā. Ea quip pe hora tales iā conuenerat vřitare qui dese cerant a luce veritatis. Fortassis. n. in * alijs intrinsecus vel effabilibus vel ineffabilibus. mo dis Deus cū illis antea loquebatur, sicut ēt cū angelis loquitur ipsa incōmutabili veritate, illustrans mentes eorū vbi est intellectus nos se simul quęcunque ēt pert̄pa non fiunt si mul. Forte, in quā, sic cū eis loquebatur, etsi non tanta participatione diuinę sapiētie quā tum capiunt angeli: tñ pro humano modulo quantūlibet minus, sed ipso genere visitatio nis & locutionis, fortassis ēt illo qui fit per scripturā, siue in ecstasi spiritus corporalib. imaginib. siue ipsis sensibus corporis aliqua specie p̄sentata vel ad videndū vel ad audien dum, sicut in angelis suis solet videri Deus, vel sonare per nubem. Nunc tñ q̄ audierūt vocē Dei ambulantis in paradiso ad vesperā, non nisi per creaturā visibiliter factū est, ne substantia illa inuisibilis & vbiq; tota q̄ est patris & filij & spiritus sancti corporalib. eo rū sensibus locali & tēporali motu apparuis se credatur. Et abic onderunt se Adā & mu lier eius a faciē dñi in medio ligno q̄ est in paradiso Cū Deus auertit intrinsecus faciē suam & fit homo conturbatus: nō miremur hęc fieri quę similia sunt dementię per ni mium pudorē ac timorem, illo quoq; occul to instinctu non quiescente, vt ea nescientes facerent quę aliquid significarent qn̄q; scitu ris posteris pp̄ quos ista conscripta sunt. Et vocauit dñs Deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Increpantis vox est, non ignorantis. Et hoc sanē ad ali quā pertinet significationē q̄ sicut pręceptum viro datum est per quē veniret ad feminam, ita vir prior interrogatur. Prę ceptum. n. a dño per virum vsque ad femi nam: peccatum autē a diabolo per feminam vsque ad uirum: hęc mysticis significationi bus plena sunt, non id agentibus in quib. fa cta sunt, sed de his illud agente potentissima sapientia Dei. Non autē nunc significata refe ramus, sed gesta defendimus. Respōdit ergo Adam, Vocē tuam audiui in paradiso & ti mui, quia nudus sum, & abscondi me. Satis probabile est solere Deum per creaturā tali actioni cōgruā in forma humana primis il-

lis hominib. apparere: quos tñ nunquā per misit aduertere nuditatem suā, eorū intentio nem in superna sustollens, nisi cū post p̄tīm pudendum in membris motū p̄nali mēbro rum lege sensissent. Sic ergo affecti sunt ut so lent affici homines sub oculis hominū, & ta lis affectio de peccati pēnā erat, cum latere uellent quē latere nihil potest, & ab eo car nē occultare qui cordis inspector est. Sed qd mirū si superbi uolētes esse sicut dij, euane runt in cogitationib. suis, & obscuratū est in sapiens cor eorū? Se quippe dixerunt esse sa pientes in abundantia sua, & illo auertente fa ciē stulti facti sunt. Quod. n. iam ipsos pude bat erga seip̄os, unde sibi & succinctoria fe cerant, multo uehementius ab illo ēt sic suc cincti videri verebantur, qui tanquam fami liari tēperamento ad eos videndos per crea turam uisibilē, uelut humanos oculos affere bat. Si. n. propterea sic apparebat ut homines tanquā cum homine loquerentur, queadmo dū Abraham ad quercum Mambre, illa ipsa prope amicitia * pudorē onerabat post pec catū, quę fiduciam dabat ante p̄tīm: nec iam illam nuditatem audebant ostendere talibus oculis, quę displicebat & suis. Dñs ergo uo lens iam peccatores more iustitię interroga tos punire, amplius quam erat illa pēnā de qua iā cogebantur erubescere, quis nuncia uit, inquit, tibi quia nudus es, nisi a ligno q̄ pręceperam tibi tñ ne ex eo māducares ab eo edisti? Hinc. n. mors concepta pp̄ Dei ien tentiā qui sic fuerat cōminatus, fecit aduertī concupiscentialiter membra: & ibi dicti sunt aperti oculi, & secutū est q̄ puderent. Et dixit Adam, Mulier quā dedisti mecū hęc mi hi dedit a ligno & edi, nunquid dixit, pecca ui? Superbia habet confusiois deformitatē, & non habet confesiois humilitatem. Ad hęc ista conscripta sunt, quia & ipse interro gationes nimirū ad hoc factę sunt, ut & ue raciter & utiliter scriberentur: quia si menda citer, non utiq; utiliter, ut aduertamus quo morbo superbi laborant hoies hodie, non nisi in creatorē conantes referre si quid egerint mali, tñ sibi uelint tribui si quid egerint boni. Mulier inquit, quam dedisti mecū, i. quā dedisti ut esset mecū, hęc mihi dedit a ligno & edi: quasi ad hoc data sit, ut nō ipsa potius obediret uiro, & ambo Deo. Et dixit dñs Deus mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier:

N. l. itas carnis.

Rom. 5.

E

Gen. 18. All. l. pu dore.

Excusa tio Ad. 7. Cap. 35.

2. sen. d. 22. c. sed huic.

Superbia

F

All. Smt dere. Qño. p̄per ti oculi. Cap. 31.

Gene. 2.

Ibidem.

Gene. 3.

M Luc. 24.

All. non valentes.

mulier: Serpens seduxit me & manducaui. Nec ista confiteretur pctm, sed in alteru refert impari sexu, pari factu. Ex his tn nat^o est, nec eos imitatus est, sed planè plurib. malis exercitatus, qui dicit, & dicit vsq; terminu seculi: Ego dixi dñe miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Quanto melius sic & isti. Sed adhuc ceruices peccatoru non cõsiderat dñs: Restabant labores, dolores mortis, & ois contritio seculi, & gratia Dei quate oportuno subuenit hominibus, quos affictos docuit non de seipsis debere psumere. Serpens, inquit, seduxit me & manducaui:

Psal. 40.

Psal. 128.

Maledictio serpentis. Cap. 36.

G quasi cuiusquã suasio, pcepto Dei debuerit anteponi. Et dixit dñs Deus serpenti. Quia fecisti hoc, maledictus tu ab omnib. pecoribus, & ab omnibus bestijs quæ sunt super terrã. Super pectus tuu & ventrem tuu ambulabis, & terrã ponã interte & mulierẽ, & inter sementuum & semen illius. Ipsa tibi seruabit caput, & tu seruabis eius calcaneum. Tota ista snã figurata est nec aliquid debet ei scriptoris fides narrationisq; veritas, nisi ne illã dictam fuisse dubitemus. Quod.n. positu est, Et dixit dñs Deus serpenti: verba sola scribentis sunt, & hæc exigenda sunt per proprietatẽ. Hoc ergo vere est dictu serpenti. Iam cetera verba Dei sunt quæ libero lectoris intellectui relinquuntur, vtrum proprie an figurate accipi debeant, sicut in exordio voluminis huius nostri pællocuti sumus. Proinde qd serpens cur hoc fecerit non est interrogatus, potest videri, qd non ipse vtique id sui natura & voluntate fecerat, sed diabolus de illo & per illu & in illo fuerat operatus, qui iam ex peccato impietatis & superbix suæ igni destinatus fuerat sempiterno: Nunc ergo qd serpenti dñs & ad eum qui per serpẽtem operatus est, vtique refertur, proculdubio figuratum est: nã in his verbis tentator ille describitur, qualis generi humano futurus esset: qd genus humanum propagari tunc cepit, qñ hæc in diabolũ est tanquam in serpẽtem prolata snã. Hæc itaque verba qño figuris expostis accipienda sunt, & in illis duob. aduersum Manichos qd dicitur libris de Genesi quantu potuimus differuimus: & si quid diligentius & congruentius alias potuerimus, Deus aderit vt efficiamus. * Nunc tn nostra intentio in aliud tendit, & qd suscepimus nullo exigente

Al. l. n. o.

aduertenda est. Et mulieri dixit: Multiplicabo tuum multiplicabo tristitias tuas & gemitum tuu: in tristitijs paries filios, & ad virum tuu conuersio tua, & ipse tui dñabitur. Hæc quoque in mulierem, Dei verba, figurate ac prophetice multo comodius intelliguntur: verumtn quia nondum pepererat foemina, nec dolor & gemitus parientis, nisi ex corpore mortis quæ illa pcepti transgressione concepta est, animalibus quidem etiam tuc membris, sed si homo non peccasset, non vtique mortis, & alio quodam statu faciliore victuris, donec post vitam bene gestam in melius mutari mererentur, sicut iam supra pluribus locis insinuauimus refertur hæc pena & ad proprietatem literæ: nisi quia id qd dictum est, Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse dñabitur tui, videndum est quemadmodu proprie possit accipi. Neque.n. & ante peccatum, aliter factam fuisse decet credere mulierem, nisi vt vir ei dñaretur, & ad eum ipsa seruido cõuerteretur. Sed recte accipi potest hæc seruitutem significatam, quæ cuiusdam conditionis est potius qd dilectionis: vt etiam ipsa talis seruitus qua homines hominib. postea esse serui cõeperunt, de pena peccati repariatur exorta. Dixit quidem Apostolus: Per charitatem seruite inuicem, sed nequaquam diceret, inuicem dñamini. Possunt itaque cõiuges per charitatem seruire inuicẽ, sed mulierem non permittit Apostolus dñari in virum. Hoc.n. viro potius Dei sententia detulit, & maritum habere dñm meruit mulieris non natura, sed culpa. Quod tn nisi seruetur, deprauabitur amplius natura, augebitur culpa. Dixit ergo ad virum eius, quia audisti vocem mulieris tuæ, & edisti de ligno de quo pcepseram tibi de eo solo non edere, maledicta terra in operibus tuis: in tristitijs edes illam omnes dies vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & edes foenum agri: in sudore faciei tuæ edes panem tuum, donec conuertaris in terrã ex qua sumptus es, quia terra es & in terram ibis. Hos esse in terra labores humani generis, quis ignorat? Et quia nõ essent si felicitas quæ in paradiso fuerat teneretur, non est vtique dubitandũ, ac per hoc et proprie verba hæc primitus accipere ne pigeat. Seruanda tn est & expectanda significatio prophetiæ, quam maxime hic intuetur Dei loquẽtis intentio. Neq; n. frustra & ipse

Adam

Gal. 3.

1. Tim. 2. Imperii maris.

Labores Adam. Cap. 38.

Gene. 1. Ioan. 14.

Gene. 3. Expulso à paradiso. so. ca. 40.

Gene. 3.

Ad Adam maiori quodã instinctu tunc vocauit nomẽ mulieris suæ vitã subijciens etiã, qm ista est mater omniu viuentiũ. Nã & hæc nõ scriptoris narrãtis vel affirmantis, sed ipsius primi hominis verba intelligenda sunt, vt diceret, quoniã hæc est mater omniu viuentiũ tanq̃ nominis à se impositi causam inferens cur eã vocauerit Vitã. Et fecit dñs Deus Adẽ & mulieri ei⁹ tunicas pelliceas & induit eos. Et hoc significationis gratia factu est, sed tn factu: sicut illa quæ significationis gratia dicta sunt, sed tamẽ dicta sunt. Hoc.n. quod sepe dixi, nec me sæpius piget dicere, à narratore reru proprie gestaru exigendũ est, vt ea narret facta esse quæ facta sunt, dicta esse quæ dicta sunt, sicut aut in factis quariẽ quid factu sit & quid significet, ita in verbis quid dictu sit & quid significet. Siue enim figurate siue proprie dictu sit quod dictu esse narrat, dictu tamẽ esse non debet putari figuratu. Et dixit Deus: Ecce Adã factus est tanquã vnus ex nobis in cognoscendo bonum & malũ. Quoniã hoc, per quodlibet & quomodolibet dictum sit, Deus, tn dixit, nõ aliter intelligendum est & quod ait, vnus ex nobis, nisi propter Trinitatẽ numerus pluralis accipiat: sicut dictu erat, faciamus hominẽ, sicut etiã dominus de se & de patre. Veniemus ad eũ & mansionẽ apud eum faciemus. Replacatu est igitur in caput superbi quo exitu cõcupierit quod à serpẽte suggestu est: Eritis sicut dii. Ecce, inquit, Adã factus est tanquã vnus ex nobis. Verba enim sunt hæc Dei nõ tã huic intultantis, quã ceteros ne ita superbiant deterrentis, propter quos ista conscripta sunt. Factus est, inquit, tanquam vnus ex nobis in cognoscendo bonũ & malũ. Quid aliud intelligendũ nisi exemplũ timoris incutiendi esse propositu, qd non solu nõ fuerit factus, qualis fieri voluit, sed nec illud qd factus fuerat conseruauit. Et nunc, inquit, Deus ne aliquando extendat manu, & sumat de ligno vitæ & edat & viuat in eternũ: & dimisit illũ dominus Deus de paradiso voluptatis operari terrã ex qua sumptus est. Superiora verba Dei sunt: hoc autẽ factu propter ipsa verba secutu est. Alienatus.n. à vita non solu quã fuerat si pceptum seruasset cum angelis accepturus, sed ab illa etiam qd ducebat in paradiso, felici quodam corporis statu separari vtique debuit à ligno vitæ. Siue qd

Tunicæ pelliceæ. Cap. 39.

ex ipso illo subsisteret foelix ille ipse status corporis ex re visibili, virtute inuisibili, siue qd in eo esset sacramẽtu visibile inuisibilis sapientiæ: alienadus inde vtique fuerat, vel iã moriturus, vel etiã tanquã excõmunicatus sicut etiã in hoc paradiso. i. ecclesia, solẽt à sacramẽtis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica remoueri. Et eiecit Adã, & collocauit eum contra paradisu voluptatis. Et hoc significandi gratia factu est, sed tn factu vt contra paradisu quo beata vita etiã spiritaliter significatur habitaret peccator vtique in miseria. Et ordinauit Cherubin, & flãmẽã romphæã quæ vertit, custodire viã ligni vitæ. Hoc per celestes vtique potestates etiam in paradiso visibili factu esse credendum est, vt per angelicu ministeriu esset illic ignea qdã custodia: non tamẽ frustra factu esse, nisi quia significat aliquid etiã de paradiso spiritali, non est vtique dubitandũ. Non tamen ignoro quibusdam esse visum festinatio ne peruerit illos homines appetitũ scientiæ boni & mali, & immaturo tẽpore percipere voluisse, quod dilatũ opportunius seruabatur: idq; egisse tentatorẽ, vt præoccupando quod nõ dũ talibus cõgruebat offenderet Deũ, & ab eius rei vtilitate alienarentur exclusi atq; dãnati, ad quam si suo tẽpore sicut Deus volebat accederent, possent ea salubriter pfui. Hos si forte per lignũ illud nõ ad proprietatem vt verum lignũ & vera poma eius, sed ad figuram velint accipere, habeat exitu aliquẽ recte fidei veritatiq; propabilẽ. Visum est & quibusdam, duos illos primos homines nuptias suas fuisse furatos, & ante mixtos concubitus, quam eos qui creauerat copulasset. Quam rem nomine ligni fuisse significatam, vnde prohibiti erant, donec oportuno tempore iungeretur. Quasi vero in ea ætate facti esse credendi sunt, vt expectãda esset maturitas pubertatis: aut nõ illud tuc legitimũ esset, cũ primũ fieri potuisset: cum autem non potuisset, non vtique fieret: nisi forte sponsa erat à patre tradenda, & expectanda erat votorum solennitas, & conuiuij celebritas, & dotis æstimatio, & conscriptio tabularum. Ridiculum istud est, propter quod à rerum gestarum proprietate discedat, quam suscepimus asserendam, & quantum Deus donare voluit, asseruimus. Illud magis mouet, si iam spiritalis erat

Excõmunicatio.

2. ser. di. 29. ca. ne vero.

A

Opiniones de tẽpore percipiendæ scientiæ boni & mali. Cap. 41.

Ceremoniæ nuptiales.

B

Adam,

Qui potuerit Adā credere serpenti. Cap. 42.

Adam, quanuis mente nō corpore, quomodo credere potuerit quod p serpētem dictū est, ideo Deū prohibuisse ne fructu ligni illius vescerentur, quia sciebat eos si fecissent futuros vt Deos ppter dignoscētiā boni & mali; tauquā hoc tantū bonum creaturæ suę creator inuiderit: hoc mirū si homo spiritali mente p̄ditus credere potuisset. An quia credere ipse nō posset, propterea mulier ad dita est, quæ parui intellectus esset, & adhuc fortasse secundum sensum carnis, non secundum spiritum mentis viueret, & hoc est q̄ ei Apostolus non tribuit imaginē Dei. Sic. n. ait. Vir quidē non debet velare caput, cū sit imago & gloria Dei: mulier autem gloria viri est. Non q̄ mens foeminae eandē imaginē capere non possit, cū in illa gratia nos dicat nec masculū esse nec femina. Sed q̄ fortassis illa hoc nōdū perceperat quod sit in agnitione Dei, & viro regente ac dispensante paulatim fuerat p̄ceptura. Neq̄. n. frustra est illud quod Apostolus ait: Adā. n. primus formatus est, deinde Eua: & Adā non est seductus mulier aut seducta in prauaricatione facta est. i. vt per illā ēt vir p̄uaricaretur. Nā & ipsum dicit prauaricationem, vbi ait: in similitudinem prauaricationis Adæ qui est forma futuri. Seductū tamen negat. Nam interrogatus non ait: Mulier quā dedisti mecū seduxit me & manducaui: sed ipsa mihi, inquit, dedit à ligno, & manducaui. Illa vero: Serpens, inquit, seduxit me. Ita Salomon virtantē sapientię, nūquid nā credendū est q̄ in simulachrorū cultu credidit esse aliquid vtilitatis: sed mulierū amori ad hoc malū trahenti resistere nō eualuit, faciēs qđ sciebat nō esse faciendū, ne suas quibus deperibat atq; diffuebat mortiferas delicias cōtristaret. Ita & Adā, posteaq̄ de ligno prohibito seducta mulier manducauit, ei q; dedit vt simul ederēt, noluit eā * cōtristari, quā credebat posse sine suo solatio cōtabescere, si ab eius alienaretur animo, & oīno illa interire discordia. Non quidē carnis victus cōcupiscentiā quā nondū fenserat in resistente lege mēbrorum legi mentis suæ: sed amicali quadā beneuolentia, qua plerunq; fit vt offēdatur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod eū facere non debuisset, diuinæ sententię iustus exitus iudicauit. Ergo alio quodammodo etiam ip se deceptus est, sed dolo

illo serpētino quo mulier seducta est, nullo modo illum arbitror potuisse seduci in illo modo quo illa potuit. Hanc autem proprie seductionē appellauit Apostolus, quia id qđ suadebatur cū falsū esset verū esse putatū est. i. q̄ Deus ideo lignū illud tangere prohibuerit q̄ sciebat eos si tetigissent velut Deos futuros tanquam eis diuinitatē inuideret qui eos homines fecerat. Sed etiam si virum propter aliquā mentis elationē, quæ Deum interiorū scrutatorem latere non poterat, sollicitauit aliqua experiēdi cupiditas, cum mulierē videret accepta illa esca non esse mortuā secundum ea quæ superius tractauimus, non tamē eū arbitror si iam spiritali mente p̄ditus erat, vilo mō credere potuisse, q̄ eos Deus ab esca illius ligni inuidēdo veruisset. Sed quid plura? Peruasum est illud peccatū sicut persuaderi talibus posset: conscriptum est autē sicut legi ab omnibus oportet, & si à paucis hæc intelligerentur sicut * oportet.

D. A V R E L I I A V G V S T I N I de Genesi ad literam.

LIBER DVODECIMVS.

Alexordio scripture sanctę quę inscribitur Genesim, donec homo primus de paradiso dimissus est vndecim libris siue afferēdo atq; defendendo q̄ certa nobis sunt, siue inquirendo & ambigēdo de incertis, q̄ potuimus & sicut potuimus descriuimus atq; conscripsimus, nō tã præscribentes de rebus obscuris vniciq; quid sentiat, q̄ nos docendos in quibus dubitauimus ostendētes, temeritatēq; affirmādi amouentes a lectore, vbi non valuimus præbere sciētię firmitatē, iste autem duodecimus liber ea iā cura expeditus, qua nos pertractandus textus sacrarū literarum occupabat, liberius atq; prolixius versabit de paradiso quæstionē: ne putemus euitasse, quod videtur Apostolus in tertio cęlo insinuare paradisu, vbi ait: Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptū eiusmodi vsq; in tertiu cęlū: & scio eiusmodi hoīe siue i corpore siue extra corpus, nescio, Deus scit q̄ raptus ē in paradisu, & audiuit inefabili-

2. Co. 11.

1. Tim. 2

2. sen. di. 22. ca. 10. let.

Rom 5.

Salomonis idolatri.

3. Reg. 1. 2. sen. di. 22. ca. ex quo.

Al. l. con tristare.

2. sen. di. c. præterea.

al. l. oportet.

E

Terrium ca. ex Paulo. Cap. 1.

Al. l. Sen tentie.

2. Co. 12.

fabilia verba quæ non licet homini loqui. In his verbis primū queri solet, quid dicat tertiu cęlū: deinde vtrum illic intelligi voluerit paradisu: an posteaquā raptus est in tertiu cęlū, raptum esse & in paradisu, vbi cumq; sit paradisu: non vt hoc fuerit rapti in tertiu cęlū, quod in paradisu, sed prius in tertiu cęlū, & post inde in paradisu. Et hoc sic ambiguum est vt non mihi videatur posse dissolui, nisi aliquis nō ex p̄sentibus Apostoli verbis, sed ex alijs forte scripturarū locis vel ratione perspicue inueniat aliqd quod doceat siue in tertio cęlo esse paradisu, siue nō esse: cū & ipsum tertiu cęlū quid sit nō liquido appareat, vtrū in rebus corporalib. an forte in spiritalibus intelligendū sit. Posset quidē dici non nisi in locū aliquē corporale hominem rapti potuisse cū corpore: sed quia & hoc ita posuit vt nescire se dixerit, vtrum in corpore, an extra corpus raptus sit, quis audeat dicere se scire, quod se nescire Apostolus dixit: Veruntamen si neq; spiritus sine corpore ad loca corporalia rapti potest, nec corpus ad spiritalia, hæc ipsa dubitatio eius velut cogit intelligi, si quidem de seipso hæc eū scripsisse nemo ambigit, tale fuisse illud q̄ raptus est, q̄ vtrū corporale an spiritali esset dignosci discerniq; nō posset: Cum enim vel in somnis vel in ecstasi corporum exprimuntur imagines, non discernuntur omnino à corporibus, nisi cum homo redditus sensibus corporis, recognoscit se in illis fuisse imaginibus, quas non p̄ sensum corporis hauriebat. Quis. n. cum à somno seu vigilauerit nō cōtinno sentiat imaginaria fuisse quæ videbat, quanuis cū ea videret dormiens à vigilantū corporalibus visis discernere non valebat? Quanquā mihi accidisse scio, & ob hoc etiā alijs accidere potuisse vel posse nō dubito, vt in somnis videns in somnis me videre sentire, illas q; imagines quę ipsam nostram consuetudinem ludificare consueuerunt, non esse vera corpora, sed in somnis * ea præsentari firmissime etiam dormiens tenerem quādo sentirem. Hoc tamen fallebar aliquando, quod amico meo quem similiter in somnis videbam id ipsum persuadere conabar, non esse illa corpora, quæ videbam, sed esse imagines somniantium, cum & ipse utique inter illos sic mihi appareret quomodo illa. Cui autem & hoc dicebam, neq;

id uerum esse quod pariter loqueremur, sed etiam ipsum tūc aliud aliquid uidere dormientem, & vtrum ista ego uiderē omnino nō * scire: uerū cū eidē ipsi persuadere moliebar q̄ ipse nō esset, adducebar ex parte et ipsum putare esse, cui p̄fecto non loquerer, si omnimodo sic afficerer q̄ ipse nō esset: Ita non poterat quanuis mirabiliter vigilās aīa dormiētis, nisi duci imaginibus corporum, ac si corpora ipsa essent. In ecstasi autē unū audire potui, & eū rusticianū * uirū ualentē quod sentiebat exprimere, & qui uigilare se sciret & uidere quiddā nō oculis corporeis. Nā ut eius uerbis utar, quantū recolere possum, anima mea, inquit, uidebat eū, nō oculi mei. Non tñ sciebat vtrū corpus esset aut imago corporis. Non. n. erat talis ut ista discerneret, uerū etiā simpliciter fidelis, vt eū sic audirē, ac si illud quod se uidisse narrabat ipse uidissem. Ac per hoc si paradisu Paulus ita uidit ut apparuit Petro ille discus submissus à cęlo ut Ioanni quicquid in Apocalypsi se uidisse conscripsit, Et Ezechieli campus ille cum ossibus mortuorū, & illa eorum resurrectio, ut Esaię sedens Deus, in conspectu eius Seraphin, & ara unde carbo assumptus Prophetę labia mundauit, manifestū est eū ignorare potuisse, utrum in corpore an extra corpus ea uiderit. Sed si extra corp^o uisa sint, & corpora non fuerunt, adhuc queri potest vtrū imagines corporū fuerint, an ea substantiā quæ nullam corporis similitudinē gerit, sicut Deus, sicut ipsa mens hominis uel intelligentia uel ratio, sicut uirtutes, prudentia, iustitia, castitas, charitas, pietas, quæcumq; alię sunt quas intelligendo atq; cogitando enumeramus, & discernimus, & definimus: non utique intuentes lineamenta earum uel colores aut quō sonent, aut quid redoleant, aut quid in ore sapiāt, aut quid cōtrectantibus de calore seu frigore, mollitudine seu duritia, lenitate seu asperitate renūciēt, sed alia quadā uisione, alia luce, alia rerū euidentia, & ea longe ceteris præstantiore atq; certiore. Rursus igitur ad eadē ipsa Apostoli uerba redeamus, & ut ea diligentius perscrutemur, hoc sine dubitatione primitus cōstituto multo magis atq; incōparabiliter amplius Apostolū scisse, q̄ de icorporea corporea q; natura nos ut sciamus utiq; conamur. Si ergo sciebat, spiritalia p̄ corpus, corporalia extra corpus. Aug. Tomus tertius. F f pus

Al. l. nescire. Al. l. adducebar.

Al. l. uigilare.

Acto. 10. Apoc. 1. Eze. 37. Esa. 6.

Quid sit qđ uiderit Paulus. Cap. 3.

K

pus videri oīno nō posse, cur nō per ea ip-
 la, quæ vidit quō ē potuerit videre discer-
 nit? Si n. certus erat * ille esse spiritalia cur
 nō consequenter extra corpus ea se vidisse
 certus nihilominus erat? Si aut corporalia
 esse nouerat, nō nisi per corpus videri potuis-
 se, cur nō ēt mouerat? vnde ergo dubitat vtrū
 ī corpore an extra corpus ea viderit, nisi for-
 te ita ēt dubitet, vtrū illa corpora an simili-
 tudines corporū fuerint? Prius itaq; videam-
 us quid sit in verborū istorū * conexione
 vnde non dubitet, atq; ita cū remanserit vñ
 dubitet, fortassis ex his de quibus nō dubi-
 tat, quō ēt illud dubitet apparebit. Scio, inq̄t,
 hōiēm in Christo añ annos quatuordecim,
 siue in corpore nescio, siue extra corpus ne-
 scio, Deus scit, raptū eiusmodi vsq; in ter-
 tiū cēlū. Scit ergo ante annos quatuordecim
 in Christo raptū hōiēm vsq; ad tertū cēlū,
 hoc oīno non dubitat, nec nos ergo dubitem-
 mus: sed vtrū in corpore an extra corpus, du-
 bitat: vnde illo dubitate, q̄s nostrū certus ē
 audeat? Nū forte hinc ēt illud cōsequēs erit,
 vt tertū cēlū fuisse dubitemus, quo raptū ho-
 minē dixit? Si n. res ipsa demonstrata est, ter-
 tiū cēlū demonstratū est. Si aut imago ali-
 qua corporaliū similis facta est, nō erat illud
 tertū, sed illa ostēsis sic ordinata est, vt vide-
 res sibi ascēdere primū cēlū, sup qd̄ videret
 alterū, quo rursus ascēdēs iterū alterū videret
 sup qd̄ videret superi⁹, quo cū puenisset, pos-
 set dicere se in tertū cēlū raptū, Sed illud qd̄
 tertū cēlū esse quo raptus est, neq; dubitauit
 neq; dubitare nos voluit. Ad hoc n. p̄misit,
 scio: & inde cepit, vt id quod se scire Apo-
 stolus dicit, solus ille nō credat verū esse qd̄
 non credit Apostolo. Scit ergo hominē ra-
 ptū eē vsq; in tertū cēlū: proinde illud in qd̄
 raptus est vere tertū cēlū est: non signū ali-
 quod corporale, quod cum ostēderet Moy-
 si, vsq; adeo sentiebat aliud esse ipsam Dei
 substantiam, aliud visibilem creaturam, in
 qua se Deus humanis & corporalibus sensi-
 bus presentabat, vt diceret, Ostende mihi te-
 metipsum: nec aliqua imago rei corporalis,
 quam cum Ioannes videret in spiritu, quæ-
 rebat quid esset, eiq; respondebatur, vel ci-
 uitas est. vel populi sunt, vel aliquid aliud,
 cum videret ille bestiam siue mulierem, si-
 ue aquas, siue quid eiusmodi: Sed scio, in-
 quit, hominem raptum vsque in tertium cē-
 lum. Quod si spiritalem imaginem corpōra-
 li similem cēlū appellare voluisset, sic erat
 etiā imago corporis eius in qua illuc raptus
 ascenderat. Sic ergo & suum corpus appella-
 ret, quauis imaginem corporis, quomodo
 illud cēlū, quauis imaginē cēli: neq; cura-
 ret discernere quid sciret & quid nesciret,
 id est quia sciret raptū vsq; ad tertū cēlum,
 nesciret autē vtrum in corpore an extra cor-
 pus, sed simpliciter narraret visionem earū
 rerū nominibus appellans illa, q̄ vidit, qua-
 rum erant similia. Nam & nos dicim⁹ cum
 somnia nra narramus, vel aliquā in eis reue-
 lationē, vidi montē, vidi fluuium, vidi tres
 homines, & si quid eiusmodi, ea nomina tri-
 buentes illis imaginibus, quæ habent res ip-
 sæ quarū similes erāt. Apostolus autē illud,
 inquit, scio, illud nescio. At si vtrunq; imagi-
 naliter apparuit, vtrunq; pariter scitur pari-
 terue nescitur. Si autē proprie cēlū, & ideo
 scitur, quomodo potuit imaginaliter cor-
 pus illius hominis apparere? Nam si cēlum
 corporeum videbatur, quare latebat vtrum
 corporeis oculis videretur? Si autem incertum
 erat vtrum oculis corporeis an spiritu
 videretur, & ideo dictum est, Siue in corpo-
 re siue extra corpus, nescio: quomodo non
 incertum & illud, vtrum vere cēlū corpo-
 reum videretur, an imaginaliter ostenderet?
 Itemq; si substantia incorporea videbatur,
 non in aliqua imagine corporis, sed sicut vi-
 detur iustitia, sapientia, & si qd̄ eiusmodi, &
 hoc erat cēlum, id quoq; manifestum est, o-
 culis huius corporis videri aliquid tale nō
 posse: ac per hoc si aliquid tale se vidisse scie-
 bat, non per corpus se vidisse dubitare non
 poterat, Scio, inquit, hominē in Christo an-
 te annos quatuordecim, Hoc scio, nemo du-
 bitet qui mihi credit, sed vtrū in corpore an
 extra corpus, nescio, Deus scit. Quid ergo
 scis quod discernis ab eo quod nescis, ne
 credentes fallantur? Raptum, inquit, eundē
 hominem vsq; in tertū cēlum. At illud cē-
 lum aut corpus erat, aut spiritus; Si corpus
 erat corporeis oculis visum est, cur illud cē-
 lum esse scitur, & in corpore visum esse ne-
 scitur? Si autem spūs erat, aut corporis imagi-
 nem præbuit, & tam incertum est vtrū cor-
 pus fuerit, quam incertum est vtrum in cor-
 pore visum sit: aut * sic visum est, quō vide-
 mente sapientia siue vllis imaginibus cor-
 porum,

porum, & nihilominus certū est videri non
 potuisse per corpus: aut ergo vtrunq; certū
 est aut vtrunq; incertū: aut quō certū quod
 visum est: incertum aut per quod visum est?
 Manifestum est. n. incorpoream naturam ab
 eo videri non potuisse per corpus. Corpora
 vero ēt si possunt videri sine corpore, nō vt
 que sic videntur per corpus, sed longe ille
 dispar modus est si quis est. Vnde mirū si pos-
 set Apostolus tanquā simili modo fallere,
 aut ad dubitationem cogere, ut si corporeū
 cēlū incorporeis oculis uidit, incertum sibi
 esse diceret vtrū in corpore an extra corpus
 id viderit. Restat ergo fortasse, vt qm̄ mētiri
 non posset Apostolus, qui tanta cura egit vt
 discerneret quid sciret & quid nesciret, hoc
 ipsum eū ignorasse intelligamus, vtrum qm̄
 in tertū cēlum raptus est, in corpore fuerit,
 quō est anima in corpore, cū corpus uiuere
 dē, siue uigilantis, siue dormientis, siue in ec-
 stasi à sensibus corporis alienata, an omnino
 de corpore exierit vt mortuū corpus iace-
 ret, donec peracta illa demonstratione mem-
 bris mortuis anima redderetur, & non quasi
 dormiens euigilaret aut ecstasi alienatus de-
 nuo rediret in sensus, sed mortuis omnino
 reuiuisceret. Proinde qd̄ uidit raptus vsq; in
 tertū cēlū, quod etiā se scire confirmat, pro-
 prie vidit non imaginaliter: Sed quia ipsa a
 corpore alienatio vtrū oīno mortuū corpus
 reliquerit, an scdm̄ modū quendā uiuentis
 corporis ibi anima fuerit, sed mens eius ad-
 uida vel audidēda ineffabilia illius visio-
 nis arrepta sit, hoc incertū erat, iō forsītā di-
 xit, Siue in corpore siue extra corpus nescio
 Deus scit. Quod aut non imaginaliter sed p-
 prie videtur & nō per corpus videt, hoc ea
 visione videtur: q̄ oēs ceteras superat. Harum
 species atq; differentias tantū me dñs adiu-
 uerit explicare curabo. Ecce in hoc vno p̄ce-
 pto cū legi Diliges proximū tuū tanq̄ teip-
 sum, tria genera visionū occurrunt. Vnū per
 oculos, quibus ipsa literæ uidentur: alterū p̄
 spiritum hominis, quo proximus & absens
 cogitatur: tertū per contuitum mentis, quo
 ipsa dilectio intellecta conspicitur. In his
 tribus generibus illud primum manifestum
 est omnibus: in hoc enim videtur cēlum &
 terra & omnia quæ in eis cōspicua sunt ocu-
 lis nostris. Nec illud alterum quo absentia
 corporalia cogitantur, insinuare difficile

est. ipsum quippe cēlū & terrā & ea quæ in
 eis videre possumus, etiā in tenebris conti-
 tuti cogitamus: vbi nihil videntes oculis cor-
 poris, animo tñ corporales imagines intue-
 mur: seu veras, sicut ipsa corpora videmus
 & memoria retinemus: seu fictas, sicut cogi-
 tatio * imaginari potuerit. Aliter enim co-
 gitamus Chartaginē quā nouimus, aliter Ale-
 xandriā quā non nouimus. Tertū vero illud
 quo dilectio intellecta cōspicitur, eas res cō-
 tinet quæ nō habent imagines sui similes, q̄
 non sunt quod ipsa. Nā homo vel arbor vel
 sol, & quæcunq; alia corpora, siue cēlestia si-
 ue terrestria, & presentia videntur in suis for-
 mis, & absentia cogitantur imaginibus ani-
 mo impressis, & faciūt duo genera visorum,
 vnū per corporis sensus, alterū per spiritum
 quo illæ imagines continentur. Dilectio autē
 nūquid aliter videtur præsens in specie qua
 est & aliter absens in aliqua imagine sui * si-
 milis? Non vtrūq; sed tantū mētē cerui pōt,
 ab alio magis, ab alio minus ipsa cernitur.
 Si autem aliquid corporalis imaginis cogi-
 tatur, non ipsa cernitur. Hæc sunt tria genera
 visionū de quibus & in superioribus libris
 aliquid diximus sicut res postulare videbat,
 non tamen earum numerum commemoramus:
 & nūc breuiter eis insinuatis, qm̄ su-
 scepta quæstio flagitat, vt de his aliquanto
 vberius differamus, debemus ea certis & cō-
 gruis signare nominibus, ne assidue circum-
 loquendo moras faciamus. Primū ergo ap-
 pellemus corporale, quia per corpus percipi-
 tur & corporis sensibus exhibetur. Secundū
 spiritale, quicquid enim corpus nō est, & tñ
 aliquid est, iā recte spiritus dicitur: & vtrūq;
 est corpus quāuis corpori similis sit imago
 absentis corporis, nec ille ipse obtutus quo
 cernitur. Tertū vero intellectuale, ab intel-
 ctu, quia mentale a mente, ipsa vocabuli no-
 uitate nimis absurdū est vt dicamus. Horum
 vocabulorū rationē si subtilius reddā, & p-
 lixior & perplexior sermo erit, cum hoc vel
 nulla, vel certe non tanta necessitas exigat: sa-
 tis est ergo scire corporale aliquid vel pro-
 prie dici cū de corporibus agitur, vel ēt trās-
 lato vocabulo, sicut dictum est, quia in ipso
 inhabitat omnis plenitudo diuinitatis cor-
 poraliter. Neq; enim diuinitas corpus est,
 sed quia sacramenta veteris testamenti ap-
 pellat vmbra futuri, propter vmbra-
 rum

Al. l. for-
 mare.
 E
 Al. l. simi-
 li.
 Visio cor-
 poralis,
 spiritalis,
 intellectu-
 lis. c. 7.
 An vere
 videris
 celum
 Cap. 5.
 Al. l. s.
 Colo. 3.
 Ff 2 com-

Al. l. illa
 uisa.

Al. l. cōtex-
 tionem.

L
 2. Cor.
 12.

Quid
 fuerit ce-
 lū tertū.
 Cap. 4.

110. 33.

B

An vere
 videris
 celum
 Cap. 5.

Al. l. s.

Visio ge-
 nera tria
 Cap. 6.

D
 Mat. 22.

comparatione corporaliter dixit habitare in Christo plenitudine diuinitatis: q̄ in illo impleatur omnia q̄ in illis vmbri figurata sunt, ac si quodammodo vmbra illarū ipse sit corpus, hoc est, figurarū & significationū illarū ipse sit veritas. Sicut ergo ipse figurā significationū, translato vtiq; vocabulo, nō proprie dicta sunt vmbra, ita & q̄ ait plenitudinē diuinitatis corporaliter habitare, translato verbo vltus est. Spiritale aut pluribus modis dī, Nā & corpus q̄ futurum est in resurrectione sanctorū, spiritale appellat Apostolus: vbi ait **1. Co. 15.** Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale: eo q̄ miris modis ad oēm facilitatē & incorruptionē spiritui subdatur, & sine vlla indigentia corporalū alimentorū solo viuificetur spū, non q̄ incorporeā substantiā sit habiturū: neq; n. & hoc corpus quale nūc habemus animā habet substantiā, & hoc est q̄ anima, quia dictū est animale. Itē spūs dī, vel aer iste, vel flatus eius, i. motus eius, sicut dictū est: Ignis, grando, nix, glacies, spūs tempestatis. Dī etiam spūs anima, siue pecoris, siue hominis, sicut scriptū est, Et quis scit spiritus filiorū hominis si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris, si descendat ipse deorsum in terram? Dī spiritus & ipsa mens rationalis vbi est quidam tanquā oculus animā ad quē pertinet imago & agnitio Dei. Vnde dicit Apostolus, Renouamini spiritu mentis vestrae, & induite nouum hominē qui secundū Deum creatus est: Cū & alibi dicat de interiore homine, Qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginem eius qui creauit eū. Item cū dixisset, Igitur ipse ego mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati: Alio loco eandem sententiā cōmemorans, Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis: quam dixit mentem, hanc ēt spiritum appellauit. Dī spiritus etiam Deus, sicut ait dñs in Euangelio: **In. 4.** Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Ex his omnibus modis quos cōmemorauimus quibus appellatur spiritus, non traximus hoc vocabulū quo appellauimus spiritale hoc visionis genus de quo nūc agimus, sed ex illo vno modo quem inuenimus in epistola ad Corinthios, quo spiritus à mente distinguitur euidētissimo testimonio. Si. n. orauero, inquit, **1. Co. 14.** lingua spiritus meus orat, mēs aut mea infru-

ctiosa est. Cum ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obscuras & mysticas significatio- nes, à quib. si intellectū mentis remoueas, ne- mo edificatur, audiendo q̄ non intelligit, vnde ēt dicit, Qui. n. loquitur lingua, non homi- nibus loquitur sed Deo: nemo. n. audit, (spiri- tus aut loquitur mysteria: satis indicat eam se linguam hoc loco appellare, vbi sunt signifi- cationes velut imagines rerum ac similitudi- nes, quæ vt intelligantur, indigent mentis in- titu. Cum autem non intelliguntur, in spiri- tu eas dicit esse, non in mente. Vnde apertius ait, Si benedixeris spiritu, quis supplet locū idiotæ? Quō dicit amen super tuam benedi- ctionem, quando quidem nescit quid dicas? Quia ergo etiam lingua, i. membro corporis quod mouemus in ore cum loquimur, signa vtiq; rerū dantur, non res ipse profertur: propterea translato verbo linguam appella- uit quamlibet signorum prolationem prius- quam intelligantur: quo cū intellectus acces- serit, qui mentis est proprius, fit reuelatio, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Proinde ait, Si venero ad vos linguis loquēs, quid vo- bis prodero nisi loquar vobis in reuelatione aut in agnitione aut in prophetia aut in do- ctrina? id est cum signis hoc est linguæ acces- serit intellectus, vt non spiritu tantum, sed et mente agatur quod agitur. Proinde quibus signa per aliquas rerum corporalium simili- tudines demonstrabantur in spiritu, nisi ac- cessisset mentis officium, vt etiam intellige- rentur, nondū erat * Propheta. Magisq; pro- pheta erat qui interpretabatur quod alius vi- disse quā ipse qui vidisset. Vnde apparet ma- gis ad mentem pertinere prophetiam, quam ad istum spiritū qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudi- nes exprimuntur. Itaque magis lo seph pro- pheta, qui intellexit quid significarent septē spicæ & septem boues q̄ Pharo qui eas vi- dit in somnis. Illius enim spiritus informa- tus est vt videret, huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia, q̄ in illo rerū imaginatio, in isto imaginationū interpretatio. Minus ergo propheta qui rerū q̄ significatur sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagi- nes videt, & magis propheta qui solo earum intellectu præditus est: sed & maxime pro- pheta,

phata, qui vtrōq; præcellit, vt & videat in spi- ritu corporalium rerū significatiuas similitudi- nes, & eas viuacitate mentis intelligat, sicut **Dani. 2.** Danielis excellentia tentata & probata, qui **cap. 4.** regi & somniū quod viderat dixit, & quid si- gnificaret aperuit. Et ipse quippe imagines corporales in spiritu eius expresserunt, & earū intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo mō quo appellatur in ista distinctione **1. Co. 24.** spūs, secundū quem dixit Apostolus, Orabo spiritu, orabo autem & mente, vt & signa re- rū formarentur in spiritu, & eorū resfulgeret intellectus in mēte, secundū hanc, inquam, distinctionē spiritale nunc appellauimus ta- le genus visorū quali etiā corporū absentū imagines cogitamus. Intellectuale aut illud excellētius quod mentis est propriū. Nec mi- hi occurrit omnino ita pluribus modis dici posse intellectū, sicut spiritum multis modis appellatū esse comperimus. Siue autem intel- lectuale dicamus siue intelligibile, hoc idē significamus. Quamquā nō nihil interesse nō- nulli noluerunt, vt intelligibilis sit res ipsa q̄ solo intellectu percipi pot, intellectualis au- tem mens quæ intelligit: sed esse aliquā rem quæ solo intellectu certari possit, ac non etiā intelligat, magna & difficilis questio est. Ef- se autem rem quæ intellectu percipiat, & nō etiā intellectu percipi possit, non arbitror quæquā uel putare uel dicere. Mens quip- pe non uidetur nisi mente. Quia ergo uideri potest, intelligibilis, quia & videre, intellectua- lis est, secundum illam distinctionē. Quapro- pter sequestrata illa difficillima questione, utrum sit aliquid quod tm intelligatur, nec intelligat, nunc intellectuale & intelligibile sub eadem significatione appellamus. Tria- gitur ista genera * uisorum, corporale, spi- ritale & intellectuale singillatim consideran- da sunt, ab inferioribus ratio ad superiora cō- scendat. Iam quidem superioris exemplum proponimus. quo in una sententia omnia tria uideantur genera. Cum enim legitur, **M. 22.** diliges proximum tuum tanquam teipsum; cor- poraliter litera uidentur spiritualiter proxi- mus cogitatur, intellectualiter dilectio con- spicitur. Sed & litera abentes possunt spiri- taliter cogitari, & proximus præsens potest corporaliter uideri: dilectio autem nec per substantiam suam potest oculis corporis cer- ni, nec per imaginem corpori similem spiri-

tu cogitari, sed sola mēte, id est intellectu co- gnosci & percipi. Corporalis sanē visio nul- li horum generi præsidet, sed quod per eam sentitur, illi spirituali tanquā præfidenti nunciatur. Nam cū aliquid oculis cernitur, con- tinuo fit imago eius in spiritu, sed nō digno- scitur facta, nisi cū ablatis oculis ab eo quod per oculos uidebamus, imaginem eius in a- nimo inuenimus. Et si quidem spiritus irra- tionalis est ueluti pecoris, huc usq; oculi nū- ciat. Si aut anima rationalis est, etiā intel- lectui nunciatur qui & spiritui præsidet, ut si il- lud quod hauserunt oculi atq; id spiritui ut eius illic imago fieret nunciauerunt, alicui rei signū est, aut intelligatur cōtinuo quid si- gnificet, aut quaratur, quoniā nec intelligi nec requiri nisi officio mentis pot. Vidit rex **Dani. 5.** Balthasar articulos manus scribētis in parie- te, continuoq; per corporis sensum imago rei corporaliter facta spiritui eius impressa est, atq; ipso uiso facto ac præterito illa in- cogitatione permansit: uidebatur in spiritu, & nondū intelligebatur, nec tunc intellectu erat hoc signum cum corporaliter fieret, at- que oculis corporalibus appareret, iā tamē signū esse intelligebatur. id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid significa- ret, etiam ipsam inquisitionē utiq; mens age- bat. Quo non comperto Daniel accessit, & spiritu prophetico mente illustrata, pertur- bato regi quid illo signo portendere aper- ruit, ipse potius propheta per hoc genus ui- sionis, quod mētis est propriū, q̄ ille qui & signū corporaliter factū uiderat, & transacti- eius imaginē in spiritu cogitando cernebat, nec aliqd intellectu poterat, nisi nosse signū esse, & quid significaret inquirere. Vidit Pe- trus in alienatione mētis uas quatuor lineis alligatū submitti de celo plenū uarijs anima- libus, cū audiuit uocē, macta & manduca. Qui cū redditus sensibus de uisu disceptaret, ecce quos Corneli⁹ miserat, nūciauit ei spūs dicēs, Ecce uiri q̄rūt te: sed surge descēde & uade cū illis, q̄ ego misi eos. Qui cū uenisset ad Corneliū, quid in illa uisione intel- lerit, ubi audierat. Quæ Deus mandauit, tu- ne communia dixeris: ipse indicauit dicens, Sed mihi Deus ostendit neminem cōmunē aut immundū hominem dicere. Cur ergo il- lum discum uideret, alienatus à corporis sen- sibus, & illas uoces macta & manduca, & **Aug. Tomus tertius. Ff 3** quæ

Spiritus vocabulū πνεύμα

Ephes. 4.

Colos. 3.

Rom. 7. Gal. 5.

In. 4.

Differen- tia spiri- tur & mē- tis. c. 8.

1. Co. 14.

Propheta. c. 9. Al. 1. p. prophetia.

Gen. 41.

K

Intelle- ctuale. Cap. 10.

Exempla visionū. Cap. 11.

Al. uiso num.

M. 22.

Dani. 5.

B

Act. 10.

quæ Deus mundavit, tu communia ne dixeris: in spiritu audiebat. Redditus aut corporis sensibus, id ipsum quod visum atq; auditu memoria tenuerat, in eodẽ spiritu cogitãdo cernebat. Quæ omnia nõ corporalia, sed corporaliũ imagines erant, siue cũ primũ in ipsa alienatione visã sunt, siue cũ postea recordatę atq; cogitatę. Cũ vero disceptabatur & requirebatur vt illa signa intelligeretur, mentis erat actio conantis, sed deerat effectus do nec nunciati sunt qui venerant à Cornelio: hæc vero corporali etiã accedente visione, cũ & spũs sanctus rursus ei in spiritu diceret, Vade cũ eis, vbi & illud signũ ostenderat, & & impresserat voces, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis signis omnibus ageretur. His atq; huiusmodi rebus diligenter cõsideratis satis apparet corporale visione referri ad spiritale, eamq; spiritalem referri ad intellectuale. Sed cũ vigilantes, neq; mēte à sensib. corporis alienata in visione corporali sumus, discernimus ab ea visione spiritale qua corpora absentia imaginaliter cogitamus, siue memoriter recordantes, quæ nouimus, siue quæ non nouimus, & tamen sunt, in ipsa spiritus cogitatione vtcunq; formantes, siue, quæ omnino nusquam sunt, pro arbitrio vel opinione fingentes. Ab his omnibus ita discernimus illa corporalia, quæ videmus, & in quibus præsentibus sunt sensus corporis nostri, ut non dubitemus hæc esse corpora; illas vero imagines corporũ. Cum aut vel nimia cogitationis intentione, vel aliqua vi morbi, vt in phreneticis & per febrẽ accidere solet, vel commixtione cuiusquam alterius spiritus seu boni, ita corporaliũ rerũ in spiritu exprimuntur imagines, tanquã ipsi corporis sensibus corpora præsentetur manente tamen etiam in sensibus corporis intentione, sic videntur quæ in spiritu sunt imagines corporum, quemadmodum corpora ipsa per corpus: ita vt simul cernatur & homo aliquis præsens oculis, & absens alius spiritu tanquam oculis. Nã experti sumus sic affectos, & cum eis locutos qui vere aderat, & cũ eis qui nõ aderant tanquã adessent. Respicentes aut aliqui referunt quod vidissent, aliqui non possunt. Sic. n. & somnia quidã obliuiscuntur, quidã meminerunt. Quando autem penitus aueritur atq; abripitur animi intentio à sensibus corporis, tunc

magis ecstasis dici solet. Tunc omnino quæcunq; sint præsentia corpora et patētib. oculis nõ vident, nec vllę voces prius audiunt: totus animi cõtuitus aut in corporũ imaginibus est per spiritale, aut in rebus in corporeis nulla corporis imagine figuratis per intellectuale visionẽ. Sed cũ spiritualis visio penitus alienata à sensibus corporis animo imaginibus corporaliũ detinetur, siue in somnis siue in ecstasi, si nihil significant, quæ vident ipsius animæ sunt imaginationes. Sicut etiã vigilantes & sani, & nulla alienatione moti multorũ corporũ quæ nõ assunt sensibus corporis cogitatione imagines versant. Verum hoc interest, quod eas à præsentibus verisq; corporibus constanti affectione discernunt. Si aut aliquid significat, siue dormientibus exhibeantur siue vigilantibus, cũ & oculis videt præsentia corpora, & absentiu imagines cernunt spũ tanquã oculis præsto sint, siue illa quæ ecstasis dicitur alienato prorsus animo à sensibus corporis mirus modus est. Si commixtione alterius spiritus fieri potest vt ea, quæ ipse scit per huiusmodi imagines ei cui miscetur ostēdat, siue intelligenti, siue vt ab alio intellecta pandant. Si enim demonstrant hæc, non vtiq; à corpore demonstrari possunt, quid restat nisi vt aliquo spũ demōstrant. Nonnulli quidẽ volūt animã humanã habere vim quãdã diuinationis in seipsa. Sed si ita est, cur nõ semper potest, cũ semper velit? An quia non semper adiuuatur vt possit? Cũ ergo adiuuatur, nunquid à nullo aut à corpore ad hoc adiuuari potest? Proinde restat vt à spiritu adiuuetur. Deinde quomodo adiuuatur, vtrũ in corpore sit aliquid, vt inde quasi relaxet & emicet eius intentio, quomodo id veniat vbi in seipsa videat significantes similitudines quæ ibi iam erant nec videbantur, sicut multa habemus & in memoria quæ non semper intuentur. An sunt illie quæ ante non fuerant, vel in aliquo spiritu sunt, quomodo illa erumpēs & emergens ibi eas videat? Sed si iam in illa erant quasi propriæ: cur eas nõ et cõsequenter intelligit? Aliquã enim, immo plerunq; non intelligit. An sicut spiritus eius adiuuetur vt eas in se videret, ita & mens nisi adiuuetur, ea quæ habet spiritus intelligere nõ potest? An forte non corporea remouentur, vel quasi relaxantur impedimenta, vt suo impetu anima in ea, quæ videnda sunt

Imaginationes vigilantiũ. Cap. 12.

An in se in anima vi diuinationis. Cap. 13.

sunt exeratur, sed ipsa prorsus in hæc assumitur, siue tñ spiritualiter cernenda, siue et intellectualiter cognoscenda? An aliquã in seipsa videt ista: aliquã per alterius spiritus commixtionem? Quicquid horũ est temere affirmari non oportet. Illud tñ dubium esse nõ debet, corporales imagines quæ spiritu cernuntur nõ semper signa esse aliarũ rerũ, siue in vigilantibus, siue in dormientibus, siue in ægotantibus. Mirum est aut si aliquã ecstasis fieri potest, ut non illa corporaliũ rerũ similitudines aliquid significant: non sanẽ mirum est si et demonium habentes aliquã vera dicunt quæ absunt a præsentium sensibus, quod certe nescio qua occulta mixtura eiuẽ spiritus sit, ut tanquã unus sit patientis atq; uexantis. Cũ autẽ spiritus bonus in hæc uisa humanũ spiritum assumit aut rapit, nullo modo illas imagines signa rerũ aliarum esse dubitandum est, & earum quas nosse utile est, Dei. n. munus est. Discretio sanẽ difficillima est cum spiritus malignus quasi tranquillus agit, ac sine aliqua uexatione corporis assumpto humano spiritu dicit, quod potest: quã etiam uera dicit & utilia prædicat; transfigurans se sicut scriptum est, uelut in angelum lucis, ad hoc ut cum illi in manifestis bonis creditum fuerit, seducat ad sua. Hunc discerni non arbitror, nisi dono illo de quo ait Apollolus, cum de diuersis Dei muneribus loqueretur, alij discerno spirituum. Non. n. magnũ est tunc eũ discernere cũ ad aliqua peruenerit uel produxerit quæ sunt contra bonos mores uel regulam fidei. Tunc. n. a multis discernitur. Illo autem dono in ipso primordio quo multis adhuc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus sit. Tñ & per corporalem uisionem & per imagines corporaliũ quæ demonstrantur in spiritu, & boni instruant: & mali fallunt. Intellectualis aut uisio non fallitur. Aut enim non intelligit qui aliud opinatur quod est, aut si intelligit continuo uerum est. Quid. n. faciunt oculi non habent eum simile corpus uiderint, quod ab alio discernere non possunt: aut quid faciat animi intentio cum spiritu facta fuerit corporis similitudo. quã non ualeat distinguere a corpore? Sed adhibetur intellectus quærens quid illa significant uel utile doceant: & aut inueniens ad fructum suũ peruenit, aut non inueniens in disceptatione se tenet, ne aliqua pernitiõsa temeritate pro-

labatur in exitabilem errorem. Iudicat autẽ sobrius intellectus diuinitus adiutus, quæ uel quanta sint, in quibus et aliud putare quod est nõ sit animę pernitiõsum. Nec. n. putantium periculo, & non potius exitio suo quisq; a bonis putatur bonus, et si occultus sit malus, si in reb. ipis, i. in ipso bono quo sit quisq; bonus non erretur. Aut aliquid obest omnibus hominibus, quod cum dormiunt uera corpora esse arbitrantur, quorũ similitudines in somnis uident. Aut aliquid obfuit Petro, quod soluto se a uinculis, seq; angelo deducente factũ est repentino miraculo, ut putaret se uisum uidere. Vel cum in illa ecstasi respondit, nequaquam dñe, quia nunquã manducaui omne cõe, & immundum, putans ea ipsa quæ in dilco demonstrabantur tanquã uera animalia: hæc quã aliter inuenta fuerint quod putata sunt cum uiderentur, non nos penitet ita nobis fuisse uisa, si non arguatur uel infidelitas dura, uel opinatio uana siue sacrilega. Quapropter & cum uisis corporaliũ. diabolus fallit, nihil obest quod iudificantur oculi, si non erratur in ueritate fidei, & intelligentiæ sanitate, quæ docet Deus subiectos sibi, Aut si iudificet animam spirituali uisione imaginibus corporum, ut putet corpus esse quod nõ est, nõ aliquid obest animæ, si pernitiõse suasioni non consentiat. Vnde aliquã fit quæstio de cõfessionibus somniantium, cum etiam concubere sibi uidentur uel contra propositũ suũ, uel contra etiam licitos mores. Quod nõ contingit nisi cum ea quæ uigilantes etiam cogitamus, non * complacito cõfessionis, sed sicut et talia propter aliquid loquimur, sic ad mouentur in somnis, & exprimuntur, ut eis naturaliter etiam caro moueatur, & quod naturaliter colligit, per genitales uias emittat: sicut hoc ipsum dicere utique non possem, nisi et cogitarem. Porro imagines rerũ corporaliũ quas necessario cogitauit ut hoc dicerem, si tãta expressione præsentetur in somnis quanta præsentantur corpora uigilantibus, fieret illud quod sine peccato fieri a uigilante non posset. Quis enim uel cũ loquitur, & postulãte necessitate sermonis de suo concubitu aliquid dicit, possit non cogitare quod dicit? Porro ipsa phantasia quæ fit in cogitatione fermocinantis, cum ita expressa fuerit in uisione somniantis ut inter illam & uerã commixtionem corporum nõ discernatur,

Al. 12.

Al. 10.

Somni. Veneres. Cap. 15.

Al. 1. cõ. placito.

K

natur, continuo mouetur caro, & sequitur q̄
 eum motū sequi solet: cū hoc tam sine pctō
 fiat, q̄ sine pctō à vigilāte dī, q̄ vt diceretur,
 sine dubio cogitatum est. Verumtū pp ani-
 mæ affectionem bonā quæ desiderio melio-
 re mūdāta multas interficit cupiditates, quæ
 ad naturalem carnis motū nō pertinent, quæ
 casti vigilantes cohibent & refrenant, dor-
 mientes aut̄ ideo non possunt, quia nō habēt
 in p̄tate quæ admoueat̄ expressio corpora-
 lis imaginis quæ discerni non possit à cor-
 pore. Propter illam ergo affectionem animæ
 bonam, et̄ in somnis quādā eius merita cla-
 rent. Nā et̄ dormiens Salomon, sapientiā præ-
 posuit omnibus rebus, eamq; neglectis ceteris
 est p̄catus à dño. Et sicut scriptura testa-
 tur, placuit hoc corā dño nec distulit retribu-
 tionem bonā pro desiderio bono. Quæ cum
 ita sint, pertinet corporis sensus ad visā cor-
 poralia, qui per quinq; quasi riuulos distan-
 ter valentes distribuitur: cū illud q̄ est subti-
 lissimū in corpore & ob hoc animæ vici-
 niū q̄ cetera, lux, primum per oculos sola
 diffunditur, emicatq; in radijs oculorum ad
 visibilia contuenda: deinde mixtura quadā,
 primū cum aere puro, secundo cum aere ca-
 liginoso atq; nebuloso, tertio cū corpulen-
 tiore humore, quarto cū terrena crassitudi-
 ne, quinq; sensus cum ipso, vbi sola excellit,
 oculorum sensu efficit, sicut in libro quarto,
 itemq; in septimo differuisse me recolo. Est
 aut̄ hoc cælum oculis conspicuū, vnde lumi-
 naria & sidera effulgent. excellentius vtique
 omnib. corporeis elementis, sicut oculorum
 sensus excellit in corpore. Quia vero spiri-
 tus omnis omni est corpore sine dubitatione
 præstantior, sequitur vt non loci positione,
 sed naturæ dignitate præstantior sit natura
 spiritalis isto corporeo cælo: et̄ illa vbi rerū
 corporaliū exprimūt̄ imagines. Hic existit
 quiddā mirabile, vt cū prior sit corpore spi-
 ritus, & posterior corporalis imago q̄ cor-
 pus, tñ quia illud q̄ tpe posterius est, sit in eo
 q̄ natura prius est, præstantior, sit imago cor-
 poris in spiritu, q̄ ipsum corpus in substantia
 sua. Nec sanè putandum est facere aliquid
 corpus in spiritu, tanquam spiritus corpori
 facienti, materiæ vice subdat̄. Omni. n. mo-
 do præstantior est qui fecit, ea re de qua ali-
 quid facit: neq; vilo modo spiritu præstantius
 est corpus, imo p̄cipuo modo spiritus cor-

pore: quamuis ergo prius videamus aliquod
 corpus q̄ antea non videramus, atque inde
 incipiat imago eius esse ī spiritu nostro, quo
 illud cū absens fuerit recordemur, tñ eandē
 eius imaginē non corpus in spiritu, sed ipse
 spiritus in seipso facit. celeritate mirabili, q̄
 ineffabiliter longe est à corporis tarditate: cu-
 ius imago mox vt oculis visum fuerit, in spi-
 ritu videntis nullius puncti tēporalis interpo-
 sitione format̄. Itemq; in auditu, nisi in au-
 ribus percepta vocis imaginē continuo spi-
 ritus in seipso formaret ac memoria retine-
 ret, ignoraretur secunda syllaba vtrum secū-
 da esset, cū iam prima utiq; nulla esset, quæ
 percussa aure * trāfiret: ac sic locutionis vsus
 omnis cantandi suauitas, omnis postremo in
 actibus nostris corporalis motus dilapsus oc-
 cideret, neq; vllū progressum nancisceretur,
 si transectos corporis motus memoriter spi-
 ritus non teneret, quib. consequentes in agē-
 do connecteret. Quos vtique non tenet nisi
 imaginaliter à se factos in se. Ipsarum et̄ fu-
 turarum motionū imagines præueniūt fines
 actū nostrorum: quid. n. agimus per corpus,
 q̄ non cogitando præoccupauerit spiritus,
 omniumq; visibiliū operū similitudines in
 seipso primitus viderit, & quodāmodo di-
 sposuerit? Quæ spiritalis corporaliū simili-
 tudines in animo nostro, quemadmodū in-
 notescāt spiritibus et̄ immundis, vel quid ob-
 staculi patiat̄ anima nostra ex isto terreno
 corpore vt eos innicē in nostro spiritu vide-
 re nequeamus, inuenire & explicare difficile
 est. Certe is mis tñ indicijs apud nos constitit
 enūciatas à demonib. cogitationes hominū,
 qui tñ si virtutū internam speciem possent in
 hominib. cernere, non tentarent. Sicut illam
 in Iob nobilē ac mirabilē patientiā procul-
 dubiō si posset diabolus cernere, noller à tē-
 tato utiq; superari. Ceterū alicubi longe iam
 facta q̄ nunciant, quæ post aliquot dies vera
 esse firmentur, non est mirandū. Possunt. n.
 hoc efficere, non solū acrimonia cernendū
 et̄ corporalia incōparabiliter præstantiore q̄
 nostra est, sed et̄ ipsorum corporū longe vti-
 que subtiliorū mira velocitate. Cōperimus
 et̄ in domo constitutum patientē spiritū im-
 mūdū, dicere solere qñ ad eum venire cepis-
 set. ex duodecim millibus presbyter, & per
 omnia loca itineris vbi esset, & qui propin-
 quaret, & qñ ingrederetur & fundum & do-
 mum

Al. l. quæ
tūm

Phrene-
tici.

Puer et
groans.

Perspicua
dandi
num &
præsentia
Cap. 17.

Iob. 1.

D

rum & cubiculū, donec in conspectu eius
 astaret. Quæ omnia & si non oculis patiens
 ille cernebat, tñ nisi aliquo modo cerneret,
 non tā veraciter enunciaret. Erat aut̄ iste fe-
 briens, & tanquā in phrenesi ista dicebat. Et
 forte re vera phreneticus erat, sed pp ista de
 moniū pati putabat. Nullū refectiois cibū
 accipiebat à suis, sed a solo presbytero. Refi-
 cebat et̄ suis violenter * qui valebat, solo ps-
 bytero veniente quiescebat, illi tñ subditus
 erat, & subdite respondebat. Nec tñ eidē sal-
 tem presbytero illa cessit mentis alienatio,
 siue demoniū, nisi cū sanus esset a febris,
 sicut phreneticus sanari solēt. nec aliqñ post-
 ea tale aliquid passus est. Nouimus et̄ sine du-
 bitatione phreneticū futurā mortem cuius-
 dā femina prædixisse, non sanè specie diui-
 nandi, sed tanquā factum ac præteritū reco-
 lentem. Nam cū eius apud eum cōmemora-
 tiō fieret, mortua est, inquit, ego eam vidi ef-
 ferri, hac cū eius corpore transferunt, cū illa
 incolumis viueret. Post paucos aut̄ dies repē-
 te defuncta & per eū locum elata est, qua il-
 la prædixerat. Fuit tunc apud nos puer, qui
 in exordio pubertatis dolorē acerrimum ge-
 nitalium patiebatur, medicis nequaquā valē-
 tibus quid illud esset agnoscere, nisi q̄ ner-
 uus ipse introsum recoditus erat: ita vt nec
 præciso præputio q̄ immoderata longitudi-
 ne propendebat apparere potuerit, sed post-
 ea vix esset inuentus. Humor aut̄ viscosus &
 aëer exudat̄ testes & inguina vrebatur. Sed acu-
 tum dolorē non continuū patiebatur, & cū
 patiebatur, eiulabat vehementer cum iacta-
 tione membrorum mente sanissima, sicut in
 cruciatib. corporaliū dolorū fieri solet. De-
 inde inter voces suas arripiebatur ab omni-
 bus sensibus, & racebat patentibus oculis ne-
 minem circumstantiū videns, ad nullam vellī-
 cationē se mouens. Post aliquantū euigilās,
 nec iam dolens, quæ viderat indicabat. Tum
 interpositis paucis diebus eadem patiebatur.
 In omnibus sanè vel penè omnibus visioni-
 bus suis, duos se dicebat videre, vnum proe-
 ctioris ætatis, alterū puerum, a quibus ei di-
 cebantur vel demonstrabantur quæ se audis-
 set & vidisse narrabat. Vidit quodā die chorū
 priorū psallentium, lætantiū in luce mirabili,
 & impiorū in tenebris diuersas & atrocissi-
 mas penas, illis ducentibus & ostendentib.
 felicitatis aliorū, aliorumq; infelicitatis me-

ritum insinuantibus. Hoc aut̄ vidit die dñico
 Paschæ, cum per totā quadragesimam nihil
 doluisset, * q̄ vix interuallo tridui antea * pa-
 tiebatur. Viderat aut̄ in ipso ingressu quadra-
 gesimæ illos promittentes sibi q̄ per quadra-
 ginta dies nullū sensurus esset dolorē, postea
 ipsi dederunt tanquam medicinale consi-
 lium, vt ei præputij longitudo præcideretur,
 quo facto diu non doluit. Cum vero iterum
 similiter doleret, & similia videre cepisset,
 accepit ab eis rursus consiliū, vt in mare pu-
 betenus intraret, ac post aliquantā morā in-
 de discederet, promittentib. sanè q̄ iam deum
 ceptū vehementē illum dolorē non esset pas-
 surus, sed solius illius viscosi humoris mole-
 stia, atque ita secutum est. Nec vnquam tale
 aliqñ postea passus est auersionem mentis a
 sensibus, nec tale aliquid vidit, * quale antea
 cum in medijs doloribus & horrendis voci-
 bus repente obtumescens abriperetur. Post-
 ea tñ medicis cetera curantibus & sanantib.
 non permanit in proposito sanctitatis. Ita
 rum visonum & diuinationū causas & mo-
 dos vestigare si quis potest certoq; compre-
 hendere, eū magis audire vellē quam de me
 expectari vt ipse differam. Quid tñ putē ita
 ut nec docti me tanquam confirmantē deri-
 deant, nec indocti tanquam docentem acci-
 piant, sed utriq; disceptantē & quærentem
 potius quam scientē, non occultabo. Ego vi-
 sa ista omnia visis cōparo somniantium. Si-
 cut. n. aliqñ & hæc falsa, aliqñ aut̄ vera sunt,
 aliqñ perturbata, aliqñ tranquilla, ipsa autē
 vera aliqñ futuris omnino similia, vel aper-
 te dicta, aliqñ obscuris significationibus, &
 quasi figuratis locutionibus prænunciata: sic
 et̄ illa omnia. Sed amant homines inexperta
 mirari & causas insolitorū requirere, cū quo-
 tidiana plerumque talia sæpe etiā latentioris
 originis nosse non curent. Nā quemadmo-
 dū in uocibus, hoc est, signis quibus loquer-
 do utimur, audito uerbo inusitato, quærunt
 primo quid sit hoc, & quid significet: quo
 cognito deinde quærunt unde ita dictum sit,
 cum tā multa sine cura nesciant, quæ in usu
 sermonis habent, unde ita sint dicta: sic cum
 aliquid inusitatum in reb. acciderit, siue cor-
 poralib. siue spiritalibus, causas rationemq;
 solliciti inquirunt, & sibi reddi a doctoribus
 flagitant. Soleo autem cū me quisque inter-
 rogat verbigratia, quid sit cautus, & respon-
 deo,

Al. l. cui.
Al. l. par-
cebat̄

E

Al. l. nisi.

Cause vi-
sonum.
Cap. 18.

F

1. Reg. 3-

Quinque
sensus.
Cap. 15-

M

Spiritus
corpore
præstan-
tior. c. 16

deo, prudens vel acutus, nec ei sufficit, sed pergit querere unde dictus sit catus, vicissim referre & querere unde dictus sit acutus, quod nihilominus utique ignorabat, quia visitatum nomen erat, patienter eius originem nesciebat. Quod aut nouum insonuit auribus, parum putat nosse quid significando valet, nisi et unde dicatur exquirat. Quisquis ergo ex me querit, unde visa corporalibus similia in ecclasi appareant, quae raro accidit animae, vicissim quae raro unde appareant dormientibus, quae quotidie sentit anima, & nemo istud multum curat inquirere. Quasi vero ideo minus mira sit talium natura visorum, quia quotidiana est, aut ideo minus curanda, quia omnium est: aut si recte faciunt qui ista non querunt, non rectius fecerint si nec in illa curiosi sint. Ego vero multo amplius admiror, multoque maxime stupeo quanta celeritate ac facilitate in se anima fabricet imagines corporum, quae per corporis oculos viderit, quae somniantium vel et in ecclasi visiones. Quaecumque tamen illa natura visorum est, proculdubio corpus non est. Hoc nosse cui non sufficit, unde etiam existant, inquirat ab alijs, me ignorare confiteor. Illud plane exemplorum experimentis colligi datur, sicut corporum pallor, rubor, tremor, vel etiam morbus aliqui a corpore habet causas, aliqui ab anima. A corpore quidem, cum vel humor suffunditur, vel cibus vel aliquid aliud corpori iniectum extrinsecus. Ab anima vero cum vel timore turbatur, vel pudore, confunditur, vel irascitur, vel amat, vel si quid eiusmodi, nec immerito si id quod amat, & regit etiam cum vehementius exagitat: ita & ipsi animae ut in ea visa pergat quae non ei per sensus corporis nunciatur, sed per incorporalem substantiam, & ita pergat ut non discernat vtrum corpora sint an similitudines corporum, aliquando a corpore accidit, aliquando a spiritu. Et a corpore quidem: siue naturali vicissitudine, ut sunt visa somniantium, dormire quippe a corpore est homini, siue aliqua mala valetudine sensibus perturbatis, ut cum a phreneticis simul & corpora videntur, & visa similia corporibus, tanquam & ipsa praeculis absint: aut penitus interclusis, sicut saepe male affecti morbo aliquo, ingrauescente praesente corpore diu absentes, deinde hominibus redditi multa se vidisse dixerunt.

A spiritu vero cum omnino sano atque integro corpore in alienationem rapiuntur: siue ita ut & per sensus corporis corpora videant, & in spiritu quaedam similia quae a corporibus non discernantur: siue penitus auertantur a sensibus corporis, & nihil per eos omnino sentientes, illa spiritali visione habitent in similitudinibus corporum. Sed cum malus in hac arripit spiritus aut demoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas. Cum autem bonus, fideles mysteria loquentes, aut accedente etiam intelligentia veros prophetas, aut ad tempus quae per eos oportet ostendi, videntes atque narrantes. Sed cum a corpore causa est ut talia visa cernantur, non ea corpus exhibet, neque enim habet eam vim ut formet aliquid spiritale: sed sopito aut perturbato, aut et intercluso itinere intentionis a cerebro, quae dirigitur sentiendi motus, anima ipsa quae motu proprio cessare ab hoc opere non potest, quia per corpus non finitur, vel non plene finitur corporalia sentire vel ad corporalia vim suae intentionis dirigere. Spiritu corporaliu similitudines agit, aut intuetur obiectas. Et si quidem eas ipsa agit phantasia tantum sunt, si aut obiectas intuetur, ostensiones sunt. Denique cum oculi dolent vel extincti sunt, quia non est causa in se de cerebri, unde ipsa dirigitur intentio sentiendi, tamen sunt homini visiones, quamuis cernendis corporalibus. obstaculum existat a corpore. Magis enim caeci aliqui dormientes quae vigilantes vident. Dormientibus quippe in cerebro consopitur via sentiendi quae intentionem ad oculos ducit, ideoque ipsa intentio in aliud auersa cernit visa somniorum tanquam species corporales absint, ut sibi dormiens vigilare videatur, & non similia corporibus, sed ipsa corpora intueri se putet. Cum autem vigilant caeci, ducitur per illa itinera intentio cernendi, quae cum ad loca venerit oculorum, non exeritur foras, sed ibi remanet, ut vigilans se sentiant, potiusque esse in tenebris vigilando, et per diem quam dormiendo siue per diem, siue noctem. Nam & qui caeci non sunt, plerique patentibus oculis dormiunt, nihil per eos videntes, sed non ideo nihil videntes cum spiritu cernant visa somniorum. Si autem clausis oculis vigilant, neque dormientium praesto sunt visionibus neque vigilantium. Tantum tamen ualet quae usque ad oculos eorum, nec sopita, nec

perturbata nec interclusa peruenit, cerebro via sentiendi & animae intentione usque ad ipsas quantuis clausas fores corporis ducit, ut cogitentur quidem imagines corporum, sed nullo modo pro eis habeantur corporibus quae per oculos sentiuntur. Tamen interest ubi fiat impedimentum sentiendi corporalia cum sit in corpore. Si enim non sit nisi in ipsis aditibus & quasi ianuis sensuum, vel in oculis, in auribus, ceterisque sensibus corporalibus, sola impedit perceptio corporaliu: non autem animae intentio in aliud sic auertitur, ut pro corporalibus habeat imagines corporum. Si autem causa est intus in cerebro unde diriguntur viae ad ea quae foris sunt sentienda, ipsius intentionis uasa sopiuntur vel turbantur vel intercluduntur, quibus nititur anima in ea quae foris sunt intuentia vel sentienda. Quae visum quam non amittit, tanta expressione format similia ut imagines corporalium a corporalibus discernere non valens vtrum in illis an in istis sit nesciat: & cum sciat, longe alio modo sciat quam dum in cogitando versantur, dum occurrunt similitudines corporum. Qui modus nisi ab expertis capi utique non potest. Hinc enim erat quod dormiens in somnis videre sciebam, nec tamen illas corporaliu reru similitudines quas videbam, sic ab ipsis corporalibus discernere, quemadmodum ad eas cogitantes etiam clausis oculis vel in tenebris constituti discernere solemus. Tantum valet, ipsa animae intentio vtrum perducatur usque ad sensus licet clausos, an in ipso cerebro, unde in haec nititur aliqua causa existente in aliud auertatur: ut quantumvis aliquando se nouerit non corpora, sed corporum similitudines cernere, uel minus erudita et ipsa esse corpora existimans, sentiat se non ea corpore, sed spiritu videre, longe sit tamen ab affectione qua suo corpori praesentatur: unde se norunt & caeci vigilare, cum similitudines corporum cogitatas a corporalibus, quae videre non possunt certa notione discernunt. Cum autem sano corpore, nec somno sensibus consopitis, aliquo occulto opere spiritali in ea uisa quae similia sunt corporalibus anima rapitur: non quia modus diuersus est, ideo est etiam diuersa natura visorum, cum & in illis causis quae de corpore existunt, sit utique differentia & aliquando a contrario. Nam phrenetici non dormiendo potius perturbatas habent sentiendi vias in capite, ut talia uideant qualia somniantes ui-

dent, quorum dormiendo auertitur intentio a sensu uigilandi, & in ea uidentia couertitur. Cum ergo illud fiat non dormiendo, hoc aut dormiendo, non tamen ea quae uidentur ex alio genere sunt quam ex natura spiritus, de quo uel in quo fiunt similitudines corporum. Ita quantum diuersa sit causa intentionis alienatae, quam sano corpore uigilantis occulta quadam uis spiritali anima rapitur, ut uice corporum expressas corporalium reru similitudines in spiritu uideat, eadem tamen est natura uisorum. Neque enim dici potest, cum causa in corpore est, tunc animam sine ulla praesensione futurorum ex seipsa uersare imagines corporum, sicut et cogitando eas solet. Cum uero in ea uidentur spiritus affumitur, diuinitus haec demonstrari, quando uideat aperre scriptura dicit, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & iuuenes uisa uidebunt, & senes somnia somniant, diuinae operationi utrumque tribuet. Et angelus domini apparuit Ioseph in somnis dicens, Noli time re accipere Mariam coniugem tuam. Et iterum, Tolle puerum & uade in Aegyptum. Itaque bono uideat spiritu affumi spiritum hominis ad has uidentas imagines, nisi aliquid significant non putato. Cum uero in corpore causa est ut in eas expressius intuentas humanus intendatur spiritus, non semper aliquid significare credendum est: sed tunc significant cum inspirantur a demonstrante spiritu, siue dormienti, siue aliquid aliud ex corpore, ut a carnis sensibus alienaretur patenti. Vigilantibus et neque ullo morbo afflictis nec furore exagitatis occulto quodam instinctu ingestas esse cogitationes quas promendo diuinarent, non solum aliud agentes, sicut Caiphas pontifex prophetauit, cum eius intentio non haberet uoluntatem prophetandi, uerum etiam id suscipientes ut diuinandi modo aliquid dicerent, nouimus. Nam quidam iuuenes iocando ut fallerent ubi peregrini iter agebant, mathematicos se esse finxerunt ignorantes omnino utrum duodecim signa dicerentur. Qui cum hospitem suum mirari cernerent quae dicebant, attestati esse uerissima, audacius in plura progressi sunt. At ille attestans ad omnia mirabat. Postremo ab eis de filij salute quae fuit, quae diu absentem desiderabat, & quod inopinare tardaret, ne quod ei accideret abscessum ueri cognosceretur, dum tamen in praesentia lectum hominem redderent,

MOX

Unde nescatur vi siones. Cap. 19.

Diversitas visio- nis. c. 20.

Al. l. n.

Causa visio- nis di- uerse. Cap. 21.

Al. l. eas solet. Al. l. spiritu. Toel. 2.

Matt. 1. c. 2.

Occulto in somnium & casta facta diuinationes. c. 22.

Ioan. 1. l.

mox profecturi responderunt, saluū ac pro-
 pinquantē, & eo ipso die quo hæc loquebā-
 tur, esse vēturū: neq; n. metuebāt, ne cū dies
 peractus esset, eos ille redarguendos postri-
 die sequeretur. Quid multa? Dū iam abire di-
 sponerent, ecce subito adhuc eis illic positus
 venit. Itē alius ante symphonia cum saltabat,
 vbi serant multa idola per quandā Paganorū
 solennitatē, non ali quo spiritu arreptus, sed
 imitatione ludicra arreptitios emulatus sciē-
 tibus circumstantibus & spectantibus. Moris
 enim erat vt ante prandiū peractis sacrificijs
 agitatisq; phanaticis, si qui adolescentes post
 prandiū vellenteo more ludere, nullus pro-
 hiberetur. Ille ergo inter saltandū factū sibi
 silentio, & iocabundus, & ridente multitudi-
 ne circumseptus, ea nocte quæ impendebat,
 ea sylua, quæ iuxta erat, hominē a leone in-
 teremptū iri, ad cuius cadauer spectandū, il-
 lucescēte die confluxurā turbam, & illius
 solennitatis locū deserturā, prædixit. Et factū
 est. Cum satis cunctis qui aderāt in omnibus
 eius motibus claruisset, hoc eū ludendo &
 iocando nusquā perturbata vel alienata mē-
 te dixisse: ipso etiā tanto amplius mirante q̄
 accidit, quanto magis nosset quo id animo
 atq; ore protulerit. Quonā modo hæc visa
 in spiritu hominis veniant: vtrū ibi primitus
 formetur, an formata ingerantur, & quadā
 coniunctiōe cernantur: vt sic hominibus
 angeli ostendat cogitationes suas, & corpo-
 raliū rerū similitudines, quas in suo spiritu
 futurorū cognitione præformant, quemad-
 modū & ipsi nostras cogitationes non vtiq;
 oculis, quia non corpore sed spiritu vident:
 verū hoc interfit, quod illi nostras, etiā si no-
 lumus, nouerunt: nos autem ipsorum, nisi
 ostendantur, nosse nō possumus: quia sic eas
 vt opinor, habēt in potestate occultare spiri-
 talibus modis, quemadmodū nos quibusdā
 interiectis obstaculis, nostra corpora ne a-
 liorū oculis videantur, abscondimus: & quid
 fiat in spiritu nostro, vt aliquādo cernantur,
 tantūmodo significantes imagines, & vnum
 aliquid significare ignoretur: aliquādo autē
 aliquid significare sentiantur, sed quid signi-
 ficent nesciatur: aliquādo vero tanquā ple-
 niore demonstratione anima humana & spi-
 ritu ipsas & mente quid significant videat, &
 scire difficillimū est, & si tā sciamus, differe-
 re atq; explicare operosissimū est. Quod au-

tē nunc insinuare satis arbitror, certū esse
 spiritalē quandā naturā in nobis, vbi corpo-
 raliū rerū formantur similitudines, siue cum
 aliquod corpus sensu corporis tangimus, &
 continuo formatur eius similitudo in spiri-
 tu, memoriaq; reconditur: siue cū absentia
 corpora iā nota cogitamus, vt ex eis forme-
 tur quidā spiritalis aspectus, q̄ iā erant in spi-
 ritu & ea antequā ea cogitarem: siue cū eo-
 rū corporū, q̄ nō nouimus, sed tamen esse nō
 dubitamus, similitudines, nō ita vt sunt illa,
 sed vt occurrit intuemur: siue cum alia, quæ
 vel non sunt, vel esse nesciuntur, pro arbitrio
 vel opinatiōe cogitamus: siue vnde neque
 id agentibus neq; volentibus nobis variæ for-
 mæ corporalū similitudinū versantur in ani-
 mo: siue cū aliquid corporaliter acturi, eai-
 sa disponimus, q̄ in illa actione futura sunt,
 & omnia cogitatione anteceditur: siue iam
 in ipso actu vel cū loquimur, vel cū facim⁹,
 omnes corporales motus, vt exeri possint præ-
 ueniuntur similitudinibus suis intus in spiri-
 tu: neq; enim vlla vel breuissima syllaba in
 ordine suo nisi prospecta sonuisset: siue cum
 a dormientibus somnia videntur, vel nihil
 vel aliquid significātia: siue cum valetudine
 corporali turbatis intrinsecus itineribus sen-
 tiendi, imagines corporū spiritus veris corpo-
 ribus ita miscet, vt internosci vel vix pos-
 sint, vel omnino non possint: & aut signifi-
 cent aliquid, aut sine vlla significatione obo-
 riant: siue prorsus ingrauescētē aliquo mor-
 bo vel dolore corporis, & intercludētē in-
 vias, quib. aīq; vt per carnē sentiret, exereba-
 tur ac intelligebatur intētio, altius quā som-
 no absentato spiritu, corporalū rerū existūt
 aut monstrantur imagines, vel significantes
 aliquid, vel siue vlla significatione apparen-
 tes: siue nulla ex corpore cā existētē, sed assū-
 mētē atq; rapiētē aliquo spiritu tollitur aīa
 in hmōi vidēdi similitudines corporū, mi-
 scens eis visa corporalia, cū simul etiā corpo-
 ris sensib. vitat: siue ita spiritu assumētē a-
 lienatur ab omni corporis sensu, & auertit,
 vt solis similitudinibus corporū spiritali vi-
 sione teneatur, vbi nescio vtrum possint ali-
 qua nihil significantia videri. Hæc igitur na-
 tura spiritalis, in qua non corpora, sed corpo-
 raliū similitudines exprimentur, inferioris
 generis visiones habet, q̄ illud mentis atque
 intelligentiæ lumen, quo & ista inferiora
 dijudi-

Forma
 nei simi-
 tudinū
 animi.
 Cap. 23.

Cap. 24.
 Gal. 5.
 Rom. 11.

diudicantur & ea cernuntur, quæ neq; sunt
 corpora, neque vllas gerunt formas similes
 corporū, velut ipsa mens & omnis aīa affe-
 ctio bona, cui contraria sunt eius vitia, q̄ re-
 cte culpantur atq; damnantur in hominib.
 Quo, n. alio modo ipse intellectus nisi intel-
 ligendo cōspicitur? Ita & charitas, gaudium,
 pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides,
 mansuetudo, cōtinentia, & cetera hmōi, qb.
 propinquatur Deo: & ipse Deus, ex quo oīa
 per quæ omnia, in quo omnia. Quāquā itaq;
 in eadem aīa fiant visiones siue q̄ sentiuntur
 per corpus, sicut hoc corporeū celū, terra,
 & q̄ cunq; in eis nota esse possunt, quæ admo-
 dū p̄t: siue q̄ spiritu videntur similia corpo-
 rā, de quib. multa iā diximus: siue cū mente
 intelliguntur, q̄ nec corpora sunt, nec simili-
 tudines corporū, habent vtiq; ordinē suū, &
 est aliud alio præcellētius. Præstātior est. n.
 visio spiritalis q̄ corporalis, & rursus p̄stan-
 tior intellectualis q̄ spiritalis. Corporalis n.
 sine spiritali esse non potest, q̄n quidē momē-
 to eodē quo corpus sensu corporis tāgitur,
 fit et in animo tale aliquid: non q̄ hoc sit, sed
 q̄ simile sit: q̄ si non fieret, nec sensus ille es-
 set, quo ea quæ extrinsecus adiacent, sentiun-
 tur. Neq; n. corpus sentit, sed anima per cor-
 pus, quo velut nuncio vitur ad formandum
 in seipsa q̄ extrinsecus nunciatur. Non pōt
 itaq; fieri visio corporalis, nisi et spiritalis si-
 mul fiat: sed nō discernitur, nisi cū fuerit sen-
 sus ablati a corpore: vt id q̄ per corpus vi-
 debatur, inueniatur in spiritu. At vero spiri-
 talis visio et sine corporali fieri potest, cum
 absentū corporū similitudines in spiritu ap-
 parent: & finguntur multæ pro arbitrio, vel
 p̄ter arbitrium demonstrantur. Itē spiritalis
 visio indiget intellectuali vt diudicetur, in-
 tellectualis autē ista spiritali inferiore nō in-
 digeret: ac per hoc spiritali corporalis, intelle-
 ctuali aut vtraq; subiecta est. Cū ergo legi-
 mus, Spiritalis omnia iudicat, ipse autē a ne-
 mine diudicatur: nō secundū spiritū, a quo
 mens discernitur, sicut illud q̄ dictum est,
 Orabo spiritū, orabo & mente: sed ex illa no-
 tione debemus accipere quæ dictū est, Reno-
 uamini autē spiritu mētis vestræ. Iam n. supra
 docuimus alio modo & ipsam mentē sp̄m
 dici, secundū quā spiritalis omnia diudicat.
 Quapp non absurde neq; incōuenienter ar-
 bitror spiritalē visionem inter intellectuā-

visio spi-
 rita is, in
 velle fma
 lis corpo-
 ralis.

lem & corporale tanquā medietatē quandā
 obtinere. Puto. n. nō incōgruenter medium
 dici, q̄ corpus quidem non est, sed simile est
 corpori, inter illud q̄ vere corpus est, & il-
 lud q̄ nec corpus est, nec simile corpori. Il-
 luditur autē anima similitudinib. rerū, nō ea-
 rū vitio, sed opinioni suæ, cum approbat q̄
 similia sunt pro ijs quib. similia sunt, ab intel-
 ligentia deficientes. Fallitur ergo in visione cor-
 porali, cum in ipsis corporib. fieri putat, q̄
 fit in corporis sensibus. Sicut nauigantibus
 videntur in terra moueri quæ stant, & intue-
 tib. celū, stare sydera quæ mouentur, & di-
 uariatis radijs oculorum, duas lucernæ spe-
 cies apparere, & in aqua remus infractus, &
 multa hmōi. Aut cū putat aliquid hoc esse, q̄
 similiter coloratū est, vel similiter sonat, vel
 olet, vel sapit, vel tangitur. Hinc. n. & medi-
 camentū aliquod ceratū coctum in cacabo
 putatur legumen, & sonitus transeuntis uehi-
 culi putatur ex tonitruo: & si nullis alijs sen-
 sibus exploretur, sed soli adiaceat olfactui,
 citrium putatur herba, q̄ uocatur apiaria, &
 cibus aliquo dulciculo succo affectus puta-
 tur melle conditus: & ignotus annulus con-
 tractatus in tenebris, putatur aureus, cum sit
 æreus aut argenteus, aut cum repentinis ino-
 pinatisq; corporalib. uisis anima turbata uel
 in somnis uidere se putat, uel aliquo hmōi
 spiritali uiso affici: unde in omnibus corpo-
 raliū uisis, & aliorū sensuum cōtestatio, &
 maxime ipsius mentis atq; rationis adhibet,
 ut q̄ in hoc rerum genere uerū est, inueniā
 quātū inueniri pōt. In uisione autē spiritali, i.
 in corporū similitudinibus, q̄ spiritu uident,
 fallitur anima: cū ea q̄ sic uidet, ipsa corpora
 esse arbitrat, uel q̄ sibi suspitione falsa que
 cōiectura finxerit, hoc et in corporib. putat,
 q̄ non uisa coniectat. At uero in illis intelle-
 ctualib. uisis non fallitur: aut n. intelligit &
 uerū est, aut si uerū non est, non intelligit: un-
 de aliud est in his errare q̄ uidet, aliud ideo
 errare quia non uidet. Quapropter cū rapit
 anima in ea uisa q̄ spiritu cernuntur similia
 corporalib. ita ut omnino a sensib. corporis
 auertatur amplius q̄ in somno solet, sed mi-
 nus q̄ in mortem diuinæ admonitionis est
 & adiutorij, ut se nō corpora, sed uisa corpo-
 rā similia spiritaliter nouerit cernere, sicuti
 q̄ in somnis uidere, et antequā euigilet sciūt.
 Ibi si et uidentur futura, ita ut omnino futu-
 ra

Sola vi-
 sio intelle-
 ctualis
 certa.
 Cap. 25.

Anima
 rapta vi-
 sione spi-
 rita. di
 melle
 et uali.
 Cap. 26.

ra noscantur, quorū imagines præsentes videntur, siue ipsa hominis mente diuinitus adiuta, siue aliquo inter ipsa visa quid significet exponente, sicut in Apocalypsi Ioannis exponebatur, magna reuelatio est: etiā si forte ignoret ille cui hæc demonstrantur, vtrum ex corpore exierit, an adhuc sit in corpore, sed spiritu à sensibus corporis alienato ista videat: potest. n. sic raptus id ignorare, si ei & hoc non ostendatur. Porro aut si queadmodū raptus est à sensib. corporis, vt esset i istis similitudinib. corporū, quæ spiritu videntur: ita & ab ipsis rapiatur, vt in illā quasi regionē intellectualiū vel intelligibiliū subuehat, ibi sine vlla corporis similitudine perspicua veritas cernitur, nullis opinionū falsarū nebulis obfuscatur, Ibi virtutes animæ non sunt operose ac laboriosæ: neque. n. opere tepertæ libido frenatur, aut opere fortitudinis tolleratur aduersa, aut opere iustitiæ iniqua puniuntur, aut opere prudentiæ mala deuiant: Vna ibi & tota virtus est amare q̄ videas, & summa felicitas habere q̄ amas. Ibi. n. beata vita in fonte suo bibitur, vnde aspergitur aliquid huic humanæ vitæ, vt in tentationibus huius seculi, tepertanter, fortiter, iuste, prudenterq; viuatur. Propter illud quippe adipiscendum, vbi secura quies erit, & ineffabilis visio veritatis, labor suscipitur, & continendi à voluptate, & sustinendi aduersitates, & subueniendi indigentibus, & resistendi decipientibus. Ibi v̄ claritas dñi, non per visionē significantem, siue corporalē, sicut visa est in monte Sina: siue spiritalē, sicut vidit Esaias vel Ioānes in Apocalypsi: sed per speciem non per ænigmata, quantum ea capere mens humana potest, secundum assumptis Dei gratiam, vt os ad os loquatur ei, quē dignum tali Deo colloquio fecerit: non os corporis, sed mentis. Sic intelligēdū arbitror q̄ de Moyse scriptum est, Concupierat. n. vt in Exodo legitur, videre Deum, non vtiq; sicut viderat in monte, nec sicut videbat in tabernaculo, sed in ea substantia qua Deus est, nulla assumpta corporali creatura, q̄ mortalis carnis sensib. præsentes: neq; in spiritu figuratis similitudinib. corporū: sed per speciem suā quantū eam capere creatura rōnalis & intellectualis potest, seu ocata ab omni corporis sensu, & ab omni significatio ænigmate spiritus. Sic. n. scriptū est, Si ergo inueni gratiam in conspectu

tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, vt videā te: cum paulo superius legatur locutus dñs ad Moysen facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suū. Sentiebat ergo quid videbat, & q̄ non videbat desiderabat. Nam & paulo post cum dixisset ei Deus, Inuenisti gratiā in conspectu meo, & scio te præ omnibus: Respondit ei, Ostende mihi claritertuā. Et tunc quidē responsum accepit à dño figuratum, de quo nunc longū est disputare, qñ ei dixit, Non poteris videre faciem meā & viuere: Non. n. videbit homo faciem meā & viuere. Deinde subiecit & ait illi, Ecce locus penes me est, & stabis super petram, statim vt transiet mea maiestas, & ponam te in spelunca petræ, & regam * manum meam super te donec transeam, & auferā manum meā, & tunc videbis posteriora mea: nā facies mea nō apparebit tibi. Nec tñ secuta scriptura hoc ē: corporaliter factum esse narrauit, satisq; per hoc demonstratum est figuratē dictum esse in Ecclesiæ significatione. Ipsa est. n. locus penes dñm, quia Ecclesia est templum eius, & ipsa ædificata est super petram, & cetera quæ ibi dicta sunt, eidem intelligentiæ congruunt. Nisi tñ concupitam & desideratam Dei claritatem Moyses videre meruisset, non in libro Numerorū diceret Deus ad Aaron, & Mariam fratres eius, Audite verba mea. Si fuerit propheta inter vos dño, in visione illi cognoscat, & in somnio loquar illi, non ita quomodo famulus meus Moyses in tota domo mea fidelis est, Os ad os loquar ad illum in specie, & non per ænigmata, & claritatem dñi vidit. Neque. n. hoc secundum substantiā corporis, quæ carnis sensibus præsensatur, intelligendum est: nam vtiq; sic loquebatur ad Moysen facie ad faciem, contra in contra. Quando tñ dixit ei, Ostende mihi temetipsum: & nunc etiam ad ipsos quos obiurgabat, & quibus Moyse meritum ita præserebat, sic loquebatur per creaturam corporalem præsensatam sensibus carnis. Illo ergo modo, in illa specie qua Deus est, longe ineffabiliter secretius & præsensius loquitur locutione ineffabili, vbi eū nemo videns viuere vita ista qua mortaliter viuatur in istis sensib. corporis. Sed nisi ab hac vita quisq; quodāmodo moriat, siue oīno exiēs de corpore, siue ita auersus & alienatus à carnalib. sensibus, vt merito nesciat, sicut Apostolus ait, vtrum

Exo. 19. Epsi. 6. Apoc. 1. 1. Co. 13. Exo. 33. Quomodo Moyse vidit Deū. Cap. 27. Exo. 19. 33. H. Exo. 33.

Al. l. Spe. cula. Al. l. ma. nu mea. Num. 12.

in corpore an extra corpus sit, cum in illam rapitur & subuehitur visionē. Quapropter si hoc tertium visionis genus, quod superius est, non solum omni corporali, quo p̄ corporis sensus corpora sentiuntur, verū etiam omni illo spiritali, quo similitudines corporū spiritu & non mente cernuntur, tertium cęlū appellauit Apostolus: in hoc videtur claritas Dei, cui videndæ corda mūdantur. vnde dictum est, Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt: & non p̄ aliquā corporali ter figuratam significationem tanquā p̄ speculū in ænigmate, sed facie ad faciem: quod de Moyse dictū est, os ad os, p̄ speciem. i. quæ est Deus quicquid est: quantulumcunq; eum mens, q̄ non est quod ipse est, etiā ab omni corpore, & ab oī terrena labe mūdata, ab oī corpore & similitudine corporis alienata & abrepta capere p̄t: a quo peregrinamur mortali & corruptibili onere grauati, q̄ diu p̄ fidē ambulamus, non per speciem, & cum hic iuste viuimus. Cur aut non credamus, quod tā Apostolo doctōri gentiū, rapto vsque ad istā excellentissimam visionē, voluerit Deus demonstrare vitam in qua post hanc vitā viuendū est in æternū? Et cur non dicat iste paradisi, excepto illo in quo corporaliter vixit Adā inter ligna nemorosa atq; fructuosa, quando quidē & Ecclesia, quæ nos cōgregat i charitatis, sinu paradisi dicta est cū fructu pomorū? Sed hoc figurare dictū est, tāq̄ illo paradiso, vbi proprie fuit Adam, Ecclesia figurata sit per formam futuri. Quanta diligentius considerantibus fortassis occurrat illo paradiso corporali, in quo Adā corporaliter fuit, & istā vitā sãctorū significatā, quæ nunc agitur in Ecclesia, & illā quæ post hanc erit in æternū: sicut Hierusalē quæ interpretatur visio pacis, & tñ quædam terrena ciuitas demonstratur, quæ significat Hierusalē matrem nostram æternā in cęlis: siue in ijs qui spe salui facti sunt, & q̄ nō vident, sperantes p̄ patientiā expectāt, scđm quos multi filij desertę magis q̄ eius, q̄ habet virū, siue in ipsis angelis sanctis per Ecclesiā multiformis sapientię Dei, cū quibus post hanc peregrinationē sine labore & sine fine viuendū est. Si aut sic accipiamus tertium cęlū, quo Apostolus raptus est, vt quartum ēt, & aliquid ultra superius cęlos esse credamus, in fra quos est hoc tertium cęlū, sicut eos alij

Tertium cęlū quid significet. Cap. 28. Mat. 5. 1. Co 13. Exo. 33. Sap. 9. 2. Co. 5. Cant. 4. Rom. 8. Galat. 4. Cęli multi secundum quosdam.

septem, alij octo, alij nouē vel etiā decē perhibent: & in ipso vno, quod dicitur firmamentū, multos gradatim esse confirmat: ac p̄ hoc corporeos esse vel ratiocinantur vel opinantur, de quorum ratione siue opinione nunc differere lōgum est. Pōt aut fieri vt et in spiritalibus, vel intellectualibus multos quosdā gradus quisquā esse contendat, aut si possit ostendat, eosq; distinctos iuxta aliquē prouectū magis vel minus illustriū reuelationū. Sed vtcunq; se ista habeant, & accipiuntur vt libet ab alio aut sic, ego uisorū uel uisionū præter ista tria genera, aut corpore, aut spiritu, aut mente, usq; adhuc vel nosse veldocere nō possum. Sed quot & quæ singulorū generū sint differentiæ, ut in unoquoq; aliud alio gradatim superferatur, ignorare me fateor. Sicut aut in ista luce corporea est cęlū, quod super terras suspicimus vnde luminaria clarent & sydera, quæ corpora lōge sunt meliora terrestribus: sic in illo genere spiritali, in quo uidentur corporū similitudines luce quadā in corporali ac sua, sunt quadā excellētia & merito diuina quæ demonstrant angeli miris modis, vtrū uisa sua facili quadā & præpotenti cōiunctio ne uel cōmixtione et nostra esse faciētēs, an sciētēs nescio quō nostrā in spiritu nostro informare uisionē, difficilis perceptū, & difficilior dictū res est. Sunt aut alta uisa uisitata humana, quæ siue ex ipso spiritu nostro multipliciter existunt, siue ex corpore spiritui quodāmodo suggerūtur, sicut fuerimus affecti uel carne uel animo. Non solū. n. uigilantes homines curas suas cogitādo uersant in similitudinibus corporū, uerū etiā dormientes hoc sepe somniant quo indigent: nam & negocia sua gerunt ex animi cupiditate, & epulis poculisq; inhiātes insistūt, si forte sitiētēs esurientesq; dormierunt. Quæ oīa puto comparata illis angelicis demonstrationib. sic habenda, ac si in ista natura corporum terrena cęlestibus cōparentur. Sic et in illo genere intellectualiū uisorū alia sunt quæ in ipsa anima uidentur, uelut uirtutes quibus uitia sunt cōtraria: siue permanens ut pietas: siue utiles huic uitę & postea nō futurę, sicut fides qua credimus ea quæ nondū uidemus: & spes qua futura cū patientia expectamus, & ipsa patientia qua oīa toleramus aduersa, donec quo uolumus ueniamus.

Cap. 29. Ephe. 3. Al. l. accipiuntur. Spiritus uisio quō accipienda. Cap. 30. Virtutes in anima Cap. 31.

litę

Iste quippe & huiusmodi virtutes, q̄ nunc p̄pter transgēndā istā peregrinationē valde necessarię sunt, nō erunt in illa vita, propter q̄ adipiscendā sunt necessarię, & tñ etiam ipsę intellectualiter videntur, neq; enim aut corpora sunt, aut species habent similes corporū. Aliud autē est ipsum lumen, quo illustratur anima, vt omnia vel in se vel in illo veraciter intellecta cōspiciat: nā illud ipse Deus est, hoc autē creatura: quāuis rationalis & intellectualis ad eius imaginē facta, quę, cum conatur lumē illud inueniri, palpitat infirmitate, & minus valet. Inde est tamen quicquid intelligit sicut valet. Cum ergo illuc rapitur & a carnalibus subtracta sensibus, illi visioni exp̄suis presentatur non sp̄tius localibus, sed modo quodā suo etiā supra se videt illud, quo adiuta videt quicquid ēt se intelligendo videt. Si autē quæratur cum anima de corpore exierit, vtrum ad aliqua loca corporalia feratur, an ad incorporalia corpora libus similia: an vero nec ad ipsa, sed ad illud quod & corporib. & similitudinib. corporū est excellentius. Cito quidē respōderim, ad corporalia loca eā vel nō ferri, nisi cū aliquo corpore, vel nō localiter ferri. Iā vtrū habeat aliquod corpus, cū de hoc corpore exierit, ostendat qui potest, ego autē nō puto: spiritale. n. arbitror eē, non corporale. Ad spiritalia vero pro mēritis fertur, aut ad loca pēnalia similia corporibus: Qualia sępe demonstrata sunt ijs q̄ rapti sunt a corporis sensibus, & mortuis similes iacuerunt, & infernales pēnās viderūt, cū & ipsi in seipsis gererēt quādā similitudinē corporis sui, per quā possent ad illa ferri, & talia similitudinibus sensuum experiri. Neq; n. video cur habeat anima similitudinē corporis sui, cū iacente sine sensu ipso corpore, nō dū tñ penit mortuo, videt talia qualia multi ex illa subductione viuus redditi narrauerunt, & nō habeat cum perfecta morte penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur pēnalia, aut ad alia itidē similia corporalibus, nec tñ pēnariū, sed quietis atq; gaudiorū. Neq; n. rectē dici potest, vel illas falsas esse pēnās, vel iā falsam quietem atq; lētitia: tunc. n. hęc falsasunt, qñ per opinionis errorem alia pro alijs putantur. Nā Petrus non solum cū discum illum videbat, & in eo nō similitudines corporum, sed corpora putabat, in hoc vtiq̄ue

fallebatur: verumetiam cū alio tempore ab angelo solutus, ē vinculis ibat in corpore ambulās, & presentatus corporalib. formis, & putabat se visum videre, ni hilominus fallebatur: nā & illa in disco erant spiritalia forma corporalibus similes: & ista corporalis expressio soluta de vinculis, propter miraculū spiritali similis erat. Fallebatur autē anima in vtriusq; nō nisi cū alia p̄ alijs approbaret. Quauis ergo nō sint corporalia; sed similia corporalibus, quibus animę corporibus exuta afficiuntur, seu bene seu male, cū ipse corporibus suis similes; sibimet apparent: sunt tñ & vera lētitia & vera molestia facta de substantiā spiritali: nā & in somnis magni interest vtrū in lētis an in tristib. simus. Vnde quidā in rebus quas concupiuerant cōstituti, se euigilasse doluerunt, & rursus grauib. terroribus atq; cruciatib. exagitati atq; vexati, cū expergefacti essent, dormire timuerūt, ne in eadē mala renouarentur. Et vtiq; dubitādū nō est q̄ expressiora sint illa quę inferna dicuntur, atq; ob hoc vehementius sentiantur, Nā & qui subtracti sunt sensibus corporis, minus quidē q̄ si omnimodo morerētur, sed tñ amplius q̄ si dormirēt, expressiora se vidisse narrauerunt, q̄ si somniū narrauissent. Est ergo prorsus inferorū substantiā, sed eā spiritalē arbitror esse nō corporalē. Nec audiendi sunt qui affirmant inferos in hac vita explicari, nec esse post mortē. Viderint enim quę admodū poetica figmenta interpretentur, nos ab authoritate diuinarū scripturā, quibus solis de hac re fides habēda est, recedere nō debemus. Quāquā possimūs ostendere illorū quōq; sapientes de inferorū substantiā minime dubitasse, q̄ post hanc vitam excipit animas mortuorum. Vnde autē sub terris esse dicantur inferi, si corporalia loca non sunt. Aut vnde inferi appellantur, si sub terris nō sunt, merito quæratur, Animā vero non esse corporeā non me putare, sed planē scire audeo profiteri: tñ habere posse similitudinē corporis, & corporalū omnino mēbrorum quisquis negat, pōt negare animā quę in somnis videt, vel se ambulare, vel sedere, vel hęc vtiq; illac * egressu aut ēt volatu ferri atq; referri, qđ sine quādā similitudine corporis nō fit. Proinde si hanc similitudinē ēt apud inferos gerit, nō corporalē sed corpori similem; ita ēt in locis videtur esse non

non corporalibus, sed corporalium similib. siue in requie, siue in dolorib. Quāquam & illud me nondum inuenisse cōfiteor, inferos appellatos, vbi iustorum aīę requiescunt. Et Christi qđm aīam venisse vsq; ad ea loca, in qb. peccatores cruciant, vt eos solueret a tormētis, quos esse soluendos occulta nobis sua iustitia iudicabat, non immerito credid. Quō. n. aliter accipiēdū sit qđ dictū est, Quē Deus suscitauit ex mortuis, solutis doloribus inferorum, q̄a non poterat teneri ab eis, non video, nisi vt quorundam dolores apud inferos eū soluisse accipiamus ea ptate qua dñs est, cui oē genu flectit, cōlestium, terrestriū, & inferorum, per quā ptatem etiā illis dolorib. quos soluit, nō potuit teneri. Neque. n. Abraham, vel ille pauper in sinu eius, hoc est in secreto quietis eius, in dolorib. erat, inter quorū requiem & alia inferni tormenta legimus magnum chaos firmatū: sed nec apud inferos esse dictū sunt. Cōtigit. n. inquit, mori inopem illum, & afferri ab angelis in sinum Abraham mortuus est autē & diues, & sepultus est. Et cum apud inferos in tormentis esset, & cetera. Videmus itaq; inferorum mentionē non esse factā in requie pauperis, sed in supplicio diuitis. Illud etiā quod Iacob dicit ad filios suos, Deducetis senectutem meam cū tristitia ad inferos, v̄ hoc magis timuisse, ne nimia tristitia sic perturbaret, vt non ad requiem beatorum iret, sed ad inferos peccatorum. Neque. n. paruum aīę malum est tristitia, cum etiam Apostolus cuidam tam solici te timuerit, ne maiore tristitia absorberetur. Proinde, vt dixi nondum inueni, & adhuc quæro, nec mihi occurrit inferos alicubi in bono posuisse scripturam duntaxat canonicam. Non autē in bono accipiendum sinum Abraham, & illā requiem, quo ab angelis pius pauper ablatu est, nescio vtrum quisquam possit audire, & iō quomodo eum apud inferos credamus esse, non video. Verum hoc dum quærimus, & aut inuenimus, aut nō inuenimus, virget nos longitudo libri huius eū aliquando concludere. Quapropter quoniā de paradiso sermonem institui mus, propter illud quod Apostolus ait, scire se raptum hominem vsque in tertium cœlum, nescire autem siue in corpore siue extra corpus, & quā raptus est in paradisu, & audiuit ineffabilia verba, quę non licet homini loqui, nō te-

mere affirmamus, vtrum in tertio cœlo sit paradisu, an ēt in tertium cœlum, & inde rursus in paradisu raptus sit. Si. n. proprie quidem est nemorosus locus, translato autē verbo, oīs etiā spiritalis quasi regio, vbi animę bene est, merito paradisu dici potest, non solum tertium cœlum, quicquid illud est, qđ profecto magnum sublimiterq; præclarum est, verumetiam in ipso homine lētitia quędam bonę conscientię paradisu est. Vnde & Ecclesia in sanctis temperanter & iuste & pie viuentib. paradisu rectē dī, pollens affluentia gratiarum castisq; deliciis, quandoquidem & in tribulationib. gloriatur de ipsa patientia plurimum gaudens, quia secundum multitudinem dolorum in corde consolatio nes Dei iocundant animam eius. Quanto magis ergo post hanc vitam ēt sinus ille Abraham paradisu dici potest, vbi iam nulla tentatio, vbi tanta requies post omnes dolores vitę huius: Neque. n. & lux ibi non est propria quędam & sui generis, & profecto magna, quam diues ille de tormentis & tenebris inferorum, tam vtiq̄ue de longinquo cum magnum chaos esset in medio, sic tñ vidit vt ibi illum quondam contemptū pauperē agnosceret. Quę si ita sunt, ideo sub terris dicuntur inferi vel creduntur, q̄a congruenter in spū per illas corporalium rerum similitudines sic demonstrantur, vt quā defunctorum aīę inferis dignę, carnis amore peccauerūt, hoc eis per illas corporalium rerū similitudines exhibeatur, quod ipsi carni mortuę solet, vt sub terram recondatur. Denique inferi eo qđ infra sint, Latine appellantur, sicut autem secundum corpus si ponderis sui ordinem teneant inferiora sunt omnia gratiora; ita secundum spiritū inferiora sunt omnia tristiora: Vñ & in Gręca lingua origo nomini quo appellantur inferi, ex eo quod nihil suauit habeant, resonare perhibetur. Nec ipsam tamen rerum partem noster saluator mortuos pro nobis visitare contempsit, vt inde solueret quos esse soluendos secundum diuinam secretamque iustitiam ignorare non potuit. Quapropter animę illius latronis cui dixit, Hodie mecum eris in paradiso, nō vtiq; inferos pręstitit vbi pēnā sūt peccatorū, sed aut illam requiem sinus Abraham, non enim alicubi nō est Christus, cū ipse sit sapientia Dei attingens vbique propter suam munditiam, Aug. Tomus tertius G g aut

Lumen anime.

Anima corpore exuta, quō feratur.

cap. 32.

Act. 11.

Acto. 2.

Mos eū soluisse accipiamus ea ptate qua dñs est, cui oē genu flectit, cōlestium, terrestriū, & inferorum, per quā ptatem etiā illis do-

Phil. 2.

Simus Abraham.

Luc. 16.

Gen. 44.

2. Co. 2.

2. Petr. Cap. 24.

Paradisus vocabulū cap. 32.

Alleges 4. sem. ill. 44. c. 11. assem.

2. Co. 12.

B

Psal. 93.

ad dñs.

C Luc. 23.

Sapient. 7

aut illum paradysum, siue in tertio coelo, siue ubi cunq; aibi, quod post tertiu coeli est raptus Apostolus, si tñ non aliquid vnum est diuersis nominib. appellatũ sũt aĩæ beatorũ. Si ergo coelũ primum recte accipimus, hoc oẽ corporeũ generali nomine q̄c quid est super aquas & terram. Secundũ aut in similitudine corporali quod spũ cernit, sicut illud vnde animalibus plenus in ecclasi Petro dicitur scus ille submissus est. Tertium vero qđ mēte conspicit ita secreta & remota & omnino abrepta a sēfib. carnis atq; mūdāta, vt ea quę in illo coelo sunt, & ipsā Dei substantiā verbumq; Deũ per qđ facta sunt oĩa in charitate spũsancti ineffabiliter valeat videre, & audire, non incōgruenter arbitramur, & illuc esse Apostolum raptũ, & ibi fortassis esse paradysum omnib. meliorem, & si dici oportet paradysum paradysorum. Si. n. aĩq; bonæ latitiae in reb. bonis est in omni creatura, quid ea latitiae præstantius, quæ in verbo Dei est per qđ facta sunt oĩa? Sed si qđem mouet, qđ opus sit spiritib. defunctorum corpora sua in resurrectione recipere, si pōt eis etiā sine corporib. summa illa beatitudo præberi, difficilior qđem qō est, quam vt perfecte possit hoc sermone finiri. Sed tñ minime dubitandum est, & raptam hoĩs a carnis sensib. mentem, & post mortem * ipsa carne deposita, & transcendens etiam similitudinib. corporaliũ, non sic videre posse incommutabilem substantiam vt sancti angeli vident, siue alia latentior cā, siue ideo, quia inest ei naturalis qđdam appetitus corpus administrandi, quo appetitu retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum coelum, quandiu non subest corpus cuius administratione appetitus ille conquiescat. Porro autē si tale sit corpus cuius sit difficilis & grauis administratio, sicut hæc caro, quæ corrumpitur & aggrauat aĩam, de propagine transgressionis existens, multo magis auertitur mens ab illa visione summi coeli, vnde necessario abripienda erat ab eiusdem carnis sensib. vt ei quō capere posset illud ostenderetur. Proinde cum hoc corpus iam non animale, sed per futuram commutationem spirituale receperit angelis cōæquata, perfectum habebit naturæ suæ modũ, obediens & imperans, viuificata & viuificās, tam ineffabili facilitate, vt sit ei gloriæ quod sarcinæ fuit. Nimirum

enim erunt & tunc ista tria genera visionum, sed nulla falsitate aliud pro alio approbabit, nec in corporalib. nec in spiritalib. visis, multo minus intellectualib. q̄b. ita præsentatis, & perspicuis perfruef vt longe minore euidētia nunc nobis adiaceat istæ spēs corporales quas sensu carnis attingimus, & eis multi ita sunt dediti, vt solas esse arbitrent, & quicquid tale non est putant omnino non esse. Sapientes aut ita sunt in his corporalib. visis, vt quāuis eis præsentiora videatur, certiores sint tñ in illis quæ præter corporis speciē præterq; corporis similitudinem intelligendo vt cunq; que perspicunt, quibus ea non valeant ita mēte conspiciere, vt hæc sensu corporis intuentur. Sancti vero ange. i & his corporalib. iudicandis atq; administradis præsumunt, nec eis tanquā præsentiorib. familiarius inclinatur, & eorum significatiuas similitudines in spũ ita discernunt, & tanta potentia quodammodo tractant, vt eas possint etiam hoĩum spiritib. reuelando miscere, & illā incommutabilem substantiam creatoris ita conspiciunt, vt visione atque amore & eam præponant omnibus, & secundum eam iudicent de omnibus, * & in eam dirigantur vt agantur, & ea dirigant quicquid agunt. Denique quantum abrepto Apostolo a carnis sensib. in tertium coelum & paradysum, hoc ipsum certe defuit ad plenam perfectamq; cognitionem rerum, quæ angelis inest, q̄ siue in corpore siue extra corpus esset, nesciebat. Hoc vtique non deerit, cum receptis corporibus in resurrectione mortuorum corruptibile hoc in duos icorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate. Omnia enim euidentia erunt sine vlla falsitate, sine vlla ignorantia suis ordinibus distributa, & corporalia & spiritalia & intellectualia in natura integra & beatitudine perfecta. Scio quidem nonnullos eorum, qui scripturas sanctas ante nos in fide catholica tractasse laudantur, etiam sic exposuisse quod ait Apostolus, tertium coelum, vt corporalis, & animalis, & spiritalis hominis hic differentias accipi vellent atque ad illud incorporearum rerum genus excellenti euidentia contemplandum esse Apostolum raptum, quod genus etiam in hac vita spiritalis homines præcæteris rebus diligunt, eoq; perfrui concupiscunt. Ego autem cur maluerim spiritale, & intellectuale dicere,

Co. 12.

1. m. 1.

Resurre-
ctio corpo-
rum. c. 35

ad. ipsa.

Sapient. 9

Beatorũ
visa post
mortem.
cap. 36.

ad. m.

2. Cor. 13.

1. Co. 15

G
Sicut quo
rummāde
uertio co-
li. ca. 37.

dicere, quod illi fortasse animale, & spiritalile dixerunt, vt earũdem rerum alia tantummodo nomina ponerẽ, iam in primis huius libri partibus me differuisse suffecerit. Quæ si rite pro modulo nostro disputauimus: aut spiritalis lector hæc approbabit, aut et non sic spiritalis, adiuuante spiritu sancto aliquid ex ista lectione proficiet. Sed iam vniuersum hoc opus, quod duodecim voluminibus continetur, isto tandem fine concludimus.

DE MIRABILIBVS
Sacrae Scripturae,

LIBER PRIMVS.

Creatio
mũd. c. 1.
a. l. cupi-
mus tra-
ctare ser-
monem.
Iob. 9.

Vm omnipotentis Dei auxilio de mirabilib. rerũ i primis tractare sermo est, * vnde repetendum aptius, & sumendum vñ ex ordiũ, q̄ ab ipso rerum omnium creatore, de quo sæpe scriptura attestatur dicens, Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia, quorũ nõ est numerus? Quorũ oĩum mirabilium velut principale quoddam fundamentum instituit, qñ omnia condidit ex creatura ex qua fecit. Aeternus ergo & oĩpotens creator rerũ, trinus & indiuiduus sp̄manens, sine vllõ potentia suæ detrimento, solus sine tpe cunctas præcellit creaturas. Ac deinde vt immensam bonitatem ac potentiã & beneuolentiã, quas in se solo prius habuit, et p creaturas ostēderet, ex informi materia, q̄ ipse prius ex nihilo cōdidit, oēs creaturæ habent materiam cūctarũ visibiliũ rerũ, hoc est sensibilem & insensibilem, intellectualem & intellectu carentiũ, species multiformes diuisit. Quod, vt libri Geneleos auctoritas confirmat, per septẽ dierũ alternatiõem, effectũ fuisse monstratur, ita vt in die septima cuncta cōsummasse, q̄ ad institutionẽ & instructiõem pertinent creaturę, firmissime declaretur. Sic. n. scribitur. Et consummauit Deus omnia opera sua in die septimo, & benedixit diem septimum, q̄ in ipso requieuit ab omnib. operib. suis. Ex quo intelligit, Deũ in die sexto omnia perfecisse, vt in die septimo, non a labore, sed ab opere videat cessasse. Sed qđ dñs Iudæis de sabbati requie querentib. rñdit, Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor, illum quidem die septi-

mo requieuisse credimus, & vsq; modo operari non dubitamus. Sed quẽadmodum tũc cōsummasse & nunc operari idem Deus intelligit, subtilius inuestigat. In die. n. septimo creaturę naturas perficit quas gubernare et nunc nõ desinit. Et in die septimo requieuit ab opere creationis, qui nunquam cessat a gubernationis regimine. Tunc ergo creator, nunc gubernator Deus intelligendus est. Ac per hoc etiã si noui aliquid in creaturis exoriri videamus, nõ creare ibi nouam naturã, sed gubernare olim creatam Deus putandus est. Sed ita potens est in gubernatione creaturæ qui condidit, vt veluti naturam nouã creare videatur, cum abditis naturæ sinib. quod in illa latebat, depromit. Illa igitur inusitata gubernatione, cum res per voluntatem potētiam gubernatoris ostendunt, quod per efficaciam quotidianę administrationis non faciunt, in scripturis mirabilia memorant. Sed de his mirabilib. latius postmodum, qñ ad eorum loca venerimus, differemus. Hoc fixum interim permaneat, qđ assimilatis naturarum creationib. in die septimo Deo ab opere suo requieuit, & nunc postmodum per omne tẽpus a creaturæ totius gubernatione non cessat. Sed quamuis per septem dierum alternatiõem, omnis instituta fuisse creatura perhibetur, non tñ hæc dierum alternatio p spatium tps intelligitur, sed in his operum vicissitudo declarat. Pius nanq; historię narrator diuisit in sermone, quod Deus nõ diuisit operis pfectione. Simul. n. cuncta quæ condidit Deus creauit, dum vna voluntate multiplicem omnium specierum varietatem fieri disposuit, in qua volente vna omnia simul sine tempore esse fecit, quæ ab ipso ortu suo per tempus dispensare non desinit. In hac ergo rerum omnium diuisione, primo spiritalis creatura & inuisibilis originaliter, & deinde ne quod interius erat, hoc exterius nõ esset, ideo in corporibus etiam corporalis & visibilis creatura fieri coepit, in qua vtique principali rerum vniuersarum generalique diuisione, duas rationales, vnam in spiritali alteram in corporali instituit creator naturas, angelorum videlicet & hominum, quibus prout naturarum differentia expe- tit, etiam habitationum loca distinxit. Coelum nanque angelis, terram hominibus præstitit. Quibus institutis, vtriusque na-
Gg 2 tura

L

M

Casus angelorum hoīs. c. 2.
 turæ peccatum, angelorum scilicet & hominum consequit. Sed mandati transgressionem quæ in hominibus facta erat, libri Geneſeos historia narrat. Quoniam vero non minimam inuentibus præſtat, quæ cæ angelorum delictum scripturæ testimoniis qualiter factum est reticet. Quamuis namque sub persona Babylonici regis illius angelicæ ruinæ verba per Prophetiam declarent dicentem, Sedebo in monte testamenti in lateribus. Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, & ædificabo thronum meum ad Aquilonem, & ero similis altissimo. Hæc de rege Babylonis historica expositionis facillime potest intelligi, nisi forte figurali expositione de corpore ad caput verba per allegoriam transferant. Vnde assumpto quod in hoc non dissoluit, dum historialiter in ipso Euangelio cæ ruinæ & scilicet & vindicta non manifestat. Nisi forte ut cæteri existimant, originale illius peccatum in seductione hominis serpentem esse aliquis dicat, per quem & scilicet animaduersionis acceperat dicente domino, Maledictus tu inter omnia animantia & bestias terræ, super pectus tuum gradieris, & terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Sed absit hoc, ut sentiamus angelum posse suadere homini peccatum in terra, nisi prius ipse peccaret in caelo, dicente domino, Vidi fatanam sicut fulgur, de caelo cadentem. Vnde non potuisset & ipse inuidere scilicet humanæ, nisi prius amisset beatitudinem primam? Non solum ergo peccatum hominis præcessisse diabolica ruina credenda est, sed et perfectionem creaturarum illarum quæ in die septima facta est. Dammandis in nouissimo die domino pronuntia re dicit, Discedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Quoniam ergo præparatus est ille ignis nisi perfectione creaturarum omnium? nisi forte dicamus post sexti diei perfectionem Deum aliquid creasse, quod absit, ne mendacem scripturam, immo nosmetipsos faciamus.

Exa. 14.
B Cui ergo carcer in illa creaturarum conditione præparatus est, illius peccatum originaliter, illas creaturas præcessit. Quoniam ut scriptura inquit, Ipse ab initio mendax est, & in veritate non stetit. Restat ergo ut ruina angelica quæ a domino tacita est, exponamus, dum illum creaturarum Dei primum angelum cecidisse non ambigamus Angelicum vero vulnus verus medicus qualiter factum

sit, indicare noluit, dum illud postea curare non destinavit. Et qualiter sit eiectus per scilicet vindictam, reticuit, quem per penitentiam nullo modo reuocauit. Peccatum vero hominis quod factum fuerit, proferat: Ipsum namque quoniam promereri veniam non desperat. Et qualiter eiectus sit homo, indicare Deus maluit, quem ad statum pristinum in nouissimo iterum reuocauit. Et quod animaduersionis scilicet accepit, non occultauit, a quo aliquis per clementiam suæ veniam satisfactionem accipere non recusat. Hanc ergo differentiam in hominibus & Angelis Apostolus considerans, ait, Non enim angelos, sed Abraham semen apprehendit Deus. Cum enim creator clemens & misericors in summa illa & incommutabili Dei patris manens substantia, in serui formam semetipsum exinanire voluit, non angelicam naturam, sed humanam apprehendit. Sed in hoc quod nascitur, Cum Deus angelis peccatis non pepercit, & tamen peccati homini per assumptionem humanæ carnis veniam relaxauit, quare ergo irremediabili vindicta summus angelus est percussus, cum peccans, & mandatum sui conditoris transgrediens, venialiter postmodum ad penitentiam reuocatus sit, Ioanne, domino, & Petro clamantibus. Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum? Angelus ergo in summo honoris sui ordine constitutus, immutationem ad excellentiorem statum non habuit, nisi per contemplationem sui creatoris confirmatus, in eo statu permaneret ubi conditus fuit, & idcirco prolapsus, iterum reuocari minime potuit, quod sublimissimo sui ordinis statu prouidit. Homo vero adhuc in terra positus, generandi officio destinatus, ciborumque alimoniam deputatus, immutationem in sublimiorem & meliorem, spiritalemque vitam sine morte reciperet, si quoad in hac conuersatione positus esset, in mandati custodia permaneret. Huic autem ad statum veniret sublimiorem, delictum subruit, & ideo de inferiori illo, id est, immortalitate sui corporis cõfestim ruit, dicente domino, Terra es, & in terram ibis. Clementia ergo conditoris homo ad illam beatitudinem, ad quam peccans adhuc non peruenit, per passionem domini reuocatur, qui si inde cecidisset sicut angelus nunquam iterum reuocaretur, quoniam ad illum ordinem, id est, immortalitatem sui corporis nunquam peruenit iterum, nisi peracta omnium morte, illa beatitudo ad quam

Mat. 22.
2. Ratio.
 reuocatur per resurrectionem restauretur. Non ad illum tamen ordinem, aut ad statum vnde primus homo ceciderat, sed ad alium sublimiorem, quem sperauit, restitutio fiet, dicente domino, Erunt sicut angeli Dei in caelo. Præterea quod quæ cumulatum diabolici peccati illud accedit, quod statim postquam peccauit, foueam desperationis incurrit. Si enim de suo delicto habere veniam non desperasset, nunquam cõsentienti sibi homini datum salutis suæ procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniam desiderat, nullo modo augmentare aliud præparat. Per hanc ergo non solum sibi metipsum foueam perditionis inuenit, sed et per se peccanti homini cæ perditionis extitit. Hoc autem ad leuigandum hominis delictum occurrit, quod non solum per metipsum mandati transgressionem non reperit, sed serpentis suasioni consensit, verum etiam aliam creaturam rationabilem in Dei offensam non induxit, ac per hoc facilius penitentiam ianuam adinuenit apertam, quæ qui non ingressus fuerit, damno perpetuæ vitæ subiacet. Qui vero per penitentiam peccata diluerit, angelicæ felicitatis consors in æternum erit. Ut autem ab ipso humani generis post peccatum originale primordio homines quoniamque promereri veniam Deus ostenderet, paucos homines elegit quibus notitiam suæ amicitiae demonstraret, quos processu temporis paulatim plures usque ad suam præsentiam visitaret aduentum, quousque in aduentu suo omne genus humanum per totam orbem illuminaret. Ex quibus paucis primus Abel totius humanæ iustitiæ princeps, & post hunc Enoch insignis ante diluuium eligitur, quibus summa iustitiæ in initio ipso mundi, & sine committit. Vnde non statim in iustitiæ suæ initio, in ipso et mundi principio, sanguinis sui tripudio coronatus martyrio arripitur. Alter adhuc sine morte, in testimonium nouissimi temporis referuat. Sed huic

Abel, Enoch. Cap. 3.
F Abel dominus Iesus Christus primatum iustitiæ hominum commisit, ita inquit, A sanguine Abel iusti, usque ad sanguinem Zachariæ, & non addidit, iusti, hæreditatem iustitiæ Abel tenere Zachariam ostendit, Sicut et in genealogia saluatoris scribit, Iesse autem genuit Dauid regem, Dauid autem rex genuit Salomonem, cui non additur regem, cum Salomon patris regno teneret maius imperium. Sed ex hoc intelligitur patris sui Dauid regnum Salomon hæreditario iure possidere, & ad Dauid ho-

norum regni plus pertinere, quod & Abel in iustitia hominum primatum tenuit, quod primus in terra iustus fieri coepit. Vnde quasi hæreditario iure patrum succedunt. Sic omnes iusti, vestigia Abel in cunctis iustitiæ partibus cupiunt. Sed ista inuestigatione recte incitatus aliquis fortasse interrogabit. Cur ergo inquit, dum Abel iustitiæ primatum tenuit, non hunc Deus sine morte ad testimonium nouissimi temporis referuat, ut in mundi fine ipse doctor existeret veritatis, qui in principio erat auctor perfecti operis? Attamen huic rationi congrue obuiare poterit, qui iustitiam in tribus partibus constare nouit, Tota enim iustitia hæc est virginitas, sacerdotium & martirium. Quæ triplex iustitia in Abel primo fuit, quæ & munera Deo placita obtulit, pro sapientia generis in seculo non reliquit, & martyrii coronam sanguinis effusione promeruit. Si ergo longiori tempore ut Enoch Abel maneret, sine ulla dubitatione coniugium iniret. Quippe qui in tempore illius legis viueret quæ dixit, Crescite & multiplicamini: & implete terram. Et si illud mandatum expleret, pro certo nequaquam virgo esset, & si illum Deus sine morte seruaret, martyrii primatum nequaquam acciperet. Recte ergo competeat, ut qui primus in terra iustus eligitur, in eo totius iustitiæ forma seruaretur, cuique primo in hominibus post delictum gestare figuram conceditur saluatoris, quæ virgo & caput, & sacerdos, & martyr esse videtur. Enoch vero sine morte per totius penes seculi tempus remotus ab hominum conuersatione custoditur, ut in eo qualiter homines si non peccarent, generata prole commutarentur in vitam spiritalem sine morte, ostenderetur. Sed licet longe seruatus tempore ad huc viuat, mortis tamen debitum, quod omnes in Adam sumpsimus, vitare non poterit. Certe in hoc etiam illud occurrit, vnde scribendum occasio sumpta videtur, quare circa naturam extra humani cuius metas huius vita tam longo admodum tempore distenditur. Attamen in hoc non noua natura vni homini gignitur, sed pristina & generalis omnium hominum gubernatur. Insitum enim omni homini in prima conditione Geneſeos libri historiam considerantibus esse apparet, ut non solum longo tempore, sed etiam perpetuo viueret, nisi peccati aculeo mors naturæ metas ex-terminaret: Inde processu temporis hominibus post originale peccatum per propria

Studia in Dei offensam procedentibus, & in obliuionem sui cōditoris decidentib. cū per enorme peccatū, grandi corporis mole gigātes essent exorti, totius terrę facinus ags diluere parat, & viro perfecto in genere suo repto, Noe videlicet Lamech filio, misterii cōsiliij sui soli insinuat, eiq; arcam per longi tps spatii fabricare cōmendat, vt vel ille p hoc factum morte imminēte cum domo sua liberaret, vel videntes imminens exitium pti mescentes ad delictorū poenitudinem reuocarent. Sed illo contumaciter & negligenter iudicio cōtempo ex insperato tpe Deus offensus, ad cōe totius orbis excidiū, aquis vniuersa terrę spatia pariter obtexit, & exceptis q̄ arca clauferat, cuncta q̄ in terra tñ viuere pnt, hoies & cætera animantia ab ipso cœlo aqua conducta deleuit. Sed vniuersa quę in aquis viuere pnt plaga illa non tetigit, terrena tñ aialia mortificauit. Quo in loco astute quærētib. ac solutione indigens qō subuenit. Quamobrem terrena aialia humanę vindictę plusquam aquatica succūbunt, quorum nec plura peccaminū gesta subueniūt. In peccato tñ primi hois, terra de qua gustauerat statim maledicta. Per diuinū nanq; miraculū ita inferē, Maledicta terra in opere tuo, &c. Qua in re notandū, ipsa aialia, quę maledictam terram manducauerunt, expertia maledictionis esse non posse, præsertim cū terra cum suis aialib. maledicta erat. Iterum ergo alia adhuc qō surgit. Quare Deus ēt aquis in Adę maledicto nō maledixit? Cui facillime rñdetur, qđ non aquam contra interdictum dñi bibit, sed de terrę fructu homo comedit. Exceptis quoq; his rōnib. ags à maledicto Adę Deus pepercit, qm̄ p aquam diluere maledictionem illam parauerat, qđ in diluuiō est factum, & nunc per baptismum indulgetur: nā in aqua & spiritu cūcta humana corporalia crimina simul & spiritalia purgant. Aquatilia. n. maledicto vindictę non succumbunt, quia in maledictionis participatione non sunt. Ac per hoc & dñs, cum mortis humanę maledictum resurgendo deposuerat, non terrestriū, sed aquatiliū carnem animalium comedebat, cum ad confirmationem resurrectionis coram discipulis piscis aspartem & fauum mellis accipiens manducauit. De aialib. quoque, quę nec in terra tñ, nec in aqua tñ viuere pnt, quæstio vertitur

quō diluuiū euaserunt, quales sunt lutri, vituli marini, & multa aialium genera, quę in aquis escarum suarū victum requirunt, sed in arena dormiunt, & nutriunt & requiescūt. Si ergo arca includerent, sine aquarum adiumento viuere non possent, & si extra arcam remanerēt, aquis vniuersa tegentib. vbi reque scerent quō hrent? De his ergo, vt supra dixi qō vertit, Vtrum per virtutem suam interius earū naturam, donec diluuiū transfret, Deus tēperauit, vt aut humore tñ, aut in arida tñ vita esse potuerit. Sed qui Noe cū domo sua per arcā, nō p virtutē seruare voluerat, qualiter hoc per virtutē custodire vellet? An his alicubi scopulorū aliqua refugia esse poterant? Sed ēt illa quō subuenirēt, dum omnes mōtes, qb. duodecim cubitis altior fuit, aqua tegetet? An ēt in arcæ tecto foris requies his esse aliqua valeret, q̄ à trecētis cubitis longitudinis, & altitudinis triginta, & latitudinis quinquaginta cubitis in vnū cubitū vndiq; cōtractū latū, & stabile spatii facibat, vt qđ intus manētes, simul pariter cōseruaret, etiā p pro fundi periculū nauigantibus refugii foret? De eruptione aquarum diluuij ita refertur, Rupti sunt omnes fontes abyssi magnę & cataractę cœli aperte sunt, & facta est pluuia quadraginta dieb. & quadraginta noctibus. Postea subinfertur, Clausi sunt fontes abyssi, & prohibita sunt pluuie de cœlo. Huius rei difficultatem fixa sententia explanare, scientiæ nostrę paruitate prohibemur: Veruntamen in his magistrorum quid intentio potuerit excogitare indifferenti sermone proferamus, nulli ex diuersis opinionibus certiorē tribuentes autoritatē, de quibus narrationibus, de singulis electionibus arbitrium probandi seu reprobandi concedimus libertatem. Fluuij enim de fontibus, vtrum ante diluuiū fuerunt, inquisitio profertur, de quibus nulla in principio creaturę certa definitio, vtrum facti an non facti sunt ostenditur, nisi quōd fons vnus ascendens de terra, & diuisus in quatuor capita regiones irrigabat. Nisi forte de illo fonte cæteros per totum terrę spatium vbi-que ebullire etiā tūc aliquis dicat, propter quorum omnium singillatim assignationem originalis illius magni fontis commemoratio sufficeret. An ēt ante diluuiū non erant donec illa aquarum abundantissima eruptio-

Quæstio.

Gen. 7. Eruptio aquarum Cap. 6.

Gen. 1. M

Quæstio.

Solutio. Gen. 3.

Alia Quæstio. Solutio.

Animalia aquatica

Luc. 24. Animalia Cap. 5.

ne vniuersorum fontium venę, vbi ante non fuerunt, quod ēt sæpe nūc fieri cernimus erūperent? At tñ non de fontib. terrę, sed de fontib. abyssi dī, Et rupti sunt fontes abyssi. Sed hoc gñaliter de fontib. potest sentiri. Vnde. n. terra potuisset hīe, nisi subiacēte abyssō per occultos meat⁹ fontium venas susciperet? Et idcirco abyssi fontes ēt terrę fontes pnt noīa ri. Sed qui hoc ita sentiunt, qđ dicēt in eo qđ paulō post consummata quadraginta dierū inundatione subinfert? Et clausi sunt fontes abyssi magnę, & prohibita sunt pluuie de cœlo? Si fontes illi, qui nūc per terras fluunt, in diluuiō aperti sunt, quō iterū clausi pronūcianē? nisi non oēs fontes clausos esse denunciant præter eos tñ modo per quos exitus huius aditus administrabat? Verumetiam hoc pro tpe solum modo esse dictum cōfirmant. Fontes. n. qui clausi erant cū illa insolens eruptio prohiberēt, postea apertos fuisse sequēs rō pronūciat, dū aquę ibant & reuertebant. Quo ergo reuertebant, nisi vnde venerant? Per fontes igitur apertos aquę irruerant, q̄ post vt cesserat eruptio clausi erant. Sed cum iterū aqua reuocaret, ēt fontes qui clausi fuerant referant: Aquę. n. quę clausi ianuis venire nō poterāt, quō retro nisi apertis aditis reintrabāt? De eo aut quod dī: Et cataractę cœli aperte sunt, & facta est pluuia, non minori diligentia indigent, quoniam diuersis inquisitionum sententiis ventilata dignoscitur. Quibusdā nanq; placet, vt ista cataractę in nubib. aperte fuisse putent, qđ sēpe cœli noīe per scripturas diuinas nuncupant, quō est illud, Et cœli dabunt imbrē, & terra dabit fructum suū: Et panē cœli dedit eis: Et possint aues cœli habitare: Et, Volucres cœli nidos habent vbi requiescūt. Cataractas ergo in cœlo & nubib. videlicet factas vt pluuia veniret, illi p̄dicti æstimant, quēadmodū ēt nunc tale ministerium per nubes fieri totus mundus non ambigit. Sed tunc cataractas cœli apertas scripturas sancta commemorat, qđ solito plus ingens effusio pluuialis facta erat. Ceteri vero istas cataractas in summo illo firmamento, qđ vt diuideret inter aquas & aquas, Deus in principio fecerat, factas prius esse dicunt, qui dum illas aquas factas supra firmamētum posuerat, ad tale ministerium preparasse dicunt, & in hac conditione & superioris & inferioris aq̄ sacri baptismatis mi-

Gen. 8.

He. 14. Psal. 7. Marc. 4. Luc. 9.

Gen. 1. M

nisteriū figurali expositione inspiciunt, dum per cœlestē pluuiā spūsanctum, per abyssi vndā, aq̄ baptismatis intelligūt: Vt sicut aqua superior & inferior, proprię vitę mundi peccamina diluit, sic spūsanctus, & aqua, nostrę vitę prioris delicta remittat. Sed dū in hoc opere intellectum potius rerū gestarū, q̄ figurale expositionē assumpimus, quod ad rē presentē p̄tinet, p̄sequamur. Hi ergo qui firmamenti aquas ante diluuiū venire, ponūt, ēt ante diluuiū pluuias in mundo fuisse nō æstimāt, occasione illius arcus, qui post diluuiū in nubib. est cōstitutus, in hanc æstimationē ducti, ex ipsarum creaturarū natura inuestigātes, qđ si vlla serena ante diluuiū pluuia fieret, iris, i. arcus ille in nubib. serenis appareret, qui per solē semper & humectas serenaf que nubes efficit, & non à sole tñ fieri, sed ēt per lunam aliquoties in serenis nubib. vī. Poterat ergo ipsa mundi nuper creati primætas sine vllis turbulēti aeris immutationib. & pluuis per matutinum & vespertinum rōrē fieri, vt in ipsa sua fortitudine sicut hoies longēuos & sanitate coporū alacres haberent, ita & mundus ipse nullis adhuc perturbationib. agitat⁹ aptos nascentib. ferēs fructus consisteret, & à scđa ætate sicut turbulentis motib. ita turbidis rerū tēpestatib. viuere & vigere inciperet, quēadmodum in terra Aegypti ēt nunc nequaquā nubium imbrē. sed terra ipsius sudore & aeris commoditate, & Nili fluminis incrementis fouetur. Sed hæc inuestigatio qualiter accipienda sit pro certo eruditi & Catholici viri videant. Iterum de recessu aquarum diluuij quid docti & ingeniosi magistri sentiunt, sine vlla nostrę auctoritatis præsumptione proferamus, vbi nosa quęstio studiosis mentib. ostenditur, si aliquem locum vacuum reliquerant, cum terrę spatii aq̄ diluuij occupabant & si nullū spatii tale habuerāt qñ recesserāt qđ implebant. De qua inquisitione in illis ags quę de cataractis cœli defluerunt, bina magistro rū cōstimatio est: Aut. n. vt nonnulli cōstimant, per easdē cataractas reuocatur, & quēadmodū de mari nubes lymphaticę imbrē consue scūt attrahere, ita & sup̄ni illius firmamenti spatii, aquas quas amiserat de nubib. possēt reuocare. Aquę. n. inquit scriptura ibāt & de crescebant. Quo ergo ibant, nisi vnde venerant? Si ergo de excelso illo firmamen-

Gen. 8.

Accessus, & recessus diluuij. ca. 7.

M

to iuxta quorundā estimationē dixerimus, aquae desuper fluxissent, & spatium quod occupabant, dimiserunt, si illuc reuocatae sunt, quod mirum si eadem quae deseruerant spatia complebantur. Vel certe si de nubibus eadem nimborum copia fuisse monstrata conceditur, quod intelligentibus mentibus repugnat, si ad nubes iterum ipsae retrorsum verterentur, quae admodum in quotidianarum administratione fieri cernitur, ut pluuia de nubibus emissa & resumpta videatur. Caeterum si quoque qui ante diluuium pluuia esse non permittunt, de recessu aquarum aliter sentiunt. Ipsi enim cum aquarum diffusionem de firmamento factam pronuntiant, in nubes tamen tamen modo eas redire confirmant, & superfluum illud quod aqua desuper fluens praebuerat, et nunc per omnes tempora turbulentos aeris motus, & hemisphaeras diuersas in nubibus gignit, quae reciprocas immutationibus idem aer nubilosus nunc in inferiores partes mundi, hoc est terram & mare dimittit, nunc de eisdem mari. & terra recolligit, quomodo in pectore humano halitus reciprocas mutationibus eodem modo quo dimittitur, iterum exigitur & resumatur. In his autem quilibet diuersis opinionibus. & magistrorum pluribus ambagibus. hoc a se fixum suscipimus, quod aquarum quodcumque desuper venerat, ut terra aquas nudaret, ventus lamberebat. Sic enim scribitur, Immisit dominus ventum super terram, & diminutae sunt aquae. Vtrum vero in nubes ventus lymphatae aquora collegerat, an illa superni firmamenti spatium resumpserat, per certo eruditi viderint. Aquae autem illae quae abyssi fontibus disruptis largiter disfluxerunt, per easdem vias vni uenerant, rursus dominico iussu remeabant. Sed adhuc nobis cōis quomodo in his renascitur, quae in reliquis velut curata videbatur: Si quoniam inundauerat, aliquid spatium relinquebant, & si hoc non habuerant quoniam reuerse sunt quod implebant. Caeteri hanc quoniam ita differunt, quod mare tunc Dei iussu de suo modo consueto, per illorum fontium apertione crescere, & ultra metas suas inundatione insolita, per cuncta terrae spatia transfundere poterat, & in se iterum quod amiserat resumere, vel etiam in spatium terrae deportare, quod ad inferiores aquas pertinebat, quae terra semper superpositas lymphas nisi de fontibus assumere, & in se ipsam redigere consuecit, quoniam non contra consuetudinem videmus etiam per aquas res in maius crescere: Nec contra naturam terrae est, superpositos humores semper

consumere, praesertim cum haec Deus in potestate et sanctis suis tribuit, quae admodum Helix & Helisgo dedit in nubecula. Maria quoque extra terminos antiquos crescere consuevit, & terrarum spatia diminuunt atque praescindunt, sicut & senes nostro adhuc tempore vidisse se confirmant. Vnde et insulas quae initio conditi orbis, ut multi affirmant, non fuerant, processu temporis faciunt, dum propinqua promontoria marinis finibus a contingenti terra diuidunt. Per quod intelligitur, quod illae ferae, quae insularum orbibus includuntur, non humana diligentia deuocatae, sed illa diuisione insularum a continenti terra repta esse probantur. Quis enim uerbi gratia, lupos, ceruos & syluaticos porcos, & vulpes taxones & lepulos, & sesquiuolos in Hibernia deuocaret? Vel qualiter tunc domesticam manum portatis ita effugerant, ut omnes gentes haec per syluas nunc oberrare videantur? Sed nonnulli auctores gentes haec bestiarum & ferarum animalium ipsam terram gignere dicit, qui haec animalia quae in insulis includuntur, non ex arca, sed ex ipsa terra procreata esse existimant. Hanc uero putationem eorundem, quibus diximus de recessu aquarum diluuii, & si aliquis acceptam & sufficientem esse crediderit, nostris tamen adhuc mentibus illa quomodo innouata residet. Quotidianis enim inundationibus & recessibus Oceani, haec semper quomodo renascitur. Quemadmodum hanc inundationem vni uenit, aut quo recedit nescimus, ita et recessum diluuii ignoramus. Haec namque quotidiana inundatio bis a tempore ad tempus, per horas viginti quatuor semper peragitur, & per alternatas hebdomadas Ledonis & Malinae vicissitudo comitatur: Sed Ledo sex horas inundationis & totidem recessus habet: Malina vero grandis per quinque horas ebullit, & per septem horas littorum dorsa reteggit. Quae tantam concordiam cum luna ostendit, ut antequam luna nascatur, tribus diebus & septem horis semper incipiat, & post nascentis lunae principia alios tres dies & septem horas consuecit habere, similiter & ante plenilunium tribus diebus & duodecim horis incipit, & post totidem temporis cursus sui terminum consumit: Sex uero uniuscuiusque temporis Malinas Veris. & aestatis, autumnii & hyemis secundum lunarem supputationem, hoc est simul omnes viginti quatuor uniuscuiusque communis annus habet exceptis uidebitur embolismis, qui viginti sex Malinas

al. in ni. dha.

G a. l. sine domesticis erant manibus.

Merisfa xiii. & n. fluxum.

a. l. d. d. m. cim. H

nas retinent, & uniuscuiusque de praedictis temporibus mediae duae, uidelicet aequinoctiales, & aliae quoniam vel dies vel nox cursus sui terminum consumit, solito validior ac inundatione altior fieri consuecit: Interpositis uero spatiis iterum tantum de se praeserantia inundatio quo recedit, mentibus nostris occultata est, non minoris profectum nescientibus. preparat scientia hominis. Nam qui ueram sapientiam cupit, ad aeternum regnum ubi nulla est ignorantia, festinare contendat, & interim cum insigni gentium magistro dicat, Ex parte cognoscimus, & ex parte perperamus. Etenim omnes res quas possidemus, ex parte uix nouimus, Terrae namque superficies in qua laboramus, alimur, uiuimus, substatamur, nostris apparet obtutibus. sed tamen quomodo illa substantatur, adhuc ignoramus. Sol in ministerium nostrae necessitatis per diem traditur, sed quale in nocte profectum exequitur, a nostra scientia occultatur. Lunae duodecim diebus crescentis & totidem temporis decrescens totius vicissitudinis causam quis intelligere sufficit? Maris iudantis tumores considerare permittimur, sed recedentis intelligentia priuamur. In nobismet ipsis diem nostrae natiuitatis scimus & immoramur, diem mortis quoniam ueniet, cum certe uentura sit, nescimus Res enim corporales quas uidemus ex parte tamen considerare possumus. Ex parte ergo cognoscimus quandiu in hoc seculo sumus Sed si ad illam lucem patris luminum uenerimus, nihil in creaturis erit quod nesciamus. At uero ut nostrum sequamur propositum, in isto diluuii tam magno in Dei creaturis miraculo, nihil contra naturam factum esse ostendit, quoniam nihil quod Deus in creaturarum prima conditione non fecerat, super inductum esse uideatur, nisi quod solito abundantior maris copia, & imbrum ducta congregatur. Nihil in his auctoritate firmauerim, ut in defensione alicuius contentiosus sim: Sed si quod alterius ingenio forte meliori intelligentia horum surrexit, hoc meo ingenio forsitan complacerebit. Ego enim quod in magistrorum quorumcumque eruditio contulit, literis his intimaui, in quibus si quid uitiosum, & minus sanae intentionis apparet, non illorum, sed mea titubauit intentio. De terminis, de recusu soli & lunae in diluuiio, quamuis famosa, plurimorum mentes quomodo pulsant, nihil in luminarium aut siderum consuetis ministracionibus diluuii con-

I. Co. 13.

K Cursum solis & lunae. cap. 8

mutasse, ipse anni quo diluuium est factum, cursus manifestat. Noe enim secundi decimo septimo die mensis cum uniuersis quae ad eum pertinebant, arca intrauit septimo uicesimo septimo die mensis, in montibus Armeniae eadem arca requieuit. Prima die decimi cacumina motum apparuerunt. Et prima die mensis primi, aquae minutae sunt. Atque euoluto anni circulo, mense secundo uicesimo septima die mensis arefacta terra conspicitur, qua die domini iussu Noe cum omni domo sua de arca egressus est. Ex quibus indiciis manifestissime ostenditur, quod in his quae ad anni circulum peragendum pertinebant, in luminarium ministracionibus dierum ac noctium plenitudine decursa, nihil decedere uideatur. Si enim luminarium solis. & lunae cursus in aliquo titubaret dierum ac noctium primitus vicissitudo, & deinde totus anni circulus impeditus appareret: Dum uero nullo modo turbatus in se anni circulus reuertitur, manifestum est, quod in anno praecedente luminarium cursus non turbabatur. Iam generali totius orbis purgatione per aquam Deo gubernante perfecta, atque aquae iterum terra eodem iussu reiecta, egressa de arca Noe solius tunc iusti profapia, totius mundi partes complectura, cito luceat. Sed antequam in omnes terras essent diuisa, impia cunctorum mentibus & superba cogitatio subrepsit, ut in commune magnificare nomen suum non Dei creatoris, per excellentissimam turris ad caelum usque aedificationem decernerent, & in memoria posteritatis per omnes postea generationes, gubernationes, & totius seculi tempora indelebili cunctorum praesentio celebres foret. Sed hac temeritate & superba praesumptione rursus Deus offensus per totius generis communitatem culpam indiuiduam omnium strage, quod in hominibus nuper erat expertus, praesertim cum nullus repertus est iustus qui residuus esset, totam funditus gentem delere uoluit. Veruntamen cum illud uisus tempus esset unius linguae cunctus populus uniuersorum qui ad tale opus uenerat, linguas in diuersa uerba diuisit, scilicet ut rectissimo iusti arbitri iudicio, qui alto superbiae tumore membra contemplerat, in fragilissimam substantiam suam modo sermonis utique poenam sentiebat. Et hoc non in ipsis tantum patribus quod euenerat fiebat, sed per omnes filiorum propages talis uindictae conditio pertrahatur, ut qui aeternam sibi posteritatis famam quaerent, mansuram in illis posteritatibus ipsius praesum-

Gene. 7.

Confessio, linguarum. cap. 9.

M

presumptionis p vniuersa venturi seculi tēpora aīaduersionem inuenirent. Post quoq; hanc linguarū diuisionē Dei dispensatione euenerat, vt diuinarū scripturarū mysteriū, vsque ad maturū tps vnius electi ex multis populis propriā linguam custodiret, donec praefinito tpe, qñ vniuersis gentib. sacm suae dispēsationis aperire voluit, spm̄sanctum de excelso linguarum oīum scientiam afferentem, eiusdē sacri praordinatis ministris tran smisit, qui Dei magnalia ad illud vsq; ad vnā linguam continuant, velut ad cōsecrationem oīum linguarum in ipso suo primo aduentu p angelos praedicabat. Sic. n. illi quos de vniuersis gentib. velut ad huius rei cōprobationem Hierusalem tunc tps collegerat Deus, dicebant: Audiuimus eos linguis nostris loquentes magnalia Dei. Sic Apostolica humilitas spūsancti munere colligebat, qđ superba psumptionis & vanae gloriae cupido disperferat. Linguas aut illas septuagintaduas esse plurimi authores consentiūt, qā in aedificationē tarris illius in terra Sennaar, q̄ nunc est Babilō, tot partes cōgregatus fuisse dicūt. Vñ & dñs septuaginta duos discipulos, exceptis illis primariis Apostolis, elegisse sermone Euāgelij referit, p quos postea in oēs. gētes idē Euāgelij p̄dicaret. In quorū pfiguratiōne ēt ipse spūs Moyfi ī septuaginta seniores, & alius duob. q̄ in castris resederāt, Heldad videlicet & Medad, ei⁹ spūs prophetiē donū cōdonat. Quorū quasi hāreditarij successores, ad Ptolēmēū Philadelphū Alexandriā regē, ad Pōtūficib. Eleazarō. f. & ceteris qui eodē tpe Iudeorū populo & tēplo p̄erāt, septuaginta sapientes, q̄ ex Israel stirpe descēderāt missi sunt, & scripturas antiq̄ legis in Græcū eloquiū trāstulerūt. Harū vero oīum linguarū noui testamēti tpe, trib. linguis, Hebraicæ

Acto. 2.

A

Nu. 11.

B vtiq; Græcæ, & Latinæ, principatus cōmittitur, qā in eis crucis Christi titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis scriptus, Euangelica autoritate perhibet. At vero De⁹ in hoc contra naturam humani eloquij q̄ olim dispofuit nil diuidendo & cōsumendo linguas hoīum & sermones fecit, qñ eadem loque natura in hoīb. pmanet, nisi cōsuetudo diuersa deuiare ab alterutro linguas, non naturaliter sed cōsuetudinarie docet. Latinus nāque vel Græcus inter Barbaricos genitus vel nutritus, Barbarice loquit, verisq; vice, Barbari

Lingua Hebraica Græca Latina. Ioan. 19.

filius à Græcis aut Latinis edoctus, venusto sermone fat. Ex quo intelligit Deū non naturā hoīum mutasse, nō nouum in eis aliqd cōdidisse, sed dicendi tm̄ modos & formas in diuersis generibus diuississe. Magno deinde tps interuallo peracto, in confinio Arabiae & Palestinae, qñq; ciuitates posita, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor, foecundissimi soli habitatione, & rerū oīum abūdātia pfluente, incōueniēte luxuriæ cupidine, cōtractione cōiuncti, dñicæ vindictæ aditum praebuerunt, ita vt imbrib. ignis & sulphuris superfusa tota cum habitatorib. suis & aiantib. & vrbib. regio flagrans arderet. Hoc nāque modo conueniebat, vt qui communi studio Deū offenderūt, communis vindictæ impetu eodem perirent, & q̄ contra cōsuetudinem hoīum intemperatæ cōcupiscentiæ p̄p̄tatione exarserant, cōtra consuetā hoīum mortem, nō terrena vindicta, sed caelestium ignium infusione arderent. & qui peccatum suū non solum faciendo, sed et praedicando palam fecerant, infamem vitam famosa poena consumerent. Quae vindicta & hactenus eorundem terrā non deseruit, dū quali poenae qui talia agunt subiacebunt ostendit. Inter istas vero duas primarias ī seculo penas, diluuij. f. & Sodomitanam, talis dñia deprehendit, q̄ vna aqua terra, altera igni punita videat. vna coeli rore & abyssi vnda diluit, altera igneo imbre & sulphuris superfusione damnat. Anni vna circulo vnius permanente terra retegitur; per alteram terra adhuc sine cessatione maceratur. In vna naturale scelus in hominibus punitur, per alteram adinuentio concupiscentiæ contra consuetudinem facta vindicatur. In ista vero Sodomitana p̄na nil contra naturam Deus facere cernitur, cum desuper aereo ignito illo spatio, insoliti desiderij ardor inflammatur. De qua peccatorum plaga Loth Dei seruus per angelos eruitur, sed illius vxor ne retro respiceret iussa, dum respiceret, in salis statuam solidat, vt cuius visus non erat immunis ex culpæ cōfortio, mortem effugere non posset, quanuis propter iusti contubernium erūta sit de incendio. Sed dum hęc assumpsimus, quod nihil in Dei creatura contra naturam sit, sed in sita natura semper in omnibus gubernetur, qualiter vxor Loth in salis statuā vertit contra humanam corporis naturā? In hac mutatione

De Sodomica vindicta. Cap. 10.

C

D

Vxor Loth in petra facta. l. c. 11.

Lachryma vnde salse.

De Sara nonagenaria via. pariete filium. Cap. 12.

De puteo que vidit Agar eie. f. cū fili. l. c. 13. Gen. 15. De ariete quem Abraham obrulit pro filio. Cap. 14.

tione gubernationē falis naturae in humano corpore esse nullus ambigit, qui lachrymarū falsitudinem cōprobauit, q̄ à turbato felle, vt dicunt medici, egredientes, falis naturam q̄ in recodito naturae sinu concipiūt, de oculis flentes, et saporis cōprobationē ostēdunt. Et non solū in lachrymis, sed et in phlegmate, & tussū expresso spūto pectoris sapitur, q̄ falis natura per humanū corpus inferatur. Potens ergo rerum gubernator, cū totum in partem vertere cupit, quod in modica parte latebat, per totū infundit. Atq; hac ex cā, cū vxorē Loth in statuā falis vertere voluit, pars illa tenuissima falis q̄ carni inerat, totum corpus infecit. Et ita factum est, vt qui sexto die oēs naturas constituere cōsummauit, nil ex aliqua natura in aliā congescit, sed vnamquāque in semetipsa gubernat q̄ in prima conditione constituēbat. Eodē fere tpe Abraham illius ex multitudinē gentium in Dei amicitia electi, Sara sterilis vxor filium Isaac nomine iam nonagenaria peperit, cum illam vsq; grāte per totum vitæ suae spatiū sterilis fuit. Sed hoc valde cōueniebat, vt qm̄ filius quem parturiebat ipsam figuram Christi, qui ex sola virgine sine aliqua humanae voluptatis cupiditate nasceret, pertulit, illum non grāte qua solent foeminae parere, i. a duodecimo anno vsq; ad quadragesimum nonū annum, sed cōtra illius cōsuetudinis metas parturiret, vt. f. ille infans nō solū vltra quinquagesimū annū desinente. f. partus officio, sed etiam nonagesimo anno nasceret desinente voluptatis desiderio. Et hoc quāuis contra cōsuetudinē, non tñ aduersus naturam factum est, qm̄ etsi contra cōsuetudinē est vt pariat a materia, aduersus tñ naturā non est vt in vtero foeminali nascat qñque filius. Quo nascente filio & ablactato, ancilla Agar cum filio suo Hismael, q̄ prior natus est, eiicit, quæ per desertum deficiente aqua, & siti moriente cū puero vadens lachrymatur. Sed angelo eam cōpellante & dicēte, Exaudiuit dñs vocem pueri, aperti sunt oculi eius, & vidit puteum in solitudine. De quo puteo ita refertur, vt aut tunc erumpens a terra prodas, aut si ibi ante fuerit, tunc Agar oculi vt videret aperiūtur, quæ ante nō poterat videre. Vt autem appareret etiam hominibus q̄ fidelis in Dei amicitia permaneret Abraham, filium suum Isaac cum esse iam adultus, offerre sibi in holocau-

stum super vnum montū quem ei monstrauerat, Deus praecipit. Qui obediens ad locū illū quem ostenderat ei Deus, cito perrexit, & assumptū filiū iā iamq; immolare coepit, sed clamante angelo, filio suo quiquā maline faceret, iam inter vepres herentē cornib. arietem vidit, quē angelo iubente holocaustū statim pro filio obrulit. Sed iste aries requirit vñ in solitudine fuit: Vtrū vt qdā asserūt, hūc in illa hora terra protulit, quō & in principio pecora gignit? An et, ne illud op⁹ post diem sextum cōdidisse Deus de terra dicat, istū arietem deuulisse angelum aliunde credimus, quō & Philippū angelus ab Eunucho trāstulit in Azotum, & ad Danielē in Babylo nē AbacuK transtulisse ad lacū leonem, fert angelus. Inde Isaac generante filios Iacob, & Esau, Iacob duodecim Patriarchas generante, decem fratres inuidentes Ioseph vendiderunt in Aegyptū, qui in terra peregrinationis & captiuitatis suae salutem gētib. praestans ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorum dispensationē, & dñiū terrae Aegypti accepit, itavt & patrē cum omni domo sua in Aegyptū inuitauerit, vbi cū annis sexdecim vixisset, die mortis iā instante, filium suū Ioseph adiurauit, vt ad sepulchrum patrū suorum in terram repromissionis, in qua Abraham & Isaac, cū Sara & Rebecca iacebant, ibi et Lia condita fuerat, illū deportaret. Quā adiurationē Ioseph opere compleuit. Patrum enim suorū ad sepulchra paternū corpus deuexit. Et tñ ille in Aegypto postea moriens, statim post mortē deuehi ad paternū sepulchrū noluit, sed in Aegypto interim sepulture locū suscepit, & postea de osib. suis pergēti de Aegypto populo mandauit, dicens, Efferte ossa mea vobiscū hinc. Quare ergo alter ad sepulchrū Abraham in terrā repromissionis portat, alter adhuc in terra Aegypti quāque deportatus sepelitur? Iacob nāq; nequaquam externa gētis foeminis. nisi iis quae de Mesopotamia secū venerant miscebat, idcirco ad paternum sepulchrū integro corpore post mortem statim deuehit. Ioseph vero Assenez Phutifaris sacerdotis Heliopoleos filiā vxorē accipiens, externo sanguini fuerat mixtus, & ideo post mortem in extraneo terrae limo conditus est. Quare ad terram postmodum repromissionis vehi voluit, dū primitum in Aegypto conditus fuit. Ioseph ergo vt vir prophe-

Gene. 2.

G

Acto. 8. Dan. 14.

Sepultura Iacob & Ioseph. Cap. 15.

Gen. 50.

H

propheticus prauidit q̄ Aegyptiorum gens idolatriæ dedita, ipsum qui terrenæ munificentiæ illis author fuisset, & ipsos periculo liberasset, aliquñ adorare vellet, quod & fecerunt. Nam bouis simulachrum iuxta sepulchrum Ioseph statuerunt, eo q̄ bos viro in agricultura comparet. Quæ et cā filij Israel cum in deserto idolum adorare vellet, non aliam aliq̄ statuam q̄ vitulum. i. bouem fecerunt, hac vel maxime cā, q̄ ipse in Aegypto iuxta sepulchrum Ioseph adoraret. Ne ergo Ioseph Aegyptiorū succūberet idolatriæ, profectionem filiorum Israel præuidens, dixit, Visitatione visitabit nos Deus, & efferte ossa hinc vobiscum. Hanc ergo cām in hoc loco posui, nō q̄ inter mirabilia deputaret, sed ne tā magnum inter Abrahā & Moysen sine aliquo q̄ commemoratiōe dignum sit, spatium omitterem. Post mortem autem Ioseph, durissimę seruitutis iugo Aegyptiorum gens filios Israel coepit opprimere, ita vt marēs eorum paruulos, ne vltra modum gens succresceret, in flumine proicere, & diuersa iuberet morte mactare. Quo tpe Moyses Amræ filius, in illa tempestate generatus, Leuiticę stirpis pater, in vltionem suæ gentis surrexit: Et videns virum Aegyptiū Israelitam opprimentem, occidit. Quæ res vt Aegyptiorū regi qualiter facta esset, innotuit, ipse de Aegypto fugiens, per quadraginta annos in terra Madian oues pascens exul fuit. Cui euoluto tpe promissionis, q̄ facta est ad patres, minati p̄ pascua gregem in mote Oreb rub. ardens, & igni suo non cōburi apparuit. Et cum talem visionem explorare cuperet, cur rub. non combureret cum arderet, dñs de medio rubi, Ego, inquit, sum dñs Deus patrum tuorum. In Aegyptū mittam te, vt inde seruitutis iugo oppressum soluas semem eorum. In hac terribili visione, hoc nostro operi primum occurrit, quō ignis videbat arde re, & tñ illud in quo arserat, non comburi. Si ergo de ista materia ignis alimoniā sumpterat, quare illud nō creuerat, non cōsumebat? Et si nō de hac materia flamma quæ videbat surrexerat, vt in rubo ostenderetur quid necessesse erat? Cuiusdam ergo virgulti consuetudo est, qđ quanto plus arserit, non tñ non cōsumit, sed ardendo purgatus redditur. De quo ligno sanctus Hieronymus in explanatione altaris lignei, quod in ciuitate per vi-

tionem domini in Ezēchiele ostenditur, refert, q̄ quasi lini colorem habeat, attñ de huius nomine reticuit, cum illius naturam indicauit. Si ergo in illius arboris rubo ignis ille Moyfi ostensus arserat, qđ mirum si nequaquā illud comburebat? Seruat ergo in vtroq; natura, igne. s. & arbore consideratis, dum & ignis naturaliter de arbore ardet, & arbor ardens igni naturaliter non consumitur. Certē in illo rubo non ille ignis arboris inimicus videbat, sed potius ignis ille ibi fuit, de quo dī. Qui facit angelos suos spūs, & ministros suos ignem vrētem. Ignis ergo incorporeus in rubo declarat, qui dum corporali homini ostensus est, necesse fuit vt aliqua corporea materia mōstraret. Deinde pergei in Aegypū, bisariū condonat signum. s. vt in trib. testib. in se & in duob. signis cōsisteret verbū. Nam virga quam Moyses adhuc ouium pastor manu portauerat, cum in terram proieceret, serpens fiebat. Et manum illius in proprium sinum suū missam, prima vice leprosam protulerat, & secunda vice in eundem sinum cōuersa, sana apparebat. Lepra. n. sanitatem insitam vt alternatim sepe probatur, carnis humanæ natura retinet. Sed crebra talis mutatio, vt in eodē momento sana manus & lepra candens. & rursus sana appareret, miraculum insignisimū signi intuentib. præbet. Virga igit in anguem versa, & rursus serpens in arborē mutatus, laborem naturę in quistorib. parat. Nisi quia vtrunq; virga. s. & serpens, factum esse manifeste docetur ex terra. Quod ergo ex eadem matricia oritur gubernatoris Dei potentia vicissim in alterutrum mutatur. Sed omnia quę de terra facta sunt, in alterutrum mutari vicissim conceduntur, hoc est, vt animal in arborem, & panis in lapidem, homo in uolucrum verti posse concedatur, nihil ex his firmiter possit intra naturæ suæ terminos permanere, & ridiculosis magorum fabulationibus dicentium manuum substantia maiores suos secula per uagasse, assensum præstare videbimur, ac per hoc Deum in his non gubernatorem sed mutatorem esse dicemus, quod absit, nec illum post primam naturarum omnium conditionem, aliud nouum, quod non propria natura retineat, facere credamus. Nihil enim sub sole nouum. Nec valet quisquam dicere. Ecce hoc recens est. Et ideo plurimi doctores, plus

plus dicūt illam virgam veram, quę semper Moyfi manib. cōprehensa virgultū manebat, imaginarię tñ in serpentis formā aliquoties pro signo fuisse versam, præsertim cū ad nullos vsus nisi ad signi ostensionem necessaria esset. Si. n. verus serpens fuisset, serpens semper post signa maneret, etenim vera virga fuerat qua Moyses Aegyptū plagis flagellare cepit, nunq̄ in serpentē mutata, semper virga p̄ mālert. De quā mare diuiditur, & petra in Oreb & in Cades percutiunt. Si ergo imaginarius serpens ille per signa tñ ostendit, cur corā Pharaone ceteri magorū serpentes per eum deuorant? Cui rñsioni facile docti rñdere poterunt, q̄ & ipsi serpētes qui per eū deuorant, imaginarij fuerunt, & iō diuini signi imaginatio deuorare poterat qđ per magorū diabolicas incātationes imaginatū fiebat. Iuxta ergo hanc æstimationē non in naturam serpentis virga vertit, sed pro signo imaginarię commutat. Nihil. n. in arboris natura quod facere serpentē possit, inueniunt, & id circo nisi in hora signi, quæ erat virga naturaliter serpens spiritaliter vr̄. Pergens igitur i Aegyptū Moyses, cū corā Pharaone vt sibi dñs imperauerat, signa faceret, & Dei sniam vt Israeliticū populū dimitteret, regi indicasset, & ipse rex Dei præcepto nullo modo consentiret, & iubente dño decē plagis terrā Aegypti flagellaret, primo p̄cussu in sanguinem vertit aquas, ita vt oēs aquæ per totā Aegyptū mutarē in sanguinē, aiantib. quæ in ipsis erant, mortem præstarent, & per interitū sitis hoibus poenale facerent exitium. Hæc aut primitus vindicta Aegyptiis cū rege suo conuenienter euenerat, vt Dei populi infantes in flumen iactare præceperat, eiusdem fluminis aqua in sanguinem versa, exitiū bibentib. inferret, & non bibentib. poenam præstaret. At vero & hoc requirendum est, quod ad præsentis operis propositum respicit, quō Deus naturæ gubernator naturaliter aquam in sanguinem mutauit. Aqua igit euncti liquoris materia, quotidie per ipsarum rerum ministraciones in diuersa mutat, dñ in vniuscuiusque naturæ partū & refectionem indefinenter & naturaliter contrahitur. Cū enim per vitis arborem infunditur, in vini saporē & colorem mutatur. Et cum oliuæ lignū ad excelsas summitates ascendit, eadē aqua olei pinguedinem facit, & cum ab apib. in fauos

congeritur, mellis dulcedinem operatur, & cum per palmarum robora digeritur, dactylos gignit, & ac siceræ suauitatem expressa puenit. Et cum in aialium diuersorum partum deputat, in sanguinem per carnem eadē versa distinguitur: Nā & nutriendis foetib. albi coloris & suauissimæ, dulcedinis in vberib. lac præparat, & per cūcta reliqua carnis mēbra rubicundum sanguinis colorem fulcar. Multa sunt præterea sanguinis genera per eadē carnē, quæ vsq; ad viginti tria physiologi dinumerant, ex qb. vrinā, semen, fel nigrū & rufum, saliuas & lachrymas, & cætera esse denunciant, hæc quotidianis administrationib. naturæ suæ varias per partes aqua præparat. Quid ergo capacib. mētib. obstat, si illud qđ per tps lōgius facit, in momento per iussum potētissimi gubernatoris naturaliter efficiat? Aqua in sanguinem versa, nō contra naturā facit, sed quod aliis reb. per tps efficeret, iubēte dño in semetipso protinus operatur. De cæteris vero plagis qb. Deus per Moysen, & Moyses per Aaron, Pharaonē & terrā eius & seruos eius castigauerat, nil excessisse terminos ipsa plagarū simplex narratio manifestat, quū etsi tunc solito plures, semper tñ de aquis ranę nascunt & cynifas æstatis tpe calore solis de puluere oriunt, locustæ & muscæ solis feruore solidatæ vndique conueniunt, & iumenta diuersis causis morte solita vitæ suæ terminum peragunt, puluis quoque conturbatus de terra sepe aerem obcurat, & vesicas & vlcera in hominibus & iumentis infectus aer generat, grando etiam & fulgura de congelantibus & vehementer turbatis nubibus ruunt, & absentia lucis oculorum obtutus quando cunq; lux recessit, tenebræ plus præpediunt, mors quoque in Adam feminata primitus, omnibus filiis eius dominantur, per quam tunc in Aegypto primogenita soboles cūctorum arctius damnantur. Sed quamuis hæc omnia in rerum materiis insita erant, Aegyptiis tamē plagali conditione, ad eorū perfidiam compescendam, & subito & plus solito acciderunt, quarum ordo plagarum sicut in differentia rerum, ita & ministrorū creuit. Primę nanq; ex omnibus tres plagæ per Aaron efficiuntur. Qui primo cū percussisset aquā, in sanguinem statim vertitur. Et cum iterum extendisset eandem virgam super aquā, renarum inundatio aqua-

Gene. 32

Gene. 50

Rubus ar dñs. c. 16.

Exod. 3.

Questio.

Solutio.

Pf. 103

L. M. m. m. leprosa sinu missa. ca. 17. Exod. 4.

Virga in serpente.

M.

Aqua in sanguine. Cap. 18. Exo. 7.

De conuenientia de præceptis & decē plagis c. 1.

Oli liquor aqua.

Plagæ Aegypti. Cap. 19. Exod. 8.

Exod. 7. Exod. 8.

Ibidem. aquarum replent terrā. Et cum tertio extendisset virgā iuper puluerem terrā, cynifes ebulliūt. Et per Aarō ista tres plagae fiūt, & sequētes tres aliae p verbū Moysi ministrant. Nā illo iubēte, locustae & muscae veniunt, & mors iumentorū cōsequit. At vero tres aliae nō sermone tūmodo imperant, sed p Moysi opus cōuocant. Moyses. n. sumptum de camino puluerem in coelū sparfit, & vesicę in hominib. & iumentis, & vlcera manātia vt puluis ī oī terra Aegypti nascunt. Et postea assu mens virgā in coelū extendit, & gradinis fulgurumq; insolens copia in terrā ruit. Iterūque idē Moyses eandē virgā in coelū direxit, & trib. dieb. toudemq; noctib. pmanentes tenebras crassitudine palpapiles, & admodum ferale su p terrā induxit. Vltima autē plaga neque p Moysen, neq; p Aaron accidit, sed angelus dñi per Aegyptū transiens, cuncta Aegyptiorū primogenia deleuit. Quotiens ergo de terra vindicta colligif, per Aaron velut inferioris ordinis ministrū, quae vero de volatilib. & morte iumentorū, quae & ipsa velut in terra volant, poena contrahit, p Moysi imperium agit. Qñ autē de supernis nubib. castigatio conuocat, per extensionem in altum Moysae manus cōducit. At vero qñ humanae mortis exitus a Deo dispensat, non homi, sed angelo ministeriū illud committit, vt q illud vsq; tempus per rerum quas possidebant flagella minus terrebant, saltem per suae in signissimae partis detrimentum, cōmunē, quod sequebat, interitum vererent. Istarum quoq; modus plagarum vndiq; hoc est terra, aquis, aiantib. aere, igne, nubib. coelo & angelis conuenerat, vt ostenderet, q contra Deo rebelles & contumaces sese pariter vniuersus orbis armat. Sicut autē iis quos Deus punire voluit, oīs creatura irascit, sic & illis quib. auxilium praebuit, oīs creatura iuffragatur. Etenim hos ambos populos mare rubrū diuisit. Vbi eorum alter totius pressurę finis, initium alteri cunctae foelicitatis fuit. Cum dimissum, tot plagis attriti, Israeliticū populū Aegyptij a se exire cōpulsissent, mala rursus, poenitudine acti, cuncti cum rege suo exercitus peragunt, vt quos dimiserant, iterū ad seruitutem retraherent. Tum Israel in angusto maris rubri sinu coarctato, Moysē virgam super pelagus extrēdere subito maris vnda rubritudis diuiditur, ingrediēte populo

pedib. siccis, hostib. succedentib. via dilatatur immissoq; vento, per totam noctem Deus mare diuisum, et in siccū vertit, & inter ambos populos nubē, quae diuideret, tenebrosam, & noctē ipsam illuminatē colūnam, immisit. Nā & Pharaonis exercitus mare post Israel intrauit: Sed vni refugium, alteri laqueus fuit. Quapp & illa nubes media Aegyptiis erat tenebrosa, vt per totā noctē praecedentibus cōiungi non valeret: Israel vero noctē ipsam illuminabat, vt profundis maris lucida via incederent. Orto autē diluculo, defensus vtroq; periculo, hostiū & pelagi, totus Dei populus euasit ad ima deserti, cū totus exercitus Pharaonis, tumentib. vndis ad suas metas reuertentib. concidit in glarea profundi. In hoc tam in signi in Dei operib. miraculo istud de praesenti actus nostri intentione exigif, qñ in siccato & recedenti de litoribus mari, natura conseruat. Sed ipsum non tam difficulter Deo auxiliante nos inuenire credimus, qui congelantib. vndis stagnorum dorsa glacie supertrata saepissime consideramus. Quae ergo venti non sine pluuiarum turbine aeris inferiores partes gelu obrinente, in aquis saepissime naturaliter efficiūt, illud tunc Dei iussu per glaciale ventum subito vrgente pelago factum fuisse comprobatur. Sed sicut repente mare siccum domino imperante redditur, ita eodem iubente liquefactum, in fluidas vndas de sicco resoluitur. De recessu vero illius quotidiana administratione, iam ante praediximus, quia per Oceani maris aestuaria indefinēter fieri videre solemus. Ex quo colligere possumus, q mare naturaliter quotidie deserit litora, non contra naturam, quāuis longe aliter dissimili modo, Deo tūc gubernante propria litora detexit. Considerātes igitur filij Israel validissimam potestatem quam in sui liberatione dominus fecit, Moysē praecinente consono carmine canticum dño vniuersi pariter decantabant. Vbi enormi satis admiratione accidit dignum miraculum, vt cuncti pariter senes cum pueris, & omnes etates eodem inspirati flamine, vno quasi ex ore, nulla praemonitione edocti, eandem concinenter literas decantarent in vnum. Sed naturae inquisitor in hoc loco efficitur, vbi non consuetudine humani ingenij, sed diuino spiritu creatorum pectora & ora inspirant. Sed in his tñ cantoribus nihil

Canticum
Israeliticū
vñ. ca. 21.
Exod. 15.
H

idem spūs contra naturam effecisse dignoscitur, in qb. per ora & linguas halitus & vox ad verba mouet. Et qd per verbum & studiū ipsi facere poterūt, consonū oēs carmen decantare in vno momento dñs illis donauit. Et qui paulo ante in profundo coram eis apparuerat, ipse postmodum in tali cantico eorum linguas & ingenia gubernabat. Inde per infocundae auium digressi solitudinis trium dierū cōtinuo fatigati labore, querulosi ardore sitis, in Marath aquas amarissimas inueniunt, quartū salutate prohibiti, suę sitis solamem mini me hñe valuerunt. Sed Moysi a dño lignum ostēdit, cuius tactu amara fluminis aqua idulcorat, eiusq; dehinc sapore populus sitis ardorem * debriat* deposuit, quē illud vsq; incessabiliter * fauor* fatigauit. Sed qualiter naturae inuestigator naturaliter effectū approbabit, q amarae aquae in momento ligni atactu protinus indulcant? Cuius ergo naturę, vt tantae dulcedinis lignum fuisse videretur, quo semel intincta fluminis vnda amarissima, suaui & sapita fit? Etenim si fauor mellis aliq; nunc in amarā vnda iecerit, nōne potius fauor amarum q vnda sapida erit? Ex quo intelligit, non tūc lignū contra naturam aq effecisse dulcē, sed praeccepto cōdito ris & naturę gubernatoris lymphā mutauit in sapore. Nā & virga illa qua a Moysē mare rubrū percussit, & flumē & celū & terra flagellat, qñ terra Aegypti diuersis plagis macerat, non hāc in se naturae virtutem habuit, cum eam Moyses vel Aarō adhuc faciēda eleuauit, vel vt aq fluminis in sanguinē verteret, vel et cyniphe de puluere suscitaret, vel tenebras duceret de coelo. Si. n. aliq; praeter Moysen, & nō cū Dei praeccepto mare iterū ex illa virga percussisset, pro certo eius percussioni Tethys nequaquam cederet, Et si iterum aquas fortuito percuteret, profecto illas nūquā in sanguinē mutaret. Sic & illā arborē, per q in Marath aqua falsa indulcat, si in amarum liquorē aliq; intingeret, & nō idē Deo, vt primitus imperaret, pro certo nō illā saluginē in suaui sapore cōmutaret. Vñ per vndendū est, q iō Deus hanc ligna, vel et de fornace puluerē in his mirabilib. interesse praecceperat, vt aliquid in illis per eorū naturam vel administrationem effectum fuisse qs credit. Sed per hanc futurorum mysteria praesignata esse instituit, vt quid in his mergere p-

Aqua
edulcorata.
Cap. 22.
Exo. 15.
I

a. l. de
positis.
a. l. sermo

Tethys
dea mari
na p mari

K

uectib. ista faciant, sapiens doct or figurali expositione decernat. Cum autē lignū nihil in hoc fecisse probauimus, restat nunc vt quō per naturam factū sit exponamus. Quodcumque ergo per studium quis longi tps in aliqua inuenit, non aliunde in eadē per industriā ex aliena natura conducit, sed cum in naturę abdito recessu occultat, prius hoc pplexi tps industria, & alterius naturę adiumentū reddit. Et quod per humanū seu etiā rerum effectū longo cultu efficitur, hoc Dei voluntate cū necesse habet ipsa natura opinatur. A quas igit amaras, vel etiam ipsas falsissimas in dulcē sapore verti posse, frequenter nauatē comprobant, qui illas per humū optime terre infusas, & hoc artificio et indulcoratas sepe sitim temperant. Nubes quoq; de marinis sinib. vapores leuant falsi liquoris, sed easdem dulces qñ pluunt, terrenis vsibus ministrant, qñ saluginis vitium quod in semetipsis aq infusum capiunt, per infusionē terre aut nubiu deponunt. Similiter quoque & dulces aq, cum eas homines per marinorum olerū cineres hauriūt, salum & plus q Oceani sapore reddūt. Hāc ergo immutationem insita sibi naturaliter aq habent, sed celerius p praecceptum cōditoris illam q per efficaciam humanę diligentię, & ipsarum rerum ministrationem exhibent. Per alterius enim rei adiumentum humana diligentia, vel ipsa cuiusque rei ministratio alicuius naturę superficiem mutat. Ipse vero creaturarum conditor & gubernator, naturam occultam que per aliam rem manifestanda fieret, in ipsa sola denudat. Sic & nunc amara aqua vt dulcedinem quā in occulto suę naturę continuerat, per humum aut nubem amaritudine purgata ostenderet, ita iussu gubernatoris potentissimi naturam per se solā, absque alterius rei iuuamine exhibet. Ingressi ergo solitudinem sexcenta ferme milia pedum pugnatorum, excepto purgamento extanti, idest innumerabili & promiscuo vulgo quod de Aegypto cōscenderat, Deus per annos quadraginta, manna, idest coelesti panis saturauit. Denique de illo pane & Psalmita postmodum commemorans, dixit, Panem coeli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Qui per noctem semper, excepta nocte sabbati, cum rore descendens circa castrorum locum cadorem niuis

Aqua
quā dulca
sunt.

Manna.
Cap. 23.
Exo. 16.

M

Psal. 77.

osten-

ostenderet. Erat enim, inquit scriptura, quasi semé coriandri, & coloris bdelij, albū quasi nix. Hoc autē solis ortum sufferre nō poterat, sed cōtinuo liquefiebat cūm verā vice collectum & mola confractum, in condendis panib. ignis ardorem sustētabat. Et si quis in mane alterius diei residuū aliqd ex eo relinqueret, vermib. scatebat. Cum tñ Gomor mensura manna sanum per longa post modum tēpora plena arca referuabat, In quo & mirabili & necessario tunc signo, exceptis iis quē ad figuralem expositionem pertinent, studio sis mētib. subueniunt, quā suā explanationis illuminationem dñi adiutorio exigunt. Primum. n. vtrum panis sit quærīt: Et quō panis angelorum vocat: Et si cib. ille nihil terrenę naturę habuisse describit, quō adhuc in terra positi, & vitis carnalib. subiecti ex eo homines sustentant. Panis n. in Psalmistę prædicto versiculo, vt diximus, coelestis esse describit, qui de nubib. pariter cum pluuia tribuit. Quæ nubes vt ante iā diximus, per scripturas cœlorum noīe vocitant. Panis. n. angelorum cib. ille dī, nō q̄ illo angeli qui cibo non egent, satient, sed q̄ per angelorū ministerium tale officium, sicut lex & cetera populo præbent, quæ disposita per angelos in manu mediatoris tribuit. Qualiter ergo hoies qualescunq; sustentare potuissent, nisi terrenum aliqd in sua substantia hēret? Sed vnde nubib. manna plues terrenam substantiam hēre monstrabit, Nisi forte aeris ipsius inferior pars, terrenam aliquam naturam reterere ostendat? Quō enim auium volātium corpora sufferre valuisset, si non terrenę soliditatis aliqd aer contineret? Quapp̄ illa substantia & nubes fultæ terrę ipsius natura, & in niues & grandines cōgelascunt, qui penē duriciam lapidum contrahunt. Quid igitur hoc capacib. animis repugnat, si sicut nubes grandinis lapillos concipiunt, sic & manna grana gignere potuerunt, præsertim cum ad terram veniens, veluti cum cognitio rore, si illud sol ortus inueniret, quasi grando in terra liquefens deperiret? Atque ita fieri poterit, vt manna in terreni aeris huius partibus genitum terrenis hominib. præbuerit cibale passum. Ista etenim pars inferior aeris, terra etiam in scriptura diuina nominatur, dum in cetero quadragesimo octauo Psalmo Prophetali spiritu in domini creatoris, laudem

omnes creaturę incitantur. Sic nanque cōsummatis his quę ad superiorem ornatū celi pertinent, cūm ad partes aeris huius inferiores venitur, taliter subinfert: Laudate dñm de terra, &c. vsq; verbū eius. Ecce nunc craflorem nubib. & vaporib. insertū aerem, terram Propheta nominauit, & anteq̄ ad inferioris quæ postea subinfert spatia perueniat. in illa ergo superiori parte terrę, vbi grando & nix gignit, nascebat, & in cibum inferioris terrę partis hominib. per angelos ministrabat. Ex quo facile dignoscitur, non aliunde extra naturam quærissē, sed de terra Deus victum præparasse, non q̄ Deus quotidie illis panem illum communem etiam in deserto præstare nō posset, sed vt homo passus de nubib. sciret, quia non in solō pane viuit, sed in omni verbo quod de Dei ore procedit. Si cut. n. naturę imperauit vt homo saturaretur pane, ita etiam de omni quacunque re, si ita illi iusserit, quō habebat, & tunc de nubibus pluiam victum incolumem. Idem quoque populus in deserto sitiens potamenti refocillationem postulauit. Vnde Moyses princeps Deo imperate virga percussa petra in Oreb, aquam de petra produxit. In hoc naturę inuestigator in angustum redit, quō aquę natura in duro lapide occultatur. De aqua vero in principio lapides facti, qualiter ignorat, q̄ crystalli naturam, niue per multū tēporis congelante, incommutabilem lapidis duriciam procedere non ambigat, præsertim cū glebas non de terrę ipsius humo, sed de feni primitus incremento in summis arborib. vel scopulis sæpe consideramus: In qb. iam lapillos per pluiarum infusionem & ipsius in feni humū motionē genitos inuenimus. Nonnullas quoq; terras argillosas tranfluentium aquarum assueto cursu superfusas in duritiā lapidum vidimus conuersas, in qb. et duriores velut antiquioris etatis lapides quos ipsa humus in prius se habuerat animaduertimus insertos. Qualiter iam nonnullis lapidib. quocūq; cōcauos ostreos, quos qñ mollis humus fuerat, interpositos habebat, veluti sine naturali duritie nunc insertos videmus. In ceteris quoque quos longę admodum etatis mare ad terras profecit, superpositę morę nagarbæ videntur, quas non de maris glareae eleuatas, sed ex ipsa marini humoris qualitate, & eorum extrema corporum indurata

cute admodū esse concretas, ipsa consideratione pbuimus. Plurima etiā marina reptilia testudinis cortaneis induuntur, in quibus durities plus q̄ plurimorū lapidū videt. Ex quibus oibus manifestis approbationibus lapides ex aqua tñ tūc, & nonnullos ex aqua & humo nūc genitos eē, doctus q̄sq; nō negat: Sicut & lacrymosi marmoris natura & cōsuetudo indicat: salis ē natura de liquore in lapidis duritiā cōcreta vertit, & iterū in liquore solui cōtuet, Lapis quoq; vt Iob libri narrat historia, resolutus calore in es cōuertit, q̄ nō pot nisi prius in liquoris naturā moueat. Præterea quoq; oē metallū quātēcūq; duritię fuerit, quāuis lapideę esse, naturę pateat igne resolutū liquet. Dū ergo ex aquę humore lapidū naturā gigni cōprobat, qd obstat si Dei gubernatoris volūate lapis i aqua verā vice mutet, dū natura ad suā originem redire festinet, cū Deus aquā de petra populo suo pberi iubet? Post hęc quoq; Moysi cognatus, cuius Sephorā illius Moysi vxorē & duos filios eius detulerat, ocius ipsi in occursum Moyses p desertum exire festinat, cuius cōsilio quāuis gētilis, tñ cū ad castrorū locū venit, tribuni & cēturiones, & quinquagenarij & decuriones in Dei populo cōstitunt. Sed de Moysi filijs q̄stio nascit, cur patris sui inducatu populi hēredes nō sunt sacerdotio saltē priuati, dū per Psalmistā dī: Moyses & Aarō in sacerdotibus eius. Hoc tñ quodāmodo mēit, cū filij Moysi de gētili matre peregrinationis cā generant. Sic etenim de Moysē cū primogenitū gēnuisset referit, Et vocauit nomē eius Gersan, dicēs, quia aduena fui in terra aliena. Interea inuitat Dei famine Moyses quadraginta dies ieiunat, & liberato Dei populo de Aegyptiorū decē plagis, quinquagesimo die ex quo i Aegypto Pascha celebratū est, decē mādatorū legē de mōte Sinai in duabus lapideis tabulis detulit. Quas cū offensus esset populi peccātis piaculo, ad mōtis radices confregit. Restauratisq; totidē numeri eiusdē tabulis, rursus quadraginta diebus ieiunus Dei largitoris munere, eadē præcepta recipere meruit. Sed per hoc tēpūs cōtra consuetudinē humani moris, taliter, vt p̄ dixi, nullo fatigatus inedia labore, nullā terrenę conseruationis escā māducauit, quoniā diuini sermonis consortio fultus, tam longam inediam sine esurie sustinere potuit.

Præterea carniū concupiscentia infidelis populi pars flagrās murmurauit, & mānē celesti ollas carniū Aegyptiorū præposuit. Sed & Moysi cū esset intoleranda res visā, dominus populū, inquit, sanctifica crastino: Ego enim illos mēse integro carnibus pascā. Cui imbecillitate incitatus humana Moyses sexcēta milia respōdit peditū pugnatorū, excepto innumerabili vulgo huius populi numerant; nunquid bouū & ouū immensa multitudo cēdetur ad saturationē, aut innumerabilis turbæ piscēs maris in vnū cōgregabunt? Et idcirco vt nihil de ijs q̄ Moysi mens fragilis, vt puta humana arripuit in passū populi cederet, ventus a dño egrediens, arreptas trāsmare coturnices, ad castrorum loca detulit, easq; duobus cubitis in aere volantes circa castrorū loca, quantū vna die cōfici pot, ortygometrā inseruit; q̄ populus colligens, mensē integro idest triginta diebus comedit. Sed incredulos trāsmutationis vltio cōsequit: Nā in illo loco prius q̄ populus egrēderet, qui cōcupierāt, ira dñica mactati sepeliunt. Certe in hoc nihil nouū vel cōtra naturā a dño cōtribuitur, quæ olim creaturā auū cōditā, & in abdito mūdi quodā angulo recōditā, in necessitate populi sui p̄stare videt: Quauis in libro sapientię scribit, Nouā creaturam auū viderunt: vtiq; ostensam, non auer creatā. Quod olim Deus cū ceteris creaturis in principio cōdidit, hoc in tpe necessitatis plebi suę ministravit. Sed tum idcirco coturnices ad tale ministeriū, quæ prius cū manna cōtributę, nil aduersi edētibus cōtulerant, ista vice iterū detulit, ne quisquā putaret, q̄ esca auū sine murmurationis culpā mortē populo præstitit: qm̄ in hac vindicta sana cōscientia comedentes incolumes seruauit: & qñ cū manna data est, toti multitudi ni nihil incōmodi præbuit. Postmodū propter Aethiopiā vxorē eius, Aaron & Maria contra Moysen insolentia verba depro-munt, quę omnū qui tunc in terra morabantur mitissimū hominū spiritus sancti dona describunt. Sed cū res tñ illos in tabernaculū vocasset, Aarō castigatus Dei sermone oleo vntionis a vindicta defenditur. Mariæ vero lepre cādore corpus laceratur, quapropter etiam extra castra manere præcipitur. Sed orante pro ea Moysē, septimo die iterum reuocat sana. At vero Moysi de ista Aethiopiā Aug. Tomus tertius. H h 12

De populo
lo carnis
postulante
insolentia
ne. c. 27.
Nu. 11.
H

gens co-
turnicis
insignita
gnitudine
aliarū co-
turnicum
dux.
a. l. mur-
muratio-
nis.

Sap. 16

De Aethiopiā
vxore
Moysi, &
lepramur-
murati-
dis Ma-
riæ. c. 28

Gal. 3.

Iob. 28.

Elj Moy
si. c. 25.
Exo. 18.

Psal. 98.

Ieiunium
quadra-
ginta die
v. c. 26.
Exo. 25.
v. 34.

Dem. 8

Aqua et
petra.
Cap. 24.
Exo. 17.

Secundū
naturā
aqua n
tūc in
lapide.

Nu. 12.

sa coniuge, duplex magistrorū inuenitur in-
tentio. Vtrū de Aethiopia cū esset in domo
Pharaonis de qua quadragenarius egreditur
acceperit, q̄ per multos peregrinationis dies
illū expectauit, an signorū tpe, cū post pere-
grinationē in Aegyptū reuersus est Aethio-
pissam vxorē sibi iunxerat, quā de Aethiopia
secū, & per desertū ducebat, q̄ & que de Se-
phora dicit q̄ Aethiopissa sit, quā ad Aquilo-
nē maris rubri, vbi prius Aethiopes fuerūt,
Aethiopiā alterā esse in multis locis historia
rū scripturā d̄ scribit. De qua i. Ecclesiastica
historia scribit q̄ ex parte India adheret. Et
in cronis canonicis Eusebij refert. q̄ Ae-
thiopes ab Indo flumine cōsurgentes iuxta
Aethiopiā cōfederūt. Ex quo intelligit, q̄ ter-
ra illa i qua primit̄ Aethiopes habitauerūt,
Aethiopia dicta eē potuerit, ex qua Aethio-
pia si Moyses vxorē suā acceperat, ideo Ae-
thiopissa dicta fuerat. Chore quoque filius
Isuar de tribu Leui, patruelis Moyse & Aarō
& Dathan, & Abyrō filij Eliab, & Hon filius
Phēleth de tribu Rubē & p̄teā ducētū quin-
quaginta viri p̄ceres synagoge, qui tpe con-
siliij per nomina vocitabantur supercilioso
superbia tumore contra Moysen & Aaron
steterūt. Etenim Chore vendicare sibi sacer-
dotiū voluerat, & reliqui alij de principatu
populi contendebant. Sed illū qui ignē ho-
lochauli Deo nō p̄cipiente offerre appe-
tuit, holocausti tpe celestis ignis cū his qui
ad eū pertinebāt absumpsit, & eos q̄ se in ex-
celsum eleuantes Dei ordinationi resistere
ceperāt sub pedibus eorū terra dehiscens, a-
perto ore in infernū deglutiēs, vorauit. In
quibus manifeste ostenditur q̄ tātū dē sensibi-
les & insensibiles creaturę Dei dicto obe-
diūt, dū quēadmodū viuētes celeriter cū ei
imperio veniūt, ita & q̄ nō viuunt velut vi-
uentes quę p̄cipiuntur peragūt. Sed quan-
uis quasi viuens terra illud vindicta officiū
peragit cōtra naturā tū in illo nequaquā ali-
quid sit. vitā enim insensibile terra habere in-
dubitanter dignoscitur, per q̄ in se crescētia
L arborū & olerū fruteta moueri videntur. Vn-
de quasi in viuente carne palpitantes venę
sanguinis discurrunt, ita etiam per terram vi-
uentium aquarum riuī profluunt: per quam
vitam insensibilem Deo imperante terra os
suū aperuit, qm̄ hominum peccatorum qua-
si seruens in ministerio vindictę, taberna-

culā vorauit. Sequenti itidē die totus popu-
lus cōtra Moysen & Aaron vt sanguinis reos
concurrerit, eos q̄ in eorundē vltionē occi-
dere voluit, Sed hic uterq̄, Moyses & Aarō
videlicet, ad tabernaculū Dei diffugiunt, &
iterū in rebeli populo celestis flāma defa-
uit. Rursumq̄ Aaron imperante Moysē, im-
pleto altaris igne thuribulo in populū venit,
& inter viuos & mortuos digredientes vesti-
giū vindictę nō trāsauit. Recto in vtroq̄ mo-
deramine vt qui contra iustos principes ira-
cundię igne intus exarserant, foris iustissi-
mā vindictę flāma cōflagrarēt. Et qui in cor-
de proximorū culpas venialiter dimiserat,
eius vestigio defenlos ignis de celo missus
vrere nō audebat. Illa autē die quatuordecim
milia ignis ille cōsumpsit. Quos etiam re-
bellionis reatus grauius perurgebat: attamē
cessante tumultu vt singuli scirent, quē sibi
dñs i sacerdotiū eligeret, singulorū ex duab.
& decē tribulus Principū virgas infertis no-
minibus Moyses postulauerat, & p̄ forte Le-
uiticę tribus Aarō virgā inferto noie accepe-
rat, quas in cōspectu sub tabernaculi tecto
vna nocte recondit. Crastino autē mane Aarō
virga gemmulas amygdalini floris ostendit,
quo patebat Aaron p̄ omnibus in facerdo-
tiū dominū elegisse. Nec tū in hoc cōtra na-
turā virga monstrat aliquid effecisse. Interie-
cto tpe dehinc populus sitiens in Cades de-
serti Sin, iniurijs cōtra Moysen & Aaron gra-
uiter tumultuabat. Quę res dū ad dñm per-
Moysen refert, virga percuti petra p̄cipit.
Sed Moyses infidelis populi murmure p̄mo-
tus, et de p̄cepto dñi fide titubauit, coramq̄
populo cū Aarō bis petra p̄cussit, largiterq̄
fluētes aquas sitiens populus bibit. Sed hac
causa Moyses terrā promissionis nō intrāuit.
Semel in Oreb petra percutitur, vbi tantum
populi infidelitas notat. In Cades autē deserti
Sin saxū bis cēsum pulsatur: ibi nāq̄ infideli-
tas in populo & in duce dignoscitur. Ibidē
murmurāte populo ignitos serpētes flatuq̄
adurētes in eū dñs immisit, quorū flatu adul-
teros plurimos murmuratorū necauit. Cete-
ri autem intereuntium pena terreri, & ani-
mo poenitente ad satisfactionem inclinati
ad Moysen & ad dominum clamauerunt, vt
hec ab eis plaga cessaret. Et idcirco flexus
penitentium lachrymis dñs Moysi iubet, vt
serpentem æneum in virga extensum coram
populo

Rebelli
cōsumpti
igni. c. 30
Num. 16

M

Virga
rom. c. 31
Num. 16

Aque
vtriusq̄
Cap. 32
Num. 16

A
Exo. 17
Num. 10
Septem
anem.

Cap. 33
Num. 11

Aethio-
pia du-
plex.
Orientalis
altera al-
tera al-
Occidentā-
lis.

K
Chore, &
aliorum
casus.
Cap. 29.
Nu. 16.

Sapient. 5

Num. 22
Cap. 34

populo eleuaret. Quo facto statim serps &
neus erigitur, & p̄ illius aspectū priorū serpē-
tiū vulnera curabant. Attē quēadmodū & de
virga diximus & arbore qua amara aqua in-
dulcatur, nō in serpēte salus, sed in dñi impe-
rio tenebat. Quicquid. n. ipse p̄cepisset, illud
tūc in populo salus esset. Sed historia p̄cedē-
tiū rerū in figura nunc in Christo & in eccle-
sia cōtinetur. Balach filius Sephor cū in terrā
suā Israel venisse cōperisset, nuncios misit vt
Balaam hariolū inuideret, vt populum Israel
A malediceret. Qui cū sedens super asinā perge-
ret, & asinā angelū in angustijs stantē euagi-
nato gladio videns timuisset, ter cęsa demū
dño substitit. Vnde amplius flagellata, huma-
no more & sermone quasi q̄rulosā ancilla
loquitur. Et illa loquente, statim Balaam ocu-
li vt angelū cerneret aperitū. In hoc admi-
rabili signo quāuis asinā cōpetentia sibi ver-
ba profatur, nō on tū sua mēte nec affectu suo
loquitur, sed dñs de quo dī, Et aperuit dñs os
asinæ, sicut ad loquendū os aperuit, ita ēt lin-
guā & palatū in verba gubernauit. Asina. n.
quid & quō diceret, & si aliquid diceret, om-
nino nesciebat, qm̄ & hoīes qui alieno infla-
ti spū loquuntur, & adhuc cū loquunt quid
dicunt nesciūt, & nihil ex eo recordant cum
respiciant, sed qui loquēdi modos & in nu-
bib. & in igne sepe inuenit, & i ore muti ani-
malis linguę plectrū in verba gubernauit. Ex
quo intelligimus nihil in natura dñm asinæ
cōmutasse, sed per aerē oris eius illa ēt igno-
rante, Prophetę ignorantia cōpescuisse: qua-
tenus dñi spiritus & si in se loqueretur, elatus
in superbiā non esset, qui frequenter & per
res insensibiles, & brutū & mutū & subiectū
sibi animal eundē loqui cōperisset: qm̄ spūs
Dei vbi vult spirat, et si voluntati eius qui lo-
quitur minus cōueniat: sicut & Saul Prophe-
tas occidere volens, mala incitatus voluntate
venerat, & tū spiritu dñi arreptus, inter eos
quos persequebat prophetabat. Vnde & ipse
Balaam ad maledicēdū deductus, & illud vo-
lens implere, nō maledicere Dei populo po-
tuit, sed cōtra voluntatē suā a dñi spiritu co-
actus est benedicere. His ergo duab. causis Ba-
laā venire a dño permissus est, vt per mutū
animal eius insipientia confutaretur, & ad-
uentus Christi per Prophetā gentilē, qui fir-
turus erat gentiū saluator in lege Dei scribe-
retur. In oī populi Israel itinere colūna nu-

Joan. 3.
2. Reg. 19.

A

Exo. 17
Num. 10
Septem
anem.

Cap. 33
Num. 11

bis per diē nunquā defuit, nec corā populo
colūna ignis per noctem vt in noctis frigore
defensi, & a tenebris illuminati pergerent cū
igne: & a calore solis protecti fuerunt in die
sub nube: quē dñs custos Israel vere prote-
git, nec Sol per diē nec vnquā Luna per no-
ctē exurit. Quadragesimo anno egressionis
filiorū Israel de Aegypto. quadragesimafecū-
da mansione in cāpeltrib. Moab super Iorda-
niē populus sedit, vbi Moyses Deuteronomiū
hoc est, iterationē legis p̄dicauit, & post con-
stituto p̄ se in ducatu populi Iesu filio Nun,
ex tribu Ephraim, imperio diuino montem
* Abarim trāsiiuit, in montē Nebo solus ascē-
dit, vbi centesimo & vicesimo ætatis suę an-
no, nec motis dentib. nec caligantib. oculis,
integrō corpore totius humani generis cōe-
debitū soluit. Duabus autē causis vt sapientes
aiunt, mortis eius & sepulchri nemo cōsciū
erat, quatenus illā faciem q̄ confortio sermo-
nis dñi rutilauerat, mortis mēore repressā,
nullus videret. Et ne sepulchrū eius populus
Israel, si cognouisset vbi esset, adoraret. Vn-
de & virgā in qua signa fecerat, vt plurimi
putāt, ne adoraret secū abstulerat, qm̄ & ser-
pentē quē fecerat, filij Israel postmodū ado-
rabant. Omnis autē illius ætas in tres quadra-
genarias partes diuidit. Quadraginta. n. annis
in Aegypto in domo Pharaonis ab infantia
litteras didicit. Quadraginta annis exul ab Ae-
gypto i domo sacerdotis Madian fuit. Et quā-
draginta annis p̄ desertū ducatū populo p̄æ-
buit. Certe & nos cōsummatis his q̄ de p̄ta-
teucho histōrica narratione cōprehēdimus,
primi libri finē de mirabilib. hic facere cōue-
niat, vt secundus de Prophetia, s. exceptus,
ab Iesu filio Nun, & Iordane initium sumat.

Pf. 120.

Moyse se-
pultura
quare i-
gnota.
Cap. 35.

Al. l. G. i.

C

DE MIRABILIBVS
sacrae scripturae.

LIBER SECVNDVS. D

Vm autē Moysē egrediente, Dei
populi gubernationē Iesus fi-
lius Nun suscepisset, cōforta-
tus de sermone dñi, de cāpe-
ltrib. ad Iordanis fluuiū castra

Iosue suc-
cessor
Moyse.
Cap. 1.

moueri iubet: ac deinde cū arcæ onere testi-
decorari reliquā plebē, primas vndas p̄cedē-
tes sacerdotes igrederēt, ab illo loco vbi ste-
terunt

terunt vsq; ad mare ois fluminis alueus aquis suis cōfestim nudatus, superiorq; aquarū moles q̄ de fontib. augebat, sursum in aera mōtā bat, quousq; ois Israel ficcis pedib. alueū fluminis trāserat. In cuius miraculi testimonio duodecim lapides quantos duodecim viri portare poterāt de ima glareā Iordanis portati sunt in loca castrorū, & totidem tanti ex his quos terra ficca cōtinuerat, positi sunt in eorū locum. Certe & in hoc signo propositi operis nostri causa req̄rit, qualiter arcā dñi fluius naturaliter p̄terire nō permitit. Ita. n. aliqua pars aquarū q̄ ad mare perrexit, natura suā cursū cōsuetū cōsequitur, dū altiora deserēs, per prona pprio more fluminis paulatim delabitur. At vero humana industria alueos fluminū nudatos legimus & audiui⁹, quō Cyrus Imperator p̄ ficcū exercitus sup Gyndem* fluuiū, qui secūda post Euphratē quātūtat, illa expeditione qua Babyloniam expugnauit, dī esse castra metatus. Vbi clarissimū virorū & equitū, equitē trāsmeari fluminis audacia persuasum, rapacis aluei vortex demersit. Quo facto, rex incredibiliter iracūdia furore aduersus fluuiū permotus, velut insensibile creaturā vlcisci statuit. Ac immēsum amnē perperī anno totis virib. in quatercentas sexaginta fossas diuisit: nudatoq; alueo meabile vix genua tingentib. sēminis reliquit. Vnde eodē exercitu & rege eadē expeditione Babyloniam obsidente, excelsissimo murorū obiectu ab expugnandi molimine repulsi, ad Euphratis fluminis perfluentia superiora vada conuertunt. Illi autē p̄dicta arte edocti, per alienū limitē diuertētes, per eius nudatū Babylonis murū subintrantes, urbem capiunt. Quod ergo humana industria laborioso certamine potuit, hoc Deus potentia suā virtute facilius peregit. Sed forsitan quifquā dispariter r̄ndebit hoc factū esse dicēs. Illic. n. fossarū opus alueos aquarū p̄ humiliora diuertit: hic vero stās aqua, nullo renitēte ad aeris sublimia cōscendit. Sed & hoc nōne humana diligētia saepe efficit, vt ab oppositis vallib. aquas in excelsum mōtare, & ad fontes redire offensas cōpellit. Quod vero hoies velut terreni, deterrena crassa materia frequēter faciūt, quō angeli tūc quorū officijs hęc oīa mirabilia peragunt, per amnē facere nō potuerūt: cū sit naturale aeris opus & ppriū officium aquas retinere in nubib. & vt docti

indoctiq; pariter norūt, quotidiana administratione retinet. Ita tūc Deo iubente fluminis cursū prohibuit, vt per illius fluentia arca Dei & sacerdotēs transirent. Terrā igitur promissionis post longi laborē itineris ingressi, de fructib. Chananitidis regionis populi turba comedit, & mannā de nubib. escaministrari desinit. In hoc tā longo itinere admiratione dignū accidit illud, q̄ per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamētū aut vestis defecit. In quo dñs nō naturā nouā in calciamētis & vestib. cōdidit, sed olim conditā cōseruauit. Inde Iordanis ripā egressis, Hiericho prima ex Chananitidis ciuitatib. occurrit. Quā lustrata circuitu dierū septē, quasi arcā dñicā & exercitus expauescens aduentū, cito corrui. In quo circuitu nullo armorū suffragio vsus est victor populus, sed ad clamorē in giro sonāte murus erat vsq; ad fundamēta diruptus. Vbi nihil extra naturā esse factū gesta res ostendit. Si quidē & hoc terremotib. esse factū frequenter scriptura denūciat. Quō & in famofo illo terremoto centum Lybiae vrbes corruerunt, & in terramotū dñicā passionis vndecim in Thracia subuersae sunt. Præterea quoq; q̄ humani actus efficacia cōgerit, hoc alterius destruentis vel ēt senectutis tps cōsumit. Attū hęc dicētes, nō casu accidisse murorū Hiericho ruinā, ostendimus. Sed ne cōtra naturā sicut aliquid in miraculis factū ostendimus, hoc. n. sicut & cetera ministrari angelico opere designauimus, Dei iussu effectū fuisse nō dubitamus. Post hęc quoq; Chananeorū quinque regib. in vnū cōgregatis vt pugnarēt aduersus filios Israel, cū ex aduerso miscerent cohortes, & victoria in Dei populo partē cōtēderet, Iesus filius Nū princeps populi Israel soli in medio die p̄cepit, vt ne se moueret, & Lunā vbi fuerat staret, donec se Dei populus de inimicis vindicaret. Quod & factū est. Nā Sol duos dies in vno conclusit, & Luna diei spatio nō occurrit. In qua iussione nō humani imperij auctoritate luminaria requiescūt, sed dñi imperātis vt staret iussu obediūt. Nihil. n. pp̄ iubentis hoīs verbum Dei creaturæ faciunt, sed q̄ dñs serui sui ordinationi obediens p̄cepit, hoc faciunt. Sic. n. perhibetur, Sol stetit contra Gabaon, & Luna ad vallem Hailon, obediēte dño voci hominis. Ex quo intelligitur Deū seruorum suorum precibus obedire,

Vesteri
detriv.
Cap. 1.
Iosue 5.
Dem. 29.

H
De sub.
uerfione
Hiericho,
Cap. 3.
Iosue 6.

Terramo
tū in A-
phrica et
Thracia.

De sta-
tione So-
lis & Lu-
nae. c. 4.
Iosue 10.

obedire, & ad eorū necessitatē creaturas suas oportune gubernare hęc luminarium mora nihil nouū in natura cōmisit, etsi in ministerio aliquid nouū aliq̄ natum ostendit. Sed & illa varietas nihil in anni cursu & aliquorū dierū cōmouit, dum pariter Sol & Luna vnunquodq; in suo ordine requieuit. Si. n. vnū luminare curreret, dū alterū interim requiesceret, dierū & mensū annorū assuetū cursū cōturbaret. Dum autē vtrūq; moram hęc habuit quasi post cōsuetū diē in occasus sui limitē perrexit. Nō. n. q̄ ad belli illuminationē Luna tunc in p̄sentia solis proficeret, stare imperatur: sed ne quid incongrue luminariū meatu p̄ vnus quietē & alterius cursū destrueret. Sed quā & maris cursū lunari conuenientem esse in omnibus euidēter monstrauimus, & illū tūc requieuisse, etsi scripturē vocibus reticet, nōne ipse illarū rerū pronūciat obseruabilis cōmeatus? Luna vero non tū in hac statione requieuit, sed & in cremētū vel detrimētū sui interim cōsuetudinē agere nō potuit. Si. n. dū stetit Luna, licet stās sua incrementa vel detrimenta ageret, illud incrementū lunare ultra solis cursū in cyclorū rationibus aliquid turbaret. Dum vero nihil in circuli in se reuertentis cursū dies illa solito longior praubit, tunc manifestū est, quod in illa superueniente vespera, vnus diei incrementū Luna, sicut quotidie solet, gessit. Vt. n. hoc manifestis approbationibus pateat cyclorū ēt ab initio conditi orbis recursus in se breuiter digeremus, quos semper post quingētos triginta duos annos solet in principio & Luna p̄ omnia conuenientibus nullis subueniētib. impedimētis in id vnū cōperant redire ostendimus. Quinto nāq; cyclo a mūdi principio anno cētesimo quarto decimo generale totius mūdi diluuium sub Noe venit, q̄ post diluuiū quadringētesimo decimo octauo anno decessit: & inde alius incipiēs. i. sextus, in octauo ætatis Abraham anno finit. Et nono eius anno septimus incipiēs tricesimo quinto anno egressionis filiorum Israel de Aegypto in quinquēnio ante mortē Moyfi cōcludit. Post quē octauus in quo ē illud signū in Sole & Luna factū, tricesimo sexto anno egressionis Israel de Aegypto incipiēs, in tricesimū annū Ase regis Iuda incedit. Cuius tricesimo octo anno nonus exordiuū capiēs, in quo & aliud signū in Sole, Ezechie regis tēpore, de quo paulisper dicemus, factū legit, centesimo octauo anno post tēplū restorationē q̄ sub Dario facta est, sui cursū spatū cōsumauit donec decimus inde oriēs nōagesimo octo anno post passionē saluatoris Allia & Sparsa consulibus peractis cursibus cōsummat. Post quē vndecimus a cōsultu Paterni & Torquati ad nra vsq; tēpā decurrens extremo anno Hiberniensū moriēte Manichēo iter ceteros sapiētes peragit. Et duodecimus nūc tertiuū annū agēs ad futurorū sciētā se p̄stās, sed a nobis qualē finē sit habiturus ignorat quorū vnusq; vniformi statu, peractis quingētis triginta duobus annis in semetipsum i. in sequētis initū reuoluitur, cōpletis videlicet in vno quoq; solaribus octouicenis nono decies, & in lunaribus decennouenalibus vigesies octies circulis. Post quos i lunari supputatione p̄ cōmunes duodecim embolismos septē, p̄ Ogdoadē & Hēdecadē & incrementū lunare, quod cōputātes falsū nomināt: & solari per quadrātes & bis sextos diligenter dinumeratos: demū duob. luminariibus totidē dies habentibus, & p̄ cursū sui oēs lineas concordatione conuenientibus, veluti primitus cōditi orbis annus innouatur. Dū ergo hi circulorū totales recursus in se cōgrue, & post illos cyclos quibus in Sole & Luna mora vel reditus signa, quō sub Iesu vel Ezechia factū legit, apparuisse de scribitur, sine vlla varietate redeunt: manifeste intelligitur, q̄ nō mora illa aut reuersio aliquid in luminariū, & tēporū affueto cursū p̄peditū vel insolitū reliquerunt: sed quasi p̄ diē oēm in occasus sui, vt supra dixi, limitē currūt postquā illius solito longioris diei spatū peregerūt. Per quod videtur q̄ nihil ad sequētis noctis longitudinē illa dies lōga cōtulerit, cuius princeps pariter in die cū Sole diei p̄posito Luna requieuit. Itaque purgata funētis habitatoribus Chananitidis regione, in Dei populi dedicationem ipsa a dño terra tribuit. Qui postmodū pacis ocio resolutus, in idolorū terrē illius, & reliquarū in circuitu nationū cultū puagat. Propter q̄ gētibus saepe, quorū idola ipse colebat potestate a dño cōcessa, mācipiū seruire tribuitur. Sed captiuitatū & seruitutū laboribus durissimis afflictus, frequenter a Deo per penitentiā veniā precabatur: ad cuius liberationē penitentiū lachrymis sedatus, ille iudices

fuscitabat, qui de seruitutis iugo plebē eruen-
tes nequaquā pēnitētiē dño, sed arbitrōrū iu-
re p̄sēbāt. Quorū tēporibus dū Madianitis
seruiret populus, Gedeoni filio Ochaz cele-
stis nūcius apparuit, illum q̄; destruto idolo-
latrię ritu, de plebis suā liberatione cōmo-
nit. In cuius conspectu dū Gedeō oblationē
cōponeret, de super carnis ius fundēs, cele-
stis ignis holocaustū absumpsit. Et iterū po-
stulātū signū, siccitas in omni terra, & ros in
solo vellere, & rursū siccitas in solo velle-
re, & ros in omni terra fuit. Sed hęc quāuis
socioanē numero mirabiliū, nihil tñ velut no-
uū ofēdere videtur in ministratiōe rerū: qm̄
& celestis ignis res terrenas, vt sēpe diximus
& dicemus, frequēter deuorat, & alternatim
in mūdo, p̄ partes nubibus rorat. Sed tñ mul-
ta talia de mirabilibus scripturarū subueniūt
q̄ etsi rebus gestis diligentē explanatiōē nō
exigūt, figuratū tñ p̄signatiōe in rerū spi-
ritaliū intelligentia referta sunt. Sed qm̄ in o-
pere isto trīmodo gestarū intellectu p̄se-
qui disponimus, hoc licet memoriā cā stam
historialiter numero mirabiliū infere-
mus. Quæ ē si sēpe fortuito casu Dei volūta-
te in rebus puenerūt, terribilius tñ & celeri⁹
& certius & mirabilius insigni alicuius osten-
sione p̄ domini imperiū gubernata & osten-
sa fuerunt. Vñ cū historialiter in holocausti
hac cōcretione, nō terrestri igne, sed celesti
flāma hoc ostendebatur, q̄ futurū tunc bel-
lū, non humanis viribus, sed celesti auxilio
proficeret, & ros prius demōstrabat in solo
vellere ostensus q̄ dinina miseratio, quę tūc
in Israel fragili & molli populo fuerat, igni-
tas gentiū iras sicut aqua ignem possit extin-
guere. Iterū cū Philistais seruiret Israelitica
plebs. Manue filij Saruch de tribu Dā, sterili
uxori primo, deinde ipsi Manue Dei angelus
prophetalī habitu apparuit, eosq̄; de filio q̄
illis esset nasciturus qualiter fieret educandus
edocuit, quatenus ne vnquā nouacula caput
ipsi⁹ trāfiret, & sicerā & vinū & oē q̄ inebria-
re pōt non biberet. Cui cū Manue nesciēs eē
angelū, prādiū voluisset p̄bere, angelus in-
quit. De cibis tuis nō comedā, sed dño si vis
holocaustū cōpone. Quod cū Manue illo p̄-
cipiēte cōposuit, cū igne holocausti coram
eis statim angelus in cēlum ascendit. Et hic
terrestri holocausti ignis de terra in cēlum
ascendens demōstrauerat, quod per nasci-

De Sam-
psonis for-
titudine
in capillis
Cap. 6.
Iudicium
13.

turi hominis fortitudinē Deus populi libera-
tionē p̄parauerat. Natus igit̄ Sāpson, iuxtaq̄;
imperii nutritus, maximā fortitudinē in se-
ptem sui capitis crinibus habuit. Quod pro-
certo probatum est dū eisdē nudatus aliqñ ē
virtutē amisit Nā cum Dalilam in valle Sore
cti, mulierē de regione Philistinorū alienige-
nā adamaret, & illa pecuniam a Philistinis
principibus p̄ quibus multa faceret, perditio-
nis ei⁹ dē mercedē accepisset, ipse poscenti
fortitudinis suę mysteria in capillorū suorū
cōseruatione fieri, indicauit, & illa dormien-
tis in sinu suo vocato rasore, caput totondit.
Perductusq̄; Sampsonā Philistēis, oculis or-
batus, molā manu vertebat, donec capilli il-
lius ad priorem longitudinē creuerunt. De-
inde Philistēis epulantibus, vt inter epulas Sā-
pson illuderetur, adducitur, & ipse puero re-
tinētī gressus dixerat, vt se ad duas columnas
perduceret quibus tota domus imminēbat,
quatenus super illas velut lassus reclinare-
tur. Quibus ambabus vtraq̄; manu apprehē-
sis, inuocato in auxiliū Deo totam domum
conculsit. Quę cito curruens, tria Philisti-
norum milia pariter cum ipso Sampsonē
prostrauit. Sed naturas inuestigantibus, solu-
tionem non minimam incutit, qm̄ totum
sensibile corpus insensibili capillo motum
fortitudinis habuit: cuius damnum doloris
sensum nequaquā intulit, cum illum tonfor
a reliquo corpore ferramenti aculeo diuisit.
De Sampsonē ergo priusquam nasceretur, a
domino p̄cipitur vt capillus illius nunquā
ferri acumine vel alicuius aculei tonderetur.
Quandiu igitur in mandati diuini custodia
p̄manserat, spūssancti munere maximā forti-
tudinem habebat. Vñ cū muliebri p̄suasione
p̄cepti dñici trāgressiōē adinuenit, ēt spiri-
tale fortitudinis donū quod habuerat, statim
recessit. Nō q̄a insensibili capillo ofsum, &
carnis & sanguinis, q̄ nihil ex his habet, vir-
tus inerat, sed mandati dominici obseruatio
donū fortitudinis obseruabat. Sed fortasse ali-
quis dicet. Quare ergo cū capillis iterū forti-
tudo illius succreuit, si non in capillis prio-
rē fortitudinē habuit: Attamen etiam in hac
vita nō tā in longo capillo amissam virtutem
recuperabat, quā donū speciale quod negli-
gēs amisit: afflictus pēnitentiā crescentibus
capillis paulatim impetrabat: p̄sertim cū in
huius mandati trāgressiōe ex parte licet
aliqua

Iud. 16.

Iudicium
13.

aliqua excusabat, quāuis suę virtutis Dalila
petenti mysteriū dicere non negauit, non tñ
se imperante vel concedente vel sentiente tō-
detur. Vnde afflictus postea a Deo impetra-
uit facilius, q̄ nō sponte, sed dormiens sedu-
ctus amiserat. Inde post non multū t̄pis, filijs
Israel mandatorū trāgressiōe Deū offen-
dentib. incitata Philistinorū agmina, ad bel-
landū cōtra eos conueniunt. Et filij Israel de
se nihil cōfidentes, arcā testī dñi in exercitu
suo in pugnā contra aduersarios conducūt.
Sed legis trāgressores naquaquā legis. arca
tuetur, victo potius & deleto populo ab alie-
nigenis ipsa capitur. Qui victoriā munere lē-
tantes, in terrā suā eandem captā perducunt,
& veluti triumphū huius adhuc iuxta Dagon
Deū suū, arcā Dei Israel in tēplo statuerunt.
Sed primo die Dagon corā arca prostratus,
repercussus tñ in loco suo restituitur, Crasti-
na vero fractus ad limen in centū partes ca-
pite & manibus, spina dorsi eius truncata re-
peritur. Quod fugere idololatrię in aduentu
dñicę legis cultū monstrabat. Qui. n. fugiūt,
persequenti dorsum dant. Præterea quoq̄; to-
ta Philistea sēda admodū plaga percussit: nā
& ex tales eorū foras prominebant, & ingēs
foricū & insolēs copia per totā prouinciam
diffundebatur. Cōuenienter quippe dñs illis
vtranq̄; pēnā parauerat, qualē rerū ipsarum
conueniēs ratio exigebat: quatenus qui mise-
ra aialia diuino cultu venerabantur, per mi-
serima animalia in aduentu dñicę legis ca-
stigarēt. Et qui tabernaculi dñi interiora, i.
arcā extra limites suos protraxere, hi interio-
rū suorū foras prominentiū sēda affligeren-
tur clade. Quā p̄ eam plaustro nouo impo-
sitā duabus fētis vaccis vehendam, quæ iugū
antea non cognouerunt, teneris domi vitulis
mugientibus, ad fines suos redire arcā per-
miserunt. Quinq̄; mures & totidē anulos au-
reos indices plagarū suarum, ne eā vacuam
dimitterent, iuxta eā in capsella posuerunt.
Sed in his multiplex figurarū intelligētia la-
tet, q̄ proprij operis industria, & t̄pe indiget
& otio. Iterumq̄; infinita Philistinorū agmi-
na quasi arenæ maris innumerabilia, p̄ plana
se terræ Israel effuderunt, q̄ dñs Samuele orā-
te a facie filiorum Israel ingenti cęli fragore
perterrebat, quatenus per hoc non propria
virtute vicisse intelligerēt, & hostes Dei pro-
tectionē & auxiliū erga hunc populū scirēt.

Fragore
cæli fuga
si hostes.
Cap. 8.
I. Reg. 7.

Itidē quoq̄; Samuele inuocante dñm, cū po-
pulus sibi regē peteret, & Saul filium Cis de
tribu Benjamin in Dei fame iussus Prophe-
ta ordinaret, dñs per pluuias & horribiles
voces intonuit, quib. plebs quæ audierat, se
dñm repulisse, ne regnaret sibi intelligeret:
quos fragores per Samuelis iterū dñs depre-
cationē cōpescuit, postquā populi de hac re
pēnitudinē intus aspexit. Saul inuidiæ stimu-
lo fuscitatus, & malo spiritu arreptus, cū Da-
uid occidere vellet, & ipse Dauid tunc cum
Samuele & cuneo p̄phetaret, misit Saul nū-
cios & ipsum interficiendū de medio Pro-
phetarū rapere iubet. Sed illos protinus vt ve-
niebant, spiritus qui in Prophetis loquebat,
arripiebat. Ipse quoq̄; Saul quasi inuicē fa-
mulis opus, stricto arcu post eos exiens, cum
inter Prophetas venerat, prophetabat. Dixi-
mus aut̄ cum de Balaam & asina eius differui-
mus, qm̄ spūssancti verba, non dicentiū me-
rita pensantur, sed ipsius voluntate vbicunq̄;
voluerit, proferuntur: per q̄ tñ proferentiū
ea merita non in melius augēt, si bona nō
habent opera, sicut in Balaam, & Saul, & Cai-
pha Pontifice. Vnde tales Prophetæ in iudi-
cio dicent, Nonne in tuo nomine propheta-
uimus? dānati dño respondebunt, & tñ æteri-
ni ignis consortiū inter ceteros impios sub-
ibunt. At vero & hoc loco quidam æstimāt,
q̄ Saul non diuino spū, sed malo illo quo sē-
pe arripiebatur, per totū illum diem prophe-
taret, donec Dauid ēt imminens mortis peri-
culū, ipso suo spū arreptus, dñi dispēsatione
cuaderet. Sed qualiter hoc sentiri pōt, dum
ita scribitur, Et factus est super eū spūs dñi,
& ambulans prophetabat? Nisi forte sic in
hoc loco accipitur, spiritus dñi, quō & alio
loco, spūs dñi malus Saul arripiebat. Verum
tñ vbicunq̄; sine additamento spiritus Dei,
vel spiritus dñi, vel spiritus Christi, vel spiri-
tus Iesu, in scripturis sanctis inuenitur, spiri-
tuffanctus esse a nullo sano sensu dubitatur:
Vbicunq̄; vero cū additamento dñ esse spiri-
tus dñi malus, vt est in libro Samuelis, intel-
ligitur diabolus esse, qui dñi propter ministe-
riū, malus propter vitū dictus v̄. Sēpe quo-
que cū singulariter spiritus tantū, & nō addi-
tur sanctus, aut Dei, aut aliquid quodcunq̄;
ex his quæ ad signandū aut demonstrandum
spū sanctū pertinent, deprehendit cōtrarius
spiritus qui est diabolus, aut subiectus quif-
que

Rex pri-
mus Saul
Cap. 9.
I. Re. 17.

Saul pro-
phetans.
Cap. 10.
I. Re. 19.

H

Matt. 7

I. Re. 19.

I. Re. 16.

I

que sibi ex his qui ministrant demonibus, dignoscitur. Post est in angustia constitutus hostili se premente impetu, cum neque per Prophetas, neque per sacerdotes, neque per somnia, petenti sibi dominus ullum responsum daret, Saul rex ad pythonissam perrexit, ut ex mortuis aliquem sibi per suae artis incantationes suscitarat. Quae cum quaereret ex eo, quem mortuum de somno cupebat resoluere, ille sibi Samuelum velle respondit suscitari. Suscitatus vero Samuel, Sauli quod eueniret praenunciavit. Hac inquit hora tu & filij tui mecum eritis, sed & Israel tradam tecum in manus inimicorum eius. Qualiter ergo Samuel a pythonissa suscitari dicitur, dum pythonissa demoniacis incantationibus & praestigijs utitur? Et quomodo Saul qui in viventibus Prophetis Dei responsum non inuenit, resuscitatus a morte Prophetam audire meruit? Unde non hunc esse Samuelum illum Prophetam, per factum facilius intelligitur, sed diabolus qui se transfert in angelum lucis, in phantasia Samuelis considerat. Quod ex sermone eius recte dignoscitur quomodo funesto Sauli dicebat, Tu & filij tui mecum eritis. Etenim si verus hic Samuel ostensus esset, nullo modo iniquum regem consortem sui meriti post mortem diceret. Si ergo a pythonissa diabolus ostenditur, quare Samuel in diuina scriptura dicitur suscitatus? In multis sacrae scripturae locis imaginatis rebus verarum rerum nomina saepe ascribuntur. Quo & praedicta virga in similitudinem serpentis imaginata, & phantastica illa magorum serpentium in Aegypto, & ille aeneus serpens nominatur. Duo quoque Cherubim pro similitudine obumbrare propitiatorum nunciatur. Quinque mures, vel quinque anuli de terra Philistinum in capsella, cum arca domini deferuntur, Cherubim quoque & palmae, & mala granata, & retia in templi edificio depicta describuntur, cum haec omnia non ipsa rerum veritate, sed pro similitudine ista nomina recipiunt: ipsae tamen scripturae vlla incertitudinis regula quasi res veras haec nominatim ponunt. Phantasma igitur Samuelis velut ipse Samuel ostensum pronuntiatur, sicut & in visibilibus prophetarum & in Apocalypsi Ioannis ostensivi pronuntiantur. Post modicum deinde David regnum obtinente, arca testamenti de domo Aminadab ad Hierusalem a rege & omni populo perducitur, Oza filius Aminadab sequens arcam, cum illam velut sustentans tangeret, subita morte percussus & suffocatus est.

In quo facto temeritas cum ipso Oza, qui cum non esset de genere Aaron arcam tetigit, damnatur, & totus populus quia caute in diuinis rebus se agere deberet, admonetur. Sed quidam aliquod praecedens peccatum in Oza per hanc culpam punitum esse existimant, quoniam saepe euenit, ut minores culpae praecedentium peccatorum vindictam inueniant. Quae admodum cum populus Israel peccasset commouit dominus ut David numeraret populum, per quod accidit, ut plebs peccatae per regis culpam poenam sustineret praecedentium delictorum. Angelus enim domini septuaginta virorum millia ex omni Israel usque Bersabee occidit, & Hierosolymam urbem velut delere proposuit: non quod dominus ciuitatem quam nunc disperdit delere vellet, sed ut ostensus in procinctu vindictae angelus, dignam videnti regi poenam inuenteret. Ex quo intelligitur. David minorem culpam commisisse quam plebs, qui peccatum suum per solam poenam deleuit, populi vero delictum in authoribus suis mortis seueritate puniuit. Et deinde cum per peccatum Salomonis populi Israel regnum unum in duo diuisit, Hieroboam filius Nabath rex decem tribuum in parte Aquilonis metuens ne templum quod erat in Hierosolyme restauratio rursus populum Roboam filio Salomonis iungeret, idola & altaria in Dan & Bethel posuit. Sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel, vir Dei de Iuda ut contra illud altare prophetaret, a domino mittitur. Quo adueniente duo terribilia signa ostenduntur. Nam & altare in duas partes statim in hora holocausti scinditur & integra ipse arida manus siccatur. Quae duo signa rei & operi suo apte conuenerunt, dum quid in ipso tunc rege sit factum euidenter ostendunt. Aptum enim videbatur, ut qui Dei cultum qui illuc usque in vno altari & templo erat, diuisisset, ipse altare quod ipse sibi fecerat, sic scissum diffecaret. Et qui populi Dei manum ne domino suo oblatione & holocausta immolaret arida fecisset, in schismatico illo holocausto manus illius arida appareret. Praeterea quoque Achab filio Amri incitante, cum Iezabel uxore sua plura agere scelera, Helias Thesbites de Galaad in sermone Dei dixit, Si ros & pluuia, nisi iuxta orationem prophetica pluuia tribus annis & sex mensibus, non pluit, quatenus qui Deum per mala in terra exacerbassent, caeli clementia & aeris comoditate carerent. Verum haec plaga ut multi

multi magistri putant, tamen terram Israel castigauerat. Sed moris est scripturarum, ut illam prouinciam de qua dicunt, omnem terram indifferenter nominent, quod conuenienter cum Helia postmodum Achab sermone demonstratur. Cum enim Helia ipse vidisset, Tu quis es qui conturbas populum Israel Achab dixisse refertur. Cui respondens Helias, in Israel tantummodo culpam quam hanc plagam incitauerat, fuisse denunciat. Non, inquit Helias, ego conturbo Israel, sed tu & domus patris tui, quia dereliquisti legem domini, & seruis Baal. Quibus utrisque dictionibus in Israel tantummodo culpam & plagam conuenientia verborum esse demonstrat. Si etenim totum mundum plaga illa flagellaret, non qui conturbas Israel tantummodo, sed qui conturbas totum orbem, Achab dixisset. In tempore autem siccitatis a domino Heliae dicitur, ut in spelunca torrentis Carith se absconderet, ubi coruis ministrantibus panem & carnibus & aqua torrentis illum satiaret, duplici, scilicet occasione, quatenus & tempore famis haberet alimoniam & persecutorum auidem se querentium, turbidam effugeret iram. A coruis vero ministrari Propheta precipitur, ut, scilicet culpam quam in diluuium commiserat in terra, purgare auis illa videretur, dum ut fidelis minister efficitur Heliae, qui negligens & fallax erat antea Noe. Praeterea quoque in hoc ministerio illud est ostenditur, qualiter homo si non peccasset, est infructuosorum animalium nunc ministerijs uteretur. Unde vero eas carnes & panes ille coruus detulerit, ipse viderit qui tale officium committebat. In quo tantum inueniendum est, quod ex aliquorum hominum scientium aut nescientium industria, corui haec acciperent, quod coctos panes & carnes quaslibet qualitercunque praeparabant. Cumque de torrente per nimiam siccitatem aqua deficeret, ad viduam in Sareptam ut ibi pasceretur, exire Heliam Deus iubet. Quae cum eum in domo sua victum quotidiano satiaret, familiariter receptum, lecythus olei, & farinae hydria in quibus unius diei refectioem in aduentu suo inuenerat, non minuta sunt, donec visitauit dominus populum suum. Et hoc accidit, non quod inualida manus domini esset, ut etiam postquam torrentis vnda defecisset, aquam illi cum panibus aliunde & carne donaret. Sed idcirco ad Sareptam Sioniorum saturandus Propheta mittitur, ut per illum bona & fidelis vidua pasceretur. Ne vero quem moueat, quod Sioniorum terra hanc

eandem plagam pariter cum Israel perpeffa erat, dum inde Iezabel persecutrix prophetarum, & totius vindictae & facinoris causa Sioniorum regis filia paternam originem ducebat. Certe est hoc signo non noua a domino, sed condita natura immodica, non modica substantia gubernatur, quomodo de calciametis & Israel vestibus praedictum memoratur. Nam in ceteris praedictis omnibus miraculis nil naturae ratione refugit, sicut ipse rerum euentus frequenter ostendit. Huius viduae filius illo tempore quo Helias in domo eius morabatur, graui agitudine mortuus fuit. Sed hunc Helias oratione sua ad vitam iterum reuocauit, de quo tradunt Hebraei, quod ipse Ionas Propheta postea fuerit, quem de ventre ceti glutientis, euolutis tribus diebus dominus absoluit, quia dominus qui inimicum suum in quocumque tuto loco potest occidere, seruum suum quem vult eruere, de quacumque angustia liberare valet. At vero illa famosa quaestio, quae de mortuis resuscitatis agitur, usque ad Lazarum a nobis reseruatur. Euoluto autem tempore siccitatis, cum dominus super terram vellet pluuiam dare, Propheta Heliam in occursum regis Achab iussit exire, qui omnem Israel & idolorum Prophetas quadringentos quinquaginta in monte Carmeli congregauit. Quibus congregatis, sanctus Helias duos boues, unum domino, & alterum Baal, per se & per Prophetas idolorum mactari in holocaustum rogauit, ut dominus qui per ignem exaudierit, ipse totius populi Deus sit. Quo impetrato, sacerdotes bouem suum ut per ignem consumeret holocaustum, rogabant. Sed Baal qui potius igni in potestatem traditus est, super holocaustum ignem dare non poterat. Helias vero bouem suum in frustra comminans, per membra diuidens, super altare quod constructum fuerat, & quod ipse carauerat, tunc statuit. Eumque aqua abunde superfudit, orateque illo, subito ignis de caelo cecidit, qui bouem cum altari & lapidibus & aqua simul consumpsit. Ac deinde sacerdotes Baal in potestate sibi traditos, in torrente Cison interfecit, & omnis populus Deum esse confessus credidit. In hoc est extra naturam ignis nequaquam aliquid fecit, qui de super aeris ignito spatio descendens, cum Dei gubernantis imperio, alimenti sui naturam, quam in terra recepit, consumpsit. In superiore enim illo spatio ignis in terra ardens pronuntiat, qui ad superiora ubi est natura illius, ar-

Excitatio
puerimor-
tui. c. 17.

De holo-
causto in
monte car-
meli.
Cap. 18.

E

M
Receptio
populi.
Cap. 13.
2. Reg. 24.

Dedica-
tio vincto
rum an-
norum.
Cap. 14.
3. Reg. 12.

3. Reg. 13

Sicilia
calic. 15
3. Reg. 17

Vidua He-
liam pa-
scens.
cap. 16.
3. Reg. 17.

a. l. confectio d'eter* contēnere tentat. Sicut. n. aqua natura descēdere semper ad inferiora, sic ignis proprium est appetere excelsa: non tñ contra naturam suam ēt aqua saepe in excelsa vī conscendere: q̄ non subitātia sua quae grauis est, per semetipsam, sed per aeris leuiorem naturā, qua aquarum minutissimae guttae ad altiora aeris vaporabiliter contrahuntur, solet facere: quae minutissimae guttae, ad aeris altiora fumali modo conscendentes, cum in densioribus nubibus in se conueniunt, aeris natura superferri non possunt, sed motu cogēte grauiuscula mole ad terram dilabuntur. Et si illas in nubibus priusquam lapsae fuerint gelu praeuenerit, easdem guttas concretas in gradinum lapillos glacialiter solidatos frigoris rigor conuertit: & si remissiores & nec dum densatas eas gelu inuenerit, niuem facit, & si has gelidū frigus non perstrinxerit, aqua stillicidium liberū, ad inferiores partes vnde ierit redit. Sicut aqua aut per semetipsam, nisi per aliam substantiā, vt ostendimus, non ascēdit: sic & ignis nisi per aliam substantiā inferius se non descendit. Vnde cum & dñs super quinque ciuitates de quib. in primo libro diximus, igneos imbres plueret, hoc idē per sulphur fiebat, quatenus & in sulphure ignis arderet, & per grauiorē sulphuris naturā idem ad terram laberetur. In hoc ergo loco vbi super altare ad hoc holocaustum ignis descendit, aut per aerē aut per sulphur descēdit: qm̄ ignis per semetipsum non pōt descendere; nisi se alicui materiae grauiori Deus iusserit immisceri. Sacerdotes ergo idolorū sine homicidij culpa Helias Dei seruus interfecit. Quippe qui erat in illa lege q̄ dicit, Blasphemū non parieris viuere. Nullus hominū ergo idolū colit, nisi Dei blasphemus extiterit. Ac per hoc qui idololatriae cultores mactauerat, blasphemos & sacrilegos de terra purgabat. Et post haec oīa, qui imbres a terrae perfusione tribus annis & sex mensibus orando prohibuerat in modico tēporis spatio eodē orationis suae officio, sitiēti terrae abundantē pluiā & placidā a Deo impetrabat. Quae in terrā prius nequaquā venisset, nisi eā a cultorib. Baal occidendo mundaret. Quos cum Iezabel ab Helia interfectos esse cōperisset, illū de morte propria minacib. verbis Prophetā terret. Vnde pergens in terram Iuda q̄rulus Helias, in vmbra iuniperi sedēs obdormiuit.

Quē angelus dñi tangens de somno suscitauit, & pane & aqua esurientē saturans & sitientē refecit. Quo cibo refectus, in eius fortitudine quadraginta diebus & quadraginta noctib. nil comedens, vsq; ad Oreb Dei montem ambulauit. Vnde verbi dñi fructus cōfortio, rursum in terrā Israel redijt. De isto vero pane & aqua angelico officio ministratis, quorū fortitudo pastū famis labore Prophetā quadraginta dieb. peruexit, scientib. vnde fuit, intelligentiā differendā, patefacta referamus. In quo pane cū quasi humanae industriae, q̄ panis coctus sit, operis similitudinē cōspiciamus, nō terreni panis virtutē, q̄ vna saturitate quadraginta dierū necessitate impleuerit, esse intelligamus. Nisi forte angelico opere de quacūq; terrena materia factus. in terra degētis animā hominis pastū validiorem hominū pane effecit. Sed hic panis & si propria occultando naturā sollicitū lectorem facit, de quadraginta tñ dierum ieiunio quō illud tps ieiunus pertulerit, securū reddit, dū per vnus virtutē nullo egens cibo tanto tpe vixit. Inde interuallo quodā tps interiecto, ipso Propheta in mōte sedēte quinquagenariū principē. cū ijs qui sub eo erant, vt eum ad se ducerent rex iussit. Qui supercilio, i. superbo tumore īstatis animo dixit: Homo Dei vt ad illū nobiscū exeat rex Ochozias, idest filius Achab iussit. Cui Helias, vt inquit, Si homo Dei ego sum, rñdit Propheta, in te nunc & in eos qui tecum sunt, cēlestis flamma ardebit. Quō factō, & alium eiusdē ordinis virū cū tot comitibus ad eundē redire p̄cepit. Quem cōsona priori proferentē, simili sequētia, eadem vindicta consumpsit. Quō factō, tertius ad idem destinatus periculum quinquagenarius cum suis coram dñi Propheta suppliciter genu flexit, & per verba precatōria illum regis adire conspectū rogauit. Sed huic, assōciare Heliae angelus dñi dixit, Qui cito surgens, & gressum focians, superbis interēptis, cū humiliato & supplice ad regem perrexit. Ignis autem in hoc loco, sicut & in p̄dicto holocausto Dei, dicto Propheta verbo obediens, q̄ iubebat impleuit. Et in his grauioribus forsitan ante cōmissi crimē peccati, sicut & in Oza & numero populi p̄diximus, vltrix flamma numerū puniuit. Demum vero cum dñs Heliam eleuare voluisset, ipse & Helisaeus Saphan, minister suus Iordanis flumen

De igne descendente super quinquagenarium. Cap. 20. 4. Reg. 1.
De ascensu Heliae in currum igneo. Cap. 22. 4. Reg. 2.
De quibusdam viris in Iordanis flumine.

flumen diuisit pallio Heliae, pede sicco, sicut in transitu filiorū Israel factū p̄diximus, Helisaei. Ad cuius rei explanationē, de libro Iesu p̄dicta huic operi satis sufficiunt. Quā dū in multis his mirabilibus virtutū gestis p̄dicta conueniunt his rebus miracula facta, & si in figurali explanatione deuiauerunt, eandē tñ rationē in rerū gestarum historico intellectu expositione sneesse exigunt. Antequā de mirabilibus diuinā totius scripturae sermonis nostri ceperimus texere coronulā, operā precium est etiam ea in quib. propter praecedentium similitudinem explanare aliquid non est necesse, prout gesta sunt exponam, praesertim cū ex mirabilibus scripturae nil praeterite disposui, in quibus a ministerio quotidiano excellere ī alijs videtur. Igitur ambobus his ripa Iordanis egressis, Helias ministro suo dicebat, Postula a me quod vis priusquā me Deus a te trāsire & recipi iubeat. Cui Helisaeus, Spiritus, inquit, tuus duplex obsecro in me requiescat. Rursumq; Helias, Duriter dicens postulasti, sed tñ si hora receptionis meae mihi praesens astiteris & videris, hanc petitionē euentus complebit. Hoc vero postulans Helisaeus, non elationis affectum super magistrum suum voluit, sed videns peccata populi innumera, a Propheta qui relinqueretur, non simplici Heliae spiritu, sed duplici percipi posse p̄quidit. Si enim illud quod petiuit vitio volētis se eleuare animo postulasset, nequaquā a dño & ab ipso Helia quod petebat impetraret. Igitur his dictis, iam iamq; Helias igneo curru receptus velut ad cēlū considerante Helisaeo rapitur. Et hactenus ipse sicut & Enoch in testimonio nouissimi tēporis adhuc sine morte seruatur, vt. f. horū in ore duorū testiu, nouissimi testimonij sermo consistat, qm̄ in extremo tpe pauloante quam damnetur satanas, q̄ humanū gen^o aperto bello deprimat. Concinebat ergo vt Helias quē diuini amoris zelus ignito in animo suo flagrasset ardore, & per ignē miranda multa faceret, & p̄ currū igneū ab omnibus commutatum dñs ad sublimiorē statū eueheret. Ceterū vero, quod de Enoch in primo libro p̄diximus, Helisaeus ēt conuenire videmus. Interea labentia in terrā vestimenta Heliae mētus heres Helisaeus colligebat, & Iordanē itē dñm Heliae inuocans, pede sicco transferat Veniēs

in Hiericho, amaras, & steriles aquas, immisso in fontem sale, sicut per lignum in eremo Moyse sanabat. De qua ēt re in loco illo disseruisse sufficit. Inde veniens in Bethel, a pueris paruis caluus Helisaeus illudebatur. Quibus cū in nomine dñi malediceret, duobus vrsis de sylua veniētibus, quadragintaduo pueri lacerantur. In hoc loco non pp̄ propriū cōuitiū Propheta in iracundiā cōmotus pueris maledixit, sed auerforū a dño & lege patrū, filios qui in Bethel dolis immolabāt, cum fortasse, & ipsi parui pueri, vt moris tunc erat, idolis sunt consecrati, iusta vindicta plexit. In Bethel nanq; vnus ex duobus vitulis quos Hieroboam filius Nabaoth fecerat qui peccare fecit Israel, rex fuit cōstitutus. In quibus decē tribuū Israel a dño ad idola colenda diuertens, peccauit populus. Praeterea etiā Propheta prouidēs quid Christo in Caluarie crucifixo Iudeorū peculiaris populus esset passurus, quod eis figurali ratione cōpetebat, iterum est operatus. Deinde illa expeditione qua Iorā rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edō ad filios Moab exierant, cū in deserto totus exercitus sitis labore fieret fatigatus, Helisaeus aquas per siccatū torrētem sine pluuia veniēte a Deo impetrauerat. Vbi fossas & puteos populū facere iussit pp̄ Israelitas & gētiles q̄ in eodē exercitu erāt. Cūq; ex illa expeditione reuersus in terram Israel venisset, mulier vidua vnus ex prophetis, Iachrymabiliter ad eū clamauit dicens, Ecce in quiens creditor meus duos filios quos seruo tuo viro meo genui ad seruandū sibi, q̄ reddere, aliud vltra non habēā tollere cupit. Cui Helisaeus, Dic inquit, quā rē ī domo tua potes hēre? Parū, rñdēs ait, olei quo vngar recōditū penes me habeo in vase. Pete ergo, inquit Helisaeus, mutuo a vicinis tuis valā vacua non pauca. Quod cū fecisset, de paruo illo olei crescente, ipsa repleuit oīa. Hęc exigua olei particula per virtutē Prophetę ī maius crescere nō cōtra naturā potuit. Oēm. n. magnitudinē creaturarū de paruitate semper crescere cōuenit cū p̄sertim specialius hoc in liquoris natura pincernaria arte fit, vt q̄ dā poculorū gña de parua materia ī abūdantiā liquoris exūdare & feruescere sanē cōp̄bēt. Per Sunā quoq; ciuitatē saepe idē egrediēs, cū a quadā diuite femina sed sterili bono frequēter hospitio acceptus fuerat, p̄dixitq; q̄ de

Cap. 22. Exo. 15. 4. Reg. 2. 4. Reg. 3. 4. Reg. 4. 4. Reg. 4.

derat, Samaritas pro eis custodes videlicet ex multis gentib. & vrbibus, ne esset inculta terra cōgregabant. Quos leones iubente dño, q̄ eum non metuisent, dilacerabant. Vnde ad regē Teglatphalasar cito per nuncios sermo deuenerat, q̄ gētes quas statuerat in terra ista cultū Dei terræ ignorantes, leones lacerabāt. Quapp rex vnum de sacerdotibus Leuiticæ stirpis illas gentes Deū colere fecit. Quo ac-
K cepto quāuis gentili superstitione minus relicta leonū plaga cessauit. Tribū autē Iuda & ciuitatem Hierusalē quā elegit dñs, & oēs q̄ ad eos pertinebant adhuc Deus tunc reserua-
Sennacherib. uit. Cuius regnū ipso tēpore Ezechias rex iustus Deumq; timens gubernauit. Sed Sennacherib. rex Assyriorū, videns q̄ patres sui Samariæ regnum & imperiū Israel destruxissent, & ipse ad terrā Iuda, duce Rapsace, quē Hebræi Esaiæ Prophetæ filiū dicunt, & profugū Iudæū ad Assyrios cōmigrasse, exerci-
4. Re. 19. tum conuocat, & Hierusalē vrbem expugna-
Infirmi- re iubet. Sed in ipso conamine Deus populi *tas Exe-* defensor & superborū humiliator, de cęlesti *chie.* exercitu militem angelum videlicet ad Assy-
Cap. 28. riorum castra misit, qui opere vnus noctis *4. Re. 20.* centum octogintaquinq; millia ab exercitu Sennacherib interfecit. Qui sic fugatus de terra Iuda, cū paucis ad Niniuem vrbem suam fugiens vix euasit. Vbi in idolorum phano re-
Al. Lum- pertus, ab vno filiorum suorū quos ipse ge- *mine.* nuit, interfectus est. Paruo tēpore interiecto, Ezechias rex Iuda ne de tanta victoria esset eleuatus, & forsitan et gratiarum actione exiguus, in grauisimi languoris morbum incidit. Ad quem in ipso languore visitandū Esaias Prophetā veniens dixit, Dispone domui-
L tuæ, quia non viues vltra, sed morte morieris. Quo tristi admodum nūcio protinus rex ipse permotus, ad parietem faciem suā conuertit, lachrymabilemq; pro vita sua in conspectu clemētissimi & misericordissimi dñi precem fudit. Non q̄ de suo, vtpote perfectus merito in conspectu conditoris sui incertus fuit, sed quia Christi venturi in generatione sui generis profapiam in throno Dauid lucernā non dereliquit. Sed cū supplicā-
Cap. 39. tis fleat. regis, & famuli sui pius dñs ad misericordiā esset flexus, rursus Esaias Prophetā puro agitatus * lumine mittitur, vix medium atrij digressus, qui sanitatem & regnū & pacē vndique regi ipsi & ciuitati fore denūciat,

& quindecim annos vitę suę ab ipso Dei sermone addi cōfirmat. Sed dū Esaias duas prophetias sibimet inuicē contrarias eadem hora protulisset, necesse erat vt alterā quę faciēda esset, signi ostēsiōne firmaret. Vnde vt rex q̄ dicebatur indubitāter crederet, solis in ortum ab occasu per decem horas cursum reciduo Deus tramite retorquet quatenus inde veluti mane iterū festinare inciperet, qui diei totius, exceptis duabus horis, spatium cōsummasset. Per quas duas horas, vt multi aestimant, cęli cursu de occasu in ortum reuertitur, vt dies integra rursus sine interueniente nocte in ortu innouaret, vt scilicet dies duos etiam in hac vice in lucē concluderet. Quō & sub Iesu filio Nun, in illo prædicto bello moram fecisset indubitanter & hac vice Luna reuertit minime dubitatur, quatenus ne quāquam vt prædiximus in cyclorum cursibus conturbaretur. Propter quod & maris ipsa vicissitudo impedita fuisse nō denegatur, vt de cętero conuenienter qualiter quotidie fieri solet, cum Lunæ cursibus comitaretur naturam. Vnde in hac reuersione conuenit Solem nō mutasse, sed suo conditori in omnib. naturaliter præcepto obedire. Sicut. n. lucere & calere naturæ suę insitum Sol possidet: ita quicquid præciperet dñicæ iussioni seu curere seu stare seu recurrere naturaliter habet. Conuenienter autē tale signum regi in mortis expectatione posito aptissimū euenit, quod dñs per Solem fieri taliter, per Solē congrua dispensatione disposuit, qm̄ sicut Sol in pro-
A cinctu occasus sui positus in diei initium redu-
Capitulu- citur, sic rex in mortis expectatione cōstitu- *tas Baby-* tus, quasi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur. Tm̄ quoq; temporis, i. quindecim annos eius vitæ se dñs dixit addere, quatenus nasciturus tunc filius consumpto illo tempore, regnum patris valeret gubernare. Cęterum illam quam non exiguam quæstionē de isto, vtrum suę vitæ finem hunc si non fleret fieri Deus disposuit, multi doctores habuere, q̄ de Lazaro illo quatruiduano mortuo aliquid dicemus, si dñs permiserit, ex ipsa Euangelij authoritate cupimus intimare. Eadē quippe de isto ex mortuis iā reuocato snia quæ de resuscitatis ex mortis ipsius somno iterū quę abeuntibus est proferenda. Hoc quoque defuncto, cum reges Iuda & reliquus populus multiplicarent scelera, & per Prophetas tradi-

traditurum se Chaldæis Hierusalē cū regibus & populis ad destruendū dñs prædiceret, quod postea ipsius euentus, dū dicta Prophetarū tota pariter plebs contemplerat, cōprobabat. Nā cū Pharaos pugnatus venerat, Iosias rex Iuda satis iustus, in cāpo Mageddo illi cū exercitu obuiauit. In quo conflictu dū Iosias victus & vulneratus occiditur, Ioachaz filius eius a populo terræ Iuda pro ipso ordinat. Nechao vero Assyriorū & Chaldæorū deuicto exercitu, velut ad tuendū regnū qd̄ cęperat, cōstitutus in Carchamis opido ducibus, cū exercitu copioso post tres mēses ex quo Iosias occisus est, Hierusalē reuertitur. Vnde incon sulto ordinatus rex Ioachaz Iosia filius inuētus, Ioachim fratre suo in loco eius cōstituto, catenis vinctus in Aegyptū secū trahebatur. Sed mortuo Nechao ne & ducibus qui in Carchamis relicti fuerant bello victis, tertio anno Ioachim regis Iuda, q̄ illuc vsq; Nechaoni adhæserat, Nabuchodonosor rex Babylonis exercitū Hierusalē velut Aegypti coloniā obsidebat. Cui se Ioachim spōte tradens, datis obsidibus Daniele videlicet, Anania, Azaria, Misaele, & parte vasorū templi domini adhuc in regno suo reliquitur donec grauisimæ seruitutis onere depressus ad Aegyptiorū regē iterū diuertens, misso rursus exercitu cōprehensus & tractus, priusquā ab vrbē veniret i cāpo Babylonis vndecimo anno regni sui interficitur. Et interim dū hæc aguntur, in eius locū Ioachim qui dicitur & Iechonias, filius ei, p̄ patre suo a populo in Hierusalē rex cōstituitur. Cuius regni tertio mense, Chaldæorū reuerso exercitu, & ciuitatē Hierusalē obsidente, monēte Hieremia Prophetā, ne ciuitas cōbureret, rex Ioachim cū Noescha matre eius, & cunctis populi tribubus militibus & fabris, & inclusoribus Chaldæorū populo se tradidit, qui illū cū oī terra, scilicet generatione sua in terrā Chaldæorū, idest in Babylonē deduxit: Post quem a Chaldæis Sedechias patruus suus filius Iosie regis Iuda, regnū Hierusalē obtinuit. Qui & ipse nono regni sui anno, deficiens a Chaldæis, ad Aegypti legē venit: Nabuchodonosori occasione dedit, vt ipso sedente in Reblatha in terra Emath, quę nunc est Antiochia, per exercitum suum obsideret & expugnet. Et cum

ipsum regē vndecimo anno regni sui cępisset incenso tēplo tota vrbe plurimis occisus, & reliquis captiuis, eundē filijs, pariter & oculis orbatū, secum in Babylonē perduxit. Quo tēpore Daniel quē in primordio captiuitatis vnū de obsidū numero posuimus, in Babylone ex Iudæorū stirpe illustri fama clarebat. Qm̄ cū esset spiritu Dei plenus, & prophetiæ munere cōdonatus, quę hominibus fiebāt incognita, ipsi Deus demōstrabat. Vnde accidit vt Nabuchodonosor rex somniū videret, euigilantiq; etiam ex parte aliqua somnij memoria in illo remaneret, Deus Daniel nō solū somniū ipsum, sed etiam somnij ipsam occasionem, quę esset antequā rex dormiret indicauerat. Hoc vero factū est, vt regi Daniel summi creatoris noticiā insinua-
D ret, & plebs in seruitute & captiuitate posita aliquod quāuis paruū auxiliū & solatium haberet. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē, vellent nollēt coacti sunt adorare. Sed rex ille ita in Dei obliuionem animo euectus incidit, statuā aureā altitudinis nimis in campo Duran prouincię Babylonis erigens, proprio nomine cōsecrari diuino cultu præceperit. In cuius statuę dedicationē omnes vndiq; prouinciarū populorumq; præpositi conuocati cōi decreto, ipsam imaginē

statis authorē celestē tantummodo libenti voluntate & cōmuni priuatoq; studio veneramur. Cuius potentia quicunq; sibi puram, nullo prauo opere lesam conseruat fidem, a qualicunq; angustia protegit. Ideoq; ò rex, nec presentis camini flammās pertimescim⁹ nec in vllō aliquo potestatis minas & supplicia formidamus, quā potentissimus rerū cōditor & gubernator, seruos suos de ignis ardore, & qualicunq; quā manus tua intulerit plaga per omnia potest liberare. Vnde incredibiliter ira succensus, & fornacē plus solito succēdi preceperat, & hos per fortissimos de suo agmine viros, cū vestimētis & ornāmētis ī ignē projici, feroci snā iubebat. Sed ipsi in fornacē proiecti cū in flāmarum medio ceci derāt, nullo mō ignis ardorē sibi in aliquo aduersantē sentiebāt. Nāq; Dei angelus, cū in fornacē misis eadē hora pariter in ignē descendit, qui foras ignis ardores de fornace excussit, & intus manētes velut placido rore superfusos, sine vlla molestia incolames conseruauit: atq; in circuitu fornacis inimicos quoscunq; Chaldēos * proditiōnis & interfectionis eorū reos reperit, ignis ille consumpsit. Vnde rex Nabuchodonosor caminū introspiciēs, ait, Ecce ego quatuor video viros expeditos in medio flāmae sed quartus ceteris excellit eminētia forme, Illosq; tres quos in ignē miserat, de fornace statim p propria noīa vocat. Quibus nihil aduersus de fornacis cōsortio accidisse, cū sti vidētes populi considerabāt: ita vt nō solū corpora ardoris vulnera, sed & pene vlla vestigia non pertulerant, sed etiā sana vestis aut capillus, & nullū aduersionis aut ignis ardore saltē habebat. In hoc mirabili factō, naturā tutor qualiter ignis leuiter fornacē inclusos fouit, inquit, cū viri circumstantes eiusedē substantiā, eadem hora comburūtur. Vnde ergo leuitatē hāc in vna sui parte tūc ignis habuit cū ex altera inimicos regnorū Dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igitur substantia vel natura in nulla nisi aqua vel alius cuius liquoris substantia potest viuere, cū ipse ī corporeq; intelligitur esse naturā. Ex quo accidit, vt dū in lignis ardēs totum quod in eis ad humorē pertinet consumit, in arido currere qui rursū terrē fuerat redditus, liquoris penuria ignem extinguit: eandē quoque liquoris naturam ardoris voracitas cō-

sumendo non totū deuorat, sed dū in superiora vbi illius naturā est copiā, pergere nititur, rursū se in aera eleuat. Vnde familiaris vapor ille, cū ad aeris excelsa sustollitur, nebulosa facie concretus terris iterum vnde ierat, per pluuias ministratur. Quod saepe vatarū aduersionibus prouinciarū comprobāt, & incensorū montiū crebro vaporibus roreas copias deducuntibus declaratur. Tādiu igitur ignis in quacunq; terrena materia per seuerat quoadusq; liquorē omnē qui in ea est vel ipse consumat, vel quod ex suo partu superest, sursum in aera mittat. Si vero exitus ignis satis humidā materiā inuenerit, ipse velut infirmior validiore victus, humoris abundantia cedit. Præterea quoq; cū lymphatica, vt supra dixi substantia pascitur, ipsius naturā nequaquā in aliquo tuta nisi per aerem conseruatur. Etenim si in oleo vel in quocunq; fomento incendatur, si circumfus per aerē totū non contigerit, iā iamq; extinguitur. Quādiu ergo in aliqua terrena materia arserit, ipsius vita in aere & humore cōsistit. Vnde potens gubernator, ignis naturam inter inimicos, & seruos suos diuidere voluit ardorē inimicis flabilē & humidā aquę & aeris substantiā famulis suis conuertit: vt & illi per comburentē naturā arderēt, & hi in flabili & lymphatico vapore nihil aduersitatis perpeti sentirent. Quapropter ita scriptura dicit, Angelus domini descendit cum Azaria & socijs eius in caminū, & excussit flammā ignis de camino, & fecit mediū fornacis quasi ventū roris flantē. Ex aere. n. spiritū, & ex aqua in ipso igne inuenit rorē. sicut & cetera mirabilia per angelū effecit, qui pariter cū seruis Dei, vt supra dixi, in ignē descendit. Daniel quoq; Dei cultor, de quo in captiuitatis principio diximus, cū de tribus principibus regni Persarum & Medorū vnus fuisset cōstitutus, regi Dario Astyagis filio dño præstante, præ omnibus factus fuerat charus. Sed quā dilectionē honor sequitur, & honor maximus inuidiā suscitāt, pfi ceteri Medorū & Persarū Principes grauitate inuidebant. Et idcirco non valentes nisi in lege Dei sui occasionem illi aliquā vnde eum morti traderent inuenire, legem ex regis edicto talem fallaciā nesciētis, Persarū & Medorum authoritate firmatam statuere, quatenus ne quisquam petitionem quancunq;

Ill. perditionis.

Dan. 3.

Dani. 13.

De Esdra legē immo mante.

Cap. 33.

De bellis præcipuis q̄ domini amilio peracta sunt.

Cap. 34.

cunq; a quoquā Deo vel hoīe p triginta dies postulasset, nisi a rege. Cui decreto si quis iā inueniret esse cōtrarius, illū abiq; vlla misericordia aut clemētia, deuorādū leonū reciperet lacus. Quo cōfirmato edicto, dū diligētissima cura nō desinerēt obseruare Danielē, in domo sua ter in oī die more cōsuetō, vno Deo suo deprehēdebāt genua flectere. Vn grauitate ab his accusatū de manibus eorum eruere voluit rex. Sed hoc lex cōstituta Medorū atq; Persarū nō permisit. Quapp mēsto animo dolēte rege deuorādus Daniel in lacū leonibus decernit, Sed a Dei angelo ne in lacu insons periret, ora leonū claudūt. Vnde rex trāfacta in somni nocte, mane lachrymabilis ad lacū venit, vbi incolumē cubantē inter leones secura mēte Danielē reperit. Imperate ergo rege iā iāq; Daniel d lacu leonū abstrahit, quo pditores illius ptinus deuorādi p eo mittunt. Et quos inedia Danielis esuriētē fecerat, reorū sanguinis illius criminosa corpora leones recipiebāt. In hoc et tam insigni factō, nō natura in leonib. mutat, sed insita a cōditionis initio, sua parte p angelū a Deo gubernat, Blādicie. n. & lenitate, quas catulis suis leones oñdūt, in Danielē exercebāt: & scitiā & ferocitatē q̄ in prædā faciūt, in deuoratis peccatoribus reddebāt. Vn certū est qd nō cōtra naturę suę terminos vllam creaturā dās aliqd facere, sed naturarū partes qualitercūq; necesse habet, aut in defensionē in solatium eorum quos protegit, aut detrimentum eorū quos premit, gubernare disponit. De lacu vero iterū & Abacuc trāslatō in Belis & draconis fabula, idcirco ī hoc ordine non ponit, quod in authoritate diuinę scripturę non habent. Interea captiuitatis tpe cōpleto, quod dñs per prophetas implendū esse prædixerat, reuersionem populi sui & captiuitatis solutionē, per Cyri regis clementiā preparabat. Quo tpe Esdras Dei sacerdos combustā a Chaldēis in archiuis tēpli restituit legē. Nepe qui eodē spū qui in scriptura fuerat, plenus fuit. Sācta scripturā veteris testamēti, legis. l. & prophetarū, mirabiliū ordinē in duobus his libellis historica expositione summam posui. Quibus si quid alicuius forte melioris ingenij fax in uestigatio addiderit, adhuc nō me recuso discipulū fieri. Præcipua vero bella tm auxilio dñi peracta in his idcirco omisimus, quā &

si pp de celo auxiliū admiratione digna sūt, & figurali ratione cōtineat multa mysteria, tm in rerū gestarū intellectibus nihil reliquit in certi. Scimus qd Amalech orate Moyse, Iesus filius Nū superabat, & Seō regē Amorrhæorē, & Og regē Basan, procerā altitudinis viros populus Israel interfecit. Balach filiū Sophur regē Madiā cū Balaā illo p̄cipuo astrologo Phinees filius Eleasar cū exercitu occidit. Et Iesus Bennō vnū & triginta reges Chananitides, multis cōflictibus prostrauit. M Gedeō filius Ioas in trecētis viris innumera Madianitarū milia per tubas & lucernas occidit. Iepte Galaadites populū de gentiū potestate belli iure superauit. Sāpson ille fortissimus Hebræorū, leonē sibi occurrētem nihil habenti in manibus, confregit. De cuius postea ore & capite fauū mellis accepit & comedit trecentasq; vulpes capiens igneq; succēsas in Philistinorū tegetes dimisit. De quibus ille mille viros in specu vno asini mandibula solus interfecit & mortificauit: & vndiq; sedentibus circa ciuitatē in qua dormitauerat: Philistēis, ambas portæ fores cū ostijs & superliminaribus, & ferreis vectibus cōprehēdens, in vertice montis qui respicit Bersabee dereliquit. Tribū quoq; Benjamin propter cōmissum piaculū totā, exceptis sexcentis viris, omnes filij Israel populus post tria bella deleuit. Ionathas filius Saul, & armiger tuus stationē Philistinorum percussit. Dauid filius Iesse adhuc puer & pastor ouiu, vrsi & leonis interfecti prædam de ore eripuit Goliath Philistæū de fundibula prostrauit. Qui postea patientię virtute Saul bis deprehensus, tribus grauisimis prelijs prostrata Philistinorū agmina, tributaria fecit. Dauid octingētos interfecit impetu vno. Abisai filius Saruie leuauit hastā suā cōtra trecētos, & interfecit eos. Tres robustissimi ruperunt agmina Philistinorum, vt potum darēt regi Dauid de cisterna Bethleē, quæ in medio hostiū erat. Banaias fili⁹ Ioiadæ interfecit duos leones in Moab, & leonē in cisterna in diebus niuis. Ipse quoq; virgam tenens manu, Aegyptiū spectaculo dignū hastā habētē occidit, Bellū quoq; robustorū in Gabaan exercitui Dauid cessit in p̄sperū, Præter hæc maxima regis Dauid aduersus in circuitu regiones bella Dei auxilio fauēte, seu p̄ semetipsū Aug. Tomus tertius. Ii seu

Exo. 13.

Num. 22 Iosue. 12

Ind. 7.

Ind. 11. Ind. 14.

Ind. 14.

Ind. 16.

Iudicium 19. et 20 1. Re. 14. 1. Re. 17.

A

1. Re. 24

2. Reg. 8.

2. Re. 23.

2. Re. 23.

2. Re. 18. seu p exercitū saepe peracta sunt. Bellū verō
 civile in saltu effraim in ipso Israel: in testi-
 moniū Dauid restituit in regnū: Samariae re-
 gnū. Cōtra Syros & reges Damasci, nūc huc,
 nūc, illuc alterno puentu vrgētia certamina
 multa fuerūt. Hæc oīa ppea de cęlo auxilia
 mirabiliter gesta prouenerūt. Sed illi operi
 nostro cōueniēs additamētū cōferre nō pnt,
 qm̄ nihil in quotidianā rerū administratiōe
 inusitatū oñdunt, dū p hominū & ipforum
 etiā angelorū dispensationes & fortitudines
 effecta sunt. In Machabęorū libris, etsi ad mi-

raculum numero inferēdū * cōueniens fuis-
 se huic ordini inueniatur, de hoc tñ nulla cu-
 ra fatigabimur: qā tm̄ agere proposuimus, vt
 de diuini canonis mirabilibus exiguā, quā-
 uis ingenioli nostri modulū excedētē histo-
 ricā expositionē ex parte aliqua tāgeremus,
 Ideo & p̄sens libellus in hoc loco finem suū
 contingat, vt tertiū de nouo testō ab Euan-
 gelij initio videlicet dño primordiū sumat.

DE MIRABILIBVS
 sacrae scripturae.

LIBERTERTIVS.

Natiui-
 tas Ioan-
 nis. c. 1.
 Luc. 1.

Ctauiani Augusti Cęsaris qua-
 dragesimo primo anno, Zacha-
 rias sacerdos de vice Abia cū
 in ordine suo holocaustū offe-
 rebat angelus Gabriel vnus de
 illorū numero qui stāt in cōspectu dñi, * cę-
 li nūcius ipsi rñsa deferebat: quibus subne-
 ctēs, Vxor, inqt, tua hucusq; sterilis Elizabeth
 grādeua satis cōcipiet filiū, quē Ioannē noīe
 altissimi Prophetā & p̄cursorē tibi pariet.
 Sed incredula mente sacerdos, parū hisdictis
 fidē accomodās, quō, rñdit, hoc fieri poterit,
 cū ego sim satis senex, & vxor mea isto offi-
 cio in iuuentute priuata, in diebus suis pue-
 cta ætate * p̄cessit. Attñ Angelus ī ista nequaq;
 excusatione depulsus, non causa inuidię vel
 p̄fidię illatū munus retraxit, sed quo ā dño
 q̄ dicebat, impleret, cōueniētiori suę vindi-
 ctę subiectū mutū sacerdotē dereliquit: do-
 nec nascēte postmodū puero, ligatę linguę
 vinculū solutū est, cui nomē filij scribere tē-
 tans, Ioannes dixit est nomen eius. Conue-
 niēte autē dispēsatione factū est, vt Ioānes q;
 postea hominibus victu & vestitu & loco,

All. cele-
 sti nuncio

All. pro-
 cidit.

exēplū p̄nitētię p̄beret, & p̄nitentiā p̄-
 dicās, et conceptionis eius tpe p̄ p̄nitētię
 modū sibi ab angelo impositū, donec ille na-
 sceret sustineret. Aliter quoq; cōgrue hoc fi-
 gnū euenerat, vt dū regnū cęlorū nascitu-
 rus cōciperet antiquę legis & prophetarū p̄-
 dicator sacerdos silētio dānaret: qm̄ lex & p̄-
 phetę vsq; ad Ioānē fuerūt, ex eo autē regnū
 Dei euāgelizatur. Qui cōceptus adhuc in ma-
 tris vtero manēs, priusquā nasceretur, cū Ma-
 rix matris dñi introitū in domum vbi fuerat
 sensit, spiritali fame p̄ os matris de nascitu-
 ro ex ea Christo dño p̄phetavit. Dñ. n. Moy-
 si spiritus in septuagintaduos consiliarios di-
 stribuit, qd̄ mirū si pueri adhuc in vtero ma-
 nētis spūs p̄ matrē loquerēt. Interea nūcius
 ad sp̄sām Ioseph Mariā virginē de stirpe Da-
 uid talia dicta detulit, cui sine viri cogitatio-
 ne parturire filiū spūs sancti munere p̄radi-
 xit. Hic inquis natus quē oīum spōdēt ora-
 cula prophetarum, magnus erit in cōspectu
 dñi, & in æternū filius credentiū vocabit̄ al-
 tissimi. Huic enim p̄cepto munere patris
 sui Dauid sedē dictauit, & regni domus Ia-
 cob absq; sine imperiū sine succedēte hære-
 de in sempiternū tenebit. Quibus verbis au-
 ditis, orās virgo accōmodata fide, sine vllō
 incredulitatis aut inobediētix obiecto con-
 sensit, Sed mentē Ioseph, cōiugis timentē vte-
 rū videntis, quā ipse non cognouerat, ista res
 sollicitā reddidit. Quē quidē ne hac cogitatio-
 ne fatigaretur, idē angelus de cōcepto pue-
 ro & nascituro, & accipiēda virgine cōmo-
 nuit. Quod ergo postmodū instante tpe filiū
 quē sine viri semine, & carnalis oblectamen-
 to voluptatis concepit, sine damno suę virgi-
 nitatis peperit. In qua re quanuis p̄ter cun-
 ctorum hominum cōceptionis consuetudi-
 nem absque viri semine factū opus ostendi-
 tur, non tamē extra naturā de muliebri vtero
 sumpta substātia carnis nascebatur. Ex natu-
 ra naturaliter naturam suscepit, qui cooperā
 te spiritus sancto ex materna quanuis sola car-
 ne verā carnis substātiā humanā, exceptis
 vitiōrū p̄fessionibus integrā contulit. Quam-
 rem ne sine exēplo naturę alicuius, velut no-
 uā in Dei creaturis, dimittamus, multa ani-
 mantia absq; parentum coitu progigni cō-
 probamus. Qualiter apes sine patribus, foue-
 materni corporis tantummodo crescunt, &
 omnia illiusmodi volatilia, foetus suos to-
 taliter

Ny. 11.

Natiui-
 tas Chrī-
 sti. c. 2.

Quare de
 Christo
 dicatur,
 ego sum
 vermis
 & non ho-
 mo.
 Pastores
 Cap. 3.
 Lucæ 2.

F

Stella ma-
 gora. c. 2.
 Matt. 2.

taliter concipiunt. Sed & multæ aues absque
 marib. oua gignere pnt. Et tale conceptū in
 multis piscium generib. oua gignere pnt, vt
 Philosophi aiūt. In sola quoq; carne sine pa-
 tre vermīs nascitur, cui se dñs hac de causa
 similit̄ dicere per Prophetā non dedignatur.
 Quod ergo in multis reb. cōsuetō more dñs
 operatur, quid naturę cōtrariū dicendū est,
 si qñ ipse voluit, vt in virginali vtero spūs san-
 cti dispensatione filius sine viri coitu nasce-
 retur? Quo nascente in Bethleē ciuitate Da-
 uid, pastores custodię gregū destinati, ab an-
 gelis imbuunt, q̄ rex cęli in terra cū homini-
 bus ex hoīe carnē nascēdi lege assumere tūc
 dignaret. Et deinde cū hoc nuncio cōueniēs
 aduentib. pastorib. carnē cōcinunt, ad cę-
 lū rursum conscendētes angeli redeunt. Et in
 hoc conueniens ab angelis peractus ordo cō-
 spicitur, natus agnus, & gregib. pastor nun-
 ciaretur. In his duob. pueris Iesu & Ioanne,
 p̄cursore & dño, non sine historica ratione
 natuitatis ordo intendit, q̄ de anti vnus, al-
 ter de virgine puella gñatur. Chrī. n. dñi p̄-
 cursor per oīa Ioānes idcirco de vetula ma-
 tre debuit nasci, Chrīs vero de puella virgine
 corpus assumpsit. Ipse est. n. noui testī princi-
 piū filiorūq; q̄ ex noua lege nascerent, exor-
 diū exitit. Igitur quadragesimo secūdo anno
 Octauiani Augusti Cęsaris, t̄pib. Herodis re-
 gis Iudęorū, ablata ex Iudęis oī dñandi p̄-
 te, in oppido Iudęæ Bethleē de Dauid stirpe
 ex virgine Maria Iesus Chrīs dñs nascit. Qd̄
 cōpetenter euenerat, vt cū regum & Pontifi-
 cū ex Iacob stirpe descendentiū successio cō-
 sumpta fuerat, qui inq̄ternū Rex est & Ponti-
 fex tūc nasceretur. Nascente ergo illo puero
 quē Israelitarū & gentiū prophetę vtriusq;
 populi Saluatorē fore p̄dixerant, Magi de ter-
 ra Babilath ducti stella, ad eū cum muneribus
 longo admodū itinere venerant. Qui oblati
 muneribus & adorato per t̄ps puero reuerfi
 sunt, nō eadē tñ via qua uenerūt, sed per aliā
 ad patrię loca remeare moniti diuino fami-
 ne curabant. De hac autē stella, q̄ ab Hierusa-
 lem pergentibus Magis vsq; ad Bethleem lux
 itineris fuit, Euāgelij dicta exponunt. Cęte-
 rū vero qui de terra sua vsq; Hierusalē hęc
 ducent itineris habuisse Magos existimāt ex
 Euāgelica authoritate firmare non possunt:
 qm̄ Magi in terra sua cum essent, excellētem
 syderibus stellā vidētes, Dei esse & regis, qui

iuxta prophetias tā ipforum q̄ ecclesiasticas
 ex Israel nasceretur, seu ex propria eorū sciē-
 tia, seu angelica admonitione intelligentes,
 ad terrā Israel uenerunt, & ad Hierosolymā,
 vbi totius prouincię principatus fuerat ve-
 nientes de rege nato & pariter Deo perqui-
 runt. Vnde in veterib. Israelitarū oraculis va-
 tum de eodē nato vbi nascendi locū accipe-
 ret, monente subdolo sermone, reges alacres
 pergunt. Egressiq; vrbē mox ducē itineris ad
 Christū stellam sequentes deueniunt. De ista
 vero stella dubitatur, vtrū stella simplex, an
 angelus, an spūs sanctus accipiat. Etsi catholi-
 co sensui nihil repugnat, cū de singulis dispu-
 tatū fuerit, arbitris maiorib. eligendi liberam
 voluntatē ingenioli nri mensura concedet.
 Si. n. simpliciter stellā accipiendam esse quis
 maluerit, à cęteris stellis in hoc ducatu quō
 deuiat? Quarū natura ab initio cōdita in fir-
 mamento cęli constituta fuisse dignoscit, si-
 cut libri Geneseos autoritate manifestatur.
 Si ergo in firmamento coeli maneret in Be-
 thleem & Hierusalē, dux fieri ambulanti-
 bus qualiter posset? Et si per aera sagittę more q̄-
 uis paulo lentiore cursu p̄p sequentes peruo-
 laret, affuerit in firmamento locū & cursum
 interim desereret. Quod nec maiorib. quidē
 luminarib. accidisse scripturę describunt, cū
 in signis aut steterūt, aut reuersa sunt: nisi for-
 te aereus ille ignis q̄ tale ministeriū accepit
 p̄p similitudinē, sicut in multis diximus, stel-
 lę vocabulum accepit. Aut si angelus habitu
 stellę hoc ministeriū fecit, q̄ nō repugnat,
 dū se angeli qñ se hoīb. ostēdunt, in multos
 trāsformant habitus. Quo & Moyfi in Ore
 de rubo angelus ignita facie loquebat, & ve-
 lut miles armatus Iosue filio Nun, extra ca-
 stra in Galgalis ostēdit. Sicut currū & equos
 igneos ascēsiōe Helię angeli funguntur. Et
 quō Helisæus pueri sui oculos aperuit, in eis-
 dē habitudinib. angeli manifestant. In forma
 hospitū Abrahę & Loth cōspectib. se p̄bue-
 runt: & Manue & vxor eius prophetali habi-
 tu loquētē ad eos angelū viderūt. Nimirū &
 ista vice angelus dux Magorū efficit, q̄ astro-
 logis in stellę similitudinē & clarissimi syde-
 ris fulgorē trāsformatur. Licet. n. per imagi-
 nē rerū, q̄ Ioanni in Apocalypfi sua per visio-
 nē dicuntur, huic tñ intellectū nō contra fa-
 cit, Stella septem ecclesiarū septē angeli sūt.
 Vnde quamuis in spiritu, dū tamen stellę an-
 geli

Exo. 3.

Iosue 5.
 4. Reg. 2.
 4. Reg. 6.

I

Gen. 18.
 Gen. 19.
 Iud. 13.

Apoc. 1.

geli dñr, quid repugnat, si et in hoc loco stella angelus dictus esse sentiat? Vel certe si neq; angelus neq; stella fuisse dignoscit, spiritus ergo sanctus hec stella fieri concedatur.

Matt. 3. Qui sicut postmodum corporali specie columba descendit super Iesum dñm in Iordane, sic gentes adoratrices, stellæ specie duxit ad cunabula dñi nascentis in carne. De quo spū per parabolā Balaam astrologus loquebat: Orietur stella ex Iacob, rutilum, s. lumen spiritalis gratiæ Christi, qua nox infidelitatis gētū illuminatur. Sicut ergo in igne super Apertur Chri- stolos postea in cœnaculo Sion descendit, ita in specie stellæ magos ad dñm spiritus sanctus. Etus deduxit. Hic igitur puer scientia præibat ætatem, donec tricesimum annum agens ad Iordanem venit, & ab Ioanne, de quo supra diximus, Zachariæ filio, qui tunc populū in eū crediturum qui venturus erat baptizabat, & ipse baptismum ab agnoscente suscepit, & confitendū vnda Iordanis lauabat. In specie columbæ spiritus sanctus super eū descendit, & patrem de cœlis loquentem de se audiuit: Hic est filius meus dilectus, in quo sibi anima mea bene cōplacuit. Cum his signis cœlum apertum vidit, & ita baptizatus de fluminis lauacro ascēdit. Ad baptismum vero descendit dñs Iesus, non q̄ baptismi sacro egeret, qui proprij aut originalis peccati nullā culpam haberet, sed vt aquas quas quāuis in delicto Adæ Deus nō maledixerat, terræ qua continebantur maledictione infectas purgaret. Et ne quisquam baptismi sacm negligeret, dū q̄ sine peccato fuerat, baptismi aquas iniuit. Et ne quisquam ab inferiori baptizari parui penderet, dū Deus dñs à seruo suo mergi vndis baptismi appeteret. Et quatenus adhuc à diabolo se donec tentatio perficeret, vt occultaret, qui illū velut lauacro indigentē, vt inter pollutos peccaminib. abluī aquis conspiceret. Spm̄ vero sanctū super se in baptismo descēdentē vidit, & vocem patris de cœlo se confitentē filium suū audiuit, & cœlū coram se apertū conspexit. Non q̄ ante baptismū suum hæc oīa Dei filius nō haberet, sed vt baptismi sacm̄ quid valeat ostēderet.

M Non. n. tunc spiritū ille cepit accipere, qui eādem cum spiritus sancto substantiā habere creditur. Nec tunc illum pater filiū professus est esse cui dixit: Ex vero ante Luciferum genui te: ante videlicet omnem angelicā creaturā,

quæ Luciferi appellationē per scripturas sæpe tenet. Neq; tunc illi aperiri cœperat thalamus cœlorū, qui ait: Cœlū mihi sedes, terra autem scabellū pedum meorū. Sed idcirco hæc omnia sancta Trinitas in baptismo dñi congeffit, vt sciret vnusquisque quid muneris in sacri baptismatis mysterio suscepit. Tunc. n. spm̄ sanctū quisq; p̄ctorum sordibus abluus accipit, & à Deo patre profiteri filius adoptionis gratia incipit, & tunc sibi regni cœlorū ianuā aperiri, & ciuē se cœlestis patriæ angelorū sanctorū consors intelligit. Quamuis vero corporali specie spiritus sanctus super dñm descendere dī, non tñ de auibus sumptisse columbam, sed ex aere minime dubitatur. Nequaquam enim ex auibus spm̄ sanctū necesse fuit corpus assumere dū aues sibi cōnexæ in nullo trāgressæ sunt legem naturæ: sed si in aliquo transgredierentur, in hoc tantū meriti transgredi nō haberent, vtpote nec æterna, nec rationabili creatura, vt à spiritu assumptione carnis à delicti vindicta soluerentur. Sed q̄ filij persona corpore carnis humanæ induebatur, conueniens erat vt spiritus sancti persona per corporalem super eū descenderet, & vox patris corporalis de nube per aerem corporeis auribus audiretur. Præterea quoq; idcirco in nube & columbæ imagine pater & spiritus sanctus ad baptismū veniunt, qm̄ aquaticæ naturæ res illæ aliquid habent. Dum. n. in terra filius ad baptismi mysterium aquæ creaturam elegisset, necesse fuit vt & pater per aquaticam nubem intoneret, & spiritus sanctus illud corpus quod de aqua in principio factum est, ex illa nube acceptum simularet, vt sic tota Trinitas eandē voluntatem sicut haberet ostenderet. Cū ergo de aqua dñs Iesus baptizatus, confestim ascendit, vt diabolo daret occasionem tentandi, antra deserti petiuit, vbi & quadraginta dies, & totidem noctes nullo humani patris suffragio sultus ieiunauit. Ibiq; per tria est tētatus, in quibus primus homo seductus est, tentantē satanam tribus responsionib. vicit. In diaboli tribus propositionib. tota iniquitas: in Christi vero tribus responsionib. quib. diabolus repugnatur, tota iustitia fuit. Cū inimicus damnatur & vincitur, & humano generi libertas & redemptio præparatur. In hoc nanq; conspectu fatanas dū supra aethorē se eleuare voluit, qui sub eo illuc vsq; fuerat,

Esā. 66.

A

Tentatio

& ieiunium.

Matt. 4.

B

fuerat, idest hō, per domini victoris auxiliū vltra ipsum excreuit. Et dū illū qui ab omni impedimento liber fuerat alligare tētabat, in terim vincus ille quē ipse tenebat in carcere, quibus tenebat vincula deponit. Et dum cōtra se fortiorē pugnare nitit, interim ipse qui erat infirmior aduersus eū roborat. Etenim qui hucusq; de cœlo tm̄ in terrā eiectus fuerat errore et de terra ad inferna eū migrare dominus iubeat. Quadraginta dierū inediā dñi incarnatio sustinere sine vitæ periculo poterat, qm̄ sermo dominicus qui Moysen per aera quadraginta diebus bis renouauerat, hic Christi artus & neruus intus irrigabat. Quare igit cōsummatis quadraginta dieb. & quadraginta noctibus esurire dñs Iesus describit, cū Moyses & Helias tāti t̄pis spatio p̄ ieiuniū famē pati non memorant: famē vero & laborē redēptor noster cōsummato tāto dierum numero sustinet, quatenus & tentatori occasionem tentandi inferret, & noscetur, quā verā humanæ carnis substantiā gestaret. Vnde nec extra humanū opus & in hoc ieiunio aliquid egit noui, dū t̄pis qd̄ prius homines ieiunauerunt spatū nō ex-celsit. Deuicto ergo aduersario & quadraginta dierū p̄fecto ieiunio, per Iudæā & Galileam Israeliticū populū ad viam salutis vocabat, & primarios duodecim sibimet mites, ex omnib. speciali electionis munere segregabat. Qui vt de vitæ æternæ substantiā aīa rū videlicet sanitate faceret fida omnī corda, et in serui potestate visibiliter nulla resistente vilāguoris curata reddebat corpora. vnde cū prædicans Euangeliū regni Dei, Galileā circumiit, & promiscuū vulgus cura varia pressum cerneret, quosdā quorū præsentis defectio lucis lætitia priuabat, alios p̄fusa per totius corporis superficiē lepra fēdauerat, nonnullos pedum frustratos habitata forma, curauit. In paralytico autē à quatuor viris portato, quatuor diuina opera cernuntur: Dū dimittitur ei p̄ctā, & præsentis egri-tudinis plaga verbo tūc soluitur, & cogitationibus in ore Dei omnia scrutantis rñdēt. Et in hoc viro onditur quosdā pp̄ animæ maculas dolore grassati. Mutus loqui non poterat verbū, vt Dei propheta responsa ab illo postularet. qui in ore afinx facundia repertat, quō humanā linguā quamuis mutam ad verba nō solidaret? & cū iustitiæ lux quæ in

Apostoli & miracula. cap. 7. Mar. 14.

mundū venit, appareret, qualiter cæcus non videret? & qua potestate diabolus in homine pmaneret, ad quē eijciendū quomodo illū peccatē de cœlo expulerat Christus venire? In qnq; panibus & duobus piscibus qnq; millia saturatibus continentur miratione digna tria, scilicet materiæ paucitas, & populi saturati multitudo & fragmētorū copia. Deambulante domino super vndas, Dominus de terra discipulos petens necesse habuit in vndis ambulare. Causa huius Petrus fuit, idest, ne si eēt Christus solus, veritatē carnis dubiā relinqueret. Dū aut Petrus filius viri & mulieris hoc faceret, p̄ impetrantis Christi auxiliū, nullā de carne virginis filij dubitationē admittit. Vtrū dñi & Petri corporum leuigata est natura, vt illa aqua sustineret: an aquæ substantia solidata est, vt corpora humana fulcire possent? Quamuis ergo vtrūq; hoc faceret, nō cōtra naturā domino præcipiente esset, si aut aquā solidaret, aut humanā domini iusio carnē leuigaret, vbi militantes iustorū foris vt antiqui ferunt, & super equorū auribus proludant: natandi arte quoq; imbuti, mēso medio in profunda vix subeunt. Homines ergo illud valentibus, quid mirum si domino imperate caro leuigaretur, præsertim cum resurrectionis corpora intantum leuigabuntur, vt non solum crassa aqua sed etiā nubibus & aere sustineantur vt Apostolus ait, Rapiemur ad occurrendū Christo in aera. Aliter si aquæ naturā solidatā esse quisquā elegit, qm̄ aqua terrenā habet crassitudinē, vt cū se gelu perstrinxerit in duriorē q̄ terræ ipsius soliditatē rigeat, & multitudinē sustinere valeat, & postea calida aura resoluat. Vel certe, si liquidas vndas non perstrinxerit, natura q̄ aquis inserta est, ligna quibus grādia, & humana, & ceterorū animalū corpora, & naues liburnicas supernatantes sustinere consuevit. Illa soliditas domino imperante facta, nec mirum si etiam Petrum diffidentē nō sustinet, cum infideles domino volente, et terra nō sustentabat, vt Dathan & Abiron. In naturali rerum administratione binę rōnes deprehenduntur. Deinde inferior ratio quotidiana rerum administratio intelligitur, vt de aqua in animalibus sanguis fit, & vnda falsa per nubes aut terræ infusionem dulcescit. Et ratio superior inusitata gubernatio fit, quæ in miraculis rerum digno-

Matt. 14. Ambulatio super aquas. Cap. 8.

1. The. 4

Nu. 16.

Exod. 7. Exo. 15.

scitur, vt in sanguine aqua in Aegypto in momento. & intincto ligno in dulcedine Deus commutauit. Quapropter & panis de paruo semine iuxta inferiorē rationē in magnā segetē per longi temporis administrationē innumerabiliū hominū passū procreat, quem secundū superiorē rationē de materia modica in momento per benedictionē multiplicat. Sic & pisces per primā benedictionē multiplicat, quā dictū est, Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris. Quorum nunc carnes per superioris rōnis causam, ad turbam saturitatē p̄senti benedictione multiplicatur. De visione dñi in monte cum Moyse & Helia colloquētibus. Licet in hac ostēsiōne dñi facies solari splendore fulserit, non ipsa caro splenduit, sed diuinitas latens in corpore luminis sui portuiculā foris videntibus quantū poterant, concessit. Vnde ergo vestimenta candorē niuis habuerunt, dū neq; de diuinitate erāt? Nisi forte vt per carnē diuinitas foris illuxit, sic caro illuminata de diuinitate, per vestimenta radiauit. Moyse autē & Helias specialiter ad talē visionē, velut legis prophetiæ Principes ad finem conducuntur. Vel ideo vt Moyse cornuta facies, in quā non poterant filij Israel intendere, & Helias curru igneo raptus, cōparato Christo obscurarentur. Et tamen isti quadraginta diebus ieiunasse scripturæ vocibus memorantur. De Iesu tantum domino his p̄sēntibus, patris se illis pronunciantis testimonium. Sed dum Helias manens in corpore vel ad talē conditōnē venerat, quid de Moyse dicendū est: vtrū in corpore iterum ad hanc ostēsiōnem aderat: an ex aere simulatum, sicut Samuel vilus est, habitum fingebat, & si suo corpore venit indutus, si hac vice resurrectionem suā quæ ceteris non nisi in nouissimo est futura, compleuit? De qua quaestione authores vna eademque sententia prolata non differenter dicunt quod dum dominus cum tribus discipulis suis & Helia, non cum imaginatis sed veris corporibus conuenisse non dubitantur, & ipse Moyse in suo vero corpore de sepulchro resumpto videtur, sed dominus Iesus primogenitus mortuorum, recte creditur Moyse iterum post hanc visionem corpus sepulturæ commendasse, vt ipsum in nouissimo die quando resurgent mortui, assumere speretur. De Lazaro & ceteris mor-

tuis. Immobili ergo voluntate Deus vniuersorum vitas certo fini & termino p̄ordinauit, quorundam igitur vita non vt moriantur, morte interfici videtur, sed vt per hoc qui resuscitantur clariores vt pote Deo cum hominibus etiā habeantur. Vnde de ipso Lazaro discipulis à domino dicitur, Hæc infirmitas nō est ad mortem, sed vt filius hominis per eā clarificetur. Quarto die resuscitatur, quod non spatium vitæ eius posuit, sed quod sine mutatione dominus disposuit facere, sc̄pe retrahere simulat, vt patrum vxoribus Abraham & Isaac distulit vt gratius foret. Et dominus occasiones p̄stat, vt quod ipse aliter donare cupit, indulgere rogetur. Si etenim ea quæ nō disposuit aliquis sanctorū rogauerit nullo modo fieri permittit, vt quod Moyse terrā repromissionis ingrederetur, & Paulus vt ab eo angelus satanæ recederet, & petentes non impetrauerunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quid sentitur, quod de prima vice moriuntur, vt per illos digni clarificetur. In his enim octo mortuis quos diuina scriptura veteris & noui testamenti resuscitatos commemorat, hoc cōsiderandum est, quod de eorū primo, idest, filio viduæ, quem Helias resuscitauerat ita refertur, Reuertatur obsecro anima pueri. De nouissimo, idest, de Eutyco in actibus Apostolorū, Et sublatus repertus est mortuus. Ad quē cū descendisset Paulus, incubuit super eum, & complexus dixit, Nolite turbari, anima enim eius in eo est. Cautē vtrunque intelligendum est, quod viduæ filius mortuus est, atque anima eius reuertit à propheta p̄stulatur: alter vero mortuus est, & in eo est anima Paulus dixit. In vtroq; nanq; scriptura vera est, quia mentiri non potest. Sed qua ratione percipi potest, vbi in membris occultari corporis posset mortui anima? Nisi forte anima, quæ incorporalis est, corpori inesse occulte creditur. Sed quidam intelligendi laborem vitantes, dicunt de Eutyco, quod emitens animam ita mortuus est vt post modicum interuallum anima reuertente Paulum dixisse putent, Anima illius in eo est. Sed tamen scriptura tacet, si egressa est aut reuersa anima. Ceteri vero lex mortui quibus nec egressa animæ, nec reuersa nunciatur, sine vlla hic ambiguitate p̄stant quod mortui sint, & diuina operatione resuscitati sint.

De Lazaro, & ceteris mortuis. Cap. 11. De sepulchro à peccatore. Heb. 11. De cibo domini post resurrectionem. Luc. 24. Gen. 18. Petrus paralyticum resuscitauit. c. 15. sint. Solis defectio iuxta crucem non vt solet qñ Luna accenditur facta erat: sed in plena Luna, s. quintadecima die mensis, ne casu putaretur fuisse q̄ euenerat, & tantū lucem Solis media die tenebræ obscurauerunt, vt per tres illas horas defectiōnis stellæ in cælo videri solent. De corporibus sanctorum venientibus de monumentis suis post resurrectionem domini: sed rursus in monumenta quō & de Moyse memini reintrarunt, vbi resurrectionem omnium nouissimam expectant, vt Apostolus ait, Hi oēs testimonio fidei probati inuenti sunt, non acceperunt repromissionem à Deo pro nobis melius aliud prouidente, vt ne sine nobis cōsummarerentur. Si igitur isti & Moyse bis resurgere in hac ostēsiōne vti que, & in nouissima cunctorum resurrectiōne credendi sunt? Sed hoc absit à catholica fide, vt semel morientem bis credat quis resurgere. Nisi forte bis mori Moyse & istos aliquis dicat, sed nusquam de his scribitur, qui sic apparuerunt, resurrexissent: sed aut viuere aut apparuisse vel de sepulchris exisse. Non autē resurrectionis in ijs qui post mortē in vita hac conuersati sunt, aut in communi, aut in futura omnium resurrectione ponitur. Talis autem apparitio istorum, nec ad vitam humanam, neque ad resurrectionem futurā pertinet, sed ad consummationem dñicæ resurrectionis: & ad credulitatem resurrectionis animarum ex inferis, talis apparitio animos mouet: sicut in resuscitatis mortuis similitudo tantum, non mors continua fieri cernitur. Ita & in his similitudo resurrectionis, non ipsa resurrectio ostendebatur. De continua morte nullus ad vitam indeciduam, nisi dominus vsque ad nouissimū diem reuertitur, & à vera resurrectione nunquā in mortem iterum aliquis detrahitur. De cibo domini post resurrectionem, hunc autem carnalē cibum qualiter resurrectionis caro susceperit, docti requirunt, dum resurrectura corpora spiritalia esse cuncti fideles sciunt, vt dicitur, Resurget corpus spiritale. Quapropter resurgent corpora non gustatura, sano sensu creditur possibilitatem edēdi cibos, si necesse foret, habitura. Hæc Dei exempla minime denegant, vt angeli iuxta illicem Mambrae. Sed hoc non vt nos ruminatos cibos stomacho & intestinis cōferunt, sed statim, vt accepta velut videntur degustent, in spirita-

lem naturam non ex parte, sed tota transformant. Conuenientia de spiritu sancto in columba super Christum, & in igne super Apostolos perscripta sunt: & quā diximus de diuisione linguarum, & de virtutibus Apostolorum post acceptum spiritum in excusatione eleemosynæ & paupertatis professione, quā do Petrus paralytico dixit, Surge & ambula, magistri p̄ceptum seruans, Nolite habere aurum, neq; argentū, dum soli Deo seruiens de iniquo mōnā expeditus fuerat, verbo imperij morbo ligatum cito soluebat. Ecce quanta est Apostolica virtus in Christo, sanū Ananiā dum Petrus arguit per sermonis tñ imperium, morte ligauit, & Tabitham mortis vinculo ligatam, eadē imperij potestate dissoluit. Ideo q; prius Ananias & Saphira in cōspectu Ecclesiæ cito mortui sunt, vt Apostolica autoritas quanta esset ostenderetur, & quam magnum peccatū esset, q̄ oblatum est iterum ab Ecclesia retrahere, monstraretur, & ceteri exemplo huius castigarentur.

D. A. V. R. E. L. I. A. V. G. V. S. T. I. N. I.
de Agone Christiano.

L. I. B. E. R. V. N. V. S.

Corona victoriae non promittitur nisi certantibus. In diuinis autē scripturis assidue inuenimus promitti nobis coronam si vicerimus. Sed ne longū sit multa commemorare, apud Apostolum Paulū manifestissime legitur, Opus perfecti, cursum consummaui, fidem seruauit, iam superest mihi corona iustitiæ. Debeus ergo cognoscere quis sit ille aduersarius, quē si vicerimus coronabimur. Ipse est, n. quem dominus noster prior vicit, vt etiā nos in illo permanentes vincamus per ipsum. Et Dei quidem virtus atque sapientia, & verbum per quod facta sunt omnia, qui filius Dei vnicus est, super omnem creaturam semper incommutabilis manet. Et quā sub illo est etiam creatura quæ non peccauit, quanto magis sub illo est omnis creatura peccatrix? Ergo quoniā sub illo sunt omnes sancti angeli, multo magis sub illo sunt oēs prauaricatores angeli, quorum diabolus princeps est. Sed quia naturam nostram deceperat, dignatus est vnigenitus Dei.

Mat. 3. Acto. 2. Mat. 10. Virtus per tra. c. 16. Acto. 5. Acto. 9. Corona certantibus datur Cap. 1. 1. Tim. 4. Aduersarius noster. 1. Cor. 1. Ioan. 1. A.

Dei filius ipsam naturam nostram suscipere, ut de ipsa diabolus vinceretur, & quem semper ipse sub se habet, et sub nobis eum esse faceret, ipsum * significat dicens, Princeps huius mundi missus est foras, Non quia extra mundum missus est quo quidam heretici putant, sed foras ab animis eorum qui coherent verbo Dei, & non diligunt mundum, cuius ille princeps est, quia dominatur eis qui diligunt temporalia bona quae hoc visibili mundo continentur, non quia ipse dominus est huius mundi, sed princeps cupiditatum earum quibus concupiscitur omne quod transit, ut ei subiaceant, qui negligunt aeternum Deum, & diligunt instabilia & mutabilia, Radix enim est omnium malorum cupiditas. Quam quidam appetentes a fide erraverunt, & inseruerunt se doloribus multis. Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus & cor eius tenet. Tales sunt omnes qui diligunt istum mundum. Mittitur autem diabolus foras, quoniam ex toto corde huic mundo renunciat. Sic enim renunciat diabolo, qui Princeps est huius mundi, cum renunciat corruptelis & pompis & angelis suis. Ideoque ipse dominus iam triumphantem naturam hominis portans, Scitote, inquit, quia ego vici mundum. Multi autem dicunt, quomodo possumus vincere diabolum quem non videmus? Sed habemus magistrum qui nobis demonstrare dignatus est, quomodo a nobis invisibiles hostes vincantur. De illo enim dixit Apostolus, Exuens se carne principatus & potestates exemplavit fiducialiter triumphans eos in semetipso. Ibi ergo vincuntur inimicae nobis invisibiles potestates, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Et ideo qui in nobis ipsis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus & illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Quoniam enim dictum est diabolo, Terram manducabis: dictum est peccatori, Terra es, & in terram ibis. Datus est ergo in cibum diabolo peccator. Non simus terra, si nolumus manducari a serpente. Sicut enim quod manducamus in nostrum corpus convertimus, ut cibus ipse secundum * corpus hoc efficiatur, quod nos sumus: sic malis moribus per nequitiam & superbia & impietatem hoc efficitur, quisque quod diabolus est, id est milis eius: & subicitur ei, sicut subiectum est nobis corpus nostrum. Et hoc est quod dicitur, manducari a serpente. Quisquis itaque timet illum ignem, qui paratus est diabo-

lo & angelis eius, det operam triumphare de illo in semetipso. Eos enim qui foris nos oppugnant, intus vincimus, vincendo concupiscentias per quas nobis dantur. Et quos inveniunt sui similes, secum ad penas trahunt. Sic & Apostolus dicit, quod in semetipso pugnat adversus potestates exteriores. Ait enim. Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principatus & potestates huius mundi, rectores harum tenebrarum, adversus spiritualia nequitiae in caelestibus. Caelum enim dicitur & iste aer, ubi venti & nubes & procellae & turbines fiunt, sicut etiam scriptura dicit in multis locis. Et innotuit de caelo dominus: Et aures caeli & volatilia caeli: cum manifestum sit aures in aere volare. Et nos in consuetudine hunc aerem caelum appellamus: nam cum de sereno vel nubilo quaerimus, aliquid dicimus. Qualis est aer? aliquid. Quale est caelum? Hoc dixi, ne quis existimet ibi habitare mala daemonia, ubi Solem & Lunam & stellas Deus ordinavit: quae mala daemonia ideo Apostolus appellat spiritualia, quia et mali angeli in scripturis spiritus appellantur: ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam potestates hominum tenebras appellat, quibus isti dantur. Ideo & alio loco dicit, Fuitis enim aliquid tenebrae nunc autem lux in domino: quia ex peccatoribus iustificati erant. Non ergo arbitremur in summo caelo habitare diabolum cum angelis suis unde de lapsus esse credimus. Sic enim erraverunt Manichaei, qui dicunt ante mundi constitutionem fuisse gentem tenebrarum, quae contra Deum rebellavit, in quo bello credunt misere omnipotentem Deum non sibi aliter potuisse succurrere, nisi partem suam contra eam gentem mitteret. Cuius gentis Principes, sicut illi dicunt, deorauerunt partem Dei, & temperati sunt ut posset mundus de illis fabricari. Sic dicunt Deum peruenisse ad victoriam cum magnis calamitatibus & cruciatibus & miseris membrorum suorum quae membra dicunt esse commixta tenebrosis visceribus principum illorum ut eos temperarent & a furore compegerent. Et non intelligunt tam sacrilegam esse suam sectam, ut credant omnipotentem Deum non per creaturam quam fecerit, sed per ipsam naturam suam bellasse cum tenebris, quod nephas est credere. Neque hoc solum, sed et illos qui victi sunt, factos esse meliores, quia furor eorum compressus est: Dei autem naturam, quae vicit, factam

Mat. 24.

Ephes. 6.

Vocabulum caeli, Cap. 3. Psal. 17. Marc. 4.

Locus daemorum.

Ephes. 5.

Semina Manichaeorum, Cap. 4.

Al. l. signi- ficabat. Ioan. 1. 2.

1. Tim. 6.

Ioan. 16. Quod vin- camus dia- bolu- m ven- cendo con- cupiscen- tias. c. 2. Colof. 2. 3. Ier. di. 19. c. m. sic ergo. Gen. 3.

Al. l. secun- dum cor- poris qua- litatem.

Etiam esse miseriam. Dicunt et eam per ipsam commixtionem perdidisse intellectum & beatitudinem suam, & magnis erroribus & claudibus esse implicatam. Quam si aliquid vel totam purgari dicerent, magnam tamen impietatem contra omnipotentem Deum affirmarent, cuius partem crederent tanto tempore in erroribus & penis esse iactatam sine aliquo peccati crimine. Nunc vero infelices audet adhuc dicere, nec totam posse purgari: & ipsam partem quae purgari non potuerit, proficere ad vinculum, ut inde inuoluatur, & illigetur malitiae sepulchro, & sic ibi semper sit pars ipsa Dei misera, quae nihil peccavit, & affligatur in aeternum carcere tenebrarum. Hoc illi dicunt, ut simplices animas fallant. Sed quis tam simplex est, ut ista non sentiat esse sacrilega, quibus affirmant omnipotentem Deum necesse fuisse oppressum esse, ut partem suam bonam & innocentem tantis cladibus obruendam, & tanta immundicia inquinandam daret, & non totam liberare posset: & quod liberare non poterat, aeternis vinculis colligaret? Quis ergo ista non execretur? Quis non intelligat impia esse & nephanda? Sed illi quoniam capiunt homines, non ista prius dicunt: quod si dicerent, riderentur aut fugarentur ab hominibus. Sed eligunt capitula de scripturis, quae simplices homines non intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas quaerendo unde sit malum. Sicut in isto capitulo faciunt, quo ab Apostolo dictum est, Rectores harum tenebrarum & spiritualia nequitiae in caelestibus. Quae sunt enim deceptores illi, & interrogant hominem scripturas divinas non intelligentem, unde sint in caelo rectores tenebrarum, ut cum respondere non potuerit, tradatur ab eis per curiositatem: quia omnis anima indocta curiosa est. Qui autem fidem catholicam bene didicit, & bonis moribus & vera pietate munitus est, quantum eorum haesim nesciat, respondet illis tamen. Nec enim decipi potest, qui iam novit quid pertineat ad Christianam fidem, quae catholica dicitur, per orbem terrarum sparsam, & contra omnes impios, & peccatores, negligentes autem sui, domino gubernante securam. Quoniam ergo dicimus Apostolum Paulum dixisse habere nos colluctationem adversus rectores harum tenebrarum, & spiritualia nequitiae in caelestibus. & probauimus et istum aerem terrae proximum caelum vocari, oportet credere adversum dia-

Al. l. fu- gerent.

Ephes. 6.

H

Illud spi- ritualia ne- quitiae, quo acci- piendum. Cap. 5.

bolu & angelos eius nos dimicare, qui gaudent perturbarionibus nostris: nam & ipse Apostolus alio loco diabolum principem potestatis aeris huius appellat. Quamvis ille locus, ubi ait, Spiritualia nequitiae in caelestibus possit & aliter intelligi, ut non ipsos praevariatores angelos in caelestibus esse dixerit, sed nos potius, de quibus alio loco dicit. Conuersatio nostra in caelis est: ut & nos in caelestibus constituti, in spiritualibus praecipis Dei ambulantes, dimicemus adversus spiritualia nequitiae, quae nos inde conatur abstrahere. Magis ergo illud quaerendum est, quomodo adversus eos, quos non videmus, pugnare possimus, & vincere, ne putent stulti adversus aerem debere nos certare. Docet itaque Apostolus ipse, dicens. Non sic pugno quasi aerem cedens: sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte alijs praedicans, ipse reprobis inueniar. Itaque dicit, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Qua in re intelligendum est, et ipsum Apostolum in semetipso triumphasse de potestatibus huius mundi sicut de domino dixerat, cuius se imitatore profitetur esse. Imitemur ergo & nos illum, sicut hortatur, & castigemus corpus nostrum, & in servitutem redigamus, si mundum volumus vincere: quia per illicitas delectationes suas & peccata, & perniciosam curiositatem nobis dantur potest hic mundus, id est quae in hoc mundo perniciose delectatione colligant amatores rerum temporalium, & diabolo atque angelis eius servire cogunt. Quibus omnibus si renunciamus, redigimus in servitutem corpus nostrum. Sed ne quis forte hoc ipsum quaeratur, quomodo fiat ut corpus nostrum servituti subiiciamus facile intelligi & fieri potest, si prius nos ipsos subiiciamus Deo bona voluntate & charitate sincera: nam omnis creatura, velit nolit uni Deo & domino suo subiecta est. Sed hoc admonemur, ut tota voluntate serviamus domino Deo nostro: quoniam iustus liberaliter servit, iniustus autem compeditus servit. Omnes tamen divinae providentiae serviunt, sed alij obediunt tanquam filij, & faciunt cum ea quod bonum est: alij vero ligantur tanquam servi, & fit de illis quod iustum est. Ita Deus omnipotens, dominus universae creaturae, qui fecit omnia, sicut scriptum est, bona valde, sic ea ordinavit, ut & de bonis & de malis beneficiat. Quod enim iuste fit, bene fit: Iuste autem sunt beati boni & iuste

Ephes. 2. Ephes. 6.

Phil. 3.

1. Cor. 9. In quo Aposto- lus imita- tur. Cap. 6. 1. Cor. 4.

Omnem creaturam servire Deo. c. 7.

Gen. 1.

ste mali penas patiuntur. Ergo & de bonis & de malis benefacit Deus, qui iuste omnia facit: Boni aut sunt, qui tota voluntate Deo seruiunt, mali aut necessitate seruiunt: nemo enim leges omnipotentis euadit. Sed aliud est face re quod lex iubet, aliud pati quod lex iubet. Quia propter boni secundum leges faciunt, mali secundum leges patiuntur. Nec enim nos moueat, quod in hac vita secundum carnem, quam portant iusti, multa grauiora & aspera tolerant: nihil enim mali patiuntur, quia iam possunt dicere quod ille vir spiritualis exultat & predicat Apostolus Paulus, dicens, Gloriamur in tribulationibus, scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Si ergo in hac vita, ubi tanta tormenta sunt, possent boni & iusti viri, cum talia patiuntur, non solum aequo animo tolerare, sed et charitate in Deo gloriari: quid cogitandum est de illa vita, quae nobis promittitur, ubi nulla de corpore molestiam sentiemus? Quoniam non ad hoc resurget corpus iustorum, ad quod resurget corpus impiorum, sicut scriptum est, Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et ne quisquam putet non iustis immutationem istam promitti, sed potius iniustis, & eam aestimet esse poenalem, sequitur & dicit, Et mortui resurget incorrupti, & nos immutabimur. Qui cumque ergo mali sunt, sic ordinati sunt: quia & unusquisque sibi, & omnes inuicem sibi nocent. Hoc enim appetunt quod perniciosae diliguntur, & quod eis facile auferri potest, & hoc sibi auferunt inuicem, quoniam se persequuntur. Et ideo cruciantur quibus auferuntur temporalia, quia diligunt ea, Illi autem qui auferunt, gaudent. Sed talis letitia caecitas est, & summa miseria: ipsa enim magis implicat animam, & ad maiora tormenta perducit. Nam gaudet & piscis quoniam hamum non videns, escam deuorat: sed cum piscator eum adducere coeperit, vitia eius torquentur primo, deinde ab omni letitia sua per ipsam escam, de qua letatus est, ad consumptionem trahitur. Sic sunt omnes, qui de bonis temporalibus beatos se esse putant: hamum enim acceperunt: & cum illo sibi vagentur. Veniet tempus ut sentiant quanta tormenta cum aueritate deuorauerint. Et ideo bonis nihil nocent, quia hoc eis auferunt, quod

non diligunt: nam quod diligunt, & unde beati sunt, auferre illis nemo potest. Cruciatu vero corporis malas animas miserabiliter affligit, & bonos autem fortiter purgat. Sic fit ut & malus homo & malus angelus diuinae prouidentiae militent, sed nesciunt quid boni de illis operetur Deus. Non itaque pro meritis officij, sed pro meritis malitiae stipendiantur. Sed ut haec animae quae habent voluntatem nocendi & rationem cogitandi, sub diuinis legibus ordinatae sunt, ne aliquid iniustum quicquam patiantur, ita & omnia animalia & corporalia in genere suo & ordine suo diuinae prouidentiae legibus subdita administrantur. Ideo dominus dicit, Nonne duo passeris auerunt & unus eorum non cadit super terram, sine voluntate patris vestri? Hoc enim dixit, volens ostendere quicquid vilissimum homines putant, omnipotentia domini gubernari. Sic enim & volatilia caeli ab eo pasci, & lilia agri ab eo vestiri, veritas loquitur: quae capillos et nostros numeratos esse dicit. Sed quoniam mundas animas rationales per se ipse Deus curat, siue in optimis & magnis angelis, siue in hominibus tota sibi voluntate seruientibus, cetera vero per ipsos gubernat verissime dici potuit et illud ab Apostolo. Non enim de bobus cura est Deo, in scripturis enim sanctis Deus homines docet, quoniam cum hominibus agant, & ipsi Deo seruiant: quoniam autem agant cum pecoribus suis, ipsi sciunt, in quo salutem pecorum suorum gubernent vsu & peritia & ratione naturali: quae quidem omnia de magnis sui creatoris operibus acceperunt. Qui ergo potest intelligere quoniam vniuersae creaturae conditor Deus gubernet eam per animas sanctas, quae mysteria eius sunt in caelis & in terris, quia & ipsae sanctae animae ab ipso factae sunt, & in eius creatura primatum tenent: qui ergo potest intelligere, intelligat, & intret in gaudium domini sui. Si autem hoc non possumus, quandiu sumus in corpore, & peregrinamur a domino, gustemus saltem quam suavis est dominus, qui dedit nobis pignus spiritum, in quo sentiamus eius dulcedinem, & desideremus ipsam vitae fontem, ubi sobria ebrietate inundemur & irrigemur sicut lignum, quod platurum est secus decursus aquarum, & dat fructum in tempore suo, & folia eius non decidunt. Dicit enim spiritus sanctus, Filij autem hominum in regimine alarum tuarum sperabunt: Inebriabuntur ab

Al. lib. ma.
A
Omnia diuina prouidentia gubernari. c. 8. Mat. 10.
Matt. 6. Mat. 10. Al. qm.
I. Cor. 9.
Al. mini ferio.
Mat. 25. Horatio ad diligendum Dei. Cap. 9. I. Cor. 1. Psal. 33. 2. Cor. 1. Psal. 1. Psal. 35.

Al. l. exultans praedicat. Rom. 5.

I. Co. 15.

M

vberrate domus tuae, & torrente voluptatis tuae potabis eos: Quoniam apud te est fons vitae. Talis ebrietas non euertit mentem, sed tamen rapit sursum, & obliuionem praestat omnium terrenorum. Sed si possumus toto affectu iam dicere, quae admodum desiderata ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quod si forte adhuc propter egritudines animae, quas de seculi amore concepit, nec gustare sumus idonei quod dulcis est dominus vel credamus diuinae authoritati, quam voluit esse in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, sicut Apostolus loquitur: Omnia enim per ipsum facta sunt, sicut in Euangelio scriptum est, & sine ipso factum est nihil. Qui noster ambecillitati miserus est, quod imbecillitate non est opere, sed nostra voluntate meruimus: nam Deus hominem inexterminabilem fecit, & ei liberam voluntatis arbitrium dedit. Non enim esset optimus, si Dei preceptis necessitate non voluntate seruiret. Facile est omnino, quantum existimo, quod intelligere nolunt, qui catholicae deserunt fide, & Christiani vocari volunt: nam si nobiscum fatetur natura nostra non posse sanari, nisi recte faciedo; fateantur eam non infirmari, nisi peccando. Et ideo non est credendum animam nostram hoc esse quod Deus est; quia si hoc esset, nec sua voluntate, nec aliqua necessitate in deterius mutaretur, quoniam omnino incommutabilis intelligitur Deus: sed ab eis qui non in contentione & emulatione & vana gloriae cupiditate amant loqui quod nesciunt, sed humilitate Christiana sentiunt de domino, & in bonitate & in simplicitate cordis quaerunt eum. Hanc ergo imbecillitatem nostram suscipere dignatus est filius Dei, & verbum caro factum est, & habitauit in nobis: non quia aeternitas illa mutabilem creaturam mutabilibus hominum oculis ostendit, quam incommutabili maiestate suscepit. Sunt autem stulti qui dicunt, Non poterat aliter sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem, & nascere ex femina, & a peccatoribus omnia illa pateretur: Quibus dicimus. Poterat omnino, sed si aliter faceret, similiter vestrae stultitiae displiceret. Si enim non appareret oculis peccatorum, lumen eius utique aeternum, quod per interiores oculos videtur, inquinatis mentibus videri non posset. Nunc autem quia visibiliter nos commoneat dignatus est, ut ad inuisibilia praepararet, displicet auaris, quae

non aureum corpus habuit: displicet impudicis quae ex femina natus est. Multum enim oderunt impudici, quod concipiunt & pariunt feminae: displicet superbis quod contumelias patientissime pertulit: displicet delicatis, quae cruciatus est. displicet tumidis, quae mortuus est. Et ut non vitia sua videatur defendere, non in homine dicunt sibi hoc displicere, sed in filio Dei. Non enim intelligunt quid sit aeternitas Dei quae hominem assumpsit & quid ipsa humana creatura, quae mutationibus suis in pristina firmitate reuocabat, ut disceremus, docente ipso domino, infirmitates, quas peccando collegimus: recte faciendo posse sanari. Ostendebatur enim nobis ad quam fragilitatem homo sua culpa perueniret, & ex qua fragilitate diuino auxilio liberaretur. Itaque filius Dei hominem assumpsit, & in illo humana perpeffus est. Haec medicina hominum tanta est, quanta non potest cogitari, nam quae superbia sanari potest, si humilitate filij Dei non sanatur? Quae avaritia sanari potest, si paupertate filij Dei non sanatur? Quae iracundia sanari potest, si patientia filij Dei non sanatur? Quae impietas sanari potest, quae charitate filij Dei non sanatur? Postremo quae timidas sanari potest, si resurrectione corporis non sanatur? Erigat spiritus suum genus humanum, & recognoscat naturam suam, & videat quantum locum habeat in operibus Dei. Nolite vos ipsos contemere viri, filius Dei virum suscepit. Nolite vos ipsas contemere feminae, filius Dei natus ex femina est. Nolite tamen amare carnalia, quia in filio Dei nec masculus nec femina sumus. Nolite amare temporalia, quae si bene amarentur, amaret ea homo quem suscepit filius Dei. Nolite timere contumelias & cruces, & mortem, quae si nocerent homini, non ea patere homo quem suscepit filius Dei. Haec ois hortatio, quae iam ubique praedicatur ubique venerat, omnem obedientem animam sanat, non esset in rebus humanis, si non essent facta illa omnia quae stultissimis displicent. Quae dignatur imitari vitiosa iactantia, ut ad virtutem percipiendam possit adduci, si erubescit imitari eum, de quo dictum est antequam nasceretur, quod filius altissimi vocaretur, & per omnes iam gentes, quod negare nemo potest, filius altissimi vocatur? Si multum de nobis sentimus, dignemur imitari eum qui filius altissimi vocatur. Si parum de nobis sentimus, audeamus imitari pisces & publicanos, qui eum imitati sunt. O medicinam omnibus consulente, omnia tumentia comprimente, omnia

Impudici o fores naturae.

D

Galat. 3.

E

Luc. 1.

tabescen-

tabefcentia reficientē, omnia superflua re-
cantē, oīa necessaria custodientē, omnia per
dita raparantē, omnia deprauata corrigētē.
Quis iā se extollet contra filiū Dei? Quis de
se desperet, p̄ quo tā humilis esse voluit fili⁹
Dei? Quis beatā vitā esse arbitretur in ijs que
contemenda esse docuit filius Dei? Quibus
aduersitatibus cedat, qui naturā hominis à tā
tis persecutionibus custod. tā credit in filio
Dei? Quis sibi esse clausum regnū celorū pu
tet, qui cognoscit publicanos & meretrices
imitatores esse filij Dei? Qua peruerfitate nō
careat, qui facta & diēla intuetur & diligit &
sectatur illius hominis, i quo se nobis ad exē
plū vitæ præbuit filius Dei? Itaq; & masculi
& femine, & omnis ætas, & omnis huius se
culi dignitas ad sp̄e vitæ æternæ cōmota est.
Alij neglectis tēporalibus bonis conuolant
ad diuina. Alij cedunt eorum virtutibus qui
hec faciūt, & laudant quod imitari non au
dent. Pauci autē adhuc murmurant, & inani
liuore torquentur: aut qui sua quærūt in ec
clesia, quanuis videant catholici, aut ex ipso
Christi noīe gloriā q̄rētes, heretici: aut pec
catū impietatis suæ defendere cupientes, Iu
de: aut curiositatē * vanæ licentię perdere ti
mētēs, Pagani. Sed ecclesia catholica p̄ totū
orbē lōge lateq; diffusā, impetus eorū priori
bus temporibus frāgens, magis magisq; ro
borata est: nō resistendo, sed perferēdo. Nūc
vero insidiosas eorū quæstiones fide irridet,
diligentia discutit, intelligenter dissoluit cri
minatores pallearū suarū non curat, quia tē
pus mēsis, & tēpus arearū, & tēpus horreo
rū cautē diligenterq; distinguit. Criminato
res aut frumenti sui, aut errantes corrigit,
aut inuidētēs inter spinas & zizania cōputat.
Subijciam⁹ ergo animā Deo, si volumus ser
uituti subijcere corpus nostrū, & de diabo
lo triūphare. Fides est prima quæ su iugat
animā Deo, deinde præcepta viuendi, qui
bus custoditis spes nostra firmatur, nutritur
charitas, & lucere incipit quod antea tantū
modo credebatur. Cum. n. cogitatio & actio
dona sint Dei, & beatū hominē faciant, sicut
in cognitione cauēdus ē error, sic in actione
cauenda est nequitia. Errat aut quisquis putat
veritatē se posse cognoscere, cū adhuc nequi
ter viuat. Nequitia est aut mūdū istū diligere
& ea q̄ nascūtur & trāseunt, p̄ magno habe
re: & ea cōcupiscere, & p̄ his laborare, vt ac

quirantur: & lctari, cū abundauerint: & time
re, ne pereāt: & cōtristari, cū pereūt. Talis vi
ta nō pōt verā illā & syncerā & incōmutabi
lē videre puritatē, & inherere illi, & in æter
nū * nō moueri. Itaq; prius quā mens nostra
purgetur, debemus credere quod intellige
re nōdū valemus: qm̄ verissime dictū est per
Prophetā, Nisi credideritis, non intelligetis.
Fides in ecclesia breuissimē traditur, in qua
cōmendantur æterna, q̄ intelligi à carnalibus
nōdū possunt: & tēporalia præterita & futu
ra, q̄ pro salute hominū gessit & gestura est
æternitas, puidētia. Credamus ergo in patrē
& filium & sp̄m̄ sanctū: hec æterna sunt & in
commutabilia. i. vnus Deus vnus substantiæ
Trinitas æterna Deus: ex quo omnia, per quē
omnia, in quo omnia. Nec eos audiamus q̄
dicunt patrē tantūmodo esse, nec habere fi
lium, nec esse cū eo spiritū sanctū: sed ipsum
patrē aliqñ appellari filiū, aliqñ adō spiritū
sanctū. Nesciūt enim principatū, ex quo sunt
omnia: & imaginē eius, per quā formantur
omnia: & sanctitatem eius, in qua ordinātur
omnia. Nec eos audiamus, qui indignantur
& stomachantur, quia non tres Deos colen
dos dicimus, Nesciūt enim q̄ sit vna eadēq;
substantia, & phātafmatibus suis illuduntur:
quia solent videre corporaliter vel animalia
tria, vel quæcunq; corpora tria locis suis es
se separata. Sic putāt intelligendā substantiā
Dei: & multū errant: quoniam superbi sunt,
& non possunt discere, quia nolunt credere.
Nec eos audiamus, qui patrē solū verū Deū
& sempiternū esse dicūt: filiū aut non de ip
so genitū, sed ab ipso factū de nihilo, & fuisse
tēpus qñ non erat, sed tamē primū locum
tenere in omni creatura: & sp̄m̄ sanctū mino
ris maiestatis esse q̄ filiū, & ipsum factū esse
post filium: & horū trium diuersas esse sub
stantias, tanquā aurū & argentū & eramen
tū. Nesciūt. n. quid loquantur, & de his rebus
quas per oculos carnos videre cōsueuerūt,
vanas imagines ad disputationes suas trāsfe
rūt. Quia reuera magnum est mēte conspi
cere generationē, q̄ non sit ex aliquo tem
pore, sed æterna est: & ipsam charitatē & san
ctitatē, qua generator & generatus ineffabili
ter sibi copulātur. Magnū & difficile est hec
mente conspicere, etiam si pacata & tran
quilla sit, Non pōt ergo fieri vt illi hæc vi
deant, q̄ terrenas generationes nimis intuen
tur,

All. iam non mori. Es. 7.

I

Contra eos qui tres per sonas ne gant. Cap. 14. Rom. 11. Contra eos qui inducunt tres Deos. Cap. 15. Contra

Contra eos qui inducunt diuersitas in san ctā Trini tatem. Cap. 16.

K

tur: & ad istas tenebras addunt adhuc fumū,
quē sibi contentionibus & certaminib. quo
tidianis exercitibus defuentes, tanquā ligna
humore laginata, in quib. ignis fumū solum
vomit, & habere flāmas lucidas non potest.
Et hoc quidē de omnibus hereticis rectissi
me dici pōt. Credentes ergo incōmutabilem
Trinitatē, credamus et in dispensationē tem
poralē pro salute generis humani esse natū
Deum. Nec eos audiamus, qui filium Dei Ie
sum Christū nihil esse aliud q̄ hominem di
cūt: sed ita iustū, vt dignus sit appellari filius
Dei. Et hos. n. catholica disciplina misit con
tentiose disputare voluerunt, antequā intelli
gerent quid sit Dei virtus & Dei sapientia: &
in principio verbū, per q̄ facta sunt omnia:
& quo verbū caro factū est, & habitauit in
nobis. Nec eos audiamus, qui non verū ho
minē suscepisse dicunt filium Dei, neq; natū
esse de femina, sed falsam carnē & imaginē
simulatam corporis humani ostendisse vidē
tibus. Nesciunt. n. quō substantia Dei admini
strans vniuersam creaturā, inquinari omni
no non possit: & tū prædicant istum visibilē
Solē, radios suos per omnes feces & fordes
corporū spargere, & eos mundos & synce
ros vbiq; seruare. Si ergo visibilia munda vi
sibilibus immundis contingi possunt, & non
inquinari: quanto magis inuisibilis & incō
mutabilis veritas per sp̄m̄ animā, & per ani
mā corpus suscipiēs, toto homine assumpto
ab omnib. eū infirmitatib. nulla sua contami
natione liberauit? Itaq; magnas patiuntur an
gustias: & cū timent q̄ fieri non potest, ne hu
mana carne veritas inquinetur, veritatem di
cunt esse mentitā. Et cum ille præceperit, di
cens, Sit in ore vestro, est est, non nō, & Apo
stolus clamet, Non erat in illo est & non, sed
est in illo erat: isti totū corpus eius falsā car
nem fuisse contendunt, vt non sibi videantur
imitari Christū, si non suis auditoribus men
tiantur. Nec eos audiamus, qui Trinitatem
quidē in vna æterna substantia confitentur,
sed hominē ipsum, qui tpali dispensatione
susceptus est, audent dicere non habuisse ho
minis mentē, sed solā animā & corpus: hoc
est dicere, non fuit homo, sed mēbra corpo
ris habebat humana. Animā. n. & corpus ha
bent & bestia, sed rationē non habent, quæ

mentis est propria. Sed si execrandi sunt illi,
qui eū negāt humanū corpus habuisse, q̄ est
infimū in homine, miror q̄ isti non erube
scunt, qui hoc eū negant habuisse q̄ est opti
mū in homine. Multum. n. lugenda est mens
humana, si vincitur à corpore suo. Siquidē
in illo homine non reformata est, in quo ip
sum corpus humanū iā dignitatē formæ cę
lestis accepit. Sed absit vt hoc credamus, q̄
confixit temeraria cęcitas & superba loqua
citas. Nec eos audiamus, qui sic dicunt ab il
la æterna sapientia susceptū esse hominē, qui
de virgine natus est, quō & alij hoies ab ea fa
pientes sunt, qui perfecte sapientes sunt. Ne
sciunt. n. propriū illius hominis sacrm, & pu
tant hoc solū eum amplius habuisse inter cę
teros beatissimos, q̄ de virgine natus est. Qu
ipsum si bene considerent, fortassis credant
ideo illū hoc præter ceteros meruisse, q̄ ali
quid proprium præter ceteros habet et ipsa
susceptio. Aliud est. n. sapientem tm̄ fieri per
sapientiam Dei, & aliud est ipsam personam
sustinere sapientiæ Dei: quamuis. n. eadē na
tura sit corporis ecclesiæ, multum tm̄ distare
inter caput & membra cętera quis non intel
ligat? Si. n. ecclesiæ caput est homo ille, cuius
susceptione verbū caro factum est, & habi
tauit in nobis, mēbra cętera sunt omnes san
cti, quib. perficitur & cōpletur ecclesia. Quo
ergo anima totū corpus nostrū animat & vi
uificat, sed in capite & videndo sentit, & au
diendo & odorando & gustando & tangen
do, in cęteris aut membris tangendo tm̄: &
ideo capiti cuncta subiecta sunt ad operan
dum, illud aut supra collocatum est ad con
sulendū, quia ipfius animæ quæ consultat cor
pori, quodāmodo personam sustinet caput,
ibi. n. omnes sensus apparēt. Sic vniuerso po
pulo sanctorū tāquam vni corpori caput est
mediator Dei & hominū, homo Christus Ie
sus. Et propterea sapientia Dei & verbum in
principio, per q̄ facta sunt omnia, non sic af
sumpsit illū hominē vt ceteros sanctos, sed
multo excellentius, multoq; sublimius: qm̄
ipsum solū assumi oportuit, in quo sapientia
Dei patris hominib. appareret, sicut eam visi
biliter decebat ostendi. Quapp aliter sunt sa
pientes cęteri homines, quicunq; sunt vel ef
se potuerunt vel poterunt: & aliter ille vnus
mediator Dei & hominū, homo Christus Ie
sus: qui sapientiæ ipfius, per quam sapientes
fiunt

A
Christū esse sapiē tiam Dei. Cap. 20.

Ioan. 1.

I. Tim. 2

Ioan. 1.

All. quō

B

G
De effe
ctu hu
manita
tis. c. 12.

All. hu
mane.

Mat. 3.
Cap. 13.

De fide
& opera
tione.
cap. 13
H

Mens ve
ritatis ca
pax non
est, nisi
virij li
bera.

funt quicunque homines, non solū beneficiū habet, sed et personam gerit. De ceteris. n. sapientibus & spiritalibus animis recte dici pōt, q̄ habeāt in se verbū Dei per quod facta sunt omnia: sed in nullo eorum recte dici pōt, q̄ verbum caro factum est, & habitauit in nobis, q̄ in solo dño nostro Iesu Christo rectissime dī. Nec eos audiamus, qui solum corpus humanum susceptū esse dicunt à verbo Dei, & sic audiunt q̄ dictum est, Et verbum caro factū est, vt negent illum hominē vel animā vel aliquid hominis habuisse, nisi carnem solam. Errant. n. multū, nec intel ligunt ideo carnem solam nominatam esse in eo q̄ dictum est, Verbum caro factū est, quia hominum oculis propter quos facta est illa susceptio, caro sola potuit apparere. Nā si absurdū est & valde indignum, vt humanū spiritum homo ille non habuerit sicut superius tractauimus: quanto magis absurdum & indignū est, vt nec spiritum nec animam habuerit: sed hoc solum habuerit, q̄ etiā in peccatorib. vilius est, & extremius, i. corpus? A nostra ergo fide et ista impietas excludatur, totumq; hominem atq; perfectū à verbo Dei susceptū esse credamus. Nec eos audiamus, qui tale corpus dñm nostrū habuisse dicunt, quale apparuit in columba, quam vidit Ioannes baptista descendente de celo & manentem super eum in signo spiritus sancti. Ita. n. persuadere conantur filium Dei natū non esse de femina. Quia si carnalibus oculis eum oportebat ostendi, potuit, inquit, sic assumere corpus quō spiritus sanctus. Non. n. & columba illa de ouo nata est, aiunt: & tñ humanis oculis potuit apparere. Quibus primū illud respondendum est, q̄ ibi legimus in specie columbæ apparuisse Ioanni spiritum sanctum, vbi legimus et Christum natū esse de femina, & non oportet in parte credere Euāgelio, & in parte non credere. Vnde. n. credis in columbæ specie demonstratum esse spiritum sanctum, nisi quia in Euangelio legitur? Ergo & ego inde credo Christum natum de virgine esse, quia in Euangelio legi. Quare aut spiritus sanctus nō est natus de columbā, quemadmodū Christus de femina? Illa causa est, quia non colūbas liberare venerat spiritus sanctus, sed hominibus significare innocentia & amorem spiritalem, q̄ in columbæ specie visibiliter figuratum est. Dñs aut Iesus

Christus qui venerat ad homines liberādos, in quibus & mares & feminae pertinent ad salutem: nec mares fastidiuit quia mare suscepit: nec feminas, quia de femina natus est. Huc accedit magnum sacrm, vt qm̄ per feminam nobis mors acciderat, vita nobis per foeminam nasceretur: vt de vtraq; natura, i. femina * & masculina victus diabolus cruciaretur, qm̄ de ambarū subuersione lætabatur: cui parum fuerat ad penā si ambæ naturæ in nobis liberarentur, nisi et per ambas liberaremur. Neq; hoc ita dicimus, vt dñm Iesum Christum dicamus solū verum corpus habuisse: spiritum sanctum aut fallaciter apparuisse oculis hominū, sed ambo illa corpora, vera corpora credimus. Sicut. n. non oportebat vt homines falleret filius Dei, sic non decebat vt homines falleret spiritus sanctus. Sed omnipotēti Deo qui vniuersam creaturam de nihilo fabricauit, non erat difficile verū corpus columbæ sine aliarū columbarū ministerio figurare, sicut ei non fuit difficile verū corpus in vtero Mariæ sine virili semine fabricare: cum natura corporea & in visceribus feminae ad formandum hominem, & in ipso mundo ad formandā columbam imperio dñi voluntatiq; seruiret. Sed stulti homines & miseri, quod aut ipsi facere non possunt, aut in vita sua nunquā viderunt, et ab omnipotentī Deo fieri potuisse non credunt. Nec eos audiamus, qui propterea volunt cogere, vt inter creaturas filii Dei numeremus, quia passus est. Dicunt. n. si passus est, mutabilis est: & si mutabilis est, creatura est, quia Dei substantia non potest immutari. Cum quibus et nos dicimus, & Dei substantiā cōmutari non posse, & creaturam esse mutabile. Sed aliud est esse creaturam, & aliud suscipere creaturam. Filius ergo vnigenitus Dei, qui est virtus & sapientia Dei, & verbū per q̄ facta sunt omnia, quia immutari non pōt omnino, suscipit humanā creaturam, quā lapsam erigere, atq; inueteratā renouare dignatus est. Nec in ea per passionem ipse in deterius commutatus est, sed eam potius per resurrectionem in melius cōmutauit. Nec propterea verbū patris, i. vnicum Dei filium, per quem facta sūt omnia, negandum est natum & passum esse pro nobis. Et martyres enim passos dicimus, & mortuos, propter regna celorum, nec tñ in ea passione & morte animæ eorū occisæ sunt.

Christi non solū corpus habuisse hominibus. Cap. 21. Ioan. 1.

Corpus Christi non fuisse imaginariū. c. 22.

Alia.

Filius Dei passus non fuit mutatus. Cap. 21.

1. Cor. 1. Ioan. 1.

sunt. Dicit enim Nolite timere eos qui corpus occidunt, animæ aut nihil possunt facere. Sicut ergo martyres passos & mortuos dicimus in corporibus quæ portabant, sine animarū interfectione vel morte: sic filiū Dei passum & mortuū dicimus in homine quem portabat, sine diuinitatis aliqua cōmutatione vel morte. Nec eos audiamus q̄ negāt tale corpus domini resurrexisse quale positum est in monumento. Si enim tale nō fuisset, nō ipse dixisset post resurrectionē discipulis, Palpate & videte, quā spiritus ossa & carnē nō habet sicut me videtis habere, Sacriligū est. n. credere dñm nostrū cū ipse sit veritas, in aliquo fuisse mētū. Nec nos moueat q̄ clausis ostijs subito eū aparuisse discipulis scriptū est, vt p̄pterea negemus illud fuisse corpus humanū, quia contra naturā huius corporis videmus illud p̄ clausa ostia intrare. Omnia enim possibilia sunt Deo, nā & ambulare super aquas contra naturā huius corporis esse manifestū est, & tamen non solū ipse dñs ante passionē ambulauit, sed etiam Petrū ambulare fecit. Ita ergo & post resurrectionem suā de corpore suo fecit quod voluit. Si. n. potuit ante passionem clarificare illud sicut splendorē solis, quare nō potuit & post passionē ad quantā vellet subtilitatē in temporis momēto redigere, vt per clausa ostia posset intrare? Nec eos audiamus, qui negant ipsum corpus secum leuasse in celum dñm nostrum, & commemorant in Euangelio quod scriptū est, Nemo ascendit in celum, nisi qui de celo descendit: & dicunt, quia corpus nō descendit de celo, nō potuisse ascendere in celū. Non enim intelligunt, qm̄ corpus non ascendit in celū. Dñs enim ascendit, corpus autē non ascendit, sed leuātū est in celū, illo leuante qui ascendit. Si enim quisq; descendat, verbi gratia, de monte nudus, cum autē descendit, uestiat se, & uestitu iterum ascendat, recte utiq; dicimus, Nemo ascendit, nisi qui descendit: nec vestem consideramus q̄ secū leuauit, sed ipsum qui uestitus est, solū dicimus ascendisse. Nec eos audiamus, qui negant ad dexteram patris sedere filium. Dicunt enim. Nunquid Deus pater habet laeas dexteram aut sinistram sicut corpora? Nec nos hoc de Deo patre sentimus: nulla enim forma corporis Deus definitur atq; concluditur. Sed dextera patris est beatitudo perpe-

tua, quæ sanctis datur: sicut sinistra eius rectissime dicitur miseria perpetua, q̄ impijs datur: vt nō in ipso Deo, sed in creaturis hoc modo, quo diximus intelligatur dextera & sinistra: quia & corpus Christi quod est ecclesia, in ipsa dextera, hoc est in ipsa beatitudine futurum est, sicut Apostolus dicit, quia & simul nos suscitauit, & simul nos sedere fecit in coelestibus. Quamuis enim corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra iam ibi est. Propterea & ipse dominus post resurrectionē suā iussit discipulis, quos piscantes inuenit, vt in dexteram partem mitterēt retia. Quod cū fecissent ceperūt pisces, qui omnes magni erāt: & oēs iustos significabāt, quibus dextera promittitur. Hoc significabat q̄ et iudicio dixit se agnos ad dexterā, hōes autē ad sinistrā esse positurū. Nec eos audiamus, qui negant diē iudicij futurū, & commemorant, q̄ in Euangelio scriptū est, eū q̄ credit in Christū nō iudicari: qui autē nō credit in illū, iudicātū esse. Dicunt. n. Si & ille q̄ credit, nō veniet in iudiciū: & ille qui nō credit, iā iudicatus est, vbi sūt quos iudicaturus est in die iudicij? Nō intelligūt sic loqui scripturas: vt pręteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut supra diximus, quod Apostolus dixit de nobis, q̄ simul nos sedere fecit in celestibus, nōdū factū est: sed quia certū est futurum, ita dictū est quasi iam factū sit: sicut & ipse dominus discipulis dixit, Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et paulo post dicit, Multa habeo vobis dicere, sed nō potestis illa portare modo. Quo modo ergo dixerat: Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: nisi quia illud quod per spiritum sanctū certissime facturus erat quasi iam fecisset locutus est? Sic ergo cum audimus, Qui credit in Christū, non veniet in iudicium: intelligamus quia nō veniet ad damnationē. Dicitur enim iudiciū pro dānatione, sicut dicit Apostolus, Qui non manducat, manducantē nō iudicet, id est non de illo male existimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare nobis intelligentiam iudicandi, cum & Propheta dicat, Si vere iustitiam diligitis, recte iudicate filij hominū. Et ipse dominus dicat, Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudiciū iudicate. Sed illo loco vbi vetat, iudicare, illud admonet, ne damnemus aliquem cuius

Mat. 10. Corpus semper mansisse idem. Cap. 24. Luc. 24.

Ioan. 14. Ioan. 20.

Mat. 14.

Mat. 17.

Corpus sublatum in celum. Cap. 25. Ioan. 3. Mat. 16. Act. 1.

Christus ad dexterā patris. Cap. 26. Mat. 26. Dextera patris.

Ephe. 2.

Ioan. 21.

H

Mat. 25. Iudiciū futurū. Cap. 27. Ioan. 3.

Ephe. 2.

Ioan. 15. Ioan. 16.

Ioan. 3. Rom. 14.

I

Mat. 7.

Psal. 57. Ioan. 7.

cuius vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus qualis postea sit futurus. Sic ergo eū dixit ad iudiciū non veniet: hoc dixit quia non veniet ad damnationem. Qui autē nō credit iam iudicatus est: hoc dixit quia iā dānatus est præscentia Dei, qui nouit quid imminet non credētib. Nec eos audiamus, qui dicunt spiritum sanctū, quē in Euangelio dñs promisit discipulis, aut in Paulo Apostolo venisse, aut in Montano & Priscilla, sicut Cataphryges dicūt, aut ī nescio quo Manite vel Manicheo, sicut Manichei dicunt. Tam. n. cęci sunt isti, vt scripturas manifestas non intelligant, aut tū negligentes salutis suę, vt omnino non legant. Quis. n. cū legerit, non intelligit, vel in Euangelio quod post dñi resurrectionē scriptum est, dicente dño, ego mittā promissum patris mei in vos, vos autē sedete hic in ciuitate, quousq; induamini virtute ab alto: Et in Actibus Apostolorū, postea quam dñs abscessit a discipulorū oculis in cęlum, decē diebus peractis, die Pentecostes, nō attendunt apertissime venisse spiritum sanctū: & cum essent illi ī ciuitate sicut eos ante muerat impleuisse illos, ita vt loquerentur varijs linguis. Nam diuerse nationes q̄ tūc aderāt, vnaquisq; audientū suam linguam intelligebant. Sed isti homines decipiunt eos qui negligentes sunt in catholica fide, & ipsam fidē suam q̄ in scripturis manifesta est, nolunt discere, & quod est grauius & multū dolendum, cum in catholica fide negligenter versentur, hereticis diligenter aures accōmodāt. Nec eos audiamus, qui sanctā Ecclesiam, q̄ vna catholica est, negant p̄ orbem esse diffusam, sed in parte Donati pollere arbitrantur, Ita surdi sunt aduersus Prophetā dicentem, Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hereditatē tuam, & possessionē tuam terminos terrę. Et alia multa siue in veteris siue in noui testamēti libris, quę scripta sunt, vt apertissime declarēt Ecclesiam Christi per orbem terrę esse diffusam. Quod cū eis obijcimus dicunt iam itta omnia fuisse completa, antequam esset pars Donati, sed postea totam Ecclesiam perrijse, & in sola Donati parte reliquias eius remansisse contendunt. O linguam superbā & nephariam: vix vere sic viuerent, vt vel inter se pacem postea custodirent. Nunc autem non attendunt iam in ipso Donato comple-

tum esse quod dictū est, In quā mensura mēsi fueritis, in ea remetietur vobis. Sicut enim Christi diuidere conatus est, sic ipse a suis quotidiana concisione diuiditur. Ad hoc et̄ pertinet illud quod dñs dicit. Qui. n. gladio percussit, gladio morietur. Gladius. n. illo loco, siquidē in malo positus est, discordiosam linguam significat, qua tunc ille infelix Ecclesiam percussit, sed non occidit. Non autē dixit dñs, q̄ occiderit gladio, gladio morietur, sed qui gladio vsus fuerit, inquit, gladio morietur. Ergo ille percussit Ecclesiam lingua litigiosa, qua nunc ipse cōciditur, vt omnino disperat atq; moriatur. Et tñ illud tūc Apostolus Petrus, non superbia sua, sed quāuis carnalis, tamē amore dñi fecerat. Itaque admonitus recōdit gladiū: iste autē nec victus hoc fecit. Siquidē hoc Episcopo Cęciliano causam cum diceret, audientibus Episcopis Romę, quos petiuerat, nihil eorum quę intenderat potuit probare: & sic remansit in schismate, vt suo gladio moreretur. Populus autē ipsius, qm̄ non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertissime scriptū est, Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, nō Dei gloriā querentes sed suā, fati significat seruū se esse nō liberū, & aurē dexteram se habere precisā. Petrus. n. errās in amore dñi, seruus non libero aurē dexterā præcidit, Ex quo significat eos qui gladio schismatis feriuntur, seruos esse carnaliū desideriorū, nondū eductos in libertatē spiritus sancti, vt iam non confidant in homine: & nō audire quod dextrum est. i. dñi gloriā p̄ catholicā Ecclesiam latissime puagatā, & audire sinistrū humanę inflationis errorē. Sed tamen cū dñs dicat in Euangelio cum per omnes gentes Euangelium fuerit prædicatū, tunc finem esse venturū, quō isti dicunt, q̄ in cęterę omnes gentes ceciderant a fide, & in sola parte Donati remansit Ecclesia, cū manifestū sit ex quo ista pars ab vnitale precisā est, nonnullas gentes postea credidisse: & adhuc esse aliquas, q̄ nondū creditur, quibus quotidie non cessatur Euangelium prædicari? Quis non miretur esse aliquē, qui se Christianū dici velit, & aduersus Christi gloriam tanta impietate rapiatur, vt audeat dicere oēs populos gentiū, qui modo adhuc accedunt Ecclesię Dei, & in Dei filiū festināter credūt, inaniter facere, quia nō eos

eos aliquis Donatista baptizat? Sine dubio ista execraret hoīes, & eos sine dilatione relinquerent, si Christum quærerēt, si Ecclesiam diligerent, si liberi essent, si aurem dexteram integrā retinerent. Nec eos audiamus, q̄ quāuis neminem rebaptizent, præcidere se tñ ab vnitale, & Luciferiani magis dici q̄ catholici maluerunt. In eo. n. q̄ intelligunt baptismum Christi non esse repetendū, recte faciunt, sentiunt. n. sacm̄ sancti lauacri nusquā esse, nisi ex catholica Ecclesia, sed eam formā secum hñe sarmenta præcisā, q̄ in ipsa vnitale ante q̄ præciderent, acceperant. Hi sunt. n. de quib. Apostolus dicit, habentes speciē pietatis, virtutem autē eius abnegantes. Est. n. magna virtus pietatis, pax & vnitale, q̄ vnus est Deus, hęc illi non habēt, q̄ præcisī ab vnitale sūt. Itaque si qui ex ipsis ad catholicam veniunt, non iterant speciē pietatis quā habent, sed accipiūt virtutem pietatis quā non habent. Nā & amputatos ramos denuo posse inseri, si non permanferint in incredulitate, apertissime Apostolo docet. Quod cū Luciferiani intelligunt, & nō rebaptizant, nō improbamus: sed q̄ et̄ ipsi præcidi a radice voluerūt, q̄ non detestandum esse cognoscant. Et ideo maxime, q̄ hoc eis displicuit in Ecclesia catholica, quod verē catholicę sanctitatis est. Nusquam. n. tam vigere debent viscera misericordię, q̄ in catholica Ecclesia, vt tanquā vera mater nec peccantib. filiis superbe insulter, nec correctis difficile ignoscat. Non. n. sine cā inter omnes Apostolos huius Ecclesię catholicę personam sustinet Petrus, huic. n. Ecclesię clauēs regni coelorum datę sunt cū Petro datę sunt. Et cum ei dī, ad omnes dī, Amas me, palce oues meas. Debet ergo Ecclesia catholica correctis, & pietate firmatis filiis libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam eius gestanti, & cum in mari titubasset, & cū dñm carnaliter a passione reuocasset, & cum aurem serui gladio præcidisset, & cū ipsum dñm ter negasset, & cum in simulationem postea superstitiosam lapsus esset, videamus veniam esse concessam, eumq; correctum atq; firmatum vsq; ad dñicę passionis gloriam peruenisse. Itaq; post persecutionē quę per Arrianos hereticos facta est, & postea q̄ pax, q̄ quidem catholica in dño tenet, et̄ a principib. seculi reddita est, epi, qui perfidia Arrianorū in illa perturbatione consen-

ferant, multi correcti, redire in catholicam delegerunt, damnantes siue qd̄ crediderant, siue qd̄ se credidisse simulauerant. Hos Ecclesia catholica materno recipit sinu, tanquā Petrum post fletum negationis per galli cantum admonitum, aut tanq̄ eundem post prauam similitudinē Pauli voce correctū. Hanc illi matris charitatē superbe accipientes, & impie reprehēdētes, q̄ Petro post galli cantū surgenti, nō gratulati sunt, cū Lucifero, q̄ mane oriebat, cadere meruerūt. Nec eos audiamus, qui negant Ecclesiam Dei oīa peccata posse dimittere. Itaq; miseri, dū in Petro peccatam non intelligūt, & nolunt credere datas Ecclesię clauēs regni coelorum, ipsi eas de manib. amiserunt. Isti sunt qui viduas si nupserint, tanq̄ adulteras damnant, & super doctrinam Apostolicā se prædicant esse mūdiores. Qui nomē suum si vellent agnoscere, mūdanos se potius q̄ mundos vocarent. Nolentes. n. si peccauerint corrigi, nihil aliud delegerunt, nisi cum hoc mundo damnari. Nam qb. veniam peccatorum negant, non eos aliqua sanitate custodiunt, sed ægris subtrahunt medicinam, & viduas suas vri cogunt, quas nuberē non permittunt. Non. n. prudētiores habendī sunt, q̄ Paulus Apostolus, qui ait, Malo eas nubere q̄ vri. Nec eos audiamus, qui carnis resurrectionem futurā negant, & commemorāt qd̄ ait Apostolus, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, Non intelligentes qd̄ ipse dicit Apostolus. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum enim hoc factum fuerit, iam nō erit caro & sanguis, sed cęleste corpus. Quod & dñs promittit cum dicit, Neq; nubent, neq; vxores ducent, sed erunt æquales angelis Dei. Non enim iam hominib. sed Deo viuent, cū æquales angelis facti fuerint. Immutabitur ergo caro & sanguis, & fiet corpus cęleste & angelicum. Et mortui. n. resurgent incorrupti, & nos immutabimur, vt & illud verum sit, q̄ resurgēt caro, & illud verū sit, q̄ & caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Ista fidei simplicitate & synceritate lactati nutriamur in Christo, & cum paruuli sumus, maiorum cibos non apperamus, sed nutrimentis saluberrimis crescimus in Christo, accidentibus bonis moribus & Christiana iustitia, quę est charitas Dei & proximi

Aug. Tomus tertius K K per-

Ioan. 3.
Sof. 3.
Ez. 44.
Cap. 28.
Ioan. 14.
Acto. 9.

K

Lucę. 24
Acto. 1.
2.

Ecclesię
Catholi-
ca. c. 29.

Psal. 2.

L

Mat. 11.

Mat. 16.

M

Respicere
esse re-
cipiendos.
Cap. 30.

B
2. Ti. 3.

Rom. 11.

Mat. 16.
Ioan. 21.

Mat. 14.
15. et 26.

Gala. 2.

Mat. 11.

A

Mat. 28.
Gala. 2.

Esa. 14.
Remissio,
peccatorū

D

Cap. 31.
Mat. 16.
1. Tim. 5

1. Co. 7.
Resurre-
ctio car-
ni. c. 32.
1. Co. 5.

Mat. 22.
1. Co. 15.

E
Fidei sim-
plicitas.
Cap. 32.
1. Co. 15.

perfecta & firmata, vt vnusquisque nostrum de diabolo inimico & angelis eius triumphet in semetipso Christo quē induit, quia perfecta caritas, nec cupiditatem hēt seculi, nec timorem seculi, nec cupiditatem vt acquirat res temporales, nec timorē ne amittat res temporales. Per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus, qui primo Dei timore, deinde charitate pellendus est. Debemus itaque tanto auidius appetere apertissimā & euidentissimam cognitionem, gnitionem veritatis, quanto nos vidimus in veritate, charitate proficere, & in eius simplicitate cor habere mundatum, quia ipso interiore occupato vī veritas. Beati. n. mundo corde, inquit, quia ipsi Deum videbunt. Vt in charitate radicati & fundati praualeamus comprehendere cum omnib. sanctis quā sit latitudo & altitudo & longitudo & profundum: Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamur in omnem plenitudinem Dei, & post ista cū inuisibili hoste certamina, quoniam volentibus, & amantibus iugum Christi lenescit, & sarcina eius leuis, coronam victorię mereamur. Amen.

D. AURELII AVGVSTINI
Liber de opere Monachorum ad
Aurelium Episcopum Carthagenensem.

Opus genuinum.

Quo de-
ferant
oculi
monachi.
Cap. I.

Visioni tuę sanctę frater Aureli, tāto deuotius obtemperare me oportuit, quāto magis mihi quę ex te iusserit, claruit. Dominus noster Iesus Christus habitans in interiori tuo, tibi que sollicitudine paternę, & fraternę charitatis inspirans, vtrum filiis & fratrib. nostris monachis, qui Beato Paulo Apostolo obedire negligunt, dicenti, Qui non vult operari nō manducet, p mittēda sit ista licentia, volūtate ac linguam tiam assumens in opus suū imperauit mihi ex te, vt hinc ad te aliquid scriberem. Assit itaque etiam mihi ipse quo ita paream, vt ei me parere ex eius munere ipsa vtilitate fructuosi laboris intelligam. Primum ergo videndum quid dicant illius professionis homines qui operari nolunt. Deinde si eos non recte sentire inuenerimus, ad eorum correctionem quod dicendum. Non, inquiunt, de hoc opere corporali, in quo vel agricolę vel opifices labo-

rant pcepit hoc Apostolus cū diceret, Qui nō vult operari nō māducat. Neque. n. Euangelio potuit esse contrarius vbi ait ipse dñs, *Mat. 6.* Iō dico vobis, ne solliciti sitis animę vestrę quid māducat, neq; corpori vestro quod induamini, Nonne aīa plus est q̄ esca, & corp⁹ q̄ indumentū? Cōspicite volatilia coeli, quā nō serūt, neq; merūt, neq; cōgregant in horrea, & p̄ vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autē vestrum cogitans, pōt adiciere ad staturā suā cubitū vnum? Et de vestimēto quod solliciti estis? Cōsiderare lilia agri quō crescunt, non laborant, neq; nent, Dico autē vobis, quā nec Solomō in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autē foenū agri quod hodie est, cras in clibanum mittit, Deus sic vestit, quāto magis vos modicę fidei? Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Hęc. n. oīa gētes inquirunt: Scit autē pater vester cœlestis quia his oib. indigetis. Quærite autē primū regnū Dei & inuitia eius, & hęc oīa apponentur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinū, crastinus. n. dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua. Ecce, inquiunt, vbi nos dñs iubet de victu, & tegumento nostro esse securos, Quō ergo Apostolus sentire aduersus dñm posset, vt nos p̄ciperet ita esse dñe sollicitos, quid māducemus & quid bibamus, & vnde cooperiamur, vt nos et opificum artib. curis, laborib. oneraret? Quapp in eo quod ait, Qui non vult operari, non māducat, opera spiritalia, inquiunt, debemus accipere, de quibus alio loco dicit, Vnicuique sicut dominus dedit: Ego plantavi Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Et paulo post, Vnusquisque suam mercedem accipiet secundum suū laborem: Dei. n. sumus cooperarij, Dei agricultura, Dei edificatio estis: secundum gratiam quę data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui. Sicut ergo Apostolus operat plantando, rigando, edificando, & fundamentum ponendo, ita qui non vult operari, nō manducet. Quid enim prodest manducare spiritaliter. i. pasci verbo Dei, si non inde operat aliorum edificatiōe, sicut illi pigro seruo, quid profuit accipere talentum, & abscondere, nec operari lucra dominica? An ut ei auferretur in fine, & ipse in exterioribus tenebras mitteretur? Sic, inquiunt, &

& nos facimus. Legimus cum fratribus, qui ad nos ab astu seculi veniūt fatigati, vt apud nos in verbo Dei & in orōnib. psalmis, hymnis, & canticis spiritalib. requiescant. Alloquimur eos, consolamur, exhortamur edificantes in eis, si quod eorum vitę pro suo gradu deesse p̄spicimus. Talia opera si nō faceremus, periculose a dño alimenta ipsa spiritalia sumeremus. Hoc. n. dicit Apostolus, Qui non vult operari, nō māducat. Ita se isti arbitranf apostolicę & euāgelicę obtemperare snia, cū & Euangelium credunt de non curanda corporali & t̄pali vitę huius indigentia p̄cepisse, & Apostolum de cibo & opere spiritali dixisse, Qui non vult operari, non manducet. Nec attendunt, quia si alius diceret dñm quidem in parabolis & in similitudinib. loquēte de victu: & regimento spiritali monuisse, vt non inde sint solliciti serui eius, sicut dicit, Cum vos attraxerint ad iudicia, nolite cogitare quod laquamini. Dabit. n. vobis in illa hora quod loquamini. Non. n. vos estis qui loqui mini, sed spūs patris vestri qui loquit in vobis. Sermo quippe sapientię spiritalis est, de quo illos noluit cogitare, promittens quod eis nihil inde sollicitis p̄staretur: Apostolum autem iam more Apostolico apertius differentem, & magis proprie q̄ figurate loquentem, sicut multa ac pene omnia sese habent in epistolis Apostolicis, proprie de opere corporali cibo que dixisse, Qui non vult operari, non manducet, redderet illis dubia snia eorum, nisi cætera dñica verba considerantes, inuenirent aliquid unde probarent eum de victu & vestitu corporali non locutū fuisse, cum diceret, Nolite solliciti esse quid manducetis, & quid bibatis, & quō uestiamini, velut si aīo aduerteret, quod ait: Hęc. n. omnia gentes inquirunt. Ibi enim ostendit de ipsis corporalibus & temporalibus se dixisse. Ita ergo si hoc solū de hac re dixisset Apostol⁹, Qui nō vult operari, non manducet, possent hęc verba in aliam traduci sententiam. Cū vero multis aliis locis epistolarum suarum quid hinc sentiat, apertissime doceat, superfluo conatur & sibi & cæteris caliginem obducere, vt quod vtiliter illa charitas monet, non solum facere nolint, sed nec intelligere ipsi, aut ab aliis intelligi velint, non timentes quod scriptum est, Noluit intelligere vt bene ageret. Prius ergo demonstrare debemus

beatum Apostolum Paulum, opera corporalia seruos Dei operari voluisse, quę finē haberēt magnam mercedem spiritalem, ad hoc vt ipso victu & tegumēto a nullo indigerēt, sed manib. suis hęc sibi procurarent. Deinde ostendere Euangelica illa p̄cepta, de quib. nonnulli non solum pigritiam, sed etiam arrogantiā fouent, Apostolico p̄cepto & exemplo non esse contraria. Videamus itaq; vnde ad hoc venerit Apostolus, vt diceret, Si quis non vult operari, non manducet, & quod deinde contexit, vt ex ipsa circumstantia lectionis appareat declarata snia. Denūciam⁹, inqt, vobis fratres in nomine dñi nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre inquiete ambulante, & non secundum traditionem quę acceperunt a nobis. Ipsi. n. scitis quō oporteat imitari nos, quia non fuimus inquieti inter vos, neque panē ab aliquo gratis manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus, non quia non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formā daremus vobis qua nos imitaremini. Nā & cū apud uos essemus, hoc vobis p̄cipiebamus, quā si quis nō vult perari, non manducet. Audiuimus. n. quosdā inter vos ambulare inquiete, sed curiose agentes. His autem qui eiusmodi sunt p̄cipimus & obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio operantes panē suū manducant. Quid ad hęc dici potest, quiquidem nec cuiq; postea liceret hoc pro voluntate, non pro charitate interpretari, exemplo suo docuit quid p̄ceperit. Illi. n. tanquam Apostolo p̄dicatori Euāgelij, militi Christi, plantatori vineę, pastori gregis constituerat dñs vt de Euangelio viueret, & tñ ipse stipendium sibi debitum non exigit, vt se formā daret eis qui exigere indebita cupiebāt, sicut ad Corinthios dicit. Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem & de lacte gregis non percipit? Ergo quod sibi debebatur noluit accipere, vt exemplo eius coacerentur qui sibi nō ita ordinatis in Ecclesia talia deberi arbitrantur. Quid est enim quod ait, Neq; panem gratis ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quę vestrum grauaremus, non quia non habuerimus potestatem, sed vt nos formam daremus vobis

Paulum,
manifeste
laborem,
p̄cepisse
Christi-
fiantis.
Cap. 3.

2. The. 3.

A

2. The. 2.

Aliud figurate,
aliud proprie loqui
Cap. 2.
Mat. 10.

Mat. 6.

1. The. 3.

M

Psal. 35.

2. Co. 9.

B
a. l. ordi-
nati.
2. Th. 3.

qua nos imitaremur? Audiant ergo quibus hoc precepit. i. qui non habent hac potestatem quae ille habebat, ut in modo spiritualiter operantes manducet panem a corporali labore gratuitum, & quemadmodum dicit, precipimus & obsecramus in Christo, ut cum silentio operantes panem suum manducet, non disputent contra manifestissima verba Apostoli, quia & hoc pertinet ad silentium cum quo debent operantes manducare panem suum. Enucleatius autem & diligentius adhuc ista verba considerare atque tractare, nisi habemus alia loca epistolarum eius multo manifestiora, quibus collatis & ista liquidius manifestantur, & si ista non essent, illa sufficerent. Ad Corinthios. n. scribens de hac eadem re, ita dicit. Non sum liber? non sum Apostolus? Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos istis in domino? Si aliis non sum Apostolus, verum vobis tantum signaculum. n. Apostolatus mei vos estis in domino. Mea defensio ad eos qui me interrogant haec est. Nunquid non habemus licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi & sicut & ceteri Apostoli. & fratres domini & Cephas? Vide quemadmodum primum ostendat quod sibi liceat, & ideo liceat, quia Apostolus est, in de. n. cepit. Non sum liber? non sum Apostolus? Et probat se Apostolum esse, dicens. Nonne Christum Iesum dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in domino? Quod probato ostendit sibi licere quod ceteris Apostolis, i. ut non operetur manibus suis, sed ex Evangelio viuat, sicut dominus constituit eis, quod in consequentibus apertissime demonstrat, ad hoc. n. & fideles mulieres habentes terrenam substantiam ibant cum eis, & ministrabant de substantia sua ut nullius indigerent horum quae ad necessaria vitae huius pertinent. Quod beatus Paulus licere quidem sibi demonstrat, sicut & ceteri Apostoli faciebant, sed ea potestate se uti noluisse postea commemorat. Hoc quod non intelligentes, non sororem mulierem, cum ille diceret, Numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi, sed uxorem interpretati sunt. Fefellit eos verbi Graeci ambiguitas quae & uxor & mulier eodem verbo Graece dicitur, quam hoc ita posuerit Apostolus ut falli non debuerint, quia neque mulierem in modo ait, sed sororem mulierem, neque dicendi sed circumducendi, verumtamen alios interpretes non

fefellit haec ambiguitas, & mulierem non uxorem interpretati sunt. Quod quisquis putat non potuisse ab Apostolis fieri, ut cum eis sanctae conversationis mulieres circumiret quaecumque Evangelium predicabant, ut eis de sua substantia ministraret necessaria Evangelium audiret & cognosceret quemadmodum hoc ipsius domini exemplo faciebant. Dominus. n. noster more misericordiae suae infirmioribus compatiens, cum ei possent angeli ministrare, & oculos habebat quod mitteret pecunia, quae conferebatur utique a bonis fidelibus eorum victui necessaria, quos oculos Iudae commendauit, ut et fures si euitare non possemus, tolerare in Ecclesia disceremus, ille. n. ea quae mittabantur, sicut de illo scriptum est, auferebat. Et mulieres voluit ut se ad praeparanda & ministranda necessaria sequerent ostendens quod Evangelistis & ministris Dei tanquam militibus a plebibus Dei tanquam provincialibus deberent, ut si quis eo quod sibi deberet, uti nollet, sicut Apostolus Paulus uti noluit amplius impenderet Ecclesiae non exigendo stipendium debitum, sed quotidianum victum de suis laboribus transigendo. Audierat. n. stabularius, ad quem vulneratus ille perductus est, Si quid amplius erogaueris, in redeundo redam tibi. Amplius ergo erogabat Apostolus Paulus, qui suis ut ipse testatur stipendiis ministrabat. In Evangelio. n. scriptum est, Deinceps & ipse iter faciebat per ciuitates & castella praedicans & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo, & mulieres aliquae quae erant curatae a spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quae vocabatur Magdalena, de qua dicitur monia septem ei eiecerat, & Ioanna uxor Churiae procuratoris Herodis, & Susanna, & aliae multae quae ministrabant eis de facultatibus suis. Hoc exemplum domini imitabantur Apostoli accipiendum sibi debitum cibum, de quo idem dominus apertissime loquitur, Euntes, & inquit praedicate dicentes, quia appropinquauit regnum caelorum. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demonia eicite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris, neque peram in via neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam, dignus est enim operarius cibo suo. Ecce ubi constituit dominus quod idem Apostolus commemorat Ad hoc enim dixit illa omnia ne portarent, ut ubi opus esset, ab eis acciperent

Paulum, suam suam de laboribus ipso facto. c. 4. n. Co. 9.

7000.

perent quibus annunciabatur regnum Dei. Ne quis autem arbitretur solis duodecim hoc fuisse permittum, vide et quid Lucas narret. Post haec, inquit, designauit dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse uenturus. Et dicebat illis, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. Ite, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum neque peram neque calciamenta, & neminem per uiam salutaueritis. In quancumque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui, & si ibi fuerit filius pacis requiescet super illam pax uestra, sin autem, ad uos reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes, quae apud illos sunt dignus est. n. operarius mercede sua. Hic apparet non esse illa iussa, sed permittum, ut quisquis uti uellet, eo uteretur quod sibi liceret ex domini constitutione, si quis autem uti uellet, non contra ius suum faceret, sed de suo iure cedens misericordius & laboriosius conuerteretur in Evangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere, Alioquin contra ius domini fecit Apostolus quod postea quod ostendit sibi licere, statim subiicit. Sed tamen ego non sum usus hac potestate. Sed ad ordinem redeamus, ac totum ipsius epistolae locum diligenter consideremus. Nunquid, inquit, non habemus licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam sororem mulierem circumducendi? Quam licentiam dixit, nisi quod dominus dedit eis quos ad praedicandum regnum caelorum misit, dicens, Ea quae apud ipsos sunt manducate? Dignus est. n. operarius mercede sua, & seipsum * proponens ad eiusdem potestatis exemplum, cui fidelissimae mulieres, talia necessaria de suis facultatibus ministrabant. Amplius autem fecit Apostolus Paulus, ut de coepistolis suis documentum adhiberet huius licentiae a domino permittum. Neque. n. reprehendens, subiicit, Sicut & ceteri Apostoli & fratres domini & Cephas, sed ut hinc ostenderet hoc se accipere noluisse, quod ei liceret accipere, ceterorum est commilitonum eius more probare. An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi? Ecce abstulit omnem dubitationem, et tardissimis cordibus, ut intelligant de qua operatione dicat. Ut quod enim ait, An ego solus, & Barnabas non habemus potestatem non operandi, nisi quia omnes Evangelistae & ministri uerbi Dei habebant

potestatem a domino acceptam, ut non operarentur manibus suis, sed euangelio uiuerent operantes tantummodo spiritualia in praedicatione regni caelorum, & quodificatione pacis Ecclesiae? Neque. n. quisquam potest dicere de ipsa spirituali operatione dixisse Apostolum, An ego solus & Barnabas non habemus potestatem non operandi? Hanc. n. potestatem non operandi omnes illi habebant. Dicat ergo qui conatur praecipua Apostolica in sententiam suam deprauare atque perterere. Dicat si audet, omnes Euangelistas a domino accepisse potestatem non euangelizandi. At si hoc absurdissimum atque insanissimum est dicere, cur nolunt intelligere quod omnibus patet, accepisse quidem illos potestatem non operandi, sed opera corporalia quibus victum quaererent quae dignus est operarius cibo suo & mercede sua, sicut Euangelium loquitur. Non ergo soli Paulus & Barnabas non habebant potestatem non operandi, sed omnes pariter habebant hanc potestatem, quae isti non utebantur amplius impendentes Ecclesiae, sicut in illis locis ubi euangelizabant infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coepistolos suos reprehendisse uideretur, subiungit & dicit, Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat uineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Nunquid secundum hominem haec loquor? An & lex non haec dicit in lege. n. scriptum est. Boui trituranti os non infrenabis. Nunquid de bobus pertinet ad Deum? An propter nos haec dicit? Propter nos. n. scriptum est, quia debet in sepe qui arat arare, & triturans in sepe fructus participandi. His uerbis satis indicat Apostolus Paulus non sibi aliquid usurpasse ultra debitum coepistolos suos, * qui non operabantur corporaliter unde haberent huic uita necessaria, sed sicut dominus constituit ex Euangelio uiuentes panem gratuitum manducarent ab eis quibus gratuita gratiam praedicabant. Stipendium. n. suum tanquam milites accipiebant, & de uinea per eos plantata fructu quod opus erat libere decernebant, & de gregis quem pascebant lacte potabant, & ex area quam triturabant cibum sumebant. Apertius autem cetera conuenit & omnino aufert omnes dubitationis ambages. Si nos uobis, inquit, spiritualia seminauimus, magnum est si nostra carnalia metamus? Quae sunt spiritualia quae seminauit, nisi uerbum & mysterium sacramenti regni caelorum? Quae Aug. Tomus tertius K K 3 au-

Christi missi licere de euangelio mure. Cap. 6. Luc. 01.

Ibidem. Mat. 20. Lib. 2. de consensu. Euang. Ca. 30.

1. Co. 9. Apostolus promissum esse non laborare. c. 7. Luc. 10. Mat. 20.

a. l. proponens.

1. Co. 9.

De m. vi. m. i. Fran. Christo. Cap. 5.

Mat. 4.

Ioan. 11.

E

Luc. 8.

Luc. 10.

Luc. 8.

a. l. c. i. r. m. i.

Mat. 10.

Luc. 10.

I Luc. 10. Mat. 10.

1. Co. 9.

Deu. 25.

a. l. quia.

K

Apostolum sensisse de labore manuum. Cap. 1.

1. Co. 9. autem carnalia q̄ sibi licere metere dicit, nisi si hæc temporalia, quæ vitæ atq; indigentia carnis indulta sunt? Hæc aut sibi debita se ab eis non quæsisse nec accepisse manifestat, ne qđ impedimentū daret Evangelio Christi. Quid restat vt intelligamus eum operatū esse vñ victū hñet, nisi corporale opus corporali bus & visibilib. manib. suis? Nam si de spiritali opere victū & tegumētū q̄reret. i. vt ab eis hæc acciperet quos in Euāgelio ædificabat, nō cōsequēter diceret: Si alij ptātis vestre participant, cur non magis nos? Sed non sumus **L** vsi hac ptāte sed omnia toleramus ne quod impedimentum demus Evangelio Christi. Qua ptāte se dicit non vsū nisi q̄ habebat *Ibidem* in eos a dño acceptam, vt eorū carnalia metere ad victū vitæ huius, quæ in carne agit, cuius ptātis participes erunt etiam alij q. nō eis primo Euāgeliiū annunciauerūt, sed ad eorū Ecclesiam idipsum pdicantes postea venierant. Iō cū dixisset, Si nos vobis spiritalia seminauim⁹, magnū est si carnalia uestra metamus, subiecit: Si alij ptātis nr̄e participant, cur non magis nos? Et cū demonstrasset * qđ eius ptātis esset: Sed nō sumus vsi, inquit, hac ptāte, sed oīa toleramus ne qđ impedimētū demus Evangelio Christi. Dicant ergo isti, quō de opere spiritali carnalem victū hēbat Apostolus, cū aperte ipse dicat, non se vsū esse hac ptāte. At si de opere spiritali carnalē victum non hēbat, restat ut de opere * carnali habuerit, & inde dicat, Neq; panē gratis ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigatione nō ste & die operantes ne quē uestrum grauāremus, nō q̄a nō habuerimus ptātē, sed ut nos formam daremus vobis qua nos imitaremīni. Oīa, iqt, toleramus, ne qđ impedimētum daremus Evangelio Christi. **M** Et redit rursus, modisq; oib. etiam atque etiā commendat quid sibi liceat, & tñ non faciat. Nescitis, inquit, qm̄ qui in templo operant, quæ de templo sunt edunt? Qui altario deseruiunt, altario compertuntur? Sic & dñs ordinauit iis qui Euāgeliiū annūciāt, de Euāgelio uiuere. Ego aut nullo horū usus sum. Quid hoc apertius? quid clarius? Vereor ne forte cū dissero uolens id exponere, obscurum reddam quod per se lucet, & clamat. Qui enim hæc uerba non intelligunt, aut se non intelligere fingunt, mea multo minus intelligunt uel se intelligere profitentur, nisi

forte propterea cito intelligant nostra, quia cōceditur eis intellecta deridere, de Aposto li aut uerbis nō * ita cōcedit. Propterea ubi aliter ea s̄m suā snām interpretari non pnt, et clara & manifesta, obscura & incerta esse rñdet, q̄a & praua & peruersa dicere nō audēt. Clamat hō Dei, Dñs ordinauit iis q̄ Euāgeliiū annūciant de Euāgelio uiuere. Ego aut nullius horum usus sum, & conatur caro & sanguis recta deprauare, aperta claudere, se rena obrubulare. Spiritale, inquit, opus faciebat & inde uiuebat. Si ita est de Euāgelio uiuebat, cur ergo dicit, Dñs ordinauit iis q̄ Euāgelium annūciant, de Euāgelio uiuere, ego autem nullo horū, usus sum? aut si & hoc ipsum quod hic dictum est uiuere secundum spiritalē uitam uolūt interpretari, nullam sp̄cm hēbat Apostolus ad Deum qui de Euāgelio non uiuebat, quia dixit, nullo horū usus sum. Quapp ut sp̄s illi certa esset uitæ æternæ, de Euāgelio utique spiritaliter uiuebat Apostolus. Qđ * aut ait, Ego aut nulli⁹ horū usus sum, de uita ista quæ in carne agit sine dubitatione * facit intelligi, quod dixit dñm ordinasse iis qui euāgelium annūciant de Euāgelio uiuere. i. uitam cui opus est uictū & tegumento de Euāgelio transigere, sicut superius de suis coapostolis dixit, unde ipse dominus ait, Dignus est operarius cibo tuo, & dignus est operarius mercede sua. Hunc itaque cibum, & hanc mercedem, sustentandē huic uitæ debitum concessum Euāgelistis, ab eis quibus Euāgelizabat non accepit Apostolus, uerum dicens, Ego autem nullius horum usus sum. Et sequitur & adiungit, ne forte quisquam arbitretur ideo eum non accepisse, quia illi non dederant. Non autem scripsi hæc ut ita fiant in me, bonum est mihi magis mori quam gloriam meam quisquam inanem faciat. Quam gloriam, nisi quam habere uoluit apud Deum in Christo compatiens infirmis, sicut mox apertissime dicturus est: Si enim euāgelizauero, inquit, non est mihi gloria? Necessitas enim mihi incubit. i. sustentandæ uitæ huius. Væ enim erit mihi, inquit, si non euāgelizauero, id est, malo meo non euāgelizabo, quia fame * cruciabor, & unde uiuam nō * habeo. Nā sequitur & dicit, Si enim uolens hoc facio, mercedem habeo. Volentē se dicit facere, si

a. l. idem
Ibidem
A
I. Co. 9.
a. l. ergo
a. l. unde
Iac. 10
Mat. 10
B
Necessitas præcā carnis uel bi in Paulo ca. 10.
I. Co. 9.
a. l. erit
a. l. habeo
nulla

nulla vitæ huius fulciendæ necessitate compulsi facit, & ob hoc hñe mercedem utiq; apud Deum gloriæ * sempiternam Si aut inuitus, inquit, dispensatio mihi credita est, i. si necessitate transigendæ huius vitæ inuitus egor euāgelizare, dispensatio mihi credita est, vt. s. ex dispensatione mea * quia Christum, quia ueritatem prædico, quanuis ex occasione, quanuis mea quærens, quanuis terrena emolumentum necessitate compullus, alij proficiant, ego aut apud Deum mercedem gloriosam illam sempiternamq; non habeā. Quæ ergo, inquit, merces mihi erit interrogans dixit, p̄p̄a suspendenda est pronuntiatio donec rñdeat. Quod vt facilius intelligat, tanq̄ nos eum interrogemus: Quæ ergo tibi merces erit Apostole, qm̄ mercedem istam terrenam et Euāgelistis bonis debitam, non p̄ hoc euāgelizantib. sed tñ consequentem & oblatam ex dñi ordinatione sumentib. tu non accipis? Quæ ergo tibi merces erit? Vnde quid rñdeat, vt euāgelizis, inquit, sine sumptu ponam Euāgelium, i. vt non sit credentib. sumptuosum Euāgelium, ne potens ad hoc sibi euāgelizari, vt id Euāgelistæ quasi vendere uideant. Et tñ reddit et atque etiā vt ostendat quid sibi iure dñico liceat, & tñ nō faciat: Vt non abutar, inquit, potestate mea in Euāgelio. Iam uero quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus sequentia. Cum. n. liber * sim, inquit, ex oib. omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerē, iis qui sub lege sunt quasi sub lege cū non sim ipse sub lege, vt eos qui sub lege erāt: lucrifacerem, iis qui sine lege sunt quasi sine lege, cū sine lege Dei non sim sed sim in lege Christi, vt lucrifacerē eos qui sine lege sunt. Quod non simulandi uersutia faciebat, sed compatiens misericordia, i. non quasi vt se fingeret Iudæum, sicut nonnulli putauerunt, quia legitima uetera Hierosolymis obseruauit. Fecit. n. hoc secundum liberam, & manifestam snām suā, in qua dicit, Circuncisus qs vocatus est, non adducat præputium. i. nō sic uiuat quasi præputium adduxerit, & id qđ nudauerat texerit, sicut alio loco dicit, Circūcisio tua præputium facta est. Secundum hāc ergo snām suam, qua dicit, Circuncisus qs vocatus est, non adducat præputium: In præputio quis vocatus est, non circuncidatur, fecit illa quæ non intelligentib. & parum attē-

dentib. finxisse putatus est. Iudæus n. erat, & circuncisus uocatus adducere noluit præputium. i. noluit ita uiuere, ac si circuncisus nō esset. Hoc. n. iā in potestate habebat, & sub lege q̄dem nō erat, sicut illi qui eam seruiliter operabantur, sed tamen in lege Dei, & Christi. Non. n. alia lex erat illa & alia lex Dei, sicut perditū Manichæi solent dicere. Alioq; si cum illa fecit, finxisse putandus est, finxit, & Paganum, & sacrificauit idolis, quia dicit factum se fuisse iis qui sine lege sunt quasi sine lege. Quos utique non nisi Gentiles, quos Paganos dicimus, uult intelligi? Aliud est ergo esse sub lege, aliud i lege, aliud sine lege. Sub lege carnales Iudæi, in lege spirituales, & Iudæi & Christiani. Vnde illi seruauerunt morem illū patrium, sed onera insolita credentibus gentibus non imposuerunt, & ideo nec illi circuncisi sunt. Sine lege autem gentes quæ nondum crediderunt, quibus tamen se Apostolus congruisse testatur per misericordem compassionem, nō per uersipellem simulationem. i. vt eo modo subueniret carnali Iudæo, uel Pagano, quō sibi ipse si hoc esset, subueniri uoluisset, portans utique eorum infirmitatem in compassionis similitudine, non fallens in mendacij fictione, sicut continuo sequitur, & dicit, Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem: hinc enim loquebatur vt etiam omnia illa diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus non erat mendacium, sic & cætera illa superius. Quia enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse nisi compatiendi eis, intantum vt ne uideretur uenditor in Euāgelij, & uerbi Dei cursum apud imperitos in malam suspensionem decedens impediret, nollet accipere quod iure dominico debebatur, quod si uellet, non utique mentiretur, quia uere debebatur, & quia noluit, non utique mentitus est. Neque. n. dixit, non sibi deberi, sed deberi ostendit, & debito se vsū non esse, nec omnino uti uelle professus est, eo ipso factus infirmus, quod * potestate sua uti noluit: tam misericordi scilicet * inductus affectu, vt cogitaret quemadmodum secum agi uellet, si & ipse ita infirmaretur, vt posset de illis per quos sibi Euāgelium prædicaretur, si eos uideret sumptus accipere, quasi mercimoniū nundinas suspicari. De hac infirmitate sua dicit

Esse sub lege in lege, & sine lege.
E
I. Co. 6.
F
a. l. quo.
a. l. in dñs.
F. 11.
K K 4 alio

Quare alio loco, Facti sumus paruuli in medio
mercedē vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos.
fugerit Nam eius circūstantia lectiōnis hoc indicat.
Paulus Neque, n. inquit, aliqñ in sermone adulatio
Cap. 12. nis fuimus sicut scitis, neq; in occasione cupi-
1. Tim. 2. ditatis, Deus tristis est, neq; q̄rentes ab ho-
minib; gloriā, neq; a nobis, neq; ab aliis, cū
possemus oneri vobis esse vt Christi Aposto-
li, sed facti sumus paruuli in medio vestrum
G tanq̄ si nutrix foueat filios suos. Quod ergo
1. Co. 3. & ad Corinthios dixit h̄re se potestate Apo-
stolatus sui sicut & ceteri Apostoli, qua pote-
state vsum se non esse testatur, hoc etiam in
isto loco ad Thessalonicenses ait, Cū posse-
mus oneri vobis esse sicut & Christi Aposto-
li, secundum q̄ dñs dicit, Dignus est opera-
rius mercede sua. Nam hinc eū dicere, illud
indicat q̄ supra posuit. Neq; in occasione
cupiditatis, Deus testis est. Per hoc, n. qđ in-
re dñico debebatur bonis Euāgelistis nō pp
hoc euangelizantib; sed quærentib; regnum
Dei vt hac omnia apponetent eis, inuenie-
bāt alij occasionem, de qb; idem dicit, Neq;
Matt. 6. n. isti Deo seruiunt, sed suo ventri, qb; hanc
ocasionem amputare volebat Apostolus,
vt etiā quod sibi iusse debebatur omitteret.
Aperte quippe hoc ipse ostendit in secunda
ad Corinthios, ab aliis Ecclesiis suppletas di-
cens necessitates suas. Venerat, n. sicut appa-
ret ad tantam indigentiam, vt de longinquis
Ecclesiis in necessaria mitterent, dum tñ ab
eis apud quos erat nihil tale acciperet. Nun-
quid p̄c̄m, inquit, feci me ipsum humiliādo
vt vos exaltarem, qm̄ gratias Euangelium
Dei euangelizauit vobis? Alias Ecclesias expo-
liari accipiens stipendium ab eis ad vestram
ministracionem, & cum apud vos fuisset &
Re. 16. & egerem, nemini grauis sui. Nam id quod
deerat mihi adimpleuerunt fratres qui vene-
rūt a Macedonia, & in oībus * ingratē me
a. l. sine in vobis custodiui & custodiam. Est veritas
mane. Christi in me quia gloria hæc non infringet
H in me in regionib; Achaia. Quare? Quia non
vos diligo? Deus scit. Quod aut facio & fa-
cturus sum, vt amputē occasionem eorū qui
volunt occasionem, vt in eo quo gloriantur
inueniantur sicut & nos. De hac igitur occa-
sione q̄ hic se dicit velle amputare, voluit in-
telligi q̄ ibi ait. Neque in occasione cupidi-
tatis, Deus testis est. Et q̄ hic dicit, Me ipsum
2. The. 2 humiliādo vt vos exaltarem, hoc in pri-
2. Co. 11.

ma ad eosdem Corinthios, Factus sum infir-
mis infirmus, hoc ad Thessalonicenses, Factus
1. Co. 3. sum paruulus in medio vestrum, tanq̄ si nu-
1. Th. 3. trix foueat filios suos. Proinde attende sequē-
tia, Ita inquit, desiderantes nos, placet imper-
tire vobis, nō solum Euangelium Dei, verum
etiam aīas nostras, qm̄ charissimi nobis facti
estis. Recordamini aut fratres laborē nostrū
& erumnam, nocte & die operantes, ne quē
vestrum grauaremus. Hoc, n. superius ait, Cū
I possemus oneri vobis esse vt Christi Aposto-
li. Infirmorum igitur periculum ne falsis suspi-
tionib; agitari odissent quasi venale Euange-
lium, tanq̄ paternis maternisq; viscerib; tre-
mefactus hoc fecit. Sic etiam in actib; Apo-
stolorum idem loquitur, cum a Mileto mit-
tens Ephesum, vocasset inde presbyteros Ec-
clesiæ, qb; inter multa: Argentū, inqt, & aurū
A. 20. vel vestē nullius concupiui, ipsi scitis, qm̄ ne
cessitatib; meis & eorum qui mecum fuerūt
hæ manus ministrauerunt. Omnia ostēdi vo-
bis, quoniam sic laborantes oportet iuuare
infirmos, memores etiam esse verborum do-
mini Iesu quia ipse dixit, Beatius est magis
dare quā accipere. Hic fortasse aliquis di-
cat, Si corporale opus faciebat Apostolus,
vnde vitam istam sustentaret, q̄ erat ipsum
opus, & qñ ei vacabat & operari & Euange-
liū prædicare? Cui rñdeo, puto me nescire,
corporaliter tñ operatum esse, & inde in car-
ne vixisse, non autem vsum potestate quam
dominus Apostolis dederat, vt Euangelium
annunciāns de Euangelio viueret, ea quæ su-
pra dicta sunt sine vlla dubitatione testantur.
Neque enim aut vno loco aut breuiter dictū
est, vt possit cuiusuis astutissimi tergiversatio-
ne in aliam traduci peruertique sententiam.
Cum igitur tantæ autoritatis tam magis &
crebris molibus contradicentium contera-
tur aduersitas, quid a me quærent, vel quale
opus faciebat, vel quando faciebat? Vnum R
scio, q̄ nec furta faciebat, nec effractor aut
latro erat, nec auriga aut venator aut histrio
aut turpilucrus, sed innocenter & honeste
quæ apta sunt humanis vsibus operabatur,
sicut sese habent opera fabricorum, structo-
rum, futorum, rusticorum, & his similia. Ne-
que enim honestas ipsa reprehendit, quod re-
prehendit superbia eorum qui vocari hone-
sti amant, sed esse non amant. Non igitur de-
dignaretur Apostolus siue rusticorum opus
aliquid

aliquid aggredi, siue in opificū labore ver-
sari. Qui, n. ait, Sine offensione Iudæis & Græ-
cis & Ecclesiæ Dei, quos in hac cā reuereri
posset ignoro. Si Iudæos dixerint, Patriarche
Cen. 46. pecora pauerūt. Si Græcos, quos et Paganos
dicimus, et philosophos, multū sibi honora-
biles, sutores habuerunt. Si Ecclesiam Dei,
Matt. 1. hō ille iustus & ad testimoniū coniugalis sp
mansuræ virginitatis electus, cui desponsita
erat virgo Maria quæ peperit Christū, faber
Luc. 2: erat. Quicquid ergo horū cū innocētia & si-
Mat. 13. ne fraude hoīes operantur, bonū est. Nam
præcauit hoc & ipsæ Apostolus, ne quisquā
L ex necessitate sustentandę vitæ in mala ope-
ra dilabatur. Qui furabatur, inquit, iam nō furef,
Eph. 4. magis aut laborat manib; suis bonum, vt ha-
beat vnde tribuat cui opus est. Hoc ergo sci-
re sufficit, quia & in ipso opere corporali id
quod bonum est operabatur Apostolus. Qñ au-
tem soleret operari, i. quib; temporum ipa-
titiis ne ab euangelizando impediretur, quis
& nocturnis horis operabatur, ipse nō tacuit.
Veruntamen isti qui tam multum negociosi
& occupati, de tpe operationis inquirunt,
In mona- quid agunt? Nunquid ipsi ab Hierusalem per
chos ocio- circuitum vsque ad Illyricum terras Euange-
for. 6. 14. lio repleuerunt? Aut quicquid gentium Bar-
bararum remansit adhuc obsequiū & implē-
dū de pace Ecclesiæ, susceperunt? Nouimus
eos in q̄dam societatem sanctam ociosissime
congregatos. Mirandā rem fecit Apostolus
qui reuera in tanta sollicitudine oīum Eccle-
siarum & propagatarum & propagandarū,
ad eius curam laboremq; pertinentium etiā
manib; operabatur, propterea tñ cum apud
1. Co. 11. Corinthios esset & egeret, nemini q̄dem eo-
rum apud quos erat grauis fuit, sed planē qđ
illi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt
ex Macedonia. Nam & ipse propter eiusmodi
necessitates sanctorum, qui quāuis præce-
ptis eius obtemperant, vt cum silentio ope-
rantes panem suū manducant * possent tamē
2. Th. 3. multis ex causis indigere supplemento ali-
a. l. post. M quo talium sustentationum, & cum dixisset
talia docens & præmonens, His autem qui
eiusmodi sunt præcipimus & obsecramus
in domino Iesu Christo, vt cum silentio ope-
rantes panem suum manducant, ne illi qui
habebant vnde necessaria seruis Dei præbe-
rent, hac occasione pigrescere, prouidens

continuo subiecit. Vos autem fratres, nolite
infirmari benefacientes. Et ad Titum cū scri-
beret, dicēs, Zenā legisperitū & Apollo soli-
cite præmitte, vt nihil illis desit. Et vt ostēde-
ret vñ illis nihil esse deberet, cōtinuo subiū-
xit, Discant aut & * vestri bonis operib; præ-
esse, ad necessarios vsus, ne sint infructuosi.
Timotheū et quē dicit germanissimū filiū,
quē sciebat corpore infirmum, sicut ostēdit,
monens eū ne aquā biberet, sed modico vi-
no vteret p̄ stomachum, & frequētes * eius
infirmities, quia in opere corporali labora-
re nō poterat, ne forte cū indigeret & nollet
vti victu quotidiano ab eis qb; Euangelium mi-
nistrabat, aliqua sibi negocia q̄reret qb; ani-
mi eius implicaret intentio. Aliud est, n. cor-
pore laborare aīo libero, sicut o pifex potest
si non sit fraudulentus & avarus, & priuata
rei auidus: Aliud aut ipsum aīum occupare
curis, colligendæ sine corporis labore pecu-
niæ, sicut sunt vel negociatores vel procura-
tores vel conductores Cura, n. præfunt non
manib; operant, * iō ipsum aīum suum occu-
pant habendi sollicitudine. Timotheū ergo
ne in talia incideret, q̄a per infirmitatē cor-
poris manib; operari nō poterat, sic exortat,
monet & consolatur. Labora, inquit, sicut bo-
mus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo
implicat se negociis secularib; vt ei placeat
cui, se probauit: Nam qui in agone contē-
dit, non coronatur nisi legitime certauerit.
Hic ne ille pateret angustias, dicens, Fodere
nō possum, medicare cōfundor, adiunxit, La-
boratē agricolam primum oportet de fru-
ctib; percipere, s̄m illud qđ ad Corinthios
dixerat, Quis militat suis stipendiis vnquā?
Quis plantat vineam, & de fructu eius non
edit? Quis pascit gregē, & de lacte gregis nō
percipit? Fecit itaque securum caltū Euau-
gelistam, non ad hoc euangelizantem vt ven-
deret Euangelium, sed tamen huic vitæ neces-
saria suis sibi exhibere manibus nō volentē,
vt intelligeret quod necessarium sibi sume-
bat ab eis quibus tanquam prouincialibus
militabat, & quos tanquam vineam cultura
exercebat, vel tanquam gregem pascebat, nō
esse mendicitatem sed potestatem. Propter
has igitur vel occupationes seruorū Dei, vel
infirmities corporales quæ omnino deesse
non possunt, non solum permittit Aposto-
lus sanctorum indigentias suppleri a bonis
fidelibus,

Ad Ti. 3

a. l. netri

Timotheus ut leuodina- rius. 1.

a. l. suas

A

Laborat- tium du- plex ge- nus.

a. l. ideog

2. Ti. 2.

Luc. 16.

2. Ti. 2.

1. Co. 9.

B

Sollicitu- do Pauli de eccle- sia. c. 16.

Gal. 6. fidelibus, sed et saluberrime hortatur. Excepta. nulla potestate, qua se dicit ipse non visum, cui in seruendum esse a fidelibus. precipit, dicens, Communicet qui catechizat verbo ei qui se catechizat in oib. bonis. Excepta ergo hac parte, qua verbi Dei praedicatorum hinc in eos quibus praedicant, saepe testatur, et sanctis qui omnia sua vendita * distribuebant & Hierosolymis habitabant in sancta communione vitae, non dicentes aliquid proprium quibus erant omnia communia & aia & cor vnum in Deum, ab Ecclesiis gentium necessaria conferri praecipit & hortatur. Inde est & illud ad Romanos. Nunc, inquit, pergam Hierusalem ministrare sanctis: Placuit enim Macedoniae & Achaiae communionem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt Hierosolymae. Placuit enim illis & debitores eorum sunt. Si enim spiritualibus eorum concouerunt gentes, debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc simile est illi, quod ait ad corinthios. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si carnalia vestra metamus? Item ad Corinthios in secunda. Notum autem, inquit, vobis facimus fratres gratiam Dei quae data est Ecclesiis Macedoniae quae in multa probatione tribulationis, abundantiam gaudij eorum & profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum, quae secundum vires testimonium perhibeo illis, & supra vires voluntarij fuerunt cum multis precibus obsecrantes nos gratiam & communionem ministracionis quae fit in sanctos, & non quomodo sperauimus sed seipsos tradiderunt primum domino, & nobis per voluntatem Dei ad deprecandum Titum, ut quomodo coepit, & sic & consummet in vos etiam gratiam istam. Sed quomodo semper abundatis in omnibus fide & verbo & scientia, & omni studio, & ea quae ex nobis est in vos charitate, ut & in hac gratia abundetis. Non enim imperium dico, sed propter aliorum studium * etiam vestrae charitatis charissimum probas. Scitis enim gratia domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos pauper factus est cum diues esset, ut illius paupertate vos ditaremini. Et consilium in hoc do, hoc enim vobis prodest, qui non solum facere, sed etiam velle coepistis ab anno priore. Nunc autem & factis perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod quisque habet. Si enim promptus est animus, secundum id quod habet acceptabi-

lis est, non secundum id quod non habet, non enim ut aliis sit refectio, vobis autem angustia, sed pro aequalitate in hoc tempore, ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, ut & illorum abundantia fiat in vestram inopiam, ut fiat aequalitas, sicut scriptum est, Qui multum non abundauit, & qui modicum non defuit illi. Gratias autem Deo qui dedit idem studium pro vobis in corde Titij, quia consolationes quidem suscepit. Studiosior autem cum esset spiritu exiit ad vos. Misimus autem cum eo fratrem, cuius laus in Euangelio est per omnes Ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostrae, cum hac gratia quae ministratur a nobis ad dominum gloriam & promptum animum nostrum, deuitantes hoc, ne quis nos reprehendat in hac plenitudine quae ministratur a nobis. Prouidemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. In his verbis apparet quantum non solum curam sanctorum plebium esse voluerit, ministrare necessaria sanctis Dei seruis, consilium in hoc Deo, quae hoc magis ipsis qui haec faciebant proderat quam illis erga quos faciebant. Illis enim aliud proderat, id est hoc erga se obsequio fratrum suorum sancte uti, nec propter hoc Deo seruire, nec ista sumere nisi ad supplendam necessitatem, non ad pascendam pigritiam. sed etiam suam curam beatus Apostolus tantam dicit in hac ministracione, quae nunc per Titum transmittitur, ut comitem peregrinationis suae propter hoc commemoraret ordinatum ab Ecclesiis, boni testimonij hominem Dei, cuius laus, inquit, in Euangelio est per omnes Ecclesias. Et ad hoc dicit illum ordinatum comitem sibi, ut deuitaret, hominum reprehensiones, ne sine testimonio sanctorum in hoc ministerio sociorum, tanquam sibi accipere, & in suos sinus conuertere ab infirmis uel impiis putaretur, quae accipiebat ad supplendas necessitates sanctorum per se auferenda vel distribuenda indigentibus. Et paulo post dicit, Nam de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, de quo glorior pro vobis apud Macedones, quoniam Achaia parata est ab anno priore, & quae ex vobis est emulatio irritauit plures. Misimus autem fratres, ne gloria nostra quam habemus in vobis euacuetur in hac parte,

Exo. 16.

2. Co. 8.

2. Co. 9.

a. l. hanc esse pararam. Hilaritas in dando Ecclesiasticis. 35. Cor. 9. Ps. 111. a. l. amice.

G

2. Co. 8.

2. Co. 9.

a. l. laborare.

ut sicut dixi parati sitis, ne cum uenerint mecum Macedones, & inuenerint vos imparatos, confundamur nos, ut non dicam vos in hac substantia. Necessarium ergo existimaui rogare fratres, ut praecedant ad vos, & praeparent iam pridem reprobam hanc benedictionem vestram, * ut parata sit, sic quasi benedictionem, non quasi auaritia. Hoc autem dico, Quia quae parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictione in benedictione & metet. Vnus quisque secundum quod proposuit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilarem enim datur diligere Deum. Potens est enim Deus omnem gratiam abundanter facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omni opus bonum, sicut scriptum est, Dispensit dedit pauperibus. iustitia eius manet in aeternum. Qui autem subministrat semetipsum seminanti, & panem in escam subministrabit, & multiplicabit seminacionem vestram, & augetur crescentes fruges iustitiae vestrae, ut in omnibus ditati abundetis in omni simplicitate quae operatur per nos gratiarum actionem Deo, quam ministerium functionis huius non solum supplet ea quae defunt sanctis, sed abundare facit per multorum gratiarum actionem Deo, per probationem ministracionis huius glorificantes Deum in obsequio confessionis vestrae in Euangelio Christi, & simplicitate concocinationis in illos & in omnes & in ipsorum precatione pro vobis, desiderantium vos propter excellentem gratiam Dei in vobis: Gratias Deo super inenarrabili dono eius. Quanta pinguedine sanctae laetitiae sit perfusus Apostolus dum loquitur de alterno supplemento indigentiae prouincialium & militum Christi, hinc de rebus carnalibus in illos, inde autem de spiritualibus in istos, ut exclamaret, & tanquam sanctorum gaudiorum sagina eructaret, dicens: Gratias Deo super inenarrabili dono eius. Sicut ergo non cessauit Apostolus, immo spiritus Dei possidens & implens & agens cor eius, exhortari fideles qui haberent huiusmodi substantiam, ut nihil deesset necessitatibus seruorum Dei, qui celsiorem sanctitatis gradum in Ecclesia tenere voluerunt, ut spei secularis vincula cuncta praeciderent, & animi liberum diuinam militiam dedicarent, sic debent & ipsi praecipis eius obedire, ut compalianur infirmis, & amore priuatae rei non illigati manibus suis in communem laborem, * praepositis suis sine murmure obtemperare,

ut hoc suppleat ex oblationibus bonorum fidelium, quod laborantibus & aliis unde victum transigant operantibus, propter infirmitates tamen corporales aliquorum, & propter Ecclesiasticas occupationes vel eruditionem doctrinae salutaris, deesse potuerit. Quid enim agat qui operari corporaliter nolit, cui rei vacent scire desidero. Oronibus inquit, & psalmis & lectioni & verbo Dei. Sancta plane vita & in Christi sua uitate laudabilis, sed si ab his auocandi non sumus nec manducandum est, nec ipsae escae quotidianae praeparandae, ut possint apponi & assumi. Si autem ad ista vacare seruos Dei certis interuallis tempus ipsius infirmitatis necessitas cogit, cur non & Apostolicis praecipis obseruandis aliquas partes temporum deputamus? Citius enim exaudit una obedientis oratio, quam decem milia contemptoris. Cantica uero diuina cantare, etiam manibus operantes, facile possunt, & ipsum laborem tanquam diuino celeumate consolari. An ignoramus opifices, quibus uanitatibus & plerumque etiam turpitudinibus theatricarum fabularum donentur corda & linguas suas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit seruum Dei manibus operantem in lege domini meditari & psallere nomini domini altissimi, ita sane ut ad ea discenda, quae memoriter recolat, habeat seposita tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium, subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent, ut horarum quibus ad erudiendum animam ita vacat, ut illa opera corporalia geri non possunt, non opprimant egestate. Qui autem se dicunt vacare lectioni, non ne illic inueniunt quod praecipit Apostolus? Quae est ista ergo peruersitas lectioni nolle obtemperare, dum uult ei vacare, & ut quod bonum est diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quis enim nasciat tanto citius quenque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit? Si autem alicui sermo erogandus est, & ita occupatur ut manibus operari non vacet, nunquid hoc omnes in monasterio possunt, uenientibus ad se ex alio genere uitae fratribus, uel diuinas lectiones exponere, uel de aliquibus lectionibus salubriter disputare? Quando ergo non omnes possunt, cum sub hoc obtentu omnes vacare uolunt, quamquam etsi omnes possent uicissim facere deberent, non solum ne ceteri a necessariis operibus occuparentur, sed et quia sufficit

Inter laborandum licere orare & psallere. Cap. 17.

I Obserua quid praestet obedientia propria. uel eum cantus nauarum, & remigum quo se ad laborandum excitant.

a. l. opprimantur.

K Disputatio Pauli Athenensium. Cap. 18.

fufficit vt audientib. pluribus vnus loquatur? Deinde ipfi Apoftolo quo vocaret operari manib. fuis, nifi ad erogadum verbu Dei certa tepora conftitueret? Neque. n. & hoc Deus latere nos voluit, nam & cuius artis opifex fuerit, & qb. temporib. vacaret difpensando Euangelio, fancta fcriptura non tacuit. Nam cum eu dies profectiois vrgeret in Troade conftitutum, et in vna fabbati cōgregatis fra trib. ad frangendū panē, tanta fuit intentio & tam neceffaria difputatio, vt fermo producere vsq; ad medium noctis tanquā excidiffet eis q; eo die non efferet ieiunium, qn̄ aut in alio quo loco immorat⁹ quotidie difputabat, q; dubitauerit horas eum habuiffe ad hoc officiu deputatas? Nanq; apud Athenas cū efferet, quia ftudiofiffimos rerum inquitores inuenerat, ita de illo fcriptū est; Difputabat igit cum Iudæis in fynagoga & gentib. in foro p̄ omnem diem ad omnes qui aderant. Non. n. in fynagoga per oēm diem, vbi mos erat fabbato fermocinari, fed in foro, inq; per oēm diem, p̄ ftudia vtique Athenienfium. Sic. n. fequitur; Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philofophorum conferebant cū illo. Et paulo poft dicit, Atheniēfes autem & aduenæ & hofpites ad nihil aliud vacabant, quā dicere aliquid noui aut audire. Putemus Apoftolū illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, nō fuiſſe operatum, Propter hoc. n. & ex Macedonia fupplebat eiu indigētia, fic dicit in fecūda ad Corinthios, quanquā & aliis horis & noctib. poterat, quia ita valebat & aīo & corpore. Sed cum ab Athenis exiffet, videamus qd ait fcriptura, Difputabat, inq; in fynagoga per oē fabbatum, hoc apud Corinthū. In Troade vero vbi neceffitate imminētis profectiois vsq; ad medium noctis fermo protractus eſt, vna fabbati erat quæ dies dñicus dī, Vnde intelligimus eū nō fuiſſe cum Iudæis fed cum Chriftianis qn̄ et dicit ipſe narrator ad frangendū panē ſe fuiſſe collectos. Et ipſa eſt optima gubernatio, vt omnia ſuis temporib. diftributa ex ordine gerantur, ne aīum humanum turbulentis implicationib. inuoluta perturbent: Ibi et dī quid operabat Apoftolus. Poſt hæc, inquit, egreſſus ab Athenis venit Corinthū, & cū inueniffet quendam Iudæum nomine Aquilā, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, & Prifcillam vxorē ipſius, propterea q; iuſ-

ſiffet Claudius diſcedere oēs Iudæos a Roma, acceſſit ad illos, & p̄ artis ſimilitudinē manſit apud illos opus faciens: Erant n. tabernaculorum artifices. Hoc ſi conati fuerint allegorice interpretari, oſtēdant quo proficiāt in Eccleſiaſticis literis qb. ſe vacare gloriantur, & cætera illa quæ ſupradicta ſunt, Nunquid ergo ſolus & Barnabas nō habemus poſtatem non operandi, & non ſumus vſi hac potestate, & cum poſſemus vobis oneri eſſe vt Chriſti Apoftoli & nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus, & dñs ordinauit eos qui Euangelium annunciant de Euāgelio viuere, ego aut nullius horum vſus ſum, & cætera huiusmodi. Aut exponant aliter, aut ſi proclariſſima luce veritatis vrgentur, intelligant & obediāt. Aut ſi obedire vel nōlunt vel nō p̄nt, ſaltem illos qui volūt meliores, qui aut & p̄nt foeliciores eſſe fateātur. Aliud eſt. n. corporis infirmitatem, vel verā allegare vel falſam prætere, aliud aut ſic decipi & ſic decipere, vt inſuper ideo videat in ſeruis Dei maior eſſe iuſtitia, quia potuit inter imperitos regnare pigritia, qui. n. verā corporis oſtendit infirmitatem, humanè tractandus eſt, qui autem falſam prætere & conuinci non pōt, Deo dimittendus eſt, ne ter tñ eorum pernicioſam regulam * fingat, quia bonus ſeruus Dei & manifeſto infirmo fratri ſuo ſeruit, & fallenti cum credit, quia malum eum non putat; non imitatur vt malus fit, & ſi non ei credit, fallacem eum putat, ac nihilominus nō imitatur. Ab illo vero qui dicit, Hæc eſt vera iuſtitia, vt nihil corporaliter operādo imitemur volatilia celi, qn̄ qui tale aliquid fuerit operatus contra Euangelium facit, quiſquis animo infirmus hoc audit & credit, non quia ſic vacat, ſed quia ſic errat legendus eſt. Hinc oritur alia quæſtio. Fortaſſe. n. dicant, quid ergo cæteri Apoftoli & fratres domini & Cephas, quia non operabantur, peccabant? aut afferebant impedimentum Euangelio, quia dicit beatus Paulus, ideo ſe non vſum hac potestate, ne quod impedimentum daret Euangelio Chriſti? Si enim peccauerunt, quia non operati ſunt, non ergo acceperant potestatem non operandi nec de Euangelio viuendi. Si autem acceperant hanc potestatem ordinante domino, vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere, & dicente, Dignus eſt operarius cibo

Acto. 10

Acto. 17

2. Cor. 11

Acto. 20

Ordo in laborado. M

Laborat manibus Corinthi Paulus

Cap. 11. Acto. 13. 1. Cor. 9. A. 1. Theſſa.

1. Cor. 9.

A. 1. Theſſa.

Infirmi.

a. l. fingi.

Mat. 6.

B

An ceteri Apoftoli non laborantes peccauerunt. Mat. 10.

cibo ſuo, quia potestate Paulus amplius aliquid erogans vti noluerit, non vtique peccauerunt. Si non peccauerūt, nullū impedimentū dederunt. Neque. n. nullum peccatum eſt impedire Euāgelium. Quod ſi ita eſt, & nobis, in quiūt liberū eſt, & vti & non vti hac potestate. Hanc quonem breuiter ſoluerem, ſi dicerem, quia & iuſte dicerem, credendum eſſe Apoftolo. Ipſe. n. ſciebat cur in Eccleſiis gentium non oporteret putari venale Euāgelium, non culpans coapostolos ſuos, ſed diſtinguens miniſterium ſuum, quia ita inter ſe diſtribuerant, p̄culdubio admonente ſpū ſancto, euāgelizandi prouincias, ut Paulus & Barnabas ad gentes irent, illi aut in circuncifionem. Hoc tñ cum præcepiffet iis qui nō habebant eiuſmodi potestatem, ea quæ iā multa diſtincta ſunt manifeſtant. Iſti aut fratres noſtri temere ſibi arrogant quum exiſtimo, qd eiuſmodi habeant potestatem. Si. n. Euāgelizæ ſunt, fateor habent, ſi miniſtri altaris, diſpēſatores ſacrorum, bene ſibi iſtam non arrogant, ſed planè vendicant potestatem, ſi ſaltē habebant aliquid in hoc ſeculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarent iſtam vitam, quod conuerſi ad Deum indigentib. diſpartiti ſunt, credenda eſt eorum infirmitas & ferenda, Solent. n. tales, non melius ſicut multi putant, ſed quod eſt verum lāguidius educati laborem operum corporalium ſuſtinere non poſſe, Tales fortatſe multi erāt in Hieroſolyma: Nam & ſcriptum eſt, quod prædia ſua vendiderint, & præcia eorum ante pedes Apoftolorū poſuerint, vt diſtribuerent vnicique prout opus erat, quapropter inuenti ſunt fideles & vtilis fuerunt gentib. quæ ab idolorum cultu ex longinquo vocabantur ſecundum illud quod dictum eſt, Ex Siō prodiet lex, & verbum dñi ex Hieroſalem. Debitorum eorum dixit Apoftolos ex gentib. Chriſtianos: Debitorum eorum, inquit, ſunt. Et addidit quare: Si n. ſpiritualib. eorum, inq; communicauerunt gentes, debent & in carnalib. miniſtrare eis. Nunc aut veniunt plerūque ad hanc profefſionem. ſeruitutis Dei & ex conditione ſeruili vel etiam liberti, vel p̄pter hoc à dñs liberati ſiue liberaudi, & ex vita ruſticana & ex opificum exercitatione & plebeio labore, tanto vtique felicius quāto fortius educati, qui ſi non admittant graue peccatum eſt. Multi enim ex eo numero vere magni & imitandi extiterunt. Nā p̄pea

& infirma mundi eligit Deus, vt confunderet fortia, & ſtulta mundi elegit, vt confunderet ſapientes, & ignobilia mundi & ea quæ non ſunt tanquā ſint, vt ea quæ ſunt euacuentur, vt non gloriatur omnis caro coram Deo. Hæc itaq; pia & ſancta cogitatio facit, vt etiam tales admittant qui nullum afferant mutata in melius vitæ documētum. Neque. n. apparet, vtrum ex propoſito ſeruitutis Dei venerint, in vitam inopem & laborioſam fugientes, vacui paſci atque veſtiri voluerint, & in ſuper honorari ab eis à qb. contemni conteri que conſueuerant. Tales ergo quū ſe quod minus operent, de infirmitate corporis excuſare nō poſſūt, p̄teritæ quippe vite conſuetudine conuincunt, vmbraulo malæ diſciplinæ ſe contegunt, vt ex male intellecto Euangelio, præcepta apoſtolica peruertere meditent; vere volatilia cœli, ſed per ſuperbiam in altum ſe extollēdo, & foenum agri, ſed carnaliter ſentiendo. Contingit enim eis quod in viduis iuniorib. indiſciplinatis cauendum idē Apoſtolus dicit, Simul autē & ocioſæ eſſe diſcūt, non ſolum autem ocioſæ ſed etiam curioſæ & uerboſæ, loquentes quæ non oportet. Hoc ille de malis foeminis dicebat quod nos etiā in malis uiris dolemus & plangimus, qui aduerſus eum ipſum in cuius epistoſis legimus iſta, ocioſi & uerboſi, quæ non oportet loquuntur. Et qui ſunt inter eos qui eo propoſito ad ſanctam militiam uenerunt, ut placeant cui ſe probauerunt, cum ita uigeant uiribus corporis & integritate ualitudinis, ut non ſolum erudiri, ſed etiam ſecūdam Apoſtolum operari poſſint exceptis iſtorū ocioſis corruptiſque ſermonibus quos iudicare per imperitū tyrocinium non ualent, in eandem labem peſtifera contagione * imitantur non ſolum non imitantes obedientiam ſanctorum quiete operantium, & aliorū monaſteriorum in ſaluberrima diſciplina ſecundum Apoſtolicam normam uiuentium, ſed etiam inſultantes melioribus tanquā conferuatricem Euangelij prædicantes pigritiā, & tanquam prauaricatricem accuſantes miſericordiā. Multo enim miſericordius operatur erga animas infirmorum qui bonæ famæ ſeruatorum Dei conſulit, quā erga corpora egentium qui panem eſurientibus frangit. Quapropter utinam iſti qui uacare uolunt manibus, omnino uacarent & linguis. Neque

1. Cor. 1.

E

1. Ti. 5.

a. l. munitur.

F

Quibus ocium cōcedi poſſit Cap. 21.

Acto. 2. 4.

Eſa. 2.

Rom. 15.

Monachia tū amplectēs ſpe uiuendū ocioſe. Cap. 22.

Evange-
lium non
est in-
tellectum
ab ociosis
Cap. 23.
Mat. 6.
a. l. quod.

G
αποθηνη

Acto. 11

H

Iocose de
ridenter,
ignavi.

Neque enim tam multos ad imitationem in-
nitarent, si eis non tñ exempla pigra, sed et
muta proponerent. Nunc vero contra Apo-
stolum Christi recitant Euangelium Christi.
Ita. n. mirabilia sunt opera pigrorum, vt im-
pedire velint Euangelium, quod Apostolus
iō præcepit & fecit, ne impediret ipsum Euā-
gelium. Et tñ si eos ex ipsis Euagelij verbis se-
cundum eorū intellectum viuere cogamus,
priores nobis suadere conabunt * q̄ non ita
sint intelligenda vt intelligunt. Certe. n. p̄ pea
se dicunt operari non dēre, q̄a nec volucres
coeli seminant neq; metunt, de qb. nobis dñs
similitudinē dedit ne de talib. necessariis co-
gitemus. Cur ergo non attendunt quod se qui-
tur? Neque. n. tantummodo hoc dictum est,
quia non seminant neq; metunt, sed adiectū
est, neque congregant in apothecas. Apothe-
cæ aut horrea, vel verbum ex verbo Græco,
repositoria dici possūt. Cur ergo isti manus
ociosas & plena repositoria volunt habere?
Cur ea quę sumunt ex laborib. aliorum, recō-
dunt & seruant vñ quotidie proferat? Cur de-
nique molunt & coquunt? Hoc. n. aues non
faciunt. Aut si reperiunt qb. hoc opus quoq;
persuadeant, vt eis per singulos dies escas af-
ferant præparatas, saltem vel sibi aquam de
fontib. afferūt, vel de cisternis aut puteis hau-
riūt & reponūt. Hoc volatilia non faciunt.
Sed si hoc placet, studeant et boni fideles, &
regis aterni deuotissimi prouinciales, for-
tissimis eius militib. vsque ad ista seruire, vt
sibi nec aquam implere cogantur, fermē
etiam in illos qui tunc erant Hierosolymæ
nouo gradu iustitiæ supergrēssi sunt. Nam il-
lis fame imminēte, & per Prophetas qui tūc
erant ante prædicta, boni fideles ex Gracia
frumenta miserunt, ex qb. credo q̄ illi panē
sibi fecerunt, aut certe faciendum curauerūt,
quod aues non faciunt. Sed si iam isti vt di-
cere ceperam, et illos aliquo gradu iustitiæ
transferunt, & oīno in iis q̄ ad transigendam
vitam istam pertinent, sicut volucres agunt,
ostendant nobis homines seruire volucrib.
sicut sibi seruire volunt nisi captis & inclu-
sis, qb. fides non habetur, ne volantes non re-
deant, & tñ illæ malunt frui libertate, & ex
agris quantum satis est capere, q̄ ab homini-
bus apposita & apparata sumere. Proinde rur-
sus istos alios sublimiore gradu iustitiæ supe-
rabunt, qui se ita instituerunt, vt quotidie in

agros tanquam in pastum pergant, & quo-
tpe inuenerint carpant, ac * sopita fame re-
uertatur. Sed plane p̄ agrorum custodes q̄
bonum esset, si et pennas dñs largiri dignare-
tur, vt serui Dei in agris alienis inuenti non
tanq̄ fures cōprehenderent, sed tanq̄ sturni
fugarent. Nunc vero ille quātū poterit, imi-
tabitur auem q̄ capere venator nō potuerit.
Sed ecce concedat oēs serui Dei, vt cum vo-
lunt in eorum agros exeant, atque inde secu-
ri refectiq; discedant sicut populo Israel per
legem præceptum est, vt in agris suis furem
nullus teneret, nisi qui secum aliquid vellet
auferre: nā qui nihil aliud attigisset q̄ id qd̄
comedisset, liberum impunitumq; abire sine
rent. Vnde et spicas vellentib. discipulis dñi,
de sabbato potius q̄ de furto Iudæi calūniati
sunt. Sed quid erit agendum de his t̄pib. an-
ni qb. esca quæ statim sumi possit, in agris nō
inuenit? Quisquis aliquid domum qd̄ sibi co-
quendo præparet, auferre tentauerit, fm isto-
rum intellectu audiet ex Euāgelio, Pone, hoc
enim aues non faciunt. Verū & hoc conce-
damus, toto vertente anno posse in agris re-
periri vel ex arbore vel ex herbis, vel ex * qui-
busq; radicib. quod in escam sumi possit in-
coctum, aut certe tanta exercitatio corporis
adhibeat, vt ea quæ coquēda sunt, et cruda
assumpta non noceant, possitq; et hyemalib.
quibuslibet asperitatib. ad pabula procedi, at-
que ita fiat vt nihil præparandum auferat, ni-
hil in crastinum reponat, non poterunt ista
seruare qui se per multos dies a conspectu
hoīum separatos, & nulli ad se præbentes ac-
cessum includunt seipos viuentes in magna
intentione orōnum. Hi. n. facillima qd̄ atq;
vilissima, secum tñ alimenta includere con-
suescunt, quæ in illos dies qb. a nullo videri
statuerunt, sufficiant, qd̄ aues non faciunt.
Et horum quidem * exercitationem in tam
mirabili continentia, quando quidem habet
ocium quo hæc agant, seque imitandos non
superba elatione, sed misericordii sanctitate
proponant non solum non repræhendo, sed
quantum dignum est laudare non possum.
Quid tamen de his dicimus secundum hi-
storiæ intellectum ex Euangelicis verbis?
An forte quo sunt sanctiores, eo sunt volu-
cribus dissimiliores, quia nisi reponant sibi
escas in plurimos dies, includere se ita vt
faciunt, non valebunt. Et vtique nobiscum
audiunt,

a. l. postu

Dei. 23.

Mat. 11.

Ioci fessi

in rebus

externis.

Cap. 24.

Mat. 6.

Ioan. 12.

1. Co. 16.

a. l. omise

dum in.

a. l. exer

ciationis

vitam.

K

M

Quare la

borantur,

manibus.

Cap. 25.

a. l. opifi-

ces.

L

a. l. potest

omitti,

aliquando.

Mat. 6.

Providen

tia priorū

in rebus

externis.

Cap. 24.

Mat. 6.

Ioan. 12.

1. Co. 16.

a. l. omise

dum in.

M

Quare la

borantur,

manibus.

Cap. 25.

a. l. opifi-

ces.

audiunt. Nolite ergo cogitare in crastinum.
Qua p̄ vt breuiter cōplectar, isti qui ex Euā-
gelio puerle intellecto tam manifesta Apo-
stolica præcepta puertere molunt, aut non
cogitēt in crastinum, sicut volatilia coeli, aut
obtemperent Apostolo sicut filij dilecti, im-
mo vtrunq; faciant, q̄a vtrunq; concordat.
Neque. n. contraria dño suo monerēt Apo-
stolus Paulus seruis Christi Iesu. Hoc. n. istis
aperte dicimus, Si volatilia coeli sic intelli-
gitis in Euāgelio vt nolitis operando manib.
vestris victū tegumentumq; procurare, nihil
et reponatis in crastinū, sicut nihil reponunt
volatilia celi. Si aut aliquid reponere (aliquā)
in crastinū pōt non esse contra Euangelium,
vbi dictū est. Respiciite volatilia coeli quia
neque seminant neq; metunt, neq; cōgregāt
in apothecas, pōt et nō esse contra Euangelium
nec contra similitudinem volatiliū coeli,
vitam istam carnis corporalis operationis la-
bore trāsigere. Si. n. vrgeant ex Euāgelio, vt
nihil reponāt in crastinū, rectissime rñdent.
Cur ergo ipsē dñs oculos habuit vbi pecu-
niam collectam reponeret? Cur tanto ante fa-
me imminente frumenta sanctis patrib. missa
sunt? Cur Apostoli sic indigentie sanctorum
necessaria procurarūt, ne deesset in posterū,
vt. beatissimus Apostolus ad Corinthios in
Epistola scriberet. De collectis aut in sanctos
sicut ordinavi (in) Ecclesiis Galatiæ, & ita &
vos facite secundum vnam sabbati, vnusquis
que vestrum apud se reponat thesaurizās qd̄
ei placuerit, vt nō cum venero tūc collectæ
fiant. Cum aut aduenero, quolcunq; proba-
ueritis per epistolas, hos mittā perferre gra-
tiam vestram in Hierusalem. Quod si dignū
fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Hæc &
alia multa copiosissime & verissime profe-
runt. Quib. rñdemus. Videtis ergo, quamuis
dñs dixerit, Nolite cogitare in crastinū, non
vos tñ istis verbis cogit, vt nihil in crastinum
referueris. Cur ergo iisdem verbis vos cogi-
dicitis vt vacetis? Cur volatilia coeli non vo-
bis sunt exemplo ad nihil referuādum, & vul-
tis vt sint exemplo ad nihil operandum? Di-
cet aliquis, Quid ergo prodest seruo Dei q̄
priorib. actib. quos in seculo habebat reli-
ctis, ad hanc spiritalem vitam militiamque
conuertitur, si eum adhuc oportet tanquam
* opificis exercere negocia? Quasi vero faci-
le possit verbis explicari quantum proficit q̄

dominus diuiti consilium capiēda vitæ eter-
næ requirenti, ait quid faceret, si vellet esse
perfectus, vt venditis quæ habebat, & indigē-
tiæ pauperum distributis eum sequeretur. Aut
quis tam expedito cursu secutus est dñm, q̄
ille qui ait, Non in vacuum eucurri nec in
vacuum laboraui, qui tñ opera ista & præce-
pit & fecit? Hoc nobis tanta autoritate do-
ctis & iformatis sufficere debuit ad exemplū
derelinquendi pristinas facultates & manib.
operandi. Sed & nos ab ipso dño adiuti, pos-
sumus fortasse vtcūq; cognoscere, etiam sic
operantib. seruis Dei, priora tñ negocia reli-
quisse quid proficit. Si. n. ad hanc vitam ex diui-
te quisq; conuertit, & nulla infirmitate cor-
poris impedit, itane desipim⁹ a sapore Chri-
sti, vt nō intelligamus quantum superbiæ prio-
ris tumor sanetur, cum circuncis superfluis
qb. ante anim⁹ exitaliter inflam mabatur, ad
modica quæ restant huc vitæ naturaliter ne-
cessaria, etiam opificis humilitas minime re-
cusatur? Si autem ad hanc vitam ex pauporta-
te conuertitur, non putet se id agere qd̄ age-
bat, si ab amore vel augendæ quantulecunq;
rei priuatæ, iam non quærens quæ sua sunt,
sed quæ Iesu Christi, ad cōmunis vitæ se tran-
stulit charitatem, in eorū societate victurus,
quib. est aīa vna & cor vnum in Deum, ita vt
nemo dicat aliquid proprium, sed sint illis
omnia communia. Si. n. huius terrenæ reipu-
antiqui principes præclarissimo literatorum
suorum eloquio prædicari solent, q̄ rem cō-
munem vniuersi populi suæ ciuitatis, priua-
tis suis rebus sic anteponebant, vt quidam
eorum Aphrica edomita triumphator, quid
nubenti filiæ daret non habuerit, nisi ex tena-
tus consulto de publico dotaretur, quo ani-
mo debet esse in rempu. suam cuius aternæ
illius ciuitatis Hierusalem coelestis, nisi vt il-
lud ipsum quod propriis manibus elaborat
in commune habeat cū fratre, & si qd̄ ei de-
fuerit, de communi suppleat, dicēs cum illo
cuius præceptum exemplumque secutus est,
Quasi nihil habentes & omnia possidentes?
Quamobrem etiam illi qui relicta vel distri-
buita, siue ampla, siue qualicunq; opulenta
facultate, inter pauperes Christi pia & salu-
bri humilitate numerari voluerunt, si corpo-
re ita valent, & ab Ecclesiasticis occupatio-
nibus vacant, quanquam eis tam magnum
animi sui documentum afferentib. & eiusdē
focitta-

Mat. 16.
Phili. 3.

Phili. 2.

Acto. 2.

Co. 4.

In. 3. re-

gula. c. 17

12. qd̄. 1.

cap. Non

dicatis.

Co. 6

DE OPERE MONACHORVM

focietatis indigentia de his rebus quas habebant, vel plurimum vel non parum conferentibus. vicem sustentanda vitæ eorū res ipsa cōis & fraterna charitas debeat, tñ si & ipsi aliqd manib. operentur, vt pigris ex vita humiliorre & ob hoc exercitatore venientib. auferat excusationē, multo misericordius agunt, q̄ cum oia sua indigentib. diuiserunt. Quod quidem si nolunt, quis audeat cogere? Quib. tñ inuenienda sunt opera in monasterio, et si a corporali functione liberiora, sed vigilantia administratione curanda, vt nec ipsi panem suum, qm iam cōmunis factus est, gratis māducent. Nec attendendū est in qb. monasteriis, vel in quo loco indigentib. fratrib. quisque id qd̄ habebat impenderit. Oīum enim Christianorum vna respub. est. Et iō quisq̄ Christianis necessaria vbilibet erogauerit, vn decunq; et ipse qd̄ sibi necessarium est accipit, de Christi bonis accipit, quia vbiq; & ipse talib. dedit, q̄ nisi Christus accepit? Illi aut qui et præter istam sanctā societatem vitam labore corporis transigebant, ex quorū numero plures ad monasteria veniunt, q̄a & in ipso humano genere plures sunt, si nolunt operari non manducant. Neque. n. propterea in militia Christiana ad pietatem diuites humiliantur, vt pauperes ad superbiam extollantur, nullo modo. n. decet vt in ea vita vbi sūt senatores laboriosi, ibi fiant opifices ociosi, & quo veniunt relictis * delictis suis qui fuerant prædiorum dñi, ibi sint rustici delicati. At enim dñs ait, Nolite solliciti esse aīæ vestræ qd̄ māducentis, neq; corpori quid vestiamini. Recte, qm vt supra dixerat, Non potestis Deo seruire & mammonæ. Qui. n. propter hoc Euangelium prædicat, vt habeat vñ māducent, & vnde vestiatur, simul se putet & Deo seruire & mammonæ. Deo, q̄a Euangelium prædicat, & mammonæ, quia pp̄ ista necessaria prædicat. Quod dñs dicit fieri nō posse, ac per hoc ille qui pp̄ ista Euāgelium prædicat, non Deo sed mammonæ seruire conuincitur, & si Deus illo ad aliorum profectum quō ipse nescit vtatur. Nā huic sn̄æ subiungit dicens, Iō dico vobis nolite solliciti esse aīæ quid māducentis, neque corpori quid vestiamini, non vt ista non procurent, quantum necessitati satis est, vnde honeste potuerint, sed vt non ista intueantur, & propter ista faciant quicquid in Euangelij præ-

conio facere iubentur. Eam quippe intentionem quare quid fiat, oculum vocat. Vñ paulo superus loquebatur vt ad hæc descendere, vt dicebat, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuū lucidum erit. Si vero oculus tuus neq̄ fuerit, totū corpus tuuum tenebrosū erit. i. talia erūt facta tua qualis fuerit intētio tua cur ea facias. Et ad hoc. n. vt veniret, supra de elemosynis præceperat dicens, Noli te condere vobis thesauros in terris, vbi erugo & tinea ex terminat, & vbi fures effodiūt, & furant. Recordite vero vobis thesauros in celo, vbi neq; tinea neque rubigo exterminat, & vbi fures non perfodiunt & furantur, vbi. n. erit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuū. Deinde subiunxit, Lucerna corporis tui est oculus tuus, vt illi. s. qui elemosyna faciunt, ne ea faciant intentione, vt vel hominibus velint placere, vel in terra sibi quærant rependi quod faciunt. Vnde & Apostolus cum Timotheo diuites mouendo præcipere, Facile, inquit, tribuant, cōmunicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant meam vitam. Cum vero in futuram vitam dixerit oculum dñs elemosynas facientium, & in celestem mercedem vt possint, & ipsa facta esse lucida, cū simplex oculus fuerit, in illam quippe nouissimam retributionem valet quod alibi ait, Qui vos excipit me excipit, & qui me excipit, excipit eū qui me misit. Qui excipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem prophetæ accipiet, & qui excipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, & qui potum dederit vni ex istis minimis calicem aquæ frigida tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non peribit merces eius, ne forte correpto oculo eorum qui necessaria impendunt indigentib. & prophetis & iustis & discipulis domini, ipsorum oculus deprauaretur in quos ista fierent vt propter ista accipienda vellent Christo militare. Nemo, inquit, potest duobus dominis seruire. Et paulo post, Non potestis, inquit, Deo seruire & mammonæ, statimque contexit, Ideo dico vobis. Nolite solliciti esse animæ quid māducentis, neque corpori quid vestiamini. Et quod sequitur de volatilib. cœli & de liliis agri, ad hoc dicit ne quisquam Deum putet seruorum suorum necessaria non curare, cum eius sapientissima

risima prouidentia vsq; ad ista creāda & gubernāda perueniat. Neq; n. nō ipse pascit & vestit etiā eos qui manibus operantur, sed ne Christianā militiā ad hoc detorqueāt, vt ista conquirāt, hoc seruis suos dominus præmoneat, vt in eo ministerio quod sacramēto eius debetur, non ista, sed regnū eius & iustitiam cogitemus: & hæc omnia apponētur nobis, siue per manus operantibus, siue infirmitate corporis impeditis, siue ipsius militiæ tali occupatione distractis, vt nihil aliud agere valeamus. Neq; enim quia dixit Deus, inuocame ī die tribulationis, & eximā te, & glorificabis me, propterea nō debuit fugere Apostolus, & per murū in sporta submitti, vt manus persequentū euaderet, sed expectare potius vt comprehenderetur, & eum sicut tres pueros de medijs ignibus liberaret. Aut pp̄ hoc, nec dñs dicere debuit, Si vos persecuti fuerint in vnā ciuitate, fugite in aliā, quia ipse dixit, Si quid patieritis in noīe meo, dabitur vobis. Sicut ergo quisq; persecutionē fugientibus discipulis Christi objiceret huiusmodi q̄onem, cur non steterunt potius, & uocato Deo per eius miracula sic eruerentur, vt Daniel a leonibus, & Petrus ex vinculis: Responderent non se oportuisse tentare Deū, sed tunc eū talia si vellet esse facturum, cum ipsi quid facerent non haberent. Cum vero eis fugam in potestate dedit, et si per illam liberantur, nō nisi ab ipso liberari. Sicut etiam dei seruis vacantibus & valentibus exēplo & præcepto Apostolico manibus suis victū transire, si quis ex Euangelio mouerit quæstionē de volatilibus cœli, quæ non seminant neq; metūt, neq; congregant in apothecas, & de liliis, quia nō laborāt neq; nent: facile respondebunt, Si & nos per aliquam vel infirmitatē vel occupationem non possumus operari, sic ille nos pascet, & vestiet quemadmodū aues & lilia quæ nihil operantur huiuscemodi. Cum aut possumus, non debemus tentare Deū nostrū, quia & hoc quod possumus, eius munere possumus. Et cū hic viuimus, illo largiente viuimus, qui largitus est vt possumus. Et ideo de istis necessariis solliciti non sumus, quia cū hæc possumus agere, ille nos pascit & vestit, a quo pascuntur homines, & vestiuntur. Cum vero hæc non possumus agere, idem ipse nos pascit & vestit, a quo aues pascuntur & lilia vestiuntur,

qm nos pluris sumus illis. Quapropter in ista militia nra, nec in craftinū cogitamus, quia non propter ista tpalia quō pertinet craftinus, sed propter illa sempiterna vbi semper hodiernus est: nos illi probauimus, vt ei nullis negocijs secularibus implicati placeam. Quæ cū ita sint, sine me paululū sancte frater, Dat. n. mihi dñs per te magnā fiduciā eos ipsos alloqui filios & fratres nostros, quos noui quāta nobiscū dilectione parturias, donec in eis Apostolica disciplina formet. O serui Dei, milites Christi, itane dissimulatis calidissimī hostis insidias, q̄ bonā famā vestrā, tam bonum Christi odorē, ne dicant animæ bonæ, Post odorē vnguentorū tuorū curremus, & sic laqueos eius euadant, omni modo cupiens obscurare putoribus suis, tā multos hypocritas sub habitu monachorū vsque quaq; disperfit, circūeuntes puincias, nusquam missos, nusquam fixos nusquam stantes nusquam sedentes? Alij mēbra martyrū, venditant: alij sinubias & phylacteria sua magnificant: alij parentes vel cōsanguineos suos in illa vel in illa regione se audisse viuere, & ad eos pergere mentiant: & omnes petunt, * oēs exiunt, aut sumptus lucrifecit egelstatis. aut simulatē precii sanctitatis: cū interea vbiq; in factis suis malis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine monachorū vestrū, ppositū blasphemāt, tā bonū, tā sanctū, q̄ in Christi nomine cupimus, sicut per alias terras, sic per totam Aphricam pullulare. Nonne ergo inflamma mini zelo Dei? Nōne cōcalescit cor vestrum intra vos, & in moderatione vestra exardescit ignis, vt istorum mala opera bonis operibus persequamini, vt eis amputetis occasionē turpiū nundinarū, quibus existimatio vestra leditur, & infirmis offendiculū ponitur. Miseremini ergo & cōpatimini, & ostendite hominibus, non vos in ocio facile victū, sed per angustam & arctā viā huius propositi, regnū Dei querere. Eadem vobis causa est quæ Apostolo fuit, vt amputetis occasionē ijs qui querunt occasionem, vt qui illorū putoribus præfocant, in odore vestro bono reficiantur. Non alligamus onera grauiā & vestris humeris imponimus q̄ nos digito attingere nolumus. Quærite & agnoscite labores occupationū nostrarū, & in aliquibus nostrorū etiā corporū infirmitates,

Aug. Tomus tertius. LI &

a. l. dimittis. Quare præcones verbi sibi pendium accipiant. Cap. 26. Mat. 6.

Mat. 6.

Ibidem.

r. Ti. 6.

Mat. 10.

Mat. 6.

Quo accipiendum illud.

2. Ti. 2. Graphice describit monacho octosidior vagor. Cap. 28. Gala. 4. 2. Cor. 1. 2. Can. 1.

Reliquia.

al. l. oīb.

Psal. 38.

Mat. 7. 2. Co. 1. 1.

K

Labore, angustia. Cap. 29. Mat. 23.

Et Ecclesiarū quibus seruimus talem iā consuetudinē, vt nos ad illa opera ad q̄ vos hortamur vacare non sinant: Quamquam. n. dicere possemus: Quis militat suis stipendijs vnquā? Quis plantat vineā & de fructu eius nō edūt? Quis pascit gregē & de lacte gregis nō percipit dām Iesum, in cuius nomine se curus hęc dico, testē inuoco super animam meā, qm̄ quantū attinet ad meū cōmodum, multo mellē per singulos dies certis horis, quantū in bene moderatis monasterijs constitutū est, aliquid manibus operari, & ceteras horas habere ad legendū & orandū, aut aliquid de diuinis literis agendū liberis: q̄ tu multosissimas perplexitates causarū alienarū pati de negocijs secularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo p̄cedēdis: q̄ bus nos molestijs idem * affixit Apostolus non vtiq; suo, sed eius qui in eo loquebatur arbitrio quas tñ ipsum perpeffum fuisse non legimus. Aliter. n. se habebat Apostolatus ei' dicitur. Nec dixit. Secularia igif iudicia si habueritis, ad nos deferte, aut nos constituite ad iudicandū: sed eos qui contēptiles sunt in Ecclesia, hos, inquit, colloca. Ad reuerētiā vobis dico. Sic nō est inter vos quisquā sapiēs qui possit inter fratres suū iudicare, sed frater cū fratre iudicatur, & hoc apud infideles Sapiētes ergo qui in locis consistebant fideles & sanctos, non qui hac atq; illac p̄p̄ Euangelium discurrebant, talium negocium examinatores esse voluit. Vnde nunquā de illo scriptū est, q̄ aliquando talibus vacauerit, a quibus nos excusare non possumus, et si cōtemptiles simus, quia & hos collocari voluit si sapientes defuissent, potius q̄ vt negocia Christianorum deferrentur in forum. Quem tamen laborē non sine consolatione domini suscipimus pro spe vitæ æternæ, vt fructū feramus cū tolerantia. Serui. n. sumus eius Ecclesie, & maxime infirmioribus membris, quantalibet in eodē corpore mēbra sumus. Omitto alias innumerabiles Ecclesiasticas curas, quas fortasse nemo credit nisi qui expertus est. Non etgo alligamus onera graua, & humeris vestris imponimus, quæ nos digito nō attingimus: quāquidē si officij nostris salua ratione possemus, videt ille qui probat corda nostra, malleus hęc agere, quæ vt agatis hortamur, q̄ ea, quæ nos agere cogimur. Sanē omnibus & nobis & vobis

pro nostro grādū & officio laborantibus, & arcta via est in labore & erūna, & tñ in spe gaudentibus. Iugum. n. eius leue * est, & farcina leuis, q̄ nos vocauit ad requiē, qui prior transitū fecit à cōualle plorationis, vbi nec ipse sine pressuris fuit. Si fratres, si filij nostri estis, si cōserui, vel potius in Xpo serui vestri sumus; audite q̄ monemus, agnoscite q̄ precipimus, sumite q̄ dispensamus. Si autē Pharisæi sumus, allegates onera graua, & imponētes humeris vestris q̄ dicimus facite, etiam si quæ facimus improbatis. Nobis autē minimum est vt à vobis diiudicemur, aut ab humano die. Quā germana charitate sit nobis cura de vobis, ille inspicit qui dedit q̄ inspiciedū eius oculis offeramus. Postremo q̄ vultis, sentire de nobis, Paulus Apostolus vobis p̄cipit & obsecrat in dño, vt cū silētio. i. quieti & obediēter ordinati operantes vestrū panē māducetis. Nec de illo, vt arbitror, aliqd mali creditis, & in illū qui per eū loquit̄ credidistis, Hęc mi charissime & in Christi vicerib. venerāde frater Aureli, quantū donauit vt possem, qui per te insit vt facerem, de opere monachorū nō distuli scribere, id maxime curans ne boni fratres, Apostolicis p̄ceptis obediētes, à pigris & inobediētibus etiā p̄uaricatores Euāgelij dicerentur: vt qui nō operantur saltē illos qui operantur, sibi antepōnēdos esse non dubitēt. Ceterū quis fert homines contumaces saluberrimis Apostoli monitis resistentes, non sicut infirmiores tollerari, sed sicut et sanctiores p̄dicari, vt monasteria doctrina saniore fundata, gemina illecebra corrumpātur, & dissoluta licētia vacationis, falso noīe sanctitatis? Sciāt ergo et ceteri fratres & filij nostri qui fauere talibus, & hmōi p̄sumptionē per ignorantia defendere cōsuerunt, se potissime corrigēdos, vt illi corrigi possint, non vt firmētur benefacere. Sanē in eo quod seruis Dei prompateque alacriter necessaria subministrant, nō reprehendimus, sed et suauissime amplectimur; sed ne puerfa misericordia magis eorum futura vitę noceāt, q̄ p̄senti subueniamus: minus enim peccatur si non laudeatur peccatur in desiderijs animę suę, & qui iniqua gerit benedicatur. Quid autem iniquius quā velle sibi obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare maioribus? Apostolo dico, non nobis intantum vt etiam iam comamurriant.

nutriant. Vnde ille nec disputari omnino voluit dicens. Si autē quis vult contentiosus esse, nos talē consuetudinē non habemus, neque Ecclesia Dei. Hoc autē p̄cipio, vt, si non desideratis solertia requiratur, sed p̄cipientis autoritas attēdatur. Nā & hoc quo pertinet quæso tam aperte contra Apostoli p̄cepta comari? An ita vacādum est, vt nec tonsores operentur? An quia Euāgelicas volucres imitari se dicunt, quasi depilari timent ne volare non possint? Vereor in hęc vitio plura dicere p̄p̄ quosdā crinitos fratres, quorū p̄ter hoc multa & pene oīa veneramur. Sed quomāgis eos in Christo diligimus, eo sollicitius admonemus. Neq; n. metimur ne humilitas eorum respuat admonitionē nostrā, quāquidē & nos à talibus, vbi forte titubamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo ad monemus tā sanctos viros, ne stultis vanorū hominum argumentationib. moueantur, & eos in hac peruersitate imitentur, quibus sunt in ceteris longe dissimiles. Illi. n. venalem circumferentes hypochrisim, timēt ne yllior habeatur tonsa sanctitas q̄ comata, vt videlicet quos videt, antiquos illos quos legimus cogitet, Samuelem & ceteros qui non tondebatur. Nec cogitant quid inter se, inter illud Propheticum velamentū, & hanc Euāgelij reuelationem, de qua dicit Apostolus: Cum transferis ad Christum, auferetur velamen. Quid enim significabat velamen interpositū inter faciem Moysi & aspectū populi Israel, hoc significabat illis tēporibus et coma sanctorum. Nā idem Apostolus et comam pro velamento esse dicit, cuius autoritate isti vrgētur. Aperte quippe ait: Vir quidem si comatus sit, ignominia est illi. Ipsam ignominiam, inquit, suscipimus merito peccatorum nostrorū, ad hoc obtendentes simulatā humilitatis vmbraclū, vt sub eo proponant venale typhum, quasi Apostolus superbiam doceat cū dicit, Omnis vir orās, aut prophetas velato capite, cōfundit caput suū; et vir quidem non debet velare caput suū, cū sit imago & gloria Dei. Qui ergo dicit, Non debet: nescit forte docere humilitatem. Sed si hanc ignominia tpe Euāgelij, q̄ erat sacm̄ tempore Prophetie, pro humilitate isti appetūt, tondeant, & cilicio caput velent: sed nō erit tunc species illa venalis, quia Sampson nō cilicio, sed coma velabatur. Iā illud si dici potest, q̄ iuctuose ridiculū est, q̄ rursus inuenerunt ad defensionē criminum suorū. Virum, inquit, prohibuit Apostolus habere comā. Qui autē seipfos castrauerunt p̄p̄ regnum celorū, iam non sunt viri, O demētiā singularē. Merito qui hoc dicit aduersus sanctę scripturę manifesta p̄conia consilio nephanda impietatis armatur, & perseverat in itinere tortuoso, & pestiferam doctrinam conatur inducere, quia nō est beatus vir qui non abiit in consilio impiorū, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentie non sedit. Nā si in lege Dei meditaretur die ac nocte, illic inueniret ipsū Apostolū Paulum, qui certe summā castitatem professus dicit, Vellem autē oēs homines esse sicut me ipsum; & tñ se virum ostendit, non solum ita viuendo, sed et ita loquendo; ait enim. Cum esē paruulus quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam; cum autē vir effectus sum, euacuaui ea, quæ erant paruuli. Sed quid Apostolū commemorem, cū de ipso dño & Salvatore nostro nesciant quid sentiant, qui hęc dicunt. Nam de quo aliq̄ dī: Donec occurramus oēs in vnitatē fidei & agnitionē filij Dei, in virū perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt vltra non simus paruuli iactati & circumlati omni vento doctrinæ in illusione hominū, in astutia ad machinationē erroris. Qua illusione isti decipiunt imperitos, qua astutia & machinamentis inimici & ipsi circūferuntur, & in sua circulatione coherentes sibi animos infirmorum quodāmodo rotare conantur, vt pariter nesciant vbi sint. Audierunt. n. vel legerunt, q̄ scriptum est, Quicūq; baptizati estis in Christo, Chrm̄ induistis, vbi non est ludgus, neque Græcus, non seruis, neq; liber; nō masculus neq; femina; & non intelligunt secundū carnalis sexus concupiscentiā hoc esse dictum, quia in interiore homine vbi renouamur in nouitate mētis nostrę, nullus sexus hmōi est. Non ergo p̄p̄ea se negēt viros, quia masculino sexu nihil operant. Nā & cōiugati Christiani qui hoc operantur, non secundū hoc utique Christiani sunt, q̄ habent cōe cū ceteris non Christianis, & cum ipsis pecoribus. Aliud est. n. q̄ vel infirmitati conceditur vel mortali propagatione persoluitur: aliud autem q̄ ad capessendam incorruptā & æternam vitam,

Al. h. asfixit.
2. Co. 1.3.
1. Cor. 6.

al. l. len.
Mat. 9.
Rom. 12.
Mat. 11.
Phi. 83.

Mat. 23.

1. Cor. 4.

2. Thes.

Admon.
bono 11
de sibi
malorum
et ipse
et sic
comitū
Cap. 11

2. Cor. 3.

1. Co. 11.

D

Iud. 18.
Pernu. 2.
interpretatio scilicet p̄p̄per monachos
Cap. 2.

B

Psal. 1.

1. Co. 7.

1. Co. 13.

Ephes. 4.

Gal. 4.

1. Cor. 4.
Ephes. 4.
Colos. 3.

F

1. Co. 11. *Colof. 3.* *Ephes. 4.* *1. Co. 11.* *Al. 1. vi-
Elovia.* *1. Co. 15.* *Quod mo-
rū diuer-
sitate per-
turbātes* *Ecclesiā* *cōtra fra-
ternā cha-
ritatē agē-
tes, se cor-
rigere de-
beant.*

tam, fidei professione significatur. Illud ergo quod de non velando capite viris precipitur, in corpore quidem figuratur, sed in mente agitur, ubi est imago & gloria Dei, verba ipsa indicant. Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cum sit imago & gloria Dei. Vbi autem sit hæc imago, ipse declarat cum dicit, Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite novum, qui renouatur in agnitione Dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Quis dubitat hanc renouationem in mente fieri? Sed & qui dubitat, audiat apertorem sententiam. Eadem quippe admonens ita dicit alio loco. Sicut est veritas in Iesu, deponite vos secundum priorē conuersationem veterem hominem eum qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis, renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem eum qui secundum Deum creatus est. Quid ergo? Mulieres non habent hanc innouationem mentis ubi est imago Dei? Quis hoc dixerit? Sed corporis sui sexu non eam significant, prope velari iubentur. Illam quippe significant partem, eo ipso quo mulieres sunt, quæ concupiscentialis dici potest, cui mens dominatur, et ipsa subdita de suo, quam rectissime & ordinatissime viuunt. Quod ergo in vno homine, mens & concupiscentia: illa regit, hæc regitur: illa dominatur, hæc subditur: hoc in duobus hominibus. viro & muliere secundum sexum corporis figuratur. De quo sacro loquens Apostolus dicit, virum non debere velari, sed debere mulierem. Tanto. n. gloriosius mens ad superiora promouetur, quanto diligentius ab inferioribus concupiscentia cohibetur: donec totus homo cum ipso est mortali nunc, & fragili corpore in resurrectione nouissima incorruptione atque immortalitate induatur, & absorbeat mors in victoriam. * Quæque qui recte facere nolunt, definant saltem docere peruersa. Sed alij sunt quos isto sermone corripimus: illos autem qui hoc vno vitio capillorum contra præceptum Apostolicum dimissorum, offendunt & perturbant Ecclesiam: quia cum alij nolentes de illis mali aliquid sentire, coguntur manifesta verba Apostoli in peruersam detorque sententiam: alij sanum intellectum scripturarum defendere malunt, quam quibuslibet hominibus. adulari: existunt inter fratres infirmiores & firmiores amarissimæ & periculosissimæ contentiones: quæ illi forte si scirent, hoc quoque sine dubita-

D. AURELI AVGVSTINI
de spiritu & litera ad Marcellinum.
Opus genuinum.
LIBER VNVS.

Lectis opusculis quæ ad te nuper elaboravi, fili charissime Marcelline, de baptismo paruulorum, & de perfectione iustitiæ hominis, quæ eam nemo in hac vita, vel affecturus, vel affecturus videat, excepto vno mediatore, qui humana perpeffus est in similitudine carnis peccati, sine villo omnino peccato: rescriptisti te moueri, eo quod in posteriore duorum libro fieri posse dixi, ut sit homo sine peccato, si voluntas ei non desit operari diuina adiuuante, sed tamen præter vnum in quo oēs viuificabuntur, neminem fuisse vel fore in quo hic viuente esset ista perfectio. Absurdum. n. tibi videri dici aliquid fieri posse cuius desit exemplum, cum sicut credo non dubites, nunquam esse factum, ut per foramen acus camelus transiret, & tamen ille hoc quoque dixit Deo esse possibile. Legas etiã duodecim millia legiones angelorum pro Christo ne pateret pugnare potuisse, nec tamen factum. Legas fieri potuisse ut semel gentes exterminarentur à ter-

ra quæ dabatur filij Israel est tamen id paulatim fieri voluisse: & alia sexcenta possunt occurrere, quæ fieri potuisse, vel posse fateamur, & eorum tamen exempla quod sint proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri posse ut homo sine peccato sit, quia nullus est hominum præter illum qui non tantum homo sed etiã Deus est, in quo id perfectum esse demonstrare possimus. Hic fortasse respondeas, ista, quæ commemoravi facta non esse, & fieri potuisse, opera esse diuina, ut autem sit homo sine peccato, ad opus ipsius hominis pertinere, idque opus esse optimum quod fiat plena & perfecta & ex omni prorsus parte absoluta iustitia: & ideo non esse credendum neminem vel fuisse, vel esse, vel fore in hac vita qui hoc opus impleuerit, si ab homine impleri potest. Sed cogitare debes, quantum ad hominem id agere pertineat, hoc quoque: minus esse diuinum, atque ideo non dubitare opus esse diuinum. Deus est enim qui operatur in vobis, ait Apostolus, & velle & operari pro bona voluntate. Proinde non multum molesti sunt, & instandum est eis, ut si possunt ostendant ita esse, qui dicunt viuere sic hominem, siue vixisse sine villo omnino peccato. Nam si testimonia scripturarum, quibus existimo definitum nullum hominem hic viuentem, quantum utatur libero arbitrio, inueniri sine peccato, sicuti est. Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: & cetera talia quicquid docere potuerit aliter esse accipienda quam sonant, & demonstrauerit aliquem vel aliquos sine villo hic vixisse peccato, qui non ei, non solum minime aduersarius, verum etiam plurimum gratulatus fuerit, non mediocribus inuidentiæ stimulis agitur. Quinetiam si nemo est, aut fuit, aut erit, quod magis credo, tali puritate perfectus, & tamen esse aut fuisse, aut forte defenditur & putatur, quantum ego iudicare possum, non multum erratur, nec perniciosè, cum quadam quisque benevolentia fallitur: si tamè qui hoc putat seipsum talem esse non putet, nisi reuera ac liquido talem se esse perspexerit. Sed illis accerrime ac vehementissime resistendum est qui putant sine adiutorio Dei per seipsam vim voluntatis humanæ vel iustitiæ posse perficere, vel ad eam tendendo proficere. Sed cum videri ceperint, quomodo id præsumant asserere

fieri sine ope diuina, reprimunt se, nec hanc vocem audent emittere, quam vident quæ sit impia & non ferenda. Sed aiunt, ideo ista sine ope diuina non fieri, quia & hominem Deus creauit cum libero voluntatis arbitrio, & dando præcepta ipse docet quemadmodum homini sit videndum, & in eo utique adiuuat quod docendo aufert ignorantiam: ut sciatur homo in operibus suis quid euitare, & quid appetere debeat, quo per liberum arbitrium naturaliter in situm, viam demonstratam ingrediens, continenter & iuste & pie viuendo ad beatam eandemque æternam vitam peruenire mereatur. Nos autem dicimus humanam voluntatem sic diuinitus adiuuari ad faciendam iustitiam, ut præter quod creatus est homo cum libero arbitrio voluntatis præterque doctrinam qua ei precipitur quemadmodum viuere debeat, accipiat spiritum sanctum quo fiat in animo eius delectatio dilectioque summi illius atque incommutabilis boni, quod Deus est, et nunc cum adhuc per fidem ambulet, nondum per speciem: ut hac sibi velut arra data gratuiti numeris inardescat in herede creatori, atque inflammet accedere participationem illius veri luminis, ut ex illo ei bene sit a quo habet ut sit. Nam neque liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet, si lateat ueritatis via: Et cum id quod agendum & quod nitendum est ceperit non latere, nisi est delectet & amet, non agitur, non suscipitur, non bene uiuitur. Ut autem diligat, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per arbitrium liberum quod surgit ex nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Doctrina quippe illa qua mandat accipimus continenter recteque uiuendi, litera est occidens, nisi adsit uiuificans spiritus. Neque enim solo illo modo intelligendum est quod legimus, C Litera occidit, spiritus autem uiuificat: ut aliquid figurate scriptum cuius absurda proprietates, non accipiamus sicut litera sonat, sed aliud quod significat intuentes, interiorè hominem spiritali intelligentia nutriamus. quoniam sapere secundum carnem mors est, sapere autem secundum spiritum uita & pax. Velut si quisquam multa quæ scripta sunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminosa charitatis fructum, sed ad libidinosam cupiditatis affectum: Non ergo isto solo modo intelligendum est, quod ait Apostolus, Litera occidit, spiritus autem ui-

Cap. 2. *Phil. 2.* *Pf. 142.* *Al. 1. p. 1.* *Al. 1. p. 2.* *Al. 1. p. 3.* *Al. 1. p. 4.* *Al. 1. p. 5.* *Al. 1. p. 6.* *Al. 1. p. 7.* *Al. 1. p. 8.* *Al. 1. p. 9.* *Al. 1. p. 10.* *Al. 1. p. 11.* *Al. 1. p. 12.* *Al. 1. p. 13.* *Al. 1. p. 14.* *Al. 1. p. 15.* *Al. 1. p. 16.* *Al. 1. p. 17.* *Al. 1. p. 18.* *Al. 1. p. 19.* *Al. 1. p. 20.* *Al. 1. p. 21.* *Al. 1. p. 22.* *Al. 1. p. 23.* *Al. 1. p. 24.* *Al. 1. p. 25.* *Al. 1. p. 26.* *Al. 1. p. 27.* *Al. 1. p. 28.* *Al. 1. p. 29.* *Al. 1. p. 30.* *Al. 1. p. 31.* *Al. 1. p. 32.* *Al. 1. p. 33.* *Al. 1. p. 34.* *Al. 1. p. 35.* *Al. 1. p. 36.* *Al. 1. p. 37.* *Al. 1. p. 38.* *Al. 1. p. 39.* *Al. 1. p. 40.* *Al. 1. p. 41.* *Al. 1. p. 42.* *Al. 1. p. 43.* *Al. 1. p. 44.* *Al. 1. p. 45.* *Al. 1. p. 46.* *Al. 1. p. 47.* *Al. 1. p. 48.* *Al. 1. p. 49.* *Al. 1. p. 50.* *Al. 1. p. 51.* *Al. 1. p. 52.* *Al. 1. p. 53.* *Al. 1. p. 54.* *Al. 1. p. 55.* *Al. 1. p. 56.* *Al. 1. p. 57.* *Al. 1. p. 58.* *Al. 1. p. 59.* *Al. 1. p. 60.* *Al. 1. p. 61.* *Al. 1. p. 62.* *Al. 1. p. 63.* *Al. 1. p. 64.* *Al. 1. p. 65.* *Al. 1. p. 66.* *Al. 1. p. 67.* *Al. 1. p. 68.* *Al. 1. p. 69.* *Al. 1. p. 70.* *Al. 1. p. 71.* *Al. 1. p. 72.* *Al. 1. p. 73.* *Al. 1. p. 74.* *Al. 1. p. 75.* *Al. 1. p. 76.* *Al. 1. p. 77.* *Al. 1. p. 78.* *Al. 1. p. 79.* *Al. 1. p. 80.* *Al. 1. p. 81.* *Al. 1. p. 82.* *Al. 1. p. 83.* *Al. 1. p. 84.* *Al. 1. p. 85.* *Al. 1. p. 86.* *Al. 1. p. 87.* *Al. 1. p. 88.* *Al. 1. p. 89.* *Al. 1. p. 90.* *Al. 1. p. 91.* *Al. 1. p. 92.* *Al. 1. p. 93.* *Al. 1. p. 94.* *Al. 1. p. 95.* *Al. 1. p. 96.* *Al. 1. p. 97.* *Al. 1. p. 98.* *Al. 1. p. 99.* *Al. 1. p. 100.*

Cap. 2. *Phil. 2.* *Pf. 142.* *Al. 1. p. 1.* *Al. 1. p. 2.* *Al. 1. p. 3.* *Al. 1. p. 4.* *Al. 1. p. 5.* *Al. 1. p. 6.* *Al. 1. p. 7.* *Al. 1. p. 8.* *Al. 1. p. 9.* *Al. 1. p. 10.* *Al. 1. p. 11.* *Al. 1. p. 12.* *Al. 1. p. 13.* *Al. 1. p. 14.* *Al. 1. p. 15.* *Al. 1. p. 16.* *Al. 1. p. 17.* *Al. 1. p. 18.* *Al. 1. p. 19.* *Al. 1. p. 20.* *Al. 1. p. 21.* *Al. 1. p. 22.* *Al. 1. p. 23.* *Al. 1. p. 24.* *Al. 1. p. 25.* *Al. 1. p. 26.* *Al. 1. p. 27.* *Al. 1. p. 28.* *Al. 1. p. 29.* *Al. 1. p. 30.* *Al. 1. p. 31.* *Al. 1. p. 32.* *Al. 1. p. 33.* *Al. 1. p. 34.* *Al. 1. p. 35.* *Al. 1. p. 36.* *Al. 1. p. 37.* *Al. 1. p. 38.* *Al. 1. p. 39.* *Al. 1. p. 40.* *Al. 1. p. 41.* *Al. 1. p. 42.* *Al. 1. p. 43.* *Al. 1. p. 44.* *Al. 1. p. 45.* *Al. 1. p. 46.* *Al. 1. p. 47.* *Al. 1. p. 48.* *Al. 1. p. 49.* *Al. 1. p. 50.* *Al. 1. p. 51.* *Al. 1. p. 52.* *Al. 1. p. 53.* *Al. 1. p. 54.* *Al. 1. p. 55.* *Al. 1. p. 56.* *Al. 1. p. 57.* *Al. 1. p. 58.* *Al. 1. p. 59.* *Al. 1. p. 60.* *Al. 1. p. 61.* *Al. 1. p. 62.* *Al. 1. p. 63.* *Al. 1. p. 64.* *Al. 1. p. 65.* *Al. 1. p. 66.* *Al. 1. p. 67.* *Al. 1. p. 68.* *Al. 1. p. 69.* *Al. 1. p. 70.* *Al. 1. p. 71.* *Al. 1. p. 72.* *Al. 1. p. 73.* *Al. 1. p. 74.* *Al. 1. p. 75.* *Al. 1. p. 76.* *Al. 1. p. 77.* *Al. 1. p. 78.* *Al. 1. p. 79.* *Al. 1. p. 80.* *Al. 1. p. 81.* *Al. 1. p. 82.* *Al. 1. p. 83.* *Al. 1. p. 84.* *Al. 1. p. 85.* *Al. 1. p. 86.* *Al. 1. p. 87.* *Al. 1. p. 88.* *Al. 1. p. 89.* *Al. 1. p. 90.* *Al. 1. p. 91.* *Al. 1. p. 92.* *Al. 1. p. 93.* *Al. 1. p. 94.* *Al. 1. p. 95.* *Al. 1. p. 96.* *Al. 1. p. 97.* *Al. 1. p. 98.* *Al. 1. p. 99.* *Al. 1. p. 100.*

consecutus est gratia: merito pro eius defensione precipue clamat atque concertat, nec in re profunda & nimis abdita non intelligentium, & verba sua sana in peruersum sensum detorquentium curat inuidia: dum tamen incunctanter predicet donum Dei, quo uno salui fiunt filij promissionis, filij beneficij diuini, filij gratiae & misericordiae, filij testamenti noui. Primum quod omnis eius saluatio sic se habet, Gratia vobis & pax a Deo patre & domino Iesu Christo: deinde ad Romanos penes ipsa questio sola versatur, tam pugnaciter, tam multipliciter, ut fatiget quidem legentis intentionem, sed tamen fatigatione vtili ac salubri, ut interioris hominis magis exerceat membra quae frangat. Inde sunt illa quae supra commemoravi, Inde est quod Iudeum arguit, eumque dicit Iudeum cognominari, & nequaquam id quod proficitur implere. Si autem, tu inquit, Iudeus cognominaris & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nostri voluntatem eius, & probas distantiam, instructus in lege confidis te ipsum ducere esse caecorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium habentem formam scientiae & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces, qui praedicas non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum, adulteras: qui abominaris idola sacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis Deum inhonoras. Non enim dei per vos blasphematur in gentibus, sicut scriptum est. Circumcisio quidem prodest si legem custodias: si autem prauaricator legis sis, circumcisio tua praeputium facta est. Si igitur praeputium iustitiae legis custodiat, nonne praeputium eius in circumcissione reputabitur? Et iudicabitur quod ex natura est praeputium, legem consummas te qui per literam & circumcissionem prauaricator legis es. Non enim qui in manifesto Iudeus est, neque quae in abscondito Iudeus est, & circumcissione cordis spiritu non litera, cuius

A laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Hic manifestauit quemadmodum dixerit, gloriaris in Deo: nam utique si vere talis Iudeus gloriaretur in Deo, eo modo quo postulat gratia, quae non operum meritis sed gratuito datur, ex Deo esset laus eius non ex hominibus: sed ita gloriabantur in Deo velut qui soli meruissent legem eius accipere, secundum illam vocem

Psalmi 137. psalmi qua dictum est. Non fecit sic ulli gen-

ti, & iudicia sua non manifestauit eis. Quam tamen Dei legem sua iustitia se arbitrabantur implere, cum magis eius prauaricatores essent. Unde illis ira operabatur abundante peccato, quod ab scientibus perpetrabat: quia & quicumque faciebant quod lex iubebat non adiuuante spiritu gratiae, timore poenae faciebant non amore iustitiae: ac per hoc coram Deo non erat in voluntate quod coram hominibus. apparebat in opere: potiusque ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat Deus male si fieri possit impune committere. Circumcissionem autem cordis dicit puram, scilicet ab omni illicita concupiscentia voluntate: quod non fit litera docente & minante, sed spiritu adiuuante atque sanante. Ideo laus talium non ex hominibus, sed ex Deo, qui per suam gratiam praestat, unde laudentur: de quo dicitur, In domino laudabitur anima mea: & cui dicitur, Apud te laus mea: non quales illi sunt, qui Deum laudari volunt, quod homines sunt, se autem quod iusti sunt. Sed laudamus, inquit, & Deum nostrae iustificationis authorem in eo quod legem dedit, cuius intuitu nouerimus quemadmodum viuere debeamus; nec audiunt quod legunt, Quia non iustificabitur ex lege omnis caro coram Deo. Potest enim fieri coram hominibus, non autem coram illo qui cordis ipsius & intimae voluntatis inspector est: ubi videt, etiam si aliud faciat qui legem timet, quid tamen mallet facere si liceret. Ac ne quisquam putaret hic Apostolum ea lege dixisse neminem iustificari, quae in factis veteribus multa continet figurata praeccepta, unde et ipsa est circumcisio carnis, quam die octauo accipere paruuli iusti sunt, continuo subiunxit quam legem dixerit, & ait, Per legem enim cognitio peccati. Illa igitur lex est de qua postea dicit, Peccatum non cognouit, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. nam quid est aliud, per legem enim cognitio peccati? Hic forte dicat illa humana praesumptio, ignorans Dei iustitiam & suam voluntatem constituere, merito dixisse Apostolum, quia ex lege nemo iustificabitur: ostendit enim tantummodo lex quid faciendum, quidve cauendum sit, ut quod illa ostenderit voluntas impleat, ac sic homo iustificetur non per legis imperium, sed per liberum arbitrium. Sed o homo attende quod sequitur. Nunc autem, inquit, sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata per legem & Prophetas. Parum ne insonat surdis? Iustitia, inquit,

Observatio legi. Cap. 8. Rom. 2.

Esai. 25.

Psalmi 137.

Circumcisio cor. diu.

Al. lau. detur. Psal. 33. Psal. 21. Al. lau. dare.

Ibidem. Rom. 7.

Iustitia dei manifestata per legem et prophetas. Rom. 3.

Rom. 10. inquit, Dei manifestata est. Haec ignorant qui suam voluntatem constituere, & huic nolunt esse subiecti. Iustitia, inquit, Dei manifestata est: non dixit, iustitia hominis, vel iustitia propriae voluntatis, sed iustitia Dei, non qua Deus iustus est, sed qua induit hominem, cum iustificat impium. Haec testimonium perhibent lex & Prophetae. Lex quidem hoc ipso, quod iubendo & minando & neminem iustificando satis indicat dono Dei iustificari hominem per adiutorium spiritus. Prophetae autem, quia id quod praedixerunt, Christi impleuit aduentus. Nam hinc sequitur & adiungit dicens, Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, hoc est, per fidem qua creditur in Christum. Sicut autem ista fides Christi dicta est non qua credit Christus: sic & illa iustitia Dei non qua iustus est Deus. Vtrumque nostrum est, sed ideo Dei & Christi dicitur, quod eius nobis largitate donatur. Iustitia ergo Dei sine lege, non sine lege manifestata est. Quomodo enim per legem testificata, si sine lege manifestata? Sed iustitia Dei sine lege est, quam Deus per spiritum gratiae credenti confert sine adiutorio legis, hoc est non adiutus a lege. Quandoquidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, ut ad eius misericordiam per fidem confugiens, sanetur. De sapientia quippe eius dictum est, quod legem & misericordiam in lingua portet: legem, scilicet qua reos faciat superbos, misericordiam vero qua iustificet humilios. Iustitia ergo per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt, Non enim est distinctio, Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei, non gloria sua. Quid enim habent quod non acceperunt? Si autem acceperunt, quid gloriantur quasi non acceperint? Egent itaque gloria Dei, & vide quid sequatur, iustificari gratis per gratiam ipsius: non itaque iustificati per legem, non iustificati per propriae voluntatem, sed iustificati gratis per gratiam ipsius: non quod sine voluntate nostra fiat, sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem, ut sanetur gratia voluntatem & sanata voluntas impleat legem non constituta sub lege nec indigens lege. Iusto enim lex non est posita, quae tamen bona est, si quis ea legitime utatur. Haec duo Apostolus velut inter se contraria connectens, monet mouetque lectorem, ad perscrutandam quaestionem atque soluendam: quomodo enim bona est lex si quis ea legitime

Quo iusto posita non iusto posita est lex. c. 10.

utatur, si etiam quod sequitur verum est, sciens hoc quia iusto lex non est posita. Nam quis legitime utitur lege nisi iustus? at ei non est posita sed iniusto. An & iniustus ut iustificetur, id est ut iustus fiat, legitime lege uti debet, qua tanquam pedagogo perducatur ad gratiam, per quam solam quod lex iubet possit implere: per ipsam quippe iustificatur gratis, i. nullis suorum operum praecedentibus meritis: alioquin gratia iam non est gratia: quandoquidem ideo datur non quia bona opera fecimus, sed ut ea facere valeamus, id est non quia legem impleuimus, sed ut legem implere possimus. Ille enim dixit: Non veni soluere legem, sed implere: de quo dictum est: Vidimus gloriam eius gloriam tanquam unigeniti a patre, plenum gratia & veritate. Haec est gloria de qua dictum est, Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Ethaec est gratia de qua continuo dicit, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Iniustus ergo legitime lege utitur, ut iustus fiat, quod cum factus fuerit, ea iam non utatur tanquam vehiculo cum peruenerit, vel potius ut supradicta similitudine Apostoli utatur, tanquam pedagogo cum eruditus fuerit. Quomodo enim iusto lex non est posita, si & iusto est necessaria, non qua iniustus ad iustificationem gratiam perducatur, sed qua legitime iam iustus utatur? An forte, imo vero non forte, sed certe sic legitime utatur lege iam iustus, cum eam terrendis imponit iniustus, ut cum & in ipsis ceperit inolite concupiscentiae morbus inuentio prohibitionis & cumulo prauaricationis augeri, confugiant per fidem ad iustificandam gratiam, & per donum spiritus suauitate iustitiae delectati poenam literae minantis euadant: Ita non erunt contraria, neque inter se duo ista pugnabunt, ut etiam iustus bona lege legitime utatur, & tamen iusto lex posita non sit: non enim ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei: qua credidit nullo modo posse suae infirmitati ad implenda ea quae lex factorum iuberet, nisi diuina gratia subueniri. Id eo dicit. Vbi est ergo gloriatio tua? exclusio est per quam legem factorum non: sed per legem fidei. Siue gloriatioem dixerit laudabilem, quae in domino est, eamque exclusam, id est non ut abiceret pullam, sed ut emineret expressam. Unde & exclusores dicuntur quidam artifices argentei. Hinc est & illud in Psalmis: Ut excludantur ij qui probati sunt argento, hoc

1. Tim. 1. Ibidem.

Gal. 3.

Rom. 11.

F. Matt. 5. Ioan. 1.

Rom. 3.

Rom. 3.

G

Exclusores.

hoc est ut emineat qui probati sunt eloquio
Pfal. 67. dñi. Nam & alibi dñi, Eloquia dñi eloquia ca
Pfal. 11. sta, argentum igne examinatum. Siue gloria
 tionem vitiosam de superbia venientem cō
 memorare voluerit, eorum scilicet qui cum
 sibi iuste videntur vivere, ita gloriantur qua
 si non acceperint eam, quam non per legem
 factorū, sed per legem fidei dicit exclusam,
 id est eiectam & abiectam: quia per legem fi
 dei quisque cognoscit, si quid bene vivit Dei
 gratia se habere, & ut perficiatur in dilectio
 ne iustitiæ, non se aliunde consecuturū. Quæ
 cogitatio pium facit, quia pietas est vera sa
 pientia: pietatem dico quam Græci theose
 biam vocant: ipsa quippe cōmendata est, cū
 dictum est homini, quod in libro Iob legi
 tur, Ecce pietas est sapientia. Theosebia por
 ro si ad verbi originem Latine expressam in
 terpretaretur, Dei cultus dici poterat, qui in
 hoc maxime constitutus est, ut anima ei non
 sit ingrata. Vnde & in ipso verissimo & in sin
 gulari sacrificio, dño Deo nostro agere gra
 tias admonemur. Erit autem ingrata si quod
 illi ex Deo est sibi tribuerit, præcipueque iusti
 tiam, cuius operibus velut proprijs & velut
 à semetipsa sibi met partem, non vulgariter tan
 quam ex diuitijs aut membrorum forma aut
 eloquentia, ceterisque, siue externis siue inter
 nis, siue corporis, siue animi bonis, quæ ha
 bere etiam scelerati solent, sed tanquam de
 ijs quæ proprie sunt bona bonorum quasi sa
 pienter inflatur. Quo vitio repulsi à diuinæ
 stabilitate substantiæ et magni quidam viri
 ad idololatriæ dedecus defluerunt. Vnde idē
 Apostolus in eadē epistola, in qua vehemens
 defensor est gratiæ, cum se dixisset esse Græ
 cis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus
 debitorē, & ideo quod ad ipsum pertineret
 promptum esse, & in * ijs qui Romæ essent
 euangelizare, Non enim confundor, inquit,
 de euangelio, virtus enim Dei est in salutem
 omni credenti Iudæo primum & Græco: iu
 stitia. n. Dei in eo reuelatur ex fide in fidem,
 sicut scriptū est: iustus autem ex fide vivit. Hęc
 est iustitia Dei quæ in testamento veteri vela
 ta, in nouo reuelatur, quæ ideo iustitia Dei di
 citur, quæ impertiendo eam iustos facit: sicut
 domini est salus qua saluos facit: & hæc est
 fides ex qua & in qua reuelatur, ex fide scili
 cet annuntiantium in fidem obedientiū: qua
 fide Iesu Christi, id est quam nobis contulit

Christus, credimus ex Deo nobis esse, ple
 niusque futurum esse quod iuste viuimus, vn
 de illi ea pietate qua solus colendus est gra
 tias agimus. Nec immerito se Apostolus ex
 hoc articulo conuertit ad eos cum detesta
 tione cōmemorandos, qui vitio illo quod su
 perius memorauimus leues & inflati, ac per seip
 sos velut per inane sublatis, vbi non requie
 scerent sed fracti dissilirent, in * signa memo
 riorum tanquam in lapides deciderunt. Quia
 enim cōmendauerat pietatem fidei, qua Deo
 iustificati grati esse debemus, velut contrariū
 quod detestaremur subinferens, Reuelatur
 enim inquit ira Dei de celo super omnē im
 pietatem & iniustitiam hominum eorū qui
 veritatem in iniustitia detinēt: quia quod no
 tum est Dei, manifestum est in illis, Deus. n.
 illis manifestauit. Inuisibilia enim eius à crea
 tura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta
 conspiciuntur, sempiterna quoque virtus e
 ius ac diuinitas, ita ut sint inexcusabiles, Quia
 cognoscentes Deum, non vt Deum glorifi
 cauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt
 in cogitationibus suis, & obscuratum est in
 sapiens cor eorum. dicentes se esse sapientes,
 stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam in
 corruptibilis Dei in similitudinem imaginis
 corruptibilis hominis & volucrum & qua
 drupedum & serpentium. Vide quemadmo
 dum non eos dixerit veritatis ignaros, sed
 quod veritatem in iniquitate detinuerint:
 quia occurrebat animo vt quæreretur, vnde
 illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus
 Deus legem non dederat. Neque hoc tacuit
 vnde habere potuerint. Per visibilia nanque
 creaturæ peruenisse eos dixit ad intelligē
 tiam inuisibilium creatoris. Quoniam reue
 ra sicut magna ingenia quæerere perstiterunt,
 sic inuenire potuerunt. Vbi ergo impietas?
 Quia videlicet cum cognouissent Deum,
 non sicut Deum glorificauerunt aut gratias
 egerunt, sed euauerunt in cogitationibus
 suis. Eorum proprie vanitas morbus est, quo
 se ipsos seducunt dum videntur sibi aliquid
 esse, cum nihil sint. Denique hoc tumore su
 perbiæ sese obumbrantes, cuius pedem sibi
 non venire deprecatur sanctus ille cantor,
 qui dixit. In lumine tuo videbimus lumen:
 ab ipso lumine incommutabilis veritatis a
 uersi sunt, & obscuratum est insipiens cor
 eorum. Non enim sapiens cor quamuis co
 gnouissent

gnouissent Deū, sed insipies potius, quia nō
 sicut Deum glorificauerunt aut gratias ege
 runt. Dixit. n. homini, Ecce pietas est sapien
 tia: ac p hoc dicentes se esse sapientes, quod
 non aliter intelligendū est, nisi hoc ipsum si
 bi tribuentes, stulti facti sunt. Iā quæ sequun
 tur quid opus est dicere? Per hanc. n. im pieta
 tem illi homines, illi in quā qui per creaturā
 creatorē cognoscere potuerunt, quō prolapsi
 sū, cū Deus superbis resistit, atque vbi diuersi
 sint, melius ipsius epistolę cōsequētia docēt
 quā hic cōmemoratur à nobis. Neque. n. isto
 opere hanc epistolam exponendam suscipi
 mus, sed eius maxime testimonio demonstra
 re quantum possumus nitimur, nō in eo nos
 diuinitus adiuuari ad operandū iustitiam, quæ
 legē Deus dedit plenā bonis sanctisque præ
 ceptis: sed quæ ipsa voluntas nostra, sine qua ope
 rari bonū non possumus, adiuuetur & eriga
 tur impartito spiritu gratiæ, sine quo adiuto
 rio doctrina illa litata est occidēs, quia reos
 potius præuaticationis tenet quā iustificat
 impios. Nam sicut illis per creaturam cogni
 tionibus creatoris ea ipsa cognitio nihil pro
 fuit ad salutē, quia cognoscentes Deum non
 sicut Deum glorificauerunt aut gratias ege
 runt, dicentes se esse sapientes, ita eos qui p
 legē Dei cognoscunt quemadmodū sit ho
 mini viuendū, non iustificat ipsa cognitio,
 quia volētes suā iustitiā constituere, iustitiæ
 Dei nō sunt subiecti. Lex ergo factorū. i. ope
 rū p quā non excluditur illa gloriatio, & lex
 fidei, per quā excluditur, quo inter se disse
 rant operæ precium est considerare, si tamē
 valemus aduertere atque discernere. Cito em̄
 quisque dixerit legē operum esse in Iudaismo
 legē autē fidei in Christianismo, propterea
 quia circumcisio ceteraque opera talia legis
 quæ Christiana iā disciplina non seruat. Sed
 quantum fallat ista discretio, iam diu quidē est
 vt molimur ostēdere, & acutis ad dignoscen
 dum tibi que potissimum ac talibus fortasse iā
 ostendimus: veruntamen quoniam res ma
 gna est, non incongruenter in ea manifestan
 da pluribus etiam atque etiam testimonijs
 immorantur. Ipsam enim dicit legem ex qua
 nemo iustificatur, quam dicit subintrasse vt
 abundaret delictum, quam tamen nequic
 quam ob hoc imperitus argueret & sacrile
 gus accusaret, defendit eam dicens. Quid er
 go dicemus? Lex peccatū est? Absit, Sed pec

LIBER VNVS. 270
 catū non cognoui nisi p legē: nā concupi
 sciētia nesciebā nisi lex diceret, Non concu
 pisces. Occasione itaque accepta peccatū per
 mandatū operatū est in me omnem cōcupi
 sciētia. Dicit et, Lex quidē sancta & manda
 tum sanctum & iustū & bonū, sed peccatum
 vt appareat peccatum, p bonum mihi ope
 ratū est mortem. Ipsa est litera occidens que
 dicit, Non concupisces: de qua item dicit quæ
 paulo ante cōmemorauimus. Per legē. n. cognitio
 peccati. Nunc autē sine lege iustitia Dei mani
 festata est, testificata per legē & Prophetas, iu
 stitia autē Dei per fidē Iesu Christi in oēs qui
 credunt, Nō. n. est distinctio, Omnes enim
 peccauerunt & egent gloria Dei iustificati
 gratis per gratiā ipsius per redemptionē que
 est in Christo Iesu que proposuit Deus pro
 pitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad
 ostensionem iustitiæ eius, propter proposi
 tum præcedentium peccatorum in Dei pa
 tientiā, ad ostendendam iustitiā ipsius in
 hoc tēpore, vt sit iustus & iustificans eum que
 ex fide Iesu. Deinde subinfert vnde nunc agi
 mus. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est.
 Per quā legē factorū? nō, sed p legem fidei.
 Lex ergo factorū ipsa est quæ dicit, Non cō
 cupisces: quia p illā cognitio peccati est. Vo
 lo igitur si quis mihi dicere audeat, vtrū lex fi
 dei non dicat, Non concupisces: si. n. non di
 cit, quid causæ est cur non in ea positi securi
 atque impune peccemus? Hoc. n. & illi puta
 uerunt Apostolum dicere de quibus ait, Et si
 cut dicunt nos quidā dicere, sciamus mala
 vt veniant bona, quorum * iudicium iustum
 est. Si autem dicit etiam ipsa, Non concupi
 sces: sicut tam multa præcepta euangelica &
 Apostolica testificari & clamare non ces
 sant, quare lex factorum et ipsa non dicitur?
 neque. n. quia non habet opera veterum sacra
 mentorum circumcisio videlicet atque ceter
 orū, ideo nō sunt opera quæ habet in sacra
 mētis suis huic iā tēpore congruis. Aut vero
 de operibus sacramentorū quæstio fuit quā
 do mentio legis ob hoc fiebat, quia per ipsā
 cognitio peccati est, & ideo ex eo nemo iu
 stificatur vnde nō per illa exclusa est gloria
 tio, sed p legem fidei, ex qua iustus vivit. Sed
 nunquid & per istam non fit cognitio pec
 cati, cū & ipsa dicat, Non cōcupisces? Quid
 igitur interest breuiter dicā. Quod operum
 lex minando imperat, hoc fidei lex credēdo
 impetrat.

Iob. 28.
 Iacobi 4.
 2. cor. 3.
 Rom. 10.
 Rom. 5.
 Rom. 7.
 Psal. 11.

Exo. 20.
 Rom. 3.
 B
 Ibidem.
 Exo. 20.
 Rom. 3.
 Al. d. ana
 tio iust. a.
 Rom. 1.

Exo. 20. Cap. 8. imperat. illa dicit, Non concupisces: ista dicit, Cū scirem quia nemo esse pōt continens nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientie, sci re cuius esset hoc donū, adij dñm & depreca tus sum. Ipsa est illa sapientia q̄ pietas voca tur, qua colitur pater luminū, à quo est om ne datū optimū & omne donum perfectum. Iacobi. 1. Colitur autē sacrificio laudis actionisq; gra tiarū, vt cultor eius non in seipso, sed in illo gloriatur. Ac per hoc lege operū dicit Deus fac quod iubeo: lege fidei dicitur Deo, da q̄ iubes. Ideo. n. iubet lex vt admoneat quid fa ciat fides. i. vt cui iubetur: si nondū pōt sciat quid petat: si autē continuo potest & obedien ter facit debet ēt scire quod donante possit. 1. cor. 2. Non. n. spiritum huius mundi accepimus, ait idem ipse cōstantissimus gratiæ p̄dicator, sed spiritū qui ex Deo ē, vt sciamus q̄ à Deo donata sunt nobis. Quis est autē spiritus mun di huius, nisi superbię spiritus? Quo cor insi piens obscuratū est eorū qui cognitum Deū non vt Deū gratias agendo glorificauerunt: nec alio spiritu decipiuntur ēt illi qui igno rantes Dei iustitiā & suam iustitiam volen tes constituere, iustitiæ Dei nō sunt subiecti. Rom. 10. Vnde mihi videtur magis esse fidei filius qui nouit à quo speret qd̄ nō dū habet, q̄ qui sibi tribuit id quod habet: quanuis vtriq; horum p̄ferendus sit, qui & habet, & nouit à quo habeat, si tñ nō se credat iā esse quod nō dum est: ne incidat in vitiiū, illius Pharisęi, qui quā quā Deo gratias ageret ex ijs q̄ habebat nihil tñ petebat dari, sibi, tanquā nihilo indigēret ad augēdā perficiendāve iustitiā. His igitur consideratis pertractatisq; pro viribus quas dominus donare dignatur, colligimus non iustificari hominē p̄ceptis bonę vitæ nisi per fidē Iesū Christi, Hoc est non lege ope rū, sed lege fidei non litera, sed spiritu. nō fa- Dec. lo- gus quo- que occi- dit nisi adst gra tia. c. 14. E

& illud, Nō. cōcupisces. Atq; vt hoc q̄ dici mus fiat planius, ipsum decalogū videamus. Exo. 31. Certe. n. legē Moyſes ministrandā populo ac cepit in monte scriptā in lapideis tabulis di gito Dei: hæc decē p̄ceptis constringitur, vbi nihil de circuncisione mandatū est, nihil de victiuis pecorum, quę nunc à Christianis non immolantur. In illis igitur decē p̄cep tis excepta sabbati obseruatione, dicatur mi hi quid nō sit obseruandū à Christiano, siue de nō faciendis colendisq; idolis alijsq; vl lis dijs, p̄ter vnū verū Deū, siue de non ac ci piendo nomine domini in vanū, siue de ho nore parentibus deferendo, siue de cauēdis fornicationibus, homicidijs, furtis, falsis te stimonijs, adulterijs, re aliena cōcupiscēda: Quid horū quisquā dixerit, Christianū non debere seruare? An forte non istam legē quæ in illis duabus tabulis scripta est litera occi dentē appellat Apostolus, sed illam circun cisionis aliorūq; veterū iamq; obolitorum sacramentorū? Sed quō putabimus, cū in ea sit, Nō cōcupisces: per quod mandatū quā uis sanctū & iustum & bonū, sefellit me, in qui, peccatum, & per illud occidit? Quid. n. aliud est, Litera occidit, spiritus autem viui ficat: quanuis euidentius de ipso loco ad Corin thios vbi ait, Litera occidit, spiritus autē viui ficat: non aliam velit intelligi literā, q̄ ipsum decalogum in illis duabus tabulis scriptum? Sic enim dicit, Qm̄ estis epistola Christi mi nistrata per nos, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non tabulis lapideis, sed in ta bulis cordis carnalibus, Confidentiam autē talē habemus per Iesum Christum ad Deum non, quia idonei sumus cogitare aliquid à no bis quasi ex nobismetipsis, sed sufficiētia no stra ex deo est, q̄ idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Lite ra. n. occidit, spiritus autē viui ficat. Si autē mi nistratio mortis in literis figurata in lapidi bus fuit in gloria, vt nō possent intendere fi lii Israel in faciē Moyſi, propter gloriam vul tus eius quę euacuatur, quare non magis mi nistratio spiritus erit in gloria? Si n. ministra tio damnationis in gloria est, multo magis abundabit ministerium iustitiæ in gloria. Dicit de his * verba multa possunt, sed postea fortasse opportunius. Nunc autem aduerte quam dicat literam q̄ occidit. cui velut ecō trario viuificantem spiritum ingerit. Ea certe est

est ministratio mortis in literis figurata lapi deis, & ministratio damnationis, quia lex sub intrauit vt abundaret delictum. Porro autem p̄cepta ipsa tam sunt vtilia facienti atq; sa lubria, vt nisi quis ea fecerit, vitā habere non possit. An vero p̄ vnū p̄ceptum q̄ ibi de sabbato est positū, dictus est decalogus li tera occidens, qm̄ quisquis illum diē obser uat sicut litera sonat, carnaliter sapit? Sapere autē secundū carnem mors est: & illa nouem p̄cepta q̄ sic recte obseruatur vt scripta sunt, nō ad legē operū ex qua nemo iustificatur, sed ad legem fidei ex qua iustus uiuit, pertine re putanda sunt. Quis tā absurde sentiat, mi nistratio mortis in literis figuratam lapi deis, nō dici ex omnib. decem p̄ceptis, sed ex vno solo q̄ ad sabbatū pertinet? Vbi ergo ponimus. Lex irā operatur. Vbi. n. nō est lex, nec p̄uaricatio. Et vsque ad legem p̄ctm̄ in mundo fuit: Peccatum autē non * deputatur cum lex non esset. Et illud q̄ iam totiens cō memorauimus, Per legem cognitio peccati: maximeq; illud vbi euidentius expressit vn de agitur, Cōcupiscentiā nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Quem totū locū attende, & vide vtrum quicquam p̄ circun cisionem vel sabbatum, vel quid aliud ym bratilis faciā, ac non totum p̄ hoc dicat, q̄ litera prohibens peccatū non iustificat homi nem, sed potius occidit augendo concupi scentiam & iniquitatem, p̄uaricationē cum ulando: nisi liberet gratia per legem fidei, quæ est in Christo Iesu, cum diffunditur cha ritas in cordibus nostris, per spiritum sanctū qui datus est nobis. Cum. n. dixisset, vt seruia mus in nouitate spiritus & non in vetustate literæ, Quid ergo dicemus, inquit? Lex pec catum est? Absit. Sed peccatū non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiā nescie bam, nisi lex diceret, Non concupisces. Oc casione autē accepta peccatum per mandatū operatum est in me omnem concupiscentiā. Sine lege. n. peccatum mortuū erat. Ego vi uebam aliqn̄ sine lege, adueniente autē man dato, peccatū reuixit. Ego autē mortuus sum, & inuentum est mihi mandatū, quod erat in vitā, hoc esse in mortem. Peccatum. n. oc casione accepta per mandatū sefellit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta, & mandatū sanctum & iustū & bonū. Quod ergo bonum est: bonum est. n. factū est mihi

mors? Absit. Sed p̄ctm̄ vt appareat peccatū, per bonum mihi operatum est mortē, vt fiat super modū peccans peccatū per mandatū. Scimus. n. quia lex spiritalis est, ego autē car nalis sum venundatus sub peccato. Quod. n. operor ignoro, non. n. q̄ volo hoc ago, sed q̄ odi illud facio. Si autē q̄ nolo hoc facio, consentio legi qm̄ bona est. Nunc autē nō iā ego operor illud, sed q̄ habitat in me p̄ctm̄. Scio. n. quia nō habitat in me, hoc est in car ne mea, bonum. Velle. n. adiacet mihi, perficere autem bonū non. Non. n. quod volo fa cio bonum, sed q̄ nolo malum hoc ago. Si autē q̄ nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, sed q̄ habitat in me p̄ctm̄. Inue nio ergo legem volenti mihi facere bonum, qm̄ mihi velle malū adiacet. Condelector. n. legi Dei secundum interiorem hominē. Vi deo autē aliam legem in membris meis repu gnantem legi mentis meæ, & captiuum me in legem peccati ducentē, quæ est in membris meis. Miser ego homo, quis me libera bit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dñm nostrū. Igitur ego ipse mente seruiō legi Dei, carne autē legi pecca ti. Apparet igitur literæ vetustatem, si desit nouitas spiritus, reos facere potius cognitio ne peccati, quā liberare à peccato. Vnde & alibi scriptum est, Qui apponit sciētiam, ap ponit & dolorem: non quia ipsa lex malum est, sed quia mandatū bonum habet in lite ra demonstrante, non in adiuuante spiritu: quod mandatū fit timore penę, non amore iustitiæ, seruiliter fit non liberaliter, & ideo nec fit: nō enim fructus est bonus qui de cha ritatis radice non surgit. Porro autē si adst fi des quæ per dilectionem operatur, incipit condelectari legi Dei secundum interiorem hominē, quæ delectatio non literæ, sed spiri tus donum est ēt si alia lex in mēbris adhuc repugnat legi mentis, donec in nouitatē quæ de die in diem in interiore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat, liberate nos de corpore mortis huius gratia Dei per Ie sum Christum dñm nostrum. Hæc gratia in testō veteri velata latitabat, quæ in Christi Euangelio reuelata est dispensatione tempo rum ordinatissima, sicut Deus nouit cuncta disponere. Et fortasse ad illud ipsum eius la tibulum pertinet, quod in eo decalogo, qui datus est in monte Sinā, hoc solum p̄cep tum

Rom. 5.

Rom. 8.

H

Rom. 4.

Rom. 5.

Al. l. de putabat.

Rom. 3.

Rom. 7.

Rom. 5.

Rom. 7.

1. cor.

G

Al. l. vii. bis.

K

Ecclesia- ftes 1.

Gal. 5.

L

Grati- veteri- fto- in- u-

Al. l. pre ptum figurate * occultatū est, q̄ ad sabbatū
epist. sign pertinet. Sabbatum aut̄ dies sanctificationis
varo. est. Nec vacat q̄ inter omnia opera quæ fecit
Exo. 20. Deus, illic primo sanctificatio sonuit, vbi ab
Gen. 2. omnibus operibus requieuit. Vnde nunc nō
 est differēdi locus. Verumt̄n̄ quod rei de qua
 agitur satis esse arbitror, non frustra illo die
Exo. 31. populus ab omni opere seruii abstinere præ
 ceptus est, quo significatur peccatū, nisi quia
 non peccare sanctificationis est, hoc est mu-
 neris Dei per sp̄m̄ sanctum: q̄ in lege q̄ dua-
 bus lapideis tabulis conscripta est solū inter
 cetera in vmbra figuræ positum est, in qua Iu-
 deī sabbatum obseruant: vt hoc ipso signifi-
 cantur ipsi tunc fuisse occultandæ gratiæ, quæ
 nouo testō fuerat per Christi passionem tan-
 quam scissione veli reuelanda. Cum. n. tran-
 siverit, inquit, ad Christum auferetur velamē.
Mat. 27. Deus aut̄ spiritus est, vbi autem spiritus dñi,
2. Cor. 3. ibi libertas. Hic aut̄ spiritus dñi cuius dono
Sp̄s san- iustificamur, quo fit in nobis vt non peccare
ctus cur delectet, vbi libertas est, Sicut præter hūc spi-
ditus sit rium peccare delectat, vbi seruitus, à cuius
digitus operibus abstinendum, i. spiritaliter sabbati-
Dei. c. 16 zandum est. Hic spiritus sanctus per quē dif-
2. Cor. 3. funditur charitas in cordib. nostris, quæ ple-
Rom. 5. nitudo legis est, et̄ digitus Dei in Euangelio
Rom. 13. dī. Vnde quia & illæ tabulæ digito Dei con-
1. Iu. 11. scriptæ sunt, & digitus Dei est spiritus Dei, p̄
 quem sanctificamur, vt ex fide viuentes per
 dilectionem bene operemur, quem non mo-
 ueat ista congruentia ibidemq; eadem subsi-
 stentia? Dies n. quinquaginta cōputantur à ce-
 lebratione Paschæ, quæ occasione figuratæ
 ouis per Moysen fieri præcepta est, in signifi-
 cationem vtique futuræ dñicæ passionis, vs-
 que ad diem quo Moyses legem accepit in ta-
 bulis digito Dei conscriptis: similiter ab oc-
 casione & resurrectione illius qui sicut ouis
 ad immolandū ductus est, quinquaginta die-
 bus completis, congregatos in vnū fideles di-
 gitus Dei, hoc est spiritus sanctus impleuit. In
 hac mirabili congruentia illud cerre plurimū
 distat, q̄ ibi populus accedere ad locum vbi
 lex dabatur, horredo terrore prohibetur: hic
 aut̄ in eos superuenit spiritus sanctus, qui eū
 promissum expectantes in vnum fuerant con-
 gregati. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei o-
 peratus est, hic in cordibus humanis. Ibi er-
 go lex extrinsecus posita est qua iniusti terre-
 rentur, hic intrinsecus data est qua iustifica-

rentur. Nā non adulterabis, nō homicidium
 facies, non concupisces, & si q̄ est aliud man-
 datū, q̄ vtique in illis tabulis scriptum est, in
 hoc, inquit, sermone recapitulatur, in eo q̄
 diliges proximum tuū tanquam teipsum. Di-
 lectio proximo malum non operatur. Ple-
 nitudo aut̄ legis est charitas. Hæc non in tabu-
 lis conscripta lapideis, sed diffusa est in cor-
 dibus nostris per spiritum sanctum, qui datus
 est nobis. Lex ergo Dei est charitas. Huic pru-
 dentia carnis non est subiecta, neq; n. potest,
 sed ad hanc prudentiā carnis terrendam cū
 in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est
 operum, & litera occidens præuaricatorem.
 Cum aut̄ ipsa charitas diffunditur in corde
 credentium, lex est fidei, & spiritus viuificās
 dilectorem. Vide nunc quemadmodū conso-
 net ista discretio illis Apostolicis verbis quæ
 paulo ante ob aliud cōmemorata & diligen-
 tius pertractanda distuleram. Manifestati, in-
 quit, qm̄ estis epistola Christi ministrata per
 nos, scripta non atramento, sed spiritu Dei vi-
 ui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cor-
 dis carnalibus. Ecce quemadmodū ostendit,
 quia illud extra hominem scribitur, vt eum
 forinsecus terrificet: hoc in ipso homine, vt
 eum intrinsecus iustificet. Carnales autem ta-
 bulas cordis dixit non carnalis prudentiæ, sed
 tanquam viuentis sensumq; habentis in cō-
 paratione lapidis qui sine sensu est. Et q̄ pau-
 lopost dicit, q̄ non poterant intendere filij
 Israel vtique in finem vultus Moysi, & ideo eis
 per velum loquebatur, hoc significat, quia li-
 tera legis neminem iustificat, sed velamē po-
 situm est in lectione veteris testamēti donec
 ad Christum transeat, & auferatur velamē,
 id est transeat ad gratiam, vt intelligatur ab
 ipso nobis esse iustificationē, qua faciamus
 q̄ iubet. Qui propterea iubet vt * à nobis de-
 ficientes ad illum confugiamus. Ideo vigilan-
 tissime cū dixisset, Confidentiā talem habe-
 mus per Christum ad Deū: ne nostris hoc vi-
 ribus tribueretur, continuo cōmendauit vn-
 de agitur dicens, Nō q̄ idonei sumus cogita-
 re aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis, sed
 sufficiētia nostra ex Deo est, qui & idoneos
 nō fecit ministros noui testī, non literæ, sed
 spiritus. Litera. n. occidit, sp̄s aut̄ viuificat.
 Proinde quia lex, sicut alibi dicit, præuarica-
 tionis gratia posita est, i. litera ista extra ho-
 minem scripta, propterea eā & ministratio-
 nem

mem mortis & administrationē damnationis
 appellat. Hæc aut. i. * nouū testamētū, mini-
 strationē spiritus & ministratiōē iustitiæ di-
 cit, quia p̄ donū spiritus operamur iustitiā
 & à præuaricationis damnatione liberamur.
 Ideo illud euacuatur: hoc manet: qm̄ terre-
 nus pedagogus auferetur, cū timori successerit
 charitas. Vbi enim spirit⁹ dñi, ibi libertas.
 Hanc aut̄ ministratiōē non ex meritis no-
 stris, sed ex misericordia esse sic dicit, Pro-
 pter quod habentes ministratiōē hanc, sicut
 misericordiā consecuti non infirmemur sed
 abijciamus occulta confusionis, nō ambulā-
 tes in altitia, neq; dolo adulterantes verbum
 Dei. Hanc astutiā & dolū hypocharisim vult
 intelligi, * quia volūt iusti videri superbi. Vñ
 & in Psalmo qui ad huius ipsius gratiæ testi-
 ficationē cōmemorat idē Apostolus: Beatus
 inquit, cui non imputauit dñs peccatū, neq;
 est in ore eius dolus. Hæc est humiliū sancto-
 rum confessio, non se iactatiū esse quod nō
 sunt. Et Paulopost, Non. n. nolimetiplos, in-
 quit, prædicamus, sed Iesum Christum dñm
 nostrū, nos aut̄ seruos vestros p̄ Iesum, quia
 Deus qui dixit de tenebris lumen clarescere,
 claruit in cordibus nostris ad illuminatiōē
 scientiæ gloriæ eius in faciē Christi Iesu.
 Hęc est scientia gloriæ eius qua scimus ipsū
 esse lumen, quo tenebræ nostræ illuminantur
 Et ipsum attende quemadmodū inculcet.
 Habemus aut̄, inquit, thesaurum istum in va-
 sis fictilibus, vt eminentia virtutis sit Dei &
 non ex nobis. Et paulopost cū eandē gratiā
 vberius in dño Iesu Christo cōmendās, vsq;
 ad illud veniret in indumentū iustitiæ fidei,
 quo induti non inueniamur, & p̄ hoc inge-
 mi scimus mortalitate prægrauati, habitaculū
 nostrū quod de celo est superindui cupien-
 tes, vt absorbeatur mortale à vita, vide quid
 adiungat. Qui aut̄ operatus est nos, inquit, in
 hoc ipsum Deus q̄ dedit nobis pignus spiri-
 tus. Et post pauca intulit, vt nos simus iustitia
 Dei in ipso: Hæc est illa iustitia Dei, nō qua
 ipse iustus est, sed qua nos ab eo facti. Nemo
 ergo Christianorū aberrat ab hac fide q̄ sola
 Christiana est: neq; quisquā cū verē datus
 fuerit dicere per nos ipsos fieri nos iustos nō
 in nobis hoc operante gratia Dei, quia videt
 hoc à fidelibus & pijs credi non posse cū di-
 citur, ad hoc se cōuertat vt dicat, iō sine ope-
 ratione gr̄e Dei nos iustos esse nō posse, quia

legē dedit, quia doctrinā instituit, quia bona
 præcepta mandauit. Illa. n. sine adiuuante spiri-
 tu proculdubio est litera occidens: cū vero
 adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus cō-
 scriptum facit diligi, quod foris scriptū lex
 faciebat timeri. Inspice in hoc paululum &
 in eo testimonio quod Prophetā de hac re
 p̄clarissime dictū est, Ecce dies venient dicit
 dñs, & cōsumabo sup̄ domū Israel & super
 domū Iuda testamētū nouū, non secundū
 testamētū q̄ feci patribus eorum in die qua
 apprehēdi manū eorū vt educerē eos de ter-
 ra Aegypti: quia ipsi non perseuerauerunt in
 testamēto meo & ego neglexi eos dicit dñs:
 quia hoc testū est q̄ ordinabo domui Israel,
 Post illos dies dicit dñs, dabo leges meas in
 cor illorū, & in mente eorū scribā eas, &
 ero eis in Deū, & ipsi erūt mihi in populum
 & nō docebit vnusquisq; ciuē suum & vnus
 quisq; fratrem suum dicens, cognosce dñm
 quia oē cognoscēt me à minora vsq; ad ma-
 iorē eorū, quia propitiū ero iniquitati eorū
 & peccata eorū nō memorabor vltra. Quid
 ad hæc dicemus? Nempe in veteribus libris
 aut nusquā aut difficile p̄ter hunc Propheti-
 cum locū legitur facta cōmemoratio testa-
 mēti noui, vt omnino ipso nomine appella-
 retur. Nā multis locis hoc significatur & præ-
 nūciatur futurū, sed non ita vt et̄ nomen le-
 gatur expressum. Considera igitur diligenter
 quā differentiā inter duo testamēta. i. vetus
 & nouū Deus esse testatus sit, cū dixisset, Nō
 secundū testm̄ quod feci patribus eorum in
 die qua apprehēdi manū eorū vt educerē
 eos de terra Aegypti. Vide quid adiungit,
 Quia ipsi non perseuerauerunt in testamēto
 meo. Vitis eorū deputat q̄ in testō Dei non
 permanserunt, ne lex quam tunc acceperunt
 culpāda videatur. Ipsa est enim quā nō ve-
 nit Christus soluere sed implete, Nō tñ p̄ eā
 de legē iustificatis impijs, sed p̄ gr̄am, hoc
 quippe agit viuificans spiritus, sine quo lite-
 ra occidit. Si. n. data esset lex q̄ posset viuifi-
 care, omnino ex lege esset iustitia: sed cōclu-
 dit scriptura omnia sub peccato, ut p̄missio
 ex fide Iesu Christi dare credentib. Ex hac
 p̄missione, hoc est ex dei beneficio ipsa lex
 impletur, sine qua p̄missione præuaricatores
 facit: vel vsq; ad effectū malio peris, si et̄ repa-
 gula timoris cōcupiscētiæ flāma trāscēderit,
 certe i. sola uolūtate, si timor p̄neg suauitatē
 libi-

*Al. l. no-
ni testamēti.*

2. Cor. 3.

2. Cor. 4.

Al. l. qu.

Rom. 4.

Psal. 3.

2. Co. 4.

2. Cor. 5.

Ibidem.

E

*Cōmemo-
ratiōe.*

*Flamēti-
nū ex*

*prophē-
tia. 19.*

*Rom. 4.
Veniē-
mōem,
nouū in-
stitūā mi-
nistrati-
ōis.*

Cap. 18.

Hier. 31.

Matt. 5.

Gal. 3.

libidinis vicerit. Quod enim ait. Conclufit fcriptura omnia sub peccato, vt promiffio ex fide Iefu Chrifti daretur credentibus: ipfius conclufionis vtilitas dicta est. Nam conclufit ad quos vsus, nisi quemadmodum alibi dicitur, Priusquam aut veniret fides, sub lege custodiebamur, concludi in ea fide quae postea reuelata est. Lex ergo data est, vt gratia quereret. Gratia data est, vt lex impleteretur. Neque enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentiae carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit. Quod enim impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, misit Deus filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustitia legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Vnde & in isto Prophetico testimonio, Consummabo, inquit, super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum: quid est consummabo, nisi implebo, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat, quia hoc nouum est. Vnde igitur illud vetus, hoc nouum, cum lex eadem impleatur per testamentum nouum quae dixit in veteri, Non concupisces? Quia ipsi, inquit, non per seuerauerunt in testamento nouo, & ego neglexi eos dicit dominus. Ergo propter veteris hominis noxam quae per literam iubentem & minantem minime sanabatur, dicitur illud testamentum vetus: hoc autem nouum, propter nouitatem spiritus, quae hominem nouum sanat a vitio verustatis. Denique attende quod sequitur, & vide quanta luce fiat perspicuum, quod sibi videtes nolunt homines intueri, quia hoc testamentum, inquit, quod ordinabo domui Israel, Post dies illos dicit dominus dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum scribam eas. Ecce est vnde Apostolus ait, quod supra commemorauimus. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis, quia non aramento, sed spiritu Dei viuunt. Nec ob aliud arbitror in eo loco Apostolum voluisse commemorare testamentum nouum: ibi quippe ait, Qui & idoneos non fecit ministros noui testamenti, non literae, sed spiritus, nisi quia ista in uidebatur prophetiam cum diceret, Non in tabulis lapides, sed in tabulis cordis carnalibus, quonia hic dictum est, In

cordibus eorum scribam eas: Vbi nominatim promissum est testamentum nouum. Quid sunt ergo leges Dei ab ipso Deo scriptae in cordibus, nisi ipsa praesentia spiritus sancti, quae est digitus Dei, quo praesente diffunditur charitas in cordibus nostris, quae plenitudo legis est, & praecipui finis. Nam quia veteris testamenti promissa terrena sunt, licet exceptis sacramentis, quae umbra erant futurorum, sicut est circuncisio, & sabbatum, & aliae dierum obseruationes, & quarundam escarum ceremoniae & multiplex sacrificiorum sacrorumque ritus quae ueritati carnalis legis iugoque seruili congruebant, talia contineant praecipua iustitiae qualia nunc quoque obseruare praecipimur, quae maxime duabus illis tabulis sine figura adumbratae significationis expressa sunt, sicut est, Non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod aliud est mandatum quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: tunc quia in eo, sicut dixi, promissa terrena & temporalia recitantur, quae bona sunt huius corruptibilis carnis, quibus uis eis sempiterna atque caelestia ad nouum testamentum pertinentia figurarentur, nunc ipse bonus cordis promittitur, mentis bonum, spiritus bonum, hoc est, intelligibile bonum, cum dicitur, Dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum scribam eas. Vnde significauit eos non forinsecus terrentem legem formidaturos, sed intrinsecus habitantem ipsam legis iustitiam dilecturos. Deinde addidit & mercedem, Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Hoc est illud quod de Deo ait ille, Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Ero, inquit, illis in Deum & ipsi erunt mihi in populum. Quid hoc bono melius, quid hac felicitate felicius, viuere Deo apud quem est fons vitae, & in cuius lumine uidebimus lumen? De hac uita dicit ipse dominus, Haec est autem uita aeterna ut cognoscant te unum uerum Deum, & quem misit Iesum Christum. i. te & quem misisti Iesum Christum unum uerum Deum. Hoc enim & ipse promittit dilectoribus suis dicens, Qui diligit me mandata mea custodit, & qui diligit me diligitur a patre meo, & ego diligam eum & ostendam meipsum illi. Vtique in forma Dei in qua equalis est patri, non in forma serui in qua se & impijs ostendebat. Tunc enim fiet quod scriptum est, Tollatur impius ut non uideat claritatem domini. Quando

Quibus in igne eternum iusti autem in uita eternam. Quae uita eterna sicut commemorari definita est ea esse, ut cognoscant unum uerum Deum. Hinc dicit & Ioannes, Dilectissimi, filij Dei sumus & nondum apparuit quid erimus, scimus quia cum apparuerit, similes es erimus, quoniam uidebimus eum sicuti est. Haec similitudo nunc incipit reformari, quoad uero interior renouatur de die in diem secundum imaginem eius qui creauit eum. Sed ad illius emigrationem perfectionem quae tunc futura est, quid hoc aut quantum est? Siquidem Apostolus ad illa ineffabilia quaecumque adhibens de notis rebus exemplum, paruulam etate uirili comparauit aetati. Cum essem, inquit, paruulus quasi paruulus loquebar, quasi paruulus sapiebam, quasi paruulus cogitabam: cum autem factus sum uir, euacuauit ea quae paruuli erant. Cur hoc autem dixerit, consequenter ostendens, Videmus, inquit, nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Proinde etiam per hunc Prophetam cuius testimonium tractamus, hoc additur: Ut in eo merces, in eo finis, in eo perfectio felicitatis, in eo beatae aeternaeque uitae summa consistat. Cum enim dixisset, Et ero illis in Deum, & ipsi erunt mihi populus: continuo addidit, Et non docebit unusquisque ciuem suum & unusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce dominum: quia omnes cognoscent me a minore usque ad maiorem eorum: Nunc certe iam tempus testamenti noui, cuius per Prophetam facta est promissio per haec uerba quae ex prophetia commemorauimus. Cur ergo adhuc dicit unusquisque ciui suo, cognosce dominum? An forte non dicitur cum Euangelium praedicatur, & eius ipsa sit praedicatio ut hoc ubique dicatur? Nam unde se Apostolus gentium dicit esse doctorem, nisi quia hoc fit quod ipse ait? Quo uocabunt in quem non crediderunt? Aut quo credent ei quem non audierunt? Quo autem audiet sine praedicante? Cur ergo nunc ista praedicatio usquequaque crebrescat, quoniam tempus est testamenti noui, de quo Propheta dixit, Et non docebit unusquisque ciuem suum, & unusquisque fratrem suum dicens, cognosce dominum, quia omnes cognoscent me a minore usque ad maiorem eorum, nisi quia eiusdem testamenti noui aeternam mercedem, ipsius Dei beatissimam contemplationem promittendo coniunxit? Quid ergo est, Omnes a minore usque

ad maiorem eorum: tunc omnes pertinentes spiritum liter ad domum Israel & ad domum Iuda, hoc est ad filios Isaac & ad semen Abraham? Ipsa est enim promissio quae ei dicta est, In Isaac uocabitur tibi semen. Non enim qui filij carnis hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis autem uerbum hoc est, Ad hoc tempus ueniam & erit Sarae filius. Non solum autem, sed & Rebecca ex uero concubitu habens Isaac patris nostri: De non dum natis, nec qui aliquid operati fuerant boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est ei, quia maior seruicet minori. Haec est domus Israel uel domus Iuda per Christum, qui uenit ex tribu Iuda. Domus filiorum promissionis haec est, non operum, praecipua, sed beneficij Dei. Hoc est enim Deus promittit quod ipse facit: non enim ipse promittit & alius facit quod iam non est promittere sed praedicere. Ideo non ex operibus, sed ex uocante, ac ipsorum sit nona Dei, Ne merces non imputet secundum gratiam, sed secundum debitum, atque ita gratia iam non sit gratia, cuius uehementis defensor est atque assertor minimus Apostolorum, qui plus omnibus illis laborauit, non ipse autem sed gratia Dei cum illo. Omnes enim inquit, agnoscent me: Omnes domus Iuda. Neque enim omnes qui ex Israel hi sunt Israel, sed omnes quibus dicitur in Psalmo pro susceptione matutina, hoc est pro luce noua, testamenti scilicet noui. Vniuersum semen Iacob magnificate eum timeat eum omne semen Israel. Vniuersum omnino semen prorsus omne semen promissorum atque uocatorum, sed eorum qui secundum propositum uocati sunt. Quos enim praedestinauit, illos, & uocauit quos autem uocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Ideoque ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum quod ex lege est. i. quod ex ueteri testamento uenit ad nouum, sed & ei quod ex fide est non sibi promissa lege. Ex fide autem Abraham, i. imitatores fidei Abraham, qui est pater omnium nostrum sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posuit te. Omnes ergo hi praedestinati, uocati, iustificati, glorificati cognoscent Deum gratia testamenti noui, a minore usque ad maiorem eorum. Sicut ergo lex factorum scripta in tabulis lapideis, mercesque eius terra illa promissionis, quam carnalis domus Israel cum ex Aegypto li-

Aug. Tomus tertius. M m bera-

Lex Gratia.

Rom. 8.

H

Hier. 31.

Lex veteris, Lex noua. 2. Cor. 3. Exo. 20.

Hier. 31.

2. Cor. 3.

Ibi. lem.

Exo. 10.

Rom. 11.

1. Cor. 11.

Hier. 31.

Psalm. 71.

Psalm. 35.

Ioan. 17.

Ioan. 14.

Phil. 2.

Al. 1. gl. 1.

rim.

Esa. 26. Mat. 25. 1. Ioan. 3. 2. Cor. 3. Comp. ratio vi. te. p. resen. tis. ad. su. turam. Cap. 23. 1. Co. 13.

M

Et non do. cebit. v. nus. quis. que. sine. sui. & fratre. sum. Cap. 24. Hier. 31.

Rom. 10.

Hier. 31.

Rom. 9.

Gen. 18.

Gen. 25.

B

1. Co. 15.

Psalm. 21.

Rom. 8.

C

Gen. 17.

Rom. 5.

Rom. 9.

berata esset, accepit, pertinet ad testamentū
 vetus: ita lex fidei scripta in cordibus, merces
 que eius species cōtemplationis, q̄ spiritalis
 domus Israel ab hoc mūdo liberata p̄cipiet,
 I. Co. 13. prinet ad testamentū nouū. Tunc fiet q̄ dicit
 Apostolus. Siue p̄phetiæ euacuabuntur, siue
 linguæ cessabunt, siue scientia euacuabit, il-
 la. l. paruulorū sciētia in qua hic viuitur, q̄ ex
 parte p̄ speculū in enigmate videt; p̄ hāc. n.
 necessaria est prophetia, cū adhuc p̄teritis
 futura succedunt: p̄ hanc linguā. i. multipli-
 citas significationū cū ex alio atq; alio aliud
 atq; aliud admonetur, qui nōdū aternam lu-
 cem perspicue veritatis mente purgatissima
 cōtēplatur. Cū autē venerit quod perfectum
 est, & totum hoc q̄ ex parte est fuerit euacua-
 tū, tūc * quod assumpta carne, carni appa-
 ruit ostendet se ipsam dilectoribus suis: Tunc
 erit vita æterna, vt cognoscamus vnum verū
 Deū, tūc similes ei erimus, quoniā tunc co-
 gnoscemus sicut & cogniti sumus. Tunc nō
 docebit vnusquisq; ciuē aut fratrem suum di-
 cens cognosce dñm. Oēs. n. cognoscent eum
 à minore vsq; ad maiore eorū. Quod multis
 modis intelligi potest. Siue quia & illic quis
 que sanctorū tanquā stella ab stella differt in
 gloria. Nec ad rē quicquā interest vtrum
 à minore vsq; ad maiorem, sicut dictū est, an
 si à maiore vsq; ad minore diceretur: q̄ simi-
 liter nihil interest, etiam si minores intel-
 lexerimus, qui tantummodo credere, maiores
 autem qui etiam intelligere quantum in hac
 vita fieri potest lumen incorporeum atq; in
 cōmutabile voluerunt. Siue minores, tempo-
 re posteriores: maiores autem, tēpore prio-
 res intelligi voluit. Simul. n. promissam Dei
 cōtēplationē accepturi sunt oēs, quia & illi
 p̄ nobis meliora prouiderūt, ne sine nobis p̄-
 fecti perficerent. Et ideo velut minores repe-
 riūt priores, quia minus dilati sunt sicut in
 illo euangelico denario p̄ similitudinē dñi,
 E que prius accipiūt qui posteriores venerunt
 ad vineā. Sine quolibet alio modo, qui me
 in p̄ntia forsitan fugit, minores maioresq; ac-
 cipiēdi sunt. Illud tñ quantū potes diligēter
 attende, q̄ tanto molimine conor ostendere.
 Cū testamentū nouū. Propheta promitteret,
 nō scdm̄ testamentū q̄ prius factū est popu-
 lo Israel ex Aegypto liberato, nihil eū de sa-
 crificiorum, vel quoruncunq; factorū com-
 mutatione dixisse, quanuis & ipsa sine dubio

fuerat secutura, sicut secutā videmus, q̄ nul-
 tis alijs locis eadē p̄phetica scriptura testat:
 sed tantūmodo istā cōmendasse distantia, q̄
 leges suas daturus esset Deus in mēte eorum
 qui p̄tinerēt ad hoc testamentū, & eorū * scri-
 pturas in cordibus. Vñ Apostolus * sumpsit
 nō atramento, sed spiritu Dei viui: nō in ta-
 bulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalib.
 sempiternāq; mercedē iustificationis huius
 non terrā de qua pulsi sunt Amorrej & Ze-
 thej, & alię gentes q̄ ibi cōmemorāt, sed ipm̄
 Deū cui adherere bonū eū, vt bonū Dei q̄ di-
 ligunt, Deus sit ipse quē diligūt. Itēq; & ho-
 mines à Deo nisi peccata nō separāt, q̄ nō ni-
 si per eādē gratiā dimittunt. Vñ cū dixisset:
 Omnes. n. cognoscent me à minore vsq; ad
 maiore eorū: mox addidit, Quia propitius
 ero iniquitati eorū, & peccata eorū non me-
 morabor vltra. Per legem ergo factorū dicit
 dñs. Nō cōcupisces, per legē fidei dicit dñs
 sine me nihil potestis facere. Aiebat. n. de bo-
 nis operib. hoc est, de palmitum fructib. Cū
 igitur hęc appareat distantia veteris & noui
 testī, q̄ lex ibi in tabulis, hic in cordib. scribi-
 tur, vt q̄ forinsecus terret, hic delectet intrin-
 secus, ibiq; fiat p̄uaricator per occidentē
 literam: hic dilector per viuificantem spiri-
 tum: non ideo dicendū est q̄ Deus adiuuet
 nos ad operandā iustitiā atq; operetur in no-
 bis & velle & operari pro bona voluntate,
 quia p̄ceptis iustitię forinsecus insonat sen-
 sibus nostris, sed quia intrinsecus incremen-
 tū dat diffundendō charitatē in cordibus no-
 stris per spiritum sanctum qui datus est no-
 bis videndū est aut quomodo dicat Aposto-
 lus. Cū. n. gētes quę legē nō habent naturali-
 ter, q̄ legis sunt faciunt, hi legē non habentes
 ipsi sibi sunt lex, qui ostēdunt opus legis scri-
 ptū in cordibus suis: ne videat nō esse certa
 distātia noui testamenti, q̄ leges suas dñs in
 cordibus populi sui se scripturū esse promi-
 sit, q̄ n̄ quidem hoc gentes naturaliter habeāt.
 pertractanda igitur hęc quæstio, quæ nō me-
 dio cris exorta est. Dicit. n. aliquis, Si Deus
 hinc discernit à vetere testamentū nouū, q̄
 in vetere legē suā scripsit in tabulis: in nouo
 aut scripsit in cordibus, fideles noui testamē-
 ti vnde discernuntur à gentibus, quæ habent
 opus legis scriptum in cordibus suis, quo
 naturaliter quæ legis sunt faciunt: quāsi iam
 illo populo vetere potiores qui legem acce-
 pit

Al. l. s. p̄
 I. Cor. 1.
 Al. l. s. p̄
 p̄ sal. 71.
 Hier. 31.
 Exo. 20.
 Ioan. 15.
 De geni-
 bus dicit
 naturaliter
 gnoscunt
 vbi dicit
 ac de lege
 scripta in
 cordibus
 Christi
 norum.
 Cap. 36.
 Rom. 2.
 G

pit in tabulis, & nouo populo priores, cui
 hoc p̄statur per testm̄ nouum, q̄ his natu-
 ra iam p̄statur. An forte eas gentes cōmemo-
 rauit Apostolus, scriptā in cordib. habere le-
 gem, quæ ad nouū pertinet testm̄? Ad hoc. n.
 vnde venerit intuentū est. Primo Euangeliū
 cōmendans ait, Virtus. n. Dei est in salutem
 omni credēti, Iudæo & Græco: iustitia. n. Dei
 in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptū
 est, Iustus aut ex fide viuit. Deinde loquitur
 de illis impijs quibus p̄p̄ superbiam nec co-
 gnitio Dei profuit, quia non sicut Deū glori-
 ficauerunt, aut gratias egerunt. Inde trāsit ad
 eos qui iudicant & agunt talia qualia condē-
 nant, nimirū p̄p̄ Iudæos qui de lege Dei glo-
 riabantur: quāuis adhuc eos nominatim non
 exprimat, & ideo dicit, Ira & indignatio, tri-
 bulatio & angustia in omnē animam homi-
 nis operantis malū, Iudæi primū & Græ-
 ci. Gloria autē & honor & pax omni operati
 bonum. Iudæo primum & Græco, non est. n.
 personarū acceptio apud Deum. Quicūq; .n.
 sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt:
 & quicūq; in lege peccauerunt per legem
 iudicabuntur. Non. n. auditores legis iusti sūt
 apud Deū, sed factores legis iustificabuntur.
 His verbis hoc vnde agitur subiūxit & dicit.
 Cū gentes. n. quæ legem Dei non habent, na-
 turaliter quæ legis sunt faciunt, & cetera quę
 iam supra cōmemorauit. Proinde nō vñ alios
 hic significasse sub nomine gentium q̄ eos
 quos nomine Græci supra significabat, cum
 diceret, Iudæo primum & Græco. Porro si
 Euangeliū virtus Dei est in salutē omni cre-
 denti, Iudæo primum & Græco, & ira & in-
 dignatio, tribulatio & angustia in omnē ani-
 mam hominis operantis malū, Iudæi primū
 & Græci, gloria autē & honor & pax omni
 operanti bonū, Iudæo primū & Græco: iste
 aut Græcus nomine genciū significatus est, na-
 turaliter quæ legis sunt facientiū, & quæ scri-
 ptum habent opus legis in cordib. suis: pro-
 fecto ad Euangeliū pertinent Gentes, quibus
 I. lex in cordib. scripta est. Bis quippe creden-
 tib. virtus Dei est in salutē. Quibus autē Geni-
 bus bene operantibus gloriā & honorē pa-
 cemq; promitteret, extra Euangelij gratiam
 constituitis? Quia. n. personarum acceptio nō
 est apud Deū, & non auditores legis, sed fa-
 ctores iustificanē, ideo siue Iudæus siue Græ-
 cus, hoc est quilibet ex gentibus crediderit,

salutē in Euangelio pariter habebit, Non. n.
 est distinctio, sicut postea dicit, Oēs. n. pecca-
 uerunt & egent gloria Dei, iustificati gratis
 per gratiā ipsius. Vnde aut factorē legis Græ-
 cum iustificari diceret, sine gratia saluatoris
 Neq; .n. contra seipsum diceret, q̄ ait, facto-
 res legis iustificabuntur: tanquā per opera, nō
 per gratiā iustificentur: cū dicat gratis iustifi-
 cari hominē per fidem sine operib. legis, ni-
 hilq; aliud velit intelligi in eo q̄ dicit gratis,
 nisi quia iustificationē opera non p̄cedūt.
 Aperte quippe alibi dicit, Si gratia, iam non
 ex operibus, alioquin gratia iā non est gra-
 tia. Sed sic intelligendū est, factores legis iu-
 stificabuntur, vt sciamus aliter eos non esse
 factores legis nisi iustificent: vt non iustifica-
 tio factoribus accedat, sed factores legis iu-
 stificatio p̄cedat. Quid est. n. aliud, iustifi-
 cari, q̄ iusti facti, ab illo, s. qui iustificat im-
 piū, vt ex impio fiat iustus? Si. n. ita loquerer-
 mur, vt diceremus, homines liberabuntur,
 hoc vtq; intelligeretur, eis qui iā homines
 essent accedere liberationē. Si aut diceremus
 homines creabuntur, nō vtq; intelligeretur
 eos creari qui iā homines erāt, sed ipsa crea-
 tione homines fieri. Ita si dictū esset, factores
 legis honorabuntur: nō recte acciperemus,
 nisi honorē illis qui iam essent factores legis
 accedere. Cum vero dictū est, factores legis
 iustificabuntur, quid aliud dictū est quā iusti
 iustificabuntur, factores. n. legis vtique iusti
 sunt. Ac per hoc tantundē est ac si diceretur,
 factores legis creabuntur, non * quia erant,
 sed vt sint, vt sic intelligerent ē: Iudæi legis
 auditores, indigere se gratia iusti iustificato-
 ris vt possint esse factores. Aut certe ita dictū
 est, iustificabuntur, ac si diceretur, iusti habe-
 buntur, iusti deputabuntur. Sicut dictum est
 de quodam: Ille aut volens se iustificare, i. vt
 iustus haberetur & deputaretur. Vnde aliter
 dicimus Deus sanctificare sanctos suos: ali-
 ter aut, Sanctificetur nomen tuū. Nam illud
 ideo, quia ipse illos facit esse sanctos, qui nō
 erant sancti: Hoc aut ideo, vt q̄ semper apud
 se sanctū est, sanctum ē ab hominibus habea-
 tur, i. sancte timeatur. * Sic ergo gentes com-
 memorans naturaliter quæ legis sunt facien-
 tes, & scriptū habentes opus legis in cordib.
 illos intelligi voluit qui credunt in Christū:
 quia nō sicut Iudæi p̄missa sibi lege veniūt
 ad fidē, non est cur eos conemur discernere

Rom. 3.
 Al. l. sine.
 Rom. 11.
 K
 Rom. 4.
 Al. l. qui.
 Luc. 10.
 Mat. 6.
 L
 Sanctifi-
 catur no-
 m n Dei.
 Al. l. si.

ab ijs quibus per Prophetā promittens testm nouum, dixit leges suas se scripturū in cordi bus eorū, quia & ipsi per insertionem quam oleastro p̄stitā dicit, ad eandem oleā, hoc est ad eundē Dei populū pertinent: potiusq; cō cordat propheticō et hoc Apostolicū testi moniū, vt hoc sit pertinere ad testm nouum, legē Dei habere non in tabulis sed in cordi bus scriptā: hoc est, in intimo affectu iustitiā legis amplecti, vbi fides per dilectionē ope ratur, q̄a ex fide iustificat gentes Deus. Quod scriptura pr̄uidens, p̄nunciavit Abrahā dicens, In semine tuo benedicentur oēs gētes: vt per hanc promissionis gratiā oliuæ infere ref oleaster, & fierent fideles gētes filij Abrahā in semine Abrahā, q̄ est Christus, sectan tes eius fidē, qui non accepta in tabulis lege, nondūq; habens ipsam circuncisionē, credi dit Deo & deputatū est illi ad iustitiā. Ac sic tale erit hoc q̄ de eiusmodi gētib. dixit Apo stolus, q̄ opus legis scriptū habeant in cordi bus suis, quale est illud ad Corinthios, nō in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnali bus. Ita. n. sunt de domo Israel, cū pr̄putiū eorū in circuncisionē deputatur, eo q̄ iusti tiā legis non p̄cisione carnis ostendunt, sed cordis charitate custodiunt: qm̄ si pr̄putiū iustitias legis custodiat, nōne pr̄putiū eius, inquit, in circuncisionē deputabitur? Et p̄pea in domo veri Israel in quo dolus non est, par ticipes sunt testamēti noui, quia dat Deus leges in mentē ipsorū, & in cordibus eorū scri bit eas digito suo, sp̄s sancto, quo ibi diffun ditur charitas q̄ legis est plenitudo. Nec moueat, q̄ naturaliter eos dixit, q̄ legis sunt face re, non spiritu Dei, nō fide, nō gratia. Hoc. n. agit sp̄s gratiā, vt imaginē Dei in qua natu raliter facti sumus, instauret in nobis. Vitium quippe contra naturā est, q̄ vtique sanat gra tia. Propter quā Deo dī. Misere mei, sana animam meā qm̄ peccavi tibi. Proinde natu raliter homines quæ legis sunt faciūt. Qui n. hoc non faciunt, vitiose faciunt. Quo vitio lex Dei est deleta de cordibus. Ac per hoc vitio sanato, cum illic scribitur, sunt quæ legis sunt naturaliter: non q̄ per naturā negata sit gratia, sed potius per gratiā reparata natura. Per vnū quippe hominē p̄ctm̄ intrauit in mū dū, & per p̄ctm̄ mors, & ita in oēs homines pertransiit, in quo oēs peccauerunt. Et ideo quia nō est distinctio, egent gloria Dei, iusti-

ficati gratis, per gratiā ipsius. Qua gratia in in teriore homine renouato iustitia scribitur, q̄ culpa deleuerat: & hac misericordia super genus humanum per Ch̄m̄ Iesum, dñm̄ no strū. Vnus. n. Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Si aut̄ hi qui naturaliter q̄ legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorū quos Christi iustifi cat gratia: sed in eorum potius quorū et̄ in iu p̄iorū, nec Deū verum veraciter iusteq; cō lētium, quādā tñ facta vel legimus, vel noui mus, vel audimus, quæ secundū iustitiæ regu lā non solū vituperare non possumus, verū et̄ merito recteq; laudamus, quā quā si discutiatur quo sine fiant, vix inueniuntur q̄ iusti tiæ debitā laudem defensionemve mereant. Verumtā quia non vsque adeo in anima hu mana imago Dei terrenorū affectuū labe de trita est, vt nulla in ea velut lineamenta extre ma remanserint, vnde merito dici possit et̄ in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis vel sapere: si hoc est q̄ dictū est, quia gentes quæ legē nō habent, hoc est legē Dei, naturaliter quæ legis sunt faciūt, & quia hm̄oi homines ipsi sibi sunt lex, & scriptū opus legis habent in cordibus suis, i. non omnimodo deletum est, q̄ ibi per imaginē Dei cum crearent̄ im pressum est: et sic illa differentia non pertur batur qua distat à vetere testm̄ nouum, eo q̄ per nouum scribitur lex Dei in corde fide lium, quæ per vetus in tabulis scripta est: hoc enim illic scribitur per renouationē, q̄ non omnimodo deletum est per vetustatem. Nā sicut ipsa imago Dei renouatur in mente cre dentium per testm̄ nouum, quam non peni tus impietas aboleuerat: nam remanserat vit que id q̄ anima hominis nisi rationalis. esse non potest: ita et̄ ibi lex Dei non ex omni par te deleta per iniustitiā, profecto scribitur re nouata per gratiam. Nec istā inscriptionem, quæ iustificatio est, poterat efficere in Iudēis lex in tabulis scripta, sed solum pr̄uaricatio nem. Nā & ipsi homines erant, & vis illa nat uræ inerat eis, qua legitimū aliquid anima rationalis & sentit & facit: sed pietas quæ in aliā vitā transfert beatā & æternam, legē ha bet immaculatā conuertentem animas vt ex illo lumine renouentur, fiatque in eis. Signa tum est super nos lumen vultus tui domi ne. Vnde & auersi * abolescere meruerunt, renouari autē nisi gratia Christiana, hoc est nisi

Hier. 31. Rom. 5. 1. Tim. 1. Rom. 3. 1. Tim. 3. Gal. 5. Gen. 22. Gen. 11. 2. Cor. 3. Genes na turaduce bene fa cientes. Cap. 27. Psal. 40. Rom. 5. Psal. 4. Al. Lab. solent.

nisi mediatoris intercessione non possunt. Vnus. n. Deus, vnus & mediator Dei & homi nū, hō Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionē pro omnibus. A cuius gratia si alieni sunt illi de quibus agimus, qui scdm̄ illū modū, de quo superius satis diximus, na turaliter, q̄ legis sunt faciunt, quid eis prode rit excusantes cogitationes in die qua iudica bit Deus occulta hominū, nisi forte vt m̄iti^o punia n̄tur? Sicut. n. nō impediūt à vita æterna iustū quædam peccata venialia, sine quibus hæc vita non ducitur: sic ad salutē æternā ni hil profunt impio aliqua bona opera sine quibus difficillime vita cuiuslibet pessimi ho minis inuenitur. Veruntamē sicut in regno Dei velut stella ab stella in gloria differunt sancti, sic & in damnationē p̄nē sempiternę tolerabilius erit Sodomæ q̄ alteri ciuitati, & erūt quidā duplo amplius q̄busdā gehēnę si lij. Ita nec illud iudicio Dei vacabit, q̄ i ipsa impietate damnabili magis alius alio minū ve peccauerit. Quid ergo hinc Apostolus ef ficere voluit, q̄ iactantiā cohibens Iudæorū, cū dixisset, Non auditores legis iusti sunt apud Deū sed factores legis iustificabunt: cōi nuo subiecit de his qui legē non habētes, na turaliter, q̄ legis sunt faciunt, si non illi sunt intelligēti, qui pertinent ad grām mediatoris, sed potius, qui cū Deū verū vera pietate nō colant, habent tñ quādā opera bona in vita impiæ. An forte hoc ipso probandū cre didit, quod supra dixerat, quia nō est personarū acceptio apud Deū, & q̄ postea dixit, quia nō Iudæorū Deus est tñ, sed et̄ gentiū? Quod quātulacūq; legis opera naturaliter insita nō inuenient̄ in eis qui legē nō acceperūt, nisi ex reliquijs imaginis Dei: q̄ nō cōtemnit, cū in eū credūt, apud quē nō est acceptio per sonarū. Sed quodlibet horū accipiat, cōstat gratiā Dei promissam esse testō nouo et̄ per Prophetā. Eandēq; gratiā in eo definitam, vt scribant̄ leges Dei in cordibus hominū, per ueniantq; ad eā cognitionē Dei, vbi nō doce bit vnusquisq; ciuē suū vel fratrem suū, dicēs, Cognosce Deū, quia oēs cognoscēt eū a mi nore vsq; ad maiore eorū. Hoc donū sp̄s sancti est, quod diffundit̄ charitas in cordib. nostris. Charitas nō ql̄bet, sed charitas Dei de corde puro & cōsciētia bona, & fide nō ficta, ex qua iustus in hac peregrinatione vi uēs ad speciē quoq; p̄ducit post speculū &

ænigmata, & q̄c quid erat ex parte, vt facie ad faciē cognoscat, sicut & cognitus est: Vnā enim * petijt a dño, & hāc requirit, vt inhabi tet in domo dñi p̄ oēs dies vitæ suæ, ad hoc vt cōtēplet dilectionē dñi. Nemo ita gloriēt ex eo q̄ uidef̄ habere, tanq̄ nō acceperit: aut ideo se putet, accepisse, quia litera extrinsecus vel vt legeret̄ apparuit, vel vt audiret̄ in sonuit. Nā si per legē iustitia, ergo Christus gratis mortu^o est. Porro aut̄ si nō gratis mor tuus est ascēdit in altū, captiua dicit captiui tatem, & dedit dona hominibus. Inde habet, quicumq; habet. Qui quis aut̄ inde se habere aut id quod habet auferet̄ ab eo. Vnus. n. De^o qui iustificat circūcisionē ex fide, & pr̄pu tiū per fidē: quod non ad aliquā differentiā dictū est, tanquā aliud sit ex fide, aliud per fi dē, sed ad veritatē locutionis. Alio quippe lo co cū de gentibus diceret, hoc est de pr̄pu tio. Et pr̄uidens: inquit, scriptura, quia ex fi de iustificat gentes Deus. Itemq; cū de circū cisione loqueretur vnde erat ipse: Nos, inq̄, natura Iudæi, nō ex gentibus peccatores, sc̄i tes quia nō iustificatur hō ex operibus legis, nisi per fidē Iesu Christi, & nos in Christo leti credimus, Ecce & pr̄putiū dixit iusti ficari, ex fide & circuncisione per fidē, si ta men circūcisio iusticiam * si dei teneat. Sic enim gentes, quæ non sectabantur iusticiam apprehenderunt iusticiam. Iusticiam autem, quæ ex fide est, impetrando eam ex Deo, nō ex semetipsis pr̄sumendo. Israel vero perse quens legē iustitię, in legē non peruenit. Qua res quia non ex fide, sed tanquam ex operib. id est tanquam eam per semetiplos operan tes, non in se credentes operari Deum: Deus enim qui operat̄ in nobis & velle & opera ri pro bonā volūtate ac per hoc offenderūt in lapidē offensionis. Nā qd̄ dixerit, quia nō ex fide, sed tāquā ex operib. apertissime expo sit dicens: Ignorantes. n. Dei iustitiā: & suā volentes cōstituere, iustitię Dei nō sunt sub iecti. Finis. n. legis Xps̄ ad iusticiam omni credenti. Et adhuc dubitamus, q̄ sint opera le gis, quibus hō nō iustificatur, si ea tanquam sua crediderit, sine adiutorio & dono Dei, q̄ est ex fide Iesu Christi: & circuncisionem ceteraq; talia suspicamus, quia etiam de his sacramentis illis in locis talia quædam legū tur: sed hic vtique non circuncisionem tan quā suā iustitiā volebāt constituere, quia & Aug. Tomus tertius. M m 3 11-

1. Co. 13. Psal. 36. al. l. petir. Omne bo nū à Deo Cap. 29. Psal. 67. Ephe. 4. Rom. 3. Gal. 3. Gala. 2. Rom. 9. Al. l. Dei. Philip. 2. Rom. 9. Rom. 10.

ipfam Deu precipiendo constituit. Nec de illis operibus hoc intelligi potest, de quibus dñs Mat. 15. eis dicit. Reijctis mandata Dei, ut traditiones vestras statuatis. Quia persequens, inquit, legem iustitiam in lege iustitiam non peruenit Israel. Non dixit persequens traditiones suas. i. cōsecrās. Hæc ergo sola distantia est, quia ipsum. Non concupiscēs. & cetera mandata eius sancta, & bona sibi tribuebāt: Quæ ut possit homo facere, Deus operat in homine per fidem Iesu Christi qui finis est ad iustitiam omni credenti. i. per spiritum incorporatus factusque membrum eius, potest quifque illo incrementum intrinsecus dante operari iustitiam. De cuius operibus et ipse dixit: Quia sine me nihil potestis facere. Ideo quippe proponit iustitiam legis, quod qui fecerit eam, viuet in illa, ut cum quisque infirmitatem suam cognouerit, non per suas vires, neque per literam ipsius legis, quod fieri non potest: sed per fidem conciliam iustificationem perueniat & faciat & viuat in ea.

Dent. 3. Opus. n. quod qui fecerit, viuet in eo, non sit, nisi iustificato. Iustificatio autem ex fide impetrat. De qua scriptum est: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in celum, hoc est Christum deducere, aut quis descendit in abyssum, hoc est Christum a mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope te est verbum in ore tuo: & in corde tuo, hoc est, inquit, verbum fidei, quod predicamus quia si confitearis in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitauit a mortuis, saluus eris. In tantum iustus, in quantum saluus. Per hanc enim fidem credimus, quod etiam nos Deus a mortuis excitet interim spiritu: ut in nouitate eius gratia temperanter, & iuste & pie viuamus in hoc seculo, post etiam carne nostra ad immortalitatem resurrectionis, quod meritum spiritus est qui eam in resurrectione sibi congrua, hoc est, in iustificatione precedit. Cōsepulti enim sumus Christo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per gloriam patris, sic, & nos in nouitate vite ambulemus. Fide igitur Iesu Christi impetramus salutem, & quantum nobis inchoatur in re: & quantum perficienda expectatur in spe. Omnis. n. qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quam multa multitudo ait Psalmista, dulcedinis tuę domine: quam abscondisti timentibus te perfecisti aut sperantibus in te. Ex lege autem timeamus Deum, ex fide speramus in Deum, sed timentibus pe-

na absconditur gratia. Sub quo timore anima laborans quando concupiscentiam malam non vicerit, nec timor ille quasi cultos seuerus abscefferit: per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det, quod iubet, atque inspirata gratie suavitate per spiritum sanctum faciat plus delectare, quod precepit, quam delectat, quod impedit. Ita multitudo dulcedinis eius, hoc est, lex fidei charitas eius conscripta in cordibus, atque diffusa perficitur sperantibus in eum, ut anima sanata non timore persequens, sed amore iustitie operetur bonum. Liberum ergo arbitrium euacuamus per gratiam? Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus. Sicut enim lex per fidem, sic liberum arbitrium per gratiam non euacuatur: sed statuitur. Neque. n. lex impletur, nisi libero arbitrio: sed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratie contra peccatum: per gratiam sanatio anime a vitio peccati, per anime sanitatem libertas arbitrii, per liberum arbitrium iustitie dilectio: per iustitie dilectionem legis operatio. Ac per hoc sicut lex non euacuatur: sed statuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam, qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non euacuatur per gratiam: sed statuitur, quia gratia sanat voluntatem, qua iustitia libere diligitur. Omnia hæc, quę velut concatenatim connexi, habent voces suas in scripturis sanctis. Lex dicit: Non concupiscēs. Fides dicit. Sana animam meam, quam peccavi tibi. Gratia dicit. Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Sanitas dicit. Domine Deus meus clamaui ad te, & sanasti me: Liberum arbitrium dicit: Voluntarie sacrificabo tibi: Dilectio iustitie dicit: Narra uerum tibi in iniusti delectationes suas: sed non sicut lex tua domine. Ut quid ergo miser homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur, aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberati arbitrii utique libertatem sonare. Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid iactant de libero arbitrio? A quo. n. quis deuictus est, huic & seruus additus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant vel de opere proprio, & gloriatur, quasi non acceperint? An ita sunt liberi, ut nec illum velint habere dominum, qui eis dicit: Sine me nihil potestis facere: & si vos filius liberauerit tunc vere liberi eritis. Quę

ret aliquis, utrum fides ipsa, in qua salutis, vel ad salutem connexionis huius, quam commemorari, esse vult exordium, in nostra constituta sit potestate, quod facilius videbimus, si prius, quid sit potestas, aliquando diligentius perspexerimus. Cum. n. duo quedam sint velle & posse: vnde nec qui vult, continuo potest: nec qui potest, continuo vult, quia sicut volumus aliquam, quod non possumus: sic et possumus aliquam, quod nolumus. Satis euolutis ipsis et vocabulis resonat, quod ab eo, quod est velle, voluntas: ab eo autem, quod est posse, potestas nomen accepit. Quapropter sicut, qui vult habet uoluntatem, ita potestatem, qui potest. Sed ut potestatem aliquid fiat, uoluntas aderit. Neque. n. dici solet qui ipsa potestate fecisse, si quid fecit inuitus, quamquam si subtilius aduertamus, etiam quod quisque inuitus facere cogitur, facit, etiam quod quisque uoluntate facit. Sed quia malit aliud, ideo inuitus, hoc est, nolens facere dicitur. Malo quippe aliquo facere compellitur, quod uolens euitare, uel a se remouere, facit quod cogitur. Nam si tanta uoluntas sit, ut malit hoc non facere quod illud non pati, cogenti procul dubio resistit, nec facit. Ac per hoc si facit, non quidem plena & libera uoluntate, sed tamen non facit, nisi uoluntate, quam uoluntatem, quia effectus consequitur, non possumus dicere potestatem defuisse facienti. Si. n. cogenti cedens uellet facere, nec posset, ei uoluntatem affuisse, licet extortam: sed potestatem defuisse diceremus. Cum uero ideo non faciebat, quia nolebat, erat utique potestas: sed uoluntas deera: quoad cogenti reluctando non fecit. Hinc est quod etiam illi, qui cogunt, uel qui suadent, solent dicere: quod habes in potestate, quare non facis: ut hoc malo careas? Et qui omnino facere non possunt, quod ideo coguntur, ut faciant, quia posse creduntur, solent excusando respondere & dicere, Face-re, si essem in potestate. Quid igitur ultra querimus, quam quidem hanc dicimus potestatem, ubi uoluntati adiacet facultas faciendi? Vnde hoc quisque in potestate habere dicit, quod si uult, facit: si non uult, non facit. Attende iam illud quod excutiendum posuimus, utrum fides in potestate sit. De hac. n. fide nunc loquimur quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi

seruauit fidem. Nam illud est, non credidit quod dixi: illud, non fecit quod dixi. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo, secundum illam uero qua fit quod promittitur, et Deus ipse fidelis est nobis. Hoc. n. dicit Apostolus, Fidelis Deus, qui non uos permittit tetari super id quod potestis. De illa itaque fide querimus, utrum in parte sit, qua credimus Deo, uel credimus in Deum. Hinc. n. scriptum est credidit Abraham Deo, & deputatum est illi ad iustitiam, Et credenti in eum qui iustificat impium, deputatur fides ad iustitiam. Vide nunc utrum quisque credat si uoluerit, aut non credat si uoluerit. Quod si absurdum est: quid est. n. credere nisi consentire uerum esse, quod dicitur? consensus autem utique uolentis est: profecto fides in parte est. Sed sicut Apostolus dicit, Non est potestas nisi a Deo. Quid igitur causæ est, cur non & ista de nobis dicatur. Quid. n. habes quod non accepisti? Nam & ut credamus, Deus dedit. Nusquam autem legimus in sanctis scripturis. Non est uoluntas nisi a Deo. Et recte non scriptum est, quia uerum non est: alioquin etiam peccatorum, quod absit, author est Deus, si non est uoluntas nisi ab illo: quam mala uoluntas iam sola peccatum est, etiam si desit effectus, i. si non habeat potestatem. Porro cum uoluntas mala partem accipit implere quod intenditur, ex iudicio Dei uenit, apud quem non est iniquitas, punit. n. et isto modo, nec ideo iniuste quia occulte. Ceterum iniquus puniri se ignorat, nisi cum manifesto supplicio senserit nolens, quantum mali sit quod perpetravit uolens: Hoc est quod de quibusdam Apostolus ait. Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis illorum, ut faciant quæ non conueniunt. Hinc & dominus Pilato, Non haberes in me, inquit, partem, nisi data esset tibi desuper. Sed cum potestas datur, non necessitas utique imponitur. Vnde cum David Saulis occidendi potestatem accepisset, maluit parcere quam ferire. Vnde intelligimus malos accipere potestatem ad damnationem malæ uoluntatis suæ, bonos autem ad probationem bonæ uoluntatis suæ. Cum ergo fides in potestate sit: quoniam cum uult quisque credit: & cum credit uolens credit. Deinde querendum est, imo recolendum est, quam fidem tanta constitutione commendat Apostolus. Non. n. quod libet credere bonum est, nam unde est illud, Fratres nolite omni spiritui credere, sed probate spiritum

ret aliquis, utrum fides ipsa, in qua salutis, vel ad salutem connexionis huius, quam commemorari, esse vult exordium, in nostra constituta sit potestate, quod facilius videbimus, si prius, quid sit potestas, aliquando diligentius perspexerimus. Cum. n. duo quedam sint velle & posse: vnde nec qui vult, continuo potest: nec qui potest, continuo vult, quia sicut volumus aliquam, quod non possumus: sic et possumus aliquam, quod nolumus. Satis euolutis ipsis et vocabulis resonat, quod ab eo, quod est velle, voluntas: ab eo autem, quod est posse, potestas nomen accepit. Quapropter sicut, qui vult habet uoluntatem, ita potestatem, qui potest. Sed ut potestatem aliquid fiat, uoluntas aderit. Neque. n. dici solet qui ipsa potestate fecisse, si quid fecit inuitus, quamquam si subtilius aduertamus, etiam quod quisque inuitus facere cogitur, facit, etiam quod quisque uoluntate facit. Sed quia malit aliud, ideo inuitus, hoc est, nolens facere dicitur. Malo quippe aliquo facere compellitur, quod uolens euitare, uel a se remouere, facit quod cogitur. Nam si tanta uoluntas sit, ut malit hoc non facere quod illud non pati, cogenti procul dubio resistit, nec facit. Ac per hoc si facit, non quidem plena & libera uoluntate, sed tamen non facit, nisi uoluntate, quam uoluntatem, quia effectus consequitur, non possumus dicere potestatem defuisse facienti. Si. n. cogenti cedens uellet facere, nec posset, ei uoluntatem affuisse, licet extortam: sed potestatem defuisse diceremus. Cum uero ideo non faciebat, quia nolebat, erat utique potestas: sed uoluntas deera: quoad cogenti reluctando non fecit. Hinc est quod etiam illi, qui cogunt, uel qui suadent, solent dicere: quod habes in potestate, quare non facis: ut hoc malo careas? Et qui omnino facere non possunt, quod ideo coguntur, ut faciant, quia posse creduntur, solent excusando respondere & dicere, Face-re, si essem in potestate. Quid igitur ultra querimus, quam quidem hanc dicimus potestatem, ubi uoluntati adiacet facultas faciendi? Vnde hoc quisque in potestate habere dicit, quod si uult, facit: si non uult, non facit. Attende iam illud quod excutiendum posuimus, utrum fides in potestate sit. De hac. n. fide nunc loquimur quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur: nam & ipsa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi

cap. 31. Vtrum fides in nostra constituta sit potestate, quod facilius videbimus, si prius, quid sit potestas, aliquando diligentius perspexerimus.

des. c. 3.

M

A

1. Co. 10

Gen. 15. Rom. 4.

B

Rom. 13. 1. Cor. 4.

Al. l. m. sendit.

Rom. 9.

Rom. 1.

Ioan. 19.

1. Re. 24.

Cap. 32

Quæ si des. l. m. 2. des. c. 3. 2.

1. Io. 4

cap. 31.

1. Co. 13. tum qui ex Deo est? Nec in laudib. charitatis qd dictu est. Omnia credit: sic accipiendum est, vt charitati cuiuspiam derogandu sit, si no qd audierit, statim crediderit. Quid qd eadem charitas admonet, no facile de fratre mali aliquid esse credendu. Et cu tale aliquid dr, hoc ad se magis iudicat pertinere ne credat. Postremo ipsa charitas q omnia credit, no omni spiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit, sed Deo: quia no dictu est, Omnia credit. Nulli itaq; dubiu est eam fide ab Aposto lo comendari, qua creditur Deo. Sed adhuc est aliquid ad discernendu, qm & illi qui sub lege sunt, & timore pena iustitiam sua face-re conantur: & ideo no faciunt Dei iustitia, quia charitas ea facit, qua non libet, nisi qd licet: no timor qui cogitur in opere habere qd licet, cu aliud habeat in voluntate, qua mallet, si fieri posset, licere qd non licet. Et illi ergo credunt Deo: na si omnino no crederent, nec pena legis vtiq; formidarent. Sed no hanc fide comendat Apostolus, qui dicit, Non. n. accepistis spm seruitutis iteru in timore, sed accepistis spm adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Timor ergo ille seruilis est: & ideo quamuis in illo dno credatur, non tn iustitia diligitur, sed damnatio timef. Filij vero clamant, Abba pater, quarum duarum voeu vna ex circuncisione, altera ex preputio, Iudei primum & Graci, q vnus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & preputiu per fide. Cum aut clamant, aliquid petunt, & quid petunt, nisi qd esuriunt & sitiunt? Et hoc quid, nisi qd de illis dictum est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, qm ipsi saturabuntur? Huc ergo transeant qui sub lege sunt, vt ex seruis filij fiant: nec sic tn, vt serui esse desistant, sed vt tanquam filij dno & patri liberaliter seruiant, quia & hoc acceperunt: dedit. n. potestatem ille vnicus filios Dei fieri credentibus in nomine eius: eosq; admonuit petere, quare, pullare, vt accipiant & inueniant & aperiantur eis, addens increpationem & dicens. Si vos cu sitis mali, nostris bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in celis est, dabit bona petentib. se? Cum ergo virtus peccati lex inflamauerit aculeu mortis, vt occasione accepta pctm per mandatu operetur omne concupiscentia, a quo petenda est continentia, nisi ab illo qui nouit bona data dare filijs suis? An forte nescit infi-

piens qd nemo esse possit cotinens, nisi Deus det? Hoc ergo vt sciat, ipsa indiget sapientia. Cur itaq; no audit patris sui spm dicentem per Apostolu Christi, vel ipsum Chrm qui dicit in Euangelio suo, Petite & Accipietis, Loquetem et in Apostolo suo, & dicentem, Si quis vestru indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnib. affluenter, & non impropere, & dabitur illi: Postulet aut in fide nihil haestans. Hanc est fides ex qua iustus viuunt. Hanc est fides qua creditur in eu qui iustificat impiu. Hanc est fides per qua excluditur gloriatio: siue vt abscedat qua in nobis inflamur: siue vt emineat, qua in dno gloriamur. Hanc est fides qua impetratur largitas spiritus, de quo dr, Nos. n. spiritu ex fide spe iustitiae expectam. Vbi quide quaeri adhuc pot, vtru spem iustitiae dixerit, qua sperat iustitia, an qua sperat ipsa iustitia: qm iustus ex fide viuens, sperat vtiq; vitam aeternam. Itemq; fides esuriens sitiensq; iustitia, renouatione de die in die interioris hominis, proficit in ea, & sperat in ea satiari, in vita aeterna, vbi fiet qd in Psalmo de Deo dr. Qui satiari in bonis desideriu tuu. Hanc est fides qua salui sunt quib. dr, Gratia salui facti estis per fide: & hoc no ex vobis, sed Dei donu est. Non ex operib. ne forte quis extollatur. Ipse. n. sumus figmentum creati in Christo Iesu in operib. bonis, q preparauit Deus. vt in illis ambulemus. Postremo hanc est fides q per dilectione operatur, non per timore non formidando pena, sed amado iustitia. Vnde ergo ista dilectio, i. charitas, per qua fides operatur, nisi vnde illa fides impetrauit? Neq; n. esset in nobis quancunq; sit in nobis, nisi diffunderetur in cordibus nostris, per spiritusanctu qui datus est nobis. Charitas quippe Dei dicta est diffundi in cordib. nris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos, sicut iustitia Dei, qua iusti eius munere efficimur: & dno salus, qua nos saluos facit & fides Iesu Christi, qua nos fideles facit. Hanc est iustitia Dei qua non solu docet per legis preceptu, verum et dat per spm donu. Sed consequens est paululu q-rere, vtru voluntas illa qua credimus et ipsa Dei donu sit, an ex illo naturaliter insito libero adhibeatur arbitrio. Si. n. dixerimus eam non esse donu Dei, metuendu est ne exitime-mus inuenisse nos aliquid qd Apostolo increpanti & dicenti, Quid. n. habes qd non accepisti?

Sapient. 8. M. ut. 7. Iaco. 1. F. Rom. 1. Al. l. in. f. iustitiam. Rom. 5. Ephes. 2. Fides per dilectionem operatur. Gal. 5. Rom. 5. Voluntas credendi q. n. c. 13.

pisti? si aut & accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis respondere possimus. Ecce habemus voluntate credendi qua non accepimus? ecce vbi gloriamur qd non acceperimus. Si aut dixerimus et hmoi voluntate non esse nisi donu Dei, rursus metuendum est, ne infideles atq; impij no immerito, sed veluti iuste excusare videantur, ideo no credidisse, qd dare illis Deus ista noluit voluntate. Nam illud qd dictum est. Deus est. n. qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate: gratia ia est, qua fides impetrat, vt possint esse hominis opera bona, qua operatur fides per dilectione, qua diffunditur in cordibus nostris per spiritusanctu qui datus est nobis. Sic credimus vt impetremus hanc gratia, & vti que voluntate credimus, de hac q-ritur vnde sit nobis. Si natura, quare no omnib. cu sit idem Deus omnium creator? Si dono Dei, et hoc quare non omnibus, cum omnes homines velit saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire? Prius igitur illud dicamus, & videamus vtru huic satisfaciatur quaestioni qd liberu arbitriu naturaliter attributu a creatore animae rationali: illa media vis est, qua vel intendi ad fine, vel inclinari ad infidelitatem potest. Et ideo nec ista voluntate qua credit Deo, dici potest homo habere, quam non acceperit, qn quidem vocante Deo surgit de libero arbitrio qd naturaliter cu crearetur accepit. Vult aut Deus oes homines saluos fieri & in agnitione veritatis venire: non sic tn, vt eis adimat liberum arbitriu quo vel bene vel male videntes iustissime iudicentur. Quod cu sit, infideles quide contra voluntate Dei faciunt, cu eius Euangelio non credunt: nec ideo tn eam vincunt, veru seipfos fraudant magno & summo bono, malisq; penalis. im-plicant, experturi in supplicijs potestate eius cuius in donis misericordia cotemplerunt. Ita voluntas Dei semper inuicta est, vincere aut si non inueniret quid de contempioribus faceret, aut villo modo possit euadere, qd de talibus ille constituit. Qui. n. dicit, verbi gratia, volo vt hi omnes serui mei operentur in vinea, & post labore requiescentes epulent, ita vt quisquis eoru hoc noluerit, in pistrino semper molat: vr quide quicunq; contempserit, contra voluntate dno sui facere: sed tunc ea vincet, si & pistrinu continens effugerit: qd nullo modo fieri potest sub Dei potestate.

Vnde scriptu est, Semel locutus est Deus: hoc est incommutabiliter: quaquam & de vnico verbo possit intelligi. Deinde subiungens qd incommutabiliter sit locutus. Duo hac, inquit, audiui, qm potestas Dei est, & tibi dno misericordia, quia tua reddis vnicique secundu opera sua. Ille igitur reus erit ad damnatione sub potestate eius, qui contempserit ad credendam misericordia eius. Quisquis aut crediderit ei, qui se a peccatis omnibus absoluet, & a vitijs omnib. sanandu, & calore ac lumine eius accendendum illuminandumq; non contempserit, habebit ex eius gratia opera bona, ex quibus et secundu corpus a mortis corruptione redimatur, coronet, bonisq; satietur, non temporalibus, sed aeternis, supra quam petimus & intelligimus. Hunc ordinem tenuit Psalmus, vbi dr, Benedic anima mea dnm, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vita tuam, qui coronat te in miseratione & misericordia, qui satiat in bonis desiderium tuu. Et ne forte hac tanta bona huius vetustatis, hoc est, mortalitatis deformitas desperaret, Renouabitur, inquit, sicut aquila iuuentus tua. Tanquam diceret, Hanc quae audisti, ad nouu hominem & nouum testm pertinet. Recole mecu eadem ipsa paululu, obsecro te, & inspicere delectabiliter laude misericordiae, hoc est gratiae Dei. Benedic, inquit, anima mea dnm, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Non ait tribulationes, sed retributiones ei, q retribuit bona pro malis, Qui propitius sit omnibus iniquitatibus tuis: Hoc agitur in baptismatis sacro. Qui sanat omnes languores tuos: Hoc agitur in hac vita fidelis hominis, du caro concupiscit aduersus spiritum, & sps aduersus carne, vt non quae volumus faciamus, dum alia lex in membris repugnat legi mentis: du velle adiacet, perficere aut bonum non inuenimus: qui languores vetustatis, si perseuerante intentione proficimus de die in die crescite nouitate sanantur ex fide qd per dilectione operatur. Qui redimit de corruptione vitam tuam: hoc fit in vltima resurrectione mortuorum. Qui coronat te in miseratione & misericordia: hoc fiet in iudicio, vbi cu rex iustus sederit in throno redditurus vniciq; secundum opera eius, quis gloriabitur castu se habere.

Phil. 2. Gal. 5. Rom. 5. 1. Tim. 2. Voluntas Dei. I

Psal. 61. Ps. 102. Gal. 5. Rom. 7. Ps. 102. Psal. 20.

bere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse a pctō? Ideo illic necessariū fuit cōmemorare miseratiōē & misericordiā dñi, vbi iam exigi debita & reddi merita sic possent videri vt nullus esset misericordiæ locus. Coronat ergo in miseratiōe & misericordiā, sed ē sic secundū opera. Segregabitur. n. ad dexterā, cui dicatur, Esuriui, & dedisti mihi māducare. Qm̄ iudiciū sine misericordiā, fiet illi qui non fecit misericordiā. Beati autē misericordes, qm̄ ipsorū miserabitur. Iā vero cū sinistri ierint in ambustionem æternā, iusti autē in vitam æternā. Quia hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te vnū verum Deum, & quem misisti Iesum Christū; illa cognitio ne, illa visio, illa contēplatione satiabitur in bonis animæ desiderii. Hoc. n. ei solū fat est, vltra non habet q̄ appetat, quo in hiet, q̄ requirat. nam desiderio huius satiētatis ardebat qui dño Christo ait. Ostende nobis patre, & sufficit nobis. Cui responsum est. Qui me videt: videt & patre, Quia & ipsa est vita æterna, vt cognoscāt vnū verum Deum te, & quē misisti Iesum Christū. Sed si ille qui videt filiū, videt & patre: profecto qui videt patrem & filium, videt & spiritum sanctū patris & filij. Ita nec arbitriū liberū tollimus, & benedicat anima nostra dñm, non obliuiscens omnes retributiones eius. Nec ignorans Dei iustitiā suam vult cōstituere, sed credit in eū qui iustificat impiū, & viuunt ex fide, donec ad speciem perducatur: fide, s. quæ per dilectionē operatur. Quæ dilectio diffunditur in cordibus nostris, nec per sufficientiam propriæ voluntatis, nec per literā legis, sed per spm̄ sanctum qui datus est nobis. Hæc disputatio, si quæstioni illi soluendæ sufficit, sufficiat. Si autē rñdetur, cauendū esse ne quisquam Deo tribuendum putet pctm̄ q̄ admittitur per liberum arbitrium, si in eo q̄ dñ. Quid habes q̄ non accepisti? propterea ē voluntas qua credimus, donō Dei tribuitur, quia de libero existit arbitrio, q̄ cum crearemur accepimus. Attendat & videat, non ideo tantū istam voluntatē diuino muneri tribuendā, quia ex libero arbitrio est, q̄ nobis naturaliter creatū est, verumēt q̄ visorum suasionib. agit Deus vt velimus, & vt credamus: siue extrinsecus per Euangelicas exhortationes, vbi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admovent hominē infirmitatis suæ, vt ad gratiam

iustificatē credendo cōfugiat: siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est. His ergo modis quādo Deus agit cum anima rationali, vt ei credat: neq; n. credere potest * quolibet arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio cui credat: profecto & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnib. misericordiā eius puenit nos: consentire autē vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quæ res non solū non infirmat, q̄ dictū est, Quid. n. habes, q̄ non accepisti: verumēt confirmat. Accipere quippe & habere anima nō potest dona, de quib. hoc audit, nisi consentiendo: ac per hoc q̄ habeat, & quid accipiat Dei est: accipere autē & habere vtiq; accipientis & habentis est. Iam si ad illā profunditatē scrutandam quisquā nos coarctet: cur illi ita suadeatur vt persuadeatur, illi autem non ita duo sola occurrunt interim quæ respondere mihi placeat, O altitudo diuitiarum, & nunquid iniquitas apud Deum? Cui respōsio ista displicet, quærat doctiores, sed caueat ne inueniat præsumptores. Concludamus igitur librum aliquādo, cuius tanta prolixitate vtrū aliquid egerimus, nescio: non apud te, cuius fidem scio, sed apud animos eorum propter quos me scribere voluisti: qui non cōtra nostram, sed vt mitius loquar, & non dicam, illius q̄ in suis Apostolis est locutus, certe cōtra tantū Apostoli Pauli, non vnā sententiā, sed tam vehementem, tā intentam vigilem q̄ consiliatorem malūt suam defensitare sententiam, quam eum audire obsecrantem per miseratiōem Dei, & dicentem, per gratiam Dei quæ data est illi non plus sapere præterquam oportet sapere, sed sapere ad tēperantiam, vnicuiq; sicut Deus partitus est mensuram fidei. Tu autem quid mihi proposueris, & quid tam longo disputationis huius opere effecerimus aduerte. Mouit te certe quem admodū dictum fuerit, fieri posse vt sit homo sine peccato, si voluntas eius non desit, ope adiuuante diuina, quāuis nemo tā perfectæ iustitiæ in hac vita fuerit, vel sit, vel futurus sit. Sic. n. hoc ipsum in illis prius ad te cōscriptis libris proposui: si a me quæretur, in quā, vtrū homo sine pctō possit esse in hac vita: cōfitebor posse per Dei gratiā & liberū eius arbitriū: ipsum quoq; liberū arbitriū ad Dei

Dei gratiam, hoc est, ad Dei dona pertinere non ambigēs: nec tantum vt sit, verū vt bonū sit. i. ad faciendā mādāta domini cōuertatur: atq; ita Dei gratia, non solum ostendat quid faciendū sit, sed adiuuet ē, vt fieri possit qd ostenderit. Tibi autem absurdum visum est, sine exemplo esse rem quæ fieri potest. Hinc exorta est huius libri quæstio, ac per hoc ad nos pertinebat ostendere, fieri posse aliquid quāuis desit exemplum. Hinc ex Euangelio & ex lege quædā posuimus in sermonis huius exordio, sicut de cameli transitu per foramen acus, & de duodecim milibus legionū angelorū qui potuerūt si vellet pugnare pro Christo: & de illis gentibus quas Deus dicit potuisse se a facie populi sui semel exterminare, quæ oīa facta nō sunt. His addi possunt et illa quæ leguntur in libro sapientiæ, q̄ multa possent noua tormēta Deus exercere in impios: ad nutū sibi seruiēte creatura, quæ tñ nō exercuit, Potest & de mōte illo quā fides in mare * transferret; q̄ tñ nusquā factū, vel legimus, vel audiuius. Quisquis. n. horū aliquid Deo dixerit esse in possibile, vides q̄ de desipiat, quamq; aduersus fidē scripturæ ei loquatur. Multa alia huiusmodi possunt occurrere vel legēti vel cogitanti, quæ possibile Deo negare nō possumus, quāuis eorū desit exemplū. Sed quæ dici pōt, illa opera eē diuina: iuste autē viuere ad nra opera pertinere: si hoc ostendat ē hoc opus esse diuinū & hoc egi libro isto loquacius fortasse q̄ fat est. sed cōtra inimicos gratiæ Dei ē parū mihi dixisse videor: nihilq; me tam multum dicere delectat: q̄ vbi mihi * q̄ scriptura eius plurimū suffragatur, & id agitur vt qui gloriatur in dño gloriatur, & in omnib. grās agamus dño Deo, sursum corda habentes, vnde a patre luminū oē datū optimū & oē donū perfectū est: Nā si propterea nō est opus Dei quia p nos agitur, vel quia illo donante nos agimus, nec illud est opus Dei, vt mōs transferatur in mare, quia per fidē hominū fieri posse dñs dixit & hoc ipsorū operi attribuit dicens, Si habueritis in vobis fidē tanquam granū sinapis, dicetis monti huic tollete & mittere in mare, & fiet, & nihil impossibile erit vobis. Certe vobis dixit, non mihi aut patri: & tñ hoc nullo modo facit homo nisi illo donante & operante. Ecce quemadmodū sine exemplo est in omnibus perfecta iusti-

tia, & tamen impossibilis nō est. Fieret. n. si tanta voluntas adhiberetur, quanta sufficit tā te rei: Esset autem tāta si & nihil eorum quæ pertinet ad iustitiā nos lateret, & sic ea sic delectarent animū, vt quicquid aliud voluptas siue dolor impedit, delectatio illa superaret: quod ut nō sit, non ad impossibilitatē, sed ad iudiciū Dei pertinet. Quis enim nesciat, non esse in hominis potestate quid sciat, nec esse consequēs, vt quod appetendum cognitū fuerit appetatur, nisi tantū delectet, quantum * diligendum est? Hoc autē sanitatis est animæ. Sed fortasse quispiam putauerit nihil nobis deesse ad cognitionē iustitiæ, & dominus verbū consummās & breuians super terram, dixit in duobus præceptis totam legem Prophetasq; pēdere, nec ea tacuit sed verbis apertissimis prompsit. Diliges inquit, dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximū tuū tanquam teipsum. Quid verius, his impletis impleri omnino iustitiā? Veruntamen qui hoc attendit, etiam illud attendat, quā in multis offendamus omnes, dñ putamus Deo, quē diligimus, placere, vel nō displicere quod facimus: & postea per scripturam eius, siue certa & perspicua ratione commoniti, cū didicerimus q̄ ei non placeat, pēnitendo deprecamur vt ignoscat. Plena humana vita est documentis talibus. Vnde autē minus nouimus quid ei placet, nisi quia & ipse minus notus est nobis? Videmus enim per speculū in enigmatē, tūc autem facie ad faciē. Quis vero existimare audeat, cum eo ventum fuerit, quod ait, Vt cognoscā sicut & & cognitus sum, tantā Dei dilectionē fore contēplatoribus eius, quanta fidelibus nunc est: aut * illo modo hanc illi tanquam de proximo cōparandā? Porro si quanto maior notitia, tanto erit maior dilectio: profecto nūc quantum deest dilectioni, tantū tunc perficiendæ iustitiæ deesse credendum est. Sciri. n. aliquid vel credi, & tamen non diligere potest: diligere quod neq; scitur neque creditur, non potest. At si credendum est q̄ ad tantam dilectionem sancti peruenire potuerunt, quæ certe maiorem in hac vita esse non posse dominus ipse testatus est, * vt animam suam pro fide & pro fratribus ponerent: cum ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc ambulatur, non per speciem, peruentum

Mat. 25
Iacobi 2.
Mat. 5.

Ioan. 17.

Ioan. 14.

Rom. 10.
Rom. 1.
Gal. 5.
Rom. 5.

Voluntas
credendi a
Deo. c. 34
I. Co. 4.

Al. q̄
liber.

Mat. 19.
Mat. 26.

Cap. 16.

Marci. 1.
Al. l. v. r̄
se. t.

Rom. 11.
Rom. 9.
Conclusio
operis.
Cap. 35.

Rom. 11.

Al. l. ex.

2. Co. 10.

Iacobi. 1.

Mat. 11.

F
al. l. dele-
ctandū.
Præce-
ptū dile-
ctiōis quā
do imple-
bitur.
Cap. 36.
Mat. 22.

Iacobi. 3.

I. Co. 13.

al. l. vllō.

G

al. l. ani-
mas suas.

uentum erit ad speciem, quam nondum visam speramus, & per patientiam expectamus, proculdubio & ipsa dilectio non solum supra quam hic habemus, sed longe supra quam petimus, & supra quam intelligimus erit: nec ideo tamen plus esse poterit, quam ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, neque, non restat in nobis aliquid quod addi possit ad totum: quia si restabit aliquid, illud non erit. Proinde hoc erit primum preceptum iustitiae, quo iubemur diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: cui est de proximo diligendo alterum consequens quod in illa vita complebimus, cum videbimus faciem ad faciem. Sed ideo nobis hoc est nunc preceptum est, ut admoneremur quid exposcere, quo spiritus praemittere & obliuiscendo quae retro sunt, in quae anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc quantum mihi videtur, in ea quae perficienda est iustitia: multum in hac vita illa profecit, qui quam longe sit a perfectione iustitiae, proficiendo cognouit. Sed dici potest quaedam iustitia minor huic vitae competens, qua iustus ex fide viuere uiuit peregrinus a domino: & ideo per fidem ambulans nondum per speciem non absurde dicitur etiam ad istam pertinere ne peccet: neque, non si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenae perfectaeque debetur, iam culpae deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quantumuis longe minus amet Deum, quam potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum sicut etiam in his, quae adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quantumuis non possit in fulgentis ima luce defigi. Verum ecce iam talem constituamus animam humanam in hoc corruptibili corpore, quae & si nondum illa supereminensissima perfectione charitatis Dei omnes motus terrenae libidinis absorberit atque consumpserit, tamen in ista minore iustitia ad illicitum aliquid operandum eidem libidini nulla inclinatione consentiat: ut ad illam vitam iam immortalis pertineat. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Ad hanc autem, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desiderijs eius: ad illam, Non concupisces. Ad istam, Post concupiscentias tuas non eas: ad illam nihil amplius querere quam in ea perfectione persistere: Ad istam, hoc quod agit in opere habere,

1. Co. 13.

Philip. 3.

Abac. 2. Rom. 1. 2. Cor. 5.

Dent. 6.

Rom. 6.

Exo. 20.

Eccl. 18.

Al. l. ait.

& illius perfectionem pro mercede sperare, ut per illam iustus sine fine uiuat in specie, quam in ista desiderauit: per hanc autem iustus uiuat ex fide in qua illam certo sine desiderat. His constitutis peccatum erit hominis ex fide uiuentis, aliquando alicui delectationi illicitae consentire, non tantum in illis horrendis facinoribus & flagitijs perpetrandis, uerumetiam in istis leuioribus: ut uel aurem alicui uocis, quae audienda non esset, uel linguam alicui quae dicenda non esset, accommodet: uel in ipso corde aliquid ita cogitet, ut mallet illicitum quod male delectat, & per preceptum scitur illicitum, & est ista quippe consensio est ad peccatum, quae utique fieret, nisi pena terreret. Tales iusti ex fide uiuentes non opus habent dicere, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, falsumque esse conuincunt, quod scriptum est, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens, & illud, Si diximus quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus & ueritas in nobis non est. Et illud, Quia non est homo qui non peccabit. Et illud, Non est iustus in terra qui faciet bonum & non peccabit. Vtrunque, non hoc testimonium non de praeterito dicitur, peccauit, sed de futuro, i. peccabit: & si qua alia in hanc sententiam sancta scriptura commemorat. Sed quoniam haec falsa esse non possunt, illud esse consequens uideo, ut qualemlibet uel quam tamlibet in hac vita potuerimus definire iustitiam, nullus in ea sit hominum qui nullum habeat, omnino peccatum: omni quae homini sit necessarium dare ut detur illi, dimittere ut dimittatur illi: & si quid habet iustitiae, non de suo sibi esse praesumere, sed de gratia iustificantis Dei, adhuc tamen ab illo esurire & sitire iustitiam, qui est panis uiuus, & apud quem fons uitae: qui sic operatur iustificationem in sanctis suis in huius uitae tentatione laborantibus, ut tamen sit & quod petentibus largiter adijciat, & quod consentibus clementer ignoscat. Sed inueniatur isti si possunt aliquem sub onere corruptionis huius uiuentem, cui iam non habeat Deus quod ignoscat: nisi tamen eum fateatur non doctrina legis datae, sed est infuso spiritu gratiae ut talis esset, adiutum, non cuiusmodi peccati crimen, sed ipsis impietatis incurrant. Sane quantumquam talem, si testimonia illa diuina competenter accipiant, profus inuenire non possunt: nullo modo tamen dicendum est Deo

Mat. 6.

Pf. 14. 1. Jo. 1.

3. Reg. 8. Eccl. 7.

Luc. 9.

Al. l. ait.

Deo deesse possibilitatem, qua uoluntas sic adiuuetur humana, ut non solum iustitia ista quae ex fide est, omni ex parte modo perficiatur in homine, uerumetiam illa secundum quam postea in aeternum in ipsa eius contemplatione uiuendum est. Quoniam si nunc uelit et hoc corruptibile induere incorruptionem, atque hic inter homines morituros eum iubere uiuere minime moriturum, ut tota penitus uentilate consumpta nulla lex in membris eius repugnet legi mentis, Deumque ubique presentem ita cognoscat sicut sancti postea cognituri sunt, quis demens audeat affirmare non posse: Sed quare non faciat, quaerunt homines, nec qui quaerunt se attendunt esse homines. Scio quod sicut impossibilitas, ita & iniquitas non est apud Deum. Et scio quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et scio quod illi cui ne extolleretur datus erat stimulus carnis angelus satanae qui eum colaphizaret, semel & iterum & tertio deprecanti dictum est, Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo est in abdito & profundo iudiciorum Dei, ut etiam iustorum omnino os obstruatur in laude sua, & non aperiat nisi in laudem Dei. Hoc autem aliquid quis possit scrutari, quis inuestigare, quis nosse? tam sunt inscrutabilia iudicia eius & inuestigabiles uiae eius. Quis, non cognouit sensum domini, aut quis consiliarius illi fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ipsa gloria in secula seculorum. Amen.

1. Co. 15

Rom. 7.

M

Rom. 9.

Iacobi 4.

2. Co. 12

Rom. 11.

DAURELII AVGVSTINI de diuinatione demonum.

LIBER VNVS.

Non statim rectum quod Deus permittit Cap. 1.

Vodam die in diebus sanctis octauarum, cum mane apud me adessent multi fratres laici Christiani, & in loco solito confedissemus, ortus est sermo de religione Christiana aduersus praesumptionem, & tanquam miram & magnam scientiam Paganorum, quem recordatum atque completum literis mandandum putauimus, non expressis contradicentium personis, quamuis Christiani essent, & magis contradicendo querere uiderentur quid Paganis responderi oporteret. Cum ergo de

diuinatione demonum quaereretur, & affirmaretur praedixisse nescio quem euerfionem templi Serapis, quae in Alexandria facta est, Respondi, non esse mirandum, si ista euerfionem templi simulacris suis imminere demones, & scire & praedicere potuerunt, sicut alia multa quantum eis nosse & praenunciare permittitur. Et cum mihi referretur, non ergo mala sunt diuinationes hominum, nec Deo displicent, alioquin omnipotens & iustus ista fieri non permetteret, si mala & iniusta essent, Respondi, non ideo haec uideri iusta debere, quod ea fieri sineret omnipotentissimus, & iustissimus Deus. nam & alia multa manifestissime iniusta fieri, sicut homicidia, adulteria, furta, rapinas, & cetera hominum, quae quamuis iusto Deo, eo quod iniusta sint, sine dubitatione displiceant, idem tamen omnipotens ea fieri certa iudicij sui ratione permittit: non utique impune, sed ad eorum damnationem, a quibus fiunt, quae displicent iusto. Et cum e contrario diceretur, non quidem esse dubitandum, quod omnipotens & iustus sit Deus: sed haec humana peccata, quae contra societatem hominum fierent, non eum curare dum fierent, propterea ea posse fieri: quae utique fieri non possent, si omnipotens non fuisset: illa uero quae ad ipsum religionis cultum pertineant, nullo modo ab eodem credendum esse contineri: ac per hoc fieri non potuisse, nisi ei placuissent, & ideo ea iniusta putari non oportere. Ad hoc quoque respondidi, Nunc ergo ei displicent, cum templa & simulachra euertuntur, & illa gentium sacrificia si facta fuerint, puniuntur. Sicut, non dominus, non ea fieri potuisse, nisi Deo placuissent, & ideo bona putanda, quoniam iusto placent: ita dici potest non ea prohiberi, euertere, puniri potuisse, nisi Deo displicerent: ac per hoc si tunc ideo recte fiebant, quia iusto Deo placere hinc ostendebantur, quod ab illo fieri sinebantur: ideo nunc iniuste fiunt, quia Deo displicere hinc ostenduntur, quod ea uel iubet uel permittit euertere. Contra hoc dictum est, Iniusta quidem esse nunc ista, non tamen mala. Et ideo iniusta, quia contra leges quibus prohibentur, fiunt, ideo autem non mala, quia si mala essent, nunquam Deo utique placuissent. Porro si nunquam placuissent, nunquam & facta essent, illo non sinente qui omnia potest, & qui talia non contineret: quoniam magna sunt, ut contra ipsam religionem, qua Deus colitur, fierent, si male fierent. Hic ego,

Al. l. simus lacri sibi.

Aliud facere, aliud permittere Deum.

Deus et iniusta finit fieri, ipse iniustissimus. Cap. 2.

ego, si propterea inquam, mala non sunt, quia Deo placere hinc probantur, quia ea fieri finit omnipotēs, quō erit bonum q̄ fieri prohibentur & euertuntur? Si aut̄ bonum nō est q̄ euertuntur quā Deo placent, hoc fieri nō sineret omnipotens, quia & hoc contra religionē fit qua colitur Deus, si ea q̄ Deo placet, ab hominib. euertuntur. Si aut̄ hęc cum male sunt, permittit omnipotens, non ideo putāda sunt illa bona, q̄ ea fieri permittit omnipotens. Dīctū contra est, cōcedendum esse nunc ista recte non fieri, imo ideo prorsus iā non fieri q̄ omnipotenti nunc displicent, verum tñ placuisse cum fierēt: nos. n. nescire vñ de tunc placuerint, nunc aut̄ vnde displiceāt. dum tñ certum sit, nec tunc fieri potuisse, nisi placuissent omnipotenti, nec nunc cessasse, nisi displicuissent omnipotenti. Ad hoc ego, Cur ergo, inquam, & nūc talia clanculo fiūt, quā vel perpetuo delitescunt, vel deprehensa puniuntur, si nihil horum fieri sinit omnipotēs, nisi q̄ ei iusto placet, cum iusto quod iniustum est placere non possit? Contra hoc dictum est, nunc omnino talia non fieri. Sacra. n. illa, inquit, non sunt, quā Pontificalibus conscripta sunt libris. Ea quippe tunc recte fiebant, ea tunc Deo placere demonstrabantur, eo ipso q̄ ab omnipotēte ac iusto fieri sinebantur. Siquid autem nunc prohibitorum sacrificiorū fit occulte atq; illicite, non est illi Pontificali sacrificiorum generi comparandum, sed in eo deputandū, q̄ etiam nō eterno fit tempore, cum hęc omnia illicita ipsis Pontificalibus libris certum sit prohiberi atque damnari. Et hic respondi, Cur ergo vel talia permittit Deus fieri, si nihil eorum malefactorum cōtemnit, quā contra religionem fiunt: cū præsertim hęc eū curare hinc et cogantur concedere qui Pōtificales libros magni aestimant, q̄ ea quā his libris prohibentur, vtiq; prohiberi diuinitus asserunt? Quō ergo diuinitus prohibentur, nisi quia displicent Deo, quā vtiq; prohibendo non solum sibi displicere, verumēt curare se ostendit, neque omnino contēnere? Vnde colligitur, q̄ Deus aliquid & improbet iustus, & tñ permittit omnipotens. Hęc cum dicta essent, cōcessum est, non ideo putandum aliquid iuste ac bene fieri, quia hoc omnipotens quamuis ei displiceat, fieri tñ finit: fatendumq; esse et illa mala quā contra religionē, qua colitur

Deus fiunt, & displicere Deo iusto; & ratio: ne iudicij eius ab omnipotente permitti. Sed aliud iam esse tractandum, vnde sint diuinationes vel dēmonū, vel quilibet illi sint, quos Deos Pagani vocant. Videndū. n. esse ne forte non quidē propterea hęc bona putanda sint, quia ea fieri permittit omnipotens, sed ideo quia tam magna sunt, vt nō nisi Dei potentia tribuenda esse videantur. Ad hęc me postea responsum esse, promisi, qm̄ tunc hora prodeundi ad populum iam nos urgebat, nec distuli, cum spatium datum est scribendi, & illa retexere, & ista subtexere. Dēmonū ea est natura vt aerei corporis sensu terrenorum corporum sensum facile præcedant, celeritate et propter eiusdem aerei corporis superiorē mobilitatē, non solum cursus quorumlibet hominū vel ferarum, verum etiam volatus auium incōparabiliter vincant. Quibus duabus rebus quantum ad aereū corpus attinet præditi, hoc est, acrimonia sensus & celeritate motus, multo ante cognita prænunciant vel nunciant, q̄ homines pro sensu terreni tarditate mirentur. Accessit et dēmonibus per tā longum tps quo eorum vita protrahitur, rerum longe maior experientia, q̄ potest hominib. propter breuitatē vitæ provenire. Per has efficacias quas aerei corporis natura sortita est, non solū multa futura prædicunt dēmones, verumēt multa mira faciunt. Quā qm̄ homines dicere ac facere nō possunt, eos dignos quidam quibus seruiant, & quib. diuinos honores deferant, arbitrantur, instigante maxime vitio curiositatis pp̄ amorem felicitatis falsæ atq; terrenæ, & excellentiæ tēporalis. Qui aut̄ se ab his cupiditatibus mundant, nec eis se fallendos capiendosq; permittunt, sed inquirunt & amant aliquid q̄ eodem modo semper est, cuius participatione beati sint: primo considerant non ideo sibi præponēdos esse dēmones, q̄ acriore sensu corporis prævalent aerei, hoc est, subtilioris elemēti, quia nec in ipsis terrenis corporib. bestias sibi præponendas putant, q̄ acrius multa p̄sentiant: velut sagacem canē, quia latentem feram olfactu acerrimo sic inuenit, vt ad eam capiendā ducatum quendā homini præbeat, non vtiq; prudentiore intellectu aī, sed acutiore corporis sensu: vel vulturē, q̄a proieccto cadauere ex improuisa loquacitate adolat: nec aquilā, quia sublimiter

Non flumina præstantia sunt, que sensu præcellunt. Cap. 3. 26. q. 3. c. sciendū.

Al. l. m. l. ra.

Al. l. m. l. ra.

Tribuit dēmonibus corpora.

G

ter volans de tanto intervallo sub fluctibus natantē piscē dē peruidere, & grauitē aquis illisa exertis pedibus atq; vnguibus rapere. Nec alia multa animantiū gñā, quā inter herbas salutis suę noxias pascēdo circūerrant, nec aliquid eorū quo lēdantur attingūt cū eas homo vix experiēdo cauere didicerit, & multa innoxia * quę sint in experta formidet. Vnde cōijcere facile est, quātō possit in aereis corporibus sensus acrior esse: nec ideo tñ dēmones, qui eo p̄diti sunt, bonis hominibus præponēdos prudens quisq; censuerit. Hoc & decorporū celeritate dixerim. Et hac. n. p̄stātia, nō solū a volucris homines verū etiam a multis quadrupedibus ita superātur, vt in eorū cōparatione plumbi deputandi sint: nec tñ ideo sibi hęc animantiū gñā existimant præponendā, quibus capiendis & mansuefaciendis, atq; in suā voluntatis vsū cōmodūq; redigendis, non vi corporis sed rationis imperiāt. Illam vero tertiā dēmonū potētiam, q̄ diuturna rerū experientia quē admodum prænoscant atq; prænunciant multa didicerunt, ita contēnūt qui hęc vigilanter curant a veritate verissimæ lucis discernere, vt nec malos senes plura expertos, & ob hoc quasi doctiores, ideo p̄bi adolescentes sibi excellere existimant: nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos prauę voluntatis & iniquis moribus viderint. ideo sibi putēt eē præferēdos, q̄ illi de vilitudinib. illi de tēpeltatibus, illi de arborū frugūq; generib. multa ita prænunciant, vt harū rerū in experto diuinare videantur. Quod vero nō solū dēmones quēdā futura prædicunt, verum etiam quā dā mira faciunt, pro ipsa vtiq; sui corporis excellentia, cur nō contēnatur a prudentibus, cū pleriq; iniqui ac perditii homines ita exerceant corpora suā tantaq; diuersis artibus agere possint vt ea quā hęc nesciunt nec aliquid quando viderunt, etiam narrata vix credant.

I Quam multa funambuli ceteriq; theatrici artifices, q̄ multa opifices maximeq; mechanici mirandā fecerūt: nū ideo meliores sunt bonis, & sancta pietate præditis hominibus præponendi sunt? Quē ideo cōmemorauī, vt qui hęc sine pernicacia, & sine vana resistendi animositate considerat, simul cogitet, si de subiacente crassiore materia, vel sui quisq; corporis vel terrę & aque, lapidum atq; lignorū metallorūq; variorū tanta quidam homines

al. l. quod

H

Vnde de mones mi va sciant. Cap. 4.

possunt, vt eos illi qui hęc nō possunt, plerūque stupēdo, in sui cōparatione diuinos vocēt, cū quidē illorū sint artibus potentiores, quidā istorū moribus meliores: quanto maiora & mirabilia pro subtilissimi corporis, hoc est, aerei facultate & facilitate dēmones possint: cū tñ sint voluntatis prauitate, maximeq; superbix fastu & * euidenti malitia spūs immundi atq; peruersi: Quātum aut̄ valeat aeris elemētū quo eorū corpora prævalent ad multa visibilia inuisibiliter molienda mouēda mutanda atq; versanda longum est nunc demonstrare: & puto q̄ vel mediocriter consideranti facile occurrat. Quā cū ita sint, primū sciendum est, qm̄ de diuinatione dēmonū quæstio est, illos ea plerumq; prænuiciare quā ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sape potētate & morbos immittere, & ipsum aerē vitando morbidū reddere, & peruersis atq; amaroribus terrenorū cōmodorū malefacta suadere: de quorū moribus certi sunt, q̄ sint eis talia suadentibus cōsensuri. Suadent aut̄ miris & inuisibilibus modis per illam subtilitatē suorū corporū corpora hominū non sentiētū penetrando, seseq; cogitationibus eorū per quādā imaginaria miscēdo, siue vigilantiū, siue dormientiū. Aliqñ aut̄ nō quā ipsi faciūt, sed quę naturalibus signis futura prænoscent, quā signa in hominū sensu venire non possunt, ante prædicunt, Neque. n. quia præuidet medicus, quod non præuidet eius artis ignarus, ideo iā diuinus habēdus est. Quid aut̄ mirū, si quēadmodū ille in corporis humani vel deturbata vel modificata tēperie seu bonas seu malas futuras præuidet valetudines. sic dēmon in aeris affectione atque ordinatione sibi notas, nobis ignotas futuras p̄uidet tēpeltates? Aliqñ & hominū dispositiones, nō solū voce prolatas verū etiam cogitatione cōceptas: cū signa quā dā ex animo exprimūt in corpore, tota facilitate perdiscunt: atq; hinc et multa futura prænuiciāt, alijs videlicet mira, qui ista disposita non nouerunt. Sicut. n. apparet concitior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoq; aliquid forinsecus agnoscat quod intrinsecus agit: ita nō debet esse incredibile, si et leuiorē cogitationē dant aliqua signa p̄ corpus quā obtuso sensu hominū cognosci nō possūt, acuto aut̄ dēmonū possūt. Hac atque huiusmodi facultate multa dēmones futura

Al. l. inuidie.

K

Vnde de mones p̄sciant vñ tura. c. 5. 26. q. 3. c. sciendū. Rursus corpora.

L

2. Retr. c. 30. 26. q. 4. ca. quodam. Sensum tribuit dēmonibus.

DE DIVINATIONE DAEMONVM

Alia de-
monum
dia Pro-
phetarū
oracula.
Cap. 6.

futura prænunciant, cū tñ ab eis longe sit al-
tudo illius prophetiæ, quā Deus p̄ sanctos
angelos suos & Prophetas operatur. nā si qd
de illa Dei dispositione prænūciat audiūt vt
prænunciant: & cū ea prædicunt quæ inde au-
diunt non fallunt neq; falluntur veracissima
enim sunt angelica & prophetica oracula.
Sicut aut̄ non indignanter accipiatur, q̄ aliqua
etiā talia demones audiant & prædicāt, qua-
si aliquid indignū sit, vt quod ideo dicitur
vt hominibus innotescat, hoc non solū boni
verum etiā mali non taceant: cū in ipsiſho-
minibus ēt vitæ bonæ præcepta videamus pa-
riter à iustis puerisq; cantari, nec obesse ali-
quid, immo ēt prodesse ad maiore notitiam
famaq; veritatis, cum de illa etiā hi quic
quid nouerunt dicunt, qui ei peruersis mori-
bus suis dæmones plerūq; & fallūt & fal-
lūt. Fallūt quidē, quia cū suas dispositiones
pronūciāt, ex improuiso desuper aliquid iu-
bet, quod eorū cōsilia cūcta perturbet: velut
si aliquid disponāt quilibet homines quibus
libet potestatis subditi, quod nō prohibi-
turos suos præpositos arbitrātur, idq; factu-
ros se eē promittāt, at illi penes quos maior
potestas est, ex alio superiore cōsilio hoc to-
tū dispositum atq; preparatū repente prohi-
beāt. Fallūt et̄ cū causis naturalib; aliqua,
sicut medici, aut naturæ, aut agricolæ, sed lō-
ge acutiſ, lōgeq; præstantius pro aerei cor-
poris sensu solertiore & exercitatore p̄no-
ciūt: quia & hæc ab angelis Deo summo pie
seruiētib; ex alia dispositione ignota demoni-
bus, ex improuiso ac repēte mutātur. Tanq̄
si ægro aliqd extrinsec⁹ accidit quo moriat̄,
quæ medicus veris salutis p̄cedētibus signis
victurū esse promiserat. Aut si a eris qualitate
præuisa, diu, flaturū illū ventū nautarū aliq;
prædixissent, cui dñs Christus cū discipulis
nauigās, vt quiesceret imperauit, & facta est
trā quillitas magna, Vel si agricola illo animo
fructificaturā vtiq; terræ & numeros seminū
callēs, quo tñ anno eē vel improuisa cęli in-
tēperies arefaciat, vel aliqua iusio potētio-
ris eradicet. Ita multa ēt ad præsciētiā præ-
dictionēq; demōnū pertinētia, quæ minori-
bus & vsitatoribus causis futura præuiden-
tur, eadē minoribus & occultioribus causis
impedita mutantur. Fallunt autem etiam stu-
dio fallendi & inuidia voluntate, qua homi-

num errore lætantur. Sed ne apud cultores
suos p̄odus authoritatis amittant, Id agunt,
vt interpretibus suis signorūq; suorū conie-
ctoribus culpa tribuatur qñ vel decepti fue-
rint vel mentiti. Nonnunquā vero ipsi maligni
spiritus & illusores hominū atq; inuasores
salutis eorū solent prædicere defectū cultu-
ræ suæ & idolorū ruinā, quatenus præscij vi-
deantur, quod in singulis regnis aut in locis
venturū sit, & quod aduersi suę factioni con-
tingere possit, quod ēt illi qui gentiliū histo-
rias legunt, non ignorant. Quid ergo mirū, si
iā imminet tēplorū aut simulacrorū euer-
sione, q̄ Prophetæ Dei summi tātō ante præ-
dixerant, Serapis demōn alicui cultorū suo-
rū hoc de proximo prodit, vt suā quasi diui-
nitatē recedens vel fugiens cōmendaret? Fu-
gātur. n. illi, vel etiā iustis superioribus, colli-
gati abstrahūt & alienantur à locis suis vt
de rebus quibus dominabātur in quibusq; co-
lebātur fiat voluntas Dei, qui hoc tanto ante
per omnes gentes futurū esse prædixit, & vt
per suos fideles fieret imperauit. Cur aut̄ hoc
nō fineretur demōn prædicere, cū sibi iam
prænolceret imminere, cū hæc prædictio &
Prophetis attestaretur à quibus sunt ista con-
scripta, vt prudētib; daretur intelligi, q̄ vigi-
lāter esset demōnū cauenda fallacia. cultusq;
fugiendus? Qui cū ante per tam lōgum tem-
pus in tēplis suis hæc futura tacuissent, quæ
Prophetas prædicta ignorare nō possent, po-
steaquā appropinquare ceperūt, voluerunt
ea quasi prædicere neignari putarētur. Cū igit̄
tā longe ante prædictū esset atq; conscri-
ptū, vt alia interim taceā, illud quod Sopho-
nias Propheta dicit, Præualebit dñs aduersus
eos, & exterminabit oēs Deos gentiū terræ,
& adorabunt eū vnusquisq; de loco suo, oēs
insulæ gentiū: Aut nō credebant ista sibi eū
tura, qui in tēplis gentium, colebantur, &
hoc ideo per suos vates ac phanaticos fre-
quentare uoluerunt: Sicut eorum Poeta Iu-
nonem inducit nō omni modo credentem,
quæ de Turni morte Iupiter dixerat. Iuno au-
tem ab istis potestas aera prædicatur, quæ a-
pud Virgilium sic loquitur,
Nunc manet in fontem grauis exitus, aut ego
veri
Vana feror, qd̄ vt ò potius formidine falsa
Ludar, & in melius tua qui potes orsa refle-
ctas.

Quo fal-
latur dæ-
mones.
Matt. 8.
A
Vir. 19.
Aeneid.

Aut ergo ista sibi quæ per Prophetas prædi-
cta nouerāt, posse accidere demones, hoc est
ptates aeræ dubitabāt, & p̄ ea prædictionē
eorū celebrare noluerūt, & hinc intelligen-
dū est quales sunt, aut cū ea ventura certissi-
me scirēt iō p̄ sua templa tacuerūt, ne iā tunc
inciperent ab hoib; intelligentib; deseri atque
contemni, quod de templorum atque simu-
lachrorū suorū futura euerſione eis Prophe-
tæ attestarent qui eos coli phibebāt. Nunc
vero posteaq; tps aduenit quo cōplerent va-
ticia Prophetarū Dei vnus, qui istos Deos
falsos dicit, & ne colant vehemētissime p̄ce-
pit, cur nō hoc ēt ipsi compertū prædicere sine
rent, vt inde clarius appareret eos hæc antea
vel minime credidisse vel suis cultorib; enun-
ciare timuisse, in fine aut̄ tanq̄ nihil habentes
amplius q̄ agerent ēt ibi voluisse suā ostē-
tare diuinitatē, vbi iam produnt, diu simu-
lasse diuinitatē? Quod aut̄ dicunt reliqui eo-
rum cultores ēt suorū qbusdam libris hæc p̄-
cognita cōtineri q̄ quam ex reb; impletis cōfi-
cta putada sint q̄ in eorū tēplis tam longo an-
tea tpe populis eorū si vera essent innotescere
debuerūt sicut nra nō solū in Ecclesiis no-
stris, verum etiā qd̄ ad grauius testimonium
cōtra oēs inimicos valet in Iudæorū synago-
gis antiq̄uissima & nouissima recitantur, nec
tñ ista ipia quæ eis vix raro & clanculo pro-
ferunt mouere nōs debent, si cuiq; demōnū
extortū est id proferre cultorib; suis quod di-
dicerat ex eloquiis prophetarū vel ex oracu-
lis angelorū. Qd̄ cur nō fieret, cū & ista non
sit oppugnatio sed attestatio veritatis? Illud
enim qd̄ solum ab ipsis phanaticis flagitan-
dū est, nec vnq̄ antea proulerunt nec vnquā
postea nisi forte confictum proferre conabū-
tur, aliquid Deos suos per vates suos contra
Deū Israel ausos fuisse prodere aut dicere.
De quo Deo doctissimi eorum authores, q̄
omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis
querierunt quis Deus esset, q̄ Deum negare
potuerunt. Porro aut̄ Deus iste quem nullus
eorum negare ausus est verum Deū, quia &
si negaret, non solum subiacere debitis poe-
nis verum etiā certis conuinceret effectib;
iste ergo Deus, quem nemo, vt dixi illorū au-
sus est negare verum Deum, illos falsos esse
Deos & omnino deserendos, eorumq; tem-
pla & simulachra & sacra euertenda p̄ suos
vates hoc est prophetas, aperta denunciatio-

ne prædixit, aperta ptate præcepit, aperta ve-
ritate compleuit. Vñ q̄s vsque adeo descipiat,
qui nō potius eū colendū eligat, quæ coli nō
prohibēt, quos & colebat? Quem proculdu-
bio cū colere ceperit, illos vnq; nō est cultu-
rus quos prohibet coli quæ colit. Quod aut̄
ipsum essent culturæ gentes exterminatis diis
falsis quos antea colebāt, à Prophetis eius ef-
se p̄dictum paulo ante cōmemorauit, & nunc
repeto. Præualebit, inquit, dñs aduersus eos,
& exterminabit oēs Deos gentium terræ, &
adorabunt eū vnusquisq; de loco suo oēs in-
sulæ gentiū. Neque. n. solæ insulæ, sed ita oēs in-
gentes, vt ēt oēs insulæ gentium qñ qui dē ali-
bi non insulas noiat, sed vniuersum orbē ter-
rarū, dicens, Commemorabunt & conuertē-
tur ad dñm, vniuersi fines terræ. Et adorabūt
in conspectu eius, vniuersæ patriæ gentium.
Qñ dñi est regnū, & ipse dñabitur gentium.
Hæc aut̄ per Christum fuisse complenda, &
aliis plurib; testimoniis, & in eodē ipso psal-
mo vnde hoc commemorauit, satis apparet.
Cum. n. paulo superius futurā passionem suā
per prophetam ipse loqueret̄, dicens, Fode-
runt manus meas & pedes meos, dinumera-
uerunt oīa ossa mea, ipsi vero consideraue-
runt & conspexerunt me, diuiserunt sibi ve-
stimenta mea, & super vestem meā miserunt
sortem, paulo post inferitur illud quod posui,
Commemorabunt & conuertent̄ ad dñm,
vniuersi fines terræ &c. Quamquam & per il-
lud testimonium quod prius adhibui, vbi di-
ctum est, Præualebit dominus aduersus eos,
& exterminabit omnes Deos gentium terræ,
in eo q̄ positum est, præualebit, satis ostendi-
tur hoc etiam prænūciatum q̄ Pagani prius
oppugnaturi essent Ecclesiā, nomēq; Chri-
stianum quantum valerent persecuturi, vt
si fieri posset omnino de terra deleteretur. Et
quia eos patientia martyrum & magnitudi-
ne miraculorum & consequente fide popu-
lorum erāt superaturus, ideo sic scriptum
est, Præualebit dñs aduersus eos. Non enim
diceretur, præualebit aduersus eos, nisi op-
pugando illi resisterent. Vnde & in psalmo
ita prophetatū est, Vt quid fremuerunt gen-
tes, & populi meditati sunt inania? Attite-
runt reges terræ, & principes cōtulerunt in
vnum aduersus dñm & aduersus Christum
eius: Et paulo post dicit, Domine dixit ad
me, filius meus estis, ego hodie genui te:
Aug. Tomus tertius N n Postu-

Demones
cultus
vniuersi Dei
cultus ei
sui prae-
dictum a
prophetis.
Cap. 9.
Sopho. 2.
Psal. 21.
F
G
Psal. 2.

Postula à me, & dabo tibi gemas hereditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ. Ecce vñ dictum est, in alio Psalmo qđ superius in terposuit, Cōmemorabunt & conuertentur ad dñm, vniuersi fines terræ. His atque hmōi prophetis documentis prædictū ostendit, quod videmus impleri per Xpm, futurū fuisse, vt Deus Israel quē vnum verū Deū intelligimus, non in vna ipsa gente q̄ appellata est Israel, sed in oib. gentib. colerēt, & oēs falsos Deos gentiū & à templis eorū & a cordib. cultorū suorū demoliret. Eant nūc isti, & ad

Pagano rum reli- quia fru- ita huc cōtra Christianā religionē, & cōtra verū Dei cultū vanitates pristinas defendere

Flua ia- Flant sua Cap. 20. Psal. 9. Sedisti super thronū qui iudicas æquitatem: Increpasti gentes & perit impius, nomē eorū delesti in æternū & in seculum seculi. Inimici defecerūt frameq̄ in finē, & ciuitates eorū destruxisti. Perit memoria eorū cū strepitu, & dñs in æternū permanet. Neceffe est ergo vt impleant oīa hæc. Neq; q̄ adhuc audent ipsi pauci qui remanserunt, vaniloquas suas ostentare doctrinas, & Christianas tanq̄ imperitissimos irridere, moueri debem⁹, dū in eis impleri ea q̄ prædicta sunt, videamus.

Ipsa qui ppe velut imperitia, & stultitia Christianorum, quæ in humilib. & sanctis eiusq; diligenter studiosis apparet excelsa, & sola vera sapientia, ipsa, inq̄, velut stultitia Christianorū eos ad istā paucitatem redegit, qm̄ sicut dicit Apostolus, Stultā fecit Deus sapiētiam huius mundi. Deinde subiungit rem mirabile, si quis intelligat, & ita sequit, Nā qm̄ in Dei sapientia nō cognouit mundus p sapientia Deū, placuit Deo per stultitiā p̄dicationis saluos facere credētes, Qm̄ qđ Iudæi signa petūt, & Græci sapientia quærunt. Nos autē prædicamus Christū crucifixum, Iudæi qđem scandalū, gentib. autē stultitiā, ipsis vero vocatis Iudæis & Græcis, Christū Dei virtutē & Dei sapientiam qm̄ quod stultum est Dei, sapientius est hominib. & quod infirmū est Dei, fortius est hominib. Irrideant ergo quantū pnt, tanquā imperitiā & stultitiā nostram, & iactent doctrinam & sapientiam suam: Illud scio q̄ isti irrisores nostri, pauciores sunt hoc anno q̄ fuerint priorē anno. Ex quo enim fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, aduersus dñm

1. Cor. 1. & aduersus Christum eius, quādo ab eis sun- debat sanguis sanctorum, & vastabant Eccle- siā, vsq; ad hoc tps & deinceps quotidie mi- nuent. Nos autē aduersus eorum opprobria & superbas irrisiones, fortissimos reddūt ora- cula Dei nostri, q̄ de hac quoq; re videmus & gaudemus impleri. Sic. n. nos alloquitur p Prophetā, Audite me qui scitis iudiciū popu- lus meus in quorū corde lex mea est, oppro- briū hoīum nolite metuere, & detractioe eorum ne superemini, ne q̄ nūc vos spernūt magni duxeritis: Sicut. n. vestimentum, ita p tempus absumuntur, & sicut lana à tinea comēdentur, iustitia autem mea in æternū ma- net. Legant tñ hæc nostra si dignentur, cum ad nos contradictiones eorum peruenerint, quātum dominus adiuuat, respondebimus.

Psal. 2. & aduersus dñm

& aduersus Christum eius, quādo ab eis sun- debat sanguis sanctorum, & vastabant Eccle- siā, vsq; ad hoc tps & deinceps quotidie mi- nuent. Nos autē aduersus eorum opprobria & superbas irrisiones, fortissimos reddūt ora- cula Dei nostri, q̄ de hac quoq; re videmus & gaudemus impleri. Sic. n. nos alloquitur p Prophetā, Audite me qui scitis iudiciū popu- lus meus in quorū corde lex mea est, oppro- briū hoīum nolite metuere, & detractioe eorum ne superemini, ne q̄ nūc vos spernūt magni duxeritis: Sicut. n. vestimentum, ita p tempus absumuntur, & sicut lana à tinea comēdentur, iustitia autem mea in æternū ma- net. Legant tñ hæc nostra si dignentur, cum ad nos contradictiones eorum peruenerint, quātum dominus adiuuat, respondebimus.

DE SPIRITV ET ANIMA LIBER VNVS.

P R A E F A T I O.

Quoniam dictum est mihi, vt me ipsum cognoscerem sustinere non possum vt me habeā incognitum. Magna nanq; est negligentia nescire quid illud sit, quo coelestia tam profunde cogitamus, quo naturalia tam subtili indagatiōe inuestigamus, & de ipso quoque creatore nostro tam subtili m̄a scire desideramus. Non est res peregrina nec longe quæranda à nobis. Animus est quo ista sapimus. Sed est semper nobiscum, adest, tractat, loquitur & intus versatur. Datum est illi tam ingētium rerum secreta scire, se ipsum cognoscere non posse. Paucis siquidem licet ipso animo animū cernere. i. vt ipse animus se videat. Fieri autem non pōt quadā diuina prouidētia, vt inueniendi facultas desit religiosi aīs se ipsos & Deum suū pie caste ac diligēter quærentib. Idcirco reddā me mihi, imo Deo meo cui maxime me debeo, & videbo quid sit animus, & quæ sit patria eius. Animus est substantia quædam rationis particeps, regendo corpori accommodata. Animus sapientia illustratus, & suū principium respicit & se ipsum cognoscit, & quā sit indecorum, vt extra se quærat, qđ in se ipso possit inuenire, intelligit. Corporeis vero passionib. cōsopitus, & per sensibiles formas extra semetipsum abductus, oblitus est qđ sit, & qđ fuit. Et q̄ nihil aliud se fuisse meminit, nihil p̄ter quod vñ se esse credit. Solo sensu circa corpora, & imaginatiōe circa corporū similitudines & locorū versat, & in eis siue vigilando, siue dormiēdo distrahit. Cū vero ab hac distractione purā intelligētiā ascendēs in vnū se colligit, rōnalis dī. Rō siquidē est aī aspectus quo per se ipsum verū intuet. Rōcinatio vero, est rōnis inquisitiō. Quare illa opus est videndū, ista ad inquirendū. Anus inuisibilis est. Neq; n. alter inuisibilia cernere valeret. Visibilia per corpus videt, inuisibilia per se, & in eo se videt, quod inuisibile se videt. Videtur tñ in corpore p corpus, sicut sensus in litera manet, & p literā vñ. Anus corporis dātor, rector, & habitator videt seipsū p semetipsum. Non quærit auxiliū corporaliū oculorū, imo vero ab oib. corporeis sensib. tanq̄ impedientib. & perstreptantib. abstrahit se ad se, vt videat se ī se, vt nouerit se apud se. Et cū vult Deū cognoscere, eleuat, se sup se mētis acie. Non. n. aliqd tale est Deus, qualis est anus, nō tñ videri nisi aīo pōt, nec ita videri vt anus pōt. Incommutabilis siquidem est veritas sine defectu substantiæ. Non talis est anus. Sed deficit & proficit, nouit & ignorat, meminit & obliuiscit. Modo vult, & mō non vult. Diffusa cogitationib. atq; cōsiliis, huc atq; illuc vagat. Cōsiderando spectat oīa: Videt absentia, transmarina visu ambit, & percurrit aspectu, abdita scrutat. Et vno momento sensus suos per totius orbis fines, & mundi secreta circūfert. Descendit ad inferna, ascendit in de, versat in celo, adhæret Christo, cōiungit Deo ipse siquidē est eius patria & habitatio, ad cuius similitudinē factus est. Quisq; ergo fetalem reddi desiderat, qualis à Deo factus est. i. similem Deo, redeat ad se, & stet in se, & sic intra semetipsum quærat & videat vnde constet homo, & ex qua sui parte factus sit homo, aīa, & carne. Aīa cum rōne, carne cū sensib. suis, quos tñ sensus non mouet caro absque aīe societate: Aīa vero rationale suū tenet sine carne. Est siquidem rōnalis concupiscibilis, & irascibilis, p rōnalitatem habilis est illuminari ad aliquid cognoscendum infra se, & supra se, in se, & iuxta se. Cognoscit siquidem Deum supra se, & se in se, & ange-

Ratio. Rōcinatio Anus seip- sum intel- ligit. c. 2.

B

C

Hō quib. conuert. Cap. 3.

Vires aīe Cap. 4.

los iuxta se, & quicquid coeli ambitu conti- net infra se. Per cōcupiscibilitatē & irascibi- litatē habilis est affici ad aliqd appetendū vel fugiendū, amandū vel odiendum. Et iō de rō- nalitate oīs sensus orit aīa, & de aliis oīs af- fectus. Affectus vero quadripartit⁹ esse digno- scit, dū de eo qđ amamus, iā gaudemus, vel gaudēdum speramus, & de eo qđ odimus, iā dolemus, siue dolendū metuimus. Et ob hoc de cōcupiscibilitate gaudium, & spes, & de irascibilitate dolor & metus oriunt. Qui q- dem quatuor affectus aīa omnium sunt vti- orū & virtutū quasi qđā principia, & cōis materia. Affectus siquidem operi nomē im- ponit. Et qm̄ virtus est habitus mentis bene cōpositæ, cōponendi & instituendi atq; ordi- nandi sunt dicti affectus ad id quod debent, & quō dēnt, vt in virtutes proficere possint, alioquin in vitia facile decident. Cū igit pru- dēter, mo deste, fortiter, et iuste amor & odiū instituuntur, in virtutes exurgūt, prudentiā. s. & temperantiā, fortitudinē, atq; iusticiā, quæ quasi origines & cardines sunt omniū virtutum. Et hæc omnia cū affectuose & vir- tuose in aīa constituantur, per odium mūdi, & sui, proficiscitur in amorem Dei & proxi- mi, per contemptū temporalium & inferio- rum, crescit in desiderium æternorum & su- periorum. Sensus vero vnus est in anima, & qđ ipsa. Et cum corpus nō sit, corporeus dī, quia corpus non transcendit, vel quia à cor- poreis exercetur instrumentis, vnde & ob nu- merum instrumentorū quinquēpartitus di- citur, cum intus nō sit nisi vnus. Veruntāme- propter varia exteriora variatur & varie nū- cupatur. Dicitur namq; sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligentia. Et hæc omnia in anima nihil aliud sunt q̄ ipsa, alię & aliæ proprietates inter se propter varia exercitia, sed vna essentia rationalis & vna anima, pro- prietates quidem diuersæ, sed essentia vna, se- cundum exercitiū multa sunt, secundū essen- tiā vero vnum sunt in aīa & idem quod ip- sa. Et sicut mundus iste visibilis quinqueper- tita quadam distinctiōe est ordinatus, ter- ra. s. & aqua, aere, & ethere, siue firmamēto, & ipso quoq; supremo celo quod empyreū vocant, sic animæ in mundo sui corporis pe- regrinanti quinque progressus sunt ad sapiē- tiā, sensus. s. imaginatio, ratio, intellectus, & intelligentia. Quinque enim progres- sio-

Vires concu- piscendi.

π d. in. 4.

D

Virtutes. 4.

Animi vires. 5.

E

nibus rationalitas exercetur ad sapiētiā, & quatuor affectib. ad charitatem quatenus no- uemistis progresionib. in semetipsa profi- ciens aīa, sensu & affectu quasi internis qbus- dam pedib. q̄ spū uiuit, spū ambulet, vsque ad cherubin & seraphin. i. vsq; ad plenitudi- nē scientiā, & regnū charitatis, habeatq; aīa per exercitium virtutes quarum facultates ha- bet per naturam. Et hos progressus nominib.

G & ordinib. angelorū cōparare prudēti lecto- ri relinquo. Facile siquidē erit ei, si sciat apta- re sensum qui primus aīa nunciū est, ange- lis qui nunciū uocantur, imaginationem ar- changelis, quæ plura q̄ sensus percipit. Timor- em virtutib. dolorem potestatis. Qui. n. me- tu suppliciorū perterritus est, & dolore pec- catorum cōpunctus, contemnit mundū & se ipsum, cum virtutib. facit miracula, cum po- testatib. fugat demonia, maius namq; est cō- tēnere seipsum, q̄ mundū quē multi pp vani- tatē contempserunt. Rōnem assignamus prin- cipatib. nā sicut illi prēsunt, & principantur subiectis spiritib. sic ratio sensib. atq; affecti- bus. Amore proximi siue gaudiū dñationib. recte nanque aliis dñantur qui oēs amant, & de profectu oīum gaudent. Intellectum thro- nis, throni sedes dñr, quia in eis Deus sedet. Intellegere etiam debes, quoniam in cordib. nostris Deus habitat per fidem, per sanctifica- tionē, per pacem, per dilectionem, qm̄ Deus est pacis & dilectionis. Intelligentiam apta- mus cum cherubin. Illi nanque spūs tanto p- fectiore scientia pleni sunt, quanto diuini- tatem Dei in intimis contēplant, Intelligentia nāq; aīa vis est, quæ immediate Deo sup- ponitur, cernitq; siquidem ipsum & quæ in ipso sunt. Spem siue desiderium seraphin. Deus nanque est spes omnium finium terræ, cuius vultum tota terra desiderat, & in quem seraphin prospicere desiderant, tota spes no- stra & desiderium nostrum est. Odium mun- di, virtutib. odium sui, potestatis. rationem principatib. amorem proximi dominationi- bus, intellectum thronis, intelligentiam che- rubin, amorem Dei seraphin. Timor nanque de supplicis & dolor de peccatis faciūt cō- temptum mundi & sui, vt tñ cum virtutibus faciunt miracula & cum potestatis. expellāt demonia. Spes de promissis & gaudium de præmiis faciunt amorem proximi & Dei. Anima ad similitudinē totius sapiētiæ fa-

cta, omnium rerum in se gerit similitudinē. Vnde & à Philosopho definita est oīum re- rum similitudo: Habet siquidem in se vires qb. omnia apprehēdit, siue inuestigat, & oib. similis existit, cum sit vna. Similis est terræ p- sensum, aquæ per imaginationem, aeri per rōnem, firmamēto per intellectū, coelorum cēlo per intelligentiam. Similis est lapidibus per essentiam, arboribus per vitam, animalib. per sensum & imaginationem, hominib. per rōnem, angelis per intellectum, Deo per in- telligentiam. Et sicut Deus est omnib. captibi- lis & participabilis, sic aīa omniū est capax. Captibilis & participabilis omnib. est Deus, quia naturali suo munere & vsu ex munere participatur ab omnib. per essentiā quā sunt, & secundum illam ad idoneam speciem quā ab aliis differunt, & secundum vtrunq; ad congruum vsum quo proficiunt. Tria hęc oī homini existēti insunt quasi quædā vestigiā, summæ essentiæ, imaginis, & muneris. i. tri- nitatis patris & filij & spūs sancti. Aeternitas quippe est in patre, Species est in imagine, Vfus est in munere, nobis autem omnis vsus diuinitatis est ex munere. Quodā mō nanque quasi prior vī nobis esse spūs sanctus, vt- pote patris & filij munus. Ex ipso nimirū est oīs vsus gratiæ cū patre: & filio: Ipse. n. gerit & erudit, consolāt, & perducit Ecclesiam ad Christum, q̄ ipse simul sine macula & ruga tradet regnū Deo & patri. Sic à patre p filiū & spūs sanctum, vel potius in spū diuina ad nos descenderunt. P̄ siquidem tradidit filiū suū quo redimeret seruos, misit spūs sanctum quo seruos adoptaret in filios: Filiū dedit in precium redemptionis, se denique totū. seruat in hereditatē adoptatis. Nemo ergo de Dei pie- tate diffidat, qm̄ maior est eius misericordia q̄ nostra miseria, & quisq; ad eū toto corde clamauerit, exaudiet illū, qm̄ misericors est. Tardius siquidem ei vī peccatori veniā dare, q̄ ipsi peccatori accipere. Sic. n. festinat ab- soluere reum à tormento conscientiæ suæ, quasi plus eum cruciet passio miseri, q̄ ipsū miserum compassio sui. Capax est omnium anima, quia per rationalitatem ad cognitio- nem, & per concupiscibilitatem ad dilectio- nem vniuersitatis capax inuenitur. Sunt. n. duo in anima, & sunt id qd̄ anima, naturalis sensus cognoscens omnia & diiudicans inter omnia,

omnia, naturalis affectus, quo suo ordine, & gradu diligit omnia. Veruntū facultates & quasi instrumenta cognoscendi & diligendi habet ex natura, cognitionē tñ veritatis & or- dinē dilectionis nequa q̄ habet nisi ex gratia. Facta siquidem à Deo mēs rōnalis sicut eius imaginē suscepit, ita cognitionē & amorem. Valē nāq; cū creatrix sapiētiā format vt sint, adiutrix grā replet ne vacua sint, si strenuum operariū inuenierit. Aīa est substantia rōnalis, intellectualis, à Deo facta spiritalis, non ex Dei natura, sed potius creatura ex nihilo fa- cta, in bonū malūq; cōuertibilis. Et iō ali- quatenus est mortalis iquātū in deterius mu- tari, & a volūtatē Dei cuius participatione bo- na fit alienari pōt. Et aliquatenus immortalis, qm̄ sensum, quo ei pōt hanc vitam vel bene vel male fit amittere nō pōt. Non q̄ p actis ante carnē gestis meruerit vt in carnē inclu- dere, vt qdam voluerunt, sed nec iō pōt esse in hoīe sine sorde peccati, nisi à Christo fue- rit liberata. Dei. n. nutu ad corpus aīa venit, vt si em eius pceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternæ atq; societatis angelo- rum: Si autē cōtēneret, pœnas iustissimas & amarissimas lueret, siue dolo cōtinui, siue ignis æterni. Aīa vero ex eo dicta est, qd̄ ani- mer corpus ad viuēdū hoc est viuificet. Spūs est ipsa aīa pro spiritali natura, vel pro eo qd̄ spiret in corpore appellatus est spiritus. Aīa & spūs idē sunt in hoīe, quanuis aliud notet spūs, & aliud aīa. Spiritus nanque ad substan- tiam dī, & aīa ad viuificationem. Eadem est essentia, sed proprietates diuersa. Nam vnus & idem spūs ad seipsum dī spūs, & ad corpus aīa. Spūs est inquantū est rōne prædita sub- stantia rōnalis, anima inquantū est vita cor- poris, de qua dictū est, Quid perdidit aīam suā propter me saluam faciet eam, i. quisq; pp Deum vitam hanc quæ nunc corporis vi- uificatione ex aīa temporaliter mortalis cō- stat libēter despexerit, in futuro eandem cor- poris, non solum aīa vitam æternam & im- mortalitatem recipiet. Humana qdem aīa, quia in corpore habet esse & extra corpus, pariter aīa & spiritus vocari potest, nō dux animæ, sensualis & rationalis, altera qua ho- mo uiuat, & altera qua vt quidam putant, sa- piat, sed vna atque eadē anima in semetipsa uiuit p intellectum, & corpori vitam præ- bet per sensum. Humanum nenque corpus

nec viuere nec nasci potest sine animā ratio- nali, vegeta tñ & mouet & crescit, & huma- nā formā in vtero recipit, priusquam aīa rō- nalem recipiat. Sicut et virgulta & herbas sine aīa moueri & incrementū hñe videmus. Duplex est qdem vita aīe, alia qua uiuit in carne, & alia qua uiuit in Deo. Duo siquidē in hoīe sensus sunt, vnus interior, & alius ex- terior, & vterq; bonū suū habet in quo refici- tur. Sensus interior reficit in contēplatione diuinitatis, sensus exterior in cōtemplatione humanitatis. Propterea. n. Deus hō factus est, vt totū hoīem in se beatificaret, & tota cōuer- sio hoīs esset ad ipsum, & tota dilectio hoīs esset in ipso, cū a sensu carnis videref p car- nem, & a sensu mentis videref per diuinita- tis contēplationē. Hoc autē erat totum bonū hoīs, vt siue ingrederetur siue egrederet pa- scua in factore suo inueniret, pascua foris in carne saluatoris, & pascua intus in diuinita- te creatoris. Hoc bonū magnum secutum est multum, qm̄ perditō bono quod intus erat, egressa est aīa ad bona aliena q̄ foris erant, & pactū fecit cū delectationib. seculi, quie- scens super illas, non attendens absentia bo- ni sui interioris, eo qd̄ consolationes suas cer- neret in bonis alienis. Nā cū exterior sensus carnalis bono suo vti, interior sensus mētis quasi obdormit. Non. n. cognoscit bona in- terioris sensus qui iucūditate bonorū exte- riorū capiūt. Nā qui in carne uiuit, in carne sentit & dolores carnis fugit inquantū pōt: vulnera autē aīe prorsus ignorat, nec medici- nam quærit in eis. Cum autem mortuus fue- rit sensus animæ quo uiuit in carne, tunc viu- ficari incipiet sensus ille quo sentiet semetip- sum, & tunc sciet dolores suos, & incipiet sentire vulnera sua tanto grauius quanto pro- pius. Magis. n. obest malum quod est magis vicinum, & magis prodest bonum qd̄ magis est intimum. Spiritus dicitur multis modis. Dicitur nanque spiritus Deus, & aer iste, & flatus aeris, qui à corde receptus & inde per totum corpus emissus mortalium vitam fla- tu necessario continet. Iste tamen spiritus iu- re aīa dici non pōt, quia aeris varietate dis- soluit. Dī spūs anima, siue hominis, siue pe- coris. Dicitur spiritus mens rationalis, vbi est quædam scintilla tanquam oculus ani- mæ ad quem pertinet imaginatio & cogno- scitō Dei. Oculus animæ est mens ab omni

Aīa vnr
sua quid
Cap. 8.

L

Ex Hll.
vio.

Ses du-
plex hoīs
Cap. 9.
Vnde di-
cant aīa,
& spūs.

Luc. 9.

M

Erunt.

A

Ioan. 10.

Quot mō
dis dicat
spūs. c. 10.

B

corporis labe pura, metis aspectus est ratio, intellectus visio. Tria hæc omni aia necessaria sunt, vt sanos oculos habeat, vt aspiciat, vt videat. Sanos oculos hêt, cum à mortaliu cupiditatib. est purgata atq; remota. Aspicit, cû in Dei lumine contèplationis oculos figit. Videt cû in illa cõtèplatione cõspicit, q̄ta sint gaudia, q̄ta lætitia, q̄ta securitas, serentat, & q̄ta iucunditas. Sanitas facit illa securã, aspectus rectã, visio beatã. Cû. n. fuerit ab oĩ

a. l. corde libera.

* fece liberata maculisq; diluta, tũc se deniq; in seipsa liberalissime tenet, & nihil sibi metuit, aut vlla sua culpa quicq̄ angit & tũc ingenti quadã & incredibili fiducia pergit in Deũ. i. in ipsam contèplationẽ veritatis, aspectum siquidẽ rectũ sequit ipso visio Dei, quẽ est finis aspectus. Sic aia prius sanata introducit, introducta rescit. Spũs etiã est quãdam vis aia, mente inferior, vbi corporaliũ rerũ similitudines exprimunt. Nec ipse spũs corpus est, sed corpori similis. Quã. n. spiritu vident, non sunt corporalia sed corporalibus similia. Facies siquidem hoĩs & nobis forinsecus nota est, & in memoria nostra habet imaginẽ suam, incorporalem qdem, sed corpori similem. Mundi quoq; istius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præsto est, & in memoria nostra habet imaginem suam, incorporalem quidem, sed corpori similem, ad quam recurrimus cum clausis oculis eam cogitamus. Quod enim ad corporis sensum aliquod corpus in loco est, hoc est ad animi aciem similitudo corporis in memoria, & quod est intentio voluntatis ad corpus visum, visionemq; copulandam, hoc est eadem intentio voluntatis ad copulandam imaginem corporis quã est in memoria & visione cogitantis. Ille spiritus d̄ factus ad imaginem, & similitudinem Dei, in quo est cognitio veritatis, & amor virtutis. Imago siquidẽ est i cognitione, & similitudo in dilectione. Imago, quia ronalis, & similitudo, quia spiritalis. Heret siqdem veritatis nulla interposita substantia ronale nostrũ, quo rõcinamur, intelligimus & sapimus, spm dicimus, Hũc aut spm Apostolus mentem vocat, cû dicit, Renouamini spiritu mentis vestræ, i. mente. Nihil enim aliud est spiritus mentis, quã mens, sicut corpus carnis, nihil aliud est q̄ caro. Mẽs autem d̄ à μῆν Mens autem Græcæ, Quod in Latine d̄ luna. Et sicut luna crescit, & defi-

cit, & varia vicisitudine cõmutatur in id tñ *mẽs enim* qd̄ fuit quadã perfecta nouitate se restituit, *neat imal* sic mens nunc caput summis *lignitia,* inserit, nũc de *Cap. 11.* cedit in infimis, nunc sese inferens sibi veris *Mens in* falsa redarguit, modo ad corporalia regeda. *de dicit.* defleat, modo æternis rõnib. inspiciendis, vel consulendis adhærescit. Rõ siquidem est metis aspectus quo bonũ & malũ discernit, virtutes eligit, deumq; diligit. Mens vniuersorũ, capax, & oĩum rerum similitudine insignita, oia esse d̄ * naturali quadã potẽtia, & naturali dignitate. Idcirco inuisibiles rerum cãs per intelligentiam cõprehendit, & visibiles actualium formas per sensuum passiones colligit. Et siue per sensus ad sensibilia exeat, siue p̄ intelligentiã ad inuisibilia ascẽdat rerũ similitudines ad seipsam trahit, præsetia cognoscit, absentia intelligit, ignota inquirit, & in inuẽtis versat. Rõnale & intellectuale lumẽ, quo rõcinamur, intelligimus & sapimus, mentẽ dicimus, q̄ ita facta est ad imaginẽ Dei, vt nulla interposita natura ab ipsa veritate formeĩ. Mens. n. ex eo dicta est qd̄ emineat in aia. Præstantior siquidem vis aia est, à qua procedit intelligentia. Per intelligentiã vtq; ipsam veritatẽ intelligit, per sapientiã diligit. Sapientia nanq; est amor boni siue sapor boni, a sapore siquidẽ d̄. Mentis visio est intelligentia, gustus, sapientia. Illa contèplatur, ista delectat. Cû ab inferiorib. ad superiora volumus ascẽdere, prius occurrit nobis sensus, deinde imaginatio, postea ratio, intellectus & intelligentia, & in summo est sapientia. Summa nanque sapiẽtia ipse Deus est. Sapientia hominis est pietas, idest, cultus Dei. Sensus ea vis animæ est, quã rerum corporearum corporeas recipit formas præfentes: Imaginatio est ea vis animæ quã rerũ corporearum corporeas recipit formas, sed abfentes. Sensus nanq; formas in materia percipit, imaginatio extra materiam, & ea vis quã exterius formata sensus d̄, eadem traducta vsq; ad intimũ, imaginatio vocat. Imaginatio nanque de sensu oritur, & secundum eius diuersitates, ipsius quoq; est variatio. Multa videt aia carnalibus oculis, multa et phantastica imaginatione concipit, & vbiq; quasi diffunditur, mouetur, erigitur, & fluctare videt, non à se egrediens, sed in semetipsa tãquam in magno pcurres spatio peruagatur, non exit ad illa, sed tractatibus suis

Dimensio anime.

Sapientia

H

Prudẽtia

suis sibi illa representat. Habet siquidẽ in se quasi quadã latitudinẽ, longitudinẽ, & altitudinẽ. Nam per charitatẽ Deũ & oĩs fideles sibi complectit, per meditationem rerũ vniuersa q̄ à principio mundi vsq; ad finẽ Deus p̄ salutem nostram operatus est meditãt, p̄ contèplationẽ, quã sursum sunt: celestia contemplat. Rõ est ea vis aia quã rerum corporearũ naturas, formas, d̄rias, propria & accidentia percipit oia incorporea, sed nõ extra corpora, nisi rõne subsistentia. Abstrahit. n. à corporib. quã fundant in corporib. nõ actio me sed cõsideratione. Natura nanque ipsius corporis, s̄m q̄ oẽ corpus, corpus est, nullũ vtq; corpus est. Intellectus ea vis aia est quã inuisibilia percipit, sicut angelos, demones, aias, & oĩm spm creatum. Intelligentia ea vis aia est quã immediate supponit Deo: Cernit siquidẽ ipsum summũ verum & vere incommutabile. Sic aia sensu percipit corpora, imaginatione corporum similitudines, ratione corporum naturas, intellectu spiritũ creatum, intelligentia spiritum increatum. Et quicquid sensus percipit, imaginatio representat, cogitatio format, ingenium inuestigat, rõ iudicat, memoria seruat, intellectus separat, intelligentia cõprehendit, & ad meditationem siue cõtèplationem adducit. Ingenium est vis ea aia, siue intentio, qua aia se extendit & exercet ad incognitorũ cognitionẽ. Ingeniũ siquidẽ exquirit in cognita, rõ discernit inuenta, memoria recondit iudicata & offert adhuc iudicanda. Sic fit ascensus ab inferiorib. ad superiora, & ima à summis dependent. Intellectus nanq; quãdam imago & similitudo intelligentiæ est, rõ intellectus, rõnis phantasticus spũs, cui etiam supremum corporis corpus, i. ignis quadam similitudine iungitur, & igni aer, & aeri aqua, & aquã terra. Sensus informat imaginationẽ, imaginatio rõnem, & facit sciẽtiam siue prudentiam. Rursus rõni occurrens diuina prudentia, informat eã & facit intelligentiã siue sapientiam. Est itaque in ratione quãdam ad superna & coelestia intendens, & id d̄ sapiẽtia, & est quãdam ad transitoria & caduca respiciens, & id vocatur prudẽtia. Hæc duo ex rõne sunt, & in rõne consistunt. Et diuidit se rõ in duo. In sursum & deorsum, sursum in sapientiam, deorsum in prudentiam, quasi in virum & mulierem, vt vir sit superior & re-

gat, mulier inferior & regatur. Vnde dictum est, Mellior est iniquitas viri, q̄ benefaciẽs mulier. Mellior siquidẽ est qui per celeste desiderium accẽsus, carnẽ necessaria etei subtrahẽdo affligit, q̄ qui per carnalẽ affectum resolutus, per oia quã commoda sunt ei satisfacẽre contendit, Sensus iuuat exterius, quia oculus carnis, quantis ex natura facultatẽ videnti habeat, nunq̄ tñ per se consequit visionẽ, nec auris auditũ nisi ex beneficio exterioris lucis & soni. Imaginatio iuuatur exterius, quã ex sensibilib. concipit. Ratio iuuat interius, quia spũs ronalis ex dono creatoris, habilis ad cognoscendum verum & diligendum bonum, nisi interioris lucis radio fuerit perfusus, & calore succensus, nunquam consequit sapientiẽ cognitionẽ vel charitatis affectum. Intellectus & intelligentia iuuant superius, quia Deus ignis & lux est. Lux ergo splendore emittẽs ex se quẽ retinet in se, illuminat intelligentiã ad cognitionẽ veritatis. Ignis vero calore de sese emittens, sed non amittens, inflammat affectum ad amorẽ * virtutis. Et sicut solem nõ videt oculus nisi in lumine solis, sic verum ac diuinum lumen non poterit intelligentia videre nisi in ipsius lumine. Dñe, inquit, propheta, in lumine tuo videbimus lumen. Cum. n. mortale hoc induerit immortalitatẽ, & corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tũc mente pariter & corpore spiritales effecti s̄m modulũ nostrum per metis illuminationẽ oia sciemus & per corporis incorruptibilis leuitatẽ vbiq; esse poterimus. Volabimus mête per contèplationẽ, volabimus & corpore per incorruptionem. Discernemus mente, discernemus & corpore, cû sensus nostri corporei vertent in rõnem, rõ in intellectum, intellectus in intelligentiã, intelligentia in Deũ mutabitur. Sensu visibilia percipiuntur, in imaginatione continent visibiliũ imagines & similitudines, ad rationem pertinent visibilium rationes & definitiones, & inuisibilium inuestigationes, ad intellectum & intelligentiam spectant spiritaliũ & diuinorũ cõprehensiones & contèplationes. Sensus vero & imaginatio ad rõnem non ascendunt, sed infra remanẽtes eam aliquatenus deducere possunt, & quasi à longe quãdam ostendere, ad quã non possunt peruenire. Simili quadã proportionẽ intellectum & intelligentiam ratio iuuare potest,

Ecc. 4.

Sẽns eius opt.

Cap. 12.

a. l. n. virtutis.

Psal. 35.

1. Co. 15.

K

sed ad statum eorum non valet ascendere, qm metas suas & fines suos proprios habet quos transcendere non pot. Sensum & imaginationem cum ceteris aialib. communia habemus. Videt siquidē visibilia & visorum recordant. In qbusdā et sensib. nos superant, qm iustum fuit in brutis aialib. qb. nil dandū erat intellectu, aliqd amplius daret in sensu. Et e contrario tāto maior necessitas inducit homini exercendae rōnis, quanto maiorē delectū patit sensualiter. Rō aut inde incipit vñ aliquid occurrit qd nobis cum animalib. nō sit commune. Quādam ergo sunt infra rationem, quādam iuxta rationem quādam supra rationem. Infra rationem sunt quae sensu percipiunt, sicut dura & mollia, calida & frigida, candida & nigra. Iuxta rōnem sunt & peruia rōni, quae rōne percipiunt, sicut commoda & incommoda, vera & falsa, iusta & iniusta. Rō siquidem est quidā animi motus visum mētis acuēs veraq; a falsis distinguēs. Supra rōnem sunt quae nec sensus docet nec rō persuadet, sed aut diuina reuelatione comprehendunt, aut diuinarū scripturarum auctoritate credunt, sicut Deū in vna substantia trinū & trib. personis substantialiter vnum. Deus siquidē est rerū vniuersitas, ita qd nulla singularum, & ideo motibus rationis non subiacet, quia ratio non est nisi de re aliqua. Anima est spūs intellectualis rōnalis, semper viuens, semper in motu bonae maleq; voluntatis capax: Secundū benignitatē creatoris, atq; sū sui operis officii variis nuncupatur nominib. Dē nanque aīa dum vegetat, spūs dum contemplet, sensus dum sentiat, aīus dū sapit, dū intelligit mens, dum discernit rō, dū recordatur memoria, dum vult volūtas. Ista tñ non differunt in substantia quemadmodū in nominib. qm omnia ista vna aīa est, proprietates qdem diuersae, sed essentia vna. In M spū tñ & aīa potest esse differentia, quia oīs aīa est spūs, sed non omnis spūs est aīa. Aīa duplices sunt actiones. Alio nanq; consilio erigit ad Deū, alio inclinā ad carnem. Inclinat aut sic; Cum sit subtilis & inuisibilis, videri non pot, sed per potentias suas se extendit & ostendit. Per concupiscibilitatē nanq; appetit, per irascibilitatē cōtemnit, per rōnalitatem inter vtrunq; discernit. Tota aīa essentia in his potentiis suis cōstitit, nec per partes diuidit cū simplex sit & indiuidua. Et

si aliquando partes habere dī, ratione potius similitudinis q̄ veritate compositionis intelligendum est. Simplex substantia est aīa, nec aliud nec minus est rō in substantia q̄ aīa, nec aliud nec minus irascibilitas vel concupiscibilitas q̄ aīa, sed vna eademq; substantia sūa diuersas potentias diuersa sortitur vocabula. Has potentias habet antequam corpori miscatur. Naturales siquidem sunt ei, nec aliud sunt q̄ ipsa. Tota nanque aīa substantia in his trib. plena & pfecta cōstitit. i. in rōnalitate, concupiscibilitate, & irascibilitate, quasi quadā sua trinitate, & tota hāc trinitas est quādam aīa vnitās, & ipsa anima, De^o est omnia sua, & anima quēdam sua. Habet siquidē naturalia, & ipsa omnia est. Potentia nanque & vires eius idem sunt quod ipsa. Habet accidentalia, & ipsa non est. Suae vires est, suae virtutes non est: Nō. n. est sua prudētia, sua temperantia, sua fortitudo, sua iustitia. Potentia aīe sunt rōnalitas, concupiscibilitas, & irascibilitas. Vires sunt, sensus, imaginatio, rō, memoria, intellectus, intelligentia. Potentiā autem possunt dici vires, & vires dici possunt potentia. Quibndam affectib. & quadam amicitia anima corpori coniungitur, secundum quam amicitiam nemo carnē suam odio habet. Sociata nanque illi, licet eius societate pragrauetur, ineffabili tñ conditione diligit illud, amat carcerē suū, & ideo libera esse nō potest. Doloribus eius vehementer afficitur. Formidat interitum, quae mori non potest: Timet defectū quē per naturam non potest deficere. Oculorum pascitur speculatione, sonoris delectatur auditibus, suauissimis iocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipsa vtatur, graui tñ moerore affligitur si subtrahantur. Huic etiam nonnunquam subrepunt vitia contraria rationi, dum anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noscitur prābere peccato. Per sensus quoque progreditur anima ad corpus mouendū & viuificandū. Nouē quoq; sunt foramina in humano corpore, quib. secundum naturalem contemperantiam influit & effluit omne quo idem corpus vegetatur & regitur. Sunt et vtriusque quādam similia, corporis scilicet supremum, & spiritus infimum, in quibus sine naturarum confusione, personali tñ vnione facile coniungi possunt. Similia. n. similibus gaudent.

Ratio quid sit.

Definitio aīa & explanatio eius. Cad. 13.

Ex p. 1. tom.

A

De amicitia anima & corpore. Eph.

B Non solum

gaudent. Itaque anima quae vere spūs est, & caro quae vere corpus est, in suis extremitatibus facile & conuenienter vniunt. i. in phantastico aīa, quod corpus non est, sed simile corpori, & sensualitate carnis quae fere spūs est, quae sine aīa fieri nō pot. Sicut. n. supremū aīa. i. intelligentia siue mens imaginē siue similitudinē gerit sui superioris. i. Dei, vñ & eius susceptiua esse potuit ad vnionē personalem, et qñ ipse voluit absque vlla diminutione naturae suae, sic supremū carnis. i. sensualitatis aīa gerens similitudinē ad personalem vnionē eius essentiā suscipere pot. Nec istud mirū est, cū et in sensu & memoria pecudis quaedam est imitatio rōnalitatis, & in appetitu voluntatis, & in iis quae refugit reprobationis. Spūs nanq; corporeus qui vtiq; vere est corpus, & sensu naturali inter multa discernit, & vi concupiscibilitatis eligit, & natura irascibilitatis reprobatur. Habet si quē corporea vita quosdā gradus incrementorū qb. ad imaginē summae vitae proficit. Primus. n. gradus corporeae vitae est sensificatio. Secundus per sensum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationē cōceptorū memoria. Quartus sū sensuum passiones quādam sine discretionē intelligentiae prouidentia, in qua qdem quasi rōnis imago est, & nulla rō est. In his oīb. corporea vita spiritalem viam imitatur. Primo in eo qd sentit, secundo in eo qd sensū cōcipit, tertio in eo qd cōcepta retinet, quarto in eo qd siue in imaginatis siue in sensibus sū quādam rōnis similitudinē, siue ad appetendum, siue ad fugiendū se in se flectit. Conuenientissima aut media sunt & carnis & aīa sensualitas carnis, quae maximae ignis est, & phantasticus spūs qui igneus vigor dicitur. Vnde & quidam loquens de animabus ait, Igneus est ollis vigor & celestis origo. Mirae societas carnis & aīa, spūs vitae & limi terrae. Sic. n. scriptū est, Fecit Deus hominem de limo terrae, & inspirauit in facie eius spiraculū vitae dans ei sensum & intellectū, vt per sensum lutū sibi sociatum viuificaret, & per intellectū regeret, & vt per intellectū intus ingrederet & contempleret Dei sapientiam, & per sensum foras egredere & contempleret opera sapientiae, intellectu intus illustrauit, sensu foris decorauit, vt in vtroque perfectionem inueniret, intus ad foelicitatē, foris ad iucunditatem. Sed quia bona exteriora diuulgare non

possunt, iustus est homo ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad superiora ascendere. Tantae si quē dignitatis est humana conditio vt nullū bonū prāter summū bonū ei sufficere possit. Plenū fuit miraculo, qd tam diuersa qd tam diuisa ab inuicē, ad inuicem potuerunt coniungi. Ne minus mirabile fuit qd limo nostro Deus seipsum cōiunxit, vt sibi inuicē vnirentur Deus & limus, tāta sublimitas, & tāta vtilitas. Nihil. n. est Deo sublimius, & nihil limo vilius. Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis fuit secunda, nec minus mirabilis erit tertia, cum hō angelus & Deus, vnus erit spūs. Eodē nanq; bono bonus est hō, quo bonus est angelus, eodemq; bono vterq; beatus si tñ ambo idipsum eadē voluntate eodemq; spū cupiunt. Si. n. tam di sparem naturā carnis & aīa ad vnā foederationē atq; amicitiam Deus cōiungere potuit, nequaquā erit ei impossibile rōnale spū, qui vsq; ad cōfortium terreni corporis humiliatus est, cū eodē corpore glorificato, vt sit ei gloriae qd fuit ei sarcinae, ad consortiū beatorum spirituum qui in sua puritate perstiterunt, exaltare, atq; ad suae gloriae participationem sublimare. Ad hoc siquē illum sola claritate, nulla necessitate creauit altissimū, vt suae beatitudinis participē faceret. Si ergo tñ gaudium & tāta laetitia est in vita ista tpali, quae constat ex praesentia spūs in corpore corruptibili, quanta laetitia & q̄tum gaudiū erit in vita aeterna q̄ cōstabit ex praesentia diuinitatis in spū rōnali subiciat ergo corpus aīo, animus Deo, & vnus spūs erit cū eo, ita tñ si in humilitate permanerit, & gratia sui creatoris per qd exaltandus & glorificandus est agnouerit. Ex carne & aīa constat hō, & vtrunq; bonū suum habet in quo gaudet, & exultat. Bonum aīa est Deus, cum affluentia dulcedinis suae. Bonū carnis est mundus, cum abundantia iucunditatis suae. Sed mundus iste est exterior, Deus aut interior. Nihil. n. est eo interior, nihil eo praesentius. Interior est omni re, quia in ipso sunt omnia: Exterior est omni re, quia ipse est super omnia. Ab hoc ergo mūdo ad Deū reuertētes & quasi ab imo sursum ascendentes per nosmetipsos trāsire debemus. Ascendere. n. ad Deū, est intrare ad seipsum, & non solum ad se intrare, sed ineffabili quodammodo introitu in intimis seipsum trāsire. Qui enim interior intrans & intrinsecus.

a. l. inferioribus.

E

Gradus incrementorū corporeae vitae.

Virg. 6. Aenei. Gene. 2.

D

trinsecus penetrās seipsum trāscendit, ille ve-
raciter ad Deū ascendit. Ab huius ergo mun-
di distractionib. cor nostrū colligam^o, & ad
interiora gaudia reuocemus. Et si cor nostrū
sp. tenere nō possumus, saltē ab illicitis & va-
nis cogitationib. restringamus, vt aliqñ in di-
uina cōtemplationis lumine nos figere va-
leamus. Hęc est. n. reges cordis nostri, cū in
Dei amore p. desideriu ligit. Hęc est vita cor-
dis nostri, cū Deū suū cōtemplat, & ipsa sua
cōtemplatione suauiter reficit. Et dulce est il-
li sp. ad cōsiderandū quod ad amandū & lau-
dandū sem p. est suauē. Nihil. n. ad beatā vitā
præstātius vī q̄ velut clausis carnalib. sensib.
extra carnē mundi q; affectum quēpiam in-
tra semetipsum cōuertit, alienum q; affectum
a mortaliū cupiditatib. sibi soli & Deo loq.
Cum aīa sit incorporea, per subtiliorē natu-
ram corporis sui. i. per ignem & aerē, quē in
isto quoq; mundo præcellentia sunt corpo-
ra, & iō magis subtiliora, corp^o administrat.
Ista siquidē priora excipiunt motus aīe viui-
ficantis, eo q̄ incorporea naturā sunt pro-
pinquiora q̄ humor & terra, vt ad eorū pro-
ximum ministeriū tota moles administraret.
Nullus sine his duob. vel incorpore sensus
est, vel ab aīa spontaneus corporis motus.
Ignis. n. & aer qua leuia sunt, mouēt aquā &
terram quā graua sunt. Quapropter ēt cor-
pora post aīa abscessum moueri nō videm^o,
quia ignis & aer, quæ duo per aīe præsentia
tenent in corpore terreno & humido, vt om-
nium quatuor fiat temperatio, post eiuſdem
aīe abscessum ad superna euadūt ac sese ex-
pediūt. Corporis aut compositio sic fit, Cor-
pus constat ex officialib. membris, officialia
ex cōsimilib. consimilia ex humorib. humo-
res ex cibis, cibi ex elemētis, & nihil horum
est aīa, sed in istis tanq̄ in organis agit aīa &
p. hoc corpori consulit & huic vitæ in qua
factus est hō in aīam viuētē. Quæ cum tem-
perata & ordinata fuerint cōgruunt viuifica-
tioni, & nunquam recedit aīa. Si vero distem-
perata & confusa fuerint, inuita recedit aīa
secum trahens oīa, sensum, imaginationem,
rōnem, intellectū, intelligentiā, concupisci-
bilitatē, & irascibilitatē, & ex his secundum
merita afficit ad dilectionē siue ad dolorem.
Corpus aut quod prius integrum tanq̄ orga-
nū contēperatum & dispositū erat, vt melos
musicū in se cōtineret & tactum resonaret,

nunc cōfractū & inutile ē regione iacet. Aīa
vero recurrētib. ad regiones suas elemētōrū
partib. non habens vbi vires suas exercent,
requiescit ab his tantum motib. q̄b. corpus p.
tēps & locū mouebat, ipsa per tēps illocalitē
mota, qm̄ & si organū perit, sed nō melos,
nec qd̄ organū mouebat. Aīa inter Deū &
corpus posita per tēps mouetur, vel remini-
scendo qd̄ oblita fuerat, vel discendo quod
ignorabat, vel volendo quod nolebat, per lo-
cum vero nō mouet, quia per loci spatia nō
distenditur. Deū aut corpore non eget vt sit,
nec loco, vt alicubi, nec tpe, vt aliqñ, nec cā,
vt aliunde, nec forma, vt aliquid, nec aliquo
genere subiecti in quo subsistat vel cui assi-
stat. Habet aīa quandam propriam naturam,
omnib. his mundanæ molis elementis excel-
lētiorē, qua veraciter nō possit in aliqua phā-
tasia corporalīū imaginū quas p. sensum car-
nis percipimus cogitari, sed mēte intelligi vi-
taq; sentiri. Intelligi potest, sentiri nō pōt.
Non. n. est corpus, nec Deus, nec vita sine sen-
su qualis est in arborib. nec vita sine rationa-
li mente, qualis est in animalib. sed vita & vi-
ta perpetua. Nunc q̄ dem minor q̄ angelorū
est & futura qualis angelorū, si ex præcepto
sui creatoris vixerit. Præceptum autem eius
est, vt in dilectione eius maneamus. Mane-
te, inquit in dilectione mea. Per dilectionem
nā que sibi rōnalem creaturam copulauit, vt
eum semper hret & in ipso semper maneret,
de eo & in eo delectans gaudens, & exultās.
Per dilectionem creatori suo & sibi inuicem
rōnalis creatura copulata est, non solū nan-
que dilectionis vinculū est qd̄ ligat vtrosque
in idipsum. Per amorē Dei oēs ei adhærē^o,
per amorē proximi omnes adinuicem vnū
sumus, vt bonum cōe oīum fiat singulorum
& quod quisq; in se non habet, in altero pos-
sidaeat. Charitas est via Dei ad homines & via
hōiū ad Deū. Per charitatem. n. venit Deus
ad homines, venit in homines, factus est ho-
mo, Per charitatem homines diligūt Deum,
eligunt Deum, ad Deum currunt, ad Deū p-
ueniunt. Sic etiā familiaris est Deo charitas,
vt ipse mansionem habere nolit vbi charitas
non fuerit. Si ergo charitatem habemus, Deū
habemus quia Deus charitas est. Misē ego
quantum deberem diligere Deum meum,
qui me fecit cum non eram, redemit cum pe-
rierā. Nō eram, de nihilo me fecit, non lapi-
dem,

De cōpa-
rōne aīe
ad ea de
q̄b. corpus
constat.
Cap. 15.

Corporis,
cōpositio.

Per quā
aīa vnū
Deo. c. 16

1. 1. 15.

1. 1. 15.
Exhōm-
tio ad
amorem.
Dei. c. 15

παιδός.

dem, non arborem, nō auem, vel aliquod de
aīalib. sed hōiem me voluit esse, dedit mihi
viuere, sentire, discernere. Perierā, & ad mor-
talitatē descēdit, mortalitatē suscepit, passio-
nē sustinuit, mortem vicit, & sic me restau-
rauit. Perierā & abierā, qm̄ in peccatis meis
eram venūdatus, venit ille post me vt redime-
ret me, & tm̄ dilexit me vt sanguinis sui pre-
cium appenderet pro me, taliq; pacto redu-
xit me de exilio, & redemit de seruitio. Nō ē
ēt suo vocauit me, vt memoriale suū semper
esset apud me. Vnxit me oleo lætitiæ quo ip-
se erat vnctus, vt ab vncto essem vnctus, & a
Christo dicerer Christianus. Sic gratia eius
& misericordia sp. præuenerunt me. De mul-
tis nanq; periculis sæpe liberauit me libera-
tor meus, qm̄ errabam reduxit me, qm̄ ignora-
bā docuit me, qm̄ peccabā corripuit me; qm̄
tristabar cōsolatus est me, qm̄ desperabā con-
fortauit me, qm̄ cecidi erexit me, qm̄ steti te-
nuit me, qm̄ iui duxit me, qm̄ veni suscepit
me. Hęc & multa alia fecit mihi Deus meus,
de q̄b. dulce est mihi sp. loqui, sp. cogitare,
sp. gratias agere, vt p. oib. beneficiis suis pos-
sim sp. eum laudare & amare. Cum. n. cūctis
sit præsidens, singulos implens, vbi que præ-
sens, vniuersorum curam agens, & tam singu-
lis q̄ omnib. prouidens, ita totum ad custo-
diā meam occupatum video, vt si ego super
custodiam meam stabo quasi oīum oblitus
sit & mihi soli intendere velit. Semper se præ-
sentem exhibet, semper se paratū offert, si me
paratum inuenerit. Quocunq; me verterō nō
me deserit, nisi ego prior eū deserā. Vbi cūq;
fuiero non recedit a me, qm̄ vbiq; est, vt quo-
cunq; iero inueniam eū cū quo possum esse.
Quicqd̄ fecero pariter assiluit, vt pote perpe-
tuis inspector oīum cogitationum, intentio-
nū & actionū mearum. Cū hęc diligenter cō-
sidero, timore pariter & ingenti rubore con-
fundor, qā illum vbiq; mihi præsentē & oīa
occulta mea videntem intueor. Multa. n. sūt
in me de q̄b. coram oculis eius erubescō, &
pro q̄b. ei valde displicere timeo. Nec p. his
omnib. quid illi rependam habeo, nisi tm̄ vt
diligam eum. Non. n. melius nec decentius
q̄ per dilectionem rependi potest, quod per
dilectionem datum est. Hęc præter rem di-
xisse videor, sed forte non præter vtilitatem
mihi, & iis qui mecum sentiunt quæ ego sen-
tio. Aīa præsentia sua corpus viuificat, & sic

colligata est ei, vt nec cum velit inde segrega-
re se possit, nec retinere cum sui creatoris
iussione audierit. In vita siquidem aīa cō-
sistit vita corporis, & de morte corporis de-
scēdit mors aīa. Sicut. n. aīa vita sua facit car-
nē viuere, & de fonte naturæ suæ irrigat ani-
mando, sic caro per corruptelam materiæ
suæ, aīam, si cupiditatib. illicitis illigauerit,
occidit. Et cum altera natura alterius videat,
transit vnaquæque in victricis naturam, i. vt
aut carnē spiritalem aīa virtutib. suis præster
aut aīam carnalem caro victrix eius efficiat.
Aīa tm̄ nihil de morte potest, nisi per vitia ei
propinatum fuerit, nec caro aliquid de vita
retinere potest, nisi ab aīa fuerit irrigata. Nec
in alterius naturam altera trāfire potest, nisi
aut vitiis infecta, aut virtutib. deserta fuerit.
Ratione insignita est anima, qua artib. docetur
egregiis & disciplinis instruitur eximiis,
vt diuina sapiat, & humana pertractet, atque
sic cetera animalia decenter excellat, vtpote
substantia rationalis. In hoc enim proprie
est anima substantia rationalis, idest, spiritus
rationalis. Immortalis est anima, ne a crea-
toris sui similitudine discrepare videatur.
Non enim poterat esse imago & similitudo
Dei, si mortis termino clauderetur. Secundū
quendam modum vitæ quem nullo modo
potest amittere, immortalis est. Secundum
vero quendam mutabilitatem qua potest vel
melior vel deterior fieri, mortalis est. Et si-
cut mortalis est, cum beate viuere perdit, li-
cet misere viuere amittere non possit, sic re-
spectu incorporei Dei corporea est. Nihil. n.
inuisibile & incorporeum natura credendū
est præter solum Deum. i. patrem & filium &
spiritum sanctum. Qui ex eo incorporeus &
inuisibilis dī, quia infinitus & incircunferi-
ptus est & simplex, & sibi omnib. modis suffi-
ciens seipso & idipsum. Et cum vbi que sit, in
semetipso inuisibilis & incorporeus esse di-
gnoscit. Omnis vero rationalis creatura cor-
porea est, angeli & omnes virtutes corporeæ
sunt, licet non carne subsistant. Ex eo. n. intel-
lectuales naturas corporeas esse dicimus, qā
loco circumscribuntur, sicut & anima huma-
na quæ carne clauditur, quæ idcirco esse in
loco & localis dici potest. In loco, quia hic
& alicubi præfens est. Localis, quia qd̄ ali-
cubi præfens est totum, alibi non est. Nō ha-
bet tm̄ corporale dimensionē, nec corporale
circun-

Aīa quo
sit in loco
Cap. 18.

Non pōt
aīa dici
mortalis,
ē q̄mō di-
cī mori.

Angeli,
omnisque
creatura
corporea,
quamuis
rōnalis, li-
cet nō car-
ne substi-
stant.

circumscriptionem, quoniam corporalis quantitas expers est. Sed quia per presentiam & operationem in loco concludit, localis & ipsa dicitur, verumtamen non sicut corpus, cui secundum locum, principium, medium & finis assignat, Circumscriptum est, quod cum alicubi est totum, non potest esse simul alibi, quod de solis corporeis naturis cernit. Incircumscriptum vero est quod simul est ubique totum, quod de solo Deo intelligitur. Circumscriptum autem simul & incircumscriptum est, quod cum alicubi sit totum, potest simul alibi esse totum, non tamen ubique, quod de creatis spiritibus cognoscitur. Si enim anima non esset tota in singulis membris sui corporis, non sentiret tota in singulis membris sui corporis. Respectu vero naturae incorporeae quae summe incommutabilis ubique est, corporea est anima, quoniam tale aliquid non est ipsa, nec tamen per loci spatium ita sistitur, vel mouetur, ut maiori sui parte maiorem locum occupet, & breviori brevior, minorque sit in parte quam in toto. Per omnes siquidem particulas corporis tota simul adest nec minor in minoribus, nec in maioribus maior. Sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota & in singulis tota est. Sicut enim Deus ubique est totus in toto mundo, & in omni creatura sua, sic anima ubique tota in toto corpore suo, tanquam in quodam mundo suo, intensius tamen in corde & in cerebro, quemadmodum Deus praecipue dicitur esse in caelo. Inuisibilis & incorporea est anima, si enim visibilis esset, corporea esset. Et si corporea esset, partibilis esset, & partes haberet, neque tota simul in uno loco esse posset. Nullum enim corpus aut simul tangi totum potest, aut simul tangere totum potest. Anima vero in quibuscunque suis motibus vel actibus tota simul adest. Tota videt, & tota visorum meminuit. Tota audit, & tota sonorum reminiscitur. Tota odorat, & tota odores recollit. Tota per linguam & palatum saporibus sentit, & discernit. Tota tangit, & dura & mollia. Tota simul approbat vel improbat. Calida vero, vel frigida summo tantum digito tota discernit. tota est visus, tota est auditus, tota meminuit, & cum tota meminuit, tota est memoria. Cum tota vult, tota est voluntas. Cum tota cogitat, tota est cogitatio. Cum tota diligit, tota est dilectio. Potest namque ex parte cogitare, & ex parte diligere. Habet anima affectiones quibus exercetur ad virtutes. Dolor namque

Anima
quicquid
agit tota
agit. c. 19

Anima

de peccatis, timor de suppliciis, desiderium de promissis, & gaudium de praemiis quaedam exercitia sunt virtutum. Habet etiam virtutes quibus instruitur & armatur contra vitia. A prudentia namque scit quid habeat facere temperantiam habet contra prospera, fortitudinem contra adversa iustitiam qua scit quid cuique debeat reddere. Prudentia est scire quid possit, fortitudo facere quod possit, temperantia, non presumere quod non possit, iustitia non velle plus quam possit. Prudentia est in eligendis, temperantia in utendis, fortitudo in tolerandis, iustitia in distribuendis. Prudentiae est nihil poenitendum appetere, & nihil praeter iustum velle facere. Temperantiae est nihil praeter turpia timere, & quicquid agimus vel cogitamus ad rationis normam dirigere. Fortitudinis est terrenas cupiditates non solum reprimere, sed penitus obliuisci. Iustitiae est omnem animi cogitationem ad solum Deum dirigere, eumque tanquam nihil aliud sit, sola mentis acie intueri. Habet autem anima sacramentales virtutes quibus initiatur. id est fidem, spem, sacramentum baptismi, inunctionem, confirmationem, & cetera quibus Deo consecratur. Habet etiam virtutes quibus proficit & quibus Deo coniungitur, ut est humilitas, puritas, charitas. Humilitas eam Deo subiicit, puritas iungit, charitas unit. Habet quoque anima vires quibus corpori commisceatur, quarum prima est naturalis, secunda vitalis, tertia animalis. Et sicut Deus trinus & vnus, verus & perfectus omnia tenet, omnia implet, omnia sustinet, omnia superexcedit, omnia circumplectitur, sic anima his tribus viribus per totum corpus diffunditur, non locali distensione, sed vitali intentione. Naturalis namque virtus operatur in epate sanguinem & alios quosque humores, quos per venas ad omnia corporis membra transmittit, ut inde augeantur & nutriantur. Vis ista quadrifaria est. Diuiditur namque in appetitivam, retentivam, expulsivam, & distributivam. Appetitiva quae sunt necessaria corpori appetit. Retentiva sumpta retinet, donec ex illis digestio utilis fiat. Expulsiva nociva & superflua expellit. Distributiva bonos bonorum ciborum humores omnibus membris distribuit, prout cuique expedit. Vis vitalis est in corde, quae ad temperandum feruorem cordis aerem hauriendo atque reddendo, vitam & salutem toti corpori tribuit.

Vicordi
Cap. 21

Aere

Aere namque puro sanguinem purificatum per totum corpus impellit per venas pulsatiles, quae arteriae vocantur. Ex quarum motu temperantiam atque distemperantiam cordis physici cognoscunt. Illas vires habent omnia animalia, & ideo corporis magis videtur esse quam aere cum anima sit vita corporis. Vis animalis est in cerebro, & inde vigere facit quinque sensus corporis. Iubet enim voces audire, membra mouere. Tres namque sunt ventriculi cerebri. Vnus anterior a quo omnes sensus, alter posterior a quo omnes motus, tertius inter utrumque medius. id est rationalis. Corporis sensus sic sunt. Quod est in corpore subtilissimum & ob hoc animisimilius & vicinius quam cetera. id est lux primum per oculos suos ipsos diffundit emicatque in radiis oculorum ad visibilia intuenda, deinde mixtura quadam primo cum aere puro, secundo cum aere caliginoso atque nebuloso, tertio cum corpulentiore humore, quarto cum terrena crassitudine, quinque sensus cum ipso sensu oculorum perficit, ubi ipsa sola excellit. Isti sensus quia in sola facie praecoci sunt, ideo scriptum arbitror, quoniam dominus in faciem insufflauit homini spiraculum vitae, & factus est in animam viuentem. Anterior quippe pars posteriori merito praepositus, quia ista ducit, & illa sequitur, ab ista sensus, & ab illa motus, sicut consilium praecedit actionem. Istae vires tam animalis quam corporis dici possunt, quia ab anima in corpore sunt, nec sine utroque fieri possunt. In prima parte cerebri vis animalis vocatur phantastica. id est imaginaria, quia in ea corporaliu rerum similitudines & imagines continentur, unde & phantasticum dicitur. In media parte cerebri vocatur rationalis, quia ibi examinatur & iudicatur ea quae per imaginationem praesentantur. In vltima parte vocatur memorialis, quia ibi commendatur memoriae ratione iudicata. Aliud est itaque in nobis quo corpora sentimus, quod quinque corporis sensibus facimus. Aliud quo non corpora, sed corporibus similia cernimus, ubi & nos ipsos non aliter quam similes corporibus in tuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum similitudines conspiciamus, sed alias res quae non habent imagines sui similes, sicut est Deus, & ipsa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio, sicut etiam virtutes, prudentia, iustitia, castitas, charitas, pietas, & quaecunque aliae sunt quas intelligendo vel cogitando enumeramus, discernimus, & definimus. Porro anima non est corpus, quia non omnis similitudo corporis

De falsis
imaginibus.
c. 23

H

corpus est. Dormienti enim tibi in somnis velut corpus apparebit, neque id corpus tuum sed anima tua, nec verum corpus, sed similitudo corporis tui. Iacebit enim corpus tuum, ambulabit ipsa. Tacebit lingua corporis tui, loquetur ipsa. Clausi erunt oculi tui, videbit ipsa, & ita in ea tota & integra cernetur similitudo carnis tuae. In hac similitudine quasi per loca cognita vel incognita discurret, & setit laeta vel tristitia. Anima etiam mortui sicut dormientis in ipsa similitudine corporis sui sentit seu bona seu mala, non sunt tamen corporalia, sed corporibus similia, quibus anima corporibus extera afficiuntur seu bene seu male, cum & ipsa suis corporibus similes sibi metipsum appareant. Sunt tamen & vera letitia & vera molestia facta de substantia spiritali in substantia spiritali. Certum nempe est quandam spiritalem naturam esse in nobis, ubi corporalium rerum similitudines aut formantur aut formatae ingeruntur, siue cum praesentia aliquo sensu corporis tangimus, & continuo eorum similitudo in spiritu formatur, & in memoria receditur, siue cum absentia iam nota, vel quae non nouimus cogitamus, ut inde formetur quidem spiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinione fingimus, quae vel non sunt, vel esse nesciuntur. Innumerabiles quoque & variae formae rerum in animo nostro versantur, vel cum aliquid facimus vel facturi sumus, aliquo etiam spiritu rapiente tollitur anima in huiusmodi videnda seu bona seu mala. Nimia quoque intentione cogitationis vel aliqua vi morbi, ut phreneticis per febre accidere solet, seu commixtione alterius cuiusdam spiritus seu boni seu mali, ita corporalium rerum imagines in spiritu exprimuntur tantquam corpora ipsius corporis sensibus praesentantur, ut absentia videantur adeste tanquam praesentia, & quae non sunt tanquam praesentia asint. A dormientibus etiam multa videntur, vel nihil vel aliquid significat. Unde saepe imagines rerum corporalium tanta illis expressione repraesentantur in somniis, quanta ipsa corpora praesentantur vigilantibus, ut inter visionem dormientium & veram commixtionem vigilantium non discernatur, sed continuo eis caro moueatur, & contra propositum suum vel contra licitos mores concumbere videatur, & quod naturaliter collectum est per gentiles vias emittat. Hunc motum casti vigilantes

cohibent

cohibent & refrenant. Dormientes autem ideo no pnt, quia in potestate non hnt im-
 ginis corporalis expresionem, qua caro natu-
 raliter mouet, & sequit quod coitū sequi
 solet, & qđ sine peccato a vigilātib. fieri non
 pōt. Sic in spū, & corporaliū rerū imagines
 apparent, & multa pro arbitrio fingūtur, vel
 prater arbitriū demonstrant. Ipsa nanq; aīa
 quę motu proprio sp in motu est, quia per
 corpus non sinit, vel nō plene finit corpora
 lia sentire, vel ad corporalia vim suā intētio
 nis dirigere, corpore sopito, spū corporaliū
 similitudines aut ipsa agit, sicut & imagines
 corporū cogitando ex seipsa veritate assolet,
 aut obiectas intuetur, cum in eas videndas
 aliquo spiritu assumit. Aīa est substantia spi-
 ritualis, simplex, indissolubilis, incorporea,
 passibilis, atq; mutabilis, carens pondere, fi-
 gura, & colore. Non est credenda pars, sed
 creatura Dei, nec ēt de substantia Dei, vel de
 qualibet elementorū materia, sed ex nihilo
 est creata. Si. n. ex semetipso eā Deus fecisset,
 nequa qđ vitiosa, aut mutabilis, aut misera ef-
 fet. Si aut ex elementis facta fuisset, esset cor-
 poreā, cū sit in corporea, ignotā habens ori-
 ginem, initium habet, finē non habet. Et cum
 sit spiritalis naturę, nihil hēt mixtū cōcretū-
 que terrenū, nihil humidum vel aereum, vel
 igneū, Nullū hēt colorē, nullo loco cōtinet,
 nullis mēbris circūscribit, nullo spatio finit,
 sed ita est cogitāda & intelligēda, sicut sapiē-
 tia, iustitia, & ceterę virtutes ab omnipotēte
 creatę. Natura aīa inuisibilis est, iō inuisibili-
 ter in corpore manet, & de corpore inuisibi-
 liter egredit. Per corpus corpora videt, sicut
 cēlū & terrā, & qđ in eis cōspicua sunt oculis
 nostris. Spū aut corporū similitudines intue-
 tur. Quicquid. n. corpus nō est, & tñ aliqd est,
 recte iam ipūs dī. Idcirco quadam vi occul-
 ta & spiritali rapit aīa, vt vice corporum ex-
 pressas corporaliū rerū similitudines in spū
 videat. Sed intellectu, ea, qđ nec corpora, nec
 corporum formas habent cōspicit, sicut est
 iustitia, & sapientia, & velut ipsa mens, &
 omnis aīa affectio bona. Ista tria genera visio-
 num manifesta sunt. Primum corporale, quo
 per corporis sensus corporalia sentiuntur.
 Secundum spiritalē, quo corporum similitu-
 dines spiritu, non mente cernuntur. Tertium
 intellectuāle, quo illę res, quę nec corpora,
 nec corporum formas habent conspiciunt.

L
 De multi-
 plici visu
 aīe. c. 24

Tri-
 gena-
 visio-
 num aīe.

M

Intellectuali visione nunquā fallitur anima,
 aut. n. intelligit & verum est, aut si verum nō
 est, non intelligit. In visione aut corporali se-
 pe fallit aīa, cum in ipsis corporib. fieri pu-
 tat, qđ sit in corporis sensib. Sicut nauigātib.
 vident in terra moueri, quę stant, & intuenti-
 bus cōelum sydera stare, quę mouentur, &
 diuaticatis radiis oculorum res vna duas for-
 mas hře vī, & vnus homo duo capita, & in
 aqua remus fractus, & multa huiusmodi. In
 visione etiam spiritali aīa fallitur, & illudit,
 qm ea, quę videt aliquando vera, aliquā falsa,
 aliquando perturbata, aliquando tranquilla
 sunt. Ipsa aut vera aliquando futuris omnino
 similia, vel aperte dicta, aliquā obscuris signi-
 ficationib. & quasi figuratis locutionib. prę-
 nunciata. In ecstasi vero qñ ab omnib. cor-
 poris sensib. alienatur, & aueritur aīa am-
 plius quam in somno solet, sed minus quam
 in morte, non fallitur. Sed ipsa mente diuini
 tus adiuta, vel aliquo ipsa visā exponente, si-
 cut in Apocalypsi Ioanni exponebatur, ma-
 gna reuelatio est. Cum enim bono spiritu af-
 sumitur anima, falli non potest, quia sancti
 angeli miris modis visā sua facili quadam ac
 prępotenti vnione vel commixtione nostra
 esse faciunt, & uisionem suam quodam ines-
 sabili modo in spiritu nostro informant. Ipsi
 siquidem his corporalibus iudicandis, atque
 ministrandis pręsunt, & eorū significati-
 uas similitudines in spiritu ita discernunt, &
 tanta potentia quodammodo tractant, ut eas
 etiam possint hominum spiritib. reuelando
 miscere. Inde est qđ angelus domini apparuit
 in somnis Ioseph dicens, Noli timere accipe
 Mariam coniugem tuam. Et iterum, Tolle
 puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptū.
 Deus etiam per prophetam dicit, Effundam
 de spiritu meo super omnem carnē, & iuue-
 nes uisiones uidebunt, & senes somnia som-
 niabunt. Sunt & alia uisā usitata, & humana,
 quę uel ex ipso spiritu nostro multipliciter
 existunt, uel ex corpore spiritui quodammo-
 do suggeruntur, sicut fuerimus affecti a car-
 ne uel animo. Non enim solū uigilantes ho-
 mines curas suas cogitando uersant in simili-
 tudinibus corporum, uerum etiam dormien-
 tes hoc sæpe somniant quo indigent. Nā &
 negocia sua gerunt ex animi cupiditate, &
 epulis & poculis inhiant instāter, si forte esu-
 rientes sitientesque dormierint. Vigilantib.
 etiam

De ecstasi

Mat. 1.
 Mat. 23.

Tob. 1.
 Alia
 somni-
 genera.

Phantaf-
 ma.

Ioan. 11.

etiam occulto quodā instinctu ingestas esse
 cogitationes quas diuinarent nouimus. Sicut
 Caiphas pōrifex prophetauit, cum eius inten-
 tio profetandi voluntatē non haberet. Multa
 videt aīa, & eadē natura est oīum uisionum,
 siue in uigilantib. siue indormientib. siue in
 ægrotantib. qm nō ex alio gñe sunt quę uide-
 tur, qđ ex natura spūs de quo vel in quo fiunt
 similitudines corporū. Visa siquidē phreneti-
 corū similia sunt uisib. somniantū, obturatas
 nanq; uias sentiendi habent, vt videant quod
 somniātes uident. Visa ēt somniū similia sūt
 cogitationib. uigilantium. Dormientib. qđ pe-
 in cerebro consopit uia sentiendi, quę inten-
 tionem ad oculos ducit. Ideoq; ipsa intētio
 in aliud uersa, cernit uisā somniorū tanquā
 spēs corporales asint, vt sibi dormientes uig-
 ilare uideant, & nō similia corporib. sed ip-
 sa corpora intueri se putent. Ego aut multo
 amplius admiror, & uehemētius stupeo, qđ ta-
 celeritate ac facilitate in se aīa fabricet imagi-
 nes corporū, quas per corporis oculos uide-
 rit, qđ phreneticorū uel somniantū, uel ēt in
 ecstasi uisiones. Quęcunq; tñ illa natura uiso-
 rum & proculdubio corpus non est. Non. n.
 corpora uisā illas imagines in spū faciūt, nec
 eam vim habent vt aliud spirituale formēt,
 sed ipse spūs in seipso celeritate mirabili, vt-
 potē spiritalis, intellectualis, & rationalis.
 Oīum quę sibi uidere uident dormiētes, quę-
 que sunt gñe, uidelicet, Oraculū, uisio, som-
 niū, insomniū, & phantasma. Oraculū est, cū
 in somis parens uel aliqua sancta grauisq; p-
 sona seu sacerdos uel ēt Deus euenturū aliqd
 aperte uel non euenturū, faciendum uel deui-
 tandum denunciat. Visio est, cum id quod ui-
 det quis, eodē modo quo apparuerat euenit.
 Somnium est figuris tectū, & sine interpreta-
 tione intelligi non potest. Insomnium est qñ
 id quod fatigauerat uigilantē ingerit se dor-
 miētī, sicut est cibi cura uel potus, uel aliqua
 studia, uel artes, uel infirmitates. Secundum
 D nanque studia quę qsq; exercuit somniat, &
 solitarum artium simulacra in pręsentia mē-
 tis impressa apparent in somnis. Iuxta etiam
 infirmitatum diuersitates diuersa accidunt
 somnia. Etiam fm morum & humorum va-
 rietates variantur & somnia. Alia nanque ui-
 dent sanguinei, alia cholericici, alia phlegma-
 ti, Et cum illi uident rubea & varia, isti nigra
 & alba. Phantasma est, qñ qui uix dormire

coepit & adhuc se uigilare estimat, aspicere
 vī irruentes in se, uel passim vagantes for-
 mas discrepantes & uarias, letas uel turbulē-
 tas. In isto genere est ephialtes, quem publi-
 caperuasio quiescentes opinatur inuadere,
 & pondere suo pressos ac sentiētes grauare.
 Quod non est aliud qđ quędā fumositas a sto-
 macho uel a corde ad cerebrum ascendēs, &
 ibi uim aīalem comprimens. Dicit etiam hu-
 mana opinio, qđ quadā arte mulierū & pote-
 state dæmonū hoies conuerti possint in lu-
 pos & iumenta, quęq; necessaria portare, &
 post peracta opera iterū ad se redire, nec fie-
 ri in eis mentē bestialē, sed rōnalem huma-
 namq; seruari. Hoc sic intelligendū est, qm
 dæmones naturas non creant, sed aliquid tale
 facere pnt vt uideantur esse quę non sunt.
 Nulla. n. arte uel potestate aīus, sed nec cor-
 pus qđem aliqua rōne in membra uel in li-
 neamenta bestialia ueraciter conuerti potest.
 Sed phantasticum hominis quod etiam cogi-
 tando siue somniando per rerum innumera-
 bilium genera uariat, & cū corpus nō sit, cor-
 porum similes formas mira celeritate capit.
 Sopitis aut & oppresis hoī sensib. corpo-
 reis, ad aliorū sensum figura corpora per-
 duci potest, ita tñ quod corpus ipsum hoīs
 alicubi iaceat, uiuens qđem sed multo gra-
 uius atq; oppresus qđ somno suis sensib. ob-
 feratis, phantasticū aut illud ueluti formatū
 in alicuius aīalis imaginem, alienis sensib. ap-
 pareat, talisq; homo sibi uideat, qualis sibi ui-
 deri posset in sōnis, portare onera. Quę one-
 ra si uera sunt corpora, portantur a dæmoni-
 bus, vt illudatur hominib. partim uera one-
 rum corpora, partim falsa iumentorum cer-
 nentibus. Humanum spiritum aliquā bonus,
 aliquando malus assumit spiritus, nec facile
 discerni potest a quo spiritu assumatur, nisi
 quia bonus instruit, malus fallit. Fallit autem
 sæpe in manifestis bonis, vt cum sibi in eis
 creditum fuerit, ad sua seducat. Sic plerūque
 humanum spiritum rapit, vt quadam occul-
 ta mixtura quasi idem spiritus esse uideatur,
 & spiritus patientis, & spiritus vexantis, vt
 in dæmoniis uidemus. Animam tamen ho-
 minis, idest mentem, nulla creatura iuxta
 substantiam implere potest, nisi sola trinitas.
 Implere autem dicitur fatanas, mentem ali-
 cuius & principale cordis, non ingrediens
 quidem in eum & in sensum eius, sed fraude
 &

ἐπιείλα--
 τῆς
 quasi in-
 spirator
 dicitur.

Spectra.
 Cap. 26.

E

Quo illu-
 dant dæ-
 mones.

Spūs qui
 dem assi-
 ciūt mē-
 tem hoīs,
 sed solus
 Deus im-
 plet. c. 27
 τὸ ἴτε-
 μινικόν.

& iniquitate, atque omni malitia illum alliciens, atque se ducens affectu malitiae, trahit per cogitationes & incerta vitiorum, quibus ipse plenus est, utpote fallax nequam & fraudulentus deceptor animarum. Non enim participatione naturae seu substantiae, ut quidam putant, animam implet diabolus, aut eius habitator efficitur, sed per fraudulentam deceptionem atque malitiam, in eo habitare dicitur quem implet. Solius enim trinitatis est intrare & implere naturam suae substantiae

G
Dæmonio experientia. c. 28.

quae creauit. Dæmones, & acrimonia sensus, & celeritate motus aerei corporis, terrenorum corporum sensum facile praecedunt, & quaedam cogitata praenunciant quae homines mirantur per tarditatem terreni corporis. Accessit autem dæmonibus, per tam longum tempus, quo eorum vita protenditur, rerum longe maior experientia quam hominibus. potest euenire per breuitatem vitae. Idcirco quaedam futura praedicunt & quaedam mira faciunt, quibus homines alliciunt & seducunt. Vnde quaedam mulierculae post fatan conuersae, dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductae, credunt se & prostentur nocturnis horis cum Diana Paganorum dea, vel cum Herodiade & Minerua & innumera mulierum multitudinem egredere, earumque iussibus obtemperare. Ipse namque Satanas, qui transfiguratur se in angelum lucis, cum mentem cuiusque mulierculae ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subiugauerit, ilico transformatur se in diuersarum personarum species ac similitudines, & mentem captiuam tenet in somnis deludens, modo laeta & modo tristitia, modo cognita, modo incognita personam ostendens per diuina quaeque deducit. Et cum solus hoc patitur spiritus infidelis, nec in animo sed in corpore euenire opinatur, idcirco nimis stultus & hebes est qui haec omnia

S. g. e.

2. Co. I.

quae in spiritu sunt etiam in corpore acciderent arbitrat, cum Ezechiel & alii Prophetae, etiam Euangelista & Apostoli in spiritu, non in corpore visiones viderint. Cum homines mortui, siue viuunt, hominibus dormientibus vel vigilantibus apparent, non in ipsis rebus, ut sunt videntur, sed in quibusdam similitudinibus rerum. Istud autem angelicis operationibus fieri credimus, per dispensationem prouidentiae Dei benevolentis bonis vel malis secundum inscrutabilem altitudinem iudiciorum suorum, siue hinc instruantur mentes mortaliu, siue fallantur, siue consolentur, siue terreantur sicut unicuique vel praebenda est misericordia, vel irroganda iustitia, ab eo cui misericordiam & iudicium non inuolunt decantat Ecclesia. Ibi siquidem sunt spiritus defunctorum, ubi non vident neque audiunt qui agunt aut eueniunt in ista vita hominibus. Ita tamen est eis cura de viuis, quam quod agant omnino nesciant, quae admodum cura est nobis de mortuis, quibus quid agant vti nesciamus. Nesciunt quidem mortui quid hic agatur, sed dum hic agitur, potest ea audire potest ab eis qui hinc moriendo ad eos pergunt, non quidem omnino, sed quantum limitatur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiam potest ab angelis qui hic nobis praesto sunt, & animas nostras ad illos deferunt. Spiritus etiam Dei reuelante cognoscere potest quae hic aguntur quae necessarium est eos cognoscere. Quidam etiam ex mortuis ad viuos rapiunt, non per propriam naturam, sed per diuinam potentiam. Verumtamen in ista statu per eorum praesentiam, aut per angelos suscipientes eorum personam, affirmare non audeo. Deus enim omnipotens qui est ubique praesens, per angelica ministeria usquequaque diffusa potest praebere ista hominibus. solatia quibus in huius vitae miseria iudicat esse praebenda. Potentiae autem atque virtutes longa exercitatione & successu temporum crescunt. Ipsa vero nec crescit nec decrescit, sed aut imparitate membrorum, aut humorum crassitudine & eorum corruptione praepedita, vires suas exercere non potest. Anima carne exuta viuunt, videt, audit, & omnes sensus atque ingenia viuaciter tenet, utpote pura, subtilis, citata, & perpetua. Et sicut Deus ubique in semetipso est, sic anima ubique quodammodo in semetipsa est, ac per hoc ibi erit anima post corpus, ubi erat agens in corpore. Ibi Deus est modo, ubi erat priusquam mundus fieret, ubi etiam foret si mundus desineret esse. Sicut saepe dictum est, in corpore est anima, potest tamen habere similitudinem corporis, non corporalem, sed corpori similem, & corporalium omnino membrorum, cum de corpore egreditur. Sic enim aut ad spiritalia pro meritis fertur, aut ad loca poenalia similia corporalibus, qualia saepe demonstrata sunt iis qui rapti sunt a corporis sensibus, & mortuis similes iacuerunt, cum & ipsi in seipsis gererent quandam similitudinem corporis sui, per quam possent ad illa ferri, & talia similibus sensibus experiri. Anima siquidem quae in corporibus viuens per dilectionem rerum

H
Mortuos, non ignorare, quibus hic aguntur. Cop. 29.

rerum visibilibus corporalibus imaginibus afficiunt, a corporibus exeuntes in eisdem imaginibus tormenta patiunt. Propterea enim corporalibus passionibus ibi teneri possunt, quia a corruptione corporali affectionum hic mundat non fuerunt, quae corpulentiam de carnis dilectione traxerunt. Quaedam autem animae in eisdem locis in quibus culpa commiserunt puniunt, quaedam vero abditis receptaculis usque ad vltimam resurrectionem continent, sicut digna est vnaqueque; requie vel miseria. Multa de anima dixi, sed non dum dixi quoniam facta est, vel quoniam de corpore egredietur. Quae primum posui, postea dicam: quod est vltimum hoc non dicere possum, quia nec initium meum nec finem scio. Nescio unde venio, aut quo vado: sed plane scio, quod mortales sumus; & velimus, nolimus, omnes moriemur. Nihil enim morte certius, & nihil incertius hora mortis. Nam nescimus quoniam, aut quomodo, aut ubi moriemur, quoniam mors ubique nos expectat. Idcirco semper debemus esse parati, ut cum corpus reuertetur ad terram de qua sumptum est, spiritus redeat ad eum quod dedit illi. Illud siquidem nos maxime mouere debet, quod a veteribus sapientibus ita homini definitus est, Homo est animal rationale mortale. Hoc genere positum, quod animal dictum est, additas duas differentias videmus, quibus admonendus erat homo, & quo sibi esset redeundum, & unde fugiendum. Sicut enim progressus animae usque ad mortalia lapsus est: sic regressus eius in rationem esse deberet, quae impugnantibus vitijs resistere valeat, ut secundum naturam suam viuat, & ordinari appetat, sub illo videlicet a quo regere debet, & supra ea quae regere debet. Vno verbo, quod rationale dicitur, separatur a bestijs. Alio quod mortale, separatur a diuinis. Illud nisi retinuerit, bestia erit: hinc nisi se auertit, ad diuina non perueniet. Idcirco ut homo sibi incognitus cognoscat se, magna opus habet consuetudine recedendi a sensibus, ut animam ad se colligat, & in seipso retineat. His siquidem sensibus impeditur anima ne cernere semetipsam valeat & creatorem suum, quae sola & simplex sine istis oculis intueri debet. Anima namque rationalis inter eas quae sunt a Deo conditae, superat omnia, & ideo proxima est quoniam est pura, eiusque in quantum charitate cohaeserit, intantum ab illo lumine intelligibili perfusa quodammodo & illustrata, non per corporeos oculos, sed per sui ipsius principalem, id est, per intelligentiam Deum cernit, in quo est per-

Al. l. de corporis. al. l. de liberatione. Homo mort. dis. Cap. 31.

Ecl. 12.

Hominis definitio.

De dignitate anime. m. c. 32.

fectissima pulchritudo & beatissima visio, qua uisione fit beata. Remoueat ergo a consideratione sua omnes notitias, quae per corporis sensus extrinsecus capiunt. Quae namque corporalia, eorumque similitudines, sensus quoque & imaginationes in memoria infixae, cum recordando reminiscuntur, ad exteriorum hominem pertinent, quoniam istis quasi nuncijs anima exteriora percipiat. Mens ergo cui nihil seipsa praesentius est, quaedam interiori, non simulata, sed vera praesentia, videat se in se. Nihil enim tam nouit mens, quam id quod sibi praesto est. Nec magis mentis quicquam praesto est, quam ipsa sibi. Nam cognoscit se viuere, se meminisse, se intelligere, se velle, cogitare, scire, iudicare. Haec omnia in se, nec imaginatur quasi extra se illa aliquo sensu corporis tetigerit, sicut corporalia quaeque tanguntur. Ex quorum cogitationibus nihil sibi affligat ut tale aliquid se esse putat. Quicquid ei de se remanet, hoc solum ipsa est. Nihil enim tamen in mente est quam mens: nec quicquam sic mente cognoscit quae admodum mens. Cum enim querit mens quid sit mens, praesto nouit quod seipsam querit, & nouit, quod ipsa sit mens quae seipsam querit. Non enim aliunde se querit quam in seipsa. Cum ergo querit se nouit, se vti querit nouit. Et omne quod nouit, tota nouit, atque ita tota se nouit. Et si patre inuenta non se tota quaerit, tamen quia se tota quaerit, tota sibi praesto est. Nihil enim sibi seipsa praesentius esse potest. Quod autem quaerit de se quid antea fuerit, vel quid futura sit, vel qualis modo sit, querit, id est, querit similes vel quae dissimiles Deo, quae humilis & deuota, quae pura, quae sancta. Sed quae in istis est corporalibus, quae cum amore cogitat, & cum quibus amore assuefacta est, non valet sine imaginibus eorum videre semetipsam vel esse in seipsa. Nam tanto glutino amoris ei cohaeserunt haec quae foris sunt corporalia, ut etiam cum absint ista, praesto sint imagines eorum cogitanti. Quapropter discernere eas a se non potest, ut se solam inspiciat & videat. Redeat ergo ad se, & stet in se, nec sicut absentem se quaerit, sed velut praesentem se curet cernere, & discernere, & intentionem voluntatis qua per alia vagabatur, statuatur in seipsa, & se cogitet ut seipsam cognoscat & diligat. Ita videbit quod nunquam se non amaerit, nunquam nescierit: sed alia secum amando cum eis se confundit, ita ut sine magno labore ab eis separari non possit, quibus cum amore inhaesit. Propterea phantasias corporalium imaginum Aug. Tomustertius. O o de-

Anima comit. c. 13. c. 14. c. 15.

B

deformat, eisdemq; alte impressis, et soluta a corpore non exiit. Si. n. a corporaliu affectionu corruptione hic no mundat, corpore exuta corporalibus tenetur passionibus. Studeat, ergo in hac vita se mudare ab huiusmodi feculentia, quatenus cu hinc exierit, nihil corporeu secum trahat, & a corporali passione immunis existat. Viuificatione & sensificatione descendit anima ad corpus. Presentia namq; sua illud viuificat colligit in vnum atq; in vno tenet, defluere atq; contabescere no finit, congruentia moduq; eius conseruat, no tm in pulchritudine, sed et crescedo atq; gignedo. Intendit et anima se in tactu, & eo calida & frigida, aspera & lenia, dura & mollia, graua & lenia sentit atq; discernit. Deinde innumerabiles differentias saporu, odoru, sonoru, atq; formatu, gustando, olfaciendo, audiendo videndoque diiudicat, atq; in his omnibus ea, q; scdm natura corporis sui sunt appetit, fugitq; contraria. Remouet se ab his sensibus certo interuallo tporum, & eorum motus quasi p quadam ferias reparas, rerum imagines quas p eos hausit secum cateruatim & multipliciter versat. Cu ergo vult intelligere, vel diuina, vel Deu, vel seipsum suasq; considerare virtutes, abstrahit se ab omnibus corporis sensibus, quibus non adiuuatur nisi ad corporeas formas coloresq; sentiendos, spu ac rone se conspicit, meditatione, atq; contemplatione ad Deu ascendit, Deus vero reuelatione atq; diuina inspiratione ad eam descendit. Meditatio siquidem est occulte veritatis studio sa inuestigatio. Contemplatio pspicua veritatis iucunda admiratio. Illa namq; diuina illuminat reuelatio, vt veritate cognoscat: ista vero diuina inspiratio inflammat, vt eam diligat. Corpus aut sensu & imaginatione ad spm ascendit. Humanu siquidem corpus ex quatuor elementis copositu est, sed in carne, & osibus. terra maxime apparet pp terrenam soliditatem, Aqua in humoribus, Aer continet in pulmone, idcirco semper in motu est, quia ventilabru cordis est, ne nimio calore consumat & dissoluatur. Sedes ignis est in corde, & io inferius est latu & superius acutu, qua forma ignis retinet. Quaedam vis ignea aere temperata a corde ad cerebrum ascendit, tanquam in celum corporis nostri: ibique purificata & colata per oculos, aures, narres: crebraq; instrumenta sensum, foras progreditur, & con-

tactu exteriorum formata quinq; sensus corporis facit. visum videlicet, auditu, gustum, odoratum, & tactum: qui tangendi sensus ab anteriori parte cerebri ad posteriorem transiens & inde per ceruicem & medullam spinalem descendens per totum corpus diffundit. Porro ipsa vis ignea q; exterius formata sensus de eadem formata p ipsa sensuum instrumenta per q; egreditur & in quibus formatur, natura operante introrsum ad cellam phantasticam vsq; retrahitur & reducitur, atq; imaginatio efficitur. Postea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad mediu transiens, ipsam animam rationalis substantiam contingit, & excitat discretionem: intrinsecam iam purificata, & subtilis effecta, vt ipsi spiritui immediate coniungatur, veraciter tm naturam corporis retinens, & proprietate. Quae quidem imaginatio in brutis animalibus phantasticam cellam non transcendit. In rationalibus aut purior fit, & vsque rationalem & incorpoream animam sustinere conueniens defertur & progreditur. Est itaq; imaginatio similitudo corporis, per sensum quidem corporeos, ex corporu contactu concepta extrinsecus atq; per eosdem sensus introrsus ad partem puriorem corporei spūs reducta eiq; impressa, in summo. s. corporalis spiritus in imo rationalis, corporale informans, & rationale contingens. Spm corporeu voco aerem vel potius ignem, qui praesens sui subtilitate videri non potest, & corpora interius vegetando viuificat. Quaedam aut vegetat tm & sensificat, sicut arbores herbas, & vniuersa in terra germinantia. Quaedam sensificat, & vegetat, sicut omnia bruta animalia. In quibus quaedam tantum sensum habent, & imaginationem non habent. Quaedam sensum & imaginationem habent. Cu itaq; magis fit sensificari q; vegetari tantu constat profecto hanc vim subtiliorem esse, & vbi magis subtilis est, magis spiritus est. Magis siquidem incorporeae naturae appropinquat cu imaginationem format, q; cu sensum praestat. Nihil. n. in corpore altius vel spiritali naturae vicinius esse potest, qua id vbi post sensum vel supra sensum vis imaginandi concipitur, quod quidem tantu sublimius est, vt quod quid supra illud est, aliud non sit quam ratio. Anima nominatur, totus homo interior, quia viuificatur, regitur, & continetur lutea illa massa humectata succis ne arefacta dissoluatur. Dum ergo viuificat corpus anima est:

Meditatio
est contemplatio
quid sit.
De corporis
mate-
ria. c. 33.

est: dum vult, animus est: dum scit mens est, dum recollit, memoria est, dum iudicat, ratio est, dum spirat vel contemplatur, spūs est, dum sentit, sensus est. Na inde sensus anima dicitur, pro ijs quae sentit, vnde & snia nomen accepit. Habet et corpus quinq; sensus, qui ex eo dicti sunt, quia per eos anima totu corpus subtilissime agit vigore sentiendi, ita autem omnia adiuncta sunt animae, vt vna res sit: pro efficientijs tm causarum diuersa nomina animae sortita est. In essentia namq; est simplex, in officijs multiplex. Memoria est mens est, vnde & immemores amentes dicuntur. Omnium reru thesaurus & custos est memoria, nec enarrari potest, tam grandis est eius perplexitas, & animus ipsa est. Nec aliud significo q; animam cu mentem dico: sed pp aliud animam, & pp aliud mentem. Nam totu q; viuunt, hominis anima est. Cum aut anima in se agit se, & ex se, & per se, sola mens dici solet. Sensus vero ad sua ministeria implenda, consueticus anima dicitur. Spiritum idem esse q; animam Euangelista pronunciat dicens, Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursum potestatem habeo sumendi eam. De hac quoque ipsa dñi anima passionis tempore, memoratus Euangelista ita protulit dicens, Et inclinato capite emisit spm. Quid est. n. aliud emittere spm, nisi q; animam ponere? Sed anima dicta est pro eo q; viuunt, Spiritus aut, vel pro spiritali natura, vel pro eo q; spirat in corpore. Item animu idem dicimus esse q; animam, sed anima vita, animus est consilij. Vnde aiunt Philosophi, & sine animo vitam manere, & sine mente animam durare, sicut in amentibus. Ad mentem. n. pertinere vt sciat, ad animu vt velit. Pueri et ingenicis vtero, sine scientia & voluntate viuunt. Mens aut vocata est q; emineat in anima, vel q; meminerit. Quapropter non anima, sed q; excellit in anima, mens vocatur tanquam caput vel oculus. Vnde & ipse homo secundu mentem imago Dei dicitur. Mens namq; ex eo dicta est, q; emineat in anima, pstantior si qui dem vis animae est, a qua procedit intelligentia. Ratio siquidem est animi motus, visum mentis acuens, veraq; a falsis distinguens. Redeat ergo mens ad se rationalis, & colligat se in se, vt sine imaginibus corporeis seipsum, & omnipotentis Dei inuisibile naturam considerare valeat, terrenaru phantasmata imaginu, & quicquid terrenu cogitationi eius occurrerit, respiciat: & tale se intus quærat & videat qualis est sine istis, consideret se talem, qualis sub Deo super corpus creata est. Deinde supra semetipsam surgat, & seipsam deserat, atq; quodammodo in obliuione sui veniat & se contemplationi sui creatoris humiliter & deuote subiciat. Cu. n. ceperit mens per puram intelligentiam semetipsam exercere, & illam incorporeae lucis claritate tota intueri, & ijs q; intrinsecus videt quendam intimam suauitatis saporē trahere, & ex eo intelligentiam suam condire & in sapientiam vertere, in tanto hoc mentis excessu, pax illa quae exuperat omnem sensum, inuenitur atq; obtinetur: vt fiat silentiu in celo quasi hora dimidia, ita vt contemplantis animus nulla altercantiu cogitationu tumultuatione turbetur, nihil oino inueniens, q; vel per desideriu petat, vel per fastidiu arguat, vel per odiu accuset, sed intra tra tranquillitate contemplationis totus colligitur, & intro mittit in quendam affectu multu inuisitatu introrsus ad nescio quam dulcedinem, quae si semper sic sentiretur, profecto magna foelicitas esset. Nihil sensualitas, nihil agit imaginatio, sed omnis inferior vis animae proprio interrim viduatur officio. Purior aut animae pars in illud intimae quietis secretu & summae tranquillitatis arcanu felici iucunditate introducit. Viuus quidem est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertinens vsq; ad diuisionem animae & spūs. Et idem nihil in creaturis hac diuisione mirabilem cernitur, vbi id q; essentialiter vnu est atq; in diuidu, in seipsum scinditur, & q; simplex in se & sine partibus constat, quasi quadam partitione diuiditur. Neq; n. in homine vno, alia essentia est eius spiritus, alia est eius anima, sed prorsus vna eademq; naturae simplicis substantia. No. n. in hoc gemino vocabulo gemina substantia intelligitur, sed cu ad distinctionem ponitur gemina vis eiusdem essentiae, vna superior per spm, alia inferior per animam designatur. In hac utiq; diuisione anima & q; animale est, in imo remanet, spūs aut & q; spiritale est, ad summa euolat. Ab infimis diuiditur, vt ad summa sublimetur, ab anima scinditur, vt dno vniatur. Quis qui adhæret Deo, vnus spiritus est cu illo. Felix diuifio, & mirabilis separatio, vbi q; corpulentu & feculentu est, deorsum remanet: q; spiritale & subtile est, usque ad speculationem diuinae gloriae sublimatur, & in

Memoria
mens est.

Ioan. 10.

Ioan. 19.

Animus
est anima
ide sunt.

Ratio
quid sit.

Parum
munda
me pro
vnum va
rietate
Cap. 34

o o 2 & in

Heb. 4.

1. Cor. 6.

I & in eandem imaginem transformatur. Pars inferior cōponitur ad summā pacē & tranquillitatē: pars autē superior sublimat ad summā gloriā & iucunditatē. Licet. n. mēs humana non sit eius naturæ cuius est Deus, imago tñ illius naturæ, qua natura nulla melior est, ibi q̄renda & inuenienda est in nobis, quo ē natura nostra nihil hēt melius: sed prius mēs ipsa in seipsa cōsideranda est, & in ea reperīda est imago Dei. Mēs igitur qñ cogitatione se conspicit, intelligit se & recognoscit, qñ contēplatione ad Deū ascendit, vt eū intelligat & diligat, imago Dei dicenda est: cogitādo æterna, vir est sicut dicit Apostolus, Vir nō debet velare caput suū, cū sit imago Dei & gloria, i. quāto magis se extendit in id, q̄ æternū est, tāto magis inde formatur ad imaginē Dei, & ideo non est cohibenda, vt inde se contineat ac tēperet. Qñ vero ea agit vel cogitat, q̄ sunt tpalia, mulier appellatur, & tunc non est dicenda imago Dei, & p̄pea debet velare caput suū, ne nimia sit eius p̄gressio ad inferiora, ne cū licita agit, illicita cōcupiscat. Tanta dignitas humanæ cōditionis esse dignoscitur, vt non solū iubentis sermone, sicut alia sex dierū opera, sed cōsilio sanctæ Trinitatis, & opere diuinæ maiestatis sit creatus homo: vt ex primæ conditionis honore intelligeret quantū deberet suo conditori, dū tñ in conditione mox dignitatis priuilegiū prætūit ei conditor, & tāto amplius conditorē diligeret, quāto mirabilius ab eo se conditū intelligeret. Nec ob hoc solū quidē, q̄ ad cōsiliū sanctæ Trinitatis sic excellenter à cōditore cōditus est, sed ē q̄ ad imaginem & similitudinē suā creator omnium eū creauit, q̄ nulli alteri ex creaturis donauit, q̄ imago diligentius in interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo quidē, q̄ sicuti Deus vnus semper vbiq; totus est, omnia viuificans, mouens, & gubernans, sicut Apostolus ait, q̄ in eo viuimus mouemur, & sumus: sic anima in suo corpore vbiq; tota viget, viuificans illud, mouens & gubernans. **M** Nob. n. in maiorib. corporis sui mēbris maior est, nec in minorib. minor: sed ī minimis tota est, & in maximis tota. Sic infusa est corpori, vt nō per mēbrorū partes partib. sit diuisa. Nā in quolibet loco pars corporis percussā, tota dolet. Miro autē modo, vna eademq; viuificatione mēbris p̄siciens, cū ipsa per na-

turā nō sit diuersa, per corpus tñ agit diuersa. Ipsa quippe est, q̄ per oculos videt, audit per aures, per nares odorat, per os gustat, p mēbra oīa tangit, & tangendo lenē ab aspero discernit, & cū non sit diuersa, per sensus tñ operatur diuersa. Ex qua re intelligitur, q̄ ita est anima secundū suū nōdū in suo corpore, sicut Deus est in suo mūdo. Interius quidē & exterius, superius & inferius est: regendo superior, portādo inferior, replendo interior, circūdando exterior. Sic est intus vt extra sit, sic circūdat vt penetret, sic p̄sident vt portet, sic portat vt præsīdeat. Et sicut Deus nec crescentib. creaturis crescit, nec decre-scentib. decrescit: sic anima nec minutis mēbris minuit, nec adactis auget. Hęc est imago siue similitudo omnipotentis Dei, q̄ aīa habet in se. Quandam ēt habet imaginē sanctæ Trinitatis. Primo in eo, q̄ sicut Deus est, viuit, & sapit: ita anima secundū suum modū est, viuit, & sapit. Est quoq; & alia Trinitas in ea, quia ad imaginē perfectæ quidē & summæ Trinitatis quæ est in patre & filio & spū sancto, condita est. Et licet vnus sit anima natura, tres tñ in se vires habet, i. intellectū, voluntatē, & memoriā, q̄ idē licet alijs verbis, in Euangelio designatur, cū dē. Diliges dñm Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, i. ex toto intellectu tuo, & ex tota voluntate tua, & ex tota memoria tua. Nā sicut ex patre generatur filius, & ex patre filioq; procedit spū sanctus, ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his ambobus procedit memoria, sicut facile à quolibet sapiente pōt intelligi. Nec. n. anima perfecta pōt esse sine his tribus, nec horū trium aliquod sine alijs duobus integrū constat, quantū ad suam pertinet habitudinē. Et sicut Deus pater, Deus filius, Deus spū sanctus: non tñ tres Dij, sed vnus Deus & tres personæ: ita aīa intellectus, aīa voluntas, anima memoria: nō tñ tres animæ in vno corpore, sed aīa vna & tres vires. Atq; in his trib. diuinā imaginē gerit mirabiliter ī sua natura nō homo interior, & ex his quasi excellentiorib. animę viribus iubemur diligere conditorē, vt in quantū intelligitur diligitur, & in quantū diligitur semper in memoria habeatur. Nec solū sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore eius voluntas. Imo nec hęc duo sufficiūt, nisi memoria addat, quo sēper in mēte intelligētis & diligētis maneat Deus:

Deus: vt sicut nullū pōt esse momentum quo homo nō fruatur Dei bonitate & misericordia ita nullū sit momentum quo pntem non habeat eū in memoria. Et ideo iuste videtur mihi dictū, nostrū interiorē hominē esse imaginē Dei. Nunc vero de similitudine aliqua dicamus. Nā sicut Deus creator qui hominē ad imaginē suā creauit est charitas, bonus & iustus, patiens & mitis, mundus & misericors & cetera sanctarū virtutū insignia q̄ de eo leguntur: ita homo creatus est vt charitatē haberet, vt bonus esset & iustus, patiens atq; mitis, mūdus & misericors. Quas virtutes quanto quis plus in seipso habet, tanto p̄prior est Deo & maiorē sui creatoris gerit similitudinē. Si vero, quod absit, aliquis per deuiationem & diuerticula malorū ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degenerat tūc fiet de eo q̄ scriptū est, Homo cū in honore esset nō intellexit: & cetera. Quis maior honor potuit eē homini q̄ q̄ ad similitudinē sui cōditoris cōderet, & ei idē virtutū vestimētis ornaretur quib. & cōditor, de quo legis, Dñs regnavit, decorē indutus est. i. omnium virtutū splendore & totius bonitatis decore ornatus est? Vel quod maius homini pōt esse dedecus aut infelicioꝝ miseria, q̄ vt hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informē & irrationabilē brutorū iumentorū similitudinē dilabatur? Quapropter, quifque diligētius attēdat primę cōditionis suę excellentiā, & venerandā sanctæ Trinitatis in seipso imaginē agnoscat honoremq; diuinę similitudinis ad q̄ creatus est nobilitate morū, exercitatione virtutū, & dignitate meritoꝝ habere cōtendat: vt qñ apparebit qualis sit tūc similis ei appareat qui mirabiliter eū ad similitudinē suā in primo homine condidit, mirabiliusq; in secundo. i. in seipso reformauit. Magna conuenientia est inter Deū & hominis animam. Deus nanq; vita est, spiritus est. sapiētia est & amor. Vita etiam anima est spūs est, in quo spiritu sapientia est & amor. Vita Deus est, vita & anima est, similis & dispar. Similis q̄ vita, q̄ seipsa viuēs quod non tantū viuens, sed etiam viuificans, sicut & ille hęc omnia est. Dispar, quoniā ille creator est, & ista creatura. Nisi enim ista ab illo creata esset, non esset: & nisi ab illo viuificata, nō viueret. Viuit anima naturali vita, etiam si spiritali vita nō viuatur, Sed talis vita mors est po-

tius q̄ vita. Qñ mors peccatorum pessima. Anima quidē, q̄ scđm carnē viuuit, viuens mortua est, & ideo bonū erat illi non viuere quā sic viuere. Vita anima est, viuens quidē sed non aliunde quā seipsa, & ob hoc nō tā viuēs q̄ vita est. Inde est, q̄ infusa corpori viuificat illud, vt sit corpus de vitæ præsēntia, non vita sed viuēs. Creata est anima a Deo, vita a vita, simplex a simplici, immortalis ab immortalī, vt non sit longe a creatore suo, cui appropriare videt simplicitate essentię & p̄petuitate vitę. Licet. n. spiritaliter nō viuatur immortaliter tñ necesse est vt viuatur. Creata ē aīa magna a magno, recta a recto: eo magna quo capax est æternorū: eo recta quo appetēs sup̄norū: eo beata, quo Deo vnita. Anima nanq; quā Dei pietas respicit, humilitas subijcit, pēnitentia reducit, iustitia deducit, obediētia cōducit, p̄seuerātia p̄ducit, deuotio introducit, puritas iungit, charitas vnit, Habet autē anima in se amorē quo semper p̄stare cū Deo, aut redire, si mota cū sui affectibus, immo defectibus ab eo fuerit. Solus est amor ex omnia animæ affectibus atq; sensibus, in quo pōt anima, & si nō ex æquo suo rñdere auctori, vel desimili mutuā rñdere vicē: & si minus amat qm̄ minor est tñ si ex tota se diligit, nihil deest ubi totū est. Renunciāns ergo cūctis affectionibus alijs, tota incūbat soli amorī, effundens se totā in amore illius cui rñdere habet in * redhibendo amore. Amat siquidē Deus vt ametur, & cū amat, nō aliud vult q̄ amari, sciens ipsos amore beatos qui se amauerunt. Per amorē venit ad homines, factus est homo, & delitiæ illius cū filijs hominū. Nostrę vero delitiæ erūt cū ad eū veniemus & videbimus eū sicuti est, atque similes ei erimus. Tūc erit manifesta visio, plena cognitio, vera dilectio, firma coniunctio, societas indiuidua, similitudo perfecta, & vita beata, in æternum & ultra in p̄petuas æternitates. Sicut enim corpus in resurrectione sua vitā & sensum recipiet, sic anima in resurrectione sua vitā & sensum recipiet. i. cogitationē, & amorē Dei. Qđ autē cognitio sit vita, ipsa veritas afirmat dicēs: Hęc est vita æterna, ut cognoscant te uerum Deū & quem misisti Iesum Christū. Amor ē sensus est. Nā sicut exteriori homo circa ista tpalia quinque percipit sensu afficitur. i. visu, auditu, gustu, & ceteris, Sic interior hō in Aug. Tomus tertius. O o 3 bea-

1. Co. II.

De dignitate humane conditionis. Cap. 35.

Ast. 17.

M

1. Ioan. 4

Psal. 48.

Psal. 92.

Compara- tio anima- cū Deo. Cap. 36.

Mat.

Ioan.

Dei in- mima

Psal. 33.

E

All. red- dendo.

Prou. 2.

1. Ioan. 3

Ioan. 17.

beata vita circa quinq; ineffabilia Dei ineffabili amore afficiat. Cū.n. Deum suū. amabit, quandā lucem, quendam odorem, quendam cibum, & quendam amplexum interiorē amabit. Ibi.n. fulget q̄ nō capit locus. Ibi sonat quod non sapit tempus. Ibi olet q̄ nō spargit ventus. Ibi sapit quod nō minuit edacitas. Ibi h̄ret quod nō diuellit fatietas. Ibi siquidem videt Deū sine intermissione, cognoscit sine errore, amat sine intermissione,

præstantia animæ me. c. 37.
Glaudatur sine fatigatione. Nobilis creatura est anima. Ciuitas nanq; Dei est, de qua tam gloriosa dicta sunt, q̄ ad imaginē & similitudinē Dei facta est. Hęc ciuitas Hierusalē merito appellāda est, quia ad fruendū visione illius summæ pacis q̄ fecit vraq; vnū creata est. Mens eius paradysus est, in qua cū celestia meditat, quasi in paradiso voluptatis delectatur. Domus ē summi patrisfamilias est aīa per vnitate mortū: sponsa Christi, per dilectionē: templū spiritus sancti, p̄ sanctificationē: ciuitas regis æterni, per pacem & concordia ciuiū. Et quia nulla est ciuitas absque populo disposuit in ea cōditor noster populū triplicis gradus, id est sapientes ad cōsulentū, milites ad propugnandū, artifices administrandū. Ciues huius ciuitatis, sunt naturales & ingeni animæ vigores, tanquā indigenę, quorū distincti sunt gradus, quia alij superiores, alij inferiores, alij medij. Superiores quidē sunt intellectuales sensus, medij rōnales, infimi animales. Quorū differentia hęc est, Animalis siue sensualis, appetit sensibilia siue visibilia. Rationalis discernit, & discretionis oculo aspernatur ea. Intellectualis pertrahit ad diuina: Intellectuales igitur sensus sunt tāquā animę consiliarij dicentes ei, Deū time & mandata eius obserua, Propter hoc enim est omnis homo. Rationales sunt tanquā milites qui hostes concupiscentiarum impugnant per arma iustitię. Animales seu sensuales sunt tāquā rustici & artifices, qui corporalibus rudimentis insunt, & corpori necessaria ministrant. Hanc triplicē vim animæ. i. sensualem, Philosophi partes vocant, nō integrantes, sed virtuales. Sensualitas ea vis animę est qua corpus vegetat, & per corporis sensus ista exteriora sentit & discernit. Omnes enim sensus tam exteriores quam interiores ad animam referuntur, vtpote ab illa p̄cedentes: vt. n. sentiant, omnes ab anima habent.

Triples gradus. populi.

Eccl. 12.

Secundū Platonē, & medicos.

bent. Rō vis est animę supra corporalia, & infra spiritalia collocata: fecernit. n. vera à falsis, q̄ est Logica: virtutes à vitijis: q̄ ē Ethica: & per experimenta rerū inuestigat naturas, q̄ est Physicæ: In his vero tribus, tota Philosophia consistit. Totā igitur Philosophiā rō cōprehēdit. Intellectus sine intelligentia, ea vis animæ est qua de diuinis quantū homini possibile est, cognoscitur. Ad celestia arca na penetrāda rō per se nō sufficit, nisi à Deo adiutafuerit. Tūc finis eius, si bēne viget, cum ad notitiā secretorū quæ diu inuestigando quęsuiuit, peruenerit, intellectus seu intelligentia nūcupatur. Boetius tñ dicit intelligentiam solius Dei esse admodū paucorū hominum, sed horum alterum pro altero ponitur sēpe. Memoria etiā consors & cooperatrix est rōnis, qm̄ sine ea ratio nec ad incognita procedere, nec cognitorū sciam retinere potest. Memoria est vis animę accepta retinens, p̄terita repetens, elapsa recolligēs. Humanus appetitus inter summa, & ima positus, cū plerunq; in vtraq; diuisus sibimetip̄ sit contrarius, in quācunq; partem totus transferit, non men eius merito sortit. Si carnis voluptatib. pascitur, carnalis siue animalis nominatur si spiritalibus desiderijs delectat spiritalis nūcupatur. Appetitus siquidē naturalis est vis in animāte mouendis auide sensibus attributa. Qm̄ de viribus animę mentionē sēpe feci definire eas debeo, quatenus, q̄ de anima dicta vel dicenda sunt, euidentius intelligi possint: Sensualitas, sensus, imaginatio tā corporis quā animæ sunt, vel dici p̄nt. Sensualitas corporis, est quadam vis ignea. Sensualitas siue animalitas animæ, est inferior vis eius, q̄ secū trahens sensualitatē carnis, velut famulā & obedientē, sensus imaginationes facit, easq; in arca memorię reponit. In sensu instrumentū est sensualitas & origo imaginationis. Ipsa nanq; vis ignea, q̄ extrinsecus formata sensus dicit eadē forma vsq; ad intimū traducta, imaginatio vocatur. Sensus itaque parit imaginationem, imaginatio cogitationem, cogitatio meditationem, meditatio acuit ingenium, ingeniuū rationem: ratio concludit ad intellectum, intellectus ad intelligentiā intelligentia contemplationē per ipsam veritatem admiratur, & per charitatē in ea delectatur. Sensus, est passio animę in corpore ex qualitatibus extra accidētibus, Imaginatio, est vis animæ quæ figurā corporea-

Memoria quid sit.

De sensu vniuersali me. c. 3.

Sensualitas corporis vis & carnis.

Sensualitas carnis.

Gen. 1. Gen. 2.

ribus de scriptio.

Anima facta, ad imaginem & similitudinem Dei. c. 39.

ginatio, est vis animæ quæ figurā corporea- rum rerū absente corpore sine exteriori sensu dignoscit. Cogitatio, est circa qlibet animi occupatio. Consideratio, est intenta cogitatio. Meditatio, est frequens cogitatio modū & causam & rōnē vniuscuiusq; rei inuestigans. Ingeniuū, est qdā vis naturaliter animis insita per se valens. Rō, est quædā vis animæ q̄ omnia discernit & iudicat, sed maxime cū inhiat spiritalib. & imaginē Dei in se conseruat. Intellectus, est rerū in se uere existētium perceptio. Intelligentia est de solis rerū principijs, l. de Deo, hyle & ideis, & de incorporeis substantijs pura & certa cognitio. Contēplatio est perspicuæ veritatis iocunda admiratio. Charitas, est concordia mentiū & societas electorū, uita beatarū animarū & angelorū, quia nec animæ nec angeli nisi per charitatē uiuunt. Aīa rationalis, & intellectualis facta est ad imaginē & similitudinē Dei, ut factorē suum pro imagine cognoscat: & pro similitudine diligit. Ex imagine nāq; Dei habet rationē, & ex similitudine charitatē. Charitas vero in seipsa repręsentat Trinitatē: hęc ratio sentit & pacata requirit, hanc charitas inuenit & uidentē beata quiescit, hanc in p̄senti fides sequitur, spes in celū usq; comitatur, charitas perenniter amplexatur. Mens itaque spiritalis seu intelligentia rōnalis primo creatorē suū aspiciat, deinde creaturā ipsius uideat, & mediante arbitrij libertate ad eum qui condidit omnia se & cetera referat. Sic in homine Trinitas appareat quam charitas manifestat, vt charitatē semper homo exhibeat, semperq; cōspiciat is quē Trinitatis imago perornat, Sic homo eius seruabit similitudinē, cuius in se naturaliter portat imaginē. Appareat ergo imago Dei in intelligentia rōnali, in mente spiritali, in honore liberi arbitrij. Appareat similitudo Dei in moribus pro natura, in operib. pro iustitia, in uirtutib. pro gratia, ut morib. natura perornetur, ut iustitia operib. cōprobeat, ut gratia uirtutib. cōpleat, & sic semper dño p̄sentetur. Aīa totū corpus hominis tota pariter animat. Est quidē inspirata à Deo homini uita, non de præiacenti materia, sed de nihilo facta ab eo. De ceteris animantib. scriptura dicit. Producant aquæ & cetera producat terra animā uiuentē. Animā uero nō aqua, nō terra produxit, sed Deus inspirauit, non tñ uiuā uel uiuentē,

sed spiraculū uitæ rōnale ex Dei imagine, factū ex Dei similitudine. Anima non est pars Dei, probat hoc mutabilitas quam incurrit. Deus. n. immutabilis est, hęc saepe mutata p̄ culpa, qnq; mutata pro pena & damnata fit misera. Nihil ei tñ nocere p̄t, nisi à Deo recedat. Recedit autē qn̄ peccat, p̄inde torquetur misera à Deo refuga. Ab uno disuncta spargitur ad multa, & pro sua intēperātia fit morbida, fit molesta. Eapropter sensus corporei turbata memoria, turbati hebetes sūt, marciidi, & stupidi. Inde caro patitur, languo res oriuntur & mors uiolenta peruagatur. Homo quidē à Deo auersus, peccando peruersus, quia à Deo dissentit, disidet & sibi, p̄ortatq; in seipso penam de seipso. Aīa non formatur ex materia informi, sed in sua creatione formā accepit, qua facta est ad imaginē & similitudinē Dei. A quo si auertit, remanet informis, quia Deo dissimilis, nec ideo in efficitur irrationalis, quia gestat imaginē Dei unde p̄t reformari. Sic nec ē si tota cōcluditur p̄ctō, & licet pro insipientia iumētō cōparetur; ideo sit quasi anima pecoris uel alterius corporis. Ipsum. n. corpus & nūc & in fine semper est habitura cū quo facta est una persona, sed nec ideo fit corpus ē si penitus hebetetur. Non. n. distrahitur partibus, nec loco concluditur. Non est maior in maiorib. nec est minor in minoribus sui corporis partib. uitæ idoneis. Spūs nanq; est anima rationalis quātislibet obruta malis, & ubicū que est tota est. Non traducitur à patre in filiū, ne vnquā sit aīa amborū. Sicut inquit dñs aīa patris, sic aīa filij mea est. Nec pars aīe patris in filiū dū generat se transfundit. Partiri nanq; seu diuidi, augeri uel minui, p̄ substantia sua spūs nescit. Non. n. p̄t esse maior sed melior. Si. n. particulariter transfunderetur, corporeus esse probaret. Quod si ut delirāt aliqui semen animæ ex semine carnis haberet generādo trāsfundi, multa quidē inhonestā & impossibilia possent exinde exclamari, q̄ de spiritu rationali nec dici debent nec opinari. Indecens. n. est obscēna retexere, & male fusā carnis semina denudare. Dicimus autē rationales animas pro essentia fieri quotidie de nihilo nouas, sed pro simili natura ex institutione diuina, non utiq; nouas. Quales. n. in ex ordio Deus die sexto masculo & fēminæ dedit, tales quotidie inspirat. singulis,

Anima non est pars Dei. Deo recedens. c. 40.

Eccl. 18.

Quod anima de nihilo fiat. Cap. 41. Gen. 1.

lis noua de nihilo creatione non noua institutione, Pater, inquit, meus vsq; modo operatur, & ego operor. Operatur vsq; modo pater, & filius, operatione siquidē noua, sed institutione non noua, pro illa agens, aut ista quiescēs. Res vero corporeæ post primā sui creationē nouæ nullæ creantur, sed simul in exordio conditæ tpali formatione propagantur. Animæ autē nō simul essentialiter factæ sunt, sed pro natura consimul, qua ad imaginē & similitudinē Dei fiunt, & simul factæ reputantur, & nō simul editæ iudicantur. Non simul editæ pro essentia, sed simul factæ pro cōpari forma ad imaginē & similitudinē Dei prōgata. Caro de carne gñando traducitur, sed ipūs de spiritu minime propagatur. Certū tēnemus, quia caro cōtracta de carne per legē concupiscentiæ, q̄ cito uiuificatur originalis culpæ vinculo premis, eiusq; affectionibus, aīa q̄ carnē uiuificat aggrauatur. Sub hoc peccati vinculo demerguntur paruuli, qui sine remedio baptisimi moriunt. Hnt. n. originale peccatū, non per animā, sed per carnē utiq; contractū animæq; refusum. Carni nanq; ita vnitur anima, vt cū carne sit vna persona. Fit. n. auctore Deo caro & aīa vnū indiuidū, vnus hō, vnde salua naturæ vtriusq; proprietate adijcitur carni q̄ animæ est, & animæ, q̄ carnis est, pro vnitate personæ, non pro diuersitate naturæ. Quod igitur ibidē singulis est propriū, cōe fit amborū: propriū p̄ natura, cōe pro persona. Exinde fit anima originali culpæ obnoxia, quā caro cōtrahit, & animæ refundit, cū qua vnita est in persona, licet diuisa sit in natura. Eapropter necesse est paruulū dū uiuit Christi sacro renouari, ne obsit eius animæ societas carnis peccati, qua grauatur ēt corpore exuta, nisi dū in corpore uiuit saluari fuerit remedio expiata. Currant igitur adulti, currant pro seipīs, impendant ēt parualis sacm̄ fidei, suscipiant Christi fidē cum sacris, vt paruulos in Christo renouatos fides ecclesie tueatur, & adultos cum sacris opera fidei comitentur. His ēt renouatis per gratiā, tandē cōplebitur in resurrectione generali, vt caro ipsa resurgat in gloria animæ suæ restituta, viua & æterna, felix & beata. Si quærat, quare Deus dat animas illis quos absque remedio saluari mori cōtingit rōdemus, q̄ diuina institutio qua res & rerū naturæ conduntur, nec pctō tollitur, nec violentia p̄pe-

ditur. Inde est q̄ lex corporalis copulæ, nec ēt in malis iure suo priuatur. Generant adulteri, fornicatores, prophani, naturalis tñ institutio nec in talib. deperit. Natura nāq; pro ut Deus instituit, q̄ suū est operatur. Natura si quidē est quædā vis & potētia diuinitus rebus creandis insita quæ vniciuiq; rei oē suum tribuit, qua bona quisquis male vitur, malus esse iudicatur. Iuste. n. puniuntur, qui licitis abutuntur. Iuste vero puniuntur qui rapere inconcessa conantur. Sic satanas cēlū, sic protoplastus perdidit paradysum. Abutuntur licitis, qui bona Dei maculant vsibus inconcessis. Maculant bona Dei, sicut ij qui calore libidinis exercent opera copulæ carnalis. Ex his filij gñantur, quorū corpora feruiente creatori creatura formantur, & Deo inspirante spiraculū vitæ animantur. Spiraculū autē vitæ, humanā animā intellige, quā non producit terra vel aqua, sed Deus inspirat: quo sensus corporei animant, vnde homo factus in animā uiuentē memoratur. in his & in alijs ops agit prout instituit, quē nullius adiuuat bona nec impediūt mala. Bonos quidē p̄uehit sua gratia, malos terret sua iustitia. Nos equidem serui dū dñi bonis abutimur, rei & miseri pariter inuenimur. Ipse equidē serui dñs q̄ seruatorū suorū malis bene vitur, sanctus & ops adoratur. Ipse corpori terreno de peccati traduce propagato, pro instōne sua inspirat animā bene vtens inolita puaricatione nostra, q̄ si esset naturalis, creatori poterat imputari. Sed creator p̄parat omni tpe sacra, & obedientiæ pia proponit edicta, vt cōtra peccata sacra in remediū sint, & tpalium obseruatio mandatorū æternorū asserat p̄mia donorū. Vnde si aliqui sub pctō geniti paruuli obeūt absq; remedio saluari, pertimesce iustitiam Dei, qui nihil debet alicui, sed dānat in singulis malū q̄ non fecit in eis. si aut paruulos renouat sacris, admirare misericordiā Dei. Ipsa. n. sicut nesciunt culpā cū qua ex carne nascuntur, sic nesciunt gratiā qua per Christū renouantur. Nō excusat paruulos a culpa, quæ eā non norunt, nec excludit gratiā ab eis, quæ eā nesciunt. Quæris in eis culpam, inuenis ex carne traductā: quæris in eis gratiā, inuenis a Deo collatā. Illa debite dānatur, hæc indebite p̄rogatur. Illa iudiciū p̄dicat, hæc misericordiā resp̄sentat. In vtroq; Deus agnoscitur, cui misericordia & iudiciū perpetua laude cantatur.

cantatur. Sed ab his intuendis mens nostra, mēs infirma, quia peccatis obruta, citius ad seipsam redeat sibiq; remediū quærat, vt qui in Adā ceciderit, in Christo resurgat. Plures veteres de natura animæ dixisse inueniuntur, sed nihil ita vt nō aliquid restare videat. Ego aut ex eorū dictis quāto diligentius potui breue istud & certū colligere, atq; in vnū studui redigere, q̄ memoriæ cōmendef. Hebes nāq; est memoria hoīs & breuitate gaudet, & si in multa diuiditur, fit minor in singulis. Ex corpore & aīa constat homo: & quicquid oculis corporeis vī, p̄ corpus factū est, corpus p̄ animā, anima autē p̄ Deum. Vita corporis anima est, vita animæ Deus est. Immortalis est anima, quia carne caret: nec habet quo cadat vt resurrectione egeat post ruinā, nisi pctō ceciderit: & ideo in morte vita nostra non perit, sed corpus destituit: dū discedens anima vim suā nō perdit, sed q̄ uiuificauerat hoc dimittit, & quantū in se est mortē alterius facit, quā ipsa non recipit, facit, in quā, non uiuificando q̄ deserit, nō amittendo q̄ uiuit. Itaq; mors hominis nihil est aliud quā carnis occasus, a qua cū vis potētiæ uiuificantis abscesserit, in terrā de qua sumpta est redit, amissis sensib. quos per seipsam nō habuit. Anima non aliter q̄ Sol lucē diei, vitam tribuit carni cū venerit, mortē efficit cū recedit. Mors tñ non consumit coniuncta sed diuidit, dū origini suæ vtrūq; reddit. Et ne quis putet animā corporis morte consumi, audiatur quid dñs in Euangelio dicat, Nolite, inquit, eos timere qui occidūt corpus, animā autē occidere non p̄nt. Fatigatur corpus cogitationib. mentis: afficitur in corpore mēs doloribus corporis. Corpus ex quatuor elementis constat. Aīa nec elementū est, nec ex elementis, sed de nihilo est facta, & soli creatori suo cognita. Ex his ergo omnib. quæ in se, hoc est in corpore suo visibilia videt, nihil se esse vel posse esse videt. Secernat ergo & diuidat se per se ab eo toto q̄ videt inuisibile, & inuisibile se esse omnino uidet in eo q̄ uidet se, & tñ uideri se non posse uidet. Deinde eleuet se super se, & in eo q̄ primū & principale speculū est speculandi Dei, illiusq; imaginis factū inuisibile Deū inspiciat. Hoc autē est ipsa ratio & mens, rōne utens q̄ ad primā similitudinē Dei facta est, ut per se inuenire

possit eū a quo facta est, & i eius amore atq; contēplatione dulciter requiescere. Ea nāq; perfectius suū factorem manifestant, q̄ illius similitudini vicinius appropinquāt. Hæc autē est ipsa rōnalis creatura q̄ excellenter & proprie ad illius similitudinē facta est: & tunc citius creatorē suū quē non uidet agnoscit & diligit, cū se ad illius imaginem factā intelligit. Mens rōnalis est q̄ se cogitādo intelligit, & imaginē suā ex se natā habet, q̄ imago eius uerbū est. Verbum. n. rei est ipsa cognitio ad similitudinē eius ex memoria formata. Hoc modo liquido apparet summā sapientiā cū se dicendo intelligit, gignere consubstantiale sibi similitudinē suam, i. uerbū suum. Mens tñ rationalis qm̄ non se semper cogitat sicut sui semper meminit, liquet, quia cū se cogitat uerbū eius nascitur de memoria. Vnde apparet quia si semper se cogitaret, semper uerbū eius de memoria nasceret. De summa uero sapientiā q̄ semper se dicit sic, sicut sui semper memor est, liquet quia de æterna memoria cōternū eius uerbū nascitur. Sicut. n. summa sapientia æterna est, ita æterne sui memor est, & æterne se intelligit, & æterne se dicit, cū sit illi dicere, q̄ intelligere, & cum æterne se dicat, æterne uerbū eius apud ipsam. Mens ergo rationalis, q̄ inter omnes creaturas ad inuestigationē summæ sapientiæ sola assurgere ualet, & nihilominus ad eiusdē inuentionē sola proficere, semper studeat illius reminisci, illam intelligere & amare: ad hoc facta est ut semper uiuat si semper amet. summam uitā, summam sapientiā, summā essentiā, cui debet hoc ipsum q̄ est. Amare autē nequit, nisi ei⁹ reminisci & eā studuerit intelligere, Faciat ergo hoc ad q̄ facta est ut bene uiuat. Deus omnipotens cuius beatitudo nec augeri p̄t, quia perfecta est, nec minui, quia æterna est, sola charitate, nulla necessitate sui rōnales spiritus creauit, ut eos suæ beatitudinis participes faceret. Alios uero in sua puritate in cēlo confirmauit. Alios autē p̄ superbiam in infernū p̄cipitauit, atq; alios ad cōprobandā humilitatē & obedientiam in terrena habitatione terrenis corporib. sociauit, ut ad uitæ sensum luteā materiam uegetarent. Habent nanq; in natura sua quandā mutabilitatē secūdū quā corporib. uiuificandis appropinquant, in qua quidē nō nihil suæ puritatis deponunt. Cū. n. delectatione carnis afficiuntur:

Natura
quid sit.Anima
quid sit.
Cap. 43.Spiraculum
vite
Gen. 2.Mors
hominis
quid sit.

Mat. 10.

De corpore
& anima
ma. c. 44.

H

18708.

Spiritus
rationalis
les. c. 45.

K

tur: quasi quandā corpulentia indetrahunt: quæ puriorē naturam eorum corrumpit. Et hoc vitium quanto altius eis in corporib. manentibus inhaerit, tanto difficilius eos à corporibus discedentes deserit: quoniam non tollitur passio, et cum tollitur causa passionis, nisi ab eiusmodi feculentia se in hac vita mundare studuerint. Nos ergo qui in medio bonorum & malorum positi sumus, considerare saepe debemus, & gaudium illorum, & istorum supplicium, atque nostram miseriam. Rationalis siquidem est anima nostra, ut sciat discernere inter bonum & malum. Et et concupiscibilis atque irascibilis, ut possit amare bonum & odire malum. De concupiscibilitate nascitur amor, de amore & desiderio & gaudium. Amor est * delectatio cordis alicuius ad aliquid pro aliquid, per desiderium currens atque per gaudium requiescens: per desiderium in appetendo, & per gaudium in perfruendo: nec aliunde bonum est, si bonum est cor humanum: nisi quod bene amat, quod bonum est. Nec aliunde malum est, si malum est, nisi quod male amat quod bonum est. Omne enim quod est, bonum est: sed in eo quod male amatur, tamen vitium est. De irascibilitate nascitur odium, Ira enim generat odium: & de odio dolor & timor. Cum enim contra peccata nostra irascimur & ea odire incipimus, dolemus quia peccauimus, & penas pro peccatis timemus. Sic creator omnium Deus inter cetera & super cetera quæ creauit rationalem dignatus est amplius illustrare naturam, quam & sua similitudine fecit insignem, & suæ beatitudinis voluit esse participem. Cuius tamen rationalis creaturæ licet similis videatur origo, facta est diuersa cognitio: dum pars eius est in æterna felicitate firmata: pars rudentibus inferni detracta, & in tartarum tradita in iudicium crucianda seruatur. Pars est tertia terrenis unita corporibus locum medium sortita cognoscitur: & prius quidem eadem media summis vicinior in delictis erat posita paradisi, nunc iam propinquior infimis, pro reatu inobedientiae humiliata est in loco afflictionis. Summus igitur omnium horum locus plenam habet lætitiā, infimus solam tristitiam. Ibi enim plena foelicitas: illic sola & summa miseria est. In medio sanè summa speranda, sed nihilominus infima sunt timenda, & ideo nobis iam amplior timoris causa quam spei, quo viciniore eisdem infimis, deiectioni in ipsa degimus umbra mor-

tis. Quia tamen & illius beatitudinis, & illius nihilominus donationis æternæ humanam Deus animam pro suorum qualitate meritorum participare fieri posse cognouit, naturales affectus ei quatuor indidit: ut haberet unde bona illa posset optare, & in eis quæque lætari, & rursum unde mala illa metuere, vel in eis et dolore perpetuo contristari. In eo enim sanè grauior est moderna conditio, quod non modo exhibet tristitiam & modernam molestiam, sed & timor habet penam, & spes ipsa quæ differtur affligit animam. Pijssimus enim pater & terribilis iudex, qui vera illa & perpetua gaudia filijs, dolores æque perpetuos reis in fine parauit, nonnulla tamen et nos in presentia experimenta capere voluit gaudij vel doloris unde illa non modo certius credi, sed affectuosius quoque optari valeant & timeri. Ceterum nec presentia gaudia in illorum cõparatione sunt gaudia, nec tristitia presentis in illius cõparatione est tristitia. Nec desipiet si quis interim omnem operam dare maluerit, quæ ad modum illa potius valeat concupiscere gaudia, illos formidare dolores, quæ huius vitæ vitare molestias, captare lætitiā. Verum tamen inuenire eis etiam in presentia unde utiliter gaudeat quis, vel salubriter contristetur. Si lætetur de beneficijs suis gratias Deo agens, & in deuotione eius exultet, & propria seu et proximorum delicta deploret. Unde et diuina dispositione media inter eosdem affectus constituta est ratio in corde hominis, per quam nimirum discernere & diiudicare possit unde gaudeat seu doleat imo et quid cupiat vel quid timeat. Sanè qui triplicem vim animæ esse docuerunt, rationalem illam, irascibilem, & concupiscibilem affectus, affectus quidem diuersos, sed quadam sibi cognatione iunctos, sub irascibili metu & tristitiam, sub concupiscibili desiderium & lætitiā cõprehendisse videntur. Interim ergo inter affectus varios humana fluctuans anima, necesse est ut certam demum vel in summis vel in imis accipiens stationem, in solo deinceps vel gaudio vel dolore persistat. Deus est in summo, mundus in imo. Deus in eodem statu æternitatis suæ semper consistit. Mundus cursu mutabilitatis suæ sæpe instabilis fluit. Humanus animus quasi in medio collocatus quadam conditionis suæ excellentia, huic mutabilitati quæ deorsum est supereminet, & ad illam quæ est apud Deum veram immutabilitatem necdum pertingit.

76. 76. 76.

M

Al. l. dila-
tatio.
Amor
quid sit.

Creaturæ
rationalis
diuersa
rō. c. 46.

2. Pet. 2.

A

Anima-
vis origo.
Cap. 48.

Gen. 3.
Arbitrii
Electio.

De hinc
no animi
Cap. 48.

al. l. Ar-
bitrii.

pertingit. Si vero in ijs quæ deorsum transeunt se per cupiditatem immerferit, statim per infinitas distractiones rapietur, & à semetipso quodammodo diuisus dissipabitur. Si vero ab hac infinita distractione quæ deorsum est se erexerit, & hæc infima deserens, atque paulatim in vnum se colligens secum esse didicerit, tanto amplius in vnum colligetur, quanto magis cogitatione & desiderio sursum eleuabitur: donec tandem omnino immutabilis sit, & ad illam veram & unicam quæ est apud Deum immutabilitatem perueniat, ubi perpetuo sine omnium vicissitudine requiescat. Credimus animas nec esse ab initio cum angelis, nec simul creatas: sicut Origines fingit. Nec per coitum cum corporibus seminantur: sicut Luciferiani & Cyrilli, & aliqui Latinorum presumptores affirmant. Sed dicimus earum creatione solum omnium creatorem nosse, & corpus tantum per coniugij copulationem seminari: Dei vero iudicio coagulari in vulua matris: & compingi atque formari: ac formato iam corpore, animam creati & infundi: ut viuat homo in vtero ex anima costans & corpore, & egrediatur ex vtero viuus plenus humana substantia. Nec duas animas esse credimus in vno homine, sicut multi scribunt, vnam animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini, & alteram spiritalem quæ ratione ministrat. Sed dicimus vnam eandemque animam esse in homine, quæ & corpus sua societate viuificet, semetipsam ita sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrij, ut in suæ substantiæ eligat cogitatione quod vult: Libertati siquidem arbitrij sui commissus est homo: postquam vero deceptione serpentis per Euam cecidit, naturam bonam perdidit, pariter & vigorem arbitrij non tamen electionem, ne non esset suum, quod emendaret peccatum. Manet itaque ad quærendam salutem arbitrij libertas. i. rationis voluntas: sed admonente prius Deo & inspirante ad salutem. Ut ergo acquiescamus salutari inspirationi, nostram potestatem est, ut adipiscamur quod adipisci desideramus, diuini est muneris. Ut non labamur adepto salutis munere. nostræ sollicitudinis est & cælestis adiutorij: ut labamur, præter nostram est & ignauie. Solum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuto corpore viuat & sensus suos atque ingenia viuaciter tenet. Neque cum corpore moritur, ut Arabs afferit: neque postmo-

dum interit, sicut Zenon dixit, quia substantia liter viuat. Animalium vero animæ non sunt substantiæ, sed cum carne ipsa carnis viuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione reguntur, sicut Plato & Alexander putant: sed ad omnia incitamenta naturæ ducuntur. Anima humana non cum carne moritur, quia non carne, sicut diximus superius, seminatur: sed formato in vtero matris corpore, Dei iudicio creatur & in funditur, ut viuat homo in vtero, & sic procedat natiuitate in mundum. Anima a creatore principium habens, ex quo est perfecta est in genere suo: unde ex quo est, sciret omnia quæ ab homine sciri possunt, nisi grauitas carnis esset. Quod per primum hominem, qui ante corruptionem humanitatis ex quo fuit perfecte habuit scientiam, probari potest. Sed modo corrupta humanitate, ex quo coniugitur corruptioni, corrumpitur. Nec proprietates suas potest exercere, donec usu & experientia & alicuius doctrinæ incitata incipit discernere. Veluti si quis cum subtili acie oculorum in tenebrosa detrudatur, videre tamen non potest ibi nisi prius assuescat tenebris, vel lumen accendatur. Unde Virgilius, Quantum non noxia corpora tardant. Et licet alie sint actiones corporis, & alie actiones animæ: tamen corporis vitia vel uirtutes possunt esse animæ. Cum enim ad hoc sit data, ut illicitos carnis motus corrigat, ignorantia illius contingunt uel negligentia. Sicut cum discipulus uel seruus negligentia doctoris uel domini peccat, magister uel dominus extra culpam non est. Sic anima malis contingentibus non est extra culpam, cum ista debeat imperare, & illa obedire. Duabus substantijs tantum constat homo: anima & carne. Anima cum ratione sua & carne cum sensibus suis. Quos tamen sensus absque societate animæ non mouet caro: anima uero sine carne rationale suum tenet. Notandum tamen quod idem ipsi sensus qui in exteriori homine describuntur, simili modo secundum modum suum in interiori esse manifestantur, quia spirituales res non corporalibus sensibus, sed spiritualibus, rimandæ sunt. Unde diuina scriptura in Deuteronomio ait: Videte quod ego sum Deus, & non est alius præter me. Et in Apocalypsi. Qui habet aures audiendi audiat, quid spiritus dicat Ecclesijs. Et

E

Aene. 6.

F

Homo ex
carne &
anima. 49

Deut. 32.

Apos. 2.

Et

Pfal. 33. Et in Psalmo, Gustate & videte quoniam suavis est dominus. Et Apostolus, Christi bonus odor sumus, & in ijs qui pereunt, & in ijs qui salui fiunt. Et in Euangelio dominus mulierem fide se tetigisse magis quam corpore ostendit dicens, Tetigit me aliquis: Nam & ego sensi virtutem de me exisse, Sic ergo cum omni cautela obseruandum est quid ad corporis sensus, & quid ad animam pertineat dignitatem: ne forte confusus ordo & irrationabilis estimatio alicui repugnare videatur veritati. Non est tertius in hominis substantia spiritus, ut Didymus contendit, sed spiritus ipsa est anima: & pro spiritali natura, vel pro eo quod spiret in corpore, spiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quod ad viuendum vel viuificandum animet corpus: Tertium vero qui ab Apostolo cum anima & corpore inducitur spiritus, gratiam sancti spiritus intelligamus quam orat Apostolus, ut integra perseueret in nobis, ne nostro vitio aut minuatur, aut fugetur a nobis: quia spiritus sanctus effugit fictum, & auferet se a cogitationibus que sunt sine intellectu. Iugiter ergo meditationem animam nostram exerceamus, & consideremus miseras & necessitates nostras, labores & dolores. Lugentes enim in hac vitam intrauimus, cum labore viuimus, cum dolore & timore exituri sumus. Cogitemus ergo que breuis vita nostra sit, que via lubrica, que mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quantis amaritudinibus admixtum sit, si quid dulce ac iucundum in via huius vite, occursum suo nobis aludit: que fallax & suspectum, que instabile transitorium est quicquid huius mundi amor parturit, quicquid species, aut temporalis pulchritudo promittit. Consideremus etiam que sit patrie celestis pulchritudo suauitas atque dulcedo. Attendamus & perpendamus unde cecidimus, & ubi iacemus: quid perdidimus, & quid inuenimus, ut ex utroque intelligamus quantum nobis in hoc exilio lugendum sit. Hinc enim Salomō ait, Qui apponit scientiam, apponit dolorem, Quia & quanto magis homo sua mala intelligit, tanto amplius suspirat & gemit. Meditatio siquidem parit scientiam, scientia compunctionem, compunctio deuotionem, deuotio perficit orationem. Meditatio, est frequens cogitatio, curiosa & sagax obsecra inuestigare, & occulta ad notitiam trahere. Scientia est, quoniam homo ad notitiam sui assidua meditatione illuminatur. Compunctio est, quoniam ex consideratione malorum suorum cor

interno dolore tangitur. Deuotio, est pius & humilis affectus in Deum humilis ex conscientia infirmitatis pro optata, pius ex consideratione diuinae clementiae. Oratio, est mentis deuotio. id est conuersio in Deum pro pius & humile affectum. Affectus est spontanea quaedam ac dulcis ipsius animi ad Deum inclinatio. Nihil enim ita Deum inclinatum ad pietatem & misericordiam quemadmodum purus mentis affectus. Scientiam celestium & terrestrium rerum laudare atque amare solent homines, sed multo meliores sunt qui huic scientiae proponunt noscere semetipsos. Laudabilior siquidem animus est, cui nota est miseria sua quam qui ea non aspecta, vias siderum & naturas rerum scrutatur. Qui vero iam in Deum euigilauit animus spiritus sancti calore excitatus, atque in eius amore coram se uoluit, ad eumque intrare uolens nec ualens eoque sibi lucente attendit in se, & inuenit se suaque agritudine illius munditiae comparari non posse cognoscit: dulce flere habet, eumque precari ut sui misereatur totamque eius miseriam exuat. Hunc itaque egentem & dolentem scientia non inflat, quia charitas edificat. Proposuit enim scientiam scire, id est, scire seipsum & infirmitatem suam, magis quam scire vires herbarum, & naturas animalium: & hanc apponendo scientiam, apposuit dolorem. id est defectum peregrinationis suae ex desiderio patrie suae, & uisionis Dei, Dolet, qui tenetur exilio, quia differtur a regno, Dolet, dum recordatur quae & quanta mala fecit, & que intollerabiles penas pro illis passurus sit. Cum nulla scientia melior sit illa qua cognoscit homo seipsum, discutiamus cogitationes, locutiones, atque opera nostra. Quid enim prodest nobis, si rerum omnium naturas subtiliter inuestigamus, efficaciter comprehendamus, & nosmetipsos non intelligamus? Examinemus ergo que fecimus nos si secundum quod debuimus, ea fecerimus: consideremus ea que facturi sumus, si sint secundum Deum. Valde siquidem est necessaria nobis circumspectio examinationis, quatenus per experientiam eorum quae fecimus, ad ea quae agenda sunt, tutiores reddamur. Saepe namque opus quod bona intentione inchoari credimus, tanto citius in deceptionis laqueum nos precipitat, quanto de intentionis nostrae principio securi sine actionis non obseruamus: & imprudentes quasi uia plana ad foueam currimus: quae videmus quid facimus, sed quid finem nostrum

strum sequi debeat, non attendimus. Ita enim ambiguum est animi affectus, ut nisi ex fine operis qualitate intentionis eius discernere non valeamus. Praeterea necesse est, ut per singulos dies uitam nostram ad iudicium uocemus: & quid egimus per noctem & diem examinemus: & quanto ad bona facienda solito alacriores: & quanto ad mala vincenda, solito constantiores: siue aliquo opere nostro insidijs inimici supplantati simus, qualiter demum per iudicium transactae deceptionis futuram illius fraudem caute uere valeamus: quatenus nec superueniens tentatio nos improuisos ad malum opus deiiciat, nec indiscretos in opere bono praesens negligentia fallat. Quisquis, si cor suum in homini studio exercet, audiat quid quidam sapiens dicat, Scito te ipsum: scito unde uenisti, aut quod uadis, quomodo uiuis, quantum proficis uel deficis, quam longe es a Deo, uel quam prope, non interuallis locorum, sed similitudine uel dissimilitudine morum. Scito quomodo homo es, cuius conceptio culpa, nasci miseria, uiuere pena, mori necessitas. Certum est, quia morieris, sed incertum quomodo uel quoniam ubi, quoniam mors ubique te expectat, & tu si sapiens fueris, ubique eam expectabis. Attende ergo sollicite quid agas, uel quid agere debeas. Si quod faciendum est facias. Si bono operi malum aliquod non admisceas. Si bonum quod agis, quanta oportet deuotione adimpleas. Si alterius, ut tuum bonum diligas. Si tuum, ut alterius malum reprehendas. Si sic declinas a malo ut facias bonum. Sunt enim quidam tamen attendentes mala quae non faciunt, istos pusillanimitas a bono opere reuocat, ne malum surripiat. Sunt aliqui attendentes tantum bona quae faciunt: illi sic sibi a bono opere complacent & blandiuntur, ut de prauitatis admixtione minime terreantur. Sunt alij sapientes ut faciant mala, bona autem facere nesciunt: isti pessimi omnium letantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Sunt alij querentes Deum per exteriora, deserentes interiora sua, quibus Deus interior est. Redeamus ergo ad nos, ut possimus ascendere ad nos. Tres siquidem ascensus sunt. In primo, ascendimus ab istis exterioribus & inferioribus ad nos. In secundo, ascendimus ad cor altum: quanto namque amplius proficimus, tanto amplius ascendimus. Qui enim non ascendit, descendit: & qui non proficit, deficit. In tertio ascensu, ascendimus ad Deum. Primus ascensus fit consideratione mundi, & contem-

ptu. Considerando namque quae caduca & transitoria sunt ista terrena, contemnimus ea & redimus ad nos. Secundus ascensus fit cognitione & contemptu nostri. Cum enim cognoscimus quam proni simus ad malum, & quam inuoluntati ad bonum contemnimus & ascendimus supra nos. Tertius ascensus fit cognitione & amore Dei. Ille tertius ascensus fit mentis dilatatione, & mentis subleuatione, & mentis alienatione. Mentis dilatatio est, cum sub uno mentis aspectu, plura conspiciamus, uel de Dei sapientia, uel de eius potentia, uel de cuncta bonitate. Inueniri debemus quam potenter Deus cuncta creauit de nihilo, quam sapienter gubernat, quam benigne cuncta dispensat. Totum istum mundum sic ornatum fecit pro corpora, corpora propter animas, animas pro se. Et ideo diligenter custodire debemus animas nostras, quatenus eas mundas & sanctas Deo reddere valeamus, a quo tanta bona accepimus pro eis. Mentis subleuatio est, cum de uisibilibus subleuamur ad inuisibilia. Quoniam namque consideramus humanam dignitatem, admittamur dignationem Dei, qui tam mirabiliter rationale spiritum ad imaginem & similitudinem suam creauit. Mentis alienatio est, quoniam mens super se rapitur. De hoc mentis excessu, homo doceri non potest, quia nihil ibi habet sui. De mentis autem dilatatione & subleuatione instrui potest, quia ibi aliquid habet sui: instruitur autem aliquando humana industria, aliquando diuina reuelatione, seu inspiratione. Nonnunquam uero in speculo cordis sui, in rationali mente seipsum & Deum inspicit. Ita namque conditum est cor hominis, ut in eo quasi in templo dominus inhabitaret, & tanquam in quodam speculo suo reluceret: ut qui in se uideri non poterat, in sua imagine uisibilis appareret. Magna prorsus dignitas hominis est, portare imaginem Dei, & illius in se iugiter uultum aspicere, atque eum semper per contemplationem praesentem habere. Sed postquam delectationem nostram in terram peccando sparsimus, peccati puluis superiectus est cordi nostro, & ideo ab illo internae contemplationis speculo corruentes in has miseris praesentis uitae tenebras labimur, ubi Deo digne ministrare non ualemus, quia sordide iniquitatis caligine ignorantiae obuoluti, quid agendum uel uitandum nobis sit, ex magna parte iam non uidemus. Tergamus ergo speculum nostrum ab amore uanitatis.

Prou. 2.

M

Tres gradus ad cognitionem sui. c. 5.

Al. h. c.

m. m. m.

se.

Al. h. c.

perari.

Cognitio

sui. c. 5.

1. 1. 1. 1.

K

Mentis dilatatio.

Mentis subleuatio.

Mentis alienatio.

nitatis & ab amore iniquitatis, i. a puluere & a forde, vt in eo inspicere valeamus & nos, & creatorē nostrum, quē peccando post tergum nostrū posuimus. Auersi siquidē a Deo sumus, peccata nostra separant nos ab eo. Et ideo cum Propheta dicamus, Conuerte nos Deus salutaris noster. Si mulieres speculum suū in quo facies inspiciunt, cum amiserint, diligenter quærant, & curiose tergant a puluere & a forde: multo amplius speculū interioris hominis debemus & inuenire & tergere & inspicere: vt in eo totam turpitudinem nostrā valeamus deprehendere, & ita per cognitionem nostram ad cognitionē Dei peruenire. Duo nobis necessaria sunt vt nos cognoscamus, videlicet quales simus ad malū & quales ad bonū. Proni sumus ad malū, & si misericordia Dei non teneret nos, in omne vitium possemus cadere, nec inde surgerē, nisi misericordia Dei subsequeretur quæ nos subleuaret. Hoc bene cognoscebat Propheta cum dicebat, Dñe, misericordia tua ante oculos meos, quæ me custodiat, & misericordia tua subsequatur me, quæ me erigat. In ualidi sumus ad bonū, nec sine Dei gratia bonum facere, vel in aliquo bono perseuerare possumus. Istud ēt Apostolus sciebat, cum dicebat, Gratia Dei sum, id quod sum: & quia gratia eius in me vacua nō fuit: gratia eius in me manet. Hanc geminam cognitionem suū habuit Abraham cū diceret, Loquar ad dñm meum cum sim puluis & cinis. Reuera puluis est homo. Sicut. n. puluis ex quacunq; parte venti impellitur, & in aliā areā deijcitur, & ibi remanet: sic homo in omne vitium cadere potest, nec adijciet vt resurgat, nisi misericordia Dei ei subueniat. Cinis ēt est homo, quia sicut cinis nec profert germē ex se, nec susceptū sēmen germinat, sic homo nec bonum facere, nec in aliquo bono perseuerare sine gratia Dei potest. Idcirco maximas grates Deo referre debemus, quia & multa bona nobis concessit, & multa mala quæ fecimus, nobis cōdonauit, & a multis malis seruauit, quæ facere potuimus, sicut alia multa quæ fecimus. Quicquid. n. mali non fecimus, eo miserantē non fecimus. Nā si ipse permisisset, ea vtiq; fecissemus, aut opere aut voluntate. Et ideo nescio vtrū eū amplius diligere debeamus pro his quæ nobis dimisit, an pro his a quib. nos immunes seruauit. licet. n. ea non se-

rimus, nos quasi fecisse, & cum quasi di missi se existimare deberemus, quicquid ea vel voluntate vti que fecissemus, si ipse permisisset. Quisquis in veritate se ita cognoscit, humilis est corā Deo & hominib. diligit Deū propter Deum, & omnes hominēs propter Deum, & si perfectam charitatē habet, nullum iudicat, nullum accusat, nullū condemnat: non seruat iram, non mouet rixas, non seminat discordias, non fouet nocentes, non persequit innocentes: non odit arguentes se, non facit furtū, non falsum testimoniū, non periuriū, nulli detrahit, nulli nocet, nullum odit, sed omnes diligit. Scriptū est, Nemini quicquid debeatis, nisi vt inuicē diligatis. Sic in Deo familiaris est charitas, vt in eo habitare nollit, in quo charitas non fuerit. Qui ergo charitatē habet, Deū habet, quia Deus charitas est, Et qui vnū hominē habet odio, Deū perdit, & bonū quod facit. Quapropter vnusquisq; prouideat, ne propter vnus hominis odium, Deū perdat, & omne bonū. Nunc reuertamur ad speculum nostrū, & videamus quō per cognitionem nostrā possumus ascendere ad cognitionem ipsius Dei. Duplex est natura hominis. Vna interior, quæ est ipse homo, quā mens vnus cuiusque est ipse. Altera exterior, id est corpus. Ex duplici natura compactus est homo, & ideo vt totus beatificaretur, duo illi bona Deus a principio preparauit, vnum visibile, alterum inuisibile: vnum corporale, alterū incorporale, vt in vno sensus carnis ad iucunditatem foueretur: in altero sensus mentis ad felicitatem repleretur. Idcirco duplici sensu rationalis anima instructa est, vt visibilia caperet per sensum carnis, inuisibilia per sensum mentis, quatenus & visibilia & inuisibilia ad cognitionem & dilectionē creatoris illam excitarent. Omnium namque humanarum actionum ad hunc finem currere debet intentio, vt vel diuinæ imaginis in nobis similitudo instauretur, vel huius vitæ necessitati consulatur. Quæ vero in nobis diuinam similitudinē reparant, duo sunt, i. speculatio veritatis, & exercitiū virtutum, quia in hoc homo similis est Deo, quod sapiēs & iustus est. Ea siquidem perfectius authorem suū manifestat, quæ illius similitudini vicinior appropinquant. Hoc autē est mēs rationalis quæ excellenter & proprie ad similitudinē illius facta est. Et tunc citius creatorē suum quē non videt

Psal. 84.

Cognitio sui necessaria. Cap. 53. Psal. 25. Psal. 22.

I. Co. 13.

Gen. 18.

Hō quare cinis.

D

det, agnoscit, eum seipsum ad illius similitudinē factā intelligit. In hoc ergo primū Trinitatis vestigiū inuentū est, cū agnoscere cepit ipsa quod erat supra se. Vidit. n. quod ex se ipsa nascitur sapientia quæ in ipsa est, & diligit ipsa suā sapientiā: procedit amor ex ipsa & sapientia sua, quæ amat ipsam genitam de se, & in se mentē nō diuidit a se: & apparet tria quædā in vno, mens sapientia, & amor. Et est sapientia de mente: de mente & sapientia procedit amor, & surgit Trinitas, & non recedit vnitas: & sunt simul Trinitas & vnitas, hæc sic in nobis Verū longe melius ratio sua det in Deo. Deus namq; cū sit origo omnis sapientiæ & semper sapientiā habuit & semper eam dilexit, & quia semper dilexit, semper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ipse genuit, & semper cū illo fuit, quia genita se a gignente non diuidit: semper gignitur, quæ æterna, semp genita est, quia perfecta, nec cū gignitur inchoans, nec cū genita est, cessans. Qui genuit, pater est: qui genitus est filius est: & qui ab vtroq; procedit, spiritus sanctus est. Pater a nullo est, filius a solo patre ē, spiritus sanctus simul a patre & filio ē: & hæc tria vnū in Deo esse substantialiter oportet fateamur. Sed quia ille qui genitus est, nō potest esse ille a quo genitus est, neq; qui a gignente & genito procedit, potest esse ille & qui est gignens, & qui genitus: inexpugnabili ratione veritatis cognoscere cogimur in deitate personarū Trinitatem, & substantiæ unitatē, & maiestatis æqualitatē. Pater ergo & filius & amor patris & filij vnus Deus sunt, & vno amore se diligunt, quia vnum sunt: nec aliud est quod quisq; amat in altero quod quisque amat in semetipso. Nec aliud est quod quisque est quod alter est, & ideo est necesse vt quisq; amet seipsum, & adiuicē quisque aliū. Hanc charitatē & hanc Trinitatē, Deus pater nobis manifestauit, cū propter nimiam charitatē suā qua nos dilexit misit filium suū in similitudinē carnis peccati, vt nos saluaret. Misit ēt, spiritum sanctum, quo nos adoptaret in filios. Filium dedit in precium redemptionis. Spiritum sanctū in priuilegiū amoris, se deniq; seruat hereditatē adoptatis. Pater, filius, & spiritus sanctus nomina sunt pietatis, nomina dulcedinis, nomina suauitatis & amoris. Quid. n. dulcius patre, & tanto patre tam dulcissimo atq; misericordissimo?

Eph. 2.

Rom. 8.

Acto. 2.

Pater filius spiritus sanctus. Cap. 55.

Quid suauius Iesu Christo? saluator noster totus est vnctus, totus est pius, totus est dulcis atq; suauis. Quid amabilius & quid suauius, & quod sanctius spiritus sancto? Amor patris & filij ipse est, per quē omnes sunt sancti quicunq; sunt sancti. Considerate ergo quanta sit illa gloria, quæ ineffabilis lætitia cum ad Deum patre veniemus, & ille ponet nos in suo regno tanquā filios & heredes, Iesus Christus tanquā fratres & cohæredes, spiritus sanctus vnū nos spiritū esse faciet cū illis: Ipse siquidē est idissolubile vinculū Trinitatis & amoris. Tunc introibimus in potentias dñi, & videbimus ciuitatē illā de qua tam gloriosa dicta sunt: Vita siquidē illius ciuitatis est quietas, pax tranquilla, felicitas perpetua, puchritudo admirabilis, species laudabilis, iucunditas cōcupiscibilis, in gloria desiderabilis, gaudiū perenne, festiuitas continua, cantica dulcissima. Ibi sunt quæ corda omnium in quandā ineffabilem dulcedinē atq; iucunditatē cōuertunt. Sunt ibi gaudia æterna quæ suauitate infundunt, & corruptionē nō inducūt. Sēper reficiunt & nunquā deficiunt, pascunt & perseuerāt integra, ad fruendū se exhibent & permanent incorrupta. Dulcedo illius ciuitatis infundit se ad suauitatē, species ad iucunditatem, visio ad delectationem. Omnis pulchritudo ibi est, vbi summa pulchritudo est. Quanta namque pulchritudo ibi est, vbi rerum omnium species sine defectu vigent, sine transitu permanent, sine corruptione consistunt sine mutabilitate æterna sunt? Si tā pulchrum est quod vere pulchrū non est, quid est quod pulchrum est? O ciuitas sancta, ciuitas speciosa, quicquid in te est, totum pulchrum est, suauis est, iucundum est, vnum bonum est, & omne bonum in ipso est. Quicquid enim nominare boni possunt, totum ibi est, quia omnia bona in vno sunt, & omnia vnum sunt. Huius tanti boni amor & desiderium cum me aliquādo tangit, vehementer, atque suauiter afficit, & nescio quō quodammodo a memetipso abstrahit, subito enim innouor & totus immutor, rapior affectu, trahor desiderio, & bene mihi esse incipit vltra quam dicere sufficiam. Exhilaratur conscientia, in obliuionem venit omnis præteritorum dolorū memoria, exultat animus, clarescit intellectus, acceditur affectus, cor illuminatur, desideria iocundatur. Iamquæ alibi,

Psal. 76.

L

alibi, nescio ubi, me esse video: video nanq; sed quasi adhuc de longe, choros angelorum & archangelorum psallentium & laudantium Deum. Vnum est. n. ibi omnium opus, contemplari mirabilia Dei eumq; laudare in operibus suis. Omnes contemplantur, omnes letantur, omnes delectantur in Deo: cuius aspectus pius, facies decora, eloquium dulce; delectabilis ad videndum, suavis ad habendum, dulcis ab fruendum. Semper libet illum aspiceret, semper habere, semper illo frui & in illo

L delectari. Ipse per se placet. & propter se: sicut ad meritum, sufficit ad premium. Nec aliquid est quod extra illum queratur, quia totum in illo inuenitur quod desideratur, & in illo totum amatur. Vnum nanq; bonum est, & omne bonum in illo est. Hoc bonum soli boni habent & vident: amant & laudant laude perpetua. Cum considero qualis anime natura sit q; carne viuificare potest, sed semetipsam stringere in bonis cogitationibus sicut desiderat non potest; inuenio quedam intellectualem spiritum p creatoris potentiam viuente & corpus quod sustinet viuificantem, sed in vanitati subditum, mutabilitati subiectum: quod tamen saepe letitia extollit, timor afficit, iniquitas mortificat, iustitia viuificat. Vita siquidem anime: Dets est, mors anime peccatum. Anima nanq; peccauerit ipsa morietur; q; autem iudicium fecerit & iustitiam, viuere & non morietur. Ita immortalis est anima, vt mori possit: ita mortalis est, & mortalitate immortalis est. Quapp mitis mors est sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu; quia mors semper viuere, & finis semper incipere & defectus deficere nescit: mors perimet & non exinguet: dolor cruciabit, & pauore non figabit: flamma comburet, sed tenebras non discutiet. Erit. n. in igne obcuritas, in obscuritate pauor, in combustione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in supplicij dolorē sentiēt, & in doloris angustia pauore ferientur, & semper tolerabunt, & semper timebunt: quia sine fine semper cruciati viuēt sine spe veniē & misericordie; quod est misericordia super misericordiam. Si. n. post tot milia annorum quot capillos habuerunt omnes quicunque fuerunt & erunt penas suas finire sperarent, multo & leuius eas sustinerent. Sed quia spē nō habēt nec habebunt, desperatione de-

ficient & ad tormenta non sufficient. De his p Esaiā scriptū est, Verna eis eorum non morietur, & ignis eorum non exinguetur, quia nec ipsi confumentur. Vermis consciētiā corrodet, ignis carnem comburet: quatenus q; auctori suo corde, & corpore deliquerunt corde simul & corpore puniantur, cum anima a beata vita separata erit, & corpus æternis supplicij subiacebit. Ibi erit metus & meror, luctus & dolor. Tūc vere nihil lugere erit nisi flere, quia penitere tunc nulli poterit valere. Ibi erit tortor cedēs, vermis corrodens, ignis consumens. Peccata deteguntur, rei punietur, & hoc totū perenne. Quisquis. n. ad tormenta ibit, iā nō amplius exibat. Dolor combustio nis eos foris cruciabit, pena cecitatis intus obscurabit. Videbunt autem illa terribilia monstra demoniorum, & laruales facies eorum. Videbunt et tormenta inferni, & in tormentis sequaces suos quos inordinato amore contra Dei precepta amauerunt, quatenus illorum in teritis eos in augmento damnationis suae affligent. Deū autem non videbunt, quod est omnium miseriarum miserius. Quis. n. dicere potest quanta pena erit non videre & creatore & plasmatorē omnium rerū, redemptorē & saluatōrē fidelium, regē celi & terrę & dñm vniuersitatis, p quē sumus, viuimus, & sapimus? Idcirco necesse est vt nos vndiq; circumspectemus, & vbiq; custodiamus, ne aut praua agamus, aut recta q; precepta sunt non agamus, vt bonis actibus expletis, cogitationibus nō intumescamus. Multi nanq; ex virtutibus in infernū per elationē corruerunt. Bona desiderabiliter appetimus, mala solerter cauemus, ne sub specie bonorum ea faciamus, quā plerunq; vitia se esse virtutes mētiuntur. Quisq; ergo meminit illicita se commisisse, studeat a licitis abstinere: & qui prohibita commisit, sibi met abscidat cōcessa. Qui vero peccatum adhuc plāgit, perpetrare vita timeat, & reprehēdat se in minimis, q; meminit se deliquisse in maximis. Quanta licet nāq; virtute mens polleat quanta licet grauitate vigeat, carnales tamen puerile quiddam exterius extrepūt & nisi iuuenili quodā seruore infrenentur, ad fluxa queq; & leuia mentē eneruem trahunt: vbi si longa consuetudine obseruata fuerit, cum exurgere voluerit, non poterit mole mala consuetudinis pressa. Quisquis ergo stat, videat ne cadat: & si ceciderit, velociter

Spiritus intellectus. Cap. 56.

Anima vita & mors. Ezech. 18.

Impiorum afflictio.

Piorum felicitas.

Impiorum afflictio. Ezech. 18.

lociter resurgat, cordis cōpunctione, oris confessione, & operis satisfactione. Sit humilior intra propriā consciētiā, sit feruentior atq; p̄ptior ad agendū penitentiam, sit cautior ad custodiā. Qui. n. solo beatitudinis supernæ desiderio tēporalia ista cōtēnit, & nihil huius mundi diligit, solamq; æternā patriā appetit, magna mētis trāquillitate fouetur, in qua tanto Deū purius cernit homo, cū se solo solū inuenit, Nihil. n. Deo p̄sentius, & nihil eo secretius. A turba ergo terrenorum desideriorū succēssum mētis petam, & inde a secreto cordis illicitarū cogitationū tumultus expellentes intentione supernæ patriæ in amorē anime quietis anhelemus, & in alta Dei cōtēplationē nos subleuemus. Cōtēplamur qui sint ipsi angelorum chori, q; ipsa societas beatorum spirituum, q; maiestas visionis Dei, & quō Deus æternę visionis suæ dulcedine sanctos suos reficiet. Nemo. n. in hac vita digne pensare potest quanta sit illa felicitas, Deū facie ad faciē videre, quanta suauitas illud melos angelicū audire, quanta iucunditas omnium sanctorū societate habere. Tū. n. vnusquisq; gaudebit de beatitudine alterius, quantum de suo gaudio ineffabili: & quot socios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libētius intueor, nihil delectabilius ad cōtēplandū inuenio quā intimi amoris affectū, quo vnusquisq; tantū amabit alterū, quātū seipsum: & Deū plus q; se, & omnes alios secū: & Deus plus illos, q; illi semetipsum, & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneū videbimus, nihil incōpetens amabimus, nihil quod aures nostras offendat audiemus. Omnia nanq; sunt ibi cōsona, omnia letata, omnia pacifica. Vnde cōsona secura sunt omnia cęlica iura. Ibi est omnis felicitas omnia suauitas, omnis iucūditas, & omnis amēnitas, omnis pulchritudo, & omnis dulcedo. Quicquid expedit, & quicquid delectat ibi est, omnes videlicet diuitiæ, & delitię omnis requies, & omne solatiū, Ibi est iugis trāquillitas, amēna serenitas, æterna iucūditas, iucundā & decora laudatio, & plena omnium bonorū cognitio. Qui d' ibi enim deesse potest ubi Deus est, cui nihil deest? Quotquot ibi sunt dii sunt: nec necesse est vt alter dicat alteri, Cognosce dñm, Omnes enim cognoscunt eū, & vident: omnes laudant, & amant. Cognoscunt sine errore, vident sine fine, laudant sine fatigatione, amant sine fastidio. Sēper vident, & sēper videri desiderant, tam desiderabilis est ad videndū. Semper amant, & sēper amare desiderant; tā dulcis est ad amandū. Et quanto amplius amant, tanto magis amare volunt tā delectabilis est ad fruendū. In hac delectatione relescunt pleni Deo pleni omni benedictione & sanctificatione: adherentes sēper beatitudini, sunt beati, cōtemplantes sēper cōtēnitatem, sunt æterni: iucti vero lumini facti sunt lux: aspiciētes sēper in cōmutabilitatē, mutati sunt in incōmutabilitatē. Tanto libentius quanto dulcius illū aspiciūt, cuius aspectus pius, facies decora, eloquiū dulce. O beata visio videre regē angelorum in decore suo, videre sanctū sanctorum per quē oēs sunt sancti. Illū videre summa felicitas est, summa iucūditas, vita æterna, & vita beata. Gaudete & exultate iusti, quia videtis quē amastis, habetis quē desiderastis diu tenetis quem nunquā amittere ti metis. Propterea cantate & exultate ei, quoniam ipse dominus Deus vester gloriosus, & speciosus. Ipse est salus & vita, honor & gloria, pax & omnia bona. Quanta pax ibi est vbi nulli vestrum quicquā repugnat, vel ab alio, vel a seipso, sed ipse dominus regit vos, & nihil vobis deerit. Ipse disposuit vobis regnū vt edatis & bibatis super mensam suam in regno suo. Gustate ergo & videte, quoniam suavis est dominus. Suavis est ad videndū suavis est ad gustandum. Nec dici potest quantam habeat in gustu voluptatē, quantam in sapore iucūditatē, quantam in odore suauitatem. Tantę suauitatis magnitudinē vos qui experti estis, nobis qui nunquam tale quid gustauimus, intromare non potestis. Tanquā si quis mellis dulcedinem ei qui nūquā dulce gustauerit, verbis indicare velit: profecto nec ille saporis illius suauitatem, quā nunquam ore percepit, auribus capiet: nec ille dulcedinē quā gustus voluptate cognouit, verbis poterit iudicare. Vx mihi mi sero, qui nunquā sentio quod sentitis, nec cibum vbi vos estis: in loco refrigerij, lucis, & pacis vos estis, vbi esse vestrum non habebit mortem, nosse vestrum non habebit errorem, amare vestrum non habebit offensio-nem, gaudium vestrum nō habebit merorē, Ego vero in regione umbrę mortis nescio finem meum, nescio si dignus sim amore uel Aug. Tomustertius. Pp odio,

Gratulari p̄js Deo fructibus. Cap. 58.

Luc. 22. Psal. 33.

Deplorat miseriam. Ias. 6. 59

Ecc. 9.

odio, nescio quādo de corpore egrediar. Egrediar, quod nescio quā, & fortassis dies iste supremus, sed propterea tremens & pauens quotidie mortem expecto, quę ubiq; mihi minatur: diabolū suspectū habeo, qui ubiq; mihi infidiatur: timeo & pauesco vltimā discutionē & irā districti iudicis, ne pro peccatis meis mittat me in gehennā ignis. Et si cut indicare non potestis mihi gaudium & letitiam vestram de visione Dei: sic ego sufficienter non possum vobis exponere necessitates & infirmitates quas patior, iniquitates & peccata quę feci, culpas & infinitas negligentias quas egi, & quotidie indefinenter ago corde, ore, opere, & ferē omnibus modis, quibus humana fragilitas Deū offendere pōt. Vos igitur qui meruistis cōsortes fieri supernorū ciuū & perfrui eternę claritatis gloria, orare pto me ad dominum, vt educat me de isto carcere, in quo teneor captiuus & ligatus. Mēs etenim cęca & vaga est, qualitate earū rerū quas respicit, variatur, & iuxta quā aspiciat cogitatio illius sensusq; mutatur. Cū que stare in semetipsa nititur, a semetipsa aliquo mō ēt nascēdo deriuat, & ab vna quaq; re cui intēdit, fastidio impellēte remouetur. Dum enim inhianter cogitanda appetit, & repente cogitata fastidit, docetur quod aliunde pēdet, ubiq; posita nō requiescit. Ad Deū quippe solū suspensa est a quo formata est. Sed quia oē quod infra appetit, minus est, iure ei nō sufficit quicquid Deus non est. Hinc est quod huc illuc dispergitur, & per infinita distrahatur, quęrens requiē vbi non est, delectationis videlicet amēna, quęrit quo pauset. Sed quia vnū Deum, quē sufficienter habere poterat, dereliquit, nūc per multa ducitur: vt quia qualitate rerū faciri non pōt, saltē varietate satietur. Propterea necesse est, vt mentē nostrā per diuersa sparsam colligamus, & in vno aternitatis desiderio cōponamus. In cōtēplatione nāq; creatoris hoc adepturi sumus sēper, vt vna mētis stabilitate pfruamur, hoc est cū labore nunc conantes imitemur, quod post in munere gaudētes accipiemus. An nos itaq; nros terrenis subducere curis studeamus, subducere erumnis, vt in ciuitate domini virtutū liceat hora vna vel dimidia, cogitatione & auiditate versari. Consideremus & quantum possumus æstimemus qualis sit illa gloria, quanta letitia, quā solennitas, quę

veneratio, quod tripudiū ciuū supernorum, qui assidui dominatori laudem proferunt, honorē deferunt, deuotionē offerūt, deprimunt canticum nouum, canticū letitię, inestimabili quodā clamore: quia feruentissimo amore, ineffabili cātu, mirabili affectu, celesti iubilatione, spiritali modulatione. Ipse siquidē est eorū verus cibus, plena satietas, æterna mansio, summa beatitudo aternę letitię salus aterna, indeficiens virtus, & vita immortalis. Sępius hæc meditor, illuc ascendere nititor. Suspiro, frēdo: precibus, votis ibi tendo: Atq; modo miro quę sint tibi, quantaq; gyro. Mens hæret Christo, cor delectatur in illo. Il luc versatur, gaudet, stupet, & veneratur. Iā tanto dulcius, quanto sapius: auidate quidē multa, sed satietate nulla, tā rara est hora, & breuis mora. O si vnquam in pace in idipsum dormiam & requiescam, vt in habitem in domo domini omnibus diebus vitę meę. Si vnquam videre potero illū tā desiderabilem, in quem angeli perspicere desiderāt, vt possim dicere, Ecce quem cōcupiui video, quem optaui iam teneo, Quando veniā & apparebo ante faciem domini, ad vidēdū eum in bonitate electorū suorum, ad letādū in letitia gentis suę, vt laudetur cū hæreditate sua. Quando videbo ciuitatem illam, de qua dictum est, Plateę tuę Hierusalē sternetur auro mundo, & in te cantabitur canticū letitię, & per omnes vicus tuos ab vniuersis dicetur halleluia? O ciuitas sancta, ciuitas speciosa, de longinquo te saluto, ad te clamo, te requiro. Desidero. n. videre, & requiescere in te: sed non sinor carne retentus. O ciuitas desiderabilis, muri tui lapis vnus, custos tuus ipse Deus, ciues tui semper leti: semper enim gratulatur in visione Dei. Non est in te corruptela, nec defectus, nec senectus, nec ira: sed pax perennis, gloria solennis, letitia sempiterna, solennitas continua. Vere tantū gaudiū & exultatio, flos & decus iuuentutis & perfectę salutis. Nō est in te heri nec hesternum, sed est idē hodiernū. Heri si quidē vestrum crās, & pridem sempiternum & idē. Tibi salus, tibi vita, tibi pax est infinita, tibi Deus omnia. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Sicut. n. letantiū omnium habitatio est in te. Nullus in te timor, tristitia nulla, desiderium omne transit in gaudium, dum prestō est quicquid optatur, & quicquid desiderat abund-

abundat. Omnes ciues tui superfluentē mensuram gaudiorum accipient, vt palā omnes in cōe gaudeant, gaudeant in immensum: labuntur omnes in vnum, cum habitauerint fratres in vnū, cū occurrerint oēs in vnum, deniq; oēs fient vnum, sicut orare dignus est pro familia sua, qui pro reuerentia sua dignus est obtinere. Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnū sint. Letabitur itaq; vniuersitas illius ciuitatis, letabitur vnitas, letabitur ciuitas, cuius participatio in idipsum. Letabitur spōsa in osculis & amplexibus. spōsi, letabitur & exultabit gratulabunda, & laudans eū in secula seculorum. Sic & gaudebit sponsus super sponsam, & letabitur dñs in omnibus operibus suis, videns ea quę fecit & quidē valde bona. Letabitur & pater & pater vnigenitum multos adoptionis filios obtinebit. Letabitur etiā filius, vt primogenitus in multis fratrib. quos in cōionem paternę hæreditatis dignanter ascuerit. Nec minus in illis spiritu sancto, per quē adoptati fuerint, cōplacebit. Nouis ēt gaudijs & ineffabilibus votis ab illis quoq; vicinis potestatis, angelorū, summo pastori & summe bono gratulantibus, super inuenta, & mirabiliter reportata centesima oue canēt. In his paterna gloria, in his uoluntas spiritus, exultat in his filius, cælum repletur gaudijs. Quod vero ipsi redempti fuerint a dño, quam deuote confitebuntur & dicent, Quam bonus, quā in seculum misericordia eius. Letitia siquidē sempiterna erit in eis, & exultationes Dei in gutture eorum in æternū, & in seculum seculi in perpetuas aternitates. Beati omnes qui habitant in domo tuā dñe, in secula seculorū laudabunt te. Inebriabuntur ab ubertate domus tuę, & torrente uoluptatis tuę potabis eos. Quā apud te est fons vitę, & in lumine tuo uidebimus lumen, Cum uidebimus in te, & nos in te, & te in nobis uisione continua & felicitate perpetua. Anima in essentia est simplex, in officijs est multiplex. Habet. n. septem actionis gradus, quib. vires suas atq; potētia ostendit: Primus est uiuificatio, Secundus sensus, Tertius ars, Quartus correctio, Quintus tranquillitas seu puritas, Sextus contemplatio, Septim⁹ quies. In primo gradu sine actu anima præsentia sua corpus uiuificat, colligit in unū, atq; in uno tenet. In secundo per sensus ad ista exteriora disponenda se exten-

dit. In tertio diuersas artes comprehendit. In quarto ex quo bonitas incipit, atq; omnis uera laudatio, se inquinatā mundat atq; ad puritatem pręparat. Inde cum iam fuerit ab omni labe mundata maculisq; diluta puritatem tenet. Aliud est enim puritatem effingere, aliud tenere. Tūc vero ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in Deum, id est, in ipsam cōtēplationem ueritatis, & ille est gradus sextus. Iam vero in illa uisione seu cōtēplatione, quę est septimus gradus, qui est quies uel potius quędam mansio manet anima, gaudet & letatur & delectatur. Aliud est enim mentis oculū in id quod uidendum est dirigere, aliud est infixum tenere. Primum gradum communem habemus cum arbutis, secundū cum bestijs, tertium cum doctis & indoctis. In tertio gradu Deus animam innectit. i. ducere incipit, purgat in quarto, confirmat in quinto, introducit in sexto pascit in septimo. In cōtēplata autē ueritate quę sit uoluptas, quę solennitas sine fine uisionis Dei, quę lætitia sine defectu amoris, ardor non crucians, sed delectans, quantum desiderium uisionis cum satietate, & quanta satietas cum desiderio, qui fructus veri & summi boni, quę serenitas, quę amoenitas, & iucunditas, quid ego dicam? dixerunt magnę quędam & sanctę animę quas ista uidisse ac uidere credimus. Nos uero si cursum uitę quem nobis Deus proposuit, quē tenēdū suscepimus, cōstātissime tenuerimus per Dei gratiam ad illud uerum & summū perueniemus. Implendis ego mandatis Dei religiosissime atq; constantissime ac uigilantissime operam demus: quā non est alia fuga de tantis malis ad tantū bonū. Religio siquidem uera est, qua se anima reconciliacione Deo religat, a quo se uelut pēto abruperat. Vis animę nostrę septem sibi uendicat actus: uiuificat, senti t, varias amplectitur artes: Corrigit excessus, uirtutibus instat, in ipsam Diriget intuitum deitatem gaudet in illa. Seminib. quoq; primus inest, animalia bruta Participant aliū: duo nostrę proprietatis, Tres sunt superum: superi tñ anteferuntur. Ex actu primo uegetatur corpora, crescunt, Prouehit inde vigor, nex⁹ cōplexio, motus, Est status & species, & cōuenientia quędam. Ex alio tangit, uidet, audit, gustat, odorat: Odit, amat, petit apta sibi, contraria uitat.

Inuocatio
sanctorū.

Cupido
uarietas
unde
nascatur.

H

Et mentē
excitemus
ad cęle-
stia. c. 60

Ioan. 17.

L

Psal. 137.

I. Pet. 1.

Psal. 41.

Tab. 11.

Luc. 15.

Psal. 83.

Psal. 35.

Septem
actionis
gradus in
act. c. 61

M

Septem
actus aīe

Soluitur in somnos, in somnia mente vagat: Præteriti meminit, venturis instat, agitque Plurima quæ sensu non & ratione geruntur. Tertius ingenuas variasq; perambulat artes: Quodq; vel ingeniu vel disciplina ministrat. Colligit, & vario profectu mentibus hæret. Quartus ab illicitis reuocat, mentisq; reatus.

D Abiurare docet, & tunc agnoscere sese Incipit, inq; nouum discit trāsire decorem. Discimus ex quinto naturæ lege teneri: Res inconcessas virtutis amore cauere: Concessis aliquot etiam sine teste carere. Sextus in aspectum Solis lucisq; supernæ Penè parè supèris animâ rapit immaculatâ. Septimus affringit stabilitq; subarrat amore Collateralq; Deo, quâ dotem iâ speculatur. Qui thalami, quis cultus eâ, q̄ festa serenent: Quis dicat, mea sponsa veni, dixere beatæ Maioresq; animæ: nec eis tñ aut ea virtus, Aut ea lingua fuit, quib. nec aperire liceret. Excedit sensus meritumq; recõdita merces.

Alloquitur & ex-
citatur animam suam.
Cap. 62.

Ecce audisti aia mea qd sis & qd possis: mō audi qualis sis, & qualis esse debeas. One rata es peccatis, irretita vitijs, capta illecebris exilio captiua, corpore carcerata, hærens luto, infixâ limo, affixa mēbris, cõfixa curis, distenta negocijs, cõtracta timorib. afflicta dolorib. errorib. vaga, suspicacionib. inquieta, solitudinib. anxia, aduena in terra inimicorū, conquinata cū mortuis, deputata cū ijs, qui in inferno sunt. Si sic dānata & desperata vis respirare in spē veniæ & misericordiæ, & cū rege angelorū ducere suauē iugū amoris, oportet te esse pudicā, verecundā, veridicā, pauidā, circumpectā, nihil penitus admittētē q̄ euacuet gloriā cõscientiæ tuæ. In nullo tibi cõscientia sit quo erubescas præsentia veritatis, quo cogaris auertere faciē tuā à lumine Dei: & vt hic decor diuinos oblectat aspectus, prodeat foras, & diffundat se per mēbra & sensus corporis, quatenus ide reluceat oīs actio, sermo, aspectus, incessus, risus. Sit tñ ri-

2. Cor. 8

E sus mixtus grauitate, & plenus honesti motus. Actus & vltus totius corporis cū apparuerit, sit actus purus modestus, totius expers insolētiæ & lasciuia, leuitatis & ignauia. Sit sermo rarior, vultus hilarior, aspectus verecūdius, incessus modestior: talis aia pulchritudo & mētis ingenuitas. Sic sollicita est bona cõscientia famæ integritatē seruare, vt iuxta Apostolū, prouideat bona, non tm corā Deo, sed et

corā hoīb. Talis utiq; decor relictis omnib. votis inhæret Deo, viuut Deo, nihil amat præter Deū, & q̄ amādū est propter Deū: Solicite studet prouiderē dñm in cõspectu suo se- per, cui sentiat ad correptionē, quo illumine- tur ad cognitionē: quo vtatur ad virtutē, quo reformetur ad sapiētiā: cui conformetur ad decorē, quo fruatur ad iucunditatē. Beata aia cui datū est desuper vt bonū velit & nouerit & possit, quatenus & voluntas asit, nec facultas desit. Vē mihi misero, qui ista seruo in

memoria, & scribo in charta, nec habeo in vita: non q̄ talis sim, qui ita scripsi, sed q̄ talis esse vellē, & talē non esse me pudet. Audi sti aia mea qualem te esse oporteat. Fuge ergo paululū occupationes tuas, & absconde re modicū à tumultuosis cogitationib. tuis, intra cubiculū mentis tuæ, & exclude omnia p̄ter Deū, & qui adiuuent te ad quarendum eū: quem dum inueneris, requiesce aliquātū lū in eo. Dic ergo anima mea Deo, dic, Quis es dñe, & quē te intelligam? Certe tu solus es q̄ es, & tu es qui es: id es quo nihil maius cogitari potest, nec melius, nec iucundius. Vita es, sapiētia, lux es, veritas, bonitas, æternitas, summū bonū, tu tibi omnia sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigēt vt sint, & vt bene sint. Inuenisti anima mea, q̄ quærebas: q̄ rebas. n. Deū, & inuenisti eum esse quoddam summum omnium, quo nihil maius cogitari potest, & hoc esse vitā, sapiētiā, lucem, veritatem, bonitatē, æternitatem, beatitudinem & beatam æternitatē, & omne verum bonū, hoc bonum es tu Deus, Deus pater hoc bonum est verbū tuū, i. filius tuus. Sic est tu simplex, vt de te non possit aliud nasci, q̄ quod tu es: hoc ipsum est amor vnus & cõs tibi & filio tuo, i. spiritus sanctus ab vtroque procedens. Non. n. à summa simplicitate procedere potest aliud quā quod est à quo procedit. Gratias tibi ago dñe Deus meus, qui hāc gratiā mihi dedisti, vt te possē quærere, te inuenire. In mente siquidē mea, quam ad imaginem & similitudinē tuā bonitate tua creati, tria inuenio, i. memoriā, intelligentiā, & amorē, quib. tui possim reminisci, te intelligere & amare. In memoria nanque mea manes, ex quo cognoui te: & in ea te reperio, cū reminiscor tui, & delector in te. Mane ergo i ea pijsime Deus, vt ibi possim te inuenire, & requiescere etiā in te. Hæc. n. est mea glo-

Dei manifestat
Cap. 63.

Al. Dn nihil in alienū procedit
cū se ipse
Memoria intelligit
tia aut

G

ria, hæc sunt delitiæ meæ, hæc est læticia cordis mei, cum possū vacare tibi & videre quid sis. Tu es enim summa essentia, summa vita, summa sapientia, summa salus, summa lux, summa veritas, summa bonitas, summa æternitas, summa magnitudo, summa pulchritudo, summa beatitudo, summa immortalitas, summa immutabilitas, summa vnitas, summum bonum, in quo est omne bonum: immo quod est omne & vnum & totum & solū bonū. Excita nūc anima mea, & erige totū intellectum, & cogita quantum potes, quale & quātū sit Dei bonū. Si. n. singula bona delectabilia sunt, cogita intente q̄ delectabile sit illud bonū, quod cõtinet iucunditatē omnium bonorū, & non qualē in reb. creatis sumus experti, sed tāto differētē, quāto differt creator à creatura. Si. n. bona est vita creata, q̄ bona est vita creatrix? si ita iucūda est salus facta, q̄ iucūda est salus quæ fecit omnē salutem? Si amabilis est sapientia in cognitione rerū conditarū, q̄ amabilis est sapientia, quæ omnia creauit ex nihilo? Deniq; si multæ & magnæ delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio est in illo qui fecit ipsa delectabilia? O qui hoc bono frue-

H
Confrimam.
Cap. 64.

Al. Argumentū à minori ad maius.

Esa. 64.
1. Cor. 2.

Mat. 13.

Mat. 22.
1. Co. 15.

Psal. 16.
Psal. 35.

Esa. 54.

Ioan. 6.

tur, qd erit, & quid illi nō erit? Certe quicq; d volet erit, & quicquid nō erit. Ibi qui p pe erūt bona corporis & animæ, qualia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur ergo per multa vagaris homicio quærēdo bona animæ tuæ & corporis tui? Ama vnū bonū, in quo sunt oia bona, & sufficit. Desidera simplex bonū, q̄ est oē bonū, & satis est. Quid. n. amas caro mea? Quid desideras anima mea? Ibi est qcquid amatis ibi est quicquid desideratis? si delectat pulchritudo, Fulgebūt iusti sicut Sol. Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obistere possit, Erunt similes angelis Dei: quia semināt corpus animale, & surget corpus spiritale: ptate utiq; nō natura Si delectat lōga & salubris vita, ibi est sana æternitas, & æterna sanitas, quia in ppetuū viuēt, & salus iustorū a dño: Si satietas, & satiabunū cū apparuerit gloria dñi. Si ebrietas, inebriabunū ab vbertate domus Dei. Si melodia, ibi angelorū chori cōcīnūt sine fine Deo. Si quilibet mūda voluptas, torrente voluptatis deitatis suæ potabit eos dominus. Si sapiētia, oēs erunt docibiles Dei: quō ipsa sapiētia ostēdit

eis seipsam. Si amicitia, diligēt Deū plusquā seipsos, & inuicē tanq̄ seipsos: & Deus illos plusq̄ illi seipsos, quia illū & se & inuicē p illū, & ille illos per seipsū. Si cõcordia, cibus illis erit vna voluntas: quia illis non erit nisi sola voluntas Dei. Si potestas, introibunt in potentias domini, & omnipotentes erunt suæ voluntatis, vt Deus suæ. Nā sicut poterit Deus quod volet per seipsū, ita poterunt illi quod volent per illum. Quia sicut illi non aliud volent q̄ quod ille, ita quicquid illi volent, ille volet: & quod ille volet, non poterit nō esse. Si honor & diuitiæ, Deus suos seruos bonos & fideles super multa cõstituet, immo filij Dei & dij vocabuntur & erunt: & vbi erit filius eius, ibi erūt & illi, hæredes quide Dei cohæredes aut Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt, nunq̄ ista vel potius istud bonū sibi defuturū, sicut certi erunt nec se sua spōte illud amissuros, nec dilectorem Deū illud dilectoribus suis inuitis oblaturū. Gaudiū vero quale aut quātū, vbi tale ac tantū bonū inuenitur? Cor humanum, cor indigēs, cor inexpertū, eruptū, immo obrutū erūnis, quātū gauderes si his omnib. abundares? Interroga intima tua, si capere possunt gaudiū suū de tāta beatitudine sua. Sed certe si quis alius, quē omnino sicut te ipsum diligere res, eandē beatitudinē haberet, duplicaretur gaudiū tuū: quia non minus gauderes pro eo quā pro teipso. Si vero duo vel tres vel multo plures haberent id ipsum, tantundē pro singulis quantū pro teipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in illa perfectā charitate innumerabiliū beatorū angelorū & hominū, vbi nullus minus diligit aliū quā seipsū, erit gaudium innumerabile. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix cupiet gaudiū suū, quō capax erit tot & tantorū gaudiorū in illa pfecta felicitàte? vbi sicut vnusquisq; plus amabit sine cõparatione Deū, q̄ seipsū, & oēs alios secū: ita magis gaudebit abiq; æstimatione de Dei felicitàte, q̄ de sua & omnium aliorū secū. Sic Deū diligent toto corde, tota mēte, tota anima, vt totū cor nō sufficiat dilectioni: & sic gaudebūt toto corde, vt totū cor nō sufficiat plenitudini gaudij: tantū est gaudiū. Deus infinitę misericordix, fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes tanti gaudij. Tu es enim gaudium plenum, beatitudo summa: tu es id quo ni-

Rom. 8.

L

hil melius desiderari potest, nihil beatius vel
utilius possideri. In illa aeterna beatitudine &
perfecta Deo tripliciter fruemur, videntes
eum in omnibus creaturis, & habentes eum in
nobis ipsis: & quod his omnibus ineffabiliter
iucundius erit atque beatius, ipsam quoque cognos-
centes in semetipsa Trinitate, & gloriosam
illam sine ullo enigmate mundo cordis oculo
contemplantes. In hoc enim est vita aeterna & perfe-
cta, ut cognoscamus patrem & filium cum sancto
spiritu, & videamus Deum sicuti est. id est non eo
modo sicuti inest nobis aut creaturis, sed sicut
est in semetipso. Verum quoniam magna est beati-
tudo illa, & quam abscondita ab oculis nostris.

M Oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor-
nostris non ascendit, quanta charitas, quanta sua-
uitas, quanta iucunditas maneat nos in illa cog-
nitione. Pax Dei est in illa quae exuperat omnem
sensum & intellectum, & quanto magis omnem
sermonem nostrum? Quod ergo nulli donatum
est experiri, nullus conetur effari. Mensuram
autem dominus bonam dabit in sinus vestros, con-
fertam in interiore homine, coagitatam in ex-
teriore, supereffluentem in Deo ipso. Ibi cum-
mulus felicitatis est, ibi supereminens gloria,
ibi supereffluens beatitudo. Nam quomodo videndus
sit in creaturis, quomodo in nobis habendus pos-
sumus vel ex parte conijcere, in ipsis nimirum
quas accepimus iam primitiis spiritus.

C ognitio autem in Deo ipso illa adhuc nobis
incognita est, mirabilis facta est, confortata est,
ut non possimus ad eam. At vero quemadmodum
in creaturis videndus sit, aliquatenus pos-
sumus intelligere, nimirum cum & modo
videatur in ipsis. Unde & Apostolo Paulo te-
ste, Per ea quae facta sunt, Dei inuisibilia con-
spiciuntur. Unde quantumcumque proficiat quis
intelligendo conspiciere, quam potentissime, quam
benignissime, quam prudentissime, maiestas aeter-
na omnia fecerit, cuncta regat, ordinet vniuersa,
prorsus modicum est ab eo quod comprehendat.
Veniet autem quando iam visione & contem-
platione atque gaudio ineffabili consequemur
agnitum quocumque ierit, & in omnibus conse-
quemur creaturis, ut in omnibus gaudeamus:
sane in omnibus, sed non aliunde quam
de ipso: sicut & ipse alijs non fruitur, sed seip-
sum. Ita vero, & in nobis quemadmodum habemus
animarum esse triplicem naturam. Unde &
sapientes mundi huius, animam humanam

rationalem, concupiscibilem, & irascibilem
esse tradiderunt: quem triplicem vim animae
ipsa quoque natura & quotidiana experimen-
ta nos docent. Porro quemadmodum circa ratio-
nale nostrum & scientia & ignorantia consistit,
itaque habitus & priuatio: sic & circa concu-
piscibile, desiderium & contemptus, & circa
id quod dicitur irascibile letitia pariter & ira
versantur. Implebit ergo dominus rationale
nostrum luce sapientiae, ita ut penitus nobis ni-
hil desit in vlla scientia. Implebit concupisci-
bile nostrum fonte iustitiae, ut omnino deside-
remus eam, & ea penitus repleamur. Sicut scri-
ptum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam,
quoniam ipsi saturabuntur. Nulla enim alia
res implere potest desiderium animae, nulla
alia praeter iustitiam beatificare potest animam.
Cum ergo repleuerit Deus concupiscibile
nostrum iustitia, quaecumque respicere debet
anima, respiciet: & quicquid debet concupi-
scere, concupiscet: & ex omnibus his magis ap-
petet quod magis fuerit appetendum. Merito
denique concupiscibili nostro iustitiam attri-
buimus, ex quo nimirum iusti aut iniusti repu-
tamur. Iam vero quod dicitur in nobis irasci-
bile, cum repleuerit illud Deus, profecto erit
in nobis tranquillitas, & in summam laeti-
tiam atque iucunditatem replebimur per di-
uina. Et vide si non in his rebus perfecta san-
cti: quoniam scientia iam non inflabit propter iu-
sticiam, iam non contristabit propter leti-
tiam: ut cesset iam proverbum illud, Qui appo-
nit scientiam, apponit dolorem. Quando iu-
sticia nec indiscreta erit propter scientiam,
nec onerosa propter laetitiam. Quando laeti-
tia nec suspecta erit propter scientiam, nec
impura propter iusticiam. Sed in his omni-
bus nihil homo nostrer exterior accepit. Ipsi
ergo, ut inhabitet gloria etiam in terra nostra,
& iuxta alium Prophetam, repleatur maiesta-
te domini omnis terra, quatuor sunt quarenda,
quem constat ex quatuor elementis com-
positum esse. Nec mireris quod pluribus vi-
detur indigere, cui nunc indigentis locus est.
Unde Propheta in Psalmo: Sitiuit in te anima
mea, quae multipliciter tibi caro meo. Habebit
ergo terra nostra immortalitatem, ne iam ti-
meat denuo se in puluerem redigendam. Re-
surgens enim corpus nostrum, iam non mori-
tur, mors illi ultra iam non dominabitur.

Sed

Sed proderit si forte contingat vivere cum mi-
serijs & erumnis passibilitatis huius qua ni-
mirum incessanter incorruptibile hoc corpus
affligitur, & si non semel, utique semper mori-
tur. Habebit certe omni modo a Deo impar-
tibilem. Ab humoribus enim inordinatis cau-
sas aiunt procedere passionum. Sed iam desi-
derat corpus nostrum leuitatem secundum eam
nimirum quam habet ex aere portione, ne ip-
so onere sit molestum. Tanta itaque futura est cre-
denda corporum leuitas & agilitas bonorum,
ut possint si velint absque omni mora seu dif-
ficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum
sequi ad omnia velocitate. Quid ultra deest
ad perfectam corporis beatitudinem? Sola uti-
que pulchritudo, hanc perfectissimam habi-
turi, non immerito possumus attribuere ei
parti, quam habemus ab igne. Saluatorem enim ex-
pectamus, ut ait Apostolus, qui reformabit
corpus humilitatis nostrae configuratum deni-
que corpori claritatis suae, exhibens quod polli-
citus est: quoniam fulgebunt iusti sicut Sol in regno
patris eorum. Sicut ergo replebit aetas nostras
Deus, cum fuerit in eis perfecta scientia, perfe-
cta iustitia, perfecta laetitia: sic replebitur ma-
iestate eius omnis terra nostra, cum fuerit
corpus immortale, impassibile, agile, confi-
guratum denique corpori claritatis suae: & tunc
veraciter dici poterit quod quidam poeta dixit,
O terque quaterque beati. Nemo digne pensare
valet quanta erit illa laetitia, quanta gloria quoniam
Deum videbimus vbique praesentem, & vniuer-
sa gubernantem. Ita erit nobis notus atque con-
spiciuus, ut videatur spiritu a singulis nobis,
videatur ab altero in altero, videatur in seip-
so, videatur in caelo nouo, & in terra noua, at-
que in omni quae nunc fuerit creatura. Ab omni
malo liberati, & omni bono perfecte im-
pleti, vacabimus & videbimus quia ipse est
Deus, quo pleni erimus, quoniam erit omnia in om-
nibus. Ipse nimirum erit finis desideriorum no-
strorum, quae sine fine videbimus, sine fastidio
amabimus, sine fatigatione laudabimus. Sed
& ad haec quis idoneus? Sine dubio qui fide-
lis inuenietur super pauca quae accepit mili-
tiae suae tempore, super sensus, super actus, & su-
per appetitus suos, quos suscepit regendos,
ut in his probetur quod fidelis sit domino suo. Sciat
ergo seruus Christi vas suum possidere in san-
ctificatione & honore, & glorificet & portet
Deum, in corpore suo, sectetur pacem. Amen.

Sed

Sed

Sed

Sed

Sed

D. AURELI AVGVSTINI
Hipponensis Episcopi in Librum cui
Titulus Speculum.

P R A E F A T I O.

Vis ignorat scripturis sanctis,
id est legitimis, prophetis Eu-
gelicis, & Apostolicis, autho-
ritate canonicis praeditis, qua-
dam sic esse posita, ut tantum sci-
rentur & crederentur: ut est quod in principio
fecit Deus caelum & terram: & quod in princi-
pio erat verbum: & quaecumque facta diuina
vel humana tantummodo cognoscenda narra-
rentur. Quaedam vero sic esse iussa, ut obserua-
rentur & fierent, vel prohibita ne fierent: ut
est Honora patrem & matrem: & Non me-
chaberis. Horum autem quae iubendo & ve-
tando scripta sunt, alia sunt sacramentorum
velata mysterijs, quae multa veteris testamen-
ti populo illi facienda mandata sunt, neque
a populo Christiano nunc sunt, tantummodo
intelligenda requiruntur atque tractantur.
Sicuti est sabbatum, ad visibilem vacationem,
sicut azyma in pane sine fermento. Pascha
in ouis occisione: sicut tot genera sacrificio-
rum ciborumque vitadorum, & neomeniarum,
& annuarum solennitates, quas obseruant nunc
vsque Iudei: & illarum iustificationes, quae non
ad opera iustitiae proprie pertinent, sed ali-
quid significare intelliguntur. Quis enim Chri-
stianus se primo anno cogitur seruum redde-
re libertati. Et si discedere ille noluerit, eius
auriculam subula pertundere ad postem: &
caetera huiusmodi? Alia vero etiam nunc fa-
cienda sunt si facienda praeccepta sunt: nec fa-
cienda, si prohibita. Qualia sunt illa quae
dixi, Honora patrem & matrem: & Non me-
chaberis. De his igitur quae ita sunt posita in
litteris sacris, vel iubendo, vel vetando, vel si-
nendo, ut etiam nunc, id est tempore noui te-
stamenti ad uitam pie exercendam moresque
pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi,
componere aggressus sum, ut quantum me
Deus adiuvat omnia talia de canonicis libris
colligam, atque ut facile inspicere possint, in
vnum tanquam speculum cogeram. Oportuit
enim sic ea poni ab authoribus nostris que-
admodum posita sunt, ut praeccepta narratio-
nibus, vel disputationibus proprijs figurata, &

Nonine
affoniu
primimor
as signi-
beat, sicut
ti Graeci
trabos tri
tiefam af
fectum di
cunt.

Phil. 3.

Mat. 13.

D

1. Co. 15

1. Thef. 4
1. Cor. 6.

Gen. 1.

Ioan. 1.

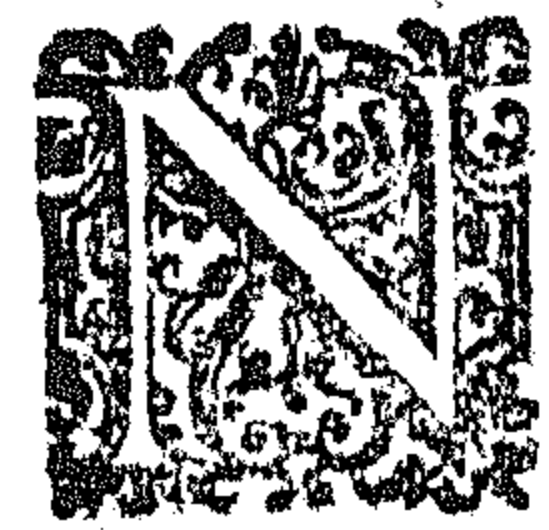
Exo. 20.

Exo. 20.

figuratis proprie miscerentur: dum rerū gestarum ordo seruetur, aut responderetur aduersis: aut qui docendi sunt, instruuntur: aut occultorum inuentione quodāmodo renouantur hi qui prompta & aperta fastidiunt. Nos aut in hoc opere nec infidelem vel adducimus, vel adificamus ad fidē: nec exercemus quibusdam salubribus difficultatib. ingeniu intentionemq; discentium: sed eum qui iam credens obedire Deo voluerit, vt hic se inspiciat, admonemus: quantumq; in bonis moribus, operibusq; profecerit: & quantum sibi desit, attendat. Sic. n. potest & de his q̄ habet gratias agere, & de his q̄ non habet vt habeat, satis agere, ac propter illa seruanda curam precesq; fidelis pietatis adhibere. In his aut omnibus quæ inspicienda ponere institui, quæcunq; inter se videbuntur esse cōtraria, postea propositis quæstionib. exponenda atque soluenda sunt. Sanē supplicia malefactorum, & præmia recte factorū, quāuis nō nulla cōmemoranda existimauerim, tñ in nouo testō dissimilia veterib. esse quis nesciat? Ab ipsa igitur lege quæ data est per Moysen diuinorū præceptorū, qualia vos cōmemoratos esse pmisimus, aggrediamur exordiu.

EX LIBRO EXODI,
de mandatis legis.

Exo. 20.

I

Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinē quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra: nō adorabis ea neque coles. Item non assumes nomen dñi Dei tui in vanum, nec. n. habebit infontem dñs eum qui assumpserit nomen dñi Dei sui frustra. Et paulo post, Honora patrem tuum & matrem, vt sis longeuus super terrā quam dñs Deus tuus dabit tibi. Nō occides, non mechaberis, nō furtū facies, non loqueris cōtra proximum tuū falsum testimoniū, non concupisces domū proximi tui, nec desiderabis vxorem eius, non seruū, non ancillam, non bouem, non asinū, nec omnia quæ illius sunt. Item post decalogum alijs in locis hæc in eodem libro reperiuntur præcepta uendi. Nō facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis. Et aliquanto post. Qui percussit hominem volens occidere, mor-

Ibidem.

Exo. 21.

te moriatur: Qui aut non est insidiatus, sed Deus illū tradidit in manus eius, constituam sibi locū quō fugere debeat. Siquis de industria occiderit proximum suū per insidias, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Qui percussit patrem suū & matrem, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eū, conuictus noxæ, morte moriatur. Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Si rixati fuerint viri, & percussit alter proximum suū lapide vel pugno, & ille mortuus nō fuerit, sed iacuerit in lectulo suo si surrexerit & ambulauerit foris super baculum suum, innocens erit qui percussit, ita tñ vt operas eius & impenias in medicos restituat. Qui percussit seruū suum, vel ancillā virga, & mortuus fuerit in manibus eius, criminis reus erit: Sin aut vno die superuixerit vel duobus, non subiacebit pænæ, quia pecunia illius est. Si rixati fuerint viri, & percussit quis mulierem prægnantem, & abortiuū quidem fecerit, sed ipsa vixerit, subiacebit damno quantum expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicant: Sin aut mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro anima, oculū pro oculo, dentem pro dente, manū pro manu, pedem pro pede, adustionē pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore. Si percussit quispiā oculum serui sui, aut ancillæ, & lufcos eos fecerit, dimittet liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque si excussit seruo, aut ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit virū aut mulierem, & mortui fuerint, lapidib. obruetur, & non comedentur carnes eius, dñsque bouis innocens erit. Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & contestati sunt dñm eius, nec reclusit eum, occideritq; virum ac mulierē: & bos lapidibus obruetur & dñm illius occidet. Quod si pretium eius fuerit impositū, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus. Filium quoque & filiam si cornu percussit, simili snæ subiacebit. Si seruū ancillamq; inuaserit, triginta siclos argenti dabit dño, bos vero lapidib. obruetur. Siquis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eā, cecideritq; bos aut asinus in eā dñs cisternæ reddet pretium iumentorum: q̄ autē mortuum est, ipsius erit. Si bos alienus fuerit, vendent bouem viuū, & diuident pretium:

Exo. 22.

M

al. l. Deos vocat iudices.

tium: cadauer aut mortui inter se dispertiēt, Sin aut sciebat q̄ bos cornupeta esset ab heri & nudius tertius, & non custodiuit eum dñs suus, reddet bouem pro boue, & cadauer intactū accipiet. Siquis furatus fuerit bouē aut ouē, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringens fur domū, siue fodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor nō erit reus sanguinis. Quod si orto Sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur: Si nō habuerit q̄ pro furto reddat, venundabitur. Si aut inuentus fuerit apud eum, q̄ furatus est viuens, siue bos, siue asinus, siue ouis, duplū restituet. Si læserit quispiā agrum vel vineā, & dimiserit iumentū suum ut depascatur aliena, quicquid optimū habuerit in agro suo, vel in vinea, pro dāni æstimatione restituet. Si egressus ignis inuenerit spicas, & cōprehenderit aceros frugum, siue stantes segetes in agris, reddet damnū qui ignē succenderit. Si quis cōmendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam, & ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint, si inuenietur fur, duplū reddet. Si latet, dñs domus applicabit ad Deos, & iurabit q̄ non extenderit manū in re proximi sui ad perpetranda fraudē, tam in boue, q̄ in asino, & oue de uestimento, & quicquid damnū inferre pōt. Et ad * Deos vtriusque causa perueniet. Et si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo. Siquis cōmendauerit proximo suo asinū, bouem & ouem & omne iumentū ad custodiam, & mortuū fuerit, aut debilitatū, uel captū a bestijs, nullusq; hoc uiderit, iurandum erit in medio, q̄ non extenderit manū ad rem proximi sui, suscipietq; dñs iurū, & ille reddere non cogetur. Quod si furto sublatū fuerit, restituet damnū dño. Si comestum a bestia fuerit, deferet ad eum q̄ occisum est, & non restituet. Qui a proximo suo quicquam horū mutuū postulauerit, & debilitatum aut mortuū fuerit dño non præsentē, reddere compellatur. Quod si impræsentiarū fuit dñs, nō restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui. Siquis seduxerit uirginē, necdum desponsatā, & dormierit cū ea, dotabit eam, & habebit eam uxorē, Si pater uirginis dare noluerit, reddat pecuniā iuxta modū dotis, quā uirgines accipere consueuerunt, Malefi-

cos non patieris uiuere. Qui coierit cū iumentū, morte moriatur. Qui immolat dijs, occidetur, præter dño soli. Aduenam non contristabis, neq; affliges eū: aduenæ. n. fuistis in terra Aegypti. Viduæ & pupillo non nocebitis, Si læseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego exaudia clamorem eorū, & indignabitur furor meus, percutiamq; uos gladio, & erunt uxores uestræ uiduæ, & filij uestri pupilli. Si pecuniā mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecū, non urgebis eū quasi exactor, nec usuris opprimes. Si pignus a proximo tuo acceperis uestimētū, ante Solis occasum redde ei: ipsum. n. est solum quo operitur indumentū carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exaudiam eū, quia misericors sum. Dijs nō detrahes, & principi populi tui non maledices. Decimas tuas & primitias nō tardabis offerre. Primogenitū filiorū tuorū dabis mihi. Et paulo post, Nō suscipies uocē mendacij, nec iunges manū tuā, ut pro impio dicas falsum testimonium. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces snæ, ut a uero Deo deuias. Pauperis quoq; non misereberis in iudicio. Si occurreris boui inimici tui, aut asino errati, reduce ad eum: Si uideris asinū odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum eo. Non declinabis in iudicio pauperis. Mendaciū fugies. Infontem & iustū non occides, quia auersor impiū. Ne accipias munera, q̄ excæcant et prudentes, & subuertunt uerba iustorū. Peregrino molestus nō eris: scitis. n. aduenarū animas, quia & ipsi peregrini fuistis in terra Aegypti. Et post quædam interposita cū de alienigenis loqueretur. Non adorabis Deos eorū, neq; coles eos. Nō facies opera eorū, sed destrues eos, & confringes statuas eorum, seruietisq; dño Deo uestro. Et post multa in eodē libro de dijs gētium. Sed aras eorū destrue, confringe statuas, lucosq; succide. Noli adorare Deū alienum. Dñs Zelotes nomen eius, Deus est æmulator. Ne in eas pactū cū hominibus illarū regionum, nec cū fornicati fuerint cum dijs suis, & adorauerint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. Ne uxorē de filiabus eorum accipias filijs tuis, ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant, & filios tuos in Deos suos. Deos conflates nō facies

Exo. 23.

Ibidem.

Exo. 34.

Ibidem. facies tibi. Et paulopost, Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo domini Dei tui. Hæc de libro legis qui Exodus nominatur colligenda existimaui. Nunc eodem modo inspiciamus in sequenti Leuitico.

Ex Leuitico præcepta videntur.
Leuit. 18. Omnis homo, inquit, ad proximam sanguinis sui non accedet, ut reuelet turpitudinem eius. Ego dominus. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non discooperies. Mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies, turpitudinem uxoris matris tui non reuelabis. Turpitudinem fororis tuæ ex patre, siue ex matre, quæ domi vel foris genita est, non reuelabis. Turpitudinem filiae filij tui vel neptis ex filia, non reuelabis, quia turpitudinem tuam est. Turpitudinem filiae uxoris patris tui quam peperit patri tuo, & est soror tua non reuelabis. Turpitudinem fororis patris non discooperies, quia caro est patris tui. Turpitudinem fororis matris tuæ non reuelabis, eo quod caro sit matris tuæ. Turpitudinem patris tui non reuelabis, nec accedas ad uxorem eius quæ tibi affinitate coniungitur. Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis, quia uxor filij tui est, nec discooperies ignominiam eius. Turpitudinem uxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudinem fratris tui est. Turpitudinem uxoris tuæ & filiae eius non reuelabis. Filiam filij eius, & filiam filiae illius non sumes ut reueles ignominiam eius, quia caro illius sunt, & talis coitus, incestus est. Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa uiuente. Ad mulierem quæ patitur menstrua, non accedas, nec reuelabis secretum eius. Cum uxore proximi tui non coibis, nec feminis commixtione maculaberis. De semine tuo non dabis ut consecratur idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui. Ego dominus. Cum masculo non commisceberis coitu femineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succubet iumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Ne polluamini omnibus his. Et post aliquantum, Vnusquisque matrem & patrem suum timeat. Et post unum versum, Nolite conuerti ad idola, nec Deos consiliares faciatis vobis, Ego dominus Deus vestester. Et post paululum, Nec remanentes, inquit, spicas colliges, neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego dominus Deus vestester. Non facietis furtum. Non metiemini. Nec

Leuit. 18.

Al. l. p. a. trui.

Leuit. 19.

Ibidem.

decipiat vnusquisque proximum suum. Non perurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego sum dominus. Nec facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarij apud te vsque in mane. Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum, sed timebis dominum Deum: quia ego sum dominus. Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. Nec consideres personam pauperis, nec honores vultus potentis. Iuste iudica proximo tuo. Non eris criminator & susurro in populo. Non stabis contra sanguinem proximi tui, Ego dominus. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illum peccatum. Non quaras vltionem, nec memor eris iniuriarum ciuium tuorum. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ego sum dominus. Leges meas custodite. Et paulopost, Non comedetis carnem cum sanguine. Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, neque in rotundum attondebitis comam, nec radatis barbam. Et super mortuum non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas & stigmata facietis vobis. Ego dominus. Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. Et post unum versum, Ego dominus. Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid sci scitemini, ut polluamini per eos, Ego dominus Deus vestester. Coram cano capite consurge & honora personam senis, & time Deum tuum. Ego sum dominus. Si habitauerit advena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, ne exprobreis ei, sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eum quasi vosmetipsos: fuistis enim & vos aduenæ in terra Aegypti. Ego dominus Deus vestester. Nolite facere aliquid iniquum, in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta & æqua sint pondera: iustus modius, & quousque sextarius. Ego dominus Deus vestester, qui eduxi vos de terra Aegypti, custodite omnia præcepta mea, & vniuersa iudicia, & facite ea. Ego dominus. Locutusque est dominus ad Moysen, dicens, Hæc loqueris filiis Israel: Homo de filiis Israel, & de aduenis, qui habitant in Israel, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, succidamque eum de medio populi sui, eo quod de semine suo dederit Moloch, & contaminauerit sanctuarium meum, & polluerit nomen sanctum meum. Quod si negligens populus terræ, & quasi paruipendens imperium meum,

Leuit. 10.

H.

All. reuelabit.
Deut. 29.

meum dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere, ponam faciem meam super hominem illum, & cognationem eius, succidamque; & ipsum & omnesque consenserunt ei, ut fornicaretur cum Moloch de medio populi sui. Anima que declinauerit ad magos & hariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. Sanctificamini, & estote sancti, quia ego sanctus sum dominus Deus vestester. Custodite præcepta mea, & facite ea. Ego dominus qui sanctifico vos, Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Patri matrisque qui maledixerit, sanguis eius sit super eum. Si inchoatus fuerit vir cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & maritus & adultera. Qui dormierit cum nouerca sua & reuelauerit ignominiam patris sui, morte moriatur ambo: sanguis eorum sit super eos. Siquis dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nefas, morte moriatur: sanguis eorum sit super eos. Qui supra uxorem filiam duxerit matrem eius, scelus operatus est, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tamen nefas in medio vestri. Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite. Mulier que succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum ei, sanguis eorum sit super eos. Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, vel filiam matris suæ, videbit turpitudinem eius illaque conspexerit fratris ignominiam nephariam operati sunt, occidentur in conspectu populi, eo quod turpitudinem suam mutuo reuelauerint, & portabunt iniquitatem suam. Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. Turpitudinem materteræ & animæ tuæ non discooperies. Qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudabit, portabunt ambo iniquitatem suam. Qui coierit cum uxore patris vel auiculi sui, & reuelauerit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum, absque liberis morientur. Qui duxerit uxorem fratris sui, re facit illicitam: turpitudinem fratris sui reuelauit, absque filiis erunt. Et in alio loco, Vir siue mulier in quibus pythonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur, la-

pidibus obruet eos: sanguis eorum sit super illos. Item quæ in alio loco, cum summo sacerdote loqueretur, Virginem, inquit, ducet uxorem, viduam & repudiatam, & sordidam atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne commisceat stirpem generis sui, vulgo generis suæ, quia ego dominus qui sanctifico eum. Et post multa, Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: Et qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur lapidibus opprimet eum omnis multitudo, siue ille ciuis, siue peregrinus fuerit. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Qui percusserit & occiderit hominem, morte moriatur. Qui percusserit animal, reddet vicarium: animam pro anima. Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorum, sicut fecit, fiat ei; fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculam, tale sustinere cogetur. Qui percusserit iumentum reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur. Aequum iudicium sit inter vos, siue peregrinus, siue ciuis peccauerit, quia ego sum dominus Deus vestester. Et post aliquantum, Non facietis vobis idolum & sculptile, nec titulos erigatis, nec in signum lapidem ponetis in terra vestra ut adoretis eum. Ego enim sum dominus Deus vestester. Hæc de Leuitico. Nunc in libro cuius nomen est Numeri, que visa sunt commemoranda ponemus.

Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas: si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. Quod si fratres non habuerit, dabitur hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas ijs qui ei proximi sunt: eritque hoc filijs Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit dominus Moysi. Et post multa, Ad vnus testimonium nullus condemnabitur. Non accipietis precium ab eo qui reus est sanguinis. Hæc de Numeris. Deuteronomium deinceps considerabimus.

Nulla erit distantia personarum: Ita paruus natus erit vt magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Et plurimis interpositis, vbi decalogum repetit, Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qualocutus est dominus vobis in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel foemine, similitudinem omnium iumentorum, quæ sunt super terram, siue piscium qui sub terra morantur

Leuit. 21.

Leuit. 24.

L.

Leuit. 26.

Ex libro Numero rui, de successione hæreditaria.

Nu. 27.
Nu. 35.

M.

Deut. 1.
Ex Deuteronomio, de vno solo Deo colendo fugiendo idola, & de iudicijs.

Dent. 4. morantur in aquis: ne forte oculis eleuatis ad cęlũ videas Solę & Lunã, & omnia astra cęli, & errore deceptus adores & colas, quę creauit dominus Deus tuus in ministeriũ cęli gętibus, quę sub cęlo sunt. Et paulo post, **Ibidem.** **A** Caue, inquit, ne quando obliuiscaris pacti domini Dei tui, quod pepigit tecũ, & facias tibi sculptã similitudinę eorũ quę fieri dominus prohibuit. Quia dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator. Et alio loco, Non habebis Deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinę omniũ quę in cęlo sunt desuper, & quę in terra deorsum, & quę versantur in aquis sub terra: Non adorabis ea, neq; coles. **Dent. 5.** **Exo. 20.** Ego enim sum dominus Deus tuus, Deus æmulator, reddens iniquitatę patrũ in filios in tertiam & quartam generationem, ijs qui oderunt me, & faciens misericordiã in multa millia diligentibus me & custodientibus præcepta mea. Non usurpabis nomen domini Dei tui frustra, quia nõ erit impunitus qui super re uana nomen eius assumpserit. Et post paululũ, Honora, inquit, patrem tuum & matrem sicut præcepit tibi dominus **Exo. 20.** Deus tuus, vt longo viuas tempore, & beneficit tibi in terra quam dominus Deus tuus daturus est tibi. Non occides, neq; męchaberis furtũq; non facias, nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium, Nõ concupisces vxorem proximi tui, non domum, nõ agrũ, non seruum, non ancillam, non bouę, nõ alinum, & vniuersa quę illius sunt. Et **Dent. 6.** alibi in eodę libro, Diliges dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Et paulo post, **Ibidem.** **B** comederis & saturatus fueris, caue diligenter ne obliuiscaris domini, qui eduxit te de terra Aegypti de domo seruitutis. Dominũ Deum tuum timebis, & ipsi soli serues, ac p nomen illius iurabis nõ ibitis post Deos alienos cunctarũ gentium quę in circuitu vestro sunt, quoniam Deus æmulator dominus Deus tuus in medio tui, ne quando irascatur furor dñi Dei tui contra te, & auferat te de superficie terrę. Nõ tentabis dominum Deũ totũ. Itę paulo post cum de alienigenis loquitur, Neq; sociabis cũ eis coniugia: Filiam tuã non dabis filio eius, nec accipies filiam illius filio tuo: quia seducit filium tuum ne sequatur me, & vt magis seruias dijs alienis,

irasceturq; furor domini & delebit te cito: Quin poti⁹ hæc facietis eis: Aras eorũ subuertite confringite statuas lucosq; succidite, & sculptilia comburite. Et post aliquantulum, Sculptilia eorum igne combures, Nõ concupiscas argẽtũ & aurum de quibus facta sunt, neq; assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas: propterea, quia abominatio est domini Dei tui. Nec inferas quippiã ex idolo in domũ tuam, nõ fias anathema, sicut & illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationi habebis, quia anathema est. Et alio loco. Obserua & caue ne quãdo obliuiscaris domini Dei tui & negligas mandata eius, atq; iudicia, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ne postquã comederis & satiatus fueris, domos pulchras edificaueris habitaueris in eis, habuerisq; armenta & ouium greges, argenti auri cunctarũq; rerum copiam eleuetur cor tuum, & non reminiscaris domini Dei tui. Et post paucos versus, Ad extremũ, inquit, miserus est tui, ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea & robur manus meę hæc mihi omnia præstiterunt, sed recorderis domini Dei tui, & ipse tibi vires præbuerit. Et post aliquantũ. Vt ipsi comedatis ac saturemini: Caue ne forte decipiatnr cor vestrum, & recedatis a domino Deo seruiatisq; dijs alienis & adoretis eos, iratusq; dñs claudat cęlum. Et post aliquantũ, Subuertite omnia loca in quibus coluerunt gentes quas possessuri estis Deos suos, super montes excelso & colles super omne lignum frondosum. Dissipate aras eorũ & confringite statuas: lucos igne cõburite, & idola cõminuite: disperdite nõia eorũ de locis illis. Et quibusdã interpositis, dũ de alienigenis loquererẽ, Caue ne imiteris ea postquã te fuerint introeunte sub uersę, & regras ceremonias earũ dicēs, Sicut coluerunt gentes istę Deos suos, ita ego colã. Nõ facies similiter dño Deo tuo. Oēs abominaciones quas auersatur dominus, fecerũt dijs suis, offeretes filios & filias & cõburetes igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicquã, nec minuas. Si surrexerit in medio tui ppheres. aut qui somniũ vidisse se dicat, & prædixerit signũ atque potetũ, & * venerit qđ locutus est, & dixerit tibi, Eamus & sequamur Deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis, nõ audias verba

ba prophete illius, aut somnioris: quia tentat vos dñs Deus vester, vt palã fiat, vtrũ diligatis eũ, an non in toto corde & in tota aĩa vestra. Dñm Deũ vestrũ sequimini, & ipsum time: mandata illius custodite, & audite vocẽ eius: ipsi seruietis & ipsi adhærebitis. Propheta aut ille aut fictor somniorũ interficiet, quia locutus est, vt vos auerteret a dño Deo vestro, qui eduxit vos de terra Aegypti, & redemit de domo seruitutis: vt errare te faceret de via, quã tibi præceperat dñs Deus tuus, & auferes malum de medio tui. Si tibi voluerit persuadere frater tuus, filius matris tuę, aut filius tuus, vel filia siue vxor qđ est in sinu tuo, aut amicus quę diligis vt animã tuã, clam dicēs, Eamus & sequamur Deos alienos, quos tu ignoras & patres tui, cunctarũ in circuitu gentiũ, quę iuxta vel procul sunt ab initio vsque ad fines terrę, nõ acquiescas ei, neq; audias, neq; parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eũ, sed statim iterficiet. Sit prius manus tua super eũ, & post te omnis populus mittat manũ, lapidib. obrutus necabit qđ te voluit abstrahere a dño Deo tuo. Et post paululũ, Non vos incidetis nec facietis caluicium super mortuo, quũ populus sanctus es dño Deo tuo. Et alio loco, Si vnus, inquit, de fratrib. tuis, qui morã intra portas ciuitatis tuę, in terra quã dñs Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatę venerit, non obdurabis cor tuũ, nec contrahes manũ, sed aperies eã pauperi, & dabis mutuũ quo eum in indigere perspexeris. Caue ne forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropinquat septimus annus remissionis, & auertas oculos a paupere fratre tuo, nolens ei qđ postulat mutuũ cõ modare, ne clamet contra te ad dñm, & fiat tibi in pctũ, sed dabis ei. Nec ages quippiã callide in eius necessitatib. subleuandis, vt benedicat tibi dñs Deus tuus in omni tpe, & in cunctis ad qđ manum miseris. **F** Nõ deerũt pauperes in terra habitationis tuę idcirco ego præcipio tibi vt aperias manũ fratri tuo egeno, & pauperi qui tecũ versatur in terra. Et post aliquantũ, Iudices & magistrõs cõstitues in omnib. portistuis, quas dñs Deus tuus dederit tibi, per singulas trib. tuas, vt iudicent* populo iusto iudicio, nec in alterã partę declinent. Nõ accipiat personam, nec munera, quia munera excęcãt oculos sapientũ & mutant verba iustorũ. Iuste qđ iustũ est

persequeris, vt viuas & possideas terrã quam dñs Deus tuus dederit tibi. Et post pauca, Nõ facies tibi atq; cõstituas statuã, quã odit dñs Deus tuus. Item post pauca, Cũ reperti fuerint apud te intra vnã portarũ tuarũ quas dñs Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malũ in cõspectu dñi Dei tui, & transgrediant pactũ illius, vt vadãt & seruiãt dijs alienis, & adorent eos, Solem & Lunam & omnę militiã cęli quę non præcepit, & hoc tibi fuerit nunciatum, audiensq; inquiseris diligenter, & verũ esse repereris, & abominatio facta est in Israel: educes virũ ac mulierẽ qui rem sceleratissimam perpetraverunt, ad portas ciuitatis tuę, & lapidib. obruentur. In ore duorũ aut triũ testium peribit qui interficietur: Nemo occidatur vno contra se dicente testimoniũ. Manus testium prima interficiat eum, & manus reliqui populi extrema mittatur, vt auferas malũ de medio tui. Item post aliquantũ, Qui aut superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tpe ministrat dño Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, & auferes malũ de Israel, cunctusq; populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. Et post qđam interposita, cũ de alienigenis admoneret, Caue inquit, ne imitari velis abominaciones illarũ gentium: nec inueniatur in te qui iustret filiũ suum aut filiã ducens per ignẽ, aut qui harios sciscitetur, & obseruet somnia atq; auguria: nec fit maleficus, nec incantator, neque pythones consulas nec diuinos, & quęras a mortuis veritatem. Omnia. n. hæc abominabitur dñs. Et post aliquantũ, Non stabit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorũ aut triũ testium stabit omne verbum. Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eũ præuaricationis, stabunt ambo quorũ causa est ante dñm in cõspectu sacerdotũ & iudicũ, qui fuerint in diebus illis. Cumq; diligentissime perscrutantes inuenerint falsũ testem dixisse contra fratrũ suũ mendaciũ, reddent ei sicut fratri suo reddere cogitauit: & auferes malũ de medio tui, vt audientes ceteri timorẽ habeant, & nequaquã talia audeant facere. Non misereberis eius, sed animam pro anima, oculũ pro oculo, dentem pro dente, manũ pro manu, pedẽ pro pede exiges. Et alibi in eodę libro, Si genuerit homo filiũ contumacem

Al. l. p. p. m.

Dent. 11. All. m. nerit.

Dent. 16.

Dent. 11.

Ibidem.

Dent. 11.

Dent. 11.

Ibidem.

Dent. 6.

Ibidem.

Ibidem.

Dent. 17.

G

Dent. 17.

Dent. 18.

Dent. 19.

H

Dent. 21.

tumacem & proteruū, qui non audiat patris ac matris imperiū, & coercitus obedire contempserit: apprehendent eū, & deducunt ad seniores ciuitatis illius & ad portā iudicis, dicentq; ad eos, Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contempserit, comestationibus vacat & luxuriæ atq; conuiujs: lapidib. eū obruat populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malū de medio vestri, & vniuersus Israel audiēs pertimescat.

Deu. 22. Et post pauca, Nō videbis bouem fratris tui, aut ouē errantem & prateribis, sed reduces fratri tuo: et si non est propinquus tuus frater, nec nosti eū, duces in domū tuam & erūt apud te quādiu q̄rat ea frater tuus & recipiat. Similiter facies de asino & vestimento, & de omni re fratris tui q̄ perierit. Si inuenieris, ea ne negligas quasi aliena. Si videris asinū fratris tui aut bouem cecidisse in via, non despicias, sed subleuabis cū eo. Non induet mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: Abominabilis n. apud dñm est qui facit hoc. Itē post pauca. Cū edificaueris domum nouā, facies murū tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio & in præceps ruente. Item paulopost, Si duxerit vir vxorē & postea eā odio habuerit, q̄sferitq; occasiones quib. dimittat eam, obijciens ei nomen pessimū, & dixerit: Vxorē hanc accepi, & ingressus ad eā non inueni virginē: tollent eā pater & mater eius & ferent secū signa virginittatis eius ad seniores vrbs qui in porta sunt: & dicat pater, Filiam meā dedi huic vxorē, quā quia odit imponit ei nomen pessimū, vt dicat, Non inueni filiā tuā virginem: Et ecce hæc sunt signa virginittatis filix meæ: Expandant vestimentū corā seniorib. ciuitatis: apprehendentq; senes vrbs illius virum & verberabunt illum, condemnantes in super centū. siclis argenti quos dabit patri puellæ, qm̄ diffamauit nomē pessimū super virginē Israel: habebitq; eā vxorē & non poterit dimittere omni tpe vitæ suæ. Quod si verū est q̄ obijcit, & non est in puella inuenta virginittas, eijcient eam extra fores domus patris sui, & lapidib. obruent viri ciuitatis eius, & morietur, qm̄ fecit nephas in Israel vt fornicaretur in domo patris sui, & auferes malū de medio tui. Si dormierit vir cū vxore alterius, vterq; morietur, i. adulter & adultera, & auferes malū de Israel. Si puel-

lam virginē desponderit vir, & inuenerit eā aliquis in ciuitate, & concubuerit cum illa, educēs vtrunq; ad portā ciuitatis illius & lapidibus obruentur: puella, quia nō clamauit cum esset in ciuitate: vir, quia humiliavit vxorem proximi sui, & auferes malū de medio tui. Sin aut in agro repererit vir puellā quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cū illa, ipse morietur solus: puella nihil patietur, nec est rea mortis: qm̄ sicut latro confurgit contra fratrem suum, q̄ occidit animā eius: ita & puella perpeffa est, sola erat in agro, clamauit & nullus affuit qui liberaret eam: Si inuenerit vir puellam virginem quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum ea, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cū ea patri puellæ centū siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliavit eam, nō poterit dimittere cunctis dieb. vitæ suæ. Non accipiet homo vxorē patris sui, nec reuelabit operimentum eius. Et post paululum, Non erit meretrix de filiabus Israel, neque scortator de filijs Israel. Et post paululum, Non foenerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno. Et post paucos versus. Cum voueris votum dño Deo tuo non tardabis reddere, quia requiret illud dominus Deus tuus, & si moratus fueris, reputabit tibi in peccatū. Si nolueris polliceri, absq; peccato eris. Quod autē semel egressum est de labijs tuis obseruabis, & facies sicut promissisti dño Deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. Et paulopost, Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorē molam, quia animam suā apposuit tibi. Si dephensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filijs Israel, & vedito eo accipiet p̄tium, interficietur, & auferes malū de medio tui. Et post paucos versus, Cū repeteris, inquit, de proximo tuo rē aliquā q̄ debet tibi, nō ingredieris domū eius vt pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet q̄ habuerit. Sin aut pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante Solis occasum, vt dormies in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram dño Deo tuo. Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, siue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est: sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante Solis occasum: quia pauper

pauper est, & ex eo sustentat animā suam: ne clamet coram te ad dominū, & reputetur tibi in peccatū. Non occidentur patres pro filijs, nec filij pro patribus, sed vnusquisq; pro suo peccato morietur. Et post paucissimos versus, Quando messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulū reliqueris, non reuerteris, vt tollas illū: sed aduenā & pupillū, & viduam auferre patietis: vt benedicat tibi dñs Deus tuus in omni opere manū tuarū.

A Si fruges colliges oliuarum, quicquid remanserit in arboribus, non reuerteris, vt colligas sed relinque aduenę pupillo, ac viduę. Si vinemiaueris vineā tuā, non colliges remanentes racemos, sed cedet in vsus aduenę pupillo, ac viduę. Memeto q̄ & tu serueris in Aegypto, & idcirco præcipio tibi, vt facias hanc rem. Si fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quē iustum esse perpexerint, illi iustitiæ palmā dabunt, quē impiū, cōdēnabunt impietatis. Sin aut qui peccauit, dignū viderint plagis, prosternēt & corā se faciēt verberari. Pro mēsurā peccati erit & plagarū modus, ita duntaxat, vt quadragenariū numerū nō excedant, ne scdē laceratus ante oculos tuos obeat frater tuus. Et post paulū, Si habuerint inter se iurgiū viri, & vnus contra alterū rixari cęperint, volensq; vxor alterius eruere virū suū de manu fortioris, miserit manū & apprehēderit verenda eius, abscides manū illius nec flecteris super eam vlla misericordia. Non habebis in sacco diuersa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustū & verū modius equalis & verus erit tibi. Et post pleraq; Maledictus hō q̄ facit sculptile & cōstabile, abominationem dñi opus manū artificū, ponitq; illud in abscondito: & rñdebit oīs populus, & dicet, Amē. Maledictus q̄ nō honorat patrē suū & matrē & dicet omnis populus, Amē. Maledictus q̄ transfert terminos proximi sui, & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui errare facit cęcum in itinere: & dicet oīs populus, Amen. Maledictus qui peruerterit iudiciū aduenę pupillo, & viduę, & dicet omnis populus, Amē. Maledictus omnis qui dormit cū vxore patris sui, & reuelat operimentū lectuli eius & dicet omnis populus, Amē. Maledictus qui dormit cū omni iumēto, & dicet omnis populus, Amē. Maledictus q̄ dormit cū sorore

sua, filia patris sui, vel matris suæ, & dicet oīs populus, Amē. Maledictus q̄ dormit cū focu sua: & dicet oīs populus, Amē. Maledictus qui clā percusserit proximū suū: & dicet oīs populus, Amē. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animā sanguinis in nocētis: & dicet oīs populus, Amē. Huc vsq; de libris Moyfi, q̄ visa sunt ponēda, posuim⁹. In his vero q̄ sequuntur, & appellantur, Iesu Naue, Iudicū, Regnorū, Paralipomenon, rerū gestarū potius historia legit, q̄ p̄cepta viuendi. Hæc tñ paucissima de libro Iesu Naue prætereunda in hoc opere non putauī.

Reuertimini & ite in tabernacula vestra & in terrā possessionis, q̄ tradidit vobis Moyses famulus dñs trans Iordanē, ita duntaxat, vt custodiatis attente, & opere cōpleatis mandatū & legē quā præcepit vobis Moyses seruus dñi, vt diligatis dñm Deū vestrū, & ambuletis in omnib. vijs eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisq; ei ac seruiatis ei in omni corde, & anima vestra. Et in alio loco, Ne postquā intraueritis, inquit, ad gentes, quæ inter nos futurę sunt, iuretis in nomina deorū earū & seruiatis eis, & adoretis illos, sed adhæreatis dño Deo vestro, qđ fecistis vsq; in diē hęc. De libro aut psalmarū multa ponenda sunt, quauis eadē scpe repetantur, sed habeo modū quantum potero, ne hoc opus, quod memoria maxime tenendum est, in nimiam lōgitudinem pergat.

De psalmo I.

Beatus vir qui non abiit in concilio impiorū, & in via peccatorū non stetit, & cathedra dorsorū non sedit: Sed in lege domini voluntas eius meditabitur die ac nocte. De psal. 2. Nūc ergo reges intelligite, erudimini iudices terræ. Seruite dño in timore, & exultate ei eū tremore, Adorate pure, ne forte irascatur, & pereatis de via. Cū exarserit post paululum furor eius, beati omnes qui sperant in eū. De psal. 4. Filij viri vsquequo inclyti mei ignominiose diligitis vanitatem, quærentes mendacium? Et paulopost, Trascimini & nolite peccare, loquimini cordibus vestris super cubilia uestra & tacete. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & confidite in domino. De psal. Quoniam non est Deus vobis iniquitatem, nec habitabit iuxta te malignus,

Deu. 22. Et post pauca, Nō videbis bouem fratris tui,

Ibidem.

Ibidem.

Deu. 25.

Deu. 23.

Ibidem.

Ibidem.

Deu. 24.

Ibidem.

Deu. 27.

Ibidem.

Ios. 22.
Ex Iosue
de vno
Deo adorando.

Ios. 23.

Ex Psal-
mis: quo
modo viuendum.

D

gnus, non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum. Odisti omnes operantes iniquitatem, perdes loquētes mandacium. Virū san-
guinū & dolosum abominabitur dominus. De psal. 14. Dñe quis peregrinabit in tētorio tuo? & quis habitabit in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, loquiturque veritatem in corde suo. C Qui non est facilis in lingua sua, neque fecit amico suo malū, & opprobrium non sustinuit super vicino suo. Despicit oculos eius improbos, timentem dominū glorificat. Iurat ut se affligat & non mutat, pecuniam suam non dedit ad vsum, & munera aduersus innoxium non accepit. Qui facit hæc, non mouebit in eternū. De psal. 23. Quis ascendet in montē dñi, aut qui stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mūdo corde, q non exaltauit frustra animā suā, & non intrauit dolose. Accipiet benedictōne a dño, iustitiā a Deo salutari suo. De psal. 26. Lux mea dñs & salutare meū, quē timebo? Dominus fortitudo vitæ meæ, quē formidabo? Et post tertius versus, Si steterint aduersus me castra, non timebit cor meū. Si recesserit contra me bellū, in hoc ego confidam. Vnū petij a domino, & hoc requirā. Ut habitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Ut videam pulchritudinem dñi, & attendem tēplū eius. Et alio loco, Tibi dixit cor meū, quē suū vultum eius, faciē tuam dñe requirā: Et postea, Expecta dominū, cōfortare, & roboretur cor tuū, & sustine dñm. De psal. 27. Ne tradas me cū impijs, & cum operantibus iniquitatem. Qui loquuntur pacem cū amicis suis, & est malum in corde eorum. De psal. 30. Confortamini & roboretur cor vestrum, omnes qui expectatis dominum. De psal. 31. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intelligentia. In chamo & freno & maxillas eorū constringe, quia non approximant ad te. Multi dolores impij, confidentē autē in dño misericordia circūdabit. Lētamini in dño, & exultate iusti, & gaudete oēs recti corde. De psal. 32. Laudate iustum, rectos decet laudatio. Et alio loco, Beata gens cuius dñs Deus eius, populus quem elegit dñs in hæreditatē sibi. De psal. 33. Benedicā dñm in omni tpe, semper laus eius in ore meo. In dno laudabitur aīa mea: audiāt mites & lætentur. Magnificate dñm me-

cū & exaltemus nomen eius pariter. Et post paucos versus, Gustate & videte, quia bonus dñs, beatus, vir q sperat in eo. Timere dñm sācti eius, qm nō ē inopia timētib. eū. Diuites indiguerunt & esurierunt, qrentes autē dñm, non deerit oē bonū. Venite filij audite me timorē dñi docebo vos. Quis est vir qui velit vitam, diligens videre dies bonos? Custodi linguā tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolū. Recede a malo, & fac bonum, quære pacē & persequere eā. Et post, quartus versus, Iuxta est dñs contritis corde, & confractos spū saluabit. De psal. 36. Noli contendere cum malignis, neq; æmuleris facientes iniquitatē. Qm sicut herba velociter conteritur, & sicut olus viride arefcet. Spera in dño & fac bonū, peregrinare in terra & pacifcere fide Delectare in dño, & dabit tibi petitiones cordis tui. Volue super dñm viā tuā, & cōfide in eo, & ipse faciet: Et educet sicut lumen iustitiā tuā, & iudiciū tuum sicut meridiē: tace dño, & expecta eū. Noli contendere aduersus eū, qui proficit in via sua, aduersus virū, qui facit q cogitat. Dimitte iram & relinque furorē, noli cōcedere ut male facias: Qm qui male faciunt, interibunt: expectantes autē dñm, ipsi hereditabunt terrā. Adhuc enim modicū, & non erit impius, & cogitabis de loco eius & non subsistet. Mites autem hereditabunt terrā, & delectabuntur in multitudine pacis. Et paulo post, Melius est parū iusto, super diuitias impiorū multas. Quia brachia impiorum confringētur, subleuat autē iustos dominus. Et post aliquantum, Recede a malo & fac bonum. Alibi, Expecta dñm & custodi vitam eius, & exaltabit te ut possideas terrā. Et alibi, custodi simplicitatē & vide rectū, quia erit ad extremū viro pax. De psal. 39. Beatus vir qui posuit in Deū confidentiam suā, & non est auersus ad superbias pompasq; mendacij. De psal. 43. In domino gaudebimus tota die, & in nomine tuo in æternum cōfitebimur. Et paulo post, Omnia hæc venerunt super nos, & nō sumus oblititui, nec mentiti fuimus in pacto tuo. Non est conuersum retro cor nostrum: nec declinauerunt gressus nostri a semita tua, Qm deiecisti nos in loco draconum, & operuisti nos vmbra mortis. Si oblitui sumus nominis Dei nostri, & expādimus manus nostras ad Deū alienū. Nunquid non Deus inuestigabit

bit istud? ipse. n. nouit cogitationes cordis. Qm pp te mortificati sumus tota die, reputati sumus vt grex occisionis. De psal. 46. Canite Deo, canite, canite regi nro, canite: Quia rex vniuersa terræ, Deus, canite erudite. De psal. 49. Immola Deo laudē, et redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, liberabo te, et glorificabis me. Impio autē dixit Deo, qd tibi est cū narratione pceptorū meorū vt sumas pactū meum in ore tuo? Qui odisti disciplinā, et picieisti verba mea post te. Si videbas furē, cōsentiebas ei, et cū adulteris erat pars tua. Os tuū dimisisti ad malitiā, et lingua tua cōcinnauit dolū. Sedens aduersus fratrem tuū loquebaris, et aduersus filium matris tuæ fabricaueras opprobriū. Hæc fecisti et tacui. existimasti futurū me similem tui. Arguā te, et proponā ante oculos tuos. Inteligite hoc qui obliuiscimini Deū, ne forte capia et nō sit qui liberet. Qui immolat cōfessionē, glorificat me, et q ordinate ambulat, ostendā ei salutare Dei. De psal. 50. Ab iniquitate mea et a peccato meo mūda me, Qm iniquitatē meā ego cognoui, et peccatū meum cōtra me est sp. Et alibi, Sacrificiū Deo spūs cōtribulatus, cor contritū et humiliatū Deus non despicies. De psal. 51. Quid gloriaris in malitia potens, misericordia dñi tota die est. insidias cogitauit lingua tua quasi nouacula acuta faciens dolum. Dilexit malum magis q bonum, mendacium magis q loqui iustitiā. Dilexisti oīa verba ad deuorandum, * lingua dolosa. Sed Deus destruet te in sempiternū, terrebunt te, et euellet te de tabernaculo, et eradicabit te de terra viuentium: Videbunt iusti et timebunt, et ridebunt: ecce vir qui non posuit Deum fortitudinem suam. Speraui in multitudine diuitiarum suarum, confortatus est indiis suis. Ego autē sicut oliua virens in domo Dei, speraui in misericordia Dei in seculum sempiternum. Confitebor tibi dñe in seculum, quoniā fecisti, et expectabo nomen tuum, quoniā bonum in conspectu sanctorum tuorum. De psal. 61. Sperate in eo omni tempore populi, effundite coram illo corda vestra, Deus spes nostra est: Verū tū vanitas filij Adam, mendacium filij viri, in stateris dolosis fraudulenter agunt simul. Nolite confidere in calumnia, et in rapina ne frustremini. Diuitiæ si fluxerint ne apponatis cor. De psal. 63. Letabitur iustus in dño,

et sperabit in eo. De psal. 68. Quia propter te portauit opprobrium, operuit cōfusio faciē meam. Alienus factus sum fratrib. meis, et peregrinus filiis matris meæ: Quia zelus domus tuæ comedit me, et opprobrium exprobrantium tibi cecidit super me. Et fleui in ieiunio animam meam, et factus sum illis in parabolam. Contra me loquebantur qui sedebant in porta, et cantabant bibentes vinum. Et aliquanto post, Laudabo nomē Dei in cantico, et magnificabo eum in confessione. Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua efferentem et vngulas. Videntes mansueti lætābuntur, qui quæritis dominum, viuet anima vestra: Quoniā exaudiuit pauperes dominus. De psal. 72. Quia ecce qui elongant se a te, peribunt, perdidisti omnem fornicantem a te. Mihi autem appropinquare Deo bonū est, posui in domino Deo spem meam vt narrem omnes annunciationes tuas. De psal. 75. Vouete, et reddite domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius sunt, offerent dona terribili auferenti spiritum ducum, terribili regibus terræ. De psal. 77. Ausculta populus meus legem meam, inclinate aurem vestram ad verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar ænigmata antiqua. Et alio loco, Et narrabunt filiis suis, vt ponant in Deo spem suam, et non obliuiscantur cogitationem eius et mandata eius custodiant. De psal. 80. Laudate dominum fortitudinem nostram, iubilate Deo Iacob. Et alio loco, Israel si audieris me, non sit in te Deus alienus, et non adores Deum peregrinum. Ego sum dominus Deus vester. De psal. 81. Vsq; quo iudicatis iniquitatem, facies impiorum suscipitis? Iudicate pauperi et pupillo, egeno et inopi iustificate. De psal. 83. Beati qui habitant in domo tua, adhuc laudabunt te. Beatus homo cuius fortitudo est in te, semitę in corde eius transeuntes in valles, fletus. Fontem ponent eam, benedictione quoque amicitur * doctus. Ibunt de fortitudine in fortitudinem, apparebunt apud Deū in Sion. Et paulo post, Quoniā melior est dies in atriis tuis super milia. Elegi abiectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis impietatis. De psal. 91. Bonum est confiteri domino, et psallere nomini tuo altissime. De psal. 93. Intelligite stulti in populo et insipientes aliquando discere. Et paulo post, Aug. Tomus tertius Q9 lopost,

a. l. linguam dolosam.

a. l. doctor

fus, Multi qui persequuntur me & affigunt me, à testimoniis tuis nō declinaui. Vidi p-uaricantes tuos, & mærebā, q̄a verbum tuū nō custodierunt. Vide qm̄ p̄cepta tua dilexi dñe, iuxta misericordiā tuā viuifica me. Et post, tertius versus, Gaudēs ego sum i eloq̄o tuo sicut qui inuenit spolia multa. Mendaciū odio habui & detestatus sum, legem autē tuā dilexi. Septies in die laudauī te super iudiciis iustitiæ tuæ. Pax multa diligentib. legem tuā & non est illis scandalum. Expectabam salutarem dñe, & mandata tua feci. Custodiuit aīa mea testimonia tua, & dilexit ea nimis. Custodiui p̄cepta tua & testimonia tua, q̄a oēs viæ meæ in cōspectu tuo. Et post, q̄ntus versus, Sit manus tua auxiliatrix mea, q̄a p̄cepta tua edegi. Desideraui salutare tuū dñe, & lex tua meditatio mea est. Et post, secundus versus, Erraui quasi ouis perdita, quære seruum, q̄a mādatorum tuorū non sum oblitus. De Psalmo. 119. Ego pacifica loquebar, & illi debellabant ea. De psal. 121. Rogate pacē Hierusalem, sit bene iis qui diligunt eam. Et post, secundus versus, Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem tibi. Propter domum dñi Dei nostri, quæram bona tibi. De psal. 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Ecce sicut oculi seruorū ad manus dñorum suorum. Sicut oculi ancilæ ad manum dñæ suæ, sic oculi nostri ad dñm Deum nostrum, donec misereat nostri. De psalmo. 124. Qui confidunt in dño quasi mons Sion, immobilis in æternum inhabitabilis Hierusalem. De psalmo. 127. Beati oēs qui timent dominum, qui ambulant in viis eius. De psalmo. 130. Sustinui dñm, sustinuit anima mea, & verbū eius expectaui. De psalmo. 130. Domine non est exaltatū cor meū, neque elati sunt oculi mei, & non ambulauī in magnis & in mirabilib. super me. Si non p̄posui & silere feci animam meam, sicut ablactatus ad matrem suam, ita ablactata ad me anima mea, expecta Israel dominum à modo & vsque in æternum. De psal. 132. Ecce q̄ bonum est & q̄ decorum habitare fratres in vnum. De psal. 133. Ecce benedicite dominum omnes serui domini: Qui statis i domo domini, in atriis domus Dei nostri. In noctibus leuate manus vestrās in sancta, & benedicite domino. De psal. 134. Laudate nomen dñi, laudate serui domini: Qui statis in do-

mo domini, in atriis domus Dei nostri. Laudate dominum, qm̄ bonus dñs, cantate nomini eius, qm̄ decens. Et post pauca, Idola gentium argentum & aurum, opera manū hominum: Os habent & non loquētur, oculos habent & non videbunt, &c. Et paulo post, Similes illis fiant qui faciūt ea, & omnes qui cōfidunt in eis. Domus Israel benedicite dominum, domus Aaron benedicite dñm, timētes dñm benedicite dño. De psal. 135. Confitemini dño quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. Cōfitemini Deo deorum, qm̄ in æternum misericordia eius. Cōfitemini dño dñorum, qm̄ in æternum misericordia eius. Et in fine psalmi, Confitemini Deo cæli, quoniam in æternum misericordia eius. De psal. 136. Si oblitus fuero tui Hierusalem, in obliuione sit dextera mea. Ad hæreat lingua mea gutturi meo, si non recordatus fuero tui Hierusalem, si nō præposuero Hierusalem, in principio lætitiæ meæ. De psal. 138. Nonne odientes te dñe odiui, & cōtra aduersarios tuos distabui? Perfecto odio oderā illos, inimici facti sunt mihi. De psal. 139. Ne des domine desideria impiis, scelera eius ne effundantur & eleuentur. Et post, tertius versus, Vir linguosus nō dirigetur in terra. De psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia & arguet me, oleum amaritudinis nō impinguet caput meum. Et post, quartus versus, Quoniam ad te domine oculi mei, in te speraui, ne euacues animam meam. De psal. 141. Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum. Effundam in conspectu eius eloquium meum, tribulationem meam coram illo annuntiabo. Et post, quartus versus, Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea pars mea in terra uiuentium. De psal. 142. Meditabar in omnia opera tua, facta manuum tuarum loquebar. Expandi manus meas ad te, anima mea quasi terra sitiens ad te. Ex post, tertius versus, Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido. Notam fac mihi viam in qua ambulo, quoniam ad te leuaui animam meam. Libera me de inimicis domine, à te protectus sum. De psalmo. 143. Libera me & erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera mendaci: vt sint filij mei quasi plantatio crescens

scens in adolescentia sua. Filia nostræ quasi anguli ornati ad similitudinē tēpli. Prōptuarā nostra plena, & supereffundētia ex hoc in illud. Pecora nra in milib. & innumerabilia in cōpitis nri, tauri nris pingues. Nō est interruptio, & nō est egressus, & nō est vlulatus in plateis nris. Btūs populus cuius talia sunt, btūs populus cuius dñs Deus eius. De Psal. 144. Exaltabo te dñe Deus meus, rex me, & benedicā noi tuo in æternum & vltra. In oī die benedicā tibi, & laudabo nomē tuum in sempiternū iugiter. Et post, scđus versus, Gñatio ad gnationē * laudauerunt opera tua, & fortitudines tuas annuntiabūt. Decorē gloriæ magnitudinis tuæ, & verba mirabiliū tuorum loquar. Et fortitudinē horribiliū tuorū loquent, & magnitudines tuas narrabo. Memoriam multæ bonitatis tuæ loquent, & iustitias tuas laudabunt. Et post, tertius versus, & scti tui benedicūt tibi. Gloriam regni tui dicent, & fortitudines tuas loquent. Vt ostendant filiis hoīum fortitudines eius, & gloriā decoris regni ei. Et paulo post, iuxta est dñs omnib. qui inuocant eum in veritate. Placitum. n. timentium se faciet, & clamorem eorum audiet, & saluabit eos. Custodit dñs oēs diligentes se, & vniuersos impios conteret. Laudem dñi loquet os meū, & * benedicat oīs caro nomini sancto eius in æternū, & iugiter. De Psal. 145. Lauda aīa mea dñm, laudabo Deū in vita mea, psallā Deo meo quantum diu sum. Nolite cōsidere in principib. in filio hoīs, cui non est salus. Et post, secundus versus, Beatus cuius Deus Iacob auxiliator eius, spes eius in dño Deo suo. De Psal. 146. Laudate dñm qm̄ bonus est, canticū Deo nostro qm̄ decorū est, pulchra laudatio. Et post paucos versus, Suscipiens mansuetos dñs, humilians impios vsq; ad terrā. Cantate dño in confessione, cantate dño nostro. Et post, quartus versus, Non est in fortitudine equi voluntas eius, neque in tibiris viri placebitur ei. Placebitur dño in iis qui timent eum, & expectant misericordiam eius. De Psal. 148. Reges terræ & omnes populi, principes, & vniuersi iudices terræ, Iuuenēs & virgines, senes cum pueris laudent nomen domini. De Psal. 149. Cātate dño canticum nouum, laus eius in congregatione sanctorū. Lætē Israel in factore suo, filij Sion exultent in rege suo. Et post, tertius versus exaltaui mansuetos in

Iesu exultabunt sancti in gloria, laudabunt in cubilib. suis exultationes Dei i guttore eorum. De Psal. 150. Laudate dñm in sanctis eius, laudate eū in fortitudine potentiæ eius. Laudate eū in fortitudinibus eius, Laudate eū iuxta multitudinē magnificentiæ suæ. Et in fine psalmi. Oē qđ spirat laudet dñm. Hęc de libro Psalmodū collegimus, q̄b. quisque vitā si proficere affectat, inspiciat, vbi lectore admonemus, vt ea qđ de psalmis posui tanquam vnum psalmum cōtextim legat, tacitis verbis meis qđ ad hoc interposui, vt voluerit, inspiciat vbi sit scriptum qđ posui. i. quoto vel in quo loco eiusdē psalmi. His. n. prætermisissis qui lectione continua inspexerit sola verba psalmodum, multo iucūdius, & ob hoc vtilius ex diuinis asficiet eloquiis. Nūc de libris Salomonis quæ videbunt huic nperi necessaria, colligemus: Ac primū de prouerbis, qui liber si bene intelligatur, ad mores pios informandos penē totus valebit. Sed ea quæ obscura sunt, p̄termitto, habeāt ea q̄b. exerceant lectores dilectoresq; spiritalium literarum. Nos in hoc opere statuimus illa ponere, quæ ad agendam vitā facile * intellectu referant. Quauis multis videri possim apertissima prætermisisse, nonnullaque hinc potius clausa sunt vnde putantur esse perspicua. Quid enim tam clarum videt, & quid tam ineptum sit si ad proprietatem velis accipere, qđ ibi scriptum est, Ab aqua aliena abstine te, & de fonte alieno ne biberis? Aut quid valet ad mores corrigēdos, nisi ille intellectus altior requiratur, quod dictum est, Paupertas virū humiliat, manus autem fortium locupletat: cū & non esse pauperē, & esse manibus fortem, non sit in bonorum hominū potestate, sed & multis prouenerit pessimis, & hoc prouerbiū male intellectū, possit puocare pauperes fortes, vt rapinis se existiment debere ditescere. Quis nō aut rideat si proprie positū putauerit qđ ibi legitur. Non. n. nascuntur filij malignis? Omnia ergo talia relinquamus, & ea quibus suadet aliquid aliquanto diutius, cū id quod suadet atque præcipitur nō sit obscurū, & id potius sit ponēdum in hoc speculo vbi se illi inspiciant, quibus iam persuasum est, bene ac laudabiliter viue re, sed vt hoc faciant quæ sibi obtanda atque obseruanda sunt, quærant. Hęc itaq; de Prouerbis Salomonis ponenda credimus.

Aug. Tomus tertius Q̄ 3 Ti-

Admoneri
quō uter
dñs sit hoc
speculo
psalmodū

a. l. laudabir.

A

a. l. benedicat.

B

C

a. l. intellectu.

Pro. 5.

Pro. 20.

D

*a. l. sapien-
tie.* **T**imor domini principium scientie sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. Audi filii mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tue. Et post undecim versus, cum de homicidiis loqueretur, Ipse, inquit, contra sanguinem suum insidiatur, & moluntur fraudes contra animas suas. Sic semitae omnis avari animas possidentium rapiunt. Item post tres versus, Usquequo paruuli diligitis infantiam? & stulti ea quae sibi sunt noxia cupiunt & imprudentes odiunt scientiam? Et post octo versus, Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane consurgent, & non inuenient me eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem domini non susceperint, nec acquirerint consilio meo, & detraherint fructus uisitationis meae. Comedent igitur fructus uisitationis suae, suisque consiliis saturabuntur. Aversio paruulorum interficiet eos, & speritas stultorum perdet illos. Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia profuerit, malorum timore sublato. Et post tres versus, Si enim sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiae, si quaesieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam, tunc intelliges timorem domini, & scientiam Dei inuenies, quia dominus dat sapientiam, & ex ore eius scientia & prudentia. Custodiet rectorum salutem, & proteget gradietes simpliciter, seruans semitas iustitiae, & uias sanctorum custodiens. Tunc intelliges iustitiam & iudicium & aequitatem, & omnem semitam bonam. Si intraverit sapientiam cor tuum, & scientia animae tuae placuerit, consilium custodiet te & prudentia seruabit te, ut eruaris de uia mala & ab homine qui peruersa loquitur. Qui derelinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebras: Qui latant cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quorum uia peruerse, & infames gressus eorum. Ut eruaris a muliere aliena, & ab extranea, quae mollit sermones suos, & reliquit ducem pubertatis suae & pacti Dei sui oblita est. Et post octo versus, **M**isericordia & ueritas non te deserant: Circumda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui, & inuenies gratiam & disciplinam bonam coram Deo & hominibus. Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiae tuae. In omnibus uis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Ne sis sapiens apud te ipsum. Time dominum & recede a malo. Et post unum uersum, Honora dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum. Et post duos

versus, Disciplinam domini filii mi ne abiicias, ne deficias cum ab eo corripieris, Quae enim diligit dominus corripit, & quasi pater in filio complaceat sibi. Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione argenti, & auro primo fructus eius: Preciosior est cunctis opibus, & omnia quae desiderantur, huic non valent comparari. Et post sex versus, Fili mi, ne effluat haec ab oculis tuis, Custodi legem atque consilium. Et post sex versus, Noli prohibere benefacere eum qui potest, si uales & ipse benefaciat. Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum statim possis dare ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. Ne contendas aduersus hominem frustra. Et post septem versus, Illufores ipse deducet, & mansuetus dabit gratiam. Et post uiginti quatuor versus, O custodiam serua cor tuum, quae ab ipso uita procedit. Remoue a te os prauum, & de trahentia labia sint procul a te. Oculi tui recte uideant, & palpebrae tuae praecedant gressus tuos. Dirige semitam pedibus tuis, & omnes uias tuae stabilient. Ne declines in dexteram aut in sinistram. Auerte pedem tuum a malo, uias enim quae a dextris sunt nouit dominus, peruersae uero sunt quae a sinistris. Ipse autem rectos facit cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. Filii mi attende sapientiam meam, & prudentiam meam inclina aurem tuam ut custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conseruent. Fauus enim stillas labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, Nouissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant. Et post plures versus, Non concupiscat pulchritudinem eius cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Precium enim scortum, uix unius est panis, mulier autem uiri preciosam animam capit. Nunquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut uelimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantae eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eam. Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit, Furatur enim ut esurientem impleat animam: Deprehensus quoque reddet septuplum, & omnem substantiam domus suae tradet. Qui autem adulter est propter cordis inopiam perdet animam suam. Et post, quartus versus, Filii mi custodi sermones meos, & praecipua mea reconde tibi. Serua mandata mea & uiue, & legem meam quasi pu-

pupillam oculi tui. Et post aliquot versus, Intelligite paruuli astutiam, & insipientes aduertite. Et post, secundus versus. Veritatem mendicabat guttur meum, & labia mea non attestantur impium. Et post, tertius versus. Accipite disciplinam meam & non pecuniam, doctrinam magis quam aurum diligite. Melior est enim sapientia cunctis preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari. Et post, secundus versus. Timor odit malum, arrogantiam & superbiam & uiam prauam & os bilingue detestatur. Et post, quartus versus. Ego diligentes me diligo, & qui mane uigilant ad me inuenient me. Mecum sunt diuitiae & gloria, opes superbiae & iustitia. Melior est fructus meus auro & preciosissimo lapide, & gemina mea argento electo. In uis iustitiae ambulo in medio semitarum iudicij, ut ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. Et post aliquos versus, Beatus homo qui audit me, qui uigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenierit, inueniet uitam, & hauriet salutem a domino: Qui autem in me peccauerit, laedit animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Et post nouem versus, Relinquire infantiam & uiuite, & ambulate per uias prudentiae. Qui erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam, & qui arguit impium, generat maculam sibi. Noli arguere derisorem, ne oderit te: Argue sapientem, & diliget te. Da sapienti, & addet ei sapientiam. Doce iustum, & festinabit accipere. Principium sapientiae timor domini, & scientia sanctorum, prudentia. Et post decem & octo versus, Non proderunt thesauri iniquitatis, iustitia uero liberabit a morte. Et post, quartus versus, Qui congregat in messe, filius sapientis est, qui autem sterit sterilitate, filius confusione. Et post, tertius versus, Sapiens corde praecipua suscipiet, stultus caedit labijs. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter: Qui autem deprauat uias suas manifestus erit. Qui annuit oculo, dabit dolorem. Stultus labijs uerberabit. Vena uisitationis os iusti, & os impiorum operiet iniquitatem. Odiu fuscit rixas, & uniuersa delecta operit charitas. In labio sapientis inuenietur sapientia, & uirga in dorso eius qui indiget corde. Sapientes abscondunt sapientiam, os autem stulti confusione proximum est. Et post, tertius uersus, Via uitae custodiendi disciplinam, qui autem increpationes relinquit, errat. Abscondunt odium labia mendacia. Qui profert

contumeliam, insipiens est. In multiloquio mendacium non deerit, qui autem moderat labia sua prudentissimus est. Argentum electum lingua iusti, cor impiorum pro nihilo. Labia iusti erudiunt plurimos, qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur. Benedictio domini diuites facit, nec sociabitur eis afflictio. Quasi per risum stultus operatur scelus, sapientia autem est uiro prudentia. Quod timet impius, ueniet super eum, desiderium suum iustus dabitur. Et post, secundus versus: Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, sic piger iis qui miserunt eum. Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur. Expectatio iustorum, letitia, spes autem impiorum peribit. Fortitudo simplicis uia domini, & pauor iis qui operatur malum. Iustus in aeternum non commouebitur, impius autem non habitabit in terra. Os iusti parturiet sapientiam, lingua prauorum peribit. Labia iusti considerant placita, & os impiorum peruersa. Statuta dolosa, abominatio apud Deum, & pondus equum, uoluntas eius. Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia, ubi autem humilitas, ibi & sapientia. Simplicitas iustorum diriget eos, & suppletio puerorum perdet illos. Non proderunt diuitiae in die ultionis, iustitia autem liberabit a morte. Iustitia simplicis diriget uiam eius, & in impietate sua corruet impius. Iustitia rectorum liberabit eos, & in insidiis suis capientur iniqui. Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes, & expectatio sollicitorum peribit. Et post quinque versus, Qui despicit amicum suum, indigens corde est, uir autem prudens tacebit. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fidelis est animi, celat commissum. Vbi non est gubernator, populus corruet, Salus autem ubi multa consilia. Affligitur malo qui fidem facit per extraneo, qui autem cauet laqueos, securus erit. Et post duos versus, Benefacit animae suae uir misericors qui autem crudelis est & propinquus, abiicit. Et post tres versus. Abominabile domino prauum cor, & uoluntas eius in iis qui simpliciter ambulant. Manus in manu, non erit innocens malus, semen autem iustorum saluabitur. Et post duos versus, Desiderium iustorum omne bonum est, praetolatio impiorum furor. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij capiunt non sua, & semper in egestate sunt. Anima quae benedicit, impugnabitur, & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscondit

Ibidem. autem requirunt dñm, animaduertunt omnia. Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, q̄ diues in prauis itineribus. Et post duos versus, Qui coaceruat diuitias vñris, & foenore liberali, in pauperes cōgregat eas. Qui declinat aurē suā ne audiat legē, orō ei⁹ erit execrabilis. Qui decipit iustos in via mala, in interitu suo corrueat, & simplices possidebūt bona eius. Et post quatuor versus, Qui abscōdit scelera sua, non diriget, qui autē cōfessus fuerit & reliquerit ea, misericordiā cōsequit. Bñs hō qui semp est pavidus, qui vero mentis est durē, corrueat in malū. Itē post aliquos versus, Vir fidelis multū laudabit, q̄ autē festinat, ditari, nō erit innocens. Qui cognoscit in iudicio faciē, non facit bene, iste & pro bucella panis deserit veritatem. Vir q̄ festinat ditari & aliis inuidet, ignorat q̄ egestas su pueniet ei. Qui corripit hoīem, grām postea inueniet apud eū, magis q̄ ille qui per linguā blandimenta decipit. Qui subtrahit aliqd a patre suo & a matre, & dicit, hoc nō est peccatū, particeps homicidæ est. Qui se iactat & dilatat iurgia cōcit, qui autē sperat in dño, sanabit. Qui confidit in corde suo, stultus est, qui autē gradit sapienter, ipse saluabit. Qui dat pauperi, non indigebit, qui despiciat deprecātem, lustinebit penuriam. Et post aliquos versus, Hō q̄ blandis fictisq; sermonib. loquit amico suo, rete expandit gressib. eius. Et post aliquos versus, Seruus verbis non pōt erudiri, q̄ qd̄ dicis intelligit, & rñdere contemnit. Vidisti hoīem velocem ad loquēdū, stultitia magis sperāda est, q̄ illi⁹ * correptio. Et post quatuor versus, Superbum sequit humilitas, & humilem suscipiet gloria. Qui cū fure partitur, odit aīam suam, adiurantem audit & non iudicat. Qui timet hoīem, cito corrueat, qui autē sperat in dño, subleuabitur. Multi requirunt faciē principis, & a dño iudicium egreditur singulorum. Abominant iusti virum impium, & abominantur impij eos qui in recta sunt via. Et post aliquos versus, Duo rogauī ne deneges mihi anteq̄ moriar, Vanitatem & verba mēdacia longe fac a me, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria, ne forte saturatus illiciar ad negandum, & dicam, * Quid est dominus, & egestate cōpulsus fuer, & peierem nomen Dei mei. Ne accuses teruum ad dñm suum, ne forte maledicat ti-

bi, & * corrues. Et post aliquantū, Aperi os tuū, decernere qd̄ iustus est, & iudica in opem tuā, & pauperem. Satis sint ista de parabolis. Deinde inde librū aliū Salomonis qui vocatur Ecclesiastes, siastes intuentes, similiter ea, quæ in illo inuenimus huic operi apta, monstremus. Et vidi quia tantum p̄cederet sapientia stultitiam, quātum differt lux a tenebris. Sapiētis oculi in capite eius, stultus autē in tenebris ambulat. Et post aliquantū. Custodi pedem tuū ingrediens domū Dei, Multo. n. melior est obedientia q̄ stultorū victimē, qui ne sciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neq; cor tuū sit velox ad proferendū sermonem corā Deo. Deus. n. in cœlo & tu super terrā, idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequuntur somnia, & in multis sermonib. inuenitur stultitia. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet. n. ei fide- lis & stulta promissio. Sed quodcunq; voueris redde. Multoq; melius est non vouere, q̄ post votum promissa non reddere. Nec dederis os tuum vt peccare facias carnē tuam, Neque dicas corā angelo, nō est prouidētia, ne forte iratus Deus super sermone tuo disipet cūcta opera manuum tuarum. Vbi multa sunt somnia, plurimæ vanitates & sermones innumerati. Tu vero Deum time. Et post sex versus, Auarus non implet pecunia, & qui amat diuitias, fruct⁹ nō capiet ex eis. Et post aliquantū, Melius est ire ad domū luctus, q̄ ad domū conuiuij. In illa. n. finis cunctorū admōnetur hominum, & viuēs cogitat quid futurū sit. Melior est ira risu, quia p̄ tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor sapiētium vbi tristitia est, & cor stultorū vbi lætitia. Melius est a sapiente corripiri, q̄ stultorum adulatione decipi, quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. Et post quatuor versus, Melior est patiens arrogante. Ne velox sis ad irascēdum, quia ira in sinu stulti requiescit. Ne dicas, quid putas causē est, q̄ priora tempora meliora fuere quā nunc sunt. Stulta est. n. huiusmodi interrogatio. Et post tres versus, Hoc autē plus habet eruditio & sapientia, q̄ vitam tribuunt possessori suo. Et aliquantū post, Ego os regis obseruo, & p̄cepta iuramenti Dei. Ne festines recedere faciē eius, neque permanes in opere malo. Et paulo post, Ex eo q̄ peccator, inquit, centies facit malum, &

& per patientiam sustēatur, ego cognoui q̄ erit bonū timentib. Deum, qui verent faciē eius. Non sit bonū impio, nec prolongentur dies eius; sed quasi vmbra transeant qui non timent faciē Dei. Et post aliquantū, Dicebā ego meliorē esse sapientiam fortitudine. Et post quatuor versus, Melior est sapiētia q̄ arma bellica, & q̄ in vno peccauerit, multa bona perdet. Et post duos versus, Preciosior est sapientia & gloria parua ad tps stultitia. Et post aliquos versus, Qui fodit fouā incidet in eā, & qui disipat sepē, mordebit eum coluber. Qui trāsferit lapides, affliget in eis, & qui scindit ligna, vulnerabit ab eis. Si retusū fuerit ferrū, & hoc nō vt prius, sed hebetatū fuerit, multo labore exacuet, & post industriam sequet sapiētia. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet q̄ occulte detrahit. Verba oris sapientis gratia, & labia insipientis p̄cabit eam. Et paulo post, Latere ergo iuuenis in adolescētia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorū, & scito q̄ pro omnib. his adducet te Deus in iudicium. Aufer iram a corde tuo, & amoue malitiam a carne tua. Adolescētia. n. & voluptas vana sunt. Memēto creatoris tui in dieb. iuuentutis tuæ. Et post aliquos versus, Deum time, & mandata eius obserua. **R**estat ille liber Salomonis cuius inscriptio est Canticum canticorū. Sed de illo in hoc opus quid transferre possumus, cum totus amorē sanctos Christi & Ecclesię figurata locutione cōmendat, & prophetica pronunciet altitudine, nisi q̄ in eo quis sit ad intelligendū difficillimus, possumus tñ facile aduere, q̄tum sit diuina illa & diuinitus inspirata charitas appetenda, quātiq; pendēda, q̄ quidē nō ibi semel dī sed alio loco iterū ac tertio repetit. Adiuo vos filiæ Hierusalē **L** per capreos ceruosq; camporū, ne suscitatis neq; enigilare faciatis dilectam donec ipsa velit: adiuo vos filiæ Hierusalē in virtutib. & virib. agri si leaueritis charitatē quoadusq; velit. Ecclesia q̄ppe, in qua utique sumus his verbis exortat filias suas, hoc est, seipsam in plurimis constitutam. Ipsa est ager Dei fructuosissimus, cuius virtutes & vires magnæ sunt, ad quas amando Christū martyres peruenērūt. Nā quousque vult ille dilectæ suæ in hac interim vita charitatem * leuari, nisi

quousque ipse docuit verbo, & suo est hortatus exēplo dicēs, Maiorē hac charitatē nemo habet, q̄ vt aīam suā ponat q̄ p̄ amicis suis, & qd̄ dixit, efficiens. Vñ ne ad ipsum solum hoc pertinere videre, ait Ioānes in epistola sua, Sicut Christus pro nobis aīam suam posuit, sic & nos debemus aīas pro fratrib. ponere. Hoc ergo est quousq; velit. Legit et in eodē cātico, Ordinate in me charitatē. Christus quoque ipse ibi dicit, Pulchra es amica mea, suavis & decora sicut Hierusalē. Et alibi, Quā pulchra es & q̄ decora charissima in delitiis. Et alio loco, Pone me vt signaculum sup cor tuum, vt signaculum super brachiū tuum, quia fortis est vt mors dilectio, dura, sicut infernus emulatio. Et post vnū versum, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruēt illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. **Q**ui nouerunt eum, ignorant dies illius. Alij terminos transtulerūt, diripuerūt greges & rapuerūt eos. A sinu pupillorū abegerūt & abstulerūt pro pignore bouē viduę. Et post quinq; versus, Agrū nō suū demerūt, & vineā eius quē vi oppresserunt vindemiāt. Nudos dimittunt hoīes, indumenta tollētes, q̄b. nō est operimētū in frigore. Et post duos versus, Vim fecerūt deprædātes pupillos, & vulgum pauperem spoliauerunt. Nudis & incedentib. absque vestitu esurientib. tulerunt spicas. Et post duos versus, De ciuitatib. fecerunt viros gemere, & aīa vulneratorū clamat, & Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, Nescierūt vias eius, nec reuersi sunt per semitas illius. Et post aliquos versus, Conteratur quasi lignum infructuosum, pauit enim sterilem, et quæ non parit, et viduæ bene nō fecit. Detrahit fortem in fortitudine sua. Et post aliquantum, Auris audiens beatificabit me, et oculus videns testimoniū reddēbat mihi, quod liberafsem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sū. Iustitia indutus sum, et vestiui me sicut vestimento et diademate iudicio meo. Oculus suū cæco, et pes claudō. Pater eram pauperum, et cām quā nesciebam, diligenter inuestigabam. Cōterebar molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædā. Et aliquantū post, Si ambulauī

Ioan. 15.
1. Ioan. 3.
Canti. 2.
Canti. 6.
Canti. 7.
Canti. 8.
M.
Iob. 24.
Ex Iob.
De charitate & patientia
Iob. 24.
Ibidem.
Iob. 25.
a. l. beati ficabat.
Iob. 31.

Ecl. 8.
Ecl. 10.
Ibidem.
Ecl. 11.
Ecl. 12.
Ibidem.
Ex canticis. Allegoricus. Christi et Ecclesię amor.
Canti. 2.
a. l. leuare.

Soph. 3. operati. Querite in flum, querite mansuetum, si quo abscondamini in die furoris domini. Et post aliquantum, Et derelinquit in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine domini reliquiae Israel. Non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa.

7. ach. 5. Ex Zacharia ad iudaeos peccatores. **E**T dixit ad me, Haec est maledictio quae ois fur sicut ibi scriptum est, iudicabit, & ois iurans, ex hoc similiter iudicabit. Educam iudaeos, dicit dominus exercituum, & veniet ad domum suam, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabit in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides eius. Et post aliquantum. Et factum est verbum domini ad Zachariam dicens, Haec ait dominus exercituum dicens, Iudicium verum iudicate, & misericordiam, & miserationes facite unusquisque cum fratre suo, & vidua & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calumniari, & malum viri fratri suo non cogitet in corde suo.

Zach. 7. **I**tem post aliquantum, Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo. Veritate & iudicium pacis iudicate in portis vestris, & unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, & iuramentum medax ne diligatis. Omnia enim haec sunt quae odit dicit dominus. Illius honorat patrem, & seruus domini sui.

Malac. 1. Ex Malachia, De Deo uno colendo, & amando proximo. **S**i ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus, dicit dominus exercituum. Et paulo post, Ego dedi vos contempribiles & humiles omnibus populis. Sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. Nunquid non pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare ergo despicit vnusquisque fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? Transgressus est Iudas & abominatio facta est in Israel, & in Hierusalem, quia contaminauit Iudas sanctificationem domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni, Di sperdet dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Iacob, & offerentem munus domino exercituum. Et hoc rursum fecistis, Operiebatis lacrymis altare domini fletu & mugitu, ita vt ultra non respiciam ad sacrificium nec accipiam placabile quid de manu vestra, & dixistis, Quam ob causam? quia dominus testificatus est inter te & uxorem pubertatis tuae, quam tu despexisti. Et haec particeps tua vxor foederis tui. Non

vnus fecit, & residuum spiritus eius est? Et quid vnusquisque querit, nisi semen Dei? Cur scindite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiae tuae noli despiceret. Cum odio habueris eam, dimitte dicit dominus Deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, dicit dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despiceret. Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris, & dixistis, In quo eum fecimus laborare? In eo cum diceretis, Ois qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placet. Aut certe ubi est dies iudicij? Et post aliquot versus, Et accedam ad vos, inquit, in iudicio, & ero testis velox maleficis & adpteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit dominus exercituum. Ego enim sum dominus, & non mutator, & vos filij Iacob non estis consupti. A diebus enim patrum vestrorum recessistis a legibus meis, & non custodistis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos dicit dominus exercituum. Et post aliquos versus, Inualuerunt super me verba vestra, dicit dominus. Et dixistis, Quid locuti sumus? Dixistis, Vanus est qui seruit Deo. Et quod emolumentum, quia custodiimus precepta eius, & quia ambulauimus tristes coram domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Siquidem aedificati sunt facientes iniquitatem, & tentauerunt Deum, & salui facti sunt. Tunc locuti sunt timentes Deum vnusquisque cum proximo suo. Et attendit dominus & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo timetibus dominum, et cogitantibus nomen eius. Et erit mihi, ait dominus exercituum, in die qua ego facio in peculium, et parcam eis sicut parcat vir filio suo seruienti sibi. Et conuertimini, et videbitis quid sit inter iustum et impium, et inter seruientem Deo, et non seruientem ei. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, et erunt omnes superbi, et omnes facientes iniquitatem stipula. Et inflammabit eos dies veniens dicit dominus exercituum, quae non relinquet eis radicem et germen. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae, et fanitas in pennis eius, et egrediemini et salietis sicut vituli de armento, et calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio dicit dominus exercituum.

Lauami-

Esa. 1. Ex Esaia. Comminatur & increpat populos. **L**auamini, mundi estote, auferite in lacogitationum uestrarum ab oculis meis. Quiescite peruerse agere, dicit benefacere, querite iudicium, subuenire oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit dominus. Et post aliquos versus, Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum aqua. Principes tui sicut furum, Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduae non ingreditur ad eos. Et paulo post, Domus Iacob venite ambulemus in lumine domini. Proieciisti enim populum domum Iacob, quia repleti sunt vt oli, & augures habuerunt vt Philistinim, & pueris alienis adhaerunt. Et post tres versus, Repleta est terra eius idolis, opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et post paucos versus, Quia dies domini exercituum super omnem superbum & excelsum & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Et paulo post, populum meum exactores sui spolauerunt, & mulieres dominae sunt eis. Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Et post aliquos versus, Vos enim depasti estis vineam meam, rapina pauperis in domo uestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum com nolitis, dicit dominus exercituum? Et dixit dominus, Pro eo quod eleuatae sunt filiae Sion, & ambulauerunt extento collo, nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant & in pedibus suis composito gradu incedebant. Et paulo post, Ve qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrum copularis vsque ad extremum loci vt auferatis proximo. Symmachus & Theodotio, donec deficiat, vel non sit locus in medio terrae? In auribus meis sunt haec, dicit dominus exercituum. Et post tres versus, Ve qui confurgitis mane ad ebrietatem sectanda, & potandum vsque ad vesperam, vt vino aestuetis. Cithara & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris, & opus domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Et post aliquot versus, Vae qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce & dulce in amarum. Vae qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes, Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam

ebrietatem. Qui iustificatis impiu pro muneribus, & iustitia iusti auferitis ab eo. Et aliqua to post, Vae qui condunt leges iniuas, & scriperunt vt opprimeret in iudicio pauperes, & vim faceret cause humilium populi mei, vt essent viduae praeda eorum, & pupillos diriperent. Et post paululum, Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiae, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis, & repleuit eum spiritus timoris domini. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet, Sed iudicabit in iudicio pauperes, & arguet in aequitate pro mansuetis terrae. Et percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impiu. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renium eius. Et post aliquot versus, Ecce Deus saluator meus, fiducialiter agam, & non timebo. Quia fortitudo mea & laus mea dominus Deus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris: & dicetis in illa die, Confitemini domino, & inuocate nomen eius, Notas facite in populis adinventiones eius, memento quoniam excelsum est nomen eius. Cantate domino, quoniam magnifice fecit, annunciate hoc in vniuersa terra. Exulta & laudate habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel. Et post aliquos versus, Et quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Item post aliquantum, Dicit Dominus Deus Israel, In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient: & non inclinabitur ad altaria, quae fecerunt manus eius, & quae operati sunt digiti eius. Non respiciet lucos & delubra. Et post aliquantum, Vocabit, inquit, dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, & ad caluitium, & ad cingulum sacco. Et ecce gaudium & letitia occidere vitulos & iugulare arietes, comedere carnes & bibere vinum. Comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Et reuelata est in auribus meis vox domini exercituum. Si dimittetur iniquitas haec vobis donec moriamini, dicit dominus Deus exercituum. Item post aliquantum, Aperite portas & ingrediet gens iusta custodiens veritatem. Vetus error abiit, seruabis pacem: pacem, quia, in te sperauimus: Sperantes in domino in seculis aeternis, in domino Deo forti in perpetuum.

Aug. Tomus tertius. R r Et

Esa. 11.

Esa. 12.

Esa. 13.

Esa. 17.

Esa. 22.

Esa. 28.

Al. l. i. i.

grediatur.

Ibidem. Et post sex versus, In semita iudiciorū tuorū domine sustinuius te, nomen tuum & memoriale tuū in desiderio animæ. Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in precordijs meis de mane vigilabo ad te. Cū feceris iudicia tua in terra, iustitiā discent habitatores terræ. Misereamur impio, & non discet facere iustitiā. In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei. Et post aliquantū, Defecit qui preualebat, consummatus est illusor, & succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo. Et post decē versus, Væ filij desertores dicit dominus, vt faceretis consiliū & non ex me, & ordiremini telā, & non per spū meū, vt adderetur pctm super pctm. Et paulo post, Hæc dicit dñs Deus sanctus Israel. Si reuertamini & quiescatis salui eritis, In silentio & in spe erit fortitudo vestra, & noluitis. Et post viginti versus, Cōtaminabis laminas sculptiliū argenti tui, & vestimentū cōflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiā menstruatq. Et post aliquantū, Conuertimini sicut in profundū recesseratis filij Israel, In die. n. illa abijciet vir idola argēti sui, & idola auri sui quæ fecerūt vobis manus vestre in peccatū. Itē post aliquantū, Et erit fides in tēporibus tuis diuitiæ salutis sapientia & sciētia, timor dñi ipse thesaurus eius. Et paulo post, Quis poterit habitare de vobis cū igne deuorante? Quis habitauit ex vobis cū arboribus sempiternis? Qui ambulat in iustitijs, & loquit veritatē: qui projicit auaritiā & calumniā, & excutit manus suas ab omni munere. Qui obturat aures suas ne audiat sanguinē, & claudit oculos suos ne videat oē malū. Iste in excelsis habitabit, munita saxorū sublimitas eius, Panis ei datus est, & aqua eius fideles sunt. Et post aliquantū, Memento horū Iacob & Israel quoniam seruus meus es tu, Formauit te, seruus meus es tu Israel, non obliuiscaris mei. Deleui vt nūc hē iniquitates tuas, & quasi nebulā pctā tua. Reuertere ad me, qm redemi te. Itē post aliquantū, Memētote illud & confundamini, redite prauaricatores ad cor. Recordamini prioris seculi, quoniā ego Deus, & nō est vltra Deus nec est similis mei. Et aliquanto post, Quis ambulauit in tenebris & nō est lumē ei? Speret in nomine dñi & innitatur super Deū suū. Itē post aliquantū Audite me qui scitis iu

stū, populus lex mea in corde eorū. Nolite timere op, pbria hoīum, & blasphemias eorū ne timeatis Sicut. n. vestimetum, sic comedet eos vermis: & sicut lanā sic deuorabit eos timēa. Salus autē mea in sēpiternū erit, & iustitia mea in generationes generationū, Et post aliquantū, Querite dñm dū inueniri pōt, inuocate eū dū ppe est. Derelinquat impius viā suā, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertat ad dñm, & miserebitur eius, ad Deū instrū: qm multus est ad ignoscēdū. Et post viginti versus, Hæc dicit dñs, Custodite iudiciū & facite iustitiā, qā iuxta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. Beatus vir q facit hoc, & filius hoīs qui apprehēdit illud, Custodiens sabbatū ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat oē malū, Et post nō multū. Qui consolamini in dijs subter oē lignū frōdolum, immolātes paruulos in torrentibus subter imminentes petras. In partib, torrētis pars tua, Hæc est fors tua. Et ipis obtulisti libamē, obtulisti sacrificiū. Nūquid super his nō indignabor? Itē post aliquantū, Metenim de die in diem quærunt, & scire vias meas volūt, quasi gens quæ iustitiā fecerit, & quæ iudiciū Dei sui nō dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiæ, appropinquare Deo volūt. Quare ieiunauimus & nō alpexisti: humiliuimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & oēs debitores vestros repetitis: Ecce ad lites & cōtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsq; ad hanc diē vt audiat in excelsis clamor vester. Nunquid tale est ieiuniū q elegi, p diē affligere hoīem animā suā? Nunquid contorquere quasi circulū caput suū, & sacco & cinerem sternere? Nunquid istud vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino? Non ne hoc est magis ieiunium q elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, Dimitte eos q contracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuū, egenos vagosq; induc in domū tuam. Cum videris nudum, vesti eum, & carnem tuam ne despexeris. Et post, quartus versus, Si abstuleris de medio tui catenam, & desieris digritum extendere & loqui quod non prodest, Cum effuderis esurienti animā tuam, & animam afflicta repleueris, Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erūt sicut meridies, & requiem

Esa. 65. requiem tibi dabit dñs Deus semper. Et post multa, Populus q ad iracundiā puocat me, ante faciē meā semper: q immolat in hortis, & sacrificat sup lateres: q habitāt in sepulchris, & in delubris idolorū dormiūt. Et post, secundus versus, Qui dñt, recede à me, nō appropinques mihi, qā immūdus es, Isti fumus erūt in furore meo, ignis ardēs tota die. Ecce scriptū est corā me, Nō tacebo, reddā & retribuā in sinu eorū iniquitates vras, & iniquitates patrū vestrorū simul, dicit dñs. Qui sacrificauerūt sup mōtes & sup colles, exprobrauerūt mihi, & remetiar opus eorū primū in sinu eorū. Et post aliquos versus, Et vos, inqt, qui dereliquistis dñm, qui obliu estis montē sanctū meū, q ponitis fortunā mēsam, & libatis sup eā: numerabo vos in gladio, & oēs in cede corrueritis, p eo q vocaui vos, & nō rñdistis, locutus sum & nō attēdistis: & faciebatis malū in oculis meis, & q nolui elegistis. Et paulo post, Hæc dicit dñs, Cēlū sedes mea, & terra scabellū pedū meorū. Quæ est ista domus quā ædificabitis mihi, & quæ iste locus quæris meæ? Oīa hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit dñs. Ad quæ autē respiciā, nisi ad pauperulū & contritū spū, & tremētē sermones meos? Et post, sex tus versus, Ego illusiones eorū eligā, & q timebāt adducā eis: qā vocaui & nō erat qui rñderet, locutus sū, & nō audierūt, fecerūtq; malū in oculis meis, & q nolui elegerūt. Audite legē dñi q tremitis ad verbū eius. Dixerunt fratres vestri odiētes vos abijciētes pp nomen meū, Glorificetur dñs, & uidebimus in lætitia vestra, ipsi autem confundentur.

Ex Hiera. Vidite verbum dñi domus Iacob & oēs cognationes domus Israel. Hæc dicit dñs, Quid inuenerūt patres vestri in me iniquitatis, quia elōgauerūt à me, & ambulauerunt post uanitatē, & uani facti sunt? Et post aliquot uersus, Hæreditatē meā posuistis in abominationē: Sacerdotes non dixerunt, ubi est dñs. Et tenētes legē nescierūt me, & pastores puaricati sunt in me. Et Prophetæ prophetauerūt in Baal, & idola secuti sunt. Et paulo post, Nūquid obliuiscet uirgo ornamētū suū, aut spōsa fasciē pectoralis suæ? Populus uero meus oblitus est mei dieb. innumeris. Quid niteris bonā ostēdere uitā tuā ad quēndā dilectionē, q insup & malitias tuas docuisti uias tuas: & in alis tuis inuentus est sanguis aīarū

pauperū & innocētū? Nō ī fossis inueni eos, sed in omnib. q supra memorauī. Et dixisti, Absq; pctō & innocens ego sum, & ppea uertat furor tuus à me. Ecce ego iudicio cōtendā tecū, eo q dixeris, nō peccaui. Quā uilis es facta nimis iterās uias tuas, & ab Aegypto cōfunderis, sicut cōfusa es ab Assur: Nā et ab ista egredieris, et manus tuæ erūt super caput tuū, qm obtriuuit dñs confidentiā tuā. Et paulo post, Cōuertimini filij reuertētes, dicit dñs, qā ego vir uester. Item paulo post, Si cōuerteris Israel, cōuertere ait dñs, ad me cōuertere. Si abstuleris offendicula tua à facie mea, nō cōmoueberis. Et iurabis, uiuit dñs, ī ueritate, ī iudicio, et in iustitia, et bñdicet eū gētes, ipsumq; laudabūt. Et paulo post, Stultus populus meus me nō cognouit. Filij insipientes sūt, et uēcordes. Sapientes sūt, ut faciāt mala: bene autē facere nescierūt. Et post aliquot uersus, Circūite uias Hierusalē, et aspiciate et cōsiderate, et qrite in plateis eius an inueniatis facientē iudiciū, et quēntē fidē, et ppitius ero ei. Quod si ēt, uiuit dñs dixerint, et hoc falso iurabūt: Dñe, oculi tui respiciūt fidem. Perculsisti eos, et nō doluerūt: attriuisisti eos, et reuerūt accipere disciplinā: Indurauerūt facies suas sup petrā, et noluerūt reuerti. Ego autē dixi. Forsitā pauperes sunt et stulti ignorātes uīā dñi et iudiciū Dei sui: Ibo igit ad optimates, et loquar eis, ipsi. n. cognouerunt uīā dñi et iudiciū Dei sui. Et ecce magis hi simul cōfregerūt iugū, ruperūt uincula. Et post aliquot uersus, Filij tui dereliquerūt me, et iurāt in ijs q nō sunt dii. Saturauī eos, et mēchati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores, et admiffarij facti sunt, unus quisq; ad uxore proximi sui hinniebāt. Nūquid sup his nō uisrabo, dicit dñs: et in gēte tali nō ulciscet manus mea? Et post aliquot uersus. Qui posui arenā terminū mari, pceptū sempiternū q nō pteribit: et cōmouebūtur et nō poterūt, et intumescēt fluctus eius, et non transibūt illud. Populo autē huic factū est cor incredulū, et exasperans. Recesserunt et abierūt, et nō dixerūt ī corde suo, Metuam dñm Deū nr̄m. Et post paucos uersus, Inuēti sūt, inqt, ī populo meo impij, isidiātes quasi aucupes, laqueos ponētes, & pedicas ad capiēdos uiros. Sicut dīcipula plena auib. sic dom⁹ eorū plenā dolo. Ideo magnificati sūt et dilatati, in crassati sūt et impinguati, et pterie

runt sermones meos pessime. Causam pupilli non dixerunt, & iudiciū pauperum nō iudicauerunt. Nunquid super his nō visitabo, dicit dñs, aut super gentē huiuscemodi non vlciscetur anima mea? Stupor & mirabilia facta sunt in terra. Prophetæ prophetabāt mendaciū, & sacerdotes applaudebāt manib. suis & populus meus dilexit talia. Quid igit fiet in nouissimo eius? Et post aliquot versus, Cui loquar & quē cōtestabor vt audiat? Ecce incircūcisæ aures eorū, & audire nō possunt. Ecce verbū dñi factū est illis in opprobriū, & non suscipiunt illud. Et paulo post, Audite verbū dñi omnis iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis dñm. Hæc dicit dñs exercituum Deus Israel, Bonas facite vias vestras & studia vestra, & habitabo vobiscū in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templū dñi, templum dñi, templū dñi est. Qm̄ si benedixeritis vias vestras & studia vestra, si feceritis iudiciū inter virū & proximū eius, aduenē & pupillo & viduē non feceritis calumniā, nec sanguinē innocentē effuderitis in loco hoc, & post Deos alienos non ambulaueritis in malū vobismetipsis, habitabo vobiscū in loco isto, in terra quæ dedi patrib. vestris à seculo vsq; in seculum. Ecce vos confiditis vobis in sermonib. mendacij, qui nō prouiderunt vobis, furari, occidere, adulterare, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post Deos alienos quos ignoratis. Et venistis & stetitis corā me in domo hac, in qua inuocatū est nomē meum, & dixistis, Liberati sumus, eo quod fecerimus oēs abominaciones istas. Ergo speliuca latronū facta est domus ista, in qua inuocatū est nomen meū in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit dñs. Ite ad locū meū in Silo, vbi habitauit nomē meū à principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiā populi mei Israel. Et nūc quia fecistis oīa opera hæc, dicit dñs, & locutus sum ad vos, mane cōsurgens & loquēs, & nō audistis, & vocaui, & nō rñdistis: faciam domui huic, in qua inuocatū est nomē meū, & in qua vos habetis fiduciā, & locū quē dedi patrib. vestris, sicut feci Silo: & proiciā vos à facie mea, sicut proieci oēs fratres vestros vniuersum semē Israhel. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudē & orationē, & nō ol fistas mihi, quā nō exaudiā te. Nōne vides quid isti faciant in ciuita-

tibus iuda, & in plateis Hierusalē? Filij colligunt ligna, & patres succendūt ignē, & mulieres cōspargunt adipē, vt faciant placentas reginæ celi, & libent dijs alienis, & me ad iracundiā prouocent. Nūquid me ad iracundiā prouocant, dicit dñs? Nōne semetipsos in cōfusione vultis sui? Et paulo post, Nūquid qui cadit nō resurget? & qui auersus est, nō reuertetur? Quare ergo auersus est populus iste in Hierusalē auersione contentio? Apprehenderunt mendaciū, & voluerunt reuerti. Attēdi & auscultauī, nemo quod bonū est loquitur. Nullus est qui agat pñiam super peccatō suo, dicit dñs. Quid fecit? Et post paucos versus, Quō dicitis, sapientes nos sumus, & lex dñi nobiscum est? Vere mendaciū operatus est stylus mendax scribarū. Confusi sunt sapientes, perterriti & capti sunt. Verbum n. dñi proiecerunt, & sapiētia nulla est in eis. Et paulo post, Quis dabit me in solitudine diuersorum viatorū, & derelinquam populū meum, & recedam ab eis: quia omnes adulteri sunt & cœtus prauaricatorū, & extenderunt linguā suā quasi arcum mendacij, & non veritatis? Confortati sunt in terra; quia de malo ad malum egressi sunt, & me nō cognouerūt dicit dñs. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo nō habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedit, & vir fratrem suū deridebit, & veritatē nō loquentur. Docuerunt n. linguā suam loqui mendaciū, vt inique agerent laborauerunt. Habitatio tua in medio doli, in dolo renuerunt scire me, dicit dñs. Propterea hæc dicit dñs exercituum, Ecce ego confabō & probabo eos: Quid n. aliud faciam à facie filiarū populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorū, dolum locuta est in ore suo: pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit insidias. Nunquid super his nō visitabo dicit dñs: aut in gente tali non vlciscetur anima mea? Et paulo post, Hæc dicit dñs, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & nō gloriatur diues in diuitijs suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum dñs, qui facio misericordiam & iudiciū & iustitiā in terra. Hæc enim placet mihi ait dñs. Et post aliquot versus, Hæc dicit dñs, Iuxta vias gentiū nolite discere, & à signis celi nolite metuere quæ timent gētes, quia

quia leges populorū vanæ sunt. Quia lignū de saltu p̄cidit opus manus artificis in ascia. Argēto et auro decorauit illud, clauis et malis cōpegit vt nō dissoluatur. In similitudine psalmē fabricata sunt, et nō loquētur: portata tollent, quia incedere nō valēt. Nolite ergo timere ea, quia nec male p̄t facere, nec bene. Nō est similis tuis dñe, magnus es tu, et magnū nomē tuū in fortitudine. Quis nō timebit te ò rex gentiū? Tuū est, n. decus, et inter cunctos sapientes gentiū, et in vniuersis regnis eorū nullus est similis tui. Pariter insipientes fatui probabunt. Doctrina vanitatis eorū lignū est. Argētū inuolatū de Tharsis afferatur, et aurū * topazion opus artificis et manus æriarj. Hyacinthus et purpura indumētū eorū, opus artificū vniuersa hæc. Dñs autē Deus verus est, ipse Deus viuēs, et rex sempiternus. Ab indignatione eius cōmouebit terrā, et nō sustinebūt gētes cōminationē eius. Sic ergo dicetis eis, Dij, qui cēlos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cēlo sunt. Et aliquanto post, Hæc dicit dñs, Maledictus homo qui cōfidit in homine, et ponit carnē brachium suum, et à dño recedet cor eius. Erit enim quasi myrice in deserto et non videbit cū venerit bonū, sed habitabit in siccitate in deserto in terra falsū ginis et inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in dño, et erit dñs fiducia eius, et erit quasi lignū quod trāsplantatur super aquas, quod ad humorē mittet radices suas, et nō timebit cū venerit æstas: et erit foliū eius viride in tpe siccitatis. Nō erit sollicitum nec aliquando desinet facere fructū. Et aliquanto post, Hæc dicit dñs, Facite iudiciū et iustitiā, et liberate vi oppressum de manu calumniatoris. Et aduenā, et pupillū, et viduā nolite cōtristare neque opprimatis inique: et sanguinē innocentem ne effundatis in loco isto. Et paulo post, Vē pastoribus qui dispergunt et dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit dominus. Ideo hæc dicit dominus Deus Israel ad pastores qui pascunt populū meū, Vos disperdistis gregem meū, et eiecistis eos, et nō visitastis. Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait dominus. Itē paulo post, Hæc dicit dominus exercituum, Nolite audire verba Prophetarum qui prophetant vobis et decipiunt vos, Visionē cordis sui loquuntur, non de ore domini. Dicit

his qui blasphemant me, Locutus est dominus, Pax erit vobis: et omni qui ambulat in prauitate cordis sui dixerunt: Nō veniet super vos malum. Quis enim affuit in consilio dñi? Et post aliquos versus, Nō mittebā Prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabāt. Si stetit in cōsilio meo et nota fecisset verba mea populo meo auertissem vtique eos à via sua mala, et à pessimis cogitationibus suis. Et post paucos versus, Audiui quæ dixerunt Prophetæ. prophetates in nomine meo mendacium atque dicentes, Somniaui somniaui. Vsq; quo istud est in corde Prophetarū vaticinantiū mendaciū, et prophetantium seductiones cordis sui, qui volunt facere vt obliuiscatur populus meus nominis mei propter somnia cordis sui, quæ narrat vnusquisque ad proximū suum sicut oblitus suut patres eorum nominis mei propter Baal? Propheta qui habet somnium, narrat somnium: et qui habet sermonē meū, narret sermonē meū vere. Quid paleis ad triticum, dicit dominus? Nunquid nō verba mea sunt quasi ignis, dicit dñs, et quasi malleus cōteres petra? Propterea ecce ego ad Prophetas, ait dñs qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo. Ecce ego ad Prophetas ait dominus, Qui assumunt linguas suas, et aiunt, dicit dominus: et ecce ego ad somniantes Prophetas mendaciū, ait dominus, Qui narrauerunt ea et seduxerunt populū meū in mendacio suo, et in miraculis suis, cū ego nō missem eos, nec mādassem eis, qui nihil profuerunt populo, huic dicit dñs. Et paulo post, Et misit dñs ad vos oēs seruos suos Prophetas cōsurgēs diluculo mittensque, et nō audistis neque inclinastis aures vestras vt audiretis, cū diceret, Reuertimini vnusquisque à via sua mala, et à pessimis cogitationibus vestris: et habitabitis in terra quæ dedit dominus vobis et patribus vestris à seculo et vsq; in seculum. Et nolite ire post Deos alienos, vt seruiatis adoretisque eos, neque me ad iracundiam prouocetis in operibus manū vestrarum, et nō affligam vos. Et non audistis me, dicit dominus. Et aliquanto post, Maledictus qui facit opus domini fraudulenter. Itē post aliquantū, Bonus est dominus sperantibus in eū, animæ quærēt illū. Bonū est præstolari cum silentio salutare domini. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sed-

bit solitarius, & tacebit, quia leuauit se super se. Ponet in puluere os suū, si forte sit spes. Dabit percutienti se maxillā, saturabitur opprobrijs, quia nō repellit in sempiternū dñs.

Ex Ezechiele.
Ezec. 3.

Cum autem pertransissent septē dies factum est verbum dñi ad me dicens, Fili hominis speculatore dedit te domui Israel, & audies de ore meo verbū, & annunciaris eis ex me. Si me dicēte ad impiū, Morte morieris, non annunciaris ei, neq; locutus fueris vt auertat a via sua impia, & viuat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaris impio, & ille non fuerit cōuersus ab impietate sua & a via sua impia, ipse quidē in iniquitate sua morietur, tu autem animā tuam liberaſti. Sed & si conuersus iustus a iustitia sua fecerit iniquitatē, ponā offendiculū corā eo, Ipse morietur, quia non annunciaſti ei, In peccato suo morietur, & nō erūt in memoria iustitiæ eius quas fecit, sanguinē vero eius de manu tua requiram. Si autē annunciaris iusto, vt non peccet iustus, & ille nō peccauerit, viuens viuat, quia annunciaſti ei, & animā tuā liberaſti. Et post ali-

Ezec. 9.

quantū, Et dixit dñs ad eū, Transi per mediā ciuitatē in medio Hierusalē, & signa Tau super frontē virorū gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ sunt in medio eius. Et illis dixit audiente me, Transite per mediā ciuitatem sequentes eū, & percutite. Non parcat oculus vester, neq; misereamini, Senē, adolescentulū, & virginem, & paruulum, & mulierem, interficite vsq; ad interuentionē. Omnem autem super quem videritis Tau, ne occideritis, & a sanctuario meo incipite. Et aliquanto post, Pro eo quod merere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristauī, & confortastis manus impij vt non reuertetur a via sua mala & viueret.

Ezec. 13.

Item post aliquantū, Et hæc fuit iniquitas Sodome fororis tuæ. Superbia, saturitas panis, & abundantia, & ocium ipsius, & filiarū eius: & manum egeno & pauperi nō porrigebāt, & eleuatae sunt & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti. Et post paululū, Vir si fuerit iustus, & fecerit iudiciū & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit, & ho-

Ezec. 16.

L & abundātia, & ocium ipsius, & filiarū eius: & manum egeno & pauperi nō porrigebāt, & eleuatae sunt & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti. Et post paululū, Vir si fuerit iustus, & fecerit iudiciū & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit, & ho-

Ezec. 18.

minem non contristauerit, pignus debitori reddiderit per vim nihil rapuerit, panē suum esurienti dederit, & nudū operuerit vestimēto, ad vsuram nō commodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manū suā, iudiciū verū fecerit inter virum & virū, in pceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit vt faciat veritatem, Hic iustus est, vita viuat, ait dñs Deus. Quod si genuerit filiū latronē effundentem sanguinē, & fecerit vnū de istis: & hæc quidem omnia non faciēte, sed in montibus comedentem, & vxorem proximi sui polluentē, & egenū & pauperē contristantē, rapientē rapinas, pignus nō redde-tem, & ad idola leuantē oculos suos, abominationes facientem, ad vsurā dantē, & amplius accipientē: nunquid viuat? Non viuat. Cū vnuerſa detestanda hæc fecerit, morte morietur: sanguis eius in ipso erit. Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui q̄ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis: super mōtes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & virū non cōtristauerit, pignus nō retinuerit, & rapinā non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudū operuerit vestimēto, a pauperis iniuria auerterit manum suam, vsurā & superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit & in pceptis meis ambulauerit, hic nō morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuat. Pater eius qui calumniatus est & vim fecit fratri, & malū operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicis, Quare nō portabit filius iniquitatē patris? Videlicet quia filius iudiciū, & iustitiā operatus est, Omnia pcepta mea custodiu-erit, & fecit illa, vita viuat. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. Si autem impius egerit pñiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit vnuerſa pcepta mea, & fecerit iudiciū & iustitiam, vita viuat & non morietur. Omnia iniquitatū eius quas operatus est non recordabor. In iustitia sua quam operatus est viuat. Nunquid voluntatis meæ est mors impij dicit Dominus Deus, & non vt conuertatur a vijs suis & viuat? Si autem auerterit se iustus a iustitia

iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius, nūquid viuat? Omnes iustitiæ eius quas fecit non recordabuntur. In prauaricatione qua prauaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. Et dixistis, Nō est æqua via dñi. Audite ergo domus Israel, Nūquid via mea non æqua, & nō magis via vestrae prauæ sunt? Cum n. auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur

B in eis. In iniustitia quam operatus est morietur. Et cum auerterit se impius ab impietate sua quam operatus est, & fecerit iudiciū & iustitiam, ipse animam suam viuificabit. Cōsiderauit enim & auerit se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita viuat, & non morietur. Et dicunt filij Israel, Non est æqua via dñi. Nunquid via meæ non sunt æque domus Israel, & non magis via vestrae prauæ? Idcirco vnūquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait dominus Deus. Conuertimini & agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prauaricationes vestras in quibus prauaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritū nouum. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortē morientis dicit dñs Deus: Reuertimini & viuite. Et aliquanto post, Ecce Principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem, Patrē & matrem contumelijs affecerunt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui, pupillam & viduam contristauerunt apud te. Sanctuaria mea spreuistis, & sabbata mea polluistis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendū sanguinem. Et super montes comederunt in te, Scelus operati sunt in medio tui. Verecundiora patris disco operierunt in te, immunditiam menstruatæ humiliauerunt in te. Et vnus quisque in vxorem proximi sui operatus est abominationem, & locer nura suam polluit nepharie. Frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem, vsuram & superabundantiam accepisti, & auare proximos tuos calumniabarīs, meiq; oblica es, ait dñs Deus. Et post paululum, Et factum est verbum dñi ad me dicens, Fili hominis dic ei, Tu es terra immunda & non compluta in die furoris. Cōiuratio Prophetarum in me-

Ezec. 22.

Ibidem.

dio eius. Sicut leo rugiens capiensq; prædā, animam deuorauerunt, opes & pretiū acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius contēperunt legē meam, & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum & prophanū non habuerunt distantiam, & inter pollutum, & immundum non intellexerunt. Et post duos versus, Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædā, ad effundendum sanguinē, et ad perdēdas animas & auare sectanda lucra. Prophe-

tæ autē eius liniebant eos absq; temperamēto, videntes vana, & diuinantes mendacium dicentes, Hæc dicit dñs Deus, cum dñs non sit locutus. Populi terræ calūniabantur calumniam, & rapiebant violēter, egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebāt calumnia absq; iudicio. Et quæsiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne disperderē eā, & non inueni. Et effudi super eos indignationem meā & in igne iræ meæ consumpsi eos. Viam eorum in caput eorū reddidi, ait dñs Deus. Et aliquanto post, Et factum est verbū dñi ad me dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui & dices ad eos, Terra cum induxero super eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnū de nouissimis suis, & constituerit eū super se speculatorem: & ille viderit gladium venientem super terrā, & cecinerit buccina, & annunciauerit populo, audiens autem quisquis ille est sonitū buccinæ, et non se obseruauerit, veneritque gladius et tulerit eum, sanguis ipsius super caput eius erit, sonitū buccinæ audiuit, et non se obseruauit, sanguis eius in ipso erit. Si autem custodierit, animā suam saluabit. Quod si speculator viderit gladium venientem, et non insonuerit buccina, et populus non se custodierit, veneritque gladius et tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate sua capus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Et tu fili hominis speculatorem dedit te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonē, annunciaris eis ex me. Si me dicente ad impiū, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinē autē eius de manu tua requirā. Si autē annunciante te ad impiū, vt a vitijs suis conuertatur, et nō fuerit conuersus

Ibidem.

D

Ezec. 33.

E

à via sua, ipse in iniquitate sua morietur, porro tu animam tuam liberasti. Tu ergo fili hominis, dic ad domum Israel, sic locuti estis dicentes, Iniquitates nostrae & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos, Viuo ego dicit dominus Deus. Nolo mortem impij, sed ut reuertatur impius à via sua mala & viuat. Conuertimini à vijs vestris pessimis. Et quare moriemini domus Israel? Tu itaque fili hominis, dic ad filios populi tui, Iustitia iusti non liberabit eum in quacunque die peccauerit: & impietas impij non nocebit eum in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Et iustus non poterit viuere in iustitia sua, in quacunque die peccauerit: et si dixerit iusto, quod vita viuat, & confusus in iustitia sua fecerit iniquitatem: omnes iustitiae eius obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixerit impius, morte morieris, & egerit penitentiam a peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, pignus restituerit ille impius, rapinam reddiderit, in mandatis vitae ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, vita viuet & non morietur. Omnia peccata eius, quae peccauit non imputabuntur ei. Iudicium & iustitiam fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui, Non est equi ponderis via domini, & ipsorum via iniusta est. Cum recesserit iustus a iustitia sua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cum recesserit impius ab impietate sua, feceritque iudicium & iustitiam, viuet in eis. Et dicitis, Non est equa via domini: vnum quoniam iuxta vias suas iudicabo de vobis domine Israel. Et post aliquot versus, Et tu fili hominis, filij populi tui qui loquuntur de te iuxta muros & in ostijs domorum, & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximum suum dicentes, Venite & audiamus qui sit sermo egrediens a domino. Et veniant ad te quasi ingrediatur populus, & sedent coram te populus meus, & audiunt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos. Et auaritia suam sequitur cor eorum, & es quasi carmen musicum quod suauiter dulcis, sono canit, Et audiunt verba tua & non faciunt ea: & cum venerit quod predicatum est, ecce non venit, tunc scient quod propheta fuerit inter eos. Et factum est verbum domini ad me dicens, Fili hominis propheta de pastoribus Israel, propheta & dices pastoribus. Haec dicit dominus Deus, Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pasce-

tur a pastoribus. Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod aegrotum non sanastis. Quod fractum est non alligastis, & quod abiectum est non reduxistis, quod perierat non quaesistis, sed cum austeritate imperabatis eis & cum potentia. Et dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor. Et factae sunt in deuoratione omnium bestiarum agri, & dispersae sunt: & errauerunt greges mei in cunctis montibus. & in vniuerso colle excelso: & super omnem faciem terrae dispersi sunt greges mei. Et non erat qui requireret. Non erat, inquam, qui requireret. Propterea pastores audite verbum domini, Viuo ego dicit dominus Deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinam, & oves meae in deuoratione omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor. Neque enim quaesierunt pastores gregem meum, sed pascebant pastores semetipsos, & greges meos non pascebant. Propterea pastores audite verbum domini. Haec dicit dominus Deus. Ecce ego ipse super pastores, requiram gregem meum de manu eorum, & cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos. Et liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit eis ultra in escam. Et post aliquantum. Vos autem greges mei, haec dicit dominus Deus. Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. Nonne satis vobis erat pascula bona de pasce? Insuper & reliquias pascurum vestrarum conculcatis pedibus vestris, & cum purissima aqua biberitis, reliquam pedibus vestris turbatis: & oves meae his quae conculcata pedibus vestris fuerant, pascebantur: & quae pedes vestri turbauerant, haec bibebant. Propterea haec dicit dominus Deus ad eos, Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum, pro eo quod lateribus. & humeris impingebatis & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras. Et post aliquantum, Haec dicit dominus Deus, Sufficiat vobis principes Israel, iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iustitiam facite, & separate confinia vestra a populo meo dicit dominus Deus. Statera iusta, & Ephraim iustum erit vobis, & beatus iustus. Ista de libris posuimus, quos & Iudei canonicos habent in quibus eorum inuenimus quae huic operi conuenerint. Sed non sunt omittendi et hi quos quidem ante saluatoris aduentum constat esse conscriptos, sed eos

eos non receptos a Iudeis, recepit tamen eiusdem saluatoris ecclesia. In his sunt duo qui Salomonis a pluribus appellantur, propter quandam sicut existimo, eloquij similitudinem. Nam Salomonis non esse, nihil dubitant quique doctiores. Nec tamen eius qui sapientiae discipulus, quis nam sit auctor apparet. Illi vero alterum, quem vocamus Ecclesiasticum, quod Iesus quidam scripserit, qui cognominatur Sirach, constat inter eos qui eundem librum totum legerunt. De libro ergo sapientiae ista huic operi congruere visa sunt. **D**iligite iustitiam qui iudicatis terram. Sentite de domino in bonitate, et in simplicitate cordis quaerite illum. Quomodo inuenitur ab his qui non tentant illum, Apparet autem eis, qui fide habent in illum. Peruersae enim cogitationes separant a Deo, Probata autem virtus corripit insipientes. Quomodo in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Sanctus enim spiritus disciplinae effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectione. Benignus est enim spiritus sapientiae, et non liberabit maledictum a labijs suis: quomodo renum illius testis est Deus, et cordis eius scrutator est verus et linguae illius auditor. Quomodo spiritus domini repleuit orbem terrarum, et hic qui continet omnia scientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, sed nec praeteriet illum corripens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit, sermonum autem illius auditio ad dominum veniet, ad correptionem iniquitatum illius. Quomodo auris caeli audit omnia, et tumultus murmurationum non absconditur. Custodite ergo vos a murmuratione quae nihil prodest, et a detractioe parcite linguae, Quomodo responsum obscurum inuacuum non ibit. Os autem quod mentitur, occidit animam. Et paulo post, Qui confidunt in illum, intelligent veritatem: et fideles in dilectione acquiescent illi, quia donum et pax est electis illius. Impij autem secundum quae cogitauerunt, correptionem habebunt, qui neglexerunt iustitiam, et a domino recesserunt. Sapientiam enim et disciplinam qui abiicit, infelix est. Et post sex versus, Quomodo foelix sterilis et incoquinata, quae nesciit thorum in delicto, Habebit fructum in respectioe animarum. Et ipso qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus dominum nequissima. Et post aliquantum, Audite

ergo reges et intelligite, discite iudices finium terrae iustitiam. Præbete aures vos qui continentis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum, quomodo data est a domino potestas vobis, et uirtus ab altissimo qui interrogabit opera vestra, et in cogitationibus. Scrutabitur, quomodo cum essetis ministri regni ipsius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis, quomodo iudicium durissimum in his qui praesunt fiet. Exiguus enim concedetur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam dominus, nec reuertetur magnitudinem cuiusquam, quomodo pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter illi cura est pro omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatus. Ad vos autem mali reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis. Qui enim custodierint iustitiam, iuste iustificabuntur: et qui didicerint ista, inuenient quid respondeant. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam. Clara est enim, et quae nunquam marcescat sapientia, et facile versus ab his qui diligunt eam, et inuenitur ab his qui quaerunt illam. Praeoccupat qui se concupiscunt, ut illis se priorem ostendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit, alioquin enim illam inueniet foribus suis. Cogitare enim de illa sensus est consummatus. Et qui vigilauerit pro illa, cito erit securus, quomodo dignos se ipsa circummit quaerens, et in vijs ostendet se illis hilariter, et in omni prouidentia occurrit illis. Initium enim illius verissima est disciplinae concupiscentia. Cura ergo disciplinae dilectio est: et dilectio custodia legum illius est. Custoditio autem legum confirmatio incorruptionis est, incorruptio autem facit esse proximum Deo. Concupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini sedibus, et stemmatibus reges populi, diligite sapientiam ut in perpetuum regnetis. Et paulo post, Et si iustitiam quis diligat labores huius magnas habent virtutes. Sobrietatem enim et sapientiam docet et iustitiam et virtutem, quibus vtilius nihil in vita hominibus. Nunc iam de libro qui Ecclesiasticus dicitur ponenda sunt quae videntur. De quo hic etiam ca dixisse deputer, quae de Prouerbiorum libro sum praeloentus, quamuis in isto Ecclesiastico plura repererim huic operi necessaria Timor.

Ibidem.

Eze. 34.

Ex lib. sapientia. Sap. 1.

Ibidem. Al. l. hoc quod.

Sap. 3.

Ibidem.

K

Sap. 6.

Al. l. ergo

Al. l. con sumatio.

Sap. 8.

M

Timor dñi scientiæ religioſitas. Religioſitas cuſtodiet & iuſtificabit cor, iucunditatē atq; gaudiū dabit. Timenti dñm benedicetur. Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deū, & plenitudo à fructib. illius. Et poſt duos verſus, Corona ſapientiæ timor dñi. Et poſt quatuor verſus, Radix ſapientiæ eſt timere Deū, Rami. n. illius longevi. In theſauris ſapientiæ intellectus eſt, & ſcientia & religioſitas. Execratio autē peccatoribus ſapientia. Timor Dei expellit pctm̄, Nam qui ſine timore eſt, non poteſt iuſtificari, Iracundia. n. animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt. Sapiens vſq; in tps ſuſtinebit patiens, & poſtea reditio iucunditatis. Bonus ſenſus vſq; in tps abſcondit verba illius, & labia multorū enarrabūt ſenſum illius. Concupiſcens ſapientiā, ſerua iuſtitiā: & Deus præbebit illam tibi. Sapiencia. n. & diſciplina timori dñi, & q̄ beneplacitum eſt illi, fides & manſuetudo, & adimplebit theſauros tuos. Non ſis incredibilis timori dñi, & ne acceſſeris ad illum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcandalizeris labijs tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ conſuſionem: & reuelet Deus abſcondita tua, & in medio ſynagogæ elidat te. Qm̄ acceſſiſti maligne ad dñm, & cor tuum plenum eſt dolo & fallacia. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in timore & iuſtitiā, & præpara animā tuā ad tentationem, & deprime cor tuū, & ſuſtine. Declina aurem tuā, & excipe verba intellectus, & ne feſtines in tēpus obductionis. Suſtine ſuſtinationem Dei, coniungere Deo & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua. Omne q̄ tibi applicitum fuerit, accipe, & in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiā habe, qm̄ in igne probatur aurum & argentū, homines vero *receptiles in camino humiliationis. Crede Deo, & recuperabit te, & dirige viam tuam & ſpera in illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce. Metuentes dominū ſuſtinet misericordiam eius, & nō deſectatis ab illo, ne eadatis. Qui timetis dñm, credite illi, & nō euacuabitur merces veſtra. Qui timetis dñm, ſperate in illum, & in oblatione veniet vobis miſericordia. Qui timetis Deū, diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra. Reſpiciſte filij nationes hominū, & ſcitate quis ſperauit in dño, & cōſuſus

eſt: permanſit in mandatis eius, & dereliſtus eſt: & quis illū inuocauit, & deſpexit illum? Qm̄ pius & miſericors eſt Deus, & remittet in tpe tribulationis peccata omnib. exquirentibus ſe in veritate. Vē duplici corde & labijs ſceleſtis & manib. malefacientibus, & peccatori terrā ingredienti duabus vijs. Vē diſſolutis corde, qui non credunt Deo, ideo nō proteguntur ab eo. Vē his qui perdidit ſuſtinentiam, qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facietis cum inſpicere ceperit Deus? Qui timet dñm, nō erunt incredibiles verbo illius: & qui diligūt illum, conſeruabunt viam illius. Qui timet dñm, inquirent quæ beneplacita ſunt illi, & qui diligunt eū, replebuntur lege ipſius. Qui timet dñm, præparabunt corda ſua, & in cōſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. Qui timet dñm, cuſtodiant mandata illius, & patientiā habebunt vſq; ad inſpectionem illius dicentes, Si pñiam non egerimus, incidemus in Dei manus, & non in manus hominū. Secundum. n. magnitudinē illius, ſic & miſericordia ipſius cū ipſo. Fili ſapientiæ Eccleſia iuſtorum, & nati illorum obedientia & dilectio. Iudiciū patris audite filij dilecti, & ſic facite vt ſalui ſitis. Et poſt duos verſus, Qui diligit Deū, exorabit pro peccatis ſuis, & cōtinebit ſe ab illis, In oratione dierū exaudietur. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam. Qui honorificat patrem, iucundabitur in filijs. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore, & qui obaudit patri, refrigerabit matrem. Qui timet Deū, honorat parentes: & quaſi dñs ſeruiet his qui ſe genuerunt, in opere & ſermone & omni patientia. Honora patrem tuū, vt ſuperueniat tibi benediſtio à dño. Et poſt tres verſus, Ne glorieris in contumelia patris tui. Et poſt tres verſus, Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & nē contriſtes eum in vita illius. Et ſi deſecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in tua virtute. Et poſt quatuor verſus, Quam mala fama eſt qui derelinquit patrem, & eſt malediſtus à Deo qui exaſperat matrē. Fili, in manſuetudine opera tua perſice, & ſup hominū gloriā diligeris. Quāto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiā. Qm̄ magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur. Altiora te ne quaſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Sed quæ præcepit

præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper. Et in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. nō enim eſt tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis. Et poſt tres verſus, Multos. n. implanauit ſuſpicio eorū, & in vanitate derinuit ſenſus illorū, Cor durū male habebit in nouiſſimo, & qui amat periculū, in illo peribit. Cor ingrediens duas vias, nō habebit ſucceſſus, & prauicordius in illis ſcādalizabitur. Cor nequā grauabitur in doloribus, & peccator adijcet ad peccādū. Et poſt duos verſus. Cor ſapiens intelligitur in ſapientie, & auris bona audiet cum omni concupiſcētia ſapientiam. Sapiens cor intelligibile abſtinebit ſe a peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit. Ignem ardentem extinguet aqua, & eleemoſyna reſiſtet peccatis, & Deus proſpector eius, qui reddit gratiā. Meminit in poſterū, & in tempore caſus tui inueniet firmamentum. Fili eleemoſynam pauperis ne fraudes, & oculos tuos ne tranſueruas a paupere. Animam eſurientē ne deſpexeris, & non exaſperes pauperem inopia ſua. Cor inopis ne afflixeris, & ne protrahas datū anguſtianti. Rogationē cū tribulatione ne abijcias, & non auertas faciē tuā ab egeno. Ab inope non auferas oculos tuos propter irā, & nō relinquantur quærentibus tibi retro maledicere. Maledicētis. n. tibi in amaritudine animæ exaudiet deprecator illius. Exaudiet autē eū qui fecit illum. Congregationi pauperū affabilem te facito, & presbytero humilia animam tuam, et magnato humilia caput tuū. Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuā, & redde debitū tuum, & reſponde illi pacifica in manſuetudine. Libera eū qui iniuriā patitur de manu ſuperbi, & nō acideſcas in aīa tua. In iudicando eſto miſericors pupillis vt pater, & pro viro matri illorum, & eris velut filius altiſſimi obaudiens, & miſerebit tui magis q̄ mater. Sapiētia filijs ſuis vitā inſpirauit, & ſuſcipit inquirentes ſe, & præbit in via iuſtitiæ. Et qui illā diligit, diligit vitā, & qui vigilauerint ad illā, cōplectētur placorē eius. Qui tenuerit illā, vitā hērebit, & quo introibit benedicet Deus. Qui ſeruiant ei, obſequentes erunt ſancto, & eos qui diligūt illā, diligit Deus. Qui audit illā, iudicat gentes, & qui intuetur illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hēreditabit illā, & erunt in confirmatione creature illo-

rū. Qm̄ in tētatione ambulat cū eo, & in primis eligit eū. Timorē & metum & probatio nē inducet ſuper illū, & cruciabit illū in tribulatione doctrinæ ſuæ, donec tentet illū in cogitationibus illius & credat animæ illius. Et firmabit illū, & iter adducet directū ad illū, & denudabit abſcōdita ſua illi, & theſaurizat ſuper illū ſcientiā & intellectū iuſtitiæ. Si autē oberrauerit, derelinquet illū, & tradet eū in manus inimici ſui. Fili, cōſerua tēpus, & deuota malo. Pro anima tua nō confundaris dicere verū. Eſt. n. cōſuſio adducēs peccatū, & eſt cōſuſio adducēs gloriā & grām. Ne accipias faciē aduerſus faciē tuā, nec aduerſus animā tuā mendaciū. Nō reuerearis proximū tuū in caſu ſuo, nec timeas verbum* in tēpus ſaluus. Nō abſcōdas ſapientiā tuā in core eius, Indigna. n. agnoſcitur ſapientia & ſenſus, & ſcētia & doctrina in verbis veritatis, et firmamentū in operibus iuſtitiæ. Nō cōtradicas veritati vllō modo, et de mendacio ineruditionis tuæ cōfundere. Nō confundaris conſiteri peccata tua, et ne ſubijcias te homini p̄ peccato. Noli reſiſtere contra faciē potentis, nec coneris contra icētū fulminis. In iuſtitiā agonizare p̄ aīa tua, et vſq; ad mortē certa p̄ iuſtitiā, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus eſſe in lingua tua inutilis et remiſſus ī operib. tuis. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domesticos et opprimens ſubiectos. Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, et ad dandum collecta. Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas, et ne dixeris, Eſt mihi ſufficiens vita. Nihil. n. proderit in tpe vindictæ et obductionis. Nō ſequaris concupiſcētiā cordis, et ne dixeris. Quō potui, aut quis me ſubijciet p̄ facta mea? Deus. n. vindicās vindicabit. Et ne dixeris. Peccaui, et qd accidit mihi triſte? Altiffimus. n. eſt patiens redditor. De propitiatu peccatorū noli eſſe ſine metu. Neq; adijcias peccatū ſuper peccatū, et ne dicas, Miſericordia Dei magna eſt. Multitudinis pctōrum meorū miſerebit. Miſericordia. n. er ira ab illo cito p̄ximat, et in peccatores illius reſpiciat ira. Nō tardes conuerti ad dñm, et ne diſferas de die in diē. Subito. n. venit ira illius, et in tpe vindictæ diſperdet te. Noli anxius eſſe in diuitijs iniuſtis, nihil. n. proderunt tibi in die obductionis et vindictæ. Nō vētilēs te in omni vento et nō eas in oī via. Sic. n. peccator

Al. l. accipitiles.

Al. ſcientia.

Ex Eccleſiaſtico. Eccl. 1.

Ibidem.

E

Eccl. 4.

F

Eccl. 3.

D

Ibidem.

Ibidem.

Al. l. i. i. tempore.

Eccl. 5.

H

tor pbatur duplici lingua. Esto firmus in via Dei, & in virtute sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & iustitiæ. Esto mansuetus ad audiendū verbū Dei, vt intelligas, & cū sapientia feras responsum verum. Si est tibi intellectus, responde proximo: sin autem, sit manus super os tuū, ne captus verbo indisciplinato, & confundaris. Honor & gloria in sermone sensati, lingua vero imprudētis subuersio est ipsius. Non appelleris susurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris & confundaris. Super furem enim est confusio, & penitentia, & denotatio pessima super bilinguē. Susurratori autem odium & inimicitia & contumelia. Iustifica pusillum & magnū similiter. Noli fieri pro amico inimicus proximo. Improperiu & contumeliā malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. Non te extollas in cogitatione anime tuæ velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiā. Et post septem versus, Multi pacifici sint tibi vnus de mille. Si possides amicum in tentatione posside eū, & nō facile credas illi temetipsum. Est. n. amicus scdm tempus suū, & non permanebit in die tribulationis. Et ē amicus q̄ egreditur ad inimicitia, & est amicus qui odiū & rixā & cōiuitia denudabit. Est aut amicus socius mensæ, nō permanebit in die necessitatis. Amicus si permāserit fixus, erit tibi quasi coequalis, & i dome sticis tuis fiducialiter aget. Si humiliauerit se cōtra te, et a facie tua abscederit se, vnanimē habebis amicitia bonā. Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. Amicus fidelis protectio fortis: qui aut inuenit illū, inuenit thesaurū. Amico fideli nulla est cōparatio, & nō est digna cōparatio auri & argenti cōtra bonitatē fidei illius. Amicus fidelis, medicamentū vitæ & immortalitatis: Et qui metuūt dominū, iuueniūt illū. Qui timet Deū æquē habebit amicitia bonā, qm̄ scdm illum erit amicus. Fili à iuuentute tua excipe doctrinā, & vsq; ad canos inuenies sapientiā. Quasi is qui arat & seminat accede ad illā, & sustine bonos fructus illius. Et in opere enim illius exiguo laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quā aspera est nimiū sapientia in doctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur proijcere illā: Et post duos versus, Quibus autem agnita est

permanet vsq; ad conspectū Dei. Audi fili & accipe consiliū intellectus, & ne abijcias consiliū meū. Inijce pedē tuū in cōpedes illius, & in torquē eius collū tuū. Subijce humerū tuū, & porta illā, & non accideris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illā & in omni virtute tua serua vias eius. Inuestiga illā & manifestabitur tibi, & continens factus ne dereliqueris eā. In nouissimis. n. inuenies requiē in ea, & conuertetur tibi in oblectationē. Et erūt tibi cōpedes in protectio nē fortitudinis & bases virtutis, & torques illius in stolā glorię. Et post quatuor versus, Fili si attenderis mihi, disces eam: & si accomodaueris animā tuā, sapiens eris. Et si inclinaueris aurē tuā, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine presbyterorū prudentiū sta, & sapientiā illorū ex corde coniungere, vt oēm narrationē Dei possis audire, & proueria laudis ne effugiant te. Et si videris sensatū, euigila ad illū, & gradus ostiorū illius exterat pes tuus. Cogitatū habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime assiduus * sta: & ipse dabit cor tibi, & concupiscentia sapiētia dabitur tibi. Noli facere mala, & non te apprehendent. Discedit ab iniquo, & deficiēt mala abs te. Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & nō metes ea in septulū. Noli q̄rere ab hoie ducātū, neq; a rege cathedrā honoris. Nō te iustifices ante Deū qm̄ agnitor cordis ipse est. Et penes regē noli velle videri sapiens. Noli quærere fieri iudex, * nisi si vales virtutē irrupere iniquitatis: ne forte extremas facie potentis, et ponas scandalū in agilitate tua. Nō pecces in multitudinem ciuitatis, ne immitas in populū, neq; alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. Noli eē pusillanimis in anima tua. Exorare, et facere eleemosynā nō despicias, Ne dicas, In multitudine munerū meorū respiciet dñs, et offerente me Deo altissimo suscipiet munera mea. Nō irrideas hominē in amaritudine anime: Est. n. qui humiliat et exaltat Deus. Noli amare mēdaciū aduersus fratrem tuū, neq; in amicū similiter facias. Noli velle mētiri oēm mēdaciū, assiduitas. n. illius nō est bona. Noli verbosus eē in multitudine psbyterorū. Et post aliquos versus, Nō lēdas seruū operatē in veritate, neq; mercenariū datē animā suā. Seruus sensatus dilectus quasi anima tuā, non defraudes

defraudes illū libertate, neq; in opē reliquas illū. Et post duos versus, Filij tibi sunt, erudi illos: pecora tibi sunt, attende illis. Filia tibi sunt, serua corpus illarū: non ostendas hilarē faciē tuā ad illas. Trade filiā, & grande opus feceris, & homini sensato da illā. Mulier si est tibi secundū animā tuā, non proijcias illam, & odibili nō credas te in toto corde. Honora patrem tuū, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento. n. qm̄ nisi per illos natus non fuisses, & retribue illis quō illi tibi. In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute dilige Deū qui te fecit, & ministros eius nō derelinquas. Honora Deū ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes. Et post sex versus. Et pauperi porrige manū tuam, vt perficiatur benedictio tua: gratia datur in conspectu oīs viuentis, & a mortuo non prohibeas gratiā. Non desis plorantibus in consolatione, & cū lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmū, ex his. n. in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouissima, & in æternū non peccabis. Non litiges cū homine potente, ne forte incidas in manus illius. Non contendas cū homine locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi. Multos. n. perdidit aurū, & vsq; ad cor regū extendit & conuertit. Non litiges cū homine linguoso, & non strues in ignē illius ligna. Et post duos versus, Ne despicias hominē auertentem se a peccato, neque improperes ei. Memento, qm̄ oēs sumus in correptione. Ne spernas hominē in sua senectute, etenim ex nobis senescunt. Ne despicias narrationē presbyterorū sapientiū, & in pro verbis illorum conuersare: Ab ipsis. n. disces doctrinā intellectus, & seruire magnatis sine querela. Non te prætereat narratio seniorū, & ipsi. n. didicerunt a patribus suis: Qm̄ ab ipsis. disces intellectū, & in tpe necessitatis responsum. Et post aliquos versus, Cū fatuis ne consiliū habeas: non. n. poterunt diligere, nisi quæ ipsis placent. Coram extraneo ne facias consiliū, nescis. n. quid pariet. Et post duos versus, Non zeles mulierē sinus tui. Et post septē versus, Virginē ne concupiscas, ne forte scandalizeris in decore eius: Non des fornicarijs animā tuā in vllō, ne perdas te & hereditatē tuam. Et post duos versus. Auerte faciē tuā a muliere. cōpta, & nō circūspicias speciē alienā. Et post aliquos versus, Ne

derelinquas amicū antiquū, nouus. n. nō erit similis illi. Vinū nouum, amicus nouus: veterescat & cum suauitate bibes illud. Nō zeles gloriā & opes peccatoris: nō. n. scis q̄ futura sit ipsius subuersio. Nō placeat tibi iniuria iustorū. Et post duos versus, Longe abesto ab homine prātē habente occidēdi, & nō suspicaberis timorē mortis. Et si accesseris ad illū, noli aliquid cōmittere, ne forte auferat vitā tuā. Et post quatuor versus, Et cū sapientibus & prudentibus tracta. Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore Dei sit gloria tibi. Et post aliquos versus, Semen hominū honorabitur hoc q̄ timet Deū: semen aut hoc exhonorabitur hominum, q̄ præterit mandata dñi. In medio fratrum illorū rector in honore, & qui timent dñm, erunt in oculis illius. Gloria diuitū, honoratorū, & pauperū, timor Dei est. Non despiciere hominē iustū pauperē, & nō magnificare virū peccatorē diuitē. Magnus est iudex, & potens est in honore, & non est maior illo qui timet Deū. Seruo sensato liberi seruient: vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus. Et post quinq; versus, Fili in mansuetudine serua animā tuā, & da illi honorē secundū meritū suū. Et post sex versus, Sapientia humiliati exaltat caput ipsius, & in medio magnatorū confedere illū faciet. Non laudes virū in specie sua, neque spernas hominē in visu suo. Breuis in volatilibus est apis, & initiū dulcoris habet fructus illius. In vestitu ne glorieris unq̄, nec in die honoris tui extollaris. Et post sex versus, Priusquā interrogas, nō uituperes quenquā, & in medio seniorū ne adijcias loqui. De re ea quæ te non molestat, ne certaueris, & in iudicio peccatorū ne consistas. Fili ne in multis sint actus tui: & si diues fueris, non eris immunis a delicto. Si. n. secutus fueris, nō apprehendes, & non effugies si præcurreris. Et post aliquos versus. Ne manseris in operibus peccatorū. Fide aut in Deo, & mane in loco tuo. Et post aliquot versus, Ante mortē ne laudes hominē quenquā. Et post unū versum, Non omnē hominē inducas in domū tuam: multæ. n. insidiæ dolosi sunt. Sicut. n. eruētuant p̄cordia infantū, & sicut perdix inducitur in foueam, & ut caprea in laqueū, sic & cor superborū: Et sicut prospector uidēs casū proximi sui. Bona. n. in mala cōuertens insidias, & i electis imponit maculā. Ab scintilla vna augetur

Ibidem.

Ibidem.

Eccl. 10.

C

Ibidem.

Eccl. 11.

Ibidem.

D

augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis. Homo vero peccator sanguini insidiatur. Attende tibi à pestifero, fabricat. n. mala, ne forte inducat super te subannationem in perpetuum. Admitte ad te alienigenam: & subuertet te in corpore, & alienabit te à tuis proprijs. Si benefeceris, scito cui benefeceris; & erit gratia in bonis tuis multa. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: & si non ab ipso, certe à Deo. Non est eis bene qui auidi sunt in malis, & elemosynas non danti, quoniam & altissimus odio habet peccatores, & miseratus est penitentibus. Da misericordiam, & ne susceperis peccatorem. Benefac humili; & ne dederis impio. Prohibe panes illi dare, ne in ipsis potentior te sit: nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quoniam & altissimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam. Et post quatuor versus, Non credas inimico tuo in æternum. Sicut. n. ærumentum eruginat nequitia illius. Et si humiliatus vadat curuus, abijce animam tuam, & custodi te ab illo. Non statuas illum penes te, ne se deat ad dexteram tuam, ne conuersus stet in loco tuo: ne forte conuersus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in nouissimo agnoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris. Quis miserebitur incitatorum à serpente percussio, & omnibus qui appropriant bestijs? Sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius, vna hora tecum permanebit. Si autem declinaueris, non supportabit. In labijs suis indulcat inimicus, & in corde suo insidiatur, ut subuertat te in foueam. In oculis suis lachrymatur inimicus, & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. Si incurrerint mala tibi, inuenies eum illic priorem, & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas. Caput suum mouebit, & plaudebit manu: & multa superans commutabit vultum suum. Et post aliquos versus, Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia: & nequissima paupertas in ore impij. Et post tres versus. Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulat in tristitia delicti. Felix qui non habuit animum suum tristitiam, & non excidit ab spe sua. Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia, & homini liuido ad quod aurum. Et post aliquos versus, Fili si habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. Memor esto, quoniam mors non tardat, & testium inferorum, quia demonstratum est tibi. Testium. n. huius mundi morte mo-

rietur. Ante mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigens da pauperi. Et post aliquos versus, Beatus vir qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur, & in sensu suo cogitabit circumspectionem Dei. Qui excogitat vias suas in corde suo, & in absconditis illius intelligens. Et post aliquos versus, Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obuiabunt illi. Homines stulti non videbunt illam, longe. n. abest à superbia & dolo. Viri mendaces non erunt memores illius, & viri veraces inueniuntur in illa, & successum habebunt usque ad inspectionem Dei. Non est speciosa laus in ore peccatoris, quoniam à Deo profecta est sapientia. Sapientia. n. Dei astat laus: & in ore fidelis abundabit, & dominator eam illi dabit. Non dixeris, per Deum abest, quare odit. n. ne feceris. Non dicas ille me implanauit: non. n. necessarii sunt illi homines impij. Omne execrumentum erroris odit Deus, & non erit amabile timentibus illum. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & precepta sua. Si volueris, mandata conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod voles porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi, quoniam multa sapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Oculi Dei ad timentes eum, & ipse cognoscit omnem operam hominis. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non. n. concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Et ne iocunderis in filijs impijs, si multiplicentur, non oblecteris super ipso, si non est timor Dei cum illis. Non credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores illorum. Melior est. n. vnius timens Deum quam mille filij impij, & vtile mori sine filijs, quam relinquere filios impios. Et post aliquos versus, Non dicas, A Deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur? Et paulo post, Non sunt absconsa testamenta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. Elemosyna viri quasi signaculum cum ipso, & gratiam hominis quasi pupilam conseruabit: & postea resurget & retribuet illis unicuique in capite illorum, & conuertet in interiores partes terræ. Penitentibus autem dedit viam iustitiæ, & confirmabit deficientes sustinere,

sustinere, & destinavit illis sortem veritatis. Conuertere ad Deum, & relinque peccata tua, precare ante faciem & minue offendiculum. Reuertere ad Deum & auertere ab iniustitia tua, nimis odito execrationem. Et post aliquos versus, Quam magna misericordia Dei, & propitiatio illius conuertentibus ad se. Nec. n. omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis. Et post aliquos versus, Misericors excipiens doctrinam miserationis, & qui festinat in iudicijs eius. Fili hominis bonis non des quærelam, & in omni dato non des tristitia verbi mali. Nonne ardore refrigerabit ros? Sic & verbum melius quam datum. Nonne ecce verbum supra datum bonum? Sed utraque cum homine iustificato. Stultus acriter improperebit, & datus indisciplinatus tabescere facit oculos. Ante iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris disce. Et ante linguam adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationem. Ante linguam humilia te, & in tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam. Non impediaris orare semper, & non verearis usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum. Ante orationem para animam tuam, & noli esse quasi homo qui tetat Deum. Et post sex versus, Homo sapiens, in omnibus metuet, in diebus delictorum attendit ab inertia. Et post quinque versus, Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Si prestes animam tuam concupiscentiam eius, faciet te in gaudium inimicis. Ne oblecteris in turbis, nec in modicis delecteris. Et post aliquos versus, Et quod spernit modica paulatim decidet, Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguunt sensatos. Et post aliquos versus, Qui credit cito leuis corde est, & minorabitur: & qui delinquit in animam suam, insuper habebitur. Et post duos versus, Et qui odit loquacitatem extinguit malitiam. Et post aliquos versus, Audisti verbum aduersus proximum, commoriatur in te fidens quoniam non te dirumpet. A facie uerbi parturit facturus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixæ femori carnis, sic verbum in ore stulti. Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat, non feci: aut si fecit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte dixerit: & si dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum: sæpe enim fit commissio, & non omni verbo credas. Est qui labitur in lingua sua, sed non ex animo. Quis est. n. qui non deliquerit in lingua sua?

Corripe, proximum antequam commineris, & da locum timori altissimi, quia omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum. Et post quinque versus, Melior est homo qui deficit sapientia, & deficit sensu in timore, quam qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Et post aliquos versus, Quam bonum est arguere quam irasci. Et post aliquos versus, Et qui potest sibi assumit iniuste, odietur. Et post octo versus, Sapiens in verbis seipsum amabilem facit. Et post aliquos versus, Lapsus fallax lingue quasi qui de pavimento cadens, sic casus malorum festinatiter veniet. Homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui reprobabitur parabola, non. n. illam dicit in tempore suo. Et post duos versus, Est qui perdet animam suam per confusionem, & ab imprudenti persona perdet eam, per sonum autem acceptione perdet se. Est qui per confusionem permittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore disciplinatorum assidue erit. Potior fur, quam assiduitas viri mendacis. perditionem autem ambo hereditabunt. Mores hominum mendacium sine honore, & confusio illius cum ipso sine intermissione. Sapiens in verbis producit seipsum. Et post quatuor versus, Xenia & dona excruciant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correptiones eorum. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quod utilitas in vtrisque? Melior est in hominibus qui abscondit insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam. Fili peccasti, ne adijcias iterum, sed & de preteritis deprecare, ut tibi remittatur. Quasi à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illam, suscipiet te. Detes leonis detes eius, interficiet animas hominum: quasi rophæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas. Et post quatuor versus. Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Et post quinque versus, Via peccantium conplantata lapidibus, & in fine illorum inferi & tenebræ & pena. Qui custodit iustitiam, continebit sensum eius. Communitio timoris Dei, sapientia & sensus. Et post aliquos versus. Verbum sapiens quod cum quod audierit sciens, laudabit, & ad se adijciet: Audiet luxuriosus, & displicebit illi, & proijciet illud post dorsum suum. Narratio fatui quasi sarcina in via: nam in labijs sensati inuenietur gratia. Os prudentis queritur in ecclesia, & verba illius cogitabunt in cordibus suis. Et post

Eccl. 13.

Eccl. 14.

Ibidem.

Ibidem.

Al. l. om.

Eccl. 18.

Al. l. Mi.

feratur.

Al. l. Et.

Ibidem.

Eccl. 19.

Ibidem.

Ibidem.

Eccl.

H.

R.

Ibidem.

Eccl. 20.

Ibidem.

Ibidem.

L.

Eccl. 21.

Ibidem.

M.

Ibidem.

post duos versus, Cōpedes in pedibus stulto doctrina, & quasi vincula manū sup manū dexterā. Fatuus in risu exaltat vocem suā, vir aut sapiens vix tacite ridebit. Ornamentū aureum prudētī doctrina, & quasi brachiale in brachio dextero. Et post aliquos versus. In ore fatuorū cor illorū, & in corde sapientiū os illorū. Dū maledicit impius diabolū, maledicit ipse animā suam. Sulurro coinquinabit animā suā, & in omnibus odietur, & qui māserit odiosus erit: tacitus & sensatus honorabitur. In lapide luteo lapidatus est piger, & oēs loquentur sup aspernationē illius. Et post quatuor versus: Filia prudens hereditas viro suo: nā q̄ confundit, in contumeliā fit genitoris. Patrē & virū confundit q̄ audax ē, & ab impijs non minorabitur, ab vtrifq; aut in honorabitur. Musica in luctu, importuna narratio. Flagella & doctrina, in omni tempore sapientia. Qui docet fatuū, quasi qui cōglutinat testam. Qui narrat verbū non attendēti quasi qui excitat dormiētē de graui somno. Cū dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam: in fine narrationis dicit, quis est hic? Super mortuum plora, deficit. n. lux ei: & super fatuum plora, deficit. n. ei sensus. Modicum plora super mortuum, qm̄ requieuit. Nequissimi. n. nequissima vita super mortē fatui. Luctus mortui septem diebus, fatui aut & impij oēs dies vitę illorū. Et post aliquos versus, Mittēs lapidē in volatilia, deijciet illa: Sic qui conuittatur amico, dissoluet, amicitiam. Ad amicū & si produxerit gladium, nō desperes: est enim regressus ad amicū. Si aperuit os triste, non timeas: est enim concordario, excepto conuittio, & improprio, & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugit amic⁹. Et post decē versus, Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt nō cadam ab ipsis, q̄ lingua mea perdat me? Domine pater & dominator vitę meę non relinuas me, & ne sinas me cadere in illis. Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinā sapientię, vt ignorantibus eorum non parcat mihi, & non appareant delicta illorum: ne adincrescāt ignorantia meę, & multiplicentur delicta mea, peccata mea abundant, & incidam in conspectu aduersorū, & gaudeat inimicus me⁹? Domine pater, & Deus vite meę, ne derelin-

quas me in cogitatu illorū. Excellētia oculorū meorū ne dederis mihi, & oē desiderium prauū auerte a me. Aufer a me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentię ne apprehendant me, & animę irreuerentię & infrunitę ne tradas me. Doctrinam oris audi te filij, & qui custodierit illā, non operiet labijs suis, nec scādalizabitur operibus nequissimis. In vanitate apprehenditur peccator, & superbus & maledictus scādalizabitur i illis. Iurationi nō asuefcatur os tuū, multus. n. casus in illa. Nominatio vero Dei nō fit in ore tuo assidua, & nominationibus sanctorum non admiscearis, qm̄ nō eris immunis ab eis. Sicut. n. seruus interrogatus assidue, a liuore non minuitur, sic omnis iurans & nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multū iurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Et si frustra uerit fratē delictū illius super ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquit dupliciter. Et si inuacuum iurauerit, non iustificabitur: replebitur. n. retributione domus illius. Et post quatuor versus, Indisciplinatio nō asuefcatur os tuum, est enim in illa verbum peccati. Memēto patris & matris tuę, in medio enim magnatorū consistis, ne forte obliuiscatur te Deus in conspectu illorū, & assiduitate tua infatuatus improprio patiaris, & maluisses nō nasci & diē natiuitatis tuę maledicas? Homo assuetus in verbis improprij, in omnibus diebus suis nō erudietur. Duo genera abundant in peccatis tertiu adducit irā & perditionē. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis suę non desinit, donec incendat ignē. Et post duos versus, Omnis hō qui transgreditur lectū suū, contēpnens in animā suam, & dicens. Quis me uidet? Tenebrę circūdant me, & parietēs cooperiunt me, & nemo circumspicit me quē verear: delictorū meorū non memorabitur altissimus, & non intelliget, qm̄ nō uidet oculus illius, qm̄ expellet a se timorē Dei hōi hominis timor, & oculi hominū timētēs illū: & nō cognouit, qm̄ oculi dñi plus multo lucidiores super Solem, circūspicientes omnes vias hominū & profundū abyssi, & hominū corda intuentes in absconditis partēs. Et paulo post, Quę in iuuentute tua non congregasti, quomō inuenies in senectute tua? Quā speciosū caniciei iudicium,

Ecl. 22.

Ibidem.

Ecl. 23.

iudicium, & presbyteris cognoscerit confilium. Quam speciosa veteranis sapientia, & gloriosis intellectus & consilium. Corona senum multa peritia, & gloria illorū timor Dei. Et post decem versus, Timor Dei super omnia se super posuit. Beatus cui donatū est habere timorem Dei. Qui timet illū, cui assimilabitur? Et post aliquos versus, Ne respicias mulieris specie, & non concupiscas mulierē in specie. Et post aliquos versus, Mulier ebriosa ira magna, & contumelia & turpitudine illius non contegetur: Fornicatio mulieris in extollentia oculorū, & palpebris illius agnosceat. In filia nō aduertente se, firma custodiā, ne inuenta occasione abutatur se. Ab omni irreuerentia oculorum caue, & ne mereris si te neglexerit. Et post quatuor versus, Gratia mulieris sedulę delectabit virū suū. & ossa illius impinguabit. Disciplina illius daturū Dei est. Mulier sensata & tacita non est immutatio erudite animę. Grā super gratiā, mulier sancta & pudorata. Omnis aut ponderatio nō est digna cōtinētis animę. Et post duodecim versus, Et qui transgreditur a iusticia ad peccatū, Deus parauit eū ad rōphā. Et post quatuor versus, Et qui querit locupletari, auerit oculū suum. Et post tres versus, Cōteretur delictū, si nō timore dñi tenueris te in stater, cito subuertetur domus tua sicut in putifera cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. Vasa figuli pbat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis. Sicut rusticatio de ligno ostēdit fructū illi⁹, sic verbum ex cogitatu hominis cordis. Ante sermonē non collaudes virū: hęc. n. tentatio est hominū. Si se quaris iustitiā, apprehendes illā, & indues quasi pudorē honoris, & habitabis cū ea, & proteget te in sempiternū, & in die agnitionis inuenies firmamentū. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illam reuertet. Leo venationi insidiatur semper, sic peccata operantibus iniquitatē. Homo sanctus in sapientiā manet sicut Sol: nā stultus sicut Luna immutatur. In medio insensatorum serua verbum tēpori: in medio aut cogitantū assidue esto. Narratio peccantiū odiosa, & risus eorū in delictis peccati. Loquela multū iurans horripilationē capiti statuet, & irreuerentia ipsius oburatio aurium. Effusio sanguinis in rixā perborū, & maledictio illorū audit⁹ grauis.

Ibidem.

Ibidem.

Ecl. 26.

Ibidem.

Ibidem.

Ecl. 27.

Ibidem.

F

Qui denudat arcana amici, pdit fidē, & non inueniet amicū ad animū suū. Dilige pximū, & cōiugere fide cū illo. Qd si nudaueris abscondita illius, nō psequeris eū. Sicut. n. hō q̄ pdit amicū suū, sic qui pdit amicitia pximi sui. Et sicut qui dimittit auē de manu sua, sic reliquisti proximū tuū, & nō eū capies. Non illū sequeris, qm̄ longe abest. Effugit. n. quasi caprea de laqueo, qm̄ vulnerata est aia ei⁹, & vltra eū nō poteris colligere. * Maledicti est cōcordatio: denudare aut amici mysteria, de speratio est animę infelicitis: Annuens oculis fabricat iniqua, & nemo eū abijciet. In conspectu oculorū tuorū indulcabit os suum et super sermones tuos admirabit. Nouissime aut puerter os suū, & i verbis tuis dabit scādālū. Multa audiui, & nō coęquavi ei, & dñs odiet illū. Et post duos versus, Qui foueā fodit, decidet in illā: & qui statuit lapidē proximo, ofendet in eo, & qui laqueū alio parat, peribit in illo. Faciētī nequissimū cōsiliū super illū deuoluetur, & non agnoscer vnde adueniet illi. Illusio & improprij superborū, & vindicta sicut leo insidiabit illi. Laqueo peribūt qui oblectant casu iustorū. Et post tres versus, Qui vindicari vult a Deo, inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluetur. Homo homini seruat irā, & a Deo q̄rit medelā. In hominē simile sibi non habet misericordiā, & de peccatis suis deprecatur. Ipse dū caro sit seruat irā, & ppitiationē petit a Deo. Quis exorabit p delictis illius? Memento nouissimorū, & desine inimicari. Tabitudo. n. & mors imminet in mādatis Dei. Memorare timorē Dei & nō irascaris pximo. Memorare testamēti altissimi, & despice ignorantia. Abstine te a lite, & minues peccata. Homo. n. iracundus incendit litē, & vir peccator turbabit amicōs et in medio pacē habentiū immittit inimicitia. Et post quatuor versus, Certamen festinata incendit ignē, et lis festinans effundit sanguinē, et lingua testificans adducit mortē. Si sufflaueris, quasi ignis exardebit: et si expueris super illā extinguetur. Vtraq; ex ore proficiscuntur, Sufurro et bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Lingua tertia multos commouit, et disperfit illos a gente in gentē. Ciuitates muratas diuittū destruxit, et domos magnatorum effodit.

Aug. Tomus tertius. S. Vir-

G

Al. l. & maledicti est cōcordatio.

Ecl. 28.

Ibidem.

H

al. l. fortes
Ibidem.
Virtutes populorū concidit, & gentes fortes
dissoluit. Lingua tertia mulieres * viratas eie
cit, & priuauit illas de laboribus suis. Qui re
spicit illā, nō habebit requiē, nec habebit ami
cū in quo requiescat. Et post aliquos ver
sus, Verbis tuis facito stateram, & frēnos ori
tuo rectos: & attende ne forte labaris in lin
gua, & cadas ī cōspēctū inimicorū in fidiātiū
tibi, & sit casus tuus infanabilis in mortē. Qui
facit misericordiā, fēnerat proximo, & qui
pualet manu, mandata seruat. Fēnerare pro
ximo tibi, in tpe necessitatis illius: & iterum
redde proximo in tpe suo. Cōfirma verbū &
fideliter age eū illo: & in omni tpe inuenies
q̄ tibi necessariū est. Multi quasi iutentionē
x̄stimauerunt sēnus, & p̄stiterunt molestiam
ijs qui se adiuerunt. Et post aliquos versus,
Ibidem.
Veruntamen super humilem animo fortior
esto, & pro eleemosyna nō trahas illū. Pro
pter mādata assume pauperem, & p̄ inopiā
illius ne dimittas eū vacuū. Perde pecuniam
tuā p̄ fratrem & amicū, & nō abscondas illā
sub lapide in perditionē. Pone thesaurū tuū
in p̄ceptis altissimi, & proderit tibi magis
q̄ aurū. Cōclude eleemosynā in corde pau
peris, & hęc p̄ te exorabit ab omni malo: Su
per scutū potētis, & super lanceam aduersus
inimicum tuū pugnabit. Vir bonus fidē facit
proximo suo, & qui p̄diderit, cōfusiōē de
relinquet sibi. Gratiā fidei iussoris ne obliu
iscaris, dedit. n̄ pro te animā suam. Repromif
sorē fugit peccator & immundus. Bona re
promissoris sibi adscribit, peccator & ingra
tus sensu derelinquit liberantē se. Vir repro
mittit de proximo suo, & cū perdidit reue
rentiā, derelinquetur ab eo. Repromissio ne
quissima multos perdidit diligentes, & cō
mouit illos quasi fluctus maris. Viros poten
tes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gē
tibus alienis. Peccator transgrediens mādata
dñi, incidet in promissione nequam. Et post
vñū versum, Recupera proximum secundum
virtutē tuam, & intende tibi ne incidas. Et
post aliquos versus, Qui diligit filium suum
asiduatur illi flagella, vt letetur in nouissimo
suo. Qui docet filiū, laudabitur ī illo. Et post
decē versus, Equus indomitus euadet durus
& filius remissus euadet p̄ceptis. Lacta filiū,
& pauentem te faciet. Lude cū illo, & con
tristabit te. Non corrideas illi, ne doleas in
nouissimo, & obstupescant dentes tui. Non

des illi potestātē in iuuentute, & ne despicias
cogitatus illius. Curua ceruicē eius in iuuen
tute, & tunde latera eius dū infans est, ne for
te induret & non credat tibi, & erit tibi do
lor animæ. Doce filiū tuū, & operare in illo,
ne in turpitudine illius confundaris. Melior
est pauper sapiens & fortis viribus, q̄ diues im
becillis & flagellatus malicia. Salus animæ in
sanctitate iustitiæ, & melior omni auro, & ar
gento: & corpus validū, quā cēsus immēsus.
Nō est cēsus super cēsū salutis corporis.
& nō est oblectatio sup cordis gaudium. Me
lior est mors q̄ vita amara, & requies æterna
q̄ lāguor perseuerās. Bona abscondita in ore
clauis, quasi appositiones epularū circum
positæ sepulchro. Et post quinq; versus, Tri
stitiā nō des animæ tuæ, & nō affligas teme
tipsum in consilio tuo. Lucūditas cordis hęc
est vita hominis, & thesaurus sine defectio
ne sanctitatis, & exultatio viri est longui
tas. Miserere animæ tuæ placens Deo, & cōti
ne: & congrega cor tuū in sanctitate eius, &
tristitiā longe expelle a te, multos. n̄ occidit
tristitiā, & nō est vtilitas in illa. Zelus & ira
cundia minuent dies, & ante tempus senectā
adducit cogitatus. Et post aliquos versus, Qui
aurū diligit, non iustificabitur: & qui insequi
tur consumptionē, replebitur ex ea. Multi da
ti sunt in auri casus, & facta est in specie illi
perditio illorū. Lignū offensionis est aurū sa
crificatium: vñ illis q̄ sectantur illud, & om
nis imprudēs deperiet in illo. Beatus diues,
qui inuētus est sine macula: & qui post aurū
nō abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris.
Quis est hic, & laudabimus eū, fecit. n̄ mira
bilia in vita sua. Quis probatus est in illo, &
perfectus est, & erit illi gloria æterna? Qui pō
tuit transgredi, & non est transgressus, et face
re mala, et nō fecit. Ideo stabilita sunt bona il
lius in Deo, et eleemosynas illius curabit Ec
clesia sanctorū. Et post aliquos versus, Vtere
quasi homo frugi ijs q̄ tibi apponunt, vt nō
cum manducas multū, odio habearis. Cessa
prior disciplinē causa, et noli nimius esse, ne
forte offendas. Et in medio multorū sedisti
prior illis non extendas manū tuam, nec
prior poscas bibere. Quam sufficiens est ho
mini erudito vinum exiguum. Et post ali
quos versus, Diligentes in vino noli prouo
care, multos enim exterminauit vinum. Et
post aliquos versus, Loquere major natū de
cet

Ecc. 38. et. n. te prima verbum diligenti scientiā,
Et non impedias Musicā. Vbi auditus nō est,
non effundas sermonē: & importune noli ex
tollī in sapientia tua. Et post quinque versus,
Ibidem. Adolescens loquere in tua causa, vix cū ne
cessē fuerit: si bis interrogatus fueris, habeat
caput respōsum tuū. In multis esto quasi in
sciens, & audi tacens simul & querens. In me
dio magnatorū loqui nō p̄sumas: et vbi sunt
senes, nō multū loquaris. Ante grandinem
p̄ribit gratia, & ante verecundiā p̄
ribit gratia, & pro reuerentia accedit tibi bo
nagratia. P̄curre aut prior in domum tuā,
Al. l. auo & illic * aduocare, & illic lude, et age conce
care. ptiones tuas, et non in delictis et verbo super
bo. Et super his omnib. benedicto Deū, qui
fecit te, et inebriabit te in omnib. bonis suis:
Qui timet Deū, excipiet doctrinā eius: et qui
vigilauerit ad illū, inueniet benedictionē.
Qui querit legē, replebitur ab ea: et qui in
dōse agit, scandalizabitur in ea. Qui timent
dñm, inuenient iudiciū iustū, et iustitiā quasi
lumen accendent. Peccator homo deridabit
correctionē, et secundū voluntatem suā in
ueniet cōparationem. Vir cōsiliū nō disper
det intelligentiā. Et post quatuor versus, Fili
sine consilio nihil facias: Et post factum non
penitebis. Et post paucos versus, Qui credit
Deo, attendet mādati, et qui cōfidunt in il
lo, non minorabuntur. Timentī dñm, nō oc
currunt mala, sed in tentatione Deus illū cō
seruabit, et liberabit a malis. Sapiens nō odit
mandata et iustitias, et nō illidetur quasi na
uis in procella. Homo seclatus credit legi
Dei, et lex illi fidelis. Qui interrogationē ma
nifestat, parabit verbū. Et post paululum, Va
na spes, et mendaciū viro insensato: et som
nia extollunt imprudētes. Et quasi qui appre
hendit vmbra, et sequitur ventū: sic et qui at
tendit ad visa mendacia. Secundū hoc visio
fomniorū, autē faciē hominis similitudo ho
minis: Ab immundo quid mundabitur, et a
mendace quid verū dicetur? Diuinitio erro
ris et auguria mēdacia, et somnia male faciē
tium vanitas est. Et sicut parturientis cor tuū
phanasias patit, nisi ab altissimo fuerit emis
satisfatio. Ne dederis illis cor tuū. Multos. n̄
errare fecerunt somnia, et exciderūt sperātes
in illis. Sine mēdacio cōsumabit verbū, et sa
pientia in ore fidelis contemplabitur. Et post
quinque versus. Multa uidi enarrando, et pluri
Ibidem.

mas verborū consuetudines, Aliquoties vsq;
ad mortē periclitatus sum horū causa, et libe
ratus sum gratia Dei. Spiritus timentū Deū
q̄ritur, et in respectu illius benedicetur. Spes
enim illorū in saluantē illos, et oculi Dei in
diligētes se. Qui timet dñm nihil trepidabit:
et non pauebit, qm̄ ipse est spes eius. Timētis
dñm, beata est anima. Ad quē respicit, et quis
est fortitudo eius? Oculi dñi super timentes
eū: protector potētia, firmamentū uirtutis,
tegimen ardoris, et umbraculū meridianū,
deprecatio offensionis, et adiutorium casus,
exaltans animam, et illuminans oculos, dans
sanitatem et uitā et benedictionē. Immolātis
ex iniquo oblatio est maculata, et non sunt
beneplacitē subannationes iniustorum. Dñs
solus sustinentibus se in uia ueritatis et iusti
tiæ. Dona iniquorū non probat altissimus,
nec respicit in oblationibus iniquorum, nec
in multitudine sacrificiorum eorū propitia
bitur peccatis. Qui offert sacrificium ex sub
stantia pauperum, quasi qui uictimat filium
in conspectu patris sui. Panis indigentū, uita
pauperis est: qui defraudat illum, homo san
guinū est. Qui aufert in sudore panem, quasi
qui occidit proximū suū: qui effudit sangui
nem, et qui fraudē facit mercenario, fratres
sunt. Vnus ædificans et alter destruens, quid
prodest illis nisi labor? Vnus orans, et alter
maledicens, cuius uocē exaudiet Deus? Qui
baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum,
quid proficiet lauatio illius? Sic homo qui
ieiunat in peccatis suis, et iterū eadē faciens,
quid proficit humiliado se? Orationem eius
quis exaudiet? Qui conseruat legē, multipli
cat orationē: sacrificium salutare est attēde
re mandatis, et discedere ab omni iniquitate
et propitiationē litare sacrificijs super iniu
stias: et deprecatio pro peccatis, recedere
ab iniustitia. Et post paucos uersus, Non ap
parebis in cōspēctū Dei uacius. Hęc omnia
propter mandata dñi fiunt. Oblatio iusti im
pinguat altare, et odor suauitatis est in con
spēctū altissimi. Sacrificium iusti acceptum
est, et memoriā eius nō obliuiscetur dñs. Bo
no animo gloriā redde Deo, et non minuas
primitias manū tuarū. In omni dato hilarē
fac vultū tuū, et in exultatione sacrificia de
cimas tuas. Da altissimo secundū datū eius,
et in bono oculo adinventionem facito ma
nuū tuarum: qm̄ dñs retribuens est, et septies
reddet

reddet tantū tibi. Noli offerre munera praua: non. n. suscipiet illa. Noli respicere sacrificiū iniustū, qm̄ dñs vindex est, & non est apud illū gloria personæ. Non accipiet dñs personā in pauperē, & precationē læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli, nec viduæ: si effundit loquelā gemitus. Nonne lachryma ad maxillā descendit, & exclamatio à maxilla ascendit pp̄ illud q̄ descendit super illā? Et post quatuor versus, Oratio humiliantis se, nubes penetrabit. Et post ali quantū, Cura viro sancto assiduus esto quemcunq; cognoueris obseruantē timorē Dei, cuius anima est secundū animā tuā. Et post quinq; versus, Et in his omnib. deprecare altissimū, vt dirigat in veritate viam tuā. Et post aliquot versus, Fili, in vita tenta animam tuā, & si fuerit nequam, non des illi ptātem. Non. n. omnibus omnia expediunt, & non omni animę omne genus placet. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnē escam. Et post quatuor versus, Honora medicū, pp̄ necessitate etenim illū creauit altissimus. A Deo est medela, & à rege accipiet donationē. Disciplina medici exaltabit caput ipsius, & in cōspectu magnatorum collaudabitur. Altissimus creauit de terra medicinā, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionē hominū virtus illius, Et dedit homini scientiam altissimus, honorari in mirabilib. suis, in his curans mitigabit dolorē ipsorum. Et post quatuor versus, Fili, i tua infirmitate nō desperes, sed ora dñm & ipse curabit te. Auer te à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuū. Et post vnū versum, Et impingua oblationē, & da locū medico. Etenim illū dñs creauit, & nō discedat à te, qm̄ opera eius sunt necessaria. Est. n. qm̄ in manus illorū incurras, ipsi vero dñm deprecabunt, vt dirigat requiē eorū & sanitatē pp̄ cōuersionē illorū. Et post vnum versum, Fili, in mortuū produc lachrymas, & quasi dira passus incipē plorare. Et secundū iudiciū cōtege corpus illius, & nō despicias sepulturā illi. Propter delaturā amare ser luctū illius vna die, & cōsolare pp̄ tristitiā: & fac luctū secundū meritū eius vno die vel duob. pp̄ detractionem. A tristitia. n. festinat mors & cooperiet virtutē, & tristitia cordis flectet cervicē. Et post vnū versum, Nō dederis in tristitiam

cor tuū. Et post nouē versus, Sapientiā scribe in tpe vacuitatis, & qui minoratur actu sapiētiā percipiet. Et paulo post, In vocē digito. Obaudite me diuini fructus aquarū, & quasi rosa plantata super riuū fructificate. Quasi Libanus odorē suauitatis habete, Florete flores quasi liliū date odorē, & frondete in gratiā & collaudate canticū, & benedicite dñm in operib. suis. Date magnificentiam nomini eius, & confitemini illi in voce laborum vestrorū. In canticis laborū & citharis, & sic dicetis in confessione, Opera dñi vniuersa bona valde. In verbo eius stetit aqua sicut cōgeries, & in sermone oris eius sicut exceptoria aquarū: qm̄ in præcepto ipsius placor sit, & non est minoratio in salute illius. Opera omnis carnis corā illo, & non est quicquam absconditū ab oculis eius. A seculo & vsque in seculū respiciet, & nihil est mirabile in cōspectu eius. Non est dicere, quid est hoc, aut quid est illud: omnia. n. in tpe suo quarētur. Et paulo post, Gratia sicut paradysus in benedictionib. & misericordia in seculo permanet. Et post duodecim versus, Fratres in adiutoriū in tpe tribulationis, & super eos misericordia liberabit. Et post panulā, Sapiētia. n. abscondita, & thesaurus occultus, q̄ utilitas in vtrifq; Melior est hō qui abscondit stultitiā suā, q̄ qui abscondit sapiētiā suā. Et aliquanto post, Benedicentes dñm exaltate illum quantum potestis, maior est omni laude, Exaltantes eū replemini virtute. Et post multa, Appropiate ad me indocti, & congregamini in domū disciplinæ. Quid adhuc retar datis, & quid adhuc dicetis in his? Aīæ vestre sitiunt vehemēter. Aperui os meū & locutus sum, cōparate vobis sine argento sapiētiā, & collū vestrū subijcite iugo, & suscipiet aīa vestra disciplinā. In proximo. n. est inuenire eā. Videte oculis vestris, qm̄ modicē laboraui, & inueni mihi multā requiē. Assumite disciplinā in multo numero argenti, & copiosum aurū possidete in ea. Latetur anima vestra in misericordia eius, & nō cōfundemini in laude ipsius. Operamini opus vestrū ante tps, & dabit vobis mercedē vestrā i tpe suo. Ex libro Tobie ista ponenda credidimus. **H**onorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: Memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. Et post duos versus, Omnib. autem

autem diebus vitæ tuæ: Deū in mente habet, & caue nē aliqñ peccato consentias, & prætermittas p̄cepta Dei tui. Ex substantia tua fac eleemosynā, & noli auertere faciem tuā ab illo paupere. Ita. n. fiet, vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo poteris, ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abunquā dater tribue: si exiguū fuerit, etiam exiguū libetē impertire stude. Præmium. n. tibi bonum thesaurizas in die necessitatis: qm̄ eleemosyna ab oī peccato, & à morte liberat, & non patitur animā ire in tenebras. Fiducia magna erit corā summo Deo eleemosyna omnib. qui faciunt eā. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & præter vxorē tuā nunquā patiaris crimen scire. Superbiam autem nunquā in tuo sensu, aut in tuo verbo dñari pmittas. In ipsa eni minitiū sumpsit omnis perditio. Quicunq; aliquid tibi operatus fuerit, statim mercedem ei restitue, & merces mercenarij apud te omnino nō maneat. Qd̄ ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu aliqñ facias. Panē tuū cū esuriētibus egenis comede, & de vestimentis tuis nudos tege. Et post duos versus, cōsiliū semper à sapiēte perquire. Omni tpe benedic Deū, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & oīa consilia tua in ipso pmaneant. Et post septē versus, Noli timere fili mi, pauperem quidē vitā gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deū, & recesserim⁹ ab oī peccato, & fecerimus bn̄. Et post multa, tūc Raphael dixit eis occulte, Benedicite Deū celi, & corā omnib. viuētibus cōfitemini illi qm̄ fecit vobiscū misericordiā suā. Etenim sacramētū regis abscondere bonū est, opera autē Dei reuelare, & confiteri honorificū est. Bona est oīo cum ieiunio & eleemosyna à morte liberat, & ipsa est q̄ purgat peccata, & facit inuenire vitam æternā. Qui autē faciunt peccatum, & iniquitatē, hostes sunt animæ suę. Et paulo post, Audite ergo filij patris vestri, Seruite domino in veritate, & inquirite vt faciatis quę sunt placita illi, Et filijs vestris mandate, vt faciant iustitias, & eleemosynas vt sint memores Dei, & benedicāt eum in omni tpe, in veritate & in tota virtute sua. Iam nunc quoniam non omnes libri canonici veterisque testamenti huic operi nostro necessaria dederunt: neque ij qui dederunt ex omnibus suis locis conueniebāt

vt darent, sed ex eis tantū, vbi aperiōra morum bonorum p̄cepta cōperimus: siue vbi vtilia iubentur: siue vbi contraria prohibentur: ad sacras. literas Euangelicas, & Apostolicas transeamus. Caput in canone testamēti noui notissima, & præclarissima quatuor Euangēlia tenuerunt, in quorū primo, quod scdm̄ Matthæum est, eaq̄ nobis sunt ad hoc opus quod suscepimus congrua, videamus. **V**idens autē dñs turbas, ascendit in montem. Et cum sedisset, accesserunt ad eū discipuli eius, Et aperies os suū docebat eos dicens, Beati pauperes spiritu, qm̄ ipsorū est regnū cęlorū, Beati mites, qm̄ ipsi possidebunt terrā, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabunt. Beati misericordes, qm̄ ipsi misericordiā consequētur. Beati mundo corde, qm̄ ipsi Deū videbunt. Beati pacifici, qm̄ filij Dei vocabūtur. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnū cęlorū. Beati estis cū maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malū aduersum vos mentietes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cęlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante eos. Vos estis sal terræ. Qd̄ si sal euauerit, in quo saliet? Ad nihilū valet vltra nisi vt mittatur foras, & cōculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Nō pōt ciuitas abscondi supra montem posita, Neq; accendunt lucernam, & ponūt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrē vestrum qui in cęlis est. Nolite putare, quoniam veni soluere legem, aut Prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. Amen dico vobis, donec transeat cęlū & terra, tota vnū aut vnus apex nō præteribit à lege donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cęlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cęlorum. Dico autem vobis, quoniam nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: Qui autem occiderit, reus erit

Ibidem. Eccl. 37.

Ibidem.

Ibidem.

Eccl. 38.

Ibidem.

Tob. 12.

Tob. 14.

Ex Euang. gelio secū dū Mat. thæum. Cap. 5.

M

iudicio. Ego autē dico vobis, quia omnis q
 irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui au-
 tem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilii.
 Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennae ignis.
 Si ergo offers munus tuū ante altare, & ibi recondatus fueris, quia frater tuus
 habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuū ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cū eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerē mittaris. Amen dico tibi, nō exies inde donec reddas nouissimum quadrantē.
 Audistis quia dictum est antiquis. Nō mēcharis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mēcharis est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te erue eum, abs te. Expedit enim tibi vt vnum pereat membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam & projice abs te. Expedit enim tibi vt vnum pereat membrorum tuorum, quā totum corpus tuum eat in gehennā. Dictū est autem, Quicumq; dimiserit uxorem suam det illi libellū repudij. Ego autē dico vobis quia omnis qui dimiserit uxorem suā excepta fornicationis causa, facit eam mēchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis, quia dictū est antiquis, Non peierabis. Reddes autem dño iuramenta tua. Ego autē dico vobis, Non iurare omnino, neque per cælum, quia tronus Dei est: neq; per terram, quia scabellū pedum eius est, neque per Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis, neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autē sermo vester est, est: non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.
 Audistis, quia dictū est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Et quicumq; te angariauerit ire mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & volentem mutare à te, ne aueraris. Audistis quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odies inimicū tuū.

Ego autem dico vobis. Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui vos oderunt, & orate p. persequentibus. & calūniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cælis est: qui Solem suū oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. Si n. diligitis eos qui vos diligunt, q̄ mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciūt? Et si salutaueritis fratres vestros tantū, quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciūt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Attēdite ne iustitiam vestrā faciatis corā hominibus, vt videamini ab eis. Alioquin mercedē non habebitis apud patrem vestrū qui in cælis est. Cū ergo facis elemosinā, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in vicis vt honorificetur ab hominibus. Amē dico vobis, receperūt mercedē suā. Te autē faciet elemosinā, nesciat sinistra tua qd faciat dextra tua, vt sit elemosina tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Cū oratis nō eritis sicut hypocritæ, qui amāt in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperūt mercedē suā. Tu autē cū oraueris, intra in cubiculum tuū, & clauso ostio ora patrē tuū in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem nolite multū loqui, sicut Ethnici: putant. n. quia in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo alsimilari eis: scit. n. pater vester quid opus sit vobis antequā petatis eū. Sic ergo orabitis, Pater noster qui es in cælis. Sanctificetur nomē tuū. Adueniat regnum tuū, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Panem nostrum * supersubstantialē da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas intentionem, sed libera nos a malo. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autē non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Cū autē ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Extermināt enim facies suas vt appareāt hominibus ieiunantes. Amē dico vobis, perceperunt mercedē suam. Tu autem cū ieiunas, unge caput tuū & lava faciem tuam, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

tibi. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi erugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, vbi neq; erugo neq; tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi n. est thesaurus tuus, ibi est & cornū. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si fuerit oculus tuus simplex, totū corpus tuū lucidū erit: Si autē oculus tuus nequā fuerit, totū corpus tuum tenebrosū erit. Si ergo lumen q̄ in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Nemo pōt duobus dñis seruire, aut. n. unū odio habeat, & alterū diligere: aut unum sustinebit, & alterum contēnet. Nō potestis Deo seruire & mammonæ. Ideo dico vobis ne solliciti sitis animæ vestre quid manducetis, neq; corpori uestro quid induamini. Nonne anima plus est q̄ esca, & corpus plus q̄ uestimentū? Respicite uoluntati cæli, quā non serunt, neq; metunt, neq; cōgregant in horrea, & pater uester cælestis patet illa. Nonne uos magis pluris estis illis? Quis autē uestrū cogitans pōt adijcere ad staturā suā cubitū unum? Et de uestimentis quid solliciti estis? Considerate lilia agri quō crescunt, non laborant, neq; nent. Dico autē uobis quā nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est sicut unū ex istis. Si autē foenum agri q̄ hodie est, & cras in clibanū mittitur, Deus sic uestit, quanto magis uos * minime fidei? Nolite ergo solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Hæc. n. oia gētes inquirūt: scit. n. pater uester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primū regnū Dei & iustitiā eius, & hæc oia adijcientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinū. Crastinus. n. dies sollicitus est sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua. Nolite iudicare, ut non iudicemini. In quo. n. iudicio iudicaueritis, iudicabimini, & in qua mēsurā mensi fueritis, remetiet vobis. Quid autē uides festucā in oculo fratris tui, & trabē in oculo tuo non uides? Aut quō dicis fratri tuo, sine eijciā festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eijce primum trabē de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucā de oculo fratris tui. Nolite satiatū dare canibus, neq; miseritis margaritas uel ante porcos, ne forte cōculcent eas pedibus suis, & conuersi diripant uos. Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate

& aperietur uobis. Omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperiet. Aut quis ex uobis hō, quem si petierit filius suus panē, nūquid lapidē porriget ei? Aut si piscē petit, nunquid serpentē dabit ei? Si ergo uos cū sitis mali, nostis bona data dare filijs uestris, quanto magis pater uester qui in cælis est, dabit bona petentibus. Omnia ergo quæ uultis ut faciant uobis homines, & uos facite eis. Hæc est. n. lex & propheta. Intrate per angustā portā, quia lata porta & spatiosa uia quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eā. Quam angusta porta & arcta uia quæ ducit ad uitā, & pauci sunt qui inueniunt eam. Attendite à falsis Prophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, intrinsecus autē sunt lupi rapaces. A fructibus eorū cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uias, aut de tribulis ficus? Sic ois arbor bona fructus bonos facit, mala autē arbor, fructus malos facit. Non pōt arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quæ non facit fructū bonū, excidetur & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. Nō omnis qui dicit mihi, dñe dñe, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit uoluntatē patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die, Dñe dñe, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine demonia eiecimus, & in tuo nomine uirtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nūquā noui uos: Discēdite à me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit uerba mea hæc, & facit ea, alsimilabitur uiro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt ueteri, & irruerūt in domū illam, & non cecidit: Fūdāta. n. erat supra petram. Et omnis qui audit uerba mea hæc, & non facit ea, similis erit uiro stulto qui ædificauit domū suam supra arenam, & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna, Et paulo post, Gratis accepistis, gratis date. Nolite confidere aurū, neq; argentum, neq; pecuniam in zonis uestris: Non peram in uia, neq; duas tunicas, neque calciamenta, neque uirgam: Dignus est enim operarius cibo suo. In quacūq; ciuitatem aut castellū intraueritis, in-

terrogare quis in ea dignus sit, & ibi manete donec exeatis. Intrans autem in domum, salute eam dicentes, Pax huic domui. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super illam: Si autem non fuerit digna, pax vestra ad vos reuertetur. Et quicumque non receperit vos neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris: Amen dico vobis, tolerabilius erit terrae Sodomorum & Gomorreorum in die iudicii, quam illi ciuitati. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos, & ad praesides & reges ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient: Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Cum autem persequerentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam, Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum: Sufficit discipulo, ut sit sicut magister eius, & seruus sicut dominus eius. Si patres familias Belzeub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertum est quod non reueletur & occultum quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, praedicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeris assidue veniunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in caelis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in caelis est. Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non

veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus focum suum, & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illam. Et qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetarum, mercedem Prophetarum accipiet. Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et paulo post, Cui autem similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coequalibus dicunt, Cecinimus vobis & non saltafastis, lametauimus, & non plaxistis. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens: & dicunt, demonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicit, Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia a filiis suis. Et post paululum, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Item post paululum. Si autem sciretis, quid est misericordia, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Et post paululum, Qui non est mecum, contra me est: & qui non congregat mecum, spargit. Ideo dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonus: aut facite arborem malam, & fructus eius malus. Siquidem ex fructu arbor cognoscitur. Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico

Dico autem vobis, quomodo omne verbum orisum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Et post aliquantum, Audite & intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Et paulo post, Respondens autem Petrus, dixit ei, Edifcare nobis parabolam istam: Ac ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur: Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem? De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt quae coinquinant hominem: Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Item post aliquantum, Tunc dixit Iesus discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animae vero suae detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera eius. Item aliquanto post, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno caelorum: Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Vt mundo a scandalis, necesse est enim ut veniant scandala: Verumtamen vobis homini illi per quem scandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum & projice abs te: Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem, quam duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem aeternum. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum & projice abs te: Bonum est tibi cum vno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnat vnum ex his pusillis. Dico autem vobis, quia angeli eorum

in caelis semper uident faciem patris mei qui in caelis est. Venit enim filius hominis saluare quod perierat. Et paulo post, Si autem peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus es fratre tuo. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum uel duos, ut in ore duorum testium uel trium stet omne uerbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiae, si autem & Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quicumque alligaueritis super terram, erunt ligatae & in caelo, & quaecumque solueritis super terram, erunt solutae & in caelo. Iterum dico vobis, quia si duo ex uobis confenserint super terram, de omni re quacumque petierint, fiet illis a patre meo qui in caelis est. Vbi enim sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Usque septies? Dicit illi Iesus. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum caelorum homini regi, qui uoluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere, oblatus est ei unus qui debebat decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus uenundari, & uxorem eius & filios, & omnia quae habebat, & reddi. Procidens autem seruus ille orabat eum, dicens, Patientiam habere in me domine, & omnia reddam tibi. Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Egressus autem seruus ille, inuenit unum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum, dicens, Redde quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens, Patientiam habere in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius, quae fiebant, contristati sunt ualde. Et uenerunt, & narrauerunt domino suo omnia, quae facta fuerant. Tunc uocauit illum dominus suus, & ait illi, Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quomodo rogasti me. Nonne ergo oportuit, & te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus sum? Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoad usque redderet uniuersum debitum. Sic & pater meus caelestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus uestris. Et paulo post, Et accesserunt ad eum Pharisaei,

rifci, tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere uxorem suam quacunq; ex causa? Qui respondens, ait eis, Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculū & foeminam fecit eos: Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrē & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erūt duo in carne una. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi, Quid ergo Moyses mandauit dare libellū repudiij & dimittere? Ait illis, Quā Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. Ab initio autē non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliā duxerit, moechatur: & qui dimissam duxerit, moechatur. Dicunt illi discipuli eius: Si ita est causa hominis cū uxore, non expedit nubere. Qui dixit, Non oēs capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sunt. n. eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt: Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominib. Et sunt eunuchi qui seipfos eunuchizauerūt pp regnū cęlorū. Qui potest capere, capiat. Tūc oblatus sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Discipuli autē increpabant eos. Iesus vero ait eis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: Talium est. n. regnū cęlorum. Et cū imposuisset eis manus, abiit inde. Et ecce vnus accedens ait illi: Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitā æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus Deus, Si autē vis ingredi ad vitam, serua mandata. Dicit ei, Quæ? Iesus autem dixit, Non homicidiū facies, nō adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem tuum & matrem: Et diliges proximū tuū sicut teipsum. Dicit illi adolescens, Omnia hæc custodiui. Quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cęlo, & veni sequere me. Cum autem audisset verbū adolescēs, abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones. Iesus autem dixit discipulis suis: Amē dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cęlorum. Et iterum dico vobis, Facilius est camelū per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum cęlorum. Auditis autem his, discipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit saluus

esse? Aspiciens autem Iesus, dixit illis. Apud homines hoc impossibile est, apud Deū autem omnia possibilia sunt. Tunc respondens Petrus, dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Iesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domū, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, cętuplum accipiet, & vitam æternā possidebit. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Et paulopost, Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animā suam redemptionem pro multis. Et aliquanto post, Reddite ergo, quæ sunt Cęsaris Cęsari, & quæ sunt Dei Deo. Et alibi, Diliges Dñm Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mēte tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuū sicut teipsum. In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & propheta. Et post paucos versus, Tunc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicens, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei, Omnia ergo quæcūque dixerint vobis seruate & facite, secundum opera vero eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Alligant autem onera grauiā & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autē suo nolunt ea mouere. Omnia vero opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua, & magnificāt fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi, H Vos autem nolite vocari, Rabbi: Vnus est. n. magister vester: Omnes autem vos fratres estis, Et patrem nolite vobis vocare super terram: Vnus est enim pater vester qui in cœlis est. Nec vocemini magistri, q̄a magister vester vnus est Christus. Qui autem se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Et paulopost, Vē vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, q̄a decimatis mentā & anethū & cuminū, & relinquitis q̄ grauiora sunt legis,

gis, iudiciū & misericordiā, & fidē: Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cęci excolantes calicem, camelum autē glutientes. Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ qui mūdatis quod deforis est calicis & paropsidis intus autē pleni estis rapina, & omni immunditia. Phariseæ cęce, munda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & id quod deforis est mundū. Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris apparēt hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorū, & os spurcitia. Sic & vos a foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Vē vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui edificat is sepulchra Prophetarū, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis, Si fuisset in diebus patrū nostrorū, nō essemus socij eorū in sanguine Prophetarū. Itaq; testimoniū estis vobismetipsis, quia filij estis eorū qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorū. Serpētes genimina viperarū, quō fugietis a iudicio gehēnæ? Ideo dico vobis. Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas: & ex illis occidētis, & crucifigētis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & psequemini de ciuitate in ciuitatē, vt veniat sup vōs oīs sanguis iustus, q̄ effusus est super terrā, a sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinē Zachariæ Prophetę filij Barachie, quem occidistis inter templū & altare. Amē dico vobis, venient hæc omnia super generationē istam. Et paulopost, Et quoniam abū dabit iniquitas, refrigescet charitas multorū. Qui autē perseuerauerit vsq; in finē, hic saluus erit. Et post aliquantū, Estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis vēturus est. Quis putas est fidelis seruus & prudens, quē constituit dominus suus supra familiam suā, vt det illis cibum in tempore? Beatus ille seruus quem cum venerit dominus eius, intuerit sic facientem Amen dico vobis, quā super omnia bona sua constituet eum. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire, & cęperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebrijs: veniet dominus serui illius in die qua nō sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eū, partem quę eius ponet cum hypocritis: illuc erit fletus & stridor dentium.

Et post paululum, Vigilate itaq; quia nescitis diē neq; horā. Item post paululū, Cum autē venerit filius hominis in maiestate sua, & oēs angeli cū eo: tūc sedebis sup sedē maiestatis suæ, & congregabuntur ante eū oēs gentes, et separabit eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hædis: Et statuet oues quidē a dextris, hædos autē a sinistris. Tunc dicet rex ijs quæ a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: Esuriui. n. & dedistis mihi māducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere. Hospes eram, & collegistis me: Nudus, & cooperuistis me: Infirmus, visitatis me: In carcere erā, & venistis ad me: Tunc rñdebunt ei iusti, dicentes, Dñe, quā te vidimus esuriētē & pauimus te sitientē, & dedimus tibi potū? Quā autē vidimus hospitē, & collegim⁹ te? aut nudum, & cooperuimus? Aut quā te vidimus infirmū, aut in carcere, & venimus ad te? Et rñdens rex, dicet illis: Amē dico vobis quando diu fecistis vni de his fratribus meis minimis mihi fecistis. Tunc dicet & ijs qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignē æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius: Esuriui. n. & nō dedistis mihi māducare: Sitiui & nō dedistis mihi potū: Hospes fui, & nō collegistis me: Nudus erā, & nō cooperuistis me, Infirmus & in carcere, & nō visitatis me. Tunc rñdebunt & ipsi, dicentes, Dñe quā te vidimus esuriētē & sitientē, & hospitē, aut nudum, aut infirmū, vel in carcere, & non ministrauimus tibi? Tunc respondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quando non fecistis vni de minoribus his, nec mihi fecistis. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autē in vitā æternā. Et post aliquantū, Vigilate & orate vt non intretis in tentationē. **A** Duocans iterū turbā, dicebat illis, Audite me omnes & intelligite: Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eū coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quę coinquināt hominē. Si quis habet aures audiendi audiat. Et cū introisset in domū a turba, interrogabāt eū discipuli eius parabolā: et ait illis, Sic & vos imprudētes estis? Nō intelligitis quia omnē intrinsecus introiēs in hominē, non potest eū coinquinare, quia nō intrat in cor eius, sed in ventrem, & in secessum exit purgans oēs escas? Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt,

Mat. 23.
Ibidem.

Mat. 26.

Ex Etiaa
gelio secū
dū Mar-
cū. c. 7.

M

exeunt, illa coinquant hominem. Ab intus enim de corde hominū exeunt cogitationes malæ: procedūt adulteria, fornicationes, homicidia, furta, auaritiæ, nequitia, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemie, superbia, stultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & coinquant hominē. Et alio loco conuocata turba cū discipulis suis, dixit eis, Si quis vult post me sequi, denegat seipsum, & tollat crucē suā & sequatur me. Qui enim voluerit animā suā saluā facere, perdet eam. Qui autē perdiderit animā suā propter me & euangeliū, saluā eā faciet. Quid enim proderit homini si lucretur mundū totū, & detrimentū faciat animæ suæ? Aut quam dabit homo commutationē pro anima sua? Qui enim me confessus fuerit & mea verba in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eū in glōria patris sui cū angelis suis. Et alibi, accipiens puerū statuit eum in medio eorū. Quē cū cōplexus esset, ait illis: Quisquis vnū ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: Et qui cūq; me susceperit, non me suscipit, sed eū q; me misit. Et paulo post, Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquę frigidę in nomine meo, quia Christi estis: amen dico vobis nō perdet mercedē suam. Et quisquis scandalizauerit vnū ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis, si circumdaretur mola asinaria collo eius & in mare mitteretur. Et post paululum, Habete in vobis salē, & pacē habete inter vos. Et paulo post, Et accedens Pharisæi interrogabant eū: Si licet viro vxorē dimittere, tentantes eū: At ille respondens, dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses? Dixerunt, Moyses permisit libellum repudij scribere & dimittere. Quibus respondens Iesus, ait, Ad duritiā cordis vestri scriptum est vobis præceptū istud. Ab initio autē creaturę masculinum & femina fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus cōiunxit, homo nō separet. Et in domo iterum discipuli eis, de eodem interrogauerunt eum: Et dicit illis, Quicunq; dimiserit vxorem suā, & aliā duxerit, adulterium cōmittit super eam: & si vxor dimiserit virum suum & alijunxerit, męchatur. Et post quatuor versus, Si-

nite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos. Taliū est regnum cęlorum. Amen dico vobis quisquis nō receperit regnū Dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos & imponens manus super illos benedicebat eos. Et cū egressus esset in via, præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eū, Magister bone, quid faciam vt vitā æternā percipiam? Iesus autē dixit ei, Quid me dicis bonū? Nemo bonus nisi vnus Deus. Præcepta nosti? Ne adulteres: Ne occidas: Ne fureris: Ne falsum testimonium dixeris: Ne fraudē feceris: Honora patrem tuum & matrem. At ille respondens, ait illi, Magister hæc omnia seruauit à iuuentute mea. Iesus autē intuitus eū, dilexit eū, & dixit illi, Vnum tibi deest: Vade, quęcunq; habes, vende & da pauperibus, & habebis thesaurū in cęlo, & veni sequere me. Qui contristatus in verbo, abiit męrens. Erat enim habēs multas possessiones. Et circumspicieus Iesus, ait discipulis suis: Quā difficile qui pecunias habent, in regnū Dei introibunt. Discipuli autē obstupescabant in verbis eius. At Iesus rursus respondens, ait illis, Filioli q̄ difficile est confidētes in pecunijs in regnū Dei introire. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnū Dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad seipso: Et quis potest saluus fieri? Et inueniens illos Iesus, ait, Apud homines impossibile est, sed nō apud Deū. Omnia enim possibilia sunt apud Deum. Et cepit Petrus ei dicere, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Rūdens Iesus, ait, Amen dico vobis: Nemo est qui reliquerit domū aut fratres, aut sorores, aut matrem, aut patrē, aut filios, aut agros propter me & euangeliū, qui non accipiat centies tantum nūc in tēpore hoc, domus & fratres, & sorores & matres & filios & agros cū persecutionibus, & in seculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi. Et paulo post, Scitis quia ij qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & Principes eorum potestatem habent ipsoꝝ. Nō ita est autē in vobis, sed quicunq; voluerit fieri maior, erit vester minister: Et quicunq; voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam & filius hominis nō venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionem

nem pro multis. Et aliquanto post, Et rūdens Iesus, ait eis, Habete fidē Dei. Amen dico vobis: Quicunq; dixerit huic monti tollere & mittere in mare: & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcunq; dixerit fiat: fiet ei. Propterea dico vobis: Omnia quęcunq; orantes petitis, credite quia accipietis & venient vobis. Et cū stabitis ad orandū, dimittite si quid habetis aduersus aliquē, ut & pater uester q; in cęlis est dimittat vobis peccata uestra. Quod si uos non dimiseritis, nec pater uester, qui in cęlis est, dimittet vobis peccata uestra. Itē post aliquantū, Respondēs autē Iesus, dixit illis, Reddite igitur q; sunt Cęsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo. Et alio loco, Et accessit vnus de scribis, qui audierat illos conquerentes, & videns quia bene illis responderit, interrogauit eū, q; esset primū omnium mandatum. Iesus autē respondit ei, Quia primū omniū mādātū est, Audi Israel, dñs Deus tuus Deus vnus est. Et, Diliges dñm Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Hoc est primū mādātū. Secundū autē simile est illi, Diliges proximū tuū tanquam teipsum. Maius horū aliud mādātū non est. Et ait illi scriba, Bene magister in veritate dixisti, quia vnus est Deus & non est alius præter eū. Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere proximū tāquā seipsum maius est omnib; holocaustomatib; & sacrificijs. Iesus autē uidens, q; sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe à regno Dei. Et nemo iā audebat eū interrogare. Et paulo post, Canete à scribis qui uolunt in stolis ambulare, & saluari in foro, & ī primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cęnis. Qui deuorant domos uiduarū sub obtentu proluxę orationis, hi * accipiant prolixius iudiciū. Et sedens Iesus cōtra gazophylatium, aspiciebat quō turba iactaret in gazophylatū, & multi diuites iactabant plurima. Cū uenisset autē vna uidua pauper, misit duo minuta, q; est quadrans: Et conuocans discipulos, ait illis, Amen dico vobis, qm uidua hæc pauper plus omnib; misit qui miserūt in gazophylatū. Omnes. n. ex eo q; abundabat illis miserunt: hæc uero de penuria sua oīa q; habuit misit, totū uictum suū. Et paulo post, Et cum duxerint uos tradētes, nolite præco-

gitare quid loquamini, sed q; datū fuerit uobis in illa hora id loquamini. Nō. n. estis uos loquentes, sed spiritus sanctus. Et post paululū, Et eritis odio omnib; propter nomē meū. Qui autem sustinuerit in finē, hic saluus erit. Et alio in loco, Videte, uigilate orantes, ne scitis. n. quando tēpus sit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domū suam, & dedit seruis suis potestatem cuiusq; operis, & ianitori præcepit ut uigilet. Vigilate ergo: Nescitis enim qm dñs domus ueniet: fero, an media nocte, an galli cantu, an mane. Ne cū uenerit repente, inueniat uos dormiētes. Quod autem uobis dico, omnibus dico, uigilate.

Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonę uoluntatis. Et aliquantū post, Et interrogabant eum turbę, dicentes, Quid ergo faciemus? Respondens autē, dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det nō habenti, & qui habet escas, similiter faciat. Venierunt autē & Publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quam q; constitutū est uobis, faciatis. Interrogabant autē eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminē concutiatis, neq; calūniā faciatis, & contenti estote stipendijs uestris. Et post aliquantū, Beati pauperes quia uestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis, cū uos oderint homines, & cum separauerint uos, & exprobrauerint & eiecerint nomen uestrū tanquā malum propter filiū hominis. Gaudete in illa die & exultate, ecce. n. merces uestra multa est in cęlo. Secundum. n. hæc faciebāt Prophetis patres eorum. Verumtū uā uobis diuitibus qui habetis consolationem uestram. Vē uobis qui saturati estis, quia esuriētis. Vē uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Vē cum benedixerint uobis oēs homines, secundū hæc faciebant Prophetis patres eorū. Sed uobis dico qui auditis: Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui uos oderunt. Benedicite maledicentibus uobis. Orate pro calumniantibus uos. Et qui te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui auferet tibi uestimentū, et tunicam noli prohibere. Omni autē petenti te, tribue, & qui auferit quę tua sunt, ne repetas. Et prout uultis ut faciāt uobis homines, facite illis similiter.

Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis ijs qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuū dederitis ijs à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus feneratoribus vt recipiatur equalia. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuū date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa; & eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condēnare, & non condēnabimini. Dimitte, & dimittemini. Date, & dabitur vobis, Mensuram bonā, & confertā, & cogitatā, & supereffluentē dabunt in sinū vestrū. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetiet vobis. Dicebat autē illis & similitudinē. Nunquid potest cecus cecū ducere? Nōne ambo in foueam cadunt? Non est discipulus super magistrum. Perfectus autē omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autē vides festucā in oculo fratris tui, trabē autē quæ in oculo tuo est non cōsideras? Aut quō potes dicere fratri tuo, frater, sine eijciam festucā de oculo tuo; ipse in oculo tuo trabē nō vides? Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui. Non est. n. arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæq; arbor de fructu suo cognoscitur. Neq; n. de spinis colligit ficus, neque de rubo vindemiant vvas. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonū; & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia. n. cordis os loquitur. Quid autē vocatis me dñe dñe, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit: Similis est homini adificanti domū qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram. Inundatione autē facta, illi sum est flumen domui illi, & non potuit eā mouere, fundata. n. erat super petram. Qui autē audit & non facit, similis est homini adificanti domū suam supra terrā sine fundamento: in quā illius est fluius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna. Et post aliquantū, Cui ergo similes dicam ho-

Luc. 4.

mines generationis huius, & cui similes stis? Pueris sedentibus in foro, & loquentibus adiuuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibijs, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. Venit. n. Ioannes Baptista, neq; manducans panē, neq; bibens vinum: & dicitis, deus monium habet. Venit filius hominis manducans & bibens, & dicitis, Ecce homo deuorator & bibens vinū, amicus publicanorum & peccatorū. Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Item post aliquantū, Est autē hæc parabola. Semen est verbū Dei. Qui autē secus viam sunt, ij sunt qui audiūt: deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorū ne credentes salui fiāt. Nam qui supra petram, qui cum audierint cū gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autē in spinis cecidit: ij sunt qui audierunt, & à solitudinibus & diuitijs & voluptatibus vitæ euntes suffocantur, & non referunt fructum. Quod autē in bonam terram: ij sunt qui corde bono & optimo audietes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autē lucernam accendens operit eā vase, aut subtus lectum ponit, sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Non enim est occultū quod non manifestetur, nec absconditū quod non cognoscatur & in palam veniat. Videte ergo quomodo audistis: Qui enim habet dabitur illi, & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. Et post aliquantū, Conuocatis autē duodecim Apostolis dedit illis virtutem & potestatem super omnia demonia, & vt linguas curarent. Et misit illos predicare regnum Dei, & sanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via, neque virgam, neq; peram, neq; panem, neq; pecuniam, neq; duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Et quicumque non receperit vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorū excutite in testimonium super illos. Itē post aliquantū, Dicebat autē ad omnes, Si quis vult post me venire, abneget semetipsū & tollat crucem suā quotidie, & sequatur me. Qui. n. voluerit animam suā saluam facere, perdet illam: Nam qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. Quid. n. proficit homo si lucretur vniuersum mundū, se autē ipsum

ipsum perdat, et detrimentū sui fiat. Nā qui me eruberit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua patris, et sanctorū angelorū. Et alio loco. Intrauit autē cogitatio i eos, quos eorū maior esset. At Iesus videns cogitationes cordis illorū, apprehendens puerū statuit eū secus: et ait illis, Quicumque susceperit puerū istum in nomine meo, me recipit. Et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nam qui minor est inter omnes vos, hic maior est. Et post aliquantū, Ait autem ad alterū, Sequere me. Ille autē dixit, Domine, permitte mihi primum ire sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu autē vade, annūcia regnū Dei. Et ait alter, Sequar te domine, sed primū permittite mihi renunciare ijs qui domi sunt. Ait ad illū Iesus, Nemo mittens manum suā in aratrum et aspiciens retro, aptus est regno Dei. Et post Paululū, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neq; peram, neq; calciamenta, et neminem per viam saluaueritis. In quacūq; domū intraueritis, primū dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis requiescet super illū pax vestra: Sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autē domo manere edentes et bibentes quæ apud illos sunt. Dignus. n. est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domū. Et in quacūq; ciuitate intraueritis & susceperint vos, manducate quæcūq; apponuntur vobis, et curate infirmos qui in illa sunt, et dicite, Appropinquabit in vos regnum Dei. In quacūq; ciuitate intraueritis, et non receperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite, Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos. Tamē hoc scitote quia appropinquabit regnū Dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quā illi ciuitati: Et post paululum, Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Et post paululū. Ecce quidam legis peritus surrexit, tentans illum, et dicens, Magister quid faciendo vitam æternam possideo? At ille dixit ad eum, In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens, dixit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni men-

te tua, et proximum sicut teipsum. Et paulo post, Quis horum trium vti tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus, Vade, et tu fac similiter. Et post paululū, Martha, Martha sollicita es et turbaris erga plurima. Porro vnū est necessariū: Maria optimā partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Itē post paululum, Cum oratis, inquit, dicite, Pater sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum: Panem nostrum quotidianū da nobis hodie, et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni habenti nobis, et ne nos inducas in tentationem. Et ait ad illos, Quis vestram habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi, Amice, cōmōda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo, quod ponā ante illum. Et ille deintus respondens, dicat, Noli mihi molestus esse, iā ostium clausum est, et pueri mei mecū sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi: Et ille si perseuerauerit pulsans. Dico vobis, et si non dabit illi surgens eo, quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego vobis dico, Petite, et dabitur vobis: querite, et inuenietis: pulsate, et aperitur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: et qui querit, inuenit: et pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouem, nunquid porriget scorpionem? Si ergo cum sitis mali, ostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se? Et paulo post, Factū est autē cū hæc diceret: Extollens vocē quædam mulier de turbā, dixit illi, Beatus venter qui te portauit, et vbera quæ suxisti. At ille dixit, Immo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Et paulo post, Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariseus, vt pranderet apud se. Et ingressus recubuit, Phariseus autē cepit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait dñs ad illū, Nunc vos Pharisei quod de foris est calicis et catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum rapina et iniquitate. Stultit nonne qui fecit, quod de foris est, et quod intus est fecit? Veruntamen quod superest, date elemosynam,

Ibidem.

Ibidem.

Luc. 11.

B

Ibidem.

C

Ibidem.

inofynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Sed vobis Phariseis qui decimatis mentā & rutā, & omne olus, & preteritis iudicium & charitatē Dei. Hęc autē oportuit facere, & illa non omittēre. Vē vobis Pharisei, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro. Vē vobis, qui estis vt monumenta quę non parent, & homines ambulantes supra nesciunt. Respondens autē quidē ex legis peritis ait illi, Magister, hęc dicēs, et nobis contumeliam facis. At ille ait, Etiā vobis legis peritis vā, quia oneratis homines onēribus quę portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis sarcinas. Et alio in loco, Attendite a fermēto Phariseorū, quod est hypochrisis. Et paulo post, Dico autē vobis amicis meis, ne terreamini ab ijs qui occidūt corpus, & post hęc non habent amplius quid faciāt. Ostendā autē vobis quē timeatis. Timete eū qui postquā occiderit, habet potestatem mittere in gehennā. Ita dico vobis hunc timete. Nōne quinq; passeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non est in obliuio ne corā Deo? Sed & capilli capitis vestri oēs numerati sunt. Nolite ergo timere multis passeribus pluris estis. Dico autē vobis, Omnis quicumq; confessus fuerit me corā hominib. & filius hominis confitebitur in illo corā angelis Dei. Qui autem negauerit me corā hominibus denegabitur coram angelis Dei. Et omnis qui dicit verbū in filiū hominis, remittetur ei: Et autē qui in spm̄ sanctū blasphemauerit, non remittetur. Cū autē inducēt vos in synagogas & ad magistratus, & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus. n. sanctus docebit vos in ipsa hora quę oporteat dicere. Ait autē ei quidā de turba, Magister, dic fratri meo vt diuidat mecū hęreditatē, At ille dixit ei, Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem supra vos? Dixitq; ad illos, Videte & caute ab omni avaritia, quia non in abundantia cuiusquā vita eius est ex ijs quę possidet. Dixit autē similitudinē ab illos, dicens, Hominis cuiusdā diuitis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens, Quid faciam, quę non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo oīa quę nata sūt mihi, & bonā meā, & dicā animę meę, Anima habes multa bona po-

sita in annos plurimos, requiesce, comede, bebe, epulare. Dixit autē illi Deus, Stulte, hac nocte animam tuā reperit a te quę autē parasti cuius erunt? Sic est omnis qui sibi thesaurizat, & non est in Deū diues. Dixitq; ad discipulos suos, Ideo dico vobis, Nolite solliciti esse anime, quid manducetis, neque corpori quid vestiamini. Anima plus ē quę esca, & corpus quę vestimentū. Considerate coruos, quia nō seminant, neq; metunt, quibus non est cellariū, neq; horreū, & Deus pascat illos: Quāto magis vos pluris estis? Quis autem veltrū cogitando potest ad iuramentum suam cubitū vnū? Si ergo neq; quod minimum est potestis, quid de ceteris solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt, nō laborant neq; nent. Dico autē vobis, quod nec Salomō in omni gloria sua vestiebat sicut vnum ex istis. Si autem fenum agri quod hodie in agro est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillī fidei? Et vos nolite querere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in sublime tolli. Hęc omnia gentes mundi inquirunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. Verumtamen querite regnum Dei, & hęc omnia adiacentur vobis. Nolite timere pusillus grex, quia cōplacuit patri vestro dare vobis regnū. Vēdite quę possidetis & date elemosynam: Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurū non deficientē in cęlis, quo fur non appropriat, neq; tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester, ibi cor & veltrū erit. Et post paululum. Et vos estote parati, quia quā hora non putatis filius hominis venire. Ait autē ei Petrus, Domine ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes? Dixit autē dominus, Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quē constituit dominus supra familiam suā, vt det illis in tpe tritici mēsurā? Bēatus ille seruus quē cū venerit dñs, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis, supra omnia quę possidet constituet illū. Quis dixerit seruus ille in corde suo: Morā facit dñs meus venire, & ceperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dñs seruū illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partēq; eius cū infidelibus ponet. Ille autē seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non preparauit, & non fecit secundum voluntatem eius.

eius, vapulabit multis. Qui autē nō cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autē cui multū datū est, multum quæret ab eo, & cui cōmendauerūt multū, plus repetēt ab eo. Itē paulo post, Hypocritę faciē terrę & cęli, nolitis probare, hoc autē tps quō non probatis? Quid autē & a vobis p̄p̄is nō iudicatis quę iustū est? Et aliquāto post, Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. Et alio loco, Dicebat autē & ad inuitatos parabolam, intendēs quō primos accubitus eligeret, dicens ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, nō discumbas in primo loco, ne forte honorari te sit inuitatus ab eo, & veniens qui te & illū vocauit, dicat tibi, Da huic locum, & tunc incipias cū rubore nouissimum locū tenere. Sed cum vocatus fueris, vadere cūbe in nouissimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice ascende superius, Tunc erit tibi gloria corā simul discumbentibus, quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Dicebat autē & ei qui se inuitauerat, Cum facis prandii vel cęnam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neq; cognatos, neque vicinos diuites, ne forte & ipsi te reuocent & fiat tibi retributio. Sed cū facis cōuiuū, voca pauperes, debites, claudos, cęcos, & beatus eris, quā nō hēt retribuere tibi, retribuēt. n. in retributione iustorū. Et paulo post, Si quis venit ad me, & non odit patrem suū, & matrē, & vxorē, & filios, & fratres, & sorores, ad huc autē & animam suam, nō potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis n. ex vobis volens turrim ædificare, nō prius sedens cōputat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum, ne postea quā posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicētes, quā hic homo cœpit ædificare, & nō potuit cōsummare? Aut quis rex iturus cōmittere bellum aduersus alium regem, nō sedens prius cogitat, si possit cum decem milibus occurrere ei, qui cum viginti milibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quę pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renūciat omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus. Et post aliquantum, Et

ego vobis dico, Facite vobis amicos de manna iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est, & qui in modo dico iniquus est, & in maiori iniquus est. Si ergo in iniquo māmona fideles nō fuistis, quid veltrū est quę dabit vobis? Nemo seruus potest duob. dñis seruire: Aut. n. vnum odiet, & altere diliget, aut vni adherēbit, & alterum cōtemnet. Non potestis Deo seruire & māmonæ. Audiebant autē hęc oīa Pharisei, qui erāt auari, & deribebāt illum. Et ait illis, Vos estis qui iustificatis vos corā hominib. Deus autē nouit corda vestra, quia quę hominib. altum est, abominatio est ante Deū. Et post paucos versus, Omnis qui dimittit vxorē suam, & ducit alteram, mœchaf. Et post paululū, Impossibile est vt non veniant scandala. Vē autē illi p quē veniūt. Vtili⁹ est illi si lapis molaris imponat circa collum eius, & proiciat in mare, quē vt scandalizet vnum de pusillis istis. Attendite vobis, Si peccauerit frater tuus, increpa illū, & si penitentiā egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & si septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me, dimitte illi. Et alio loco, Dixit autē ad quosdam qui in se confidebant, tanquam iusti, & aspernabant ceteros, parabolā istā, Duo hoīes ascenderunt in templum vt orarent, vnus Phariseus, & alter Publicanus, Phariseus autē stās hęc apud se orabat, Deus, gratias ago tibi, quia nō sum sicut ceteri hoīes, raptores, iniusti, adulteri, velut et hic Publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas de omnium quę possideo. Et Publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cęlū leuare, sed percutiebat pectus suam, dicens, Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descēdit hic iustificatus in domum suam ab illo, quia oīs qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Afferebant autē ad illum & infantes, vt eos tegeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos: Iesus autem conuocans illos, dixit: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos vetare, talium est enim regnū Dei. Amen dico vobis, quicumq; non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Et interrogauit eum quidam princeps, dicens, Magister bone, quid faciēns vitam æternam possidebo? Dixit autē Iesus, Quid me dicis bonum? Nemo bonus

SPECVLVM

Exo. 20. nisi solus Deus. Mandata nosti? Nō occides, non mechaberis, nō furtum facies, non falsū testimoniū dices, honora patrē tuū & matrē. Qui ait, Hæc oīa seruauī à iuuentute mea. Quo audito, Iesus ait ei, Adhuc tibi vnū deest: Oīa quæcunq; habes, vende & da pauperib. & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. His ille auditis, contristatus est, quia diues erat valde. Vidēs autem illū. Iesus tristē factū, dixit, Quam difficile qui pecunias habent in regnū Dei intrabunt. Facilius est. n. camelum per foramē acus transire, q̄ diuitē intrare in regnū Dei. Et dixerunt, qui audiebant, Et q̄ potest saluus fieri? Ait illis, Quæ impossibilia sunt apud hoīes, possibilia sunt apud Deū. Ait ei Petrus, Ecce nos dimisim⁹ oīa, & secuti sumus te. Qui dixit eis, Amē dico vobis, Nemo est qui relinquit domū, aut parētes, aut fratres, aut vxorem, aut filios pp regnū Dei, & non recipiat multo plura in hoc tpe, & in seculo venturo vitā æternam. Et alibi. Stans autem Zachæus dixit ad dñm, Ecce dimidium bonorum meorū dñe do pauperib. & si quid aliquem defraudauī, reddo quadruplum. Ait Iesus ad eum. Quia hodie salus domui huic facta est, eo q̄ & ipse filius est Abrahæ. Venit. n. filius hoīs quærere & saluū facere qđ perierat. Et post aliquātū, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Et alio loco, Audiente autē omni populo, dixit discipulis suis, Attendite à scribis, qui ambulare volūt in stolis, & amāt salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in cōiuiis, qui deuorant domos viduarū, simulantes longam orōnem, hi accipiēt damnationem maiore. Respiciens autē vidit eos qui mittebant munera in gazophylaciū diuites. Vidit autē & quādam viduā pauperculā mittētem æra minuta duo. Et dixit, Verē dico vobis, quia vidua hæc pauper plus q̄ oēs misit. Nam & omnes hi ex abundanti sibi miserūt in munera Dei, hæc autem ex eo qđ deest illi, omnem victū suum quem habuit, misit. Item alio loco, Ponite ergo in cordib. vestris, non p̄meditati quemadmodum r̄deatis: Ego. n. dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Trademini autē à parentib. & fratrib. & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus p̄pter nomen meum. Et

capillus de capite vestro nō peribit. In patientia vestra possidebitis aīas vestras. Et post aliquātū, Attendite autē vobis, ne forte grauentur corda vestra à crapula & ebrietate, & curis huius vite, & superueniat in vos repentina dies illa. Tanquam. n. laqueus superueniet in oēs qui sedent super faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orātes, vt digni habeamini fugere omnia ista quæ futura sūt, & stare ante filium hominis. Item post aliquātū, Facta est autem cōtentio inter eos, B q̄ eorū videretur esse maior. Dixit autem eis, Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: Vos autem nō sic. Sed qui maior est inter vos, fiat sicut minor, & qui p̄cessor est sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit: Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Et alio in loco, Orate ne intretis in tentationem.

Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ a solo Deo est nō quæritis? Et post aliquātū, dixit autē Iesus, Nec ego te condemnabo: Vade & amplius iam noli peccare. Et paulo post, Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatē, & veritas liberabit vos. Et post paululum, Amē. amē dico vobis, quia omnis q̄ facit peccatū, seruus est peccati: Et alibi, Amē. amē dico vobis, si q̄ sermonē meū serauerit, nō videbit mortē in æternum. Et post aliquātū, Qui amat aīam suā, perdet eā. Et qui odit aīam suam in hoc mūdo, in vitā æternam custodit eā. Siquis mihi ministrat, me sequatur, & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Siquis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Et alio loco, Dillexerunt enim gloriam hominum magis q̄ gloriam Dei. Et alibi, Vos vocatis me magister & dñe, & bene dicitis sum etenim. si ergo ego laui pedes vestros, dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes, exemplum. n. dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et paulo post, Mādatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscet omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Et paulo post, Si diligitis me, mandata

Ibidem. mandata mea seruate. Et post paululum, Qui habet mandata mea & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autē diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Et post tres versus, Siquis diligit me, sermonē meum seruat, & p̄ meus, diligit eū, & ad eū veniemus, & mansione apud eū faciamus. Qui nō diligit me, sermones meos nō seruat. Et paulo post, Manete in me, & ego in vobis. Sicut palme nō p̄t facere fructū a se metipso, nisi māserit in vite, sic nec vos, nisi in me māseritis. Ego sū vitis, vos palmites, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū multum, Quia sine me nihil potestis facere. Si q̄s in me nō manserit, mittei foras sicut palme, & arefcet, Et colligent eū, & in ignē mittent & ardet. Si māseritis in me, & verba mea in vobis māserint, quodcūq; volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatur est p̄ meus, vt fructū plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexi me p̄, & ego dilexi vos, manete in dilectione mea: Si p̄cepta mea seraueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego p̄ris mei p̄cepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis, vt gaudiū meū in vobis sit, & gaudiū vestrū impleat. Hoc est p̄ceptū meū, vt diligatis inuicē, sicut dilexi vos. Maiorē hac dilectionē nemo hēt q̄ vt aīam suā quis ponat p̄ amicis suis. Et paulo post, Hęc mādo vobis vt diligatis inuicē. Hæc de quatuor Euangeliis in hoc opere ponenda existimauī, vbi intelligi p̄t, tres Euangelistas, Matthæū. l. & Marcū & Lucā iō nobis plura dedisse p̄cepta viuendi, quæ eam maxime secuti sunt patrem q̄ actiua d̄. Quia vero Ioannes cōtemplatiuā magis tenuit, iō cum eius Euangeliū supereminet cæteris, multo pauciora tñ in eo mortū p̄cepta cōperimus. Hinc iam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apostolorū, cōmemorabimus, q̄ inuenimus oīno paucissima. Eo quippe rerum gestarum continet historia, quibus ædificatur fides magisque ibi exempla quam p̄cepta conscripta sunt.

Iacobus ergo loquens, Propter quod inquit, ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum, sed scribere ad eos vt abstineant se a contaminationibus simulachrorum, & fornicatione, & suffocatis & sanguine. Et paulo post, Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra

imponere vobis oneris, q̄ hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorū, & sanguine suffocato, & fornicatione, à qb. cu stodientes vos, bene agetis, Valet. Et post multa, cū Paulus Apostolus p̄positis Ecclesiæ quos cōgregauerat, loqueret. Attendite, inquit, vobis & vniuerso gregi, in quo vos sp̄s sanct⁹ posuit Epos, regere Ecclesiā Dei, q̄ acquisiuit sanguine suo. Et paulo post idē ad eosdem, Argentū & aurū, aut vestē nulli cōcupiui, ipsi scitis, qm̄ ad ea quæ mihi op̄erant, & iis qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Oīa ostendi vobis, qm̄ sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse * verbum dñi Iesu, qm̄ ipse dixit, Beatius est magis dare q̄ accipere. Et alio loco, cum Iacob. & qui cum eo erant Paulo Apostolo loquerentur, dixerunt ei, Vides frater, quot milia sunt in Iudæis qui crediderūt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas à Moyse eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circūcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtiq; oportet conuenire multitudinem, audient. n. te superuenisse. Hoc ergo fac qđ tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum habētes super se, His assumptis, sanctifica te cum illis, & impende in illis vt radāt capita, & scient oēs quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. De iis autē qui crediderunt ex gentib. nos scripsimus iudicātes, vt abstineāt se ab idolis, immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione. Hæc de libro Actū Apostolorum, nostro huic operi congruentia, quæ hic ponemus satis esse cōperimus. Vbi videmus Apostolos eis qui ex gentibus crediderunt, nulla voluisse onera veteris legis imponere, quantū attinet ad corporalis abstinentiam voluptatis, nisi vt obseruarent ab his tribus, idest ab eis quæ idolis immolarentur, et à sanguine, et a fornicatione. Unde nonnulli putant tria tantum crimina esse mortifera, idololatriam, et homicidium, et fornicationem, vbi vtiq; & adulterium, et omnis præter vxorem concubitus intelligitur. Quasi non sint mortifera crimina quæcunque alia sunt præter hæc tria, quæ à regno Dei separant. Autinaniter et fallaciter dictum sit, Neq; fures, neq; auari, neque

neque ebriosi, neque malefici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Sed oportet nos repressa disputatione nostra, ad Epistolas Apostolicas iam venire, & videre etiam in ipsis quid huic operi conuenienter aptetur.

Rom. 1.
Ex Epist.
ad Romanos.
Abac. 2.

Non enim erubescit Euangelium, Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco: Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fide, sicut scriptum est, Iustus autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum, eorum qui ueritatem in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciunt, sempiterna quoque eius uirtus & diuinitas, ut sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientis cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semet ipsis. Qui commutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruiuerunt creaturae potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae. Nam foeminae eorum immutauerunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali usu foeminae, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semet ipsis recipere. & sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quae non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, pleenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurriones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obediens, insipientes, in compositos, sine affectione, absque foedere, sine misericordia. Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed & qui consentiunt

facientibus. Propter quod inexcusabilis est homo omnis qui iudicatur. In quo enim iudicatur, te ipsum condemnas, eadem enim agis quae iudicatur. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum ueritatem, in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc homo qui iudicatur eos qui talia agunt, & facis ea quae tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius & patientiae & longanimitatis contemnitis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, & impenitentiam cor thesaurizas tibi iram in die irae & reuelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quaerentibus uitam aeternam. His autem qui ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitari, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum & Graeci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudaeo primum & Graeco. Et post paululum, Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Item paulo post, Qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Qui praedicat non furandum, furatis? Qui dicis non moechandum, moecharis? Qui abominaris idola sacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per praeparationem legis Deum inhonoras: Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Et aliquanto post, Iustificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum per dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus fide in gratia ista in qua stamus, & gloriamur in ipse gloriae filiorum Dei. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus. scietes, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Et alio loco, Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo tamquam ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiae Deo. Et post paululum, Humanum dico propter infirmitatem carnis uestrae. Sicut enim exhibuistis membra uestra seruire

seruire immunditiae & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiae in sanctificatione. Et alio loco. Ergo fratres debitorum sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim in carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicumque enim spiritu Dei agunt, hi filij sunt Dei. Et post paululum, Haereditas quidem Dei, coheredes autem Christi, si tantum patientur, ut & conglorificemur. Et post paululum, Si autem quod non uidemus, speramus, per patientiam expectamus. Et post paucos uersus, Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et paulo post, Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est, Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus ut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Iesu domino nostro. Et alio loco, Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim est distinctio Iudaei & Graeci. Nam idem dominus oisium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et alio loco, Tu autem fidei stas. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate. Et paulo post, Obsecro itaque uos fratres pro misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra honestam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum. Et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in nouitate spiritus uestri, ut probetis quae sit uoluntas Dei bona & placens & perfecta. Dico enim per gratiam quae data est mihi, omnibus quae sunt inter uos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, unicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habebus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multum unum corpus sumus in Christo, singuli autem

alter alterius membra. Habentes autem donationes in gratiam quae data est nobis differentes, siue prophetiam in rationem fidei, siue ministerium in ministrando, siue qui docet in doctrina. Qui exortat in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui praestit in sollicitudine, qui miseret in hilaritate. Dilectio sine simulatione, odientes malum, adhaerentes bono, charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem praeripientes, sollicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Benedicite persequentibus uos, benedicite, & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipsum inuicem sentientes. Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri potest quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, non uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum irae. Scriptum est enim. Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbonem ignis congeres super caput eius. Noli uinci a malo, sed uince in bono malum. Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit, Non enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt a Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistit, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timore boni operis, sed mali, Vis autem non timere potestatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malefeceris, time, non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, uindex in ira ei qui male agit. Ideoque necessitate subiecti estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam. Ideo enim, & tributa praestatis: Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui uectigal, uectigal, cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furas.

Aug. Tomus tertius T t 3 be-

beris, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mādaturam, in hoc uerbo instaurat, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operat. Plenitudo ergo legis est dilectio. Et hoc scientes tps, quia hora est iā nos de somno surgere. Nūc. n. propior est nostra salus, quā cum credidimus. Nox praesens, dies autē appropinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudiciis, non in contentione & emulatione, sed induimini dñm Iesum Christum, Et carnis curam ne feceritis in desideriis. Infirmum autē in fide assumite, non in disceptationibus, cogitationum. Alius. n. credit manducare omnia.

D Qui autē infirmus est olera manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui nō manducat, māducantē nō iudicat. Deus. n. illum assumpsit. Tu quis es qui iudices alienū seruū? Suo dño stat aut cadit. Statbit autē. Potest. n. Deus statuere illum, Nam alius iudicat diē inter diē, alius iudicat oēm diē. Vnusq; in suo sensu abūdet, Qui sapit diē, dño sapit, & q. manducat, dño māducatur, gratias. n. agit Deo. Et q. non manducat, dño non māducatur, & gratias agit Deo. Nemo. n. nostrum sibi uiuit, & nemo sibi morit. Siue enim uiuimus, dño uiuimus, siue morimur, dño morimur. Siue ergo uiuimus, siue morimur, dñi sumus. In hoc. n. Christus & mortuus est & resurrexit, ut & mortuorum & uiuorum dñetur. Tu autē quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est. n. Viuo ego, dicit dñs, qm̄ mihi flectetur oē genu, & oīs lingua cōfitebit Deo. Itaque vnusquisq; nostrum p̄ se rōnē reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratribus, vel scandalū. Scio, & confido in dño Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Si enim p̄ cibum frater tuus contristat, iam non secundum charitatem ambulat. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemet bonum nostrum. Nō est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spū sancto. Qui. n. hoc seruit Christo, placet, &

probat. Probatus est omnibus. Itaque, quae pacis sunt, sectemur, & quae aedificationis sunt, in inuicem custodiamus. Noli p̄ escam destruere opus Dei, Oīa quidem munda sunt, sed malū est homini qui per offendiculum māducatur. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offendit, aut scandalizat, aut infirmat. Tu fidem quā habes penes teipsum, habe coram Deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autē discernit, si manducauerit, dānatus est, quia non ex fide. Omne autē quod nō est ex fide, peccatū est. Debemus autē nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & nō nobis placere. Vnusquisq; nostrum proximo suo placeat in bonum ad aedificationem. Etenim Christus nō sibi placuit, sed sicut scriptū est, Impropria impropertu tibi ceci derunt super me. Quaecūq; autē scripta sunt, ad nostrā doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & cōsolationem scripturarū spē habeamus. Deus autē patientiae & solati det vobis idipsum sapere alterutrum s̄m Iesum Christū, ut vnanimis vno ore honorificetis Deū & patrem dñi nostri Iesu Christi. Propter quod suscipite inuicem, sicut & Christus suscepit vos in honorē Dei. Et aliquāto post, Probauerunt. n. Macedonia & Achaia collationem aliq̄ facere in pauperes sanctorū qui sūt in Hierusalē, Placuit. n. eis & debitores sunt eorum. Nā si spiritaliū eorū participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Et post paucos versus, Obsecro igitur vos fratres per dñm nostrum Iesum Christū, & per charitatem spūs, ut adiuuetis me in omnibus. pro me ad Deū. Et paulo post, Rogo autē vos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula praeter doctrinam quā vos didicistis, faciūt & declinat ab eis, Huiusmodi enim Christo dño nostro non seruiūt, sed suo ventri, & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omnem locum diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.

Obscuro autē vos fratres per nomē dñi Iesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones

iones inter vos sunt. Hoc autē dico, quod vnusquisq; vestrum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego autē Apollō, ego vero Cephe, ego autem Christi. Diuisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, an in nomine Pauli baptizati estis? Et post paululum, Ex ipso autē vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis a Deo & iustitia, & sanctificatio, et redemptio, ut quē admodum scriptū est. Qui gloriatur in dño gloriatur. Et alio loco, Cum. n. sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cum. n. quis dicit, Ego quidem sum Pauli: alius autē, Ego Apollō, nonne hostes estis? Et post paululum, Nescitis, quia templum Dei estis, & spūs Dei habitat in vobis? Si quis autē templū Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templū enim Dei sanctum est, quod estis vos. Nemo seipsum seducat. Si quis v̄r inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat. ut sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Et post paucos versus, Itaque nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat dñs, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordiū, & tunc laus erit vnicuique a Deo. Hæc autē fratres transfigurauimus in me & Apollō p̄ vos, ut in nobis discatis, ne supra quod scriptum est, vnus aduersus alterum inflet p̄ alio. Quis. n. te discernit? Quid autē habes quod non accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Et post paululum, vsq; in hanc horam & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris, Maledicimur, & benedicimur. Persecutionem patimur, & sustinemus. Blasphemamur, & obsecramus. Tāquam purgamenta huius mundi facti sumus osium peripsema vique adhuc. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Item post paululum, Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliq̄ habeat, & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, iam iudicavi ut praesens, eum qui sic operatus est, in nomine dñi nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute dñi Iesu tradere huiusmodi in interitum carnis, ut spūs

saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Non est bona gloriatio vestra, Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut sitis noua & aspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrū immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & veritatis. Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis. Non utique fornicariis huius mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Nunc autē scripsi vobis, non commisceri, si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebrius, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis. Audet aliquis vestrum habens negocium aduersus alterum iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico, Sic non est inter vos sapiens quāquam qui possit iudicare inter fratrem suū, sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini, sed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus? An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et post paululum, Nescitis quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret dño, vnus

1. Spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatū, quodcumq; fecerit hō, extra corpus est, qui aut fornicat, i corpus suū peccat. An nescitis qm̄ membra vestra tēplum sunt spūs sancti qui in vobis est, quē habetis à Deo, & nō estis vestri? Empri. n. estis precio magno, glorificate & portate dñm i corpore vestro. De qb. autem scripsistis mihi, Bonū est homini mulierem nō tangere. Propter fornicationem aut vnusquisq; suam vxorem habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter aut & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter aut & vir sui corporis ptatē nō habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex cōsensu ad tps, vt vacetis orōni, & iterū reuertamini in idipsum, ne tētet vos satanas pp̄ incontinentiā vestram, Hoc autē dico fm̄ indulgentiā, non fm̄ imperium. Volo aut omnes hoīes esse sicut meipsum, sed vnusquisq; proprium habet donum ex Deo, aliud qdem sic, aliud vero sic. Dico aut nō nuptis & viduis, bonum est illis si sic maneant sicut & ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est. n. nubere q̄ vri. His autem qui matrimonio iuncti sunt præcipio, non ego, sed dñs, Vxorem à viro non discedere. Quod si discesserit, manere inuuptam, aut viro reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Nam ceteris ego dico non dñs, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc cōsentit habitare eū illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem & hic cōsentit habitare cum illa, nō dimittat virum. Sanctificatus est. n. vir infidelis in muliere fidelis, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immūdi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat, Nō est. n. seruituti subiectus frater aut soror in eiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Vnde enim scis mulier si virum saluum facies? Aut vnde scis vir si mulierem saluam facies? Nisi vnicuique sicut diuisit dominus. Vnumquenque sicut vocauit Deus ita ambulet. Sicut in omnib. Ecclesiis doceo. Circuncisus aliquis vocatus est non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est, non circuncidatur. Circuncisio nihil est, & præputiū nihil est, sed obseruatio mādatorum Dei. Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Seruus vocatus

es, non sit tibi curæ. Sed & si potes liber fieri, magis vtere. Qui. n. in dño vocatus est seruus liber^o est dñi. Sicut qui liber vocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. Vnusquisq; in quo vocatus est, frater, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum dñi non habeo. Consilium autem do tanquā mihi seruitutem consecutus à dño, vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse pp̄ inuitatem necessitatem, qm̄ bonum est homini sic esse. Alligatus es vxori, noli querere solutionē: Solutus es ab vxore, noli querere vxorem. Si aut acceperis vxorem, non peccasti, & si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationem tñ carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaq; dico fratres, Tempus breue est, reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam nō habentes sint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui vniuntur hoc mundo, tanquam non vniuntur. Præterit enim signa huius mundi. Volo aut vob sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ dñi sunt, quō placeat Deo. Qui aut cum vxore est, sollicitus est quæ sunt huius mudi, quō placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ aut nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quō placeat viro. Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, nō vt laqueum vobis iniciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem prebeat si ne impedimento dñm obsecrandi. Si q̄ aut turpem se videri existimat super virginem suam, qd̄ sit superadulta, & ita oportet fieri, qd̄ vult, faciat, nō peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habēs suę voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit, melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tēpore vir eius viuunt. Quod si dormierit vir eius liberata est, Cui vult, nubat tantum in dño. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meū consilium. Puto autem q̄ & ego spiritū Dei habeam. De iis autem quæ idolis sacrificantur scimus quia omnem scientiam habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis

quis se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodū oporteat eū scire. Si quis aut diligit Deū, hic cognitus est ab eo. De eis aut quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo. Et post paululū, sed non in omnib. est scientia. Quidā aut cōscientia vsque nūc idoli, quasi idolothytum manducant, & cōscientia ipsorum cum sit infirma polluit. Esca aut nos non cōmendat Deo. Neque. n. si nō manducauerimus deficiemus, neq; si manducauerimus, abūdabimus. Videte aut ne forte hæc licentia vestra, offendiculū fiat infirmis. Si. n. q̄s viderit eum qui hēt scientiā in idolio recumbentē, nonne cōscientia eius cum sit infirma, ædificabit ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua sciētia frater, pp̄ quem Christus mortuus est. Si aut peccātes in fratres, & percutientes cōscientiam eorū infirmam, in Christū peccatis. Quapp̄ si esca scandalizat fratres meos, nō manducabo carnem in æternum, ne fratres meos scandalizet. Et post pauca, Nunqd̄ non habemus potestatem māducandi & bibendi? Nunqd̄ non habemus potestatem, sororem mulierem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres domini & Cephas? Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nō manducat? Nūquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit scriptū est. n. in lege Moy si, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bob. cura est Deo? An pp̄ nos hoc utique dicit? Nam pp̄ nos utiq; scripta sunt, qm̄ debet in spe qui arat arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritalia seminamus, magnum est si carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestræ participes sunt, non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus, ne qd̄ offendiculū demus Euāgelio Christi. Nescitis qm̄ qui in sacrario operant, quæ de sacrario sūt, edunt, Et qui altario deseruiunt, cum altario participant. Ita & dominus ordinauit iis q̄ Euāgelium annunciant, de Euāgelio viuere, Ego aut nullo horum vsus sum. Non scripsi aut hæc, vt ita fiant in me. Bonum est. n. mihi magis mori, q̄ vt gloriam meā q̄s euāquet. Nam & si euāgelizauero non est mihi

gloria, Necesitas. n. mihi incumbit. Vx enim mihi est, si non euāgelizauero. Si. n. volens hoc ago, mercedem habeo. Si aut inuitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea, vt Euāgelium prædicans sine sumptu ponam Euāgelium Christi, vt nō abutar ptate mea in Euāgelio? Nam cum liber sim, ex oib. omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus sum Iudæis tanq̄ Iudæus, vt Iudæos lucrarer, iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse nō essem sub lege, sed sub gratia, vt eos q̄ sub lege erāt, lucrifacerem. iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei nō essem, sed in lege essem Christi, vt lucrifacerē eos qui sine lege erant. Factus infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnib. omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem. Omnia autem facio pp̄ Euāgelium, vt particeps eius efficiar. Nescitis q̄ hi qui in stadio currunt, omnes qdem currunt, sed vnus accipit brauiū. Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi qdem. vt corruptibilem coronam accipiant, nos aut incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum. Sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meū, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Nolo enim vos ignorare fratres, qm̄ patres nostri omnes sub nube fuerunt. Et post paucos versus, Sed non in pluribus eorum beneplacitū est Deo. Nam prostrati sunt in deserto. Hæc autē in figura facta sunt nostri, vt non simus cōcupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis quemadmodū scriptum est, Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Neque fornicemur sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorū tentauerunt, & à serpentibus perierunt. Neque murmurauerimus, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura continebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deueniunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat nisi humana. Fidelis itaque Deus est, qui non

Ibidem.

D

1. Co. 9.

Deu. 29.

E

F

1. Co. 1.

G

Exo. 32.

Nū. 25.

Nū. 21.

Iudic. 8.

non

non patitur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione et prouentum, ut possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Et paulo post, Sed quae immolant gentes, demoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri demoniorum. Non potestis calicem domini bibere, & calicem demoniorum. Non potestis mensam domini participes esse, & mensam demoniorum. An aemulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licet, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licet, sed non omnia aedificant. Nemo quod suum est gratias agat alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes pro conscientiam. Et paulo post, Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis nolite manducare pro illis qui iudicauit, & pro conscientia. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid, nisi libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quod blasphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo manducatis siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Siue offensione estote Iudeis & Gentibus. & Ecclesiae Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quaerens quid mihi utile est, sed quod multis utilitati fiat. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et post paululum, Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. Et post aliquantum, Hoc autem praecipio non laudas quod non in melius, sed in deterius conuenitis. Primum quidem conuenientibus vobis in Ecclesia audio scissuras esse, & ex parte credo. Nam oportet & haereses esse, ut & qui probati sunt manifesti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non est dominicam coenam manducare. Vnusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? Aut ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc non laudo. Et post aliquos versus, Itaque quicumque manducauerit panem vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem in seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bi-

bit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Iam inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quod si nosmetipsos diiudicemus, non utique iudicemur. Dum iudicamur autem, a domino corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei, cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conueniatis. Cetera autem cum venero disponam. Et alio loco, Sed Deus temperauit corpus, cui deest abundantior tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem solliciti sint membra. Et si quid patitur vnum membrum, compatitur omnia membra. Siue gloriae vnum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi & membra de membris. Et quod idem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo, Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, gubernationes, opulationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes Apostoli nunquid omnes Prophetae nunquid omnes doctores nunquid omnes virtutes nunquid omnes gratias habent curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem charismata meliora, & adhuc excellentior vobis viam demonstro. Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut gramenum sonans, aut cybalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patientis est, benigna est, Charitas non aemulat, non agit perperam, non inflat, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritat, non cogitat malum, non gaudet super iniquitatem, cogit autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit. Et post aliquos versus, Nunc autem manet fides, spes, charitas, tria haec, maior autem his est charitas. Sectamini autem charitatem. Et paulo post, Qui aemulatores estis spirituum ad edificationem Ecclesiae, quaerite ut abundetis. Iam post paululum, Fratres,

Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. Et alio loco, Quid ergo est fratres? Cum conuenitis vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad aedificationem faciunt. Et post aliquos versus, Mulieres in Ecclesiis taceant, non enim permittitur illis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. An a vobis verbum Dei processit, aut in vos solus euenit? Et post paululum, Nolite seduci, Corrupti mores bonos, colloqua mala. Eui-gilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habent, Ad reuerentiam vobis loquor. Et post paululum, Itaque fratres mei dilecti, estote stabiles & immobiles, abundantes in opere domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino. De collectis autem qui sunt in sanctos, sicut ordinavi in Ecclesiis Galatia, ita & vos facite per vnam sabbati. Vnusquisque vestrum apud se ponat recondens quod ei bene placuerit, ut non cum venero tue collectae fiant. Cum autem praesens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mitte perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit, ut & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedonia pertransiero. Nam Macedonia pertransibo. Apud vos autem forsitan remanebo, vel et hyemabo ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantu tempore manere apud vos, si dominus permiserit. Permanebo autem Ephesi usque ad Petecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum, & euident, & aduersarij multi. Si autem venerit Timotheus, videte, ut sine timore sit apud vos. Et post paululum, Vigilate, stete in fide, vtiliter agite & confortamini, Omnia vestra in charitate fiant. **A** N gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate & sinceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in mundo. Et post paululum, Si quis autem contristauit me, non me contristauit, sed ex parte, ut non onorem omnes vos. Sufficit illi, qui eiusmodi est, obiurgatio haec quae fit a pluribus, ita ut ea contra magis donetis & consolemini, ne forte abundantiore tristitia absorbeat, qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos ut

confirmetis in illo charitatem. Ideo enim scriptum est, ut cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donavi, si quod donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumueniamur a satana. Non enim ignoramus cogitationes eius. Et alio loco, Iam habentes hanc administrationem iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, Non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram deo. Et post paucos versus, Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Iesum Christum dominum nostrum, nos autem seruos per Iesum. Et paulo post, Hemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. In omnibus tribulatione patimur, sed non angustiamur, aperiuntur, sed non desistimus, persecutione patimur, sed non derelinquimur, deiciuntur, sed non perimus, semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu in corporibus nostris manifestet. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, ut & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est, Credidi propter quod locutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Et post sex versus, Propter quod non deficimus. Sed licet is qui foris est homo noster corruptatur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Id enim quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternae gloriae pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quae videntur, sed quae non videntur. Quae enim videntur temporalia sunt, quae autem non videntur aeterna sunt. Et post paululum, Adiuuantes autem adhortamur, ne in uacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuuante. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditione-

1. Co. 10.

Ibidem.

1. Co. 11.

Ibidem.

Ibidem.

1. Co. 11.

K

1. Co. 13.

L

Ibidem.

1. Co. 14.

Ibidem.

1. Co. 15.

Ibidem.

1. Co. 16.

1. Co. 16.

A

Ex epistola ad Corinthios secundam.

2. Cor. 1.

2. Cor. 2.

2. Cor. 4.

Ibidem.

Pf. 115.

2. Cor. 4.

2. Cor. 6.

Esa. 49.

seditionib. in laborib. in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spū sancto, in charitate nō ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iustitiæ, à dextris & sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti, quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati & nō mortificati, quasi tristes semper autem gaudentes, sicut egerentes, multos autem locupletantes, tanq̄ nihil habentes & omnia possidentes. Et post paucos versus, Dilatami & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ. n. participatio iustitiæ cū iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos. n. estis templū Dei viui, sicut dicit dñs, Qm̄ inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorū Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter qđ exite de medio eorum, & separamini dicit dñs, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias dicit dñs omnipotens.

2. Cor. 7. Has igitur habentes promissiones charissimi mundemus nos ab oī inquinamento inanis & spūs, perficientes sanctificationem in timore Dei. Et post paululum, Qm̄ & si contristauit vos in Epistola, non me pēnitēt, & si pēnitēt, videns qđ Epistola illa & si ad horam vos contristauit, nunc gaudeo nō quia contristati estis, sed quia cōtristati estis ad pēnitentiam. Cōtristati. n. estis s̄m Deum, vt in nullo detrimētū patiamini ex nobis. Quæ. n. s̄m Deum tristitia est, pēnitentiam in salutē operatur. Seculi autē tristitia mortē operatur. Etenim hoc ipsum s̄m Deum contristari vos quantum in vobis operatur sollicitudinem? Et post paucos versus; Notam autē vobis facimus. fratres gratiam Dei quæ data est in Ecclesiis Macedonia, qđ in multo experimēto tribulationis abundantia gaudij ipsorū, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum, quia secūdu virtutem, testimonium illis reddo, & supra virtutem voluntarij fuerunt, cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam & communicationē ministerij quod fit in sanctos: Et nō sicut sperauimus, sed semetipso deiderunt primum domino, deinde nobis per

voluntatem Dei, ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodū cepit, ita & perficiat in vobis et gratiam istam. Sed sicut in oib. abundantis fide, & sermone, & scientia, & omni sollicitudine, in super & charitate vestra in nos, vt & in hac gratia abundetis, non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinē et vestra charitatis ingenium bonum comprobās. Scitis. n. gratiam dñi nostri Iesu Christi, quoniā pp nos egenus factus est, cum esset diues, vt inopia illius vos diuites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc. n. vobis vile est, qui non solū facere, sed & velle cōpistis ab anno prior. Nunc vero & facto perficite, vt quēadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim volūtas prompta est secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præfenti tempore vestra abundantia illorū inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestra inopia sit supplementum, vt fiat æqualitas sicut scriptum est, Qui multum non abundauit, & q̄ modicum non minorauit. Gratias autē Deo qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titī, quoniam exhortationem quidem suscepit, sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus autem cum illo fratrem, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. Non solum autem, sed & ordinat⁹ ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hac gratia, q̄ ministratur à nobis ad domini gloriam & destinatam voluntatem nostram. Deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur à nobis in domini gloriam. Prouidemus enim bona non solum coram Deo, sed etiā coram omnibus hominibus. Et post aliquos versus, Nam de ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis.

G Scio enim promptum animum vestrum pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misi autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt quemadmodum dixi parati sitis, ne cum venerint mecum Macedones, & iuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicam vos in hac substantia. Necessariū ergo existi-

Ecclesia
stici. 35.
Ps. 111.

H

1. Co. 16.

1. Co. 10.

2. Co.

1. Co. 12.

maui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionē hanc paratam esse, sic quasi benedictionē nō quasi auaritiam. Hoc autē dico. Qui parce seminatur, parce & metet, & qui seminatur in benedictionib. de benedictionib. & metet, vnusquisque. n. pro vt destinauit corde suo non ex tristitia, aut ex necessitate. Hilarem. n. datorem diligit Deus. Potens est autē Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnib. semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptū est, Dispersit dedit pauperib. iustitia eius manet in seculum seculi. Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, et auget incrementa frugum iustitiæ vestra, vt in oib. locupletati abundetis in omnem simplicitatem quæ operatur per vos gratiarū actionem Deo, qm̄ ministerium huius officij, nō solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in dño per probationē ministerij huius, glorificantes Deū in obedientia confessionis vestra, & simplicitate cōmunicationis in illos & in omnes, & ipsorum consecratione pro vobis desiderantium vos pp eminentem gratiā Dei in vobis. Gratias ago Deo super inenarrabili dono eius. Et alio loco, Qui autē gloriatur, in domino gloriatur. Nō enim qui se ipsum commendat, ille probatus est, sed quæ Deus commendat. Et post aliquantum. Ministerij Christi sunt & ego, Vt minus sapiens dico, plus ego: In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis super modum, in mortibus frequenter: à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragiū feci: nocte & die in profundo maris fui: in itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latrorū, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratrib. in bore, & erūna, in vigiliis multis, in frigore & nuditate, in fame & siti, in ieiuniis multis. Præter illa quæ extrinsecus sunt instatia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarū. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrōr? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sūt gloriabor.

Et post paululum, Libenter igitur gloriabor

in infirmitatib. meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Propter qđ placeo mihi in infirmitatib. meis incōtumeliis, in necessitatib. in persecutionib. in angustiis multis pro Christo. Cum. n. infirmor, tunc potēs sum. Et post aliquos versus, Ecce tertio paratus sum venire ad vos, & nō ero grauis vobis. Non. n. q̄ro q̄ vestra sunt, sed vos: Nec. n. debent filij parentib. thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autē libētissime impēdam, & superimpēdar ipse pro aiab. vestris, licet plus vos diligens minus diligar. Et post aliquos versus, Timeo. n. ne forte cum venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, Ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractioes, susurrations, inflationes, seditiones sint inter vos, ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pēnitentiam super immundicia & impudicitia quam gesserunt. Et alio loco, Oramus autem Deum vt nihil mali faciatis, non vt nos probati parcamus, sed vt vos quod iustum est faciatis. Et post sex versus, De cætero fratres gaudeat, perficimini, exhortamini, id ipsum sapite, pacem habete, & Deus dilectionis & pacis erit vobiscum.

Ibidem.

2. Co. 13.

Ibidem.

Ex epistola
ad
Galatas.
Gala. 1.
Gala. 5.
Ibidem.
ad liber-
tatem.

Si adhuc hominibus placere, Christi seruus non essem. Et post aliquantum, Nam in Christo Iesu neque circumciso aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Et alio loco, Vos autē in libertate vocati estis fratres, tātum ne libertatem in occasionē carnis detis, sed per charitatem spiritus seruite inuicē: Omnis enim lex in vnō sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut teipsum, Quod si inuicem mordetis & cōmeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Dico autem in Christo spiritu ambulate, & desideria carnis non perficite. Caro enim concupiscit aduersus spiritū, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. Manifesta autē sūt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contētionēs, æmulationes, iræ, rixæ, dissensionēs, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia. Quæ prædico vobis.

bis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, molestia, continentia. Aduersus huiusmodi non est lex. Qui autem Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentiis. Si spiritum viuimus, spiritum et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriae cupidum, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Fratres: & si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis in domino in fruite in spiritu lenitatis, considerate ipsum, ne, & tu teneris. Alter alterius onera portate, & sic adimpletis legem Christi. Nam si quis existimat se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. Opus autem suum probet unusquisque, & sic in semetipso tamen habebit gloriam, & non in altero. Unusquisque enim onus suum portabit. Communicet autem is qui catechizat verbo ei qui se catechizat in omnibus bonis. Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu & metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, opremur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Ex epistola ad Ephesios. Ibidem.

Obscuro itaque vos fratres ego vincit in domino, ut digne ambuletis uocatione qua uocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Et alio loco, Hoc itaque dico & testificator in domino, ut iam non ambuletis sicut & gentes ambulantes in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a uita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae in operationem immundicie omnis & auaritie. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso docti estis, sicut est ueritas in Iesu. Deponite uos secundum pristinam conuersationem ueterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renouamini autem spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis. Propter quod deponentes men-

dacium, loquimini ueritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra. Irascimini & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam uestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furatur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est: ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore uero non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem * opportunitatis ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare spiritum sanctum Dei in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollat a uobis cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem sicut & Deus in Christo donauit uobis, Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Fornicatio autem & omnis immundicia aut auaritia nec nominetur in uobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes quod omnis fornicator aut immundus aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Nemo uos seducat in uanis uerbis. Propter hæc enim uenit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & iustitia & ueritate, probantes quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Omnia autem quæ arguuntur a lumine, manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge a mortuis & illuminabit te Christus. Videte itaque fratres quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit uoluntas Dei. Et nolite inebriari uino in quo est luxuria, sed implemini spiritu sancto, loquentes uobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus, cantan-

cantantes & psallentes in cordibus uestris, domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi, Deo & patri, subiecti inuicem in timore Christi. Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino, quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie, ipse saluator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundas eam lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata. Ita & uiri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis eius & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Verumtamen & uos singuli unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligit, uxor autem timeat uirum. Filii obedite parentibus uestris in domino. Hoc enim iustum est, Honora patrem tuum & matrem, quod est primum mandatum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestrorum, sed educate eos in disciplina, & correptione domini. Serui obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes quasi hominibus, placetis, sed ut serui Christi facientes uoluntatem Dei, ex animo, cum bona uoluntate seruientes, ut domino, & non hominibus, scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum hoc recipiet a domino, siue seruus, siue liber. Et uos domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quia & illorum & uester dominus est in coelis, & personarum acceptio non est apud eum. De cetero fratres confortamini in domino, & in potentia uirtutis eius. Induite uos armaturam Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus.

Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti staretis. State ergo succinti lumbos uestros in ueritate, & induite lorica iustitie, & calciati pedes in preparatione euangelij pacis. In omnibus sumentes sicutum fidei, in quo positis omnia tela nequisissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus quod est uerbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem, orantes omni tempore in spiritu, & in ipso uigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium euangelij, propter quod legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso audeam pro uobis loqui.

Quia in nullo confundar, sed in omni fiducia sicut semper & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per uitam, siue per mortem. Mihi enim uiuere in carne hic mori lucrum. Quod si uiuere in carne hic mihi fructus operis est, & quod eligam, ignoro, Coarctor enim de uobis desiderium habes dissolui & cum Christo esse multo magis melius; permanere autem in carne necessarium est pro uobis. Et post sex versus, Tantum digne euangelio Christi conuersamini, ut siue cum uenero, & uidero uos, siue absens audiam de uobis, quia statis in uero spiritu unanimes, collaborantes fidei euangelij, & in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, uobis autem salutis, & hoc a Deo. Quia uobis donatum est pro Christo; non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & uidistis in me, & nunc audistis de me. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera, & miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapiatis eandem charitatem habentes, unanimes id ipsum * sapientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi inuicem arbitantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in nobis, quod & in Christo Iesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanuit formam serui accipientis, in similitudinem hominum factus, & habitu inuictus ut homo, humiliavit semetipsum;

Gen. 2.

Eph. 4.
Eso. 20.

E

Ex epistola ad Philippenses. Phil. 2.

Ibidem.

Phil. 2.

a. l. sententia

tes.

ipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genua flectant caelestium terrestrium, & inferorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Itaque charissimi mei, sicut semper obediistis, non ut in praesentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea cum metu, & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Omnia autem facite sine murmurationibus, & haesitationibus, ut sitis sine querela, & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis prauae, & perversae, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentis ad gloriam mihi in diem Christi, quia non in uacuum cucurri, neque in uacuum laboraui. Sed & si immolator supra sacrificium, & ministerium fidei vestrae, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Id ipsum autem, & vos gaudeat, & congratulamini mihi. Spero autem in domino Iesu Timotheum cito mittere ad vos, ut & ego bono animo sim cognoscens, quae circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit, Omnes enim sua quaerunt, non qui sunt Iesu Christi. Experimentum autem eius cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum seruauit in Euangelio. Hunc igitur spero me mittere, mox ut videro qui circa me sunt. Confido autem in domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimaui Epaphroditum fratrem & cooperatorem, & comilitonem meum, vestrum autem Apostolum, & ministrum necessitatis meae, mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, & mestus erat propter quod audistis illum infirmatum: Nam & infirmatus est vsque ad mortem, sed Deus misericors est eius, non solum autem eius, verum etiam & mei, ne tristitiam super tristitia habere. Festinanti ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & eiusmodi cum honore habetote, quoniam propter opus Christi, vsque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret, quod vobis deerat circa meum obsequium. Et paulo post, Fratres ego me non arbitror apprehendisse, unum autem, quae quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero, quae sunt priora extendens me ad destinatum persequor. ad brauium supernae uocationis Dei

Phil. 3.
c. 13.

in Christo Iesu. Quicumque ergo perfecti hoc sentiamus, & si quid aliter sapitis & hoc vobis Deus reuelauit, verumtamen ad id quod peruenimus, ut idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulat quos saepe dicebam vobis, nunc autem & fletus dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in caelis est. Et post aliquos versus, Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est, nihil sollicitis sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum. Et pax Dei quae exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu. De cetero fratres charissimi, quicumque sunt vera, quaecumque pudica, quicumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bona fama, si qua virtus, si qua laus, haec cogitate, quae & didicistis, & accepistis & audistis, & vidistis in me, haec agite & Deus pacis erit uobiscum. Gaudis sum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando restitistis pro me sentire, sicut & sentiebatis. Occupati autem eratis, non quasi pro penuriam dico, Ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare. Vbi quae & in omnibus institutus sum, & satiari, & abundare, & penuriam pati, Omnia possum in eo qui me confortat. Verumtamen bene fecistis communitantes tribulationi meae. Scitis autem & vos Philippenses, quod in principio Euangelii quoniam profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli, quia & in Thessalonicam & semel & bis in uisum mihi misistis. Non quia quaero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quae misistis odorem suauitatis, hostiam acceptabilem placentem Deo.

Ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passus multa, & contumelias affecti, sicut scitis Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro loqui ad vos Euangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de

de immunditia, neque in dolo: sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando tuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritia Deus testis est: neque quae reates ab hominibus gloria, neque a vobis neque ab alijs, cum possemus vobis oneri esse ut Christi apostoli. Sed facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos: ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim facti estis labores nostri & fatigationis: nocte & die laborantes, ne quem vestrum grauaremus, praedicauimus in vobis Euangelium Dei. Vos testes estis & Deus, quia sancte & iuste, & sine querela vobis quae credidistis affuimus, & sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum, tanquam pater filios suos, deprecantes vos & consolantes, testificati sumus ut ambularetis digne Deo, qui vocauit vos in suum regnum & gloriam. Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est vere verbum Dei, qui operatur in vobis quae credidistis. Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei quae sunt in Iudaea in Christo Iesu, quia eadem passi estis & vos a contumeliosis uiris, sicut & ipsi a Iudaeis. Et alio loco, De cetero ergo fratres rogamus vos, & obsecramus in domino Iesu, ut quemadmodum accepistis a nobis quo vos oporteat ambulare & placere Deo: sic & ambuletis ut abundetis magis. Scitis enim quae praeccepta dederim vobis per dominum Iesum. Haec est enim uoluntas Dei sanctificationis uestra, ut abstinete uos a fornicatione: ut sciat unusquisque uestrum suum uas possidere in sanctificatione & honore: non in passione desiderij, sicut & geres qui ignorat Deum. Et ne quis supergrediatur neque circumueniat in negotio fratrum suorum: quoniam iudex est Deus de his omnibus sicut praediximus vobis & testificati sumus. Non enim uocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Itaque qui haec spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui est dedit spiritum suum sanctum in uobis. De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere nobis, Ipsi enim

vos a Deo didicistis ut diligatis inuicem. Et enim facitis illud in omnes fratres in uniuersa Macedonia. Rogamus autem uos fratres, ut abundetis magis & operamini ut quieti sitis: & ut uestrum negotium agatis, & operemini manibus uestris sicut praecipimus uobis, ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Nolumus autem uos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut & ceteri qui spem non habent. Et post aliquos uersus, Igitur non dormiamus sicut & ceteri, sed uigilemus & sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem quae diei sumus, sobrii simus: induiti loricae fidei & charitatis & galeam spiritus salutis: quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per dominum nostrum Iesum Christum: qui mortuus est pro nobis, ut siue uigilemus, siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. Propter quod consolamini inuicem, & aedificate alterutrum sicut & facitis. Rogamus autem uos fratres, ut noueritis eos qui laborant inter uos, & praesunt uobis in domino & monent uos, ut habeatis illos abundantius in charitate. Propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem uos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Haec enim uoluntas Dei est in Christo Iesu in omnibus uobis. Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete uos.

Gratias agere debemus Deo semper pro uobis fratres, ita ut dignum est: quoniam super creuit fides uestra, & abundat charitas uniuscuiusque uestrum in inuicem, ita ut nos ipsi in uobis gloriemur in Ecclesijs Dei, pro patientia uestra & fide in omnibus persecutionibus uestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei ut digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini. Si tantum iustum est apud Deum retribuere tribulationem ijs qui uobis tribulant, & uobis qui tribulamini, requiem nobiscum, in reuelatione domini Iesu de caelo cum angelis uirtutes eius in flamma ignis, dantis uindictam.

Aug. Tomus tertius. Vultam

1. The. 4.

Ex vii
lx pau
ad The
loniose
Th. 1

1. The. 5.

Ex dpi-
stola se-
cunda ad
Thessal-
nicos.
2. The. 1.

C

Etiam ijs q nō nouerūt Deū , & q nō obediūt Euangelio domini nostri Iesu Christi. Qui pēnas dabunt interitus æternas à facie domini, & gloria virtutis eius, cū uenerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiam oramus semper pro uobis, ut dignetur uocatione uos sua Deus noster, & impleat omnē uoluntatē bonitatis suæ, & opus fidei in uirtute: ut clarificetur nomē dñi nostri Iesu Christi in uobis, & uos in illo, secundū gratiam Dei nostri, & domini Iesu Christi. Et alio loco, Denunciamus autem uobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulāte inordinate, & nō secundū traditionē quā acceperunt à nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter uos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo: sed labore & fatigatione nocte ac die operantes, ne quem uestrum grauaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formā daremus uobis ad imitandū nos. Nā & cum essemus apud uos, hoc denunciabamus uobis, quoniā si quis non uult operari nec manducet. Audiuimus enim inter uos quosdā ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiosē agētes. His autē qui eiusmodi sunt, denunciamus & obsecramus in domino Iesu Christo, ut cū silentio operantes suū panē manducant. Vos autē fratres nolite deficere benefacientes. Quod si quis non obediuit uerbo nostro, per Epistolā hūc notate, & nō cōmiseramini cū illo, ut confundat. Et nolite quasi inimicū existimare, sed corripite ut fratrem.

Ex epistola ad Cor. 1. colof. 3. **I**gitur si consurrexistis cū Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt, sapite, nō quæ super terrā. Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cū Christo in Deo. Cum autē Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cū ipso in gloria. Mortificate ergo mēbra uestra quæ sunt super terrā: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiā malam auaritiā, quæ est idolorum seruitus: propter quæ uenit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus & uos ambulastis aliquando cū uiueretis in illis. Nunc autē deponite & uos omnia: iram, indigna-

tionem malitiā, blasphemiam: turpē sermonem de ore uestro ne emiseritis. Nolite mentiri inuicē, expoliantes uos ueterē hominem cum actibus eius, & induētes nouum, eū qui renouatur in agnitionē Dei secundum imaginem eis qui creauit eum. Vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputiū, Barbarus & Sytha, seruus & liber: sed omnia & in omnibus Christus. Induite ergo uos sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ benignitatē, humilitatē, modestiam, patientiā, supportantes inuicē, & donantes uobis ipsis, si quis aduersus aliquē habet querelam: sicut & dominus donauit uobis, ita & uos facite. Super omnia autē hæc charitatem habete, quod est uinculū perfectionis: & pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua & uocati estis in uño corpore, & grati estote. Uerbum Christi habitet in uobis abundanter, in omni sapientia docentes & commonentes uosmetipsos in psalmis hymnis & canticis spiritalibus, in gratia cantantes in cordibus uestris Deo. Omne quodcunq; facitis in uerbo, aut in opere, omnia in nomine dñi nostri Iesu Christi, gratias agētes Deo & patri per ipsum. Mulieres subditæ estote uiris, sicut oportet in domino. Viri diligite uxores uestras, & nolite amari esse ad illas. Filij obedite parentibus per omnia, hoc enim placitū est in domino. Patres nolite ad indignationē prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculū seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes dominū. Quodcunq; facitis, ex animo operamini sicut dño, & nō hominibus, scientes quod a domino accipietis retributionē hereditatis. Dño Christo seruite. Qui enim facit iniuriā, recipiet id quod inique gessit: Et nō est personarū acceptio apud Deū. Domini quod iustum est & æquū, seruis præstare, scientes quā & uos dominū habetis in cælo. Orationi instate, vigilantes in ea cū gratiarū actione, orantes simul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysteriū Christi. Propter quod etiam uinctus sum, ut manifestē illud ita ut oportet me loqui. In sapientia ambulāte ad eos qui foris sunt, tēpus redimētes. Sermo uŕ semper in grā sale cōditus sit, ut sciatis quō oporteat uos unicuique respondere. Finis

Finis autem præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide nō ficta. A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in uaniloquium, uolentes esse legis doctores, non intelligentes, neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant. Scimus autem quā bona est lex, si quis ea legitime utatur. Sciens hoc, quia iusto lex non est posita, sed iniustus & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & cōtaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus, periuris. Et si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundū Euangeliū gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Et post paululum, Obsecro igitur primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones pro omnibus hominibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillā uitam agamus in omni pietate & castitate. Item post paululum, Uolo ergo uos orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato cum ueracitate & sobrietate, ornantes se non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste pretiosa, sed quæ decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cū omni subiectione: Docere autē mulieri non permitto, neq; dñari in uirum, sed esse in silentio. Et post aliquot uersus, Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, uñius uxoris uirum, sobrium, prudentē, ornatū, pudicum, hospitalem, doctorē: non uolentem, non percussorē, sed modestum: non litigiosum, nō cupidum, sed suæ domui bene præpositum: filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autē domui suæ præesse nescit, quō Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? Non Neophytum, ne in superbia elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autē & illum testimoniū habere bonū ab ijs qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat & laqueum diaboli. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, nō multo uino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autē probentur primum, & sic ministrent, nullū crimen habentes. Mulieres similiter pudicas, nō detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diaconi sint uñius uxoris uiri, qui filijs suis bene

præstent & suis domibus. Qui n. bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirunt, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu. Et post aliquot uersus, Spiritus autē manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendaciū, & cauteriatam habentiū suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cū gratiarum actione fidelibus, & ijs qui cognouerūt ueritatem. Quia omnis creatura Dei bona, & nihil abijciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur. n. per uerbum Dei & orationē. Hæc præponens fratrib. bonus eris minister Christi Iesu, nutritus uerbis fidei, & bonæ doctrinæ quam affecutus es. Inepras autē & aniles fabulas deuita. Exerce te ipsum ad pietatē. Nam corporalis exercitatio ad modicū utilis est. Pietas autē ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ quæ nunc est & futuræ. Fidelis sermo & omni acceptione dignus. In hoc. n. laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum uiuū, qui est saluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc, & doce. Nemo adolescentiam tuam contēnat. Sed exemplum esto fidelium, in uerbo, in cōuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum uenio attende lectioni, exhortationi & doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Hæc meditare, in his esto, ut pfectus tuus manifestus sit omnibus. Attende tibi, & doctrinæ instā in illis: Hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt. Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem: iuuenes, ut fratres, anus, ut matres: iuuenulas ut sorores in omni castitate. Viduas honora, quæ uere uiduæ sunt. Si qua autem uidua filios aut nepotes habet, discant primum domū suam regere, & mutuam uicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem uere uidua est & desolata, speret in Deū, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte & die. Nam quæ in delitijs est uiuens mortua est. Et hoc præcipe ut irreprehensibiles sint. Si quis autē suorum, & maxime domesticorū curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non minus

aus sexaginta annorū, quæ fuerit vnus viri
 vxor, in operib. bonis testimoniu habens: si
 filios educavit, si hospitio recepit, si sancto-
 rū pedes lauit, si tribulationē patientib. sub-
 ministravit, si omne op^o bonū subsecuta est.
 Adolescentiores aut viduas deuita. Cum. n.
 luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt,
 habentes damnationē quia primā fidem irri-
 tam fecerunt. Simul aut & otiosæ discunt cir-
 cumire domos: nō solū otiosæ, sed & verbo-
 sæ, loquentes quæ non oporteat. Volo aut iu-
 niores nubere, filios procreare, matres fami-
 lias esse, nullā occasionē dare aduersario ma-
 ledicti gratia. Iam. n. quādā conuersæ sunt re-
 tro post Satanā. Si quis fidelis habet viduas,
 subministret illis vt non grauet Ecclesia, vt
 ijs quæ vere viduæ sunt sufficiat. Qui bene p-
 sunt presbyteri, duplici honore digni habeā-
 tur: maxime qui laborant in verbo & doctri-
 na. Dicit. n. scriptura, Nō infrenabis os boui
 trituranti: & dignus est operarius mercede
 sua. Aduersū in presbyterū accusationē noli
 recipere, nisi sub duob. & trib. testib. Peccan-
 tes aut coram omnib. argue, vt & ceteri ti-
 more habeant. Testor corā Deo & Christo
 Iesu & electis angelis, vt hæc custodias sine
 præiudicio, nihil faciens in alterā partē de-
 clinando. Manus cito nemini imposueris, ne
 que cōicaueris peccatis alienis. Te ipsum ca-
 stū custodi. Noli adhuc aquā bibere, sed vi-
 no modico vttere pp stomachū tuū, & frequē-
 tes tuas infirmitates. Quorundā hominū pec-
 cata manifesta sunt præcedentia ad iudiciū,
 quosdam aut & subsequuntur. Similiter & fa-
 cta bona manifesta sunt, & quæ aliter se ha-
 bent, abscondi non pnt. Quicumq; sunt sub iu-
 go serui, dños suos omni honore dignos ha-
 beant, ne nomen dñi & doctrina blasphemetur.
 Qui aut fideles habent dños, non contē-
 nant, quia fratres sunt, sed magis seruiant, quia
 fideles sunt & dilecti, quia beneficij partici-
 pes sunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter
 docet & non acquiescit sanis sermonib.
 dñi nostri Iesu Christi, & ei q̄ secundum pie-
 tatē est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed
 languens circa qōnes & pugnas verborū, ex
 quib. oriuntur inuidiæ, cōtentiones, blasphem-
 iæ, suspitiones malæ, cōtentiones homi-
 nū mente corruptorū, & qui priuati sunt ve-
 ritate, existimantiū quæstū esse pietatem. Est
 aut quæstus magnus, pietas cum sufficientia.

Nihil intulimus in hunc mundum, haud du-
 biū, quia nec auferre quid possumus, Haben-
 tes aut alimenta, & quib. tegamur, his contē-
 ti simus. Nā qui volunt diuites fieri, incidunt
 in tentationes, & in laqueū diaboli, & desi-
 deria multa inutilia & nociua, quæ mergunt
 homines in interitū & perditionē. Radix. n.
 omniū malorum est cupiditas, quam quidā
 appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt
 se doloribus multis. Tu autem o homo Dei
 hæc fuge: sectare vero iustitiam, pietatem, fi-
 dem, charitatem, patientiā, mansuetudinem.
 Certa bonum certamen fidei, apprehende vi-
 tam æternā in qua vocatus es, & cōfessus bo-
 nam confessionē coram multis testibus. Præ-
 cipio tibi corā Deo qui viuificat omnia, &
 Christo Iesu, qui testimonium reddidit sub
 Pontio Pilato bonā confessionem, vt serues
 mandatū sine macula irreprehensibile vsque
 in aduentum dñi nostri Iesu Christi. Et post
 paucos versus, Diuitibus huius seculi præci-
 pe, non superbe sapere, neq; sperare in incer-
 to diuitiarum, sed in Deo qui præstat nobis
 omnia abunde ad fruendum: bene agere, di-
 uites fieri in operib. bonis, facile retribuere,
 cōicare, thesaurizare sibi fundamentū bonū
 in futurū, vt apprehendant veram vitā. O Ti-
 mothee depositum custodi, deuitas prophana
 vocū nouitates & oppositiones falsi no-
 minis scientiæ, quā quidam promittentes cir-
 ca fidem exciderunt. Gratia tecum, Amen.

Non n. dedit nobis Deus spm̄ timoris,
 sed virtutis & dilectionis & sobrieta-
 tis. Noli itaq; erubescere testimoniu dñi no-
 stri, neq; me vincitū eius, sed collabora Euā-
 gelio secundū virtutē Dei. Et post paucos ver-
 sus, Formam habe sanorum verborum quæ
 a me audisti in fide & dilectione in Christo
 Iesu. Bonū depositum custodi per spiritum
 sanctum qui habitat in nobis. Et paulo post,
 Tu ergo fili mi confortare in gratia quæ est
 in Christo Iesu, & quæ audisti a me per mul-
 tos testes hæc commenda fidelibus homini-
 bus qui idonei erunt & alios docere. Labora
 sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo mili-
 tans Deo, implicat se negocijs secularib. vt
 ei placeat cui se pbavit. Nā & qui certat in
 agone, nō coronatur nisi legitime certauerit.
 Laborantē agricolā oportet primum de fru-
 ctibus accipere. Intellige quæ dico, Dabit. n.
 tibi dominus intellectū in omnibus. Memor
 esto

esto dñm Iesum Christū resurrexisse a mor-
 tuis ex semine David, scdm Euangeliū meū,
 in quo laboro vsq; ad vincula quasi male o-
 peras sed verbū Dei nō est alligatū. Ideo oīa
 sustineo pp electos, vt & ipsi salutē cōsequā-
 tur quæ est in Christo Iesu cū gloria cęlesti.
 Fidelis sermo, Nā si cōmortui sumus, & cō-
 uiuemus: si sustinebimus, & cōregnabimus.
 Si negabimus, & illē negabit nos: si nō credi-
 mus, ille fidelis pmanet, negare seipsum non
 potest. Hęc cōmone testificans coram Deo.
 Noli verbis contendere, in nihil vile, nisi ad
 subuersionē audientiū. Sollicite aut curā teip-
 sum probabilem exhibere Deo operarium,
 inconfusibilem, recte tractantem verbum ve-
 ritatis. Prophana autē & vaniloquia deuita,
 Multum proficient ad impietatem, & sermo
 eorum vt cācer serpit. Et post sex versus. Co-
 gnouit dñs qui sunt eius, & discedant ab ini-
 quitate omnes qui inuocant nomen domini.
 In magna aut domo nō solū sunt vasa aurea,
 & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædā
 quidē in honorem, quædam aut in contume-
 liam. Si quis ergo mūdauerit se ab istis, erit
 vas in honorem sanctificatū, & vile dño ad
 omne opus bonum paratum. Iuuenilia autē
 desideria fuge: sectare vero iustitiam, fidem,
 charitatem, pacem cū ijs qui inuocant domi-
 num de corde puro. Stultas autem & sine di-
 sciplina qōnes deuita, sciens q̄ generat lites.
 Seruum autem dñi non oportet litigare, sed
 mansuetum esse ad oēs, docibilem, patientē, cū
 modestia corripientem eos * qui resistūt: ne
 quando det illis Deus penitentia ad cogno-
 scendam veritatē, & respiciant a diaboli la-
 queis a quo captiui tenent ad ipsius volunta-
 tem. Hoc autē scito, q̄ in nouissimis diebus
 instabunt tempora periculosa, & erunt ho-
 mines seipos amātes, cupidi, elati, superbi,
 blaphemi, parentibus non obediētes, ingra-
 tis, cęlesti, sine affectione, sine pace, crimina-
 tores, incontinentes, immites, sine benignita-
 te, proditores, proterui, tumidi, voluptatū a-
 matores magis q̄ Dei, habentes speciē qui-
 dē pietatis, virtutē autē eius abnegātes. Et hos
 deuita. Ex ijs enim sunt qui penetrāt domos,
 & captiuas ducūt mulierculas oneratas pec-
 catis, quæ ducuntur varijs desiderijs semper
 discētes, & nunquā ad scientiā veritatis per-
 uenientes. Et post octo versus, Tu aut assecu-
 tus es meā doctrinā, institutū, propositū, si-

dē, longani mitatem, patientiam, perfectio-
 nes, passiones, qualia mihi facta sunt Antio-
 chie, Iconio, Listris, quales persecutiones
 sustinui, & ex omnib. me eripuit dñs. Et om-
 nes qui volunt pie viuere in Christo Iesu p-
 secutionem patientur. Mali autē homines &
 seductores proficiēt in peius: errātes & in er-
 rorē mittentes. Tu vero permane in ijs q̄ di-
 dicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didi-
 ceris. Et qm̄ ab infantia sacras literas nosti
 quæ te possunt instruere ad salutē, per fidem
 quæ est in Christo Iesu, Omnis scriptura di-
 uinitus inspirata, est utilis ad docendum, ad
 arguendū, ad corrigendū, ad erudiendum in
 iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad oē opus
 bonum instructus. Testificor coram Deo &
 Christo Iesu, q̄ iudicaturus est viuos & mor-
 tuos, & p aduentum ipsius & regnū eius, Præ-
 dica verbū, in sta opportune, importune: ar-
 gue, obsecra, increpta in omni patientia &
 doctrina. Erit enim tps, cū sanam doctrinam
 nō sustinebunt, sed ad sua desideria coacer-
 uabunt sibi magistros, prurientes auribus, &
 a veritate quidē auditū auertent, ad fabulas
 aut cōuertentur. Tu vero vigila, in omnibus
 labora, opus fac Euangelistæ, ministeriū tuū
 imple. Ego. n. iam delibor, & tps meæ resolu-
 tionis instat. Bonū certamen certavi, cursum
 cōsummaui, fidē seruauī, In reliquo reposi-
 ta est mihi iustitię corona, quā reddet mihi
 dñs in illa die iustus iudex, Nō solum autem
 mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea q̄
 desunt, corrigas, & constituas per ciui-
 tates presbyteros, sicut & ego tibi disposui.
 Si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, fi-
 lios habens fideles, non in accusatione luxu-
 riæ, aut nō subditos, Oportet enim Ep̄m sine
 crimine esse, sicut Dei dispensatorē: nō super-
 bū, nō iracundū, nō vinolentū, nō percussio-
 rē, nō turpis lucri cupidū: sed hospitalē, be-
 nignū, sobriū, iustū, sanctū, continentē, am-
 plectentē eū qui scdm doctrinā est fidelem.
 sermonem, vt potens sit exhortari in doctri-
 na sana, & eos qui contradicunt redargue-
 re. Et post aliquos versus, Quā ob causam in-
 crepa illos dure, vt sani sint in fide, nō intēdē
 tes Iudaicis fabulis & mendacijs hoīū auer-
 santiū se a veritate. Omnia munda mundis,
 sed inquinatq; sunt & mēs eorū & conscien-
 tia.

Deu. 25.

1. Tim. 6

B

Ibidem.

Ex epist.
secunda
Timoth.
1. Tim.
Ibidem.

2. Tim.

D

Ibidem.

Al. l. qui
resistunt
veritati.

2. Tim. 3.

2. Ti. :

Ex episto-
la.
Ad Tit.
Cap. 1.

Ad Ti. 1

Ad Ti. 2
 I
 tia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cū sint abominati & incredibiles, & ad oē opus bonū reprobi. Tu autem loquere quæ decent sanā doctrinā, Senes, vt sobrij sunt, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similitet in habitu sancto: non criminatrices, nō vino multo feruientes, bene docentes, vt prudentiā doceāt. Adolescentulas vt viros suos ament, filios diligant, prudentes, castas, domus curam habentes, benignas, subditas suis viris, vt non blasphemetur verbū Dei. Iuuenes similitet hortare vt sobrij sint. In omnib. te ipsum p̄be exemplū bonorū operū in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbū sanū, irreprehensibile: vt is qui ex aduerso est, vereatur, nihil habens malū dicere de nobis. Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, nō contradicentes, nō fraudantes, sed in omnibus fidē bonā ostendentes, vt doctrinā Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia Dei Saluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietate & secularia desideria, sobrie & iuste & & pie viuamus in hoc seculo, expectātes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorē bonorum operum. Hęc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. Admone illos, principibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinē ad omnes homines. Et post paucos versus, Fidelis sermo est. Et de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus p̄esse qui credūt Deo. Hęc sunt bona & vtilia hominib. Stultas autē quæstiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuota. Sunt enim inutiles & vanæ. Hæreticū hominem post vnā, & secundam correptionem deuota, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit proprio iudicio condemnatus.

Ex epistola ad Philemonem.
 G Audium enim magnum habui & consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te frater. Et paulo post, Quem ego volueram tecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis.

Euangelij. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, vt ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

V Idete fratres ne forte sit in aliquo vestro cor malū incredulitatis discedēdi à Deo: vino: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes. n. Christi effecti sumus, si tñ inuitiū substantiæ eius vsq; ad finē firmū retineamus, dū dicitur, Hodie si vocē eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodū, in exacerbatione. Et post paucos versus, Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim & nobis nunciatū est quemadmodū & illis: sed nō p̄fuit illis sermo auditus nō admixtus: fidei exijs quæ audierunt. Et alio loco, Habentes ergo Pontificem magnum qui penetrauit celos Iesum filium Dei teneamus confessionē. Et post tres versus, Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiā cōsequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Et paulo post. Non enim iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis quam ostenditis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministrastis. Cupimus autem vnum quēque vestrum eandem ostentare sollicitudinē ad expletionem fidei vsq; in finem; vt non segnes efficiamini, venū imitatores eorum qui fide & patientia hæreditantur promissiones. Et post septē versus, Homines enim per maiorem sui iurāt, & omnis controuersia eorū finis ad confirmationem eorum est iuramentum. Et post aliquantum, Teneamus sp̄ci nostræ confessionem indeclinabilem, Fidelis enim est qui repromisit, vt cōsideremus inuicem prouocationem charitatis, & bonorum operum, non deserentes collectionem nostrā, sicut est consuetudinis quibusdam: sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquatur hostia pro peccatis. Terribilis nanque est quædā expectatio iudicij, & ignis emulatio, quæ consumptura est aduersarios. Irritam quis faciens legem Moyse, sine vlla misericordie ratione duobus vel tribus moritur testibus: quāto magis putatis deteriora mereri supplicia.

Ex epistola ad Hebræos.

Hebr. 3.

Psalm. 94.

Hebr. 4.

Ibidem.

Hebr. 6.

Ibidem.

Hebr. 10.

Dom.

cia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus. n. qui dixit, Mihi vindictam & ego reddā. Et iterum, Quia iudicabit dñs populum suū. Horrendū est incidere in manus Dei viuentis. Rememoramini autē pristinos dies, in quib. illuminati magnum certamen sustinistis passionum. Et in altero quidem opprobrijs & tribulationib. spectaculū facti: in altero autem socij taliter conuersationem effecti. Nā & vincit cōpassi estis, & rapinam honorū vestrorum cū gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorē & manentem substantiā. Nolite itaq; amittere confidentiā vestram, quæ magnā habet remunerationē. Patientia. n. vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes reportetis promissionē. Adhuc. n. modicum aliquantumq; qui venturus est veniet & non tardabit: iustus autē meus ex fide viuit. Quod si subtraxerit se, nō placebit aīæ meæ. Et aliquanto post, Ideoq; & nō tantā habentes impositam nubem: testium, deponentes omne pondus, & circumstantes nos pctm̄, per patientiam curramus ad propositū nobis certamen, aspicientes in authorē fidei, & cōsummatore Iesum: qui proposito sibi gaudio sustinuit crucē confusione cōtempta, atq; in dextera sedis Dei sedet. Recogitate. n. eum qui talem sustinuit à peccatorib. aduersum semetipsum contradiccionē, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum. n. vsq; ad sanguinē restitistis aduersum pctm̄ repugnantes, & obliuiscistis cōsolationis, quæ vobis tāquā filijs loquitur dicens, Fili mi, noli negligere disciplinā dñi, neq; fatigeris dū ab eo argueris, quem. n. diligit dñs, castigat: flagellat autē omnē filiū quē recipit. In disciplina perseuerate, Tanquā filijs vobis offert Deus. Quis. n. filius quē non corripit pater? Quod si extra disciplinā estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filij estis. Deinde patres quidē carnis nostræ, habuimus eruditores, & reuerbamur. Nō multo magis obtēperabimus patri spiritui, & viuemus? Es illi quidē in tpe paucorum dierum secundum voluntatē tuā erudiebant nos, Hic autē ad id qd vtile est, in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in presenti quidē vī non esse gaudij, sed m̄oris: postea autē fructū pacif.

simū exercitatis per eā reddet iustitię. Propter qd remissas manus & soluta genua erigite, gressus rectos facite pedibus vestris, vt nō claudicans quis erret, magis autē sanetur. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, Contemplantis ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinās impediatur, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut p̄phanus, vt Esau qui propter vnā escam vendidit primitiua sua. Et alio loco, Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim placuerūt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vincitorum, tanquam simul uincti, & laborantium, tanquā & ipsi in corpore manentes. Honorabile cōnubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Sint mores sine auaritia contenti presentibus. Ipse enim dixit, Non te deseram neque derelinquam, ita ut confidenter dicamus, Dñs mihi adiutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Mementote p̄positorum vestrorū, qui vobis locuti sunt uerbum Dei. Quorū intētes exitum conuersationis, imitamini fidem. Iesus Christus heri & hodie ipse & in secula. Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci. Optimum est. n. gratia stabilire cor, nō escis quæ non profuerunt ambulanti in eis. Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, impropriū eius portantes. Non. n. habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, i. fructum laborum, contentiū nomini eius. Beneficentiæ autem & cōionis, nolite obliuisci. Talib. enim hostijs promeretur Deus. Obedite p̄positis vestris, & subiacete eis. D. Ipsi enim peruigilant, quasi rationē pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Cōfidimus autem, quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene uolentes conuersari.

Modicum nunc si oportet cōristari in varijs tentationib. vt probatio vestre fidei, multo pretiosior sit auro, q̄ per ignem probatur. Et alio loco, Propter q̄ succincti lumbos mentis vestre sobrij, perfecti sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in reuelatione Iesu Christi quasi filij obedientiæ nõ configurati priorib. ignorantia vestre desiderijs, sed secundũ eum qui vocauit vos sanctum, vt & ipsi in omni cōuersatione sancti sitis, qm̄ scriptum est, Sancti eritis, qm̄ ego sanctus sum. Et si patrem inuocatis eũ, qui sine acceptione personarum iudicat secundũ vniuscuiusq; opus, in timore incolatus vestri tẽpore cōuersamini. Et post aliquos versus, Animas vestras castificantes in obedientiam charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicẽ diligite attentius renati. Et post paucos versus, Deponentes igitur omnẽ malitiam, & omnem dolũ, & simulationem, & inuidias, & omnes detractiones, sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac cõcupiscite. Et post paululũ, Charissimi obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinerẽ vos à carnalib. desiderijs, quæ militat aduersus animã, Conuersationem vestrã inter gentes habentes bonam, vt in eo q̄ detractant de vobis tanquam de malefactorib. ex bonis operibus vos considerantes glorificet dñm nostrũ in die visitationis. Subiecti estote omni humanæ ordinationi pp̄ Deũ, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquã ab eo missis ad vindictam malefactorũ, laudem vero bonorũ, Quia sic est voluntas Dei, vt beneficientes obtumescere faciatis imprudentium hominũ ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei. Omnes honorate, fraternitatem diligite: Deum timete, regem aut̄ honorificate. Serui subditi estote cũ omni timore dñis vestris, non tantum bonis & modestis, sed et̄ dyſcolis: Hæc est. n. gratia si propter conscientia Dei sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ. n. gratia est, si peccantes & colaphizati suffertis: sed si beneficientes patimini, & patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum. In hoc. n. vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquẽs exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Qui eũ malediceretur,

non maledicebat: cũ pateretur, non combinabatur. Tradebat aut̄ iudicãti se iniuste. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati estis. Eratis. n. sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & ep̄m animarum vestrarum. Et alio loco, Similiter & mulieres subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierũ conuersationem sine verbo lucrifiant, considerantes in timore castam conuersationem vestram. Quarũ sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumẽti vestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti ac modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic. n. aliqui & sanctæ mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ proprijs viris. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dñm eũ vocans. Cuius estis filia beneficientes & nõ pertimentes vllam perturbationem. Verifimiliter cohabitantes secundũ scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartietes honore, tanquam & cohæredib. gratiæ vitæ, vt non impediatur orationes vestre. In fide autem oēs vnanimẽs, cõpatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, vt benedictionẽ hæreditate possideatis. Qui. n. vult vitam diligere & videre dies bonos coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquatur dolum. Declinet autem à malo & faciat bonum, inquirat pacẽ. & sequatur eã. Quia oculi dñi super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus aut̄ dñi super facientes mala. Et quis est qui vobis noceat si boni æmulatores fueritis? Sed & si quid patimini pp̄ iniustitiã, beati. Timorem aut̄ eorũ ne timueritis, vt non conturbemini. Dñm aut̄ Christũ sanctificate in cordib. vestris, parati semper ad satisfactionẽ omni poscenti vos rationẽ de ea quæ in vobis est spe, sed cum modestia & timore conscientia habentes bonam, vt in eo q̄ detrahunt vobis, confundantur qui calumniantur vestrã bonam in Christo conuersationem. Melius est. n. beneficientes, si velit Dei voluntas pati, q̄ maledicetis. Et post aliquos versus, Christo igitur passo in carne & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus

passus est in carne desijt à peccatis, vt iam nõ hominum desiderijs, sed voluntati Dei q̄ reliquum est in carne viuat tẽporis. Sufficit. n. præteritum tẽpus ad voluntatem gentiũ conſummandã, qui ambulauerunt in luxurijs, desiderijs, uinolentijs, cõmessationibus, potationibus, ebrietatibus & illicitis idolorũ cultibus. Et post aliquos uersus, Estote itaq; prudentes, & uigilate in orationibus. Ante omnia mutuum in uobismetipsis charitatem cõtinuam habentes, quia charitas operit multitudinẽ peccatorũ. Hospitales inuicem sine murmuratione. Vnusquisq; sicut accepit gratiam in alterutrũ illam ministrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur quasi sermones Dei, si q̄ ministrat tanquam ex uirtute quam administrat Deus: ut in omnib. honorificetur Deus, per Iesum Christũ dñm, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Charissimi nolite peregrinari in seruire qui ad tentationem uobis sit: nolite pauere quasi aliquid noui uobis contingat, sed cõcantes Christi passiõis bus gaudeate, ut & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: qm̄ q̄ est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super uos requiescet. Nemo aut̄ uestrum patiat̄ur quasi homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorũ appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet aut̄ Deũ in isto nomine: qm̄ tempus est vt incipiat iudicium de domo Dei. Si aut̄ primum à uobis, quis finis eorũ qui non credunt Dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Itaq; & ij qui patiuntur secundum uoluntatẽ Dei, fideli creatori cõmendat animas suas in benefactis. Seniores ergo qui in uobis sunt, obsecro cõsenior & testis Christi passiõnũ, qui & eius quẽ in futuro reuelanda est gloriæ cõicator, pascite qui in uobis est gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontaneè secundũ Deum. Neq; turpis lucris gratia, sed uoluntarie: neq; ut dñantes in claris, sed forma facti gregis ex animo, Et cum apparuerit princeps pastorũ, percipietis immarcescibilem gloriæ coronã. Similiter adulescetes, subditi estote senioribus. Omnes. n. inuicem humilitatẽ insinuate, quia Deus superbis resistit, humilib. aut̄ dat gratiam. Humiliamini igitur sub potẽti manu Dei, ut uos

exaltet in tẽpore uisitationis, Omnem sollicitudinẽ uestrã proijcientes in eũ, qm̄ ipsi cura est de uobis. Sobrij estote, uigilate: quia ad uersarius uester diabolus tanquã leo rugiens circuit q̄rens quẽ deuoret. Cui resistite fortes in fide, scientes eandẽ passionem ei q̄ in mundo est uestræ fraternitati fieri. Deus aut̄ omnis gratiæ, qui uocauit nos in æternã suã gloriã in Christo Iesu modicum passus, ipse perficiet, confirmabit solidabitq;. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Per quem maxima nobis & pretiosa promissa donauit, ut per hæc efficiamini diuina consortes naturæ, fugietes eius quæ in mundo est cõcupiscentiæ corruptionẽ. Vos autem curã omnem subinſerentes, ministrante in fide uestra uirtutem: in uirtute aut̄ scientiam, in scientia aut̄ abstinentiam: in abstinentia aut̄ patientiam, in patientia aut̄ pietatem: in pietate aut̄ fraternitatis amorem, in amore aut̄ fraternitatis charitatem. Hæc. n. si uobiscum alsint & superent: non uacuos, nec sine fructu uos cõstituent in dñi nostri Iesu Christi cognitione. Cui. n. non præsto sunt hæc, cecus est & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis ueterum suorũ delictorũ. Quapropter fratres magis satagite, ut per bona opera certam uestrã uocationem & electionem faciatis. Hæc. n. facientes non peccabitis aliquando. Et post paululum, Sicut & in uobis erunt magistri mendaces, qui introducẽt sectas perditionis, & eũ qui emit eos, Deum negabunt, superducentes sibi celerem perditionẽ. Et multi sequuntur eorum luxurias, per quos uia ueritatis blasphemabitur, & in auaritia fictis uerbis de uobis negociabuntur. Quibus iudiciũ iam olim non cessat, & perditio eorũ non dormitat. Et alio loco. Nouit dñs pios de tẽtatione eripere, iniquos uero in die iudicij reseruare cruciandos. Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditię ambulant, dñationemq; contemnunt: audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere, blasphemantes, Vbi angeli fortitudine & uirtute cũ sint maiores, non portant aduersus se execrabile iudiciũ. Hi uero uelut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & perniciẽ in ijs quæ ignorant blasphemantes, in corruptione superbibunt, percipientes mercedem iniustitiæ. Voluptatem existimantes dici delicias coquina-

Ex epist.
secunda
eiusdem.
2. Pet. 1.

2. Pet. 2.

Ibidem.

M

quinationis: & maculæ, delictijs affluentes, in conuiujs suis luxuriantes vobiscum, oculos habentes plenos adulterij & incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles, cor exercitatum in avaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam errauerunt.

Ibidem.

Et post paucos versus, Superbiã. n. vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuriæ, eos qui paululū effugiunt: qui in errore conuersantur, libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. A quo enim quis superatus est, huius & seruus est.

Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati, superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post agnitionē retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditū est sancto mandato. Contingit enim illis illud veri prouerbij, Canis reuersus ad vomitum suum: & sus lota in volutabro luti. Et post aliquantum, Cum hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet esse vos in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduentum diei Dei. Et paulo post, Charissimi expectantes satagate immaculati & inuolati inueniri in pace, & dñi nostri longanimitatem salutē arbitramini. Et alio loco, Vos igitur fratres præficientes custodite ne insipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate. Crescite vero in gratia & in cognitione dñi nostri & saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc & in die æternitatis. Amen.

Prou. 26
2. Pet. 3.

Ibidem.

Ex epist.
Iacob. c. 1.

Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes q̄ probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectū habet, vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Non. n. æstimet homo ille, quod accipiat aliquid à domino. Vir duplex animo inconstans in omnibus vijs suis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humilitate sua: qm̄ sicut flos fœni transiet. Exortus est. n. Sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decore

vultus eius deperijt: Ita & diues in itineribus suis marcescit. Beatus. vir qui suffert tentationem: quia cū probatus fuerit, accipiet vitam quam repromisit Deus diligentib. se. Et post paululum. Nolite itaq; errare fratres dilectissimi. Omne datum optimū, & omne donū perfectum, desursum est descendens à patre luminū. Et post paucos versus, Scitis fratres mei dilectissimi, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad irascendum. Ira. n. iustitiam Dei. nō operatur. Propter q̄ abijcietes. omnem immunditiam & abūdantiã malitię, in mansuetudine suscipite insitum verbū, quod potest saluare animas vestras. Estote autem factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmet ipsos: quia si quis auditor est verbi & non factus, hic cōparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis & permanerit, non auditor obliuio sus factus, sed factor operis, hic beatus in sancto suo erit. Si quis autem putat se religiosū esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo. Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriæ. Et post aliquos versus, Audite fratres mei dilectissimi, Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonoraſtis pauperem. Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, q̄ inuocatum est super vos? Si tñ legem perficitis regalem secundū scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis, Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores. Et post paucos versus, Iudiciū enim sine misericordia illi qui non facit misericordiam, Superexaltet autem misericordia iudicio. Et post aliquantum, Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam maius iudiciū sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus

Iacob. 1.

C

Lamb. 19

Iacob. 1.

D

Deu. 19

Ibidem.

ctus est vir. Potest. n. freno circumducere totū corpus. Et alio loco, Linguā aut nullus hominū domare potest, Inquietū malū, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deū & patrē, & in ipsa maledicimus homines, q̄ ad similitudinē Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Nō oportet fratres mei hæc ita fieri. Et post paucos versus, Qui sapiēs & disciplinatus inter vos, ostendat ex bona cōuersatione * operā suā in māsuētudine sapientia. Quod si zelū amarū habetis & contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriarī & mendaces esse aduersus veritatem. Non est. n. ista sapientia desursum descēdēs, sed terrena, animalis, diabolica. Vbi. n. zelus & contentio, ibi incōstantia & omne opus prauū. Quę aut desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis cōsentis, plena misericordię & fructibus bonis, dijudicans sine simulatione. Fructus aut iustitię in pace seminatur, facientibus pacē. Vn debella & lites in vobis? Nōne ex cōcupiscētijs vestris, q̄ militant in membris vestris? Itē post paucos versus, Petitis & nō accipitis, eo q̄ male petatis vt in concupiscentijs vestris insumatis. Adulteri, nescitis q̄ amicitia huius mundi inimica est Dei? Quicumq; ergo voluerit amicus esse huius seculi, inimicus Dei cōstituit. Et paulo post. Propter q̄ dicit. Deus superbis resistit, humili bus aut dat gratiã. Subditi ergo estote Deo, resistite autem diabolo, & fugiet à vobis: Appropinquat autē Deo, & appropinquabit vobis. Emūdate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Miseri estote & lugete & plorate. Ritus vester vertetur in luctū, & gaudiū in merorē. Humiliamini in conspectu domini, & exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrū fratres. Et post paucos versus, Vnus est legis lator & iudex, qui pōt perdere & liberare. Tu aut quis es qui iudicas proximū? Ecce nunc qui dicitis, hodie aut crastino ibimus in ciuitatē illā, & faciemus ibi quidē annū & mercabimur, & lucrū faciemus, qui ignoratis quid erit in crastinū. Quę est enim vita vestra? Vapores est ad modicū parens, deinceps exterminabitur. Pro eis vt dicatis. Si dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc aut exultatis in superbijs vestris. Ois exultatio talis maligna est. Scienti igitur

Ibidem.

Al. l. ope
rationē.

Iac. 2.

Ibidem.
Prou. 3.

Iacob. 2.

bonum facere, & non facienti, peccatū est illi. Agite hunc diuites, plorate vlulantes in miserijs quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestrę putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum & argentū vestrū eruginauit, & erugo eorū in testimoniū vobis erit & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis in nouissimis dieb. Ecce merces operariorū qui messuerunt regiones vestras, qui fraudati sūt à vobis, clamāt: & clamor ipsorum in aures domini Sabaoth introyt. Epulati estis super terram, & in luxurijs enutristis corda vestra. In die occisionis adduxistis, occidistis iustum, & non restitit vobis. Patiētes igitur estote fratres usque ad aduentum domini. Et paulo post, Patientes estote, & vos confirmate corda vestra, quoniã aduentus domini appropinquabit. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut nō iudicemini. Et alio loco, Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neq; per cælum neq; per terrā, neq; aliud quodecūq; iurm. Sit autem sermo vester, est est, non non, ut non sub iudicio decidatis: Tristatur aliquis vestrū, aret æquo animo, & psallat. Infirma quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesię, & orent super eū, ungentes eū oleo in nomine dñi. Et oratio fidei saluabit infirmū, & alleuabit eū dñs: & si in peccatis sit, remittetur ei. Cōfitemini ergo alterutrū peccata vestrā, & orate pro inuicem ut saluemini: Multū. n. ualet deprecatio iusti assidua. Et post aliquos versus, Fratres mei, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eū, scire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & * operit multitudinem peccatorū.

Si dixerimus qm̄ societate habemus cum Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur & veritate non facimus: si autem in luce ambulamus, sicut & ipse in luce est, societate habemus ad inuicē, & sanguis Iesu Christi filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus qm̄ peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si cōfiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est ut remittat nobis peccata nostra, & emūdet nos ab oī iniquitate. Si dixerimus, qm̄ nō peccauimus, mendacē facimus eū, & verbū eius non est in nobis. Filioli mei hæc scribo vobis ut nō peccetis: sed & si quis peccauerit, aduoca-

Iacobi 2.

G

Ibidem.

Ibidem.

Mat. 5.

Iacobi 5.

Al. l. ope
riet.

Ex pri-
ma epif.

Ioanni.
cap. 1.

H

I. Ioa. 2.

aduocatū habemus apud patrē, Iesum Christū iustū, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autē tm̄, sed et p̄ totius mūdi. Et in hoc scimus qm̄ cognouim⁹ eū si mandata eius obseruemus. Qui dicit se nosse eū, & mādata eius nō custodit, mēdax est, & in hoc veritas nō est. Qui autē seruat verba eius vere, in hoc charitas Dei p̄fecta est. In hoc scimus qm̄ in ipso sumus, si i eo maneamus. Qui dicit se in illo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare. Et post aliquos versus, Qui dicit se in luce esse, & fratrem suū odit, in tenebris est vsq; adhuc. Qui diligit fratrem suū, in lumine manet, & scandalū in eo non est. Qui autē odit fratrem suū, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: qm̄ tenebræ obsecauerunt oculos eius. Et paulo post, Nolite diligere mūdum, neq; ea quæ in mundo sunt: qm̄ oē q̄ est in mūdo, cōcupiscētia carnis est, & cōcupiscētia oculorū, & superbia vitæ: q̄ nō est ex p̄re sed ex mūdo est, & mūdus transit & cōcupiscētia eius. Qui autē facit voluntatē Dei manet in eternū, sicut & Deus manet in eternū.

I. Ioā. 2. Et alio loco, Omne mēdaciū nō ex veritate est. Et post paululū, Charissimi nūc filij Dei sumus, & nodū apparuit qd̄ erimus. Scimus qm̄ cū apparuerit, similes ei erimus. qm̄ vidimus eū sicuti est. Et oīs q̄ habet hāc spē in eo sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Oīs q̄ facit p̄ctm̄ & iniquitatē facit. Et peccatū ē iniquitas. Et scitis qm̄ ille apparuit, vt peccata tolleret, & peccatū in eo nō est. Omnis q̄ in eo manet, nō peccat: & omnis qui peccat nō videt eū, nec cognouit eū. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiā, iustus est, sicut & ille iustus est. Qui facit peccatū, ex diabo loquitur: qm̄ ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatū non facit, qm̄ semen ipsius in eo manet: & nō pōt peccare, qm̄ ex Deo natus est. In hoc manifestati sunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, nō est de Deo, & qui non diligit fratrem suū, qm̄ hęc est annūciatio q̄ audistis ab initio, vt diligatis alterutrum. Et post paucos versus, Nolite mirari fratres, si odit vos mundus. Nos scimus qm̄ trāslati sumus de morte in vitā, qm̄ diligimus fratres: qm̄ q̄ diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suū, homicida est. Et scitis qm̄ oīs homi-

cidia nō habet vitā eternā in se manentē. In hoc cognouimus charitatē, qm̄ ille p̄ nobis animā suā posuit: & nos debemus p̄ fratrib. aīas ponere. Qui habuerit substantiā mundi, & viderit fratrem suū necessitatem habere, & clauerit viscera sua ab eo, quō charitas Dei manet in eo? Filioli mei, nō diligamus verbo, nec lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus qm̄ ex veritate sumus, & in cōspectu eius * dedimus cordam̄: qm̄ si reprahēderit nos cor nostrū, maior est Deus corde nro, & nouit oīa. Charissimi, si cor nō reprahēderit nos, fiduciā habemus ad Deū, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: qm̄ mandata eius custodimus & ea q̄ placita sunt corā eo, facimus. Et hoc est mādātū eius, vt credamus in noīe filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrū, sicut dedit mandatū nobis, & qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. Et in hoc scimus qm̄ manet in nobis de spū quē nobis dedit. Charissimi nolite oī spiritui credere, sed probate spūs si ex Deo sint: qm̄ multi pleudo prophetæ exierūt in mūdū. In hoc cognoscitur spūs Dei. Oīs spūs q̄ cōfiteē Iesum Christū in carne venisse, ex Deo est, & omnis spūs qui soluit Iesū, ex Deo nō est, & hic est antichristus, de quo audistis, qm̄ veniet. Nūc iā in mūdo est. Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eos, qm̄ maior est qui in vobis est, quā qui in mūdo. Ipsi de mundo sunt, iō de mūdo loquunt, & mūdus eos audit. Nos ex Deo sum⁹. Qui nouit Deū audit nos: q̄ nō est ex Deo: non audit nos. In hoc cognoscimus spiritū veritatis & spm̄ erroris. Charissimi, diligamus inuicē, qm̄ charitas ex Deo est. Et oīs q̄ diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deū: Qui nō diligit, nō nouit Deū, qm̄ Deus charitas ē. Et paulo post, Charissimi, si Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrū diligere. Deū nemo vidit vnq̄. Si diligamus inuicē, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis p̄fecta ē. Itē paulo post, Quisq; cōfessus fuerit, qm̄ Iesus est fili⁹ Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Et nos cognouim⁹, & credidimus charitati q̄ hēt De⁹ in nobis. Deus charitas est, & q̄ manet in charitate, in Deo manet, & De⁹ i eo. In hoc p̄fecta ē charitas Dei nobiscū, vt fiduciā habeamus i die iudicij: qm̄ sicut ille ē, & nos sum⁹ i hoc mūdo. Timor nō ē in charitate, sed p̄fecta charitas foras mittit timorem: qm̄ timor

Al. l. p̄ demm.

I. Ioā. 4.

Ibidem.

M

penam

Al. l. qui poenam habet. * Qui autem non timet, est autē me- perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, qm̄ prior Deus dilexit nos. Si quis dicit se perse- xerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suū derit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo, qui diligit Deum, diligit fratrem suum. Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est: & omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eū qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cū Deum diligamus, & mandata eius faciamus. Hęc est enim charitas, vt mandata eius custodiamus, & mandata eius grauiā non sunt, quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et post paululum, Hęc est fiducia quā habemus ad Deum, quia quodcumq; petierimus secundum voluntatem eius, audit nos, & scimus qm̄ audit nos. Et post tres versus, Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem petat, & dabit ei * vitam peccantibus non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum non ad mortem. Scimus qm̄ omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei cōseruat eum, & malignus non tangit eum. Et alio loco, Filioli, custodite vos a simulacris.

Ex epist. eius se- cunda. Non tanquam mandatum nouum scribēs tibi, sed quod habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum: Et hęc est charitas, vt ambulemus secundum mandata eius. Hoc mandatum est, vt quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis. Et post paucos versus, Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui permanet in doctrina, hic & filium & patrē habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue, communicat operibus eius malignis.

Ex epist. eius se- cunda. Charissime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderūt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos benefacies deducens digne Deo. Pro nomine enim eius profecti sunt, nihil accipientes à gentibus. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. Et post paululum,

Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex Deo est: qui male facit, non videt Deum.

Ex epist. Iude apo stoli. Vbintroierunt enim quidam homines, qui olim prescripti sunt in hoc iudicium impij, domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes. Er paulo post, Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes, sine timore semetipsos pascētes. Et alio loco, Hi sunt murmurantes querulosi, secundum desideria sua ambulantes: & os eorum loquitur blasphemiam, mirantes personas quæstus causa. Vos autem charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimo tempore venient illufores, secundum desideria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui segregant semetipsos animales spiritum non habentes. Vos autem charissimi, superadiucātes vosmetipsos sanctissimæ nostræ fidei, in spiritu sancto orantes, ipsos vos in dilectione Dei seruate, expectātes misericordiam dñi nostri Iesu Christi in vitam eternam. Et hos quidem arguite iudicatos, illos vero saluate de igne rapientes. Alijs autem miseremini in timore, odientes & eam quæ carnalis est maculatam tunicam.

Ex libro cuius no- men est Apocal. Ioannis. Si homines immo quia homines intelliguntur moneri cum angeli monentur, in omnibus eisdem præceptis dicimus falsos fratres per patientiam sustinendos propter nomen Dei, & per poenitentiam ad prima opera bona redeundum, & vsque ad mortem persecutiones pro fide tolerandas, & in charitate seruiendum. Circa autem finem libri, cum de sancta ciuitate loqueretur, Non intrabit, inquit, in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium. Et alibi, Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & portis intrent ciuitatem. Foris canes & venefici & impudici & homicidæ & idolis seruiētes: & omnis qui amat & facit mendacium.

D Ego Iesus misi angelum meum testificari vobis.

QVAE-

Ibidem.

I. Ioā. 2. I. Ioā. 3.

Ibidem.

QVAESTIVNCVLAE de Trinitate.

Decerptæ ex libris de Trinitate.

INTERROGATIO.

E Vomodo Deus uere sit vnitas & vere Trinitas. Responſio, Vnitas in ſubſtãtia, Trinitas in perſonis. Interrogatio, Quid ſit propriũ vnĩuſcuĩuſq; perſonę in ſancta Trinitate. Rñſio, Propriũ eſt patris q̄ ſolus eſt pater, & q̄ ab alio nõ eſt niſi à ſe. Propriũ eſt filij, q̄ à patre genitus eſt ſolus à ſolo, coeternus & conſubſtantialis genitori. Propriũ eſt ſpiritus ſancti q̄ nec ingenus nec genitus eſt, ſed à patre & filio æqualiter procedens. Interrogatio, Quare ſpiritus ſanctus non debet ingenus vel genitus dici? Reſponſio, Quia ſi ingenus diceretur ſicut pater, duo patres, ſi genitus, duo filij æſtimari poſſent in ſancta Trinitate. Interrogatio, Vtrũ ſolus pater, aut ſolus filius, aut ſolus ſpiritus ſanctus per ſe plenus Deus & perfectus dici debeat. Rñſio, Vtiq; pater p̄ ſe eſt plenus Deus, ſimiliter & filius plenus Deus, & ſpiritus ſanctus plenus Deus credit. Interrogatio, Si vna quæq; perſona per ſe plenus Deus dici p̄t, quare non tres Deos dicimus patrẽ & filium & ſp̄m ſanctũ? Rñſio, Quia vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, & non tres ſubſtãtiæ. Proinde vnitas ſubſtãtiæ tres Deos phibet dicere vel credere. Interrogatio, Dũ tres perſonas dicimus, patrẽ & filiũ & ſp̄m ſanctũ, quare non tres Deos, nec tres omnipotentes, nec tres bonos, nec tres magnos dicere fas eſt? Reſponſio, Quia Deus & omnipotens & magnus & bonus & æternus ſubſtantialia nomina ſunt, & ad ſe dicuntur: ideo non licet ea plurali numero dicere, ſed ſingulari: & omne nomen q̄ ſubſtãtiã Dei vel eſſentiam ſignificat, ſemper ſingulari numero proferendũ eſt. Pater autẽ & filius & ſpiritus ſanctus relatiua ſunt nomina, & ideo tres perſonæ recte dicuntur. Interrogatio, Qũo relatiua? Reſponſio, Secundum dialecticã, relatiua nomina ſunt, quæ ad aliud aliquid referuntur, ſicut dñs ad ſeruũ, & ſeruus ad dñm: pater ad filiũ, filius ad patrem. Prorſus cũ dico patrem, filium ſignifico, quia non eſt pa-

ter, niſi filius ſit cui ſit pater: Item non eſt filius, niſi pater ſit cui ſit filius. Interrogatio, Vtrũ ſpiritus ſanctus relatiue vel ſubſtantialiter dicatur. Reſponſio, Vtiq; relatiue, quia ſpiritus alicuius ſpiritus eſt: ſed non ſicut in patre & filio relationis regula tenetur in eo. In interrogatio, Quare æqualẽ non habet relationis regulã ſpiritus ſanctus, ſicut pater & filius? Reſponſio, Quia circumferri poteſt patris & filij nomẽ adinuicem: vt ſi dicamus pater filij pater, & filius patris filius: non ita duplicẽ relationis circumuerſionem in nomine ſancti ſpiritus inueniri poteſt. Interrogatio, Quare neceſſitate accidit, vt ita non circumferri poſſit ſpiritus ſancti relatio? Reſponſio, Quia recte dicere poſſumus ſp̄m ſanctũ patris & filij ſpiritũ, ſed conuerſo ordine non poſſumus dicere, patrẽ ſpiritus ſancti: ſicut dicimus patrẽ filij, ne duo filij in ſancta Trinitate æſtimarentur. Item non poſſumus dicere, filium ſpiritus ſancti, ſicut dicimus filium patris, ne duo patres in ſancta Trinitate intelligantur. Dicimus itaq; ſpiritũ ſanctũ patris & filij, ſine reciprocatione conuerſionis nominũ relatiuorũ. Interrogatio, Vtrũ inſeparabilia ſint opera ſanctę Trinitatis. Reſponſio, Vtiq; quicquid operatur Trinitas ſancta, inſeparabiliter hæc eadẽ operatur, quia vna eſt Trinitatis operatio, ſicut vna eſt ſubſtãtia, eſſentia, & voluntas. Interrogatio, Vtrũ ſancta Trinitas in perſonis ſeparabilis ſiue inſeparabilis dicenda eſt, dũ alius eſt pater, alius filius, alius ſpiritus ſanctus. Rñſio, Vere alius eſt pater q̄ filius in perſona, ſicut filius alius eſt in perſona q̄ pater, & ſpiritus ſanctus alius eſt in perſona q̄ pater & filius: non tñ aliud ille vel ille in natura, vel in deitate aut in eſſentia. Nec n. patrem potes dicere, niſi filium intelligas: nec ſpiritũ ſanctũ, niſi intelligas cuius ſpiritus ſit. Quocirca omnimodo inſeparabilis eſt ſancta Trinitas, ſicut in operibus eſt in perſonis dicenda. Interrogatio, Si ad ſolam patris perſonam pertineat q̄ dicitur, Qui facit mirabilia magna ſolus. Et Apoſtulus, Qui ſolus habet immortalitatẽ. Reſponſio, Nullatenus ad ſolã patris perſonam pertinet, dum dicitur ſolus Deus, ſiue in nouo, ſiue in veteri teſtamento, & q̄ Deus ſolus ſiue hoc ſiue illud habeat vel faciat: ſed ad totã Trinitatem ſanctã, q̄ eſt vnus Deus omnipotens, omnia faciẽs quæ in cęlo & in terra: Interro-

Al. lect. Inſeparabilia ſunt opera ſanctę Trinitatis ab extra.

Psal. 71. i. Tim.

Ioan. 1. Mat. 5. 1. Tim. 1

Interrogatio, Qũo Beatus Ioannes Euangeliſta dicit, Deum nemo vidit vnquam. Et ipſe dñs in alio loco, Beati mundo corde, qm̄ ipſi Deũ videbunt. Et Apoſtulus inuifibile Deũ dicit. Rñſio. Videri n. p̄t Deus: i. intelligi ſecundũ ſuã donũ gratiæ, ſiue ab angelis, ſiue ab animabus ſanctorum. Plenam vero diuinitatis naturam, nec angelus quilibet, nec ſanctorum aliquis perfecte intelligere poterit, Ideo incomprehenſibilis dñs Deus. Interrogatio, Quod ſanctis ſummum promittitur præmiũ eterna Dei viſio, an æqualiter videbunt vel intelligent? Rñſio Nullatenus æqualiter oēs vel angeli vel animæ ſanctorũ Deũ vel nunc vident, vel poſt reſurrectionẽ videbunt: ſed ſecundũ donatoris diſpenſationem & meritorũ qualitatem. Vnuſquiſq; tñ ſufficiẽtẽ in eius viſione ſuis meritis habebit beatitudinẽ, nec plus queret q̄ habebit, nec ſe min⁹ habere q̄ volet dolebit. Interrogatio, An aliquid diſtet in Deo, eſſe, viuere, intelligere, poſſe. Rñſio, Nullatenus aliud eſt in Deo, eſſe, aliud viuere, vel intelligere, vel aliud poſſe: quia Deus eo ipſo quo eſt, viuunt: & eo quo viuunt, intelligit: & eo quo intelligit, p̄t: & eo quo p̄t, eſt: quia ſimplex deitatis natura vnũ habet eſſe, viuere, intelligere, & oĩa p̄t. Sed nõ ita eſt in nobis, dũ aliud eſt in natura noſtra viuere, aliud intelligere, aliud poſſe. In Deo uero hæc omnia vnũ atq; idẽ ſunt. Interrogatio, Vtrũ de filio ſicut dñs, Lumen de lumine, Deus de Deo, p̄t dici omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, & cetera talia? Rñſio, Regulariter uti que tenere debemus, q̄ oĩa naturę nomina æqualiter de filio dici poſſunt ſicut de patre: ſicut dñs Deus de Deo, lumẽ de lumine: ita dicendũ eſt omnipotẽs de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, ſed non ita in relatiuis. Interrogatio, Sed quõ in relatiuis nominibus dicendũ eſt? Rñſio, Non poſſumus dicere verbũ de verbo, quia relatiuũ nomẽ eſt verbũ quod ſolus eſt filius, ſicut dicimus Deũ de Deo, quod non eſt ſolus filius nec imaginẽ de imagine, quia ſolus eſt filius imago, ſicut dicimus lumẽ de lumine, qd̄ nõ eſt ſolus filius, quia ſubſtantiale nomẽ eſt lumẽ. Interrogatio, Nunquid aliud lumẽ eſt p̄r, & aliud filius? Rñſio, Nequaquã aliud, ſed vnũ lumẽ eſt pater & filius, ſicut vna ſubſtantia. Ideo recte dñs lumẽ de lumine, ſicut Deus de

Deo, Sicut n. vnus eſt Deus pater & filius, ita vnũ lumẽ. Interrogatio. Legimus Apoſtolo dicẽte, Chriſtũ Dei eſſe uirtutẽ & Dei ſapientiã: Nunquid pater non habet in ſe ſapientiã uel uirtutẽ, niſi in filio, quẽ Apoſtulus ſapientiam Dei & uirtutẽ nominauit? Rñſio, Plurimi ita Arrianã deſtruunt impietatẽ, dicentes impium eſſe credere vnquã Deũ patrẽ eſſe ſine ſua ſapientia, aut ſine ſua uirtute. Sed melius eſt intelligere patrẽ eſſe ſapientiã & uirtutẽ, immo & ſpiritus ſanctũ ſapientiã & uirtutẽ: nõ tres uirtutes, nec tres ſapientias: quia ſapientia ſubſtantiale nomẽ eſt, ſicut uirtus: Nec aliud eſt in Deo eſſe, aliud ſapere, aliud poſſe: ſed vnũ eſt Deo eſſe, ſapere, poſſe. Interrogatio, Vtrũ ad ſolã ſancti ſpiritus perſonam pertineat charitas, dũ Apoſtulus dicit, Deus charitas eſt, q̄ dilectio patris & filij eſſe legitur. Rñſio. Nullatenus ita ſp̄s ſanctus charitas intelligit, quafi nõ ſit pater & filius charitas. Sicut ſpiritus ſanctus eſt charitas, ita & p̄r eſt charitas, & filius eſt charitas: non tñ tres charitates, ſed vna charitas. Sed quia ſp̄s ſanctus donũ Dei proprie dñs, & nullũ Dei donũ charitate mai⁹ eſt, immo ſine eo nullũ donũ ad perpetuã hominẽ deducere poterit beatitudinẽ, proinde ſp̄s ſanctus proprie dñs charitas. Interrogatio, Nunquid impij dona Dei habẽt? Rñſio, Habẽt utiq; p̄ eũ, qui illuminat oẽm hominẽ uenientẽ in hunc mundũ: In eo n. ſumus, mouemur, & uiuimus. Bonã ſunt n. dona Dei eis qui bene utuntur illis. Ideo charitas ſingulare eſt in ſanctis donũ in qua filij Dei diſcernuntur à filiis impietatis. Interrogatio, Quare ſi Deus totus ubiq; eſt, i cęlo dñs magis habitare quã i terra? Reſponſio, Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis animabusque ſanctorum diuinitatis, cũ ſint apud Deũ in cęlis, quã in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligunt diuinã ſubſtãtiã, quidã minus, ita & in cęlo magis dicitur Deus eſſe quã in terra, quia plenius eiũdẽ ſubſtãtia intelligitur ab inhabitatoribus cęli quam terrę incolis. Interrogatio, Si vnã ſubſtãtia eſt pater & filius ſpiritus ſanctus, quare ſolus filius incarnatus dicitur? Reſponſio, Quia alia eſt perſona filij, alia patris, alia ſpiritus ſancti. Et ſola quidem perſona filij incarnata eſt, operante tamen eandẽ incarnationem totã ſancta Trinitate, cuius opera ſunt inſeparabilia

1. Ioan. 4

Ioan. 1. Act. 17.

M

rabilia. Interrogatio, Dū in symbolo catho-
lico cantari solet Dei filium de spūsancto &
Maria virgine incarnatū: quare nō dicitur fi-
lius spiritus sancti, sicut dicitur beatæ virgi-
nis? Rñsio, Nō utiq; sic de illo sicut de illa na-
tus est filius Dei. De illa siquidē. I. sancta vir-
gine natus ē filius Dei sicut de matre, nō de
illo. I. spiritus sancto sicut de patre, ne duo pa-
tres dicerentur in sancta Trinitate. Interroga-
tio, Si vna natura est patris & filij, & filius in-
carnatus plenus est Deus & perfectus, quo-
modo nō pater incarnatus est? Rñsio, Filius
plenus est Deus & perfectus qui solus incar-
natus est, & hō factus est. Nā ignis vna substā-
tia est, sed aliud i igne facit calor, aliud lux,
Lux illuminat, calor calefacit, vna tñ ignis
natura vtrunq; facit & calore & lucē. Inter-
rogatio, Vtrū diuinitas cū carne cōcepta &
nata & passa est, & cetera quæ humanitatis
propria esse noscuntur? Responso, Vtique
diuinitas suæ carnis conceptione conce-
pta est, & natiuitate nata, sensiq; partici-
patione humani affectus mortē quā sponte lu-
sceperat non naturæ suæ potentia perdens, p
quā cuncta viuificat. Et ipse auctor qui spō-
te natus est, sponte passus est. Et idem opus,
quia vtrunq; vnus, licet non alio cogente,
solus tamen ipse perpetitur salua diuinitatis
impasibilitate. Interrogatio, Ex qua natura
dicit, Potestatem habeo ponendi animā meā?
Rñsio, Omnī quæ in Christo sunt operum
authoritas, ex diuinitate est: tñ carni conue-
nit dicere, Potestatem habeo ponendi animā
meā, nō diuinitati: Diuinitas enim non di-
misit animam postquā assumpsit eam in vte-
ro virginis, caro dimisit dū emisit spiritū in
cruce Christus. Interrogatio, Quo conuenit
quod in Genesi legitur, Regeuit Deus die se-
ptimo ab omnibus operibus suis: & in Euan-
gelio, Pater meus vsq; modo operat, & ego
operor? Responso, Requiuit a nouarū cō-
ditione creaturarū, non a conditarū guber-
natione. Et ideo Deus tūc creator in sex die-
rū creatione putandus est, nunc vero guber-
nator in totius mundi naturis. Interrogatio,
Quot creaturas rationales condidit Deus?
Rñsio, Duas angelicam & humanā, & celū
angelis, & terrā hominibus habitationē. In-
terrogatio, Quare angelicū peccatum silen-
tio in Genesi absconditū est, & hominis pate-
factū est? Rñsio, Quia angelicū vulnus Deus

non prædestinavit curare, hominis vero fa-
nare prædestinavit. Interrogatio, Cur summi
angeli peccatū insanabile fuit, & hominis fa-
nabile? Rñsio, Quia angelus sui sceleris inuē-
tor fuit, homo vero alterius fraude seductus.
Itē quāto sublimior angelus in gloria, tāto
maior in ruina. Homo vero quāto fragilior
i natura tāto facilius ad veniā. Interrogatio,
Cur hō suæ potestatis creatus auctor est? Rñ-
sio, Vt ipse sibi auctor esset ad vitam, siue ad
mortē. Si vere necessitati esset subiectus, tūc
nec boni operis haberet gloriam nec mali
pēnam, sed esset quasi vnus ex pecoribus.

INTERROGATIO DE BE-
nedictionibus filiorum Iacob. Studiofus
aliquis desumpsit hæc ex libro quæstionū
Hieronymi in Genesim, omisis aut im-
mutatis aliquot verbis, quō solet Beda.

Quid intelligendum est de bene-
dictionibus, quibus Iacob Pa-
triarcha benedixit filios suos:
an historice, vel allegorice, in-
telligendæ sint, dum dicit, Con-
gregamini filij Iacob, vt annunciem vobis
quæ ventura sunt in nouissimis diebus: & si
videat ex his verbis magis allegoriā sōnare q̄
historiā? Responso, Vtrunq; verō, & histo-
riā & allegoriā. Historiā de diuisione terræ
promissionis, quæ diuisiones diuidendæ erāt
nepotib. eorū. Et allegoriā de Christo & de
Ecclesia in nouissimis tēporibus futura. Sed
prius historiæ fundamenta ponenda sunt, vt
aptius allegoriæ culmen priori structuræ su-
perponatur. Ruben primogenitus meus, tu
fortitudo mea, principiu doloris mei: prior
in donis, maior imperio, Effusus es sicut a-
qua, non crescas: quia ascēdisti cubile patris
tui, & maculasti stratū ei⁹. Est autē sensus hic,
Tu es primogenitus meus maior i liberis, &
debebas, iuxta ordinē natiuitatis tuæ, hēredi-
tate quæ primogenitis iure debebatur, sacer-
dotiū accipere & regnū, Hoc quippe in por-
tando honore & præualido robore demon-
stratur. Verū quia peccasti, & quasi aqua quo-
libet vasculo nō tenetur, voluptatis effusus
es impetu: idcirco præcipio tibi vt ultra nō
pecces, sisq; in fratrum numero pēnas peccati
luens, quod primogeniti ordinem perdidisti.
Principium autem doloris est omnis pri-
mogeni-

mogenitus, quia pro eo commouentur vi-
scera parentū. Simeō & Leui fratres vasā ini-
quitate bellantia: in cōsiliū eorum non ve-
niat anima mea, & in cētū illorū non sit glo-
ria mea: quia in furore suo occiderunt virū, &
in voluntate sua suffoderūt murū. Maledictus
furore eorū, quia pertinax: & indignatio eorū
quia dura. Diuidam eos in Iacob, & disper-
gam illos in Israel. Significat autē non sui cō-
siliū fuisse, quod Sichen & Emor interfecerunt
fēderatos, & contra fas in pacis & amicitia-
rū tempore sanguinē fuderunt innocentem,
& quasi quodā furore sic crudelitate rapta-
ti muros hospitæ vrbis euerterunt. Vnde di-
cit, Maledictus furor eorū, quia pertinax, &
dispergā illos in Israel. Leui enim hēredita-
tem propriā nō accepit, sed in omnibus sce-
pris paucas vrbes ad inhabitandū habuit.
De Simeon vero in libro Iesu scriptū est, quod
& ipse propriū funiculū non acceperit, sed
de tribu Iuda quiddam acceperit. Iuda te
laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruici-
bus inimicorum tuorū, adorabunt te filij pa-
tris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædā fili mi
ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, &
quasi læna. Quis suscitabit eum? Quia Iu-
das confessio siue laus interpretatur, recte
scribitur de Iuda, Cōsuebuntur tibi fratres,
vel laudabunt te. Et licet de Christo grande
mysteriū sit, sed tamē secundū literam signi-
ficat quod per Dauid stirpem generarentur
reges, & quod adorarent eum omnes tribus.
Nō enim ait filij matris tuæ, sed filij patris tui.
Et quod sequitur, Ad prædā fili mi ascen-
disti, ostendit eum captiuos populos esse du-
cturum, & iuxta intelligentiam sacriorē,
ascendisse in altum, & captiuam duxisse ca-
ptiuitatem, siue quod melius puto, captiui-
tas passionē, ascensus resurrectionem signi-
ficat. Alligans ad vineam pullum suum, &
ad vitem afinā suā. Quod, videlicet pullum
afinæ, cui supersedit Iesus, hoc est gentiliū
populū, vineq; Apostolorum, qui ex Iudæis
sunt, copulauerit: & ad vitem, siue vt in Hæ-
bræo habetur, Soret, id est electam vitem alli-
gauerit afinam cui supersedit Ecclesia ex na-
tionibus congregata. Quod autem dicit, Fi-
li mi, conuersionem ad Christum de ipso Iu-
da facit, eo quod Christus sit vniuersa facturus.
Quod autem dicitur, Non auferetur scēptrū
de Iuda, & dux de femoribus eius, donec

veniat ille qui mittendus est. & ipse erit expe-
ctatio gentium: significat quod non defice-
rent Principes de tribu Iuda vsq; ad tempus
quo natus est Christus, qui missus a patre ex-
pectatio est gentiū. Zabulō in litore maris ha-
bitabit, & in statione nauū, pertingens vsq;
ad Sidonem. Isachar afinus fortis accubans
inter terminos, vidit requiē quod esset bona
& terram quod optima: & supposuit hume-
rum suum ad portandum, factusq; est tribu-
tis seruiens. Quia supra Zabulō dixerat, quod
maris magni litora esset possessurus, Sidoniā
quoq; & reliquas Phœnicis vrbis cōtingeret,
nūc ad mediterraneā puiciā redit, & Isachar
quod iuxta Neptalim siue Nephtalim pulcherri-
mā in Galilæa regionē possessurus est, bene-
dictione sua habitationē facit. Afinum autē
osseū vel fortē vocat, & humerū dicit, suppo-
suisse ad portandū: quia in labore terræ & ve-
hentis ad mare, quæ in finibus suis nasceban-
tur, plurimum laboraret, regibus quoq; tri-
buta comportans. Aiunt Hebræi per meta-
phoram significari, quod scripturas sanctas de
die ac nocte meditatis, studiū suū dederit ad
laborandū: & idcirco ei omnes seruiunt quæ
si magistro dona portates. Dan iudicabit po-
pulū suū, sicut & alia tribus in Israel: Fiat Dā
coluber in via, cerastes in semita mordēs vn-
gulas equi, vt cadat ascensor eius retro: salu-
tare tuū expectabo domine. Sampson iudex
Israel de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nūc
vidēs in spiritu comam nutrire Sampsonem
Nazareū celsiq; hostibus triumphare, quod
in similitudinem colubri reguliq; obsidens
vias nullū per terrā Israel transire permittat.
Sed et si quis temerarius, virtute sua quasi ve-
locitate equi confusus, eam voluerit prædo-
nis more populare, non effugere valebit. To-
tū autē per methaphorā serpentis & equitis
loquitur. Videns ergo tam fortem Nazareū,
quod ipse propter meretricē mortuus est, &
moriēs nostros occidit inimicos, putauit
Deus ipsum esse Christum filium tuum: verū
quia mortuus est & nō resurrexit, & rursū
ductus est Israel in captiuitatē, alius mihi sal-
uator mundi, & mei gn̄is præstolandus est,
vt veniat cui repositū est vt ipse esset expecta-
tio gentium. Gad accinctus præliabitur ante
eū, & ipse accingetur retrosum. Signat quod
Gad Ruben & dimidia tribus Manasse ad fi-
lios quos Iordanem in possessionem dimi-
Aug. Tomus tertius. Xx ferat,

ferat, post quatuordecim annos reuertens, p
lium aduersum eos gentium vicinarum gran-
de reperit, & victis hostibus fortiter dimica-
uerit. Lege Iesum Naue & Paralipomenon.
Neptalim, ceruus emissus das eloquia Pul-
chritudinis, siue Neptalim ager irriguus.
Vtrūq; signat Hebræū verbū aiala. Significat
autem, quod aquæ calidæ in ipsa nascantur
tribu, siue quod super lacū Genesar fluente
Iordanis esset irriguus: Hebræi autem volunt
propter Tyberiadem, q̄ legis videbatur habe-
re notitiā, per agrū irriguū eloquia pulchri-
tudinis prophetari. Ceruus aut emissus tpa-
neas fruges & velocitatem terræ vberioris
ostendit. Sed melius si ad doctrinā saluatoris
cūcta referamus, & quod ibi vel maxime do-
cuerit saluator, vt in Euangelio quoq; scri-
ptū est. Filius meus Ioseph accrescens, filius
meus accrescens & decorus aspectu, filij de-
currerunt super murū: sed exasperauerūt eū,
& iurgati sunt, inuideruntq; illi habentes ia-
cula. Sedit in forti arcus eius, & dissoluta
sunt vincula brachiorū & manū eius p ma-
nū potentis Iacob. Inde pastor egressus est la-
pis Israel. O fili Ioseph qui tā pulcher es, vt
tota de muris & turribus fenestris puellarū
Aegypti turba propsectet, inuiderunt tibi, &
ad iracundiā te puocauerunt fratres tui ha-
bentes liuoris sagittas & zeli iaculis vulnera-
ti. Verum arcū tuū & arma pugnandi posui-
sti in Deo, qui fortis est pugnator: & vincu-
la tua quibus te fratres ligauerunt, ab ipso so-
luta sunt & dirupta, vt ex tuo semine trib. na-
scatur Ephraim fortis & stabilis, & instar la-
pidis durioris inuicta imperās quoq; decem
tribulus Israel. Benjamin lupus rapax, mane
comedet p̄cedam & vespere diuidet spolia.
Quod de Apostolo Paulo quæ dicta sūt ma-
nifestissima sit propheta, omnibus paret, q̄
in adolescentia p̄secutus sit Ecclesiam, in se-
nectute p̄dicator Euangelij fuerit. Hebræi
aut ita dixerunt, Altare in quo immolabūt
hostiæ, & victimarū sanguis ad basim illius
fundeatur, in patre tribus Benjamin fuit.
Hoc, in quiūt, signat, quod sacerdotes immo-
lant mane hostias, ad vesp̄rū diuidunt ea q̄
sibi ex lege collata sunt, lupum sanguinariū,
lupum voracem super altaris interpretatio-
ne ponētes, & spoliū diuisorem super sa-
cerdotibus, qui seruientes altari viuunt de al-
tari. Hæc aut historice. Spiritu autem in

Ruben prioris populi Iudæorum ostendit
esse personā, cui à domino dicitur, Israel pri-
mogenitus meus. Etenim iuxta q̄ primogeni-
to debebatur, ipse erat accipere sacerdotiū
& regnū. Additur tu virtus mea: vtiq; quod
ex ipso populo fundamentū fiet, ex ipso vir-
tus Dei, qui est Christus, aduenit. Quō autem
ipse sit principū dolorū nisi dū patri Deo
semper irrogauerit iniuriā, dū conuertit ad
eū dorsum & non faciē. Ille prior in bonis
quia primum ipsis credita sunt eloquia Dei,
& legislatio & testamentum siue promissio.
Ille maior imperio, vtq; pro magnitudine
virum, quia copiosus ceteris in hoc seculo
propter idem negauit. Effusus est autem sicut
aqua peccando in Christū, quæ vasculo nō
teneatur voluptatis, effusus est impetu, & id-
circo addidit, ultra non crescas. Quapropter
ipse postq̄ in vniuerso orbe dispersus est, val-
de imminutus est. Sed quare talia meruit, ita
subiecit: quia ascendisti cubile patris tui. Pri-
mogenitæ autem plebis audaciā p̄dicari,
quæ ascendit cubile patris sui & maculauit
stratum eius, q̄ corpus dñicum, in quo ple-
nitudine diuinitatis quiescebat, raptum in cru-
ce suspendit, & ferro commaculauit. Simeō
& Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. Per
Simeon & Leui Scribæ & Pharisei & sacer-
dotes Iudaici populi intelligūt. De Simeō
enim Scribæ erant Iudæorū, & de tribu Leui
Principes sacerdotū, qui consiliū fecerunt vt
Iesum dolo tenerent & occiderent. De quo
consilio dicit, In consiliū eorū ne veniat ani-
ma mea. Horrebat enim tāta scelera, quæ no-
uissimis tēporibus facturi erant Iudæi, qui
in furore suo occiderunt virū, idest Christū
de quo dicitur: Ecce vir oriēs nomen eius.
Et alibi, Femina circumdabit virum. Suffode-
runt murum, idest illum spiritalem fortissi-
mum murum, qui custodit Israel, læcea con-
foderūt. Maledictus furor, q̄ p̄tinax: vtique
furore accensū & ira, obtulerunt Christū Pō-
tito Pilato, dicentes, Crucifige crucifige. Et in-
dignatio eorū: q̄ dum dū Barrabam latro-
nem peterent, & Principē vitæ crucifigendū
postularent. Diuidā eos in Iacob & dispersā
illos in Israel: quia nonnulli ex ipsis credide-
rūt, q̄dā in infidelitate p̄māserūt. Dicitur. n.
diuisi ij q̄ ab eis separātur, & veniūt ad fidē.
Dispersi aut, quorū patria tēploq; subuerso
per orbē terræ incredulorū genus spargitur.
Iuda

Iuda te laudabūt fratres tui. Per hūc Iudā ve-
rus cōfessor exprimit Christus, qui ex eius
tribu secundū carnē est genitus. Ipsum lau-
dabunt fratres sui: Apostoli, s. & oēs cohære-
des eius, qui per adoptionē patris filij Dei ef-
fecti sunt, & Christi fratres per gratiā, quo-
rū ipse est dñs per naturā. Manus tuæ in cer-
uicib. inimicorū tuorū. Eisdē. n. manib. atq;
eodē crucis trophæo & suos textit, & inimi-
cos, & aduersarias ptātes curauit. Iuxta q̄
& pater p̄mittit ei dicens: Sede ad dexteram
meā, donec ponā inimicos tuos scabellū pe-
dū tuorū. Adorabūt te filij patris tui. Quō mul-
ti ex filijs Iacob adorāt eū, per electionē gr̄e
salui facti. Catulus leonis Iuda. Quō nascēdo
factus est paruulus, sicut scriptū est, Paruulus
natus est nobis. Ad prædā fili mi ascēdisti, i.
ascēdens in crucē, captiuos populos rede-
misti: & quos ille cōtrarius inuaserat, tu mo-
riens eripuisti. Deniq; rediēs ab inferis, ascē-
disti in altū, captiuā duxisti captiuitatē. Re-
quiescens accubuisti vt leo. Manifestissime
Christus in passione accubuit, q̄n inclinato
capite tradidit sp̄m: & q̄n in sepulchro posi-
tus fuit, velut quodā corporis somno quie-
uit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis?
In somno. n. suo leo fuit, q̄n nō necessitate,
sed ptāte hoc ipsū cōpleuit, sicut ipse dicit,
Nemo tollit à me animā meā, sed ego pono
eā. Quō vero addit, & vt catul⁹ leonis: inde. n.
mortuus vnde natus: Bene ergo Christus vt
leo requieuit, qui nō solū mortis acerbitatē
nō timuit, sed in ipsa morte mortis imperiū
vicit. Quō aut dicit, Quis suscitabit eū? Quia
nullus nisi ipse, iuxta q̄ dicit, Soluite templū
hoc, & in triduo suscitabo illud. Nō deficiet
Dux de Iuda, & reliqua. Hoc manifestissime
ad Iudā referē. Diu. n. fuit ex semine illius in-
B temerata apud Iudæos successio regni, do-
nec Chr̄s nasceret, sicut supra diximus. Alli-
gans ad vineā pullū suū. Pullus suus populus
est ex gentib. cui adhuc nunquā fuerat legis
onus impositū. Hūc copulauit ad vineā, ad
Apostolos, s. qui ex Iudæis sūt. Nā vineā dñi
Sabaoth domus Israel est. Et ad vitē asinam
suā: ipse dicit, Ego sum vitis vera. Ad hæc er-
go vitē alligat asinā suā, synagogā tardigra-
dā, s. & graui legis pondere depressam. Lauit
in vino stolā suā: siue carnē suā in sanguine
passionis, siue sanctā Ecclesiā illo vino, q̄ p̄
multis effundetur in remissionē peccatorū.

Et in sanguine vuæ palliū suū. Palliū gentes
sunt quas corpori suo iunxit, sicut scribitur.
Pulchriores oculi eius vino. Oculi Christi
Apostoli sunt & Euangelistæ, qui lumē scien-
tiæ Ecclesiæ p̄stant: quorū p̄cepta austeritatē
vini p̄ficæ legis superant, quia longe leuio-
ra sunt. Et dentes eius lacte cādidiore. Dētes
p̄ceptores sunt sancti, qui p̄cidūt ab errorib.
hoīes, & eos quasi comedēdo in Christi cor-
pus transmittunt. Cādidiore aut effecti sunt
doctores Ecclesiæ lacte veteris legis. Zabulō
habitabit in litore maris, & in statione nauū
Zabulō interpretat habitaculū fortitudinis,
& Ecclesiā significat. Hæc in litore maris ha-
bitat & statione nauū, cū credentib. refugiū
& periclitantib. demonstrat fidei portū. Hæc
cōtra oēs turbines seculi incōcussa firmitate
solide expectat naufragiū Iudæorū & hæreti-
corū procellas, qui circūferuntur omni vē-
to doctrinæ, quorū & si tūditur fluctibus, nō
tū frangit. Pertendit aut usq; ad Sidonē, hoc
est, usq; ad gentes. Legitur et in Euangelio in-
de assumptos esse Apostolos aliquos & ipsis
locis dñm sæpe docuisse, sicut scriptū ē, Terra
Zabulon, & terra Neptalim, populus qui
sedebat in tenebris, uidit lucē magnā. Sidon
interpretatur uenator, uel uenatrix. Venato-
res qui sunt nisi Apostoli? Quia ut supra di-
xi mus, ex illis locis assumpti sūt, de quibus
d̄r, Mittam uenatores multos, & uenabuntur
uos. Isachar asinus fortis. Isachar q̄ interpre-
tatur merces refertur ad populū gentiū, quē
dñs sanguinis sui p̄tio mercatus est. Hic Isa-
char asinus fortis scribitur, quia prius popu-
li gentilis quasi brutū & luxuriosum animal
nullaq; rōne substitit, sed postmodū iugū di-
sciplinæ Euangelicæ libeter portauit. Hic ac-
cubans inter terminos, uidit requiem q̄ esset
bona, & terrā q̄ optima. Inter terminos aut
cubare, est p̄tolato mundi sine requiescere,
nihilq; de ijs q̄ nunc uersantur in medio q̄-
rere, sed ultima desiderare. Et fortis asinus re-
quem & terrā optimā uidet, cū simplex gē-
tilitas se ad robur boni operis erigit, & ad
aternæ uitæ patriam tendit. Vnde et apponit
humerū suū ad portandū, q̄ cū ad promif-
sam requiem peruenire desiderat, cūcta mada-
torū onera libeter portat. Vnde factus est tri-
butus seruiēs, hoc ē, Ch̄so regi suę fidei dona
& operū bonorū offerēs munera. Dan iudica-
bit populū suū sicut alia tribus in Israel. Fiat

Dan coluber in via, cerastes in semita, & reliqua. Dicunt quidam Antichristum per haec praedici, & de ista tribu futurum, pro eo quod hoc loco Dan, & coluber asseritur & mordens, & quod inter tribus Israel, primus Dan ad Aquilonem castrametatus est, illum significans qui se in lateribus Aquilonis sedere dicit, & de quo figuratim dicit Propheta, A Dan auditus est fremitus equorum. Qui non solum coluber, sed et cerastes vocatur, & per 72. n. Graece cornua dicuntur. Serpens ergo ille cornutus esse perhibetur, Per quem digne Antichristus asseritur, quia contra vitam fidelium cum morfu pestiferam praedicationis armabitur et cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustior esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in praesentis vitae latitudine eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur: sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita: quia quos fideles reperit & sese ad praecipitum celestium itinera constringentes, non solum nequitia callidae persuasionis impetit, sed et terrore praetatis praemit, & in persecutionis languore, post beneficia factae dulcedinis, exercet cornua praetatis. Equus iste cuius vngulas cerastes mordere dicit, hunc mundum insinuat, qui per relationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi huius apprehendere nititur, cerastes iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, ut cadat ascensor eius retro. Plebs infidelis Iudaea, erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat. Bene Iacob eodem loco repente in electorum vocem conuersus est dicens, Salutare tuum expectabo domine, id est non sicut infideles Antichristum, sed cum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum, Amen.

Esa. 14. Hier. 8.

SENTENTIAE ALIQUOT

Velut Aphorismi ex omnibus Augustini & aliorum libris deceptae per studiosum aliquem.

Innocentia est vera quae nec sibi nec alteri nocet, Quis qui diligit iniquitatem odit animam suam, & nemo non prius in se quam in alterum peccat. Sic diligendi sunt homines, ut eorum non dili-

al. I ascribitur ab aliquibus hic labor Prospero Aquiniano. Innocentia. Psal. 10.

gantur errores: quia aliud est amare quod facti sunt, aliud odisse quod faciunt. 3. Vera aeternitas & vera immutabilitas non est, nisi in deitate Trinitatis: cui quod est esse, perpetuum est, quia natura initio carens, incremento non indigens, sicut nullum finem, ita nullam recipit mutabilitatem. Creaturae autem illae quibus Deus aeternitatem dedit vel daturus est, non penitus omnis finis alienae sunt, quia non sunt extra commutationem, dum finis illis est & temporalis institutio, & localis mutatio, & ipsa in augmentum sui mutatio facta. 4. Patientia Dei magna est, quae parcat contemptus, parcat etiam negatus: & magis vult vitam peccatoris quam mortem. Eruditio est penitendinis, & oblatio correctionis, nec vlla Christi opera a misericordia vacant, quam homini & indulgentia consulit & flagello. 5. Diuina bonitas ideo maxime irascitur in hoc seculo, ne irascatur in futuro, & misericorditer temperalem adhibet seueritatem, ne aeternam iuste inferat ultionem. 6. Vera confessio est benedicens, cum idem sonus est & oris & cordis. Bene autem loqui & male viuere, nihil aliud est, quam se sua voce damnare. 7. Dilectio Dei & proximi propria & specialis virtus est piorum atque sanctorum, cum coeterae virtutes & bonis & malis esse possint coeae. 8. Doctrina Apostolica tam salubris atque vitalis est, ut pro capacitate ventium neminem sui relinquat exortem: quia siue paruuli, siue magni, siue infirmi, siue fortes habent in ea vnde alantur, vnde satientur. 9. Deum quaerens gaudium quaerit: Sic ergo quaerat ut non in se, sed in domino gaudeat. Accedendo enim ad Deum illuminatur ignorantia, & corroboratur infirmitas, data sibi & intelligentia qua videat, & charitate qua ferueat. 10. Sicut corpori noxium est escam corpoream non posse percipere, ita animae periculo sum est spirituales delicias fastidire. 11. Nonnunquam multi sunt qui ad non esse tendunt. Quid enim tam est obnoxium paucitati, quam quod est debitum perditioni? 12. Non concupiscit Deus penam reorum, tanquam saturari desiderans ultione: sed quod iustum est cum tranquillitate decernit, & recta voluntate disponit, ut et mali non sint inordinati. 13. Bonum intellectum habet, qui quod faciendum est, recte intelligit & facit. Alioquin talis est sine opere intelligentia, qualis sine timore sapientia, cum scriptum sit. Initium

Dilectio. Aeternitas. Al. l. im. mortali. Al. l. per. factum. Patientia. Exe. 18. G. Plinio De. Confessio. Laus. Charitas. Dilectio. Apostolus. De quieto. Deo. Passio. Spiritus. Non. Clemens. H. I. Et.

Initium sapientiae timor domini. 14. Habet & in hac vita requiem suam anima, quae de morte infidelitatis excepta est, & non ab operibus iustitiae, sed ab iniquitatis se abstinet actione, ut viuens Deo & mortua mundo in humilitatis & mansuetudinis placita tranquillitate requiescat. 15. Quisquis bene cogitat quod voueat Deo, & quod vouedo soluat, seipsum voueat & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Caesaris reddatur Caesari: imago Dei reddatur Deo. Sed sicut videndum est quod offeras, & cui offers, ita et considerandum est, ubi offeras: quia veri sacrificij extra catholicam Ecclesiam locus non est. 16. Duae sunt retributiones iustitiae, cum aut bona pro bonis, aut mala pro malis redduntur. Tertia est retributio gratiae cum pro regeneratione remittuntur mala, & retribuuntur bona, atque ita manifestantur, quia vniuersae viae domini misericordia & veritas. Illa autem retributionem impiorum, quia pro bonis mala restituuntur, Deus nescit: quod non retribuere bona pro malis, nisi esset cui retribuere bona pro bonis. 17. Omnis qui ad supernam pertinet ciuitatem, peregrinus est mundi: & dum temporaliter vitatur vita, in patria viuit aliena, ubi inter multa illecebrosa, & multa fallacia Deum non esse & amare paucorum est: quibus sic praecipitum domini lucidum, illuminans oculos, ut nec in Dei, nec in proximi charitatem fallantur. 18. Nemo est cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena non aggrauet. Sed nitendum est, ut carnis cupiditates spiritus vigore superentur: & interior homo qui semper sibi sentit resisti, semper de diuino auxilio expectet adiuuari. 19. Angusta est via quae ducit ad vitam, & tamen pro ipsa, nisi dilatato corde non curritur: quia inter virtutum quo gradiuntur pauperes Christi, amplius est fidelium spei, etiam arctum sit infidelium vanitati. 20. Hoc affectu & desiderio colendus est Deus, ut sui cultus ipse sit merces. Nam qui Deum ideo colit, ut aliud magis quam ipsum promereatur, non Deum colit, sed illud quod affectu concupiscit. 21. De occultis cordis alieni temere iudicare, peccatum est: & eum cuius non videntur nisi bona opera iniquum est ex suspitione reprehendere, cum eorum quae hominibus sunt incognita, solus Deus iudex sit: quia iustus est & inspector verus. 22. Diuini est muneris, cum & recta cogitamus, & pedes nostros a falsitate atque iniustitia continemus: quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum ut operemur operatur. 23. Iu-

Ecl. 1. Requies. Potum. Luc. 20. Gratia et iustitia. Psal. 24. Cuius h. spei. Psal. 18. Caro. Sapient. 9. Angusta via. Matt. 7. Pramiu. Iudicia. Ex epi. 1. Zepherini Papae. De adiutorio Dei. Al. l. Ex. Canone. q. Concilij. Ar. 20. Afflictio.

sto iudicio Dei datur plerumque peccatoribus potestas, qua sanctos ipsius persequantur, ut qui spiritu Dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercitia clariores. 24. Non est vera scientia boni, nisi ad hoc comprehendatur ut agatur. Inutiliter autem meditatur legem Dei, qui laborat ut memoria teneat quod actione non implet. 25. Qui legem Dei diligit probat se in hominibus iniquis id quod contra legem est odifese, non homines. 26. Mandata Dei nisi quietamens scrutari non potest, ut ergo religiosum exerceatur studium, abigenda sunt iurgia malignorum. 27. Nemo tam eruditus, nemo tam doctus est qui superna illustratione non egeat. Non enim vlla ita diuinarum bonorum augmenta sufficiunt, ut non semper superfit quod mens rationalis, & intelligendum desideret & generet. 28. Si omnes homines simul consideremus, quorum alij misericordia salui fuerunt alij veritate danantur, vniuersae viae domini id est misericordia & veritas suo fine distinctae sunt. Si autem solos sanctos intueamur, non discernuntur haec viae domini: Individua enim ibi est & a misericordia veritas, & a veritate misericordia, quae beatitudo sanctorum & de munere gratiae est, & retributione iustitiae. 29. Christianae perfectionis est, pacificum esse etiam cum pacis inimicis, spe correctionis, non consensum malignitatis: ut si nec exemplum nec cohortationem discretionem sequantur, causas tamen non habeant quibus odisse nos debeant. 30. Custodit nos dominus ab omni malo, non ut nihil patiamur a duersi, sed ut ipsis aduersitatibus, anima non laedatur. Cum enim tentatio adest, fit quidam in id quod nos impugnat introitus, Et sicut bono fine id est sine vulnere animae tentatio consummatur, ita ad aeternam requiem de profundo temporalis laboris exitur. 31. Ad celestis Hierusalem non ascendunt confortium, nisi qui toto corde profitentur, non proprii operis, sed diuini esse muneris quod ascendunt. 32. Omnes qui in Christo pie volunt viuere, necesse est ut ab impijs & dissimilibus patiantur opprobria, & despiciantur tanquam stulti & insani, qui praesentia bona perdunt, & inuisibilia sibi profutura promittunt. Sed haec despectio & irrisio in impios retorquetur, cum & abundantia eorum in egestatem, & superbia transferit in confusionem. 33. Tota fidelium salus, tota patientiae fortitudo ad eum qui in sanctis suis mirabilis est, referenda. Aug. Tomus tertius. Xx 3 da

Scientia. L. Legis a. mor. Legisformatio. Professio. Misericordia & veritas. Psal. 24. Pax. Tentatio. Gratia. M. Pij contemp. Pii. I. Ti. 3. Patientia.

da est: quia nisi in illis dñs esset, furori impio-
 rñ fragilitas succumbet humana. 34. Ita à
 plebibus Principes, & à seruis domini feren-
 di sunt, vt sub exercitatione tolerantia susti-
 neantur temporalia, & speret aeterna. Auget
 enim merita virtutis, qui propositu non vio-
 lat religionis. 35. Recti corde de pceptis Dei
 & cõstitutionibus non queruntur, quia iustu
 est omnia æquanimiter accipi, quæ iudicatu
 rus voluerit tolerari. 36. Omnis sancti edifi-
 cij status, sicut Deo operate proficit, ita Deo
 custodierte cõstitit: quoniã tũc utilis præposi-
 torũ custodia est, cum spiritus Dei populo
 suo præsidet, & non solum greges, sed et ip-
 sos dignatur custodire pastores. 37. Aeternæ
 ciuitatis aeterna sunt gaudia & stantũ dierũ
 perpetuitas infinita, nec variabit, nec labe-
 tur, quia incõmutabili pace potientur, quõ-
 rũ erit omnium bonũ, et quæ sũt singulorũ.
 38. Lex Christi, perfectio est charitatis, qua
 Deus proximisq; diligit, & per quã dicitur
 conditori legis: Dimitte nobis debita nostra,
 sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
 Bene autem expectat promissionem Dei qui
 mandata eius exequitur, nec frustra sperat
 parcendũ peccatis suis, qui ignoscit alienis.
 39. Nihil Deus iubet q; sibi proffit, sed illi cui
 iubet: Ideo verus est dominus qui seruo non
 indiget, & quo seruus indiget. 40. Id quod
 in tẽpore nouũ est, non nouũ apud Deũ qui
 condidit tempora & sine tẽpore habet omnia q;
 suis quibusq; temporibus pro eorũ varieta-
 te distribuit: 41. Mutabiliũ omniũ dispositio-
 nem immutabilis ratio continet, vbi sine tẽ-
 pore simul sunt quæ in temporibus nõ simul
 fiunt, quia tẽpora nõ simul currunt. 43. Ni-
 hil infelicius est felicitate peccatiũ, qua pe-
 nalis nutritur impunitas, & mala volũtas ve-
 lut hostis interior roboratur. 43. Legis lra q;
 docet nõ esse peccadum, si spiritus viuificas
 desit, occidit. Scire enim peccatum potius fa-
 cit q; cauere, & ideo magis augeri quam mi-
 nuì, quia malè concupiscentia itiam præua-
 ricatio legis accedit. 44. Lex data est vt gra-
 tia quæreretur, gratia data est vt lex implere-
 tur. Neq; enim suo vitio nõ implebatur, sed
 vitio prudentia carnis, quod vitium per se-
 gem demonstrandum, per gratiam sanan-
 dum fuit. 45. Hoc promittit Deus quod ipse
 facit: non ipse promittit & alius facit, quod
 iam non est promittere, sed prædicere. Ideo

non ex operibus, sed ex vocante: ne ipsorũ
 sit nõ Dei, & merces non impuretur secũdũ
 gratia, sed secundum debitum, atq; ita gra-
 tia iã non sit gratia. 46. Sicut non impediunt
 ab aeterna vita iustum quãdam peccata ve-
 nialia, sine quibus hæc vita non ducitur: sic
 ad salutem aeternã nihil profunt aliqua bona
 opera impio, sine quibus difficillime vita cu-
 iuslibet pessimi hominis inuenitur. 47. Cum
 voluntas mala potestatem accipit efficiendi
 quod cupit, ex iudicio eius venit, apud quẽ
 non est iniquitas. Punit enim etiam isto mo-
 do, nec ideo iniuste, q; occulte. Ceterũ ini-
 quus puniri se ignorat, nisi cũ manifesto sup-
 plico senserit nolens, quanti mali sit quod per-
 petrauit volens. 48. Omnia vitia in malefa-
 ctis tantum valent, sola superbia et in recte fa-
 ctis cauenda est. 46. Interest plurimum qua-
 lis vsus, vel earũ rerum quæ pspere, vel earũ
 quæ aduersa dicuntur. Nã bonus nec bonis
 tẽporibus extollitur, nec malis frangitur: Ma-
 lus aut̃ ideo huiusmodi infelicitate premi-
 tur, quia felicitate corrumpitur. 50. Mala mors
 putanda non est quam bona vita præcesserit.
 Non enim facit malam mortẽ nisi quod se-
 quitur mortem. Non enim curandũ est mul-
 tum necessario morituris quid accidat vt mo-
 riantur, sed moriẽdo quo ire cogimur. 51. Ita
 non amittitur corporis sanctitas manente a-
 nimi sanctitate et oppresso corpore; sicut a-
 mittitur corporis sanctitas violata animi pu-
 ritate etiã corpore intacto. 42. Maior animũ
 merito dicendus est, qui vitam e rumnosam
 magis eligit ferre quam fugere, & huma-
 num iudicium, maxime quod est vulgare,
 quod plerunq; caligine erroris inuoluitur,
 præcõsciẽtiæ luce ac puritate cõtẽnere. 53. In
 istis quicquid malorũ aliq; dñs irrogat, non
 pena ee criminis, sed examen virtutis. Nam
 etiam bonus si seruiat liber est: malus autem
 quod grauius est, tot dñorũ quot vitiorum.
 54. Nemo quicq; dño recte voueret, nisi ab
 ipso acciperet q; voueret. 55. Omnis substan-
 tia q; Deus nõ est, creatura est, & quæ creatu-
 ra nõ est, Deus est: Nulla ergo differẽtia est i
 deitate trinitatis, qm̃ quod Deo minus est,
 Deus non est. 56. Tales nos amat Deus, qua-
 les futuri sumus ipsius dono, non quales nõ-
 stro merito. 57. Ordo temporum in aeterna
 Dei sapientia sine tempore est, nec aliqua
 sunt

Prima causa sunt apud eũ noua, qui fecit quæ futura sunt.
 58. Voluntas Dei est prima & summa causa
 omnium corporalium spiritualiumq; motio-
 num: Nihil. n. fit visibiliter & sensibilter q;
 non de inuisibili & intelligibili summi Im-
 peratoris aula, aut iubeatur, aut permittatur,
 secundum ineffabile iustitiã premiorũ, atq;
 penarũ, gratiarum & retributionũ, in ista to-
 tius creaturæ amplissima quadã vniuersaq;
 republica: 59. Diabolus superbus, hominem
 superbientẽ perduxit ad mortẽ: Christus hu-
 milis hominẽ obedientẽ reduxit ad vitam:
 quia sicut ille elatus cecidit & deiecit cõsen-
 tiẽ: sic iste humiliatus surrexit & erexit cre-
 dentẽ. 60. In rebus spiritalib. cũ minor maio-
 ri adhaeret, sicut creatori creatura, illa fit ma-
 ior q; erat, non ille: & hoc est maius esse q;
 est melius esse: quia adhærens creatura crea-
 tori, non mole auctior, sed virtute fit maior.
 61. Excedit supereminentia deitatis non solũ
 virtuti eloquij nostri, sed et intelligentiæ fa-
 cultatem. Verius. n. cogitatur Deus q; dñs, &
 uerius est q; cogitatur. Non parua aut̃ notitię
 pars est, si antequam scire possumus quid sit
 Deus, possumus scire quid non sit. 62. Oes
 beati habent q; volunt, quamuis non omnes
 qui habent quod volunt, cõtinue beati sunt.
 Continuo aut̃ sunt miseri, qui vel nõ habeat
 q; volunt, vel id habent q; non recte volunt.
 Propior est ergo beatitudini uoluntas recta
 et non adepto q; cupit, quam praua etiam si
 q; cupit obtinuit. 63. Magna miseria est ho-
 minis, cũ illo non esse, sine quo non põt es-
 se. In quo est enim, sine dubio sine illo non
 est: & tñ si eius non meminit, eumq; non in-
 telligit neq; diligit, cũ eo non est. 64. Diuini-
 tas uerbi æqualis p̃ri, facta est particeps mor-
 talitatis nostræ, non de suo, sed de nostro: ut
 & nos efficeremur participes deitatis eius,
 non de nostro, sed de ipsius. 65. Perfectum
 odium est q; nec iustitia nec scientia caret, i. ut
 nec propter uitia homines oderis, nec pro-
 pter uitia homines diligas. Recte ergo in ma-
 lis odimus malitiam, & diligimus creaturã,
 vt nec propter uitium creatura damnetur,
 nec pp naturam uitium diligatur. 66. Difficilli-
 ma & laboriosa sunt figmenta mēdaciũ. Qui
 aut̃ uerum vult dicere non laborat: quietio-
 res. n. sunt boni q; mali, & absolutiora sunt
 uerba ueracium, q; cõmentata fallaciũ. 67. Bo-
 na sunt in scripturis sanctis mysteriorũ pro-

funditates, quæ ob hoc teguntur ne uilescat:
 ob hoc queruntur, ut exercent: ob hoc aut̃
 aperiuntur, ut pascant. 68. Orans cũ sudore
 sanguineo dñs. Iesus Christus, significabat de
 toto corpore, quod est Ecclesia, emanaturas
 martyrum passiones. 69. Sacrm pietatis in iu-
 dicio sibi sumit indignus. Bene. n. esse non
 põt mala accipienti quod bonũ est. 70. Qui
 laudat Deum in miraculis beneficiorũ, lau-
 det in terroribus ultionũ. Nam & blanditur
 & minatur. Si nõ blandiretur, nulla esset ex-
 hortatio. Si non minaretur, nulla esset corre-
 ctio. 71. Remedia conuersionis ad Deũ, nul-
 lis cunctationib. sunt differenda, ne tempus
 correctionis pereat tarditate. Qui. n. peniten-
 ti promissit indulgentiam, dissimulanti diem
 craftinum non sponndit. 72. Rectus est, &
 bene inuocat Deum, qui in omnibus malis
 quæ patitur se accusat, non Deum, & in bo-
 nis quæ facit non se laudat, sed Deum. Sicut
 enim repellit Deus peccata sua defendentẽ,
 sic recipit cõsententem. 73. Mirabilis est fabri-
 ca mundi, sed mirabilior fabricator. Et male
 occupatur creatis qui * a creatore discedit,
 cui si inhæserit, inferiora calcabit, ne quod
 dilexerit contra naturã, conuertatur in pœ-
 nam. 74. Anima rationalis superioribus infe-
 riora præponens, non põt regere q; regebat,
 quia regi noluit a quo regebatur. 75. Cor-
 pus carnis nostræ ornamentũ nobis fuit: pec-
 cauimus, & compedes inde accepimus, vt
 uinculis mortalitatis omnis humanarũ actio-
 num cursus præpediretur. 76. Recte in Dei
 laudem psallit, cuius opera cũ uoce concor-
 dant. Nã finito carmine, uox tacet. In bonis
 aut̃ actibus uita permanens nunquam reticet
 eius gloriã, quẽ in se gaudet operari. 77. Om-
 nia quæ timentur, rationabiliter declinatur:
 Deus sic timendus est, ut ab ipso ad ipsum cõ-
 fugiatur. 78. Sicut præpostera securitas in pe-
 riculum impellit, ita ordinata sollicitudo se-
 curitatem parit. 79. Virginitas carnis, corpus
 intactũ: uirginitas animæ, fides incorrupta.
 80. Multa nos in facultatib. nostris superflua
 habere probabimur, si necessaria sola reti-
 neamus. Nã uana quærentibus nihil sufficit:
 & alienorũ quodãmodo retetor est, qui pro
 futura pauperibus inutiliter habet. 81. Quo
 aures nostræ ad uoces nostras, sic aures Dei
 ad cogitationes nostras. Non aut̃ potest fieri,
 ut in mala opera exeant cogitationes bonæ,
 ut in mala opera exeant cogitationes bonæ,
 quoniam

Culpa
 n. dicitur
 All. C.
 2.2. l. 1.
 de p̃m
 itera
 P. m. i.
 Rom. 9.
 All. C.
 ca. 3. 2.
 b. r. i. e. i.
 C.
 Sup. r. b.
 Prof. r. e.
 adu. r. s.
 Mor. p.
 rum.
 Vera
 s. i. t. a.
 Mon.
 nõ. cõ.
 scen. d.
 Vera
 b. e. n. e.
 Menda-
 cium.
 Arcana
 scripturæ.
 Al. l. uer. i.
 dicorũ.

Sudor
 Christi.
 Sacramen-
 tum.
 Laus Dei
 G
 Mutare
 respicien-
 dum.
 Respicien-
 tia.
 Creatura
 Al. l. ab
 authore.
 Ordo.
 Pena pec-
 cati.
 Psalmi cũ
 opere.
 Timeo
 Dei.
 Securitas.
 Virgini-
 tas.
 Auaritia
 H
 Vox men-
 tis.

quoniam hoc actione promittit q̄ corde cōcipitur. 82. Sicut veteris hominis vetus canticū ad tēporalia, sic noui hominis nouū canticū pertinet ad aeterna, & ita vnusquisq; cantat vt uiuit. Nouū aut canticū carnē est fidei, quē per dilectionē operatur. 83. Vera fidelium humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare: nec ingrātū esse, nec querulum: sed in omnib. Dei iudicijs gratias Deo agere, Deumq; laudare, cuius omnia opera, aut iusta sunt, aut benigna. 84. Nimis miser est q̄ non sperat in Deo, & de se sibi secunda promittit, cū ex eo ipso q̄ non quærat Dei auxiliū, ab omni spe verę salutis exciderit. 85. In magna egestate sunt q̄ de iniquitate diuites, iustitię opes & sapientię nō habent: qui aut dño seruiunt, ea bona acquirunt, quę perire non possunt. 86. Non sufficit abstinere a malo, nisi fiat q̄ bonū est: & parū est neminem nocere, nisi studeas multis prodesse. 87. Peccator qui peccat, non ideo a dño non vř, qa male agentis pēna differtur, grauius autē in eum desinitur, cui ē ipsa correctio denegata. 88. Non acceditur ad altitudinē Dei, nisi per humilitatē, cui propinquat subditus, longe ab eo recedit elatus. 89. Sicut peccatorib. diuitibus nihil profunt exequia sumptuosa, ita nihil nocent aut viles, aut nullę sanctorū pauperū sepulture. 90. Non pōt quisquā fraudari delectationib. suis, cui Christus est gaudium. Aeterna. n. exultatio est qui bono latatur aeterno. 91. Deo qui vbique est, nō locis, sed actionibus, aut longinqui, aut proximi sumus: quia sicut nos separat dissimilitudo, ita nos illi coniungit imitatio. 92. Humanę aegritudinis, in carne mortali delectationem habere peccandi: sed disci pulus amatorque virtutū non pacem huic concupiscentię tribuere, sed bellū debet indicare. 93. Non terreat Christiane, q̄ credita differuntur, licet in abscondito sit promissio, in spe tñ per seueret oratio. Exerce operib. cresce virtutibus. Dum fidei constantia probatur, gloria retributionis augetur. 94. Omne tempus malorum pusillū est. Quid. n. tam exiguum est, quam q̄ in hoc tendit, vt non sit? 95. Crescit semper facultatis charitas, dū vř maior, & largitate fit ditior. 96. Malorum impietatem perire necesse est, aut pprio iudicio, aut sententia Dei. Nulla enim iniquitas permanet, cui finem, aut correctio, aut damnatio facit.

97. Adhærens Deo & semper eius faciēs volūtatem, nunquā a suo habitatore deseritur, & si quādā dura atq; aduersa patiatur, non relinquitur, sed probatur. 98. Tota iustitię ratio est, vt declinentur mala & fiant bona: cuius obseruatione inter quaslibet aduersitates forma seruanda est: quia hoc solum nunquā amittitur, q̄ operi pietatis impenditur. 99. Tolerentur præsentiā mala donec veniat beatitudo promissa. Sustineantur a fidelibus infideles, & inter hortorum frumenta zizaniorum auulsio differatur: quantumlibet famulant impij, melior est etiam in hoc tempore causa iustorū, qui quanto acrius impetuntur, tanto gloriosius coronantur. 100. Clamor ad Deum est intentio cordis & flagrantia dilectionis quia semper petitur q̄ semper optatur. Hoc aut Deo absconditum non est, qm̄ ad ipsum redit q̄ ab ipso processit. 101. Bona est peccati confessio, si & curatio consequatur. Nam quid prodest detegere plagam & non adhibere medicinam. 102. In hac vita, quę tota tentatio est, etiam in sublimissimis sanctis nō apprehenditur illa perfectio, cui non superfit ascensio. 103. Cum præsenti vitę cursus agitur, etiā si valde proficiat cuius exercitio homo corrūpitur exterior, & interior renouatur: necesse est. tñ vt dum conditioni subiacet mortis, labores toleret vetustatis. 104. Imago quidem Dei est homo & qui per iustitię ambulat vias, ad similitudinem sui tendit authoris, & tñ dum in hac vita degit conturbationes vanitatis incurrit. 105. Prima diuini muneris gratia est, vt erudiat nos ad nostrę humilitatis confessionē, & agnoscere faciat, quod si quid boni facimus, per illum possumus. 106. Omnis infidelium vita peccatum est, & nihil est bonum sine summo bono: vbi. n. deest agnitio aeternę & in eō mutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus. 107. Sicut. n. fundamentum corporeę fabricę in imo est, ita fundamentū fabricę spiritalis in summo est: Terrena ædificatio a terra incipit, cęlestis exstructio a superno crescit exordio. 108. Tūc dñs Deus meminisse, qm̄ facit: tunc obliuisci, quando non facit. Nam neq; obliuio cadit in Deum, quia nullo modo mutatur: neque recordatio, quia nihil obliuiscitur. 109. Hi vidēt mirabilia Dei, quibus profunt. Nam q̄ non intelligitur, vel vade non proficitur, nō videtur.

videtur. 110. Non auferat veritas misericordiam, nec misericordia impediatur veritatem. Si enim pro misericordia vindicabis cōtra veritatem, aut quasi rigida veritate oblitus fueris misericordiam, non ambulabis in via domini, in qua misericordia & veritas obuiauerunt sibi. 111. Tentatio Christi eruditio Christiani est. Imitatores. n. magistri debent esse discipuli non in faciendis miraculis, quę nemo exigit, sed in custodienda humilitate, atque patientia, ad quę nos dñs inuitauit suo exemplo. 112. Quomodo radix omnium bonorum cupiditas est, sic radix omnium bonorum charitas est. 113. Christiano recte gaudendi causa non præsens seculum est: sed futurum. Et ita est vtendum tēporalibus ne obsint aeternis, vt in via qua peregrini ambulāt, hoc placeat q̄ ducit ad patriam. 114. Male celebrat sabbatū, qui ab operibus bonis vacat. Otiū autem ab iniquitate debet esse perpetuum, quia bona conscientia non inquietum, sed tranquillum facit animum. 115. Cum bonū operaris hilaris operare: Nam si quid boni tristis feceris, fit de te magis quam facis. 116. Si in mores malorum non transeat boni, etiam inter cohabitantes magna diuisio est. Non ergo homines qui meliorum exemplo corrigi queunt, sed hominū est fugienda iniquitas. 117. Eam Deus innocentiam probat, qua homo non metu pēnæ fit innocens, sed amore iustitię. Nam qui timore non peccat, quamuis non noceat cui vult nocere, tñ plurimum nocet: & abstinens ab iniquo opere, sola tamen reus est voluntate. 118. Melior est in malis factis humilis cōfessio, quam in bonis superba gloriatio. 119. De malitia mali flagellatur bonus, & de seruo emendatur filius. 120. Sicut stellas cęli nō extinguit nox: sic mentes fidelium adherentes firmamento sanctę scripturę non obscurat mundana iniquitas. 121. Ad peccandum homo abundat propria facultate, ad agendum autem bonū non sufficit nisi ab illo iustificetur, qui solus iustus est. 122. Magnus bonorum labor est, mores tolerare contrarios, quibus qui non offēditur, parum proficit. Tātum enim torqueri iustum alieni peccati iniquitas, quantum a sua recedit. 123. Non locorum interuallis acceditur ad Deum vel receditur ab eo; sed similitudo facit proximum, dissimilitudo longinquum: & nimia miseria est ab eo bono

longe esse quod vbique est. 124. Libera semper est seruitus apud Deum, cui non necessitas seruit, sed charitas. 125. Qui ideo neminem vult pati hominum, quia vt arbitratur multum proficit, per hoc ipsum q̄ alios non tolerat, ostendit quod potius non proficit. 126. Totum bonum quod habemus, ab artifice nostro habemus. Sed si hoc in nobis est, q̄ ipsi fecimus, inde damnabimur: si autem hoc q̄ Deus fecit, inde coronabimur. 127. Verbum Dei per quod facta sunt omnia, tēpus præordinauit quo susciperet carnem, non tempori cessit quo verteretur in carnē. Homo quippe Deo accessit, non Deus a se recessit. 128. Intellectui fides viam aperit, infidelitas claudit. 129. Quo primum vitio superatur homo, hoc vltimum vincit. Cum enim omnia peccata superauerint, manet periculum, ne sibi mens nihil conscientia in se potius quam in dño gloriatur. 130. Finis curarum perfectio desideriorum est, & in id quisque tendit ac nititur, vt ad illud perueniat quo delectatur. Sapiēs ergo est hoc appetere quod bonum facit, non id amare quod decipit. 131. Sicut duo sunt officia medicinę, vnum quo sanatur infirmitas, aliud quo custoditur sanitas: Ita duo dona sunt gratię: vnū quod aufert carnis cupiditatem: aliud quod facit animę perseuerare uirtutem. 132. Non poterit hominis labor finire, nisi hoc diligat, q̄ ei non possit auferri. 133. Impossibile est vt iniquitas prius lædat hominem iustū in quę tendit; quam cor iniustum vnde procedit. 134. Visibile miraculum ad illuminationem uocat: Inuisibile autem eum qui uocatus tenet, illuminat. Omnia mirabilia Dei narrat, qui credens visibilibus ad intelligendum inuisibilia transitum facit. 135. Meliores sunt qui diabolum persequentem fugiunt, quam qui præuentem sequuntur, quia utilius est eū hostem habere quam participem. 136. Omnes prauę cupiditates sunt portę inferi, per quas in mortē itur: cuius dñatum subit, qui adeptum se ad persruendum lætatur quod periturum concupiuit. 137. Adulancum linguę alligant animas in peccatis: Delectat. n. ea facere in quibus non solum non metuitur reprehēsor, sed et laudator auditur. 128. Animus male sibi conscientis dum videtur sibi nullam pēnā pati, credit quia non iudicet Deus, cum abuti patientia Dei & non intelligere parentis.

De caritate
eo nouo.
Gal. 5.
De vera
humilitate.
De
Desperatio.
De dimittis.
Beneficentia.
Impunitas.
Humilitas.
De sepultura.
De gaudio recto.
Quid hominē Deo iungat.
De bona prelio.
De spe fidelium.
Malitia breuis.
Charitas inexhausta.
De defensione malo.

Miracula.
Misericordia.
Psal. 84.
Imitatio Christi.
Avaritia.
1. Tim. 6.
De gaudio christiano.
De sabbato.
Hilaritas in bono.
Malorum committens.
Timor.
Pharisaeus.
Correctio in malis bonum.
De propria facultate.
Mali criminis bonus.
Accessus ad Deum.

De vera libertate.
De tolerantia.
De arifice summo.
De verbo Dei.
Ioan. 1.
C.
De fide.
Gloriana.
De perfectione.
De donis gratię.
De laboris fine.
De iniquitate in se.
Miracula inuisibilia.
Diaboli fuga.
Cupiditas.
De adulatione.
De male conscientis animo.

parentis benignitatem, iam sit magna damnatio. 139. In creatura, quæ arbitrio suo peccat, prior est natura quam vitium. Quod ita contra naturam est, ut non possit nisi nocere naturæ: Non itaque esset vitium à Deo recedere, nisi naturæ cuius hoc vitium est potius competeret esse cum Deo. 140. Nullum Deus vel angelorū vel hominū crearet quæ malum futurū esse præscisset: nisi pariter nosset quibus eos visibus bonorum cōmenderet, atq; in ordinem seculorum, quasi pulcherrimum carnē, et ex quibusdam pulcherrimis antithetis honestaret. 141. Tria quædam maxime nobis sciendā de conditione creaturæ oportuit intimari. Quis eā fecerit, quare fecerit. Dixit Deus, inquit, Fiat lux, & facta est lux, & vidit Deum lucem, quæ bona esset. Nec author excellentior est Deo, nec ars efficacior est Dei verbo, nec causa melior est qui ut bonū creetur à bono. 142. Est amor quo amatur & quæ amandum non est: & istū amorem odit in se qui illum diligit, quo amat quæ amandum est. Possunt. n. ambo in vno homine esse, & hoc bonū est homini, ut illo proficiente, quo bene vivimus, iste deficiat quo male vivimus, donec ad perfectū sanetur & in bonum cōmutetur omne quod vivimus. 143. Creaturæ rationalis vel intellectualis bonum, quo beata sit non nisi Deus est, quod ei non ex se ipsa est, quia ex nihilo creata est. Hoc. n. adeptus sit beata, quo amisso misera. 144. Vitium esse nec in summo potest bono nec nisi in aliquo bono. Sola ergo bona alicubi esse possunt sola aut mala nusquam. Et illæ quæ ex malæ voluntatis vitio viciatæ sūt, in quantum vitio sã sunt, malæ sunt: in quantum autem veræ sunt, bonæ sūt. 145. Non est fas credere aliter affici Deum cum vacat, aliter cum operatur, quia nec affici dicendus est, tanq̃ in eius natura fiat aliquid quæ ante non fuit. Patitur quippe qui afficitur, & mutabile est omne quæ patitur. Non ergo in Deo, aut pigra vacatio, aut laboriosa cogitatio industria: qui novit & quiescens agere, & agens quiescere: & quæ in operibus prius quidem est, aut posterius, non ad facientem, sed ad facta referendum est. Aeterna. n. est & incommutabilis voluntas eius, nec consilio alternante variat in qua simul est quicquid in rebus creandis vel ordinandis, aut præcesserit, aut sequitur. 146. Nullius quis minimæ naturæ, nisi Deū

creatorē dici, aut credi licet ab aliquo. Quæ si angeli missi vel permisi adhibeant operationem suā rebus quæ gignuntur in mundo, tñō sunt creatores animalū, sicut nec agricolæ frugum vel arborū. 147. De prima corporis morte dici potest, quæ bonis bona sit, malis mala: Secunda vero sine dubio, sicut nullorum bonorū est, ita nulli bona. 148. Mors etiam piorū peccati pœna est. Sed ideo ipsi dicitur bona, quia illa bene utuntur, quibus finis est ad mala temporalia & transitus ad vitam æternam. Sicut. n. iniustitia male vitur, G non tantum malis, verum etiā bonis: ita etiam iustitia non tantum bonis, verum etiā malis bene vitur. 149. Qui etiam non percepto regenerationis lauacro pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad abolenda peccata, quantum si abluerentur fonte baptismatis. 150. Cum homo secundum se vivit, non secundum Deū, similis est diabolo: quia nec angelo secundum angelum, sed secundū Deum vivendum fuit ut stare in veritate. Unde non frustra dicitur, omne peccatum esse mendacium: quia non peccatur, nisi ea voluntate quæ contraria est veritati, id est, Deo. 151. Diversitas humanæ affectionis ex diversitate voluntatis est, quæ si prava est, peruersis erit moribus in quiete. Si autem recta, non solum non culpabilis affectio hominis erit, sed etiam laudabilis. 152. Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, cum vitij peccatisq; non servit. Tale datum est à Deo, quod amissum nisi à quo potuit dari, non potest reddi. Unde veritas dicit, Si vos filius liberaverit, tunc vere liberi eritis. 153. Bonum est sursum habere cor, non tñ ad seipsum, quod est superbiæ, sed ad Deum, quæ est obedientiæ. Plus autem appetendo minus est: qui de se sibi sufficere confidit, ab eo qui vere ei sufficit, deficit. 154. Beata vita si non amatur, non habetur. Porro si amatur, non ideo habetur: necesse est, ut ceteris rebus excellentius diligatur, quoniam propter hoc amandum est, quicquid aliud est amandū. Quia vero beatus esse non potest, nisi qui eā ut dignum est, amat: cōsequens est ut eā æternam velit, quæ tñc vere beata erit qñ terminum nō habebit. 155. Non omnes quidem mali in hoc proficiant ut sint boni: nemo tñ est, nisi ex malo bonus. 156. Cines terrenæ civitatis parit peccato vitata natura, qui sunt vasa iræ. Cives

Moysi. Deum. Baptista. Affectu. Liberi. Iuan. 8. Diffid. De vit. beata. H. Malis. De vit. beata. M. Iustitia. Iniquis. obliosa.

ues ergo cœlestis patriæ parit à peccato naturam liberās grā, qui sunt vasa misericordiæ. 157. Ira Dei non perturbatio est eius, sed iudicium quo irrogatur pœna peccato. Cognitio vero ipsius, & recognitio mundanarū rerū, est incommutabilis rō. Neq; n. sicut hominē, ita Deū cuiusquā facti sui pœnitet, cuius de omnibus omnino rebus tā fixa est sententiā, quæ certa præsentia ē. 158. Inimici Ecclesiæ quolibet mō errore censentur vel malitia depravent, si accipiat corporaliter ptatem affligēdi, exercēt eius paciētiā. Si tñm modo male sentiendo aduersant, exercēt eius sapiētiā: Et ut et inimici diligant, exercēt eius benevolentiam, quia Deus ijs qui eū diligunt omnia cooperatur in bonum. 159. Finis boni est, non quo consumitur ut non sit, sed quo perficitur ut plēnū sit. 160. Est natura in qua nullū malum est, vel etiam nullum malū potest esse. Esse aut natura in qua nullū bonum sit, nō pot. 161. Melior est animi equitas quā corporis sanitas, & cōvenientius iustus dolet in supplicio, quam lætatur est in delicto. 162. In pcepto charitatis tria inuenit homo quæ diligat, Deum, & se proximū. Et quia ille in sui dilectione nō errat qui Deū diligit, consequens est ut proximo ad diligendum Deum consulat, quem iubetur diligere sicut seipsum. 163. Pax domestica, est ordinata cohabitantium imperandi obediēdiq; cōcordia, imperant enim qui consulunt, sicut vir uxori, parētes filijs, domini seruis. Obediunt autem quibus consulitur, sicut mulieres maritis, filij parētib; serui dominis. Sed in domino iusti viuentes ex fide, & ab illa adhuc civitate peregrinantes, etiam qui imperant seruiunt eis, quibus videntur imperare, quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi, nec principandi superbia, sed providendi beneficio. 164. Nomē & cōditionem seruitutis culpa genuit, nō natura: & prima huius subiectionis causa est peccatū, quia sicut scriptū est, Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Unde melior est eius status, qui famulatur homini, quam qui suæ cupiditati. 165. Veri patres familias subditis suis tanquā filijs ad colendū & promerendum Deum consulunt, desiderantes venire ad cœlestem domum, ubi imperandi necessarium non sit officium: quo donec venias, magis debent patres qui dominantur, quam

serui tolerare qui seruiunt. 166. Locus superior, sine quo regi populus non pot, etiam si tenendus atq; administrandus ut decet, tñ indeceter appetitur: unde ocium sanctū quærat, quærat directionem veritatis, negociū iustū suscipiat necessitas dilectionis. 67. Sicut nō est à carne, sed supra carnem quod eam facit vivere, sic nō est ab anima, sed supra animā quod eam facit vivere beate: quia ut vita carnis anima, ita beata vita hominis Deus ē. 168. Iustitia nostra quantum vera sit, propter verum boni finem ad quem refertur, non tamen tanta est in hac vita ut potius per remissionem peccatorū constet quæ per finem virtutum. 169. Quandiu vitij repugnatur, plena non est pax: quia illa quæ resistit periculo, de bellantur prelio: & illa quæ victa sunt nōdū secura triumphantur ocio, sed adhuc sollicito præmuntur imperio. 170. Prima mors animam nolentem tollit à corpore, secunda animam nolentē tenet in corpore. Ab utraq; morte id habetur, ut quod non vult anima de suo corpore patiat. 171. Incognitis causis operum dñi nō nihil nouimus, cū scimus non sine ratione omnipotentem facere, verū infirmus humanus animus rationem nō potest reddere. 172. Frustra homo post hoc corpus hic promittit sibi quod in hoc corpore comparare neglexerit. Nemo inuitus bonū facit, etiam si bonū est quo facit: quia nihil prodest spūs timoris, ubi nō est spūs charitatis. 173. Sicut in potestatibus societatis humanæ maior potestas minori ad obediendū præponitur, ita Deus omnibus. 164. Beatus quæ diligit Deum, & amicū in Deo, & inimicū propter Deum. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui nunquā ante dimittit te, nisi dimittatur. 175. Manifestum est, quoniam bona sunt quæ corrumpuntur, quæ neq; si bona non essent, corrumpi possent, quia & si summa bona essent, in corruptilia essent: si autem nulla bona essent, quæ in eis corrumpere non esset. 176. Cum Deus incommutabiliter bonus, omnes fecerit creaturas bonas, nec vlla omnino nisi ab ipso sit creata natura, nulla est substantia mali: quia quæ authorē Deū non habet, non est aliud quæ desiderium vel actio inordinatæ voluntatis. 177. Sicut palato nō sano pœna est cibus, quæ sano suaui ē: & oculis agris odiosa lux, quæ in columis gaudet obtuit: ita displicet iniquis iustitia

De regimine populi. De vita anime. L. Iustitia imperfe. De plena pace. Mors prima & secunda. Occulta. De negli. gentijs. De humana societate. De diligēdo Deo. Bonis incorruptibile. De incommutabili Deo. M. Iustitia. Iniquis. obliosa.

sticia Dei, cui si subijceretur, non conturbaretur. 178. Aegritudo animi rationalis est, cum bonis inferioribus delectatus, superiora non appetit, & ex parte non amittit. Ideoque in duas diuitur voluntates: cumque una est, tota non est; & hoc adest vni quod est alteri. 179. Homini religioso parum esse debet inimicitias aliorum non excitare, vel augere male loquendo, nisi et eas extinguere studeat bene loquendo. 180. Beata vita est gaudium de veritate, quod Deus est; sed multis odiosa est, quam audire volunt docentem: & nolentes falli, volunt mendacia sua veritate videri. Quibus iusti retribuitur, ut ipsi veritatem non lateant, ipsos autem lateat veritas. 181. Nemo quod tolerat amat, et si tolerare amat: quia aliud est fortis patientia, aliud secura felicitas. Non eiusdem est temporalis labor pugnare, & beatitudo victoria. 182. Ideo plerumque in sermone copiosa est egestas humanae intelligentiae, quia plus loquitur inquisitione quam inuentio, & longior est petitio quam impetratio. 183. Vera eternitas Dei est, qui solus habet immortalitatem: quam ex nulla specie motuue mutatur, nec temporalis est voluntas. Non enim immortalis est voluntas, quae quae alia & alia est. 184. Non est desperandum de malis, sed pro ipsis ut boni fiant studiosus supplicandum, quia numerus sanctorum semper de numero impiorum auctus est. 185. Querens a Deo pacem, sit sibi ipse pacatus, ne aliud in professione oris, aliud sit in cordis arcano. Nihil enim prodest hoc esse in corde quod verum est, si hoc dicitur voce quod falsum est: quia veritas & credenda est & loquenda. 186. Non queratur homo, quoniam in his quae iuste habet: patitur aliquas aduersitates: per amaritudinem enim inferiorum docetur amare meliora, ne viator rediens ad patriam, stabulum pro domo diligat. 187. Bene currit ad remissionem peccatorum, qui displicet sibi. Apud enim iustum iudicem & misericordem, qui se accusat excusat. 188. In tranquillitate pacis comprehensa est doctrina sapientiae, quae inter tribulationum turbines difficulter agnoscitur. Nec facile inueniuntur in aduersitate praesidia, quae non fuerint in pace quaesita. 189. Ad altare Dei inuisibile, quo non accedit iniustus, ille peruenit qui ad hoc praesens iustificatus accedit. Inueniet enim illic vitam suam, qui hic discreuerit causam suam. 190. Finis legis Christus est, in quo lex iustitiae non consumitur, sed impletur.

Omnis enim perfectio est in ipso, vultra quem non est quo se ipse fidei & charitatis extendat. 191. Nullae penae grauiorae sunt, quam mala conscientiae, in qua cum non habetur Deus, consolatio non inuenitur: & ideo inuocandus est liberator, ut quae tribulatio exercuit ad confessionem, confessio perducatur adueniam. 192. Quid grauius peccato cogitatio, quam interfectio medicum: sed cum in baptismo hoc dimittitur, quid non dimittitur? 193. Auditor verbi similis debet esse animalibus quae ob hoc quod ruminant munda esse dicuntur: & non pigeat cogitare de ijs quae in aluo cordis accipit, & cum audit, sit similis edenti: cum vero audita in memoriam reuocat, sit similis ruminanti. 194. Rationalis anima est domina corporis sui, quae inferiori non bene imperabit, nisi superiori se Deo tota charitatis subiectione seruiert. 195. Sicut terra de caelo expectat pluuiam & lucem, sic homo ex Deo debet expectare misericordiam & veritatem. 196. Gaudendum est bonis ecclesiae filijs, quia in discretionem eorum non fallitur diuina iustitia. Sed non temere congregatos diuidant, quia ipsorum est, velle colligere Deum vel separare. 197. Dominus est rerum quas habet qui nulla cupiditate illuditur. Nam qui amore terrenorum obstringitur, non possidet, sed possidet. 198. Hereditas in qua Christi cohaeredes sumus non minuitur multitudine filiorum, nec fit angustiior numerositate cohaeredum. Sed tanta est multis, quanta est paucis, tanta singulis, quanta omnibus. 199. Nunquam securam esse debet felicitas quae periculosa sunt animo secura quam corpori aduersa: prius enim corripit prospera, ut inueniant aduersa quae frangant. 200. Prima salus est declinare peccatum: secundum da non desperare de venia. Ne ipse se in aeternum perimit, qui apud misericordem iudicem ad penitentiae remedia non recurrit. 201. Boni lateant, quia bonum ipsorum in occulto est, nec visibile est, nec corporale est quod diligunt, & tanta merita eorum sunt in abscodito constituta quam premia. 202. Nullus bonorum inimicum habet, nisi malum, quod ideo esse permittit, ut aut corrigatur, aut per ipsum bonus exerceatur. Orandum est ergo pro inimicis, ut aut obtineatur eorum conuersio, aut nobis inueniatur diuinae bonitatis imitatio. 203. Vigor fidei Christianae tribus temporibus inuitatur, vespere, mane & meridie. Vespere enim dominus in cruce, mane in resurrectione meridie in ascensione. Vni ad patientiam occurrat,

afflictio, aliud ad vitam resuscitati, tertium pertinet ad gloriam maiestatis in patris dextera confidentis. 204. Ad hoc excorquantur homines tribulationibus, ut vasa electionis euacuentur nequitia, & impleantur gratia. 205. Potest homo inuitus amittere temporalia bona, nunquam vero nisi volens perdit aeterna. 206. Finis fidelium Christus est, ad quem cum peruenerit currentis intentio, non habet quod possit amplius inuenire, sed habet in quo debeat permanere. 207. Melior est tristitia iniqua patientis, quam latitia iniqua facientis. 208. Reuocandus est animus ad recordandum cum quadam delectatione de praeteritis, ne surrepente concupiscentia redeamus corde in Aegyptum. 209. Bonum est a veritate vinci. Ad correptionem superet veritas nolentem. Nam & inuitum ipsa superabit. 210. Peccata siue parua siue magna impunita esse non possunt, quia aut homine penitente, aut in iudicio. Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio praecurrat humana. Amat enim Deus consentientibus parcere, & eos qui se metipsum iudicant, non iudicare. 211. Nullus miser de qualicumque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordia peruenitur. 212. Fideliter supplicans Deo pro necessitatibus huius vitae misericorditer auditur, & misericorditer non audit. Quid enim infirmo vtile sit, magis non medicus quam aegrotus. Si enim id postulat quod Deus praecipit & promittit, fiet omnino quod poscit, quia accipiet charitas quae parat veritas. 213. Profectus fidelium sine tentatione non euenit, nec sibi quisquam innotescit: nisi probationis examine. Non coronabitur, nisi qui vicerit: nec vincet, nisi qui certauerit: nec certabit, nisi inimicum habes & tentationi resistens. 214. Stultus est qui non credit denunciati omnibus prophetarum in paucis, quae restant, cum videat tanta completa quae tunc non erant quae praedicebantur impleta. 215. Sic sunt qui colunt idola, quod qui in somnis vident vana. Si autem euigilet anima ipsorum, intelligit a quo facta sit, & non colit quae ipsa fecit. 216. Omnia corporis nostri quae dissoluta vel putrefacta vel concremata in quaedam dissoluntur fauillas, Deo perire non possunt. In illa enim elementa mundi eunt, unde sumpta sunt, illa manu quae donat omnia. 217. Qui deficiunt, tota sua debent scire substantia, id est anima & carne: quia et Deus dat panem suum, id est verbum veritatis: & carni necessaria Deus praebet, quae

utraq; ipse pascit qui utraq; fecit. 218. Qui otiosus & quies non cogitat Deum, inter actus multos & laboriosa negotia de illo quod poterit cogitare? Meditet ergo quae Dei sunt fidelis cum vacat, & bene operandi substantiam querat, ne in actione deficiat. 219. Simulata innocentia, non est innocentia. Simulata aequitas, non est aequitas, sed duplicat peccatum in quo & iniquitas & simulatio est. 220. Anima recedens a luce iustitiae, quanto magis querit, quod inueniat contra iustitiam, tanto plus repellit a lumine veritatis, & in tenebrosa demergit. 221. Duas in toto mundo ciuitates, faciunt duo amores. Hierusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor seculi. Interroget ergo se quisque & inueniet unde sit ciuis. 222. Omne praecipitum Dei leue est amanti. Nec ob aliud intelligit dictum, Onus meum leue est: nisi quia per spiritum sanctum diffundit charitas in cordibus nostris, ut diligendo facit, seruiliter facit. Nec est animus rectus quoniam mallet si fieri posset, id quod rectum est non iuberi. 223. Plenitudo legis est charitas, quia per charitatem lex impletur, non per timorem, intantum enim sunt mandata iustitiae in quantum adiuuat spiritus gratiae. 224. Non sunt bona opera, nisi quae per fidem & dilectionem fiunt, quia alterum sine altero nullius virtutis fructum parit. 225. Ab eo quod formauit Deus, mutatus est Adam, sed in peius propter iniquitatem suam. Ab eo quod operata est iniquitas, mutantur fideles, sed in melius per gratiam Dei. Illa ergo mutatio fuit peccatoris primi, haec mutatio est dexterae excellentis. 226. In presenti vita & delicta temporalia dulces sunt, & temporales tribulationes amarae sunt. Sed quis non bibat tribulationis poculum, meruens ignem gehennarum? Et quis non contemnat dulcedinem seculi, inhians bonis uitae aeternae? 227. In Trinitate diuina tanta est substantiae unitas, ut aequalitate teneat, pluralitatem non recipiat. 228. Omnia per uerbum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Cum itaque uniuersae naturae per uerbum Dei factae sunt, iniquitas per ipsum facta non est, quia iniquitas nulla substantia est, & peccatum non est natura, sed vitium naturae, id appetens quod non est ordinis sui. 229. Sublatum est diabolo iniquitate sua uictorio, non quod habebat proprium, sed quod rapuerat alienum. Auferendo enim Christus de magna domo eius quae perierant, non furtum fecit, sed

De aegritudine animi.
Pacis studium.
Veritas odiosa.
De fortis patientia.
Ignorantia loquax.
De eternitate.
Non desperandi peccatoribus.
De aegritudine animi.
Afflictio piorum.
Remittentia.
Praemunitio aduersus peccatas.
Eucharistia.
De lege.

De maiestate.
Nullum peccatum irremissibile.
Remissio.
C.
Anima rectrix.
De misericordia Dei.
De bonis ecclesiae filijs.
Rebus personarum.
Ecclesia in paucis.
Rom. 8.
De felicitate.
Penitentia.
Bonis qui incerti.
Inimicus bene praecandum.
Mat. 5.
D.
De dei gratia.

Meditatio.
Hypocritis.
Lux.
G.
Ciuitates duae.
Praecepta suauia.
Met. 11.
Rom. 5.
De charitate.
Rom. 13.
Fides operum fons.
Ad lapsum conuersio.
Psal. 76.
Praemia diuersa.
De trinitate.
Peccatum nihil.
Ioan. 1.
H.
Tyrannis sathan.

Peruersitas. sed furtum recepit. 230. Tunc hominem cōcludit profunditatis iniquitas, qñ non solum immerſus peccatis iacet, ſed et volens ea defendere perdit confeſſionem, & aditum cōfeſſionis. 231. Qñ Deus permittit aut facit, vt aliqua tribulatione vexemur, tñc miſericors eſt: quia excitans fidem & differens in opere non auxilium negat, ſed deſiderium mouet. 232. Diuites Chriſtiani ſi veri Chriſtiani ſūt prorsus pauperes ſunt, & in cōparatione cęleſtium bonorū quę ſperant omne aurū ſuū arenam deputant, quia ibi quiſq; habet diuitias ſuas, vbi delectationē. 233. Fides Abrahę ſemen eſt Abrahę. Proinde qui pertinent ad credulitatis ſimilitudinē, ipſi pertinent ad hęredū promiſſionē. 234. Nemo fidelium quamuis multum profecerit, dicat, ſufficit mihi. Qui. n. hoc dixerit, remanſit & hęſit in via ante finem, qui non perſeuerauerit vſque in finē. 235. Nullus in Deo locus eſt, nec eſt quo fugiatur ab ipſo, niſi ad ipſum. Qui vult euadere offenſum, confugiat ad placatum. 236. Duę vitę ſunt: vna corporis, altera animę. Sicut vita corporis, anima: ita vita animę, Deus. Et quō ſi anima deſerat, moritur corpus: ſic anima morit, ſi deſerat Chriſtus. 237. A quo habet homo vt ſit, apud illum habet, vt ei bene ſit. 238. Perfecite Deus euidenterq; monſtravit quantum ſit bonum obediētia, cum hominē paradifo poſitum ab ea re prohibuit, quę non erat mala. Sola ibi obediētia potuit tenere palmam, ſola incidit in pęnam. 239. Interdum Deus per malos erudit bonos, & per temporalem potentiā dandorum exercet diſciplinam liberandorum. 240. Apud miſericordiam Dei plurimū valet confeſſio pęnitentis, qua facit peccator conſitendo propitiū, quē negando nō facit neſcium. 241. Humilium virtus eſt deſcientia non gloriari, quia cōmunis eſt omnibus, ſicut lucis, ita participatio veritatis. 242. Non caret regia poteſtate, qui corpori ſuo nouerit rationabiliter imperare. Vere. n. dominator eſt terrę, qui carnem ſuam regit legibus diſciplinę. 243. Quantum ad opera attinet quę forinſecus aguntur, & qui timet pęnam, & qui facit iuſtitiam, nō faciunt cōtra mandatū: & ideo quidē pares ſunt manu, ſed diſpares corde: ſimiles actione, diſſimiles voluntate. 244. Hoc ab homine colitur quod diligit. Vnde quia Deus omnib. rebus

maior & melior inuenitur, plus omnib. diſtingendus eſt vt colatur. 245. Rectum cor cum Deo eſt, qñ pp Deū quæritur Deus. 246. De beneuolentia eſt, non de malitia, cum lætatur iuſtus in impios proceſſiſſe vindictam: quia nō ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi, ſed iuſtitia Dei qua ſcit multos poſſe conuerti. 247. Non vincit in bono malum, qui in ſuperficie bonus eſt, corde ſauiens, manu mitis, voluntate crudelis. 248. Ad oē opus bonum amor ducit & timor Dei. Ad omne pētū amor ducit & timor mundi. Vt apprehendatur bonū & declinetur malum, diſcernendū eſt quid diligi debeat, & quid timeri. 249. Nulla inſelicitas frangit, quem nulla foelicitas corrumpit. 250. Diues qui talis eſt vt contemnat in ſe quicquid illud eſt vnde inſlari ſuperbia ſolet, pauper eſt Dei. 251. Aſcenſionum ad Deū gradus, ſunt pietatis affectus. Iter tuū, eſt tua voluntas, amando accedis, negligendo recedis, conſtitutus in terra, Deo iūgeris, quia quę Deo chara ſunt diligis. 252. Deus cum male aliquid poſcit, dando irāſcitur, non dando miſeretur. 253. Incredible eſt non mentiri hominem ne capiatur, qui mentitur vt capiat. 254. Quamuis omnib. qui mentitur vellet celare quod verum eſt, non tñ omnis qui vult celare verum, mentitur. Plerunq; enim non fallendo vera occultamus, ſed tacendo. Non enim mentitus eſt, qui ait, multa habeo vobis dicere, ſed nō poteſtis portare mō. 255. In primo hoſe pauit, quod hoſis arbitriū valeret ad mortē. In ſecunda aut, q; Dei adiutoriū valeret ad vitā. Primus enim homo, non niſi hō: ſe cundus vero hō, Deus & homo. Pētū ergo factū eſt relicto Deo, iuſtitia nō fit ſine Deo. 256. Legis litera, quę docet non eſſe peccādum, ſi ſpiritus viuificator deſit, occidit. Sci re. n. pētū potius facit q; cauere, & ideo magis augeri q; minui, quia malę cōcupiſcētię & puaricatio legis accedit. 257. Mandatum Dei ſi timore potius pęnā q; amore iuſtitię fit, ſeruilitur, nō liberaliter fit: & ideo nō fit: Nō enim eius fructus bonus eſt, q; nō de charitate pcedit. 258. Lux Dei ſecundū naturam eſt: & cū homines quę legis ſunt faciunt, naturaliter faciunt ſuperato vitio, quod nec præſidium legis abſtulera. Cum itaque per gratiā lex Dei in cordibus ſcribitur, quę legis

Quid dicitur ligatur. Beneuolentia. Similitudo. Opus. moris. timoris. Felicitas. Diues. L. Aſceſſu ad Deū. Frece. Mendacium. Ioan. 16. Arbitrari. Lex. peccati. Mandat. M. Lex. Rom. Ioan. 14.

gis ſunt naturaliter ſunt non quia per naturā pręuēta ſit gratia, ſed quia per gratiam reparata eſt natura. 259. Nemo ex eo q; videt habere, gloriatur quaſi nō acceperit, & ideo putet ſe accepiſſe, quia litera extrinſecus, vel vt legeret apparuit, vel vt audiret inſonuit. Nā ſi p legē iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Aſcēdens in altū captiuā duxit captiuitatē, dedit dona hominibus. Inde habet quicquid habet. Quiſquis autē inde ſe habere negat, aut non habet, aut id quod habet auferet ab eo. 260. Homo factus erat immortalis, Deus eſſe voluit: non perdidit q; homo erat, ſed pdidit q; immortalis erat, & de inobediētia ſupbia cōtracta eſt pęna naturę. 261. Laus fidei eſt non viſa credere, præmiū erit creditorū adeptione gaudere. 262. Sicut lac nō tranſit niſi per carnē, vt paruulū paſcat q; panē edere non poteſt: ſic niſi ſapientia Dei, quę panis eſt angelorū, ad homines dignare tur venire per carnē, nemo ad verbi diuinitatē contēplandā poſſet accedere. Quia ergo lux a tenebris non poterat comprehendere, ipſa lux mortalitatē ſubijt tenebrarū, & per ſimilitudinē carnis peccati participationē dedit luminis veri. 263. Odor bonus fama bona eſt, q; quiſq; bonę vitę operibus haurit: dū Chriſti veſtigia ſequit: pedes quodamō eiꝰ precioſi vnguenti odore perfundit. 264. Nō eſt in carendo difficultas, niſi cū eſt in habēdo cupiditas, & ideo id ſolū recte diligitur quod nunquā bñ amittitur. 265. Qui affluit inſipiētī eloquētia, tanto magis cauēdus eſt, quāto magis ab eo in ijs quę audite inutile ē, delectatur auditor, & eū quē ornate dicere audiuit, & vere exiſtimat. 266. Bonorū ingeniorū clara eſt indoles, in verbis differentū verū amare, non verba. Quid. n. prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non pōt: Aut qd obeſt lignea, ſi hoc pōt, qñ nihil quærimus, niſi patere q; clauſum eſt? 267. Omnis peccator inquātū peccator, nō eſt diligendus, & oīs hō inquātū homo diligendus ē pp Deum, Deus vero pp ſeipſum, a quo oēs hñt qui eū diligunt, & q; ſunt, & q; eū diligunt. 268. Dñs ait, Ego ſū via veritas & vita: Hoc eſt, per me venitur, ad me peruenitur, in me manet. Cū. n. ad ipſum peruenitur, etiam ad patrē puenit, q; p æqualē ille cui equalis eſt cognoſcit, vincietē atq; glutinatē nos ſpūſancto, vt in ſūmo. atq; incōmutabili bo

no ſine fine maneamus. 269. Multoſaūt inuenimus q; fallere velint, q; falli, neminē. Cū vero hoc ſciēs faciat alius, alius neſciēs patiaſ, fatiſ apparet in vna eadēq; re illū q; fallit eo qui mentitur eſſe meliōrē, qñ quidē pati melius eſt iniquitatē: q; facere. 270. Inter tꝰalia atq; æterna hoc intereſt, q; tꝰalia plus diliguntur antequā habeant, vileſcunt autē cū aduenierint. Nō. n. fatiat animū, niſi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. Aeternū vero ardētius diligitur adeptū q; deſideratum. Nemo. n. plus de illo æſtimat quā ſe habet, ne fiat vilius qd paratū eſt amplius. Sed tanta ibi ē excellentia, vt multo plus ſit adeptura charitas, q; fides credidit vel & ſpes deſiderauit. 271. Qui in ſcripturis ſanctis nō inueniūt charitatē q; quærit, fame laborant: q; aut nō quærit quod in prōptu hñt, ſatidij languore marceſcūt: & par vtroq; piculū ē, dū ſapientię cibum, & illis obcęcatio, & his inedia ſubtrahit. 272. Nō ſunt cōdignę paſſiones huius tꝰis ad ſuperuenturā gloriā q; reuelabiſ in nobis. Sequiat & fremat mūdus, ſcrepet linguis, coruſcet armis, qcquid fecerit, quantum erit ad illud q; accepturi ſumꝰ? Appēdo q; patior cōtra id quod ſpero: hoc quidē ſentio, illud ſpero, & tā incōmutabiliter maius eſt q; ſperat q; quod auferet. Quicquid eſt quod cōtra Chriſti nomē ſeuit, ſi pōt vinci, tolerabile eſt: ſi nō pōt, proficit pꝰmicio citius conſequendo: & finis tꝰalis mali trāſit in perceptionē æterni boni. 273. Cū in duobus præceptis charitatis tota lex pendeat & Prophetę, quanto maius eſt Euangeliū quo lex non ſoluitur, ſed adimpletur, & de quodñs dicit, Mandatū nouū do vobis, vt diligatis inuicē? Charitas enim innouat homines, & ſicut malignitas veteres, ita dilectio nouos facit. 274. Quando corripit Deus genus humanū, & flagellis pię caſtigationis exagitat, exercet ante iudiciū diſciplinam, & plerūq; diligit quē flagellat, nolens inuenire quem damnet. Flagellat autem iuſtos ſimul & iniuſtos, quia nemo eſt qui poſſit gloriari mundum ſe habere cor, aut mūdum ſe eſſe a peccato. Ita de gratia miſericordię eius veniunt etiā coronę iuſtorū. 275. Labor priorū exercitatio eſt, nō dānatio. Nec. n. cōturbari debemus, cū aliq; ſanctus grauiā & indigna ppetit, ſi oblitū non ſumus quę pꝰulerit iuſtus iuſtorū, ſanctusq; ſanctorū, cuius paſſio oēs ſuperat

Incōmutabile bonum. Ioan. 14.

Fallacia. Aeterna bona & tꝰporalia. C. Fames ſpꝰiritualia. Tolerantia. Rom. 8. Charitas. Mat. 22. Ioan. 13. Flagella Dei. Pro. 20. D. Paſſiones

Abolitio peccati. Ioan. 1. tur fatuus, sic institutio ipsius hominis bona est qm nascit originalis peccati obnoxius. 306. Sicut qdā parentes aggravant originale pccm, ita qdam releuāt, sed nullus tollit, nisi ille de quo dictū est, Ecce agnus Dei, ecce q tollit pccā mūdi, cui nullū bonū hoīs imposibile, nullum malū insanabile. 307. Non ad merita hoīm, sed ad Dei misericordiā pertinet, cum ex illa massa primi hoīs, cui mors merito debet, quisq; liberat. Nō est. n. iniquitas apud Deū, qā in remittēte nō est exigēdū qd dēt iniustus. Et ibi gratuita est indulgētia, vbi iusta posset eē vindicta. Natura humana & si in illa integritate in qua cōdita est maneret, nullo mō seipsam creatore suo nō adiuuāte seruaret. Vñ cum sine Dei gratia salutē nō posset seruare q̄ accepit, quō sine Dei grā pōt recuperare* qd̄ pdidit? 308. Inexcusabilis est oīs peccator, vel originis reatu, vel aditamento propriæ volūtatis, siue qui nouit, siue q ignorat, siue qui indicat, siue q nō indicat, qā & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerūt, sine dubitatione pccm est, in eis aut qui non potuerūt, pēna peccati. Ergo in vtrifq; nō est excusatio, sed iusta damnatio. 309. Plus. n. proculdubio est agi q̄ regi, q. n. regit, aliqd agit, & ideo regit vt recte agat. Qui aut agit, agere ipse aliqd vix intelligitur. Et tm̄ p̄stat volūtatis. nostris grā Saluatoris, vt nō dubitet Apostolus dicere, Quotquot spū Dei agunt, hi filii Dei sunt. Nec aliquid in nobis libere voluntas melius agere pōt, q̄ vt illi se cōmēdet q̄ male agere nō pōt. 310. Liberari à corpore mortis huius oī sanato lāguore cōcupiscētia carnis, est nō ad pēnā corpus recipere, sed ad gloriam. 311. Multa bona facit Deus in hoīe q̄ nō facit hō, nulla vero facit hō, q̄ Deus non facit vt faciat hō. 312. Iustitia secundū q̄ iustus ex fide vinit, qm̄ p spm̄ gratiē homini ex Deo est, vera iustitia est, q̄ licet non immerito in aliquib. iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur parua tm̄ est ad illā magnā q̄ capit æqualitas angelorū, q̄ Paulus quia nodū habebat pp̄ illam q̄ iam inerat, perfectum, & pp̄ istā quæ adhuc deerat, imperfectū esse dicebat. Sed plane minor iustitia ista facit meritū, maior illa facit præmium. Vnde qui istam non sequitur, illam non assequet. 313. De vno solo mediator Dei & hominum homine Christo Iesu fides catholica nonit, q̄ pro nobis

mortem. i. peccati pēnā sine peccato subire dignatus est. Sicut. n. solus iō factus est hoīs filius q̄ habuit sine meritis pēnā, sic nos per illū sine bonis meritis gratiā. Quia sicut nobis nō debebat aliquid boni ita nec illi aliqd mali. Commēdans ergo dilectionē suam in eos qb. daturus erat indebitam vitā, pati pro eis indebitam mortē voluit. 314. Sicut eis q̄ volentes in lege iustificari, à grā exciderūt, verissime dicit Apostolus, Si ex lege iustitia est, ergo Christus gratis mortuus est, sic eis qui gratiā q̄ commendant, & percipit fides Christi, fidem aut Christi putant esse naturā verissime dē, si per naturam iustitia est, ergo Christus gratis mortuus est. Iam hoc. n. lex erat & nō iustificabat, iam hoc erat & natura, & nō iustificabat. Ideo Christus nō gratis mortuus est, vt & lex per illū impleret, qui dixit, Non veni soluerē legem, se adimplere, & natura per Adā, perditā, per illum repararet qui dixit, venisse se quærere & saluare qd̄ perierat. 315. Possē hñe fidem sicut posse habere charitatē, est naturæ hominum. Habere autē fidem, sicut hñe charitatē, gratiā est fidelium. Sed cum voluntas credendi aliis præparetur, aliis non præparet a domino, discernēdū est quid veniat de misericordia eius, quid de iudicio. Vniuersæ enim viæ domini misericordia & veritas. Inuestigabiles aut sunt viæ ipsius. Inuestigabilis igitur & misericordia qua gratis liberat, & veritas qua iuste iudicat. 316. Nemo exigit quicquā ad id in quo ipse est, nisi aliquantulum ad id in quo est descendat. 317. Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit, quia si cuiquam facile est laudē nō cupere dū negat, difficile est ea nō delectari cum offert. 318. Omnes mundi opes contēnit, qui nō solū quātū potuit, sed et quātū voluit habere contēnit. In quo cauedum est, ne surrepat elatio, Vtilius .n. terrena opulentia humiliter retinet, q̄ superberelinquitur. 319. Nulli irascenti videt ira sua iniusta. Vnde ab omni indignatione cito redeundū est ad māuetudinis lenitatē. Nā prinax motus facile in eius odiū transit, cui non celeriter ignoscitur. 320. Qui dedit legē ipse dedit & gratiā, sed legē per seruum misit, cum gratia ipse descendit, vt quia lex ostēdit pccā, non tollit volentes suis viribus legē exequi nec valētes, cogant ad grām, q̄

Natura, & gratia Gal. 1.
Mett. 5. Luc. 19. Misericordia, & iudicium.
Psal. 24.
De amulando. Mundi gloria.
Cō. 13. opam.
Irā.
Gratiā.

Sabbatū. & impossibilitatis morbum, & inobediētiæ aufert reatū. 321. Verū sabbatū Christianus obseruat, abstinet se ab omni opere seruili. i. a peccato, qm̄ qui facit peccatum, seruus est peccati. 322. Nemo hēt de suo, nisi peccatū & mendaciū. Si qd̄ aut hō hēt veritatis atque iustitiæ, ab illo fonte est quē dēmus sitire in hac eremo, vt ex eo quasi quibusdā guttis irrorati, non deficiamus in via. 323. Qd̄ pater cum Christo facit, Christ⁹ facit, & qd̄ Chrs̄ cū patre facit, p̄ facit, nec seorsum facit, nec seorsum aliqd̄ agit inseparabilis charitas, sicut ipse dñs dicit, Ego & p̄ vnū sumus. 324. Regenerationis gratiam ita etiam hi non inuunt qui eius dona nō seruant, sicut lucis nitōrē loca immunda non polluant. Qui ergo gaudes baptismi p̄ceptione viuēi noui hoīs sanctitate, & tenens fidem q̄ per dilectionem operat, habebonū qd̄ nondū hēs, vt profiti bi bonū qd̄ habes. 325. Sic est veritas Chrs̄, vt totū verū accipiat in Ch̄so, verū verbum Dei, Deus æqualis patri, vera aīa, vera caro: verus hō, verus Deus vera natiuitas, vera passio, vera mors, vera resurrectio. Si aliqd̄ horum dixeris falsum, intrat putredo, de veneno serpentis nascuntur vermes mendaciorū, & nihil integrū remanebit, qā vbi fuerit falsi alicuius corruptio, ibi veritatis integritas non erit. 326. Tanta est charitas, quæ si desit, frustra habentur cætera, si asit habētur oīa. 327. Reliquit Christus patrē, qā cū in forma Dei esset, nō rapinā arbitratus est esse se equale Deo, sed semetipsum exinaniuit formā serui accipiēns. Hoc est. n. reliquit patrē, nō quia deseruit & recessit a patre, sed qā nō i ea forma apparuit hoīb. in qua æqualis est patri. Reliquit aut matrē, relinquendo synagogā Iudæorū, de qua fm̄ carnē natus est, inherēdo Ecclesiæ, q̄ ex oībus gentib. congregauit. 328. Dormit Adam vt fiat Ecclesia. Dormiēte Adā fit Eua de latere, Mortuo Christo lancea perforatur latus, vt supereffluant sacramenta qb. forme Ecclesiæ. Vñ Apostolus, ipsū Adam dicit formam futuri, Quia sicut in Adā oēs moriūtur, ita in Christo oēs viuificabuntur. 328. Deus homo factus est, quid facturus est homo pp̄ quē Deus factus est hō? 330. Vna est natiuitas de terra, alia de celo est: vna est alia de mortalitate, vna est de maculo & se-

mina, alia est de Deo & Ecclesia. Et ipsæ duæ singulares sunt. Quo ergo vterus non pōt reperi, ita nec baptismus. 331. Inuisibilia attendas, nec panis est Deus; nec aqua est Deus, nec lux ista est Deus, nec vestis est Deus, nec domus ista est Deus. Oīa. n. hęc visibilia sunt & singula sunt. Quod. n. est panis, nō hoc est aqua, & qd̄ est vestis, nō hoc est domus, & quod sunt ista, hoc est Deus, visibilia. n. sunt. Deus aut totū tibi est qd̄ recte desideras, & oīum bonorū varietas vno fonte perfundit qm̄ cum sua tribuit, seipsum sub diuersis numerū suorū nominib. impertit. 332. Aīa carnalia appetens, foeminā comparat non habēti rectorē virū, qui est intellectus, cuius eam oportet sapientiā gubernare, nō quasi aliud sit q̄ aīa, sed qā obuius qdam occultus sit aīe. Sicut. n. exteriores oculi qdam sūt carnis, ita mens quiddam est aī; quod in eo fm̄ participationē diuinæ rōnis excellit. Et tunc oībus motib. eius bene p̄sudet, cū superna luce radiatur, vt sit in ea lumen verū qd̄ illuminet oēm hoīem venientē in hunc mundum. 333. Quid supplicaturus Deo locū aptū & sanctum requiris? Interiora tua munda, & oī in de mala cupiditate repulsa præpara tibi in cordis tui pace secretū. Volēs in tēplo orare, in te ora, & ita age semp, vt Dei tēplū sis. Ibi .n. Deus exaudit, vbi habitat. 334. Sensus corporis corporalia nunciat cordi. Et nō oīum facultas eadē, qā non inde v̄ vnde auditur, nec vnde sapōr inde & odor capitur. Nec hi ministri sine tactu ad leuia & graua, calida & frigida humida & sicca. discernēda sufficiunt. In corde vero aīus suo tm̄ sensū diiudicat, & omnes varietates vno motu attingit, & quicquid discretionis inter bona & mala, iusta & iniusta rationabiliter inuenit, vnus est intentionis affectus. 335. Dei filius dicitur vitam habere in semetipso, sicut habet pater, non participando adeptus sed nascendo. Vitam enim genuit pater vitā, nec differt in aliquo essentia gignentis & geniti, cum sic ex patre sit filius, vt consempiterna non vna quidem persona, sed vna sit deitas. Quauis nunquam recedat a filio pater, ad iudicādos tm̄ viuos & mortuos non ipse dicitur, sed filius affuturus, quia ibi nec filii deitas, sed illa forma videbitur filij, quam sibi per sacramentum incarnationis vniuit. Ipsa ergo erit iudex, quæ coram iudice stetit. Ipsa iudicabit.

Diuersitas bonorum.
Intellectus.
Ioan. 1. Locis orationis.
Homo interior.
Vita filij Dei.

Voluntas Dei. Talis ergo apparebit iudex, qualis videri possit, & ab eis quos coronatur, & ab eis quos danaturus est. Et autem non apparebit, quia forma ferui non est induta, sed filio qui est homo factus est, dedit iudicii potestatem. 336. Sua voluntate homines faciunt, non Dei quoniam id agunt quod Deo displicet. Quoniam autem ita faciunt, ut volunt, ut diuinam feruientiam voluntati, quibus volentes agunt, illius tamen voluntas est a quo & preparat & iubet quod volunt. 337. Illud docet per qui audit verbum eius, quod quod sit Christus, & inuenies verbum eius, in principio erat verbum, non autem in principio Deus fecit verbum, sicut in principio Deus fecit celum & terram. Verbum enim Dei Deus est, non creatura, nec factum inter omnia, sed per quod facta sunt omnia. Ut ergo ad talis verbi doctrinam homo in carne constitutus possit accedere, verbum caro factum est, & habitauit in nobis. 338. Caro Christi vita fidelium est, si corpus ipsum esse non negligant. Fiant ergo corpus Christi si volunt viuere de spiritu Christi, de quo non uiuit, nisi corpus Christi. 339. Et carnem vitam accipit & poculum uitae bibit qui in Christo manet, & cuius Christus habitator est. Nam qui discordat a Christo nec patre eius manducat, nec sanguinem bibit, et si tantae rei sacramentum ad iudicium suae presumptionis quoti die indifferenter accipiat. 340. Vellet mundana sapientia, ut nunquam promitteret eos, Deus qui mali sunt esse foelices, quod utique non finit, sed in malis cum habent quod volunt foelices putant, quia quid sit foelicitas ignorat. 341. Aliud est migrare corpore, aliud corde. Migrat corpore quod motu corporis mutat locum. Migrat corde quod motu cordis mutat affectum. Si aliud amas, & aliud amabas, non ibi es ubi eras. 342. Christi nomen a chrismate est, id est ab unctioe. Quia in omnis Christianus sanctificatur, ut intelligat se non solum sacerdotalis & regiae dignitatis esse confortem, sed et contra diabolum fieri luctatorem. 343. Sequamur Christum lumem verum, nec ambulemus in tenebris. Tenebrae autem metuendae sunt, mortuum, non oculorum, & si oculorum, non exteriorum, unde discernitur non album & nigrum, sed iustum & iniustum. 344. Catholica fides dominum Iesum Christum & verum Deum & verum hominem credit & praedicat. Vtrunque enim scriptum est, & vtrunque verum est. Qui Deum tantummodo asserit esse Christum, & potestatem negat qua creatus est & medicinam qua

sanatus est. Qui hominem tantummodo asserit Christum, potestatem negat qua creatus est. Vtrunque ergo anima fidelis ac recta suscipit: est Deus Christus, & homo Christus, aequalis Deo Christus, aequalis patri, unum cum patre, aequalis homo Christus virginis filius, trahens de homine mortalitatem, non autem iniquitatem. 345. Missus dominus Christus a patre, non recessit a patre. Missio eius incarnatio fuit, & inuisibili deitate haec fuit, in hunc mundum venire quod appareret. Quod si cito caperet, non opus erat, ut crederet. Credo ergo capere, quod nisi credat nunquam intelligit. 346. Vt recte credat pater & filius, & ipse filius audiendus est dicens, Ego & pater unum sumus. Duobus enim verbis duae simul haereses detrahuntur. Nam per id quod ait, unum, Arrius percussit, per illud quod ait, sumus, Sabellius strauit, quia nec sumus de uno, nec unum diceret de diuerso. 347. Vtrunque nouerimus esse in Christo, & unum quo aequalis patri est, & unum quo illo maior est pater. Illud verbum est, illud caro est. Illud Deus est, illud homo est. Sed vnus est Christus Deus & homo. 348. Multorum hominum. multae sunt sine dubio animae, & multae sunt corda, sed ubi per dilectionem fideque adheret Deo, vna anima, & unum cor sunt. Si ergo charitas Dei quae diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, tantam unitatem multarum animarum & multorum cordium facit, quanto magis certius in patre & filio & spiritu sancto aeterna & incommutabilis unitas manet, ut indifferens trinitas, vnus Deus & vnus lumen & vnus principium. 349. Non docuit pater filium quasi indoctum genuerit, & scientiam contulerit nescienti, sed in temporalis doctrinae est in temporalis essentia, hoc est a patre doceri, quod est a patre generari, quia simplici veritatis naturae, esse, & non esse: non est aliud, atque aliud, sed id ipsum, 350. Fides se peruenit visionem. Credimus enim, ut cognoscamus, non cognoscimus, ut credamus. Fides ergo est quod non vides credere, veritas quod credidisti videre. 351. Bonus odor Christi est praedicatio veritatis, quo odore vitam capitis, qui Euangelio bonis operibus seruit & congruit. Mortem autem incurrit omnis qui ab iis quae bene loquitur, dissentit, quae conditio & auditores confringit, cum recta praedicatio ab his per incredulitatem auditur in mortem, ab aliis per fidem suscipitur in salutem. 352. Fides Christi, est credere in eum qui iustificat impium, credere in mediatorem, sine quo nullus reconciliatur

liatur Deo, credere in Salvatore qui venit querere & saluare quod perierat, credere in eum qui dixit, Sine me nihil potestis facere. Sed hanc fidem non apprehendit, qui ignorans Dei iustitiam, qua iustificat impius suam vult constituit, qua conuincit superb. 353. Charitatem habens, qui ex puro corde, & conscientia bona, et fide non ficta, diligit Deum, & proximum sicut seipsum, Amator enim Dei amator est sui, & qui non diligit Deum, non diligit proximum, quia non diligit seipsum. Pro hac autem dilectione patienter et mundi odia sunt toleranda, necesse est enim. ut nos oderit, quos videt odisse quod diligit. 354. Duo hominum genera sub vno nomine nuncupantur mundi. Sicut enim dicitur mundus in impiis, sic dicitur mundus in sanctis. Vnde cum totus in semetipso et in amore & in odio discordet, nos eum & odifere iubemur & amare, cum dicitur nobis, Nolite diligere mundum, & cum dicitur, Diligite inimicos vestros, & quorum execramur iniquitatem optemus salutem. 355. Ad vitandam tentationem vanae gloriae, melior est discens quam docens status. Tutius enim audit veritas quam praedicatur, quam cum doctrina recipit humilitas custodit. Cum autem disputatio placet, vix est ut differente non pulset quod iulacumque iactantia. 356. Periculosum est homini sibi placere, cui cauendum est superbire. Deus autem quantumque se laudet, non se extollit excelsus, nec se vult sua maiestate videri maiorem. Sed cum homo loquitur potentiam suam, non hoc agit ut gloriosior ipse, sed ut ille melior fiat & doctior. Nobis enim prodest auctoritate nostrum cognoscere, & ei quod est super omnia subiacere. 357. Christiana obseruantia ad perfectam pietatis profectum per mutua maxime peruenit indulgentiam peccatorum, dante nobis domino suae bonitatis exemplum. Nam si ille in quo nullum omnino fuit peccatum interpellat pro peccatis nostris, quanto magis nos inuicem pro propriis orare debemus? Amplectenda quippe est homini qui non omnino potest carere peccato, tanta benigna conditio, ut dimittendo peccata aliena diluat sua. 358. Iustorum desideriorum societati tunc nihil deerit, quam Deo omnia in illis omnibus erit. Ad quam beatitudinem hi perueniunt qui huic saeculo ante separationem a carne moriuntur, nec in eis inueniuntur cupiditatibus, quas sola superat dilectio Dei, ut id patri iniquitas quod elegit, & eo bono fruatur iustitia quod amauit. 359. Qui sic constituit dominum Iesum Christum, ut eundem hominem neget verum, habentem scilicet unitam sibi nostrae carnis

& animae naturam, non est pro illo mortuus Christus, quia secundum hominem mortuus est Christus, non reconciliat per mediatorem Deo, vnus est enim Deus, & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Nec iustificat per ipsum, quia sicut per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam vnus hominis iusti constituentur multi. Non resurget in resurrectione vitam, quia per hominem mors, & per hominem resurrectione mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Nullus se beati Petri defendat exemplo, quod se multis lachrymis accusauit & lauit, ut principem suam ecclesiam, non negationis, sed poenitentiae imitatione sequeretur. 360. In quibusdam aeternis potest esse aliqua distantia. Ipsa namque aeternitas ab aliquo diuersitate mensura est. Multae quippe mansiones in vna vita varias meritorum significanc dignitates. Sed ut Deus omnia in omnibus erit, fiet et in dispari claritate per gaudium, ut quod habent singuli, commune sic omnibus, quoniam per connexionem dilectionis, a gloria capitis, nulla aliena erit pars corporis. 361. Fides eorum qui Deum visuri sunt, quod non videt credit: nam si videt, non est fides, credenti pollicetur meritum, videtur reddidit praemium. 362. Male visum eo quod vult accipere, Deo potius miserante non accipit. Proinde si hoc ab eo petit, unde homo exauditus laudat, magis metuendum est ne quod possit Deus dare ut propitius, det iratus. 363. Qui diligit me, inquit dominus, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo illi meipsum. Quid est enim diligere, tanquam tunc dilectus sit & nunc non diligat? Absit. Quomodo enim nos per sine filio, aut filius sine patre diligit? Quomodo in separabiliter operantur, si separabiliter diligunt? Sed ad hoc diligere eum, ad hoc quod sequitur, Et manifestabo ei meipsum. Diligere & manifestabo. id est ad hoc diligere ut manifestet. Nunc enim ad hoc dilexerit ut credamus & mandatum eius teneamus. Tunc ad hoc diligit, ut videamus, & ipsam visionem mercedem fidei capiamus. Quia & nos nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc autem diligemus videndo quod credidimus. 364. Ita sunt palmites in vite, ut viti nihil conferant, sed inde accipiant unde viuunt. Sic quippe vitis est in palmitibus ut vitale alimentum subministret eis, non sumat ab eis. Ac per hoc & manentem in se habere Christum, & manere in Christo, discipulis vtrunque prodest, non Christo. Nam praeciso palmitate

Doctrina patris. **Ioan. 1. Gene. 1.**
G
Ioan. 1. Corpus Christi. Communio.
Malorum felicitas.
Mutatio cordis.
Christus.
Lumen.
Incarnatio verbi.

Charitas.
Mundus duplex.
1. Ioan. 2. Mat. 5. Gloria. Laus Dei.
Remissio peccatorum.
Aeterna vita. 1. Co. 15.
Christus homo.

1. Th. 2.
Rom. 5.
Mat. 26.
Aeternitas.
Fides.
a. l. collis.
Preces.
Dilectio. Ioan. 14.
B
Palmites vitis. Eccl. 7.

Eff. cano. mite pot de viua radice alius pullulare, qui
24 Concilij aut p̄cisus est, sine radice viuere nō pot. 365.
Arausic. Diuinitus dictū est, Noli esse iustus multū,
Humana qm̄ non est iustitia sapiētis, sed superbia p̄su
iusiuita. mentis. Qui ergo sic fit nimis iustus, ipso ni
Ecl. 7. mio fit iniustus. Quis est aut q̄ se sciat iustū,
Simpli- nisi qui dicit se nō h̄re peccatū? 366. Nullius
tas. ē incorporee creaturæ vere simplex substā
 tia est, cui nō est esse qd̄ nosse, pot. n. esse, nec
 nosse, at illa diuina substantia nō pot, q̄a idip
 sum est qd̄ h̄t. Ac per hoc sic nō h̄t sciētā,
 vt aliud sit illi scientia qua scit, aliud esētia
 qua est, sed vtrunq; vnū, q̄uis nō vtrunq; di
 cēdū sit qd̄ verissime simplex & vnū est. H̄t
Ioan. 5. .n. vitā p̄ in semetipso, nec aliud est ipse q̄
 vitā q̄ in illo est, & dedit filio h̄re vitā in se
 metipso, hoc est, genuit filiū, qui & ipse vita
Ioan. 16. est. Sic itaq; dēmus accipere qd̄ de sp̄sctō
 dictū est, Non. n. loquet̄ a semetipso, sed quē
 cuiq; audiet loquet̄, vt intelligamus non eū
 esse a semetipso. P̄ q̄ppe solus de alio nō est,
 Nam & filius de patre natus est, & sp̄sctūs
 de p̄re procedit. P̄ aut̄ nec natus est de alio,
 nec procedit. Nec iō sanē aliqua disparilitas
 in summa illa trinitate cogitationi occurrat
 humanæ, quia & filius ei de quo natus est, &
 sp̄sctūs ei de quo procedit equalis est. 367.
De tempo Quāuis natura incommutabilis nō accipiat,
ralitate fuit & erit, sed t̄m est, ipse. n. veraciter est, q̄a
deitatis. aliter q̄ est esse nō pot, t̄m pp̄ mutabilitatem
 tp̄um in qb. versat̄ nra mortalitas, non mēda
 citer dicimus, & fuit & est, & erit, fuit in p̄te
 rito, est in p̄sentib. erit in futuris. Fuit quippe
 q̄a nunq̄ definit, erit, q̄a nunq̄ deerit, est, q̄a
 sp̄ est. Neque. n. velut qui iam non sit, cū p̄re
 teritis occidit, aut cū futuris tanq̄ nō maneat
 labit, aut cū futuris tanq̄ non fuerit orietur.
 Proinde cum fm̄ tp̄um volumina locutio
 humanæ variat̄, qui per nulla deesse potuit,
 aut pot, aut poterit tempora, vere dicuntur
 de illo cuiuslibet tp̄is verba. Semper itaq; au
 dit sp̄sctūs, q̄a semper scit, & scire & audi
 dire hoc illi est, qd̄ semper esse, semper vero
Ioan. 5. illi est esse de patre procedere. Nemo aut̄ pot
 dicere q̄ nō sit vita sp̄sctūs, cū vita p̄, vita
 sit filius. Ac per hoc sicut p̄ cum habeat vi
 tā in semetipso, dedit & filio vitam h̄re in se
 metipso, sic spiritus sancto, vitā p̄cedere de
 illo, sicut & procedit de ipso. 368. Prorsus
 donum Dei est, diligere Deū. Ipse vt dilige
 retur donum dedit, qui non dilectus dilexit;

displicētes amati sumus vt fieret in nobis vñ
 placere. Diffudit. n. charitatem in cordib. *Rom. 5.*
 nostris sp̄s patris & filij, quē cū patre ama
 mus & filio. 369. Pax Christi finem tp̄is non
 h̄t, & ipsa est oīs intentionis actionisq; per
 fectio. Propter hanc sacramētis eius imbui
 mur: pp̄ hanc mirabilib. eius operib. & ser
 monib. erudimur, pp̄ hanc sp̄sctūs pign̄
 accepimus, pp̄ hanc in eū credimus & spera
 mus, & amore ipsius quantū donat accendi
 mur: pp̄ hanc deniq; oēm tribulatione forti
 ter toleramus, vt in ea foeliciter sine tribula
 tione regnemus. Vera. n. pax vnitātē facit, qm̄
 qui adh̄ret Deo vnus sp̄s est. 370. Omne
 tp̄s ab illo est dispositū qui tp̄i subditus non
 est, qm̄ q̄ futura erant p̄ singula tempora, in
 Dei sapientia h̄nt efficaces cās, in qua nulla
 sunt tempota. Non ergo credatur hora pas
 sionis dñi fato vrgente venisse, sed Deo po
 tius ordināte. Non. p. cā necessitatis Christo
 intulit crucē, nec sydera coegerunt mori sy
 derum conditorem, qui int̄p̄alis cū patre, sic
 tp̄s quo carne moreretur, quemadmodū &
 quo de matre naceretur elegit. 371. In eo
 aut̄ qd̄ d̄r, H̄c est autem vita æterna, vt co
 gnoscant te solū verū Deū, & quem misisti
 Iesum Christū; Ordo verborū est, vt cogno
 scant te solū verū Deū, & quē misisti Iesum
 Christum cognoscant solum Deum verum.
 Consequenter. n. intelligitur & sp̄sctūs, q̄a
 sp̄s est patris & filij, tanq̄ charitas substan
 tis & consubstantialis amborū, qm̄ non duo
 dii, pater & filius; nec tres dii, pater & filius
 & sp̄sctūs, sed ipsa trinitas vnus solus ve
 rus Deus. Nec idē pater qui filius, nec idem
 filius qui pater, nec idem spiritus sanctus qui
 pater aut filius, quoniā tres sunt, pater & fi
 lius & spiritus sanctus, sed ipsa trinitas in his
 Deus vnus. 372. Quicquid Deus pater Deo
 filio dedit, gignendo dedit, ista. n. dedit filio
 pater sine qbus filius esse non posset, sicut ei
 dedit vt esset. Nam quō verbo verba daret
 aliqua, in quo ineffabiliter dixit omnia? 373.
 Custodiam Dei circa nos non tanquā carna
 liter debemus accipere, velut vicissim nos
 feruent pater & filius, amborum in nobis ser
 uandi alternante custodia, quasi alius alio
 discedente succedat, Simul enim custodiunt
 pater & filius & spiritus sanctus, qui est vnus
 verus Deus. Sed scriptura nos non leuat, nisi
 descendat ad nos, Sicut verbū caro factū de
 scendit

Ioan. 1. scendit vt nos releuaret, non cecidit vt iace
 ret. Si descendētē cognouimus, cum leuātē
 surgamus & intelligamus cū ita loquit̄ per
 sonas eam distinguere, nō separare naturas.
Gratia. 374. Si naturā cogitem⁹ in qua creati sum⁹,
 cum oēs veritas creauerit, q̄s nō est ex veritate?
 Sed non oēs sunt qb. vt audiant veritatē
 & credant ex ipsa veritate p̄staf. Nullus p̄
 culdubio p̄cedentib. meritis saluat̄, ne gra
 tia non sit gratia. Si. n. dixisset, oīs qui audit
 vocē meam, ex veritate est, iō dictus ex veri
 tate putaret, quia obtemperat veritati. Non
 aut̄ hoc ait, sed, oīs, inquit, q̄ est ex veritate,
 audit vocem meā. Ac per hoc nō iō est ex ve
 ritate, quia audit eius vocem, sed iō audit,
 quia ex veritate est, i. quia illi hoc donum
 collatum est, quod quidem non est aliud, q̄
 donante Christo credere in Christum. 375.
 Quisq; se ipsum, nō Deū amat, non se amat.
 Et q̄q; Deū, nō se ipsum amat, ipse se amat.
 Qui. n. nō pot viuere de se morit̄ vtiq; aman
 do se. Cū ergo ille diligit de quo viuif, nō se
 diligendo magis diligit, qui p̄p̄ea se nō dili
 git vt eū de quo viuif diligit. 376. Quicq̄
 illud est qd̄ oportet patrē agere ad filiū, non
 fit nisi per eū dē filiū ad ipsum, i. qd̄ filius ho
 minis est factus inter oīa per ipsum q̄a filius
 Dei est, & per illū fuit a p̄re oīa. 377. Nō est
 mirum dicere Apostolū, vbi ait, Tunc &
 ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia.
 Qm̄ quidē in filio forma humana mātura est,
 qua sem p̄ maior est p̄. Quāuis nō defuerūt,
 qui illam tūc filij subiectionē ipsius huma
 næ formæ in diuinā substantiam cōmutandā
 intelligendam putauerūt, tanq̄ hoc cuiq; rei
 subiiciat qd̄ in eam vertit̄ & mutat̄. Sed in
 telligi pot, iō magis dixisse Apostolū, et tunc
 patri filiū fuisse futurū subiectū, ne quis in
 eo putaret sp̄m̄ & corpus humanum cōuer
 sione aliqua consumendū, vt sit Deus oīa, nō
 t̄m in illius forma hoīs, sed in oībus, qm̄ capi
 tis gloria vniuersum corpus implebit. 378.
 Quantacunq; bona quāuis magna, quamuis
 minima, nisi ex Deo esse nō p̄nt. Quid enim
 maius in creaturis q̄ vita intelligens, aut quid
 minus esse pot q̄ corpus? Quæ quātumlibet
 efficiant & in id tendant vt non sint, t̄m aliqd
 formæ illius remanet vt quolibet modo sint.
 Quicquid aut̄ formæ cuiuspiam rei deficiē
 tis remanet, ex illa forma est quæ nescit defi

cere, motusque ipsos rerū deficientiū vel p̄
 deficientiū, excedere numerorū suorū leges nō
 finit. Quicquid ergo laudabile aduertitur in
 rerū natura, siue exigua, siue ampla, qd̄ lau
 de dignū iudicet, ad excellentiā & ineffabilē
 laudē referendum est conditoris. 379. Nemi
 nē Deus ad peccandū cogit, p̄uidet t̄m eos
 qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo
 non vindicet iustus, quæ fieri non cogit p̄
 sciūs? Sicut. n. nemo memoria sua cogit facta
 esse quæ p̄tereunt, sic Deus p̄sentia sua nō
 cogit faciēda quæ futura sunt. Et sicut homo
 qdam quæ facit meminit, nec t̄m omnia quæ
 meminit facit, ita Deus oīa quorum ipse au
 tor est, p̄scit, nec t̄m oīum quæ p̄scit ip
 se author est. Quorū aut̄ nō est author mal⁹,
 iustus est vltor. 480. Humana aia naturaliter
 diuinis, ex qb. pendet, cōnexa rōnib. cum di
 cit melius fieri hoc q̄ illud, si verum dicit, &
 det quod dicit, in illis su pernis rōnib. videt.
 Credat ergo Deū fecisse quod recto intelle
 ctu ab eo faciendū fuisse cognoscit, et si hoc
 in reb. factis non videt qui et si coelum oculis
 videre non posset, & t̄m rōne vera tale ali
 quid faciendum fuisse collegerit credere de
 buit factū fuisse, quīs id oculis non viderit.
 Non. n. cogitatione cerneret factum fuisse, ni
 si his rōnib. in qb. facta sunt oīa. Quod aut̄ ibi
 nō est, nec pot vera cogitatione videre quod
 nō est. 381. Quid tā dignum misericordia q̄
 miser est, & quid tam indignū misericordia
 q̄ superbus miser? Ex quo factum est, vt illud
 Dei verbū per qd̄ facta sunt omnia, & quo
 fruit̄ omnis angelica beatitudo, vtiq; ad mi
 seriam nostrā porrigat clementiam suam. Et
 verbū caro factū est, vt habitaret in nobis, sic
 .n. posset panē angelorū hō manducare non
 dum angelis adæquatus, si panis iste angelo
 rum hominibus dignaret̄ equari. Nec sic de
 scendit ad nos, vt illos desereret, sed simul in
 teger illis, integer nobis. Illos intrinsecus pa
 scens p̄ id qd̄ Deus est, nos forinsecus admo
 nēs per id qd̄ nos sumus, & idoneos fecit p̄
 fidē, quos per speciem pascat equaliter. 342.
 Dubiū non est, contra naturā esse omne vi
 tium & eius rei cuius est vitium. Quapropter
 quoniam in quacunq; re non vituperatur ni
 si vitium, ideo vitium est, quia contra natu
 rā est. Nullius rei recte vituperat̄ vitium, nisi
 cuius natura laudat̄. Nō. n. in vitio displicet,
 nisi quod corrumpit quod in natura placet.

Pax Christi.

I. Cor. 4. Tempora.

Vnitatis trinitatis.

Ioan. 17.

Quid de der t p̄ ter filio.

Custodia Dei.

Præscien tia Dei.

Cognitio creatura inuisibilis.

Remedia peccati.

Ioan. 1.

I

Vitium.

Pœna peccati. a. l. de honestas.

Varia re- media.

K

Præuati- catio.

Veritas.

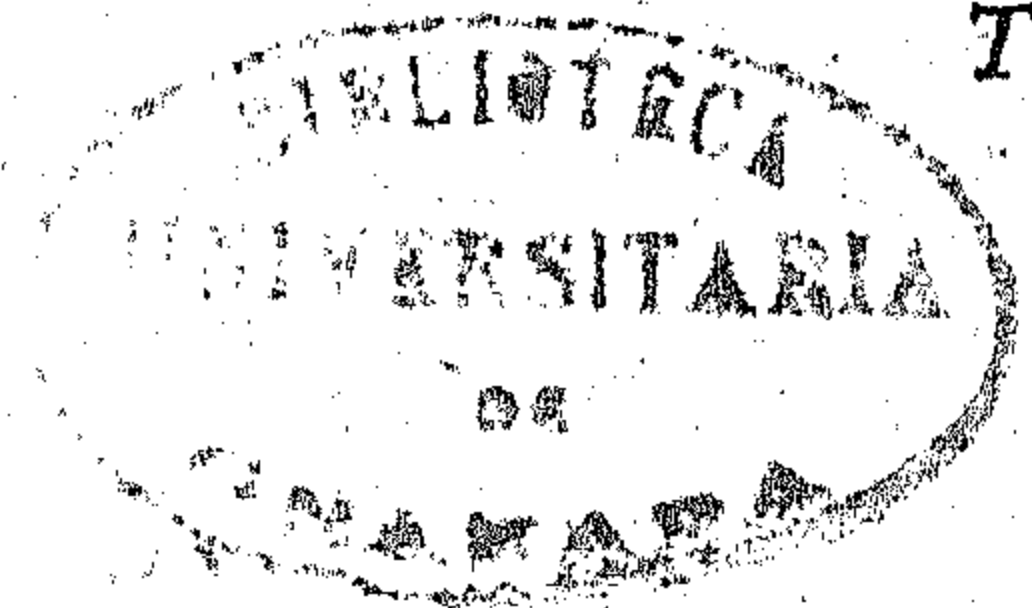
383. **O**mnis peccanti animæ Duo sunt pœna lia, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia * de prauat error, ex difficultate, cruciat^o affligit. Sed approbare falsa pro veris vt erret inuit^o, & resistendo repugnationi carnalis vinculi non posse ab illicitis operib. temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna dānati. 384. Vt ars medicinæ cum eadem maneat, neque vlllo modo ipsa mutetur, mutat tamen præcepta languētibus, quia mutabilis est nostra valetudo, Ita diuina prouidētia cum sit ipsa omnino incōmutabilis, mutabili tamen creaturæ varie subuenit, & pro diuersitate morborum aliis alia iubet, aut vetat, vt à vitio vnde mors incipit, & ab ipsa morte ad naturam suam & essentiam ea quæ deficiunt. i. ad nihilum tendunt, reducat & firmet. 385. Primum animæ rationalis vitium est, voluntas ea faciendi quæ vitat summa & intima veritas. Ita homo de paradiso in hoc seculum depulsus est. i. ab æternis ad temporalia, a copiosis ad egenas à firmitate ad infirma. Non ergo à bono substantiali ad malum substantiale, q̄a nulla substantia malum est, sed à bono æterno ad bonum temporale, à bono spiritali ad bonum carnale, a bono intelligibili ad bonum sensibile, a bono summo ad bonū infirmum. Est igit̄ quoddā bonum, qđ si diligit aīa peccat, quia infra illam ordinatū est, quare ipsū peccatū malum est, non ea substantia quæ peccando diligit. 386. Lex oīum artium cum sit omnino incōmutabilis, Mēs vero humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis apparet supra mentem nostram esse legem, quæ veritas dī. Nec iam illud ambigen- dum est, incōmutabilem naturam, quæ supra

animam rationalem sit, Deum esse, & ibi esse primam vitam & primam essentiam, vbi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommu- tabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dī, & ars omnipotētis artificis. Itaq; cum se anima sentiat, nec corporum speciem motū que iudicare secundum seipsam, simul oportet cognoscat, præstare suam naturam ei naturæ de qua iudicat, præstare autem sibi eam naturam secundum quam iudicat, & de qua nullo modo iudicare pōt. 387. Ad descendū necessario dupliciter ducimur, autoritate atq; ratione. Tempore autoritas, re autem ratio prior est. Aliud est. n. quod in agendo anteponit, aliud qđ plurimis in patiedo affi- mat. Quia ergo & principiū sapientiæ timor dñi, & per humilitatem ad sublimia gradus est, incedat humana ignorantia per fidem, vt mereat fides videre qđ credit. 388. Diuitiis florib. & maiorū nobilitate te iactas, & exul- tas de patria & pulchritudine corporis, & honorib. qui tibi ab hominib. deferuntur, re- spice te ipsum quia mortalis es, & quia ter- ra es, & in terram ibis. Circumspice eos qui ante te similib. splendorib. fulsere. Vbi sunt quos ambiebant ciuium potentatus? Vbi in- superabiles imperatores? Vbi qui conuentus disponebant & festa? Vbi equorum splendi- di inuectores? Vbi exercituum duces? Vbi sa- trapæ tyrannici? Nunc omnia puluis, nunc omnia fauilla, nunc in paucis versib. eorum vitæ memoria est. Respice sepulchra, & vi- de, quis seruus, quis dominus, quis pauper, quis diues. Discerne si potes vincitum a rege, fortem a debili, pulchrū a deformi. Memor sis itaque ne extollaris aliquando, Memor autem eris, si te ipsum respexeris.

Quomo- do discat.

Gene. 1.

Tomii tertij operum diui Augustini, Finis.

Registrum.

ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTVXYZ. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh
Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy.

Omnes sunt Quaterniones, præter yy, Duernionem.